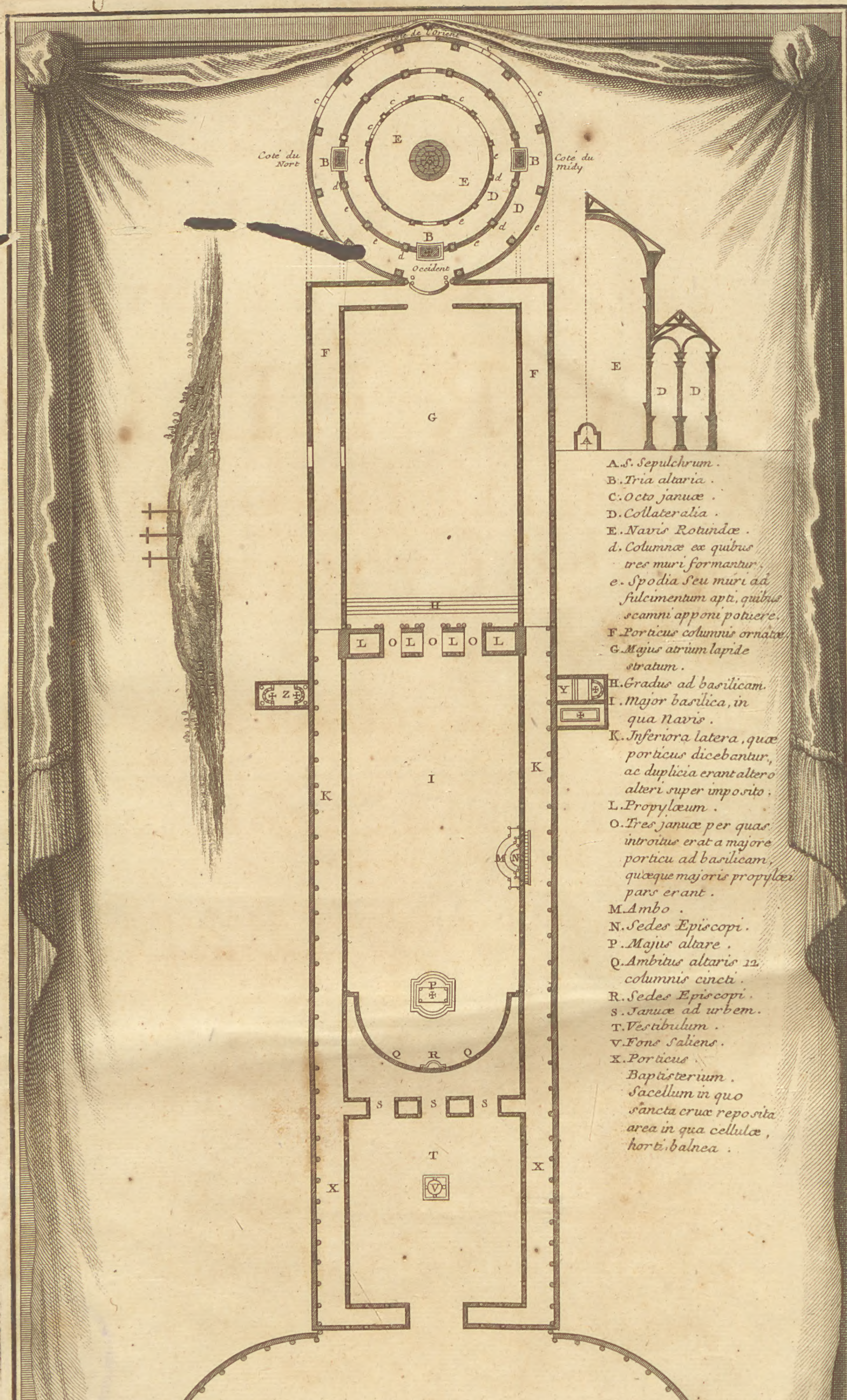
SANCTI PATRIS NOSTRI CYRILLI ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMITANI OPERA.

Coté de l'Orient
Coté du Nort
Coté du midy
Occident
A. S. Sepulchrum.
B. Tria altaria.
C. Octo januæ.
D. Collateralia.
E. Navis Rotundæ.
d. Columnæ ex quibus tres muri formantur.
e. Spodia seu muri ad fulcimentum apti, quibus scamni apponi potuere.
F. Porticus columnis ornatæ.
G. Majus atrium lapide stratum.
H. Gradus ad basilicam.
I. Major basilica, in qua Navis.
K. Inferiora latera, quæ porticus dicebantur, ac duplicia erant altero alteri super imposito.
L. Propylœum.
O. Tres januæ per quas introitus erat a majore porticu ad basilicam, quæque majoris propylæi pars erant.
M. Ambo.
N. Sedes Episcopi.
P. Majus altare.
Q. Ambitus altaris 12 columnis cincti.
R. Sedes Episcopi.
S. Januæ ad urbem.
T. Vestibulum.
V. Fons Saliens.
X. Porticus.
Baptisterium.
Sacellum in quo sancta cruæ reposita
area in qua cellulæ,
horti, balnea.
J. B. Scotin Sculp.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. CYRILLI

ARCHIEPISCOPI

HIEROSOLYMITANI

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA,

ET EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

Ad Manuſcriptos codices nec-non ad ſuperiores Editiones caſtigata;
Diſſertationibus & Notis illuſtrata, cum nova interpretatione
& copioſis indicibus.

Cura & ſtudio Domni ANTONII-AUGUSTINI TOUTTE'E, *Preſbyteri & Monachi Benedictini è Congregatione S. Mauri.*

PARISIIS,
Typis JACOBI VINCENT, via S. Severini, ſub ſigno Angeli.

M DCC XX.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

PRÆFATIO.

I. ANTEQUAM Cyrilli doctrinam & res gestas accuratiùs persequar, officii mei esse duco breviter de sancto Præsule, ejusque Operibus, de superioribus editionibus, ac hujus novæ ratione & consilio præfari. Ac in Cyrillo quidem pluribus laudando necesse non est immorari. Satis eum sedis dignitas, res præclarè gestæ commendant. Presbyter primùm, deinde archiepiscopus Hierosolymitanæ omnium matris ecclesiæ; ibi catecheticas orationes habuit, ubi religionis incunabula, ubi fons sacræ traditionis. Inde operis pretium. Huc accedit antiquitas: ante enim pronuntiatæ fuerunt, quam Athanasius, Hilarius, Basilius, aliique præstantissimi patres, quibus etiam superfuit Cyrillus, stylum adversùs Arianos acuissent. Variam fortunam sanctus præsul expertus est, sede sua non semel dejectus. Sed hæc pro fide catholica pati dulce ei & decorum fuit. Illud molestius quòd catholicorum, imò sanctorum maledicta non effugit. Verùm Hieronymi rumoribus incertis decepti minùs æquum judicium præclarè compensatur tum synodi Constantinopolitanæ, quæ Cyrilli fidem & ordinationem ab affictis criminibus vindicavit, tum scriptorum ecclesiasticorum testimoniis qui Cyrillum perhonorificè semper appellant. Eum [a] Theodoretus dogmatum acerrimum propugnatorem appellat. [b] Theophanes sacratissimum, [c] & orthodoxæ doctrinæ defensorem. [d] Photius virum qui apud omnes sanctus habetur & est, Catechesesque scripsit sublimi theologia refertas. [e] Glycas magnum vocat. [f] Nicephorus unum è spectatis viris, qui in ecclesia Dei eruditione & eloquentia enituere; [g] virum singulari ad plebem docendam facultate præditum. Demum ejus nomen ab utraque ecclesia latina & græca, cum elogio confessoris, sanctorum fastis adscriptum.

a Lib. 2. hist. eccl. cap. 26.
b Chronogr. pag. 58.
c Pag. 47.
d Collectan. de Metrop.
e Annal. part. 4. pag. 252.
f Hist. ecclef. lib. 9. cap. 14.
g Lib. 9. cap. 46.

Laus Cyrilli scriptorum.

II. Ad opera quod attinet, haud dubitabo dicere, ex omnibus antiquitatis monumentis nihil fere ad nos majoris pretii pervenisse. Nam si materiam consideres, omnia religionis dogmata rudibus ecclesiæ filiis inculcat; decem & octo Catechesibus universam symboli doctrinam, quinque aliis tria Baptismi, Confirmationis, & Eucharistiæ sacramenta complectitur; quod opus eò majoris momenti, quòd cùm aliorum scriptorum Catecheses una aut altera concione contineantur, Cyrillianæ seriem hujusmodi concionum in unum veluti corpus redactam habeant. Si rerum pertractandarum rationem spectes, nihil magis simplex, nihil ad vulgi captum accommodatius. dilucidè & copiosè singula dogmata, rationum momentis contra Paganos, Scripturæ sententiis contra Judæos & hæreticos demonstrat; ac sepositis theologicis vocibus, res è media theologia repetitas, Scripturæ verbis & usitato sermone disserit. Illud etiam in Cyrillo mireris, quòd, cùm perantiquus sit, nihil fere tamen in eo reperias, quod tempora illa redoleat, quibus hæreses nondum curam attulerant cautiùs loquendi. ita enucleatè & distinctè disputat, ut non solùm natas hæreses, sed futuras etiam quasi præsagiens evertat. Nondum prodierant Macedoniani, cum sancti-Spiritus divinitatem sic defendit, ut vix uberiùs exortam hæresim Athanasius, Basilius, ac uterque Gregorius profligaverint. Nestorium, Eutychen, Monothelitas, Adoptionarios anticipatò confutavit, personam & *filietatem* unam, duplicem naturam & operationem disertè adserens, nec tamen personæ aut

naturæ nomen uſurpans. Aërium qui precibus pro mortuis, Vigilantium qui ſacris Reliquiis bellum indixit, antequàm emergerent, refellit. Quæ autem in controverſiam ab hodiernis hæreticis vocantur, ut Sacramentorum vis, præſentia realis, tranſſubſtantiatio, ſacrificium Euchariſticum, ea tam ſignificanter adſeverat, tam ſtudiosè confirmat, ut Heterodoxorum alii ſuppoſitas Cyrillo Catecheſes aut interpolatas fingere, alii Cyrillum à catholicis partibus ſtare coacti ſint confiteri, alii denique obſtinatiores ſtultiſſimis ſubterfugiis eludere conati ſint; quæ, ſi ſemel valent, nullæ jam humanæ orationis leges, nihil ſuperſit apud antiquos de quo lis moveri non poſſit.

Quanto in pretio apud Græcos & Orientales.

III. Minimè mirum, ex opere Eccleſiæ tam utili plurimas ſententias à ſanctis Patribus & ſcriptoribus eccleſiaſticis depromi, tum in libris adversùs hæreticos, aut ad catholicos edocendos ſcriptis, tum in Pandectis & Parallelis, tum in Catenis in Scripturam. Non enim iis aſſentimur, qui Cyrillum in ſilentio & oblivione latuiſſe volunt. Tria tamen cogimur confiteri: 1°. Sæpius multò quàm Cyrillum, in ſupra dictis monumentis cæteros ſcriptores, Euſebium, Athanaſium, Baſilium, Chryſoſtomum citari. quamquam non pauca nemini hactenus obſervata reperi, quæ ex Cyrillo ſcriptores natu minores mutuati, atque uſi pro ſuis fuerant. 2°. Cyrilli exemplaria in bibliothecis multò pauciora quàm prædictorum patrum exſtare, adeo ut integrum Catecheſeon volumen inſtar theſauri ſit in Gallia. Variæ interdum occurrunt Catecheſes inter homilias Patrum, velut Catecheſis decima tertia, quæ in Lectionario Colbertino inſcribitur, *Cyrilli homilia in feſtum Paraſceves;* ex quo colligas Cyrilli Catecheſes lectas aliquando in Eccleſiæ officio fuiſſe. 3°. Non defuiſſe octavo ſeculo qui Cyrillo, propter laudatum in epiſtola Conſtantium & prætermiſſum in Catecheſibus Conſubſtantialis nomen, Arianiſmi notam inurerent. quam injuriam ab eo propulſat Theophanes chronogr. pag. 39. Hæc tamen inſita nonnullis opinio de ejus nomine & operum judicio detrahere potuit. Hæc de Cyrilli operibus quantùm ad eccleſiam græcam. Apud Orientales autem, etiam eos qui ab Eccleſia dudum abſtracti, magno etiamnum in pretio Cyrillus, magno uſui Catecheſes, quæ in Arabicum ſermonem converſæ, ſcriptoribus Orientalibus, ſive ad Scripturæ interpretationem, ſive ad dogmatis pertractationem, ſive ad morum inſtitutionem plurimùm afferunt, ut ſæpe audivi ex clariſſimo viro D. Euſebio Renaudot, quicum in omni eruditione perpaucos, neminem in hoc genere conferas.

Apud Latinos.

IV. Apud Latinos non valde celebris Cyrillus; nomine tantùm ex Hieronymo & hiſtoria tripartita notus. Quod ſi Ruffinus, dum chriſtianæ doctrinæ ſummam ex probato aliquo ſcriptore ad Latinos transferre inſtituit, pro Origeniano de principiis libro, Cyrilli Catecheſes latinas feciſſet; næ ille meliùs & ſibi & Eccleſiæ conſuluiſſet. Utinam ſaltem eas in latinum ſermonem convertere, quàm compilare & ſuæ Symboli expoſitioni aſſuere maluiſſet. ſed eum fortè ab hoc conſilio deterruerunt ſuſceptæ cum Cyrillo ſimultates. An alius aliquis Cyrilli Catecheſes latinè vel omnes, vel earum partem reddiderit, prorſus ignoro. certè Latinis vel prorſus incognitæ, vel ex codicibus interpolatis parum certò cognitæ. Gelaſius, ſeu quivis alius autor latini de duabus Chriſti naturis libri, ſententiam ex quarta Cyrilli Catecheſi depromptam citans, Gregorii Nazianzeni orationi in Chriſti natalem acceptam refert. Adhibuit ſanctus Thomas in opuſculo adversùs Græcos nonnulla Cyrilli teſtimonia; ſed quæ partim ei ſuppoſita, partim ex interpolato codice deſumta. An Cyrillum præterea Latinus aliquis ante inventam typographiam citaverit, fateor me neſcire. Nihil moror eos ſcriptores, qui ſuppoſitam Cyrillo ad Auguſtinum epiſtolam hæreticis, ad Purgatorium adſerendum, indoctè prorſus objecerunt.

Variæ editiones. Sclavonica & Polonica.

V. Prima Cyrilli editio videtur ea fuiſſe, quam Jacobus Uchanski archiepiſcopus Gneſnenſis, regnique Poloniæ Primas, cum Grodecio communicavit. Ille Catecheſes
» Sclavonum idiomate conſcriptas ex Macedonia & Bulgaria nactus fuerat, & in Po-
» lonicam linguam tranſtulerat annis pluribus, antequàm Grodecio, ex quo hæc ac-
» cepimus, ſuum illud Sclavono-Polonum exemplar traderet; poſtquàm intellexerat

cum græco-latinas Cyrilli Hierosolymitani Catecheses habere, curavitque diligenter, ut translatio utraque cum origine græca conferretur. Quo factum est, inquit Grodecius, ut ex mirabili quadam concordia diversæ linguæ & translationis, constans veritas institutionum elucesceret. Quamvis enim menda nonnulla & hiatus, qui vitio librariorum committi solent, in utroque exemplari non deessent; ex mutua tamen collatione sublatis illis, & quæ desiderabantur, in integrum restitutis, series orationis & doctrinæ sic concordabat, ut nulla possit superesse suspicio, quin istæ Catecheses Cyrilli sint verissimæ. Ita Grodecius de utraque illa interpretatione Sclavonica & Polonica. Libenter ei adsentimur, qui neutram vidimus, ac utramque linguam ignoramus. Cæterùm utrum primum illud Sclavonicum exemplar manu exaratum esset, an ære excusum, in ambiguo reliquit Grodecius.

Editio Viennæ an. 1560.

VI. Quinque Mystagogicas Cyrilli Catecheses Viennæ in Austria græcè & latinè editas anno 1560. fuisse, docet catalogus græcorum codicum Augustanæ bibliothecæ. Meum de hac editione judicium non interponam, cujus inspiciendæ copiam non habui, quamvis diu multumque quæsierim. Idem usu venit Fabricio diligentissimo hujusmodi rerum indagatori, qui nullum à se hujus editionis exemplar, in tota Germania inveniri potuisse testatur.

Parisiensis Guill. Morelii ex Memmiano ms. editio.

VII. Anno 1564. Guillelmus Morelius, Caroli IX. typographus, nonnullas Illuminandorum Catecheses, quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, decimam quintam, & decimam octavam, unà cum Mystagogicis quinque Parisiis edidit in-12°. ex manuscripto codice viri clar. de Mesmes libellorum supplicum magistri. hæc editio græco contextu vulgò continetur. Adjuncta est tamen in exemplari bibliothecæ regiæ latina interpretatio, quæ ad calcem rejecta, & multis foliis mutila, eidem anno, eidemque typographiæ tribuitur; neque ex Grodecio, qui suam eodem anno edidit, describi potuit, sed græcum in omnibus contextum diligenter & ornatè reddit. Hoc unum hujusmodi exemplar in manus meas venit; nec de authore interpretationis habeo quod conjiciam. De contextu autem, in hac editione, quæ ad unius codicis fidem, ejusdemque mutili & mendosi elaborata est, idem omnino vitium animadverti, quod in cæteris omnibus, quæ datæ ex uno codice fuerunt. nam & lacunæ frequentes, & voces plurimæ majorem in modum deformatæ. Ejus tamen varietates, non parvo mihi ad emendandum contextum usui fuerunt. Codicem ipsum si inspicere licuisset, plus fortè utilitatis percepissem, aut saltem de ejus ætate & pretio judicandi copia esset. Sed is prorsus evanuit, nec usquam reperiri potuit; cùm Senatus princeps illustrissimus, ad quem hujus bibliothecæ hæreditas à majoribus pervenit, prolixam hac in re voluntatem de more suo significasset.

Grodeciana interpretatio.

VIII. Quo anno Parisiis græcè Catecheses nonnullæ, eodem latinè omnes cum epistola ad Constantium prodierunt. Author hujus interpretationis Johannes Grodecius decanus Glogoviensis, Uratislawiensis, Warmiensisque canonicus. Cum ante aliquot annos in urbe commoraretur, & apud eminentissimum D. Stanislaüm Hosium Cardinalem Warmiensem, posteaque Sedis Apostolicæ in concilio Tridentino à latere legatum amplissimum, nactus esset græcum exemplar Catecheseon Cyrilli manu-scriptum, neque antea, quod sciret, in sermonem latinum translatum aut editum, in illud latinitate donandum incubuit. Quo in opere perficiendo cum versaretur, planèque illud confecisset, communicato sibi à D. Jacobo Uchanski eo de quo diximus Sclavono-Polono exemplari, illud cum græco suo ita contulit ut ex utroque translationem suam latinam perfecerit, quædam identidem ex utroque mutuatus. Codex ille græcus, quem nactum se ait apud Cardinalem Stanislaüm Hosium, erat Guillelmi Cardinalis Sirleti, tam bene de litteris Ecclesiasticis meriti; ex eoque Hosius jam ab anno 1562. in Confessione Petrocoviensis synodi cap. 40. Mystagogicam quartam, seu, ut ego numero, vigesimam secundam Catechesim, & in cap. 38. fragmentum Mystagogicæ tertiæ seu vigesimæ primæ græcè ediderat. Opus suum absolvit Grodecius nondum dimisso concilio; ac Præfationem suam inscripsit Tridenti, die nona Julii an. 1563. Hæc interpretatio anno sequente, Romæ, Coloniæ, Antuerpiæ, Parisiis excusa; quod Catholicorum hujus libri legendi studia declarat. Quin etiam Cyrillum idem annus gallicè loquentem vidit, operâ Ludovici

Grod. in ep. dedic.

Catechesis 22. edita à Stanislao Hosio an. 1562.

Gallica Cy-

rilli interpretatio.

Judicium de Grodecii editione.

Ganei (ita enim se ipse in admonitione ad Lectorem vocat) qui Grodecium in omnibus ducem sequutus, quæ iste latinè peccaverat, eadem vernaculè commisit. Ut paucis exponam de Grodeciana editione quid sentiam; plus se veritati consuluisse ait, quàm elegantiæ, nec tamen caret elegantia. Occurrunt lacunæ, interpolationes, vitiosæ lectiones: sed codicum, quibus usus est, vitio tribuendæ. Dum verbum & litteram in interpretando sequitur, obscurus fit interdum ac barbarus: ac sæpe à sensu græcarum vocum aberrat, dum magis adtendit quid apud Grammaticos significent, quàm quid sibi apud Cyrillum velint. Similia peccavit in multis Ecclesiasticis vocibus, quarum vim & sententiam ignoravit. Exemplo erit locus Cat. 5. n. 12. ubi fidem sive symbolum Cyrillus aliud ei, quod erat traditurus, addisci aut efferri vetans, sic loquitur: Πίϛιν ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ ταύτην μόνην κτῆσαι, &c. Grodecius sic interpretatur: *Fidem si didiceris & promissionem habebis.* non meliùs Prevotius: *Fidem in disciplina & promissione.* In multis aliis Grodecius, cùm de Cyrilli sententia dubitaret, non tam videtur considerasse quid interpretaretur, quàm sortitus esse. Notantur ad marginem in eadem editione res majoris momenti, summa Cyrillianæ ratiocinationis. Scripturæ testimonia nec indicantur, nec distinguuntur: sæpe ipsi interpreti minùs animadversa, in varios eum errores abstrahunt: interdum nulla Vulgatæ habita ratione vertuntur: interdum ad eam accommodata, à Cyrilli legendæ Scripturæ ratione prorsus abludunt. Brevis Præfatio de Cyrilli vita & scriptis leviter disputat, non tamen indoctè. Utilis sanè Ecclesiæ fuit opera Grodecii: ejusque interpretatio in latinis Patrum bibliothecis sæpe excusa; atque in Lugdunensi an. 1678. notis ad marginem partim commodis, partim inutilibus aucta potiùs quàm illustrata.

Editio Prevotii an. 1608. Parisiis.

IX. Nondum græcè totum opus prodierat: id Ecclesiæ navavit Johannes Prevotius Burdegalensis, qui in dedicatoria ad Paulum V. epistola narrat se melioris notæ codices nactum in bibliotheca Vaticana, cùm editas à Morelio Catecheses mendis expurgasse & in lacunis innumeris explevisse, tùm nondum editas accuratè descripsisse, & diligenter cum latina interpretatione contulisse. Aditum ei ad Vaticanum confecit Cardinalis Perronius, ut intelligitur ex his versibus à Frederico Morello in hanc editionem scriptis:

Te Solymorum Antistes, maxime Paule, salutat
Cyrillus per te qui redivivus erit.
Contulit ut Romæ chartas Prevotius amplas
Cyrilli, Ostrigeri Perronii auspicio.
Inde Typis linguâ regalibus edita utrâque
Morelli studio, scripta sacrata Patris.

Fidem quam Romæ summo Pontifici obstrinxerat, redux in Gallias liberavit; ejusque editio Parisiis, mense Septembri anno 1608. apud Claudium Morellum prostitit, textum & interpretationem alternis foliis in-4°. complexa, titulis Catecheseon à Grodecio omissis aucta. Epistolam ad Constantium græcè ediderat Gretserus Ingolstadii an. 1600. interpretatione Grodecii paucis locis emendata: eam Prevotius ex mss. Vaticanis dedit, quos non videtur cum Gretseriana editione contulisse. Multa sanè in contextu satis commodè mutavit Prevotius, non tamen admonito lectore, nec codicum numero, ætate, variis lectionibus commemoratis: perpauca autem in interpretatione, nec felici semper exitu. Nam dum plus codicibus suis tribuit, quàm iis quos Grodecius adhibuerat, sæpe ejus interpretationem ex nitida & accurata ineptam & absurdam redigit, velut Cat. 6. n. 17. ubi pro Valentinianorum verbo, quod Grodecius optimè intellexerat, Jovem Gentilium non irridiculè obtrudit. Scripturæ testimonia notat & distinguit; sic tamen ut multa prætermittat. Grodecii notas partim retinet ad marginem, partim eis rejectis alias addit de suo. Hæc editio, quæ perpetuis mendis sive typographorum sive codicum vitio laborabat, iterum & tertiò Parisiis an. 1631. & 1640. sed retractatior prodiit in fol. & cum operibus Synesii conjuncta. quo accurante, quibus instrumentis emendata prodierit, nullo vestigio indagare potui. Consultos fuisse codices antiquos lacunæ interdum expletæ

declarant. Ad ea quæ Prevotius in interpretatione emendaverat, accedunt perpauca, sed interdum valde negligenter emendata.

Vindicatur Grodecii & Prevotii fides.

X. Antequàm Grodecium & Prevotium dimittam, vindicanda utriusque probitas ab improbis Riveti & Albertini criminationibus. Andræas Rivetus Cyrillianas Catecheses Tridento è conciliabulo, ut appellat, Roma è Vaticano, Parisiis è domo Cardinalis Perronii prodiisse pronuntiat: nec in animum inducere potest ex impuro illo cœno purum aliquid & sincerum prodiisse. Arriserunt Albertino acumina Riveti, & codicibus Romanis & Prevotio diffidit, timet Danaos & dona ferentes. Velim animadvertant moderati protestantes majorum suorum iniquitatem. Erat perfacile Riveto & Albertino Grodecium & Prevotium furti arguere; tantùm codices antiquos consulerent: si quid fraudis admissum, id non odore aliquo aut conjectura levi, sed oculis & manu comprehendissent. At verum examinare nolle cùm facilè possis; viros probos nefariæ fraudis accusare, cùm allata ab eis testimonia eludere non possis; hominum est profectò, non qui veritatem quærant, sed qui suscepti erroris sibi conscii sint, & æquitatem omnem unà cum veritate projecerint. Tenemus hoc loco Rivetum & Albertinum in improbitate manifesta. Nam quæ de præsentia reali, transsubstantiatione, suffragiis Sanctorum, precibus pro mortuis à Grodecio & Prevotio assuta pronuntiant, ea in omnibus codicibus mss. in veterum libris, ut Eustratii qui seculo septimo, Niconis qui decimo scripsit, in libello græco Περὶ τῶν θείων μυστηρίων, totidem verbis expressa reperiuntur. Grodecius ab edito post eum contextu multis ille quidem locis discrepat; sed hæc discrepantia codicibus quos adhibuit, non fraudi tribuenda. Nam quæcumque ab eo prætermissa, in nonnullis mss. desunt; quæ verò addita, similiter in iisdem aut aliis leguntur. Prevotii incredibilis religio in describendis codicibus, à quibus ut discederet, nec Grodeciana interpretatio, nec Cyrilliani argumenti continuatio, nec causæ catholicæ studium tanti ei fuere. Unum hujus rei exemplum subjiciemus, quamvis multa possimus. Cyrillus Catech. 22. Mystag. 4. num. 2. aquam à Christo in vinum sanguini affine conversam demonstrat, & vinum in sanguinem mutanti credendum esse concludit. Grodecius, qui in suo codice legerat οἰκεῖον αἵματι, vertit, ut par erat, *affine sanguini*; quæ legendi ratio magis ad catholicum dogma confirmandum apposita. At Prevotius cùm in suis codicibus legisset οἰκείῳ νάματι, etsi poterat meliorem lectionem ex Grodecio & Hosio mutuari, maluit occasionem dogmatis confirmandi prætermittere, quàm ab instituta in describendo diligentia recedere. Judicent igitur æqui æstimatores an resideat in tanta timiditate nefariæ fraudis suspicio.

Riveti in Cyrillum ineptæ animadversiones.

XI. Quoniam in Rivetum incidimus, moræ pretium videtur ineptas ejus in Cyrillum animadversiones referre, de quibus dicendi aliud tempus non occurret. Is anno 1610. non multò post editionem Prevotianam, Criticam Sacram in lucem emisit; quo in opere cùm inepta de cæteris scriptoribus arbitria faciat, haud scio an de Cyrillo ineptissimè judicet. Lib. 3. cap. 18. nugator ille duo potissimùm efficere conatur: 1°. Permulta esse in Catechesibus Cyrilli editorum fraude intexta. 2°. Permulta cum erroribus Pontificiorum (ita dogma catholicum appellat) omnino pugnantia. Sed si editores inseruerunt quæ dogmati suo faverent; quamobrem quæ pugnabant non eadem licentia sustulerunt? Ita sibi ipse obstrepit Rivetus & secum pugnat. Ejus de interpolato Cyrillo somnia in dissertatione secunda referimus & profligamus, ubi Catecheseon integritatem vindicamus: nec sanè quisquam est qui non videat aliud causæ Riveto non fuisse cur Cyrillum interpolatum fingeret, nisi quòd ejus testimoniorum vim aliter effugere non posset. Quæ verò cum Catholicorum erroribus pugnare pronuntiat, ea vel ad doctrinam Ecclesiæ falsò adsignatam, vel ad opiniones non impermissas inter Theologos referuntur, vel ad ritus antiquos à quibus jam desuevimus, vel ad sententias, quæ olim non satis explicatæ, communi postea consensu definitæ, vel tamdem ad ipsa Ecclesiæ catholicæ dogmata, quibus cavillando & nugando tenebras offundere conatur. Ad primum genus revoco lectionem Scripturarum, quam à Cyrillo commendatam, à nobis prohiberi mentitur: efficaciam Baptismi, quam à Cyrillo Spiritui-sancto, à nobis operi operato tribui confirmat; quasi opus sacramentale à Spiritu-sancto & operatione divina dissociemus:

fidem dogmatum & fidem miraculorum, quam à Cyrillo diſtingui, à nobis confundi fingit; cùm nemo catholicus ignoret primam ſine ſecunda fere ſemper conſiſtere: Euchariſticam conſecrationem, quam à Cyrillo invocationi Trinitatis, à nobis verborum Chriſti efficaciæ adſignari dicit; quamvis nec Cyrillus vi verborum, nec Eccleſia, quæ nihil ea de re ſancivit, vi precum & invocationum quidquam deroget. Secundum genus ſpectat Johannis baptiſmus, cui remiſſionem peccatorum qui tribuere nolunt, eos Cyrilli ſententia feriri pronuntiat. Aliter quidem ea de re multis patribus viſum, aliter hodie pleriſque theologis videtur; ſed unicuique libera datur eligendi optio, modo-ne Johannis baptiſmo eamdem & parem vim ac noſtro adſcribat, quod à Cyrillo cæteriſque Patribus alienum ſynodus Tridentina ſub anathemate damnavit. Cætera non meliùs Riveto ſuccedunt; velut cum objicit multa apud nos interdicta à Cyrillo præcipi, ut corpus Domini etiam laici manu ſuſcipiant, calicem bibant, & reſiduo in labiis humore oculos & cæteros ſenſus perlinant. Quis non videt hæc omnia aliud nihil eſſe niſi ritus & cerimonias, quæ in eccleſia Latina partim deſuetæ, partim certo conſilio mutatæ, numquam tamen aut in antiquis damnatæ fuerunt, aut in græcis, qui earum partem aliquam retinent? Quod autem de Scripturarum canone Cyrilli cum eccleſiis reformatis conſenſionem, à catholicis verò diſſenſionem jactat, eum falli & fallere demonſtramus diſſert. 3. cap. 13. num. 95. Similiter quæ adversùs traditiones & tranſſubſtantiationem violenter detorquet, in eadem diſſertatione vindicamus cap. 9. 10. 13. Quamobrem omiſſo Riveto ad editiones Cyrilli redeamus.

Editio Anglicana viri cl. Thomæ Milles.

XII. Nondum idem Cyrillo contigerat, quod multis noſtra patrumque memoria ſcriptoribus, ut accuratiore induſtria illuſtratus prodiret. Nihil habebant ſuperiores editiones, præter Catecheſes & epiſtolam ad Conſtantium. Nemo collegerat quæ ſub Cyrilli nomine feruntur, velut homiliam in Hypapantem, epiſtolam ad Auguſtinum; nemo latentia in bibliothecis fragmenta eruerat. Ad hæc, contextus mirè deformatus, nævis ſcatens interpretatio, nullæ animadverſiones, quæ vulnera ſanarent, lucem obſcuris darent. Hanc operam ſuſcepit vir clar. Thomas Milles, theologiæ baccalaureus ex æde Chriſti collegii Oxonienſis. Prodiit ejus editio Oxoniæ è theatro Sheldoniano, impenſis Richardi Sare bibliop. Londin. an. 1703. eo characterum nitore & chartæ ſplendore, nihil ut elegantius requiri poſſit. In hac editione, præter citata jam opera, accedunt eruta ex bibliothecis fragmenta; inprimis fragmentum homiliæ in Paralyticum ad piſcinam jacentem, tum primùm ex mſſ. editum: *Hiſtoria Eccleſiaſtica & Myſtagogica*, ſive *Theoria Myſteriorum*; quod opus Milleſius, cùm Germani CP. epiſcopi eſſe ſciret, cum Cyrillo tamen edendum putavit, quia ejus nomini nonnullis in libris tribuitur. Hæc omnia ad mſſ. codices emendata, interpretatio caſtigata, contextus in numeros ſive articulos inciſus, Scripturæ teſtimonia diligenter notata, indices copioſi, accuratior in vitam & ſcripta Cyrilli præfatio; de quibus omnibus ſic dicam, ut nec Milleſium debitis laudibus defraudem, nec tamen quæ ejus editioni deſunt reticeam: poſtulat enim inſtituti mei ratio, ut nec ejus labore multum de meo detractum fuiſſe inficier, nec multa mihi ad elaborandum relicta diſſimulem.

Judicium de Anglicana editione.

XIII. Nihil ſibi doctiſſimus editor antiquiùs ait fuiſſe quàm ut contextum græcum, præſertim Catecheſeon, purum & intaminatum ederet. Quamobrem eum & cum ſuperioribus editionibus, & cum mſſ. duobus vel tribus contulit, de quibus poſt hanc præfationem dicam in codicum notitia. Harum omnium ac præcipuè codicum mſſ. variæ lectiones inter contextum & notas lineis totam latitudinem occupantibus collocatæ; ſed tanta religione, ut ne leviſſimas quidem & à librariorum inſcitia profectas neglexerit. Meliùs hunc locum, mea quidem ſententia, ſortitæ fuiſſent, quæ ex Grodeciana interpretatione cum editis comparatâ eruuntur. Non pauca ſanè in contextu emendavit, idque lectore ſemper admonito; ſed multa eum fefellerunt, multa prudens & ſciens reliquit, quæ ex variis lectionibus ab eo appoſitis emendari poterant. Cujus rei exemplum habes Catech. 4. num. 21. edit. Oxon. noſtræ 35. & Catech. 23. num. 5. & 6. edit. Oxon. noſtræ 7. 8. 9. in quibus perturbata verborum conſtructio, ex lectionibus appoſitis in integrum reſtitui

poterat; nec tamen quidquam mutatum. Quin etiam in notis nonnulla commemorat à ſe emendata, quæ tamen in textu, neſcio quo pacto, eadem manſerunt, velut catech. 3. num. 7. & cat. 6. n. 17. Interſpirationis notæ in hac editione, multò diligentius quàm in ſuperioribus obſervatæ: interdum minùs animadverſæ editorem torſerunt, & ad medicandum locis integris & ſanis induxerunt. vide Cat. 11. n. 4. Cæterùm Johannis Potteri, qui mendis typographiæ expurgandis præfuit, tanta exſtitit diligentia, ut in hoc genere, in quo labi & errare proclive eſt, vix unquam offendat. Novæ interpretationis neceſſitatem vidit Milleſius, cur nunc laborem non ſuſceperit, ignoro. Grodecianam multis ille quidem locis emendavit; ſed in multò pluribus aut prorſus inornatis, aut à græco diſcrepantibus intactam reliquit. Quin etiam ad nævos, quos à Prevotio in eam inductos retinet, alios adjecit ut Cyrillum ad Albertini ſententiam fingeret. Tam textum quàm interpretationem in numeros ſive paragraphos diſtribuit; id quod in ſuperioribus editionibus deerat. Sed miror in hac deeſſe notas illas, quæ in iſtis ad marginem appoſitæ, res obſervatione dignas, & ſummam argumentorum indicabant. Scripturæ teſtimonia, quæ Cyrillus refert, vel quaſi præteriens deſignat, diligenter ad marginem notantur, ſic tamen ut labori noſtro non pauca reliquerit; ea præſertim quæ græcè tantùm exſtantia, aut in Vulgata cum inſigni diverſitate poſita, lectorem fallunt: nec tamen iis non animadverſis, Cyrilli ſententiam poſſis aſſequi. vide hujus rei exempla Procat. n. 7. cat. 1. n. 5. cat. 6. n. 2. cat. 8. n. 6. cat. 22. n. 7.

XIV. In obſervationibus & notis moderationem animi & eruditionem laudes. Editor non catholicus, nihil in catholicos aſperè, nihil contumelioſè dicit. Eccleſiæ catholicæ operam navat in confirmandis pluribus inſtitutis, ut ſigno crucis, exorciſmis, inſufflationibus, precibus pro mortuis, quæ pleriſque Proteſtantibus videntur nova, cùm ſint perantiqua. Scriptores catholicos, in his ſodalitii noſtri monachos perhonorificè ſemper appellat; eorumque authoritate ſæpiùs utitur quàm ſuorum. Catholicum eſſe jurares, ſi aliis in locis operam non tereret in impugnanda [a] clericalis continentiæ lege, permiſcendis [b] Baptiſmi & Pœnitentiæ diverſis characteribus, & teſtimoniis [c] præſentiæ realis perabſurdè eludendis. Ineſt iiſdem obſervationibus non mediocris antiquitatis cognitio; ſed tamen quid mihi non probetur exponam. Videtur 1°. non ſatis conſtanter in notis apponendis verſari. nam in primis ad illuminandos Catecheſibus & in Myſtagogica prima pene luxuriat; in aliis autem, quæ non minùs materiæ ſuppeditabant, tædio laboris quodam modo exaruit. 2°. Illud multò gravius, quod in rebus contritis & pervulgatis, quales ſunt nominis ante baptiſma dandi conſuetudo, abrenuntiationes, triplex immerſio, & alia hujuſmodi, multus & diſertus: in arduis autem & ſpiſſis, cum ſcriptoris ſententia quibuſdam veluti tenebris involvitur; aut à communi doctrina recedit, aut à vero in rebus hiſtoricis aberrat, aut in obſcuris ritibus verſatur; in his, inquam, jejunus eſt & pene taciturnus. 3°. Neque illud etiam à Milleſio ſuſceptum, quod tamen lectoribus utile & jucundum, ut Cyrilli Scripturæ legendæ rationem expenderet in multis à noſtra diſcrepantem; & quæ Cyrillus ex ſcriptoribus natu majoribus, quæ ſcriptores natu minores ex Cyrillo deſcripſerunt, in medio poneret. In poſtremo genere tam indiligenter verſatus eſt, ut monitus ab amico de quadam Cyrilli ſententia ab Anaſtaſio laudata, diu quæſitam nec inventam Cyrillo abjudicarit; quæ tamen in Catecheſi ſeptima verbis conceptiſſimis legitur.

[a] Ad Cat. 12. n. 25.
[b] Ad Cat. 23. n. 4. & Procat. n. 17.
[c] Ad Cat. 19. n. 7. Cat. 21. n. 3. Cat. 22, n. 1. 3.

XV. Operis initio, quod Pembrochiæ & Montis-Gomerici comiti nuncupatur, præfatio legitur de vita & ſcriptis Cyrilli, de variis editionibus, ac demum de Oxonienſi brevis & dilucida. Erant in rebus geſtis Cyrilli permulta majorem in modum obſcura & implicata, quæ diligentiùs expediri poterant: de ſcriptorum quoque numero, veritate, integritate, genere & natura uberiùs diſputandum fuerat. Veterum deinde teſtimonia in medio ponit. multa ſanè conquiſivit, non tamen occupavit omnia, ut ex his quæ collegimus patebit. Ad calcem voluminis apponitur 1°. Roberti Coci cenſura de Cyrili ad Auguſtinum epiſtola, & de quinque Myſtagogicis Catecheſibus; vera illa quidem, quantum ad epiſtolam, etſi in catholicos iracundior, de Catecheſibus autem prorſus abſurda. 2°. Riveti de Cyrillo ejuſque ſcriptis judicium,

non satis dignum quod à Millesio tanti fieret. 3°. denique Edmundi Albertini de Cyryllo ejusque scriptis disputatio, non tam explicandi Cyrilli quàm exagitandi & depravandi studio suscepta. Opus totum indice triplici clauditur. Primus est Scripturæ testimoniorum: secundus scriptorum, quos editor in suis observationibus citavit & emendavit, quamvis nihil pene emendaverit: tertius rerum in contextu & notis memorabilium, multò quàm in superioribus editionibus, quantùm ad contextum adtinet, locupletior.

nostræ consilium.

XVI. Ad ea, quæ in editione Oxoniensi minùs commodè provisa demonstravimus, illud accedebat ut ejus exemplaria his in regionibus rara admodum vixque essent parabilia. Multi suberant stimuli novæ editionis suscipiendæ, in primis amor quidam & admiratio Cyrilli operum, quæ accuratè emendari & illustrari, non parvi interesse ad rem ecclesiasticam videbatur. Sed deterrebat mediocritatis meæ conscientia, ne materiam viribus haud æquam sumerem. Cessi tandem præpositorum voluntati, monitis amicorum, non invitus; eumque laborem suscepi, in quo mihi divinam opem adfuturam, meque suavissimos fructus percepturum sperabam, si quid Ecclesiæ Catholicæ navarem.

Textûs emendatio.

XVII. Præcipuam partem suscepti muneris existimavi, græcum exemplar, si qua ratione consequi possem, ita purum & intaminatum edere, tanquam è manibus authoris prodiret. Quamobrem illud, quàm diligentissimè potui, cum Grodeciana interpretatione, Morelii & Prevotii editionibus, cum codicibus manuscriptis in hac urbe exstantibus contuli. Romanorum diversas lectiones, amicorum opera consequutus sum: quæ autem ex Anglicanis collectæ fuerant à Millesio, eas ad usus meos adjunxi. Neque etiam neglectui esse judicavi citata ab antiquis Cyrilli testimonia, ex quibus quid olim lectum in Cyrillo fuerit, quamve in sententiam ejus accepta verba, perspicitur. Inde nata lectionum diversarum sylva, in quibus eligendis non minùs operæ fuit quàm in colligendis. Alterum enim diligentiæ, alterum meditationis est & judicii non mediocris. Nam sæpe, nisi cautio adhibeatur maxima, codices antiqui ducent in vitium; propterea quòd librariis solemne est similitudine vocum errare, & ea legere sibi videri, quæ ætatis in qua degebant consuetudinibus, aut legendæ Scripturæ & de rebus Theologicis loquendi rationibus magis consentanea. Quamobrem, ut Cyrilli emendandi rationem ex codicibus mss. repetere soleo, ita interdum ipsos codices mss. ad Cyrilli & loquendi & sentiendi rationes referre coactus sum, & uni codici cum ejus stylo & doctrina consentienti plus tribuere, quàm multis dissentientibus. Nonnulla exstiterunt, quorum ad emendationem codices antiqui nihil afferrent. Hæc conjecturis sanare conatus sum, non tamen in contextum injectis, sed in margine appositis. At ubi certissimis indiciis ad fontem erroris perveni, ibi contextum mutare non dubitavi. Sed hanc licentiam tam parcè tamque pudenter sumpsi, idque semper admonito lectore, ut neminem reprehensurum putem; cùm præsertim tota plerumque in hujusmodi locis emendatio, unius litteræ aut diphtongi mutatione contineatur. Paulò liberiùs versatus sum in distinguendis interpunctionibus, quæ temerè à librariis & ad arbitrium positæ, Cyrilli orationem parenthesibus & concisis sententiis intertextam sæpe deformaverant.

Nova interpretatio.

XVIII. Deliberatum initio fuerat, novam interpretationem non elaborare, sed tantùm Grodecianam, quæ jam à nonnullis emendari cœperat, diligentiùs castigare. Sed tam multa occurrebant mutanda, ut novum opus conficere non valdè difficiliùs visum sit, quàm emendare vetus: Cyrillum autem uni formæ reddere multò elegantiùs, quàm detexere tot locis & retexere. Nonnulla tamen retinui, quæ aut à Grodecio rectè posita aut commodè ab aliis emendata fuerant. In interpretando propositum inprimis fuit, ut scriptoris sententiam accuratè & perspicuè redderem. Non me latet elegantiæ habendam esse rationem, idque à me, ubi res ipsæ tulerunt, neglectum non esse spero; sed diligens & accuratus malui videri, quàm elegans & ornatus. Liberior campus Oratorum & Poëtarum interpretibus conceditur: datur venia elaboratæ concinnitati, nec studio venustatis à scriptoris sententia aberrare grande flagitium. At in sanctis Patribus, ac præsertim in Cyrillo, qui totus est in

sacro

sacro dogmate exponendo, liberior interpretatio, etiamsi de sententiæ pondere & argumenti momento nihil detrahat, quod vix ac ne vix quidem fieri potest; illud certè lectoribus græcè nescientibus eripiet perincommodè, ne de scriptoris stylo & ingenio existimare possint. Quamobrem litteram & verbum, quantùm utriusque linguæ dissimilitudo patitur, in interpretando sequutus sum; nec voces ecclesiastico usu contritas, etsi non placere puriorem latinitatem amantibus sciebam, usurpare dubitavi. Scripturæ testimonia, tum quæ Cyrillus refert integra, tum quæ veluti præteriens designat, ut indicare diligenter, ita accuratissimè reddere conatus sum. Vulgatæ verba retineo, ubi græca cum ea consentiunt. Ubi autem non solùm à Vulgata, sed etiam ab editis græcis Cyrillus discrepat; ita interpretor, ut hanc discrepantiam lectores animadvertant. Numeros sive paragraphos magno commodo Millesius in Cyrillum primus induxit; sed ordinem ab eo institutum sequi non potui, propterea quod sæpe unum argumentum multis numeris dividit, multa sæpe uno paragrapho comprehendit. Satiùs visum est in distribuendo textu, non verba & lineas numerare, sed diversa orationis capita & cujusque capitis argumenta sequi. Hæc non solùm numeris distincta, sed etiam ad marginem notata summatim. Ibidem præterea res observatione dignæ, loca similia indicantur, voces obscuriores brevi interdum scholio explicantur. Præmissæ singulis Catechesibus admonitiones totius orationis descriptionem breviter ponunt ante oculos, lectoris animum necessariis observationibus præmuniunt, quo die pronuntiata Catechesis, quos ad codices emendata demonstrant.

XIX. Notæ & observationes meæ, quantùm conjecturâ assequor, in eorum reprehensionem incurrent, qui multùm operæ in his rebus insumi non probant; sed eos oratos volo ne sententiam in me dicant re non exploratâ. Duplex notarum genus duplici indicio signatur: aliæ in textu græcis elementis indicatæ contextum spectant; aliæ in latina interpretatione numeris designatæ varias Cyrilli sententias illustrant. In iis quæ ad contextum pertinent; 1°. variæ lectiones recensentur, non omnes tamen, sed quæ tantivis pretii; nam quæ levioris momenti, post opera Cyrilli in indiculum rejectæ: in iis autem quæ prorsus inutiles, tempus non terimus. Diversas autem lectiones simpliciter & nudè non refero, sed momento quodam & judicio, ubi earum delectus habendus fuit, examinavi. 2°. Ut quæque res in textu mutata, emendationis ratio lectori subjicitur. 3°. Quæ Cyrillus ex aliis scriptoribus, aut alii ex Cyrillo, sive expresso nomine, sive tacito mutuati, in iisdem notis indicamus. Alterum genus notarum sic se habet: 1°. ambiguæ voces, quam vim & sententiam habeant, expenditur; ubi certi nihil extundi potuit, judicium lectori permittitur. 2°. Majoris momenti sententiæ similibus Cyrilli aut aliorum locis explicantur. 3°. Quæ doctrinam aut historiam spectant variis modis illustramus, lucem obscuris dando, malè in dubium vocata confirmando, fontem erroris, si quid erratum sit, investigando. sunt enim in Cyrillo nonnulla, quæ prima specie nævum esse dicas, propiùs spectata non improbes. Alia hæreticorum interpretationibus exagitata opus fuit à nobis vindicari; alia minùs dicta commodè, velut de æterno Christi sacerdotio, non equidem purgavi, sed tamen à pravis consecutionibus deffendi. In historia Cyrillus sic versatur, ut aliis interdum monumentis explicandus sit, suæ interdum memoriæ aut incertis monumentis malè videatur credidisse. In his omnibus observationes meas non passus sum desiderari. 4°. Quæ apud Cyrillum de sacrorum locorum situ, aut de ritibus eccesiæ Herosolymitanæ propriis leguntur res erant auditoribus ante oculos positæ, at lectoribus non parum negotii facessent, nisi aliis monumentis illustrentur. 5°. Sæpe discedit Cyrillus à communi legendæ & interpretandæ Scripturæ ratione: qui ei hac in re præiverint, quique suffragati, paucis demonstrandum duximus. His in rebus notæ nostræ versantur; non illæ quidem eruditis necessariæ, haud tamen scio an multis rebus adspersæ, quas eruditi nondum observaverint; certè mediocriter doctis non futuras inutiles speramus. Duo potissimùm vitia in hoc genere cavenda esse duxi; alterum ne, dum paucorum fastidia formido, agerem in deffendendâ Ecclesiæ causâ & illustrando Cyrillo segniùs; alterum ne tempus tererem in rebus pervulgatis. Quamobrem in iis quæ jam pertractata, ad eos qui tractarunt

Notæ hujus editionis.

dimittere soleo, ne actum agere videar. Ac profectò, si judiciis adsit æquitas, erit mihi magis verendum, ne operam meam lectores in rebus non contemnendis, quas ut notas prætermisi, defuisse existiment, quam ne in levioribus querantur superfuisse.

Quid hac editione contineatur.

XX. Omnia Cyrilli opera, tum quæ vera & germana, tum quæ supposita aut dubia cum fragmentis repræsento. Admonitio singulis præfixa quid de illis judicem declarat. Supposita eliminare propositum initio fuerat; sed satiùs visum est nihil in hoc volumine desiderari, quod quidem Cyrilli nomen præferret, iis tamen exceptis, quorum certus ac notus est parens. Post opera Cyrilli diversarum lectionum indiculum apponimus, deinde dedicatorias Grodecii & Prevotii epistolas, in quibus de editionum suarum instrumentis disserunt. His addimus Grodecii brevem dissertationem in vitam & scripta Cyrilli, Millesii præfationem cum selectis notis: in his omnibus communi editionum consuetudini serviendum duximus. Appendicis loco subjicitur descriptio Hierosolymitanæ sanctæ Crucis seu Resurrectionis ecclesiæ, in qua Cyrillus catecheses pronuntiavit, cujusque ornamenta sæpe commemorat. Ichnographiam hujus templi delineari curavi, ejusque historiam brevi oratione persequor. Sequuntur duo indices copiosi: primus Scripturæ testimoniorum, alter rerum in Cyrillo memorabilium, tum etiam earum quæ notis, præfatione, dissertationibus continentur. Initio voluminis, ante veterum & quorumdam recentiorum de Cyrillo testimonia, triplicem dissertationem instituimus. Prima est de vita & rebus gestis Cyrilli, quas non perfunctoriè, ut superiores editores, sed operosiùs persequimur, ita ut in hac historiæ parte illustrandâ aliquid me sperem profecisse. Agit alia de ejusdem scriptis, quorum index texitur, veritas, antiquitas, integritas vindicantur, ac de Catechesibus potissimùm, quo tempore & loco pronuntiatæ, qua ratione, methodo & stylo compositæ, inquiritur. Quæ de Cyrilli doctrina disserere non licuit in notis, ea in tertiam dissertationem conjecimus. In primis Cyrilli sententia de Christi & Spiritûs-sancti divinitate expenditur, apertissima de ecclesiæ & traditionis authoritate, de præsentia reali & transsubstantiatione testimonia ab hæreticorum cavillationibus vindicantur.

XXI. Commemorandi jam mihi sunt ii, quorum beneficio, opera & consilio in hac editione adornanda, usus sum. Ut ab exteris regionibus initium ducam, plurimùm debeo eminentissimo Cardinali Ottoboni, cujus ditissima bibliotheca, ut sæpe aliàs sodalibus nostris, ita mihi ad hoc opus, magno usui exstitit, codices mss. explorante D. Philippo Raffier, qui tum erat sodalitii nostri in curia Romana Procurator generalis. idem commodis meis adtentus, à doctissimo viro D. Antonio Maria Salvini impetravit, ut sua in editionem Cyrilli an. 1640. scholia non parum mihi profutura concederet. In hac urbe, bibliotheca Regia, magnum illud litteratorum perfugium, percommodè mihi patuit, annuente illustrissimo Abbate Camillo le Tellier de Louvois bibliothecæ moderatore, doctissimis viris D. de Targny & D. Boivin summam humanitatem significantibus. Sed præsidium longè maximum in Coisliniana cônstitutum habui, quam excellentissimus Metensis Episcopus DD. Henricus du Cambout Dux de Coislin, pro suo singulari in nos amore, asservandam in hoc San-Germanensi monasterio deposuit: ei præfectus antea fuerat vir clar. D. Blanchard Doctor Sorbonicus, quem facilem & humanum expertus sum. Vir illustrissimus D. Johannes Colbert Comes de Seignelay, notam sodalibus nostris beneficentiam mihi non clausit; ejusque bibliothecæ præfectus D. du Chesne promptus ad bene de me merendum fuit. Pari me humanitate impertierunt doctissimi S. Genovefæ bibliothecarii. Viros in hac urbe eruditos prætermitto, qui de rebus obscuris consulenti lucem ingenii sui non inviderunt. Nec domestica subsidia defuere: ut eos taceam qui consilio juverunt, D. Jacobus Leger olim sodalitii nostri, nunc austerioris vitæ studio Trappensis monachus, cùm Cyrillum vernaculè reddere instituisset, ubi consilii mei certior factus est, libenter communicavit quidquid ex mss. excerpserat, aut in Cyrillum observaverat. Utilem operam navarunt duo alii sodales, quorum alter arctioris amicitiæ, alter fraterni sanguinis vinculo conjunctissimus. Nunc exorandi lectores, ut, quæ incogitanti exciderunt, aut minùs commodè cogitanti, patienter excusent; ac saltem ecclesiæ catholicæ inserviendi studium, quo ad hoc opus suscipiendum adductus sum, æqui bonique consulant.

FINIS.

Author hujus editionis nuper mortuus breviter laudatur.

VIdetur hic locus eſſe admonendi lectoris, Domnum Auguſtinum Touttée presbyterum & monachum Congregationis S. Mauri, hujus novæ editionis authorem, cùm typis mandaſſet totum S. Cyrilli contextum, ac præfationem & diſſertationes prælo paraſſet, in hoc laboris decurſu obiiſſe. Natus erat Riomagi Idib. Decemb. an. 1677. ex patre forenſi eloquio, Juris civilis ſcientiâ, morum probitate ſpectato. Peractis egregie apud eruditos Oratorii ſacerdotes litterarum humaniorum, Philoſophiæ & Theologiæ ſtudiis, monaſticam vitam amplexus eſt, ſeque votis ſolemnibus obſtrinxit in monaſterio Vindocinenſi, IV. Cal. Nov. an. 1698. Poſt navatam iterum rebus Theologicis operam, presbyter menſe Decembri an. 1702. creatus, Philoſophiam annis duobus, tribus Theologiam in monaſterio Floriacenſi docuit. quod munus magna cum laude pietatis & eruditionis perfunctus, in monaſterium S. Dionyſii accerſitur an. 1708. ubi ſaniorem Theologiam per annos quatuor profiteri perrexit. Hanc autem docendi viam ſequebatur, ut, miſſis Scholaſticæ ſpinis, quid ſancti Patres ſenſiſſent, unicè curaret, atque ex eorum libris, quos nocturna diurnaque manu verſabat, omnem dictandi materiam comportaret. Hos ad uſus litterarum græcarum præſidium ſibi paraverat, in quibus ita contritus fuit, ut cum excellentibus in hoc genere comparari poſſet. Sic instructus & munitus ad novam editionem S. Cyrilli adornandam acceſſit, ſuadentibus amicis, præpoſitis jubentibus. Opus incœptum in monaſterio S. Dionyſii, abſolvit in San-Germanenſi, Lutetiam vocatus an. 1712. Utrum eximium hunc ſcriptorem accuratè interpretatus ſit, commodè emendaverit, illuſtraverit eruditè, publico judicio ſtatui malo, quàm mea prædicatione. Tantùm dicam, quod arguti judices ſatis perſpicient, ejus notas & diſſertationes non ex alienis meſſibus decerptas, ſed ex ditiſſimis adverſariis depromptas, quæ ipſe ſibi omnibus patribus & conciliis ordine legendis pepererat. Authores nonnulli fuerant, ut in notis apponendis parcus eſſet & tenuis, alii dehortati, ne lectorem aptis ad S. Patris contextum, ad dogma & diſciplinam obſervationibus defraudaret. Maluit multorum utilitati ſervire, quàm paucorum faſtidia fugere.

Spes affulgebat hominem firma valetudine, ætate florenti, eruditione non quotidiana, multa ingenii ſui monumenta relicturum; ſed quæ legendo & meditando comparaverat, ea, ſi minus nobis ad exſpectatos ejus laborum fructus, ipſi certè ad vitam ſanctiſſimam & præclariſſimam mortem profuerunt. ejus enim ſtudiorum labor nihil aliud habuit, niſi meditationem Chriſti crucifixi; totus in SS. PP. evolvendis, non ſolùm eorum de dogmate ſententiam noſtræ catholicorum perſimilem, ſed etiam religionis ſtudia noſtris majora perſpiciebat; non ſolùm præclarè dicta colligebat, ſed etiam fidem & charitatem adhuc in his libris ſpirantem. His in fontibus eximium illum amorem veritatis hauſerat, quem tot rebus declaravit; nec pravè pudens in ea amplectenda, nec in defendenda timidus, libenter emendans ſi quid erraſſet imprudens, patroni ſui doctrinæ liberrimè affixus. Haud verebor iiſdem ſtudiis acceptum referre, quod de monaſtico inſtituto, ac de eccleſiaſticis præceptis & documentis tam magnificè ſentiebat, in primis verò de ipſa eccleſia catholica, cujus causâ cupiebat mirificè. Nemini profectò concedebat, qui plus doloris ex ejus rebus adverſis colligeret, ac majori lætitia in proſperis efferretur; & cùm longa ægritudine ad omnes vitæ eventus percalluiſſet, hæc una res eum recreabat, ſi quid eccleſiæ ad ſpem pacificationis, veritati ad triumphum acceſſiſſe nuntiaretur.

Jam tres ferè anni ſunt ipſi, cùm eum tuſſis perincommoda tentaverat. Malè curata vellicabat interdum. ſed an. 1716. exeunte, ſic inſedit pectori, ut ſanguinis vomitum non ſemel exciverit, nec ulla medicorum arte potuerit ſanari. Hujus rei cauſa non exſtitit in ſtudiis immoderatis; nam, ut cæterarum rerum, ita & ſtudiorum modum tenebat, nec eis quidquam tribuebat, quod aut monaſticis muniis, aut neceſſariæ corporis procurationi ereptum eſſet. ſed minimè mirum, ſi aſſiduus labor vitæ auſteriori additus bonam valetudinem labefactavit. Legendi & ſcribendi facultatem perdiu morbus reliquerat, cogitandi & precandi ne in extremo quidem ſpiritu abſtulit. Cùm ſe in dies minui animadverteret, in pervigilio Conceptionis B. V. M. extrema eccleſiæ Sacramenta poſtulavit, ac præſente Chriſto Domino, religioſi ac veritatem amantis animi ſignificationes dedit, ſeque in ſanctæ, catholicæ, apoſtoli-

cæ & Romanæ eccleſiæ fide & communione mori pronuntiavit. His ſubſidiis corpus ſi minùs morbo, ſaltem doloribus levatum, animum ad ſpem vitæ æternæ confirmatum dicebat. Quod ſuperfuit temporis (ſuperfuerunt autem decem & novem dies) in rerum cœleſtium meditatione traduxit, nec oculos Crucifixi imagine, nec mentem crucifixi Dei cogitatione dimovens. Erat omnibus ſpectaculo ad ſpeciem corporis fatiſcentis lugubri, ad conſtantiam & tranquillitatem, quam veritatis certò cognitæ & vitæ bene actæ conſcientia dabat, longè præclariſſimo. Quinque aut ſex ante mortem diebus lecto affixus, cùm jam mortem faucibus concepiſſet, ac ſpiranti mortuo ſimilis videretur, erat robuſto, ut cum maximè & conſtanti animo; precaturum ſe pro amicis dicebat, cùm ad Chriſtum migraſſet, eaque ſibi curabat ex Scripturis ſanctis legi, quæ olim ad hoc tempus proviſa notaverat. Tandem quo die naſcentem Deum celebravimus, præclarè ſecum agi exiſtimans, quòd ſibi tam ſancto die moriendum eſſet, extremas preces duabus ante mortem horis, ultimam abſolutionem in ipſo extremo ſpiritu petiit, ſicque obdormivit in Domino an. 1718. Nefas lugere duximus tam ſignatam mortem omnibus prædeſtinationis notis : ſed tamen eximiam morum ſimplicitatem ingenio non mediocri, ſummam pietatem eruditioni non vulgari, ſeveriorem doctrinam facili inter ſodales animo conjunctam deſideramus.

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM,

Ad quorum fidem hæc editio castigata est, unà cum compendiariis quibus eos in textu citare solemus notis.

De codicibus quos Grodecius & Prevotius secuti sunt, cum nihil ipsi dixerint, ex conjectura tantum informare possumus judicium. Totum opus catecheseon & epistolam ad Constantium contulit Grodecius cum Sclavona & Polona ex Sclavono interpretatione, & græco uno codice Scirletiano; Prevotius ad Vaticanos codices, quorum nec numerum nec notam docet. Quid ex Sclavono libro, quid ex græco codice sumserit Grodecius, non notat. Scirletiani codicis specimen aliquod dedit Stanislaüs Hosius, ex eo catechesim 22. totam describendo. Multis sanè librariorum & Scripturæ mendis scatet, nec eum in omnibus secutus est Grodecius. Habet Grodecius lacunas plurimas; habet & adsumenta quædam, quæ in aliis quoque codicibus reperi. Grod. Scirl.

Vaticani codices, quibus Prevotius usus est, paucioribus quàm Grodeciana editio lacunis deformes, & ab omnibus assumentis liberi; si vocem ὁμοούσιον *ad finem Cat. 17. n. 32. & 35. Spiritui-sancto contra mentem authoris, ut ego censeo, invectam excipias.* Prevot. Vatic.

Universas quoque catecheses & epistolam ad Constantium recensuit Thomas Millesius Anglicanæ editionis curator, ad codicem unum D. equitis Thomæ Roë, & ad varias lectiones à vir. clar. Isaaco Casaubono collectas ex aliquo ms. codice. Primum codicem Roëanum ante annos sexcentos scriptum putat. membraneus est, & ex Oriente advectus cum plurimis aliis, bibliothecæque Bodleïanæ datus à Thoma Roë equite aurato, qui à Jacobo I. Britanniæ rege legatus ad imperatorem Mogolium fuit. Variæ autem illæ Casauboni lectiones ab eo collectæ sunt ex ms. codice, & accuratè adscriptæ ad marginem sui Cyrillianorum operum libri, in quo præter varietates lectionum, suas etiam de locis obscuris conjecturas addiderat. Eum cum Millesio perhumaniter communicavit Johannes Norwicensis episcopus. Cæterùm quis & unde sumtus sit hic codex, ignoratur, nec id adnotavit Casaubonus. Conjicit Millesius eum in aliqua Galliarum bibliotheca à vir. clar. repertum. Ego verò hunc codicem eumdem esse cum Roëano valde suspicor. Nam utriusque eadem est varietas lectionum, eædem prætermissiones, eadem assumenta, scholia ad marginem eadem, uti Millesianæ editionis variantes lectiones, aut notas nostras græcas & variantium indiculum vel leviter inspicienti patet. Nihil moror quædam inter utrumque discrimina quæ aliquando apparent. Ea diligentiæ Millesii tribui possunt. nota enim res est, quando unus post alium recenset eumdem codicem, multa ab primo vel prætermissa vel malè lecta observari ab altero. Quod si duo sunt codices, saltem unus ex altero, aut ab eodem exemplari ambo descripti sunt. Cùm Casaubonus & Millesius minutissimas quasque horum exemplarium varietates adnotarint, apparet eos optima manu descriptos fuisse, nam paucis scripturæ vitiis scatent. bonam ubique scripturam repræsentant, pauca habent assumenta, tantum scholion aliquod interdum è margine in textum irrepsisse videtur. Emendatiores sæpe vulgatis lectiones repræsentant, quas, uti correctiones suspectans, vulgò neglexi. Roë. Casaub.

Roma misit ad me R. P. D. Philippus Raffier collectas à se summa industria varietates codicum duorum Ottobonianæ bibliothecæ, qui ex Altaëmpsiana in illam transivere. continent catecheses omnes & epistolam ad Constantium. Primus qui notatus est R. IV. vetustus & membranaceus est, & multas habet insignes ab editis varietates: propter prima folia detrita variantes procatechesis & primæ catechesis extundi non potuere. Alter chartaceus & recens est, nihil ferè ab editis discrepans: hujus varietates collegit, quando alter deficiebat. E tertio codice in quo fragmentum invenit præfatus Pater secundæ catecheseos, misit ad me lectiones nonnullas. Ottob. 1. 2. 3.

E bibliotheca excellentissimi Ecclesiæ principis D. ducis de Coislin Mettensis episcopi, quam ab avo cancellario Seguerio hæreditate sibi transmissam possidet, habui membranaceum codicem notatum num. 227. olim 101. undecimi circiter seculi, qui Enclistræ in Cypro fuit: mutilus est initio foliis aliquot; quapropter deest procatechesis, & media pars catechesis primæ: quædam etiam desunt folia quibus catechesis 17. finis & catech. 18. initia continentur. Postremæ catechesis mystagogicæ titulum solum repræsentat, in eoque desinit. Multis scripturæ vitiis scatet; vocales & Coislin.

diphthongos ejusdem apud recentiores Græcos soni passim confundit & miscet; in accentuum, spirituum, & interpunctionum positione multa peccat; in catechesis secundæ scriptione ab editis insigniter discrepat; catechesis decimæ sextæ initio grandi assumento infartum est, quo continetur luculentum de processione Spiritus-sancti à Filio testimonium à S. Thoma latinè citatum. Eo codice me maximopere adjutum fateor: inde multæ magni momenti emendationes.

Catecheses quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, octavam de-
Mesm. Guill. Morel. *cimam, & quinque mystagogicas continet codex Mesmianus editus à Guill. Morelio an. 1564.*
de quo cautiùs satis diximus in præfat. num. 7. Hujus editionis exemplar in San-Genovefana bi-
Genovef. vet. *bliotheca asservatum mecum communicaverunt eruditi, singularique mihi amicitia conjuncti bibliothecæ præfecti; in quo ad marginem adnotatæ sunt variantes ex veteri aliquo codice lectiones, unà cum aliquibus emendationibus. ad calcem suppleta est catechesis decimæ lacuna, & adscripta Cyrilli ad Constantium epistola, aliunde quàm ab editis libris; & in utroque præterea notatæ sunt ex veteri codice variantes cum hac nota γς. Fuit ille liber D. du Fresne, qui eas notas ab aliquo docto viro adscriptas testatur. Utebatur doctus ille vir duplici manuscripto, quorum alterum indicat hac nota* ms. *alterum ista γς. Exstant quædam varietates lectionum nulla nota designatæ, quas aut ejus emendationes & conjecturas suspicor, aut potiùs ex cod. quem*
Genovef. *nota* ms. *signat profectas crediderim. Genovefanum simpliciter appello codicem qui notam γς non*
Genovef. *habet; qui habet, Genovefanum veterem.*

Bodl. *Catecheses quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, sextam decimam, octavam decimam contulit Millesius cum chartaceo codice bibliothecæ Bodl. quem manu Græci cujusdam, sed haud ante trecentos annos descriptum censet. Easdem quoque catecheses,*
Colb. *excepta sexta decima, contuli cum codice Colbertinæ D. comitis de Seignelay bibliothecæ chartaceo & recenti num. 4863. notato. Uterque ille codex in omnibus pene cum Moreliana editione consentit. eadem in Colbertino & Bodl. catechesis decimæ lacuna quæ in Mesmiano. Altero*
Colb. *usi sumus codice Colb. membranaceo signato 1717. decimi tertii seculi diversas Patrum homilias continente, & catechesim decimam tertiam exhibente sub nomine Cyrillianæ in Crucem & Parasceven homiliæ.*

Reg. *Catecheses XII. XIII. XIV. XV. comparavi cum codice Reg. bibliothecæ num. 2503. scriptus est in bombycina charta an. 1231. quam anni notam apposuit calligraphus.*

Reg. *Procatechesim quoque contuli cum Regio altero codice olim 1260. nunc 1824. qui S. Basilii opera complectens, sub ejus nomine procatechesin continet.*

Basil. *Catechesim nonam præterea contuli cum codicibus duobus RR. PP. Basilianorum, in quibus sub nomine homiliæ S. Basilii,* de eo quod incomprehensibilis sit Deus, *continetur. Horum unum descripsit R. P. D. Bernardus de Montfaucon cùm Romæ versaretur, additis alterius libri varietatibus.*

Reg. *Homiliam in Paralyticum expendimus ad exemplar cod. Bodl. à Millesio datum, & ad Reg. codicem not. 2030. Epistolam ad Constantium, præter memoratos codices, contuli cum editione Gretseri. De cæteris opusculis & fragmentis codicibusque, ex quibus eruta, vel quibuscum collata, dicimus in admonitione singulis præfixa.*

DISSERTATIONES CYRILLIANÆ.

DISSERTATIO PRIMA.

De vita, & rebus gestis S. Cyrilli Hierosolymitani.

CAPUT PRIMUM.

Cyrilli eadem ætate plures. Quibus ex monumentis nostri vita colligitur.

Hujus operis difficultas.

1. DICTURUS de S. Cyrilli Hierosolymitani vita & rebus gestis, rem aggredior difficilis operæ nec contemnendi laboris: obscuræ nimirum historiæ latentia vestigia persequi, diversas authorum narrationes conciliare, contrarias expendere, falsas refutare, veris robur asserere, incertos rumores à certis relationibus, inimicorum calumnias à verè gestis rebus secernere; in his dissertatio præsens tota versabitur. Quamobrem ne exspectet lector ut historiæ in morem, directe & continue fluat oratio; sed uti inter aspera & salebrosa viam sibi ægre faciens, ad finem usque jactabitur.

Plures Cyrilli eàdem ætate.

2. Ac primus quidem labor, ne diversorum cognominum gesta in unum conferantur. Cum enim plures fuerint celebrati in Ecclesia diversis ætatibus Cyrilli, Gortinensis, Alexandrinus, Scythopolitanus, &c. quos ne quis cum Hierosolymitano confundat nullus metus est; tum verò eàdem, quâ ille vixit ætate, plures exstitisse constat nominis ejusdem, qui sunt ab æthore catecheseon diligentissimè secernendi. In primis distinguendus est, si Epiphanio æquali & ejusdem provinciæ authori credimus, ab Cyrillo alio competitore suo, & sedis ejusdem post Cyrilli nostri exauctorationem invasore; quamquam non desunt qui Epiphanium putent Cyrillum eumdem in duos malè distraxisse, quæ res à nobis * suo loco diligentiùs indagabitur. Alium memorat idem Epiphanius hæresi 73. n. 37. Cyrillum seniorem, Κυρίλλου τοῦ γέροντος; quem ab Eutychio Eleutheropolitano perpetuo Cyrilli nostri inimico in Cæsariensis ecclesiæ sede collocatum refert, pulso inde Philumeno, quem Cyrillus noster ei sedi præfecerat, qui quidem Cyrillus senior non ita multo post loco motus est, ejusque in locum constituit Cyrillus Gelasium sororis suæ filium. Cur ille Cyrillus senior appelletur, num propter Cyrillum alium juniorem, nescire me fateor. ac valde suspicarer eumdem esse cum Hierosolymitanæ sedis invasore, qui ab Eutychio utrique ecclesiæ Cæsariensi & Hierosolymitanæ, cum ab altera exclusus esset, impositus sit. S. Basilius epist. 187. pag. 202. Cyrilli cujusdam episcopi vel Satalorum vel prope Satala in Armenia meminit, qui cum ab inimicis calumniam passus esset, Satalensem populum à sua communione refugere dolens vidit, deprehensa à Basilio calumnia, de qua authores ipsi confessi sunt. Idem videtur Cyrillus esse, de quo Basilius in altera epistola loquitur epist. 58. pag. 86. cujus in locum cum Anthimus alterum episcopum, nempe Faustum, ordinasset, tota seditionibus oppleta est Armenia. In epistola Liberii papæ ad complures Asiæ episcopos, qui ad ipsum delegarant, apud Socratem lib. 4. hist. cap. 12. Cyrilli nomen reperitur in inscriptione secundo loco adscriptum. Fuerit-ne ille aliquis ex commemoratis superius Armeniæ & Syriæ Cyrillis incertum. num idem sit cum Hierosolymitano, hujus dissertationis cap. 12. & num. 70. indagabimus. Hieronymus anno 379. vel etiam 380. in Syriæ eremo à diversis Meletii & Paulini, ac Vitalis factionibus vexatus, *Cyrillo cuidam episcopo conscriptam se fidem dedisse testatur*. Noster tum Jerosolymis, longe à deserto Chalcidis, in quo commorabatur Hieronymus, agebat. alius itaque ab ipso est Hieronymianus ille Cyrillus, incertæ in Syria, ut videtur, sedis episcopus.

Epiph. hær. 66. n. 20.

* Cap. 8. n. 48.

Unde sumenda Cyrilli vita?

3. S. Cyrilli Hierosolymitani vitam nullus æqualis author scripsit, nullus quod quidem sciam posteriorum temporum Græculus. Cum adservari diceretur in Messanensi monachorum Basiliensium bibliotheca scripta à Metaphraste Cyrilli Hierosolymitani vita, bibliothecæ custodem per litteras rogavi ut mihi exemplar transcribi & à me edendum transmitti curaret; qui cum diligentissimè forulos bibliothecæ perlustrasset, ac nihil penitus reperisset, significavit mihi perhumaniter falso me indicio usum. Ex iis quæ de Cyrillo Metaphrastes in vita S. Athanasii refert, colligimus non admodum dolendam ejus vitæ, si quidem ab eo scripta sit, jacturam. « Cum legissent Bollandistæ in publico « quodam instrumento, ad se Interamna in Italia « misso, Petrum-Antonium Nardum, Interam- « nensem civem & cathedralis ecclesiæ priorem « anno 1474. commentarios rerum gestarum cum « aliorum Sanctorum, tum B. Cyrilli civis Inte- « ramnensis episcopi Hierusalem, injuria tempo- « rum oblitteratos & ferè omni parte oblitos, sua « diligentia & impensa per totum ferè orbem « quæsitos, memoriæ posteritatis tradendos cura- « visse; quo immatura morte sublato, Petrum- « Franciscum Nepotem ea edidisse; statim codi- « cem sibi Interamna mitti rogaverunt. Sed mor- « tuis iis in quorum potestate dictus codex tunc « fuit, responsum est quovis adhibito studio nihil potuisse reperiri. Hæc Bollandistæ ad diem 18. Martii num. 40. Mirum sanè & ad illum diem inauditum quod Cyrillus Hierosolymitanus *In-*

teramnensis civis fuisse dicatur: ac vel ex illa sola re, quam parum commentariorum illorum dolenda sit nobis jactura, satis declaratur.

4. Res igitur gestas S. Cyrilli ex ejus scriptis, & ex historiæ generalis authoribus colligi necesse est. Sed de se Cyrillus scripsit pauca; omniaque ejus, quæ habemus scripta, episcopatus illius initio terminantur. Inter æquales Cyrillo scriptores, non satis convenit; aliqui monstrosa prorsus & incredibilia narrant. Recentioribus Græcis, qui in Menæis & Synaxariis, aliisque monumentis plura de eo referunt, authoritatis satis non est, ut quidquam ex solo eorum testimonio affirmare liceat. Itaque singula diligenter excutienda, qua in re conjecturæ & opinioni sæpiùs quàm certæ asseverationi locus erit.

CAPUT II.

De ortu, patria, genere, monastico instituto, & primis studiis S. Cyrilli.

Quo anno sit natus.

5. QUO anno in lucem prodierit Cyrillus nulli authores declarant; ex variis tamen conjecturis æstimari potest eum circiter annum 315. natum esse. Primo enim anno 347. vel 348. quo catecheses dicebat, presbyter erat, nec novus presbyter, ut inferiùs probamus cap. 3. num. 12. Si Cyrillum supponamus an. 345. creatum presbyterum anno ætatis trigesimo, quæ legitima & vulgaris suscipiendi presbyterii ætas erat, habebimus annum nativitatis ejusdem Christi 315. Quod autem dicimus Cyrillum catecheses anno ætatis 32. aut 33. habuisse, id primò optimè consentit S. Hieronymo, scribenti in catalog. script. eccles. illum catecheses *in adolescentia composuisse*. Adolescens enim S. Doctori erat vir 33. annorum, & supra. ipse procemio in Abdiam, se *in adolescentia sua* Abdiam allegoricè interpretatum esse narrat, idque se puerum lusisse, tum vero annos natus erat circiter triginta duos. Prologo in Danielem ait se *adolescentulum* Hebraïcam linguam addidicisse, cum esset tamen annos natus 33. aut 34. Secundò Cyrillus ordinatus est à Macario diaconus, ut infra videbimus, nec id fieri potuit serius anno 334. qui Macarii vitæ extremus fuit. Diaconum vero non censemus factum annos natum minùs viginti vel novemdecim. Tertiò de veteri sanctorum locorum statu, antequam ea Constantini & Helenæ pietate purgarentur & exornarentur, sic loquitur Cyrillus quasi ea ante præsentes reparationes conspexisset. Cat. 12. n. 20. Bethleem locum ante paucos annos fuisse sylvestrem observat. Cat. 14. n. 5. ait in loco, in quo Christus crucifixus est, prius hortum fuisse, cujus adhuc vestigia & reliquiæ manerent. Num. 9. monet ante sepulcri exornationem à Constantino factam, speluncam fuisse sancto sepulcro pro vestibulo, quæ Constantini jussu erasa sit. Porro sancta loca post annum 326. purgari & ornari cœperunt. Qui ergo ea vidisset & oculis lustrasset, ut veterem statum posset post multos annos depingere; ea non in infantia, sed jam adultus & duodennis saltem conspexisse dicendus est. Non igitur serius anno 315. in lucem prodivisse Cyrillum existimamus.

Cap. 3. n. 10.

De patria & parentibus.

6. Quæ ejus patria fuerit, à nullo pariter est proditum. Ex iis quæ modò diximus, patet eum Hierosolymis enutritum & educatum ab infantia. Multa habet in catechesibus in quo suam & Hierosolymitanorum aliorum fortunam laudat, quod omnia apud se mysteria peracta sint; quod videant ipsi & contrectent quæ cæteri audiunt tantum & credunt. At in his non magnopere nitor, quæ ab eo licet alibi nato, cum Hierosolymis versaretur, perinde dici potuerunt. Ad parentes quod attinet, dicitur in Menæis Cyrillum piis & orthodoxam fidem profitentibus parentibus natum: id quod maximè probabile est, cum nullibi se aliquando aut numina falsa coluisse, aut in secta ab Ecclesia separata vixisse, & agnita veritate ad meliores partes transiisse significet; imò quasi pietati innutritus semper loquatur. cat. 7. n. 16. de honore parentibus referendo dum verba facit, videtur se iis adjungere, qui parentes adhuc superstites & christianam pietatem colentes habeant. Sororem habuit matrem Gelasii, quem Acacio mortuo Cyrillus Cæsariensem in Palæstina episcopum fecit. hunc authores ecclesiastici magnis propter doctrinam & pietatem præconiis passim celebrant; quæ laus in Cyrillum avunculum viri patronum, consiliarium, & forte educatorem refunditur.

Num monachus fuerit.

7. Qua ætate baptizatus sit Cyrillus, nescimus. Græci in synaxario Claromontensi superius à nobis exscripto, Cyrillum tradunt monachum primò & Ascetam fuisse. Fuit sane apud eum magna monasticæ vitæ laus & commendatio: hujus instituti sublimitatem ac certantem cum angelis excellentiam sæpius celebrat, præsertim cat. 4. n. 24. & cat. 12. n. 33. & 34. In his autem catechesis duodecimæ locis se monachorum ordini videtur adjungere; postquam enim virgines sui instituti excellentiæ admonuit, idem observare monachorum ordinem jubet, subjungitque num. 33. *Non enim privamur viri integritatis dignitate.* Se autem ex proposito perpetuæ castitati addictum perspicue declarat, cum his verbis cat. 12. n. 1. *Puritatis alumni & castitatis discipuli, Deum ex virgine natum plenis castitate labiis celebremus:* tum istis num. 34. *Omnes autem* (quod de monachis & virginibus manifestè dictum) *castitatis cursum Dei gratiâ curramus... ut Dominus de nobis dicat tum viris integritatem servantibus, tum feminis coronatis, inhabitabo in illis.* Quod si monachus fuit, cùm junior ad ordines sacros promotus sit, non in desertis locis, nec forte in cœnobiis, sed domi, asceticæ vitæ labores, quos non uno describit loco, videtur tolerasse; ac μονάζων potius quam monachus exstitisse. Nam monachos nunquam, monazontas autem sæpe commemorat; qui cum in urbe degerent, ad ecclesiam una cum aliis conveniebant, separato in loco residentes. Horum se statui, perpetuæ continentiæ, & laboriosis pœnitentiæ operibus, secessuique addicto, non obscure accenset in citato cat. 12. loco.

De primis studiis Cyrilli.

8. Præclare actam Cyrilli juventutem ex ordinibus in prima ætate susceptis colligere possumus. Quàm diligenter doctrinam ecclesiasticam addidicerit, fidem faciunt opera in quibus

bus ea & robustissime asseritur & planissime explicatur. Sacras litteras eum diurna & nocturna manu versasse penitusque animo hausisse, probat facilis & promtus illarum usus. Extemporaliter enim dicens, non solum multa cumulat ad probationem sui argumenti Scripturarum testimonia, sed tota ejus oratio ex sacris textibus sive transcriptis, sive per adlusiones indicatis & veluti obiter tactis, intexta est. Hebraïcæ linguæ notitiam vel nullam habuit vel levissimam: argumento sint inter alia multa duæ Hebraïcorum nominum interpretationes à re prorsus alienæ, quas ab aliis forte Cyrillus acceperat. Procat. n. 14. ait Samüelem significare *exaudientis Dei salutem.* Cat. 13. n. 27. dicit Bosor apud Hebræos *ignominiam* sonare. At ecclesiasticos interpretes diligenter legerat, ita ut in uno sæpe loco varias interpretationes referat. Nec vero proprium Scripturæ sensum attribuere solet, sed quem communiter adscribebant interpretes. Ecclesiasticos disceptatores studiose legit, & non raro laudat, uti Clementem Romanum, Irenæum, &c. Historiæ ecclesiasticæ rudis non fuit, & multa de hæreticis ex optimis fontibus sumta commemorat. Ipsos hæreticorum, ac præsertim Manichæorum libros, sollicite conquisitos, studiose se legisse ait cat. 6. n. 34. dum horrenda de iis & monstrosa narrantibus fidem adhibere detrectat. Eo se in studio versatum addit propter auditorum utilitatem, ut quæ fugienda essent vitia fidelibus tutius indicaret: quod argumento esse potest, in id studii tantum postea quam factus est presbyter, & catecheseon officium suscepit, incubuisse.

De Cyrilli humaniorum litterarum studio.

9. Præcipuam Cyrillus in sanctioribus studiis operam posuit, ut tamen humaniorum litterarum cursum non omnino prætermisisse videatur. Grammaticæ artis & oratoriæ tametsi non perfecte gnarus fuit, at prorsus imperitum & inexpertum dicere non licet. Quamquam in electione & constructione verborum parum artificiosus, diserte tamen & perlucide sensa exprimere, apposite orationem partiri, & quod oratoris maximum est, vi rationum persuadere noverat. Nulla, vel pauca, ex oratorum & poëtarum sententiis ornamenta depromit; Ethnicorum tamen mythologiæ non se ignarum prodit, dum Paganos ex suis ipsorum fabulis refellit cat. 4. n. 6. cat. 6. n. 10. & 11. cat. 12. n. 27. & aliquando. Nec minùs dialecticæ recte institutæ præceptis utebatur. nam accuratis sæpe & in utramque partem ferientibus ratiociniis & aliquando ex intima metaphysica depromtis, docte gentiles & hæreticos confutat. V. cat. 6. n. 12. 13. cat. 18. n. 1. 2. 3. 4. cat. 14. n. 15. 16. &c. Physicam quoque attigerat: mundi enim structuram, neglectâ Hebræorum & multorum suæ ætatis ecclesiasticorum authorum cœlum & terram ordinandi ratione, ex philosophorum placitis describit cat. 6. n. 3. cat. 16. n. 22. Historiæ naturalis partem non contemnendam catechesi nonæ inseruit. nec medicorum artem neglexerat, qui de humani corporis fabrica non semel apposite loquitur, cat. 4. n. 22. cat. 9. n. 15. &c.

CAPUT III.

Cyrillus à Macario, ut quidem videtur, diaconus; à Maximo verò presbyter ordinatur, habendisque catechesibus & plebi erudiendæ præficitur. Quâ fide & sedulitate Catechistæ munus impleverit.

10. QUos [redacted]rillus antequam ad diaconatum perveniret, nulla monumenta prodiderunt. Diaconum à S. Macario ordinatum esse nulla certa ratio, sed probabilis conjectura persuadet. Narrat Hieronymus in chronico ad an. 349. Maximo Hierosolymorum episcopo mortuo, Acacium & cæteros Arianos episcopos Cyrillo, qui à Maximo fuisset presbyter ordinatus, ejus urbis episcopatum hac lege obtulisse, ut ordinationem Maximi repudiaret. Cyrillum conditione accepta diaconum in ecclesia ministrasse, eamque ob impietatem sacerdotii mercede pe[redacted] satum. Fabulæ hujus ab inimicis Cyrilli excogitatæ, idoneisque testimoniis confutatæ, falsitatem capite quinto demonstrabimus. nihil tamen prohibet quominus veri aliquid, quod ad calumniam Cyrilli non pertineat, in ea contineatur: nempe Cyrillum à Maximo presbyterum tantummodo, diaconum vero ab alio, nimirum à Macario factum. Nam si diaconatum à Maximo recepisset, ii qui ordinationem sacerdotii à Maximo profectam horrebant, eadem lege diaconatum ab illo collatum repudiare, si modo sibi vellent constare, debebant. Quod si à Macario diaconatus ordinem suscepit Cyrillus, serius id anno 334. vel inchoante 335. contingere non potuit: cum Maximum Macarii successorem anno 335. in concilio Tyrio adversus Athanasium coacto sedisse videamus apud Ruf. lib. 1. hist. eccl. cap. 17. & Sozomenum lib. 2. cap. 25. Tum Cyrillus ætatis annos habebat viginti vel circiter. cur juveni gravissimum in ecclesia munus commissum à sanctissimo præsule sit, nulla alia causa præter eximiam honestissimi castissimique adolescentis virtutem, fingi potest.

[redacted]rillus ordinatur diaconus à Macario an. 334. vel 335.

11. Macario, cujus temporibus loca sacra expurgata Helenæ matris & filii Constantini pietate, & ornata sunt, successit S. Maximus: quo præsule, anno 335. jam perfecta S. Resurrectionis ecclesia, numeroso episcoporum concilio Hierosolymam convocato dedicata est. Ab eo præsule Cyrillum presbyterum creatum fuisse, teste Hieronymo commemorávimus num. præcedenti. Quo vero præcise anno ea facta sit ordinatio divinare non possumus. Duo tamen nobis affirmare liceat. 1°. Cyrillum anno 347. vel 348. quo, eas quas habemus, catecheses dixit, presbyterum exstitisse. 2°. novum tunc presbyterum non fuisse, sed aliquot saltem ante annis eo honore auctum. Ac primum quidem probatu difficile non est. sunt qui ad id vincendum eò trahant quod habet cat. 23. n. 2. de sacræ actionis initio loquens: *Vidisti diaconum aquam abluendis manibus tradentem sacerdoti & circumstantibus Dei altare presbyteris;* quorum numero se accensere videtur sequentibus verbis: *Nequaquam vero ad exter-*

Presbyter creatur à S. Maximo an. 345.

Cyrillus presbyter cum catecheses diceret.

gendas corporis sordes dabat. non propterea sane. neque enim sordido corpore initio ecclesiam ingressi eramus. Quod tamen non de presbyteris solum, sed & de audientibus omnibus dici potuit. At se ipsum significare videtur *presbyteri* nomine Procat. n. 13. dum Illuminandos monens, ut suæ ad baptismum præparationis tempore vanas nihilque ad se pertinentes sollicitudines omitterent, vetat eos scitari *quid fecerit imperator, quid episcopus, quid presbyter.* Quem enim in ea, quam modo vidimus, presbyterorum turba singularem presbyterum recenset, nisi eum qui Illuminandorum institutioni, eorumdemque profectui indagando præpositus, ipsos speciatim respiciebat? Sed episcopi & presbyteri nomina hîc sine articulo posita, facile possunt per enallagem numeri de quovis episcopo ac presbytero indefinite intelligi. Efficacius igitur presbyteratus Cyrilli, quando catecheses dicebat, argumentum ex hac ipsa functione desumitur: quæ cum in universa fere ecclesia episcopi propria esset, ac Jerosolymis ab ipso Cyrilli successore exerceretur ut ipse testatur apud Hieronymum epist. 61. nunc 38. à S. Maximo non potuit nisi presbytero committi. Adde Cyrillum præter catecheseon curam, etiam homilias in synaxi eodem tempore pronuntiandi officium habuisse: ut etiam supersit homilia ejus in Paralyticum, vivente & præsente episcopo, qui postea concionaturus erat, dicta. At prædicandi ordinarium in ecclesia munus solis erat presbyteris illo tempore attributum. Ne quis autem dicat catecheses à Cyrillo postquam factus fuit episcopus peroratas, obstant gravissimæ rationes, quibus in sequenti dissertatione cap. 2. num. 10. & 11. & cap. 5. n. 31. probamus eas anno 348. ut serius pronuntiatas, viventibus duobus imperatoribus Constantio & Constante. at episcopus Cyrillus non fuit nisi post Constantis necem.

Cyrillus, cum catecheses dicebat, non novus presbyter.

12. Alterum probandum superest, Cyrillum aliquot antequam catecheses nostras diceret annis, jam presbyterum fuisse. Primò enim, quis credat presbytero adolescenti, qualem Hieronymus Cyrillum depingit, statim ab ordinatione sua Maximum confessorem gravissimum, præcipuum officii sui munus concredidisse, priusquam experimentum aliquod sui dedisset in ordinariis homiliis? Cyrillum itaque censeo simplici prædicandi munere aliquot annis functum, antequam ei catecheseon cura præterea imponeretur. Secundò, nec primas, istas quas habemus, à Cyrillo dictas catecheses putem. Ut enim omittam, quod cat. 6. n. 21. quæ de Manetis historia dicturus erat; ea jam à se, iis, quos ad baptismum instituebat, præcedentibus annis dicta significare videtur; annotatio catechesibus post earum indicem in mss. præfixa & à nobis ante Procatechesin edita declarat, Cyrillum non has solas catecheses, sed singulis annis similes dixisse; istas autem à studiosis viris ex ore dicentis scripto exceptas. Verisimile est studiosos illos, non quas primum dixit Cyrillus statim scripsisse; sed præcedentium admiratione & fructu admonitos, istas anno aliquo subsequente, scripto ad posteritatis memoriam conservare voluisse. Tertiò, ita in toto catecheseon corpore loquitur quasi ex authoritate summa, quasi solus auditorum institutionis & profectus curam sustinens, quasi in hoc genere dicendi subactus & exercitatus. Nullibi suæ recentis ordinationis meminit, vel juventutis veniam deprecatur; quod vir modestissimus non videtur prætermissurus fuisse. Meliorum se ipso magistrorum, qui ea quæ dixisset sublimius & perfectius cogitarent, meminit cat. 18. n. 32. antiquiores vero & seniores non dicit. Quartò tandem, inter Cyrillianam homiliam in Paralyticum ejusdemque catecheses, ea styli discrepantia deprehenditur, quæ homiliam à juvene & immaturo nec satis in arte dicendi exercitato profectam significet; catecheses vero à robustiori maturiorique ingenio. Quæ cum ita sint, licet presse ac circumspecte annum ordinationis Cyrillianæ definire non possimus, conjicimus tamen eum anno 344. vel 345. non serius presbyterum factum esse; annis tribus vel quatuor antequam suas catecheses pronuntiaret: eumque tum annos natum triginta vel circiter; quæ communis & legitima presbyteralis ordinationis ætas erat, ut patet ex concilii Neocæsariensis his fere temporibus celebrati canone 11. Nec multo ante annum à nobis assignatum presbyter est creatus, qui an. 347. vel 348. adhuc *in adolescentia* erat, si credimus Hieronymo.

Cyrillus presbyterorum primus.

13. Non simpliciter & vulgariter Cyrillum presbyterum fecit suus episcopus. Hunc, postea saltem, cæteris collegis præposuit, ita ut vel solus, vel omnium postremus, quod dignitatis erat, ante episcopum diceret. Id patet ex homilia in Paralyticum in fine num. 20. Citius enim abrumpit orationem, ne prolixitas ejus subsequenti Patris concioni impedimentum aliquod adferret. Se in singulis synaxibus Dominica die orationem habuisse satis declarat, quum in una Quadragesima duarum Dominica die habitarum concionum meminerit: alterius cat. 10. n. 14. alterius cat. 14. n. 24. Plura etiam commemorat à se non ita pridem pro suggestu tractata & exposita, quorum facile poterant auditores recordari. V. cat. 12. n. 28. cat. 13. n. 9. Habitarum ab aliis concionum non meminit. nec propterea tamen cæteros presbyteros mutos mansisse putem. Nam eum morem, qui in plurimis Orientis saltem ecclesiis servabatur, ut presbyteri unus post alium concionarentur & ultimus omnium episcopus, etiam Hierosolymæ retentum significare videtur his verbis Procat. num. 4. quibus admirari jubens præsentis ecclesiastici conventus ordinem & compositionem, simul recenset διδασκαλίας ἀκολουθίαν *docendi ordinem & seriem*; quod vix aliud præter subsequentes ex ordine conciones designare potest. Ex commissa tamen catecheseon & baptizandorum cura ad episcopum proprie pertinente, nec facile aliis commendata, unà cum frequenti & assiduo in synaxibus concionandi munere, optime colligitur, Cyrillum à sancto Præsule presbyterorum principem, & quasi majorem ac generalem, uti dicimus, Vicarium constitutum: qualis postea fuit Antiochiæ sub Meletio Johannes Chrysostomus, & Hippone sub Valerio Augustinus. Intimam illam Maximi in Cyrillo

An. 345.

fiduciam, dubitare non licet ex reciproco Cyrilli in Maximum affectu, obsequio, observantia, fidelitate, sententiarum unanimitate & concordi voluntate profectam, nutritam & corroboratam.

Grande onus catecheseon. An. 347. vel 348.

14. Quam de Cyrillo spem conceperat S. Maximus, non fefellit dignissimus presbyter. Non erat levis catechistæ functio, inter alia præsertim presbyteratus munia, in occupatissima civitate. Totum ejus rei laborem Cyrillo resignasse videtur episcopus, cum de illo Cyrillus nullibi loquatur. Admittendorum qui se offerebant, & inscribendorum eorumdem nominum curam se solum habuisse significat Procat. num. 4. cum se ad permittendum unicuique ingressum janitoris vice fungi ait. Erant autem plures qui erudiendi accedebant: non enim ex Hierosolymitana urbe solum, sed ex pagis & urbibus etiam episcopalibus habuisse videtur auditores; qui deinde vel ab episcopis vel à presbyteris, vel à diaconis baptizandi erant; quos idcirco monet cat. 17. num. 35. eamdem esse semper baptismi vim & gratiam, quicumque tandem ex illis præfatis ritum sacrum administrent. singulorum voluntates explorandæ erant, ne quis vel doloso animo, vel prava alia animi inductione accederet: tum profectus indagandi, quod se sollicite examinaturum ait his verbis Procat. n. 15. *Videbo studium uniuscujusque viri, videbo uniuscujusque fœminæ pietatem.* Ad hæc accedentium confessiones audiendæ, quæ omnia prorsus ante actæ vitæ peccata summa fide exprimere debebant, cat. 1. n. 5. sed præcipuus in dicendo labor. Præter ordinarias in synaxibus homilias, tres aut quatuor singulis hebdomadibus habebat catecheses; quarum multæ prolixæ, & sermonem in noctem traxisse videntur.

Quis in dicendis catechesibus Cyrilli scopus & labor.

15. Hæc omnia admirabili diligentia & alacritate perfunctus Cyrillus. Præcipuam in Dei auxilio posuit fiduciam, cujus opem sibi auditorum precibus sæpe accersiri postulat. v. cat. 12. n. 4. cat. 13. n. 8. Tum ecclesiasticam doctrinam totam animo complexus, eam in tot quot oportuit catecheses divisam, per totam Quadragesimam indefesse auditorum animis instillavit, cat. 18. n. 32. omni argumentorum genere probatam; & contra omnes Ecclesiæ hostes, Gentiles, Samaritas, Judæos, hæreticos, propriis adversus unosquosque argumentis roboratam; quod & Procat. num. 10. facturum recepit, & diligentissime exsecutus est. Cogitanti quemadmodum securius & altius singula nostræ religionis dogmata in auditorum animis imprimerentur, succurrit ut generalem prius & compendiosam omnium fidei capitum expositionem præmitteret in cat. 4. qua notione præparatus auditorum animus singula post hac suo ordine proprie explicanda facilius intelligeret. Et hæc una catechesis, quasi perfunctorie, & præparationis tantum gratia, à Cyrillo dicta, plura complectitur, quam omnes fere Patrum, quibus symboli traditionem & expositionem absolvunt, conciones. Hujus instituti, quod ejus successor sequebatur, author videtur Cyrillus, cat. 4. n. 3. Maximum illi studium auditores adversum hæreticorum, eorum præsertim qui illis & locis & temporibus grassabantur, dolos & fraudes armare. propterea diligenter eorum historiam & prava dogmata describit; nec timebat os & linguam recensitis eorum blasphemis & impuris sive dogmatis sive factis commaculare; tantum, ne earum rerum ignari auditores eorum mendaciis & blandiloquentia caperentur. v. cat. 16. n. 5. cat. 6. n. 13. & 34. Cumque omnium maxime Manichæi periculum crear[illegible] omnibus locis oppugnat. Non erudiendis & instituendis solum auditoribus officium suum finiri existimabat; sed & ad pugnandum & ultro lacessendum hostes Ecclesiæ, & ad prædicandum aliis quod didicerant, eos præparare sui muneris arbitrabatur. v. cat. 3. n. 13. cat. 12. n. 27. & 38. cat. 13. num. 22. & 37. cat. 14. num. 15. cat. 15. n. 26. cat. 18. num. 10. & 11. Dum autem auditorum tædio & fastidio consulit, ac catecheseon prolixitatem excusat, quod sæpe facit, suo ipse labori non parcebat; imo ad patienter & perseveranter audiendum quod ad ipsorum utilitatem pertinebat, vehementer hortatur. v. Procat. n. 10. cat. 17. n. 20. Suum ea in re ipsis exemplum proponebat cat. 4. n. 20. nam *si doctores, inquit, non minimum deputant lucri sibi accedere quod hæc addiscas; tu qui addiscis non debes libenter multitudinem rerum quæ dicuntur excipere?* Alibi, nimirum cat. 13. n. 22. ex ipsa in sanctis locis commoratione, eorumdemque conspectu, animos eorum ad sustinendam orationis de tropæis Domini prolixitatem excitat & roborat. Tantus ipsi baptizandorum respectus & cura, ut etiam in homiliis Dominica die ad totam plebem habitis, illos speciatim respiceret, & ad eorum institutionem orationem suam accommodaret, quod testatur cat. 14. n. 24. Utinam catechistæ nostri illam Cyrilli rudes instituendi plenam roboris & succi rationem sequerentur; non tam supina regnaret nostræ religionis ignoratio.

An. 347. vel 348.

CAPUT IV.

Quæ fuerit Cyrilli & S. Maximi, ecclesiæque Hierosolymitanæ, de dissidiis Ecclesiam eo tempore conturbantibus sententia.

Ecclesiasticorum dissidiorum status.

16. Quo tempore Cyrillus diaconi & presbyteri gradu in Ecclesia ministrabat, gravibus illa procellis jactabatur; quas ipse deplorat, & ut proximi Antichristi adventus prænuntias spectat cat. 15. n. 7. 9. & 18. Episcopi adversum episcopos, clerici contra clericos, populi in populos tanto animorum fervore debacchabantur, ut ad sanguinem usque ea dissidia prosilirent. ibid. n. 7. Nimirum Ario & sequacibus in Nicæna synodo damnatis & ecclesia ejectis, Eusebius uterque Cæsariensis, ac præsertim Nicomediensis, unà cum aliis factionis ejusdem, cum Arii & personæ & dogmatibus tecte, imo & satis aperte faverent; Athanasium, Eustathium cæterosque fervidos consubstantialitatis defensores artibus omnibus oppugnare & sedibus dejicere tentarunt. Hinc atroces jactatæ adversus eos calumniæ, quibus dum plus æquo faciles ab imperatoribus, alioqui piis, aures accommodantur, ipsis assentientibus ac jubentibus, depositione, exsilio, variisque pœnis san-

An. 347. vel 348.

ctiores vexantur epiſcopi. Inde in urbibus ſe- A ditiones, dum novi in ſedes charorum populis epiſcoporum armata vi intruduntur; aut veteres principum favore vel conciliorum authoritate, ſedes priſtinas pulſis intruſis repetunt. Sed nuſquam majori cum piorum offenſione ſe prodidit illud epiſcopale diſſidium, quam cum convocato, amborum imperatorum Occidentis [illegible] concilio, epiſcoporum divortium factum eſt; & major pars, catholicorum videlicet, Sardicæ remanſerunt: Euſebiani tumultuaria fuga ſe Philippopolim re- B cepere, privatum conſeſſum celebraturi. Ambo concilia ſeſe mutuis anathematis percellunt, datiſque ſynodicis ad univerſos orbis epiſcopos litteris, ſeſe graviſſimis criminationibus invicem onerant. Sardicenſes Philippopolitanos Arianæ doctrinæ, Philippopolitani Sardicenſes Sabellianæ; factarum cædium utrique alteros inſimulant. Auxit præterea & fovit ea Eccleſiæ diſſidia duplex ea tempeſtate, quæ ut plurimum verbi duntaxat fuit, ſed animos tamen diverſe movit, controverſia; nimirum de conſubſtantiali, & tribus hypoſtaſibus. C

Cyrillus utramque partem ſuſpectam habuit, ex ignoratione Euſebianæ partis dolorum.

17. Quid in his controverſiis Cyrillo animi fuerit, quaſve partes ſecutus ſit, pretium operæ eſt diligentius inquirere: hinc enim ſcriptis ejus non minima lux affulgebit, & probabiles de ejus conſequentibus temporibus ſententiis & geſtis conjecturæ ducentur. Tum de Euſebianæ partis dolis, tum de Athanaſianæ cauſæ juſtitia non ſatis edoctus; neutri parti quam alteri addictior, & in utraque fraterni odii & fotæ hæreſeos ſuſpicionem adhærere exiſtimans, jubebat auditores eo ſcandalo minime perturba- D ri; hæc in anteceſſum à Chriſto, tanquam proximi Antichriſti adventus ſigna, prænuntiata fuiſſe monens. Sic enim loquitur cat. 15. n. 7. *Si audieris quod epiſcopi adverſum epiſcopos, & clerici contra clericos, & populi in populos ad ſanguinem uſque graſſantur, ne perturberis; prædictum enim ante fuit.* Inferius: *Si in apoſtolis deprehenſa eſt proditio, miraris ſi in epiſcopis quoque fraternum odium reperiatur.* Monet ne magiſtrorum exemplum & authoritatem ea in re ſequantur; quod ad ſe ipſum etiam, ſi ſimi- E lia faceret, extendit. *Neque etiam ſi ego qui te doceo peream, tu mecum una pereas; fas* enim *eſt auditorem magiſtro meliorem fieri.* Schiſmata hæc populorum & eccleſiarum, ab variis & contrariis hæreſibus quas utrique foverent, nata exiſtimabat. Cat. 17. n. 33. commemorans illud ſancti-Spiritus vaticinium, *quod in noviſſimis temporibus diſcedent quidam à fide*, 1. Tim. IV. 1. id factum obſervat non in antecedentibus ſolum temporibus, ſed & in præſentibus ſchiſmatis videri, cum diverſus & multis modis varius exſtet hæreticorum error. Catech. verò 15. n. F 9. generalem à fide defectionem ſive apoſtaſiam, quam Paulus Antichriſti adventui præviam olim eventuram dixit, jam adeſſe monet. *Nunc vero*, inquit, *defectio eſt: defecerunt enim homines à recta fide. Et alii quidem Filio-paternitatem prædicant, alii vero Chriſtum ex non exſtantibus ad eſſe perductum dicere audent. Et prius quidem conſpicui erant hæretici, nunc autem tectis hæreticis plena eſt Eccleſia.* Quod tectos & in Eccleſia latentes ait, quos ſupra commemoravit hæreticos; argumento eſt eum de profeſſis & publicis Sabellianis, Arianiſve non loqui, ſed de contrariis Euſebianorum & diverſæ partis epiſcoporum factionibus. Nam Ariani hæreſim palam & aperte profitentes, ſeparatoſque ab Eccleſia conventus tenentes eo tempore pauci, Nicænique concilii anathemate ab Eccleſia ejecti, occultum licet apud Euſebianos patrocinium reperirent, ab omnibus tamen derelicti exoſique videbantur. Euſebianos igitur hic ſolos notat, qui adhuc Eccleſiæ communione fruebantur. Sabellianos quoque ea ætate vel nullos omnino vel paucos novimus, qui privatam ſectam conſtituerent ab Eccleſia diviſam, Sabelliique nomine gloriarentur. non alios ergo Filio-paternitatem in Eccleſia prædicare dicit, quam vel Marcellum & Photinum certos Cyrilli ſententia hæreticos; ſed quorum alter à catholicis ſuſtentabatur, alter Sirmienſis epiſcopus ad annum uſque 351. manſit: vel tandem totam oppoſitorum Euſebianis epiſcoporum, & conſubſtantialitatem adverſus eos propugnantium turbam. Poſtremum hoc ſuaderi poteſt eo catecheſis 11. n. 17. loco, ubi duas oppoſitas Sabellianorum & Arianorum hæreſes rejiciens, de prima ait: *Deus verus eſt Filius, habens in ſe ipſo Patrem, non in Patrem mutatus. nec enim Pater hominem induit, ſed Filius; dicatur enim libere veritas.* Quos hic ſe formidare Sabellianos negat? Ulli-ne ſub Conſtantio Cyrillo timendi fuere? An Marcellum Ancyratem ſolum & ſequaces intelligit? nec ii magis formidabiles. Præterea tectis hæreticis vel filium creaturam docentibus, vel Filio-paternitatem prædicantibus plenam Eccleſiam ait. Atqui Marcelliani Eccleſiam non replebant, niſi eos à quibus adjuvabatur & ſuſtentabatur Marcellus, unà conjunxeris. Palam igitur eſt eum conſubſtantialis defenſores, quorum numerus & authoritas erat magna, reſpicere.

An. 347. vel 348.

Cur voce conſubſtantialis in catecheſibus Cyrillus uſus non ſit.

18. Ad eam Sabellianæ hæreſis, quam in illis vel in aliqua eorum parte ſuſpicabatur, formidinem revoco, quod conſuſtantialis voce non eſt in catecheſibus uſus, quamquam eam nullibi reprehendit. Similiter nec unius nec trium hypoſtaſeon mentionem in explicanda Trinitate adhibet; quaſi utrumque prava utentium interpretatione ſuſpectum. Nam incognita Cyrillo fuiſſe, quæ circa conſubſtantialem & tres hypoſtaſes Eccleſiam conturbabant diſſidia, veriſimile non reor. Quod autem in duabus illis Euſebianorum, & diverſæ partis epiſcoporum factionibus, ut ipſe cenſebat, & fraternum odium & hæreſis ſuſpicionem hærere exiſtimavit; non id eum de omnibus & ſingulis qui eas partes ſectabantur epiſcopis ſenſiſſe crediderim, ſed tantum de ducibus & principibus. Quamvis enim occultis hæreticis repletam Eccleſiam dicat cat. 15. n. 9. obſervare tamen nos jubet cat. 16. n. 22. non apud exteras tantum nationes, ſed & in Romano imperio qua late patet, epiſcopos, preſbyteros, diaconos, &c. à Spiritu-ſancto variis virtutum & donorum muneribus ditatos. & cat. 18. n. 27. florentem poſt perſecutiones Eccleſiæ ſtatum depingit. Aut ergo multos exiſtimavit nullas in ſchiſmate & hæreſi

An. 347. vel 348.

partes habere, sesèque in illis contentionibus medios tenuisse; aut multos etiam in diversis partibus vere catholicos & pios arbitrabatur. Certe cum *occulti* tantum ii essent *hæretici*, exteriorem cum utrisque Ecclesiæ societatem retinebat.

Quæ Cyrillum sublevent in prava de Athanasii causa suspicione.

19. Peroptaremus sane ut Athanasii & conjunctorum eidem episcoporum, qui se pro catholica fide tuenda discrimini dedere, causam magis perspectam; Eusebianorumque dolos, fraudes & calumnias perfectius ac penitus comprehensas habuisset; nec utrosque, & calumniatores Ecclesiæ fidem oppugnantes, & calumniam passos sanctæ Trinitatis defensores, uno ordine & loco habuisset. Non multo post eum ab errore liberatum videbimus. Interim multa ad sublevandas ejus suspiciones, judiciumque excusandum non desunt. Primum, nec illud sane parum est, quod cum cæteri fere in Oriente & Syria, Eusebianorum in Athanasium & socios calumniis suffragarentur, eorumque causam adjuvarent; Cyrillus in eis & fraternum odium, & gravissimæ hæresis patrocinium, & suspicatus sit & deprehenderit. Eusebiani sub catholicis in speciem professionibus delitescebant; quæ ad expugnandam hæresim revera invalidiores, & ipsæ ad hæresim si quis vellet non ægre flectendæ, nihil tamen nisi verum & catholicum sonabant. nec hæresim palam aperuere nisi post aliquot annos, sive in Mediolanensi concilio an. 353. sive potius in Sirmiensi an. 357. Catholicos non directe propter divinitatem Christi propugnatam, sed aut accusationibus variis ad mores spectantibus, aut imposita Sabellismi criminatione oppugnabant. Multos etiam è Sanctis episcopos, simulato orthodoxæ doctrinæ aut recti ordinis studio, in suas partes pertraxerant dolorum & fraudis ignaros, ut etiam confessorem S. Maximum Hierosolymitanum episcopum. non enim omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum & factionis socii. Haud tamen se & Eusebianorum artibus, & imperatoris hanc causam sustentantis authoritate moveri passus est Cyrillus, ut eorum se societati & causæ addiceret: sed in eis hæresis Arianæ patrocinium subodoratus est, & inimicum in fratres animum exhorruit. Secundo, quod in adversæ partis episcopis eadem suspecta habuit, id temporum confusioni & calamitati tribuendum. Tam atroces in eos & tanta fiducia jactatæ ingerebantur calumniæ, ut prorsus innocentes eos arbitrari difficile videretur. Nondum erant editæ eximiæ illæ ab Athanasio apologiæ, Arianorum historiæ, orationes contra ipsos, quibus de tota Eusebianæ causæ iniquitate edocemur, Christi confessorum innocentia demonstratur, Athanasii & sociorum fides luculente explicatur & defenditur: quæ nisi nobis adessent auxilia, haud ita forte certum nobis esset quid de Arianis conciliis sanctorumque accusationibus nos sentire oporteret. Contra, viderat Cyrillus, siquidem post Sardicense concilium dicebat, utriusque concilii Sardicensis & Philippopolitani repugnantes & reciprocarum accusationum plenas litteras, quibus piorum animos, qui rem penitus non noverant, adversus utrosque offendi par erat. Tertio, Catholici passim ab Eusebianis uti Sabelliani infamabantur. hac accusatione dejectus Antiochena ecclesia Eustathius. eam in omnes alios intentatam videmus in epist. conc. Philipp. apud Hil. fragm. 3. n. 23. apud eumdem Hilar. lib. 10. de Trin. n. 5. & Socratem lib. 1. hist. eccles. cap. 23. Nec deerat accusationi color & locus. Videbant primo Marcellum Ancyranum in eadem causa cum Athanasio conjunctum, catholicorum favore & gratia sustentatum, eorum conciliis iterum ac semel absolutum, cum Eusebianorum conciliis damnatus esset. Atqui Marcellum Orientales in gravissimis erroribus deprehendisse se non dubitabant: eumque Cyrillus pro certo & indubitato hæretico habuit, Sabellismi & pejoris etiam erroris reo, cat. 15. n. 27. Hæc porro Marcelli defensio catholicorum apud Orientales existimationi dudum nocuit, ut intelligimus ex epist. Basil. 10. qua præsidium illud hæresis Marcellianæ confirmationem appellat; & ep. 52. idque præcipuum fuit Philippopolitanorum, cur Sardicenses Sabellismi accusarent fundamentum, apud Hil. frag. 3. n. 23. Præterea, licet consubstantialis defensores, nihil vulgo nisi catholicam doctrinam tuerentur, suspiciosa nihilominus Orientalibus vox erat, sive propter perversum ejus olim in ore Pauli Samosatensis usum, quapropter in concilio Antiocheno damnata ferebatur; sive propter nonnullos, quos Hilarius de synodis num. 67. confitebatur ea voce ita uti, ut *homoüsion impie magis quam pie prædicare viderentur*. Accedebat tandem trium hypostaseon dissidium. Qui cum Athanasio conjuncti erant episcopi, unam vulgo hypostasim & tres personas admittebant; quod quidem Orientales passim nihil à Sabelliana confusione differre criminabantur. Quamquam autem Athanasius diu post hæc tempora in concilio Alexandrino an. 362. auditis utrorumque rationibus & fidei expositione, hanc verbi controversiam esse deprehendisset & notasset; dudum tamen mansit altercatio cum animorum fervore conjuncta: Basiliusque tantus vir, non hanc nominis & vocabuli, sed nullatenus contemnendam, & ad pietatis scopum pertinentem disputationem arbitrabatur, quæ schismati Antiocheno occasionem ministrasset, epist. 349. p. 345. Unius hypostasis assertione Sabellismum instaurari censebat epist. 64. pag. 100. unam hypostasim à Sabellio dictam aiebat epist. 349. p. 345. c. & à Marcello Ancyrano epist. 74. p. 126. c. quapropter epist. 325. pag. 320. c. laudat Epiphanium quod scripsisset necessarium esse tres hypostases confiteri. Quod si ea Basilio venia datur, quanto æquius Cyrillo debetur, qui longe ante scripsit? quamquam ipse trium hypostaseon pronuntiatione abstinuit, Arianismum forte in hac professione suspectans. Si post Sardicense concilium catecheses dixit, videre potuerat expositionem fidei, quæ ad calcem synodicæ hujus concilii epistolæ cum ea continenter habetur apud Theodoretum lib. 2. hist. cap. 8. & ab nonnullis concilii Patribus, reclamantibus cæteris, profecta existimatur. In ea post vehementem trium ac separatarum hyposta-

An. 347. vel 348.

ſeon refutationem, hanc ſe catholicam fidem A ac traditionem accepiſſe aiunt, unam eſſe trium hypoſtaſim quam hæretici *οὐσίαν* *eſſentiam* vel *ſubſtantiam* dicunt. Propter intempeſtivam forte hujus aſſertionis audaciam & adverſæ partis criminationes factum ut authoritate caruerit ea expoſitio, quam Athanaſius, Euſebius Vercellenſis aliique concilii Alexandrini an. 362. patres omnino vel legi vel proferri vetuerunt, Athan. tom. ad Antioch. n. 5. cui rei, ſicut & cæteris in eo concilio decretis aſſenſit & ſubſcripſit Paulinus Antiochenus ibid. n. 11. Hac B expoſitione quæ ipſos unius hypoſtaſis aſſertores offendit, ſi Cyrillus offenſus eſt, mirari non debemus.

Cyrillus non ſuos, ſed eccleſiæ ſuæ, de eccleſiaſticis diſſidiis ſenſus expreſſit.

20. Illud quoque non parum ad excuſandum Cyrillum valet, quod non proprios ſibi de diſſidiis eccleſiaſticis ſenſus, ſed quos à Maximo præſule acceperat, quique in eccleſia Hieroſolymitana & tota forte Palæſtina communes erant, expreſſiſſe, ac meliores tandem cum iis ſumpſiſſe videatur. Quis enim credat juniorem preſbyterum, cujus fidei totam epiſcopatus ſarcinam crediderat ſuus præſul, alios quam epiſcopum ſuum de rebus graviſſimis cogitatus habuiſſe? Sed, ut id magis approbetur, juvat paulo altius de ſancti Maximi & Palæſtinorum præſulum hoc tempore ſententia inquirere. Maximus confeſſor cum aliis Palæſtinis epiſcopis Tyrio contra Athanaſium concilio, Arianorum dolis deluſus interfuit. Narrat Ruffinus lib. 1. hiſt. c. 17. quod cum Paphnutius Maximum in concilio unà cum Athanaſii inimicis ſedentem vidiſſet, pro nimia ſimplicitate nihil de illorum ſcelere ſuſpicantem, prehenſum manu abduxit è conſeſſu, D & de ſingulis inſtructum perpetua dehinc Athanaſio communione ſociavit. Idem factum Sozomenus lib. 2. cap. 25. poſt decretam & pronuntiatam in concilio Athanaſii damnationem refert, innuens Maximum eam hoc facto improbaſſe; de retenta tamen à Maximo Athanaſii communione ſilet. Ut ut ſit de illa Ruffini & Sozomeni narratione, certum videtur Maximum & Palæſtinos epiſcopos, ſive in concilio Tyrio, ſive poſtea, vi compulſos aliquid in nomen Athanaſii ſubſcribendo commiſiſſe. Refert E enim Athanaſius in hiſtor. Arianorum ad monachos num. 25. pag. 358. cum ipſe an. 349. Palæſtinam pertranſiret, omnes Palæſtinæ epiſcopos, duobus vel tribus exceptis, iiſque ſuſpectis viris, ita Athanaſium ſuſcepiſſe & communionem ejus amplexos eſſe, *καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν*, ut etiam litteris ſe excuſarent, quod ea quæ prius ſcripſerant, non ex animo ſed vi coacti feciſſent: *ὡς δὲ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι*. Horum vero epiſcoporum princeps Maximus fuit, cujus nomen in F litteris ad epiſcopos Ægypti & eccleſiam Alexandrinam pro Athanaſio ſcriptis cæterorum in capite habetur, apud eumdem Athanaſium apolog. cont. Arian. num. 57. p. 175. Si quis Maximum à communi cæterorum culpa liberare velit, per me licet. Idem tamen eodem anno, concilio Hieroſolymis ad dedicationem Baſilicæ Reſurrectionis congregato, ex eiſdemque epiſcopis qui Tyri antea fuerant compoſito, interfuit; in quo Arius & ſequaces ad communionem ſine pœnitentia recepti fuere. Num temerariæ illi & contra leges eccleſiaſticas receptioni interceſſerit, ſeſeque oppoſuerit S. Maximus, incertum. Unus laudatur apud Sozomenum lib. 2. cap. 33. Marcellus Ancyranus qui Arianorum admiſſioni conſentire noluerit, nec conſecrationi Baſilicæ intereſſe, dum horum epiſcoporum communionem refugit. Quod Arius in eccleſia Hieroſolymitana communioni reſtitutus ſit, inde factum puto ut cum ejus hæreſim Cyrillus variis locis graviter oppugnet, omneſque illius ſurculos perſequatur, nunquam tamen Arium de nomine appellet, vel ejus hæreſis ſequaces Arianos dicat. Idem Maximus iis dubio procul aſſenſit quæ contra Marcellum Ancyratem ab Euſebianis decreta ſunt ſive Hieroſolymis an. 335. ubi cauſa ejus primum examinari cœpta, ſive Conſtantinopoli anno ſequenti, cum, uti plane convictus, abdicatus epiſcopatu eſt. nam eccleſiæ ſuæ ſententiam, ut videtur, exponens Cyrillus cat. 15. n. 27. de ejus hæreſi verba faciens, C hanc appellat noviſſimum draconis caput, quod in Galatia recens ſuccreviſſet. Convocato an. 341. ad Encænia eccleſiæ Antiochenæ concilio, dedita opera Maximum abfuiſſe ferunt: pœnitentia ductum ait Sozomenus lib. 3. cap. 6. quod fraude deceptus, eorum qui Athanaſium ejecerant epiſcopatu, ſententiæ ſuffragatus eſſet. Socrates lib. 2. c. 8. eadem confirmat. Nec aliis poſtea ſive Euſebianorum ſive catholicorum conciliis interfuiſſe videtur. Nullo tamen ante annum 349. publico teſtimonio quæ in Athanaſium erant geſta retractavit.

Cyrillus cum eccleſia Hieroſolymitana Athanaſii communionem, Nicænum ſymbolum & concilii Sardicenſis decreta amplectitur.

21. Cum autem Palæſtinam ipſe ex Galliis redux eo anno pertranſiret, omnes, uti jam dixi, provinciæ illius epiſcopi, duobus vel tribus, Acacio nimirum Cæſarienſi & Patrophilo Scythopolitano exceptis, Hieroſolymis concilium cum Maximo celebrantes, Athanaſii communionem amplexi ſunt, quæque contra eum ſcripſerant, vi adactos feciſſe datis litteris ſunt conteſtati. inſuper ad epiſcopos Ægypti, & plebem Alexandrinam litteras dederunt de reditu Athanaſii gratulatorias; eiſque aiunt ſe amore eccleſiaſticæ pacis cum ipſis conſpirantes Athanaſium priores amplexos eſſe, per eumque cum ipſis communicare apud Athanaſ. apol. cont. Arian. n. 57. pag. 175. ſubſcribit Maximus cum aliis quindecim epiſcopis. Eodem tempore factum videtur, quod iidem epiſcopi ſynodicæ ad omnes totius catholicæ Eccleſiæ epiſcopos & comminiſtros concilii Sardicenſis epiſtolæ ſubſcripſerunt. apud Athan. apol. cont. Arian. n. 50. pag. 169. Eadem ſunt enim epiſcoporum nomina eodemque fere ordine ſcripta, niſi quod num. 50. deeſt Macrini nomen, quique Theodotus appellatur num. 57. hic Theodoſius dicitur. ac Socrates lib. 2. cap. 24. Sardicenſis ſynodi decreta Maximo ab Athanaſio ſignificata & nota facta dicit: *καταφανῆ ποιήσας τά τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα*: eique concilii Hieroſolymis cogendi authorem fuiſſe. Ex his omnibus colligimus 1°. Maximum, aut Palæſtinos ſaltem epiſcopos contra Athanaſium ſed vi adactos ſubſcripſiſſe. 2°. Euſebianorum fraudis & dolorum ignaros non fuiſſe,

An. 349.

quibus vis ut iniquis gestis consentirent adhibenda fuerit. 3°. Nonnulla ipsos Eusebianis concessisse, uti restitutionem Arii, Marcelli Ancyrani condemnationem. 4°. Maximum in posterum omnes episcoporum conventus effugisse, neque porro Sardicensi concilio interfuisse, quasi turbas evitantem, & utriusque partis episcopos suspectantem. 5°. Athanasii communionem palam saltem non tenuisse interim: nam ex Athanasii hist. Arian. num. 25. & synodicarum Jerosolymitanæ synodi ad Ægyptios litterarum verbis, non obscure Palæstini tum primum an. 349. Athanasii communionem pridem interruptam amplectuntur. Unde Socrates lib. 2. cap. 24. ait Maximum tum Athanasio communionem & dignitatem reddidisse: ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν. Philostorgius quoque lib. 3. num. 12. Maximum in eorum numero ponere videtur, qui prius à consubstantiali alieni, ad Athanasii sententiam postea declinarunt. Ante hæc tempora igitur Maximus medium se in his turbis tenebat: Athanasio nulla exteriore communionis nota conjunctus, Eusebianorum dolos & conventus exosus, neutrius partis præsules uti ab Ecclesia alienos spectans, hæreses oppositas, quarum utrique patrocinium alteri parti objiciebant, detestatus; in utrisque forsitan vitii aliquid suspectans. Eadem, ut ostendimus num. 18. Cyrillo stabat mens & sententia. Sed dubitari non potest quin Maximo se ad Athanasium adjungente, eadem sequutus sit Cyrillus, & synodi Hierosolymitanæ in Athanasii gratiam decreta suo assensu, ac præsentia fortassis ipsa comprobarit. Unde id confirmem rogas? Primo, antiqua ferebat ecclesiæ disciplina, Romæ, Alexandriæ, Antiochiæ, ut in conciliis provincialibus interessent unà cum urbis in qua concilium celebrabatur episcopo, ejusdem ecclesiæ presbyteri & diaconi. quanto id verisimilius de præcipuo ac primo presbytero, qualis tum Cyrillus erat, cui & episcopalia munia, & totius pene Ecclesiæ administratio concredita? Secundò, id suadent consequentia Cyrilli gesta. Nam uno ferme duntaxat anno postea ab episcopis provinciæ canonice in sede Hierosolymitana collocatus est. Iidem erant episcopi qui concilio an. 349. interfuerant, nec in ejus electionem conspirassent quem sibi conjunctum sententia non novissent. Ipse initio episcopatus ad Constantium scribens, in fine epistolæ consubstantialem Trinitatem intrepide professus est. Tandem paucis post annis habuit cum Acacio dissidia, cum mutua violatæ fidei accusatione conjuncta. ostendemus porro nihil Cyrillum Acacio præter negatam consubstantialitatem, nihil Acacium Cyrillo præter eamdem assertam objicere potuisse.

CAPUT V.

Mortuo vel exauthorato Maximo, Cyrillus post aliquantum temporis fit episcopus Hierosolymitanus. Canonica ejus ordinatio defenditur ab impactis calumniis. Lucida crux Hierosolymis conspicitur. idque Constantio nuntiat Cyrillus.

22. Difficillimum & vexatissimum ingredior Cyrillianæ vitæ tempus, episcopalis nimirum ejus ordinationis; quæ ab authoribus etiam æqualibus magna varietate, ab nonnullis vero cum gravissima & incredibili prorsus Cyrilli criminatione conjuncta refertur. ut cum aliquo ordine procedamus, plura habemus hîc tractanda. 1°. num morte an depositione finierit episcopatum Maximus. 2°. quo anno Maximus episcopatum clauserit, & inierit Cyrillus. 3°. expendendæ [illegible] Cyrilli ordinationis criminationes, eaque ab iis liberanda. Id porro præstabimus nudo veritatis amore, nullo Cyrillum præpostere purgandi studio occupati; sed authoritatem & rationem quæ visa fuerit optima seqentes, liberum de omnibus lectori judicium permittemus.

An. 350. 351.

Num Maximus morte an depositione clauserit episcopatum.

23. Hieronymus in chronico ad ann. 349. p. 183. (qui quidem numerandus est 350. nam in chronico illo uno anno æram nostram anticipat) Maximi mortem assignat. *Quadragesimus*, inquit, *Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur.* deinde post aliquantum temporis quo sedem vacasse ait, ordinationem Cyrilli per Acacium Cæsariensem & cæteros episcopos Arianos ponit. Theodoretus quoque lib. 2. hist. eccl. cap. 26. Cyrillum scribit Apostolicæ doctrinæ propugnatorem acerrimum, S. Maximo ad vitam senii expertem translato episcopalem gratiam promeruisse: Τούτου δὲ εἰς ἀγήρω μεταναστάντος βίον, Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη. At Socrates lib. 2. hist. cap. 38. scribit: *Acacius & Patrophilus Maximo Hierosolymorum expulso, Cyrillum adversus eum constituerant.* Iisdem fere verbis Sozomenus lib. 4. cap. 20. *Acacius & Patrophilus Maximum auferentes, Hierosolymitanam ecclesiam Cyrillo regendam permiserant.* Hæc alter ab altero exscripsisse videtur. Amborum, credo, authoritate permoti, eadem repetunt Theophanes in chronographia pag. 34. Metaphrastes in vita S. Athanasii, qui ipsa Socratis verba transcribit num 11. pag. 149. Incertus author alterius vitæ S. Athanasii ibid. num. 19. pag. 120. qui Cyrillum tanto impietatis studio accensum dicit, quanto vel Maximus, vel potiùs Athanasius in pietatem ferebatur. Author synodici libelli, qui synodo Hierosolymis ab hæreticis coacta, Maximum expulsum & Cyrillum subrogatum ait. Horum verba habes in *Testimoniis de S. Cyrillo & scriptis ejus* à nobis suo ordine adscripta. Quorum sit ratio potior, inquirendum. Si authoritatem sequimur, Socratem & Sozomenum (ex quibus, vel potius quorum ex altero cæteri qui similia scripsere, sententiam suam sumpserunt) tempore multum antecedit Hieronymus, gravitate autem & ecclesiasticarum Syriæ rerum peritia Theodoretus. Ad hæc Hieronymus, in eodem loco Cyrillo parum favorabilis, & inimicorum ejus maledicta transcribit, qui hanc quoque depositionis Maximi circumstantiam non omisissent. Quod illegitimam Maximi deturbationem narrant, & ordinationis Cyrillianæ arbitros & dominos faciunt Acacium & Patrophilum longe superiori ac graviori Patrum concilii CP. authoritate refelluntur, qui Cyrillum canonice ab episcopis provinciæ olim ordinatum fuisse testantur. Nec hujusmodi tempus erat, quo Acacius & Patrophilus sive in concilio servata

An. 350. 351.

exterius juris forma, sive vi aperta, atque Imperatoris favore, Maximum expugnare possent. Omnes, uti vidimus, ex Athanasio sup. num. 20. & 21. Palæstinæ episcopi, duobus vel tribus, hoc est Acacio & Patrophilo exceptis, se in concilio, omisso Acacio metropolita suo, ad Maximum adjungentes, synodicis Sardicensis concilii litteris subscripserant; quibus Acacius ipse non [illegible] sed & ipsa fidelium communione privandus decernebatur, apud Athan. apolog. cont. Arian. num. 49. pag. 167. An ipsi transitu mox ad Acacium facto, cum eo in depositionem Maximi conspirassent? & quam ob causam? Eam nimirum quæ ipsis cum eo communis erat, in qua propriæ conscientiæ stimulis satisfecerant, dum Athanasii damnationem, cui vi & metu erant assensi, retractarunt. Alios-ne Acacius ex Syria acciverat suæ sententiæ episcopos? sed quo jure facere poterat? Præterea horum qui Athanasio infensi erant, quæ esset an. 349. & usque ad mortem Constantis sententia ac qui rerum status, his verbis aperit Athanasius hist. Arian. num. 25. *Ex aliis quidam ad Athanasii conspectum affecti pudore sunt; nonnulli coram se sistere non ausi, sese abdebant; alii pœnitentia ducti, quæ adversus* [eum] *episcopum subscripserant, retractabant.* Sed vi aperta grassatus est Acacius. Parum favorabilia interciderant tempora. ipse pronuntiata adversùm se concilii Sardicensis sententia depositionis & excommunicationis, infamis aut suspectus saltem. Reconciliato Constantii erga Athanasium & Catholicos animo, ac legatione Sardicensis concilii lenito, exsules passim revocabantur episcopi. Ipsi Ariani paulo ante Stephanum Antiochenum, propter structas ipso conscio catholicis præsulibus insidias, deponere per Imperatorem coacti. Is rerum status an. 349. Revera Constante anni sequentis initio è vivis sublato, non diu postea recruduit persecutio, authore Socrate lib. 2. cap. 26. Marcellus Ancyra, & Paulus Constantinopoli eodem anno Constantii authoritate pulsi. Sed alia erat apud Arianos Marcelli & Pauli, alia S. Maximi causa. illi diuturni & perpetui Arianorum hostes, sæpe ab ipsis, suis ecclesiis dejecti, & cædium quas ipsi Ariani perpetrarant accusati. Plura exstabant vetera in ipsos Eusebianorum judicia, quæ solum exsecutioni mandanda erant. Nihil simile de Maximo, haud ita Arianis inviso, cujus judicium aliquod saltem instruendum erat. Nec ullis satis certis monumentis constat Arianos sævitiam in alios à supra dictis episcopos exercuisse ante an. 351. & victoriam de Magnentio reportatam, post quam se Constantius Arianis magis addixit. Cum enim Socrates loco citato & Sozomen. lib. 4. cap. 2. nonnullas alias statim post obitum Constantis episcoporum catholicorum dejectiones assignet, ibi tam multa adversus rectam ordinationem temporum peccant, ut nihil certi possit ex sola eorum authoritate constitui. Mihi vero persuasum est, Maximum ab Acacio neque anno 349. neque 350. depositum fuisse, vel deponi potuisse.

Quo anno Maximus episcopus esse desierit, atque inceperit Cyrillus.

24. Quo anno vitam vel episcopatum clauserit Maximus, non satis definite affirmare possumus, quin Cyrilliani episcopatus initia primum assignaverimus. Cyrillus non serius an. 351. initio Hierosolymorum episcopus fuit. Eodem enim anno, mense Maio die septima, epistolam ad Constantium dedit, ut idoneis argumentis probavimus in admonit. prævia ad hanc epistolam num. 10. Nec etiam multo ante ordinatus erat. has enim primas esse litterarum ac sermonum suorum primitias, declarare videtur his verbis num. 1. *Primas hasce ex Hierosolymis ad te, Deo dilecte Imperator, litterarum primitias mitto.* & num. 7. *Has tibi nostrorum sermonum, Deo dilectissime Imperator, offero primitias. has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces.* Quæ tamen non nimium urgenda, quasi primas omnino hasce litteras à consecratione sua dedisset aut voces pronuntiasset. nec aliud forte significant, nisi has esse primas à se ad Imperatorem conscriptas litteras. Non ibi notam facit Augusto ordinationem suam, nec verbo quidem recens acceptæ consecrationis meminit. Facile tamen in omnium fere judicio acquiesco, qui hanc epistolam initio Cyrilliani episcopatus datam pronuntiant. Sed nulla mihi videor ratione prohiberi, quominus illum mensibus aliquot vel anno etiam integro anticipem. Quare consecratum illum an. 350. crediderim, quando pax Ecclesiæ constabat. Jam de extremo Maximi anno agendum. si Socratem, Sozomenum, aliosque, qui depositionem Maximi cum Cyrilli ordinatione conjungunt, audiverimus; Maximum nonnisi an. 351. vel 352. vita vel episcopatu cessisse consequens erit. sed horum à nobis jam explosa num. superiore sententia est. Hieronymus in chronico ubi tempora digerit, Maximum an. 349. mortuum facit. Cui nihil certius ac fundatius opponi potest. sub extrema anni 349. tempora decessisse illum oportet, aut potius anni sequentis initio, qui anno 349. concilium transeunte Athanasio celebraverat.

An. 350.

Num sedes post Maximum aliquandiu vacaverit.

25. Sedem aliquandiu vacasse idem testis est Hieronymus, dum ait Maximo mortuo, Acacium & cæteros episcopos Arianos Cyrillo episcopatum promisisse, si ordinationem Maximi repudiasset: Cyrillumque conditione accepta diaconum administravisse, & ob eam impietatem sacerdotii mercede pensatum. Hujus fabulæ falsitatem non multo post idoneis, ut videtur, argumentis refellemus. nihil tamen vetat aliquam sedis vacationem admitti, si quæ fundamentum aliquod occasionemque calumniæ præstiterit. sed nullus alius præter Hieronymum vacationis ejus meminit: quæ quidem optime cum Maximi mortis & Cyrillianæ ordinationis temporibus conciliatur. Quæ vacationis diuturnæ causa, incompertum. Possumus in ea quam Hieronymus innuit acquiescere. Nempe Acacium metropolitam cum Patrophilo aliisque fortassis moras nexuisse, dum idoneum suis consiliis, atque ad arbitrium sui versatilem episcopum quærunt, & quomodo sedi Hierosolymitanæ possint imponere laborant. Præterea omnes provinciales episcopi, non ita pridem concilii Sardicensis decretis subscribendo, se ab Acacii communione avulserant. Ille contra superbum erigebat caput, nec sua jura violari patiebatur. dum illa componitur dissensio, tempus interfluxit. Hæc conjectura.

26. Hic

An. 350.

Num Maximus Heraclium sibi successorem substituerit.

26. Hic etiam discutiendum quod Hieronymus in allegato jam sæpe chronico de Maximo narrat: » nimirum eum morientem, Heraclium » in suum locum substituisse; quem Cyrillus » episcopus factus varia fraude sollicitans de » episcopo in presbyterum regradaverit. Hæ S. Hieronymi voces non designatum simpliciter & indicatum, quod primis illis Ecclesiæ temporibus inusitatum non erat, sed consecratum & ordinatum à Maximo successorem significant: quod uti liberæ plebis & cleri electioni, provincialium episcoporum & metropolitæ præsertim legitimis electionem firmandi & electum consecrandi juribus inimicum, ab Ecclesiæ consuetudine semper alienum fuit & ante annos septem concilii Antiocheni canone 23. damnatum. Rem itaque illam ab inimicis Cyrilli in ejus odium confictam puto. Primò enim de S. Maximo temere credi non debet factum Ecclesiastico mori contrarium. Quod enim Ecclesiæ suæ præsentiebat ab Arianis impendens periculum? Tranquillis Ecclesiæ rebus moriebatur, compressis Arianis, revocatis summa gratulatione in suas sedes catholicis, separatis ab Ariana factione atque sibi & catholicæ parti recens devinctis, omnibus, si unum & alterum excipias, provincialibus episcopis. Secundò, si successorem sibi suum sufficere è re Ecclesiæ credebat, quem alium Cyrillo præponere potuit, cui à multis jam annis totam sui episcopatus sarcinam crediderat? Quem præoptasse dicitur Heraclium, idem sine dubio est, quem postea ab Arianis oppositum Cyrillo, & ejus loco substitutum apud Socratem, Sozomenum, Nicephorum legimus. An Maximus Ecclesiæ suæ cavens, eum ipsi custodem præfecisset, quem Ariani dignum suæ impietatis instrumentum repererint; aut Ariani ipsi hominem adhibuissent, quem ab Maximo capitali inimico adamatum & cæteris prælatum novissent? Tertiò, si Heraclium à Maximo sibi substitutum concedimus, fatendum erit illegitimam hanc provincialibus episcopis ordinationem visam esse; cum ea neglecta canonice, ut modo videbimus, ordinarint Cyrillum. Tumque nihil adversus Ecclesiæ statuta peccaverit Cyrillus, si cum unus esset legitimus episcopus, Heraclium qui se dicebat episcopum, non vi, ut fatetur Hieronymus, sed suasione & piis artibus presbyteri gradu contentum esse perfecerit. Nicæna synodus can. 8. Novatianos episcopos ad Ecclesiam redeuntes solum presbyterorum honorem habere jusserat, nisi episcopo placuisset, quod omnino ejus in arbitrio & potestate ponit, iis etiam episcopatus nomen permittere.

27. Tamdem ad ipsam pervenimus Cyrilli ordinationem, quam sic refert in chronico æqualis author & omni reverentia dignus Hieronymus, quem tamen incautius inimicorum Cyrilli maledicta transcripsisse remur. *Postquem, Maximum, ecclesiam Ariani invadunt: id est, Cyrillus, Eutychius; rursum Cyrillus, Ireneus; tertio Cyrillus, Hilarius; quarto Cyrillus. Quorum* CYRILLUS, *quum à Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi & cæteris episcopis* A *Arianis episcopatus permitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset; Diaconus in Ecclesia administravit.* ob quam impietatem *sacerdotii mercede pensatus, Heraclium* &c. Leviora Ruffinus, sed simile quidpiam insinuans, eadem cum Hieronymo, ut videtur, scribere veritus, lib. 1. hist. eccl. c. 22. ait. *Hierosolymis Cyrillus post Maximum, sacerdotio confusa jam ordinatione suscepto, ambiguus in fide, sæpius in communione variabat.* Quam autem ordinationis confusionem narrat, sic intelligo: Cyrillum eo tempore ordinatum episcopum, quo Arianorum B factione passim ordinationum episcopalium ordo & tranquillitas perturbabatur; hujusque confusionis partem aliquam in Cyrillianam ordinationem pervenisse. De illa vero Cyrilli fidei & communionis variatione aliàs. Illos omitto qui Acacii & Patrophili factione pulsum Maximum & Cyrillum institutum scribunt, quorum falsam, quantum ad expulsionem Maximi, sententiam ostendimus num. 23. Hic porro ostendendum suscipimus, nec Acacium nec Patrophilum Cyrillianæ ordinationis arbitros exstitisse, nec Cyrillum sese ut episcopatum ab eis promereretur C de presbyteri gradu dejecisse; sed ab episcopis provinciæ canonice & de more ordinatum esse.

Calumniæ de Cyrilli ordinatione refelluntur.

28. Primo enim illis omnibus scriptoribus opponimus longe superiorem Patrum concilii CP. œcumenici II. authoritatem, qui in epistola ad Damasum & Occidentales ecclesiasticarum Orientis rerum statum exponentes ita de Cyrillo loquuntur apud Theodoret. lib. 5. hist. cap. 9. *Hierosolymitanæ autem ecclesiæ quæ mater est omnium ecclesiarum, reverendissimum, Deoque dilectissimum* CYRILLUM *episcopum esse indicamus: qui & canonice olim ab episcopis* D *provinciæ ordinatus fuit*, κανονικῶς τε παρὰ τῶν ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, *& plurima variis in locis certamina subiit.* Hoc amplissimo illustrissimoque concilii, quod inter œcumenica numeratur, testimonio, cadunt omnia quæ in ordinationem Cyrilli congeruntur probra. Præsens fuerat Cyrillus anno superiore concilio CP. ex eisdem episcopis congregato, quibus ipse sine dubio ordinationis suæ rationem propter maledicta inimicorum exposuerat. Aderant E episcopi complures sanctitate insignes & ecclesiasticis fastis adscripti: quorum plures è Syria, aliqui ex Palæstina fortassis, Orientales omnes de ecclesiasticis Syriæ rebus melius sane instructi quam Hieronymus, latinus homo. Scribebant hæc in monumento authentico, in quo maxime intererat nihil nisi certi atque explorati proponi; ne, si qua in re falsi convicti fuissent, Occidentalium jam non valde faventium querimonias augerent. Quis hanc authoritatem non F anteferat unius Hieronymi alioqui maxime suspiciendæ authoritati? ille chronicum suum junior anno superiore Constantinopoli ex variorum relatu aut vulgatis sermonibus scribebat; cum nondum in Syria satis versatus fuisset, ut Ecclesiæ in iis regionibus statum penitus pernosceret; sese Paulinianis ita partibus addixerat, ut omnia in deterius de diversæ partis hominibus acciperet; qui si post illud concilium scripsisset, illudque ejus de Cyrillo testimonium

An. 350.

An. 350.

legiſſet, non dubito quin ipſi fuiſſet æquior. ac re vera in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum longe poſtea ſcripto nihil ad ejus laudem magnopere, at nihil ad criminationem refert. Secundò, quod diſerte ſine fuco atque ambage Cyrillum Arianis accenſet, eumque cum cæteris Arianis eccleſiæ Hieroſolymitanæ invaſoribus confundit; primum in eo peccat, quod [illegible] facit, qui in catecheſibus eam data opera & pluries & graviſſime refellit, & multa poſtea ab Arianis expertus eſt incommoda. deinde ſeparandus erat ab iis, qui ipſo in odium catholicæ fidei ab Arianis pulſo, ab eis in ſedem intruſi fuerant. ſed Arianos appellare ſolet Hieronymus quotquot Meletianis partibus addicti erant. Tertiò, quod Acacium & epiſcopos Arianos poſt mortem Maximi eccleſiæ Hieroſolymitanæ arbitros, & epiſcopatus ejus quibus vellent permittendi dominos ſupponit, male omnino cum præſenti Palæſtinæ eccleſiæ conditione & ſtatu conciliatur. Ariani epiſcopi duo tantum vel tres in quibus Acacius; cæteri omnes numero quatuordecim, ipſo quo Maximus obiit anno, ab Acacio ſe avulſerant, ejuſque & depoſitioni & excommunicationi ſubſcripſerant; quomodo illos ad ſui arbitrium tam cito averſos flexerat, ut iniquis ejus molitionibus ſuffragarentur?

Idem continuatur argumentum.

29. Quartò, quam ab Acacio propoſitam Cyrillo refert conditionem, ut Maximi ordinatione repudiata ad diaconi gradum ſe dejiceret, ea ſupponit Arianos catholicorum ordinationes rejeciſſe quaſi nullas & iteraſſe: atqui nullum ejus rei monumentum iſtis temporibus reperitur: nonniſi longe poſtea eo amentiæ pervenerunt. Primum id tentatum à Georgio Alexandrino circa annum 356. apud Athan. apolog. ad Conſtant. n. 31. & ex Marcello & Fauſtino libelli ſupplicis p. 77. ſed malum tunc non longe porpagatum. Cum enim Baſilius inaudiviſſet Euſtathium Sebaſtenum quoſdam reordinare auſum eſſe, ὅτι καὶ ἀναχειροτονῆσαί τινας ἐτόλμησεν, verus ne rumor eſſet, qui hominem omnium horrori & deteſtationi objiceret, an figmentum ad calumniam compoſitum, dubitavit; quod ad ſua uſque tempora nullus id hæreticorum feciſſet: ὃ μέχρι σήμερον οὐδεὶς τῶν αἱρετικῶν ποιήσας φαίνεται. Baſil. epiſt. 196. pag. 213. Cur autem præcipue Maximum oderat Acacius, ut preſbyteralem Cyrilli ordinationem ab ipſo factam repudiaret, diaconalem ejuſdem à Macario probaret? num infenſior Arianis Maximus quam Macarius, quo acriorem. nullum pene hoſtem habuere? quem Arius uti præcipuum ſui adverſarium notat, qui Nicæni concilii in Palæſtina decreta promulgaverat, quem Sozomenus lib. 2. cap. 20. ab Euſebii & Patrophili ſe communione ante mortem ſegregaſſe refert. Maximus contra multa Arianis ſeu fraude deceptus, ſeu vi adactus, ſeu animorum defectu gratificatus erat. Si poſtquam ſe Athanaſio adjunxerat Cyrillum preſbyterum feciſſet, fuiſſet quidam Acacio repudiandæ hujus ordinationis prætextus. ſed eo tempore Cyrillum ordinaverat quo illum etiam Euſebiani inter ſuos numerare poterant. Quintò, ſi ab accipienda tam infami conditione Cyrillum non retrahebat religio & Chriſti ſacramentorum reverentia, non tangebat illum pudor, non propriæ exiſtimationis cura? qui multos annos uti preſbyterorum primus totam pene Eccleſiam rexerat, ſeſe in diaconi gradum & officium ſegnis abjiceret? quis in populo clamor, quæ apud provinciales epiſcopos infamia, omnium indignatio? Sextò tamdem, incredibile non videri debet hanc ab inimicis ejus intentatam in eum calumniam. Meletianis partibus favebat, Meletio etiam fuit intima familiaritate conjunctus. ſatis id, ut Paulinianarum partium operas in ſe concitaret; multaque ab illis, ut ſuo loco dicemus, perpetienda habuit. Nota porro quæ in Paulinianis partibus regnaverit de adverſariis maledicendi licentia. Unum exemplum ſufficit de Meletio & Euſebio Samoſatenſi; qui, cum in concilio Antiocheno anno 363. conſubſtantialitatem eſſent ſolemni decreto amplexi, inventus eſt qui petulanti ſcripto ſub nomine *confutatio hypocriſis Euſebii & Meletii*, eos negaret ex animo & ſententia ſe fidei Nicænæ addixiſſe; cumque ambo Arianorum factione exularent, perfecerunt tamen inimici, ut Romæ Damaſus eos eodem tempore inter Arianos annumeraret, ex Baſil. epiſt. 321. Similia credimus Cyrillum maledicta expertum, quæ Hieronymus recens à Paulino ordinatus, ejuſdem partis hominibus plus æquo credulus tranſcripſerit; & Ruffinus earumdem partium ſtudioſus non rejecerit.

Num ab Acacio ordinatus Cyrillus; aut ſi fuit, num id ei fraudi eſſe debeat?

30. Illud tamdem Cyrillianæ ordinationi objicitur, quod ſibi omnino ab Acacio, pravæ ſeu potius verſatilis ac nullius fidei homine, nuper Sardicenſis concilii anathemate perculſo manus imponi permiſerit. Primo ordinatum illum ab Acacio eſſe, non ita certa res eſt ut in dubium vocari non poſſit, ſolidioraque hujus aſſertionis fundamenta poſtulari. Nam ſola Hieronymi, Socratis ac Sozomeni, Theophanis ac ſimilium authoritate nititur, quorum in narranda Cyrilli ordinatione ſuſpectam omnino fidem probavimus. unum id conſtat, ab epiſcopis provinciæ canonice ordinatum eſſe Cyrillum. His tamen authoribus aſſentire poſſumus Acacium ex metropolitico jure ordinationis adminiſtrum exſtitiſſe; idque ſuperſtructarum in Cyrillum calumniarum fundamentum exſtitiſſe: ſed quamobrem id Cyrillo fraudi eſſe debeat non video. Nondum ea deſignaverat Acacius quæ æternam nomini ejus infamiam accerſivere. In concilio Seleucienſi anno 359. & Conſtantinopolitano anni ſequentis Arianorum princeps factus, mirum in modum in catholicos & ſemi-Arianos ſæviit, orbemque totum juſſa Ariminenſis formulæ ſubſcriptione, labe infecit: Poſt hæc tamen ſcelera ſanctos Meletium Antiochenum & Pelagium Laodicenum, Athanaſium Ancyranum S. Baſilii epiſt. 53. & 66. encomiis celebrem, alioſque, pulſis epiſcopis bonis, extra propriam provinciam ordinavit. Quanto Cyrilli cauſa favorabilior, quem ſecundum canones ab provinciæ Metropolita ordinari oportebat? Quod ab concilio Sardicenſi exauthoratus fuerat Acacius, locum non habuit. Epiſcopatum ipſe & communionem eccleſiaſticam conſtanter tenuit, nullo in ſui locum

An. 350. vel 351.

ſubrogato. Nempe cum conciliorum Sardicenſis & Philippopolitani Patres, principes adverſæ partis mutuis anathematis perculiſſent, de rei exſecutione non admodum ſolliciti ſunt viſi. Sardicenſes legatis ad Conſtantium miſſis Euphrata Colonienſi & Vincentio Capuano, id tantum poſtulavere, ut quos ſynodus à culpa abeſſe judicarat epiſcopos, imperator ad ſuas eccleſias redire permitteret, quando ipſe ejeciſſet: Athan. hiſt. Arian. n. 20. De aliis vero in loca Theodori, Acacii, Urſacii & Valentis, depoſitione & excommunicatione mulctatorum ſubſtituendis, ne verbum quidem. Athanaſius Acacium ſemper uti toleratum ab Eccleſia epiſcopum ſpectavit, de ſyn. n. 13. Baſiliumque Ancyranum una cum aliis in concilio Sardicenſi excommunicatum, ut fratrem habet, vivo licet Marcello, ibid. n. 41. Sed neque Euſebiani Julium Romanum, Protogenem Sardicenſem, Oſium, Gaudentium Ariminenſem, Maximum Trevirenſem quos viciſſim eadem pœna damnarant, pro veris epiſcopis habere deſierunt. Nam quod Socrates ait. lib. 2. cap. 22. ruptam fuiſſe poſt concilium Sardicenſe Orientis cum Occidente communionem, id non paucis mutuæ communionis teſtimoniis refelli poteſt, nec neceſſe eſt; cum eodem loco fateatur intra Orientem epiſcopos, tametſi diverſæ fidei exiſterent, indifferentem tamen communionem habuiſſe. Cum nimirum catholici, epiſcopos Arianiſmi ſuſpicione laborantes & ſub catholicis in ſpeciem profeſſionibus deliteſcentes, legitimo judicio convincere & ejicere non poſſent, neceſſariam cum illis communionem retinebant: id quod ſufficit, ut ab Acacio Cyrillus legitime potuerit ordinationem recipere.

Apparitio lucidæ crucis Hieroſolymis.

31. Cyrilliani epiſcopatus initia ſingulari Hieroſolymis portento conſignata ſunt. Nimirum die Maii ſeptima an. 351. circa horam diei tertiam, hoc eſt nonam noſtram matutinam, magna crux ex luce, ſolis radios ſplendore ſuperans, complures horas viſa ſuper montem Golgotha, ad Olivarum uſque montem ſe extendens. Continuo totus populus civitatis, omnis ætatis, ſexûs, conditionis, non indigetes tantum ſed & exteri, chriſtiani & Gentiles ad Eccleſiam accurrere, uno animo & uno tamquam ex ore Chriſtum laudantes, ac religionis ejus veritatem cæleſti viſo comprobatam non dubitantes. Cyrillus ipſe ſigni oculatus teſtis redditis primùm Deo gratiis, ſignum hoc per litteras ſtatim Conſtantio ſignificandum exiſtimavit: ratus imperatorem in religionis chriſtianæ amore per illud magis ac magis confirmatum iri; & novam ad debellandos hoſtes ex hoc divini erga ſe amoris & curæ ſigno, fiduciam & alacritatem concepturum. Epiſtolam fauſta precatione concludit, quæ laudis in modum informata, Conſtantium tacite & officii & veræ fidei admonet. Multa circa hujus oſtenti & Cyrillianæ epiſtolæ veritatem, circa annum & diem quo viſa crux, & diverſas quæ ab aliis authoribus referuntur circumſtantias diſputari ſolent: de quibus cum in admonitione prævia in epiſtolam ad Conſtantium ſatis nos dixiſſe exiſtimemus, eo lectorem ejuſmodi rerum curioſum remittendum judicamus.

Cyrill. epiſt. ad Conſtant. n. 4.

num. 5.

An. 351. & ſeqq.

CAPUT VI.

Qualis in epiſcopatu fuerit Cyrillus: diſſidia ejus cum Acacio Cæſarienſi; & mutuæ utriuſque accuſationes.

Epiſcopatus Cyrilli.

32. ADmodum pauca de Cyrilli epiſcopatu conſe[illegible] hiſtoria. Eum [illegible] ſublimis ejus officii munia ſtrenue adimpleviſſe certo æſtimare poſſumus, tum ex laboribus quos adhuc preſbyter perfunctus, auxiſſe potius in epiſcopatu quam minuiſſe cenſendus eſt, tum ex florenti Hieroſolymitanæ eccleſiæ ejus temporibus ſtatu. Quam enim multi illic eſſent ſancti, quo in honore pietas, conjicere licet ex iis quæ Baſilius in epiſt. 4. ad monachum lapſum ait pag. 12. Eum nempe cum Baſilio ipſo circa an. 357. Hieroſolymam iviſſe; illic multos ſanctos oſculatum; multos etiam manus ejus uti ſanctas attrectaſſe & confoviſſe, genibus ipſius provolutos. Prædicationis officium per ſe adimpleviſſe Cyrillum illud probat, quod etiam exſul Tarſi apud hoſpitem Silvanum, concionandi officium epiſcopo permittente fungi voluerit ex Theodoret. lib. 2. cap. 26. Quam largus in egenos & effuſus fuerit, abunde declaratum eſt decantato illo facto quod ipſi Acacius crimini vertit. Cum enim Hieroſolymorum regionem fames occupaſſet, egentium multitudo neceſſariis alimentis deſtituta in Cyrillum, ut pote epiſcopum, oculos conjecit. Cum autem pecuniæ deeſſent, quibus ſubveniri poſſet egentibus, Cyrillus theſauros Eccleſiæ & ſacra vela divendidit. Hæc Sozom. lib. 4. hiſt. cap. 25. quid inde ſequutum poſtea narrabimus.

Acacii & Cyrilli diſſidiorum initia & cauſ[illegible]

33. Non diu quietus in ſede ſua manſit Cyrillus. De Primatu & metropolitico jure inter ipſum & Acacium oborta contentio, mutuas accuſationes peperit. Arrepta criminandi cauſa Cyrillum Acacius in concilio ex epiſcopis ſibi factione conjunctis depoſuit circa anni. 357. finem vel 358. initia. Quæ omnia à nobis accuratius indaganda. Ac primo quidem contentionem Cyrilli de Primatu pene cum ipſo Cyrilli epiſcopatu incepiſſe ſignificare videtur Sozomenus lib. 4. hiſt. cap. 25. his verbis: Poſt ſuſceptum Hieroſolymorum epiſcopatum, ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπήν, de jure metropolitano adverſus Acacium Cæſarienſem controverſiam ſuſceperat, tamquam apoſtolicam ſedem obtinens. Brevius rem explicat Theodoretus lib. 2. hiſt. cap. 26. *Hi cum de Primatu* inter ſe contenderent, reip. chriſtianæ graviſſimorum malorum cauſam præbuere. Quid Cyrillus apoſtolici throni obtentu ſibi adverſus Acacium arrogaret, aut Acacius ex metropolitano jure contenderet, inquirendum. Tria tantum ſibi arrogare poterat Cyrillus: metropolitica in Palæſtinas eccleſias jura: vel ſuperiorem Acacio conſeſſûs gradum: vel immunitatem ſuæ eccleſiæ ab Acacii juriſdictione. Cyrillum ſe metropolitanum Palæſtinarum eccleſiarum dici voluiſſe, nullus teſtis prodit: nec porro id contendiſſe veriſimile eſt. Hieroſolymitanos enim præſules honorificum ſibi Nicæni concilii decretum can. 7. acceptaſſe & in eo adquieviſſe

Neque ſibi arrogabat Cyrillus metropolitica in Palæſtinam jura.

dubitare non licet. Illud [illegible] præcipuis concilii Patribus sine dubio Palæstinis ecclesiis significavit & promulgavit; ejusque & successorum maxime intererat ut sartum integrumque conservaretur. Atqui conc. Nicænum can. 7. dum ex consuetudine & antiqua traditione, consequentem post tres majorum sedium episcopos, [Romanum, Alexandrinum & Antiochenum, de quibus agit can. 6.] Hierosolymitano honoris gradum tuetur, salva & integra metropolitanæ urbi jura manere decernit: ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου οἰκείου ἀξιώματος. Nihil ergo Cyrillum putamus metropolitici in Palæstinam juris sibi arrogasse. At ex consuetudine & jure superiorem Acacio consessûs & dignitatis gradum sibi vindicabat: quem Acacius forte, qui nulla Nicænæ synodi reverentia tenebatur, Cyrillo negabat, poteratque nonnullis suorum decessorum exemplis se tueri, quos in Cæsariensibus aliisve suæ provinciæ conciliis supra Hierosolymitanum sedisse monumenta quædam fidem faciunt: v. Euseb. lib. 5. hist. c. 23. & lib. 7. cap. 5. Cyrillus præterea immunem se, & solutum à jurisdictione Cæsariensis episcopi [illegible]re visus est. Nam dum apostolicum thronum obtendit, quid aliud quam superiorem, & ab inferiori sede immunem suam ecclesiam statuit? Vocatus ab Acacio in jus per biennium continuum, sistere se Acacio judici recusavit, non accusationes reformidans, ut visum Socrati lib. 2. cap. 40. (illæ enim levissimæ, teste Theodoreto lib. 2. cap. 26. Cyrilloque potius honorificæ quam timendæ, Sozom. lib. 4. cap. 25.) sed nullam Acacii in se jurisdictionem admittere volens. Johannem Cyrilli successorem sese pariter ab jurisdictione cum Cæsariensis metropolitæ, tum patriarchæ Antiocheni immunem propugnasse patet ex Hieronymo, qui graviter ea de re cum ipso expostulat, & Nicæni concilii authoritatem allegat epist. 61. nov. edit. 38. Acacius sine dubio metropolitica suæ in Hierosolymitanam ecclesiæ jura tuebatur, poteratque se synodi Nicænæ, siquidem ea auderet uti, protegere. hinc proprium Cyrilli judicem agebat, eum vocando in jus ac denique judicando.

Num Hierosolymitanus episcopus ab jurisdictione Cæsariensis metropolis absolutus esset.

34. Cujusnam esset causa potior, Acacii an Cyrilli forte lector inquirat; & utrum vere seu consuetudine seu jure immunis esset ab Cæsariensis episcopi jurisdictione Hierosolymitanus episcopus, quamquam ipse nullam in alios qui sibi subjecti forent exerceret; an aliorum provincialium more Cæsariensi metropoli subesset, priore inter ipsos loco & gradu post metropolitanum contentus? Quæstio est eruditorum contentionibus maxime agitata & versata, quam definire non facile est. Eam litem componere nostri non est instituti nec virium nostrarum. quam tamen prorsus intactam relinqui locus iste non patitur. Videtur nobis Cyrillus legitima Ecclesiæ suæ ab omni Cæsariensis episcopi jurisdictione liberæ jura sustinuisse. Id suadet primo apostolici throni titulus. Primum episcopum habuerat S. Jacobum fratrem Domini, qui ipse multorum opinione fuit apostolorum unus; saltem propter eximiam viri virtutem & cum Domino consanguinitatem par ipsis apostolis censebatur. Eum Paulus Gal. II. 9. ante Petrum etiam & Johannem nominans, tres illas Ecclesiæ columnas appellat. Epistolam ejus Ecclesia cum cæteris apostolorum scriptis in divinorum librorum canonem contulit. Ab ipso Domino Hierosolymitanæ ecclesiæ omnium matris gubernacula suscepisse nonnulli existimabant. Nullam vero in Romano imperio, neque porro in aliis orbis provinciis apostolicam sedem novimus, quæ alteri episcopo subjecta pareret. Secundò, quamvis civilis dispositio metropoles ecclesiasticas regeret; vulgo tamen ea metropolis censebatur, ex qua se ad alias urbes prædicatio diffuderat. ex ea legem credendi & vivendi cæteræ sumebant. Cum imperii dispositio Hierosolymam Palæstinæ metropolim esse non sineret, saltem ea Ecclesia quæ omnibus initium dederat, apostolosque & fidem orbi transmiserat, cæteris quæ ei filiarum loco erant, subdita esse non debebat. Tertiò, peculiaris ejus Ecclesiæ status non parum ad eam rem valet. Ab cæteris Palæstinæ ecclesiis victu & cultu segregata erat: per annos centum ex solis fere Hebræis constans, ex ea gente episcopos habens, circumcisionem & maximam legalium rituum partem retinens: pulsis Hierosolyma Judæis novam formam recepit Ecclesia, ex Gentilibus solummodo composita. At etiam multos sibi peculiares ritus, quoad observationem Paschæ retinuit, teste Firmiliano epistola ad Cyprianum; adhucque sub Cyrillo peculiares habebat & à cæterarum ecclesiarum more distinctas consuetudines, quarum plurimas suo loco observavimus. Erat autem id moris, ut Ecclesiæ aliis subjectæ earum ritus vulgo sequerentur. Quæ Alexandriæ disciplina vigebat, ea totius Ægypti censenda; quæ Antiochiæ, totius Orientis; quæ Romæ, Occidentis fere universi. Quæ ergo ecclesia separatis moribus agebat, ea sui juris & soluta à cæterarum dominatu censenda. Quartò, S. Jacobo vivente, quis crediderit Cæsariensem episcopum metropolitica in ipsum jura exercere contendisse? Eo mortuo cladem Hierosolymitanam ex prophetia fugiens ecclesia se Pellam in Arabiam contulit. nihil tum in eam poterat Cæsariensis. Post suum ad pristinas sedes reditum, an tum primum metropolitano parere incepit, cum haberet Simeonem episcopum non minus spectabilem quam Jacobum ipsum? Tamdem cum in novam formam mutata est, elapsis centum annis, quibus libera fuerat, an putamus Cæsariensem episcopum, novum & decessoribus suis intentatum jus in Ecclesiam omni semper veneratione à christianis habitam præsumsisse? Quinto tamdem, inusitatum in Ecclesia erat ut superior pareret inferiori. Superiorem Cæsariensi episcopo obtinebat Hierosolymitanus honoris & consessûs gradum, quem ipsi ex antiqua consuetudine Nicænum concilium conservavit. ab Cæsariensi igitur liber erat. Cum concilium C P. ejus urbis episcopo secundum in Ecclesia honoris gradum attribuit, simul ab Heracliensis episcopi metropolitæ quondam sui jurisdictione absolvit. id ad exemplum Hierosolymitanæ ecclesiæ factum credere par est.

Objectiones adversus ecclesiæ Hierosolymitanæ immunitatem.

35. Huic sententiæ quæ liberam asserit Hierosolymitanam ecclesiam, nihil fere opponi potest præter S. Hieronymi authoritatem. Is epistola nunc 38. olim 61. de Johanne nostri successore conquerens, quod, cum eum inter & Hieronymum ac Epiphanium exorta esset controversia occasione Pauliniani, ab Ephiphanio citra Johannis consensum in monasterio quodam, quod iste Hierosolymitanæ diœcesis esse asserebat, isti negabant, ordinati; Johannes utriusque accusationibus circa fidem pulsatus, omisso Cæsariensi & Antiocheno episcopis, ad Alexandrinum quærens subsidia confugisset: sic ait num. 63. *Tu qui regulas quæris ecclesiasticas, & Nicæni concilii canonibus uteris... responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem episcopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras; aut, si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius litteræ dirigendæ.* Verum in tota hac epistola tanto animi fervore atque impetu in Johannem invehitur Hieronymus domesticis injuriis incensus, ut actor controversiæ magis quam æquus hujus dirimendæ arbiter ac judex esse videatur. Alias nata controversia erat de Hierosolymitanæ parœciæ finibus, num Hieronymi ac Pauliniani monasterium ad eam pertineret. Ejus rei judex non Alexandrinus præsul, sed provinciæ metropolita potius assumi debebat. Opponitur quoque quod in provincialibus Palæstinæ conciliis, Cæsariensis metropolita præsideret. Id patet de concilio in controversia Paschatis, cujus præsides ab Eusebio dicuntur lib. 5. cap. 23. Theophilus Cæsariensis & Narcissus Hierosolymitanus. At idem cap. 27. eadem recensens Narcissum præponit Theophilo. Diu post Cyrilli tempora, cum Johannes Hierosolymitanus Dispolitano contra Pelagium concilio an. 315. interfuisset, S. Augustinus acta concilii ut quidem videtur secutus lib. 1. contra Julianum bis capite videlicet 5. n. 19. & cap. 7. num. 32. Johannem post Eulogium Cæsariensem nominat. Sed nihil illa Cæsariensis in conciliis suæ provinciæ præsidentia adversus Hierosolymitanum concludit, cum ex ante dictis constet Johannem, qui secundo hic loco contentus erat, suam ab Cæsariensi, imo & ab Antiocheno immunitatem defendisse. Alioqui nihil prorsus ex ipsa præsidentia concludi potest. Nonne in concilio Nicæno ante Alexandrum & Eustathium, illum Antiochiæ, hunc Alexandriæ præsulem, sedit Hosius nullapropriæ sedis dignitate in hunc gradum sublatus? Qui si negatur concilii præses extitisse, honorem hunc consecutus videtur Eustathius, qui certe Alexandrino inferior erat. Idem Hosius Sardicensi quoque concilio præfuit, cum omisso Athanasio qui actor erat, multi adessent metropolitani, quibus ipse inferior concedere debere videbatur. Sed, ut in Palæstinam revertar, cum Cæsariensis solus jurisdictionem in provincia possideret, in conciliis sua authoritate convocatis & celebratis neminem alium præsidere par erat. At in conciliis generalibus vel extra provinciam, post Hierosolymitanum nulla altercatione sedebat. Sic in Antiocheno contra Paulum Samosatensem concilio, post Helenum Tarsensem concilii ut apparet præsidem, proximus in synodicis litteris appellatur Hymenæus Hierosolymitanus ante Theotecnum Cæsariensem apud Euseb. lib. 7. hist. cap. 30. Atque ipse Eusebius cap. 28. Patrum qui ad concilium convenerunt nomina [illegible] Hymenæi nomen ante Theotecni refert. Sozomenus lib. 1. cap. 17. Apostololicarum sedium præsules, qui Nicæno concilio tamquam principes interfuere memorans, omnium primum Macarium appellat, etiam ante Eustathium Antiochenum & Alexandrum Alexandriæ. In rebus quoque ad provinciam Palæstinam pertinentibus priorem aliquando locum tenebat Hierosolymitanus. Eusebius lib. 6. hist. cap. 19. de litteris communibus loquens, quas in favorem Origenis ad Demetrium Antiochenum dedere Alexander Hierosolymorum & Theoctistus Cæsareæ, Alexandrum Theoctisto præponit. Constantinus dum litteras ad universos Palæstinæ episcopos scribit de ædificanda ad quercum Mambre ecclesia, quæ res ad Hierosolymitanam diœcesim nihilo magis quam ad alias spectabat, eas inscribit, *Macario & ceteris Palæstinæ episcopis:* apud Euseb. lib. 3. vitæ Constant. cap. 52. Atque ita habebat ipsum exemplar ad Eusebium metropolitanum transmissum, cum ex eo epistolam se transcribere testetur c. 51. Ex quibus concludimus, si quando Cæsariensis episcopus ante Hierosolymitanum nominatur aut sedisse refertur, id hujus nec superiori consessui, nec immunitati adversari.

Mutuæ Acacii & Cyrilli circa fidem accusationes.

36. Cyrilli & Acacii de Primatu ac metropolitico jure dissidia subsecutæ sunt mutuæ circa fidem accusationes, de quibus hæc apud Sozomenum non sine judicio admittenda. Sic ille l. 4. c. 25. « Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se suscipe- « rent, seseque mutuo accusarent quod recte de « Deo non sentirent. Nam & antea uterque eorum « in suspicionem venerat: Acacius quidem quod « cum Ario idem sentiret; Cyrillus vero quod « eos sectaretur qui filium Patri similem secun- « dum substantiam asserebant. Quibus ex verbis sequeretur Acacium, cum ipse purus Arianus esset idque publice profiteretur, Cyrillo crimini dedisse quod filium patri similem secundum substantiam assereret. Longe aliter se rem habere modo probabimus. Nicephorus Callistus hunc Sozomeni locum in suam historiam lib. 9. c. 46. transcribens de industria commutat his verbis: Qua de causa in mutuum odium adducti, al- « ter alterum quod non recte de Deo sentiret, est « criminatus. Acacius enim prius Ariana dogma- « ta prædicabat; Cyrillus vero eos, qui consub- « stantiali adhærebant, à principio sequebatur. « Quamvis & tempore & authoritate Sozomeno longe inferior in historia Nicephorus, certius tamen amborum præsulum controversiæ statum videtur attigisse. 1°. enim, ut omittam illo Arianorum & semi-Arianorum propter similitudinem substantiæ divortio, antiquiores videri mutuas duorum præsulum accusationes, natas ex contentione de primatu cum ipso pene Cyrilli episcopatu suscepta; is erat hoc tempore

Quid Acacius Cyrillo circa fidem objiceret? Consubstantialitatem.

Cyrilli & Acacii rerum ſtatus, ut Acacius Cyrillo conſubſtantiale poſſet objicere, ſimilitudinem ſubſtantiæ non poſſet. Cyrillus una cum Maximo in concilio Hieroſolymitano an. 349. Sardicenſis concilii decreta, & conſequenter Nicæni fidem veriſimiliter aſſentiendo ſuſceperat. idem initio epiſcopatus ad Conſtantium ſcribens Trinitatem confeſſus erat conſubſtantialem. Hæc pl[illegible]ſufficientia Acacio ad accuſationem crimina. Sed ipſe Acacius, quonam tamdem modo ſimilitudinem ſubſtantiæ Cyrillo crimini daret, quam ipſe jam dudum pluries, & in libris hoc tempore editis tutabatur? In profeſſione Antiocheni an. 341. concilii filium in nullo diſſimilem paternæ divinitatis, ſubſtantiæ, conſilii & poteſtatis imaginem adſeruerat ex Athan. de ſynod. n. 36. Quæ quidem concilii Antiocheni formula ab ipſis ſemi-Arianis in concilio Seleucienſi, quando in Arianos à ſe diviſos magno fervore ferebantur, pro communi fidei teſſera uſurpata eſt. Ante concilium Seleucienſe epiſtolam ad Macedonium ſcripſerat, & librum ediderat, quo ſimilitudinem ſubſtantiæ defendebat. Narrat enim Sozomenus lib. 4. hiſt. cap. 22. orta in concilio Seleucienſi Acacium inter & ſemi-Arianos contentione de ſimilitudine filii, Acacium cum voluntate ſimilem tantum profiteretur, à ſemi-Arianis ſubſtantia ſimilem fortiter defendentibus convictum ex libro, quem ſcripſerat & ediderat, fuiſſe, quod ſimilia cum ipſis ante ſenſiſſet: *καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον αὐτὸν ἰσχυρίζοντα· καὶ τὸν Ακάκιον ἤλεγχον διὰ τὸν λόγον ὃν συνεγράψατο καὶ ἐκδέδωκεν, ὡς ὁμοίως αὐτοῖς ἐδόξαζε πρότερον.* Similia narrat Socrates lib. 2. cap. 40. 2°. Ut ſemi-Arianorum & Arianorum diviſio ante annum 357. vel 358. facta ſupponatur, ſemi-Arianis tamen omiſſis ad Arianos ſe tranſtuliſſe non videtur Acacius ante Cyrilli depoſitionem. Epiphanius hæreſi 73. n. 23. ait Acacium in concilio Seleucienſi pro eo, quo in Cyrillum flagrabat odio, ſe Baſilio Ancyrano, Sylvano Tarſenſi & aliis quos ſemi-Arianos vocamus, cum aliis quos ſibi devinxerat oppoſuiſſe, quaſi tum primum contra illos ſe armaſſet, nimirum Sylvani erga Cyrillum hoſpitalitate offenſus. Certum tamen eſt initio an. 358. Acacium jam tum Eudoxio Antiocheno adjunctum fuiſſe, quicum in concilio Antiocheno & conſubſtantiale & ſimilitudinem ſubſtantiæ abrogavit. Sozom. lib. 4. cap. 12. Sed hæc prima legitur Acacii adverſus ſimilitudinem ſubſtantiæ molitio. 3°. Etiamſi conceſſerimus Acacium, quo tempore Cyrillum criminabatur, jam tum in Arianorum partes conceſſiſſe, haud tamen illo tempore deveniſſe eo putem, ut ſimilitudinem ſubſtantiæ criminis loco aliis imputaret. Nam etiam poſtea in concilio CP. anno 360. cum Acacius factionis princeps, & conjuncti epiſcopi ſemi-Arianos fere omnes diverſis cauſis epiſcopatu dejicerent, fidei cauſam non allegavere, authore Socrate lib. 2. hiſt. cap. 42. Rediens è concilio in locum exauctoratorum multos ſubſtituit, qui ſimilitudinem ſubſtantiæ omnino ad ſenſum conſubſtantialis prædicabant, ut Meletium, Pelagium Laodicenum, alioſque qui in catholicorum & ſanctorum etiam numero cenſentur. Anno ſequenti in concilio Antiocheno, cum coram Conſtantio concionaretur poſt Georgium Laodicenum, doctrinam expoſuit quæ revera ſincerum ac purum apoſtolicæ fidei characterem non tueretur, ab hujus tamen blaſphemia longiſſimo intervallo ſejunctam. v. Theodoret. l. 2. hiſt. c. 31. Atqui Georgius prius tamquam unus è ſemi-Arianæ partis principibus habebatur, ex Epiph. hæreſ. 73. n. 1. Credibile igitur non eſt Acacium Cyrillo ſimilitudinem ſubſtantiæ quaſi crimen objeciſſe: niſi dixeris eum ſimilitudinem ſubſtantiæ velut idem cum conſubſtantiali habuiſſe. Quam quidem rationem Sirmienſis an. 357. formulæ authores adferre ſolebant, teſte Hilario de ſynod. n. 79. *Excuſant, ſe* (Urſacius & Valens) *idcirco homoüſion & homœüſion taceri voluiſſe, quia unum atque idem ſignificari verbo utroque exiſtimarunt.* Eadem ratione adduci potuit Acacius, cum in concilio Antiocheno formulam Sirmienſem laudavit & ſecutus eſt, & authoribus gratias agendas decrevit, apud Sozomen. lib. 4. cap. 12. Eam fuiſſe Arianorum ſententiam dubitari non poteſt, ex Philoſtorgio qui ὁμοιούσιον & ὁμοούσιον pro uno habuit; & Baſilium Ancyranum, Euſtathium Sebaſtenum alioſque ὁμοιουσίου defenſores ubique pro ὁμοουσίῳ decertantes inducit. vid. lib. 3. n. 16. lib. 4. n. 9. 10. 12. Neque porro omnino fallebantur: nam Athanaſio, Hilario & Baſilio judicibus, recte intellecta ſubſtantiæ ſimilitudo, qualem Cyrillus ſine dubio propugnabat, idem eſt omnino cum conſubſtantiali.

37. Ex his abunde ut puto colligitur, Acacium nihil Cyrillo, niſi Nicænam fidem objeciſſe. Sed ſi Acacius, earum ſaltem accuſationum tempore, ſimilitudinem quoad omnia & quoad ſubſtantiam ſequebatur, quid aliud Cyrillus in Acacio criminabatur niſi ex his duobus alterum? aut inſufficientem ad plenam & integram catholicæ doctrinæ profeſſionem, ſimilitudinem ſubſtantiæ pertendebat eſſe: aut, quoniam cum hujus ſententiæ defenſoribus & amicitia & communione conjunctus erat, Acacium accuſabat quod eam confeſſionem dolo & fraude corrumperet, praviſque interpretamentis à legitimo ſenſu deflecteret. Utrumvis ſequare, perſpicuum eſt catholicæ Cyrilli doctrinæ argumentum. Quod ſi, ut vult Sozomenus, quodque nos cum illorum temporum hiſtoria ægre conciliari probavimus, ſimilitudinem ſubſtantiæ ſequens Cyrillus purum in Acacio reprehendebat Arianiſmum; primum, hoc Cyrillo præcipuum decus, quod primus in Anomæos gladium ſtrinxerit. deinde cum certum ex ejus ſcriptis ſit eum catholice prorſus & orthodoxe, tum de Filii, cum de Spiritus-ſancti divinitate ſenſiſſe; Anomæos ab ipſo, non dimidiata, ut quidam forte ſemi-Ariani & Macedoniani fecerunt, ſed plena & integra catholicæ fidei defenſione, impugnatos dicemus.

Quid in Acacii fide accuſaret Cyrillus?

38. Sive ob hanc Cyrillianæ fidei intentatam ab Acacio accuſationem, ſive ob alias quas hiſtoria non ſatis expreſſit, ſe ſeque ignorare fatetur Socrates, duobus annis continuis Cyrillum in jus vocavit Acacius. Sed fruſtra fuit, nuſquam comparuit Cyrillus. Socrates ex quo hæc didicimus, lib. 2. cap. 40. hanc cauſam adfert, quod

An. 356. vel 357.

Cyrillus ab Acacio in jus vocatus comparere detrectat.

An. 357. Cyrillus accusationes formidaret. quod quidem, Socratis bona venia dictum sit, ne verisimile quidem est. Primum enim leves prorsus illæ accusationes erant, Theodoreto teste lib. 2. cap. 26. qui levissimas eas Cyrilli deponendi causas ab Acacio arreptas ait. ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικρὰς τινας εὑρὼν ἀφορμὰς, καθεῖλε τὸν Κύριλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν. ipsæ ob levitatem & futilitatem Socrati incognitæ. Suæ causæ adeo confidebat Cyrillus, ut ab Acacio depositus majus concilium appellaret. in concilio Seleuciensi securus & fidens provocabat Acacium, qui judicium suum noluit ad concilii censuram revocari. justa concilio visa est Cyrilli causa, eique honorifice adjudicata. tamdem Cyrillianæ depositionis causam adfert Sozomenus lib. 4. cap. 25. Cyrillo magis honorificam quam reformidandam; nempe Ecclesiæ pallium in egestate publica mercatori venditum à Cyrillo, & mulieri scenicæ à mercatore; de quo sequenti capite dicemus. Non igitur accusationum metu judicium fugiebat Cyrillus, sed aut vim & fraudes nequissimi ac vaferrimi hominis verebatur, aut id quod ego verisimilius credo, absolutum se ac liberum ab Acacii jurisdictione pertendens, Apostolici throni præsul, inferioris judicio se sistere recusabat, aut tamdem inimici, & à se accusati hominis judicium subire secundum leges detrectabat.

Cyrillus Melitinensi concilio interest.

39. Per illud biennium factum puto, quod Cyrillus Melitinensi cuidam in Armenia concilio interfuisse narratur, apud Sozom. lib. 4. cap. 25. Obscura prorsus hujus concilii memoria; ante depositionem Cyrilli an. 357. factam celebratum esse, significant Anomæorum in concilio CP. an. 360. querelæ; in quibus concilii hujus, antequam abdicationis ipsius, mentionem faciunt. Cum inimicitiæ jam inter Arianos & semi-Arianos, aut saltem divortii semina hujus tempore concilii extitisse videantur, illud ante annum 357. collocandum non censemus. Arianos in eo dominatos, ejusque decreta à semi-Arianis spreta & neglecta constat, ex Anomæorum in concilio CP. illius concilii vindices atque ultores se profitentium de semi-Arianis propter eam rem expostulationibus apud Sozom. lib. 4. cap. 24. & 25. In eo depositus fuit Eustathius Sebastenus, ex Basil. epist. 74. qui se nihilominus ut episcopum habuit, & semi-Arianorum conciliis postea interfuit, eorum legationibus ad Imperatorem honestatus: Melitinensisque concilii decreta abrogare & evertere studebat. ap. Sozom. lib. 4. cap. 24. Elpidius Satalorum episcopus, qui concilio interfuisse videtur, Eusebium quemdam presbyterii gradu dejectum, contra ejus concilii statuta, restituit. (Sozom. ibid.) Cyrillum verisimile est hujus concilii decretis intercessisse & opposuisse se; saltem ea in concilio CP. ejus abdicandi causa ab Anomæis allegata est, quod cum Eustathio & Elpidio communicasset, qui Melitinensis synodi, cui ipse interfuerat, decreta abrogare studuerant. Non ipsi propria, sed cum aliis multis communis ea cum Eustathio & Elpidio communio. oportet igitur ipsum Eustathii & Elpidii querelis suas adjunxisse, eorumque adversus concilium illud molitionibus favisse. Idque ad laudem Cyrilli cedit, quod displicuerit ipsi concilium, Anomæorum laudibus & patrocinio infame. Eustathius porro & Elpidius his temporibus similitudini substantiæ addicti, adversus Anomæos fervide decertabant: & uterque postea Nicænam fidem amplexus est. Elpidius Basilii encomiis celebratur epist. 72. pag. 118. v. ep. 215. & 322.

An. 358.

CAPUT VII.

Cyrillus ab Acacio deponitur, appellat ad majus concilium, se ad Sylvanum Tarsensem recipit.

Cyrillus illegitimo in concilio depositus.

40. Acacius, frustra citato ad judicium per biennium continuum Cyrillo, illum « præveniendum arbitratus, una cum episcopis « provinciæ qui idem cum ipso sentiebant, de« posuit. ita Sozomenus lib. 4. cap. 25. adde ex « Theodoreto lib. 2. cap. 26. & Hierosolymis « expulit. Ea Sozomeni verba, *præveniens deposuit*, φθάνει καθελών, significare videntur, Acacium, cum timeret ne Cyrillus se ad judicium appellaret, atque in concilio propterea de quibus accusabat Acacium, damnari procuraret, Cyrillum ipsum sine mora episcopatu dejiciendum, seque in tuto collocandum judicavisse. Concilium itaque ex episcopis suæ sententiæ sibique addictis coegit. numerosum illud non fuisse inde colligitur, quod numerosius appellarit Cyrillus in eo sede dejectus. alioqui, cum octo ante annos quindecim in Palæstina episcopi essent Athanasianæ causæ addicti, ut ut quidam fato sublati, alii ab Acacio in suas partes illecti supponantur, nonnullos tamen Cyrillo & fidei favorabiles superfuisse credibile est: quare cæteri in angustum numerum contracti manent. In his numerare possumus Patrophilum Scythopolitanum, ex Arianorum pessimis unum; Eutychium Eleutheropolitanum, si jam tum cum Cyrillo suscepisset inimicitias; Petrum episcopum Hippi, Eusebium Sebastæ, Charisium Azoti, qui Acacio in concilio Seleuciensi adjuncti reperiuntur apud Epiph. hæresi 73. n. 26. Eos solos concilio præsentes fuisse, verba Sozomeni initio capitis citata significare possunt. Cyrillum verisimile est judicio se sistere noluisse, cum per duos annos continuos venire in jus recusarit. absens itaque & inauditus damnatus fuit. Quo loco celebratum sit concilium, historici silent. Hierosolymis celebrari postulabat Ecclesiæ consuetudo, ut in iis locis judicium instituatur, in quibus admissum crimen dicitur, possintque testes audiri. ibi quoque celebratum esse probare videtur quod ait Theodoretus lib. 2. cap. 26. non depositum ab Acacio solum Cyrillum fuisse, sed & Hierosolymis expulsum. non enim sine vi quadam & impetu præsentis Acacii illa peragi potuisse videtur expulsio. Concilium sub finem an. 357. vel initium 358. coactum putamus, circa idem tempus quo Leontius Antiochenus decessit. Narrat enim Theodoretus lib. 2. cap. 26. Cyrillum statim ab sua abdicatione Antiochiam contendisse, eamque pastore orbatam offendisse: ποιμένος αὐτὴν ἐσερημένην εὑρών. Atqui Leontius nonnisi sub finem an. 357. vel etiam anni 358. initia mortuus est. qui ab Athanasio quasi vivus recensetur in histor. Arian.

An. 358.

ad monach. n. 4. quo in opere Liberii & Hosii lapsum, hujusque mortem & in morte retractationem memorat. num. 41. & 45. quæ quidem ad summum sub extrema an. 357. contigere.

Causæ depositionis Cyrilli injustæ.

41. Causas depositionis Cyrilli ab Acacio sumptas Theodoretus lib. 2. cap. 26. *levissimas* appellat. Socrates lib. 2. cap. 40. depositum dicit, » propterea quod sæpius in judicium vocatus per » duos continuos annos comparere detrectasset, » accusationes reformidans. Quibus verbis videtur significare Acacium hoc Cyrillo crimen intendisse quod suum tribunal non agnosceret; vel potius, Cyrilli absentiam & fugam judicii, quasi tacitam impositorum criminum confessionem & agnitionem sumpsisse, atque à concilio suo approbari curasse, nullisque præterea conquisitis argumentis inauditum damnasse inimicum. Iniqua sane sententia Acacii erat, si pendente Cyrillum inter & ipsum de metropoliticis juribus & de fide accusationibus lite, ipse judicis in propria causa vices fungeretur, cum actor & accusator esset. Quod si Cyrillum legitimis causis judicio se sistere detrectantem, quasi crimina per judicii fugam confitentem damnabat; iniquius erat causas detrectati judicii, dissimulando adversarii innocentiam, opprimere. Diversam prorsus adfert Sozomenus lib. 4. c. 25. abdicandi Cyrilli causam ab Acacio arreptam. » Cum Cyrillus in egestate publica thesauros Ecclesiæ & sacra vela divendidisset, aiunt » quemdam donarium suum agnovisse in muliere » scenica quæ illo amicta erat, inquirentemque » curiosius unde illud haberet, deprehendisse » quod mercator illud mulieri vendidisset, mercatori vero episcopus. Hanc ergo causam prætexens Acacius Cyrillum deposuit. Eadem profecto historia est, quam Acacius post concilium Seleuciense, diversis prorsus ad inflammandum in Cyrillum imperatoris animum circumstantiis, ornatam regessit. Rem ita narrat Theodoretus » lib. 2. cap. 27. Sed præcipue imperatoris animum commoverunt ea quæ Acacius adversus » Cyrillum commentus est: sacram enim vestem » quam Constantinus omni laude celebrandus ad » exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini baptismi ministerium perageret; (ea » vestis aurei filis contexta erat) Cyrillum vendidisse dixit, eamque mercatum quemdam ex » iis qui in theatro saltare solent, induisse quidem, sed inter saltandum collapsum, obtritumque interiisse. Hæc à prima narratione diversa. 1°. res scenicis distracta, sacra vestis dicitur à Constantino ad usum baptismi data, cum Socrates unum ex sacris velis cortinisve significare videatur. 2°. vestis illa à Cyrillo scenico ipsi vendita fertur, quam Socrates mercatori ab episcopo, mimo à mercatore venumdatam refert. 3°. dicitur scenicus ea indutus saltasse, cum ea mulierem in theatro indutam Socrates narret. 4°. additur scenicum dum saltaret collapsum interiisse; nihil ea de re Socrates. Hæc narrationis diversitas quæ malitiam prodit Acacii, potest in totam rem illam fabulæ suspicionem adspergere. Sed si quid hic veri, magis in prima & simpliciori Socratis,

A quam in altera Acacii dolo corrupta narratione acquiescendum. Cyrillum vero deposuit Acacius vel ob rerum sacrarum in egestate publica distractionem, vel ob earumdem in theatro profanationem & contaminationem. Sed non debuit imputari Cyrillo scelus alterius, vel scenici sacram vestem profanantis, vel mercatoris rem emptam mimo vendentis. Erit ad summum imprudentia Cyrilli, rei sacræ non satis caventis: quis autem credat eum necessarias cautiones neglexisse? Quod si hoc Cyrillo crimen B intenderit Acacius quod Ecclesiæ thesauros ad egestatem pauperum sublevandam distraxerit: næ, quod illi scelus arbitrabantur, nos maximam Cyrilli laudem ducimus. Quod enim Cyrillus, idem postea fecit S. Ambrosius Mediolanensis ad redemptionem captivorum; quod cum Ariani Acacio similes criminarentur, facti sui defensionem suscepit lib. 8. 2. offic. cap. 28. n. 136. & seqq. sanctique Laurentii se exemplo tutatus est. fecit idem S. Exuperius Tolosanus, ea de re laudatus à S. Hieronymo Rusticum hor- C tante ut hujus sancti vestigia consectetur, epist. 95. alias 4. fecit S. Cæsarius Arelatensis teste Cypriano vitæ ejus scriptore num. 17. fecit Meroveus Pictavorum episcopus, à Gregorio Turonensi commemoratus lib. 7. histor. Franc. c. 24.

An. 358.

Cyrillus appellat ad majus concilium.

42. « Cyrillus cum depositus fuisset, inquit Socrates lib. 2. cap. 40. nihilominus appellationis libello ad eos qui se deposuerant misso, ad majus judicium provocavit, μεῖζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον. Cui quidem appellationi Constantius imperator adstipulatus est. Solus igitur ac primus omnium Cyrillus, contra eccle- D siastici canonis consuetudinem, appellationem, sicut in publicis judiciis fieri solet, interposuit. » Ecclesiasticarum appellationum primam fuisse illam à Cyrillo interjectam, non omnes Socrati assentiunt; multas enim sive ad summum Pontificem, sive ad majus concilium, sive ad imperatorem ipsum in hoc & superioribus seculis præcessisse multi contendunt. Has alii non appellationes proprie dictas, sed vel confugia, vel revisendi judicii postulationes dici oportere contendunt. Eam litem componere nihil ad causam nostram pertinet. nam si appellare ap- E pellatione proprie dicta Cyrillo licuerit sive ex jure naturali, sive ex Ecclesiæ approbatione; parum interest utrum aliorum exempla secutus, an primus id fecerit; cum nullus ante eodem jure voluisset, aut rerum suarum necessitate coactus fuisset uti: eademque in eum, qui primus ante Cyrillum appellasset, querimonia intenderetur: sed hoc agitur. 1°. utrum Cyrillo permissum fuerit pronuntiato adversum se judicio non stare. 2°. dato primam omnium Cyrilli ap- F pellationem esse, utrum crimen illi fuerit forensem appellandi morem in Ecclesiam introducere, cum ante non appellationibus proprie dictis, sed revisionibus solummodo judiciorum episcopalium actum esset. Ac primam quidem quæstionem definire non difficile est: optabile sane ut judicia Ecclesiastica hujusmodi semper essent, ut in eis nunquam innocentia opprimeretur. Quoniam tamen id divina providentia ab Ecclesia arcendum non censuit, non solum concessum semper; sed è re & utilitate Ecclesiæ fuit,

Justæ Cyrilli causæ cur lato in se judicio non adquiesceret.

An. 358.

fuit, ut dejectus per injuriam episcopus præsidium innocentiæ quæreret; ne injustorum hominum violentia impunita, ad Ecclesiæ dedecus & perniciem, veritati & æquitati prævaleret. Idcirco probatæ Athanasii, Marcelli Ancyrani, Asclepæ Gazensis appellationes, sive ad Romanum pontificem confugia, & postulationes novorum conciliorum; ut ea, quæ in prioribus conciliis adversum se, seu vi seu ignorantia, statuta fuerant, emendarentur. Eorum precibus concessa concilia, Romanum & Sardicense. idem Donatistarum importunitati semel & iterum, ac paucis ante annis hæresiarchæ Photino, datum. Concilia etiam ea de re leges condiderant, uti Sardicense canonibus 3.4. & 7. & Antiochenum sex ante annos canonibus 12. 14. & 15. Atqui multæ & gravissimæ causæ Cyrillo exstiterunt, ne latæ adversum se Acacii & Acacianarum operarum sententiæ staret. 1°. Acacium forte judicem non agnoscebat, uti ab ejus jurisdictione solutus & liber, imo ipso superior. Quamquam episcopus superior & metropolita à subjectis sibi episcopis Ecclesiæ lege judicari possit: quemadmodum Stephanus Antiochenus ante annos decem ab Orientalibus episcopis damnatus fuerat; & Theophilus in controversia, adversus Johannem Chrysostomum, se, si judicandus esset ab Ægyptiis episcopis, judicandum esse fatebatur, *Pallad.* 2°. Itaque Cyrillus Acacii tamquam professi inimici judicium, uti nullum & cassum, ipso jure repudiare poterat. Sic Cæcilianus Carthaginensis inimicorum concilio citatus comparere detrectavit, & ab iis condemnatus sede non cessit, sed ecclesiam suam constanter retinuit, *Aug. epist.* 43. *n.* 7. Sic Ægyptii præsules in concilio Tyriensi postulaverunt ut Athanasii hostes consessu submoverentur, apud Athan. Apolog. cont. Arian. n. 77. Acacius autem cum Cyrillo publicas simultates exercuerat ab ipso fere Cyrilliani episcopatus exordio, propter metropolitica jura. Nec Acaciano judicio majus robur accedebat ex præsentia aliorum episcoporum, quos sibi sententiis conjunctos eodemque jure Cyrillo, quo Acacius ipse, suspectos, raptim & festinanter collegerat ille teste Sozomeno lib. 4. cap. 25. σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐπισκόποις φθάνει καθελὼν, exclusis sine dubio amicis & fautoribus Cyrilli. 3°. Mutuis se accusationibus circa fidem petierant Acacius & Cyrillus: unde factum ut Acacius, tamquam accusatus, inimicus accusatoris sui censeretur, & judex esse non posset; ut accusator, multo minus. Nam ut recte Optatus lib. 7. in append. pag. 370. *Non potest quis in una causa eodem momento duas sustinere personas, ut in eodem judicio accusator esse possit & judex.* Acacius Cyrillum revera non judicavit ex ante intentatis circa fidem à se ipso accusationibus. at damnavit ut contumacem & suæ citationi per biennium obtemperare detrectantem; quod erat suam ipsius causam judicare. 4°. Levitas accusationum quibus damnatus erat Cyrillus, cum ob eam rem laudandus potius foret, palam Acacii iniquitatem publicabat, & legitimum Cyrillo huic sententiæ non adquiescendi, imo & Acacium uti potestate sua abutentem in judicium vocandi jus dabat. Eadem accusationum levitate, seposita etiam falsitate, Cæcilianus olim septuaginta episcoporum sententiæ contra se latæ parere detractaverat, apud Optat. lib. 1. n. 19. 5°. Violentiam in judicio factam accusare poterat Cyrillus, cum eum Acacius non deposuisset solùm, quod unum ecclesiasticæ potestati concessum; sed Hierosolymis etiam expulisset, non sine vi & impetu. 6°. Uti apostolicæ sedis præsul, & unus è majoribus Ecclesiæ proceribus, contende[illegible] non in exiguo quodam paucorum episcoporum concilio, quale illud fuerat Acacii, sed in multo numerosiore & ex pluribus provinciis coacto judicari oportuisse. Nam Paulus Samosatenus Antiochiæ episcopus superiore seculo judicatus fuerat in concilio majori plurium provinciarum, ad quod etiam Dionysius Alexandrinus appellatus fuit. S. Eustathius Antiochenus depositus ante annos viginti septem fuerat, in concilio, quod Philostorgius lib. 2. n. 7. memorat 250. episcoporum fuisse. Athanasius Alexandrinus in concilio Tyriensi numerosissimo, & ex toto fere Oriente collecto. 7°. Denique, concilium Antiochenum can. 15. ratum & irrevocabile provincialis synodi judicium, adversus accusatum certis criminibus episcopum, eo tantum casu decreverat, *si accusatus condemnetur ab omnibus episcopis ejusdem provinciæ, cunctique consonanter eamdem contra eum formam decreti protulerint.* Atqui Cyrillus non ab omnibus episcopis provinciæ condemnatus, sed ab nonnullis tantum, quos in suam factionem & sententiam olim pertractos raptim ac festinato collegerat Acacius.

An. 358.

43. Cum tam multæ Cyrillo suppeterent causæ, quominus informi judicio adversum se lato adquiesceret, quæritur num judicii revisionem ex usitato prius more ab Imperatore postulare debuerit, non ex forensi consuetudine omnium primus ad majus concilium appellare. Loquor ex eorum sententia qui nullas ante Cyrillianam in Ecclesia auditas fuisse appellationes contendunt. Verum adeo tenue est rei utriusque discrimen, ut cum alterum Cyrillo concessum fuisse fateantur, quod alterum præoptarit, id criminis loco objicere ridiculum videatur. Hoc inter revisionem judicii & appellationem proprie dictam interest ex D. Petro de Marca, quod in revisione judicii iidem iterum judices esse non prohibeantur, contra in appellatione judicium iis, à quibus est appellatio, eripiatur. Ex eodem præterea lib. 7. Concordiæ cap. 2. num. 6. hoc in Ecclesia à temporibus Antiocheni concilii statutum vigebat, ut qui à judiciis appellarent, ante omnia impetrarent rescriptum pro revisione judicii sui; in eoque versatam ait num. 10. innovationem à Cyrillo introductam, quod suis judicibus appellationem ex more forensi statim significarit, nec Imperatoris rescriptum postularit ac impetrarit, nisi post significatam appellationem. Qua in re à Cyrillo violata sit Ecclesiæ dignitas, ignoro. Illud sane episcopis non decorum, quod eorum judiciis non stetur, novaque uti æquiora præcedentibus postulentur. Sed sive appellatio interponatur, sive revisio judicii postuletur, idque ante vel post rescriptum principis fiat, idem est ad dedecus ecclesiasticorum judiciorum. At Cyrillus legitimas causas habuit ut non revisendum duntaxat judicium suum, sed

Num Cyrillus appellando contra leges Ecclesiæ fecerit.

e

An. 358.

etiam novum, à quo Acacius & sui judices excluderentur, postularet. Primò enim jure requirere poterat ne Acacius, ut inimicus, ut accusator, & à se accusatus, iterum de se judicaret, postquam in priori judicio, contra omnes Ecclesiæ leges instituto, tam publica & perspicua dederat inimicitiarum adversum se argumenta. Secundò, non emendationem tantum judicii requirebat Cyrillus, [illegible]rem adversus Acacium & accusatorem professus, eum plurimis de sceleribus, de vi, de ecclesiasticarum legum contemtu, de inflicta levissimis de causis gravissima depositionis & exsilii pœna, ac fortassis de usurpata adversum se authoritate postulabat. Id ex Cyrilli gestis in concilio Seleuciensi apparet. Athanasius enim de synodis num. 12. perspicue tradit Acacium cum aliis accusatum fuisse eorumque principem, qui cum accusatorum suorum adversus se vociferantium criminationes timerent, adjunctis sibi Arianis secessionem fecerunt: aitque Socrates lib. 2. cap. 40. Acacium à Patribus concilii (instante & persequente Cyrillo) in jus vocatum, ut causa ejus judicaretur. eademque pene habentur apud Sozom. lib. 4. cap. 22.

Cyrillus Tarsum se recipit.

44. Cyrillus sive appellationis beneficio, sive perspicua judicii quo dejectus fuerat iniquitate, quæ legitima multis, hac & sequentibus ætatibus, sanctis episcopis gradus sui retinendi causa visa est, se semper ut episcopum habuit, sive apud Sylvanum hospitem, sive in concilio Seleuciensi, in quo cum reliquis episcopis consedit, neque ut è consessu discederet ulla ratione potuit adduci: eodemque loco habitus est, nequicquam fremente & indignante Acacio, sive à Sylvano & conjunctis episcopis; sive à Patribus concilii Seleuciensis. Pulsus Hierosolymis Acaciana vi, Antiochiam perrexit, quam cum pastore orbatam videret, verba sunt Theodoreti lib. 2. hist. cap. 26. (Leontio videlicet mortuo, nec dum subrogato ei Eudoxio) prætergressus est, & Tarsum profectus cum admirando Sylvano vixit. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Sylvanum, eique depositionem Cyrilli nuntiavit. At ille & Cyrillum reveritus, & populum reformidans utpote qui Cyrilli concionibus admodum delectaretur, eum ab ecclesiastico ministerio haud quaquam prohibuit. Communionem quoque ac forte consuetudinem tum fovit cum Basilio Ancyrano & Georgio Laodiceno, quæ ipsi ab Arianis crimini data est, & in concilio CP. anni 360. ab eis in causis ejus depositionis allegata, apud Sozomen. lib. 4. cap. 25. Forte Cyrillus Georgium & Basilium consilio & opera adjuverat, in iis quæ ambo adversus Eudoxium illo tempore moliti sunt, cum coactum Georgii hortatu Ancyranum concilium Sirmiensem formulam an. 357. ab Eudoxio in concil. Antiocheno probatam damnavit, & abauthoribus retractari procuravit. v. Sozom. lib. 4. c. 12. & 13. Erunt contra qui Cyrillum accusent, quod ad semi-Arianos confugerit, eorumque societate & communione sit usus. Nam tres modo memorati episcopi Sylvanus, Basilius, Georgius, hujus factionis verbo consubstantialis inimicæ principes erant. his est breviter respondendum.

An. 358.

Non culpanda Cyrilli, cum iis qui semi-Ariani dicti sunt, communio & societas.

45. Primo quo se reciperet, quem appellaret Cyrillus? Liberius adhuc exsul agebat, sibi ipsi succurrendi impos; atque hoc ipso tempore urbis amore Athanasium & Nicænum concilium turpi lapsu deserebat. Alexandriæ incubabat lupus, Georgius, pulso per vim Athanasio sedis ejus scelestus invasor. Antiochia episcopo destituta erat. Veri & sinceri fidei defensores vel in exsiliis proscripti agebant, vel in latebris occultabantur. Semi-Ariani quos dicunt, fervens tum adversus Arianos studium demonstrabant. 2°. Semi-Ariani extra Ecclesiæ communionem non erant. Nullo publico Ecclesiæ judicio, quod quidem exsecutioni mandatum fuisset, damnati aut proscripti fuerant.

Semi-Ariani ab ecclesiastica communione non alieni.

In Oriente, ut vidimus, promiscua communio erat. Omnes fere hujus partis erant, demptis Arianis numero paucis, ut apparet ex concilio Seleuciensi, in quo numero 105. fuerunt ex Hilar. lib. 3. cont. Constant. num. 12. Cum Occidentalibus ipsi communionem non recusabant. Ut enim omittam cetera communionis hujus, quæ semi-Arianorum ab Arianis divisionem præcesserunt argumenta, ex conciliis Philippopolitano, Mediolanensi an. 349. Sirmiensi an. 351. Mediolanensi an. 355. sumpta, & quæ semi-Arianis sunt propria dumtaxat recenseam: in concilio Ancyrano an. 358. circa Pascha, Gallicanorum episcoporum qui Sirmiensem an. 357. impietatem condemnarant, fidei imperturbatæ inconcussæque fama incitati sunt ut eamdem sub anathemate proscriberent, & ab ipsis authoribus eam in concilio Sirmiensi an. 358. ejurari satagerent. *Hilar. de synod. n.* 3. In proxime citato Sirmiensi concilio quatuor Africanos episcopos sibi conjunxere, ex Sozomeno lib. 4. cap. 15. tumque fortassis ad Afros & Orientales omnes scripserunt, ut ejicerent à sancta Ecclesia ὁμοούσιον; dicentes secum sentire & Afros & Orientales omnes: quod testatur Marius Victorinus lib. 1. p. 262. eoque referri potest quod de Basilio Ancyrano conquerebantur Acaciani in con. CP. an. 360. eum nempe Valentem & Ursacium apud episcopos Africæ datis ad eos litteris insimulasse, *Sozom. lib. 4. cap.* 24. In concilio Seleuciensi, cum S. Hilarius eo cum cæteris convenisset, quæsitum ab eo, ait Sulpitius lib. 2. hist. sacr. pag. 255. quæ esset Gallorum fides: quia tum Arianis prava de iis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebantur trionymam solitarii Dei unionem secundum Sabellium credidisse. sed exposita fide sua juxta ea quæ Nicææ erant à Patribus conscripta, Orientalibus perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, intra conscientiam communionis, nec non etiam in societatem receptus concilioque adscitus est. Post Seleuciense concilium, hujus legati Constantinopoli agentes, Ariminensis synodi legatis quos prava sentire nesciebant, impiam Aetii hæresim & occultas Arianorum ne illa damnaretur molitiones denuntiarunt; eaque omnia Occidentalibus ecclesiis nuntianda suggessere, apud Hilar. Fragm. 10. num. 1. Post concilium CP. an. 360. datis Hilario ad Gallicanos litteris, Arianorum triumphum & suscepta contra fidem consilia significarunt, quibus concilii

An. 358. Parisiensis episcopi fraternis & honorificentissimis litteris responderunt. Hil. fragm. 11. n. 1. & 4. Nec Occidentales penitus ab eorum communione abstinebant. id non solum ex modo memoratis Hilarii in concilio Seleuciensi, & Parisiensis concilii exemplis constat : sed & ante Hilarius lib. de synodis n. 77. quos semi-Arianos dicimus vocat *sanctos viros Orientales episcopos*, n. 78. *studiosos apostolicæ atque evangelicæ doctrinæ viros.* n. 79. *fratres charissimos.* num. 80. 88. &c. *sanctissimos viros.* &c. Athanasius quoque de synod. n. 41. Acacianis refutatis, sic ad semi-Arianos convertitur. *Viros qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est; neque enim velut Ariomanitas aut Patrum adversarios homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto.* Addit infra talem esse Basilium Ancyræ in suis de fide scriptis; quibus, quoad externam saltem & oris professionem, adjungendi conjuncti ipsi episcopi. Tertio itaque, tametsi de occultis hominum sententiis nullum judicium institui possit, & ex consequentibus Eustathii Sebasteni, Georgii Laodiceni, Eleusii Cyziceni, &c. gestis, qui in hæresim aut schisma lapsi sunt, ingens suspicio in eorum hoc tempore fidem aspergatur; tamen ex eorum exteriori professione, quæ nihil à Nicæna nisi verbo tenus dissidebat, recteque intellecta eodem redibat judice Athanasio loco citato, & Hilario de synodis n. 72. 74. 77. 89. & ex eorum adversus Arianam impietatem studio, Cyrillus eos uti fratres & secum eadem sentientes spectare poterat, eorum communionem amplecti, & in rebus afflictis patrocinium quærere. Nec idcirco aut in fide, aut in communione variavit, quod ipsi à Ruffino objicitur. quos enim Athanasius & Hilarius ut fratres habebant, an ipse pro inimicis habuisset? Neque idcirco consubstantialis aut fidem aut vocem rejecit, sicut neque Hilarius cum eis in concilio Seleuciensi residendo, neque Dianæus Cæsariensis in Cappadocia, vel Gregorius Nazianzenus sancti pater in generali Orientis communione remanendo, tametsi ambo postea Ariminensi formulæ subscripserint; neque multi alii in Oriente, ubi neminem his temporibus consubstantialis propugnatorem exstitisse incredibilis prorsus res est.

Semi-Arianorum saltem nonnullorum hoc tempore sana fides, & fidei declaratio.

46. Quarto denique, ii quibuscum communionem aut societatem hoc tempore retinebat Cyrillus, majorem omnibus fidei ardorem demonstrabant. Quinque maxime ab historicis memorantur, Basilius Ancyræ, Sylvanus Tarsensis, Elpidius Satalensis, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus. De Basilio supra vidimus elogium Athanasii. Is omnium quæ Ancyræ & Sirmii adversum Anomæos gesta sunt actor & incitator ac conscriptor fuit. similitudinem Filii cum Patre ad omnia prorsus eum extendisse fidem facit ejus subscriptio formulæ Sirmiensis an. 359. apud Epiph. hæres. 73. n. 22. Sylvanus Cyrilli hospes in concilio Seleuciensi confirmandæ formulæ Aniochenæ author fuit. inde ad imperatorem delegatus cum Basilio, Eleusio, Eustathio, in collatione cum Eudoxio & Acacio coram imperatore habita, princeps disputationis fuit; in qua Anomæos coëgit ut multas Arianas blasphemias anathemate ferirent, & consubstantialem Patri Filium credendum esse probavit; siquidem Theodoreto fides adhibeatur, lib. 2. hist. cap. 27. Nec minus in eo conflictu Eleusii & Eustathii eluxit constantia. Idem Sylvanus [illegible] Eustathio & Theophilo Castabalensi, multorum aliorum, in quibus est Elpidius, nomine an. 366. delegati ad Liberium pontificem, declarationem suæ fidei dederunt, in qua Nicænum Symbolum amplectuntur, se seque antea tenuisse profitentur, κεκρατηκέναι καὶ κρατεῖν, apud Socr. lib. 4. c. 12. Eustathius postea in hæresim lapsus. sed nihil ad præsens tempus. Sylvanus demum, quem Theodoretus *admirandum* virum dicere non dubitat, sancti quoque Basilii elogiis honoratur epist. 82. p. 151. ep. 79. p. 141. epist. 50. pag. 78. Elpidius unus è concilii Seleuciensis legatis fuit, qui Occidentalium adversus Anomæos fidem imploravere; & in eorum qui ad Liberium delegavere an. 366. numero fuit. & à Basilio epist. 72. p. 118. laudatur. v. epist. 215. & 322. superest Georgius Laodicenus, cujus initia & finem non damnare non possumus. At an. 358. fervens adversum Anomæos studium demonstrabat. Eudoxius enim, qui sine ejus & aliorum ad quos electio pertinebat consensu, Antiochenam ecclesiam occupaverat, cum Arianam hæresim palam ac detecta fronte prædicaret, multos qui sibi adversabantur clericos ab Ecclesia ejecit; qui cum ad Georgium Laodicenum se recepissent, litteras ille eis dedit ad Macedonium, Basilium, & Cecropium Nicomediensem; quibus significat Eudoxium Aetii discipulos, ab ipsis infamia mulctatos, in clerum promovisse, Aetium præ cæteris in deliciis habere; hortatur ut quam maximo numero possint in unum conveniant, & aliorum episcoporum subscriptiones postulent, uti Eudoxius Aetium ecclesia expellat, promotos in clerum ejus discipulos dejiciat, & desinat Anomæos dissimilitudinem prædicantes contraria docentibus anteponere. His Georgii litteris factum, ut Basilius & alii in synodo Ancyrana & postea Sirmiensi, similitudinem substantiæ confirmarent; & impiam Sirmiensem an. 359. formulam non damnarent solum, sed & ab Ursacio & Valente damnandam procurarent. His temporibus, quæ optima sane in vita hominis alioquin illaudati eluxerunt, Cyrillus consuetudinem cum eo habuit, quam abrupit sane, postquam se ille Acacii partibus reddidit, ante vel paulo post conc. CP. an. 360. ex Epiph. hæres. 73. num. 28.

Soz. lib. 4. cap. 12. & 13.

CAPUT VIII.

De successoribus Cyrillo diversis temporibus ab Ariana factione datis, ac potissimum de Eutychio.

47. CYrillum tantisper Tarsi hospitantem relinquamus, ut Jerosolymam reversi in substitutos ipsi successores inquiramus. Cum Cyrillus sæpe depositus & ecclesia pulsus sit

annis 358. 360. 367. quod ultimum exsilium annorum duodecim fuit; diversi quoque ipsi diversis temporibus successores oppositi. In his recensendis non satis concors authorum sententia. hic eos omnes uno conspectu repræsentare juvat, ut liberius postea decurrat oratio. Eorum nomina & ordinem secundum diversos authores sic habes.

Ex Hieronymo in chronico ad an. 349.

Post Maximum, Cyrillus.
Eutychius.
Rursum Cyrillus.
Irenæus.
Tertio Cyrillus.
Hilarius.
Quarto Cyrillus.

Ex Epiphanio hæres. 66. num. 20.

Cyrillus.
Herennius.
Cyrillus alter.
Hilarionus.

Ex Socrate lib. 2. hist. cap. 45. & Sozom. lib. 4. cap. 30.

Cyrillus.
Herennius *Sozom. Socr.* Arrhenius.
Heraclius.
Hilarius.
Cyrillus Jerosolyma reversus.

Ex authore antiquo catalogi Patriarch. in cod. Coisl. 120. pag. 124.

Cyrillus annos 15.
Heraclius annos 6.
Helladius annos 12.
Cyrillus annos 35.

Nicephorus in chronographia pag. 410.

Cyrillus.
Arsenius.
Heraclius.
Hilarius.
Cyrillus ab exsilio redux.

Ex Eutychio Alex. annal. tom. 1. p. 483. & 488.

Cyrillus.
Eraclius Arianus annos 3.
Arvis Manichæus annos 5.
Ilarius Arianus annos 4.
Cyrillus redux, annos 16. in totum 32.

Theodoretus lib. 5. hist. cap. 40. nullum substitutorum Cyrillo nominat in indice Hierosolymitanorum episcoporum. Theophanes solum ex illis Hilarionem refert.

48. Hæc conferendo invenias, 1°. Eutychium à solo Hieronymo inter Hierosolymitanæ sedis invasores numerari. 2°. Helladium pariter à solo authore catalogi Coisliniani, qui seculo septimo medio vixit; nam Hierosolymitanorum pontificum postremum recenset Modestum, & Romanorum Honorium. 3°. Heraclium ab Hieronymo & Epiphanio æqualibus authoribus prætermitti. 4°. Epiphanium solum esse qui Cyrillum alterum à nostro numeret. 5°. eumdem esse, qui Hieronymo Irenæus, Epiphanio & Sozomeno Herennius, Socrati Arrhenius, Nicephoro Arsenius dicitur; cujus proprium nomen latinum fuisse videtur Herennius, ex quo Græci varia nomina finxerunt. 6°. Quem Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus Hilarium appellant, eum esse qui Epihanio diciturHilarionus, eum forte quem Coislin. author Helladium vocat. Jam de singulis pauca dicamus. Irenæus vel Herennius post concilium CP. an. 360. in quo depositus & Hierosolymis pulsus est Cyrillus, ejus sedi videtur impositus; Socrates enim Herennium Cyrillo substitutum memorat lib. 2. c. 45. postquam gesta non solum anni 360. sed etiam anni 361. retulit. Cum vero Hieronymus Irenæum Cyrillo successisse dicat, postquam iste sedem rursum conscendisset; non ante concilium Seleuciense, quo restitutus est sine dubio Cyrillus, & proxime secutum conc. CP. an. 360. quo est secunda vice depositus & exsulavit, vacuam sedem invadere potuit Herennius. sub Juliano Cyrillus Hierosolymam revertit, & Ecclesiam mortuo vel pulso Herennio administravit, ad annum usque 367. quo pulsus Ecclesia & urbe fuit. Tumque plures nominantur ab authoribus præfatis Ecclesiæ invasores, Heraclius, Helladius, Arvis, Cyrillus alter, Hilarionus; quorum Hilarionus, Epiphanio teste hæresi 66. num. 20. Ecclesiæ præerat & Arianorum communione infamis erat, an. 376. quo adversum Manichæos scribebat Epiphanius. Hunc etiam Eutychius Arianum, anno Valentis septimo institutum, & post quatuor episcopatus annos mortuum ait. Heraclium nec Hieronymus nec Epiphanius memorant, quoniam annos forte vel menses paucos sedit. Ex ordine quem ei assignant authores, eum sedisse colligimus an. 367. post Cyrilli exsilium sub Valente. Idem est sine dubio quem Hieronymus à Maximo ante mortem successorem sibi substitutum, & à Cyrillo in presbyterorum ordinem redactum testatur. Eum Eutychius Arianum fuisse ait; & anno imperii Juliani primo ab Arianis constitutum, tres post annos mortuum esse. Helladium catalogi Coisliniani medio seculo septimo scripti, eumdem cum Hilario censemus, cujus in ordine & loco ponitur; nec multum discrepant nomina, ut commutari non ægre potuerint. Qui Arvis ab Eutychio Alexandrino dicitur, facile à nobis ob levem non satis vetusti scriptoris authoritatem potest omnino prætermitti. Hunc Eutychius primo Valentis anno constitutum, & Manichæum fuisse refert; & post quinque episcopatus annos mortuum. EumTillemontius eumdem cumHerennio putat, qui ab Eutychio omittitur. Sed repugnat locus ipsi post Heraclium assignatus: quamquam accuratum ordinem in hujusmodi rebus non requirimus in Eutychio. superest Cyrillus alter à nostro diversus, quem, omisso Heraclio, post Herennium ante Hilarionem ponit Epiphanius. sunt qui existiment Cyrillum illum ab Epiphanio male statui quasi à nostro diversum; qui cum post Herennium sub Juliano sedem recuperarit, ut Hieronymus fidem facit, ab Epiphanio alium Cyrillum in locum ejus, quem exsulem putabat, excogitatum fuisse. Mihi autem ægre in animum induci potest Epiphanium in vicinia versantem in re tam aperta & inquisitu

facili falli potuisse. Non enim post Herennium A modico temporis spatio, sed annos quinque totos Ecclesiam occupavit Cyrillus. nec ignota fuit Epiphanio illa iterata Cyrilli episcopatus administratio, cujus nonnulla nobis eo tempore gesta retulit hæres. 73. n. 37. Alterius à nostro Cyrilli, qui ei in sede successerit, meminit etiam Johannes Nicænus in epist. ad Zachariam &c. cujus fragmentum exstat à nobis editum p. 370. Aut igitur Cyrillus ille dicendus est idem cum Heraclio, qui duo nomina habuerit; aut mendum in Epiphanii textu agnoscendum, qui loco B ἄλλος scripserit πάλιν; aut tandem Cyrillus alter à nostro diversus & ejus sedis invasor confitendus. Is forte Cyrillus est senior, quem Epiph. hæresi 73. n. 37. ait ab Eutychio vel amicis Cæsariensis ecclesiæ episcopum factum, pulso Philumeno, qui ei sedi à Cyrillo nostro impositus fuerat; qui cum à Gelasio Cyrilli Sororio, & Euzoïo Cæsarea pulsus esset, Hierosolymam Cyrillo exsule vacuam dicendus erit occupasse. Proposita est mihi ab eruditissimo nostro D. Bern. de Montfaucon ea de re conjectura. Vocem Ἱλαρίωνος in textu Epiphanii non in nominandi casu, quasi di- C stinctum à cæteris Jerosolymorum episcopum constituat, positam esse; sed in gignendi casu, cum verbis Κύριλλος ἄλλος conjungendam, ut sit sensus: *Cyrillus alter Hilarionis* filius nimirum vel amicus. nam Ἱλαρίωνος, ου, difficile græcam terminationem videri, cum apud Græcos nomen hoc per Ἱλάριος vel Ἱλαρίων efferri soleat. Non improbabilis suspicio: quam si sequimur, eumdem cum Hilariono Cyrillum illum alterum dicemus, ab Hilarione patre vel amico Hilarionem vel Hilarium dictum, eoque nomine D magis apud authores notum; quorum præter Epiphanium nullus Cyrillum alterum & Hilarium, uti duos ecclesiæ Jerosolymitanæ invasores, distinguit. Hæc in antecessum dixisse juvat, quo expeditior deinde fluat oratio. nunc ad Eutychium redeamus.

De Eutychio.

49. Eutychius ille, quem Hieronymus primo loco inter successores Cyrilli numerat, idem Valesio Tillemontio &c. videtur esse cum Eleutheropolitano ejus nominis episcopo. Id suadent diuturnæ ejus cum Cyrillo inimicitiæ, E quarum fidem facit Epiphanius ipsi alioquin Eutychio charus. Neque porro Eleutheropoli Hierosolymam translatus atque hujus ecclesiæ episcopus proprie constitutus videtur; nam Eleutheropolitanum semper episcopatum retinuit, & hoc ipso an. 358. Eleutheropoli agebat, cum Luciferum Calaritanum in hac urbe exsulem multis atrocitatibus vehementer afflixit, testibus Fausto & Marcellino in libello supplici ad Theodosium pag. 89. adeo ut Lucifero clausis Januis mysteria celebrante, in ipsum irruentes viri divina sacramenta verterint, fratres illuc F convenientes impia cæde mulctarint, sacra vasa cum sacris codicibus Lucifero per vim eripuerint. Forte tamen tum contigit quod ab concilio CP. an. 360. narratur, Theophilum ab episcopis Palæstinæ Eleutheropoleos ordinatum episcopum, & jure jurando adstrictum, ne alterum præter eorum sententiam ambiret episcopatum, ab Sylvano Tarsensi Castabalorum episcopum ordinatum fuisse. Fieri enim potuit ut, Eutychio Jerosolymam translato, Theophilus ab Acacio Eleutheropolitanæ sedi impositus sit; qui perspecta Cyrilli injusta depositione, & futura Eutychii ad primam sedem reversione, hanc deseruerit pro Castabalitana. Si res non ita sit, Hierosolymitanæ Eutychius ecclesiæ solam tamquam vicinior episcopus administrationem habuisse videtur; sive alium interim quæreret Acacius, quem Hierosolymitanum crearet episcopum; sive appellatione Cyrilli prohiberetur ne alium in ejus locum substitueret, donec causa in majori concilio quod appellaverat finiretur. Nam, jure Romano, appellatione sententia suspendebatur; *cod. Theod. lib.* 11. *tit.* 30. *legibus* 41. 61. 66. Eutychius Epiphanio teste hæres. 73. num. 23. à S. Maximo Hierosolymitano episcopo disertam rectæ doctrinæ professionem edoctus, propter suas adversus Cyrillum simultates, Acacii partibus in concilio Seleuciensi se adjunxit; catholicam fidem aliquanto tempore ἄχρι καιροῦ retinens, sed propriæ dignitatis retinendæ gratia dissimulans. Hieronymus epist. al. 61. nunc 38. eum testatur S. Epiphanii reverentia tactum, sancto illi viro, qui tantum monasterii presbyter erat, libenter aures præbuisse. Sed susceptis semel cum Cyrillo inimicitiis, Luciferum tractavit atrociter, cum Anomæis se adjunxit, atque in concilio Seleuciensi accusatus, tamdiu suæ ecclesiæ communione contentus esse jussus est, donec legitima satisfactione se ab impositis criminationibus purgaret; Cyrillumque ad extrema persequens, Philumenum à Cyrillo Cæsariensi sedi impositum pepulit, ejusque loco Cyrillum quemdam seniorem ei Ecclesiæ præfecit, ipse vel ejusdem factionis socii; οἱ περὶ τὸν εὐτύχιον. Epiph. hæres. 73. num. 37. sed ad Cyrillum revertamur.

CAPUT IX.

Cyrillus in concilio Seleuciensi sedet; Acacium in jus vocat, qui comparere detrectans deponitur, & Cyrillus Hierosolymitanæ ecclesiæ restituitur.

50. NOn diu majus illud concilium quod appellaverat exspectavit Cyrillus. nam seu occasione impietatis Aëtii, seu ob alias causas (cum tamen necessariæ nullæ subessent, ut differit Athan. de synod. num. 5. & 6.) concilium generale ex toto Romano imperio Nicæam primo cogere voluerat imperator, quod deinde Nicomediam indixit. quæ urbs cum subito terræ motu collapsa esset, iterum proposita est Nicæa; sed Anomæorum dolis & arte factum est, ut unius concilii loco duo indicerentur; Arimini unum in quo Occidentales convenirent, alterum Seleuciæ in Isauria, quo Orientales cogerentur. Seleuciam convenerunt ex diversis Orientis partibus episcopi supra 160. tres in partes vel factiones divisi. Prima & numerosior semi-Arianorum erat centum supra quinque ex Hilar. lib. 3. cont. Const. num. 12. hujus ante signani ac duces Basilius Ancyranus, Eleusius Cyzicenus, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus, Sophronius Pompeïopolitanus, Macedonius Constantinopolitanus, Sylvanus Tarsensis, ac Cyrillus noster. Secunda

Tres Concilii Seleuciensis episcoporum factiones.

An. 359. erat præsulum 43. apud Epiphanium hæres. 73. num. 26. quorum tamen quadraginta duntaxat nomina recensentur. Sed prætermissi nonnulli, quos vel ex ipso Epiphanio, vel ex aliis authoribus una adfuisse constat. Hujus factionis principes, Georgius Alexandrinæ sedis invasor, Eudoxius Antiochenus, Uranius Tyriensis, & Acacius qui etiam totius factionis incitator & actor, & moderator videtur fuisse, adjunctis sibi Patrophilo Scythopolitano & Eutychio Eleutheropolitano, cum tribus vel quatuor aliis è Palæstina. Acacium in odium Cyrilli segregatam factionem conflavisse dicere videtur Epiphanius hæres. 73. num. 23. & 27. additque Eutychium iis se partibus adjunxisse *pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio.* Philostorgius quoque præcipuam causam, cur Acacius sese Basilio & conjunctis episcopis opposuerit, hanc adfert, quod illi Cyrillum haberent in honore lib. 4. cap. 12. Tertia tamdem episcoporum divisio Ægyptiorum fuit, qui numero paucissimi erant, quindecim circiter; qui soli teste Hilario cont. Const. n. 12. homoüsion *constantissime obtinerent.* De prima vero factione in qua Cyrillus, sic ait: *ex his qui homœüsion prædicabant, aliqui nonnulla pie verbis præferebant, quod & ex Deo esset, id est de substantia Dei, Filius, & semper fuisset.* Favorabilius multo de omnibus primæ factionis episcopis loquitur Athan. De syn. n. 12. aiens omnia prorsus Nicænæ fidei capita ab eis approbata, *excepta sola consubstantialis voce cujus obscuritatem prætexebant.* Neque id tamen de omnibus dictum velim; nullum enim in Oriente toto Nicænæ fidei defensorem exstitisse incredibilis res est. Hilarium certe in societatem concilii & communionem recepere, tametsi fidei Nicænæ se defensorem profiteretur. Credibile igitur est Cyrillum & alios consubstantialis professores, ne ab aliis separarentur, atque Acacianorum insidiis opportuniores forent, cum rem ipsam in tuto viderent, non magnopere de vocula laborasse. In tertia factione *nihil nisi profanissimum* audiebatur eodem Hilario teste. *negabant quidquam substantiæ Dei simile esse posse, neque de Deo existere posse generationem, sed esse Christum creaturam; ita quod creatus est, id ei nativitas deputaretur; ex nihilo autem esse, & idcirco non esse filium nec Deo similem.* Nec omnium hujus factionis fuisse censendum est blasphema illa decreta, sed Eudoxii tantum & similium. nam impiæ huic sententiæ repugnant omnia Acacii ante & post concilium gesta: non ea erat Eutychii Eleutheropolitani sententia, qui tamen retinendæ dignitatis gratia catholicam fidem, in qua enutritus erat, tacitus suppressit: non tamdem Meletii postea Antiocheni episcopi, si tamen in concilio Seleuciensi erat, Acacianæque parti adjunctus, quod Epiphanius hæresi 73. num. 23. dicere videtur. In ambabus vero primis factionibus erant accusati diversis criminibus episcopi, & accusatores. In Acaciana factione multo plures accusati erant, in quos severe animadverterunt oppositæ partis episcopi. Acacius in primis à Cyrillo in jus vocabatur, sui in eum judicii rationem redditurus, ex Socrate lib. 2. cap. 40. Cyrillus etiam cum Eustathio Sebasteno

A in eorum qui accusabantur numero erat, cum uterque fuisset depositus. *Sozom. lib. 4. cap. 22.*

51. Concilium quinque actionibus intra quinque dies absolutum est, cujus historia à Socrate ex actis per Sabinum collectis compendio descripta est non indiligenter lib. 2. hist. cap. 39. & 40. quæ autem ad Cyrilli res pertinent hic repræsentabimus. Prima sessione quæ die 27. Septembris celebrata est, convenerunt omnium factionum episcopi; de industria tamen abfuere nonnulli, quos Socrates ait accusationum sibi B impendentium formidine varias cur abessent prætexuisse rationes. Notantur inter eos Macedonius, Patrophilus; Cyrillum vero repræsentant historici, non ut subterfugientem judicium, sed ultro provocantem & lacessentem adversarios: ejus itaque præsentia optimæ conscientiæ index. Qui aderant episcopi, negarunt quidquam in quæstionem vocari debere, priusquam ii qui aberant convenissent; quod cum minime necessarium esse Leonas Quæstor ad moderandum concilium ab imperatore missus, & in Anomæos propensior pronuntiasset, nata est C inter Patres altercatio; cum alii prius de vita & moribus eorum, qui accusabantur, inquirendum esse dicerent, quam de fide disceptaretur; alii ante omnia fidei quæstionem agendam contenderent. Qui à priori sententia stabant erant potissimum Acaciani, quos ait Athan. de synod. num. 12. prætextu quæstionis de fide habendæ capto, quam ab accusatoribus suis concepissent formidinem non obscuris indiciis aperuisse. χρηματισάμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες. ait quoque D Sozomenus lib. 4. cap. 22. Acacium disputationes de fide data opera protraxisse, ut dissensione partium, accusationum examen rejiceretur longius, ac penitus tolleretur. Cyrillus sane ab eorum sententia stabat, qui causas accusatorum episcoporum primo agi volebant: cum ad concilium ea sola causa venisset, ut suam cum Acacio causam disceptaret. Vicit tamen ea sententia, ut fidei causa ante peculiarium causarum examen ageretur. Hinc graves altercationes, quas de industria protrahebant Acacius ejusque socii, dissolvendi concilii & accusationum examen E tollendi occasionem captantes. Acacius enim novam fidem scribi, & abrogari Nicænum symbolum volebat; & in primis nomen *substantiæ* è medio tolli, uti in Sirmiensi ejusdem anni confessione coram Constantio à principibus semi-Arianorum subscripta factum erat. Alii contra similitudinem substantiæ acriter tuebantur, omnia Nicæni concilii, præter unam consubstantialis vocem, cujus obscuritatem criminabantur, approbantes. Pro homoüsio soli F Ægyptii ex Hilario *constantissime* pugnabant; quibus ipse Hilarius adjungendus. Silebant interim qui ex parte Orientalium consubstantiale admittebant, cum generalem tam semi-Arianorum, quam Acacianorum in eam vocem conspirationem viderent; & alioqui de verbis digladiandum non putarent, cum de re ipsa in majori concilii parte conveniret. Hanc Cyrilli & aliorum forte nonnullorum in concilio sententiam fuisse puto. Cum ad vesperam usque

An. 359.

Prima concilii Seleuciensis actio.

Socr. lib. 2. cap. 39.

An. 359. magna contentione altercati essent, clamavit A Sylvanus nullam novam fidei formulam scribendam, sed in Antiochena acquiescendum esse. Quam ad vocem Acaciani secesserunt; reliqui vero supradictam formulam sibi prælegi fecerunt, ac perlecta discesserunt. Eam forte proposuerat Sylvanus, uti ad conciliandos omnium animos idoneam. hanc enim olim subscriptione sua firmaverat Acacius.

Secunda Sessio concilii. 52. Postridie, Septembris 28. die, semi-Ariani soli, præsentibus tamen nonnullis adversæ partis episcoporum lectoribus & diaconis à suis præsulibus missis, in Ecclesiam Seleuciensem convenere foribus occlusis: tumque B supradictam Antiocheni concilii in Encæniis formulam suis subscriptionibus approbavere; una cum iis lectoribus & diaconis absentium episcoporum, qui per illos suum definiendis rebus consensum accommodaturos contestati erant. Hæc ex semi-Arianorum parte. Num adfuerint Hilarius & Ægyptii, & una cum cæteris Antiochenæ formulæ subscripserint, non satis exprimunt historici. Nullus eos abfuisse dicit; & ex Hilario num. 14. patet eum quartæ C omnino Sessioni interfuisse. cur abesset à secunda & tertia, nulla ratio erat. At Acaciani seorsum convenientes, libellum seu contestationem composuere, quem Leonæ quæstori & Lauricio provinciæ præfecto obtulerunt. In eo primum querebantur quod in synodo è suis nonnulli contumeliis appetiti, alii loqui prohibiti, alii inviti è consessu exclusi fuissent; tum quod contra canonem ecclesiasticum recepti in consessum ab adversariis suis quidam ex diversis provinciis episcopi qui abdicati fuerant, (in D his primo ac præcipue Cyrillum notabat Acacius.) & inde factum sit ut tumultu synodus plena undique fuisset. Fidem deinde suam profitentes, negant se fidem Antiochiæ in Encæniis expositam, & his temporibus quibus edita fuerat opportunam defugere: sed quoniam voces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον cum præteritis temporibus Ecclesiam conturbaverint, tum etiam nunc conbent; ac modo à quibusdam τὸ ἀνόμοιον, id est, dissimilitudo substantiæ innovari dicatur: idcirco se ambo priora uti à scripturis aliena re- E jicere, & postremum anathemate damnare profitentur. Similem deinde cum Patre filium probant, & symbolum suum subjungunt, in quo nihil de similitudine Patris & filii. Habetur hoc instrumentum ex integro descriptum apud Socrat. lib. 2. cap. 40. & Epiph. hær. 73. num. 25. apud quem num. 26. subjunguntur quadraginta episcoporum nomina; desuntque ad supplendum numerum præsulum 43. in fine notatum, nomina tria, Patrophili, Theoduli Chæretaporum episcopi & Asterii, quos Socrates loco F citato, & Athan. de syn. n. 12. cum Acacianis conjunctos memorant.

Tertia Sessio. 53. Tertio die qui 29. Septembris erat, Leonas operam dedit ut omnes convenirent: & adfuere tum primum Macedonius CP. & Basilius Ancyranus. Qui cum ambo in unam eamdemque oppositorum Acacio episcoporum partem se adjunxissent, Acaciani negarunt se accessuros, nisi consessu ejicerentur, qui vel ante abdicati fuissent, vel in præsentia accusati. Cyrillum maxime his verbis petebat, quem postea in exemplum coram Imperatore adducens, concilium integrum criminabatur, quod eo in communionem recepto de aliis sententiam dicere aggressum esset. Contentione hac super re habita, concessum est Acacianis postulatum, suspicantibus oppositæ partis episcopis, hanc Acacium dissolvendi concilii causam arripere, Aëtianæque hæresis damnationem, simul & accusationum adversum se intentatarum judicium maligne subterfugere. Egressi sunt itaque è concilio ii, qui vel depositi fuerant, vel accusabantur. Ex eis excipiendus est Cyrillus noster, de quo hæc Theodoretus lib. 2. cap. 26. Cum Seleuciam convenissent, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Sylvano ac reliquis consedit. Acacius vero & ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium initurum negavit, nisi Cyrillus è concilio submoveretur; quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum qui pacis studiosi erant, Cyrillum rogabant ut è concilio discederet, post doctrinæ fidei discussionem ejus causam examinaturos se esse pollicentes. sed cum Cyrillus non obtemperaret, Acacius relictis illis abscessit. Quod si discessit, paulo post rediit, nam in hac & sequenti die multa in frequenti concilio acerrime disputavit. Vereor ne Theodoretus qui acta plurium dierum compendio refert, aut potius in unum confundit & miscet, discessum Acacii qui vel prima vel quinta die contigit, in hunc locum per errorem retulerit. Cyrillum verisimile est, ne è consessu egrederetur, hanc causam allegasse, quod æquo jure inter se & Acacium agi oporteret: se, ab Acacio depositum quidem fuisse; at sive à se sive ab aliis Acacium accusari; quamobrem vel concilio abstinerent ambo, vel interessent simul. Iniquitatem præterea Acaciani judicii, quod manifeste nullum & irritum esset, prætendere poterat, & appellationem suam, cujus auxilio & beneficio tamdiu deberet frui, donec ejus causa legitime discuteretur. His rationibus dubio procul concessit Acacius. Quibus compositis Leonas libellum sibi ab Acacianis oblatum concilio prælegit: qua de re ingens excitata controversia est; Sophronio exclamante, si nova in dies singulos fidei expositio edatur, fieri non posse ut veritatis conservetur integritas. Ubi autem multa tum de hac re, tum de iis qui in crimen vocabantur episcopis ultro citroque agitata essent, concilium dimissum est.

Quarta Sessio. 54. Quarta die cum omnes iterum convenissent, de fide tota exstitit controversia, nihilo feliciore quam pridie exitu. Primum, cum Acacius, in præcedentis diei disputationem pergens diceret, semel mutata Nicæni concilii fide nihil obstare quominus nova post tam multas fidei formula constituatur: respondit Eleusius non convenisse concilium ut addisceret quæ non addidicisset, neque ut fidem acciperet quam non habuisset; sed fidem Patrum illud sequi, è qua ad mortem usque non discederet. Antiocheni in Encæniis concilii formulam intelligebat: quo sane Acacii argumentum parum

Margin notes: Socr. lib. 2. cap. 40. — Theodoret. lib. 2. 27. — Socr. loc. cit. — Cyrillus è concilio ad tempus abstante recusat.

An. 359. feliciter retundebatur. Altera exorta eſt contentio circa Acacianorum formulam pridie prælectam. Cum quæreretur quo ſenſu filium Patri ſimilem aſſererent, reſpondit Acacius non ſecundum ſubſtantiam ſed ſecundum voluntatem dumtaxat. Cujus reſponſionis impiiſſimum ſenſum, ex cujuſdam ejus factionis epiſcopi ſententia ſibi præcedentibus diebus aperta, refert Hilarium Cont. num. 14. Oppoſita Acacio ab adverſariis propria ſententia eſt, qui ſive in litteris ad Macedonium, ſive in libro à ſe conſcripto, filium faſſus erat, cum aliis rebus omnibus, tum etiam ſubſtantia ſimilem. Quibus ridicule reſpondit Acacius, neminem unquam ex his quæ ſcripſiſſet judicatum. Cum vero ſemi-Arianis objeciſſent, ut apparet, Acaciani, Sirmienſem ejuſdem anni formulam à Baſilio & Marco Arethuſio conſcriptam, qua ſubſtantiæ nomen ab iis paulo ante ſublatum erat, reſpondit Eleuſius: quidquid Baſilius vel Marcus ſeorſim egiſſent; ac quidquid privatim ſibi mutuo objicerent Acacius & adverſæ partis homines, & recte ne an ſecus haberent editæ ab utriſque formulæ, nihil id concilii intereſſe; ſed in fidei confeſſione Antiochena omnino adquieſcendum eſſe. Cui ſententiæ cum ſui omnes οἱ σὺν αὐτῷ πάντες applauſiſſent, nec certi quidquam inter oppoſitarum factionum epiſcopos ſtatui potuiſſet, ſurgens Leonas concilium dimiſit.

Soz. lib. 4. cap. 22.

Quinta Seſſio.

55. Poſtridie, nimirum prima Octobris die, rogatus Quæſtor ut ad concilium ex more accederet, negavit ſe adfuturum: miſſum enim ſe eſſe ab imperatore ut concilio concordi intereſſet. *quando autem nonnulli diſſentiant*, inquit, *adeſſe non poſſum. Abite igitur, & in Eccleſia nugas agite.* Hæc ille favens Acacianis, quos in ejus ædibus offenderunt qui ad eum invitandum deputati fuerant. Ejus voces avide arreptæ ab Acacianis, ut quod ipſi optabant à concilio diſcederent. At partis adverſæ præſules in eccleſiam de more convenerunt. ac nonnihil temporis interfluxit cum alii Acacianos citarent ad judicandam tum Cyrilli Hieroſolymitani cauſam, tum reorum aliorum qui ad partes Acacii confugiſſent; alii modo poſtularent ut certi epiſcopi in ædibus Leonæ convenirent; modo ſibi ab Imperatore in mandatis datum dicerent, ut de aliis judicarent. Acaciani vero neque eamdem fidem cum aliis confiteri, neque objectis ſibi criminibus reſpondere, nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere ſuſtinebant; quem ipſi depoſuiſſent. Cum itaque ſæpius accerſiti non comparerent, tamdem concilium ſententiam dixit, qua primum omnium Acacium cum Georgio Alexandrino, Eudoxio Antiocheno, Patrophilo Scythopolitano aliiſque nonnullis deponunt: alios vero, in quibus Eutychius, tamdiu propriæ Eccleſiæ communione contentos eſſe jubent, donec legitima ſatisfactione ab illatis ſeſe criminibus purgaverint. Cyrillum reſtitutum eſſe à concilio, quamvis hiſtorici ſileant, dubitari non poteſt. Eum Hieronymus in Chronico redditum ſuæ Eccleſiæ refert, antequam Herennius eo iterum pulſo ejus ſedi imponeretur. Herennii vero intruſionem non poſſumus niſi poſt concilium CP. anni ſequentis collocare. Igitur ante illud concilium Hieroſolymam reverterat Cyrillus, authoritate Seleucienſis concilii dubio procul fretus. Etiamſi nullum ejus concilii in favorem Cyrilli decretum proprie exſtitiſſet; ipſa tamen Acacii depoſitio, quæ ad Cyrilli accuſationes præcipue conceſſa videtur, pro Cyrillianæ cauſæ abſolutione & ejuſdem redintegratione haberi poterat. Sed certum eſt Cyrillum Acacii judicio interfuiſſe, & una cum ceteris in ipſum ſententiam tuliſſe. nam querebatur ad Imperatorem Acacius, quod *eo aſſeſſore & conſiliario Seleucienſes judicare & de aliis ſententiam ferre aggreſſi fuiſſent*, apud Theodor. lib. 2. hiſt. cap. 27. Ex quibus conjecturam ducimus concilium Cyrilli cauſam primum examinaſſe, eumque innocentem comprobatum ad conſeſſum admiſiſſe, & conſiliorum omnium ac judiciorum, quæ in Acacium alioſve lata ſunt, participem feciſſe.

Soz. lib. 4. cap. 22.

Soc. lib. 2. cap. 40.

Cyrillus in concilio Seleucienſi reſtitutus.

CAPUT X.

Acacius Imperatoris animum adverſus Cyrillum accendit, qui à concilio C P. an. 360. iterum deponitur, & in exſilium mittitur.

65. SEleucienſe concilium decem ad imperatorem epiſcopos ipſius juſſu delegavit, qui de rebus à ſe geſtis referrent, quibus nonnulli alii ſe adjunxiſſe videntur. cæteri domum rediere, & Cyrillus Hieroſolyma reverſus ſuæ iterum Eccleſiæ gubernacula capeſſivit. Acacianæ vero factionis principes Seleuciæ depoſiti, ad aulam ipſi quoque profecti ſunt Conſtantinopolim; ac Seleucienſibus legatis citius appulſi, primum quidem eos qui in palatio plurimum poterant partim ſecum in dogmatibus ſua ſponte conſentientes, partim orationis lenocinio in ſuam ſententiam adductos, partim muneribus ex opibus Eccleſiæ redemptos ſibi devinxere, ut hoc pacto imperatoris auribus ſeſe facilius inſinuarent. Tum Acacius Seleucienſes probris omnibus coram Imperatore oneravit, improborum hominum cætum appellans, ad perniciem & exitium eccleſiarum collectum. Sed nulla re magis ejus animum adverſum illos commovit, quam cum diceret eos conſiliorum ac judiciorum participem habuiſſe Cyrillum Hieroſolymitanum, qui veſtem aureis filis contextam, à Conſtantino patre ad uſum baptiſmi datam vendidiſſet mimo, qui ea inter ſaltandum amictus corruiſſet, & ſpiritum exhalaſſet: indignum eos tali conſiliorum participe & conſorte uſos. Mitto quæ interim contigere, priorum concilii Ariminenſis legatorum prævaricationem die Octobris decima, dum apud Nicen urbem Thraciæ omnia Arimini fortiter geſta in irritum deducunt, & novam formulam ad eliminandam ſubſtantiæ vocem ſcribunt, quæ Ariminum miſſa ab omnibus pene epiſcopis deplorabili caſu ſubſcripta eſt: diſputationem geminam coram imperatore; primam Seleucienſium legatorum, poſtquam in urbem regiam advenere cum Acacio & Eudoxio, in qua impias Aëtii voces eum damnare coegerunt & conſubſtantialis etiam vocabulum fortiter Theodoreto teſte lib. 2. cap. 27. propugnavere;

Soz. lib. 4. cap. 23.

Theodoret. lib. 2. cap. 27.

gnavere: alteram Basilii Ancyrani cum Aëtio, in qua victus iste ex Soz. lib. 4. cap. 23. & in exsilium missus est: ex Theodoreti loco citato; posteriorum concilii Ariminensis legatorum conjunctionem cum Acacianis initam, nequicquam se interponentibus Seleuciensibus legatis qui eos ad defendendam fidem hortabantur: denique Seleuciensium ipsorum, dolis adversariorum & minis Imperatoris succumbentium, coactam Ariminensis formulæ subscriptionem, extremo anni 359. die: hæc inquam omnia ut ad Cyrilli historiam extranea prætermitto indicasse contentus, quoniam concilio C P. de quo jam agendum, occasionem dedere.

57. Acacio enim parum erat, quod prostratis in Occidente catholicis omnibus, ex adversantibus sibi Orientis episcopis decem solummodo Seleucienses legatos subegisset; nisi eadem à cæteris exprimeret, & suas contra adversæ partis principes injurias ulcisceretur. Concilium itaque an. 360. initio celebrant, accersitis ex Bithynia episcopis, quibus etiam alii accesserunt. Episcoporum numerus non satis constat, cum alii quinquaginta, alii septuaginta duos, alii ad quingentos numerent. Aderant omnes Arianorum principes; totiusque concilii dux & interpres Acacius, qui teste Philostorgio lib. 4. cap. 12. acta synodi, quæ non pauca fuere, unus digessit ac disposuit; isque, ut citatus Philostorgius observat, quamvis ab Eudoxio diversa sentiret, eadem sentire simulabat in odium Cyrilli à Basilio Ancyrano & adversa parte sustentati. In hoc concilio Ariminensem formulam rejectis omnibus aliis probant, *Soz. lib.* 4. *cap.* 24. & toto orbe cum Imperatoris mandato sub pœna exsilii subscribendam mittunt, *id. lib.* 4. *cap.* 26. Hujus subscriptionem exegerunt, tum ab semi-Arianis, quos ad sententiam suam induxere promissâ quam non præstiterunt dissimilitudinis damnatione, *Soz. lib.* 6. *cap.* 7. tum etiam ab iis qui dissimilitudinem substantiæ prædicabant, ex Philostorg. lib. 4. cap. 12. Tum etiam Aëtium diaconatu abdicant & Ecclesia excludunt, & in episcopos quosdam qui ejus damnationi subscribere noluerant, sententiam excommunicationis decernunt, nisi intra sex menses definitioni concilii assentiantur, *Theodor. lib.* 2. *cap.* 28. Inde ad ulciscendum Seleuciense concilium accedentes, omnes pene semi-Arianæ factionis principes, cum præsentes, tum absentes, variis ex caussis deponunt Basilium, Eleusium, Sylvanum &c. & Cyrillum nostrum, cui hæc duo tantum imputarunt ex Sozom. lib. 4. cap. 25. quod communicasset cum Elpidio & Eustathio, qui decreta concilii Melitinensis, cui Cyrillus ipse interfuerat; abrogare studuerant, & quod post suam depositionem in Palæstina factam, communionem iniisset cum Georgio Laodiceno & Basilio Ancyrano. Quam insulsæ & injustæ essent hæ accusationes supra diximus; de prima cap. 6. num. 39. de secunda cap. 7. n. 44. Ac manifesta erat hujus judicii, quo absens & inauditus damnatus fuerat Cyrillus, iniquitas. Nec cæterorum æquior condemnatio. nam, ut ait Naz. orat. 21. pag. 387. in eorum vitam nulla servata lege inquisitum est, mercede re-

A dempti calumniatores, & ab eis testimonia pretio compacto vendita. Quos verò deposuerunt, eos etiam ab Imperatore exsilio. mulctari curarunt, ex Philostorg. lib. 5. cap. 1. eosque Parisiense concilium in sua ad Orientales epistola Hilar. fragm. 11. num. 4. *indignissime exsulare* queritur. Quonam autem Cyrillus relegatus sit, nulli historici prodiderunt.

58. Depositi præsides sententiæ adversum se latæ non concessere, synodum eam appellantes synodum prævaricatorum, quos nec pro B episcopis haberi volebant, utpote pravæ hæresis assertores. Litteras, ex Basil. ep. 73. adversus Eudoxium & totam ipsius factionem dederunt ad omnes ecclesias, ut eorum communionem fugerent tamquam animarum pestem: contestantes se idcirco judicio, quo ab eis damnati fuerant stare non posse, quod ab hæreticis decretum esset, ab hominibus, quos ut idem refert epist. 182. pag. 157. negabant Spiritus-sancti participes esse, ac per gratiam Dei ecclesias gubernare; quippe qui humanæ poten- C tiæ favore & inanis gloriæ desiderio gubernationes rapuerant. Talesne litteras suo nomine dederit Cyrillus incertum: sed id omnibus exauthoratis in commune tr[illegible] Qui verò Constantinopoli versabantur, per S. Hilarium litteras ad nostrates episcopos transmiserunt, quibus eis impia Aëtii dogmata denuntiantes, suamque condemnationem significantes, rogabant ne pro episcopis agnoscerent eos, qui in sua loca fuerant substituti, *Hil. fragm.* 11. *num.* 4. Eis benevolentissime responderunt Gallicani episcopi in Parisiensi conci- D lio an. 360. congregati, per epistolam, quæ fragmentum est S. Hilarii II. communionem cum ipsis amplius stringentes, contestantesque pro apostatis se habituros, qui in loca fratrum indignissime exsulantium substituti essent, ibid. n. 4. Hæc epistola proprie data est ad eos qui Constantinopoli per Hilarium Gallicanos convenerunt. Verum cum inscripta sit, *dilectissimis & beatissimis consacerdotibus episcopis* ORIENTALIBUS OMNIBUS *per diversas provincias in Christo manentibus*, ad unumquemque Se- E leuciensium præsulum in concilio CP. depositorum pertinere dicenda est; atque omnium sane, qui in eadem causa erant nomine data erat epistola, cui Gallicani respondent. Philostorgius notat lib. 5. cap. 1. dejectos præsules « cum in exsilium ducerentur, subscriptiones « suas, quibus Ariminensis concilii fidem confir- « maverant revocasse: atque hos quidem consub- « stantialem, illos vero similis substantiæ Filium « iterum prædicasse. « Sed nullam Cyrillus subscriptionem retractandam habuit: idque ex de- F positione sua lucrum fecisse videtur, ut à communi & generali omnium pene Rom. imperii episcoporum in subscribenda Ariminensi formulâ peccato immunis fuerit. Nam cum cæteri in eadem causa constituti, subscriptiones illas damnarent, ad quas Constantinopoli & dolis & vi compulsi erant; quomodo Cyrillus ultro ac sponte ei decreto subscripsisset, quod è concilio, in quo fuerat damnatus injuste, proficiscebatur? in locum depositorum episcoporum, divinâ providentiâ multi dejectis etiam me-

liores substituti. [illegible] con- stituit Acacius; à quo in Cyrilli locum subrogatum Herennium fuisse dubitare vix licet.

CAPUT XI.

Cyrillus sub Juliano Hierosolymam redit. irritos fore Judæorum in templo instaurando conatus prædicit.

59. Ecclesia trahere ruinam in Oriente videbatur, triumphantibus Arianis, & nova in dies ad fidei catholicæ subversionem molientibus, pulsis ac de sede dejectis quotquot eorum audaciæ resistebant episcopis, innumeris partim vi, partim fraude, Nicænæ fidei condemnationi subscribentibus, cum longos ejus labores miseratus Deus Constantium sustulit, 3. Novemb. die an. 361. & Juliani successoris pravâ adversus Ecclesiam voluntate, ad instaurandam omnibus in locis orthodoxam fidem, usus est. Ille enim statim atque ad imperium evectus est, Ecclesiam intestinis dissidiis distrahere ac dissipare cogitans, omnibus quotquot religionis causa sub Constantio exsularant, sive Catholicis, sive Arianis aut alioqui hæreticis, [illegible] Ecclesias revertendi facultatem concessit an. 361. *Sozom. lib. 5. cap. 5.* quo factum ut catholici sedes amissas recuperantes, pristinam in eis revocarint fidem. Cyrillus quoque una cum cæteris rediit, ut tradunt Menæa, & firmat historia: ibique toto Juliani & Joviani tempore, ac Valentis initiis, pacifice degit usque ad an. 367. Quid de Herennio actum, mortuus ne hoc tempore an pulsus fuerit, ignoratur. Cyrillum statim à reddita exsulibus libertate Hierosolymam repetisse probabile est, quod si ita est dicendum eum non multo post Antiochiam ivisse; unde sub extremum anni 362. tempus Hierosolymam reverterit; tum enim fidei ejus credidit ac Hierosolyma abducendum tradidit Meletius, Juvenem quemdam Daphnitici Flaminis filium sui patris atque imperatoris iram fugientem. Is ad fidem christianam Diaconissæ cujusdam opera conversus, cum sese ad eam recepisset atque à Meletio occultatus in superiori cubiculo fuisset, à patre detectus est & abductus domum: ac verberibus cæsus, candentibusque veruculis pedes, manus ac dorsum inustus, in cubiculo, claustris exterius additis, inclusus gemebat; donec absente patre, qui Daphnen redierat, omnia patris idola contrivit; & iram patris metuens Christum Dominum enixe rogavit, ut sibi laboranti opem ferret, contritisque claustris ipsi fores aperiret. Continuo cecidere repagula, apertisque januis ad Diaconissam cucurrit; quæ illum muliebri habitu in blasterna collocatum ad Meletium rursus deduxit. Quem Meletius Cyrillo tradidit, quicum in Palæstinam ipsa nocte profectus est. Post mortem Juliani, patrem adolescens ad veram religionem traduxit. Hæc Theodoretus refert lib. 3. cap. 14. sibi juveni ab ipso Flaminis filio jam sene narrata. Cyrillus juvenem, qui nondum baptizatus erat, eruditum sine dubio sacro fonte lustravit. Hæc contigere dum Julianus Antiochiæ moraretur, nam quo die juvenis primum se ad Diaconissam recepit, Daphnitico epulo præsente imperatore cum patre & fratre interfuerat; cumque æditus esset templi, cibos ex more lustralibus aquis adsperserat. Julianus porro Antiochiam venit mense Julio: & cum Daphniticum templum de cælo tactum an. 362. Octobris 22. die incensum sit, ante id tempus eam historiam contigisse necesse est. Ex ea discimus Cyrillum & communione & amicitia cum S. Meletio conjunctum fuisse. quod quidem Paulinianis partibus doluit; indeque Hieronymi & Ruffini adversus ipsum maledicta. Juliani gratia usi quoque è præsulibus concilii Seleuciensis multi à conc. C P. dejecti & relegati; conventusque in aliquot urbibus celebrarunt, in quibus damnatis Acacianis & Ariminensi formula, in Antiochena adquiescebant: mediamque se viam tenere gloriabantur, inter Aëtianos dissimilitudinis professores; & Occidentales sub consubstantialitatis prætextu divinarum hypostaseon proprietatem confundentes: *Sozom. lib. 5. cap.* 14. Hinc nati Macedoniani, magna pars Spiritus-sancti divinitati contumeliosi. Sed nulla Cyrilli in iis rebus consiliorum societas & conjunctio apparet.

An. 361. Judæi Juliani jussu & favore templum Hierosolymitanum instaurare aggrediuntur.

60. Julianus omnes hostes Ecclesiæ ad eam evertendam armans, etiam Judæos incitavit; non permittens solum, sed & hortatu, præcepto, subministratisque impensis, animos addens, ut Salomonæum in Hierosolymis templum, à Tito incensum & dirutum diligentissime instaurarent. Continuo ex omnibus locis advolare Judæi, & operi perficiendo alacriter incumbere. ipsæ etiam mulieres non solum monilia & ornamenta ad operis impensas conferre; sed & pretiosarum vestium ac naturalis mollitudinis oblitæ, opus manu contrectare atque humum fodere. Restabant adhuc veteris ædificii grandia rudera, non fundamentorum solum, & exterioris ambitus templi, sed etiam interioris ædis qua constabat templum proprie dictum, ubi Cherubim erant, ex Cyrillo cat. 15. n. 15. atque inde quotidie cives Æliæ lapides ad privata ac publica ædificia sumere consueverant, ex Euseb. demonstr. evang. lib. 8. pag. 406. Ac primum quidem Judæi vetera ædificia eruere & amoliri, sperantes se nova omnia constructuros; tum novis substructionibus fundamenta effodere, ac cæmenta præparare. Sed cum fodere inciperent, & aggerem exportare, tametsi multa hominum millia huic operi interdiu incumberent, noctu agger in fossam reportabatur. Infinitos quoque calcis & gypsi modios, quos in unum congesserant, repente oborti turbines & procellæ undequaque dissiparunt. Hæc Theodoret. lib. 3. hist. cap. 17. Permissum tamen eis à Deo est ut & vetera diruerent, & ad novum opus imponendum fundamenta denudarent. Interea Judæi insultare nostris, Ruffini verba sunt lib. 1. hist. cap. 37. ac velut reparatis sibi regni temporibus comminari acrius, ac sævitiam ostentare, prorsus immani tumore ac superbia agere. Dum autem Theodoretus ait lib. 3. hist. cap. 17. eos veteris ædificii reliquias diruisse, id de omnibus solo prominentibus ædificiis ac veterum etiam fundamentorum parte maxima intelligendum.

An. 363.

nam post hanc ætatem conspecta adhuc Salomonæi templi quædam saltem fundamenta authores gravissimi testantur. S. Ephræm. hom. de margarita gr. pag. 398. ἕως τοῦ νῦν οἱ θεμέλιοι ἵστανται. *Adhunc usque diem fundamenta subsistunt.* Chrysostomus homil. tom. 1. 36. vet. edit. pag. 436. novæ tom. 1. adv. Jud. 5. num. 11. p. 646. historiam refert de qua agimus, atque, cum Judæi fundamenta nudare cœpissent, multumque aggeris exhausissent, jamjamque structuram essent aggressuri; multos, igne è fundamentis exsiliente, combustos fuisse cum lapidibus etiam LOCI ILLIUS. Unde colligimus eos non omnia eruisse fundamenta, sed quædam saltem addito à lateribus cæmento firmare voluisse. Idem hom. 75. in Matt. pag. 794. adhæc verba. *Non manebit lapis super lapidem*, sibi objicit: *Quomodo igitur mansit;* tum respondet: *Et quid hoc ad rem? neque enim propterea* ἔστω *cecidit & irrita facta est sententia Domini. Aut enim his verbis integram & omnimodam solitudinem designabat; aut de loco illo in quo erat loquebatur; hujus enim quædam partes ad fundamenta usque sunt exterminatæ* μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα. *Illud quoque præterea dicere possumus, ex iis quæ jam contigere pertinaciores quoque persuaderi oportere, ipsas quoque reliquias penitus abolitum iri.* Anonymus Vaticanus, qui Julianum Halicarnassæum citat, catena in Marcum laudatus ad cap. 14. ℣. 2. pag. 277. negat prophetiam Christi de lapidibus intelligendam esse, sed de iis quæ in templo religiose fiebant; nam stantes adhuc quasdam templi partes conspici. ὁρῶμεν γὰρ τινα μέρη τοῦ ναοῦ ἑστῶτα. Victor Antiochenus ibidem pag. 278. sibi quemadmodum Chrysostomus objicit, nondum perfecte completum Christi de structuris templi vaticinium, sed adhuc illarum superesse vestigia, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λειψάνων, (leg. credo λείψανον) τούτων. quibus primum respondet Chrysostomi verbis supra relatis, sed paulum commutatis: tum alterius authoris verba subjicit, qui hæc ad generalem omnium rerum in mundi consummatione ruinam & eversionem, in qua etiam templi lapides cum cæteris rebus diruentur, refert. Tamdem Guillelmus Tyrius Belli sacri lib. 1. cap. 2. referens Homarum à Sophronio requisivisse quonam olim in loco Salomonæum templum exstitisset, ait: *Ostendentes ei locum designaverunt, aliqua vetusti operis exstantia vestigia demonstrantes.* Hæc paulo fusius à me tractata, quod ea jam invaluerit opinio, Judæos Juliani tempore omnia prorsus templi ædificia & fundamenta eruisse, suisque manibus Christi vaticinium adimplesse; quod uti maxima ex parte verum, ita non est usquequaque urgendum. Nec minus propterea impleta est Christi vaticinatio: nam sive tum, sive aliquot seculis postea, cum templum eodem in loco à Saracenis excitatum est, plenum & integrum sortita effectum est. Sed & alterum eo tempore adimpletum est ipsius Cyrilli vaticinium, quo ante annos decem & septem dixerat cat. 15. num. 15. futurum aliquando ut omnes templi lapides eruerentur; idque fortassis aliis causis, fortassis etiam *ædificationis prætextu* eventurum esse. Quod autem addit, tum Antichristum venturum, id falsum esse ipso eventu comperit.

Judæi vetera ædificia diruentes, non omnia fundamenta eruerunt.

61. Postquam omnia novæ ædificationi necessaria evertêre Judæi, sese ad nova construenda alacriter compararunt. Apertis igitur fundamentis, verba sunt Ruffini lib. 1. hist. cap. 37. calce cæmentoque adhibitis; nihil omnino deerat, quin posteris veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta; (aut vetera novis substructionibus corroborarent.) Cyrillus vero imperterritus mansit, ac diligenti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quæ in evangeliis Dominus prædixerat; persistebat nullo genere fieri posse ut ibi à Judæis lapis super lapidem poneretur. Cyrillo certum erat templum Judaicum nonnisi sub finem mundi ab Antichristo reparandum, imo superfutura ad illud usque tempus, quo Christi prophetia de lapide super lapidem non mansuro tamdem perfecte compleretur, veteris ædificii vestigia. Id docuerat cat. 15. num. 15. Antichristi autem plurimas in eodem loco designaverat notas, quas in Julianum cadere non posse observaverat. Decem simul juxta Danielem, ut quidem putabat, Romanorum imperatores diversis forte in locis uno tamen eodemque tempore exsurrecturi erant; tres ab Antichristo humiliandi, septem reliqui ab ipso subjiciendi, cat. 15. num. 12. nihil hujusmodi in Romano imperio & Juliani initiis deprehensum. Idola odio habiturus erat Antichristus, ibid. num. 15. summum autem idolorum studium præferri à Juliano videbat. Alias mitto Antichristi notas, nimirum sese Christum dicere, prosapiam sibi ex David accersere, ibid. n. 15. quæ omnia Juliano alienissima. Non igitur ille Antichristus, à quo solo templum instaurandum arbitrabatur. Unde autem haberet templum ante finem mundi & Antichristi tempora reparari nullo hominum conatu posse, id ex ejus doctrina diligentius indagandum. Ruffinus ait id eum ex Danielis & Christi vaticiniis collegisse. Exstat in Daniele cap. 9. vers. 26. & 27. diserta secundum vulgatam prophetia: *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus. . . & civitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Et erit in templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.* Hæc inquam diserta: post mortem Christi dissipabitur à Romanis civitas, & templum sive *sanctuarium* per *abominationem desolationis* prius profanatum: & usque ad finem mundi perseveratura est illa civitatis & templi desolatio; cum neque civitatem ad propriam Remp. neque templum ad usus Judaicæ religionis unquam reparare potuerint. At Cyrillus Danielem legebat ex Theodotionis versione, quæ paulo diversa est. Pro his enim verbis: *occidetur Christus*, habetur *peribit unctio.* cætera parum discrepant, nam pro his verbis, *& finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio*, legitur: *Concidentur sicut in diluvio, & usque ad finem belli abbreviati ordine, internecionibus:* unde Chrysostom. hom. 3. adv. Jud. primi

An. 363.

Cyrillus prædicit inanes fore Judæorum conatus.

Unde Cyrillus certam hanc fiduciam conceperat: ex quo Danieli testimonio?

An. 363.

tomi 36. pag. 354. nov. ed. tom. 1. num. 10. A pag. 644. ex hac prophetia concludit ad mundi finem usque duraturam Judæorum postremam sub Romanis captivitatem ; & in argumentum sumit quod irriti fuerint eorum & sub Adriano & sub Constantino sese in libertatem asserendi conatus, & sub Juliano cœlitus impedita templi instauratio. Verum Chrysostomus præviam irreparabili templi ruinæ ejusdem profanationem, per abominationem desolationis factam agnoscebat sub Romanis, statuâ in templo collocatâ. Cyrillus contra ipsum Antichristum existimabat esse prædictam illam à Daniele desolationis abominationem, cat. 15. num. 9. & 15. quamobrem perseveraturam illam templi desolationem non omnino poterat ante Antichristum ex Daniele ponere, nisi duplicem admitteret, quod ego credo, abominationem desolationis ; primam sub Romanis in templo Judaico, alteram Antichristum ipsum in reparato à se templo sedentem, ut prima desolatio ad secundam usque constanter perseveraret. Aliud exstat Danielis vaticinium cap. 11. vers. 34. quod Hieronymus hunc locum commentans, à nonnullis explicatum refert de præsenti eventu. sic legitur : *Et cum infirmati fuerint sublevabuntur auxilio parvulo, & adjungentur ad eos multi in offensionibus.* Quæ quidem non male ad rem nostram accommodari possunt. Cum enim contriti essent Judæi, Julianus eis opem quamdam obtulit ; sed quæ nihil fere esset. Tum plurimi Gentilium ad eos adjuncti, sed ita ut ipsi cum eis offensi caderent.

Ex qua Christi sententia ?

62. Christi autem vaticinium, quo adductus, teste Ruffino, Cyrillus confirmavit irritos Judæorum conatus fore ; exstat in tribus evangeliis consignatum. *Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Prophetiam hanc jam adimpletam fuisse, cum templum à Romanis subversum fuisset, asserebat cat. 10. num. 11. Idem tamen cat. 15. n. 15. eam perfecte non adimplendam dixit nisi sub finem mundi, proxime ad Antichristi tempora qui illico esset adfuturus. Nihil mirari debemus, quod duplex uni prophetiæ diverso tempore assignetur exsecutio. Idem epist. ad Constant. num. 6. de apparituro ex Christi prædictione lucido in cœlis crucis signo docet. sed ut alterum Christi prophetiæ, post ruinam templi sub Vespasiano, in fine mundi assignaret eventum, fecit templi ruinæ prædictio conjuncta in evangeliis cum novissimis temporibus, & cum Antichristi signis, ut Cyrillus intelligebat cat. 15. num. 5. 6. 7. 8. ac potissimum cum abominatione desolationis, quam non opinabatur aliam esse ab Antichristo ipso, qui templum esset instauraturus ut in eo se populorum adorationi, Dei loco proponeret, cat. 15. n. 9. & 15. Mansuras ergo ad tempus illud veteris templi ruinas, & inefficaces aliorum ad illud instaurandum conatus putabat ; donec semel impleri cœpta Christi vaticinatio plenum atque integrum effectum habuisset. Hunc autem duntaxat proxime Antichristi tempora erat habitura ; nullum vero proximi Antichristi signum spectabatur. Igitur timendum non erat, ne vel Julianus novum templi ædificium ad Judaicæ religionis usus excitaret, quod Antichristo servatum ; vel Judæi veteris ædificii lapides omnes eruerent, quod instante solum Antichristi adventu, nondum proximo futurum erat. Hæc quidem Cyrillo secundùm doctrinam à se olim in catechesibus expositam & cogitanda & dicenda erant. Verum Cyrilli dictum paulo aliter refert Socrates lib. 3. c. 20. qui ex Ruffino hausisse, & commutasse videtur. Ait Cyrillum multis adstantibus palam eo tempore prædixisse ; *futurum brevi ut in templo lapis super lapidem non maneret ; sed salvatoris oraculum* penitus *compleretur*. B Quod quidem Cyrillus suarum catecheseon doctrinam sequens dicere non potuit, nisi proximum supponendo mundi finem & Antichristi adventum. Nisi, cum videret æquata solo exstantia omnia veteris structuræ ædificia, & fundamentorum ipsorum maximam partem evulsam, suam illam correxerit, quam revera falsam comprobavit eventus sententiam, oraculum Christi de templo nonnisi in mundi fine & sub Antichristi tempora penitus complendum. At templum ad C Judaicæ religionis usus nunquam instaurandum certo affirmare poterat, ex innumeris tum veteris tum novæ legis vaticiniis, quibus æterna antiqui fœderis abrogatio & commutatio, & ad finem usque mundi duratura Judaïci populi sine sacerdotio sacrificioque dispersio portendebatur. Quo fit, ut neque in millenario Christi regno assertam ab Apollinaristis templi & veterum sacrificiorum instaurationem, æquo animo Patres audire potuerint.

63. Cyrilli vaticinium non fefellit eventus. nam subsequenti nocte quæ ad incipien- D dum opus jam sola restabat (Ruffini verbis utor lib. 1. cap. 38.) terræ motus ingens oboritur, & non solum fundamentorum saxa longe lateque jactantur, verum etiam totius loci pene ædificia complanantur. Porticus quoque publicæ, in quibus Judæorum multitudo, quæ operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ, omnes Judæos qui reperti sunt oppressere. Postquam motus terræ conquievit ; qui supererant Judæi, cum Imperatoris mandatis quibus parere nefas erat pressi, tum complaciti operis perficiendi desiderio stimulati, E rursus instare operi. Ac dum denudare fundamenta, & ædificare apparant, metuendi flammarum globi, prope fundamenta ex Ammiano, vel ex fundamentis ipsis secundum Chrysostomum, Theodoretum, ac Sozomenum crebris assultibus erumpentes, (Ammiani verbis utor lib. 23. init.) fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum ; adeo ut plurimis fodientium consumtis, cæteri fuga salutem comparare coacti sint. Iidem ignes ex Chrysostomo F lapides etiam loci illius combussere, quos nimirum terræ quassus nocte non excusserat. Qui tum fugere, ad propinquam quamdam ecclesiam perrexerunt, partim orationis causa, partim, ut in ejusmodi rebus accidere solet, eo quod offerebatur ad periculi propulsationem utentes. Quid iis factum, referre pergit Nazianzenus. Sunt, inquit, qui eos ne à templo quidem admissos fuisse commemorent ; sed cum ad apertas fores accessissent, repente easdem clausas pessuloque obductas offendisse potentia quadam

An. 363.

Judæi operæ continuare divinitus prohibiti.

Soz. lib. 5. cap. 22.

Naz. or. 4. p.

An. 363. » quadam invisibili. Hoc autem uno jam ore » omnes referunt ac pro certo habent, quod » eos summa vi atque contentione ingressum » sibi aperire conantes, ignis è templo occur- » rens inhibuit: eosque partim exussit & ab- » sumpsit; partim præcipuis corporis partibus » truncatos, vivam columnam divinæ adver- » sum peccatores comminationis & motionis » reliquit. (Ruffin. l. 1. c. 39.) Nec ibi ultrix flamma constitit. Nam in parte alia, cum ad requirendos eos, quos noctu porticuum oppresserat ruina, prima luce concurrerent Judæi; ex æde quadam & camera inferiori inter porticus dejectas aditum habente, in qua ferramenta aliaque operi necessaria recondebantur, subito globus quidam ignis emicuit; qui per medium plateæ decurrens, adustis exanimatisque qui aderant Judæis, ultro citroque ferebatur. Quod quidem iterum, sæpiusque & frequentissime per totam illam diem continuatum. (Socr. lib. 3. cap. 17.) Socrates aliud prodigium ignis è cœlo delapsi narrat; qui, cum frequens convenisset ad spectanda tot monstra Judæorum multitudo, iis præsentibus omnia opificum instrumenta consumpsit, malleos, scalpra, secures, ascias &c. quo in incendio totus dies insumptus est. Neque hic divinæ iræ demonstratio conquievit, cum tot prodigiis necdum rebellis populi pertinacia frangeretur. (Naz. orat. 3. p. 112.) Eâdem enim & proxime insequenti nocte, lux in cœlo stetit crucem in orbem describens, quæ victoriæ adversus impios à Christo reportatæ trophæum signabat. Ea crux, ex Theophane Chronogr. p. 44. à Golgotha ad montem usque Olivarum protensa, multo splendidior eâ, quæ sub Constantio visa fuerat apparuit. (Ruffin. cap. 39.) Præterea in omnibus Judæorum vestibus inustæ divinitus ac consignatæ cruces, ex Theodoreto, atro colore suffusæ, quæ nullis lotionibus aboleri potuerunt, tantæque tenacitatis fuere, ut Nazianzenus miraculi testes & conscios postea contestaretur, uti proferrent vestes suas illas tum crucibus signatas; non uno quidem in loco notatas, ex Theodoreto, sed iis signis repletas. Addit autem Nazianzenus, simul ac quispiam sive nostrorum, sive exterorum hæc narrabat aut narrantes audiebat, statim hoc miraculum in se ipso vel in vicino suo perspexisse: adeo ut vel ipse sese stellatum notisque distinctum, vel illum ita in vestimentis notatum intueretur; ut omnem textorii artificii elegantiam, ac summa cura elaboratam picturam notæ illæ admirabili varietate superarent. Quod quidem monstrum non Hierosolymis solum, sed Antiochiæ reliquisque in urbibus evenisse refert; nec in solis sive Judæorum sive christianorum vestibus, verum etiam in altarium mappis, libris, cæterisque hujusmodi Ecclesiæ ornamentis.

64. His omnibus prodigiis deterriti cum Judæi, tum Julianus ipse opus incæptum dimittere coacti sunt. Multos Judæorum & Paganorum eo tempore veritate agnita ad Christianam religionem accessisse in confesso est. » Nazianzenus ait omnes ferme quasi ex signo » uno atque una voce christianorum Deum in- » vocasse, eumque multis laudibus ac precibus » placare studuisse. Plurimos etiam non in longius rem extrahentes, sed eodem ipso tem- « An. 363. pore, quo hæc acciderunt, ad sacerdotes no- « stros properavisse; adhibitisque multis pre- « cibus in Ecclesiam admissos, sublimioribus mys- « teriis imbutos, sacroque baptismate purifica- « tos esse. In ea re dubio procul emicuit Cyrilli nostri charitas & pia sollicitudo; ut cum nulla res ad gloriam Christi illustrior; ita nulla ad commendandam Cyrilli in divinis oraculis fidem, atque in amplificanda Dei ecclesia sedulitatem honorificentior contingere potuerit. Multos tamen exstitisse Judæos qui increduli & obstinati manserint, testatur Chrysostomus orat. 45. tom. 5. p. 510. Alii, ut refert Rufinus cap. 39. qui ignem illum ex æde inferiori per medium plateæ discurrentem & obvios quosque adurentem viderunt, pavore ingenti & trepidatione deterriti, solum verum Deum Jesum Christum confiteri cogebantur inviti. sed, ut addit Socrates, voluntati ejus non idcirco gesserunt morem, sed opinione Judaismi mentibus antecepta omnino tenebantur adstricti. Eventus ille tanti ad gloriam Christi & religionis ejus veritatem momenti, per se incredibilis, tam multis ac diversi generis testibus confirmatur; ut si fidem detrectare quis velit, nihil ille certi habere possit in historia. E christianis testimonium ferunt sancti, quorum fidem ac perspicacitatem accusare sceleris est. Factum eodem, quo contigit, vel sequenti anno referebat Gregorius Nazianzenus, eorum qui conscii & testes fuerant fidem appellans. Chrysostomus qui non in uno sed in pluribus operum suorum locis, eamdem historiam regerit, rem ante annos viginti contigisse refert; nec senibus solum sed & maxime juvenibus notam & manifestam ait: ac nudata in testimonium fundamenta appellat. *Hujus*, inquit, *rei* nos omnes testes sumus. (Orat. 5. adv. Jud. tom. 1. nov. ed. n. 11.) Ambrosius idem factum refert epist. 40. scripta anno 388. n. 12. his accedunt Ruffinus in Hierosolymitanis locis diu versatus: Theodoretus, qui vixit non procul in Syria: Socrates, qui hæc omnium fama celebrata fuisse, & ad aures Juliani pervenisse memorat: Sozomenus, qui suo tempore fuisse ait, qui hoc ab ipsis spectatoribus audivissent; nec alia quæri oportere testimonia, præter ipsa rudera & imperfecti operis vestigia: ex Arianis Philostorgius lib. 7. n. 9. & 14. Tamdem ex paganis Ammianus Marcellinus lib. 23. n. 1. Cum vero idem Ammianus eventum illud ad eum annum commemoret, quo Julianus tertium consul fuit cum Sallustio; anno 363. illud consignari necesse est. Cyrillo martyrii gratiam eripuit mors ejusdem Imperatoris paulo post subsecuta. Præceperat enim, si Orosio referenti « lib. 7. cap. 30. fides, amphitheatrum Hiero- « solymis exstrui, in quo reversus à Parthis, « episcopos, monachos, omnesque ejus loci « sanctos bestiis etiam arte quadam sævioribus « factis objiceret, spectaretque laniandos. « sed immania illa consilia antevertit Deus, Juliano, divina clementia, vigesima sexta Junii ejusdem anni, è vivis sublato.

CAPUT XII.

Cyrilli gesta primis Valentis temporibus.

Nihil peculiare Cyrilli sub Joviano.

65. DUlce & jucundum Ecclesiæ, sed diuturnum non fuit Joviani, qui Juliano successit imperium; is reconciliata Ecclesiis pace, revocatoque Athanasio ac rejectis Arianorum adversus eum supplicationibus; libertate Nicænæ fidei professoribus reddita, cujus sese sectatorem denuntiabat, omnia in statum optimum reparare satagebat. Nihil de Cyrillo ab historicis illo tempore proditum. Nulla ejus B mentio in supplici libello à Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi & quinque aliis à conc. CP. dejectis, & eadem qua Cyrillus in causa versantibus, Imperatori oblato; quo rogabant ut & Seleuciensis concilii decreta manerent; & quæ eis contraria facta erant abrogarentur, & Anomæis pulsis, ipsi in ecclesias ab eis invasas, eorum loco inducerentur. De eo etiam siletur in concilio Antiocheno an. 363. in quo, ducibus Meletio, & Eusebio Samosatensi, Præsules amplius 25. & ipse etiam Acacius cum Eutychio Eleutheropolitano, aliisque ejusdem provinciæ factioni suæ C conjunctus episcopis, Nicænam fidem approbarunt, & vocem *consubstantialis*; eo quod vox illa quæ nonnullis peregrina videbatur, à Patribus verâ errorique non obnoxia interpretatione donata esset; ut significaretur Filium ex substantia Patris genitum, eidemque secundum substantiam similem esse, remoto omnis carnalis generationis vitio. Cyrillus Jerosolymis agebat pacifice. refertque Socrates lib. 4. cap. 1. ipsum initio Valentis imperii hoc est an. 364. Ecclesiam Hierosolymitanam tenuisse.

Socr. lib. 3. cap 25. Soz. lib. 6. c. 4.

Socr. lib. 3. cap 25. Sozom. lib. 6. cap. 4.

An. 364.

66. Jovianus quippe nocte quæ 16^im. Februarii diem est insecuta, subita morte præreptus est. Valentinianus delectu militum summam rerum capessiit 26. mensis ejusdem; unoque post mense, die nimirum Martii 28. consortem adscivit imperii Valentem fratrem; cui, reservato sibi Occidentis imperio, Orientis provincias regendas commisit. Valens, sive antequam ad imperium perveniret, hæresi jam Ariana contaminatus & ab Eudoxio baptizatus esset, quæ Socratis existimatio est lib. 4. cap. 1. sive postea tantum, ut refert Theodoretus lib. 4. cap. 12. ab Albia Dominica uxore corruptus & ad Arianas partes translatus sit, atque ab Eudoxio baptizatus, ex Hieronymo in chronico anno Christi 367. ab ipsis tamen imperii primordiis Arianis commodior, catholicisque iniquior fuit. Sed post reportatam è Procopio tyranno victoriam an. 366. maximeque post susceptum an. 367. ab Eudoxio baptismum, gravissime in Asia primum, deinde Palæstina, post & in aliis imperii partibus Ecclesiam afflixit. Nihil ad Cyrillum adtinet Lampsacense semi-Arianorum seu Macedonianorum concilium, quamvis à conjunctis ante in eadem cum ipso causa episcopis celebratum. Hi an. 365. Valentis permissu Lampsacum convenientes, præmissa duorum mensium deliberatione, statuêre acta concilii CP. opera ac studio Acacii & Eudoxii sancita abroganda esse: explodendam fidei formulam Ariminensem; A standum in voce *similis substantiæ*, ad servandam personarum distinctionem necessaria: tenendam in omnibus Ecclesiis professionem Antiochenam in concilio Seleuciensi confirmatam. Decreverunt præterea ut ejecti per nefas ab Anomæis episcopi ecclesias suas reciperent; ac si quis adversus aliquem ex illis episcopis accusationem proponendam haberet, ut ea lis coram episcopis provinciæ & finitimis, æqua lege ac pari accusatoris & accusati periculo dirimeretur. Eudoxium deinde & socios in jus citavere pœnitentiæ locum eis offerentes. Qui B cum non comparuissent, adversus Acacium & Eudoxium tamquam jure exauctoratos tulere sententiam. Nulla Cyrilli pars in his decretis fuisse videtur. Quoniam tamen dubitabile est, num aliquid ad illum ex hujus concilii consectariis pertineat, hæc nos oportuit breviter attingere.

An. 365.

Socr. lib. 4. cap 2 & 4. Sozom. lib. 6 cap. 7.

Concilium Lampsacenum.

67. Acacio Cæsariensi haud dudum post Lampsacense concilium vita functo an. 365. exeunte vel 366. Cyrillus uti primarius ac nobilissimus provinciæ episcopus ejus Ecclesiæ curam suscipiens, ei sedi Philumenum quemdam C imposuit. Quo vel sponte se ob turbas abdicante vel per contrariam factionem sublato, Eutychius Eleutheropolitanus quem continuas cum Cyrillo exercuisse inimicitias legimus, aut ipsius mortui factio, Cyrillum quemdam seniorem ei Ecclesiæ præfecit. Non tulit injuriam Cyrillus; sed Gelasium sororis suæ filium, virum omnibus virtutum & doctrinæ ornamentis insignem, pulso cognomine episcopum constituit. Is diu sedem non tenuit. Nam quo tempore Cyrillus ipse Valentis persecutione exsu- D lavit, anno ut putamus 367. Ariani rerum domini depulso Gelasio Euzoïum è suo grege in Cæsariensi sede collocarunt; qui toto deinde Valentis imperio ecclesiam nullo turbante rexit: corruptamque Origenis & Pamphili bibliothecam, multo labore in membranis instaurare conatus est; ac varios multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile erat, edidit. sed ad extremum sub Theodosio principe pulsus est; Gelasiusque in sua sede restitutus, quam ad mortem usque circa an. 395. retinuit.

Epiph. hæres. 73. n. 37.

Acacio mortuo Cyrillus duos Ecclesiæ Cæsariensi consequenter episcopos imponit.

Hieron. catalog. c. 112.

68. Contigit hoc anno 60. pene episcopo- E rum delegatio Romam, & per legatos suos conjunctio cum Romano pontifice Liberio: quos inter cum unus Cyrillus computetur, quem multi eumdem cum nostro existimant; aliasque eorum principes ejusdem olim causæ societate conjuncti cum Hierosolymitano Cyrillo fuerint, hujus rei historiam præterire hoc loco non possumus; indagaturi postea alius ne à nostro an idem fuerit Cyrillus ille, cujus nomen inter episcopos, ad quos datæ sunt Liberii litteræ reperitur. Dum Valens bello ad- F versus Procopium detinetur, Macedoniani qui anno superiore Lampsaci concilium celebrarant, nihil sibi magnopere timendum existimabant. Verum sublata an. 366. 28. Maii Procopii tyrannide, metuentes ne Eudoxius Imperatorem & familiares suis partibus conciliaret, suisque adversarios calumniis premeret; conatus ejus prævertere & acta concilii Lampsaceni Augusto significare statuerunt: ipsique è

An. 366.

Macedoniani Romam delegant.

Sozom. lib. 6. cap. 7.

An. 366.

Thracia revertenti apud Heracleam obviam fiunt. sed Imperatorem & aulicos offenderunt jam artibus Eudoxii occupatos. Illos enim primum hortatus ne ab Eudoxio disjungerentur: cum illi repugnarent & fraudem in concilio CP. factam, eversaque ibi Seleuciensis concilii decreta objicerent Eudoxio; inflammatus iracundia jussit in exsilium ire, eorumque ecclesias aliis tradi. Concilio deinde Arianorum Nicomediam indicto, præsens ipse, metu exsilii & bonorum confiscationis, invitum & renitentem Eleusium coegit eorum dogmatibus assentiri. Qui pœnitens facti Cyzicum reversus propriam culpam fassus est; & abire volens plebis suæ charitate & amore retentus. Macedoniani verò reliqui impendentium malorum metu, de civitatibus suis alter ad alterum legatos mittere, significareque sibi necessario confugiendum, cum ad Valentinianum Imperatoris fratrem; tum ad Liberium Romanum pontificem: quorum fidem potius amplectendam, quam conjungendam, uti volebat Imperator, cum Eudoxio communionem. Quoniam verò non licebat ipsis in unum convenire, diversis conventibus Smyrnæ, in Pisidia, Pamphylia & Lycia celebratis, tres in Occidentem legatos mittunt; Eustathium Sebastenum, Sylvanum Tarsensem, ac Theophilum Castabalensem: quibus in mandatis datum, ne cum Liberio de fide contenderent; sed cum Romana ecclesia communionem ineuntes, fidem consubstantialitatis assensu suo comprobarent. His litteras dedere tum ad Valentinianum Imperatorem, quem in Galliis bello contra Sauromatas occupatum legati adire non potuerunt; tum ad Liberium Romanum pontificem, reliquosque Occidentis episcopos, utpote qui fidem sinceram & firmam ab apostolis tenerent, & præ cæteris religioni prospicere tenerentur: orantes ut legatis suis viribus omnibus præsto essent; cum ipsis quid factu optimum esset consultarent, ut status Ecclesiæ in melius restitueretur. Ii qui litteras illas scripserunt, sunt dubio procul quinquaginta novem illi episcopi, quibus per litteras suas respondet Liberius, omnium nominibus in inscriptione præfixis. Paucorum nota sunt & nomina & sedes. Cyrillus secundo loco recensetur. sit ne noster an alius, mox indagabitur.

Socr. lib. 4. cap. 6.

Socr. lib. 4. cap. 11. Soz. lib. 6. cap. 10.

Legatorum libellus Rom. pontifici oblatus.

69. Legati tres Romam appulsi litteras suas Pontifici obtulere. Ille primum respuere, quasi oblatas ab Arianæ partis hominibus qui Nicænam fidem abrogassent. qui cum agnita veritate resipuisse se dicerent, Anomæorum hæresim jam pridem rejecisse, & similem quoad omnia Patri filium confessos, quod nihil à consubstantiali discreparet: jussit eos scripto suam fidem ac sententiam profiteri. Illi dato ad Liberium libello declarant, se ab diversis episcoporum conventibus deputatos, tam suo quam delegantium nomine Nicænam fidem, in qua verbum consubstantiale sancte & pie adversus Arianam hæresim positum sit, & tenuisse, & tenere & ad finem usque servaturos. Damnant etiam Arium & doctrinam ejus cum discipulis & sectatoribus, hæresesque omnes Sabellii, Patripassianorum, Marcionistarum, Photinianorum, Marcellinianorum, Pauli Samosatensis: anathemate feriunt doctrinam omnem Nicæno concilio adversantem; imprimis Ariminensem formulam, cui ex Nice Thraciæ adportatæ Constantinopoli subscripsissent dolis & perjurio subducti. tum subjecta ex integro Nicæni concilii fide, hanc in extrema epistola clausulam adjiciunt: quod si quis in posterum adversus ipsos, aut eos à quibus sunt delegati, crimen aliquod intendere voluerit, cum pontificis litteris ad quoscumque probaverit pontifex orthodoxos episcopos, veniat, & ipsis judicibus secum disceptet; & quodcumque probatum fuerit crimen, in authorem vindicetur. Hac sponsione obstrictos Liberius in communionem recepit, datisque tum suo, tum Italiæ & Occidentis episcoporum nomine ad delegantes præsules, omnesque Orientis orthodoxos episcopos litteris dimisit. In iis gratulatur Orientis episcopis, quod tum ex eorum litteris ad se perlatis, tum ex trium legatorum professione intellexerit eos & secum & cum aliis Occidentis episcopis in eadem fide consentire; monitosque cupit, eos omnes episcopos, qui Arimini dolo & injuriis ad subscribendum fuerant compulsi, revocata jam sententia formulam illam impiam anathemate damnasse, & Nicænæ fidei, magno Arianæ doctrinæ odio atque horrore, subscripsisse. Acta hæc Romæ ante 24. Septembris quo die Liberius obiit, Gratiano & Daglaifo Coss. hoc est an. 366. Revertentes legati in Siciliam proficiscuntur: ubi concilio provinciæ convocato ac fide Nicæni concilii confirmata, litteras ab Orientis episcopis ejusdem cum Liberianis tenoris accepere. Non in Siciliam solum, sed in alias etiam Occidentis partes, eos vel simul, vel separatim alium in aliam partem, contendisse credibile est; cum ad Tyanense concilium attulerint ex Sozom. lib. 6. cap. 12. cum Liberii & Siciliæ episcoporum litteris, alias Italiæ, Affricæ & Galliæ præsulum litteras. Tyanense illud concilium anno 367. sequente, verno tempore celebratum est. in quo recepti ad communionem legati, dataeque ad omnes ecclesias litteræ ut eos in communionem admitterent, rogato etiam hujus rei & suffragiorum concordiæ in scriptis testimonio. Tarsum quoque concilium indixerunt ad certum diem, ut pax Ecclesiæ & concordia communi consensu stabiliretur. Concilium illud Tarsense impeditum est, cum ab Imperatore per Eudoxium adversus catholicos incenso, tum à pertinacioribus quibusdam Macedonianis episcopis, qui Antiochiæ in Caria ad triginta quatuor congregati, consubstantialis vocabulum nunquam admittere voluerunt, & in Antiocheno symbolo Seleuciæ confirmato adquiescere se professi sunt. Gravior deinde Valentis persecutio subsecuta est. Is Asiaticorum episcoporum ad Liberium delegationis finis. Nunc inquirendum, sit ne Cyrillus noster qui in Liberii litteris secundus appellatur.

Sozom. lib. 6. cap. 12.

Cyrillus in litteris Liberii notatus non est Hierosolymitanus.

70. Eum esse mihi omnino persuadere nequeo, plurimis de causis. Primo enim, quid hæc Romana delegatio ad Cyrillum, qui Hierosolymis pacifice agebat; quemque nihil contigerat metus ille, qui delegantes impulit ut

in Occidente patrocinium quærerent? Metuebant sibi à concilio Lampsaceno, in quo male mulctaverant Eudoxium, quem ne injurias suas ulcisceretur una Procopiani belli ratio remorata erat ex Socr. lib. 4. cap. 3. Denunciaverat eis Imperator, ut se cum Eudoxio conjungerent, *Soz. lib. 6. cap. 7.* quod malum ut averterent, Romæ & apud Valentinianum quærendum præsidium censuere. Nihil Cyrillo commune in illa Eudoxii offensione, nihil in illis Augusti de conjungenda cum ipso societate mandatis. Secundò, omnes illi episcopi ad eam Romani imperii partem pertinebant, quam nos Asiam minorem nunc solemus dicere: quorum sedes & nomina novimus, sunt ex Thracia, Lydia, Cilicia, Armenia, Cappadocia, Isauria. Eorum conventus, teste Socrate lib. 4. cap. 10. unde ad Liberium litteras dedere, Smyrnæ, in Pisidia, Isauria, Pamphilia, Lycia, celebrati. hæc distant maxime à Palæstina; nec eo occurrere videtur potuisse Cyrillus, cum raptim & festinanter coacta sint hæc concilia. Nam ita celeriter transacta res est, ut mirum sit tam multis rebus satis temporis suppeditasse. Romam pervenit legatio non serius Septembris mensis initiis: nec decreta est nisi aliquanto tempore post mortem Procopii, quæ extremis Maii diebus contigerat. Nam Procopio in Phrygia debellato, & occiso, Valens fratrem Romam proficiscentem aliquot dierum viam comitatus est. Inde ei reverenti, Heracleæ obviam fiunt Lampsaceni concilii legati; quibus male habitis, consultant inter se episcopi, legatis in urbes alter ad alterum missis, de quærendo in Occidente subsidio. tum in privatis conventibus quos in locis maxime dissitis celebrant, de mittenda in Occidentem legatione statuunt. Non potuere in his conventibus nisi finitimi episcopi interesse; nec dissitos episcopos exspectandi tempus fuit, ut Cyrillus è Palæstina in Ciliciam & Isauriam adventaret. Tertiò, ne eo Cyrillus adiret prohibebant occupationes in Palæstina ei ex Acacii morte natæ. Nam hoc anno duos Cæsareæ creavit episcopos, Philumenum, eoque statim expulso Gelasium. Quartò, illi omnes episcopi Nicænam fidem abrogaverant, quorum litteras ea ratione primo recipere detrectabat Liberius. cui responderunt legati, eos agnita veritate resipuisse. Per illam Nicæni symboli abrogationem intelligebat Liberius, subscriptionem confessionis Ariminensis, quam in sua ad eos epistola subscriptam ab eis fraude & perjurio deceptis ait. Atqui Cyrillum nullibi legimus huic formulæ subscripsisse; secutumque ejus exsilium antequam ea per provincias deferretur, eum videtur ab hac subscriptione liberasse. Quamquam fateor verba Liberi ita urgenda non esse, ut nemo eorum ad quos scribit à subscriptione illa liber fuerit; eademque ratione qua Cyrillum, quosdam in concilio CP. absentes depositos, qui in litteris tamen Liberii comprehenduntur, subscriptionis hujus immunes agnosci posse, ut Neonam Seeuciensem. Quintò, ex gestis concilii Tyanensis colligitur, episcopos de quibus agimus alienos fuisse à communione eorum præsulum, qui sub Joviano una cum Meletio consubstantialitatem receperant. Legatos enim eorum atque ipsos ad communionem admisere, utque idem in omnibus ecclesiis fieret per litteras admonuere. Atqui Cyrillus jam ante Antiochenum sub Joviano concilium in Meletii & communionem & familiaritatem admissus erat, ut vidimus, cap. 11. n. 59. His omnibus argumentis adducor ut alium prorsus à nostro Cyrillum in Liberii litteris commemorari existimem. Quis ille sit, conjicere possumus non affirmare: neque enim Cyrillos omnes qui id ætatis fuerunt novimus. Facile crederem illum esse Cyrillum in Armenia episcopum, de quo Basilius epistolis 58. & 187. si constaret eum fuisse ante hæc tempora ordinatum.

Soz. lib 6. cap. 12.

CAPUT XIII.

Cyrillus sub Valente tertiùm sede dejectus exsulat. Quis eo exsule Palæstinæ & in primis Hierosolymitanæ ecclesiæ status.

An. 367 & seqq.

Cyrillus exsulat sub Valente.

71. Certum est Cyrillum sub Valente exsilio mulctatum ecclesiam tertio amisisse. Epiphanius qui anno 375. scribebat, recenset episcopos qui eo depulso ecclesiam ejus tenuissent; & hoc tempore ab Hilariono occupatam testatur. Hieronymus, & Sozomenus Cyrillum post Valentis mortem, Theodosio principe, ecclesiam suam recuperasse tradunt. amiserat igitur sub Valente. Quo autem Valentis anno, non satis constat. sed cum diuturnum fuerit ejus exsilium, non uno sed pluribus interim ejus sedis invasoribus in historia memoratis; expulsionem ejus non ad aliud possumus magis opportunum tempus revocare, quam ad annum 367. quo Valens ab Eudoxio baptizatus, singulis cujusque provinciæ præfectis mandatum dedit, ut abdicati, Constantii temporibus, episcopi, qui sub Juliano fuissent in sacerdotia sua restituti, ecclesiis expellerentur. Quo quidem mandato Athanasius abiit Alexandria, multique alii catholici episcopi suis civitatibus ejecti. In his Cyrillum nostrum numerare licet. Ejus sedem toto illo tempore tenuere secundùm Socratem, Sozomenum & Nicephorum, Heraclius & Hilarius, qui idem est cum Helladio ab authore catalogi Coisliniani post Heraclium nominato: secundùm Epiphanium, Cyrillus alter à nostro & Hilarionus idem cum Hilario. Hieronymus post restitutum secundò Cyrillum, unum Hilarium qui ei successerit refert. Quo autem migraverit Cyrillus altum in historia silentium. sed eum loca exsilii varia commutasse colligi potest ex concilii CP. verbis, in quo Patres dum Cyrillum laudant, aiunt eum plurima variis in locis contra Arianos certamina subiisse: quorum omnium certaminum causas & modos tacuit historia.

Soz. lib. 6. cap. 12.

Palæstinæ & Hierosolymitanæ ecclesiæ status Cyrillo exsule.

72. Quam luctuosa, absente Cyrillo, Palæstinæ & Hierosolymitanæ ecclesiæ facies fuerit, non tacuerunt scriptores. In eam enim influxerunt & Ariani, & Apollinaristæ & Pneumatomachi, & omnis generis hæretici: eamque labem domesticæ turbæ consecutæ sunt. Gregorius Nyssenus lib. 2. in Eunom. pag. 315. Palæstinam numerat inter provincias, quæ hæreticam vastationem & grassationem expertæ sunt,

pulsis ecclesiarum præsidibus propter fidei defensionem insignibus. Cæsareæ pulso Gelasio, quem Cyrillus ei ecclesiæ præfecerat, substitutus ex Arianorum grege Euzoïus. Erant quoque alii ex eadem factione episcopi, ut Gemellinus, Philippus Scythopolitanus Patrophili successor, & Anastasius Philippi aliique. Qui quidem, ait Epiph. hæres. 73. num. 37. non occulte sed palam & audacter velut omnis bonitatis expertes, non Arii solum decreta docent, sed & suam ipsorum propugnant hæresim, ac veritatis professores insequuntur; quos non verbis modo nituntur evertere, sed hostilibus inimicitiis ac bellis lacessunt, & in rectæ fidei sectatores gladiis etiam animadvertunt; nec in una duntaxat provincia, sed in plerisque nefarie bacchati sunt. Hæc ille circa an. 375. addit n. 38. eos publice prædicare non dubitasse, creatum esse Dei filium, & creatum Spiritum-sanctum, ac Dei substantia alienum. Idem num. 24. de illis ait: Hodie audaciam ac licentiam nacti ac carnis brachio freti, nulla re jam obstante, quorum consilium inierant aperte illa prædicant. Nullus enim jam pudor illos retardat, neque mandato ullo coërciti simulationem quamdam ac speciem præ se ferre coguntur, ne nova quædam & inusitata agere videantur. Apollinariana etiam hæresis in eadem provincia grassabatur: cum enim post mortem Athanasii, episcopi Ægyptii nonnulli in Palæstinam relegati essent, S. Basilius epist. 293. in litteris quas ad eos dedit, divinam providentiam laudat, quod in eam provinciam ad comprimendam Apollinarianorum hæresim destinati videantur.

73. Mala hæc omnia sese in desertam à legitimo catholicoque episcopo Jerosolymitanam ecclesiam propensius effuderunt. Cumque locus magna confluentium ex omnibus partibus christianorum frequentia celebraretur, eo facilius sub episcopis Arianis, hæreticorum & cujusvis generis pestium patebat accessui. Dominabatur præsertim hæresis Ariana Imperatoris authoritate adjuta sub Hilariono, quem narrat Epiphanius hæres. 66. num. 20. Arianæ communionis accusatum fuisse. Nulla communione jungebatur cum exsulibus propter fidem Ægyptiis Diocæsareæ versantibus. Johannem enim Cyrilli successorem, qui tum juvenis jam in clerum fuisse adscriptus videtur, his verbis castigat Hieronymus epist. 38. olim 61. Eo tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum & Eunomianorum hæresis possidebat, quando tu Occidentalibus, & in medio exsilio confessoribus non communicabas; ille, (Epiphanium intelligit,) vel presbyter monasterii ab Eutychio audiebatur, vel postea episcopus Cyri à Valente non tangebatur. Sed quo tempore Epiphanius episcopus factus est, anno nimirum 367. vix Johannes decennis aut duodennis erat. Quamobrem hæc Hierosolymitanæ ecclesiæ ab Occidentis communione separatio, non potest ad ea tempora extendi, cum Epiphanius adhuc monasterii presbyter esset, & ecclesiæ clavum teneret Cyrillus. Idem Hieronymus inferius in eadem epistola; sciscitari non vult utrum

A Johannes persecutionis Valentis tempore crederet, quod postea profitebatur, *SS. Trinitatem ejusdem substantiæ & coæternam, ejusdem gloriæ & divinitatis esse*; num amaret eos qui talia prædicaverunt; cum quibus esset quando ista dicentes exsilia sustinebant: sed ipsi objicit, quod Theone presbytero Spiritum-sanctum Deum in ecclesia prædicante, clauserit aures, forasque cum suis concitus fugerit, ne tantum audiret piaculum. Ex quo tamen colligimus non adeo deditam Arianis ecclesiam fuisse, quin sanæ & orthodoxæ doctrinæ à Cyrillo traditæ generosos haberet professores. sed erant in ea-
B dem ecclesia Pneumatomachi, quos ab Ecclesiæ communione extorres, post Cyrilli reversionem ab exsilio, Melania curis & sollicitudinibus suis Ecclesiæ reconciliavit, ut cap. seq. dicemus. Apollinarianæ quoque hæresis contagio eadem laborabat Ecclesia, unde turbæ inter fideles maximæ excitatæ. De iis post Cyrilli reditum maxime inflammatis eodem capite à nobis agetur. sed antequam revocaretur ab exsilio, disputationes circa incarnationem, ab
C Apollinaristis dubio procul exortæ, solitarios monasterii in monte Olivarum ædificati turbaverant & sciderant. Palladius & Innocentius ex eodem monasterio, Basilium rogarunt ut pacis sequester esse vellet. Qui respondit epist. 184. an. 372. cupere se vehementer arbitrum pacis esse, sed hoc voto non succedente dolorem quidem ex ea re capere; haud tamen propterea cuiquam inimicum esse posse, cum bonum pacis jam dudum amissum esset. Idem de iis turbis ad Epiphanium scripsit epist. 325. an. 377. ait-
D que Epiphanium fratrum in monte Oliveti dissensionem moleste excepisse, ac pacem inter eos conciliari cupivisse; nec porro ignorasse quæ à nonnullis male adinventa turbas ingenerassent. subdit deinde Palladium & Innocentium scripsisse sibi de addendis ad Nicænam fidem, præter articulum de Spiritu-sancto, capitibus aliquibus circa incarnationem, quæ neque examinasset neque recepisset. In causa sine dubio erat eorum minime necessaria subtilitas. Cyrillo, qui pacis sequester ex officio esse debe-
E bat, absente, Basilius & Epiphanius fuerant in subsidium appellati. His omnibus malis accedebat catholicorum inter ipsos divortium, propter oppositas Paulini & Meletii factiones. Paulinum sequebantur Occidentales, quorum multi Hierosolymis monasticam vitam exercebant. Hæc omnia Cyrillo, cum ab exsilio revertit, multum negotii facessivere.

CAPUT XIV.

F *Cyrillus ab exsilio post mortem Valentis revertitur; Ecclesiam offendit maxime divisam.*

74. Valente à Gotthis prope Adrianopolim die 9. Aug. an. 378. superato & exusto, Gratianus Asia & residua Africæ parte imperio suo adjuncta, malis Ecclesiæ à patruo illatis medicaturus, præcepit ut episcopi ab illo religionis causa in exsilium ejecti restituerentur; ecclesiæque illis redderentur, qui Damasi communionem amplecterentur. Vi legis hujus multi revera episcopi rediere. Unum ex

An. 378.

Theod. lib. 5. cap. 1. 2. Socr. lib. 5. cap. 1. 2. Soz. lib. 7. cap. 1.

Cyrillus anno 378. sub finem ecclesiam suam recuperat.

An. 378.

Soz. cap. 2.

illis Cyrillum fuisse, probat tum id quod affirmat Sozomenus, quo tempore Gratianus Theodosium consortem adscivit imperii, nimirum 19. Januarii an. 379. Arianos omnes Orientis ecclesias patriarchales videlicet, Hierosolymitana excepta, etiamnum tenuisse; tum quod Socrates ait. lib. 5. c. 3. eodem tempore Cyrillum Hierosolymitanæ ecclesiæ præfuisse. Quod si præfatus Sozomenus alibi dicat, lib. nempe 4. c. 30. Cyrillum Theodosio demum imperante ad ecclesiam suam revertisse, ita intelligendum est, quasi tempus omne, quod ab obitu Valentis exactum est, in Theodosii imperio computet. Hieronymus ait in catalogo, Cyrillum sæpe pulsum Ecclesia & receptum, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuisse. Cum Cyrillus anno 386. & Martio quidem mense decesserit, nisi ab anno jam 378. reverterit, non possunt octo anni inconcussi episcopatus numerari: qui ne sic quidem pleni & integri obtinentur, sex fere mensium spatio decurtati.

Gregorius Nyssenus à concilio Antiocheno Hierosolymam delegatur.

G. Nyss. de eunt. Hierosol. tom. 3. pag. 653.

75. Perturbatam superiorum temporum confusione offendit ecclesiam, dum omnia hæreticis licent, ac nullus est moderator. Ex domesticis turbis & scissionibus vitium in mores influxit, qui tum Hierosolymis, ut infra videbimus, corruptissimi fuere. Turbas peperere Apollinaristæ, Pneumatomachi; quibus accessere & Pauliniani & fervidi catholici, Cyrillum propter vetera cum semi-Arianis fœdera suspectantes. Hæ turbæ ecclesiis cognitæ causa fuerunt, cur concilium quoddam eo tempore celebratum, cum decerneret Gregorium Nyssenum ad reparandam Arabiæ ecclesiam eo se cum publica authoritate conferre, simul statuerit, ut cum esset Arabia Hierosolymis contermina, Gregorius eam quoque urbem inviseret, cum ecclesiarum Hierosolymitanarum præsidibus, consultaturus quid remedii turbatis rebus adferri posset; nam ibi mediatore opus erat. Quodnam fuerit concilium illud, cum inter eruditos disputetur, facile adquiesco in Baronii sententia quam sequitur Tillemontius nota 5. in Greg. Nyss. pag. 735. hîc designari concilium Antiochenum anno 379. nono vel decimo post S. Basilii mortem mense, hoc est Septembri vel Octobri celebratum, teste Nysseno vit. S. Macrinæ, pag. 187. Non ex Antiochia Arabiam & Hierosolymam extemplo se contulit Nyssenus, sed in patriam remeavit, Macrinæ sororis funeri interfuturus, ibid. quæ aiebat ipsi in extremis posita, eum ad auxilium & correctionem ab ecclesiis mitti & vocari: sancta hæc virgo sub finem anni 379. decessit, nec ante annum sequentem destinatum iter peragere potuit.

Pneumatomachi ecclesiæ Hierosolymitanæ reconciliati.

Interim Melania & Ruffinus, post Ægyptiorum confessorum revocationem ab exsilio, Jerosolymam appulsi, monasterium ibi exstruxere: clerum ecclesiæ donis plurimis & alimentis suppeditatis honoraverunt: reconciliandæque paci studentes, cura, studio, persuasione perfecerunt, ut omnes hæreticos Pneumatomacos, hoc est Spiritus sancti divinitatis hostes, ad ecclesiam adducerent. *πάντα αἱρετικὸν Πνευματομάχον συμπείσαντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν.* Hæc Palladius Lausiacæ histor. cap. 118. Hæretici illi, ut vidimus cap. superiori num. 73. in Ecclesia & fortassis in clero erant, dum abesset Cyrillus; ita ut cum Johannes nostri postea successor, contrariam doctrinam in Ecclesia prædicari audiret à Theone presbytero, cum suæ hæresis sociis aufugerit. Hilarionum Arianæ communionis labe infamem, verisimile est mitiorem Ariana hæresim & ex ea natam non admodum dure insectatum esse. quamobrem illam Pneumatomachorum ab Ecclesia separationem & excommunicationem, possumus in Cyrillum optimo jure conferre; qui cum presbyter catecheses pronuntiaret, non semel adversus eos qui Spiritum-sanctum à Trinitate separabant, strinxerat stylum. Pneumatomachorum porro conversionem ad hunc annum referimus; quoniam anno sequente Hierosolymam cum venisset Nyssenus, omnes in orthodoxa SS. Trinitatis fide concordes se reperisse testatur, epist. ad Eustathiam &c. pag. 657. Ne Pauliniani schismatis finem, ejusdem Melaniæ curis perfectum, hoc quoque anno ponamus, obstant eæ quas idem Nyssenus postea offendit turbæ.

An. 379.

An. 380.

Schismatici Hierosolymæ nec Gregorii communioni se sociant.

76. Gregorius anni sequentis verno tempore iter ingressus, lustrata Arabia Jerosolymam pervenit. Turbarum authores sic incensos reperit, ut ipsius etiam Gregorii, qui pacis sequester venerat, communionem defugerent. *Cur*, inquit, epist. ad Eustath. pag. 660. *Tamquam fugiendi & aversandi judicamur, & aliud contra nos, quasi sancta contaminemus, excitatur altare?* Nullum habebat Gregorius Hierosolymis altare, præter illud in quo catholicus episcopus loci sibi communione conjunctus sacrum faciebat; quodque omnibus unitatem Ecclesiæ catholicæ retinentibus commune erat. Hi ergo aliud contra Cyrillum, cui Gregorius communicabat, exstruebant altare; atque, ut loquitur Gregorius pag. 657. « indivisam Christi tunicam lacerantes, « Christi nomen in Pauli & Cephæ appellationes secabant. « Cujusmodi essent schismatici illi, non satis aperit Gregorius, sed ex notis, quibus eos ille depingit, conjiciendum Apollinaristas fuisse, vel qui ejus hæresis suspicione laborant. Primum eos nihil à catholica de Trinitate doctrina alienum tenuisse, satis probant hæ Gregorii querelæ pag. 657. dum mirari se ait « unde nata sint divortia, cum omnes Patrem & « Filium & Spiritum-sanctum, qui unam in inconfusa & distincta Trinitate naturam, gloriam « & potestatem obtineant, pie glorificent & adorent. Secundò eos eodem loci describit uti homines « divino se zelo agi jactantes, qui sibi plus « cæteris & scientiæ & puritatis atque innocentiæ « arrogarent; cæterorumque simplicitatem « adeo contemnerent, ut abominabiles spectarent « cum recta quamvis Christi prædicatione ad se « accedentes. Tertiò, hos patet præterea inani « Arianismi formidine Cyrillum despexisse, quasi unum ex illis episcopis, qui iniquis Ecclesiæ temporibus humana gratia & favore evecti essent; quos despuere & rejicere æquum esset, ne humana potestas sese efferret adversus veritatem. Id suadent illa Gregorii verba, quæ ut puto ad aliud pertinere non possunt pag. 657. *Hic quæ belli probabilis causa esse queat? Tunc sane cum late obtinebant hæretica dogmata, laudabilis etiam*

An. 380.

res erat se periculo objicere adversus Potestates, per quas adversariorum dogma stabiliri videbatur, ne ab humanis potestatibus salutaris doctrina vi opprimeretur. Nunc autem, cum toto orbe terrarum ex æquo palam prædicetur pietas; qui cum hominibus piam doctrinam prædicantibus bellum gerit, non ille cum iis pugnat, sed cum eo qui pie ab iis prædicatur. Quartò, inter Gregorium & schismaticos illos videtur fuisse quædam circa incarnationem doctrinæ diversitas. id patet ex Gregorii defensione, qua errores Apollinaristarum ita à se removet, quasi eorum vel schismaticos insimulet, vel ab illis insimulatus fuerit. Nam in epistola ad Eustathiam, qua justos de infelici itineris sui successu dolores expromit, ait p. 660. se alta voce prædicare Christum Dei virtutem, semper immutabilem & incorruptibilem; (legendum enim ἄφθαρτος non ἄφεαςος) licet in carne corruptibili & immutabili versetur; qui non inquinetur in carne, sed quod inquinatum est purificet; se nec alium Jesum adnunciare, nec alterum Christum designare; se non, cum B. Virginem Dei param vocet, etiam *Homini-param* appellare, quemadmodum eorum nonnullos facere audivit; se non tres resurrectiones, non mille annorum ingurgitationes, non Judaicorum sacrificiorum ac terrestris Hierosolymæ instaurationem, similesque fabulas adnuntiare. Quæ quidem duplicem sensum habere possunt: ut aut Gregorius ab illis schismaticis Apollinarianæ hæresis insimulatus eam à se ableget ac removeat, aut eos ipse tamquam hujus suspicione adspersos tacite notet & figat. Quod quidem multo mihi probabilius videtur: si enim primum concesserimus, fatendum erit schismaticos illos Apollinarismi odio in contrariam hæresim, quæ postea Nestoriana fuit, abductos esse; dum alium & alium Jesum & Christum prædicarent beatamque Virginem *Homini-param* dicerent; atqui longe postea Gregorius ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem p. 262. dicebat hanc Apollinaristarum catholicæ fidei criminationem esse, quod nonnulli in catholica Ecclesia duos filios colerent, unum natura, alterum adoptione; se autem à nemine talia prædicari audivisse. Non ergo ea erat horum schismaticorum doctrina; sed potius Apollinaristæ cum essent, Gregorio, Cyrillo, & catholicis oppositam hæresim imputabant.

77. Existimo ergo 1°. hos homines Apollinaristas fuisse, quibus optime convenit zelus ille, quo se erga SS. Trinitatem, & promotos Ariana factione episcopos agi jactabant. Nam hujus hæresis authores inter fervidos consubstantialis & Athanasianæ causæ defensores habiti, qui Paulini, Spreto Meletio, communioni adhæserant. Illa quoque scientiæ affectatio, & aliorum simplicitatis despectiò ab Apollinaristis aliena non est, quorum hæresis multis subtilitatibus constabat. Quod autem B. Virginem contra omnem catholicorum omnium usum, modo *Dei-param*, modo *Homini-param* appellarent: ut id Nestorianæ hæresi oppositum, quæ, modo sibi cohæreat, *Dei-paræ* nomen admittere non potest; ita Apollinaristis

A optime convenit, qui divinitatem in carnem, qua sola hominem in Christo constare dicebant, conversam arbitrabantur. Hos tamen Apollinaristas magis suspicionem hæresis de se sparsisse, quam hæresim palam professos censeo: hos enim Gregorius non occulte & tacite quasi per ironiam fixisset solummodo, sed palam publiceque diffamasset; nec ad pacem prius quam errorem deposuissent, invitasset. Apollinaristarum verò nota versutia est, sub ambiguis professionibus delitescentium, ut in aliorum com-

B munionem irreperent, vel obtentam retinerent. Eos quoque mihi persuadeo, cum Hierosolymitanis Paulinianarum partium catholicis fuisse conjunctos: ad Paulinianos enim mihi pertinere videntur illæ de ordinatione Cyrilli querelæ, iis quæ Ruffinus & Hieronymus ab eis dubio procul hausta & accepta narrant, geminæ & simillimæ. Nam Ruffinus Cyrillum ait, *sacerdotium, confusa jam* propter Arianorum dominatum *ordinatione, suscepisse*: Hieronymus de Acacii manu ejus voluntatibus obsecutum

C mercedis loco hanc dignitatem obtinuisse. Nihil propter inflexam schismaticorum pertinaciam promovere potuit Gregorius: quare mœrens & tristis, infecta re, domum abire coactus est, lustratis prius sanctis locis. Præter eam dissensionem, gravi morum corruptione deformatum offendit ecclesiæ Hierosolymitanæ statum. Nullum impudicitiæ genus erat, quod apud eos non perpetraretur impune. Veneficia, adulteria, invidiæ, cædes, passim audiebantur. Tanta ibi ad trucidandum proclivitas & furor, ut fri-

D gidi lucelli gratia bellυino more in sanguinem contribulium mutuo grassarentur. Hujus mali causam refundimus, primo in promiscuum peregrinorum confluxum; nam inter eos, qui pietatis causa, loca sancta adibant, vagorum & sceleratorum hominum, ut fieri solet, admixta colluvies suis urbem malis inficiebat. 2°. Accedebat diuturna legitimi episcopi, & multorum forte ex optimis ministris absentia; cum Ecclesiæ invasores, suis magis quam Christi rebus intenti, nutantem authoritatem suam tueri unice studentes, subditorum mores compone-

E re negligunt, aut defectu authoritatis legitimæ forte non valent. Dubitari non potest, Cyrillum reliquo vitæ & episcopatus tempore reformando Ecclesiæ statui diligenter adlaborasse, nec revera tales postea de corruptis Hierosolymæ moribus querimonias legimus. Hieronymusque epist. nunc 49. Paulinum ab itinere Hierosolymitano dehortans, nihil Hierosolymis reprehendit, nisi quod in cæteris magnis urbibus esse solebat: *curia*, videlicet, *aula militum, scorta, mimi, scurræ, & omnia* quæ solent esse

F in cæteris urbibus.

78. Post Gregorii Nysseni discessum ponimus Paulinianæ factionis monachorum, qui ab Ecclesia separati degebant, reconciliationem, Ruffini & Melaniæ studiis operaque perfectam. Narrat enim Palladius Lausiacæ histor. c. 118. eorum curis quadringentos fere monachos Paulinianæ partis schismate separatos, Ecclesiæ conjunctos fuisse. Ἥνωσαν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τὸ κατὰ Παυλῖνον, ὡς ἀνδρῶν τετρακοσίων μοναζόντων. Monachos illos magnam forte partem Latinos

An. 380.

Nyss. epist. ad Eustath. p. 656.

...rum corruptio Hierosolymis.

Id. epist. de euntib. Jerosol. pag. 653.

Paulinianorum monachorum reconciliatio.

An. 380.

exstitisse probabile est. Certum multos latinos ad monasticen profitendam Hierosolymam proficisci solitos esse. Eos ab amplectenda Cyrilli communione revocabant sine dubio sparsæ in illa parte Paulini adversus Cyrilli canonicam ordinationem calumniæ. Parum eis refellendis idoneus erat Ruffinus, quem iis fidei nonnihil habuisse constat,& alioqui Cyrillo parum æquum fuisse apparet. Hoc quoque anno, saltem ante concilium C P. quo tantus ejus urbis episcopo concessus est honoris gradus, contigisse putamus historiam quæ in vitis Patrum refertur lib. 5. interprete Pelagio, libro seu 5. 15. *de humilitate* n. 88. Duo nempe fratres in quodam Alexandrini episcopatus tractu monasticen professi, castitatis studio scientiæ ac discretionis experte castraverunt se, quasi propter regnum cœlorum. Quod cum resciviſſet archiepiscopus Alexandrinus, ambos excommunicavit. Illi culpam ex evangelio male intellecto defendentes, Hierosolymitanum episcopum adiere, ut per eum à vinculo excommunicationis solverentur; qui illis patienter auditis idem responsum dedit, *& ego vos excommunico.* Ab eo repulsi, Antiochiam primum ad episcopum perrexere, à quo non minus habiti, Romam profecti nihil aliud à summo pontifice præter responsum hoc retulerunt, *ego vos excommunico, & segregati estis.* Nondum fracta tot repulsis pertinacia, quatuor illos episcopos honorem sibi invicem neglecta æquitate deferre rati, Epiphanium Salaminensem quasi virum sanctum, prophetam, & ab humanis dissimulationibus alienum adire constituunt. Qui cum appropinquarent ad urbem, episcopus de cœlo admonitus, in occursum eorum misit, qui eis denuntiarent ne civitatem ingrederentur. Tot episcoporum concordia, propheticoque Epiphanii oraculo perculsi, culpam agnovere tamdem, eamque confitentes in communionem recepti, & cum litteris commendatitiis ad proprium episcopum sunt remissi. Quod inter majores episcopos fratribus illis Constantinopolitani in mentem non venerit, argumento est ante concilium CP. contigisse hanc historiam, quæ alioqui eminentiam Hierosolymitanæ sedis haud parum declarat.

Historia duorum fratrum qui se castraverant, Hierosolymis & aliis in urbibus repulsorum.

CAPUT XV.

Cyrillus concilio Constantinopolitano interest, cui ordinationem suam approbat, ejusque authoritate commendatur.

Concilium Constantinopolitanum.

79. HOc anno Theodosius, ad componendum Orientalis ecclesiæ statum, non hæreticorum tantummodo verum etiam catholicorum inter se divortiis scissæ, Constantinopoli concilium ex episcopis totius imperii sui cogit. Centum & quinquaginta vulgo numerari solent episcopi, ex iis qui consubstantialitatem profitebantur; aderant enim ex Macedonianis sex & triginta. Sed inter illos quinquaginta centum comprehenduntur ex Socrate Ægyptii & Macedones, qui tamen nonnisi post Meletii mortem, ab Imperatore potius quam à concilio vocati occurrêre. Eo Cyrillus Hierosolymis accersitur cum Gelasio Cæsariensi, qui in subscriptionibus concilii Cyrillo postponitur.

Soz. lib. 7. cap. 7.

Socr. lib. 5. cap. 8.

An. 381.

Cyrillum Socrates & Sozomenus, dum episcopos concilii recensent, inter trium majorum sedium episcopos numerant; quem etiam cum illis concilio præsedisse narrat Sozomenus, & ex eo affirmant Theophanes, Cedrenus, & Glycas. Sed contumeliosum Cyrillo, quod affirmant Socrates & Sozomenus, Cyrillum eo tempore consubstantiali adhæsisse ex resipiscentia, cum ante, addit Sozomenus, Macedonii sententiæ adhæsisset. Nulla enim alia Cyrilli cum Macedonio præterquam in concilio Seleuciensi societas legitur. Jam ab anno 362. Meletii communionem sequebatur, qui tum omnem cum Arianis conjunctionem abjecerat, atque à Macedonio semper sejunctus videtur fuisse. Nihil unquam Cyrillo in Macedonianorum rebus, iis præsertim quæ adversus Nicænam fidem & divinitatem Spiritus-sancti gessere, commune fuit: imo Pneumatomachos Hierosolymis, cum ab exsilio rediit, à communione Ecclesiæ tenuit alienos, donec hæresim emendassent; Gregoriusque Nyssenus, cum Jerosolymis anno superiore versaretur, certum de integerrima Cyrilli circa SS. Trinitatem fide testimonium tulerat. Concilii gesta quæ omnibus nota sunt non persequar; tantum commemorabo quod Cyrillo proprium videbitur. Cum synodus illegitimam Maximi contra Gregorium ordinationem pronuntiasset, summoque favore Gregorium in hujus sedis possessione confirmasset, subita morte præreptus est Meletius Antiochenus; quem Gregorius Nyssenus unus è concilii patribus, oratione in ejus funere coram concilio habita pag. 587. *Patrem communem & ducem concilii vocat.* Justis ejus memoriæ persolutis, nonnulli, neglecto fœdere quod Meletium inter & Paulinum non ita pridem pactum fuerat, ut qui alteri superstes foret Ecclesiam obtineret solus, de successore Meletio subrogando ad concilium retulere; Gregoriique Nazianzeni qui tum concilio præerat ea in re subsidium & operam rogavere. Ille omnibus viribus ne id fieret obniti, utque ea finiendi schismatis Antiocheni occasio arriperetur supplicare. Non audita est ejus oratio ad pacem pertinens. Juniores adversus ipsum etiam cum impetu exsurrexere, ab eisque seniores nimis molliter passi sunt se abduci. Horum ratio erat, quoniam Christus in Oriente natus esset, idcirco æquum esse ut præcipua authoritas penes Orientales maneret. Quæ quidem ratio erat potissimum à Cyrillo urgenda, ejus loci præsule in quo totum illud Orientis decus positum erat. Certe ut esset Paulinianæ factioni infensior, perficere poterant turbæ ab illa parte in ipsum annis superioribus excitatæ, sparsæque ab eis adversus ejus ordinationem calumniæ, de quibus, ut infra dicemus, probabile est eum ad concilium retulisse. Sed cum anno superiore Paulinianos Melaniæ & Ruffini interventu sincere ad pacem admisisset, nihil nos cogit ut eum fervide adversus Paulinum egisse dicamus.

Cyrillus consubstantiale sequebatur longe ante concilium nec unquam Macedonianis partibus adhæsit.

Greg. Naz. carm. 1. pag. 25. 26.

pag. 27. 28.

80. Ea concilii adversus optima Gregorii consilia reluctatio, tantum ejus animo doloris injecit, ut à conventibus se subducere, ac de secessu cogitare cœperit. Interim Ægyptii & Macedones advenere, qui Gregorium in locum Maximi à Timotheo

Gregorius Naz. episcopatu se abdicat.

An. 381.

Timotheo Alexandrino in pretio habiti, ab Orientalibus in sedem C P. evectum fuisse inique tulere, & varios adversus hanc ejus ordinationem, quasi canonum vindices allegavere prætextus. Aliunde parum Ægyptiis & Macedonibus cum Orientalibus conveniebat. Quapropter Gregorius, id quod jam in solemni conventu proposuerat, ut se videlicet abdicaret episcopatu, exsequi decrevit; præsulesque exoravit, ut ad sedandam, quam ipse non excitaverat in Ecclesia tempestatem, sese Jonæ exemplo in mare præcipitari paterentur. Conditio à majori episcoporum etiam Orientalium parte excepta cum plausu, stupente & indignante Gregorio, quamvis se onere absolutum gauderet. Fuere tamen permulti, qui dum ita facile Gregorio postulata concedi viderent, sibi aures occluserint, abierintque è consessu, neminem alium in ejus sedem induci patientes. Qui illi fuerint, tacet Gregorius. Cum in hoc concilio non pauci sederent sancti quos Ecclesia in sanctorum tabulas retulit, hos tamquam humanis affectibus minus obnoxios, melioribus consiliis obsecutos credibile est. Unus autem ex eis Cyrillus; quem saltem à turba plaudentium de abdicatione Gregorii episcoporum excipere licet. Ii enim, ipso teste, fuere, qui vel in Meletii successore designando, cui rei se ille opponebat, ardentiores erant, *carm.* 13. *pag.* 85. *c.* vel qui ejus eloquentiæ nonnulla invidentia torquebantur, *de episcopis* pag. 302. col. 2. a. vel virtutem ejus invidis oculis intuebantur. ibid. b. vel tamdem qui doctrinæ ab ipso de Spiritu-sancto prædicatæ iniquiores erant; aut saltem fiduciam & libertatem qua Spiritum-sanctum Deum esse prædicabat, reprehendebant, *orat.* 32. *pag.* 519. & *carm.* 123. pag. 187. *c.* At nulla earum rationum ad Cyrillum pertinebat, qui sese Paulinianis Hierosolymæ etiam vivente Meletio reconciliaverat; qui virtutem & fidem in discipulis etiam suis majorem & firmiorem sua & præcipiebat & optabat, cat. 5. *n.* 12. *cat.* 15. *n.* 7. cui adesset eloquentia, etsi Gregoriana inferior, at non pœnitenda, qua populos sui studio tenebat adstrictos; qui denique longe ante Gregorium in catechesibus non minus diserte & sanctissimæ Trinitatis unam deitatem, & Sancti-spiritus divinitatem prædicarat; Pneumatomachosque paulo antea judicaverat ab Ecclesia alienos nisi resipiscerent. Cum igitur duplicem illam ob causam, contentionem nempe de successore S. Meletio adtribuendo, & exceptam facilius abdicationem Gregorii, factum sit ut ille concilium carm. 1. p.27. *gracculorum gregem & vesparum examen*, & carm. 11. p.81. b. magnam ejus episcoporum partem *grues & anseres* appellaverit; Cyrillum possumus ab hoc grege segregare.

Carm. pag. 26.

pag. 29. & 30.

Non fuit Cyrillus unus ex iis qui Gregorii abdicatione gavisi sunt.

81. In locum Gregorii postea ordinatus est Nectarius. Cyrillum etiam probabile est de ecclesiæ Hierosolymitanæ statu retulisse; commemoratisque ac refutatis adversariorum in suam ordinationem calumniis, eam concilio approbasse, ejusque authoritate confirmari satégisse. Id satis diserte significat hujus concilii Patrum, iterum in concilium anno sequenti congregatorum testimonium, quod infra referemus. Ordinato ecclesiarum statu, quædam ad refellendas hæreses & sanciendam ecclesiasticam disciplinam decrevit synodus, quibus facile Cyrillus assensit. Confirmata est Nicæna fides, cujus doctrinam Cyrillus in catechesibus expresserat, ipsa voce *consubstantialis* jam ab initio sui episcopatus approbata, & in litteris ad Constantium prædicata. Hæretici pronuntiati non Ariani solum, sed & semi-Ariani, seu Pneumatomachi, jam ab ipso Ecclesia exclusi; Apollinaristæ turbarum adversus Cyrillum authores; ipsi infensissimi Marcelliani, quorum hæresim jam ante complures annos atque in ipsis initiis debellaverat, cat. 15. n. 27. symbolum Nicænum auctum articulis, quorum doctrinam in catechesibus jam docuerat, ac verba ipsa tantum non ex symbolo Hierosolymitano expressa. De cæteris canonibus, quoniam nihil ad Cyrillum pertinent taceo. Concilio exacto domum cum cæteris reversus est. In reditu autem adstitisse videtur Antiochiæ, ordinationi Flaviani, quam Patres concilii CP. anni sequentis factam affirmant apud Theodoret. lib. 5. cap. 9. in concilio ab *episcopis provinciæ, & Orientalis diœcesis*, summo & unanimi Antiochenæ ecclesiæ suffragio ac consensu. Una autem ex quindecim Orientis diœcesis provinciis Palæstina erat. Cum vidisset in concilio CP. Patrum pene omnium conspirantem in adtribuendo Meletio successore sententiam, & totius pene Antiochenæ ecclesiæ ejus rei desiderium, suum etiam suffragium non denegandum judicavit, quidquid de re tota prius in concilio censuisset.

Cyrillus suam ordinationem concilio approbat.

An. 381.

Conc. P C. can. 1.

82. Eodem anno quo celebratum est concilium CP. aliud Aquileiæ sub finem anni mense Septembri ab Occidentalibus celebratum est; qui audito Orientalium decreto ut alius neglecto Paulino in locum Meletii subrogaretur, datis ad Imperatorem litteris, apud *Ambr. epist.* 12. rogaverunt, ut hac super re, generale concilium Alexandriæ cogeretur. ibid. n. 5. At Imperator Theodosius Orientalibus præcepit tantùm ut Constantinopolim accederent. Concilium tamen generale Romam indictum est. quod dum exspectatur, Maximus veteribus Petri Alexandrini litteris munitus, quas in aliquo Italiæ concilio obtulit, Occidentales adversus cum Gregorii, tum postea Nectarii in sede CP. ordinationem maxime commovit: hi ad generale concilium, quod Romæ celebrandum erat, causam ejus remittentes, Imperatorem per litteras obsecrarunt, ut Romam mitteret Orientales de communibus Ecclesiæ rebus simul deliberaturos. *Amb. epist.* 13. n. 6. & 7. Orientales ex Theodosii datis anno superiore mandatis Constantinopolim accedunt anno 382. Erant hi, magna pars eorumdem præsulum, qui anno superiore Constantinopoli concilium celebraverant: Cyrillus ne eodem accesserit, incertum. Ibi coacti; episcoporum, qui Romæ jam ad celebrandum concilium congregabantur, litteras, quibus ad eam synodum invitabantur, synodicas accipiunt, una cum Imperatoris litteris idem jubentibus. At illi, qui Constantinopolim solum ab Imperatore jam ab anno superiore convenire jussi erant, neque de illa Romana peregrinatione quidquam ante suum in regiam urbem

An. 382.

Concilium alterum Constantinopoli eorumdem ferme præsulum.

Theodoret. lib 5. cap. 8.

Theodor. lib. 5. cap. 9.

An. 382.

accessum audierant, ad iter longius imparati, nullaque episcoporum qui in provinciis remanserant consensione & authoritate, ad alterius præter Constantinopolitanum concilii celebrationem muniti, definitique temporis angustiis pressi; synodicas ad Romanum concilium litteras per tres episcopos eo delegatos dedere, quibus absentiam suam, cum ex memoratis modo, tum ex aliis pluribus causis excusant. Tum fidei suæ rationem redditurі, summnm aperiunt Nicæni symboli studium, ac compendiariam SS. Trinitatis & Incarnationis mysteriorum explanationem edunt, ad fusiorem à se factam, tum in Antiocheno an. 379. tum in CP. anni superioris concilio declarationem remittentes. Significant deinde ex Nicæni concilii præcepto apud se ecclesias administrari, & Constantinopoli in concilio generali Nectarium, Antiochiæ; Flavianum in concilio cum ex provincia, tum ex tota Orientis diœcesi coacto canonice ordinatos fuisse. Hierosolymitanæ verò omnium ecclesiarum matris reverendissimum ac Deo dilectissimum Cyrillum episcopum esse declarant, olim ab episcopis provinciæ juxta canonum præscripta ordinatum, multaque in variis locis contra Arianos certamina expertum. Hæc de canonicis trium præsulum, Constantinopolitani, Antiocheni & Jerosolymitani ordinationibus tanto studio adjecta; quoniam prima Occidentalibus à Maximo fraude deceptis displicebat; altera ab eisdem contra fœdera & leges attentata dicebatur: Cyrilli tamdem ordinationem noverant ab inimicis ejus, tam in Oriente quam in Occidente, injustis criminationibus infamatam.

CAPUT XVI.

Cyrilli obitus, & cultus in universa Ecclesia. Ejus forma descriptio secundùm Græcos recentiores. Effigies animi ex ejus gestis ac scriptis expressa. Præcipuæ ejusdem virtutes. ab impactis calumniis fides ejus vindicatur.

An. 384. *Socrat. lib. 5. cap. 10.*

83. De Cyrillo post concilium CP. an. 382. nihil amplius auditur in historia. In concilio quod Theodosius an. 383. Constantinopoli coëgit, cui sectarum omnium principes interesse voluit, erant Palæstini, Phœnices, & Syri, qui pro Flaviani Antiocheni partibus adversum Ægyptios, Arabes & Cyprios contentionem suscepere. Unus-ne ex illis Palæstinis fuerit Cyrillus, incertum. Nec multo post obiit. mortem ejus vulgo consignant an. 386. eam Sozomenus lib. 7. cap. 14. post Ruffinum cum Timothei Alexandrini morte conjungit. mortuus autem est Timotheus ex Socrate lib. 5. cap. 12. consulatu Arcadii primo, & Vadonis, qui est annus 385. Cum verò aliunde Hieronymus affirmet Cyrillum octo annis sub Theodosio principe inconcussum episcopatum tenuisse, non potest ejus obitus citius anno 386. consignari. Cumque Martio mense decesserit, ab extremis an. 378. temporibus quibus sedem recuperavit, ad Martium usque an. 386. mensem, plenos & integros annos octo obtinere non possumus; sed menses sex saltem deficiunt. Die Martii octava decima mortem ejus consignant

An. 386. Cyrilli obitus.

Cyrilli cultus in Ecclesia.

An. 386.

A Græci tum in Menæis, tum in S. Sabæ Typico, quod sequuti sunt ii, qui nomen ejus eadem die in Romanum martyrologium intulerunt. In Synaxario Claromontano notatur ejus *memoria* ad undecimam diem Martii, quo die præcipue S. Sophronii festum celebratur. Sed aliud habetur in eodem libro Cyrilli elogium ad diem 18. Martii qua decessit. In calendario Syriaco an. 1624. Romæ excuso, quod ecclesiastico gentis illius officio præfixum est, eadem Martii mensis die mors Cyrilli nostri re- B colitur. At in martyrologio Arabico-Ægyptio Roma ad Bollandistas misso, ad 20. diem mensis Martii habetur *memoria S. Cyrilli episcopi Jerosolymitani*. Mense quoque Martio, sed sine notatione diei habetur elogium Cyrilli in duplici Arabico calendario perantiquo: quorum in uno Cyrilli nomen cum elogio *divini* reperit illustrissimus Risius archiepiscopus Damascenus. In altero autem, quod ab amabili Burzæo Ricomagensi latine redditum est, quodque priori calendario fere respondet, continentur oratio- C nes quædam, multorum simul Sanctorum commemorationem complexæ, quarum septima Martio mensi subserviens, circa medium habet hæc verba: *Magnificemus Cyrillum innocentem.* Ex his omnibus, quæ Bollandistarum fere diligentiæ debemus, patet Cyrilli memoriam in omnibus ecclesiis, Romana, Græca, Syriaca, Ægyptia, tamquam unius è sanctis celebrari. Qui quidem universalis cultus abunde calumnias vivo & mortuo impactas refellit. Cum anni 351. initio episcopatum susceperit, fuit episcopus annos 35. è quibus anni fere sexdecim quibus ab- D sens fuit excipiendi. quamobrem annos novemdecim tantum Ecclesiam præsens rexit. Fuit autem ejus vita annorum fere septuaginta.

Cyrilli forma & habitus ex Græcis.

84. Græci in Menæo nonnulla de habitu ejus exteriore narrant, quæ vereor ut ex optimis monumentis accepta sint. Aiunt enim Cyrillum « statura corporis mediocri fuisse, pallidum, pro- « missis capillis, simo naso; lato ore, seu vultu « quadrato, superciliis in directum crispantibus; « canis, densisque pilis genas vestientibus, barba « in duas partes sub mentum divisa; adduntque « E moribus omnibus rusticitatem quamdam prætulisse. « Corpore laboris patientissimo fuisse facile crediderim, cum Hierosolymis magnum onus indefesse prædicandi alacriter sustineret. Si qua in illo rusticitas erat, tota vultus atque habitus erat, cum magna in eo ex ejus catechesibus erga subjectos comitas ac mansuetudo passim effulgeat.

Quis animus Cyrillo fuerit.

85. Verum potior ejus imago ex ejus scriptis, gestis, ac virtutibus exprimenda. Fuit animo, quantum conjicimus, excelso & forti, quem præ- F cipue in suscepta cum Acacio contentione prodidit. Nihil enim veritus versutum juxta ac audacem omnia aggredi virum, in aula Imperatoris potentissimum, Ecclesiæ suæ jura firmiter intrepideque tutatus est; ab eoque injuste depositus & expulsus, majus concilium civili more, novo ut ferunt exemplo provocavit; oratusque in concilio Seleucienſi, ut ad postulationem Acacii è consessu ad tempus discederet, gradu vel minimum cedere constantissime detrectavit. Emicuit etiam ejus fortitudo

Quæ Cyrilli fides.

Cat. 5. n. 12.

in præficiendo contra Eutychii & Arianorum factionem Cæsariensi ecclesiæ episcopo, non uno tantum, sed & altero post depulsionem prioris, violentamque alterius invasionem. Fides illi firma, curiositatis aliena, vacillationis expers, ac interrita. Symbolum traditurus monet, ut hanc intemeratam intactamque fidem toto vitæ tempore custodiant, neque ulla arte aut vi aliam sibi induci patiantur, etiamsi ipse mutatus alia doceret. Vitandam in divinis rebus curiositatem, & nihil ultra id quod in scripturis Deus revelavit, inquirendum millies repetit. Quam negligenda rationis ipsius aut sensuum contra fidei mysteria reluctatio, tota catech. 22. & 23. docet. Quanta verò in mediis, quæ in Ecclesia nascantur scandalis, constantia & fidelitate persistendum sit, cat. 15. n. 7. Firma in divinis oraculis fide, & divinarum promissionum exspectatione, negat se iniquissimis Antichristi temporibus de robore & nervis Ecclesiæ diffidere, cat. 15. n. 16. Judæorumque in templo instaurando sub Juliano conatus risit. Ecclesiæ traditionem & decreta uti inviolabilia habuit; & ne latum quidem unguem ab eis recedi posse persuasum habebat. V. cat. 4. n. 35. cat. 18. n. 16. Religione summa omnes usus & ritus Ecclesiæ suspexit. magnifica sunt quæ de vi exorcismorum, exorcisatarumque rerum, uti aquæ, olei, chrismatis; deque habenda in signo crucis, uti ad multa potentissimo fiducia, ac de sanctarum reliquiarum vi & efficacia passim disserit. Ex illo Ecclesiæ amore natum illud hæreticorum odium, quod ubique magno studio præcipit & inculcat. V. cat. 6. n. 13. 19. 33. 35. cat. 7. n. 1. cat. 16. n. 11. Quam alte animo imbiberat fidem, fortiter data occasione confessus est. Consubstantialem Trinitatem sui episcopatus initio prædicavit in litteris ad Constantium hujus doctrinæ inimicissimum datis. multa variis in locis pro catholica veritate contra Arianos certamina subiit, triplex exsilium passus; suæque quam cito licuit sese Ecclesiæ reddens, Apollinaristis, & schismaticis ita restitit, ut gravem sibi ab eis vexationem concitarit.

Cyrilli humilitas.

85. Magnus in ejus scriptis passim effulget de Deo sensus. magnifica sunt quæ de re ea disserit catechesis sextæ initio. Hanc sequebatur vilis illa de se existimatio, demissioque sui, dictis & gestis declarata, in evangelio & SS. Patribus tantis laudibus cumulata virtus. ea fit primùm, ut parum in nobis ipsis præsidii nobis putemus esse, spemque omnem in Deo collocemus. Hic in Cyrilli scriptis ubique sensus elucet. in omnibus fere catechesibus de rebus præcipuis dicturus divinam se gratiam quæ sibi ad recte dicendum necessaria sit, exspectare ait, & auditorum precibus confisum sermonem aggredi. V. cat. 12. n. 4. cat. 13. n. 8. cat. 16. n. 1. Nolebat ab auditoribus quidquam sua unius authoritate excipi ac credi; ac nisi idonea ex scripturis argumenta producat, æquo animo sibi fidem denegari patitur multis in locis, præsertim cat. 4. n. 17. cat. 12. n. 5. cat. 13. n. 8. Eadem humilitatis virtus facit, ut quorum ipsi bonorum nos inopes & indigos sentimus, ea non solum aliis non invideamus; sed ut illi habeant peroptemus, & habentibus gratulemur. Cyrillus auditoribus suis dona miraculorum & prophetiæ,

A illis temporibus satis communia, frequenter apprecatur; cum ipse prophetiæ dono non se carere solum, sed & indignum esse profiteatur, cat. 15. n. 4. *Non prophetantibus*, inquit, *nobis; indigni enim sumus.* Diffidens sibi monet, ne si ipse mutatus contraria doceret, ipsum sequantur, cat. 5. n. 12. aut si ipse culpæ succumbat, una cum ipso perire velint, cat. 15. n. 7. *Neque etiamsi ego qui te doceo peream, tu una mecum pereas. Sed fas est auditorem magistro meliorem fieri; & eum qui novissimus venit, priorem effici.*

B Is demissæ de se opinionis sensus tanto prædicabilior, quod non in tenui abjectoque ingenio, sed in excelso erectoque, forti ac grandi animo versabatur. Quo fit, ut eam quam in persequenda causa sua fortitudinem & constantiam retinuit, non pertinaciæ suique ipsius amori, sed officii conservationi adscribere debeamus. Magno ad promovendum Dei cultum studio æstuabat, ut suo labori non parceret; indefessæ tum in sua, quam ei Deus commiserat Ecclesia, tum in iis ubi hospitabatur, divini C verbi prædicationi insistens. Amorem & beneficentiam ejus in pauperes declaravit illa in egestate publica, ad sublevandam eorum inopiam sacræ supellectilis distractio; suscitata ipsi ab inimicis ob eam rem vexatione, & persequutione à Deo coronata. Pacis amans, & turbarum osor, primùm Maximo vivente, medium se & nulli parti addictum in ecclesiasticis dissidiis gravissimis habuit: dein Consubstantialitatem amplexus, eorum qui fide in tuto posita de voce sola ambigere videbantur, communionem non detrectavit; Meletioque ab inimicis suis ordi-D nato, cum ille sinceram & orthodoxam fidem professus esset, eum non solum uti episcopum, sed etiam in familiarium numero habuit. Paulinianos quoque monachos, ab illa parte quamvis offensus gravissime, ad pacem sine detrectatione recepit. E conciliis tam multis quæ sub Constantio celebrata sunt, pauca sunt omnino quibus ille interfuerit, nulli rei se ducem atque intermedium ingerens. Cumque in concilio C P. multis cum aliis depositus fuisset, illi & statim, & sub Juliano, Joviano, & Valente, multa adversus eos à quibus damnati fuerant, E & concilia & conventus celebravere, quorum nulli Cyrillus legitur interfuisse. Multas alias ejus virtutes in ipsius officio recensent Græci, « aientes eum animam suam virtutibus exornasse, mentem corporeis rebus superiorem effecisse; « cum mentem haberet divino timore inflammatam, omnem voluptatis fomitem in cineres redegisse; lacrymarum imbribus affectuum flammas exstinxisse, lampademque suam inexstinctam conservasse; ac denique desidiæ somnolen-F tia ab palpebris animæ constanter ejecta, in somnum justis convenientem placide obdormivisse. Quæ omnia sint ne communes loci quibus Sanctorum omnium ornatur pietas, an ex peculiaribus ejus virtutum characteribus expressa sint, ambigi merito potest.

Studium animarum salutis.

Charitas in pau

Pacis amor.

86. Patientiam sancti viri Deus toto ejus episcopatus tempore variis probavit modis, ter injustis accusationibus sede dejectus & in exsilium pulsus. In exsiliis suis, saltem in postremo, multa est ab Arianis passus. Domum redux intestinis dissidiis turbatam, & factionibus adversum se

Ab impactis calumniis liberatur.

suscitatis offendit ecclesiam; ordinationem suam doluit injustis suspicionibus infamari, quas etiam sancti & docti viri, ut Hieronymus & Ruffinus, scripto posteritati consignarunt. Tria præcipue in Cyrillo reprehenduntur, ordinatio ejus, variatio in fide, & in communione. Ordinationem ejus Ruffinus media temporum confusione factam ait, Hieronymus verò incredibilibus prorsus circumstantiis præditam refert. Hæc omnia nos, ex melioribus authoribus & monumentis suo loco dissolvisse speramus.

Nunquam in fide variavit.

Ruffinus ait Cyrillum *aliquando in fide, sæpius in communione variasse.* Astipulantur fere Socrates & Sozomenus, dum aiunt eum concilio C P. interfuisse, tum ex *mutata sententia Consubstantiali adhærentem.* Non credo illi alia de causa fidei variationem imputari, quam propter variationem communionis ipsi temere adscriptam. Sed prius agamus de fide. Dissentire non possunt ejus adversarii prima ejus & extrema episcopatus tempora cum sincera fide transacta esse; orthodoxamque ejus in catechesibus de Trinitate doctrinam Dissertationis tertiæ initiis invicte probabimus. ut idem de intermediis temporibus judicetur, nisi obstent diserta in contrarium argumenta, lex æqui justique postulat. Qualem certe num. 84. descripsimus Cyrilli fidem, in eam minime omnium variationis ac mutationis suspicio cadere potest; cum sese in antecessum judicio ipse suo damnaverit, si fidem mutaret unquam, cat. 5. n. 12. Alias, nullam aliam legitur Arianam formulam sua subscriptione approbasse, nisi Antiochenam forte cum aliis in concilio Seleuciensi; at ei forte una subscripsit Hilarius ibidem præsens; qui saltem in libro de synodis jam probaverat eam nihil nisi verum & catholicum continere; nec ad Arianum sensum flecti potest, nisi contortis & alienis prorsus ab obvio & legitimo sensu interpretamentis. Vocem *consubstantialis* primò suspectam videtur habuisse. Hunc ipsi sine dubio scrupulum excussit Athanasius an. 349. eo sane vocabulo fidem suam de SS. Trinitate professus est ad Constantium scribens, quod in sua cum Acacio de mutua utriusque fide contentione retinuisse videtur. Nec hujus abdicatio in formula Antiochena continetur; tantum prætermissio ac silentium. non igitur ei subscribendo *consubstantiali* repudium dedit. Ad summum, cum in concilio Seleuciensi idoneorum testium authoritate, de vocula solum, non de subjecta ipsi significatione ambigeretur; si vocem deseruisse ad præsidium fidei positam peccatum est, non mutatæ fidei sed amissæ constantiæ peccatum est; quod, inimicis fatentibus, pœnitentia diluit, & toleratis gravissimis ab Ariana factione pœnis.

Num saltem in communione variaverit.

88. Veniamus deinde ad objectam ipsi communionis variationem. Primùm, cum adhuc vivente Maximo solum presbyter esset, ecclesiæ suæ & episcopi morem & judicium sequutus, communionem cum Athanasio in Tyriensi concilio sede dejecto, nec fovit proprie nec rupit; alienum & inexpertum à turbis ecclesiasticis illius temporis cum tota ecclesia sua se habens. Ejus communionem amplexus est synodi Jerosolymitanæ an. 349. tempore. Utrum Acacii de manu ordinationem susceperit, dubitabile est. sed fac ita esse: non continuo cum Athanasio

A communionem rupit; qui cum sedem suam illo tempore nemine turbante obtineret, ad eum sine dubio synodicas & communionis initio episcopatus litteras dedit, si jam tum ille mos obtinebat. Fuerat Acacius gravi Sardicensis synodi, quam ecclesia Hierosolymitana receperat, fulmine percussus; sed iniquitate temporum factum est, ut ea sententia effectu careret. Nec Acacii communionem tempore concilii Seleuciensis, cum ille priora multo gravioribus crimina cumulasset, inire dubitavit S. Hilarius. Quanto innocentior Cyrillus, si, quod tamen B incertum est, ejus manu consecrationem episcopalem recepit. Quæ certe ordinatio, judice conc. C P. an. 382. secundùm canones peracta fuit. Ab Acacio præter jus fasque depositus, receptum habuit apud Sylvanum Tarsensem, iisque temporibus communionem, ac forte conciliorum societatem habuit cum semi-Arianæ partis principibus. At ii vel semper catholici fuere, una voce à rigidioribus veritatis defensoribus discrepantes, vel eo tempore sanam & orthodoxam fidem profitebantur: quod enim aliqui hæresim, quam postea publicarunt, jam tunc fortassis in C corde latentem premerent, id cognitori cordium Deo servandum judicium erat. Certe omnes quibuscum conjunctus videtur Cyrillus, magno tunc animo adversum Arianos decertabant, solique illos palam impugnabant; cum id quod supererat fortium consubstantialis defensorum, in exsiliis aut in latebris occultati essent; qui quidem semi-Arianos illo tempore pro fratribus charissimis, & sola à se vocula divisis habebant. In concilio Seleuciensi cum omnibus statim communicavit, sanctique Hilarii exemplo D nimium tutus est. Sciderunt se postea ab semi-Arianis Anomæi, quibuscum nullam postea legitur societatem & communionem junxisse. Meletio sese adjunxit Antiocheno an. 362. qui jam propter generosam veritatis confessionem exsularet; & omnem, quam prius fovisse cum Arianis videbatur, societatem abruperat. Nullam deinde in Macedonianorum rebus partem habuit; nisi socium se eis præstiterit in delegandis ad Liberium episcopis, qui delegantium nomine in Nicæni symboli verba jurarent, cujus rei Cyrillum existimo participem non fuisse. Suum sub Valente E exsilium non promeruit, nisi susceptis cum Ariana factione certaminibus, quorum etiam multa subiit in exsilio. Inde reversus, tantum in largienda sua communione delectus ac judicii habuit, ut Pneumatomachos ab Ecclesia tenuerit alienos. Ex quibus omnibus, quæ in tota Dissertatione fusius exposita sunt, apparet constantem ab ipso servatam hanc ineundæ communionis legem fuisse, ut eam nemini nisi sententia catholico, aut exterius eam fidem profitenti concederet. Voluisset Ruffinus credo, ut cum Acacio, Meletio, F Eusebio Samosatensi abrumperet, & Latinorum communionem sectaretur. Verum ipse in Oriente positus longe melius earum partium statum perceptum habebat. Nec accusari Cyrillus potest, quin eadem criminatione plurimi sanctitate celebres includantur episcopi.

Nunc ut summa Cyrillianæ vitæ capita tota hac Dissertatione sparsa, longeque à se avulsa colligam, hanc brevem illius synopsin uno conspectu repræsento.

Chronolo-

Chronologicum Cyrillianæ vitæ compendium.

NAſcitur Cyrillus Jeroſolymis vel in vicinia circiter annum 315.

Monaſticæ vitæ inſtitutis imbuitur, & virginitati conſecratur circiter annum 330.

Diaconus ordinatur à S. Macario, ut ſerius ann. 334.

Preſbyter creatur à S. Maximo, circ. an. 345.

Homiliam in Paralyticum dicit, noſtrâ ſententiâ, ante catecheſes & ſatis novus preſbyter.

Catecheſes 18. ad illuminandos per totam quadrageſimam, & 5. myſtagogicas ad Neophytos hebdomada Paſchatis pronuntiat, an. 347. vel 348.

In concilio Jeroſolymitano Athanaſius præſens in communionem receptus, & ſubſcripta ſynodus Sardicenſis an. 349.

Maximus moritur an. 349. vel 350.

Sedes aliquamdiu vacat.

Cyrillus ab epiſcopis provinciæ canonice ordinatur an. 350. vel 351.

Die 7. Maii apparet Jeroſolymis crux in cœlo ex luce: quod ſtatim Cyrillus Conſtantio nuntiat per litteras an. 351.

Ab ipſo pene epiſcopatus exordio contentionem ſuſcipit cum Acacio de Metropoliticis juribus. ſequutæ ſunt mutuæ utriuſque circa fidem accuſationes circa an. 352. & ſeq.

Acacius per biennium Cyrillum ad ſuum tribunal judicandum appellat an. 356. 357.

Cyrillus intereſt concilio Melitinenſi in Armenia, cujus decretis obſiſtentes Elpidium & Euſtathium fovet an. 357.

Cyrillus ab Acacio in tumultuario concilio deponitur, & Jeroſolymis expellitur initio anni 358.

Subſtituitur in ejus locum Eutychius.

Cyrillus appellat ad concilium majus, & ſe ad Sylvanum Tarſenſem recipit, apud quem in Eccleſia conciones habet.

Acacius illum Tarſo fruſtra exturbare conatur.

Cum Baſilio Ancyrano & Georgio Laodiceno communionem, ac forte conciliorum ſocietatem adverſus Eudoxium & Acacium init.

Adeſt in concilio Seleucienſi, in quo, citato incaſſum Acacio, à Patribus ſedi reſtituitur & Hieroſolymam revertitur an. 359.

Acacius animum Imperatoris adverſus Cyrillum accendit.

Cyrillus ſecundo deponitur in concilio Conſtantinopolitano, & in exſilium mittitur an. 360.

A Subſtituitur in ejus ſedem Herennius.

Mortuo Conſtantio Cyrillus ab exſilio revocatur, & ſedem ſecundo recuperat an. 362.

Antiochiæ fuit cum Meletio hujus anni æſtate: unde adducit Hieroſolymam converſum ad fidem Daphnitici Flaminis filium.

Prædicit inanes fore Judæorum in templo inſtaurando conatus an. 363.

Sub Joviano, & Valentis initiis, Jeroſolymis
B pacifice degit.

Acacio mortuo Cæſarienſi eccleſiæ Cyrillus præficit Philumenum: eoque per Eutychianam factionem deturbato, Cyrilloque ſeniore in ejus locum ſubſtituto; Cyrillus iterum hoc pulſo in ea ſede ſubſtituit Gelaſium ſororis ſuæ filium an. 366.

Cyrillus noſter, quorumdam ſententia, cum multis aliis ad Liberium delegat, ad ſuſcipiendam Nicænam fidem an. 366.

Valentis mandato Cyrillus tertio ejicitur in exſilium an. 367.

C Ipſi ſubrogantur, Heraclius, Cyrillus alter & Hilarius, qui ſedem obtinebat an. 375.

In variis exſiliis multa contra Arianos certamina ſubit.

Poſt Valentis mortem Jeroſolymam revertitur, ac ſedem tertio recuperat an. 378.

Eccleſiam ſuam hæreſibus, ſchiſmatibus, & morum corruptelis deformatam offendit: petitque auxilium à concilio Antiocheno an. 379.

Ruffinus & Melania ipſi Pneumatomachos
D omnes ab Eccleſia expulſos reconciliant. an. 379. vel 380.

S. Gregorius Nyſſenus concilii Antiocheni mandato Hieroſolymam ad pacificandam eccleſiam miſſus, prævalente ſchiſmaticorum & hæreticorum pertinacia, re infecta, abit. an. 380.

Quadringinti monachi Paulinianæ partis, Ruffini & Melaniæ opera, Cyrilli communionem ampleđuntur an. 380.

E Cyrillus duos monachos ab Alexandrino epiſcopo propter ſui caſtrationem excommunicatos rejicit.

Intereſt concilio Conſtantinopolitano œcumenico II. an. 381.

Laudatur ejus vita, & à concilio CP. omnium pene eorumdem Patrum qui concilium anni ſuperioris celebraverant, canonica ordinatio defenditur an. 382.

Adſtitit forte in concilio CP. anni 383.

Cyrillus moritur die 18. Martii anni 386.

DISSERTATIO SECUNDA.

De scriptis S. Cyrilli, ac potissimum de Catechesibus. In qua earum veritas & integritas defenditur: explicatur nomen, natura & ratio: annus, tempus, & locus quo habitæ sunt, exponuntur: Cyrillianaque docendi ac dicendi ratio investigatur.

CAPUT PRIMUM.

Recensentur omnia scripta S. Cyrilli, genuina, dubia, deperdita, supposita, cum fragmentis.

Dissertationis hujus scopus.

1. De scriptis Cyrilli dicturus, eorum primo numerum instituam: deinde quoniam singulorum, præter catecheses, opusculorum in præfixa eisdem admonitione, veritatem & sinceritatem defendo, quæque ad ea pertinent expono; hic catecheseon proprie nomen suscipiunt. Quarum veritatem, antiquitatem & integritatem adversus malevolam criticorum protestantium calumniam, qua potero vi, asseram. Post de toto genere catecheseon dicam; Cyrillianarumque imprimis naturam & intimam rationem exponam. Quæ sit earum inscriptionis ratio, quæ titulorum ipsis præfixorum authoritas: quo præcise anno, & tempore, quibus diebus & horis, ac quibus circumstantiis dictæ. Tum de Cyrilliana docendi ac dicendi ratione, adjumentis ab ipso adhibitis, ac de stylo tandem loquar. Ab enumeratione scriptorum exordior.

Opera Cyrilli genuina.

2. Pauca ad nos Cyrilli scripta pervenerunt: nec multo plura ab eo composita fuisse, ullis certis monumentis testatum est. Quidquid ab eo genuini & sinceri habemus, ante episcopatum ejus aut in ipso episcopatus initio scriptum est. Mirum sane, hominem ab juventute ipsa in dicendo exercitatum ac subactum, nullum fere in tanta annorum serie, quibus nobilissimæ Ecclesiæ præfuit, sui ingeni monumentum reliquisse: aut eos qui catecheses ejus, dum presbyter esset, ex ore dicentis exceptas scripto consignarunt, nullas aut pene nullas ejusdem episcopatus gradu aucti homilias ac conciones posteritati conservasse. Tria tantum integra habemus germana & sincera Cyrilli opera: catecheses ad Illuminandos decem & octo per totam quadragesimam dictas; & mystagogicas quinque ad Neophytos singulis Paschalis hebdomadæ diebus pronuntiatas. Sequitur Homilia in Paralyticum ad piscinam jacentem: quam uti à Cyrillo adhuc indubitate presbytero habitam, epistolæ ad Constantium præposuimus. Succedit demum illa ad Constantium epistola, quæ initio episcopatus ab ipso data est. Catecheseon veritatem in hac Dissertatione vindicabimus: aliorum vero duorum opusculorum in monito eisdem præposito.

Opera Cyrilli deperdita.

3. Deperditorum Cyrilli monumentorum memoria est in fragmentis modicis, quæ veteres A conservavere. Concilium Lateranense, S. Maximus martyr, & author anonymus seculo octavo antiquior in opere nondum edito, duo referunt testimonia Cyrilli nostri ex homilia quadam in illum Johannis evangelii locum, in quo Dominus aquam in vinum ad nuptias commutasse memoratur. Aliud fragmentum citat Leontius in opere inedito adversum Monophysitas, ex homilia Cyrilli in illa verba Johannis XVI. 28. *Ego vado ad Patrem meum.* Quid de illis fragmentis B sentiendum, in Admonitione iis præfixa aperui. Si quis ea inter spuria aut dubia saltem Cyrilli opera accensere velit, non veto. Mihi nihil à Cyrillo alieni videntur habere: eaque conjungendo cum homilia in Paralyticum, non illegitima suspicio oritur, fuisse olim integrum Cyrilli in Johannis evangelium homiliarum opus.

Homiliæ Cyrilli quarum mentio fit in catechesibus.

4. Deperditis ejus operibus accenseri possunt homiliæ quas presbyter dicebat, eodem tempore quo pronuntiabat catecheses, quæque nunquam fortassis scripto exceptæ sunt. Trium, C imo & quatuor ex illis argumenta & memoriam in catechesibus conservavit. Catech. 10. n. 14. de sacerdotio Christi dicens, remittit ad homiliam quam in synaxi Dominica die præcedenti recitaverat, in illa verba: *Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, sive Psal. 109. ℣. 4. sive epistolam ad Hebræos cap. 5. ℣. 6. interpretaretur. Magno nobis, ad intelligendam Cyrilli de æterno Christi sacerdotio sententiam, subsidio esset hæc homilia si superesset. Cat. 13. num. 16. se antea dixisse significat de silentio Domini cum judicaretur ab hominibus. D Catechesi 14. n. 24. auditoribus compendiose repetit partem eorum quæ die præcedenti, ea Dominica erat, dixerat in synaxi de adsumptione, seu ut nos dicimus, adscensione Domini; cum consueto lectionum in Ecclesia ordini obsecutus, hujus diei lectione ad dicendum de sublato in cœlos Domino perductus esset. Cat. 13. num. 9. auditoribus in memoriam revocat expositionem non ita pridem à se factam in Ps. 58. & in hæc illius verba: *Conversi sunt ad vesperam, & famem passi sunt ut canes, & circumdederunt civitatem*: Quæ verba principibus Judaici E populi, dum comprehensus est Jesus, accommodaverat. Catechesi demum 12. num. 18. testatur se alibi dixisse, per virgam ferream Romanum imperium significari; quod in aliqua fortassis Psalmi secundi expositione protulerat. Cyrillum singulis annis catecheses habuisse, notatur in observatione quadam Amanuensis alicujus à nobis edita post indiculum catecheseon

procatechesi præfixum: sed eas solas quas habemus scripto consignatas significat. In deperditis etiam numerari potest continuatio historiæ ecclesiasticæ Eusebii per Gelasium Cæsariensem, qui opus illud avunculi sui Cyrilli hortatu suscepisse testabatur, apud Phot. cod. 89. p. 210. imo ex Photio ambo in idem opus suam operam videntur contulisse. sed quod ait Photius reperisse se in aliis monumentis, Cyrillum & Gelasium nullam sibi propriam historiam composuisse, tantum latinam Ruffini græcam fecisse, nollem à tanto viro dictum. nam Ruffini historia longe post Cyrilli mortem, quæ in ea suo ordine memoratur, conscripta est.

Opera S. Cyrillo supposita.

5. Supposita Cyrilli nomini opera duplicis sunt generis: alia enim optimorum, aut saltem non malorum sunt authorum, per errorem Cyrillo nostro adtributa: alia ab nebulonibus manifestâ fraude ejus nomini supposita. In primo ordine numero homiliam *in occursum Domini*, quam cum nonnulli eruditi viri non alienam Cyrillo judicarent, ab authore docto quidem & erudito sed multo recentiori profectam certis documentis approbasse me spero. Item historiam ecclesiasticam & mystagogicam, seu sacræ Liturgiæ explicationem; quæ in nonnullis mss. Basilio Cæsariensi, in aliis Cyrillo Jerosolymitano tribuitur: sed verus est fœtus Germani CP. patriarchæ, in bibliothecis Patrum græce & latine editus hoc titulo, *Theoria mysteriorum;* quem quidem Thomas Millesius in cod. ms. bibliothecæ Bodleïanæ repertum multo breviorem, & uti opinatur sinceriorem ad calcem Cyrilli operum dedit. Opus illud existimat Germani II. CP. patriarchæ qui circa annum 1226. sedem hanc occupabat. Libentius crediderim à Germano profectum, qui Leonis Isaurici temporibus an. 726. florebat; quod quidem postea additamentis auctum in majorem molem excreverit. Sed cum certum authorem habeat alterutrum ex illis Germanis; hic recudendum non existimavi. Tom. 5. conciliorum Harduini editus est Anonymi libellus de sex synodis, qui in ms. collectione Regia cod. 2931. fol. 219. appellatur Κύριλλος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, *Cyrillus Hierosolymorum episcopus.* falsa perspicue attributio. Inter *varia sacra* edita à Stephano le Moine tom. 1. pag. 68. Germano CP. tribuitur. Homiliæ *de occursu* subjeci brevem chronologiam quæ Cyrilli non est, ejus tamen nomine in aliquo ms. reperitur. His operibus non dolo malo, sed errore præfixum Cyrilli nomen. Sequuntur suppositæ Cyrilli ad Julium Romanum, & Julii ad Cyrillum de die nativitatis Domini litteræ, quæ certe nunquam à Cyrillo Juliove prodiere. In alio exemplari non Cyrilli sed Juvenalis ad Julium, ejusdemque ad Juvenalem dicuntur litteræ. Juvenalis, non Julio sane centum ante annos mortuo, sed alicui ex Romanis pontificibus in eamdem sententiam scribere potuit. Sed utrum ista scripserit, dubium; ne dicam falsum prorsus esse. Sed omnem fere impudentiam vincit, quod inscitus & imprudens nebulo Augustini ad Cyrillum, & Cyrilli ad Augustinum epistolas finxit de obitu & miraculis S. Hieronymi: quæ quidem flammis digniora quam typis num recuderem dubitavi. Vicit tamen sententia, ne in hoc opere desiderarentur; ut hoc uno exemplo, quantum mendacio licuerit declararetur. Ejusdem furfuris est fragmentum à S. Thoma sub nomine Cyrilli citatum, quo omnia sive germana sive spuria Cyrilli opera conclusi.

CAPUT II.

Catecheseon 18. ad Illuminandos, veritas, antiquitas, & integritas defenduntur.

Protestantium nonnullorum sententia de catechesibus vel Cyrillo suppositis, vel interpolatis.

6. Adeo diserta sunt & luculenta quæ ad defensionem catholicorum dogmatum ex Cyrillianis catechesibus proferuntur argumenta, ut Protestantes nonnulli, contortis ratiunculis, quibus ea eludere laborant diffisi, nodum hunc sibi inextricabilem secandum potius quam dissolvendum judicarint: catechesesque nostras, injectis primum in Grodecii ac Prevotii fidem suspicionibus, Cyrillo nostro eripere, aut saltem uti interpolationibus & assumentis deformatas authoritate omni spoliare laboraverint. Rivetus Hieronymi authoritate pressus, Cyrillum fatetur catecheses composuisse; an autem illæ sint quas habemus, merito ait in dubium vocari. Cum autem ab Theodoreto, Johanne Damasceno, Johanne Cyparissiota ex nostris catechesibus uti ex Cyrillianis testimonia producantur, non vult præfracte negare catecheses Illuminandorum magna ex parte Cyrilli esse; sed nullatenus dubitat nonnulla in illis esse detracta, nonnulla assuta. quibus argumentis, inferius aperiam. Cum autem mystagogicas quinque similibus veterum illas citantium testimoniis confirmari ignoraret, eas Cyrillo prorsus abjudicat, ut Johanni cuidam Hierosolymitano potius tribuat. Cæterum cujuscumque sint, puras non esse à corruptione interpolatorum pro certo habet, & rem ipsam loqui ait. In hujus judicio omnino adquiescit Albertinus. Jam dudum illa critici utriusque, & eorum qui hanc authoritatem sunt secuti, ejecta & explosa sententia est, etiam ab iis qui easdem partes eamdemque communionem amplexi erant. Quamobrem satius fortassis esset nos ab ea controversia, quæ in hoc tempore jam nulla est, abstinere. Ne tamen cuiquam in mentem postea veniat obsoletam illam & exsibilatam opinionem suscitare; doctorum virorum judicio, catecheseon omnium veritatem & integritatem in tanta luce collocandam existimavi, ut si quis eam rem nondum satis exploratam habeat, eum pudeat de tam aperta veritate solummodo dubitasse. Ab decem & octo prioribus catechesibus exordior.

Catecheses S. Cyrillo asseruntur veterum authorum testimonio & citationibus.

7. Cyrillum Hierosolymitanum catecheses composuisse dubitari non potest, propter Hieronymi scriptoris æqualis authoritatem. Illas autem non alias à nostris esse, duplici argumento convincitur. Primum sumitur ab externis antiquorum authorum testimoniis, quibus efficitur nostras catecheses jam ab ipso Cyrilli tempore, aut saltem proximis temporibus extitisse, & Cyrillo Jerosolymitano nulla dubitatione tributas. Alterum internum est, & ex ipsis catechesibus depromptum. Nullæ pene veterum testimonio destitutæ sunt catecheses. Sed

eas alii sub authoris nomine citant, alii compi- A lant & transcribunt tantum, suppresso authoris, vel indicato generatim duntaxat SS. Patrum nomine. Secunda catechesis laudatur cum hoc secundæ Cyrilli catecheseos titulo, & verborum à quibus incipit designatione, à concilio VII. œcumenico an. 787. celebrato. Quarta à Leontio, & ante ipsum à Theodoreto centum post dictas catecheses annis scribente, cum designatione quartæ catecheseos *de decem dogmatibus*, & specialis tituli *de generatione ex virgine*, qui citatis à Theodoreto verbis in catechesi præfigitur. Quinta citatur in catena in B Johannem. Sexta à Photio & Petro Siculo. Septima ab Anastasio quæstionum 153. seculi sexti vel septimi authore, à S. Maximo, & Philippo solitario. Nona in catena in Johannem. Decima à Johanne Cyparissiota. Duodecima à Johanne Damasceno. Tertia decima pluries in catenis in Lucam & in Johannem. Octava decima ab authore quæstionum sub Athanasii nomine, Elia Cretensi, Antonio Melissa. Hi omnes nostras catecheses sub Cyrilli, & pene omnes sub Hierosolymitani nomine laudant. Tantum Cretensis Elias sub nomine SS. Patrum C generatim. Nec minor eis accedit authoritas ab iis qui tacito authoris nomine sententias ejus transcribunt & compilant. inde enim efficitur eas illorum tempore exstitisse. S. Nilus, qui aliquamdiu vixit cum Cyrillo nullam pene ejus catechesim intactam reliquit, è qua non aliquas, quandoque etiam prolixiores sententias ad verbum suis epistolis insereret, velut è procatechesi, cat. 2. 4. 7. 12. 16. 18. Ruffinus, qui Hierosolymis diu Cyrillum vidit, ex cat. 13. 14. 15. & 18. plurima transtulit in suam symboli D expositionem. Basilius etiam Cyrilli sententiis ex procat. & Gregorius Nazianzenus ex cat. 3. usi videntur. Proclus, Basiliusque Seleuciensis catechesim 12^{am}. interdum compilare videntur. Item Cæsarianorum dialogorum author catechesim 16^{am}. Johannes Damascenus nonnullas ex cat. 1. & 15. suis libris sententias adspersit. Ex catechesi 15. nonnulla sumpsit Pseudohippolytus in libro de consummatione mundi & Antichristo. Catechesis nona exstabat in mss. nonnullis seculo decimo, imo & octavo sub nomine homiliæ S. Basilii *de Deo incomprehensibili*. Alios E omitto, quos in indice notatos reperire est.

8. Sed quo hæc tanta testium nubes? unus omnino satis est. Nam si alicujus antiqui authoritate, verbi gratia, Theodoreti vel Ruffini constet unam tantum è nostris catechesibus, uti quartam vel 13^{am}. Cyrilli esse; illud de omnibus est probatum. Adeo omnes secum connexæ sunt, & in unum doctrinæ corpus efficiendum conspirant, ut ne una quidem à cæteris divelli queat. ut ipse monuit author, procat. n. 11. ex omnibus simul catechesibus, veluti totidem la- F pidibus ex ordine positis & coagmentatis, unum quoddam christianæ institutionis ædificium confici, cujus nulla pars sine totius ædificii periculo prætermitti aut detrahi possit. Nempe avulsa catechesi una, vel etiam parte ejus aliqua, imperfectam & mancam habes, quæ in toto opere proponitur, christiani candidati institutionem ac symboli expositionem. Is est omnium catecheseon ordo, ut posteriora semper ab anterioribus dependeant, & anteriora posteriorum exspectationem complectantur. subsequentes catecheses in antecedentibus promittuntur, & in subsequentibus præcedentes citantur. Promittit author in procat. n. 11. plenam & integram de nostris dogmatibus expositionem, variis catechesibus per totam quadragesimam habendis. Pollicetur & cat. 4. n. 3. & cat. 5. n. 12. singulorum symboli capitum accuratam ac diligentem expositionem. At cat. 18. n. 32. id se diversis catechesibus perfecisse & absolvisse pro virili parte testatur. Primam, secundam & tertiam catecheses citat cat. 18. n. 22. aiens se in prioribus catechesibus de baptismo pœnitentiaque dixisse. Primam item & tertiam citat cat. 4. n. 32. & cat. 16. n. 30. Catecheses sextam, septimam, octavam, nonam, decimam, duodecimam, ac forte etiam tres sequentes citat cat. 17. num. 2. Præterea in catechesi 7. num. 1. citat sextam, in octava num. 1. septimam, decimam citat in catech. 11. n. 1. & in cat. 13. n. 9. Undecimam in cat. 12. n. 4. & cat. 13. n. 9. Ad duodecimam remittit cat. 13. n. 9. Tertiam decimam in memoriam revocat cat. 14. n. 1. Eamdem & decimam quartam memorat in cat. 16. n. 4. Promittit in decima sexta num. 32. septimam decimam, & in septima decima num. 1. variisque in locis citat & remittit ad sextam decimam. Ex his intelligis omnes catecheses unius manus esse: quod alioqui satis probaret unum omnium institutum & scopus, una in omnibus docendi & dicendi ratio; eadem doctrina sæpius inculcata & repetita, eædem sententiæ crebro iisdemque pene verbis repetitæ, idem scripturas & citandi & interpretandi modus. Una igitur catechesi ex authoritate veterum & æqualium authorum Cyrillo asserta, ab eodem simul universas proficisci effectum & conclusum est.

9. Ad alterum argumentum venio, quod his duabus propositionibus includo. Prima est catecheses nostras Jerosolymis certo certius habitas esse: altera, authorem quarto seculo, imo ante medium seculum quartum scripsisse: qua ætate constat Cyrillum Jerosolymitanæ ecclesiæ presbyterum fuisse; ac catecheses habuisse adhuc juvenem, & ut cum Hieronymo loquar *in adolescentia*. Catecheses Jerosolymis dictas esse omnes paginæ clamant. Auditores suos Jerosolymitanos appellat cat. 3. n. 7. *Cognoscite ô vos Jerosolymitæ*. Cat. 12. n. 20. *Loca quod attinet, tu Jerosolymitanus cum sis, jam atne novisti* &c. cat. 18. num. 34. *illuminare nova Hierusalem*. Cum de mysteriis christianæ religionis disserit, non omittit quæ Jerosolymis peracta sint, & inde urbi asserit dignitatem, vel ex ipsorum locorum conspectu veritatem illorum tuetur. Monet cat. 3. n. 7. Jerosolymam baptismi primitias accepisse, cum ad Johannis baptismum accederet: *omnium enim*, inquit, *bonorum prærogativa in Jerosolymis*. Catechesi 16. n. 4. *Spiritus sanctus in Pentecoste super Apostolos delapsus est, isthic in Jerusalem. omnium enim apud nos sunt prærogativæ*. & cat. 17. num. 13. *Cum complerentur dies Pentecostes, hic, in civitate ista Jerusalem (nostra enim est hæc quoque prærogativa: loquimurque non de his quæ apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis) Pentecoste*

Catecheses nostræ Jerosolymis dictæ sunt.

Pentecoste igitur cum esset, &c. Vide & ejusd. catech. n. 16. & 38. De sacra Eucharistia, cat. 18. n. 33. vocat eam mysteriã ex altari sumpta, quæ *isthinc*, inquit, *initium acceperunt:* Jerosolymis videlicet primum instituta. Veritatem adventus Christi probans cat. 10. n. 19. in testimonium assumit *sanctum crucis lignum, quod*, ait, *ad hodiernum usque diem apud nos conspicitur:* palmam in valle sitam, quæ ramos pueris Christum encomio celebrantibus ministravit: Gethsemane locum, Judam adhuc quasi demonstrantem. additque: *Sanctus iste Golgothas super cætera edictus testatur, conspicuum se ostentans. testatur monumentum per Sanctum, & qui in hunc usque diem jacet lapis.* Cat. 13. n. 38. eadem iterum repetit testimonia, quibus nova superaddit, in primis præsentem Caïphæ domus vastitatem, & n. 39. Pilati prætorium *nunc*, inquit, *in solitudinem redactum.* addit: *Golgothas iste sanctus supereminens, atque in præsentem usque diem fidem faciens quomodo petræ propter Christum eo tempore sunt scissæ.* Proximum quoque monumentum, & prope monumentum jacentem lapidem in testimonium appellat. Eadem cat. n. 22. ait se de tropæis Domini in ipso ter sancto Golgotha dicere. *Alii enim*, inquit, *tantummodo audiunt: nos autem & videmus & tangimus.* n. 23. crucifixum vere Dominum fuisse probans, *vides*, ait, *locum Golgothæ.* Secuta est acclamatio auditorum assentientium. Cat. 14. n. 22. iterum petram monumenti, & lapidem in diem usque præsentem conspicuum, & ipsam, in qua dicebat, Resurrectionis ecclesiam à Constantino ædificatam, in testimonium veræ Christi resurrectionis vocat. Alia loca vide cat. 4. num. 10. & 12. Montem Olivarum in testimonium adscensionis citat cat. 14. num. 23. *Multos testes habes. habes hunc ipsum resurrectionis locum. habes locum adscensionis nobis ad Orientem situm.* Montem etiam Olivarum ex ipsa urbe contemplari jubet auditores, cat. 12. num. 11. Sionis quoque vastitatem, subactum aratro & repletum cucumerariis locum, uti testis coram testibus describit cat. 16. n. 18. Se è regione & inconspectu Jerosolymitani templi orationem habere testatur cat. 7. n. 6. & cat. 10. n. 11. Ecclesiæ, cujus erat, primum episcopum fuisse Jacobum fratrem Domini, ait cat. 4. n. 28. & cat. 14. num. 21. septemque priores diaconos appellat *primogenitos hujusce aliquando sterilis Ecclesiæ filios.* Dicebat in ipso monte Golgotha, ut testatur ipse cat. 4. n. 10. & 14. cat. 10. n. 19. cat. 13. num. 4. 22. 39. cat. 16. n. 4. in ecclesia Resurrectionis ad ipsum sepulcri locum ædificata, *cat. 14. num. 9.* à Constantino & filiis structa & ornata magnifice, ibid. n. 56. 22. & 14. Imo in ipso Resurrectionis sacello se mystagogicas catecheses ait habiturum cat. 18. n. 33. Ut ex his omnibus constet catecheses nostras Hierosolymitani authoris esse.

10. Jam difficile non est catecheseon antiquitatem demonstrare, quæ medio quarto seculo recentiores esse non possunt. multa sunt hujus antiquitatis sumpta in ipsis catechesibus argumenta. Primò enim author ab Isaïæ ætate ad suam, nondum mille annos integros & exactos numerabat: ait enim cat. 16. num. 18. *Hesaïas ante annos prope mille erat.* Centum pene supra

A mille revera effluxerant anni. is tamen error magis etiam authoris antiquitatem prodit. Cat. 16. num. 9. ducentos à morte Apostolorum ad Manetem usque annos numerat. at cat. 6. num. 20. à Manete ad sua tempora septuaginta annos ad summum ponit: addens suo tempore etiamnum in vivis superesse, qui Manetem suis oculis conspexissent. Annus quo prodiit Manes, apud chronologos constat, estque annus Christi 277. cui conjungendo elapsos inde annos septuaginta, habes annum, quo dictæ sunt catecheses, Christi 347. Secundò scribebat recenti

B persequutionum memoria. Cat. 16. num. 8. referens infanda Montanistarum mysteria infanticidio cruentata, ait: *Adhæc usque nupera tempora* μέχρις πρώην *cum persecutio desæviret, nos horum facinorum suspicione laborabamus, quod Montanistæ communi nobiscum christianorum nomine dicerentur.* Supererant qui in persequutionibus Christo contumeliam inferre potuerant. cat. 3. num. 15. *si quis vestrum blasphemis vocibus Christum crucifixit: si quis per ignorantiam coram hominibus negavit.*

C & cat. 2. secundùm aliud exemplar num. 19. pag. 37. *si quis hic adest in vobis è gentilium numero, qui aut in christianos aliquando convitium dixerit, aut persequutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit.* Pace tunc quidem post persequutiones exactas, & honore à principibus exhibito gaudebat Ecclesia, *cat. 18. num.* 27. verum non conquieverat iterandæ persequutionis metus, *cat. 13. n. 23. Vide ne aliquando in tempore persequutionis neges. Ne in tempore pacis solummodo adgaudeas cruci; verum*

D *etiam in tempore persequutionis eamdem habeto fidem.* Tertiò, dicebat non multo post exornata Imperatorum pietate loca sancta, & auctam urbem Jerosolymitanam. Cat. 12. n. 20. ait *ante paucos annos* Sylvestrem fuisse Bethleemi locum; succiso nimirum Helenæ opera Adonidis luco, ibidem per Adrianum consito. Cat. 14. num. 9. loquitur de anteriore spelunca, quæ momumento Christi pro vestibulo erat, à Constantino ad ornandum facilius monumentum illud erasâ & sublatâ. Vivebat sub iis Imperatoribus, qui Resurrectionis ecclesiam ædi-

E ficaverant, *cat. 14. n. 14. Hujus temporis Imperatores sanctam hanc, in qua sumus, resurrectionis ecclesiam exstruxerunt.* hanc autem ædificationem & exornationem Constantino jam defuncto tribuit n. 22. loquitur ergo in loco citato ex num. 14. de filiis Constantini, Constantio & Constante; cumque Constans sit anni 350. initio mortuus, ante id tempus scriptas esse catecheses necesse est. Loquitur procat. num. 16. de balneis recens Jerosolymæ ædificatis ἄρτι, & cat. 14. num. 9. de antemuralibus postea urbi additis. Quartò. stabant eo tempore grandia

F templi rudera, non exterioris tantùm ambitus, sed & interioris ædis, in qua Cherubim olim erant, *cat. 15. num.* 15. At Juliani tempore an. 363. tum ipsis manibus Judæorum, tum ignibus è cœlo delapsis, & terræ succussibus, prostrata & dissipata sunt omnia quæ è solo prominebant ædificia; ut Greg. Nyssenus suo tempore diceret templum jam ne ex vestigiis quidem cognosci, τοῦ ναοῦ μηδὲ ἐξ ἰχνῶν γινωσκομένου, *orat. catech. cap. 18. tom. 3. p. 73.* Quintò. bellum

erat in Mesopotamia Romanos inter & Persas *cat. 15. n. 6.* quod cum toto fere Constantii & Juliani imperio perseveraverit, hujus morte & fœda sed necessaria Joviani pactione an. 363. terminatum est.

11. Sexto, cum author accurate recenseat hæreses omnes circa argumentum quod tractabat enatas, non alias numerat quam vetustiores illas primi secundi & tertii seculi; atque in Manichaica quasi omnium recentiore, recensionem suam concludere solet. V. cat. 6. n. 20. & cat. 16. n. 9. Sabellianorum quoque meminit, & Arianorum quasi suo tempore totam pene ecclesiam occupantium, cat. 4. n. 8. cat. 15. n. 10. & aliis in locis; quæ videlicet optime in priorem illam quarti seculi partem conveniunt: cum videlicet divisa pene ob Consubstantiale in duas partes Ecclesia, altera pars alteram diversæ & oppositæ hæresis insimulatione vicissim insequeretur. Arianam hæresim ex nomine nunquam appellat, sed eam tecte doceri & grassari queritur. Pauci revera erant illo tempore puræ Arianæ hæresis professores, iique ab Ecclesia ejecti & latentes. Sed post medium quartum seculum aperte caput exseruere: iisque se gravissime opposuit Cyrillus. Eorum blasphemias passim refellit. De subtilioribus cavillis ab eis non multo post inventis silet. De Arianis & eorum oppugnatoribus sic loquitur cat. 15. n. 7. quasi in utrisque culpa & fraternum odium hæsisset. haud sane post sua cum Acacio dissidia ita fuisse locuturum puto. ante hæc tempora igitur dicebat catecheses. Marcelli hæresim tamquam *recens enatam* scribit cat. 15. n. 27. *προσφάτως ἀναφυεῖσαν.* hæc autem an. 335. primum audita. Pneumatomachorum vel Apollinaristarum nulla mentio, quamquam iis, posteaquam prodiere, Cyrillus maxime infensus fuit. Septimò, nullos authores citat nisi vetustos, Clementem Romanum, & Irenæum. Utitur etiam Justino, Archelao, Eusebio Cæsariensi: sed nullum Eusebio recentiorem vel citatum ab eo vel compilatum reperias. Octavò, quo tempore dictæ catecheses, communia erant in Ecclesia sanationum, prophetiæ, miraculorumque dona. Hæc in baptismate pro mensura fidei & dispositionis cujusque donari consuesse, non uno loco testatur author. Vide imprimis cat. 1. n. 5. in qua remissionem peccatorum omnibus ex æquo dari ait, communicationem vero Spiritussancti secundùm proportionem fidei unius cujusque. *Si credideris*, inquit, cat. 17. n. 36. *non solum remissionem peccatorum accipies, verum etiam humanis viribus superiora efficies. Utinam vero etiam prophetiæ dono dignus habeare. Accipies tantum gratiæ, quantum capere poteris, & non quantum ego dico. fieri enim potest me parva dicere, te vero majora reportare.* & cat. 13. n. 23. *Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, & spiritualis donativi regis tui munificas gratias.* Cat. 5. num. 11. distincta duplici fide, una dogmatum & miraculorum altera, auditorem hortatur ut primam quæ ab assensu ejus pendet, ex se subministret; alteram quæ superiora humanis viribus molitur, accepturus à Deo. Cat. 10. n. 13. ait invocatione Christi sæpe morbos curari. Cat. 13. n. 40. testatur signo crucis suo tempore

A sanari morbos, effugari dæmones, veneficiorum incantationumque imposturas everti. De ejusdem signi ad dæmones abigendos præsenti virtute, exorcismorumque in eam rem efficacia, loquitur passim. V. cat. 4. n. 13. cat. 13. n. 3. 36. cat. 16. n. 19. At ea dona quarto seculo exacto jam rara erant. Denique alia vetustatis indicia in catechesibus intermicant, publicus idolorum cultus, gentiliumque irrisio religionis christianæ: Quadragesima diebus constans tantum 40. cum jam sexti seculi initio Jerosolymis hebB domadibus septem constaret: Symbolum antiquum à Cyrillo expositum, quod sub finem quinti seculi jam Nicæno vel CP. commutatum erat: Sacerdotium Christo ab æterno tributum: asserta Filii, etiam secundùm divinitatem Patri obedientis subjectio; quæ vix post medium seculum quartum apud catholicos scriptores audita: prætermissio vocum Consubstantialis, hypostaseos, personæ, similiumque, quæ eo jam tempore communia, nullo post seculum quartum in opere Theologico prætereuntur. C His argumentis, & iis potissimum, quæ primo, secundo, tertio, sextoque loco commemorantur, abunde demonstratum puto catecheses ante annum 350. scriptas esse. quo præcise anno consignandæ sint, capite quinto disputabimus. Interim quid Rivetus ad auferendas Cyrillo catecheses, vel corruptionis insimulandas adducat explorandum.

12. Nihil adferri poterat levius atque futilius. Primo sibi ægre persuadet catechumenorum institutionem publicam iis temporibus adolescenti fuisse commissam. Adfirmat tamen HieD ronymus illi ætati proximus, Riveto longe fide dignior. Quin Rivetus ipse in catechesibus ait « reperiri non pauca, quæ negligentius scripta, « ab adolescente videantur profecta, & carere eâ « judicii firmitate, quam in provectiorum scrip- « tionibus observamus. Fateor me nihil hujusmo- « di reperire: sed suo se ipse gladio jugulat Rivetus, dum negat catecheseon curam adolescenti Cyrillo commissam, & catecheses ejus adolescentis hominis vestigia conservare ait. *Adolescens* Hieronymi usu hominem annorum triE ginta & supra non raro significat. Cum Cyrillus pristinum locorum sanctorum statum ante eorum expurgationem conspexerit & observaverit; anno 347. vel 348. quo catecheses dicebat, annos natus minus triginta non erat; qua ætate successor ejus Johannes ad episcopatum evectus est, Hieronymo teste ep. al. 61. nunc 38. Quis mirabitur ei presbytero creditam catecheseon habendarum curam, cui anno secundo vel ad summum tertio post, creditus urbis episcopatus? factus est an. 350. vel 351. episcopus. non F poterat an. 348. catecheseon curam suscipere? Ait secundo Rivetus Cyrillum Hieronymo teste catecheses *composuisse*: nostras autem extemporaliter pronuntiatas & ab ore dicentis exceptas; quod tamen de adolescente sibi ægre persuadet. Scilicet, si Rivetum audiamus, negabimus Ciceronem Catilinarias orationes *composuisse*, quia ex tempore effudit. Esto tamen, ut *composita* dici non possit, quæ extemporalis est & nulla præmeditatione habita oratio; non licuit Hieronymo ignorare Cyrilli catecheses dictas

Riveti argumenta contra veritatem catecheseon

Secundum

fuisse ex tempore? Quis autem Riveto asseveravit Cyrillum aut catecheses suas *nulla habita præmeditatione pronuntiasse*, nec ante animo meditatum fuisse & ordinasse dicenda? aut quas sine scripto fuderat, non postea digessisse & literis consignasse? Tertiò tamdem ait in ms. cod. Bibliothecæ Augustanæ catecheses τῶν φωτιζομένων 18. & mystagogicas quinque Johanni cuidam Jerosolymitano tribui. Ejus hac in re negligentiam miror, ne malam fidem accusem. Eo in codice catecheses Illuminandorum nulli neque Johanni neque Cyrillo tribuuntur. sed Marcus Welserus sua authoritate inscriptionem posuit: *Catechetica institutiones episcopi Hierosolymitani, quem Cyrillum esse puto*. Ex codice græco forte sumpsit verba *catechetica institutiones episcopi Hierosolymitani*, quamvis græca verba non adscribat. Revera mystagogicæ in eo libro Johanni tribuuntur. sed de his infra.

Ejusdem argumentationes contra earum integritatem.

13. Nec felicior Rivetus in oppugnanda catecheseon integritate. Plura se assumenta in eis deprehendisse confidit; quæ non ex manuscriptorum codicum prætermissione, styli dissimilitudine, cum veris & certis Cyrillii sententiis comparatione, aliisve critices argumentis æstimat; sed ex præjudicatis suis opinionibus, quas Cyrillum lædere non ausurum fuisse supponit; & illo unico argumento, quod detractis iis sententiis, quas optaret scriptas non fuisse, maneat integer authoris sensus, & contextus series. ô admirabilem licentiam, & miserabilem inscitiam disserendi! Quæ ratio si valeat, parentheses omnes, ampliores ejusdem sententiæ declarationes & confirmationes &c. quando adlibitum fuerit assumenti nomine repudiare, & veterum scripta impudentissime concerpere licebit. Sed proposita ab ipso assumentorum exempla breviter expendamus. Primùm est ex cat. 12. n. 25. quo loco Jesum probat Cyrillus ex virgine nasci decuisse, quoniam ii qui in ipsius lege sacerdotium præclare obeunt, à muliere abstineant. Illud *præclare* si adtendisset, pepercisset sane sententiæ, quæ communi licet sacerdotalis continentiæ consuetudini suffragetur, eam tamen ab exceptionibus non omnino liberam fuisse significat. Pepercisset & alteri in eadem catechesi n. 33. sententiæ, si eam intellexisset, vidissetque nihil in ea de B. Mariæ virginis cultu & veneratione contineri. Sed interpretatione non bona deceptus, & sensum ipse Cyrillianis verbis penitus absurdum affingens, ea merito qualia per imperitiam concipiebat, Cyrilliana esse negavit. Tres quoque sententias, seu eamdem sententiam ter repetitam cat. 4. n. 10. cat. 10. n. 19. cat. 13. n. 4. de ligno crucis Jerosolymis ostenso, & *in hodiernum usque diem* asservato, uno impetu oppugnat. Primùm, quod fabulosa sit crucis sub Constantino inventio & detectio. Secundò, quod verba *usque in hodiernum diem* de prolixiori temporis spatio dici soleant, non de breviori ac viginti circiter annorum, quod à reperta cruce ad Cyrilli tempus effluxit. Veritatem repertæ crucis uno Eusebii silentio oppugnat; cui longe præponderat Cyrilli æqualis & indigetis authoris testimonium, ter diversis locis repetitum; ab eodem etiam in epistola ad Constantium, num. 3. confirmatum. Nego autem verba *in hodiernum usque diem* longam temporis moram declarare, quæ à S. Matthæo evangelista XXVII. 8. annorum ad summum decem spatio applicantur; & à Cyrillo ipso cat. 17. num. 10. spatio sane non multo, quod ab Imperatorum ad religionem Christianam conversione exactum erat. Sed quod nodum penitus & secat & solvit, illud est: Cyrillus quod de servata cruce, idem de lapide monumenti ad suam usque ætatem demonstrato dicit cat. 10. n. 19. cat. 13. n. 39. cat. 14. n. 22. ubi iisdem verbis *in hodiernum usque diem utitur*. Atqui uno & eodem tempore reperta crux, & detectus cum sacro monumento lapis. Quamquam non ab repertæ crucis & detecti lapidis epocha, sed ab ipso usque passionis & sepulturæ tempore, suum illud in utroque loco *ad hodiernam usque diem* spatium numerasse censendus est. Postremum Rivetus assumentum numerat, id quod cat. 18. num. 16. de vi Sanctorum defunctorum corporibus & ossibus, imo & eorumdem virorum pignoribus admirabilium effectionem inhærente dicit Cyrillus; quod Rivetus contrarium putat ipsius Cyrilli doctrinæ cat. 17. num. 30. ubi ad præsentem Spiritus-sancti virtutem revocat horum sacrorum pignorum efficaciam: perinde quasi illud catechesi 18. neget. Explicandus fuerat unus ex altero locus, non alter ex altero criminandus.

14. Sed liberaliter ego agere volo cum Riveto, fateorque assumentis nonnullis depravata fuisse Cyrilli scripta. Procatechesis & catechesis nona, sub nomine S. Basilii cum insignibus varietatibus & additamentis in quibusdam mss. reperiuntur. Duplex iidem mss. secundæ catechesis exemplum repræsentant; amboque inter sese diversa non parum. In cat. 16. num. 3. magnum legitur apud Coislinianum codicem assumentum. aliudque eadem catechesi apud diversos mss. num. 23. Vox ὁμοούσιον in diversa exemplaria irrepsit cat. 4. n. 7. cat. 16. n. 3. & 23. cat. 17. n. 32. & 34. Diversæ etiam lectiones in mss. nonnullis de industria commutatæ videntur, cat. 4. n. 16. cat. 11. n. 5. & 20. cat. 17. n. 5. cum imperitis librariis vel à catholico sensu recedere, vel non satis diserte illum exprimere viderentur. Verum ecquis liber antiquus ab hac temporis injuria immunis? Non desunt certa argumenta, cum ex mss. sinceriorum authoritate, tum ex artis criticæ regulis, quibus assumenta discernantur. Ad summum, in paucis admodum sententiis hærebit dubium, & suspicio; quæ operi toti, quod omnis generis testimoniis approbatum est, authoritatem adimere non possunt; nisi universe libris omnibus & instrumentis veteribus fidem omnem detrahere volumus.

Assumenta quædam in nonnullis mss. detecta, nihil integritati catecheseon officiunt.

CAPUT III.

Mystagogicæ quoque catecheses Cyrillo asseruntur; earumque integritas vindicatur.

15. Quod de catechesibus Illuminandorum timide & dubitanter, id de mystagogicis certa pene fiducia pronuntiant Robertus Cocus, Andreas Rivetus, Edm. Albertinus, eas

Cyrilli nomini suppositas esse: liberaliterque catholicis annuendo Cyrilli esse, insignibus saltem assumentis depravatas esse sibi omnino concedi oportere confidunt. Hanc eorum opinionem triplici argumento evertere tentabo. Primùm ex testimoniis veterum, alterum ex Cyrillo ipso, tertium ex ipsis catechesibus desumam. Ea adversariorum nostrorum fiduciæ causa fuit, quod nondum producta in favorem mystagogicarum catecheseon, veterum testimonia fuissent. Repertum postea fuit eas sub Cyrilli nomine ab antiquis authoribus laudatas. Eustratius qui Justiniani ætate vivebat, ducentis post Cyrillum annis, longum ex cat. 23. testimonium recitat. Anastasius sexti vel septimi seculi author cat. 19^am^. laudat. Nico monachus decimi fere seculi scriptor in Pandecte ms. cat. 23. testimonio utitur. Author inediti libelli de divinis mysteriis, multa ex cat. 22. & 23. testimonia profert. Idque mirabile, quod ea sola sunt Eustratius, Nico, author libelli præfati, quæ adversarii nostri, uti certissima assumentorum exempla producunt.

Cyrilli nostri esse mystagogicas catecheses, probatur 1°. ex testimoniis veterum.

2°. Ex Cyrillo ipso.

16. Sed dandus est ipse Cyrillus operis sui assertor & vindex. Nam & in catechesibus ad Illuminandos, mystagogicas se habiturum promittit, & in mystagogicis se catecheseon ad Illuminandos authorem profitetur. Catech. 18. n. 33. mystagogicas singulas, commemorato cujusque argumento, se in ipso sanctæ Resurrectionis loco dicturum profitetur. ibidem re vera dictæ sunt, ut patet ex cat. 20. num. 7. & 4. ubi Domini monumenti tamquam *coram positi* meminit. Hujus argumenti vim elevasse se putat Rivetus, totum hunc locum cat. 18. asserendo intextum esse. Quæ quidem alioqui nulla responsione digna, in monito ad cat. 18. num. 9. abunde refellimus. Cyrillus præterea catechesi 13. n. 19. promittit catechesim quæ de Eucharistia tractet, in qua explicaturus sit quomodo Christus in Eucharistia figuram gerebat panis: quod præstitum est cat. 22. n. 3. Idem catechesi 16. n. 26. pollicetur vigesimam primam; dum ait se auditoribus suo tempore explicaturum, quomodo Spiritus-sancti gratia in eos ventura sit: quod est totum vigesimæ secundæ catechesis argumentum. At in catechesi 19^a^. se priorum catecheseon authorem profitetur n. 9. Recitato enim breviori symbolo, quod post abrenuntiationes in Jerosolymitana ecclesia pronuntiabatur; quodque trium Trinitatis personarum, & unius baptismi pœnitentiæ confessionem continebat; hæc subjicit: *De quibus in prioribus catechesibus, quemadmodum divina gratia concessit, dictum est tibi prolixius.* Idem author, iidemque auditores utrarumque catecheseon. In cat. 23. omnium postrema num. 1. se eo die, spirituali auditorum institutionis ædificio coronidem impositurum ait; quod mystagogicis solummodo catechebsius restringere ac concludere, nimis angustum restrictumque videatur. Porro si unam ex catechesibus mystagogicis Cyrilli esse constet, omnium authorem esse una probatum est. Nexæ, devinctæque secum sunt omnes, unumque christianæ de tribus sacramentis doctrinæ corpus conficiunt. In nona decima num. 11. promittitur vigesima & sequentes: in

A vigesima num. 1. remittit ad nonam decimam. In vigesima tertia n. 1. citantur omnes præcedentes. quamobrem si hanc Eustratii, Niconis &c. authoritate Cyrilli nostri esse constiterit, omnes eodem actu uni authori asseruntur. Addendum, mystagogicas cum catechesibus Illuminandorum in unum christianæ institutionis scopum conspirare, ut à se vicissim separari non possint.

3°. Ex ipsis catechesibus.

17. In ipsis tamdem mystagogicis catechesibus exstant plurima, quæ eumdem utrarum-
B que catecheseon authorem adstruant. Primò. eadem est in utrisque catechesibus docendi & differendi ratio. primùm pro themate ponit, textum scripturæ, cujus commemorationem in catechesi data occasione injicere non prætermittit. Quemadmodum deinde in catechesibus Illuminandorum, symboli verba vel singulas mysteriorum Christi partes, particulatim explicat: ita in mystagogicis, singulas ceremonias sacras ex ordine quo peractæ sunt, assignatis cujusque causis & rationibus explanat. In utris-
C que singula capita ex veteri testamento asserit & probat; cumque aperta testimonia desunt, ad typos & figuras recurrit. Tamdem utrasque similiter morali exhortatione brevi, voto ac desiderio favorabili, & SS. Trinitatis Christi-ve simillima glorificatione concludit. Secundò, eadem est utrobique scripturæ allegandæ & explanandæ ratio. Proprium Cyrillo, prolixiora quandoque testimonia proferre; eaque paraphrasis in modum explanare; brevem, quasi per parenthesim, subjiciendo singulis dictis expositionem, per quam scripturæ verba interrum-
D pit & in iis mediis interloquitur. Obvia sunt in catechesibus Illuminandorum exempla. in mystagogicis habes alia, cat. 21. n. 7. cat. 22. n. 7. & 8. & ad eumdem modum explicat abrenuntiationum formulam cat. 19. n. 4. 5. 6. 7. 8. Tertio, eadem sunt in utrisque singularis Cyrillo doctrinæ capita, vel singulares communis alioqui doctrinæ explanandæ adstruendæque rationes. Johannis baptismo vim demittendi peccata tribuit cat. 3. n. 7. ut tamen Spiritum-sanctum non conferret, ibid. n. 9. & cat. 17. num. 8.
E Utrumque repetit cat. 20. n. 5. Cibos idolis immolatos per invocationem dæmonum ex communibus impuros effici ait iisdem pene verbis, & cat. 3. n. 3. & cat. 19. n. 7. Vim baptismalis aquæ ad sanctitatem efficiendam repetit cat. 3. n. 3. ab invocatione Trinitatis. Idem tradit cat. 20. n. 3. de oleo exorcitato; cat. 21. n. 3. cum de sacro Chrismate, tum de pane & vino Eucharisticis per invocationem in corpus & sanguinem Christi commutatis. Quo in loco animadverten-
F dus idem in utrisque catechesibus similium comparationum usus. Nam sicut cat. 3. n. 3. exemplo ciborum qui dæmonum invocatione impuri fiunt, explicat quomodo aqua simplex per Ecclesiæ preces sanctitatis efficiendæ capax evadit: ita cat. 19. n. 7. Cibos præfatos dæmonum invocatione impuros reddi probat, exemplo Eucharisticæ mutationis: eodemque iterum exemplo accedentem per Ecclesiæ preces sacro Chrismati vim Spiritus-sancti conferendi adstruit. Cat. 3. num. 5. observat Aaronem prius lotum, quam consecratum per unctionem sacerdotem fuisse.

fuiſſe. Eadem obſervatio cat. 21. n. 6. Ait cat. 18. n. 33. Chriſmatis unctione nos ſacerdotum in morem conſecratos, quod mox citato cat. 21. loco confirmat. dumque ab hac unctione nos Chriſtorum appellationem jure conſecutos ait, ibid. n. 5. ſuam confirmat quam catecheſi 10. n. 11. & 14. aſſeruerat doctrinam, Dominum ab ſacerdotio Chriſtum eſſe dictum. Chriſti humanitati datum fuiſſe Spiritum-ſanctum docet, ut ab eo exuberaret in nos cat. 17. num. 9. eadem doctrina cat. 21. n. 6. Ante perceptum baptiſma & unctionem, nos chriſtianorum nomine nondum proprie dignos fuiſſe ait, cat. 21. n. 5. ſic procat. n. 15. auditores baptiſmi tempore Chriſti appellationem ſumpturos refert. Ante utrumque ſacramentum, militiæ Chriſti nondum idoneos, nec ſatis ad pugnam cum diabolo comparatos affirmat cat. 3. n. 13. & cat. 17. n. 36. Idem tradit cat. 21. n. 4. quod in utroque loco ab exemplo Chriſti confirmat, prius baptizati & Spiritum-ſanctum recipientis quam luctam cum diabolo ſuſciperet. Unctionem Chriſmatis vocat ſpiritale corporis & animæ amuletum cat. 21. n. 7. Vide ſimilia cat. 17. num. 37. Plura alia prætermitto ſimilia de vi exorciſmorum ad urendos & effugandos dæmonas. procat. num. 9. cat. 16. n. 19. & cat. 20. n. 3. De pompis Satanæ variiſque ſuperſtitionibus cat. 4. n. 37. & cat. 19. num. 6. 8. De cibis immolatis, cat. 3. n. 3. ac cat. 4. num. 28. & cat. 19. n. 7. De tumulatione Chriſti, quam appellat plantationem veræ vitis cat. 13. n. 35. & cat. 14. num. 11. uti cat. 20. n. 7. Quarto tamdem eadem eſt in omnibus ſtyli ſimplicitas, idem orationis color. nullæ figuræ, exclamationes, antitheſes, apoſtrophæ, ſimiles paſſim locutiones. aliquot exempla dabo. Cat. 19. num. 2. baptiſterii veſtibulum vocat. *προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον.* Procat. num. 1. *προαύλιν τῶν βασιλείων.* Cat. 19. n. 8. De Diabolo ſibi ſubjectos complectente. *ὡς οἰκείον περιέποντος.* & cat. 1. n. 3. De angelis juſtos protegentibus, *οἱ δὲ περιέπουσιν ὡς οἰκεῖοι.* Cat. 19. n. 1. De baptiſmi ceremoniis, & conſecutis eo tempore donis, ait *τὴν ἔμφασιν τὴν πρὸς ὑμᾶς γεγενημένην.* & procat. n. 15. *λάβετε ἐνέργειαν θείων πραγμάτων.* De Euchariſtia cat. 22. n. 3. *ἐν τύπῳ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα.* Cat. 13. n. 19. *τὸ σῶμα αὐτοῦ τύπον ἔφερεν ἄρτου.* Cat. 23. n. 22. *οὐ πολλῷ μᾶλλον ἀσφαλέστερον.* Eadem locutio paſſim in prioribus catecheſibus occurrit. Cat. 12. n. 28. *ποῖον μᾶλλον ἐστι δυσκολώτερον.* Cat. 4. n. 30. *οὐ πολλῷ μᾶλλον καὶ εἰκοτώτερον.* Dæmones vocat cat. 20. num. 3. *Mali virtutes*, *τοῦ Πονηροῦ δυνάμεις.* Cat. 17. n. 30. *Mali Spiritus τὰ τοῦ Πονηροῦ πνεύματα* cat. 20. n. 2. *adverſarias virtutes*, *αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις.* Diabolum vero cat. 15. n. 22. *adverſariam poteſtatem δύναμις ἐναντία.* Diabolum & Dæmones vocat cat. 20. n. 3. *ἀντικειμένην ἐνέργειαν.* & procat. n. 10. *τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας.* Plures alias Cyrillo familiares colligere poſſem loquutiones, quæ in utriſque catecheſibus occurrunt. His abunde probatum puto eumdem utrarumque catecheſeon authorem eſſe: quid objiciant adverſarii nunc expendendum.

Refelluntur objectiones adverſus ve-

18. Palmare Coci, Riveti & Albertini argumentum deſumitur ex codice Auguſtano, qui myſtagogicas quinque catecheſes non Cyrillo, ſed Johanni Jeroſolymitano epiſcopo tribuit. Quibus etiam hoc addo liberaliter, in Ottob. codice ambobus adjudicari, & *Cyrillo & Johanni.* ſed quæ unius codicis, alterius-ve authoritas, adverſus cæterorum omnium conſenſum, veterumque authorum ſuffragium, & ſumpta ex ipſa re argumenta? atqui primò inde conſtat, non ignoti authoris noſtras eſſe catecheſes, ſed Jeroſolymitani alicujus epiſcopi. Quamquam alioqui ſatis conſtet ex ipſis catecheſibus eas Jeroſolymis dictas: cum ex diſerta authoris aſſeveratione, cat. 20. n. 7. Chriſtum eo ipſo in quo dicebat loco ſepultum teſtantis: *ἐνταῦθα πεφύτευται ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή.* & Domini monumentum coram poſitum indice demonſtrantis, ibid. num. 4. *ἀπὸ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μνῆμα*: tum ex his verbis brevioris ſymboli cat. 19. num. 9. *Et in unum baptiſma pœnitentiæ*; quæ propria eccleſiæ Hieroſolymitanæ hujus articuli enuntiatio. Secundò, cum plures Jeroſolymis ſederint antiſtites Joannis nomine, non in unum aliquem è poſterioribus conferri poſſunt noſtræ catecheſes; ſed aut in Johannem primum Cyrilli noſtri ſucceſſorem, aut in Johannem ſecundum qui poſt Eliam ſedebat anno 514. ante Petrum. nam Johannes tertius qui ſub ejus ſeculi finem vivebat, Euſtratio poſterior, citati ab Euſtratio operis author eſſe non poteſt. Ne Johanni ſecundo tribuatur, obſtat primum Liturgiæ in catecheſi 23. deſcriptæ ſimplicitas, quam ſeculo ſexto conſtat ampliorem multo ac prolixiorem exſtitiſſe. In commemoratione mortuorum n. 9. fit ſolum mentio epiſcoporum; nondum introductis in Liturgiam archiepiſcoporum & patriarcharum nominibus. Obſtat etiam publicus ille idololatriæ cultus, conventus illi ac mercatus in idolorum ſolemnitatibus; aut, ut in nonnullis codicibus legitur, *in idolorum delubro & ſolemnitatibus*; ſuſpenſæque ibidem carnes, panes, eſculentaque alia; de quibus fit mentio cat. 19. num. 7. ſeculo enim ſexto nulla ejus rei veſtigia remanſerant. Eadem ratio facit ne Johanni etiam proximo Cyrilli ſucceſſori poſſint tribui catecheſes. Num enim talia poſt annum 386. auderent idolorum cultores, merito dubitatur. Tertiò, quod ſi conceſſerimus Johannem hunc earum catecheſeon authorem eſſe, nihilo minor in controverſiis noſtris earum futura eſt authoritas, eâdem pene antiquitate. Sed ut Cyrillo præclarum opus eripiatur, non cogit unius codicis authoritas; obſtant contra adductæ ſuperius à nobis ineluctabiles pro unico omnium catecheſeon authore rationes.

ritatem myſtagogicarum catecheſeon.

19. Alia Riveti argumenta ſunt, quod à veteribus non citentur myſtagogicæ. Falſum id & imperite aſſertum, veterum teſtimonia producendo oſtendimus. Quod catecheſes Illuminandorum ex variis ſcripturæ locis quaſi centones « ſint conſutæ, & in rebus etiam non neceſſariis « ad nauſeam uſque prolixæ. myſtagogicæ verò « in rebus arduis, magnis, & non ita vulgo notis breviſſimæ: ſcripturarum teſtimoniis in pleriſque ſuis aſſertionibus deſtitutæ; quas ſi aliquando uſurpant, id plerumque fit ridicule. Nihil de priorum catecheſeon prolixitate dico: quarum pene ſingulæ argumentum continent pluribus ſæpe libris, grandibuſque voluminibus, à SS. Patribus tractatum & expoſitum. quam-

m

quam exstant multæ quavis mystagogica breviores, ut cat. 1. & 8. ne quid dicam de tertia, quinta, septima, nona, quæ non sunt vigesima tertia prolixiores. Cyrillus orationem pro rei tractandæ ubertate & copia, ac dati temporis mensura, nunc producebat, nunc contrahebat. Mystagogicæ cujusque argumentum sufficientissime, & ut nihil desit, tractat: nec paulo uberiores videas aliorum Patrum de eodem argumento tractatus. At temporis angustia cogebatur, qui post synaxim, totoque populo dimisso, ad horam prandii dicebat, *cat. 18. n. 33.* Cumulatis scripturarum testimoniis ubi res postulabat, utebatur; multæque sunt Illuminandorum catecheses in quibus reperiantur pauciora quam in mystagogicis. testes procatechesis, catehesis prima, quarta, nona &c. Tractandos habebat in mystagogicis secretos quosdam, & sine scripto ab Apostolis Ecclesiæ traditos ritus; quos Basilius lib. de Spiritu-sancto cap. 27. docet sola sine scripto traditione servari. Quamquam Cyrillus suæ consuetudinis retinens, vetus testamentum & prophetarum vaticinia, quoties cumque licet in testimonium vocat: nostrisque ritibus ea scripturarum loca veteresque typos ac figuras accommodat: ut cæteri Patres in eodem argumento solent. Quod si Riveto ridicule factum videtur, non illi Cyrillus unus, sed & omnes pene Patres ludibrium debent. Sed alia libens Riveto argumenta subministrabo, quibus, ad distinguendos utrarumque catecheseon authores, non sine colore aliquo ac prætextu inductus visus esset. Cyrillus cat. 2. n. 10. agnoscit in beatis angelis peccata, quæ Dei condonantis benignitate indigeant. At cat. 23. n. 14. supponit ab angelis in cœlo Dei voluntatem nunquam prætermitti. Præterea cat. 10. n. 4. ait Christum ex omni æternitate à Patre unctum esse: quem cat. 12. n. 2. docet Spiritu-sancto unctum à Patre, illum totius mundi servatorem constituente, quod ad humanitatem perspicue pertineat. Idem autem Psalmi 44. locus ad utrumque sensum illum accommodatur. Dissolvenda est duplex illa apparens contradictio. Quas in angelis agnoscit culpas, eæ sine dubio leves; quas non Deus, uti Luciferi & sociorum rebellionem, irrevocabili supplicio plectit, sed pro facilitate condonat; quæ idcirco non impediunt ne precemur Deum, ut ita faciamus ejus voluntatem in terris, sicut ei in cœlo angeli obsequuntur. Nonne quotidie rogamus, ut ita Deo fideles simus, quemadmodum sancti nobis ad imitationem propositi, eidem quando in terris degerent, fidelitatem præstiterunt? nec propterea illos à peccatis omnibus idcirco immunes fuisse censemus. Quod ad alterum caput; si constiterit, quod non ego prorsus certum existimo, unctionem Christi de qua sermo est. cat. 21. n. 2. temporariam esse, & ad humanitatem pertinere: (nam verbum προκεχειρισμένος optime possit ad æternitatem referri, qua ex æterno Deus filium suum mundo servatorem destinavit: sed non ago pugnaciter.) si, inquam, constiterit hæc ad humanitatem Christi referenda, duplex erit Christi unctio Cyrilli mente distinguenda. Una ab æterno, qua Filius sacerdos est constitutus à Patre; unctio Patris solius generantis, nulla Spiritus-sancti mentione. Altera temporaria, qua humanitatem Christi pater unxit, & exornavit Spiritus-sancti donis abunde cumulatis; cum eam divino Verbo sociavit. quæ unctio visibiliter declarata est baptismi Christi tempore, cum ad pugnandum cum Diabolo prædicandumque evangelium aggressus est.

Alia quæ Rivetum effugerunt argumenta.

Refelluntur.

20. Unum Rivetus in totis catechesibus mystagogicis assumentum numerat: ea nempe quæ in cat. 23. num. 8. 9. & 10. continentur, ab his verbis initio num. 8. *Obsecramus Deum pro communi ecclesiarum pace* &c. quorum verborum loco, ista num. 8. 11. *Tum verò post hæc illam recitamus orationem, quam salvator propriis discipulis tradidit* &c. conjungenda arbitratur his quæ num. 8. occipiunt: *Postquam verò perfectum est spirituale sacrificium.* Ac primam quidem partem quæ num. 8. continetur, ex perturbatione constructionis, quæ in præcedentibus editionibus obtinebat, suspectam facit. at ea perturbatio jam nulla est, à nobis mss. codicum authoritate sublata. Quæ verò numeris duobus sequentibus comprehenduntur, de iis prorsus conticescit, nec ullam cur ea oppugnet rationem adfert. Male factum, quod ex mystagogicis catechesibus, ea pene sola quæ Rivetus assuta pronuntiat, à veteribus authoribus sub Cyrilli nomine in testimonium adducantur. Cæterum iis detractis quæ Riveto displicuere, præcipua ecclesiasticæ liturgiæ pars detruncatur; quæ quidem in nulla unquam Ecclesia quovis tempore prætermissa est. Nihil moror suspicionem corruptionis quam injicit Albertinus, ex eo quod in libello inedito de divinis mysteriis, nonnulla mystagogicarum testimonia detruncata & decurtata proferantur, cum nonnullis varietatibus. Quis enim Græcorum recentiorum, in catenis & pandectis conficiendis, aut alioqui citandis veteribus morem ignorat, ut testimonia ad arbitrium detruncent, ad sumendum illud unum, quo opus habent ad præsens argumentum? ut omittam tantam in librario opusculi hujus exscriptore, atque in ipso authore fortassis imperitiam deprehendi, ut ne divinando quidem sensum ejus orationis assequi possis. Male certe de omnibus scriptoribus mereremur, si eorum opera ex hujusmodi exscriptorum fide emendaremus.

Falso assertum à Riveto in cat. 23. assumentum.

Injusta Albertini suspicio interpolationis catecheseon.

CAPUT IV.

De Catechesis nomine & variis significationibus: ac de catechesibus diversis. De Cyrillianarum catecheseon duplici genere, earumque inscriptionibus, ac titulis; scripturæque lectionibus in titulo indicatis.

21. Catechesis nomen Latinis pene inusitatum, nullus ignorat græcum esse; quod à voce ἦχος *sonus* & κατηχέω *insono* derivatum, proprie significat insinuatum auribus sonum; & cuivis institutioni animo per aures datæ accommodatur. Sic Paulus 1. Cor. XIV. 19. *In Ecclesia malo quinque verba meo sensu loqui ut alios instruam,* ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, *quam decem millia verborum in lingua.* Sermo erat de quavis oratione ad ædificationem comparata. Eodem sensu Theodorus Studita catecheseon nomine

Unde catechesis nomen?

Quamvis institutionem & doctrinam significat.

inscripsit morales suas ad monachos suæ curæ A subjectos exhortationes. Sic catechistæ nomen cuivis præceptori tribui potest, ut facit Hieronymus epist. 51. vet. ed. p. 32. dum ait: *Gregorium Nazianzenum & Didymum in scripturis* CATECHISTAS *habui*. In epistola Clementis ad Jacobum num. 13. Petrus Clementem sibi in episcopatu successurum, dicit post se catechizaturum, μετ' ἐμὲ κατηχεῖν μέλλοντα. Cyrillus procat. n. 6. ludens in derivatis verbi ἠχέω, verba κατηχεῖσθαι & περιηχεῖσθαι ad exterioris soni auditionem refert, verbum ἐνηχεῖσθαι interpretans de interiori sono quem Spiritus-sanctus menti B infundit. Minus subtiliter Gregorius Nyssenus *catechesis* quoque verbum interiori sancti Spiritus inspirationi tribuit, lib. 2. in Psalmos cap. 10. pag. 323. ἐνηργεῖτο ἡ κατήχησις, ἡ κατὰ τὸ ἀπόρρητον τῇ ψυχῇ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγγινομένη. *Operabatur catechesis, à Spiritu-sancto animæ secreto infusa*. Quemadmodum tamen apud profanos authores *catechesis* designare solet primam illam institutionem, qua scientiæ alicujus elementa & rudimenta traduntur; ita ecclesiastico usu catechesis assumitur ad significandam primariam sacræ doctrinæ institutionem. Sic Paulus Galat. C vi. 6. *Communicet is qui catechizatur verbum, ei qui se catechizat, in omnibus bonis*. Clem. Alexandrin. lib. 5. strom. pag. 570. d. *catechesim* appellat *lac* quoddam, *veluti primum animæ alimentum*. Γάλα μὲν ἡ κατήχησις, οἱονεὶ πρώτη ψυχῆς τροφὴ, νοηθήσεται. Eo sensu Pamphilus martyr in expositione capitum Actuum Apostolorum, Bibl. Coisl. cod. 25. catecheses appellat illas Petri ad Judæos conciones quæ habentur Act. ii. 14. Act. iv. 8. Act. x. 28. Cyrillusque Paulum dicit cat. 17. n. 26. Romam catechizasse: κατηχήσαντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδα Ῥώμην. A catechesi dicti D *Catechumeni*, qui primis christianæ doctrinæ præceptis imbuebantur. Latius tamen apud Cyrillum & Jerosolymitanam ecclesiam patebat catechesis quam catechumeni nomen. Ut enim omittam quod institutiones de sacramentis post baptismum Neophytis datæ, catecheses apud Cyrillum appellantur; priores etiam catecheses iis dictæ sunt, qui dato ad baptismum nomine, catechumenorum appellationem, proprio fere ecclesiæ Jerosolymitanæ usu, deposuerant, fideles que dicebantur. E

Primæ rudium institutioni ab authoribus ecclesiasticis accommodatum fuit.

Catechumenorum appellatio à catechesi.

Latius patet apud Cyrillum catechesis quam catechumenorum nuncupatio.

22. Ut autem duplex erat christianam religionem profiteri cupientium sors sive gradus, ita duplex catechesis. Primus catechumenorum gradus, in quo quidem solo Jerosolymis catechumenorum nomen retinebatur; eorum erat qui sive sponte sua, sive clericorum aliorum-ve fidelium, quibus speciale ad eam rem donum vel studium contulerat Deus, opera & hortatu adducti, suum de profitenda christiana religione votum declarabant. Horum voluntas dudum F explorabatur; exploratâque, signo crucis, ac precibus, aliis-ve pro locorum diversitate ceremoniis initiati, catechumenorum nomine censebantur. quumque auditis in synaxi lectionibus & concionibus dimitterentur, *Audientes* in utraque Ecclesia appellari consueverant. V. Const. Ap. lib. 8. cap. 5. & 12. conc. Laod. can. 5. ad eam appellationem adludere videtur Cyrillus, procat. n. 6. Interim in manus catechistæ

Catechesis prima christianorum esse cupientium.

Duplex catechumenorum ordo.

alicujus tradebantur. Catechistæ illi aliquando ad id munus ex officio deputati: aliquando nemine potissimum designato; quivis fidelium proprio studio incensus eo munere fungebatur. Commune est apud veteres Catechistarum κατηχητῶν nomen. In falsa Clementis ad Jacobum epistola n. 13. οἱ κατηχοῦντες distinguuntur ab episcopis, presbyteris, & diaconibus. Eodem modo in Clementina homilia 3. n. 71. dicitur: *Honorate presbyteros, catechistas, diaconos*. In Alexandrina ecclesia erat schola catecheseon, cui Pantænus, Clemens, Origenes, aliique successive præfuerunt. In ecclesia Carthaginensi, ei muneri præpositus est à Cypriano lector Optatus; ut testatur his verbis epist. Pamel. 24. Oxon. 29. *Optatum inter lectores* AUDIENTIUM *doctorem constituimus*. Eumdem locum tenebat ducentis pene post annis in hac ecclesia Deo gratias ille diaconus, qui petitis ab Augustino ad ministerium suum digne fungendum documentis, ab eo impetravit librum *de catechizandis rudibus*. Eodem quoque de argumento catecheticam orationem scripsit S. Greg. Nyssenus, ad catechizantium utilitatem & subsidium. Vides huic officio modo lectores, modo diaconos in eadem Ecclesia, modo laïcos, ut erat Origenes, præfectos esse. Ad id enim non ordinis gradus, sed eruditio vel speciale donum requirebatur. Certis vero in ecclesiis nulli ad id munus speciatim deputati videntur fuisse. Cyrillus prioris hujus catechesis mentionem faciens cat. 15. num. 18. ait: *Si quem per catechesim genuisti, hunc cautum redde*. quo loco quemvis de auditoribus adloquitur. Alibi eos invitat, ut certamen cum Ecclesiæ hostibus strenue suscipiant, atque etiam evangelium prædicent: quique ad lucrandas Christo animas apti sunt, id sollicite elaborent. quæ quidem omnia non excludunt deputatum ex officio ad catechumenos instituendos virum; at relictam hanc unicuique, prout ferebat voluntas, aut se dederat occasio, specialem curam insinuare videntur. Nullum Augustinus Mediolani ad id officium destinatum, suæque conversioni præpositum memorat. nullum Romæ hujus catechistæ vestigium observatur: deque multis ecclesiis dici idem potest. Quidquid sit, præter catechistas, patrini & matrinæ horum catechumenorum animum christianæ doctrinæ præceptis informare solebant. At iis catechumenis non interiora religionis nostræ dogmata aperiebantur. Tantum Ethnicæ superstitionis vanitas, Gentilisque mythologiæ & philosophiæ absurditas probabatur. Moralia evangelii præcepta docebantur illi, ut & generalia nostræ fidei dogmata de Dei unitate, judicio & resurrectione generali; una cum sacra utriusque testamenti historia. Verum Cyrillus negat ipsis declaratum fuisse Trinitatis mysterium, cat. 6. num. 29. aitque, si quando catechumenis præsentibus de ea re sermo occurrat, id tectis omnino verbis fieri suetum. quare summopere cavet procat. n. 7. ne ea quæ in catechesibus audita fuerint, coram catechumenis efferantur. Symbolum ipsis etiam magna religione occultari præcipit cat. 5. num. 12. Gregorius tamen Nazianzenus orat. 40. qua catechumenos invitat ad danda nomina & baptismum sine

Catechistæ qui?

Cat. 3. n. 13. cat. 15. n. 26.

mora suscipiendum, sub finem eis & Trinitatem, & symbolum sed aliis verbis integrum explanat. Alias quoque communis legis exceptiones adferri posse novi.

Baptizandorum catecheses.

23. Alter catechumenorum ordo, eorum erat, qui baptismum proximo paschate suscepturi, nomina dabant diversis secundum locorum consuetudinem diebus. Ad eos dictæ sunt priores decem & octo Cyrilli catecheses. Hi apud Latinos *electi* & *competentes*, quasi simul petentes baptismum dicebantur: apud Græcos, *φωτιζόμενοι*, *βαπτιζόμενοι*, *μέλλοντες φωτίζεσθαι*, *φωτισθησόμενοι*; de quibus appellationibus agam sequentibus numeris. Et hæc quidem nomina assumebant, retento adhuc tamen catechumenorum nomine. At in ecclesia Jerosolymitana, singulari usu catechumenorum nomen deponebant, *fidelesque* ejus loco dicebantur, *procat. num. 6. cat. 1. n. 4. cat. 5. n. 1. cat. 6. n. 29.* Peccatorum confessione, jejuniis, precibus, exorcismis ad baptismum disponebantur. In ecclesia latina diversa subibant scrutinia, in quibus post exorcismos, abrenuntiationes profiteri jubebantur; sal in eorum os immittebatur; saliva aures & nares tangebantur &c. Conciones sive catecheses ad eos habebantur triplicis generis. 1°. morales, quibus admonebantur ne baptismum sine sincera voluntate & fide susciperent; utque sese dignis pœnitentiæ laboribus ad eam gratiam præpararent. Hujusmodi sunt procatechesis, & catechesis prima S. Cyrilli. duæ S. Johannis Chrysostomi catecheses *πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι*, quæ habentur vet. edit. tom. 1. orat. 60. p. 705. & 21. pag. 235. quæque in nova editione simul conjunctæ sunt tom. 2. pag. 224. & 234. prior triginta ante baptismum diebus habita est, posterior post dies decem. Habentur quoque similis argumenti sermones plurimi *ad competentes* apud Augustinum. 2°. Exponebatur baptizandis symbolum. Paucas & pene nullas habemus apud Græcos *catecheses in traditione symboli*: multos vero de eodem argumento latinorum sermones. 3°. apud Latinos alio sermone tradebatur & exponebatur oratio Dominica. Sed apud Græcos ea consuetudo non erat; nec oratio Dominica nisi post baptismum audiebatur. Omitto brevem singulorum sacramentorum expositionem, quæ in ipsa Paschatis vigilia tum fiebat, cum ad ea accessuri essent qui baptizabantur. Harum mentionem facit Cyrillus cat. 18. n. 32. ejusque argumenti quosdam Gaudentii Brixiensis sermones habemus. Sed fatendum nulla in Ecclesia æque diligentem ac in Jerosolymitana baptizandorum institutionis curam observari. Una vulgo aliis in locis sub quadragesimæ finem concione symbolum tradebatur, duabus ad summum; semel tantum occurrit ut explicatio symboli in tres quatuor-ve sermones dispertiatur. At in ecclesia Hierosolymitana totum huic negotio quadragesimæ tempus insumptum, & septemdecim catecheses adtributæ. Nullum in tota antiquitate simile exemplum habemus. Nullum opus reperi in quo tota baptizandorum institutio simul collecta, & in unum volumen compacta sit. Esset aliquid Cyrilliano operi finitimum, si posteritati conservatum esset opus, de quo testatur Gennadius catalog.

Triplicis generis catecheses ad proxime baptizandos.

Brevis mysteriorum percipiendorum expositio in ipsa vigilia Paschali.

Nullum catecheseon corpus Cyrillianis simile.

virorum Illustr. cap. 23. ait nimirum Niceam Romanæ civitatis episcopum (in cod. Sancigyranensi pro *Niceas*, scribitur *Anechitus*; & in ms. San-German. pro *Romanæ* fertur *Romacianæ*) composuisse simplici & nitido sermone, sex competentibus baptismum instructionis libellos. in quibus primus continebat qualiter se debeant agere competentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Secundus agebat de gentilitatis erroribus. Tertius erat de fide unicæ majestatis. Quartus adversus Genethlelogiam. Quintus de symbolo. Sextus de agni Paschalis victima. Nihil hic attinet quærere qui sit ille Niceas vel Anechitus, aut Anicetus, Romæ vel Romacianæ civitatis episcopus. tantum observa librum primum argumento similem fuisse procatechesi & catechesi primæ Cyrillianæ. Secundum & tertium catechesi sextæ. Quartum diversis catechesis secundæ, quartæ & nonæ locis. Quinti argumentum toto pene catecheseon opere tractari. Sextus autem legi vel pronuntiari tantum debebat in ipso Paschatis pervigilio: similis nonnullis Gaudentii habitis in illa nocte sermonibus; & institutionibus illis quas Cyrillus pro tempore se daturum promittit cat. 18. n. 32. dum sacramentum baptismi & sequentia auditoribus administrabuntur. Cæterum baptizandorum institutio, propria episcopi vel vices ejus agentis presbyteri cura erat; nec ut simpliciorum catechumenorum, catechistis illis de quibus num. sup. diximus credebatur. Nullos pene ad competentes sermones habemus, præterquam episcoporum. S. Ambrosius se symbolum competentibus tradidisse testatur. Id agebat per se Augustinus post episcopatum; & ante episcopatum ex imposito sibi ab episcopo in ipsius locum dicendi officio. In Romana ecclesia symbolum tradebat presbyter; sed ne id ageret pontifex negotiorum mole prægravabatur. Constantinopoli patriarcha è suggestu die Parasceves symbolum baptizandis proponebat explicabatque, Theodoro teste hist. pag. 563. Johannes Cyrilli successor catecheses habebat, teste ipsomet apud Hieron. epist. 38. nov. edit. Chrysostomus Antiochiæ duas ad Illuminandos orationes habuit. Totum concionum pondus ipsi à Meletio & Flaviano impositum. Eadem de causa Cyrillum adhuc presbyterum catechesibus & homiliis ad populum dicendis præfectum fuisse censemus. quod de Eusebio quoque dicendum, qui in epistola ad Cæsarienses suos num. 2. symbolum ecclesiæ suæ proponens, ait eam se fidem enuntiare, quam cum in presbyterio tum in episcopatu credidit & docuit. Symbolum igitur ita docebat presbyter, ut episcopus quoque doceret. Ruffinus Invectiva 1. in Hieronymum de diacono Eusebio ait: pag. 262. *Alius diaconus, simulque pater mihi & doctor symboli ac fidei fuit.* Indicat, ut arbitror, patrinum & susceptorem, qui privatis instructionibus symbolum ac fidem sibi exponebat; non exclusa publica & solemni institutione episcopi, cum cæteris competentibus in Ecclesiæ conventu audita.

Baptizandorum institutio, propria episcopi, vices ejus agenti presbytero.

24. Catecheses Cyrilli duplices habemus: decem & octo priores ad eos qui baptismo proxime suscipiendo præparabantur: quinque mystagogicas

Catecheses ad illuminandos.

gicas ad Neophytos quæ de tribus sacramentis simul collatis disserunt. Priores inscribuntur, *catecheses φωτιζομένων*, ad litteram *eorum qui illuminantur.* Hæc certissima Jerosolymis baptizandorum appellatio; eos enim ab initio procatechesis hoc nomine compellat Cyrillus; Ἤδη μακαριότητος ὀσμὴ πρὸς ὑμᾶς ὦ φωτιζόμενοι. nec illic solum, sed & cat. 11. n. 9. & cat. 13. num. 21. Eadem voce designantur baptizandi in Constit. Apost. lib. 8. cap. 7. 8. & 35. in conc. Laod. can. 46. & 48. in concil. Trullano can. 78. demum in Euchologio pag. 343. De hujus vocis vi & potestate non una sententia est. Thomas Millesius censet idem significare ac *eos qui cognitione imbuuntur.* nec desunt probabiles ita existimandi rationes: nam ea est vulgata verbi φωτίζειν significatio in Bibliis LXX. 4. Reg. XII. 2. de Joiada pontifice regem Joas puerum suis consiliis ac præceptis instituente & monente dicitur, ἐφώτισεν αὐτὸν Ἰωδαὲ ὁ ἱερεύς. & cap. XVII. ℣. 28. de sacerdote Samaritano ad Chutæos legem Domini docendos misso, ἦν φωτίζων αὐτοὺς πῶς φοβηθῶσι τὸν Κύριον. Ecclesiastici XLV. ℣. 17. gr. Vulg. de Aarone: ἔδωκεν αὐτὸν διδάξαι τὸν Ἰακὼβ τὰ μαρτύρια, καὶ ἐν νόμῳ αὐτοῦ φωτίσαι Ἰσραήλ. *Dedit illum Dominus ut doceret Jacob testimonia, & in lege sua illuminaret Israel.* Hinc verbo φωτίζειν Patres pro *erudire* passim utuntur. V. Cyrill. Alexandr. lib. 1. in Johan. cap. 9. p. 73. synopsim Athanas. n. 17. pag. 145. Theodoret. in lib. 2. Paralip. pag. 384. Cyrillus ipse in hunc sensum cat. 18. n. 32. loquens de necessaria institutione à se danda accessuris ad mysteria, ait τῆς ὑμετέρας ψυχῆς διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας φωτιζομένης. *Anima vestra prius per doctrinæ verbum illuminata.* Propius adhuc ad rem nostram S. Maximus ad hæc verba Pseudo-Dionysii de cœlesti Hierarch. c. 3. n. 2. ἐπειδὴ τάξις, hæc habet p. 46. τοὺς προσιόντας δεῖ φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν θείων γραφῶν. *Accedentes ad baptisma illuminari oportet cognitione divinarum scripturarum.* ac paulo inferius ad verba authoris τοὺς μὲν φωτίζεσθαι, iterum ait: Σημείωσαι ὅτι τὸ φώτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματός ἐστιν. *Nota illuminationem præcedere baptismum*, ubi videtur alludere ad nomen & statum φωτιζομένων, qui necessariis institutionibus ad baptismum parabantur. At ego magis crediderim Maximum ad hanc loquendi rationem inductum esse, ex usu ecclesiastico baptizandos φωτιζομένων nomine compellandi; quam, appellationem ipsam hanc ab institutione baptizandis data derivatam. Mihi enim semper placuit, φωτιζομένους hic significare *eos qui baptizantur*; qua me in sententia gravissimæ rationes confirmaverunt. Primo, celebris illa & præ omnibus usurpata baptismi nuncupatio, qua φωτισμός seu *Illuminatio* dicitur, proprio sibi nomine & per excellentiam attributo, ut ait Naz. orationis 40. init. pag. 638. Cyrillus communem usum secutus verbo *illuminare* passim utitur pro *baptizare*; procat. num. 2. cat. 13. n. 21. cat. 18. n. 32. Ex illo publico hujus vocis usu factum, ut Cresconius in Breviario can. 183. verbum φωτιζόμενοι Laodiceno canone 46. verterit *eos qui baptizantur*; adeoque ad significandum baptismum ea consecrata vox est, ut Chrysostomus hom. 13. in epist. ad Hebr. pag. 828. baptizatos & catechumenos distinguens, priores appellet φωτιζομένους. *Bona vita*, inquit, *nihil melius*, καὶ ἐπὶ φωτιζομένων, καὶ ἐπὶ κατηχουμένων. Secundò, iidem qui φωτιζόμενοι, altero nomine dicebantur βαπτιζόμενοι. In Constit. Apost. modo hoc, modo illo nomine compellantur lib. 8. cap. 8. & lib. 3. cap. 16. Facundus lib. 9. cap. 3. citat Theodori Mopsuesteni librum *ad baptizatos*; qui Actione 4. concilii 5. perpetuo inscribitur *ad baptizandos.* habebatur nimirum πρὸς τοὺς βαπτιζομένους. Apud Cyrillum nostrum in titulo cat. 1. loco φωτιζομένων, fertur in codd. Roe & Casaub. βαπτιζομένων, atque in titulo catechesis 7. legebat Grodecius φωτιζομένων ἢ βαπτιζομένων, quando vertit. *Illuminatorum seu baptizatorum.* Quid quod Cyrillus ipse, qui auditores suos φωτιζομένων vocabulo compellat, altero etiam eos convenit. Cat. 16. n. 26. μέλλει ἐπὶ σὲ, τὸν βαπτιζόμενον, φθάνειν ἡ χάρις. *Ad te quoque, qui baptizaris*, vel βαπτιζόμενος *diceris*, *perventura est gratia.* Tertiò, qui φωτιζόμενοι hic dicuntur, ii apud Chrysostomum orationibus num. 22. à nobis citatis appellantur οἱ μέλλοντες φωτίζεσθαι, *Illuminandi.* Author homiliæ in evangelicam parabolam de operariis in vineam conductis, operum Chrysost. tom. 6. p. 539. baptizatos distinguens à baptizandis, illos vocat πεφωτισμένους *Illuminatos*, hos φωτισθησομένους *Illuminandos.* Tamdem in Euchologio, cum baptizandi appellentur φωτιζόμενοι, quasi ad explicationem hujus vocis pag. 195. 196. 343. 344. dicuntur οἱ πρὸς τὸ φώτισμα εὐτρεπιζόμενοι, *qui ad illuminationem præparantur.* Ex quibus omnibus constat baptizandos dici *Illuminandos* à baptismo cui instruebantur.

Quid significet vox φωτιζόμενοι? an præsentem institutionem an futurum baptisma. Primæ opinionis fundamenta.

Altera opinio magis placet.

25. Rogabit aliquis, eccur φωτιζόμενοι & βαπτιζόμενοι temporis præsentis appellatione dicerentur. Nulla forte alia requirenda ratio est, præter promiscuum non in scriptura solum sacra & sanctis Patribus, sed etiam apud profanos & in omnibus pene linguis præsentis pro futuro temporis usum: qua licentia neminem authorem novi qui liberius abutatur, quam Cyrillus noster; quæ res in interpretando non parum mihi facessivit negotii. Alia tamen adferri causa potest, quæ in ecclesia Jerosolymitana majus adhuc pondus haberet; nimirum, baptizandi certa spe atque exspectatione baptismi, quasi jam baptismum susciperent, spectabantur: vel potius eorum status, quo exorcismis, pœnitentiæ laboribus, aliisque pietatis exercitiis purgabantur, & secretiorum christianæ religionis doctrinarum communicatione erudiebantur, velut anticipatus quidam baptismus, ac quædam baptismi inchoatio habebatur. Certe baptizandos Cyrillus sic multis locis adloquitur, quasi baptismi bona jam prægustarent ac perciperent. Catechesim primam ab his verbis inchoat: *Novi testamenti discipuli, ac mysteriorum Christi participes, nunc quidem vocatione; paulo post verò etiam gratiâ.* ait procat. n. 1. *eos jam Spiritus-sancti fragrantia aspiratos*; & num. 6. *Spiritum-sanctum inhabitantem, mentem ipsorum divinam domum efficere.* n. 13. *Ecclesiæ filios factos esse* postquam *nomina dedissent.* catechesi 11. num. 9. jam filios Dei effici. *Non*, inquit, *sicut vos ô Illuminandi nunc efficimini filii Dei. efficimini enim*

Cur baptizandi participio temporis præsentis non autem futuri appellarentur.

n

& vos filii Dei. Catecheſi 13. n. 23. ait jam accipere remiſſionem peccatorum. *Accipis nunc remiſſionem peccatorum*, &c. quo in loco præſenti tempore, meo judicio, utitur pro futuro. Nempe animam ipſorum per exorciſmos à peccatis purgari ait, procat. num. 9. Imo etiam cat. 18. n. 26. non timuit eos jam regeneratos in Eccleſia dicere. Mirari ergo jam deſinamus, ſi etiam cat. 12. num. 1. videatur eos dicere jam Chriſti immolati carnibus veſci; tametſi id de ſolis fidelibus dictum exiſtimem. Tamdem, quum in eccleſia Jeroſolymitana, catechumenorum dimiſſo nomine, communi cum baptizatis fidelium nomine cenſerentur; quaſi eorumdem cum ipſis bonorum participatione conjuncti, uti jam baptizari incipientes ſpectabantur. Atque ea quidem ratio probat optime & feliciter factum; in eccleſia in primis Hieroſolymitana, quod baptizandis appellatio φωτιζόμενοι & βαπτιζόμενοι, non futuri ſed præſentis temporis adtributa ſit: at eam rationem in ipſa appellatione ſancienda proviſam & conſideratam, ut eo potius modo vocarentur feciſſe, valde addubito; & ex adductis à me numero ſuperiori vocis φωτιζόμενοι ad veriorem ſenſum reducendæ rationibus, in hac præſens tempus pro futuro ſimpliciter poſitum exiſtimo.

De interpretatione vocis φωτιζόμενοι.

26. Fixa hujus vocabuli ſignificatione, jam facilis determinandæ hujus interpretationis latinæ ratio. Ac primum omnino amolienda eſt Grodecii, quæ in ſequentibus editionibus retenta eſt, interpretatio *Illuminati*. Fallit enim græce neſcientes; quæ non verbo φωτιζόμενοι præſentis temporis, ſed verbo πεφωτισμένοι præteriti, reſpondet, ac præteritam & peractam, non præſentem illuminationem deſignat. Præterea eadem eſt vis & idem uſus ambarum vocum φωτιζόμενοι & βαπτιζόμενοι. Quam autem huic loco alienum ſit, ut βαπτιζόμενοι vertatur per *baptizati*, & de iis qui nondum ſunt baptizati dicatur, nemo non videt. Idem de altera ſimilis ſignificationis voce judicium. Tamdem apud Latinos vox *Illuminati*, propria Neophytorum appellatio erat. Aug. tom. 5. ſerm. 120. num. 3. de iis loquens, *iſti albati*, ILLUMINATI, *audiunt per me verbum tuum:* ILLUMINATI *enim tua gratia adſiſtunt tibi.* Latinæ linguæ inopia facit ut paſſivo præſentis temporis participio deficiamur, nec uno verbo ad litteram voces φωτιζόμενοι & βαπτιζόμενοι reddere poſſimus. Utendo circuitione dicere poſſumus *eos qui illuminantur*, vel *baptizantur*; aut ut non indiligenter à Bollandiſtis obſervatum, *Illuminari* vel *baptizari incipientes:* quæ nuncupatio maxime conformis eſt alteri à me numero ſuperiori allatæ rationi, cur vox græca non futuro ſed præſenti tempore poſita ſit. At in appellatione communis uſus, vitanda circumlocutio, & vocabulo uno utendum fuit: ne dicam, præſens illud tempus ad futurum reducendum eſſe. Reſtabat ergo vox *Illuminandi*, in qua acquievi. Coteleriique authoris maxime accurati authoritate me protego, qui vocem φωτιζόμενοι in Conſtit. Apoſt. lib. 8. c. 7. 8. & 35. ita interpretatus eſt. Clarum ex authoritatibus num. 24. adductis φωτιζόμενοι, idem eſſe cum *μέλλοντες φωτίζεσθαι*, φωτισθησόμενοι πρὸς τὸ φώτισμα εὐτρεπιζόμενοι, quæ omnia futuri ſunt temporis. Hieronymus quædam verba commemorans in epiſtola ſua 38. epiſtolæ à Johanne Cyrilli ſucceſſore ad Theophilum datæ, vertit *iis qui baptizandi ſunt*, græcam vocem, quam ex uſu eccleſiæ Hieroſolymitanæ fuiſſe exiſtimo φωτιζομένοις vel βαπτιζομένοις. Sed jam nimium de *Illuminandis*.

27. Alteræ catecheſes Cyrilli, poſt Paſcha & ſuſcepta unâ nocte tria baptiſmi, ſacri Chriſmatis, & Euchariſtiæ ſacramenta, ad Neophytos dictæ ſunt, ad explicandam eorum myſteriorum, quæ nonniſi baptizatis declarari fas erat, vim & poteſtatem. Habitæ ſunt ſingulis hebdomadæ paſchalis diebus incipiendo à feria ſecunda. Duæ catecheſes explanandis baptiſmi ceremoniis tributæ, Sacramento Chriſmatis una: Euchariſtiæ, duæ reliquæ; quarum prima veritatem præſentiæ Chriſti in Euchariſtia, altera ordinem ſacræ Liturgiæ explicat. Sextam catecheſim promiſiſſe videtur cat. 18. num. 33. quæ tota in moralibus documentis, quomodo vita in poſterum digne tranſigenda eſſet, verſaretur; at eam non habemus. Credo exhortationem fuiſſe, ſabbato paſchali, cum albæ veſtes deponerentur, habitam: quales apud Latinos multæ exiſtunt, & nonnullæ adhuc Græcorum ſuperſunt. quæ quoniam nullam ſive dogmatum ſive ſacramentorum expoſitionem contineret, abſoluto in catecheſibus viginti tribus chriſtianæ inſtructionis ædificio, ut ipſe Cyrillus ait cat. 23. initio, in collectione catecheſeon videtur prætermiſſa. Inſcribuntur *catecheſes myſtagogicæ*, quaſi myſteriorum ſeu ſacramentorum ſecretiorem notitiam tribuentes. Catecheſeon titulo eas compellat Cyrillus cat. 18. n. 33. at in ipſis catecheſibus nonniſi *myſtagogicarum* nomine deſignare ſolet. Utraque ſub appellatione citantur ab authoribus. Multos habemus ſimilis argumenti Latinorum Patrum ſermones, pauciores ac nullos pene Græcorum. Sunt Gaudentii Brixienſis & nonnullorum aliorum, ad Neophytos, Auguſtini aliorumque ſermones *ad infantes de ſacramento altaris*, & de ponendis albis veſtibus. In appendice Auguſtiniana exſtant ſermones aliqui *de myſterio baptiſmatis* poſt Paſcha dicti, ſed nullum opus eſt, Cyrilliano ſimile, quod omnem Neophytorum inſtitutionem ex ordine contineat, dilucide expoſitam, præter S. Ambroſii librum de myſteriis, & ſex apud eumdem ſacramentorum libros; quibus in volumen unum digeſtæ ſunt conciones diverſis diebus conſequenter habitæ.

De catecheſibus myſtagogicis.

De titulis catecheſeon.

28. Singulis catecheſibus tam Illuminandorum quam myſtagogicis, præfixi initio ſunt tituli catecheſeos argumentum continentes; una cum primis verbis lectionis illius ex ſcriptura, quam author prius in conventu lectam ſibi pro orationis themate præfixit. Tituli illi ſimul collecti redacti ſunt in Indiculum, qui in manuſcriptis corpori catecheſeon præponi ſolet. Procatecheſis & argumento & lectione caret. in nonnullis tamen indicibus hoc ipſi affigitur argumentum, περὶ τοῦ μὴ πειράζειν, de non tentando. Catecheſis 19. & 23. lectionem habet, argumentum nullum. In argumento recitari ſolent verba ſymboli, quæ in ſubjecta catecheſi exponuntur.

Plurimis id unum pro argumento est; in paucis recitantur & verba symboli, quæ exponuntur & materia quæ tractatur. id pene sextæ ac quintæ decimæ catechesi proprium. sunt catecheses quædam, quæ præter majus & generale argumentum, peculiares habent ac minores titulos, singulis catechesis sectionibus præfixos earumque argumentum indicantes. Id in sola pene catechesi quarta, & in sexta, in qua unus est tantum minor titulus circa medium catecheseos, *de hæresibus*. Titulorum illorum eadem est cum catechesibus antiquitas; & ab iis qui primi catecheses descripsere sunt positi. Nam ab antiquis citantur, in primis à Theodoreto, qui quartam catechesim citans, non solum argumentum generale *de decem dogmatibus*, sed etiam peculiarem sectionis à se citatæ titulum *de generatione ex virgine* commemorat. Præterea in iis continentur ipsa verba symboli Jerosolymitani, qualia à Cyrillo referuntur. Deinde vero quas unicuique catechesi lectiones assignant, eæ sunt revera quæ ante catechesim lectæ fuerant: quas ut infra dicam, ad arbitrium catechistæ delectas, descriptores rescire non poterant, nisi ipsi audivissent. Eas autem inscriptiones Cyrilli ipsius non esse, his duabus rationibus approbari videtur. 1°. quod verba symboli aliter interdum in iis titulis atque ab ipso Cyrillo referuntur. 2°. quod ipse author quandoque suæ argumentum digesturus aliter fuisse videatur. Nam in nonnullis catechesibus, argumento generali & totius catechesis scopum continenti additur argumentum peculiare, quod nonnisi obiter & ex occasione in catechesi tractatur. Secunda catechesis inscribitur, *de pœnitentia, & remissione peccatorum:* hoc generale & completum orationis argumentum. additur tamen *& de Adversario*, Diabolo videlicet; qua de re solum in peccati caussas inquirendo ex occasione dicit author numeris 3. & 4. Sextæ catechesis inscriptio est; *de Monarchia Dei*, quod revera ipso Cyrillo teste cat. 7. num. 1. hujus orationis argumentum est. additur *& de hæresibus*. Fuse revera Cyrillus agit de hæresibus quæ unitatem Dei oppugnaverant: sed ex consueto more suo, quo dum singula doctrinæ nostræ capita exponit, simul & oppositas hæreses recenset. Qui idcirco titulus singulis pene catechesibus eadem de causa fuisset quoque adscribendus. Adhæc non solas hæreses in catechesi sexta impugnat Cyrillus, sed ante eas etiam Paganorum multiplicatas divinitates: dicendum igitur fuerat, *& de Polytheia & de hæresibus*. Tamdem catech. 15. pro argumento habet verba symboli de Christo venturo judice, &c. quibus totus continetur orationis scopus. additur tamen *& de Antichristo*; quæ res à Cyrillo prolixe re vera, sed ex occasione & ex respectu ad præcipuum scopum tractatur. Cyrilli ergo non putem eas inscriptiones, sed librariorum ac notariorum, qui catecheses ex ejus ore exceptas scriptis consignarunt.

De lectionibus scripturæ ante catecheses.

29. Quod ad lectiones scripturæ attinet, eas optime in inscriptionibus assignatas esse fidem facit Cyrillus ipse, qui eas plerumque in ipsa catechesi suo testimonio confirmat, lectumque fuisse ait, quod in inscriptione lectum commemoratur. sola procatechesis lectionem initio præfixam non habet, quamvis certissime præcessissent lectiones sacræ, ut apparet ex n. 4. propriam tamen lectionem non habuit: cujus rei causam hanc esse conjicio, quod in Dominica die ad dimissionem Illuminandorum habita fuerit, post recitatas ex ordine & explicatas in concione publica veteris & novi testamenti lectiones, quod sane sufficeisse videbatur. Eæ catecheseon lectiones, non ex consueto lectionum in Ecclesia habendarum ordine sumptæ, sed ad concionantis arbitrium pro tractandi argumenti qualitate selectæ. Id unus confirmare potest Cyrilli locus cat. 14. n. 24. quo ait, divina providentia factum esse, quod cum postera die secundùm ordinem verborum symboli de Adscensione Domini dicturus esset, lectio in synaxi Dominica die ex ordine annuarum lectionum habita, ipsi anticipandi hujus argumenti occasionem & locum præstitisset. ex quo consequitur cæteras lectiones, quæ in cujusque catechesis argumentum mire quadrant, extra ordinem annuarum lectionum delectas esse. ac revera nullus in iis lectionibus librorum ordo observatur: modo ex prophetis, modo ex Apostolo Paulo, modo ex Jobo, modo ex catholicis epistolis, nulla certa serie sumuntur; sed omnes ad rei dicendæ argumentum accommodatæ. Lectiones eæ non videntur admodum fuisse prolixæ. Breviores præsertim catecheseon mystagogicarum. Cum enim in tribus primis initium & finis lectionis adsignetur, catechesis nonæ decimæ lectio sex nostris versiculis absoluta: catechesis vigesimæ, & vigesimæ primæ, versiculis octo. Paulo longiores priorum catecheseon lectiones: verbi gratia, cat. 11. cum in titulo indicetur lectionem ab ipso epistolæ ad Hebræos exordio inchoatam, ex ipsa catechesi constat, non solum versiculum sextum, n. 4. sed & octavum & nonum, n. 15. lectum fuisse. Ante catechesim 13. totum Isaiæ caput LIII. quo prophetia passionis Christi continetur, videtur lectum fuisse. Ex catechesi 15. n. 13. & 21. Constat totum fere Danielis caput septimum fuisse prælectum. item ex cat. 18. num. 11. & 15. totum Ezechielis caput trigesimum septimum. Inutile est monere lectiones illas per Lectorem recitatas fuisse.

CAPUT V.

Quo anno præcise & anni tempore dictæ sunt catecheses: quibus diebus, & horis, & quo in loco; ac de tota conventuum illorum forma.

30. NOn una est seu veterum seu recentiorum auctorum, de anno quo Cyrilli dictæ sunt catecheses, sententia. Author adnotationis chronologicæ Indiculo catecheseon ... bis edito subjectæ, numerat annum ab adventu Christi secundùm Augustanum codicem 352. Secundùm codicem Ottobonianum, & Grodecianum 332. Quomodo hic author annos à Christi adventu numeret, incertum. Itaque inutilis cum per se, tum ex varietate lectionis, hujus scriptoris alioqui recentioris authoritas. Theophanes dictas catecheses putat occasione crucis sub Constantio in cœlo visæ, cum multi hoc miraculo permoti baptismum requirerent. Apparuit crux

Catecheses habitæ nec serius ann. 349. nec citius ...

Maio mense an. 351. & cum catecheses in quadragesima dictæ sint, in hac hypothesi ad annum 352. revocandæ. Bollandistæ authoritate chronologicæ adnotationis secundum Grodecii versionem lectæ adducti, annosque ab adventu Christi, de annis ab ejus ascensione interpretantes, catecheses conferunt in annum 364. vel 366. Thomas Millesius catecheses ad an. 350. refert, propter bellum Mesopotamicum cat. 15. num. 61. Tillemontius ad annum 347. propter septuaginta annos quos Cyrillus à Manete elapsos memorat cat. 6. n. 20. Has sententias omnes non operose refutabo. Theophanis & Bollandistarum jam rejecta opinio est, cum probavimus supra cap. 2. num. 10. & 11. ætatem catecheseon medio seculo quarto tardius adsignari non posse. Ne anno etiam 350. eas adtribueremus, obstare diximus Constantis mortem hoc ineunte anno interfecti. *Jul. orat. 1. p. 47.* quæ ad Constantium in Oriente degentem sub hyemis finem perlata est. Porro Cyrillus eo tempore dicebat, quo plures simul imperatores Reipublicæ Romanæ præerant. Nam cat. 23. num. 8. ait in Liturgia sacrificium offerri *pro Imperatoribus ὑπὲρ βασιλέων*; iique Imperatores erant, qui sanctam Resurrectionis ecclesiam, cum patre Constantino, exstruxerant & exornaverant, *cat. 14. n. 14.* Ne anno 344. antiquiores existimentur, obstat, quod ait cat. 10. n. 19. Persas pro Christi nomine mori. at Persica persecutio cœpit tantum an. 344. secundùm meliorem computandi rationem. Cyrillus cat. 6. n. 20. à Manetis exordio annos numerat 70. qui additi ad annum 277. quo Manem in Romano imperio primum prodiisse constat, annum dant nobis catecheseum 347. in quo propterea adquiescit Tillemontius. Non ita tamen præcise Cyrillum annos numerasse crediderim, ut annum unum ultro citro-ve nobis excurrere non liceat; quamobrem anno magis 348. habitas esse catecheses crediderim, his de rationibus.

Catecheses habitæ anno potius 348. quam 347.

31. Prima. quo anno Cyrillus catecheses habuit maturum Pascha fuisse videtur. Nam catechesi 18. quæ sabbato sancto certissime est pronuntiata, sic loquitur num. 7. quasi adhuc in media hyeme positus, quod certe in illis meridionalibus partibus mirabile est. *Hybernum*, inquit, *tempus est, ut vides: stant nunc arbores veluti mortuæ: ubi enim nunc folia ficus, ubi vitis uvæ.* Nec alio fere modo initio quadragesimæ loquutus erat, integrum ante mensem, cat. 4. n. 30. *Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructu & foliis perstant.* Non ergo tardum illo anno Pascha erat. Atqui an. 347. incidebat Pascha in diem Aprilis duodecimam: quo tempore arbores & ficus in Palæstina foliis adhuc destitutas fuisse prorsus incredibile est; cum alioqui annus extraordinaria hyeme, atque ultra terminos producta, insignis non esset. Nam Cyrillus cat. 14. n. 10. paucis post æquinoctium diebus loquens, tellurem floribus plenam, & omnem herbam modo germinantem observare jubet. si paulo tardius Pascha fuisset, sese ab illo tempore frondibus arbores vestiissent. anno autem 348. Pascha die tertia Aprilis erat; quod cum illis hyemis reliquiis minus disconvenit. Multo minus in annum 349. conjicere catecheses possumus; quo anno Pascha 23. Aprilis celebrabatur. Anno 346. Pascha erat 23. Martii, vel ex Victorii laterculo die ejusdem mensis trigesima. At catechesis decima quarta cum diceretur, jam ante paucos dies æquinoctium transactum erat, & inchoatus Xanthicus mensis; cujus initium 25. Martii citius poni non potest. Quod si Pascha eo anno 30. Martii ponatur, catechesi 14. quæ feria secunda pronuntiata est, num. 24. non alia poterit assignari dies præter vigesimam quartam Martii, quæ extra Xanthicum erat. De anno 345. quo Pascha in diem Aprilis septimam incidit, nihil dico; eadem ratione refelli potest qua annus 347. Itaque in anno 348. acquiescendum videtur. Secundò, bellum Romanos inter & Persas cat. 15. n. 6. commemoratum, melius anno 348. convenit. Nam authores gravissimi secundam Nisibis obsidionem anno 346. consignant. hanc porro secutæ inter Romanos & Persas induciæ; quibus non multo post Persarum perfidia violatis iterum recruduit bellum, & commissum ad Singaram prælium anno 348. ex Fastis Idatii & Hieronymi chronico; quamvis Juliani Augusti orat. 1. pag. 47. repugnet authoritas, pugnam hanc sex ante Constantis necem annis collocantis: sed in numeralem notam vitium fortassis irrepsit. Cyrillum autem loqui putamus de apparatu belli, qui pugnam æstate commissam antecessit. Singariticæ verò pugnæ in annum 347. conferendæ nulla ratio est. alioqui nullum pene induciis post solutam Nisibis obsidionem pactis relinquis locum. Sed ipsa Nisibis obsidio anno 347. collocari potest, ac bellum illud de quo Cyrillus loquitur, existimari. Eam revera obsidionem Hieronymus in chronico ad annum 347. decimo Constantii anno consignat. at in nonnullis mss. pro *decimo* legitur *nono*. Theophanes quoque Nisibitanam obsidionem ponit ante eclipsim, quæ anno 346. sexta Junii die contigit. Censemus igitur anno 347. bellum nullum fuisse in Mesopotamia, servata interim induciarum anno sequente violatarum fide. Hoc autem argumentum præcipue Tillemontium petit; qui cum in historia Imperatorum Nisibitanæ obsessionis solutionem an. 346. & Singariticam pugnam anno 348. ponat, suam catecheseon anno 347. in mediis induciis necessario habitarum epocham tueri non potest. Tertiò, Cyrillus commemorat cat. 15. n. 7. gravia episcoporum, clericorum & ecclesiarum dissidia, ad sanguinem usque animorum fervore producta. satis, fateor, ante annum 347. turbarum in Ecclesia fuit, ut ita posset Cyrillus loqui. Verum sub finem hujus anni, scisso in duas partes Sardicensi concilio, cum episcopi ambarum partium sese mutuis anathematis perculissent; major adhuc piorum offensio, cædesque multo quam antea violentius consequutæ. Quod Cyrillus ibid. n. 9. utramque partem accusat; hanc quidem Christi ad creaturarum ordinem relegati, illam verò Filio paternitatis assertæ; nonnullam ut ita loqueretur occasionem ipsi subministrare potuerunt, mutuæ ea de re Sardicensium & Philippolitanorum præsulum in litteris suis synodicis accusationes. atque ut meliori causæ non satis æquus videretur, efficere potuit Marcelli ab Sardicensibus magno studio suscepta defensio; quem Cyrillus

Cyrillus pro certo & explorato hæretico habebat; *cat. 15. n. 27.* His rationibus annum 348. cuivis alteri catecheseon epochæ præferendum existimavi. Liberum tamen relinquimus, ut anno 347. consignentur.

Quadragesimâ dictæ catecheses.

32. In quadragesimâ dictas esse catecheses, omnes pene paginæ clamant. Quamquam autem sexti seculi initio, constaret Jerosolymis quadragesima septem jejunii hebdomadibus, ut fidem facit Petrus hujus ecclesiæ antistes, in fragmento ab Damasceno ad calcem orationis de jejuniis citato tom. 1. nov. edit. p. 504. quod de ecclesia etiam Alexandrina dici potest ex aliis authoritatibus ab eodem una productis; Cyrilli tamen tempore, utraque ecclesia & Alexandrina & Jerosolymitana, sex hebdomadis, & quadraginta solummodo diebus constante quadragesima utebatur, uti probavimus extrema ad catechesim tertiam nota. Totam quadragesimam occuparunt decem & octo catecheses. quibus autem diebus singulæ pronuntiatæ sint, licet nonnihil ea de re in monitione cuique præfixa dixerimus; omnia tamen hic, novis aucta observationibus seu potius conjecturis, colligenda judicavimus. Procatechesin existimamus prima quam vocamus quadragesimæ Dominica pronuntiatam. quod suasit illa species cœtus ecclesiastici descripta num. 4. quæ nonnisi synaxi majori convenire videatur. Præter hanc autem, nullam Dominica die habitam censemus: nullum certe hujus rei exstat vestigium. Contra catecheses ita Cyrillus videtur distinguere à synaxibus, uti diversas prorsus actiones; ac studium baptizandis utrarumque rerum commendat. cat. 1. n. 5. & 6. & procat. Catechesi decima quarta num. 24. ait se in homilia Dominicæ diei, cum propter omnes diceret, specialius tamen ad baptizandorum profectum & instructionem, orationem suam accommodavisse. Quod de hac Dominica, idem de cæteris dicendum reor; in quibus non aliter pro baptizandis diceret, quam orationi ea intermiscendo, quæ illis utilia fore prospiciebat. Eadem de causa nullam quoque sabbatis dictam catechesim puto, cum his diebus jejunium solveretur, celebrareturque liturgia. Catechesis 18. sabbato sancto habita est, sed unum illud toto anno sabbatum jejunabatur; nec ulla est in cæteris catechesibus nota, qua ullam sabbato pronuntiatam colligi possit. Catecheses primam, secundam, tertiam & quartam in priore hebdomada ponimus. quoniam in quarta num. 3. inter hanc catechesim & baptismum auditorum, *intercessurum*, ait, *totius quadragesimæ intervallum.* Quinta etiam catechesis in eadem hebdomada fortassis comprehendenda. Catecheses sexta, septima, & octava, consequentibus diebus pronuntiatæ; & consequenter secundæ, vel tertiæ quadragesimæ hebdomadi adsignandæ. Notam nullam habemus diei, qui catechesi nonæ attribuendus sit. Ea forte sola tertiæ hebdomadi adjudicanda. Sed decima, undecima, & duodecima tribus continuis diebus declamatæ. atque idcirco in tertiam vel quartam quadragesimæ hebdomadam conferendæ. Inter decimam tertiam & quartam decimam catechesim dies aliquot intercessere, ex catech. 14. n. 1. Catechesis tertia-decima forte una per totam hebdomadam quintam dicta. Catechesim quartam decimam quæ postridie Dominicæ habita est ineunte mense Xanthico, paucis post æquinoctium vernum diebus, feriæ secundæ majoris hebdomadæ adsignamus, sequendo constitutam à nobis, ut omnium maxime probabilem, catecheseon epocham anni 348. Ac consequenter eadem hebdomada ponendæ sunt sequentes omnes, usque ad decimam-octavam, quæ sabbato sancto dicta est certissime. Nulla est quo die catechesis quinta decima & sexta decima dictæ sint nota. Septima decima paucis diebus ante festum Paschatis habita. *num. 20. & 34.* Quod si cui displicet tot catecheses una majori hebdomada peroratas, in annum 347. eas conferat per me licet, & in extremas quadragesimæ hebdomadas, omnes à quarta-decima ad octavam-decimam catecheses distribuat. Quod ad mystagogicas adtinet, omnes in Paschali hebdomada pronuntiatæ sunt, à feria secunda ad sextam, qua die pronuntiata est postrema.

Quibus diebus?

Quibus horis dictæ catecheses?

33. Jam quibus horis catecheses dixerit author, indagandum mystagogicæ post synaxim habitæ circa meridiem *cat. 18. n. 33.* E catechesibus Illuminandorum, decima octava matutinis horis sub finem sacræ vigiliæ perorata. Procatechesin die Dominica in media liturgia dictam putamus: cæteras quæ ferialibus diebus habitæ sunt, sub vesperam. Quamquam autem in quadragesima conciones interdum quotidie duæ, altera matutinis horis, altera sub vesperam haberentur; ut ex homiliis Basilii in Hexaëmeron, & nonnullis S. Chrysostomi patet: consueta omnibus fere locis habendæ synaxis hora erat à nona ad vesperam, seu, ut numerare solemus, à tertia post meridiem hora. Epiphanius Expos. fidei num. 22. ait, synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari solitas. Palæstinæ ac Cypri consuetudines exprimebat. Johannem Chrysostomum Antiochiæ in quadragesima pomeridianis horis concionari solitum probant ejus homiliæ ad populum Antiochenum nona & decima; quarum initio vanam eorum superstitionem tollit, qui cum præpediente infirmitate non jejunarent, pransi ad synaxim & audiendum Dei verbum accedere formidabant. Idem tamen homilia de Diabolo tentatore num. 1. nov. edit. tom. 2. pag. 261. meminit sermonis à se ante duos dies matutinis horis habiti ad baptizandos, de abrenuntiatione & pactione cum Christo. ὃν καὶ ἕωθεν πρὸς τοὺς μυσταγωγουμένους εἴπαμεν ὅτι περὶ ἀποταγῆς καὶ συνταγῆς διελεγόμεθα αὐτοῖς. in eodem sermone superius, se jam secundo eadem die orationem habere commemorat, cum etiam matutinis horis disseruisset. Erat autem quadragesima. At nonnulla in catechesibus Cyrillianis serotinæ horæ occurrunt indicia. Familiare ipsi est de horæ ac temporis sibi ad dicendum reliqui angustiis conqueri. uti cat. 4. n. 20. cat. 13. n. 8. quo loci ab ipso orationis exordio angusto tempore premi se semel & iterum repetit. item num. 22. cat. 14. n. 27. cat. 15. n. 33. ubi provectam jam diem ait, διὰ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας. cat. 17. n. 20. Quæ quidem ut matutinis horis in jejunii diebus diceret, causa nulla fuisse videtur. Existimo post

catecheses, subsequutas fuisse illas Jerosolymis consuetas ad vespertini luminis accensionem preces, de quibus Socrates lib. 5. histor. cap. 21.

34. De loco jam nulla dubitatio esse potest, quin in Resurrectionis ecclesia pronuntiaverit Cyrillus omnes catecheses. Innumera hujus rei testimonia fidem faciunt, quorum aliquam partem produxi hujus dissertationis capite 2. num. 9. sub finem. Si qua, teste Cyrillo ipso, extra ecclesiam Resurrectionis habenda fuisset catechesis, duæ illæ ex omnium sorte excipiendæ fuissent, in quibus de Spiritu-sancto dissseritur; quas, ut ait, decere videbatur, ut in superiore Apostolorum montis Sion ecclesia dicerentur, quæ Spiritus-sancti in dies Petecostes descensu consecrata erat. At eam rationem satis idoneam fuisse negat, ut suam in ecclesia montis Golgothæ dicendi consuetudinem propterea dimitteret, cat. 16. n. 4. Sed illud quæritur, in ipsa-ne Resurrectionis ecclesia & navi, an in porticu ejusdem, quod nonnullis placuit, aut potius in baptisterii vestibulo dictæ sint catecheses. Tota eorum, qui in porticu dictas autumant, ratio est, quod catechumenis in ecclesiam ingredi non liceret; qua re nescio an quidquam dici possit inscitius. Nam omnibus, etiam Gentilibus, licebat in ecclesia sacras lectiones & conciones audire: tantum à missa fidelium excludebantur. Id innumeris authorum locis probari posset, sed unum adduco ex Cyrillo testimonium procat. n. 4. in quo, si quis forte mala voluntate dedisset ad baptismum nomen, hortatur ut ex conspecto cætus ecclesiastici ordine & compositione, assistentium modestia, lectionum & sacrarum præceptionum ordinata serie, reverentia tactus meliorem animum sumat. Baptizandis ergo aditus dabatur ad conspiciendas synaxes. num. 14. ejusdem ait *clausam esse ecclesiam*, eosque *omnes intus*. Hæc porticui patenti & apertæ prorsus repugnant. Probabilior forte videbitur altera de vestibulo baptisterii sententia. Cyrillus ab ipso procatechesis initio num. 1. hæc habet: *Jam circa vestibulum regiæ constitistis.* quod ex loco parallelo cat. 19. num. 2. de vestibulo baptisterii intelligendum. Præterea, mos ille in pluribus Ecclesiis erat, ut non in Ecclesia, sed in baptisterio, aut ejus vestibulo symbolum traderetur. De Mediolanensi Amb. epist. 20. n. 4. *Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam Basilicæ.* De Orientalibus quibusdam Anastasius Sinaita Anagogicarum in Genesim contemplationum lib. 4. *sacerdos eos in vestibulis*, inquit, *catechesi initiat, & insufflat ventum qui expellat dæmones, qui habitant in generatione peccati:* demum, in eodem conventu patet Jerosolymis celebratos fuisse exorcismos ex catecheses *procat. n. 14.* Cum verò in eadem Ecclesia abrenuntiationes ante baptismum factas constet in vestibulo baptisterii ex cat. 19. n. 2. idem quoque de exorcismis toto quadragesimæ tempore factis existimandum videtur. Nihil isthæc necessario concludunt. Locus ex procatechesi n. 1. nihil aliud forte est præter translationem ac metaphoram, qua significat author baptizandos datis nominibus velut in baptisterii vestibulum introductos, uno tantum gradu ab ipso baptisterio ac baptismo separatos. Si quid concludit, illud concludit ad summum, in vestibulum illud ad scribenda nomina ingressos. nam in ipsa Ecclesia procatechesin dictam, adducta paulo ante testimonia certissimam fidem faciunt. Abrenuntiationes Jerosolymis ante baptismum in baptisterii vestibulo factas non dubitamus. at exorcismos quadragesimales in ipsa ecclesia celebratos testis ipse Cyrillus procat. num. 14. qui exorcismorum tempore jubet baptizandos silentio sedere in ecclesia clausa, viros seorsim à mulieribus; quomodo in arca clausa erant Noe & filii ex una parte, & utrorumque uxores ex altera. Nec peculiaris Jerosolymis erat usus, ut exorcismi publice in ecclesia haberentur. Eodem modo in Romana ecclesia fiebant scrutinia, uti Ecclesiæ hujus varios ordines inspicienti patet. Idem quoque mos ecclesiæ Affricanæ, teste authore libri secundi de symbolo ad catechumenos num. 1. apud August. tom. 6. pag. 555. *Quid est quod in hac nocte circa vos actum est? ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ, ibique cervice humiliata in humilitate pedum, cilicio substrato, in vobis celebraretur examen*, &c. Quidquid sit de ecclesia Mediolanensi, illisque Orientalibus, quarum usum respicit Anastasius; qui quidem non consuetos per totum quadragesimæ spatium exorcismos, sed prævios baptismo duntaxat referre videtur; constat in aliis multis ecclesiis symbolum in ipsa Ecclesia publice traditum fuisse. Id de Romana certum ex Romanis ordinibus; de Gallicana ex ejusdem sacramentariis & Missalibus antiquis; de Affricana ex Augustini & Affricanorum sermonibus ad competentes, inter Augustini opera & in Appendicibus ejus, editis: de Constantinopolitana ex Theodoro lectore, hist. pag. 563. Sed ut ad ecclesiam Jerosolymitanam veniamus, ita loquitur Johannes Cyrilli successor apud Hieronymum epist. 38. nov. ed. *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies* PUBLICE *tradamus sanctam Trinitatem.* Idem loquens de catechesi à se habita de universis nostris dogmatibus Cyrillianæ quartæ simillima, ait eam se pronuntiasse *audiente S. Epiphanio* ET UNIVERSA ECCLESIA, Cyrillus ipse se in media ecclesia Resurrectionis dicere significat plurimis in locis, verbi gratia, cat. 14. num. 14. *Hujus temporis Imperatores sanctam hanc in qua sumus Resurrectionis ecclesiam argento inductam & auro infuso distinctam exstruxerunt*, &c. & n. 22. *Isthac Ecclesiæ sanctæ domus, ab Imperatore Constantino ex propenso amore Christi ædificata, & ut cernis ita exornata.* Quod ad catecheses mystagogicas, non in ipsa Resurrectionis sive sanctæ crucis Basilica, sed ad monumentum Domini in ipso sancti sepulchri Sacello, quod Anastasis dicebatur, pronuntiatæ sunt, ex cat. 18. n. 33. & cat. 20. n. 4. & 7.

Quo in loco? in Ecclesiæ navi, an in porticu, vel in baptisterio?

35. Jam ut de tota catecheticorum conventuum forma dicamus; primum observamus non solos illis interfuisse baptizandos, verum etiam omnes ordines Ecclesiæ. Quod non solum de procatechesi constat ex numero hujus orationis quarto, sed & de aliis catechesibus. Monet author procat. n. 13. *Cum viderint fideles inser-*

Catecheticorum conventuum forma. Adesse poterant præter illuminandos, omnes fidelium baptiz-

[...]zatorum ordines.

vientes & sollicitudine expeditos, ne eorum securitatem imitentur; cum illi gratiam acceperint, ipsi autem adhuc in bilance dubii consistant. Erant igitur fideles baptizati, exorcismis, lectionibus, aliisque circa baptizandos ministeriis inservientes. Ac revera Psalmistas sive cantores compellat cat. 13. n. 6. quorum aliquos è baptizandorum numero fuisse concedere possumus; de omnibus negamus plane. Cat. 4. n. 24. & cat. 12. num. 33. ad monachorum & virginum ordinem sermonem convertit; quin imo ab ipso orationis initio tria auditorum genera facta videtur compellare, virginitatis professores, fideles omnes baptizatos, omnes deinde auditores. Cat. 4. n. 3. baptizatos exorare videtur, ut accommodatam rudibus & doctrinæ nostræ imperitis orationem æquo animo audiant. Cat. 15. n. 18. iis qui alios per catechesim genuere commendat, ut spirituales filios de Antichristo diligenter erudiant. Non alii præter baptizatos aliorum patrini: nec aliis evangelium prædicare permittit cat. 3. n. 13. Clausa erat Ecclesia, procat. n. 14. exclusique diligenter catechumeni, ne quid de Gentilibus dicam, cat. 6. n. 29. Ecclesiæ fores quæ ad urbem pertinebant, occlusas certum. Eas tamen quæ ad sanctum sepulchrum respiciebant, è quibus templi veteris ruinæ, mons Olivarum, mons Golgothas, ac veteris Jerosolymæ rudera conspici poterant, patentes relictas esse, suadent plura testimonia, in quibus hæc propriis oculis contemplari jubet auditores. cat. 13. n. 23. *Vides*, inquit, *locum Golgothæ*. Sequuta est adclamatio auditorum adsentientium. Catechetici conventus aliquando satis prolixi, & in multam diem continuati, ut vidimus n. 33. Ab ipso quandoque orationis exordio deesse sibi tempus conqueritur cat. 13. n. 8. quod non in prolixitatem lectionis refundo; sed in exorcismos, à quibus inchoati videntur isti conventus. Non affirmaverim toties dictas catecheses, quoties exorcismi celebrati. Imo verò plures & numerosiores exorcismos fuisse concesserim: de quibus in Clementina hom. 3. num. 73. dicitur ad baptizandos καθ' ἡμέραν χειροθετεῖσθε, *singulis diebus manus impositionem suscipite*. At exorcismos & catecheses sæpe conjunctos fuisse fidem faciunt latina scrutinia, & veterum testimonia. Certe Jerosolymis ante procatechesin exorcismos susceperant auditores, quod constat ex hujus orationis n. 9. In eadem ecclesia præcedebant exorcismi catechesim, cum ex loco mox citato, tum ex alio num. 13. ubi præscribit quid faciendum iis qui ante horam exorcismorum diligentiores cæteris accesserint; nempe ut sodales perquirant, ut amputatis otiosis sermonibus & percunctationibus, quæ ad pietatem pertinent secum loquantur. Alius in Antiochena ecclesia mos erat. Catechesis exorcismum præcedebat. Chrysostomus in prima ad *Illuminandos* catechesi nov. edit. num. 2. p. 227. Μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν διδασκαλίαν, ὑπολύσαντες ὑμᾶς καὶ ἀποδύσαντες, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους μετὰ τοῦ χιτωνίσκου μόνου πρὸς τὰς τῶν ἐξορκιζόντων παραπέμπουσι φωνάς. *Post auditam à nobis institutionem, discalceatos vos & nudatos, nudis pedibus unaque opertos tunica ad exorcizantium voces transmittunt Patres nostri.* Contraria Romanæ

Clausa erat Ecclesia & exclusi catechumeni. Aperta erat posterior ad sanctum sepulchrum respiciens Ecclesiæ janua.

Catechetici conventus quandoque prolixi.

Exorcismi vulgo præcedebant catecheses.

In ecclesia Antiochena præibat exorcismo catechesis.

A ecclesiæ consuetudo, quæ symbolum postremo loco post scrutinium tradi jubebat. Contraria Affricanæ ecclesiæ; ex qua author lib. 2. de symbolo ad catechumenos num. 2. hæc ait. *Purgata* per exorcismum *familia Redemptoris, postea quam cantavit canticum salutis, accepit symboli remedium.* Nihil Jerosolymis in exorcismis peculiare. Velabantur exorcizatorum vultus, *procat. n. 9.* Nihil Cyrillus de dimissis vestimentis aut calceis, nihil de substrato cilicio. Cum longa esset exorcismi ceremonia, singuli
B nimirum unus post alium ad exorcizantium manum succedebant; præcipit Cyrillus procat. n. 14. ut separatis virorum & mulierum subselliis, quamdiu alii exorcizantur, cæteri sedentes pium aliquem librum præ manibus habeant, vel alio audiente alius legat; aut si desit liber, alius oret, alius utile aliquid loquatur: Virginum verò conventus vel legat vel psallat, ita tamen ut nulla vox exaudiatur. quod & de nuptis præcipit. Exorcismos consequebantur forte vel preces, vel cantus aliquis. Tum legebatur ex libro scripturæ ad arbitrium concionan-
C tis accommodata ad futuræ catechesis argumentum lectio, quam sequebatur catechesis. Hæc à sedentibus audiebatur. Cat. 16. n. 22. ait Cyrillus, *cogita, quot nunc* ASSIDETIS, *quot animæ adsumus.* Acclamationibus aliquando interrumpebatur orator, ut cat. 13. n. 23 Qui familiaris in Oriente usus, ut multa Chrysostomi loca fidem faciunt; in Affrica quoque, ut ex Augustino patet usitatus. Catechesim sine dubio consequebatur gratiarum actio pro auditis documentis. Sic Basilius hom. 7. in Hexaëm. pag. 82.
D hortatur auditorem. Ἀναστάντες δὲ εὐχαριστήσωμεν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων. *Surgentes verò pro iis quæ dicta sunt gratias persolvamus.*

Exorcismorum ritus Jerosolymis.

Catecheses à sedentibus auditæ. Acclamationibus auditorum quandoque interruptæ.

CAPUT VI.

De Cyrilliana docendi & dicendi ratione.

36. EA fuit Cyrilli & docendi & dicendi ratio, quæ proposito sibi candidatos Ecclesiæ erudiendi scopo una maxime conveniret. Accurata nimirum & necessariis præsidiis munita doctrina; simplex & alienus ab omni fuco
E ornamentoque stylus, qui nudam exponat veritatem, rudesque animos alia pro aliis intelligere non patiatur. Primum, qualis in exponendis, comprobandis, & ab hostium Ecclesiæ impetu vindicandis nostris dogmatibus Cyrillus fuerit exponam; tum de stylo & modo orationis ejus loquar. In exponenda fide hæc ejus methodus esse solet, ut primo oppositam doctrinam referat; tum catholicam illi veritatem objiciat, eamque necessariis scripturarum aliorumve argumentorum præsidiis muniat; deinde ad-
F versantium objecta confutet. Ordinem nunc aliquando perturbat ab objectionum dissolutione incipiens: sed hæc omnia præstare nunquam omittit. Necessarium existimavit una cum catholico dogmate contrarios omnes Gentilium, Judæorum, & maxime hæreticorum sensus aperire; ut eo documento præmuniti auditores, nunquam in eos ex ignorantia præcipitari se paterentur. Id sæpissime repetit; quodque cænum attingat, rerumque vel dictu nefandarum com-

Quæ Cyrilli exponendorum dogmatum ratio.

memoratione suam ipse linguam & aures audientium commaculare videatur, hac præmuniendorum ipsorum necessitate sese defendit ac purgat. V. cat. 6. n. 13. & 34. cat. 7. n. 1. cat. 16. n. 5. Duplex illi ita agendi causa fuit. Prima, quod certa opinionum monstra exposuisse, confutasse est. propterea catechesi 6. excerpta ex Manichæorum libris horum vesaniæ capita, per sese cordato cuivis honorem incutientia absque ulla alia confutatione recenset, num. 33. & 34. satisque censet cum his Manichæorum probris Ecclesiæ sanctitatem ac castitatem comparare; ut quid eligendum sit perspiciat auditor. Altera erat, Ecclesiæ hostium, & hæreticorum in primis, ac maxime Manichæorum in provincia præ cæteris grassantium, in occultandis sectæ suæ vitiis fraus & dolus: *cat. 4. n. 2.* qui ne imperitis blandiloquentia sua imponerent, quales essent retegendi erant. Cum autem fidem exponit, id electis & ex usu communi sumptis verbis facit. nullas Theologicas voces admiscet: eas inprimis quæ hoc tempore magnis in Ecclesia contentionibus locum dabant, studiose vitat: qualia erant, essentiæ, hypostasis, personæ, & alia ejusdem generis vocabula. Religiosior etiam fuit, ne fidei privatas opiniones admisceret. Quidquid in scripturis revelatum, fidenter proponit. quod in eis aperire noluit Deus, adtingere veretur omnino. Ita, postquam id quod de divina generatione credendum proponit Ecclesia, explicavit: hujus nativitatis arcanum à nemine indagari patitur. V. cat. 11. n. 10. & 11. Eodem modo intactam de ipsa Spiritussancti substantia quæstionem cupit. V. cat. 16. n. 1. 5. & 24. cat. 17. num. 1. & 17. Dum Christi mysteria exponit, singula adjuncta persequitur & explanat. dum verò sacramentorum ceremonias edisserit, singularum vim & potestatem declarat.

Quibus de causis errores sacræ doctrinæ oppositos tam studiose retulerit?

37. Quod ad probandorum fidei nostræ dogmatum institutam à Cyrillo rationem adtinet, religioni habuit quidquam adserere, quod è scripturis veteris & novi testamenti non approbaret; adeo ut sibi fidem nullam haberi consentiat, nisi singularum rerum ex scripturis perspicuam adferat demonstrationem, cat. 4. n. 17. In dissertatione tertia probo, nihil ex hoc principio concludi ab hæreticis posse, pro integra & absoluta solius scripturæ necessitate & sufficientia, seclusa nimirum traditionis & Ecclesiæ authoritate; interim autem animadverto triplicem ita loquendi & agendi Cyrillo causam fuisse. Prima est quod solis ratiociniis & probabilitatibus scripturarum authoritate destitutis, inefficaciter prorsus Theologiæ decreta persuadeantur; cum nimirum ratiocinationibus quibusvis ratiocinationes oppositæ non desint, quibus contentionis funis sine fine producatur. At disertis Dei vocibus è scriptura depromptis omnem verborum & sententiarum apparatum concedere necesse est. Ita cat. 13. n. 8. Præterea sophismatis deludi facilis res est, *cat. 12. num. 5.* cavendumque in divinis rebus, ne probabilitatibus temere abducamur, *cat. 4. n. 17.* Quod quidem Gnosticis, Manichæis, aliisque hæreticis contigerat, qui magno verborum & subtilitatum apparatu divinam generationem ac mundi creationem pessumdederant. Secunda: persuasum erat illi symbolum quod totis decem & octo catechesibus explanat, nihil aliud esse præter selecta quædam ex omnibus veteris & novi testamenti scripturis doctrinæ capita; quæ proinde ex iisdem scripturis asserenda essent. *cat. 5. n. 12.* Tertia tamdem: certum illi erat nullas actionum ac mysteriorum Christi partes esse, quæ non longe ante essent à prophetis prænuntiatæ, *cat. 13. n. 8. & 13.* Nihil ergo mirum, si nihil dici ac credi de Christo vult, quod veterum scripturarum testimoniis non studeat confirmare. *cat. 21. n. 5.* Cæterum ratiocinationibus non adeo inimicus fuit, ut illis ipse non uteretur. Nam & unitatem Dei adversum Manichæos, cat. 6. n. 12. & 13. & carnis resurrectionem adversum Gentiles cat. 18. num. 34. & seqq. validissimis rationibus è scriptura non depromptis convincit. Veritatem incarnationis, crucis, resurrectionis Christi, domestico monumentorum Hierosolymis conspectorum testimonio roborare non omittit. Quæ etiam ex scriptura approbari non poterant, Apostolicæ & Ecclesiasticæ traditionis authoritate defendit; ut scripturarum ipsarum canonem, cat. 4. n. 33. & 35. Ceremonias & ritus ecclesiæ in catechesibus mystagogicis contentas, cum licet ex testimoniis scripturæ aut allusionibus probat. Cum iis argumentis deficitur, sufficere putat authoritatem Ecclesiæ; in qua universaliter & sine defectu doceri censet, omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, *cat. 18. num. 23.* Dum autem scripturas ad confirmationem dogmatum nostrorum adducit, eas ex inspirata divinitus ut putabat. *cat. 4. n. 34.* septuaginta seniorum interpretatione allegat; nec ad vim Hebraici textus expendit: quo factum, ut cum plura ad rem pertinentia, optimeque quod probandam susceperat concludentia proferat; multa quoque, quæ vim eamdem non habeant, adleget. Sed hoc illi commune cum cæteris Patribus græcis & latinis vitium. nec facile reperias testimonium à Cyrillo ad probandum aliquod dogma allegatum, quo non similiter usi fuerint vel anteriores vel subsecuti rerum ecclesiasticarum disceptatores. Sensum verò litteralem ad faciendam fidem divinorum dogmatum solum sequi se profitetur cat. 13. n. 9. in allegoricum tamen & mysticum data occasione non invitus excurrit. Vide inter loca innumera cat. 13. n. 18. & 21. cat. 14. n. 8. & 11. cat. 17. num. 10. Sed id majoris declarationis, non argumenti probandi gratia. Allegoricum & moralem censum liberius adhibet in homilia in Paralyticum, quam ab ipso juniore dictam puto. se quoque in homiliis hoc scripturæ allegandæ genere familiariter usum indicat cat. 13. n. 9. quo in loco aliam tractandæ scripturæ rationem præsenti argumento convenire docet. Condonabitur illi facile, id quod eorum temporum consuetudo non solemne dundaxat & usitatum, sed & laudabile efficiebat.

Cyrillus dogmata omnia ex scripturis, ac præfertim veteri testamenti approbare satagit. quibus de rationibus?

38. Venio tamdem ad Cyrillianam dogmatum nostrorum defendendi, ecclesiæque hostes oppugnandi rationem. Eâ pro diversitate hostium variâ utebatur. Triplex vel quadruplex hostium genus toto opere catecheseon sibi confutan-

Quæ Cyrilliana dogmatum nostrorum defensio & Ecclesiæ hostium

Oppugnationis ratio.

dum proponit procat. num. 10. Gentiles, Samaritanos & Judæos, atque hæreticos: quorum singuli diverso armorum genere debellandi. Adversum Gentiles qui scripturas nec recipiunt, nec norunt, omissis scripturis, solis ratiocinationibus utendum monet, cat. 18. n. 10. sic & resurrectionem generalem illis eo loci & possibilem & necessariam comprobaverat. Ipsis quoque impias & ridiculas ineptæ eorum Theologiæ fabulas objici præcipit, cat. 12. n. 27. & cat. 13. n. 37. quibus locis, & possibilem virginis partum fateri, & crucifixi adorationem non illegitimam, si suas ipsi fabulas sequantur, concedere eos oportere convincit. Quamobrem ad refellendum idolorum cultum cat. 6. n. 10. & 11. satis habet eorum cultoribus, deorum quos adorabant probra & vitia recensere. Quando autem christiano de cruce contra infideles disputare contigerit, monet ut prius manu signum crucis efficiat, & eum qui contra nititur ad silentium redactum iri pollicetur, cat. 13. n. 22. Quod si argumenta imperito defuerint, ne propterea conturbetur, sed immotam fidem conservet, Ibid. num. 37. Samaritanis, qui solam Mosis legem recipiunt, librum hunc unum objiciendum monet cat. 18. n. 11. Judæos verò qui omne instrumentum vetus agnoscunt, ex omnibus ejus libris oppugnat. Illis quandoque opponit Apostolorum Gentilium suorum testimonium, & longam quindecim Jerosolymitanorum episcoporum ex Hebræis sumptorum seriem, cat. 14. n. 15. Pauli in primis olim persequutoris, ab ipsa veritate sero agnita expressum testimonium urget, cat. 10. n. 17. 18. 19. & cat. 14. n. 21. Jacobi quoque primi Jerosolymorum episcopi testimonium præcipue erga fideles Jerosolymitanos commendat, cat. 4. n. 28. cat. 14. n. 21. Judæis quoque deplorabilem objicit suæ Reip. statum, cat. 12. n. 17. ac veteris sui templi secundùm Christi vaticinium ruinam, cat. 10. n. 11. Tam verò Judæis quam Gentilibus christianæ religionis demonstrat veritatem, ex Christi cultu & nomine totum in orbem propagato, cat. 10. n. 16. ex gentibus ferissimis ejus religione mansuefactis, & pro eo mortem oppetere non dubitantibus, cat. 10. n. 19. cat. 13. n. 40. ex Christi invocationis, & crucis ejus signi virtute in effugandis dæmonibus, morbis depellendis, evertendis magiæ fraudibus, ibid. & aliis passim in locis. Hæreticos tamdem ex omnibus utriusque testamenti scripturis diligentissime confutat; aliquando ex ipso naturalis luminis ductu, & validis ratiocinationibus: interdum sola ridiculorum & impiorum dogmatum expositione: quandoque ab ipsa eorum novitate, ut cat. 6. n. 20. cat. 16. n. 9. tamdem ex hac vel una ratione fugiendos demonstrat, quod Ecclesiæ quamvis nomen usurpent, catholicorum tamen nomine uni veræ Ecclesiæ proprio destituantur, cat. 18. n. 26. Cum de moribus agit Cyrillus, ut in procatechesi & catechesi prima, nullum pene certum ordinem sequi videtur; sed utilia ad salutem monita, prout animo occurrunt, audientibus ingerit. Fugam paganarum & Judaïcarum superstitionum, spectaculorum & ludorum gravissime inculcat. vitanda cum hæreticis commercia præscribit. orationis studium, corporis castigationem, utilium

Qualis Cyrillus in tractandis moralibus præceptis.

librorum ac maxime sacræ scripturæ lectionem, secessum, Christi sacramentorum reverentiam, magno commendat affectu. Virginitatis & monasticæ vitæ propositum summis laudibus extollit. atque hæc omnia tanto Spiritus fervore agit, ut calens virtutis & divinarum rerum amore pectus possis agnoscere. En qualis fuit in docendo Cyrillus.

Cyrilli stylus simplicissimus.

39. De stylo ejus ac dicendi ratione superest ut dicam. Oratoriæ artis magistri triplicem orationis figuram adsignant, gravem, mediocrem, & extenuatam, quæ nimirum demissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis; in hoc postremo genere Cyrilli versatur oratio, qua nullum ad instituendos rudes animos accommodatius. Non hic graves sententiæ quales in magnarum rerum amplificatione adhiberi solent; non exornationes sententiarum copiosæ, ac figuris variatæ; non exclamationes, apostrophæ cæteraque orationis lumina: sed simplex ac familiaris sermo, facilis, perspicuus, non obvolutus; sed uti patris ac magistri filios ac discipulos erudientis: ut tamen in aridum & exsangue orationis genus nunquam dilabatur. Nam & unumquemque locum pro rei dignitate tractat, & varietate sermonis interdum utitur non inconcinna: ut etiam, si quando locus postulat, grandi & elato genere sermonis utatur. Vide quæ in Manichæos detonat, cat 6. n. 33. & 35. Brevibus vulgo sententiis mentem suam includit, atque in compendiaria rerum expositione excellit. Una catechesi quarta de omnibus fidei nostræ dogmatibus ita disseruit, ut in illa brevi declaratione prætermiserit nihil, nihil obscuri reliquerit. Adhortatio ejus plus lenitatis quam vehementiæ habere solet: dictio non venusta atque elegans, atque ad Attici sermonis nitorem expolita. facilis illa quidem ac perspicua vulgo: sed sine multo verborum delectu, aut exquisita constructionis cura; ita ut improprias quandoque, aut saltem improprie constructas voces adhibeat.

Orationis Cyrillianæ vitia.

Eodem verbo sæpe diverso sensu utitur in variis locis. Longas non raro atque implicatas periodos habet: nec aliis fere constat ejus ad Constantium epistola. Pendet aliquando constructio, inchoatâ nec absolutâ periodo, verbi gratia, cat. 20. n. 6. verbis ἀκριβῶς εἰδότων ἡμῶν absoluto casu positis nihil postea respondet. Idem fere observes epist. ad Constant. n. 5. simile quidpiam habes cat. 6. n. 6. ubi posito ἐπεὶ οὖν initio numeri multa discurrit, tamdem diu suspensam orationem absolvit verbis in fine numeri adscriptis, τοῦτο μὲν οὖν σοὶ. Parenthesibus crebris gaudet, iisque aliquando prolixis. Digreditur non raro, sed legitima plerumque oblata occasione. Habetur in ejus ad Paralyticum homilia digressio prolixior, in qua pene oblitus propositi sui videatur. Translationibus & comparationibus utitur parcissime, ut Syrum ac Palæstinum vix agnoscas.

Catecheses non scripto digestæ, sed ex tempore pro- [illegible]

40. Quæ in Cyrillo sermonis vitia notavi causam hanc habere possunt, quod non ante scripto digesserit, sed ex tempore fuderit catecheses. Hujus rei fidem facit non solum author adnotationis chronologicæ catecheseon indiculo subjectæ, qui eas ab ore dicentis exceptas à studiosis viris ait; verum etiam ipsæ multo antiquiores ac majoris authoritatis catecheseon inscriptiones, quæ

initio cujuſque catecheſis ferunt σχεδιασθεῖσαι *ex* A *tempore pronuntiata* : quamquam id verbum in nonnullis mſſ. deeſt. At in ipſis catecheſibus non pauca deprehendas extemporalis orationis indicia. Primum eſt, perturbatus plerumque ordo dicendi. Dum ſymboli verborum, aut dogmatum vel temporum continuatio, vel ſcripturarum quas recenſet, aut eccleſiaſticarum ceremoniarum explicandarum ſeries, orationi quemdam modum & ordinem præfigebant; ſatis diſtincta & ordinata oratio eſt. At ubi hoc dirigendæ orationis ſubſidio deficiebatur, plerumque nullo ſervato ordine excurrit, prout menti ſe offerebant præmeditatæ res, unamquamque pro- B nuntians. Id maxime reperias in procatecheſi, catecheſibuſque prima, tertia, quinta. Idem quoque in ſingularum orationis ſectionum tractatione obſervare licet. ordinatæ enim ex verbis ſymboli ſectiones; at in ipſa ſectione nullus fere interdum ordo. Hinc crebræ non tantum in diverſis catecheſibus, ſed & in una & eadem, ejuſdem rei iidemque ſæpe verbis repetitiones. multas ad marginem textus indicavi. Vide præſertim quam ſæpe ad idem redit argumentum cat. 11. C de Filii æterna, incomprehenſibili, & nullis humanæ generationis defectibus obnoxia nativitate; & cat. 16. & 17. de uno & indiviſo Spiritu, eodemque ſeparatim ſubſiſtente. Secundò, ea quandoque ſe dixiſſe in catecheſibus ait, quæ tamen in præcedentibus fruſtra quæſieris. Sic cat. 14. n. 3. ſe in ſuperiori ſermone adtuliſſe ait locum Iſaiæ : *Erit in pace ſepultura ejus*, qui tamen in cat. 13. non occurrit. item cat. 17. n. 5. teſtatur ſe in præcedenti catecheſi locum Pſal. L. allegaſſe, *Spiritu principali confirma me*, qui nuſ- D quam illic reperitur. Hæc nimirum dicere præmeditatus erat, quæ dicens ex tempore prætermiſit, nec ſe oblitum poſtea exiſtimavit. Tertium extemporalis orationis argumentum eſt, allegatio ſcripturarum indiligens, uniuſque & ejuſdem teſtimonii in diverſis locis recitatio diverſa. Sic cat. 1. n. 2. legit apud Paulum Epheſ. IV. 22. φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας. & cat. 20. num. 2. ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. Danielem aliter citat cat. 4. n. 31. ac cat. 18. num. 15. Verba Chriſti, *Niſi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu-ſancto*, E &c. aliter cat. 3. n. 4. aliter cat. 17. n. 11. ſcripturas interdum alias pro aliis ſumit. Sic ſub nomine Chriſti citat cat. 2. num. 4. teſtimonium quod eſt ex Johannis epiſtola 1. ſimile quiddam revera occurrit in ejuſdem evangelio cap. 8. ℣. 44. Sed neutrum locum ex fide repræſentat. Item cat. 6. n. 5. ſub nomine Domini Jeſu laudat verba *Deum nemo vidit unquam* : quæ in evangelio Johannis vel Johannis Baptiſtæ ſunt, vel ſi vis ipſius evangeliſtæ, Chriſti autem nullo modo. cat. 16. n. 18. Iſaiæ nomine duo teſtimonia F producit, quorum prius Malachiæ eſt, ſecundum tantum Iſaiæ. Plura aliquando ſimilia loca confundit, & in unum permiſcet. Inter multa inſigniora ſunt hæc teſtimonia. iſtud cat. 14. n. 20. *Qui eduxit de terra paſtorem magnum ovium*, ex confuſis Iſaiæ & Apoſtoli ad Hebræos ſcribentis verbis informatum. aliud cat. 18. n. 18. ubi verba Danielis, & Chriſti in evangelio, nonnullis de ſuo interſertis permiſcet. aliud eadem cat. n. 34. quo loci duo Pauli ex eadem ad Philippenſes teſtimonia conjungit. V. & cat. 5. num. 3. duo etiam ex epiſtolis ad Timotheum permiſta. Quartò, eodem referri poſſunt peccata in hiſtoria hæreticorum quos cat. 6. memorat, admiſſa; atque in primis multis capitibus deficiens Valentinianæ doctrinæ expoſitio. Hæc & plura alia quæ reperias, demonſtrant Cyrillum revera catecheſes ex tempore effudiſſe. Eodem modo videtur dixiſſe homiliam in Paralyticum, digreſſionibus, parentheſibus, impropriis locutionibus & conſtructionibus abundantem; ac epiſtolam ad Conſtantium ſcripſiſſe, quam raptim ac feſtinanter exaratam cum ipſe teſtis eſt num. 5. tum longæ & intricatæ periodi fidem faciunt.

41. Iiſdem argumentis mihi perſuaſum eſt, Cyrillum, fuſas ex tempore orationes ſcripto poſtea non digeſſiſſe, quod è Patribus permulti fecere, vel à librariis exceptas non recognoviſſe. Quæ enim adnotavimus, in otio dubio procul maximam partem emendaſſet. Nec propterea quidpiam de catecheſeon laude ac pretio deperit. Ut enim omittam, authorem optimis ſtudiis imbutum, ac plurium annorum conſuetudine in erudiendis catechumenis exercitatum ac ſubactum, nihil niſi optimi quamvis ex tempore efferre potuiſſe; haud putandum Cyrillum imparatum prorſus ac impræmeditatum, maximis de rebus dicturum temere in ſuggeſtum adſcendiſſe, juvenem præſertim. Nec enim tanta ſcripturæ teſtimoniorum copia, tanta argumentorum ac probationum moles, ſine ulla præparatione ac præmeditatione memoriæ ſuccurrere potuit; nec tam accurate ac circumſcripte de Theologia dicere, tam diligenter præcipere de moribus, tam erudite ac quandoque ſubtiliter de variis ſcripturæ ſenſibus diſſerere, ſine præcedenti dicendarum rerum in animo præparatione ac diſpoſitione potuiſſet Cyrillus. Rivetus in eis catecheſibus multum diligentiæ deſiderat. haud ſcio an paulo plus author addidiſſet, ſi in otio ſcripſiſſet. Quæ adtulimus ſermonis vitia in argumentum extemporalis orationis, ſi ad magnitudinem & præſtantiam totius operis ſpectes, nævi ſunt in pulcherrimo alioqui corpore. Querebatur aliquando Cyrillus Alexandrinus lib. 8. *De oratione*, &c. p. 267. quod aliqui fideles extemporales doctorum conciones litteris mandarent non ſine magno exiſtimationis illorum ac famæ periculo; cum veluti elaborata ſtudio traderentur in publicum opuſcula, quibus diligens induſtria defuiſſet. Non eſt quod de Cyrillianarum catecheſeon ſcriptoribus ſimiliter expoſtulemus: ipſi ſiquidem extemporales eſſe adnotaverunt. quod ſi indicare omiſiſſent, vix deprehenſum à nobis fuiſſet; nec ejus rei ignoratio ullum Cyrillianæ exiſtimationi adtuliſſet detrimentum. Quid autem quiete & otioſe ſcribendo poſſet, extemporalis nos ejus facultas docet. Maximam ſane illis gratiam habemus, quod ſuo opere ac labore, pretioſiſſimum ſuique generis unicum Eccleſiæ monumentum conſervaverunt.

Nihil de pretio catecheſeon adimit quod ex tempore pronuntiatæ ſint.

DISSERTATIO TERTIA.

De variis Cyrillianæ doctrinæ capitibus.

Quam necessarium Cyrillianæ doctrinæ examen.

1. STudiosius hic aggredimur S. Cyrilli doctrinæ examen: quam alii malevolo animo, ad conflandam nomini ejus invidiam, in deterius accepere: alii sectæ suæ præjudicatis opinionibus occupati, ne tantum catholicæ Ecclesiæ præsidium relinquerent, pravis interpretamentis corrumpere, & ad suas opinationes inflectere magnis conatibus laboraverunt. Vindicanda adversum priores sancti præsulis fides: retinenda Ecclesiæ catholicæ, & eripienda ejus hostibus, in quam temere ausi sunt invadere possessio. Cyrilli autem doctrinam operosius inquirere, multis de causis interest plurimum. Primum, quod in opere catechetico, non privatas opiniones, non subtiliores quæstiones; sed nudam & communem Ecclesiæ fidem, qualis esset ab omnibus credenda, proposuit & explicavit: atque inde legitimam conjecturam informare licet, quid toto pariter orbe catholico doceretur. Nec illud prætereundum, Cyrillum eo tempore ab Arianis quidem alienissimum, ab Athanasii verò & fervidiorum Nicænæ fidei defensorum causa sejunctum, evitatis quæ controversiam tum movebant vocabulis, communibus & usitatis quæ eodem redeunt verborum formulis doctrinam suam expressisse, ut intelligamus quænam communiter ab omnibus ecclesiarum magistris, fidei nostræ candidatis institutio traderetur; ne Arianis quidem exceptis, quorum etiam plurimi usitatum Ecclesiæ sermonem commutare non ausi, subtilibus interpretamentis eludere nitebantur; quæ quidem rudis populi captum cum superarent, aut ei celabantur episcoporum ac doctorum disputationibus reservata; aut si ei proponerentur, ille plerumque in obvio ac naturali simplicis instructionis sensu, omissis quæ non intelligeret acquiescebat. Altera studiosius explorandæ Cyrilli doctrinæ ratio est, ecclesiæ Hierosolymitanæ cujus fidem exponebat authoritas. Inde *exivit lex, & verbum Domini, quod illinc pluviæ in morem universum orbem irrigavit*, ut loquitur Cyrillus ipse cat. 18. n. 34. hæc omnium ecclesiarum mater; ibi fons ecclesiasticæ traditionis. hanc ubi melius quam in ipsa origine quæsieris? Accedit antiquitas Cyrilli, & proxima felicibus Ecclesiæ seculis ætas. Quo fonti propior, hoc purior & minus pravarum opinionum cœno turbatus traditionis rivus. Hujus puritati diligentissime invigilarant, omnes pene ad illam usque ætatem sanctitate ac doctrina celebres hujus urbis episcopi. Florebat ecclesia illa tum castissimis moribus, Ascetarumque ac monachorum ac virginum gregibus; tum abundanti specialium sancti Spiritus donorum participatione, quæ nimirum sua ætate communia & pervulgata fuisse, testis est Cyrillus sexcentis locis. Hæ rationes effecere ut in Cyrilli doctrinam quam maximo studio inquirerem. Multa in Notis capita explicavi. hic ea indaganda supersunt, quæ diligentiorem operam postulabant, quam ut Notarum brevitate includerentur. Ordinem sequor dogmatum, quem ipse catechesi quarta præfixit Cyrillus.

CAPUT PRIMUM.

Quæ sancti Cyrilli de sanctissima Trinitate sententia fuerit.

Fidei Cyrilli accusatores.

2. SAncti Cyrilli fides circa sanctissimam Trinitatem vivo ipso accusata. Eum Hieronymus in chronico Arianorum gregi fidenter adnumerat. Ruffinus in fide aliquando, sæpius in communione variasse scribit. Socrates & Sozomenus concilii C P. tempore ad fidem consubstantialitatis ex pœnitentia reversum aiunt. Erant Theophanis tempore, qui Arianæ opinionis suspectum, Ἀρειόφρονα calumiarentur, propter *piissimi* nomen εὐσεβέστατον Constantio in epistola de crucis apparitione tributum, & consubstantialis vocem in catechesibus prætermissam. Metaphrastes in vita S. Athanasii, & alius vitæ ejusdem sancti scriptor, eum maximo impietatis ardore incensum scribunt. His calumniis locum dedere, vel sparsæ dum viveret in ejus ordinationem calumniæ, vel fota ab eodem cum iis qui semi-Ariani dicti sunt commercia. Quæ ad utrumque caput pertinent, in variis nostræ de ejus vita dissertationis locis abunde diluisse speramus. Quæ autem ex scriptis ejus defendendi aut accusandi causa proferri possunt, ea tantum hic inquiro; ac primum integerrime de SS. Trinitate disseruisse probo; tum de Filii & Spiritus-sancti divinitate, idem specialius ostendam.

Tres personæ unus Deus, una natura.

3. Ac primo quidem, duos, cum de Trinitate agitur, oppositos errores vitandos monet. Primus, ne Sabelliana personarum confusio inducatur: alter, ne ipsa Trinitas separetur ac distrahatur; ac vel dii plures, vel sejunctæ naturâ personæ admittantur. cat. 16. n. 4. *Spes nostra in Patrem & Filium & Spiritum-sanctum est. Non tres Deos adnuntiamus, conticescant enim Marcionistæ. Verùm cum sancto-Spiritu, per unum Filium, unum Deum prædicamus. Indivisa est fides, inseparabilis pietas. neque separamus sanctam Trinitatem, velut nonnulli faciunt: neque confusionem juxta Sabellium facimus.* Docet igitur primò, *spem nostram in solo Deo collocari posse*: hom. in Paralyt. num. 6. hanc in tribus personis poni jubet; unamquamque igitur Deum esse censet. Secundò, dum tres Deos negat, vel Filium, & Spiritum-sanctum Dei titulo privat, vel

eos unum cum Patre Deum efficere censet. Illos divinitate privare, Trinitatem separare est, quod severissime cavet: alias Filium saltem ex verbis symboli verum Deum pronuntiat. Unum ergo cum Patre Deum ambos efficere existimavit. Tertiò, quod de hic vitanda trium confusione aut separatione monet, idem de Patre & Filio innumeris pene locis repetit: in primis cat. 4. n. 8. cat. 11. n. 16. 17. & 18. cat. 15. n. 9. quibus in locis idem de Spiritu quoque sancto supponendum esse probat, quod in citato catechesis 16. testimonio eamdem illi sententiam applicavit. Quid verò sit, Cyrilli sententiâ, Trinitatem vel personas separare, perspicue explicat cat. 11. n. 17. nimirum personam aliquam in creaturarum numerum relegare. Illic enim, quod de oppositis erroribus dixerat explanans, ait: *Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus: neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unum ex rebus conditis suspicemur.* Id alioqui res ipsa clamat. Sabellianos ex æquo refutat, qui tres in unam personas confundebant; & Arianos, qui Filium & Spiritum-sanctum in creaturarum numerum referebant. neutra illi placet sententia: Filium ergo & Spiritum-sanctum eximit à creaturis. Tres ita conjungit, ut vitandam tantummodo unius personæ in tres aliquando mutatæ confusionem moneat. Nihil aliud reliquum est, nisi ut tres personas in una natura conjunctas admittat.

Una trium divinitas.

4. Secundò, unam tribus personis divinitatem ex æquo communem facit. Cat. 6. num. 6. de Filio loquens: *Paternæ divinatis, cum Spiritu-sancto particeps est unigenitus Filius.* Θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. idque in argumentum adfert ut probet Deum à Filio & Spiritu-sancto perfecte comprehendi, quoniam ambo divinitatis ejus participes sint. Catechesi quoque 4. n. 16. de Spiritu-sancto ait: *Qui cum Patre & Filio divinitatis gloria condecoratur*, τῇ θεότητος δόξῃ τετίμηται. Tertiò, ut divinitate ita & consessu tres semper jungit. procat. n. 15. de babtismi tempore loquens: *Animo vobis informate universorum Dominum Deum sedentem, & unigenitum Filium à dextris una sedentem, & Spiritum simul præsentem* συμπαρὸν. *Thronos verò & Dominationes ministrantes;* quam longo à tribus intervallo separatos! Cat. 15. n. 24. *Aderit tunc in judicio Deus omnium pater, una sedente Jesu-Christo, & simul* præsente συμπαρόντος, *Spiritu-sancto.* Cat. 17. n. 5. de Spiritu-sancto, *vivens*, inquit, *& subsistens, semperque Patri & Filio una* præsens. πάντοτε πατρὶ καὶ υἱῷ συμπαρόν. Quartò, quos una natura, divinitate & consessu, eosdem & una operatione conjungit. Cat. 16. num. 24. *Pater per Filium cum sancto-Spiritu omnia donat. non alia sunt Patris dona, & alia Filii, sanctique Spiritus alia. una enim salus est, una potestas, fides una.* Cat. 7. n. 7. *A servitute in adoptionem Patris gratia, per Filium & Spiritum sanctum translati sumus.* cat. 17. n. 5. *Indivulsa est & concors, unicaque salutis erga nos dispensatio, quæ ex Patre & Filio & Spiritu-sancto exsistit;* vel ut ferunt mss. nonnulli: *quæ ex Patre per Filium in* vel *cum Spiritu-sancto exsistit.* quod idem est. & cat. 18. num. 29. *Vita est Pater*, qui *per Filium omnibus in Spiritu-sancto cælestia dona profundit.* Ferunt nonnulli codices. *Vita, Pater est & Filius & Spiritus-sanctus*, vel *cum Spiritu-sancto, &c.* Vides societatem actionis particulis æqualitatis notatam.

Divini characteres tribus personis communes.

5. Quintò, divinos characteres creaturæ negatos, tribus indistincte personis tribuit, easque æquali potestate, naturæ incomprehensibilitate, & cognitionis infinitate donat. Cum doceat cat. 8. n. 5. ex authoritate Psalmistæ *omnia Dei serva esse*, ab illo verbo *omnia* excipit Filium & Spiritum-sanctum, quibus una cum Patre *omnia* servire docet. *Omnia*, inquit, *serva sunt illi: unus porro ac solus ejus Filius, & unus sanctus ejus Spiritus extra* OMNIA *sunt positi. & omnia illa quæ serva sunt, per unum Filium in sancto-Spiritu serviunt Domino.* Diserte per OMNIA intelligit creaturas; & aliunde cat. 10. n. 5. & cat. 11. num. 21. Domini ac regis titulum in creatoris authoritate constituit; ac consequenter oppositam servitii rationem in creatæ rei subjectione ac dependentia. Cum ergo Spiritus-sanctus & Filius à servitio exempti sint, imo illis serviant omnia; uterque à creaturarum numero exemptus. Divinam naturam à se solâ comprehendi asserit Cyrillus, nulli creatæ rei comprehensam. Vide in primis cat. 6. n. 2. & seqq. cat. 9. n. 3. Quod autem de incomprehensa Dei ac patris natura docet citatis locis, idem de Filio & æterna ejus nativitate tradit multis locis, at præsertim cat. 11. n. 11. & 12. idem de Spiritus-sancti substantia cat. 16. n. 5. & 24. cat. 17. n. 17. & iisdem fere verbis quibus de æterna generatione loquutus erat. Ut autem incomprehensam amborum naturam, ita divinam utrique summe perspectam & comprehensam docet. Cat. 6. n. 6. cum probasset angelos, alios aliis excellentius Deum videre, nullos tamen perfecte; addit, *unus videre potest sicut oportet, una cum Filio Spiritus-sanctus. ille enim omnia scrutatur & novit. etiam profunda Dei: ut certe & unigenitus Filius Patrem quantum oportet novit una cum Spiritu-sancto.* & rationem subdit, quoniam uterque *paternæ divinatis est particeps.* cat. 7. num. 11. *Dei faciem vident angeli, unusquisque* secundùm proprii ordinis & loci mensuram. *purus verò paterni splendoris contuitus, proprie ac sincere, Filio una cum Spiritu-sancto reservatus est.* Cat. 11. num. 11. fuse probat divinæ generationis arcanum, terræ, cœlo, hominibus angelis & universæ generatæ naturæ, ἡ πᾶσα γεννητὴ φύσις, incompertum esse. at eam notitiam primum concedit Spiritui sancto, num. 12. *Ecquid aliud est, quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus-sanctus qui divinas scripturas eloquutus est? at neque Spiritus-sanctus de Filii generatione ex Patre in scripturis est loquutus.* deinde Filio, num. 13. *Qui genuit, solus novit eum quem genuit, & qui ab ipso genitus est novit genitorem.* Utrumque igitur ab generata seu creata natura longo intervallo discernit.

Una trium gloria.

6. Sextò denique, ex una trium natura, divinitate, operatione, consessu, infinita à creaturarum statu & modo separatione, una sequitur trium gloria, una reddenda adoratio. Cat. 6. n. 1. *Indivise Patris & Filii cum sancto-Spiritu glorificatio celebretur. Non enim aliam gloriam Pater, aliam Filius habet; sed unam & eamdem cum sancto-*

sancto Spiritu. cat. 16. n. 4. *Spiritus-sanctus cum Patre & Filio honoratus est, & sancti baptismatis tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur.* num. 19. *Pretiosa res vere Spiritus sanctus. merito baptizamur in Patrem, & in Filium & in Spiritum-sanctum.* Ex hac Filii & Spiritus-sancti cum Patre in baptismatis formula indistincta conjunctione, nata est in ecclesiis glorificanda Trinitatis formula, quam Cyrillus in omnibus pene catecheseon clausulis, particulis æqualitatis *&* *cum* exprimere solet. cat. 11. n. 17. Patris & Filii adorationem dividi vetat. Quam adhibet rationem, ne videlicet in oppositam Sabellianæ hæresim incidamus, ea de Spiritu-sancto quoque valet; quem ejusdem hæresis metu ne à Trinitate separemus, iisdem pene verbis prohibet cat. 16. n. 4. Quid aliud desideret lector nescio, nisi apertam fortassis consubstantialis Trinitatis professionem. Hanc habes in extremis epistolæ ad Constantium verbis, quibus orat ut Deus Augustum multos annos sospitem servet, *glorificantem semper sanctam & consubstantialem Trinitatem, verum Deum nostrum.* Frustra lectionem hanc sollicitari, in Præloquio ad eam epistolam num. 10. admonuit. Sed totam vim ejus vocabuli & sententiæ in adductis supra catecheseon sententiis contineri, nemo qui æqui judicii sit, diffiteri valet.

Objectio contra communem trium personarum operationem.

7. Unum est, quod adversus expositam de Trinitate doctrinam ex Cyrillo opponi possit; nimirum illum externas Trinitatis actiones separasse, unde etiam sequatur naturæ separatio. Creationis actionem, verbi gratia, uni Filio tribuit: Patri mandatum tantum creandi, & subministrationem exemplaris rerum efficiendarum: Spiritui-sancto solam rerum nutu Patris per Christum effectarum sanctificationem tribuere videtur. De Patre mandante & exemplar rerum condendarum Filio subministrante, ac Filio condente, exstat ejus doctrina cat. 11. n. 22. & 23. quam declarat exemplo Regis qui civitatem struere volens, Filio suo pariter secum regi mandatum & exemplar urbis condendæ tribuat; quam deinde Filius ex mandato Patris ad exemplar sibi suppeditatum ædificet. quo exemplo concludatur mundi effectionem solius Filii esse. Quæ quidem Arianorum sententia erat, creaturas actionem Patris portare non potuisse aientium, intermediæque naturæ attemperatiori manu opus fuisse. Hanc doctrinam fuse exponit Eusebius Cæsar. orat. de laudibus Constant. c. 9. ac refutat Athanasius orat. 2. cont. Arian. n. 24. & de decr. Nicæn. n. 7. & 8. De Spiritu autem sancto res creatas tantum sanctificante cat. 16. n. 3. *Est*, inquit, *Spiritus-sanctus, sanctificator rerum omnium à Deo per Christum effectarum.* cat. 17. n. 2. *Est rerum omnium ratione præditarum, quæ à Deo per Christum factæ sunt, sanctificator.*

Responsio.

Quod si hanc vere Cyrilli sententiam fuisse concesserim, quid porro inde sequatur? Illud ad summum: Cyrillum unum aliquod catholicæ doctrinæ consectarium non vidisse; nimirum, quorum una est natura & divinitas, eorumdem necessario unam esse quæ extra prodeat actionem. illum in distinctione personarum, indivisa quamvis natura, satis inesse fundamenti arbitratum, ut operationes cuique separatæ assignari possent. Hæc, inquam, sola concludere liceret, non autem diserte constitutam ab eo de inseparabili Trinitate doctrinam evertere, si concederemus externas Trinitatis operationes separavisse. quamquam alia prorsus ratione & causa quam Ariani atque Eusebius, creationem Filio tribuit. Illi, propter paternæ naturæ majestatem, quam nec ad creandum demittere se posse, nec à creaturis sustineri potuisse dicebant: Cyrillus verò hanc unam causam allegat, cat. 11. num. 22. quod Pater æquali sibi Filio creatarum rerum potestatem ac dominium communicare volens, opus ipsi creationis commiserit. Verum ea defensione uti nihil nos cogit; probandumque suscipimus ex Cyrillo, tam Patrem & Spiritum-sanctum cum Filio creavisse, quam eumdem Patrem & Filium cum sancto-Spiritu sanctificationis authores esse.

Pater per se non minus creavit quam Filius.

8. Ac primo quidem, quis credat ad simplicem nutum atque mandatum creandi, revocanda esse quæ tam magnifice Cyrillus de Deo Patre omnium creatore pronuntiat multis locis, in primis cat. 4. num. 4. 18. & 22. cat. 6. n. 9. & 12. cat. 7. n. 6. & tota catechesi nona? quibus in locis Marcionistas, Manichæos, aliosque hæreticos diligentissime refellit, qui mundum hunc negabant Patris Christi opificium esse. Adversum eos probat cat. 7. n. 6. eumdem esse Patrem Christi cum mundi conditore & authore veteris testamenti. Atqui illi Deum veteris testamenti proprie ac vere mundi conditorem æstimabant. non id refellit, sed ut eumdem quoque Christi patrem agnoscant, obtinere nititur. Secundò duos in Patre titulos & actiones distinguit, unam Patris, alteram creatoris. cat. 4. n. 4. *Unus est Deus solus qui & animarum & corporum factor est; unus est* OPIFEX *cœli & terræ, angelorum & archangelorum factor. Qui multarum quidem rerum* OPIFEX EST, *unius verò solius*, D. N. J. C. *pater ante secula.* Nota græcam vocem quam per *opifex* reddidi, esse δημιουργὸς, quæ artifici & operario manibus suis opus attingenti & formanti propria est. cat. 7. n. 5. *Est Deus multorum quidem abusive Pater, unius verò solius Filii J. C. natura & veritate Pater.* Quomodo autem abusive creaturarum sit Pater, nempe propter creationem, explicat n. 8. duobus veteris testamenti locis, altero Moysis Deut. XXXII. 6. *Nonne ille ipse Pater tuus possedit te, & fecit, & creavit te?* & altero Isaiæ: *Domine, Pater noster tu, nos autem lutum; opera manuum tuarum omnes.* Tertiò, suis manibus Patrem creationis opus attigisse multis locis docet. cat. 4. num. 5. *Opera digitorum ejus sunt cœli, & universa terra in pugno ejus continetur.* cat. 9. in qua de Patre totus sermo est n. 15. eum esse dicit, *qui nervis & ossibus nos connexuit, pellemque & carnem circumduxit; qui indeficienti cor agitat motu, qui oculorum teneritudinem palpebrarum amplexu munivit*, &c. cat. 12. n. 26. *Deus est, qui in utero hodiernum usque diem hominum fœtus construit.* Quartò, cat. 18. num. 6. ejusdem qui nos fecit, ait esse ut nos collapsos & mortuos ressuscitet; quemadmodum statuarii, ut collapsam statuam in eamdem rursus formam conflet. Id autem de Deo conditore, ibid. & num. 3. nulla Christi mentione tota catechesi dicit. Quintò, Patrem semper operari,

q

& Filium cum Patre operari docet homil. in Paralyt. n. 5. *Pater ejus semper operatur, & ipse cum Patre una operatur.* συνεργάζεται, *& omnium, nutu Patris, factor erat.* Idem ait cat. 7. num. 6. Ait quoque catech. 6. n. 7. Patrem *cum unus & idem sit*, diversis licet nominibus appellatus, *innumerabiles divinitatis operationes emittere*, μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας. Quid tamdem multa quærimus? En disertum consociatæ Filii & Patris operationis testimonium cat. 10. n. 6. *Ut declararetur hominem non solius Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi.* Hæc ex multis sufficiant, ut ne Patrem à Cyrillo propriæ in creando operationis expertem relictum credamus.

Catholica demonstrati à Patre exemplaris doctrina.

9. Quod opponitur ab exemplo, quo Cyrillus utitur, regis civitatem construere volentis, totamque tradito exemplari operis curam in Filium deponentis, infirmum est. cum Cyrillus ipse imbecillum prorsus; nec ad divinitatem accurate transferri posse exemplum fateatur; quod tamen, si Pater nihil in creatione præter mandatum atque exemplar contulit, æquum & ad veritatem exactum omnino & perfecte est. Ecur autem Cyrillus Patri exemplarem causam, Filio proprie efficientem tribuerit, diligentius indaganti hæc occurrit conjectura, quam lectoris judicio libens submitto. Marcellus Ancyras, certus & indubitatus Cyrillo hæreticus, suam de mundi creatione sententiam apud Euseb. Cæsar. lib. 2. cont. Marcell. sic exponit pag. 41. Deum orbem conditurum comparat statuario signum effingendum apud se delineanti, qui cum manum operi admovere incipit, rationem suam qua omnia componit tamquam alteram personam ita adfatur, *age effingamus statuam.* Qua quidem comparatione stricte accepta, verbum quæ æterna Patris ratio est, non magis à Patre distingueretur quam ab statuario mens & ratio ipsius, illudque in Patre conditum operationis expers remaneret. Huic forte doctrinæ exemplum suum Cyrillus opponit, quo Filius studiose à Patre secernitur, propriaque subsistentia & operatione præditus demonstratur. Hanc vero Cyrillus demonstrati Filio exemplaris doctrinam, quæ illi cum multis ejus ævi Patribus communis est, hauserat sine dubio ex divinis scripturis, & illo in primis Christi dicto: Johan. v. 19. *Non potest Filius à se facere quidquam nisi quod viderit Patrem facientem.* Quæ verba interpretatur Gregorius Nazianzenus prorsus ad sententiam Cyrilli, orat. 36. exclusa enim prius illa opinione, quod Filius ea tantum faciat quæ à Patre jam facta viderit, sic ipse suam aperit, pag. 584. Ἢ δῆλον ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνσημαίνεται μὲν ὁ Πατὴρ, ἐπιτελεῖ δὲ ὁ λόγος· οὐ δουλικῶς οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ᾽ ἐπιστημονικῶς τε καὶ δεσποτικῶς, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν, πατρικῶς; *Nonne, perspicuum est earumdem rerum formas à Patre quidem designari, à Filio autem peragi; non serviliter & indocte, sed perite & heriliter, atque, ut aptius loquar paterne.* Hanc exemplaris demonstrationem similiter explicat Hilarius non de exemplo operis ante facti, sed de communicatione paternæ voluntatis, *quia*, inquit, *opus Patris in voluntate est*, in Ps. 91. n. 6. Deinde subdit: *Ergo voluntatem Patris Filius tam-*

A *quam exemplum operationis introspicit; quia intra paternarum cogitationum providentiam, quadam futurarum rerum prædestinatione formantur.* Hæc ad supra dictum Christi testimonium; quod operosius expendens lib. 7. de Trinitate, ait n. 19. demonstrationem hanc operum faciendorum esse *ipsam nativitatis substantiam.* Prorsus ad eumdem modum Basilius lib. de Spiritu-sancto cap. 8. pag. 309. mandati & *voluntatis* paternæ de rebus creandis *communicationem* Filio factam, *quomodo Deum decet intelligere nos* jubet. nimi-
B rum *uti formæ cujusdam impressionem in speculo à Patre in Filium sine* tempore dimanantem. Θεοπρεπῶς νοοῦμεν θελήματος διάδοσιν, οἷον τινὸς μορφῆς ἔμφασιν ἐν κατόπτρῳ ἐκ Πατρὸς εἰς Υἱὸν ἀχρόνως διικνουμένην. Eadem sine dubio Cyrilli doctrina fuit; cujus principium est, omnia Filio à Patre æternùm in generatione tradita esse, cat. 10. n. 9. Nam cum Domini titulum & authoritatem in Christo repetat ab titulo creatoris, dominium hoc ipsum accepisse dicit *ab æterno & naturaliter*, ibid. & n. 4. & 5. Nullam igitur apud Cyrillum demonstratio operum faciendorum
C separationem Filii à Patre, imo intimam & æternam in una natura conjunctionem arguit.

Creatio à Patribus quasi propria Filio tributa.

10. Quod autem propriam Filio rerum creationem ex mandato Patris facere videatur, Patris actionem non excludendo, ut probavi supra num. 8. ea Patrum omnium vox est scripturæ testimoniis, *omnia per ipsum facta sunt*, & similibus confirmata; atque in symbolis pene omnibus consignata, dum ferunt *per quem omnia facta sunt.* Ante-Nicænorum Patrum, quorum
D aliquando minus accuratæ videri possint dicendi formulæ, nullos citabo ut eorum authoritate Cyrillum protegam. Insigniores tantum & fervidiores catholicæ fidei adversum Arianos defensores producturus sum. Cum Ariani dicerent Filium mandato Patris omnia creavisse, non id negarunt Patres; sed prava tantum consectaria repulerunt, quæ ex mandato illo ac creatione, in qua Pater nullas præterquam præcipiendi partes haberet, adversus Filii æqualitatem concludebant. Vide Athan. de Decr. Nic. n. 7. 9.
E & 12. 17. ubi ait Deum per Filium uti per manum & sapientiam suam omnia condidisse. ac orat. 2. n. 64. docet verbum, cum initio crearet omnia, rebus factis se attemperasse ut fieri possent; non enim ejus naturam ferre potuissent, nisi se ad illas paterna benignitate accommodans, sustinuisset, ac sustinendo ad existentiam perduxisset. quod nimirum Arianis opponit, Verbum sua natura rebus creandis contemperatum asserentibus. Vide & Hilarium in Ps. 118. litt. 14. num. 10. & lib. 4. de Trin. num. 16. Ambros. lib. 2. Hexaëm. cap. 5. num. 18. & lib. 2. de Spir.
F Sancto cap. 1. Basilius de Spiritu-sancto cap. 16. pag. 325. describit in creatione *mandantem Dominum, creans Verbum, & confirmantem Spiritum-sanctum.* Greg. Naz. carm. arcan. 8. p. 171. b. Ἦν ποτε, ἦν ὅτε κόσμον ἐπήξατο νοῦς λόγος αὐτὸς, ἑσπόμενος μεγάλοιο νόῳ Πατρὸς: *Fuit aliquando cum mundum constituit magnum Mentis verbum, obsequens magni Patris menti.* V. Cyrillum Alexandrinum Thesauri lib. 29. pag. 255. S. Maximus confessor quæst. 2. in scripturam in operibus divinis tribuit Patri εὐδοκίαν *beneplacitum*,

Filio *αὐτεργίαν ipsam authoris per se agentis effectionem*, Spiritui-sancto complementum substantiale utriusque, *benepliciti* nimirum cum Patre, & *effectionis* cum Filio. Ex his & infinitis aliis quæ omitto, concludi potest communem inter Patres sententiam fuisse, proprium aliquid Filio incompertum nobis, in creatione, quamvis tribus personis communi, reperiri; ut specialius per ipsum res conditas fuisse, ipsumque creatorem & factorem dicerent. Qua in sententia nihil certè catholicæ professioni adversans deprehendas. Eodem enim aut alio simili modo Filius, quamvis cum aliis communiter operans creationis author dici possit; quomodo vox *hic est filius meus*, à tribus certe personis efformata, soli tamen Patri imputatur.

Spiritus-sanctus creationis particeps.

11. Venio tamdem ad Spiritum-sanctum, cui nec solam sanctificationem, nec soli à Cyrillo adtributam probo. Primò enim suas in creatione sancto-Spiritui partes conservandas probat, quod cum cat. 12. num. 26. Filio tribuat ut in Maria quam adsumpsit carnem formaverit; id cat. 17. n. 6. Spiritus-sancti in Mariam superventui tribuere videatur. Idem in Spiritum-sanctum tamquam in auctorem confert, donorum in altari propositorum transformationem in Corpus & Sanguinem Christi, cat. 21. n. 3. cat. 23. n. 7. & 19. Quam quidem operationem Patres ad summam creatoris in res subjectas omnipotentiam pertinere docent; ac Cyrillus ipse Filio tribuit cat. 22. num. 1. & toti Trinitati cat. 19. num. 7. Ut omittam Spiritum-sanctum, ex doctrina Cyrilli, communi cum Patre & Filio in creaturas Dominio gaudere, *cat. 8. num. 5.* cujus Dominii jus sola creandi actione adquiritur, ex eodem cat. 11. num. 21. Quod autem Patri & Filio, juxta ac Spiritui-sancto sanctificandi munus tribuat, ex omnibus pene catecheseon clausulis colligitur, in quibus sanctificationem auditorum à Patre apprecatur. Vide in primis procat. n. 17. cat. 3. n. 16. cat. 6. n. 36. cat. 14. n. 30. cat. 15. num. 33. cat. 18. n. 35. cat. 20. n. 8. & cat. 23. n. 23. quam ita concludit: *Deus pacis sanctificet vos integros.* Haud tamen inficiandum, non à Cyrillo tantum, sed & ab omnibus Patribus, imo & à scriptura sacra, sanctificationem Spiritui sancto, uti proprium ac specialem effectum tribui; dum aiunt per eum in cordibus charitatem diffundi, pias cogitationes immitti, infirmitatem nostram adjuvari, purgari animam à peccatis: hæc & multa alia magnificentissime à Cyrillo totis catechesibus 16. & 17. disseruntur. Ipsi sacrorum baptismi & confirmationis characterum impressionem, animæ custodiam, adoptionis donum attribuit: ipsi sanctificationem aquæ baptismalis acceptam refert cat. 3. n. 4. & sacri Chrismatis cat. 21. n. 3. vim exorcismorum, procat. n. 9. cat. 16. n. 18. 19. ut infinita alia omittam. eademque aliorum SS. Patrum doctrina est. Ex quibus gravissimi Theologi colligere se non immeritò existimaverunt, licet communem tribus personis fateantur animorum sanctificationem, in illa tamen proprium aliquid Spiritus-sancti intercedere, ut veluti sanctificationis hujus causam atque formam in se unus sustineat. Vide sis Petavium hæc doctissime & copiosissime disputantem lib. de Trinit. 8. c. 44. & seqq. dogm. Theol. tom. 2.

Pater & Filius cum Spiritu-sancto sanctificationis auctores.

CAPUT II.

Specialius probatur ex Cyrillo Filii divinitas.

12. Constituta ea quam ex Cyrillo exposuimus de SS. Trinitate doctrina, eodem actu probata est Filii & Spiritus-sancti divinitas & æqualitas cum Patre. Propria tamen de unoquoque apud Cyrillum documenta sunt, quæ hic colligere ac repræsentare juvat; ut quantum ab Arianis ac Pneumatomachis, quorum ipsi est objecta communio, ejus disconveniat sententia demonstretur. à Filio incipiam. Non catholicam solum de Verbi divinitate doctrinam accurate copioseque & proposuit, & explicavit, & probavit; verum omnes Arianæ impietatis surculos diligentissime persequutus stirpitus evulsit. Ac primo quidem Filium à creaturis studiose discrevit, refutatis nominatim blasphemis ea de re Arianorum decretis; genitumque vere ac proprie, & naturalem Patris Filium asseruit. catechesi 11. n. 17. *Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus; neque dum Patrem honorare arbitremur, Filium unam ex rebus conditis suspicemur.* Cat. 15. n. 9. *Nunc verò defectio est; & alii quidem Filio-paternitatem prædicant, alii verò Christum ex non exstantibus ad esse perductum dicere audent.* Cat. 11. n. 14. *Et sicut persæpe dictum est, nequaquam ex non ente ad esse Filium transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem adscivit. verum æternus exsistens Pater, æternum genuit & inenarrabiliter unum solum filium.* Quamobrem in Patre studiose distinguit duas actiones, duosque respectus. Unum creatoris erga res omnes ex nihilo erutas, alterum Patris & generatoris erga solum Filium. Duo ejus rei testimonia citavimus capite præced. n. 8. ex cat. 4. n. 4. & cat. 7. n. 5. Generationem in Patre admittit veram ac propriam, qua non adoptivus sed naturalis & proprius Filius exsistat. Cat. 11. n. 2. *Filium cum audis, ne adoptivum existimes, sed naturalem filium, filium unigenitum.* & n. 4. *Filium iterum cum audis, ne abusive solummodo dictum puta, sed filium vere, filium naturalem, initii expertem; non ex servitute ad adoptionis gradum evectum, sed filium ab omni æternitate genitum.* Magnam inter adoptivos Dei filios & Christum differentiam constituit. 1°. Quod temporaria sit hominum adoptio, filii nativitas æterna. 2°. Quod hi fiant filii Dei verbo & gratiâ, hic natura. *Illi*, ait eodem loco, *Dei voce & dicto adoptionem quam non habebant acceperunt.* Hic verò, non *cum aliud quidpiam esset aliud factus est; sed Filius Patris ab exordio natus est, superior quovis initio & seculis exsistens.* n. 9. de adoptivis Pauli filiis loquens: *Hic, qui secundùm naturam filius non erat, per disciplinam filius est factus: illic verò naturalis filius, verus filius. Non sicut vos ô Illuminandi nunc filii Dei efficimini, sed adoptione per gratiam... non autem ita natus est Christus ex Patre.* & id probat, quod cum in tempore baptismatis de uno quoque nostrum dicere possit Deus, *hic nunc factus est filius meus*; de Christo dixerit, *hic est filius meus.* quod etiam cat. 3. num. 14. diffusius explicat: *In te quoque descendet Spiritus sanctus, & paterna vox tibi desuper*

Christus non creatus.

Christus verus Filius per generationem veram.

audietur, non hic est filius meus, *sed* hic nunc A factus est filius meus. *De illo solo dictum* EST; *quandoquidem in principio erat Verbum*, &c. *illi inquam convenit vox* EST, *cum sit semper Filius Dei; tibi verò competit*, NUNC FACTUS EST; *quoniam ut filius sis non per naturam habes, sed per adoptionem filii appellationem consequeris. ille sempiterno est, tu verò ex profectu gratiam adquiris.* Idcirco alio prorsus modo dixit Christus Deum esse patrem suum & patrem nostrum. Observat Cyrillus cat.7. num.7. Christum non dixisse *ascendo ad patrem nostrum; sed divisione*, B inquit, *adhibita, primum edixit quod sibi proprium est*, AD PATREM MEUM, *id quod nimirum natura erat: tum subjunxit*, & PATREM VESTRUM, *quod erat per adoptionem.* Idem repetit cat. 11. n.19. *Ne existimes illum eodem modo Filii & creaturarum esse patrem, non dixit* ASCENDO AD PATREM NOSTRUM, *ne creaturarum cum unigenito communitas induceretur:* sed PATREM MEUM ET PATREM VESTRUM, ait: *aliter meum, secundùm naturam; & aliter vestrum, secundùm adoptionem.* Quamobrem Patris nomen respectu Filii propriè sumi jubet. Cat. 7. num. 5. ait: *Est igitur Deus*, C *multorum quidem abusive pater; unius vero solius unigeniti Filii natura & veritate pater;* ac severe interdicit n. 3. ne Deo, qui gignendi vim omnibus impertitur, patriam dignitatem auferamus. En filium à creaturis secretum prorsus; en filium Dei verum, divinam à vero patre per generationem veram trahentem naturam.

Generatio divina moram temporis non postulat, sed ab æterno perfecta.

13. Ne autem in ipsa generatione divina quoddam ad verum & perfectam filii divinitatem exsisteret impedimentum, tria docet. 1°. generationem hanc nullam temporis moram postu- D lare, & esse ab æterno perfectam. 2°. nullam in re generata imperfectionem, vel ad perfectionem obicem adferre. Cat. 11. n. 8. *Cum Deus & pater generat, neque ignorantia neque consultatio in medio... dicere quod cum temporibus deliberasset, pater deinceps effectus sit, ejusdem impietatis est. Non enim prius Deus absque liberis existens, postea in tempore pater est effectus, verum semper filium habet.* sup. n. 7. *In gignendis corporibus necesse est moram temporis intercedere, nullum verò in generatione Filii ex Patre intermedium reperitur tempus*, & cat. 7. n.5. *Non tem-* E *porum successu adeptus ut pater sit, sed unigeniti pater sempiterno existens. Non enim cum esset antea sine prole, postea mutata sententia factus est pater: verum ante omnem substantiam & ante sensum omnem, ante tempora & secula omnia paternam dignitatem habet Deus, qua magis quam reliquis omnibus titulis gaudet.* Sicut autem ab æterno pater, ita & ab æterno filius. ut enim ait. n. 4. *Patris nomen sua ipsius appellatione filii* F

Pater semper pater, Filius nunquam non filius.

notitiam subjicit animo... simul ac Pater cogitatur, eodem actu Filium cogitemus. Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quæ sunt medium interest. Cat. 11. n. 14. *Nec secum deliberans postea genuit; verum sempiterno generavit, & sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit... Cum de divina potestate sermo est, temporis expers est generatio*, & cat. 11. n. 5. ea verba interpretans *Filius meus es tu, ego hodie genui te: Illud*, inquit, HODIE *non recens sed sempiternum:* HODIE *temporis expers, ante omnia secula*, V. cat.4.n.7. Ut temporis expers, ita & defectus omnis eadem generatio, qua filius ab æterno perfectus prodivit. Cat. 7. num. 5. de Patre ait: *Non ex passione ac demutatione sui factus est pater; non ex complexu, non per ignorantiam, non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. Pater perfectus perfectum genuit filium, omnia contra dans ei quem genuit.* Monet cat. 11. num. 7. in humanis ac terrenis generationibus, id quod generatur imperfectum nasci, ac tempore profectum & incrementum comparare: contra autem, inquit, *Filius Dei perfectus est natus; quod enim nunc est, id & à principio est, natus absque initio.* & rationem subdit: *nullam generantis infirmitatem accuses; nam si ille imperfectum generavit, quod accessu temporis perfectionem adsecutum sit, infirmitatis arguis genitorem; si id quod tempus postea largitum est, hoc tua sententia genitor ab initio non dedit.* n. 13. *Neque generans ulla re deminutus est, neque deest genito quidquam... non in temporibus genitus, sed ante secula genitus; non ex profectu auctus, sed hoc ipsum natus quod non est.* n. 19. *Pater... Deum generans nec ipse deitate spoliatus est, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus; nec ille qui genitus est, defectus quidquam habet: perfectus est qui genuit, perfectum quod genitum est; Deus est qui genuit, Deus qui genitus est.* Hæc autem omnia capita Cyrillus opponit totidem impiis Arianorum sententiis, ut in notis nostris studiose observavimus.

Filius ab æterno perfectus.

Christus per omnia similis Patri.

14. Generationis veræ ac propriè dictæ effectus est ut id quod nascitur, per omnia atque in primis natura simile sit genitori. Hinc Cyrillus concludit Filium quia ex Patre genitus sit, similem esse in omnibus Patri; Deum verum & Dominum verum, sicut Pater Deus verus est & Dominus verus. Cat. 4. n. 7. *Crede... in filium Dei unum & solum... Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia genitori.* Cat. 11. num. 4. *Filius patris ab exordio natus est... filius Patris in omnibus similis genitori æternus ex æterno patre, vita ex vita genitus, & Deus ex Deo.* n. 18. *In omnibus genitori similis est filius, vita ex vita genitus... & Deus ex Deo, & nulla in re differentes sunt deitatis notæ & characteres in Filio.* tamdem num. 8. & 9. *Genuit eum Pater ante omnia secula Deum verum. Cum verus Deus sit Pater, similem sibi genuit filium Deum verum.* In symbolo Hierosolymitano habebatur Christum esse, DEUM VERUM; articulum hunc fuse exponit & probat. Sic ait cat. 11. n. 14. *Credimus in filium Dei unigenitum Deum verum; verus enim Deus non generat falsum.* n. 17. *Deus igitur verus est Filius, habens in se ipso Patrem, non in Patrem mutatus.* Veram hanc esse & cui nihil desit divinitatem affirmat his verbis cat. 4. n. 7. *Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest.* Alias divinæ naturæ veritatem in Christo ab ejus generatione probat: quæ cum in Deo sit vera & propria, ut quisque similem sibi in natura generat, ita Deus verus Deum verum. Id nimirum opponit Arianorum impietati, qui cum Filio nomen auferre non possent, verum saltem ac propriè dictum Deum inficiabantur. Cum porro una sit vera divinitas, unum quoque cum Patre Deum Filium esse necesse est. Qua-

Deus verus.

Quapropter num. 16. illud Christi dictum exponens, *Ego & Pater unum sumus*, quadruplicem assignat Patris & Filii unitatem; divinitatis, regni, voluntatis, & operum; contra totuplicem Arianorum divisionem. De prima loquens ait: Unum, *propter divinitatis dignitatem, siquidem Deus Deum genuit.* Eamdem prorsus in ambobus residere divinitatem asserit his verbis num. 18. *Nulla in re differentes sunt deitatis characteres in Filio; quique Filii divinitatem ut videret dignus est habitus, idem ad fruendum genitorem evectus est.* Illa una divinitas ex intima Patris in Filio ut ita dicam immanentia desumitur. ait n. 17. *Deus igitur verus est Filius habens in se ipso Patrem.* quod probaverat num. 16. uno Isaiæ & altero Christi testimonio, unde concluserat. *Vides Deum filium, habentem in semetipso Deum Patrem.* Propter hanc alterius in altero immanentiam, sequitur ut duo non sint principia, sed unum; Pater videlicet qui se totum in Filium infundit. quod ait num. 14. *Neque sunt duo principia, sed caput Filii pater unum est principium; Pater enim genuit Filium Deum verum.* Ut autem Christus verus est Deus, ita & verus Dominus. Cat. 10. num. 4. *Dominus vocatur non abusive, ut ii qui in hominibus sunt; sed tamquam naturalem & æternum habens dominatum.* num. 5. *Cum sit Dominus secundum veritatem, non ex profectu adeptus id quod Dominus est, sed ex natura dominatus dignitatem habens.* Vid. & num. 9. quo loco dominium Filii ab æterno acceptum docet. Inde & refutat multis locis hæresim, quæ Christum docebat, non ab æterno & vi generationis suæ Dominum & regem esse, atque ad dexteram Patris consedisse, sed id ex profectu tempore acquisitum. V. cat. 4. n. 7. cat. 11. n. 17. cat. 14. n. 7. & 30.

Patris divinitas in Filio.

Christus verus Dominus.

15. Quod si filius verus est Deus & verus Dominus, æque cum Patre habet proprios & alteri negatos divinæ naturæ characteres. Omnium primus judicio Patrum est æternitas: nec efficacius Ariani Filium divinitate dejicere se posse censuerunt, quam si æternitatem ejus auferrent; nec catholici robustius se divinitatem tueri, quam vindicata æternitate. In hoc fere totum incubuit catholicorum adversum Arianos certamen. Neminem autem facile reperias, qui æternitatem Filii & studiosius & copiosius inculcarit. Multa jam ejus adtuli testimonia num. 14. En alia quædam de multis. Cat. 11. n. 17. *Nec usquam illud dicamus; erat, quando non erat filius.* n. 5. *Filius Davidis est in consummatione seculorum, Dei verò filius ante omnia secula sine initio. Et illud quidem adsumsit quod non habebat; hoc autem quod habet, sempiterno habet ex Patre genitus. Atque illud quidem quod secundùm Davidem est, tempori subjicitur, & contrectatur, & prosapiam habet quæ recenseatur: quod verò est secundùm deitatem, neque tempori obnoxium est neque loco, neque genus habet quod recenseri possit.* n. 20. *Non cum in Bethleem natus est, tunc esse cœpit sed ante omnia secula... Ne adtendas ad eum qui modo ex Bethleem ortus est: verum adora eum qui sempiterno ex Patre genitus est. Ne quemquam patiare, qui temporale Filii principium dicat. principium namque Filii temporis nescium, principio carens, Pater est.* Postea probat Christum *æternum regem esse, & æterna apud Patrem gloria frui.* Uno verbo, omnia in Filio æterna statuit: nativitatem, dominium, quorum utrumque supra probatum est; sedem à dextris Patris, cat. 4. n. 7. cat. 11. n. 17. cat. 14. n. 27. & 30. tamdem sacerdotium cat. 10. n. 14. cat. 11. n. 1. Alterum divinæ naturæ attributum est ut se ipsam cognitione comprehendat, à creatura nulla comprehendi possit. æqualem in utroque Filium Patri statuit. Car. 4. num. 7. *Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest, eumque à quo genitus est cognoscit, sicut ipse à genitore cognoscitur.* alia produximus testimonia cap. 1. n. 5. sicut autem incomprehensibilem omnibus creaturis Patris naturam affirmat, cat. 6. n. 3. 4. 5. & ita & incomprehensam creaturis omnibus & soli Trinitati notam, Filii generationem probat, cat. 11. n. 11. 12. & 13. quo in loco, post multa in hanc rem disputata subdit: *Non te pudeat ignorantiam confiteri, siquidem tibi eum angelis communis est. Qui genuit solus novit eum quem genuit, & qui ab ipso genitus est novit genitorem.* Quemadmodum etiam invisibilem mortalibus oculis Deum Patrem asserit, cat. 9. num. 1. & 2. ita & invisibilem Filii naturam iisdem pene argumentis & verbis probat, cat. 12. num. 13. & 14. aiens oportuisse ut Filius humanam carnem suæ deitati velamentum prætenderet, ne præsentiæ ejus fulgore interiremus. Dei solius est in omnibus locis esse, nullo concludi, omnia etiam latentiora videre. Cat. 4. n. 5. cat. 6. n. 7. Eamdem immensitatem & latentium cogitationum inspectionem Filio tribuit, cat. 14. num. 30. *Qui in superis sedet, & nobis hic una præsens adest; uniuscujusque compositionem & fidei firmitatem contuens. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco judices abesse etiam Spiritu. medius hic adest, audiens quæ de se dicuntur, & quæ apud te cogitas videns, scrutans renes & corda.* Omnipotentiam ejus in dubium revocare non poterat, qui ipsi condendi orbis opus attribuit tam multis locis. Intimam ejus virtutem in miraculis sui nominis invocatione efficiendis, fugandis dæmonibus, morbis curandis, gentibus immanitate barbaris cicurandis, & ad fidem convertendis multis locis commendat, ut cat. 4. n. 13. cat. 10. num. 19. cat. 13. n. 3. & 40. Unum restat, ut si filius æque ac Pater increatus est, Deus & Dominus verus, una & eadem divinitate ipsi conjunctus, uno quoque & æquali cultu cum ipso adoretur. Ea quoque Cyrilli sententia. Cat. 11. n. 17. *Unus Pater per unum Filium adoretur, neque dividatur adoratio.* Cat. 10. n. 12. *si quis pius in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui cultum ejus non est admissurus Pater.* Alia citavimus loca cap. 1. n. 6. Hæc omnia quæ superius produxi testimonia, etiamsi à Cyrillo non ita dilucide & copiose, ut facit, explicarentur, naturali & obvio sensu essent sumenda. Hæc enim non subtiliter cum peritis disputata, sed ad rudes Ecclesiæ candidatos simpliciter exposita, qui singula Verba prout sonant usurpaturi erant. Nec enim duas harum vocum, *Deus, generatus, filius, adoratio*, ideas ac notiones; sed unam communis ac vulgatæ significationis habebant. Deum cum audiebant, unicum & summum numen intelligebant. Generatum concipiebant, qui ex Patris substantia con-

Divinæ naturæ characteres in Filio.

Filius æternus.

Comprehendit Patrem.

Ipse à creatura incomprehensus.

Invisibilis ut Pater.

Immensus & omnia sciens.

Omnipotens.

Eadem cum Patre adoratione colendus.

stare: Filium, qui natura referret Patrem; qui adorandus proponebatur, hunc summo, qui unico ac vero Deo debetur, prosequebantur cultu. Hanc auditorum cogitationem notam habebat Cyrillus, atque ad eam omnino sermonem suum accommodasse & exegisse dubitari non potest.

CAPUT III.

Expenduntur ea quæ ex Cyrillo adversus Filii divinitatem objici possunt

16. QUi apud Theophanem Cyrilli fidem suspectam habebant, hæc duo tantum afferre solebant. Quod Constantium Arianum Imperatorem immeritis laudibus ad eum scribens extulisset: quodque in catechesibus *consubstantialis* vocem subticuisset. Primam querimoniam diligenter excussimus & refellimus, in prævia ad epistolam ad Constantium admonitione, num. 8. de secunda igitur superest ut hic dicamus.

Objectio ex prætermissa consubstantiali voce.

Responsio.

Ac primo liceat hic de prætermissa simpliciter à Cyrillo voce dicere, quod de eadem ab Ariminensibus non excusando lapsu proscriptâ & sublatâ ait Hieronymus Dialog. adv. Lucifer n. 34. *Non erat cura episcopis de vocabulo, cum res esset in tuto.* non enim in verborum sono sed in sententiis est veritas, ut optime animadvertit Nazianz. epist. 26. Quidquid porro consubstantialis voce continetur, diserte agnovit & prædicavit Cyrillus. Dum consubstantialem Patri Filium dicimus, intelligimus Filium ejusdem naturæ & divinitatis esse cum Patre, eumque non ex nihilo conditum, sicut creaturas, sed ex substantia Patris generatum. sed cum Cyrillus filium asserit, ut vidimus cap. 2. n. 14. vi suæ generationis *similem in omnibus Patri, Deum verum ex Deo vero* diversam ne in utroque naturam ac divinitatem vel cogitare potuit? an duplex est divinitatis, & quidem *veræ* ac proprie dictæ species? Præcipua, quæ inter generantem & genitum exsistit, similitudo, naturæ est; quæ sublatis etiam aliis omnibus similitudinibus sola necessario vi generationis remanet. nec proprie similitudo est, sed ταυτότης identitas, ut ita dicam, naturæ. Quod si Filius vere genitus est, ex substantia utique Patris genitus est; aliam enim nec Cyrillus habuit, nec haberi veritas patitur veræ ac propriæ dictæ generationis notitiam; in qua sola, cum de Deo agitur, removendi omnes, ut Cyrillus studiose facit, humanæ generationis defectus. Quod igitur catholici omnes verbo *consubstantialis* intelligebant, id voce prætermissa prædicavit Cyrillus. Quod si S. Basilio licuit certis de causis, cum Spiritus-sancti divinitatem asseruit, Dei nomen reticere, rem ipsam aliis & æquivalentibus verbis exprimendo; quamquam vox illa in scripturis sacris Spiritui-sancto tribuatur: quamobrem Cyrillo fraudi erit, vocem tametsi œcumenico concilio consecratam, scripturæ tamen incognitam, non sine probabili causa tacuisse? si Athanasio judice in epist. ad Ruffinianum ejusdem vocis sublatæ consentaneam excusationem adtulerunt Ariminenses; cur ejusdem solummodo tacendæ legitimas Cyrillo rationes defuisse dicemus. Secundò itaque, silentii hujus multiplicem in

A Cyrillo causam assignare possumus. Catechesim & institutionem rudium existimare potuit, verbis ex usu communi sumptis, siquidem illa sufficerent, informandam; nec admiscendas voces auribus ipsorum insuetas, quæ præsertim novæ essent, necdum usu solemni & trito authoritatem adquisivissent. Eo animo ipsum existimo non ab hoc solum, sed aliis etiam, naturæ, substantiæ οὐσίας, personæ, hypostaseos, &c. vocabulis in explicanda Trinitate abstinuisse. Præterea non satis fixa & certa hoc tempore videri

B poterat *consubstantialis* vocabuli significatio. alia enim ejus apud Athanasium & catholicos explicatio erat: alia Eusebii Cæsariensis in epistola ad suos num. 5. alia in Marcelli & discipulorum ore, siquidem de Trinitate prave sentirent; quod Cyrillo dubium non erat. Cur ergo incertæ significationis vocabulo rudium aures conturbasset? Accedit, quod eo tempore contentiosa vox erat, magnis in Ecclesia disputationibus agitata. aut ergo, quod visum Theophani, offensionem plurimorum huic voci infen-

C sorum vitans Cyrillus, aut, quod ego magis crediderim, nolens his contentionibus vel se vel Ecclesiæ candidatos immiscere, ab hujus vocabuli usu abstinuit. Addo, suspectam forte in ore utentium visam illi vocem; cum in contentionibus hujus temporis utramque partem ex æquo damnare, & hæresis suspectam habere videatur, cat. 15. n. 7. & 9. & cat. 11. num. 17. At anno sequente nimirum 349. Athanasio Jerosolymis transeunte, de toto rerum ecclesiasticarum statu plenius eruditus, Sardicensis & Nicæni conciliorum definitionem amplexus, vocem *con-*

D *substantialis* simul recepit, & episcopatus sui initio in epistola ad Constantium professus est. Plura de his in ejus vita disseruimus.

17. Aliud ex Cyrillo objici potest adversus Filii æqualitatem. Nimirum ait cat. 11. n. 19. & 20. Christum pro Deo suo Patrem agnoscere, non secundum humanitatem solum, sed etiam secundum superiorem naturam. 2°. cat. eadem num. 14. unum principium ait esse Patrem, qui *Filii sit caput.* eodem modo cat. 13. n. 23. *Caput est omnis potestatis, quod cruci affixum, quod tamen Patrem habet pro capite.* Caput Christi Deum

Objectio secunda ex quadam Filii inæqualitate.

E negare non possumus, sed secundum humanam naturam. 3°. Filium Patri subjectum & obedientem ait esse ab æterno, cat. 10. num. 9. & cat. 15. n. 30. Filius verò, quatenus Deus est, Patri nec obediens, nec inobediens est, sed unius est cum ipso voluntatis & potestatis. Ex ipsis Cyrilli verbis difficile non est respondere, Filium sola origine Patri inferiorem à Cyrillo affirmari; si tamen hæc vera, & non ad humanum usum concepta inferioritatis ratio est. nam sola vera ac

Responsio generalis.

F proprie dicta subjectio est creaturæ ad creatorem, quam Cyrillus à Filio longissime robustissimeque propulsat. ac revera æterna generatio necessariam inter Patrem & Filium æqualitatem constituit; veramque Filio communicat divinitatem, cui, Cyrillo judice cat. 6. n. 13. omnis dependentia atque inferioritas repugnat. Minorem tamen Patre filium, vel ut emendatius loquar, majorem Filio Patrem propter ductam ab eo Filii originem, non Ante-Nicæni solum Patres uno consensu, sed etiam Post-Nicæni pene

omnes dicere non timuerunt explicantes illam Christi vocem, *Pater major me est;* quod tamen nusquam apud Cyrillum reperias. In eam sententiam de sola originis subjectione explicanda sunt omnia in objectione commemorata Cyrilli dicta: quorum non catholicus tantummodo sensus ex Cyrillo ipso, sed & expressio similibus Post-Nicænorum patrum loquutionibus vindicatur, & ab omni suspicione liberatur. Sed ad singula venio.

Responsio specialis ad 1. caput objectionis.

18. De primo capite, audiendus est solummodo Cyrillus ipse. *Deus est qui genuit*, inquit, cat. 11. n. 18. *Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, Deum tamen suum, Patrem ascribens. non enim veretur dicere, ascendo ad Patrem meum, &c. Deum meum & Deum vestrum.* deinde observat, ne ullam Filii cum creaturis societatem suspicaremur, dictum non esse, *Patrem nostrum*, sed *Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* quæ postrema verba commentans scribit: *Deum meum & Deum vestrum ait. aliter* MEUM, *tamquam unigeniti Filii; & aliter* VESTRUM, *tamquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius Dei.* Non alio igitur modo Patrem dixit Deum Filii, nisi tamquam authorem originis. Hanc forte loquutionem satis emendatam ac castigatam negaturus es, cum *Deus alicujus* dici non soleat nisi de creaturis; ac verba citati loci *Deum meum* ad humanitatem assumtam à Patribus referri soleant. Id de posterioribus seculis libens concedo. at in tribus primis, pervulgatum apud Patres est, ut Patrem Filii Deum & Dominum dicant. non utar in re aperta testibus minime necessariis: sed in notis ad locum quem excutimus, S. Hilarii eadem ætate qua Cyrillus ac decem pene post annis scribentis, pauca de multis testimonia produxi. Nec sequentibus seculis minus emendata visa est ista loquutio; cum Paschasius Ratbertus seculo nono eadem ac similia Hilarii verba in suos commentarios transtulerit. nam. lib. 2. in Ps. XLIV. 8. ad verba, *unxit te Deus, Deus tuus*, ait: *idcirco Deus pater qui unxit eum Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est.* Hilarii autem lib. 4. de Trin. n. 35. verba sunt: *unxit te Deus, Deus tuus. Id enim quod ait* TUUS, *ad nativitatem refertur, cæterum non perimit naturam* (supp. divinitatis.) *Et idcirco Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est.* Ex eodem Psalmorum loco doctrinam eamdem sumsisse Cyrillum, perspicuum est ex cat. 11. num. 15. Hoc enim testimonium ad naturam Christi divinam & ad æternitatem refert; atque ex eo probat Christum ante incarnationem Deum esse. Ad alterum caput similis responsio. Patrem Filii caput esse, quia *principium* ejus & *Pater est.* diserta hac de re in objectis locis Cyrilli asseveratio. Quod si Patribus omnibus ante & post Nicænum concilium dicere licuit, Filium esse manus & brachium Patris, cur Cyrillo noxæ erit Patrem filii caput affirmasse? Nec unus est ita loquutus. Eadem cognominis Alexandrini doctrina est lib. 3. de recta fide pag. 131. quod Christus ut homo nostrum sit caput; ut Deus verò Patrem habeat pro capite tamquam sui principium. Ruffinus in expos. symboli ad secundùm articulum explicat quomodo Deus sit caput;

Responsio ad secundum caput.

nimirum *quod Pater à nullo, filius à Patre sit.* Æcumenius in cap. 2. 1. Cor. cap. ϛ. 3. Κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ὡς γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ. *Caput Christi Deus & Pater, tamquam genitor, & emissor ejus, & ipsi consubstantialis.*

Responsio ad tertium caput.

19. Ad tertii capitis explicationem sufficit ipsa Cyrilli verba adducere. Cat. 10. n. 9. *Omnium Dominus est unigenitus Filius; Filius verò est Patris, ipsi morem gerens.* cat. 15. n. 20. *Filius Patri subjicietur* (post judicium) *non quasi tunc Patri parere incipiat, ab æterno enim quæ placita sunt ei facit semper: sed quia tunc quoque obediet, non coactam præstans obedientiam, sed spontaneam obsequendi voluntatem. non enim servus est, ut ex necessitate subjiciatur; sed filius est, ut ex animi sententia & ex amore obsequatur.* Quodnam sit obedientiæ genus, primum explicat, servilem omnem ac creaturæ propriam obedientiam excludens. Deinde, Patrem & Filium *unum* esse ait voluntate, cat. 11. n. 16. *unum*, inquit, *quod nulla sit dissonantia aut sententiarum diversitas. non enim aliæ Patris voluntates, aliæ Filii.* & expressius cat. 15. n. 25. *Non sunt alii Patris, aliique Filii nutus, sed unus & idem:* ἓν καὶ τὸ αὐτό. ex quo consequitur, cum una sit amborum voluntas, obedientiam Filii in voluntatis & nutus ταυτότητι, hoc est ut cum scholis loquar identitate constare. Quæ quidem voluntas à Patre unà cum substantia per æternam generationem communicatur: nam Pater in generando omnia Filio tradidit, *cat. 10. n. 9.* cat. 11. num. 10. eademque ut à Patre communicata, Patris imperium, latiore quodam sensu dici potest, & ut à Filio accepta, obtemperatio & obedientia. Sed merito dubitari potest, num unam in Patre & Filio voluntatem admiserit Cyrillus ratione objecti duntaxat ac rerum voluntati propositarum, sive ut in scholis dicitur *volitarum*, quod non esset proprie nisi consensus voluntatum: an ratione ipsius subjecti ac principii volendi, ita ut in ambobus una sit voluntas, quemadmodum una divinitas. Quidnam sequutus sit Cyrillus non satis apparet. Unitatem tamen voluntatis agnovisse inde probari potest, quod in eo cat. 11. loco ubi Patrem & Filium unum esse ait in voluntate, triplicem aliam unitatem commendet, divinitatis, regni, opificiorum. Atqui veram ac proprie dictam divinitatis unitatem admisisse perspicuum est: non enim plus una est vera divinitas. idem quoque & unum utriusque regnum, non regnatarum tantum rerum unitate, ita ut eædem res utriusque regno subjectæ sint; sed potestatis unitate, quia regnum illud ab æterno per generationem à Filio acceptum cat. 4. num. 7. *Ex quo est, (est autem genitus ex omni æternitate) regiam habet dignitatem.* quod iterum confirmat aliis locis. Eadem denique utriusque opificia; non in eo tantum quod *alia non sint Christi opificia & Patris alia*, sed etiam quod *una sit omnium architectatio*, μία ἡ πάντων δημιουργία, utroque ea conjunctim operante; sicut ait cat. 11. num. 23. hæc Christi loca commemorando: *Non potest Filius facere à semet ipso quidquam nisi quid viderit Patrem facientem. Quæ enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit: & iterum, Pater meus usque modo operatur, & ego operor, nulla prorsus in his qui operantur*

Quam in Patre & Filio voluntatis unitatem Cyrillus agnoverit.

Cat. 11. n. 16.

contrarietate. Mea enim omnia tua sunt, & tua mea, ait in evangeliis Dominus. Quod si Cyrillus in Patre & Filio distinctionem voluntatis agnovisset, non continuo unitatem divinitatis & naturæ sustulisse dicendus sit; sed tantum in distinctione hypostaseos & personæ, satis existimasse ad distinctionem voluntatum fundamenti. Cæterum, eodem modo quo Cyrillum, de subjectione & obedientia Filii loquutos esse Hilarium, Phæbadium, & Paulinum, in notis ad objectum ex cat. 10. n. 9. locum sufficienter ostendimus.

Objectio tertia. Christus Cyrillo ab æterno sacerdos.

20. Venio ad tertiam objectionem, ex æterno Christi sacerdotio petitam. Cyrillus ita loquitur cat. 10. n. 4. *Christus vocatur, non humanis linitus manibus, sed æternùm à Patre in sacerdotium humana sorte superius perunctus.* Cat. 11. n. 1. *Illi erant typici & figurâ tenus Christi. hic autem Christus est verus, qui non ex hominum numero, profectu quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptam à Patre sempiterno habet sacerdotii dignitatem.* Disertius autem cat. 10. n. 14. *Christus est summus sacerdos, non transferendum habens sacerdotium: qui neque in tempore sacerdos esse cœpit, neque alterum habet pontificatus sui successorem. quemadmodum nos Dominica die in synaxi disserentes audivistis, in illud:* TU ES SACERDOS IN ÆTERNUM. *Non ex corporea successione adeptus pontificium, neque factitio oleo unctus, sed ante secula à Patre.* Atqui sacerdotium res est inferioris loci ac dignitatis; cujus functiones omnes creaturæ propriæ; nimirum adorare λατρεύειν, orare, sacrificium offerre: cum Dei sit orationem, cultum ac sacrificium suscipere. Idcirco & Ariani ad minuendam verbi dignitatem sacerdotium in ipsum verbum, non in assumtam humanitatem conferebant; & catholici à Verbo in hominem tota vi transferebant. Vid. Athanas. orat. 2. cont. Arian. n. 7. Epiph. hæres. 69. n. 38. Tantus erat ea de re, quod sacerdotium Christo secundum inferiorem naturam solummodo conveniat, quinto seculo consensus; ut cum Cyrillus Alexandrinus in anathematismo nono Verbum pontificem nostrum factum esse dixisset, id Nestorius tamquam Verbi dignitati contumeliosum gravissime criminatus sit; ac Cyrillus, pontificiam dignitatem in natura assumpta hærere fassus, Verbo nonnisi propter mutuam naturæ utriusque proprietatum communicationem, à se adtributam defenderet. nec facile post Cyrillum nostrum reperias, qui æternum dixerit Christi sacerdotium.

Responsio prima. Cyrilli de æterno Christi sacerdotio doctrina, nihil Verbi majestatem lædit.

21. Hanc Cyrilli sententiam, è minus accurata sacerdotii notione profectam, ac veræ idcirco Theologiæ contrariam, excusatione magis quam defensione dignam ultro concedimus. cujus excusationis erunt tria hæc capita. 1°. quod ea doctrina nulla in re Filii majestatem ac divinitatem minuerit ac læserit. 2°. quod eam ab antiquioribus Patribus acceperit, tenuerintque post eum authores, in quos nulla violatæ Verbi dignitatis possit cadere suspicio. 3°. quod eam in sacra scriptura reperisse se censuerit. Principio, illud statuo, duas in sacerdotio res distingui debere, dignitatem & functiones. Sacerdotalis dignitas, gentium omnium cujusvis cultus ac religionis unanimi consensu, semper æstimata est omnium post divinam maxima, quavis alia, etiam regia, superior ac sublimior. Sacerdotis functiones duplicis iterum generis: aliæ sunt legatione fungentis pro hominibus ad Deum, aliæ pro Deo ad homines. ac priores quidem cum humilitate ac dejectione conjunctæ, adorare, supplicare, sacrificare: aliæ multo nobiliores, nec ipso Dei Verbo indignæ Dei mandata ad homines deferre, dona & beneficia cum ipsis communicare. In æterno Christi sacerdotio Cyrillus unam dignitatem atque honoris prærogativam spectasse videtur. Quas enim sacerdotii functiones Filio ante orbem conditum assignaret? sed neque ullas à mundi conditu ad incarnationis usque tempora tribuit; nisi forte quod Dei Patris nomine hominibus apparuerit, ac legem dederit *cat. 12. num. 13.* At dum secerdotium illud sempiternum *humanis rebus superius* dicit, cat. 10. n 4. ab eo humiles illas, quæ homini & creaturæ propriæ sunt, functiones removere videtur. Ac revera quomodo Patrem adoret, qui eidem in una adoratione conjungendus est? *cat. 10. n. 10. & cat. 11. n. 17.* quomodo supplicet Patri, de quo illud in prophetis scriptum refert: *In te supplicabunt, quoniam in te Deus est, & non est Deus præter te? cat. 10. n. 16.* quomodo sacrificium offerat, quod servitutis professio ac protestatio est, cui ab omni servitute alieno, una & conjunctim cum Patre serviunt omnia? *cat. 8. num. 5.* Nullam ergo Dei Filio humilium sacerdotii functionum tribuit: ne itaque nos vocabuli offendat invidia, cum nulla in ipsa re sit offensio.

Responsio secunda Christum ab æterno sacerdotem veteres multi, ac posteriores etiam dixere.

22. Ab antiquioribus & commendatissimis Ecclesiæ scriptoribus, hanc de sempiterno Christi sacerdotio hauserat doctrinam. S. Polycarpus epist. ad Philipp. n. 12. *Deus & pater Domini nostri J. C. & ipse* SEMPITERNUS PONTIFEX *Dei filius Jesus Christus.* & in oratione ante martyrium fusa apud Euseb. lib. 4. hist. cap. 15. *Te glorifico per* ÆTERNUM PONTIFICEM *Jesum Christum.* aliter tamen in integra ecclesiæ Smyrnensis epistola à Ruinartio edita habetur: *Te glorifico cum sempiterno & cœlesti J. C.* Justinus Dialog. pag. 313. ait Filium à Patre accepisse quod rex, Christus, sacerdos, & angelus sit, & quæcumque alia habet aut habuit. Porro rex, Christus, & angelus ante incarnationem Justini sententia Filius fuit. igitur & sacerdos. Clemens Alexandr. lib. 2. Strom. n. 9. pag. 380. b. *Colens Deum universorum per summum pontificem Verbum.* & lib. 6. pag. 391. *Descendit in barbam Aaron, hoc est magni sacerdotis per quem omnia facta sunt.* Prophetici n. 12. pag. 74. *Æternus ille Jesus unus, magnus sacerdotum princeps Dei unius*, &c. Author Constit. Apost. lib. 8, cap. 46. *Primus igitur, natura summus sacerdos τῇ φύσει ἀρχιερεὺς, unigenitus* Christus... *qui homo factus*, &c. Methodius in symposio orat. 1. num. 13. Christum vocat *archiprophetam, archangelum* & *archisacerdotem.* Origenis nota sententia est lib. 8. cont. Cels. pag. 386. & de oratione n. 50. dum negat preces nostras ad Christum ipsum dirigendas, sed ad Patrem duntaxat per Christum uti sacerdotem offerendas; Filium ex natura sua plusquam sacerdotem esse inficiatur; nullaque ratio prohibet quin

in

in ipsam Verbi naturam sacerdotium conferat. Eusebius Cæsariensis doctrinam de æterno Christi sacerdotio diserte tenet ac diffuse probat lib. 1. demonst. cap. 10. pag. 38. lib. 4. cap. 15. pag. 174. & seqq. usque ad pag. 180. & pag. 194. & lib. 5. cap. 3. pag. 223. & lib. 1. hist. eccl. cap. 4. sed ab Origenis & Eusebii causa plurimum Cyrilli nostri ratio ac sententia sejuncta est. Novi in hoc doctorum virorum desudasse industriam, ut rectam ab utroque de Christi divinitate sententiam propugnatam ostenderent, & utrumque bene defensum cupio. sed minus accuratas & explicatu difficiles ambobus excidisse loquendi rationes, quibus Verbi majestas imminuta videatur, ne defensores quidem eorum possunt inficiari, quibus simile nihil in Cyrillo reperias.

23. Venio ad scriptores Arianis temporibus posteriores. S. Antonius epist. 2. ad Arsenoitas, Bib. PP. Lugd. tom. 4. pag. 79 d. *Omnis sanctorum chorus collectus in unum petiit Patris bonitatem de salutari* [leg. de salvatore] *nostro, ut calcaret in terris pro nostra cunctorum salute: ipso utpote exstante nostro magno & fideli pontifice ac medico vero, qui solus sanare posset hanc enormem plagam. Unde & voluntate Patris exinanivit se propria gloria, & Deus exsistens formam servi adsumsit*, &c. Diadochus in libello contra Arianos, ad calcem Origeniani de oratione libri edito num. 5. pag. 171. a. *Sacerdotio fungitur ut Christus, dilectionem in dilectione sacrificii, ritu administrans ut Verbum.* Ἱερεύει δὲ ὡς Χριστὸς, τὴν ἀγάπην ἐν ἀγάπῃ ἱερεύων ὡς Λόγος. Interpolator Ignatianarum epistolarum, epist. ad Magnes. num. 4. de Christo dicit *solum* esse *natura pontificem*, μόνος φύσει ἀρχιερεύς. & epist. ad Smyrn. n. 9. Θεὸν καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνον τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς ἀρχιερέα. *Deum & Christum Jesum, primogenitum solumque natura pontificem Patris.* Ex Constit. Apost. supra citatis hanc Christi *natura pontificis* sententiam expressit, quæ mihi nihil aliud sonat, nisi ex propria non autem ex assumpta natura pontificem esse. Ambrosium ultimo loco reservavi, eo quod fontem nobis aperiat, ex quo doctrinam hanc ipse & alii fortasse, saltem nonnulli supra memorati authores hausere. Sic autem ille de fuga seculi c. 2. n. 13. *Quis est iste magnus sacerdos, nisi Dei filius Verbum Dei, cujus advocationem pro nobis habemus ad Patrem, qui exsors est omnium voluntariorum & accidentium delictorum? in quo consistunt omnia quæ in terra sunt & quæ in cælo. Vinculo enim Verbi constricta sunt omnia.* Hæc expressit ex Philone de profugis pag 466. b. λέγομεν τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἄνθρωπον ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων, οὐχ ἑκουσίων μόνον ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον. . . ὅ τε γὰρ τοῦ ὄντος λόγος, δεσμὸς ὢν τῶν ἁπάντων, καὶ συνέχει τὰ μέρη πάντα, καὶ σφίγγει καὶ κωλύει αὐτὰ διαλύεσθαι. *Dicimus summum pontificem, non hominem sed Verbum divinum esse; quod omnium non voluntariorum solum sed involuntariorum quoque delictorum expers est.* Hujus deinde Patrem dicit Deum, & post pauca subjungit. *Entis enim Verbum cum omnium rerum vinculum sit, partes omnes continet & constringit, impeditque ne dissolvantur.* Ambr. eodem lib. cap. 3. n. 16. *Accipe quia princeps est sacerdotum; magnus pater de eo juravit: Tu es sacerdos in æternum. Recte* ÆTERNUM; *quia alii temporales sunt omnes sub peccato, hic autem imprævaricabile habet sacerdotium. Hoc est igitur Verbum, quod supra cælos habitans illuminat omnia; unde & unctus naturaliter legitur à Deo patre, quia lumen est verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc est Verbum Dei in quo est magnum sacerdotium, cujus Moyses in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum & tamquam eo amictus fulget in omnibus.* Philo loco jam citato c. Διότι τὴν κεφαλὴν κέχρισται ἐλαίῳ· λέγω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν φωτὶ αὐγοειδεῖ περιλάμπεται ὡς ἀξιόχρεως ἐνδύσασθαι τὰ ἱμάτια νομισθῆναι. ἐνδύεται μὲν ὁ πρεσβύτατος τοῦ ὄντος λόγος ὡς ἐσθῆτα τὸν κόσμον *Idcirco caput unctus est oleo. Nimirum mentem ac rationem splendenti lumine collustratam habet, ut digne vestimenta induisse censeatur. Mundum enim uti vestem induit Verbum ente antiquius.* Eamdem de Verbo sacerdote sententiam alibi etiam docet Philo, uti lib. de somniis pag. 597. δύο γὰρ ὡς ἔοικεν ἱερὰ Θεοῦ. ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος, ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. *Duo sunt, ut videtur, templa Dei: unum, mundus iste, in quo sacerdos est primogenitum ipsius divinum Verbum.* Ut Ambrosium constat suam à Philone sententiam expressisse, ita Origenem, Eusebium, Justinum, authorem Apostolicarum constitutionum ex eodem fonte hausisse suspicari fas est. Quid ego autem vetera revolvo ad excusandum Cyrillum. Memini me apud interpretes hujus ac nostræ ætatis maxime approbatos, & è catholicorum numero eamdem de æterno ante incarnationem Filii sacerdotio doctrinam legere: ad ℣. Psalmi: *Juravit Dominus*, &c. & ad epist. Hebr. cap. 7. qui sententiam hanc optime cum divina ejus majestate conciliari senserunt.

Responsio tertia. Ex scriptura suam hausit aut confirmavit sententiam Cyrillus.

24. Cyrillo ignota esse non potuerunt nonnulla saltem ex his veterum testimoniis. sive autem suam ab ipsis sumserit doctrinam, sive ipse sibi informaverit; duorum præsertim scripturæ testimoniorum authoritatem sequutus fuisse, aut in aliunde accepta opinione animum confirmasse videtur. Primus est è Psalmo 44. *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ*, &c. Verba hæc non prophetice ac de futuro tempore, sed historice intellexit: cumque ante incarnationem fuerint scripta, inde probat cat. 11. n. 15. Christum ante incarnationem & ab æterno Deum esse. Inde Christum ab æterno unctum esse sumsit, inde Christi appellationem non assumtæ humanitatis sed superioris naturæ vocabulum existimavit. qua in re non tantum omnes pene superiorum temporum, sed ætatis etiam suæ quam plurimos authores assentientes habebat, ut probavimus longa serie, ad catechesim 10. n. 14. nota 2. Christum autem ab sacerdotio ita dici pro re certa & indubitata supponit, cat. 10. n. 4. 11. & 14. nec ea in re fallebatur. Præterea ambas regis & sacerdotis dotes, per unctionem ex qua dicitur Christus, & ipso ejus nomine conjunctim significari censebat cat. 10. n. 11. eaque Patrum pene omnium vox est. Cum ergo Christum ab æterno regem esse graviter & copiose propugnet, cat. 4. n. 7.

cat. 11. num. 21. cat. 14. num. 27. (qui tamen titulus vulgo Christo ut homini tribuitur,) idem de sacerdotio sentiendum judicavit. Alterum quo in hanc sententiam inductus est testimonium, illud est tritum ex Psalmo 109. *Tu es sacerdos in æternum*, &c. quibus de verbis differens in Synaxi Dominica die, copiosam eo de argumento disputationem habuit, ut ipse testatur cat. 10. n. 14. Cumque nonnulla adducens ex epistola ad Hebræos testimonia, ea velut ex pristina disputatione in memoriam revocare videatur; verisimillimum judicavi Cyrillum in Synaxi exposuisse quintum epistolæ ad Hebræos caput, in quo hæc leguntur: ℣. 5. *Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quemadmodum & in alio loco dicit: *Tu es sacerdos in æternum*, &c. quem locum recitat. cat. 10. n. 11. Hanc sententiam Pauli ita intellexit Cyrillus, Christum tum pontificem à Patre constitutum esse, cum illi dixit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* quem sane Apostoli sensum esse libens concesserim. At verba, *ego hodie genui te*, (quæ quidem mea & plurimorum sententia Paulus ad incarnationem accommodat in hoc loco) Cyrillus de æterna generatione dicta censebat, & ita exponit cat. 11. num. 5. simul ergo genitum & pontificem factum Dei filium Davidis & Pauli authoritate collegit. Ut omittam, quod locum: *Tu es sacerdos in æternum*, uti ante incarnationem scriptum, de illo tempore, & omni consequenter æternitate intelligendum putavit. Is enim ejus de Christi dignitate ex veteri testamento disserendi mos est.

CAPUT IV.

Spiritus-sancti divinitas à Cyrillo propugnata.

Spiritus-sanctus à creaturis distinctus.

25. TAnto magis considerari ac ponderari Cyrilli de sancto-Spiritu doctrina debet, quod annis duodecim Pneumatomachorum exortum præcedunt ejus catecheses. At Ariana hæresis in Spiritum etiam multo quam in Filium contumeliosior, sufficientem Cyrillo præbuit ejus asserendæ divinitatis occasionem. Luculenta est hujus rei professio cat. 4. n. 7. his verbis expressa, quibus septimum de Spiritu-sancto dogma orditur: *Crede & in Spiritum-sanctum; deque eo eamdem sententiam habe, quam ut haberes de Patre & Filio edoctus es.* At hujus lectionis vim maxime imminui fatemur altera simpliciori lectione: *& rectam de eo sententiam habe*; quæ in pluribus mss. occurrit, & minus emendationis suspicione laborat: Priorem tamen retinuimus, ut Cyrillianæ doctrinæ conformem, tametsi forte ab illo pronuntiata non sit. Sed aliorum argumentorum abundantia fisi, illud seponi non ægre assentimur. Ac primo quidem Cyrillus longo intervallo Spiritum separat à creaturis, seu cum in Trinitate, cui nihil alieni & creati immiscendum, comprehendit; seu cum eximit ab omnium creatarum rerum servitio generali, ipsi quoque tamquam Domino ab eis exhibito; vel ei intimam Patris comprehensionem, & divinæ generationis notitiam, utraque cuivis rei creatæ negata, tribuit; vel divinitate, præsentia, operatione, & cultu Patri & Filio conjungit: quarum omnium rerum certa ex Cyrillo documenta hujus dissertationis primo capite attulimus. Sed propria hoc loco sunt producenda. Cat. 16. num. 23. *Nulla generatarum*, hoc est creatarum rerum Cyrilli stylo, *ipsi honore par; nam omnia angelorum genera & exercitus simul collecti nullam cum Spiritu-sancto comparationem æqualitatemque sustineant. Hæc omnia tegit & obscurat summe bona Paracleti potestas. Illi siquidem in ministerium mittuntur, hic verò scrutatur etiam profunda Dei.* Res omnes creatas, quocumque nomine sive in cœlo vocentur, per Filium factas, & ejus potestati subjectas ait cat. 11. n. 21. & 23. Spiritum-sanctum in eis non comprehendit, sed ut æqua potestate præditum, rerum per Christum à Deo effectarum sanctificatorem dicit. Cat. 4. num. 16. cat. 16. n. 3. cat. 17. num. 2.

Divinitas ipsi tribuitur.

26. Hinc divinitatis titulum ipsi sæpe tribuit. ait, *Cum Filio paternæ divinitatis esse participem*, ac propterea Deum perfecta notitia comprehendentem, cat. 6. n. 6. *Cum Patre & Filio divinitatis gloria condecoratum*, cat. 4. n. 16. sicque de illo loquitur cat. 16. num. 3. *Est igitur Spiritus-sanctus, maxima potestas, divinum quiddam & investigabile.* & cat. 21. n. 3. præsentem ait sacro Chrismati Spiritus-sancti divinitatem. Πνεύματος ἁγίου, παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γενόμενον. Chrisma, *Spiritus-sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum est.* ait tandem Spiritui-sancto vim Deificam convenire; τὸ πάντων ἁγιαστικὸν καὶ θεοποιόν. quod sane nonnisi Deo convenit. Quis magis disertam de divinitate sancti-Spiritus sententiam requirat? Hanc à Cyrillo Spiritui-sancto tribui minime miraberis, cum eum uti Filium nonnisi ex ipsa divinitatis substantia prodire & constare doceat. ait, cat. 16. n. 24. *Et Pater quidem dat Filio, & Filius communicat Spiritui-sancto.* Ejusdem generis ac naturæ utraque communicatio. Atqui primam illam communicationem Patris ad Filium, de æterna substantiæ per generationem communicatione intelligendam esse, extra dubium est: idque unum argumento esse potest, quod eam communicationem loco citato probat his Christi verbis, *omnia mihi tradita sunt à Patre meo*; quæ ad sempiternam generationem constanter refert, cat. 7. n. 5. cat. 10. n. 9. cat. 11. num. 10. similem ergo ex Filio tribuit Spiritui-sancto originem, cum Filium ait ea in Spiritum transferre, μεταδίδωσι, quæ ipse à Patre accepit. Et hanc Filii cum Spiritu communicationem probat in eodem loco his Christi verbis: *Ille me glorificabit quoniam ex meo accipit*; quæ veteres Græci Patres juxta ac Latini de Spiritus processione à Filio intellexerunt. Quemadmodum autem Cyrillus Filio Patri similem, ita Spiritum similem Filio profitetur. Nam cat. 21. num. 1. notans Spiritum-sanctum in Christum descendisse, ait, *similem in simili adquievisse*: τῷ ὁμοίῳ ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. quæ similitudo ex parte Christi, nonnisi divinitatis respectu intelligi potest. Ejus naturæ sublimitatem & perfectam cum Patre & Filio similitudinem & æqualitatem id probat, quod quemadmodum unus est Pater,

Spiritus-sanctus ex Filii substantia.

Spiritus-sanctus Filio similis.

Similis Filio & Patri.

& unus Filius, ad eumdem modum unus est A Spiritus. nam ex hac unitate fit, ut singulis personis proprii insint characteres, quibus nihil vel extra Trinitatem vel in Trinitate ipsa simile sit; utque nulla persona sit alteri superior, suum unaquaque sibi proprium characterem obtinente. unde Basilius de Spiritu-sancto cap. 18. hanc unitatem personalis proprietatis Spiritui quoque sancto convenientem, in ejus divinitatis argumentum adfert. Hoc autem Cyrillus sæpe & gravissime inculcat, unum esse Spiritum-sanctum, quemadmodum unus est Pater & Filius unus. Vid. cat. 16. n. 3. & 24. cat. 17. n. 2. cat. 4. n. 16.

Spiritus-sanctus omnibus quæ soli Deo propriis prædites.

27. Quod uni Deo proprium, Spiritui-sancto passim attribuit Cyrillus. Primò Dei solius est, cum à nullo dependeat, agere ex summa potestate. Id Cyrillus passim ac summo studio urget & inculcat. sic cat. 17. n. 9. eum in Christum baptismi tempore descendisse memorans, monet descensum fuisse ex propria motione profectum, αὐτοκινήτῳ καταβάσει. sic cat. 16. n. 14. probans Spiritum-sanctum per se subsistere, adducto Actorum loco, *dixit Spiritus-sanctus, segregate mihi Paulum & Barnabam*, &c. subjungit: *Vides Spiritum viventem, segregantem, advocantem, & cum potestate mittentem*, ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον. quemadmodum de Filio dixerat cat. 11. n. 1. λόγος λαλῶν καὶ λέγων... λόγος ἐξουσιαστικός. *Verbum quod loquitur, & dicit*, &c. *Verbum potestate plenum.* Quapropter Spiritum-sanctum ubique repræsentat, ut bonorum omnium in terra & in cœlis authorem, donorumque dispensatorem ex voluntate. Vid. cat. 16. n. 12. 22. & 23. Secundò, divinitatis unius proprium D est omnibus locis per immensitatem adesse; omnia contueri, etiam latentes hominum cogitationes; & in humanis cordibus efficaciter operari, illustrando mentem, voluntatem ad opera bona applicando. Cyrillus porro Spiritum-sanctum Patri & Filio ubique præsentem adesse docet, in locis cap. 1. citatis; prætereaque sic loquitur, cat. 16. n. 22. *Cogita, quot nunc hic assidetis: unicuique convenienter operatur, & medius adstans uniuscujusque compositionem videt; videt & cogitationem & conscientiam, quidque & loquamur, & mente agitemus.* Eadem de Christo dixerat cat. 14. n. 30. *Qui in superis sedet, & nobis hic una præsens adest; uniuscujusque compositionem & fidei firmitatem contuens. Medius hic adest, audiens quæ de se dicuntur, & quæ apud te cogitas videns.* Deinde Cyrillus in præfato cat. 16. loco, asserta Spiritus-sancti in medio auditorio præsentia, jubet auditores totum orbem mente complecti; Spiritumque sanctum, omnia in omnibus locis, quæcumque ab hominibus fiunt, bona opera inspirantem & operantem contemplari. Post n. 23. in cœlos assurgere præcipit, eumdemque angelorum omnium in diversis cœlis exsistentium præfectum, doctorem, & sanctificatorem animo conspicere. Alibi docet eum Ecclesiam regere cat. 16. n. 22. & per Apostolos & diaconos tam multa mirabilia operatum esse; cat. 17. n. 21. & seqq. animas in baptismo obsignare, aquas baptismales vi sanctitatis replere, Chrisma ex communi elemento sanctum reddere, panem & vinum eucharisticum superventu & attactu suo in Christi corpus & sanguinem transmutare; ut vim in eo omnipotentem agnoscas, quam & diserte profitetur cat. 16. n. 22. his verbis: *Magnum quiddam & omnipotens in donis παντοδύναμον ἐν χαρίσμασι, & admirabile, Spiritus-sanctus.* 3°. Divinæ naturæ propria est summa unitas, singularitas, simplicitas & immutabilitas cum multiplici ac diversi generis operatione conjuncta. Id tamquam Deo proprium tribuit Cyrillus Patri, cat. 6. n. 7. ubi ait eum, cum *uniformis sit substantiæ* μονοειδῆ τὴν ὑπόστασιν, *innumeras* tamen *divinitatis operationes emittere.* similia docet de Filio cat. 10. B n. 5. At idem de Spiritu sancto fuse copioseque confirmat, iisdem pene verbis quibus de Patre loquens usus erat. Cum, quemadmodum unus est Pater, & unus Filius, ita & unum Spiritum esse ait. Cat. 4. num. 16. *Disce unum esse hunc Spiritum-sanctum indivisum, multipotentem; qui cum multa efficiat, ipse tamen non dispertitur.* ait cat. 16. n. 3. *cum unus, & uniformis & individuus sit*, ἓν ὂν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀδιαίρετον; *gratiam unicuique prout vult dividere, & multas virtutes operari*, quas longo ordine commemorat. C Cat. 16. n. 12. Idem repetit n. 25. & cat. 17. n. 3. 4. & 5. Quartò. Remissionem peccatorum largiri, sanctificare, justos remunerare opus est solius divinæ potestatis. Hæc omnia Spiritui-sancto Cyrillus adtribuit. Sanctificatio quidem, proprius ejus personæ character. at cat. 14. n. 22. Apostolos à Christo, *condonandorum in virtute Spiritus-sancti peccatorum potestatem accepisse dicit* cat. 16. n. 17. n. 15. de Spiritu-sancto hæc ait. *Hic ad vos quoque modo venturus est; ac dum peccata vestra spinarum instar concidet & absumet, pretiosum animæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est.* Spiritus quoque sanctus Cyrilli sententiâ characteres tum baptismi tum confirmationis in anima inurit, adoptionis donum tribuit, & Filii Dei characteres & formam in anima nostra renovat & imprimit, *cat. 12. num. 1.* Tamdem cat. 17. n. 13. hos ei cumulat titulos: *Custos & sanctificator Ecclesiæ, animarum moderator, eorum qui tempestate jactantur gubernator, errantium collustrator; certantium pugnæ arbiter, E & vincentium coronator.* Quintò. Certum Cyrillo Deum inspirasse scripturas, & utriusque testamenti authorem esse. Unus sufficiet locus ex cat. 4. n. 33. *Ista nos docent divinitus inspiratæ veteris & novi testamenti scripturæ: unus est enim utriusque fœderis Deus, qui Christum in novo conspicuum factum prænuntiavit in veteri.* Scripturarum autem inspirationem & conscriptionem Spiritui-sancto tribuit ex authoritate agenti. Eadem cat. n. 16. *Unus est Spiritus-sanctus qui in lege & prophetis, in veteri & novo testa-* F *mento est loquutus.* Cat. 11. n. 12. *Ecquid aliud est quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus-sanctus qui divinas scripturas eloquutus est.* Cat. 16. n. 2. *Ipse Spiritus-sanctus eloquutus est scripturas; ipse de se ipso quoque dixit quæcumque voluit.* & num. seq. *Spiritus-sanctus per prophetas de Christo prædicavit, & post adventum Christi descendit*, &c. Denique cat. 17. n. 29. eidem attribuit novi testamenti institutionem. *Idem Spiritus-sanctus, qui ex consensu Patris & Filii novum testamentum in Ecclesia catholica excitavit, libera-*

Remissionem peccatorum largitur.

Spiritus-sanctus scripturarum author.

vit nos ab difficilibus ad ferendum legis oneribus, &c.

28. Magis vereor ne tanta argumentorum moles lectori importuna, & in re aperta & constanti citra necessitatem cumulata videatur; quam ne parum sibi approbatam ex Cyrillo existimet Spiritus-sancti divinitatem. His omnibus maximum robur accedit, quod nihil in Cyrillo, ad minuendam specie tenus Spiritus majestatem pertinens reperire possis. Unum objici potest, quod cat. 16. n. 21. Spiritum-sanctum pro nobis apud Deum intercedere dicat; & cat. 17. n. 10. doceat eum suis precibus ad remissionem peccatorum & spiritualium filiorum generationem concurrere; cum intercessio inferioris naturæ argumentum sit, aut saltem diversitatem voluntatum inferat: Spiritus verò sanctus unà cum Patre voluntate conjunctus, intercessiones cum eo admittat, non ad eum dirigat. At in primo loco Cyrillus Pauli verba, intercessionem hanc Spiritus affirmantis simpliciter refert; nec alium eis sensum subjecisse censendus est; præter illum verissimum sane, quicumque ille sit, qui in Apostoli testimonio continetur: quod nimirum, ut Patres interpretantur, formans in hominibus gemitus & orationes, ipse gemere & postulare censeatur. Quæ interpretatio alteri loco ex cat. 17. cujus sensus est maxime incertus & obscurus, accommodari potest; siquidem ibi de Spiritu, non autem de Christi humanitate sit sermo. Sed esto ut Spiritus-sanctus, ex Cyrilli doctrina per se ipse intercedat apud Deum; quid inde? Non magis hæc derogaret Spiritus majestati intercessio, quàm Filii dignitatem minuit ejusdem sententia, qua æternum Christo tamquam Verbo imputat sacerdotium. Satis nempe, salva naturæ unitate, in personali distinctione ad distinguendas quoque voluntates causæ ac loci existimavit esse. Cæterum Spiritum-sanctum non secus ac Patrem orandum esse & orationes recipere, manifesta Cyrilli doctrina est, qui tam sæpe de solemni Ecclesiæ in suis precibus Spiritus invocatione loquitur. Ait cat. 3. n. 3. aquam simplicem per Spiritus-sancti, Christi, & Patris invocationem, vim sanctitatis adquirere. Cat. 19. n. 7. panem & vinum Eucharisticum per Trinitatis invocationem, Christi corpus & sanguinem fieri; quod quidem solius Spiritus invocationis mentionem faciens, repetit cat. 21. num. 3. Ipse Spiritum-sanctum invocat. Cat. 16. num. 25. cat. 17. n. 34.

Objectio de intercessione S. Spiritus apud Deum.

Responsio.

CAPUT V.

De Angelorum peccatis, Cyrilli sententia.

De angelis pauca certa.

29. De angelis & dæmonibus pauca admodum certa & indubitata fide tenenda accepimus: nonnulla, sive ex veteri ecclesiarum traditione, sive ex consentanea fidei ac rationi opinione tamdem in Ecclesia longo usu præscripta, eam authoritatem obtinuere, ut in iis uno pene consensu acquiescamus omnes: alia tamdem opinioni & disputationi permissa. Hinc tam diversæ cum apud veteres, tum apud recentiores Theologos de angelis sententiæ: quarum multæ ex apocryphis libris, vel philosophorum Gentilium & in primis Platonicorum fontibus haustæ, quamvis & multos & nobiles suffragatores habuerint, ipsa tamdem sua vanitate & futilitate ceciderunt; aliæ caducis inconsultæ philosophiæ fundamentis superstructæ, jam meliori judicio explosæ & ejectæ sunt; aliæ tamdem cum nostræ ignorationis confessione in utramque partem libere agitantur. Quæ fuerit Cyrilli sententia de angelorum & dæmonum natura, & utrum corporei nec ne sint, de eorum numero, ordinibus ac perfectionibus diversis, sedibus quas incolunt, &c. in nostris prout occasio se dedit notis aperuimus. Unum, quoniam prolixiorem disputationem requirebat, in has dissertationes rejecimus; nimirum id quod ait auctor cat. 2. n. 10. Deum, quod etiam fidelibus *angelis condonet habere. Nescimus*, inquit, *quanta ille angelis quoque condonaverit: nam & illis condonat; quandoquidem unus est solus sine peccato, qui nos à peccatis purgat Jesus.*

Quatuor veterum de angelorum peccandi potestate sententiæ.

30. Quadruplicem ea de re apud veteres observo sententiam. Prima, quam certa ratione & sufficienti authoritate subnixam jam omnes uti certam & unice veram tenemus, ea est: Angelos bonos postquam fideli gratiæ usu pravo rebellium sodalium exemplo restitere, in suæ perseverantiæ præmium adeptos à Deo, ut perfecta beatitudine ac Dei conspectu donati, nec cadere nec peccare ultra possent, idque ipsi certissime scirent. Angelos Dei præsentia & visione frui, certis scripturarum asseverationibus scimus. Dei mandata & voluntates fidelissime & constantissime adimplere, eadem authoritate constat, & Ecclesiæ voce in solemnibus suis precibus consignata. Tamdem peccare non posse, ipse visionis beatificæ status, qui cum peccandi potestate rectæ rationis judicio conciliari non potest, ostendit. Cyrillus de primo nobiscum consentit. Nam & angelos divinæ faciei contemplatione frui concedit, cat. 6. n. 6. & cat. 7. n. 11. De secundo partim convenit, partim dissentit. nam in cœlis Dei voluntatem ab angelis adimpleri, uti rem certam & compertam tradit cat. 23. n. 14. hanc orationis Dominicæ petitionem: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, ita interpretans; quasi postulemus, ut *sicut in angelis Dei fit voluntas, ita & in nobis fiat.* Verum cum in eis admittit peccata, levia quidem illa & venialia; voluntatem Dei ab illis quandoque prætermitti necesse est ut fateatur. Quatenus verò non cum peccandi potestate solum, verum etiam cum peccato ipso visionis beatificæ statum conciliet nihil ad nos.

Prima, eos jam non posse peccare.

Parum Cyrillus ab hac opinione dissentit.

Secunda opinio Origenis, angelos bonos cadere posse, & malos restitui.

Alienus ab ea Cyrillus.

31. Secunda opinio Origenis est, vel ei imputata, (non enim hæc hujus loci disquisitio est;) nimirum, cum sive angeli sive dæmones liberi arbitrii sint, primum angelos bonos cadere posse & dæmones fieri: id diserte docet lib. 1. de princip. cap. 5. & 6. & lib. 2. c. 3. secundo dæmones ipsos postquam supplicia consentanea luerint, variis profectus decursis gradibus ad pristinum statum reversuros. lib. 1. de princip. cap. 6. Vide & tom. 13. in Matth. pag. 332. At de Diabolo ipso affirmat lib. 1. cap. 8. ita eum se habere, ut revocari magis nolit quam non possit. at lib. 3. cap. 6. revocandum quoque asseverat. tom. 18. in Johan. pag. 254. existimat aliquos ex dæmonibus Christi potentia & divinitate

tate obstupefactos, ad eum per fidem & pœnitentiam confugisse. Hic de salute & restauratione dæmonum error jam dudum ab Ecclesia proscriptus & ejectus est. De diabolo Cyrillus diserte pronuntiat cat. 4. num. 1. nunquam eo reversurum ubi fuit, sed incudis instar inflexibile cor gerere, & pœnitere nesciam in posterum habere animi inductionem. Quod de diabolo, idem de dæmonibus sentiendum; quos Cyrillus ubique tamquam ejus famulos ac Satellites ipsi fidelissime obsequentes repræsentat. cumque æterna & sine fine damnatorum hominum supplicia definiat cat. 18. n. 19. idem fortiori ratione de dæmonibus sensisse existimandus est. At nonnulli Patres Origenianum illud de futura dæmonum purgatione & per Christum salute incautius in suis libris aspersisse videntur. in primis Greg. Nyss. catech. cap. 26. ne ipsum quidem *malitiæ inventorem*, diabolum videlicet, excipiens. Vide & de anima & resurr. tom. 2. p. 643. & 644. alia multa hujus authoris loca prætermitto. Author quoque Commentariorum in epistolas Pauli sub Ambrosii nomine in Ephes. c. 3. vers. 10. asserit per ecclesiasticam prædicationem invitari dæmones, *ut deserant assensum tyrannidis diaboli*. & insinuat nonnullis eam profecisse *ut desinant ab errore*. Hieronymus in ep. ad Ephes. c. 4. vers. 16. hæc habet: *In restitutione omnium, quando corpus totius Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum Christus Jesus sanaturus advenerit; unusquisque secundum mensuram fidei & agnitionis filii Dei, quem ideo agnoscere dicitur quia prius noverat & postea nosse desivit, suum recipiet locum & incipiet id esse quod fuerat. Ita tamen, ut non juxta aliam hæresim omnes in una ætate sint positi, id est, omnes in angelos reformentur; sed unumquodque membrum juxta mensuram & officium suum perfectum sit*, verbi gratia, *ut angelus refuga id esse incipiat quod creatus est, & homo qui de paradiso ejectus fuerat, ad culturam iterum paradisi restituatur.* Idem lib. 3. in epist. ad Galat. cap. 5. ℣. 22. ait *nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire perpetuo.* Lectorem his obstupescere credo. Vide & Didymum in 1. Petri epist. cap. 1. Notabo singularem sententiam authoris Commentarii in Isaïam sub Basilii nomine, pag. 258. Nimirum diabolum fortassis ante procuratum hominis lapsum, locum habuisse resipiscendi & pristinum locum recuperandi, at postea nullum.

Aliqui Patres incautius hoc dogma sequuti sunt.

32. Sed revertor ad primum Origenianæ doctrinæ caput de bonis angelis, quos à suo statu per peccatum deflectere posse putat. Inter alia peccata, quibus eos contaminari posse censet, illud præsertim numerat, si aliquem ex parvulis credentibus offenderint, si commissam sibi hominum salutis curam negligentius egerint. Ait tom. in Matth. edit. Erasm. p. 323. *invisibiles potestates* quæ aliquem ex parvulis credentibus offenderint, puniri per adsumtionem corporis corruptioni obnoxii, animam in hujus seculi negotia gravantis: in quo postquam pœnas luerint, quod sibi utile est consequantur. Hom. 35. in Luc. pag. 283 ait si per curam & industriam angelorum, salus hominibus sibi commissis comparatur, faciem Patris semper visuros. si autem per negligentiam eorum homo corruerit, non

Angeli boni, Origenis sententia, si male gubernatione hominum functi fuerint, suo statu excideant.

A id manere impune. nam *secundùm meritum eorum quorum angeli sunt, aut semper aut nunquam, vel parum vel plus, faciem Dei angeli contemplabuntur.* Hom. 20. in Num. docet custodes angelos nobiscum Dei judicio repræsentatum iri, de concredita sibi nostræ salutis procuratione judicium subituros. quod ex descriptis in Apocalypsi cap. 2. & 3. angelorum Asiæ ecclesiis præpositorum accusationibus, & intentatis per Christum in eos minis probare conatur. Vide & homiliam ejusd. in Ezechielem 4. pag. 110. hom. 24. in Num. pag. 295. hom 13. in Luc p. 255. Hanc ejus doctrinam Hieronymus in Michææ B cap. 6. vers. 1. transcribit, & eadem ex Apocalypsi probatione utitur, hisque verbis hanc disputationem concludit: *In judicio Dei ad angelos (quibus*, ut ait sup. *rerum humanarum commissa est procuratio,) crimen referetur, si non egerint cuncta, quæ ad suum officium pertinebant.* Cumque alias de proposito sibi ad explanandum prophetæ loco interpretationes adferat, hanc unam in qua adquiescat primam proponit. In hoc autem ab Origeniana differt Cyrilli sententia, C quod Origenes angelos male officio functos, pro culpæ gravitate diverse, atque etiam divinæ visionis amissione privet; Cyrillus verò leves culpas tantum agnoscere videatur, quas Deus facile condonet, nec sui conspectus subtractione plectat. Non enim ob eas culpas Dei judicium subibunt, quos Cyrillus uti judicii testes & administros semper, nunquam uti in eo judicandos repræsentat. Ait eos Christi in judicium venientis Satellites futuros, cat. 15. n. 1. & 22. tubis suis omnes homines ad judicium vocaturos, D & studiose ex locis omnibus collecturos n. 19. 21. 23. peccatores, ac ne effugere possint, suis exercitibus cincturos; num. 22. testes judicii futuros, n. 24. libros è quibus judicemur à se conscriptos repræsentantes, cat. 4. n. 24. cat. 15. n. 23. cat 19. num. 5. Angelos etiam judicii tempore ut insigni fulgore collucentes describit cat. 16. n. 23. Quæ omnia probant, ea quibus angeli, Cyrilli judicio, interdum implicantur peccata, à judicii generalis censura liberari.

Hieronymus ei sententiæ accessit.

Cyrilli sententia ab hac maxime diversa.

33. Tertia opinio eorum est, qui angelos vel E nondum, vel serius tamdem in gratia & boni prosecutione confirmatos docent. Eo revocari potest illa tam multorum quatuor primis Ecclesiæ seculis scriptorum sententia, qui cum diabolum ab initio & ante hominis peccatum lapsum esse fateantur; dæmones ex bonis angelis paulo ante diluvium duntaxat factos, & amore mulierum corruptos felicitatem status sui amisisse docent. Hi, ut omnibus notum est, magno numero & gravis in Ecclesia authoritatis sunt. Justinus martyr. Apolog. 1. p. 44 Athenagoras Apo- F log. pag. 27. Irenæus lib. 4. cap. 16. num. 2. & cap. 36. n 4. Clem. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 2. pag. 222. & lib. 3 Strom. pag. 450. & lib 5. pag. 550. Tertullianus de idololatr. cap. 9. & Velandis virg. cap. 7. Origenes hom. 15. in Jesum Nave pag. 353 & lib. 4. cont. Cels. pag. 226. Commodianus num. 4. Lactant. lib. 2. cap. 14. Severus Sulpit. lib. 1. hist. sacræ. Ambrosius lib. de Noe cap. 4. n. 8 & 9. Apolog. David cap. 1. num 4. in Ps. 118. serm. 8. n. 58. lib. 1. de Virginibus c. 8. n. 52. & 53. Nazianzenus carm. 3. pag. 64. Hac

Tertia opinio: angelos serius in bono confirmatos, vel nondum fortassis. Qui dæmones paulo ante diluvium amore mulierum lapsos existimarunt.

Cyrillus ab hac opinionis absurditate alienus.

autem opinionis absurditate deludi se passus non est Cyrillus noster, qui revera corporeos, & sacrificiorum liguritores, cum omnibus pene Patribus dæmones agnovit; at eos unà cum diabolo, seductosque ab ipso initio cecidisse docet, his verbis cat. 2. n. 4. *Iste cadens multos secum abstraxit.* unde dæmonas, uti imitatores & Satellites diaboli ipsique subjectos, vocare solet *mali spiritus* vel *mali potestates*. Ad alios venio.

Qui angelos vel nondum firmitatem in bono assecutos dixere.

S. martyr Ignatius angelos bonos, nondum Christi adventus tempore certam in suo felici statu firmitatem assequutos fuisse, satis declarat his epistolæ suæ ad Smyrnæos num. 6. verbis, Μηδεὶς πλανάσθω· καὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἡ δόξα τῶν ἀγγέλων, καὶ οἱ ἄρχοντες ὁρατοί τε καὶ ἀόρατοι ἐὰν μὴ πιστεύσωσιν εἰς αἷμα Χριστοῦ, κἀκείνοις κρίσις ἐστίν. ὁ χωρῶν χωρείτω. *Nemo fallatur. Etiam cœlestia, & gloria angelorum, & principes cum visibiles tum invisibiles, nisi crediderint in sanguinem Christi; ipsis quoque judicium est. Qui capere potest, capiat.* Gregorius Nazianzenus in carmine arcano 6. pag. 169. agitata quæstione num angeli boni impeccabiles sint, id statuit, φύσιν ἀγγελικὴν εἰς κακίαν δύσστροφον εἶναι, *angelicam naturam* DIFFICILE *ad malum verti*; non ausus dicere ἄτρεπτον, *inconvertibilem*. Idem orat. 34. pag. 560. angelos cum dubitatione dicit: πρὸς τὸ χεῖρον ἀκινήτους ἢ δυσκινήτους, *ad deteriora immobiles, vel difficile mobiles*. At orat. 38. p. 617. Luciferi lapsu prohiberi se ait ne ἀκινήτους *immobiles*, πείθει δέ με μὴ ἀκινήτους ἀλλὰ δυσκινήτους καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρότητα ἑωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. Nondum igitur ab illo tempore in bono confirmatos censebat. Exstat memorabilis Synesii locus epist. 57. pag. 199. *Si angelus potuisset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere, ut nulla ex materiâ contagio malorum in eum redundaret, quid necesse fuerat Dei filium descendere?* novi & imperiti Theologi sententia. Hieronymus lib. 3. in Galat. epist. ad cap. 6. vers. 1. ait: *sciens Paulus, excepta Trinitate, omnem creaturam, licet non peccet, tamen posse peccare.* Author Dialogorum de Trinitate sub Athanasii nomine Dialog. 1. n. 24. pag. 487. Cum sibi proposuisset quæstionem num angeli peccare possint, respondet posse; idque probat quia nonnulli ex eis olim peccavere. Nemesius de natura hominis cap. 41. Bibliothecæ Patrum Græco-lat. tom. 2. pag. 547. naturas immateriales in duos ordines distinguit: & eas quidem, quæ Deo per naturæ præstantiam propinquiores sunt, immotas manere ait, quamquam liberæ potestatis; quæ verò circa terram versantes humanis negotiis occupantur, alteris esse mutabiliores. Ad eumdem modum S. Maximus in scholiis ad librum de cœlest. hierarch.
» ad cap. 11. pag. 157. ait Angelicas quidem po-
» states, superiores videlicet, præ vehementi vo-
» luntate habitum quemdam ad bonum contra-
» xisse, quo fiat ne cadere possint: angelos verò,
» hoc est postremos & circa mundum occupatos
» posse fortassis in malum perverti. Τοὺς δὲ ἀγγέλους, τουτέστι τελευταίους, διακόσμους, ἐνδέχεσθαι ἴσως καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπῆναι. S. Ephræm in reprehensione sui & confessione latinæ edit. pag. 602. græcæ pag. 86. *Naturas constituit Deus, hominum & angelorum intellige, ipsasque utpote mutabiles misericordiæ indigere deprehendit. novit enim eas ampliori gratia subsistere. naturæ enim, ut subsistat, sui participationem admensus est. Uberiora verò dona, parcens ipsis & consulens reservavit. Pro cujusque viribus tribuit intelligendi facultatem, ne illis superbiæ occasionem subministraret. Quod capere poterant dedit, quod non poterant condonavit.* Sunt qui angelos bonos, firmitatem & immobilitatem in bono adventu Christi assequutos esse censuerint.

Alii angelos per incarnationem assequutos censent, ut immobiles in bono permaneant.

Hippolytus Portuensis, vel quisquis author est fragmentorum contra Beronem & Helicem ab Anastasio collectorum, & à Sirmondo editorum, ait fragmento 2. *Christum Deum in carne mira fecisse*, ἵνα καὶ τὰ κατ' οὐρανοὺς ἅγια τάγματα τῶν νοερῶν οὐσιῶν στομώσῃ πρὸς ἀτρεψίαν τῷ μυστηρίῳ τῆς αὐτοῦ σωματώσεως: *Ut & sanctos in cœlis intellectualium substantiarum ordines firmaret ac duraret, ita ut converti non possint, suæ incarnationis mysterio.* Nicetas in orationem Gregorii Nazianzeni 42. nota 2. hanc proponit opinionem: Angelos bo- «
nos, qui ante resurrectionem Christi difficulter «
ad malum moveri poterant, per eam adsequu- «
tos, ut ne moveri quidem gratiæ adjutorio «
possint. Nihil ex Christi meritis ad angelos Cyrilli sententiâ pervenisse, ex alto ejus ea de re silentio colligere licet. Plura de beneficiis Christi in angelos secundùm diversorum opiniones paulo post dicam.

Quarta opinio quæ est Cyrilli, angelos sine status sui periculo levibus peccatis obnoxios esse.

34. Quarta tamdem sententia, Cyrilli nostri est, qui angelos bonos sine status sui periculo, in levia quædam, quæ Deus facilis condonet, labi interdum peccata docet. In eam sententiam adductum se significat ex illo generali effato, *unum solum à peccatis liberum esse, qui nostra peccata purgat, Jesum.* Innumerabilia Patrum testimonia produci possunt, qui solum Deum vel Christum peccato carere definiunt. Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 2. & lib. 3. cap. ultimo solum Christum vocat ἀναμάρτητον, quod intelligit de vacuitate peccati. Idem asserit Ephræm de secundo adventu gr. pag. 355. & Origenes hom. 3. in Cantic. pag. 616. Theodoret. Quæst. 9. in Num. pag. 144. b. Plerique ex illis de hominibus solùm loquuti videntur; cum tamen generali utantur sententia, quid prohibet quominus aliqui, ut Cyrillus, eam ad Angelos etiam extendisse censeantur? sed producenda testimonia quæ rem nostram specialius attingant. Ita aliqui Deum solum peccati expertem esse pronuntiant, ut id tamquam ipsi proprium & nulla cum creatura communicabile spectare videantur. Tertullianus de anima cap. 41. *Solus Deus sine peccato, & solus homo sine peccato Christus, quia & Deus Christus.* Prudentius in Apotheosi cap. 5. de natura animæ vers. 108. *Miraris peccare animam, cum peccet & ipse Angelus... solus labe caret peccati conditor orbis.* Ambros. in Ps. 118. serm. 22. num. 27. *Nemo sine peccato est: negare hoc sacrilegium est, solus enim Deus sine peccato.* Quam sententiam generatim ad omne quod Deus non est extendendam, demonstrat ejus argumentatio lib. 3. de Spiritu-sancto cap. 18. num. 133. & seq. qua probat Spiritus-sancti divinitatem ex eo quod sine peccato sit: nam sine peccato neminem esse nisi unum Deum.

Hieronymus in Dialogo 3. contra Pelagianos, superbam horum assertionem quod homo sine peccato esse possit, hoc argumento retundit: *si & ille*, de Deo loquens, *ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος, quæ inter me & Deum erit distantia?* S. Athanasius orat. 2. contra Arianos num. 6. inde probat Verbi divinitatem, quod omnis creatura ante Dei conspectum judicanda stabit: Filius autem non judicandus sed judicaturus aderit. eodem argumento utitur Amb. lib. 5. de Fide cap. 11. num. 142. & Cyrillus Alex. Thesauri assert. 21. pag. 213. c. Quod argumentum leve est, si judicandi cum hominibus non stabunt angeli. Sed ut à generalibus sententiis ab specialia veniam, multi nec ipsos bonos angelos peccati expertes esse definiunt. Origenis sententia fuit Christum non pro hominibus, tantum, sed & pro omnibus rationabilibus substantiis passum, ut omnium peccata purgaret: tom. 1. in Johan. pag. 38. *Absurdum est pro hominum peccatis ipsum gustasse mortem, & non pro quovis alio præter homines in peccatis exsistente; velut pro astris, quæ non sunt prorsus pura coram Deo.* Lib. 8. cont. Cels. pag. 417. *Christus magna potentia seminavit toto orbe verbum pietatis purissimum non solum hominibus, sed etiam, citra mendacium dico, aliis creaturis rationalibus, quibuscumque opus est correctione, sanatione, mutationeque à vitiis ad virtutem.* Vide homil. ejusd. 1. in Levit. p. 115. homil. 29. in Num pag. 293. *Indigent*, inquit, *purificatione non solum quæ in terra sunt, sed & quæ in cælis, imminet namque & cæli perditio.* Ait homil. 10. in Luc. præsentiam Domini Jesu & dispensationem illius, non solum terrena, sed etiam cœlestia juvisse, eamque & in cœlis & in terra profuisse. Lib. 5. in epist. Rom. ad cap. 6. refellens eos qui aiebant necesse esse ut Christus in futuris seculis eadem vel similia pateretur, ut liberarentur etiam hi quos in præsenti vita dispensationis ejus medicina sanare non potuit: ait tantam esse vim crucis Christi, ut ad sanitatem & remedium non solum præsentis & futuri, sed etiam præteritorum seculorum; & non solum humano huic ordini, sed etiam cœlestibus virtutibus proficiat. Cæterum haud clam me est Origenis stylo, *cælestia*, *cælestes virtutes*, non solum angelos bonos, sed etiam dæmonas significare. Verum nihil nos prohibet ambiguitate testimonii uti, cum alioqui sciamus eum in angelis etiam bonis peccata admittere.

35. Didymus Origenis assecla ab hac magistri doctrina non recessit. In 1. Petri epist. cap. 3. hæc habet: *Sicut per Filium Dei, essentiam cuncta rationabilia habuerunt; sic per eum omnium eorum salus effecta est. Quia enim non substantialiter sed adquisitive sanctitatem habent, cum creaturæ sint, jure purgatio facta est circa cuncta hoc modo habentia bonitatem, unde etiam sublimiora correctionem recipiunt. Pacificavit enim Jesus per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terris sive quæ in cælis sunt.* Coloss. 1. 20. *Subjecti sunt ei angeli... sicut enim homines abstinentes à peccatis, subjecti sunt Christo; ita & superiora rationalia, correcta spontaneis culpis quas forsitan habuere, ei subjecta sunt, completa dispensatione habita pro salute cunctorum.* Hieronymus eamdem doctrinam sequitur & ad Didymique & Origenis

A interpretationem nos juvat in epist ad Ephes. cap. 1. vers. 22. *Cur autem*, inquit, *omnia, id est angeli, Throni, Dominationes, Potestates, & virtutes cæteræ, quæ nunquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus subjiciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, & sydera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat creatoris adventum. unde & crux salvatoris, non solum ea quæ in terra, sed etiam ea quæ in cælis erant purgasse perhibetur.* Vide eumdem in cap. 2. ℣. 16. Olympio-
B dorus catenæ in Job. pag. 149. 150. ad illud Job. IV. 18. secundum LXX. *Si pueris suis non credit, & contra angelos suos obliquum quid & malum cogitavit;* hæc habet: *Angeli reprehensione non carent, nam & ipsi mutabilis naturæ.* οἱ ἄγγελοι μὴ ἄμεμπτοι, τρεπτῆς γὰρ φύσεως καὶ αὐτοί. *ac divinæ quidem perfectionis respectu, ne ipsi quidem veri ac sinceri ejus servi & ministri in omnibus fidelitatem ac firmitatem habent. Et hunc quidem sensum Symmachus expressit, cum vertit: In servis ejus inconstantia, & in angelis suis reperiet vanitatem.* Finitima peccato ignorantia est. Pa-
C trum verò permulti angelos usque ad adventum Domini & prædicationem evangelicam, in maximarum rerum ignoratione versatos arbitrati sunt; quas sive à Christo sive ab hominibus prædicantibus tamdem didicerint. In iis rebus sunt incarnatio, vel saltem ejus modus passio & resurrectio Christi, ejusdem ascensio, vocatio gentium; hæc indico tantum, quia eruditis satis nota.

36. Ex his omnibus quæ disputata sunt, quædam corollarii more colligenda. Primò, hanc de bonorum etiam angelorum peccatis, multos
D apud Patres suffragatores habuisse. Secundò, hanc ex multis scripturæ sententiis informatam fuisse; in primis ex illo modo memorato Jobi testimonio: iterumque ex alio cap. 15. ℣. 15. qui sic legitur in LXX. *Si sanctis non credit, cælumque purum non est in conspectu ejus:* quod Symmachus vertit: *Ecce in sanctis ejus nullus immutabilis, neque cælum maculæ expers; quanto magis homo.* In codice autem Alexandrino sic habet postrema pars versiculi: *Cælum autem purum non est in conspectu ejus, & astra non repre-
E hensionis expertia.* Quam, vel ei omnino finitimam lectionem sequuti sunt Origenes, Hieronymus, aliique multi Patres. In eamdem sententiam de angelorum homini custodiæ præpositorum peccatis; modo laudati Origenes & Hieronymus reprehensionibus angelorum in Apocalypsi contentis adductos se non obscure insinuant: utque in omnibus creaturis peccata agnoscerent à Christo purganda, fecere nonnulla Apostoli verba quæ redemtionem Christi & Apostolicam prædicationem cœlo & terris
F profuisse significant: nimirum Coloss. 1. 20. Ephes. III. 10. &c. Generalis quoque sententia de creaturis omnibus in judicio Christo sistendis, fecit ut angelos etiam judicio comprehenderent. Tamdem maxime valuit generale illud effatum, solum Deum ac Christum delicti expertem. Tertio. Huic quodammodo tolerabili de levibus ac veniabilibus angelorum fidelium peccatis & malis, absurda multa Origenes, aliique ipsum incautius sequuti superstruxere; quæ Cyrillus noster prudentissime evitavit; ut opinionem il-

lam quæ nunc generatim falſa exiſtimatur, intra anguſtiſſimos limites continuerit, ab omnibus pene contra ſcripturam, traditionem, & rectam rationem erroribus liberam.

CAPUT VI.

De peccato originali.

37. UNum ex præcipuis chriſtianæ fidei documentis originale peccatum eſt, quod diſertis ſcripturarum teſtimoniis aſſertum, antiquiſſimis Eccleſiæ ceremoniis conſignatum, conſtantique Patrum traditione præditum, nulli unquam catholico vel in dubitationem adducere, vel etiam ignorare licuit; cum, ut obſervat Auguſtinus, libr. de peccato orig. in cauſa duorum hominum, quorum per alterum perditi, per alterum liberati ſumus, ſalus noſtra conſiſtat. Sed quod Auguſtino ipſi adverſus Manichæos diſputanti, idem Cyrillo eoſdem adverſarios oppugnanti contigit, ut nonnulla contra doctrinam originalis peccati effudiſſe videatur. Ante quam eas difficultates diſcutiamus, totam ejus de hoc argumento doctrinam repræſentare juvat. Quod ea de re docet Eccleſia, illud eſt, omnes homines naſci quoad animæ vitam mortuos, & novæ nativitatis egentes; Deo propter peccatum, unam divinæ iræ cauſam, exoſos & inimicos; ac reconciliatore ac liberatore opus habentes; ſub diaboli poteſtate atque imperio degentes; alienos à ſalute, & niſi baptiſmi remedium ſuccurrat, vitæ & regni cœlorum extorres abſque ulla ſpe. Hæc qui docuerit, is etiamſi originale peccatum non nominet, rem tamen totam originalis peccati tenet: & ſi peccatum libera ac voluntaria tranſgreſſione definiens, homines ſine peccato naſci pronuntiet, tota nominis ac vocabuli quæſtio futura eſt. Ea porro capita omnia graviſſime & copioſe propugnavit Cyrillus; homines etiam omnes nemine excepto *peccatis mortuos* definiens.

Omnes homines ſub peccato.

38. Primò enim ita explicat ruinam humani generis propter peccatum Adæ, ut eo nos deceptos periiſſe, cecidiſſe, excæcatos eſſe, claudos effectos, in ſumma mortuos eſſe dicat. Nam cat. 2. cum commemoraſſet n. 4. primi parentis lapſum ejuſque ejectionem ex paradiſo, continuo ſubjicit n. 5. *Quid igitur, dixerit aliquis, decepti periimus: nullane deinceps ſalus? cecidimus; num non licet reſurgere? excæcati ſumus; fas non eſt viſum recuperare? claudi ſumus effecti; ſpes non eſt aliquando recte incedendi? in ſumma dicam, mortui ſumus; non licet ut reſurgamus?* Fatetur hos omnes primi peccati effectus. tantùm negat immedicabile malum eſſe. Alio in loco omnes in mundo homines repræſentat, uti peccatis mortuos, ignorantiæ fame per univerſum orbem tabeſcentes, peccatorum vinculis conſtrictos, peccato detentos. Catecheſi videlicet 13. num. 1. τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους; τοὺς λιμώσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην;.. τί πρὸς ἡμᾶς πάντας, τοὺς ταῖς σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους; *Nos omnes* ait peccatorum noſtrorum vinculis conſtrictos. quod iterum repetit, ut neminem prorſus excludat. ait enim Chriſtum expediviſſe omnes ſub peccato detentos, & univerſum mun-

A dum hominum, ſeu univerſos homines in mundo degentes liberaviſſe. ἔλυσε πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. Fateor hic potiſſimum actualia & commiſſionis peccata reſpici. ne autem quiſquam ex ruina quam deplorat author excipiatur, univerſum ſæpe genus periiſſe dicit. Cat. 12. num. 5. Diabolum exhibet poſt Adami lapſum homini dejecto inſultantem. ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκότι τῷ φθονηθέντι. quod ne de ſolo Adamo intelligatur, ſubjungit, æquum non fuiſſe, ut

B homine in hac ruina derelicto, diabolus eadem ſemper gaudere permitteretur. ἆρα ἔδει λοιπὸν μένειν χαίροντα τὸν ἐχθρόν; eadem catech. n. 15. univerſum hominum genus peccato obligatum dicit, ἡ ἀνθρωπότης ἁμαρτωλός. *peccatrix humanitas*. Peccatum dicit n. 7. *maximum humani generis vulnus*, μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα... τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Genus noſtrum in interitum extremum abiens à Chriſto non deſpectum atque inſuper habitum gratulatur n. 8. οὐχ ὑπερεῖδεν τὸ γένος ἡμῶν ἀπολλύμενον. Vulnera porro huma-

C ni generis nihil aliud potiſſimum ſunt præter peccatum, quod ſatis in ſuperioribus teſtimoniis expreſſit; ac definite pronuntiat cat. 2. n. 1. qua ait: *Dira res eſt peccatum, & morbus animæ atrociſſimus, iniquitas; quæ quidem & nervos illius ſuccidit, & æternum ignem ipſi conciliat.*

Omnes homines Deo propter peccatum inimici.

39. Secundò, cat. 13. n. 33. univerſim pronuntiat omnes homines inimicos Deo fuiſſe propter peccatum, & idcirco morti à Deo addictos. Ἐχθροὶ ἦμεν Θεοῦ δι' ἁμαρτίας, καὶ ὥρισεν ὁ Θεὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. Cum igitur nullus à morte ſit immunis, nullum quoque à pec-

D cato inſontem exiſtimavit. Quærit deinde quid Deo faciendum erat; an, ut decreti ſui firmitatem ſervaret, omnes homines funditus tolleret? ἢ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν; an benignitate ſua ſententiam commutaret? ait eum inveniſſe viam, qua, manente mortis ſententia, homines ſalvi efficerentur: Chriſtum nempe peccati ſupplicium, mortem nimirum in ſe ſumſiſſe; tumque propter ſuperabundantem, & peccatis hominum majorem ſui juſtitiam, Deum placaviſſe. En omnes homines Chriſti pro peccatis

E hominum morientis benificio reconciliatos. Non loquitur hic de morte corporis, qua Chriſtus neminem liberavit, ſed de morte extrema & gehennæ ſuppliciis. Tertiò, Chriſtum omnes prorſus homines liberaviſſe & redemiſſe conſtans eſt Cyrilli ſententia. Cat. 13. n. 1. *Univerſum hominum mundum redemit.* n. 4. *Paſſus eſt Jeſus vere pro omnibus hominibus.* n. 6. *Noſti, quamobrem benignus Dominus mortem non declinarit? ut ne, totus* vel, *in totum peccatis interiret mundus.* ἵνα μὴ ὅλος, (alii libri ὅλως) ταῖς

Omnes homines à Chriſto liberati.

F ἁμαρτίαις ἀπόληται ὁ κόσμος. En Chriſtum & pro omnibus mortuum, & pro peccatis ſolum mortuum; omnes igitur peccato obnoxii. Ejuſd. catech. n. 2. dicit primum hominem, univerſalem mortem attuliſſe; ὁ πρωτόπλαστος ἤνεγκεν οἰκουμενικὸν θάνατον. Chriſtum verò cum ſeſe in pretium pro hominibus tradidiſſet, ἑαυτὸν ἀντίλυτρον παραδοὺς, Dei iram diſſolviſſe. mors hæc univerſalis non eſt ſolius corporis: neminem enim ab ea liberavit Chriſtus. mors eſt totius hominis, mors abſque ulla ſpe, qua homo funditus

ditus interit. mors per iram Dei propter peccatum inflicta, ut in secundo argumento observavimus.

Omnes homines ante baptismum sub satanæ potestate.

40. Quartò. homines omnes ante baptismum sub satanæ potestate esse, doctrina est totius Ecclesiæ, exorcismis, insufflationibus, aliisque ceremoniis, quibus dæmon è baptizandi anima & corpore abigitur, testata. Nemo harum precum effectus Cyrillo disertius expressit. Procat. n. 9. exorcismi describens potestatem, dum homo exorcizatur: *Fugit*, inquit, *inimicus dæmon, & anima à peccatis repurgata salutem consequitur.* & supra definit, *absque exorcismis animam purgari non posse.* Idem de oleo exorcizato, quo baptizandi priusquam demergerentur in fontem, toto corpore inungebantur, ait cat. 20. n. 3. *Oleum hoc exorcizatum, per invocationem Dei & orationem, tantam vim assumit; ut non solum urendo vestigia peccatorum expurget, sed & omnes invisibiles mali potestates in fugam agat.* Eæ ceremoniæ tam parvulis quam majoribus adhibebantur. at Cyrillus nullum alium exorcismi & unctionis effectum commemorat, quam ut peccata purgarentur, abigerenturque dæmones eadem cat. n. 2. ait auditoribus suis, ante eorum baptismum in eorum membris stabulasse dæmones. *τοῖς μέλεσι τοῖς ὑμετέροις ἐνεφώλευον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις.* At nonnisi per peccatum homo à Deo suis inimicis deditur. id significat cat. 2. n. 11. dum Davidem dicit sua prius justitia protectum, post peccatum hostes habuisse ad invadendum eum paratos, nisi id pœnitentia antevertisset. speciatim verò homines se diabolo propria voluntate mancipasse tradit cat. 7. num. 12.

Nemo sine baptismo salvus esse potest.

Quintò. Neminem etiam bonis operibus instructum absque baptismo vitam æternam & regnum cœlorum adipisci docet, exceptis martyribus solis, qui proprio sanguine baptizantur. Cum verò Cyrillus medium nullum inter gehennam & cœlorum regnum admiserit locum, quod patet ex cat. 1. n. 2. in qua ad sinistram ponit cum hædorum grege, omnes qui lavacri regenerationis expertes fuerint, necesse est ut eos qui baptismo nulla sua culpa fraudati decesserint, gehennæ addicat. Atqui exclusionem à regno cælorum, & damnationem in gehennam solis illis decernit cat. 18. n. 20. & cat. 15. n. 23. & 25. qui peccatorum notas in anima & corpore in judicio gestaverint. Restat igitur, ut omnes prorsus qui sine baptismo decedunt, ex Cyrilli doctrina peccatorum notis deformes sint.

Totus pene baptismus ad remissionem peccatorum destinatus.

41. Sextò demum, baptismi effectus sæpe describit, & in omnibus locis illis remissionem peccatorum, vel ut solum, vel ut primum ac præcipuum baptismi fructum recenset. Procatech. num. 16. multa cumulat baptismi nomina vel elogia, quæ omnia pene remissionem peccatorum unice sonant, *Baptismus*, inquit, *captivis pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, luminosum indumentum, signaculum sanctum indissolubile, vehiculum ad cælum, paradisi deliciæ, regni obtinendi causa, adoptionis donum.* Quatuor priores appellationes ad remissionem peccatorum directe pertinent. Eodem etiam cæteras spectare facile ex Cyrilli doctrina probatur. Baptismus *indumentum est luminosum*, novi nimirum hominis induti, loco veteris secundum erroris desideria corrupti, in

A quo stabulabant ac nidulabantur inimicæ potestates *cat. 20. n. 2. signaculum sanctum est;* quod ovibus ad dexteram in judicio sistendis conceditur, ut eæ ab hædis peccatorum asperitate villosis & horridis, qui in sinistra parte constituendi sunt, discernantur *cat. 1. n. 2. vehiculum est ad cælum*, paradisum, & regnum; quæ loca nobis solo peccato occlusa *cat. 1. n. 2. cat. 2. n. 4. cat. 17. n. 15.* Adoptionem tamdem conciliat, qua ex filiis diaboli efficimur Dei Filii *cat. 7. n. 13. & 14.* Hinc omnes baptismi ceremonias sic exponit quasi uti ad remissionem peccatorum

B pertineant. Exorcismis animam à dæmone liberari & à peccatis repurgari docet procat. n. 9. Abrenunciationes interpretatur, quasi diaboli tyrannidem deseramus; cui sponte eramus subjecti, cat. 19. n. 8. sub onere peccatorum laborantes. n. 3. pactis cum satana & inferno fæderibus. n. 9. Denudationem baptismum antecedentem spectat uti symbolum veteris hominis cum suis actibus exuti, cat. 20. n. 2. qui quidem vetus homo nihil aliud est nisi dominans cupiditas; qua in re ipsa forma & ratio peccati

C consistit. Inunctionem ex oleo exorcizato, ad expurganda peccatorum vestigia & abigendos dæmones dari ait ibid. num. 3. immersionem & emersionem trinam, de morte & nova vita interpretatur num. 4. aitque cat. 3. n. 12. descendere nos in piscinam peccatis mortuos, & adscendere vivificatos in justitia. Porro baptismus non adultis solummodo, sed & parvulis dabatur; nec in eis baptizandis quidquam de solitis ceremoniis remittebatur. Ipsi igitur parvuli remissionem quoque peccati consequebantur, quod

D præter originale nullum aliud erat.

Objectio prima ex definitione peccati.

42. Huic doctrinæ nonnulla ex Cyrillo opponi possunt. Primum, ejus definitio peccati quam adfert cat. 2. Ibi enim de mali origine disputans, ac quid sit peccatum inquirens, peccatum in libera voluntatis transgressione, ac prava delectione constituit. *Malum*, inquit, n. 1. *ex libero delectu, voluntariæ animi inductionis germen. Nam quod propria sponte arbitrioque peccemus, palam dicit propheta*, &c. n. 2. *Quidnam tamdem est peccatum? animal-ne est, an angelus, vel dæmon? quæ res est hujus effectrix? Non est hostis, ô homo, qui te exterius invadat, sed mala soboles*

E *à te ipso procrescens.* Secundò, cat. 4. num. 19. Animam cum in corpus venit, peccati expertem esse pronuntiat. *Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque peccato ἀναμάρτητοι venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus.* Animam antequam usu liberæ voluntatis peccet, *ἀναμάρτητον* à peccato liberam diserte statuit. Tertiò, catech. 2. n. 4. docet diabolum, *non ex*

F *natura, peccati quadam necessitate obligatum, peccavisse: alioqui in eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa recurreret.* Porro peccati originalis ea est natura, ut ab ipsa nativitate & conceptione, peccati necessitate obligati & adstricti simus. Hæc igitur culpa Cyrillo judice in Deum ipsum à nobis transferenda esset.

Responsio. Ad primam.

43. Non tamen deest his difficultatibus idonea responsio. Ad primam enim, eadem confutatione uti possumus, qua Pelagianos Augustinus refellit, cum sibi adversus peccatum originis

illas peccati definitiones objicerent, quas ipse A in suis contra Manichæos libris adtulerat: *Peccatum non est nisi voluntas retinendi & admittendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere.* Et: *Usque adeo peccatum voluntarium, malum est, ut nullo modo sit peccatum nisi sit voluntarium.* Respondit Augustinus definitum à se esse peccatum, quod tantummodo peccatum sit, non autem pœna peccati; nimirum primum illud Adæ peccatum cæterorum omnium fontem & radicem, de quo solo agendum fuisset, cum ipsa peccati ratio, causa, & origo quæreretur: B hoc autem quo omnes postea obligati fuimus primi parentis peccatum, plane liberum, & nulla necessitate commissum fuisse. Hæc Augustinianæ responsionis summa, quæ fusius exprimitur lib. 1. operis imperf. cap. 104. & seqq. & Retractationum lib. 1. cap. 13. n. 5. capite 15. n. 2. 3. 4. 6. & cap. 16. n. 2. & aliis in locis. Quæ autem Augustini eadem & Cyrilli causa. Uterque adversum Manichæos disputat; uterque de ipso peccati ac mali primordio inquirit; uterque ante natam hæresim Pelagianam securius loquitur. C Vereor tamen ut hæc responsio Cyrillo sit applicanda. tota enim inter ipsum & Manichæos de peccato quod actuale dicimus disputatio fuit. Manichæi doctrinam Ecclesiæ de peccato originali funditus ignorasse videntur; nusquam enim videas eam ab illis catholicæ Ecclesiæ objectam, quod non videntur prætermissuri fuisse, si novissent. Cum itaque malum dicerent necessarium, non peccatum originis respiciebant; sed voluntaria illa mala, quibus humana natura deformatur, peccataque illa quæ ab hominis vo D luntate proficisci nec ipsi negabant: At ipsam voluntatem pravorum hominum ad peccandum cogi aiebant, vel ipsius naturæ à principibus tenebrarum formatæ vitio, vel syderum natalitiorum, aut fati dura & ineluctabili necessitate. Nihil igitur mirum, si ii qui eos refellunt Patres de unis illis peccatis, circa quæ tota versabatur controversia, loquuti sunt. nec aliter ac Cyrillus adversus eos ullus Patrum disputavit. (Ad secundam.) Secundum difficultatis caput non ægre E quoque dissolvitur. Agitur de illa Platonicorum, quam Origenes sequutus existimatur, opinione; qua putabant animas, cum dudum, antequam corporibus illigarentur, exstitissent, in voluntaria peccata cecidisse, quibus iram Dei commeruissent; quorum in pœnam in hæc terrestria corpora fuissent relegatæ. Merito asserit Cyrillus animam in hunc mundum venire, ab omni peccato pravæ electionis liberam: actum primum divinæ legis sponte violatæ ream fieri, cum libere voluntatem suam malo applicat; ac corpore sibi ad bonorum operum exercitium F dato, fœde ad voluptatem & peccatum abutitur, cat. 4. num. 23. (Ad tertiam.) Tamdem, quod ad tertium objectionis caput pertinet, longe dissimilis diaboli, si malus natura à Deo creatus fuisset, & hominis primi parentis peccato vitiati & corrupti causa. Diabolus si malus conditus esset, nullius illa præterquam authoris ac creatoris culpa; homo verò suæ ipse sibi ruinæ artifex, cum nolente, ac severis mandatis prohibente, minasque intentante Deo, in prænuntiatum sibi exitium ruit.

CAPUT VII.

De divinæ gratiæ auxiliis, eorum necessitate, gratuita & prævenienti largitione, efficacitate ac distributione vel subtractione.

44. Nonnulli scriptores, cum prioribus paginis Cyrillum de gratia baptismali loquentem dicere animadvertissent, Deum ad benefaciendum nobis voluntatem nostram exspectare, gratiam suam, nisi ubi sincerum propositum videat, non conferre, &c. non satis explorato atque expenso authoris proposito ac mente, Cyrillum semi-Pelagianis, aut saltem hæresis ejus præformatoribus continuo accensere non dubitarunt. Qui si authorem totum ea qua par est attentione legissent atque essent commeditati, nullum fere Patrum accuratius de gratia & sensisse & dixisse facile concessissent. Totam ejus de hoc præcipuo christianæ doctrinæ articulo doctrinam accurate repræsentabo: quam ad hæc quatuor capita reducam; ad gratiæ necessitatem, ejus gratuitam ac prævenientem largitionem; efficacitatem & vim, ac demum distributionem vel subtractionem.

De gratiæ necessitate sententia Cyrilli.

Divinam gratiam ad omnia pietatis opera Cyrilli sententiâ necessariam esse, decursis omnibus recte factorum generibus approbare facile est. Ut à Dei cognitione incipiam: cum dixisset cat. 6. n. 6. neminem præter Filium & Spiritum-sanctum perfectam & integram habere Patris notitiam, eam ab utroque cum hominibus pro cujusque modo communicari docet. (Cognitio Dei recta à Deo.) *Deum*, inquit, *quantum oportet videt Filius, eumque cum Spiritu sancto & per Spiritum sanctum revelat, quantum quisque capere potis est.* Inter diversas hominum de religione opiniones, negat quemquam sine divina gratia rectam doctrinam capessere, & accurate effari posse. Catech. 6. n. 1. postquam admonuit diabolum pravis doctrinis veritatem simulantibus unam rectam fidem opprimere conari, ait: *Opus est igitur nobis divina gratia, vigili cogitatione, & acutum videntibus oculis; ne lolium pro tritico comedentes ex ignorantia vitium incurramus.* Quamobrem cat. 16. n. 1. de Spiritu-sancto verba facturus sic incipit: *Spiritali vere opus est gratia, ut de Spiritu-sancto disseramus.* monensque grave periculum esse si quis aut ex ignorantia aut ex opinata pietate de illo male sentiat, concludit n. 2. *Ipsius itaque gratiæ Jesu-Christi est concedere, & nobis ut absque defectu dicamus, & vobis ut intelligenter audiatis:* ne nimirum *alia audientes, alia in mente prave conciperent.* Imo ne tædium pareret auditoribus prolixitas orationis, & ut eamdem ipse fortiter continuaret, sancti-Spiritus præsidium petit his verbis n. 25. *Ipse de quo loquimur vim unicuique nostrum largiatur, & nobis qui dicimus, & vobis qui auditis.* De Christi passione fœderis antiqui testimonia allegaturus, cat. 13. n. 8. jubet auditores alia multo plura proprio studio & oratione ad Deum fusa in scripturis ipsos requirere; dehinc orationem continuaturus ait: (Fides à Deo.) *qui (Deus) precibus vestris exoratus & nobis qui verba facimus, dicere; &*

vobis qui auditis credere concedat. En fidem agnoscit Dei munus esse. Idem affirmat, & spem una conjungit cat. 14. n. 30. *Præstet autem omnibus vobis*, (multi mss. & veteres editiones *nobis*) *credere in eum qui resurrexit, exspectare verò qui adscendit & iterum veniet.* Perseverantiam in fide, & fidem ipsam à Deo donari iterum agnoscit procat. n. 17. *Potens est autem Deus... eum qui sincerus est servare, qui verò hypocrita est, fidelem efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, si modo cor illi præbuerit.* Adversus hanc de dono fidei doctrinam unum opponi potest, quod nempe cat. 5. n. 11. scribit. Postquam duplicem distinxit fidem; unam dogmatum quæ in assensu propositis veritatibus dato consistit, & miraculorum alteram, de illis sic loquitur: *Habeas itaque eam fidem quæ à te pendet, & in illum* (Deum) *fertur; ut etiam accipias ab illo eam, quæ supra vires humanas operatur.* In eumdem sensum supra dixerat num. 9. *A te ipso aliquid habes;* fidem nempe dogmatum. *ab ipso verò aliquid quo multum continetur accipis;* nempe alteram miraculorum fidem. Responsionem per se lector videt. A nobis pendet fides dogmatum; quæ cum in libero voluntatis assensu consistat, hoc cujus domini sumus sublato consensu, nulla esse potest. Non ita est de miraculorum dono, quod dogmatum fidei conjunctum fidem miraculorum appellat Cyrillus. Est enim donum illud in nobis sine nobis. divina largitio & operatio est in nobis & per nos, à Dei voluntate unice dependens; in quam nullum voluntas nostra imperium habet, sicut in actus suos. Quamvis autem à nostro consensu dependeat fides dogmatum, non hinc sequitur ab eo unice dependere, nec ad efformandum hunc assensum nos nobis ipsis sufficere.

Objectio.

Responsio.

Oratio à Deo.

45. Oratio fidei fœtus est, & exercitium. hanc quoque Spiritui-sancto in nobis operanti tribuit cat. 16. n. 20. *Vocatur Paracletus, eo quod consoletur, hortatu erigat, & sublevet infirmitatem nostram. siquidem hoc ipsum quid oraturi simus sicut oportet, non novimus: sed ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus, apud Deum nempe.* Deinde ipsam fidei confessionem & martyrii tolerationem viribus humanis adimens, soli Spiritus-sancti in nobis agenti virtuti ac potestati adjudicat his verbis: *Martyrium imminet, tormenta undique, ignis, & gladii, & bestiæ & præcipitium. sed Spiritus-sanctus suggerit dicens, sustine Dominum, &c. Homini depingit regnum cœlorum, demonstrat & deliciarum paradisum.* Non hic simplex mentis illustratio, sed excitatio potens & roboris plena, & efficax. Subjungit enim. *Ac martyres corporeo vultu judicibus necessario præsentes, virtute tamen & potentia in paradiso jam versantes, dura illa quæ videntur contemnebant.* Suam illam de necessario ad martyrium Spiritus-sancti adjutorio thesim probat n. 21. ex Christi testimonio Luc. XII. 11. *Cum traxerint vos ad Synagogas, Spiritus-sanctus docebit vos in ipsa hora quæ vos oporteat dicere.* tum subdit: *Impossibile est namque pro Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum-sanctum quis perpetiatur. Si enim nemo potest dicere Dominum Jesum Christum nisi in Spiritu-sancto, ecquis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est nisi in Spiritu-*

Indidem fidei confessio & martyrii toleratio.

A *sancto?* Totum nostrum adversus tentationes præsidium in Spiritus-sancti auxilio reponit cat. 16. n. 19. *Magnum à Deo habemus auxiliatorem ac protectorem magnum Ecclesiæ doctorem & pro nobis propugnatorem. Ne formidemus dæmonas neque diabolum; major est enim qui pro nobis decertat.*

46. Creditam & confessam à Cyrillo divini auxilii necessitatem, ut divina mandata cum observemus tum observare perseveremus, efficacissime probant ejus catecheseon conclusiones, quibus apprecatur auditoribus ut eos Deus in omni B bono constituat & conservet. Cat. 1. n. 6. *Deus vos omnes sibi placentes custodiat;* hoc est, faciat vos sibi placentes, & in tali habitu conservet ac tueatur. Cat. 6. n. 35. de Manichæorum errore ac seducendi arte loquens: *Nos Dominus ab tanto defendat errore; eaque vobis adversus draconem inimicitia tribuatur, utquo modo ipsi calcaneum vestrum observant, ita & vos caput illorum conculcetis.* Cat. 14. n. 16. 30. *Deus custodiat animas vestras; inconcussam immutabilemque ve-* C *stram in eum qui resurrexit spem conservet. simul exsuscitet vos ex mortuis peccatis vestris ad donum suum cœleste; dignos vos efficiat qui rapiamini in nubibus in occursum Domini.* En donum perseverantiæ, & optimarum ad baptisma dispositionum, ac bonorum operum quibus salutem meremur authorem. Cat. 15. n. 33. *Universorum Deus vos omnes custodiat, signorum consummationis memores, & invictos ab Antichristo manentes.* Cat. 17. n. 38. *Deus Spiritum-sanctum ad vos emittat, perque hunc & nos custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam impertiens: ut omni tem-* D *pore sancti-Spiritus fructus reddamus; charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam.* En omnes illas virtutes, fructus & effectus Spiritus-sancti in nobis agentis. Cat. 18. num. 20. *Æterno regno vos omnes sua ipsius gratia dignos Deus efficiat.* n. 31. *Vita æterna utinam nos omnes, & qui docemus & qui auditis, Dei gratia potiri contingat.* & n. 35. *Deus det vobis spiritum sapientiæ & revelationis in agnitione sui, illuminatos oculos mentis, & custodiat vos per omne tempus in operibus, & sermonibus, & cogitatis bonis.* Ni- E hil prætermisit quod Deo non referret, cognitionem Dei, opera, dicta, & cogitationes bonas. Catech. 20. n. 8. *Potens est Deus qui vos tamquam ex mortuis vivos repræsentavit, vobis dare ut in novitate vitæ ambuletis.* Cat. 23. n. 23. *Deus pacis sanctificet vos totos, & integrum vestrum corpus, & anima & spiritus in adventu Jesu Christi servetur.* Epistola ad Constant. n. 7. *Hujus te gratia ac potentia protectum atque lætantem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecora-* F *tum...* DEUS TOTIUS BONI LARGITOR *conservet.* n. 8. *Valentem te & omni ornatum virtute, consuetamque cum Romani Imperii tum sanctarum ecclesiarum curam gerentem, & amplioribus pietatis præmiis exsplendentem... Deus nobis concedat; glorificantem semper sanctam Trinitatem, &c.* Preces illæ tanto amplioris momenti sunt, quod ex Ecclesiæ consuetudine & stylo sumtæ, non Cyrilli solius, sed totius Ecclesiæ mentem & sententiam de divini auxilii necessitate & efficacitate repræsentent: Inanisque & derisoria potius quam vera & sincera, ut observat Augustinus,

Perseverantia à Deo.

Charitas, lenitas, &c. omniaque prorsus bona opera ex Deo.

Vita æterna, gratia Dei comparatur.

Vis argumenti ex precibus & gratiarum actionibus collecti.

oratio nostra futura est, si id à Deo petimus, A quod ipse in liberi nostri arbitrii potestate reliquerit. Hic etiam locum habere possunt diversæ, quarum vim ac sensum Cyrillus exponit cat. 23. n. 11. & seqq. orationis Dominicæ petitiones. Ait enim n. 12. à Deo peti ut *sanctificetur in nobis ejus nomen:* quod cum contingit *cum nos sanctificamur, & sanctificatione digna opera facimus.* num. 14. ut sicut *in angelis Dei voluntates facientibus fit voluntas Dei*, ita super terram in nobis fiat. n. 17. ut à tentatione non obruamur, sed generose & fortiter evadamus. n. 18. B ut liberemur à Diabolo. Eodem referri possunt gratiarum actiones. Ait cat. 23. n. 5. *Vere gratias agere debemus, quod cum indigni essemus, ad tantam ac talem nos vocavit gratiam: quod cum inimici essemus nos reconciliavit; quod Spiritu adoptionis est dignatus.* En vocationem nostram, reconciliationem, adoptionem, dona Dei gratuito & immerentibus concessa. Sed quid moror, singula christianæ vitæ officia particulatim probans ex Cyrillo, divinæ gratiæ adminiculo perfici? sic ille omnia enumerat, cat. 16. n. 12. *Anima peccatrix per pœnitentiam Spiritus-sancti dono* C *dignata justitiæ racemos portat. Cumque ille unius & ejusdem modi sit, multiplices tamen virtutes operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam, alterius mentem prophetia illustrat. huic fugandorum dæmonum potestatem impertit; illi divinas scripturas interpretari largitur. Alterius temperantiam*, (vel aliter *castitatem*) *corroborat, alium quæ ad misericordiam*, vel eleemosynam *pertineat docet. alium jejunare & asceticæ vitæ exercitationes tolerare docet, alium commoda corporis contemnere, alium ad martyrium præparat.* Quid in animam hominis veniens faciat D Spiritus exponit n. 16. *Venit salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem primum ejus à quo suscipitur, dehinc & aliorum hujus operâ* & n. 22. *Conspice cujusque gentis episcopos, presbyteros, diaconos, monachos virgines, & reliquos laicos: & vide magnum rectorem ac præsidem donorumque largitorem; quomodo in orbe toto illi pudicitiam, isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam, alii paupertatis studium adtribuit.* Atque hæc plane sufficiunt, ut intelligatur Cyrilli sententiâ bonum nullum esse, quod à Dei auxilio non proficiscatur. Quæ qui- E dem pluribus aliis testimoniis sive à me inferius adducendis, sive ob nimiam copiam prætermissis plane confirmantur.

In summa, omne opus bonum ex gratia Spiritus-sancti.

De gratuita ac prævenienti gratiæ largitione.

47. Præcipua gratiæ dos est, quæ ejus etiam nomine continetur, ut gratuita sit, & immerentibus sola Dei benignitate concessa: ut meritis nullis ab homine comparetur, sed ipsa voluntatem humanam præveniat; nullaque ho- F minis præparatione, studio, aut pio desiderio præveniatur; ita ut si posteriores & ampliores gratias pietatis profectu promereatur & adquirat homo, meritum illud prioribus gratiis nobis donatum, & in nobis effectum sit. Quo fit, ut totum salutis nostræ opus divinæ misericordiæ debeatur; & vita æterna, quamquam solis bonorum operum meritis justitiæ titulo concessa, ipsa etiam gratia sit; quoniam merita quibus comparatur, gratuita sunt Dei dona. Hæc omnia Cyrillus noster & agnovit & prædicavit. Primò enim si ad omne opus bonum efficiendum necessaria sit gratia, ut modo ex Cyrillo probavimus, sequitur gratiam nullis bonis operibus præveniri, & sub meritum non cadere, quoniam nihil aliud eam nisi bona opera promereri possunt. Præterea meritum omne fide & oratione comparatur; donaque sua omnia Deus ab oratione suspendisse videtur, ut & Cyrillus ipse homil. in Paralyticum num. 4. docet. at fidem & orationem ipsius sententia gratiæ fructus esse probavimus hujus capitis num. 44. & 45. sed jam diserta Cyrilli de gratuita ac merita prævenienti gratiæ largitione testimonia proferenda sunt. Jam adtulimus locum ex cat. 23. n. 5. quo explicans verba Liturgiæ *gratias agamus Domino*, ait nos gratias agere debere *quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; cum inimici essemus nos reconciliavit & adoptionis Spiritu dignos effecit.* simili modo populi responsionem, *dignum & justum est*, explicans, ejusque vim aperiens: *dum gratias agimus*, inquit, *rem dignam agimus & justam: ipse autem non juste sed præter justum agens nobis benefecit, tantisque bonis dignos effecit.* Misericordiæ igitur solius opus est & immerentibus concessum, id totum quod nos ad justitiam & & salutem deduxit. Quapropter in laudatis jam num. 46. duobus ex cat. 18. locis, sua gratia Deum nos ad vitam æternam perducere confitetur. Atque ut ab ipsis salutis initiis incipiam, ad unam viventis & triumphantis crucifixi virtutem refert, quod baptismum requisituri ad catechesim auditores sui convenerint, cat. 13. n. 40. *Hoc ipsum quod nunc ades, crucifixi virtutem tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc cœtum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quæ te nunc adursit judicis sententia? verùm salutare Jesu tropæum, crux, omnes huc coegit.* Notat procat. n. 5. *multos* qui ficte & simulate pravisque voluntatibus ad baptismum accederent, Christi hamo captos, Spiritu salutem consequutos. *Hami*, inquit, *illecebram sumo, ac recipio te malo quidem proposito venientem, at spe bona salvandum. Quo venires, cujusmodi te rete exciperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica, vivus capiare, ne fugias. capit enim te hamo Jesus.* (Ita quidem locum intelligo, qui tamen hunc sensum pati potest. Venisti prava mentis inductione: at ego te nihilominus admitto, sperans nostro labore & Christi gratia, pravo animi habitu abjecto, te ad meliora conversum iri.) Cat. 16. num. 19. multa prævenientis gratiæ exempla commemorat. *Si quando sedenti tibi de castitate aut virginitate succurrit cogitatio, Spiritus-sancti doctrina est. Nonne multoties puella jam ad nuptiales thalamos constituta aufugit, illo de virginitate erudiente? nonne persæpe homo in palatiis conspicuus, opes & dignitatem conspuit à Spiritu-sancto edoctus? nonne plerumque adolescens, speciosam formam conspiciens, oculos compressit, & videre declinavit, & inquinamentum effugit? unde illud factum, rogas? Spiritus-sanctus adolescentis mentem edocuit. Tot sunt avaritiæ cupiditates in mundo, & paupertatem voluntariam sectantur christiani. quamobrem? propter sancti-* Spiritus

Spiritus intimam præceptionem. De pio latrone cat. 13. n. 31. post recensitam & expositam demissionis ac pœnitentiæ plenam pii latronis orationem ad Christum, in hæc verba exclamat: *Quæ te ô latro illuminavit potestas? quis docuit ut contemptum & tecum unà crucifixum adorares?* respondet. *O lucem æternam quæ jacentes in tenebris illuminat!* Deinde Christum sic loquentem inducit. *Veni ut pascam in hortis, ovem perditam inveni, eam in humeros meos accipio. credit enim.*

Objectiones. Prima. 48. Quæ ex Cyrillo adversus prævenientem gratiæ vim vel objecta sunt, vel possunt objici, facile diluuntur. Primo ait procat. num. 1. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Liberalis est Deus ad benefaciendum; cæterum exspectat cujusque sinceram voluntatem. propterea subjecit Apostolus, his qui secundum propositum vocati sunt. sincerum propositum cum adfuerit, facit ut vocatus sis.* num. 8. *Nihil aliud à nobis requirit Deus præter inductionem animi bonam.* Cat. 1. n. 3. *Ut ii qui milites conscripturi sunt, adlegendorum ætates & corpora explorant; ita Dominus delectum faciens animarum, voluntates inquirit: & si quis hypocrisim abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam ineptum rejicit; si verò dignum deprehenderit, huic promtissime confert gratiam.* & infra... *Ut enim calamo scriptorio vel telo necessaria utentis opera est, ita & gratia credentibus opus habet.* Secundò, de gratia Spiritus-sancti, ait eam paratam omnibus se dare si recipere velint, pulsare & exspectare dum illi ostia aperiamus. Cat. 16. num. 19. de Spiritu-sancto ait: *Tantum illi ostia aperiamus; circumit enim quærens dignos, & requirens quemnam muneribus impertiat.* & n. 22. *Quemadmodum lux uno radii conjectu omnia collustrat, sic & Spiritus-sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si quis cæcutiens gratiâ minime donatur, ne Spiritum ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset.* Cat. 17. n. 19. *Spiritus-sanctus personas non respicit; non enim dignitates quærit sed animæ pietatem... tantum unusquisque se apparet ad suscipiendam cœlestem gratiam.* Tertiò, Deum & ad conferendam gratiam initia quædam à nobis exspectare, & gratiam semel datam arbitrio nostro ad conservandum reliquisse, his testimoniis forte videbitur existimasse. Procat. n. 17. *Meum est dicere, tuum verò aggredi ad opus,* hoc est voluntatem & sedulitatem ad imperata facienda adjungere, *Dei verò perficere.* & infra aiens Deum *posse ex infideli fidelem facere*, subjungit; *si modo cor illi præbuerit.* Cat. 1. num. 4. *Ejus quidem est* (Dei) *plantare & rigare, tuum verò fructum ferre: Dei est gratiam conferre, tuum verò accipere & custodire.* Cat. 17. n. 35. *Nostrum est contestari, tuum verò cavere.* & n. 37. *Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri?* quod ita malim vertere per admirationem, *quantum est*, quam utilis & proficua res *gratiam* tueri! cujus conservatio tanta nobis, ut modo descripta sunt, bona conciliat. *Parati estote ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam ne abjiciatis.* Horum testimoniorum sensus penitus jam aperiendus.

Secunda. Tertia.

Responsio ad primum argumentum. 49. Ac primò quidem, nulla est in commemoratis priori argumento testimoniis difficultas. Non hic agitur de prima quæ homini advenit gratia; sed de gratia baptismali, quæ nonnisi sincere conversis, ac credentibus, pœnitentibus, & longo bonorum operum exercitio digne præparatis à Deo conceditur. Id procatechesin & catechesim primam vel perfunctorie legenti, ac sancti Patris in utraque oratione propositum consideranti per se patet. Homines novum statum ingressos, & baptismum petentes alloquitur; qui ex more Ecclesiæ duris per totam quadragesimam laboribus purgandi & ad baptismum præparandi erant: his hujus præparationis necessitatem exponit; quæ tanta sit, ut cum digne præparati bonis innumeris cumulentur, qui male dispositi sint inemendabili malo se obligent. Eo pertinet quidquid in utraque oratione de præparatione ad gratiam adferenda continetur. De gratia verò quam actualem vocant, nec sermo est, nec dicendi locus erat. Hunc primi testimonii sensum esse probant & antecedentia verba, quæ de vocatione ad baptismum & datis nominibus agunt; & subsequentia, quæ Simonis sortem corpore quidem abluti, anima verò non baptizati comminantur ei, qui similiter ut ille per dolum accesserit. Vocatio illa ad baptismum cui omnia cooperantur & succedunt in bonum, ex bono & confirmato accedentis proposito veniens, maxime distinguenda ab illa, qua nos immerentes & inimicos ad fidem & consequentes gratias vocatos esse ait Cyrillus in testimonio ex cat. 23. n. 5. & aliis quæ superiori numero à nobis commemorata sunt. Secundi ex num. 5. testimonii idem ac præcedentis sensus est, perspicue enim de lavacro, & remissione peccatorum per illud dato agitur. Idem dicito de tertio ex cat. 1. n. 3. in quo sermo est de animæ per baptismum regeneratione, sanctoque baptismatis signaculo. Secundo argumento eadem pene accommodanda responsio. Tertium enim in eo commemoratum ex cat. 17. n. 19. testimonium, perspicue agit de donis Spiritus-sancti, baptismatis vel confirmationis tempore suscipiendis. idemque duorum priorum sensus esse potest. At etiamsi de simplice Spiritus-sancti gratia agatur, in his veritas continetur à nemine in dubium revocanda: Christianum nempe adultum, qui vel baptizatus sit, vel fidei nostræ mysteria noverit, Spiritus-sancti gratia non carere nisi ob culpam & infidelitatem suam. Si enim ex fide, supplici oratione Spiritus-sancti dona postularet, ei non negarentur. At prævenientis est Spiritus-sancti gratiæ ut orare nos doceat, quomodo orandum sit ignaros, ut ipse adserit Cyrillus cat. 16. n. 45. Agi autem de fidelibus perspicuum est; hos solos habebat in auditorio. hos si Spiritus gratia privantur, infidelitatem suam accusare jubet: cujus reprehensionis immunis est is, qui nihil unquam audivit de Deo. Non ergo hic agitur de prima gratia per quam sequentes meremur; sed de illis consequentibus quas Deus fidei, orationis & bonorum operum merito illigavit: quod ipsum meritum alioqui à Deo nos mereri faciente proficiscitur. Nihilo plus est in tertiò argumento roboris. In adductis ibi testimoniis, quid nostri officii sit describit Cyrillus, non quod in nostra potestate sine divino auxilio esse putet. Officium prædicatorum esse ait recte monere; auditorum, imperata facere.

De primò testimonio. De secundò. De tertio. Responsio ad secundum argumentum. Responsio ad tertium argumentum.

At quam multis locis sup. num. 44. commemoratis dixit, divinæ gratiæ opus esse, & ut præco sacer recte doceat, & ut auditor recte intelligat, & intellectis assentiatur? si nostræ est sine gratia potestatis, & imperata facere, & fructum ferre, & acceptam gratiam conservare; quorsum in fine catecheseon pene omnium à Deo gratiam hanc suis auditoribus apprecatur; ut eos auditarum rerum memores, iisque dociles faciat, *cat. 6. n. 35. & cat. 15. n. 33.* ut sancti-Spiritus fructus reddant, *cat. 17. n. 38.* ut eorum animas custodiat, & virtutes conservet. *cat. 14. n. 30.* Quæ omnia testimonia ex integro retuli, num. 46. Quod in primo testimonio argumenti tertii dicitur, *Dei esse ut perficiat*: id non de prima gratia, sed de gratia baptismi intelligendum est. Item quod in secundo dicitur, *Dei esse plantare & rigare, & gratiam conferre*: sensus est Deum multa nobis in baptismo & ante baptismum prævenienti gratia conferre; quæ nostra fidelitate, Deo tamen adjuvante, conservare & augere debeamus. Dum ait Cyrillus Deum ex infideli fidelem efficere posse, si modo cor illi præbuerit: non hoc vult, hominem prius cor docile offerre debere antequam Deus agat: quomodo enim Deo cor suum homo committat nisi ex quodam initio fidei? sed Deo in se operanti hominem resistere non debere, & liberum suum consensum, sine quo nihil fieri possit, obedienter accommodare; qui tamen consensus ipse quoque divinæ gratiæ fœtus est, ut modo probabitur.

De primo testimonio.

De divinæ gratiæ efficacitate.

Status quæstionis.

50. Cum Theologos inter omnes conveniat, gratiæ, ut efficax sit, nec vacua & infructuosa ad opus bonum excitatione ejus terminetur effectus, uti tam sæpe contingit, humanam cooperationem adjungi oportere, ac liberum voluntatis, quem nunquam non potest, si velit, denegare ac supprimere, consensum: illud ulterius quæritur, gratia-ne illam cooperationem ac consensum exspectet, an ipsa vi sua præpotenti exprimat & expugnet; id-ne solum in nobis præstet ut agere possimus, an ut etiam vel velimus agere & revera agamus faciat; utrum munus ejus simplici excitatione ac permotione finiatur, cui deinde voluntas de suo assensum adjiciat, an ipsa nolentem & repugnantem flectat ut velit & assentiatur: uno verbo, determinet-ne & applicet voluntas gratiam, an gratia voluntatem? Mihi semper definita visa res est ex scripturis, quæ humanum cor à Deo quocumque voluerit inclinari docent; Deum in nobis operari velle & perficere, scribere leges suas in cordibus nostris, facere ut in præceptis suis ambulemus, dare nobis cor novum, facere in nobis quod placeat coram se: ex Ecclesiæ quoque precibus, à Deo postulantis ut det & faciat nos & posse & amare quæ præcipit, rebelles nostras compellat voluntates, sui amoris affectum infundat, amorem sui nominis pectoribus nostris inserat, spiritum cogitandi & agendi quæ recta sunt largiatur, faciat nos quæ sint sibi placita postulare, devotam sibi gerere voluntatem, ejusque majestati sincero corde servire; quibus omnibus non solum possibilitas actionis, sed ipsa voluntas & actio rogatur à Deo: addo ex conciliis, quibus decernitur, per gratiam nobis præstari, ut quod faciendum sit facere diligamus atque valeamus; Deum jubere homini ut velit, sed operari & velle; jubere ut faciat, sed operari & facere; Deum ut à peccato purgemur voluntatem nostram non exspectare, sed facere etiam ut purgari velimus; merita nostra esse dona Dei, cum meritum omne per liberum gratiæ excitanti consensum comparetur: ex Romanis etiam pontificibus, statuentibus Deum in cordibus hominum atque in ipso libero arbitrio operari, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque bonus voluntatis motus à Deo sit; illum agere in nobis, ut quod vult & velimus & agamus; gratiæ donum esse, ut [ipsi gratiæ] obedientes & humiles simus: ex Augustini tamdem sententia, quæ totius Africanæ ecclesiæ doctrina fuit, & à Romana & omnibus ecclesiis comprobata; qui nimirum à Pelagio ut catholicus demum haberetur exegit, ut eam gratiam confiteretur, qua futuræ gloriæ magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur & speratur; nec solum revelatur sapientia, sed & amatur; nec solum suadetur omne quod verum & justum est, verum & persuadetur; quæ non solam possibilitatem, sed ipsam quoque voluntatem & actionem, id est ut bene velimus & agamus, quæ non sunt in homine nisi quando bene vult & bene agit, dono suo complectatur. Divina hæc doctrina, totius orationis & spei, atque humilitatis christianæ fundamentum, mirabar si ab antiquis Patribus ac Græcis præsertim, ut vulgata fert opinio, ignorata aut oppugnata fuisset. Hanc certe in Cyrillo me deprehendisse spero non obscuris argumentis.

51. Id nimirum probant primò ea testimonia quæ supra num. 47. adlata sunt, quibus jubet Cyrillus unumquemque Deo gratias agere, quod indignus & inimicus cum esset, Deo reconciliatus sit & adoptionis gratia dignatus. Cum enim, ut fides docet, priorum gratiarum usu subsequentes promereamur, suamque justificationem adulti precibus, laboribus & operibus bonis comparent; si usus ille gratiarum bonus à Deo non detur, sed gratiæ per liberum arbitrium superadjiciatur; primò, non veraciter Deo de toto nostræ justificationis opere gratiæ redduntur, dimidiatæque duntaxat debentur; secundò falsum est Deum nos inimicos & indignos sibi per adoptionis gratiam reconciliare; falsum, cum nobis benefacit, præter justum agere; contra, in remissione peccatorum concedenda digna res & justa ab ipso fieret. Cum etiam vita æterna per gratiam Dei nos potiri doceat author cat. 18. n. 20. & 31. quæ tamen diversis operum meritis datur; ipsa oportet merita, quæ ab assensu nostro proficiscuntur, per gratiam dari. Gratiæ quoque vim, quæ nos volentes ex nolentibus facit, probat hamus ille ex procat. n. 5. ibidem commemoratus, quo nihil tale cogitantes, & contrariis animi inductionibus affectos capit Jesus ad vitam. Eamdem vim habent illa ex cat. 13. n. 40. verba, quibus ad crucifixi virtutem revocat Cyrillus, quod sui auditores ad audiendum Dei verbum ac petendum baptisma convenerint;

Probatur ex Cyrillo gratia humani consensus efficiens.

nullis vinculis protracti, nulla vi compulsi, sed à Christo de cœlo in eorum cordibus agente adducti & in unum collecti. Quando cat. 16. n. 19. subitam narrat sancti Spiritus impulsu nuptiarum paratarum fugam, aut repentinum hominis in palatiis dignitate & opibus conspicui secessum, aut adolescentis ad speciosæ formæ conspectum oculorum compressionem, periculosique visus declinationem, aut christianorum tot exemplis avaritiæ circumseptorum voluntariam paupertatem; nonne Spiritum-sanctum repræsentat non docentem & excitantem duntaxat, sed ipsi operi applicantem, bonæ voluntatis authorem, & tam contrarios naturæ affectus largientem & dantem? Idem dicito de oratione, quæ adeo tota Spiritus-sancti effectus est, nobis quid aut quomodo orare oporteat prorsus inscientibus, ut ipse spiritus intercedere dicatur, *cat. 16. n. 20.* Idem de præstita à Spiritu-sancto martyribus vi, quos licet in terris degentes virtute & potentia jam in paradiso constituere dicitur eodem loco; quæ duo testimonia supra num. 45. à nobis allata sunt. Deum non ipsam tantum boni operis possibilitatem, sed & ipsam voluntatem & actionem præstare ex Cyrilli sententia, argumento sunt preces ejus, quibus auditoribus apprecatur, ut Deus *præstet illis credere in Christum*, eumque iterum venturum exspectare cat. 13. n. 8. cat. 14. num. 30. Relata sunt hæc testimonia n. 44. *Ut Deus eos sibi placentes custodiat*, eis inimicitiam contra Diabolum tribuat, dignos regni cœlestis efficiat, invictos à tentationibus conservet, Spiritum-sanctum emittat ut sancti-Spiritus fructus reddant, ut in novitate vitæ ambulent, hujus rei testimonia ex integro descripta sunt num. 46. Nihil horum sine voluntatis consensu fieri potest, seu potius hæc omnia sunt pii voluntatis affectus ac determinationes effectu adimpletæ. Cum hæc postulantur à Deo, agnoscitur ille piarum voluntatis affectionum ac inductionum author.

Deus aufert per gratiam pravum cordis habitum, & contrarium infundit.

52. Eadem res est piam voluntatem infundere & malam auferre, cum mala voluntas nonnisi bonæ introductione pellatur. Malam autem voluntatem & inductionem animi à Deo auferri agnoscit Cyrillus, cat. 6. n. 30. Quod de Deo infideles excæcante dicitur, à nonnullis refert non incongrue explicari in hunc sensum, ut Deus pravas eorum cogitationes excæcet & tollat. *Excæca*, inquit, *scortatoris scortandi cogitationes, rapacitatem & furacitatem: & servatus est homo. excæca furis* τὰ πορνικὰ νοήματα, τὸ ἁρπαστικὸν κὴ ληστρικόν, *& salutem consequutus est homo.* Latina non satis exprimunt græcarum vocum vim & potestatem. his enim significatur totum illud pravum ingenium, ac deliberata in malum propensio & adhæsio, qua scortator homo à casto & fur à justo distinguitur. Id ex homine tollere Dei est. Simile illud est quod Cyrillus ait crucem seu crucifixi virtutem, pravos à Gentibus superbis, feris, & idolorum amore insanientibus affectus sustulisse & contrarios indidisse. *Hoc*, inquit cat. 13. num. 40. *crucis tropæum Persas subjugavit & Scythas cicuravit. hoc Ægyptiis, in locum felium & canum ac multiplicis erroris, Dei notitiam gratificatum est. Ad virtutem Christi similiter* revocat cat. 10. n. 19. *quod Persæ & Gothi & omnes è Gentilibus conversi pro Christo, quem carnis oculis nunquam conspexere, mortem oppetere non dubitent.* Christi resurrectionem probat cat. 4. n. 18. cum ex plurimis argumentis, tum verò ex ejus qui surrexit in hodiernum usque diem efficacia. τῆ ἀναστάντος ἐνεργείας. In hac efficacia comprehendit vim nominis ejus ad effugandos dæmonas, morbos pellendos: sed potissimum numerat orbis conversionem, cat. 14. n. 14. ait milites qui resurrectionis conscii, veritatem pretio redemti occultaverunt, ipsos absconditos & obscuros mansisse: *Qui verò*, inquit, *eam recepere, publicam in lucem emerserunt* EXCITATI VIRTUTE SALVATORIS, *qui non modo ex mortuis surrexit ipse, sed secum quoque mortuos excitavit.* Ad eamdem nimirum virtutem revocat, quod & surrexit ipse, & mortuos suscitavit, & qui resurrectionem suam tum prædicarent, tum crederent & confiterentur excitavit. Cat. 4. num. 14. Christum vivere & in cœlum vere adscendisse inde convincit, *quod à toto orbe adoretur.* & cat. 13. n. 1. quod crux magna & supra naturam gratia ac potentia, *eos qui in universo orbe peccatis mortui erant excitavit*, ignorantiæ fame in toto orbe pressos aluit, peccatorum catenis constrictos liberavit, cæcos ex ignorantia illuminavit, & omnes sub peccato detentos solvit. Quæ omnia efficacem ex omnipotentia Dei in cordibus actionem eorumque mutationem, quæ tota ad gloriam crucis pertineat, perspicue significant. Ait cat. 10. n. 16. *Christi nomen universam terram corripuisse*, περιεδράξατο, vi nimirum propria; ac quærens cur, cum Judæi unius regionis finibus determinati fuerint, christiani ad fines terræ propagati sint; rationem subdit: *Quod enim adnuntiatur unigeniti Filii Dei est nomen.* jam de Universi conversione stupendum non est. Muniri posset hoc argumentum multis similibus græcorum & latinorum Patrum testimoniis.

Spiritus-sancti efficax in hominum cordibus Potentia.

53. Spiritus-sancti vim & potestatem in donis suis, quæ sicut vult unicuique peculiariter distribuit, & in operationibus suis omnipotentem & ex potestate summa agentem, bonaque in hominibus per se efficientem, passim exhibet & describit Cyrillus. Cat. 16. num. 22. *Magnum quiddam & omnipotens in donis & admirabile Spiritus-sanctus.* Cum deinde ejus in hominibus effecta enumeret, ut & eadem catechesi n. 12. eodem loco eademque serie ac tenore recenset & opera virtutum quæ nobis inspirat, & dona miraculorum quæ in nobis operatur; ut ad idem potentiæ & efficacis operationis genus utraque revocemus; quamvis illa à nobis propter liberum consensum dependeant, hæc puræ sint ejus operationes, secundum ejus doctrinam cat. 5. num. 9. & 11. Post descriptas in duabus catechesibus passim & promiscue diversas sancti-Spiritus in utroque testamento effectiones, sive illæ ad humanorum morum conversionem & informationem, sive ad miracula & res supra naturam gestas pertineant, sermonem sic concludit cat. 17. n. 34. *Ex quibus omnibus, & iis quæ prætermissa sunt longe pluribus, commendatur intelligentia præditis, subsistens, sanctificatrix, &* EFFICACITER OPERATRIX,

ἐνεργητικὴ, *virtus Spiritus-sancti.* Innumerabilia scilicet percurrerat sancti-Spiritus effecta, summa ab ipso potestate & efficacia peracta. Quæ ad humani cordis conversionem pertinent, sola ad rem præsentem spectant. nonnulla prius commemoravimus; quædam adhuc subjungenda, nam omnia nimis longum esset recitare. Cat. 17. n. 15. de Apostolis illapsu Spiritus sancti in die Pentecostes sanctificatis ait: *Ignem receperunt salutarem, qui peccatorum spinas exterminans animam nitentem reddit. Hic ad vos quoque modo venturus est, ac dum peccata vestra spinarum instar concidet & absumet, pretiosum animæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est.* Hæc de sanctificante gratia potissimum intelligenda fateor. Cum verò spinæ peccatorum pravi sint affectus & habitus, hi sine gratia quam actualem vocant, ab adulto auferri & exterminari non possunt. Monet n. 17. per donum linguarum *restitutas & à Deo adunatas mentium sententias;* cum in Babelica linguarum divisione & confusio animorum ac voluntatum divisio fuisset. Ait n. 20. *Spiritus-sancti gratiam in Petro & in omnibus simul Apostolis efficaciter operatam esse,* χάρις ἐνήργησε, quod sexcenties postea repetit, & septem diaconis & Paulo in consequentibus applicat. Triplici verò effectu hanc gratiæ operationem definit: uno interiore, quo nimirum Apostolis firmitas & patientia inspirata est, altero exteriore, in miraculorum effectione, ac resistentibus sacræ doctrinæ convincendis, vel exterrendis; tertiò denique exteriore simul & interiore, nimirum in convertendis ad fidem cordibus, & credentium moribus sanctiore disciplina componendis. Tres illos effectus promiscue recenset, & ad eamdem sancti-Spiritus efficaciter operantis virtutem & actionem refert. Pauca ex his quæ ad primum & tertium spectant referam. Docet nempe n. 21. *Petrum in virtute Spiritus-sancti stetisse* post Pentecosten *cum undecim, & exaltasse in fortitudine vocem, ac spiritali sermonum reti animas ter mille cepisse. tantam in eis gratiam operatam esse, ut ex ipsis qui Christum crucifixerant multi crederent, & perseverarent in doctrina Apostolorum & orationibus. In eadem virtute Petrum & Johannem* post claudum ad portam templi curatum, *spirituali doctrinæ sagena quinque simul credentium millia comprehendisse, ac summos sacerdotes arguisse & convicisse. Tantam per eos in iis qui crediderant operatam esse spiritus gratiam, ut esset illorum cor & anima una, ac promiscuus bonorum usus; possessoribus prædia vendentibus, ac pretia religiose offerentibus.* Ad eamdem causam refert num. 23. *quod intrepide principes sacerdotum coarguerunt; & cæsi verberibus, abirent gaudentes, nec docere ac Christum prædicare cessarent.* De Paulo ait num. 26. *Spiritum-sanctum* in eo *operatum; eumque cum persequutor olim fuisset, præconem & servum bonum effecisse:* τὸν ποτὲ διώκτην, κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπειργάσατο, qui mille labores pertulit. Enumerat n. 30. Pauli labores, conciones, patientiam quas vocat *admiranda ejus ex Spiritus-sancti operatione gesta:* τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος θαυμασίους αὐτοῦ πράξεις. Inter eas hanc numerat. *Tanta super eo gratia Spiritus erat, ut non solum contactus ipsius sanitatem impertiret, verum etiam delata à*

A *carne ejus sudaria & semicinctia morbos curarent. quin & ii qui curiosas artes exercuerant, comportantes libros coram omnibus exurerent.* hoc uti majus priori miraculum habet. Ait num. 31. *ex Spiritus-sancti virtute ipsum Jerosolymam,* quamvis ibi dura ex prophetia expectaret, *properasse, & Christi doctrinam cum fiducia prædicasse. mediis etiam in judiciorum subselliis* coram præsidibus *& Agrippa rege,* VICTRICIS *in sapientia gratiæ tantum habuisse,* ut permotus *Agrippa* diceret, *Parum abest quin mihi persuadeas ut fiam*
B *Christianus.* Tamdem quod in Paulo & in Apostolis, idem in omnibus qui recte credant, operari Spiritum-sanctum, docet num. 32. Hæc omnia, quam in istis jejunis excerptis melius in ipso Patris textu leguntur & intelliguntur: idque abunde evincunt, ex Cyrilli sententia Spiritum-sanctum eadem potestate & efficacitate, qua mira per Apostolos efficiebat, eorum quoque fidei, constantiæ, patientiæ &c. authorem esse; insuper & conversionis & rectarum sententiarum actionumque, eorum qui per Apostolos con-
C vertebantur.

Sua libertati jura conservavit Cyrillus.

54. Ut tamen Cyrillus sua gratiæ, ita & humano arbitrio sua jura servavit: agnovitque, quamvis potenti gratia præventum hominem, sui tamen actus dominum esse, gratiæ libere assentiri, ac dissentire quandoque. Fidem Dei donum esse cum constanter doceat, à nobis tamen pendere ait cat. 5. n. 9. & 11. Deum ex infideli fidelem efficere posse ea demum lege & conditione decernit procat. n. 17. *si modo cor illi præbuerit.* Pium latronem prævenienti gratiæ consensum denegare potuisse, his quæ Christi in
D ore ponit verbis, indicat cat. 13. n. 31. *Hodie mecum eris in paradiso, quandoquidem hodie audivisti vocem meam, & non obdurasti cor tuum.* Paulo ante regis Agrippæ exemplum retulimus ex cat. 17. num. 31. qui operante per Paulum victrice Spiritus-sancti gratia eo usque permotus est, ut sese pene ad suscipiendam christianam religionem persuasum fateretur; qui tamen in veteri obduratione permansit. Statuit cat. 4. n. 21. liberam & sui juris animam esse: Diabolum suggerere quidem posse, haud tamen præter voluntatem
E cogere; suggestiones ejus à nobis admitti si velimus, si nolimus non admitti. si ex necessitate peccatum committeretur, nulla de causa gehennam à Deo præparatam esse: si natura, non arbitrio recta faceremus, Deum incassum coronas ineffabiles apparasse; nullum ovi mansuetudinis præmium esse, quia quod mansueta sit, non id ex animi voluntate, sed ex natura habeat. Ex quibus duo consequuntur. primo in hoc naturæ nostræ statu, peccare nos vel recta facere libe-
F rò plane cum arbitrio atque oppositum agendi potestate; hincque meritum nostrum vel contra demeritum, ut vocant, proficisci. Secundò, in eodem statu si natura & cæco quodam brutarum animantium instar instinctu, ad malum vel ad bonum cogeremur, nullum laudi vel supplicio futurum locum. Alia res est, si de altero quodam statu sermo esset, in quo non ex cæco naturæ instinctu, qualis ille est quo omnes beati esse volumus; sed ex perfectissima cognitione rectissimaque voluntate, qualis in Christo fuit, & in angelis atque in beatis est, recta faceret homo.

homo. Nam ſi in illo felici ſtatu locum merito facere vellet Deus, quid prohibeat non intelligo. Et certe in actu amoris paterni libertate proprie dicta non fuit liber Chriſtus, meruit tamen. Nec adverſus gratiam per ſe efficacem opponi poſſunt deſcripta ſuperius Cyrilli de libertate decreta, quæ omnes hujus gratiæ defenſores ex certa fide amplectuntur, & adverſus hæreticos fervide defendunt. Gratiæ efficacitatem Cyrillus in ejus ſupra cupiditatis reſiſtentiam ſuperabundantia repoſuiſſe videtur. Nam cat. 10. n. 17. quærens *qua virtute* ſit factum, ut Paulus qui ad perſequendum egreſſus erat, poſt triduum Damaſci præco viſus ſit, ille ante perſequutor; poſt multa, ad finem n. 18. reſpondet his Pauli ipſius verbis, *ſuperabundavit gratia Dei in me.* Quæ divinæ gratiæ ſuperabundantia ſi Agrippæ regi, non magis indigno & minus adverſum Chriſti religionem fervido collata fuiſſet, haud dubie reſiſtentiam ejus perfregiſſet. Cat. 12. n. 15. cum notaſſet Diabolum carnis inſtrumento ad nos debellandos uti ſolitum, idque probaſſet his Pauli verbis: *Video aliam legem in membris militantem adverſum legem mentis meæ*, &c. ait idcirco Chriſtum carnem noſtram adſumſiſſe, ut quibus nos Diabolus debellabat & ſuperabat armis, iiſdem ſalvi fieremus: cum *ei* carni quæ *defectum* & infirmitatem patiebatur, *majorem Dominus* ſuæ incarnationis merito *conferret gratiam*; & addit: *Ubi enim abundavit peccatum ſuperabundavit & gratia.* Cujus ſententiæ vis eſt; cum reſiſtendo concupiſcentiæ ſalutem conſequimur, id ſuperabundanti gratiæ abundantiam cupiditatis & peccati ſuperanti deberi. Quibus poſitis facile eſt intelligere, quomodo cum infirmior gratia cum abundantiori & fervidiori cupiditate confligit, ſponte ac libere conſenſum ſuum gratiæ deneget homo, ut verbi gratia, memoratus rex Agrippa: cum autem gratia ſuperior majorem non diſſentiendi voluntatem inſpirat, homo gratiæ libere & ſponte aſſentiatur; diſſentire cum poſſit & poſſe ſe ſentiat, ſed nolit, ut pius latro & Paulus.

Gratiæ efficacitas in ejus ſupra cupiditatem menſura.

De gratiæ diſtributione aut ſubtractione.

55. Multa à Deo humano generi collata externa & generalia ad ſalutem capeſſendam auxilia recenſet Cyrillus, quorum alia ad omnes paſſim homines, adultos intelligo, alia ad fideles, aliaque ad juſtos ſpecialius pertineant. In primis cat. 18. poſt enumeratas num. 30. quæ in evangeliis continentur diverſas vitæ æternæ aſſequendæ rationes, ſic eum ſermonem concludit. n. 31. *Cum hominum amans ſit Dominus, non unam nec alteram tantum, ſed plures ingreſſus in vitam æternam aperuit januas*; ut omnes, *quantum in ipſo eſt, ea nullo impediente perfruantur.* Chriſtum pro omnibus mortuum docet cat. 13. n. 1. 2. 3. 4. num. 28. quod quidem eo ſenſu interpretatur quod primò Chriſtus pro toto hominum genere Deo propter peccatum inimico ac mortis ſententia condemnato, pretium non ſufficiens ſolum ſed ſuperabundantiſſimum ſua morte perſolvit, & iram Dei placavit. Ita hujus catech. n. 33. & 2. Secundò, quod in orbe toto

Apertæ omnibus cœli januæ.

Chriſtus pro omnibus mortuus quantum ad ſufficientiam pretii credentibus

A ignorantiæ fame & nocte preſſos ſatiavit & illuminavit, peccatorum catenis conſtrictos ſolvit, & peccatis mortuos vitæ reddidit. ita num. 1. & 2. In hoc ſenſu non ſufficientiam pretii, ſed ejuſdem applicationem ſpectat; quam in Eccleſia per totum orbem fuſa ac credentibus in Chriſtum concludit; quos catecheſis ejuſdem n. 40. vocat *mundum credentium in crucifixum hominum.* Tertiò, quoad hanc pretii mortis Chriſti applicationem per baptiſmum & chriſtianam fidem, omnes ad quos Dei verbum prædicatione miniſtrorum defertur, ad gratiam vocari &

B invitari ait. Cat. 1. n. 1. *Ad redemtionem veſtram paratiſſimus adeſt unigenitus Dei filius, venite, inquiens, omnes qui laboratis*, &c. cat. 3. num. 2. *Sponſus omnes ſine diſcrimine vocat, quoniam liberalis & larga eſt gratia, & alta præconum voce omnes colliguntur: ipſe verò deinceps diſcernit eos qui in nuptias ingrediuntur.* Nuptialem videlicet & candidam veſtem poſtulat, hoc eſt eas animi virtutes, quas cum conferre Dei ſit, auditoribus ſuis Cyrillus toto catecheſeon opere

C apprecatur à Deo. Juſtis præterea, quamdiu perſeverant in juſtitia, docet adeſſe vigilem Spiritus-ſancti cuſtodiam & tuitionem cat. 17. num. 37. quem ſacramenti Chriſmatis effectum eſſe ait cat. 21. n. 7. Additque citato catecheſis 17. loco; *Daturus eſt tibi omnis generis gratiarum dona, ſi non illum per peccatum contriſtaveris.* Ac definite pronuntiat in teſtimoniis ex cat. 16. & 17. ſupra recitatis num. 48. paratum eſſe Spiritum-ſanctum omnes ſuis donis impertire, *modo illi oſtia aperiant*, per fidem oculorum cæcitatem deponant, ad eum ſuſcipiendum ſe præ-

D parent. Quæ non de prima Spiritus-ſancti gratia dicuntur, ſed de ſubſequentibus & amplioribus, quæ fidei, orationis, & bonorum operum merito impetrantur. Nam ad primam ac prævenientem ejuſdem gratiam fides, & oratio, ac meritum pertinent, uti ex Cyrillo probavimus. Infidelibus propter indignitatem, quia ſuos ipſi oculos occluſerunt, gratiam & evangelii lumen auferri ait Archelaus, & in hunc ſenſum explicat quod in ſcripturis dicitur, Deum excæcare cogitationes infidelium; referente & probante

E Cyrillo cat. 6 n. 28. Additque: *Ubi voluntaria pravitas adeſt, ibi & gratiæ ſubductio*, ἀποχὴ τῆς χάριτος. Quod de infidelibus oblatam ſibi veritatis lucem rejicientibus dictum totus ſignificare videtur contextus. Duas mitiores adfert Cyrillus interpretationes num. 29. prima eſt Deum prava infidelium cogitata excæcare & auferre, & hominibus per id ſalutem impertiri altera, Deum imbecillis & obtuſis infidelium cordibus evangelii fulgorem occultare. Cat. 15. num. 17. exponens Pauli verba: *Mittet eis Deus operationem erroris*, illud *mittet* pro

F *fieri concedet* poſitum exiſtimat: ac ſentire videtur Deum non permiſſurum eſſe, eos qui Antichriſtum ſequentur falſis ejus miraculis in errore confirmari; niſi quia prius ipſi increduli Chriſto qui veritas eſt, *approbaverunt injuſtitiam hoc eſt Antichriſtum.* Ex quibus ea Cyrilli ſententia colligitur, nec fideles donis Sancti-Spiritus privari niſi propter fidei defectum; nec infideles oblatam lucem reſpuentes in obdurationem Dei permiſſu cadere, niſi in pœnam incredulitatis. Gratia

per totum orbem fuſis ſuæ mortis beneficium applicavit.

Omnes quibus evangelium prædicatur, ad gratiam & ſacramenta invitati.

Juſtis adeſt ſpecialior Spiritus-ſancti protectio.

Infidelibus contenta & ejecta ſubtrahitur gratia.

Increduli pro merito incredulitatis ac reſiſtentiæ erroris illuſioni a Deo derelicti.

vero fidei & orationis, qua cætera deinceps impetrantur, divinæ munificentiæ donum elt ex Cyrillo, indignis & inimicis concessum, & à Spiritu-sancto, dona sua sicut vult distribuente, quibus velit misericorditer datum. Quod donum cum in multis ex superabundantia gratiæ efficax sit, nonnullis interdum suæ cupiditatis vi gratiæ resistentibus datur.

56. Hæc forte quam par erat copiosius ac diffusius persequutus sum. sed magni interest Ecclesiæ traditionem de gravissimo doctrinæ christianæ capite diligenter enucleare. Quod si quis in cæteris Patribus diligenti studio & accuratione præstet, non tantum quantum vulgo putatur, Græci Patres à Latinis dissentire fortassis deprehendentur. Ante Augustinum, fateor non erant collata simul, diffusius explicata, cum omnibus suis conclusionibus comparata, & in unum doctrinæ corpus coagmentata principia illa quibus suffulcitur & constat Augustinianum & catholicum de gratia systema. Exstabant tamen Ecclesiæ precibus consignata, & fidelium ore confessa, & Patrum prædicatione tradita ipsa principia.

CAPUT VIII.

De baptismo & confirmatione, distinctis sacramentis. Vis baptismi Johannis, christianique supra ipsum præstantia. De baptismi aquei citra casum martyrii omnimoda ad salutem necessitate; & baptismi ab hæreticis dati validitate

57. QUatuor hæc capita, de quibus in notis pro argumenti dignitate & copia disserere non licuit, hoc uno capite conjungimus.

Baptismus & confirmatio diversa Cyrillo teste ac judice sacramenta.

Millesius Protestantium suorum premens vestigia, in suis ad Cyrillum nostrum notis, præsertim 1. & 2. in cat. 21. nota, sacri Chrismatis unctionem quæ post baptismum dabatur, *baptismi ritum esse, ad eum solum pertinentem* affirmat; qualis erat unctio catechumeni ex oleo exorcizato, quæ baptismum præcedebat. At unctionem chrismatis diversum omnino à baptismo esse ex Cyrilli sententia sacramentum, facile omnino demonstratur. Non illud hic urgebo, quod Cyrillus de unctione catechumeni obiter & expedite paucis verbis cat. 20. num. 3. differit, integram catechesim chrismatis sacri unctioni attribuit; quod cum mystagogicas catecheses pollicetur cat. 18. n. 33. de priori unctione silens, posteriorem, ut gravissimum christianæ institutionis mysterium, sibi explicandam proponit; quod cat. 20. n. 4. & 5. absolutam in trina demersione, per neophytorum regenerationem, datamque illis passionum Christi participationem, baptismi actionem significat; quod cat. 21. n. 1. & 4. quemadmodum res duas numerat, *Christi baptismum, & sancti-Spiritus in eum adventum; ita & in nobis sacrum baptisma, & mysticum unguentum*; quod ut locis citatis sacrum chrisma cum baptismo componit, ita & illud cum Eucharistia comparat cat. 21. n. 7. cat. 22. n. 7. 8. & 9. quod denique cat. 23. num. 1. sacramenta recensens, quæ in quatuor præcedentibus mystagogiis explicarat, sic loqui-

A tur: *Abunde in præcedentibus synaxibus, Deo clementer largiente audivistis tum de baptismate, tum de Chrismate, & participatione corporis & sanguinis Christi;* verbis quibus indicatur eamdem inter chrisma & baptisma differentiam intercedere, ac inter idem chrisma & sacram Eucharistiam; ac duabus primis mystagogicis catechesibus omnem baptismi rituum & effectuum absolutam expositionem fuisse. Hæc inquam omnia prætermitto, ut rem totam una hac argumentatione conficiam. Sacramenta vocamus, sacros ritus & ceremonias gratiæ effectrices; quorum non-
B nulla præter gratiam quam conferunt, imprimunt quoque in anima characterem. Qui itaque sacri ritus distinctam gratiam ac distinctum characterem habent, distincta sunt sacramenta. Sacrum chrisma distinctum & separatum à charactere baptismi, sibique proprium Cyrilli sententiâ characterem imprimere abunde probavimus ad procatechesin n. 16. nota 2. pag. 12. nunc ex eodem probandum distinctam ab utroque gratiam produci.

58. Primo quidem, Remissionem peccatorum spectat Cyrillus uti proprium ac præcipuum bap-
C tismi effectum: communicationem verò sancti-Spiritus, uti peculiare sacri chrismatis munus: qua in communicatione comprehendit etiam dona gratiarum, quæ illo tempore secundum uniuscujusque fidem ac devotionem animi satis vulgariter à Deo concedebantur. Atqui utramque gratiam magno discrimine separat: tum quod ea in re maxime distinguit Johannis & Christi baptismata; tum verò etiam magis his disertis testimoniis cat. 1. n. 5. *Remissio peccatorum ex æquo datur omnibus, communicatio vero Spiritus-sancti*
D *ad proportionem fidei uniuscujusque conceditur.* Similis habetur locus cat. 13. n. 23. *Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, & spiritualis donativi regis tui munificas gratias.* Spiritus sancti gratiam in confirmatione comparat donativo militibus ab imperatore supra stipendium dato. & cat. 17. num. 37. *Si credideris, non solum remissionem peccatorum accipies, verum etiam humanis viribus superiora efficies... Tantum gratiæ accipies, quantum capere poteris.* Gratiam baptismi spectare videtur ut in omnibus æqualem; confirmationis, uti pro diligentia ab unoquoque apportata di-
E versam. Omnes baptismi ritus catechesibus prima & secunda mystagogicis descripti ad remissionem peccatorum pertinent: cum ad chrisma transitur, de ea nihil auditur amplius. Fatendum tamen quod cat. 17. num. 15. Spiritui-sancto attribuit, quod in baptismate spinas peccatorum concidat & absumat, & animam nitentem reddat & splendidam. Sed nihil nos cogit id ad chrismatis gratiam referre, cum sit hic regenerationis ad baptismum proprie pertinentis effectus. Secundò itaque, propria baptismi gratia, rege-
F neratio est, & transitus à morte peccati ad vitam. Hoc effectu, & communicatione passionum Christi, jus nobis & spem ad resurrectionis & gloriæ Christi participationem tribuente propter imitationem quam baptismus gerit mortis, sepulturæ, ac resurrectionis ejus, totum Cyrillus concludit mysterii baptismatis effectum, eoque solo ejus ceremoniarum expositionem terminat cat. 20. num. 4. & 5. Addit revera quod

Gratia baptismi & sacri chrismatis diversa: illa, remissio peccatorum: hæc, communicatio donorum Spiritus-sancti.

Propria baptismo regeneratio & communicatio mortis Christi. Confirmatio dat spiritum sanctum, gratiam roboris, communicatio-

nem unctionis, appellationis, & sacerdotii Christi: imo & adoptionem fortassis.

Spiritus-sancti donum & adoptionis gratiam conciliet. at id intelligendum de jure per illum nobis dato ad sacrum chrisma, quod baptismum confestim consequebatur, & in eo quodammodo comprehendi poterat; hic enim ex Cyrilli sententiâ proprius sacramenti chrismatis effectus, ut modo probabitur. Alia nempe à regeneratione gratia est, quam chrismate conferri docet cat. 21. primum ipse Spiritus-sanctus, cujus divinitas in ipso Chrismate præsens illud reddit *Spiritus-sancti effectivum* num. 3. permittatur scholastica illa vox, sola vim græcæ ἐνεργητικόν reddens. tum deinde ait, dum corpus visibili unguento perungitur, *animam Spiritu-sancto vivificoque sanctificari.* 2°. Spiritum ad hunc nobis effectum conferri ait, ut nos adversus salutis hostes armet totos n. 4. ut sit animæ & corporis præsidium & tutela, & doctoris vices teneat n. 7. hi certe distincti ab regeneratione effectus. 3°. Cum baptisma mortis Christi communicationem tribuat ex Cyrilli mente, aliam nobis cum Christo communicationem per sacrum chrisma conferri docet; nimirum communicationem unctionis ejus, qua à Spiritu-sancto super se visibiliter illapso perunctus est post baptismum. Cat. 21. num. 1. *Vobis*, inquit, *similiter, postquam ex sacrorum laticum piscina adscendistis, datum est chrisma illius antitypum quo unctus est Christus: quod est Spiritus-sanctus.* & n. 2. *Quemadmodum Christus vere crucifixus est, & sepultus & resurrexit; vobis autem in baptismate per quamdam similitudinem unà cum ipso crucifigi, & sepeliri & resurgere divina dignatione datum est; ita & de chrismate contingit. Ille intelligibili exsultationis oleo perunctus est, id est, Spiritu-sancto.. vos verò unguento uncti estis Christi participes & consortes effecti.* En diversam ab ea quam baptisma confert, cum Christo societatem. Hujus effectus est communicatio nominis ejus, ut ipsi Christi dicamur, n. 1. quique ante christianorum nomine proprie digni non eramus, sed eo tantum contendebamus, veritatem hujus nominis per sacrum chrisma consequamur, n. 5. ut demum aliquam in Christi sacerdotio partem comparemus, cat. 18. n. 33. cat. 21. n. 6. 4°. Adoptionis gratiam Cyrillus sacro chrismati velut propriam attribuere videtur. Id suadet, quod cat. 20. n. 6. Spiritus-sancti donum, & adoptionem pro una eademque re habet: quod cat. 3. n. 14. & cat. 11. n. 9. ait, quemadmodum Christus post baptismum & visibilem in ipsum sancti-Spiritus superventum, paterna voce cœlitus audita declaratus est filius Dei; ita descendente super nos post baptismum Spiritu-sancto, paternam vocem auditum iri de unoquoque dicentem, *hic nunc factus est filius meus*: quod, cum Johannis baptismo donum spiritus collatum neget, eodem actu adoptionis quoque gratiam eidem aufert; ejus effectum sola & nuda peccatorum remissione concludens, cat. 20. n. 6. quod tamdem ibid. n. 1. per donum Spiritus-sancti, formam Christi in nobis imprimi ait; per quam illi similes facti, dictique cum ipso Christi, adoptionem quam Deus in illa similitudine constituit, consequimur. Hæc autem, quamquam maxime probabile efficiant, Cyrillum adoptionis gratiam sacramento

A chrismatis propriam adjudicasse; haud tamen ut ita dicamus, penitus cogunt; possunt enim de solemni adoptionis per Christi baptismum datæ declaratione & obsignatione intelligi. Nam cat. 21. n. 1. ex quo in Christum baptizati ipsum induimus, similem cum ipso formam nos comparasse docet. at baptismo proprie dicto nos Christum induere, doctrina ejus est, cat. 19. n. 10. & cat. 20. n. 2.

Cyrillus sæpe baptisma generalius sumit pro tota actione baptismum & confirmationem comprehendente.

59. Hæc ad distinguendas utriusque sacramenti notas & proprios characteres abunde sufficiunt. Haud tamen inficior, Cyrillum cum Patribus permultis confirmationem interdum in actione baptismi comprehendisse: seu quoniam ipsa baptismi perfectio & complementum est; seu potius quoniam uno tempore cum baptismo conferebatur; ac baptismi nomine generalius sumto includebatur quidquid illud comitaretur & consequeretur. Eodem quoque modo eademque ratione Eucharistiæ quoque bona & fructus nonnulli Patres in baptismi actione & effectu complectuntur: quod Albertinum sæpe fefellit, ad ipsum baptisma proprie dictum referentem, quod de sacra communione, post baptismum & confirmationem in ipsa paschali vigilia Neophytis data dictum fuit.

De Johannis baptismi efficacia, & christiani baptismi super ipsum excellentia.

Cyrillus cum multis Johannis baptismo remissionem peccatorum attribuit.

60. Johannis baptismo Cyrillus vim remittendi peccata & ab igne æterno liberandi attribuit. Cat. 3. n. 7. sic loquitur de suscipientibus illud baptisma. *Primum ostendebant vulnera* (per confessionem peccatorum;) *deinde ille medicamenta apponebat, & redemtionem ab igne æterno credentibus conferebat.* quod scripturæ authoritate probare satagit. Idem cat. 20. num. 6. *Nemo ergo putet baptisma in remissionis peccatorum duntaxat & in adoptionis gratia consistere; sicut erat baptismus Johannis, quod solam peccatorum remissionem conferebat.* Non hæc Cyrillo singularis opinio, sed ipsi cum antiquissimis & nobilissimis Patribus communis. Ita censet Eusebius Cæsar. lib. 9. demonst. cap. 5. pag. 430. & in Isaiæ cap. 35. ℣. 2. Juvencus hist. evang. lib. 1. ℣. 367. & lib. 3. initio: Hilarius, qui in Ps. 118. litt. 3. n. 5. supponit Johannis baptismo datam peccatorum remissionem, quemadmodum per baptismum Christi: Optatus lib. 5. n. 5. qui & Johannis baptisma ante resurrectionem Christi collatum, iteratum fuisse negat: Basilius hom. 13. pag. 409. & lib. 1. de bapt. cap 2. pag. 559 Greg. Naz. orat. 32. pag. 694. Gregorius Nyss. homil. in Basilium fratrem pag. 482. Ambrosius, qui in Ps. 37. num. 3. per illud baptisma, *hominem peccatum omne deposuisse docet, ne obnoxius incipiat esse suppliciis.* Prudentius poëta in hymno jejunantium stropha 15. ℣. 960. Paulinus poëmate 6. ℣. 263. & seqq. Cyrillus Alexandr. Thesauri assert 11. pag. 106. quamquam contrarii aliquid habere videatur in Johan. lib. 2. pag. 157. Basilius Seleuciensis, orat. 18. pag. 103. Petrus Chrysologus serm. 13. Author sermonis de Theophania apud Chrysost. tom. 6. pag. 253. Titus Bostrensis qui in Lucæ 3. caput ait: *Johannis baptisma licet peccatorum remissionem adjunctam habebat, non eam tamen ex se habebat, sed ex pœnitentia.* Di-

ſtinguit hic author vim ſacramenti, ut loquuntur Theologi *ex opere operato, & ex opere operantis*; ſolam hanc poſtremam dimittendi peccata virtutem Johannis baptiſmo adtribuens. eademque forte nonnullorum, quorum nomina ſupra retulimus, ſententia fuerit. Multos tamen ex eis hac ſubtilitate omiſſa nulloque facto diſcrimine, eodem modo quo per baptiſmum Chriſti, dimitti Johannis baptiſmo peccata cenſuiſſe, diſerta eorum teſtimonia dubitare non ſinunt. in his Cyrillum poſſumus accenſere. Hanc ſententiam Auguſtinus, qui cum Patribus permultis authoritate & antiquitate graviſſimis adverſariam tuetur, improbare non audet, ac ſequi permittit; tantum, ne par Johannis baptiſmo cum Chriſti baptiſmate vis & poteſtas adtribuatur. Sic ille lib. 5. de bapt. cont. Donat. cap. 10. n. 12. *Si baptiſmo Johannis peccata dimittebantur, quid amplius præſtare potuit baptiſmus Chriſti eis, quos Paulus poſt baptiſmum Johannis Chriſti baptiſmo baptizari voluit? Tamen, ne quiſque contendat etiam in baptiſmo Johannis dimiſſa eſſe peccata, ſed aliquam ampliorem ſanctificationem eis quos Paulus juſſit denuo baptizari per baptiſmum Chriſti fuiſſe collatam, non ago pugnaciter.* Auguſtini ratio omnes qui ſequuti ſunt Theologos ita commovit, ut deſerta in ſcholis jam dudum illa opinio ſit, quæ baptiſmo Johannis remittendi peccata vim adjudicat. Sed in notanda oppoſita ſententia, eadem moderatione qua Auguſtinus, uſa eſt ſynodus Tridentina ſeſſ. 7. can. 1. Cum enim non ignoraret eam à graviſſimis Patribus olim propugnatam fuiſſe, unum illud in fidei definitione proſcripſit, quod unanimi Patrum omnium, etiam qui Johannis baptiſmate remitti peccata docuerunt, aſſenſu & conſpiratione proſcriptum erat: nimirum *baptiſmum Johannis eamdem vim habuiſſe cum baptiſmo Chriſti.* Nihil certe à Cyrilli ſententiâ magis alienum.

Nullius erroris notanda hæc ſententia.

Variæ, Cyrilli ſententiâ chriſtiani baptiſmi ſupra Johannis baptiſmum prærogativæ.

61. Eam enim inter ambo baptiſmata differentiam conſtituit, quæ inter eorum authores Johannem & Chriſtum. Cat. 3. n. 9. *Quid amplius de homine verba faciam? magnus Johannes, ſed quid is ad Dominum? vox quidem eſt altiſona, ſed quid ad verbum? Bonus ille qui in aqua baptizat; ſed quid ad illum qui baptizat in Spiritu ſancto & igne? Spiritu-ſancto & igni baptizavit Apoſtolos ſalvator, quando factus eſt repente de cœlo ſonus*, &c. Primum hic adumbrat utriuſque baptiſmi diſcrimen, & primam chriſtiani baptiſmatis ſuper Johannis baptiſmum prærogativam, quod ille Spiritum-ſanctum conferat, alter non conferat. Id docet cat. 17. n. 8. *Johannes ad hoc ſanctificatus eſt ut Dominum baptizaret, non conferens ſpiritum, ſed eum qui ſpiritum conferebat adnuntians*, & cat. 20. num. 6. Johannis baptiſmi vim ſola & nuda peccatorum remiſſione concludens, Chriſti baptiſmo ut proprios effectus attribuit Spiritus ſancti donum, & adoptionis gratiam, quæ quidem pro uno habere videtur; & communicationem paſſionum Chriſti. Donum illud ſancti-Spiritus baptiſmo Chriſti proprium, nihil mihi videtur aliud præter gratiam confirmationis. Illud enim donum eſt quod Apoſtolis in die Pentecoſtes conceſſum eſt; ut ipſe ſignificat jam citato catecheſis tertiæ

Prima Spiritus-ſancti donum conciliat.

A loco. Sed inquies donum illud alienum eſt à baptiſmo, diſtinctumque ab ipſo ſacramentum eſt: quamobrem nullam poteſt baptiſmi noſtri ſuper Johannis baptiſmum exſuperantiam conſtituere. Reſpondetur primò, in comparatione utriuſque baptiſmi, Cyrillum ſcripturæ veſtigiis inhærentem non ſolum baptiſma ſtricte & proprie dictum reſpicere; ſed illud omnibus ſuis adjunctis & appendicibus comitatum; quorum confirmatio eſt, quæ ſacramentorum alterum eſt quo prius perficitur & conſummatur. Et ſane B quoties vel Johannes ſuum comparat baptiſmum cum baptiſmo Chriſti, Math. III. 11. Marc. 1. 8. Luc. III. 16. Johan. I. 33. vel ſuum itidem Chriſtus cum Johannis baptiſmo, Act. I. 5. vel Paulus utrumque, Act. XIX. 2. 7. omnes præcipuam Chriſti baptiſmatis excellentiam in dono Spiritus-ſancti, Apoſtolis in die Pentecoſtes dato, & nobis poſt baptiſmum per impoſitionem manuum communicato conſtituunt. Secundò, licet ad baptiſmum proprie dictum, quod aquæ perfuſione abſolvitur confirmationis gratia non pertineat; ad eamdem tamen ille jus nobis C tribuit ac proxime diſponit, quod Johannis baptiſmus non præſtabat. Tertiò, quamquam in dono Spiritus-ſancti ſpecialius ac præcipue ſpectetur gratia confirmationis, ſunt tamen alia ejuſdem Spiritus-ſancti dona per baptiſmum proprie ſtricteque ſumtum communicata; ut remiſſio, & abolitio integra peccatorum; characteris impreſſio, adoptionis conciliatio, de quibus modo dicetur. n. 62. 63. Objectio altera: ſi Johannis baptiſma Spiritus-ſancti donum non conferebat, quomodo remittebat peccata? Jam reD ſpondi donum illud Spiritus-ſancti baptiſmo negatum, ex Cyrilli mente primo ac præcipue confirmationis gratiam eſſe; deinde alia ejuſdem dona Chriſti baptiſmo ſtricte ſumto propria quæ infra deſcribentur. Cum autem remiſſio peccatorum ſine Spiritus-ſancti operatione, Cyrilli etiam ſententiâ, perfici non poſſit, Johannis baptiſmus qui illam conferebat, non poterat ex eodem omnino donis Spiritus-ſancti carere. Remiſſio peccatorum animæ ſanctificatio eſt. Atqui Cyrillo pronuntiante Spiritus-ſanctus reE rum omnium ſanctificator eſt; cat. 16. num. 3. cat. 17. n. 2. Ait Apoſtolos peccatorum *in virtute Spiritus-ſancti* condonandorum poteſtatem accepiſſe, cat. 14. n. 22. idem ex ejus ſententia de Johanne dicendum. Spiritui-ſancto in auditores baptiſmatis tempore venturo tribuit, quod ſpinas peccatorum conſumturus in eis ſit, & animam nitentem ac ſplendidam redditurus, cat. 17. n. 15. eidem igitur remiſſionem peccatorum adhibuit.

Objectio prima.

Reſponſio.

Objectio ſecunda.

Reſponſio.

62. Secunda chriſtiani baptiſmi ſupra JohanF nis baptiſmum prærogativa à Cyrillo numeratur adoptionis donum, cat. 20. n. 6. Eadem Baſilii ſententia eſt: Ἰωάννης, inquit, ille hom. 13. pag. 409. ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας... Κύριος κηρύσσει βάπτισμα υἱοθεσίας. *Johannes prædicabat baptiſmum pœnitentiæ... Dominus prædicat baptiſmum adoptionis.* ſubjungit: *illud introductionis baptiſma*, εἰσαγωγικόν. *hoc perfectionis*, τελειωτικόν. *Illud, ſeceſſio à peccato; hoc, familiaris cum Deo conjunctio*, οἰκείωσις πρὸς Θεόν. Eadem laudatæ jam num. 60. de Theophania ora-

Aliæ chriſtiani baptiſmi excellentiæ. Secunda: Adoptionis gratia.

orationis author apud Chrysostom. tom. 6. pag. 253. qui Johannem sic loquentem inducit. *Ego pœnitentiæ prædicator, ille* (Christus) *adoptionis dator. Ego vos baptizo in aqua, tamquam vasa peccatorum sordibus inquinata præmundans: ille gratiæ unguentum infundet.* Ammonius in caten. in Johan. ad cap. 3. ℣. 26. ait Johannis baptisma voluntaria sincere pœnitentibus dimisisse peccata: Christi baptismum omnium peccatorum remissionem contulisse, ac præterea Spiritum-sanctum & adoptionis dignitatem. Sed illud quæritur, possit-ne à remissione peccatorum, adoptionis & familiaritatis cum Deo donum sejungi, iisque qui à peccatis mundati fuerint, jus cœlestis hæreditatis cernendæ negari? Nam peccata solum infusione charitatis dimittuntur, 1. Johan. III. 14. charitas verò Dei filios nos facit. ibidem ℣. 10. Primum, non agitur quo jure res natura conjunctas illi Patres separaverint. Satis separatas existimarunt, ut magnum propterea inter utrumque Johannis & Christi baptismum intervallum admitterent. Id ad cognoscendam de præstantia christiani baptismi supra baptismum Johannis traditionem sufficit: nec omnium hujusmodi dictorum pressius ac severius exigenda ratio est. Deinde non soli illi adoptionem à remissione peccatorum distinxerunt. Ita Isidorus Pelusiota lib. 3. epist. 395. *Ne existimes amice baptismum peccata duntaxat auferendi vim habere; verum etiam & adoptionis & divinæ cognationis, & innumerabilium aliorum, sive jam commemoratorum sive prætermissorum bonorum efficiens esse.* Ita Theodoretus Hæret. fabul. lib. 5. cap. 18. de baptismo loquens: *Non solum veterum peccatorum remissionem donat; verum etiam spem nobis inserit promissorum bonorum, & Dominicæ mortis ac resurrectionis consortes nos constituit, & sancti-Spiritus doni participationem largitur, & filios Dei facit.* Omitto eos qui medium inter gehennam & regnum cœlorum locum distinxerunt; quam multorum Patrum sententiam fuisse notum est, ut infra dicemus num. 65. illi remissionem peccatorum & liberationem à gehenna possent ab adoptione & jure cœlestis hæreditatis adipiscendæ suo jure sejungere; primumque baptismo Johannis, alterum Christi baptismo tribuere. Verum ab hac medii ac tertii loci distinctione Cyrillus abest longissime. quamquam Ambrosius qui ab eadem alienus videtur fuisse, in Ps. 37. n. 3. baptismo Johannis solam immunitatem à suppliciis tribuit; Christi baptismo præterea gratiam, hoc est, ut ego intelligo & Ambrosiani textus consequentia significant, jus ad vitæ cœlestis hæreditatem. Quod si utrasque res penitus discutiamus, licet divina nunc misericordia conjunctæ sint, magno tamen intervallo sejunctæ sunt. Cum enim sub Deo justo judice nemo, nisi mereatur, miser esse possit, id justis & pœnitentibus qui peccata absterserunt, eorumque remissione donati sunt, ex justitia debet Deus ne eos in gehennam præcipitet; hic Cyrilli aliorumque sententia baptismi Johannis, qui peccata dimittebat, effectus. Ut autem liberatis à gehenna, jus insuper ad cœlestis hæreditatis consequutionem attribuat; misericordiæ est. Quamquam enim justis operum bonorum merito vita

A æterna ex justitia debeatur, jus tamen illud non aliud, præter divinam eamque gratuitam & ejus ex beneplacito profectam promissionem, fundamentum habet. Augustinus in Ps. 32. num. 9. *Teneamus Deum fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem.* Quia tamen res natura separatæ, Deo volente conjunctæ sunt, ut qui remissionem peccatorum & sanctificationis gratiam accepit, suo jure tamquam Dei Filius æternæ vitæ hæreditatem exspectare possit; nec Cyrillum nec alios ejusdem sententiæ,
B ita remissionem peccatorum ab adoptione distinxisse putem, ut hæc segregata seorsim subsistere voluerint. quare quod de adoptione ad remissionem peccatorum in Christi baptismo addita docent, non de ipsa proprie & stricte dicta adoptione, quæ in remissione peccatorum includitur, intellexerim; sed de solemni ejus declaratione & obsignatione. Id ut, omissis cæteris, de Cyrillo sentiam facit, quod illud adoptionis donum à peccatorum remissione distinctum, sacramento chrismatis proprium facere videatur, ut supra
C dixi num. 58. Qui ergo baptismum solum sine chrismate accepisset, quod iis contingebat qui in oppidis vel pagis à presbytero vel diacono baptizabantur, *cat. 17. n. 35.* is adoptionis dono tamdiu caruisset. Hunc tamen solo baptismo accepto, Christo insitum, & participem mortis Christi factum jus ad ejusdem resurrectionis gloriosæ participationem consequutum docet cat. 20. n. 7. jus illud sine adoptione esse non potest. Simile jus ad gloriam adquisivisse qui & liberationem à gehenna per Johannis baptismum
D adeptus esset, necessario debuit existimare Cyrillus; qui cum nullum medium inter gehennam & regnum cælorum agnoscat, eum qui à gehenna liberatus sit, regno cœlorum idoneum necessario debet confiteri. In hoc autem ad regnum jure adoptionis potissimum sita prærogativa est.

Tertia christiani baptismi prærogativa: communicatio Christi passionum & resurrectionis.

63. Strictim absolvo cæteras ex Cyrilli mente christiani baptismi supra Johannis baptismum prærogativas; quæ quidem ad baptismum proprie dictum pertinent. Tertia itaque consistit in imitatione mortis, sepulturæ, & resurrectionis Christi; per quam ejus passionum meritum &
E effectus nobiscum communicatur: ita ut Christo insiti per similitudinem mortis ejus à nobis in baptismi actu expressam, jus & spem communicandæ quoque gloriosæ resurrectionis ejus adipiscamur, *cat. 20. n. 6. & 7. & cat. 3. n. 12.* hoc munere caruit Johannis baptisma, ibid. num. 6.

Quarta: Characteris impressio.

Quarta est, characteris impressio: quem si Johannis baptismus animæ impressisset, non fuisset iteratus. Characteris verò impressionem ad Spiritum-sanctum pertinere docet Cyrillus, cat. 3. n. 3. cat. 4. n. 16. cat. 16. n. 24. &c. cat. 17. n. 35.
F En igitur donum Spiritus-sancti à confirmatione distinctum, quod Johannis baptismo negatum baptismi proprie dicti effectus est.

Quinta: plena peccatorum quoad pœnas & maculas abolitio.

Quinta prærogativa. Cum Johannis baptismus Cyrilli sententiâ nudam & solam remissionem peccatorum præstaret, quam non idcirco sequeretur maculæ cujusdam post peccatum dimissum superstitis, & pœnæ vel in Purgatorio vel in igne judicii luendæ abolitio; baptismus Christi, idemque solus omnes peccatorum cicatrices & notas in anima & corpore etiam post sanationem

residuas abolet, *cat. 18. num. 20.* omnem apud Deum delictorum memoriam abstergit, *cat. 15. num. 23. cat. 3. num. 15.* homo velut resuscitatus ac conformatus Christo, nihil veteris hominis retinet, *cat. 3. num. 12. cat. 20. n. 2.* Hanc plenam peccatorum purgationem Spiritui-sancto tribuere videtur, in Apostolis primum die Pentecostes effectam, deinde in nobis simili ejusdem spiritus illapsu efficiendam *cat. 17. n. 15.* ut hunc quoque effectum Johannis baptismo tributum à Cyrillo dicamus nihil nos cogit. contra solius Christi baptismi esse ait, *cat. 18. n. 20. & cat. 15. n. 23.* & alioqui hunc Christi mortis & resurrectionis in eo expressæ effectum esse non obscure indicat, citatis ex cat. 3. & 20. locis. Alias, præclare agitur cum baptismo Johannis, si eamdem vim illi cum nostro pœnitentiæ sacramento tribuamus. at Patres multi quos ad cat. 18. n. 20. nota b. citavimus, huic sacramento cicatricum abolitionem vel plane negant, vel adtribuere non audent: quorum sententiæ suffragari videtur Cyrillus, hunc solius baptismi effectum esse affirmans.

De omnimoda baptismi ad salutem necessitate.

Cyrillus solos martyres sine aquæ baptismo salutem consequi docet.

64. Tantæ ad salutem necessitatis baptismum re & effectu susceptum existimavit Cyrillus, ut solis martyribus sine aqua regni cœlestis ingressum aperiat. Ita cat. 3. n. 10. *Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum accipiunt.* & num. 4. adducto Christi testimonio: *Nisi quis natus fuerit denuo ex aqua & Spiritu-sancto, non potest introire in regnum Dei;* ait *sine ambobus*, aqua nimirum *& spiritu*, neminem *posse perfectionem consequi.* ac subjicit: *Neque si quis aqua baptizetur at spiritum non accipiat,* (pravæ videlicet animi inductionis causa, procat. n. 2. cat. 17. n. 36.) *gratiam perfectam habet: neque, si quis etiam virtutum operibus instructus signaculum per aquam non recipiat, ille cœlorum regnum ingressurus est.* Vehementer cupiam hæc de eo, qui se justum putans baptismum contemnat, intelligere. Sed quo tamdem modo, cum infra in exemplum producat Cornelium, baptismatis sane non contemnentem? & quo pacto eum qui illud contemnat virtutum operibus instructum, ἐνάρετος τοῖς ἔργοις, vocaret; cum dicat eadem cat. n. 10. *Si Filius Dei est baptizatus, ecquis baptismum poterit salva pietate contemnere?* Deinde in citato ante ex n. 4. loco, sententiam suam asperam fatetur, *audax videatur hæc oratio, sed non mea:* cujus asperitas nulla respectu adultorum erit, si votum ac desiderium baptismi, non secus ac martyrium, baptismi defectum suppleat. Hanc sententiæ asperitatem non mitigat: contra probat tum authoritate Christi *qui eam sententiam tulit*; tum Cornelii exemplo, qui quamquam *justus vir & angelorum visione dignus habitus, precibus* & eleemosynis acceptus Deo; insuper post adventum Petri ad eum cœlitus missi, Spiritus-sancti, linguarum & prophetiæ dono dignatus, & in anima per fidem regeneratus, baptizari tamen jussus est, ut corpus quoque per aquam gratiæ particeps efficeretur. Hujus sententiæ rationem repetit cat. 3. n. 10. & cat. 13. n. 21. duplici ex causa, 1°. ex eo quod, Christi

A latere post ejus mortem in cruce perfosso, fluxit sanguis & aqua, duplicis baptismatis, nec plurium, symbolum. Id Patrum turbam sequutus pronuntiavit. 2°. ex necessitate confessionis fidei; quæ cum in baptismo rogantibus Ecclesiæ ministris fiat, in martyrio fit rogantibus tyrannis.

Cyrilli sententia cum multis Patribus ipsi communis.

65. Non hæc propria & singularis Cyrilli animo insedit opinio. Citantur in eam rem aut citari possunt auctor Recognitionum sub nomine S. Clementis lib. 1. n. 55. & lib. 6. n. 8. author Clementinarum homiliarum, homil. 11. n. 25. & 26. Gregorius Naz. orat. 40. pag. 652. & com-
B mentator ejus Nicetas in eum locum. Gregor. Nyssenus tom 2. *oratione* in differentes baptisma pag. 126. Chrysostom. homil. 24. in Johann. pag. 159. & hom. 62. pag. 402. & homil. 3. in epist. Pauli ad Philipp. pag. 32. & 33. author sermonis *de cæco nato & latrone* apud eumdem tom. 6. pag. 441. & author sequentis homiliæ *in triduanam resurrectionem*, pag. 445. Gennadius de ecclesiast. dogmatib. cap. 41. Fulgentius lib. 3. de veritate præd. & grat. cap. 19. in libro de fide
C ad Petrum cap. 3. num. 41. & in epistola ad Ferrandum de baptismo Æthiopis cap. 2. Arnobius junior in Ps. 129. Hesychius lib. 2. in Levitic. ad cap. 6. ℣. 27. author. histor. de Barlaam & Josaphat. cap. 8. Rabanus Maurus, qui lib. 4. de univers. cap. 10. Gennadii sententiam laudat & probat. Eadem ad Orientales sectas doctrina pervenit. Johannes patriarcha Alexandrinus Jacobita, laudatus à clarissimo viro, locupletissimoque universæ eruditionis penu, Eusebio Renaudot tom. 5. Perpetuitatis fidei lib. 2. cap. 2. de
D adulto sine baptismi gratia decedente rogatus, respondet illum etiamsi Jeremiam precibus, Jobum eleemosynis, Abraham hospitii gratia superarit, in flammas gehennæ præcipitatum iri. His addi possent ii, qui duplicem tantum aquæ & & sanguinis baptismum distinxere: ut Tertullian. de baptismo cap. 13. Cyprian. de Exhort. martyrii pag. 168. Hieronymus lib. 13. in Isaï. cap. 48. ℣. 21. Prudentius hymno de miraculis Christi stroph. 29. & Peri-Stephanon carm. 8. ℣. 15. & seqq. Ii quoque, qui cum alibi disertis testi-
E moniis doceant baptismum expetitum ad salutem sufficere; aliis tamen in locis, sive sibi ipsi contradicentes, sive ad præsentem quæstionem non adtendentes, generales de omnimoda baptismi re suscepti ad salutem necessitate sententias protulerunt. Quem in locum abeant ii qui nulla sua culpa baptismi expertes ex hac luce secesserint, non inter eos omnes convenit. Alii gehennæ nulla misericordia addicunt. Gregorius uterque Nazianzenus & Nyssenus, & Nicetas medium quemdam ut felicitatis ita & supplicii ex-
F pertem locum eos excipere docent. Ambrosius lib. 2. de Abrah. cap. 11. n. 84. *infantem* & adultum *aliqua præventum necessitate*, ne baptismum suscipiant, à regno cœlorum excludit; & subdit.: *Habeant tamen illam opertam pœnarum immunitatem: nescio an habeant regni honorem.* In eodem fortassis ordine locari possunt, qui infantes sine baptismo decedentes in hoc medio loco constituunt: ut author quæstionum ad Antiochum quæst. 115. tom. 3. Athanas. pag. 296. Severus Antiochen. Catena in Johan. ad cap. 3. ℣. 3.

Cosmas Ægyptius lib. 7. pag. 295. Author quæstionum ad orthodoxos apud Justinum quæst. 13. &c. Sed ab ea causa Cyrillus abest longissime. Duas enim tantum post extremum judicium, hominum sortes novit, gehennam & regnum cœlorum. Vid. cat. 15. n. 26. cat. 18. num. 19. & cat. 1. n. 2. quo loco ait: *Sancto ac ratione prædito Christi gregi accenseamini, ut olim ad ejus dexteram segregati paratam vobis vitam hæreditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas adhærescit, illi à sinistris constituentur; eo quod ad gratiam Dei, quæ in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint.* superest ergo ut igni æterno addicat eos quibus baptismus nulla sua culpa defuerit.

Cyrilli sententia [illegible] ipsius repugnans.

66. Quam ego sententiam omnibus ejus dictis ac decretis adversantem comperio. Primò enim cat. 18. n. 31. statuit: *Cum hominum summe amans sit Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressus in vitam æternam januas aperuisse: ut omnes, quantum in ipso est eâ nullo impediente perfruantur.* Sed is, qui ad suscipiendum baptismum legitime præparatus, eo nulla sua culpa privatur; nullum ex se ad vitam æternam adfert impedimentum, peccatorum pœnitens, baptismum expetens, eumque quantum in se est recipiens. Deus ergo solus impedit ne ad vitam æternam perveniat. Inter eas, quas longo ordine Cyrillus enumerat n. 30. à Deo subministratas vitæ æternæ obtinendæ rationes, recenset mandatorum observationem, secessionem à peccato, omnium derelictionem propter Christum, fidem. Atqui fieri potest ut omnia hæc impleverit, qui sine baptismo, morte præventus decesserit. Secundò. Desiderium efficax bonorum operum efficiendorum, cum ipsa opera morte ac necessitate præoccupati exsequi prohibemur, sufficere, ac fidem ipsorum vicem adimplere docet cat. 13. n. 31. de pio agens latrone, sicque de eo loquentem Christum inducit. *Vult justa opera facere latro, sed mors eum præoccupat. Non tantum opus moror, sed & fidem acceptam habui.* Desiderium igitur baptismi, baptismi ipsius locum tenere debet; eoque favorabilior hominis baptismo nulla sua culpa privati causa est; quod non, sicut latro, recens conversus sed longo forte bonorum operum exercitio probatus sit, ac *virtutum operibus instructus*, ut loquitur Cyrillus cat. 3. n. 4. cum tamen à regno cœlorum propter baptismi defectum illum excludat. Tertiò, cat. 5. n. 5. ait Abrahamum, cum filium sacrificaturus colligarit & lignis imposuerit, *voluntate* ac merito *sacrificasse*, Deo sacrificii exsecutionem impediente. Nonne similiter martyrii voluntate ac desiderio, ac sincera animi præparatione, martyrii ipsius meritum comparari potest? Ambros. lib. 2. de Isac cap. 8. n. 76. *Cujus*, inquit, (mortem martyrum intelligit) *non est impar charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, ut auferat meritum delictorum.* Hanc ad martyrium præparationem, quæ martyrii meritum contineat, supponere possumus in homine, qui baptismi gratia nullo suo vitio ac negligentia fraudetur: Cyrillus autem non dubitat martyrium vicem baptismatis adimplere. Quartò. meritum & vim ad salutem sive baptismi suscepti sive martyrii Cyrillus ponit in fidei confessione, ut ex ipso vidimus sup. n. 64. Atqui homo nulla sua culpa baptismo privatus, potuit fidem confiteri vel coram Tyrannis aut hæreticis, aut alioqui fidei inimicis, vel in Ecclesia coram sacerdotibus symbolum recitando. Habere igitur debet vel martyrii vel baptismi meritum. Ea me permovent ut credam, quod si Cyrillus his suis principiis adtendisset, aut specialius de causa hominis sine baptismo nulla sua culpa decedentis rogatus fuisset; responsurum illum fuisse, hominem illum si alioqui peccata digne emendasset, salutis expertem non futurum. De Ambrosii & Augustini circa expetiti baptismatis sufficientiam sententia dubium nullum esse potest. Vix tamen apud Cyrillum expressiores occurrunt adversus eam opinionem sententiæ. Ambrosius lib. 2. de Abrah. cap. 11. n. 79. *Nemo adscendit in regnum cœlorum nisi per aquam baptismatis*, & n. 84. *Nisi quis renatus fuerit*, &c. *Utique nullum excipit, non infantem, non aliqua præventum necessitate.* In Ps. 118. serm. 3. num. 14. triplicem baptismum distinguit: Ecclesiæ baptismum per aquam & Spiritum-sanctum; baptismum sanguinis; & baptismum ignis purgatorii in die judicii. De mysteriis cap. 4. n. 20. *Credit etiam catechumenus in crucem D. Jesu. Sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec gratiæ spiritualis munus haurire.* Augustinus quoque multa habet suæ ipsius sententiæ de sufficienti ad salutem baptismi voto contraria. Serm. 4. n. 9. cap. 8. *Catechumenos usque ad baptismum persequuntur peccata.* Tract. 13. in Johan. n. 17. *Quantumcumque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat, non illi dimittitur, nisi cum venit ad baptismum.* De symb. ad catechumenos tract. 1. cap. 8. n. 15. *Catechumeni quamdiu sunt, super illos sunt peccata eorum.* Serm. 27. n. 6. pro occulto Dei judicio habet; quod *ille cum catechumenus bene vixerit, subita ruina mortuus est & ad baptismum non pervenit.* Epistola 228. consultus de pastorum fuga tempore persecutionis, notat eo tempore potissimum ad Ecclesiam concurri solere, cum alii baptismum, alii in pœnitentia constituti vel admissorum peccatorum conscii, absolutionem à peccatis requirant: tum ne ministri huic necessitati desint, eos considerare jubet n. 8. *Quantum exitium sequitur eos qui de isto seculo vel non regenerati exeunt, vel ligati. quantus luctus fidelium, qui eos secum in vitæ æternæ requie non habebunt.* Idem tamen longe ante lib. 4. de baptismo cap. 22. n. 29. expresse declarat, *non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis; si forte ad celebrandum mysterium baptismi, in angustiis temporum succurri non potest.* Nihil prioribus Augustini & Ambrosii testimoniis apud Cyrillum expressius. potuisset ergo, si quæstionem nostram accuratius examinasset, à sua sententia discedere.

De baptismo expetito silet.

De baptismo ab hæreticis collato.

Cyrillus nullum & invalidum censuit hæreticorum baptisma.

67. Hunc Cyrillus nullum & invalidum, & ab Ecclesia iterari declarat his procat. num. 7. verbis: *Non licet bis aut ter lavacrum suscipere... Unus enim Dominus, & una fides, & unum bap-*

tisma. Hæretici namque solummodo rebaptizantur; siquidem prius illud baptisma non erat. In his verbis duo distinguenda: Cyrilli opinio de invalido hæreticorum baptismo, & ecclesiæ Jerosolymitanæ in illis rebaptizandis usus. Hæc inquam, distinguo. potuit enim Cyrillus generalem sibi de nullo & casso hæreticorum omnium baptismo informare sententiam, ex eo quod nonnullos in sua Ecclesia viderit, dum ad catholicam revertuntur, rebaptizari. Primum itaque de Cyrilli sententia ago. Vix dubitari potest quin generalem de omnibus hæreticis sententiam pronuntiet. hoc enim testimonio, quo revera ille error evertitur, *unus Dominus, una fides, unum baptisma*, ad eumdem errorem confirmandum utitur cum Cypriano: concludens, sicut extra Ecclesiam nec vere Dominus colitur, nec reperitur vera fides, ita nec verum ac ratum baptismum inveniri. Non utar hoc loco ad excusandum Cyrillum eâ defensione, quam Theodorus Studita lib. 1. ad epist. 40. ad Constitutiones Apostolicas & Basilium adhibet, cum ambo hæreticorum baptisma rejiciunt: nimirum *Apostolico canone eos hæreticos vocari, qui in nomen Patris & Filii & Spiritus-sancti nec baptizati sint nec baptizent.* Alienam enim à Cyrillo censeo insuetam hanc ac restrictam hæresis notionem; nec ab eo reprobatum universim hæreticorum baptismum miror. Celebratum revera jam fuerat plenarium illud concilium tantopere apud Augustinum decantatum, quo agitata Stephanum inter & Cyprianum de valido invalidove hæreticorum baptismate contentio finita erat. sive enim Arelatense, sive Nicænum, obscurum illud concilium dixeris, utrumque jam dudum terminatum fuerat. Verum longe etiam post illa tempora notum est multos Patres hæreticorum baptisma pro nullo habuisse; sive nondum satis cognita & evulgata in Oriente hujus plenarii concilii definitio, quod de Arelatensi concilio dictum sit; sive non satis diserta expressaque visa sit, quod ad concilium Nicænum pertinet. Cum enim in eo Novatiani revertentes sine novo baptismo recipi jubeantur can. 8. sequitur revera baptismum hæreticorum non esse ob unam causam hæresis nullum; sed potuit illa consecutio non attendi; præterea non deerat exceptioni locus, cum Novatiani passim pro schismaticis magis quam pro hæreticis haberentur, ratamque baptizandi formulam nec verbis nec mente corrumperent. Nam plurimis visum est, non solam quæ verbo fiebat, sed eam quoque, quæ prava duntaxat interpretatione inducebatur, formæ baptismalis corruptionem, irritum & nullum baptismum efficere. Ita sensisse videtur Athanasius orat. 2. n. 42. & 43. aiens multas hæreses in baptismo SS. Trinitatis personarum nomina quidem pronuntiare: verum cum recte non sentiant, inutilem esse quam donant aquam. Nicæno ille concilio interfuerat. Optatus, quamquam Affricanus, quam provinciam proprie respiciebat Arelatensis concilii canon 8. Optatus inquam Milevitanus lib. 1. cont. Parmenianum n. 12. schismaticorum baptisma probans, hæreticorum diserte rejicit. At lib. 2. n. 8. & lib. 5. n. 1. & 3. omne datum in nomine Trinitatis baptisma probare videtur, modo tamen adsit recta (ex parte saltem suscipientis quem *credentem* vocat, ab *operante* seu ministro distinguens) in eamdem Trinitatem fides. Quam quidem suscipientis fidem cum tam studiose requirit, videtur ad mentem concilii Arelatensis facere. Basilius epist. 1. canonica can. 1. pag. 20. cum parasynagogarum baptismum admittat, schismaticorum pro consuetudine locorum recipi vel rejici jubeat; hæreticorum constanter uti nullum cassumque repudiat, tametsi in Patrem & Filium & Spiritum-sanctum baptizent. Nazianzenus orat. 40. n. 25. pag. 637. quemvis baptismi ministrum probat, modo catholica fide informatum. S. Ephræm orat. de S. Basilio gr. ed. pag. 403. Arianos ait, cum Valentis filium parvulum (sexennis erat) baptizarent, *aqua baptizasse non spiritu.* Epiphanius Anacephalæosi n. 5. pag. 151. *aliquos ex catholicorum partibus, privata sibi factione conflata, præter Ecclesiæ consuetudinem & citra concilii generalis decretum, eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt iterum baptizare non vereri* ait; *cum ea res universalis synodi judicio decisa non sit.* Non ergo Nicænam synodum arbitrabatur causam illam finivisse. Ambrosius de mysteriis cap. 4. n. 23. *Non sanat baptismus perfidorum; non mundat, sed polluit.* Asterius Amasenus in Ps. VI. Monum. Eccl. gr. Coteler. tom. 2. pag. 61. parvulum ab hæreticis baptizatum, *non baptizatum sed in hæresim immersum*, & ab ipso vitæ ingressu *naufragium jam passum esse decernit.* Hieronymus, quamquam in dialogo contra Luciferianos hæreticorum baptisma diserte defenderit, in multis tamen locis pro nullo irritoque habere videtur, ut in Ecclesiasten cap. 7. ℣. 27. lib. 1. in Oseam cap. 2. ℣. 5. & lib. 3. cap. 10. ℣. 10. & cap. 13. ℣. 4. & in Ephes. cap. 4. ℣. 6. Hæc ad excusandam Cyrilli opinionem abunde sufficiunt: quam certe, si non citius, saltem anno 381. correxit, cum in concilio Constantinopolitano unà cum cæteris Patribus, canone 7. multos ex hæreticis sine baptismate novo recipi decrevit. De ecclesiæ Hierosolymitanæ ante hæc tempora in rebaptizandis hæreticis usu, jam pauca.

Num o[...] nes pro[...] hæretic[...] ecclesia H[...] rosol[...] tana rebap[...] tizarent.

68. Hanc ecclesiam repræsentabat olim Firmilianus ad Cyprianum scribens, uti diversis in consuetudinibus ac præcipue circa celebrationem Paschatis à Romana dissidentem. Non refert utrum in baptismatis hæreticorum causa eadem quoque diversitas locum haberet, cum tamen id esset de quo agebatur: silentiumque illud nonnullam subministrat contrarium præsumendi causam. quamquam exemplo, quod in ipsum retorquere in promtu esset, non videtur usurus fuisse Firmilianus. Eusebius tamen lib. 7. hist. cap. 2. de nata inter Asianos & Romanum pontificem controversia circa baptismum hæreticorum, agens ait *antiquam consuetudinem invaluisse, ut in hominibus ad catholicam reversis sola manuum impositio cum precationibus adhiberetur.* Id sine dubio ex provinciæ suæ Palæstinæ usu æstimabat. At constit. Apostol. ad usum ecclesiarum Syriæ & Palæstinæ maximam partem *expressæ* lib. 6. cap. 15. baptismum hæreticorum uti nullum rejiciunt. Ut ut sit, ecclesiam Hierosolymitanam Nicæni concili decretis adhæsisse merito jure supponitur; quosque concilium illud hæreticos sine novo baptismate recipi jubet, non rebap-

rebaptizasse. Pauci in ea se ad conversionem offerebant hæretici, qui non vitiato baptismo uterentur. Nullos alios ab hæreticis conversos notat Cyrillus præter Manichæos, quos ad baptismum unà cum cæteris præparabat cat. 15. n. 15. quo loco ad eos sermonem convertens ait: *Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent*, &c. quæ ad conversos jam dudum, ac fidelibus diuturno tempore aggregatos, non videntur dici potuisse. At Manichæi baptismum habuerunt à legitimo Ecclesiæ ritu adeo discrepantem, ut etiam quæstio sit non facile explicabilis, num omnino baptismum agnoscerent. Eorum certe baptismus tanta impuritate ac fœditate contaminatus erat, ut ne illius modum enarret, pudore se prohiberi Cyrillus dicat cat. 6. n. 33. Cum totis catechesibus Manichæos præ oculis habeat, studioseque omni loco exagitet, quod in nullis aliis hæreticis facere deprehenditur, concludi inde possit hos pene unos hoc tempore in Jerosolymitana parœcia conspectos. Fuisse Marcionistas in Palæstina testis est Epiphanius hæresi 42. num. 1. deque eorum conventiculis ac Dominicis loquitur Cyrillus cat. 18. n. 26. eos cum Manichæis conjungens. De Marcionistis dubia res num consuetam baptismi formam commutarint. Horum baptisma Basilius epist. 1. can. 1. ab initio rejectum testatur sicut Manichæorum, Valentinianorum & Pepuzenorum; aitque epist. 2. can. 47. Marcionistas ab Ecclesia [sua] non recipi, nisi in nostrum baptismum baptizati fuerint. inde non injuria dubitatur num vera baptismi formula uterentur. Hanc certe, Cyrilli sententiâ, si non verbis, at mente & intelligentia gravissime corrumpebant: unius Trinitatis loco tres Deos prædicantes cat. 16. num. 4. & 1. Patremque & Spiritum-sanctum, quorum in nomen baptizamus, à creatore mundi & spiritu qui prophetas inspiravit separantes. Quæ quidem secundum intelligentiam baptismalis formæ corruptio, sufficiens ut vidimus n. 67. nonnullorum opinione rebaptizationis fundamentum. Nihil itaque miri si, quod tamen nullo monumento probari potest, Jerosolymis rebaptizarentur Marcionistæ. Cataphrygum quoque seu Montanistarum & Pepuzenorum meminit Cyrillus cat. 16. num. 8. quos concilium Nicænum can. 19. Laodicenum can. 8. & CP. can. 7. novo cum baptismate admitti præcipiunt. nec mirum, si non sensu solum, verum etiam verbis, in Patrem & Filium & Montanum baptizabant, ex Basil. epist. 1. can. 1. Sabellianos ex nomine sæpe appellat Cyrillus; Paulianistarum errorem aliquando, nomen nunquam recenset. Hos concil. Nicænum can. 19. illos CP. can. 7. ad Ecclesiam revertentes baptizari jubent. Nihil de veteribus hæreticis ab Cyrillo commemoratis dicam, Simone, Mago, Menandro, Basilide, Gnosticis, Valentinianis, &c. quorum illa ætate pene exstinctæ hæreses, adhuc vitiata vel verbis vel intelligentia certe baptismi formula utentes. Arianos Cyrillus à diversis exsiliis redux sine dubio multos in Ecclesiam recepit: eorumque multos ab invasoribus ecclesiæ suæ Arianis baptizatos offendit. at eorum nullos novo baptismate initiasse legitur:

A se seque supponendus est conformasse legi per totam Ecclesiam constitutæ, ut sola Nicæni concilii subscriptione, eaque professione quod Spiritus-sanctus creatura non sit, reciperentur. Præceptum id erat in conc. Alex. sub Athanasio an. 362. & à Paulino Antiocheno assensum. à Basilio epist. 203. pag. 222. & à Liberio post concilium Ariminense, teste Siricio epist. 1. ad Himerium Tarracon. can. 7. *quod*, inquit Siricius, *totus Oriens Occidensque custodit.* Pneumatomachos Cyrillus an. 380. agente Melania & Ruf-
B fino, Ecclesiæ reconciliavit. ambo Romanæ ecclesiæ consuetudinibus adstricti, rebaptizari eos nec probavissent nec assensissent. Idem eodem tempore suam schismaticis Apollinaristis per Gregorium Nyssenum communionem offerebat: novus sane baptismus non proponebatur. Ex his omnibus id probatum & confectum reor, ecclesiam Jerosolymitanam tempore Cyrilli, ac Cyrillum ipsum, non omnes ad Ecclesiam revertentes hæreticos baptizasse: nec probari posse alios ab eis rebaptizatos, præter eos quos vel concilia de novo baptizari præcipiunt; vel vi-
C tiata saltem quoad sensum baptismatis formula usos esse constat.

CAPUT IX.

De reali Christi præsentia in Eucharistia & transsubstantiatione. in quo inanes Albertini ad elevandam vim testimoniorum Cyrilli argutiæ refelluntur. generales in Albertinianam respondendi rationem observationes.

D 69. EA testimoniorum Cyrilli pro utroque catholico dogmate multitudo, ac perspicuitas est ab omni fuco aut ambage, aut metaphorico genere loquutionis aliena, ut è Protestantibus sinceriores sententiæ suæ adversarium se habere Cyrillum candide ingenueque profiteri æquitatis esse duxerint. Unus ex eis est, quem ego honoris causa nomino, Ernestus Grabius, cujus tamen Cyrillianæ sententiæ explicationi in omnibus assentire non possum: qua de re sub finem capitis 11. num. 91. nonnihil dicturus sum. Aliunde ea Cyrilli antiquitas & ecclesiæ Hiero-
E solymitanæ authoritas est, ut si catholicis dedatur, hæretici sibi causa cecidisse videantur. Quamobrem nullum non lapidem movit Albertinus ut Cyrillum nobis eriperet: salebrosisque in locis cum se versari non ignoraret, tantum nihilominus in speciem sibi sumit fiduciæ, ut nullo magis loco se jactet, adversariosque suos omnes bardos, stupidos, imperitos, nihil videre dicat. Ex illis est videlicet quibus nihil intra est oleum, nihil extra in nuce duri. Adeo perstrinxit
F oculos Thomæ Millesii jactantia hæc, ut abunde fracta ab illo existimans depromta à catholicis ex Cyrillo in protestantes tela; nihil in suis ad catecheses mystagogicas notis ad illa Cyrilli testimonia de se respondeat, sed verum illorum sensum ex Albertino requiri jubeat: cujus integrum caput secundum ex libro secundo *de sacramento* vel potius contra sacramentum Eucharistiæ, præclaræ instar appendicis ad calcem suæ Oxoniensis editionis appinxit. Mihi fidei quoque meæ vindicandæ exemplum dedit; ac

necessitatem imposuit, ne minus in propugnandis catholicæ doctrinæ præsidiis studiosus videar, quam ille in oppugnandis. Parato itaque in ejus editione toxico necessarium in hac nostra antidotum opponere officii mei esse duxi: & quamquam ad prolixam Albertini catholicorum argumentorum confutationem brevi oratione responderi non possit, mihi liberum non fuit onus illud effugere. Non ignoro Albertini cavillationes jam dudum in libris eximia eruditione & rationum vi conscriptis explosas atque ejectas esse, ut eorum diligentiæ vix quidquam adjici posse videatur; nosque ex eorum industria multum profecisse, ac multa ab eis delibata huc fatemur contulisse, horum vestigia sequi laudi ducentes: verum eorum causa nonnihil à nostra dissimilis. Illi ampliori in stadio positi, causam Patrum omnium tuendam habentes, non susceptâ singulorum indagatione, generalia solummodo principia atque argumenta protulere, quæ singulis applicata vim sententiarum ab ipsis profectarum aperiant, & falsas omnes interpretationes ejiciant. Nobis angustius spatium & in contracto labor est. Unius enim Cyrilli sententia nobis, ex accuratiori verborum ejus examine ac toto ejusdem doctrinæ scopo & instituto aperienda, illustranda ac propugnanda est. Quod, Deo propitio, ita nos præstitisse speramus, ut nullum jam de Cyrilli doctrina circa Transsubstantiationem dubium cujusquam animo hærere posse videatur. Eumdem cum Albertino ordinem sequemur. Ille descripta apud Bellarminum ex Cyrillo argumenta sibi singulatim objicit, suamque eisdem confutationem subjicit. nos iisdem argumentis iterum propositis ac novo interdum robore confirmatis, quid reponat Albertinus referemus, cavillationumque ejus futilitatem demonstrare satagemus. Sed antequam ad rem accedamus, ipsa generatim Albertiniana respondendi ratio ac forma proponenda est, generalesque in eam observationes præmittendæ: quæ quidem universalis confutationis locum tenere possint, & nos importuno eadem ad singulas argumentationes repetendi & ingeminandi onere liberent.

Quæ Albertini generatim respondendi ratio.

70. Ac primò quidem Albertinus tametsi causæ suæ se maxime præfidentem ostentet, Cyrillianorum tamen testimoniorum vim totam sentiens, nihil prætermittit, quo pondus illis omne detrahat. Cyrillum ipsum invidia omni onerat: communicationis cum Arianis, variationis in fide & communione, zeli erga impietatem, contentionis ambitiosæ de primatu accusat. A sanctissimi præsulis persona, in ejus scripta impetum faciens, catecheses *in adolescentia* authoris scriptas non sine certo consilio notat. Romanorum codicum è quibus Prevotius catecheses græcas edidit, suspectam sibi fidem, Danaumque fraudes & inimicorum dona metuere se ait. Eas in variis locis corruptas esse pro re demonstrata indubitabilique supponit. Mystagogicarum nec eumdem stylum nec eamdem authoritatem se teste ac judice decernit. Dato tamen eas Cyrilli vere esse, nihil in eis contineri quod catholicæ causæ faveat, ostendere aggreditur. Nihil hic dicam de imprudenti & frivola Albertini accusatione in Cyrillum, catecheses ejus, & qui eas edidere. hæc enim à nobis partim in præfatione generali, partim in dissertationibus de vita & scriptis Cyrilli repulsa & rejecta sunt. ejus tantummodo ad catholicorum argumenta respondendi rationem specto: quæ tota in subtilitate consistit. Cum sibi objicit ex Cyrillo, non esse dubitandum quin panis & vinum Eucharisticum sint corpus & sanguis Christi, respondet *mysticum & symbolicum corpus*, hoc est, *sacramento & virtute*. quod nimirum Eucharistica dona figuram referant corporis Christi, ejusque nobis virtutem & efficaciam sua sumtione communicent: quemadmodum aqua baptismalis & sacrum unguentum, ejusdem Cyrilli sententiâ, nuda non sunt elementa, sed vim sanctificandi continent. Si objicias ex miraculo conversionis aquæ in vinum, Cyrillum confirmare mutationem panis & vini in Christi corpus & sanguinem; parata responsio ex multis mutationibus metaphoricis in ore Patrum communibus. Aiunt enim sanctos homines in angelos transmutari, impios in bestias: sanctorum animas per justitiam in divinam naturam, imo & corpora in resurrectione in spiritalem animæ naturam, & in ipsam divinam naturam transmutari; Christum sive in incarnatione, sive post ascensionem totum Deum factum, humanitatem in divinam naturam transisse; aquas baptismi Christi sanguine rubricatas. Sibi objicit Albertinus quod Cyrillus dicat sub typo & figura panis dari in Eucharistia ipsum corpus Christi. Ita intelligendum reponit, panem esse typum corporis, seu corpus typicum; ac multa cumulat loca in quibus res ipsa quæ est typus & signum, voci typus in regimine subjicitur: quemadmodum dicitur, *signum circumcisionis*, *typus Jonæ*, pro circumcisio *signum*, *Jonas typus*. Atque sic Christi corpus in typo panis nobis dari, sicut à Patribus dicitur Christus in typo manna Patribus datus, in imagine & figura bestiarum omnium in veteri testamento sacrificatarum immolatus. Nihilo magis moratur quod per Eucharistiæ participationem, Christo consangues & concorporei effici dicamur. Idem enim de baptismo dictum à multis Patribus pertendit: qui quidem fere omnes id de eucharistia cum baptismo sumta loquuntur. Nec plus difficultatis reperit in eo, quod sumto & distributo in membra nostra Christi corpore & sanguine Christiferi efficimur. Negat enim dici posse quod verum Christi corpus in membra nostra distribuitur. Christiferos autem pios homines eo quod Christum in mente gerant vulgariter appellari. Si objicias Cyrillum dicere, non credendum sensibus panem & vinum in Eucharistia renuntiantibus, sed fidei Christi corpus & sanguinem esse docenti, qui enim videtur panis, panem non esse &c. respondet Patres eodem modo in aquis baptismalibus sensuum judicio non esse standum affirmavisse: panem & vinum id adquisivisse ut corpus typicum & sanguis sint, quod gustus non deprehendit. Cum denique objicit sibi, quod Cyrillus in sacra communione regem Christum suscipi dicat & jubeat adorari: in promtu habet, Christum suscipi in signo suo seu sacramento, quod rei significatæ nomine passim appelletur; & adorationem rebus à Deo maxime diversis tribui so-

lere. Hoc generale Albertinianarum reſponſionum à nobis peculiariter exponendarum ſpecimen & exemplum. interim generales ad eam reſpondendi rationem has obſervationes habe, quæ poſſint pro omni reſponſione ſufficere.

Obſervatio prima.

71. Prima itaque ſit obſervatio. Si Albertiniana Cyrilli vocum & ſententiarum interpretatio veram S. Patris mentem, & ejus auditorum intelligentiam repræſentet, duo juxta ridicula, ab omni humana conſuetudine abhorrentia, ac rerum naturæ plane contraria conſequentur. Primo neceſſe eſt Cyrillum, eum nempe doctorem qui in exponendis apte, breviter & dilucide noſtris dogmatibus ſingulari facultate præditus fuit, ut vel ſola teſtatur quarta catecheſis, cum rudibus Neophytis eccleſiaſticam de euchariſtia doctrinam preſſe, ſimpliciter ac circumſcripte proponendam ac declarandam haberet, in hoc ſolo capite, tantum à ſua dicendi & exponendi facilitate deſertum, tam elinguem & imperitum ſubito evaſiſſe, ut nulla quibus mentem ac ſententiam ſuam diſerte expediteque proponeret verba invenire potuerit: contra iis verbis & ſententiis uſum, quibus alienam prorſus, & ex toto oppoſitam ei, quam habebat in animo, doctrinam enuntiaret, ut è noſtris catholicis vix quiſquam diſertius quam Cyrilli verbis, catholicum dogma exprimere ac declarare valeat. Quid facilius Cyrillo quam dicere: Myſtici panis & vini participes facti eſtis, quæ corporis & ſanguinis Chriſti appellatione donata ſunt; non quod panis & vinum eſſe deſierint; reclamant enim ſenſus panem & vinum ut prius demonſtrantes; ſed quod, precibus Eccleſiæ & Spiritus-ſancti ſuperventu ſanctificata, panis nudus & nudum vinum non ſint amplius; verum figuram gerant corporis Chriſti, occultamque ſenſibus eorumdem virtutem & efficaciam in ſe contineant. Quid Calviniano vel imperitiſſimo hac oratione facilius ac promtius? Eodem pene modo Cyrillus vim aquæ baptiſmalis, olei exorcizati, ſacri chriſmatis aperte planiſſimeque propoſuit; nulla verborum pompa & ambage quidquam amplius de horum elementorum vi ac poteſtate diſputans, quam eorum conditio ferebat. At in euchariſtia, pro ſimplici illa oratione, quam ſupra deſcripſimus, in contraria fertur omnia: nempe panem & vinum poſt invocationem jam tranſmutata, panem & vinum ultra eſſe negat, quidquid ſenſus contra renuntient; ſed corpus & ſanguinem Chriſti eſſe adfirmat, quæ in figura panis & vini nobis miniſtrentur. id ex diſertis Chriſti & Pauli verbis citra dubitationem ullam credendum: eademque poteſtate factum qua Chriſtus aquas in vinum convertit. Quam elinguem & inſanum qui ita loquatur Calvinianum? Secundo, ſi tanta in Cyrillo doctore ac magiſtro infantia aut potius mentis emotio ſupponenda; admirabilior econtra in auditoribus calliditas ac ſolertia ſupponenda eſt, ut ipſi doctoris ſui orationi ſenſum ei quem verba præferebant contrarium, eumque ſumma ſubtilitate excogitatum, à nullo edocti, communi conſenſu & conſpiratione affingerent. Erant hi Neophyti de cæteris chriſtianæ doctrinæ myſteriis præclare quidem docti & inſtituti; ſed qui de

A euchariſtia ſibi diligentiſſime occultata nihil unquam inaudierant ante ipſam noctem Paſchalem, in qua cum eſſent ad altare ſacrum acceſſuri, breviter à Catechiſta, & quantum per tempus licebat moniti fuerant, quænam eſſet myſteriorum inde ipſis diſtribuendorum ratio. *cat. 18. n. 32.* Quod ſi Cyrillus ipſe per ſe præſtitit, his fere verbis uſus videtur: *In figura panis dabitur vobis corpus Chriſti, & in figura vini dabitur vobis ſanguis ejuſdem. cat. 22. num. 3.* Præterea, hanc ſibi adminiſtratæ communionis for- B mulam audiverant *corpus Chriſti, & ſanguis Chriſti*, quæ ſignificabat, id quod ipſis ſumendum præſtabatur, eſſe Chriſti corpus & ſanguinem. Cui rei juſſi erant ſubſcribere reſpondendo *amen*, hoc eſt, verum eſt. Ante catecheſim audierant prælectam ſibi ex Paulo 1. Cor. XI. 23. lectionem, in qua frequens & inculcata corporis Chriſti mentio, figuræ efficaciæ-ve nulla. Hinc male ſane comparati erant, ut orationi Cyrillianæ eam accommodarent interpretationem quam ex Albertino attuli n. 70. Ea adeo C à naturali verborum ſenſu recedit, tantumque ſubtilitatis complectitur; ut non ex re natam ac menti ex ſignificatione vocum oblatam, ſed ſtudio & ſagacitate conquiſitam, & ad effugiendam vim veritatis laborioſe excogitatam agnoſcas. hæc quomodo ſeſe Neophytorum menti offerre potuit nulla prius, ne dicam contraria prorſus admonitione præparatæ, quæ ſubtilibus & eruditis adverſariorum noſtrorum ingeniis multo fortaſſis labore ac ſtudio conſtitit?

Obſervatio ſecunda.

72. Ad ſecundam obſervationem gradum facio. Dum perſpicuis Cyrilli de reali Chriſti præ- D ſentia, vel elementorum in ejus corpus & ſanguinem tranſmutatione ſententiis, alias Albertinus vel Cyrilli vel Patrum comparat ſententias, quas in metaphoricum ſenſum intelligendas eſſe conſtat, ut ex hac ſimilitudine priores illas metaphorice quoque ſumi vel poſſe vel debere probet; multa peccat Albertinus. Primò multa ſunt, ut inferius oſtendam, Cyrilli teſtimonia, quibus nulla ſimilia in metaphoricum ſenſum accipienda producit: illorum igitur vis tota & integra manet. Secundò, loquutiones quaſdam uti metaphoricas proponit, quæ ad litteram ſumendæ. iſthæc, E verbi gratia, Iſidori Peluſiotæ lib. 3. *Natura noſtra Unigeniti cohæres effecta eſt, ac per ſanctorum myſteriorum participationem concorporea ipſi reddita, & in ipſius carnem cenſetur, & quemadmodum corpus capiti, eodem modo ipſi copulatur:* & aliæ ſimiles ab eo allatæ Cyrilli Alexandrini & S. Leonis ſententiæ, ad litteram intelligendæ ſunt de Chriſti carnis cum noſtra commixtione: atque in hoc peccat quod ad baptiſmum proprie dictum tranſtulit, quod ii Patres F de tota baptiſmi actione, in qua euchariſtiæ continebatur participatio, dictum voluere. Tertiò. Cum ſententiæ omnis ac dicti interpretatio ab adjunctis fere dependeat; quæque alioqui anceps videretur oratio, ex loco quem obtinet, antecedentibuſque ac conſequentibus ad ſenſum non dubium certo fixa determinataque ſit; Cyrilli ſententias diſcerpit Albertinus, avulſaſque partes ſingulatim excutiens, ad metaphoricum ſenſum flecti poſſe exemplis probat, verbi gratia, quod concorporei & conſangues

Christi fieri dicamur; ait id à Patribus dictum de incorporatiône nostra in mysticum corpus Christi id est ecclesiam per baptismum, nec ad ejus carnis participationem necessario non pertinere. Quod *Christiferi* dicimur, Patres eam vocem vulgo de Christo in mente per amorem gestato interpretari. quod divinæ consortes naturæ fieri nos affirmat Cyrillus, id ad divinæ gratiæ in nobis inhabitantis effectum ab eis referri solere. quod adorationis in modum proni Christi sanguinem sumere jubeamur; nihil hac voce *adorationis* magis ambiguum, quæ angelis, hominibus, inanimis etiam rebus adhibeatur. Sed non observat, cum Cyrillus nos concorporeos & consangues Christi effici ait; factum id asseverare, *cum corpus & sanguinem Christi sub typo panis & vini nobis oblata sumserimus.* Cum *Christiferos effici*; addere, *distributo in membra nostra corpore ejus & sanguine.* Cum *divinæ fieri consortes naturæ*; id eodem in loco dicere, postquam omnibus argumentis & enuntiandi modis confirmasset Christi Dei corpus à nobis recipi. quæ sententiarum series & colligatio nullam circa singularum sensum dubitationem hærere permittit. Sic & conjuncta adorationis mentio cum Christo rege suscepto, illam ad supremum cultum omnino determinat. Quartò. cum multæ sint in Cyrillo & aliis Patribus sententiæ, quæ rem unam & eamdem diversis modis confirment & enuntient: nempe alibi dicit Christi corpus & sanguinem citra dubitationem ullam & repugnante licet sensuum testimonio credi debere; alibi panem & vinum in Christi corpus & sanguinem conversa esse; alibi, Christum regem à nobis suscipi, & idcirco adorari debere &c. Albertinus singulis illis testimoniis similia opponit quæ metaphorice sumi debeant, sed ex diversis argumentis petita; cum eam metaphoricarum loquutionum in uno & eodem argumento continuationem reperire non potuisset. Sic ad primam respondet, ut panis & vinum eucharistica dicuntur corpus Christi, ita pauperes à Patribus dici ipsum esse Christum, Christum esse petram. Ad secundam, Patribus familiare esse imo & scripturæ ut dicant carnales homines in bestias transmutari. Ad tertiam, evangelium, templa, &c. adorari dici. Sed tria illa sententiarum genera, quæ cum multis aliis uni eucharistiæ tribuuntur, uni pariter ex propositis à se exemplis accommodata probet; ostendat dictum vel ab eodem Patre vel etiam à diversis patribus, pauperes ita ipsum Christum esse, ut id ipsa Christi affirmatione pronuntiatum nemini liceat in dubium revocare, ac dicere pauperes non esse Christum: licet sensibus videantur distincti à Christo homines, in Christum ipsum, animam, corpus, & divinitatem ejus divina omnipotentia cui naturæ obediunt mutatos esse; in domum pro Christo recipiendos, & debita Christo adoratione ac cultu prosequendos. Idem dicas de altera sententia quod homines transmutentur in bestias: impudici, verbi gratia, in equos, iracundi in leones, deque similibus quas protuli. Nec verò sufficeret ut ad totidem Cyrilli sententias, totidem in eodem argumento opponeret metaphoricas loquutiones: ad alias quoque Patrum de eucharistia enuntiationes, alias quoque iis in eodem argumento respondentes ipsum objicere oporteret. Cum Patres permulti dicant, verbi gratia, eucharistiam non esse figuram corporis Christi vel anti-typum solummodo, sed corpus ipsum; similes adferat eorum sententias, qui negent pauperes esse figuras, imagines, repræsentationes quasdam Christi, locum ejus nobis ipso absente tenentes: affirmentque ipsos vere esse Christum. Quis enim nesciat aliam esse vim sententiarum multarum quæ diversis modis rem eamdem proponunt, declarant, & confirmant; qua in re nullus esse potest figuræ ac translationi locus; aliam separatæ cujusdam sententiæ quæ ad ornatum sermonis velut projicitur, securâ & in tuto positâ ejus intelligentiâ; haud tamen similibus congeminatis confirmari atque inculcari potest, quin aut à veritate aut ab humana loquendi consuetudine recedatur? Quamobrem ne vim alicujus catholicæ sententiæ effugisse se putet Albertinus, cum ei contrariam opposuit figuratam loquutionem; nisi aliis deinde alias similiter ex eodem argumento loquutiones opposuerit: quod neque fecit, neque porro facere potuisse securi affirmamus.

73. Tertia hæc erit observatio. Quæcumque cumulat Albertinus metaphoricarum loquutionum exempla, ea ad rem præsentem inutilia, nec ulla ratione possunt cum eucharistia comparari. *Observatio tertia.* Eæ nempe ne ad litteram sumerentur ab auditoribus, vetabat vel rei ipsius absurditas & impossibilitas perspicua, vel Ecclesiæ fides & doctrina in auditorum animis præsens, & earum loquutionum sensum dirigens: quæ cum ad litteram sumtæ sunt, continuo reclamatum est & rejecta falsa figuratæ sententiæ interpretatio. Exempla afferamus. Quantacumque vi orator christianus in pauperibus Christum ipsum suscipi declamet, & quamvis multis modis illam sententiam ornet & verset: quantumcumque intonet iracundos homines leones esse; rapaces, lupos; impudicos, equos in feminam insanientes; hæcque omnia ex scripturis confirmet: quamvis homines justos in baptismo angelos effici, imo & deificari dicat: nemo adeo imprudens futurus est, ut hæc omnia ad rigorem litteræ interpretetur. Idem dicito de istis quoque loquutionibus, Christum olim in omni sacrificio veteris legis mactatum, in typo manna Patribus exhibitum, addere poterat istas, eum in Abel occisum, in Isaac sacrificatum, in Joseph à Judæis venditum? quomodo enim hæc ad litteram passus crederetur qui nondum corpus habebat? aquas baptismales Christi sanguine rubras esse; hujus enim propositionis judices sensus qui contrarium renuntiant. Alias propositiones fides Ecclesiæ & doctrina animo præconcepta vetabat sumi ut sonant; nempe homines in resurrectione in angelos transmutatum iri; corpus in spiritualem & æthercam, imo in animæ substantiam evasurum, & divinum efficiendum esse; carnem & sanguinem non amplius futura: carnem Christi in divinitatem mutatam; corpus ejus divinis qualitatibus donatum; Deum in hominem mutatum. hæc enim omnia pie & innocue dicebantur, dirigente intelligentiam fide, à populis recte audita & intellecta. Cum autem hæc omnia hæretici proximo & obvio ac litterali sensu intelligenda

genda affirmavere, continuo reprehenſi & ab A Eccleſia ejecti. Jam ut integra ſit inter has ſententias, & quas cum illis confert Albertinus comparatio; oſtendat vel adeo inſana & abſurda eſſe noſtra de reali præſentia & tranſſubſtantiatione dogmata, ut cum ea à Patribus in ſpeciem proponi & aſſeri viderentur, nemini venire poſſent in mentem vel ſtatim atque deprehenſum eſt nonnullos exteriori ſententiarum ſono deceptos, eas ad litteram de noſtris dogmatibus intellexiſſe, redargutos & pro hæreticis habitos fuiſſe. Ne prius dicat Albertinus, ob- B ſtat ille, fatente ipſo, jam ab octo ſeculis Latinæ eccleſiæ in Patrum verbis ad eum modum intelligendis conſenſus: obſtat Orientalium quoque eccleſiarum omnium præſens ſaltem ſuffragium diſertis earum teſtimoniis comprobatum: ne quid dicam de anteactis temporibus, cum non minus diſertis monumentis perpetuam hanc earum fuiſſe fidem evidentiſſime demonſtratum ſit; tam multa hominum millia qui inſaniæ accuſet, is ipſe ſuam inſaniam proditurus ſit. Non impediebat realis præſentiæ & tranſſubſtantiationis C impoſſibilitas ne crederetur, cum poſſibilem ipſi adverſarii ultro fateantur: neque ſi poſſibilem negent, horum judicium norma cæterorum fuit, qui Deo nihil impoſſibile arbitrentur. Reſtat ut probet Albertinus ab Eccleſia reprehenſos & hæreticorum numero habitos, qui primi realis præſentiæ & tranſſubſtantiationis dogmata aſſerere ſunt deprehenſi: quemadmodum damnati, qui metaphoricas quas recenſet Patrum locutiones ad litteram ſumſere. At contra prorſus evenit: ſeculis fere omnibus, qui præſentiam Chriſti in euchariſtia ad figuram ſolum reſtrinxere, aut hujus opinionis ſuſpicione D afflati ſolummodo; diligenter emendati, vel in hæreticorum numero habiti. Quarto jam ſeculo, qua de ætate tractamus, Theodorus Heracliotes Catena in Matth. ad cap. 26. ℣. 26. pag. 340. & Macarius Magnes in fragmento græce à Turriano in lib. 5. Clementin. & latine à Coccio tom. 2. pag. 607. edito, hanc opinionem rejecerunt. Quinto ſæculo, Theodorus Mopſueſt. Catenæ citatæ p. 350. Patres ſcetiotæ hunc in monacho quodam per ſimplicitatem incredulo errorem, impetrato etiam miraculo emendarunt; apud Co- E teler. tom. 1. Monum. in apothegmatis abbatis Danielis n. 7. pag. 421. & apud Roſweid. lib. 5. vit. PP. cap. 18. num 3. Sexto, Leontius lib. 3. de Neſtorianorum impietate in occulto tradita, hanc in eis ſententiam condemnabat. Septimo, Anaſtaſius Sinaita eam, etiam ſub nomine Gaianitæ graviſſime propulſat & rejicit. Octavo, Damaſcenus lib. 4. de orthod. fide cap. 14. concilium Nicænum an. 787. act. 6. Elias Cretenſis in F orat. 1. S. Greg. à Naz. not. 161. p. 200. 201. Nono, Nicephorus in Antirrhetico 2. Theodorus Studita Antirrhet. 1. cont. Iconoclaſt. num. 10. Paſchaſ. Ratbertus, &c. ſequentibus demum cum græca tum latina Eccleſia eos, qui figuram corporis Chriſti ſolummodo in euchariſtia agnoſcerent, tamquam in graviſſimo errore verſantes pro hæreticis habuit. Idem ergo judicare debemus de iis qui litterales Patrum de euchariſtia ſententias ad figuram detorſere ac de iis qui metaphoricas Patrum de aliis rebus loquutiones ad litteram intellexere: eaque regula quid ad litteram, quid ſenſu metaphorico intelligendum ſit planiſſime deſignat. ac proinde æqua non eſt Albertini inter res adeo diſparatas comparatio.

CAPUT X.

Afferuntur ex Cyrillo argumenta, quibus realis Chriſti in euchariſtia præſentia & tranſſubſtantiatio comprobantur: & à cavillis Albertini liberantur. Primum & ſecundum argumentum.

73. Poſſent ad refellendum Albertinum ſufficere, quas modo huic diſputationi præfixi obſervationes. Sed ipſa catholica doctrina jam ex Cyrilli verbis ac ſententiis diligentius excuſſis aſſerenda, & ab impetu adverſariorum defendenda. Id diverſis argumentis ex ordine præſtabo.

Primum Argumentum.

Sumitur ab his catecheſis 23. verbis, quibus poſt prælectam ex Apoſtolo 1. Cor. xi. 23. & ſeqq. ſectionem, ſic orationem ingreditur. *Vel hæc ſola beati Pauli inſtitutio abunde ſufficiens eſt, ut certam vobis de divinis myſteriis fidem faciat: quibus digni habiti, concorporei & conſangues Chriſti facti eſtis. Ille enim modo clamabat: quod in ea nocte qua tradebatur Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ſumto pane & gratiis actis, fregit & dedit diſcipulis ſuis dicens; accipite, manducate, hoc eſt corpus meum. Et ſumto calice ac gratiis actis, dixit: accipite, bibite, hic eſt ſanguis meus. Cum igitur ipſe pronuntiaverit & dixerit de pane, hoc meum eſt corpus, quis audebit deinceps ambigere? & cum ipſe aſſeveraverit & dixerit, hic* (vel *hoc*) *meus eſt ſanguis; quis unquam dubitaverit, aiens non eſſe ejus ſanguinem.* Commentario noſtro tam perſpicua verba non indigent: ſed refellendus adverſariorum commentarius. Primò, *abunde ſufficiens* Cyrillo viſa eſt *Pauli* de euchariſtia *inſtitutio*, quæ in Calviniana ſententiâ ſpecie verborum fallit, ac præcipuo capite deficitur. Deeſt enim apud Paulum interpretatio neceſſaria illius modi quo euchariſtia dicitur corpus & ſanguis Chriſti, *ſacramento nimirum ac figura, & virtute atque efficacia*. Neceſſaria plane interpretatio, ne primo ac ſimplici verborum ſenſu, & congeminata inculcataque in conſequenti Pauli contextu corporis & ſanguinis Chriſti mentione in errorem adducamur: neceſſaria inquam, cum hujus interpretationis defectu, in realis præſentiæ ac tranſſubſtantiationis ſententiam chriſtiani pene omnes iis Pauli verbis adducti ſint. At eam Cyrillus interpretationem neceſſariam non judicavit, qui contrariam plane toto virium conatu urget & inculcat. Secundò namque ait, *divinis myſteriis dignatos, concorporeos & conſangues Chriſti factos nos eſſe.* quod iterum repetit n. 3. *In figura panis datur tibi corpus & in figura vini datur tibi ſanguis, ut cum ſumſeris corpus & ſanguinem Chriſti, concorporeus & conſanguis ipſi efficiaris.* Duobus modis ex Patrum doctrina unum corpus cum Chriſto efficimur pro ratione duplicis corporis Chriſti. Per baptiſmum enim, etiam à ſacra communione ſeparatum, Eccleſiæ quæ myſticum Chriſti corpus eſt conjungimur &

Prima pars argumenti.

Secunda

incorporamur : idque Albertino concedimus perlibenter. At per euchariſtiam unum cum vero ac naturali Chriſti corpore, corpus efficimur Chriſti corporis ac noſtri contactu, & utriuſque commixtione atque conjunctione corporea : quod per figuram & efficaciam à vero Chriſti corpore ſeparatam fieri nequit. Quod de conjunctione corporis noſtri cum verò Chriſti corpore loquatur Cyrillus ; primum adjuncta omnia, antecedentia nimirum & conſequentia, *dati & ſumti ac diſtributi in membra noſtra corporis ejus & ſanguinis* mentio, nihil aliud cogitare nos ſinunt. Deinde de proprio euchariſtiæ & ſuperaddito ad baptiſmum effectu agit. Spiritalem verò in Chriſti corpus myſticum incorporationem jam in baptiſmi effectibus recenſuerat : dum cat. 20. n. 7. per eum Chriſto veræ viti nos inſitos, & cat. 3. n. 1. Chriſtum induiſſe, & *ſimilis cum filio Dei formæ* συμμόρφους factos ait; imo & ante baptiſmum per olei ſacri unctionem, Chriſti ſinceræ oleæ ejuſque pinguitudinis participes effectos, in eamque oleam inſertos, & per ſacri chriſmatis unctionem, Chriſti & unctionis ejus ex qua nomen invenit, participes & conſortes factos docet.cat.20. n.3. Quid quod Eccleſiæ quæ ſponſa Chriſti eſt, cat. 18. n. 26. auditores ſuos ſtatim à datis ad baptiſmum nominibus filios factos ait, procat. n. 13. Quid poſt tam multas Chriſti ſpiritus ac myſtici corporis participationes euchariſtiæ præſtandum ſupererat, niſi ut vero Chriſti corpori nos conjungeret ?

Tertia.

74. Tertio, vis illa & conſtantia affirmationis qua Cyrillus præter morem utitur, congeminatis verbis, *cum* ipſe *pronuntiaverit* & dixerit ἀποφηναμένου καὶ εἰπόντος *de pane hoc eſt*, &c. & *cum ipſe adſeveraverit & dixerit* βεβαιωσαμένου καὶ εἰρηκότος, *hic eſt ſanguis meus* : & illa repellendæ dubitationis cura ac ſollicitudo, *quis audebit deinceps ambigere ? quis unquam dubitaverit ?* hæc inquam ſignificant de re per ſe incredibili, quæque nuda ſui expoſitione dubitationem in animum injiciat, agi. Quæ ut præclare catholicæ ſententiæ conveniunt, ita nullum habent in Calviniana locum. Quid enim miri & incredibilis, ſi Deus pani figuram corporis ſui & ſpiritualem quamdam efficientiam attribuere voluerit ? non fuiſſet id Cyrilli auditoribus novum & inſolens ; qui audierant in veteri teſtamento adtributum Chriſti corpori panis nomen, his verbis apud Jeremiam ſibi in hunc ſenſum à Cyrillo explicatis cat. 13. nmu. 19. *Venite, injiciamus lignum in panem ejus :* qui centies cat. 13. n.18. cat. 14. n.11. cat. 17. n.19. cat. 20. n. 7. audierant ab eodem, Chriſtum ſe veram vitem dixiſſe; unde conſequens erat ſanguinem ejus vino figuratum: qui denique ſacramentorum elementis adſiſtentem ſpiritualem gratiam ex magiſtri inſtitutis adſcribere inſueti erant. Docuerat enim eos aquam baptiſmalem per Trinitatis invocationem *vim ſanctitatis* acquirere, cat.3. n. 3. oleum exorcizatum, vim peccatorum veſtigia depurgandi & dæmones abigendi, cat. 20. n.3. & ſanctum chriſma, vim ſancti-Spiritus, in eo *per ſuæ divinitatis præſentiam* exſiſtentis, *efficiendi.* Hæc omnia ſimpliciter docuerat Cyrillus nulla affirmationis vi, ſine ulla dubitationis abigendæ, rei-ve incredibilis argumentis confirmandæ cura. hæc auditores, ut nihil niſi Deo facile continentia, ſine moleſtia ulla crediderant. At hic Cyrillus, ut rem per ſe incredibilem & dubitationi obnoxiam perſuadeat, nervos omnes contendit. Quartò, quodnam dubitationis genus in animis ex euchariſtici dogmatis propoſitione naſci ſignificat Cyrillus ? an illud unum quod Albertinus fatetur in Calviniana doctrina ſuboriri; num panis euchariſticus *ſit ſimplex & communis panis, an myſtice quoque & virtualiter ſit Domini corpus :* hoc eſt eodem interprete ; *an panis & poculum ſint ſigna & ſacramenta virtualia corporis & ſanguinis Chriſti*, quod unum à Cyrillo doceri affirmat. Alia prorſus dubitatio in catholico dogmate ſuboritur ; ea eſt dicentis, euchariſtiam *non eſſe Chriſti* corpus & *ſanguinem.* Ea eſt præciſe quam rejicit Cyrillus : contrarium ergo, quod eſt catholicorum, dogma affirmabat. Quintò, ſed quomodo dubitationem illam repellit ? nihil in Calviniana ſententia facilius ac promtius. adhibe ſolam figuræ & efficaciæ interpretationem : omnis dubitatio, ſi qua in hoc ſyſtemate concipi poteſt, plane conquieſcit. At Cyrillus omiſſo omnis benignæ interpretationis lenimento in eo totus eſt, ut id de quo dubitatur, quodque dubitando pernegatur, confirmet à Dei ipſius, cui nemo fidem derogare debeat, aſſeveratione conſtanti cat. 22. n. 1. & 6. ab ejus in naturis mutandis omnipotentia, & ſimilibus exemplis. n. 2. ab ejus benignitate & liberalitate in ſuos, ibid. à teſtimoniis ſcripturæ, n. 3. 4. 7. à novi teſtamenti ſupra vetus excellentia, num. 5. à Spiritus-ſancti mirabilem illam converſionem operantis poteſtate ſumma, cat. 23. num. 7. Deinde in ipſam dubitationis originem inquirens, nimirum ſenſuum repugnantiam, omnem illis authoritatem cum loquitur fides adimere ſatagit, cat. 22. num. 6. & 9. & cat. 23. n. 20. Inutilis in Calviniana hypotheſi ad probandam rem per ſe facilem tanta argumentorum moles.

Albertini reſp.

75. Nihil pene adhæc omnia Albertinus. Chriſti affirmationem quod ſacra myſteria corpus & ſanguis Chriſti ſint, intelligendam ait de *ſacramento & virtute.* id patere tum ex Auguſtino qui contra Adimantum cap. 12. n. 3. ſcribit : *Non dubitavit Dominus dicere, hoc eſt corpus meum, cum ſignum daret corporis ſui :* tum ex Cyrillo ipſo, qui cum dicat Dominum *pronuntiaſſe de pane, hoc eſt corpus meum*, ſenſum ejus verborum hunc eſſe, *hic panis eſt corpus meum.* Omiſſo Auguſtini teſtimonio nihil ad rem noſtram pertinente, quodque id unum probat de quo nulla controverſia eſt, ſignis rerum ſuarum nomina imponi poſſe ſive illa res ſuas contineant, ſive excludant : nam utriuſque generis in eo loco exempla commemorat Auguſtinus : Quod ex Cyrillo objicitur, leve eſt : panis quamquam mutatus in corpus Chriſti, propter ſpeciem externam quam gerit, priſtinum quem depoſuit ſtatum, & effectus ſenſibiles quos parit, ab ipſis etiam catholicis in publicis Eccleſiæ precibus, in ipſo ſacro-ſancti ſacramenti officio, adhuc panis appellatur. *Panis angelicus fit panis hominum*, &c. priorem ob cauſam angeli in ſcripturis homines vel juvenes appellantur : propter ſecundam

aqua jam in vinum mutata, cùm à ministris hausta est Architriclino offerenda, adhuc vocatur aqua. Johan. II. 9. *ministri autem sciebant qui hauserant aquam*, Exod. VII. 12. virgæ Aaronis & maleficiorum in serpentes versæ, adhuc virgæ appellantur; ut & ℣. 21. & 24. aqua fluminis à Moyse in sanguinem versa, *aquæ fluminis* appellationem retinet: & collegium Apostolorum post Judæ casum, *duodecim* adhuc ab Evangelista & Cyrillo ipso vocatur: propter tertiam omne esculenti genus panis nomine in scriptura censetur. Propter tres illas causas conjunctas eucharistia *panis* appellationem retinet: & insuper verus est animæ panis. Si autem ex Cyrillo quæras, panis-ne ob pristinum nomen retentum, post consecrationem adhuc sit panis? respondebit tibi his verbis cat. 22. n. 6. *Ne tamquam nudis & communibus elementis pani & vino* (eucharisticis) *adtende. sunt enim corpus & sanguis Christi secundum Domini asseverationem. ne judices rem ex gustu.* Quod si dixeris, accessione figuræ & virtutis, retenta priori natura, corpus Christi & sanguinem vocari: audies eum cat. 23. num. 7. ea Spiritus-sancti illapsu *transmutata esse*.

Nulla est in eucharistia figura & efficacia corporis Christi ab ipso corpore separata.

76. Sed explodendum jam illud figuræ & efficaciæ separatarum commentum. Illud ultro concedimus, quod & doctrinæ eucharisticæ pars est, eucharistiam esse corporis Christi, non solum naturalis verum etiam mystici figuram. Cyrillus ipse cat. 23. n. 20. Eucharistiam vocat *antitypum corporis & sanguinis Christi.* Figuram esse ab ipso corpore separatam, hoc vero probandum fuisset. Ostendat Albertinus horum alterutrum; aut nullam Cyrillo figuram cognitam esse, nisi quæ rem suam excluderet; aut à figura corporis ipsum corpus separatum esse. Primum plane contrarium Cyrillo, qui aquam baptismalem agnoscit internæ mundationis figuram; sanctum chrisma, antitypum Spiritus-sancti in eo per suam divinitatem præsentis. Probandum ergo eucharistiam Cyrillo teste figuram & signum absentis corporis Christi. Sed contrarium jam multis modis à nobis jam demonstrabitur; & in ipso loco, quo eucharistiam vocat *antitypum corporis & sanguinis Christi*, panem & vinum esse negat. Venio ad efficaciam. Quam agnovit Cyrillus in eucharistia efficaciam, ea ita præsentem corpore Christum supponit, ut sine hac præsentiâ nulla sit. Primo enim ait cat. 22. n. 3. per eam nos fieri Christo *concorporeos & consangues*, quod nisi corporum contactu effici non potest. Vid. sup. n. 73. 2°. Christiferos effici, non spiritu Christi in nobis gestato, *sed distributo in membra nostra corpore ejus & sanguine*, ibid. prius esse potest sine præsentia corporis, alterum nullo modo. 3°. *Fieri divinæ naturæ consortes.* ibid. quod non de sola voluntatis & affectuum, sed de *naturali* unitate intelligunt Patres; cum carnem in nobis recipimus à verbo hypostatice, & à tota Trinitate propter circuminsessionem, inhabitatam. 4°. Docet num. 5. pane cælesti animam simul & corpus sanctificari, *panem* nempe corpus Christi, corpori nostro sanctificando adtribui: *verbum* divinum animæ uti naturalem cibum. adest igitur pani eucharistico *verbum*, ipsi hypostatice conjunctum. 5°. Panem eucharisticum eo sensu *substantialem dici* ait, *quod ad substantiam animæ ordinatus ac destinatus sit: in omnem nostri compagem distribui ad animæ & corporis utilitatem.* Non hic, ut in baptismate aquam quæ corpus abluit, & spiritum qui animam obsignat cat. 3. n. 4. vel ut in chrismate unguentum quo corpus illinitur, & spiritum qui animam sanctificat, cat. 21. n. 3. ita panem qui corpus alat, & gratiam spiritualem qua mens pascatur, distinguit: sed panem eumdem, rem prorsus eamdem quæ corpus sanctificat, animam quoque adjuvare tradit. Id uni corpori Christi proprium, quod in se habet unde ad utrumque perveniat. Nec enim, ut ad proposita exempla redeam, vel aqua vel chrisma ad animam pertingunt: horum effectus, in contractu & perfusione corporis absolvitur; velut in eucharistia, si panis materialis esset, hujus effectus in nutritione corporis finiretur, adjuncta virtute sola ad animam pertingente. Sextò, eucharistiam in sacrificium oblatam, *Christum mactatum, victimam* in altari *jacentem*, à nobis pro peccatis nostris quasi gratum Deo munus præsentatam, Deum demereri ac propitiare sive pro vivis sive pro defunctis ait cat. 3. n. 8. 9. 10. At totam in propitiando Deo Christi virtutem in conjuncta divinitate residere docet, cat. 13. num. 2. 3. 20. 33. Victima igitur in altari jacens *Deus* est *inhumanatus*, cui uni tribui possunt effectus ei victimæ assignati. Plura ex aliorum Patrum dictis adjicere possem; sed Cyrillo continebitur hæc disputatio.

Efficacia eucharistiæ à præsentia divinitatis.

Tria Albertini ratiocinia ex Logica, obiter per ridiculum refutata. Primum.

77. Logicum deinde agit Albertinus, (sed hui quam imperitum & imprudentem, qui omnem humanæ orationis ac sermonis consuetudinem perversum eat!) & duo hæc bimembria ratiocinia proponit. Cum Cyrillus dicit Dominum affirmasse de pane *hoc est corpus meum*; vel his verbis, ut catholici sentiunt, ejus consecrationem peractam esse censebat; vel jam ante per gratiarum actionem à Christo consecratum arbitrabatur Secundam autem sententiam Cyrillum sectatum putat, de quo c. 12. infra. Primam autem cum Ecclesiæ catholicæ fidem esse supponit, fallitur: de verbis enim quibus consecratio peragitur, nihil dum ex fide decretum. Ait ergo: si primam sententiam sequebatur, pronomen HOC propositionis subjectum ante peractam consecrationem pronuntiatum supponit pro pane materiali & non consecrato: quæ barbara & scholastica loquutio idem sonat ac significat panem materialem & non consecratum. Sensus ergo propositionis Christi à Cyrillo intellectus est, *Panis materialis est corpus meum:* quæ propositio catholicis falsa, adversariorum opinione vera est, supponendo tantum *sacramento & virtute.* Ita enim argumentum informatur. Id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen HOC. Id pronomen significabat cum pronuntiaretur panem materialem. Affirmavit ergo Christus corpus suum de pane materiali. (poterat brevius argutari: HOC significat panem non consecratum. ergo propositio Christi est: *Panis non consecratus est corpus meum.*) Si alteram sequutus est sententiam, intelligit Cyrillus Dominum corpus suum affirmasse de pane, quem Paulus ait illum

accepisse, gratiisque actis fregisse: atqui panem materialem sumserat Christus, non corpus suum; nec suum corpus fregerat sed panem. ergo de pane materiali, ex Cyrilli sententiâ affirmavit Christus, quod esset corpus suum. Quærit iterum à nobis, Cyrillus-ne intellexerit Christum corpus suum prædicasse de figura externa panis, sive de accidentibus; an de substantia panis cœlestis, id est de proprio corpore suo? si prius, falsum accidentia esse corpus Christi. Si alterum, tautologica & inepta propositio est cujus hic sensus, *hoc corpus meum est corpus meum.* Ridiculo melius quam acri secabitur male implicata difficultas, quæ omnem demonstrativarum propositionum ac definitionum usum subvertit. Si quis Tobiam juniorem de Raphaële comite admonuisset, *hoc*, vel *hic*, (nihil interest,) *est angelus:* quæro num angelum prædicasset de specie externa hominis à Raphaële assumta, an de ipso angelo? si prius, falsum externam hominis speciem angelum esse. si posterius, propositio est tautologica, *hic angelus est angelus.*

Refelluntur distinctins. Adhæc omnia Albertini argumenta unum respondeo; Cyrillum cum aliis hominibus in propositione Christi, *hoc est corpus meum*, pronomen HOC non intellexisse neque de pane non consecrato distincte; neque de accidentibus distincte, neque de ipso Christi corpore distincte: sed generatim & confuse de re sensibus subjecta, quam Christus manibus tenebat, & offerebat Apostolis, quæque statum mutans, alio tempore panis, alio corpus Christi fuit; atque hunc sibi sacræ propositionis sensum efformavit si consecrationem ipsis verbis *hoc est*, &c. factam putabat; *hoc*, ea res quam manibus gesto nunc quidem panis est, sed absoluta meæ propositionis enuntiatione, sui demutatione jam *est corpus meum.* Si consecrationem jam ante verborum pronuntiationem factam arbitrabatur: *hoc* quod paulo ante panis erat, nunc *est corpus meum*, ex pane in illud corpus mutatum. Facile est jam

Primi Albertiniani argumenti confutatio. hæc propositis argumentis applicare. Ad primum id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen HOC significatione permanente & fixa. Concedo. significatione transeunte & post finem propositionis abolenda. Nego. Sed & pronomen HOC declarabat cum pronuntiaretur panem materialem, significatione transeunte & abolenda; Conceditur; fixa & permanente; Negatur. adeoque negatur consequentia. Ad secundum. Id Christus suum corpus affirmavit, quod sumsit & fregit, & interim mutationem passum est, conc. quod sumsit & fregit, nec ullam postea mutationem subiit. Negatur. Atqui Christus panem materialem sumsit, qui postea mutationem passus est, conc. qui nullam mutationem subiit. Neg. & negatur consequentia. Ni ita respondeatur, possumus in omnes sive miras sive naturales rerum mutationes cavillari. Sic cavillabor in miraculum virgæ Aaronis in serpentem mutatæ, quæ serpentes ex virgis Ægyptiorum magorum factos, vel, si cui placet, earum loco furtim suppositos devoravit; Exod. VII. 9. 12. ad exemplum Albertini argutans: id devoravit virgas magorum quod tenens manu projecit Aaron: sed virgam amygdalinam ex concessis non serpentem tenebat manu & projecit Aaron: ergo virga amygdalina & non serpens verus virgas magorum devoravit. Cavillabor & in propositionem Christi, Matth. XI. 5. *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, mortui resurgunt.* neque enim cæci viderunt; sed qui ante cæci, sani oculis facti, &c. Ad tertium, tametsi HOC in propositione Christi non designet distincte accidentia, quia tamen de signo corporis Christi ipsum potest corpus affirmari; ita respondeo: Non potest verum Christi corpus affirmari de eo quod significat rem quæ Christi corpus minime sit: distinguo, quæ nec sit, nec significet ac contineat. Conc. quæ non sit ipsa Christi corpus, illud tamen significet; Neg. Atqui HOC significat accidentia quæ Christi corpus revera non sunt, sed tamen significent & contineant. Conc. quæ Christi corpus nec sint, nec significent ac contineant Neg. sufficit quippe ut res aliqua signum sit alterius, ut hæc de illa affirmari possit. Nec repugnabit Albertinus, qui suo illo argumento totam Calvinianam hypothesim evertit imprudens. Ad eumdem enim modum adversus ipsum arguere licet. Non potest affirmari corpus Christi de eo quod minime Christi corpus sit. Hanc propositionem supponit ejus argumentatio. Sed signum corporis Christi ejusdem exclusivum, qualis apud eos est panis eucharisticus, non est corpus Christi. non potest igitur de pane eucharistico, nudo Christi corporis signo, Christi corpus affirmari. Non effugiet, nisi dato à me ad suum argumentum responso. Ad quartum ejus argumentum venio. Tautologica & inepta propositio est quæ idem de eodem affirmat. Sed si in Christi propositione, HOC significat corpus Christi, idem de eodem affirmatur: *Corpus Christi est corpus Christi.* Igitur HOC in propositione Christi corpus ejus significare nequit. Respondeo, Tautologica propositio est, quæ idem distincte cognitum de eodem distincte cognito affirmat, conc. quæ idem distincte cognitum de eodem confuse tantum & indistincte cognito & indicato: Neg. In propositione autem Christi, si HOC significet corpus ejus, idem distincte cognitum de eodem confuse cognito & indicato affirmatur, conc. aliter, nego. Nempe inscienti quid sit eucharistia, vel non satis scienti, dicitur, HOC quod vides & tibi præsens est, corpus est Christi. Si valeret hoc argumentum, ex oratione humana tollendæ forent omnes propositiones demonstrativæ ac definitiones: in quibus idcirco tautologia evitatur, quod in prædicato datur notio distincta subjecti, cujus vel nulla, vel confusa tantum nec satis explicata, haberi censebatur notitia. Sed nimis plura de tricis Logicis, in quibus dum catholicos impedire nititur Albertinus, se ipse magis inextricabiliter implicavit. In primo hoc argumenpo prolixius versatus sum: cætera brevius expediam.

Tertii.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

79. Ab his Cyrilli verbis depromitur cat. 22. n. 3. *Aquam olim in vinum quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit: & eum parum dignum*

dignum existimabimus cui credamus cum vinum in sanguinem transmutavit? Ad nuptias corporales vocatus, stupendum hoc miraculum effecit: & non eum multo magis filiis thalami nuptialis, (hoc est Apostolis, Matth. IX. 15.) *corpus & sanguinem suum fruenda donasse confitebimur?* Primo diserte ait, *vinum in sanguinem* à Christo *transmutatum.* deinde, mutationem hanc comparat mutationi aquæ in vinum. hæc autem mutatio substantialis est. Igitur & illa eucharistica. Quæ autem mutatio à Calvinianis agnoscitur, panis nimirum id quod est manentis, in panem corporis Christi figuram & efficaciam continentem; ea primum mutatio non est, sed novæ tantum qualitatis adjectio. Prætera similis est plane, imo & inferior, mutationi quæ ex Cyrilli sententiâ baptismalibus aquis & sacro chrismati per Ecclesiæ preces accedit. his enim adest ipsa res quam figurant; baptismalibus undis gratia Spiritus-sancti animam abluens, *cat. 3. n. 4.* sacro chrismati sancti-Spiritus antitypo, *cat. 21. n. 1.* ejusdem divinitatis præsentia, *ibid. n. 3.* at figuratum à Calviniano pane Christi corpus, tota cœli distantia ab eo abest. Nunquam tamen Cyrillus gratiæ accessionem, quæ baptismalibus undis sacroque chrismati advenit, ulla *mutationis* appellatione designavit. Tamdem ne eam in eucharistia mutationem intelligamus è qua Christi corpus & sanguis absit, obstant diserta cum in ipso loco, tum in anterioribus & consequentibus testimonia de præsentia corporis & sanguinis Christi, in quæ panis ac vinum mutata dicuntur. Secundò. mutationem vini in sanguinem ea ratione credibiliorem reddit, quod si aqua transmutata est in vinum, disparatum à se elementum; facilior quodam modo altera vini in sanguinem mutatio, cum inter naturas ambas multa intercedat necessitudo, tum naturalis tum mystica. Ea præterea vini & sanguinis oppositio, & utrarumque rerum necessitudinis mentio, argumentum est agi ut de verò & naturali vino, ita & de verò ac naturali sanguine, in quem vinum transmutatum sit. nulla enim inter vinum naturale & vinum quod denominatione sola sanguis sit, naturarum oppositio & necessitudo; una eademque natura est. Tertio. Cum *Christus ad corporales nuptias vocatus, stupendum miraculum* exterorum nulla sibi familiaritate conjunctorum in gratiam *fecerit*; decuisse significat Cyrillus ut Apostolis, sodalibus & amicis suis, suarumque ipsius spiritualium nuptiarum participibus, (ii enim sunt filii thalami sponsalis Matth. IX. 15.) magnificentius quoddam divinæ suæ potentiæ munus impertiret. In Calvinianâ sententiâ, major est divinæ potentiæ effectus aquam in vinum convertere, quam panem & vinum figura & virtute Christi corporis & sanguinis donare. Plus igitur esset in nuptiis Canæ quam in eucharistia divinæ potestatis exsertum. Illud verò amplius quod thalami filiis à Christo concessum ait Cyrillus, est *sui ipsius corporis & sanguinis fruitio*, participatio, possessio. Ii quoque *filii thalami, amici sponsi*, erant præterea sponsæ Christi; quorum spirituales cum Christo nuptiæ, ex doctrina Patrum per eucharistiæ participationem consummatæ sunt. quibus in nuptiis *non fide sola, sed re ipsa nos unum cum Christo corpus effici docent.* ita Chrysost. in Matth. hom. 83. pag. 868. Vide Patres alios à nobis laudatos in nota ad hunc Cyrilli quem expendimus locum. Hæc causa cur Cyrillus *filiis thalami* concedendam fuisse à Christo dicat sui corporis & sanguinis fruitionem. Vis hujus argumenti ex objectionum confutatione magis elucescet & confirmabitur.

Secunda pars argumenti.

Tertia.

80. Albertinus hujus argumenti vim prava primum Cyrilli verborum interpretatione, deinde variis objectionibus eludere conatur Sic Cyrilli verba refert: *Ad nuptias corporales vocatus, miraculose id opus filiis thalami sponsalis paradoxum operatus est.* Canæ convivas filios thalami sponsalis facit, qui sunt Apostoli Christo ipso interprete Matth. IX. 15. & hac interpretatione argumenti Cyrilliani vim aufert, qua S. Pater Christum majora suis Apostolis ac sodalibus, quam ignotis Canæ convivis præstare debuisse docet. Sed ignosco codicem forte aliquem verba τοῖς υἱοῖς τοῦ νυμφῶνος transponentem sequuto; quod quidem saltem indicare oportuerat. Ad argumentum reponit 1°. tum ex vocabulo *transmutationis in sanguinem*, tum ex comparatione eucharistiæ cum aqua in vinum conversa, substantialem vini in sanguinem Christi transmutationem certo colligi non posse. quoniam 1°. Patres eodem transmutationis vocabulo passim utuntur in rebus, quas non substantia, sed sola qualitate mutari certum est. Sic aiunt spirituales homines in angelos transmutari, carnales in belluas, &c. multaque generis ejusdem testimonia cumulat. Secundò autem, quod Cyrillus res duas comparet, non idcirco æquam & ad amussim exactam comparationem dici oportere, cum ipse res dissentaneas secum contendere soleat: & alioqui illa ipsa aquæ in vinum conversio, ab Ambrosio sermone 19. qui Ambrosii non est, cum resurrectione carnis, ab Augustino cum mutatione corporis terrestris in corpus gloriosum in beata immortalitate. Respondeo, nos omne præsidium in nudo & solo *transmutationis* vocabulo, atque in nuda & sola comparatione eucharistiæ cum aquæ in vinum conversione non reponere. Sed ut vocem *transmutationis* obvio & naturali sensu sumamus, simillimasque mutationes à Cyrillo comparatas credamus, duabus causis adduci. prima, quod nihil nos cogit à litterali sensu, & adæquata comparationis intelligentia recedere. Secunda, quod contra adjuncta omnia quæ antecedunt & subsequuntur, quæque vel apud Cyrillum alibi, vel apud alios Patres Cyrilli doctrinæ similia legimus, verba ejus ad substantialis mutationis sensum omnino determinent, & accidentalem solum mutationem excludant. Testimoniorum quæ Albertinus adducit, ut *mutationis* vocabulum rebus solo accidente mutatis accommodari probet, examen non instituo. tantum res omnino disparatas ab eo comparatas esse moneo: eamque disparitatem superiori capite in observationibus II. & III. n. 72. & 73. abunde demonstravi; ut verbum amplius addere necesse nihil sit. Liceat tamen ad specimen animadvertere, ipsum ab... ti Augustini testimonio contr. Adimant. cap. 12.

Albertini responsio ad id argumentum.

Cyrilli verborum per pravam interpretationem corruptio.

Prima responsio.

Hujus responsionis confutatio.

in quo ait: *Cum induerit homo incorruptionem & immortalitatem, jam non caro & sanguis erit, sed in corpus cœleste mutabitur.* supponit Albertinus Augustinum voces *caro & sanguis*, *de naturali carne & sanguine* intelligere, quæ idcirco mutata dicat, quia cœlestibus qualitatibus aucta. Fallitur. alludit perspicue Augustinus ad verba Apostoli 1. Cor. xv. 50. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*; quæ ait non significare *carnem secundum substantiam*, sed *corruptionem & mortalitatem carnis & sanguinis.* ejusque propositionis sensus est, corruptionem carnis & sanguinis, quæ revera sui abolitione mutabitur, in Dei regno non futuram. V. epist. 205. n. 15. & 16. Cum etiam in metaphoricæ mutationis exemplum adducit adversarius eam quæ in corporum resurrectione fit, ludificatur. nulla enim magis substantialis mutatio, quam ea quæ resoluti corporis, & varia suarum partium sorte in omne corporis genus transmutati, in humanam formam redintegratione fiet.

Secunda Albertini responsio.

81. Reponit 2°. solam à Cyrillo qualitatis mutationem in eucharistia agnosci, tribus ejusdem testimoniis patere. Nulla poterat ad catholicam fidem confirmandam efficaciora producere; mirum si everterint.

Prima pars ejus responsionis.

Primum est ex cat. 23. num. 7. *Deum benignum exoramus ut emittat Spiritum sanctum super dona proposita: ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum verò sanguinem Christi. omnino enim quidquid attigerit Spiritus-sanctus, id sanctificatum & transmutatum est.* Falso affirmaret Cyrillus quidquid adtingit Spiritus, id substantialiter immutari. nam & aquam baptismalem & chrisma sacrum quæ attingit, substantialiter mutari consequeretur. solam ergo qualitatis in hoc loco mutationem significat.

Confutatio.

Respondeo generalem sententiam *omnino enim*, &c. per causalem particulam ENIM superioribus verbis conjunctam à Cyrillo allegari ad probandum, recte Spiritum-sanctum ad consecrationem & mutationem elementorum invocari, eaque revera ejus superventu sanctificata & transmutata esse; quoniam *quidquid ille attigerit*, ejus virtute continuo *sanctificatum & transmutatum sit.* Sed operationis sancti-Spiritus qualitas & ratio ab prece & postulatione Ecclesiæ determinatur. qualem illa postulat transmutationem, talem ille efficit: accidentalem in aqua & oleo, quoniam non petit Ecclesia ut fiant aliud ab eo quod sunt: substantialem in Eucharistia, quum petat Ecclesia ut Spiritus-sanctus *faciat panem corpus Christi, & vinum sanguinem Christi*; quod panis & vinum fieri & esse non possunt sine suæ naturæ demutatione.

Secunda pars resp. Alb.

Alterum testimonium ab Albertino sumitur ex his duobus locis. Cat. 19. n. 7. *Quemadmodum panis & vinum eucharistiæ, ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis & vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi, vinum verò sanguis Christi: ita & hujusmodi esculenta* (cibi idolis immolati) *ad pompam satanæ pertinentia, cum ex natura sua nuda & communia sint, invocatione dæmonum profana & contaminata redduntur.* & cat. 21. n. 3. de sacro chrismate. *Sicut panis eucharistiæ post invocationem sancti-Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi: ita & sanctum istud unguentum, non amplius nudum, neque, si quis ita appellare malit, commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, & Spiritus-sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum.* Sicque argumentatur post Rivetum: Talis est eucharistiæ mutatio, qualis ciborum idolis immolatorum, & sacri unguenti. Hæc nova tantum qualitatis accessione mutata. Nihil igitur amplius in eucharistia.

Confutatio.

Quod Albertinus ad objectam sibi aquæ in vinum ad nuptias conversæ, & vini in eucharistia in sanguinem transmutati comparationem respondit; per eum liceat nobis quoque hic respondere, non esse institutam à Cyrillo rerum plane similium & gemellarum comparationem. (Nec diffiteri potest Albertinus, cum in cibis immolatis Cyrillus invocatorum dæmonum præsentiam cat. 22. num. 7. & in chrismate divinitatis Spiritus-sancti per illud figurati præsentiam admittat; Albertinus in eucharistia figuratæ per eam rei præsentiam neget.) sed ut in Cyrilliana comparatione eucharistiæ cum aqua in vinum versa nullum disparitatis apparet vestigium, ita in citatis duobus locis continetur ipsa rerum comparatatum dissimilitudo. Hanc inter omnia similitudinem constituit, ut sicut immolati cibi post invocationem dæmonum, & sacrum chrisma post invocationem Dei, non sunt nudi & communes cibi, nec nudum & commune unguentum; ita panis eucharisticus & vinum post invocationem Trinitatis non sit nudus panis & vinum commune. Hæc omnibus communia. Sed cibos immolatos & chrisma non dicit fieri aliam naturam: cibi semper manent id quod sunt, & unguentum semper unguentum. at panem eucharisticum & vinum docet *fieri* aliud prorsus à pane & vino, *corpus* nimirum *& sanguinem Christi.* Quod de pane & vino consecratis ait, ea panem & vinum non esse licet id sensus renuntient, nunquam adeo imprudens est ut de cibis immolatis similiter dicat, non esse amplius panes aut carnes: aut de chrismate non esse amplius unguentum materiale.

Tertia pars resp. Alb.

82. Tertium quod adducit testimonium, ex ipso quem expendimus loco depromit. *Ad nuptias corporales vocatus*, &c. *& non eum* MULTO MAGIS *filiis thalami nuptialis corpus suum & sanguinem fruenda donasse confitebimur?* Ait Albertinus Cyrillum à difficiliori ad facilius concludere. Eam enim loquendi formulam, MULTO MAGIS, tantummodo locum habere in comparatione quæ fit actionum inæqualium; ex quarum difficiliore, quandoquidem de ea constat, legitime concluditur eam quæ facilior sit *multo magis* esse credendam. Ergo, ex Cyrilli sententia facilior erat mutatio eucharistica, quam aquæ in vinum conversio. contra autem apud catholicos illa æque difficilis, imo & majoribus difficultatibus implicata: non eam igitur significat Cyrillus.

Confutatio.

Ut negare non possum Cyrillum aliquando à difficiliori ad facilius argumentari, ita mihi ista concedi necesse est. 1°. Cyrillum cum ita argumentatur, ad roborandam argumenti sui vim, majoris facilitatis mentionem prætermittere non solere; tumque his verbis utitur οὐχὶ πολλῷ μᾶλλον εὐκοπώτερον; τί μᾶλλον δυσκολώτερον; exempla habes frequen-

tissima, & illud præsertim ab Albertino commemoratum, cat. 2. n. 5. *An verò qui Lazarum quatriduanum fetentemque excitavit, non potius viventem te facilius excitabit* à peccati morte? Vid. cat. 4. n. 30. cat. 12. n. 28. & 30. cat. 18. n. 3. 6. 9. 12. 13. his omnibus locis à difficiliori disputat; sed majoris facilitatis mentione non solum facta, verum etiam copiosissime & gravissime inculcata. Cur in præsenti argumento non minus necessariam omisit? 2°. Cyrillum sæpe argumentari ab æque difficili ad æque difficile. Sic ex triduum conservatione non minus difficili, resurrectionem Christi probat. & cat. 12. n. 28. virginis partum, à sterilis mulieris partu æque difficili. 3°. Eum quoque à faciliori ad difficilius sæpe argumentari. Sic cat. 12. num. 28. ab virga Aaronis efflorescente, partum virginis probat. cat. 14. n. 25. Christi adscensionem sua vi factam in cœlum ipsum, ex Enochi translatione externa, & ex Eliæ raptu non in cœlum, sed *tamquam* in cœlum. Et cat. 18. n. 10. resurrectionem mortuorum, ex menstrua lunæ reparatione; n. 12. ex virgæ Aaronis efflorescentia, & leprosæ manus Moysis redintegratione. 4°. Cyrillum aliquando omissa majori vel minori rerum difficultate, à minus convenienti ac Deo minus digno ad convenientius ac Deo dignius argumentari, etiamsi illud difficilius sit. Sic cat. 13. n. 2. & 3. vim sanguinis Christi ad universalem salutem adferendam, probat à primi hominis peccato mortis universalis causa; Phinees sacerdotis zelo iram Dei pacante; paschalis agni sanguine vastatorem arcente; cum Dei Filio convenientior & dignior res sit humanæ salutis operatio. Sic cat. 18. num. 6. 7. 8. ex specie quadam resurrectionis in arboribus, in frumento, in animalibus, & ratione destitutis rebus propter hominem creatis conspicua, hominis ratione prædíti, & propter quem illa effecta sunt, resurrectionem generalem probat omnibus allatis à se exemplis difficiliorem quidem, sed congruentiorem & magis necessariam. 5°. Cyrillus à faciliori ad difficilius sæpe propter ipsam difficultatem majorem rei augmentatur, cum Deo conveniat aliquid grandius ac difficilius moliri. Sic epistola ad Constantium n. 3. cum datum Constantino dicat ob pietatem ut sanctam crucem reperiret, quod donum esset è terra; ait Constantio filio paternam pietatem superanti, prodigium majus è cœlo dari decuisse ostensæ crucis. 6°. Ut tamdem ad propositum argumentum veniam, Cyrillus in loco quem expendimus à convenienti ac Deo digno, ad convenientius & Deo dignius concludere videtur; imo à faciliori ad difficilius propter ipsam difficultatem majorem. Nam si exteris Christus *stupendum miraculum* aquæ in vinum concessit, sodalibus & amicis suis *filiis thalami* majus aliquid & stupendum magis illum facere debuisse significat. 7°. Verum esto, à difficiliori ad facilius concludat, in hoc tota illa facilitas major hærebit ex Cyrilli sententiâ, quod cum sit aliqua vini cum sanguine affinitas, facilius illud in sanguinem, quam aqua in vinum nulla sibi societate conjunctum verti videatur.

CAPUT XI.

Reliqua argumenta proponuntur & vindicantur.

Tertium Argumentum.

83. Quintuplici parte constat hic locus Cyrilli, cat. 22. num. 3. 1°. *Quare cum omnimoda persuasione tamquam corpus & sanguinem Christi illa sumamus.* 2°. *Nam in figura panis datur tibi corpus, & in figura vini datur tibi sanguis:* 3°. *ut cum sumseris corpus & sanguinem Christi, concorporeus & consanguis ipsi efficiaris.* 4°. *Sic enim & Christiferi efficimur, distributo in membra nostra corpore ejus & sanguine.* 5°. *Sic secundum B. Petrum divinæ simus consortes naturæ.* Nexa secum sunt hæc omnia, & cum præcedentibus verbis de vini in sanguinem transmutatione per particulam QUARE initio præfixam conjuncta. quo nexu observato, certus & determinatus singularum propositionum sensus efficitur, ut futiles Albertini cavillationes evanescant. Nihil pene ad declarandam argumenti vim, & ejus objectiones dissipandas addendum habeo iis quæ in antecessum notavi hoc capite n. 73. in secunda parte argumenti primi, & num. 76. & cap. IX. observatione II. & III. n. 72. & 73. Pauca tantum in ejus ad primam, secundam & quartam argumenti partem responsis illic intacta observabo. Ad primam propositionem respondet Albertinus, Cyrillum velle eucharistiam sumi, non ut proprium Domini corpus & sanguinem, sed ut corpus & sanguinem mysticum & symbolicum. Mirum si rei tam facilis creditu requiratur & commendetur *omnimoda persuasio* animi & convictio, μετὰ πάσης πληροφορίας. suam interpretationem constare ait his verbis cat. 23. n. 20. *Qui gustant, non panem & vinum degustare jubentur; sed* ANTITYPUM *corporis & sanguinis Christi.* Prius erat probandum Albertino, *antitypum* de se rem quam significat excludere. Ea sane Cyrilli existimatio non erat, qui cum sacrum chrisma Spiritus sancti antitypum appellet cat. 21. n. 1. illud *Spiritus sancti efficiens* appellat *propter præsentiam divinitatis ejus*, n. 3. eucharistiam verò ejusmodi antitypum esse in ipso loco docet, quod panis & vinum non sit. *Qui gustant*, inquit, *non panem & vinum degustare jubentur, sed antitypum*, &c. cujus natura non ex sensuum testimonio æstimanda; sed ex fide dubitationem omnem, quæ ex contraria sensuum significatione proficiscatur, excludente. *Ne corporeis*, ait, *faucibus hujus rei judicium æstimationemque permittite. non, inquam, sed fidei omnis dubitationis experti.* Antitypum in qua *rex* ipse Christus *suscipiatur*, ibid. n. 21. *prono corpore adorandus.* n. 22. Antitypum denique, quod sit *corpus & sanguis Christi, in figura panis & vini data; & cum omnimoda persuasione pro Christi corpore & sanguine sumenda*, cat. 22. n. 3. Hæc autem in verba, quæ secundam argumenti partem continent, sic cavillatur. *In figura panis*, intellige, *in pane figura.* Multa inutiliter ex Patribus acervat similis acceptionis exempla: *signum circumcisionis*, pro, circumcisio signum. *typus Jonæ*, pro *Jonas typus.* Quid multa? sufficiebat *sacramentum Eucharistiæ*, pro, eucharistia sacramentum. Non negamus dici posse

« Albertini responsio ad 1. partem argumenti.

Confutatur.

Ejusdem ad secundam partem responsio.

Confutatio.

figuram panis, pro, panis qui est figura. sed utrum hæc isti loco de quo agimus interpretatio conveniat, hoc quæritur. Eam certe accommodare non potest, quin ridiculam hanc & ineptam Cyrillo affingat sententiam: *In pane typo*, corporis Christi nimirum, *datur tibi corpus Christi typicum*; hoc est, typus corporis Christi. Verum eamdem, si potest, huic parallelo & gemino accommodet testimonio ex cat. 13. n. 19. ubi de Christi corpore in crucem acto interpretans verba Jeremiæ, *mittamus lignum in panem ejus*, ait Cyrillus: *Si te Dominus dignum habuerit, in posterum cognosces quod corpus Christi secundum evangelium figuram gerebat panis*, τύπον ἔφερεν ἄρτου; interpretatur Albertinus, figuram gerebat panem. Ex his autem verbis sic argumentum instituo: Corpus Christi quod in cœna figuram referebat panis, est corpus eucharisticum; non idem corpus in statu suo naturali exsistens, quod eucharisticum corpus distribuebat: illud enim nullam figuram referebat panis; at corpus referens panis figuram, illud est, ex Cyrillo quod à propheta panis nomine designatum in crucem actum fuit. Corpus igitur eucharisticum idem est cum corpore crucifixo. Quam autem aliam panis figuram referre poterat corpus naturale & crucifixum, præter speciem externam panis sibi ad velamen circumdatam? quod quidem Cyrillus dum auditores suos olim cogni turos monet, id ipse in his verbis declarat cat. 23. *In figura panis datur tibi*, &c. Eadem ergo in utroque loco figuræ acceptio pro figura nuda, externa specie, apparentia pura. Ecquid enim verò in pane *transmutato*, qui *panis* jam *non est tametsi* adhuc *esse videatur* cat. 23. n 9. de quo, quidquid *suggerat sensus*, sola audienda est *fides corpus Christi esse* confirmans n. 6. quid inquam in ejusmodi pane, præter nudam prioris status figuram & speciem superesse potest?

Expenditur Cyrilli Alexandrini locus ab Albertino laudatus.

84. Suam Albertinus sententiæ Cyrillianæ interpretationem munit diversis Cyrilli Alexandrini testimoniis, quæ cum sensum perspicuum habeant à nemine sano ad litteram sumendum, & idcirco cum eucharistia comparari non debeant, prætermitto. Unum ex illis solum Cyrillianæ propositioni similem, quo abutitur, excutio. ait Cyrillus lib. 3. in Johan. cap. 6. pag. 312. e. Ἐπιδείξομεν δὲ διὰ πάντων, ὅτι τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς ἐν τύπῳ τοῦ μάννα χορηγεῖσθαι τοῖς ἀρχαιοτέροις νενόμισμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. *Ostendemus autem per omnia* in sequenti disputatione dicenda, *quod manna verum ipse est Christus, qui in manna figura veteribus à Deo & patre datus intelligitur*. Atqui Christus in manna veteribus non dabatur realiter. Nec ergo ex Cyrilli Hierosolymitani sententia consequitur, in typo panis (quem possumus intelligere panem typum) Christum vere dari. Omissa ambarum Alexandrini & Jerosolymitani loquutionum disparitate; quod altera de tempore incarnationem antecedente agat, in quo Christum hominem nondum exsistentem, jam tum dari in mentem venire non poterat; altera verò de tempore incarnationem subsequuto: quodque alteram adjuncta omnia ad figuratum sensum, alteram ad litteralem determinent; suffragante Alexandrino ipso, qui hac in ipsa disputatione manna dicat eucharistiæ figuram fuisse in qua Christus vere & corporaliter recipiatur, disertis testimoniis ipsa pag. 312. d. & pag. 316. b. 317. d. 319. d. e. 322. b. his inquam omissis, dico 1°. Alexandrinum suam ipsius orationem interpretari, tum præcedentibus locum in objectione citatum verbis pag. 312. b. c. ubi ait manna typum fuisse rerum futurarum; sed cum veritatis tempus adveniet, *Patrem dedisse nobis panem de cælo, qui per mannæ subministrationem veteribus tamquam in umbris describebatur*. ὃς διὰ τῆς τοῦ μάννα χορηγίας, τοῖς ἀρχαιοτέροις ὡς ἐν σκιαῖς κατεγράφετο. tum sequentibus pag. 319. c. *Ipse nobis manna verum exhibitus est Christus, veteribus tamquam in imagine per typum declaratus*. Αὐτὸς ἡμῖν τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν ἀνεδείχθη Χριστός, ὡς ἐν εἰκόνι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τύπου δηλούμενος. tum deinde cum manna dicit evangelicæ doctrinæ figuram pag. 318. a. ita nempe nuda Christi figura erat, ut rem quoque alteram figuraret. Ostendat Albertinus similes in Hierosolymitano, de eucharistico pane ad imaginem & figuram redacto loquutiones. Dico 2°. Alexandrini in objecta propositione sensum esse, per manna veteribus datum, Christum adumbrari; qui quidem tamquam verbum omni creaturæ rationali, uti proprius ac naturalis intellectualium substantiarum cibus, jam tum & angelis & veteribus ad sanctificationem dabatur, pag. 314. c. 312. d. tamquam homo vero olim in eucharistia largiendus erat, ad *vivificandum spiritum nostrum, & corpus in incorruptionem continendum*, & per fidem atque amorem in cordibus nostris inhabitat. pag. 312. d. *cessantibus enim tum legis figuris, ipsam veritatem nobis in cibum* vel *in delicias* (lego τροφὴν non τρυφὴν, quamvis perinde sit) *& fruitionem propositum iri*, pag. 316. b. *Christum* videlicet, *qui nos ad longævam vitam alit, cum per subministrationem sancti-Spiritus, tum participatione* PROPRIÆ CARNIS, *quæ nobis Dei participationem indit & inserit*, μεθέξει τῆς ἰδίας σαρκὸς, ἐντιθείσης ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ μετοχήν, pag. 323. b. Qui denique *omni virtute & gloria nos replet, in interiora cordis per fidem rectam & charitatem perfectam illatus & reconditus*. pag. 319. c. Hunc objectæ propositionis sensum esse inde conficitur, quod sit hæc tota Cyrillianæ disputationis summa, cujus thesim & argumentum sibi in verbis objectione contentis proposuit.

Responsio Albertini ad quartam partem argumenti.

85. Nihil moror quod ad quartam argumenti nostri partem reponit: cum *corpus & sanguis Christi in membra nostra distribui* dicuntur, id soli corpori ac sanguini typico convenire; de proprio Christi corpore, neque ab ipsis catholicis affirmari. Fatemur ipsum Christi corpus in membra nostra non dividi. Sed humanæ orationis consuetudinem ac totius Traditionis exemplum sequuti, illud merito de Christi corpore affirmamus, quod speciebus sub quibus delitescit proprium est: qua quidem oratione non liceret uti, nisi sub illis speciebus contineretur. In scriptura tribuuntur angelis omnes actiones corporeæ, quæ extremæ speciei ab ipsis assumtæ propriæ erant. Quid? ipse Christus pronuntiavit, *quis est qui me tetigit?* Luc. VIII. 45. cum extremam

Confutatur.

tremam tantum, non interioris tunicæ, sed pallii exterioris fimbriam mulier attigisset. Atqui, instat Albertinus*, ne Cyrillum de proprio Christi corpore loquutum credamus, obstat. 1°. quod cat. 14. n. 30. Christum *à nobis carne abesse* pronuntiet. 2°. quod paulo post laudata in argumento verba n. 4. Judæis vitio vertit, quod verba Christi, NISI MANDUCAVERITIS MEAM CARNEM, *non spiritualiter acceperint; sed offensi abierint retro, existimantes illum se ad manducandas carnes hortari.* Ea igitur verba non ad litteram sed *spiritualiter* & sacramento tenus intelligenda: nec propria Christi *caro* in eucharistia manducatur. Nec nos catholici, qualem illi concipiebant animo carnium Christi manducationem credimus. Ita se *sub figura panis* composuit Christus, ut quamvis ibi sit *corpus ejus*, cujus participatione *Christum* in nobis *ferimus*, in unum cum ipso corpus compaginemur, & divinæ naturæ huic corpori cum nostro commixto hypostatice conjunctæ participes efficiamur; absit tamen sensibilis manducatio carnium. Quod autem *carne abesse* dicitur à terris Christus, intellige de sensibili & corporali præsentia; quæ quidem fidei locum & sacramenti rationem auferret.

Quartum Argumentum.

86. Ex his verbis informatur cat. 22. n. 5. *In novo testamento panis est cœlestis, & poculum salutaris animam & corpus sanctificantia. quemadmodum enim panis corpori conveniens est, ita verbum animæ consentaneum*, n. 6. *Quamobrem ne tamquam nudis* (elementis) *pani & vino* (in eucharistia) *propositis adtende. sunt enim corpus & sanguis Christi secundùm Domini asseverationem. nam etiamsi illud tibi suggerat sensus, fides tamen te certum & firmum efficiat. Ne judices rem ex gustu; sed ex fide citra ullam dubitationem persuasus esto, te corporis & sanguinis Christi dono dignatum fuisse.* tamdem num. 9. Isthæc edoctus & *certissima imbutus fide quod qui videtur panis, panis non est tametsi gustu sensibilis sit, sed corpus Christi; & quod videtur vinum, vinum non est etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi;* &c. Qua alia verborum formula uteretur Albertinus, si cui nescienti probare vellet oricalchum quod tenet, aurum non esse; angelum externa hominis specie vestitum, hominem non esse? vim argumenti per se perspicuam paucis explicabo. Primò, *panis ille cœlestis animam & corpus sanctificans verbum* divinum est, *animæ conveniens* uti proprius ac naturalis ejus cibus. De verbo divino sermonem esse probat, tum hujus sententiæ cum subsequenti conjunctio per particulam *quamobrem;* tum aliena huic loco sermonum Dei mentio, ad quam nihil ante auditoris animum præparavit. Panis ergo eucharisticus est *verbum Dei*, nimirum corpori Christi hypostatice conjunctum. Secundò. *Ita panem & vinum* eucharistiæ nuda elementa esse negat, ut aliam prorsus naturam *secundùm Domini asseverationem*, nempe corpus & eucharistiam Christi esse affirmet. Tertiò, adserit eucharistiam non esse *quod suggerit sensus;* quod *oculis & gustui videtur esse:* sed illud, quod, dubium ex contraria sensuum renunciatione videtur. Quod suggerit sensus, quod gustui sapit & videtur oculis, est, eucharistiam *panem* esse materialem *ac vinum:* hoc igitur non est. Id de quo dubitare facit sensuum testimonium, illud est, sit ne corpus & sanguis Christi. hæc enim apud Cyrillum catechesis hujus n. 1. dubitantium oratio, *non esse Christi corpus & sanguinem.* hoc igitur eucharistia.

87. Cum Albertino paucis absolvam. Ait ille ad secundum Cyrilli testimonium in argumento laudatum, cum duo sint in eucharistia, alterum substantia panis & vini eucharistici, alterum sacramentalis eorum ratio quæ in in significatione consistit; nullo modo circa priorem partem Cyrillum velle sensuum testimonium recusari: sed tantum circa posteriorem; quæ cum sit præter & supra testimonium sensuum qui ad eam non perveniant, recte monet in hac parte rem non esse judicandam ex sensuum testimonio. Suam hanc responsionem munit similibus, ut quidem putat, Cyrillianæ sententiæ Patrum testimoniis, qui aiunt baptismi sacramentum non oculis æstimandum esse sed mente, magis adtendendum ad id quod in eo non videtur, quam ad id quod videtur, &c. Hebetes nos putat Albertinus, cum persuadere vult Cyrillum sensuum testimonium non recusare circa partem eucharistiæ visibilem? ea præcise res est de qua negat sensus audiendos. Pars illa Albertino est *panis & vinum* materiale. Atqui hoc ipsum est quod Cyrillus eucharistiam existimandam esse negat, licet ita sensibus videatur. Ubi apud illum vel levissima panis & vini visibilis, & illis superadditæ figuræ & efficaciæ invisibilis significatio? deerantne illi verba quibus rem necessariam ac præcipuam pure ac diserte exprimeret? aut tam alienam naturalis verborum suorum sensus interpretationem rudibus candidatis subjungendam relinquebat? ex tam multis quæ Albertinus cumulat Patrum de baptismo sententiis, quas cum Cyrilliana contendit, estne una in qua illi negent aquam baptismalem aquam esse; cumque sensibus videatur aqua naturalis, hos tamen non audiendos confirment; sed ex fidei testimonio longe certiori credendum esse, quod videtur aqua gratiam esse invisibilem, in quam, sicut olim in vinum, ipsa ecclesiastica prece transmutata sit? non distinxit Albertinus duo dissimillima rerum genera; unum in quo est aliquid *præter & supra* sensuum testimonium; alterum quod est *contra* idem sensuum testimonium. Primum est cum *præter* rem subjectam sensibus aliquid aliud est quod sensum fugit & superat. Sic in baptismo & chrismate, præter aquam & unguentum, adest Spiritus-sanctus. Alterum, cum res sensibus subjecta aliud est ab eo quod esse videtur. Sic oricalchum non est aurum, quod hujusmodi rerum imperitis videtur, sed alia species. angelus externa hominis specie contectus, homo non est, tametsi nescienti ita videatur, sed angelus. sua cuique rerum generi enuntiando peculiaris convenit oratio. In primo genere non negatur audiendum esse sensuum testimonium; sed tantum nihil supra audiendum; ut nihil in re esse affirmetur nisi quod eorum testimonio contineatur. in secundo negatur plane

sensui credendum esse, & removetur à re quod ejus testimonio continetur. Permutari non possunt utriusque generis enunciationes. sicut enim de angelo in hominis specie conspicuo dici non potest, præter naturam hominis esse in eo naturam angelicam: ita de homine, quia præter visibile corpus animam habeat invisibilem, dici non potest eum non esse corporeum quamvis ita sensui videatur. Comparet quisque loquutiones ab Albertino cum Cyrillianis comparatas. illas reperiet ad primum genus, has ad posterius pertinere. Notandum vero rebus primo genere contentis non difficile ab hominibus, ac præsertim christianis, accommodari fidem: præterquam enim quod sensus non reluctantur, norunt multa esse sive in natura sive in religione, quæ sensuum sagacitatem effugiant & superent. Nec revera Cyrillus multum laboravit, ut auditoribus persuaderet aquæ baptismali & sacro chrismati adesse vim sancti-Spiritus invisibilem. At in altero genere, cum sensuum testimonium rei affirmatæ contrarium sit, dubitationem maximam patimur. neque enim id quod videmus facile nobis persuadere possumus aliud esse ab eo quod videmus. Certa oportet adsint & superiora sensibus in contrarium documenta. hinc Cyrillus tota catechesi rem propositam confirmat & inculcat; & ex Dei testimonio, ejusque omnipotentia dubitationem omnem ab auditorum animis amoliri contendit.

88. Ad tertium Cyrilli testimonium in argumento commemoratum, duo respondet adversarius. 1°. verba ὁ φαινόμενος ἄρτος, *qui videtur panis*, non significare, qui apparet & existimatur panis, sed *panis visibilis*; ac multa congerit verbi φαίνεσθαι eodem sensu accepti exempla. Possem & multo plura alterius ejusdem verbi significationis, pro eo quod *apparet & existimatur* proferre, cum duplex sit hujus vocabuli potestas & significatio. Sed aliam in hoc loco, præter eam quam ei attribuimus habere non potest: nisi hæc ridicula Cyrillo affingatur oratio, panis visibilis & materialis panis non est, tametsi sensibus ita videatur. At supponendum, inquit, panis communis non est. Ostendat unam apud omnes authores sententiam, in qua supponatur in simili loco, quod erat exprimendum. Ad hoc exemplum, verbi gratia, quod videbitur corpus in resurrectione, non erit corpus, licet sensibus ita videatur; ut vox *carnale & terrestre* neque in ipsa propositione neque in adjunctis exprimatur. Secundò, ne illa Cyrilli verba *panis non est, & vinum non est*, verum panem & verum vinum ab eucharistia excludere fateatur; multa producit Patrum loca ad metaphoram intelligenda, quibus de re negatur id quod ipsa res est; quumque substantia negari videatur, sola negatur qualitas. uti quod dicunt: *Aurum non sinit homines esse homines, sed aut feras & dæmones reddit. Ira hominem non concedit hominem esse. Baptismi virtus non sinit homines esse homines, sed angelos pro hominibus facit. Quando homo temperans est, caro non amplius caro est, sed caro in spiritum mutata est. Corpus regenerati fit caro crucifixi.* Postremum hunc locum ex metaphoricis loquutionibus excipio; nihil enim aliud significat quam corpoream baptizati, post
A sacram communionem, cum Christo conjunctionem. In cæteris autem, ut perfectam habeant cum Cyrilliana similitudinem, deest verbum illud Cyrillianum, *licet sensus aliter renuntient.* Desunt adjuncta omnia, quibus Cyrilliana propositio, *panis qui videtur panis non est, tametsi gustu sentiatur*, &c. ad veram panis & vini exclusionem determinatur. Alioqui illarum loquutionum cum Cyrilliana dissimilitudinem satis in observationibus 1. & 2. capitis 9. aperuimus.

B

Quintum Argumentum.

89. His continetur cat. 23. verbis num. 21. *Adiens ad altare, ne expansis manuum volis, neque disjunctis digitis accede; sed sinistram velut thronum subjiciens dexteræ, utpote Regem suscepturæ: & concava manu suscipe corpus Christi, respondens, Amen. Postquam autem caute oculos tuos contactu sancti corporis sanctificaveris, illud percipe, advigilans ne quid ex eo tibi depereat. quod enim intercidere patieris, id tibi tamquam ex propriis*
C *membris deminutum puta... quod est auro ac gemmis longe pretiosius.* num. 23. *Tum vero post communionem corporis Christi, accede & ad sanguinis poculum: non extendens manus, sed pronus & adorationis ac venerationis in modum, dicens Amen, sanctificeris ex sanguine Christi quoque sumens. Et cum adhuc adhæret labiis tuis ex eo mador, manibus adtingens, & oculos, & frontem, & reliquos sensus sanctifica.* Non immoror in frequenti & ad singulas pene lineas repetitione *corporis & sanguinis Christi*, nulla unquam figu-
D ræ & efficaciæ mentione facta: Primum observo panem eucharisticum, qui *Christi corpus dicitur, Regem* Christum appellari; cui tamquam vero regi thronum præparari deceat. Magnifica sane de particula panis, nudâ Christi figurâ, loquutio. Christus aliter quam corpore per fidem animo suscipi potest, fateor: in manu autem quomodo nisi per corpus suum? 2°. illud *Amen* ad sumtionem utriusque speciei, responsionem esse communicantis ad antiquam & simplicissimam administrandæ communionis formulam, *corpus Christi, sanguis Christi.* Quid illa
E formula significat, nisi, *ecce corpus & sanguinem Christi?* per verbum autem Amen, quod est assensionis verbum, cat. 23. num. 18. quodque significat *fiat* aut *verum est*, prout cum voto aut cum re assentienda conjunctum est; communicans assensum præbet ministrantis sibi communionem propositioni. Tertiò, cautio illa ne quid ex sacro pane intercidat, quam in aqua baptismali, oleo, sacro chrismate, tam severe inculcatam non legimus; jacturæ ejus comparatio cum ipsorum corporis membrorum detrunca-
F tione; severæ animadversiones Ecclesiæ, pœnitentiæque illis impositæ, quorum è manibus nulla aliquando culpa sua lapsa esset, aut alioqui in manibus ipsorum profanata eucharistia; hæc inquam, omnia plus aliquid ipsam esse, quam materialem ecclesiastica prece consecratum panem, clare demonstrant. Quartò, adorationem suscipiendo Christi sanguini & corpori præscriptam, ad Deum in eucharistia præsentem pertinere, & idcirco supremi cultus adorationem esse, dubitare non sinit ejus cum præcedenti &

consequenti doctrina conjunctio. Quintò, ea A præceptio ut Christi corpus oculis ad sanctificationem imponatur, utque collectus post sumtionem calicis ex labiis mador, fronti & reliquis sensibus admoveatur; significat sane inhærentem quamdam in ipsa re sanctificationem inesse, cujus virtus non in suscipientis fide posita sit tota; quale in eucharistia efficaciæ genus solum ab adversariis admittitur. Ridiculum est cum Albertino respondere sanguinem Christi, cum in venis ejus contineatur, nulla posse humiditate suscipientium os & labia perfundere: nam & sanguini vere & merito tribuitur, quod B speciebus suis convenit; & alioqui vini consecrati particulæ non solum sanguinem Christi continent, sed ejus integrum corpus, cujus est ex sola conjunctione cum verbo ad sanctificandum corpus nostrum virtus vivifica.

90. Albertini omnes ad hoc argumentum objectiones occupavi. sed prætereunda non est objectio quam cum sibi proposuisset Perronius & dissolvisset, instaurandam suscipit adversarius: eaque à nobis in sextum catholicæ doctrinæ argumentum convertitur. Petitur ex his verbis cat. 23. n. 15. ubi hanc Dominicæ orationis C petitionem explicans, Panem nostrum substantialem da nobis hodie, ait: *Panis iste communis, non est substantialis. iste autem panis qui sanctus est substantialis est, quasi dicas, ad substantiam animæ ordinatus & institutus. Hic panis non in ventrem vadit atque in secessum ejicitur, sed in omnem tui compagem dividitur ad animæ & corporis emolumentum.* De pane eucharistico hic agi certum est, quidquid velit Albertinus. non enim spiritualis panis D gratiæ in omnem hominis *compagem ac constitutionem* dividitur, ut una cum anima corpus quoque suo contactu sanctificet. Hinc duo argumenta conficio. Primò, eucharistiam non negat Cyrillus in ventrem descendere, quam in *omnem* nostri *compagem* dividi hic ait, & *in membra nostra* sic *distribui*, ut inde *Christum ferentes, eidemque concorporei & consangues efficiamur*, cat. 22. n. 3. corpori nimirum Christi tribuens, quod speciebus proprium; eoque sensu addere poterat cum Justino & Irenæo, ex eucharistia sanguinem & carnes nostras per transmutationem nutriri, sanguinem nostrum ex Christi sanguine, E & corpus nostrum ex ejus corpore augeri. quæ uti commode & ex humana consuetudine corpori Christi tribuuntur, cum speciebus illud obtegentibus tantum conveniant; ita nisi Christus in eis contineretur, nunquam dicere licuisset. Negat ergo tantum Cyrillus panem eucharisticum *in ventrem descendere*, ut ibi communium ciborum more concoquatur & conficiatur, ac deinde *in secessum eat*. Quam autem sortem Christi F corpus, ipsam panis eucharistici substantiam, subire negat, de speciebus non inficiatur; cum experientia constet esse aliquid in eucharistia, quod velut cæteri cibi in stomacho digeratur, & in secessum eat: alias *corpus Christi in membra nostra distribui*, & per eucharistiam *consangues ipsi nos effici*, affirmare non potuisset, nisi species, sub quibus occultatur, in membra nostra ac totam compagem distribuerentur, cumque nostro sanguine commiscerentur. Dico ergo; panis eucharisticus, in se & propria substautia consideratus, nec in ventre digeritur nec in secessum abit. perspicuum id in doctrina catholica. At in Calviniana sententia falsum panem eucharisticum, ipsam panis hujus substantiam, nec in ventre concoqui, nec in secessum ire, cum sit panis materialis; nec inficiantur adversarii: ridiculum vero id monere de figura & efficacia huic pani adjuncta, quod nec *vadat in ventrum nec in secessum ejiciatur.* Non ergo panem eucharisticum Cyrillus Calvini sensu, sed secundum catholicorum intelligentiam accipiebat. Secundò. Panis eucharisticus sua *ordinatione & institutione ad substantiam animæ pertinet.* SUBSTANTIALIS nomen ex Cyrillo & Patribus non paucis. idem quoque non ad *animæ* solius, sed etiam ad *corporis emolumentum, in totam humanam compagem distribuitur.* Non ut in baptismo cat. 3. n. 4. & in chrismate cat. 21. n. 3. sic in eucharistia duplicem partem distinguit Cyrillus, quarum una ad corpus solum, altera ad animam pertineat: nec ait, dum pane & vino materiali corpus alitur, gratiam eisdem ex invocatione Trinitatis adjunctam, spirituali cibo ac pinguedine animam alere. Uni & eidem rei utrumque effectum assignat; ut & corpus suo attactu sanctificet cum in omnia membra distribuatur, & animam ut proprius cibus pascat. Ea est doctrina catholica, qua Christus idem per suum corpus nostrum vivificat, vi ex conjunctione verbi ipsi insita; & per divinitatem suam animam alit & sanctificat. Contra in hypothesi Calviniana, aliud prorsus ad corpus pertinet; & hoc ipsum est contra Cyrilli sententiam ipsa eucharistici panis substantia; panis nempe materialis & vinum quo constat: aliud ad animam, nempe gratia illa quam pani suo & vino liberaliter adjungunt. Catholicum igitur dogma non Calvinianum explicat Cyrillus. Non ignoro Patres aliquando in figuratis & exornatis de baptismali aqua, chrismate, oleo sacro loquutionibus, ista usos oratione *aquam cor abluere, animam sanctificare.* at iidem cum pressius & accuratius horum mysteriorum vim & rationem declarant, singularum partium quibus constant fines limitesque circumscripte determinant. neque id ullus Patrum Cyrillo nostro diligentius præstitit, aquæ baptismalis effectum corporea purgatione definiens, & spiritui cordis adspersionem ac purgationem reservans cat. 3. n. 4. Quod iisdem ferme verbis repetunt Greg. Naz. Greg. Nyss. Cyrill. Alex. & alii multi. Eodem modo loquitur cat. 17. num. 36. Et hanc solam perfusionem corporis, sine ulla gratia sancti-Spiritus, attribuit iis qui ficte accedunt tum hoc loco tum procat. n. 1. & 4. Ostendant velim, ut dixi, sive apud Cyrillum sive apud alios, hanc duplicis partis in Eucharistia distinctionem, qua fiat; 1°. ut corpus, hoc solum ex attactu eucharistiæ consequatur, ut pane & vino materiali alatur; dum gratia ad animam perveniat, quo panis pertingere non possit. 2°. ut indigne communicantes solum panem materialem & materiale vinum degustent; nec sacri corporis pollutis manibus & ore recepti rei fiant, atque à condemnatione Judæ proditoris ac crucifigentium Judæorum absol-

vantur. Occupata sunt istis Albertini responsa. Una superest objectio Riveti ex quodam testimonio catech. 12. num. 1. desumta, cui abunde in ipso loco satisfecimus.

Viri cl. Ernesti Grabe confessio de doctrina Cyrilli catholicæ conformi.

91. Septimum argumentum ex sinceriorum adversariorum confessione desumi posset. Vir cl. Ernestus Grabe non minus animi candore atque honestate morum, quam eruditione orbi litterario notus, vi veritatis compulsus fassus est Cyrillum nostrum, Gregorium Nyssenum ac Johannem Damascenum, panem ac vinum eucharistiæ in corpus & sanguinem Christi transmutari sensisse. Ita ille in suis ad Irenæum à se editum, ad lib. 5. cap. 2. notis, pag. 399. *Hi*, inquit, (*Patres quos nominavi*) *persuasi erant, Spiritum-sanctum cœlitus descendentem pani non modo virtutem corporis Christi communicare, sicque eumdem ratione qualitatum mutare; sed & divina potentia ipsam ejus substantiam in carnem transformare, quæ Christi caro sit, & cum illa quæ ex B. Virginis utero prodiit, ac cruci suffixa indeque in cœlum sublata fuit, eadem fiat per* ἐπαύξησιν (hoc est augmentum) *quodque eumdem spiritum vitæ in se habeat: sicuti panis quem servator in terris comedit, vi naturalis caloris in carnem ejus vertebatur, & noster panis quotidianus in substantiam corporis nostri transit: quod corpus hodie à nobis gestatum, idem dicitur cum illo in quo ante plures annos versati sumus, quoniam eadem anima vegetatur; licet particulæ ejus sint prorsus diversæ, & nulla forte ex prioribus superstes existat.* Vellem hæc distinctius explicavisset. Illud per ἐπαύξησιν, sumtum non ex Damasceno vero, sed ex epistola Damasceni nomine inscripta ad Zachariam Doarorum episcopum nov. edit. pag. 656. quam eruditus & sagacissimus P. le Quien optime probavit Johannis Damasceni nomini suppositam esse, cum verius sit Petri cujusdam Damasceni. Qui quidem author alias in gravissimo errore versatur, dum Christi corpus in eucharistia ante sumtionem, & cum à nobis frangitur & comeditur, corruptibile; postquam autem à nobis sumtum fuerit, incorruptibile evadere ait: additque in subjecta oratione, cujus idem author est, num. 2. pag. 658. Christi corpus immortale & incorruptibile sanguine carere, nec carnem quidem jure appellari. Hujus authoris sententiam de corpore Christi, ex pane & vino in carnem & sanguinem transsubstantiatis aucto, transfert Grabius ad Johannem Damascenum, Gregorium Nyss. & Cyrillum nostrum, qui ne verbum quidem habent de hujusmodi ἐπαυξήσει & accretione. Quod si ἐπαύξησιν hanc intelligat de eximio quodam, & secundum nostrum concipiendi modum, accretionis & extensionis genere; quo fiat ut per omnes orbis ecclesias sit præsens, & à fidelibus unum & idem manens Christi corpus, substantialis jam accretionis incapax, recipiatur; quemadmodum benigne authorem epistolæ ad Zachariam interpretatur P. le Quien; Cyrillum ita sensisse ultro concedimus. Si autem hoc Cyrillo tribuit, (nam de cæteris authoribus quos in eadem causa conjungit, ad me nihil pertinet) ut veram ex pane & vino transsubstantiatis Christi corpori accessionem fieri existimaverit, valde repugnem. Et hoc iterum quæro, cum non satis mihi perspectus sit Viri clariss. verborum sensus: utrum-ne accretionem hanc naturali & in cœlo versanti Christi corpori accedere putet; tantumque illi novæ substantiæ supervenire dicat, quantum panis & vini transsubstantiatum sit, hoc est pro mensura panis & vini, carnis & sanguinis plus minus-ve: an ex pane & vino in carnem & sanguinem & humana omnia membra mutatis, fieri arbitretur humanum quoddam corpus à cœlesti ac naturali corpore Christi distinctum, quod tamen ab anima Christi cum verbo divino conjuncta informatum, unum & idem corpus cum cœlesti censeatur; non materia quidem, quæ physice diversa sit, sed æstimatione ob animæ unitatem; quemadmodum ab illa unitate fit, ut caro Christi ex Virgine nata, una & eadem cum crucifixa censeatur, quamvis nihil fortè prioris illius materiæ reliquum esset. Si primum censuit, quomodo cum præsenti statu corporis Christi in cœlo quod ex hac hypothesi in immensum cresceret id componi possit non intelligo: alias, id quod negat Vir clariss. à Patribus illis creditum, Christi corpus è cœlo descendere oporteret, ut à fidelibus sumeretur. Si alterum arbitratus est, fateor ex unitate animæ Christi, cum cœlesti tum eucharistico corpori adjunctæ, fieri posse, ut unus & idem homo Christus & in cœlis versaretur, & in terris ore fidelium sumeretur: unum autem & idem corpus fore, plane inficior. Plura essent corpora ab una anima informata, quæ unum hominem efficerent diversis corporibus utentem; quemadmodum in corpore plura sunt membra, quæ propter informantis animæ unitatem, unum corpus humanum constituunt. Sed quemadmodum de capite dici non potest quod sint pedes, licet una anima informentur; ita de corpore Christi eucharistico dici non posset, quod sit corpus ejusdem cœleste: nec verum esset quod affirmant Patres in eucharistia nos, non alium alio, sed uno omnes & eodem corpore vesci; ita ut quod ab uno sumitur idem prorsus sit ac quod ab aliis. Ex omnibus porro quas huc usque produximus Cyrilli sententiis apparet, eum res non ita subtiliter rimatum esse; sed cum ipsum tum auditores simpliciter & candide intellexisse unum Christi corpus quod in cœlo est, in terris à fidelibus modo quodam nobis incomperto & inexplicabili vere ac realiter comedi.

CAPUT XII.

De sacrificio eucharistico, & invocatione ad consecrationem.

92. Pfaffius Augustanæ confessionis professor, quem honoris & amicitiæ causa nomino, in dissertatione *de oblatione veterum eucharistica*, editis à se D. Irenæi fragmentis subjuncta, cap. 38. pag. 327. sententiam Cyrilli de sacrificio eucharistico his verbis exponit: « præcipua itaque oblatio, eaque quæ sacrificio eucharistico essentialis est; juxta Cyrillum dici debet quæ vocatur λατρεία ἀναίμακτος, panem vinumque in corpus & sanguinem Christi transmutans; ita ut sacrificium consecratione perfectum, sit θυσία τοῦ ἱλασμοῦ *sacrificium* propitiatorium;

» torium ; post consecrationem quoque pro aliis » offerendum. Nec negari omnino potest sententiam Cyrilli placitis ecclesiæ Romanæ proximam esse : notandum tamen alios Patres à Cyrillo plurimum dissentire. De aliis Patribus nostra res non est : mirum tamen si in re præcipua & communis ac quotidiani usus, non una fuit omnium Ecclesiæ Patrum, eorumdemque vulgo summorum sacerdotum, de sui sacerdotii functione sententia. Sed in Cyrillo consisto ; cujus sententiam Romanæ ecclesiæ placitis non *proximam*, sed geminam ac simillimam eamdemque plane dicere debuisset. Cum ex eo quærerem, quid tamdem diversi inter ambas Cyrilli & catholicorum de sacrificio eucharistico sententias deprehendisset, ne plane consentaneas fateretur ; respondit multo plura quam apud Cyrillum, doctrinæ de sacrificio eucharistico capita recenseri à nobis catholicis; sive in doctrina concilii Tridentini *de sacrificio Missæ* sess. 22. sive apud Jacob. Bossuetium Meldensem episcopum in Gallico libro *de explicatione quarumdam ceremoniarum Missæ*. Hæc responsionis meæ summa fuit: fidem nostram de eucharistiæ sacrificio totam Cyrilli oratione contineri ; pleniorem ejus intelligentiam & explicationem ab iis authoribus dari, collectam tum ex variis SS. Patrum ejusdem doctrinæ enarrandæ modis ; tum ex necessariis ejusdem consectariis ; hisque omnibus secum comparatis atque compositis. Fidei catholicæ de sacrificio summa est, per consecrationem à sacerdote Christi & Ecclesiæ ministro factam, poni in altari Christum mactatæ instar victimæ jacentem ; ut ab Ecclesia Deo in propitiationem pro vivis & mortuis offeratur, & ejus carnibus sacrificio participantes vescamur. Hæc omnia fatente Pfaffio agnoscit Cyrillus. Hinc omnia catholicæ doctrinæ consectaria ultro consequuntur. Primò, verum & proprium eucharistiam esse sacrificium, in quo primum panis & vinum Deo oblata per transmutationem sui destruantur : deinde imponatur altari victima pro salute humani generis oblata ; nec ponatur tantum, sed ad victimæ mactatæ modum jacens constituatur ; ita, ut dicat simpliciter cum multis aliis Patribus Cyrillus, cat. 23. n. 10. *Christum mactatum* ἐσφαγιασμένον, *pro peccatis nostris à nobis offerri*. Qui quidem victimæ status, vel ex ejus sine voce ac motu præsentia desumitur ; vel ex separata corporis ac sanguinis consecratione, qua corpus & sanguis uti per mortem divisa & disjuncta repræsentantur. Qua ex actione factum ut Patres passim dicant sacerdotem *voce sua quasi gladio corpus & sanguinem Domini incruenta sectione dividere*. Greg. Naz. epist. 240. *Nos agnum immaculatum cædere in holocaustum Domino, immolantes mystice & offerentes*, &c. *Non mentiri nos dum in sacramento Christum immolari dicimus*. Aug. ep. 98. ad Bonif. n. 9. Secundò. Christum in hoc sacrificio non victimam solum esse ab Ecclesia oblatam, sed pontificem se ipsum pro Ecclesia offerentem. Christus enim sacerdotali sua dignitate privari non potest, & ob hoc à sacerdote in altari ponitur, ut quod in cœlis agit, in terris faciat, nempe assistat *vultui Dei pro nobis*, passionis suæ symbola efficacius præ-

Heb. x. 24.

A ferens. Tertiò, sacrificium eucharisticum commemorationem esse sacrificii crucis, imo & idem continuatum. in eo enim eadem adest victima, idemque pontifex, eadem offerens Deo, eademque pro causa. tantum in cruce vere immolatus Christus, in eucharistia mystice & repræsentative cæsus & immolatus. Hæc à Chrysostomo hom. 17. in epist. ad Hebræos pag. 856. admirabiliter explicantur : qui ambo sacrificia crucis & Missæ sic comparat, ut & sacrificium eucharisticum sacrificii crucis, & sacrificium

B crucis eucharistici figuram dicat. Quod autem Christus in sacrificio eucharistico per commemorationem præteritæ mortis præstat, hoc in cœna fecit per commemorationem mortis futuræ. Quartò, in sacrificio eucharistico Christum se & Ecclesiam, Ecclesiam se & Christum per sacerdotum manus offerre Deo. Se offert Christus ut victimam ; ecclesiamque, cujus figuram gerit sub speciebus panis & vini contentus. nam ut panis & vinum ex multis granis in unum contusis, ita Ecclesia ex multis fidelibus in unum conjunctis componitur. Eademque ratione Ec-

C clesia dum Christum offert, se quoque offert ut ipsi conjunctam & in eucharisticis speciebus repræsentatam. Hæc ex multis Augustini sententiis collecta. Vid. in primis lib. 10. de Civ. Dei cap. 6. & 20.

93. Plura alia possem ex SS. Patribus catholicæ de sacrificio doctrinæ consectaria producere, quorum nullum, admissa semel Cyrilli sententia, realique Christi sub panis & vini speciebus in altari præsentia, negari potest. Sed quod

D Cyrillus tacuit, non idcirco ignorasse, vel quod pejus, rejecisse dicendus est : imo aliorum Patrum scita & sententias sibi propositas approbaturus fuisse dicendus, ni certis documentis de contrario constiterit. Hocque, pace Viri clarissimi mihique conjunctissimi dictum sit, in toto Pfaffii opere vitium deprehenditur, quod singulorum Patrum alterius post alterum sententiam examinans, id unumquemque solummodo & cogitasse & sensisse putet quod ejus

E verbis continetur, cætera rejecisse : cumque in expendendis profanorum authorum scriptis, quibus nulla idem sentiendi lex fuit, aliorum ex aliis verba & mentem declarare & illustrare soleamus ; id pene nobis in SS. Patribus interdicit, quorum una mens atque consilium fuit, ut communem Ecclesiæ doctrinam pro suo quisque captu ac facultate declararet. perinde quasi licuerit illis in rebus gravissimis, (non in dubiis vel minoris momenti) suam sibi cuique, omissis & inconsultis aliis sententiam informare ; im-

F positamque sibi quod traditum antiquitus, & in Ecclesia communiter creditum, tenendi & affirmandi necessitatem ignoraverint.

De invocatione ad consecrationem.

94. Quæritur hic 1°. num Cyrillus eucharistiæ consecrationem, soli, exclusis evangelicis verbis, invocationi in Liturgia contentæ adtribuerit ? 2°. Si ita senserit quid de illa ejus existimatione sentiendum ; error ne sit an legitima doctrina ? 3°. Liceat-ne necessarias ad consecrationem invocationis preces existimare ? Ac

Num Cyrillus evangelicorum verborum in consecratione vim sustulerit.

ee

de prima quæstione fatendum, quotiescumque de consecratione loquitur Cyrillus, hanc ab eo, nullius alterius rei facta mentione, ad SS. Trinitatis vel Spiritus-sancti invocationem referri solere, *Panis & vinum eucharistiæ* cat. 19. n. 7. *ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis & vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi, & vinum sanguis Christi.* Cat. 21. n. 3. *Panis eucharistiæ, post invocationem sancti Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi.* Cat. 23. n. 19. exponens verba, SANCTA SANCTIS, ait: *Sancta sunt quæ in altari proposita jacent, recepto Spiritus-sancti superventu.* Sed, quod caput est, num. 7. Ordinem Liturgiæ recensens, cum ad consecrationem devenit, verborum evangelicorum ne meminit quidem: non quod in Liturgia prætermissa essent, id enim ne cogitare quidem permittitur; sed quod historice tantum recitata, nullam habere in sacra actione vim existimasse videatur. Solius autem invocationis mentionem facit in hæc verba. *Postquam nosmetipsos per has laudes spirituales* (Trisagium intelligit) *sanctificavimus, Deum benignum exoramus ut emittat sanctum Spiritum super dona proposita; ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi. omnino enim quodcumque attigerit Spiritus-sanctus, id sanctificatum & transmutatum est.* Quæ quidem Pfaffio in altera dissertatione *de consecratione veterum eucharistica* plane sufficere visa sunt, ut eum iis annumeret, quos in sola invocatione consecrationem reposuisse pertendit. Dico 1°. unum Cyrilli silentium non sufficit, ut ab eo vim evangelicorum verborum sublatam existimemus: quod exemplo confirmo. Si ea tantum S. Chrysostomi opera haberemus, in quibus solius invocationis tamquam consecrationis causæ meminit, ut lib. 3. de sacerd. cap. 4. pag. 32. & lib. 6. cap. 4. p. 93. & serm. 32. tom. 5. p. 487. & serm. 36. p. 553. nullam eum evangelicis verbis efficaciam reliquisse suspicaremur. Sed his quæ diserte dicit serm. 30. *de proditione Judæ* pag. 463. ne ita de eo sentiamus prohibemur. Hæc ostendunt utramque sententiam optime componi, ut & verba evangelica sua vi transsubstantiationem operentur; ut eorum tamen operatio & applicatio à precibus ecclesiasticis tamquam ab impetrante causa dependeat; Christo & Spiritu-sancto una operantibus. Quam quidem Cyrilli fuisse sententiam ut non affirmo, ita, non fuisse nemo, ut opinor, probare potest. Dico 2°. nonnisi post invocationem Cyrillus peractam elementorum transmutationem sensit. Ea de re, ut mihi quidem videtur, dubitare non permittunt laudatæ superius illius sententiæ, quibus *ante invocationem* affirmat *panem & vinum eucharistiæ nudum esse panem & vinum: eaque peracta* jam tum *Christi corpus & sanguinem esse.* Quid de hac ejus existimatione sentiendum sit rogas? paucis aperio.

Cyrillum vim evangelicorum verborum in consecratione sustulisse affirmari non potest.

Consecrationem peractam non putavit nisi post invocationem.

95. Ac primo quidem fatendum est totam hanc controversiam ad fidem nihil pertinere. Quamvis Græcos inter & Latinos Theologos in concilio Florentino ea de re acrius disputatum sit, in decreto tamen unionis nihil statutum fuit de utravis sententia. Concilium Tridentinum hanc disputationem ne attigit quidem.

Pertineatne ad catholicam fidem quibus verbis vel precibus fiat consecratio?

A sess. 13. cap. 2. statuit, *statim post consecrationem ex vi verborum*, & can. 4. *peracta consecratione*, corpus & sanguinem Christi sub speciebus panis & vini una cum anima & divinitate exsistere: sed quæ *verba* illa sint quibus *consecratio peragitur*, non decernit. Secundò, Si Cyrillus vim evangelicorum verborum sustulisset, & in nuda invocatione totius consecrationis causam reposuisset; dicerem sententiam hanc videri mihi, latinæ primum Ecclesiæ traditioni, deinde & veterum græcorum Patrum, imo & recentio-
B rum græculorum existimationi adversantem. Recentiores enim Græci uti calumniam sibi impactam longe rejecere, quod nullam in consecratione verbis evangelicis partem tribuere dicerentur. Tertiò, in Liturgiæ græcæ usu, quæ evangelica verba invocationi præmittit, dubitari non posse, existimo quin Græcorum omnium & ætatum & locorum sententia fuerit Christum non statim post evangelicorum verborum pronuntiationem, sed tantum post invocationem peractam, sacramento præsentem adesse; Patrum authoritates non allego, quæ omnibus
C notæ sunt, nec in re aperta utor testibus non necessariis. Nata ea opinio est ex ipsis Liturgiarum & sacræ invocationis verbis, quibus postulatur à Deo, ut id quod *panis* & *vinum* est, *à Spiritu-sancto mutatum, fiat corpus & sanguis Christi.* Verba hæc detorquere ad effectus eucharistiæ in nobis postulandos, ecclesiam luculentissimo, antiquissimo, & constantissimo transsubstantiationis testimonio privare est. alioqui verborum illorum sensum, per se patentem & conspicuum, è quibus certius accipiemus, quam ab iis qui per omnes ætates illis usi sunt? Non
D mirum scholasticos nostros ea sententia offensos fuisse. persuasi erant, (& merito quidem si ad Liturgiam Romanam qua utebantur spectes) Christum statim post evangelicorum verborum recitationem nulla mora sub panis & vini speciebus contineri. Sed hæc ad græcam Liturgiam transferri iniquum erat. in Romana enim, Mediolanensi, & omnibus pene latinis veteribus liturgiis, invocatio illa, *ut nobis corpus & sanguis fiat* Domini nostri Jesu Christi, vel similis oratio verbis evangelicis præmitti solet; quare nulla dubitatio relinquitur quin iis recitatis con-
E secratio peracta sit. Quare, ut Græci Patres post invocationem tantum, absolutam consecrationem existimantes, ita loqui solent quasi invocatio illa sola consecrationem efficiat; ita Patres Latini post evangelicorum verborum recitationem tantum, finitam consecrationem arbitrati, de his verbis ita loqui videntur perinde quasi illis solis transmutatio elementorum tribuenda sit. sed neque illi verborum evangelico-
F rum, isti multo minus precum necessitatem & efficaciam sustulisse dicendi. Quod quidem de utrisque, generatim duntaxat, non de omnibus & singulis ad rigorem intelligi volo. Latinos autem permultos de vi precum in sacrificio testatos esse notum est. nec veteres tantum dico, ut Hieronymum, Augustinum; sed etiam recentiores, ut Agobardum epist. ad Bernard. Vienn. Paschasium Ratbert. qui in lib. de corp. & sang. Domini cap. 3. ait: *Spiritum-sanctum panis & vini substantiam, invisibili potentia per*

sacramenti sui sanctificationem, operari carnem & sanguinem Christi; & cap. 12. De Christo, *ipse est qui per Spiritum sanctum hanc suam efficit carnem.* Omitto Theologos multos præsertim è Scoti scholis, qui necessitatem precum ad hæc nostra tempora constanter asseruere.

Invocationis eucharisticæ non parva vis.

Primo ex Ecclesiæ precum in sacramentis administrandis efficacia.

96. Invocationis sane in consecratione eucharistiæ efficaciam quamdam esse, eamque non parvam ut ait Basilius lib. de Spir. sancto c. 27. duo mihi semper maxime persuaserunt. Primum est; verissimum illud Augustini principium, sacramentorum efficaciam ab Ecclesiæ precibus dependere. Quamvis & minister per exteriorem sacramenti administrationem, & Christus per gratiam quæ sacramentis rite collatis ex ejus divina promissione nunquam non adest, baptizet & peccata remittat: Ecclesia quoque, non tantum quia claves à Christo immediate accepit, quas per ministros cum à se tum à Christo deputatos exercet; verum etiam alio sensu, per orationum suarum nunquam deficientium efficaciam, vere dici potest & baptizare & peccata remittere: quod ab Augustino centies decantatum. Vid. lib. 3. de bapt. cap. 17. lib. 4. cap. 4. num. 6. serm. 99. n. 9. serm. 295. n. 2. Vid. similes locos apud Ambros. lib. 5. in Luc. num. 11. & lib 1. de pœnit. c. 15. n. 81. & insigne testimonium Ambrosii Ansperti in Apoc. c. 11. a. ℣. 1. Qui enim sacramentis suis se adfuturum pollicitus est Christus, cum gratiam suam per illa fluentem ab Ecclesiæ precibus dependere voluerit, facit ut nunquam in Ecclesia sanctorum oratio deficiat; eamque per ministrum, ecclesiæ votorum interpretem, expressam nunquam non exaudit. In omni sacramentorum administratione continentur Ecclesiæ preces, sacramenti effectum à Deo postulantes: quæ non pura ac nuda ceremonia, sed Ecclesiæ vere orantis votorum expressio sunt, à ministro ecclesiæ sub ejus nomine fusæ; idcircoque propter ministri indignitatem effectu nunquam fraudatæ. His principiis Augustinus, totis contra Donatistas operibus baptismi ab indignis & ab hæreticis dati validitatem defendit. Idem de precibus ecclesiæ ad consecrationem in Liturgia contentis sentiendum. Sacramentalium precum efficaciam Patres uno ore enixe commendant, nec robustius quisquam quam Cyrillus noster: qui iisdem precibus & aquæ baptismalis vim, cat. 3. n. 3. & olei exorcizati efficaciam cat. 20. n. 3. & chrismatis sacri potestatem, cat. 21. n. 3. & eucharistiæ denique transmutationem tribuit.

Secundò ex invocationis hujus generali in omnibus Liturgiis usu.

97. Alterum, quod eucharisticæ invocationis efficaciam necessitatemque non minimum demonstrat, est quod ab secretâ Apostolorum traditione petita, judice Basilio, in omnibus prorsus tam antiquis & usu abrogatis, quam usitatis nunc Liturgiis reperitur; non iisdem verbis concepta nec eidem loco affixa; sed modo verbis evangelicis præit, modo ea subsequitur. modo ad totam Trinitatem, modo ad Spiritum-sanctum, modo ad Filium, modo ad Patrem directa: eumdem tamen effectum postulans, ut oblatio in altari proposita in corpus & sanguinem Christi transmutetur. Et in omnibus quidem Liturgiis tam Græcis, quam Orientalibus à Viro doctissimo D. Eusebio Renaudotio editis,

In Græcis & Orientalibus omnibus.

A eadem pene invocationis forma, idem locus, post evangelicæ nimirum cœnæ recitationem, ut per eam absolvatur consecratio. in latinis vero nec forma eadem, nec idem locus; evangelicis tamen verbis vulgo præmittitur. Sic in Liturgia Romana his verbis expressa est ad Patrem: *Quam oblationem* (panis & vini) *tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi. Qui pridie quam pa-*

In Liturgia Romana.

B *teretur*, &c. Similis pene Ambrosianæ Liturgiæ formula, si non ad Romanam posterius inflexa & accommodata sit. Certe Ambrosius communem quamdam Trinitatis invocationem in sacrificio adhibitam testis est his verbis lib. 3. de Spiritu sancto cap. 16. n. 112. *Cum Patre & Filio à sacerdotibus in baptismate nominatur* (Spiritus-sanctus;) *& in oblationibus invocatur.* Sed aliam forte orationem respexit. Author librorum *de sacramentis* apud Ambrosium, qui non Mediolanensis quidem sed vicinæ ecclesiæ ritus ex-

In Liturgia Mediolanensi.

C ponebat, hanc Romanæ similem invocationem refert lib. 4. cap. 5. num. 21. *Dicit sacerdos: Fac nobis hanc oblationem adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem, quod figura est corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi.* quod ita intelligendum, ut ex pane & vino fiat figura & sacramentum corporis & sanguinis Christi præsentium. Liturgiæ Hispanicæ consecrationis formam sic exprimunt Beatus & Ætherius lib. 1. cont. Felicem & Elip. Bib. PP. Lugd. tom. 13. pag. 371. *sexta succedit* (Liturgia oratio,) *con-*

In Liturgia Mozarabica.

D *firmatio sacramenti, ut oblatio quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritum-sanctum Christi corpori & sanguini confirmetur.* Hæc hodie in Missali Mozarabico visitur oratio ad Filium directa: *Adesto, adesto Jesu bone pontifex in medio nostri, sicut fuisti in medio discipulorum tuorum: sanctifica hanc oblationem, ut sanctificata sumamus per manus sancti angeli tui, sancte Domine ac redemtor æterne.* Sequuntur verba evangelica. In Liturgia Affricana expressior sancti-Spiritus invocatio habita videtur ex his Affricanorum auctorum verbis. Optatus lib. 1. cont. Parmen. n. 1.

In Liturgia Affricana.

E *Altaria in quibus vota populi*, (oblationes panis & vini) *& membra Christi portata sunt. quo Deus omnipotens invocatus sit: quo postulatus descendit Spiritus-sanctus, unde à multis pignus salutis æternæ & spes resurrectionis accepta est.* Aug. epist. 149. n. 19. totam Liturgiam in quatuor partes distribuens, secundam definit ORATIONES *cum benedicitur, & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur* (supp. *illud quod est in Domini mensa*) *quam totam* PETITIONEM *fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit.* & lib. 5. de baptismo cap. 20. n. 28. *Quomodo exaudit Deus*

F *homicidam deprecantem, vel super aquam baptismatis, vel super oleum, vel* SUPER EUCHARISTIAM, *vel super capita eorum quibus manus imponitur? ut nempe rata sint ea sacramenta.* Fulgentius lib. 2. ad Monimum cap. 6. *Jam nunc etiam illa est nobis de Spiritus-sancti missione quæstio resolvenda, cur scilicet si omni Trinitati sacrificium offertur,* AD SANCTIFICANDUM OBLATIONIS NOSTRÆ MUNUS *sancti-Spiritus tantum missio postuletur.* & cap. 7. *Spiritus-*

ſanctus AD CONSECRANDUM SACRIFICIUM *à Patre poſcitur.* & cap. 9. *ſancti-Spiritus* AD SANCTIFICANDUM TOTIUS ECCLESIÆ SACRIFICIUM *poſtulatur adventus.* Inter multas hujus rei cauſas hanc aſſignat c. 10. *Quando autem congruentius quam ad* CONSECRANDUM SACRIFICIUM CORPORIS CHRISTI, *ſancta Eccleſia quæ eſt corpus Chriſti, Spiritus-ſancti depoſcat adventum, quæ ipſum caput ſuum de Spiritu-ſancto noverit natum.* ut idem nimirum qui Chriſti corpus in virgine formavit, illud in euchariſtia ex pane & vino conficiat. Utrum in Affricana Miſſa invocatio verbis evangelicis præiret, nullo ex teſtimonio colligere potui. In Liturgiæ Gallicanæ à Mabillonio editæ miſſis compluribus invocatio reperitur, ad Patrem ſemper eumque ſolum directa, aliquando ut ſanctificet dona oblata; interdum poſtulans ut modo verbum ſuum, modo ut Spiritum-ſanctum, modo ut utrumque ad ſanctificandum ſacrificium emittat. Hæc autem habetur oratio modo ante, modo poſt evangelica verba. Aliquando autem in totum prætermittitur: quod ad nullam aliam cauſam refero præter iſtam, quod imperfecta ſit illa miſſarum collectio, in qua ſæpe multæ partes deſunt, ex uſu communi ut puto ſupplendæ. Quod ſi quis multas illic perfectas miſſas contineri pertendat, in quibus nullum invocationis veſtigium appareat, quod vix negari poteſt; dicam illam ex votis fidelium tota myſterii actione ſupponi. Ille autem Liturgiæ Gallicanæ uſus, ut modo evangelicis verbis præeat invocatio, modo evangelica verba invocationi, probat nihil maxime ad rem pertinere quo in loco ea collocetur. Duas res præſtandas in ſacramento habet Eccleſia, ut & Chriſti verba recitet, quæ ut olim in cœna ipſius ore, ſic nunc quoque ab ipſo miniſtrorum ejus perſonam ſuſtinentium ore recitata, mirabilem euchariſtiæ converſionem operentur; & votum ſuum exprimat, ut Chriſtus ſecundùm promiſſionem ſuam ſuo ſacramento ne deſit: hæc cum ſimul præſtare non poſſit, tempore dividere cogitur. Sed una eſt actio ſacrificii duabus illis rebus compoſita: quænam earum vel præcedat vel ſequatur ne maxime interſit, facit actionis hujus unitas. Aptius tamen videtur, ut cauſa impetrans quæ in precibus ſita eſt, efficientem cauſam quam in verbis Chriſti reponimus præcedat & attrahat; quæ eſt latinæ eccleſiæ conſuetudo; quam ut efficiens cauſa impetrantem præſens exſpectet ut agat, quæ eſt græcæ ceremoniæ ratio.

In Liturgia Gallica.

Quo loco invocatio collocetur, nihil maxime ad rem.

CAPUT XIII.

De ſacra Scriptura, Traditione, & Eccleſia.

Refelluntur multa circa Cyrillianum ſcripturæ canonem Riveti peccata.

98. DUas hic habemus refellendas Riveti objectiones, quas ex authoritate Cyrilli in catholicam eccleſiam intentat. Prima eſt, quod alium à Cyrilliano ſequamur ſcripturarum canonem; perinde quaſi ſicut ille nobis Cyrillianum canonem objicit, non poſſimus illi viciſſim Romanæ & Latinorum Patrum canonem opponere. Altera eſt de ſcripturarum ad faciendam fidem dogmatum neceſſitate & ſufficientia; quam opponit Traditionis & Eccleſiæ definitionum authoritati. Primum, quod attinet, multa in eo peccat Rivetus. 1°. Quod Cyrillum negat hiſtoriam Suſannæ, Belis & trium puerorum canticum agnoviſſe. Ignorabat nimirum, Cyrillum Danielis interpretatione à Theodotione adornatâ, cum tota græca & latina Eccleſia uſum eſſe: in qua nulla erat, ſicut in Hieronymiana tranſlatione, trium illorum monumentorum à reliquo Danielis textu diſtinctio; ſed in primo loco habebatur hiſtoria Suſannæ; in medio capitis tertii canticum puerorum; & ad finem Belis hiſtoria. Hujúſmodi Danielis exemplaribus utebantur Patres; hujuſmodi ſunt omnes pene mſſ. græci Bibliorum codices. ſed inexcuſabilis Riveti de Cyrillo affirmatio, quum tria hæc monumenta in Catecheſibus, uti veras Danielis prophetiæ partes citet, Suſannæ hiſtoriam cat. 16. n. 31. canticum trium puerorum cat. 2 n. 16. cat. 9. n. 2. Beli & Draconis hiſtoriam cat. 14. n. 25. Baruchi librum præterea & epiſtolam Jeremiæ in catalogo ſuo recenſet; & tertium Eſdræ librum probabiliter pro Eſdræ primo habuit, cum cæteris vulgo Patribus. Eſtheris pariter additamenta in ſuo libro cum cæteris conjuncta non videtur à reliquo textu diſtinxiſſe, qui Hebraicæ linguæ planè rudis erat: ne Rivetus eum ſolo Hebræorum canone uſum exiſtimet; in quo uno ſe Proteſtantes adquieſcere gloriantur. Alterum ejuſdem Riveti peccatum eſt, quod Deuterocanonicos quos dicimus libros, quia in Cyrilliano canone non recenſentur, ab eo prorſus rejectos exiſtimet. In catalogo re vera non comprehendit ſuo, quaſi dubios & nondum ullo Eccleſiæ univerſalis judicio in canonem receptos. At eorum aliquos, idem de cæteris ſine dubio ſi ſe dediſſet occaſio facturus, ſæpe citat. Sapientiæ librum cat. 9. n. 2. & 16. laudat ſub nomine Salomonis; Eccleſiaſticique ſententiis uritur cat. 6 n. 4. cat. 13. n. 8. cat. 11. n. 19. imo & Apocalypſis ſententiis permultis utitur, quamvis librum hunc expreſſe uti apocryphum rejeciſſe videatur. Idem illi quod cæteris Patribus accidit, ut cum Deuterocanonicos libros ab omnibus eccleſiis non recipi ſciret, in canone non recenſuerit. Sed tamen cum haberetur in Eccleſia certa & indubitata de eorum bonitate & utilitate traditio; de eorum vero divinitate, non ita certa & explorata ac generalis, ſed tamen communis nec interrupta, & omnium pene Patrum veluti divinam ſcripturam citantium uſu confirmata; eos tamquam divinos laudabat Eccleſiæ judicium exſpectans. Tertiò, inique nobis objicit Rivetus Cyrilliani canonis authoritatem, perinde quaſi aut eo ipſi Proteſtantes utantur; aut ipſi debeamus, vel etiam poſſimus omnes SS. Patrum, quorum nota eſt inter ſe diverſitas & contrarietas ſequi. Sed nos illis potiori jure objicere poſſumus primò antiquos latinæ Eccleſiæ, in qua regenerati ſunt, canones quos nos ſequimur; deinde Proteſtantibus æquiori jure objicimus mentem ac ſententiam Cyrilli, in canone ſcripturarum deſcribendo. quam ut ipſi perfide contemnunt, ita nos perfecte ſequimur, cum etiam ab ejus canone diſcedimus. Cyril-

Cyrillus historiam Susannæ, Belis, & trium puerorum canticum agnoscit, nec in Hebræorum canone acquievit.

Cyrillus nostros Deuterocanonicos non prorsus rejecit.

Inique objicitur Catholicis Cyrilliani canonis authoritas.

lus

lus non sua authoritate canonem scripturarum composuit, sed illum quem sua Ecclesia sequebatur, suis auditoribus dedit. ac pro lege præscripsit ut eos libros pro divinis haberemus, quos nobis Ecclesiæ unanimis authoritas & traditio proponit. cat. 4. n. 33. 35. 36. Ex ea lege nos Deuterocanonicos libros suscipimus, quos ipse hodie Ecclesiæ sequutus authoritatem susciperet Cyrillus. Illi omni Ecclesiæ tum ejus in qua nati sunt, tum universalis Ecclesiæ è qua schismate recesserunt, authoritate seposita, canonem scripturarum ex arbitrio composuere. Cyrillus in suo canone sine detrectatione admisit libros, de quibus olim fuerat addubitatum, nec ipsius ætate dubitatio desierat: uti epistolam ad Hebræos, & ex canonicis epistolis complures. sed prævalenti Ecclesiarum authoritati obtemperavit. quidni ergo hodiernum græcæ pariter & latinæ Ecclesiæ suffragium, in admittendis Deuterocanonicis libris sequuntur adversarii, etiamsi nonnulla de iis forte supersit dubitatio Ecclesiæ totius authoritati submittenda.

Nulla inter diversis scripturæ canonibus utentes discrepantia.

99. Utriusque Ecclesiæ veteris græcæ & latinæ, quum diversos scripturarum canones conderent, una mens ac sententia fuit. Qui verbi gratiâ Deuterocanonicos excludebant, eos tamen in suis libris passim ut divinos nullo discrimine laudabant. Qui autem in canone recipiebant, ii nulla certa affirmatione, aut contrariæ sententiæ damnatione id præstabant: sed velut idoneam authoritatem suæ Ecclesiæ traditionem sequuti, certius tamen & generalius exspectabant Ecclesiæ universalis judicium. Sic quum ecclesia Africana in concilio Carthaginensi an. 397. canonem suum, qui Tridentino conformis est, scripsisset, veluti subdubitans addidit: *De confirmando isto canone transmarina Ecclesia consulatur.* iterumque in altero Carthaginensi an. 419. eodem catalogo confirmato subjicit, *Ut fratri & consacerdoti Bonifacio* (Papæ) *& earum partium episcopis innotescat.* similiter Augustinus qui utrique concilio interfuit, quum eumdem catalogum exscribat lib. 2. de Doct. Christ. cap. 8. n. 13. prius tamen n. 12. hanc regulam præscripserat: *In scripturis canonicis ecclesiarum catholicarum quamplurium authoritatem sequatur* (scripturæ studiosus:) *Tenebit igitur hunc modum in scripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur ecclesiis præponat eis quas quædam non accipiunt: in eis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures gravioresque accipiunt, eis quas pauciores minorisque authoritatis Ecclesiæ tenent.* Ac propterea de Maccabæorum librorum divinitate certis locis haud tanta asseveratione pronuntiat, uti lib. 1. cont. Gaudent. cap. 31. num. 38. & *de cura pro mortuis* cap. 1. num. 3. item de Sapientiæ libro ab Massiliensibus rejecto, in lib. de Præd. SS. Et in primo Retractat. lib. cap. 10. num. 3. retractat & corrigit id, quod alicubi verba ex Ecclesiastico sumta, *prophetica verba* appellaverat: *quia,* inquit, *non in ejus libro leguntur quem certi simus esse prophetam.* Junilius quamquam Africanus in lib. 1. cap. 3. 4. 5. 6. & 7. de multis Africani catalogi libris ait, vel *inter canonicas scripturas non currere*, vel *mediæ authoritatis esse.* Quamquam Innocentius & Gelasius Romani pontifices canonem librorum sua authoritate dedissent, in quo Maccabæorum libri continentur, eorum tamen successor S. Gregorius magnus lib. 19. Moral. cap. 13. quod iis usus esset ita se excusat: *Non inordinate agimus si ex libris licet non canonicis, sed tamen ad Ecclesiæ ædificationem editis, testimonium proferamus.* Ne miremur inferioris subsellii authores eâdem in rejiciendis quibusdam ex illis libris libertate, aut in sua de eisdem dubitatione significanda usos esse. Unum ex omnibus, qui omnium pene latinorum Theologorum magister audit, S. Thomam laudo, qui prima parte, quæst. 89. art. 8. ad 2. Ecclesiasticum citans ait: *Si tamen Ecclesiastici authoritas non recipiatur, eo quòd apud Hebræos inter canonicas scripturas non computatur.* Eadem pene de eodem libro habet Julianus Toletanus Prognosticôn lib. 2. cap. 30. quamvis ex Isidoro, Hildephonso aliisque monumentis constet ecclesiam Hispanicam librum hunc, uti cæteros Deuterocanonicos, in canone habuisse. Sed postquam accessit dudum exspectata Ecclesiæ in concilio Tridentino definitio, ab omnibus latinis ecclesiis unanimiter acceptata, & græcæ ecclesiæ sententiæ consentanea, quæ libros illos tandem pro canonicis agnoscit, quæ circa illos superesse possit dubitatio plane non video. quamquam non ignoro viros apprimè catholicos inveniri, qui nec à concilii Tridentini nec à Romanæ ecclesiæ sententia abhorrere censent, quamdam authoritatis inter canonicos & Deuterocanonicos libros distinctionem admittere.

Ecclesia Jerosolymitana tandem libros Deuterocanonicos recepit.

100. Ad Cyrillum & ecclesiam Hierosolymitanam redeo. Quos illa Cyrilli temporibus nondum recipiebat libros, succedentibus agnovit. Nam Apocalypsim Damascenus in canone novi Testamenti nulla dubitationis significatione comprehendit. Andreas Cretensis, qui è Jerosolymitana ecclesia prodiisse dicitur, commentario eumdem librum illustravit. Ejus testimoniis utuntur Sophronius Jerosolymorum patriarcha, Oratione *de angelis*, & Michaël Syncellus nono seculo, in sua laudatione in sanctos angelos à Combefisio edita; qui quidem in eadem oratione cum Apocalypsi, tum Judith, Tobiæ, & Maccabæorum libris tribus utitur. Antiochus Lauræ S. Sabæ monachus hom. 17. Ecclesiastici librum citat. Andreas jam laudatus orat. 2. in S. Patapium p. 221. sapientiam Salomonis sub nomine citat. Palæstini tamdem episcopi in synodo Bethleemitica, an. 1672. sapientiam Salomonis, Tobiam Judith, Beli & Susannæ historias, Ecclesiasticum & Maccabæos recipiunt in hæc verba. Καὶ ταῦτα τῆς γραφῆς μέρη κρίνομεν. *Et hos libros scripturæ partes judicamus.*

De adjungenda scripturæ Traditionis & Ecclesiæ authoritate.

101. Alterum aggredior disputationis cum Riveto susceptæ caput. Triumphans quodam modo multa cumulat Cyrilli testimonia *de scripturæ sufficientia & necessitate*; quibus verbo respondere possem, agi, ipso fatente, de symbolo, in quo

agnoſcimus nihil contineri ſolius ſine ſcripto traditionis authoritate propoſitum; ut mirum non ſit tanta vi Cyrillum aſſeverare, nihil de ſymboli doctrina ſine ſcripturarum authoritate, ex humano ratiocinio, (id enim ſolum excludit, non Eccleſiæ proponentis & interpretantis ſententiam) tradi debere. Quoniam vero his teſtimoniis & traditiones non ſcriptas, & authoritatem Eccleſiæ oppugnat, ea ne quid diſſimulare videar, hic exſcribo. Cat. 4. num. 17. propoſita compendioſe Eccleſiæ circa Trinitatem doctrina ait Cyrillus: *Hoc ſignaculum in mente tua ſemper habeto. quod quidem nunc tibi ſummatim per capitum recenſionem edictum eſt; ſi verò Dominus conceſſerit, adhibita ex ſcripturis demonſtratione pro viribus à nobis ediſſeretur. Oportet enim circa divina & ſancta fidei myſteria ne minimum quidem ſine divinis ſcripturis tradi; nec temere probabilitatibus argumentiſque in verborum artificio conſiſtentibus abduci. Ne mihi quidem iſta proferenti ultro credideris, niſi de divinis ſcripturis eorum quæ tibi adnuntio demonſtrationem accipias. Hæc enim fides cui noſtram ſalutem debemus, non ex commentitia diſputatione, ſed ex divinarum ſcripturarum demonſtratione vim habet.*

Teſtimonia Cyrilli à Riveto producta.

I. (above)

II. Cat. 5. num. 12. *Fidem* (ſymbolum) *illam ſolam amplectere & ſerva, quæ nunc tibi ab Eccleſia traditur, ex omnibus ſcripturis vallata… & modo quidem nudis verbis tenus audiens fidem memoria retine: ſingulorum verò capitum excipe opportuno tempore ex divinis ſcripturis adſertionem. Non enim ut hominibus libuit, Fidei ſumma compoſita eſt; ſed ſelecta ex omnibus ſcripturis commendatiora capita unam Fidei doctrinam perficiunt & complent.*

III. Cat. 11. n. 12. cum dixiſſet de divinæ generationis modo nihil Spiritum-ſanctum ſcripturarum authorem in eis dixiſſe, ſubdit: *Quid igitur operoſe inquiris, quæ neque Spiritus-ſanctus in ſcripturis enarravit? Qui ea quæ ſcripta ſunt non noſti, non ſcripta percunctaris?*

IV. Cat. 12. n. 5. *Quæramus cujus rei gratia deſcenderit Jeſus: neque meis ratiocinationibus adtende, ſophiſmatis enim forte illudi poſſibile; verùm, niſi prophetarum de re unaquaque acceperis teſtimonia, his quæ dicentur ne crede. Niſi & de Virgine, & de loco, & de tempore & de modo didiceris ex divinis ſcripturis, ne accipias ab homine teſtimonium.*

V. Cat. eadem n. 16. *Num doctrinæ noſtræ verborum commenta ſunt, & humani ingenii fallaciæ? nonne divinæ ſcripturæ ſunt ſalus noſtra? nonne prophetarum prædictiones? commendatum igitur hoc depoſitum mihi immobile cuſtodi, teque nemo dimoveat: crede Deum hominem factum.* Ridicule trahit hoc *depoſitum* ad totam doctrinam chriſtianam, quod ad unum veræ incarnationis credendæ articulum pertinet.

VI. Cat. 13. n. 8. *Omnia quæ ad Chriſtum pertinent ſcripta ſunt; nihilque ambiguum eſt, nihil enim teſtimonio deſtitutum. omnia in columnis propheticis inſcripta ſunt; non in lapideis tabulis, ſed à Spiritu-ſancto manifeſte deſcripta. Cùm itaque audiveris Evangelium quæ à Juda geſta ſunt referens, nonne debes ejus rei audire ex ſcripturis veteribus teſtimonium. audiviſti lanceâ latus transverberatum eſſe Chriſtum; non debes explorare ſcriptumne illud quoque ſit* (in vet. Teſtamento).… *Audiſti quod reſurrexit; non debes inquirere num*

A *te his doctrinis ludamus?* Id jam nefas eſſet, adjicit Rivetus, chriſtiano adulto, nedum catechumeno, aut neophyto. in his certe Cyrillus Papiſta non fuit. Ignorabam baptizato Proteſtanti licere, ſuum contentis in Evangelio Chriſti myſteriis aſſenſum tamdiu ſuſpendere, donec in prophetis ea confirmata & prædicta cognoviſſet. Cat. 16. n. 2. *Dicamus nos de Spiritu-ſancto ea tantum quæ ſcripta ſunt: ſi quid vero ſcriptum non fuerit, ne curioſe ſcitemur. Ipſe Spiritus-ſanctus eloquutus eſt ſcripturas: ipſe de* B *ſe quoque ipſo dixit quæcumque voluit, ſeu quæcumque capere poteramus. Dicamus ergo quæ ab ipſo dicta ſunt; nam quæ ille non dixit, nos non audemus.* Tamdem Cat. 17. n. 1. *Humanis ratiocinationibus & inventis nec hodierno die utemur, minime enim expedit: ſed divinarum duntaxat ſcripturarum ſententias memoriæ ſuggeremus, hoc enim tutiſſimum.* Ex his omnibus teſtimoniis tria ſecundum ſectæ ſuæ præjudicia concludere velle videtur adverſarius. 1°. Unumquemque fidem ſibi ab Eccleſia in qua natus eſt propoſitam, ad C ſcripturarum cenſuram revocare debere; omnique humanâ authoritate ſepoſitâ, quod ſcripturis ſibi conforme videbitur admittere, quod diſſentaneum rejicere. 2°. Nullam traditionibus non ſcriptis authoritatem concedi oportere. 3°. Tamdem Eccleſiæ judicium ac definitionem per ſe ac ſua authoritate nihil valere; ſed eatenus audiendam, quatenus nobis ſcripturæ conformis eſſe videbitur. Nihil Cyrillianæ doctrinæ his articulis contrarium magis jam oſtendo.

Cyrillus non vult unumquemque fidem ſuam ex ſcripturis [illegible], nulla alia authoritate [illegible] informare.

D 102. Ac de primo quidem, ut taceam probabile non eſſe, præſcriptam à Cyrillo unam inveniendæ veritatis viam, quæ 1° magnæ hominum parti qui ſcripturas legere vel præ imperitia vel præ occupatione non poſſunt, *cat. 5. n. 12.* impoſſibilis ſit; deinde omnibus longa & ardua propter ſcripturarum difficultates, verſionum, textuum & interpretum comparatione diſcutiendas. 3°. errori facile obnoxia propter diverſas ſententias, quæ omnes ſcripturæ authoritate fultæ jactantur: de quibus ſecundum Rivetum ex veterum ſententia judicium inſtruitur. E 4°. nunquam ſatis certa, ſed ſemper cum formidine conjuncta; quippe cum ex acumine ingenii, diligentia & eruditione cujuſque dependeat: his omiſſis dico 1° aliam catechumenorum quos alloquitur Cyrillus, aliam baptizatorum hominum eſſe rationem. hi coram angelis & hominibus ſcriptam in cœlo (*cat. 19. n. 5.*) fidei profeſſionem confeſſi ſunt: hanc ad cenſuram ſuam revocare, & quod Proteſtantes fecerunt, commutare, fœdifragi ſcelus eſt Cyrillo judice loco citato. Nullo ejuſmodi ſa- F cramento obligatos qui ad religionem noſtram accedebant, ut rationabile Deo fidei obſequium exhiberent, tum à magiſtris tum ſuo ipſorum ſtudio & labore de chriſtianæ doctrinæ veritate perſuaderi æquum erat: in eumque finem nihil utilius à doctoribus Eccleſiæ præſcribi poterat, quam ut Evangelii hiſtoriam cum prophetiis compararent. Nobis Evangelii fidem in dubitationem adducere, ſcelus. Secundò, erant ut ipſe fatetur Cyrillus cat. 5. n. 12. qui ſcripturas legere non poſſent, quibus per ſymbolum

scripturarum compendium complectens, ab Ecclesia subventum ait. his ergo præclusa erat inveniendæ per se veritatis via. Nisi dixeris satis illis provisum esse per argumenta ex scripturis à doctoribus allata, quibus singulæ partes symboli probabantur. At primo Hierosolymis proprium erat, ut symboli doctrina diversis catechesibus per singulas partes accurate demonstraretur: alibi uno tantum aut altero sermone, nudâ dogmatum sine argumentis expositione, symboli traditio absolvebatur. Deinde satisne prudentis viri sit, auditis doctoris alicujus argumentis, etiam maxime probabilibus, nullo alio examine fidem adhibere? cum præsertim de rudi & illiterato agatur, cui leves argumentationes possint facile fucum facere. Tertiò, at neque catechumenis de propositæ sibi doctrinæ veritate, ante adductas singularum demonstrationes dubitare permittit. Id patet 1º ex hac diserta asseveratione cat. 13. n. 9. *Convenimus non ut pure contemplatricem scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius de his* QUÆ CREDIDIMUS, *certis documentis convincamur.* Fidelium nomen gestabant, non ad titulum & pompam, sed ut revera mysteria nostra certo assensu crederent. Procat. n. 6. *Miserabilis homo cum sis, Dei cognomen* (in appellatione FIDELIS) *accipis: sed cave ne appellationem fidelis, infidelis vero propositum geras.* Cat. 5. n. 2. *Hic jam quæritur ut fidelis quis secundum intimam conscientiam reperiatur.... ut Deo fidei sinceritatem ostendas, qui scrutatur renes & corda.* & num. 9. *Si nullius aut modicæ fueris fidei, benignus est Dominus, sese que ad te pœnitentem propitius demittit. Dic tantum & tu ingenue & ex animo,* CREDO DOMINE, ADJUVA INFIDELITATEM MEAM. Hæc, ante propositum solummodo symbolum, nedum probatum ac demonstratum. Cat. 17. n. 35. *Si steteris in fide, beatus es: si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abjice, & firmam indue persuasionem.* Restabant tamen probandi tres articuli symboli. Fidem omnibus locis eamque intimam auditoribus commendat. V. Procat. n. 8. & 17. Cat. 1. n. 1. ait *eos fidei lampades nuper accendisse*, hortaturque ut inexstinctas conservent. num. 2. hortatur, ut *arrhabonem Spiritus-sancti acquirant per fidem.* Cat. 2. n. 3. supponit fidem in animis auditorum formatam, sed cavere jubet ne quid admittant animo, quod *fidem* illam discindat. Multarum rerum ante probationes adducendas exigit fidem. Exigit Procat. n. 8. de obtinenda per sinceram voluntatem ac fidem remissione peccatorum; & tota in hoc argumento versatur oratio, ut simulationem deponant ac sinceram fidem concipiant. Exigit cat. 2. tota, de possibili per pœnitentiam reparatione peccatoris. exigit cat. 3. de sancti-Spiritus in aquis baptismalibus præsentia. Cat. 4. singulos pene articulos quos proponit solùm, olim à se demonstrandos, incipit à verbo *Crede.* cumque Trinitatis doctrinam absolverit, subjicit, *Hoc signaculum in mente semper habeto.* non ergo volebat ut tamdiu suspensus penderet assensus, donec adducta fuissent propositæ simpliciter & nondum probatæ doctrinæ argumenta. Idem de symbolo præcipit cat. 5. n. 12. *Hanc fidem tamquam viati-*

A *cum toto tempore habere jubeo, & præter eam nullam aliam amplius suscipere: neque etiamsi nos ipsi mutati his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiamsi angelus adversarius in lucis angelum transfiguratus in errorem te vellet abducere.* Nondum symboli doctrinam ex argumentis asseruerat. hanc tamen jam tum certo & immutabili assensu recipi jubet. Tamdem sacramentorum veritatis assertionem distulit post Pascha, & eadem à Neophytis recepta. an idcirco voluit ut ad eucharistiam verbi gratia du-
B bii & hæsitantes de veritate corporis Christi sibi dati accederent, donec in catechesi ejus rei ex scripturis fides facta esset? nonne imperando responsionem *Amen*, ad formulam communionis, *Corpus Christi*, exigebatur certa ejus rei fides. His argumentis demonstratum puto, cum Cyrillus sibi permittit non credi, nisi certa ex scripturis dogmatum documenta protulerit, hæc de suspendendo tamdiu auditorum assensu nullatenus, sed de concepta tantum causæ quam agebat fiducia intelligi oportere. Nunc pro-
C bandum ab eo traditiones non scriptas haud magis læsas esse.

103. Nullus est Patrum qui plures allegaverit traditiones non scriptas, ac de earum vi crebrius efficaciusque loquutus sit quam Cyrillus noster. Magnifice passim disserit de vi & utilitate signi crucis cat. 4. n. 14. cat. 13. n. 36. de exorcismorum & insufflationum virtute. Procat. n. 9. olei exorcizati efficacia, cat. 20. n. 2. sacrique chrismatis cat. 21. n. 3. de vi benedictionum ecclesiasticarum in consecranda aqua baptismali, cat. 3. n. 3. oleo exorcizato, sacro chris-
D mate, citatis locis; & sacra eucharistia, cat. 19. n. 7. cat. 21. n. 3. cat. 23. n. 7. Quibus ex scripturis hæc habemus accepta, aut quænam earum testimonia in probationem earum rerum adducere satagit Cyrillus? Idem dicamus de honore ligno Dominicæ crucis exhibito, à fidelibus particulas ejus habere cupientibus, quorum fidem laudat Cyrillus cat. 10. n. 19. cat. 4. n. 10. cat. 13. n. 4. & de reverentia sancto Domini monumento, monti Golgothæ, aliisque Domini monumentis impensa; quæ nunquam Cy-
E rillus sine præfatione honoris appellat, & titulis ἅγιος, πανάγιος decorat. Idem de vi sanctarum reliquiarum disputat copiosissime & gravissime cat. 18. n. 16. de utilitate suffragii sanctorum, nostris precibus in sacrificii oblatione adjuncti, cat. 23. n. 9. & sacrificii pro levamine mortuorum oblati ibid. n. 10. cujus rei disertum in scripturis argumentum cum non alibi reperiatur præterquam in Maccabæorum libris, quos Cyrillus in canone non habuit, solam in ea re traditionis authoritatem sequutum eum
F esse necesse est. Nec revera horum omnium ullam probationem adferre laborat. His adde perpetuam Mariæ virginitatem cat. 12. n. 34. monastici propositi ac devoti perpetuæ continentiæ corporis laudem, cat. 4. n. 24. cat. 12. n. 35. &c. clericalis continentiæ decus, cat. 12. n. 25. ipsum denique scripturarum canonem, qui certe in ipsis scripturis descriptus non est; cujus authoritatem *ab apostolorum & veterum episcoporum Ecclesiæ rectorum traditione desumit*, cat. 4. n. 35. Cum igitur in objectis num. 98. testimoniis, nihil

Cyrillus tr[...]itio- nu[...] sine scrip[...] af- fer[...]

niſi ſcripturarum authoritate probatum credi & aſſentiri jubet; primum agit de ſymbolo, non de ſacramentis, cæteriſque traditionibus eccleſiaſticis, quarum nullam in ſymbolo contineri ultro agnoſcimus. Symbolum autem cum Cyrilli ſententiâ cat. 5. num. 12. nihil aliud ſit, præter ſumma doctrinæ in ſcripturis contentæ capita; quid mirum ſi in ea doctrina explicanda ad ipſas ſcripturas recurrendum ſit, in quibus Deus quid & quantum de rebus in ſymbolo contentis credere debeamus aperuit; cætera ad exercendam noſtram animi demiſſionem ſilentio tecta adorari juſſit, prohibuit curioſius indagari? Ea vis teſtimoniorum Cyrilli objectorum; præſertim 1. 2. 3. 6. 7. 8. Quidquid autem Chriſtus ad inſtitutionem & adminiſtrationem Eccleſiæ conſtituit, non omne in ſcripturis conſignari, ſed nonnulla per Eccleſiæ traditionem conſervari voluit, ut & dictis & factis præcipue ſuis omnes Patres docent. Secundò, cum Cyrillus quidquam ad ſcripturas addi vetat, nihil aliud excludit niſi humanæ inventionis ratiocinia, ſophiſmata, ingenii in myſteria noſtra exercitationem, & ut ipſe appellat εὑρεσιλογίας, σοφίσματα, σοφιστικὰς κατασκευὰς, ἀνθρωπίνους λογισμοὺς, &c. Id diſerte patet ex teſtimoniis citatis, præſertim 1. 2. 4. 5. 8. Graviſſimæ Cyrillum ut ita & loqueretur & ageret impellebant cauſæ. prima eſt, perſuadendæ & efficaciter demonſtrandæ religionis noſtræ veritatis neceſſitas; quæ prophetarum authoritate multo ſignificantius, quam humanis ratiocinationibus conſtituitur. V. cat. 13. n. 8. & homil. in Paralytic. n. 9. Secunda erat, ut auditores ſuos adverſus hæreticorum cavillationes muniret. Valentiniani Pythagoricæ Platonicæque philoſophiæ principia cum Judaiſmi & Chriſtianiſmi ſeminibus admiſcentes, inſanum humanis ratiociniis doctrinæ ſyſtema effinxerant, quo rudibus & imperitis illuderent. Manichæi quoque ſua de tenebris earumque principibus ſomnia tanta verborum pompa adornabant, ut ſpreta veteri quam calumniabantur ſcriptura, ad veritatem auditores ſuos certo ſe ducere nulla dubii ſignificatione affirmarent, ac multis etiam perſuaderent. hi in Palæſtina Cyrilli temporibus maxime graſſabantur. Hinc tam crebra apud ipſum & tam inculcata humani ratiocinii contemtio, ejuſque imperata audientibus diffidentia. at traditiones eccleſiaſticas verbo violare ipſi religio fuiſſet.

Irretractabile Cyrillo Eccleſiæ proponentis judicium.

104. Neque porro magis Eccleſiæ definientis & præſcribentis authoritatem uniuſcujuſque cenſuræ & arbitrio ſubjecit. Cat. 18. n. 23. ſcribit, Eccleſiam cum propter alias cauſas *catholicam* hoc eſt *univerſalem* appellari, tum propter iſtam: *Quia univerſe & abſque defectu docet omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, ſive de viſibilibus & inviſibilibus, ſive de cœleſtibus & terreſtribus rebus.* Nihil Eccleſiæ doctrinæ addendum, quoniam *univerſe* doceat quæcumque in notitiam hominum venire debent. nihil detrahendum, ſi *omnia* quæ docet, *in notitiam hominum venire debent.* nihil commutandum aut reformandum, cum *abſque defectu doceat,* nec major ac gravior in docendo defectus eſſe poſſit quam erroris prædicatio. ſi falſa doceret Eccleſia, non eſſet in ejus ſinu permanendum, ſed magiſtri veritatis ubicumque forent requirendi. At Cyrillus in Eccleſia quæ catholica dicitur conſtanter permaneri jubet: hanc enim unam eſſe Chriſti ſponſam, unam matrem fidelium; nec aliarum ſectarum illecebris nos pariter abduci, quæ quamvis Eccleſiæ nomen uſurpent, eo ſolo quod Catholicæ nomine deſtituantur, Eccleſiæ nominis injuſte invaſi reæ, & ſola *Eccleſiæ malignantium* appellatione dignæ convincuntur. *Proprie & vere quis dixerit,* inquit, cat. 18. n. 62. *Eccleſiam malignantium eſſe hæreticorum cœtus.... Eorum abominanda collegia fugiens, adhæreas ſemper ſanctæ catholicæ Eccleſiæ, in qua & renatus es. Et ſi quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne ſimpliciter requiras.... ubi ſit Eccleſia: ſed ubi ſit catholica Eccleſia. hoc enim proprium nomen eſt hujus ſanctæ, & matris omnium noſtrûm. Quæ quidem & ſponſa eſt Domini noſtri Jeſu Chriſti, &c.* Ab hac Eccleſia jubet nos requirere canonem ſcripturarum, & ſymbolum fidei. De priore ait cat. 4. n. 33. *Studioſè quoque, &* AB ECCLESIA *diſce, quinam ſint veteris Teſtamenti libri, qui verò novi.* & num. 35. *Eos ſolos libros ſtudioſe meditare & verſa, quos etiam in Eccleſia cum certa fiducia legimus. Multo prudentiores & religioſiores te erant veteres epiſcopi eccleſiarum præſides, qui eos tradidere. Tu ergo filius Eccleſiæ cum ſis; ne leges poſitas perverte.* Non igitur permittebat unumquemque ſpreto Eccleſiæ judicio ex privato ſpiritu, ſeu magis arbitrio, de divinis libris judicium inſtruere. & num. 36. *Quæcumque in eccleſiis non leguntur, illa neque privatim legas.* De ſymbolo vero fidei cat. 5. n. 12. *Fidem illam ſolam amplectere & ſerva quæ nunc tibi* AB ECCLESIA *traditur, ex omnibus ſcripturis vallata.* Eccleſiæ unius authoritate ſuſcipi & retineri jubet doctrinam, cujus examen ad ſcripturas quas legere non poterant, inſtituere præ ignorantia aut occupatione impediebantur. Eccleſiam tamdem deficere non poſſe docet: ſeu cum cat. 18. n. 25. de ea Petro dixiſſe Salvatorem ait: *Ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam:* ſeu cum poſt Paulum *columnam & ſtabilimentum veritatis* appellat: ſeu cum etiam Antichriſti temporibus firmiter permanſuram affirmat cat. 15. n. 16. *Neque enim,* inquit, *robur & nervos Eccleſiæ deſpero.* Hæc Cyrilli principia meditari potius oportebat Rivetum, quàm ſectæ ſuæ præjudicatas opiniones temere arreptis ſancti Doctoris ſententiis ſuſtentare conari; ac Romanæ eccleſiæ falſo conceptam ejus decretorum cum Cyrillianis diſcrepantiam objicere.

Finis Diſſertationum.

INDEX CAPITUM

quibus constant Cyrillianæ Dissertationes.

DISSERTATIO I.

De vita, & rebus gestis sancti Cyrilli Hierosolymitani.

DISSERTATIO II.

De scriptis S. Cyrilli, ac potissimum de Catechesibus.

DISSERTATIO III.

De variis Cyrillianæ doctrinæ capitibus.

VETERUM TESTIMONIA DE S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO, EJUSQUE SCRIPTIS.

S. Basilius homilia XIII. *pag.* 413. *sententiam habet, quæ iisdem omnino verbis exstat apud Cyrillum, procat. num.* 16.

Concilium Constantinopolitanum œcumenicum II. an. 381 *vel* 382. *in epistola ad Damasum & Occidentales apud Theoretum hist. eccles. lib.* 5. *cap.* 9.

Τῆς δέγε μητρὸς ἁπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν. κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα.

Hierosolymitanæ autem ecclesiæ, quæ mater est omnium ecclesiarum, reverendissimum Deoque dilectissimum Cyrillum episcopum esse notum facimus: qui & canonice ab episcopis provinciæ olim ordinatus fuit, & plurima variis in locis contra Arianos certamina subiit.

S. Epiphanius hæres. LXVI. §. 20.

Καὶ ἀπὸ τότε, καὶ ἕως δεῦρο ἄλλοι ἐπίσκοποι Βάζας, Ερμων, Μάκαρις [leg. Μακάριος] Μάξιμος, Κύριλλος, Ερέννιος, Κύριλλος ἄλλος, Ιλαρίωνος, νῦν κατέχων τὴν ἐκκλησίαν, προσεγκληθεὶς τῇ τῶν Αρειανῶν κοινωνίᾳ.

A quo tempore ad hodiernam diem hi episcopi numerantur: Bazas, Hermon, Macarius, Maximus, Cyrillus, Herennius, Cyrillus alter, * Hilarionus, qui nunc Ecclesiæ præsidet, qui cum Arianis habuisse communionem accusatus est.

* Verti potest, Hilarionis filius.

Idem hæres. LXXIII. §. 23.

Ακάκιος γὰρ ὁ Παλαιστῖνος, ὁ Καισαρείας, ἅμα Μελιτίῳ, καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ, καὶ Εὐτυχίῳ τῷ Ελευθεροπολίτῃ, διὰ τὸν πρὸς Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην ζῆλόν τε καὶ μῖσος, ἀνθίστατο τοῖς περὶ Βασίλειον, καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα, καὶ Σιλβανὸν τὸν Ταρσέα, Ελεύσιον τε τὸν Κυζίκου, Μακεδόνιον τὸν Κωνσταντινουπολιτανὸν, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Ανιανὸν τὸν Αντιοχέα. τότε κατασταθέντων, κατ᾽ αὐτῶν ἑαυτὸν στρατεύσας ὁ αὐτὸς Ακάκιος πολλὴν φύρσιν εἰργάσατο.

Nam Acacius Palæstinus Cæsareæ episcopus, cum Meletio, & Uranio Tyrio, & Eutychio Eleutheropolitano, pro eo, quo in Cyrillum Hierosolymitanum odio & invidia flagrabat, Basilio ac Georgio Laodiceno, Sylvano Tarsensi, Eleusio Cyziceno, Macedonio Constantinopolitano, Eustathio Sebasteno, & Aniano Antiocheno seipsum opposuit; qui tum constituti cum essent, suas in eos vires collegit Acacius, ac turbarum plurimum concivit.

Et paulo post in eodem §.

Εὐτύχιος μὲν γὰρ ὁ Ελευθεροπολίτης, οἷα δὴ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξιμωνᾶ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ τῆς ὀρθοδοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἔχθραν, [a] [οὐκ] ἐμίγη τοῖς περὶ Ακάκιον, ὀρθοδόξως μὲν ἔχων ἄχρι καιροῦ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν ἴδιον θρόνον.

Nam Eutychius Eleutheropolitanus, utpote à beato Maximo Hierosolymitano episcopo ac confessore catholicæ fidei institutis edoctus, propter Cyrilli odium ad Acacium sese [non] adjunxit. Qui quidem aliquanto tempore catholicam fidem amplectens, dignitatis suæ retinendæ gratia dissimulavit.

Et ejusdem hæres. §. 27.

Α γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν· εἰς σχίσματα δὲ διηρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ μίσει τινὶ τῷ πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ Κύριλλον τὸν Ἱεροσο-

Nam cum à se invicem opinione non discreparent, nihilominus certas in factiones divulsi sunt, dum privatas inter se simultates exercent: eo quod Cyrillus Hiero-

[a] [οὐκ.] Petavius omnino expungendam censet negandi particulam; alioquin quæ hic dicuntur, cis quæ proxime ante habentur, plane contraria sunt.

solymitanus, & Eutychius mutuas inimicitias foverent; Cyrillus vero à Basilii Galatæ, & Aniani qui Antiochiæ ordinatus erat episcopus, ac Georgii Laodiceni partibus staret.

λυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆνιν, καὶ Εὐτύχιον πρὸς Κύριλλον. εἶχε δὲ τὸν Κύριλλον ἅμα Βασιλείῳ τῷ Γαλάτῃ, καὶ Ἀνιανῷ τῷ κατασταθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας.

Et §. 37.

Ex hoc enim grege Cæsariensis Euzoius prodiit illorum discipulus, qui post Acacium ei sedi præfuit, cum ante Philumenus à Cyrillo Hierosolymitano in illa constitutus fuisset: ac deinde Cyrillus senior ibidem ab Eutychio collocatus: ac demum Gelasius ab Cyrillo Hierosolymitano, cujus sororis erat filius, rursus esset impositus. Cum enim hi tres illic ordinati forent, & ob mutuas simultates dignitate cessissent, postmodum Euzoius sedem illam obtinuit.

Ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊος ὁ ἐν Καισαρείᾳ μαθητὴς ἐκείνων ὑπάρχων, εἰ καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν Φιλουμένου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Κυρίλλου τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Γελασίου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου, αὖθις τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε. κατασταθέντων γὰρ τῶν τριῶν, καὶ ἀρνησάντων διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους ἔριν, αὖθις ὁ προειρημένος Εὐζώϊος κατεστάθη.

Ruffinus hist. ecclesiast. lib. I. *cap.* 23. *edit. an.* 1526. *vel* 22. *edit. an.* 1580.

Hierosolymis vero Cyrillus post Maximum, sacerdotio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in fide, sæpius in communione variabat.

Idem lib. I. *cap.* 37.

Cyrillus post Maximum confessorem Jerosolymis habebatur episcopus. Apertis igitur fundamentis, calces fundamentaque adhibita. Nihil omnino deerat quin die postera, veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta. Cum tamen episcopus diligenti consideratione habita, vel ex iis, quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quod in evangeliis Dominus prædixerat, persisteret nullo modo fieri posse, ut ibi à Judæis lapis super lapidem poneretur. Res erat in exspectatione, &c.

Idem lib. II. *cap.* 21.

Apud Alexandriam defuncto Petro Timotheus, & post hunc Theophilus; in Hierosolymis autem post Cyrillum Johannes Apostolicas reparant sedes.

Idem Ruffinus in suam expositionem symboli multa ex Cyrilli catechesibus, præsertim 13. 14. & 18. eo innominato transtulit.

S. Hieronymus in chronico ad ann. 349.

Quadragesimus Maximus post Macarium Jerosolymarum episcopus moritur. Post quem ecclesiam Ariani invadunt, id est, Cyrillus, Eutychius: rursum Cyrillus, Irenæus: tertio Cyrillus, Hilarius: quarto Cyrillus. Quorum Cyrillus cum à Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi, & cæteris episcopis Arianis episcopatus permitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in ecclesia administravit: ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium, quem moriens Maximus in suum locum substituerat, varia fraude sollicitatus * de episcopo in presbyterum regradavit.

* F. sollicitans.

Idem in catalogo scriptor. ecclesiast. cap. 112.

Cyrillus Hierosolymæ episcopus, sæpe pulsus ecclesia & receptus, ad extremum sub Theodosio principe, octo annis inconcussum episcopatum tenuit. Extant ejus catecheses, quas in adolescentia composuit.

Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, πολλάκις ἐξωθεὶς τῆς ἐκκλησίας, ὕστερον Θεοδοσίου βασιλεύοντος, ἐπὶ ἐνιαυτοὺς ὀκτὼ ἀσάλευτον ἔσχε τὴν ἐπισκοπήν. οὗ τινος εἰσὶν κατηχήσεις, ἃς ἐν τῇ νεότητι συνέταξεν.

S. Nylus multas Cyrilli sententias ex omnibus pene catechesibus in suis epistolis transcripsit.

Philostorgius lib. IV. *hist. eccl. cap.* 12.

Secundas autem ab his (Aëtium & Eunomium intelligit) partes implebant episcopi, Maris, &c. Itemque Acacius Cæsareæ Palæstinæ, qui se cum illis sentire simulabat, ut Basilium & sodales vicissim dolore afficeret, propterea quod illi Cyrillum Hierosolymorum episcopum ab ipso depositum nihilominus honore afficiebant.

Ἐπίσκοποι δὲ δευτεραγωνιστῶν χώραν ἐκπληροῦντες Μάρης τε, &c. Καὶ δὴ καὶ Ἀκάκιος ὁ τῆς Παλαιστίνων Καισαρείας, τὴν πρὸς ἐκείνους ὑποκρινόμενος ὁμοδοξίαν, ἐφ' ᾧ τοὺς περὶ Βασίλειον ἀντιλυπῆσαι. διότι κἀκεῖνοι Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων ὑπ' αὐτοῦ παυθέντα τῆς ἱερατείας, διὰ τιμῆς ἔφερον.

S. Proclus, Constantinopolitanus episcopus & S. Basilius Seleuciensis nonnulla ex Cyrilli catechesibus in suas orationes transcripsisse, vel saltem imitati fuisse videntur.

Socrates histor. eccl. lib. II. *cap.* 38.

Acacius namque & Patrophilus Maximo Hierosolymorum expulso, Cyrillum adversus eum constituerant.

Ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστασαν.

Idem lib. II. *cap.* 40.

Alterius autem partis episcopi, cum in Ecclesiam convenissent, Acacium vocarunt, ut causa Cyrilli Hierosolymorum episcopi judicaretur. Sciendum enim est, Cyrillum jam antea accusatum fuisse; qua autem de re nequeo dicere. Ceterum depositus est, propterea quod sæpius in judicium vocatus, duobus continuis annis non comparuerat, accusationes reformidans. Depositus tamen,

Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους, διακριθέντες καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκάκιον, ἐπὶ τῷ κρῖναι τὰ κατὰ Κύριλλον τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. ἰστέον δὲ ὅτι Κύριλλος ἤδη πρότερον, κατηγόρητο καὶ διὰ τί μὲν οὐκ ἔχω φράσαι. καθῃρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος, ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε, τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος.

καθαιρεθεὶς δ' οὖν, ὅμως ἐκκλήτου βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον. οὗ τῇ ἐκκλήτῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐγεγόνει σύμψηφος. τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ συνηθὲς τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐποίησεν ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος. τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν κριθησόμενος· καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες κοινὴν ἐξενέγκωσι ψῆφον.

nihilominus appellationis libello ad eos qui ipſum depoſuerant miſſo, ad majus judicium provocavit, cui quidem appellationi Imperator Conſtantius adſtipulatus eſt. Solus igitur ac primus omnium CYRILLUS, contra eccleſiaſtici canonis conſuetudinem, appellationem ſicut in publicis judiciis fieri ſolet interpoſuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat, paratus judicium ſubire, & ob hanc cauſam epiſcopi Acacianos ad conſeſſum vocabant, quemadmodum paulo ante dixi, ut rebus examinatis communi calculo ſententiam proferrent.

Idem hiſtor. eccleſiaſt. lib. II. *cap.* 42.

Καθεῖλον δὲ καὶ Νεωνᾶν τῆς Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ σύνοδος. ἔτι μὴν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλπίδιον Σατάλων τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΝ καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

Abdicarunt etiam Neonatn epiſcopum Seleuciæ, qua in urbe ſynodus habita fuerat: Sophronium quoque epiſcopum Pompejopoleos, quæ urbs eſt Paphlagoniæ: Elpidium Satalorum Armeniæ, CYRILLUM Hieroſolymorum epiſcopum, alios denique alias ob cauſas exauctorarunt.

Idem hiſtor. eccleſiaſt. lib. II. *cap.* 45.

Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ προεχειρίσθη Ἀῤῥήνιος· ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὖθις Ἱλάριος. ὕστερον δὲ χρόνῳ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Hieroſolymis vero in locum CYRILLI ſubrogatus eſt Arrhenius. Sciendum porro eſt, poſt hunc epiſcopum ordinatum fuiſſe Heraclium, ac deinde Hilarium: tandemque CYRILLUM Hieroſolyma reverſum eccleſiam ſuam recuperaſſe.

Idem hiſtor. eccleſiaſt. lib. III. *cap.* 20.

Τότε δὲ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, τὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο, πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρὸς, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μένοι εἰς τὸν ναὸν, ἀλλὰ τὸ τοῦ σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται. ταῦτα ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος. καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας παραγενόμενος, ἀνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκήμασι.

Quo quidem tempore CYRILLUS Jeroſolymorum epiſcopus memor vaticinii Danielis prophetæ, quod Chriſtus etiam in ſacris evangeliis confirmavit, palam multis adſtantibus prædixit, futurum brevi ut in eo templo lapis ſuper lapidem non maneret, ſed ſervatoris oraculum compleretur. Cumque hæc dixiſſet epiſcopus, noctu ingens terræ motus exortus, lapides ex veteribus templi fundamentis avulſos ſurſum excuſſit, & cunctos una cum contiguis ædificiis diſperſit.

Idem lib. IV. *cap.* 1.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόν τε, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας προεστήκει Λιβέριος... τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ΚΥΡΙΛΛΟΣ αὖθις ἐκράτει.

Eo tempore Romanæ eccleſiæ præerat Liberius... Hieroſolymitanam vero rurſus obtinebat CYRILLUS.

Idem hiſt. eccl. lib. V. *cap.* 8.

Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος. ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενος.

Conveniunt igitur ex iis quidem, qui conſubſtantialis fidem profitebantur Timotheus Alexandriæ epiſcopus; CYRILLUS Hieroſolymorum, qui tunc pœnitentia ductus conſubſtantialis fidei adhærebat.

Sozomenus hiſtor. eccleſiaſt. lib. V. *cap.* 5.

Ἐν δὲ τῷ ΚΥΡΙΛΛΟΥ μετὰ Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἐπισκοπεύσαντος, σταυροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη καταυγάζον λαμπρῶς, οὐχ' οἷον κομήτης τὴν ἔλλαμψιν ἀποῤῥέων, ἀλλ' ἐν συστάσει πολλοῦ φωτὸς ἐπιεικῶς πυκνὸν καὶ διαφανές. μῆκος μὲν ὅσον ἐκ τοῦ κρανίου μέχρι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν χῶρον τοῦτον οὐρανὸν ἀπολαβόν· εὖρος δὲ τῷ μήκει ἀνάλογον. ὡς ἐπὶ παραδόξῳ δὲ τῷ συμβεβηκότι θαύματι, καὶ δέος πάντας ἔσχεν. οἰκίας δὲ καὶ ἀγορὰς, καὶ ὅπερ ἔτυχεν ἕκαστος ἐργαζόμενος καταλιπόντες, ἅμα παισὶ καὶ γυναιξὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν Χριστὸν ὕμνουν, καὶ Θεὸν προθύμως ὡμολόγουν. οὐ μετρίως δὲ καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένον ἡ περὶ τούτου ἀγγελία κατέπληξεν. ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μακράν· ὡς γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῇδε τόπων Ἱεροσολύμων ἐνδημοῦντες, ὧν ἐγένοντο θεαταὶ τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν. ἔγνω δὲ ταῦτα καὶ ὁ βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν ἀναγγειλάντων, καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ τοῦ ἐπισκόπου γράψαντος. ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιάδε

Eodem tempore cum CYRILLUS Hieroſolymorum eccleſiam poſt Maximum adminiſtraret, crucis ſignum in cœlo apparuit, ſplendide refulgens, non ut cometes diffluentibus radiis: ſed plurima luce collecta denſatum ac perſpicuum. Longitudine quidem à Calvariæ loco ad montem Olivarum, id eſt, circiter quindecim ſtadia, totum cœlum quod tractum illum ſupereminet complectens, latitudo vero reſpondebat longitudini. Porro ob rem tam inſolitam tamque inopinatam, admiratio ſimul ac metus omnes invaſit, relictiſque ædibus, & foro, & opere quod quiſque præ manibus habebat, univerſi cum uxoribus & liberis ad eccleſiam confluxerunt, uno conſenſu Chriſtum laudantes, Deumque alacri animo confitentes. Porro ejus rei nuncius omnes orbis Romani provincias non mediocriter conturbavit, brevi autem id ubique nunciatum eſt. Nam cum ex omnibus, ut ita dixerim, orbis partibus, ut moris eſt, partim orandi, partim ſacra loca perluſtrandi cauſa, Hieroſolymis adeſſent peregrini, ea quæ oculis viderant ſuis poſtea retulerunt. Ipſe quoque imperator ea de re certior factus eſt, tum ex multorum aliorum relatione, tum ex literis CYRILLI epiſcopi ad ipſum datis. Hæc autem

ἐπιση-

ἐπισημόνων, κατά τινα προφητείαν θείαν πάλαι ταῦτα προμεμηνῦσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις· καὶ τὸ μὲν ὧδε συμβὰν, πολλοὺς Ελλήνων καὶ Ιουδαίων εἰς Χριστιανισμὸν ἐπηγάγετο.

in facris libris olim prædicta fuiffe per divinam quandam prophetiam, viri iftiufmodi rerum gnari afferebant. Et hoc quidem fignum plurimos Gentiles ac Judæos ad chriftianam religionem pertraxit.

Idem lib. IV. *cap.* 17.

Γράφει [Conftantius] τοῖς τότε ἐν Αριμίνῳ, καὶ Σελευκείᾳ, τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβολα προδιαθεῖναι· ἐν τέλει δὲ διαλαβεῖν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθῃρῆσθαι, ἢ ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων ἐπισκόπων, ὧν εἷς ἦν Κύριλλος Ιεροσολύμων.

Scriptis literis ad epifcopos, qui tum Arimini, & Seleuciæ erant congregati, juffit ut primum quidem controverfias de fide componerent : ad extremum vero de epifcoporum caufis, qui fe injufte depofitos aut in exilium miffos effe quererentur, cognofcerent; ex quorum numero erat Cyrillus Hierofolymitanus.

Idem lib. IV. *cap.* 20.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ακάκιον καὶ Πατρόφιλον, ἀφελόμενοι Μάξιμον τὴν Ιεροσολύμων ἐκκλησίαν Κυρίλλῳ ἐπέτρεψαν.

Acacius enim & Patrophilus, pulfo Maximo, Hierofolymorum ecclefiam Cyrillo regendam tradiderant.

Idem ejufdem libri cap. 22.

Εντεῦθεν [*i. e.* Seleuciæ] οἱ μὲν πρότερον τὸ δόγμα ἐξετάζειν, οἱ δὲ τοὺς βίους ἀνακρίνειν τῶν κατηγορουμένων ἐν αὐτοῖς· ὧν ἦν Κύριλλος Ιεροσολύμων καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, ἀναγκαῖον ἔλεγον.

Hinc alii quidem doctrinam fidei ante omnia excutiendam effe dixerunt : alii vero quæftionem prius habendam effe de vita ac moribus eorum qui inter ipfos accufabantur : ex quorum numero erat Cyrillus Hierofolymorum epifcopus & Euftathius Sebaftiæ.

Et paulo poft, ad finem capitis.

Οὐδὲ τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογεῖν ἤθελον τὸ, [*nimirum* Acaciani] ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, οὔτε εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον ἐξέτασιν παραγενέσθαι ἠνείχοντο, ὃν αὐτοὶ καθεῖλον.

Nam neque eandem cum reliquis fidem confiteri volebant, nec de criminibus fibi illatis caufam dicere, nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere fuftinebant, quem ipfi depofuerant.

Idem hiftor. ecclefiaft. lib. IV. *cap.* 25.

Σὺν τούτοις δὲ καὶ Κύριλλον τὸν Ιεροσολύμων καθεῖλον, ὡς Εὐσταθίῳ καὶ Ελπιδίῳ κεκοινωνηκότα, ἐναντία σπουδάσασι τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνελθοῦσι, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς συνεληλύθει· καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καθαίρεσιν κοινωνίας μεταχόντα σὺν Βασιλείῳ, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπῳ· ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ιεροσολύμων ἐπισκοπὴν, περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ακάκιον τὸν Καισαρείας, ὡς ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγούμενος. ἐντεῦθεν τε εἰς ἀπέχθειαν κατέστησαν, καὶ ἀλλήλους διέβαλον, ὡς οὐχ ὑγιῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν· καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἐν ὑπονοίᾳ ἑκάτερος ἦν, ὁ μὲν τὰ Αρείου δογματίζων· Κύριλλος δὲ, τοῖς ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἰσηγουμένοις ἑπόμενος. οὕτω δὲ ἔχων γνώμης Ακάκιος σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους, φθάνει καθελὼν Κύριλλον ἐπὶ προφάσει τοιᾶδε· λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ιεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον. ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. ἐκ τούτων δὲ λόγος, τινὰ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἠμφιεσμένην· πολυπραγμονῆσαι τε ὅθεν ἔχοι, καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον, τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον. αἰτίαν δὲ ταύτην προϊσχόμενον καθελεῖν αὐτὸν Ακάκιον.

Cum his vero Cyrillum exauctorarunt epifcopum Hierofolymorum, propterea quod cum Euftathio & Elpidio communicaffet, qui decreta Melitinenfis fynodi, cui ipfe quoque interfuerat, abrogare ftuduerant; & quod poft depofitionem in Palæftina factam, communionem iniiffet cum Bafilio, & Georgio epifcopo Laodiceno. Etenim poft fufceptum Hierofolymorum epifcopatum, de Jure Metropolitano adverfus Acacium epifcopum Cæfareæ controverfiam moverat, tanquam Apoftolicam fedem obtinens. Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter fe fufciperent, fe feque mutuo accufarent, quod non recte fentirent de divinitate. Nam & antea uterque eorum in fufpicionem venerat: Acacius quidem, quod cum Ario idem fentiret : Cyrillus vero, quod eos fectaretur qui Filium Patri fimilem fecundum fubftantiam afferebant. Cum igitur ita fentiret Acacius, una cum epifcopis provinciæ Palæftinæ qui idem cum ipfo fentiebant, Cyrillum præveniens depofuit hujufmodi ob caufam. Cum Hierofolymorum regionem fames occupaffet, egentium multitudo neceffariis alimentis deftituta in Cyrillum utpote epifcopum oculos conjecit : cum autem pecuniæ deeffent quibus fubveniri poffet egentibus, Cyrillus thefauros ecclefiæ, & facra vela divendidit. Aiunt igitur quemdam donarium fuum agnoviffe in muliere fcenica, quæ illo amicta erat; inquirentemque curiofius unde illud haberet, deprehendiffe mercatorem qui illud mulieri vendiderat, mercatori vero epifcopum venum dediffe. Hanc ergo caufam prætexens Acacius Cyrillum depofuit.

Idem lib. IV. *cap.* 30.

Κυρίλλου δὲ καθαιρεθέντος ὡς εἴρηται, παραλαμβάνει τὴν Ιεροσολύμων ἐκκλησίαν Ερέννιος, καὶ μετ' ἐκεῖνον Ηράκλειος, ἐφεξῆς τε τούτου Ιλάριος. Τούτους γὰρ ἐν τῷ τότε τὴν ἐνθάδε ἐκκλησίαν ἐπιτροπεῦσαι παρειλήφαμεν, μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας. ἡνίκα δὲ Κύριλλος εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανῆλθε θρόνον.

Cyrillo vero, uti diximus exauctorato, Hierofolymorum ecclefiam accipit Herennius, & poft eum Heraclius, & poft Heraclium Hilarius. Hos enim illo tempore hanc ecclefiam rexiffe reperimus ufque ad imperium Theodofii : quo tempore in illam fedem reverfus eft Cyrillus.

Idem lib. VII. *cap.* 7.

Ex iis igitur qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, convenerunt centum circiter & quinquaginta. Ex Macedonianis vero, sex & triginta: quorum plerique erant ex civitatibus circa Hellespontum sitis. Præerant autem istis Eleusius Cycizenus, & Marcianus Lampsacenus. Cæteris vero Timotheus Alexandrinæ sedis Antistes præsidebat, qui paulo antea Petro fratri suo ex hac luce sublato in episcopatu successerat: & cum eo Meletius episcopus Antiochiæ, qui non ita dudum ordinationis Gregorii causa Constantinopolim advenerat: & CYRILLUS episcopus Hierosolymorum, pœnitentia tum ductus quod opinioni Macedonii antehac adhæsisset.

Συνῆλθον οὖν ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὴν τριάδα δοξαζόντων, ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, ἓξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ἐτύγχανον ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεων. ἡγοῦντο δὲ τούτων Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς ὁ Λαμψάκου. τῶν δὲ ἄλλων Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων διέπων θρόνον, οὐ πρὸ πολλοῦ τετελευτηκότα Πέτρον ἀδελφὸν ὄντα αὐτοῦ διαδεξάμενος· καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἤδη πρώην εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν ἀφικόμενος· καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ Ἱεροσολύμων, μεταμεληθεὶς τότε, ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει.

Idem lib. VII. *cap.* 14.

Nec multo post, Timotheo & CYRILLO fato functis, succedit Alexandrinæ sedi Theophilus, ac Hierosolymitanæ Johannes.

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον Τιμοθέου καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ τὸν βίον μεταλλαξαμένων, διαδέχεται τὸν Ἀλεξανδρέων θρόνον Θεόφιλος, τῶν δὲ Ἱεροσολύμων Ἰωάννης.

Theodoretus histor. ecclesiast. lib. II. *cap.* 26.

Hierosolymorum vero sacerdotium, post Macarium illum, cujus jam antea mentionem fecimus, Maximus suscepit, vir qui pro pietatis defensione in persecutionum certaminibus inclaruerat; nam & oculo dextro orbatus, & dextro poplite debilitatus fuerat. Quo deinde ad immortalem vitam translato, CYRILLUS Apostolicæ doctrinæ acerrimus propugnator, episcopalem gratiam promeruit. Hi cum de primatu inter se contenderent, Reip. Christianæ gravissimorum malorum causam præbuere. Nam Acacius quidem levi quadam occasione arrepta CYRILLUM deposuerat, & Hierosolymis expulerat. CYRILLUS vero Antiochiam quidem prætergressus est, cum eam pastore orbatam videret: Tarsum autem profectus cum admirando Silvano vixit. hic enim eo tempore Ecclesiam illam administrabat. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Silvanum, eique depositionem CYRILLI nunciavit. At ille & CYRILLUM reveritus, & populum reformidans, utpote qui CYRILLI concionibus admodum delectaretur, eum ab Ecclesiastico ministerio haudquaquam prohibuit. Porro cum Seleuciam convenissent, CYRILLUS cum Basilio, Eustathio, Silvano ac reliquis Sacerdotibus simul consedit. Acacius vero & ipse quidem accessit ad Episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium initurum negavit, nisi CYRILLUS è concilio submoveretur, quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum, qui pacis studiosi erant, CYRILLUM rogabant, ut è concilio discederet, post doctrinæ fidei discussionem ejus causam examinaturos se esse pollicentes. Sed cum CYRILLUS non obtemperaret, Acacius relictis illis abscessit.

Τῶν δέ γε Ἱεροσολύμων μετὰ Μακάριον ἐκεῖνον οὗ πολλάκις ἐμνήσθην, Μάξιμος τὴν προεδρίαν παρέλαβεν, ἀνὴρ ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας διαπρέψας ἀγῶσι· τόν τε γὰρ δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἀφῄρητο, καὶ τῆς ἀγκύλης ἐστέρητο τῆς δεξιᾶς. τούτου δὲ εἰς τὸν ἀγήρω μεταστάντος βίον, ΚΥΡΙΛΛΟΣ τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. οὗτοι πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντες, μεγίστων κακῶν τοῖς κοινοῖς ἐγένοντο πρόξενοι. ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικράς τινας εὑρὼν ἀφορμάς, καθεῖλε τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν. ὁ δὲ ΚΥΡΙΛΛΟΣ τὴν μὲν Ἀντιόχειαν παρελήλυθε, ποιμένος αὐτὴν ἐστερημένην εὑρών· εἰς δὲ Ταρσὸν ἀφικόμενος τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλβανῷ. οὗτος γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐκείνης ἡγεῖτο τῆς ἐκκλησίας. τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀκάκιος, ἐπέστειλε τῷ Σιλβανῷ, καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ ΚΥΡΙΛΛΟΥ μεμήνυκεν. ὁ δὲ καὶ τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ αἰδούμενος, καὶ τὸ πλῆθος ὑφορώμενος (ἥδιστα γὰρ τῆς τοῦ ΚΥΡΙΛΛΟΥ διδασκαλίας ἀπήλαυε), τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐκ ἐκώλυσε λειτουργίας. ἐπειδὴ δὲ συνῆλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκοινώνει μὲν τοῖς ἀμφὶ τὸν Βασίλειον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Σιλβανὸν, καὶ τοῖς λοιποῖς ὁ ΚΥΡΙΛΛΟΣ τοῦ συνεδρίου. ὁ δέ γε Ἀκάκιος ἀφίκετο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς συνεληλυθότας ἐπισκόπους· πεντήκοντα δὲ ἦσαν καὶ ἑκατόν. ἔφασκε δὲ μὴ πρότερον αὐτοῖς κοινωνήσειν τῶν βουλευμάτων, πρὶν ἔξω γενέσθαι τοῦ συλλόγου τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ, ἅτε δὴ τῆς ἀρχιερωσύνης γεγυμνωμένον. καί τινες μὲν τῶν τῆς εἰρήνης προμηθουμένων ὑποχωρῆσαι τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἱκέτευον, ὑπισχνούμενοι μετὰ τὴν τῶν δογμάτων διάκρισιν, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθεσιν ἐξετάζειν. ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἶξε, καταλιπὼν μὲν αὐτοὺς ὁ Ἀκάκιος ἐξελήλυθεν.

Et paulo post eodem lib. II. *cap.* 27.

Sed præcipue Imperatoris animum commoverunt ea, quæ Acacius adversus CYRILLUM commentus est. Sacram enim vestem, quam Constantinus omni laude celebrandus ad exornandum Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini Baptismi ministerium perageret, ea vestis aureis filis contexta erat, CYRILLUM vendidisse dixit, eamque mercatum quendam ex iis qui in Theatro saltare solent, induisse quidem, sed inter saltandum collapsum obtritumque interiisse. Hoc assessore, inquit, & consiliario judicare, & de aliis sententiam ferre aggrediuntur.

Οὐχ ἥκιστα δὲ αὐτὸν [Κωνστάντιον] χαλεπῆναι πεποίηκεν, ἃ κατὰ τοῦ ΚΥΡΙΛΛΟΥ συντέθεικε. τὴν γὰρ ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος, τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν, (ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων) πεπρακέναι τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἔφη, καὶ αὐτὴν τινὰ τῶν ἐπὶ τῆς θυμέλης ἀγωνιζομένων πριάμενον, περιβαλέσθαι μὲν, ὀρχούμενον δὲ πεσεῖν καὶ συντριβῆναι, καὶ θανάτῳ παραδοθῆναι. τοῦτον, ἔφη, κοινωνὸν ἔχοντες κἀκεῖνον καὶ τοῖς ἄλλοις δικάζειν ἐπιχειροῦσι.

Idem histor. ecclesiast. lib. III. *cap.* 14.

Ο δὲ τῷ τῶν Ἱεροσολύμων με παρέδωκεν ἐπισκόπῳ. ΚΥΡΙΛΛΟΣ δὲ τηνικαῦτα ἦν. καὶ οὕτω νύκτωρ εἰς τὴν Παλαιστίνην ὡρμήσαμεν.

Ille Hierosolymorum me tradidit episcopo, qui tunc CYRILLUS vocabatur. Atque ita nocte in Palæstinam profecti sumus.

Idem histor. ecclesiast. lib. V. *cap.* 8.

Παρῆν δὲ καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικείας, καὶ Εὐλόγιος ὁ Ἐδέσσης, καὶ Ἀκάκιος, καὶ Ἰσίδωρος ὁ ἡμέτερος, καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι τῆς ἀρετῆς ἀθληταί.

Aderat etiam Pelagius episcopus Laodiceæ, Eulogius Edessæ, Acacius Berœæ, & noster Isidorus, CYRILLUS item Hierosolymorum, & Gelasius Cæsareæ Palestinæ, vir doctrina simul & sanctitate vitæ conspicuus, aliique insuper eximiæ virtutis Athletæ.

Indiculus Episcoporum, qui magnis Urbibus præfuerunt. Apud Theodoretum histor. ecclesiast. lib. V. *cap.* 40.

Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι· Μακάριος, Μάξιμος, ΚΥΡΙΛΛΟΣ, Ἰωάννης, Πραΰλιος, Ἰουβενάλιος.

Hierosolymorum episcopi; Macarius, Maximus, CYRILLUS, Joannes, Praylius, Juvenalis.

Idem in Dialogo qui inscribitur Inconfusus *pag.* 106. b.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ τετάρτου λόγου περὶ τῶν ι΄ δογμάτων, περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως. Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος, &c.

CYRILLI Hierosolymorum episcopi ex catechetico sermone quarto *de decem dogmatibus, de generatione ex virgine:* Crede autem quod ipse, &c. *Habentur hæc cat. 4. n. 9. pag. 56.*

Gelasius author libri de duabus naturis sub nomine Gregorii Nazianz. citat CYRILLI *nostri testimonium ex cat.* 4. *n.* 9. *p.* 56.

Marcellinus comes in chronico.

Indictione 9. Eucherio & Evagrio Coss. [hoc est an. 381.] sanctis centum quinquaginta Patribus urbe augusta congregatis, adversus Macedonium in Spiritum-sanctum naufragantem, ab iisdem episcopis sancta synodus [Nicæna] confirmata est: Damaso videlicet B. Petri sedem tenente; Constantinopoli vero per Timotheum Alexandrinum, perque Meletium Antiochenum, & per CYRILLUM Hierosolymitanum episcopos: Nectario ex pagano protinus baptizato, & in præfata synodo pontifice ordinato.

S. Ephræm Antiochenus patriarcha in *oratione 3. ad Domnum & Johannem apud Photium Biblioth. cod.* 229. *pag.* 806. *dum Patrum testimonia de duabus in Christo naturis referret, in his* CYRILLUM *quoque nostrum citabat, his verbis:* ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ. Præter hos etiam CYRILLUS Hierosolymitanus.

Eustratius in libro de utilitate precum pro defunctis ab Leone Allatio edito in Opere de Purgatorio, ait num. 8. *pag.* 569.

Συνῳδὰ δὲ τούτοις καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ἐν τῇ πέμπτῃ μυσταγωγίᾳ, ἧς ἡ ἀρχή. Τοῦ Θεοῦ ἡ φιλανθρωπία, τὰ δὲ φησιν. Εἶτα μνημονεύομεν καὶ λ.

His quoque consentanea docet CYRILLUS Hierosolymorum episcopus in quinta mystagogia, cujus initium: *Dei clementia*, his verbis, *deinde memoriam facimus, &c.* catech. XXIII. n. 9. & 10.

Leontius lib. I. *cont. Nestor. & Eutychem, cujus hæc græca verba mecum communicavit eruditus & amicus P. Michael le Quien.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκόπου Ἱεροσολυμων, ἐκ τοῦ δ. τῶν κατηχήσεων λόγου. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον.

CYRILLI episcopi Hierosolymorum ex quarta Catecheseon oratione: *Duplex erat Christus, homo quidem quantum ad id quod videbatur, Deus vero quantum ad id quod latebat.* Ex cat. 4. n. 9. pag. 56.

Idem in libro inedito adversum Monophysitas ab eodem Patre mecum communicato.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσυλύμων ἐκ τοῦ εἰς τό. Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου. Φαίνεσθαι δὲ, &c.

CYRILLI Hierosolymitani ex sermone in hæc verba: *Ego vado ad Patrem meum: ut appareat, &c.* V. fragm. pag. 357. 358.

Anastasius Sinaita monachus Hodegi cap. 10. *p.* 196. *referens Patrum authoritates adversus Monophysitas, hæc aiebat.*

Γρηγορίου θεολόγου εἰς τὰ θεοφάνεια, καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσολυμων ὡσαύτως δὲ καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.

Gregorii theologi in Theophania, & CYRILLI Hierosolymorum, similiter & Cyrilli Alexandriæ.

Idem, seu quisquis author quæstionum & responsionum de variis argumentis, quæst. I.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ, seu, ut in mss. Coisl. vidi, ἐκ τῶν κατηχητικῶν. Οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος καὶ τ. λ.

CYRILLI Hierosolymorum ex catechetico, vel ex catecheticis: *Nihil nobis proderit*, &c. cat. 7. num. 14. pag. 118.

Idem ad quæst. 3.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσολυμῶν ἐκ τῶν κατηχητικῶν. Φεῦγε οὖν τὰ πονηρὰ ἔργα. εἰ γὰρ τούτοις ὑποπέσῃς, καὶ τ. λ.

CYRILLI Hierosolymorum ex catecheticis: *Fuge igitur prava opera: si enim illis succubueris*, &c. cat. 19. n. 8. pag. 309.

In catalogo mſ. codicis 120. biblioth. Coiſl. ubi patriarchæ Romani uſque ad Honorium & Hieroſolymitani uſque ad Sophronium incluſive recenſentur, ſic habentur Hieroſolymitani tempore Cyrilli pag. 225.

39. Maximus,	annos 6.	λθ'. Μάξιμος,	ἔτη ϛ'.
40. CYRILLUS,	annos 12.	μ'. ΚΥΡΙΛΛΟΣ,	ἔτη ιε'.
41. Heraclius,	annos 6.	μα'. Ἡράκλειος,	ἔτη ϛ'.
isti omnes ex circumciſione.		οὗτοι πάντες ἐκ περιτομῆς.	
42. Helladius,	annos 12.	μβ'. Ἑλλάδιος,	ἔτη ιβ'.
43. CYRILLUS,	annos 35.	μγ'. ΚΥΡΙΛΛΟΣ,	ἔτη λε'.
44. Johannes,	annos 6.	μδ'. Ἰωάννης,	ἔτη ϛ'.

S. Maximus, abbas in tomo dogmat. ad Stephanum Dorenſem, tom. 2, pag. 88.

Hieroſolymorum quoque antiſtes CYRILLUS, vir venerabilis, in oratione de evangelicis verbis ubi Dominus aquam vinum fecit, cujus initium: *Miraculum, & illud quoque mira ulum*; [ſic habet] Natus eſt, miracula fecit, &c. V. frag. pag. 357. 358.

Καὶ μὴν ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἱεράρχης ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἀοίδιμος, ἐν τῷ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν λόγῳ, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν, οὗ ἡ ἀρχή. Θαῦμα, καὶ τοῦτο θαῦμα. Ἐγεννήθη, ἐθαυματούργησεν, καὶ τ. λ.

Idem in ſermonibus per excerpta, ſerm. 23.

CYRILLI. *Chriſtianorum prima in virtutis loco pietas, honorare parentes*, &c. ut cat. 7. num. 16. pag. 119.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Χριστιανῶν εὐσεβεία ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας καὶ τ. λ.

Concilium Lateranenſe ſub Martino I. an. 649. celebratum Act. V. tom. 6. conciliorum Labb. pag 305.

Sancti CYRILLI epiſcopi Hieroſolymitani, ex homilia in evangelium illud pronuntiata ubi Dominus vinum aquam fecit: *ſtuduit omnino neque notam facere ſuam deitatem*, &c. ut in fragm. pag. 357. ejuſdem ex eadem oratione. *Natus eſt*, &c. ibid.

Τοῦ ἁγίου ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν. Ἐσπούδαζε δι' ὅλου μήτε φανερῶσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, καὶ τ. λ. τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου Ἐγεννήθη, καὶ τ. λ.

Locus ille cum altero ex eadem oratione ſumto, ſuperius à Maximo in epiſtola ad Stephanum Dorenſem citato, videtur à S. Sophronio laudatus in epiſt. ſynodica ad Honorium papam, apud Phot. cod. 231. in qua Hieroſolymitanus ille patriarcha citabat multa Patrum teſtimonia quæ evincerent, τὴν διπλῆν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; duplicem in Chriſto Deo noſtro operationem. *E Patribus quos allegabat, unus erat* καὶ ὁ νικηφόρος ΚΥΡΙΛΛΟΣ, victoriam ferens CYRILLUS. *Quæ cum ad Alexandrinum revera pertinere poſſint, de noſtro pariter ab ejus ſucceſſore dicta eſſe nihil vetat.*

Ambo loca ab concilio Lateranenſi laudata eodem modo referuntur, ſed primus multo prolixior, ab authore collectionis ineditæ, qui ſeculo ſaltem octavo incipiente vivebat. Codex enim Regius num. 2951. in quo habetur ſcriptus eſt an. 1291, ex alio codice qui an. 759. ſcriptus erat.

S. Johannes Damaſcenus orat. III. *de Imaginibus pag.* 383. *novæ editionis R. P. le Quien.*

CYRILLI patriarchæ Hieroſolymitani ex duodecima catecheſi. *Si igitur quæris*, &c. ut cat. 13. num. 5. pag. 165.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δωδεκάτης κατηχήσεως· Εἰ τοίνυν ζητεῖς, καὶ τ. λ.

Idem in ſuis operibus multas tacito nomine tranſcribit Cyrilli noſtri ſententias, quas ſuis locis indicare curavi. Unam quæ me tum fugit hic adſcribo: ſumta eſt ex catech. 1. n. 5. pag. 19. & habetur lib. 4. De fide orthodoxa cap. 9. Ἡ μὲν γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ ἴσου δίδοται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία κατ' ἀναλογίαν δίδοται τῆς ἑκάστου πίστεως. Remiſſio enim peccatorum ex æquo datur omnibus; ſpiritus vero ſancti communicatio ſecundùm proportionem fidei unius cujuſque donarii loco conceditur.

Concilium Nicænum II. *Æcumenicum* VII. *Act.* 5. *tom.* 7. *conc. Lab. pag.* 348. e.

Sancti CYRILLI archiepiſcopi Hieroſolymorum catecheſis ſecunda cujus initium, *Grave*. Et poſt alia: *quam enim habes de* Nabuchodonoſore ſententiam? &c. ut cat. 2. altero exemplo num. 17. pag. 37.

Τοῦ ἁγίου ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, κατήχησις δευτέρα ἧς ἀρχή. Δεινόν. Καὶ μεθ' ἕτερα. τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τ. λ.

Elias Cretenſis in orat. 52. *S. Greg. Naz. not.* 1. *citat. longam* S. CYRILLI *ſententiam ex cat.* 18. *num.* 23. *&* 24. *non ejus quidem ſpeciatim expreſſo, ſed appellato generatim* divinorum Patrum *nomine.*

Theophanes in Chronographia pag. 34. *ad an. Chriſti ut computat.* 335.

Hoc anno Maximum Hieroſolymorum epiſcopum Acacius Cæſareæ, & Patrophilus Scythopoleos Præſules, Ariana labe infecti, depoſuerunt: & CYRILLUM, quem una ſecum ſentire ſperabant, in ejus locum ſuffecerunt. Sub id tempus CYRILLO epiſcopum agente vivificæ crucis ſignum luce magna coruſcans, die ſacro Pentecoſtes apparuit in cœlo, & à Golgotha quo loco Chriſtus ſuffixus eſt, ad Olivarum montem quo in cœlos eſt aſſumtus, pertranſiit. Corona vero ſpeciem Iridis referens ſignum apparens circumambibat: & eodem die viſio eadem Conſtantio manifeſtata fuit: de qua ad

Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, Ἀρειανοὶ ὄντες, καὶ ἀντεισήγαγον ΚΥΡΙΛΛΟΝ, δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκοποῦντος Ἱεροσολύμων, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, φωτοειδές, μεταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἕως τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ὅθεν ἀνελήφθη. κύκλῳ δὲ τοῦ φανέντος σημείου στέφανος, ὡς ἶρις τὸ εἶδος ἔχων. καὶ τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ, καὶ τῷ Κωνσταντίῳ ὤφθη. περὶ τούτου

τούτου δὲ φέρετ) ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, ἐν ᾗ εὐσεβέστατον αὐτὸν καλεῖ. ὅθεν τινες ἀρειανόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ, λέγοντες καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν παρασεσιγηκέναι αὐτὸν ἐν ταῖς κατηχήσεσιν, ἃς ἐξέθετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀπείρων λαῶν τῶν τῷ θείῳ προσελθόντων βαπτίσματι διὰ τὸ θαῦμα τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ. σφάλλονται δὲ, καὶ ἁμαρτάνουσιν. ἐχρῆν γὰρ καὶ τὸν βασιλέα ἐξ ἁπλότητος, καὶ οὐκ ἐκ διαθέσεως τῇ κακουργίᾳ τῶν Αρειανῶν ἀποκλαπέντα εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μήπω τελείως καταστραφέντος, εὐσεβέστατον λέγειν· καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν σιγῆσαι, τέως ταράττουσαν τοὺς πολλοὺς, καὶ τῇ ἀντιθέσει τῶν ἐχθρῶν ἐκκόπτουσαν τοὺς βαπτιζομένους. διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμούντων λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσίου τρανῶσαι. ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ μακάριος ΚΥΡΙΛΛΟΣ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύξας.

Imperatorem Constantium CYRILLI epistola, qua piissimum eum appellat circumfertur. Qua propter Arianæ opinionis suspectum ipsum CYRILLUM calumniantur nonnulli, & Consubstantialis vocem in catechesibus, quas ob visum vivificæ crucis portentum ad innumeræ multitudinis sacrum baptisma postulantis utilitatem explanavit, subticuisse causantur. Falluntur autem, & judicio peccant. Oportebat enim, ex animi simplicitate potius, quam aperto proposito Arianorum dolis in hæresim abductum Imperatorem, Gentilitate alioquin nondum plene abolita, piissimum nuncupare: & Consubstantialis vocem plurimorum aures adhuc offendentem, & adversariorum controversiis à sacro baptismate deterrituram ignaros, prætterire decebat, & Consubstantialis notitiam paris significatus vocabulis clarius exprimere: quod quidem à beato CYRILLO præstitum est, qui publicatam Nicææ fidei normam ad verbum interpretatus, Deum verum de Deo vero prædicavit.

Idem chronographiæ pag. 47.

Τούτῳ τῷ ἔτει Λιβέριος ἐπίσκοπος Ῥώμης, καὶ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, καὶ Μελέτιος Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Σαμοσάτων Εὐσέβιος ἀνακληθέντες ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ Ἰοβιανοῦ ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ διέπρεπον, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ, καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι.

Hoc anno Liberius Romanus episcopus, Alexandriæ Athanasius, Antiochiæ Meletius, & Samosatensium Eusebius, rectæ fidei defensores exilio à principe Joviano revocati, & Hierosolymorum CYRILLUS, & alii quamplurimi vera fidei disciplina claruerunt.

Idem chronographiæ pag. 58.

Τῶν δὲ ἁγίων ρν'. προηγοῦντο Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἱερώτατος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως.

Sanctorum autem centum & quinquaginta Patrum præsides erant Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, sacratissimus CYRILLUS Hierosolymorum, & divinus Gregorius C P. Episcopi.

Nicephorus Patriarcha CP. in chronographia recensens Patriarchas Hierosolymitanos, hæc habet edit. Luparæ pag. 410.

μγ'.] ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἐξωσθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν· ἀντ' αὐτοῦ γεγόνασι τρεῖς Ἀρσένιος, Ἡράκλειος, καὶ Ἱλάριος [ἔτη ιβ'.] Πάλιν ἀνακληθεὶς ἐπὶ Γρατιανοῦ, ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ εὑρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. εἰσὶν [ὁμοῦ] ἔτη ξβ'.

43.] CYRILLUS, qui ab Arianis ejectus est. Ejus loco suffecti tres: Arsenius, Heraclius, & Hilarius [annis 12.] Iterum revocatus sub Gratiano, in secunda synodo inventus est Constantinopoli. Ejus anni [collecti] numerantur 62.

Quæ uncinis inclusa, sumpsi ex Nicephorianæ chronographiæ exemplari ms. bibl. Reg. 1194. pag. 407.

Treculphus Lexoviensis episcopus sub Ludovico Augusto, chronic. tom. 2. lib. 4. cap. 29.

CYRILLUS Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus est Ecclesia, & receptus: ad extremum sub Theodosio principe septem annis inconcussum episcopatum tenuit. Exstant ejus quæ in adolescentia composuit opuscula. *Verba pene sunt Hieronymi in catalogo.*

Petrus Siculus hist. Paulicianorum pag. 20.

Ἀπάρξομαι δὲ οὕτως, τὰ παρὰ τοῦ μακαρίου ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐν ταῖς κατηχήσεσι ῥηθέντα προσθείς. Ὁ δυσώνυμος Μάνης οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν, καὶ τ. λ.

Sic autem exordiar, quæ à B. CYRILLO in catechesibus dicta sunt adscribens. *Inauspicati nominis Manes non est è christianis*, &c. ut cat. 6. n. 21. & seqq. pag. 100. & seqq.

Photius C P. sedis invasor in hist. Manichæorum edita biblioth. Coislin. pag. 354.

Εἰ δέ τισι φίλον καὶ ἄνωθέν ποθεν ἰδεῖν αὐτῶν τὴν δυσσέβειαν, καὶ τὰ πρῶτα σπέρματα ὅθεν κατεβλήθη ΚΥΡΙΛΛΟΣ τε αὐτοῖς, ὁ τὰ τῆς ἱερᾶς πόλεως ἐγκεχειρισμένος πηδάλια, τῆς ἱστορίας καθηγήσεται. Σκυθιανός τις ἦν, καὶ τ. λ.

Si qui autem velint à principio eorum impietatem, & unde priora semina jacta fuerint, conspicere; CYRILLUS qui sacræ urbis gubernacula tractavit, ipsis historiæ dux erit. *Scythianus quidam fuit*, &c. quæ habentur cat. 6. n. 22. pag. 101. & seqq.

Idem in collectaneis de episcopis & metropolitis; cujus libri inediti fragmentum sequens ab Isaaco Casaubono exscriptum à Thoma Millesio inter veterum de Cyrillo testimonia repræsentatur, hæc habet de Cyrillo.

Οὗτος νῦν καὶ ἅγιος παρὰ πᾶσιν ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται. οὗτος καὶ τὰς πρὸς τοὺς φωτιζομένους κατηχήσεις ἐν ὑψηλῇ θεολογίᾳ συνεγράψατο.

Iste nunc vir sanctus ab omnibus & habetur & nominatur. ille est qui catecheses ad Illuminandos sublimi plenus theologia conscripsit.

Idem biblioth. cod. 89. pag. 209. 210. de Gelasio Cæsariensis in Palæstina ecclesiæ episcopo loquens, scribit.

Λέγει δὲ αὐτὸν ἀνεψιὸν πρὸς μητρὸς ΚΥΡΙΛΛΟΥ τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπῆναι εἰς τὴν

Ait autem se CYRILLI Hierosolymitani ex matre cognatum, eumque ad hanc historiam [ecclesiasticam]

scribendam hortatorem habuisse. Nos autem aliorum scripta legendo comperimus, Cyrillum ipsum ac Gelasium Ruffini Romani historiam in græcam linguam transtulisse, neque porro propriam ipsos historiam composuisse. Apparet autem hunc [Gelasium] præfato jam [Gelasio] antiquiorem esse, quandoquidem Cyrilli Hierosolymitani æqualis fuit.

δὲ τὴν συγγραφήν. Ἡμεῖς δὲ εὑρομεν ἀνεγνωκότες ἐν ἄλλοις, ὅτι αὐτός τε Κυριλλος καὶ Γελάσιος οὗτος, τὴν τοῦ Ῥουφίνου τοῦ Ῥωμαίου μετάφρασαν ἱστορίαν εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν. οὐ μὴν γε ἰδίαν συνετάξαντο ἱστορίαν. δῆλον δ' ὡς ἀρχαιότερος ἦν οὗτος τοῦ προειρημένου, εἴ γε κατὰ Κυριλλον ἤκμασε τὸν [vel τῶν] Ἱεροσολύμων.

Author libelli synodici, qui per partes decisus habetur in collectione conciliorum tom. 2. con. Lab. p. 92.

Hierosolymitana, Arianorum.

Athanasio igitur & Paulo honorifice ad sua ovilia proficiscentibus, impietatis antesignani synodum Hierosolymis hæreticam coegerunt: & confessorem quidem Maximum abjecerunt, catechistam vero Cyrillum tanquam Arianum elegerunt. quem tamen sub Damaso Romæ, & sub Nectario Constantinopoli celebratæ synodi multis laudibus efferunt; & Acacius Cæsareæ Philippi, discipulus & successor Eusebii Pamphili, propter primatum sede hac exegit.

Ἀθανασίου γοῦν καὶ Παύλου τιμίως πορευομένων πρὸς τὰ ἴδια ποίμνια, τῆς ἀσεβείας οἱ πρόμαχοι σύνοδον ἐν Ἱεροσολύμοις αἱρετικὴν συνεκρότησαν. καὶ τὸν μὲν ὁμολογητὴν ἀπεβάλλοντο Μάξιμον, τὸν δὲ κατηχιστὴν ὡς Ἀρειανὸν ἐχειροτόνησαν Κυριλλον. ὃν ἡ ἐπὶ Δαμάσου ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἡ ἐπὶ Νεκταρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλοῖς ἐπαίνοις ἐξαίρουσι σύνοδοι· καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Φιλίππου, Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου φοιτητὴς καὶ διάδοχος χάριν πρωτείων τοῦ θρόνου τούτου ἐξήγαγεν.

Simeon Metaphrastes in vita S. Athanasii tom. I. pag. 149. ed. Paris. 1698.

Acacius autem, & Patrophilus, sectatores Arii, sanctum Maximum Jerosolymis cum expulissent, Cyrillum ei substituerunt.

Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος, φοιτηταὶ ὄντες Ἀρείου, τὸν ἅγιον Μάξιμον, ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες Κυριλλον ἀντεκαθέστησαν.

Scriptor incertus vitæ S. Athanasii tom. I. pag. 120. ed. Paris.

Rursum Acacius malitia præclarus, & Patrophilus Ario impietatis patri amicus Jerosolymam concedentes, pulsoque Maximo Cyrillum constituunt, virum qui tanto impietatis, quanto magnus ille vir pietatis studio tenebatur.

Πάλιν Ἀκάκιος ὁ πολὺς τὴν κακίαν, καὶ Πατρόφιλος ὁ τοῦ τῆς ἀσεβείας πατρὸς Ἀρείου φίλος, Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτῶντες, καὶ Μάξιμον ἐξωθοῦντες, καὶ ἀντικαθιστῶντες Κυριλλον, ἄνδρα ὅσον γε ὁ μέγας ἐν εὐσεβείᾳ, τοσαῦτα τῷ τῆς ἀσεβείας ζήλῳ ἀντίθετον.

An. 943. Factus est Patr. Alex. An. 321. Hegiræ ad calcem libri p. 531.

Eutychius Alexandrinus patriarcha Annalium Arabice scriptorum, Oxonii an. 1659. editorum pag. 475.

Anno imperii ejus [*Constantii videlicet, quem nominis errore Constantinum juniorem appellat*] vicesimo constitutus est Cyrillus episcopus Hierosolymitanus; ubi cum quinque annos sedisset, fugit... Eo autem tempore super Cranii [loco] qui est Golgotha, medio die adparuit crux è luce, à terra ad cœlum usque pertingens & ad montem Olivarum protensa, cujus lucis splendore occultata est lux solis. Eam omnes qui in urbe Hierosolymitana aderant, tam magni quam parvi conspexerunt, præsente etiam Cyrillo episcopo Hierosolymitano. qui ergo litteris statim scriptis imperatorem rei certiorem faciens dixit: Sub patre tuo beatæ memoriæ imperatore, apparuit crux Domini Christi stellis [effigiata] medio die in cœlo: ac jam, te regnante Imperator felix, apparuit super Cranii [loco] crux è luce; cujus splendor solis splendorem ipso meridie superat. Litterisque suis ipsi suasit, ne Arii ipsiusque sequacium sententiam amplecteretur, utpote qui à vero deviantes ad infidelitatem prolapsi essent: quibus maledixerat trecentorum & octodecim episcoporum concilium, omnibusque qui idem cum ipsis adsererent. Imperator ergo acceptis Cyrilli litteris, magna ob illa quæ ad ipsum scripserat lætitia affectus est, & ad verum reversus vetuit admitti Arii sententiam.

Idem pag. 483.

Anno imperii ejus [*Juliani nimirum Apostatæ,*] ex incolis Hierosolymorum qui Arii partes sequebantur, Cyrillum episcopum Hierosolymitanum, ipsum trucidandi animo adorti sunt. Qui cum fuga se ab ipsis proripuisset, illi Heraclium Hierosolymis episcopum præfecerunt. fuit is Arianus, tres annos sedit, dein mortuus est.

Idem pag. 488.

Anno imperii ipsius primo, [*Valentem intelligit quem Valentem & Valentium scribit interpres*] constitutus est Arvis episcopus Hierosolymitanus, qui & Mahichæus fuit; & cum annos quinque sedisset, mortuus est. Anno imperii ejusdem septimo, factus est Ilarius episcopus Hierosolymitanus, qui Arianus erat; annos quatuor sedit, dein mortuus est. Eo mortuo rediit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus qui ab Arianis fugerat, in locum suum, ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est. Totum ergo spatium quo episcopatu functus est Cyrillus, annorum erat triginta trium. episcopatus ipsius anno vicesimo septimo fuit concilium C P. secundum.

Idem pag. 508.

Theodosius rex scriptis ad Timotheum patriarcham Alexandrinum, Meletium patriarcham Antiochenum, Damasum patriarcham Romanum, & Cyrillum episcopum Hierosolymitanum litteris, ipsos una cum episcopis suis Constantinopoli adesse jussit, ut de fide christiana disquirerent. Convenerunt ergo patriarchæ cum episcopis suis Constantinopolim, uno excepto Damaso patriarcha Romano qui ipse non venit... Concilii præsides erant Timotheus patriarcha Alexandrinus, Meletius Antiochenus, & Cyrillus Hierosolymitanus episcopus.

Idem pag. 536.

Anno imperii ejusdem [*Theodosii senioris*] octavo constitutus est Johannes patriarcha Hierosolymitanus ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est.

Johannes Nicanus in scripto per Combefisium edito Auctuarii tom. 2. pag. 302.

Ἔγραψέ ποτε ΚΥΡΙΛΛΟΣ [οὐχ] ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ὁ μετ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ τ. λ.

Scripsit aliquando CYRILLUS, [non] is qui epistolam ad Constantinum [l. Constantium] dedit; sedis qui post ipsum ejus sedi successit, ad Julium Romanum episcopum, &c. *ut in suppositis*, pag.

Nicon monachus in Pandecte inedita, bibliothecæ Reg. cod. 1994. ad hanc quæstionem: Αἰτῶ σε, τί λοιπὸν δύναται τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς μετὰ θάνατον ὠφελῆσαι; Quæro à te, quid jam potest morientium animas post mortem juvare? *post alias Patrum authoritates Cyrilli testimonium adducit in hæc verba fol. 328. ✝.*

Τοῦ ἁγίου ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσολύμων· Μνημονεύομεν δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, πατέρων τε, καὶ ἐπισκόπων, καὶ τ. λ.

Sancti CYRILLI Hierosolymorum. *Memoriam vero facimus pro mortuis sanctis, cum patribus, tum episcopis*, &c. ut catech. 23. n. 9.

Georgius Cedrenus compendii historiarum pag. 301.

Τοῦ Κωνσταντίου τῷ ιθ'. ἔτει, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφάνη τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ φωτοειδὲς τεταμένον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἕως τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὅθεν καὶ ἀνελήφθη· κύκλῳ δὲ τούτου στέφανος, ὡς ἴρις τὸ εἶδος ἔχων. τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ Κωνσταντίῳ ὤφθη, ΚΥΡΙΛΛΟΥ τότε Ἱεροσολύμων ἐπισκόπου.

Anno Constantii 19. die Pentecostes Hierosolymis in cœlo apparuit signum vivificæ crucis lucida specie, protensum à monte Golgotha in quo crucifixus est Christus, usque ad montem Olivarum unde in cœlum adsumtus est. Cingebatur per orbem corona arcus cœlestis simili. Eadem vero die Constantio conspectum est CYRILLO Hierosolymorum tunc episcopo.

Idem pag. 316.

Τῷ ἕκτῳ ἔτει, ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία δευτέρα σύνοδος, τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἐν Κωνσταντινουπόλει συνηθροίσθη, πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ δογματισθέντων, καὶ κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου· ὑπῆρχον δὲ Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, ΚΥΡΙΛΟΣ Ἱεροσολύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος.

Sexto anno, magnum secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli celebratum est à CL orthodoxis episcopis, ad confirmanda Nicææ synodi decreta: ac contra Macedonium sancti-Spiritus impugnatorem. Præfuerunt Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, CYRILLUS Hierosolymorum episcopi, & Gregorius theologus.

Idem eadem pagina ad calcem eadem repetit aliis verbis.

Τῷ ϛ'. ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, γέγονεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος τῶν ρν'. ἁγίων πατέρων, ἐπὶ Δαμάσου πάπα Ῥώμης. ἧς ἡγοῦντο Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ἱεροσολύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ θεόλογος.

Sextum annum imperante Theodosio Magno, secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli actum est à CL. patribus, Damaso tum Romæ papa. Præfuerunt Timotheus Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, CYRILLUS Hierosolymorum episcopi, & Gregorius theologus.

Philippus solitarius in Dioptra lib. I. cap. I. quod opus manuscriptum exstat in Reg. biblioth. citat sub Cyrilli nomine sententiam ex cat. 7. n. 14. p. 118. ut ibidem indicavimus.

Michael Glycas Annal. part. IV. pag. 252.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ [Constantii] ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἦν. ὃς δὴ καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ· ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὕρηται ὁ σταυρός· ἐπὶ δὲ σοῦ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται, κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθᾶ τόπον περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστὴν ὤφθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον, ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρου κατεσκευασμένον. ὤφθη δὲ οὐχ ἑνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἱκανὰς, καὶ πᾶσι.

Ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat CYRILLUS, vir eximius, qui ad Constantium in hæc verba perscripsit: Patre tuo regnante crux in terris reperta est. Rursum te regnante crux de cœlo patefacta est. Nam in Golgotha loco circiter horam diei tertiam, in ipso Pentecostes festo, signum crucis conspectum est, de luce quadam fulgentissima compactum. Neque tantum ab uno conspectum est, vel per imaginationem quandam, sed ab omnibus, & multas quidem in horas.

Idem Annal. part. IV. pag. 271.

Ὑπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ θεολόγος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Δάμασος Πάπας Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν Μακεδόνιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντα, καὶ σὺν αὐτῷ Σαβέλλιον, καὶ Ἀπολινάριον τὸν τῆς Λαοδικείας πρόεδρον.

Præsidebant huic synodo [Constantinopolitanæ] Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, CYRILLUS Hierosolymitanus, Gregorius theologus Constantinopolitanus, & Romanus Papa Damasus: qui Macedonium exsecrati sunt, hominem adversus Spiritum-sanctum contumeliose ac impie locutum, itemque Sabellium, & Apollinarium Laodiceæ antistitem.

Antonius Melissa lib. I. serm. 20. pag. 25. & lib. 2. serm. 34. pag. 157. editionis græcæ Tiguri an. 1546.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐγειρόμεθα τοίνυν, αἰώνια μὲν ἔχοντες τὰ σώματα, καὶ τ. λ.

CYRILLI. *Excitabimur ergo, æterna quidem habituri corpora*, &c. ut cat. 18. n. 19.

Author incertus libelli inediti περὶ θείων μυστηρίων de divinis mysteriis *biblioth. Reg. cod.* 2428. *p.* 112.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δ'. μυσταγωγίας· Μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ ἢ τῷ οἴνῳ, καὶ τ. λ.

Cyrilli Hierosolymorum ex quarta mystagogia: *Ne igitur pani aut vino tamquam nudis rebus attende*, &c. ut cat. 22. n. 6. pag.

Idem paulo post.

Ἐκ τῆς ε'. μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιος ἐστίν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς προτεπόμενος [l. τρεπόμενος,] καὶ τ. λ.

Ex quinta mystagogia: *Panis autem sanctus substantialis est: hoc est ad substantiam animæ conveniens* [vel *conversus*] &c. ut cat. 23. n. 15. pag.

Vixit author ille non ante duodecimum seculum, cum Johannem Antiochenum libro *de sanctis mysteriis* citet.

Nonnulla exstant Cyrilli *nostri testimonia in Catenis græcis manuscriptis & impressis. in manuscriptis in Genesim, in Johannem; in editis in Lucam, quæ suis locis indicare curavimus.*

Theophanes Cerameus longam ex Cyrillo, vel potius ex Catena in Johannem Cyrilli sententiam, ejus nomine suppresso, ex cat. 13. *n.* 21. *pag.* 193. *transcribit homil.* 27. *pag.* 212.

S. Thomas Aquinas Opusculo primo contra errores Græcorum, tom. 17. *pag.* 7. 1.

Dicit Cyrillus Hierosolymitanus, patriarcha: *Spiritus-sanctus à Patre procedit, & ex deitate Patris & Filii exsistit.* V. appendicem cat. 16. pag. 262.

Idem eodem Opusculo cap. 67. *pag.* 9.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum:] *Tu cum fine, & ego sine fine cum omnibus*, &c. Vide in suppositis pag. 388.

Nicephorus Callistus histor. ecclesiast. lib. IX. *cap.* 14.

Πάντων δ' ἐπέκεινα τῶν ἐν τῇ ἕῳ πεπαῤῥησιασμένων λόγῳ, ἀπρὶξ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων εἴχοντο, Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀθανάσιος &c. πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλως ἐλλόγιμοι ἄνδρες τοῖς αὐτοῖς συνήκμασαν ἔτεσι, ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ διαπρέποντες, ὧν, περὶ λόγων εἴδησιν, τῶν ἄλλων διαφέροντες ἦσαν, Εὐσέβιος ὁ τῶν Ἐμεσηνῶν ἱερατικῶς διϊθύνας &c. καὶ Κύριλλος ὁ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον μετὰ Μάξιμον οἰακίζων.

Supra omnes autem, qui in Oriente magna cum libertate saniorem doctrinam defenderunt, tenacissime Nicæna decreta retinuere Paulus Constantinopolitanus, & Athanasius &c. Multi denique alii aliter spectati viri eisdem annis viguere, atque in ecclesiis Dei inituere: inter quos præcipue eruditione & eloquentia floruit Eusebius Emisenus episcopus &c. & Cyrillus qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat ecclesiam.

Idem lib. IX. *cap.* 32.

Ὅτε δὴ εἰσιόντος ἐκείνου τὴν Ἀντιόχειαν, αὖθις ἐν οὐρανῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὤφθη, ὑπεραστράπτον τὸν ἥλιον, ἴριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον περιελιττούσης αὐτόν· τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας τῆς πεντηκοστῆς ἐνισταμένης τῶν ἑορτῶν Κυρίλλου τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μάξιμον τὰς ἱερὰς ἡνίας διαχειρίζοντος. πλὴν οὐχ ὥσπερ τις κομήτης ἦν τὸ φῶς ἀποῤῥέων, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ διαφανὲς συνεστὼς ἐν πολλῷ καὶ μεγάλῳ φωτί. διῆκε δὲ κατέχον περὶ τὸ οὐράνιον κύτος, ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια, τὸ μὲν μῆκος ὅσον εἰκάσαι ἀπὸ τοῦ κρανίου διῆκεν ἄχρι καὶ τοῦ ὄρους, ὃ ἐλαιῶν ἐπικέκληται· τὸ δ' εὖρος ὅσον τῷ μήκει ἀναλογεῖν· πρὸς δὲ τῷ θαύματι, καὶ πᾶσι δέος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐνῆν καὶ ἔθεον πάντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν, τὸν μέγαν ἀνυμνοῦντες Θεὸν, ἕκαστος καταλείψας ὅ τι τύχοιεν ἐργαζόμενοι. πᾶσαν δὲ γῆν τὸ θαῦμα φοιτῆσαν κατέπληττε· τῶν κατ' εὐχὴν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημούντων, ἐξ ἁπάσης γῆς διαμηνυσάντων· ὃ καὶ πολλοὺς τῶν τε Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μεθείλκυσεν· ἔγνω δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς παρά τε τῶν οἰκείων, καὶ Κυρίλλου γράψαντος.

Quo sane tempore, illo Antiochiam ingrediente rursum crucis signum in cœlo apparuit, solem radiis suis præcellens, arcu, quem Irim vocant, ingenti, ad instar coronæ, circumfusum; hora diei tertia Pentecostes feriis ineuntibus: Cyrillo tum Hierosolymis post Maximum res ecclesiasticas gubernante. Cæterum crucis illa lux sparsim non diffluebat, quod in cometa fieri solet: sed multo magnoque fulgore densa ac perspicua consistebat. Occupaverat autem cœlo incumbens circiter quindecim stadia. Longitudo ejus quantum colligere licuit à Calvariæ monte ad eum qui dicitur Oliveti pertingebat: latitudo autem quæ longitudini ei proportione conveniret. Ad miraculum timor etiam in re tam insolita, & inexpectata omnibus incessit. Itaque omnes cum conjugibus & liberis ad templum majus Deum laudibus ferentes, relicto à quoque quod tum forte faceret opere confugerunt. Et ea res in terras omnes promulgata homines consternavit, quod eam ex provinciis cunctis, qui peregre precationis ergo Hierosolyma venerant, ubique vulgarent. Multos sane, & ex Judæis, & ex Græcis ad christianismum perduxit. Factus etiam de ea certior est Imperator, familiarium suorum, & ipsius Cyrilli litteris.

Idem lib. IX. *cap.* 46.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις, τρισκαιδέκατον καθεῖλον καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον· ἄνδρα ἐπ' ἀρετῇ διαβόητον, καὶ δεινὸν κατηχῆσαι λόγοις τὰ πλήθη. οὗ συγγράμματα, ἃ Κυρίλλεια ἡ ἐκκλησία ὠνόμασεν. αἴτια δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως· πρῶτον μὲν ὡς κοινωνήσειεν Εὐσταθίῳ, καὶ Ἐλπιδίῳ, οἳ ἐναντία τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ ἐστασίασαν, ἧς καὶ αὐτὸς μέρος τὸ κράτιστον ἦν. καὶ ὡς Βασιλείῳ καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπῳ κοινωνίας μεταδοὺς, μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκείνων

Post hos omnes tertium-decimum damnarunt Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute, & ad populum docendum egregum virum: cujus scripta sunt, quæ ecclesia Cyrillia nominat. Ut autem damnaretur causæ illæ fuere: primum quod cum Eustathio & Elpidio communicaverit, qui Melitinensi synodo, cujus & ipse potissima pars fuerat adversati sunt. Et quod itidem Basilium, & Georgium Laodicensem, posteaquam in Palæstina episcoporum ordine moti fuerant, in communionem

καθαίρεσιν

καθαίρεσιν. ἔτι δὲ, καὶ ὡς τῶν τῆς Ἱεροσολύμων ἐπιτραπεὶς, ἅτε δὴ θρόνου ἐπιβὰς ἀποστολικοῦ, περὶ τῶν τῆς ἐνορίας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον τὸν Παλαιστινὸν διεφέρετο. ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἀναῤῥαγέντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν ἀλλήλους διέβαλλον· ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἀρείου πρότερον ἦν δογματίζων, ΚΥΡΙΛΛΟΣ δὲ τοῖς τὸ ὁμοούσιῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἵπετο. δολερῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοὺς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἳ ὁμόφρονες αὐτῷ ἦσαν, φθάνει παύσας τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἰτίαν μάλιστα τήνδε προβεβλημένος. λιμὸς ἐπόνει τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔβλεπεν. ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνον πρὸς τοῖς χρήμασι καὶ τὰ σῖτα ἐπέλιπε, κειμήλια καὶ ἱερὰ ἔπιπλα ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐνῆν παρεμυθεῖτο τὴν ἔνδειαν· καί τινα λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγνῶναι τῶν οὐκ ἀσήμων γυναῖκα ἠμφιεσμένην. ἐπεὶ δ' ἐρεύνῃ διδοὺς ὅθεν ἔχοι, ἔγνω, ὡς ἔμπορός τις αὐτὸ οἱ ἀπέδοτο, τῷ δ' αὖ ὁ ἐπίσκοπος· αἰτίαν ταύτην προβαλλόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελεῖν αὐτόν. ταύτην αἰτίαν ἐπυθόμην τῆς καθαιρέσεως ΚΥΡΙΛΛΟΥ, οὐ προσήκουσαν γε μὴν, τέως ἐμοὶ, ὅτι λιμοῦ καὶ πενίας ἡ πρόφασις ἦν.

receperint. Insuper quod cum Hierosolymorum episcopus creatus esset, uti apostolicum thronum obtinens de jurisdictionis Ecclesiasticæ finibus, & jure Metropolitano cum Acacio Palæstino disceptarit. Qua de causa in mutuum adducti odium, alter alterum quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim Arianæ erat sententiæ, CYRILLUS autem consubstantiale laudantes ab initio sequebatur. Eam ob rem male in eum animatus Acacius, episcopis Palæstinis qui secum faciebant congregatis, administratione sacrorum ei interdixit: talem insuper maxime proferens causam. Fames Palæstinam affligebat, & plebs in rerum necessariarum inopia ad episcopum respectabat. Et cum illi post pecunias etiam frumentum defecisset, donaria templi, & sacra aulæa vendidit, & quoad potuit penuriam populi est solatus. Et quidam vir donarium suum agnovisse dicitur, vestem videlicet, qua femina ex scenicis atque thymelicis quædam amicta erat. Ubi res inquisita est, à mercatore quodam comparatam esse, qui ab episcopo eam prius emerit, compertum est. Hujus prætextu rei Acacius CYRILLUM episcopatu abire coegit. Talem quidem abdicationis ejus causam fuisse audivi, sed non satis certe tum, ut mihi videtur convenientem: quoniam fames & penuria venditionis causa fuere.

Joannes Cyparissiotus Decade VI. *cap.* 4. *de apparitionibus divini luminis.*

Adhæc CYRILLUS Hierosolymitanus in decima catechesi: quandoquidem nemo faciem Dei videre & vivere potuit, assumsit faciem humanitatis, ut eum videntes vivamus: & cum voluit eum ostendere cum modica dignitate, quando facies ejus splenduit sicut sol, tunc discipuli territi cadunt. Quod si facies facta splendida, non quantum poterat facere ut splenderet, qui splendorem in ea creaverat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, & pati non potuerunt, quomodo in divinitatis dignitatem intueri quis potuisset? *Habetur cat. 10. n. 7. pag. 140.*

Martyrologium Romanum ad XVIII. *Martii.*

Hierosolymis sancti CYRILLI episcopi [Natalis] qui ab Arianis multas fidei causa perpessus injurias, & ab ecclesia sua sæpe pulsus, tandem sanctitatis gloria clarus in pace quievit; cujus intemeratæ fidei synodus œcumenica Damaso scribens, præclarum testimonium dedit.

Menæum Græcorum ad XVIII. *diem Martii.*

Οὗτος ἔφυ γονέων μὲν εὐσεβῶν, καὶ τὴν ὀρθὴν πρεσβευόντων πίστιν· ἐφ' ὁμοίοις δὲ παιδεύμασιν αὐτὸς ἐνετέθραπτο. ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίου, ἐπεὶ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἀγήρω ζωὴν μετέστη, ὁ μακάριος οὗτος ΚΥΡΙΛΛΟΣ τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη. τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. Ἀκακίου δὲ τοῦ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης θρόνον κατέχοντος, ὑπὸ δὲ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποκηρυχθέντος, διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον λέγειν, καὶ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν καθαιρετικὴν ψῆφον μὴ καταδεξαμένου, ἀλλ' ἔτι τὸν θρόνον τυραννοῦντος· ἐπεὶ γνώριμος τῷ βασιλεῖ ἦν, ἐκεῖθεν ἕλκων τὴν ἐξουσίαν, τὸν μακάριον τοῦ θρόνου καθεῖλε ΚΥΡΙΛΛΟΝ, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέωσεν. ὁ δὲ ΚΥΡΙΛΛΟΣ εἰς Ταρσὸν ἀφικόμενος, τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλουανῷ· καὶ δὴ εἰς Σελεύκειαν συγκροτηθείσης συνόδου, δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, Ἀκάκιος ἀπεσκίρτησε, καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξέδραμε. καὶ οἷς εἶπε τὸν τοῦ βασιλέως ἀνῆψε θυμὸν κατὰ ΚΥΡΙΛΛΟΥ, καὶ ὑπερορίᾳ τοῦτον καταδικάζει. τοῦ οὖν Κωνσταντίου τὸν βίον ἀπολιπόντος, καὶ Ἰουλιανοῦ τὴν βασιλείαν διαδεξαμένου, εἰς εὔνοιαν ἅπαντας τούτους ἐφελκόμενος, τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντας ἐπισκόπους, εἰς τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν ἐκέλευσε. μετὰ πάντων οὖν καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον θρόνον ἀπείληφεν· καλῶς δὲ καὶ θεοφιλῶς τὸ πιστευθὲν αὐτῷ ποίμνιον ποιμάνας, καὶ τὰς ἐμφερομένας αὐτῷ κατηχήσεις μνημόσυνον τῇ ἐκκλησίᾳ καταλελοιπώς. ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον βιοὺς, ἐπαναπαύσατο μακαρίως. ἦν δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώματος, τὴν ἡλικίαν μέτριος, ὠχρὸς, κομήτης, ὑπόσιμος, τετράγωνος τὸ πρόσωπον, τὰς ὄφρυς εὐθύτητι περιφέρων ἐπισυμένας, γενείῳ τὰς σιαγόνας λευκῷ δασυνόμενος· διχῆ κατὰ τὸν πώγωνα διῃρημένῳ, ἀγροικῷ τὸ πᾶν ἦθος προσεοικώς.

CYRILLUS piis prognatus erat parentibus, qui fidem orthodoxam tuebantur, ipse autem eadem fide erudiebatur. Sub regno Constantii, episcopo Hierosolymorum ad immortalem vitam translato, beatus iste CYRILLUS ad episcopalem dignitatem evectus fuit; Apostolicæ doctrinæ non segnis propugnator. Acacius autem Cæsareæ in Palæstina episcopus, quamvis synodo Sardicensi damnatus fuerit, quod noluerit profiteri Filium Patri consubstantialem esse, sententiam damnationis in se à Patribus latam subire detrectans, & adhuc sedem episcopalem retinens; quia Imperatori familiariter notus erat, ab Imperatore potestatem adeptus, beatum CYRILLUM ab episcopatu deposuit, & ex Hierosolymis expulit. CYRILLUS autem Tarsum perveniens, cum admirando vixit Sylvano. Synodo autem Seleuciæ congregata propter injuriam CYRILLO illatam, Acacius celeriter indicio se proripit, & Constantinopolim perveniens, accusationibus Imperatoris iram eo usque contra CYRILLUM accendebat, ut illum exsilio mulctaret. Mortuo autem Constantio successit Julianus, qui cum animos horum omnium sibi conciliare studeret, episcopos, qui à Constantio in exsilium mittebantur, ad proprias sedes reverti jussit. CYRILLUS ergo simul cum cæteris omnibus propriam sedem capessiit. Pulchre autem, pro amore suo erga Deum, gregem sibi demandatum pascens, Catecheses quæ sub ejus nomine circumferuntur, in perpetuam sui ipsius memoriam ecclesiæ reliquit. Postquam vero ab exsilio reversus est, non diu vixit, sed placide quievit. Quod ad corporis formam attinet, mediocri erat statura, pallidus, promissis crinibus, simo naso, lato ore, superciliis in directum crescentibus, alba lanugine maxillas cooperiente, barba in duas partes divisa, & omnibus moribus rusticitatem quandam præ se ferebat.

kk

Typicum S. Sabæ ad diem XVIII. *Martii.*

Sancti Patris nostri CYRILLI patriarchæ Hierosolymitani.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΚΥΡΙΛΛΟΥ πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Ex Synaxario ms. Collegii Claromontani Societatis Jesu Parisiis ad diem XI. *Boll. tom.* 2. *mart. append. p.* 748.

Memoria sancti Patris nostri CYRILLI *archiepiscopi Hierosolymorum.*

Hic fuit sub Constantino Magno. Primum monachus factus, in hacque professione strenue se exercens; postmodum propter eximiam conversationis suæ virtutem Hierosolymorum ordinatus est episcopus. Qua in dignitate ita sancte laudabiliterque se gessit, ut etiam ad synodum vocaretur, in qua redarguens atque confundens impium Manetem, & ei consentientem delirum & sancti-spiritus impugnatorem Macedonium, cætum orthodoxorum lætitia atque exsultatione spirituali implevit. Per omnia vero in christianis dogmatibus recte decertans: multaque ad Dei gloriam miracula operatus, & concreditum sibi à Deo gregem pulchre dirigens, migravit ad Dominum, regnum æternum ac vitam recipiens, & cum sanctis exsultans.

Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου· πρότερον μοναχὸς γενόμενος καὶ ἀσκήσας, ὕστερον διὰ τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Οὕτως δὲ ὁσίως διαπρέψας ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ ὡς καὶ ἐν τῇ συνόδῳ προσκληθῆναι, καὶ ἐπιστομῆσαι, καὶ καταισχῦναι τὸν δυσσεβῆ Μάνεντα, καὶ τὸν σύμφρονα αὐτοῦ λῆρον καὶ πνευματόμαχον Μακεδόνιον, καὶ πληρῶσαι τὴν πανήγυριν τῶν ὀρθοδόξων χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. καλῶς δὲ ἀγωνισάμενος ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις δόγμασι, καὶ θαύματα πλεῖστα εἰς δόξαν Θεοῦ ἐργασάμενος, καὶ τὸ καταπιστωθὲν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ποίμνιον καλῶς ἰθύνας, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ἀπολαβὼν τὴν βασιλείαν αἰώνιον καὶ ζωὴν, καὶ συνευφραινόμενος τοῖς Ἁγίοις.

TITULI CATECHESEON SANCTI CYRILLI HIEROSOLYMITANI.

Habentur subjecti tituli in editione Prevotii ex codicibus Vaticanis, quos Anglicana editio prætermittendos judicavit, iisdem cum aliquot discriminibus reperiuntur in codice 23. Bibliothecæ Augustanæ; cujus Bibliothecæ catalogus primum à M. Welsero editus, novis curis recusus est per Davidem Hæschelium anno 1595. & initio codicis catecheseon Ottoboniani 21. seu recentioris. Cæterum deest in majori codicum numero. Titulos edidi, quales editio an. 1608. eos repræsentat additis codicis Augustani varietatibus, ex quo codice interdum nonnulla supplevi.

Cyrilli Hierosolymorum Archiepiscopi Catecheseon index.

[α] Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων Κατηχήσεων πίναξ.

[α] In codice Augustano deest Cyrilli nomen: habetur tantum ex versione Welseri, Catecheticæ institutiones episcopi Hierosolymitani; addit Welserus, *quem Cyrillum esse puto.*

[β] Hæc de Procatechesi desunt in edit. Prevotii. quæ ex Augustano codice supplevi, ut & omnes numeros Alphabeti litteris notatos, qui singulis titulis præfixi sunt. inscribitur Procatechesis *de non tentando*, quod tota ferme in hoc versetur ne prava mente atque instituto ad baptismum accedentes divinam gratiam tentare ac damno suo explorare velint.

[γ] Voces κατήχησις φωτιζ. ἐν Ἱεροσολ. desiderantur apud Prevot. sumtæ ex codice August. in quo verba φωτιζ. ἐν Ἱεροσολ. inclusa sunt parenthesibus.

[δ] Vocem σχεδιασθεῖσα supplevi ex cod. Aug. verba καὶ ἀνάγνωσις, &c. hic & in sequentibus titulis desunt in cod. Aug.

ϛʹ. Περὶ πίστεως. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους. ἔστι δὲ πίστις, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. εʹ.

ζʹ. Περὶ Θεοῦ μοναρχίας, καὶ εἰς τὸ· Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, καὶ [α] περὶ αἱρέσεων. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου. ἐγκαινίζεσθε πρὸς μὲ νῆσοι, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ϛʹ.

ηʹ. Περὶ πατρός. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους. Τούτου χάριν, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ζʹ.

θʹ. Περὶ παντοκράτορος. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου. ὁ Θεὸς, ὁ μέγας Κύριος καὶ ἰσχυρὸς, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ηʹ.

ιʹ. Εἰς τό· ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰώβ. Τίς οὗτος, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. θʹ.

[β] ιαʹ. Εἰς τό. ΚΑΙ [β] ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους αʹ. ἐπιστολῆς. Καὶ γὰρ εἴπερ, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιʹ.

[γ] ιβʹ. [γ] Εἰς τό. ΧΡΙΣΤΟΝ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ, καὶ τὰ ἑξῆς καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιαʹ.

[δ] ιγʹ. [δ] Εἰς τό. ΣΑΡΚΩΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΑΝΤΑ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου. Καὶ προσέθετο Κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιβʹ

[ε] ιδʹ. [ε] Εἰς τό. ΣΤΑΥΡΩΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑΦΕΝΤΑ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου. Κύριε, τίς ἐπίστευσε, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιγʹ

[ζ] ιεʹ. [ζ] Εἰς τό. ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΝΤΑ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ ΤΗ ΤΡΙΤΗ ΗΜΕΡΑ, ΚΑΙ ΑΝΕΛΘΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους αʹ. ἐπιστολῆς. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιδʹ.

[η] ιϛʹ. [η] Εἰς τό. ΚΑΙ ΕΡΧΟΜΕΝΟΝ ΚΡΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΣ ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΥΣ, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιεʹ.

[θ] ιζʹ. Περὶ [θ] τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ παρακλήτου. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους προτέρας. Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιϛʹ.

ιηʹ. Τῶν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ λοιπά. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους προτέρας. ᾧ μὲν καὶ δίδοται λόγος, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιζʹ.

[ι] ιθʹ. [ι] Εἰς τό. ΚΑΙ ΕΙΣ ΜΙΑΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑ-

6. De fide. Lectio ex epistola ad Hebræos. *Est autem fides*, &c. cat. 5. p. 72.

7. De Dei Monarchia, & in has voces, CREDO IN UNUM DEUM; & de hæresibus. Lectio ex Hesaïa: *Innovamini ad me insulæ*, &c. cat. 6. p. 86.

8. De Patre. Lectio ex epistola ad Ephesios: *Hujus rei gratia*, &c. cat. 7. p. 112.

9. De omnipotente. Lectio ex Hieremia: *Deus, magnus Dominus & fortis*, &c. cat. 8. p. 121.

10. In has voces: FACTOREM COELI ET TERRÆ, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM. Lectio ex Job: *Quis iste*, &c. cat. 9. p. 126.

11. In illud: ET IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM: Lectio ex epistola ad Corinthios prima: *Nam etsi sunt*, &c. cat. 10. p. 136.

12. In illud: CHRISTUM FILIUM DEI UNIGENITUM: QUI EX PATRE NATUS EST ANTE OMNIA SECULA, &c. Lectio ex epistola ad Hebræos: *Multifariam, multisque modis*, &c. cat. 11. p. 149.

13. In illud: INCARNATUM ET INHUMANATUM. Lectio ex Hesaïa: *Et addidit Dominus*, &c. cat. 12. p. 163.

14. In illud: CRUCIFIXUM ET SEPULTUM. Lectio ex Hesaïa: *Domine quis credidit*, &c. cat. 13. p. 182.

15. In illud: ET RESURREXIT EX MORTUIS TERTIA DIE, ET ADSCENDIT IN COELOS. Lectio ex 1. ad Corinthios: *Notum autem vobis facio*, &c. cat. 14. p. 205.

16. In illud: ET VENTURUS JUDICARE VIVOS ET MORTUOS, & de Antichristo. Lectio ex Daniele: *Videbam donec throni*, &c. cat. 15. p. 221

17. De sancto-Spiritu Paracleto. Lectio ex priore ad Corinthios: *De spiritualibus autem*, &c. cat. 16. p. 242.

18. Reliqua ad sanctum-Spiritum pertinentia. Lectio ex prima ad Corinthios: *Alteri quidem datur sermo*, &c. cat. 17. p. 263.

19. In hoc: ET IN UNAM SANCTAM CA-

[α] In cod. Aug. καθ' αἱρέσεων, contra hæreses.

[β] Vocem εἰς addidi ex cod. Aug.

[γ] Titulum hunc aliter exhibet Aug. περὶ τῆς ἐκ πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως πρὸ αἰώνων, καὶ θεότητος αὐτοῦ, καὶ εἰς τό· δι' οὗ τὰ πάντα. De Filii generatione ante sæcula ex Patre, & divinitate illius; & in illud: *Per quem omnia.*

[δ] Aliter codex August. περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ. *De Christi ex virgine nativitate ex Spiritu-sancto, & [ejus] inhumanatione.*

[ε] Aug. εἰς τόν.

[ζ] Horum loco, ita est in Aug. περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, καὶ θρόνου τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. *De Christi resurrectione ex mortuis, & in cœlos reditu, & throno à dextris Patris.*

[η] In codice Aug. hic est titulus, περὶ τῆς δευτέρας ἐνδόξου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀτελευτήτου βασιλείας, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. *De secundo adventu Christi glorioso, & regno sine fine; & de Antichristo.*

[θ] Deest τοῦ ante ἁγίου, & habetur ante παρακλήτου, in Aug. unde addidimus in textu.

[ι] Plenius habetur hic titulus in cod. Aug. περὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ περὶ ζωῆς αἰωνίου. καὶ περὶ ἄλλων κατηχήσεων, καὶ ἐπίλογος περὶ σωφροσύνης. *De catholica Ecclesia, & de resurrectione mortuorum: & de vita æterna: & de aliis Catechesibus, & epilogus de temperantia.*

THOLICAM ECCLESIAM ; ET CARNIS RESURRECTIONEM, ET IN VITAM ÆTERNAM. Lectio ex Ezechiele. *Et facta est super me manus Domini*, &c. cat. 18. p. 283.

ΘΟΛΙΚΗ'Ν ΕΚΚΛΗΣΙ'ΑΝ. ΚΑΙ' ΣΑΡΚΟ'Σ ἈΝΑ'ΣΤΑΣΙΝ, ΚΑΙ' ΕΙ'Σ ΖΩΗ'Ν ἈΙΩ'ΝΙΟΝ. καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, καὶ τὰ ἑξῆς. κατ. ιη'.

Ejusdem Cyrilli catecheseon Mystagogicarum index.

[α] Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου κατηχήσεων Μυσταγωγικῶν πίναξ.

In codice Augustano post titulos priorum Catecheseon habetur hæc chronologica adnotatio, quæ etiam in codice Grodecii legebatur, & ab eo latine reddita est, sed cum nonnulla diversitate. In Ottob. hæc nota habetur post utrasque Catecheses.

Multæ quidem & aliæ singulis annis dictæ sunt catecheses, ante baptismum, & post Neophytorum baptismum. Has autem solas, cum pronuntiarentur excipientes studiosi quidam exscripserunt anno 352. adventus Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi. In quibus particulatim reperies secundum divinas scripturas disputatum de omnibus necessariis fidei dogmatibus, quæ ad hominum notitiam venire debent: & opportuna contra Græcos, eos qui ex circumcisione sunt, & hæreses: & moralia omnis generis ad christianos documenta, Dei gratia.

Πολλαὶ μὲν ἐῤῥήθησαν [γ] καὶ ἄλλαι Κατηχήσεις κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τοὺς νεοφωτίστους. Ταύτας δὲ μόνας, ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων τινὲς ἐκλαβόντες ἔγραψαν ἐν τῷ [δ] τνβ'. ἔτει τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. ἐν αἷς εὑρήσεις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς θείας γραφὰς, περὶ πάντων ἀναγκαίων τῆς πίστεως δογμάτων τῶν ὀφειλόντων εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν. [ε] καὶ τὰ πρὸς Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ πρὸς τὰς αἱρέσεις· καὶ τὰ ἠθικὰ χριστιανῶν παντοῖα παραγγέλματα, Θεοῦ χάριτι.

[α] In codice Aug. Μυσταγωγικαὶ Κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων. *Mystagogicæ Catecheses quinque Johannis Hierosolymorum episcopi.* Mendax inscriptio errantis, vel errantem sequentis librarii.

[β] Horum omnium sequentium titulorum loco, in Aug. cod. habetur tantum, περὶ βαπτίσματος, χρίσματος, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, *De baptismate, chrismate, corpore & sanguine Domini.*

[γ] In Grodecii versione additur, *à Cyrillo.*

[δ] In Ottob. cod. ἐν τῷ τριακοσιοστῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει, annus 352. secundum numerationem græcorum est æræ christianæ 360. annus 332. est Christi 340.

[ε] Desunt hæc postrema verba in Grodecii interpretatione, & Ottob. cod.

MONITUM

MONITUM IN PROCATECHESIM.

I. PRævius hic, atque uti extra catecheseon ordinem est sermo; in quo auditores suos, datis ad baptismum Quadragesimæ initio nominibus, de novi status sui excellentia & officiis docet; quoque modo suum illud christianitatis tirocinium, se ad baptismum diligenter & ex animo præparando, transigere debeant. In primis sincerum & nulla prava intentione fucatum baptismi desiderium requirit, cujus defectu non solum inutilis, sed & perniciosa hujus doni susceptio futura sit. Quanti periculi sit rem malè sine sincera animi inductione experiri, ostendit adductis Simonis magi, & Convivæ ad nuptias sine candida veste venientis exemplis: tum hortatur, ut si quis non bona mente ingressus fuerit, pravam dispositionem illico abjiciens meliorem sumat; atque ad id conspectu ecclesiasticorum conventuum ordine & majestate permoveatur; multos prave accessisse & in melius mutatos memorans. Quod catechumeni & Illuminandi discrimen sit refert: hunc jam fidelem dici, quo nomine Deus ipse gaudeat. bene suscipiendum semel baptismum, qui non iteretur si male successerit. nam hæreticos solos rebaptizari, quia quem prius receperant nullus fuerat. Omnem voluntatis bonæ, præter quam Deus nihil requirit, diligentiam adhiberi præcipit. Exorcismos studiose suscipiant, quibus anima velut in fornace per Spiritum-Sanctum à peccatis purgatur, liberaturque à dæmonibus. Catechesibus assidui adsint: in his enim arma adversus Judæos, Samaritas, Gentiles & hæreticos sumi; nullamque sine totius doctrinæ in eis per ordinem traditæ dispendio permitti: cæterum ibi audita coram catechumenis, etiam curiose percunctantibus sedulo tegant. Quid ante horam exorcismorum ecclesiam ante alios ingressis, quid exorcismorum tempore faciendum præscribit. Denique commendata noctis paschalis, qua baptizandi erant, celebritate, & ostensis baptismi bonis; diligenti ac sedula ad omnium bonorum operum exercitationem exhortatione sermonem concludit.

[Marginal notes: Num. 1. 6. 8. — n. 2. 3. — n. 4. 5. — n. 6. — n. 7. — n. 8. — n. 9. — n. 10. — n. 11. — n. 12. — n. 13. 14. — n. 15. 16. — n. 17. 18.]

II. Plurima sunt in hac oratione eruditorum animadversione digna. Consuetudo nomina ad baptismum initio Quadragesimæ dandi: ibi catechumenatus finis & sumta fidelium appellatio: quæ ecclesiæ Hierosolymitanæ fere propria: vis exorcismorum. baptismi ab hæreticis dati nullitas. silentium mysteriorum coram catechumenis. dura & laboriosa baptizandorum per quadraginta dies exercitatio. Clericorum adversus eos vigilantia & studium, &c.

[Marginal notes: n. 1. & 4. — n. 6. & 12. — n. 9. n. 7. — n. 12. — n. 4. 13. 16. — n. 15.]

III. Habita est hæc oratio initio Quadragesimæ, ex his verbis num. 4. Non parvam habes temporis intercapedinem: pœnitentia quadraginta dierum tibi datur. Ipsa prima Quadragesimæ Dominica peroratam esse ex his causis conjicio. 1°. quod sequentes quatuor catecheses initio Quadragesimæ, cumque tota adhuc decurrenda esset, sint dictæ; ex cat. 4. n. 3. 2°. quod coram universo Ecclesiæ cœtu & ipsa in synaxi, ut credo, pronuntiata sit; his enim verbis compellat eum qui mala mente accessisset, n. 4. Vides venerandam hanc Ecclesiæ speciem? vides ordinem ac disciplinam, scripturarum lectionem, canonicarum personarum præsentiam, docendi ordinem ac seriem; dum, ut ego interpretor, plures presbyteri, & & postremo loco episcopus concionaretur. Præterea, caret hæc oratio lectione scripturæ cæterarum catecheseon initio præfixa: cujus rei nullam aliam causam reperio, nisi quod cæteræ catecheses in conventu proprio & ad eam rem solummodo deputato habitæ sint; hæc in dimissione Illuminandorum, ante quam fidelium missa inchoaretur. Clausa erat ecclesia n. 14. & exclusi catechumeni n. 12. Jam nomina dederant ad baptismum Illuminandi, omnes simul, atque ipsa fortassis die; ut ex dictis n. 1. 3. & 5. conjicio. Jam primum saltem exorcismum susceperant, cujus rei ritum describit num. 9.

IV. Procatechesis dicitur, quasi ante catecheses dicta, & iisdem audiendis præparatura. Similis est argumenti cum primo illo è sex institutionum libris, quos à Nicea (forte Aniceto) Romanæ civitatis episcopo, vel potius ab aliquo similis nominis ejus ecclesiæ presbytero scriptos dicit Gennad. catalog. cap. 23. quorum primus continebat, qualiter se debeant agere Competentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Similis est etiam Augustiniano sermoni 216. ad Competentes dicto. Cum singulare atque unicum sit hoc Cyrillianarum catecheseon opus, nullibi alias reperi vocem Procatechesis eodem quo hic sensu usurpatam. ipsa etiam vox raro in scriptoribus ecclesiasticis occurrit. Unum memini me legere locum apud Cyrillum Alexandrinum

lib 2. in Johan. ad cap. 3. ℣. 22. pag. 157. a. dum ait legem Mosaïcam fuisse præexercitationem quamdam ac præviam institutionem ad cultum spiritualem novæ legis : προγύμνασμά τι καὶ προκατήχησις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας.

V. *Cum cæteræ catecheses prævium quoddam in inscriptione habeant argumentum, quod rem in unaquaque tractatam indicet, nullum in manuscriptis & editis codicibus Procatehesi adscribitur. In Augustano tamen indiculo, quem superius edidi, reperitur istud :* περὶ τοῦ μὴ πειράζειν, de non tentando. *nec temere : cum tota fere in hoc versetur oratio, ne prava dispositione & imparatus auditor ad baptismum accedat, quasi periculum rei propriæ salutis dispendio facturus. Cur nulla specialis scripturæ lectio, sicut in sequentibus sermonibus factum, istum præcedat, conjecturam meam assignavi n. 3. 4. Factæ tamen erant consuetæ ex scripturis in conventu lectiones, Procat. n. 4. lectumque fuisse videtur speciatim capitulum ex epist. Roman. cap. 6. dicitur enim num. 5.* Audisti Apostolum dicentem : MORTUI QUIDEM PECCATO, VIVENTES AUTEM JUSTITIÆ.

VI. *In codice Grodecii & Prevotii, post verba tituli, habentur ista :* Κύριε εὐλόγησον, Domine benedic : *quæ nec in nostro Reg. codice exstant, nec in Anglicanis exstitisse videntur. Librarii-ne, an authoris ista sit benedictionis postulatio, certum non scio. Presbyteri qui coram episcopo concionabantur, qualis tum agebat Cyrillus, dicere soliti erant* εὐλόγησον πάτερ, benedic Pater, *ut facit Chrysostomus præsente Flaviano initio homiliæ 25. tom. 1. Lectores quoque in Ecclesia, priusquam vel scripturam vel homiliam aliquam legerent, benedictionem à Præside postulabant. unde fortassis factum, ut multis græcorum Patrum orationibus præfixa reperiatur formula* εὐλόγησον Κύριε : benedic Domine : *nisi, quod probabilius existimo, librarii sit incœpti operis benedictionem à Deo postulantis formula.*

VII. *Recognovimus hanc orationem, ad latinam Grodecii versionem, & græcas editiones Prevotii & Millesii, & ad codices Anglicanos, quorum varietates à Millesio accurate exhibentur; insuperque ad codicem Ottobonianum unum recentiorem, cujus varias lectiones ad me transmisit R. P. D. Philippus Raffier, Congregationis nostræ in curia Romana tum Procurator generalis. in alio autem veteri Ottoboniano codice, & procatechesis, & primæ catechesis initia, præ vetustate ita sunt lacera & confusa, ut ex ipsis nihil exculpi potuerit. Præterea Regio codice usus sum, olim 260. nunc 1284. pag. 254. qui duodecimi circiter est seculi, in quo habetur Procatechesis hæc sub nomine S. Basilii, cum multis varietatibus, quas ad marginem in notis indicavi; & grandis lacuna quæ incipit à verbo* λεγόμενα *num. 11. pag. 9. b. 1. usque ad voces* εἰ δὲ κέκλεισται *n. 14. pag. 10. b. 4. Inter alia S. Basilii opera eo in libro contenta, nostra hæc Procatechesis cum cæteris continuatè describitur, cum hac inscriptione :* τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ φωτίσματος : Ejusdem homilia de Illuminatione, *sive baptismo. At ibidem ad marginem alia manu appictum est scholion istud :* Σαφῶς ἡμῖν δείκνυσι ὁ χαρακτὴρ τοῦ προκειμένου λόγου, ὅτι οὐκ ἔστιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου : Evidenter nobis demonstrat propositæ orationis character ac figura, eam S. Basilii non esse. *Et id quidem optime; nam præterquam quod, res, sententiæ, verba, orationis modus, plane Cyrilliana sunt, iisdem sententiis ad verbum in aliis catechesibus, ac præsertim in prima repetitis; catechumenatus finis in nominum inscriptione, fidelis appellatio ab iis qui nomina dederunt sumta, continuatæ per Quadragesimam totam baptizandorum catecheses, Quadragesima diebus quadraginta definita, hæreticorum solorum rebaptizatio, &c. res sunt partim ecclesiæ Hierosolymitanæ propriæ, partim à Basilio & Cappadociensi ecclesia alienæ. Ac revera, quamvis non indigna sit oratio quæ Basilio parenti supponatur, fatendum tamen aliam esse Basilianarum orationum vim, elegantiam, & majestatem quamdam sermonis, cum puritate, delectu & proprietate verborum conjunctam.*

APPROBATIO.

EX mandato fideliſſimi Regiorum Sigillorum Cuſtodis, Ego infra ſcriptus Lector & Profeſſor Regius Græcarum Litterarum, itemque Gallicæ, nec-non Regiæ Inſcriptionum & ingenuarum Artium Academiæ Socius, legi librum cui titulus eſt : *Sancti Patris noſtri Cyrilli Epiſcopi Hieroſolymitani opera quæ exſtant omnia, & ejus nomine circumferuntur, ad Mſſ. codices nec-non ad ſuperiores Editiones caſtigata, Diſſertationibus & Notis illuſtrata, cum novâ interpretatione & copioſiis indicibus ; curâ & ſtudio Domni Antonii Auguſtini Touttée, Presbyteri & Monachi Benedictini è Congregatione S. Mauri.* In eo autem perlegendo ſæpe dubius hæſi, utrum eruditionem Domni Touttée, an pietatem magis admirarer ; valdeque dolui, virum omni diſciplinarum & virtutum genere inſtructiſſimum, quo tempore Rei Litterariæ & Chriſtianæ plurimum prodeſſe poterat, immaturâ morte eſſe ſublatum. Lutetiæ Pariſiorum, die 5. Novembris ann. 1719.

GUILLELMUS MASSIEU.

PERMISSIO R. P. GENERALIS.

FRATER CAROLUS DE LHOSTALLERIE, Præpoſitus Generalis Congregationis S. Mauri in Gallia Ordinis S. Benedicti, Librum qui inſcribitur *Sancti Cyrilli Hieroſolymitani opera omnia, &c.* cura & ſtudio Domni Antonii-Auguſtini Touttée, ejuſdem Congregationis Preſbyteri & Monachi, à doctiſſimo viro D. Maſſieu juſſu illuſtriſſimi Sigillorum Cuſtodis examinata & approbata, typis mandari permittimus. Datum Pariſiis in Monaſterio S. Germani à Pratis 13. Januarii an. 1720. ſub chirographo noſtro & officii ſigillo, ac Secretarii noſtri ſubſcriptione.

Fr. CAROLUS DE LHOSTALLERIE.

De mandato Reverendi admodum Patris Præpoſiti Generalis,
Fr. CLAUDIUS DU PRÉ, *Secretarius.*

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre : A nos amez & féaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conſeil, Prevôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Juſticiers qu'il appartiendra, SALUT. Notre bien-amé JACQUES VINCENT, Imprimeur & Libraire à Paris, Nous ayant fait remontrer qu'il luy auroit été mis en main un Ouvrage qui a pour titre, *Sancti Patris noſtri Cyrilli Epiſcopi Hieroſolymitani Opera quæ exſtant omnia, & ejus nomine circumferuntur, ad mſſ. Codices nec-non ad ſuperiores Editiones caſtigata Diſſertationibus & Notis illuſtrata, cum nova Interpretatione & copioſis indicibus, cura & ſtudio Domni Antonii Auguſtini Touttée Preſbyteri & Monachi Benedictini è Congregatione ſancti Mauri,* qu'il ſouhaiteroit imprimer ou faire imprimer, & donner au Public, s'il Nous plaiſoit luy accorder nos Lettres de Privilege ſur ce néceſſaires ; A CES CAUSES Voulant favorablement traiter l'Expoſant, Nous luy avons permis & permettons par ces Préſentes d'imprimer ou faire imprimer ledit Ouvrage en tels Volumes, forme, marge, caracteres, conjointement ou ſéparément, & autant de fois que bon luy ſemblera, & de le vendre, faire vendre & debiter par tout notre Royaume pendant le temps de douze années conſecutives, à compter du jour de la date deſdites Préſentes. Faiſons défenſes à toutes ſortes de perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, d'en introduire d'impreſſion étrangere dans aucun lieu de notre Obéiſſance, comme auſſi à tous Imprimeurs, Libraires & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, faire vendre, debiter, ny contrefaire ledit Ouvrage cy-deſſus expliqué, en tout ny en partie, ny d'en faire aucuns Extraits, ſous quelque prétexte que ce ſoit d'augmentation, correction, changement de Titre ou autrement, ſans la permiſſion expreſſe & par écrit dudit Expoſant, ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de confiſcation des Exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des Contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit Expoſant, & de tous dépens, dommages & interêts, à la charge que ces Préſentes ſeront enregiſtrées tout au long ſur le Regiſtre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles ; que l'impreſſion de cet Ouvrage ſera faite dans notre Royaume & non ailleurs, en bon papier & en beaux caracteres, conformément aux Reglemens de la Librairie ; & qu'avant que de l'expoſer en vente, le Manuſcrit ou Imprimé qui aura ſervi de copie à l'impreſſion dudit Ouvrage, ſera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, és mains de notre très-cher & féal Chevalier Garde des Sceaux de France le Sieur de Voyer de Paulmy Marquis d'Argenſon, Grand-Croix, Chancelier & Garde

Vuu

des Sceaux de notre Ordre Militaire de Saint Louis, & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notredit très-cher & féal Chevalier le Sieur de Voyer de Paulmy Marquis d'Argenson, Garde des Sceaux de France, Grand-Croix, Chancelier & Garde des Sceaux de notre Ordre Militaire de Saint Loüis, le tout à peine de nullité des Présentes; du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire joüir l'Exposant ou ses Ayans-cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la Copie desdites Présentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, soit tenuë pour dûëment signifiée, & qu'aux Copies collationnées par l'un de nos amez & féaux Conseillers & Sécretaires, foy soit ajoûtée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, de faire pour l'éxecution d'icelles tous Actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires; CAR tel est notre plaisir. DONNÉ à Paris, le vingt-sixiéme jour du mois de Janvier, l'an de grace mil sept cens vingt, & de notre Regne le cinquiéme.

Par le Roy en son Conseil, DE-SAINT-HILAIRE.

Registré sur le Registre IV. de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, Page 556. N°. 594. conformément aux Reglemens, & notamment à l'Arrest du Conseil du 13. Aoust 1703. A Paris le premier Fevrier 1720. Signé, MARTIN, *Adjoint du Syndic.*

J. B. Scotin fecit

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ.

S. P. N. CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

CATECHESES.

ΠΡΟΚΑΤΗΧΗΣΙΣ,

ἤτοι πρόλογος τῶν Κατηχήσεων, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

α. ἬΔΗ μακαριότητος ὀσμὴ πρὸς ὑμᾶς, ὦ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΙ. ἤδη τὰ νοητὰ ἄνθη α συλλέγετε, πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων. A

PROCATECHESIS,

seu prævius Catechesibus sermo, sancti Patris nostri Cyrilli Archiepiscopi Hierosolymorum.

A I. VOS jam adflat beatitudinis odor, [1] ô ILLUMINANDI. [2] Jam flores sublimioris naturæ colligitis, ad plectendas cœlestes coronas.

1 Novi Illuminandorum status felicitas.

2 Cant. II. 12. 13.

1 O *Illuminandi*, Gr. ὦ φωτιζόμενοι.] Cur mutaverimus vocem *Illuminatorum*, quæ in prioribus editionibus ab interpretibus posita est, rationem reddimus in Dissertatione II. de scriptis Cyrilli.

2 *Jam flores sublimioris naturæ*, νοητὰ ἄνθη.] Ad litteram, *qui sola mente intelliguntur*, vel, *intelligibiles*; quâ voce Ambrosius aliique Latini Patres τὸ νοητὸν Græcorum reddere solent: quorum exemplo etiam aliquando utemur, in vocabulo cui usus ecclesiasticus sensum B novum affixit. Grodecius vertit, *flores spiritales*, nec male; cùm νοητὸν & πνευματικὸν Græcis, *intelligibile & spiritale* Latinis promiscue usurpentur, ad designandam rei alicujus sub sensus subjectæ sublimiorem quamdam intelligentiam, quæ ad rem sensibus superiorem, & sola mente adspectabilem, ex quadam similitudine transfertur. eoque sensu Cyrillus ipse vocem πνευματικῶς, adhibet Cat. 22. n. 8. Verùm cùm idem alibi, idque constanter, *spiritalis* vocabulo id quod Spiritus sancti proprium est significare soleat, distinctionis causa νοητὸν alia voce reddendum censuimus. Hic autem allegoria continetur ex dissimilibus conflata metaphoris, cujus argumentum sumsit author ex libro Canticorum sibi plurimum familiari. Spiritalium florum nomine intelligere potest apertam jam Illuminandis scripturarum sacrarum doctrinam, quas eos ad utilitatem deflorare jubet, Cat. 9. n. 13. Spiritus vero sancti fragrantiam appellat vel proximum ejus adventum, quem suavissimo B plenum odore dicit Cat. 16. n. 16 vel etiam primum ejusdem per insufflationes exorcismorum inspirati, & in auditorum cordibus inhabitantis donum. Vide infra num. 6. & 9.

α συλλέγετε. Codex Regius 1824. habet συλλέγεται, *colliguntur*; ex vitiosa Græcorum diphtongum αι quemadmodum ε pronuntiandi ratione. quod hic adnotamus, ut similium variationum, quas in hujus Operis decursu animadvertet lector, & quarum bene multas prætermisimus, rationem intelligat. Cæterum codd. D. Roc. & Casaubonianus, de quibus in codicum Notitia diximus, ferunt συνελέχθησαν *collecti sunt*,

jam Spiritus sancti adspiravit fragrantia. [1] Jam circa vestibulum regiæ constitistis: utinam vero etiam ab Rege introducamini. Flores enim nunc arborum apparuere: fructus quoque utinam perfectus exsistat. Hactenus [2] nomina dedistis. [3] hæc vobis ad militiam vocatio. [4] [Præ manibus] lampades ad deductionem sponsæ. cœlestis [adest] civitatis desiderium, & propositum bonum, & spes consequens. Verax est enim qui dixit: *Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Liberalis namque est Deus ad benefaciendum; cæterum [5] exspectat cujusque sinceram voluntatem: propterea subjecit Apostolus, *His qui secundùm propositum vocati exsistunt.* Sincerum propositum cum adfuerit, facit ut *vocatus* sis. quantumvis enim corpus hic habeas, si mens abfuerit, nulla rei ad te perveniet utilitas.

Margin: 2 3 Nominum inscriptio. 4 Philip. III. 20. Rom. VIII. 28. 5 Ibid. Propositum bonum vocatos facit.

II. Accessit aliquando ad lavacrum etiam Simon magus. baptizatus est, sed non illuminatus. ac [a] corpus quidem tinxit aquâ, cor autem non illuminavit Spiritu. descendit corpus [in piscinam], & ascendit; anima vero non est [b] consepulta cum Christo, neque [c] unà cum ipso surrexit. Ego

Margin: Act. VIII. 13. Simon magus baptizatus sine fructu. a Johan. VIII. 5. b Rom. VI. 4. c Coloss. II. 12.

ἤδη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔπνευσεν ἡ εὐωδία. Ἤδη περὶ τὴν πρόαυλιν τῶν βασιλείων [α] γεγόνατε· γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως [α] εἰσαχθῆτε. Ἄνθη γὰρ νῦν ἐφάνη τῶν δένδρων· [β] γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὁ καρπὸς τέλειος ᾖ. Ὀνοματογραφία τέως ὑμῖν γέγονε, καὶ στρατείας κλῆσις· καὶ νυμφαγωγίας λαμπάδες, καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐπιθυμία, καὶ πρόθεσις ἀγαθή, καὶ ἐλπὶς ἐπακολουθοῦσα. ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπών, Ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς δαψιλής ἐστιν εἰς εὐεργεσίαν· περιμένει δὲ ἑκάστου τὴν γνησίαν προαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος λέγων, Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. ἡ πρόθεσις γνησία οὖσα, κλητόν σε ποιεῖ. κἂν γὰρ τὸ σῶμα ὧδε ἔχῃς, τὴν δὲ διάνοιαν μὴ ἔχῃς, οὐδὲν ὠφελῇ.

β. Προσῆλθέ ποτε καὶ Σίμων τῷ λουτρῷ [γ] ὁ μάγος. ἐβαπτίσθη, ἀλλ᾽ οὐκ ἐφωτίσθη. καὶ τὸ μὲν σῶμα ἔβαψεν ὕδατι, τὴν δὲ καρδίαν οὐκ ἐφώτισε Πνεύματι. καὶ κατέβη μὲν τὸ σῶμα, καὶ ἀνέβη· ἡ δὲ ψυχὴ οὐ συνετάφη Χριστῷ, οὐδὲ [δ] συνηγέρθη. Ἐγὼ

1 *Jam circa vestibulum regalis palatii.*] περὶ τὴν πρόαυλιν τῶν βασιλείων.] Regia illa est interior ædes baptisterii, ut apparet ex simili loco Cat. 3. n. 2. & 3. eaque vocatur ab eo interdum *Sancta Sanctorum*, uti Cat. 19. num. 11. Vestibulum verò, πρόαυλις, intelligi potest exterior ædes ejusdem baptisterii, in qua abrenuntiationes & fidei professio fiebat, ut explicat Catech. 19. quamque appellat ibi num. 2. τὸν πρόαυλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον. In ea fortassis æde facta fuerat ab Illuminandis nominum professio: nam Cyrillus Cat. 3. n. 2. extra baptisterii januam, quousque nomina darent, stetisse; ac proinde jam in eam admissos significare videtur his verbis, νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἑστήκατε. Certe Symbolum in baptisteriis aliquando Competentibus traditum fuisse exemplo est Ambrosius ep. 20. n. 4. atque ubinam commodiùs nomina dedissent? Nihilominus cùm totus in allegoriis versetur hoc loco Cyrillus, nihil aliud forte significat nisi præceptam ab auditoribus baptismi spem; maxime cùm non dicat eos in vestibulo, ἐν προαυλίδι, sed circa vestibulum, περὶ τὴν πρόαυλιν, constitisse. Sic Naz. orat. 40. p. 647. c. *Quamdiu catechumenus es, in pietatis vestibulo es*, ἐν προθύροις εἶ τῆς εὐσεβείας.

α γεγόνατε … εἰσαχθῆτε.] In Reg. cod. legitur γεγόναμεν *accessimus*, & εἰσαχθῶμεν *introducamur*. Melior cæterorum librorum lectio, & Cyrillo, baptizandos in secunda persona fere semper adloquenti, convenientior.

β γένοιτο δὲ καί.] In codd. Roe & Casaub. desunt verba, τέλειος ᾖ Brevius in Reg. sublato etiam ἵνα, γένοιτο δὲ καὶ ὁ καρπός. modo utrovis legatur, constat idem sensus.

2 *nomina dedistis.*] Nihil notius hac nominum descriptione à baptizandis facta, cujus etiam mentionem facit Cyrillus n. 4. & 13. & Cat. 3. n. 2. Non idem in omnibus ecclesiis dandi nominis tempus. alibi enim circa medium Quadragesimæ, alibi triginta ante baptismum dies dabantur. In ecclesia Hierosolymitana, quæ sola ad nos respicit, initio Quadragesimæ data fuisse patet ex his verbis num. 4. *Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est . . . . non parvam habes temporis intercapedinem; quadraginta dierum tibi pœnitentia datur.* Scripta Hierosolymis uno die omnium nomina, variis ex hujus orationis locis colligi potest num. 13. *Unius matris filii & filiæ facti estis, quicumque nomina dedistis.* num. 5. *Jam ab hodierno die vive. Considera quantam tibi Jesus dignitatem impertit. Catechumenus vocabaris, &c. Nunc jam non amplius circumsonant aures tuæ.* & n. 1. *Jam vos adflat beatitudinis odor, &c. . . . hactenus nomina dedistis.* quibus omnibus, & aliis quæ prætermitto, indicatur tum primum nominibus datis in novum statum omnes transivisse. Alibi profitendis nominibus spatium temporis longius præstituebatur. Ambros. in Lucam lib. 4. n. 76. *Nemo adhuc nomen suum dedit . . . Misi jaculum vocis per Epiphania, & adhuc nihil cepi.* Siricius ep. 1. ad Himerium can. 2. jubet iis solis baptisma dari, *qui ante dies quadraginta* VEL EO AMPLIUS *nomen dederint.* Baptizandi nomina profitebantur vulgo apud episcopum. Sic Greg. Nyss. Homil. in eos qui differunt baptismum. tom. 2. pag. 216. *Date mihi nomina, ut ego imprimam ea libris sensibilibus.* Diaconum aliquando huic ministerio deputatum legimus: ita observabatur in ecclesia Apameana, cujus in supplicatione contra Petrum ejus civitatis episcopum, lectâ in concil. CP. an. 536. sub Mena actione 5. pag. 221. Stephanus diaconus dicitur id officii habuisse. Cyrillo ipsi hæc Hierosolymis demandata videtur provincia: ait enim num. 4. se ad admittendos qui vellent ingredi velut ostiarii vice fungi. & num. 15. se distinctim uniuscujusque cujuslibet sexus studium ac pietatem exploraturum esse. Cui id magis convenire: quam ei qui nomina ipsa scripsisset, & in tabulis haberet?

3 *Hæc ad militiam vocatio*, στρατείας κλῆσις.] Non militiæ professio & susceptio, quam στρατολογίαν appellat. Hæc enim solum in baptismo fiebat, ut patet ex Cat. 3. n. 3. & Cat. 17. n. 26. ubi horam baptismi appellat horam tremendi delectus ad militiam Christi. Quapropter hujus orat. n. 17. & Cat. 4. n. 37. votum suum pro auditorum baptismo exprimens, optat ut eos Christus sibi milites conscribat. Nempe baptismi tempore Christus delectum animarum faciens milites adlegebat vel repudiabat, Cat. 1. n. 3. Tum per abrenuntiationes, & fidei professionem fiebat à castris diaboli ad castra Christi transitus, Cat. 19. n. 8. Christus baptizato militare sigillum imprimebat, Cat. 1. n. 3. ac per Confirmationem seu chrismatis sacramentum dabat arma militi, Cat. 3. n. 13. Cat. 17. n. 26. Cat. 23. n. 4.

4 *Præ manibus lampades, &c.*] Cerei forte dabantur Illuminandis gestandi, quod etiam indicare possint hæc verba Cat. 1. n. 1. *Qui fidei lampades nuper accendistis, eas in manibus inexstinctas conservate.*

5 *Exspectat verò Deus cujusque sinceram voluntatem*] Ad hæc verba curator editionis Bibliothecæ patrum Lugdunensis hæc in margine adscripsit: *Cautè lege, non enim Deus exspectat voluntates nostras, ut aperte definivit concilium Arausicanum Can. 4. Et interpretationem illam verborum Pauli, ut propositum non Dei sed hominis intelligatur, tamquam Pelagianorum rejicit S. Augustinus, lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, cap. 10. n. 22.* Tum recordari nos jubet id quod idem dixit Augustinus De Prædestinatione sanct. cap. 14. n. 27. Patres ante hæresim Pelagianam de prædestinatione non ita accurate locutos. Pia quidem, sed minime conveniens huic loco cautio. Non enim hic loquitur author de prima gratia, qua certum est, ipsi etiam Cyrillo, nostros omnes conatus præveniri; imo neque de gratia, qua ad opera pietatis exercenda juvamur: sed de gratia baptismali, ad quam omnes nullo discrimine digni & indigni vocantur, ut tamen à Christo cordium exploratore indigni & hypocritæ rejiciantur. infra n. 3. & 4. Consequenter, *propositum* illud bonum quod à Deo exspectari Cyrillus ait, non est bonus voluntatis gratiam adjuvantem præcedens motus, & Deum ad nos eligendos alliciens, quæ Pelagianorum sententia: sed sincera ad sacramentum accedentis voluntas, hypocrisim excludens, & debitas præparationes adportans; qua fit ut ex eorum vocatorum, quibus sacramentum bene succedit, quique nuptiali convivio non ejiciuntur, numero simus. Hunc hujus loci genuinum sensum esse cùm tota hujus contextus & orationis series declarat, tum etiam comparatio similium & parallelorum locorum, infra n. 3. Cat. 3 n. 2. & Cat. 1. n. 3. quibus hanc Dei & gratiæ *liberalitatem* de promiscua omnium ad baptismum vocatione, ac *propositum* de præparato ad recipiendam Spiritus sancti gratiam, & baptismi sigillum, animæ hospitio intelligi patet. Cæterum prævenientem gratiam, quæ nos nec opinantes interdum occupat, & bono operi sine mora applicat voluntatem, magnifice prædicat Cat. 16. n. 19. & 22. & Cat. 13. n 31. Ac ne credamus hominem ex se se, nullo præeunte gratiæ motu, ad baptismum requirendum accedere; Cat. 13. n. 40. ad intimam Crucifixi virtutem ac potestatem revocat, quod sui huc convenerint auditores, invisibilibus quibusdam Christi crucis, quæ Persas subjugavit, & Scythas cicuravit, vinculis adducti ac compulsi. Vide & Cat. 17. n. 21. 22. & seqq.

γ ὁ μάγος.] Ea verba desunt in Reg. cod. in quo sequentia sic leguntur: ἐβαπτίσθη μὲν, οὐκ ἐφωτίσθη δέ· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα, &c.

δ συνηγέρθη.] His adduntur hæc verba in Reg. cod. ἐπειδὴ μὴ ἐκ καθαρᾶς διανοίας προσῆλθεν. *quandoquidem non ex sincera mente accessit.*

διὰ λέγω τὰς ὑπογραφὰς τῶν πτωμάτων, ἵνα μὴ σὺ [α] πέσῃς. Ταῦτα γὰρ τυπικῶς ἐγένετο ἐκείνοις, γέγραπται δὲ πρὸς νουθεσίαν τῶν μέχρις σήμερον προσερχομένων. Μήτις ὑμῶν εὑρεθῇ πειράζων τὴν χάριν· μήτις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ. μήτις ὑμῶν εἰσέλθῃ λέγων· Ἄφες, ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοί. εἰσελθὼν ἴδω, ἵνα μάθω τὰ γινόμενα. Ἰδεῖν προσδοκᾷς, [β] τὸ δὲ ὀφθῆναι οὐ προσδοκᾷς; καὶ νομίζεις ὅτι σὺ μὲν πολυπραγμονεῖς τὰ γινόμενα, Θεὸς δὲ [γ] σοῦ οὐ πολυπραγμονεῖ τὴν καρδίαν; B

γ. Ἐπολυπραγμόνησέ τις ποτὲ τὸν γάμον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· καὶ ἀνάξιον ἔνδυμα λαβὼν εἰσῆλθε, καὶ ἀνέπεσε, καὶ ἔφαγε· συνεχώρησε γὰρ [δ] ὁ νυμφίος. Ἔδει δὲ αὐτὸν ἰδόντα [ε] τὸ λευχειμονοῦν πάντων, καὶ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι τοιοῦτον ἔνδυμα. ἀλλ' [ζ] ἴσων μὲν μετελάμβανε βρωμάτων· ἀνισότητα δὲ εἶχε σχημάτων καὶ προαιρέσεως. Ἀλλ' ὁ νυμφίος, εἰ καὶ δαψιλὴς, ἀλλ' οὐκ [η] ἄκριτος. περιερχόμενος δὲ τῶν ἀνακειμένων ἕκαστον, καὶ θεωρῶν, (ἔμελε γὰρ [θ] αὐτῷ, C οὐχ ὅπως φάγωσιν, ἀλλ' ὅπως εὐσχημονῶσιν) ἰδών τινα ἀλλότριον, [ι] μὴ ἔχοντα γάμου ἔνδυμα, ἔλεγε [κ] πρὸς αὐτόν· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε; ποίῳ χρώματι; ποίᾳ συνειδήσει; ἔστω, ὁ [λ] θυρωρὸς οὐκ ἐκώλυσε, διὰ τὸ δαψιλὲς τοῦ παρέχοντος· ἔστω, ἄγνοιαν εἶχες ποταπῷ δεῖ σχήματι [μ] εἰσελθεῖν εἰς τὸ συμπόσιον. εἰσῆλθες, εἶδες ἀστράπτοντα ὥσπερ τὰ σχήματα τῶν ἀνακειμένων· οὐκ ἔδει σε κἂν ἐκ τῶν φαινομένων διδαχθῆναι; [ν] οὐκ ἔδει σε εἰσελ- D

A casuum exempla profero, ne tu cadas. Hæc enim in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad instructionem eorum qui usque hodie accedunt. Ne quisquam vestrum reperiatur [divinæ] gratiæ explorator; ne qua radix amaritudinis sursum germinans perturbet. Ne quis vestrum ingrediatur, dicens: Sine, videamus quid faciunt fideles. ingressus videbo, ut ea quæ peraguntur cognoscam. Scilicet, visurum te speras, visum te iri non censes? arbitrarisque te ea quæ fiunt perscrutaturum, Deumque cor tuum perscrutaturum non esse?

1. Cor. x. 11. — *Hebr. xii. 15. ex Deut. xxix. 18.* — Ne quis nostra exploraturus, accedat.

III. Perscrutatus est olim nonnullus nuptias in evangeliis; indignoque sumto habitu ingressus est, & accubuit & comedit. permiserat enim sponsus. Sed oportebat, dum candidas omnium videret vestes, ipsum quoque similiter amiciri. Verùm ille pares una cum aliis sumebat cibos, amictibus & proposito penitus dispar. Atqui sponsus quamvis liberalis, non est tamen absque judicio. circumiens namque singulos convivas, & contemplans, (nec enim erat illi curæ quomodo ederent, sed quam decore se gererent) viso externo quodam nuptiali veste non induto, dixit illi: *Amice, quomodo huc intrasti?* [1] quo colore? quali conscientia? Esto, ostiarius non prohibuit, propter convivatoris munificentiam. esto, ignorabas quali habitu convivium ingredi oportebat. Sed ingressus quasi fulgurantia vidisti discumbentium vestimenta: nonne te oportuit ex conspectis saltem rebus erudiri? nonne opportune ingredi debe-

Matt. xxii. 11. — Nuptiarum evangelicarum exploratore ejectus. *V. Cat. 3. n. 2.* — Christus judicii plenus, licet munificus. — *Ibid. v. 12.* — Candida convivarum vestimenta.

α σὺ πέσῃς. Ita scribimus ex Reg. cod. cum editi habeant σὺ ἐμπέσῃς: quod credimus librariorum vitio factum ex συμπέσῃς *simul cadas*; hanc nempe veram esse Cyrilli scripturam. Quidquid sit, male ἐμπέσῃς convenit huic loco. In verbis sequentibus: Ταῦτα γὰρ τυπικῶς, &c. continetur imitatio aut liberior citatio loci Apostolici, 1. Cor. x. 11. Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν: Quæ ab Paulo de veteri Testamento dicta sunt. Hæc monui ne multis in locis miretur lector indiligentem & minus accuratam Cyrilli ex tempore pronuntiantis, aut etiam verba de industria commutantis, Scripturarum allegationem.

β τὸ δὲ ὀφθῆναι οὐ προσδοκᾷς.] Ea verba desunt in codice Regio. nec alia hujus omissionis causa requiratur, præter verbi προσδοκᾷς repetitionem. Nam similium prætermissionum propter idem verbum recurrens, pleni sunt codd. mss. Loco οὐ προσδοκᾷς, codd. Roe & Casaub. habent οὐκ ἐννοεῖς.

γ σοῦ οὐ πολυπραγμ. &c.] Pronomen σοῦ in græcis editionibus omissum reposuit author Oxoniensis editionis ex codd. Roe & Casaub. cui favet Reg. ms. & Grodecii interpretatio.

δ ὁ νυμφίος.] Grodecius vertit *ostiarius*, itaque pro νυμφίος legit θυρωρός. Eaque lectio confirmatur ex verbis sequentibus: *Esto, ostiarius non prohibuit.* Nec sponsi, qui nonnisi accumbentibus omnibus in convivium ingressus est, sed ostiarii officium erat convivas admittere. Vide infra num. 4. Nihil immutatum voluimus absque mss. authoritate; cum alioqui sponsi imperium exsequeretur ostiarius.

ε λευχειμονοῦν.] Ita emendamus ex Reg. cod. cum in editis legatur λαλχείμονον, quod vitiosum esse palam est. Cyrillus etiam Cat. 22. num. 8. utitur verbo λευχειμονεῖν. obscurum non est λαλχείμονον editorum ex vitiosa lectione vel pronuntiatione vocis λαλχειμονοῦν esse profectum.

ζ ἴσων.] Ita Regius codex cum impressis. Roe & Casaub. ἴσως. Verum prior lectio, Millesio judice, melius conservat antithesim à Cyrillo institutam inter pares escas, & habitum unà cum animi proposito disparem. Peccat hîc codex Reg. pro καὶ προαιρέσεως habens καὶ οὐ προαιρέσεως, contra mentem authoris.

η ἄκριτος.] Deformata est vox hæc in mss. Roe & Casaub. ferunt ἀχάριστος *ingratus*. Regius multo pejus κατάκριτος, *damnatus*. ἄκριτος non uno loco dicitur apud Cyrillum, qui judicii rationem non habet. vide Cat. 18. n. 1. οὐδεὶς ἄκριτος βασιλεῦ σεμνυνόμενος &c.

θ αὐτῷ.] Vocem hanc in editis prætermissam supplevi ex codd. Roe & Casaub. Mox, loco φάγωσιν, quod ex codd. Reg. & Ottobon. ac Prevotii editionibus reposuimus, Millesius in Anglicana editione substituit δυσειμονῶσιν, *sordide obtecti essent*, ex codd. Roe & Casaub. ratus eam melius Cyrilli textui convenire propter antithesim quam habet cum verbo εὐσχημονῶσιν. Atqui hæc emendatio primum necessaria non erat, cum optime constet sensus Cyrilli, sponsum non quomodo comederent, sed quo modo amicti essent convivæ, sollicitum inducentis: deinde & Cyrilli proposito, & ipsi rerum veritati contradicens est, negans sponsum quomodo sordide induti essent convivæ, curantem.

ι μὴ ἔχοντα.] In Reg. cod. prætermittitur particula negans nullo sensus discrimine; tantùm conjungendum ἀλλότριον cum ἔνδυμα, sic: *Videns quemdam vestimentum nuptiis alienum habentem.*

κ πρὸς αὐτόν.] Ea verba adjecimus ex codd Roe & Casaub.

1 *Quo colore?* ποίῳ χρώματι;] Putat Casaubonus, in notis manuscriptis ad hunc locum, legendum esse ποίῳ σχήματι; *quo habitu?* Non attendit Cyrillum ubique supponere candidas fuisse convivarum vestes, idque importuno illi homini objicere quod similiter amictus non esset. *Oportebat*, inquit superius, *dum candidas omnium videret vestes, ipsum quoque similiter amiciri.* & infra, *Ingressus es, quasi refulgentia*, ἀστράπτοντα ὥσπερ, *vidisti discumbentium vestimenta*, &c. ac paulo post: *Ligate manus ejus, quæ nitenti nescierunt illum ornare vestitu*; ἔνδυμα περιβαλέσθαι φαιδρόν. Norunt enim qui in græcis legendis paulum exercitati sunt, vestimenta ἐξαστράπτοντα, φαιδρά, λαμπρά, idem significare ac λευκὰ *candida*. Unum hic adscribam S. Maximi Taurinensis locum, qui ad rem nostram optime facit, hom. 3. quæ est in vigilia nativitatis Domini. *Vestem non habens nuptialem cunctis splendentibus deformi horrore sordebat: & quanto plus simul discumbentium beatorum candebat sanctitas, tanto magis peccatorum illius apparebat improbitas.* Nuptialem veterum vestem candidam fuisse probatu facile esset: Illud potius advertendum ex ea consuetudine forte profectum, quod Neophyti candidis induerentur in mysticis baptismi nuptiis; quarum illæ evangelicæ typus erant, Cat. 3. n. 2.

λ ὁ θυρωρός.] Articulum supplevimus ex codd. Reg. Roe & Casaub.

μ δεῖ.] In edi. Prevotii legitur δὴ, manifesta librariorum vel typographorum incuriâ Millesius restituit δεῖ ex codd. Roe & Casaub. quibus suffragrantur Reg. Ottobon. & is quo usus est Grodecius. Paulo post adverbium, ὥσπερ ante in impressis, & in cod. Ottobon. prætermissnm, Millesius in editione Anglicana reposuit ex codd. Roe & Casaub. quibus Regius adstipulatur.

ν οὐκ ἔδει.] Casaubonus sic legendum existimat levi immutatione: οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως εἰσέλθῃς; *Nonne oportebat te opportune exire, ut opportune ingredereris?* cujus conjecturam maxime firmant verba Cyrilli num. sequenti posita: *Egredere nunc opportune, ut eras opportunissime ingrediaris.* At religioni nobis fuit lectionem omnium mss. & impressorum consensu receptam loco movere; cum alioqui non incommodum sensum efficiat: imo jucundam antithesim instituant verba εὐκαίρως ἐξελθῇς, cum proxime sequentibus, ἀκαίρως ἐκβληθῇς: in quibus opponitur dedecora è convivio ejectio honestæ post convivium discessioni.

bas, ut opportune egredereris? Nunc verò intempestive intrasti, ut & intempestive ejiciaris. Ac præcipit ministris: *Ligate pedes ejus*, qui temere irruerunt: *ligate manus ejus*, quæ nitenti nescierunt illum ornare vestitu; & *ipsum injicite in tenebras exteriores*; indignus est enim nuptialibus tædis. Vides quid illi tunc homini contigerit: tute tuis rebus prospice.

Ibid. v. 13.

Quæ facienda indigne accedenti.

IV. Nos enim qui ministri Christi sumus, unumquemque excepimus; & tanquam janitorum vice fungentes, liberam permisimus januam. Fieri potest ut animam peccatorum luto inquinatam, & propositum turpiter infectum ferens introiveris. Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est. Vides venerandam hanc Ecclesiæ speciem? Vides ordinem ac disciplinam? Scripturarum lectionem, canonicarum [seu tabulis ecclesiasticis inscriptarum] personarum præsentiam, docendi ordinem & seriem? Reverentia loci moveare, & ex his quæ conspicis erudire. [1] Egredere potiùs nunc opportune, & ingredere cras opportunissime. Si ex

Ecclesiasticorum cœtuum ordo & compositio.

A τὴν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως ἐξέλθῃς, νυνὶ δὲ ἀκαίρως εἰσῆλθες, ἵνα ἀκαίρως ἐκβληθῇς. Καὶ προστάσσει τοῖς ὑπηρέταις· [α] Δήσατε αὐτοῦ τοὺς πόδας, τοὺς τολμηρῶς εἰσβάλλοντας· δήσατε αὐτοῦ τὰς χεῖρας, τὰς μὴ εἰδυίας ἔνδυμα περιβαλέσθαι [β] φαιδρόν· καὶ ἐμβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἀνάξιος γάρ ἐστι λαμπάδων νυμφικῶν. [γ] Εἶδες τί συνέβη τῷ τότε· ἀσφάλισαι τὰ σεαυτοῦ.

[δ] Ἡμεῖς μὲν γὰρ, οἱ διάκονοι Χριστοῦ, δεδέγμεθα B ἕκαστον, καὶ θυρωρῶν ὥσπερ τάξιν ἐπέχοντες, ἀνετὴν ἀφήκαμεν τὴν θύραν. Ἐγχωρεῖ δέ σε βεβορβορωμένην [δ] ἔχοντα τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις, καὶ τὴν προαίρεσιν ἐσπιλωμένην, εἰσελθεῖν. Εἰσῆλθες· κατηξιώθης· ὄνομά σου ἐνεγράφη. Βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν [ε] καὶ ἐπιστήμην, Γραφῶν ἀνάγνωσιν, [ζ] κανονικῶν παρουσίαν, διδασκαλίας ἀκολουθίαν; [η] δυσωπήθητι τὸν τόπον, καὶ παιδεύθητι ἐκ τῶν φαινομένων. ἔξελθε εὐκαίρως τὰ νῦν, C καὶ εἴσελθε αὔριον εὐκαιρότατα. [θ] Εἰ φιλάργυρον

[α] Δήσατε.] Ante id verbum codd. Roe & Casaub. adjiciunt istud, λέγων *dicens*, quod minimè necessarium est. Porro in Reg. deest integra phrasis, δήσατε αὐτοῦ τοὺς πόδας τοὺς τολμ. εἰσβαλ. quod ex repetitione verborum δήσατε αὐτοῦ dubio procul profectum. Codd. Roe & Casaub. omittunt articulos vocibus πόδας & χεῖρας præfixos, quemadmodum est in sacro Evangeliorum textu.

[β] φαιδρόν.] Additur in Reg. ἄξιον τοῦ γάμου, *nuptiarum celebritate digno*. Mox pro ἐμβάλετε, Ottob. ἐμβάλατε. at codd. Roe & Casaub. cum Evangelio ἐκβάλετε, *ejicite*.

[γ] Εἶδες.] Ita in Oxoniensi editione repositum, cum apud Prevotium habeatur εἶδε, quod scribendum fuerat εἶδε vel ἴδε, *Vide*, codd. Roe & Casaub. ferunt ἴδες. Reg. οἶδας. Grodecius vertit, *Vides*; atque ita legit ut est in aliquo præfatorum mss. Non male ex his informata est lectio εἶδες. Loco sequentis articuli τῷ, qui in Reg. deest, codd. Roe & Casaub. habent αὐτῷ.

D [δ] ἔχοντα, &c.] Codd. Roe & Casaub. eam phrasim ita scriptam exhibent. Ἐγχωρεῖ δέ σε βεβορβορωμένην ἔχειν τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις, καὶ προαίρεσιν αὐτὴν ἐσπιλωμένην. Εἰσῆλθες, &c *Fieri potest ut animam habeas peccatis inquinatam, & ipsum animi propositum deformiter maculatum. Intrasti*, &c.

[ε] καὶ ἐπιστήμην, γραφῶν ἀνάγνωσιν.] In Reg. cod. καὶ ἐπιστήμην γραφῶν, καὶ ἀνάγνωσιν: *& scientiam scripturarum, & lectionem*. Ignoravit forte librarius vim vocis ἐπιστήμης, quæ quamvis vulgo significet *scientiam*, apud Cyrillum tamen hic significat *disciplinam*, decorem, rectum ordinem ac compositionem. Habetur parallelus huic locus Cat. 6. n. 35. ubi castum ac decorum Ecclesiæ ordinem opponens impuro ac perturbato Manichæorum gregi, iisdem fere quibus hîc verbis utitur: *Hic ordo: hic disciplina*: ὧδε τάξις, ὧδε ἐπιστήμη. Ea vox hoc sensu in pluribus authorum ecclesiasticorum locis reperitur. Sic Constitutionum apostolicarum author lib. 2. cap. 57. E jubet Episcopum μετὰ πάσης ἐπιστήμης, *cum omni disciplina sacros conventus facere*. Cyrillus Alexandrin. Apologet. ad Imperatorem pag. 254. eadem voce utitur, ut designet statum & rectum ordinem, quo ii qui adstant coram principe suum quisque locum noverunt, ac ministerium reverenter funguntur. Eodem modo sanctus Ephræm seu potius græcus ejus interpres Paræn. 19 editionis græcæ Oxon. ann. 1709. pag. 280. & alibi passim, vocem ἐπιστήμης pro decenti ordine, modestia ac recta compositione significanda adhibet. Vide ejusdem Hypomnestici pag. 130. l. 38. Orationem de Joseph. patriarch. pag. 238. & seqq. Pseudo-Athanasius in Dialogo cont. Arium tom. 2. Operum S. Athanasii n. 7. p. 207. & Incertus Doctrinæ ad Antiochum author n. 14. pag. 259. ibid. eadem ἐπιστήμης significatione utuntur. Alia proferre possem exempla: unum sufficiat, quòd apud Græcos inferioris ævi erat ἐπιστημονάρχης ordini tuendo ac disciplinæ exteriori præpositus, ita ut Imperatorem vocarent Ecclesiæ ἐπιστημονάρχην. hinc in Typico Irenes Au- F gustæ ἐπιστημονάρχισσα monialis ea dicitur, cui decori, disciplinæ atque ordinis inter sorores in ecclesia ac monasterio conservandi cura imposita fuit cap. 26. Non itaque Cyrillus hic Ecclesiæ scientiam, quæ oculis non conspicitur, commendat; sed conventuum ecclesiasticorum ordinem & disciplinam, in sessionibus, ministeriis & actionibus sacris rite & decenter obitis, cuivis ingredienti protinus conspicuam: quæ primis illis temporibus malignos etiam rerum nostrarum exploratores mutare per se idonea erat. Qua de re S. Augustinus lib. 2. De civit. Dei, cap. 28. sic ait: *Populi confluunt ad ecclesias casta celebritate, honesta utriusque sexus discretione: ubi sanctâ scripturâ, justitiæque doctrinâ de superiore loco in conspectu omnium personante, & qui faciunt audiant ad præmium, & qui non faciunt audiant ad judicium. Quo etsi veniunt quidam talium præceptorum irrisores, omnis eorum petulantia aut repentina immutatione deprimitur, aut timore vel pudore comprimitur*. Ordinem veterum synaxeon descriptum vide Constit. apostol. lib. 2. cap. 57. Quem vero in conventibus catecheseon servari præcipiat Cyrillus, vide infra num. 13. & 14.

[ζ] κανονικῶν παρουσίαν.] Hanc vocem deformavit Regii codicis scriptor, istam nobis exhibens lectionem, καὶ νομικῶν παρουσίαν, *& Nomicorum*, vel, *Legisperitorum, præsentiam*. Legimus aliquando in authoribus Ecclesiæ *Nomicum*, v. g. Prati spiritual. cap. 193. quo nomine ibi dispensator seu œconomus Ecclesiæ significatur. Verum id nomen Cyrilli ætate jam in usu fuisse vix ac ne vix quidem credibile est. Si Legisperitos intelligas, de episcopo & presbyteris sacras scripturas è suggestu populo explicantibus intelligi posset. At eorum functio verbis sequentibus exprimitur. quid enim in uno conventu ecclesiastico significat *ordo doctrinæ*, διδασκαλίας ἀκολουθία, nisi consequentes presbyterorum & episcopi conciones? ut præscribitur Constit. apost. lib. 2. cap. 57. Retinenda D igitur vulgata lectio κανονικῶν: quam vocem Grodecius vertit, *regularium*: accurate quidem si ad litteram spectes: sed non satis perspicuâ, nec satis huic loco convenienti voce, propter sensum nostris temporibus illi subjectum. Millesius substituit *clericorum* sed minus patebat clericorum quam τῶν κανονικῶν ordo: hic enim non clericos tantùm sed & monachos; nec viros solummodo, sed & feminas, virgines nempe & viduas, ecclesiæ canoni seu catalogo inscriptas, complectebatur; quibus omnibus personis certa in ecclesia sedes adsignabatur; atque ex eorum præsentia & modesta in suis locis compositione, functionumque sibi adsignatarum exercitio, non modicus accedebat ecclesiasticis conventibus decor.

[η] δυσωπήθητι, &c.] Codd. Roe & Casaub. ita hunc locum exhibent: δυσωπήθητι, καὶ τὸν τρόπον παιδεύθητι, &c. *Reverere, & ex his quæ conspicis bonos mores addisce*. Eadem est Regii codicis scriptura, nisi quod τόπον pro τρόπον habet.

1. *Egredere potius nunc opportune, ut ingrediaris cras opportu-* E *nissime*.] Totum Quadragesimæ tempus pro induciis attribuere videtur, ut si quis non satis recti propositi sibi conscius sit, etiam post datum nomen recedat, ac deinde reformata mente ad baptizandorum exercitia revertatur. Atqui concilium Laodicense can. 45. vetat ne post secundam Quadragesimæ hebdomadam, quisquam amplius ad baptismum admittatur. οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι εἰς φώτισμα. at id concilium forte nondum celebratum erat, aut Hierosolymis non habebat authoritatem. Certe Cyrillo Cat. 1. n. 5. quadraginta dierum præparatio, ei qui præteritam ætatem vanis mundi curis prodegisset, non nimia videbatur. Omnes hujus temporis exercitationes baptizando necessarias existimabat: in primis exorcismos frequentes, sine quibus animam purgari posse negat Procat. n. 9. Catecheses, quarum ne unam quidem sine totius doctrinæ dispendio prætermitti posse ait n. 11. Confessionem peccatorum, quæ initio Quadragesimæ fiebat, Cat. 1. n. 5. Insuper totis his diebus exigit cessationem à curis F seculi Cat. 1. n. 5. orationes crebras & continuas, Procat. n. 16. assiduam in sacris synaxibus præsentiam, sacrarum lectionum frequentiam Cat. 1. n. 6. Optat ut integrum jejunii cursum perficiant Cat. 3. n. 16. Adeo ut ea verba, *Exi potius nunc opportune*, &c. minime ad litteram de relinquendis, resumendisque baptizandorum exercitiis intelligenda esse putem; sed figuratam esse locutionem, quæ significet deponendum esse pravum habitum animi, & alium induendum; quæ locutio sumta est ex hominum usu, qui ut vestem mutent, è conventu exeunt, ac postliminio revertuntur. Sensum hunc suadent verba sequentia Alioqui num privatis in ædibus facilius potuissent animum purgare, quam omnibus prædictis exercitiis ad hoc constitutis, quibus etiam num. 5. multos esse commutatos notat?

[θ] Εἰ φιλάργυρον εἶχες.] Deest particula εἰ in codd. Roe & Casaub. Sequentia transcribere videtur S. Nilus lib. 2. epist. 62. qui multa ex Cyrillo, suis locis notanda, compilavit.

εἶχες τὸ σχῆμα τῆς ψυχῆς, ἄλλο ἐνδυσάμενος εἴσελθε. [α] ἔκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψῃς. ἔκδυσαί μοι πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ ἔνδυσαί μοι σωφροσύνης λαμπροτάτην στολήν. Ἐγὼ παραγγέλλω, πρὶν ὁ νυμφίος τῶν ψυχῶν εἰσέλθῃ Ἰησοῦς, καὶ ἴδῃ [β] τὰ σχήματα. Πολλή σοι ἡ προθεσμία. τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις· ἔχεις πολλὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐκδύσασθαι καὶ ἀποπλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι καὶ εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ ἐπιμένῃς κακῇ προαιρέσει, ὁ μὲν λέγων ἀναίτιος, σὺ δὲ μὴ προσδόκα λήψεσθαι τὴν χάριν· τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ σε δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμα [γ] σὲ οὐκ ἀποδέξεται. Εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τὸ τραῦμα, τὸ ἔμπλαστρον λαβέτω. εἴ τις ἔπεσεν, ἐγειρέσθω. μηδεὶς ἐν ὑμῖν Σίμων, [δ] μηδεμία ὑπόκρισις, μηδὲ περιεργία τοῦ πράγματος.

ε. Ἐγχωρεῖ σε καὶ προφάσει ἄλλῃ ἐλθεῖν. ἐγχωρεῖ καὶ ἄνδρα [ε] βούλεσθαι γυναικὶ καθικετεῦσαι, καὶ διὰ τοῦτο προσελθεῖν· ἀντιστρέφει καὶ ἐπὶ γυναικῶν τὸ ὅμοιον ὁ λόγος. καὶ δοῦλος πολλάκις δεσπότῃ, καὶ φίλος φίλῳ ἀρέσαι ἠθέλησε. Δέχομαι τὸ δέλεαρ τοῦ ἀγκίστρου, καὶ καταδέχομαί σε, κακῇ προαιρέσει μὲν ἐλθόντα, ἐλπίδι δὲ ἀγαθῇ σωθησόμενον. Ἴσως οὐκ ᾔδεις ποῦ ἔρχῃ, οὐδὲ ποία σε σαγήνη λαμβάνει. γέγονας εἴσω δικτύων ἐκκλησιαστικῶν. ζωγρήθητι, μὴ φύγῃς. ἀγκιστρεύει γάρ σε Ἰησοῦς, οὐχ ἵνα θανατώσῃ, ἀλλ' ἵνα θανατώσας ζωοποιήσῃ. δεῖ σε γὰρ ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι. ἤκουσας γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Νεκροὶ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ. [ζ] ἀπόθανε τοῖς ἁμαρτήμασιν, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ· ἀπὸ τῆς σήμερον ζῆσον.

ϛ. Βλέπε μοι πηλίκην [η] σοι ἀξίαν ὁ Ἰησοῦς χαρίζεται. Κατηχούμενος ἐλέγου, ἔξωθεν περιηχούμενος. ἀκούων ἐλπίδα, καὶ μὴ εἰδώς. ἀκούων μυστήρια, καὶ μὴ νοῶν. ἀκούων Γραφάς, καὶ μὴ εἰδὼς τὸ βάθος.

A avaritia animæ indumentum habuisti, aliud induens ingredere. exue quam habuisti vestem, ne tege. Exue, quæso te, scortationem & immunditiam, & indue pudicitiæ splendidissimam stolam. Ego denuntio tibi, priusquam sponsus animarum Jesus ingrediatur, & vestimenta conspiciat. Non parvam habes temporis intercapedinem: pœnitentia dierum quadraginta tibi datur. habes plurimam opportunitatem & exuendi te & abluendi, ac rursus induendi & ingrediendi. Quod si in pravo animi proposito per- B severaris, orator ipse liber à culpa est, tu vero ne gratiam te accepturum speres. Aqua enim te recipiet, spiritus vero te non admittet. Si quis vulneris alicujus sibi conscius est, emplastrum accipiat. si quis ceciderit, resurgat. Nullus sit inter vos Simon, simulatio nulla, nulla rei explorandæ curiositas.

Pœnitentia dierum quadraginta baptizandis data.

V. Cat. 17. n. 36. Cat. 3. n. 4.

Simon Magus hypocrita.

V. Fieri potest ut alio quoque prætextu adducaris. Contingit ut vir mulierem demereri cupiens, vel ea de causa accedat: quod & de mu- C lieribus vicissim dicam. ac servus sæpe domino, & amicus amico placere voluit. Hami illecebram sumo, ac [1] recipio te malo quidem proposito venientem, spe autem bona salvandum. Quo venires, cujusmodi te rete exciperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica: vivus capiare; ne fugias. capit enim te hamo Jesus, non ut morti dedat, sed ut morti tradens vivum reddat. nam & mori te, & resurgere oportet. Audisti siquidem Apostolum dicentem: D *Mortui quidem peccato, viventes autem justitiæ*. morere peccatis, & vive justitiæ. jam ab hodierno die vive.

Accedentes ad baptismum humani obsequii causâ.

[1] Hi quoque salvi fieri possunt.

Alludit ad Matth. XIII. 47.

Rom. VI. 11. 14. aut 1. Pet. II. 24.

VI. Considera quantam tibi Jesus dignitatem impertit. [2] Catechumenus vocabaris, exteriori circum pulsatus sono: spem audiens, nec videns; audiens mysteria, nec intelligens; audiens Scripturas, nec illarum profundum videns.

[2] *Id. Cat. 1. n. 4. & Cat. 5. n. 1.* Catechumenus exteriori rerum nostrarum sono pulsatus.

[α] ἔκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψῃς.] Ea verba supplevit Millesius ex codd. Roe & Casaub. quæ non in prioribus editionibus solum, sed etiam in codd. Reg. Ottoboniano, & eo quo usus est Grodecius, propter repetitionem vocis ἔκδυσαι prætermissa sunt. Linea sequenti vocem ἀκαθαρσίαν idem Millesius ex iisdem codicibus substituit, cum desit in Prevotio, Grodecii versione, & Ottoboniano codice. habetur in nostro Regio.

[β] τὰ σχήματα.] Adduntur in Cod. Reg. post σχήματα, hæc verba, ἀλλότρια τοῦ γάμου· καὶ ἀκούσῃς ἅπερ ἀπεύχομαι, καὶ πάθῃς ὅπερ μὴ γένοιτο. *Et videat aliena nuptiis vestimenta: audiasque ea quæ Deus avertat, & patiaris quæ utinam ne contingant.*

[γ] σὲ οὐκ ἀποδέξεται.] Ita scribimus authoritate codicum Regii, Roe & Casaub. quamquam hic omittit σέ. In editis habetur solum πνεῦμα οὐ δέξεται. Jucundior est antithesis inter δέξεται & ἀποδέξεται.

[δ] μηδεμία ὑπόκρισις] Editi habebant μηδέ. nos μηδεμία scripsimus ex Codd Reg. Roe, & Casaub. Grodecius vertit, *nullus simulator*, quasi legisset μηδεὶς ὑποκριτής.

[ε] βούλεσθαι, &c.] Sic habent codd. Roe & Casaub. βουλόμενον ἀρέσαι γυναικὶ (Roe γυναῖκα) προσελθεῖν. Τοῦτο ἀντιστρέφει, &c.

1. *Recipio te, malo quidem proposito venientem*, &c.] Non solus Cyrillus queritur de hujusmodi pravis ad baptismum accedentium dispositionibus, quæ post conversos ad fidem Imperatores communiores fuere, sed etiam alii Patres. Ambros. in Psal 118. serm. 20. n. 48. *Uxoris ducendæ gratia, quæ gentili viro à christianis parentibus negabatur, simulata ad tempus fide plerique produntur, quod foris confessi sunt, intus negasse.* n. 49. *Venit quis in ecclesiam, dum honorem affectat sub Imperatoribus christianis, simulato metu orationem se fingit deferre, inclinatur & solo sternitur, qui genu mentis non flexerit.* Augustinus serm. 47. n. 17. *Nulla temporali commoditate vult esse christianus: non ut majorem amicum concilitet, non ut ad concupitam uxorem perveniat, non ut aliquam pressuram hujus seculi evadat: quamquam multi etiam sic intrantes corriguntur ingressi.* hinc ait sermon. 112. n. 8. *Foris inveniatur necessitas, nascitur intus voluntas.* Denique serm. 208. n. 8. hæc habet quibus sententia Cyrilli mirum in modum illustratur. *Captus es, atque utinam vel captus inveniaris, qui non captus perieras. Bonum est ad escam magni regis capi retibus veritatis.*

[ζ] ἀπόθανε τοῖς ἁμαρτήμασιν, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ.] Ea verba in Prevotii editionibus, versione Grodecii, & in Regio codice, propter vocem δικαιοσύνη repetitam, prætermissa supplevit Milles ex codd. Roe & Casaub.

2 *Catechumenus vocabaris*, &c.] Non satis in latina translatione servari potest ludus Cyrilli in verbis κατηχεῖσθαι, περιηχεῖσθαι, ἐνηχεῖσθαι, quorum duo priora exteriorem sonum ad aures advectum significant; tertium vero, interiorem & qui ad solam mentem pertingit sancti Spiritus sonum, qualem in prophetis admittunt Patres, & ea voce designare solent. Trina quoque repetitione verbi *audiens* Cyrillus videtur adludere ad nomen *Audientium* quo Catechumeni & Pœnitentes, aliique qui ad solas lectiones & conciones sacras in ecclesiæ cœtum admittebantur, notari consueverunt in monumentis ecclesiasticis. vide Constit. ap. lib. 8. cap 5. & 12. concil. Laod. can. 5. &c. Notatu dignum quod Illuminandos ait Cyrillus Catechumenorum nomine appellari desiisse, ut fideles dicerentur. quod non hoc loco tantum testatur, sed & Cat. 1. n. 4. ubi ait: *Antea Catechumenus eras, nunc Fidelis vocabere*; & Cat. 5. n. 1. *à Catechumenorum ordine ad ordinem fidelium* translatos memorat. idem repetit Cat. 6. n. 29. alibique loquitur de catechumenis, uti nomine & statu ab auditoribus suis longe diversis, hujus Procat. n. 12. Cat 5. n. 12. &c. Id Hierosolymitanæ ecclesiæ proprium videtur, cum alibi Catechumenorum nomen usque ad baptismum retentum, & Fidelium appellationem baptizatis reservatam esse legamus. sed etiam aliquando Fidelium nomine soles baptizatos designat Cyrillus, infra num. 13. *Si videris Fideles inservientes & curis expeditos, securi sunt; sciunt quid acceperint, gratiam apud se tenent. tu verò*, &c. Quod fideles Dei cognomine honorari ait, præstat ambigui verbi obscuritatem aperire hac S. Augustini distinctione in Psalm. 32. enar. 2. n. 9. *Habemus ergo & fidelem Deum. Distinguamus potius fidelem Deum à fideli homine. Fidelis est homo promittenti Deo, fidelis est Deus exhibens homini quod promisit.* Athanasius Orat. 2. cont. Ar. n. 6. Deum fidelem appellari dicit, quasi dignum fide, ὡς ἀξιόπιστος.

[η] σοι.] Hoc pronomen in textum induximus ex codd. Roe & Casaub. ac Grodecii versione.

Nunc jam non amplius circumsonant aures tuæ, sed interior tibi sonus auditur: [1] inhabitans enim Spiritus mentem tuam deinceps divinam domum facit. Cum audieris ea quæ de mysteriis scripta sunt, tunc intelliges quæ nesciebas. Neque vero te rem minimi pretii accipere putes. miserabilis homo cum sis, Dei cognomen accipis. audi Paulum dicentem: *Fidelis Deus.* audi aliam scripturam: *Deus fidelis & justus.* Hoc prævidens Psaltes dixit ex persona Dei: (quando quidem homines Dei appellationem erant accepturi) *Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes.* sed cave ne appellationem fidelis, infidelis vero propositum geras. Ingressus es in certamen, tolera cursus laborem; aliud tempus ejusmodi non habes. Si tibi dies nuptiarum propositi essent, an non neglectis omnibus in apparando convivio occupareris? animam vero tuam cœlesti sponso devovere parans, non à corporeis cessabis, ut auferas spiritalia?

1

Rom. VIII. 9. 11.

Qui nomina dederant, fideles dicti.

1. Cor. I. 9.

Deut. XXXII. 4. vel 1. Joan. I. 9.

Ps. LXXXI. 6.

VII. [2] Non licet bis aut ter lavacrum suscipere; alioquin liceret dicere, Quod semel male successerit, id altera vice perficiam. Sed si vel *semel* male successerit, ea res emendationem non admittit: *Unus* enim *Dominus & una fides, & unum baptisma.* Hæretici namque solummodo rebaptizantur, siquidem prius illud baptisma non erat.

2

Baptismus iterari non potest.

Ephes. IV. 5.

Hæretici rebaptizantur.

VIII. Nihil enim aliud à nobis requirit Deus præter inductionem animi bonam. [3] Ne dicito:

3

A Οὐκ ἔτι περιηχῇ, ἀλλ' ἐνηχῇ· τὸ γὰρ ἔνοικον Πνεῦμα λοιπὸν [α] οἶκον θεῖον τὴν διάνοιάν σου ἐργάζεται. Ὅταν ἀκούσῃς τὰ περὶ τῶν μυστηρίων γεγραμμένα, τότε νοήσεις ἃ μὴ ᾔδεις. Καὶ μὴ νομίσῃς ὅτι μικρὸν πρᾶγμα λαμβάνεις. ἄνθρωπος ὢν οἰκτρὸς, Θεοῦ λαμβάνεις προσηγορίαν. ἄκουε Παύλου λέγοντος· Πιστὸς ὁ Θεός. ἄκουε ἄλλης γραφῆς λεγούσης· [β] Θεὸς πιστὸς καὶ δίκαιος. Τοῦτο προβλέπων ὁ Ψαλμῳδὸς ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, (ἐπειδὴ μέλλουσιν ἄνθρωποι B Θεοῦ προσηγορίαν λαμβάνειν) Ἐγὼ [γ] εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. ἀλλὰ βλέπε, μὴ πιστοῦ μὲν [δ] ἡ προσηγορία, ἀπίστου δὲ ἡ προαίρεσις. [ε] Εἰσῆλθες εἰς ἀγῶνα, [ζ] κάμε τὸν δρόμον. ἄλλον καιρὸν τοιοῦτον οὐκ ἔχεις. Εἴ σοι γάμων [η] ἡμέραι προέκειντο, οὐκ ἂν κατεφρόνησας πάντων, καὶ περὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῆς ἑστιάσεως ἐγένου; μέλλων δὲ τὴν ψυχὴν καθοσιοῦν τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, οὐκ [θ] ἀργήσεις σωματικῶν, ἵνα ἄρῃς πνευματικά;

C ζ. Οὐκ ἔνι δὶς καὶ τρὶς λαβεῖν τὸ λουτρόν. ἐπεὶ [ι] ἐνῆν εἰπεῖν, Ἅπαξ ἀποτυχὼν, δεύτερον κατορθῶ· ἐὰν δὲ τὸ ἅπαξ ἀποτύχῃς, ἀδιόρθωτον τὸ πρᾶγμα. Εἷς γὰρ Κύριος, καὶ μία πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα. [κ] μόνον γὰρ οἱ αἱρετικοὶ ἀναβαπτίζονται· ἐπειδὴ τὸ πρότερον, οὐκ ἦν βάπτισμα.

η. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρ' ἡμῶν ζητεῖ ὁ Θεὸς, εἰ μὴ προαίρεσιν ἀγαθήν. μὴ λέγε, Πῶς μου ἐξαλεί-

1 *inhabitans Spiritus.*] Negat Cyrillus Alexandrinus lib. 12. in Johan. ad cap. 20. v. 17. catechumenos, licet Christi agnoverint deitatem, ac jam fidem confessi sint, Spiritus sancti dono ditatos. nec vero id noster Cyrillus negat, qui Spiritus sancti adventum tempore baptismatis, tanquam nondum habentibus sæpe promittit Cat. 3. n. 14. Cat. 16. n. 26. Ac Cat. 19. n. 5. ait suos auditores antequam sacro chrismate Spiritus sancti donum accepissent, nondum Christianorum nomine dignos exstitisse. Cum vero authorem bonorum omnium agnoscat Spiritum sanctum Cat. 16. n 19. & 22. qui se per bona opera ad gratiam præparabant, Spiritum sanctum dubio procul, non ut in sanctis inhabitantem, sed uti moventem ac cœlestia mysteria docentem, & fidei donum infundentem, in seipsis habebant. Hoc autem Spiritus donum virtuti exorcismorum & insufflationum, quibus dæmon per Spiritum sanctum effugabatur, infra num. 9. videtur tribuere. Hinc in antiquo libro sacramentorum ecclesiæ Gallicanæ à Mabillonio edito tom. 1. Musæi Italici p. 323. sacerdos post trinam insufflationem dicit: *Accipe Spiritum sanctum, & in corde teneas.* Subtilis est Philastrii distinctio Hæresi 99. tertiæ classis, qua spiramen à Spiritu distinguens, ait catechumenos recipere spiramen, Spiritum vero post baptismum.

D

E

α οἶκον θεῖον τὴν διάνοιάν σου, &c.] Ita ex codd. Roe & Casaub. scripsimus, cum editi habeant: οἴκους θείους ἐν τῇ διανοίᾳ σου, &c. Regius tamen cod. omittit ἐν. Eodem modo legit Grodecius, dum vertit, *Divinas ædes in mente tua ædificat.* Priorem lectionem uti emendationem prætulimus.

β Θεὸς πιστὸς καὶ δίκαιος.] In loco Deuteronomii quem Cyrillus adlegat, inter πιστός, & καὶ δίκαιος, habentur prætermissæ à Cyrillo voces: καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία: *& non est injustitia.* Reg. cod. verbo Θεός præmittit articulum ὁ, qui in sacro Textu non legitur.

γ εἶπα.] In cod. Reg. legitur εἶπον, quomodo multi Patres aliquando legerunt hunc locum; uti Euseb. in Ps. 85. n. 8. Theodoret. quæst. 51. in Exod. p. 102. & in Ps. 135. n. 3. & alii.

δ ἡ προσηγορία.] Ante ἡ προσηγορία, & ἡ προαίρεσις legendum suspicor vel supponendum verbum ᾖ.

F

ε Εἰσῆλθες.] Vitio Typographorum irrepsit in editionem anni 1640 εἰσῆλθε, quod secuta Oxoniensis editio. Millesius legendum conjicit εἰσῆλθες, quomodo scripsit Prevotius, & Reg. cod. habet.

ζ κάμε τὸν δρόμον. Pro his Reg. μὴ ἀνάμενε τὸν δρόμον. *ne cursum differas.* Comparatio sumta ex Athletis, qui nomina ad agonem dabant.

η προέκειντο.] Vitiosam editorum lectionem προσέκειντο mutavimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. Elegantius esset προὔκειντο.

θ ἀργήσεις.] Editi habent ἀργήσῃς, vitiose. secuti sumus scripturam codd. Roe, Casaub. & Regii: quorum postremus fert ἀργείσεις. Vides facilem commutationem ει in η, & η in ει per vitium pronuntiationis. In voce sequenti pro σωματικῶν, legitur in Roe, & Casaub. σωματικῶς, sed mendose. suspicatur Millesius legendum ἀπὸ σωματικῶν, cum infra n. 8. eadem phrasi utens dicat author: Ἀργησον ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος. Verum in bonis authoribus legitur ἀργέω cum genitivo sine propositione ἀπό.

2 *Non licet bis aut ter lavacrum suscipere, &c.*] Admonet etiam, ut isthic, Cat. 17. n. 36. si male suscipiatur baptismus, inemendabile malum esse. Ferit his locis hæresim Marcionis, qui ut notum est ex Epiph. Hæres. 42. n 3. dedit hoc sequacibus suis præceptum, ut tertio usque baptismum recipi fas esset. S. Hieronymus in Ephes. IV. ℣. 4. Valentino tribuit quod duo baptismata esse contendat. haud tamen ea duo aquæ fuisse putaverim. Novatiani & Donatistæ, qui illis temporibus pro schismaticis tantum habebantur, catholicos ad se venientes rebaptizabant. hos etiam Cyrillus respicere potuit, dum solos hæreticos rebaptizandos docet. Rebaptizantium impietatem antiquissimæ & gravissimæ authoritates castigant, ut canon. 47. Apostolicus, & lib 6. Constit. apost. cap. 15. ut omittam qui his recentiores sunt. Quod autem Cyrillus addit hæreticos solos rebaptizari, eorumque baptisma irritum esse, ita disertum est, ut hanc ejus fuisse sententiam & Hierosolymitanæ ecclesiæ morem dubitari non posse videatur. sed miramur ita sensisse nobilem ecclesiam post exactam ac finitam in concilio plenario, sive illud Arelatense fuit, sive Nicænum, (ambo enim cum hæc scriberet author, jam pridem celebrata fuerant) hæreticorum baptismatis causam. De hac Cyrilli nostri sententia disputavimus in Dissert. III. & ostendisse speramus probari non posse Cyrillum, vel ecclesiam Hierosolymitanam alios hæreticos rebaptizasse, quam quos concilia cum novo baptismate recipi jubent.

ι ἐνῆν εἰπεῖν.] Vocem ἐνῆν ex cod. Reg. scripsimus pro ἦν, quod habebatur in editis. verbum autem εἰπεῖν, in prioribus editionibus prætermissum, restituit Milles ex codd. Roe & Casaub. quibus Reg. & Ottobon. suffragantur. Iisdem etiam codicibus consentientibus κατορθῶ posuit pro κατορθῶσαι. Priorum editionum lectio probari posset levi cum additione syllabæ unius: ἐπεὶ ἦν ἅπαξ ἀποτυχόντα δεύτερον κατορθῶσαι.

κ μόνον γὰρ, &c.] Observatu dignum, quòd tota hæc phrasis, usque ad Οὐδὲν, &c. in Reg. cod. prætermittitur. Quod tamen magis factum putem errore librarii propter repetitionem vocis βάπτισμα, quam quòd id vel ab Cyrillo alienum sit; vel à librario, cum ei ab Ecclesiæ doctrina alienum videretur, de industria suppressum.

3 *Ne dicito: Quinam mea deleantur peccata?*] Id ait vel adversum Manichæos qui insanabilia dicebant peccata, ex Tito Bostr. lib. 1. cont. Manich. pag. 444. vel adversum Gentiles qui baptisma nostrum quasi inanem superstitionem irridebant, ut habetur inferius num. 16. Quid dicere Gentiles solerent ita narrat Rufinus in Expos. symboli ad articulum *De remissione peccatorum.* Solent, inquit, cum irrisione adversum nos dicere pagani, quod ipsi nos decipiamus, qui putemus crimina quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari, & aiunt: Numquid potest qui homicidium fecit homicida non esse, & adulter non videri, qui adulterium perpetravit? Quomodo ergo hujuscemodi criminum reus sanctus vobis effici subito videbitur? Adversus hunc hæreticorum & Gentilium errorem, credo tantopere inculcari à Cyrillo Cat. 2. vim pœnitentiæ: & tam multis locis vim aquarum baptismalium, ex Dei & Spiritus sancti præsentis operatione, commendari.

φονται αἱ ἁμαρτίαι; Ἐγώ σοι λέγω, τῷ θέλειν, τῷ πιστεῦσαι. τί τούτου συντομώτερον; ἐὰν δὲ τὰ μὲν χείλη σου λέγῃ τὸ θέλειν, ἡ δὲ καρδία μὴ λέγῃ, καρδιογνώστης ὁ κρίνων. [a] Ἄργησον ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος. μὴ σου λαλησάτω ἡ γλῶσσα ἄσεμνα ῥήματα· μή σου τὸ βλέμμα ἁμαρτανέτω· μηδὲ ῥεμβέσθω [b] ὁ νοῦς σου περὶ τὰ ἀχρήσιμα.

θ. Οἱ πόδες σου εἰς τὰς κατηχήσεις σπευδέτωσαν. [c] Τοὺς ἐπορκισμοὺς δέχου μετὰ σπουδῆς· κἂν ἐμφυσηθῇς, κἂν ἐπορκισθῇς, [d] σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα. Νόμισον εἶναι ἀργὸν χρυσὸν, καὶ δεδολωμένον, ποικίλαις ὕλαις ἀναμεμιγμένον, χαλκῷ, καὶ κασσιτέρῳ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μολύβδῳ. ζητοῦμεν τὸν χρυσὸν μόνον ἔχειν· χρυσὸς μὴ δύναται ἄνευ πυρὸς καθαρθῆναι τὰ ἀνοίκεια. οὕτως ἄνευ [e] ἐπορκισμῶν οὐ δύναται καθαρθῆναι ψυχή. εἰσὶ δὲ θεῖοι, ἐκ θείων γραφῶν συνειλεγμένοι. ἐσκέπασαί σου τὸ πρόσωπον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὸν ἡ διάνοια· ἵνα μὴ τὸ βλέμμα ῥεμβόμενον, ποιήσῃ ῥέμβεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκεπασμένων, οὐκ ἐμποδίζεται τὰ ὦτα δέξασθαι τὸ σωτήριον. Ὃν γὰρ τρόπον οἱ τῆς χρυσοχοϊκῆς ἐργασίας ἔμπειροι, διά τινων λεπτῶν ὀργάνων τὸ πνεῦμα τῷ πυρὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ ἐν τῇ χώνῃ κεκρυμμένον χρυσίον ἀναφυσῶντες, τὴν παρακειμένην ἐρεθίζοντες φλόγα εὑρίσκουσι τὸ ζητούμενον· οὕτω τῶν ἐπορκιζόντων, διὰ Πνεύματος θείου ἐμβαλλόντων τὸν φόβον,

A Quînam mea deleantur peccata? Ego dico tibi: Hac una re, cum volueris, cum credideris. Quid isto compendiosius? quod si labia quidem tua te velle pronuntient, cor vero non dicat; cognitor est cordium ille qui judicat. Cessato ex hac die ab omni re prava. ne proferat lingua tua verba gravitatis expertia; non peccet amplius oculus tuus; neque circum res vanas oberret cogitatio tua. *Id. Cat. 1. n. 5.*

IX. Festinent pedes tui ad catecheses. [1] B Exorcismos cum affectu suscipe: sive insufflatus, sive exorcizatus fueris, saluti tibi res illa futura est. Existimes infectum aurum & adulteratum esse, diversisque materiis, ære, stanno, ferro, ac plumbo immixtum. Aurum solum habere cupimus. absque igne non potest ab alienis sibi commixtis expurgari: ita absque exorcismis anima expurgari nequit. divini illi sunt ex divinis scripturis collecti. Velo obductus tibi vultus fuit, ut attenta de cætero vacaret cogitatio, C neve oculus vagus ipsum quoque cor vagari efficeret. At velatis oculis, non impediuntur aures quominus salutis adjumentum suscipiant. Quemadmodum enim aurificinæ periti subtilibus quibusdam organis spiritum igni immittentes, ac reconditum in vase fusorio aurum conflantes, dum appositam flammam incitant quæsito potiuntur: ita dum exorcizantes, per divinum Spiritum timorem injiciunt, *Id. Cat. 16. n. 18. V. infr. n. 15.*

1 Exorcismorum & insufflationum utilitas ac necessitas. *Ezechiel. XXII. 18.*

Exorcismi ex divinæ scripturæ verbis collecti.

Velatus exorcizatorum vultus.

[a] Ἄργησον.] In editionibus ante Oxoniensem, typographorum dubio procul vitio, legebatur ἄρνησον. ἄργησον scribitur in Reg. Ottob. Roe, & Casaub. codd.

[b] ὁ νοῦς σου.] Ea verba addidimus ex Reg. cod. Quamquam optime constat sensus, si de oculis circa inutilia non torquendis intelligatur, nam infra n. 9. mentionem facit βλέμματος ῥεμβομένου. Pro ἀχρήσιμα legit Grodecius χρήσιμα. quod cum authoris sensui disconveniret, ad alienam huic loco significationem torsit: nec ejus interpretationis vitium in sequentibus editionibus emendatum est. In Reg. cod. legitur τὰ μὴ χρήσιμα.

[c] τοὺς ἐπορκισμούς.] In codd. Roe & Casaub. in hac Procatechesi, & Cat. 16. n. 18. Exorcismi, Exorcistarum, & exorcizandi vocabula semper scribuntur per ἐφορκισμός, ἐφορκιστής, ἐφορκίζειν, quod quidem ad grammaticæ leges conformius, cum ὅρκος spiritu aspero dicatur. atque ita exorcizandi vocabulum in concil. Laod. can. 26. & Antiocheno can. 10. & aliis in locis reperitur. Verum Cyrillus ἐπορκίζειν, &c. vocabulo utitur ter Cat. 20. n. 3. nullo codice reclamante: atque ita scribit Justinus Apolog. pag. 45. Eusebius Cæsar. lib. 8. Hist. eccl. cap. 6. p. 298. author Constit. apost. lib. 8. cap. 26. &c. Vulgarior tamen in authoribus ecclesiasticis, & sola quæ in scripturis sacris usitatur lectio, est ἐξορκίζειν, quam etiam adhibet Cyrillus Cat. 1. num 5. secundum nonnullos codices.

1. *Exorcismos cum affectu suscipe.*] Jam exorcismum receperant Illuminandi, quod testantur verba sequentia, quibus velatum tunc eis vultum fuisse commemorat. Per susceptum exorcismum distinguit Origenes lib. 3. cont. Cels. p. 142. eos qui ad recipiendum proxime baptismum præparabantur, ab iis qui recens admissi erant, nec dum symbolum purificationis, id est enim exorcismus, assecuti, οὐδέπω τὸ σύμβολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνειληφότων. At exorcismi præterea per totum Quadragesimæ tempus frequentes adhibebantur, tum ex hoc ipso loco, & alio simili Cat. 1. n. 5. tum etiam ex num. 13. hujus orationis. Ex Scripturis collectos ait exorcismos, quo evitabatur illud vitium ab Athanasio in epist. ad Marcellinum de Psalmis num. 33. in quibusdam castigatum, qui omissis Scripturæ verbis, dæmonum cohorti propter Dominum in iis præsentem intolerabilibus, cùm aliunde adscitas verborum formulas ád persuadendum compositas adhiberent, se dæmonibus deridendos offerebant. Salutaria illa in exorcismis verba continebant increpationes Diaboli, quibus exorcizans energumenos cum dæmone luctabatur Cat. 16. n. 18. Orationem & invocationem nominis Dei, quæ tum in exorcismo energumenorum, tum in exorcismo olei adhibebantur, ibid. & Cat. 20. n. 3. ex quibus de exorcismo baptizandorum legitimà conjectura est. Invocationem Crucifixi & crucis signum Cat. 4. n. 13. & Cat. 13. n. 3. & 18. Adhibebatur insufflatio, cum ad significandam vim Spiritus sancti, cujus virtute fiebant exorcismi, hic, & Cat. 16. n. 18. tum in contemti, & ejecti, & adusti D dæmonis signum, tùm ad delenda & tollenda peccata, hic, & Cat. 20. n. 3. atque hæc insufflatio in faciem & in aures trina erat ex can. 7. concilii CP. Effugandi potissimum dæmonis, & purgandæ à peccatis animæ causâ fiebat. credebatur enim in nondum baptizatorum membris nidulari adversarias potestates, Cat. 20. n. 2. (ut hodie credit & profitetur utraque ecclesia Græca & Latina) & hominem ad baptismum usque peccati & Diaboli tyrannidi subjacere, Cat. 19. n. 4. Hinc efficacissimum, ab exorcismis & insufflationibus erga infantes adhibitis, peccati originalis argumentum. V. Aug. Ep. 194. n. 46. & alibi. Ne tamen ante ipsum baptismum per exorcismos penitus effugari dæmonem, & à peccatis liberari animam putes; cum Cyrillus passim, sed præsertim Cat. 3. n. 2. & 12. & Cat. 20. n. 4. solum in baptismalibus aquis nos mori & à dæmone liberari doceat. Alioqui peccatorum remissionem aliis bene multis causis adtribuit, ut morum mutationi supra num. 4. confessioni peccatorum Cat. 2. num. 15. 19. 20. jejunio E Cat. 3. n. 7. abrenuntiationibus, per quas Cat. 19 n. 9. vetera cum inferno pacta dissolvi, & paradisum nobis aperiri docet: oleo exorcizato quo ante mersionem corpus inungi mos erat, Cat. 20. n. 3. imo & Spiritus sancti nobis post baptismum collati gratiæ, Cat 17. n. 15. Sed ut ista perficit datam in baptismo remissionem peccatorum, ita exorcismi, jejunium, & alia supra memorata, ad eam variis modis disponunt. Exorcismorum ad baptismum ministri qui fuerint, nullibi aperit Cyrillus. At exorcismorum olei & aquæ baptismalis Pontificem baptizantem ministrum fuisse non dubium est. Exorcismos energumenorum sanctis, & iis qui proprio ad id dono Spiritus sancti ornati erant, tribuere videtur, Cat 20. n. 3. & Cat. 16. n. 18. quibus accessisse credendum est Episcopi ordinationem & promotionem, juxta canon. 26. concil. Laod. & 10. conc. Antiocheni. Exorcismos vero baptizandorum aliquando ab diaconis factos videmus, in epistola cleri Apameensis contra Petrum, Act. 5. concil. CP. sub Mena. Presbyteri vulgo exorcizabant.

F [d] σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα.] In codd. Reg. Roe, & Casaub. scribitur σωτηρίαν: & tam in his quam in editis, & versione Grodecii, conjunguntur hæc verba cum sequentibus νόμισον εἶναι, puncto post εἶναι subjuncto. at inde sequens phrasis pendens ac sine constructione relinquitur. Verba igitur νόμισον tamquam sequentis phrasis initium à præcedentibus separavimus. Est infra n. 11. similis phrasis duplex: Νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν. Pro ἀργὸν χρυσὸν, in codd. Roe & Casaub. legitur ἀργύρεον, εἰ (legendum ἢ) χρύσεον: *argentum vel aurum.* sed de solo auro loquitur Cyrillus sequente phrasi. Loco δεδολωμένον ambo codd. posterius memorati ferunt δεδεμένον, *illigatum.*

[e] ἄνευ ἐπορκισμῶν.] In codd. Roe & Casaub. ἄνευ ἐφορκιστῶν, *sine exorcistis*, male: nam de exorcismis sermonem esse sequentia declarant. Sequens phrasis in iisdem codd. sic habetur: Εἰσὶ δὲ θεῖοι οὗτοι οἱ ἐφορκισμοὶ, ἐκ θείων δὲ γραφῶν εἰσὶν συνειλεγμένοι.

Anima per exorcismos à peccatis purgatur.

animamque in corpore velut in vase conflatorio positam exsuscitant; fugit inimicus dæmon, manet autem salus, & permanet spes vitæ æternæ; denique anima repurgata à peccatis salutem consequitur. Permaneamus ergo in spe, fratres, nosque ipsos dedamus, ac speremus: ut Deus universorum mentis nostræ propositum videns, mundet nos à peccatis, & de rebus nostris bene sperare nos jubens, pœnitentiam nobis tribuat salutarem. Deus vocavit, tu vocatus es.

Catecheseon utilitas iis armatur homo.

X. Perseveres in catechesibus. etiamsi nostra prolixior futura sit oratio, tu ne unquam animo deficias. Arma enim accipies contra adversariam potestatem. [1] arma capies contra hæreses, contra Judæos, Samaritas & Gentiles. Multos habes hostes, multa tela accipe. cum plurimis jaculo decertas: addiscendum tibi quomodo transfigas Græcum, quomodo pugnes contra hæreticum, contra Judæum & Samaritam. Et arma quidem parata sunt, gladius vero Spiritûs promtissimus: manus autem contendere oportet per bonam voluntatem, ut bellum Domini prælieris, ut oppositas potestates debelles, ut invictum te ab omnibus hæreticorum molitionibus præstes.

Alludit ad Ephes. VI. 17. & Matt. XXVI. 41.

Catecheses omnino retinendæ.

Homiliæ consuetæ in synaxibus.

XI. Hoc quoque monitum te volo. Quæ dicuntur addisce & in perpetuum serva. Ne existimes has esse consuetas homilias. hæ quoque bonæ & fide dignæ: verum si quid in illis hodie neglexerimus, crastino addiscimus. Ea vero quæ de lavacro regenerationis per ordinem traduntur documenta, si hodie negligantur, quando demum reparabuntur? Existima tempus esse plantationis arborum. nisi fodiamus & in altum excavemus, quandonam alias poterit rectius plantari, quod semel fuerit male plantatum? Ædificium quoddam catechesim esse puta. nisi fodiamus, & fundamentum ponamus; nisi ordinata serie, structuræ vinculis apte

A καὶ ὥσπερ ἐν χώνῃ, τῷ σώματι, τὴν ψυχὴν ἀναζωπυ-
ρούντων· φεύγει μὲν ὁ ἐχθρὸς δαίμων, παραμένει
δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπὶς τῆς αἰωνίου ζωῆς,
καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα τῶν ἁμαρτημάτων ἔχει
τὴν σωτηρίαν. Παραμένωμεν τοίνυν τῇ ἐλπίδι, ἀδελ-
φοί, καὶ δῶμεν ἑαυτούς, καὶ ἐλπίσωμεν· ἵνα ὁ Θεὸς
τῶν ὅλων, τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν ἰδών, [α] καθάρῃ
μὲν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, ἐλπίδας δὲ ἡμῖν ἀγαθὰς
παράσχῃ τῶν πραγμάτων, καὶ δώῃ ἡμῖν μετάνοιαν
B [β] σωτηρίαν. Θεὸς ἐκάλεσε, σὺ δὲ ἐκλήθης.

ι. Παράμενε ταῖς κατηχήσεσιν· εἰ καὶ πολλὰ παρα-
τείνωμεν λέγοντες, μή ποτε ἡ διάνοιά σου ἐκλυθῇ.
ὅπλα γὰρ λαμβάνεις [γ] κατὰ ἀντικειμένης ἐνεργείας.
ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἱρέσεων, κατὰ Ἰουδαίων, καὶ
Σαμαρειτῶν, καὶ Ἐθνῶν. πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις, πολλὰ
βέλη λάμβανε. πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις· καὶ
χρεία σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίσῃς τὸν Ἕλληνα, [δ] πῶς
ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικόν, πρὸς Ἰουδαῖον καὶ Σαμαρεί-
C την. καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἕτοιμα, καὶ τὸ ξίφος ἑτοιμότατον
τοῦ Πνεύματος· δεῖ δὲ καὶ [ε] δεξιὰς τείνειν διὰ προαιρέ-
σεως ἀγαθῆς, ἵνα πόλεμον Κυρίου πολεμήσῃς, ἵνα
νικήσῃς ἀντικειμένας ἐνεργείας, ἵνα ἀήττητος γένῃ
παντὶ αἱρετικῷ πράγματι.

ια. Παραγγελία δέ σοι καὶ τοῦτο ἔστω. τὰ λεγόμενα μάν-
θανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσῃς [ζ] τὰς συνήθεις
εἶναι ὁμιλίας· κἀκεῖναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἄξιαι·
ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν.
D τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν
[η] διαδιδόμενα διδάγματα ἐὰν σήμερον ἀμεληθῇ,
πότε κατορθωθήσεται; [θ] Νόμισόν μοι φυτείας εἶναι
δένδρων καιρόν· ἐὰν μὴ σκάψωμεν καὶ βαθύνωμεν,
πότε δύναται ἄλλοτε καλῶς φυτευθῆναι, τὸ ἅπαξ
κακῶς φυτευθέν; νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν
κατήχησιν· [ι] ἐὰν μὴ βαθύνωμεν, καὶ θεμέλιον θῶμεν·
ἐὰν μὴ κατὰ ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἁρμολογή-

α καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν.] Desunt hæc verba in cod. Reg. ut & particula δὲ post ἐλπίδας.

β σωτηρίαν.] Maxime arridet codicum Reg. Roe, & Casaub. lectio, μετάνοιαν σωτηρίας, *pœnitentiam salutis*. Sic ait Cat. 14. n. 17. Ἰησοῦς παραγέγονεν ἐπὶ μετανοίᾳ τῆς σωτηρίας. Idem autem *pœnitentia salutis*, stylo Cyrilli, est ac *salus pœnitentiæ* seu *per pœnitentiam* comparata; ut Cat. 4. n. 17. σωτηρία τῆς πίστεως, idem est ac *fides salutis conciliatrix*. Salutarem illam pœnitentiam, quam uti bonæ voluntatis mercedem à Deo unà cum emundatione à peccatis tribui orat Cyrillus, baptismum ipsum fructuose perceptum dici existimem; cum in symbolo Hierosolymitano baptismus Ecclesiæ appelletur *baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, Cat. 18. num. 22.

1 *Arma capies adversus hæreses, contra Judæos, Samaritas, & Gentiles.*] Quatuor illa hostium genera toto Catecheseon opere sibi confutanda proponit. Ethnicos docet non ex Scripturis, quas respuunt, sed ex ratiociniis, & suarum ipsorummet fabularum inanitate & fœditate refellendos Cat. 12. n 27. & Cat. 18. n. 10. Samaritanos, Chutæorum propaginem, qui Moysis legem solam, non autem reliquas scripturas recipiebant, ex quinque Mosaïcis libris oppugnandos censet Cat. 18. n. 11. 12. & 13. Judæos ex omnibus veteris Testamenti scripturis, & declarata in mundo Christi virtute; atque apostolorum, & priorum Hierosolymitanæ sedis episcoporum, qui ex Hebræa gente fuerant, authoritate, Cat. 14. n. 15. & seqq. Hæreticos demum ex omnibus utriusque Testamenti scripturis; quibus interdum adjungit immutabilem ecclesiasticæ traditionis authoritatem, ut Cat. 4. n. 35. Cat. 5. n. 12. & ipsum catholicæ Ecclesiæ, quod illi numquam sibi proprium facere potuerunt, nomen, Cat. 18. n 26.

γ κατὰ αἱρέσεων.] Vertit Grodecius, *adversus hæreticos*: videtur ergo legisse καθ' αἱρετικῶν, quod melius componitur cum verbis sequentibus, *adversus Judæos*, &c. & inferius: *Quomodo pugnes contra hæreticum*, &c.

δ πῶς ἀγωνίσῃ, &c.] Reg. ὅπως κατακοντίσας ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικοὺς, πρὸς Ἰουδαίους, καὶ Σαμαρείτην.

ε δεξιάς.] Reg. δεξιᾷ. Grodecius videtur legisse δεξιάν, cum verterit *dexteram*, idque melius videtur.

ζ τὰς συνήθεις ὁμιλίας.] Codd. Roe & Casaub. habent προσομιλίας, quæ ambo sunt ejusdem rei nomina. Hieronymus in catalogo de scriptoribus ecclesiasticis agens de S. Hippolyto, ait se hujus authoris legisse *librum* προσομιλιῶν *de laude Domini Salvatoris in ecclesia pronuntiatarum*. Homiliarum nomine olim non solæ conciones, sed colloquia, prædicationes, dissertationes censebantur, ut declarat Clementinarum homiliarum titulus, quæ sunt aliud quidpiam quam sermones ad populum habiti: eodemque sensu ὁμιλίαν usurpat Cyrillus Cat. 6. num. 24. pro dialectica disputatione, hunc aiens ejus vocis sensum esse. Omnino tamen in hoc loco designat homilias in synaxibus de more pronuntiatas; quarum argumentum. cum sumeretur ex lectionibus in ecclesia secundum anni ordinem recitatis, eæ nulla secum ejusdem argumenti connexione aptæ ac devinctæ erant. Præterea plures aliquando concionabantur, unus post alium: itaque nullus inter eas homilias esse poterat ordo doctrinæ. Eodem tempore quo orationes catecheticas habebat Cyrillus, in singulis quoque synaxibus diebus Dominicis sermonem pronuntiabat; eosque sermones sæpe citat, in primis Cat. 10. n. 14. & Cat. 14. n 24. inhisque, quamvis ad omnes loqueretur, baptizandos tamen se specialius respexisse ait Cat. 14. n. 24. Quamobrem hic præcipit ut iis etiam homiliis adtenti sint, quamvis minoris eis momenti essent quam catecheses.

η διαδιδόμενα.] Sic in Oxoniensi editione positum ex cod Roe; cum ante in impressis legeretur διδόμενα, quam scripturam exhibet Reg. cod. In Casauboniano habetur διαδόμενα.

θ Νόμισόν μοι.] Pronomen μοι addidimus ex cod. Reg. sicut infra etiam habetur.

ι ἐὰν μὴ βαθύνωμεν, καὶ θεμέλιον θῶμεν.] Ea verba hic addidimus ex cod. Regio; quæ in aliis tum editis tum mss. desunt, forte propter repetitas voces ἐὰν μή. Pro οἰκοδομῆς ἁρμολογήσωμεν, in præfato libro legitur simpliciter οἰκοδομήσωμεν. Verba vero οὐδὲ, ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου, hic adscripsimus ex codd. Roe & Casaub. quorum prætermissione mutila est & imperfecta authoris oratio. σωμεν

ἑνώσω τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὑρεθῇ τι χαῦνον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομή, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου· ἀλλὰ δεῖ κατὰ ἀκολουθίαν λίθον μετὰ λίθον [a] ἀκολουθεῖν, καὶ γωνίαν γωνίᾳ ἐπιθέσθαι· [b] ἀποξεόντων δὲ ἡμῶν τὰ περισσὰ, καὶ οὕτως δεῖ λοιπὸν λείαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν. οὕτω προσφέρομέν σοι λίθους ὥσπερ γνώσεως. δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Θεοῦ ζῶντος· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ κρίσεως· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ ἀναστάσεως. καὶ πολλὰ ἐστὶν ἀκολούθως λεγόμενα, νῦν μὲν σποράδην εἰρημένα, τότε δὲ κατὰ ἁρμονίαν προσφερόμενα. ἐὰν δὲ μὴ συνάψῃς ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ μνημονεύσῃς τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, ὁ μὲν οἰκοδόμος οἰκοδομεῖ, σὺ δὲ σαθρὰν ἕξεις τὴν οἰκοδομήν.

ιβ'. Ὅτε τοίνυν κατήχησις λέγηται, ἐάν σε κατηχούμενος ἐξετάσῃ, τί εἰρήκασιν οἱ διδάσκοντες, μηδὲν λέγε τῷ ἔξω. μυστήριον γάρ σοι παραδίδομεν, καὶ ἐλπίδα μέλλοντος [c] αἰῶνος. τήρησον τὸ μυστήριον τῷ μισθαποδότῃ. Μή ποτέ σοι τὶς εἴπῃ· τί βλάπτει, ἐὰν κἀγὼ μάθω; Καὶ οἱ νοσοῦντες τὸν οἶνον ζητοῦσιν· ἀλλ' ἐὰν ἀκαίρως δοθῇ, φρενῖτιν ἐργάζεται. καὶ δύο κακὰ γίνεται, καὶ ὁ νοσῶν ἀπόλλυται, καὶ ὁ ἰατρὸς διαβάλλεται. [d] οὕτως καὶ ὁ κατηχούμενος, ἐὰν ἀκούσῃ παρὰ πιστοῦ· καὶ ὁ κατηχούμενος φρενιτιᾷ· (οὐκ οἶδε γὰρ τί ἤκουσε, [e] καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐκμυκτηρίζει τὸ λεγόμενον) καὶ ὁ πιστὸς ὡς προδότης κατακρίνεται. Ἤδη δὲ σὺ [f] ἐν μεθορίῳ στήκεις, βλέπε μοι μὴ ἐκλαλήσῃς· οὐχ ὅτι οὐκ ἄξια λαλιᾶς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκοὴ ἀναξία τοῦ δέξασθαι. ἦς ποτὲ καὶ σὺ κατηχούμενος, οὐ διηγησάμην σοι τὰ προκείμενα. ὅταν τῇ πείρᾳ λάβῃς τὸ ὕψωμα τῶν διδασκομένων, τότε ἂν γνώσῃ, ὅτι ἀνάξιοι οἱ κατηχούμενοι τῆς ἀκοῆς.

ιγ'. Μιᾶς μητρὸς γεγόνατε υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ ἀπογραφέντες. ὅταν [g] εἰσέλθητε πρὸ τῆς ὥρας τῶν ἐπορκισμῶν, εἷς ἕκαστος ὑμῶν λαλείτω τὰ πρὸς εὐσέβειαν. κἄν τις ὑμῶν μὴ παρῇ, ἐπιζητήσατε. Εἰς τράπεζαν εἰ ἐκλήθης, οὐκ ἂν περιέμενες τὸν συγκεκλημένον; ἀδελφὸν εἰ εἶχες, οὐκ ἂν τῷ ἀδελφῷ τὸ ἀγαθὸν ἐζήτεις; Μὴ πολυπραγμόνει λοιπὸν πραγμάτων ἀνωφέλειαν· μὴ, τί ἐποίησε πόλις· μὴ, τί ἐποίησε κώμη; μὴ, τί ἐποίησε βασιλεύς· [h] μὴ, τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος· μὴ, τί ἐποίησε πρεσβύτερος.

A conjungamus domum, ne quid laxum & hians reperiatur, & ruinosa fiat ædificatio, in irritum cadet omnis prius susceptus labor. sed oportet ex ordine lapidi lapidem apponi, & angulum ad angulum consequi; & superfluis erasis, ita demum æquabilem ædificationem adsurgere. ad eumdem modum adferimus tibi tamquam lapides scientiæ: audire oportet quæ ad Deum viventem spectant; audire quæ ad judicium; audire necesse est de Christo; audiendum de resurrectione. Et alia multa ex ordine di- B cuntur, quæ * nunc quidem sparsim referuntur, tunc autem suo loco apte disposita proferuntur. Si non hæc in unum colligas ac memoriâ priora & posteriora complectare, ædificabit quidem architectus, tu vero fragile & caducum habebis ædificium.

* In homiliis ordinariis.

XII. Quando catechesis pronunciabitur, si catechumenus percunctatus te fuerit, quid dixerint doctores, nihil dicas externo. Mysterium enim tibi, & spem futuri seculi tradimus. Secretum serva ei qui mercedem rependit. Ne C quisquam tibi dicat aliquando: Quid tibi adportat mali, si ego quoque didicero? Nimirum etiam ægroti vinum postulare solent; quod si illis intempestive datum fuerit, phrenesim conciliat: & duo hinc nascuntur mala; nam & æger interit, & medicus male audit. Idem quoque contingit catechumeno, si audiat mysteria à fideli. nam & catechumenus phrenesim patitur; (quod enim audivit ignorat, & rem totam obtrectat, & quod dicitur sannis excipit) simul vero fidelis uti proditor condemnatur. Tu jam in confinio con- D sistis; cave ne quid temere efferas: non quod ea quæ dicuntur non sint digna narratu, sed quod illæ sint aures indignæ quibus committantur. Fuisti tute aliquando catechumenus, neque res propositas enarrabam tibi. quando sublimitatem eorum quæ docentur experientiâ cognoveris, tunc plane intelliges, earum rerum auditu dignos haud esse catechumenos.

Ne vulgentur audita in Catechesibus. V. Cat. 5. n. 12. & Cat. 6. n. 29.

XIII. [1] Unius matris filii & filiæ facti estis, quicumque inscripti estis. quando ingressi fueritis ante horam exorcismorum, unusquisque E vestrûm ea loquatur quæ ad pietatem pertinent; & si quis è vobis defuerit, perquirite. Si ad convivium vocatus esses, nonne exspectares eum qui tecum una vocatus esset? Fratrem si haberes, nonne quod fratri bonum est quæreres? Quæ nihil prosint ne deinceps percunctare: ne, quid fecerit urbs, quid vero oppidum; ne [2] quid Imperator, quid Episcopus, quid Presbyter.

1. Quæ ante horam, dum exorcismi exspectantur, agenda.

[a] ἀκολουθεῖν.] In Reg. προσαρμῆσαι, ἀκολουθεῖ καὶ γωνίαν. &c.

[b] ἀποξεόντων ἡμῶν. &c.] Ea phrasis sic corruptè legebatur in editis: ἀποξεόντων δὲ περισσὰ οὕτω δεῖ λίαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν. Secuti sumus scripturam codicum Roe & Casaub. nisi quod in eis omittitur λίαν. Quam tamen vocem, ad absolutiorem sensum efficiendum retinuimus, λείαν scribendo, loco λίαν, ut postulat sensus. In Reg. cod. pro ἀποξεόντων fertur ἀποξέοντι; & habetur οὕτως δὲ δεῖ ἀν, vitiose scriptum loco οὕτως δεῖ λείαν.

[c] αἰῶνος.] Optime emendavit Millesius ex codd. Roe & Casaub. vitiosam priorum editionum scripturam, quæ, Typographorum vitio dubio procul, ferebat ἀγῶνος.

[d] οὕτως καὶ ὁ κατηχούμενος.] Conjunctionem καὶ addidimus ex mss. Roe & Casaub.

[e] καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα.] Hæ voces desunt in codd. duobus Anglican. Roe & Casaub.

[f] ἐν μεθορίῳ.] Præpositionem supplevimus ex codd. Roe, Casaub. & Ottob.

1. *Unius matris filii.*] Ecclesiæ & Dei filii proprie non efficimur nisi per baptismum. Augustinus sermone 1. de symbolo ad Catechumenos num. 1. tom. 6. pag. 547. *Incipitis eum habere patrem, quando nati fueritis per Ecclesiam matrem.* Sed observandum F Cyrillum ubique spectare Illuminandorum statum, tamquam anticipatam quamdam bonorum baptismi fruitionem. Unde Cat. 11. n. 9. eos jam nunc filios Dei per adoptionem effici ait: Νῦν γίνεσθε υἱοὶ Θεοῦ. & Cat. 18. num. 26. in Ecclesia regeneratos dicit.

[g] εἰσέλθητε.] Legebatur in editis εἰσέλθῃς. Id correximus ex codd. Roe, Casaub. Ottob. & vers. Grodecii.

[h] μὴ τί ἐποί. ἐπίσκοπος.] Ea verba desunt in codd. Roe, & Casaub. Facilis Librariorum lapsus tam multoties repetito, μὴ τί. Post βλέπε, additur in præfat. codd. πρὸς τὸν Θεόν. *Sursum respice ad Deum.*

2. *Ne quid Imperator.*] Ad litteram vertendum erat, *ne quid Rex.* Sed vocem βασιλεὺς, qua Cyrillus, unà cum cæteris græcis authoribus, Romanorum principem designare solet, proprio hujus principis vocabulo reddidimus, quoties, ut in hoc loco, de Romano imperatore agitur. Id secuti sumus Cat. 14. n. 14. & 22. Cat. 23. n. 8. & in epistola ad Constantium.

Sursum respice; tempora hæc tua id poscunt.
Psal. xlv. 11. *Vacate & cognoscite quia ego sum Deus.* Si fideles videris inservientes, & curis expeditos; securi sunt, sciunt quid acceperint, gratiam apud se tenent: tu vero adhuc in bilance, dubius utrum admittendus sis necne, consistis. ne imiteris illos [1] qui securitate fruuntur, sed timorem concipe.

XIV. Cum autem fiet exorcismus, [2] quousque alii qui exorcizantur accesserint, [3] viri cum viris, mulieres cum mulieribus sunto. nunc mihi arca Noe opus est, in qua erat Noe & filii ejus; uxor ejus, atque uxores filiorum ejus. Tametsi enim una erat arca, & occlusum ostium, omnia tamen decenter disposita fuere. Quamvis clausa sit ecclesia & vos omnes intus, hæc tamen separata sunto, ut viri cum viris, mulieres cum mulieribus degant. ne salutis subsidium vertatur in perditionis occasionem: etsi enim pulchrum sit institutum sibi invicem assidere, tamen procul absint perturbationum vitia. Tum vero sedentes viri librum aliquem utilem præ manibus habeant; & alius quidem legat, alius vero audiat. Si autem desit liber, alter oret, alter vero utile aliquid loquatur. Virginum porro conventus sic collectus esto, ut psallat vel legat, sed tacite: ita ut labia quidem loquantur, vox autem ad alienas aures non perveniat. *Mulieri enim loqui in Ecclesia non permitto.* & nupta quoque similiter agat: ut & oret, & labia ita moveat, ne vox exaudiatur: ut prodeat [4] Samuel, ut sterilis anima tua pariat exaudientis Dei salutem; Samuel enim ita sonat.

Separata sint virorum & mulierum loca. Gen. VII. 7.

Virgines seorsim.

1. Tim. II. 12. & 1. Cor. XIV. 34.

1. Reg. 1. 13.

XV. Videbo studium uniuscujusque viri, videbo uniuscujusque feminæ pietatem. Inflam-

A ἄνω βλέπε. καιρὸς ὁ σὸς ἐκείνου χρείαν ἔχει. Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς πιστοὺς διακονοῦντας, καὶ μὴ μεριμνῶντας· ἔχουσι τὸ ἀσφαλές, οἴδασι τί ἔλαβον, κατέχουσι τὴν χάριν. σὺ δὲ ἀκμὴν ἐν ζυγῷ στήκεις, ἢ δεχθῆναι, ἢ μὴ δεχθῆναι. μὴ μιμήσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμέριμνον, ἀλλὰ μέτελθε τὸν φόβον.

ιδʹ. Καὶ ὅταν ἐπορκισμὸς γένηται, ἕως ὅτου οἱ ἄλλοι ἐπορκιζόμενοι παραγένωνται, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. Νῦν γάρ μοι χρεία τῆς τοῦ B Νῶε κιβωτοῦ· [α] ἐν ᾗ ἦν Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ ἡ γυνὴ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ μία ἦν ἡ κιβωτὸς, καὶ κεκλεισμένη ἦν ἡ θύρα· ἀλλὰ ἐσχημάτιστο τὰ πράγματα. Εἰ καὶ κέκλεισται ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὑμεῖς ἔνδον· ἀλλὰ διεστάλθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, πρόφασις ἀπωλείας. [β] κἂν ἡ ὑπόθεσις καλὴ, πλησίον ἀλλήλων C καθέζεσθαι, ἀλλὰ μακρὰν ἔστω τὰ πάθη. Εἶτα οἱ ἄνδρες καθεζόμενοι ἐχέτωσαν [γ] βιβλίον χρήσιμον. καὶ ὁ μέν τις ἀναγινωσκέτω, ὁ δέ τις ἀκουέτω. κἂν μὴ βιβλίον παρῇ, ὁ μὲν προσευχέσθω, ὁ δέ τι χρήσιμον λαλείτω. Καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικὸς οὕτω συνειλέχθω, ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων [δ] ἡσυχῆ· ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χείλη, μὴ ἀκούειν δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα. Γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω. καὶ ἡ [ε] ἔγγαμος δὲ ὁμοίως μιμείσθω· καὶ προσευχέσθω, καὶ τὰ χείλη κινείσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκουέσθω· ἵνα παρέλθῃ Σαμουὴλ, D ἵνα σου ἡ στεῖρα ψυχὴ γεννήσῃ τὴν σωτηρίαν Θεοῦ ἐπακούσαντος. ὁ γὰρ Σαμουὴλ ταύτην ἔχει τὴν ἑρμηνείαν.

ιεʹ. Ὄψομαι τὴν σπουδὴν ἑκάστου, ὄψομαι τὸ εὐλαβὲς ἑκάστης. πυρούσθω ἡ διάνοια πρὸς εὐλάβειαν,

1. *Qui securitate fruuntur, τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμέριμνον.*] Male Grodecius, *qui nulli meditationi vocant.* Non culpat Cyrillus fideles quod sine sollicitudine sint. Ait tantum, baptismo accepto sollicitudine illa liberatos esse, quæ baptizandum sortis suæ dubium exercere debet. Sic ait Basil. in Ps. 49. pag. 254. baptismum, cum remittat peccata, sollicitudinis vacuitatem procurare iis qui debitis onerati erant. Ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα ἄφεσιν ἔχει τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἀμεριμνίας πρόξενον γίνεται τοῖς καταχρέοις.

E 2. *Quousque alii*, &c.] Græca duplicem pati possunt sensum. 1. Donec omnes alii ad exorcismum suscipiendum suo ordine accesserint. 2. Donec omnes qui suo ordine exorcismum suscipiunt, ad suas sedes exorcismo suscepto reverterint. Utrumvis sequare parum interest, postremum uti litteræ tenaciorem amplectimur. Exorcizabantur baptizandi alter post alterum, quod tam ex hoc loco patet, quam ex serm. 2. de symbolo n. 1. apud Aug. tom. 6. p. 555. prolixique erant singulorum exorcismi, dum increpationes Diaboli, preces, invocationem Crucifixi, salutaria monita, insufflationes &c. continerent: adeo ut hujus ceremoniæ prolixitas, aliis incommoditatibus, videlicet velamini vultus, vestimentorum despoliationi, uno tantum indusio concesso, vulgo conjuncta, probationem & experimentum contineret sinceræ accedentium voluntatis, ex Greg. Naz. Orat. 40. num. 26. pag. 657. Cum ab exorcismis inciperent hi Illuminandorum conventus, quos sequebatur Catechesis, ex illorum prolixitate factum puto, ut F Cyrillus se temporis angustiis premi tam sæpe dicat, & quandoque etiam ab ipso orationum initio, ut Catechesi 13. num. 8.

3. *Viri cum viris* &c.] In ecclesiis vulgo tabulatis separata erant virorum ac feminarum loca. Patet tamen hic ex voto Cyrilli nondum in ecclesiam Hierosolymitanam inducta fuisse hujusmodi septa; quæ revera Chrysostomus hom. 74. in Matth. p. 278. nonnisi posterius à Patribus invecta significat, postquam is qui voluntate servababatur ordo, licentia confusus erat. Nam viros separatim à mulieribus in ecclesia sedere præcipitur Constit. Apost. lib. 2. cap. 57. Omnino tamen Hierosolymis virginum conventus à cæteris segregatus erat, ut sequentia testatum faciunt. Monachorum quoque separatum ordinem fuisse colligitur ex plurimis Catecheseon locis, in quibus tamquam ordo & classis hominum à cæteris distincta memoratur.

α ἐν ᾗ ἦν,] Hæc ex conjectura scripsimus, Grodecii versione fulta; cum in editis, mendose sine dubio, haberetur ἵνα ᾖ, *ut sit Noe* &c. Ita hic locus exhibetur in codd. Roe, & Casaub. ἵνα Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ χωρὶς ὦσι, καὶ ἡ γυνὴ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ χωρὶς ὦσι. *Ut Noë & filii ejus seorsim, & uxor ejus ac uxores filiorum ejus seorsim sint.* Sed optime judicat Millesius verba χωρὶς ὦσι additamentum esse critici cujusdam, qui vitiato loco medicinam adferre conatus parum feliciter promovit. Scriptura sacra non ait diserte, separatos fuisse à se invicem in arca Noemum cum filiis, & utrorumque uxores. At id concludere se posse existimavit Cyrillus ex ordine verborum Genesis cap. 6. ℣. 18. & cap. 7. ℣. 7. & 13. Idem inde pariter conclusit Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 69. p. 22. c. Post vocem πράγματα, scripsi ex Reg. cod. εἰ καὶ, cum καὶ in editis & aliis codicibus desit.

β κἂν ἡ ὑπόθεσις καλὴ &c.] Sic legitur in Reg. κἂν πλησίον ἀλλήλων καθέζησθε, ἀλλὰ &c. *Quamvis una proxime sedeatis.* Post τὰ πάθη, hæc verba adjecta habet idem codex. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. νενέκρωται τὰ τῆς ἀκολασίας ὄργανα. ἐσταύρωται τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. *In Christo enim Jesu non est mas neque fœmina*, Galat. III. 28. *Morte exstincta sunt luxuriæ instrumenta: Diabolo & operibus ejus crucifixa sunt.*

γ ἐχέτωσαν.] Additur in Reg. μετὰ χεῖρας, *præ manibus.* Ante βιβλίον legebatur in editis καὶ, quod uti superfluum ex præfato codice erasimus. Pro ὁ δέ τις &c. idem Reg. habet οἱ δὲ ἀκουέτωσαν, *Alii vero audiant.*

δ ἡσυχῆ.] In hunc modum Millesius ex codd. Roe, & Casaub. quibus Reg. suffragatur, emendavit veterem lectionem quæ ferebat in editione anni 1608. ἡ εὐχῆ, & in sequentibus εὐχῆ sublato ἡ. Post, in testimonio Pauli citato, loco ἐν ἐκκλησίᾳ, habetur in codd. Roe, & Casaub. ἐν ἐκκλησίαις, ut est 1. Cor. XIV. 34. Duo loca similia Apostoli confudit Cyrillus, ex 1. Cor. XIV. 34. sumens λαλεῖν, cætera ex 1. Tim. II. 12.

ε ἔγγαμος.] Sic restitui ex codd. Reg. Roe, & Casaub. legebatur antea ἐν γάμοις, *Quæ in nuptiis constituta est.* V. Cat. 17. n. 7. Voces καὶ τὰ χείλη κιν. φων. δ. μ. ἀκουέσθω, desunt in mss. Roe, & Casaub.

4. *Samuël exaudientis Dei salutem sonat.*] Recte Millesius conjicit Cyrillum Samuelis nomen interpretari quasi שמואל, ac si compositum esset ex שמע, ישוע, & אל. *audivit salvans Deus*; cum tamen vera sit significatio *petitus à Deo* ex שאול מאל.

A χαλκευέσθω ἡ ψυχὴ, σφυρηλατείσθω τὸ σκληρὸν τῆς ἀπιστίας, ἀποπεσάτωσαν [α] αἱ περισσαὶ τοῦ σιδήρου λεπίδες, μενέτω τὸ καθαρόν· ἀποπεσάτω τοῦ σιδήρου ὁ ἰὸς, μενέτω τὸ γνήσιον. [β] Ποτὲ μὲν ὑμῖν δείξῃ ὁ Θεὸς ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ σκότος τὸ ἡμεροφανὲς, περὶ οὗ εἴρηται· Σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ νὺξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται. τότε ὑμῶν [γ] ἑκάστῳ καὶ ἑκάστῃ παραδείσου θύρα ἀνοιχθῇ. Τότε [δ] ὑδάτων ἀπολαύσητε Χριστοφόρων, ἐχόντων εὐωδίαν. Τότε Χριστοῦ προσηγορίαν λάβητε, καὶ ἐνέργειαν θείων πραγμάτων. B Ἤδη μοι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα [ε] ἀναβλέψατε. ἤδη μοι χοροὺς ἀγγελικοὺς ἐννοήσατε, καὶ δεσπότην τῶν ὅλων Θεὸν καθεζόμενον, Υἱὸν δὲ μονογενῆ ἐν δεξιᾷ [ζ] συγκαθήμενον, καὶ Πνεῦμα συμπαρόν· Θρόνους δὲ καὶ Κυριότητας λειτουργούσας· καὶ ὑμῶν δὲ ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. Ἤδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὥσπερ [η] κατηχείσθω· ποθήσατε ἐκείνην τὴν καλὴν ἠχὴν, ὅτε ὑμῶν σωθέντων οἱ ἄγγελοι ἐπιφωνήσουσι· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, [θ] καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ C

A metur mens ad pietatem, ad incudem [velut] procudatur anima. Subigatur & tundatur infidelitatis durities. decidant superfluæ ferri squamæ; maneat id solum quod purum est : detergatur ferri ærugo, ut maneat genuina materies. Aliquando vobis ostendat Deus noctem illam, & [1] tenebras diem referentes, de quibus dictum est : [a] *Tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur.* [b] Tunc unicuique vestrûm paradisi porta aperta sit. Tunc aquis fruamini christiferis, fragrantiam spirantibus. Tunc Christi ap- B pellationem, & rerum divinarum efficaciam suscipiatis. Jam nunc oculo mentis aperto sursum respicite : jam angelicos choros animo concipite; universorumque Dominum Deum sedentem, & unigenitum Filium à dextris una sedentem, & Spiritum simul præsentem: Thronos vero & Dominationes ministrantes; & unumquemque vestrûm salutem consecutum. Jam veluti sono afficiantur aures vestræ : concupiscite præclaram illam vocem, quando vobis in salutem receptis [2] angeli adclamabunt : *Beati quorum remissæ* C *sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

1. Vigiliæ Paschatis celebritas & collustratio.
a Ps. CXXXVIII. 12.
b V. Cat. 19. n. 9.
Angeli baptismo adsistunt frequentes. V. Cat. 3. n. 3. & 13.
2. Ps. XXXI. 1.

α αἱ περισσαί.] Ex Ottob. & Roe codd. Editi vero αἱ περισσοί. Post τὸ καθαρὸν, subjungitur in Reg. τῆς πολιτείας, *maneat puritas conversationis* : ac post τὸ γνήσιον additur τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας, *sinceritas confessionis Christi.* Post ultimum μενέτω, codd. Reg. Roe, & Casaub. habent particulam δέ.

β Ποτὲ μέν.] In editis habetur πότε, *Quando?* ut & in Reg. cod. Præferimus ποτὲ ex codd. Roe, & Casaub. cum nulla hic appareat interrogatio. In sequenti Psalmi 138. citatione cod. Ottob. omittit verba : καὶ νὺξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται. Articulus ἡ ante ἡμέρα desideratur in codd. Roe & Casaub. sicut & in sacro Textu.

1 *Tenebras diem splendore referentes.*] Sic interpretatus sum τὸ σκότος τὸ ἡμεροφανὲς, quod Grodecius contrario sensu vertit, *tenebras in die apparentes*; cum potius fuerit dicendum, *diem in tenebris apparentem.* Vigiliam paschalem intelligit Cyrillus, quam luminum tota Ecclesia accensorum frequentiâ, & lampadum a Neophytis gestatione, ita collustratam referunt authores D ecclesiastici, ut nox fere diem vinceret. Ad hæc, ad celebrandam Resurrectionis lætitiam curabatur, ut accensis priusquam nox irrueret, nec ante solis exortum exstinctis luminibus, nox quodammodo illa excluderetur, & in unam diem Dominica Paschæ cum Sabbato-sancto conjungeretur. Audi Greg. Nyss. orat. 4. in Resurrect. Domini p. 436. Φωτεινὴ νὺξ αὕτη, ἣ ἐκ τῶν λαμπάδων αὐγὰς ὀρθρίναις ἀκτῖσι τοῦ ἡλίου συμμίξασα, μίαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἡμέραν ἐποίησε, μὴ διαμερισθεῖσα τῇ παρενθήκῃ τοῦ σκότους. *Luminosa hæc nox, accensarum lampadum fulgorem matutinis solis radiis conjungens, unam continuatione diem efficit, nulla tenebrarum interpositione diremta.*

γ ἑκάστῳ, καὶ ἑκάστῃ.] Ita scribimus ex codicibus Regio & Ottob. sic infra ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. In E prioribus editionibus legebatur una vox ἑκάστου : quod cum manifestum mendum contineret, Millesius ex conjectura Casauboni reposuit ἑκάστῳ. Codd. Roe, & Casaub. habent ἑκάστῃ, omisso ἑκάστῳ. Sequentem vocem ἀνοιχθῇ ita posuimus ex Reg. Roe & Casaub. nam quod prius legebatur ἀνεωχθῇ, vitiosa est & contra leges Grammaticæ scriptura. Ante ὑδάτων, & Χριστοῦ, τότε reposuimus ex mss. Roe, & Casaub. pro πότε quod antea scriptum erat. Iidem supra ante ὑμῶν ἑκάστῳ, pro τότε habent ὅτε; quæ particula si in duobus sequentibus locis pariter scriberetur, eam magis probarem quam τότε, hoc sensu. *Aliquando vobis ostendat Deus* &c. *quum unicuique vestrum paradisi janua aperietur, quum aquis* &c.

δ ὑδάτων, *aquis.*] Hujus vocis loco Reg. codex habet ῥευμάτων, *fluentis.* Roe vero & Casaub. ἀρωμάτων, *unguentis* : quod F melius componitur cum fragrantia illa quam Cyrillus commemorat; atque intelligi potest de sancto chrismate post baptismum collato, quo accepto Christi participes, eique nos conformes effici docet author Cat. 21. n. 1. Meliorem tamen censemus consuetam, & pluribus mss. approbatam lectionem ὑδάτων, qua detracta, de baptismo ipso siluisset Cyrillus eo in loco, ubi baptismi bona magnificentius exaggerat. Alioqui sequens epithetum Χριστοφόρων, *Christiferis*, unis proprie aquis convenit in quibus gestatus est Christus; & Christiani, qui & ipsi Christi dicuntur Cat. 21. n. 1. in baptismi mersione gestantur. Quæ quidem aquæ, Christi carnis attactu fragrantes redditæ sunt : spiritali nimirum fragrantia quam Christus ipsis ex suæ divinitatis perfusione communicavit, ut docetur Cat. 21. num. 1. Conjiciebam aliquaudo legendum in accusandi casu Χριστοφόρον εὐωδίαν, *christiferam fragrantiam.* Porro in hac Cyrilli phrasi, tria mihi videor distinguere sacramenta, religione silentii tectis verbis adumbrata. Baptismum per aquas christiferas expressum; Confirmationem, qua Christiani proprie, imo & Christi etiam per sacri chrismatis unctionem efficimur. Cat. 21. n. 1. & 5. Demum Eucharistiam in his verbis, *divinarum rerum efficientiam*; quod idem est stylo Cyrilli ac divinæ res efficacia plenæ, quibus nimirum divinæ naturæ participes efficimur Cat. 22. n. 3. sic dixit n. 13. πραγμάτων ἀνωφέλειαν, p. πράγματα ἀνωφελῆ.

ε ἀναβλέψατε.] Habet Reg. cod. ἀνανεύσατε. (legendum ἀνανευσάτω vel ἀνανεύσατε.) *Jam mihi oculus mentis adtollatur*, vel, *oculum mentis attollite.* Ἀναβλέπω vix activum verbum est : significat vel *sursum adspicio*, vel *rursum cerno*; utrumque significatum in versione conjunximus.

ζ συγκαθήμενον.] In codd. Roe & Casaub. legitur simpliciter καθεζόμενον. Deest in cod. Reg. hæc perioche de Filii sessione, fine dubio propter repetitionem vocis καθεζόμενον. Pro συμπαρὸν, idem cod. habet solummodo παρόν. Vide similem ac iisdem prope verbis expressam, de sessione Patris, Filii, & Spiritus sancti in judicio postremo, sententiam Cat. 15. n. 34.

D η κατηχείσθω. ποθήσατε, &c.] Vocem κατηχείσθω; huc ex codicis Regii authoritate revocamus : quæ cum à Prevotio in editione anni 1608. adscripta esset, nulla, quod quidem notetur, codicis manuscripti suffragatione in sequentibus editionibus suppressa est, & ejus loco vox, ἐκατηχεῖσθε, posita. quomodo hæc cum textu construi possit, ignoro, quamvis Grodecius ita legisse videatur. Ex eodem Reg. codice ποθήσατε scripsimus, pro ποιήσατε, quod in editis & cæteris mss. libris legitur. At ea vox cum textui nullo modo convenire videretur, additum est in codd. Roe & Casaub. post ἐκείνην τὴν καλὴν, verbum ἠχηθῆναι, ut sensus esset. *Facite vobis illam præclaram vocem resonare.* Cæterum retinendo ποιήσατε, ac mutando ἐκατηχεῖσθε in κατηχεῖσθαι, optimam scripturam haberemus : Ἤδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὥσπερ κατηχεῖσθαι ποιήσατε ἐκείνην τὴν καλὴν ἠχήν. *Jam aures vestras facite quasi illa præclara voce pulsari.*

E 2 *angeli adclamabunt : Beati quorum &c.*] Idem repetit Cat. 1. n. 1. Hunc Psalmi versiculum etiamnum decantant Græci statim atque eductus est è fonte Neophytus, dum sacerdos manus abluit. Ita præcipitur in Euchologio p. 355. Cyrilli tempore nondum ita cantatus videtur, cùm angelorum solummodo mentionem faciat.

θ καὶ ὧν ἐπεκαλ.] Deest hæc perioche in codd. Roe, & Ottob. nec eam legit Grodecius. Nescio quomodo in priores editiones pro ἐπεκαλύφθησαν irrepsit contraria vox ἀπεκαλύφθησαν. Nos mendum ex Reg. cod. & Cyrillo ipso Cat. 1. n. 1. eum locum uti scripsimus recitante, correximus. Verba ὥσπερ ἀστέρες, *tamquam sydera* reposuit curator Oxon. editionis, nulla tamen indicata codicis authoritate, sed propter vocem sequentem φαεινοὶ τῇ ψυχῇ. F & ita revera habetur in cod. Reg. Legebatur in editis ὡς περιστεραὶ, *tamquam columbæ*, atque ita fert cod. Ottobon. cui lectioni suffragatur versio Grodecii, tametsi ad marginem cum asterisco è regione adscripserit, *sydera.* Levi mutatione utraque lectio potuit in alteram commutari. Probabiles ambæ : nam si nostram sequaris, eam confirmant similes Patrum sententiæ, Neophytos propter candorem & fulgorem vestium, ac faces quas manu præferebant, Ecclesiæ sydera appellantium. Vide in primis Greg. Nyss. Orat. 1. in Christi resurrectionem pag. 382. & Proclum C P. Orat. 12. in Resurrect. Cyrillus ipse Neophytorum vestes syderum instar collucentes appellat, de nuptialibus convivarum indumentis loquens supra n. 3. ἀστράπτοντα ὥσπερ. Si alteram lectionem prætuleris, eam defendet allusio ad Psalm. LXVII. ℣. 14. Cantic. V. ℣. 12. Isaiæ LX. ℣. 8. in his enim omnibus locis justi columbis vel pennarum nitore rutilantibus, vel ad aquarum stagna sedentibus ac volitantibus comparantur. Imo Isaiæ locus ex cap LX. à Cyrillo adducitur Cat. 18. num. 34. ac Neophytis propter simplicitatem adaptatur. Priorem tamen lectionem præoptaverim.

1\. *V. Cat. 22. n. 3.*

quando tamquam Ecclesiæ sydera [1] corpore splendidi & anima lucidi ingrediemini.

Encomia baptiſmi.

XVI. Magna res eſt ſane, quod vobis proponitur baptiſma: captivis pretium, peccatorum remiſſio, mors peccati, animæ regeneratio, luminoſum indumentum, [2] ſignaculum ſanctum indiſſolubile, vehiculum ad cœlum, paradiſi deliciæ, regni obtinendi cauſa, adoptionis donum.

2\. Baptiſmus ſignaculum indelebile.

Diabolus in inſidiis.

a 1. Pet. v. 8.

b Heb. xii. 9.

Fide & devotione calcandus.

Epheſ. vi. 15.

Cæterum draco juxta viam tranſeuntes obſervat: cave ne te infidelitate mordeat: tam multos videt qui ſalvi fiunt [a], *& quærit quem devoret.* Ad [b] patrem ſpirituum ingrederis, ſed per illum draconem tranſeundum eſt. quomodo igitur tu illum pertranſibis? Calcea pedes tuos *in præparatione Evangelii pacis*, ut etiamſi dentem infigat, non lædat tamen. fidem inhabitantem habe, ſpem firmam, calceamentum forte, ut per hoſtem occupato aditu ad Dominum ingrediare.

Id. Cat. 1. n. 5.

Præpara cor tuum ad recipiendam doctrinam, ad ſanctorum myſteriorum participationem. Frequentius ora, ut cœleſtibus & immortalibus myſteriis te dignetur Deus. neque die neque nocte ceſſa: & cum ſomnus ab oculis tuis receſſerit, tunc mens tua orationi vacet. Si quam turpem cogitationem in mentem tuam inſilire videris, ſuccurrat tibi cogitatio judicii, quæ te ſalutis admoneat. tuam ad diſcendum cogitationem occupa, ut pravarum rerum oblivionem capiat.

Tentationes infidelium.

3\. *Iſai. xxvii. 1.*

c V. Cat. 3. n. 3. & Cat. 17. n. 35.

Si quem videris dicentem tibi: Tune illuc ingrederis in aquam deſcenſurus? [3] nonne recèns balnea urbs habet? Scito draconem maritimum hæc tibi machinari. ne ad voces loquentis, [c] ſed ad Deum

A ἁμαρτίαι· ὅτε, ὥσπερ ἀστέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἰσέλθητε φαιδροὶ τῷ σώματι, καὶ φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ.

ιϛʹ. Μέγα, τὸ προκείμενον [a] βάπτισμα· αἰχμαλώτοις λύτρον· ἁμαρτημάτων ἄφεσις· θάνατος ἁμαρτίας· παλιγγενεσία ψυχῆς· ἔνδυμα φωτεινόν· σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος· ὄχημα πρὸς οὐρανόν· παραδείσου τρυφή· βασιλείας πρόξενον· υἱοθεσίας χάρισμα. Ἀλλὰ δράκων [b] παρὰ τὴν ὁδὸν τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας, βλέπε μὴ δάκῃ τῇ ἀπιστίᾳ. βλέπει τοσούτους B σωζομένους, καὶ ζητεῖ τίνα καταπίῃ. Πρὸς Πατέρα πνευμάτων εἰσέρχῃ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τοῦ δράκοντος διέρχῃ. πῶς οὖν αὐτὸν [γ] διέλθῃς; Ὑπόδησαι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἵνα κἂν δάκῃ, μὴ βλάψῃ. πίστιν ἔνοικον ἔχε, κραταιὰν ἐλπίδα, κρηπῖδα ἰσχυρὰν, ἵνα διέλθῃς τὸν ἐχθρὸν, καὶ εἰσέλθῃς πρὸς τὸν δεσπότην. Τὴν σαυτοῦ καρδίαν ἑτοίμασον εἰς ὑποδοχὴν διδασκαλίας, εἰς κοινωνίαν ἁγίων μυστηρίων. Εὔχου πυκνότερον, ἵνα ὁ Θεὸς C σὲ καταξιώσῃ [δ] τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. μήτε ἡμέραν ἀργεῖ, μήτε νύκτα· ἀλλ' [ε] ὅταν ὁ ὕπνος ἐκ τῶν ὀμμάτων σου ἐκπέσῃ, τότε ἡ διάνοιά σου εἰς προσευχὴν σχολαζέτω. Κἂν ἴδῃς λογισμὸν αἰσχρὸν ἀναβάντα εἰς τὴν διάνοιάν σου, λάβε [ζ] κρίσεως ἔννοιαν ὑπομνηστικὸν σωτηρίας. σχόλασον τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, ἵνα ἐπιλάθῃ φαύλων πραγμάτων. Ἐὰν ἴδῃς τινά σοι λέγοντα· Καὶ εἰσέρχῃ εἰς τὸ ὕδωρ καταβῆναι; ἄρτι γὰρ οὐκ ἔχει πόλις βαλανεῖα; [η] γίνωσκε ὅτι ὁ δράκων τῆς θαλάσσης ταῦτά σοι κατασκευ- D άζει. μὴ πρόσεχε τοῖς χείλεσι [θ] τοῦ λαλοῦντος, ἀλλὰ

1\. *Corpore ſplendidi, φαιδροὶ τῷ σώματι.*] Deſignat candidam Neophytorum veſtem, ut ſupra num. 3. nuptialem veſtem, quam ſuppoſuit candidam, appellat φαιδρὸν ἔνδυμα γάμου. Eodem modo Baſil. in Pſ. 28. p. 168, & Greg. Nyſſ. Orat. de S. Melet. pag. 588. nuptialia indumenta φαιδρὰ nuncupant.

a βάπτισμα.] Ea verba ſequentia uſque ad ἀλλὰ δράκων, deſunt in Reg. cod. Ea forte huc acceſſerunt ex homilia ſancti Baſilii exhortationem ad baptiſmum continente, ubi eadem prorſus verba paucis admodum immutatis leguntur pag. 413. tom. 1. Quamquam ex Cyrillo potuit ſumſiſſe Baſilius veterum ſolers indagator. Tamen hæc & alia hujuſmodi baptiſmi encomia ita ſunt in omnium Patrum ore, ut magis ex uſu communi quam ex cujuſquam imitatione accepta videantur. Vide Greg. Naz. orat. 40. n. 3. p. 638. eadem & multo plura congerentem.

2\. *Signaculum ſanctum indiſſolubile.*] Præclarum hoc, ut & multa alia paſſim apud Cyrillum occurrentia, baptiſmalis ſignaculi, ſeu ut Theologi poſt ſanctos Patres loquuntur, *characteris* teſtimonium. Hoc imprudenter, ex ſectæ ſuæ præjudiciis, cum altero confirmationis charactere, de quo etiam ſæpe Cyrillus, confudit Thomas Milles in ſuis ad hujus orationis finem notis. Quamvis aliquando Cyrillus utriuſque mentionem ita permiſceat, ut obſcurum ſit quodnam è duobus commemoret, propriis tamen ambo deſignavit notis. Nam alterum, nempe Confirmationis vocat Cat. 18. num. 33. *ſignaculum communicationis Spiritus ſancti*: baptiſmalem verò Cat. 1. num. 2. illum quo *in lavacri regeneratione* rationabili Chriſti gregi accenſemur. Illum dicit Cat. 22. n. 7. animæ imprimi dum frons oleo chriſmatis inungitur: hunc Cat. 3. n. 4. appellat ſignaculum per aquam, τὴν δι' ὕδατος σφραγῖδα. Priorem poſt baptiſma collatum ſignificat Cat. 18. num. 33. poſteriorem ait baptiſmatis tempore conferri Cat. 4. n. 16. κατὰ καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, & Cat. 16. n. 24. ἐν βαπτίσματι: ut uno tempore aqua corpus abluat, ſpiritus vero animam ſignet Cat. 3. n. 4. τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχήν. Et n. 12. eo tempore quo baptizandus in aquam deſcendit, ait gratiæ invocatione animam ſignari, ne ab dracone, cujus in aquis ſedes eſt, ſorbeatur. Tamdem à Preſbyteris & Diaconis validum baptiſma datum agnoſcit, & Spiritum-ſanctum in eo præſentem animas obſignaturum ſpondet Cat. 17. n. 35. Nemo autem dixerit chriſmatis ſacramentum à Diaconis umquam adminiſtratum. Utrumque characterem à Spiritu-ſancto imprimi ſtatuit, idcircoque ſpiritale vel Spiritus-ſancti ſignaculum appellat. Illud autem *indiſſolubile* hic, & *indelebile* num. 17. eſſe aſſeverat.

b παρὰ τὴν ὁδόν.] Ex codd. Reg Roe, & Caſaub. ſcripſimus παρὰ, cum in editis & verſ. Grod. legatur περὶ, *circa viam.* Deſunt in Reg. cod. verba: τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας, βλέπε. Verba καὶ ζητεῖ, cum hoc addimento exhibet idem codex. Καὶ μαινόμενος διὰ τὴν βασκανίαν ζητεῖ &c. *invidiâ percitus quærit* &c.

γ διέλθῃς.] Reg. παρέλθῃς. Mox idem, ὑπόδησαι τοὺς πόδας σου. Sic etiam videtur legiſſe Grodecius. Vox σου non habetur in citato Scripturæ loco.

δ τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἀθανάτων μυστηρίων.] Deſunt ea verba in cod. Reg. & verſione Grodecii.

ε ὅταν ὁ ὕπνος.] Articulum ὁ adjecimus; & ὅταν pro ὅτε, poſuimus ex mſſ. Reg. Roe, Caſaub. Ex poſtremis quoque duobus codicibus addidimus σου poſt διάνοια.

E *ζ* κρίσεως ἔννοιαν, &c.] Vocem ἔννοιαν ex mſſ. Reg. Roe, & Caſaub. repoſuimus: ambo poſteriores pro ὑπομνηστικὸν habent ὑπομνηστικήν. Idem ſtylo Cyrilli videtur eſſe ὑπομνηστικὸν σωτηρίας, ac ὑπομνηστικὸν σωτήριον. Sequentem phraſim σχόλασον, &c. uſque ad ἐὰν ἴδῃς excl. paulo aliter legitur in Reg. cod. ad hunc modum: Σχολάσατε τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, τίνα μέν ἐστι τὰ φαῦλα τοῦ Διαβόλου ἔργα, καὶ τούτων λήθην ποιήσασθε· τίνα δὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, καὶ ἐν τούτοις καταγίνεσθε ἡμέρας τε καὶ νυκτός. *Animum veſtrum advertite ad diſcendum, quænam quidem ſint prava Diaboli opera, & hæc obliviſcamini; quænam vero bona & ſalutaria, & in his interdiu noctuque verſamini.*

η γίνωσκε. &c.] Hunc locum ita exhibet Reg. cod. γίνωσκε ὅτι ἐχθρὸς μέν ἐστι τοῦ Θεοῦ, διαβολικὸς δὲ δράκων, ὁ ταῦτά σοι κατασκευάζων. Μὴ πρόσεχε, &c. *Noveris hoſtem quidem Dei, diabolicum vero maris draconem eſſe, qui id contra te inſtruit.*

θ τοῦ λαλοῦντος.] Adjunxit Reg. cod. τὰ δόλια ῥήματα. Tum ſubjungit: ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι ἐν αὐτῷ πνεύματι τῆς ἀπιστίας καὶ πλάνης F φύλαξαι, &c. ſenſus eſt. *Ne attende labiis ejus qui doloſa tibi verba loquitur; ſed ſpiritui incredulitatis & erroris qui in ipſo operatur.*

3\. *Nonne recens balnea urbs habet?*] Balnea hæc à Conſtantino ſeu Helena modò ædificata dicere videtur. Unum ex his fortaſſis eſt illud à tergo eccleſiæ Reſurrectionis poſitum, de quo Itinerarii Hieroſolymitani author ſic anno 333. loquebatur. *Juſſu Conſtantini Imperatoris Baſilica facta eſt, id eſt Dominicum miræ pulchritudinis, habens ad latus exceptoria unde aqua levatur, & balneum à tergo ubi infantes lavantur*, niſi de eccleſiæ baptiſterio ſit ſermo. Diabolum paulo poſt appellat draconem maritimum, authoritate Ezechielis cap. 32. verſ. 2. vel Iſaiæ cap. 27. ꝟ. 1. ubi multi Patres legere κτενεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν θαλάσσῃ, quamvis nunc ea verba in ſola Complut. LXX. editione legantur, ex Aquila vel Symmacho probabiliter deſumta. V. Cat. 3. n. 11. Morales hujus appellationis cauſas tradunt paſſim Patres. Adiſis Origenem in Pſ. 27. v. 1. in Catena Corderii, Euſebium in Pſal. 88. ꝟ. 10. & 11. &c. Theodoretum in citatum Iſaiæ locum.

παρ' ἐνεργοῦντι Θεῷ. Φύλασσε τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, [α] ὅπως ἄληπτος γένῃ· ἵνα παραμείνας τῇ ἐλπίδι, κληρονόμος γένῃ σωτηρίας αἰωνίου.

ιζ΄. Ἡμεῖς μὲν ταῦτα, ὡς ἄνθρωποι, καὶ παραγγέλλομεν καὶ διδάσκομεν· μὴ ποιήσητε δὲ τὴν οἰκοδομὴν [β] ἡμῶν χόρτον, καὶ καλάμην, καὶ ἄχυρα· ἵνα μὴ τοῦ ἔργου κατακαέντος, ζημιωθῶμεν. ἀλλὰ ποιήσατε τὸ ἔργον, χρυσίον καὶ ἀργύριον, καὶ λίθους τιμίους. ἐν ἐμοὶ γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, ἐν σοὶ δὲ [γ] τὸ προσθέσθαι, ἐν Θεῷ δὲ τὸ τελειῶσαι. Νευρώσωμεν τὴν διάνοιαν· συντείνωμεν τὴν ψυχήν· ἑτοιμάσωμεν τὴν καρδίαν· περὶ ψυχῆς τρέχομεν· περὶ αἰωνίων πραγμάτων [δ] ἐλπίζομεν. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς, (ὁ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰδὼς, καὶ γινώσκων τίς μέν ἐστι γνήσιος, τίς δὲ ὑποκριτής) τὸν μὲν γνήσιον φυλάξαι, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστοποιῆσαι. δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν

A operantem adtende. custodi animam tuam ut nulla arte capi possis; ut in spe perseverans, hæres æternæ salutis efficiaris.

XVII. Nos quidem hæc uti homines & denunciamus & docemus: ne autem nostrum ædificium fœnum, & stipulam & paleas efficiatis, ut non cum opus arserit, detrimentum patiamur: sed opus facite aurum & argentum & lapides pretiosos. Meum est dicere, tuum vero aggredi ad opus, Dei vero perficere. Firmemus B mentem, contendamus animam, præparemus cor; de [a] anima enim nobis certamen est, & rerum æternarum spes proposita. Potens est autem Deus, (qui novit corda vestra, & perspectum habet quisnam sit sincerus, quisnam vero simulator) sincerum quidem servare, hypocritam vero [& simulatorem] fidelem efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, [1] si modo

1. Cor. III. 12. 15.

a Prov. VII. 23. Idem habet infra Cat. 1. n. 6. & 5.

Deus infidelem potest fidelem efficere, modo cor præbuerit. 1.

[α] ὅπως.] Editi habent solummodo πῶς; sed mendum est quod correximus ex codd. Reg. Ottob. Roe, & Casaub. Codex vero Reg. totum hunc locum cum ista varietate repræsentat. Φύλαξαι τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως μὴ ληφθῇς ταῖς τοῦ πολεμίου θανατηφόροις μηχανήμασι, καὶ παραμείνῃς ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐλπίδι γενέσθαι κληρονόμος καταξιωθῇς (forte καταξιωθεὶς) τῆς ἐπουρανίου καὶ αἰωνίου σωτηρίας. Ἡμεῖς, &c. *Custodi animam tuam ne mortiferis adversarii molitionibus capiare; ac permaneas in spe bona te cœlestis & æternæ salutis hæreditatem divina dignatione adepturum esse.*

[β] ὑμῶν] Ita correxi ex codd. Reg. Roe & Casaub loco ὑμῶν, propter ζημιωθῶμεν sequens, in omnibus græcis libris retentum; quamquam Grodecius legisse videatur ζημιωθῆτε, dum vertit, *detrimentum patiamini*. Ante καλάμην ex codd. Roe & Casaub. addidi καὶ, ut responderet aliis καὶ, sequentibus verbis ἄχυρα, ἀργύριον, λίθους τιμίους præfixis.

[γ] τὸ προσθέσθαι.] Editorum lectionem retinuimus quam exhibet Reg. & Ottob. codex, supponitque versio Grodecii, qui scripsit *agere*, ejusque verbi sensus est, admovere mentem operi faciundo; docentis præceptis suum assensum ac sedulitatem adjungere. Ac forte Cyrillus respicit eum locum Proverb. IX. ℣. 9. γνώριζε δικαίῳ, καὶ προσθήσει τοῦ δέχεσθαι. *Notum facito justo, & adjiciet ut recipiat*: vel istum Ecclesiastici XXI. ℣. 15. secundum Græc. 18. secund. Vulgatam. Λόγον σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ἐπιστήμων, αἰνέσει αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει. secundum Vulgatam, *Verbum sapiens quodcumque audierit scius, laudabit & ad se adjiciet.* Mallem vertere, *& ad illud* (opere exsequendum) *se applicabit.* Quamobrem vocem προσθέσθαι servantes, vertimus *aggredi ad opus*. Quam interpretationem firmat lectio codicis Regii subjicienda. In aliis codicibus legitur προθέσθαι, *proponere*: cui scripturæ suffragari potest quod hujus orationis initio sincerum ab auditoribus propositum, πρόθεσιν, postulat, quo vocati effecti, oblatis sibi à Deo baptismi bonis fruantur. Hunc porro locum Regius codex cum hac paraphrasi repræsentat: Ἐν ἐμοὶ γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑποδεῖξαι τῶν πρακτέων τὴν ἀθάνατον καὶ μόνιμον ἐνέργειαν· ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι, καὶ μεταδιῶξαι τούτων τὴν πεῖραν· Θεοῦ δὲ τὸ τελειῶσαι, καὶ ἀσάλευτον ἐν σοὶ τὴν τούτων πίστιν φυλάξαι. Νευρώσωμεν, ἀδελφοὶ, τὴν διάνοιαν. &c *Meum enim est dicere, & ostendere immortalem & mansuram eorum quæ agenda sunt efficaciam: tuum autem aggredi, & eorum experientiam prosequi: Dei vero perficere; & inconcussam in te eorum fidem custodire. Mentem, fratres, roboremus:* &c. Quamlibet harum lectionum amplectare, nulla ad oppugnandam gratiæ prævenientis necessitatem nisi inepte trahi potest. Neque vero illa defensione utar, eodem modo plurimos Patres sine ulla gratiæ ad incipiendum necessariæ injuria, legitimo sensu scripsisse quod nostrum esset incipere, velle, proponere; Dei vero perficere: hic enim de gratia baptismi, & præparationibus eidem præmittendis agi tota hujus orationis series clamat; & similes loci Cat. 1. n. 4. & Cat. 17. n. 35. plane evincunt. Tum vero solemne authori nostro est baptismi gratiam perfectionis vocabulo nuncupare. V. Procat. n. 1 *Utinam & fructus perfectus existat*, & Cat. 3. n. 4. Ita autem suum esse dicit recte monere, & auditorum obsequi, ut tamen utrumque divini muneris esse confiteatur. V. Cat. 13. n. 8. sub finem; Cat. 16. n. 2. Cat. 17. n. 34. ut omittam frequentes illas precationes, singularum pene Catecheseon fini affixas, quibus à Deo postulat ut præcepta quæ dedit, in auditorum animis insculpat, & utilia reddat.

[δ] ἐλπίζομεν.] Post hanc vocem subjicitur in cod. Reg. hoc additamentum: περὶ ἀθανάτων δωρεῶν ἀγωνιζόμεθα. ὁ δὲ Θεός. *De immortalibus donis contendimus. Deus autem &c.* ut inferius.

[ε] τίς μέν ἐστι γνήσιος, *quisnam sincerus sit.*] Ita scribimus ex cod. Reg. Roe & Casaub. & Grodecio qui vertit *verus*. Editi vero habent δίκαιος, *justus*. Priorem vocem postulat oppositio cum verbo ὑποκριτής, ac manifesta in membro sequenti vocum jam positarum repetitio. Pro πιστοποιῆσαι hac & sequenti linea reperitur in codd. Roe, & Casaub ac Reg. πιστὸν ποιῆσαι; at vox πιστοποιεῖν Cyrillo nostro familiaris adhibetur multis locis. Πιστοποιεῖν Cyrillo Alexandrino idem est ac πιστοὺς ἐργάζεσθαι Thesauri Assert. 32. pag. 289. quo in loco hæc habet ad illustrandum præsentem locum maxime idonea. Probans enim Dei esse fideles homines efficere, ait: Πιστοῦ μὲν γάρ τὸ πιστοποιεῖν, Θεοῦ δὲ πάλιν τὸ θεοποιεῖν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν ἔργον ἐστίν. *Fidelis enim est* (qui titulus Deo sæpe attribuitur in Scripturis) *fideles efficere, Dei rursum deos efficere: uti videlicet luminis opus proprium est illuminare.* At ea vox non soli Deo fidem intus infundenti, sed etiam hominibus alios in fide per doctrinam informantibus accommodari solet. Sic constit. Apost. lib. 5. cap. 6. Τοὺς νεοφωτίστους βεβαιοῦμεν, καὶ τοὺς κατηχουμένους πιστοποιούμεθα. *Neophytos confirmamus, & Catechumenos in fide informamus.* A Cyrillo autem etiam argumentis fidem facientibus tribuitur Catech. 13. n. 9. & Cat. 14. n. 2. Non est omittendum ea voce apud Cyrillum aliquando non initia & informationem fidei, sed firmiorem & plenam convictionem eorum quæ jam credebantur designari. Ita usurpatur ab eo Cat. 13. n. 9. & in Cat. 5. n. 15. πίστιν & πιστοποίησιν ita distinguit quasi hæc sit merces & complementum alterius. Ac generatim apud authores πιστοποιεῖν *certo persuadere & convincere* significat. V. Origenem lib. 1. cont. Cels. pag. 5. Basil. in Psal. 14. pag. 133. Hic tamen de initio fidei agitur, ac de dispositione qua hypocrita in fidelem mutatur: eodemque modo Cat. 13. n. 19. πιστοποιεῖσθαι sumitur pro statu hominis ab incredulitate & dubitatione ad fidem & persuasionem transeuntis. Locus hic totus ita repræsentatur in cod. Reg. Ὁ δὲ Θεὸς, ὁ τὰς καρδίας ἡμῶν εἰδὼς, καὶ ἐφορῶν τὰς προαιρέσεις, καὶ τίς μὲν γνήσιος καὶ ἀληθινὸς δοῦλος, τίς δὲ ὑποκριτὴς καὶ νόθος, τὸν μὲν γνήσιον διατηρήσῃ, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστὸν ποιήσῃ. Δύναται γὰρ, &c *Deus autem qui corda nostra novit, & animorum motus intuetur, quisnam sincerus & verus servus sit, quis vero simulator & spurius; sincerum quidem custodiat, simulatorem vero fidelem efficiat. Potest enim* &c.

1. *si modo cor illi præbuerit.*] Non hic præviam ad gratiam fidei cordis præparationem postulat, sed necessariam humanæ mentis à Deo excitatæ & motæ cooperationem, eamque ita liberam, ut sine hac libertate ullum neget meritum hominis fore Cat. 4. n. 21. Nec tamen in illa humani arbitrii obtemperatione nullæ sunt Dei partes. Nam ut eo in ipso loco quo S. Augustinus ait De spir. & litt. cap. 34. n. 60. *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis esse*; addit nihilominus, *ipsum velle credere Deus operatur in homine*; ita Cyrillus ipsum fidei actum ut credamus, quod non fit nisi per liberum consensum voluntatis gratiæ moventi acquiescentis, donum Dei esse agnoscit his verbis Cat. 14. n. 28. *Præstet autem omnibus nobis* (*vel vobis*) *credere in eum qui resurrexit* &c. Et Cat. 13. n. 8. *Præstet & nobis qui loquimur, dicere, & vobis qui auditis credere*: quod à Deo peti non poterat, nisi agnosceretur eum ipsas ad credendum flectere & applicare voluntates. Nam ut ait Augustinus epist. 217. n. 7. *Inaniter & perfunctorie potius quam veraciter pro eis, ut doctrinæ, cui adversantur, credendo consentiant, fundimus preces; si ad ejus non pertinet gratiam convertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates.* Id ipsum in cordibus infidelium à Deo fieri non dubitabat Cyrillus, ut patet ex his quæ Cat. 13. n. 40. Cat. 10. n. 19. & Cat. 14. n. 14. de potentia Crucifixi in subigendis suo cultui alienissimis ab eo hominibus tradit: & his quæ Cat. 17. n. 21. & seqq. narrat de *victrice* Spiritus-sancti gratia, quæ post Pentecosten, Apostolorum ministerio, tam multa hostium Christi millia convertit & sanctificavit.

Coloss. III. 14. & 13. cor illi præbuerit. Deleat ille chirographum A quod contra vos est, oblivionem autem tribuat vobis priorum delictorum; atque in Ecclesiam vos inserat, sibique milites adlegat, arma vobis justitiæ circumponens: cœlestibus novi Testamenti rebus repleat, & Spiritus-sancti concedat

Signaculum indelebile in sempiternum. signaculum indelebile in secula: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen. B

μόνον δῷ τὴν καρδίαν. ᵃ Καὶ ἐξαλείψαι τὸ καθ' ὑμῶν χειρόγραφον· ἀμνηστίαν δὲ ὑμῖν παράσχοι τῶν προτέρων παραπτωμάτων· φυτεύσοι δὲ ὑμᾶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ᵇ στρατεύσοι ὑμᾶς ἑαυτῷ, ὅπλα περιβαλὼν τῆς δικαιοσύνης· οὐρανίων δὲ ᵞ πραγμάτων καινῆς διαθήκης πληρώσειε, καὶ Πνεύματος ἁγίου σφραγῖδα δῴη ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ᵃ *Καὶ ἐξαλείψαι.*] Editi ἐξαλεῖψαι pen. circumfl. infinitivi modi, quod secutus est Grod. Penultimam acuere, & optativo modo legere nos coegit non solum ipsa textus consequentia, sed etiam mss. Reg. Roe & Casaub. consensus in scribendo ἐξαλείψει. Consequenter pro καθ' ἡμῶν *contra nos* scripsimus ex tribus memoratis codd. καθ' ὑμῶν *contra vos*: & post ἀμνηστίαν, reposuimus ὑμῖν ex Reg. Cod. loco ὑμῶν, quod repugnantibus constructionis legibus in editiones irrepsit.

ᵇ *στρατεύσοι.*] Ita editi & omnes mss. præter Regium in quo habetur στρατολογήσῃ: melius quidem quantum ad græcæ linguæ C normam, in qua στρατεύω vix apud bonos authores reperiatur pro *militem deligo*; at Cyrillus etiam ita usurpat Cat. I. num. 3. *οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας τῶν στρατευομένων.* Sic etiam S. Ephræm, seu potius antiquus ejus interpres Paræn. 50. ed. gr. pag. 342. *Ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν, οὐ φροντίζει τοῦ στρατεῦσαι τοὺς ἑαυτοῦ υἱοὺς, ἢ ἐγγαμίσαι θυγατέρας. Qui præsentibus contentus est, non sollicitus est, ut filios suos in militiam adscribat, aut filias in matrimonium locet.*

ᵞ *πραγμάτων.*] In Reg. cod. *ἐπουρανίων δὲ καὶ ἀθανάτων ἀγαθῶν*, &c. *Cœlestibus & æternis bonis.*

AD LECTOREM.

Catecheses istas Illuminandorum, his quidem qui accedunt ad baptismum, & fidelibus qui lavacrum jam suscepere, legendas exhibeas. Catechumenis vero, & aliis quibuslibet qui Christiani non sint, prorsus ne dederis; alioqui redditurus es Domino rationem. Harum autem exemplar si transcripseris, id quasi in conspectu Domini facias velim.

Τὰς τῶν Φωτιζομένων κατηχήσεις ταύτας, τοῖς μὲν τῷ βαπτίσματι προσερχομένοις, καὶ τοῖς τὸ λουτρὸν ἔχουσιν ἤδη πιστοῖς, εἰς ἀνάγνωσιν παρεχόμενος, μὴ δῷς τὸ σύνολον μήτε κατηχουμένοις, μήτε ἄλλοις τισὶ τοῖς μὴ οὖσι Χριστιανοῖς· ἐπεὶ τῷ Κυρίῳ λόγον δώσεις. Καὶ ἐὰν ποιῇς ἀντίγραφον, ὡς ἐπὶ Κυρίου ταῦτα πρόγραφον.

HÆC obtestatio, cui Grodecius, nescio utrum ex manuscriptis, præfixit titulum, Ad Lectorem, *desideratur in multis codd. ut Reg. Roe, Casaub. Ottoboniano vetustiore. Si hæ Catecheses à studiosis ex ore Cyrilli pronunciantis exceptæ, nunquam ab ipso litteris consignatæ sint, ejus quidem esse non potest illa denuntiatio. Sin autem ille, quod multis Patribus usu fuit, sermones prius viva voce habitos postea scripto digesserit, cur non hujus obtestationis author sit non video. Nam similes isti multæ observantur ab authoribus editæ ad Lectorem aut librarios contestationes, v. g. S. Johannes Apost. parem adpinxit ad finem Apocalypsis cap. XXII. v. 17. & 18. Septuaginta Interpretes referente Aristea pag. 891. pari denuntiatione usi sunt, sed voce non scripto. Irenæus quoque ad calcem libri* περὶ ὀγδοάδος *seu de octonario, teste Eusebio lib. 5. hist. cap. 20. pag. 187. Eusebius ipse initio chronici sui. Ruffinus in fine præfationis ad suam librorum Origenis* De principiis *interpretationem. Aponius præfatione in suum ad Cantica Commentarium &c. Antiquam, & primorum qui has Catecheses scripserunt, esse istam contestationem id mihi suadere videtur, quod ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudinem contineat in distinctione* Φωτιζομένων *& Catechumenorum, cum istis eas Catecheses communicari prohibens. Hanc notationem Valesius existimat, non hic sed ad finem Catecheseon adscribi debere.*

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

CATECHESIS PRIMA.

MONITUM.

I. *IN eodem argumento versatur hæc Catechesis quo superior oratio, easdem plerumque referens sententias, iisdemque pene verbis. Brevis est quædam ad* Num. 1. 2. & 4.
Baptismum invitatio, commemoratis ejus utilitatibus, & adhortatio ad illum digne capessendum; cum uberrimam illius gratiam Deus non sine delectu, num. 3.
& præparatione mentis considerata, concedat. Idcirco præcipit ut peccata confiteantur auditores, num. 5. & 6.
& sedulum illis in status sui exercitiis studium commendat. Præclara ibi de charactere baptismali.

II. Inscribitur in omnibus codicibus Introductio ad baptismum. *In hac & duabus sequentibus Catechesibus explicat articulum 9. Symboli Hierosolymitani, cujus hæc verba:* Credo etiam in unum baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum. *Id ipse postea declaravit* Cat. *18. n. 22. nam isthic, Symbolo nondum Illuminandis tradito, illud se explanare non monet. Idcirco autem ab hoc articulo auditorum institutionem eum inchoasse censemus, quoniam ad confessionem peccatorum, quæ initio Quadragesimæ facienda erat, (hujus* Catech. *n. 5.) & ad pœnitentiam, in qua totum illud tempus peragere debebant, Sacerdotis voce erant præparandi. Ea ratio est cur tres istæ Catecheses paulo post superiorem continuis fere diebus habitæ sint. De cæteris suo loco dicemus: istam verò initio Quadragesimæ pronunciatam esse demonstrant hæc verba num. 5.* Tot annorum circulos mundo incassum laborans transegisti: nec quadraginta diebus vacabis pro anima tua? *quemadmodum etiam in oratione superiori ait n. 4. auditores suos quadraginta dierum inducias habere.*

III. Recognita est à nobis ad codd. Roe, Casaub. & Ottob. & Coislin. quamquam hic primis foliis mutilus incipit tantum ab his verbis num. 3. ὥσπερ γὰρ κάλαμος. *Omitto editiones Prevotii, & Grodecii versionem, quas toto Catecheseon opere contulimus.*

SANCTI PATRIS NOSTRI

CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM

CATECHESIS * PRIMA ILLUMINANDORUM,

*seu institutio.

Hierosolymis ex tempore pronunciata; introductionem continens iis qui ad baptisma accedunt: Et lectio ex Hesaïa: *Lavamini, mundi efficimini, auferte malitias ab animabus vestris coram oculis meis, &c.*

Isai. I. 16.

Baptizandi Christi mysteriorum participes vocatione. Ezech. XVIII. 31. Luc XV. 31.

A I. NOVI testamenti discipuli, & mysteriorum Christi participes, nunc quidem vocatione, paulo post vero etiam gratia, cor novum vobis ipsis facite, & spiritum novum, ut cœlitibus lætitia fiat. Si enim *super uno peccatore pœnitentiam agente fit gaudium*, juxta Evangelium; quanto magis tot animarum salus cœlestes ad lætitiam commovebit? Bonam & speciosissimam viam ingressi, religiose cursum pietatis percurrite. Ad redemtionem enim vestram paratissimus adest unigenitus Dei filius, *Venite*, inquiens, *omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Qui perniciali [a] offensionum amictu tecti, & [b] peccatorum vestrorum catenis constricti estis, propheticam vocem dicentem audite: *Lavamini, mundi efficimini, auferte malitias vestras ab animabus vestris, coram oculis meis*; ut angelorum vobis chorus adclamet: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Qui fidei lampades nuper accendistis, eas in manibus inexstinctas conservate; ut is qui latroni paradisum olim in hoc sanctissimo monte Golgotha per fidem aperuit, vobis quoque nuptiale canticum decantare concedat.

Matth. XI. 28. a V. Procat. n. 3. & Cat. 15. n. 25. b Prov. V. 22. Isai. I. 16. V. Procat. n 15. Ps. XXXI. 1. V. Procat. n. 1. Luc. XXIII 43. Sanctissimus mons Golgotha.

Deponatur peccatorum servitus & asperitas.

II. Si quis hîc est peccati servus, paratus sit per fidem ad ingenuam adoptionis filiorum regenerationem; & deposita peccatorum

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.

ΚΑΤΗΚΗΣΙΣ α΄ [α] ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Λούσασθε, [β] καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. ΚΑΙΝΗΣ διαθήκης μαθηταί, καὶ Χριστοῦ μυστηρίων κοινωνοί, νῦν μὲν τῇ κλήσει, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῇ χάριτι, καρδίαν ἑαυτοῖς ποιήσατε καινήν, καὶ πνεῦμα καινόν, ἵνα [γ] εὐφροσύνη γένηται τοῖς οὐρανίοις. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πόσῳ μᾶλλον ἡ τοσούτων σωτηρία ψυχῶν κινήσει πρὸς εὐφροσύνην τοὺς [δ] οὐρανίους; Ἀγαθῆς ὁδοῦ καὶ καλλίστης ἐφαψάμενοι, τὸν τῆς εὐσεβείας εὐλαβῶς δράμετε B δρόμον. εἰς γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀπολύτρωσιν ἑτοιμότατος πάρεστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· [ε] Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Οἱ δὲ χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ἠμφιεσμένοι καὶ σειραῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐσφιγμένοι, τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀκούσατε λεγούσης· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἵνα ἀγγελικὸς ὑμῖν [ζ] ἐπιβοήσῃ χορός· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. C Οἱ τὰς τῆς πίστεως λαμπάδας ἐξάψαντες ἀρτίως, ἀσβέστους ἐν χερσὶ διατηρήσατε ταύτας· ἵν' ὁ τῷ λῃστῇ ποτε τὸν παράδεισον ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ διὰ τὴν πίστιν ἀνοίξας, τὸ νυμφικὸν ὑμῖν ᾆσαι παράσχοι μέλος.

β΄. Δοῦλος εἴ τις ἐστὶν ἐνταῦθα τῆς ἁμαρτίας, ἑτοιμότατος γενέσθω διὰ τῆς πίστεως, [η] εἰς τὴν ἐλευθέριον τῆς υἱοθεσίας ἀναγέννησιν· καὶ τὴν μὲν τῶν ἁμαρτιῶν

α φωτιζομένων.] Pro hac voce legitur in codd. Roe & Casaub. βαπτιζομένων, quod *perperam* scriptum videtur Millesio. At ex ambæ voces synonymæ erant, ut patet ex Constit. Apostol. lib. 8. cap. 8. & lib. 3. cap. 16. quibus in locis iidem qui φωτιζόμενοι, etiam βαπτιζόμενοι appellantur. In codice quo Grodecius usus est, ex interpretationis ejus ratione intelligimus in titulo Cat. 15. loco φωτιζομένων scriptum exstitisse βαπτιζομένων, & in titulo Cat. 7. φωτιζομένων, ἤτοι βαπτιζομένων. Ita porro vocabantur, seu usurpatione temporis præsentis pro futuro: seu quia certa spe atque exspectatione baptismi, totum illud præparationis & purgationis tempus, quasi initium & anticipatio quædam baptismi videretur.

β καθαροὶ γίνεσθε &c.] Locum Scripturæ ex integro descripsimus ex codd. Roe, & Casaub. cujus prima tantum vox λούσασθε in editis, & Grodecii versione, legitur. Idem locus infra recitatur à D Cyrillo n. 1. sed post πονηρίας habetur ὑμῶν, quod abest à Bibliis.

γ εὐφροσύνη γένηται.] In codd. Roe, & Casaub. ἵνα εὐφροσύνης ὑπόθεσις γένησθε &c. *ut lætitiæ argumentum sitis.*

δ τοὺς οὐρανίους.] Ita scribimus ex codd. Roe, & Casaub. & vers. Grod. ut supra, εὐφροσύνη γένηται τοῖς οὐρανίοις. In editis habetur οὐρανοὺς *cœlos.*

ε Δεῦτε.] Addunt codd. Roe, & Casaub. πρός με, *ad me*, sicut legitur in Evangelio. Sequens phrasis in præfatis codd. sic habetur: οἱ τὸν χαλεπὸν τῶν πλημμελημάτων ῥύπον ἠμφιεσμένοι. *Qui pravo peccatorum inquinamento amicti estis.*

ζ ἐπιβοήσῃ] Codd. Roe, & Casaub. ἐπιφωνήσῃ, qua voce utitur in simili loco Procat. num. 15.

η εἰς τὴν ἐλευθέριον τὴν &c.] codd. Roe, & Casaub. εἰς ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τὴν τῆς υἱοθεσίας ἀναγ. *In libertatem & regenerationem adoptionis.*

παχίστην

κακίστην δουλείαν ἀποθέμενος, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μακαριωτάτην δουλείαν κτησάμενος, καταξιωθήτω τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομῆσαι βασιλείαν. Ἐκδύσασθε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ὅπως ἐνδύσησθε τὸν καινὸν, τὸν ἀνακαινούμενον [a] κατ᾽ ἐπίγνωσιν τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κτήσασθε διὰ τῆς πίστεως, ὅπως δυνηθῆτε δεχθῆναι εἰς τὰς [b] αἰωνίους μονάς. Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφραγῖδα, ἵνα εὔγνωστοι ἦτε τῷ δεσπότῃ· συγκαταριθμήθητε τῇ ἁγίᾳ καὶ λογικῇ τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφοριςθησόμενοι, καὶ κληρονομοῦντες τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωήν. οἷς γὰρ ἔτι τὸ τραχὺ τῶν ἁμαρτιῶν περίκειται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι· διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. τὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννῶνται, αἱ δὲ ψυχαὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται· τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. καὶ τότε ἀκοῦσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιος γένῃ· Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ὅταν εὑρεθῇς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.

γʹ. Εἰ γάρ τις τῶν ἐνταῦθα νομίζοι πειράζειν τὴν χάριν, ἑαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τὴν δύναμιν ἀγνοεῖ. ἀνυπόκριτον ἔχε τὴν ψυχὴν, ὦ ἄνθρωπε, διὰ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς. ὥσπερ γὰρ οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας καὶ τὰ σώματα τῶν στρατευομένων· οὕτω καὶ ὁ Κύριος στρατολογῶν τὰς ψυχὰς, ἐρευνᾷ τὰς προαιρέσεις· κἂν μὲν [γ] ὑπόκρισιν ἔχῃ τις κρυπτομένην, ἀπέβαλε τὸν ἄνθρωπον ὡς τῆς ἀληθοῦς στρατείας ἀνεπιτήδειον· εἰ δὲ ἄξιον καταλάβῃ, τούτῳ δίδωσιν ἑτοίμως τὴν χάριν. οὐ δίδωσι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν· ἀλλ᾽ ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν [δ] συνείδησιν, ἐκεῖ τὴν σωτηριώδη δίδωσι σφραγῖδα, τὴν θαυμασίαν, ἣν τρέμουσι δαίμονες καὶ γινώσκουσιν ἄγγελοι· ἵνα οἱ μὲν φύγωσιν ἐλαθέντες οἱ δὲ περιέπωσιν, [ε] ὡς οἰκεῖον. Τοῖς οὖν λαμβάνουσι τὴν πνευματικὴν ταύτην σφραγῖδα καὶ σωτήριον, χρεία καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως· ὥσπερ γὰρ κάλαμος γραφικὸς ἢ καὶ βέλος, χρείαν ἔχει τοῦ συνεργοῦντος, οὕτω καὶ ἡ χάρις χρείαν ἔχει τῶν πιστευόντων.

δʹ. Ὅπλον λαμβάνεις οὐ φθαρτὸν, ἀλλὰ πνευμα-

A servitute pessima, ac felicissimam Domini servitutem consecutus, regni cœlestis hæreditate potiunda dignus censeatur. Exuite per confessionem, veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris: ut induatis novum qui renovatur secundùm agnitionem ejus qui creavit illum. [a] Arrhabonem Spiritus-sancti acquirite per fidem, ut possitis in æternas recipi mansiones. Accedite ad mysticum signaculum, ut ab hero favorabiliter agnosci possitis. San-
B cto ac ratione prædito Christi gregi accenseamini, ut olim ad dexteram ejus segregati, paratam vobis vitam hæreditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas [in villosæ cutis modum] adhærescit, illi à sinistris consistent, eo quod ad gratiam Dei, quæ in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint. Regenerationem porrò non corporum dico, sed spiritalem animæ iteratam nativitatem. Corpora enim per visibiles parentes
C generantur, animæ verò regenerantur per fidem; [b] nam *Spiritus ubi vult spirat.* Tumque si dignus efficiare, licebit tibi audire: *Bene,* [c] *serve bone & fidelis*; cum videlicet nullam habens in conscientia simulationis impuritatem fueris deprehensus.

Ephes. IV. 22. 24.
Coloss. III. 10.
a 2. *Cor.* V. 5.
Luc. XVI. 9.
V. Cat. 15. n. 25.
Animæ regenerantur per fidem.
b *Johan.* III. 8.
c *Matt.* XXV. 21.

III. Si enim quispiam ex his qui adsunt, gratiam Dei tentare se sperat, se ipse fallit, & virtutem [rerum] ignorat. Sinceram & fuci expertem, ô homo, animam habe, propter eum qui scrutatur corda & renes. Ut enim ii qui milites conscripturi sunt, adlegendorum ætates
D [vel staturas] & corpora explorant; ita Dominus delectum faciens animarum, voluntates inquirit: & si quis hypocrisim abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam ineptum rejicit; si verò dignum deprehenderit, huic promtissimè confert gratiam. Non dat sancta canibus: sed ubi probam conscientiam videt; illic salutare & [1] admirabile sigillum confert, quod contremiscunt dæmones & agnoscunt angeli; ita ut illi quidem fugitent abacti, hi verò
E ut cognatum & familiare circumplectantur. His ergo qui spiritale illud ac salutare sigillum suscipiunt, opus est ut proprium quoque studium adhibeant. Ut enim calamo scriptorio vel telo, necessaria utentis opera est, ita & gratia credentibus opus habet.

Id. Procat. n. 2. *& infra n.* 3.
Simulatio omnis excluditur.
Ps. VII. 10.
Deus ad dandam baptismi gratiam voluntatis præparationem requirit.
Id. Cat. 3. *n.* 1.
Matt. VII. 6.
Id. Cat. 17. *n.* 36.

IV. Non corruptibile, sed spiritale accipis

Ecclesia spiritalis Paradisus.

a Κατ᾽ ἐπίγνωσιν.] In codd. Roe, & Casaub. κατ᾽ εἰκόνα, *secundum imaginem*. Apostolus, ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, &c. *Qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum.*

b αἰωνίους μονάς.] Roe, & Casaub. αἰωνίους σκηνάς, ut in Evangelio Luc. XVI. 9.

γ ὑπόκρισιν ἔχῃ τις, &c.) In codd. Roe, & Casaub. Κἂν μὲν ὑπόκρισιν εὕρῃ κρυβομένην: *si occultatam deprehenderit hypocrisim.* Ita legit Grodecius, qui præterea legisse videtur ὑπόκρισιν εὕρῃ τινά. Mox, pro ἀπέβαλε Casaubonus legendum putat ἀποβάλλει, & quidem emendatius.

δ συνείδησιν, *conscientiam.*) In Roe & Casaub. προαίρεσιν, *inductionem animi*: Quam lectionem Millesius meliorem putat, cum supra & infra προαίρεσιν sæpe ponat author. At etiam συνείδησιν posuit sup. n. 2.

1 *admirabile sigillum confert.*] Baptismi characterem superius comparavit n. 2. notæ pecudibus ad distinguendos gregum domi-
F nos impressæ. hic militari sigillo quod candente ferro manui inurebatur. Frequentes in libris Patrum hujusmodi comparationes. vid. Basil. exhort. ad baptism. p. 413. b. Naz. orat. 40. n. 14. p. 646. d. Augustinum ep. 173. n. 3. & lib. 6. de Bapt. cont. Donat. cap. 1. n. 1. Cum hic character indelebilis sit, Procat. n. 16. & 17. & consequenter in pravis atque etiam apostatis permaneat, mirabile videri possit, quod eo nos dicat Deo favorabiliter notos, angelis charos, dæmonibus terribiles. Loquitur de eo quod evenit, quamdiu signaculum conservamus impollutum & reprehensionis expers, id quod dicit de sacri chrismatis sigillo Cat. 21. n. 7.

ε ὡς οἰκεῖον.) Ita editio anni 1608. in sequentibus scriptum est οἰκεῖοι, *tamquam familiares*; & ita legerat Grod. sed verbum περιέπωσι casum sibi subjectum postulare videtur. in cod. Roe legitur οἰκεῖαν. Quomodo familiaris & notus angelis sit in doctrina Cyrilli baptismalis character, explicare difficile non est: nempe quia res divina & cœlestis est, Cat. 17. n. 35. & à sancto Spiritu impressa, Cat. 3. n. 3. & alibi.

[1]
a Apoc. II. 7.
b Apoc. II. 17.

Catechumeni datis nominibus Fideles jam dicti.
V. Procat. n. 4. Cat. 5. n. 1.
c Rom. XI. 24.
d Joh. XV. 1. 4. 5.

armorum genus.[1] In[a] intelligibilem deinceps paradisum insereris. [b] nomen novum accipis quod priùs non habebas. Antea *Catechumenus* eras, nunc *Fidelis* vocabere. Transplantaris deinceps in intellectuales oleas,[c] ex oleastro in frugiferam oleam insertus; ex peccatis in justitiam, ex sordibus in puritatem. [d] Sanctæ vitis particeps efficeris. at si permanseris in vite, uti palmes fructifer, cresces: si vero non permanseris, igne absumeris. Fructum igitur dignè feramus. absit enim ut idem nobis contingat quod infructuosæ illi ficui; ne veniens Jesus etiamnum maledicat ob sterilitatem. Sed fas sit omnibus hanc sententiam pronuntiare: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordiam Dei in æternum.* Oliva non sensibilis, sed intelligibilis, lucem ferens. Igitur, [2] ejus quidem est plantare & rigare, tuum verò fructum ferre. Dei est gratiam conferre, tuum verò accipere & custodire. Non ideo spernas gratiam quia gratis datur: sed religiose potius, cum acceperis, custodito.

Matt. XXI. 19.
Psal. LI. 10. sec. Vulg. & 8. sec. Gr.
1. Cor. III. 6.

Confessio ad baptismum prævia. 3
c 2. Cor. VI. 2.
Id. Procat. n. 19.
Id. infra n. 6. & Procat. n 17.
f Prov. VII. 23.

V. Tempus præsens est tempus confessionis. [3] Confitere quæ perpetrasti, sive verbo, sive opere; sive nocte, sive die. [c] Confitere in tempore acceptabili, & in die salutis suscipe cœlestem thesaurum. In exorcismos studiose vaca. Catechesibus assiduus esto, & quæ ibi dicentur memoriæ infige. Dicuntur enim non ut audias solùm, sed ut audita per fidem obsignes. Omnem humanam sollicitudinem ex cogitatione tua deleas; nam [f] tibi de anima cursus susceptus est. Quæcumque mundi sunt prorsus relinquis. exigua quidem illa; magna vero quæ tribuuntur à Domino. Relinque præsentia & in futura fidem habe. Tot annorum circulos mundo incassum laborans transegisti: nec quadra-

A τικόν. καταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὸν νοητὸν παράδεισον. λαμβάνεις ὄνομα καινὸν, ὃ πρότερον οὐκ εἶχες. πρὸ τούτου Κατηχούμενος ἦς, νῦν δὲ Πιστὸς κληθήσῃ. μεταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὰς ἐλαίας τὰς νοητὰς, ἐξ ἀγριελαίου εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντριζόμενος· ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς δικαιοσύνην, ἐκ μολυσμῶν εἰς καθαρότητα. Γίνῃ κοινωνὸς τῆς ἁγίας ἀμπέλου. ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐπιμείνῃς τῇ ἀμπέλῳ, αὔξῃ ὡς κλῆμα καρποφόρον· ἂν δὲ μὴ ἐπιμείνῃς, ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθήσῃ. Καρποφορήσωμεν τοίνυν ἀξίως. B μὴ γένοιτο γὰρ ἵνα ἐν ἡμῖν γένηται τὸ, κατὰ τὴν ἄκαρπον ἐκείνην συκῆν, μή ποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς καὶ νῦν καταράσηται διὰ τὴν ἀκαρπίαν. ἀλλ' εἴη πάντας ἐκεῖνο λέγειν· «Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, [α] ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.» ἐλαία οὐκ αἰσθητὴ, ἀλλὰ νοητὴ, φωτοφόρος. Αὐτοῦ μὲν οὖν ἐστὶ τὸ καταφυτεῦσαι καὶ ποτίσαι, σὸν δὲ τὸ καρποφορῆσαι. Θεοῦ τὸ χαρίσασθαι, σὸν δὲ τὸ λαβεῖν καὶ διατηρῆσαι. μὴ C διὰ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι τὴν χάριν, καταφρόνει· ἀλλὰ λαβὼν συντήρησον εὐλαβῶς.

έ. Καιρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρών. ἐξομολόγησαι τὰ πεπραγμένα, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ· τὰ ἐν νυκτὶ, τὰ ἐν ἡμέρᾳ. ἐξομολόγησαι ἐν καιρῷ δεκτῷ. καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας δέξαι τὸν ἐπουράνιον θησαυρόν. Σχόλασον εἰς τοὺς [β] ἐπορκισμούς. προσέδρευε ταῖς κατηχήσεσι, καὶ μέμνησο τῶν λεχθησομένων. λέγεται γὰρ, οὐχ ἵνα μόνον ἀκούσῃς, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πίστεως D ἐπισφραγίσῃς τὰ λεγόμενα. Πᾶσαν μέριμναν ἀνθρωπίνην ἐξάλειψον ἀπὸ σοῦ· περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις. τὰ τοῦ κόσμου πάντως καταλιμπάνεις. μικρὰ τὰ καταλιμπανόμενα, μεγάλα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωρούμενα. κατάλειπε τὰ παρόντα, καὶ πίστευε εἰς τὰ μέλλοντα. τοσούτους κύκλους ἐνιαυτῶν διῆλθες, περὶ τὸν κόσμον μάτην ἀσχολούμενος, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέ-

1 *In paradisum intelligibilem deinceps insereris: nomen novum accipis.* Vix mihi tempero quin existimem hic alludi ad duo loca Apocalypsis c. 2. ℣. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei* & ℣. 17. *Vincenti dabo calculum candidum, & in calculo nomen novum scriptum.* Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro non utatur pro canonico, aliqua tamen ex eo subinde concionibus suis aspersit. Paradisum aperiri ait baptizando Cat. 13. n. 9. cum post abrenuntiationes ab occidentem respiciente factas, conversus ad orientem pactum init cum Christo. Eum autem in veram oleam Christum inseri, cum oleo exorcizato ante baptismum perungitur, Cat. 20. num. 3. In Christum demum tamquàm vineam nos inseri, dum per baptismum ejus morti, ac sepulturæ (qua vera vitis in terra plantata est, Cat. 14. n. 11.) communicamus, Cat. 19. n. 7.

α ἤλπισα, &c.] Deest hoc postremum versiculi Davidici membrum in codd. Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grod.

2 *Ejus quidem est plantare.*] Alludit forte ad locum Apostoli: *Ego plantavi, Apollo rigavit, &c.* sed verba de industria commutat, ut ad suum propositum adaptet. Ne quis autem ex his & sequentibus verbis existimet Cyrillum bona opera, quibus gratiam primum datam excolimus, & perseverantiam usque in finem, nudis liberi arbitrii viribus tribuere; advertat de gratia baptismi & remissione peccatorum hic agi, quæ revera homini, sed per gratiam alterius generis adjuto, conservanda & excolenda relinquitur. Eodem modo dixit Greg. Naz. orat 40. p. 663. *Quam gratis consecutus es remissionem, studio ac diligentia conserva: ut à Deo quidem sit, quod tibi remissa sunt peccata; quod autem conserveris, etiam à te proficiscatur.* Nempe baptismus, licet præparationes multas postularet, pura tamen gratia dici consueverat, seu ob largiorem indulgentiam qua simul & pœna omnis & culpa donatur; seu comparatione pœnitentiæ, quæ longioribus laboribus velut redimenda erat: cum baptismi gratia omnibus nullo discrimine, leviori quadraginta dierum præparatione, concederetur. Sed ejus conservationem non ex solo liberi arbitrii nutu suspendit author, qui perseverantiam in fide & operibus bonis à Deo, in omnium pene catecheseon fine, suis auditoribus apprecatur. Quomodo accepta gratia conservetur, explicat Cat. 17. n. 37. dum scilicet homo datam sibi Spiritus gratiam non abjicit, sed eidem se docili obtemperatione tradens ab eo se gubernari patitur. Deumque exorat n. 38. ut Spiritum-sanctum in nos emittens per hunc nos conservet, ut bonorum operum fructus edamus.

3. *Confitere quæ perpetrasti, &c.*] Sonant ea verba confessionem non generatim tantùm factam, sed articulate peccata omnia, etiam secreta, exprimentem; quæque non in corde duntaxat solo Deo teste fieret, sed etiam coram hominibus publicaretur. Quid enim aliud significat, quod supra n. 2. veterem hominem per confessionem exui jubet? Catechesi secunda pluribus ad confessionem hortatur, atque inter cætera proponit n. 12. exemplum Davidis regis, quod privatus multo magis deberet imitari. Atqui rex ille ore confessus est peccatum suum, ut narraverat author numero superiore. Sed quorsum moramur in re aperta? Catechumenos peccata sua, saltem sacerdotibus confessos jam multis probarunt alii Patrum testimoniis, quibus etiam plura adjungere liceret. Ea confessio de qua loquitur Cyrillus, non erat simplex accusatio, sed cum laboribus & pœnitentiæ exercitiis conjuncta. id patet ex Catech. 2. in qua confessionem, ἐξομολόγησιν, & pœnitentiam, μετάνοιαν, promiscue usurpat; & his in primis verbis num. 12. ubi commemorata Davidis, cubile suum lacrymis lavantis, & totos dies septem in jejunio perseverantis, afflictione, sic ait: *Si rex ita confitebatur, tu qui privatus es non debes confiteri?* Cæterum confessionem hanc Quadragesimæ initio factam argumento est quod ait *tempus præsens confessionis tempus esse.* Ea exorcismis aliquando prætermittebatur, ut ex authore vitæ S. Pelagiæ cap. 7. patet. Primum vero exorcismum jam Cyrilli auditores susceperant, Procat. n. 9.

β ἐπορκισμούς.] Restitui lectionem à Prevotio positam in editione an. 1608. cui substitutum est in sequentibus ἐξορκισμούς. Cod. Roe habet ἐφορκισμούς. Coisl. & Casaub. ἐξορκισμούς. sed ubique ἐπορκίζειν verbum amat Cyrillus, fere ex illorum temporum more.

ρας ἐ σχολάζεις [a] [τῇ προσευχῇ], διὰ τὴν σαυτοῦ ψυχήν; Σχολάσατε, καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός, φησὶν ἡ γραφή. Τὸ λαλεῖν πολλὰ ἀργὰ παραίτησαι· μήτε καταλάλει, μήτε ἡδέως ἄκουε καταλαλοῦντος. ἀλλὰ μᾶλλον εἰς προσευχὰς ἕτοιμος ἔσο. δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρδίας σου [b] τὸ νενευρωμένον. Καθάρισόν σου τὸ ἀγγεῖον, ἵνα πλείονα δέξῃ τὴν χάριν. ἡ μὲν γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ ἴσου δίδοται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία, κατὰ ἀναλογίαν δεδώρηται τῆς ἑκάστου πίστεως. ἐὰν ὀλίγα κάμῃς, ὀλίγα λαμβάνεις· ἐὰν δὲ ἐργάσῃ πολλά, πολὺς ὁ μισθός. σεαυτῷ τρέχεις, τὸ συμφέρον σκόπει.

ϛʹ. Εἴ τι κατά τινος ἔχεις, ἄφες. προσέρχῃ λαβεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀνάγκη καί σε συγχωρῆσαι τῷ ἡμαρτηκότι. ἐπεὶ ποίῳ προσώπῳ τῷ Κυρίῳ λέξεις, Ἄφες μοι τὰς πολλάς μου ἁμαρτίας, αὐτὸς σὺ μηδὲ τὰς ὀλίγας τῷ συνδούλῳ συγχωρήσας; εἰς τὰς Συνάξεις ἔσο σπουδαῖος· μὴ μόνον νῦν, ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν κληρικῶν τὴν σπουδὴν ἀπαιτῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν χάριν. εἰ γὰρ πρὶν λάβῃς, καλὸν τὸ γινόμενον, ἆρα οὐχὶ καὶ μετὰ τὴν δόσιν καλόν; εἰ πρὶν ἐγκεντρισθῇς, ἀσφαλὲς τὸ ποτίζεσθαι καὶ γεωργεῖσθαι· μετὰ τὴν φυτείαν ἆρ' οὐχὶ [γ] πολὺ κάλλιον; ἀγώνισαι περὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, μάλιστα ἐν τοιαύταις ἡμέραις· [δ] θρέψον σου τὴν ψυχὴν ἀναγνώσεσι θείαις· ἡτοίμασε γάρ σοι τράπεζαν πνευματικὴν ὁ Κύριος· Εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν ψαλμῳδόν· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με· τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψεν. ἵνα καὶ ἄγγελοι συνευφρανθῶσι, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεύς, τὴν ὑμετέραν προαίρεσιν ἀποδεξάμενος, προσφέρων ὑμᾶς ἅπαντας, εἴπῃ τῷ πατρί· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. ὃς πάντας ὑμᾶς εὐαρεστοῦντας αὐτῷ συντηρήσειεν· [ε] Ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A ginta diebus vacabis [orationi] pro anima tua? *Vacate, & cognoscite quoniam ego sum Deus*, inquit Scriptura. Omitte plura inutilia loqui. neque tu detrahe, neque detrahentem libenter audi: sed potius ad preces promtus paratusque esto. [1] Monstra per exercitationem [austerioris vitæ] animi tui robur & nervos. [a] Munda vas tuum, ut gratiam capiat abundantiorem. remissio enim peccatorum ex æquo datur omnibus: [2] communicatio vero Spiritus-sancti, secundum [b] proportionem uniuscujusque fidei conceditur. Si parum laboraveris, parum accipies: si vero multa operatus fueris, multa erit merces. Tibi ipsi curris, tibi convenientia prospice. B

VI. Si quid contra quemquam habes, remitte. Accedis ut veniam peccatorum accipias: necesse est & te ei qui peccavit condonare, alioqui, qua fronte dices Domino: Remitte mihi multa mea peccata; cum tu neque pauca conservo tuo remiseris? Synaxibus [seu sacris conventibus] studiosus intersis; non solum nunc, cum eam à te diligentiam exigunt Clerici, verum etiam post acceptam gratiam. si enim antequam [eam] acciperes, bonum & laudandum id erat; anne postquam data est bonum esse desinit? Si priusquam insererêris, rigari & excoli tutum erat; nonne post plantationem res multo melior? C Certamen sustine pro tua ipsius anima, his præsertim diebus. Divinis lectionibus animam tuam pasce: mensam enim spiritalem paravit tibi Dominus. dic & tu juxta Psalmicinem: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in locum pascuæ, ibi me in tentorio collocavit. super aquam requietis enutrivit me; animam meam convertit.* ut & angeli simul gaudeant, & ipse Christus magnus sacerdotum princeps, voluntatis vestræ propositum ratum habens, & vos omnes offerens, Patri dicat: *Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Deus.* D qui vos omnes sibi placentes custodiat. Ipsi gloria & imperium in infinita secula seculorum. Amen.

Ps. XLV. 11.

Id. Procat. n. 16.

1

a *Matt. XXIII. 26.*

Remissio peccatorum omnibus ex æquo: Spiritus sancti communicatio secundum uniuscujusque fidem. 2

b *Rom. XII. 6.*

Offensionum condonatio.

Matth. XVIII. 23-35.

Synaxeôn frequentatio, clericis vigilantibus.

Id. habet Procat. n. 17. & sup. n. 5.

Divinæ lectiones, spiritalis mensa.

Ps. XXII. 1. 2. 3.

Isaï. VIII. 18. & Heb. II. 13.

[a] τῇ προσευχῇ.] Vox hæc omittitur in codd. Roe & Casaub. ac vers. Grod. Ea suppressa, evidentior est oppositio inter ἀσχολούμενος superioris membri, & σχολάζεις istius. Illa certe occupatio in cura animæ, non preces solum, sed & multa alia hic enumerata complectitur.

1 *Monstra per exercitationem &c. ἐν ἀσκήσει.*] Ἄσκησις apud authores ecclesiasticos sumitur dupliciter: vel pro exercitiis animam & corpus affligentibus, qualia sunt secessus à seculo, separatio à conjugio, piæ lectiones, jejunia, abstinentia à lautioribus cibis, orationes crebræ, vigiliæ, humicubationes, vestitus vilior, lacrymæ, assiduitas in ecclesia, commiseratio & obsequium pauperum, &c. vel pro certo statu & professione vitæ hominum his se exercitiis devoventium: uti sumitur ab Origene lib. 5. cont. Cels. pag. 264. Eusebio Cæsar. variis locis, & de martyribus Palæst. cap. 10. & 11. aliisque. Secunda hac significatione ait Cyrillus Cat. 3. num. 6. Johannem baptistam in se ipso asceticæ vitæ exemplar demonstrasse, τῆς ἀσκήσεως τύπον. Cat. 10. n. 19. Annam prophetissam vocat Ἀσκητρίαν. Demum Cat. 4. n. 27. aiens quosdam lautioribus cibis abstinere, ait eos asceticæ vitæ instituta sequi, ἀσκοῦσι μὲν. Hic autem verbum prima significatione usurpat. Eadem porro exercitia baptizandis præscribunt vulgo Patres, uti Tertullianus de baptismo cap. 20. Naz. orat. 40. p. 660. Aug. de fide & operibus cap. 6. n. 8.

[b] τὸ νενευρωμένον.] Hanc emendationem loci depravati debemus codici Coislin. In editis legitur τὸν ἐντεθυρωμένον, *eum qui occlusus est*; quod cum per se absurdum esset, vertebatur *quod erat occlusum*, nihilo feliciore sensu. Ad veram lectionem propius accedit Roe & Casaub. codd. scriptura τὸν ἐρδυνάμενον, quod tenui filo distat à τὸ νενευρωμένον. Locutione, νευροῦν ψυχὴν vel διάνοιαν, utitur Procat. n. 17. & Cat. 18. n. 1. Vid. Cat. 2. n. 1.

2 *Communicatio Spiritus-sancti*, &c.] Id intelligitur tum de illo gratiarum auctuario, ac præsertim protectione Spiritus-sancti ac virtute, ad resistendum salutis hostibus, atque etiam ad adnuntiandum evangelium datâ, quam describit Cat. 17. n. 36. & 37. & Cat. 3. num. 13. tum etiam de donis miraculorum & prophetiæ, quæ illis temporibus in ecclesia Hierosolymitana non raro per baptismum seu Confirmationem data esse testis non uno loco est Cyrillus. Vide in primis Cat. 17. n. 37. & Cat. 5. n. 9. & 11. quibus locis optabilia ait esse hæc dona.

[γ] πολὺ κάλλιον.] Ita malumus legere cum codd. Roe & Casaub. quam cum editis κάλλιον πολύ.

[δ] θρέψον.] Emendatum in ed. Oxon. quod ante in impressis scriptum erat τρέψον. In sequentibus, pro κατὰ τὸν ψαλμῳδόν, *juxta Psalmistam*, habetur in codd. Roe, Casaub. & Grod. μετὰ τοῦ ψαλμῳδοῦ, *cum Psalmista*. utroque dicendi genere Cyrillus uti solet. V. Cat. 2. num. 6. Pro με, ante ὑστερήσει, Coisl. habet μοι.

[ε] Ὧ ἡ δόξα, &c.] Desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. voces, τὸ κράτος, & ἀτελευτήτους; & ita finitur oratio: ᾧ ἡ δόξα, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, &c. *Cui gloria & nunc & in secula sec.* &c.

CATECHESIS SECUNDA.

DE POENITENTIA ET REMISSIONE PECCATORUM.

ADMONITIO.

I. IN hac oratione Cyrillus ad pœnitentiam & confessionem, spe remissionis peccatorum baptizandos adhortans, peccati granditatem 1° repræsentat; tum ejus originem, ex voluntate hominis libera, & Diaboli suggestione, quæ tamen impellit tantum, sed volentem non cogit. Paratum dein demonstrat in pœnitentia hominis, & in divina bonitate, remedium. Quod ut efficacius præstet, multa cumulat ex sacris scripturis tum divinæ patientiæ, tum peccantium hominum, per pœnitentiam salutem, aut veniam, aut indulgentiam aliquam adeptorum exempla. memorabile in primis n. 10. quod in eis angelos recenset. Ab Adamo exordium facit, & singulas mundi decurrens ætates, in Petro apostolorum principe desinit.

num. 1. num. 2. & 3. num. 5.

II. Inscribitur de pœnitentia & remissione peccatorum, & de Adversario, nempe Diabolo. sed hæc tituli pars postrema in nonnullis mss. libris desideratur: ac revera pœnitentia & remissio peccatorum totum est hujus catechesis argumentum, in qua de Diabolo nonnisi ex occasione in ipso initio disputatur, dum inquiritur in mali originem. Nempe propositum est authori explicare verba articuli noni symboli, quibus unum dicitur esse baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Pugnat contra Manichæos, & omnes, sive paganos, sive hæreticos, qui peccatum in nobis, vel naturale, vel quovismodo necessarium docentes, pœnitentiæ vim & fructum pravo illo documento penitus auferebant. Novatianos hic respici non putem, licet nonnullis ita visum. nam, ut ipse Cyrillus testatur Cat. 18. n. 22. hic agit de pœnitentia ante baptismum, quam illi suis dogmatibus numquam læsere: imo ita prædicabant, ut nulli alteri locum relinquerent. quos ita refellit Epiphanius hæres. 59. n. 1. ut unam revera illis concedat esse pœnitentiam, μετάνοιαν, quæ baptismi comes est, solaque perfecta pœnitentia; pœnitentiæ sacramento nomen μεταμελείας, seu pœnitudinis ac resipiscentiæ adtribuens. Sed omnia Cyrilli ratiocinia, & in primis quod sub finem de sancti Petri pœnitentia disserit, utilem etiam post baptisma pœnitentiam probant.

III. Perorata est paulo post superiorem hæc oratio, ut fidem faciunt tum sequentes catecheses, quibus se initio Quadragesimæ sermonem habere significat, tum etiam hæc verba n. 7. quibus auditores suos recens ad catechesim accessisse ait: σὺ ὁ νεωστὶ εἰς κατήχησιν ἐληλυθώς. nisi tamen eos privatim alloquatur, qui non longè antequam nomina dedissent, se Catechumenorum statui addixerant.

IV. Recognovimus hanc atechesim ad codices mss. Coisl. Roe, Casaub. & Ottobonianos tres; quorum primus est vetustior, secundus recentior, tertius continet tantum fragmentum. Sed primus Ottobonianus mutilus est aliquot foliis avulsis, quapropter in eo desideratur postrema pars hujus catechesis, videlicet ab his verbis, ὀστέα ἐκ τῶν τάφων, initio num. 17. & tota catechesis 3. quo factum est, ut in eo ipso catechesis hujus loco quo maxime ejus authoritatem requirebamus, ea nobis desit.

V. Mirabile est quantum in hac exscribenda catechesi codices mss. tum ab editis, tum à se invicem dissideant. Nam præter communes & suetas varietates codicum, aliæ sunt tantum ab edita scriptura diversæ, ut ex iis alia quædam ejusdem argumenti informari possit oratio: adeo non verbis solum, sed & totis sententiis disconvenire videntur. Neque tamen ullum codicem vidimus in quo illa tanta varietas per totam catechesim continuè fusa sit. sed alii principio & fine cum editis disconvenientes, medio cum ipsis consentiunt, ut codd. Roe & Casaub. alii initio & fine consentientes, mediis discrepant, ut Coisl. & Ottob. primus. quamquam in hoc postremo de fine omnino affirmari non possit, cum unum folium desit. Ottobonianus tamen non tam ab editis diversus est quam Coislinianus. sed horum amborum varietates vix authoris sensum afficiunt: contra duorum priorum diversæ aliquando sententiæ.

VI. Quoniam vero eas omnes diversitates, quæ non sunt contemnendæ, ad imam paginarum oram apponere importunum fuisset, imo vix eas pagina cum latina sua interpretatione, ac necessariis adnotationibus capere potuisset, visum est duo hujus catechesis exempla lectori proponere: quod ab aliis editoribus, in simili exemplarium varietate cum laude usurpatum reperimus. Primum exem-

plum continet catechesim juxta vulgatas pridem editiones, cum variantibus lectionibus codicum eisdem consentientium, quorum authoritate nonnulla correximus; adhibita etiam discordantium ope, in eis vulgatæ editionis locis, quæ emendationem requirebant. Tum collectis omnibus illis varietatibus insignioribus, quæ in codicibus discordantibus partim reperiebantur; ex illis alterum confeci hujus orationis exemplum, quod appendicis loco ad ejus calcem appinxi.

VII. Multis de causis hæ varietates non negligendæ fuerunt. Primum, reperiuntur in codicibus, qui editis antiquitate & authoritate non cedunt. Deinde concilium Nicænum II. Oecumenicum VII. hujus catechesis testimonium recitans quod jacet num. 17. illud refert non uti habetur in editis, sed uti à nobis in 2° exemplo ex codd. Roe & Casaub. exscriptum est. Tertio summam antiquitatem sapit ille eorumdem codicum locus num. 19. Si quis hîc adest ex vobis de Gentilium numero, qui aut in Christianos aliquando convicium dixerit, aut persecutionum tempore sanctis ecclesiis insidiatus sit, &c. *Quæ maxime finitima sunt alteri sententiæ Cat. 3. n. 15. Quamobrem si quis nos roget utra lectio primi an secundi exempli præferenda sit, difficile sententiam dicere audeamus. brevior ut plurimum & magis concisa secundi exempli dictio, minus polita & tersa quam primi. Lectio Scripturæ in primo exemplo etiam proposito convenientior.*

VIII. Tam variarum lectionum causam assignare in promtu non est. Vix à sola librariorum licentia natam crediderim, quamquam similia exempla non desunt. An forte Cyrillus distinctis annis eamdem catechesim pronuntians identidem pauca commutarit, amputatis verbi gratia, quæ tempori quo dicebat, non amplius convenirent; ut illud de persecutionum tempore paulo ante memoratum? aut ipse, quod ex tempore pronuntiarat, & à notariis festine raptum erat, scriptis deinde consignans & perpoliens, duo aut etiam plura ut haberemus ejusdem orationis exempla, effecerit? Suspicari etiam possemus, num forte aliquis, Hierosolymis aut alibi, catechumenis instituendis præfectus, Cyrilli oratione usus sit; & ne ipse serviliter alterius verbis loqueretur, quædam commutarit. Illud tamen diligenter observandum eamdem in utroque exemplo doctrinam, eumdem fere, si finem excipias, sententiarum numerum reperiri: quæ mutata sunt, ad dicendi tantum rationem spectare; quæ resecta, quia alteri tempori non convenirent sublata videri: ut unum hoc argumento esse possit, etiam maximam exemplarium diversitatem; scriptorum authoritati & utilitati fraudi continuo esse non debere.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ β΄.
ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

A Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ [a] περὶ Ἀντικειμένου. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίῳ ἐπ' αὐτὸν [β] ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ ὁ ἄνομος ἐὰν ἐπιστρέψῃ ἐκ πασῶν B τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.

CATECHESIS SECUNDA
ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore habita, *De pœnitentia, & remissione peccatorum, & de Adversario.* Lectio ex Ezechiele: *Justitia justo super ipsum erit, & impietas impio super ipsum erit. & impius si conversus fuerit ab omnibus impietatibus suis*, & reliqua. Ezech. XVIII. 20.

α. ΔΕΙΝΟΝ ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη ψυχῆς ἡ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν αὐτῆς τὰ νεῦρα, καὶ πυρὸς [γ] δὲ αἰωνίου γινομένη παραίτιος. κακὸν αὐτεξούσιον, βλάστημα προαιρέσεως. καὶ

I. DIRA res est peccatum, & morbus animæ acerbissimus, iniquitas: quæ quidem & nervos illius succidit, & ignem æternum illi præterea conciliat. [1] Malum ex libero delectu, voluntariæ animi inductionis germen. Nam

Peccatum, malum grande, sed voluntarium, & medicabile per pœnitentiam. 1

[a] καὶ περὶ Ἀντικειμένου.] Deest hæc pars tituli in codd. Roe, Casaub. & translat. Grodecii. V. Admonit. n. 2. Loco hujus lectionis ex cap. 18. ℣. 20. alia in secundo hujus catechesis exemplo, ex cap. 33 ℣. 1. assignatur, quæ præsenti instituto magis accommoda videatur.

[β] ἔσται.] Prophetici testimonii citatio desinit in editis ad voces, δικαίῳ, ἐπ' αὐτὸν ἔσται: nos cætera addidimus ex codd. Roe, & Casaub. ubi legimus ἐπιστρέψῃ *conversus fuerit*, habetur in LXX. omnium editionum ἀποστρέψῃ, *aversus fuerit.*

[γ] καὶ πυρὸς δὲ αἰωνίου, &c.] Particulam δὲ hic omittunt codd. Roe & Casaub. sed μὲν præcedens eam postulare videtur. Eodem modo loquitur Cyrillus, Cat. 16. n. 3. 6. & alibi.

[1] *Malum ex libero delectu*, &c.] Pluribus hic & alibi auctor noster principium illud catholicæ fidei urget, quod libere & nullo cogente peccemus. ut id graviter copioseque præstaret, multæ ei fuere rationes; multique oppugnandi adversarii qui fidelium animos in C contraria distrahebant. Principio astrologi, sine dubio pagani, (quamquam multi hæretici his vanitatibus infecti) qui siderum necessitatibus homines ad peccata invitos trahi docebant, Cat. 4. n. 18. Alii animam ante peccasse, quam in corpus delaberetur, somniabant, ibidem. Alii duplicem animarum ordinem distinxere, quarum aliæ essent naturâ peccatrices, aliæ naturâ bonum agerent, ibidem n. 20. & Cat. 7. n. 12. Tum vero erant qui in Deum quemdam, naturâ malum, peccati causam refunderent: videlicet Marcionitæ & Manichæi, Cat. 6. n. 16. &c. ac Manichæi idcirco insanabilia esse hominum peccata dicebant authore Tito Bostrensi lib. 1. cont. Manich. Bib. PP. Lugd. t. 4. p. 444. S. Nilo lib. 2. ep. 317. &c. Quam vero adfert Cyrillus peccati definitionem, eam peccato originis non incommodare probamus Dissertat. 3.

quod propria sponte arbitrioque peccemus, palam alicubi dicit Propheta: *Ego plantavi te vineam fructiferam omnem veram; quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena?* Plantatio bona, fructus malus. ex libera voluntate malum. is qui plantavit culpæ expers, vinea vero igne exuretur; quoniam in bonum plantata, in malum ex libero delectu fructifera fuit. [a] *Fecit* namque *Deus hominem rectum*, juxta Ecclesiasten; *& ipsi multas quæsivere ratiocinationes.* [b] *Ipsius enim sumus factura, creati ad opera bona*, inquit Apostolus. Creator itaque cum sit bonus, *ad bona creavit opera*; creata vero res ex proprio arbitratu in malitiam conversa est. Grave igitur malum, ut dictum est, peccatum; sed non immedicabile: grave illi qui retinet; sed curatu facile ei qui per pœnitentiam deponit. Supponas velim aliquem in manu ignem tenere; quamdiu quidem retinet carbonem, procul dubio uritur: si vero carbonem abjiciat, una id quod urebat excussit. Quod si quis peccando uri se non existimet, huic dicit Scriptura: *Ligabit aliquis ignem in sinu, nec vestimenta comburet?* urit enim peccatum nervos animæ.

Jerem. II. 21.

Homo rectus creatus, & ad bona opera.

a Eccles. VII. 29.

b Ephes. II. 10.

Proprio delectu malus effectus.

Peccatum per pœnitentiam curare, facile.

Prov. VI. 27.

II. Sed dicet aliquis, quid tandem est peccatum? animalne est, an angelus, vel dæmon? Quæ res est hujus effectrix? Non est hostis, ô homo, qui te exterius invadat; sed est mala soboles à te ipso procrescens. *Rectis vide oculis tuis*, & non erit libido. Tua retine, nec aliena rapias: & jacet rapina. memineris judicii; tum neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium, neque ullum prorsus illegitime factum apud te invalescet. Cum vero oblivisceris Dei, tunc demum incipis & prava cogitare, & illicita perficere.

Quid sit peccatum? Voluntatis aberratio.

Id. Cat. 4. n. 21.

Prov. IV. 25.

III. Neque vero tu solus dux & author es facti; sed est alius quidam pessimus instinctor, Diabolus. Ille omnibus suggerit; sed non vi superat eos qui non adquiescunt. Quamobrem dicit Ecclesiastes: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* ostium tuum claude, & illum procul à te fuga, nec tibi nocebit. Si vero indifferenter libidinis cogitationem admiseris, obversans animo radices

Diabolus suasor, non tamen cogens.

Id. Cat. 4. n. 21. 24.

Eccle. X. 4.

A ὅτι γε αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης· [α] Ἐγώ σε ἐφύτευσα ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν, πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία; ἡ φυτεία καλή, ὁ καρπὸς κακός· ἐκ προαιρέσεως τὸ κακόν. ὁ φυτουργὸς ἀναίτιος, ἡ δὲ ἄμπελος κατακαυθήσεται πυρί· ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον [β] εὐθύν, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς.
B αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, [γ] κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. ὁ μὲν οὖν κτίστης, [δ] ἀγαθὸς ὤν, ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ κτισθέν, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως εἰς πονηρίαν ἐτράπη. Δεινὸν μὲν οὖν κακόν, ὡς εἴρηται, ἡ ἁμαρτία; ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον. δεινὸν τῷ κατέχοντι· εὐίατον δὲ τῷ διὰ μετανοίας ἀποτιθεμένῳ. ὑπόθου γάρ μοι κατέχειν ἐν χειρί τινα τὸ πῦρ· ἕως ὅτου κατέχει τὸν ἄνθρακα, καίεται πάντως· εἰ δὲ ἀπόθοιτο τὸν ἄνθρακα,
C [ε] συναπέλαυνε καὶ τὸ φλέγον. Εἰ δέ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ γραφή· Ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; καίει γὰρ ἡ ἁμαρτία τὰ νεῦρα [ζ] τῆς ψυχῆς.

β'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ ἁμαρτία; ζῶόν ἐστιν; ἄγγελός ἐστι; δαίμων ἐστί; τί ἐστι, τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς ἔξωθεν, ἄνθρωπε, [θ] καταγωνιζόμενος· ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. [η] Ὀρθοῖς βλέπε τοῖς ὄμμασί σου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπι-
D θυμία. κάτεχε τὰ σά, καὶ μὴ αἶρε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἁρπαγὴ κεκοίμηται. μνημόνευε τῆς κρίσεως· καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεία, οὔτε φόνος, [κ] οὐδέ τι τῶν παρανομημάτων ἰσχύσει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ Θεοῦ, τότε λοιπὸν ἄρχῃ λογίζεσθαι πονηρά, καὶ συντελεῖν παράνομα.

γ'. Οὐ μόνος δὲ σὺ καθέστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός· ἀλλὰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι κάκιστος ὑποβολεύς, ὁ διάβολος. [λ] ὑποβάλλει πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ
E ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῇς· [μ] ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. ἐὰν δὲ ἀδιαφόρως δέξῃ τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας, διὰ τῶν λογισμῶν

α Ἐγώ σε ἐφύτευσα.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. ut sacer Textus, & Cyrillus Cat. 4. n. 13. Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε.

β εὐθύν.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. habent εὐθῆ, ut apud LXX. Notandum omitti à Cyrillo vocem σὺν ante τὸν ἄνθρωπον, quæ in nostris Bibliis legitur, ex servili libri hujus interpretis religione, qui Hebraicam particulam את prætermittere timuit.

γ κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.] Omittit Cyrillus verba ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ ab Apostolo post κτισθέντες posita; quæ creationem illam, non ad nostræ constitutionis primordia, ut intelligere videtur Noster, sed ad reparationem & redemtionem Jesu Christi pertinere significant.

F δ ἀγαθὸς ὤν.] Participium ὤν adjecimus ex codd. Roe, & Casaub. & vers. Grod. Paulo post, legebatur in editis εἰς πικρίαν, *in amaritudinem*; quo loco ex codd. Roe, & Casaub. scripsimus πονηρίαν. Coisl. habet πονηρόν.

ε συναπέλαυνε.] Oxoniensis editionis author ita emendavit, quod, Typographorum puto vitio, irrepserat συναπέλαυε.

ζ τῆς ψυχῆς.] Additur in codd. Coisl. Roe, Casaub. καὶ συντρίβει τὰ νοήματα (Coisl. τὰ ὀστᾶ) τῆς διανοίας. *Et conterit cogitationes*, (Coisl. *ossa*) *mentis*: quibus etiam id in solo Coisl. subjicitur: ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς, *Anima lucem contegit*. Hæc omnia legit Grod. ut in cod. Coisl.

θ καταγωνιζόμενος, *depugnans*.] Melius in Coislin. ἐπεισαγόμενος, *aliunde adscitus*. Lin. sequenti, ante αὐξάνον habetur in codd. Roe, & Casaub. vox ἀπροαιρέτως; legendum αὐτοπροαιρέτως, *voluntarie*, ut est in Ottob. 2. id legit Grod. Quod deinde quæritur utrum peccatum sit animal, id respicit opinionem quorumdam, teste Nilo lib. 2. epist. 309. & lib. 3. epist. 22. illud asserentium. Animal autem censetur quidquid est vivum tametsi corporis expers. Sic Cat. 4. n. 18. Cyrillus animam hominis animal appellat.

η Ὀρθοῖς βλέπε, &c.] In Coisl. cod. & Ottob. 3. ὀρθὰ βλέπε, &c. *Recta vide*: magis accedit ad locum Proverbiorum hic à Cyrillo respectum, qui sic habet: οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν: *Oculi tui recta videant*. Inferius, pro κάτεχε τὰ σά, καὶ μὴ αἶρε τὰ ἀλλότρια, codd. Roe, & Casaub. simplicius ferunt: Μὴ ἅρπαζε τὰ ἀλλότρια, *Ne rape aliena*. Ita quoque ferebat codex Grodecii.

κ οὐδέ τι τῶν παρανομημάτων.] Eas voces reposuimus ex codd. Ottob. 2. Roe, Casaub. & versione Grodecii, quæ in editionibus Græco-latinis servata est, licet abessent Græca.

λ ὑποβάλλει, &c.] Ita legitur hæc phrasis apud codd. Roe, & Casaub. ὑποβάλλει μὲν οὖν ἐκεῖνος, οὐ μὴν βίᾳ κρατεῖ τῶν μὴ πειθ. *Suggerit quidem ille, sed vi non superat eos*, &c.

μ ἀπόκλεισον, &c. Aliter ferunt duo memorati codd. ἐὰν ἀποκλείσῃς τὴν θύραν, μακρὰν σου τυγχάνων οὐ βλάψει σε. *Si ostium occluseris, longe à te positus minime tibi nocebit.* Eodem fere modo legit Grodecius, tantum verba, *longe à te positus*, prætermisit.

ῥίζας ἐν σοὶ καταβάλλεται, καὶ [α] καταδεσμεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ κατασπᾷ σε εἰς βόθρον κακῶν. Ἀλλ' ἴσως λέγεις, Πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεταί μου ἡ ἐπιθυμία, [β] κἂν ἐνθυμηθῶ πυκνότερον. Ἀγνοεῖς ὅτι καὶ πέτραν ἔρρηξε ῥίζα παραμένουσα πολλάκις; μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαρρήξει σου τὴν πίστιν. πρὶν ἢ ἀνθήσῃ, πρόρριζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς, [γ] πέλυκας ὕστερον, καὶ πῦρ πολυπραγμονήσῃς. ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾶν, θεράπευε κατὰ καιρόν· ἵνα μὴ τυφλωθεὶς, τότε ζητήσῃς τὸν ἰατρόν.

δ'. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ διάβολος, καὶ γεννήτωρ τῶν κακῶν. τοῦτο δὲ ὁ Κύριος εἴρηκεν, οὐκ ἐγώ· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. πρὸ αὐτοῦ ἥμαρτεν οὐδείς. Ἥμαρτε δὲ, οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἁμαρτητικὸν λαβών· (ἐπεὶ πάλιν ἀνατρέχει ἡ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις εἰς τὸν οὕτω κατασκευάσαντα) ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, ἐκ τῆς πράξεως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος γὰρ ὤν, διάβολος ὕστερον ἐκλήθη, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν· καὶ ἀγαθὸς ὢν ὑπηρέτης Θεοῦ, γέγονε Σατανᾶς [δ] φερωνύμως· ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον ἑρμηνεύεται. Ἔστι δὲ οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλ' Ἰεζεκιὴλ τοῦ πνευματοφόρου προφήτου. [ε] Ἐκεῖνος γὰρ λαβὼν θρῆνον ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιότητος, καὶ στέφανος κάλλους, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης. καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγεννήθης ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου

A in te figet, mentem tuam ligabit, teque in malorum foveam pertrahet. [1] Sed forte dices: Fidelis sum, non me superabit pravum desiderium, tametsi frequentius illud animo informem. Ignorasne quod radix ad petram diu manens adfixa, illam plerumque perrumpit? Ne semen suscipias, quoniam fidem tuam discindet. Priusquam floreat, radicitus extrahe malum; ne si ab initio negligenter egeris, ignis & secures sint tibi postea cogitandæ. Lippitudinem incœptantem tempestive cura, ne cæcus factus, tum demum medicum quæras.

1 Non permittendum versari in animo desiderium malum; nec fidelis licèt in eo securus esse debet. *Jerem.* XXIII. 29. *vel Matt.* III. 10.

B

IV. Primus author peccati est Diabolus, & malorum pater [2]. hoc Dominus dixit, non ego: [a] *Quod ab initio Diabolus peccat.* ante illum peccavit nemo. Peccavit vero [3] non ex natura necessitate peccati quadam obligatus; (alioqui in eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa recurreret) sed bonus creatus, Diabolus propria voluntate factus est, sumens ab actione appellationem. [4] Archangelus enim cum esset, Diabolus postea [seu *calumniator*] à calumniando dictus est. Et cum esset minister Dei bonus, Satanæ nomine rei congruo deinceps est vocatus; satanas enim *Adversarium* significat. Non mea sunt hæc documenta, sed Ezechielis spiritiferi Prophetæ. Ille enim planctum assumens adversus istum, dicit: *Tu signaculum similitudinis, & corona pulchritudinis,* [b] *in paradiso Dei genitus es.* Et paucis interjectis: *Genitus es irreprehensibilis in diebus tuis, ex qua*

2 Diabolus è bono malus sponte factus, dein cæteris peccatorum author.

3 a 1. *Joh.* III. 8. *vel Johan.* VIII. 44.

4 Diabolus à calumniando dictus.

C

Satanas *adversarium* significat.

Ezech. XXVIII. 12.

b ℣. 13.

℣. 15.

α καταδεσμεῖ.] Codd. Roe & Casaub. καταδεσμεύει.

1 *Sed forte dicis: Fidelis sum*, &c.] Similem quorumdam temeritatem atque errorem refellit Macarius, Hom. 15. interrogat. 2.

β κἂν ἐνθυμηθῶ.] Codd Ottob. 2. Roe, & Casaub. ac Grod. κἂν ἐπιθυμήσω, *etiamsi concupiscam.* At non ibi Cyrillus de concupiscentia, sed de versata concupitæ rei cogitatione loquitur, ut ait superius, τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας. Sequentia videtur exscribere S. Nilus lib. 2. epist. 167. p. 202. a. & Isaac Syrus de contemtu mundi c. 12.

γ πέλυκας ὕστερον] Non incongrue observavit Casaubonus ad marginem sui libri, Cyrillum respexisse ad hæc verba Jeremiæ cap. 23. ℣. 29. Οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν. *Verba mea sicut ignis, dicit Dominus, & sicut securis scindens petram.* An potius spectavit hanc orationem Johannis Baptistæ Matt. III. 10. *Jam securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor*, &c. ut Cyrilli sensus sit, cum vires sumserit peccatum & incurabile quodammodo factum sit, pavendum jam inevitabile supplicium. At S. Nilus hanc sententiam exscribens, ignem & secures de grandibus ad exscindendum malum invalescens adhibendis conatibus intelligit, qui verior videtur sensus. Post ὀφθαλμιᾶν, in Ottob. sic legitur: θεράπευε εὐκαίρως κατὰ καιρόν.

2 *Dominus dixit, non ego*, &c.] Non Domini in evangelio, sed Johannis apostoli ea sententia est: sed exsistit in ejusdem evangelio cap. VIII. ℣. 44. simile Christi pronuntiatum, quod Cyrillo fucum fecisse videtur: *Ille*, Diabolus, *homicida erat ab initio.*

3 *Non ex natura necessitate*, &c.] Diabolum natura malum esse fuit veterum omnium Gnosticorum opinio, à Manichæis, novis commentis amplificata. Hanc Ebionitarum fuisse colligi potest ex authore vel interpolatore Clementinorum, hom. 19. n. 12. & 13. quamquam neget eum malitiam à Deo authore sumsisse, velut increatum putans. Imputatum est Origeni, & in ejus libros immissum putat Rufinus libro De adulteratione libr. Origen. quod dixerit naturam Diaboli cæterorumque dæmonum, non propositi voluntatisque malitia, sed *excepta ac separata creaturæ qualitate*, seu creationis ratione ac conditione productam esse. Ea sententia satis diserte in Lactantii libris reperitur lib. 2. cap. 8. seu 9. vet. edit. sive ab ipso profecta, sive eò ab interpolatoribus intrusa sit. Hunc errorem in Marcione condemnat Tertullianus lib. contra ipsum 2. cap. 10. & Prudentius in Hamartigenia ℣. 184. in Manichæis Epiphanius hæres. 66. n. 16. & alii passim Patres.

4 *Archangelus cum esset*, &c.] Cat. 8. n. 4. repetit Diabolum aliquando archangelum fuisse. Archangelos habuit Cyrillus pro certo ordine angelicarum potestatum, quem super angelos ponit, Thronis & Dominationibus inferiorem Cat. 6. n. 6. Idcirco non est nimis urgendum quod ait post Jobum Cat. 8. n. 4. Diabolum principium esse formationis Domini, quasi diceret excellentissimam creaturarum Dei. Archangelum vero sine dubio censuit, quoniam seductos à spiritus sibi subjectos habuerit, quos nunc uti domesticos Cat. 16. n.

D

15. & satellites habet. Ea ratione Greg. Nyssen. t. 2. orat. de Pythonissa p. 39. Diabolum non simpliciter angelum, sed Archangelum fuisse probat, quia subditi ipsi exercitus cum ipso defecerant: τῆς ὑποχειρίου στρατιᾶς αὐτῷ συναποστάσης. Diabolum vero seu calumniatorem eum Patres appellatum dicunt, quod & homines criminetur apud Deum, & Deum apud homines. Ita Chrysostomus homil. 25. de Diabolo tentatore p. 287. tom. 1. Archelaus in disp. cum Manete, ex qua multa Cyrillus transtulit, Diabolum inde vocatum ait, n. 32. *eo quod transitum fecerit à cœlestibus, & quod in terris mandato Dei obtrectator exsisteret.*

δ φερωνύμως.] Vocem hanc omittit cod. Ottob. legitur autem in Roe & Casaub. φερώνυμος. Post, habebatur in editis & est in cod. Coisl. & Ottob. 1. ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν Διάβολον ἑρμηνεύει, *Satanas enim Diabolum* [seu calumniatorem] *significat.* quæ quidem lectio non est prorsus rejicienda, cum vox *Satan* in Bibliis Græcis non raro reddatur per Διάβολος, ut Job. 1. 6. Psal. 108. 6. Paralipom. lib. 1. c. 21.

E ℣. 1. Zachar. 3. 1 &c. Nihilominus alteram lectionem εἰς τὸν Ἀντικείμενον ἑρμηνεύεται, quæ est codd. Ottob. 2. Roe, Casaub. & Grodecii, prætulimus, 1o quia duo distincta nomina videtur Cyrillus tribuere Diabolo, unum nempe *Diabolus*, archangelicæ ejus dignitati oppositum; alterum vero, videlicet *Satanas*, oppositum obsequio quod tamquam bonus minister Deo creanti debebat, eique exhibebat ante lapsum: quod sane optime repræsentat vox ἀντικείμενος seu *adversarius*. Quod si Satanas etiam calumniatorem significet, peribit duorum nominum distinctio, nec satis quæsita Cyrillo apparebit antithesis. 2o Tacuisset hic Cyrillus præcipuum quod Diabolo sæpe tribuit nomen, ut Cat. 16. n. 13. Cat. 15. n. 11. quodque solum in hujus Catechesis inscriptione præfigitur. 3o Quod satanas *adversarium* significet, communis fuit Patrum interpretatio. v. g. Origen. lib. 6. cont. Cels. p. 306. Dionys. Caten. Græc. Patrum in Job. cap. 1. ℣. 6 p. 23. Chrysost. hom. 51. de S. Eustathio p. 577. Didymus contra Manichæos Bibl. PP. Lugd. p. 340. a. S. Basilius

F homil. quod Deus non est author mali p. 371. Theodoret. quæst. 45. in lib. 2. Reg p. 293. d. Anonymus Vatican. in Marcum VIII. 30. Cat. Poss. p. 172. & alii passim ita sentiunt.

ε Ἐκεῖνος γὰρ λαβὼν, &c.] Hæc usque ad Ὁ Κύριος exclus. citantur in catena Græcorum PP. in Lucam ad cap. X. ℣. 18. sed continuate post testimonium è Cyrillo, Alexandrino videlicet, desumtum, ita ut sub ejus nomine habeantur. In loco Ezechielis pro ὁμοιότητος, codd. Roe & Casaub. habent ut in sacro textu ὁμοιώσεως; Coisl. ὁμοιώματος. Loco ἐγεννήθης, *natus es*, omnes Bibliorum editiones habent ἐγενήθης, *factus es*, quod quidem melius. At Tertullianus hunc locum similiter legisse videtur, dum lib. 2. cont. Marc. cap. 10. vertit: *In deliciis paradisi Dei tui natus es.* Alias Cyrillus verba γεννᾶσθαι & γίνεσθαι promiscue usurpare solet. vid. Cat. 11. n. 4. & 11. Cat. 12. n. 29. & 30. Cat. 16. n. 23. Verba, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης, desunt in codd. Coisl. & Ottob.

die tu creatus es, donec inventæ sunt iniquitates in te. prorsus apposite dixit: *inventæ sunt in te.* neque enim exterius adscitum est, sed tute ipse genuisti malum. Et causam postea edixit:

℣. 17.

Elevatum est cor tuum ex decore tuo; propter multitudinem peccatorum tuorum, [a] *& propter peccata tua vulneratus es,* [b] *& in terram projeci te.*

a ℣. 16.
b ℣. 17.

Id Dominus rursum in Evangeliis concordi sensu dicit: *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* vides Testamenti veteris cum novo consonantiam. Iste cadens multos secum abstraxit. Iste obsequentibus sibi prava desideria suggerit. ex hoc adulterium, fornicatio, & quidquid usquam est mali. Per hunc primus noster parens Adam expulsus est, ac paradisum sponte sua admirabiles fructus ferentem, terra spinas ferente permutavit.

Luc. x. 18.

Per Diabolum homo paradiso pulsus.

V. [1] Quid igitur? dixerit aliquis, decepti perivimus, nullane deinceps salus? [a] cecidimus, num non licet resurgere? excæcati sumus, fas non est visum recuperare? claudi sumus effecti, spes non est aliquando recte incedendi? in summa dicam, [b] mortui sumus, non licet ut resurgamus? An vero qui Lazarum, ô homo, quatriduanum fetentemque excitavit, non potius viventem te facilius excitabit? Qui pretiosum sanguinem pro nobis effudit, ipse nos è peccato expediet. ne nos ipsos desperemus, fratres. ne nos in desperatum abjiciamus statum. Dira res est non credere in spem pœnitentiæ. Qui non exspectat salutem, mala absque modo accumulat: qui vero sanationem sperat, facile sibi ipsi parcit. Latro etiam qui gratiam non exspectat, usque ad insolentiam devenit: si vero veniam speret, ad pœnitentiam sæpe decurrit. Quid vero, serpens potest deponere senectutem; nos peccatum non deponemus? ac terra quidem spinosa, cum pulchre exculta fuerit, in frugiferam transmutatur: nobis autem salus irreparabilis futura est? Natura itaque est capax salutis, verùm ad hoc requiritur arbitrii voluntas.

1 V. Cat. 12. n. 3.
Peccato primi hominis cecidimus, & mortui sumus.
a Jerem. VIII. 4.
b Ps. XL. 9.
Speranda peccatoribus salus
Joh. XI. 17. 39. 44.
Ephes. IV. ℣ 19.
Id. Cat. 3. n. 7.
Natura salutis capax.

VI. Benignus est Deus, & non modice benignus. Tu namque ne dixeris: Scortator, & adulter fui, gravia scelera patravi, idque non semel, sed frequentissime. numquid condonabit? numquid dabit ut obliviscatur? Audi quid Psalmicen dicat: *Quam magna multitudo benignitatis tuæ, Domine!* Non vincunt tua cumulata peccata multitudinem miserationum Dei. non

Magna & quibuslibet hominum peccatis superior Dei clementia, ab exemplis.
Ps. XXX. 20.

A ἀφ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως οὗ εὑρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. πάνυ καλῶς τὸ, εὑρέθη [α] ἐν σοί. οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπεισηνέχθη, ἀλλ' αὐτὸς ἐγέννησας τὸ κακόν. καὶ τὴν αἰτίαν ἑξῆς εἴρηκεν· Ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου· διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου, [β] καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἔρριψά σε. Ὁ Κύριος τούτῳ συμφώνως πάλιν ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. [γ] βλέπεις παλαιᾶς διαθήκης πρὸς καινὴν συμφωνίαν.

B Οὗτος ἐκπεσὼν συναπέσπασε πολλούς. Οὗτος εἰσβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις. ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ πᾶν εἴ τι κακόν. διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ [δ] ἐξεβλήθη· καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως θαυμασίους φέροντος καρποὺς, τὴν ἀκανθοφόρον ἀντικατηλλάξατο γῆν.

ε'. Τί οὖν; ἐρεῖ τις, ἀπολώλαμεν ἀπατηθέντες· ἆρ' οὐκ ἔστι λοιπὸν σωτηρία; πεπτώκαμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; ἐτυφλώθημεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι; χωλοὶ γεγόναμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ὀρθοποδῆσαι; ἵνα δὲ C συντόμως εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν· ἆρα οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; Ἆρ' ὁ τὸν Λάζαρον τὸν τετραήμερον ἐγείρας, ἄνθρωπε, τὸν ὀδώδοτα· ἆρα τὸν ζῶντά σε μᾶλλον οὐκ εὐκοπώτερον ἀναστήσει; ὁ τὸ τίμιον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, αὐτὸς ἡμᾶς ῥύσεται τῆς ἁμαρτίας. Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί. μὴ [ε] ἀπορρίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν. δεινὸν γάρ ἐστι τὸ μὴ πιστεύειν εἰς μετανοίας ἐλπίδα· ὁ μὴ προσδο-D κῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, ἀφειδῶς προστίθησι τὰ κακά· ὁ δὲ τὴν ἰατρείαν ἐλπίσας, εὐμαρῶς τὸ λοιπὸν ἑαυτοῦ φείδεται. ὁ γὰρ λῃστὴς ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν, [ζ] εἰς ἀπόνοιαν αὔξει· ἐλπίσας δὲ τὴν ἄφεσιν, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα, ὄφις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποθησόμεθα τὴν ἁμαρτίαν; καὶ ἀκανθώδης γῆ, γεωργηθεῖσα καλῶς [θ] εἰς καρποφόρον μετεβλήθη· ἡμῖν δὲ ἀδιόρθωτος ἡ σωτηρία; Ἡ μὲν οὖν φύσις ἐπιδέχεται τὴν σωτηρίαν, ζητεῖται δὲ λοιπὸν ἡ προαίρεσις.

E ζ'. Φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς, καὶ φιλάνθρωπος οὐκ ὀλίγον. μὴ γὰρ εἴπῃς, Ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα· τὰ δεινά μοι πέπρακται, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· ἆρα συγχωρήσει; ἆρα παρέξει τὴν ἀμνηστίαν; Ἄκουε τί λέγει ὁ ψαλμῳδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε. Οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα, τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. [η] οὐ

α ἐν σοί.] Ea verba, quæ prorsus supponit sequens Cyrilli ratiocinium, hic restituit Millesius ex codd. Roe & Casaub.

β καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης, καί.] Ea verba prætermittuntur in codd. Roe & Casaub. & sacrum textum hic citatum interrumpunt. nam non habentur in Bibliis voces, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου, quæ etiam non sunt versæ à Grodecio: tantum legitur versu superiori, nimirum 16. καὶ ἐτραυματίσθης ἀπὸ ὄρους τοῦ Θεοῦ. *Et vulneratus es à monte Dei.* Pro ἔρριψά σε, codd. Roe & Casaub. vitiose ἔρριψάς σε, *Projecisti te.*

γ βλέπεις, &c.] Ex codd. Roe & Casaub. eum locum sic emendavimus. In editis & Coisl. cod. habetur hæc vitiosa scriptura, βλέπεις παλαιᾶς συμφωνίαν πρὸς καινήν.

δ ἐξεβλήθη] Roe & Casaub. ἐκ παρακοῆς ἐξεβλήθη, *Propter inobedientiam expulsus est.* Coisl. ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, *Ex inobedientia cecidit.*

1 *Quid igitur? dixerit aliquis, &c.*] Hæc forte narrat propter Manichæos, quorum pene similis sententia refertur à Serapione lib. contra Manichæos, Bibl. PP. Lugd. tom. 5. p. 162. c Eadem quoque Apotacticorum quæ Encratitarum species erat, videntur fuisse dogmata, apud Epiph. hær. 61. num. 1. p. 506. c

F

ε ἀπορρίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν] Hac singulari statum hominis de se desperantis exprimendi ratione utitur S. Nilus lib. 4. epist. 48.

ζ εἰς ἀπόνοιαν αὔξει.] Loco αὔξει, Casaub. habet ἔρχεται. Roe & Ottob. χωρεῖ; utrumque elegantius. Lectionem tamen αὔξει firmat quod superius de desperante dicitur, προστίθησι τὰ κακά.

θ εἰς καρποφόρον.] Ita codd. Roe, Casaub. Coisl. Ottob. vers. Grod. Editi vero εἰς καρποφορίαν, *in fructificationem.*

η οὐ νικᾷ σου, &c.] In editis habebatur Οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα ὁ τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν ἔχων ut etiam fert cod. Ottob. & Casaub. Quæ lectio ferri potest, si legatur cum puncto interrogante, sic: *An is qui medicinæ peritiam habet, tua vulnera non vincet?* Prætulimus tamen codd. Coisl. Roe, & Grod lectionem, quam in textu repræsentamus: sed Coisl. habet solummodo ἰατρικήν. In Casaub. cod. & Grod. desunt voces τὰ συναχθέντα. in cod. vero Roe, ambæ phrases οὐ νικᾷ, &c. invertuntur.

νικᾷ

νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἀρχιατρικὴν ἐμπειρίαν. δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πίστεως. λέγε τῷ ἰατρῷ τὸ πάθος· εἰπὲ καὶ αὐτὸς [a] κατὰ τὸν Δαβίδ· Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ. καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἑξῆς εἰρημένον· Καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

ζʹ. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, σὺ ὁ νεωστὶ εἰς τὴν κατήχησιν ἐληλυθώς; θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τῆς μακροθυμίας τὸ πλῆθος; ἄκουσον περὶ τοῦ Ἀδάμ. Παρήκουσεν Ἀδάμ, ὁ πρωτόπλαστος τοῦ Θεοῦ. ἆρ' οὐκ ἠδύνατο τὸν θάνατον εὐθὺς ἐπαγαγεῖν; ἀλλ' ὅρα τί ποιεῖ ὁ φιλανθρωπότατος Κύριος. ἐκβάλλει μὲν αὐτὸν τοῦ παραδείσου (τῆς γὰρ [b] ἐκεῖ διατριβῆς ἀνάξιος ἦν διὰ τὴν ἁμαρτίαν) κατοικίζει δὲ τοῦ παραδείσου κατέναντι· ἵνα βλέπων ὅθεν ἐξέπεσε, καὶ ἐξ οἵων εἰς οἷα κατηνέχθη, λοιπὸν ἐκ μετανοίας σωθῇ. Κάϊν ὁ πρωτότοκος ἄνθρωπος, ἀδελφοκτόνος γέγονεν· εὑρετὴς τῶν κακῶν, καὶ ἀρχηγὸς τῶν φόνων, καὶ βάσκανος πρῶτος. ἀλλ' ἀνελὼν τὸν ἀδελφόν, τί κατακρίνεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. μέγα τὸ ἁμάρτημα, μικρὰ ἡ καταδίκη.

ηʹ. Φιλανθρωπία μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ αὕτη Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα. λόγισαι γάρ μοι τὰ ἐπὶ Νῶε. ἥμαρτον οἱ γίγαντες, καὶ παρανομία πολλὴ τότε τῆς γῆς κατεχύθη, καὶ διὰ ταύτην κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἐπέρχεσθαι. καὶ τῷ πεντακοσιοστῷ μὲν ἔτει τὴν ἀπειλὴν ἐκφέρει ὁ Θεός, τῷ δὲ ἑξακοσιοστῷ τὸν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὴν γῆν. βλέπεις φιλανθρωπίας Θεοῦ πλάτος, εἰς ἑκατὸν παρατεινομένης χρόνους; ἆρα, ὅπερ ἐποίησε τότε μετὰ τὴν ἑκατονταετίαν, παραχρῆμα οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, ἔνδοσιν διδοὺς μετανοίας. βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; καὶ εἴγε μετενόησαν οἱ τότε, οὐκ ἂν ἀπέτυχον [γ] τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

θʹ. Ἐλθέ μοι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας. ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν γυναιξὶν ἐρεῖ τις· ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, ἐμόλυνα τὸ σῶμα παντοίαις ἀκολασίαις· ἆρ' ἔστι σωτηρία; Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαάβ, καὶ προσδόκα καὶ σὺ τὴν σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἡ φανερῶς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα, διὰ μετανοίας ἐσώθη· ἆρα ἡ ἅπαξ ποτὲ πορνεύσασα πρὸ τῆς χάριτος, διὰ μετανοίας καὶ νηστείας οὐ σώζεται; πῶς γὰρ ἐσώθη ἐκείνη, ζήτησον. τοῦτο μόνον εἶπεν, Ὅτι [δ] ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ Θεὸς ὑμῶν. ἑαυτῆς γάρ, οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν. καὶ εἰ θέλεις δέξασθαι τοῦ σωθῆναι ταύτην, μαρτυρίαν ἔγγραφον, ἔχεις [ε] ἀναγεγραμμένον ἐν ψαλμοῖς· Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, τοῖς γινώσκουσί με. ὦ μεγάλης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονευούσης ἐν γραφαῖς. ἀλλ' οὐχ

superant vulnera tua summi illius medici experientiam. Trade tantummodo te ipsum illi cum fide. edissere medico morbum tuum; dic & ipse cum Davide: *Dixi, pronuntiabo adversum me iniquitatem meam Domino.* & fiet tibi similiter id quod sequitur: *Et tu remisisti impietatem cordis mei.* — *Ps. XXXI. 5. Ibid.*

VII. Vin' tu qui recens ad Catechesim accessisti, Dei humanitatem videre? Vin' benignitatem Dei, & patientiæ ejus multitudinem perspicere? audi de Adamo. Præceptum violavit Adam primus à Deo conditus homo. non potuit statim in illum morte animadvertere? sed vide quid agat hominum amantissimus Dominus. Ejicit illum ex paradiso; (neque enim illius loci domicilio dignus erat propter peccatum:) eum vero è regione paradisi locat, ut videns unde ceciderit, & ex quibus in quæ dejectus sit, deinceps per pœnitentiam salutem consequatur. Cain, primus partu editus homo, fratricida factus est; inventor malorum, author & dux cædium, invidusque primus. sed posteaquam è medio sustulit fratrem, qua pœna damnatur? *Gemens & tremens eris super terram.* Peccatum grande, levis animadversio.

Dei patientia in Adamum. — *Gen. III. 24.* — *In Cain, primum autorem cædium. V. Cat. 13. n.* — *Gen. IV. 12.*

VIII. Et hæc quidem verè Dei clementia fuit; sed adhuc parva respectu eorum quæ sequuntur. Cogita enim quæ tempore Noe contigerunt. Peccaverunt Gigantes, & [a] iniquitas in terra plurima tum diffusa est, & propter hanc inducendum erat diluvium. [b] ac quingentesimo quidem anno comminationem profert Deus; [c] sexcentesimo verò diluvium super terram adduxit. Cernis benignitatis Dei in centum annos protensæ latitudinem? numquid enim, quod centum post annos fecit, illico facere non poterat? sed datâ operâ protelavit, dans pœnitentiæ locum. Viden' Dei bonitatem? nec illi certe homines, si tum resipuissent, divinam sibi clementiam deesse sensissent.

a Os. IV. 2. In genus humanum proxime ante diluvium. b Gen. V. 31. & VI. 13. c Gen. VII. 11.

IX. Veniamus nunc & ad alios, qui per pœnitentiam salvi facti sunt. Erit forte in mulieribus quæ dicat: Scortata sum, adultera fui, omni luxuriæ genere corpus inquinavi; an-ne est salus? Inspice, ô mulier, in Rahab, & salutem tu quoque exspecta. nam si ea quæ palam publiceque scortationem exercebat, per pœnitentiam salutem adepta est; an ea quæ semel aliquando ante gratiam [acceptam] corpus violavit, per pœnitentiam & jejunium non servabitur? Quomodo salva facta sit illa, exquire. hoc unum dixit: *Quia Deus vester in cælo & in terra. Deus vester*, inquit: suum enim, propter impudicitiam dicere non audebat. Quod si consignatum in Scripturis de ejus salute testimonium accipere aves, habes scriptum in psalmis: *Memor ero Rahab & Babylonis cognoscentibus me.* ô magnam Dei benignitatem, quæ etiam meretricum in Scripturis meminit. neque simpliciter

Idem argumentum continuatur. Exemplum Rahab meretricis. — *Josue II. 11.* — *Ps. LXXXVI. 4.*

[a] κατὰ τὸν Δαβίδ.] In codd. Ottob. & Grod. μετὰ τοῦ Δαβίδ, *cum Davide*. Vox εἶπα, deest in cod. Casaub. est tamen in Scriptura, & in omnibus aliis codd. Post γενήσεται, addidimus ἐπὶ σοῦ ex codd. Roe & Casaub. Ea vero verba, καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἑξῆς εἰρημένον, desunt in Coisl. Loco καὶ σὺ ἀφῆκας, *Et tu dimisisti*, legitur in Roe, Casaub. & Grod. αὐτὸς ἀφῆκεν (leg. ἀφῆκεν.) *Et ipse remisit.*

[b] ἐκεῖ.] Vocem hanc addidi ex codd. Roe & Casaub.

[γ] τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.] Articulos τῆς & τοῦ reposuimus ex codd. Roe & Casaub.

[δ] ὁ Θεὸς ὑμῶν, &c.] In cod. Roe legitur ἡμῶν, *Deus noster*. Hic locus sic legitur in Bibliis: ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. *Dominus, Deus vester Deus est in cælo sursum, & in terra deorsum.* Quod Prevotius in sua interpretatione posuit, licet græca discrepantia ediderit.

[ε] ἀναγεγραμμένον.] Sic scribimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Habent editi ἀντιγεγραμμένον, contrario sensu. ἀναγεγραμμένος vox Cyrillo sæpe repetita Cat. 15. n. 23.

dixit, *Memor ero Rahab & Babylonis*, sed illud adjecit, *Cognoscentibus me*. Est igitur viris, & mulieribus similiter salus, quæ per pœnitentiam conciliatur.

Populi Israelitici vitulum adorantis.

X. Etiamsi universus populus peccaverit, non superat divinam benignitatem. Vitulum populus fabricaverat, nec tamen recessit Deus à clementia. negaverunt homines Deum, sed Deus[a] seipsum non negavit. [b] *Isti sunt*, dixere illi, *dii tui, Israel*. & tamen pro more suo Deus Israel servator eorum fuit. Nec solus peccavit populus: verum etiam & [1] Aaron summus sacerdos. Moyses enim dicit: *Et super Aaron facta est ira Domini; & rogavi*, ait, *pro ipso*, * *& condonavit illi Deus*. Jam vero Moyses pro summo sacerdote peccante supplicans Deum flexit: Jesus autem unigenitus orans pro nobis, Deum non placabit? Illum propter culpam non prohibuit quominus ad summum sacerdotium veniret; te vero ex Gentibus venientem salutem ingredi prohibebit? pœnitentiam age itidem & tu, ô homo; neque à te gratia prohibebitur. Irreprehensibilem deinceps præsta vitæ tuæ modum: vere enim hominum amans est Deus; neque ullus homo clementiam ejus pro dignitate explicare potest. imo etiamsi omnes hominum linguæ in unum conveniant, ne sic quidem partem aliquam benignitatis ejus enarrare sufficiant. Dicimus nos partem aliquam eorum, quæ scripta sunt de Dei erga homines benignitate: sed [2] nescimus quanta ille & angelis condonaverit. nam & illis condonat; quandoquidem [3] unus

a 2.Tim.II.13. b Exod.XXXII.4.

1 Aaronis in populi scelus conniventis. Deut. IX. 20.

* Verba hæc non sunt Scripturæ.

2 Angelis etiam condonat Deus.

3

ἁπλῶς, Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, ἀλλὰ μετὰ τοῦ· [α] Τοῖς γινώσκουσί με. Ἔστιν οὖν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία, καὶ ἐπὶ γυναικῶν ὁμοίως, ἡ διὰ μετανοίας προξενουμένη.

ι. Κἂν ὁλόκληρος δὲ λαὸς ἁμάρτῃ, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας. ἠρνήσαντο οἱ ἄνθρωποι [β] τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οὐκ ἠρνήσατο. Οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, εἰρήκασιν. καὶ πάλιν συνήθως ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, σωτὴρ αὐτῶν ἐγένετο. [γ] Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἥμαρτε, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς. Μωϋσῆς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, [δ] Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου· καὶ ἐδεήθην, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός. εἶτα Μωϋσῆς μὲν αἰτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἁμαρτάνοντος, ἐδυσώπει τὸν Κύριον· Ἰησοῦς δὲ ὁ μονογενὴς, αἰτῶν ὑπὲρ ἡμῶν οὐ δυσωπεῖ τὸν Θεόν; κἀκεῖνον μὲν, διὰ τὸ πταισθὲν, [ε] οὐκ ἐκώλυσεν ἐλθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· σὲ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐλθόντα, κωλύσει εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν; μετανόησον, ἄνθρωπε, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἀνεπίληπτόν σου παράστησον εἰς τὸ ἑξῆς τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεὸς, καὶ οὐ δυνήσεται [ζ] ὁ πᾶς ἄνθρωπος κατ' ἀξίαν ἐξειπεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν ἀνθρώπων ὁμοῦ, οὐδ' οὕτως μέρος τι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν μέρος τι τῶν γεγραμμένων περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν ὅσα καὶ ἀγγέλοις συνεχώρησε. συγχωρεῖ γὰρ κἀκείνοις, ἐπειδὴ εἷς μόνος

α Τοῖς γινώσκ.] Articulum in impressis omissum supplemus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacr. text. In Vulg. *Scientium me*; quod efficit sensum prorsus Cyrillo alienum. Respiciens enim ad sequentia versiculi 6. verba: *Dominus narrabit in Scripturis populorum*, &c. ait Deum in Scripturis, ad utilitatem hominum sui cultum cognoscentium, Rahab nomen consignare voluisse, idque promisisse. Rahab porro apud Psalmistam, non significat tabernariam illam mulierem ab exploratoribus Josue conversam, sed superbum, hoc est Ægyptium, hoc titulo in Scripturis passim appellatum: aitque Ægyptios & Babylonios post reditum è captivitate, una cum aliis populis Hierosolymæ habitaturos esse, Israeliticæ genti admixtos. Ita cum doctis viris Psalmi locum intelligimus.

β τὸν Θεόν.] Articulum, qui in impressis & Coisl. cod. desideratur, ponimus ex codd. Roe & Casaub. Pro ἑαυτὸν quod sequitur, præfati codd. habent αὐτοὺς, *illos non negavit*. Coisl. αὐτῶν, forte αὐτὸν.

γ Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἥμαρτε.] Hæc desunt in Roe, & Casaub.

1 *Aaron summus sacerdos*. Paulo post, *pro summo sacerdote peccante*.] Peccatum Aaronis, & Dei clementiam multum exaggerat dignitas summi sacerdotis, quam peccando violavit. Atqui Aaron nondum summus sacerdos consecratus erat: quamobrem ita tantum per anticipationem appellatus videtur, cum dicat author inferius, id crimen non prohibuisse quominus ad sacerdotium veniret. Bacchiarius tamen, cum ad commendandam Dei benignitatem hoc summi sacerdotis peccato usus esset in epistola ad Januarium, id sibi objici non sinit, & ante eam consecrationem Aaron sacerdotem fuisse contendit, *eo quod non potuisset sine sacerdote Pascha celebrari*.

δ Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο, &c.] Codd. Roe, & Casaub. ἐγενήθη. In loco Deuteronomii ab Cyrillo citato non legitur ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου, sed ἐθυμώθη (suppl. Κύριος) ἐξολοθρεῦσαι αὐτόν. & pro καὶ ἐδεήθην ὑπὲρ αὐτοῦ habetur καὶ ηὐξάμην καὶ περὶ Ἀαρὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, *& oravi pro Aarone in tempore illo*. Verba autem καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, non leguntur ibi, sed aliunde à Cyrillo translata sunt. Ne mirere, ex tempore dicebat.

ε οὐκ ἐκώλυσεν, &c.] Editi οὐ, manifesto vitio. mendum correximus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Similiter scripsimus linea sequente κωλύσει *impediet* ex Cod. Coisl. pro κεκώλυκεν, *impedivit*; quod in impressis habetur.

ζ ὁ πᾶς ἄνθρωπος, *omnis homo*] Ita editi: at codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. ὁ πᾶς χρόνος, *tempus omne*. Paulo post ubi scripsimus οὐδ' οὕτως ex codd. Roe, & Casaub. legebatur in editis οὐχ. in codd. Coisl & Ottob. habetur οὐδὲ.

2 *Nescimus quanta ille & angelis condonaverit*, &c.] Neminem esse puto qui existimet Cyrillum non de veris angelis loqui, sed vel de hominibus justis, vel de sacerdotibus, qui in Scriptura quandoque Angelorum vocabulis designantur; cum postquam de angelis dixit, se ad homines reverti postea significet. Neque hæc de pravis ac desertoribus angelis intelligenda: nam etiamsi quodam erga ipsos patientiæ ac clementiæ modo Deus utatur, ut significat author Cat. 7. n. 4. hic agit de exemplis pœnitentiæ: Diabolum autem ait Cat. 6 n. 1. incudis instar indomabilem, & pœnitendi nesciam gerere animi inductionem: nec est cur dissimilis ab ipso conditionis angelos ejus satellites à Cyrillo existimatos suspicemur. superest ergo ut de beatis angelis loquatur. Hos autem Cat. 6. n. 6 Deum, quantum ipsi capaces sunt, videre testatur; qui status quomodo cum peccato, imo cum peccandi potestate conciliari possit, non intelligimus. Eo accedit, quod in angelis Dei voluntatem perfecte adimpleri ait Cat. 23. n. 14. adeo ut eo exemplo Dei voluntatem in nobis fieri oret Ecclesia. Parte alia, consentientibus omnibus libris, cum editis tum mss. textum interpolationis accusare non licet. Hanc sententiam Cyrillo peculiarem non fuisse, quoniam marginum angustiæ hic à nobis probari non patiuntur, ostendimus in Dissert. 3. Liceat tantum hic addere, hanc opinionem Cyrillum accipere potuisse vel ex Origene, vel ex fonte unde Origenes hausit, duobus nimirum 2. & 3. Apocalypseos capitibus, in quibus nonnulla angelis ecclesiarum Asiæ à Christo exprobrantur peccata.

3 *Unus est solus absque peccato*, ἀναμάρτητος.] Licebat etiam vertere cum Grodecio, *qui peccare non possit*. Græca enim vox utrumque significat, tam apud sacros quam profanos authores; ac blasphemiæ simile est dicere Christum vel peccavisse vel peccare potuisse. Nihilominus vox ἀναμάρτητος & ἀναμαρτησία, apud Cyrillum semper sumitur pro innocentia & peccati vacuitate. Sic Christi probans innocentiam Cat. 13. n. 3. ait pium latronem ejus testem fuisse, μάρτυς τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ Ἰησοῦ. Cat. 4. n. 19. negans nos in altero ante hunc mundo peccavisse, ait venisse in mundum ἀναμαρτήτους. Cat. 15. n. 21. ait, eum candorem quem Deus Isaiæ cap. 1. ℣. 28. hominibus se daturum pollicetur, signum esse vel remissionis peccatorum vel innocentiæ, ἢ καὶ ἀναμαρτησίας. In hoc autem loco palam est significari solam peccati vacuitatem; probans enim Angelos non solum posse peccare, sed & revera habere peccata, ait solum Christum habere illud privilegium quo angeli carent, ut clementiæ Dei opus non habeant. In Deuteronomio c. 29. ℣. 19. opponitur homo peccator τῷ ἀναμαρτήτῳ, videlicet homini justo. Quamobrem vulgo authores ecclesiastici τὸ ἀναμάρτητος, sumunt pro justo, innocente, & à peccatis libero. Ita Greg. Nyss. de imagine & similitudine tom. 2. p. 23. a. De orat. dominic. hom. 5. p. 756. de perf. christiani forma pag. 292. S. Ephræm de secundo adventu græce pag. 357. οὐδεὶς ἀναμάρτητος, οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. S. Hieronymus lib. 3. adversus Pelagium, & Orosius in Apologetico adversus eumdem. Author Dialogorum de Trinitate sub nomine S. Athanasii tom. 2. sive 3. p. 487. ἀναμάρτητος usurpat tamquam maxime diversum ab impeccabilitate. *Non quærimus*, inquit, *utrum angeli sint sine peccato*, εἰ εἰσὶν ἄγγελοι ἀναμάρτητοι, *sed utrum peccare possint*, ἀλλ' εἰ δύνανται ἁμαρτῆσαι.

ἀναμάρτητος, ὁ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καθαρίζων Ἰησοῦς. καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐτάρκως.

ιά. Εἰ δὲ βούλει, σοὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἄλλους τύπους α παραστήσω· ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μακάριον, καὶ τύπον αὐτὸν λάβε τῆς μετανοίας. ἐσφάλη ὁ μέγας· μετὰ κοίτην, τὸ δειλινὸν, περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, ἴδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθέν τι ἀνθρώπινον. ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ περὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πλάσματος εὐγνωμοσύνη. ἦλθεν Ναθὰν ὁ προφήτης, ἔλεγχος ταχὺς, καὶ τοῦ τραύματος ἰατρός· β Ὠργίσθη, φησιν, ὁ Κύριος, καὶ ἥμαρτες. τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν. γ βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος οὐκ ἠγανάκτησεν· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. οὐκ ἐτύφλωσεν αὐτὸν τὸ περιεστὼς τῶν στρατιωτῶν στίφος· ἐνενόει γὰρ τὸν ἀγγελικὸν τοῦ Κυρίου στρατὸν, καὶ τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἠγωνία· καὶ φησὶ τῷ ἐλθόντι, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι, ἀποκρινάμενος· Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. βλέπεις τοῦ βασιλέως ταπεινοφροσύνην, βλέπεις ἐξομολόγησιν. μὴ γὰρ ἦν ἐλεγχθεὶς ὑπό τινος; μὴ πολλοὶ συνῄδεισαν τῷ πράγματι; ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, καὶ δ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν κατήγορος, καὶ ὁ πταίσας ὁμολογεῖ τὸ κακόν. καὶ ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὡμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν. ὁ γὰρ ἀπειλήσας προφήτης Ναθὰν, φησὶν εὐθέως· Καὶ Κύριος παρεβίβασε ε τὴν ἁμαρτίαν σου. βλέπεις ὀξυτάτην Θεοῦ φιλανθρώπου μεταβολήν. πλὴν φησί· Παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου. πολλοὺς μὲν διὰ τὴν δικαιοσύνην εἶχες ἐχθρούς, ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· προδοὺς δὲ τὸ μέγιστον ὅπλον, ἑτοίμους ἑστῶτας ἔχεις κατὰ σοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἐπαναστάντας. Ὁ μὲν οὖν προφήτης οὕτως αὐτὸν παρεμυθήσατο.

ιβ΄. Ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἤκουσεν, ὅτι Κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεύς· ἀλλὰ

A est solus absque peccato, qui nos à peccatis purgat Jesus. ac de illis quidem [hoc est angelis] satis.

XI. Si vero cupis, alia quoque repræsentabo tibi de nobis exempla. accede ad beatum David, illumque accipe præclarum exemplar pœnitentiæ. offendit ille magnus: cum post cubitum pomeridianis horis in tecti fastigio deambularet, vidit [1] indifferenter, & humani quid passus est. Perfectum fuit peccatum; sed non periit una in confitendo peccato candor. Venit Nathan propheta, [2] reprehensor promptus, & vulneris medicus. *Iratus est*, inquit, *Dominus, & peccavisti*. Regem alloquebatur privatus. Rex purpura insignis non indignatus est: non enim ad eum qui loquebatur, sed ad eum à quo mittebatur, attendebat. non excæcavit eum circumstans militum cohors; cogitabat enim angelicum Domini exercitum, & *invisibilem tamquam videns* contremiscebat. ac venienti, seu potius per illum, mittenti [Deo] respondit, *Peccavi Domino*. Cernis demissionem regis, cernis confessionem. numquid fuerat ab ullo convictus? num multi fuerant facinoris conscii? celeriter transacta res, & statim propheta adfuit accusator; quique offenderat, peccatum confitetur. & quia ingenue & bona mente confessus est, ocyssime sanatus fuit. Nathan enim propheta qui comminationibus usus fuerat, statim dicit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* Vides velocissimam Dei hominum amantis mutationem. attamen dicit: *Irritans irritavisti inimicos Domini.* Multos enim propter justitiam hostes habebas, sed custodiebat te castitas. postquam vero præcipuum hoc præsidium prodidisti, stantes habes hostes paratos, qui adversum te consurgant. sic igitur illum propheta consolatus est.

David præclarum exemplar pœnitentiæ.
2. Reg. XI. 2.
2. Reg. XII. 10.
a Isai. LXIV. 5.
Hebr. XI. 27.
2. Reg. XII. 13.
Ibid.
Ibid. ℣. 14.
Davidem custodiebat castitas.

XII. At beatus David, tametsi audivisset illud; *Dominus transtulit peccatum tuum*; non abstinuit tamen à pœnitentia rex licet: verum

Ibid. ℣. 13.
David pœnitens etiam post remissum peccatum.

α παραστήσω.] Ita legimus ex codd. Ottob. & Coisl. In editis habetur παραστῆναι, in Roe & Casaub. παραστῆσαι, quorum utrumque ferri potest supponendo με. Pro σὺ ex omnibus memoratis codd. scripsimus σοὶ. Roe & Casaub. post τύπους, adjiciunt τῆς μετανοίας.

1 *Indifferenter*, ἀδιαφόρως.] Grodecius vertit *obiter*. significat *negligenter, incaute*, non curando periculum cui se exponebat, cogitationem in animo cum delectamento versando. sic supra num. 3. *Si indifferenter*, ἀδιαφόρως, *pravi desiderii cogitationem admiseris, in animo versata radices in te figet*. Eodem sensu S. Ephræm. Paræнес. 36. græc. edit. p. 307. ἐν τῷ ἀδιαφόρῳ ὀφθαλμῷ τελεῖται ἡ μοιχεία, ἣν ὁ Κύριος διαμαρτύρεται λέγων, ὅτι πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυναῖκα, &c. *In oculo indifferenti*, incauto, turpem cogitationem non rejiciente, *perficitur illud adulterium de quo testatur Dominus aiens: Quisquis inspexerit*, &c. Theodoretus, qui tum alibi diversos authoris nostri locos ita imitatur ut pene transcribat, tum præsertim Quæst. 24. in libros Reg. pag. 276. hunc locum Cyrilli pene è vestigio sequitur, scribit, ἴδεν ἁπλοϊκῶς, *vidit simpliciter*, & absque malo animo, sed incaute.

2 *Reprehensor promptus.*] Vox ἔλεγχος, non hic *reprehensionem, convictionem* sonat, quæ ejus vulgaris significatio, sed personam reprehendentem; ut in altero hujus orationis exemplo quod huic subjicimus, legitur paulo post hunc locum: ἔλεγχος οὐ παρῆν, *non aderat qui convincere & arguere potuisset*. Eodem sensu sumtum existimo a Cyrillo id vocabulum Cat. 15. n. 25: ubi de Christo judicante ait, ὁς ἐξετάσεως, ἢ ἐλέγχων οὐ χρείαν ἔχει πρὸς κατάγνωσιν. *Qui ad condemnandum inquisitione, aut convincentibus testibus opus non habet*. Rara, non tamen inusitata hæc hujus vocis acceptio. Basil. in fine orationis de fame & siccitate pag. 360. τῶν δεδιωγμένων ἔλεγχος ἀκριβὴς παραστήσεται. *Aderit eorum quæ gessimus accuratissimus reprehensor*. S. Asterius Amasenus homil. in Danielem & Susannam Auct. Combefis. tom. 1. p. 95. Danielem appellat senum illorum nequam ἔλεγχον καὶ κριτὴν, *reprehensorem & judicem*, & pag. 97. ἔλεγχον κρυπτῶν, *rerum abditarum detectorem*. Metaphrastes vit. S. Ambr. n. 1. ait de eo quod esset πράξεως πονηρᾶς ἁπάσης ἀκριβὴς ἔλεγχος, *cujusvis pravæ actionis sedulus censor ac reprehensor*. S. Nilus lib 3. epist. 33. pag. 311. τῆς ἰδίας κατηγοροῦμεν ζωῆς, μὴ παρόντος ἐλέγχου, *propriam vitam accusamus, nullo qui redarguat præsente*. In Ps. 72. ℣. 14. vox ἔλεγχος, quæ in Vulgata redditur *castigatio*, in variis Psalteriis antiquis vertitur *judex, index*, vel *vindex*.

β Ὠργίσθη ὁ Κύριος, καὶ ἥμαρτες.] Scripturæ non sunt hæc verba, sed ex ejus sensu à Cyrillo collecta. Puto eum respicere verba Isaiæ Deum adloquentis cap. 64. ℣. 5. Ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν.

γ ὁ βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος.] Hæc aliter leguntur in codd. Roe, Ottob. 2. & Casaub. in hunc modum, Ἀλλὰ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἠγανάκτησεν, *sed rex David non indignatus est*: quam lectio[illegible] secutus est Grodecius. Pro ἐτύφλωσεν, *non excæcavit*, legitur in Coislin. & Ottob. ἐτύφωσεν, *non inflavit*. utraque lectio probabilis. ne priorem mutaremus suasere sequentia, quibus Davidem ait sibi per fidem Deum præsentem repræsentasse ac vidisse.

δ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν.] Non statim sed ferme post annum, nimirum nato jam Davidi ex adulterio filio, Nathan ad eum redarguendi causa missus est. Quamobrem vide an non præferenda sit codicis Coisliniani lectio ita se habens. Ὀξέως ἐπεράχθη τὸ πρᾶγμα. οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν, κἀκεῖνος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. *Cito peracta res erat: Propheta non interfuerat, non ullus qui convinceret. Ille tamen peccatum confitetur.*

ε τὴν ἁμαρτίαν σου.] Ita editi & Coisl. At codd. Roe, Casaub. & Ottob. 2. habent ut Biblia τὸ ἁμάρτημά σου, quod etiam legit Cyrillus inferius n. 22. Paulo post, ubi Cyrillus legit, παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου, LXX. Rom. edit. habent; παροργίζων παρώργισας τοὺς ἐχθρ. Κυρ. At cum Cyrillo consentit cod. Alexandrinus LXX. Interpretum, & Aldina editio; nisi quod pro ἐχθροὺς Κυρίου hæc habet ἐχθρούς σου, *inimicos tuos*. Lectio quam secutus est Cyrillus, est Aquilæ interpretis.

[1 2] loco purpuræ [1] saccum induit, & pro [2] inauratis sedibus, in cinere & humi rex sedebat; nec in cinere sedebat tantum, verum etiam cinere vescebatur, sicut ipse ait: *Quoniam cinerem tamquam panem manducabam.* oculum nimis cupidum lachrymis confecit: *Lavabo*, inquiens, *per singulas noctes lectum meum: in lacrymis meis stratum meum rigabo.* Cum principes illum ad manducandum panem hortarentur, non adquievit, jejuniumque in septimum omnino diem produxit. Si rex ita confitebatur, tu qui privatus es, non debes confiteri? Post Absalomi rebellionem, cum multæ illi paterent ad fugam viæ, per Olivarum montem fugere elegit, quasi mente invocans liberatorem, qui isthinc in cœlos erat adscensurus. & cum Semeï acerbis illum figeret maledictis, *Sinite*, inquit, *illum*: sciebat enim quod ei qui remittit remittetur.

[℣. 16. V. Jon. III. 6. — Ps. CI. 10. — Ps. VI. 7. — 2. Reg. XII. 17. & 18. — 2. Reg. XV. 23. — 2. Reg. XVI. 10. & 11.]

[Salomonis, & Achabi regum pœnitentia.]

XIII. Vides pulchrum esse confiteri. Cernis esse pœnitentibus salutem. etiam [3] Salomon ceciderat: sed quid ait? [a] *Postea ego pœnitentiam egi.* Achab quoque rex Samariæ erat nequissimus idorum cultor, excellenti improbitate, ille prophetarum interemtor, alienus pietatis, agrorum & vinearum alienarum appetitor. Verum quando Nabuthæum per Jesabelem interemit, cum venisset Elias propheta ac solummodo minas intentasset, discidit vestimenta sua, & induit saccum. Quid vero dicit misericors Deus ad Eliam? *Vidisti quomodo compunctus est Achab à facie mea?* quasi fervidum prophetæ ingenium, ut ad pœnitentem se ultro inclinaret, flectere laborans. *Non enim*, inquit, *inducam malum in diebus ejus.* & quamvis ille post veniam non erat ab

[3. Reg. XI. 4. — a Prov. XXIV. 32. sec. LXX. — 3. Reg. XX. 25. — 3. Reg. XXI. sec. Vulg. XX. sec. LXX. — 3. Reg. XXI. 27. — Ibid. 29. — Ibid.]

A περιεβάλλετο μὲν σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ δὲ χρυσοκολλήτων θρόνων, ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο. καὶ οὐκ ἐπὶ σποδοῦ μόνον ἐκάθητο, ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶχε τὴν βρῶσιν, καθὼς καὶ αὐτός φησιν· Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον [α] ἔφαγον. ἐξέτηξε δάκρυσι τὸν ἐπιθυμητικὸν ὀφθαλμόν· Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, λέγων, ἐν δάκρυσί μου [β] τὴν στρωμνήν μου βρέξω. Ἀρχόντων παρακαλούντων φαγεῖν ἄρτον, οὐκ ἐπείθετο· εἰς ἑβδόμην ὁλόκληρον ἡμέραν παρέτεινε τὴν νηστείαν. B Εἰ βασιλεὺς οὕτως ἐξωμολογεῖτο, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογήσασθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν αὐτῷ τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγειν [γ] εἵλετο, μονονουχὶ τῇ διανοίᾳ τὸν ἀναβησόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκεῖθεν [δ] λυτρωτὴν ἐπικαλούμενος. καὶ καταρωμένου πικρῶς αὐτὸν τοῦ Σεμεῒ λέγει, Καὶ ἄφετε αὐτόν. ᾔδει γὰρ, ὅτι τῷ ἀφιέντι ἀφεθήσεται.

ιγʹ. Βλέπεις ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογήσασθαι. βλέ- C πεις ὅτι τοῖς μετανοοῦσίν ἐστι σωτηρία. καὶ Σαλομὼν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; Ὕστερον ἐγὼ μετενόησα. καὶ ὁ [ε] Ἀχαὰβ ὁ τῆς Σαμαρείας βασιλεὺς, γέγονε παρανομώτατος εἰδωλολάτρης, ἐξαίσιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀγρῶν ἐπιθυμητὴς καὶ ἀμπελώνων ἀλλοτρίων. ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ διὰ τῆς Ἰεσαβὲλ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, [ζ] διέρρηξε τὰ ἱμάτια, καὶ περιεβάλλετο σάκκον. καὶ τί φησιν ὁ D φιλάνθρωπος Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν; Ἑώρακας πῶς κατενύγη Ἀχαὰβ ἀπὸ προσώπου μου; μονονουχὶ πείθων τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου, συγκαταβῆναι τῷ μετανοοῦντι. οὐκ ἐπάξω, γάρ φησι, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. καὶ ὅμως, μέλλοντος αὐτοῦ μετὰ τὴν

1 *Saccum induit.*] Davidem peccati sui pœnitentem sacco se induisse, non ait diserte Scriptura, quæ eum tantum, finito septem dierum, quem avertendæ filii sui mortis causa susceperat, luctu, vestimenta mutasse refert. qua ex re, & Judæorum sacco se in pœnitentia consternentium usu, optime colligere potuit Cyrillus sacco, dum pœnitentiam egit, usum esse sanctum regem: qui alioqui Psal. 29. ℣. 12. Deum ait saccum suum conscidisse. Eum quoque in E cinere sedisse Scriptura non loquitur: sed ipse in loco mox adducto testatur *cinerem*, ex capillis quibus sine dubio adspersus erat decidentem *tamquam, panem* manducasse. Cyrillus quæ de Ninivitarum rege dicuntur Jonæ III. 6. ad Davidem transtulisse videtur. alioqui pœnitentes & luctu mœrentes Hebræos, sacco indutos in cinere sedisse, sparsa ubique in Scripturis testimonia fidem faciunt.

2 *Inauratis thronis.*] Ita vertimus vocem χρυσοκολλήτων, quam Cyrillus sæpe adhibet. sic Cat. 12. num. 10. vocat currus regum triumphales: & epistolâ ad Constantium num. 1. coronas gemmis distinctas quæ Imperatoribus deferri solebant pro munere. & Cat. 14. n. 14. ecclesiam Resurrectionis argento inductam & inauratam dicit ἀργυρένδυτον καὶ χρυσοκόλλητον: cujus lacunar, Eusebio referente lib. 3. vit. Constant. cap. 36. totum auro purissimo coopertum erat. Χρυσοκόλλητος significat id quod auro agglutinatum est, vel cui aurum agglutinatum. In citatis Cyrilli locis designari putem id quod inauratum est non laminis aureis, quod diceret forte χρυσένδυτον, F sed auro vel liquabili vel in lamellas tenuissimas fisso. Greg. Nyss. hom. 3. in Ecclesiasten pag. 399. divitum in ædificiis sumtum & luxuriam describens, ait aurum in tenues aëreæque subtilitatis lamellas extensum cælaturis eburneis illini, argentumque clavis affigi.

α ἔφαγον.] Additur in codd. Roe & Casaub. ac versione Grodecii reliqua pars prophetici versiculi: Καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνων. *Et potum meum cum fletu miscebam.*

β στρωμνήν μου.] Pronomen μου ex codd. Roe, Casaub. & sacr. Text. reposui.

γ εἵλετο.] Recte id reposuit Oxoniensis editionis author ex codd. Roe & Casaub. cum in præcedentibus editionibus haberetur ἥλατο, quod significat *saliit.* Factum vitio scriptorum ex εἵλατο, quod legitur in codd. Roe, Casaub. & Ottob. 2.

δ λυτρωτήν.] Editi τὸν λυτρωτήν. Articulum, authoritate codd. Roe & Casaub. erasimus. Post ἐπικαλούμενος sequuntur hæc verba in utroque codice: ἀλλὰ καὶ ἀεὶ ἀρωγὸν αὐτὸν τῆς δὲ τῆς ζωῆς ἔχων. *Sed & illum semper hujus vitæ adjutorem habens.* Reliqua autem sic repræsentantur: Καὶ καταρωμένου αὐτὸν πικρῶς τοῦ Σεμεῒ, ἀνεχόμενος ἦν, πρὸς τοὺς οἰκείους λέγων· Ἄφετε αὐτόν. *Cumque illi acerbe malediceret Semei, perferebat, domesticis aiens, Sinite illum.*

3 *Salomon ceciderat*, &c.] Dissidentes esse de pœnitentia & sa- E lute Salomonis Patrum sententias, jam à multis observatum. Communior est quæ Salomonem damnat. haud tamen altera quam sequitur Cyrillus, contemnenda. Hebræos habuit authores, qui teste Hieronymo in Ecclesiastæ cap. 1. ℣. 12. librum hunc à pœnitente Salomone elaboratum volunt; neque huic sententiæ probabilitas deest. Patres non ignobiles multi Salomoni favorabilia senserunt. Habemus in primis S. Hilarium in Ps. 52. n. 12. Ambros. Apolog. 1. David. cap. 3. n. 13. p. 680. Hieronym. ep. vet. ed. 9. novæ 85. p. 667. init. Bacchiarium epist. ad Januar. Bib. PP. Lugd. t. 6. p. 1177. cujus hic de Salomone locus à Fulberto Carnutensi recitatur Epist. 80. & 81. Biblioth. præfatæ tom. 16. p. 23. His accensere possumus Tychonium Donatistam libro de Regulis, &c. Regul. 4. Bib. PP. tom. 6. p. 57. At dissimulare non possumus plumbeum prorsus & imbecille argumentum esse Cyrilli, quo Salomonis pœnitentiam comprobare nititur. Nam locus Proverbiorum libri, qui à Salomone ante casum indubie scriptus est, alienus F prorsus est hujus loci; nec significat authoris pœnitentiam. loquitur in persona hominis, qui conspecto pigri hominis agro urticis oppleto, eo exemplo se ad laborem strenue capessendum adhortatur, ut ignaviæ & egestatis dedecus effugiat.

ε Ἀχαάβ.] Ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacr. textu. Editi Ἀχαὰ. Similiter inferius ex cod. Coisl. legimus Ναβουθαί, sicut in Scriptura & Patribus; pro eo quod Editi & alii mss. habent Ναβουθί, factum ex familiari in mss. commutatione diphthongi αι in ι, ob vicinitatem soni in vitiosa recentiorum pronuntiatione.

ζ διέρρηξε τὰ ἱμάτια, &c.] Horum duorum membrorum ordinem in editis inversum restitui ex codd. Ottob. 2. Roe, Casaub. & vers. Grodecii: cum prius sit vestimenta discindere, quam eorum loco saccum inducere: quem revera ordinem servavit Achab. Paulo inferius loco πῶς κατενύγη, Roe ὅπως κατενύγη. in LXX. habetur ὡς προσώπου vel ὅπως. In codd. Roe & Casaub. post μετανοοῦντι, additur ἀκοῦσαι καὶ ἀκοῦσαι, *verum ut audires*, ac desunt verba γάρ φησι.

συγχώρησιν οὐκ ἀφίστασθαι τῆς πονηρίας, συγχωρεῖ ὁ συγχωρῶν· οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ παρόντι τῆς μετανοίας καιρῷ κατάλληλον τὴν συγχώρησιν δωρούμενος. δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστι, πρὸς ἕκαστον τῶν [a] γεγεννημένων προσφόρως ἀποκρίνασθαι.

[b] ιδ'. Πάλιν Ἱεροβοὰμ [b] εἱστήκει θύων τοῖς εἰδώλοις ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. ξηρὰ γέγονεν αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσε συλληφθῆναι τὸν ἐλέγχοντα προφήτην. ἀλλὰ τῇ πείρᾳ γνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ παρόντος, λέγει· [c] Δεήθητι τοῦ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου· καὶ διὰ B τοῦτο τὸ ῥῆμα πάλιν ἀπεκατέστη ἡ χεὶρ αὐτοῦ. Εἰ τὸν Ἱεροβοὰμ ἰάσατο ὁ προφήτης, σε Χριστὸς ἄρα οὐ δύναται τῶν ἁμαρτιῶν ἰασάμενος ἐλευθερῶσαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἡσαΐαν πρίσας, καὶ ἐν παντοίαις εἰδωλολατρείαις μιανθεὶς, καὶ πλήσας αἱμάτων ἀθῴων τὴν Ἱερουσαλήμ. ἀλλὰ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα, τῇ πείρᾳ τῶν κακῶν εἰς μετανοίας ἰατρείαν συνεχρήσατο. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐταπεινώθη Μανασσῆς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ προσηύ- C ξατο, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Εἰ ὁ τὸν προφήτην πρίσας, διὰ μετανοίας ἐσώθη· σὺ δὲ, μηδὲν τοσοῦτον ἐργασάμενος, οὐ σωθήσῃ;

ιε'. Βλέπε μὴ τῇ δυνάμει τῆς μετανοίας μάτην ἀπιστήσῃς. βούλει γνῶναι πόσον ἰσχύει μετάνοια; θέλεις γνῶναι τὸ καρτερὸν τῆς σωτηρίας ὅπλον, καὶ μαθεῖν πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει; ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἐχθρῶν Ἐζεκίας δι' ἐξομολογήσεως ἔτρεψατο. D μέγα μὲν ἀληθῶς καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἔτι μικρὸν τὸ πρὸς ῥηθησόμενον. Ἀπόφασιν θείαν ἐξενεχθεῖσαν [d] ἀνεκαλέσατο διὰ μετανοίας ὁ αὐτός. νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ φησιν ὁ Ἡσαΐας· Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. ποία λοιπὸν προσδοκία; ποία ἐλπὶς εἰς σωτηρίαν τοῦ προφήτου λέγοντος· ἀποθνήσκεις γὰρ σύ; ἀλλ' οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας Ἐζεκίας. μεμνημένος δὲ τοῦ γεγραμμένου· Ὅταν [e] ἀποστραφεὶς στενάξῃς, τότε σωθήσῃ· ἀπεστράφη εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν E διάνοιαν ἀπὸ τῆς στρωμνῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, (οὐ γὰρ ἐμποδίζει παχύτης τῶν τοίχων προσευχαῖς μετ' εὐλαβείας ἀναπεμπομέναις) φησὶ, Κύριε [f] μνήσθητί μου·

A improbitate recessurus, absolute tamen remittit, non inscius futuri, sed præsenti pœnitentiæ momento consentaneam tribuens remissionem. Justi enim judicis est accommodatam unicuique facto sententiam pronuntiare.

XIV. Rursus Hieroboam stabat sacrificans idolis super aram. arida facta est manus ejus, quoniam redarguentem se prophetam comprehendi jussisset. sed præsentis hominis potestatem experimento sui comprobans dicit: *Deprecare faciem Domini Dei tui* : & propter hoc B verbum manus illius in integrum restituta est. Si Hieroboam sanavit propheta, non poterit te Christus à peccatis sanando liberare? Fuit & Manasses consceleratissimus, is qui Hesaïam dissecuit, & in omni genere idololatriæ contaminatus, innocentûm cædibus Hierosolymam opplevit. sed captivus in Babylonem adductus, experientia malorum ad pœnitentiæ medicinam usus est. Dicit enim Scriptura, quod C *humiliatus est* Manasses *coram Domino, & oravit, & exaudivit eum Dominus, & reduxit illum in regnum ejus.* Si is qui prophetam dissecuerat, per pœnitentiam salvus factus est; tu qui nihil tam grave admisisti, non servaberis?

XV. Cave ne pœnitentiæ vi sine causa diffidas. Vin' cognoscere, quantum possit pœnitentia? vin' robustissimum hoc salutis telum pernoscere, & quantum valeat confessio, addiscere? Centum octoginta quinque hostium millia D Ezechias per confessionem confecit. magnum quidem id revera; sed, ejus quod modo dicetur comparatione, exiguum. Idem divinam sententiam jam latam pœnitentiâ revocavit. Ægrotanti enim illi dixerat Hesaïas: [a] *Dispone domui tuæ; morieris enim tu, & non vives.* quæ jam reliqua exspectatio? quæ spes salutis dicente propheta, *morieris enim tu?* sed non revocatus est à pœnitentia Ezechias. memor hujus quod scriptum est: *Cum aversus ingemueris, tunc salva-* E *beris*: avertit se ad parietem; mentemque à lecto in cœlum intendens, (neque enim parietum crassitudo preces devota mente sursum emissas moratur) ait: *Domine Memento mei*:

Jeroboam & Manassis pœnitentia.

3. *Reg.* XIII. 1.

Ibid. v. 6.

4. *Reg.* XXI.

Ibid. ℣. 16.

2. *Paralipom.* XXXIII. 12. 13.

Magna vis & potestas pœnitentiæ, ab exemplo Ezechiæ & puerorum trium.

4. *Reg.* XIX. 35.

4. *Reg.* XX. 1.
a *Is.* XXXVIII. 1.

Isai. XXX. 15.

Isai. XXXVIII. 3.

[a] γεγεννημένων.] Codd. Coisl. Roe & Casaub. melius γεγενημένων. verum Cyrillus ambo verba promiscue usurpat.

[b] εἱστήκει.] Emendatum in edit. Oxoniensi quod prius habebatur, typographorum forte incuria, εἰσήκει. Emendatio sumta ex codd. Roe, Casaub. quibus suffragantur Ottob. & Coislin. in quo tamen habetur ἱστήκει.

[c] Δεήθητι, &c.] In codd. Roe & Casaub. habetur simpliciter: Δεήθητι τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἐμοῦ. *Roga Dominum pro me.*

1 *Qui prophetam dissecuerat.*] Isaïam dissectum repetit Cat. 13. n. 6. Communis ea veterum Patrum sententia fuit, quæ firmari videtur eo Pauli oraculo, quo Hebr. XI. ℣. 37. veterum justorum mortes referens, de quibusdam ait quod *secti sint*. id quod de nullo nominatim Scriptura testatur: Patres vero ex Hebræorum traditione ad Isaïam referunt. Justinus martyr in dialogo cum Tryphone pag. 349. mortem Isaïæ lignea serra dissecti ait contentam fuisse in veteribus scripturis, quas abolevissent Judæi, ἀφανῆ ποιήσαντες. hoc in Judaïcis traditionibus ferri testis est Origenes epist. ad Africanum p. 232. & homil. 1. in Isaïam p. 625. d. id etiam *in apocrypho quodam Isaïa* suis temporibus lectum fuisse significat, in Matth. edit. Huet. p. 225. Illi autem de Isaïæ morte narrationi multa cum veris falsa aut admodum suspecta admixta esse, probant non solum ea quæ in pseudepigraphis Epiphanii & Dorothei de vitis prophetarum libris commemorantur; verum ea quoque quæ à merito suspiciendis authoribus referuntur, ut Hilario lib. 5. de F Trin. n. 33. Ambros. in Psalm. 118. serm. 12. n. 32.

[d] ἀνεκαλέσατο.] Ita restituimus ex codd. Roe & Casaub. Editi habent ἐξεκαλέσατο. Coisl. ἔλυσε, *dissolvit.*

[e] ἀποστραφεὶς στενάξῃς.] Editi ἐπιστραφεὶς στενάξῃ. Scripsimus ἀποστραφεὶς, ut habetur in Bibliis, ex cod. Coisl. quamvis ibi corrupte legatur ἀποστραφῇς. Legendum ἀποστραφεὶς suadet Cyrillus ipse, qui bis in hoc loco ad eum textum alludens, dicit de Ezechia; ἀπεστράφη εἰς τὸν τοῖχον, & inferius ad auditorem: ἀπόστρεψον καὶ στέναξον. Cæterum ἐπιστραφεὶς à nonnullis quoque Patribus in hoc loco lectum est: ut à Greg. Naz. orat. 17. &c. alii legerunt ἀναστραφεὶς, ut Theodoretus in hunc Isaiæ locum: alii στραφεὶς, ut author commentarii in Ps. 30. ℣. 22. caten. gr. Corder. in Psal. p. 533. Cæteri vero passim ἀποστραφεὶς, ut S. Nil. lib. 2. ep. 237. S. Cronius, in Apophthegm. PP. num. 2. Cotel. monum. Eccl. Gr. tom. 1. p. 514. & alii. Scripsimus στενάξῃς loco στενάξῃ, ex omnibus codd. Cyrilli, Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & sacro textu: quamvis in cod. Alex. LXX. Interpret. legatur στενάξῃ. In Vulgata paulo aliter habetur hic versiculus: *Si revertamini & quiescatis, salvi eritis.* Loco εἰς τὸν τοῖχον, quod in editis & Coislin. codd. legitur, codd. Roe & Casaub. habent πρὸς τὸν τοῖχον, ut in Bibliis tam apud lib. 4 Reg. quam apud Isaïam.

[f] μνήσθητί μου.] Pronomen non habetur in Bibliis. orat enim Ezechias Deum ut suorum benefactorum recordetur. Id itaque ex sensu & compendii causa supplevit Cyrillus.

sufficit enim ad sanitatem mihi, si tu mei memineris. non temporibus subjaces, sed ipse es vitæ legislator: neque enim secundum genituram atque syderum complexionem, ut nonnulli delirant, vitæ nostræ stat ratio; sed tu & vitam, & tempus vitæ tamquam legislator pro voluntate moderaris. Cujus itaque, propter prophetæ denunciationem, desperata vita erat; illi annorum quindecim tempus ad vitam prorogatum, sole signi gratia retrogresso. Jam vero sol propter Ezechiam remeavit: at idem propter Christum defecit, non [a] retrocedens sed deliquium passus; ea re quid inter utrumque, Ezechiam dico & Jesum, interesset, demonstrans. Et ille quidem potuit Dei solvere sententiam: Jesus autem peccatorum dimissionem dare non poterit? [b] Avertere, & tibi ipsi ingemisce; [c] fores claude, & ora ut tibi remittatur, ut [d] urentes à te flammas disjiciat [Deus.] potest enim confessio ignem exstinguere, [e] potest & leones cicurare.

Genituræ & syderibus non subjacet vitæ nostræ moderatio.

Isai. XXXVIII. 8.

a Eccli. XLVIII. 23. sec. LXX. 26. Vulg.

b Isa. XXX. 15.

c Mat. VI. 6.

d Dan. III 51. 50.

e Ibid. VI. 10.

XVI. Quod si non credis, recogita quid acciderit Ananiæ & sociis. cujusmodi effuderunt fontes? [I] quot aquæ sextarii flammam ad quadraginta novem cubitos exsurgentem exstinguere sufficiebant? sed ubi modicum exsuperavit flamma, ibi fluvii instar effusa fides est: illicque pro malorum remedio dicebant: *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti nobis*: [f] *peccavimus enim & inique egimus.* Ac pœnitentia flammas dissolvit. Si diffidis posse pœnitentiam gehennæ ignem restinguere, ea quæ Ananiæ & sociis contigere te doceant. Sed dixerit aliquis acutus auditor: Illos tunc Deus juste liberavit: quia noluerunt idolo cultum deferre, dedit illis Deus vim & potestatem. Quoniam vero ita fuit, venio deinceps ad aliud exemplum pœnitentiæ.

Ananiæ & sociorum deprecatio pro peccatis.

I

Dan. III. 27.

f ℣. 29.

Objectio.

Responsio ab exemplo Nabuchodonosoris.

XVII. Quam de Nabuchodonosore sententiam habes? nonne audivisti ex Scripturis quod sanguinarius erat, ferus homo, & leoninam mentem habens? non audivisti illum [g] ossa regum ex sepulchris sub æthere abjecisse?

Nabuchodonosoris crimina.

g Jerem VIII. 1. Baruch. II. 24. 25.

A αὐτάρκες γὰρ εἰς ἰατρείαν τὸ, σὲ μνησθῆναί μου. οὐκ ὑποβέβλησαι χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἶ τῆς ζωῆς ὁ νομοθέτης. οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν, καὶ πλοκὴν ἄστρων, ὡς τινὲς ματαιολογοῦσιν, [α] ζῶμεν· ἀλλ' αὐτὸς καὶ τοῦ ζῆν, καὶ ὅτε δεῖ ζῆν, ὡς βούλει νομοθέτης τυγχάνεις. καὶ ᾧ τὸ ζῆν ἀνέλπιστον διὰ τὴν προφητικὴν ἀπόφασιν, τούτῳ πεντεκαιδεκαετὴς προσετίθετο χρόνος, ἡλίου παλινδρομοῦντος διὰ τὸ σημεῖον, ποιησαμένου τὴν πορείαν. Εἶτα, διὰ μὲν τὸν Ἐζεκίαν ἥλιος [β] ὑπέστρεψεν, διὰ δὲ τὸν Χριστὸν B ἥλιος ἐξέλιπεν· οὐκ ἀναποδίσας ἀλλ' ἐκλείπων, καὶ διὰ τοῦτο δείξας τὴν διαφορὰν ἑκατέρων, Ἐζεκίου λέγω καὶ Ἰησοῦ. [γ] Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; ἀπόστρεψον καὶ στέναξον σεαυτὸν, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ προσεύξαι ἵνα σοι ἀφεθῇ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικάς. ἰσχύει γὰρ ἐξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

ιϛʹ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἐννόησον τί συγκατέβη τοῖς περὶ C τὸν Ἀνανίαν· ποίας ἐξέχεαν πηγάς; πόσοι ξέσται ὕδατος, τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις [δ] ἀνερχομένην φλόγα σβέσαι ἠδύναντο; ἀλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέβη ἡ φλὸξ, ἐκεῖ ποταμηδὸν ἐξεχύθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἔλεγον τὸ ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν· "Δίκαιος εἶ, "Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν [ε] οἷς ἐποίησας ἡμῖν· ἡμάρτομεν γὰρ καὶ ἠνομήσαμεν. καὶ ἡ μετάνοια ἔλυσε τὰς φλόγας. Εἰ ἀπιστεῖς ὅτι δύναται σβέσαι τὸ τῆς γεέννης πῦρ ἡ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγενημένων μάθε. D Ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν [ζ] ὀξέως ἀκροωμένων· ἐκείνους ὁ Θεὸς δικαίως ἐρρύσατο τότε· διὰ τὸ μὴ θελῆσαι εἰδωλολατρῆσαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

ιζʹ. [η] Τίνα ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι αἱμοβόρος, ἀγριώδης, λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων; οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ ὀστέα [θ] τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς;

α ζῶμεν.] Id verbum, ne suspensa hæreat phrasis, necessarium, adjecimus ex mss. Roe, Casaub. Coisl. Paulo post, ubi legitur ᾧ τὸ ζῆν, emendatio est ab editione anni 1631. profecta, quam comprobant mss. Coisl Ottob. Roe, Cas. Scripserat Prevotius, ὡς pro ᾧ.

β ὑπέστρεψεν.] Sic emendamus ex codd. Roe, Ottob. 2. Casaub. Coislin. & Cyrillo ipso Cat. 12. num. 22. σημεῖον, τὸ, ἥλιον ὑποστρέψαι. In impressis habetur ἐπέστρεψεν, mendose, forsitan pro ἐπέστρεψεν, quod legitur hic 4. Reg. xx. 9. non de sole, sed de umbra. sed solem retrogressum narrat Isaïas XXXVIII. 8. & author Ecclesiastici. Ottob. 1. habet ἀνάστρεψαι, pro ὑπέστρεψε, quod verbum exhibet Complut. ed. LXX.

γ Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν, &c.] Totus hic locus ita legitur in codd. Roe & Casaub. Καὶ Ἐζεκίας μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν θανατηφόρον λῦσαι· Ἰησοῦς, (Deest Ἰησοῦς in Casaub.) ἆρα οὐχὶ ἱκανὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν. Ἀλλὰ ἀποστράφητι (leg. ἀποστράφηθι) καὶ στέναξον καὶ αὐτός. ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ πρόσευξαι τῷ τὰ κρύφια καθορῶντι, ἵνα σου περιέλῃ τὰς ἑτοιμαζομένας τοῦ πυρὸς μάστιγας. *Ac potuit quidem Ezechias sententiam mortem inferentem dissolvere: Jesus autem non erit idoneus qui remissionem peccatorum largiatur? Verum avertere & ingemisce tu quoque. januam occlude:* (Matt. VI. 6.) *& eum qui abscondita videt comprecare, ut parata tibi ignis flagella dimoveat.* In iisdem codd. desunt verba ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι. Desinit hic magna diversitas codicis Coisliniani ab editis: contra incipiunt codd. Roe & Casaub. insigniter diversi esse.

I *Quot aquæ sextarii*, πόσοι ξέσται.] Quid sit ξέστης, seu *sextarius*, describit author scripti *de mensuris & ponderibus*, &c. ex Reg. cod. 3284. editus ann. 1688. à nostro D. Bern. de Montfaucon inter Analecta Græca p. 394. aiens sextarium græcum libras duas continere, Italicum vero libram unam cum dimidio. Si idem Cyrilli temporibus sextarii valor erat, locutus fuerit de vase circiter 24. è nostris uncias continente.

E δ ἀνερχομένην.] Hanc vocem adjicimus ex codd. Roe & Casaub. Aliquanto post, loco vocis ὀλίγον, habent iidem codices μεγάλως. Vulgata lectio majorem emphasim continet, modicam ac nullius fere pretii flammæ ad 49. cubitos ascendentis altitudinem esse significans, præ fidei trium puerorum magnitudine.

ε οἷς ἐποίησας ἡμῖν.] Convenit Cyrillus cum Alexandrino cod. LXX. sed in impressis Bibliis deest vox ἡμῖν. Pro ἡμάρτομεν γὰρ, Biblia ὅτι ἡμάρτομεν. Coisl. & Ottob. 2. pro ἠνομήσαμεν, habet ἠδικήσαμεν. In codd. Roe & Casaub. legitur utrumque.

ζ ὀξέως ἀκροωμένων.] Codd. Roe & Casaub. ὀξέως ἀποκρινομένων, *Qui acute respondent.* Probabilior prima fronte videtur lectio. vix enim *acute audire* reperias pro *ita argutum esse, ut ad omnia quæ dicantur respondere paratus sis.* At eadem loquendi ratione iterum utitur Cyrillus Catech. 13. num. 14. omnium librorum consensu. Paulo post, pro δικαίους, quod in editis legebatur, reposuimus δικαίως, *juste*, ex cod. Coislin. ita nobis sensus postulare visus F est.

η Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν, &c.] Hæc & sequentia verba usque ad τὸ κατάστημα excl. citantur à concilio Nicæno II. Oecumen. VII. actione 5. p. 438. sed cum nonnulla varietate, ut habentur in altero hujus catechesis exemplo ex codd. Roe & Casaub. Hoc loco utuntur Patres ad comprobandum in Ecclesia Christi, angelorum & Sanctorum imaginum usum: cum divinum de nullis sculptilibus faciendis præceptum non obstaret, quin effictæ essent à Moyse Cherubinorum sculptæ imagines.

θ τῶν βασιλέων, ἐκ τῶν τάφων.] Editi, τὰ ὀστέα τῶν τάφων τῶν βασιλέων. Nostra, est codicis Coisliniani lectio. Roe & Casaub. τὰ ὀστέα ἐκ τῶν βασιλέων τῶν τάφων. quod secutus est Grodecius vertendo, *ossa ex sepulchris regum ejecisse.* Melior & textui Scripturarum convenientior lectio quam secuti sumus.

οὐκ ἤκουσας ὅτι τὸν λαὸν ἐξηχμαλώτευσεν; οὐκ ἤκουσας ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε, προϊδόντος τὰ τέκνα ἐσφαγμένα; οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ Χερουβὶμ συνέτριψεν; οὐ λέγω τὰ νοητὰ, ἄπαγε, μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς ἄνθρωπε, ἀλλὰ τὰ γλυπτά· ἀλλὰ τὸ ἱλαστήριον, οὗ ἀνὰ μέσον ἐλάλει ὁ Θεὸς φωνῇ. τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατεπάτησε. τὸ θυμιατήριον λαβὼν, ἐπὶ εἰδωλεῖον ἀπήνεγκε· πάντα τὰ προσφερόμενα περιεῖλε· τὸν ναὸν ἐκ θεμελίων ἐνεπύρισε; πόσων τιμωριῶν ἄξιος ἦν, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτῆσαι τὸν λαὸν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη ἔνδον εἰδώλων θέσθαι; ἆρ' οὖν οὐκ ἦν θανάτων μυρίων ἄξιος.

ιη'. Εἶδες τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθηριώθη, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἐμαστιγοῦτο ἵνα σωθῇ. εἶχεν ὄνυχας ὡς λέων· ἁρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. εἶχε τρίχας λεόντων· λέων γὰρ ἦν ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. χόρτον ὡς βοῦς ἤσθιε· κτῆνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν. ἐβάφη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δρόσου· ἐπειδὴ περιϊδὼν κατασβεσθὲν ὑπὸ τῆς δρόσου τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. καὶ τί γίνεται; Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν ὕψιστον ηὐλόγησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ᾔνεσα, καὶ ἐδόξασα. ὅτε τοίνυν ἐπέγνω τὸν ὕψιστον, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμψε τῷ Θεῷ, καὶ ἦλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο, καὶ ἐπέγνω τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν· τότε ὁ Θεὸς [a] ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας.

ιθ'. Τί οὖν; τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ, καὶ ἐξομολογησαμένῳ, δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν· σοὶ δὲ μετανοοῦντι, οὐ δίδωσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ; φιλάνθρωπος ὁ Κύριος καὶ ταχὺς εἰς συγχώρησιν, βραδὺς δὲ εἰς τιμωρίαν. μηδεὶς οὖν [b] ἀπελπίσῃ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Πέτρος ὁ κορυφαιότατος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, ἐπὶ παιδισκαρίου ἠρνήσατο τρὶς τὸν Κύριον. ἀλλὰ μεταμεληθεὶς, ἔκλαυσε πικρῶς. τὸ δὲ

A populum captivum abduxisse? [a] Regis oculos prius jugulatorum filiorum spectaculo pastos excæcasse? [1] Cherubim illum contrivisse? non illa dico Cherubim quæ sola mente conspiciuntur; absit, ne id tibi, ô homo, in mentem veniat: sed illa [b] Cherubim sculpta; sed [c] propitiatorium, cujus è medio vocem edebat Deus. Velum sanctificationis conculcavit. thuribulum sumens [d] ad idolorum delubrum transtulit: omnia quæ offerebantur deturbavit: templum à fundamentis exussit. Quantas ille commeruerat B pœnas, propter reges interemtos, ob sancta succensa: quod populum in servitutem abegisset, quod vasa sacra in idolorum templis collocavisset? numquid non mortes mille pati dignus erat?

a 4. Reg. xxv. 7.

Cherubim propitiatorii à Nabuchodonosore contrita. 1

b Exod. xxv. 17. 18.

c Num. VII. 89. & Exod. xxv. 22.

d Dan. I. 2.

XVIII. Vidisti scelerum magnitudinem: convertere deinde ad Dei clementiam. Fera effectus est: in solitudine degebat, flagellabatur ut salvus fieret. habebat ungues ut leo; raptor enim sanctorum fuerat. crines leonum habebat; [e] leo enim erat rapiens & rugiens. C [f] *fœnum ut bos comedebat*; [g] jumentum enim fuit, ignorans eum * cui regnum debebat. *Rore infectum est corpus ejus*; cum enim [h] exstinctum à rore vidisset ignem, non credidit. Et quid factum est? *Postea*, inquit, *ego Nabuchodonosor oculos meos in cælum levavi, & Altissimo benedixi, & viventem in secula laudavi & glorificavi.* Quando igitur agnovit Altissimum, & grati animi testes ad Deum emisit voces, ad gestorum suorum pœnitentiam venit, D propriamque imbecillitatem agnovit; tunc illi Deus honorem regni restituit.

Dan. IV. 31.

e Ps. XXI. 14.

f Dan. [illegible]

g Ps. LXXII. 23. 22.

* V. Cat. 8. n. 5.

h Dan. III. 50.

Dan. IV. 32.

Nabuchodonosoris flagellati & pœnitentis cum venia restitutis.

XIX. Quid igitur? Nabuchodonosori, qui tanta perpetraverat, confitenti Deus veniam & regnum dedit: tibi vero pœnitenti peccatorum dimissionem, & cœleste regnum, si te digne gesseris, non concedet? Benignus est Dominus & ad condonandum promptus, tardus autem ad ulciscendum. Nemo igitur suam ipsius E salutem desperet. Petrus Apostolorum summus & princeps, coram vili ancillula ter Dominum negavit; sed pœnitudine tactus flevit amarè: qui

Hortatio ad pœnitentiam.

Petrus Apostolorum summus & princeps. Id. Cat. II. n. 3. Matt XXVI. 69. 75.

[1] *Cherubim contrivisse.*] Erant in templo Salomonis, cum à Nabuchodonosore eversum est, geminæ duorum cherubinorum species: nam præter ea cherubim quæ Moyses super arcæ propitiatorium collocarat, Exodi XXXVII. 7. 8. & 9. duo alia Salomon in oraculo Templi pone arcam è lignis olivarum sculpta decem cubitorum altitudinis, poni præceperat. Hæc à Nabuchodonosore contrita existimari par est, ut aurum quo tegebantur, auferret. At Cyrillum de prioribus cherubinis verba facere, probant ea quæ sequuntur de propitiatorio, ex cujus medio Deus ad Moysen loquebatur. Verùm est gravissimum in ea sententia incommodum. nam impositi erant propitiatorio cherubini, & propitiatorium arcæ erat pro operculo. Arcam vero Nabuchodonosoreæ populationi subtractam à Jeremia fuisse, fidem facit epistola Judæorum Hierosolymitanorum ad Judæos Ægyptios, id ex descriptionibus Jeremiæ prophetæ referens libro secundo Maccabæorum cap. 2. ℣. 1. & seqq. Non utebatur Cyrillus Maccabæorum libris pro canonicis; haud tamen dubito quin illis reverentiam habuerit, & quamvis nullibi citet, si tamen se dedisset occasio, citaturus fuerit. Non omnia semper adtendimus: alioqui videre potuerat Cyrillus in libro 3o. Esdræ, quem pro canonico illum agnovisse probabile est, arcam fuisse à Nabuchodonosore direptam. Sic enim habetur c. 1. ℣. 54. Καὶ πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ Κυρίου τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ, καὶ τὰς κιβωτοὺς τοῦ Κυρίου ἀναλαβόντες, ἀπήνεγκαν εἰς Βαβυλῶνα; *Et omnia vasa Domini magna & parva, & arcas Domini auferentes abduxerunt in Babylonem.* loco τὰς κιβωτοὺς est in ed. Aldina, & codice Alex. τὰ σκεύη κιβωτοῦ, *vasa seu instrumenta arcæ*. at in nostro latino exemplari illud prætermittitur. Disertius vero in lib. 4. Esd. c. 10. ℣. 22. *Arca Testamenti nostri direpta est.* Arcam direptam fuisse senserunt multi è Patribus. Isidorus Pelusiota lib. 1. ep. 73. p. 23. Τῆς ἁγίας κιβωτοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ἐξέδοτο ταύτην τοῖς ἀλλοφύλοις σὺν ἱερεῦσιν αὐτοῖς ἀνομήσασι. καὶ πόλιν ἁγιάσματος, καὶ Χερουβὶμ δόξης, καὶ στολὴν, καὶ προφητείαν, καὶ χρίσμα, καὶ δήλωσιν εἰς καταπάτημα [illegible] ἀπέδοτο ἔθνεσιν. *Sancta arca minime pepercit, verum eam una cum ipsis sacerdotibus qui deliquerant, Barbaris dedidit: & urbem sanctificationis, & Cherubim gloriæ, & stolam & prophetiam, & unctionem, & Urim in conculcationem & contaminationem Gentibus addixit.* S. Cyrillus Alexand. in Habacuc cap. 2. ℣. 17. συνεμπρήσας τῇ πόλει τὸν θεῖον ναόν· ἦλω δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περίπυστα ἅγια. *Cum ipsa urbe divinum templum incendit, cepitque ipsa tanta celebritatis sancta*: quibus verbis arcam & propitiatorium ex omnibus maxime designata videntur. Author commentarii in Lamentat. Jerem. sub nom. Hieron. in præfat. ait barbaricis manibus contaminata fuisse cherubim, arcam & propitiatorium, tabulas lapideas, & urnam auream. Denique Nicænum concilium II. hanc Cyrilli nostri sententiam non solum sine ulla erroris notatione retulit, sed & laudavit, & aptam ad confutandos Iconomachos existimavit. Quæ quidem retuli, non ad minuendam narrationis libri Maccabæorum fidem, sed ad authoris nostri excusationem.

F

a ἀποδίδωσιν αὐτῷ, &c.] Vocem αὐτῷ supplevimus ex cod. Coisl.

b ἀπελπιζέτω.] Ita restituimus ex cod. Coisl. & vers. Grod. Editi vero habent ἀπιστείτω, quod male omnino construitur cum genitivo sequenti.

Ejus casus, pœnitentia, & reparatio.

fletus intimam & ex corde pœnitentiam declarat. atque idcirco non solum negationis hujus veniam accepit, verum etiam apostolicam dignitatem sibi conservatam retinuit.

XX. Habentes igitur, fratres, multa peccantium, qui pœnitentiam egere & salutem consecuti sunt, exempla, alacriter & ipsi confitemini Domino: ut & præcedentium peccatorum veniam accipiatis, & cœlesti dono digni effecti, cœlorum regnum hæreditate consequamini cum omnibus sanctis: in Christo Jesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

κλαῦσαι, τὴν μετάνοιαν τὴν ἐγκάρδιον παρίστησι. καὶ διὰ τοῦτο, οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἄφεσιν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

κʹ. Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, πολλοὺς τύπους τῶν ἁμαρτησάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσασθε τῷ Κυρίῳ· ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἁμαρτημάτων, [a] καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς καταξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσητε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς, &c.] In editis habetur τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, & lin. sequente τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσατε δωρεάν. Voces βασιλείας & δωρεὰν transpositas judicavimus, cum in primo membro baptismi gratiam, in altero hæreditatem regni cœlestis auditoribus exoptare videatur author; & Coisl. codicis lectionem hic inseruimus.

EADEM CATECHESIS SECUNDA
PROUT IN DIVERSIS MANUSCRIPTIS LEGITUR.

MONITUM.

Alterum hoc secundæ catechesis exemplum damus, ex varietatibus quatuor præsertim codicum: Roe & Casaub. qui initio & fine ab editis multum discordant, mediis consentiunt; ac Coisl. & Ottob. qui mediis tantum disconveniunt, cætera cum editis pene consentientes: adeo ut ubi illorum codicum desinit varietas, ibi horum incipiat, & vicissim. sicque ex omnibus unum exemplum diversum informavi, quamquam tria numerari possint: unum editorum, alterum codd. Roe & Casaub. initio & fine ab editis diversum, tertium Coislin. & Ottob. mediis tantum discrepans.

Codices Roe & Coislinianum exscripsi, additis ad primum variantibus cod. Casauboniani, & ad secundum Ottoboniani; ut tamen ex hoc utroque, & aliquando ex editis, priorum menda correxerim. ubi defuit authoritas, conjectura usus sum. addidi etiam alicubi Ottoboniani secundi & tertii, quæ cum isto exemplo convenire videbantur, variantes lectiones.

CATECHESIS SECUNDA ILLUMINANDORUM,

Ex codd. Coisl. & Ottob.

Hierosolymis habita, *De pœnitentia & remissione peccatorum, & de Adversario.* Et lectio ex propheta Ezechiele: [1] *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam nolo mortem peccatoris, sicut ipsum converti & vivere,* & quæ sequuntur.

Ez. XXXIII. 11.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ βʹ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις [a] περὶ μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ Ἀντικειμένου. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ· Ζῶ ἐγὼ, [b] λέγει Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· καὶ τὰ ἑξῆς.

Ex codd. Roe & Casaub.

I. DIRA res est peccatum, & morbus animæ acerbissimus iniquitas: quæ quidem nervos illius succidit, & ignis æterni fit causa: malum spontaneum. Quod enim ex libero delectu peccemus, dicit alicubi diserte Propheta: *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram: quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena?* plantatio bona, cujus fructus ex libero animi motu malus. Atque idcirco qui plantavit culpâ vacat: vinea vero igni cremabitur; quoniam in bonum plantata est, & in ma-

αʹ. ΔΕΙΝΟΝ ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη τῆς ψυχῆς ἡ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν τὰ νεῦρα ταύτης, καὶ πυρὸς αἰωνίου γινομένη παραίτιος. κακὸν αὐτεξούσιον. Καὶ ὅτι αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία; ἡ φυτεία καλή, [c] ἧς ὁ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακός. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ φυτουργὸς μὲν ἀναίτιος, ἡ δὲ ἄμπελος κατακαυθήσεται πυρί· ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρ-

[a] Habetur καὶ περὶ μετανοίας. Delevimus καὶ superfluum.

[1] *Vivo ego dicit, Dominus.*] Magis ad argumentum hujus catechesis secundæ convenire videtur hæc Ezechielis lectio, quam prior ex cap. 18. ℣. 20. quamquam etiam ibi de peccatoris conversione & salute loquatur propheta.

[b] λέγει, &c.] In LXX. Rom. hab. τάδε λέγ. deest ὅτι. Pro τοῦ ἁμαρτωλοῦ, quod est in ed Ald. & cod. Alex. legitur ἀσεβοῦς. loco ἐπιστρέψαι habetur ἀποστρέψαι.

[c] ἧς ὁ καρπὸς, &c.] Ita cod. Roe. at in Casaub. deest ἧς, & καὶ ante διὰ τοῦτο. Ottob. 2. ἡ φυτεία καλή, ὁ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακὸς διὰ τοῦτο ὁ φυτουργὸς, &c.

ἐκαρποφόρησεν· Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς. καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησιν. Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀγαθοῖς, [α] οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὁ μὲν οὖν κτιστὴς ἀγαθὸς ὢν ἐπὶ ἀγαθοῖς ἔκτισεν· * τὰ δὲ καλῶς κτισθέντα ὑπ' αὐτοῦ, εἰς πονηρίαν ἐτράπη αὐτοπροαιρέτως. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον. δεινὸν τῷ κατέχοντι· [β] εὐίατον τῷ πιστεύοντι. ὑπόθου μοι κατέχειν ἐν χειρί τινα τὸ πῦρ· [γ] ἕως κατέχῃ, φλέγει ὁ ἄνθραξ· ἀπόθου τὸν ἄνθρακα, συναπέθου τὸ φλέγον· εἰ δέ τις νομίζει μὴ καταχαίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ γραφή· Ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει. [δ] Καὶ ἡ ἁμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς ὑποτέμνεται, συντρίβει τὰ ὀστᾶ τῆς διανοίας, ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς.

β'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις· τί ποτέ ἐστιν ἡ ἁμαρτία; ζῶόν ἐστιν; ἄγγελός ἐστιν; δαίμων ἐστί; τί ἐστι τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς [ε] ἔξωθεν ἐπεισαγόμενος, [ζ] ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. [η] Ὀρθὰ βλέπε τοῖς ὄμμασί σου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. κάτεχε τά σὰ, καὶ μὴ αἷρε τὰ ἀλλότρια, καὶ ἁρπαγὴ κεκοίμηται. Μνημόνευε τῆς κρίσεως· καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεία, οὔτε φόνος ἰσχύει παρὰ σοί. ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ Θεοῦ, τότε [θ] λοιπὸν ἄρχῃ πηγάζειν πηγὰς κακῶν.

γ'. Οὐ μόνον δὲ [ι] τούτου σὺ ἀρχηγὸς εἶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑποβολεὺς ἀρχηγὸς, ὁ Διάβολος· ὑποβάλλει πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῇς. Ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. Ἐὰν [κ] δὲ δέξῃ τὸ σπέρμα τῆς ἐπιθυμίας, αὔξει [λ] διὰ τῶν λογισμῶν, ῥίζας βάλλει, ἐκδεσμεῖ σου τὴν διάνοιαν, εἰς βάθρον [μ] σε φέρει κακῶν. Ἀλλὰ πολλάκις λέγεις· πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεταί μου δαίμων. [ν] Καὶ πέτραν ἔρρηξεν πολλάκις ῥίζα εὑρεθεῖσα. μὴ δέξαι τὴν σπορὰν, ἐπεὶ διαρρήσσει τὴν πίστιν· πρὶν ἀνθήσει, προρρίζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ [ξ] ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς, πέλυκας ὕστερον καὶ πῦρ [ο] πολυπραγμονῇς. Ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾶν θεραπεύου κατὰ καιρὸν μικρὸν, ἵνα μὴ [π] τυφλωθήσῃ, καὶ τότε ζητήσῃς τὸν ἰατρόν.

δ'. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ Διάβολος, γεννήτωρ τῶν κακῶν. [ρ] Τοῦτο δὲ Ἰησοῦς εἶπεν ὁ κύριος, οὐκ ἐγώ· αὐτὸς εἶπεν περὶ αὐτοῦ. ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. πρὸ αὐτοῦ ἥμαρτεν οὐδείς. Ἥμαρτεν, οὐκ ἐκ φύσεως τὸ ἁμαρτάνειν λαβὼν, ἐπεὶ ἀνατρέχει ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κατασκευάσαντα. ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς διάβολος γέγονεν, ἐκ τῆς πράξεως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος ὢν, Διάβολος ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν. ἀγαθὸς ὢν Θεοῦ ὑπηρέτης, γέγονεν Σατανᾶς. ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἑρμηνεύει. οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλὰ ὠφελήθημεν παρὰ Ἰεζεκιήλ. ἐκεῖνος λαβὼν θρῆνον ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώματος, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης. καὶ μετ' ὀλίγα. Ἐγεννήθης ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἄχρις οὗ εὑρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. οὐκ ἔξωθεν [σ] ἐπεισηνέχθη, ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἔρριψά σε. Ὁ Κύριος

lum fructifera fuit. *Fecit enim Deus hominem rectum*, juxta Ecclesiasten, *& ipsi multas quæsivere ratiocinationes.* & [Eccle. VII. 29.]
Apostolus ait: *Ipsius enim sumus factura, creati in opera bona, quæ præparavit Deus ut in iis ambulemus.* Creator igitur cum sit bonus, ad bona creavit: * quæ vero bene ab eo creata fuerant, in malum suo arbitrio conversa sunt. Gravis igitur res est peccatum, sed non insanabilis: gravis retinenti, curatu facilis credenti. suppone quod aliquis ignem teneat in manu: quamdiu tenet, adurit carbo; carbonem depone, & id quod urebat una deposuisti. Quod si quis non se uri peccando putat, huic dicit Scriptura: *Reponet quis in sinu ignem, & vestimenta non comburet?* peccatum siquidem nervos animæ succidit, mentis ossa confringit, quod lucidum est in anima obtegit.

[Ephes. II. 10.]

[* Ex codd. Coisl. & Ottobon.]

[Grave malum, non insanabile.]

[Prov. VI. 27.]

II. Sed dicet aliquis: Quid tandem est peccatum? animal-ne, angelus-ve, vel dæmon? quid est quod illud efficit? Non est inimicus aliunde adscitus, sed pravum germen à te procrescens. *Recta vide oculis tuis*, & cupiditas nulla est. retine tua, & aliena non rape; & cessavit rapina. Memor esto judicii; & neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium apud te invalescet. cum vero Dei oblitus fueris, tunc demum malorum fontibus scaturire incipis. [Prov. IV. 25.]

III. Neque vero tu solus illius rei author; sed est alius quidam suasor & author, Diabolus. Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos qui ipsi morem non gerunt. propter hoc dicit Ecclesiastes: *Si spiritus potestatem habentis adscenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* Occlude fores, remove illum à te, & nihil tibi nocebit. Si vero pravi desiderii semen susceperis, augebitur per cogitationum recursus, radices aget, mentem tuam devinciet, & in malorum profundum feret. Sed plerumque dicis: Fidelis sum, non me superabit dæmon. At petram sæpe discidit radix inventa. ne semen suscipias, siquidem & fidem perrumpet. antequam effloreat, malum stirpitus evelle; ne cùm initio neglexeris, secures & flammam postea requiras. Oculis dolere dum incipis, modico tempore curari te fac, ne obcæcatus tum demum medicum requiras. [Eccle. X. 4.] [Jerem. XXIII. 29.]

IV. Princeps igitur est peccati Diabolus, malorum pater. Dominus Jesus hoc dixit, non ego. ipse de illo dixit: *Quoniam ab initio Diabolus peccat.* prius illo peccavit nemo. Peccavit, non ex natura sumens peccandi necessitatem, sic enim in authorem peccatum recideret: sed cum bonus esset conditus, Diabolus factus est, è re gesta appellationem sortitus. Archangelus cum esset, Diabolus sive *calumniator* à calumniando dictus est. è servo Dei bono, factus est Satanas: Satanas enim idem quod Diabolus [seu calumniator] sonat. non est mea hæc doctrina, sed ab Ezechiele eruditi sumus. hic enim adversus illum lamenta effundens dicit: *Tu signaculum similitudinis; in paradiso Dei genitus es.* Et post pauca: *Genitus es irreprehensus in diebus tuis, donec inventæ sunt in te iniquitates.* Non aliunde adscitæ sunt; genuisti ipse malum. *Et propter peccata tua vulneratus es, & in terram projeci te.* Dominus rursum in Evan- [I. Joan. III. 8 vel Joan. VIII. 44.] [Ezec. XXVIII. 12.] [Ibid. ỳ. 15.] [Ibid. ỳ. 16.] [ỳ. 17.]

[α] οἷς προητοίμασεν, &c.] Hæc verba Pauli etiam habentur in Ottob. 2.
[β] εὐίατον &c.] usque ad ὑπόθου μοι incl. eodem modo habentur in Ottob. 3.
[γ] Ottob. 3. ἕως κατέχει, φλέγει ὁ ἄνθραξ. Ἀπόθου τὸν ἄνθρακα, καὶ συναπέθου τὸ φλέγον.
[δ] Καὶ ἡ ἁμαρτία.] In Ottob. 1. & 3. legitur Καίει γὰρ, &c. & deest ὑποτέμνεται. in Ottob. quoque 2° cum hac varietate hæc habentur, καίει γὰρ ἡ ἁμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, καὶ συντρίβει τὰ ὀστᾶ τῆς διανοίας ὀστέα, καὶ σκοτοῖ τὸ φωτεινὸν τῆς καρδίας.
[ε] ἔξωθεν ἐπεισαγόμενος] Hæc eodem modo leguntur in Ottob. 3.
[ζ] ἀλλά, &c.] Hæc & sequentia usque ad ἄρχῃ πηγάζ. excl. desunt in cod. Ottob.
[η] Ottob. 3. habet etiam ὀρθά.
[θ] Verba λοιπὸν ἄρχῃ, &c. usque ad ὁ Διάβολος inclus. eodem modo habentur in Ottob. 3.

[ι] τούτου, &c.] Coislin. vitiose, τοῦτό σοι. emendatur ex Ottob. 3. verbum εἶ eodem codice subministrante adjeci.
[κ] Verba Ἐὰν δὲ δέξῃ, & sequentia usque ad πιστός εἰμι, eodem modo habentur in Ottob. 3.
[λ] διὰ τῶν λογισμῶν, &c.] Secutus sum lectionem cod. Ottob. nam Coislin. omittit διὰ, & habet τὸν λογισμόν.
[μ] σε φέρει.] Deest σε, Coisl.
[ν] Καὶ πέτραν] Ottob. 2. ἀλλὰ καὶ πέτραν ἔρρηξε πολλάκις ῥίζα εὑρεθεῖσα.
[ξ] ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς.] Hæc verba ex Ottob. addidimus.
[ο] πολυπραγμονῇς] In Coisl. legitur πολυπραγμονεῖ. non dubitavimus mendum librarii corrigere.
[π] τυφλωθήσῃ, ζητήσῃς.] In Coisl. τυφλωθείσῃ, & ζητήσεις.
[ρ] Τοῦτο δὲ.] Hæc verba desunt in Coisl. Habentur autem in Ottob. 1. & 3. in quo hæc phrasis similiter legitur.
[σ] ἐπεισηνέχθη.] Sic scripsi, quamvis in cod. Coisl. sit ἐπισυνήχθη.

Luc. x. 18. gelus ait: *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem in terram.* Vides veteris cum novo Testamento concordiam? Ille dum cadit, secum abstraxit multos. ille suggerit cupiditates obsequentibus sibi. ex illo adulterium, scortatio, & quidquid est mali. Per hunc primus noster parens ex inobedientia cecidit, & in locum paradisi sua sponte fructus proferentis, terram spinas ferentem accepit.

V. Quid igitur, dicet aliquis, funditus periimus? extrema res peccatum, nec est salus ulla? cecidimus, nec est
Jerem. VIII. 4. qua surgamus? excæcati sumus, nec spes ulla est recipiendi visus? claudi facti sumus, non est recte incedendi spes; &
Psal. XL. 9. ut in pauca contraham, mortui sumus, non est resurgendi
Johan. XI. 17. &c. locus? An vero is qui Lazarum quatriduanum ac fœtentem excitavit, non potest ad vitam reducere? Qui nostri causa pretiosum sanguinem effudit, non potest nos à peccato liberare? Ne salutem desperemus, fratres; ne nos ipsos abjiciamus. extremæ rei instar est, non credere in pœnitentiam. Qui salutem nullam exspectat, mala accumulat: qui vero sanationem sperat, facile sibi ipsi indulget & parcit. fur qui veniam non exspectat, in arrogantiam effertur: qui vero sperat, plerumque ad pœnitentiam venit. Præterea coluber senectam abjicit; nos peccatum non deponimus? tellus spinis aspera, labore agricolæ in frugiferam convertitur; nos doctrina exculti meliores non efficiemur? natura salutis capax est: tantum voluntatem requirit.

VI. Hominum amans est Deus, nec modicè amans. Ne dixeris, impudicus & adulter fui, gravia patravi; an mihi
Ps. XXX. 20. condonabit Deus? audi quid dicat Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine!* tua quamvis cumulata peccata, multitudinem miserationum Dei non exsuperant: nec medici scientiam vincunt vulnera. Trade te duntaxat
Ps. XXXI. 5. per fidem. aperi malum medico, dic ipse velut David: *Dixi, enunciabo adversum me peccatum meum Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei.*

VII. Vis videre Dei clementiam, si sententiis scripturæ non omnino credis, qui recens ad catechesim accessisti? Vis alios videre eo modo salutem consecutos, ut idem tibi quoque contingere posse credas? vis multam Dei clementiam adspicere? Adam primus à Deo conditus obediens non fuit? Numne statim mortem inferre non poterat? sed be-
Gen. III. 24. nignitatis memor, illum paradiso expellit, è regione tamen constituit, ut videns per pœnitentiam salvetur. Caïn fratris parricida, inventor malorum, cædium author, primus
Gen. IV. 12. invidus & occisor, qua pœna mulctatur? *Gemens & tremens eris super terram.* grande scelus, pœna exigua.

VIII. Et ista vere clementia, sed adhuc modica. Cogita ea quæ Noe temporibus contigere. Peccaverant gigantes; tantaque sceleris magnitudo, ut inducendum foret diluvium. Quingentesimo anno Noemo prædicit Deus; sexcentesimo vero diluvium super terram adducit. Vides clementiæ divinæ latitudinem in centum annos productam. Quod tunc præstitit, non poterat illico præstare? sed de industria moram traxit, ut pœnitentiæ locum daret. Adspicis Dei bonitatem? Utinam illi tunc pœnitentiam egissent, nam & Dei clementiam essent experti.

IX. Veni nunc ad alios per pœnitentiam salute potitos, etiam de mulierum numero. Scortata es, corpus inquinavisti, nulli rei utilis facta es. numquid, inquies, erit salus? Considera, ô mulier, exemplum Rahab, & de salute confide. Salva fit ea quæ publice & in propatulo scortationem professa erat. quomodo illa salva effecta est? Credidit: dixit
Jos. II. 11. duntaxat: *Deus vester, Deus in cœlo & in terra:* Deus vester, inquit; suum enim propter impudicitiam dicere verita est.

A πάλιν ἐν εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς «
ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα ἐπὶ τὴν γῆν· βλέπεις «
παλαιᾶς συμφωνίαν πρὸς καινήν; οὗτος πεσὼν συναπέσπασεν πολλούς. οὗτος ἐκβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ πᾶν εἴ τι κακόν. Διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως φέροντος καρποὺς, ἀκανθοφόρον ἔχει γῆν.

ε΄. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, ἀπωλώλαμεν ἡ ἁμαρτία δεινὸν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία; πεπτώκαμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; ἐτυφλώθημεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι;
B χωλοὶ γεγόναμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀρτιποδῆσαι; ἵνα εἴπω τὸ συντομον εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν, οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; Ἆρα ὁ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἐγείρας τὸν ὀδωδότα, οὐ δύναται ἀναστῆσαι; ὁ τὸ τίμιον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, οὐ δύναται ἡμᾶς ῥύσασθαι τῆς ἁμαρτίας; Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί. μὴ ῥίψωμεν ἑαυτούς· ὥσπερ τι δεινόν ἐστι μὴ πιστεύειν εἰς μετάνοιαν. ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, προστίθησι τὰ κακά. ὁ δὲ τὴν ἰατρείαν ἐλπίσας, εὐμαρῶς λοιπὸν ἑαυτοῦ φείδεται. Λῃστὴς ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνοιαν αὔξει· ἐλπίσας δὲ, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα ὄφις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποτιθέμεθα τὴν ἁμαρ-
C τίαν; καὶ ἀκανθώδης γεωργηθεῖσα γῆ εἰς καρποφόρον μετέβαλεν· ἡμεῖς δὲ διδασκόμενοι οὐ βελτιωσόμεθα; ἐπιδέχεται ἡ φύσις τὴν σωτηρίαν, ζητεῖ δὲ τὴν προαίρεσιν.

ϛ΄. Φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς, φιλάνθρωπος δὲ οὐκ ὀλίγον. Μὴ εἴπῃς, ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, τὰ δεινά μοι πέπρακται. ἆρα συγχωρήσει ὁ Θεός; Ἄκουε τί λέγει ὁ ψαλμῳδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότη- «
τός σου, Κύριε; οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν διὰ πίστεως· λέγε τῷ ἰατρῷ τὴν κάκωσιν. εἰπὲ καὶ αὐτὸς
D κατὰ τὸν Δαβίδ· Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἁμαρτίαν «
μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. «

ζ΄. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, εἰ τοῖς ῥητοῖς τῆς γραφῆς οὐ πάνυ πιστεύεις, νεωστὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Κατήχησιν; Θέλεις ἰδεῖν ἄλλους οὕτως σωθέντας, ἵνα πιστεύσῃς ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ [a] δυνατὸν οὕτω γενέσθαι; θέλεις «
ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν πολλήν; Παρήκουσεν ὁ Ἀδὰμ ὁ [b] πρωτόπλαστος Θεοῦ. οὐκ ἠδύνατο εὐθέως ἐπαγαγεῖν τὸν θάνατον; ἀλλ' ὁ [c] φιλανθρωπότατος ἐκβάλλει μὲν τοῦ παραδείσου, κατέναντι δὲ κατοικίζει, ἵνα βλέπων ἐκ μετανοίας σωθῇ. Κάϊν ἀδελφοκτόνος, εὑρετὴς τῶν
E κακῶν, ἀρχηγὸς τῶν φόνων, φθονερὸς πρῶτος καὶ ἀνελὼν, τί καταδικάζεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. «
μέγα τὸ ἁμάρτημα, μικρὰ ἡ τιμωρία.

η΄. Φιλανθρωπία μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' ἔτι μικρά. λόγισαι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἥμαρτον οἱ γίγαντες παρανομίᾳ τοσαύτῃ, κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἔρχεσθαι. Τῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει λέγει τῷ Νῶε· τῷ ἑξακοσιοστῷ ἐπάγει τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις πλάτος φιλανθρωπίας Θεοῦ εἰς ἑκατὸν ἔτη ἐπιτεινόμενον; ὅπερ ἐποίησε τότε, παραχρῆμα οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, ἐνδόσιν διδοὺς μετανοίας. βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; εἰ τότε μετενόησαν οἱ τότε, κἂν ἐτύγχανον Θεοῦ φιλανθρωπίας.

F θ΄. Ἐλθὲ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας, κἂν ἐν γυναιξίν. [d] Ἐπόρνευσας, ἐμόλυνας τὸ σῶμα, ἄχρηστος γέγονας· ἆρα ἔστι σωτηρία, ἐρεῖς; Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαὰβ, καὶ θάρσησον εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἡ φανερῶς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα σώζεται. πῶς ἐσώθη ἐκείνη; Ἐπίστευσεν, εἶπεν μόνον· Ὁ Θεὸς «
ὑμῶν, ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. ὁ Θεὸς ὑμῶν. ἑαυ- «
τῆς γὰρ οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν.

[a] δύνατον.] Ottob. δύναται.
[b] πρωτόπλαστος.] Deest in Coisl.
[c] φιλανθρωπότατος.] Coisl. φιλάνθρωπος.

[d] Ἐπόρνευσας, ἐμόλυνας. Ottob. hæc in prima persona, ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, ἐμόλυνα.

Μίμησαι τὴν πίστιν, καὶ δέξαι τὴν σωτηρίαν. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι ἐσώθη; ἀναγέγραπται ἐστὶν ἐν ψαλμοῖς· Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος. ὢ μεγάλης Θεοῦ βουλῆς καὶ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονευούσης ἐν γραφαῖς. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος. ἀλλὰ τοῖς γινώσκουσί με. ἔστι καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

ι'. Κἂν ὁλόκληρος λαὸς ἁμάρτῃ, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαός, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας. ἠρνήσαντο οἱ ἄνθρωποι Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς [a] αὐτὸν οὐκ ἠρνήσατο. Οὗτοι οἱ Θεοὶ τοῦ Ἰσραήλ· καὶ πάλιν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὁ σωτήρ. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἥμαρτεν, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς· Μωυσῆς ἐστὶν ὁ λέγων· Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου· καὶ [b] ἐδεήθην, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός· Μωυσῆς δυσωπεῖ τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀρχιερέως· καὶ υἱὸς μονογενὴς αἰτῶν οὐ δυσωπεῖ τὸν Θεόν; Εἶτα τὸν Ἀαρὼν πταίσαντα οὐκ ἐκώλυσεν εἰσελθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην. σὲ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐλθόντα κωλύσει ἐλθεῖν εἰς σωτηρίαν; μετανόησον καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἄληπτόν σου παράστησον τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δύναται ὁ πᾶς χρόνος ἐξειπεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι [c] συνέλθωσιν ὁμοῦ, οὐδὲ μέρος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. ἡμεῖς δὲ λέγομεν μέρος τῶν γεγραμμένων, ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν ὅσα καὶ Ἀγγέλοις συνεχώρησεν· συγχωρεῖ γὰρ κἀκείνοις, ἐπειδὴ εἷς μόνος ἀναμάρτητος ὁ τὰς ἁμαρτίας [d] καθαρίσας. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὔταρκες, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τὰ περὶ [e] ἡμῶν.

ια'. Θέλεις σοι καὶ ἄλλους τύπους μετανοίας [f] παραστήσω; θέλεις ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν Δαβίδ, θέλεις [g] ἰδεῖν τὸν μακάριον; λάβε τύπον μετανοίας. ἐξέπεσεν ὁ μέγας. μετὰ κοίτην τὸ δειλινὸν περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, ἴδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθεν ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ εὐγνωμοσύνη. Ἦλθεν Ναθὰν ὁ προφήτης ἔλεγχος, ταχὺς ἰατρός. Ὠργίσθη, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ἥμαρτες. τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν. βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος οὐκ ἐπήρθη. οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. οὐκ ἐτύφωσεν αὐτὸν τὸ περιεστὼς στῖφος τῶν στρατιωτῶν, ἔβλεπε γὰρ τὸ ἀγγελικόν· τὸν γὰρ ἀόρατον ὁρῶν ἐκαρτέρησεν. καί φησιν τῷ ἐλθόντι, δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι ἀποκρινόμενος· Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ· βλέπεις βασιλέως ταπεινοφροσύνην; βλέπεις ἐξομολόγησιν. Μὴ γὰρ ᾔδει εἰ ἦν [h] ἔλεγχος; μὴ γὰρ ᾔδεισαν οἱ πολλοί; ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν. κἀκεῖνος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. Ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὡμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν. καὶ [i] πάλιν Ναθὰν ὁ ἐλέγξας· Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου. βλέπεις ὀξυτάτην θυμοῦ μεταβολήν; Πλὴν παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου. Πολλοὺς εἶχες τοὺς [k] ἐχθρούς, ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη. νῦν δὲ παρώξυνας διὰ τὴν γενομένην ἁμαρτίαν.

ιβ'. Ἀλλ' εἰ καὶ μάλιστα ἐκεῖνος εἶπεν, παρεβίβασε Κύριος τὸ ἁμάρτημά σου. οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεύς· περιεβάλετο σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ χρυσοκολλήτων θρόνων ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς καθήμενος· ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶχεν βρῶσιν, καθὼς αὐτός φησιν, ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον. Ἐξέτηξεν δάκρυσι τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν. οἱ ἄρχοντες παρεκάλουν φαγεῖν ἄρτον, καὶ οὐκ ἐπείθετο. εἰς ἑβδόμην ὁλοκλήρους ἡμέρας παρέτεινε τὴν νηστείαν. Βασιλεῖς οὕτως ἐξομολογοῦνται, σὺ ὁ ἰδιώτης

A Fidem hujus imitare, & salutem suscipe. Vis forte, quod illa salvata sit, certa documenta? scriptum est in Psalmis: *Memor ero Rahab & Babylonis.* O magnum Dei consilium & bonitatem, etiam in Scripturis meretricis memorem: sed non simpliciter, *memor ero Rahab & Babylonis*; verum, *cognoscentibus me.* est igitur & viris & mulieribus ex æquo salus. Ps. LXXXV. 14.

X. Etiamsi universus populus peccaverit, neque sic divinam clementiam vincit. Vitulum fecit populus, nec Deus destitit à bonitate. Deum negaverunt homines, se ipsum Deus non negavit. *Isti Dii Israelis.* iterum tamen Deus Israelis servator. Nec solus peccavit populus, sed etiam B Aaron summus sacerdos. Moyses est qui dicit: *Et super Aaron facta est ira Domini; & oravi*, inquit, *pro eo, & condonavit ei Deus.* Moyses Deum in summi sacerdotis gratiam flectit: & Deum unigenitus filius precibus non demerebitur? Aaronem post peccatum non prohibuit ad summum sacerdotium pervenire; te vero ex Gentibus venientem ad salutem venire prohibebit? tu similiter pœnitentiam age, neque à te gratia prohibebitur. Irreprehensum te exhibe. vere enim clemens est Deus; neque ad enarrandam clementiam ejus omnia tempora sufficiunt. Neque si omnes in unum linguæ conveniant, vel partem C bonitatis ejus exprimere possint. nos partem aliquam eorum quæ scripta sunt, dicimus: verum nescimus quanta Angelis condonaverit. nam & ipsis condonat; quandoquidem unus ille liber est à peccato, qui nos à peccatis expurgavit. Sed de illis satis, deinceps ad ea quæ nos spectant pergamus. 2. Tim. II. 13. Exod. XXXII. 4. Deut. IX. 20.

XI. Vis tibi & alia pœnitentiæ exempla demonstrem? vis ad Davidem veniamus, vis beatum videre illum? illum exemplar accipe pœnitentiæ. Cecidit ille magnus. post cubitum pomeridianis horis in tecto deambulans, adspexit incaute, & humanum aliquid passus est. Peccatum perfectum fuit; D nec tamen una candor bonæ mentis interiit. Venit Nathan propheta reprehensor, promtus medicus: *Iratus est*, inquit, *Deus, & peccavisti.* regi aiebat privatus. Rex purpura insignis non est elatus insolentia: non enim ad loquentis, sed ad mittentis personam adtendebat. non inflavit illum circumstans militum manus; namque angelicum adspiciebat exercitum: *Invisibilem enim videns sustinuit.* Venientique prophetæ, seu potius per illum Deo à quo missus erat respondens, ait, *Peccavi Domino.* vides demissionem regis, vides confessionem. Num enim, utrum convictioni locus necne foret ignorabat? numquid id multi resciE erant? Velociter transacta res fuerat: propheta non aderat, nullus præsens qui convinceret. ille tamen peccatum confitetur. Quia vero bona fide confessus est, ocyssimam sanationem adeptus est. rursumque Nathan qui illum reprehenderat: *Et Dominus transtulit peccatum tuum.* vides celerrimam irascentis Dei conversionem. *Verumtamen irritans irritavisti inimicos Domini.* Multos habebas hostes, sed protegebat te castitas. nunc vero illos per peccatum irritavisti. 2. Reg. XII. 13. Isai. LXIV. 5. Heb. XI. 27. 2. Reg. XII. 13. Ibid. ℣. 14.

XII. At ille, quamquam propheta dixerat, *Transtulit Dominus peccatum tuum*: non abscessit à pœnitentia, ut ut rex esset. Saccum loco purpuræ induit, pro auratis soliis F in cinere & humi sedens. Sed & cinerem pro cibo habuit, sicut ipse ait: *Quoniam cinerem tamquam panem manducabam.* Occulum pravi desiderii reum lacrymis confecit. Principes illum ad manducandum panem hortabantur, nec adquiescebat; in septimum usque diem jejunium produxit. Reges sic confitentur, tu privatus non debes 2. Reg. XII. 13. Ps. CI. 10.

[a] αὐτόν.] Coisl. αὐτῶν.
[b] ἐδεήθην.] Ita scripsi, quamvis habeat Coisl. ἐδεήθη.
[c] συνέλθωσι.] Ita scripsimus ex Ottob. at Coisl. ἔλθωσι.
[d] καθαρίσας.] Coisl. καταρρύψας.
[e] ἡμῶν.] Coisl. ὑμῶν.

[f] παραστήσω.] σοι παραστήσω. Coisl.
[g] ἰδεῖν τὸν, &c.] Ita Ottob. at Coisl. ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν.
[h] ἔλεγχος.] Ottob. ἐλεγχθείς.
[i] πάλιν.] Ita Ottob. at Coisl. ἁπλῶς.
[k] ἐχθρούς.] Ottob. ἐχθρούς σου.

A confiteri? Post Absalomi rebellionem, cum multæ essent ad fugam viæ, per montem Olivarum fugit, tamquam liberatorem invocans. Cum ipsi malediceret Se-
2. Reg. XVI. 10. 11. mei, dixit: *Sinite illum, ut Deus ad humilitatem meam respiciat.*

XIII. Vides bonum esse confiteri. spem salutis esse
Prov. XXIV. 32. vides. Etiam Salomon cecidit. Verum quid dicit? *Postea ego pœnitentiam egi.* Achab etiam fuit sceleratissimus, idolorum cultor, excellenti impietate, prophetarum interemtor, alienus ab pietate, alienorum agrorum appetitor. At quando
3. Reg. XXI. 27. Nabuthæum occidit, cum venisset Elias propheta, & mi-
Ibid. 29. B nas duntaxat intentasset, sacco se induit & scidit vestimenta: & quid dicit clemens Deus: *Vidisti quomodo compunctus est Achab à facie mea?* tamquam fervidum prophetæ ingenium leniens ut ad misericordiam inclinaret: *Non enim inducam*, inquit, *malum in diebus ejus.* Ille post remissionem ab improbitate non recessit. veniam tamen Deus absolutè largitus est, non ignarus futuri, sed pro tempore id quod oportebat reddens. Justi enim judicis est, ad singula quæ contigerunt, juste sententiam dicere.

3 Reg. XIII. 1. XIV. Rursus Hieroboam stabat ad altare. Quia jusserat prophetam comprehendi, arida fit manus ejus. Ejus qui ad se venerat potestatem proprio experimento cognoscens, C
Ibid. ℣. 6. dicit: *Deprecare Dominum, & restituatur manus mea.* Quia dixerat Hieroboam, *Deprecare*, sanavit illum prophetes: te autem Christus sanare non poterit? Fuit etiam Manasses nequissimus, is qui Hesaiam dissecuit; quo quid impium magis? Captivus in Babylonem perductus est, digna impiæ voluntatis stipendia ab inimicis perpessus. Sed quid
2. Paralipom. XXXIII. 12. 13. ait Scriptura? *Humiliatus est Manasses, & confessus est Domino, & exaudivit Dominus, & reduxit illum in regnum.* Qui prophetam dissecuerat, per pœnitentiam salutem invenit: & tu pœnitentiæ diffidis? D

XV. Vultis cognoscere quam forte sit pœnitentia armorum genus; quantum confessio etiam adversus hostes prævaleat. Centum octoginta quinque hostium millia Ezechias per confessionem ruit. Et hoc adhuc minimum. sententiam Dei adversum se pronunciatam per pœnitentiam dis-
4. Reg. XX. 1. solvit. Ægrotanti enim ipsi dixit Hesaias: *Morieris tu, nec vives.* Quæ jam spes, quæ ultra salus vel exspectatio, pronunciante propheta? at ille non revocatus est à pœnitentia.
Isai. XXX. 15. verum memor ejus quod scriptum est: *Cum aversus ingemueris, tunc salvaberis*; aversus est ad parietem, & men-
4. Reg. XX. 3. tem per orationem ad cœlum tendens: *Domine*, ait, *memento* mei: sufficit enim ad sanationem te mei meminisse. E Temporibus non subjaces, sed ipse es vitæ arbiter & legislator. non enim secundum genituram aut astrorum complexionem vitæ nostræ ratio decurrit, sed secundum tuam voluntatem. Et illi, cujus desperata vita fuerat, annorum quindecim vitæ accessio datur: atque in signum decem
Is. XXXVIII. 8. gradibus sol retrogressus est. Propter Jesum vero sol de-
Eccli. XLVIII. 23. gr. 26. V. fecit, non retrogradus, sed deficiens, & utriusque ostendens discrimen. & ille quidem potuit Dei sententiam dissolvere: Jesus vero peccatorum veniam tribuere non pote-
Isai. XXX. 15. Matth. VI. 6. rit? Avertere tu quoque, & ingemisce; ostium claude: ora
Dan. III. 13. 50. ut tibi dimittatur, ut urentes te flammas disjiciat. Potest F
Dan VI. 10. 22. enim pœnitentia & ignem exstinguere; potest & leones cicurare.

Hactenus ex cod. Coisliniano: quæ sequuntur usque ad finem [illegible] cod. Coisliniani lectionibus.

XVI. Quod si diffidas, cogita quid olim contigerit Ananiæ & sociis. quales in caminum ignis fontes effuderunt? Quanta vis aquæ, flammam ad cubitos quadraginta

a οὐκ ἀπέστη] Ottob. πάλιν οὐκ ἀπ.
b πονηρίας.] Ex Ottob. nam Coisl. fert πονηρίας.
γ παθὼν τῆς.] Sic Ottob. at Coisl. παθὼν ὑπὸ τῆς.
δ τοῦτο ἔτι, &c.] Ita ex Ottob. verùm Coisl. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μικρόν.

A οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογεῖσθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγει, μονονουχὶ τὸν λυτρωτὴν ἐπικαλούμενος. Καταρωμένου αὐτὸν τοῦ Σεμεΐ, λέγει, Ἄφετε «
αὐτὸν, ὅπως ἐπίδῃ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου. «

ιγ'. Βλέπεις ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογήσασθαι; βλέπεις ὅτι ἐστὶ σωτηρία; Καὶ Σαλομὼν ἐκπέπτωκεν. ἀλλὰ φησὶν τί καὶ λέγει; Ὕστερον ἐγὼ μετενόησα. Καὶ ὁ Ἀχαὰβ «
γέγονε παρανομώτατος, εἰδωλολάτρης, ἐξαίσιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀλλοτρίων ἀγρῶν ἐπιθυμητής. Ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ ἀπέκτεινεν,
B ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου, καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, περιεβάλετο σάκκον, καὶ ἔρρηξε τὰ ἱμάτια. καὶ τί φησιν ὁ φιλάνθρωπος Θεός; Ἑώρακας πῶς κατενύγη Ἀχαὰβ ἀπὸ προσώπου μου. μονονουχὶ ἡμερῶν τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου συγκαταβῆναι. Οὐκ ἐπάξω «
γὰρ, φησὶ, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Καὶ «
μετὰ τὴν ἄφεσιν ᵃ οὐκ ἀπέστη τῆς ᵇ πονηρίας: καὶ a b
συνεχώρει ὁ συγχωρῶν, οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ προσκαίρῳ τὸ δέον ἀποδιδούς. δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστὶ πρὸς ἕκαστον τῶν γεγενημένων δικαίως ἀποκρίνασθαι.

ιδ'. Πάλιν ὁ Ἱεροβοὰμ εἱστήκει ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.
C ξηρὰ γίνεται αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν συλληφθῆναι τὸν προφήτην. αὐτῇ τῇ πείρᾳ ἐπιγνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐλθόντος, λέγει· Δεήθητι τοῦ Κυρίου, καὶ «
καταστάθῃ ἡ χείρ μου. Διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἱεροβοὰμ, «
Δεήθητι, ἰάσατο ὁ προφήτης. σὲ ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ δύναται ἰάσασθαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἠσαΐαν πρίσας· τί τούτου παρανομώτατον; Αἰχμάλωτος ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα, ἐπάξια παθὼν
ᵞ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. ἀλλὰ τί λέγει γ
ἡ γραφή; Ἐταπεινώθη Μανασσῆς, καὶ ἐξωμολογήσατο «
τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν «
D αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν. ὁ τὸν προφήτην πρίσας διὰ μετανοίας ἐσώθη. καὶ σὺ τῇ μετανοίᾳ ἀπιστεῖς;

ιε'. Βούλεσθε γνῶναι τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο τῆς σωτηρίας ὅπλον, πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει καὶ κατὰ τῶν πολεμίων; ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας Ἐζεκίας δι' ἐξομολογήσεως ἐτρέψατο. Καὶ ᵟ τοῦτο ἔτι δὲ μικρόν. δ
ἀπόφασιν Θεοῦ ἔλυσε διὰ μετανοίας. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ Ἠσαΐας φησίν. Ἀποθνήσκεις σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. Ποία ἐλπὶς, ποία σωτηρία ἢ προσδοκία, τοῦ προφήτου λέγοντος; ἀλλ' οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας· ἀλλὰ μεμνημένος τοῦ γεγραμμένου· Ὅταν ᵋ ἀποστραφεὶς στενάξῃς, « ε
τότε σωθήσῃ, ἀπεστράφη εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν «
E διάνοιαν διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, Κύριε, «
φησὶν, μνήσθητί μου· αὔταρκες γὰρ εἰς ἰατρείαν τὸ, «
σὲ μνησθῆναί μου. οὐχ ὑποβέβλησαι χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἶ τῆς ζωῆς νομοθέτης. οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν καὶ πλοκὴν ἄστρων ζῶμεν, ἀλλ' ὅτε βούλει. Καὶ ᾧ τὸ ζῆν εἰς ἀπελπισίαν περιέστη, τούτῳ πεντεκαιδεκαετὴς χρόνος εἰς ζωὴν προσετέθη· καὶ τὸ σημεῖον, δέκα ἀναβαθμοὺς ὁ ἥλιος ὑπέστρεψε. Διὰ δὲ τὸν Ἰησοῦν ὁ ἥλιος ἐξέλειψεν, οὐκ ἀναποδίσας ἀλλ' ἐκλιπὼν, καὶ δείξας τὴν διαφορὰν ἑκατέρων. καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ᶻ ἄφεσιν ζ
ἁμαρτιῶν. Ἀπόστρεψον καὶ στέναξον καὶ αὐτός. ἀπόκλεισον
F τὴν θύραν. πρόσευξαι ἵνα σοι ἀφεθῇ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικάς. ἰσχύει γὰρ ἐξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ· ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

ιϛ'. Εἰ δὲ ἀπιστῇς, ἐννόησον τί συγκατέβη ποτὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν. εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ποίας ἀνέρρηξαν πηγάς; πόσον ὕδατος μέτρον τὴν

ε ἀποστραφεὶς] Ita scribo, quamvis in Coisl. sit ἀποστροφῆς, & in Ott. ἐπιστροφῆς. Theodor. in Ps. 118. ℣. 76. legit ὅταν ἀποστραφεὶς καὶ στενάξῃς, sed in præfat. codd. non habetur καί; itaque librarii vitium est.
ζ ἄφεσιν.] Coisl. ἀπόφασιν.

ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις ἀνερχομένην φλόγα σβέσαι δυνατὸν ἦν; ἀλλ' ὅπου μεγάλως ἡ φλὸξ ὑπερανέβη, ἐκεῖ πηγὴ μετανοίας ἐξεχύθη πολλή, λεγόντων αὐτῶν· ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν. καί, Ἡμάρτομεν, καὶ ἠνομήσαμεν, καὶ ἠδικήσαμεν. Εἶτα τὰς μὲν καμίνου φλόγας [α] ἔπαυσεν ἡ μετάνοια· ἀπιστεῖς δὲ ὅτι δύναται καὶ τὸ τῆς γεέννης ἀποσβέσαι πῦρ; Ἀλλὰ ἐρεῖ μοί τις τῶν ὀξέως ἀποκρινομένων, ὅτι τοῖς παροῦσιν ἀνοίκειος ἡ διήγησις. διὰ γὰρ τὸ μὴ θελῆσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀνανίαν εἰδωλολατρῆσαι, τὴν παράδοξον δύναμιν ἔδωκεν ὁ Θεός. Συμπεριφερόμενος δὲ τῷ τοιούτῳ, καὶ τὸ τῶν ὑποδειγμάτων ὁρῶν δαψιλὲς, ἔρχομαι λοιπὸν καὶ ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

ιζ'. [β] Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν γραφῶν ὅτι δυσσεβέστατος ἦν, καὶ ἀγριώτατος τὸν τρόπον, καὶ λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων; οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ [γ] ὀστέα ἐκ τῶν βασιλέων τῶν τάφων ἐξενήνεγκεν [δ] εἰς τὸ φῶς; οὐκ ἔγνως ὅτι τὸν λαὸν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν; οὐκ ἤκουσας ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε, προδείξας αὐτῷ τὰ τέκνα σφαττόμενα; οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ Χερουβὶμ ἥρπασεν· οὐ λέγω τὰ νοητὰ καὶ ἐπουράνια, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ ναῷ κατεσκευασμένα, τὰ ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον τῆς κιβωτοῦ, ὧν ἀνάμεσον ἐλάλει ὁ Κύριος; οὗτος ὁ Ναβουχοδονόσορ τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατέσπασε, [ε] τὸ θυσιαστήριον ἀνέτρεψε, καὶ λαβὼν τὰ σκεύη πάντα εἰς εἰδωλεῖον ἀπήνεγκεν, αὐτὸν τὸν ναὸν ἐνέπρησε. πόσων ἦν τιμωριῶν ἄξιος, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ τὸν λαὸν * αἰχμαλωτῆσαι, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη ναοῖς εἰδώλων ἀποθέσθαι; Ἆρ' οὐκ ἦν μυρίων θανάτων ἄξιος;

*F. αἰχμαλωτίσαι.

ιη'. Ἀλλ' εἶδες τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθηριώθη λοιπὸν, ὁ θηριώδη καὶ ὠμοτάτην ἔχων τὴν προαίρεσιν. ἀπεθηριώθη δέ· οὐχ ἵνα [ζ] ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα διὰ μετανοίας σωθῇ. ὄνυχας ἔχει τῶν ὀρνέων, ἁρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. τρίχας ἔχει ὡς λέοντος, ὡς γὰρ λέων ἁρπάζων ἦν καὶ ὠρυόμενος. χόρτον ἤσθιεν ὡς βοῦς· κτηνώδης γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν. Ἐβάφη αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς δρόσου, ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν, ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζον, ἰδὼν οὐκ ἐπίστευσεν. Ἀλλ' ὕστερον μετανοεῖ σωφρονισθεὶς, ὥς φησιν αὐτός· Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν ὕψιστον ηὐλόγησα, καὶ τὸν ζῶντα εἰς τοὺς αἰῶνας ᾔνεσα. Καὶ ἐπειδὴ πολυετῶς μαστιγωθεὶς ἦν, ᾔνεσεν εἰς τοὺς αἰῶνας τὸν ζῶντα, καὶ ὡμολόγησεν τὸν τὴν βασιλείαν δεδωκότα, καὶ ἐπέγνω τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων. Καὶ πολλὰ μὲν τοῖς πράγμασιν ἁμαρτὼν, λόγοις δὲ μόνον ἐξομολογούμενος, τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἀπήλαυσεν. Ὁ καὶ πάντων παρανομώτατος, θείᾳ κρίσει καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ παιδεύοντος, πάλιν μὲν τὸ βασιλικὸν περιέθετο διάδημα, πάλιν δὲ τοὺς ἀρχοντικοὺς ἀπέλαβεν θρόνους.

ιθ'. Εἴ τις οὖν ἐν ὑμῖν ἐξ ἐθνῶν, ἢ εἰς χριστιανοὺς βλασφημήσας ποτὲ, ἢ ἐκκλησίαις ἁγίαις ἐν διωγμοῖς ἐπιβουλεύσας πάρεστιν, ἐχέτω τῆς σωτηρίας ὑπογραμμὸν τὸν Ναβουχοδονόσορ. ἐξομολογείσθω παραπλησίως, ἵνα καὶ τῆς ἀμνηστίας τῆς ὁμοίας τύχῃ. εἴ τις ἐπιθυμιῶν ἐμολύνθη πάθεσιν, τὴν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἀναλαμβανέτω μετάνοιαν. εἴ τις ἠρνήσατο κατὰ Πέτρον, ὑπεραποθνησκέτω πάλιν ὑπὲρ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ

[α] ἔπαυσεν.] Casaub. ἔλυσεν.

[β] Verba hæc Τίνα, & seqq. usque ad ἐλάλει ὁ Κύριος inclusive; citantur à Conc. VII. Nicæno II. act. 5. p. 348. ad verbum fere, quomodo hic habentur.

[γ] ὀστέα ἐκ, &c.] Conc. VII. τὰ ὀστᾶ τῶν βασιλέων ἐξήνεγκεν, &c.

[δ] εἰς τὸ φῶς.] In Conc. Nicæn. deest τό.

A novem ascendentem restinguere sufficiebat? sed ubi flamma vehementer superferebatur; ibi plurimus pœnitentiæ fons effusus est, cum illi dicerent: *Quoniam justus es in omnibus quæ fecisti nobis*: &, *Peccavimus, & transgressi sumus & iniquè egimus.* cum fornacis flammas compresserit pœnitentia, tu dubitas, utrum gehennæ ignem restinguere valeat? Sed dicet mihi aliquis ad respondendum acutus & velox, hanc ad præsens propositum minus accommodatam esse orationem? nam quod Ananiæ & socii coram idolo procumbere noluissent, stupendam hanc illis à Deo datam esse potestatem. Huic ego rationi concedens; & exemplorum copia confisus, ad aliud deinceps B pœnitentiæ exemplum me converto.

Dan. III. 27, 29.

XVII. Quam tu de Nabuchodonosore sententiam habes? nonne audisti ex Scripturis quod impiissimus erat, immanissimis moribus, & leonina feritate? Non audisti, quod ossa ex regum monumentis effossa in lucem extulit? non nosti illum populum in servitutem abduxisse? Non audisti, quod regis oculos excæcavit, prius jugulatorum ante se filiorum spectaculo pastos? non audisti, quod Cherubim expilavit; non illa inquam intellectilia & cœlestia, sed ea quæ in templo constructa fuerant, quæ super propitiatorium Arcæ posita, quorum in medio loquebatur Deus? C Nabuchodonosor ille velum sanctuarii detraxit, altare evertit, vasa universa sumens in idolorum fanum abstulit, ipsum denique templum flammis absumsit. Quantis ille suppliciis dignus erat; ob sublatos reges, sanctuaria incensa, populum in captivitatem abactum, sacra vasa in idolorum templis reposita? nonne mille mortes pati merebatur?

Jerem. VIII. 1. — 4. Reg. XXV. 7. — Dan. I. 2.

XVIII. Verum vidisti scelerum ejus magnitudinem: nunc ad Dei clementiam te converte. Feræ similis est redditus, qui ferinæ & immanissimæ indolis erat. idcirco vero factus est fera, non ut periret, sed ut per pœnitentiam salvaretur. D avium ungues habuit; qui Sanctorum raptor exstiterat. crines uti leonis habuit, fuerat enim sicut *leo rapiens & rugiens. Fœnum ut bos comedit*; jumento enim similis erat, eum qui sibi regnum contulerat nesciens. *Adspersum est rore corpus ejus*: quandoquidem postquam medium fornacis Ananiæ & sodalibus factum esset tamquam spiritus roris sibilans, conspicatus non credidit. Sed postea pœnitentiam agit emendatus, sicut ipse ait: *Ego Nabuchodonosor oculos meos in cœlum erexi, & Altissimum benedixi; & viventem in secula laudavi.* Et quia per multos annos flagellatus E erat, laudavit viventem in secula; eum qui sibi regnum contulerat confessus est; & regem regnantium agnovit. & cum ille rebus ipsis multa peccavisset, verbis solummodo confitens, ineffabilem Dei clementiam expertus est. Qui omnium sceleratissimus fuerat, divino judicio & castigantis benignitate, rursus diademate regio redimitus imperii solium conscendit.

Dan. IV. 31. — Ps. XXI. 4. — Dan. IV. 31. — Ps. LXXII. 23, 22. — Dan. III. 50. — Dan. IV. 31. — Dan. IV. 32.

XIX. [1] Si quis igitur hic adest in vobis de Gentilium numero, qui aut in Christianos aliquando blasphemus fuerit, aut persecutionum tempore sanctis ecclesiis insidiatus sit, habeat pro salutis exemplo Nabuchodonosorem. F eodem modo confiteatur, ut similem adipiscatur admissorum veniam. Si quis ex pravo desiderio concupiscens vitiis inquinatus est, beati David pœnitentiam adsumat. si quis uti Petrus negavit, pro domino Jesu iterato certamine moriatur. Qui

[ε] τὸ θυσιαστήριον.] Casaub. τὸ θυμιατήριον, *Thuribulum.*

[ζ] ἀπόληται] Ita ex cod. Casaub. at Roe ἀπώληται.

[1] *Si quis in vobis*, &c.] Habentur similia Catech. 3. n. 15. *Si quis vestrum blasphemis verbis Christum crucifixit: si quis per ignorantiam coram hominibus negavit*; &c.

enim illi ploranti apostolatus honorem non invidit, neque tibi Evangelica mysteria invidebit. Mulieribus quidem exemplum in salutem sit Rahab: viris vero multiplex illud, quod ex priscis viris supra commemoratum est.

XX. Omnes vero ad Dei clementiam respicientes spe bona repleamini: non ut in eadem rursus peccata revolvamur, sed ut redemptionem adepti, & digna gratiæ opera

Coloss. III. 14. perficientes, chirographum decreti quod contra nos est, bonis operibus abolere valeamus; vi & potestate unigeniti filii Dei, & domini nostri Jesu Christi, cum quo gloria Patri, cum Spiritu-sancto, & nunc & semper, & in universa secula seculorum. Amen.

A [a] ἐκείνῳ κλαύσαντι τῆς ἀποστολῆς μὴ βασκήνας, οὐδέ σοι φθονήσει τῶν εὐαγγελικῶν μυστηρίων. Καὶ γυναιξὶ μὲν ὑπογραμμὸς ἔστω εἰς σωτηρίαν ἡ Ῥαάβ· ἀνδράσι δὲ τὸ λεχθὲν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ποικίλον ὑπόδειγμα.

κʹ. Πάντες δὲ εἰς τὴν Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀποβλέποντες, εὐέλπιδες [6] γίνεσθε· οὐχ ἵνα τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἁμαρτήμασι περιπίπτωμεν, ἀλλ' ἵνα τῆς λυτρώσεως ἀπολαύσαντες, καὶ τῆς χάριτος ἄξια πράξαντες,

B τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον ἀγαθοεργίαις ἐξαλεῖψαι δυνηθῶμεν· τῇ δυνάμει τοῦ μονογενοῦς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

a ἐκείνῳ.] Ita Roe. at Casaub. ἐκεῖνος.

6 γίνεσθε.] Ita scripsi, quamvis habeatur in codd. γίνεσθαι.

CATECHESIS TERTIA,

DE BAPTISMO.

ARGUMENTUM.

PRIMIS Catechesibus adhortans author baptizandos ad dignam baptismo præparationem exhibendam, cum in superiori dixisset de pœnitentia, & remissione peccatorum à Deo speranda, in hac aperit remedium in quo Deus remissionem peccatorum pœnitentibus

a Num. 1. *constituit, nempe baptismum. Hujus dignitatem commendat ex* [a] *fœdere arctissimo quo animam*

b n. 2. 3. 4. *cum Deo copulat,* [b] *gratia Spiritus-sancti quam impertit,* [c] *figuris quibus præsignificatum est,*

c n. 5. d n. 6. [d] *primi ejus authoris Johannis Baptistæ super cæteros homines excellentia,* [e] *Christi suscipientis*

e n. 9. & 11. *exemplo.* [f] *Ejus necessitatem ad salutem ex decretis Christi, & Scripturarum exemplis adstruit,*

f n. 4. & 10. *solos Martyres sine aqua baptismo salutem consequi definiens.* [g] *Partes ejus exponit: aquam,*

g n. 3. & 4. *quæ corpus abluit; & Spiritus-sancti gratiam, quæ animam emundat & obsignat. Effectus*

h n. 15. *denique persequitur mirabiles,* [h] *qui sunt peccatorum etiam gravissimorum remissio,* [i] *societas cum*

i n. 11. 12. 13. 14. *Christo & similitudo ipsius,* [k] *animæ munditíes, & cœlestium civium lætitia. Notanda hic præ-*

k n. 16. & 1. *cipue, quæ de aquæ consecratione, Johannis baptismi ad remittenda peccata virtute, baptismi aquæ ad salutem, præter martyrii casum, absoluta necessitate tradit.*

Habita est initio Quadragesimæ, dum adhuc integer fere jejuniorum cursus absolvendus erat, num. 16. Hanc emendavimus ex mss. Coislin. Roe, Casaub.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ γ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ βαπτίσματος. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν [a] οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς θάνατον, καὶ τὰ ἑξῆς.

α'. ΕΥΦΡΑΙΝΕΣΘΕ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, διὰ τοὺς μέλλοντας ὑσσώπῳ ῥαντίζεσθαι, καὶ καθαρίζεσθαι ὑσσώπῳ τῷ νοητῷ, [b] τῇ δυνάμει τοῦ κατὰ τὸ πάθος, ὑσσώπῳ καὶ καλάμῳ ποτισθέντος. Καὶ αἱ μὲν οὐράνιαι δυνάμεις χαιρέτωσαν· αἱ δὲ μέλλουσαι ψυχαὶ τῷ νοητῷ νυμφίῳ συνάπτεσθαι, παρασκευαζέσθωσαν. Φωνὴ γὰρ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. τὸ γὰρ πρᾶγμα οὐ μικρὸν, οὐδὲ [c] σωμάτων συνήθης ἐστὶν ἄκριτος συμπλοκή· ἀλλὰ Πνεύματος, τοῦ τὰ πάντα ἐρευνῶντος, ἡ κατὰ πίστιν ἐκλογή. Αἱ μὲν γὰρ [d] κατὰ τὸν κόσμον ἐπιγαμίαι καὶ συνθῆκαι, οὐ πάντως γίνονται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἢ πλοῦτος ἢ κάλλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νυμφίος. ὧδε δὲ, οὐχ ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκατάγνωστος συνείδησις. ὧδε οὐχ ὁ μαμωνᾶς ὁ κατεγνωσμένος, ἀλλ' ὁ τῆς ψυχῆς ἐν εὐσεβείᾳ πλοῦτος.

β'. Πείσθητε τοίνυν, ὦ τέκνα δικαιοσύνης, Ἰωάννῃ παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. ἐξάρατε πάντα τὰ σκῶλα καὶ τὰ σκάνδαλα, ἵνα εὐθυπορήσητε πρὸς αἰώνιον ζωήν. Ἑτοιμάσατε τῆς ψυχῆς τὰ ἀγγεῖα καθαρὰ διὰ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄρξασθε πλύνειν τὰς στολὰς ὑμῶν διὰ μετανοίας, ἵνα εἰς τὸν νυμφῶνα καθαροὶ κληθέντες εὑρεθῆτε. ὁ μὲν γὰρ νυμφίος καλεῖ πάντας ἁπλῶς, ἐπειδὴ δαψιλὴς ἡ χάρις· καὶ μεγαλοφώνων κηρύκων φωνὴ συνάγει τοὺς πάντας· διακρίνει δὲ λοιπὸν ὁ αὐτὸς, τοὺς ἔνδον εἰσελθόντας [e] εἰς τὸν τυπικὸν γάμον. Μὴ γένοιτό τινα τῶν ὀνοματογραφηθέντων νῦν ἀκοῦσαι· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; εἴη δὲ [f] ὑμᾶς πάντας ἀκοῦσαι· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ

CATECHESIS TERTIA ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore pronunciata, *de Baptismo.* Lectio ex Epistola ad Romanos: *An ignoratis, quod quicumque in Christum Jesum baptizati sumus, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi per baptismum in mortem,* & quæ sequuntur. Rom. VI. 3. 4.

I. LÆTAMINI *cœli & exsultet terra,* propter eos qui adspergendi sunt hyssopo, & mundandi hyssopo intellectuali, virtute illius qui tempore passionis [a] hyssopi & arundinis opera potatus est. Ac cœlestes quidem virtutes gaudeant: animæ vero quæ intelligibili sponso copulandæ sunt, se præparent. *Vox* enim *clamantis in deserto: Parate viam Domini.* res enim non parva agitur, non corporum sueta ac temeraria conjunctio; sed Spiritus [b] omnia perscrutantis secundum fidem [cujusque] facta delectio. Nam mundana connubia & conventiones non omnino cum judicio fiunt; sed ubi vel divitiæ, vel formæ præstantia reperitur, illuc ocyùs sponsus inclinat: hic contra, non ubi corporum pulchritudo, sed ubi animæ reprehensionis expers conscientia est; hic non damnatus Mammônas, sed animæ opes ex pietate comparatæ expetuntur.

Isai. XLIX. 13. Psal. L. 9.
Præparentur baptizandi ad spiritales nuptias.
a Joh. XIX. 29. Matth. 48.
Isai. XL. III.
b 1. Cor. II. 10.

II. Morem itaque gerite, ô justitiæ filii, Johanni adhortanti & dicenti: *Dirigite viam Domini.* auferte omnia impedimenta & offendicula, ut ad vitam æternam rectà pergatis. Pura per sinceram fidem animæ vasa ad susceptionem sancti Spiritus præparate. Incipite vestimenta vestra per pœnitentiam abluere, ut ad sponsi thalamum vocati, mundi reperiamini. [c] Sponsus enim [evangelicus] omnes sine discrimine vocat, quoniam [1] liberalis & larga est gratia; & alta præconum voce omnes colliguntur: ipse vero deinceps discernit eos, qui in nuptias [illas baptismi] figuratrices ingrediuntur. Ne contingat nunc quemquam eorum qui nomina dederunt illud audire: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Utinam vero liceat vobis omnibus audire: *Bene, serve bone & fidelis; super pauca fuisti fidelis, super*

Johan. I. 23.
c Matth. XXII. 9. 10.
1 Sponsus omnes sine discrimine vocat, sed cum delectu suscipit.
V. Procat. n. 3.
Matth. XXII. 12.
Matth. XXV. 21.

a οὖν.] In cod. Coisl. habetur γάρ, ut legit vulgatus noster interpres, cum in Græcis exemplaribus sit οὖν. Voces, εἰς θάνατον, addidi ex codd. Coisl. & Roe.

b τῇ δυνάμει.] Editi addunt καὶ ante τῇ δυνάμει, quod erasimus authoritate cod. Roe.

c σωμάτων συνήθης ἐστὶν καὶ ἀκρ.] Vocem σωμάτων adjecimus ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. Particulam καὶ ante ἄκριτος addunt ambo posteriores. verum Cyrilliani styli est adjectiva duo uni nomini absque conjunctione sæpe adjungere. Inferius, ante πάντα deest articulus τὰ in cod. Roe & sacr. Text.

d κατὰ τὸν κόσμον.] Ita scribimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. cum editi habeant εἰς τὸν κόσμον. Paulo post, ex eisdem mss. posuimus ταχέως, ubi Editi ταχύ.

1 *Liberalis est gratia.*] Baptismum gratiam vocat, seu quod nullis impensis constaret sed gratis daretur, Cat. 1. n. 4. ad eumque pauperes juxta ac divites admitterentur, qua ratione signum crucis præsidium gratuitum & gratiam dicit Cat. 13. n. 36. seu potius quia leviori accedentium labore remissionem peccatorum conferebat, quam Pœnitentiæ sacramentum. Habes hanc S. Paciani sententiam epistola ad Sympronianum tertia. *Baptismus sacramentum est Dominicæ passionis, pœnitentium venia, meritum confitentis. Illud omnes adipisci possunt, quia gratia Dei donum est, id est gratuita donatio: labor vero iste paucorum est qui post casum resurgunt, qui post vulnera convalescunt: qui lacrymosis vocibus adjuvantur, &c.*

e εἰς τὸν τυπικὸν γάμον.] Desunt eæ voces in codd. Coisl. Roe, Casaub. & videntur explicatio verbi ἔνδον. Sequentia verba sic leguntur in cod. Coisl. Μὴ γένοιτο οὖν τινα τῶν ἔνδον εἰσελθόντων, καὶ ὀνοματογραφηθέντων τῷ (leg. τὸ) ἀκοῦσαι. *Absit ut aliquis eorum qui ingressi sunt & nomina dederunt, audiat illud, &c.*

f ὑμᾶς, &c.] Sic nos ex codd. Roe & Casaub. In editis habetur ἡμᾶς. & transponitur εὖ post δοῦλε. Codex quoque Coisl. & Ottob. vocem εὖ ponit ante δοῦλε.

V. Procat. n. 1.

Cant. 1. 3. sec. Vulg. 4. Gr.

a Isai. LXI. 10.

Ephes. v. 27.

multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Hactenus enim extra portam stetisti: contingat vero ut omnes vos dicere possitis: *Introduxit me rex in promtuarium suum.* [a] *Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis & tunica lætitiæ. quasi sponso circumposuit mihi mitram, & tanquam sponsam ornavit me mundo.* ut inveniatur omnium vestrûm anima, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi. non dico, antequam gratiam consequamini; (quomodo enim, qui ad remissionem peccatorum vocati estis?) sed ut, cum gratia dabitur, conscientia nihil damnationis gerens, [ad effectum] gratiæ concurrat.

Baptismi celebratio res magna.

1 Angeli adsistunt frequentes. *V. Procat. n. & infr. n. 16.* Spiritus-sanctus animas obsignat. *V. Cat. 17. n. 35.*

2 Quæ offeruntur Dæmonibus eorum invocatione impura efficiuntur. *Id. Cat. 19. n. 7.*

3

III. Magna profecto res est, fratres, & singulari cautione ad illam accedite. Sistetur unusque vestrum coram Deo, multis angelicorum exercitibus myriadibus præsentibus [1] Spiritus-sanctus animas vestras obsignaturus est: deligendi estis in militiam magno regi. itaque parate vos & instructi estote, non candidissimos induentes vestimentorum ambitus, sed animæ sibi bene consciæ pietatem. Ne huic lavacro tanquam nudæ & simplici aquæ attende, sed ad gratiam sancti Spiritus, quæ una cum aqua datur, specta. nam [2] ut ea quæ in aris (Gentilium) offeruntur, cum natura sua nuda & simplicia sint, invocatione idolorum contaminata efficiuntur; sic contra [3] aqua simplex Spiritus-sancti, & Christi, & Patris

A πολλῶν σε καταστήσω· Εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. Νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἕστηκας. γένοιτο δὲ πάντας ὑμᾶς εἰπεῖν· Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ. Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. ἵνα εὑρεθῇ πάντων ὑμῶν ἡ ψυχὴ μὴ ἔχουσα σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων. οὐ λέγω πρὸ τοῦ λαβεῖν τὴν χάριν (πῶς γὰρ,
B οἵγε ἐπὶ ἀφέσει ἁμαρτιῶν ἐκλήθητε;) ἀλλ' ἵνα διδομένης τῆς χάριτος, ἀκατάγνωστος ἡ συνείδησις εὑρεθεῖσα συνδράμῃ τῇ χάριτι.

γ'. Μέγα τὸ πρᾶγμα ἀληθῶς, ἀδελφοὶ, καὶ μετὰ προσοχῆς αὐτῷ προσέλθετε. Μέλλει ἕκαστος ὑμῶν παρίστασθαι τῷ Θεῷ, ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλων. μέλλει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς· μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. οὐκοῦν [α] ἑτοιμάσασθε, παρασκευάσασθε· οὐχ
C ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδυσάμενοι στολὰς, ἀλλὰ ψυχῆς εὐσυνείδητον εὐλάβειαν. Μὴ ὡς ὕδατι λιτῷ [β] προσέχετε τῷ λουτρῷ· ἀλλὰ τῇ μετὰ τοῦ ὕδατος διδομένῃ πνευματικῇ χάριτι. Ὥσπερ γὰρ τὰ τοῖς βωμοῖς προσφερόμενα, τῇ φύσει ὄντα λιτὰ, μεμολυσμένα γίνεται τῇ ἐπικλήσει τῶν εἰδώλων· οὕτως ἀπεναντίας, τὸ λιτὸν ὕδωρ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Χριστοῦ, [γ] καὶ Πατρὸς

1 *Spiritus-sanctus obsignabit animas vestras.*] Sive de baptismali, sive de confirmationis charactere, sive tandem de utroque conjunctim loquatur; proprium esse Spiritus-sancti illum imprimere ubique docet Cyrillus. eadem enim repetit Cat. 4. n. 16. Cat. 16. n. 24. Cat. 17. n. 35. quare illum vocat *spiritale sigillum*, πνευματικὴν σφραγῖδα, Cat. 1. n. 3. vel *Spiritus-sancti signaculum.* Πνεύματος ἁγίου σφραγῖδα, Procat. n. 17. Neque hæc illi propria doctrina. Greg. Nyss. tom. 2. orat. de pœnit. p. 168. Λόγος ἡγίασε, Πνεῦμα ἐσφράγισεν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐνετάφη. *Verbum sanctificavit, Spiritus signavit, vetus homo sepultus est.* S. Chrysostomus hom. 3. in 1. Cor. p. 338. Καθάπερ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται· κἂν λιποταχτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. *Sicut militibus signaculum, ita fidelibus Spiritus sanctus imponitur; quo fit ut etiamsi ordinem deserueris, conspicuus omnibus fias.* Macarius hom. 5. in finem. *Omnes in duas partes constituet, & eos qui peculiari signo notati fuerint, hoc est sigillo sancti-Spiritus, veluti peculiares accerset, & statuet à dextris.* Hanc doctrinam Patres acceperant ex illo S. Pauli apostoli loco Ephes. 1. 3. *In quo credentes, obsignati estis Spiritu promissionis sancto*, quem locum Cyrillus adfert Cat. 17. n. 35. ut probet Spiritum-sanctum animas baptizatorum obsignare. Alioqui Cyrillo persuasum erat omnia per Spiritum-sanctum sanctificari, Cat. 4. n. 16. Cat. 16. n. 3. Cat. 17. n. 2. Cat. 23. n. 7. Cum ergo sacramentalis character ad sanctificationem hominis designandam & obfirmandam per se pertineat, hunc Spiritus-sancti effectum esse legitima consecutione asseruit. Præterea characterem Cyrillus spectasse videtur ut cœlestem & divinam quampiam animo formam imprimentem. at Spiritus-sancti est divinam in nobis similitudinem efficere, (confer Cat. 17. n. 12. cum Cat. 14. n. 10.) & Christi in nobis formam imprimere, Cat. 21. n. 1.

...ασθε παρασκευάσασθε.] Coisl. ἑτοιμάσθητε παρασκευάσθητε. ...otior est lectio recepta. significatur actio reflexa præparandi se; quæ propria verbi medii vis ac locus est, ut in lib. ostendit Kusterus.

β προσέχετε.] Ita ex codd. Roe & Casaub. scripsimus loco προσέλθετε, quod male construi videbatur cum altero hujus periodi membro: ἀλλὰ τῇ, &c. similis habetur n. 4. sententia, quæ hujus repetitio & inculcatio est. Μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδατος πρόσεχε.

2 *Ut ea quæ in aris offeruntur*, &c.] In multis Patribus legitur similis sententia. v. g. S. Ephræm De linguæ malo, p. 98. d. *Caro licet munda, communis immundaque habetur, eo quod sacrificiis & immolationibus coinquinatur.* Gaudent. Brix. serm. 4. ad Neophytos. *Videte quomodo ab omni pollutione escarum, quas superstitio gentilis infecerit, vos conservetis.* S. Hieronymus lib. 2. in Matth. ad cap. 15. ℣. 11. *Sciendum quod ipsi quidem cibi* (idolothytorum), *& Dei creatura per se omnis munda sit: sed idolorum ac dæmonum invocatio ea faciat immunda.* possem alia plura similia loca proferre. Quomodo dæmonum invocatione cibi illi impurati fiant, in doctrina Cyrilli ab ipsorum dæmonum præsentia id deducendum puto. nam comparatio quam hic instituit inter eos cibos, & aquam Spiritus-sancti præsentia & Trinitatis operatione consecratam; & Cat. 19. n. 7. ac Cat. 22. n. 7. inter eosdem & sacram Eucharistiam invocatione Spiritus-sancti Christi corpus & sanguinem factam, dubitare non finit, quominus existimarit dœmones his cibis sese reddere præsentes. Cum præsertim dicat Cat. 22. n. 7. mensam profanam gentilium diabolica potestate repletam διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως, quod stylo Cyrilli idem est ac, dæmonum Diaboli satellitum noxia præsentia ac virtute repletam. Dæmones sane in eos qui impura illa convivia sectarentur, Dei permissu imperium quoddam habuisse veterum multorum sententia fuit, etiam conspicuus quandoque exemplis testata. V. Cyprianum lib. de lapsis.

3 *Aqua simplex Spiritus-sancti, Christi & Patris invocationem percipiens*, &c. Quam hic invocationem Cyrillus ait? eamne quæ in necessaria baptismatis formula, distincta nimirum trium sanctissimæ Trinitatis personarum invocatione continetur; an eam quæ in solemni fontis benedictione, ad consecrandam aquam baptismalem adhibetur? Priorem designare videntur verba Cyrilli; suadetque Ecclesiæ consuetudo, quæ cum Spiritus-sancti præsentiam, ut ratum esset baptisma, necessariam requisiverit; aquæ benedictionem nonnisi uti ceremoniam, sanctam quidem illam, verum sine qua baptismus necessitate urgente administratus nihilominus valeret, semper spectavit. Ut tamen benedictionem fontis hic respici putem, multa compellunt. 1°. Oppositio quam instituit author inter invocationem dæmonum cibos eisdem oblatos polluentem, & invocationem Trinitatis qua sanctificatur aqua, innuit ceremoniam ad hoc ipsum constitutam: contra invocatio in forma baptismi adhibita, magis refertur ad personam baptizatam, quam ad elementum quo baptizatur. 2°. Omnino similis est præsens sententia, & eisdem fere verbis expressa, quibus duæ aliæ sententiæ, quibus per invocationem Dei oleum exorcizatum Cat. 20. n. 3. & sacrum chrisma Cat. 21. n. 3. sanctificari dicit. in his autem locis de utriusque materiæ benedictione indubitate sermonem facit. 3°. Eodem accedit multorum Patrum doctrina, qui adeo benedicendi fontis necessitatem urgent, ut ea re prætermissa, nullam in baptismalibus aquis sanctificandi vim agnoscere videantur. E multis indicabo tantum authorem Constit. Apost. lib. 7. cap. 43. & 44. Cyprian. epist. 70. Anglic. edit. Ambros. lib. de mysteriis cap. 3. n. 14. & 20. authorem libb. de Sacrament. lib. 1. cap. 5. n. 15. & 18. Greg. Nyss. orat. de baptismo Christi pag. 369. Basili. de Spiritu-sancto cap. 15. &c. Nec tamen pressius urgenda illa benedictionis necessitas. Videndus S. Augustinus lib. 6. de baptismo cap. 25. n. 46. & 47. Cyrillus Procat. n. 9. ita exorcismorum necessitatem prædicat, ut absque illis animam purgari posse neget. hîc tamen totam hominis salutem in aqua & Spiritu-sancto concludit. Non prætermittendum, quæ hic Cyrillus de duplici per aquam & Spiritum, hominis ex anima & corpore constantis purgatione dicit, iisdem fere verbis reperiri apud Greg. Naz. orat. 40. n. 8. p. 641. Greg. Nyss. orat. in Bapt. Christi p. 369. Cyrill. Alex. lib. 2. in Joh. p. 147.

γ καὶ Πατρός.] Ita hunc locum restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & versione Grodecii hoc in loco conservata, quamvis abessent in textu voces καὶ Πατρὸς: quarum loco habebatur vox una πρὸς: compendiosa videlicet nominis πατρὸς nota, minime intellecta. In cod. Coisl. deest καὶ ante Χριστοῦ, & δύναμιν ante ἁγιότητος.

ὕ

τὴν ἐπίκλησιν λαβὸν, δύναμιν ἁγιότητος ἐπικτᾶται. A

δʹ. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος, διπλοῦν καὶ τὸ καθάρσιον· τὸ μὲν ἀσώματον, τῷ ἀσωμάτῳ· τὸ δὲ σωματικὸν, τῷ σώματι. καὶ τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχήν· ἵνα « [α] πνεύματι ἐῤῥαντισμένοι τὴν καρδίαν, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, προσέλθωμεν τῷ Θεῷ. Μέλλων τοίνυν εἰς τὸ ὕδωρ καταβαίνειν, μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδατος πρόσεχε· ἀλλὰ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ, τὴν σωτηρίαν ἐκδέχου· ἄνευ γὰρ ἀμφοτέρων ἀδύνατόν σε τελειωθῆναι. B Οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ τοῦ πράγματος τὴν ἐξουσίαν ἔχων. [β] Φησὶ » γάρ· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων, » ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς » τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. οὔτε [γ] ὁ τῷ ὕδατι βαπτιζόμενος, μὴ καταξιωθεὶς δὲ τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὔτε κἂν ἐνάρετός τις γένηται τοῖς ἔργοις, μὴ λάβῃ δὲ τὴν δι' ὕδατος σφραγῖδα, εἰσελεύσεται C εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τολμηρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐμός· Ἰησοῦς γὰρ ὁ ἀποφηνάμενος. καί μοι λαβὲ τῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. Κορνήλιος ἦν ἀνὴρ δίκαιος, [δ] ἀγγέλων ὀπτασίας καταξιωθεὶς, στήλην ἀγαθὴν ἐν οὐρανοῖς παρὰ τῷ Θεῷ τὰς ἑαυτοῦ προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας [ε] ἀναστήσας. ἦλθεν ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπεχύθη τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἐλάλησαν γλώσσαις ἑτέραις, καὶ [ζ] προεφήτευσαν. καὶ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἡ γραφή φησιν, ὅτι D » προσέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθῆναι· ἵνα τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθείσης, μεταλάβῃ καὶ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ὕδατος, τῆς χάριτος.

εʹ. [η] Εἰ δέ τις ποθεῖ γνῶναι, διὰ τί δι' ὕδατος, καὶ μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἡ χάρις δίδοται, τὰς θείας γραφὰς ἀναλαβὼν εὑρήσει. Μέγα γάρ τι τὸ ὕδωρ, καὶ τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαινομένων τὸ κάλλιστον. Ἀγγέλων ἐνδιαίτημα ὁ οὐρανὸς, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων οὐρανοί. γῆ δὲ τῶν ἀνθρώπων χωρίον, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἡ γῆ. καὶ E

A invocationem percipiens, vim sanctitatis acquirit.

IV. Cum enim homo duplex sit, ex anima & corpore compositus, duplex quoque purgatio datur; incorporea quidem parti incorporeæ, corporea verò corpori. nam uti corpus aqua mundat, ita animam obsignat Spiritus; [a] ut adspersi cor per Spiritum, & abluti corpus aqua munda accedamus ad Deum. Qui itaque in aquam descensurus es, ne ad elementi vilitatem attende, sed Spiritus-sancti efficacia salutem suscipe: nam sine ambobus perfectionem consequi non potes. Non ego sum qui B hæc dico, sed Dominus Jesus Christus qui hujus rei potestatem habet. dicit enim: *Nisi quis natus fuerit denuo;* & addit, *ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* neque, si quis aqua baptizetur, Spiritum vero non accipiat, gratiam perfectam habet: [1] neque, si quis etiam virtutum operibus instructus, signaculum per aquam non recipiat, ille cœlorum C regnum ingressurus est. Audax videatur hæc oratio, sed non mea: Jesus est qui hanc sententiam tulit. cujus rei ex divina Scriptura accipe demonstrationem. Cornelius erat vir justus, angelorum visione dignus habitus, qui suas preces & eleemosynas apud Deum in cœlis præclaræ instar columnæ erexerat. ad eum venit Petrus; ac Spiritus infusus est credentibus, locutique sunt linguis aliis, & prophetaverunt. & tamen post hanc Spiritus gratiam Scriptura dicit: D *Jussit eos Petrus in nomine Jesu Christi baptizari:* ut cum anima jam per fidem regenerata foret, corpus quoque per aquam susciperet gratiam.

Aqua baptismalis per invocationem Trinitatis sanctitatem acquirit.
Homo duplex. *Id. Cat. 4. n. 18.*
Baptismi vis ex aqua & sancti-Spiritus gratia constat. a *Heb.* x. 22.
Harum ambarum rerum necessitas.
Joh. III. 3.
Ibid. ℣. 5.
1 Qui bonis operibus instructus baptismũ aquæ non suscipit [illegible] cœlorum ingredi non potest. *Id. infr. n.* 10.
Act. x. 3. & 4.
℣. 44.
Act. XIX. 6.
Act. x. 48.

V. Quod si quis scire avet, [2] quamobrem per aquam, non autem per aliud elementum gratia datur, divinas Scripturas revolvens inveniet. Magnum quiddam est aqua, & ex quatuor conspicuis mundi elementis pulcherrimum. Angelorum habitatio cœlum est; atqui ex aquis sunt cœli. terra hominum sedes est, E atqui ex aquis etiam terra. & ante omnem

2 Cur per aquam baptisma?
Cœli ex aquis. *V. Cat.* 9. *n.* 5.
Terra ibidem.

[α] πνεύματι ἐῤῥαντισμένοι, &c.] Vocem πνεύματι, quæ à textu S. Pauli hic citato abest, tamen Cyrillianæ antithesi formandæ necessariam supplevimus ex cod. Coisl. si non exprimitur, subintelligenda est. Ex eodem scripsimus λελουμένοι pro, λελουσμένοι.

[β] Φησὶ γάρ.] Particulam causalem adscripsimus ex codd. Roe & Casaub. Verba sequentia ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων, desiderantur in codd. Roe & Casaub. Videntur ab amanuensibus prætermissa quasi inutilia & seriem sacri textûs interrumpentia. verum amat Cyrillus in citanda Scriptura interloqui. Vox ἄνωθεν non est ex hoc versiculo quem laudat Cyrillus, sed ex ℣. 3. ejusdem capitis qui isti parallelus est. Ea significat vel *desuper* vel *rursum.* cum obscurum sit quonam sensu à Cyrillo intelligatur, Vulgatæ versionem retinuimus.

[γ] ὁ τῷ ὕδατι] Articulum supplevimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. qui ambo postremi pro βαπτιζόμενος habent βεβαπτισμένος.

1 *Neque si quis etiam,* &c. Negat Cyrillus quemquam sine baptismo re ipsa suscepto ad salutem venire posse: atque inferius num 10 solos martyres absque aquæ baptismo regnum cœleste ingredi docet: cùm Ecclesia doceat baptismi desiderium charitate perfectum ad salutem sufficere, cum necessitate prohibemur ne eum suscipiamus. De hac Cyrilli sententia, quæ non ipsi propria est ac singularis, cæterisque ejus principiis male cohæret, singulari articulo in Dissertatione tertia disputamus.

[δ] ἀγγέλων.] In codd Roe & Casaub. ἀγγέλου. conformius sacro scriptori Act x. 3. qui unius tantum angeli Cornelio visi meminit. In verbo ὀπτασίας, ex cod. Ottob & Coisl. correximus errorem vel librariorum vel typographorum, qui scripserunt ὀπτασίαις. at nunquam Cyrillus verbum καταξιοῦσθαι construit cum auferendi casu.

[ε] ἀναστήσας.] Ita Roe & Casaub. codd. Editi vero cum Coislin. παραστήσας. Post hoc verbum ista subjunguntur in utroque codice primùm memorato. Ἀλλ' οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ πάντα ταῦτα πρὸς τελείωσιν, ἕως οὗ καὶ τὸ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος βάπτισμα ἐδέξατο παρὰ Πέτρου. *Sed non hæc ei ad perfectionem sufficiebant, donec à Petro per aquam & Spiritum baptisma recepit.* Hæc à glossatore quodam margini adtexta in textum irrepsisse non frustra censet Millesius. Nam propositum Cyrilli est ex Scriptura demonstrare, & bonos mores & Spiritus-sancti gratiam, sine aquæ baptismo non sufficere. Additamenti vero author prius tantum inculcat. Paulo post, loco πιστεύουσι, legitur in Coisl. Roe & Casaub. πιστεύσασι, *qui crediderant.*

[ζ] προεφήτευσαν.] Editio anni 1608. ἐπροεφήτευσαν. [illegible]bus emendatum est. Inferius n. 6. de Jeremia ἐπροεφήτευσεν. in Roe vero & Casaub legitur προεφήτευσεν. In conjungando hoc verbo alia est veteris testamenti, alia novi ratio. In vet. test augmentum præpositioni præmitti solet, in novo præpositio augmento. utramque sequi potuit Cyrillus. at duplex augmentum sine dubio vitium est librar.

F

[η] Εἰ δέ τις ποθεῖ γνῶναι διὰ τί δι' ὕδατος] Hæc verba à Grodecio interpretata, quæ exhibent codd. Coisl. Roe, Casaub. in editionibus græcis prætermissa reposuit Milles in editione Oxoniensi. Pro τῶν στοιχείων, legitur in Coisl. στοιχείων.

2 *Quamobrem per aquam,* &c.] Quas ad hujus quæstionis solutionem Cyrillus adfert rationes, in veterum scriptis communes sunt. vide Tertull. de Baptismo cap. 3. Pseudoclementem Recogn. lib. 6. n. 8. & Clementin. hom. 11. n. 24. Cœlum & terram ex aquis orta ait Cyrillus. Quod de terra docet, sumtum videtur ex his verbis S. Petri 2. epist. cap. III. ℣. 5. Καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα. *Et terra ex aqua & per aquam consistens* Quod cum Petrus dixisse tantum videatur de terra, cum sub aquis delitesceret, Dei jussu emergente; Cyrillus de ipsa terræ ex aqua constitutione intellexisse judicatur, ex his quæ habet Cat. 9. n. 9. & Cat. 16. n. 12. Cœlos autem non ex aquis solummodo fabricatos, sed aqueæ etiam esse naturæ docet Cyrillus Cat. 9. n. 5.

a Gen. I. 2. — V. Cat. 19. n. 3. — b Ephes. v. 26. — c Gen. IX. 9. — Symbola baptismi. — d Heb. IX. 19. — 4. Reg. II. 11. — Ibid. v. 8. — Exod. XXIX. 4. — Levit. VIII. 6. 7. V. Cat. 21. n. 6. — Exod. XL. 6-7. 28.

creatarum rerum formationem sex diebus elaboratam, [a] *Spiritus Dei ferebatur super aquam.* Principium mundi, aqua; principium Evangeliorum, Jordanis. Libertas à Pharaone Israeli per mare contigit; & libertas à peccatis, mundo per [b] lavacrum aquæ in verbo Dei procuratur. Ubicumque fœdus cum aliquibus intercedit, ibi aqua. [c] fœdus cum Noe sancitum est, post diluvium. fœdus cum Israel ex monte Sina initum est; verum [d] cum aqua & lana coccinea, & hyssopo. Elias assumitur, sed non sine aqua: prius enim trajicit Jordanem, deinde cœlum curru ab equis subvectus permeat. Prius summus sacerdos abluitur, deinde suffitum adolet. prius enim lotus est Aaron, postea summus sacerdos effectus est. quemadmodum enim pro aliis oraret, qui nondum per aquam purgatus fuisset? Symbolum etiam baptismi erat [1] labrum intra tabernaculum positum.

Baptismus veteris testamenti finis, & initium novi. — d Matt. XI. 11. — Johannes baptismi primus author. — Id. Cat. 10. n. 19. — e Matt. XI. 13. — f Marc. I. 1. — g Ibid. v. 4. — Johannes omnibus veteribus major. — Matth. XI. 11.

VI. Veteris testamenti finis & initium novi, baptismus. [2] Hujus enim primus author Johannes, [d] quo major inter natos mulierum nullus. qui prophetarum quidem finis fuit: [e] *Omnes enim prophetæ & lex usque ad Johannem.* evangelicarum vero rerum idem principium exstitit. [f] *Initium enim*, inquit, *evangelii Jesu Christi*, & quæ sequuntur. [g] *fuit Johannes in deserto baptizans.* Etiamsi Eliam Thesbitem dixeris, cum qui in cœlum adsumtus est: neque ille Johanne major. Translatus est Enoch; sed non est major Johanne. Moses maximus est legislator, & omnes prophetæ admirabiles: sed non majores Johanne. Non ego prophetas cum prophetis contendere audeo. sed ipse cum illorum tum nostri herus Dominus Jesus pronunciavit: *Major inter natos mulierum Johanne non surrexit:* [3] non inter natos virginum, sed *mulierum.* Magni servi

A περὶ πάσης τῆς γεννητῶν τῆς ἑξαημέρου κατασκευῆς, [α] "Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ· καὶ ἀρχὴ τῶν εὐαγγελίων [β] ὁ Ἰορδάνης. ἐλευθερία τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Φαραὼ, διὰ τῆς θαλάσσης· καὶ ἐλευθερία ἁμαρτιῶν τῷ κόσμῳ, διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Θεοῦ. Ὅπου διαθήκη πρός τινας, ἐκεῖ καὶ ὕδωρ. μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἐτέθη διαθήκη πρὸς Νῶε· διαθήκη τῷ Ἰσραὴλ ἐξ ὄρους Σινᾶ· [γ] ἀλλὰ μετὰ ὕδατος, καὶ ἐρίου κοκκίνου, καὶ

B ὑσσώπου. Ἠλίας ἀναλαμβάνεται, ἀλλ' οὐ χωρὶς ὕδατος· πρότερον γὰρ διαβαίνει τὸν Ἰορδάνην, εἶτα ἱππηλατεῖ τὸν οὐρανόν. Πρῶτον ὁ ἀρχιερεὺς [δ] λούεται, εἶτα θυμιᾷ. πρότερον γὰρ Ἀαρὼν ἐλούσατο, εἶτα γέγονεν ἀρχιερεύς. πῶς γὰρ [ε] ἐνεχώρει τὸν ἄλλων ὑπερεύχεσθαι, τὸν δι' ὕδατος οὔπω κεκαθαρισμένον; Καὶ σύμβολον ἔκειτο τοῦ βαπτίσματος, λουτὴρ ἔνδον ἀποκείμενος τῆς Σκηνῆς.

ϛʹ. [ζ] Παλαιᾶς τὸ τέλος, καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἀρχὴ τὸ βάπτισμα. Ἰωάννης γὰρ ἦν ἀρχηγὸς, οὗ μείζων

C ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδὲ εἷς. τέλος μὲν προφητῶν· [η] "Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου." τῶν δὲ εὐαγγελικῶν πραγμάτων ἀπαρχή· "Ἀρχὴ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ [θ] Χριστοῦ, φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς· Ἐγένετο Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ βαπτίζων. Κἂν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην εἴποις τὸν ἀναληφθέντα· ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. [ι] μετετέθη ὁ Ἐνὼχ, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης, καὶ πάντες [κ] θαυμαστοὶ οἱ προφῆται· ἀλλ' οὐ μείζονες Ἰωάννου.

D Οὐκ ἐγὼ προφήτας προφήταις τολμῶ συγκρίνειν· ἀλλ' ὁ δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀπεφήνατο· "Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐκ ἐγήγερται." οὐκ ἐν γεννητοῖς παρθένων, ἀλλὰ γυν-

α Πνεῦμα Θεοῦ, &c.] Ad hunc locum forte respexit author catenæ in Genesim ex variis mss. à viro doctissimo Johanne Combefisio transcriptæ, qui ad hunc Genesis locum hæc sub nomine Cyrilli nostri citat: Αἰνίττεται εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὴν χάριν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. *Insinuat* (Deus) *ab ipso mundi exordio gratiam sancti baptismatis.*

β ὁ Ἰορδάνης.] In Coisl. ὁ Ἰωάννης, sed de aqua loquitur Cyrillus. In seq. phrasi, scripsi τῷ Ἰσραὴλ ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & postea τῷ κόσμῳ, ex cod. Coisl. cum editi habeant τοῦ Ἰσραὴλ, & τοῦ κόσμου.

γ ἀλλὰ μετὰ ὕδατος.] Editi ἀλλὰ καὶ μετά. Particulam καὶ delevimus authoritate codd. Coisl. Roe, Casaub.

δ λούεται.] In prius editis legebatur θύεται, quod mutatum in Oxon. editione; & repositum ex conjectura λούεται. Conjecturæ authoritatem adjicit cod. Coisl. & Ottob. & vers. Grod.

ε ἐνεχώρει.] Ita restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Habetur in editis ἂν ἐχώρει.

1 *labrum in Tabernaculo positum.*] Non intra Tabernaculum, sed in atrio tabernaculi, videlicet inter tabernaculum & altare holocausti collocatum erat, Exod. cap. 40. ℣. 6. 7. & 28. Ac tanto aptius referebat baptismalem piscinam positam in baptisterio, quod [illegible]clesiam sive Basilicam, atque ad ejus ingressum con[illegible]tur. Hæc fere Millesius.

ζ Παλαιᾶς τὸ τέλος, &c.] Ita legitur in cod. Coisl. παλαιᾶς τὸ τέλος, καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἀρχὴ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννης, οὗ μείζων. Cui loco si sensus aliquis affingi possit, hic erit: *Veteris Testamenti finis, & novi initium Johannes baptismi*, sive à baptismo cognominatus. Quod quidem Johanni baptistæ convenit, quem Cyrillus Cat. 10. n. 19. maximum inter prophetas vocat, novi Testamenti principem, ἀρχηγὸν τῆς καινῆς διαθήκης; & eum qui ambo testamenta in se uno quodammodo copularit. verum id hoc loco Cyrillus de baptismate dicit: atque ita tum baptismus tum Johannes, suo quisque modo sunt testamenti veteris finis, & novi initium.

2 *Hujus primus author Johannes.*] Ante Johannem diversa erant, tum lege Moysi, tum Doctorum traditionibus constituta baptismata: sed hæc ad externam tantum & legalem munditiam valebant, teste Paulo Heb. IX. 9. 10. quare primus Johannes baptista in pœnitentiam & remissionem peccatorum latentium, (nam eam huic baptismo vim tribuit Cyrillus) baptismum instituit. Quamquam baptismum Johannis & Christi multo intervallo separet Cyrillus, [illegible] tamen re habere videtur, cujus Johannes sit institutor & præses: seu quia eadem in utroque species & forma exterior, nempe immersio in aquam præeunte peccatorum confessione; seu quia Christus ipse Johannis baptismum suscepit; seu quia ambo in Cyrilli sententia peccata tollebant, & ab æterno igne liberabant; seu tamdem quia in ecclesiæ Hierosolymitanæ symbolo non alio nomine christianum baptisma designabatur, quam baptismus Johannis: dicebatur nempe *baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, quæ est appellatio baptismi Johannis Marci I. 4. Quare baptismum Johannis licèt utriusque legis meditullium appellet Cyrillus, in Evangelio tamen includere videtur, sicque ab

E eorum sententia discedit qui illum legi accensebant, ut Origenes lib. 5. in ep. Rom. c. 6. p. 633. Hilar. in Matt. c. 2. n. 4.

η πάντες γάρ.] Particulam γὰρ supplevimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. versione Grod. & evangelico textu.

θ Χριστοῦ, φησί.] Vocem φησί, necessariam textui visam, adjecimus ex codd. Roe & Casaub. Voces pariter, ἐν τῇ ἐρήμῳ, supplevimus ex præfatis codd. Coisl. & sacr. Textu. Eadem authoritate delevimus vocem βάπτισμα, quæ in editis & versione Grodecii reperitur post βαπτίζων. Denique articulum τὸν ante ἀναληφθέντα, adjecimus ex tribus præfatis mss. Deest in his τὸν Θεσβίτην.

ι μετετέθη, &c.] Ea phrasis de Enoch non reperitur in edit. anni 1608. omissa sine dubio à librariis propter repetitas voces οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. At in editione 1631 posita, in sequentibus retenta est. habetur in tribus codd. Coisl. Roe, Casaub.

κ θαυμαστοί.] Vocabulum hoc supplevimus ex codd. Roe & Casaub.

3 *non inter natos virginum*, &c.] Hæc forte ad occupandam,

F quorumdam inepte Johannis baptistæ fautorum objectionem, qui illud dictum adripiebant, ut Johannem Christo, quasi ex ipsius Christi sententia, anteferrent; ac ipsum esse Messiam, non autem Dom. nost. Jesum probarent. Hujusmodi homines, non sola Christi ætate, sed posterioribus etiam temporibus exstitisse fidem facit author Recognitionum, qui libro 1. n. 6. eo quo diximus modo disserentem quemdam Johannis discipulum inducit; & Vigilius Tapsensis lib. 1. contra Arium, Sabellium & Photinum cap. 20. qui hujusmodi homines inter dogmatum novorum authores doctrinæ obviantes Apostolicæ numerat. Cæterum Cyrillus Johannem cum præcedentibus tantum veteris Testamenti comparat, non cum subsecutis novi. Alioqui Cat. 14. n. 26. apostolos non solum prophetis, ac nominatim Moysi & Eliæ, quos hic pro summis habet, inferiores negat; sed & meliores asserit, & abundantiori, ut decebat, Christi gratia donatos. ac multi Patres secundum verba Christi, Johannem nonnisi veteribus justis, non autem christianis præponunt. V. Isid. Pel. lib. 1. ep. 68. Cyr. Alex. lib. II. Thes. pag. 105.

υἱκῶν. τῷ μεγάλῳ δούλῳ πρὸς τοὺς συνδούλους ἡ σύγκρισις· [α] τῷ υἱῷ δὲ πρὸς οἰκέτας, ἀσύγκριτος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ χάρις. Βλέπεις πηλίκον ἄνθρωπον ἀρχηγὸν ταύτης τῆς χάριτος [β] ὁ Θεὸς εἵλατο; ἀκτήμονα καὶ φιλέρημον, οὐ μισάνθρωπον· ἀκρίδας ἐσθίοντα, καὶ πτεροφυήσαντα τὴν ψυχήν· μέλιτος ἐμφορούμενον, καὶ μέλιτος ἡδύτερά τε καὶ ὠφελιμώτερα λαλοῦντα· ἔνδυμα περικείμενον ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ τῆς ἀσκήσεως τὸν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεικνύντα. ὃς καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἔτι ἐν γαστρὶ μητρὸς κυοφορούμενος, ἡγιάσθη. Ἡγιάσθη Ἱερεμίας, ἀλλ' οὐκ [γ] ἐπροφήτευσεν ἐν γαστρί. μόνος δὲ Ἰωάννης κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει· καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς μὴ βλέπων, τὸν δεσπότην ἐγνώριζε τῷ πνεύματι. [δ] ἐπειδὴ γὰρ μεγάλου βαπτίσματος ἦν ἡ χάρις, ἔδει καὶ μεγάλου τοῦ προστάτου.

ζ'. Οὗτος ἐβάπτιζεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἱεροσόλυμα, [ε] βαπτισμάτων ἀπαρχῆς ἀπολαύουσα. τὸ γὰρ ἁπάντων ἀγαθῶν ἀξίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλὰ γνῶτε Ἱεροσολυμῖται, πῶς οἱ ἐξερχόμενοι ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ· ἐξομολογούμενοι, [ζ] φησί, τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. πρῶτον ἐδείκνυον τὰ τραύματα, εἶτα ἐπῆγεν ἐκεῖνος τὰ ἰατρεύματα, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐδίδου λύτρωσιν αἰωνίου πυρός. Καὶ εἰ θέλεις [η] αὐτὸ τοῦτο πεισθῆναι, ὅτι λύτρωσίς ἐστι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πυρὸς ἀπειλῆς, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; μὴ οὖν ἔσο λοιπὸν ἔχιδνα, ἀλλὰ [θ] ἐχίδνης γέννημα ποτὲ γενόμενος, ἀπόδυσαι, φησί, τῆς προτέρας ἁμαρτητικῆς ζωῆς τὴν ὑπόστασιν. πᾶς γὰρ ὄφις εἰς στενὸν ἐνδύνων ἀποτίθεται τὸ γῆρας, καὶ τὴν παλαιότητα διὰ τῆς ἀποθλίψεως ἐκδυσάμενος, νεάζει λοιπὸν τῷ σώματι. οὕτως [ι] εἴσελθε, φησί, καὶ σὺ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης θύρας· ἀποθλίψας ἑαυτὸν διὰ τῆς νηστείας, ἐκβίασαι σοῦ τὴν ἀπώλειαν. ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ εἰπὲ τὸ ἐν Ἄσμασιν ἐκεῖνο· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; [κ] Ἀλλ' ἴσως ἐστί τις ἐν ὑμῖν ὑποκριτής, ἀνθρωπάρεσκος, καὶ τὸ μὲν εὐλαβὲς ὑποκρινόμενος, μὴ ἀπὸ καρδίας δὲ πιστεύων· Σίμωνος ἔχων τοῦ μάγου τὴν

ad conservos comparatio: Filii vero ad servos incomparabilis est exsuperantia & gratia. Vides quantum hominem hujus gratiæ ducem elegit Deus? nihil omnino possidentem, & solitudinis amantem, sed non humanæ consuetudinis osorem; locustas edentem,[a] animamque pennis instruentem; melle famem explentem, & dulciora melle utilioraque loquentem; veste ex pilis cameli indutum; & [1] asceticæ vitæ in se ipso monstrantem exemplar; qui etiam in utero matris cum gestaretur, à Spiritu-sancto sanctificatus est. Sanctificatus est eodem modo Hieremias, sed non prophetavit in utero. solus Johannes, in utero conclusus [b] exsilivit in gaudio: & cum corporeis oculis non videret, dominum suum agnovit spiritu. Quandoquidem enim magna erat baptismi gratia, magno etiam illa authore indigebat.

VII. Hic baptizabat in Jordane, & [b] exibat ad eum omnis Hierosolyma baptismorum fruens primitiis: omnium enim bonorum prærogativa in Hierosolymis. Cognoscite autem, ô vos Hierosolymitæ, quemadmodum illi qui exibant, baptizabantur ab ipso: *Confitentes*, inquit, *peccata sua.* Primum ostendebant vulnera, deinde ille medicamenta adponebat, & [2] ab igne æterno redemtionem credentibus conferebat. Si illud tibi probari velis, quod Johannis baptisma ab incendii minis liberabat, audi ipsum dicentem: *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere à ventura ira?* Ne sis igitur amplius vipera; sed qui viperæ progenies aliquando fuisti, exue, inquit, prioris illius peccatricis vitæ substantiam [ac informationem]. Quilibet enim serpens in angustias subiens senectutem deponit; ac vetustatem vi compressionis exspolians, novo deinceps corpore juvenescit. Sic & tu, inquit, [c] intra per angustam & compressam portam: te ipsum per jejunium comprimens [d] vim facito perditioni tuæ. [e] Exue veterem hominem cum actionibus suis, & illud Canticorum dicito: *Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?* Sed est fortassis aliquis inter vos simulator, & hominum gratiam aucupans, qui pietatem quidem simulet, ex corde vero non credat, Simonis magi hypocrisim

a *Isai.* XI. 3.

1 Johannes asceticæ vitæ exemplar. *Luc.* I. 15. *Jerem.* I. 5.

b *Luc.* I. 44.

Matth. III. 5. *Marc.* I. 5. Hierosolymis omnium bonorum prærogativæ. *Id. Cat.* I. n. 4. *V. Cat.* 18 n. 33.

Matth. III. 6.

2 Johannis baptisma liberabat ab igne æterno. *Id. Cat.* 20. n. 6.

Matth. III. 7.

Serpens senectutem deponit. *Id. Cat.* 2. n. 5.

c *Matth.* VII. 13. 14.

d *Prov.* XVI. 26.

e *Coloss.* III. 9.

Cant. V. 3.

Id. Procat. n. & *Cat.* I. n. 3. & *Cat.* 17. n. 35. & 36.

α τῷ υἱῷ δὲ, &c.] Coisl. τῷ δὲ υἱῷ πρoσέθηκε τὰς (lege τὰς) ἀσυγκρίτους χάριτας, (lege χάριτας.) *Filio autem contulit incomparabiles gratias.*

β ὁ Θεὸς εἵλατο.] Ita scripsi ex cod. Coisl. In editis omittitur ὁ Θεὸς, & scribitur εἵλετο. in Roe & Casaub. Θεὸς εἵλετο. Paulo post, pro πτεροφυήσαντα legitur in Coisl. πτεροποιήσαντα. Patet ex hoc loco Cyrillum ἀκρίδας intellexisse non de herbis, sed de locustis pennigeris animalibus.

1 *Ascetica vita exemplar.*] Johannem monasticæ vitæ parentem ac principem exstitisse, communis SS. Patrum doctrina est. S. Ephræm Paræn. 1. p. 37. S. Chrysostomus homil. 1. in Marc. & serm. de S. Joh. bapt. Hieronymus epist. 22. nov. ed. 18. p. 46.

γ ἐπροφήτευσεν.] Codd. Roe & Casaub. προεφήτευσεν. sicut Cyrillus supra n. 4. προεφήτευσαν.

δ ἐπειδὴ γὰρ, &c. Aliter Coisl. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ βαπτίσματος ἦν ἡ ἀρχὴ, ἔδει τὸ, &c. *Nam cum principium esset baptismatis, magno*, &c.

ε βαπτισμάτων, &c. Particulam καὶ in editis ante βαπτισμάτων positam eliminavimus, ex cod. Coisl.

ζ φησί.] Hanc vocem adjecimus ex Roe & Casaub.

2 *ab igne æterno redemptionem*, &c.] Johannis baptismum peccata remisisse Cyrilli sententia est, cum multis nobilissimis Patribus, ut omnes norunt, ipsi communis. Quamquam verior, & sola pene in scholis Theologicis usitata, quæ vim illam Johannis baptismati adimit doctrina, nullo tamen Ecclesiæ decreto prior illa umquam læsa est. Neque enim, si Johannis baptisma peccata dimiserit, continuo vim eamdem habiturus est cum baptismo Christi, quod merito sub anathemate proscriptum est à concil[illegible] sess. 6. can. 1. cùm multis aliis partibus, hac etiam prætermissa, [illegible] baptismus Johannis baptismo præcellere possit. Ut ut isti vim remittendi peccata diversi Patres concesserint, uno tamen omnes ore Christi baptismum longo intervallo ab illo altero separarunt. in primisque Cyrillus, qui Cat. 20. n. 6. Johannis baptismo solam peccatorum remissionem adtribuens, baptismo Christi præterea & adoptionis gratiam, & sancti Spiritus donum, (quod Johannis baptismo negat Cat. 17. n. 8.) & passionum Christi communicationem attribuit.

η αὐτὸ τοῦτο.] Editi αὐτὸς τοῦτο. sequimur scripturam codd. Roe, Casaub. & Coisl. quamvis postremus vitiose ferat αὐτῷ τούτῳ.

θ ἐχίδνης γέννημα.] Nomen ἐχίδνης huc revocavimus ex codd. Roe & Casaub.

ι εἴσελθε, φησί.] Vox φησὶ abest à mss. Coisl. Roe, Casaub. sustulissemus, nisi superius in simili loco reperiretur: ἀπόδυσαι, φησὶ, &c.

κ Ἀλλ' ἴσως, &c.] Adverbium ἴσως reposuimus ex codd. Roe & Casaub. In editis, ubi abest, legitur phrasis cum puncto interrogante infra post τὸ διδόμενον posito. Vocem ἀνθρωπάρεσκος ex codd. Roe & Casaub. ita scripsimus juxta sacrum textum Ps. LII. 5. Ephes. VI. 6. cum in editis corrupte habeatur ἀνθρωποαρέσκος, quæ vox græca non est.

imitatus; accedensque non uti gratiæ particeps fiat, sed uti id quod datur exploret. audiat & iste à Johanne: *Jam securis ad radicem arborum posita est. omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur & ignem mittitur.* Inexorabilis est judex, aufer simulationem.

Matth. III. 10.

Qui sint pœnitentiæ fructus. *Luc. III. 11.*

VIII. Quid igitur facto opus? & quinam sunt pœnitentiæ fructus? *Qui habet duas tunicas, det non habenti:* (fide dignus erat doctor ille, quando quidem id quod docebat primus exsequebatur. nullus eum à dicendo revocabat pudor; neque enim linguam prohibens conscientia retinebat) *& qui habet escas, similiter faciat.* Spiritus-sancti gratia frui cupis, & sensibilibus cibis pauperes non dignaris? magna quæris, & parva non communicas? etiamsi publicanus, etiamsi fornicator eras, salutem sperato. *Publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.* Cujus etiam rei testis est Paulus dicens: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque alii qui sequuntur, regnum Dei possidebunt.* [a] *Et hæc quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis.* non dixit, *quidam estis*, sed, *hæc quidam fuistis.* [1] Quod in ignorantia commissum est peccatum, veniam habet, sed perseverans malitia condemnatur.

Luc. III. 11. Ibid. *Matth. XXI. 31.* *1. Cor. VI. 9. 10.* *a* ℣*. 11.* *1 Peccatum ex ignorantia, commissum, condonatur.*

Filius Dei unigenitus baptismum suo exemplo commendabilem facit. *Johan. I. 23.* *Christus baptizavit Apostolos Spiritu-sancto & igni, die Pentecost.* *b Matt. III. 11.* *Act. II. 2.* ℣*. 3.*

IX. Habes gloriationem baptismi ipsum filium Dei unigenitum. quid enim amplius de homine verba faciam? magnus Johannes, sed quid is ad Dominum? vox quidem est altisona, sed quid ad Verbum? præclarissimus est præco, sed quid ad regem? bonus ille qui in aqua baptizat; sed quid ad illum [b] qui baptizat in Spiritu-sancto & igne? Spiritu-sancto & igne Apostolos baptizavit Salvator, quando *factus est repente de cœlo sonus tamquam ruentis flatus vehementis; & replevit totam domum ubi erant sedentes. & apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ex igne; & sedit supra unumquemque eorum, & repleti sunt omnes Spiritu-sancto.*

Soli Martyres sine baptismo aquæ regnum consequuntur. *Sup. n. 4.* *Johan. XIX. 34.* *Aqua & sanguis ex Christi latere profluens duplicis baptismi figuræ. V. Cat. 13. n. 21.* *Marc. X. 38.*

X. Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum recipiunt. Qui enim orbem per crucem redemit Salvator, latus transfixus sanguinem & aquam emisit: ut alii quidem pacis tempore per aquam, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur. Nam & martyrium baptismi nomine significare suevit Servator aiens: *Potestis bibere calicem quem ego bibo, & baptismo quo ego baptizor,*

A ὑπόκρισιν· οὐχ ἵνα μεταλάβῃ τῆς χάριτος προσελθὼν, ἀλλ' ἵνα πολυπραγμονήσῃ τὸ διδόμενον. ἀκουέτω [a] καὶ οὗτος παρὰ Ἰωάννου· Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη “[a]
πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ “
ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἀδυσώπητος ὁ δικαστὴς, ἄφελε τὴν ὑπόκρισιν.

η΄. [β] Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ καρποὶ τῆς [β]
μετανοίας; Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ “
ἔχοντι. (ἀξιόπιστος ἦν ὁ διδάσκων, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος
B ἐπετέλει τὸ διδασκόμενον· οὐκ [γ] ἐδυσωπεῖτο λέγειν· οὐ [γ]
γὰρ ἐπεῖχεν ἡ συνείδησις κωλύουσα τὴν γλῶσσαν.)
καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω. Πνεύματος “
ἁγίου χάριτος ἀπολαῦσαι θέλεις, καὶ βρωμάτων αἰσθητῶν πένητας οὐκ ἀξιοῖς; τὰ μεγάλα ζητεῖς, καὶ μικρῶν οὐ μεταδίδως; κἂν τελώνης, κἂν πόρνος ᾖς, ἔλπιζε τὴν σωτηρίαν. Οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν “
ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος “
λέγων· Οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε οἱ καθεξῆς, “
C βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτα τινὲς ἦτε· “
ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε. οὐκ εἶπε, τινές “
ἐστε, ἀλλὰ, ταῦτα τινὲς ἦτε. ἡ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἁμαρτία συγχωρεῖται, ἡ δὲ ἐπίμονος κακία καταδικάζεται.

θ΄. Ἔχεις καύχημα τοῦ βαπτίσματος, [δ] αὐτὸν τὸν [δ]
υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. τί γάρ μοι λοιπὸν ἔστι λέγειν περὶ ἀνθρώπου; μέγας Ἰωάννης, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Κύριον; μεγαλόφωνος ἡ φωνὴ, ἀλλὰ τί [ε] πρὸς τὸν [ε]
Λόγον; κάλλιστος ὁ κήρυξ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βασιλέα; καλὸς ὁ βαπτίζων ἐν ὕδατι, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βαπτί-
D ζοντα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί; Πνεύματι ἁγίῳ καὶ “
πυρὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐβάπτισεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε [ζ] ἐγένετο [ζ]
ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς “
βιαίας· καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. “
καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ “
πυρός. καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. “

ι΄. Εἴ τις μὴ λάβῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει· πλὴν [η] μόνων μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος [η]
E λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν. λυτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυγεὶς ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ· ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι. καὶ τὸ μαρτύριον γὰρ οἶδε βάπτισμα καλεῖν ὁ Σωτὴρ, λέγων· Δύνασθε πιεῖν “
τὸ ποτήριον [θ] ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ “[θ]

[α] καὶ οὗτος.] Ita codd. Roe & Casaub. Editi vero καὶ αὐτός.

[β] Τί οὖν δεῖ ποιεῖν.] Particulam οὖν restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grod.

[γ] ἐδυσωπεῖτο.] Vocem hanc in editis ita separatam, ἐδυσώπει τὸ, conjunximus.

1 *Quod in ignorantia commissum est peccatum condonatur*, &c.] Peccatum ignorantiæ hic intelligere videtur illud quod quis per pœnitentiam agnoscit ac deflet: ac pertinacis malitiæ nomine, illud in quo obdurata voluntate, neglectis remediis perseveratur. Cæterum nec peccatum ex ignorantia commissum, à damnatione absolvit Cyrillus; nec peccatum è certa ac destinata malitia profectum, veniabile negat. Nam ubique se hæreticorum errores commemorare ait, ne quis per ignorantiam ab eis abreptus æterno interitui obnoxius fiat. Vide Cat. 4. n. 1. Cat. 6. n. 13. & n 34. Cat. 16. n. 5. ac ejus Catechesis n. 1. diligenter cavendum monet, ne quis ex ignorantia, & pietatis opinione secus quam oportet de Spiritu-sancto existimans, indeprecabilem illam, quam blasphemantibus in Spiritum-sanctum Christus decrevit, damnationem incurrat. Sed neque pertinacem malitiam, modo adsit pœnitentia, salutis alienam facit, cùm ipsum Christi interimendi peccatum, quo nullum
F aliud majus scelus est, baptismo purgari dicat inferius num. 15. idemque de peccatis post baptismum commissis sentiendum colligitur ex Cat. 23. num. 16.

[δ] αὐτὸν τὸν υἱόν.] Ex tribus mss. Coisl. Roe, Casaub. vocem αὐτὸν in textum inseruimus.

[ε] πρὸς τὸν Λόγον.] Ita ex codd. Coisl. Roe, Casaub. correximus editos, in quibus legitur πρὸς τὸν Κύριον, omissa antithesi à Cyrillo instituta inter *vocem* & *verbum*.

[ζ] ἐγένετο ἄφνω.] Vox ἄφνω transponitur in impressis post ἦχος. suo loco eam restituimus ex codd. Roe, Casaub. sacro Textu, & ipso Cyrillo ita legente Cat. 17. n. 15.

[η] μόνων.] Sic legimus post codd. Roe, Casaub. At in editis est μόνον adverbium. Adjectivum hic postulat constructio, quo uti amat Cyrillus etiam ubi adverbium melius erat.

[θ] ὃ ἐγὼ πίνω.] Ita secundum Marcum. at Coisl. codex ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, juxta Matthæum xx. 22.

βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; καὶ οἱ μὲν μάρτυρες ὁμολογοῦσι, θέατρον τῷ κόσμῳ γενόμενοι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· σὺ δὲ μετ' ὀλίγον ὁμολογήσεις. ἀλλὰ οὔπω σοι περὶ τούτων ἀκούειν καιρός.

ιά. Ἡγίασε τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς βαπτισθεὶς αὐτός. Εἰ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίσθη, [a] τίς ἐστι βαπτίσματος καταφρονῶν, εὐσεβής; Ἐβαπτίσθη δὲ, οὐχ ἵνα ἁμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν, (ἀναμάρτητος γὰρ ἦν) ἀλλὰ ἀναμάρτητος ὢν ἐβαπτίσθη, ἵνα χάριν θείαν καὶ ἀξίαν παράσχῃ τοῖς βαπτιζομένοις. Ὥσπερ γὰρ, [b] ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ κοινωνοὶ γενόμενοι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος κοινωνοὶ γενώμεθα· οὕτως ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς, ἵνα καὶ διὰ τούτου [γ] πάλιν ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ, λάβωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας καὶ τὴν ἀξίαν. Ὁ δράκων ἦν ἐν τοῖς ὕδασι κατὰ τὸν Ἰὼβ, ὁ δεχόμενος τὸν Ἰορδάνην [δ] ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν ἔδει συντρῖψαι τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, καταβὰς ἐν τοῖς ὕδασιν ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν, ἵνα ἐξουσίαν λάβωμεν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων. οὐ μικρὸν ἦν τὸ θηρίον, ἀλλὰ [ε] φοβερόν. Πᾶσα ναῦς ἁλιευτικὴ βύρσαν μίαν οὐρᾶς αὐτοῦ ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδύνατο. ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔτρεχεν ἡ ἀπώλεια, λυμαινομένη τοὺς ἀπαντῶντας. προσέδραμεν ἡ ζωὴ, ἵνα λοιπὸν ὁ θάνατος [ζ] φιμωθῇ, ἵνα οἱ σωθέντες ἅπαντες εἴπωμεν· Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; διὰ τοῦ βαπτίσματος λύεται τοῦ θανάτου τὸ κέντρον.

ιβ'. Κατέρχῃ μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν τὰς ἁμαρτίας· ἀλλ' ἡ τῆς χάριτος ἐπίκλησις σφραγίσασα τὴν ψυχὴν, οὐ συγχωρεῖ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ [η] καταποθῆναι δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἁμαρτίαις καταβὰς, ἀναβαίνεις ζωοποιηθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ. Εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξιωθήσῃ. Ὥσπερ γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμενικὰς ἁμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν

A *baptizari?* Ac martyres quidem confitentur,[a] spectaculum facti mundo & angelis & hominibus: [1] tu vero paulo post confitebere. Sed nondum tempus ut de his audias. — a 1. Cor. iv. 9. — 1

XI. Sanctificavit baptismum Jesus, quando ipse baptizatus est. Si filius Dei est baptizatus, ecquis baptismum poterit salva pietate contemnere? Baptizatus est autem, non ut peccatorum remissionem perciperet, (peccati enim expers erat) verum, tametsi à peccato liber, baptizatus est nihilominus, ut divinam gratiam & dignitatem iis qui baptizantur B impertiret. Sicut enim, [b] quia pueri communicaverunt sanguini & carni, & ipse similiter participavit eisdem; ut corporalis ejus præsentiæ participes facti, divinam quoque ejus gratiam participaremus: sic baptizatus est Jesus, ut per illud nos deinceps ejusdem rei communitate, una cum salute honorem consequeremur. Draco, juxta Jobum, in aquis erat [c] qui Jordanem ore suo recipiebat. cum igitur [d] confringenda C forent capita draconis, descendens in aquas [e] alligavit fortem, ut acciperemus [f] potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones. Minime parva erat bellua, sed horrenda. *Omnis navis piscatoria corium unum caudæ illius ferre non potuit. currebat ante illum perditio*, contagione inficiens occurrentes. adcurrit vita ut mors frænaretur, & omnes salutem consecuti dicere possemus: [g] *Ubi est mors stimulus tuus, ubi est inferne victoria tua?* Per baptismum enim solvitur D mortis stimulus.

Christus est baptizatus, ut baptizandis gratiam impertiret.

Id. Cat. 12. n. 15. V. Cat. 20. n. 6.

b Heb. ii. 14.

Id. Cat. 12. n. 15.

c Job. xl. 18. 19.

d Ps. lxxiii. 14.

e Ma[illegible]. xii. 29.

f Luc. x. 19.

Job. xl. 26.

Ibid. xli. 13.

g 1. Cor. xv. 55.

XII. Descendis quidem in aquam ferens peccata; sed [2] gratiæ invocatio animam obsignans, non te permittit ab immani sorberi dracone. Qui mortuus in peccatis descendisti, adscendis [h] vivificatus in justitia. [i] si enim complantatus fueris similitudini mortis Salvatoris, simul & resurrectione dignus habeberis. Quemadmodum enim Jesus totius mundi peccata suscipiens mortuus est, ut interemto peccato te in

2 Invocatio gratiæ, animam demersi in aquis obsignat.

h Rom. vi. 2.

i Pet. ii. 24.

E

[1] *tu vero paulo post confitebere.*] Fidei confessionem illam intelligit, quæ in baptismo vel post abrenuntiationes, pactum cum Christo ineundo fiebat per symboli recitationem, Cat. 19. n. 9. vel potius illam quam baptizandus, post inunctionem ex oleo, ad sacrum fontem constitutus, à baptismi ministris interrogatus edebat; de qua hæc habet Cat. 20. n. 4. *Et interrogatus est vestrum unusquisque num crederet in nomen Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. confessique estis salutarem confessionem: ac demersi estis*, &c. Similior erat illa confessio per interrogationem ministrorum expetita, confessioni martyrum à persecutoribus publice & juridice expressæ.

[a] τίς ἐστι εὐσεβής.] Codd. Coisl. Roe & Casaub. paulo secus. τίς ἔτι βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβεῖ; *Quis jam baptismum contemnendo pietatem retinet?*

[b] ἐπειδὴ τὰ παιδία.] Vocem ἐπειδὴ post τὰ παιδία in editis positam, suo loco reddimus ex cod. Coisl. & sacro textu. Vocem παραπλησίως pariter restituimus ex codd. Roe, Casaub. & Apostolo. Post verba τῶν αὐτῶν, hæc adjecta reperiuntur in utroque codice, Roe & Casaub. ἵνα πάλιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἔπαθε, δεῖ καὶ αὐτοὺς τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν παθημάτων. *Ita rursus cum ipse pro eis passus sit, ipsos quoque oportet ejusdem passionum participes esse.* Quæ verba extra Cyrilli propositum intrusa textum ejus orationis abrumpunt.

[γ] πάλιν ἡμεῖς.] Coisl. cod. ἵνα διὰ τούτου πάλιν καὶ ἡμεῖς τὴν κοινωνίαν λάβωμεν. *Ut per hoc nos vicissim communicationem consequamur.* Voces διὰ τούτου vertimus *per illud*, cum significare possint *per illum*, Christum.

[δ] ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.] Vocem αὐτοῦ adjecimus ex cod. Coisl. & sacro textu, Job. xl. ℣. 18. Pro στόματι habetur in codd. Roe & Casaub. ὀφθαλμῷ, *oculo*, quæ lectio si sit vera, erit adlusio Cyrilli non ad verba Jobi ℣. 18. sed ad ℣. 19. Totus locus Jobi ita est, πέποιθεν ὅτι προσκρούσει ὁ Ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ δέξεται αὐτόν. *Habet fiduciam quod Jordanis influat in os ejus. In oculo suo recipiet eum.*

[ε] ἀλλὰ φοβερόν.] Articulum τὸ in editis ante φοβερὸν positum rejecimus, ex mss. Coisl. Roe, Casaub.

[ζ] φιμωθῇ.] Hoc verbum loco φοβηθῇ *timeret*, posuimus ex tribus mss. præfatis. ac melius convenire videtur tum iis quæ narrantur de compresso mortis stimulo, tum allegoriæ hic à Cyrillo usurpatæ ex cap. 40. Jobi, in quo versu 20 draconi maritimo fræni naribus injecti dicuntur. In verbis sequentibus. ποῦ σου, &c. quæ in textu leguntur sicut apud Apostolum, est quædam codicum discrepantia. cod. Casaub. tantum invertit duo membr[illegible] ᾅδη τὸ νῖκος; ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; qui ordo servatur in loco O[illegible] cap. xiii. ℣. 14. ab Apostolo citato, ubi tamen pro νῖκος *victoria*, legitur δίκη *contentio*. Codd. Coisl. Ottob. & Roe retento ordine verborum Apostoli attributionem verborum νῖκος & κέντρον commutant, sic habendo: ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον; F ita Cyrillus legit Cat. 14. n. 19. quæ etiam nonnullorum Patrum sive Osee sive Apostoli lectio fuit.

2 *Gratiæ invocatio.*] Hoc est invocata. sic Cat. 13. n. 2. dicit τὸ ξύλον τῆς βρώσεως, *lignum manducationis*, pro ligno manducato seu degustato.

[η] καταποθῆναι.] Ita reposuimus ex codd. Coisl. Roe, Ottob. & Casaub. Prevotius & omnes editiones ante Oxoniensem ferunt καταποθῆναι nullo sensu: idcirco Millesius ex conjectura Isaaci Casauboni scripsit καταποντωθῆναι, cui favet versio Grodecii, qui interpretatus est *submergi*. cæterum cùm rebus ipsis, tum Cyrilli proposito convenientius est, ut à dracone absorberi quam submergi dicamur. Hunc enim supra post Jobum depingit Jordanem ipsum totum sorbere inhiantem. sic etiam Cat. 12. n. 15. eum repræsentat, dum ipsum Christum deglutire conatur, eos quos jam devoraverat evomentem. Vide Cat. 4. n. 1. sub finem.

justitia resuscitaret: ita & tu descendens in aquam, & quodammodo sepultus in aquis, ut *Ibid. v. 4.* ille in petra fuit, *in novitate vitæ ambulans* resuscitaris.

1 Baptismus vim decertandi adversus dæmones confert.

XIII. Deinde quando ea gratia te dignatus fuerit Deus, [1] tunc tibi adversus contrarias potestates decertandi potestatem conferet. Sicut enim ille post baptismum per quadraginta tentabatur dies; non quod & antea vincere non posset, sed quod ordine suo & serie cuncta volebat efficere: ita & tu ante baptismum cum adversariis congredi verebaris; accepta vero *2. Cor. vi. 7.* gratia, deinceps armis justitiæ confisus decertato tunc, & si vis etiam Evangelium prædica.

Christus ante susceptum baptisma, suo nos exemplo informans non prædicavit. a *Matth. iv. 17.* b *Luc. iii. 22.* 2 Spiritus-sanctus specie corporea in Jesum delapsus in gratiam Johannis. 2 *Johan. i. 33.*

XIV. Jesus Christus Dei filius erat: attamen ante baptisma susceptum Evangelium non prædicabat. si ipse dominus ex ordine tempus administrabat, numquid nos servi audere aliquid præter ordinem debemus? [a] Ab eo tempore cœpit Jesus prædicare, cum descendit super illum [b] Spiritus-sanctus corporali specie, sicut columba. non ut Jesus illum videret primus: (noverat enim & antequam corporea specie adventaret) [2] sed ut Johannes baptista illum conspiceret. *Ego* enim, inquit, *non noveram illum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, ille est.* Si & tu sinceram habueris pietatem, in te quoque descendet Spiritus-sanctus, & paterna vox tibi desu- *Matth. iii. 17.* per audietur: non, *Hic est filius meus*; sed, Hic nunc factus est filius meus. de illo solo dictum, *Est*: quandoquidem [c] *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: illi [inquam] convenit vox, *Est*, cum sit semper filius Dei. tibi vero competit, Nunc factus est; quoniam ut filius sis, non per naturam habes, sed per adoptionem filii appellationem consequeris. ille sempiterno est: tu vero ex profectu gratiam adquiris.

Christus non factus Filius Dei, sed est: homo non est, sed fit per adoptionem *V. Cat. 11. n. 9.* c *Joan. i. 1.*

Præparatio diligens ad baptismum necessaria. d *Rom. viii. 17.* 3

XV. Præpara itaque vas animæ tuæ, ut filius efficiaris Dei, & [d] hæres quidem Dei, cohæres autem Christi; si quidem te ita præparaveris ut consequare: [3] si ex fide accesseris, ut firmam

A ἁμαρτίαν [a] ἀναστήσῃ σε ἐν δικαιοσύνῃ· οὕτω καὶ σὺ καταβὰς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασι ταφεὶς, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐγείρῃ πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

ιγ'. Εἶτ' ὅταν τῆς χάριτος καταξιωθῇς, τότε σοι πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις παλαίειν δίδωσι τὴν ἐξουσίαν. ὥσπερ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας [β] ἐπειράζετο· οὐχ ὅτι καὶ πρὸ τούτου νικᾷν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ὅτι πάντα τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ B πράττειν ἐβούλετο· οὕτω καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένοις παλαίειν μὴ τολμήσας, λαβὼν δὲ τὴν χάριν καὶ λοιπὸν θαρσῶν τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις, ἀγωνίζου τότε, καὶ εἰ θέλεις εὐαγγελίζου.

ιδ'. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐηγγελίσατο. εἰ ὁ δεσπότης αὐτὸς μετῄρχετο κατὰ τάξιν τὸν καιρὸν, ἆρα γε οἱ δοῦλοι τολμᾷν ἀτάκτως ὀφείλομεν; Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, ὅτε κατῆλθεν [γ] ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γ
C σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερά. οὐχ ἵνα Ἰησοῦς τοῦτο ἴδῃ * πρῶτος· (ᾔδει γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σωματικῶς ἐλθεῖν) * F. πρώτως
ἀλλ' ἵνα θεωρήσῃ ὁ βαπτίζων Ἰωάννης. Ἐγὼ γάρ, φησιν, οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, [δ] ἐκεῖνός ἐστιν. Ἐὰν καὶ αὐτὸς ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, [ε] καὶ φωνή σοι πατρικὴ ἄνωθεν ἐπηχεῖ· οὐχ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ἀλλ', οὗτος νῦν γέγονεν υἱός μου. ἐπ' ἐκείνου γὰρ μόνου τὸ, ἐστιν· ἐπειδὴ ἐν
D ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. ἐπ' ἐκείνου τὸ, ἐστιν· ἐπειδὴ πάντοτέ ἐστιν υἱὸς Θεοῦ· ἐπὶ δὲ σοῦ τὸ, νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἱοθεσίαν λαμβάνεις. ἐκεῖνος [ζ] ἀϊδίως ἐστί· σὺ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβάνεις τὴν χάριν.

ιε'. Οὐκοῦν ἑτοίμασον τῆς ψυχῆς τὸ ἄγγος, ἵνα υἱὸς γένῃ Θεοῦ, [η] καὶ κληρονόμος μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμος δὲ Χριστοῦ· εἴπερ ἑτοιμάζεις ἑαυτὸν ἵνα καὶ λά-
E βῃς· εἰ ἐκ πίστεως προσέρχῃ ἵνα πιστοποιηθῇς· εἰ

[a] ἀναστήσῃ σε, *resuscitaret te.*] Ita editi & versio Grodecii. At codd. Coisl. Roe & Casaub. ἀναστῇ ἐν δικαιοσύνῃ, *resurgeret in justitia.* Verba sequentia, ἐν τοῖς ὕδασι, reposuimus ex codd. Coisl. Roe & Casaub. Habetur in editis συνταφείς, in Roe & Casaub. ταφείς, in Coisl. ἐνταφείς, quod secuti sumus.

1 *tunc tibi adversus contrarias potestates*, &c.] Hæc de sacramento Confirmationis, sive chrismatis, intelligenda esse fidem faciunt paralleli loci, Cat. 21. n. 4. & Cat. 17. n. 36. & 37.

[β] ...ετο.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacra Scriptura. Editi ἐπειρᾶτο.

[γ] ἐπ' αὐτόν.] Eas voces supplevimus ex codd. Roe, Casaub. vers. Grod. & evangelico textu Luc. iii. 22. Aliquanto post, loco σωματικῶς, quod vitiose legitur in impressis, scribimus σωματικῷ ex iisdem authoritatibus, & cod. Coisl. Inferius, vocem πρῶτος conjicerem positam pro πρῶτον, *primum*, vel potius πρώτως, *primario & principaliter*, quod simili in causa exprimit per προηγουμένως, Cat. 14. n. 21.

2 *Ut Johannes qui baptizabat, conspiceret*] Spiritum-sanctum nimirum, cujus descensu designabatur Christus; & impediebatur, ut ait Cat. 17. n. 9. ne tanti *baptizati dignitas lateret* vel Johannem ipsum, vel populum. Nam Johannes ipse jam in utero exsistens Dominum agnoverat, sup. n. 6. & Christum ad se baptismi recipiendi causa venientem optime distinxerat, Matt. iii. 14.

[δ] ἐκεῖνός ἐστιν.] Cod. Coisl. addit hæc verba, ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. *Qui baptizat in Spiritu-sancto & igne.* Quæ verba sunt continuatio loci evangelici à Cyrillo citati, in quo tamen desunt voces, καὶ πυρί, *& igne*, sumtæ ex Matt. iii. 11. Hunc locum iterum de integro citans Cyrillus Cat. 17. n. 9. legit ut in Evangelio οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

[ε] καὶ φωνή, &c.] Conjunctio καί à nobis adjecta est ex codd. Coisl. Roe, Casaub. In sequentibus verbis, οὗτος νῦν, loco οὗτος scribebatur in editis ὅτι. ex iisdem mss. & simili lectione in loco parallelo Cat. 11. n. 9. mendum correximus. Item pro ἐν ἐκείνῳ, scripsimus eisdem authoritatibus ἐπ' ἐκείνου, ut iterum infra repetitur: & ita legi oportet ut respondeat alteri membro infra opposito, ἐπὶ δὲ σοῦ. ac deinde vocem μόνου, adjecimus ex cod. Coisl. rejecto μὲν quod ante γὰρ legebatur.

[ζ] ἀϊδίως.] Ita maluimus legere cum codd. Roe & Casaub. quam ἀΐδιος, *æternus*, cum editis & cod. Coisl.

[η] καὶ κληρονόμος.] Particulam καὶ addidimus ex mss. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. ut phrasis magis exprimeret sententiam Apostoli hic allegatam, qua hæreditas uti aliquid ex filii titulo consequens inducitur.

3 *Si ex fide accesseris, ut firmam accipias fidei convictionem.*] Sic vertimus hic verba ἵνα πιστοποιηθῇς. Fidem distinguit à firmiori fidei persuasione & convictione, uti initium & inferiorem gradum ab incremento & provectiori gradu: ut tamen in utroque firma sit assensio. sic Cat. 13. n. 9. ait auditores convenisse, ut de iis quæ jam crediderant, argumentorum robore magis ac magis convincantur: συνεληλύθαμεν, &c. πιστοποιηθῆναι μᾶλλον περὶ ὧν πιστεύομεν. Hic locus etiam intelligi potest de docili illa cordis obtemperatione, qua adhibita infidelis etiam potest à Deo fidelis effici, ut ait Procat. n. 17. δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον δῷ τὴν καρδίαν: vel de fide adhuc vacillante & hæsitante, quam cum à Deo adjuvari pœnitentes petimus, se se ad nos Deus propitius demittit, ut exponit Cat. 5. n. 9. Prior sensus magis placet. nam Cyrillus ab eo qui accedit ad baptismum, non nutantem & vacillantem assensum, sed firmam convictionem quam Græci πληροφορίαν vocant, postulat: sic enim loquitur Cat. 17. n. 35. *Si per infidelitatem decideris, abjice jam ab hoc die infidelitatem, & certam indue persuasionem*, καὶ πληροφορήθητι.

ᵃ ἀποτίθεσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐκ προαιρέσεως. Πάντα γὰρ ὅσα σοι πέπρακται συγχωρηθήσεται, κἂν πορνεία, κἂν μοιχεία, κἂν ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἀκολασίας εἶδός ἐστι. Τί μεῖζον τοῦ σταυρῶσαι Χριστόν; καὶ τούτου καθάρσιόν ἐστι τὸ βάπτισμα. ᵇ τοῖς γὰρ προσελθοῦσι τρισχιλίοις ἔλεγεν ὁ Πέτρος· τοῖς σταυρώσασι τὸν Κύριον πυνθανομένοις καὶ λέγουσι· τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί; μέγα γὰρ τὸ τραῦμα· ἐπέστησας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε, τῷ ἡμετέρῳ πτώματι, εἰπών· τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε. ποία ἐστὶν ἔμπλαστρος ᵞ τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον τηλικούτου ῥύπου; τίς ἡ σωτηρία τῆς τοιαύτης ἀπωλείας; Μετανοήσατε, φησί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ κυρίου ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὢ ἀνεκδιήγητος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία! ὃ σωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσι, ᵈ καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται. βλέπεις τοῦ βαπτίσματος τὴν δύναμιν. ᵉ εἴ τις ὑμῶν λόγοις βλασφήμοις ἐσταύρωσε τὸν Χριστόν· εἴ τις ὑμῶν κατ' ἄγνοιαν ἐνώπιον ἀνθρώπων ἠρνήσατο· εἴ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλασφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὔελπις ἔστω μετανοῶν· πάρεστι γὰρ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

A accipias fidei convictionem: si ex voluntario delectu veterem hominem deposueris. Omnia enim quæcumque perpetraveris condonabuntur, sive fornicatio, sive adulterium, sive quodcumque aliud ejusdem modi licentiæ atque peccati genus. Quod majus nefas, quam Christum crucifixisse? atqui hujus etiam expiatio baptismus est. Accedentibus enim illis ter mille, qui Dominum cruci affixerant, loquebatur Petrus; & sciscitantibus: ᵃ *Quid faciemus viri fratres?* admonuisti nos Petre ruinæ nostræ eum diceres:
B ᵇ *Authorem vitæ interfecistis.* quod emplastrum dabitur ulceri? quæ tantis sordibus expurgatio? quæ in tanto interitu salus? respondit ille: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi domini nostri in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus-sancti.* O inenarrabilem Dei clementiam! salutem nullam sperant, & Spiritus-sancti dono dignantur. cernis baptismi virtutem. Si quis vestrum blasphemis verbis Christum crucifixit;
C si quis per ignorantiam coram hominibus negavit; si quis per malefacta sua effecit, ut dogma Christi male audiret, agendo pœnitentiam plenus sit spei bonæ: adest enim & nunc eadem gratia.

Baptismus omnia prorsus peccata delet, etiam interempti Christi facinus. V. Cat. 15. n. 23. Cat. 18. n. 20.

a Act. II. 37.

b Act. III. 15.

Act. II. 38.

ιϛ'. Θάρσει Ἱερουσαλήμ, ᶻ περιελεῖ Κύριος πάντα τὰ ἀδικήματά σου. ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως. ῥανιεῖ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρόν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ὑμῶν. * χορεύουσι περὶ ὑμῶν ἄγγελοι, καὶ ἐροῦσι· Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ᶯ ἀδελφιδὸν αὐτῆς; ἡ γὰρ πρότερον δούλη ψυχή, νῦν ἀδελφιδοῦν αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐπεγράψατο. ὃς τὴν ἀνυπόκριτον ᶿ ἀποδεξάμενος προαίρεσιν ἐπιφωνήσει· Ἰδού, εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἶ καλή· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων· διὰ τὴν εὐσυνείδητον ὁμολογίαν. καὶ ἑξῆς. αἱ πᾶσαι ᶥ διδυμεύουσαι· διὰ τὴν διπλῆν χάριν, λέγω δὲ τὴν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ᵏ ἢ τὴν διὰ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καταγγελλομένην. Καὶ γένοιτο πάντας ὑμᾶς τὴν

XVI. ᶜ *Confide Hierusalem: auferet Dominus omnes iniquitates tuas.* ᵈ *Abluet Dominus sordes filiorum & filiarum suarum, in spiritu judicii &*
D *spiritu combustionis.* ᵉ *Sparget super vos aquam mundam, & mundabimini ab omni peccato vestro.* Choreas ducent circum vos Angeli, & dicent: *Quæ est ista quæ adscendit dealbata, & innixa super fratruelem suum?* Quæ antea serva erat anima, nunc Dominum ipsum fratruelem adscribit. qui sinceram animi inductionem acceptam habens adclamabit: *Ecce pulchra es propinqua mea, ecce pulchra es: dentes tui sicut greges tonsarum*, propter confessionem ex conscientia bona profectam. Et consequenter: *Omnes gemellis fœtibus;* propter dupli-
E cem gratiam: eam dico quæ ex aqua & Spiritu perficitur, vel quæ per vetus & novum Testamentum prædicatur. Faxit Deus, ut vos

c Sophon. III. 14-15.

Conclusio exhortans ad fiduciam.

d Isai. IV. 4.

e Ezech. XXXVI. 25.

Id. Procat. n. 9. & supr. 3.

Cant. VIII. 5.

Cant. IV. 1.

Ibid. 2.

Ibid.

Duplex gratia in baptismo ex aqua & Spiritu, ex veteri & novo Testamento.

ᵃ ἀποτίθεσαι.] Necessaria emendatio impressorum in quibus scribitur ἀποτίθεσθαι. ex tribus sæpe memoratis mss. libris corriguntur.

ᵇ τοῖς γὰρ προσελθοῦσι, &c.] Hunc locum sic scripsimus ex authoritate codd. Coisl. Roe & Casaub. nam in editis desunt verba: τρισχιλίοις ἔλεγεν ὁ Πέτρος τοῖς σταυρώσασι τὸν Κύριον, nec quidquam eorum loco habetur præter vocem τοῦ Κυρίου. Si quid in lectione quam sequimur auferendum sit, forte illa verba, ἔλεγεν ὁ Πέτρος, quorum vicem abunde supplet vox φησι, inferius post μετανοήσατε posita. sed non desunt in Cyrillo ex tempore pronunciante perturbatarum periodorum exempla. Loco ποιήσωμεν, ex cod. Coisl. & sacro Textu posuimus ποιήσομεν. Item pro ὑμετέρῳ, scripsimus ex codd. Roe, Casaub. Grodecio, & ipso sensu, ἡμετέρῳ. Coislin. aliter hunc locum exhibet. Ἐπέστησας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα εἰπών. *Admonuisti nos, ô Petre, de nostris peccatis, dicens:*

ᵞ τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον.] Ea verba in prius editis prætermissa propter repetitam vocem τηλικούτου, restituit Millesius ex codd. Roe & Casaub. quibus Coisl. suffragatur. Loco τῆς τοιαύτης, codd. Roe & Casaub. habent τηλικαύτης. sed Coisl. neutrum habet, ac pro ἀπωλείας fert ἁμαρτίας.

ᵈ καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται.] Ea verba in prioribus editionibus prætermissa restituit Millesius ex utroque codd. Roe & Casaub. quibus suffragatur cod. Coisl. & vers. Grod.

ᵉ εἴ τις ὑμῶν, &c.] Duas sequentes phrases, quæ incipiunt à verbis εἴ τις ὑμῶν, in græcis editionibus inversas, ei loco reddimus quem obtinent in codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Grodecii versione.

ᶻ περιελεῖ, & inferius ἐκπλυνεῖ.] Ita restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacro Textu Isaiæ quem hic Cyrillus citat. Editi & Grod. περιεῖλε, & ἔπλυνε. At futurum tempus, non præteritum, postulat primum circumstantia Cyrilli ad catechumenos de baptismi gratia loquentis: tum deinde consequentes in futuro phrases, ῥανιεῖ, καθαρισθήσεσθε, &c.

F ᶯ ἀδελφιδὸν] Ita in Bibliis, quamvis Grammaticæ leges postulent ἀδελφιδοῦν, ut Cyrillus sequenti linea scribit.

ᶿ ἀποδεξάμενος.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Editi tantum δεξάμενος. Aliquanto post in cod. Coisl. verbis πλησίον μου adjungitur hic versus, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. *Et macula non est in te;* quæ verba ex cap. IV. ℣. 7. huc translata sunt.

ᶥ διδυμεύουσαι.] Fœdo errore in editis obtinebat διαφθείρουσαι pro διδυμεύουσαι, quod ex codd. Coisl. Roe, Casaub. sacro Textu, & ipsa orationis serie restituimus. Pro αἱ πᾶσαι, codd. Coisl. Roe, Casaub. habent ἅπασαι.

ᵏ ἢ τὴν διὰ τῆς, &c.] Secuti sumus lectionem codd. Roe, Casaub. & Coisl. neglecta lectione vulgata quæ est hujusmodi, ἢ διὰ τὴν ἐκ παλ. &c. In cod. Coisl. vitiose scribitur, ἢ διὰ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης καταγγελλομένη.

1 omnes [1] cursum jejunii perficientes, eorum quæ dicuntur probe memores, [a] in bonis operibus fructificantes, irreprehensibili corde intelligibili sponso adstantes, remissionem peccatorum consequamini à Deo, cui gloria cum Filio & Spiritu-sancto, in secula. Amen.

a Coloss. 1. 10.

A δρόμον τῆς νηστείας τελέσαντας, μνημονεύοντας τῶν λεγομένων, καρποφοροῦντας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀμώμως τῷ νοητῷ νυμφίῳ παραστάντας, τυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· [a] ᾧ ἡ δόξα σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1 *cursum jejunii perfitientes.*] Non abs re erit hic de Quadragesimæ jejunio secundum Ecclesiæ Hierosolymitanæ morem paucis inquirere. Quadraginta dierum, numeratis etiam Dominicis & sabbatis, illud fuisse plura Cyrilli testimonia convincunt. Nam omisso Quadragesimæ nomine quo passim utitur, quia antepaschali jejunio, sive plures aut pauciores quam sex hebdomadas contineret, dari solebat: sic loquitur Procat. n. 4. *Satis longum habes temporis intervallum, pœnitentia dierum Quadraginta tibi datur.* B Cat. 1. n. 5. *Quadraginta diebus non vacabis pro anima tua?* quo in numero dierum comprehendit omne tempus quod præparationi ad baptismum assignabatur. Johannes Cyrilli successor in fragmento epistolæ ad Epiphanium, quod commemorat Hieronymus epist. 61. nunc 38. eodem modo loquitur: *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies publice tradamus sanctam & adorandam Trinitatem.* Eusebius, quem Cæsariensem existimo, Catenæ in Luc. cap. XXII. ℣. 7. p. 544. & 546. jejunium antepaschale *Quadraginta dierum exercitationem vocat, quam per sex septimanas viriliter sustinemus.* Sozomenus lib. 7. c. 19. testatur Quadragesimam in Palæstina, sicut in Ægypto, Libya universa, Illyrico & Occidente, fuisse hebdomadarum sex. Ut autem de Occidente taceam, certissima res est in Ægypto Quadragesimam dies tantum quadraginta & unum, Sabbato-sancto numerato, comprehendisse, adeo ut jejunium feria secunda post primam quam numeramus Quadragesimæ Dominicam, inchoaretur. C Fidem hujus rei faciunt paschales Theophili & successoris ejus Cyrilli Alexandrini epistolæ; quibus refellitur Socratis assertio, dum lib. 5. cap. 22. Quadragesimam in Ægypto hebdomadarum septem fuisse tradit. In ecclesiis tamen Palæstinæ septem hebdomadarum Quadragesima sensim invecta est; atque ita erat tempore S. Dorothei, nempe circa sextum & septimum seculum, ex Dorotheo Doctrina 15. Sabbatis in ecclesia Hierosolymitana, sicuti in toto Oriente jejunatum non esse, atque adeo jejuniorum fuisse triginta solummodo dies, asseverat Sozomenus supra citatus, idque confirmant exempla à Palladio citata in Lausiaca historia. primum Adolii Hierosolymis solitariam vitam agentis cap. 104. qui in Quadragesima post quinque tantum dies cibo utebatur. alterum cap. 106. Elpidii, qui prope Jericho se exercebat; is toto tempore Dominicis solum & sabbatis manducabat. Sabbatis Quadragesimæ liturgiam celebratam fuisse in ecclesia Hierosolymitana consequens videtur, si eo die jejunium solvebatur. In vita autem S. Sabæ per Cyrillum num. 25. notatur eum in eremo Quadragesimæ diebus degentem, sacram communionem sabbatis & Dominicis sumsisse. Quæ de sabbatorum observatione vitanda monet Cyrillus Cat. 4. n. 37. significare possunt ex hujus diei solemnitate, sumtam ab iis quos taxat occasionem fuisse diem illum festum agendi. Non tamen aliarum meminit synaxeum quam quæ diebus Dominicis habitæ sint. & Euseb. Cæsar. in Ps. 21. ℣. 31. & Cat. in Luc cap. 22. ℣. 7. sacræ communionis tempora memorans, nonnisi Dominicam diem adsignat. In jejunio à vino & carnibus abstinebatur Cat. 4. n. 27. Paschæ diem olim in ecclesia Hierosolymitana non secundum ecclesiæ Romanæ morem, hoc est Dominica post Lunam 14. observatum fuisse, testis est S. Firmilianus epistola ad Cyprianum inter Cyprianicas 75. at eam se se ad reliquarum ecclesiarum normam Cyrilli temporibus jam adjunxisse ex ejus scriptis apparet. nam eo tempore Pascha post æquinoctium Dominica celebrabatur. Cum Syros authoritate Nicæni concilii, à sua cum Judæis Pascha celebrandi consuetudine recessisse dicat Athanas. epistola ad Afros episcopos n. 2. in his Hierosolymitanam ecclesiam comprehendere licet.

a ᾧ ἡ δόξα, &c.] Hæc communis trium personarum glorificatio sic habetur quidem in editis, & versione Grodecii. at codices Coisl. Roe, & Casaub. glorificationem aliam continent soli Filio propriam; nam post verba τοῦ Θεοῦ ita subjungunt, ἐν αὐτῷ (addunt soli codd. Roe & Casaub. τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ] ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, (deest καὶ τὸ κράτος Roe, Casaub.) εἰς τοὺς αἰῶνας, &c. *In ipso Jesu Christo domino nostro, cui gloria & imperium in secula,* &c. Verum in aliis catechesibus communi omnium mss. consensu æqua tribus personis glorificatio tribuitur. ut appareat Cyrillum catecheses indifferenter modò communi totius Trinitatis, modò speciali tantum Jesu Christi glorificatione terminasse, ex veteri ac communi ecclesiarum more.

CATECHESIS QUARTA,

DE DECEM UNDECIM-VE DOGMATIBUS,

Quibus fidei christianæ summa continetur.

PRÆLOQUIUM.

I. POSTQUAM *superioribus catechesibus auditores de novi sui status legibus instituit Author, & ad pœnitentiam peccatorumque confessionem, quæ Baptismo præire debebat, præparavit; jam ad explicanda eis christianæ fidei rudimenta aggreditur, quod explanatione Symboli præstandum erat. Priusquam vero illud traderet, ejusque doctrinam per partes toto Quadragesimæ tempore distinctis sermonibus explicaret, optimum judicavit summam hujus doctrinæ compendio quodam complecti, ac reliquo sermoni disputationique suæ præmunire; ut hac generali notione informatus audientium animus, fusiorem postea singulorum capitum explanationem facilius admitteret, neque priora exciderent animo dum posteriora dicerentur.* n. 3.

II. *Itaque in hac Catechesi, post inculcatam parem duarum rerum, nempe rectæ doctrinæ & bonorum operum, ad salutem necessitatem; denuntiatumque pravos magistros loco bonorum audiendi periculum: generalia fidei christianæ præcepta tradit, de Deo; de Christo, ejus incarnatione, morte, sepultura & ad inferos descensu, resurrectione, adscensione & sessione ad dexteram Patris, secundo adventu; de Spiritu-sancto; de hominis & ambarum ejus partium, animæ nimirum & corporis, natura; de virginitatis, matrimonii, viduitatis, & secundarum nuptiarum diversa bonitate; ciborum natura & delectu, ac vestitûs ratione, quæ omnia ad corpus adtinent; denique de resurrectione generali ac novissimo judicio. Quibus expositis fontem horum omnium dogmatum indicat, nempe Scripturam sacram; cujus librorum, tam veteris Testamenti, quos à* LXX. *Interpretibus conversos narrat, quàm novi indicem texit. Quæ omnia concludit moralibus quibusdam præceptis. Habita est hæc oratio initiis Quadragesimæ, ut significat num. 3. existimarimque hanc esse ultimam prioris jejuniorum hebdomadæ catechesim.* n. 1. & 2. n. 4. & seqq. n. 33. & seqq. n. 37.

III. *Mos iste initio Quadragesimæ omnia simul Ecclesiæ dogmata uno sermone baptizandis proponendi, singularis ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit: ut cùm aliquando Johannes Cyrilli nostri successor similem concionem, in qua de universis dogmatibus disseruerat, habuisse se diceret; Hieronymus eum, hujus consuetudinis ignoratione, non sine quadam mordacis styli asperitate, aut levitatis ac negligentiæ in tractandis dogmatibus, aut vanæ ostentationis accusatione pulsaverit. Hæc autem erant Johannis verba in epistola ad Theophilum Alexandrinum, cujus fragmenta nonnulla repræsentat Hieronymus epistola 61. ad Pammachium novæ editionis 38. quâ illas Johannis litteras refellit:* Cum & nos quadam die ante eum, *sanctum Epiphanium intelligit,* locuti essemus, & præsens lectio provocasset, audiente illo & universa ecclesia, de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ & semper gratiâ Dei indesinenter in Ecclesia docemus, & in catechesibus. *Quænam vero illa forent de quibus erat ante locutus, ex eo scribente repetit Hieronymus his verbis:* Ut uno Ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus homo non satis eloquens disputares, & de Trinitate, de assumtione Dominici corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarum statu, de resurrectione Salvatoris, & nostra, & interea quæ forsan oblitus es scribere. *Vides omnia pene hujus Catecheseos argumenta, si forte articulum* de angelorum natura *excipias, quem Johannes Origeni addictior solitis capitibus adjicere potuit. Hunc autem sermonem in Quadragesima baptizandorum gratiâ pronuntiatum esse, satis ut existimo significant alia hæc Johannis verba, quibus illius de cunctis dogmatibus disputationis rationem reddit:* Consuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt, per quadraginta dies publice tradamus sanctam & adorandam Trinitatem.

IV. *A quo profecta sit hæc consuetudo incertum. at Cyrillum ejus authorem esse probabile est. Dum enim hujus orationis num. 3. causam exponit, qua ad tradendam hujusmodi compendiariam dogmatum expositionem adductus sit; non id ut Johannes ad consuetudinem ecclesiæ suæ revocat, sed proprium sui ipsius consilium esse significat, ita loquens:* Sed ante Fidei, *hoc est Symboli,* traditionem præclare facturus videor, &c. καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ. *Quod autem Hieronymus Johanni ob imperitiam & infantiam difficile fuisse ait, id Noster tanta facilitate & brevitate ac copia perfecit, ut nihil in toto Catecheseon opere magis mirer; nec quidquam forte haberi possit, in quo major eluceat ingenii vis, & promta extemporaliter dicendi facundia: adeo presse & circumscripte, simulque plene & copiose, de gravissimis nostræ fidei capitibus disserit.*

V. *Habet hæc catechesis generalem titulum, qui argumentum totius continet, & peculiares titulos singulis sectionibus proprios. utrique antiquissimi. Nam Theodoretus, centum post has catecheses scriptas annis, istius sectionem quæ de Incarnatione agit n. 9. citans, desumtam refert ex Catechetico 4° sermone* De decem dogmatibus, *adjuncto titulo speciali,* De generatione ex Virgine. *At in utrisque titulis nonnulla est difficultas; ut pateat eos ad notariorum, & librariorum qui Catecheses exscripsere, arbitrium, non à Cyrillo qui continuate dixit, esse positos.*

VI. *Principio, in versione Grodecii, Morelii & Prevotii editionibus, Bodleiano, Colbertino, & Ottoboniano codicibus inscribitur, ut apud Theodoretum,* de decem dogmatibus. *alii tamen codices, nempe Coisl. Roe, & Casaub. ferunt* de undecim dogmatibus. *At si diversi in hac oratione tractati recenseantur articuli; non decem vel undecim, sed quatuordecim, aut etiam multo plures numerabuntur. Ad hæc, in diversis titulis adscribendis, non est eadem codicum omnium ratio. nonnulli, ut codex Memmianus, qui an. 1564 à Guillelmo Morelio editus est, & Colbertinus nullos ejusmodi titulos habent. Editi quatuordecim præferunt, numerato in his titulo* de divinis scripturis; *ac titulum* de vestitu *omittunt: his consentit vetus codex cujus variantes in libro S. Genovefæ ad marginem notantur. Cod. Coisl. duodecim tantum exhibet, comprehenso Scripturæ titulo; omissis istis,* de Deo, de assumtione, de futuro judicio; *additoque uno qui in editis non habetur,* de vestitu. *Ottobonianus quindecim continet inscriptiones, adjecta nimirum ad inscriptiones editorum una* de lavacro, *ad finem articuli* de resurrectione generali, *omisso titulo* de vestitu. *Codd. Roe & Casaub. sex tantum titulos notatos habent, nimirum* de Deo, de sepultura, de futuro judicio, de Spiritu sancto, de hominis constitutione, *(in quo argumento comprehenduntur quæ sub titulis* de anima, de corpore, & cibis, *in vulgatis libris comprehenduntur)* & de vestitu. *Bodleianus codex duos duntaxat titulos agnoscit,* de Deo, & de futuro judicio.

VII. *Accedit quod non in omnibus codicibus iidem exprimuntur tituli. Titulus* de futuro judicio *in Ottob. Cod. inscribitur* περὶ παρουσίας *supp.* δευτέρας, de adventu, *nimirum Christi, secundo. Loco tituli* de anima, *codd. Coisl. Roe & Casaub. istum superius notatum ferunt* de hominis constitutione. *Coisl. modo memoratus loco* de resurrectione Christi, *habet,* quod resurrexit. *Ejusdem codicis mendum est, quod loco tituli* de nativitate ex Virgine, *scriptum habet* de anima. *In collocandis quoque titulis est nonnulla diversitas. nam codd. Coisl. & Ottob. titulum* de corpore *non eodem loco quo editi, sed post lineas aliquot ponunt, ac titulum* de cibis *aliquot ante editos lineis.*

VIII. *Hæ omnes varietates effecere, ut in adsignandis dogmatibus ac titulis ponendis, meum aliquod, sicut librariorum qui id primum excogitavere, jus esse crediderim. Ac primo placuit major titulus* de decem dogmatibus, *uti plurium mss. & antiquissima ac gravissima Theodoreti eum recitantis authoritate munitus. Ut tamen aliquid concedam alteri inscriptioni* de undecim dogmatibus, *ita decem dogmata numeravi, ut ex eorum numero excipiatur articulus de sacra Scriptura, quam Cyrillus num. 32. initio à dogmatibus sic distinguit, ut non tam unum dogma, quàm præcedentium dogmatum fons esse videatur. Quam si cui placet inter dogmata recensere, undecim ille numeret per me licet.*

IX. *Cum autem plures sint tituli quam decem, omnes quos in mss. reperi, conservavi, minores titulos majoribus ad quos revocantur subjiciens, & utrosque diverso characterum genere notari curavi. Sic autem majores, qui decem undecimve dogmata continent, adsignavi. Primus est* de Deo, *secundus* de Christo, *tertius* de generatione ex Virgine, *propria & peculiari à Theodoreto inscriptione citatus; quartus* de cruce & sepultura, *quæ ab Cyrillo Cat. 13. una institutione exponuntur, & in Coisl. codice sub uno titulo comprehensi sunt; quintus* de

reſurrectione & adſumtione, *quæ in una pariter Cat.* 14. *conjungit Author ; ſextus* de futuro judicio ; *ſeptimus* de Spiritu-ſancto ; *octavus* de anima ; *nonus* de corpore, *ſimul comprehendens cognatos titulos* de cibis *&* indumentis ; *decimus* de reſurrectione generali : *ut undecimus titulus* Scripturam *contineat, ſive tamquam undecimum dogma, ſive tamquam dogmatum fontem.*

Emendavimus hanc orationem ad fidem editionum G. Morelii, Prevotii, & ſequentium. item ad codd. Coiſl. Ottob. Colbertinum, Roe, Caſaub. Bodleianum. conſultis quoque varietatibus codicis veteris, ad marginem libri S. Genovefæ editionis Morelii adfixis. Animadverſiones frequentiores ac quandoque prolixiores addidimus, quæ lectorum minus forte peritorum ſubſidio neceſſariæ viſæ ſunt. nullam extra propoſitum aberrantem viſum iri ſpero.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ δʹ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, [a] περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ [b] κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἑξῆς.

αʹ. ΜΙΜΕΙΤΑΙ τὴν ἀρετὴν ἡ κακία, καὶ τὸ ζιζάνιον βιάζεται σῖτος νομισθῆναι· σχήματι μὲν πρὸς τὸν σῖτον ἐξομοιούμενον, ἐκ δὲ τῆς γεύσεως ὑπὸ τῶν διακριτικῶν ἐξελεγχόμενον. Καὶ ὁ Διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτὸς, οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ ὅπου καὶ ἦν· ([c] ὥσπερ γὰρ ἄκμων, ἀνήλατον τὴν καρδίαν κτησάμενος, ἀμετανόητον λοιπὸν ἔχει τὴν προαίρεσιν·) ἀλλ' ἵνα τοὺς ἰσάγγελον βίον πολιτευομένους, ἀβλεψίας σκότει, καὶ ἀπιστίας λοιμώδει περιβάλλῃ καταστάσει. Πολλοὶ λύκοι περιάγουσιν ἐν ἐνδύμασι προβάτων, προβάτων μὲν ἐνδύματα κεκτημένοι, οὐ μὴν καὶ ὄνυχας καὶ ὀδόντας· ἀλλὰ τὴν ἥμερον περικείμενοι δορὰν, καὶ τῷ σχήματι τοὺς ἀκάκους ἀπατῶντες, τὸν φθοροποιὸν τῆς ἀσεβείας ἐκ τῶν ὀδόντων προσχέουσιν ἰόν. Χρεία τοίνυν θείας ἡμῖν χάριτος, καὶ [d] νηφαλίου διανοίας, καὶ βλεπόντων ὀφθαλμῶν· ἵνα μὴ ζιζάνιον ὡς σῖτον φαγόντες, ἐξ ἀγνοίας βλαβῶμεν· μήτε τὸν λύκον πρόβατον ὑπολαβόντες, θηρευθῶμεν· μήτε ἄγγελον [e] ἀγαθοποιὸν, τὸν ὀλεθροποιὸν

A CATECHESIS QUARTA ILLUMINANDORUM,

Hieroſolymis extemporalis habita, *De decem dogmatibus*. Et lectio ex Epiſtola ad Coloſſenſes : *Videte ne quis vos deprædetur per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, &c.* Coloſſ. II. 8.

B

I. VIRTUTEM imitatur vitium, & lolium pro tritico haberi contendit ; quod ſpecie quidem tritico ſimile eſt, ex guſtu verò à diſcernendi peritis deprehenditur. Diabolus quoque [a] transformatur in angelum lucis : non ut eò revertatur ubi fuit ; (nam [b] incudis inſtar inflexibile cor gerens, pœnitere neſciam in poſterum habet animi inductionem ;) ſed ut eos qui parem angelis vitam degunt, cæcitatis caligine, & peſtilenti incredulitatis ſtatu circumvolvat. Multi obambulant lupi veſtimentis ovium contecti, qui ovium quidem integumenta, haud tamen ungues & dentes habent: ſed manſuetam pellem induti, eaque ſpecie ſimplicibus fucum facientes, exitiale impietatis virus ex dentibus affundunt. Opus igitur nobis eſt divina gratia, vigili cogitatione & acutùm videntibus oculis ; ne lolium pro tritico comedentes, ex ignorantia vitium incurramus : neve rati ovem eſſe qui lupus ſit, præda fiamus : neve beneficum angelum ſuſpicati, eum qui ruinæ artifex eſt

C D

[a] 2. Cor. XI. 14.
[b] Job. XLI. 15.
Diabolus incudis inſtar indomabilis, nec ad pœnitentiam flexibilis.
Matth. VII. 15.

Ad cavendas malas doctrinas opus eſt gratia, & vigilantia & perſpicacitate.

[a] περὶ τῶν δέκα δογμάτων.] Codd. Coiſl. Roe, Caſaub. habent ἕνδεκα *undecim.* at potior eſt ratio editorum, Colbertini, Ottoboniani, Bodleiani, & ejus quo Grodecius uſus eſt ; ad hæc indicis Vaticani & Auguſtani quos initio dedimus ; &, quod caput eſt, Theodoreti antiquiſſimi authoris : qui omnes titulum hujus Catecheſis referentes, *De decem dogmatibus* inſcribunt. V. Præloquium noſtrum in hanc Catecheſim, n. 6.

[b] κενῆς.] Ita editi cum Apoſtolo Coloſſ. II. 8. at Bodl. & Coiſl. codd. καινῆς *novam.*

[c] ὥσπερ γὰρ, &c.] Ante hæc verba, poſt ὅπου καὶ ἦν, leguntur hæc verba in editis & in codd. Ottob. Coiſl. Morelij, Bodl. & Colb. ἀλλ' ἵνα ἀπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. *Non ut revertatur, &c. ſed ut homines decipiat.* Patet eas voces orationis ſeriem & continuitatem abrumpere : nam verba ὥσπερ γὰρ, &c. non reſpondent verbis ἵνα ἀπατήσῃ, &c. ſed iſtis, οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ, &c. Quapropter hæc in textum è margine invecta exiſtimantes, delevimus authoritate codd. Roe & Caſaub. ac verſionis Grodecii, in qua etiam prætermittuntur omnia verba quæ interſunt inter ὅπου καὶ ἦν, & ἀλλ' ἵνα τοὺς ἰσάγγ. Porro particulam ἀλλ' ante ἵνα τοὺς, &c. quæ ab editis abeſt, reſtituimus ex omnibus codd. Roe, Caſaub. Ottob. Colb. Bodl. Coiſl. Hæc autem impugnant attributam Origeni, rectè an ſecus nihil hujus loci intereſt, de futura Diaboli pœnitentia & ſalute opinionem. Nonnullas huic authori imputatas ſententias pro data occaſione refellit Cyrillus ; nullo autem loco de E nomine appellat. Magnus, ut notum, Origenis fautor, Cyrilli ſucceſſor Johannes.

[d] νηφαλίου.] In editis eſt νηφαλέου. Ex Coiſl. cod. ſcripſimus νηφαλίου, ut apud Cyrillum paſſim, & iſthic etiam paulo inferius, num. 2. Divinæ gratiæ neceſſitatem, ut hæreticorum quæſtionibus pulſati, de myſteriis chriſtianis & rectè ſentiamus, & inoffenſe loquamur, aliis etiam locis commendat. Vid. Cat. 13. n. 8. Cat. 16. n. 1. & 2. Cat. 17. n. 34. Ante σῖτον poſuimus particulam ὡς ex mſſ. Coiſl. Roe, Caſaub. Colb. Ottob. Bodl.

[e] ἀγαθοποιόν.] Ita ſcripſimus ex codd. Ottob. Roe, Caſaub. loco ἀγαθὸν *bonum*, quod habebatur in editis. Pro ὀλεθροποιόν pariter ſcripſimus ὀλεθροποιὸν, ex iiſd. mſſ. & verſ. Grod.

a 1. *Pet.* v. 8.

Diabolus, devoremur. [a] *Circuit* enim *tamquam leo rugiens, quærens quem devoret*, ut ait Scriptura. [1] Idcirco admonet Ecclesia; idcirco præsens auditorium instituitur; idcirco lectiones fiunt.

Cultus Dei ex sana doctrina, & piis operibus constat.

II. Nam ratio divini cultus ex his duobus constat, piis dogmatibus, & actionibus bonis; neque doctrina sine operibus bonis accepta Deo; neque opera recipit Deus à religiosis dogmatibus sejuncta. Quid enim prodest de Deo sentire rectè, & turpiter fornicari? quæ verò contra utilitas pudicum esse laudabiliter, & impiè blasphema profari? Pretiosa igitur possessio dogmatum notitia est: cui rei vigilanti mente opus est, quandoquidem multi sunt qui [b] per philosophiam & vanam fallaciam prædas agunt. Ac Gentiles quidem per suaviloquentiam in diversa trahunt: [c] *Mel* enim *distillat ex labiis mulieris meretricis*. [d] Qui vero ex circumcisione sunt, per divinas scripturas, quas pravè falsis interpretamentis torquent, accedentes decipiunt; [e] à pueritia usque ad senectutem commentantes, & in ignoratione rerum consenescentes. Hæretici verò, [f] per blandiloquentiam & dicendi suavitatem simplicium corda decipiunt, Christi nomine quasi melle, venenata impiorum decretorum jacula contegentes. de quibus omnibus simul ait Dominus: *Videte ne quis vos in errorem inducat.* Propter hoc & * Fidei doctrina traditur, & in eam expositiones fiunt.

b *Coloss.* II. 8.
Prædatores animarum Gentiles, Judæi, Hæretici.
c *Prov.* v. 3.
d *Tit.* I. 10.
e *Isai.* XLVI. 3. 4.
2. *Tim.* III. 7.
f *Rom.* XVI. 18.
Matth. XXIV. 4.
* hoc est Symbolum.

III. Sed antequam ea quæ ad Fidem pertinent tradam, præclarè acturus videor, si brevi compendio summa necessariorum dogmatum nunc capita percenseam: ne dicendarum rerum multitudo, & intercessurum totius sanctæ Quadragesimæ dierum spatium, eorum animis qui inter vos simpliciores sunt oblivionem inducat: sed ut nunc capitulatim seminantes, eadem latiùs in posterum exculta ac pertractata non obliviscamur. Patienter verò ferant, [g] qui habitu mentis perfectiores sunt, & exercitatos jam sensus habent ad discretionem boni pariter & mali, cum audient tenera illa exordia, & lacteam velut introductionem: ut simul & ii quibus catechesi (seu institutione) opus est, utilitatem capiant; & qui scientiam habent, eorum quæ jam novere memoriam sibi redintegrari gaudeant.

g *Heb.* v. 14.
Ibid. ℣. 13.

Διάβολον ὑποπλεύσαντες, καταποθῶμεν. περιέρχεται γὰρ ὡς λέων ὠρυόμενος, ζητῶν τίνα καταπίῃ, κατὰ τὴν γραφήν. διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία νουθετεῖ, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκαλεῖα, διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα γίνονται.

β'. Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, [a] δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν. καὶ οὔτε τὰ δόγματα, χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ· οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα, προσδέχεται ὁ Θεός. Τί γὰρ ὄφελος, εἰδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχρῶς; τί δ' αὖ πάλιν ὄφελος σωφρονεῖν μὲν καλῶς, καὶ βλασφημεῖν ἀσεβῶς; μέγιστον τοίνυν κτῆμά ἐστι, τὸ τῶν δογμάτων μάθημα· καὶ χρεία νηφαλίου ψυχῆς, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ συλαγωγοῦντες, διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες, διὰ τῆς εὐγλωττίας κατασύρουσι· Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης. οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς, διὰ τῶν θείων γραφῶν [b] ἃς παρεξηγοῦνται κακῶς, τοὺς προσερχομένους ἀπατῶσιν· ἐκ παιδίου μελετῶντες ἕως γήρως, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καταγηρῶντες. Αἱρετικῶν δὲ παῖδες, διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ [c] εὐγλωττίας ἀπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων· ὥσπερ μέλιτι, τῇ τοῦ Χριστοῦ προσηγορίᾳ τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοβόλα συγκαλύπτοντες. περὶ ὧν ἁπάντων ἅμα λέγει Κύριος· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς Πίστεως διδασκαλία, καὶ εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις γίνονται.

γ'. Πρὸ δὲ τῆς εἰς τὴν Πίστιν παραδόσεως, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, νῦν ἀνακεφαλαιώσει συντόμῳ χρήσασθαι τῶν ἀναγκαίων δογμάτων· ἵνα μὴ τὸ πλῆθος τῶν λεχθησομένων, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἁπάσης, λήθην ἐμποιήσῃ τοῖς ἐν ὑμῖν [d] ἀφελεστέρων τῇ διανοίᾳ· ἀλλ' ἵνα νῦν κεφαλαιωδῶς ὑποσπείραντες, μὴ ἐπιλαθώμεθα τῶν αὐτῶν πλατυτέρως γεωργουμένων ὕστερον. Ἀνασχέσθωσαν δὲ τῶν συμπαρόντων οἱ τελειότεροι τὴν ἕξιν, καὶ τὰ αἰσθητήρια ἤδη γεγυμνασμένα ἔχοντες πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, νηπιωδεστέρων ἀκούοντες καὶ τῆς γαλακτώδους εἰσαγωγῆς· ἵνα ἅμα καὶ οἱ τῆς κατηχήσεως χρείαν ἔχοντες, ὠφεληθῶσι· καὶ οἱ τὴν γνῶσιν ἔχοντες, περὶ ὧν προεγινώσκουσιν ἤδη τὴν μνήμην ἀναζωπυρηθῶσι.

1. *idcirco præsens auditorium.*] Hic, & infra num. 2. tria numerat ad Catechumenorum institutionem ab Ecclesia usurpata. Primum, lectiones sacræ, quæ tum Catecheses præcedebant, tum in aliis ecclesiasticis conventibus fiebant: alterum, symboli traditio: tertium, symboli expositio; quæ ambo postrema his verbis designat num. 2. *Propter hoc & Fidei doctrina traditur, & in eam expositiones fiunt.*

a δογμάτων εὐσεβῶν.] Additur in editis ἀκριβείας, *piorum dogmatum accuratione.* Eam vocem in codd. Coislin. Roe, Casaub. omissam videntes delevimus. Hæc porro sententia iisdem prorsus verbis refertur à S. Nilo, lib 2. epist. 165. tacito tamen Cyrilli nomine. Ὁ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν· θάτερον γὰρ θατέρου οὐ χρῄ διαζευγνύειν. Paulo post, ante Θεῷ, articulum τῷ adjecimus ex mss. memoratis & Ottoboniano.

b ἃς παρεξηγοῦνται.] Ita reperimus scriptum in cod. Ottob. quam ad scripturam accedit cod. Coisl. qui fert, ἃς γὰρ ἐξηγ. In editis habetur, ἃς περὶ ἐξηγ. κακῶς: *quas quidem male interpretantur.* id quidem satis recte, sed nullo negotio fieri potuit ex lectione quam sequimur. Nam ita Cyrillum scripsisse suadet primùm familiaris ipsi similium vocum usus, ut παρεκδέχομαι, παρεκτροπή, &c. tum deinde quòd ecclesiasticis scriptoribus probatissimis, ut Basilio, Greg. Nazianzeno, Nilo, &c. passim usurpantur vocabula παρεξηγεῖσθαι, παρεξήγησις.

c εὐγλωττίας.] Hujus vocis loco scribitur in codd. Roe, Casaub. & Ottob. εὐλογίας, quemadmodum habetur in testimonio Pauli, quod hic respicit Cyrillus. At in Ottoboniano ad marginem eadem manu & atramento scriptum est εὐγλωττίας.

d ἀφελεστέρων.] Ex codd. Coisl. & Ottob. Vitiose in editis ἀσφαλεστέρων, *eorum qui cautiores & firmiores sunt;* contra Cyrilli propositum. Paulo post, voces αὐτῶν πλατυτέρως γεωργουμένων ὕστερον, quarum loco duæ tantum in editis hæ voces habebantur, αὐτὰ πλατύτερον. V. similem locum, Cat. 18. n. 17.

A

[α] ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ.

δ'. Πρῶτον τοίνυν ὑμῶν [β] τῇ ψυχῇ τεθεμελιώσθω δόγμα τὸ περὶ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι μόνος, ἀγέννητος, ἄναρχος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος· οὐχ ὑφ' ἑτέρου γεγεννημένος, οὐχ ἕτερον ἔχων τῆς ζωῆς διάδοχον· καὶ οὔτε ἐν χρόνῳ τοῦ ζῆν ἀρξάμενος, οὔτε ποτὲ τελευτῶν. καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος· ἵνα ἐάν ποτε ἀκούσῃς λέγοντος αἱρετικοῦ, ἄλλον εἶναι τὸν δίκαιον καὶ ἄλλον εἶναι τὸν ἀγαθόν· εὐθὺς ὑπομνησθεὶς, γνῷς τὸ τῆς αἱρέσεως ἰοβόλον. [γ] Ἐτόλμησαν γάρ τινες ἀσεβῶς τὸν ἕνα Θεὸν διαχωρίσαι τῷ λόγῳ. καί τινες εἶπον ἄλλον μὲν τὸν δημιουργὸν τῆς ψυχῆς καὶ δεσπότην, ἄλλον δὲ [δ] τὸν τῶν σωμάτων, ἀνοήτως ἅμα καὶ δυσσεβῶς διδάσκοντες. πῶς γὰρ δύο κυρίων [ε] εἷς δοῦλος γένοιτ' ἂν ἄνθρωπος, τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν εὐαγγελίοις· Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν; Εἷς οὖν ἐστι Θεὸς μόνος, [ζ] ὁ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων ποιητής. εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ποιητής. Ὁ πολλῶν μὲν δημιουργὸς, ἑνὸς δὲ μόνου πατὴρ πρὸ αἰώνων· ἑνὸς μόνου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐποίησε πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα.

ε'. Οὗτος ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περιγέγραπται ἐν τινὶ τόπῳ, οὐδὲ ἐστι μικρότερος οὐρανοῦ· ἀλλ' ἔργα τῶν [η] δακτύλων αὐτοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἐν τῇ δρακὶ αὐτοῦ κατέχεται. οὗτος ἐν πᾶσίν ἐστι, καὶ πάντων ἐκτός. [θ] Μὴ νομίσῃς αὐτὸν τὸν ἥλιον φωτεινότερον, ἢ ἴσον εἶναι. ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας πρότερον, ὀφείλει πολλῷ μᾶλλον ἀσυγκρί-

DE DEO.

I. DOGMA.

IV. Primum igitur fundamenti instar in anima vestra dogma de Deo stabiliatur. Quòd videlicet Deus unus est solus, [1] ingenitus, sine principio, conversionis omnis ac mutationis expers: non ab altero generatus, neque alterum habens suæ sibi vitæ successorem; qui neque in tempore vivendi sumserit initium, neque finem unquam sit habiturus. quodque idem ipse & bonus & justus est: ut si quando B hæreticum audieris dicentem, * alium esse qui bonus, alium vero qui justus sit; statim admonitus hæreseos venenatum jaculum agnoscas. Ausi sunt enim nonnulli Deum unicum nefario sermone dividere: & aliqui dixerunt alium esse animæ opificem ac dominum, corporum verò alium, insipienter simul & impiè docentes: Quomodo enim dominorum duorum unus homo servus esset, cùm Dominus dicat in evangeliis: *Nemo potest duobus dominis servire?* Unus igitur est Deus solus, qui & animarum C & corporum opifex est. unus est conditor cœli & terræ, angelorum & archangelorum factor. qui multarum quidem rerum artifex est, unius verò solius pater ante secula: unius [inquam] solius unigeniti filii sui domini nostri Jesu Christi, [a] per quem omnia fecit, [b] visibilia & invisibilia.

V. Hic domini nostri Jesu Christi pater, [2] non aliquo circumscriptus est loco; neque minor est cœlo. verùm [c] opera digitorum ejus sunt cœli; [d] & universa terra in pugno ejus continetur. hic in omnibus est & extra omnia. Ne so- D lem illo lucidiorem, vel eidem parem arbitrere. qui enim priùs solem fabricavit, debet ille citra comparationem multò major ac lucidior

Deus est unus, ingenitus, &c.

1

* Marcionis error is erat, Cat. 6. n. 16.

Matth. VI. 24.

Cæterarum rerum creator, filii vero solius pater. Id Cat. 7. n. 5.
a Johan. 1. 3.
b Coloss. 1. 16.

2

c Ps. VIII. 4. V. 3 gr.
d Isai. XL. 12.

[α] Περὶ Θεοῦ.] Deest hic titulus & sequentes in codd. Colb. & eo quem edidit Morelius. Theodoretus ad titulum psalmi 92. caput hoc Cyrilli de Deo fere transcribit. De Deo uno, Patre, omnium dominatore, & conditore, fuse agit Cyrillus Catechesibus 6. 7. 8. & 9.

[β] τῇ ψυχῇ.] Vocem hanc addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Ottob. in quo tamen legitur τὴν ψυχήν. At vox ὑμῶν desideratur in codd. Coisl. Roe & Casaub. quorum duo postremi τοῦτο, ante τεθεμελιώσθω, adjiciunt.

1 *ingenitus.*] Vocem ἀγέννητον quam vertimus *ingenitum*, ita Cyrillus interpretatur Cat. 11. n. 13. ἀγέννητός ἐστιν ὁ μὴ πατέρα ἔχων, *ingenitus est qui patrem non habet.* Idemque respicit dum Cat. 6 n. 7. Deum dicit ejusmodi esse, ut alter non sit ejus pater; οὐ πατὴρ οὐκ ἔστιν ἄλλος. Respicit, ut puto, Gnosticos qui conditorem mundi Deum, existimabant unum esse ex angelis vel æonibus ab innominato patre Bytho, seu mediate seu immediate productum. Quamquam autem ἀγέννητος, explicante Cyrillo, proprie designet eum qui patrem non habet, hic tamen latius patet; & sumitur pro eo qui nec patrem nec conditorem agnoscit, ut & usurpat Cat. 6. num. 13. huic enim vocabulo aliquando utraque vis subest, ac de Deo patre utrumque est verum. Fortassis etiam ἀγέννητος hoc secundo tantum sensu hic sumitur pro eo qui ab alio conditus non sit. hic enim Cyrillus communes tribus personis divinitatis characteres edicit: Filium autem quamvis à Patre genitum, ἀγέννητον dici tanquam *non factum*, novum non est, cum de Christo propter duplicem naturam dixerit sanctus Ignatius, epist. ad Ephes. n. 7. γεννητὸς καὶ ἀγέννητος. Certe Cyrillus vocibus γίνεσθαι & γεννᾶσθαι, γενητὸς & γεννητὸς passim tanquam idem significantibus abutitur.

[γ] Ἐτόλμησαν γάρ τινες.] Loco earum vocum quas ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grodecii adscripsimus, una tantum, πλημμελοῦντες, legitur in editis, & in Colb. qui habet πλημμελοῦντες.

[δ] τὸν τῶν σωμάτων.] Priorem articulum masculinum supplevimus ex mss. Colb. Coisl. Roe, & Casaub. Error de alio corporis atque animæ opifice, sæpe ab Cyrillo castigatus, proprius Manichæorum quodammodo fuit, quamquam eum ex superiorum hæreseon colluvie & Platonis fontibus accepissent. Nam ita sensisse Cy hitas memorat Epiphanius hæresi 37. n. 4. At Manichæi proprium sibi fecere, ut patet testimoniis Turbonis apud Archelaum disput. cum Manete num. 7. Serapionis Thmuitani contra Manichæos, Bibl. PP. Lugd. tom. 5. pag. 162. d. Marii Victorini contra eosdem, ibid. pag. 289. Philastrii hæresi 14. 3. class. Epiphanii hæres. 66. num. 8. Vigil. Taps. lib. 6. de Trinitate, &c. Quamquam corpus & animam, diversorum principiorum non tam opificia & creaturas, quam decisas partes esse dicebant. Vide Augustinum libro de duabus animabus, & lib. 21. cont. Faustum, cap. 4. & Nazianz. carm. arcan. 4. pag. 166. d.

[ε] εἷς δοῦλος.] Loco δοῦλος habebatur κύριος contrario sensu, quod correxit Millesius ex codd. Anglicanis, cæteris suffragantibus.

[ζ] ὁ καὶ ψυχῶν.] Conjunctionem καὶ adjeci ex Coisl Colb. Roe, & Casaub. Post, verba sequentia, εἷς ἐστιν, &c. usque ad alterum ποιητής inclus. in editis & nonnullis codd. sine dubio propter vocem ποιητὴς bis repetitam omissa, restitui ex codd. Coisl Roe, Casaub. Ottobon. & vers. Grod. Sequentia verba ἑνὸς δὲ μόνου πατὴρ πρὸ αἰώνων, non leguntur in codd. Coisl. Roe & Casaub. & sic habetur locus integer, ἑνὸς δὲ μόνου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατὴρ δι' οὗ, &c. Ea sententia, *multarum quidem, &c.* à sancto Johanne Damasceno transcripta videtur, tacito tamen authoris nomine, lib. 1. De Fide orthod. cap. 8. Hanc autem Cyryllus iisdem verbis repetit, Cat. 7. n. 5. quod tum adversus Judæos dicit, qui Deum negabant filii patrem, Cat. 7. n. 2. tum adversus hæreticos, qui Christum alterius quam creatoris & Judæorum Dei filium aiebant, ibid. num. 6. & aliis locis: tum denique adversum Arianos filium ad creaturæ conditionem relegantes, Cat. 11. n. 17. In cod. Ottob. prætermittitur phras[illegible] νου, usque ad δι' οὗ, exclusive.

2 *non aliquo circumscribitur loco.*] Hæc adversum Manichæos dicta puto, qui duabus suis deitatibus divisa habitationis loca & imperia assignabant; quos refellit Cat. 6. n. 13. vel forte Anthropomorphitas petit, dequibus dicit ibid. n. 8. aut etiam Valentinianos qui Deum Patrem Pleromate per Horum finiri, conditorem F verò mundi non adtingere usque ad Pleroma dicebant: quam insaniam castigat Irenæus lib. 2. c. 19. n. 3. Cum Deum sole minorem aut eidem parem dici vetat, respicit vel Gentiles; vel Manichæos, qui cum solem & lunam in astra referrent, Cat. 15. n. 3. Deum sane qui sol erat, soli parem; qui luna erat, sole minorem adserebant. Quando iterum Deum negat fato subjectum, vel Stoicos petit, quorum ea sententia erat ex Cic. lib. 1. de Nat. Deorum; vel Manichæos, quos omnibus astrologiæ superstitionibus obligatos fuisse constat ex Epiph. hæres. 66. n. 13.

[η] δακτύλων, *digitorum.*] Coisl. habet χειρῶν *manuum*, ut in psal. CI. ℣. 26. quem in illa legendi ratione respiceret Cyrillus.

[θ] Μὴ νομίσῃς.] Hanc lectionem quam exhibent codd. Roe & Casaub ut sequentibus convenientiorem prætuli alteri editorum ac cæterorum codicum lectioni, quæ ita est. Μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἡλίου μικρότερον, ἢ ἴσον εἶναι. *Ne existimes ipsum sole minorem, aut eidem parem esse.*

Futurorum præſcius, potentiſſimus, & à nullo dependens.

eſſe. Futurorum præſcius eſt, & omnibus potentior; omnia ſciens, & prout vult faciens: non ſubjectus rerum ſeriebus, neque geneſi, [ſyderibusve natalitiis] neque fortunæ, neque fatali neceſſitati. in omnibus perfectus, & omnem virtutis ſpeciem ex æquo poſſidens. Qui neque minuitur, neque augeſcit; ſed idem ſemper, eodemque modo ſe habet: qui præparavit ſupplicium peccatoribus, & juſtis coronam.

A τως ἐστὶ μείζων, καὶ φωτεινότερος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν μελλόντων, καὶ πάντων δυνατώτερος· [α] εἰδὼς ἅπαντα καὶ ποιῶν ὡς βούλεται· οὐχ ὑποκείμενος πραγμάτων ἀκολουθίαις, οὐδὲ γενέσει, οὐδὲ τύχῃ, οὔθ' εἱμαρμένῃ. ἐν πᾶσι τέλειος, καὶ πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἴσῳ κεκτημένος. [β] οὔτε μειούμενος οὔτε αὔξων, ἀλλὰ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων· ἡτοιμακὼς κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ στέφανον τοῖς δικαίοις.

Immutabilis.

1 Errores hominum de Deo. Quam multis & profanis rebus Dei nomen attributum ſit.

VI. Quoniam igitur ab uno Deo diverſis modis multi aberraverunt: & [1] alii quidem ſolem fecere Deum, ut noctis tempore ſine Deo manerent: alii lunam, ut diei temporibus non haberent Deum: alii cæteras mundi partes: alteri artes, hi cibos, iſti voluptates: aliqui verò mulierum amoribus inſanientes, nudæ mulieris ſimulacrum in ſublimi collocatum Veneris nomine nuncupantes, ſub viſibili ſpecie animi ſui vitium affectumque adoravere: alii ad auri fulgorem attoniti, cùm ipſum, tum reliquas materias Deos fecere: ſi quis verò doctrinam de monarchia [ſeu unico principatu] Dei in corde defixerit, eique ex animo crediderit, omnem ſimul tam idololatriæ vitiorum, quàm hæreticorum erroris curſum impetumque præciderit: hoc idcirco primum tibi pietatis dogma per fidem in animo pro fundamento conſtitue.

ϛʹ. Ἐπεὶ οὖν ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ διαφόρως πολλοί· B καὶ οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν, ἵνα δύνοντος ἡλίου, κατὰ τὸν [γ] τῆς νυκτὸς καιρὸν ἄθεοι μένωσιν· οἱ δὲ σελήνην, ἵνα ἐν ἡμέρᾳ Θεὸν μὴ ἔχωσι· οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου· οἱ δὲ τὰς τέχνας· οἱ δὲ τὰς τροφάς· οἱ δὲ τὰς ἡδονάς· καὶ οἱ μὲν γυναικομανεῖς, γυμνῆς γυναικὸς εἴδωλον ἐν ὑψηλῷ στήσαντες, Ἀφροδίτην τε [δ] προσαγορεύσαντες, προσεκύνησαν διὰ τοῦ φαινομένου τὸ πάθος· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ λαμπρὸν ἐκπλαγέντες, αὐτόν τε καὶ τὰς λοιπὰς ὕλας ἐθεοποίησαν· ἐὰν δέ τις τὸν περὶ μοναρχίας τοῦ Θεοῦ λόγον προθεμε- C λιώσῃ τῇ καρδίᾳ, καὶ πεισθῇ τούτῳ, πᾶσαν ὁμοῦ τῶν κακῶν τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν πλάνης ἐκκόπτει [ε] τὴν φοράν· τοῦτο μὲν οὖν σοι πρῶτον δόγμα τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ προθεμελίωσον, διὰ τῆς πίστεως.

II. Dogma.

DE CHRISTO.

[ζ] ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Chriſtus Patri per omnia ſimilis. Ab æterno genitus, & à dextris Patris ſedens. V. Cat. 3. n. 14. Cat. 7. n. 5. Cat. 11. n. 4.

VII. Crede autem etiam in filium Dei, unum & ſolum, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, ſimilem per omnia genitori. Qui non in temporibus ut eſſet accepit, ſed ante omnia ſecula ſempiternè & modo quodam nullis cogitationibus pervio ex Patre genitus eſt. Qui

ζʹ. Πίστευε δὲ καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν· τὸν D ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα, [η] τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα, τὸν ἐκ φωτὸς φῶς γεννηθέντα, τὸν [θ] ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι. τὸν οὐκ ἐν χρόνοις τὸ εἶναι κτησάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀϊδίως καὶ ἀκαταλήπτως ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον. τὴν

α εἰδὼς ἅπαντα.] Vocem ἅπαντα hic neceſſariam adjeci ex Roe & Caſaub.

β οὔτε μειούμενος.] Hæc à nobis textui adjecta ex codd. Ottob. Roe, Caſaub. & verſ. Grodd.

1 *alii quidem ſolem fecere Deum, &c.*] Nihil neceſſe eſt nos immorari in his communibus & tritis de Gentilium theologia, fuſius explicandis. Tantum rudiorum gratiâ ſumma capita recenſebimus, quantum poterimus ex Cyrilli mente. Solis & lunæ cultum antiquiſſimum eſſe teſtis eſt Job, c. 31. ℣. 26. Cum Gentiles omnes ſolem ſub Phæbi aut Titanis, lunam ſub Dianæ nomine adorarent; ſolem Perſis maximum Deum fuiſſe, lunamque pari fere cultu adoratam teſtantur authores. Vide Herodot. lib. 1. cap. 131. hinc Manichæi horum ſyderum cultum acceperant. Mundus ipſe Stoicis Deus erat, cum omnibus ſuis partibus. Aër ſub Junonis nomine, Terra ſub Opis, Cœlum ſub nomine proprio, mare ſub Neptuni, ignis ſub nomine Vulcani, Cat. 6. n. 10. fontes, [illegible]ontes, Gentilibus dii erant. Animalia ut felis, canis, lupus, leo, anguis & draco in deos relata, ut queritur Cyrillus loco citato lapis. & lignum ſculpta, vel etiam interdum rudia, pro diis adorata, ibid. Variæ artes ſub inventorum nomine adoratæ; nimirum medendi, canendi, agricolandi, ſcribendi, nendi, furandi, belligerandi, &c. ſub Æſculapii, Muſarum & Apollinis, Cereris, Minervæ, Palladis, Mercurii, Martis nomine. Vinum ſub Bacchi, frumentum ſub Cereris, cepe etiam ſunt ab inſanis Gentilibus adorata, ibid. Voluptates, ut amor, gaudium, ſpes, contumelia & impudentia ſuis non caruere altaribus. Veneris cultu conſecrata adulteria: cujus ſub nomine & inſcriptione multi ſua, vel alioqui famoſa ſcorta depingentes adorationi propoſuere, ut refert ex Poſidippo Clem. Al. Protrept. pag. 29. Aurum & argentum ſub Mammonæ & Pluti nomine culta. Videſis Clem. Al. Protreptici pag. 16. qui locus ſi non à Cyrillo viſus & tranſcriptus eſt, iſti ſane maxime finitimus eſt.

γ τῆς νυκτὸς.] Articulum ſupplevimus ex Coiſl. Roe, Caſaub.

δ προσαγορεύσαντες.] Ex cod. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. Bodl. conſenſu ita ſcripſimus, cum in editis habeatur προσαγορεύοντες.

ε τὴν φοράν.] Non male τὴν φθοράν, *corruptionem*, in codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Ottob. Grod.

ζ Περὶ Χριστοῦ.] Deeſt hic titulus in codd. Roe, Caſaub. & Bodl. Conjunctionem καὶ ante εἰς τὸν υἱὸν, addidi ex codd. Ottob. Coiſl. Roe, Caſaub. & verſ. Grod. De Chriſto ſunt Cat. 10 & 11.

η τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα.] Deſunt eæ voces in codd. Coiſl. Colbert. & in omnibus editionibus græcis ante Oxonienſem; in qua reſtituta ſunt ex mſſ. Roe, Caſaub. & verſione Grodecii. Omiſſioni locum dedit repetitio verbi γεννηθέντα. Reperiuntur in locis ſimilibus Cat. 11. n. 4. & 18. Erant hæ voces in ore fidelium uſitatæ, exſtantque in variis hujus ætatis ſymbolis.

θ ὅμοιον κατὰ πάντα, *ſimilem quoad omnia.*] In margine Sancti Genovefani libri Catech. edit. Mor. an. 1564. adjectum eſt ab aliquo viro docto, in veteri mſ. pro ὅμοιον legi ὁμοούσιον *conſubſtantialem.* Ita legit Grodecius in ſuo mſ. Sirletiano, nam vocem ὁμοούσιον græcis litteris ſuæ verſioni inſeruit. Sed vox κατὰ πάντα ſuo loco in iiſdem codd. relicta, emendatorum fraudem aperit. Hæc enim ut voci ὁμοούσιος plane diſconvenit, ita cum ὅμοιος paſſim ab eccleſiaſticis authoribus conjungebatur, ut plena & accurata Filii cum Patre ſimilitudo exprimeretur. Vera itaque & germina hujus loci ſcriptura eſt, ὅμοιον κατὰ πάντα, quam confirmant omnes paralleli loci. ſic Cat. 11. n. 4. Υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἐν πᾶσιν ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι. & n. 18. Ὅμοιος ἐν πᾶσιν ὁ υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. & n. 9. Θεὸς ἀληθινὸς ὢν ὁ πατὴρ, ὅμοιον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν υἱὸν, Θεὸν ἀληθινόν. Hanc formulam, quæ ſubſecutis temporibus eorum qui Semiariani dicti ſunt fidei teſſera fuit, cum ipſi conſubſtantiale ſuſpectarent, & Conſtantio placuiſſet ſubſtantiæ nomen è ſymbolis exterminari; hanc, inquam, nonnulli Macedonio authori adſcribunt, alii ex ſymbolo Antiocheno Luciani informatam arbitrantur. Utrorumque opinionem refellit hic familiaris Cyrillo & eccleſiæ Hieroſolymitanæ hujus ſententiæ uſus. nihil enim his temporibus eccleſiæ huic cum Macedonio commune; nihil apud S. Maximum Hieroſolymitanum ponderis aut authoritatis concilio illi Antiocheno fuit. Quamobrem hanc locutionem à Cyrillo, vel eccleſia Hieroſolymitana, oppoſitam puto huic blaſphemæ Arii in Thalia voci, ab Athanaſio commemoratæ orat. 1. contra Arian. num. 6. ὁ Λόγος ἀλλότριος καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητός ἐστι. *Verbum à Patris ſubſtantia & proprietate alienum eſt, & per omnia diſſimile.* Qua autem mente Cyrillus de conſubſtantiali tacuerit, expendimus Diſſert. 3.

σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐνυπόστατον. τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καθεζόμενον. Οὐ γὰρ, ὥς τινες ἐνόμισαν, μετὰ τὸ πάθος στεφανωθεὶς ὥσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, [α] διὰ τὴν ὑπομονὴν ἔλαβε τὸν ἐν δεξιᾷ θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὗπέρ ἐστιν, (ἔστι δὲ γεννηθεὶς ἀεὶ) ἔχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, συγκαθεζόμενος τῷ πατρὶ, Θεὸς ὢν καὶ σοφία καὶ δύναμις, καθὼς εἴρηται· τῷ πατρὶ [β] συμβασιλεύων, καὶ πάντων διὰ τὸν πατέρα δημιουργός. ἀλλ' ἀνελλιπὴς εἰς θεότητος ἀξίαν, καὶ γινώσκων τὸν γεγεννηκότα, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος. καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, τοῦ ἐν εὐαγγελίοις γεγραμμένου μέμνησο· ὅτι οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα [γ] τὶς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.

η΄. Καὶ μήτε ἀπαλλοτριώσῃς τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, μήτε συναλοιφὴν ἐργασάμενος [δ] υἱοπατορίαν πιστεύσῃς· ἀλλὰ πίστευε ὅτι ἑνὸς Θεοῦ μονογενὴς [ε] εἷς ἐστιν υἱὸς, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος. λόγος, οὐ [ζ] προφορικὸς εἰς ἀέρα διαχεόμενος, οὔτε λόγοις

[a] Dei sapientia & potestas, & [b] justitia subsistens est; qui in dextera Patris ante omnia secula sedet. [1] Non enim, ut quidam existimarunt, post passionem quasi coronatus à Deo, [c] pro patientiæ mercede thronum à dextris ejus recepit; verùm ex quo est, (est autem genitus ex omni æternitate) regiam habet dignitatem; sedens unà cum Patre, Deus cùm sit, & sapientia & potestas, ut dictum est; unà cum Patre regnans, & omnium per Patrem conditor. [2] Nihil porro ei ad divinitatis dignitatem deest; [3] eumque à quo genitus est cognoscit, sicut ipse à genitore cognoscitur. Et ut compendio dicamus, illud in evangeliis scriptum recordare: [d] *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius?*

a 1. Cor. 1. 24.
b Ibid. 30.
1
c. Heb. 11. 9.
V. Cat. 11. n. 21.
2
3
Johan. x. 14.
* Perfectus in Deitate. Id. Cat. 11. n. 18. V. Cat. 11. n. 13.
d Matt. xi. 27.

VIII. Sed [4] neque filium abalienes à Patre, neque factâ coalitione duorum, Filio-paternitatem [seu confusionem utriusque] credas. verùm crede, quod unius Dei unigenitus est filius, qui est ante omnia secula Deus Verbum. Verbum verò non prolatitium atque in aëra dissipatum; neque sermonibus solida

4
Filio-paternitas.
Filius Verbum est, non prolatitium & subsistentiâ destitutum, sed ipsum loquens. V. Cat. 11. n. 10.

1 *Non enim, ut quidam existimarunt, &c.*] Eumdem errorem sæpe ac graviter castigat Cyrillus, præsertim Cat. 11. n. 17. & Cat. 14. n. 27. & 29. Filium ut hominem, merito passionis suæ sedem ad dexteram Patris consecutum, catholica doctrina est quam tradit Paulus Heb. 11. 9. x. 13. VIII. 1. & confirmat Cyrillus infra n. 14. & hic verus est articuli symboli de Filii ad dextram Patris consessu sensus, ut optime advertit Rufinus in symboli expositione. Neque hanc sententiam oppugnat Cyrillus, sed eos qui Verbum seu Filium, negabant ante incarnationem paterni regni consortem fuisse; adeo ut primum Christus post passionem regnasset. Id in primis de Paulo Samosatensi memoratur ab Athanasio orat. 2. cont. Arian. num. 13. pag. 480. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομείνῃ, οὐκ ἦν Κύριος καὶ βασιλεὺς, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι κύριος· γινώσκουσιν ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ῥήματα. *Si igitur existimant Salvatorem dominum & regem non fuisse, priusquam homo fieret & crucis supplicium pateretur, noverint se eadem quæ Samosatensis nunc aperte proferre.* Eum errorem quasi per consecutionem saltem ab Arianis assertum in ipsis castigat Cyrillus Alexandrinus Thesauri assert. 13. p. 130. & assert. 15. p. 194. cum illi ad minuendam Verbi dignitatem, ipsi non homini assumto applicarent illud Pauli Philipp. 2. ℣. 9. *Propter quod & Deus exaltavit illum, &c.* Idacius vero lib. 1. contra Varimad. id tamquam rem ab eis concessam ponit. *Si ut vos conceditis, tunc Filius in morte regni adeptus est potestatem: ergo antequam rex fuisset à Patre filius constitutus, nullam in sinu Patris communionis habuit dignitatem.* ex Athanasio orat. 1 n. 3. patet Arianos existimasse Christum, in bonæ voluntatis mercedem exaltatum, gratiam accepisse, & unctum fuisse. Notat etiam forte Cyrillus Marcellum Ancyranum, qui Christi regnum & sessionem à dextris Patris non ante 400 annos, nec nisi post incarnationem incipiebat; saltem ea de re accusatus est ab Eusebio, longa ejus ea de re testimonia referente lib. 2. contra ipsum cap. 4. p. 50. d. & 51. c. & ab episcopis authoribus formulæ anni 344. vel 345. apud Athanas. de Synodis n. 26. articulis 5. & 6.

α διὰ τὴν ὑπομονήν.] Hæc addita à nobis sunt ex codd. Coisl. Roe, Casaub Ottob & Grodecii. Quam additionem necessario postulat vox ὥσπερ, quæ significat sedem hanc, ab iis quos refutat Filio attributam à Patre mercedis instar & profectûs, ἐκ προκοπῆς, ut ait Cat. 11. n. 17. & Cat. 14. n. 27. Paulo post, particulam καὶ ante ἀεὶ erasimus authoritate fulti codd. Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grodecii: & ex simili loco Cat. 14. n. 26. qui ita legitur: οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον. ἀλλ' ἀφ' οὗ πέρ ἐστιν, (ἔστι δὲ ἀεὶ γεννηθεὶς) καὶ συγκαθίζεται τῷ πατρί. Vox ἀεὶ apud Cyrillum non tantum significat *semper*, sed *ab æterno*, ut patet tum ex variis catecheseon locis, tum ex simili contextu Cat. 11. n. 17. in quo scribit ἀϊδίως cum ponit hic ἀεί. In cod. Coisl. desunt verba ἔστι δὲ; cujus scriptura hæc sensum efficit: *sed ex quo est genitus, perpetuo habet regiam dignitatem.*

β συμβασιλεύων.] Codd. Roe & Casaub. addunt: ὡς γνήσιος υἱὸς, *tamquam naturalis filius.* Mox, pro ἀλλὰ habent καὶ, omittuntque verba, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος.

2 *Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest.*] Contra Arianos Patrem solum verum Deum affirmantes; & filium adoptione tantum non natura, Dei filium docentes, quos refellit Cat. 11. n. 4. 9. 14. &c.

3 *eum à quo genitus est cognoscens, &c.*] Perfectam in Filio Patris cognitionem & comprehensionem iterum agnoscit Cat. 6. n. 6. & Cat. 11. n. 13. quibus in locis hanc Filio & Spiritui sancto communem notitiam facit, cæteris omnibus negatam. Hæc vero adversus Arium dicta putamus, qui blasphemo ore pronuntiavit Patrem esse Filio inenarrabilem, eumque ab illo nec perfecte nec accurate videri, imo id impossibile esse: nec Filio paternam tantum, sed neque suam ipsius Filii naturam esse accurate perspectam. Commemorantur hæ impiæ voces ab Alexandro Alexandrino epistola encyclica ad Episcopos num. 2. apud Athan. tom. 1. p. 398. & ab Athanasio Arii verba ex Thalia referente, De synod. num. 15. & epistola ad episcopos Ægypti & Lybiæ num. 12. & orat. 1. contra Arian. num. 6.

γ τὶς ἐπιγινώσκει.] Ea verba in editionibus Oxoniensi anterioribus prætermissa, restituit Millesius ex codd. Roe, Casaub. Bodl. vers. Grodecii & sacro textu. Hæ vero duæ phrases in cod. Coisl. inverso ordine sic leguntur: οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν ἐπιγινώσκει τις, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Ita citat hunc locum Phœbad. Agenn. contra Arian. pag. 302. b. Bib. PP. Lugd. tom. 4. & alii.

4 *neque Filium abalienes à Patre, &c.*] Eamdem sententiam repetit sæpius, ut Cat. 11. n. 16. & 18. & Cat. 16. n. 4. Duos hic notat oppositos errores: quorum alter Arianorum erat, ab eo descriptus, eorum tamen nomine suppresso, Cat. 11. n. 17. in eo consistens ut æternum & Patre posteriorem Filium dicerent; eumque, ut Patri servaretur honor, in creaturarum censum relegarent. Alter Sabellii erat, ut dicit Cat. 16. n. 4. quo docebatur Patrem aliquando esse patrem, aliquando filium: Patrem incarnatum esse, & pro nobis passum, Cat. 11. n. 17. & 18. Arii vocem de alieno à Patris natura Filio supra retulimus, p. 54. not. aliam refert Athanasius de synod. n. 15. ex ejus Thalia, ξένος τοῦ υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ πατήρ. *Alienus à Filio secundum naturam est Pater.* Sabelliana porro hæresis Marcello Ancyrano objecta est, quem Cyrillus pro indubitato hæretico habuit Cat. 15. n. 27.

δ υἱοπατορίαν.] Ita ex Ottob. Coisl. Bodl. & Guill. Morelio reposuimus, cum in editis habeatur υἱοπατρείας. Roe & Casaub. εἰς υἱοπατορίαν. Eadem voce sæpe utitur Cyrillus; repetit enim Catech. 11. n. 16. & 17. & Cat. 15. n. 9. Ea à Patribus vel ecclesiasticis authoribus fabricata est, ad sugillationem Sabellianæ hæreseos, quæ Patrem ac Filium nomine tenus separans re confundens, eumdem sui ipsius patrem & filium inducebat. Con. CP. I. can. 7. damnat Sabellianos Filio-paternitatem prædicantes: Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν δοξάζοντας. Communior apud authores tam catholicos quam diversæ partis, vox υἱοπάτωρ, qua Deum sui ipsius Patrem in opinione Sabellii rejiciunt. Sabellianos aliquando videmus vocabulo, Υἱοπάτορες, appellatos, ut apud Greg. Nyss. lib. 13. contra Eunom. pag. 733. b. εἰς τὴν τῶν Υἱοπατόρων λεγομένων ἀπάτην ἀκολούθως ὑποσυρήσονται: *ad hæreticorum qui υἱοπάτορες, Filio-patriarii, dicuntur errorem consequenter pertrahentur.* Idem fuit error Noëti ex Epiph. Indic. p. 397. n. 11. υἱοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδίδαξε.

ε εἷς ἐστιν, &c.] Vox εἷς, *unus*, deest in codd. Coisl. Roe, Casaub. Superflua non est, quamvis voce μονογενὴς, *unigenitus*, sufficienter contenta: sed unum unigenitum auditoribus crebro inculcare laboravit Cyrillus, supra n. 5. Cat. 7. n. 5. Cat. 16. n. 3. & passim. Articulum ὁ ante πρὸ πάντων adjecimus ex codd. Ottob. Post Θεὸς λόγος addit Ottobon. ἄναρχος λόγος, *Verbum sine principio.*

ζ προφορικός.] Editi προφερητικός. Vitiosam scripturam, & usui omnium ecclesiasticorum authorum repugnantem, correximus ex codd. Coisl. Roe, Ottob. & Cyrillo ipso, Cat. 11. n. 10. ubi nullo codicum reclamante scribit λόγον οὐ προφορικόν. Hæc Sabellianorum doctrina erat teste Epiph. Indiculi pag. 398. n. 16. Eamdem Paulo Samosatensi imponit hæresim, Indic. pag. 605. n. 1. & Philastrius, hæres. 64. tertiæ classis 18. Ejus quoque accusatur Marcellus Ancyras ab Eusebio, libro contra ipsum 2°. pag. 40. idemque ac Photinus, ab episcopis concilii anno 345. celebrati, apud Athanasium de synodis n. 26. articulo 5. & à concilio Sirmiensi an. 351. can. 8. ibid. n. 27. Marcellus vero & Photinus verbum modo προφορικόν, exterius prolatum; modo ἐνδιάθετον, in Patre penitus insitum & ab eo indistinctum, docuisse feruntur. Cyrillus Cat. 11. n. 10. prolatitium verbum iterum refellens data opera, nihil de ἐνδιαθέτῳ loquitur.

ac propria subsistentia destitutis simile: sed Verbum filius, eorum qui verbo & ratione utuntur factor; Verbum quod patrem audit, & ipsum loquitur. Ac de his quidem suo tempore, si Deus concesserit, explanatiùs dicemus. non enim propositi nostri obliviscimur, quod est summa tantùm necessariæ ad fidem introductionis nunc capita percensere.

Catech. 11.

A ἀνυποστάτοις ἐξομοιούμενος· ἀλλὰ λόγος υἱὸς λογικῶν ποιητής, λόγος ἀκούων τοῦ πατρὸς καὶ λαλῶν αὐτός. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ καιρόν, εἰ ὁ Θεὸς παράσχοι, πλατύτερον ἡμῖν ῥηθήσεται· οὐ γὰρ ἐπιλανθανόμεθα τῆς προθέσεως, ὅτι κεφαλαιώδεις εἰσαγωγὰς πίστεως νῦν [α] ποιούμεθα.

III. DOGMA.

DE GENERATIONE EX VIRGINE.

[β] ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.

Vera carnis susceptio.

IX. Crede verò quod hic unigenitus filius Dei propter peccata nostra de cœlis ad terram descendit, adsumtâ humanitate ista, iisdem quibus subjicimur affectibus obnoxiâ; natusque est ex sancta Virgine & sancto Spiritu: factâ, [1] non secundùm opinionem ac fictam speciem sed secundùm veritatem, inhumanatione [seu hominis susceptione.] [2] Neque per Virginem uti per canalem trajectus, sed ex ea verè incarnatus, [& verè ex ea lacte nutritus;] manducans uti nos verè, & verè uti nos bibens. Si enim humanæ naturæ adsumtio phantasma [ac ludibrium oculorum] fuit, phantasma itidem fuerit salus. Duplex erat Christus: homo quidem, quantum ad id quod videbatur; Deus verò, quantum ad illud quod latebat. ut homo manducans verè sicut & nos, similes enim nobis corporis affectiones habebat: sed ut Deus, [a] hominum quinque millia ex quinque panibus nutriens. Mortuus est verè ut homo, at [b] mortuum quatriduanum ad vitam revocavit ut Deus. [c] Dormivit verè in navigio ut homo, & [d] ambulavit super aquas ut Deus.

Id. Cat. 13. n. 4. & 37.
Christus duplex: homo & Deus.
Id. homil. in Paralyt. n. 6. & 9.
Nostræ affectiones in Christo.
a *Matth.* XIV. 17-21.
b *Joh.* XI. 39-44.
c *Matth.* VIII. 24.
d *Ibid.* XIV. 25.

B θ'. Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως [γ] γενομένης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ. οὐδὲ ὥσπερ διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, [[δ] καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς C ἐξ αὐτῆς·] φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. [ε] Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον· ἐσθίων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ὡς ἡμεῖς, εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθὲς ὡς ἡμεῖς· τρέφων δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους ὡς Θεός· ἀποθνήσκων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς, νεκρὸν δὲ τὸν τετραήμερον D ἐγείρων ὡς Θεός· καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὡς Θεός.

α ποιούμεθα.] Sic codd. Roe, & Casaub. Editi vero ποιησόμεθα.

β Περὶ τῆς, &c.] Citatur totus hic articulus unà cum suo titulo à Theodoreto dialog. 2. qui inscribitur *Inconfusus*, pag. 106. b, ac post ipsum à multis qui contra Eutychianos scripserunt. Deest porro titulus in codd. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Morel. In Coisl. cod. loco hujus tituli alius habetur περὶ ψυχῆς, *de anima*. De incarnatione agit integra Catech. 12.

1 *non secundum opinionem*, &c.] Castigat his verbis multa hæreticorum genera communi Docetarum nomine à veteribus comprehensa. Hujus hæresis seculo Apostolico enatæ, & ab Johanne apostolo 1. Johan. IV. 2. atque ab S. Ignatio in epistol. ad Smyrnenses refutatæ, Cyrillus nominatim accusat Simonem magum Cat. 6. n. 14. & Manichæos Cat. 12. n. 26, & Cat. 14. n. 21. Præter eos etiam alii memorantur: Saturninus, teste Irenæo lib. 1. cap. 24. n. 2. authore Append. de Præscript. Tertull. cap. 46. Epiphanio hæres. 23. n. 1. Philastrio hæres. 3. 2. class. Theodoreto Hæret. fab. lib. 1. cap. 3. Menander, teste Irenæo lib. 1. cap. 24. n. 5. & App. Tert. cap. 46. Basilides, ex Iren. lib. 1. cap. 24. n. 4. Epiph. hær. 24. n. 3. Append. Tertull. cap. 46. Secundus, teste Philastrio hær. 12. 2. class. Marcus Valentinianus, ex App. Tert. c. 50. Philastr. hær. 14. C[illegible] App. Tert. c. 51. & Epiph. hær. 41. n. 1. Marcion, ex Tertulliano de carne Christi c. 1. 2. &c. Tatianus, ex Hieronymo lib. 3. in Galat. c. 6. ℣. 8. nisi legendum sit, ut in nonnullis mss. *Cassianus*; quem Doceticæ hæresis principem nominat Clem. Alex. lib. 3. Strom. p. 465. b.

E

γ γενομένης.] Ita emendavimus ex Theodoreto & codd. Coisl. Roe & Casaub. In editis γεννωμένης, in Colb. γινομένης.

F

2 *Neque per Virginem uti per canalem trajectus.*] Error Valentini proprius, ex Irenæo lib. 1. c. 7. n. 2. Append. Tertull. c. 49. Epiph. hær. 31. n. 7. & Theodoret. Hæret. fab. lib. 1. c. 7. qui tamen epist. 175. p. 1073. hanc opinionem non Valentino soli, sed Basilidi, Bardesani & Harmonio tribuit.

δ καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς.] Ea verba quæ uncinis inclusa sunt, adjecimus ex Theodoreto, & cod. Ottob. ac versione Grodecii; quamquam in cod. Ottob. desit ἐξ αὐτῆς, & in Grod. ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς. Porro diverso in loco apud tres illos ponuntur. Apud Grodecium statim post σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, ut nos ea collocavimus tamquam in magis propria sede. apud Theodoretum, post φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, loco verborum καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, quæ neque Theodoretus, neque Grodecius legit. demum in cod. Ottob. post πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Præter missionibus supra commemoratis facile locum dedit crebra repetitio vocis ἀληθῶς.

ε Διπλοῦς ἦν, &c.] Hæc sententia usque ad verbum ἐσθίων excl. sub Cyrilli nostri nomine citatur à Leontio Byzantino lib. 1. cont. Nestor. & Eutychem, Bibl. PP. Lugd. tom. 9. p. 684. & tacito ejusdem nomine transcribitur à S. Nilo lib. 2. epist. 187. Item adjunctis verbis sequentibus usque ad τρέφων δὲ excl. citatur à Gelasio, libro contra Nestorium & Eutychem, sed sub nomine Gregorii Nazianzeni Orat. in Christi natalem. A Leontio, Gelasio & Theodoreto adducitur, ad duplicis in Christo naturæ distinctionem adversum Monophysitas probandam. haud tamen tantum in ipsis verbis præsidii ponerem, quantum in toto hujus contextus sensu; quo sane nihil ad naturarum & operationum in Christo diversitatem luculentius adferri potest. Sed argumenti vis non in eo tota versatur, quod Christus affirmetur duplex. tantumdem enim de homine, qui ex anima & corpore compositus est, asserit Cyrillus cùm infra n. 18. tum Cat. 3. n. 4. Hominem autem non dicit duplicem natura, alioqui Christum triplicem dicere debuisset. Nec propterea Cyrillus omnimodam inter Christum & hominem similitudinem constituit, ut unius naturæ compositæ sint ambo: qui generatim tantum utrosque diversis partibus constare observavit. At ea locutio personæ unitati in Christo non officit, cùm homini una procul dubio persona constanti à Cyrillo tribuatur. Cyrillo olim Alexandrino displicuit tam Christum quam hominem duplicem dici. diserta ejus sententia est commentario in Johan. ad cap. 10. p. 677. & in epist. ad Nestorium *de excommunicatione*. Utrumque tamen, ut pie à multis Patribus ante Nestorianam controversiam, ita & post eamdem frequenter & innocue usurpatum fuit. Inter alios, duplicis Christi enuntiatione usus est Eulogius Alexandrinus homil. in festum Palmarum sub nomine Cyrilli Alexandrini, Operum ejus tom. 5. pag. 397. Hominem quoque, cujus partium unionem Acephali uti geminam & simillimam unioni naturarum in Christo catholicis importunius obtrudebant, Severus ipsorum princeps duplicem dicere non veretur in græca Matthæi catena ad c. 22. ℣. 22. p. 296.

ΠΕΡΙ

A

α ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

ι. ΟΥτος ἐσταυρώθη ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀληθῶς. κἂν γὰρ ἀρνήσασθαι βουληθῇς, ὁ τόπος ἐλέγχει σε φαινόμενος, ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθᾶς, ἐν ᾧ νῦν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα, συγκεκροτήμεθα. καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη. Ἐσταυρώθη δὲ οὐχ ὑπὲρ β ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐλευθερωθῶμεν. καὶ κατεφρονήθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων B τότε, καὶ ἐρραπίσθη ὡς ἄνθρωπος· ἐγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως ὡς Θεός· ὁ γὰρ ἥλιος δεσπότην ἀτιμαζόμενον ἰδὼν, ἐξελίμπανε τρέμων, οὐ φέρων τὴν θέαν.

DE CRUCE.

IV. Dogma.

X. HIc [1] crucifixus est pro peccatis nostris verè. Quod si negare volueris, revincet te locus ipse conspicuus, felix iste Golgothas, in quo nunc, propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati sumus: ac crucis ligno universus jam orbis in partes secto repletus est. Crucifixus verò est non pro suis ipsius peccatis, sed ut nos à propriis liberaremur. Et despectui B quidem tunc ab hominibus habitus est, & colaphis cæsus ut homo: verùm à creatura pro Deo agnitus est. Sol enim Dominum ignominia affectum videns, defecit tremebundus, neque hoc spectaculum ferre valens.

1 In monte Golgotha congregati erant. V. Cat. 13. n. 23.

Crucis lignum toto orbe distributum. Idem Cat. 13. n. 21. & Cat. 10. n. 19.

Matth. XXVI. 67. Luc. XXIII. 45.

γ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΦΗΣ.

ια. ΕΝ μνήματι πέτρας ἐτέθη ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος· ἀλλὰ πέτραι διερράγησαν τῷ φόβῳ δι' αὐτόν. Κατῆλθεν εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα κἀκεῖθεν λυτρώσηται τοὺς δικαίους. ἐβούλου γὰρ, εἰπέ μοι, τοὺς μὲν C ζῶντας ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος, καὶ ταῦτα, τῶν πλείστων οὐχ ὁσίων ὄντων· τοὺς δὲ ἀπὸ Ἀδὰμ πολυχρονίως ἀποκεκλεισμένους, μὴ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας λοιπόν; δ Ἡσαΐας ὁ προφήτης τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μεγαλοφώνως ἐκήρυξεν· οὐκ ἤθελες ἵνα βασιλεὺς κατελθὼν λυτρώσηται τὸν κήρυκα; Δαβὶδ ἦν ἐκεῖ καὶ Σαμουὴλ, καὶ πάντες οἱ προφῆται, καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ λέγων διὰ τῶν ἀποσταλέντων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; οὐκ ἤθελες ἵνα καταβὰς D λυτρώσηται τοὺς τοιούτους.

DE SEPULTURA.

XI. IN monumento saxeo vere positus est sicut homo: sed petræ propter ipsum præ formidine scissæ sunt. [2] Descendit ad subterranea, ut illinc justos redimeret. Vellesne C enim, quæso te, vivos quidem gratia frui, idque cum plurimi ex his sancti non sint: eos verò qui ab Adamo usque longinquo tempore conclusi fuerant, libertatem tandem non consequi? Hesaïas propheta tam multa de ipso excelsa voce prædicavit: non velles ut rex descendens suum præconem liberaret? Erat illic David, & Samuel, & prophetæ omnes; ipse quoque Johannes qui per legatos suos dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* D Non velles ut tales viros descendens liberaret.

Matth. XXVII. 51.

2 Christus ad inferna descendit, justos liberaturus. Id. Cat. 14. n. 19.

Matth. XI. 3.

ε ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

ιβ. ΑΛλ' ὁ καταβὰς εἰς τὰ καταχθόνια, πάλιν ἀνῆλθε, καὶ ὁ ταφεὶς Ἰησοῦς πάλιν ἀνέστη τὸ τριήμερον ἀληθῶς. κἂν ποτέ σε διασύρωσιν Ἰουδαῖοι, ταχέως ἀπάντησον οὕτως ἐρωτήσας· Ἰωνᾶς τριήμερος ἀπὸ κήτους ἐξῆλθε, καὶ Χριστὸς τριήμερος ἀπὸ γῆς ζ ἆρα οὐκ ἐγήγερται; ζ Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς E

DE RESURRECTIONE.

V. Dogma.

XII. VErum qui descenderat ad subterranea, rursus adscendit: & Jesus qui sepultus fuerat, tertio die resurrexit vere. Et si te olim vexaverint Judæi, statim illis occurre in hunc modum sciscitans: Jonas post triduum de ceto exivit; & Christus post triduum de E terra excitatus non est? Mortuus ossium Elissæi

Christus vere resurrexit.

Jon. II. 11. V. Cat. 14. n. 17. 18. 20. 4. Reg. XIII. 21.

α Περὶ τοῦ σταυροῦ.] Hunc titulum prætermittunt codd. Roe, Casaub. Bodl. Colb. Morel. Ita vero legitur in Coisl. περὶ σταυροῦ καὶ ταφῆς, *de cruce & sepultura.* De utroque agitur Cat. 13.

1 *crucifixus pro peccatis nostris vere.*] Veritatem crucifixionis Christi toto fere catecheseon opere enixius commendat author; seu, reverentia & commendatione loci in quo dicebat, præsentibus ipsis monumentis, libenter in hoc sermone versabatur, ut insinuat Cat. 13. n. 22. seu quia armandi erant auditores adversus infidelium & Judæorum objectiones, qui crucis scandalo potissimum commovebantur; adeo ut sæpe contra utrosque fidelibus disceptandum esset, Cat. 13. n. 22. n. 7. & n. 27. seu tamdem propter Manichæos crucem opinione tantum & ludicra specie à Christo toleratam dicentes, sicque totam salutis nostræ œconomiam evertentes, ibidem n. 27. Hanc autem hæresim à veteribus Gnosticis acceperant: quos inter, ridiculæ fabulæ notatur author Basilides, aiens non Christum, F sed Simonem Cyrenæum in crucem actum esse; cum Christus suam cum Simone formam commutasset, & Judæos Simonem crucifigentes, ipse in Simonis formam versus irrideret. hæc Irenæus lib. 1. cap. 24. n. 4.

β ἰδίων.] Ita reperimus in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. In editis est οἰκείων.

γ Περὶ τῆς ταφῆς.] Desideratur hic titulus in mss. Bodl. Colb. Morel.

2 *Descendit in subterranea, εἰς τὰ καταχθόνια.*] Idem nomen Cat. 6. n. 15. tribuit loco quem Simoni mago destinatum fuisse ait, cum Apostolorum precibus, sublimis in aere volans in terram præcipitatus est, μέλλοιζε εἰς τὰ καταχθόνια κατάγεσθαι. Nec idcirco eumdem locum putes damnatis destinatum, in quo veteres distinebantur justi. Hos tamen uti *conclusos* in tenebricoso carcere, ac libertatis egentes repræsentat hic; eosdemque sub mortis imperio, Cat. 14. n. 19. ac forte etiam sub aliqua Diaboli potestate Cat. 12. n. 15. & Cat. 14. n. 17. quod è veteribus multos sensisse, atque etiam è recentioribus Theologis nonnullos opinari notum est. Varios de Christi ad inferos descensu veterum errores caute evitavit Cyrillus. Primus est eorum qui omnes in inferno detentos à Christo liberatos docebant, de quibus ait Philastrius hær. 3. class. 74. alter sentientium, nonnullos ex Judæis, quibus deerat Christi agnitio & fides, fidei ibi per eum prædicatæ assentientes salvos factos esse, quod censuit Clem. Alex. lib. 6. Strom. p. 637. & 638. Ut omittam impium Marcionis errorem, qui Sodomitas, Caïnum & Gentiles, exclusis veteris Testamenti justis, salutem à Christo consecutos aiebat, authore Irenæo lib. 1. cap. 27. n. 3. [illegible] cum hic, tum Cat. 14. n. 19. omnes sanctos & justos, liberatos esse. nec dubitationem ullam significavit, num alii liberati fuerint. quam cunctationem advertimus in Greg. Naz. orat. 42. p. 693. & August. F lib. 12. de Gen. ad litteram cap. 33. n. 63. Justos Cyrillus ab subterraneis locis per Christum liberatos pronuntiat: quid illis præterea contulerit, quove illos transtulerit, alio loco commodius differetur.

δ Ἡσαΐας.] Mutavimus hic interpunctionem vulgatam, in qua punctum interrogans ponitur post ἐλευθερίας, & post λοιπὸν legitur δέ. Hanc particulam erasimus, & λοιπὸν cum præcedentibus conjunximus, ex codd. Coisl. Colb. & vers. Grod.

ε Περὶ τῆς ἀναστάσεως.] D. hic titulus in codd. Morel. Colb. Bodl. Roe & Casaub. Coislenius habet: ὅτι ἀνέστη, *Quod resurrexit.* De resurrectione & adscensione est Cat. 14.

ζ Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς κτλ. ἐγήγ.] Phrasim hanc, propter repetitam vocem ἐγήγερται in editis prætermissam, restituit Millesius ex mss. Roe, Casaub. Bodl. suffragantur Coisl. Colb. Ottob. & Grod. Mox, voces οὐχὶ μᾶλλον ἀνακαίτερος ἐγείρεται, ex mss. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. scripsimus, loco οὐκ ἐγήγερται, quod est in edd. ex iisdem Ottob. excepto, ἀνθρώπων loco ὅλων scripsimus.

contactu revixit; & hominum factor non multo facilius virtute Patris suscitabitur? Vere igitur resurrexit: & redivivus iterum discipulis visus est: & testes resurrectionis ejus duodecim discipuli; qui non verbis ad gratiam compositis testificati sunt, sed ad supplicia & mortes usque pro vera resurrectione dimicavere. Nimirum *in ore duorum & trium testium stabit omne verbum*, juxta Scripturam: duodecim vero de resurrectione Christi testantur, & adhuc circa resurrectionem incredulus manes?

Act. II. 32. 33.
Matth. XVIII. 16. ex Deut. XIX. 15.
Id. Cat. 14. n. 21.

De Adsumtione.

XIII. Cum vero Jesus patientiæ cursum absolvisset, & homines à peccatis redemisset, iterum in cœlos susceptus nube conscendit. & angeli quidem adscendenti adstabant, apostoli vero contemplabantur. Si quis vero eis quæ à nobis dicuntur diffidat, eorum quæ nunc videntur vi ac potestati credat. Reges omnes dum moriuntur, unà cum vita potestatem amittunt: Christus vero crucifixus, à toto orbe adoratur. Crucifixum adnuntiamus, & tremunt dæmones. multi diversis temporibus cruci affixi sunt: verum cujusnam alterius in crucem acti invocatio dæmones usquam effugavit?

Act. I. 9.
Christus toto orbe adoratur.
Ejus invocatione Dæmones aufugiunt tremebundi.
Id. Cat. 13. n. 3. 36. 39.

XIV. Ne ergo Christi crucem erubescamus, sed etiam si alter abscondat, tu palam in fronte obsigna, ut dæmones regium signum intuentes, procul fugiant tremebundi. Fac vero hoc signum, dum manducas & bibis, sedes, recubas, exsurgis, loqueris, ambulas; verbo dicam, in omni negotio. qui enim istic crucifixus est, sursum est in cœlis. Nam si crucifixus & sepultus, in sepulcro remansisset, erubescendum fortassis: nunc vero qui in Golgotha isto crucifixus fuit, ex Olivarum posito ad orientem monte in cœlum adscendit. à terra enim in inferos descendens, atque inde ad nos revectus, à nobis iterum in cœlum abiit; patre ei adclamante ac dicente: *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Signum crucis in fronte, in omni negotio informandum.
Id. Cat. 13. n. 36. Cat. 12. n. 8.
Id. Cat. 13. n. 4.
Luc. XXIV. 50.
Zachar. XIV. 4.
Ps. CIX. 1.

DE FUTURO JUDICIO.

VI. Dogma.
Christus de cœlo venturus est.

XV. Hic Jesus Christus qui adscendit, de cœlis iterum veniet, non de terra. [illegible] autem, *non de terra*, quia multi hoc tempore de terra [a] venturi sunt antichristi. jam enim, ut vidisti, [1] multi dicere cœperunt: [b] *Ego sum Christus*; & post hæc ventura est illa *abominatio desolationis* falsam sibi appellationem

a I Johan. II. 18.
b Matth. XXIV. 5.
Ibid. ỳ. 15.

α βασάνων ἢ θανάτων.] Hic ordo verborum quem sequimur post codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. magis conveniens quam editorum, in quibus θανάτων præponitur voci βασάνων. Lin. sequenti, post στόματος posuimus particulam μὲν, ex codd. Coisl. Ottob. & Grod.

β Περὶ ἀναλήψεως.] Omittunt hunc titulum codd. Morel. Colb. Bodl. Coisl. Roe, Casaub. Adscensio quam dicimus, etiamnum à Græcis dicitur *assumtio* ἀνάληψις.

γ παρεστήκεισαν.] Addunt codd. Roe, & Casaub. οἱ δὲ ἰλλυστέριοι δορυφοροῦντες. *Alii vero tamquam satellites ministrabant.*

δ τρέμουσιν οἱ δαίμονες.] Sic restituimus ex cod. Coisl. Editi & cæteri codices, τρέμουσι νῦν δαίμονες. *Nunc dæmones tremunt.* Illud *nunc* legit Grodecius in prima phraseos parte, ante *adnuntiamus.*

A ἀψάμενος, ἐγήγερται· καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων ποιητὴς, δυνάμει Πατρὸς ἆρ' οὐχὶ μᾶλλον εὐκοπώτερον ἐγείρεται; Ἀνέστη τοίνυν ἀληθῶς· καὶ ἀναστὰς, πάλιν ὤφθη τοῖς μαθηταῖς. καὶ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα· οὐ λόγοις κεχαρισμένοις μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι α βασάνων καὶ θανάτων περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα, ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, κατὰ τὴν γραφήν· δώδεκα δὲ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ
B μαρτυροῦσι, καὶ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς;

β ΠΕΡΙ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ.

ιγʹ. Τὸν δρόμον δὲ τῆς ὑπομονῆς τελέσας Ἰησοῦς, καὶ τοὺς ἀνθρώπους λυτρωσάμενος τῶν ἁμαρτιῶν, ἀνέβη πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, νεφέλης αὐτὸν ὑπολαβούσης. καὶ ἄγγελοι μὲν ἀνιόντι γ παρειστήκεισαν, ἀπόστολοι δὲ ἐθεώρουν. Εἰ δέ τις τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖ, αὐτῇ πιστευέτω τῇ δυνάμει τῶν νῦν βλεπομένων. πάν-
C τες οἱ βασιλεῖς τελευτῶντες, συναποσβεννύουσι τῇ ζωῇ καὶ τὴν δύναμιν· Χριστὸς δὲ σταυρωθεὶς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. τὸν ἐσταυρωμένον καταγγέλλομεν, καὶ δ τρέμουσιν οἱ δαίμονες. πολλοὶ κατὰ χρόνους ἐσταυρώθησαν· ἀλλὰ ποίου σταυρωθέντος ἐπίκλησις ἑτέρου, ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπήλασε;

ιδʹ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ κἂν ἄλλος ἀποκρύπτῃ, σὺ φανερῶς ἐπὶ μετώπῳ σφραγίζου· ἵνα οἱ δαίμονες τὸ σημεῖον
D ἰδόντες τὸ βασιλικὸν, μακρὰν φύγωσι τρέμοντες. Ποίει δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐσθίων καὶ πίνων· καθήμενος, κοιταζόμενος, ἐξανιστάμενος, λαλῶν, περιπατῶν· ἁπαξαπλῶς ἐν παντὶ πράγματι. ὁ γὰρ ἐνταῦθα σταυρωθεὶς, ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν ἄνω. Εἰ μὲν γὰρ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἐναπέμεινε τῷ τάφῳ, εἴχομεν ἂν ἐπαισχυνθῆναι· νυνὶ δὲ ὁ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ σταυρωθεὶς, ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. ε ἐντεῦθεν γὰρ εἰς ᾅδην καταβὰς, καὶ πάλιν ἀνελθὼν πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἡμῶν ἀνῆλθε
E πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ προσφωνοῦντος, καὶ λέγοντος· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

ζ ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ.

ιεʹ. Οὗτος Ἰησοῦς η ὁ Χριστὸς ὁ ἀναβὰς, ἔρχεται πάλιν ἐξ οὐρανῶν, οὐκ ἀπὸ γῆς. καὶ εἶπον, οὐκ ἀπὸ γῆς· ἐπειδὴ πολλοὶ μέλλουσιν ἀντίχριστοι νῦν ἀπὸ γῆς ἔρχεσθαι. ἤδη γὰρ, καθὼς ἐθεώρησας, ἤρ-
F ξαντο πολλοὶ λέγειν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ μέλλει λοιπὸν ἔρχεσθαι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ψευδῆ

ε ἐντεῦθεν, &c.] Hoc verbum & sequentia usque ad εἰς τὸν οὐρανὸν inclus. in editis prætermissa reparavit Millesius ex codd. Roe & Casaub. quibus adjungendi codd. Coisl. & Grod.

ζ Περὶ μελλ.] Omittitur hic titulus non solum in codd. Colb. & Morel. sed etiam in Coisl. Ottobonianus alium habet: περὶ παρουσίας, *De adventu*, supple *secundo*. De hoc est Cat. 15.

η ὁ Χριστός.] Articulum præposui ex cod. Coisl. Roe & Casaub. qui tamen ambo voci Ἰησοῦς eum præfigunt. Paulo post loco οὐδὲ, scripsimus οὐκ ex Coisl. & Bodl. & Cyrillo mox sua verba repetente.

1 *Multi jam dicere cœperunt*, &c.] Id de Simone mago & Menandro nominatim, & aliis quibusdam impiis hæresiarchis generatim, dicit Cat. 15. n. 5.

[a] Χριστοῦ προσηγορίαν ἑαυτῷ προσθείς. Σὺ δέ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, μηκέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς ἐρχόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν προσδόκα· ὑπὲρ ἅπασαν ἀστραπὴν καὶ λαμπηδόνα φωτὸς τοῖς πᾶσι φαινόμενον, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενον· ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ [b] βασιλεύῃ βασιλείαν οὐράνιον, αἰώνιον, καὶ ἀτελεύτητον. ἀσφαλίζου γάρ μοι καὶ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ λέγοντες, τέλος εἶναι τῆς Χριστοῦ βασιλείας.

A Christi usurpans. Tu autem mihi verum Christum, filium Dei unigenitum, non amplius jam è terra, sed è cœlis venturum exspecta; universis supra fulgur omne, & omnem splendorem luminis conspiciendum, angelorum satellitio stipatum: ut vivos & mortuos judicet, ac regnum obtineat cœleste, sempiternum, & omni fine carens. nam & in hoc quoque certus & cautus esto, quandoquidem [1] multi sunt qui dicant Christi regno finem esse.

Regnum Christi sine fine.
V. Cat. 15. 2. 27.
1

[c] ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

B

DE SPIRITU-SANCTO.

VII. DOGMA.

ιϛʹ. Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ δόξαν, ἣν παρέλαβες ἔχειν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ μὴ κατὰ τοὺς τὰ δύσφημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντας. Σὺ δὲ μάνθανε ὅτι ἕν ἐστι τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀδιαίρετον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργοῦν, αὐτὸ δὲ [d] μὴ μεριζόμενον. τὸ γινῶσκον τὰ μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. τὸ ἐπὶ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθόν. τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἐνεργῆσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος [e] σφραγίζον σου τὴν ψυχήν. οὗ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρείαν ἔχει τῆς ἁγιότητος. εἰς ὃ βλασφημῆσαί τις ἐὰν τολμήσῃ, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· [f] ὅπερ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῇ τῆς θεότητος δόξῃ τετίμηται. οὗ καὶ χρείαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Εἷς γάρ ἐστι Θεὸς, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ· καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς

XVI. Crede & in Spiritum-sanctum, deque eo idem sentito quod de Patre & Filio accepisti: non autem secundum eos qui contumeliosa de ipso docent. Tu igitur disce unum esse hunc sanctum Spiritum, indivisum, multipotentem; qui cum multa efficiat, ipse tamen non dispertitur. qui mysteria novit, & [a] omnia scrutatur, etiam profunda Dei. qui super dominum Jesum Christum in columbæ specie descendit. qui in lege & prophetis operatus est. qui nunc quoque baptismi tempore animam tuam obsignat. cujus etiam sanctitate opus habet universa intelligibilis natura. in quem [b] si quis blasphemam vocem emittere ausus fuerit, nec in hoc sæculo, nec in futuro remissionem habiturus est. qui cum Patre & Filio divinitatis gloria condecoratur. quo etiam opus habent [c] throni, dominationesque, principatus & potestates. [d] Unus est enim Deus, Christi pater; & unus Dominus Jesus

C

Uunus est Spiritus-sanctus quamvis multa operetur.
Id. Cat. 16. n. 3. & Cat. 17. n. 2.
a 1. Cor. II. 10.
Id. Cat. 16. n. 24. & Cat. 17. n. 35.
Sanctitate Spiritus-sancti indigent omnes ratione præditæ creaturæ.
b Matth. XII. 32.
c Coloss. I. 16.
d 1. Cor. VIII. 6.

[a] Χριστοῦ προσηγορίαν.] Vocem Χριστοῦ addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. & simili phrasi Cat. 15. n. 11. atque id postulat oppositio in sequenti phrasi notata, Σὺ δέ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστόν, &c. Vox προσθείς male construi videtur cum τὸ βδέλυγμα: ac supponendus articulus ὁ ante ψευδῆ. Cod. Roe & Casaub. habent πιστευθῆναι, Ottob. προσιθῆναι. forte legendum προσιθείν. Antichristum appellat ipsam abominationem desolationis, ut & Cat. 15. n. 9. qui scilicet idolis omnibus rejectis, in Hierosolymitano Templo, quod instauraturus est, sedens, se tamquam Deum & Christum ab deceptis Judæis adorari jubebit, Cat. 15. n. 15. Antichristum esse abominationem desolationis in loco sancto stantem, quam Christus post Danielem prædixit, multorum sententia erat teste Chrysostomo in Matth. cap. 24. atque ita multos Patres sensisse omnibus notum.

[b] βασιλεύῃ] Ita legimus in codd. Roe, Casaub. & vers. Grod. In editis habetur βασιλεύοντα, *regnantem*.

[1] *Multi sunt qui dicant Christi regnum*, &c.] Marcellum Ancyranum, & Photinum ejus discipulum significat; quorum hæresim nuper in Galatia emersisse tradit Cat. 15. n. 27. quo loci eam hæresim pluribus refellit. Vide quæ ad hunc locum subnotavimus.

[c] περὶ τοῦ ἁγίου, &c.] Deest hic titulus in codd. Colb. Morel. & Bodl. In verbis, τὴν αὐτὴν ἔχε, &c. clara & luculenta continetur sancti Spiritus divinitatis, & unius trium personarum naturæ professio. Sed hujus lectionis vis non parum minuitur diversa codicum Coisl. Roe, Casaub. & Grodecii lectione, quæ ita se habet: καὶ τὴν ὀρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γνῶσιν· ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν, οἱ (deest οἱ in Casaub.) ἀλλότριοι τοῦ ἁγίου πνεύματος, οἱ τὰ δύσφημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες. *Et rectam de ipso notitiam habe. Multi enim alieni sunt à Spiritu-sancto, qui de illo blasphema docent.* Utra lectio Cyrilli germana sit, definire non facile est, cum utraque pari ferme mss. numero & authoritate nitatur. Posterior minus emendationis suspicione laborat, ac temporibus illis quibus parcius de Spiritus-sancti divinitate disputabatur, convenientior videtur. Prior uti blasphemos ferit, eos qui secus de Spiritu-sancto, ac de Patre & Filio sentirent. Atqui Cyrillus Cat. 16. n. 6. & seqq. longo ordine recensens eos qui prava de Spiritu-sancto docuerant, Simonem magum nominat, Montanum & Manetem, qui se Spiritum-sanctum dixere; Gnosticos & Valentinianos, eosque qui alium Spiritum-sanctum à Paracleto fingebant; tum Marcionitas trium Deorum assertores, & qui alium in veteri, alium in novo testamento Spiritum excogitarant; nihil de iis qui Spiritum-sanctum à Patre & Filio opinione dividebant, dicit. Nihilominus omnino Cyrilli doctrinæ consentanea est lectio quam retinuimus. Spiritum-sanctum, una cum Filio, Patri divinitate, glorificatione, cultu, operatione passim consociat, eodemque modo eos à creaturis secernit. Quamvis in dignitate Spiritus-sancti constituenda minus eo tempore laboraretur, exstant tamen luculentæ cum veterum, tum hujus ipsius temporis authorum de ejus divinitate authoritates: nec facile reperias qui de illo dignius ac sublimius, quam Cyrillus noster duabus catechesibus XVI. & XVII. & in hoc ipso loco disputarit. Arianos etiam blasphemiæ in Spiritum-sanctum reos, eorum tacito nomine pronuntiat, dum graviter invehitur in eos qui Trinitatem vel scindebant vel confundebant, Cat. 16. n. 4. idque vel ex ignorantia, vel opinione pietatis, n. 1. quos locos confer cum Cat. 11. n. 17. Primi erant Ariani, qui apud Athanasium orat. 1. n. 6. divisas, abalienatas, & longo intervallo separatas, Patris, Filii, & Spiritus-sancti essentias, prorsusque & in infinitum dissimiles essentiis & gloriis aiunt. Alteri erant Sabelliani, quos passim refutat, inculcans Spiritum-sanctum non esse Patris aut Filii prolationem, vel halitum in aëra diffusum; sed viventem, subsistentem, operantemque potestatem, Cat. 16. n. 14. Cat. 17. n. 5.

[d] μὴ μεριζόμενον.] Legitur in codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. μὴ ἐνεργούμενον, id est, *alteri in se operanti non subjectum*. Quæ revera Cyrilli doctrina est, dum Cat. 17. n. 5. Spiritum-sanctum ex authoritate agere docet; & n. 9. in Christum proprio & insito sibi motu descendisse ait, αὐτοκινήτῳ καταβάσει. Cat. 16. n. 3. vocat eum maximam potestatem; & Cat. 17. n. 34. substantialem & effectricem virtutem, ἐνεργητικὴ δύναμις, &c. Retinendam tamen priorem lectionem probant multa loca consimilia, in quibus multiplicem Spiritus operationem recensens, cavet ne propterea divisus credatur. V. Cat. 16. n. 3. 12. 25. 30. & Cat. 17. n. 2. 3. 5. 18.

[e] σφραγίζον σου τὴν ψυχήν.] In editis σφραγίζει. scripsimus σφραγίζον, & pronomen σου addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Colb. Bodl. edit. G. Morel.

[f] ὅπερ σὺν πατρὶ, &c.] Ea phrasis aliter legitur in codd. Co[...] Ottob. Roe, Casaub. & Grodecio, sic: ὅπερ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τῇ τῆς ἀξίας τιμῇ τετίμηται. *Qui cum Patre & Filio dignitatis honore condecoratus est.* Eadem utriusque lectionis vis est: nefas enim *in dignitatis honore* Spiritum-sanctum una cum Patre & Filio conjungere, nisi unius divinitatis participes sint. Primam itaque lectionem Cyrilli esse posse non dubitamus, qui divinitatem Spiritui-sancto sæpe adtribuit. Sic Cat. 6. n. 6. Τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστι σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ υἱὸς μονογενής. *Divinitatis paternæ una cum Spiritu-sancto communiter particeps est Filius unigenitus.* Cat. 16. n. 4. Οὐ τρεῖς θεοὺς καταγγέλλομεν, ἀλλὰ σὺν ἁγίῳ πνεύματι δι' ἑνὸς υἱοῦ, ἕνα Θεὸν καταγγέλλομεν. *Non tres Deos annuntiamus; sed cum Spiritu-sancto, per unum Filium, Deum unum prædicamus.* Cat. 21. n. 3. ait sanctum chrisma post benedictionem precibus Ecclesiæ factam, Spiritus-sancti in nobis efficiens esse *propter præsentiam divinitatis ejus*: Πνεύματος ἁγίου, παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργητικὸν γενόμενον. Divinitatem Spiritui-sancto ea ætate sine ulla cunctatione tribuebant Patres. Diserta sunt testimonia Phæbadii, Luciferi, Marii Victorini, Philastrii; ut omittam superiores, Tertullianum, Origenem apud Bas. de Spiritu-sancto, cap. 29. pag. 219. &c.

Christus, unius Dei unicus filius; & unus Spiritus-sanctus, qui omnia sanctificat & deificat; qui in lege & prophetis, in veteri & novo testamento est locutus.

V. Cat. 16. n. 6.

1 XVII. Hoc [1] signaculum in mente tua semper habeto: quod quidem nunc tibi summatim per capitum recensionem edictum est; si vero Dominus concesserit, adhibita ex scripturis demonstratione pro viribus à nobis plenius edisseretur. Oportet enim [2] circa divina & sancta Fidei mysteria ne minimum quidem absque divinis scripturis tradi; nec temere probabilitatibus, argumentisque in verborum artificio consistentibus abduci. Ne mihi quidem ista proferenti ultro credas, nisi de divinis scripturis eorum quæ tibi adnuntio demonstrationem acceperis. [3] Hæc enim fides, cui nostram salutem debemus, non ex commentitia disputatione, sed ex divinarum scripturarum demonstratione vim habet.

2 V. Cat. 12. n. 5. Cat. 15. n. 1. & 2. De divinis rebus nihil prorsus absque Scripturarum testimoniis tradendum.

3

A Χριστὸς ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ [α] μονογενὴς υἱός· καὶ ἓν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ πάντων ἁγιαστικὸν καὶ θεοποιόν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ καινῇ διαθήκῃ λαλῆσαν. α

ιζ΄. Ταύτην ἔχε τὴν σφραγῖδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε, ἥτις νῦν μὲν κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ἀκροθιγῶς [β] σοὶ εἴρηται· εἰ δὲ παράσχοι ὁ Κύριος, μετὰ τῆς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεως κατὰ δύναμιν ῥηθήσεται. Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς Πίστεως μυστηρίων, [γ] μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν· καὶ μὴ

B ἁπλῶς πιθανότησι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτά σοι λέγοντι, ἁπλῶς πιστεύσῃς· ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων, ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὑρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ γραφῶν.

VIII. DOGMA.

DE ANIMA.

De hominis fabricatione.

Id. Cat. 3. n. 4.

Supr. n. 4.

4. Anima liberi arbitrii est; ad imaginé Dei; immortalis.

XVIII. Post venerandæ hujus gloriosæ & per sanctæ fidei notitiam, te quoque deinceps nosce, quisnam sis? Nimirum duplex tu homo institutus es, ex anima & corpore compositus; &, ut paulo ante dictum est, idem tibi Deus & animæ & corporis author est. Id quoque scito quod animam habes liberæ potestatis, [4] opus Dei præstantissimum, juxta imaginem conditoris factam: immorta-

[δ] ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ. δ

C ιη΄. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδόξου ταύτης, καὶ παναγίας πίστεως, καὶ σεαυτὸν γνῶθι λοιπὸν ὅστις εἶ· ὅτι διπλοῦς ἄνθρωπος καθέστηκας, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος. καὶ ὅτι, καθὼς πρὸ βραχέος εἴρηται, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός ἐστι δημιουργός. Καὶ γίνωσκε, [ε] ὅτι ψυχὴν ἔχεις αὐτεξούσιον, ἔργον Θεοῦ κάλλιστον, ε κατ' εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος· ἀθάνατον, διὰ τὸν ἀπα-

α μονογενὴς υἱός.] Inter hæc duo verba repetebatur in editis vox Θεοῦ, quam eliminavimus authoritate codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & versionis Grod. Post υἱός ex iisdem codicibus, Ottob. excepto, addidimus conjunctionem καί.

1 *Hoc signaculum.*] Significat ea vox firmum & indelebilem mentis assensum. sic Cat. 1. n. 5. jubet ut audita in catechesibus per fidem in animo obsignent: & Cat. 23. n. 18. ait per vocem *Amen* in fine Orationis dominicæ, superiora postulata obsignari, hoc est approbari. Eodem sensu in Johannis evangelio cap. 3. ℣. 33. ait Johannes-baptista eum qui accipit Christi testimonium, signare *quia Deus verax est*; quod est, ut explicat Origenes in catena ad Johannem, id certa animi approbatione καθοσίωσει βεβαίως in se confirmare.

β σοί ακροθιγῶς.] Vocem σοί addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. & præpositionem ἐκ ante τῶν γραφῶν, ex Coisl. & Ottob.

2 *Circa divina*, &c.] Hunc locum, ac nonnulla similia quæ apud Cyrillum occurrunt, carpit Rivetus ad oppugnandam Catholicorum de traditionis authoritate ac necessitate sententiam. Cui sat multis in Dissertatione tertia respondi. Hic ad ejus loci intelligentiam, triplicem, quæ omne momentum aufert, observationem subtexam. 1. Si summo jure agatur, verba hæc respiciunt solummodo articulos superius propositos de Trinitate, quos Cyryllus num. seq fidem simpliciter appellat: vel ad summum, doctrinam symboli tota quadragesima explanandam, quam Cyrillus passim, & in hoc loco meâ sententiâ, *Fidei* nomine designat. Cum autem Cyrilli judicio, Cat. 5. n. 12. symbolum nihil aliud sit quam compendiaria præcipuorum Scripturæ capitum collectio, mirum [illegible] ejus doctrinam totam ex scripturis asseri & posse & debere; [illegible] diffitentur Catholici, cum nullum in symbolo dogma sola traditione ad nos derivatum facile agnoscant. 2. Loquitur author non ad baptizatos, quibus fidem semel in baptismo datam & professam retractare, & ad censuram suam revocare nefas; sed ad Catechumenos quibus religionis nostræ veritas firmis argumentis asserenda erat. 3. Sed neque istis de propositarum rerum veritate dubitare, & ante earum probationem judicium suum suspendere permittit. Jam enim superioribus catechesibus fidem certam & indubitatam ab eis exegit. V. Procat. n. 8. 5. & 17. Cat. 1. n. 1. & 2. Cat. 2. n. 2. & 5. Cat. 3. n. 3. & 15. In hac ipsa Catechesi qua jubet probationes exspectari, singulos fere articulos incipit à verbo, *Crede*; ac propositam de Trinitate doctrinam præcipit tamquam immobile signaculum in animo imprimi; & Cat. seq. num. 12. symbolum etiam antequam Scripturas legerint auditores, illudve ipse ex Scripturis confirmarit, certo & irrevocabili assensu recipi præcipit. Idcirco Cat. 13. n. 9. ait hos conventus non ad fidem primum concipiendam, sed ad comparandam firmiorem rerum jam creditarum convictionem institutos. Nec mirum: fideles jam dicebantur; & monet Procat. n. 5. & Cat. 5. n. 2. ne appellationem hanc animi sui infidelitate violent. Taceo de sacrorum

D mysteriorum doctrina, quorum probationem distulit post baptismum & Pascha: an idcirco dubitanter, donec argumenta eis afferrentur, ad ea accedere concessit? qui ita sentiat, viderit Cat. 18. n. 32. Quamobrem hæc verba: *Ne mihi quidem hæc proferenti simpliciter credas*, fidentis sunt hominis de christianorum dogmatum veritate; non dubitare, donec sufficientia afferantur argumenta, permittentis.

γ καὶ μή.] Ita scripsimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. loco μηδέ. Ex Coisl. Ottob: Bodl. Colb. πιθανότησι legimus pro πιθανότητι. Quod appellat hic λόγων κατασκευάς, *verborum compositiones*, Cat. 13. n. 8. appellat sophisticum artificium σοφιστικὴ κατασκευή. Apud authores κατασκευή assertionem & probationem significare solet, sicut ἀνασκευή confutationem. Quapropter λόγοι non hic proprie significat verba, sed ratiocinationes rerum vacuas.

3 *Hæc enim fides, cui salutem nostram debemus*, ἡ σωτηρία αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν.] Ad litteram *hæc salus fidei nostra*. Grodecius, verba convertendo, *fidei nostra salus & conservatio*. Sensus est: sa-

E lus quæ per fidem comparatur; aut fides per quam salutem adipiscimur; sicut ait infra, n. 37. *unica lavacri salute perfruaris*, μιᾶς λουτροῦ σωτηρίας, pro *unico lavacro salutem afferente*. alibi similes locutiones usurpat, ut Cat. 14. n. 17. *pœnitentia salutis*, pro, *salus per pœnitentiam*. Cat. 2. n. 5. *spes pœnitentiæ*, pro, *pœnitentia spem adferens*. Quod de fide hic dicit, Cat. 5. n. 12. id applicat symbolo, quod forsan hoc loco respicit.

δ Περὶ ψυχῆς.] Deest hic titulus in codd Colb. Bodl. & ed. Morel. at reperitur alius in Coisl. Roe, Casaub. & Grod. περὶ ἀνθρωπίνης καταστάσεως, *de hominis conditione & statu*. Sequentia vero verba articulum inchoantia, sic repræsentant codex Ottobonianus, & alter cujus varias lectiones ad marginem libri sanctæ Genovefæ ad[...]ptas reperi. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς προσκυνητῆς παναγίας τριάδος, πατρός τε καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς ταύτης παναγίας πίστεως, &c. *post cognitionem vero adorandæ sanctissimæ Trinitatis, Patris videlicet, & Filii, & sancti Spiritus, sanctissimæ inquam*

F *fidei hujus*. Exstant hujus lectionis vestigia in codd. Coisl. Roe, & Casaub. in quibus pro σεμνῆς καὶ ἐνδόξου, legitur προσκυνητῆς, *adorandæ*, quæ vox nonnisi incongrue cum πίστεως construi posse videtur: adeoque mihi maxime probaretur codicis Ottoboniani lectio, nisi commentarium saperet.

ε ὅτι ψυχήν.] Particulam ὅτι ad structuram phraseos necessariam ex cod. Bodl. supplevimus.

4 *Opus Dei præstantissimum.*] Animam opus Dei dicit, ne anima ex Dei substantia esse crederetur: quæ opinio à Paganis profecta nonnullos ex hæreticis adstipulatores habuit. Ebionæos, ex Clementin. hom. 16. n. 16 Cerdonem & Marcionem, ex Theodoreto hæret. fab. lib. 5. c. 9. inde hausere Manichæi, hoc errore infecti ex Tit. Bostr. lib. 1. cont. Man. pag. 449. & ab his Priscillianistæ, ex Aug. hær. 70. Castigatur frequenter à Patribus hujus ætatis.

A θανατίζοντα Θεόν· ζῶον λογικὸν ἄφθαρτον, διὰ τὸν ταῦτα χαρισάμενον· ἐξουσίαν ἔχον ποιεῖν ἃ βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἁμαρτάνεις, οὔτε κατὰ τύχην πορνεύεις, οὔτε, καθὼς ληροῦσί τινες, αἱ τῶν ἄστρων πλοκαὶ ταῖς ἀσελγείαις σε προσέχειν ἀναγκάζουσι. τί φεύγων ὁμολογῆσαι τὰ σεαυτοῦ κακὰ, τοῖς ἀναιτίοις ἄστροις προσγράφεις τὴν αἰτίαν; Μή μοι πρόσεχε λοιπὸν ἀστρολόγοις· περὶ γὰρ τούτων λέγει ἡ θεία γραφή· » Στήτωσαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ. καὶ » ἑξῆς. Ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγανον ἐπὶ πυρὶ κατακαυ- B » θήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ » φλογός.

ιθ'. Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἥμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. » Μή μοι κακῶς τινος ἀκούσῃς ἐξηγουμένου τό· Εἰ δὲ ὃ » οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ. ἀλλὰ μέμνησο τοῦ λέγοντος· Ἐὰν » θέλητε, καὶ [a] εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φά- » γεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, C » μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν· » Ὥσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρ- » σίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν. οὕτω νῦν παραστή- » σατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγι- » ασμόν. καὶ μέμνησο τῆς γραφῆς λεγούσης· Καθὼς οὐκ » ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει. καὶ ὅτι, τὸ » γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅτι, τοὺς » ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν. καὶ τοῦ Θεοῦ πάλιν » ἐγκαλοῦντος, καὶ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ [b] ἐφύτευσά σε ἄμ- D » πελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης » εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία;

κ'. Ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχή. καὶ ὅμοιαι [γ] πᾶσαι αἱ

lem propter Deum immortalitatem ipsi conferentem: [1] animal ratione prædìtum corruptionis expers, propter eum qui ista largitus est: potestatem habens faciendi quæ velit. Non [2] enim syderum natalitiorum vi peccas; neque fortuna cogente scortaris; neque, uti nonnulli delirant, astrorum conjunctiones te lasciviis invitum incumbere compellunt. quid tua ipsiusmet mala confiteri detrectans, astris insontibus culpam adscribis? Ne mihi posthac astrologis adverte. de illis enim ait scriptura divina: *Stent & salvent te astrologi cæli.* & inferius: *Ecce omnes sicut stipula igni comburentur, & non liberabunt animam suam de flamma.*

XIX. Hoc quoque addisce, quod [3] priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit: sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus. Ne mihi quemquam audias illud male interpretantem: [a] *Si autem quod nolo, illud facio.* sed recordare ejus qui dicit: [b] *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. si vero nolueritis, & non audieritis me, gladius vos consumet*, &c. Et rursus: [c] *Sicut exhibuistis membra vestra serva immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra serva justitiæ in sanctificationem.* Memento etiam scripturæ dicentis: [d] *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia.* & [e] *Quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis.* & iterum: [f] *Oculos suos clauserunt.* Dei quoque rursum [memento] increpantis & dicentis: *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram: quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena?*

XX. [4] Immortalis est anima: similesque sunt

1 Animal est præditum ratione.

2 V. Cat. 2. n. 2.

Astrologi cæli.

Isai. XLVII. 13.

Ibid. ℣. 14.

3 Anima priusquam huc adventaret, nihil peccavit.

V. Cat. 6. n. 27. 28.

a Rom. VII. 16.

b Isai. I. 19. 20.

c Rom. VI. 19.

d Rom. I. 28.

e Ibid. 19.

f Matth. XIII. 15.

Jerem. II. 21.

1 *Animantem ratione præditum*, ζῶον λογικόν.] Grodecius vertit *vivum*, legens aut legendum supponens ζῶν loco ζῶον. Quidni id nomen animalis daretur animæ, quod angelis passim tribuitur à Patribus? Basil. comm. in Isaï. cap. 13. pag. 250. angelos vocat ἐπουράνια ζῶα, *cælestia animalia*. Author libri de communi ess. Patris & Filii sub nomine Athanasii n. 51. tom. 2. pag. 27. Theodoretus in cap. 1. Ezech. ℣. 5. & Greg. magn. hom. 10. in evang. eodem modo loquuntur. At de anima ipsa author dialog. 1. de Trinitate sub nomine Athanasii num. 21. tom. 2. pag. 425. orthodoxum sic rogantem inducit: Οὐ δοκεῖ σοι ἡ ψυχὴ ζῶον εἶναι; *Num tibi videtur anima animal esse?* Respondet Anomæus probante orthodoxo: [illegible]άνυ, καὶ γὰρ ἄγγελος ζῶόν ἐστι, καὶ πάντα τὰ πνεύματα. *Etiam vero, nam & angelus est animal, & omnes spiritus.* Ipse Cicero lib. 4. de finibus vocat animantem & animal, substantiam quam fingit solo animo constantem sine corpore. Hujus appellationis originem nobis aperit Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Johan. ad cap. 6. ℣. 58. pag. 367. animal esse dicens quidquid vitam ab alio participat: hincque probat Filium Dei increatum esse, quod si vitam ab alio per creationem mutuetur, jam non vita ipsa, quod testantur sacræ litteræ, sed animal futurus sit: λοιπὸν καὶ ζῶον ἡμῖν ὁ υἱὸς, οὐκ αὐτὴ (forte αὐτὴ) κατὰ φύσιν ζωή. In fragmento Actorum Pauli ab Origene lib. 1. de principiis cap. 2. citato, dicitur de Filio, *Hic est Verbum animal vivens*; nisi scribarum vel Rufini quædam sit corruptela.

2 *Non enim siderum natalitiorum vi*, &c.] Castigat errorem à philosophis paganis profectum, hisque temporibus communem, ut Patrum scripta plurima fidem faciunt. Præter Pharisæos, Gnosticos fere omnes, & Manichæos astrologiæ vanitatibus deditos teste Epiphanio hæresi 66. num. 13. multi è christianis, horum commercio, superstitionis hujus parte aliqua se obligari patiebantur.

3 *Priusquam anima in hunc mundum veniat, nihil peccavit.*] Animam ante corpus exstitisse non negat Cyrillus, sed tantum peccavisse priusquam in has partes deveniret. Quod unum ad fidem Ecclesiæ adtinere ait Aug. ep. 164. n. 20. & 166. n 7. Cæterum animam non esse corpore antiquiorem, videtur asserere infra n. 30. & Cat. 18. n. 9. Error autem de commissis in superiori vita peccatis, à Pythagoricis acceptus, teste Clem. Alex. lib. 3. Strom. n. 3. pag. 433. & Aug. lib. 4. cont. Julian. cap. 16. n. 83. pluribus hæreticis communis fuit; Basilidi, ex Clem. Alex. lib. 4. Strom. pag. 506. d. Cassiano Valentiniano, ex eodem lib. 3. Strom. pag. 466, Carpocrati, ex Irenæo lib. 1. cap. 25. n. 4. Hunc autem suo præsertim nomine nobilitavit Origenes, quem vulgo respexere quicumque postea Patres nefarium illud dogma impugnarunt.

a εἰσακούσητέ.] Cod. Coisl. εἰσακούσητε, ut in LXX. Verba sequentia τὰ ἀγαθὰ, &c. usque ad καὶ τὰ ἑξῆς incl. desunt in codd, Roe, & Casaub. Eadem omittuntur à Grodecio, exceptis tamen verbis τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, quæ vertit.

b ἐφύτευσά σε.] Vocem σε addidimus, & scripsimus ἐστράφης signif. secundæ personæ, loco ἐστράφη tertiæ, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. Sensum hunc postulare videtur sensus Cyrilli, Deum increpantem, ἐγκαλοῦντος, inducentis.

E 4 *Immortalis est anima.*] Errorem refutat Epicureorum de animarum morte, quem Tertullianus ab uno inter omnes hæreticos Lucano Marcionita, *secundum Aristotelem* propugnatum dicere videtur, de resurr. carn. cap. 2. at idem de anima cap. 3. varios hæreticorum de anima errores conglobatim referens, non de uno, sed multis, *Alii*, inquit, *immortalem negant animam.* Constitut. Apost. author lib. 6. cap. 37. hanc sententiam omnibus veteribus hæreticis imputat, *animam immortalem non esse*, ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάρχειν. quod non de omnibus & singulis intelligendum putem, cum ibi diversos omnium hæreticorum errores in unum colligere voluisse credam. Simon magus Recogn. lib. 3. n. 41. & Clement. hom. 2. n. 29. animæ immortalitatem & futu[illegible] statum negat. *Apud Valentinianos*, ait Tertull. Scorp. c. 32. *anima mortalis, nisi qua salutem fide invenerit.* Heracleon Valentinianus, Origene authore tom. 18. in Johan. p. 255. immortalem animam inficiabatur, οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι τὴν ψυχὴν ἡγεῖται ὁ Ἡρακλέων. Au- F thor Clement. homil. 3. n. 6. existimat impios per ignis supplicium finem accepturos; nec amplius sempiternos esse posse, qui in sempiternum ac solum Deum peccaverint: quæ etiam Arnobii fuisse videtur existimatio lib. 2. p. 67. Origenes teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 37. ortum in Arabia errorem, quod animi una cum corpore articulo mortis occumberent, & resurrectionis tempore iterum vitam reciperent, in eas regiones appulsus, collecto concilio ita oratione confutavit, ut contra sentientes à sententia revocarit. Ita videtur sensisse Tatianus contra Græcos pag. 152.

γ πᾶσαι αἱ ψυχαί.] Adjectivum πᾶσαι à nobis adjectum est ex fide mss. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. sed post ὅμοιαι additur in codd. Roe & Casaub. κατ' οὐσίαν, *similes secundum essentiam.* Paulo post, loco διακεκριμέναι, Coisl. habet διακεκριμέναι, quod elegantius. Apellis hic de sexu animarum error erat; qui, Tertulliano teste lib. De anima cap. 36. animas viriles ac muliebres ante corpora constituens, corpus ab anima sexum accipere statuebat.

Animæ omnes ejusdem naturæ. 1

animæ omnes seu virorum seu mulierum; sola enim corporis membra distinguuntur. [1] Non est ordo animarum natura peccantium, & ordo animarum natura juste agentium: sed utrumque ex voluntate & suo cujusque arbitrio fit, cum animarum substantia uniusmodi sit & similis in omnibus. Novi multa me dicere, & tempus jam multum præteriisse: sed quid ante salutem ponendum? Nolis cum labore aliquo viaticum tibi adversum hæreticos dari? neque vis nosse diverticula viæ, ut ne per imprudentiam in præcipitium feraris? Si doctores non minimum deputant lucri sibi accedere, quod hæc addiscas; tu qui addiscis, non debes libenter multitudinem rerum quæ dicuntur excipere.

A ψυχαί εἰσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· τὰ γὰρ μέλη τοῦ σώματος διακέκριται μόνον. Οὐκ ἔστι τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν ἁμαρτανουσῶν, καὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν δικαιοπραγουσῶν· ἀλλ᾽ ἐκ προαιρέσεως ἀμφότερα, μονοειδοῦς καὶ ὁμοίας οὔσης ἐν ἅπασι τῆς τῶν ψυχῶν ὑποστάσεως. Οἶδα μὲν οὖν πολλὰ λέγων, καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἤδη πολύς ἐστιν· ἀλλὰ τί σωτηρίας προτιμότερον; οὐ βούλει καμὼν λαβεῖν ἐφόδια πρὸς τοὺς αἱρετικούς; οὐδὲ θέλεις γνῶναι τῆς ὁδοῦ τὰς περιεκτροπάς, ἵνα μὴ κατὰ κρημνοῦ ἐξ ἀγνοίας ἐνεχθῇς; B Εἰ οἱ διδάσκοντες ἡγοῦνται κέρδος οὐ μικρὸν, τό σε ταῦτα μαθεῖν· σὺ ὁ μανθάνων, ἆρα οὐκ ὀφείλεις ἡδέως δέχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πλῆθος;

Diabolus suggerit quidem, sed cogere non potest.

Id. Cat. 2. n. 3. & infr. n. 37.

Ubi necessitas, ibi nec pœnæ, nec coronæ locus.

XXI. Libera est & sui juris anima: Diabolusque suggerere quidem potest; ut autem præter voluntatem cogat, potestatem non habet. subjicit tibi fornicationis cogitationem: si voles, admittis; si nolis, non admittis. Si enim ex necessitate fornicareris, qua igitur causa Deus gehennam præparasset? si natura, non arbitrio, recta faceres, cur Deus ineffabiles coronas apparasset? Mansueta est ovis, at nunquam propter mansuetudinem coronata fuit: quia quod mansueta sit, ei non ex animi voluntate, sed ex natura comparatum est.

κα΄. Αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχή· καὶ ὁ διάβολος τὸ μὲν ὑποβάλλειν δύναται, τὸ δὲ καὶ ἀναγκάσαι παρὰ προαίρεσιν, οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν. ὑπογράφει σοι πορνείας λογισμόν. ἐὰν θέλῃς, ἐδέξω· ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ἐδέξω. Εἰ γὰρ κατ᾽ ἀνάγκην ἐπόρνευες, καὶ τίνος C ἕνεκα τὴν γέενναν [β] ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Εἰ κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ προαίρεσιν ἐδικαιοπράγεις, τίνος ἕνεκεν στεφάνους ἀνεκδιηγήτους ἡτοίμασεν ὁ Θεός; πρᾶόν ἐστι τὸ πρόβατον, ἀλλ᾽ οὐδέ ποτε τοῦτο διὰ τὴν πρᾳότητα ἐστεφανώθη· ἐπειδὴ τὸ πρᾶον οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ᾽ ἐκ φύσεως αὐτῷ πρόσεστιν.

IX. DOGMA.

DE CORPORE.

[γ] ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ.

Corpus non est à Deo alienum *V. Cat. 18. n. 1. & 20.* 2

XXII. Cognovisti dilecte, de anima quantum interim satis fuit. nunc & audi pro viribus de corpore tuo. [2] Ne quemquam feras eorum, qui alienum à Deo corpus istud esse dicunt. qui enim alienum à Deo quiddam esse corpus, & in hoc tamquam alieno in

κβ΄. Ἔγνως ἀγαπητὲ, καθ᾽ ὅσον ἐνεχώρει τέως, τὰ περὶ ψυχῆς. δέξαι κατὰ δύναμιν καὶ τὰ περὶ D τοῦ σώματός σου λόγον. Μή τινος τῶν λεγόντων ἀνάσχῃ, [δ] ἀλλότριον Θεοῦ τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα. οἱ γὰρ ἀλλότριον Θεοῦ εἶναι τὸ σῶμά τι πιστεύοντες, καὶ ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ

1 *Non est ordo animarum*, &c.] Hunc iterum errorem evertit Cat. 7. n. 12. Valentinianorum fuit, qui ut author est Irenæus lib. 1. cap. 7. num. 5. tres hominum ordines, spiritales, animales, materiales, distinguebant: animarum vero duos; quarum aliæ natura bonæ, aliæ malæ forent. Saturninus prior duo hominum genera ab angelis creata distinxerat, alterum quidem nequam, alterum bonum, ex Irenæo lib. 1. cap. 24. n. 2. Valentinus & Basilides naturas hominum admittebant ita perditas, ut salvari nullo modo; alias vero ita salvas, ut nullo modo perire possent, ex E Origene lib. 8. in epist. Rom. & lib. 3. Princip. cap. 10. Utriusque verba videre potes à Clem. Alex. lib. 4. Strom. commemorata pag. 509. Eamdem hæresim Marcioni imputat Origenes lib. 2. in ep. Rom. Manichæos hic respici videtur Millesio, quod ipsi assentiri non possum. nam illi animam & corpus à diversis conditoribus profecta dicebant; sed animas omnes ab uno principio, bono scilicet, ita deducebant, ut omnes uniusmodi essent; adeo ut unam in omnibus animam, quæ divinæ substantiæ pars esset, assererent, teste Greg. Nysseno De anima tom. 2. pag. 103. & Nemesio De natura hominis cap. 2. Manichæi Africani, aut Itali, duas equidem in homine animas admittebant; aliam carnis propriam de gente [illegible], aliam bonam quæ pars esset Dei, referente Augustino lib 1. Retract. cap. 15. n. 1. sed is error nec Cyrillo, nec Græcis fere cognitus videtur fuisse. saltem & bonam & malam illas animas in omnibus hominibus uniusmodi esse statuebant, non in diversis hominibus diversas; quem solum errorem hic refutat Cyril.

F α πολλὰ λέγων.] In editis λέγειν, quod supponeret μὲ præcedens. Lectio quam sequimur, elegantior, & è codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. accepta, eademque habetur aliis Cyrilli locis. Non multo post, loco κακῶν, quod nihil hic significat, reposuimus καμὼν ex codd. Ottob Roe, & Casaub.

β ἡτοίμασεν.] Sic restituimus ex cod. Coisl. & simili lectione Cyrilli post aliquot lineas: editi ἐποίμαζεν; emendatius G. Morelius, ἡτοίμαζεν; Roe & Casaub. ἐποίησεν. Voces εἰ κατὰ φύσιν, & sequentes usque ad πρᾶον excl. propter repetitionem vocum ἡτοίμασεν ὁ Θεός, in aliquot codicibus, & in omnibus editionibus græcis prætermissa, reposuit Millesius ex codd. Roe & Casaub. Habentur præterea in codd. Coisl. & Ottob. & in versione Grodecii. loco ἀνεκδιηγήτους Oxoniensis editionis, ex Coisl. scripsimus ἀνεκδιηγήτους. In hoc porro loco observatu dignum est, Cyrillum ad meriti vel demeriti, ut loquuntur, rationem, eam voluntatis libertatem in hominibus requirere: quæ necessitatis etiam spontaneæ, sed ad unum ex instinctu determinatæ, expers sit. non autem illum victricis gratiæ motum excludit, qui animam superne illustratam, illæsa dissentiendi potestate, efficaciter impellit ac determinat. V. Cat. 13. n. 31. & 40. Cat. 16. n. 16. 19. &c.

γ Περὶ σώματος.] Titulus hic in codd. Colb. Bodl. Morel. Roe, & Casaub. prætermissus, in codd. Coisl. & Ottob. transfertur post verbum λόγον, ante μή τινος.

2 *Ne quemquam feras*, &c.] Veteres Gnostici mundum adspectabilem, cujus pars nostra sunt corpora, ab angelis fabricatum E aiebant; animarum sortem à corpore diversam statuentes. Vide ea de re Carpocratis nugas apud Iren. lib. 1. cap. [illegible] n 4. & Basilidis, ibidem cap. 24. num. 4. & 5. Hujus postremi hæresim imitatus Marcion, animæ solius salutem esse aiebat: corpus vero, quoniam de terra sumtum sit, quæ malorum authoris Dei opus esset, salutem participare non posse; ex eodem lib. 1. cap. 27. num. 2. & 3. Corpus à Deo malo, animam à bono Deo creatam diserte asserebant Manichæi, ex Epiphanio hæres. 66. n. 8. quam hæresim Cyrillus frequenter ac studiose castigat. Habemus verba Manetis in epistola ad Marcellum apud Archelaum, & apud Epiphan. loco citato num. 6. in qua Catholicos redarguit, quod bonum & malum ab eodem authore proficisci dicerent, neque exteriorem hominem ab interiori distinguere nossent. Omnes illi hæretici corpore ad impuritates turpissime abutebantur. Singularia Manichæorum hac in re flagitia. Vide Cat. 6. n. 33 & 34.

δ ἀλλότριον.] Non contemnenda codd. Roe & Casaub. lectio, F quæ fert ἀλλοτρίου, ut sensus sit, non eos ferendos esse, qui alieni Dei corpus nostrum esse aiunt: quod multis aliis Cyrilli dictis conforme est, ut hujus Cat. n. 4. & 18. & Cat. 8. n. 3. &c. sed ἀλλότριον legendum esse suadet sequens phrasis, in qua isthæc repetitur. Post alterum ἀλλότριον addidimus vocem Θεοῦ, ex cod. Ottobon. & interpretatione Grodecii; quamquam ea satis ex præcedentibus verbis subintelligitur: alioqui iidem hæretici, qui corpus à Deo alienum arbitrabantur, alienum etiam à se, hoc est anima præcipua hominis parte, existimabant, ut patet ex Cat. 18. n. 20. nec injuria, cum animam à Deo bono se habere; corpus vero à Deo malo & exoso, & inimico, dicerent. Pronomen τι post σῶμα ex codd. Colb. Roe & Casaub. addidimus. Item post πιστεύοντες conjunctionem καὶ, & voces τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, addidimus ex utroque cod. Roe & Casaub.. Tamdem post τί δὲ, particulam καὶ ut majorem emphasim phrasi conferentem adjecimus, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

σκεύει τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, τοῦτο καὶ εἰς πορνείας ἑτοίμως ἀποκέχρηνται. Τί δὲ καὶ κατέγνωσαν τοῦ θαυμασίου τούτου σώματος; τί μὲν γὰρ ἐν εὐπρεπείᾳ λείπεται; τί δὲ οὐκ ἔστιν ἔντεχνον τῆς κατασκευῆς; ἄρα οὐκ ἐχρῆν αὐτοὺς κατανοῆσαι, ὀφθαλμῶν μὲν λαμπροτάτην κατάστασιν· ὅπως δὲ τὰ ὦτα πλαγίως ἐγκείμενα, ἀνεμπόδιστον δέχεται τὴν ἀκοήν; καὶ ὅπως ἡ ὄσφρησις μὲν ἐστι [α] τῶν ἀτμῶν διακριτικὴ, καὶ τῆς ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτική· ἡ γλῶττα δὲ ὅπως διττῶν πραγμάτων ἐστὶ διάκονος, γευστικῆς ἕξεως, καὶ διαλεκτικῆς ἐνεργείας; ὅπως ὁ πνεύμων ἐν ἀποκρύφοις κείμενος, ἄπαυστον ἔχει τοῦ ἀέρος τὴν ἀναπνοήν; τίς ὁ ἐνθεὶς παλμὸν καρδίας ἀδιάλειπτον; τίς ὁ διελὼν εἰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας τοσαύτας; τίς ὁ τοῖς νεύροις τὰ ὀστέα σοφῶς ἐνείρας; τίς ὁ τῆς τροφῆς μέρος μὲν εἰς ὑπόστασιν δοὺς, μέρος δὲ εἰς [β] εὐσχήμονα διάκρισιν διακρίνας· καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης μέλη, ἐν εὐσχημοτέροις ἀποκρύψας τόποις; τίς μέλλουσαν ἐκλείπειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δι' εὐτελοῦς κοινωνίας ἀκατάπαυστον συνεστήσατο;

κγ'. Μὴ λέγε μοι ὅτι τὸ σῶμα παραίτιον ἁμαρτίας ἐστίν. εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας αἴτιον, διὰ τί νεκρὸς οὐχ ἁμαρτάνει; παράθες ξίφος τῇ δεξιᾷ τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως, καὶ φόνος οὐ γίνεται. διαβαινέτωσαν τετελευτηκότος ἀρτίως νέου κάλλη παντοῖα παρερχέσθω, καὶ ἐπιθυμία πορνείας οὐ γίνεται. διὰ τί; ἐπειδὴ τὸ σῶμα οὐχ ἁμαρτάνει καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ [γ] διὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχή. Ἐργαλεῖόν ἐστι τὸ σῶμα, καὶ ὥσπερ ἱμάτιον καὶ στολὴ ψυχῆς· κἂν μὲν ὑπὸ ταύτης πορνείᾳ παραδοθῇ, γίνεται ἀκάθαρτον. ἐὰν δὲ ἁγίᾳ ψυχῇ συνοικήσῃ, γίνεται ναὸς ἁγίου Πνεύματος. οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ Παῦλος ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν, ναὸς τοῦ [δ] ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν; Φεῖσαι τοίνυν τοῦ σώματος, ὡς ναοῦ πνεύματος ἁγίου τυγχάνοντος. μὴ φύρῃς ἐν πορνείαις τὴν σάρκα σου. μὴ μολύνῃς σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν. εἰ δὲ καὶ ἐμόλυνας, ἀπόπλυνε νῦν [ε] διὰ μετανοίας· ἀπόλουσαι ἕως καιρὸς παρέχει.

κδ'. Καὶ τὸν περὶ σωφροσύνης λόγον, προηγουμένως μὲν ἀκουέτω τὸ τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων

A vasculo inhabitare animam credunt, eo ad scortationes procliviter abutuntur. Quid vero est quod in illo admirabili corpore criminantur? quid illi ad decentiam & concinnitatem deest? quid non in ipsa structura artificiosum? nonne eos oportuit considerare tum oculorum conformationem splendidissimam; tum quomodo aures in obliquum flexæ jacent, ut auditum sine impedimento admittant? utque olfactus vapores discernendi, & suaves odores admittendi vi pollet? ut lingua duarum rerum administra B est, gustatûs & loquendi facultatis? ut in abditis locis positus pulmo, donatus est irrequieta aëris adspiratione? Quisnam perpetuum cordis pulsum indidit? quis in tot venas arteriasque distribuit? quis nervis ossa tam sapienter implicata colligavit? quis alimenti partem ad supplementum naturæ adtribuens, partem aliam ad verecundam secretionem discrevit; & pudendas partes verecundioribus abscondit locis? quis defecturam hominum naturam levi atque facili conjunctione perennem effecit? C

Nihil est in humano corpore criminandum. Id. Cat. 9. n. 15. & Cat. 12. n. 26.

1. Cor. 12. 23.

XXIII. [1] Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse. si enim corpus peccati causa est, quare mortuus non peccat? gladium admove dextræ hominis nuper mortui, & cædes nulla fiet. omnia formarum genera coram juvene recens mortuo pertranseant, & nulla orietur scortandi cupiditas. Quamobrem? quia corpus per seipsum non peccat, sed anima per corpus. Animæ instrumentum, & veluti indumentum atque amictus corpus est. & si quidem ab ea ad fornicationem adplicetur, immundum fit: si vero animæ sanctæ conjungatur, fit D templum Spiritus-sancti. Hæc ego non profero, sed Paulus apostolus dixit: *Nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus-sancti qui in vobis est?* Parce igitur corpori tuo, tamquam templo sancti Spiritus exsistenti. Ne tuam carnem stupris polluas: ne inquines hanc tuam pulcherrimam vestem. si autem inquinasti, nunc ablue per pœnitentiam: lavare quamdiu tempus patitur.

1 Corpus non est peccandi causa.

Animæ instrumentum & indumentum est. V. Cat. 18. n. 20.

1. Cor. VI. 19.

XXIV. At eum qui de castitate est sermonem, E præcipue quidem auscultet [2] monachorum &

2 Monachorum & virginum ordo. Id. Cat. 12. n. 15. 34.

[α] τῶν ἀτμῶν.] Eas voces supplemus ex codd. Roe & Casaub.

[β] εὐσχήμονα.] Editi ἀσχήμονα: emendavimus ex mss. Coisl. Ottob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. & Grod. post, loco ἀσχημοσύνης, habetur in Ottob. εὐσχημοσύνης. sed Cyrillus respiciens locum 1. Cor. XII. 23. vocat τῆς ἀσχημοσύνης μέλη, quæ Apostolus dicit τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν. Denique pro ἀσχημοτέροις quod in editionibus anni 1631. & sequentibus legitur, reposui εὐσχημοτέροις, juxta Prevotium in editione anni 1608. & codd. Bodl. Colb. Roe, Casaub. Grodecii versionem; quibus addi potest cod. Coisl. in quo legitur εὐσχημονεστέροις; eaque lectio Apostolo convenientior in loco citato dicenti, τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, περισσοτέραν εὐσχημοσύνην ἔχει: *Quæ verecunda sunt nostra, abundantiorem verecundiam habent.*

1 *Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse.*] Manichæos proprie petit, qui peccatorum causam referebant in conjunctionem corporis quod Diaboli erat, cum anima quæ Dei esset, ex Tito Bostr. lib. 1. contr. Manich. p. 449. quorum hæresim sic repræsentat Augustinus De hæresibus c. 46. *Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ: quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei, sed malæ mentis prohibent esse opificium; quæ à contrario principio, Deo coæterna est*: hinc necessaria peccata dicebant. Fortunatus Manichæus apud Augustinum disput. 2. contr. Fortunat. n. 20. ait, *Inviti peccamus, & cogimur à contraria & inimica nobis substantia*: & n. 21. *Hoc nos dicimus quod à contraria natura anima cogatur delinquere.*

[γ] διὰ τοῦ σώματος.] Articulum adjecimus ex Coisl. Roe & Casaub. codd.

[δ] ἐν ὑμῖν.] Editi ἐν ἡμῖν in nobis: ὑμῖν reposuimus ex codd. Roe, Casaub. vers. Grod. sacro textu, & Cyrillo ipso eodem modo locum hunc repetente Cat. 12. num. 26.

[ε] διὰ μετανοίας.] Post hæc verba, additur in cod. Ottob. ἀπόλουσαι διὰ νηστείας: abluere per jejunium: loco autem verborum ἀπόλουσαι ἕως καιρὸς παρέχει, Ottob. Roe, Casaub. & Grod. habent: ἀπολούσεως γὰρ ὁ καιρός: *Nunc enim ablutionis tempus*: quamquam Roe & Casaub. vitiose pro ἀπολούσεως ferunt ἀπολύσεως, *absolutionis.*

2 *Monachorum & Virginum ordo.*] Iterum Catech. 12. n. 33. virginum & monachorum chorum adloquitur, eamdemque illis admonitionem repetit. Non hos μοναχοὺς sed μονάζοντας appellat: quæ licet ambæ voces sequentibus ætatibus videntur divisæ; hoc tamen tempore promiscue sumtas puto. Quamquam apud Athanasium observo, μονάζοντας semper appellari, qui in urbibus; μοναχοὺς, qui in solitudinibus monasticen profitebantur. Hic certe de primi generis monachis agitur, qui ad conventus Ecclesiæ, etiam baptizandis proprios, de more conveniebant. Cum in his conventibus omnes fidelium ordines adsisterent, μονάζοντες illi verisimiliter baptizati erant: nihil tamen prohibet, quominus inter baptizandos reperirentur & monachi & virgines continentiam professæ. nam in Catechumenorum numero fuisse monachos testis est sanctus Johannes Chrysostomus hom. 25. in epist. ad Hebræos, pag 913. d. negans Catechumenum quamvis monachum, fidelibus fratrem esse: ὅτι ὁ μὲν Κατηχούμενος, κἂν μοναχὸς ᾖ, οὐκ ἀδελφός. Nazianz. orat 40. n. 17. pag. 648. diversos hominum ordines ad capessendum sine mora baptismum adhortans, hæc ad virginitatem professos: παρθενίαν ἀσκεῖς; τῷ καθάρσει σφραγίσθητι. *Virginitatem colis? baptismo consignare.* Cyrill. Alexandrinus epist. ad episcopos Libyæ, ejectos è monasteriis propter peccata catechumenos instante morte baptizari præcipit, pag. 212. Augustinus sermon. 224. ad infantes habito die Paschæ num. 2. sic aliquos ex eis ita compellat: *Vos qui continentiam Deo vovistis, nolite retro respicere.* Ruffinus Invectiva 1. in Hieronym. tom. 5. Op. S. Hieronym. pag. 262. ait se in monasterio jam positum, per gratiam baptismi regeneratum fuisse, symbolumque ac fidem addidicisse. F

Id. Cat. 18. n. 20. & Cat. 12. n. 34.
a *Heb.* XII. 16.
V. Cat. 15. n. 23. & Cat. 14. n. 30.

A virginum ordo, qui vitam in mundo parem angelis instituunt: [deinde vero reliquus Ecclesiæ populus.] Magna vobis, fratres, reposita est corona. ne exigua voluptate magnam dignitatem commutetis. audite Apostolum dicentem: a *Ne quis fornicator aut profanus ut Esaü, qui propter unam escam vendidit sua primogeniti jura.* In angelicis libris propter puritatis propositum descriptus, vide ne propter stuprum perpetratum posthac ex eisdem delearis.

1 Ne cœlibes adversus conjugatos efferantur. Status nuptiarum inferior, sed honore dignus.
b *Heb.* XIII. 4.

B XXV. [1] Neque vero, si perfectum castitatis officium adimples, efferri te decet adversus illos qui inferiorem vitæ statum matrimonio copulati sectantur. b *Honorabile enim est connubium, & cubile impollutum*, ut ait Apostolus. Et tu qui castitatis integritatem habes, nonne ex hominibus conjugatis natus es? non ergo quod aurum possideas, argentum reprobes? verum spei bonæ pleni sint & ii qui in conjugio legitime nuptiis utuntur: qui exactum ad leges connubium, non illud ex immoderata licentia procax ac libidinosum instituunt: qui relaxationis

c 1. *Cor.* VII. 5.
Continentiæ tempora in conjugatis.

C tempora norunt, c ut vacent orationi: qui unà cum vestimentis munda in conventibus ad ecclesiam offerunt corpora: qui liberorum procreandorum, non fruendæ voluptatis causa, ad nuptias accesserunt.

2 Secundæ nuptiæ propter infirmitatem concessæ.
* Id est *viduitas.*
I. *Cor.* VII. 8. 9.

XXVI. [2] Nec unico matrimonio contenti, eos qui ad secundas nuptias se ultro dejecere, reprobent. nam præclara est & admiranda res continentia*; verum ignoscendum etiam est, si ad secundas nuptias accedatur, ne scortationi succumbant infirmi. D *Bonum est* enim *eis, si permanserint, sicut & ego*, inquit Apostolus: *si vero non se continent; nubant. melius est enim nubere, quam uri.* Reliqua vero omnia procul

A τάγμα, τὸ τὸν ἰσάγγελον βίον ἐν κόσμῳ κατορθούντων· [a ἑπομένως δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας λαός.] Μέγας ὑμῖν ἀπόκειται στέφανος, ἀδελφοί· μὴ μικρᾶς ἡδονῆς ἀντικαταλλάξητε μεγάλην ἀξίαν. b ἀκούσατε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις λοιπὸν ἐγγραφεὶς, διὰ τὴν πρόθεσιν τῆς σωφροσύνης· βλέπε μὴ πάλιν ἐξαλειφθῇς, διὰ τὴν πορνικὴν ἐργασίαν.

B κέ. Μὴ δ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην, γ τυφωθῇς κατὰ τῶν ὑποβεβηκότων ἐν γάμῳ. Τίμιος γὰρ ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. καὶ σὺ ὁ τὴν ἁγνείαν ἔχων, ἆρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης; μὴ γὰρ ὅτι χρυσίου κτῆσιν ἔχεις, τὸ ἀργύριον ἀποδοκίμαζε. Ἀλλ' εὐέλπιδες ἔστωσαν καὶ οἱ ἐν γάμῳ νομίμως τῷ γάμῳ χρώμενοι. οἱ γάμον ἔνθεσμον, ἀλλὰ μὴ τοῦτον ἀσελγῆ κατασκευάζοντες, διὰ τὴν ἄμετρον ἐξουσίαν· οἱ γινώσκοντες δ καιροὺς ἀνέσεως, C ἵνα σχολάζωσι τῇ προσευχῇ· οἱ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων καθαρὰ ε προσφέροντες ἐν ταῖς Συνάξεσιν εἰς ἐκκλησίαν τὰ σώματα· οἱ διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιληδονεῖν, τῷ γάμῳ προσεληλυθότες.

κϛ'. Καὶ οἱ μονόγαμοι δὲ, τοὺς δευτέρῳ γάμῳ συμπεριενεχθέντας μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν. καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἐγκράτεια καὶ θαυμάσιον· συγγνωστὸν δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ γάμῳ προσελθεῖν, ἵνα μὴ πορνεύσωσιν οἱ ἀσθενεῖς. Καλὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγὼ, D φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐξοριζέσθω μακρὰν, πορνεία,

a ἑπομένως δὲ καὶ ὁ λ. τ. ἐκ. λαός.] Ea verba, quæ alterum, uti videtur, phrasis membrum efficiunt, ac per præcedens προηγουμένως μὲν postulari videntur, addidimus ex codd. Roe & Casaub. Similis habetur phrasis infra n. 28.

b ἀκούσατε, &c.] Hæc & reliqua usque ad πρωτοτόκια αὐτοῦ inclus. desunt in codd. Roe & Casaub. Loco ἀγγελικαῖς, in editis habetur εὐαγγελικαῖς. Quis autem fando audivit hominum nomina in evangelicis libris describi? scripsimus itaque ἀγγελικαῖς *angelicis*, ex codd. Ottob. Roe & Casaub. sive illi libri ita dicantur, quoniam ab angelis bona opera nostra scribuntur in libris Dei; in quibus E primus locus virginitati datur, ut ait Cyrillus Cat. 15. n. 23. seu quoniam ii qui virginitatis propositum sequuntur, angelis parem vitam imitantes, ut supra dixit, eorum ordinibus adnumerantur, juxta hæc Isidori Pelusiotæ verba lib. 4. epist. 192. οἱ δὲ τῆς παρθενίας ἱερεῖς γνήσιοι εἰς τὰς τῶν Ἀγγέλων τεταγμένας ἐνεγράφησαν ἀξίας. *Sinceri virginitatis amatores in constitutis certo ordine Angelorum dignitatibus inscripti sunt.* Antiquus author libri de virginitate apud Athan. num. 10. tom. 2. pag. 115. Μαρτυροῦμαι παντὶ ἀνθρώπῳ ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν Ἀγγέλων εὑρεθήσεται. *Testificor omni homini, qui hæc verba audit & facit, quod nomen ejus in libro vitæ scribetur, & in tertio Angelorum ordine reperietur.* Loco ἐγγραφήσῃ, scripsimus ἐγγραφεὶς ex mss. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. Ottobonianus etiam habet ἐγγραφεὶς ἤδη, *jam inscriptus.* id quod verum est, cum loquatur ad eos qui monasticen & virginitatem jam professi erant, & idcirco in divinis libris F pudicitiæ titulo inscripti. Eamdem scripturam sequentia comprobant.

1 *Neque vero, si perfectum castitatis officium adimpleas*, &c.] Hæreticos reprehendit nuptiarum osores, quorum ab sancto Paulo 1 Tim. cap. 4. ℣. 3. prænuntiatus error, veteribus hæreticis communis fuit. Notantur præsertim Saturninus, de quo Irenæus lib. 1. cap. 24. num. 2. *Nubere & generare à Satana dicunt esse.* Tatianus & qui ab eo profecti sunt *Continentes* seu *Encratitæ*, eodem authore cap. 28. n. 1. & Clem. Alex. lib. 3. Strom. pag. 465. Severiani, ex Epiphan. hær. 45. n. 2. Marcion, authore Irenæo lib. 1. cap. 28. n. 1. & Clem. Alex. lib. 3. Strom. pag. 431. Manichæi, de quibus August. hæres. 46. p. 16. *Nuptias sine dubitatione condemnant, & quantum in ipsis est prohibent, &c.* Hieracitæ ex Epiph. hæres. 67. n. 2. &c. Cæterum hic Cyrillus præcipit, ut conjugia legitime suscipiantur; non Cæsaris solummodo, sed Ecclesiæ etiam sine dubio leges commendans, quas in canonicis Patrum epistolis, & conciliorum illius temporis sanctionibus videmus: ut temporibus orationis, & communionis quæ in synaxibus fiebat, à conjugii usu abstinerent: ut tandem conjugio liberorum tantummodo procreandorum causa utendum sibi esse noverint.

γ τυφωθῇς.] Ita restituit Millesius, ex codd. Roe & Casaub. quibus consentiunt Coisl. Colb. & Grod. cum prius haberetur τυφλωθῇς.

δ καιροὺς ἀνέσεως, *tempora abstinentiæ.*] Addit Coisl. διὰ τὴν ἐξουσίαν, *propter potestatem.*

ε προσφέροντες.] Ita nos ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & versione Prevotii: ita ut nonnisi typographorum vitio scriptum in ejus editione & sequentibus sit προφέροντες. Nota antiquum usum mundiora ad Ecclesiam afferendi & vestimenta & corpora. Vide Clem. Al. lib. 4. Strom. pag. 531. Chrysostom. hom. 51. in Matt.

2 *Nec uno matrimonio contenti, &c.*] Montanistas hic respicit, qui secundas nuptias reprobavere; cujus rei optimum documentum Tertulliani De Monogamia liber: vel Novatianos iis hac in re consentientes, ut satis compertum est ex Epiphanio hæres. 59. n. 13. & aliis authoribus. Nec defuere ex Catholicis, qui secundis de matrimoniis minus favorabiliter sint locuti; in primis Athenagoras, qui ea speciosi adulterii titulo compellat, Legat. pag. 37. εὐπρεπής ἐστι μοιχεία. Hos longo ordine citat Cotelerius in Notis ad secundum Hermæ librum, Mandat. 2. cap. 4. unde saltem illud efficitur quod Cyrillus ait, nuptias secundas ex venia concedi. id quod arguunt pœnæ ecclesiasticæ illis adjunctæ, ut privatio solemnis benedictionis, impedimentum ad sacros ordines, &c. De F tertiarum & consequentium nuptiarum usu silet Cyrillus. Eas in illis *reliquis rebus*, quas procul exterminari præcipit, ab illo comprehendi judicaverit forte, qui meminerit tertias nuptias Constit. Apost. lib. 3. cap. 2. vocari *incontinentiæ signum*, ἀκρασίας σημεῖον, & consequentes, *manifestam fornicationem & indubitatam lasciviam*, προφανῆς πορνεία, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. Basilium vero epist. canon. cap. 4. tertium matrimonium *castigatæ fornicationis* vocabulo nuncupantem, πορνείαν κεκολασμένην; & cap. 50. aientem trigamiæ legem non esse, hæcque ut Ecclesiæ inquinamenta spectari, ὡς ῥυπάσματα τῆς Ἐκκλησίας. alia coacervat similia Latinorum & Græcorum, contra tertias & consequentes nuptias testimonia, Cotelerius in Notis ad lib. 3. Constit. Apost. cap. 2. Verum de Cyrillo favorabilius sentire liceat: ea enim quæ procul ablegari jubet, sunt *fornicatio, adulterium, & omne intemperantiæ simile genus.* Nullus autem, quod sciam, tertias & sequentes nuptias fornicationis nomine, simpliciter & sine ulla leniente nota compellavit.

μοιχεία,

μοιχεία, καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀκολασίας εἶδος. τετηρήσθω δὲ τὸ σῶμα [a] τῷ Κυρίῳ καθαρὸν, ἵνα καὶ ὁ Κύριος ἐπιβλέψῃ τῷ σώματι. Τρεφέσθω δὲ τὸ σῶμα σιτίοις, ἵνα ζῇ, καὶ ἀνεμποδίστως ὑπηρετῇ· οὐ μὴν ἵνα πρὸς τρυφὰς ἐκδοθῇ.

A ablegentur, scortatio, adulterium, & omne lasciviæ genus. conservetur vero corpus Domino mundum, ut Dominus etiam corpus respectet. Nutriatur autem alimentis ut vivat, & absque impedimento famuletur, at non ut deliciis tradatur.

[β] ΠΕΡΙ ΒΡΩΜΑΤΩΝ.

κζʹ. ΚΑὶ περὶ τροφῶν ἔστω ὑμῖν ταῦτα τὰ δόγματα· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ περὶ τὰ βρώματα πταίουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς εἰδωλοθύτοις ἀδιαφόρως προσέρχονται. οἱ δὲ ἀσκοῦσι μὲν, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἐσθίοντας. καὶ διαφόρως ἐν τῷ περὶ βρωμάτων λόγῳ τινῶν ἡ ψυχὴ μολύνεται, ἀγνοούντων, τοῦ τε ἐσθίειν καὶ μὴ, τὰς ἐπωφελεῖς αἰτίας. Νηστεύομεν γὰρ οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες, ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες· ἵνα αἰσθητῶν ὑπεριδόντες, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ νοητῆς τραπέζης· καὶ ἵνα νῦν σπείραντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Μὴ τοίνυν καταφρόνει τῶν ἐσθιόντων, καὶ διὰ τὴν τῶν σωμάτων ἀσθένειαν μεταλαμβανόντων. μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνῳ χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθενείας· [γ] καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἁμαρτωλοὺς κατακρίνῃς. Μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἶδε γὰρ τινὰς τοιούτους ὁ Ἀπόστολος λέγων· Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς. Ἀπεχόμενος τοίνυν τούτων, μὴ ὡς βδελυκτῶν ἀπέχου, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἔχεις· ἀλλ' ὡς καλῶν ὄντων ὑπερφρόνει, διὰ τὰ προκείμενα νοητὰ καλλίονα.

κηʹ. Ἀσφάλισαί σου τὴν ψυχὴν, μή ποτέ τι φάγῃς τῶν τοῖς εἰδώλοις προσενεχθέντων. περὶ γὰρ τούτων [δ] τῶν βρωμάτων, οὐκ ἐμοὶ νῦν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ Ἰακώβῳ τῷ ταύτης τῆς

DE CIBIS.

XXVII. AC de cibis ista vobis præscribantur decreta; quandoquidem multi circa escas quoque impingunt. Nam alii quidem idolis immolata sine discrimine contingunt: alii vero exercitationis causa secundum asceticæ vitæ institutum [à nonnullis] abstinent, [a] damnant autem eos qui manducant. & ita varie circa cibos quorumdam [b] anima polluitur, dum & manducandi & abstinendi utiles causas ignorant. Jejunamus enim vino & carnibus abstinentes, non ea quasi piacula abhorrentes, sed exspectatione mercedis; ut dum sensibilia ultro contemnimus, spiritali intelligibilique mensa perfruamur: utque nunc seminantes in lacrymis, in exsultatione metamus in seculo venturo. Ne igitur aspernare eos qui manducant, & ob corporum imbecillitatem cibum sumunt. neque illos reprehendas qui [c] modico vino utuntur, propter stomachum & frequentes infirmitates: neve eos tamquam peccatores condemnes. Nec vero tamquam alienas oderis carnes: cujusmodi nonnullos noverat Apostolus, cum diceret: *Prohibentium nuptias; abstinentiam [præcipientium] à cibis, quos Deus creavit ut à fidelibus cum gratiarum actione percipiantur.* Qui igitur ab his abstines, non quasi ab abominandis temperato, alioqui mercedem nullam habiturus es; sed tamquam bona prætermitte, propter intelligibilia, quæ tibi proponuntur, multo meliora.

XXVIII. Animæ tuæ cave, [2] ne quid umquam edas eorum quæ idolis oblata fuere. nam de hujusmodi cibis, non mihi solum hoc tempore, sed jam ipsis apostolis, & Jacobo hujus

a *Rom* XI...
b 1. *Cor.* VIII. 7.
In jejunio vini & carnium abstinentia.
Ps. CXXV 5
Rom. XIV. 3.
Vini licitus, dummodo moderatus usus.
c 1. *Tim* V. 23
1. *Tim.* IV. 3.
Vini & carniū abstinentia non tamquam à malis rebus; sed exercitationis & majoris meriti gratia.
2 Immolatis abstinendum.

[a] τῷ Κυρίῳ, &c.] Hæc & sequentia verba usque ad σιτίοις desunt in codd. Colb. Bodl. & edit. G. Morel. propter vocem σῶμα repetitam.

[β] Περὶ βρωμάτων.] Deest hic titulus in codd. Colb. Bodl. Morel. Roe, Casaub. Habetur vero in Coisl. & Ottob. in num. sup. post σώματι, ante τρεφέσθω.

1 *Alii sine discrimine idolis immolata contingunt.*] Multi hoc nomine hæretici à veteribus reprehensi. In primis Nicolaïtæ, teste Irenæo lib. 1. cap. 26. num. 3. ab ipso Christo ejus sceleris accusantur, Apocalyps. cap. 2. ♈. 14. & ♈. 20. Justinus Dialog. pag. 253. Christianum quemquam negat his cibis infici, sed id in Marcionitas, Valentinianos, Basilidianos, Saturnilianos, aliosque hæreticos rejicit. Id præterea de Valentinianis certum ex Irenæo, lib. 1. cap. 6. n. 3. de Basilidianis & Carpocratianis, ex eodem cap. 28. n. 2. Quos deinde damnat abstinentes, aliorum non similiter abstinentium reprehensores, ii sunt quos infra dicit à vino & carnibus quasi piaculis abhorrere. in primis autem Tatianus & Encratitæ, Iren. lib. 1. cap. 28. num. 1. qui reprehenduntur, quod ab animatis rebus abstinentiam præciperent. Vini quoque usum eum condemnasse testis Clem. Alex. lib. 2. Pædag. c. 2. pag. 158 & alii. V. Epiphan. hær. 46. n. 2. & 47. n. 1. Ebionæi aquam solam in mysteriis adhibebant, & ab animatis abstinebant: Epiph. hæres. 30. n 16. & 15. Eadem Marcionis hæresis, reos judicio pronuntians qui carnes gustarent, tamquam animas comedentes: Epiph. hæres. 42. n. 3. & 12. Severiani ab omni usu vini abstinebant, vitem à Diabolo consitam & serpentis semine procreatam aientes: Epiph. hær. 45. n. 1. & 2. De Manichæorum electis Augustinus hæresi 46. pag. 15. f. *Nec vescuntur carnibus.... nec alimonia lactis utuntur .... vinum non bibunt, dicentes fel esse principum tenebrarum.* Philastrius hæresi 36. 3. class. nominat Abstinentes, quosdam in Galliis, Hispaniis & Aquitania, *Gnosticorum & Manichæorum particulam sequentes*, qui separabant conjugia; escas non à Deo, sed à Diabolo factas dicebant. In his quos reprehendit Cyrillus possunt numerari Montanistæ, qui cum tres Quadragesimas per annum, & austera jejunia observarent, Catholicos eam consuetudinem non sequentes amare insectabantur; ut patet ex Tertulliani libro de jejuniis contra Psychicos. Vid. Euseb. lib. 5. hist. cap. 3. de Alcibiade à Lugdunensibus martyribus castigato & correcto.

[γ] καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἁμαρτωλοὺς κατακρίνῃς] Hæc verba in editis ob repetitionem vocis μήτε prætermissa, restituimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Colb. & vers. Grod.

2 *Ne quid umquam edas eorum quæ idolis immolata fuere, &c.*] Severe interdicit ab usu idolothytorum, sanguinis, & suffocatarum carnium. quæ ter... mina lex in Oriente diu ac diligenter culta. Verum in Occidente Apostolici præcepti pars, quæ ad sanguinem & suffocatum pertinet, jam in desuetudinem abierat apud Latinos, ita ut pauci forte qui adhuc tangere ista formidarent, à cæteris irriderentur, teste Aug. lib. 32. cont. Faust. cap. 13. At non ita de idolothytorum esu, quem omnino ut illicitum damnavit Cyrillus, eas escas dæmonum invocatione contaminatas dicens Cat. 3. n. 3. & Cat. 19. n. 7. quo loco eas ad pompam diaboli, cui in baptismate renuntiamus, pertinere docet. Quapropter etiam cogente fame ac secluso scandalo, ab iis abstinendum præcipiunt non solum Græci, sed & Latini Patres; nec veteres solum, sed & posteriores ut Chrysostomus, hom. 25. in 1. Cor. pag. 267 & 268 & hom. 12. in 1. Tim. pag. 478. & alibi: ipse etiam Augustinus, ep. 47. n. 6. & S. Leo, ep. 129. al. 79. cap. 5. Pauci admodum scientem & prudentem, seposito tamen scandalo & conscientiæ offensione, idolothytis vesci permittunt; ut Cyrillus Al. lib. 7. in Julian. pag. 233. & Ambrosiaster in 1. Cor. cap. 10. Quæ vera S. Pauli doctrina videtur esse, 1. Cor. cap. 8. ♈. 7. & 9.

[δ] τῶν βρωμάτων.] Ea verba adjecimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & vers. Grodecii sed in his omittitur vox τούτων. Vocem νῦν pariter addidimus ex Coisl. Roe, & Grod. propter oppositionem vocis ἤδη præteriti temporis in membro sequenti.

Act. xv. 23. 29. ecclesiæ olim episcopo studium & cura fuit. scribunt enim apostoli & presbyteri omnibus gentibus universalem epistolam, ut primo ac præcipue ab immolatis abstineant, deinde vero à sanguine & suffocato. Multi enim homines ferina indole, & canum more viventes, sanguinem immanissimarum instar belluarum lambunt, & suffocatis affatim implentur. Tu autem qui Christi servus es, cum manducas hoc observa, ut cum pietate ac religione manduces. ac de cibis quidem satis.

Sanguine quoque & suffocato.

A ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ σπουδὴ γέγονε. καὶ γράφουσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καθολικὴν ἐπιστολὴν, [a] προηγουμένως μὲν τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες, καὶ κυνῶν δίκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα λάπτουσιν, ἀγριωτάτων θηρίων τρόπον [b] μιμούμενοι· τὰ πεπνιγμένα δὲ κατεσθίουσιν ἀφειδῶς. Σὺ δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἐσθίων ἔχε τὸ, μετ' εὐλαβείας ἐσθίειν. καὶ περὶ μὲν βρωμάτων αὐτάρκως.

De Vestitu.

B [c] ΠΕΡΙ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ.

Vestitus ad tegendum corpus, non ad luxuriam.

XXIX. Vestitus vero tibi simplex esto, non ad ornatum, sed ad necessarium tegumentum: non ut molliter delicieris, sed ut hyeme calescas, & verecundiam corporis tegas. ne vero tegendæ turpitudinis prætextu, superfluo vestium paratu in aliam turpitudinem incurras.

κθ'. Ἔνδυσις δέ σοι λιτὴ περικείσθω, μὴ πρὸς καλλωπισμὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν σκέπην· μηδὲ ἵνα θρυπτῇς, ἀλλ' ἵνα ἐν χειμῶνι θερμανθῇς, καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτῃς. μὴ προφάσει τοῦ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτειν, ταῖς περιέργοις στολαῖς εἰς ἑτέραν ἀσχημοσύνην ἐμπέσῃς.

X. Dogma.

De Resurrectione.

[d] ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

Cum isto corpore judicandi resurgemus. *V. Cat. 18. n. 1.*

XXX. Moderate, quæso, utere corpore isto, & intellige te cum hoc corpore judicandum, à mortuis excitatum iri. si vero tibi quædam diffidentiæ cogitatio succurrat, quasi fieri res non possit; ex tuismet ipsius rebus, de iis quæ non adparent æstima. Tu enim ipse, dic mihi, ante annos centum aut amplius reputa tecum ubinam eras: ex quali, exigua prorsus ac vilissima substantia, ad tantam staturæ magnitudinem, & talem formæ dignitatem perveneris? Anne, qui quod non erat ut esset fecit, id quod jam est ac cecidit, rursum suscitare non poterit? Qui satum propter nos frumentum singulis annis mortuum & putre excitat; an nos ipsos, quorum gratia ipsum surrexit, difficile suscitaturus est? Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructu & sine foliis perstitere: totæ tamen hyeme exacta, uti ex mortuis iterum reviviscunt. nonne multo magis nos, multoque facilius ad vitam revocabimur? Virga Mosis in naturam serpentis longe dissimilem, Dei voluntate transmutata est: & homo in mortem delapsus, non ex integro in semetipsum restituetur?

Id. Cat. 18. n. 9.

Id. Cat. 18. n. 6. Exempla resurrectionis in natura.

In Scripturis. *Id. Cat. 18. n. 11.*

C λ'. Φείδου μοι, παρακαλῶ, τοῦ σώματος τούτου, καὶ γίνωσκε ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσῃ, μετὰ τοῦ σώματος τούτου κριθησόμενος. Εἰ δέ σοι τις ἀπιστίας λόγος ὑπεισέρχεται, ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος τυγχάνοντος· ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν σκόπει τὰ μὴ φαινόμενα. [e] Σὺ γὰρ αὐτὸς, εἰπέ μοι, πρὸ ἑκατὸν ἢ πλειόνων ἐτῶν, λόγισαι ποῦ ἦσθα. ἐκ ποίας δὲ σμικροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ὑποστάσεως, εἰς τοσοῦτον ἡλικίας μέγεθος, καὶ τοσαύτην ὡραιότητος ἀξίαν κατέστης. D Εἶτα, ὁ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, τὸ ὂν ἤδη καὶ διαπεσὸν, [f] αὖθις ἀναστῆσαι οὐ δύναται; ὁ τὸν δι' ἡμᾶς σπειρόμενον σῖτον, κατ' ἐνιαυτὸν νεκρούμενον ἐγείρων· ἆρα ἡμᾶς αὐτοὺς, δι' οὓς κἀκεῖνος ἐγήγερται, δυσκόλως ἀναστήσει; Ὁρᾷς ὅπως τὰ δένδρα νῦν ἐπὶ τοσούτοις μησὶν ἄκαρπα καὶ ἄφυλλα καθέστηκεν· ἀλλ' ὅλα, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, [g] αὖθις ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἀναβιοῖ. οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ εὐκοπώτερον ἀναζήσομεν; Ῥάβδος Μωσέως εἰς φύσιν ὄφεως ἀνοίκειον, βουλῇ Θεοῦ μετεβλήθη· καὶ ἄνθρωπος, ὁ πεσὼν E εἰς θάνατον, πάλιν εἰς ἑαυτὸν οὐκ ἀποκαθίσταται;

1

XXXI. Ne [1] attende ad eos qui dicunt hoc corpus non resurgere: resurget enim. cujus rei testis habetur Hesaïas, aiens: *Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis sunt;* &, *Multi eorum qui in terræ aggestu dormiunt, surgent*, juxta Danielem; *hi quidem in vitam æternam, illi vero in opprobrium sempiternum.*

Is. xxvi. 19.

Dan. xii.

λα'. Μὴ πρόσεχε τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα τοῦτο· ἐγείρεται γάρ. καὶ μάρτυς Ἡσαΐας λέγων· "Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ "ἐν τοῖς μνημείοις. [h] καὶ, Πολλοὶ τῶν ἐν γῆς χώματι "καθευδόντων ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιήλ· οὗτοι "εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

[a] προηγουμένως μέν.] Particulam μὲν, quam postulat particula δὲ ipsi respondens post ἔπειτα posita, adjecimus ex codd. Roe & Cas.

[b] μιμούμενοι.] Participium hoc à nobis restitutum est, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. quamvis minime necessarium.

[c] Περὶ ἐνδύματος.] Titulum hunc adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grod.

[d] Περὶ τῆς ἀναστάσεως.] Prætermittitur hic titulus in codd. Colb. & Morel. & in Bodl. De resurrectione agit fere tota Cat. 18.

[e] Σὺ γὰρ αὐτός.] Particulam γὰρ hic adscribimus ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

[f] αὖθις ἀναστῆσαι.] Inter hæc duo vocabula interponitur in editis vox ἤδη, quam uti vitio insertam eliminavimus, secuti codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

[g] αὖθις.] Loco hujus vocis quam ex mss. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. hic adscripsimus, habebatur in editis, αὐτόθι.

[1] Ne attende ad eos qui dicunt, &c.] Cyrillus Cat. 18. n. 2. tria resurrectionem impugnantium hostium genera commemorat, Græcos seu Paganos, Samaritas, & Hæreticos. De his dicemus hoc loco.

F [h] καὶ, πολλοί, &c.] Locus iste in editionibus mancus & imperfectus erat. Primo legebatur ἐκ γῆς χώματος, quod quidem ita habetur in editione Complutensi Bibliorum LXX. Sed restituimus ἐν γῆς χώματι ex codd. Ottob. Roe, Casaub. Romana LXX editione, & Cyrillo ipso Cat. 15. n. 17. & Cat. 18. n. 15. locum ut scripsimus hic recitante. Secundo, deerant voces ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιήλ, οὗτοι, quas resarsimus ex codd. Coisl. Ottobon. & Grod. Eædem voces habentur in Roe & Casaub. exceptis his κατὰ τὸν Δανιήλ; quarum loco post ἐν τοῖς μνημείοις, istas habent à Millesio in Oxoniensi editione positas: καὶ ὁ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος ἄγγελος; sed relicto, ἐκ γῆς χώματος, & prætermisso, ἀναστήσονται, Nonoῦτοι, locum non minus quam ante turbatum repræsentavit. Notandum loco ἀναστήσονται legi apud Danielem & Cyrillum ipsum, Cat. 15. n. 17. ἐξεγερθήσονται; & addi εἰς ὀνειδισμὸν καὶ, ante εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀναστῆναι, πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων· οὐχ ὁμοία δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις. πάντες μὲν γὰρ αἰώνια λαμβάνομεν τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ ὅμοια ἅπαντες. οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ, ἵνα διαιωνίζοντες, ἀγγέλοις συγχορεύσωσιν· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα εἰς αἰῶνας τῶν ἁμαρτημάτων ὑπομείνωσι τὴν βάσανον.

A Cæterum resurgere omnium commune est hominum; sed non omnibus similis continget resurrectio. Nam omnes quidem æterna accipiemus corpora, non autem omnes similia. Justi siquidem accipient, ut æternum manentes angelorum choro socientur; peccatores vero, ut in secula peccatorum luant supplicium.

Communis omnibus resurrectio, sed dispar corporum conditio. *Id. Cat.* 18. n. 19.

* ΠΕΡΙ ΛΟΥΤΡΟΥ.

λβ'. Διὰ τοῦτο, προλαβὼν κατὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος, [b] λουτροῦ μετάνοιαν ἔδωκεν, ἵνα τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτιῶν, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν φορτίον ἀποῤῥίψαντες, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν σφραγῖδα λαβόντες, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ πρώην αὐτάρκως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ λείποντα τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων λοιπὸν [c] ἔλθωμεν.

De Lavacro.

XXXII. Quamobrem prius sua in homines bonitate Dominus lavacri pœnitentiam concesB sit, ut ponderis peccatorum plurimam partem, imo pondus omne abjicientes, & per Spiritum-sanctum sigillum consecuti, æternæ vitæ hæredes efficiamur. Verum cum de lavacro jam ante dixerimus satis, ad ea quæ supersunt rudiorum institutionum capita pergamus.

Heb. XII. 1.

Cat. 1. 2. & 3.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ.

λγ'. Ταῦτα δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δύο διαθηκῶν Θεὸς, ὁ τὸν ἐν τῇ καινῇ φανέντα Χριστὸν, ἐν τῇ παλαιᾷ προκαταγγείλας· ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς Χριστὸν παιδαγωγήσας. πρὸ γὰρ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα· καὶ, ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. Κἄν ποτε τῶν αἱρετικῶν ἀκούσῃς τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας, [d] ἀντίφθεγξαι τὴν σωτήριον φωνὴν, λέγων· Οὐκ ἦλθεν Ἰησοῦς καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Καὶ φιλομαθῶς ἐπίγνωθι, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖαι μέν εἰσιν αἱ τῆς

DE DIVINIS SCRIPTURIS.

XI. Dogma.

XXXIII. Ista vero nos docent divinitus inspiratæ veteris & novi Testamenti C scripturæ. [1] Unus est enim utriusque Testamenti Deus, qui Christum in novo conspicuum factum prænuntiavit in veteri: qui per legem & prophetas nos ad Christum pædagogi more perduxit. *Priusquam enim veniret fides, sub lege custodiebamur:* &, *Lex pædagogus fuit noster ad Christum.* Ac si quando hæreticorum audieris aliquem infamantem legem aut prophetas, oppone salutarem illam vocem, aiens: *Non venit Jesus solvere legem, sed adim-* D *plere.* Studiose quoque, & ab Ecclesia disce, qui-

Unus est Deus veteris & novi Testamenti scripturarum autor.

Gal. III. 23.

Ibid. 24.

Matth v. 17.

Ab Ecclesia discendi Scripturæ libri.

* Περὶ λουτροῦ.] Eum titulum ex cod. Ottob. solo adjecimus: non quod Cyrilli existimemus esse; sed cum decem vel undecim solum tituli veteres sint, haud inferiori jure ac nonnulli alii, iste locum potuit obtinere; maxime cum de baptismo distinctam hic mentionem Cyrillum facere voluisse ex sequentibus intelligatur.

[b] λουτροῦ μετάνοιαν] Ita nos emendavimus ex codd. Ottob. Roe, Casaub. & Grodecio. Habetur in editis λουτρὸν μετανοίας; sed legendum λουτρὸν, ut ex verbis sequentibus patet, ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ. Cæterum quamvis maxime probabilis sit ista lectio λουτρὸν μετανοίας, cum in symbolo Hierosolymitano baptismus appellaretur *baptismus pœnitentiæ*, Cat. 18. n. 22. & Cat. 19. n. 69. nihilominus ut converse dicatur *pœnitentia lavacri*, non est alienum à Cyrilli stylo. Sic infra num. 37. dicit λουτροῦ σωτηρίαν, pro σωτηρίαν διὰ λουτροῦ. & Cat. 1. n. 2. baptisma appellat *regenerationem lavacri*, pro *lavacro regenerationis.* sic etiam Cat. 6. n. 25. dicit *nuptias sanctitatis*, pro *sanctitas nuptiarum*, vel *sanctæ nuptiæ.*

[c] ἔλθωμεν.] Ita codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. In editis ἐπανέλθωμεν, *redeamus.* at non est digressus à proposito Cyrillus, de baptismo inter cætera dogmata dicens. Titulus sequens omittitur non solum in codd. Colb. & G. Morelii, sed etiam in Casaub. Roe, Bodl. Habetur in Coisl & Grod. περὶ τῆς θείας γραφῆς. Non est hoc unum de decem dogmatibus, sed fons & locus è quo dogmata sumuntur. Pro undecimo numerari potest, ut concilientur variæ inscriptiones hujus Catechesis.

[1] *Unus est utriusque Testamenti Deus.*] Id opponit hæreticis, ut inferius ait, legem & prophetas infamantibus. Hi sunt omnes ferme veteres hæretici. agmen ducit Simon magus, qui Epiphanio teste, hæres. 21. n. 4. pag. 58. d. legem non à Deo, sed ab sinistra quadam intelligentia datam adserebat: prophetas à mundi fabricatoribus angelis inspiratos aiens, ex Iren. lib. 1. cap. 23. n. 3. d versos à diversis, Epiph. loco cit. Addebat Christum apparuisse, ut ab angelorum imperio, & præceptorum ab eis impositorum jugo suos liberaret: Irenæus ubi supra. Saturninus ex eodem Irenæo, lib. 1. cap. 24. n. 2. Judæorum Deum (qui nempe legem dedit) unum ex angelis dixit esse: prophetias vero partim ab angelis mundi conditoribus, partim à Satana, qui & ipse angelorum unus erat è mundi fabricatoribus, & Judæorum Deo maxime adversarius, profectas: Christum à summo Patre ad destructionem Dei Judæorum missum. Basilides eadem fere: angelorum mundi architectorum principem eum esse qui Judæorum putabatur Deus: cujus ut ab imperio homines exsolverentur, Christum innominati Patris primogenitum ab eo delegatum: prophetias à mundi conditoribus principibus compositas: legem autem proprie & specialiter ab ipsorum principe Judæorum Deo, Iren. lib. 1. cap. 24. n. 4. & 5. Cerinthus ex Epiphanio hæres. 28. n. 1. statuebat legem ac prophetas ab authoribus angelis esse: eum qui legem tulisset, unum esse ex angelis orbis conditoribus, quem negabat bonum esse, n. 2. quamvis ejus legi tamquam bonæ obtemperaret. Legi atque ejus authori, tamquam ridiculorum mandatorum latori impie detrahit Carpocrates, in fragmento quod commemorat Clem. Alex. lib. 3. Strom. pag. 430. Cerdon ex Irenæo, lib. 1. cap. 27. n. 1. aiebat Deum in lege & prophetis annuntiatum non esse Patrem D. N. J. C. *hunc enim cognosci*, nempe legis ac prophetarum Deum, ut ego intelligo; *illum autem ignorari: & alterum quidem justum, alterum autem bonum esse.* Marcion ejus doctri- E nam secutus, deterioribus augmentis cumulavit; Deum in lege & prophetis prædicatum, mundi fabricatorem, malorum factorem esse, inconstantem sententia, & ipsum sibi contrarium docens: Christum vero à Patre eo, qui mundi fabricatore longe superior exsistat, missum ad dissolvendos prophetas & legem, & omnia mundi conditoris opera. Irenæus lib. 1. cap. 27. n. 2. Ophitæ & Sethiani legem à quodam Jaldabaoth datam somniabant. idem, cap. 30. n. 10. Gnostici & Valentiniani prophetas qui sunt secundum legem, inspiratos aiebant non à summo Deo, sed à Demiurgo, Iren. lib. 4. cap. 35. n. 2. Ptolemæus Valentinianus in prolixiore ad Floram epistola, quam recitat Epiphan. hæres. 33. n. 4. legem in tres partes divisam sic distribuit; ut quasdam ejus sanctiones à Deo, quasdam à Moyse, alias à senioribus profectas dicat. partem vero illam, quæ à Deo est, iterum trifariam dividit, in bona & sincera præcepta, in alia deterioribus & injustitiæ plenis rebus implicata, denique in typica & symbolica: tres illas posteriores F partes, non Deum Patrem bonum, nec etiam Diabolum, sed mundi conditorem, qui inter utrumque medius sedet, authorem habere statuit. Tatianus legem & evangelium diversorum deorum esse aiebat; Clem. Alex. lib. 3. Strom. p. 460. d. Deumque veteris Testamenti alteri inferiorem; in Clem. Alex. collectaneis propheticis, pag. 806. col. 2. b Tamdem impius Manes, in verbis à Cyrillo, Cat. 6. n. 27. ex Archelai Collatione recitatis, aiebat Deum veteris Testamenti malorum repertorem esse, cui Jesum tamquam bonum & boni filium opponebat: utque refert Epiphanius, hæres. 66. n. 4. negabat utrumque Testamentum ab uno magistro proficisci, sed ambo à diversis diis & magistris. Hi omnes legem & prophetas infamabant, si unum Cerinthum excipias.

[d] ἀντίφθεγξαι.] In editis ἀντιπαραφθέγξασθαι, mendose prorsus. correximus ex mss. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Bodl. proxime accedit scriptura G. Morelii ἀντίφθεγξαι. Particulam καὶ post ἐπίγνωθι addidi ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob.

nam ſint veteris Teſtamenti libri, qui vero novi: neque mihi quidquam apocryphorum legas. Qui enim ea quæ ab omnibus agnita & confeſſa ſunt neſcis, quid circa dubia & controverſa infelix operam perdis? Divinas lege ſcripturas, hos veteris Teſtamenti libros viginti duos: quos ſeptuaginta duo Interpretes tranſtulerunt.

Veteris Teſtamenti libri 22. à LXXII Senioribus in Græcum converſi.

XXXIV. Alexandro enim Macedonum rege defuncto, regnoque ejus in quatuor principatus diviſo, Babyloniam & Macedoniam, Aſiam & Ægyptum; unus eorum qui in Ægypto regnarunt, Ptolemæus cognomine Philadelphus, litterarum ſtudioſiſſimus princeps, dum libros undecumque colligeret, à Demetrio Phalereo bibliothecæ procuratore, de divinis legis & prophetarum ſcripturis audivit. Ac multo ſatius judicans, non ab invitis per vim libros parare, ſed donis potius & amicitia poſſeſſores demereri; cum ſciret, id quod vi extorquetur, eo quòd præter voluntatem detur, ſæpenumero dolo corrumpi; quod vero ſponte exhibetur, id cum omni ſinceritate donari: miſſis ad Eleazarum ſummum tunc temporis Pontificem, plurimis ad ornandum Hieroſolymorum templum iſthic poſitum donis, ſenos de ſingulis duodecim Iſraëlis tribubus, qui libros interpretarentur, ad ſe delegari fecit. Deinde autem ut experiretur an libri, necne, divini forent; proſpiciens ne inter ſe miſſi interpretes convenirent, eorum unicuique in loco qui dicitur Pharus ſecus Alexandriam ſito, propriam ædem attribuit, ſingulisque univerſas ſcripturas interpretari mandavit. Cum vero illi intra dies ſeptuaginta duos negotium abſolviſſent, Rex omnium ſimul tranſlationes, quas ſeparatis domiciliis, ad ſeſe mutuo non accedentes elaboraverant, in unum conferens, non in ſententiis ſolum, ſed & ipſis in verbis plane conſentientes reperit. Non enim verborum inventio, & humanorum ſophiſmatum artificium erat id opus: ſed Spiritus-ſancti inflatu, divinarum ſcripturarum à ſancto Spiritu dictatarum confecta interpretatio.

Ptolemæus Philadelphus LXX Seniores ad vertendam Hebraïcam ſcripturam vocat.

LXX Interpretes ſingulis domiciliis incluſi.

LXX Interpretes Spiritu-ſancto inſpirante ſcripſerunt.

XXXV. Harum lege libros duos & viginti, nihilque cum apocryphis habeto commune. Eos ſolos ſtudioſe meditare & verſa, quos etiam in Eccleſia cum certa fiducia legimus. multo prudentiores & religioſiores te erant apoſtoli, & veteres epiſcopi Eccleſiæ rectores qui eos

Soli libri legendi, qui ab apoſtolis & veteribus epiſcopis accepti, certa fiducia in Eccleſia leguntur.

A παλαιᾶς διαθήκης βίβλοι, ποῖαι δὲ τῆς καινῆς. καί μοι μηδὲν τῶν ἀποκρύφων ἀναγίνωσκε· ὁ γὰρ τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μὴ εἰδὼς, τί περὶ τὰ ἀμφιβαλλόμενα ταλαιπωρεῖς μάτην; [a] ἀναγίνωσκε τὰς θείας γραφὰς, τὰς εἴκοσι δύο βίβλους τῆς παλαιᾶς διαθήκης ταύτας, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας.

λδʹ. Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ Μακεδόνων βασιλέως τελευτήσαντος, καὶ τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρας διαιρεθείσης B ἀρχὰς, εἴς τε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, Ἀσίαν τε, καὶ τὴν Αἴγυπτον· εἷς τῶν τῆς Αἰγύπτου βασιλευόντων, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, φιλολογώτατος γενόμενος βασιλεὺς, τὰς κατὰ πανταχοῦ βίβλους συναθροίζων, παρὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ τῆς βιβλιοθήκης προνοητοῦ, περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν θείων γραφῶν ἐπακούσας· καὶ πολὺ κάλλιον κρίνας, οὐ παρὰ ἀκόντων ἀναγκαστῶς τὰ βιβλία κτήσασθαι, ἀλλ' ἐξιλεώσασθαι δώροις μᾶλλον καὶ φιλίᾳ τοὺς ἔχον- C τας· καὶ γινώσκων ὅτι τὸ μὲν ἀναγκαστὸν δολοῦται πολλάκις, ἀπροαιρέτως διδόμενον, τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως [β] παρεχόμενον σὺν ἀληθείᾳ τῇ πάσῃ δωρεῖται· Ἐλεαζάρῳ τῷ τότε ἀρχιερεῖ, πλεῖστα δῶρα πέμψας εἰς τὸν ἐνταῦθα τῶν Ἱεροσολύμων ναὸν, ἓξ κατὰ φυλὴν τῶν δώδεκα τοῦ Ἰσραὴλ φυλῶν, πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἑρμηνείαν ἐποίησεν ἀποστεῖλαι. εἶτα καὶ τοῦ, θείας ἢ μὴ τὰς βίβλους εἶναι, [γ] λαμβάνων ἀπόπειραν, [δ] καὶ πρὸς τὸ μὴ συνδυάσαι πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀποσταλέντας, D * ὑποπτεύσας· ἐν τῇ λεγομένῃ Φάρῳ, τῇ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν κειμένῃ, τῶν παραγενομένων ἑρμηνευτῶν ἑκάστῳ ἴδιον οἶκον ἀπονείμας, ἑκάστῳ πάσας τὰς γραφὰς ἐπέτρεψεν ἑρμηνεῦσαι. Τούτων δὲ ἐν ἑβδομήκοντα καὶ δύο ἡμέραις τὸ πρᾶγμα πληρωσάντων, τὰς ὁμοῦ πάντων ἑρμηνείας, ἃς κατὰ διαφόρους οἴκους, ἀλλήλοις μὴ προσιέντες ἐποιήσαντο, συναγαγὼν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν λέξεσιν εὗρεν συμφώνους. οὐ γὰρ εὑρεσιλογία καὶ E κατασκευὴ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου, [ε] ἡ τῶν ἁγίῳ πνεύματι λαληθεισῶν θείων γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο.

* ὑποπτεύσας (marg.)

λεʹ. Τούτων τὰς εἴκοσι δύο βίβλους ἀναγίνωσκε· πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν. ταύτας μόνας μελέτα σπουδαίως, ἃς ἐν καὶ Ἐκκλησίᾳ μετὰ παρρησίας ἀναγινώσκομεν. πολύ σου φρονιμώτεροι, [ζ] καὶ εὐλαβέστεροι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσκοποι, οἱ

[a] ἀναγίνωσκε, &c.] Ante id verbum leguntur in mſſ. Ottob. majoribus litteris in tituli formam ea verba: Ἀναγώσκεται τὰς θείας γραφὰς, τὰς κβʹ βίβλους τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τὰς ὑπὸ τῶν οβʹ ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας. *Legit divinas ſcripturas, viginti duo veteris Teſtamenti libros, à LXXII Interpretibus converſos.* Facile crediderim concionantem tenuiſſe manu, & auditoribus demonſtraſſe codicem Bibliorum; & forte numero 35. ex indice ſingulos libros legiſſe. Quapropter lin. 6. poſt διαθήκης inſeruimus textui vocem ταύτας ex mſſ. Roe, Caſaub. & Coiſl. deſumtam. ſed Coiſl. omittit τὰς ſequens. Multa in hoc Cyrilliano de Scripturarum catalogo, & Septuaginta-virorum tranſlationis hiſtoria, notanda veniunt, quæ in Diſſertatione tertia fuſius excuſſimus.

[β] παρεχόμενον.] Editi διδόμενον. Ne vox eadem in eadem linea bis repeteretur, ſcripſimus παρεχόμενον ex Coiſl. Roe, Caſaub. & Grod. Mox, loco τοῖς πᾶσι, quod manifeſtum mendum continet, poſuimus τῇ πάσῃ, ex iiſd. mſſ. & Ottob. Colb. ac Bodl.

[γ] λαμβάνων ἀπόπειραν.] Mallem λήψων, *ſumturus.* aut ἀποπειράσων, *experturus*, quod legitur in cod. Ottob. ſed delendum foret λαμβάνων, quod ibidem habetur.

[δ] καὶ πρὸς τὸ μὴ, &c.] Totus hic locus ſequens in editis mire corruptus erat. ex mſſ. facile emendavimus. Ac primum præpoſitionem πρὸς ante τὸ μὴ, addidimus ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. tametſi minime neceſſaria videatur. Loco ὑποπτεύσας lego ἐποπτεύσας, nihil tamen in textu mſſ. authoritate deſtitutus mutavi. hæc duo verba apud Clem. Alex. promiſcue ſumuntur. Ante πληρωσάντων addidi ex Coiſl. Roe, Caſaub. & Grod. τὸ πρᾶγμα. & poſt ἑρμηνείας, relativum ἃς, ex Roe & Caſaub. Deinde vocem ἐποιήσαντο, in duas voces ἐποίησαν το diſtractam, conjunximus ex Coiſl. Roe & Caſaub. Pro συναγαγὼν, ſcripſimus συναγαγὼν, ex Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. Tamdem loco συμφωνοῦντας ſcripſimus συμφώνους ex eiſd. De cellulis & inſpiratione LXX interpretum fuit eadem multis longo ordine Patribus communis opinio, quæ in hac litterarum luce nullam jam fidem habet.

[ε] ἡ τῶν.] τῶν ſcripſimus loco τῷ ex codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Ottob. in hoc vero legitur ἁγίων, & omittitur πνεύματι.

[ζ] Καὶ εὐλαβέστεροι.] Hæc addidimus ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſ.

τῆς ἐκκλησίας προεστῶτες, οἱ ταύτας παραδόντες. σὺ οὖν, τέκνον τῆς Ἐκκλησίας ὤν, μὴ παραχάραττε τοὺς θεσμούς. [α] Καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, ὡς εἴρηται, τὰς εἴκοσι δύο μελέτα βίβλους· ἃς, εἰ φιλομαθὴς τυγχάνεις, ἐμοῦ λέγοντος, ὀνομαστὶ μεμνῆσθαι σπούδασον. Τοῦ νόμου μὲν γάρ εἰσιν αἱ Μωσέως πρῶται πέντε βίβλοι, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον. ἑξῆς δὲ, Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ· καὶ [β] τὸ τῶν Κριτῶν, μετὰ τῆς Ῥοὺθ, βιβλίον, ἕβδομον ἀριθμούμενον. Τῶν δὲ λοιπῶν ἱστορικῶν βιβλίων, ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν, μία παρ' Ἑβραίοις ἐστὶ βίβλος· μία δὲ, καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη. ὁμοίως δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα, μία τυγχάνει βίβλος. καὶ τοῦ Ἔσδρα ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα, μία λελόγισται· δωδεκάτη βίβλος ἡ Ἐσθήρ. καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ ταῦτα. Τὰ δὲ [γ] στιχηρὰ τυγχάνει πέντε· Ἰὼβ, καὶ βίβλος Ψαλμῶν, καὶ Παροιμίαι, καὶ Ἐκκλησιαστὴς, καὶ Ἆσμα ᾀσμάτων ἑπτακαιδέκατον βιβλίον. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ προφητικὰ πέντε· τῶν δώδεκα προφητῶν μία βίβλος, καὶ Ἡσαΐου μία, καὶ [δ] Ἱερεμίου μία μετὰ Βαροὺχ, καὶ Θρήνων, καὶ Ἐπιστολῆς· εἶτα Ἰεζεκιήλ· καὶ ἡ τοῦ Δανιὴλ, εἰκοστηδευτέρα βίβλος τῆς παλαιᾶς διαθήκης.

λϛʹ. Τῆς δὲ καινῆς διαθήκης, τὰ τέσσαρα [ε] μόνα εὐαγγέλια· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει. Ἔγραψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, [ζ] ὅπερ, εὐωδίᾳ τῆς εὐαγγελικῆς προσωνυμίας ἐπικεχρωσμένον, διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἁπλουστέρων. Δέχου δὲ καὶ τὰς Πράξεις τῶν δώδεκα ἀποστόλων. πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ, Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, Ἰωάννου, καὶ Ἰούδα καθολικὰς ἐπιστολάς· ἐπισφράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας ἐπιστολάς. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, [η] ἔξω κείσθω ἐν δευτέρῳ. καὶ ὅσα μὲν ἐν ἐκκλησίαις μὴ ἀναγινώσκεται, ταῦτα μηδὲ κατὰ σαυτὸν ἀναγίνωσκε, καθὼς ἤκουσας. Καὶ περὶ μὲν τούτων, ταῦτα.

λζʹ. Φεῦγε δὲ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ μὴ πείθου τῷ δράκοντι τῷ ἀποστάτῃ, ὃς ἐξ ἀγαθῆς ὑποστάσεως αὐτοπροαίρετον ἔσχε τὴν μεταβολήν.

A tradidere. tu ergo filius Ecclesiæ cum sis, ne leges positas transverte. Et veteris quidem Testamenti, ut dictum est, duos supra viginti libros meditare; quos, si discendi studio teneris, nominatim, me recitante, memoriæ infigere stude. Legis enim sunt, primi quinque libri Mosis, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Inde, Jesus filius Nave: & Judicum liber, qui unà cum Ruth septimus numeratur. Cæterorum vero historicorum li- B brorum, Regnorum primus & secundus, unus est apud Hebræos liber; unus item, tertius cum quarto, Similiterque apud eos Paralipomenon primus & secundus, unus est liber: Esdræque primus & secundus pro uno censetur. Esther duodecimus est liber. & hi quidem historici. Versibus scripti sunt quinque: Job, Psalmorum liber, Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum canticorum, qui liber est decimus septimus. Sequuntur prophetici quinque: duo- C decim prophetarum liber unus; Hesaïæ unus; Hieremiæ cum Barucho, Lamentationibus & * Epistola, unus; deinde, Ezechiel, & Danielis liber, veteris Testamenti secundus supra vigesimum.

Catalogus librorum veteris Testamenti.

* Est Baruchi c. 6. in Vulg.

XXXVI. Novi autem Testamenti sunt quatuor duntaxat evangelia; nam cætera falso inscripta sunt, & noxia. Scripserunt & Manichæi secundum Thomam evangelium, quod evangelicæ appellationis fragrantia coloratum, simpliciorum animas corrumpit. Suscipe & duo- D decim apostolorum Acta: & insuper septem catholicas epistolas, Jacobi & Petri, Johannis & Judæ: deinde, quod omnibus est pro signaculo, & postremum est discipulorum opus, Pauli quatuordecim epistolas. Reliqua vero omnia extra in secundo [ac nullo] ordine habeantur: & quæcumque in ecclesiis non leguntur, illa neque privatim legas, * sicut jam audisti. Ac de his quidem hactenus.

Catalogus librorum novi Testamenti. Id. Cat. 6. n. 31.

* Sup. n. 33. & 35.

XXXVII. Fuge autem omnem diabolicam operationem: neque defectori draconi credas, E qui ex bona natura ultro ac sponte mutatus est;

Exhortatio multiplex.

[α] καὶ τῆς.] Ante hæc verba legit Grodecius titulum, *De libris*, quem in nullo mſ. codice reperimus. Paulo post, καθὼς posuimus loco ὡς, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

[β] τὸ τῶν Κριτῶν.] Articulum τὸ adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub similiter articulos ἡ ante πρώτη & δευτέρα, ex iisd. & Ottob. Cum in historicis libris primum & secundum Esdræ citat, primi nomine intellexisse videtur apocryphum nostrum tertium; & secundi, nostros primum & secundum. nam hunc non sub Nehemiæ, sed sub Esdræ laudat nomine, Cat. 16. n. 28.

[γ] στιχηρά.] Ita codd. Colb. Roe, Casaub. Editi vitio librariorum στοιχηρά. Quamquam tres duntaxat Salomonis libros pro canonicis memoret, Ecclesiastici tamen & Sapientiæ libris, eodem modo quo cæteris utitur, posteriorem etiam Salomoni tribuens Cat. 9. n. 2. & 16. Hos forte habuit in dubiis de quibus n. 33. non certe in noxiis.

[δ] Ἱερεμίου μία.] Vocem μία, ad distinctionem & perspicuitatem textus opportunam adjecimus ex cod. Roe. Minores prophetas majoribus præmittit, ut in multis veterum catalogis, & Græcis Bibliorum mſſ. ordinantur. Danielem legebat ut nos ex Theodotionis versione: nec, ut mentitur Rivetus, Canticum trium puerorum, Belis & draconis historiam, ac Susannæ eventum, uti apocrypha rejiciebat hæc enim passim uti è Daniele nullo discrimine citat imo Susannæ historia ipsi Danielis exordium erat, ut patet ex Cat. 16. n. 31.

[ε] μόνα.] Hanc vocem addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

F [ζ] ὅπερ εὐωδίᾳ, &c.] Particulam ὥσπερ inter has voces interpositam eliminavimus, author. codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Colb. Bodl Morel. & Grod. Post ἐπωνυμίας addidi participium ἐπικεχρωσμένον, ex codd. Colb. Bodl. Morel. & Grod. Melius videretur ἐπικεχρισμένον *tinctum*, quod habetur in codd. Roe, & Casaub & corrupte legitur in Coisl ἐπιχειρισμένον. at eamdem vim habet vox ἐπικεχρωσμένον, à χρώτης vel χρῶτα deducta; quæ vox in bonis authoribus fragrantiam quamdam ex tinctura emanantem designat. Cyrillus Cat. 21. n. 1. ait Christum, dum in Jordane baptizatus ablueretur, tincturam suæ divinitatis aquis indidisse, τῶν χρωτῶν, vel χρώτων, τῆς θεότητος μεταδοὺς τοῖς ὕδασι; unde ipsæ fragrantiam conceperunt, Procat. n. 15. Certe non odoris quidem, sed saporis ratione de fructu vetito dicit Greg. Nyss. Orat. in XL martyres, pag. 509. εὐχροίᾳ τινὶ καὶ ἡδονῇ γεύσεως ἐπικεχρωσμένος, *suavi quodam colore & voluptate gustus coloratus.* Apocalypsim non numerat Cyrillus in indice novi Testamenti, eamque uti apocrypham repudiare videtur Cat. 15. num. 13. & 16. Ejus tamen testimoniis sæpe ac veluti imprudens, ex familiari ejus consuetudine, utitur.

[η] ἔξω.] Vox ea non habetur in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. quasi cæteros libros non extra canonem, sed secundo tantum loco haberi juberet Cyrillus. sed ille, quamvis re quosdam libros distinxerit, quos in canone non includens secundo tamen loco habuit, ac nullo discrimine cum protocanonicis citat; oratione tamen duplicem apocryphorum ordinem non facit, ut vel ex modò sequentibus verbis patet. Itaque vox ἐν δευτέρῳ non *secundo* tantum, sed *nullo in loco,* atque idem quod ἔξω significat: quæ non insolens apud authores hujus vocis usurpatio. Sic Naz. carm. 1. pag. 29. b. τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς δεύτερα κείσθω λόγου. *Quæ ad nos attinent nullo loco habete.* carm. 18. Iamb. p. 216. Ἄμφω γὰρ εἶναι δεύτερα Ξενοκράτους. *ambo ista aliena à Xenocrate.* Orat. 20. pag. 317. εἰ τοσοῦτον ἀπελώτερα καιροῦ δεύτερος. *si tamdiu post tempus occurri.*

Id. Cat. 2. n. 3. & Sup. n. 21.
Id. Cat. 19. n. 8.

Paganicæ superstitiones evitandæ.

Id. Cat. 19. n. 6.

2 Item Samariticæ & Judaïcæ.

Præsertimque hæreticorum conventicula.
Vide Cat. 18. n. 26.

a 1. *Pet.* IV. 2.

qui volentes quidem persuadere potest, neminem autem cogere. Neque astrologorum prædictionibus, neque avium observationibus, neque [1] ominibus adtendas, neque fabulosis Græcorum divinationibus. Veneficium, incantationem, & nefandissimas Manium evocationes, ne ad aures quidem admitte. Ab omni intemperantiæ genere recede, nec gulæ deditus, nec voluptatum amans; omni avaritia & feneratione superior. Neque vero Gentilitiis spectaculorum conventibus intersis. neque ligaturis unquam in morbis utare. aversare quoque omnem cauponarum frequentandi illuviem ac sordem. [2] Neque in Samariticam aut Judaicam delabare religionem, nam te in posterum liberavit Jesus Christus. Ab omni Sabbatorum observatione procul esto; neque ullum indifferentium ciborum communem vel mundum appelles. Præsertim vero oderis omnia transgressorum hæreticorum conventicula. omnibusque modis tuam ipsius animam muni, jejuniis, precibus, eleemosynis, & divinorum oraculorum lectionibus; ut in temperantia & piorum dogmatum observatione, [a] quod tibi reliquum est in carne tempus vivens, unica, quæ per lavacrum datur, salute perfruaris: sicque cœlestibus à Patre ac Deo adscriptus exercitibus, cœlestibus quoque coronis digneris: in Christo Jesu domino nostro, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

A ὃς ἀναπεῖσαι μὲν δύναται τοὺς θέλοντας, ἀναγκάσαι δὲ οὐδένα. Καὶ μήτε ἀστρολογίαις, μήτε ὀρνεοσκοπίαις, μήτε κλήδοσι πρόσεχε, μηδὲ ταῖς μυθώδεσι τῶν [α] Ἑλλήνων μαντείαις. Φαρμακείαν, καὶ ἐπαοιδίαν, καὶ τὰ νεκυομαντειῶν παρανομώτατα πράγματα, μηδὲ μέχρις ἀκοῆς παραδέχου. Ἀπόστηθι παντὸς ἀκολασίας εἴδους, μήτε γαστριμαργῶν, μήτε φιληδονῶν, ὑπεράνω τε φιλαργυρίας ἁπάσης, καὶ τοῦ τοκίζειν, [β] γενόμενος. Μήτε δὲ θεωρειῶν ἐθνικοῖς ἀθροίσμασι παράβαλλε. B μηδὲ ἐπιδέσμασιν ἐν νόσοις χρήσῃ ποτέ. Ἀποστρέφου δὲ πᾶσαν καὶ τοῦ καπηλοδυτεῖν τὴν χυδαιότητα. [γ] Καὶ μήτε εἰς Σαμαρειτισμόν, ἢ Ἰουδαϊσμὸν ἐκπέσῃς· ἐλυτρώσατο γάρ σε λοιπὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πάσης σαββάτων παρατηρήσεως ἀπόστηθι· καὶ τοῦ, κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν τι εἶναι τῶν ἀδιαφόρων βρωμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἱρετικῶν. καὶ παντοίως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀσφαλίζου, νηστείαις, [δ] προσευχαῖς, ἐλεημοσύναις, καὶ θείων λογίων C ἀναγνώσμασιν· ἵνα μετὰ σωφροσύνης καὶ δογμάτων εὐσεβῶν, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιώσας χρόνον, τῆς [ε] μιᾶς τοῦ λουτροῦ σωτηρίας ἀπολαύσῃς· στρατολογηθεὶς δὲ οὕτως ἐν οὐρανίαις στρατιαῖς τῷ πατρὶ καὶ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων καταξιωθῇς στεφάνων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1 *Neque ominibus*, &c.] Ita vocem κληδόνας vertit Grodecius. idem est quod Cat. 19. n. 8. vocat κληδονισμούς. Id Chrysostomus, hom. 21. ad pop. Antioch. sub finem, conjungit cum *observationibus dierum*, & *symbolis*: quæ symbola, ut explicat, erant auguria captata ex rebus fortuitis, ut verbis forte fortuna prolatis, certorum hominum occursu, & similibus rebus. Non immerito Cyrillus ab iis superstitionibus, quas ad cultum Diaboli pertinere ait, Cat. 19. n. 8. auditores suos revocat. Quam difficile esset Christianos ab hujusmodi vanitatibus abstrahere, probant frequentes ea de re Patrum querelæ. Adde Gnosticos & alios hæreticos iis usos esse.

α Ἑλλήνων.] Legitur in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod εἰδώλων, *idolorum*. utraque lectio probabilis. nam vel oraculorum prædictiones, vel divinaculorum per sortes vaticinia reprobat Cyrillus. loco φαρμακίαν scripsimus ex cod. Ottob. φαρμακείαν.

β γενόμενος.] Ita restitui ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Habent editi βουλόμενος. Paulo post, loco ἐπιδέσμασι, cod. Colb. Bodl. & Morel. ferunt ἐπῳδήμασι, *incantationibus*. Inferius, καπηλοδυτεῖν scripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob. loco καπηλοδύτου. Grod. legisse videtur τῶν καπηλοδυτῶν. Henricus Valesius in mss. ad Cyrillum notis, καπηλοδύτην hic intelligit Diabolum. sed hanc vocem cum altera simili λωποδύτης *exspoliator*, memoriola vacillante, credo, confudit. κάπηλος significat vel *negotiatorem & venditorem*, vel *cauponem*: at καπηλοδύτης Hesychio est cauponarum frequentator: eodemque sensu à Cyrillo usurpatam hanc vocem, significat illuvies illa quam καπηλοδύταις objicit. Cauponæ etiam apud Paganos probrosæ, nedum apud Christianos. Concil. Laod. can. 24. vetat ne clerici & ascetæ cauponam ingrediantur; quemadmodum can. 26. ne magi, astrologi & mathematici sint. Diutius forsitan apud cauponarios, quæ professio christianæ temperantiæ & gravitati parum alioqui conveniens, idololatria aut ejus vestigia remanserunt. Tertullianus de Spectac. cap. 8. n. 79. in stabulis sive diversoriis idola fuisse testatur.

γ καὶ μήτε, &c.] Ea verba usque ad πάσης σαββάτων exclus. addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Mox, καὶ τοῦ scripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. quo in loco habent editi καὶ τό.

2 *Neque in Samariticam aut Judaicam*, &c.] Insita christianorum pectoribus Judaicæ legis reverentia, fecit ut plurimi non solum Judæorum frequentiam non devitarent, sed eorum sacris D conventibus interessent, ac festa celebrarent; quod graviter queritur Chrysostom. hom. 34. ad populum Antioch. qua occasione hanc & sequentes homilias adversum Judæos declamavit. Conc. Laod. vetuit ne christiani à Judæis dona festalia & azyma acciperent, can. 37. & 38. Erant qui à Judæis fructus agrorum suorum benedici paterentur, quod severe castigat Conc. Elib. can. 49. Conc. Laodic. can 29. christianis præcipit ne judaizent, & sabbato otientur, sed eos hac die operibus vacare præcipit. Hunc abusum non infrequentem fuisse testatur apud Johannem Damasc. Eusebius quidam in Parallelis citatus, littera Π tit. 27. pag. 655. Hanc sabbati religionem forte in animis eorum confirmabat liturgia die illo oblata, & laxata in Quadragesima jejunii observatio. Ciborum delectus non hæretici modo Judaismo addicti, sed quidam etiam superstitiosi christiani observabant, ut apparet ex Constit. Ap. lib. 6. cap. 10. & 11. Hæreticorum conventicula christiani quidam adibant, falsorum martyrum qui ex hæreticorum grege fuerant, aut in occupatis ab ipsis ecclesiis colebantur, E solemnitatibus invitati, quod prohibet Conc. Laod. can. 33. & 34. alii forte eo trahebantur ignoratione veræ Ecclesiæ Catholicorum; maxime peregrinantes, quos Cyrillus Cat. 18. n. 26. monet, ut cum ad regionem aliquam devenerint, non præcise requirant ubi sit Ecclesia, nam suas etiam ædes hæretici Ecclesiæ vocabulo insignire solebant; sed ubi sit Catholica Ecclesia, quod nomen veræ Ecclesiæ proprium.

δ προσευχαῖς.] In editis legitur προσέχων. Emendavimus ex Coisl. Ottob. & Grod.

ε μιᾶς.] Loco μιᾶς, Coisl. Roe, Casaub. habent ἁγίας. Ottob. θείας ἁγίας. Mox, pro στρατολογηθείς τε, posuimus ex Coisl. στρατολογηθεὶς δὲ, & pro καταξιωθεὶς, καταξιωθῇς, ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Tamdem pro τῷ ἡ δόξα, scripsimus ex Colb. & Ottob. ᾧ ἡ δόξα. Cæterum ampliori glorificatione concluditur hæc Catechesis in versione Grodecii, his verbis: *In Christo Jesu Domino nostro, cum quo gloria Patri cum sancto Spiritu, in secula seculorum. Amen.*

CATECHESIS QUINTA,

DE FIDE ET SYMBOLO.

PROLOGUS.

I. PRÆPARATIS *in superiore catechesi, per generalem universorum fidei nostræ dogmatum informationem, auditorum animis; jam ad singula ejus capita in symbolo contenta distinctis sermonibus explananda aggreditur. In hac itaque catechesi, qua symbolum tradit memoriter retinendum, suoque tempore,* * *Sabbato scilicet sancto reddendum; fidei, cujus confessionem continet, vim, dignitatem, necessitatem, efficaciamque commendat; sicque primam symboli vocem,* CREDO, *vel,* CREDIMUS, *in hac oratione exponit.*

* Cat. 18. n. 21.

II. *Fidei dignitatem repetit* [a] *ab divinæ appellationis, quam nobiscum communicat, participatione.* [b] *vim ejusdem, ab contemtu rerum terrestrium quem inspirat;* [c] *divinarum rerum ac Dei ipsius contemplatione, ad quam evehit; victoria adversus Diabolum, quam confert;* [d] *rebus ultra humanam conditionem, quas non* [e] *in credente solum,* [f] *verum in aliis etiam merito credentis operatur. Necessitatem fidei probat,* [g] *tum ex omni vitæ consuetudine, quæ per fidem adligatur & consistit;* [h] *tum ex justificationis nostræ modo & ratione, quæ ad exemplum Abrahæ per fidem in Christi mysteria perficitur.* [i] *Species tamdem fidei distinguit: quarum altera in dogmatum assensu consistit; altera, quæ hujus præmium ac perfectio est, in mirabilibus efficiendis. Post id proœmium* [k], *symbolum traditurus, maximam illius in brevi verborum complexu vim ac necessitatem ostendit; ac diligentem ejus commeditationem, fidelemque, ne unquam mutetur aut corrumpatur, custodiam præcipit:* [l] *quod, eo tradito, diligentius ac severius inculcat. Notanda præsertim, quæ de fide miraculorum à Deo exoptanda & promerenda docet; & quæ de symboli ab Ecclesia accipiendi, atque ab iis qui scripturas legere non possunt firmiter retinendi ac credendi necessitate tradit.*

a num. 1. b n. 2. c n. 4. & 11. d n. 4. e n. 7. f n. 8. & 9. g n. 3. h n. 5. & 6. i n. 10. & 11. k n. 12. l n. 13.

III. *Hanc catechesim, quæ in omnibus mss. & editionibus* De Fide *tantum inscribitur, nos* De Fide & Symbolo *appellavimus; quoniam de utrisque sub uno, eodemque ambiguo fidei nomine agit author. ac fidei nomen pro fidei virtute constanter usurpat ab initio ad num. 12. sed ab eo loco ad finem pro symbolo sumit. Quoties autem symbolum significat, ad distinctionem litteram majusculam initio præfiximus. Interrumpitur hujus orationis series, per traditionem & pronuntiationem symboli à Cyrillo factam. nam num. 12. de symbolo loquitur ut tradendo; num. autem 13. de eodem ut tradito. Locus interruptionis non omnino certus, nec ab eis qui catecheses primum exscripsere notatus. Cum enim symbolum chartis mandare primis temporibus religio esset, idque in hac catechesi severe interdicat* Cyrillus *num. 12. qui ab ejus ore orationem exceperunt, omnia continuate descripsere; sicque symbolum Hierosolymitanum periisset, nisi in titulis catecheseon, & in variis Cyrilli sententiis, sparsim & uti in frusta desectum exstaret. In nonnullis tamen mss. post verba quæ numerum 12. absolvunt, reperitur symbolum Nicænum de integro descriptum: quo factum est, ut hunc traditi symboli, & interspirationis Cyrilli adsignaverimus locum. quamquam ut fatear quod res est, ultima num. 13. periodus* βλέπετε οὖν, *&c.* Videte itaque, *&c. mihi videatur ad symbolum traditum pertinere.*

IV. *Ex verbis catechesis superioris, num. 13. quibus longo Quadragesimæ totius spatio symboli expositionem à se tradendam ait author, certum est hanc orationem vel extremis primæ Quadragesimalis hebdomadæ, vel primis secundæ diebus pronuntiatam esse. eaque erat singularis ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo, ut per quadraginta dies symbolum prius traditum explicaretur; quod testantem audivimus Johannem Cyrilli successorem, in testimonio supra Præloquio in catechesim quartam, num. 3. allegato. In omnibus vero aliis tam Occidentis quam Orientis ecclesiis, quarum quidem exstent monumenta, sub extrema solum Quadragesimæ tempora symbolum baptizandis tradebatur: nec, ut Hierosolymis, pluribus; sed uno duntaxat, aut ad summum uno & altero sermone explanari solebat. Dubium vero nullum est, quin ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo multo utilior esset, cui sane acceptum referre debemus pretiosum hoc catecheseon Cyrillianarum opus.*

V. *Hanc orationem contulimus cum codd. Coislin. Roe, Casaub. Ottobon. Symbolum Hierosolymitanum ex ipso Cyrillo collectum ei appinximus: qua de re dicemus in Observatione peculiari.*

CATECHESIS QUINTA ILLUMINANDORUM,

Hieroſolymis extemporalis dicta, *De Fide.* Et lectio ex epiſtola ad Hebræos: *Eſt autem fides ſperatarum ſubſtantia rerum, convictio earum quæ non videntur. In hac enim teſtimonium conſecuti ſunt ſenes,* &c.

Hebr. XI. 1. 2.
Lectio hæc confirmatur ex n. 4.

I. QUANTAM vobis dignitatem conferat Dominus, ab ordine Catechumenorum ad Fidelium ordinem vos transferens, repræſentat apoſtolus Paulus, aiens: *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem filii ejus Jeſu Chriſti.* Cum enim Deus *fidelis* appelletur, tu quoque eamdem accipis appellationem, magna auctus dignitate. Quemadmodum enim Deus vocatur bonus, & juſtus, & omnipotens [ſeu omnium dominator,] & univerſorum conditor, ita & *fidelis.* Reputa igitur ad quantam proveheris dignitatem, divinæ appellationis particeps futurus.

Id. Procat. n. 6. & Cat. 1. n. 4.
Magna dignitas fidelem appellari.
1. Cor. 1. 9.

II. [a] Hic jam quæritur, ut fidelis quis ex vobis, ſecundum intimam conſcientiam, reperiatur. [b] *Virum* enim *fidelem reperire magnum opus eſt,* ait [Scriptura.] Non ut mihi tuam conſcientiam demonſtres; ([c] neque enim ab humano die judicandus es) ſed ut Deo fidei ſinceritatem oſtendas, [d] qui ſcrutatur renes & corda, & [e] qui novit cogitationes hominum. Magnum quiddam eſt vir fidelis, & quovis divite divitior exſiſtit. *Fidelis* enim viri *eſt* * *totus mundus divitiarum,* in eo quod ipſas deſpicit & conculcat. Nam qui exterius divites ſunt, etiamſi multa poſſideant, quantum ad animam inopia cruciantur. quanto enim plura congregant, tanto majori eorum quæ deſunt deſiderio conficiuntur. At fidelis homo, quod maxime admirabile videatur, in paupertate dives eſt. ſciens enim quod [f] indumenta tantum & alimenta habere neceſſe ſit, hiſque contentus, divitias conculcat.

a 1. Cor. IV. 2.
Fidelis difficile invenitur.
b Prov. XX. 6.
c 1. Cor. IV.
d Pſ. VII. 10.
e Pſ. XCIII. 11.
Prov. XVII. 6. ſecundum LXX.
* Hoc eſt, *totius mundi divitiæ.*
Fidelis etiam in paupertate dives.
f 1. Tim. VI. 8.

III. [1] Neque vero apud nos tantum, qui Chriſti

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ έ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ πίστεως. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων "[α] ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ "βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρ"τυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τὰ ἑξῆς."

α'. ΗΛΙΚΟΝ ὑμῖν ἀξίωμα δίδωσιν ὁ Κύριος, [β] ἀπὸ τοῦ Κατηχουμένων τάγματος εἰς τὸ τῶν Πιστῶν μεταπιθέμενος, Παῦλος ὁ ἀπόστολος παριστάς φησι· Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς "κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θεοῦ γὰρ πιστοῦ" καλουμένου, καὶ σὺ ταύτην τὴν προσηγορίαν λαμβάνεις, μέγα λαμβάνων ἀξίωμα. ὥσπερ γὰρ καλεῖται Θεὸς ἀγαθός, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, οὕτω καὶ πιστός. λόγισαι τοίνυν εἰς ὁποῖον ἀξίωμα ἀναβαίνεις, Θεοῦ μέλλων προσηγορίας γίνεσθαι κοινωνός.

β'. Ὧδε οὖν [γ] ζητεῖται λοιπόν, ἵνα τις ἐξ ὑμῶν πιστὸς ἐκ συνειδήσεως εὑρεθῇ. ἄνδρα γὰρ πιστὸν ἔργον ἐστὶν εὑρεῖν, φησίν. οὐχ ἵνα ἐμοὶ δείξῃς σου τὴν συνείδησιν· (οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ἀνακρίνεσθαι μέλλεις·) ἀλλ' ἵνα τῷ Θεῷ δείξῃς τῆς πίστεως τὸ ἄδολον· τῷ ἐτάζοντι νεφροὺς καὶ καρδίας, καὶ γινώσκοντι τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Μέγα τι πρᾶγμά ἐστι πιστὸς ἀνήρ, παντὸς πλουσίου τυγχάνων πλουσιώτερος. Τοῦ πιστοῦ γὰρ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, [δ] τῷ ὑπερφρονεῖν αὐτὰ καὶ καταπατεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον πλουτοῦντες, καὶ πολλὰ κεκτημένοι πένητές εἰσι τὴν ψυχήν. ὅσῳ γὰρ πολλὰ συνάγουσι, τοσούτῳ τῇ τῶν λειπόντων ἐπιθυμίᾳ τήκονται. ὁ δὲ πιστὸς ἀνήρ, τὸ παραδοξότατον, ἐν πενίᾳ πλουτεῖ. εἰδὼς γὰρ ὅτι δεῖ μόνον ἔχειν σκεπάσματα καὶ τροφάς, καὶ τούτοις ἀρκούμενος, πεπάτηκε τὸν πλοῦτον.

γ'. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τὸ τοῦ Χριστοῦ

α ὑπόστασις.] In hac voce deſinit apud editos codices allegatus Apoſtoli locus. cæteras addidimus ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, & Grod.

β ἀπὸ τοῦ.] Articulum hunc ſupplevimus ex codd. Roe, & Caſaub. Scripſimus etiam μεταπιθέμενος ex codd. Coiſl. Ottob, Roe, Caſaub. loco μεταπιθεμένοις.

γ ζητεῖται.] Editorum lectio eſt ζητεῖτε, quam emendavimus ex Coiſl. & Ottob. & allegato Apoſtoli textu. Mox, ante ὑμῶν adjecimus præpoſitionem ἐξ, authoritate codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Poſt ſequens ex Proverbiis teſtimonium, addidimus ex codd. Roe, & Caſaub. φησίν.

δ τῷ.] Ex cod. Roe. editi τό. Hic Cyrillus verum ſenſum aperit propheticæ ſententiæ, de fideli divitiarum totius mundi domino. Similiter Horatius, lib. 3. Od. 16. *Contemtæ dominus ſplendidior rei.*

1 *Neque apud nos tantum,* &c.] Occurrit vulgatæ & centies à chriſtianæ religionis defenſoribus contritæ Paganorum objectioni, quam Rufinus ita refert expoſ. ſymboli ad verbum CREDO: *Pagani nobis objicere ſolent, quod religiò noſtra, quia rationibus deficit, in ſola credendi perſuaſione conſiſtat: & ideo oſtendimus nec agi nec ſtare aliquid poſſe, niſi præceſſerit vis credendi.* Habes ea de re verba Celſi apud Origenem, lib. 1. contra Epicureum hunc, pag. 8. & conjunctam Origenis refutationem iſti Cyrillianæ argumentationi ſimillimam. Valentiniani præterea fidem nobis tamquam ſimplicibus & imperitis relinquebant; ſibi vero tamquam natura ſalvatis, ſcientiam γνῶσιν, unde Gnoſtici, liberaliter tribuebant; quæ ſcientia tantum à fide diſtaret quantum ſpirituale ab animali: apud Clem. Alex. lib. 2. Strom pag. 363. quo loco tam illos hæreticos, quam Gentiles, qui fidem calumniabantur uti rem inanem & barbaram, pag. 362. ex ipſorum Gentilium & hæreticorum fidei elogiis refellit. Manichæi nulla magis illecebra capiebant fideles, quam confidenter promiſſa veritatis intelligentia; excluſo authoritatis & fidei jugo, quo catholicos ab eccleſia premi querebantur. Hac ipſa ratione ſe ad Manichæorum partes olim pertractum fatetur Auguſtinus, lib. *De utilitate credendi,* cap. 1. n. 2. quem librum ad refellendam inanem illam & falſam Manichæorum pollicitationem compoſuit. Videſis præter citatos authores, Arnobium, lib. 2. contra Gentes, Euſeb. lib. 1. Præpar. Evang. cap. 5 pag. 15. & lib. 12. cap. 1. 2. 3. Chryſoſtomum, hom. 1. in 1. Timoth. pag. 406. Theodoret. de curandis Græcorum affectib. orat. 1. De fide, pag. 479. qui nonnulla ex Cyrillo noſtro tranſcripſiſſe videtur. Greg magn. Dialog. lib 4. cap. 2. Damaſcenum, lib 4. c. 11. omnes hoc argumentum iiſdem quibus Cyrillus rationibus pertractant. Cæterum authoritas cui nos credere jubet Cyrillus, eſt ipſius Dei revera, cujus verbis credimus, dum dogmatibus per fidem adſentimur, infra num. 10. at inſtrumentum & canalis quo credenda nobis tranſmittuntur & innoteſcunt, non eſt ex ejus mente præciſe ſcriptura ſacra: ſed Eccleſia, ex qua credendi normam ſuſcipere debemus inviolabilem & immutabilem, infra num. 12.

προσονο-

προσηγορίαν ἔχουσιν, μέγα δὲ τῆς πίστεώς ἐστιν ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τελούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας, τῇ πίστει τελεῖται. Πίστει τοὺς ἀπεξενωμένους γαμικοὶ νόμοι συνάπτουσιν εἰς ταυτόν· καὶ ἄνθρωπος ἀλλότριος, σωμάτων καὶ χρημάτων [α] ἀλλοτρίων, διὰ τῆς ἐν γαμικοῖς συμβολαίοις πίστιν, γίνεται κοινωνός. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων λήψεσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομένει τοὺς καμάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικροτάτῳ ξύλῳ πιστεύσαντες, τὴν ἀστατον τῶν κυμάτων φορὰν, τοῦ στερροτάτου στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντικαταλλάττονται· ἀδήλοις ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες ἐλπίσι, καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν πίστιν. Κατὰ πίστιν τοίνυν συνέστηκε τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καθὼς εἴρηται. κἂν γὰρ μὴ δέχωνται τὰς γραφὰς, οἰκεῖα δέ τινα [β] προσφέρωσι διδάγματα, πίστει κἀκεῖνα παραδέχονται.

δ'. Ἐπὶ τὴν πίστιν ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ καλεῖ καὶ ἡ σήμερον ἀνάγνωσις γινομένη, τὴν ὁδὸν ὑμῖν παραστήσασα, πῶς δεῖ τῷ Θεῷ καὶ ὑμᾶς εὐαρεστῆσαι· φησὶ γὰρ, ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατόν ἐστιν εὐαρεστῆσαι. [γ] Πότε γὰρ προθήσεται ἄνθρωπος δουλεῦσαι τῷ Θεῷ, μὴ πιστεύων ὅτι ἔσται μισθαποδότης; πότε παρθενεύσει κόρη, ἢ καὶ σωφρονήσει νέος, μὴ πιστεύων ὅτι τῆς ἁγνείας ἀμάραντός ἐστι στέφανος; Ὀφθαλμὸς πάσης συνειδήσεώς ἐστι φωτιστικὸς ἡ πίστις, καὶ [δ] συνέσεως ἐμποιητικός. λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, [ε] οὐδὲ μὴ συνῆτε. Ἐμφράττει στόματα λεόντων ἡ πίστις, [ζ] κατὰ τὸν Δανιήλ· φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀνηνέχθη Δανιὴλ ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διαφθορὰ οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐπίστευσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Ἔστι τι τοῦ διαβόλου δεινότερον; ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἕτερον ὅπλον ἔχομεν ἢ τὴν πίστιν, ἀσώματον θυρεὸν κατ' ἐχθροῦ μὴ φαινομένου. ἀποστέλλει μὲν γὰρ βέλη ποικίλα, καὶ κατατοξεύει ἐν σκοτομήνῃ τοὺς μὴ νήφοντας. ἀλλ', ἐπειδὴ μὴ φαίνεται ὁ ἐχθρὸς, περίβλημα κραταιὸν ἔχομεν τὴν πίστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. πεπυρωμένον

nomine censemur, magna est fidei commendatio; verum etiam universa quæ in mundo geruntur, & ab eis quoque qui alieni sunt ab Ecclesia, per fidem transiguntur. [Fide omnia in rebus humanis transiguntur.] Per fidem extraneæ personæ nuptialibus legibus conjunguntur; alienusque homo corporum & pecuniarum alienarum, per eam quæ in contractibus sponsalitiis est fidem, communicatione donatur. Fide etiam consistit agricultura: non enim suscipit labores, qui proventus recepturum se non credit. Fide decurrunt homines mare, dum exiguo ligno credentes, firmissimum terræ elementum instabili fluctuum agitatione permutant; incertis spebus sese tradentes, omnique anchora tutiorem circumferentes fidem. Per fidem itaque pleraque consistunt hominum negotia. neque apud nos solos ita persuasum est, verum etiam, ut dictum est, apud eos [1] qui à nobis sunt alieni. Nam etiam si Scripturas non recipiant, proprias vero quasdam adferant doctrinas, easdem etiam per fidem recipiunt.

IV. Ad fidem veram vos vocat & hodierna lectio, viam vobis designans, per quam vos quoque oportet placere Deo. ait enim, [a] sine fide impossibile esse placere. [a Heb. XI. 6.] [2] Quando enim apud se statuet homo Deo servire, ni illum credat remuneratorem fore? [2 Ex fide omnis bona actio suscipitur. V. Cat. 18 n. 1.] Quando virginitatis propositum arripiet puella, vel castus erit juvenis, nisi esse credat [b] immarcessibilem castitatis coronam; [b 1. Pet. v. 4.] Fides oculus est conscientiam omnem illuminans, & intelligentiam pariens; dicit enim Propheta: *Et si non credideritis, non intelligetis.* [Isai. VII. 9.] [c] Obstruit fides ora leonum, [c Heb. XI. 34.] juxta Danielem. de ipso enim dicit Scriptura, *Daniel eductus est de lacu, & nulla læsio inventa est in eo, quia credidit in Deo suo.* [Dan. VI. 23.] Est ne quidquam Diabolo terribilius? atqui nullum aliud adversus illum habemus armorum genus [d] præter fidem: [Fides nos adversus Diabolum munit.] [d 1. Pet. v. 9.] scutum incorporeum, adversus hostem invisibilem. Emittit enim multiplicia tela, & [e] sagittis configit in cæca nocte non vigilantes. [e Ps. x. 3] sed, quandoquidem obscurus est nec conspicuus hostis, firmum habemus integumentum fidem, quemadmodum Apostolus ait: *In omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela Mali ignita exstinguere.* [Ephes. VI. 16.] Ignitum sæpe

[α] ἀλλοτρίων.] Eam vocem supplevimus ex codd. Roe, & Casaub.

[1] *Qui à nobis sunt alieni, παρὰ τοῖς ἔξωθεν.*] Gentiles omnino videtur intelligere, cum dicat eos scripturas non recipere quo charactere proprie designat Græcos Cat. 18. n. 10. sic catechumenum vocat extraneum Procat. n. 12. μὴ λέγε τῷ ἔξω. Designat autem hic sectas philosophorum, de quibus Origenes, fidei necessitatem ex ipso Gentilium usu demonstrans, ait lib. 1. cont. Cels. pag. 9. *Quis ad philosophiæ studium conversus, & forte fortuna* ἀποκληρωτικῶς (mallem vertere *destinato,*) *se in aliquam philosophorum sectam conjiciens, vel ut alicujus doctoris habeat copiam; aliter ad eam se applicat, quam quia credit illam sectam reliquis præstantiorem? non enim exspectat donec auditis omnium philosophorum opinionibus earumque varietatibus, tum singularum adstructionibus aut subversionibus, ita demum electionem faciat.* Quod quidem Cicero Academicorum lib. 4. valde reprehendit: *Nam cæteri*, inquit, *præter Academicos, primum ante tenentur adstricti, quam quid esset optimum judicare potuerunt... & ad quamcumque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhærescunt.* Sed illud etiam in hæreticos intorquere liceat, qui suam sæpe authoritatem discipulis cujusvis rationis loco venditaverunt. Vide Iren. lib. 3. cap. 2. n 11. & Anonymum Eusebianum lib. 5. histor. cap. 28. Ita fit, quod olim observavit Augustinus, ut qui gravissimam Ecclesiæ authoritatem repudiant, suæ nullatenus cum Ecclesia comparandæ imperiose credi velint; adeo in religione suscipiendâ necessaria est authoritas. Fallor, nisi apud hæreticos nostri temporis qui solam Scripturam recipiunt, id sola suorum principum authoritate suscipitur, quod nulli præter Scripturam authoritati credendum docent.

[β] προσφέρωσι.] Ita scripsimus ex fide cod. Coisl. & vers. Grod. Habetur in editis προσφέρουσι, in Roe & Casaub. προφέρουσι. Paulo post, scripsimus ὑμῖν ante παραστήσασα, ex codd. Roe & Casaub. quo loco ante habebatur ὑμᾶς. Verba, φησὶ γὰρ, &c. usque ad εὐαρεστῆσαι incl. propter repetitam vocem εὐαρεστῆσαι, in codd. nonnullis & in omnibus editis prætermissa, restituimus ex codd. Coisl. & Ottob.

[γ] προθήσεται.] Editi προσθήσεται. secuti sumus codd. Coisl. Roe, Casaub. In Ottob. habetur προνοήσεται.

[2] *Quando homo apud se statuet Deo servire, &c.*] Hanc futuræ mercedis considerationem, ac continentiæ observationem, quam vi fidei hic attribuit, in Cat. 16. n. 18. 19. & 20. ad intimam Spiritus-sancti animam docentis efficientiam refert; ut appareat in Cyrilli doctrina fidem Dei donum esse.

[δ] συνέσεως ἐμποιητικός.] Legitur in Coisl. & Ottob. ἐμποιηματικός. in Roe vero & Casaub. sic: συνέσεως πρόξενος, καὶ γνώσεως ἐμποιητικός: *intelligentiæ conciliator, & scientiæ effector.*

[ε] οὐδὲ μὴ συνῆτε, *Non intelligetis.* Vulgata, *Non permanebitis.*

[ζ] κατὰ τὸν Δανιήλ.] Hæc in codd. Roe, & Casaub. addita reperiuntur: ἥτις αὐτὸν ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ λάκκου: *quæ ipsum è lacu extrahit.* Post φησί, particulam γὰρ supplevimus ex Coisl. & Ottob.

V. Procat. n. 10. & Cat. 16. n. 19. fœdæ voluptatis desiderii telum à Diabolo emittitur. sed fides nobis judicium depingens, & mentem refrigerans, telum exstinguit.

V. Longa est de fide oratio, neque illi absolvendæ totum diei tempus sufficiat. Interim
Fides eximia Abrahæ. ex antiquæ legis figuris unus nobis sat erit
Abraham, quandoquidem hujus etiam per [a] fi-
a Rom. IV. 11. & Gal. III. 7. dem filii facti sumus. Ille non ex [b] operibus
b Jacob. II. 21. solum justificatus est, verum etiam ex fide.
c Jacob. II. 23. Multa enim recte fecerat; sed nunquam [c] amicus
d Gen. XV. 6. Dei appellatus est, nisi postquam [d] credidit. sed
e Heb. XI. 8. 9. 10. & omne opus ejus per fidem perfectum est. [e] Fide reliquit parentes: patriam, regionem, & domum per fidem reliquit. Quemadmodum
f Rom. IV. 23. igitur [f] justificatus est ille, ita justificeris & tu. Emortuo in posterum ad suscipiendos liberos corpore erat: senex enim ipse, anum habebat uxorem Sarram, nec ulla spes liberorum reliqua erat. seni Deus prolem futuram pollice-
g Rom. IV. 19. tur: at ille [g] non debilitatus est fide; corpusque suum jam emortuum considerans, non ad corporis imbecillitatem, sed ad promittentis
h Heb. XI. 11. potestatem adtendit; [h] fidelem existimans eum
i Ibid. v. 12. esse qui promiserat. atque ita ex [i] mortuis quodammodo corporibus præter opinionem
k Gen. XXII. 2. &c. filium consecutus est. Deinde obtentum [k] jussus offerre filium, quamvis jam audisset illud: *In*
Gen. XXI. 12. *Isaac vocabitur tibi semen*, obtulit filium suum
l Heb. XI. 19. unigenitum Deo, credens [l] quod & ex mortuis
Gen. XXII 9. 13. suscitare potest Deus. Cumque colligarit filium suum & lignis imposuerit, voluntate quidem sacrificavit: verum Dei bonitate, agnum ipsi filii loco substituendum tradentis, filium vivum recepit. Propterea, cum fidelis esset, obsignatus est in justitiam, & circumcisionem
m Rom. IV. 11. accepit [m] signaculum fidei quam habuit in præ-
n Gen. XVII. 5. putio, [n] promissione accepta se futurum multarum gentium patrem.

VI. Quonammodo igitur multarum gen-
Christiani Abrahæ fidem imitantur. tium Abraham sit pater, videamus. Judæorum quidem secundum carnis successionem esse, in confesso est. Verum si ad carnis [successionem, in explicanda prophetia] spectaverimus, falsum dicere cogemur oraculum; non enim secundum carnem omnium nostrùm pater est.
o Rom. IV. 12. verum [o] exemplum fidei ejus nos omnes Abrahæ filios facit. Quonam isthuc modo? Incredibile est apud homines quemquam à mortuis resurgere: quemadmodum similiter incredibile, ex emortuis senibus progeniem nasci. Atqui

A πολλάκις βέλος ἐπιθυμίας αἰσχρᾶς ἡδονῆς ἐκ διαβόλου πέμπεται· ἀλλ' ἡ πίστις ὑπογράφουσα τὴν κρίσιν, καταψύξασα τὸν νοῦν, σβέννυσι τὸ βέλος.

ε'. Καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος, καὶ οὐκ ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ πᾶς τῆς ἡμέρας διηγουμένοις χρόνος. αὐτάρκης δὲ τέως ἡμῖν ἔστω τῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς τύπων μόνος Ἀβραάμ, ἐπειδὴ κἀκείνου γεγόναμεν υἱοὶ διὰ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος οὐκ ἐξ ἔργων μόνον ἐδικαιώθη, [a] ἀλλὰ καὶ ἐκ πίστεως. πολλὰ μὲν γὰρ κατώρθωσεν· ἀλλ' οὐδέ ποτε φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτε ἐπίστευσε. καὶ πᾶν δὲ ἔργον B αὐτοῦ κατὰ πίστιν τετέλεσται. κατέλιπε γονέας διὰ πίστιν· κατέλιπε πατρίδα, καὶ χώραν, καὶ οἰκίαν διὰ τὴν πίστιν. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐδικαιώθη, καὶ σὺ δικαιώθητι. Νεκρὸς ἦν λοιπὸν τῷ σώματι πρὸς τεκνογονίαν· πρεσβύτης γὰρ ἦν, καὶ πρεσβύτιδα λοιπὸν εἶχε τὴν γαμετὴν Σάρραν, καὶ τεκνογονίας ἐλπὶς οὐδεμία κατελείπετο. ὁ Θεὸς τῷ πρεσβύτῃ τεκνογονίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει ὁ Ἀβραάμ, καὶ κατανοήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον· οὐ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ C τῇ δυνάμει τοῦ ἐπαγγελλομένου προσέχων, πιστὸν ἡγησάμενος τὸν ἐπαγγειλάμενον, ὥσπερ ἐκ νενεκρωμένων σωμάτων παραδόξως τὸ τέκνον ἐκτήσατο. Καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι κελευσθεὶς προσενέγκαι τὸν υἱόν, (καίτοι γε ἀκούσας τό, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα,) προσέφερε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ τῷ Θεῷ, πιστεύσας ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δύναται ὁ Θεός. καὶ [b] συμποδίσας τὸν υἱὸν καὶ τοῖς ξύλοις ἐπιθείς, τῇ προαιρέσει μὲν προσενήνοχεν, ἀγαθωσύνῃ δὲ Θεοῦ τὸν υἱὸν ἔλαβε ζῶντα, ἀμνὸν D αὐτῷ παραδόντος ὑπὲρ τοῦ τέκνου. Ἐπὶ τούτοις πιστὸς ὤν, ἐσφραγίσθη εἰς δικαιοσύνην, καὶ περιτομὴν ἔλαβε, σφραγῖδα τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ· λαβὼν ἐπαγγελίαν ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν ἐθνῶν.

ς'. Πῶς τοίνυν ἐστὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἀβραάμ, ἴδωμεν. Ἰουδαίων μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογουμένως, διὰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχήν. Εἰ δὲ τῇ κατὰ σάρκα προσέχωμεν, ψευδὲς εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα τὸ λόγιον· οὐκέτι γὰρ κατὰ σάρκα ἡμῶν πάντων E ἐστὶ πατήρ. ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἐκείνου πίστεως, πάντας ἡμᾶς υἱοὺς ποιεῖ τοῦ Ἀβραάμ. πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἄπιστον παρὰ ἀνθρώποις τό, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναί τινα· ὥσπερ ὁμοίως ἄπιστον καὶ τό, ἐκ νενεκρωμένων πρεσβυτῶν τεκνογονίαν γενέσθαι. ἀλλὰ

a ἀλλὰ ϗ ἐκ πίστεως, *verum etiam ex fide*] Conjunctionem ϗ in textis prætermissam, adjecimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. hanc postulat vox μόνον præcedens; dum enim negat author *ex solis operibus* justificatum esse Abrahamum, ea utique non excludit, sed cum altera re requisita, fide nimirum, conjungit. quæ quidem fides, ut infra subdit, etiam omnium præcedentium ejus operum vel comes vel principium fuit. In codd Roe & Casaub. deest ἀλλὰ; ut sit sensus: *Non ex solis operibus justificatus est, & ex fide.* palam F manca constructio; & quid præter opera & fidem requiras ad justificationem? Casaub. legi vult, detrahendo μόνον & ϗ, *Non ex operibus justificatus est, verum ex fide.* At vocem detruncat quam omnes mss. consentientes repræsentant: sententiam affingit Cyrillo, plane adversantem verbis sancti Jacobi, cap. 2. ℣. 21. 22. & 23. quæ Cyrillus hic præ oculis habuit, quæque partim citat, partim allusione & paraphrasi suæ orationi adaptat: ad hæc separat opera & fidem Abrahæ, quæ Cyrillus conjunctissima voluit, dum ex Apostolo Hebr. XI. 8. *omne opus Abrahæ secundum*, seu potius *per fidem*, ut ex sequentibus patet, *perfectum* dicit. Nec obstat, quod Cyrillus Abrahamum, priusquam crederet, & amicus Dei appellaretur jam multa opera perfecisse dicere videatur. hanc enim sententiam paulo post quodammodo corrigit, dum *omne opus ejus*, nempe quod reliquit patriam, parentes, &c. *ex fide perfectum* affirmat. Hæc igitur verba, *quando credidit*, ὅτε ἐπίστευσε, non primum fidei Abrahæ initium respiciunt, sed distinguunt fidem ipsam solitariam, ab operibus ex fide factis. Vult itaque Cyrillus, quamquam Abraham multa ex fide opera perfecisset, Deum tamen, ad testandam fidei vim, Abrahæ justitiam non declarasse, nec eum amicum suum appellasse; nisi cum specialem illum fidei suæ actum edidit, qui primus in Scriptura memoratur, Genes. XV. 6. qua in circumstantia nullum aliud emicuit Abrahæ opus præter fidem ipsam, quâ Deo posteritatem stellarum numero parem promittenti assensit. tum primum amicus Dei appellatus est, solemni inter ipsum & Deum, pacto victimis cæsis inito. Tunc autem primùm justificatum esse Abraham ut credamus, Cyrilli verba non cogunt. In consequentibus enim justificationem ejus attribuit non solum memorato jam actui fidei, verum etiam illi quo Isaac filium immolavit; ut diserte facit sanctus Jacobus, epist. cap. 2. ℣. 21. Atqui ante hanc immolationis obedientiam, jam obsignatus erat in justitiam, ut paulo post loquitur. Hæc igitur verba, *justificatus est*, in Cyrillo & apud Jacobum de justificationis declaratione, & confirmatione intelligenda.

b συμποδίσας.] Ita reposuit Millés. in Oxon. edit. ex fide codd. Roe, & Casaub. quibus consentit Coisl. & verbis Scripturæ. at in editionibus præcedentibus habebatur συμποδήσας.

Χριστοῦ καταγγελλομένου, ἐν ξύλῳ μὲν ἐσταυρωμένου, ἀποθανόντος δὲ καὶ ἀναστάντος, ἡμεῖς πιστεύομεν. τῇ τοίνυν ὁμοιότητι τῆς πίστεως εἰς υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα τοῦ Ἀβραάμ. καὶ τότε μετὰ τὴν πίστιν, ὁμοίως ἐκείνῳ τὴν πνευματικὴν λαμβάνομεν σφραγῖδα· ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ λουτροῦ περιτεμνόμενοι, οὐ σώματος τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν λέγοντα· Καὶ [a] περιτεμεῖσθε τῷ Θεῷ τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν· καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τὰ ἑξῆς.

ζ'. Ταύτην ἐὰν τηρήσωμεν τὴν πίστιν, [b] ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα, καὶ πολυτρόποις ἀρετῶν εἴδεσι κοσμηθησόμεθα. τοσοῦτον γὰρ ἰσχύει ἡ πίστις, ὡς καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ θαλάσσης κουφίζειν περιπατοῦντας. Ἄνθρωπος ὅμοιος ἡμῖν ἦν ὁ Πέτρος, ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς συγκείμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τροφῶν διαγινόμενος. ἀλλ' [c] εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ, ἐλθὲ, πιστεύσας, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, πάσης κρηπῖδος ἀσφαλεστέραν ἐπὶ τοῖς ὕδασιν ἔχων τὴν πίστιν· καὶ τὸ βαρὺ σῶμα, τῇ κουφότητι τῆς πίστεως ἦν μετεωριζόμενον. Ἀλλὰ μέχρι μὲν ὅτε ἐπίστευσεν, ὑπὲρ τὸ ὕδωρ εἶχεν ἀσφαλῆ τὴν βάσιν· ὅτε δὲ ἐδίστασε, τότε ἤρξατο καταποντίζεσθαι. χαυνουμένης γὰρ κατὰ μέρος τῆς πίστεως, συγκατεσπᾶτο καὶ τὸ σῶμα. Καὶ συνιδὼν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἔλεγεν ὁ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη διορθούμενος [d] Ἰησοῦς. Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; καὶ πάλιν, νευρωθεὶς ὑπὸ τοῦ κρατήσαντος αὐτοῦ τὴν δεξιὰν, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπίστευσε χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ δεσπότου, τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀπέλαβε περίπατον. Τοῦτο γὰρ [e] πλαγίως ἐμνημόνευσε τὸ εὐαγγέλιον, εἰπὸν ὅτι, Ἀναβάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ πλοῖον. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διακολυμβήσας ὁ Πέτρος ἀναβέβηκεν· ἀλλὰ δίδωσι νοεῖν, ὅτι ὅσον ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν διάστημα, τοσοῦτον ἐπιστρέψας, πάλιν ἀνέβη ἐπὶ τὸ πλοῖον.

η'. [f] Τοσοῦτον δὲ ἔχει δυνάμεως ἡ πίστις, ὥστε οὐ μόνος ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. Οὐκ ἦν πιστὸς ὁ παραλυτικὸς ὁ ἐν Καπερναοὺμ· ἀλλ' οἱ βαστάζοντες καὶ χαλάσαντες διὰ τῶν κεράμων, ἐπίστευον. συνενόσει γὰρ τῷ σώματι, τοῦ νοσοῦντος καὶ ἡ ψυχή. καὶ μή με νομίσῃς ἐκεῖνον [g] κατηγορεῖν μάτην· αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον εἴρηκεν·

A dum annuntiatur Christus, quod in ligno quidem crucifixus sit, mortuus vero resurrexerit, nos id credimus. igitur per similitudinem fidei in adoptionem devenimus Abrahæ. Tuncque post fidem, similiter ut ille, spiritale signaculum accipimus; Spiritu-sancto per lavacrum circumcisi, non corporis præputium sed cordis, juxta Hieremiam dicentem: *Et circumcidemini Deo præputium cordis vestri.* ac juxta Apostolum [cujus hæ voces]: *In circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo*, & quæ se- B quuntur.

Jerem. IV. 4.

Coloss. II. 11. 12.

VII. Hanc fidem si custodierimus, damnationis expertes, & omnigenis virtutum speciebus ornati erimus. Tantum enim valet fides, ut & homines super mare ambulantes sublevet. Homo nobis similis erat Petrus, ex carne & sanguine compositus, similibusque ex alimentis concretus. At dicenti Jesu, *Veni*, credens, super aquas ambulavit, fundamento quovis firmiorem super aquis habens fidem; & gravitas C corporis levitate fidei attollebatur. Verum quamdiu credidit ille, solidis super aquas deambulavit vestigiis: quando vero dubitavit, tunc cœpit submergi. laxata enim & subsidente sensim fide, unà corpus deorsum trahebatur. Cujus perturbationis conscius Jesus, ille qui animorum intimos emendat affectus, ait: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Ab eoque dexteram ejus apprehendente corroboratus, ex quo fidem resumsit; manu ductus D à Domino, super aquas ut ante ambulavit. Id enim oblique significat Evangelium, dum ait: *Adscendentibus autem ipsis in naviculam.* non enim dixit enatando Petrum adscendisse; sed hoc nobis insinuat, quod quantum spatium ad Jesum eundo confecit, tantumdem rursus emensus conscendit naviculam.

Elogia & vis fidei.

Matth. XIV. 29.

Matth. XIV. 31.

Ibid. ℣. 32.

VIII. Tantum porro virium habet fides, ut non solum ille qui credit salvus efficiatur, verum etiam per aliorum fidem alii salventur. Non erat fidelis, paralyticus ille urbis E Capharnaum; sed qui bajulabant illum, & per tegulas demisere, habebant fidem. infirmi namque, una cum corpore, morbo laborabat anima. Nec me putes temere illum accusare. ipsum Evangelium dixit:

Fides etiam alterius alios salvat.

[a] περιτεμεῖσθε.] In sacro textu paulo aliter habetur hic locus, περιτμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. *Circumcidamini Deo vestro, & circumcidamini duritiam cordis vestri.*

[b] ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα.] In editis ἀκατάγ. ἑαυτῶν ἐσόμεθα. Vocem αὐτῶν resecuimus, ex codd. Coisl. Roe, & Casaub.

[c] εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ.] Ita legimus in mss. Coisl. Ottob. Roe, & Casaub & mutavimus lectionem vulgatam quæ fert: εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ. Paulo inferius ante μετεωριζόμενον adjecimus verbum ἦν ex codd. Roe, & Casaub.

[d] Ἰησοῦς.] Servatoris nostri nomen addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & vers. Grodecii.

[e] πλαγίως.] Editi ἀρτίως, *modò*, *nuper*. At scriptura codd. Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. est πλαγίως, *oblique*: quæ confirmatur ex sequentibus, δίδωσι νοεῖν. Non enim Cyrillus uti rem in Evangeliis claram ac manifestam docet, Petrum super aquas iterum ambulasse, dum ad navigium ex quo prosilierat, revertitur; sed uti rem tantum à Scriptura obliquè indicatam. Alias, hujusmodi evangelium non videtur ante hanc catechesim lectum fuisse, quam alia ex epistola ad Hebræos lectio præcessit. Eodem loquendi modo utitur Cyrillus, Cat. 7. n. 9.

[f] τοσοῦτον, &c.] Hæc & sequentia in compendium redacta leguntur in commentario sancti Cyrilli Alexandrini in Johannem ad cap. 11. ℣. 40. p. 687. non in commentario perpetuo, qui, libro 7. & 8. nondum repertis, mutilus & imperfectus est; sed in his fragmentis quæ ad explendam eam lacunam Johannes Aubertus ex Catena D. de Harlay Maclovienſis episcopi collegit; eadem vero postea sub nomine veri authoris Cyrilli Hierosolymitani reperi in Catena ms. in Johannem Bib. Regiæ, num. 1887. notata, pag. 51. en locum ex integro, ut Catenarum in citando diligentia perspiciatur. Μέγα ἀγαθὸν ἡ πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμῆς γένηται διανοίας. καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν, ὅτι οὐ μόνον (Reg. cod. μόνος) ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ (deest γὰρ apud Aubert.) καὶ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. ὡς ὁ ἐν Καπερναοὺμ χαλασθεὶς παράλυτος, διὰ τὴν πίστιν τῶν βασταζόντων αὐτόν. ὡς ὁ Λάζαρος διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς, πρὸς ἣν ἔφη ὁ Κύριος. οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; μονονουχὶ λέγων. ἐπειδὴ ὁ Λάζαρος νεκρὸς ὢν πιστεῦσαι οὐ δύναται, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Cyrillus porro Alexandrinus ad versum 26. & 27. capitis XI. citatum inferius à Cyrillo nostro Lazari & sororum exemplum, accommodat ad eam Ecclesiæ doctrinam, qua parvulos & ægros qui pro se ipsisin baptismo respondere non possunt, servari credimus, dum patrinorum ore, suam ipsis vocem accommodante Ecclesia, respondent. Quod utrum hîc Cyrillus noster respexerit incertum, respexisse tamen potuit.

[g] κατηγορεῖν μάτην.] Adverbium μάτην adddiimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. sic infra Cat. 6. n. 21. de Manichæo, ἵνα μὴ μάτην δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν. Vide simile Cyrilli judicium de simili ægro, Homil. in Paralyt. ad pisc. n. 4.

Matth. IX. 3. 7. *Videns Jesus*, non fidem ejus, sed *fidem illorum*,
a Marc. II. 9. 11. *dicit paralytico*: ᵃ *Surge.* qui portavere, credebant, & ad eum qui paralyticus erat sanatio pervenit.

IX. Vis etiam certius cognoscere, quod per
Johan. XI. 14. aliorum fides salvantur alii? Obiit Lazarus; præterierat una, & altera, & tertia dies. dissoluti sunt mortuo nervi, & putredo jam corpus de-
Ibid. ℣. 17. pascebatur. Quomodo poterat credere mortuus quatriduanus, & pro se ipso liberatorem deprecari? At id quod vita defuncto defuit, ger-
b ℣. 27. & 32. manæ sorores supplevere. ᵇ Venienti enim Domino procidit ad pedes soror; cumque ille di-
c ℣. 34. ceret: ᶜ *Ubi posuistis eum?* respondente illâ:
d ℣. 39. ᵈ *Domine, jam fœtet, quatriduanus est enim*;
e V. 40. dicit Dominus: ᵉ *Si credideris, videbis gloriam Dei.* quasi diceret: tu mortui, quoad fidem pertinet, vicem adimpleas. Ac tantum potuit illa sororum fides, ut mortuum ex inferni faucibus revocaverit. Jam vero alteri pro alteris credentes, à mortuis suscitare potuerunt: tu verò si pro te ipso sincere credideris, non multo potius utilitatem consequêre? Verum etiam si nullius aut modicæ fueris fidei, benignus est Dominus, seseque ad te pœnitentem propitius demittit. dic tantum & tu
Marc. IX. 23. ingenue & ex animo: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.* Si vero te fidelem putes, nondum tamen fidei perfectionem es assecutus;
Luc. XVII. 5. opus habes & tu ut cum apostolis dicas: *Domine, adauge nobis fidem.* Nam ¹ à te ipso aliquid habes; ab ipso vero aliquid quo multum continetur, accipis.

Duplex fides: prima est dogmatum. X. Siquidem fidei nomen appellatione unum est, bifariam vero dividitur. Est enim unum genus fidei quod ad dogmata pertinet, quod adsensionem & approbationem animæ de re quadam includit, & ad animæ utilitatem perti-
Johan. V. 24. net, sicut ait Dominus: *Qui audit verba mea, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam,*
f Johan. III. 18. *& in judicium non venit.* & rursus: ᶠ *Qui*
g Johan. V. 24. *credit in filium, non judicatur*: ᵍ *sed transiit de morte ad vitam.* O magnam Dei in homines bonitatem. Justi siquidem multorum annorum

A Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, οὐ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ, ᵃ Ἔγειραι. οἱ βαστάζοντες ἐπίστευσαν, καὶ ὁ παραλυτικὸς ἀπήλαυσε τῆς ἰάσεως.

θʹ. Καὶ θέλεις ἰδεῖν ἀσφαλέστερον, ὅτι πίστεσιν ἄλλων ἄλλοι διασώζονται; Ἐτελεύτησεν ὁ Λάζαρος· παρεληλύθει μία, καὶ δευτέρα, καὶ τρίτη ἡμέρα· διελύθη τὰ νεῦρα αὐτοῦ, καὶ σηπεδὼν λοιπὸν ἐπενέμετο τὸ σῶμα. πῶς ἐδύνατο πιστεῦσαι νεκρὸς τετραήμερος, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρακαλέσαι τὸν λυτρωτήν; ἀλλ'
B ᵇ ὅπερ ἔλειπε τῷ τετελευτηκότι, τοῦτο διὰ τῶν γνησίων ἀδελφῶν ἐπληροῦτο. Ἐλθόντι γὰρ τῷ Κυρίῳ προσέπεσεν ἡ ἀδελφή, καὶ λέγοντι, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ἀποκριναμένης ἐκείνης, Κύριε ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστι· φησὶν ὁ Κύριος, Ἐὰν πιστεύσῃς, ᶜ ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. μονονουχὶ λέγων ὅτι, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. καὶ τοσοῦτον ἴσχυσε τῶν ἀδελφῶν ἡ πίστις, ὥστε τὸν νεκρὸν ἐξ ᾅδου πυλῶν ἀνεκαλέσατο. Εἶτα ἕτεροι ὑπὲρ ἑτέρων πιστεύσαντες,
C ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ἴσχυσαν· σὺ δὲ, ἐὰν ᵈ περὶ σεαυτοῦ πιστεύσῃς εἰλικρινῶς, ἆρ' οὐχὶ μᾶλλον ὠφεληθήσῃ; ἀλλὰ κἂν ἄπιστος ᾖς ἢ ὀλιγόπιστος, φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Κύριος, συμπεριφέρεταί σοι μετανοοῦντι. μόνον εἰπὲ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως· Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. εἰ δὲ ᵉ καὶ πιστὸς εἶναι νομίζεις, ἀλλ' οὔπω τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἔχεις· χρεία καὶ σοὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους εἰπεῖν· Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν. ὃ μὲν γάρ τι παρὰ σεαυτοῦ ἔχεις, ὃ δέ τι παρ' ἐκείνου πολὺ λαμβάνεις.

D ιʹ. ᶻ Τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν προσηγορίαν, διχῇ δὲ διαιρεῖται. ἔστι μὲν γὰρ ἓν εἶδος τῆς πίστεως, τὸ δογματικόν, συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδέ τινος· καὶ ὠφελεῖ τὴν ψυχήν, καθώς φησιν ὁ Κύριος· Ὁ ἀκούων μου τὰ ῥήματα, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται. καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Ὢ μεγάλης Θεοῦ φιλανθρωπίας. οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ ἐν πολλοῖς ἔτεσιν

E

ᵃ Ἔγειραι.] Sic reposuimus ex cod. Coisl. & sacro Textu, Marc. II. 9. & Luc. ℣. 24. Editi ἔγειρε, factum ex ἔγειραι.

ᵇ ὅπερ ἔλειπε.] Ita emendavit Millef. ex codd. Roe & Casaub. quod vitiose legebatur in editis ὁ παρέλιπε. Ottob. ὅπερ ἔλλειπε. Coisl. ὅπερ ἔλιπε. Inferius, post ἐλθόντι adjecimus γάρ, ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

ᶜ ὄψει.] Sic restituimus ex cod. Coisl. citatis catenis, & sacro Textu. Editi ὄψη.

ᵈ περὶ σεαυτοῦ.] Scripsimus περὶ ex cod. Coisl. in editis habetur ὑπό. mallemus ὑπέρ, ut in membro superiori, ὑπὲρ ἑτέρων. Paulo post, vocem ὀλιγόπιστος posuimus ex codd. Coisl Ottob. Roe, Casaub: & simili loco Cat. 10. n. 13. pro verbo δύσπιστος, quod legitur in impressis: sed contra sensum authoris, qui de statu pusillæ vel nullius fidei per pœnitentiam emendando, hic loquitur; & postea de statu hominis in fide firmi agit, εἰ δὲ καὶ πιστὸς εἶναι νομίζεις. Eum qui infidelis est, ad pœnitentiam hortatur; sed prius infidelitatem abjiciendo, nam ex fide concipi pœnitentiam docet Cat. 1. n. 5. 15. &c.

ᵉ καὶ πιστός.] Conjunctionem καὶ adjicimus ex codd. Coisl. & Ottob. item articulum τὸ ante τέλειον, ex præfatt. codd. & Roe & Casaub. at omittunt οὔπω.

¹ *A te ipso aliquid habes*, παρὰ σεαυτοῦ.] Eodem modo infra, *Habeas in illum eam fidem quæ à te pendet*, τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν. Fidem quam habemus ex nobis intelligit eam, quam sequentibus verbis appellat *fidem dogmatum*: augmentum vero illud quod accipimus à Deo, seu ut paulo ante dixit, *perfectio fidei*, τὸ τέλειον τῆς πίστεως, est fides rerum supra humanas vires effectrix, quæ gratiæ loco datur, & prioris est merces, ut ait n. 11. Priorem à nobis esse affirmat, non quod ad eam superno non indigeamus auxilio; sed quia, ut docet n. 16. illa consistit in animæ assensu, sive approbatione voluntaria dogmatum propositorum: posterior vero merum est gratiæ donum in nobis agens sine nobis. Ita olim dixit Constit. Apost. author, lib. 8 cap. 1. pag. 333. b. *Esse pium, ex bona cujuspiam voluntate oritur; at miracula patrare, ex voluntate illius qui operatur: quorum primum quidem nos respicit; postremum vero Deum ob dictas causas operantem.* Fidem vero Dei donum esse plurimis locis tradit, præsertim Cat. 13. n. 8. & Cat. 14. n. 28.

F

ᶻ τὸ τῆς πίστεως ὄνομα. &c.] Hæc quoque in superius citato Catenarum in Johannem loco liberius allegata reperiuntur, post verba superius adducta; quæ etiam iisdem de causis integra refero: Διῄρηται δὲ τῆς πίστεως τὸ εἶδος. τὸ μὲν δογματικόν, συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦ δεῖνος, ὡς τό, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, οὐ κρίνεται, τὸ δὲ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον: ᾧ μὲν γάρ, φησι, διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἑτέρῳ δὲ ἡ πίστις· ἥτις οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική, ὡς καὶ τὰ ὄρη μεθιστάνειν. Eadem fidei divisio reperitur apud Chrysost. hom. 29. in 1. Cor. cap. 12 ℣. 10. & Johan. Damascenum, lib. 4 De fide orthod. cap. 10. qui hæc Cyrilli verba videtur transcripsisse. Fidem miraculorum spectat Cyrillus ut fidei dogmatum perfectionem & præmium. supra n. 9. *Si te fidelem existimas, nondum tamen fidei perfectionem assecutus es* & inf. n. 11. *Habeas in illum eam fidem quæ à te pendet, ut accipias ab illo eam quæ super humanas vires operatur.* Utramque igitur gradu magis quam specie distinguit. vult nempe secundam in priore niti tamquam fundamento. Quamobrem frigide locum hunc Cyrilli Catholicis opponit Rivetus, quasi nos fidem utramque confundamus, quam Cyrillus scite distinxerit. Unum hoc pertendunt Catholici, quod Cyrillus hoc loco copiose demonstrat, fidem miraculorum quæ à Deo gratiæ ac præmii loco datur, fidem dogmatum uti præviam supponere. Nos autem fide dogmatum justificari docet Cyrillus n. 6. & 10.

εὐηρέστησαν· ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι, [α] δι' εὐαρεστήσεως πολλῶν ἐτῶν κατορθώσαντες, ἐκτήσαντο· τοῦτο σοὶ νῦν Ἰησοῦς διὰ μιᾶς ὥρας χαρίζεται. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· σωθήσῃ, καὶ μετατεθήσῃ εἰς τὸν παράδεισον, ὑπὸ [β] τοῦ τὸν λῃστὴν εἰς παράδεισον εἰσαγαγόντος. Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς εἰ δυνατόν ἐστιν. ὁ γὰρ τὸν λῃστὴν διὰ μιᾶς ὥρας πιστεύσαντα, σώσας ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ, ὁ αὐτὸς καὶ σὲ πιστεύσαντα διασώσει.

ια'. Δεύτερον δέ ἐστιν εἶδος πίστεως, τὸ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον· Ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων. αὕτη τοίνυν, ἡ κατὰ χάριν δωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική· Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ τὴν πίστιν ταύτην, ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάβα ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται. [γ] ὅταν γὰρ κατὰ πίστιν εἴπῃ τοῦτό τις, πιστεύων ὅτι γίνεται, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τότε λαμβάνει τὴν χάριν. Καὶ περὶ τῆς πίστεως ταύτης εἴρηται τό· Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. ὃν τρόπον γὰρ ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως μικρὸς μέν ἐστι τὸ μέγεθος, διάπυρος δὲ τὴν ἐνέργειαν· καὶ ἐν ὀλίγῃ ἐσπαρμένος περιγραφῇ [δ] μεγάλους κλάδους περιέχει, ὃς αὐξηθεὶς δύναται καὶ τὰ πετεινὰ σκεπάζειν· οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐν τῇ ψυχῇ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ τὰ μέγιστα κατορθοῖ. Περὶ Θεοῦ μὲν γὰρ φαντάζεται, καὶ Θεὸν κατοπτεύει [ε] καθ' ὃ ἐὰν ἐγχωρῇ, τῇ πίστει φωτισθεῖσα· κόσμου τε τὰ πέρατα περιπολεῖ, καὶ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν κρίσιν ἤδη βλέπει, καὶ τὴν μισθαποδοσίαν [ζ] τῶν ἐπαγγελιῶν. Ἔχε τοίνυν τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν, τὴν εἰς αὐτόν· ἵνα λάβῃς καὶ παρ' ἐκείνου, [η] τὴν τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικήν.

ιβ'. Πίστιν δὲ [θ] ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ, κτῆσαι καὶ τήρησον μόνην, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνί σοι παρα-

A labore Deo placuerunt. quod autem illi, per annorum plurimorum acceptum Deo servitium strenue se gerentes, consecuti sunt, id tibi Jesus unius horæ compendio largitur. [a] si enim credideris quod dominus est Jesus Christus, & quod Deus suscitavit illum à mortuis; salvus eris, & [1] transfereris in paradisum ab eo qui latronem illo introduxit. Neque diffidas, utrum id fieri possit. nam qui latronem post unius horæ fidem in hoc sancto Golgotha salvum effecit, idem te quoque cum credideris salvum efficiet.

a Rom. x. 9.

Luc. xxiii. 43. V Cat. 13. n. 31.

B XI. Alterum vero genus est fidei, quod gratiæ cujusdam loco à Christo donatur. [b] Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum: alteri vero fides in eodem Spiritu, alteri vero curationum dona. Hæc igitur gratiæ loco ab Spiritu collata fides, non solum dogmatica est, verum etiam rerum humanas vires excedentium efficiens. [c] Qui enim habuerit fidem hanc, dicet monti huic: transi hinc illuc: & transibit. C Quando enim per fidem hoc ipsum dixerit quispiam, [d] credens ita futurum, nec hæsitaverit in corde suo, tunc illam accipit gratiam. Et de hac fide dicitur: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Quemadmodum enim granum sinapis, exiguum quidem est mole, sed ignea præditum efficientia; & [e] in angusta loci portione seminatum magnos circumfert ramos, quod postquam creverit, potest etiam cœli volucres opacare: ita & fides in anima velocissimo momento maxima peragit. De D Deo namque imaginatur, & Deum intuetur quantum capere potest, fidei lumine perfusa. mundi extrema circumit; & ante hujus seculi consummationem, judicium jam videt, & promissarum mercedum exsolutionem. Habeas itaque eam fidem quæ à te pendet, & in illum fertur; ut etiam ab illo accipias eam quæ super humanas vires operatur.

Altera fides, donorum

b 1. Cor. xii. 8. 9.

c Matth. xvii. 20.

d Marc. xi. 23.

Matth. xvii. 20.

e Matth. xiii. 32.

Anima fidei lumine perfusa Deum, quantum potest, intuetur.

XII. Fidem vero in addiscendo atque profitendo, illam solam amplectere & serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus scri-

Symbolum intelligit.

α δι' εὐαρεστήσεως.] In editis δι' ἐρευνήσεως per *examen*, seu *probationem* non male: sed melior lectio quam sequimur, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub quæ respondet verbis superioribus: ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὐηρέστησαν. at hic etiam legit Grod. ἠρευνήσωσαν, *probati sunt.* Linea sequenti, ubi legimus τοῦτό σοι secundum codd. Roe, Casaub. & Ottob. in impressis habetur τοσοῦτο.

1 *Transfereris in paradisum*, &c.] Paradisum & cœlum uti duo distincta loca agnovit Cyrillus, ut patet ex Cat. 14. n. 26. ubi de Paulo ait, raptum eum esse & in cœlum & in paradisum & Cat. 16. n. 20. quo loco docet Spiritum-sanctum, dum hominem ad martyrium roborat, ejus menti describere regnum cœlorum, demonstrare quoque paradisum deliciarum. In paradisum; quo expulsus est Adamus, latronem à Christo introductum satis aperte statuit Cat. 13. n. 32. & Cat. 14. n. 10. Quamobrem probabile est Cyrillum existimasse, quod multis ante & post ipsum Patribus placuit, sanctos post mortem, antequam in cœlum assumantur, in paradisum Adami, quacumque demum in orbis seu mundi parte eumdem locent, transferri. Sed notus est Patrum in voce *paradisi* lusus; quandoque enim paradisum ipsum, alias cœlum beatorum sedem intelligunt; aliquando spiritualiter & mystice pro felici animæ in corpore adhuc degentis statu sumunt; ut ipse Cyrillus, cùm Cat. 19 n. 9. & Procat n. 15. baptizandis, postquam Diabolo abrenuntiavere, cum pacti sui cum Christo verba pronuntiant ad Orientem conversi, paradisi portam aperiri ait. Nimirum proclive est Patribus, cum de re aliqua tractant quæ simul figura & veritas est, utramque sub eodem nomine varie respiciendo confundere. at paradisus Adami, cum cœli, tum beati animæ status figura erat.

β τοῦ τόν] Eas voces in unum τοῦτον ab impressis conflatas recte distraxit Millesius, secutus codd. Roe, & Casaub. cui favet Coisl.

γ ὅταν γάρ, &c.] Hic locus paulo aliter in codd. Roe & Casaub. legitur: ὅταν γὰρ κατὰ πίστιν εἴπῃ τις ὃ θέλει γενέσθαι. *Quando enim ex fide dixerit quis id quod fieri cupit, nec dubitaverit, &c.* Paulo infra in impressis legebatur, καὶ τὸ περὶ τῆς πίστεως. Illud τὸ erasimus ex fide codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob.

δ μεγάλους κλάδους περιέχει. Frustra sollicitat hanc lectionem Casaubonus, suspicans legendum solummodo ἔχει; cum infra n. 12. de eodem sinapis grano habeatur, πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους. & Cat. n. 6. de sole: μεγάλην δύναμιν περιέχει. Mox, retinuimus δύναται ab authore Oxon. ed. positum ex Roe & Casaub. loco δύνασθαι, quod in editis habebatur, & in pluribus mss. legitur. Forte legendum ὡς αὐξηθέντα, vel αὐξηθεὶς δύνασθαι.

ε καθ' ὃ ἐὰν ἐγχωρῇ.] Codd. Roe, Casaub. Ottob. Coisl. καθ' ὃ ἐγχωρεῖ. *Quantum fieri potest*: melius.

ζ τῶν ἐπαγγελιῶν.] In cod. Ottob. Roe, Casaub. τῶν εὐαγγελίων; *Evangeliorum.* non male.

η τὴν τῶν ὑπὲρ ἀνθ.] Articulum τῶν adjecimus ex codd. Ottob. Roe, Casaub. ut habetur sup. ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική.

θ ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ.] Codd. Roe & Casaub. habent, καὶ ἀπαγγελίᾳ. Eadem utriusque vocabuli vis, quo veteres ad significandam Symboli recitationem & professionem uti solent; ut Conc. Laodic. can. 46. Chrysost hom. 40. in 1. Cor. &c. Vocem ἐπαγγελία dum agit de symbolo fere semper adhibet Cyrillus, ut Cat. 17. num. 2. Cat. 18. n. 21. 28. 32. quibus in locis pauci codices habent ἀπαγγελία: at vocibus ἐπαγγέλλειν, & ἀπαγγέλλειν, pro *Symbolum enuntiare* promiscue utitur. atque in hoc ipso loco paulo inferius adhibet vocem ἐπαγγέλλω. Eas autem voces quas pessime vertit Grodecius, *in disciplina & promissione*, vertimus *in addiscendo & profitendo*: quas si quis à Cyrillo quasi oppositas contendat, interpretari possumus, *in addiscendo, & aliis tradendo* nam eam voci ἐπαγγελία subesse vim, unus hic probare potest Gregorii Nysseni locus Orat. in princip. Jej. tom 2. pag. 251. quo ait Moysen in monte per XL dies occupatum fuisse in legis à se tradendæ negotio: τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ νόμου σχολάζοντα.

Sola est amplectenda & retinenda Fides, quæ ab Ecclesia traditur.

pturis vallata. Cum enim non omnes possint scripturas legere, sed alios quidem imperitia, alios vero occupatio quædam à cognitione impediat; ne anima per ignorationem intereat, paucis versiculis universum fidei dogma comprehendimus. Quod quidem ipsis verbis meminisse vos volo, & apud vos ipsos cum omni studio recitare; [1] non chartis mandantes, sed in corde insculpentes memoriæ. Dum verò meditando revolvitis, cavete necubi catechumenorum quisquam quæ vobis tradita sunt exaudiat. Hanc vero Fidem tamquam viaticum in omni tempore vitæ habere jubeo, & præter eam nullam aliam amplius suscipere: neque etiam si nos ipsi mutati, his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiam si angelus contrarius [a] in lucis angelum transfiguratus, in errorem te vellet abducere. Nam *licet nos aut angelus de cœlo evangelizet vos, præter id quod* nunc *accepistis, anathema sit vobis.* & modo quidem nudis verbis tenus audiens, Fidem memoria retine. singulorum vero capitum excipe opportuno tempore ex divinis scripturis adsertionem. Non enim ut hominibus libuit, Fidei summa composita est; [2] sed selecta ex omnibus scripturis commendatiora capita, unam Fidei doctrinam perficiunt & complent. Et quemadmodum sinapis semen in modico grano plures ramos circumplectitur, ita & Fides hæc paucis in verbis, omnem tam veteri quam novo in Testamento contentam pietatis cognitionem, in sinu velut involvit. Videte itaque, [b] fratres, & tenete traditiones, quas nunc accipitis, & [c] inscribite eas in latitudine cordis vestri. *

1 Symbolum non scriptis mandandum, sed memoriæ.

Non Catechumenis efferendum. Id. Procat. n. 7. V. Cat. 6. n. 29.

a 2. Cor. XI. 14.

Gal. 1. 8. ♰. 9.

2 Symbolum ex præcipuis scripturæ sacræ capitibus concinnatum.

b 2. Thess. II. 14. Id. Cat. 23. n. 23.

c Prov. VII. 3.

A διδομένην, τὴν ἐκ πάσης γραφῆς ὠχυρωμένην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες δύνανται τὰς γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεία, τοὺς δὲ ἀσχολία τις ἐμποδίζει πρὸς τὴν γνῶσιν· ὑπὲρ τοῦ, μὴ τὴν ψυχὴν ἐξ ἀμαθίας [α] ἀπολέσθαι, ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν. ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεῦσαι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς [β] ἀπαγγεῖλαι, οὐκ εἰς χάρτας ἀπογραφομένους, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῇ μνήμῃ στηλογραφοῦντας· φυλαττομένους ἐν τῷ μελετᾶν, μή πού τις B Κατηχούμενος ἐπακούσῃ τῶν παραδεδομένων· ἔχειν τε ταύτην ἐφόδιον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς, καὶ παρὰ ταύτην ἄλλην μηκέτι δέξασθαι· μήτε ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ μετατεθέμενοι, τοῖς νῦν διδασκομένοις [γ] ἐναντιολογῶμεν· μήτε ἂν ἄγγελος ἐναντίος, εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματισθεὶς, πλανῆσαί σε βούληται. Κἂν γὰρ ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ νῦν παρελάβετε, [δ] ἀνάθεμα ὑμῖν ἔστω. Καὶ C τέως μὲν [ε] ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως ἀκούων, μνημόνευσον τῆς Πίστεως. ἐκδέχου δὲ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν, τὴν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν περὶ ἑκάστου τῶν ἐγκειμένων σύστασιν. οὐ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνετέθη τὰ τῆς Πίστεως· ἀλλ' ἐκ πάσης γραφῆς τὰ καιριώτατα συλλεχθέντα, μίαν ἀναπληροῖ τὴν τῆς Πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ὅνπερ τρόπον ὁ τοῦ σινάπεως σπόρος, ἐν μικρῷ κόκκῳ πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους· οὕτω καὶ ἡ Πίστις αὕτη, ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, πᾶσαν τὴν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ καινῇ D τῆς εὐσεβείας γνῶσιν ἐγκεκόλπισται. Βλέπετε οὖν, ἀδελφοὶ, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογράψασθε αὐτὰς [ζ] εἰς τὸ πλάτος τῆς καρδίας ὑμῶν. *

** Hic Cyrillus tradit symbolum, quod habetur infra pag. 84.*

α ἀπολέσθαι.] Codd. Roe & Casaub. hujus vocis loco habent, κινδύνῳ πλάνης περιπεσεῖν, *In periculum erroris cadant.*

β ἀπαγγεῖλαι.] Codd. Ottob. Roe, Casaub. addunt μοι, *reddere mihi.* at hic non postulat ut sibi recitent Symbolum, quod Sabbato duntaxat sancto factum, Cat. 18 n. 21. sed ut apud se privatim repetentes memoriæ infigant. aut μοι hic redundat, sicut dicitur ἰσχόσθω μοι, νένοσόν μοι, &c. quod Cyrillo sat familiare. Paulo post, τῇ μνήμῃ, dandi casu, scripsimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. loco τὴν μνήμην, quod erat in impressionibus. E

1 *non chartis inscribentes*, &c.] Norunt omnes severe cautum fuisse à Patribus, ne Symbolum chartis mandaretur, atque ita in infidelium manus deveniret. hujus moris testes sunt Rufinus, init. suæ expositionis Symboli, Hieronym. ep. 38. nov. ed. alias 61. cap. 9. Augustinus, serm. 212. n. 2. tom. 5. & de Symbolo ad Catechumenos, num. 1. tom. 6. Quod vetat Cyrillus, ne Symbolum cum catechumenis communicaretur, atque ita secreto apud se repeterent Illuminandi, ut ne quidquam catechumeni exaudirent; jam superius monuerat Procat. num. 12. ne quidquam Catechumenis repeterent de his quæ in Catechesibus exauditurі essent. ac Catech. 6. n. 29. ait non Ecclesiæ moris esse, ut mysteria, quæ catechumenorum sortem egressis exponebat, ea Gentilibus aperirentur: neque enim Gentili cuiquam spectantia Patrem & Filium, & Spiritum-sanctum dogmata enarrari; deque iis, præsentibus Catechumenis tecte omnino loqui ecclesiasticos concionatores. Nihilominus Trinitatis mysterium Gentilibus in suis apologiis exposuere Tertullianus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus, & Justinus; qui non solum Trinitatis doctrinam, sed arcana etiam baptismatis & Eucharistici sacrificii mysteria declaravit. Atque ut ad hanc ætatem & Symbolum ipsum descendam; Constantinus & Constantius imperatores catechumeni, ad ipsorum etiam episcoporum secretiores & altiores de fide & symbolo disputationes admissi; descriptæque fere in conciliis ex eorum arbitrio credendi formulæ. utriusque tamen pietatem laudat Cyrillus epistolâ ad Constantium, hujusque eruditionem, quâ & alios ipse doceret, summè extollit, ibid. n. 2. Verum communi legi non obstant exceptiones necessariæ: nam & Gentilium impudentes in religionem calumniæ coëgerunt primos Apologistas, ut omnia eis nostra instituta aperirent: & imperatoribus summam in Ecclesiæ F protectionem curam impendentibus, aliquid de consueto disciplinæ rigore permitti potuit.

γ ἐναντιολογῶμεν.] Ita codd. Coisl. Roe, Casaub. In editis habetur ἐναντιολογηθῶμεν. suspicarer legendum ἐναντιολογήσωμεν. Post μήτε sequens, addidimus ἂν ex Coisl. Roe, Casaub.

δ ἀναθ. ὑμῖν ἔσω.] Vox ὑμῖν deest in codd. Roe, & Casaub. Coisl. & Grod. suspicamur irrepsisse in hunc locum ex loco proprio, nempe post εὐαγγελίσηται. ubi leg. ὑμᾶς; cum oporteret ὑμῖν juxta sacr. Text.

ε ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως.] Hanc lectionem informavimus ex editis & mss. Coisl. Roe, Casaub. Editi ταύτης τῆς λέξεως, absque præpositione. mss. ἐπ' αὐτῆς λέξεως. Præpositionem ex mss. articulum ex editis sumsimus, ac ex eis αὐτῆς legimus p. ταύτης.

2 *selecta ex omnibus scripturis*, &c.] Eodem modo de symbolo Scripturarum compendium continente, & ex selectissimis illarum capitibus in unum collectis composito, loquitur Augustinus tom. 6. serm. ad Catechumenos, num. 1. & tom. 5. serm. 212. n. 2. & serm. 214. n. 1. item episcopus ille cujus habentur homiliæ duæ de Symbolo, inter sermones Eusebii Gallicani nomine inscriptos, homil. 1. Sed hanc symboli ex scripturis compositionem, alii SS. Patribus indefinite, ut citati authores; alii ipsis apostolis tribuunt: ut Paschasius, seu potius Faustus Reïensis, præfat. lib. de Spiritu-sancto: Cassianus lib. 6. de Incarn. cap. 3. Isidorus lib 2. de offic. cap 22. Hildefonsus de ord. bapt. c. 32. Quod autem ait Cyrillus, non de ipsis verbis Symboli, sed de sententiis intelligendum. nam verba ἐνανθρωπήσαντα, καθολικὴν ἐκκλησίαν, & alia quædam quæ continet Hierosolymitanum symbolum, non sunt è Scriptura. quamquam nonnullæ ejus sententiæ, ex ipsis seu veteris seu novi testamenti verbis, expressæ sunt.

ζ εἰς τὸ πλάτος.] Ita editi unà cum sacro Textu Prov. VII. 3. ubi habetur; ἐπίγραψον (supple τοὺς ἐμοὺς λόγους) ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας σου. At codd. Roe & Casaub. habent εἰς τὰς πλάκας, *in tabulas cordis vestri.* quod sumitur ex Proverb. III. 3. juxta editionem Aldinam & Complutensem, & textum Hebraïcum ac Vulgatam. sed ille locus in Romana LXX Interpretum editione desideratur.

* Post verbum ὑμῶν sequitur in codd. Roe & Casaub. symbolum Nicænum de integro descriptum. idem habetur in cod. Coislin. sed ad calcem Catecheseos. Vide nostram in symbolum Hierosolymitanum observationem.

ιγ'. Τηρήσατε μετ' εὐλαβείας, μή που συλήσῃ ὑμᾶς χαυνωθέντας ὁ ἐχθρός· μή τις αἱρετικὸς παρατρέψῃ τι τῶν [a] παραδιδομένων ὑμῖν. Πίστις μὲν γάρ ἐστι τὸ βαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὴν τράπεζαν, ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν· Θεὸς δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαιτεῖ τῆς παρακαταθήκης τοὺς λόγους. [b] Διαμαρτύρομαι, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαι ταύτην ὑμᾶς τὴν παραδεδομένην πίστιν ἄσπιλον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θησαυρὸς ζωῆς νῦν σοι παρεδόθη, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ζητεῖ τὴν παρακαταθήκην ὁ δεσπότης· ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ [c] καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XIII. Religiose observate ne quos alicubi deprædetur inimicus inertes ac remissos; ne quis hæreticus, eorum quæ vobis tradita sunt, pervertat quidpiam. Fides [1] enim, est projicere argentum ad mensam, quod à nobis præstitum est. Deus vero reposcet à vobis depositi rationem. *Contestor*, sicut ait Apostolus, *coram Deo qui vivificat omnia, & Christo Jesu qui testimonio professus est sub Pontio Pilato bonam confessionem*; ut hanc vobis traditam Fidem immaculatam custodiatis, usque ad adparitionem domini nostri Jesu Christi. Thesaurus vitæ nunc tibi traditus est; & depositum suum requiret Dominus tempore adparitionis suæ; *Quam propriis temporibus ostendet beatus & solus princeps, rex regnantium & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem. quem nullus hominum vidit, neque videre potest.* Cui gloria, honor & imperium in secula seculorum. Amen.

Luc. 19. 23.

1 Symboli traditio est pecunia ad mensam in depositum data

1. Tim. v. 21. & vi. 13. 14.

Ibid. ℣. 15.

℣. 16.

Ibid.

[a] παραδιδομένων ὑμῖν.] Scripsimus ὑμῖν, ex codd. Roe, Casaub. ipso sensu postulante. Editi ἡμῖν, Coisl. ὑμῶν, Ottob. ἡμῶν. Inferius, verba ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν, desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

1 Fides.] Hoc est, fidei symbolum vobis tradere, *est projicere argentum ad mensam.* Illustrandæ huic sententiæ non parum subservit, quod Basilius ait in Isaïam pag. 58. c. quo loco comparat rectam fidem argento probato & recte signato; hæreticorum vero sententias adulterinæ monetæ. itemque quod Augustinus serm. 216. num. 3. Competentibus ait, *Ecce cum auctione & mercatu fidei, regnum vobis cœlorum venale proponitur.* similiter Cyrillus, Cat. 17. n. 37. fidem amplam quamdam mercaturam esse tradit, in qua tanto plura à Deo recipiuntur, quanto plus laboris & pietatis homo ex se confert. Augustinus vero, serm. 212. n. 1. Competentes comparans mercatoribus, ait eos unum fidei symbolum accipere; velut mercatores *symbolum inter se faciunt*, quo eorum societas pactoq fidei teneatur: atque ita baptizandorum societatem esse commercium spiritualium rerum, quo similes sunt negotiatoribus bonam margaritam quærentibus.

[b] Διαμαρτύρομαι, &c.] Conflavit in unum Cyrillus duo Apostoli loca. vel potius unicum citans ex 1. Tim. vi. ℣. 13. loco παραγγέλλω σοι, quod ejus initio legitur, verbum διαμαρτύρομαι sumsit ex 1. Tim. v. ℣. 21. vel 2. Tim. iv. ℣. 1. Post τηρῆσαι ταύτην, legitur in editis ἡμᾶς. scripsimus ὑμᾶς, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grodecio; ut melius conveniret cum Apostolo cujus verba hic transcribuntur, ad Timotheum scribente, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, &c.

[c] καὶ κράτος.] Post κράτος, legit Grodecius in suo codice μετὰ τοῦ πνεύματος ἁγίου. vertit enim: *Cui gloria, honor & fortitudo cum Spiritu-sancto, in sec.*

OBSERVATIO

in Symbolum Hierosolymitanum sequens.

I. *SYMBOLUM vetus quo ecclesia Hierosolymitana medio quarto seculo utebatur, quodque Cyrillus sequentibus catechesibus explanat, ex iisdem catechesibus collectum infra repræsentamus. Quamvis illud Cyrillus sub finem præcedentis catechesis tradiderit, in nullis tamen mss. eo loci descriptum invenitur; quod nulli alteri causæ tribuere possumus, prætterquam veteri Ecclesiæ legi, à Cyrillo etiam commendatæ, ne symbolum scriptis mandaretur. At postquam, toto fere orbe converso, desiit illa fidem nostram ludibrio Gentilium proponendi formido, simul abiit & vetus scribendi symboli religio. interim vero antiquatis omnibus privatarum ecclesiarum symbolis, unum Nicæni seu Constantinopolitani concilii symbolum, toto Oriente ad usum baptismi retentum est. Quamobrem in nonnullis mss. Cyrilli, loco symboli Hierosolymitani, ad Cateches. 5. num. 13. intersertum, vel ad ejus calcem appictum reperitur Nicænum symbolum; purum videlicet, & ab additionibus concilii C P. liberum. Neque id recens factum, sed ab nono saltem seculo obtinuisse, probari potest ex Theophane, qui in simile quoddam fortassis exemplum catecheseon inciderat, dum ait in Chronographia, pag. 34. ad ann. 335. Cyrillum Nicænam fidem ad verbum in catechesibus recensuisse:* ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας. *Quod si catecheses diligentiori pervolutasset manu, longe aliud à Nicæno explanatum in illis symbolum deprehendisset.*

Symbolum Hierosolymitanum non in Cyrilli catechesibus descriptum fuit.

II. *Hoc symbolum damus, prout illud cum ex titulis catecheseon, tum ex ipsis Cyrilli verbis, quibus singulos pro data occasione articulos recitat, expressimus. Titulos illos in Dissertatione secunda diximus ejusdem cum Cyrillo ætatis esse, neque authoritatem ipsorum posse contemni; at*

Unde à nobis collectum.

Cyrilli verba prætulimus, quando ab titulorum verbis discrepantia erant. Porro nonnihil in titulis, & in verbis Cyrilli ex mss. authoritate mutavimus, quarum rerum suis locis reddimus rationem. quare nemo miretur, si paulo aliter Hierosolymitanum symbolum exhibemus, ac nonnulli, qui illud ex solis catecheseon titulis, iisdemque prout erant tum editi, repræsentarunt. Sed diversum est omnino ab eo, quod doctor Sorbonicus, alioqui eruditis lucubrationibus notus, gallice edidit in vernacula sua Cyrilli catecheseum interpretatione, septima ad quintam catechesim nota. nam, unde symbolum illud collegerit divinare non possum. Animadvertendum autem in prioribus editionibus, non solum inter symboli verba in titulis commemorata, eademque in catechesibus à Cyrillo recitata; verum etiam inter varia ejusdem Cyrilli loca quibus symboli articulos recitat, lectionis discrepantiam fuisse. Hanc fere omnem, emendato ex mss. textu sustulimus; ut tamen adhuc inter titulorum & Cyrilli sententias nonnihil supersit discriminis. Horum omnium nulla alia ratio est, quam quod symbolum memoriter addiscebatur: quamobrem difficile factu erat, ne inter pronuntiandum vel scribendum, memoria vacillante paucula voces interdum commutarentur. Præterea, qui nostros catecheseon codices descripsere, Nicæno vel C P. symbolo assueti, quædam ex utroque verba pro Hierosolymitani symboli verbis substituére. Purum, quantum fas fuit, Hierosolymitanum symbolum damus, adjectis ad calcem varietatibus. Illud in articulos duodecim ex usu nostro, & ex ipsius Cyrilli sententia distinximus.

Ecclesiæ Hierosolymitanæ in usu fuit.

III. *Illud autem symbolum Hierosolymitanæ ecclesiæ appellavimus; nec enim dubitaturum quemquam puto, quin ea in ecclesia solum illud Cyrilli temporibus usitatum esset. nec timeo ne quis illud a Cyrillo authore conditum existimet. Nam ut taceam, Cyrillo solummodo presbytero liberum non fuisse, rem tanti momenti sua authoritate conficere vel immutare; significat ipse passim non à se, sed ab Ecclesia symbolum proponi. sic enim ait Cat. 5. num. 12.* Illam solam Fidem in addiscendo & profitendo (*seu malis vertere,* in addiscendo aliisque tradendo) amplectere & serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur: τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνί σοι παραδιδομένην. *adeoque sibi mutandæ ejus authoritatem abjudicat, ut si quando ipse contraria docuerit, sibi anathema denuntiari præcipiat. Passim, dum articulos symboli recitat, id Ecclesiam tradere testatur. sic Cat. 17. num. 3.* Tradidit Ecclesia catholica in confessione fidei, ut credas in unum sanctum Spiritum, &c. *Cat. 18. num. 1. de resurrectione agens:* Magnum est sanctæ catholicæ Ecclesiæ præceptum & documentum fides de mortuorum resurrectione. *Publicum ergo Cyrillus ecclesiæ suæ symbolum a quo ipsi nefas erat recedere, proponebat. nullus itaque ex eo expostulet, eccur Nicænum symbolum baptizandis non explanarit. Suum ab initio unicuique ecclesiæ symbolum fuit, uti nostram symbolorum collectionem vel leviter inspicienti patet. Quamvis autem Nicæni concilii fides omnium pene ecclesiarum incredibili applausu excepta sit, ac consequentibus temporibus in baptismi usum toto Oriente, in locum peculiarium cuique ecclesiæ symbolorum adscripta; haud tamen id statim à promulgatione Nicæni concilii factum. medio adhuc seculo quinto ecclesia Antiochena, quod de multis aliis conjicere licet, proprio suo symbolo utebatur. Ecclesia vero Occidentalis Nicænum symbolum nunquam ita adoptavit, ut suum Apostolicum dimitteret. At in Oriente ita cautim ac paulatim in usum recepta est Nicæna professio, ut ex ea nonnihil in symbolum suum peculiares ecclesiæ primo derivarint; donec integrum illud, deinde ejus vice Constantinopolitanum, in sui veteris symboli locum tandem admisere. quod est à nobis pro viribus in Dissertatione critica & historica de symbolo explicatum. Dubium non est quin S. Macarius Hierosolymitanus, unus è præcipuis Nicæni concilii patribus, hujus synodi fidem ecclesiæ suæ significarit, ab eaque suscipi curarit. ac ecclesia illi etiam concilii hujus memoria chara esse debebat, in quo sedis illius privilegia nobili decreto confirmata fuerant. non idcirco tamen vetus suum symbolum illa deposuit. Tantum quædam verba ex Nicæno symbolo, ad declarationem divinitatis Verbi in secundum Hierosolymitani symboli articulum immissa conjicere licet; ista v.g.* Θεὸν ἀληθινόν, Deum verum, *quibus præcipua Arii impietas feriebatur.*

Quæ symboli appellatio apud Cyrill.

IV. *Symbolum à Cyrillo variis appellatur nominibus. primo & communiùs quidem simpliciter* Fides: *ita in Cat 5. num. 12. & 13. sæpius item alibi: Cat. 4 n 3.* Antequam expositionem in Fidem tradam, περὶ τῆς εἰς τὴν πίστιν παραδόσεως. *Cat. 11 n. 1.* Prætavens Fidesne, &c. *ac notum est ea ætate hoc communius symbolo adtributum nomen; ita ut cum varia symbola designare vellent, contra vim Grammaticæ verbum* Fides *plurali numero declinare cogerentur. 2°. Symbolum explicatiùs Cyrillus appellat* Fidem à nobis confessam & pronuntiatam, *Cat. 18. n. 22.* πίστις ἀπαγγελλομένη, *vel ut loquitur Cat. 15. n. 2.* ἐπαγγελλομένη. *alibi* traditam ad confitendum sanctam & apostolicam Fidem, *Cat. 18. n. 32.* παραδοθεῖσα εἰς ἐπαγγε-

ἐπαγγελίαν ἁγία καὶ ἀποστολικὴ πίστις. *quam nos inscriptionem uti pleniorem symbolo præfiximus.* 3° *Vocat illud* Fidei confessionem, ἐπαγγελία τῆς πίστεως, *uti Cat.* 11. *n.* 1. & 23. *Cat.* 17. *n.* 3. *Cat.* 18. *n.* 21. & 28. *vel* Fidei doctrinam πίστεως διδασκαλία, *Cat.* 5. *n.* 12. *Cat.* 14. *n.* 24. *Nusquam vero symbolum appellat: quæ vox quamquam græca sit, prius tamen apud Latinos quam apud Græcos pro communi fidei confitendæ formula usurpata reperitur, nec ea ætate qua scribebat hæc Cyrillus, satis apud Græcos in usu.*

Num Cyrillus symbolum ab Apostolis compositum existimarit.

V. *Quis, Cyrillo judice symboli author sit, nonnihil interest inquirere. Cum enim communis opinio ferat, apostolos post adscensionem Domini symbolum Hierosolymis composuisse; non parum roboris ad eam accederet, si ita sensisse comperiretur Cyrillus: quemadmodum ea maxime infirmatur, si illam symboli compositionem ab apostolis factam, antiquus author rerum suæ ecclesiæ dubio procul scientissimus, ignoraverit. Certe sicubi facti hujus memoria traditione conservata sit, in ipso loco potissimum debuit. Atqui huic opinioni suffragari videntur illa Cyrilli verba, quibus Cat.* 18. *n.* 32. *symbolum appellat* sanctam & apostolicam Fidem. *Contra autem multa sunt in Cyrillo quæ eum ab hac sententia probent abfuisse longissime.* 1°. *enim quando symbolum commendat, ejus authoritatem nunquam ab apostolis, sed ab sola Ecclesia arcessit. hujus rei testimonia ex Cyrillo supra num.* 3. *commemoravimus. Quod si symbolum Hierosolymis ab apostolis confectum scivisset, eam suæ ecclesiæ commendationem non omisisset; qui ubivis pro data occasione urbis suæ prærogativas, quod omnia inde mysteria profecta sint, studiose recensere solet.* 2°. *Ad Ecclesiæ præsules symboli confectionem revocare videtur, cum ita loquitur Cat.* 5. *n* 12. In paucis versiculis totam fidei doctrinam comprehendimus. *Paulò inferius ait* symbolum non, ut hominibus lubitum fuit, compositum esse, οὐχ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνετέθη τὰ τῆς Πίστεως, *quasi illud vulgares homines nullo afflatu composuissent: sed summa ex omnibus tam veteris quam novi instrumenti capita in unum collecta esse. Nonne apostolis satis erat per se authoritatis, ut symbolum absque illo scripturas compilandi labore jure suo ecclesiis traderent?* 3°. *Quod Cyrillus ait symbolum ex totius scripturæ sententiis vallatum & concinnatum esse, id stare non potest cum opinione quæ ejus authores apostolos facit; qui post conscriptos novi testamenti libros nunquam simul convenere; multi etiam ante ex hac vita excesserunt, quam plerique ex illis libris scriberentur: quamquam nonnulli Patres utrumque tenuerint; & symbolum ex scripturis compilatis compositum esse, & hujus compilationis authores esse apostolos. At certe in symbolo Hierosolymitano multi sunt articuli ex ipsa Scriptura ad verbum expressi. v. g. voces istæ in primo & secundo articulo,* unum Deum patrem; & unum dominum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, *Cyrillo Cat.* 10. *n.* 10. & *Cat.* 11. *n.* 21. *ex verbis Pauli* 1. *Cor.* VIII. 5 & 6. & 1. *Coloss* 1. 16. *expressæ videntur. Verba* Deum verum *de Filio dicta, sunt ex* 1. *Johan.* V. ℣. 20. *In tertio articulo loquutio* Qui in carne advenit, *ex verbis* 1. *Johan.* IV. 2. & 3. & *Heb.* IX. 11. *informata judicatur. In septimo, verba* Cujus regni non erit finis, *ex Luc.* 1. 32. *perspicue desumta sunt. In octavo, vox* Paracletus, *nonnisi post conscriptum Johannis evangelium adscripta est, quæ antea Spiritui-sancto in nullis novi testamenti libris adtribuitur. In nono, voces illæ* baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum, *desumtæ sunt ex evangeliis Marci* 1. 4. & *Luc.* III. 3. *vel ex verbis Petri Act.* II. 38. *Idem dici potest de aliis articulis plerisque. atque ut obsequeremur Cyrillo, Scripturæ loca ex quibus singula verba expressa sunt, in editione symboli indicavimus.* 4°. *Multa saltem symbolo propter hæreticos Apostolis posteriores accessisse, vel expresse docet, vel tacite insinuat. Sic Cat.* 9. *n.* 4. *innuit, propter hæreticos patrem Jesu Christi a creatore distinguentes cautum esse, ut in symbolo diceretur,* Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ. *idem dicit Cat.* 10. *n* 4. *de voce* unum, *in secundo articulo professioni de Jesu Christo adjecta, occasione hæreticorum qui filios multos numeravere. Ne etiam propter diversas quæ in scripturis habentur Spiritus-sancti appellationes, ab hæreticis Spiritum à Paracleto distinguentibus in errorem abduceremur, præcautum ait ab Ecclesia Cat.* 17. *n.* 3. *ut* unus *in symbolo diceretur Spiritus sanctus. Catechesi quoque* 18. *n.* 26. *propter hæreticos sua conventicula Ecclesiæ nomine compellantes, factum ait ut* una & Catholica *diceretur Ecclesia, in fidei professione. Atque ex his omnibus, & aliunde etiam constat, multa successu temporis in symbolum Hierosolymitanum invecta: quod etsi multis aliis hujus ætatis longe simplicius sit, multum tamen ab Apostolici, & Romani illis temporibus symboli, simplicitate recedit: ut si, quod ex animo meo omnino exuere non possum, symbolum primo ab apostolis informatum sit, saltem Hierosolymis, ut toto passim Oriente, multis accessionibus subinde auctum esse videatur.*

In quo symbolum Hierosolymitanum cum Nicæno, Constantinopolitanoque conveniat aut disconveniat.

VI. *Convenit in nonnullis Hierosolymitanum symbolum cum Nicæno; unusque & idem est utriusque symboli primus articulus. secundus Hierosolymitani brevior & concisior multo quam Nicæni. eadem fere sequentium articulorum simplicitas. sed in Nicæno desiderantur omnes post Spiritum-sanctum articuli; & ille qui ad Spiritum-sanctum in Hierosolymitano pertinet, plures habet voces quæ in Nicæno desunt. quamobrem satis cum symbolo C P. affinitatis habet Hierosolymitanum, ita tamen ut in multis ab eo diversum sit. quæ discrimina non persequar, utraque inspicienti & secum contendenti facile obvia. Quamobrem satis mirari non possum Isaaci Vossii indiligentiam, qui Dissertatione prima de tribus symbolis capite ultimo, suspectam habet posteriorem symboli Hierosolymitani partem, in qua continentur quatuor articuli qui in Nicæno symbolo omittuntur. Cum enim à solo concilio C P. eos in symbolum inductos sibi persuaserit, eosdemque censeat in Hierosolymitano symbolo haberi, qui in C. P. concludit, vel à Johanne Cyrilli successore, vel à Cyrillo ipso post concil. C P. pristino ac veteri symbolo adjectos. Fallitur in utroque Vossius; nam nec iidem sunt extremi utriusque symboli articuli, sive ordinem sententiarum, sive verba, imo ipsas sententias spectes: nec primum in concilio C P. symbolo adjecti sunt, quæ in omnibus pene hujus ætatis, & in anterioribus etiam symbolis legimus.*

Quæ symboli Hierosolymitani authoritas.

VII. *Præcipuam esse symboli Hierosolymitani authoritatem nullus inficiari potest qui ad ista respexerit. 1°. Hanc ecclesiam cæterarum omnium matrem esse; ibi traditionis ecclesiasticæ fontem, & religionis christianæ cunabula. 2°. Ibi antiquam traditionem, præsentibus Christi & apostolorum monumentis jugiter ad memoriam revocatam fuisse. 3°. Concursum omnium ex toto orbe peregrinorum, simile quidpiam effecisse, quod Irenæus Romæ factum observat, ne ibi facile posset novarum contra traditionem opinionum soboles increscere: citius enim deprehensa & correcta fuisset. 4°. Sanctorum in ea urbe præsulum continua ad hanc ætatem successio fuit: ad hæc, antiqui & solitarii ritus constantissime retenti. 5°. Demum, si, id quod vix dubitari potest, compositum aut saltem informatum ab apostolis, priusquam prædicaturi discederent, symbolum fuit; non aliubi magis verum Apostolicum symbolum requirendum fuerit: quod etsi aliquibus accessionibus auctum fuisse detur, nihil tamen ab apostolica fide ac doctrina diversum dici possit. quamobrem ad refellendos nostri temporis Arianos ac Trinitatis hostes, nihil opportunius adferri posse pro certo habeatur.*

Iren. lib. 3. cap. 3. n. 2.

Quamdiu symbolum vetus fuerit Hierosolymis in usu.

VIII. *Quamdiu symbolum illud in ecclesiæ Hierosolymitanæ usu perseveraverit, inquirendum superest. nam seclusis successu temporum omnibus privatarum ecclesiarum symbolis, solum denique toto Oriente ad usum baptismi invaluisse Nicænum vel Constantinopolitanum, res est notissima. Et alibi quidem serius, citius alibi. id autem in omnibus pene Orientis ecclesiis jam concilii Calchedonensis temporibus contigisse, fidem faciunt cum synodi hujus monumenta, tum maxime Orientalium episcoporum, ad Leonem Augustum scriptæ decem post concilium illud annis litteræ 3ª parte conc. Calched. in quibus fere omnes affirmant, Nicænum symbolum dudum ad usum baptismi solum in ecclesiis suis receptum esse. Sed ut aliquid ecclesiæ Hierosolymitanæ proprium commemorem; monachi diæcesis Hierosolymitanæ circa annum 512. ad Anastasium imperatorem scribentes epistolam, quæ in vita S. Sabæ per Cotelerium in monumentis Græcæ ecclesiæ edita habetur, num 57. aiunt sanctos Patres concilii Calchedonensis, in quibus Juvenalis Hierosolymitanus unum è præcipuis locis obtinebat, Nicænam Fidem confirmasse, & in ea omnes baptizasse:* τοὺς ἁγίους πατέρας, τοὺς τὴν ἀποστολικὴν πίστιν, τὴν ὀρθωθεῖσαν καὶ παραδοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, διὰ πάντων βεβαιώσαντας, καὶ ἐν αὐτῇ πάντας φωτίζουσιν; *legendum, ut monet Cotelerius,* φωτίζοντας *vel* φωτισθέντας. *id sine dubio ex usu suo præsenti, & jam nonnulla vetustate roborato judicabant. Johannes Hierosolymitanus in epistola ad Johannem C P. circa an. 519. scripta, quæ actione quinti concilii C P. sub Mena recitatur, pag. 189. c. de Nicænis Patribus ait, eos exposuisse symbolum, in quod baptismum & recepisset & conferret;* εἰς ὃ ἐβαπτίσθημεν, καὶ βαπτίζομεν. *addit idem symbolum à conciliis C P. Ephesino & Calchedonensi confirmatum. Seculo septimo Sophronius Hierosolymitanus in synodica ad Sergium C P. epistola, quæ in concilio sexto lecta est actione undecima, pag. 887. c. nullum aliud se symbolum agnoscere declarat, præter id quod à Nicæno concilio pronuntiatum, sequens concilium C P. confirmavit, & concilia Ephesinum & Calchedonense ratum habuere:* Ἕνα καὶ μόνον ὅρον ἐπίσταμαι πίστεως καὶ μάθημα. ἓν οἶδα καὶ σύμβολον, ὅπερ ἡ πάνσοφος καὶ μακαρία τῶν ἐν Νικαίᾳ τῶν θεοφόρων πατέρων θεσπεσία πληθὺς, ἐξ ἁγίου προεφθέγξατο πνεύματος· ὃ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρ΄

θεοπνεύστων πατέρων ἐπεκύρωσεν ἄθροισις, &c. Unam & solam definitionem ac documentum Fidei scio: unum quoque symbolum novi, quod sapientissima ac beata trecentorum Nicææ Patrum veneranda multitudo ex sancto Spiritu pronuntiavit; quod etiam centum quinquaginta divinitus adflatorum Patrum conventus Constantinopoli firmavit, &c. *his notis symbolum C P. agnoscimus, quod ætate Sophronii solum in ecclesia Hierosolymitana adhibebatur. Octavo seculo Johannes Damascenus hujus ecclesiæ presbyter, lib. 1. De Fide orthodoxa aliquot symboli articulos recitans, eos ut in symbolo C P. habentur, non autem ut in Hierosolymitano refert; ac libro contra Nestorianos num. 35. & 41. illud pene integrum describit, tamquam unicum* Ecclesiæ symbolum*: ut dubium nullum sit jam dudum symbolum prius abrogatum fuisse.*

IX. *Ante autem quam Hierosolymis Constantinopolitanum symbolum adsumeretur, Nicænum purum assumtum fuisse crediderim. eo enim gradu ecclesias ad symbolum C. P. devenisse, varia approbant monumenta, quæ in Dissertatione historica de symbolo referimus. De Hierosolymitana id suaderi posset ex illis Cyrillianarum catecheseon codicibus, in quibus symbolum Nicænum purum, à Constantinopolitano distinctum, ad calcem vel sub finem quintæ catechesis appingitur. eccur enim librarii illi veteres è quibus illud primum profectum est, symboli Hierosolymitani loco Nicænum adtulissent; nisi quod priori jam dudum antiquato, illud quod suo tempore usurpatum videbant substituere? Nicænum symbolum in ecclesiam Hierosolymitanam, post decretum concilii Ephesini, quo nullum aliud in usum baptismi symbolum admitti præcipitur, à Juvenale Hierosolymorum, qui hujus concilii magna pars fuit, invectum crediderim; C P. vero, post Henoticum Zenonis ab illius ecclesiæ patriarchis receptum; in eo enim severe contra eos qui alio utantur symbolo, decernitur.*

Quando Nicænum, aut Constantinopolitanũ symbolum Hierosolymis in veteris symboli locum adscita.

X. *Quamquam autem symbolum Hierosolymitanum, in hac ecclesia Constantinopolitano tandem locum fecerit, non idcirco tamen existimarim, nulla ejus vestigia aliquamdiu saltem in ipso C P. symbolo quo illa utebatur remansisse. Nam ex pristino illo retentam fuisse censeo vocem* unum *in articulo de Spiritu-sancto; quem ea adjuncta Hierosolymis dudum, ut etiamnum Antiochiæ apud Jacobitas Syros, recitatum fuisse apparet. Id ex nonnullis monumentis colligo. Clerici Hierosolymitani & Antiocheni in epistola ad Justinum imperatorem inter Hormisdæ pontificis epistolas, concil. Labb. tom. 4 pag. 1543. aiunt:* Nos in Patrem & Filium & Spiritum-sanctum ab initio quoque baptizati & credentes, essentiam Dei in tribus subsistentiis adoramus: secundum SS. Patrum symbolum, credentes in unum Deum patrem omnipotentem; & in unum dominum Jesum Christum, unigenitum Deum Verbum; similiter & in unum Spiritum-sanctum. *Symbolum SS. Patrum, est sine dubio Nicænum, vel C P. quo se baptizatos innuunt. non ipsa illius proprie verba referunt; at parum interest. certe vocem* unum *ad verba* Spiritum-sanctum *eos in symbolo habuisse jure concludere possumus: maxime si sequentes authoritates respiciantur. Sophronius in synodicis litteris jam citatis agens de Spiritu-sancto, pag. 855. e:* Credo, *inquit*, in unum Spiritum-sanctum qui ex Deo patre procedit: Πιστεύω... εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. *Theodorus quoque ejusdem sedis antistes in sua synodica, concilii Nicæni secundi actione tertia recitata, pag. 174. habet in sua Fidei professione, se credere* in unum Spiritum-sanctum: καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἀϊδίως, &c. *idem observatur in professione Michaëlis Syncelli Hierosolymitani, in Coislin. bibliotheca edita, ad cod. 34. p. 90. Johannes Damascenus ejusdem ecclesiæ presbyter, lib. 1. de Fide orthod. cap. 8 Trinitatis professionem ex Constantinopolitani symboli verbis edit: de Spiritu verosancto loquens:* πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ κύριον καὶ ζωοποιὸν· τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον· τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Credimus & in unum Spiritum-sanctum, dominum & vivificum, qui ex Patre procedit, & in Filio adquiescit: (*hæc ultima verba symbolo C P. addidit de suo,*) qui cum Patre & Filio simul adoratur & simul glorificatur. *in libro tamen cont. Nestor. n. 41. eam voem omittit. Constans hæc authorum Hierosolymitanorum consuetudo,*unum,*suis de Spiritu-sancto professionibus adjiciendi, legitimam nobis conjecturam suggerit, eos revera ita in symbolo suo recitasse, idque ex veteri hujus ecclesiæ symbolo retinuisse. Inde etiam profectum existimari potest, quod Damascenus idem in expositione Fidei, quam ex Arabico idiomate latinam dedit R. P. Le Quien tom. 1. habet num. 11. pag. 270.* Confiteor insuper unum baptisma ad pœnitentiam. *nam verba ista* ad pœnitentiam, *in nullo pene alio præterquam Hierosolymitano symbolo reperiuntur.*

Nihilne ex symbolo veteri Hierosolymis retentum.

L

De symbolo contractiori.

XI. *Præter symbolum quod baptizandis in ecclesia Hierosolymitana Cyrilli tempore tradebatur, aliud compendiosius subjeci, quod in eadem ecclesia mox baptizandi profitebantur, statim post abrenuntiationes ab iis in baptisterii vestibulo, ante vestimentorum denudationem & inunctionem ex oleo catechumenorum, factas. Prætereaque cum jamjam in ipsum fontem demergendi essent, confessionem edebant de Trinitate ad interrogationem ministri. singularis huic ecclesiæ consuetudo: cùm aliis omnibus fere in locis abrenuntiationes ad ipsum fontem à jam denudatis recitarentur; & una professione per interrogationem ministrorum expressa, Trinitatis, vel omnium symboli articulorum fidem confiterentur.*

SYMBOLUM HIEROSOLYMITANUM;

Ex variis Cyrillianarum Catecheseon locis collectum.

[a] Joh. XIV. 1. [b] Isai. XLV. 18. & 1. Cor. VIII 6. [c] Eph. III. 14. [d] Jerem. XXXII. 19. [e] Job. XXXVIII. 4. [f] Coloss. I. 16. [g] 1. Cor. VIII. 6 [h] Joh. III. 16. [i] Ps. II. 7. [l] Matth. I. 23. [m] 1. Joh. V. 20. [n] Mich. V. 2. [o] Jo. I. 3. & Coloss. I. 15. [p] 1. Joh. IV. 1. [q] Phil II. 7. [r] Luc. I. 35. [s] 1. Cor. XV. 3. 4. [t] Marc. XVI. 19. [u] Matth. XXV. 31. [x] 1. Thess. IV. 16. 17. [y] Luc. I. 32. [z] 1. Cor. XII. 11. Joh. XIV. 26. [a] 2. Pet. I 21. [b] Ephes. IV. 5. [c] Act. II 38. [d] Ephes. V. 25. [e] Joh. V. 29. [f] Matth. XXV. 46.

Sancta & apostolica Fides, ad profitendum Illuminandis tradita.

I. [a] Credimus in [b] unum Deum, [c] patrem [d] [1] omnipotentem; [e] factorem cœli & terræ, [f] visibiliumque omnium & invisibilium.

II. [g] Et in unum dominum Jesum Christum, [h] filium Dei unigenitum; [i] qui ex patre genitus est [l] Deus [m] verus [n] ante omnia secula: [o] per quem omnia facta sunt.

III. [p] Qui in carne advenit, & [q] inhumanatus est [ex [r] Virgine & Spiritu-sancto.]

IV. [s] Crucifixus & sepultus.

V. Resurrexit tertia die.

VI. [t] Et adscendit in cœlos, & consedit à dextris Patris.

VII. Et [u] venturus est in gloria, judicare [x] vivos & mortuos: [y] cujus regni non erit finis.

VIII. Et in [z] unum sanctum Spiritum, Paracletum [videlicet:] [a] qui locutus est in prophetis.

IX. Et in [b] unum [c] baptisma pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.

X. Et in [d] unam sanctam catholicam Ecclesiam.

XI. Et [e] in carnis resurrectionem.

XII. [f] Et in vitam æternam.

[a] Ἡ ἁγία καὶ ἀποστολικὴ Πίστις, εἰς ἐπαγγελίαν τοῖς Φωτιζομένοις παραδοθεῖσα.

α'. [β] Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα· [1] ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

β'. [γ] Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

γ'. [δ] Ἐν σαρκὶ παραγενόμενον, καὶ ἐνανθρωπήσαντα [ἐκ παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου.]

δ'. [ε] Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα.

ε'. [ζ] Ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

ϛ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

ζ'. [η] Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

η'. [θ] Καὶ εἰς ἓν ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις.

θ'. [ι] Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ι'. Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν [κ] καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

ια'. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν.

ιβ'. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

[a] Ἡ' ἁγία.] Titulum hunc sumsimus ex Cat. 18. n. 32.

[β] Πιστεύομεν.] Totus iste articulus sic habetur Cat. 9. n. 4. Cat. 7. n. 4. & partim Cat. 10. n. 1. In titulo Catech. 6. ubi recitatur pars hujus articuli, habetur Πιστεύω, *Credo*. Vocem πιστεύομεν explicat Cyrillus Cat. 5. voces εἰς ἕνα Θεὸν, Cat. 6. πατέρα, Cat. 7. παντοκράτορα, Cat. 8. ποιητὴν, &c. Cat 9.

[1] *Omnipotentem.*] Retineo vocem in omnibus latinis symbolis positam, loco τοῦ παντοκράτωρ Græcorum. at istud significat, non *omnipotentem*, quod græce redditur παντοδύναμος; sed, ut exponit Cyrillus Cat. 8. *in omnia imperium habentem*, qui omnia sub potestate & providentia continet.

[γ] Καὶ εἰς ἕνα, &c.] Articulum hunc integrum recitat Cat. 11. n. 21. aliquas vero ejus partes Cat. 7. n. 4. Cat. 10. n. 3. Cat. 11. n. 1. In tit. Cat. 11. in editis voces Θεὸν ἀληθινὸν, sunt post πρὸ πάντων αἰώνων, quod ex Cyrillo & mss. mutavi, sumtum ex symb. Nic. vel CP. Exponitur hic articulus Cat. 10. & 11.

[δ] Ἐν σαρκὶ παραγ.] Hæc verba ex Cat. 12. n. 13. In titulo verò Catechesis habetur σαρκωθέντα, *incarnatum*, pro ἐν σαρκὶ παραγενόμενον vox σαρκώσεως Cyrillo non aliena fuit: usurpatur ab eo, Cat. 4. n. 9. Verba ἐκ παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου, desunt in titulo Catecheseos. nec à Cyrillo in hujus articuli repetitione commemorantur Cat. 12. n. 13. idcirco uncinis inclusimus: sumta sunt vero ex Catechesi ipsa 12. n. 3. & Cat. 4. n. 9. In Græcorum & Latinorum symbolis passim habentur. Explicatur hic articulus Cat. 12.

[ε] Σταυρ.] Ex titulo Cat. 13. in qua explicantur. nullibi articulum hunc Cyrillus repetit.

[ζ] Ἀναστάντα, &c.] Hæc ex Catechef. 14. n. 24. & Cat. 15. n. 2. In tit. Cat. 14 habetur, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Explicantur articuli de resurrectione, adscensione, & consessu ad dexteram Patris, Cat. 14.

[η] Καὶ ἐρχόμενον, &c.] Sumta ex Cat. 15. num. 2. explicantur Cat. 15.

[θ] Καὶ εἰς ἕν.] Ex Cat. 17. n. 3. In titulo Cat. 16. legebatur τὸ Παράκλητον, quod ex mss. & Cyrilli mente correxi. Pro ἐν τοῖς προφήταις, idem titulus habet διὰ τῶν προφητῶν, ex symb. CP. sumtum, quod ex mss. mutavi. Articulus de Spiritu-sancto exponitur Catechesibus 16. & 17.

[ι] Καὶ εἰς ἕν, &c.] Hi quatuor articuli à Cyrillo sic recitantur Cat. 18. n. 22 Tres autem posteriores qui in hac catechesi explanantur, in ejus quoque titulo leguntur. Articulus 9. *de baptismo*, explanatur in prioribus catechesibus 1. 2. & 3. teste Cyrillo Cat. 18. num. 22.

[κ] καθολικήν.] In uno ex duobus locis, in quibus Cyrillus articulum symboli de Ecclesia ipsis verbis refert, Cat. 18. n. 22. post καθολικὴν, additur καὶ ἀποστολικήν. At eam vocem in hunc locum præpostere immissam probavi. multa librarios ex familiari sibi symboli CP. usu in Hierosolymitanum transtulisse observatum fuit

IDEM SYMBOLUM CONTRACTIUS,

à baptizando post abrenuntiationes profitendum: ex Catech. XIX. n. 9.

CRedo in Patrem,	Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα,
Et in Filium,	Καὶ εἰς τὸν Υἱόν,
Et in sanctum Spiritum:	Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα·
Et in unum baptisma pœnitentiæ.	Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας.

Aliam præterea ad fontem, baptizandus à ministro interrogatus, Trinitatis confessionem edebat; de qua sic loquitur Cyrillus Cat. 20. num. 4. Καὶ ἠρωτᾶτο ἕκαστος, εἰ πιστεύει εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ ὡμολογήσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν. Et interrogatus est unusquisque, num crederet in nomen Patris, & Filii, & sancti Spiritus. & confessi estis salutarem confessionem. *Tum illico demergebatur baptizandus in fontem.*

CATECHESIS SEXTA,

DE UNO DEO.

PRÆLOQUIUM.

I. P*RIMAS symboli voces, quibus fidem* in unum Deum *profitemur, in hac oratione*
Cyrillus explanat, catholicam sententiam primum exponendo; post, oppositos Pagano-
rum & hæreticorum errores indicando, ac refellendo. num. 1.
Ac primum, post celebratam communem Patri & Filio, ac Spiritui-sancto gloriam, de num. 2. 3. &
divinæ naturæ soli Trinitati, sicut oportet notæ, negata hominibus & angelis, & quibuslibet seq.
creaturis comprehensione præfatus; ita nos in eam curiosius inquirere vetat, ut tamen pro mo-
dulo celebremus & enarremus. Tum summa divinæ naturæ elogia breviter recensens, ad refe- num. 7. & 9.
rendos hominum; qui temere divinam naturam scrutari aggressi sunt, errores seu potius erro- num. 8.
rum portenta, delabitur. Notatoque Anthromorphitarum dogmate, Paganorum in fingendis sibi n. 10. & 11.
pro vero Deo ridiculis & scelerosis numinibus cæcitatem stupendo deplorat. Inde ad hæreticos n. 12. & 13.
Deum à creaturis abalienantes progreditur: & obiter refutata Manichæorum duplici, & sibi
ex adverso opposita divinitate, compendiariam antiquiorum hæreseon historiam texit. Summa-
tim exposita Simonis Magi hæresi & historia, indicatis Cerinthi, Menandri, Carpocratis, n. 14. & 15. num. 16.
Marcionis de quo paulo plura refert, & Basilidis erroribus; in exponendo ac refellendo Va- n. 17. 18. &
lentini insano Æonum syntagmate paulo amplius immoratur. Ac tamdem ad Manichæorum 19.
hæresim, iis omnibus posteriorem deveniens, ejus primos authores memorat; Manetis primor- n. 20. & 21.
dia, conflictum cum Archelao, ac postremo cædem. Ridicula, blasphema, & omni impuritate n. 22. & 23. & seqq.
sordida eorum dogmata diligentius ad auditorum cautionem refert. institutaque catholicæ Eccle- n. 31. & seqq.
siæ cum impura Manichæorum secta comparatione, orationem absolvit. n. 35. & 36.

II. *Inscribitur hæc catechesis* De monarchia Dei, *&* De Hæresibus. *ac primus quidem titulus ab ipso Cyrillo authoritatem habet, qui hujus catechesis n. 36. & sequentis n. 1. se in hac oratione* de Dei monarchia *locutum esse refert. secundus etiam ex eodem loco confirmari potest; nam citato catechesis septimæ loco veluti alteram orationis suæ partem, recenset illam diligentiorem hæreticarum opinionum descriptionem. Nec tamen illa divisio accurate orationem distribuit. nam &* monarchia Dei *generale est & per totam orationem fusum catechesis argumentum, sub quo continetur contrariorum ei veritati errorum confutatio: ac præter hæreticorum placita, etiam insanas paganorum de divinitate opiniones recenset author.*

III. *Monarchiæ Dei nomine veteres nostri scriptores, ut omnibus notum est, intelligunt unum Dei unici in res omnes, quarum unum principium & author est, principatum. Vox enim* ἀρχὴ *duplicem intelligentiam complectens, &* principatum *&* principium *sonat. Ambo au-*

tem Deo una & eadem ratione conveniunt. siquidem illi principatûs & dominationis ratio ex creatione, & principio rebus indito competit; ut sæpe inculcat, & pro principio supponit ubique noster author. Dei tamen principatum & imperium in omnia in catechesi octava exponens, & in nona creatoris omnium dignitatem explanans, in hac potissimum divinæ naturæ majestatem, unitatem ac singularitatem considerandam proponit.

IV. *Multa sunt in hac oratione studiosorum animadversione digna: in primis, quæ ad hæresium historiam pertinent. Simonis magi statua, & ad Apostolorum orationem casus, non mediocrem ab nostro authore confirmationem accipiunt. In recensendis Valentinianorum erroribus multum ab veritate, aut saltem ab Irenæo, discordat: seu illa ex aliorum Valentinianorum libris sumserit, seu ab Irenæo accepta, dum ex tempore pronuntiat, memoriola vacillante confuderit. id quod in tam multorum capitum, & mirabiliter absurda ac dissona hypothesi referenda ei contigisse mirum non est: cum ea fuerit, variarum hæreseon in diversis dissonantium male compacta farrago; cui addere vel detruncare, singulis ejus sectatoribus impune licuerit. Quosdam tamen authores idem de iis cum Cyrillo retulisse identidem adnotavimus. Multo accuratior est in Manichæorum historia & dogmatis recensendis: quæ partim ex Archelao fidissimo & æquali historico desumserat; (quamquam nonnihil forte vitii lectæ à Cyrillo ejus cum Manete disputationi, in Græcum ex Syriaco sermone interpretatæ adhæsit) partim ex diligenti Manichaicorum librorum evolutione, quem se laborem suscepisse testatur Cat. 6. n. 34. partim etiam fortassis ex quorumdam è Manichæis conversorum confessione. nam habuit inter auditores, aliquos ex Manichæorum hæresi redeuntes, ut refert Cat. 15. n. 3. Pretiosum sane nobis Cyrillus fragmentum conservavit collationis Archelai cum Manete, Cat. 6 n. 27. & 28. quod in editis Archelai exemplaribus non legitur: sed uti à nobis factum est, non ultra num. 28. extendendum.*

V. *Habita est hæc catechesis præcedenti die ante subsequentem ex Cat. 7. n. 1. cumque sexta, septima, & octava, ac fortassis nona, eadem hebdomada habitæ sint; hanc initio hebdomadæ secundæ vel tertiæ Quadragesimæ habitam esse consequens est. Hanc emendavimus ad fidem mss. Coislin. Ottobon. Bodl. Roe, Casaub. Colb. item ad editionem codicis Memmiani per Guil. Morelium an. 1564. cui in exemplari sanctæ Genovefæ ad marginem adjectæ sunt ex veteri ms. variantes lectiones. quem codicem ad compendium Genovefani nomine citamus. Prolixiores quandoque notas nostras in expendendis variis lectionibus, vi vocum græcarum, & sensu authoris assignando, elucidandis historiæ hæreticæ capitibus in quibus Cyrilli fides laborat, benignus lector excuset velim.*

CATECHESIS SEXTA ILLUMINANDORUM,

A

Hierosolymis ex tempore dicta, *de Monarchia Dei* [seu de unius Dei principatu;] in illam sententiam: CREDO IN UNUM DEUM. & *de Hæresibus*. Lectio ex Hesaïa: *Innovamini ad me insulæ. Israël salvatur à Domino salute æterna: non confundentur & non erubescent usque in seculum*, &c.

Isai. XLV. 16. 17.

B

I. [a] BENEDICTUS Deus, & pater domini nostri Jesu Christi. [b] benedictus & ejus unigenitus filius. nam simul atque cogitatur

a 2. Cor. I. 3.
b Rom. IX. 5.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ϛ΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, περὶ Θεοῦ μοναρχίας· [a] εἰς τὸ, ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ. καὶ περὶ αἱρέσεων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Ἐγκαινίζεσθε πρός με νῆσοι: Ἰσραὴλ σώζεται ὑπὸ Κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνθήσονται, οὐδ' οὐ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [β] εὐλογητὸς καὶ ὁ τούτου μονογενὴς υἱός. ἅμα γὰρ τῷ νοῆσαι

a εἰς τό.] Particulam καὶ, ante εἰς τὸ in editis præpostere intrusam eliminavimus, authoritate codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. In citato Scripturæ textu, loco σώζεται, quod habetur in omnibus aliis mss. sicut in Romana LXX Interpretum editione; cod. Ottob. habet σώζεσθε, *salvamini*, cum editione Complut. Mox, pro ἐντραπήσονται, quod hic legitur juxta Aldinam LXX Interpr. editionem, & nonnullos Bibliorum codices; Coisl. habet ἐντραπῶσιν juxta editionem Romanam.

β εὐλογητὸς καὶ ὁ τούτου μονογενὴς υἱός] Desunt hæc in codd. Ott. Roe, Casaub. & videntur seriem textus paulum interrumpere. Paulo post scripsimus ἀδιαιρέτως ex ed. Morel. & cod. Bodl cum in ed. habeatur ἀδιαίρετος, constructionis ratio lectionem nostram desiderare visa.

Θεὸς, νοείσθω καὶ πατήρ· ἵνα ἀδιαιρέτως ἡ Πατρὸς A
[a] καὶ Υἱοῦ, [a σὺν ἁγίῳ Πνεύματι,] δοξολογία τελῆται. οὐ γὰρ ἄλλην δόξαν Πατὴρ, καὶ ἄλλην Υἱὸς ἔχει· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν [τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.] ἐπει-
[β] δὴ β Πατρὸς ἐστὶν υἱὸς μονογενὴς, καὶ πατρὸς δοξαζομένου, συναπολαύει τῆς δόξης καὶ ὁ υἱός. ἐπειδὴ δόξα υἱοῦ, ἐκ τιμῆς πατρὸς αὐτοῦ· καὶ πάλιν υἱοῦ δοξαζομένου, μεγάλως τιμᾶται ὁ τοῦ τοσούτου πατὴρ ἀγαθοῦ.

β'. Καὶ ἡ μὲν διάνοια ὀξύτατα νοεῖ· ἡ δὲ γλῶσσα ῥημάτων δεῖται, καὶ διηγήσεως πολλῆς τῶν μεταξὺ B λόγων. Ἅμα μὲν γὰρ ὀφθαλμὸς χορὸν ἄστρων περιλαμβάνει πολύν· ἀλλ' ὅταν δὲ καθ' ἕκαστον διηγήσασθαι βουληθῇ τις, τί μέν ἐστι φωσφόρος, τί δὲ ἕσπερος, τί δὲ τὸ καθ' ἓν, πολλῶν ἐπιδεῖται τῶν ῥημάτων. πάλιν ὁμοίως, γῆν καὶ θάλατταν, καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσ-
[γ] μου πέρματα, γ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ περιλαμβάνει ἡ
[δ] διάνοια· ἀλλ' ὅπερ δ ἐν ἀκαριαίῳ νοεῖ, τοῦτο ἐν ῥήμασι πολλοῖς διηγεῖται. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ῥηθὲν παράδειγμα· ἀλλ' ἔτι ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον. λέγομεν C γὰρ οὐχ ὅσα δεῖ περὶ Θεοῦ· (μόνῳ γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνώριμα) ἀλλ' ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ὅσα ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια βαστάσαι δύναται. Οὐ γὰρ τὸ, τί ἐστι Θεὸς, ἐξηγούμεθα· ἀλλ' ὅτι τὸ ἀκριβὲς περὶ αὐτοῦ οὐκ οἴδαμεν, μετ' εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦ-
[ε] μεν. ἐν τοῖς γὰρ περὶ Θεοῦ ε μεγάλη γνῶσις, τὸ
[Ps. 33] τὴν ἀγνωσίαν ὁμολογεῖν. Μεγαλύνατε τοίνυν τὸν
[v. 4] Κύριον σὺν ἐμοὶ, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό· κοινῇ πάντες, ὁ γὰρ εἷς ἀδυνατεῖ. μᾶλλον δὲ D καὶ πάντες ὁμοῦ συναχθῶμεν, ζ οὔπω τὸ καθ' ὃ δεῖ

Deus, cogitetur & *Pater*; ut indivise Patris & Filii [cum sancto Spiritu] [1] glorificatio celebretur. Non enim aliam gloriam Pater, atque aliam Filius habet, sed unam & eamdem, [cum sancto Spiritu]: quandoquidem Patris est unigenitus filius, cumque glorificatur Pater, una cum ipso gloriam communicat Filius. [a] siquidem filii gloria ex honore patris sui manat: vicissimque dum filius glorificatur, summo honore condecoratur tanti boni pater.

Id. Cat. 7. n. 5. Indivisa Patris & Filii cum sancto Spiritu gloria. [1]

a *Prov.* XVII. 6.

II. Ac [2] mens quidem velocissime intelligit; lingua vero verbis opus habet, & multa intermediorum sermonum enuntiatione. Oculus quoque numerosum syderum chorum simul complectitur: verum cum quis ad declarandum unumquodque aggreditur; quidnam sit lucifer, quidnam vero vesper, & quidnam singula, longa opus habet oratione. Sic iterum terram, mare, & mundi fines universos velocissimo momento cogitatio comprehendit: sed id quod puncto temporis cogitat, id nonnisi prolixis sermonibus expromit. Magnum quidem modò positum à nobis exemplum, sed adhuc infirmum imbecillumque. De Deo enim dicimus, non quæ oportet, hæc enim illi uni nota; sed quantum humana capit natura, & quantum imbecillitas nostra ferre valet. [3] Non enim quid sit Deus, edicimus; sed quod accurata nobis ejus notitia desit, candide confitemur. nam in his quæ ad Deum spectant, ignorantiam confiteri, magna scientia est. *Magnificate* igitur *Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in idipsum:* communiter universi, unus enim non sufficit. imò vero etiam si universi simul conveniamus; neque sic, quemadmodum oportet, facturi simus.

[2] Lingua tardior mente.

De Deo dicimus, non quæ oportet, sed quæ capere possumus. [3]

Ps. XXXIII. 4. Deum pro dignitate laudare, neque omnes simul collecti fideles possunt. *V. inf. n* 10. *& Cat.* 7. *n.* 1.

a σὺν ἁγίῳ πνεύματι.] Hæc verba, & similia duabus post lineis, τῷ ἁγίῳ πνεύματι, desunt in codd. Roe & Casaub. ac in versione Grodecii Nec ea aliena Cyrillo putes, qui communem trium personarum SS. Trinitatis gloriam passim inculcat, ut Cat. 4. n. 16. & Cat 16. n. 4. catechesesque permultas eadem prorsus & æquali trium glorificatione concludit. At hic memorata Spiritus-sancti mentio extra locum posita videri possit, cum nullus ante & post nisi de Patre & Filio sermo. Verùm tam occasione utriusque Spiritum-sanctum, numquam ab eis in glorificatione separatum, memorare potuit; quam supra, cum de solo Patre potissimum ageretur, Filii mentionem injecit.

1 *Glorificatio*, δοξολογία.] Vocem, quamvis minus latinam, usus ecclesiastici consideratione hic adscripsimus. Respicit enim dubio procul Cyrillus ecclesiasticam formulam, in gratiarum actionibus, oblationibus, laudibus, gloriam Patri, Filio & Spiritui-sancto reddendi; eodemque modo conciones semper, libros passim, & epistolas quandoque concludendi. Millesius existimat hic Arium notari, qui teste Theodoreto hæret fab. lib. 4 cap. 1. consuetum glorificationis ritum immutavit, dum loco, *Gloria Patri, & Filio*, vel *cum Filio*, &c. ab iis quos deceperat dici statuit, *Gloria Patri per Filium, in Spiritu-sancto* Facile crediderim Arium, ubicumque priorem glorificandi ritum reperisset, in alterum commutasse. At hunc ab eo inventum ne putem, vetat S. Basilii authoritas, qui libro de Spiritu-sancto, cap. 27. eamdem utriusque vim, & promiscuum in ecclesiis usum, nulla hujus rei certa lege, fuisse testatur. Eo certe modo, qui Trinitatis æqualitatem, ipso teste Ario plane demonstrat, Cyrillus tres personas glorificare solet in fine omnium catecheseon illarum, quas non vel solius Patris, vel solius Filii glorificatione concludit: nam modo hac, modo illa conclusione utitur. Catechesim 3. 13 19. terminat, gloriam reddendo *Patri cum Filio & Spiritu sancto* Catechesim 18. *per Dominum J. C. cum sancto Spiritu.* Catechesim 17 *per Christum & cum Christo, una cum sancto Spiritu.* Hunc coæquandæ trium personarum gloriæ morem, communem fuisse fidem facit Basilius, multa ex veteribus similis glorificationis testimonia commemorans, De Spiritu-sancto cap. 29. quibus etiam plura ex sinceris actis Martyrum, & aliis probatis monumentis adjici possunt. Neque id mirum, cum ex formula baptismatis originem accepisset, teste Basilio, cap. 10. & cap. 27 libri citati, quod etiam ex Cyrillo Cat. 16. n. 4. confirmationem habet.

β Πατρός ἐστιν υἱὸς μονογενής.] Sequimur scripturam codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grodecii. Habebatur in editis, Πατρός ἐστιν ὁ Μονογενής. *Unigenitus, Patris est filius.* Vult Cyrillus communem esse Filio cum Patre honorem, non solum quod filius sit, sed quod unigenitus filius. V. Cat. 10. n. 1. & Cat. 11. n. 3. Paulo inferius, verba δόξα υἱοῦ, &c. cum aliqua diversitate repræsentantur in cod. Coisl. sic: δόξα υἱοῦ, ἐκ τιμῆς Πατρός ἐστι δοξολογουμένου. *Filii gloria ex Patre glorificato exsistit.* simplicior vulgata lectio. Pro υἱοῦ δοξαζομένου, legitur in Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & vetere mss. cujus variantes in libro sanctæ Genovefæ notantur: υἱοῦ δοξολογουμένου.

2 *Ac mens quidem*, &c.] Eadem fere in simili argumento Irenæus, Cyrillo nostro familiaris, lib. 2. cap. al. 47. nov. edit. 28. n. 4.

γ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ.] Verti etiam potest, *celerrima sui agitatione.* Codd Bodl. Colb. editio G Morelii, ἐν ὀξυτάτῃ ῥιπῇ. At Cyrillus supra Cat. 5. n. 11. eodem modo animam fide illustratam ait Deum imaginari, extrema mundi percurrere, &c. ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ, nullo codice reclamante

δ ἐν ἀκαριαίῳ.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. ἐν ἀκαρεῖ & Ottob. ἐν ἀκαριαίᾳ.

3 *Non enim quid sit Deus, edicimus.*] Eadem est omnium sanctorum Patrum oratio; quorum quidem alii hæc adversus superbam Aëtii & Eunomii jactantiam intenderunt, qui non veriti sunt dicere Deum sibi ipsis tam cognitum esse, quam sibi ipse Deus. Alii vero, ut Cyrillus, & qui ante Aëtii hæresim scripsere, id vel ex solo pietatis sensu dixere; vel ut oppugnarent Basilidis sententiam, Clemente Alexandrino, lib. 5. Strom. pag 545. d. authore, asserentis nonnullos natura Deum nosse: φύσει τις τὸν Θεὸν ἐπίσταται. Crederem potius ab iis & ab Cyrillo notari illum Gnosticorum errorem, quo aiebant unum quemdam esse innominatum & ignotum Deum Patrem; alium vero universi conditorem, plane notum. Ita Cerdon apud Irenæum, lib. 1. cap. 27. n. 1. qui non uno loco Valentinianorum, super Deum cogitationes suas extollentium, temeritatem castigat, ut lib. 4 cap. 19. n. 2. & 3. & alibi. hos proprie hæreticos petit Cyrillus Cat. 9. initio. Cæterum per illud *Quid sit Deus* hominibus ignotum, intelligi debet perfecta & accurata divinæ naturæ comprehensio. nam alioqui quid sit Deus per intimas ejus proprietates exposuit author Cat. 4. n. 4. hic num. 7. & alibi.

ε μεγάλη γνῶσις.] In prius editis legebatur, ut & habetur in cod. Colb. μεγάλην γνῶσιν, manca constructione. Oxoniensis editionis curator locum sanavit, ex codd. Roe, & Casaub. quibus suffragantur Coisl. & Ottob.

ζ οὔπω.] Ita emendamus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Bodl Morel. Grodecii versione, & ipso sensu. Editiones græco-lat. οὕτω, contrario sensu. Paulo post loco ὑμᾶς, sensus postulare videtur ut legamus ἡμᾶς *nos* cum Grodecio.

Neque vos solos, qui hic adestis, dico: sed A etiam si omnes totius universalis Ecclesiæ, tum præsentis, tum futuræ alumni in unum convenirent, haud tamen pastorem pro dignitate laudare sufficerint.

Abrahæ demissa de se opinio.

III. Magnus erat Abraham & honorabilis, verum magnus ad homines. at quando appropinquavit ad Deum, tunc ait ingenue vera confessus: *Ego sum terra & cinis.* Non dixit, *terra*, deinde siluit; ne seipsum magnum elementum vocitare videretur: sed adjecit, *& cinis*; ut dissolutu facilem, fluxamque sui coagmentationem repræsentaret. estne, ait, quidquam cinere minus atque exilius? Compara enim, inquit, cinerem cum domo, & domum cum urbe, urbemque cum provincia, & provinciam cum Romanorum ditione; & ditionem Romanorum cum orbe toto, & omnibus ejus determinationibus: terram item totam cum cœlo illam sinu suo ambiente; quæ quidem eam habet ad cœlum proportionem, quam meditullium [1] ad universum ambitum rotæ: (nam hujusmodi est terræ ad cœlum comparatio) & primum hoc quod conspicimus cœlum, intellige minus esse secundo, & secundum tertio: nam eo usque [a] cœlos Scriptura nominavit. [2] non quod tot sint duntaxat, sed quod tot solum nosse nobis expediat. cumque cœlos omnes intelligentia perceperis, necdum cœli, Deum ut est, laudare sufficient; ne quidem si tonitruo vocalius insonuerint. Quod si tantæ cœlorum capacitates Deum pro merito celebrare non valent; quandonam *terra & cinis*, quæ res est omnium minima & exiguissima, dignum Deo hymnum emittere poterit; aut digne dicere de Deo, [b] qui continet ambitum terræ, & habitatores ejus uti locustas habet?

Gen. XVIII. 27.

V. Cat. 16. n. 22.

a 2. Cor. XII. 2.

Cœli tres in Scriptura memorati: sunt tamen plures. Nec cœli ipsi Deum possunt laudare pro merito.

b Isai. XL. 22.

Hominis divina explicare aggredientis mentis inopia. V. Cat. 9. n. 2.

IV. Si quis ea quæ ad Deum adtinent effari conatur, is primum terræ limites exponat. Terram inhabitas, & domicilii tui, terræ videlicet, finem nescis: & quo pacto fabricatorem digne animo efformare valebis? Stellas

A ποιησόμεθα. οὐ λέγω τοὺς παρόντας * ὑμᾶς μόνους, ἀλλὰ γὰρ κἂν πάσης τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, τῆς τε νῦν οὔσης καὶ τῆς μελλούσης, πάντα τὰ θρέμματα [α] συνέλθοι, τὸν ποιμένα κατ' ἀξίαν ὑμνῆσαι οὐ δυνήσεται.

* Forte ἡμῶν.

γ'. Μέγας ἦν Ἀβραὰμ καὶ τίμιος· ἀλλὰ μέγας πρὸς ἀνθρώπους. ὅτε δὲ ἔφθασε πρὸς τὸν Θεόν, τότε φησὶν εὐγνωμόνως ἀληθεύων· [β] Ἐγὼ εἰμὶ γῆ καὶ σποδός. οὐκ εἶπε, γῆ, καὶ ἐσίγησεν· ἵνα μὴ τὸ μέγα στοιχεῖον B ἑαυτὸν ὀνομάσῃ. ἀλλὰ ἐπήγαγε, καὶ σποδός· ἵνα τὸ εὐδιάλυτον αὐτοῦ καὶ σαθρὸν παραστήσῃ. Ἔστι τι, φησί, σποδοῦ σμικρότερον ἢ λεπτότερον; Λαβέ, γάρ φησι, τὴν σύγκρισιν σποδοῦ πρὸς οἰκίαν, καὶ οἰκίας πρὸς πόλιν, καὶ πόλεως πρὸς ἐπαρχίαν, καὶ ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ τῆς Ῥωμαίων χώρας πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ πέρατα· πᾶσαν δὲ τὴν γῆν, πρὸς τὸν ἐγκεκολπισμένον αὐτὴν οὐρανόν. ἥτις τοσαύτην ἔχει πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν σύγκρισιν, ὅσην C τὸ μέσον πρὸς πᾶσαν τὴν περιφέρειαν τοῦ τροχοῦ ἔχει· (τοσαύτη γὰρ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἡ σύγκρισις) καὶ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον τοῦτον, μικρότερον εἶναι νόησον τοῦ δευτέρου· καὶ τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου· (μέχρι γὰρ τούτων ὠνόμασεν ἡ γραφή· οὐχ ὅτι [γ] τοσοῦτοι μόνοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι τοσούτους μόνους ἡμῖν γνῶναι συνέφερε.) καὶ ὅταν εἴδῃς τῷ νῷ πάντας τοὺς οὐρανούς, [δ] οὔπω οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ αἰνέσαι τὸν Θεὸν καθ' ὅ ἐστιν, δυνήσονται· οὐδ' ἂν βροντῆς μεγαλοφωνότερα ἠχῶ- D σιν. Εἰ δὲ τὰ τοσαῦτα κύτη τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν ὑμνῆσαι κατ' ἀξίαν οὐ δύνανται· πότε ἄρα γῆ καὶ σποδός, τὸ μικρότατον καὶ τῶν ὄντων ἐλαχιστότατον, ἄξιον ὕμνον ἀναπέμψαι τῷ Θεῷ δυνήσεται· [ε] ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ, τοῦ κατέχοντος τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ ἔχοντος τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας;

δ'. Εἴ τις ἐπιχειρεῖ τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν, πρῶτον διηγείσθω τῆς γῆς τὰ πέρατα. Τὴν οἰκεῖς, καὶ τὸ τέλος τῆς σῆς οἰκίας, τῆς γῆς, οὐ γινώσκεις· καὶ πῶς τὸν κατα- E σκευαστὴν ἀξίως νοῆσαι δυνήσῃ; Θεωρεῖς τοὺς ἀστέρας,

α συνέλθοι.] In editis εἰ συνέλθοι.] Particulam εἰ, redundantem propter κἂν superius positum, eliminavimus authoritate codd. Coisl. Roe, & Casaub. forte legendum εἰς ἓν ἔλθοι. Mox, pro δύναται, reposuimus δυνήσεται ex iisd. codd. & ms. in Genovefano libro cit.

β Ἐγὼ εἰμί.] Coisl. & Ottob. Ἐγὼ δέ εἰμι, ut in sacro Textu. Verba, ἐπήγαγε, καὶ σποδός, scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. quorum loco in editis habetur sola vox, σποδόν.

1 *ad universum ambitum rotæ.*] Verti etiam potest, *ad universum ambitum stadii in quo decurritur.* τροχός enim utrumque significat. suam de tellure in centro omnium cœlestium orbium sita sententiam hic aperit Cyrillus Cat. quoque 15. n. 24. terram in medio unius cœli eam ex omni parte ambientis puncti instar esse dicit. ac Cat. 18 n. 3. omnia hujus mundi ab aëre circumfuso ambiri docet. Hæc Gentilium philosophorum opinio, quam permulti Patres secuti sunt, cum Hebræorum de mundo systemati opposita esset, ac Scripturæ contraria videretur, nonnullis ecclesiasticis authoribus displicuit: ut Apollinario Caten. Græcor. Patrum in Job. cap. 38. ℣. 38. Victori Antiocheno in cap. 13. Marci ℣. 27. Chronici Alexandrini authori, ac præsertim Cosmæ Ægyptio, qui eam totis viribus, ex Scriptura & multorum Patrum authoritatibus confutare aggressus est, duodecim *Topographiæ christianæ* libris. Frustra inconcussam & experimentis testatam veritatem quatefacere tentavit. Johannes Damascenus æquior, qui utramque opinionem, lib. 2 De fide, cap. 6. liberam esse vult.

γ τοσοῦτοι μόνοι.] Ita nos ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Editi vero τὸ οὕτω μόνον. Mox, loco τοσούτοις scripsimus τοσούτους ex iisd. codd. & ms. Genovefani libri; & addidimus μόνους, ex Coisl. Roe, Casaub.

2 *non quod tot duntaxat sint.*] Cœlos plures tribus, numerumque eorum soli Deo cognitum, Cyrilli sententia est. Cœlos angelorum domicilium statuens, singulis angelorum ordinibus cœlum suum assignat tanto sublimius, quanto illi in perfectiori ordine sunt constituti; ita ut supra tertium cœlum plures eorum ordines numeret, Cat. 11. n. 11. neque ipsi ratus ac fixus fuit angelicorum ordinum numerus, ut alibi videbimus. De numero cœlorum non est Patrum constans sententia. aliis unum cœlum esse placuit, ut Chrysostomo, hom. 4. in Genesim. vulgaris Patrum opinio est duos cœlos esse: ita Theodoretus, aiens eum qui plures numerat fabulas sequi. ita etiam Cosmas Ægyptius, & alii multi. Alii tres juxta Paulum numerant cœlos. Alii septem, ut Asterius Amasenus, hom. in SS. Petrum & Paulum: Paulinus poëm. ult. ap. Muratt. pag. 135 &c. Philastrius hæres. 46. 3. class. permittit ut sive septem, sive tres cœlos, sive duos sine formidine erroris numeremus. Omnino Cyrillianæ sententiæ conformis est Hilarius in Ps. 135. n. 10. tam quoad cœlorum, quam quoad angelicorum ordinum eas sedes incolentium numerum: cujus verba hic referre non est F extra institutum. *De numero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usque ad tertium cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominationes, potestates connumerat, quibus necesse est proprias sedes habitationis congruæ deputari: sed & alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit, esse significat, cum ait:* Et super omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro; *sed de numero Apostolus nihil docuit; & nescio an tacuerit, an ignoraverit. Nobis sufficit plures cœlos scire esse, quippe cum & cœli cœlorum*, &c.

δ οὔπω οὐδέ.] Codd. Roe & Casaub. post οὐρανούς, hæc verba exhibent ad supplementum adjecta: τότε νόησον, ὅτι οὔπω οὐδέ, &c. *Postquam videris*, &c. *tunc considera quod necdum*, &c.

ε ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ.] Ea verba ad constructionem phraseos necessaria, author Oxon. editionis adjecit ex codd. Roe, & Casaub. Paulo post codd. Roe, Casaub. & Ottob. omittunt voces, ἔχοντος, & ἐνοικοῦντας.

τοὺς

τὸν δὲ ποιητὴν οὐ θεωρεῖς. ἀρίθμησαι τοὺς φαινομένους, καὶ τότε τὸν μὴ φαινόμενον ἐξήγησαι· τὸν ἀριθμοῦντα πλήθη ἄστρων, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλοῦντα. Σταγόνες ὑετῶν λαβροτέρων προσφάτως ἐπελθοῦσαι, [α] μικροῦ δεῖν ἀπώλεσαν ἡμᾶς. ἀρίθμησον ταύτης μόνης τῆς πόλεως τὰς σταγόνας· καὶ οὐ λέγω τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σοῦ δώματος εἰς μίαν ὥραν τὰς σταγόνας ἀρίθμησον, εἴ σοι δυνατόν. ἀλλὰ ἀδύνατον· γίνωσκε σεαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν. ἐκ τούτου γνῶθι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. [β] Ἠρίθμηνται γὰρ αὐτῷ σταγόνες ὑετοῦ, αἱ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης οὐ νῦν χυθεῖσαι μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε. Ποίημα Θεοῦ ἥλιος, μέγα μέν· μικρότατον δὲ πρὸς σύγκρισιν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. ἐνατένισον πρῶτον ἡλίῳ, καὶ τότε τὸν δεσπότην πολυπραγμόνησον. Βαθύτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε· [γ] ἃ προσετάγη σοι ταῦτα διανοοῦ.

ε΄. Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις, Εἰ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία, καὶ τί σὺ περὶ τούτων διηγῇ; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ποταμὸν ἐκπιεῖν ἀδυνατῶ, μηδὲ τὸ συμφέρον ἐμαυτῷ [δ] ἐμμέτρως λάβω; Ἆρα ἐπειδὴ πάντα τὸν ἥλιον τῇ τῶν ὀμμάτων καταστάσει χωρῆσαι οὐ δύναμαι, μηδὲ πρὸς τὴν ἐμαυτοῦ χρείαν αὔταρκες ἐμβλέψω; ἢ καὶ ἐπειδὴ εἰς παράδεισον μέγαν εἰσελήλυθα, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν ἀκροδρύων ὑπόστασιν φαγεῖν οὐ δύναμαι, βούλει με πεινῶντα τελείως ἐξελθεῖν; Αἰνῶ καὶ δοξάζω τὸν ἡμᾶς ποιήσαντα· κέλευσμα γάρ ἐστι θεῖον τὸ λέγον· Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον. δοξάζειν τὸν δεσπότην, ἀλλ᾽ οὐκ ἐξηγεῖσθαι νῦν ἐπιχειρῶ· εἰδὼς μέν τοί γε ὡς τοῦ δοξάζειν τῆς ἀξίας ἀπολειφθήσομαι, ἔργον δὲ εὐσεβείας ἡγούμενος τὸ κἂν ὅλως ἐπιχειρεῖν. Παραμυθεῖται γάρ μου τὴν ἀσθένειαν [ε] ὁ Κύριος Ἰησοῦς λέγων· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.

ϛ΄. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, οὐ γέγραπται, ὅτι οἱ [ζ] ἄγγελοι τῶν μικρῶν βλέπουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Ἀλλὰ βλέπουσιν οἱ ἀγ-

A vides, authorem non vides. numera primum eas quæ tibi conſpicuæ ſunt, & tunc eum qui inconſpicuus eſt, edicito: eum [a] qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat. Imbrium largiorum guttæ recens effuſæ pene nos perdidere. numera guttas quæ in hanc urbem influxerunt: ſed non dico, urbem; quæ in tectum tuum unius horæ ſpatio decidere, numera ſi potes. At non potes: agnoſce tuam infirmitatem; hinc Dei potentiam diſce. *Numeratæ ſunt* enim *ei pluviæ guttæ*, per totum orbem non ſolum iſto, ſed & quovis tempore effuſæ. Opus Dei eſt ſol; magnum quidem illud, ſed totius cœli comparatione minimum. primum adverſus ſolem intuere, & tum Dominum curioſius exquirito. *Profundiora te ne quæſieris, & fortiora te ne inveſtiges; quæ tibi præcepta ſunt, ea mente agita.*

a Pſ. CXLVI. 4.
Effuſæ recens uberiores pluviæ.
Job. XXXVI. 27.
Eccli. III. 22.

V. At dicet quiſpiam: ſi incomprehenſibilis eſt [1] divina ſubſtantia, quid eſt quod tu de his pronuntias? An vero ſi totum fluvium ebibere nequeo, ne id quidem quod mihi congruens eſt cum modo ſumam? Num quia ſolem totum oculorum capacitate complecti non queo, neque ad meum uſum quod ſatis ſit, adſpicere licebit? aut quoniam in hortum amplum ingreſſus, omnem fructuum ſubſtantiam comedere non poſſum; vis tu me omnino eſurientem abire? Laudo & glorifico illum qui nos fecit: divina enim vox eſt quæ ita jubet: *Omnis ſpiritus laudet Dominum.* laude nunc celebrare Dominum, non verbis exponere adgredior: certus nihilominus me ab eo pro rei dignitate glorificando longe abfuturum; pietatis vero eſſe cenſens, id quocumque tandem modo conari. Namque imbecillitatem meam conſolatur Dominus Jeſus, cum dicit: *Deum nemo vidit unquam.*

Quamvis incomprehenſibilis ſit Deus, non idcirco de illo ſilere debemus.
Pſ. CL. 6.
V. Cat. n. 1. & Cat. 7. n. 11.
Johan. I. 18.

VI. Quid igitur, inquiet aliquis, nonne ſcriptum eſt: *Angeli parvulorum vident ſemper faciem patris mei qui eſt in cœlis?* Verum [2] an-

Matth. XVIII. 10.

α μικροῦ δεῖν.] Emendamus ex codd. Coiſl. Roe, & Ottob. quod habetur in vulgatis μικροῦ δίκην.

β Ἠρίθμηνται, &c.] Legitur in codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. καὶ σταγόνες ὑετῶν κατὰ πάσης, &c. omittendo αἱ ante κατὰ πάσης. duo priores pro οὐ νῦν χυθεῖσαι μόνον, habent, οὐ μόνον αἱ νῦν χυθεῖσαι. Loco ἀλλὰ καὶ αἱ πάντοτε, quæ erat editorum lectio codici Ottoboniano conformis, ex Coiſl. Roe & Caſaub. adſcripſimus ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε.

γ ἃ προσετάγη σοι.] Cod. Coiſl. habet ἃ προσετάγης ου. at Cat. 11. n. 19. Cyrillus eum locum eodem modo, quo in textu hic jacet, legit. non omittendum pro βαθύτερα, legi in Bibliis χαλεπώτερα, *difficiliora.*

1 *divina ſubſtantia.*] Vocem ὑπόστασις *ſubſtantiæ* vocabulo reddemus, cum Latinorum hujus ſeculi Patrum, Hilarii, Phæbadii, Marii Victorini, &c. uſum ſecuti: tum etiam Cyrilli ſenſui ſervientes, qui hypoſtaſis nomine naturam ac ſubſtantiam, ac ipſum, ut ita dicam, *eſſe* rei ubique conſtanter deſignat. Cat. 16. num. 24. hypoſtaſim & naturam pro una & eadem re ſe habere ſignificat, dum ipſam intimam Spiritus-ſancti naturam inquiri vetans ait: φύσιν δὲ ἢ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμόνει. Hypoſtaſis Cyrillo neque perſonæ, neque naturæ ut à perſona diſtinguitur, determinate nomen eſt: ſed eo vocabulo ſignificat, id quodcumque res aliqua eſt. ac in modo adducto Cat. 16. loco deſignat totum quod eſt Spiritus-ſanctus, ex natura divina & perſonali proprietate compoſitum, uno confuſo vocabulo declaratum. Hypoſtaſis vocabulo nunquam utitur in explicando SS. Trinitatis myſterio, cum eo tempore maxime ferveret in Eccleſia celebrata de una vel tribus hypoſtaſibus contentio. Idque ab eo factum videtur conſultò; ſeu vocem ambiguæ ſignificationis in catecheſibus adhibere nollet: ſeu medium ſe in his conflictationibus, quas ignorare non poterat, vellet continere; qui erat hoc tempore eccleſiæ Hieroſolymitanæ ſtatus.

δ ἐμμέτρως.] Codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. mſ. Genovefani libri, συμμέτρως.

ε ὁ Κύριος Ἰησοῦς.] Sequentia verba Chriſti non ſunt, ſed S. Johannis-baptiſtæ, aut ſaltem evangeliſtæ. ſed non in hoc loco ſolo memoria lapſus eſt Cyrillus. ſic etiam Cat. 2. num. 4. verba S. Johannis evangeliſtæ ex prima ejuſdem epiſtola ſub nomine Chriſti recitat.

ζ Ἄγγελοι τῶν μικρῶν.] In impreſſis habebatur τῶν οὐρανῶν, *Angeli cœlorum.* Locum emendavimus ex cod. Coiſl. Roe, Caſaub. & verſ. Grod. ita poſtulante Scripturæ textu hic allegato.

2 *angeli vident, non ſicut eſt Deus, ſed quantum ipſi capere poſſunt.*] Ex hoc loco concludit Milleſius Cyrillum in ea ſententia fuiſſe, quam nonnullis Patribus placuiſſe negare non poſſumus, angelos etiam beatos, Deum clare, & ut in ſe eſt, non percipere; quod theologi noſtri appellant *intuitive videre.* At contrarium prorſus ex hoc loco inferendum erat. Primo enim non negat, imo plane conſentit Cyrillus angelos videre ſemper faciem Patris cæleſtis; quod iterum confirmat Cat. 7. n. 11. 2°. In hoc loco excludit tantum divinæ naturæ comprehenſionem; ſeu perfectam, integram, & cui nihil deſit cognitionem, qua Deus quantus quantus eſt videatur; quod exprimit his verbis *quantum oportet*, ὡς χρὴ, καθ᾽ ὃ δεῖ: 3°. Adjiciam, hic & Cat. 7. num. 11. Cyrillum videri oppugnare Gnoſticos, qui ſummum Patrem à nemine prorſus, neque ab angelis, imo neque ab ipſis Æonibus, ſi unum Noun ſeu Monogenem excipias, vel cerni vel comprehendi poſſe aſſerebant, apud Iren. lib. 1. cap. 2. n 1. & lib. 1. cap. 6. quamobrem exiſtimo Cyrillum tam ſtudioſe cognitionem hanc & comprehenſionem Dei, cum Filio, tum etiam ſancto Spiritui adtribuere. angelis autem comprehenſionem negat, ſed viſionem quam prorſus negabant Gnoſtici, concedit. 4°. Huic loco, *Deum nemo vidit unquam*, duplicem ſubjicit intelligentiam: primam hic, quod nemo Deum comprehendat; alteram Cat. 9. n. 1. 2. 3. & Cat. 12. n. 13. & 14. quod Deus carnis oculis conſpici non poſſit. utraque re ab angelis ſecluſa, manet in iis imperfecta quidem, ſed tamen vera per mentem Dei viſio.

Angeli Deum vident, non sicut est, sed quantum ipsi capere possunt.
Johan. VI. 46.
1 Et alii aliis excellentius.
Solus Spiritus sanctus cum Filio Deum videt, sicut oportet.
a 1 *Cor.* II. 10.
Matth. XI. 27.
Paternæ divinitatis cum Spiritu-sancto particeps est Filius.
b 2 *Tim.* I. 9.
Neminem pudeat suam de divinis rebus ignorantiam confiteri.

geli vident, non sicut est Deus; sed quantum ipsi capere possunt. Ipse enim Jesus est qui ait: *Non quod Patrem vidit quisquam, præter eum qui ex Deo est: hic vidit Patrem.* 1 Vident igitur angeli, quantum capaces sunt; & archangeli ut possunt; & Throni & Dominationes excellentius quam illi primi, ipsa tamen rei dignitate multo inferius. Unus enim videre potest, sicut oportet, una cum Filio Spiritus-sanctus. ille enim a omnia scrutatur, & novit etiam profunda Dei. Ut certe & unigenitus Filius Patrem, quantum oportet, novit una cum Spiritu-sancto. (*Neque* enim *Patrem quis novit*, inquit, *nisi Filius, & cui Filius revelaverit.*) Deum quantum oportet videt, eumque cum Spiritu-sancto & per Spiritum-sanctum revelat, quantum quisque capere potis est. quandoquidem paternæ quoque divinitatis cum Spiritu-sancto particeps est unigenitus Filius. qui sine passione genitus est b ante tempora æterna, novit genitorem, & genitor genitum novit. Cum igitur angeli nesciant, (nam pro suis eorum cuique viribus revelat cum Spiritu, per Spiritum-sanctum unigenitus, uti diximus,) neminem hominum pudeat de sua ignorantia confiteri. Loquor nunc ego, & omnes pro tempore loquuntur: quomodo vero id fiat, verbis exprimere non possumus. quemadmodum igitur eum, qui dedit ut loqueremur, enarrare possim? Ego qui animam habeo, & notas ejus ac characteres edicere non valeo, quî ipsum animæ datorem effari sufficiam?

Satis est ad pietatem scire de Deo, eum esse unum, æternum, &c.
2 *Id. Cat.* 4. *n.* 4.
3

VII. Sufficit nobis ad pietatem illud solum, ut sciamus nos Deum habere; Deum unum, Deum exsistentem, 2 ab æternitate exsistentem, sui semper similem; cujus pater alius non est; 3 quo nemo fortior, quem nullus successor regno depellit: qui multis nominibus insignitur, omnia potest, & uniformis est substantiæ.

γελοι, οὐ καθὼς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καθόσον καὶ αὐτοὶ χωροῦσιν. αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ὁ λέγων· Οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα. Βλέπουσιν οὖν οἱ ἄγγελοι καθ' ὃ χωροῦσι, καὶ ἀρχάγγελοι καθ' ὃ δύνανται, α Θρόνοι δὲ καὶ Κυριότητες, μειζόνως μὲν παρὰ τοὺς προτέρους, ἔλαττον δὲ τῆς ἀξίας· μόνον δὲ βλέπειν δύναται ὡς χρὴ, ἅμα τῷ Υἱῷ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ γινώσκει καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. ὥς γε καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ, ἅμα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸν πατέρα· (Οὐδὲ γὰρ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ.) β βλέπει καθ' ὃ δεῖ, καὶ ἀποκαλύπτει σὺν τῷ πνεύματι, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, καθ' ὃ ἕκαστος χωρεῖ, τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστι σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. ὁ γεννηθεὶς ἀπαθῶς πρὸ τῶν χρόνων αἰωνίων, οἶδε τὸν γεννήσαντα· καὶ ὁ γεννήσας, οἶδε τὸν γεγεννημένον. Ἀγγέλων τοίνυν ἀγνοούντων, (κατὰ γὰρ τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ δύναμιν, ἀποκαλύπτει γ σὺν τῷ Πνεύματι, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὁ μονογενὴς, ὡς εἰρήκαμεν) μηδεὶς ἀνθρώπων ἐπαισχυνέσθω τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖν. δ Λαλῶ νῦν ἐγὼ, καὶ οἱ πάντες κατὰ καιρόν. ἀλλὰ τὸ πῶς, εἰπεῖν ἀδυνατοῦμεν. πῶς οὖν τὸν δόντα τὸ λαλεῖν δυνάμεθα διηγήσασθαι; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἐγὼ, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, πῶς τὸν ε δοτῆρα τῆς ψυχῆς ἐξειπεῖν δυνήσομαι;

ζ'. Αὔταρκες ἡμῖν εἰς εὐσέβειάν ἐστι τοῦτο μόνον, τὸ εἰδέναι ὅτι Θεὸν ἔχομεν· Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα, ἀεὶ ὄντα· ὅμοιον ἀεὶ ἑαυτῷ ὄντα· οὗ πατὴρ οὐκ ἔστιν ἄλλος· οὗ μηδεὶς ἰσχυρότερος, ὃν οὐδεὶς διαδεξάμενος ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· τὸν πολυώνυμον, καὶ παντοδύναμον, καὶ μονοειδῆ τὴν ὑπόστασιν.

1 *Vident angeli quantum capaces sunt*, &c.] Idem est quod ait Cat. 7. n. 11. *Vident* angeli, *unusquisque secundum proprii ordinis & loci modum*, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας τάξεως. Nempe tum ex his locis, tum etiam ex Cat. 11. n. 11. & Cat. 16. n. 23. patet, Cyrillum diversos angelorum ordines, alios aliis scientia & accessu ad Deum perfectiores, diversis in cœlis collocasse; adeo ut humiliores sint angeli, tum superiores archangeli, hisque sublimiores throni, dominationes, principatus, potestates, &c. Hos autem sic ordinat Cat. 16. num. 23. angeli, archangeli, spiritus, virtutes, principatus, potestates, thronos, dominationes. At Cat. 23. num. 6. post angelos & archangelos, omissis spiritibus consequenter nominat virtutes, dominationes, principatus, potestates, thronos, cherubim ac seraphim. ut pateat, exceptis angelis & archangelis, quos cæteris humiliores facit; atque etiam cherubinis ac seraphinis, quos omnium superiores arbitratus videtur; de aliorum ordinum interjectorum ordine, ac fortassis numero, nihil satis certi illi constitisse. Ea porro angelicorum ordinum diversitas & dispar perfectio omnibus ecclesiasticæ traditionis monumentis consignata reperitur, unanimi Patrum etiam antiquiorum consensu. Vide quæ notavimus ad Cat. 11. n. 11.

α Θρόνοι, &c.] Hæc verba & sequentia usque ad τῆς ἀξίας incl. desunt in codd. Roe & Casaub. sequens vero phrasis, Μόνον δὲ, &c. usque ad ἅμα τῷ πνεύματι ἁγίῳ, diverse habetur in codd. Roe & Casaub. ac vers. Grod. in hunc modum. Τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον, ὡς χρή. ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ. *Spiritus vero sanctus* (Grodecius, *solus autem Spiritus-sanctus*) *ita ut oportet*, [*videt:*] *omnia enim scrutatur, etiam profunda Dei. unigenitus quoque Filius, sicut oportet, novit*, &c. Grodecius non vertit voces, ἅμα τῷ Πνεύματι ἁγίῳ.

β Βλέπει, &c.] Paulo diversa est codd. Coisl. Roe, Casaub. & Bodl. scriptura, quæ sic habet: Βλέπει γάρ. (deest γὰρ, Coisl.) καθ' ὃ δεῖ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. (d. τὸ postremum Coisl.) καὶ διηγεῖται τοῖς λογικοῖς, (d. τοῖς λογικοῖς, Coisl.) καθ' ὃ (Bodl. καθ' ἃ) ἕκαστος χωρεῖν δύναται, τὸν Θεόν, ἐπειδὴ, &c. *Videt enim, sicut oportet, Filius, & Spiritus-sanctus; & enarrat ratione utentibus, quantum quisque capere potest, Deum.* Eadem fere est cod. Ottob. & veteris mss. in Genovefano libro lectio, nisi quod addunt ἀποκαλύπτει *revelat*, ante τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ut revelationem Spiritui-sancto tribuant. Vulgatam lectionem retineri suadent verba post aliquot lineas sequentia parenthesibus inclusa: quo loco ea se dixisse memorat quæ hic continentur.

γ σὺν τῷ Πνεύματι.] Desunt eæ voces in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. versione. In Ottoboniano codice erasæ sunt. sed retinendæ, cum in loco, ad quem remittit author contineantur.

δ Λαλῶ.] Editi λαλῶν: quos emendavimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. Habetur in Coisl. ἄλλα Ms. libri S. Genovefæ, non incommode, λαλοῦμεν. Addidi ex Roe, Casaub. & Coisl. οἱ ante πάντες.

ε δοτῆρα.] Ita scripsimus ex codd. Roe, Casaub. Bodl. & Grod. cum in editis legeretur σωτῆρα *servatorem*. Melius convenit δοτῆρα cum verbis τὸν δόντα phrasis superioris.

2 *ab æternitate.*] Ita vertimus vocem ἀεὶ, quam hoc sensu frequens sumit author. Vide Cat. 11. num. 1. 4. &c. & Cat. 15. num. 30. Cat. 4. n. 7.

3 *quo nullus fortior*, &c.] Hic respici putem figmenta veterum hæreticorum, qui angelos mundi conditores Dei imperium ita invasisse contendebant, ut ad destruendam eorum dominationem Christum mitti necesse fuerit. Vide ea de re somnia Simonis magi apud Irenæum, lib. 1. cap. 23. n. 2. & 3. Saturnini ibidem, cap. 24. n. 1. & 2. Basilidis, cap. eodem, n. 3. & 4. Marcionis, cap. 27. n. 2. Similia pene Manichæorum deliria, contendentium principes tenebrarum adversus Deum belligerantes magnam ab eo vim, seu virium partem avulsisse, apud Epiph. hæres. 66. n. 22. & 25. Plura de his in Augustino videri possunt, præsertim libro contra epistolam Manichæi, cap. 13. n. 16. cap. 15. n. 19. & De natura boni, cap. 44. & 46.

Οὐ γὰρ ὅτι καλεῖται ἀγαθὸς, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ Σαβαὼθ, διὰ τοῦτο διάφορος ἐστὶ καὶ ἀλλοῖος. ἀλλ' εἷς ὢν [a] καὶ ὁ αὐτὸς, μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας. οὐκ ἐν μέρει πλέον ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἐλαττούμενος· ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὅμοιος ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ. οὐ μέγας ἐν φιλανθρωπίᾳ μόνον, καὶ μικρὸς ἐν σοφίᾳ· ἀλλ' ἰσοδύναμον ἔχων [b] τὴν σοφίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. οὐκ ἐν μέρει βλέπων, ἐν μέρει δὲ τοῦ βλέπειν ἀπεστερημένος· ἀλλ' ὅλος ὢν ὀφθαλμὸς, καὶ ὅλος ἀκοὴ, καὶ ὅλος νοῦς. οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐν μέρει νοῶν, καὶ ἐν μέρει μὴ γινώσκων· βλάσφημος γὰρ ὁ λόγος, καὶ θείας ὑποστάσεως ἀνάξιος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ ἅγιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ πάντων ἀγαθώτερος, καὶ πάντων μείζων, καὶ πάντων σοφώτερος· οὗ μήτε ἀρχὴν, μήτε μορφὴν, μήτε εἶδος ἐξειπεῖν δυνησόμεθα. Οὔτε γὰρ φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε, φησὶν ἡ θεία γραφή· διὸ καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶν ὁ Μωσῆς· Καὶ φυλάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε. εἰ γὰρ ὅλως τὴν ὁμοιότητα [γ] ἀδύνατον φαντασθῆναι, ἐγγὺς ἔσται ἆρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως;

η. Ἐφαντάσθησαν πολλοὶ πολλὰ, καὶ πάντες ἀποτετυχήκασι. Καὶ οἱ μὲν πῦρ ἐνόμισαν εἶναι τὸν Θεόν. ἕτεροι δὲ πτερωτὸν ὡς ἄνθρωπον, διὰ τὸ γεγράφθαι μὲν καλῶς, νοεῖσθαι δὲ κακῶς τό· Ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με. ἐπελάθοντο τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς, λέγοντος ὁμοίως καὶ [δ] περὶ ἑαυτοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησας; Τῆς

A [1] Non enim quia vocatur bonus, & justus, & omnipotens, & Sabaoth; idcirco varius est & diversus. sed unus & idem cum sit, innumeras divinitatis operationes emittit. Non aliqua ex parte plus habens, alia minus; sed in omnibus similis sibi ipsi. Non in bonitate solum magnus, & sapientia minor; sed parem ejusdemque potestatis habens sapientiam & bonitatem. [2] Non ex parte videns, & ex parte visione privatus: verum totus oculus, & totus auditus, & totus mens. non uti nos ex parte B intelligens, & ex parte nesciens: blasphemus enim, & divina substantia indignus hic sermo. Præscius est eorum quæ sunt, & sanctus, & in omnia imperium exercens; & omnibus melior, & omnibus major, & omnibus sapientior. Cujus neque principium, neque formam, neque speciem edicere poterimus unquam. *Neque enim vocem ejus audistis uspiam, neque speciem ejus vidistis*, ait divina Scriptura. quapropter & ad Israëlitas dicit Moses: *Et advertite diligenter animis vestris, quod similitudinem non vidistis.* si enim omnino similitu- C dinem ipsius ullis imaginibus mens efformare nequit; ad substantiam ne aliquando propius accedet?

Deus totus oculus, totus auditus, totus mens, &c.

Nulla est Dei forma, nec species.

Joh. v. 37.

Deut. IV. 15.

V. Cat. 9. n. 14

VIII. Multi multa imaginati sunt, & omnes aberrarunt. [3] Deum nonnulli [a] ignem esse senserunt. [4] alii alatum velut hominem; eo quod scriptum sit, recte quidem, sed perverse intellectum, illud: *In tegumento alarum tuarum proteges me.* Obliti sunt Domini nostri Jesu Christi unigeniti, de se ipso ad eumdem D modum dicentis ad Hierusalem: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alas, & noluisti?* Cum

Varii de Deo errores. 3

a Sap. XIII. 2. 4

Ps. XVI. VIII.

Matth. XXIII. 37.

1 *Non enim quia vocatur bonus & justus*, &c.] Iterum adversus Gnosticos, qui ex diversis Dei nominibus diversas virtutes atque deos ostendere conabantur, ut ait Irenæus, lib. 2. cap. 35. num. 3. Boni & justi divisio erat invecta à Cerdone, & amplificata à Marcione & Manichæis. Paulo post, Cyrillus vocem Sabaoth tamquam absolutum quoddam Dei nomen, & unum ex ejus attributis continentem spectare videtur, ut & Cat. 8. n. 8. Nota tamen ejus significatio, quâ designat virtutes aut exercitus, sive angelorum sive syderum, qui Deo subserviunt. Vix eam crediderim Cyrillo ignotam fuisse: quamquam Hebraïcæ linguæ penitus rudis fuisse videatur. Ac diversa penitus & anceps nonnullorum Patrum de hujus vocis vi ac sensu opinio fuit. vide Irenæum, lib. 2. cap. 35. n. 3. & Amb. lib. 4. De Fide, cap. 1. n. 13. Origen. lib. 5. cont. Cels. pag. 262. ac nonnulli Deum, Sabaoth absque ulla additione vocum Deus aut Dominus appellavere, uti Prudentius, Apotheosis carm. 5. ℣. 51. *Est impossibile spectare profunda Sabaoth*, id est *Dei*.

[a] καὶ ὁ αὐτός.] Articulum ὁ supplevimus ex cod. Colbertino.

[b] τὴν σοφίαν καὶ τήν.] Secuti sumus codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & ms. in libro sanctæ Genovefæ citatum. in editis legitur ἴσον ἔχων τῇ σοφίᾳ τὴν φιλανθρωπίαν, *parem habens sapientiæ bonitatem.* magis autem ex contextu dicere deberet, parem habens cum bonitate sapientiam.

2 *Non ex parte videns*, &c.] Visum est Millesio Cyrillum hic respicere Manichæos, qui Theodoreto teste lib. 1. hæret. fabul. cap. 26. pag. 212. aiebant Deum abesse à materia, eamque illi prorsus incognitam esse, sicut & materiæ Deum. ἀφεστηκέναι τῆς ὕλης φασὶ Θεὸν, καὶ πεπιστεύκασιν ἀγνοεῖν καὶ αὐτὸν τὴν ὕλην, καὶ τὴν ὕλην αὐτόν. Hæc potius dicta censuerim adversus Anthropormophitas, aut illos qui Scripturæ litteræ tenacius adstricti, septem oculos Deo, nec amplius tribuebant: quæ si valeat opinio, Deus Cyrillo judice ex parte tantum videndi facultate donabitur, μερικὸν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῷ καὶ οὐ παντελές. Quæ sequuntur, *Totus est oculus*, &c. ad verbum exscripsisse videtur ex Irenæo, lib. 1. cap. 12. n. 2. & lib. 2. cap. 13. n. 3. & c. 28. n. 4. & 5. Eadem quoque vel ex alterutro vel ex utroque transcribit Theodoretus in Psalm. 129. n. 2. Nisi dixeris eamdem pluribus ex ipsa vi veritatis animo obvenisse sententiam: nam similia habet Hilar. in eumd. Psalm. n. 3. & quidam alii Patres.

[γ] ἀδύνατον.] Loco hujus vocis habetur δυνατὸν, & omittitur ἆρα in codd. Ottob. Roe, Casaub. sicque legit Grodecius. sublata itaque interrogatione legitur apud eos hæc phrasis affirmanter, haud multum diverso sensu: *si omnino similitudinem ejus possibile esset imaginari, prope esset ut ad substantiæ ejus intelligentiam perveniremus.* utraque lectio authoris proposito satis convenit.

3 *Deum nonnulli ignem esse senserunt.*] Vel notat Paganos ignis sub Vulcani nomine adoratores, qua de re conqueritur infra, n. 10. vel Persas qui sacrum ignem pro Deo colebant, ut neminem latet. vel philosophos nonnullos qui Deum ignem esse censebant, quod de Hippaso & Heraclito refert Clem. Al. Protreptic. pag. 42. similemque Stoïcis fuisse sententiam narrant Tullius, lib. 1. De natura Deorum Cleanthis sententiam referens, & Plutarch. De placitis Philos. cap. 4. vel tamdem Manichæos, quorum princeps Manes cum Archelao disputans inferius n. 27. veteris testamenti Deum, ex ipsius Dei attestatione ignem consumentem esse supponit. quamobrem ignem Manichæi malis accensebant.

4 *Alii alatum velut hominem.*] Non hic Gentiles respicit, quorum multos Deum humana forma præditum docuisse notum est, nec etiam Judæos, quos Anthromorphiticæ hæreseos multi Patres insimulant; sed homines scripturis etiam novi testamenti utentes; atque idcirco vel hæreticos, vel catholicos in errore citra pertinaciam versantes. Ebionitæ Judæorum erroribus ac superstitionibus addicti Deo humanam speciem tribuebant, si de eorum secta judicium ferendum est ex Ebionitico Clementinarum homiliarum authore, qui hanc doctrinam supponit, hom. 17. n. 7. & 8. & homil. 16. n. 19. Rufinus prima in Hieronymum invectiva, pag. 268. Valentinianorum & Anthropomorphitarum hanc hæresim fuisse statuit. Author epistolæ *De his quæ Deo in Scripturis tribuuntur*, Hieron. tom. 5. p. 117. de Judæis & plerisque hæreticis dicit, *quod Deum corporeum atque localem opinentur.* Origenes, lib. 1. in epistolam ad Romanos sub finem, Anthropomorphitarum sub nomine, quosdam refellit hæreticos: quinam illi sint quos designet, aliis inquirendum relinquo. At in longo ejus authoris fragmento, quod inter Theodoreti opera, quæst. 20. in Genesim comparet, illucque ex catenis invectum putat Sirmondus; quosdam crassi hujus erroris insimulat, & in primis Melitonem Sardensem, qui librum conscripsisset ad probandum Deum esse corporeum, συγγράμματα καταλελοιπὼς, περὶ τοῦ ἐνσώματον εἶναι τὸν Θεόν. ac referens eorum objectiones, ipsas quibus utebantur scripturas adversus eos intentat; in primis illas à Cyrillo commemoratas, quibus alæ, vel septem oculi Deo adscribuntur. Quæ hic memorat Cyrillus vel ex eorum libris, vel etiam ex illo fortassis Origenis loco acceperat. Audianos etiam hæreticos respicere potuit, quos Arii & Nicæni concilii temporibus, vel paulo post, exortos memorat Epiphan. hæres. 70 n. 1. p. 811.

[δ] περὶ ἑαυτοῦ.] Ita nos ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. editi, περὶ αὐτοῦ.

enim poteſtas ejus qua protegit, alarum nomine ſignificetur; iſti id minus intelligentes in humanam conſuetudinem prolapſi, eum qui impervestigabilis eſt hominum more æſtimaverunt.

Alii ſeptem ei oculos adſcripſere.

Zach. iv. 10.

Alios non veritum eſt ei ſeptem oculos adfingere, eo quod ſcriptum ſit: *Septem oculi Domini reſpicientes ſuper omnem terram.* ſi enim ſeptem oculi ſoli diſtinctim illi circumpoſiti ſunt, ex parte igitur, non ex ſe toto videt; quod de Deo dicere blaſphemum & conviciosum eſt.

Deus in omnibus perfectus eſt.

Matth. v. 48.

Deum enim in omnibus perfectum eſſe credendum eſt, ſecundum illam Servatoris vocem: *Pater veſter cœleſtis perfectus eſt.* perfectus in videndo, perfectus in poteſtate, perfectus in magnitudine, perfectus in prænotione, perfectus in bonitate, perfectus in juſtitia, perfectus in benignitate. Non determinatus in loco, ſed locorum opifex; in omnibus exſiſtens [locis,] & à nullo circumſcriptus.

Iſai. lxvi. 1. & Act. vii. 49.

Thronus illi cœlum eſt; ſupereminet tamen qui ſedet: & *terra, ſcabellum pedum;* pervenit tamen uſque ad ſubterranea poteſtas ejus.

Johan. i. 3.

IX. Unus eſt ubique præſens, omnia videns, omnia intelligens, omnia per Chriſtum fabricans. *Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Fons eſt omnis boni maximus & indeficiens, beneficiorum fluvius, lumen æternum indeſinenter coruſcans, inſuperabilis poteſtas ad noſtras infirmitates ſeſe demittens: cujus ne nomen quidem ſuſtinemus audire.

Job. xi. 7.

Deus incomprehenſibilis eſt, imo & minima opera ejus.

Iſai. lxiv. 4. & 1. Cor. ii. 9.

An veſtigium Domini reperies, ait Job, *aut extrema quæ omnipotens fecit, attigiſti?* ſi extrema minimaque opera non comprehenduntur, iſne qui omnia fecit comprehendetur? *Oculus non vidit, & auris non audivit, & in cor hominis non adſcendit, quanta præparavit Deus diligentibus ſe.* ſi ea quæ præparavit Deus, cogitationum noſtrarum captum exſuperant; an ipſum qui præparavit, poſſumus animo comprehendere?

Rom. xi. 33.

O profundum divitiarum & ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! ait Apoſtolus. ſi judicia & viæ comprehendi non poſſunt, ipſe ne comprehendetur?

V. ſup. n. 2.

X. Cum igitur Deus tantus ſit, & etiam major: (neque enim, vel ſi totam ſubſtantiam meam in linguam transmutavero, quantum rei dignitas poſtulat, loqui poſſim; imò ne ſi omnes quidem angeli conveniant, quod dignum eſt eloquantur) tantus igitur cum ſit,

Id. Cat. 7. n. 12.

Iſai. xliv. 17.

Idololatrarū vecordia.

bonus & magnus Deus; homo ſculpto à ſe lapidi dicere non timuit: *Deus meus es tu.* ô cæcitatem grandem, quæ ex tanta majeſtate ad tantam indignitatem vilitatemque delapſa eſt! Lignum quod Deus fecit, & imbribus creſcit, & poſtea combuſtum per ignem cinis efficitur;

A γὰρ φρουρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἰς πτέρυγας λαμ-
βανομένης, οὗτοι μὴ νοήσαντες, εἰς ἀνθρώπινα
πράγματα καταπεσόντες, ἀνθρωπίνως ὑπέλαβον
εἶναι τὸν ἀνεξιχνίαστον. Οἱ δὲ, ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς ἔχειν
αὐτὸν εἰπεῖν ἐτόλμησαν, διὰ τὸ [α] γεγράφθαι· Ἑπτὰ
ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.
Εἰ γὰρ ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς μόνους ἐν μέρει περίκειται,
μερικὸν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῷ, καὶ οὐ παντελές· ὅπερ
ἐπὶ Θεοῦ λέγειν δύσφημόν ἐστι. τὸν γὰρ θεὸν τέλειον
B ἐν πᾶσιν εἶναι δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν
τὴν λέγουσαν· Ὁ πατὴρ ὑμῶν οὐράνιος, τέλειός ἐστι.
τέλειος ἐν τῷ βλέπειν, τέλειος ἐν τῷ δύνασθαι,
τέλειος [β] ἐν μεγέθει, τέλειος ἐν προγνώσει, τέ-
λειος ἐν ἀγαθωσύνῃ, τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, τέλειος
ἐν φιλανθρωπίᾳ. Οὐκ ἐν τόπῳ περιωρισμένος·
ἀλλὰ τῶν τόπων ποιητής· ἐν πᾶσιν ὢν, καὶ ὑπ' οὐδε-
νὸς περιγραφόμενος. Θρόνος αὐτοῦ ὁ οὐρανός, ἀλλ'
[γ] ὑπερανέχει ὁ καθεζόμενος· καὶ ὑποπόδιον ἡ γῆ,
C ἀλλὰ φθάνει ἡ δύναμις μέχρι καταχθονίων.

θ'. Εἷς ἐστι πανταχοῦ παρὼν, πάντα βλέπων,
πάντα νοῶν, πάντα διὰ Χριστοῦ κατασκευάζων·
[δ] Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
οὐδὲ ἕν. Πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ μεγίστη καὶ ἀνελλιπὴς,
ποταμὸς εὐεργεσιῶν, φῶς ἀΐδιον ἀνελλιπῶς ἀστρά-
πτον, δύναμις ἀκαταγώνιστος ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν
συμπεριφερομένη· οὗ μηδὲ τὸ ὄνομα φερόμενοι ἀκοῦ-
σαι. Ἢ ἴχνος Κυρίου [ε] εὑρήσεις, φησὶν ὁ Ἰὼβ, ἢ εἰς
τὰ ἔσχατα ἀφίκου ἃ ἐποίησεν ὁ παντοκράτωρ; Εἰ τὰ
D ἔσχατα τῶν ποιημάτων οὐ καταλαμβάνεται, ἄρα ὁ τὰ
πάντα ποιήσας καταληφθήσεται; Ὀφθαλμὸς οὐκ
εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.
Εἰ ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς, ἀπερίληπτα τυγχάνει ταῖς
ἡμετέραις διανοίαις, αὐτὸν ἄρα τὸν ἑτοιμάσαντα τῷ
νῷ περιλαμβάνειν δυνάμεθα; Ὦ βάθος πλούτου [ζ] καὶ
σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα
αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! φησὶν ὁ Ἀπόστο-
E λος. Εἰ τὰ κρίματα καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκατάληπτα καθέστη-
κεν, αὐτὸς ἄρα καταληφθήσεται;

ι'. Τοσούτου τοίνυν ὄντος τοῦ θεοῦ καὶ ἔτι μείζονος·
(οὐδὲ γὰρ ἐὰν ὅλην μου τὴν ὑπόστασιν εἰς γλῶσσαν
[η] μεταβαλῶ, δύναμαι τὸ κατ' ἀξίαν εἰπεῖν· μᾶλλον
δὲ οὐδ' εἰ πάντες ἄγγελοι συνέλθοιεν, οὔπω τὸ κατ'
ἀξίαν ἐροῦσι) τοσούτου τοίνυν ὄντος ἀγαθοῦ τοῦ θεοῦ καὶ
μεγάλου, ἄνθρωπος λίθον γλύψας, τῷ λίθῳ [θ] εἰπεῖν,
Θεός μου εἶ σὺ, ἐτόλμησεν. ὢ μεγάλης ἀβλεψίας,
F ἐκ τοσούτου μεγέθους εἰς τοσαύτην ταπεινότητα
κατελθούσης! τὸ ξύλον ὅπερ ὁ Θεὸς ἐφύτευσεν,
καὶ ὑετὸς ἐμήκυνε, καὶ ὕστερον κατακαυθὲν, καὶ σποδὸς

[α] γεγράφθαι.] Huic verbo in impreſſis ſubjungitur πάλιν; quod eraſimus ſecuti mſſ. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. Genovef. & Grod. Poſt ὀφθαλμοὺς addidimus μόνους ex codd. Roe, Caſaub. Ottob. & Grod. quibus adjungendus Coiſl. in quo non μόνους, ſed μόνον habetur. Item poſt βλέπειν, loco αὐτοῦ. quod legitur in impreſſis, repoſuimus αὐτῷ ex Coiſl. Roe, Caſaub. Genovef.

[β] ἐν μεγέθει.] Articulum τῷ ante μεγέθει in impreſſis præfixum ſuſtulimus, ex Roe, & Caſaub. Poſt μεγέθει, additur in Ottob. cod. τέλειος ἐν μεγαλωσύνῃ, *perfectus in magnificentia.*

[γ] ὑπερανέχει.] Ita ſcripſimus ſecuti codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. Genov. cujus loco in editis habetur ὑπερβαίνει, *ſupergreditur.*

[δ] Πάντα γὰρ, &c.] Hæc evangelici loci allegatio prætermittitur in codd. Ottob. Roe, Caſaub. & Grod.

[ε] εὑρήσεις, φησίν.] Editi φησὶν verbo εὑρήσεις præmittunt. Sequimur codd. Coiſl. Roe, Caſ. & legitimam verborum collocationem.

[ζ] καὶ γνώσεως.] In editis deeſt verbum γνώσεως. Lectionem codd. Coiſl. Roe, Caſaub. & Ottob. & ſacri textus repoſuimus.

[η] μεταβαλῶ.] Ita ex Coiſl. Roe, Caſaub. Grod. Editi μεταβάλλω.

[θ] εἰπεῖν ἐτόλμησε.] In codd. Coiſl. Colb. Bod. Morel. & Grod. habetur εἶπεν, & omittitur ἐτόλμησε.

A [α] Διὰ πυρὸς γινόμενον, τοῦτο μὲν Θεὸς ἀναγορεύεται· ὁ δὲ ἀληθὴς Θεὸς καταφρονεῖται. Ἐπεδαψιλεύσατο δὲ ἡ πονηρία τῆς εἰδωλολατρείας· [β] καὶ αἴλουρος, καὶ κύων, καὶ λύκος, ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθησαν. καὶ λέων ἀνθρωποβόρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη· ὄφις καὶ δράκων, ἀντίμιμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ παραδείσου, προσεκυνήθησαν. καὶ ὁ τὸν παράδεισον φυτεύσας κατεφρονήθη. Καὶ αἰσχύνομαι λέγειν, πλὴν λέγω· καὶ κρόμμυα γάρ ἤδη παρά τισι προσεκυνήθη. [γ] Οἶνος ἐδόθη, ἵνα εὐφραίνῃ B καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ Διόνυσος ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθη. σῖτον ὁ Θεὸς εἰργάσατο διὰ τοῦ εἰπεῖν, » Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα » κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, ἵνα ἄρτος στηρίσῃ καρδίαν » ἀνθρώπου· καὶ πόθεν ἡ Δήμητρα προσεκυνήθη; » Τὸ πῦρ ἐκ λίθων συγκρούσεως ἐξέρχεται μέχρι σήμερον· καὶ πόθεν Ἥφαιστος, πυρὸς ποιητής;

ιά. Πόθεν ἡ πολύθεος πλάνη τῶν Ἑλλήνων; Ἀσώματος ὁ Θεός· καὶ πόθεν μοιχεῖαι παρὰ τοῖς παρ' C αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς κατηγοροῦνται; σιωπῶ τὰς Διὸς εἰς κύκνον μεταβολάς· αἰσχύνομαι λέγων τὰς εἰς ταῦρον μεταμορφώσεις· ἀνάξια γὰρ θεοῦ τὰ μυκήματα. μοιχὸς ὁ παρ' Ἕλλησι θεὸς εὕρηται, καὶ οὐκ αἰδοῦνται· εἰ γὰρ μοιχός ἐστι, θεὸς μὴ [δ] καλείσθω. Καὶ θανάτους, καὶ ἀποπτώσεις, καὶ κεραυνώσεις τῶν παρ' αὐτοῖς λέγουσι θεῶν. βλέπεις ἐκ πόσου μεγέθους ποῦ κατεληλύθασιν; Μή τι ἄρα μάτην υἱὸς θεοῦ κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ, [ε] ἵνα δὲ τηλικοῦτον τραῦμα θεραπεύσῃ; μή τι μάτην ἦλθεν ὁ υἱὸς, ἵνα ὁ πατὴρ ἐπι- D γνωσθῇ; Ἐπέγνως, τί ἐκίνησεν ἐκ δεξιῶν θρόνων κατελθεῖν τὸν μονογενῆ. Πατὴρ κατεφρονεῖτο, ἔδει υἱὸν διορθώσασθαι τὴν πλάνην· ἔδει γὰρ τὸν, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ δεσπότῃ τῶν ἁπάντων προσενεγκεῖν τὰ πάντα. ἔδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα. τί γὰρ ἦν ταύτης τῆς νόσου χεῖρον, [ζ] ἵνα λίθος ἀντὶ Θεοῦ προσκυνηθῇ;

hoc, inquam, appellatur Deus: Deus autem verus habetur despectui. Exuberavit idololatriæ perversitas. etiam [1] felis, & canis & lupus pro Deo adorati: ac leo hominum vorator, in locum Dei hominum amantissimi adoratus. Anguis & draco, ejus qui nos de paradiso pepulit æmuli, adorati fuere; & is qui paradisum condidit, contemtus. Etiam, (referre pudet, referam tamen) etiam cepe à nonnullis adorata. Vinum, [a] ut lætificet cor hominis, datum est: & Bacchus pro Deo est adoratus. Frumentum fecit Deus, dicendo: *Producat terra herbam fœni, seminantem semen juxta genus suum & similitudinem;* [b] ut panis cor hominis confirmaret. undenam igitur Ceres adorata? Ignis ex lapidum collisione in diem usque hodiernum elicitur. unde igitur Vulcanus ignis effector?

1

a Ps. CIII. 15.

Gen. I. 11.

b Ps. CIII. 15.

XI. Unde ille Græcorum in Diis pluribus error? Incorporeus Deus est. [2] unde igitur stupra & adulteria illis qui apud eos dicuntur Dii, imputantur? Taceo Jovis in cycnum transmutationes: transformationes in taurum erubesco referens. sunt enim Deo indigni mugitus. Adulter deprehensus est suus Græcorum Deus, nec ipsos pudet. nam si adulter est, Deus ne vocetur. Suorum quoque quos appellant deorum & mortes & casus, & fulminationes narrant. Vides quanta de majestate quonam devenerint? Numquid igitur sine causa de cœlo descendit filius Dei, ut tantum vulnus sanaret? frustra-ne venit filius, ut Pater agnosceretur? Cognosti, quid unigenitum moverit, ut à dextris sedibus descenderet. Pater despiciebatur: oportuit errorem per filium emendari. oportuit enim eum, per quem facta sunt omnia, dominatori omnium omnia offerre. Oportebat vulnus curari. quid enim hoc morbo deterius erat, ut lapis pro Deo coleretur?

2

Id. Cat. 13. & 37.

Id. Cat. 12. n. 6. & 15.

Cur venerit Filius Dei.

E [α] Διὰ πυρός.] Hæc duo verba, in impressis in unum διάπυρος conflata, distraximus, secuti codd. Roe, Casaub. & Grod.

[β] καὶ αἴλουρος.] Conjunctionem καὶ ut majorem emphasim continentem adjecimus ex Coisl. Roe, Casaub. Qui codices etiam καὶ λύκος ponunt ante καὶ κύων.

[1] *Etiam felis, canis & lupus.*] Notæ sunt cuivis memoratæ idololatriæ. Felium & canum cultum Ægyptiis proprium ait Cat. 13. n. 40. Hujusmodi animalium cultui proprie devotæ erant urbes ab eorum nomine dictæ. sic Bubaste à fele dicta, Herodot. lib. 2. cap. 66. Cynopolis à cane, Clem. Al. Protrept. pag. 25. c. Lycopolis à lupo, ibid. Leontopolis à leone, Strabo lib. 17 Geogr. pag. 812. Serpentem coluere Ægyptii, teste Recognitionum authore, lib. 5. cap. 20. Indi, ex Maximo Tyrio, dissert. 38. Romani, quorum nota est & passim ab authoribus celebrata Epidaurii serpentis translatio: Ophitæ demum hæretici, ex Irenæo lib. 1. cap 30. n. 15. Ceparum religio Ægyptiis, ac maxime Pelusiotis propria, ex Luciano, Dialogo *Jupiter Tragœdus*, pag. 699. F & aliis. De Baccho, Cerere, Vulcano, trita res & passim obvia.

[γ] οἶνος ἐδόθη.] Sustulimus, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. particulam γὰρ in editis inter has voces perperam interpositam. Linea sequenti nomen Διόνυσος adscripsimus ex codd Ottob. Roe, Casaub. ms. Genovefano, & versione Grodecii, loco nominis οἶνος quod in impressis legebatur. idque postulat sequentium phrasium isti similium ratio, quibus Cereris & Vulcani cultus reprehenditur.

[2] *Unde adulteria*, &c.] Tota Paganorum theologia stupris & adulteriis deorum recensendis occupatur. Jupiter in cycnum transformatus fingitur, ut potiretur Ledâ: in taurum, ut Europâ. Mortes deorum variæ commemorantur, ut Castoris & Pollucis qui alternis mori & vivere dicebantur: Herculis in monte Oeteo monte concremati: Osiridis à fratre interemti: Adonidis ab apro occisi. ut omittam deorum sepulcra quæ passim in Græcis urbibus visebantur, adeo ut templa deorum fere essent illorum monumenta. V. Clem. Alex. Protreptici pag. 18. & 24. Casus & exauthorationes deorum in fabulis leguntur multæ: Cœli à Saturno exsecti: Saturni à filio Jove in terras pulsi: Vulcani de cœlo in Lemnum insulam præcipitati: Apollinis & Neptuni in terris exsulantium & Laomedonti servientium, &c. Fulmine percussus est à Jove Æsculapius. Zoroastres dicebatur fulminatus, & eam ob causam tamquam Dei amicus templo & Dei nomine à Persis honoratus, ex Pseudo Clemente, Clementinar. homil 9. n. 5. idemque in cæteris fulmine ictis observatum. ibidem. vide & Recognit. lib. 4 n. 8.

[δ] καλείσθω.] Ex ms. Genovefano, Roe, & Casaub. emendavimus vitiosam scripturam quæ in editis obtinebat, καλείτω.

[ε] ἵνα.] Editi ἢ ἵνα. Particulam ἢ hic redundantem eliminavimus authoritate cod Coisl. versionis Grodecii, & exemplo similis phrasis quæ hanc subsequitur.

[ζ] ἵνα λίθος.] Roe & Casaub. ἢ ἵνα λίθος. non male.

A

DE HÆRESIBUS.

Errores de Deo uno apud hæreticos.

XII. Nec solum apud Gentiles isthæc pervicit Diabolus, verum etiam & multi ex iis qui christiani falso dicuntur, suaveolentissimo Christi nomine male appellati, [1] Deum à creaturis suis impie abalienare sunt ausi. Hæreticos dico, infausti nominis, & à Deo alienissimos viros, qui se Christi amatores cum simulent, ipsum tamen penitus odio insequuntur. nam qui Patrem Christi conviciatur, filii hostis
2 est. [2] Ausi sunt illi duas divinitates dicere, bonam unam, & alteram malam. ô multam cæcitatem! si divinitas, profecto bona: si vero bona non est, cur divinitas appellatur? Dei enim propria, bonitas. Quandoquidem enim Deo competit benignitas, beneficentia, omnipotentia: jam è duobus alterum superest: ut aut Deum cum appellant, una cum nomine [proprietatem etiam] & operationem adjungant; aut, si operationibus spolient, ne nudam tribuant nuncupationem.

Hæretici duas divinitates, bonam unam, malam alteram asserentes, refelluntur.

XIII. Hæreticos veritum non est duos deos dicere, & duos boni & mali fontes,
3 [3] eosdemque ingenitos esse. si ingeniti ambo [fontes,] profecto & æquales, & ambo potentes: quomodo igitur lux tenebras tollit? Utrumne simul aliquando sunt, an sejuncti?
2. Cor. VI. 14. simul autem esse non possunt. *Quæ enim so-*
4 *cietas luci ad tenebras?* ait Apostolus. [4] Si vero longe à se mutuò absunt, suum igitur quisque obtinet locum: at si separatis locis degunt, perspicuum nos in unius Dei ditione versari; unum igitur certum est nos adorare. ita enim concludi oportet, etiamsi illorum insaniæ obtemperemus, unum Deum adorandum esse. Quæramus jam ex ipsis, ecquid de bono Deo dicant. Potensne est an impotens? si potens, quomodo invito ipso exortum est

[a] ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.

ιβ'. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἐπηγωνίσατο ταῦτα ὁ διάβολος· ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν ψευδῶς λεγομένων, τῷ τῷ εὐωδεστάτῳ Χριστοῦ ὀνόματι κακῶς προσαγορευομένων, ἐτόλμησαν ἀσεβῶς ἀπαλλοτριῶσαι τὸν Θεὸν τῶν οἰκείων ποιημάτων· Τοὺς τῶν αἱρετικῶν λέγω παῖδας, τοὺς δυσωνύμους καὶ ἀθεωτάτους, προσποιουμένους μὲν εἶναι φιλο-
B χρίστους, μισοχρίστους δὲ παντελῶς. ὁ γὰρ τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ δυσφημῶν, ἐχθρός ἐστι τοῦ υἱοῦ. Ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὗτοι δύο θεότητας, μίαν ἀγαθὴν καὶ μίαν κακήν. ὢ πολλῆς ἀβλεψίας! εἰ θεότης, πάντως καὶ ἀγαθή· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθή, τί καλεῖται θεότης; [β] Θεοῦ γὰρ ἡ ἀγαθότης. Ἐπειδὴ γὰρ Θεῷ πρέπει τὸ φιλάνθρωπον, τὸ εὐεργετικὸν, τὸ παντοδύναμον· λοιπὸν δυοῖν θάτερον, ἢ Θεὸν καλείτωσαν σὺν τῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ δ' ἀποστερεῖσθαι μέλλοιεν τῶν ἐνεργειῶν, μὴ καλεί-
C τωσαν μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ.

ιγ'. Ἐτόλμησαν αἱρετικοὶ λέγειν δύο θεοὺς, καὶ δύο πηγὰς ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καὶ ταύτας ἀγεννήτους εἶναι. Εἰ ἀγέννητοι ἀμφότεραι, πάντως ὅτι καὶ ἴσαι, καὶ ἀμφότεραι κραταιαί· [γ] πῶς οὖν ἀναιρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς; Καὶ, πότερον ποτὲ ὁμοῦ εἰσιν, ἢ ἀπεχοινισμέναι; ὁμοῦ μὲν γὰρ εἶναι οὐ δύνανται· Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶν, πάντως ὅτι καὶ ἰδίους τόπους ἔχουσιν·
D [δ] Εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσι, πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐσμέν· πάντως που καὶ ἕνα προσκυνοῦμεν. συστῆσαι γὰρ οὕτω δεῖ, κἂν τῇ μωρίᾳ ἐκείνων συμπεριενεχθῶμεν, ὅτι ἕνα δεῖ προσκυνεῖν. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτοὺς, καὶ τί λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. δυνατός ἐστιν, ἢ ἀδύνατος; Εἰ μὲν [ε] δυνατός ἐστι, πῶς ἐγένετο τὸ κακὸν, ἄκοντος αὐτοῦ; καὶ πῶς ἐπεισέρ-

[a] *περὶ αἱρέσεων.*] Deest hic titulus in codd. Coisl. Colb. Bodl. edit. G. Morelii & vers. Grodecii. In Ottobon. habetur περὶ αἱρέσεως.

E

1 *Deum à creaturis suis abalienare impie sunt ausi.*] Id est in alterum authorem, Dei creaturas transferre: eas sive ab Angelis, sive à Diabolo, sive ab tertio quodam Deo, qui bonum inter & malum Deum medius esset, creatas asserere. Hos omnes hæreticos infra numerat, n. 14. & seqq. Simonem magum, Cerinthum, Menandrum, Carpocratem, Ebionem, Marcionem, Basilidem, Valentinum, Manichæos: quos una cum pluribus aliis qui creatorem alterum confinxerunt, in primum suum de hæreticorum fabulis librum contulit Theodoretus.

2 *Ausi sunt duas deïtates dicere*, &c.] Id Marcioni imputat infra num. 16. cui tamen Cat. 16. n. 4. & 7. triplicis Dei errorem adscribit. at in tota hujus & sequentis numeri argumentatione Manichæos oppugnat; ut declarant proprii ejus hæresis characteres ab eo designati. nempe quod bonum lux, & malum tenebræ appellentur, Christus sol iste visibilis dicatur, &c.

F

[β] Θεοῦ γὰρ, &c.] In editis hæc ita confuse legebantur, ut nullum pene sensum efficerent. sic enim habebatur. εἰ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης, ἢ θεοπρεπὴς ἢ φιλάνθρωπος, τὸ εὐεργετικὸν, quarum vocum nulla constructio. Verba Θεοῦ γὰρ ἡ ἀγαθότης, reposuimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. Ottob. & Genovef. excepto quod in duobus postremis legitur ἐπειδὴ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης. voces ἐπειδὴ γὰρ, ante Θεῷ πρέπει, adscripsimus ex utroque mox memorato codice. cætera, Θεῷ πρέπει, &c. ex iisdem, & Coisl. Roe, Casaub. & Grod. vocem λοιπὸν adjecimus ex utroque codd. Roe & Casaub. Præterea verbum λέγοιεν ex Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. substituimus loco μέλλοιεν quod ante legebatur.

3 *eosdemque ingenitos.*] Hoc proprio charactere notat hæresim Manichæorum Greg. Naz. Orat. 35. pag. 569. Greg. Nyss tom. 1. *De opificio hominis*, cap. 23. pag. 106. Theodoret lib. 1. hæret. fab. cap. 26. Epiphanius seu Tyrbo apud Epiphan. hæres. 66 n. 25. Voces sequentes: πῶς οὖν ἀναιρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς, verti etiam possunt, *quomodo tenebræ lucem tollunt?* nam Manichæi aiebant, principes tenebrarum cum Deo contendentes, magnam ab eo vim ac partem avulsisse, locum ejus invadentes, unde aliquando expellendi fuerint, apud Epiph. hæres. 66. n. 22. 25. 60. Interpretati autem sumus, *quomodo lux tenebras pellit?* tum quia magis lucis est tenebras effugare, quam tenebrarum lumen tollere; tum quia Manichæi, referente Tito Bostrensi, lib. 1. contra Manichæos, pag. 453. c. d. tenebras ita lumen invasisse & absorbuisse dicebant, ut se ipsæ admissa luce interemisse & delevisse viderentur. Liberior Grodecii interpretatio, quæ ambas simul comprehendit: *Quomodo tenebræ & lumen se simul tollunt?*

[γ] πῶς οὖν ἀναιρεῖ.] Colb. Bodl. Morel. πῶς συναναιρεῖ.

4 *Si vero longe à se mutuo absunt*, &c.] Ea Manichæorum sententia erat. En ipsa Manetis verba ab Epiphanio recitata, hæres. 66. n. 14. & Tito Bostrensi, lib. 1. cont. Manich. pag. 444. g. Ἦν Θεὸς καὶ ὕλη, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακὸν, τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐναντία, ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ. *Erat Deus & materia, lux & tenebræ, bonum & malum, ita in omnibus contraria, ut nulla prorsus sibi communione jungerentur.* Eadem fortassis, aut alia similis ejus sententia refertur ab eodem Tito Bostrensi, lib. 1. contr. Manichæos, Bibliot. PP. Lugd. tom. 4. pag. 452. c. *Malum erat, & ingenitum erat: erat autem & Deus bonus: & divisa loca habitationis; & uterque apud se ab altero sejunctus.* Alia iterum similis sententia de separatis boni & mali locis refertur ab Archelao, disput. cum Manete, n 14. Quamobrem omne pondus disjunctæ argumentationis Cyrillus in secundam partem inclinat.

[δ] εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσιν.] Hæc verba desunt in codd. Coisl. Colb. Morel. vers. Grod. & editionibus græco-latinis ante Oxoniensem, propter repetitionem vocis ἔχουσιν à festinantibus librariis sine dubio prætermissa. Ea reparavit Millesi ex codd. Roe & Casaub. sequentia verba πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐσμὲν, simile ob causam desunt in vers. Grodecii. sed voces πάντως που, & ἐσμὲν, prætermittuntur in Bodl. Colb & Morel.

[ε] δυνατός ἐστι.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. ita scripsimus, loco δύναται quod prius legebatur.

χεται ἡ πονηρὰ ὑπόστασις, μὴ θέλοντος αὐτοῦ; Εἰ μὲν γὰρ εἰδὼς οὐ δύναται κωλῦσαι, ἀδυναμίαν κατηγοροῦσι· εἰ δὲ δυνάμενος οὐ κωλύει, προδοσίαν κατηγοροῦσι. Καὶ βλέπε τὴν τούτων ἀνοησίαν· ποτὲ μὲν λέγουσι [α] τὸν πονηρὸν μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς τὸν ἀγαθὸν Θεὸν εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν· ποτὲ δὲ λέγουσιν αὐτὸν τὸ τέταρτον μέρος ἔχειν μόνον. καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν λέγουσι πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ Χριστὸν, τὸν ἥλιον τοῦτον καλοῦσιν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ ἐγένετο, ὁ δὲ ἥλιος ἐν κόσμῳ· πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοῦ ἐν τοῖς τοῦ Πονηροῦ ἄκων δουλεύει; βορβορούμεθα, ταῦτα λέγοντες· ἀλλ' ἵνα μή τις τῶν παρόντων ἐξ ἀμαθίας εἰς βόρβορον αἱρετικῶν ἐμπέσῃ. οἶδα χράνας ἐμαυτοῦ τὸ στόμα, καὶ τῶν ἀκουόντων τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ συμφέρει. πολὺ γὰρ κάλλιον ἐν κατηγορίαις ἄλλων ἀκοῦσαι τὰ ἄτοπα, ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν. πολὺ κάλλιον γνῶναί σε τὸν βόρβορον καὶ μισῆσαι τοῦτον, ἢ ἀγνοοῦντα ἐμπεσεῖν εἰς αὐτόν. Ἔστι δὲ πολυειδὴς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἱρέσεων λόγος· ὅταν γὰρ μιᾶς ὁδοῦ τῆς εὐθείας [β] ἐκπέσῃ τις, τότε πολλάκις εἰς κρημνοὺς καταπίπτει.

ιδ'. Καὶ πάσης μὲν αἱρέσεως εὑρετὴς Σίμων ὁ μάγος· Σίμων ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, τὴν ἀπραγμάτευτον τοῦ Πνεύματος χάριν ἀγοράσαι προσδοκήσας ἀργυρίῳ, καὶ [γ] ἀκούσας· Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ οὗ γέγραπται· Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. Οὗτος ἐπὶ τῆς Ῥώμης γενόμενος, μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀποβλη-

A malum: & quomodo prava nolente ipso se inculcat substantia? Si enim resciens prohibere non possit, impotentiæ accusant: sin possit nec prohibeat, proditionis reum faciunt. Ac vide horum amentiam: nam [1] aliquando dicunt Malum [Deum] nihil cum Bono habere commune in mundi fabricatione; interdum vero, quartam tantum partem habere. & Bonum quidem, Christi patrem esse volunt: [2] Christum vero solem istum appellant. Si ergo [3] mundus, ex ipsorum sententia, à Malo productus B est; cum sol in mundo locum habeat; quomodo Boni filius in ditione Mali invitus servit? In cœno volutamur ista dicentes. id vero facimus, ne quis eorum qui adsunt, ex ignoratione in hæreticorum lutum incidat. Nescium non habeo me, & os meum & auditorum aures commaculare: verum ita expedit. multo enim satius est aliorum absurdas sententias in refutationibus audire, quam in easdem præ ignorantia præcipitem agi. Multo melius te cœnum cognoscere ut odio habeas, quam nescientem in illud incidere. Hæreseum vero im- C pietatis multiplex est ratio. Cum enim ab unica recta via quis exciderit, tunc multoties labitur in præcipitia.

1 Id. infra n. 34. & Cat. 16. n. 5. & Cat. 7. n. 1.

Hæreticorum cœnum & immundam doctrinam ab refutantibus audire, utile est.

Hæreseon multiplex error: una vero rectæ fidei via. *V. Cat. 17. n. 33.*

XIV. Ac [4] omnis quidem hæreseos inventor Simon magus fuit. ille, inquam, Simon qui in Actibus apostolorum, gratuitam & nullo pretio venalem [a] Spiritus-sancti gratiam, pecunia emere speravit; illudque audiit: [b] *Non est tibi pars neque sors in sermone isto*, & quæ sequuntur. de quo scriptum est: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. si enim fuissent* D *ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Hic, postquam ab apostolis ejectus fuit, Romam

4 Simon magus omnis hæreseos inventor.

a *Act.* VIII. 18. 19.

b ℣. 21.

1. *Johan.* II. 19.

[α] τὸν πονηρὸν.] In editis habebatur τὸ πονηρὸν. & paulo post τὸ ἀγαθόν. masculinum articulum in utroque loco postulabat & sensus ipse, & sequentium constructio. eum idcirco reposuimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. quamvis tres postremi τὸ πονηρὸν habeant. Pro μὴ ex quatuor præfatis codicibus scripsimus μηδὲν. & vocem Θεὸν post ἀγαθὸν adjecimus.

1 *aliquando dicunt malum nihil*, &c.] Hæc eorum sententia in nota 4. pag. superiori declarata est. altera vero de quarta parte sic refertur à Theodoreto, lib. 1. hær. fab. c. 26 p. 212. c Aiunt, inquit, Deum partes septentrionales habere, & orientales atque occidentales; materiam vero australes. ἔχειν τὸν μὲν Θεὸν τὰ ἀρκτῷα μέρη, καὶ τὰ ἑῷα, καὶ τὰ ἑσπέρια. Mirabitur fortasse quispiam locum mali à Manichæis assignatum esse notum, in quo videtur esse lucis ac solis, quem ex Dei substantia credebant, regio. At ad eam sententiam ea fortassis opinione devoluti erant, quia sol orientales & occidentales plagas discurrens, ad aquilonem flectitur; & nonnullorum opinione, per aquilonares partes noctibus ab occidente in orientem revertitur, obtectus grandi montis, in aquilonaribus ultra Oceanum terris, obstaculo. Ita Cosmas Ægyptius solis conversionem explicat, Topographiæ christianæ lib. 2.

2 *Christum solem istum appellant.*] Id de Manichæis affirmat Cat. 15. n. 3. Cujus etiam rei fidem faciunt Theodoretus & Augustinus. Faustus Manichæus apud Augustinum, lib. 20. contra ipsum, cap. 2. pag. 333. Manichæorum suorum hanc esse sententiam refert, Filium in hac secunda ac visibili luce consistere, qui quoniam sit & ipse geminus, ut eum Apostolus novit, dicens esse Dei virtutem & Dei sapientiam, virtutem quidem ejus in sole habitare, sapientiam vero in luna.

3 *mundus ex ipsorum sententia à Malo productus est.*] Inconstans prorsus erat Manichæorum de mundi creatione systema, ut notat Epiph. hær. 66. n. 32. Mundum enim Manes alias à Deo productum asserebat, alias à principibus tenebrarum. idcirco varie ab authoribus, Manichæorum de ortu mundi decreta referuntur. Augustinus hæresi 46. pag. 14. b. *Mundum à natura boni, hoc est à natura Dei factum confitentur quidem; sed de commixtione boni & mali quæ facta est, quando inter se utraque natura pugnavit.* Theodoretus lib. 1. hæret. fabul. cap. 26. pag. 213. c. his suffragari videtur, sed disertius hæc exponit, aiens eos sensisse Deum coactum fuisse mundum fabricare: cum videlicet materia adversus lucem cum dæmonibus, idolis, igne & aqua pugnatura processisset, Deum acceptam lucis particulam, quæ sua substantia esset, velut hamum & escam in materiam immisisse, eamque in illa illigatam. hinc mundum ab nolente Deo fabricatum, ita ut mundi partes non ipsius Dei, sed materiæ opera forent. Hominem autem non à Deo, sed ab principe materiæ, quem Saclam nominant, formatum. Contrarie prorsus Manis sensa exponit Tyrbo apud Archelaum ab Epiphanio citatum hæresi 66. n. 25. nimirum tenebras finibus suis egressas cum luce dimicasse; bonum patrem cum tenebras in ditione sua versari cognosceret, vim quamdam edidisse quæ vitæ mater appellata sit. Ab hac primum hominem productum; deinde elementa quinque, ventum, lucem, aquam, ignem & materiam; quibus cum armis adversus tenebras pugnaturus in inferiora processisset. Alium vivum spiritum, à bono patre ad succurrendum homini, vexationem à tenebris patienti, missum condidisse luminaria, rursumque terram octuplici specie. Materiam stirpes ex se procreasse, & hominem condidisse ad primi illius hominis exemplar, & huic animam illigavisse. Alia forte Manichæorum monumenta viderat Cyrillus, & alii qui cum ipso dicunt mundum in Manichæorum opinione non esse à Deo conditum. ita diserte Athanas. epistola ad episcopos Ægypti & Lybiæ, num. 16. pag. 285. c. Manes ipse cum Archelao disputans, num. 14. negat Deum esse hominis conditorem. corpus nostrum non Dei, sed materiæ esse asserebat, ex ipso Tyrbone apud Epiph. n. 28. Cum Manes materiam alienam Deo sentiret, universus autem mundus materia constet; non immerito Manichæis imputatur quod mundum à Malo productum dicerent; cum præsertim materialem, ut vocant, & efficientem causam non distinguentes, materiæ utrumque tribuerent ex Aug. lib. 21. contra Faust. cap. 4. Tamen Hieronymus in Ephes. 1. ℣. 4. Manichæam numerat inter alias hæreses *quæ factorem & materiam ponunt.*

4 *omnis hæreseos inventor*, &c.] Eodem modo Irenæus, lib. 1. cap. 23. n. 1. *Simon Samaritanus, ex quo universæ hæreses substiterunt.* ac cap. 22. n. 2. fons & radix omnium hæreticorum ab eo dicitur. Ea numerandi hæreses ratio apud omnes pene, qui hæreticorum catalogos texuere, valuit, Epiphanium, Philastrium, Augustinum, Theodoretum. Nullam Cyrillus rationem habuit ejus Thebutis, quem Hegesippus, Hierosolymitanæ ecclesiæ scriptor apud Eusebium, lib. 4. hist. Eccles. cap. 22. primum hæreticorum ait Ecclesiam prius virginem appellatam erroribus infecisse. At revera Simon magus hæreticorum omnium antiquissimus, ac subsecutis erroris semina præbuit.

[β] ἐκπέσῃ τις.] Pronomen τις adjecimus ex codd. Roe & Casaub. In Coisl. habetur ἐκπέσοις.

[γ] καὶ ἀκούσας.] Verbum ἀκούσας in editis transpositum post οὐκ ἔστι σοι, naturali sedi reddidimus, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. quamquam similium transpositionum in hoc opere non desunt exempla. Paulo inferius verba Johannis εἰ γὰρ ἦσαν, &c. quæ propter repetitionem vocis ἡμῶν in editis prætermissa erant, supplevimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

veniens, & Helenam quamdam meretricem A adjungens ſibi; primus ore nefando [1] ſe ipſum dicere auſus eſt, qui tamquam Pater in monte Sina viſus eſſet: apud Judæos vero poſtea, non in carne, ſed opinione ac ſpecie, tamquam Jeſus Chriſtus apparuiſſet: & poſt hæc ut Spiritus-ſanctus, quem Chriſtus tamquam paracletum [ſeu conſolatorem] mittendum promiſerat. Ac Romanorum civitatem uſque adeo decepit, ut [2] Claudius ejus ſtatuam erigeret cum hac ſubſcriptione litteris latinis, B SIMONI DEO SANCTO.

1 Id. Cat. 16. n. 6.

2 Statua Romæ Simoni mago erecta.

XV. Cum vero error ſe latius ſpargeret, vitium illud correxit egregium par virorum, [3] Petrus & Paulus Eccleſiæ præſules illuc appulſi; Simonemque, illum videlicet opinione Deum, ſuperbe ſe oſtentantem ſubita morte perculerunt. Nam cum pollicitus eſſet Simon ſe ſublimem in cœlos elatum iri, ac dæmonum vehiculo ſublatus per aëra ferretur; genibus provoluti ſervi Dei, concordiamque illam de- C monſtrantes, de qua Jeſus dixerat: *Si duo ex vobis concordarint, de omni re quamcumque petierint, fiet eis:* concordiæ telo per precationem adverſus magum immiſſo, præcipitem ad terram dejecerunt. Neque tibi res illa mira videatur, tametſi alioqui admiranda: Petrus namque erat, is [a] qui cœli claves circumferebat. Nihil quoque miri: Paulus enim erat, is qui in [b] tertium cœlum atque in paradiſum raptus erat, audieratque arcana verba quæ non licet D homini loqui. Ex ſublimi aëre illum exiſtimatum Deum ad terram dejecerunt, ad ſubterranea deprimendum. Hic primus malitiæ draco. Uno autem abſciſſo capite, multiceps denuo pravitatis deprehenſa eſt radix.

Petrus & Paulus contra Simonem Romæ pugnant.

3 V. Cat. 14. n. 26. Cat. 17. n. 27. & Cat. 11. n. 3.

Matth. XVIII. 19.

Simonem ſuis precibus è ſublimi aëre dejiciunt.

Petrus cœli claves circũferens.

a Matth. XVI. 19.

b 2. Cor. XII. 2. 4.

XVI. Eccleſiam enim devaſtavit Cerin-

A θῆναι, καὶ Ἑλένην τινὰ πόρνην ἐπαγόμενος, δυσφημώτῳ στόματι πρῶτος ἐτόλμησεν [α] εἰπεῖν ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐπὶ ὄρους Σινᾶ ὡς Πατέρα φανέντα· παρὰ δὲ Ἰουδαίοις ὕστερον οὐκ ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ δοκήσει ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς Πνεῦμα ἅγιον, ὃ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράκλητον ἀποστέλλεσθαι ἐπηγγέλθη. Καὶ ἐπλάνησέ γε οὕτω τὴν Ῥωμαίων πόλιν, ὥστε Κλαύδιον ἀνδριάντα αὐτοῦ στῆσαι, ὑπογράψαντα τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ, ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΩ ΣΑΓΚΤΩ· B ὅπερ ἑρμηνευόμενον δηλοῖ, Σίμωνι Θεῷ ἁγίῳ.

ιε΄. Παρατεινομένης δὲ τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ξυνωρὶς διορθοῦται τὸ πλάσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς ἐκκλησίας προστάται· καὶ ἐπιδεικτιῶντα τὸν νομιζόμενον Θεὸν Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. Ἐπαγγελλομένου γὰρ τοῦ Σίμωνος μετεωρίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐπ᾽ ὀχήματος δαιμόνων ἐπ᾽ ἀέρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι, καὶ τὴν C συμφωνίαν ἐνδειξάμενοι, ἣν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Ὅτι ἐὰν δύο ἐξ ὑμῶν συμφωνήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς· τὸ τῆς ὁμονοίας βέλος διὰ τῆς προσευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ μάγου, κατέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, καίπερ ὂν θαυμαστόν· Πέτρος γὰρ ἦν, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν περιφέρων. καὶ οὐ θαύματος ἄξιον· Παῦλος γὰρ ἦν, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγεὶς καὶ εἰς παράδεισον· καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ D ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. οἱ καὶ ἐξ ἀέρος ἐπὶ γῆν κατήγαγον τὸν νομιζόμενον Θεὸν, μέλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατάγεσθαι. Οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας δράκων· μιᾶς δὲ ἐκκοπείσης κεφαλῆς, πολυκέφαλος [β] ηὑρέθη πάλιν ἡ τῆς κακίας ῥίζα.

ις΄. Κήρινθος γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν [γ] ἐλυμήνατο,

α εἰπεῖν.] Eam vocem in editionibus an. 1640. & Oxon. prætermiſſam reſtituimus ex codd. Coiſl. Ottob. & editionibus Morelii & Prevotii.

1 *ſe ipſum dicere auſus eſt, &c. qui tamquam Pater in monte Sina viſus eſſet.*] Hæc non de monte Sina, ſed de Samaria dixiſſe Simonem narrant Irenæus lib. 1. contr. hæreſ. cap. 23. n. 1. Theodoretus lib. 1. hæret. fabul. cap. 1. pag. 192. ad quos accedit Epiphanius hæreſ. 21. n. 1. Conſentit tamen Cyrillo Auguſtinus lib. De hæreſibus, n. 1. ſed locus ille in mſſ. prætermiſſus, à noſtris in Auguſtiniana editione è textu eſt rejectus, uti ſpurium additamentum. Erratum ſane in Simonis hiſtoria, in hoc Cyrilli & Auguſtini loco continetur. ſe enim Simon *ſublimiſſimam virtutem, hoc eſt eum qui ſit ſuper omnia Pater eſſe aiebat*, ut Irenæi loco citato verbis utar. at Pater ille ſuper omnia, Simonis opinione longo intervallo ſejunctus erat ab eo qui legem dederat: legem enim à ſiniſtra quadam Intelligentia datam aſſerebat, ex Epiph. hæreſ. 21. n. 4. Et quinam ſe in Sina apparuiſſe diceret, qui legi & ejus authori palam detrahebat; ſeque idcirco veniſſe aiebat, ut ſuos liberaret ab imperio angelorum mundi conditorum, qui cum prophetas diverſi inſpiraſſent, per hujuſmodi præcepta homines in ſervitutem redegerant? ex Irenæo lib. 1. cap. 21. n. 3. Quod Simon ſe Spiritum-ſanctum eſſe diceret, contrarium eſt Epiphanio, id illum de Helena ſua jactaſſe narranti, hæreſi 21. n. 2. Id autem Cyrillus iterum repetit, Cat. 16. n. 6. ejuſque rei Irenæus author eſt, lib. 1 cap. 23. n. 1. firmantque hæc Simonis verba ab Hieronymo relata in Matthæi cap. 24. ℣. 5. *Ego ſum ſermo Dei, ego ſum ſpecioſus, ego Paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.*

2 *Claudius ei ſtatuam erigeret.*] Quæ de Simonis ſtatua narrantur, ab Juſtino martyre, Apolog. 2 pag. 69. & 91. accepta, poſt ipſum referunt Irenæus, lib. 1. cap. 23. n. 1. Tertullianus, Apolog. cap 13. Euſebius, lib. 2. hiſt. cap. 13. & 14. ut Theodoretum & Auguſtinum omittam. Non defuere qui Juſtinum martyrem, ſeu linguæ latinæ imperitia, ſeu nominis ſimilitudine deceptum dixerint, dum Simoni mago erectam cenſuit ſtatuam, quæ potius Semoni Sango, ſive Sanco Deo, qui Sabinorum lingua Hercules eſſe dicitur, conſecrata erat. Incredibile non eſt ſtatuam Romæ Simoni mago erectam; vix credibile, Juſtinum rem ſibi non ſatis perſpectam, cum graviſſimo ſuæ exiſtimationis & cauſæ quam agebat periculo, publicæ chriſtianorum apologiæ inſeruiſſe; & apud omnes Patres falſum ita facile fidem inveniſſe.

E 3 *Petrus & Paulus Eccleſiæ præſules, &c.*] Paulum hic adjungit Petro in Eccleſiæ principatu, quem Petro ſoli aliis locis tribuere ſolet, ut Cat. 2. n. 19. Cat. 11. n. 3. quo loci vocatur ſupremus Eccleſiæ præco, τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ: Cat. 17. n. 27. Cat. 14. n. 26. Quod vero de Simonis ad preces Apoſtolorum caſu ſubjicitur, id graviſſimo quamvis permultorum etiam antiquorum Eccleſiæ authorum teſtimonio confirmetur, fidem tamen apud multos recentiores non invenit; tum propter Juſtini, Irenæi, Tertulliani, Euſebii Cæſarienſis ſilentium, & primam hiſtoriæ fidem ex pſeudepigraphis petitam; tum propter variantes, apud eos qui factum retulere, hiſtoriæ circumſtantias. Nam alii Petrum & Paulum ſimul eam victoriam reportaſſe commemorant, ut Cyrillus noſter, Sulpitius Severus, lib. 2. hiſt. ſacræ, Maximus Taurinenſis, hom. 5. de SS. Apoſtolis, author Sermonis 202. in Appendice Auguſtin. tom. 5. n. 2. &c. Alii ſolius Petri meminere, ut Conſtit. Apoſtol. lib. cap. 9. Arnobius, lib. 2. pag. 50. Philaſtrius, hæreſi 1. ſecundæ claſſis. Ambroſius, lib. 4. hexaëm. cap. 8. F n. 33. Auguſtinus, hæreſi 1. &c. Alii precibus ſolis hunc triumphum acceptum referunt, ita Cyrillus & Arnobius; alii precibus jejunium adjungunt, ut ii quorum opinionem refert Auguſtinus, epiſtol. 36. n. 21. Caſſianus, De inſtitutis cænobiorum, lib. 3. cap. 10. &c. Alii Simonem crura fregiſſe, alii toto corpore confractum aſſeverant. ſed hæ varietates tanti non ſunt, ut hiſtoriæ, ſi aliunde certis monumentis firmaretur, fidem labefactare poſſent. Vide Cotelerium in notis ad conſtitut. Apoſtolor. lib. 6. c. 9.

β ηὑρέθη.] Sic correximus ex cod. Ottob. Editi εὑρέθη.

γ ἐλυμήνατο.] Sic maluimus legere cum codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Ottob. quam ἐλυμαίνετο cum editis. De Cerintho videndus Irenæus lib. 1. c. 26. n. 1. Epiphanius hæreſi 28. Theodoretus hær. Fab. lib 2. c. 3. &c. Vocem καὶ Μένανδρος addidimus ex iiſdem codd. & verſione Grodecii. Loco Ἐβιωναῖοι, iidem, exceptis Coiſl. & Ottob. habent Ἐβίων,

καὶ Μένανδρος, καὶ Καρποκράτης· Ἐβιωναῖοί τε, A καὶ Μαρκίων, τὸ τῆς ἀθεότητος στόμα. ὁ γὰρ θεοὺς διαφόρους ἀναγορεύσας, ἄλλον τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δίκαιον, ἀντιφθέγγεται τῷ υἱῷ λέγοντι, Πάτερ δίκαιε. Καὶ [α] ὁ λέγων πάλιν ἄλλον τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ἐναντιοῦται τῷ υἱῷ λέγοντι· Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον πυρὸς βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι· καὶ, Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ [β] πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· B [γ] Οὗτος πάλιν ἄλλης κακίας εὑρετὴς δεύτερος, ὁ Μαρκίων. ὑπὸ γὰρ τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ μαρτυριῶν ἐλεγχόμενος, πρῶτος ἐτόλμησεν ἐκκόψαι τὰς μαρτυρίας, καὶ ἀμάρτυρον ἀφεῖναι τὸν καταγγελλόμενον λόγον τῆς πίστεως, [δ] καταλείψας τὸν Θεόν· καὶ ὡς κηρύκων μὴ ὄντων, σαθρὰν ἠθέλησε ποιήσασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν.

ιζ΄. Διεδέξατο τοῦτον πάλιν ἄλλος, Βασιλείδης, δυσώνυμος, [ε] δεινότατος τὸν τρόπον, ἀσελγείας καταγγέλλων· C Ἐπηγωνίσατο τῇ κακίᾳ [ζ] καὶ ὁ Οὐαλεντῖνος, τριάκοντα θεῶν καταγγελεύς. Ἕλληνες ὀλίγους λέγουσιν, καὶ ὁ ὀνομαζόμενος, μᾶλλον δὲ οὐκ ὢν χριστιανὸς, εἰς τριάκοντα ὅλους ἐξέτεινε τὴν πλάνην. καὶ φησιν, ὅτι ὁ Βυθὸς (πρέπει γὰρ αὐτῷ ὄντι βυθῷ τῆς κακίας,

A thus, & [1] Menander, & Carpocrates, Ebionæi, & Marcion, os illud impietatis in Deum. Qui enim deos diversos prædicat, unum bonum, & alterum justum, contradicit Filio aienti: *Pater juste.* Rursus, qui alium dicit, Patrem; aliumque, opificem mundi, repugnat Filio dicenti: *Si autem fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum ignis mittitur, Deus sic vestit.* &, *Qui solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super justos & injustos.* Hic rur- B sum alterius improbitatis inventor secundò Marcion fuit. qui cum ex allegatis in novo Testamento veteris testimoniis coargueretur, primus ausus est ea testimonia resecare; atque ita annuntiatum fidei sermonem testimonio despoliare, derelicto prius Deo: & quasi sublatis præconibus, infirmam atque caducam voluit Ecclesiæ fidem efficere.

XVII. [2] Hunc alius iterum excepit, Basilides, inauspicati nominis, moribus vaferrimus, C impudicitiæ præco. Accessit alius malitiæ adjutor Valentinus, triginta deorum adsertor. Gentiles pauciores numerant: hic vero qui dicebatur, seu potius non erat christianus, errorem usque ad triginta provexit. Ejusque sententia est, quod Bythus, [seu profunditas,] (decebat vero eum qui malitiæ profundum

[1] Cerinthus, Menander, Carpocrates, Ebionæi, Marcion. *V. Cat. 4. n. 4.*

Johan. XVII. 25.

Luc. XII. 28.

Matth. V. 45.

Marcion veteris Testamenti testimonia in novo allegata resecuit. *Id. Cat. 16. n. 7.*

[2] Basilides impudicitiæ præco. Valentinus triginta Deorum adsertor. *V. sup. n. 12.*

[1] *Menander*, &c.] De Menandro Irenæus agit lib. 1. cap. 23. num. 5. Tertull. append. præscript. cap. 26. Epiphanius, hæres. 22. Philastrius, hæres. 2. secundæ classis. Theodoret. lib. 1. hæret. fab. cap. 2. De Carpocrate Irenæus lib. 1. cap. 25. Tertull. append. cap. 48. Epiphanius hæres. 27. Philastrius hæresi 7. secundæ classis. Theodoretus, lib. 1. hæret. fabul. cap. 5. De D Ebionæis Irenæus lib. 1. cap. 26. n. 2. Tertull. append. cap. 48. Epiphanius, hæresi 30. Philastrius, hæres. 9. secundæ classis. Theodoret. lib. 2. cap. 1. Eusebius, lib. 3. hist. ecclesiast. cap. 27. De Marcione Irenæus, lib. 1. cap. 27 num. 2. Tertullianus libris contra Marcionem editis. Epiph. hæresi 42. Theodoretus, lib. 1. hæret. fabul. cap. 24. Philastrius, hæres. 17. secundæ classis. Marcionem porro accusat Cyrillus Cat. 16. num. 4. & 7. quod non duos duntaxat, sed tres Deos prædicaret: qua de re suo loco dicemus. mitiorem vero hic Marcioni hæresim adscribit de utroque Deo, bono uno, altero justo. Hæc Cerdonis, qui Marcioni magister fuit, propria hæresis erat, ex Irenæo, lib. 1. cap. 27. n. 1. Tertull. append. cap. 51. at deterior magistro discipulus fuit, qui eum quem Cerdon justum tantum appellaverat, majore impudentia malorum authorem dicere veritus non est, ex Irenæo, lib. 1. cap. 27. n. 2.

[α] ὁ λέγων.] Eas voces adjecimus ex codd. Roe, Casaub. & E Grod. similiter, articulum τὸ ante ποιητὴν ex præfatis codicibus. Nota vocem πυρὸς post κλίβανον, præter sacrum textum hic adjectam, prætermitti in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub & Grod.

[β] πονηροὺς καὶ ἀγαθούς.] Horum verborum ordinem restitui, ut legitur in cod. Coisl. Roe, Casaub. & evangelico textu græco. & habetur infra hujus Cat. n. 34. tametsi aliter in quibusd. mss. legatur. In editis & Grod. habetur ἀγαθοὺς ante πονηροὺς, quomodo vulgatus evangeliorum interpres videtur legisse Porro hunc eumdem locum inferius citans Cyrillus, verba utriusque membri commutat legens ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει, ante ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, & βρέχει, ante ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς.

[γ] οὗτος πάλιν, &c.] Inter duo hæc verba interpositam particulam γὰρ erasimus, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. item & alterum γὰρ post δευτέρως positum: ac sublato puncto, inter εὑρετὴς & δευτέρως inserto, eas voces conjunximus quæ velut parenthesi separatæ erant. Scripsimusque δευτέρως loco δεύτερος ex F conjectura. Quid enim significat εὑρετὴς δεύτερος, *secundus inventor?* cum in his ipsis verbis pugna sit; atque aliunde dicat Cyrillus Marcionem primum ausum esse id de quo nunc queritur. nisi δεύτερος idem valet hic ac δευτέρως, quod forte legendum sit. Vox quoque δευτέρως aut δεύτερος significare potest idem ac *posterius* aut *posterior tempore.* nam revera Marcion cùm hæreticis supra dictis, tum Cerdone magistro boni ac justi Dei inventore posterior fuit.

[δ] καταλείψας τὸν Θεόν.] Prætermittuntur hæc verba in codd. Roe, & Casaub.

[ε] δεινότατος τὸν τρόπον, &c] In cod Ottob. voces τὸν τρόπον post καταγγέλλων ponuntur. idque secutus est Grod. quamobrem ita forte legendum δεινότατος, τὸν τρόπον ἀσελ. κατ. *vaferrimus, impudicitiæ modum annuntians.* Hanc legendi rationem excludunt codd. Roe, & Casaub. in quibus legitur post τρόπον, ὃς ἀσελγείας καταγγέλλων.

[2] *Hunc alius iterum excepit, Basilides*, &c.] De hoc plura Irenæus, lib. 1. cap. 24. num 3. Tertull. append. præscript cap. 46. Epiphan. hæres. 24. Philastrius, hæres. 4. secundæ clas. Quod eum Marcioni successisse ait Cyrillus, nihil aliud forte significat, nisi præter Marcionem, etiam Basilidem Ecclesiæ exitiosum fuisse Nam D si Basilidem Marcione posteriorem facit, parum accurate temporum rationem secutus fuerit. Tametsi enim Clemens Alexandrinus Stromatum lib. 7. pag. 764. Basilidem, Valentinum & Marcionem eadem ætate viguisse, Marcionemque cum iis, quasi senem cum junioribus vixisse commemoret; ac Philastrius hæresi 17. 2. class. dicat Marcionem devictum atque fugatum à B. Johanne evangelista ac presbyteris, de civitate Ephesi Romam hæresim seminaturum venisse; id ad sublevandum Cyrilli errorem utcumque valeret: haud tamen ut Basilidem Marcione juniorem credamus, persuadet, contra indubitata alia historiæ monumenta; quæ, ut in re aperta, nihil hoc loco inculcare necesse est. Quod autem moribus vaferrimus à Cyrillo dicitur Basilides, δεινότατος τὸν τρόπον, significat meo judicio artificiosum hominem, fallendi ac seducendi, eosque quos sibi adjunxerat retinendi, peritissimum. Ad hoc maxime comparata erat ejus disciplina. Nam Irenæo teste, lib. 1 cap. 24. n. 5. & 6. magiâ, imaginibus, incantationibus ipse cum suis utebatur. erudiebat eos, ut omnes notos haberent, ipsi laterent omnibus: etiam E perjurio & christiani nominis abnegatione, cum oporteret, adhibitis. Ex Philastrio, hæresi 4. secundæ classis, omnibus, male vivendi & vitiis secularibus inhærendi licentiam dabat; ineptum esse dicens & stultum martyrium pati, &c. Ex Clem. Alex. lib. 3. Strom. init. propter insitam & naturalem sequacium suorum perfectionem, nihil eos è quibusvis peccatis vitii contrahere aiebat.

[ζ] καὶ ὁ Οὐαλεντῖνος] Conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. articulum vero ex Coisl. Quod Valentinum dicit triginta Deorum præconem, idem aiunt Tertullianus adversus Valentinianos, cap. 8. Epiphanius, hæres. 31. n. 2. Ambrosius, epist. 40. n. 16. cujus hæc est similis Cyrillianæ sententia. *Licet Gentiles duodecim Deos appellent; isti*, Valentiniani, *triginta & duos Æônas colant quos appellant Deos.* Uterque Gentilium Deos XII. quos majorum gentium appellant, intellexisse æstimandus est; cum Romanorum & Græcorum Dii tricenarium numerum longe excederent. Plures autem Valentiniani quam tri- F ginta Æônes in Pleromate numerabant: addebant enim alios quatuor, Christum & Spiritum sanctum, Jesum & Horon. sed eos solos hic recenset Cyrillus, quos ex prima prolatione ortos aiebant: quorum historiam absolvit Irenæus, lib 1. cap. 1 n. 1. 2. & 3. Dubium vero est num Valentiniani tot distinctas personas, quot Æônas fingerent: nam in prima saltem Ogdoade, Æônas feminas à masculis tantum velut affectionem ac proprietatem à re subjecta distinxisse videntur. Cum tamen conjugii nomina diversas conjugum personas primo conspectu menti substituant; nulla Valentinianis fiebat injuria. cum triginta Deorum ipsis doctrina tribuebatur. Notandum porro Cyrillum in sequentibus communem Valentinianorum hypothesim recensere, in qua multa peccat, ut dicemus; non singularem & propriam Valentini, quam commemorat Irenæus lib. 1. cap. 11. n. 1. nonnihil diversam à communi quam describit idem cap. 1. & seq.

N

erat, ut à profundo initium doctrinæ suspenderet) [1] Bythus, inquam, genuerit Sigen, [sive silentium;] & ex Sige procreaverit Logon, [seu Verbum.] Deterior ille * Jove Gentilium, qui cum sorore mixtus est; nam Sige Bythi filia dicebatur. Vides absurditatem specie christianismi obductam? Parumper exspecta, & impietatem odio prosequêre. ait enim octo Æonas [sive secula] ex eo genitos esse; exque illis decem; & ex illis alios duodecim, masculos & feminas. Undenam vero horum approbatio? nugacitatem ex argumentis considera. undenam Æonum triginta demonstrationem petis? Quia scriptum est, inquiunt, quod baptizatus est *Jesus cum esset annorum triginta.* Quodnam autem illud ex triginta annis argumentum; etiamsi verum sit quod tricesimo anno baptizatus est? Igitur & quia quinque panes in quinque millia hominum fregit, idcirco & quinque dii erunt? aut quia duodecim discipulos habuit, duodecim quoque dii esse debuerunt?

* Bythus.

Ridicula Valentini argumenta.

Luc. III. 23.

Matth. XIV. 19. 21.

XVIII. Sed hæc adhuc parva, si cum cæteris ejus impietatibus conferantur. Ait enim [2] postremam inter Deos, quæ, ut dicere non veretur, masculo-femina est, ipsam esse Sapientiam. ô impietatem! [a] Christus enim est Dei sapientia, unigenitus filius. at ille ad femineam conditionem, & ad tricesimi elementi, postremique opificii locum, Dei sapientiam suo sermone dejecit. subjungitque Sapientiam, primum

Impia Valentini de Sapientia commenta.

a I. Cor. I. 24.

A ἐκ Βυθοῦ τῆς διδασκαλίας ἄρχεσθαι) ἐγέννησε Σιγήν, καὶ ἀπὸ τῆς Σιγῆς ἐτεκνοποίει [α] Λόγον. τοῦ παρ' Ἕλλησιν Διὸς οὗτος χείρων, τοῦ τῇ ἀδελφῇ μιγνυμένου· τέκνον γὰρ εἶναι τοῦ Βυθοῦ ἐλέγετο ἡ Σιγή. βλέπεις ἀτοπίαν σχήματι χριστιανισμοῦ περιβεβλημένην; Μεῖνον βραχὺ, καὶ μισήσεις τὴν ἀσέβειαν· φησὶ γὰρ ὀκτὼ αἰῶνας ἐκ τούτου [β] γεγεννῆσθαι· καὶ ἐξ ἐκείνων, δέκα· καὶ ἐξ ἐκείνων, [γ] ἄλλους δώδεκα, ἄρσενας καὶ θηλείας. Καὶ πόθεν ἡ σύστασις τούτων; βλέπε τὴν B ληρῳδίαν ἐκ τῶν κατασκευασμάτων. πόθεν ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν τῶν τριάκοντα αἰώνων; [δ] Ἐπειδή, φησιν, γέγραπται ὅτι ἐβαπτίσθη ὁ Ἰησοῦς τριάκοντα ἐτῶν ὤν. Καὶ ποία αὕτη ἀπόδειξις ἐκ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐβαπτίσθη; ἄρα οὖν ἐπειδὴ καὶ πέντε ἄρτους ἔκλασεν εἰς πεντακισχιλίους, πέντε εἰσὶ θεοί; ἢ ἐπειδὴ δώδεκα εἶχεν μαθητὰς, δώδεκα [ε] ὤφειλον εἶναι καὶ θεοί;

ιη'. Καὶ τοῦτο ἔτι μικρὸν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἀσε- C βείας. φησὶ γὰρ, ὅτι ἡ τελευταία τῶν θεῶν ἀρσενόθηλυς οὖσα, ὡς τολμᾷ λέγειν, αὕτη ἐστὶν ἡ Σοφία. ὢ τῆς ἀθεότητος! [ζ] Χριστὸς γὰρ Θεοῦ σοφία, μονογενὴς υἱός· κἀκεῖνος εἰς θῆλυ, καὶ τριακοστὸν στοιχεῖον, καὶ ἔσχατον κατασκεύασμα, κατήνεγκε τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καὶ φησὶν, ὅτι ἐπεχείρησεν ἡ Σοφία τὸν πρῶτον

1 *Bythus genuerit Sigen.*] Sigen Bythi filiam paulo post adhuc repetit. Verum Irenæus lib. 1 cap. & n. 1. Valentinianorum somnia referens, Sigen ait non ex Bytho genitam; sed tamquam ipsius cogitationem infinitis temporum seculis ipsi coexstitisse. ἐν ἀπείροις αἰῶσι χρόνον συνυπάρχειν αὐτῷ καὶ ἔννοιαν, ἣν δὲ καὶ χάριν καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσι. Fucum, credo, Cyrillo fecit Simonis Ennœa Helena, unde ista Valentini informata est; quam primam omnium ab illo factam dicebant Simoniani, apud Justin Apolog. 2. pag. 69. n. 34. τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην γενομένην. Vel, cum à mente quodammodo prodeat & generetur cogitatio, eoque modo filius è Patre nascatur, licuit Cyrillo Sigen, cogitationem Bythi, ab ipso genitam existimare.

α Λόγον.] Ita nos ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. cum in editis haberetur λόγου. quod emendandum esse conjecerant pridem Cotelerius, Grabius, Massuetius. at Prevotius cum in Vatic. codd. legisset Λόγου, ad vitiosam hanc scripturam, bonam Grodecii versionem immutavit; èque Verbo Valentini Jovem Gentilium ridicule fecit: cum id unum velit Cyrillus, Bythum Valentini qui ex filia sua Sige liberos procreavit, Jove deteriorem esse, quem eamdem uxorem & sororem suam habuisse Junonem ferunt. In quo D ignoravit, vel non attendit, Græcorum fabulis Jovem etiam proprias filias, uti Proserpinam, Venerem, &c. constuprasse. Aliqui verbum λόγον è Cyrilli textu auferendum censent; eo quod ex Bytho & Sige non Verbum, sed Nous sive Monogenes, Valentinianorum opinione genitus sit; Verbum autem ex No & Veritate, apud Iren. lib. 1. cap. & n. 1. Id Cyrillo ignotum fuisse probabile non est; nam prætermisso No triginta Æonum numerus non constaret. Facile Cyrillum fefellere cognata Monogenis ac Verbi vocabula, quæ uni Christo convenientia Valentiniani in duas personas impie distraxere. sic etiam inferius, n. 18. Sapientiam & Achamoth, & n. 19. Jesum & Christum, quæ Valentinianis separatæ res erant, confundit. Vel fraudem fecit illi vetus Gnosticorum opinio, quam sanctus Ignatius, epist. ad Magn. n. 8. respexisse dicitur, dum negat Verbum Christum à Sige vel silentio procedere. Paucis post lineis, loco Σιωπὴ scripsimus Σιγή ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. nam Æonem suum Valentiniani hoc secundo semper, nunquam priore vocabulo compellabant.

β γεγεννῆσθαι.] Ita constanter mss. cum legendum videretur γεγεννῆσθαι. Cat. 12. n. 3. bis scribit γεγενῆσθαι pro γεγεννῆσθαι. & alibi observavimus vocabula γίνομαι & γεννῶμαι Cyrillo synonima esse. Dum porro octo Æônas ex Bytho genitos refert, ex eorum numero excipiendus est Bythus ipse, octo priorum Æonum primus; deinde Sigen, ut dixi nota 1 non genuit. Præterea soli Nous & Veritas è Bytho immediate geniti nam hi Verbum & Vitam procreavere; è quibus Homo & Ecclesia. Hi octo primi Æônes, Iren. lib. 1. cap. & n. 1.

γ ἄλλους.] Hanc vocem addidi ex Ottob. & Grod. Hic quoque fallitur Cyrillus, si ex octo Æonibus decem sequentes; & ex illis decem, alios duduecim prognatos memorat. nam ex quinto & sexto Æône Verbo & Vita, postquam Hominem & Ecclesiam genuissent, illi decem producti: & ex Homine & Ecclesia duodecim sati, quorum postremus est Sapientia, trigesimo post omnes loco: ex Iren. lib. 1. cap. 1. n. 2. quorum nomina ibi videre licet.

δ Ἐπειδή, φησιν.] Verbum φησιν, à nobis adjectum ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. Paulo post, ante τριάκοντα additur particula ὡς ex Evangelio in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. sed infra Cyril. repetit sine ὡς eadem verba, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν. Ante ἀπόδειξις posuimus αὕτη, ex Ottob. Colb. Bodl. Roe, & Casaub. quamquam ambo postremi ferant αὐτῆς. Insulsum hoc de Æônum numero ex annis Christi argumentum, refert & explodit Iren. lib. 1. cap. 1. n. 2. & lib. 2. cap. 22. al. 38.

ε ὤφειλον εἶναι καὶ θεοί.] Loco ὤφειλον, scribitur in Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. ὤφειλεν. Pro εἶναι καὶ, quod ex citatis codicibus posuimus, in editis habetur tantum μόνοι. Ante θεοί, ponitur in Ottob. articulus οἱ.

2 *Postremam inter Deos, quæ, ut dicere non veretur, masculo-femina est, ipsam esse Sapientiam.*] Hic quoque nonnulla peccat Cyrillus. 1°. Masculo-feminam facit Sapientiam. at Valentiniani nonnisi quatuor, seu octo priores Æônas masculo-feminas faciebant, Iren. lib. 1. cap. & n. 1. Sophiam vero seu Sapientiam, feminam & femineæ naturæ constanter aiebant apud Irenæum, sive lib. 1. cap. 1. n. 2. cum, sicut cæteros Æônas feminas decadis & duodecadis suo masculo compari, ita Sophiam Theléto conjugabant: sive lib. 1. cap. 2. n. 3. quo loci aiunt ipsam peperisse substantiam informem, ejusdem cujus ipsa erat naturæ, feminam, οἵαν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν. quamobrem lib. 2. cap. 12. n. 3. Valentinianos reprehendit Irenæus, quod suis ipsi principiis repugnantes Sophiam feminam sine sui comparis Theléti complexu prolem peperisse vellent. Ac Cyrillus ipse feminam eam fuisse supponit, cum queritur quod Sapientiam in femineam naturam dejecerint. Illud forte in errorem de eadem masculo-femina conjecit Cyrillum, quod Sethiani vel Ophitæ Sophiam masculo-feminam dicerent, Iren. lib. 1. cap. 30. num. 3. vel quod ipsi Valentiniani Sophiam Enthymesis suæ filiæ patrem appellaverint, ibidem cap. 4. n. 1. ὁ γὰρ πατὴρ αὐτῆς Σοφία κληΐζεται. Cum Cyrillus Sapientiam in trigesimum elementum depressam queritur, alludit forte ad Marci hæretici hypothesim, qui Æônas singulos elementorum seu litterarum græcarum nominibus designabat, apud Irenæum lib. 1. cap. 14. sed eorum prorsus à Valentinianis diversa hypothesis erat. 2°. In eo quod de casu Sophiæ & ejus productionibus narrat, Sapientiam cum filia ejus Enthymesi sive Achamoth (quæ ipsa Sapientia appellabatur, Iren. lib. 1. cap. 4. n. 1. & cap. 5. n. 3.) confundit. Nam Sapientiam, Deum primum casso impetu videre conatam non ex cœlis sive Pleromate rejectam aiebant; sed cum proxime esset ut resolveretur, ab Horo seu Termino repressam & suffultam, suam cogitationem seu Achamoth extra Pleroma rejecisse, ipsam verò in eo remansisse docebant. Irenæus, lib. 1. cap. 2. n. 2. & 4.

ζ Χριστός.] Ita scripsimus ex cod. Coisl. & Grod. Male in editis Χριστοῦ. In eadem phrasi, loco τῷ λόγῳ Coisl. habet τὸν λόγον, nec male. Paulo post, pro ἐχείρησεν, restituimus ἐπιχείρησεν, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

Θεὸν ἰδεῖν· καὶ μὴ φέρουσα τὰς μαρμαρυγὰς, ἐξέπεσε τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπεβλήθη τοῦ τριακοστοῦ ἀριθμοῦ· εἶτα στένουσα, ἐκ τῶν στεναγμάτων ἐγέννα τὸν διάβολον· καὶ ὅτι δακρύσασα τὴν ἀπόπτωσιν, τὴν θάλασσαν ὑπεστήσατο. Βλέπεις τὴν ἀσέβειαν; πῶς γὰρ ἐκ σοφίας διάβολος γεννᾶται, καὶ ἀπὸ συνέσεως ἡ κακία, ἢ ἀπὸ φωτὸς σκότος; Καί φησιν, ὅτι ὁ διάβολος ἐγέννησεν ἄλλους, [a] ἐξ ὧν τινες κατεσκεύασαν τὸν κόσμον· καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς κατῆλθεν, ἐπὶ τὸ ἀποστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κοσμοποιοῦ.

ιθ'. Ἄκουε δὲ, τίνα λέγουσιν εἶναι τὸν Χριστὸν [b] Ἰησοῦν, ἵνα ἔτι μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. διδάσκουσι γὰρ ὅτι τῆς Σοφίας ἐκπεσούσης, ἵνα μὴ ὁ ἀριθμὸς λείπῃ τῶν τριάκοντα, οἱ [c] εἰκοσιεννέα αἰῶνες συνενέγκαντές τι ἕκαστος ἐλάχιστον, κατεσκεύασαν τὸν Χριστόν· καὶ τοῦτον δὲ ἀρσενόθηλυν πάλιν λέγουσιν. ἆρα [d] ἐστί τι τούτων ἀσεβέστερον; ἐστί τι τούτων ἀθλιώτερον; Ἐγὼ διηγοῦμαί σοι τὴν πλάνην, ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Φεῦγε οὖν τὴν ἀσέβειαν, μηδὲ χαίρειν λέγε τῷ τοιούτῳ, ἵνα μὴ κοινωνήσῃς τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους· καὶ μήτε πολυπραγμονήσῃς, μήτε εἰς λόγους αὐτοῖς ἐλθεῖν θελήσῃς.

κ'. Καὶ μίσει μὲν πάντας αἱρετικοὺς, ἐξαιρέτως δὲ τὸν [e] τῆς μανίας ἐπώνυμον· τὸν πρῴην ἐπὶ Πρόβου βασιλέως ἀρξάμενον· πρὸ γὰρ ὅλων ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἡ πλάνη, καὶ εἰσὶ μέχρι τοῦ νῦν ἄνθρωποι αὐτοῖς

A Deum intueri conatam, cum vim fulgoris ferre non posset, cecidisse de cœlis, deque tricesimo numero abjectam esse. deinde ingemuisse, suisque [1] gemitibus Diabolum procreasse; casumque suum deflendo ex lacrymis mare effecisse. Vides impietatem? quo enim modo ex sapientia Diabolus generatur; & de prudentia, malitia, aut de lumine tenebræ? Addit Diabolum alios genuisse, ex quibus nonnulli mundum sint fabricati; Christumque descendisse, ut homines à mundi authore avo- B caret.

XIX. Audi vero quem Jesum Christum esse dicant, ut eos majore odio prosequare. Docent enim, postquam Sapientia excidisset, ne numerus triginta imperfectus remaneret, viginti novem Æonas, singulis minimum quidpiam conferentibus, ita Christum fabricatos esse; eumque rursus masculo-feminam esse. Estne quidquam istis impium magis? est quidquam deploratius? Ego tibi errorem expono, ut majus in eos odium concipias. fuge igitur C impietatem: neque [a] hujusmodi viro salutem optes, [b] ne infructuosis tenebrarum operibus communices: neque curiosius anquiras, neque cum illis sermonem miscere velis.

Quid de Jesu Christo censeant Valentiniani.

Hæretici fugiendi. V. inf. n. 33.
a 2. Johan. ✠. 11.
b Ephes. v. 11.

XX. Et omnes quidem hæreticos oderis; [2] potissimum vero eum qui à mania & furore nomen habet: qui non ita pridem [3] sub Probo imperatore initium habuit. nam ante annos omnino septuaginta error ille prodivit: & huc

Manes sub Probo Imperatore prodiit.
2 3
An. 277.

[1] *Suis gemitibus Diabolum genuerit*, &c.] Sapientiæ tribuit author, quod Enthymesi ejus sive Achamoth adscribebant Valentiniani. nam ex tristitia ejus Diabolum ortum duxisse docebant, quem appellabant Cosmocratorem, eumque etiam Demiurgi creaturam dicebant, ex Irenæo lib. 1. cap. 5. n. 4. ex ejusdem Achamoth lacrymis liquidam omnem essentiam, mare & aquas omnes profluxisse statuentes, lib. 1. cap. 4. n. 2. Fuisse tamen docet alios Valentinianos, qui ex ipsius Sapientiæ, non autem Achamoth ignorantia, tædio, timore & stupore materiæ essentiam ortum traxisse narrarent, cap. 2. n. 3.

[a] ἐξ ὧν τινες.] Horum verborum loco legitur in codd. Coisl. Colb. Bodl. & in ed. Morelii, οἵ τινες: Quarum lectionum ea differentia est, ut secundum primam Valentini opinio fuerit, quosdam tantum ex eis qui à Diabolo geniti sint, mundum condidisse; secundum alteram, omnes. Quam secutus sit Cyrillus, incertum, cum neutra veram, quantum ex antiquis monumentis patet, hæresiarchæ hujus sententiam contineat. Valentiniani enim ex perturbationibus Achamothæ mundum omnem adspectabilem ortum aiebant, ex Iren. lib. 1. cap. 4. n. 2. Tantum addebant Demiurgum, qui alius ipsorum sententia à Cosmocratore & Diabolo erat, ex Achamothæ conversione de animali substantia formatum, omnia informasse & condidisse, producente ac duce Achamotha; ibid. cap. 5. n. 1. 2. 3. & 4. Quemadmodum autem Cyrillus, Valentini systema narrat vel Augustinus, vel ejus interpolator, cujus hæc verba à nostris è textu relegata, hæres. 11. *De tricesimo seculo dicit Diabolum genitum: & à Diabolo alios natos qui fecerint hunc mundum.* Nihil istis simile reperio, nisi in Basilidis sententia, qui aiebat ab innato Patre per intermedios Æônas natas esse Dynamin & Sophiam; atque ex istis Virtutes, & Principes & Angelos qui primum cœlum condidere: ab istis alios angelos factos, qui cœlos alios produxerint: & tamdem angelos postremi cœli habitatores, ab illis modo memoratis angelis factos, omnia quæ in mundo sunt constituisse. Ex Irenæo, lib. 1. cap. 24. n 3.

[b] Ἰησοῦν,] Deest ea vox in codd. Roe, Casaub. & Grod. ac paucis post lineis, dum Valentinianorum explicat sententiam de Christi origine, Christum solum omisso Jesu nominat Cyrillus. Verum quæ hic narrat, Valentiniani non de Christo sed de Jesu, nam utrumque distinxere, dicebant: Christumque cum Spiritu-sancto post triginta Æônas omnes, à Monogene sive No productos narrabant, muniendi fulciendique Pleromatis causa; ne quis Æônum simile quoddam periculum incurreret, in quo Sapientia offenderat: Iren. lib. 1 cap. 2 n. 5 Jesum vero, non ad trigesimum locum, qui deficiente Sapientia vacuus esset, ut ait Cyrillus; sed in laudem & gratiarum actionem de restituta vel confirmata Sapientia, eruditisque Æonibus, ex ipsorum omnium symbolis conflatum dicebant, ibid. n 6. Aliâ autem de Christo Jesu qui nos per incarnationem redemit, ejusdemque ex quatuor rebus compositione tradebant, cap. 6. n. 1. & cap. 7. n. 2.

[c] εἰκοσιεννέα.] Roe, Casaub Ottob εἰκοσιόκτω, *viginti octo.* in Ottob. tamen ad marginem scriptum εἰκοσιεννέα: omnino ex Cyrilli mente, qui solam Sapientiam utpote de gradu dejectam, nihil ad concinnandum Jesum contribuere potuisse dicit Cæterum, Valentinianorum sententiâ, etiam Sapientia suam in Jesu formationem D symbolam contulit, ex Iren. lib. 1. cap. 2. n. 6. imo Christum quoque & Spiritum-sanctum huic operi adjungendos esse Tertulliano visum, contra Valentinianos cap. 12. hos sane in id consensisse tradit Irenæus, συνδοξασθέντος, inquit, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος. Ita Valentiniani. nam alioqui Valentinus inconstans sententia, alia de Jesu somniabat; cum modo à Theléto, modo à Christo, modo ab Homine & Ecclesia productum docens: Iren. lib. 1. cap. 11 n. 1. Quod autem Cyrillus addit Christum ab illis hæreticis masculo-feminam effictum esse, fidem non habet. Illi enim Jesum ex Æonum symbolis compositum, marem sine dubio pronuntiabant; quem Enthymesi sive Achamothæ sponsum, ut conjugium utriusque fieret, adscribunt, apud Iren. cap. 7. n. 1.

[d] ἐστί τι.] Pronomen τι addimus ex Coisl Roe, Casaub.

[e] τῆς μανίας ἐπώνυμον.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Grod. addunt, τὸν Μανιχαῖον λέγω, *Manichæum dico.* quæ perspicuum glossamentum sunt, cum Cyrillus hæresiarcham istum Manetem E semper, tum hac cum 16. catechesi, Manichæum nunquam appellet.

[2] *Potissimum vero eum*, &c.] Ex omnibus hæreticis nullos frequentius exagitat Cyrillus quam Manichæos, sive quia omnium deteriores erant, collectis in se, & novâ accessione amplificatis omnium venenis: sive quod omnium difficillima illorum erat curatio; quamobrem infra num. 36. præcipit ne iis qui hujus hæresis suspicione aliquando laboraverant, facile credatur, nisi diuturna pœnitentia sui experimentum dedissent: sive tamdem quod in Palæstina plus quam cæteri frequentes erant. Cum in suo auditorio haberet quosdam ex Manichaïca secta conversos, ut videre est catech. 15. n 3. nullos alios memorat ex aliis sectis reversos. Epiphanius hæresi 66. num. 1. testatur Manichæorum hæresim è Mesopotamia Eleutheropolim, urbs hæc Palæstinæ Hierosolymis vicina, cujusdam Acuæ Veterani ope transportatam esse: id quod etiam innuit Eusebius, lib. 7. hist. eccl. cap. 31. Ex vita S. Euthymii pag. 26. addiscimus fuisse in deserto Ziph Manichæos circa annum 410.

F [3] *Sub Probo imperatore.*] Hanc sine dubio epocham sumsit ab Archelao, qui in disputatione cum Manete num. 27. *sub Probo demum imperatore* Manetem prodiisse testatur, quod ipse Manes agnoscit ibidem num 28. Quod autem Archelaüs addit id *post trecentos & eo amplius* à morte Christi annos contigisse, id parum accurate. Cyrillus, ex quo forte Archelaï textus corrigendus, Cat. 16. n. 9. propius ad veritatem accedit, dum Manem ducentis post Apostolorum mortem annis emersisse tradit Secundo Probi imperatoris anno Hieronymus in Chronico Scaligerianæ editionis pag. 177 Probi vero & Paulini consulatu S. Leo sermone 2. de Pentecoste cap. 6. Manichæanam hæresim innotuisse ferunt. is est annus 277. à Christi nativitate Non esse in anteriora tempora retrahendum Manetis exortum argumento est id quod Cyrillus subjicit, fuisse adhuc suo tempore superstites qui Manetem ipsi suis oculis conspexissent. Quod autem sub Probo innotuit Manes, intelligendum de ejus in Mesopotamiam & Romanorum imperium adventu; qui uno tantum anno ejus necem antecessit.

usque supersunt homines qui eum suis oculis viderunt. Sed non illum, quia paulo ante fuit; idcirco aversare; sed propter impia dogmata oderis malitiæ effectorem, omnis immunditiæ receptaculum, qui [1] omnium hæreseon in se uno cœnum expressit. Cupiens namque in malis excellere, omnium vitia colligens, unamque blasphemiis & omni iniquitate refertam hæresim conflans; Ecclesiam, seu potius eos qui extra Ecclesiam sunt, tamquam leo [a] circumiens ac devorans, cædit perditque. [2] Ne eorum blandiloquentiæ, fictæque modestiæ dejectionique attendite. serpentes enim sunt [b] viperarum progenies. [c] Dicebat & Judas: *Ave Rabbi*, & prodebat. ne osculis attende, sed cave à veneno.

[1] Manichæorum hæresis ex omnium venenis concinnata. *Id. Cat.* 16. *n.* 9.

[a] 1. *Pet.* v. 8.

[b] *Matth.* III. 7.

[c] *Matth.* XXVI. 49.

XXI. Et ne hunc temere accusare videamur, quis sit iste Manes, & partem quamdam doctrinæ ejus, obiter exponamus. nam totum ejus cœnum, ne universum quidem ævum pro dignitate recenseret. Ea porro memoriæ infige, ut tibi opportuno tempore subsidio sint. quæ quidem & iis qui ante id temporis fuere, commemorata sunt; & his qui nunc audiunt, edicentur: ut & qui nesciunt addiscant, & qui noverunt recordentur. Non est ex christianis Manes, absit: neque, ut Simon magus, ab Ecclesia ejectus est; neque ipse, neque ii qui illum præcessere magistri. fur enim est alienorum malorum, quæ sibi propria vindicavit. quo autem modo & qua ratione, jam audi.

Manetis historia.

A ὀφθαλμοῖς θεωρήσαντες ἐκεῖνον. ἀλλ' οὐχ ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἦν, διὰ τοῦτο μίσει· ἀλλὰ [a] διὰ τὰ δυσσεβῆ δόγματα, μίσει τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τὸ δοχεῖον παντὸς ῥύπου, τὸν πάσης αἱρέσεως βόρβορον ὑποδεξάμενον. Φιλοτιμούμενος γὰρ ἐν κακοῖς [b] ἐξαίρετος γενέσθαι, τὰ πάντων λαβὼν, καὶ μίαν αἵρεσιν πεπληρωμένην βλασφημιῶν, καὶ πάσης παρανομίας συστησάμενος, λυμαίνεται τὴν ἐκκλησίαν, (μᾶλλον δὲ τοὺς ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας) ὡς λέων περιπατῶν καὶ καταπίνων. B Μὴ πρόσεχε αὐτῶν τῇ χρηστολογίᾳ, μηδὲ τῇ νομιζομένῃ ταπεινοφροσύνῃ· ὄφεις γάρ εἰσι, γεννήματα ἐχιδνῶν. καὶ Ἰούδας ἔλεγε, Χαῖρε Ῥαββὶ, καὶ προεδίδου. μὴ τοῖς φιλήμασι πρόσεχε, ἀλλὰ τὸν ἰὸν φυλάττου.

κά. Καὶ ἵνα μὴ [γ] μάτην δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐν παρεξόδῳ τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μάνης εἴπωμεν, καὶ τί διδάσκει ἐκ μέρους· ὅλον γὰρ αὐτοῦ τὸν βόρβορον, οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν κατ' ἀξίαν διηγήσεται. Μνημονευέσθω δὲ [δ] ταῦτα παρὰ σοὶ εἰς εὔκαιρον βοήθειαν, C ἅπερ εἴρηται μὲν καὶ τοῖς πρὸ τούτου, λεχθήσεται δὲ καὶ τοῖς νῦν· ἵνα οἱ μὲν ἀγνοοῦντες μάθωσιν, οἱ δὲ εἰδότες ὑπομνησθῶσιν. [ε] Οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο· οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ [ζ] διδάσκοντες· κλέπτης γάρ ἐστιν ἀλλοτρίων κακῶν, ἐξιδιοποιούμενος τὰ κακά. πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀκουστέον.

α διὰ τὰ, &c.] Propositionem διὰ ex codd. Coisl., Roe, Casaub. supplevimus.

1 *omnium hæreseon in se uno cœnum expressit.*] Quod Cyrillus hic & Cat. 16. n. 9. de omnium hæreseon venenis à Manete in unum collectis ait, idem aliorum Patrum testimonio confirmatur, uti Eusebii lib. 7. hist. eccl. cap. 31. S. Leonis serm 15. De jejun. 10. mens. 5. cap. 4. ubi sic ait: *Quod in Paganis profanum, quod in Judæis carnalibus cæcum, quod in secretis magicæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum est, hoc in istos, quasi in sentinam quamdam cum omnium sordium concretione confluxit.* Idem ait Marcus in vita S. Porphyrii Gazensis num. 59. aliique passim authores. ac revera Manichæorum hæresis veterum Gnosticorum ac Marcionitarum compilatis erroribus constat, cum nonnulla ex Gentilium fabulis & Philosophorum theologia, accessione. Primus ac capitalis Manichæorum error de duobus principiis sive diis bono & malo, ex Marcione acceptus, quem in Perside prædicasse refert Epiphanius hæresi 42. n. 1. Tenebras increatas à Marcione & Valentino admissas significat Basilius homil. 2. in Hexaëm pag. 18. hancque naturam Tenebrarum oppugnat Origenes Manichæis antiquior, lib. 1. Periarchon cap. 5. pag. 767. editionis Erasm. atque ex multis ab eo contra ea quæ postea Manichæorum fuerunt placita disputatis, factum puto ut ab Theodoreto Origenes inter Manichæorum debellatores numeretur, hæret. fabul. lib. 1. cap. 26. Archelaüs, Disp. cum Manete num. 55. refert Basilidis, qui olim apud Persas prædicaverat, testimonium de pugna Tenebrarum adversus lucem. Infamem suam eucharistiam Manichæi à Gnosticis acceperant. Præterea ex Pythagora, ex Empedocle, & Ægyptiorum disciplinis nonnulla in Manichaïcam hæresim derivata referunt authores ecclesiastici. Ex Persarum consuetudine, Solis, Lunæ & syderum cultum traxerant iidem hæretici: ac multa Manichaïcis deliriis similia de lucis & Tenebrarum pugna, ex Persarum philosophia referuntur ab Plutarcho, libro de Iside & Osiride pag. 369. Eam porro variarum hæresum compilationem Maneti ipsi tribuit Cyrillus, non tamquam authori; qui neque græcas litteras ad legenda philosophorum & veterum hæreticorum scripta noverat; neque de Christo & evangeliis nisi sub vitæ finem, quidquam audivit: sed tamquam hæresis ab alio, nempe Scythiano, inventæ furi & amplificatori, ac suo nomine, furto suo artificiose dissimulato, propagatori.

ϛ ἐξαίρετος.] Ita scripsimus authoritate codd. Roe & Casaub. Habetur in editis ἐξαιρέτως. Melius nostro judicio convenit prior lectio cum hoc titulo quem author Maneti tribuit Cat. 16. n. 9. [illegible] ἀπωλείας τυγχάνων. *Hic novissimum perditionis barathrum exsistens.* Mox, pro πάντα, legimus πάντων ex iisdem mss. sic Cat. 16. n. 9. τὰ τῶν αἱρέσεων πασῶν κακὰ συνειληφώς. & paulo post: τὰ πάντων συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἱρετικῶν. Pro μίαν habetur in Ottob. & Coisl. μανίας, *Furoris hæresim.* Loco βλασφημῶν, scripsimus ex cod. Colb. βλασφημιῶν.

2 *Ne eorum blandiloquentiæ, fictæque modestiæ.*] Vox χρηστολογία quam *blandiloquentiæ* vocabulo reddidimus, non solum dulces & adulatorios sermones significat, sed etiam probabiles, & ad persuadendum ingeniose compositos. utrosque mira arte adhibebant Manichæi. Rerum arcanarum intelligentiam spreta fide pollicebantur; qua se arte ab eis illectum fatetur Augustinus. specie pietatis & castitatis, jejuniorum frequentium, & abstinentiæ austeritate, vultuum pallore, vestium sordibus, multis imponebant. Ea referunt omnes qui de ipsis locuti sunt. in primis Augustinus & S. Leo.

γ μὴ μάτην.] Ex Coisl. Roe, Casaub. At editi, μάτην μή.

δ ταῦτα.] Hoc verbum loco τὰ substituimus, secuti codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, ante ἀγνοοῦντες particulam μὲν ex iisd codd. & insuper Colb. & G. Morelii editione adjecimus.

ε Οὐκ ἔστιν, &c.] Hæc & sequentia, ex Cyrillo in suum de Manichæorum & Paulicianorum historia librum transcripsit Petrus Siculus à Radero editus pag. 20. usque ad verba n. 35. δοθείη ὑμῖν excl. insertis quibusdam quæ suo loco notabimus. Photius quoque in Manichæorum historia Bibl. Coisl. pag. 354. à verbo Σκυθιανός τις usq. ad ὁ Παράκλητος in n. 30. liberius exscribit, omissa Archelaï cum Manete collatione quam duobus verbis perstringit. Quod Cyrillus Manetem negat à Christianis profectum, vel de Ecclesia, in qua scilicet numquam fuit, ejectum; confirmat Epiphanius, aiens hær. 66. n. 5. Manetem paulo antequam in carcerem regis Persarum jussu conjiceretur, audito tum primum Christi ac christianorum nomine, tres è discipulis suis Hierosolymam ad comparandas, sibique adferendas scripturas nostras misisse. Archelaüs vero Disp. cum Manete n. 54. ait Manetem de comparandis scripturis tum solum cogitasse, cum in carcere conclusus, à discipulis suis ad se revertentibus quæ à christianis passi erant audivit: hac enim christianorum contra suos conspiratione pulsatum, discipulos submisisse, qui christianorum nomen ementiti, universos scripturarum libros à nostris emeruere: iisque usum Manetem, quo minus christianis invisus esset, Christi nomen se suscipere simulasse. Ex his saltem constat, Manetem diu ignoravisse Scripturas, nec christianum nomen nisi sub finem vitæ sumsisse. Scythianum & Terebinthum christianæ fidei nomen nunquam dedisse, tum ex his Cyrilli verbis, tum ex hac Manetis discipuli sui, Christi, vel sacrarum litterarum ignoratione satis patet. sed mirum videtur Scythianum nihil de Christo, aut Scripturis nostris adspersisse, in hæresi ex omnium, uti dicitur, hæreseon venenis collecta, cujus præcipuum caput erat veteri Testamento derogare.

ζ διδάσκοντες.] Habetur διδάσκαλοι in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. & Petri Siculi, qui legit: πρὸ αὐτοῦ τῆς τοιαύτης κακίας διδάσκαλοι. Intelliguntur autem Scythianus & Terebinthus. Post κλέπτης γὰρ adjecimus ἐστιν ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Petro Siculo. Idem loco ἀλλοτρίων κακῶν, legit ἀλλοτρίων αἱρέσεων. sed Cyrillus hic non respicit ad alienas hæreses, quas Manes expilavit ut suam componeret; verum ad Scythiani libros & doctrinam quam suam fecit.

A κβ'. Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος, [α] οὐδὲν κοινὸν οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμόν, οὔτε πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος. Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας, καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξε· μίαν καλουμένην [β] Εὐαγγέλιον, οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἁπλῶς μόνην τὴν προσηγορίαν· καὶ μίαν ἄλλην καλουμένην [γ] Κεφαλαίων· καὶ μίαν τρίτην, Μυστηρίων· καὶ τετάρτην, ἣν νῦν περιφέρουσι, Θησαυρόν. μαθητὴς δὲ ἦν τούτου [δ] Τερέβινθος ὀνόματι. B Ἀλλὰ τὸν προειρημένον Σκυθιανὸν [ε] ἐλθόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ

XXII. [1] Scythianus quidam erat in Ægypto, genere Saracenus, nihil commune habens sive cum Christianismo, sive cum Judaïsmo. Hic cum Alexandriæ degeret, & vitam imitaretur Aristotelicam, [2] quatuor libros composuit: unum, quem *Evangelium* vocavit, non Christi facta continentem, sed nudum nomen; alterum, quem *Capitulorum* appellavit; tertium, *Mysteriorum*; & quartum quem nunc circumferunt, *Thesaurum*. Hujus discipulus erat Terebinthus nomine. Cum vero memoratus Scythianus in Judæam appulisset, regionemque

1 Scythianus Manichæorum autor.

Scythiani discipulus Terebinthus.

1 *Scythianus quidam*, &c.] De Scythiano videsis Archelaüm Disp. cum Manete num. 51. & 52. Epiphan. hæresi 66. num. 3. Socratem lib. 1. hist. eccl. cap. 22. &c. Scythianum cum Tillemontio circa medium seculum secundum ad summum locamus.

α οὐδὲν κοινόν.] Ita codd. Ottob. Roe, Casaub. Petrus Siculus. Edd. κοινωνόν. Hæc Photius ita reddit, Οὔτε χριστιανοῖς συμπεριφερόμενος, οὔτε τὰ Ἰουδαίων οὐ προσιέμενος. *Neque cum christianis consentiens, neque Judæorum doctrinam admittens.* Scythiani sane doctrina neque Judaismo, cujus legem ac prophetas infamabat, consentiens erat; neque christianismo, cum Christi nomen Maneti librorum & doctrinæ ejus hæredi tamdiu ignotum fuerit, si credimus Epiphanio. sed utrum Scythianus nihil Judaïcarum aut christianarum rerum suæ doctrinæ admiscuerit, alia quæstio est. Epiphanius hær. 66. n. 3. C eum de legis ac prophetarum oraculis ac de christiana disciplina inaudivisse dicit. Socrates addit ejus, quos Terebintho dat, libros sermonem sonuisse christianum, Gentilium vero dogmata comprehendisse, χριστιανίζοντα μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ δόγμασιν ἑλληνίζοντα. Petrus Siculus & Photius, de ejus *Evangelio*, & *Mysteriis* ea recensent quæ Socratis judicium confirment. Vix aliter esse poterant libri ex hæreseon omnium vitiis confecti. Atqui nec Petrus, nec Photius, nec Socrates Scythiani libros viderant, qui à Manete mutati & interpolati jam sub unius hujus nomine ferebantur. si libri illi christianam religionem sonabant, quomodo Manes tamdiu Christum & res christianas ignoravit, ut testatur Epiphanius? si legi & prophetis derogabant, quemadmodum Maneti scripturæ nostræ per totam fere vitam ignotæ? quod affirmat Epiphanius, insinuante Archelao. Nodum hunc peritioribus dissolvendum relinquo. Loco Ἀριστοτελικόν, Coisl. Ottob. Roe, Casaub. habent Ἀριστοτέλους. In quo autem consisteret ea Scythiani Aristotelicæ vitæ imitatio? an id D vivendi, an id disserendi more? si de vita agitur, Epiphanius Scythianum ait hæresi 66. n. 2. deliciis assuetum, divitiis tumentem, aromatibus diffluentem; famæ avidum refert. similia pene de Aristotele Ælianus memorat lib. 3. Var. hist. cap. 19. Magis hic respici crederem doctrinæ, ac sermonis, ac disputationis imitationem; uti visum Photio, qui præsentia Cyrilli verba hac metaphrasi reddit: ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν παρακουσμάτων ἀτελοῦς τὴν γλῶσσαν χρείας, *ex Aristotelis disputationibus male intellectis nonnullum disserendi usum assequutus.*

2 *Libros quatuor composuit*, &c.] Idem confirmat Epiphanius num. 2. At eos Socrates Terebintho authori tribuit. Nodum secat Archelaüs, qui testatur num. 53. Scythianum *illos libellos scripsisse*, & num. 52. *ei fuisse istos quatuor libros*, quos tamen *ei scripsit Terebinthus* dictante Scythiano. Hos Scythianus verisimiliter græce scripsit. ut autem à Manete legi potuerint, necesse fuit in Persicam vel Chaldaïcam linguam interpretatos esse; eam enim solam noverat Manes, ex Archelao num. 36. Hanc interpretationem E nulli alteri præter Terebinthum adsignare possumus.

β Εὐαγγέλιον.] Pet. Siculus τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, *sanctum Evangelium*. de hoc Photius, ἐν ᾧ πράξεις Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φθοροποιοί τινες καὶ ἀποτρόπαιοι θεομάχῳ γνώμῃ διαπλάττονται. *ubi acta quædam Christi Dei nostri ad corrumpendum comparata & abominanda, impiâ ac Dei inimicâ sententiâ confinguntur.* Hæc Photius ex conjectura. V. notam α & γ.

γ Κεφαλαίων.] In Petro Siculo & Photio legitur κεφάλαιον, *capitulum*. omnes vero Cyrilli mss. κεφαλαίων. sic etiam Epiphanius hæres. 66. n. 2. Socrat. lib. 1. hist. cap. 22. & author historiæ hæresis Manichæorum unà cum Lactantii epitome per Pfaffium editæ anno 1712. pag. 182. Ante vocem μυστηρίων, repetit Siculus καλουμένην, & post hæc subjungit, Ἥ τις ἐστὶ, πρὸς τὴν ἐπιτηδευθεῖσαν αὐτοῖς ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν; *Qui liber, ad cogitatam ab illis eversionem Legis ac Prophetarum, comparatus est.* Photius: ἐν ᾗ, ὡς ἔδοξεν αὐτῷ, τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διασκευαί τινες καὶ διαβολαὶ πραγματεύονται. *In quo, sicut ipsi placuit, Legis ac Prophetarum refutationes quædam & calumniæ instituuntur.* uterque iterum ex conjectura. V. notam α. Loco θησαυρῶν, quod in editis legitur, reposuimus θησαυρόν. Ita suaserunt primum cod. Coisl. qui habet: τετάρτην, ἣν νῦν περιφέρουσι θησαυρόν; *quartum librum, cum nempe quem nunc circumferunt thesaurum.* deinde Petrus Siculus qui sic legit: τετάρτην, ἣν περιφέρουσι, θησαυρὸν ζωῆς καλοῦντες, ἥ τις ἐστὶ θησαυρὸς θανάτου; *quartum quem circumferunt, thesaurum vitæ appellantes, qui vere thesaurus est mortis.* Photius: ἡ δὲ τετάρτη, ψυχικοῦ θανάτου πρόξενος οὖσα, θησαυρὸς ζωῆς ἐπιγέγραπται; *quartus qui mortem animæ parit, thesaurus vitæ inscribitur.* Idem tamen cod. 85. scribit θησαυρούς. Eadem pene Siculi ac Photii verba transcribuntur in libello anathematizandæ Manichæorum hæresis formulam continente, qui ab Cotelerio editus est in Notis ad librum

4. Recogn. καὶ τὸν θησαυρὸν τοῦ θανάτου, ὃν λέγουσι θησαυρὸν ζωῆς; *& thesaurum mortis, quem vitæ thesaurum dicunt.* Archelaüs quoque in Disputatione cum Manete num. 52. *Thesaurum* dicit, non *Thesaurorum*, ut & author historiæ Manichæorum citatæ. Apud sanctum Nilum lib. 1 epist. 117. Aliar. edit. legitur: Μανιχαῖοι ... καὶ θησαυρῶν ἀγαθῶν ἀποκαλοῦσι τὰ εἴδωλα τῆς δυσσεβείας; ipsa constructio indicat legendum θησαυρὸν ἀγαθόν, vel ἀγαθῶν. Epiphanius Hæresi 66. n. 2. scribit θησαυρῶν; sed mendum est credo, cum n. 13. θησαυρὸν scribat. Socrates lib. 1. c. 22. scribit θησαυρῶν in edit. Christophorsoni, sed θησαυρὸν in Valesiana. Hieronymus adversus Vigilantium n. 16. & in Isaïam c. 64. ℣. 4. Thesaurum singulari numero dicit. V. Coteler. in Notis ad vitam S. Euthymii, Monument. C &c. t. 2. p. 618. Tamdem Augustinus sæpe Thesaurum Manichæi citat, numquam Thesauros. Hunc forte à Thesauro Scythiani diversum existimabimus, quia Thesaurus Manichæi grande volumen erat septem libros saltem complectens, cum è septimo libro fragmentum recitet Aug. De natura boni c. 44. tom. 8. nov. edit. contra breves erant Scythiani *libelli non multorum versuum singuli*, ex Archelao Disp. cum Manete n. 53. at idem Archelaüs testatur Manem libellos Scythiani transtulisse, multaque alia à semetipso eis inseruisse: quos ut idem ait n. 55. deleto conscriptoris titulo tamquam proprios prætulit. idem refert Socrates lib. 1. c. 22. adeo ut, cum dicat Cyrillus Thesaurum Scythiani eum esse quem Manichæi circumferebant, dubium nullum sit quin idem opus sit à Scythiano informatum, & ab Manete locupletatum & auctum, quod Manichæi sub Manetis nomine proferebant, & Augustinus refutavit.

δ Τερέβινθος.] In editis Τέρβινθος, quod mutare non dubitavimus, authoritate codd. Coisl. Colb. Roe, Casaub. Bodl. Grodecii, Petri D Siculi, Photii, Archelai Disp. cum Man. n. 52. authoris historiæ Manichæorum jam citatæ: veteris codicis S. Epiphanii hær. 66. n. 3. ad marginem à Petavio citati, quamvis in textu legatur Τέρβινθος. Socratis juxta veteres codd. In editione Cat. G. Morelii legitur Τερέμινθος, facili & vulgari commutatione litteræ μ in β. prout in mss. scribitur.

ε ἐλθόντα.... καὶ λυμηνάμενον.] Hic adscripsimus lectionem quam Petrus Siculus secutus est. omnes enim cum editi tum mss. habent ἐλθεῖν.... καὶ λυμήνασθαι. At ea manca est constructio, adeo ut aliquid, ut integer sit sensus, vel supplendum, vel corrigendum esse videatur. Levi facta mutatione constabit sensus, si loco προειρημένον legatur προαιρούμενον; atque hanc vocem videtur legisse Grodecius; sed vertit quasi etiam legisset ἐλθόντα εἰς τὸ λυμήνασθαι. Porro discrimen inter utramque lectionem in hoc positum est, quod secundum primam Scythianus in Judæam appulisse, eamque sua contagione infecisse dicatur: secundum alteram, parans in Judæam ire ibique hæreseos virus spargere, immissa à Deo morte, cogitata exsequi E prohibitus sit. Et huic lectioni favere videtur Archelaüs qui Disp. cum Manete n. 52. Scythianum quidem in Judæam proficisci constituisse ait; sed iverit necne non satis diserte significat: tantum, paulo post susceptum illud consilium è vivis sublatum tradit. At lectioni alteri suffragantur Epiphanius & Photius. nam Epiphanius hær. 66. n. 3. non solum in Judæam pervenisse Scythianum, sed cum Hierosolymitanæ ecclesiæ presbyteris congressum esse, & exactis in ea provincia compluribus annis, ἱκανὰ ἔτη, non morbo confectum, ut Cyrillus tradit, sed præcipitem è tecto delapsum vitam amisisse, ibique funus ejus à Terebintho curatum narrat: cujus narrationem non parum infirmat, quod Archelao, Scythianum, paulo post susceptum in Judæam adeundi consilium, diem obiisse testanti, & Cyrillo, eum ex morbo decessisse affirmanti, contraria videatur. Photius Scythianum & in Judæa commoratum, & illic obiisse dicit, acerba morte ex humanis sublatum: πικρῷ θανάτῳ τῷ διδασκάλῳ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν (ἐκεῖσε γὰρ παρεγεγόνει) τῶν ἀνθρώπων ἀπεφθάρη. F Verum testimonii ejus vis in Epiphanium, & Cyrillum secundùm Petri Siculi citationem lectum, (nam ex his fontibus hausit quæ de Manichæis hoc loco narrat) reducitur. sunt nonnulla apud Cyrillum, quæ Scythiani in Judæam profectionem non parum fulciant. primo enim videtur dicere Deum morte Scythiano inflicta, contagionem ab eo in Judæam invectam, ibique constitutam compescuisse: ἔστησε τὴν λοιμικὴν νόσον. deinde Terebinthum Scythiani discipulum statim a magistri morte, vel etiam mortis ejus tempore, uti in Judæa, collecta ejus hæreditate, degentem, nec recens omnino eò advectum, repræsentat, παραμείνας τῇ Παλαιστίνῃ. subinde narrat eum in hac provincia agnitum fuisse, γνωρισθείς, pro Scythiani ut videtur discipulo, & idcirco condemnatum. Nota ergo jam in illis locis Scythiani & persona & doctrina. Ea momenta effecerunt ut Siculi ac Grodecii lectionem anteponeremus. sed existimatio sua cuique sit.

Scythiani mors.

inficeret, Deus, immiſſa homini per morbum nece, gliſcentem labem compreſſit.

XXIII. Terebinthus autem perverſitatis diſcipulus, auri, librorum, & hæreſis hæres, cum adeſſet in Palæſtina, atque in Judæa cognitus, & damnatus eſſet, in Perſidem tranſire decrevit. ne autem ibi etiam ex nomine agnoſceretur, Buddam ſe, mutato nomine, dixit. Verum illic etiam [1] adverſarios habuit, Mithræ [?]miniſtros.] multiſque ſermonibus ac diſputationibus agitatis, convictus, & ad extremum pulſus, ad viduam quamdam confugit. Deinde ad ſuperiorem domus partem adſcendit; [2] & invocatis aëriis dæmonibus, quos huc uſque Manichæi ſuper abominanda ſua invocant ficu; divinitus ictus ac de tecto dejectus, animam efflavit: & ad hunc modum altera fera exciſa eſt.

Terebinthus Judæâ pulſus in Perſidem tranſit, & Buddas mutato nomine dicitur.

1

2

Terebinthus divino ictu è tecto præcipitatus interit.

XXIV. Verum remanſere impietatis commentaria, & librorum pecuniarumque hæres vidua fuit. Quæ cum neque cognatum, neque alium quemquam haberet, ſtatuit pecuniis emere puerum Cubricum nomine; eumque adoptatum, Perſarum diſciplinis uti filium inſtituit; atque in hominum perniciem exitiale telum exacuit. Ita Cubricus improbus ſervus inter philoſophos adolevit; ac poſt obitum viduæ, & pecunias, & libros hæreditatis jure poſſedit. deinde vero ne probroſum ipſi foret ſervitutis nomen, pro Cubrico [3] Manem ſe cognominavit, quod nomen Perſarum lingua diſſertationem ſonat. quia enim Dialecticus ſibi alicujus nominis eſſe videbatur, Manem ſe uti probum quemdam ſermonum ſerendorum magiſtrum appellavit. At ille quidem eo nomine ſibi juxta Perſarum linguam exiſtimationem comparare nitebatur: Dei vero providentia factum eſt, ut ſuus ipſe nolens accuſator evaderet; qui, dum ſibi in Perſide honorem conciliare putat, apud Græcos ſe ab inſania & furore cognominet.

Manes primùm dictus Cubricus. Viduæ cujuſdam ſervus, & hæres.

3

Servitutis nomen in alterum commutat, quo ejus inſania ipſo nolente declaratur.

A λυμαινόμενον τὴν χώραν, νόσῳ θανατώσας ὁ Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν.

κγ'. Ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσοῦ, καὶ τῶν βιβλίων, καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος [a] καὶ καταγινωσκόμενος, ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μετελθεῖν. ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, [b] Βουδδᾶν μετωνόμασεν ἑαυτόν. Ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἀνταγωνιστὰς, τοὺς τοῦ Μίθρα· καὶ πολ-
B λῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἠλέγχετο. καὶ πέρας, συνελαυνόμενος προσέφυγε τινὶ χήρᾳ. εἶτα ἐπὶ δώματος ἀνελθὼν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς [c] αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται· θεόπληκτος γενόμενος καὶ καταβληθεὶς ἀπὸ τοῦ δώματος, ἐξέψυξε. καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ θηρίον δεύτερον.

κδ'. Ἀλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος τῶν [d] ἡ χήρα καὶ τῶν βιβλίων
C καὶ τῶν χρημάτων. μήτε δὲ συγγενέα, μήτε δὲ ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν ὡς υἱὸν, καὶ ὤξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος. Καὶ Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσόφων ἤκμαζε· καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας, ἐκληρονόμησε καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον
D τὴν ὁμιλίαν δηλοῖ. ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, οἱονεὶ ὁμιλητὴν τινα ἄριστον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι· ἵνα ἐν Περσίδι νομίσας ἑαυτὸν τιμᾷν, παρ' Ἕλλησι [e] μανίας ἐπώνυμον ἑαυτὸν καταγγέλλῃ.

[a] καὶ καταγινωσκόμενος.] Sicul. addit παρὰ πάντων, *ab omnibus damnatus*. Photius, παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἁπάντων, *ab omnibus piis*.

[b] Βουδδᾶν μετωνόμασεν.] Βουδδᾶν ſcripſimus ex Pet Sic. Archelao, Diſp. cum Man. n. 52. Epiphanio hær. 66. n. 3. Socrate lib. 1. hiſt. cap. 22. authore hiſtoriæ hæreſis Manichæorum ſupra citatæ. In editis habetur Βουδᾶν, in codd. Roe & Caſaub. Βουδιδᾶν. in Coiſl. Βοδδᾶν. in Ottob. Βούδαιον. Photius hiſt. Man. vocat Βούδαν. Ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. legimus μετωνόμασεν, cum in editis exſtet ſimpliciter ὠνόμασεν.

1 *Adverſarios habuit Mithræ miniſtros.*] Hos Archelaüs num. 52. & Epiphanius hæreſ. 66. n. 3. Parcum & Labdacum nominant. Cum Cyrillus ſimpliciter ſcripſiſſet τοὺς τοῦ Μίθρα, Grodecius vertit *Mithræ ſacerdotes*. Hos revera Epiphanius æditues & ſimulacri ſacerdotes fuiſſe ſignificat; at Parcum tam ipſe quam Archelaüs *prophetam* idoli appellant. Labdacum Archelai interpres Mithræ filium dicit, male forſan intellectis græcis vocibus τοῦ Μίθρα. Communi *miniſtrorum* vocabulo Cyrilli textum reddidimus. Mithram ſolis apud Perſas culti nomen fuiſſe cuivis notum eſt; & certum ex Archelao Diſp. cum Manete num. 36.

2 *invocatis aëriis dæmonibus*, &c.] Archelaüs hujus hiſtoriæ primigenius author, *ritûs cujuſdam* quem ſe *neſcire* profitetur, *vel artificii gratiâ* adſcendiſſe ait num. 52. Epiphanius num. 3. magicis artibus effecturum ne quis ſibi deinceps contradiceret. Terebinthum à Deo percuſſum, Cyrillus; *per Spiritum* ſive *Angelum* Deo jubente præcipitatum Archelaüs, Epiphanius, & Socrates memorant.

[c] αὐτῶν ἰσχάδος.] Vocem αὐτῶν adjecimus ex codd. Roe, Caſaub. Coiſl. Ottob Grod. Petro Siculo. Photius loco ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος, ſcribit: ἐπειδὰν αὐτῶν τὴν μυσαρὰν ἰσχάδα τελῶσιν. *Quando deteſtandam ſuam ficum conſecrant.* niſi Iſchada pro feſto aut myſterio quodam Manichæorum ſumſerit. ficus intelligenda eſt, quam humano ſemine & ſanguine menſtruo intingentes, in Eucha-
E riſtiæ modum ſuis porrigebant, ut recitat Cyrillus infra num. 33. Poſt γνωριζόμενος addidimus particulam καὶ, ex codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Pet. Sic.

[d] ἡ χήρα.] Articulum adjicimus ex codd. Coiſl. Roe, Caſaub. & Petr. Sic. Paulo poſt, Κούβρικον nominat Cyrillus Manetem; & ita quidem omnes. at latinus interpres Archelaï dicit *Corbicium*.

3 *Manem ſe cognominavit*, &c.] Affirmat Cyrillus Perſica lingua diſſertationem hoc vocabulo ſignificari, quod etiam Photius in hiſtoria Manichæorum confirmat: Δηλοῖ τοῦτο Περσίδι γλώσσῃ τὸν οἷον ὁμιλητικὸν, καὶ πρὸς διάλεξιν δραστήριον. Epiphanius vero hæreſ. 66. n. 1. ait id nomen Chaldaïco ſermone idem ſonare quod græce Σκεῦος nempe *vas*. idque confirmat Scaliger in chronicum Euſebii Notarum pag. 241. 1. Porro ex Archelao, Diſp. cum Man. num. 36. Manes nullius alterius linguæ præterquam Chaldæorum ſciens erat, nec ullum alium loquentem poterat audire. quomodo igitur,
F cum ex ambabus illis etymologiis eas linguas diverſas fuiſſe conſtet, Manes qui ſolam callebat Chaldaïcam, Perſicum ſibi nomen induere potuit? At ipſius Archelaï in hoc qui in manibus eſt loco, & omnium authorum conſenſu, Manes genere Perſa erat. omnino apud Archelaüm idem eſt ſermo Chaldaïcus quod Perſicus; nam ipſe fatetur num. 53. Manem Perſarum linguæ proprium ſibi vocabulum ſumſiſſe. Epiphanius vero Chaldaïcæ linguæ proprie dictæ etymologiam ſecutus eſt. Cum Manis nomen ob inſaniam & furorem quem apud Græcos deſignat, probroſum haberi cœpiſſet, ejus diſcipuli Manichæum magiſtrum ſuum Manis loco dixere. & aliqui doctiores geminata littera, Mannichæum vocaverunt quaſi manna fundentem ἀπὸ τοῦ μάννα χεῖν. Aug. hæreſ. 46. & lib. 19. cont. Fauſt. cap. 22.

[e] μανίας ἐπώνυμον ἑαυτὸν.] Hunc ordinem verborum ſequimur, quem exhibent codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. in editis & Siculo ἑαυτὸν ponitur ante ἐπώνυμον, Coiſl. habet καταγγείλῃ pro καταγγέλλῃ.

A κε'. Ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλητον. Καὶ γέγραπται, Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν. [a] ἐβλασφήμησεν οὖν, Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπών. ἐκείνοις ὁ κοινωνῶν, βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν συντάσσει. Ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην, [b] ἐπειδὴ διὰ τριῶν σείεται ἡ γῆ· καὶ τὸ τέταρτον οὐ δύναται φέρειν, ἐὰν οἰκέτης βασιλεύσῃ· Καὶ μέσος ἐλθών, λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο. ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱός· καὶ ἰατρῶν [γ] δαψιλεία παρῆν. ἀλλ' ὁ Μάνης [γ] ἐπηγγέλλετο διὰ B προσευχῆς ὡσανεὶ εὐσεβὴς κατορθώσειν. ἀπέστησαν οἱ ἰατροί, συναπέστη τοῦ παιδὸς ἡ ζωή· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρός. καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος, εἰς φυλακήν, οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγξαι τὸν βασιλέα, βληθείς· οὐ διὰ τὸ καταλῦσαι τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγγείλασθαι σώζειν, καὶ ψεύσασθαι· [δ] μᾶλλον δὲ εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τὸ φονεῦσαι. Τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς ἰατροὺς ἀποστήσας ἐφόνευσε, τῇ ἀμελείᾳ θανατώσας. C

κϛ'. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολλα κακά, μέμνησο πρῶτον τὴν βλασφημίαν· δεύτερον, [ε] τὴν δουλείαν· οὐχ ὅτι αἰσχύνη ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι τὸ δοῦλον ὄντα, ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, κακόν· τρίτον, τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας· καὶ τέταρτον, τοῦ παιδὸς τὸν φόνον· καὶ πέμπτον, τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς. Καὶ οὐκ ἦν γε αἰσχύνη τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή. ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστήν, ἔφυγεν. οὐκ ἦν διάδοχος D Ἰησοῦ τοῦ ἑτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρόν· ἀλλ' οὗτος ἐναντίος ἦν, φυγάς. Εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν

XXV. [1] Dicere ausus est se ipsum esse Paracletum. Atqui scriptum est: [a] *Quisquis blasphemaverit in Spiritum-sanctum, remissionem non habet.* blasphemavit igitur, se affirmans Spiritum-sanctum. qui cum ipsis societatem init, videat cum quibus se adjungat. Orbem totum concitavit famulus. nam [b] *Per tria commovetur terra, & quartum sustinere non potest, si famulus regnaverit.* [2] In medium progressus, jam viribus humanis superiora pollicebatur. [3] Æger erat filius regis Persarum, & medicorum adstabat frequentia. Manes vero se per orationem, quasi pius, rem perfecturum recepit. Recessere medici, unaque abscessit pueri vita. deprehensa hominis impietas est: ac vinculis onustus egregius ille philosophus erat; in carcerem, non quia regem veritatis gratia reprehendisset, trusus; non quia idola confregisset; sed quia pollicitus salutem, fefellisset: vel potius, si verum loqui volumus, quia occidisset. Hic enim, dum abigit medicos, eum qui medicorum ope servari poterat, prætermittenda curatione letho dedit.

XXVI. Cum vero plura de homine enarrem mala, memineris primo blasphemiæ: secundo servitutis: (non quod servire dedecus sit, sed quod servo libertatem fingere pravum.) tertio inanis & falsi promissi: quarto cædis pueri: quinto infamiæ carceris: neque ipsi tantum probro carcer fuit, verum etiam è carcere fuga. Nam aufugit ille, qui se Paracletum & veritatis propugnatorem jactabat. non erat successor Jesu, qui promto & alacri animo ad crucem accessit: iste ei contrarius fuga se proripuit. Tum rex Persarum,

1 Se Paracletum dicere ausus est Manes. Id. Cat. 16. n. 9.

a Marc. III. 29.

b Prov. XXX. 21. 22.

2

3 Persarum regis filium curare pollicitus, necat.

In carcerem conjectus, inde aufugit.

Sex dedecora Manetis: blasphemia, servitus, promissionum vanitas, homicidium, incarceratio, fuga.

1 *Dicere ausus est se ipsum esse Paracletum.*] Id iterum repetit Cyrillus Cat. 16. n. 6. & 9. omnesque authores ecclesiastici confirmant: en ipsius verba apud Archelaüm num. 13. *Ego viri fratres, Christi quidem sum discipulus. Apostolus vero Jesu.... sum quidem ego Paraclitus, qui ab Jesu mitti prædictus sum.... & qui ante me missus est Paulus, ex parte scire & ex parte prophetare se dixit, mihi reservans quod perfectum est, ut hoc quod ex parte est destruam.* Non tamen eum Manichæi ipsum Spiritum-sanctum esse dicebant, sed *hominem ex utroque sexu natum, à Spiritu-sancto susceptum*, ex Aug. contr. epist. Manich. cap. 7. n. 8. ita ut *Spiritus-sanctus quem Dominus discipulis se missurum esse promisit, per ipsum ad nos venisset*; id. De util. credendi cap. 3. n. 7. Aliquando tamen dicebant *Spiritum-sanctum in Manichæo ita mansisse, ut non aliud fuerit Manichæus ipse quam Spiritus, qui per ministerium corporea vocis & linguæ discipulos suos in omnem induceret veritatem.* Ita eorum insaniam commemorat S. Leo serm. 2. de Pentecoste cap. 7. Theodoretus vero lib. 1. hæret. fab. cap. 26. de Manete scribit, quod se *& Christum & Spiritum-sanctum* appellare non veritus sit, & duodecim ad exemplum Christi discipulos quaquaversum miserit.

a ἐβλασφήμησεν οὖν.] Particulam οὖν addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Petro Siculo: qui tamen hanc phrasim locat post τὸν Παράκλητον, ante citatam Christi sententiam; ac pro καὶ γέγραπται, legit ὡς γέγραπται, *sicut scriptum est.* & post οὐκ ἔχει ἄφεσιν hæc scribit, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, *sicut & qui illum præcessere.* deinde isthæc subjungit: ὁ μὲν Σκυθιανὸς ἐτόλμησε Πατέρα ἑαυτὸν ὀνομάσαι. ὁ δὲ Βουδδᾶς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἐκ παρθένου τε γεγεννῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀνατεθράφθαι. ὅθεν καὶ δώδεκα μαθητὰς ὁ ἀντίχριστος τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστειλεν. *Scythianus quidem se ipsum Patrem nominare ausus est: Buddas vero Filium Dei & Patris, sese aiens ex virgine natum; & in montibus educatum. quamobrem etiam duodecim discipulos erroris præcones Antichristus emisit ille* Hæc quamquam à Siculo continuate cum verbis Cyrilli, nulla propriæ additionis significatione, connexa; cum in omnibus Cyrilli exemplaribus desint, ab Siculo interserta non dubito. Eadem ex ipso transcripsit Photius Ea Buddæ jactatio quod ex virgine natus, & in montibus enutritus fuisset, refertur ab Archelao Disp. cum Manete, n. 52. qui tamen de usurpato ab eodem Filii Dei nomine, & duodecim discipulorum missione silet.

b ἐπειδή.] Phrasis ab hoc verbo incipiens, & in verbo βασιλεύσῃ desinens, prætermittitur a Petro Siculo.

2 *In medium progressus.*] Hæc Archelaüs, ex quo Cyrillus hausisse videtur, ita refert num. 53. *Tunc ergo Corbicius*, ita interpres latinus effert Cubrici nomen, *sepultâ dominâ*, (annorum erat duodecim) *bonis sibi derelictis omnibus uti cœpit, & migravit ad medium civitatis locum*, in quo manebat Rex Persarum. Epiphanius num. 4. ait Manem, nonnisi audita Persarum Regis filii ægritudine in urbem regiam se contulisse, cum alio quodam in loco procul ab aula Regis dissito ante degeret. At eum Archelaüs annorum sexaginta (secundum alium cod. septuaginta) fuisse refert, & jam discipulos acquisivisse, ac varia in loca misisse, cum princeps puer ægritudine correptus est. Mendum in numeralibus notis suspicatur Zacagnius: fieri tamen potest Manem bis in civitatem regiam accessisse. primum statim à dominæ morte, iterumque audita Persarum regis filii invaletudine.

3 *Æger erat Persarum regis filius.*] Rex ille Persarum est Varanes hujus nominis secundus, si, quod affirmat Archelaüs Disp. num. 55. defuncti Manetis fraude pueri pater fuit is, qui de eo postea supplicium sumsit haud dudum post collationem, anno ut putatur 278. nam ea ætate regnabat Varanes. At ille regium Persarum thronum non conscendit nisi anno 276. Manis autem diuturnum fuisse carcerem significat cùm Epiphanius hæresi 66. n. 4. tum Archelaüs n. 53. & 54. ex rebus ab ipso in captivitate gestis. Quare Tillemontius regem, cujus filius Manis culpa periit, Saporem putat, eamque mortem ad annum 271. revocat. Nihil causæ video cur ultra annum unum & menses aliquot Manis carcer producatur, & Archelaï authoris æqualis, earumdemque regionum, testimonio detrahatur fides. igitur in Varane acquiescendum existimo. Non solas preces, uti Cyrillus innuit, in ægri curatione adhibuit Manes, verum etiam si Epiphanio credimus num. 4. medicamenta quædam, τινὰ εἴδη φαρμακευτικῆς. Vincula Maneti ex ferro injecta; hunc enim *ferri talento onerari* præcepisse regem narrat Archelaüs num. 53. In carcere autem illum discipuli identidem invisebant, ipseque comparatis christianorum libris ultimam suæ doctrinæ manum imposuit.

γ ἐπηγγέλλετο.] In codd. Roe & Casaub. ἐπηγγείλατο διὰ προσευχῆς, ὥσπερ εὐσεβής, τὴν ἴασιν κατορθώσειν. Deesse videbatur in textu vox ἴασιν. Bod. Morel. Colb. ἐπηγγείλατο διὰ προσευχῆς σώσειν, ὡς εὐσεβὴς κατηγορηθείη. *Pollicitus est precibus se sanaturum, ut piis crimen inferretur.* Ms. Genovef. eodem modo; tantum post προσευχῆς adjungit τινός, *quadam prece.* Siculus brevius, ἐπηγγέλλετο ἰάσασθαι, *sanitatem se redditurum recepit.*

δ μᾶλλον δέ.] Adjecta à nobis particula δὲ ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Pet. Sic. Grod.

ε τὴν δουλείαν.] Ediit καὶ τὴν δουλείαν. Καὶ erasimus secund. codices supra citatos,

1 carceris custodes ad supplicium duci jussit. per A jactantiam Manes puero mortis causa fuit: idem per fugam carceris custodibus. Ergone adorari debet is qui mortis causam adtulit? Nonne
Joh. XVIII. 8. ipsum oportuerat Jesum imitari ac dicere: *Si me quæritis, sinite hos abire?* nonne opor-
Jon. I. 12. tuerat juxta Jonam dicere: *Tollite me, & projicite in mare; propter me enim hæc orta tempestas est?*

2 XXVII. Fugit è carcere, & [2] in Mesopotamiam venit. verum [3] occurrit ei scutum ju- B stitiæ, Archelaüs episcopus: eumque coram philosophis judicibus arguens, collecto Gentilium auditorio, ne si christiani judices fuissent gratificati fuisse viderentur; » Age, profer, » inquit Archelaüs ad Manem, id quod prædi- » cas. Ille vero, cui [a] os quasi sepulcrum patens, primum occepit à blasphemia in creatorem » omnium, dicens: Veteris Testamenti Deus » malorum inventor est, de se ipse aiens: *Ego* » *ignis consumens.* Tum sapiens Archelaüs blas- C phemiam hanc dissolvit his verbis: Si veteris » Testamenti Deus, ut ais, ignem se appellat; » cujusnam filius est qui ait: [b] *Ignem veni mit-* » *tere in terram?* Si accusas eum qui dicit: [c] *Do-* » *minus mortificat & vivificat;* eccur honoras » Petrum, [d] qui Tabitham excitavit è morte, & » [e] Sapphiram morte mulctavit? Si vitio vertis, » quod [f] ignem præparavit: cur etiam non hunc » reprehendis qui dicit: [g] *Discedite à me in* » *ignem æternum?* Si culpas eum qui ait: [h] *Ego* » *Deus faciens pacem & creans mala:* expone » quomodo Jesus dicat: [i] *Non veni pacem mit-* D » *tere, sed gladium.* Cum ambo paria dicant, » è duobus alterum: aut uterque bonus propter » similem loquendi rationem; aut si Jesus hæc » dicens à reprehensione abest, cur eum vituperas qui in veteri Testamento similia lo- » quitur?

3 Archelaus in Mesopotamia Maneti resistit.

Amborum collatio Ethnicis judicibus.

a Ps. V. 11.

Deut. IV. 24.

b Luc. XII. 49.

c I. Reg. II. 6.

d Act. IX. 40.

e Ib. V. 10.

f Deuteron. XXXII. 22.

g Matt. XXV. 41.

h Isai. XLV. 7.

i Matth. X. 34.

A ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι τοὺς δεσμοφύλακας. αἴτιος ὁ Μάνης διὰ τὴν ὑπερηφανίαν, θανάτου τῷ παιδί, καὶ αἴτιος θανάτου τῶν δεσμοφυλάκων διὰ τὴν φυγήν. Ὁ οὖν παραίτιος θανάτου, οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει; οὐκ ἔδει μιμήσασθαι Ἰησοῦν, καὶ εἰπεῖν· Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν; οὐκ ἔδει κατὰ « τὸν Ἰωνᾶν εἰπεῖν· Ἄρατέ με καὶ βάλλετε εἰς τὴν θά- « λασσαν· δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος; «

κζʹ. Φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν B Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἀπαντᾷ αὐτῷ ὅπλον δικαιο- α σύνης Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπὶ φιλοσόφων κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ χριστιανῶν κρινόντων δοκῶσιν οἱ κριταὶ χαρίζεσθαι· Λέγε, φησίν, ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν Μάνην, ὃ κηρύσσεις. Ὁ δὲ [β] ὡς τάφον ἀνεῳγμένον β ἔχων τὸ στόμα, ἀπὸ βλασφημίας πρῶτον τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων ἤρξατο φάσκων· Ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς κακῶν ἐστιν εὑρετής, λέγων περὶ ἑαυτοῦ· [γ] Ἐγὼ πῦρ « γ C καταναλίσκον. Ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ὑπεξέλυε « τὴν βλασφημίαν, εἰπών· Εἰ ὁ τῆς παλαιᾶς Θεός, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνος υἱός ἐστιν ὁ « λέγων· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν; Εἰ μέμφῃ « τὸν λέγοντα, Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ· διὰ τί « τιμᾷς Πέτρον, τὸν Ταβιθὰν μὲν ἐγείραντα, τὴν δὲ Σαπφείραν θανατώσαντα; εἰ δὲ καὶ μέμφῃ, ὅτι πῦρ ἡτοίμασε· διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν λέγοντα· Πορεύεσθε [δ] ἀπ' « δ ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον; εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα· « D Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά· ἐξήγησαι πῶς λέγει Ἰησοῦς, Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, « ἀλλὰ μάχαιραν. ἀμφοτέρων τὰ ἴσα λεγόντων, δυοῖν θάτερον· ἢ ἀμφότεροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν· ἢ εἰ ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί ψέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ παλαιᾷ λέγοντα;

1 *Carceris custodes*, &c.] Hos ut suæ fugæ faverent, auro plurimo corruperat Manes teste Archelao num. 54. quo fit ut non injuria Mani hæc fuga à Cyrillo crimini vertatur. Non custodes plurali numero, sed *custodem carceris qui eum dimiserat*, à rege *punitum* narrat Archelaüs. Cyrillum sequitur Photius hist. Manich. pag. 356. qui omnes capite truncatos memorat, τῆς κεφαλῆς ἐζημιώθησαν E ἅπαντες. Vitium est in Prevotiana interpretatione Cyrilli; cum enim Grodecius vertisset, *necari jussit*, Prevotius scripsit *laqueo vitam finire jussit*, quasi legisset ἀπαγχθῆναι, *strangulari*, non ἀπαχθῆναι, ut ipse edidit, quod significat *in campum & locum supplicii abduci.* Grodecius forte legit ἀποκτανθῆναι vel ἀπεχθάνεσθαι.

2 *Venit in Mesopotamiam.*] Secessit, ut narrat Archelaüs num. 54. in castellum Arabionis, quod erat ultra fluvium Strangam in regione Persarum, ex eodem num. 4 & 55. Epiphanius vero illud Romanæ ditionis fuisse scribit, in solitudine Mesopotamiæ Persidique confini, hæres. 66. n. 5. & 7.

α ὅπλον δικαιοσύνης.] In editis ὅπλῳ δικαιοσύνης, *armis justitiæ.* Legimus ὅπλον in mss Coisl. Roe, Casaub. Petro Sic. Grod. qui vertit *scutum justitiæ.* omnino ex stylo Cyrilli ista est loquendi ratio. sic Cat. 2. n. 15. pœnitentiam vocat τὸ καρτερὸν τῆς σωτηρίας ὅπλον, *validum salutis telum* vel *scutum*, quia nempe ejus ope verterat in fugam, & internecione deleverat suos hostes Ezechias. Eo- F dem modo Archelaüs Manetem fudit & fugavit.

3 *Occurrit ei*, &c.] Occasio disputationis Archelaï, Cascharorum vel Carcharorum, seu Carrhæ vel Carrharum episcopi cum Manete, narratur ab ejus scriptore; qui fuit vel Archelaüs ipse, vel Hegemonius quidam qui Archelaï scripta Syriaco primum sermone vulgata, digesserit ac græce transtulerit ex Phot. cod. 85. Græca jam dudum periere, exceptis fragmentis ab Epiphanio, Cyrillo nostro, aliisque authoribus commemoratis. Latina græcorum interpretatio jam ex parte ab Emerico Bigotio, & Valesio publici juris facta erat ex codice Bobiensi; sed tamdem integra ex Casinensi codice ab Alexandro Zacagnio Romæ an. 1698. data est; in qua tamen nonnulla desiderari, præter alia hoc unum satis argumenti est, quod ea quæ à nostro Cyrillo ex hac disputatione commemorantur, ibi desint. Duplex vero habita est inter Archelaüm & Manem collatio Prima & solemnior, ex qua desumta sunt quæ hic Cyrillus memorat, Cascharæ; altera in vico Diodori, cum Manes in priori convictus eo aufugisset. Quæ hic adscribit Cyrillus ex ipso Disputationis initio sumta videntur At in actis illius à Zacagnio editis penitus diversum principium est num. 12. pag. 23. & n. 13. pag. 24. & seqq. Manes proloqui incipit magnifica titulorum suorum commendatione: tum in veteris Testamenti authorem, quem Satanam dicit, & in E mundi creatorem, invehitur; sed aliis argumentis quam quæ in hoc loco Cyrillus repræsentat. Archelaüs primum silet; post, duas ingenitas Manetis naturas operose confutat. Denique illa Archelaï & Manetis de loco Deuteronomii, *Ego ignis consumens*, & de Pauli testimonio, *In quibus Deus hujus seculi* &c. altercatio, in iis Actis nullibi comparet. Zacagnius Præfationis suæ num. 14. ea acta mutila esse, & ex prolixiori opere in compendium contracta suspicatur. Tillemontius censet folia quædam in medio & circa finem intercidisse. Mihi utrumque videtur. nam bona pars eorum quæ Archelaüs epistola ad Diodorum num. 41. se dissertasse testatur, in ea disputatione non habetur. Ad ea autem manifesto pertinent quæ Cyrillus commemorat, quæque ab ipso collationis initio disputata significat Archelaüs. Cæterum dubitari merito potest utrum Cyrillus ipsa Archelaï verba, an potius dictorum ejus sensum retulerit. Certe, ut infra dicemus, grandem de suo parenthesim adjunxit.

β ὡς τάφον.] Particulam ὡς adjicimus ex Grod. & Petro Siculo.

F γ Ἐγὼ πῦρ.] Codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. ἐγὼ ὁ (deest ὁ Ottob.) Θεὸς πῦρ καταν. sed in loco Scripturæ citato, non Deus, sed Moyses de Deo in tertia persona loquitur, ita, Κύριος ὁ Θεός σου, πῦρ καταναλίσκον ἐστί.

δ ἀπ' ἐμοῦ.] Verba hæc desiderantur in codd Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Petro Siculo. Paulo post, in Roe & Casaub. scribitur, Ἐγὼ ὁ Θεὸς, ὁ ποιῶν proxime ad sacrum Textum. Cyrillus ipse Cat. 9. n. 7. citans sequentia hujus prophetici testimonii verba, legit, Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας φῶς. Loco ἐξήγησαι πῶς λέγει Ἰησοῦς, Siculus scribit: διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα; *Cur non reprehendis Jesum, aientem*, &c. Post εἰρήνην in codd. Roe, Casaub. & Ottob. in Coisl. autem cod. post βαλεῖν, additur ἐπὶ τὴν γῆν. Pet. Sic. legit ἐπὶ τῆς γῆς, *super terram.* habentur ea verba in citato Matthæi textu, verum non in hoc versiculi membro quod hic refertur, sed in superiore. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν.

κη'. Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς τοῦτον λέγει· Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, [α] Εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου. [β] Ὁ δὲ Ἀρχέλαος καλῶς ὑποκρούσας, Προανάγνωθι, φησὶν, ὀλίγον. Εἰ δὲ κεκαλυμμένον ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. ὁρᾷς ὅτι ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κεκάλυπται; οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν. Εἶτα, ἆρα μόνος ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; [γ] Ἰησοῦς δὲ αὐτὸς οὐκ εἴρηκε· Διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλῶ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι; μὴ μισῶν αὐτοὺς, ἐβούλετο μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν; ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχὴ [δ] τῆς χάριτος· τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται.

κθ'. ([ε] Εἰ δὲ δεῖ καὶ ὡς τινες ἐξηγοῦνται, τοῦτο εἰπεῖν, οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα· Εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων [ζ] τὰ νοήματα, ἐπὶ καλῷ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀναβλέψωσιν. οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὴν ψυχήν· ἀλλὰ, τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. τύφλωσον τοῦ

XXVIII. Manes hæc contra: Et qualisnam Deus excæcat? Pauli enim verba sunt: *In quibus Deus seculi hujus excæcavit cogitationes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii.* Archelaüs vero præclare subjiciens: Quæ paululum antecedunt, inquit, lege. [a] *Quod si opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum.* Cernis in pereuntibus opertum esse. [b] non enim danda sunt sancta canibus. Præterea, solusne antiqui Testamenti Deus, excæcavit cogitationes, infidelium? nonne Jesus ipse dixit: [c] *Ideo ipsis in parabolis loquor, ut videntes non videant?* Numquid ex odio volebat ut non viderent? an potius, propter eorum indignitatem, quandoquidem [d] oculos ipsi suos occluserant? [1] Ubi enim voluntaria pravitas adest, ibi & gratiæ subductio. [e] *Habenti enim dabitur: ab eo autem qui non habet, etiam quod habere se putat, auferetur.*

XXIX. (Si autem, [2] quemadmodum nonnulli quoque interpretantur, illud dicendum est; (horum enim non est illaudabilis oratio:) quamvis infidelium cogitationes excæcaverit, in bonum excæcavit, ut ad bona respiciant. Non enim dixit: excæcavit eorum animam; sed, *infidelium cogitationes.* Cujus dicti sensus iste est: excæca scortatoris scortandi cogitationes, & servatus est homo. excæca furis

2. Cor. IV. 4.

Quo sensu Deus infidelium mentes excæcare dicatur.

a *Ibid* ℣. 3.

b *Matth.* VII. 6.

c *Matth.* XIII. 13. *Luc.* VIII. 10 *Marc* IV. 12.

Quia ipsi oculos claudunt veritati, eam ab ipsis avertit [1]

d *Matth.* XIII. 15.

e *Ibid.* XXV. 29.

[2] Alio sensu, excæcat in bonum, pravas auferens cogitationes.

α εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι.] In Ottob. habetur αὐγάσαι. Pet. Siculus legit: εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ; *Ut non fulgeat illis illuminatio scientiæ gloriæ evangelii Christi.* sed ex iis quæ Cyrillus disputat num. 29. patet Manem non ita citavisse

β Ὁ δὲ Ἀρχέλαος.] Ita editi & codd. mss. contra Siculus: Ἀρχέλαος πάλιν, Ὑποστίξας, φησὶ, προανάγνωθι ὁ λέγει νῦν; quod ego vitium librarii puto ex ὀλίγον tria verba conficientis: *Archelaüs rursum, Interpunctione adhibita,* inquit, *antecedentia lege, quid sibi nunc velit Apostolus.* commodior vulgata lectio. Post ea verba sic legit Petrus Siculus: εἰ δὲ καί ἐστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγ. ita etiam in Coisl. & Ottob. codd. & in sacro Textu.

γ Ἰησοῦς δὲ, &c.] Hæc paulo aliter Petrus Siculus: Ἢ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς, ὁ τὸν Παῦλον τυφλώσας, οὐκ εἴρηκε. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι; *An non & Jesus ipse qui Paulum excæcavit, ita locutus est: Propterea in parabolis ipsis loquor, quia videntes non vident?* at Raderus Siculi interpres vertit, quomodo in Cyrilli textu, *ut videntes non videant.* Siculi allegatio evangelici dicti fidelior est, & textum Matthæi ad amussim repræsentat. contra ea quæ in textu est, partim ex Matthæi, partim ex Lucæ verbis cap. 8. ℣. 10. consarcinata est: atque idcirco, me judice, minus mutationis aut emendationis suspicione laborat. Est præterea authoris scopo & verbis convenientior; qui supponit Christum noluisse, non quidem odio, sed justa indignatione & duritiei cordis punitione, ne ii quibus in parabolis loquebatur, viderent.

δ τῆς χάριτος.] Siculus: τῆς φωτιζούσης χάριτος, *illuminantis gratia.*

1 *Ubi voluntaria pravitas,* &c.] Ait gratiam denegari vel auferri ab iis qui oblatam voluntarie respuunt. Qui tamen hoc dono, ad non peccandum necessario privati, nihilominus ad peccandum vel non pecandum liberi manent. Ita suos sensus exponit Archelaüs Disp cum Manete à Zacagnio editâ num. 32. *Deus omnia quæ fecit, bona valde fecit; liberi arbitrii sensum unicuique dedit, quâ ratione etiam legem judicii posuit. Peccare nostrum est; ut autem non peccemus Dei donum est, ex eo quod in nostro sit arbitrio constitutum peccare, vel non peccare.*

ε Εἰ δὲ δεῖ, &c.] In codd. Roe, & Casaub. ex δεῖ & ὡς, unum verbum δικαίως confectum est. at ita manet manca constructio. Petrus Siculus δικαίως legit, sed phrasim paulo commutat: Εἰ δὲ καὶ δικαίως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστι καὶ οὕτως εἰπεῖν (οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα) &c. *Quod si etiam recte interpretantur nonnulli, licet quoque sic dicere, (non enim absurda est oratio)* &c. Porro, tametsi hæc usque ad paragraphi finem Archelaï verbis Cyrillus dicere videatur, cum ibi subjiciat, *Hujusmodi aliisque pluribus dictis evertebatur draco: talibus Archelaüs Manem conflictationibus prosternebat*, unde Zacagnius hæc omnia ad calcem Disputationis Archelaï tamquam partem ejus veram appinxit: nihilominus in hoc loco Archelaï verba desinere, & cætera, ab his verbis, *Si autem* &c. usque ad finem, à Cyrillo, parenthesis vice, Archelai rationibus adjecta censemus. Saltem dubitari non potest quin verba ταῦτα τὰ μυστήρια inferius posita, Cyrilli sint non Archelaï, duabus rationibus quæ omne punctum auferunt. 1°. enim ait mysteria quæ nunc audienti è Catechumenorum sorte egresso exponit, licitum non esse Gentilibus aperire, atque in his mysteriis nominat sanctissimæ Trinitatis doctrinam. Atqui ut hæc apprime conveniunt Cyrilli auditoribus, è Catechumenorum statu in fidelium nomen ac gradum translatis, Cat. 5. n. 1. quibus mysterium Trinitatis Cat. 4. planissime aperuerat; ita non conveniunt Maneti, qui Cyrillo teste Cat. 6. n. 21. neque christianus unquam, neque ab Ecclesia rejectus fuerat; nedum Catechumenus, aut Catechumenorum gradum supergressus, atque ita Ecclesiæ filius factus esset, Procat. n. 13. nam Catechumenos revera ab Ecclesia rejici probat Lucifer, qui in libro *De non conveniendo*, &c. Constantium Imp vocat *hominem excisum è corpore sanctæ Ecclesiæ.* Ait 2°. quæ nunc mysteria sine involucris exponit, nefas esse coram Gentilibus proloqui. Atqui in Gentilium auditorio loquebatur Archelaüs, sup. n. 27 Illi igitur affingetur contradicens oratio, quâ neget se coram Ethnicis loqui, quos tamen disceptationis judices habeat: affirmetque se ea mysteria explicare, de quibus quæstio nulla erat. Cum itaque, verba ταῦτα τὰ μυστήρια, certissime sint Cyrilli, eaque cum superioribus necessaria connexione devinciantur, necessario parenthesis initium in hoc lôco collocavimus. Nec morari nos debet parenthesis longitudo: nam digressiones & parentheses longiores Cyrillo non inusitatæ. Vid. Cat. 16. n. 14. Hom in Paral. n. 8. usque ad 11. Præterea hæ unius Scripturæ loci secundum diversas sententias explicationes, ejus sunt ingenii, ut videre est Cat. 17. n. 9. & 10. Cat. 13. n. 21. &c. Demum quam postremo loco tradit hujus loci interpretationem, nempe infirmos oculos veritatum, quas capere non possunt, fulgore obtundi, continetur in ea ratione quam reddidit Procat. n. 12. cur Catechumenis mysteria celentur, quia videlicet noceret ipsis rerum quas nondum possunt capere, cognitio.

2 *quemadmodum nonnulli interpretantur.*] Quam hic Pauli verborum interpretationem adfert Cyrillus, apud neminem veterum me legere fateor. sed similes non desunt in Patrum scriptis locorum huic similium explicationes. Origenes verbi gratia in lib. 1. De principiis cap. 1. verba, *Deus ignis consumens est*, ita intelligit, *quia consumit & exterminat malas mentium cogitationes, gesta turpia, desideria peccati; animarumque vitiis & passionibus consumtis, purum sibi eas dignumque efficit templum.* Theodorus Heracliotes, seu quisquis author Commentarii Catenæ græcorum Patrum in singulos Psalmos Corderio editore præfixi, ea verba Psalmi 2. ℣. 9. *Tamquam vas figuli conteres eos*, interpretans, explicat de pravitatis & terrestrium ac materialium affectuum contritione. Basil. epist. 317. p. 309. quod Christus dicitur in ruinam & resurrectionem futurus, interpretatur de pravitatis nostræ casu, & boni excitatione. Similes aliorum in Psalmis contextuum, de peccatorum & impiorum hominum interfectione, eversione, confusione, &c. explicationes passim apud græcos & latinos Patres reperias. Alia est Augustini de excæcatione in bonum interpretatio, quâ Deum ait superbos de sua justitia præsumentes deserere & excæcare, ut ex peccatis in quæ deserti & excæcati labuntur, salutari pudore demissaque de se ipsis existimatione concepta, ad divinæ gratiæ medicinam confugiant. V. eumdem Tractat. 53. in Johan. n. 10. & 11.

ζ τὰ νοήματα.] Addit hæc Petrus Siculus, ὡς καὶ Παύλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστός, *Quemadmodum & Pauli oculos excæcavit Christus.* Paulo post ubi scripsimus ἀγαθὰ, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Petri Siculi versione; legitur in editis & græco Siculi textu ἅγια, *sancta.*

rapiendi & latrocinandi ingenium, & salutem consecutus est homo. Verum ita non vis intelligere? [1] Est & alia interpretatio. Excæcat sol habentes obtusam oculorum aciem; & ii qui oculorum imbecillitate laborant, vi luminis offensi excæcantur: non quod sua sponte atque natura sol inferat cæcitatem, sed quod oculorum substantia à videndo impediatur. ad eum modum infideles, cum ægritudinem in cordibus patiantur, in divinitatis radios inspicere non possunt. Nec dixit, *Excæcavit cogitationes, ut ne audiant Evangelium:* sed [a] *ut non fulgeat illis illuminatio gloriæ Evangelii domini nostri Jesu Christi.* nam Evangelium audire, omnibus permittitur: Evangelii vero *gloria* solis Christi germanis sincerisque [discipulis] reservata est. Illis quidem [b] qui audire non poterant, Dominus in parabolis loquebatur; [c] discipulis vero privatim parabolas edisserebat. gloriæ enim fulgor, eorum est qui sunt illuminati; excæcatio, infidelium. Hæc mysteria quæ nunc tibi patefacit Ecclesia ex Catechumenorum sorte transgresso, Gentilibus exponere mos non est. non enim gentili, quæ Patrem, Filium, & Spiritum-sanctum spectant mysteria, declaramus; neque Catechumenis coram de mysteriis palam loquimur: sed multa sæpe tecte dicimus, ut qui norunt fideles, intelligant; qui vero nesciunt, non lædantur.)

1 Aliter etiam, vim veritatis non ferentes se ipsi excæcant.

a 2. Cor. IV. 4.

b Matth. XIII. 13.

c Marc. IV. 34.

Ecclesia catechumenis mysteria sua occultat.

Id. Procat. n. 7. & Cat. 5. n. 12.

XXX. His, & aliis pluribus evertebatur draco: talibus Archelaüs conflictationibus Manem prostravit. Iterum inde fugit, qui & de carcere aufugerat: elapsusque adversario, venit ad [2] vilissimum quemdam pagum; ad instar serpentis, qui in paradiso Adamum omittens ad Evam accessit. Sed optimus pastor Archelaüs ovibus prospiciens, audita hominis fuga, citato cursu ad lupum requirendum festinavit. Manes vero adversarium confestim conspiciens, exsiliit inde & aufugit; aufugit

Manes in conflictu superatus.

Iterum ab Archelao quæsitus, rursus aufugit.

A ληστοῦ τὸ ἁρπακτικὸν καὶ ληστρικὸν, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θέλεις οὕτω νοῆσαι; ἔστι καὶ ἄλλη ἐξήγησις· Τυφλοῖ καὶ ὁ ἥλιος τοὺς [α] ἀμβλυωποῦντας. καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται, βλαπτόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός. οὐχ ὅτι τυφλωτικός ἐστιν ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀμμάτων [β] οὐ βλέπει. οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι, νοσοῦντες τὰς καρδίας, οὐ δύνανται ἐνιδεῖν ταῖς τῆς θεότητος ἀκτῖσιν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ ἀκοῦσαι τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλ', Εἰς B τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται· ἡ δόξα δὲ τοῦ εὐαγγελίου, τοῖς Χριστοῦ [γ] γνησίοις μόνοις ἀφώρισται. Ἔλεγεν οὖν ὁ Κύριος, τοῖς μὲν ἀκοῦσαι μὴ δυναμένοις ἐν παραβολαῖς· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς. ὁ αὐγασμὸς γὰρ τῆς δόξης τοῖς πεφωτισμένοις, ἡ τύφλωσις τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα τὰ μυστήρια, ἃ [δ] νῦν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖταί σοι τῷ ἐκ κατηχουμένων C μεταβαλλομένῳ, οὐκ ἔστιν ἔθος ἐθνικοῖς διηγεῖσθαι. οὐ γὰρ ἐθνικῷ τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια, οὐδὲ τὰ περὶ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχουμένων λευκῶς λαλοῦμεν· ἀλλὰ πολλὰ πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.)

λ'. Τοιούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς [ε] κατεπάλαισε τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν, ὁ ἐκ τῆς φυλακῆς D φυγών· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδράσας, ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεστάτην· κατὰ τὸν ὄφιν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδάμ, καὶ τῇ Εὔᾳ προσελθόντα. Ἀλλ' ὁ καλὸς ποιμὴν Ἀρχέλαος τῶν προβάτων προνοῶν, ἀκούσας τὴν φυγὴν, εὐθέως δρομαῖος ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἠπείγετο ζήτησιν. Μάνης δὲ [ζ] ἰδὼν ἐξαίφνης τὸν ἀντίδικον, ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευ-

1 *Est & alia interpretatio*, &c.] Parum differt tertia hæc interpretatio ab illa superiore Archelaï num. 28. easque ambas in unam conjungit sanctus Irenæus lib. 4. cap 29. n. 1. Apud Cyrillum tamen discrepant, quod secundùm priorem Deus indignis subtrahit gratiam in pœnam voluntariæ obdurationis: secundum alteram, gratiæ seu potius luminis præsentia debiles oculos perstringit & excæcat; quod ut avertat Deus, iis mysteria quæ ferre non possunt, celat. secum non pugnant tres illæ interpretationes. Nam ut Deus quandoque præ misericordia excæcat in bonum secundo sensu, & ne lux noceat in tertio, ita etiam subductione auxilii sui, vel tentationis permissione, eos qui veritati non credunt indurari & seduci patitur: quod Cyrillus de Antichristi temporibus ait Cat. 15. n. 17.

α ἀμβλυωποῦντας.] Ita scribimus ex codd. Coisl. Colb. Bodl. edit. an. 1608. Pet. Sic. cum in editis habeatur ἀμβλυωττοῦντας.

β οὐ βλέπει.] Melius apud Siculum, σαθρά ἐστι, *læsa est oculi natura.* Mox, loco ἀπιστία, scribimus ἄπιστοι ex codd. Coisl. Roe, Ottob. Casaub. Pet. Sic. vix enim credam verbo νοσοῦντες junctos dativos duos ante & post. In textu Apostoli, quem paulo post veluti majori quam Manes fide recitat Cyrillus, paulum tamen apostolica verba commutat. Legimus enim εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, *ut non fulgeat illis illuminatio evangelii gloriæ Christi.* At Cyrillus legit διαυγάσαι, & omittit αὐτοῖς, unà cum multis mss. & authoribus: sed verba τῆς δόξης ponit ante τοῦ εὐαγγελίου; evangeliumque ab evangelii gloria distinguens, responsionis suæ momentum omne in hoc discrimine constituit. cum tamen Apostolus non gloriam evangelii, sed evangelium gloriæ, seu gloria plenum, hic dicat. sed ita fortasse habebat Cyrillus in codice suo: ut etiam legit Cyrill. Alex. hom. 5. pasch. pag. 46.

γ γνησίοις μόνοις.] In editis ponitur μόνοις ante γνησίοις, contra ordinem naturalem, quem restituimus ex Coisl. Roe, Casaub. At Petrus Siculus omittit τοῖς, & pro μόνοις legit δούλοις. nihil necesse est verbo γνήσιος adjungere δοῦλος, nam eodem vocabulo sine addito, tamquam substantivo utitur interdum, ut Procat. n. 15. Paulo inferius, post ἀκοῦσαι addidimus particulam μὲν ex Pet. Sic. & ante δυναμένοις, necessariam negationem μὴ, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Petr. Sic. Grod. Similiter post αὐγασμός, adjicimus γάρ, ex Coisl. Roe, Casaub.

E δ ἃ νῦν.] Relativum ἃ hic primum comparet ex codd. Roe, Casaub. & Grod. sicut & pronomen σοὶ post διηγεῖται, ex præfat. codd. insuperque ex Colb. Bodl. & Petro Siculo.

ε κατεπάλαισε.] Ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Editi & cæteri κατεπάλαιε.

2 *Vilissimum quemdam pagum.*] Vocatur ab authore Disput. cum Manete num. 49. *vicus Diodori:* ab Epiphanio n. 11. Diodoris in Caschari regione: eodem modo Photius Hist. Manich. pag. 358. εἰς Διοδωρίδα Καρχάρων. Huc Manes, ab judicibus quamvis Ethnicis causa dejectus, populi in ipsum ruentis furori se subtrahens, fugit. Ibi cum quadam die congregatâ turbâ concionaretur, tanto confidentius quod neminem haberet adversarium sibi disserendi vi atque eruditione formidandum; Presbyter loci, cui nomen erat Diodoro, quamvis ab Epiphanio vocetur Tryphon, Archelaüm hujus rei per litteras certiorem fecit. qui presbyterum primo per litteras confirmavit, suppeditatis armis quibus ille gnaviter cum F Mane prælium redintegravit; mox ipse eò accessit, venitque ad locum in quo jam Manes disputationem diei præcedentis cum Diodoro inchoatam continuaturus aderat, jam exorsus loqui. hæc ex Disp. Archelaï num. 39. & seqq.

ζ ἰδὼν ἐξαίφνης.] Melius in Siculo ponitur ἐξαίφνης ante ἐξεπήδησε. Cæterum Archelao viso statim quidem elabi voluit Manes, sed alterum cum eo conflictum experiri coactus est. Archel. num. 46. Loco τὴν τελευταίαν, codd. Roe, Casaub. Coisl. τὴν δευτέραν καὶ (addit Coisl. τὴν) τελευταίαν: *secundam & postremam fugam.* Atqui non hæc secunda, sed tertia erat Manetis fuga, cum Cyrillus num. hujus initio secundam numeret quâ ex loco collationis fugit, & primam cum è carcere elapsus est. Manes autem in secundo conflictu diligentissime confutatus, in castellum Arabionis clam aufugit: quo in loco ab regis Persarum satellitibus comprehensus est. ex Archelao ibid. Ante τῶν Περσῶν addidimus τοῦ ex Coisl. & Sic.

σίαν φυγήν. Οἱ γὰρ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἣν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως ὑπασπισταί. Συλλαμβάνεται ὁ Μάνης, ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ [a] μαθηταί, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα. ὠνείδισεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν φυγήν· ἐχλεύασε τὴν δουλείαν· ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον, [6] κατέκρινε καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον· Ἐκδαρῆναι τὸν Μάνην Περσικῷ νόμῳ προστάττει. καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα θηρίων [7] παρεδόθη βορᾷ· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον τὸ δέρμα, θυλάκου δίκην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη. [8] ὁ τὸν Παράκλητον ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

λα´. [1] Τούτου μαθηταὶ τρεῖς γεγόνασι, Θωμᾶς, καὶ Βαδδᾶς, καὶ Ἑρμᾶς. Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν κακῶν τριῶν τοῦ Μάνη μαθητῶν.

A vero postremam fugam. Nam Persarum regis satellites omnibus locis perquirentes, fugitivum comprehendunt: quamque [1] debebat coram Archelao subire sententiam, hanc ipsi inferunt regii satellites. Capitur Manes, ille quem sui adorant discipuli, & ad regem adducitur. Exprobravit ipsi rex mendacium & fugam: irrisit servitutem; ultus est pueri interemtionem: damnavit & propter carceris custodum necem. Mani jubet [2] Persico more B dethrahi cutem: & reliquum quidem corpus ferarum pastui traditum est; illud vero pessimæ mentis conceptaculum cutis, pro foribus in sacci modum suspensa fuit. Qui se Paracletum dicebat, & futurorum scientiam profitebatur, suam ipsius fugam comprehensionemque nescivit.

Ab satellitibus regis Persarum comprehensus, detracta cute interficitur. [1]

[2]

XXXI. Hujus discipuli tres fuere, Thomas, Baddas, & Hermas. Nullus quæso legat Evangelium secundum Thomam. non C enim est unius è duodecim apostolis, sed unius de tribus pravis Manis discipulis. Nemo

Manetis discipuli tres, Thomas, pseudo-Evangelii auctor. *Id. Cat. 4. n. 36.*

1 *quam debebat*, &c.] Nimirum narrat Archelaüs Disp. num. 39. Manetem, postquam in prima disputatione Carrhæ habita confutatus, & judicum sententia damnatus fuisset, ab infantibus primum, deinde ab reliqua multitudine ita impulsum & fugatum fuisse; ut nisi turbas compressisset Archelaüs, capitis discrimen aditurus fuerit. Epiphanius hæresi 66. n. 11. ait populum voluisse illo tempore lapidibus Manem obruere, sed Marcellum suo conspectu hanc iram repressisse. Iterum vero post collationem in vico Diodori, *turba volebant Manem comprehensum tradere potestati barbarorum*, id est Persarum, quorum aliqui paulo ante regis mandato Manem requirentes, in eum locum venerant ac licet Archelai sermonibus teneretur populus, nonnulli tamen eum fugientem D sunt insecuti. Archel. n. 55. At Epiphanius narrat num. 11. populum ardentibus animis Manem discerpere conatum esse, ἐπιφέροντα τὴν ἀλιτήριον διασχισθῆναι, sed ipsum manus eorum effugisse.

a μαθηταί.] Addit Siculus ὡς Παράκλητον, *Quem sui discipuli velut Paracletum adorant.*

2 *Persico more.*] Nota Persarum, in exquisitorum suppliciorum, ac præsertim detrahendæ vivo homini cutis usu, supra cæteros homines ac barbaros crudelitas, de qua testatur Theodoretus in cap. 7. Danielis ℣. 5. pag. 628. Manetis supplicium referunt Archelaüs num. 55. Epiphan. hæres. 66. n. 12. Photius hist. Manich. pag. 357. Photius vivo detractam cutem refert; quod & ipsa Persarum crudelitas, & regis in Manem ira confirmat: accedit & Epiphanii testimonium, *arundine*, ut longius & dirius esset supplicium, *pellem avulsam* memorantis. Cutis illa ex Archelao *medicamentis in-* E *fecta*; vento, ut refert Photius, innuitque Archelaüs, *inflata*; & utris in modum *infartis paleis distenta*, præ foribus, ut videtur, regiæ suspensa fuit. hanc suo tempore ita observatam in Perside narrat Epiphanius. Manetis mors quæ collationem cum Archelao proxime secuta est, non potest ultra annum 278. differri. contigisse videtur mense Martio circa festum Paschatis, quo tempore illam Manichæi majori celebritate quam ipsum Pascha recolebant, sub nomine Bematis, ex Aug. lib. 18. cont. Faust. c. 5. erecto videlicet, & quinque gradibus instructo tribunali, & pretiosis linteis adornato, ac in promtu posito & objecto adorantibus. Idem cont. epist. Man cap. 8. n. 9.

6 κατέκρινε, &c.] Pet. Siculus, καὶ κατέκρινε καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸν, &c. *eumque condemnavit, tum propter id, tum propter*, &c.

7 παρεδόθη βορᾷ.] Sic legimus in codd. Ottob. Roe, Casaub. & Petro Siculo; quamquam hic paulo aliter, θηρίοις παρεδόθη βορά. *Feris esca traditum est.* Editorum lectio est θηρίων παραδοθῆναι βοράν. sed male convenit cum verbo membri sequentis, ἀνηρτήθη.

8 ὁ τὸν.] In editis omisso articulo τὸν legitur, ὅτι ὁ Παράκλητον, &c. Particulam ὅτι delevimus juxta codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & Petr. Sic. articulum vero τὸν addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. & ms. Genovef.

1 τούτου μαθηταί, &c.] Hi nobilissimi discipulorum Manetis referuntur ab Archelao Disp. num 53. Epiph hæres. 66. n. 12. & aliis. Duo autem nomina Baddas & Hermas in nonnullis Cyrilli mss. & apud authores cum aliquo discrimine leguntur. scribitur in codd. Roe, & Casaub. Ἀδδᾶς καὶ Ἑρμᾶς. Petrus Siculus Βουδδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς. ita scriptum repererat Grodecius, dum vertit Buddas & Hermas. Photius hist. Man. pag. 357. Βούδας τε καὶ Ἑρμᾶς. Marius Victorinus primum Buddam appellat. Archelaüs Disp. cum Manete num. 11. & 53. scribit Addas & Hermas Epiphan. hær. 66. num. 5. Ἑρμείαν καὶ Ἄδδαν. Theodoret. lib. 1. hær. fab. cap. 26. Aldam & Hermam. author hist. Manich. jam sæpe laudatus, Abda & Hermas alias omitto eorum nominum varietates, ex quibus diversas pro una confectas esse personas non dubito. Hujus phrasis, τούτου μαθηταί. &c. loco, longe aliud de suo scribit Petrus Siculus, quod Cyrilli verbis continuate interserit, & sub ejus nomine lectoribus proponit, in hunc modum. Ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κακίας διδάσκαλος ταύτης, Ζαράνης ὀνόματι, ὁμόφρων αὐτοῦ ὑπάρχων. Μαθηταὶ δὲ τούτου τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος γεγόνασι δώδεκα. Σισίννιος ὁ τούτου διάδοχος, καὶ Θωμᾶς, ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν εὐαγγέλιον συντάξας. Βούδδας τε καὶ Ἑρμᾶς. Ἄδαντος D καὶ Ἀδείμαντος, ὃν ἀπέστειλεν εἰς διάφορα κλίματα κήρυκα τῆς πλάνης. Ἐξηγηταὶ δὲ αὐτοῦ καὶ ὑπομνηματισταὶ γεγόνασιν Ἱέραξ καὶ Ἡρακλείδης, καὶ Ἀφθόνιος (L. Ἀφθόνιος ex Photio & libello de anathematizanda Manichæorum hæresi apud Coteler.) ὑπῆρχον δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς· Ἀγάπιος, ὁ τὴν ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρύας, καὶ Γαβριάβιος. Erat vero & ante hunc alius hujus impietatis magister Zaranes " nomine, ejusdem cum illo sententiæ. Porro discipuli Maneti anti- " christo fuere duodeni. Sisinnius qui Maneti successit; Thomas qui " Manichaïcum suo nomine evangelium conscripsit; Buddas & Her- " mas; Adantus & Ademantus, quem in diversas regiones erroris " præconem misit. Manetis interpretes & à commentariis fuere Hierax " & Heraclides atque Aphthonius. Fuerunt ipsi tres quoque alii disci- " puli, Agapius qui Heptalogum composuit, Zarias & Gabriabius. " Eadem Photius iisdem pene verbis transcribit: hæc tantum discrepantia, quod quem Siculus Buddam, Photius Budam; quem Sic. E Adantum, Phot. Adamantum appellat. Eadem quoque nomina in libello de anathem. Man. hæresi, anathemati subjiciuntur, ex Siculo forsan authoribus cognita. Hoc Siculi ad Cyrillum additamentum esse multa suadent. 1°. quod in nullis Catecheseon codicibus hæc reperiuntur. 2°. quod Addas & Adimantus tamquam homines duo distinguantur, quos tamen unum & eumdem fuisse, qui prænomine Addas dictus est, locuples testis est Augustinus lib. 2. contra adversarium legis & prophetarum cap. 12 n. 41. 3°. quod is qui nunc Manetis successor dictus est Sisinnius, non alius esse videatur a Sisinnio illo, quem Archelaüs Disp. cum Man. num 5. testatur, magistro relicto se ad fidem catholicam adjunxisse. 4°. quod quamvis antiqua sit illa de duodecim Manetis discipulis opinio, ab Aug. lib. de hæresibus cap 46. p. 17. b. & Theodoreto lib. 1. de hæret. fab. cap 26. commemorata, non tamen apud antiquiores legatur. non id refert Archelaüs; non Epiphanius, qui hæres. 66. n. 5. viginti duos ipsi discipulos adtribuit, F quorum è numero tres illi nobiliores selecti: quod forte scripsit propter illos viginti duos juvenes virgines electos, quos ad disputationem cum Archelao secum adduxit Manes, referente Archelao num. 12. quamquam in Bobiensi codice Archelaï disputationis duodecim tantum numerentur. 5°. quod alia discipulorum Manetis nomina ab antiquis recenseantur, verbi gratia Alexander Lycopolitanus in tractatu contra Manichæos Auctuarii Combefis. tertii p. 4. Papum quemdam in Ægyptum Manetis doctrinam adtulisse tradit. Mar. Victorinus vel quisquis alius author tractatus sub ejus nomine contra Manichæos, in Bibl. PP. Lugd tom. 4. p. 290. alios, Andream, Zoradem & Buddam nominat. sed Manichæi facile nomina commutabant. De trium illorum Manis discipulorum sorte legantur Archelaüs, Epiphanius, Theodoretus. De evangelio Thomæ loquitur Cyrillus Cat. 4. n. 36.

Jejunia Manichæorum cum aquis palearum.

se ad corruptores animarum Manichæos applicet, qui palearum aquis jejunii austeritatem simulant. qui ciborum conditorem calumniantur, cum se ipsi [1] lautissimis quibusque cibis ingurgitent. qui docent eum qui hanc vel illam herbam evellit, in eam transmutari. Nam si is qui herbas exscindit aut aliquod olus, in hoc transformatur; agricolæ & olitores in quot mutabuntur formas? In tam multa falcem intulit olitor, ut videmus, herbarum genera; in quodnam ergo convertitur? Ridicula plane documenta, sceleris opprobriique plena. Idem homo cum opilio sit, & mactavit ovem & lupum interfecit: in quodnam horum commutatur? Multi hominum, & pisces reti, & aves glutino ceperunt; in quod igitur genus transferuntur?

1 Manichæorum deliria.

2 Manichæi desidiosi & gulæ dediti.

XXXII. Respondeant [2] filii desidiæ Manichæi, qui & ipsi nihil agunt, & laborantium opes comedunt. qui afferentes sibi cibaria, hilari arridentique vultu excipiunt; & faustarum precationum loco imprecationes rependunt. Cum enim stolidus quispiam eis obtulerit aliquid, Paulum, inquiunt, foris consiste, & tibi benedicam. Deinde sumto in manus pane, (ut qui ex eis resipuere, confessi sunt) Ego te non feci, ait Manichæus pani; & in Altissimum contumelias fundit, & imprecatur conditori, & sic re condita vescitur. Si alimenta

Diræ Manichæorum imprecationes in Deum, alimenta ipsis data, & beneficos suos.

A [a] Μηδεὶς προσφερέσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις, [β] τοῖς ἀχύρων ὕδασι τὸ στυγνὸν τῆς νηστείας προσποιουμένοις· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων ποιητὴν, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν βρωμάτων λαιμαργοῦσι· τοῖς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ τήνδε ἢ τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται. Εἰ γὰρ ὁ ἐκτέμνων βοτάνας ἤ τι τῶν λαχάνων, εἰς τοῦτο μεταβάλλεται, γεωργοὶ καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσα μεταβληθήσονται; [γ] κατὰ τοσούτων ὁ κηπουρὸς ἤνεγκε τὸ δρεπάνην, ὡς ὁρῶμεν· B εἰς ποῖα ἄρα μεταβάλλεται; Γέλωτος ἀληθῶς τὰ διδάγματα, καὶ καταγνώσεως πλήρη καὶ αἰσχύνης. ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὢν προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθυσε καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; [δ] πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἰχθύας ἐσαγήνευσαν, καὶ ὄρνεα ἰξεύσαντο· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλονται;

λβʹ. [ε] Ἀποκρινέσθωσαν οἱ τῆς ἀργίας ἔκγονοι Μανιχαῖοι, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες· οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι C προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογιῶν κατάρας ἀποδιδόντες· Ὅταν γάρ τις αὐτοῖς [ζ] τι προσενέγκῃ ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, στῆθι, καὶ εὐλογήσω σε· εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον, (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο) Ἐγώ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ· καὶ [η] κατάρας πέμπει εἰς τὸν ὕψιστον, καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα, καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιημένον. Εἰ μισεῖς τὰς τροφὰς,

---

[a] *Μηδεὶς*, &c.] Ante *μηδεὶς* id legitur in Petro Siculo: *Μήτε τὴν ἑπτάλογον Ἀγαπίου, μήτε τὴν ἐπιστολῶν ὁμάδα, μήτε τὴν πᾶσαν παρὰ τούτων τῶν ἀσεβῶν ἐκτεθεῖσαν βίβλον ἀναγινωσκέτω, εἰς λύμην πολλῶν, καὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀπώλειαν. Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον, ὡς ἀσεβῆ διδάγματα κατέχουσαν, καὶ πάσης βλασφημίας πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀναθεματίζει, μετὰ καὶ τοὺς ἐκθεμένους αὐτὰς, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐφευρετὰς καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας. ἀναθεματίζει δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν. Διὸ μηδεὶς προσφθειρέσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις*, &c. D „Neque quisquam legat Heptalogum Agapii, neque epistolarum collectionem, neque ullum eorum librorum, qui ab impiis illis ad contagionem plurimorum, propriæque animæ perniciem sunt conscripti. Omnem enim eorum librum, ceu impia dogmata continentem, & universæ blasphemiæ plenum; omnemque ut ab illis dicitur precationem, verius magicam incantationem, sancta nostra catholica & apostolica Ecclesia anathemati devovit, post ipsarum rerum authores, tamquam plurimorum, eorumque magnorum, E repertores malorum, & certissimi exitii duces. simul & anathemate feriit omnes qui se ipsis discipulos præbent. Idcirco nullus animarum corruptoribus Manichæis se corrumpendum adjungat, &c. Ea non leguntur apud Photium: Siculi ad Cyrillum additamentum esse perspicuum est, cum ante Cyrilli ætatem nullum expressum legatur adversum Manichæos, eorumque libros, Ecclesiæ decretum. Tantum communi christianorum horrore, nefariæ hæreseos ab eximiis Ecclesiæ Patribus doctis libris refutatæ, damnatio conclamata erat Id autem quod Siculus commemorat decretum, ab ecclesia Constantinopolitana fieri potuit vel sub Leone Isaurico, quo tempore ab Patriarcha (Germano) de Manichæis habita quæstio est, ex Siculo pag. 48. 49. circiter annum 722. vel sub Michaële Curopalata, & Leone Armeno, tum dira in Manichæos edicta publicata sunt: vel tamdem sub Basilio, post relata à Siculo, quæ in legatione sua viderat & audierat, Manichæorum mala. decretum hoc non aliud est forsan, quam illud quo anathematizandæ F hæresеos Manichaïcæ decreta est formula, quam refert Cotelerius in Notis ad 4. Recogn libr. pag. 374.

[β] *τοῖς ἀχύρων ὕδασι, palearum aquis.*] Obscurus est & forte corruptus locus. Si hanc lectionem, quæ editorum, Ottob. & Coisl. codicum est, sequimur; fortassis Manichæi, non solum à vino abhorrebant, verum etiam à Zytho, seu factitio ex hordei vel tritici aqua temperati succis liquore, quo nonnulli catholici in locum vini jejuniorum diebus interdicti utebantur, ut ostendunt Patrum querelæ; ipsique aquam paleis infusam adhibebant: quapropter etiam legi potest in Cyrillo, *τοῖς εἰς ἄχυρον ὕδασι*, vel *τῷ εἰς ἄχυρον ὕδατι*. Habetur in codd. Roe & Casaub. *τῷ ἀχύρῳ καὶ ὕδατι, palea & aqua.* quæ palea intelligi potest ea in qua, omissis culcitris, ex Manetis præcepto cubabant; unde horum præceptorum observantiores Mattarii ab aliis per deridiculum dicti, ex Aug. lib. 5. cont. Faust. cap. 5. Aliter, respiciendo ad proverbium, quo Hilarius utitur lib. 3. in Constant. num. 20. *Paleis aquas tegis & foveas cespitibus occultas*, legi potest *τοῖς ἴσα ἀχύροις καὶ ὕδασι, τὸ στυγνὸν*, &c. *qui palea & aquis* illa obtectis *similes*: aut, *τοῖς ἀχύροις ὕδασι, τὸ στυγνὸν τῆς νηστείας* (supp. *ἑαυτοῖς*) *προσποιουμένοις*; *qui* uti *paleam aquis*, ita *tristitiam jejunii* sibi *imponunt.*

1 *lautissimis quibusque cibis*, &c.] Quæcumque hic & sequenti numero de Manichæis dicit, ad eorum electos maxime respicit. Eorum erat illa lautiorum epularum consectatio, de qua videri potest Turbo apud Archelaüm num. 9 & Epiphanius hæresi 66. num. 28. Aug. lib. 2. De morib. Manich. cap. 16. num. 52. & cap. 19. n. 68. Hæc vero eorum doctrina, quâ eos qui olera exscindebant vel mactabant animalia, in res eas converti aiebant, explicatur à Turbone loco citato num. 9. & Epiphanio num. 28. & 55. Aug. De morib. Manich. cap 17. n. 55. Theodoreto lib. 1. hæret. fab. cap. 26. pag. 214. quorum testimoniis apparet eam Manichæorum transformationem, quam Cyrillus dicit, in pecora & plantas; nihil aliud esse, quam humanæ animæ, istarum ut putabant cædium reæ, in ejusdem modi corpora transfusionem & metempsychosim. nam Manichæi tam stirpibus quam brutis animantibus rationalem animam inesse persuadebant sibi.

[γ] *κατὰ τοσούτων.*] Sic emendavimus ex codd. Roe, Casaub. & Petr. Sic. In editis legitur *τοσοῦτον*.

[δ] *πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων.*] Hæc & sequentia usque ad *ἀργίας* excl. prætermittuntur à Siculo.

[ε] *Ἀποκρινέσθωσαν*, &c.] Vocem *Ἀποκρινέσθωσαν* quam contextus orationis requirere videtur, supplevimus ex codd. Roe & Casaub. Ex eis etiam, atque insuper Coisl. Ottob. mss. Genovef. delevimus vocem *ἁρπαγῆς* in editis ante *ἀργίας* nescio quomodo inductam. Mox, verbum *ἐργαζόμενοι*, pro *ἐργασάμενοι* positum in ed. Oxon. fuit ex codd. Roe, Casaub. Bodl. & Pet. Sic. favent Coisl. & Ottob.

2 *filii desidiæ*] De electis Manichæorum hæc intelligenda, quibus omni opere interdicebatur, ædificatione, lavatione, agricultura, panis confectione, ex Turbone apud Archelaüm num. 9. & Epiphan. num. 28. At hæc omnia auditoribus licita erant ex Aug. epist. 236. n. 2. & lib. 20. cont. Faust. cap. 23. imo auditores ad præparanda electis cibaria, grandium, sed imaginariarum pœnarum comminationibus adigebantur, ex Turbone locis citatis. Quæ deinde de exsecrationibus Manichæorum in sumendo cibo commemorat Cyrillus. eadem referuntur à Turbone eodem loco, Tito Bostrensi lib. 2. cont. Manich. pag. 465. Bibl. PP. Lugd. tom. 4.

[ζ] *τι προσενέγκῃ.*] Pronomen *τι* addidimus ex Pet. Sic.

[η] *κατάρας πέμπει.*] Cod. Colb. omittit *κατάρας*, & habet *καὶ πέμπει*. Grodecius quasi legisset *εἰς τὸ ὕψος*, vertit, *exsecrans* (panem) *projicit in altum.*

[α] τῷ μειδιῶντι τῷ προσώπῳ [α] ἐνέβλεψας τῷ προσενέγκαντι; Εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί [β] πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι [β] Θεῷ τὴν βλασφημίαν; καὶ πάλιν, Ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρα, φησί· σπαρείη ὁ σπείρας σε. ἐγώ σε οὐκ ἐθέρισα δρεπάνῃ· ἐκθερισθείη ὁ θερίσας σε. ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε. καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.

λγʹ. Μεγάλα μὲν κακὰ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα. Οὐ τολμῶ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν αὐτῶν διηγήσασθαι. οὐ τολμῶ εἰπεῖν, τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, διδόασι τοῖς ἀθλίοις. διὰ συσσήμων δὲ μόνον δηλούσθω. ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς ἐνθυμείσθωσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφέδροις. Μιαίνομεν ἀληθῶς τὸ στόμα ταῦτα λέγοντες. μὴ Ἕλληνες [γ] τούτων μυσαρώτεροι; μὴ Σαμαρεῖται τούτων [γ] ἀθλιώτεροι; μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ οἱ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, πρὸς μίαν ὥραν δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πρᾶξιν· [δ] καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως, [δ] ὡς μιανθεὶς οἶδε λουτροῦ ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει τῆς πράξεως τὸ [ε] μυσαρόν. ὁ δὲ Μανιχαῖος θυσιαστηρίου μέσον, [ε] οὗ νομίζει, τίθησι ταῦτα, καὶ μιαίνει καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν. Παρὰ τοιούτου στόματος, ἄνθρωπε, δέχῃ διδασκαλίαν; τοῦτον ὅλως ἀπαντήσας ἀσπάζῃ φιλήματι; ἄρα χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀσεβείας οὐ φεύγεις τὸ μεμολυσμένον, [ζ] καὶ τοὺς ἀκολάστων χείρονας, τοὺς [ζ] πάσης πορνευούσης μυσαρωτέρους.

λδʹ. Παραγγέλλει ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ διδάσκει,

A odisti, quare festivo vultu eum qui tibi adtulit, intuitus es? si adferenti habes gratiam, quare authori ac conditori Deo convicium rependis? Iterumque ait: Ego te non sevi; seratur ille qui te sevit. ego te non messui falce; demetatur qui te messuit. ego te igne non assavi; assetur qui te assavit. Præclara sane meritorum remuneratio.

XXXIII. Magna illa quidem vitia, sed aliorum comparatione exigua. [1] Lavacrum B ipsorum coram viris & mulieribus enarrare non audeo. [2] Vereor dicere, cuinam rei caricam intingentes, miseris porrigunt. signis duntaxat detegatur. Viri, quæ in somniis illudunt cogitent, & mulieres, quæ in menstruis. Os revera polluimus ista proferentes. Numquid Gentiles istis detestabiliores? an Samaritani sceleratiores, aut impii magis Judæi? num scortatores magis impuri? Qui enim corpus stupro polluit, per unam horam libidinem C explet. mox factum condemnans [3] se uti inquinatum balneo egere novit, commissique sui scelus & fœditatem cognoscit. Manichæus vero in medium, ut ei quidem videtur, altare isthæc imponit; linguamque & os commaculat. Ab ejuscemodi ore, ô homo, doctrinam recipias? huic obviam factus omnino osculum porrigas? Annon, omissâ interim reliquâ impietate, vel impuritatem fugias, hominesque nebulonibus deteriores, & quovis prostibulo conscelera-tiores?

D XXXIV. Hæc Ecclesia denuntiat, & docet,

Horrenda Manichæorum mysteria.

1

2

Infanda eorum Eucharistia.

3

V. sup. n. 19.

V. sup. n. 13.

[α] ἐνέβλεψας] Id verbum loco ἀπέβλεψας posuimus ex codd. Roe, & Casaub.

[β] Θεῷ.] Eam vocem quæ in editis post κατασκευάσαντι legitur, hoc loco reposuimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

1 *Lavacrum illorum.*] De lavacro ipsorum non communi, sed sacro, hoc est de baptismate, Cyrillum loqui, ejus cum ipsorum eucharistia conjuncta mentio suadet. Verum exsistit dubitatio num baptismum christianum in suos usus admiserint Manichæi. Augustinus hæresi 46. hanc eorum sententiam esse refert, baptismum in aqua nihil cuiquam saluti adferre; nec illos quemquam eorum quos decipiunt baptizandum putare: quod forsan de catholicis aut alioqui baptizatis intelligendum. Lib. 3. cont. Petil. cap. 17. n. 20. negat Catechumenos in secta Manichæorum vocari, tamquam eis baptismus quandoque debeatur. S. Turribius Asturicensis epistolâ ad S. Leonem 15. cap. 5. refert eos non in aqua, sed in oleo baptizasse. Id Priscillianistis in Hispania forsan peculiare. Photius in hist. Manich. pag. 353. eos non conferre, sed fingere baptisma refert; & quamvis non baptizentur, imo baptismum conspuant, quoniam tamen in Christum, qui se aquam vivam dixit, credant, hac amphibologia baptizatos se dicere: id quod sumsit Photius ex Petro Siculo, & post eos refertur in libello De anathemat. Manich. hæresi. At hæc de posterioribus Manichæis. nam tertii & quarti seculi temporibus baptismo usos illos esse multa probant. Primò Manes in disp cum Archelao num. 50. de baptismo sic disputat, quasi revera remissionem peccatorum non conferat, sed tamen a se propter Christi exemplum adhibeatur: & omnino supponit Archelaï disputatio baptismum à Manete agnosci. Felix Manichæus apud Augustin. lib. 1. De actis cum Felice cap. 19. pag 484. baptizari Manichæos ut ab adversario Dei liberentur, testis est his verbis: *Si adversarius nullus contra Deum est, ut quid baptizati sumus* Secundo, Athanasius orat. 2. num. 43 pag 510. agnoscere videtur Manichæos, Phryges, & Paulianistas baptisma conferre, recitatis etiam trium personarum vocabulis. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos p. 305. Hilario Romanæ ecclesiæ diacono objicit, quod baptizatos a Manichæis ante schisma sine novo baptismate recepisset. Author Commonitorii de recipiendis Manichæis, Append. S. Aug. t. 8. p 38. præcipit ut electi Manichæorum diuturno tempore probati, *tunc baptizentur, si non fuerint baptizati; vel reconcilientur, si pœnitentiæ locum acceperint* quod tamen de apostatis Ecclesiæ intelligi potest. Basilius epistola 1. ad Amphiloch. can. 1 Manichæos, Valentinianos, & Marcionitas in eorum hæreticorum numero ponit, quorum baptisma, tamquam ab Ecclesiæ fide recedens, ab initio rejectum. Concilium tamdem Trullanum can. 95. Manichæos, Valentinianos, & Marcionitas cum libellis anathematismi admitti præcipiens, nihil de novo baptismate loquitur. Constare igitur debet Manichæos baptismum usurpasse. sed tantam illi fœditatem admiscuisse, ut eam referre Cyrillum puduerit.

2 *Vereor dicere*, &c.] Nota omnibus infamis & scelerata Manichæorum eucharistia, sæpe ab ecclesiasticis authoribus ex eorum confessione deprehensa. tum vero scelus illud non in universam sectam refundi volebant, sed in specialem quamdam à cæteris schismate divisam, quæ tamen ipsa Manichæi nomine gloriaretur, & ejus ex libris istam hauserat impietatem. V. Aug. hæresi 46. pag. 15. & De natura boni cap. 47. Id Manes à Terebintho accepisse videtur, saltem ab eo magicæ incantationes, quas in ficum sceleratam proferebant, erant profectæ: supra num. 23. Verum E pudenda illa eucharistia Simonem magum & Gnosticos authores habebat, ex Epiph. hæresi 21. n. 4. & hæresi 26. n. 4.

[γ] ἀθλιώτεροι] In editis habetur ἀθεώτεροι, *magis athei.* prætulimus scripturam codd. Coisl. Roe, Casaub. tum quod Samaritis legem recipientibus minus convenire videatur atheorum appellatio, quâ Cyrillus adversum hæreticos Deum creatorem negantes, & legis authorem criminantes uti solet: tum quod hic non agitur de blasphemia quâ Deus negetur, sed de singulari impuritate & nequitia. Hæc porro de Samaritanis perioche à Siculo prætermittitur.

[δ] ὡς μιανθείς.] Particulam ὡς adjecimus ex Coisl. Ottob Petro Sic. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, λουτροῦ posuimus ex Sic. cum in editis habeatur λουτρῶν. in Coisl. λουτρῷ.

3 *se .... balneo egere novit.*] Balnei usum post fœdatum scelere corpus, non à paganis solum, sed à christianis etiam adhibitum, F testes præter Cyrillum, Chrysostomus hom. 6 in 2. Tim. pag. 580. & 581. & hom. 12. in 1. Cor pag. 184. quo loco id in solis quæ per carnem committuntur peccatis, & antequam in domum reverterentur, usurpari asseverat. Isid quoque Pel lib 4. ep 129. p. 485. Greg. Mag. lib. 4. Dial. cap. 32. Accepta erat à paganis ea purgatio, ut refert author constitut. Apost. lib. 6. cap. 29. Nempe ait Tullius lib. 2. De legibus: *Incestum adspersione aquæ vel dierum numero tollitur*, & Persius satyra 2. ℣. 17. *Noctem flumine purgas.*

[ε] οὗ νομίζει.] Editi habent ὡς, scripsimus οὗ ex codd. Coisl. Roe, Casaub uti elegantius, & familiari Cyrilli loquendi rationi convenientius. Pet. Sic. neutrum legit, sed ὡς. Postea, καὶ τὴν γλῶτταν scripsimus post καὶ τὸ στόμα, ex prælaudatis codd. & naturali rerum ordine. In editis, καὶ τὴν γλῶτταν, καὶ τὸ στόμα

[ζ] πάσης πορνευούσης.] Secuti codd Coisl. Ottob. Colb. Roe, Casaub. mss. Genovef. Pet. Sic. ed. Morelii, expunximus articulum τῆς, inter utramque vocem in editis interpositum.

A & cœnum adtingit, ne tu eodem inficiaris. edicit vulnera, ut tu ne saucieris. sufficiat porro tibi ista solummodo scire; experiri autem abstineto. 1 Tonat Deus, & contremiscimus omnes; isti autem in blasphemas voces erumpunt. Fulgurat Deus, omnesque nos in terram procumbimus: illi autem de cœlis convicia jactant. Jesus ait de patre suo: *Qui solem suum exoriri facit super justos & injustos; & pluit super malos & bonos.* Illi

B autem 2 imbres ex amatorio æstu oriri statuunt: audentque dicere esse quamdam in cœlo speciosam virginem cum juvene formoso: eos quo tempore cameli aut lupi, sua fœdæ cupidinis tempora habere. itaque hiberno tempore hunc in virginem insano furore incurrere: illam vero fugere aiunt, istum persequi; atque inde sudorem emittere, quo ex sudore imbrem exsistere. Hæc in Manichæorum libris scripta sunt. Ea nos legimus, dum narrantibus nolumus fidem adhibere. nam securitatis protectionisque vestræ causa, in illorum

C perniciem sollicitius inquisivimus.

XXXV. Verum nos Dominus ab tali defendat errore: eaque vobis adversus draconem [a] inimicitia tribuatur, ut quomodo ipsi calcaneum observant, ita & vos illorum caput conculcetis. Memores estote eorum quæ vobis dicuntur. Qui concentus nostrarum rerum cum rebus illorum? [b] quid lux cum tenebris comparata? quid Ecclesiæ gravitas & sanctitas, cum Manichæorum exsecrandis institutis? Hic ordo, hic disciplina: hic

D gravitas, hic castimonia; hic vel [c] feminam ad libidinem adspicere piaculum est. hic connubium sanctissimum; hic 3 continentiæ [id est, viduitatis] tolerantia; hic virginitatis cum angelis certans dignitas. hic ciborum cum gratiarum actione perceptio: hic gratus in universarum re-

Manichæorum contumeliæ in Deum tonantem.

Matth. v. 45.

2 Unde imbres oriri statuant Manichæi.

Cyrillus Manichæorum libros diligenter pervolutaverat.

a Gen. III. 15.

Quam dispar catholicæ Ecclesiæ, & Manichæorũ doctrina atque institutum.

b 2. Cor. VI. 14.

c Mat. v. 28.

A τῷ ἅπτεται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῇς. λέγει τὰ τραύματα, ἵνα μὴ σὺ τραυματισθῇς. [α] ἀρκεῖ δέ σοι τὸ εἰδέναι μόνον· τὸ δὲ πεῖραν παραλαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ ὁ Θεὸς καὶ πάντες τρέμομεν, κἀκεῖνοι βλασφημοῦσιν· ἀστράπτει ὁ Θεός, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλινόμεθα· κἀκεῖνοι περὶ οὐρανῶν τὰς δυσφήμους ἔχουσι γλώσσας. Ἰησοῦς λέγει περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, [β] ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. κἀκεῖνοι λέγουσιν,

B ὅτι οἱ ὑετοὶ ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται. καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἐστί τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδὴς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς· καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἢ λύκων καιρόν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς [γ] ἐπιθυμίας καιροὺς ἔχειν, καὶ κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρόν, μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ· καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασί, τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν. Ταῦτα γέγραπται ἐν τοῖς τῶν Μανιχαίων βιβλίοις. Ταῦτα ἡμεῖς [δ] ἀνέγνωμεν, ἀπιστοῦντες τοῖς

C λέγουσιν. ὑπὲρ γὰρ τῆς [ε] ὑμετέρας ἀσφαλείας, τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν.

λε΄. Ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ τοιαύτης πλάνης. [ζ] δοθείη δὲ ὑμῖν ἔχθρα πρὸς τὸν δράκοντα· ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνοι τηροῦσι τὴν πτέρναν, οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτῶν πατήσητε τὴν κεφαλήν. Μνημονεύετε τῶν λεγομένων· τίς συμφωνία τῶν [η] ἡμετέρων πρὸς τὰ ἐκείνων; τί τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος; τί τὸ τῆς Ἐκκλησίας σεμνόν, πρὸς τὸ τῶν Μανιχαίων μυσαρόν; Ὧδε τάξις,

D ὧδε ἐπιστήμη, ὧδε σεμνότης, ὧδε ἁγνεία· ὧδε καὶ τὸ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς ἐπιθυμίαν, κατάγνωσις. ὧδε [θ] γάμος σεμνότητος, ὧδε ἐγκρατείας ὑπομονή, ὧδε παρθενίας ἰσάγγελον ἀξίωμα· ὧδε βρωμάτων μετοχὴ μετ᾽ εὐχαριστίας· ὧδε εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν τῶν ὅλων

α ἀρκεῖ δέ σοι.] Ex Petro Sic. nam editi ἀρκεῖ δέ σε, &c. Loco πεῖραν, παραλαβεῖν, Ottob. & Pet. Sic. habent πεῖραν λαβεῖν, Bodl. πεῖραν παραλαβεῖν.

1 *Tonat Deus*, &c.] Hæc nullus, quod sciam, de Manichæis præter Cyrillum refert. Quod autem de procumbendi in terram usu ad tonitrus sonum, vel fulgurantis cœli conspectum, narrat,

E idem quoque refert S Ephræm sermone Parænet. De adventu Domini pag. 495. & serm. De apparitione Crucis pag. 229. editionis latinæ, vel editionis græcæ pag. 347. aut 457. & author. quæstion. ad Antioch. quæst. 136. tom. 2. operum S. Athanas. pag. 300.

β ὅστις τὸν, &c.] Loco ὅτι scripsimus ὅστις ex codd. Coisl. Ottob. Roe., Casaub. ut etiam citavit sup. n. 16. Porro hic Cyrillus paulum immutat ordinem sententiæ Christi, aientis Deum solem suum oriri facere super bonos & malos, & pluere super justos & injustos. atque ita legit Pet. Sic. at omnes mss. habent ut in textu. ac Patres nonnulli ita quandoque legerunt, ut Philastr. hær. 82. 3. cl. G. Nyss. in nat. Chr. p. 343. tantum Coisl. Roe, Casaub. & Grod. in secundo evangelicæ sententiæ membro ἀγαθοὺς ante πονηροὺς ponunt.

2 *imbres ex amatorio æstu.*] Hæc refert Turbo apud Archelaüm disp. num. 8. & ex eo Epiphanius hæres. 66. n. 27. item Tit. Bostr. lib. 2. contr. Manich. pag. 465. Sed quod Cyrillus de juvene quasi

F uno narrat, id Turbo de principibus materiæ, quorum tamen unum solum, nempe principem magnum, pluere dicit. At Titus id ad omnes principes refert; non unius virginis, sed indefinite & plurali numero potestatum boni amore laborantes.

γ ἐπιθυμίας.] Ita codd Coisl. Ottob Roe, Casaub. Grod. Pet. Sicul. Editi vero μίξεως. Post ἔχειν adjecimus καὶ ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Siculo.

δ ἀνέγνωμεν.] In codd. Roe, Casaub. Ottob. ms. Gehov. ἀνεγνώκαμεν.

ε ὑμετέρας.] Ita legere maluimus cum mss. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Petro Siculo, quam ἡμετέρας cum editis. Hæc ostendunt Cyrillum jam pridem erudiendæ plebi præpositum, nec quidquam prætermisisse eorum quæ ad suum ministerium pertinerent.

ζ δοθείη δὲ] Particula δὲ à nobis adjecta ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Grod. Loco ἐκεῖνοι τηροῦσι, & αὐτῶν τὴν κεφαλήν, Grodecius videtur legisse ἐκεῖνος τηρεῖ, & αὐτοῦ τὴν κεφαλήν, quæ ad draconem referuntur.

η τῶν ἡμετέρων.] Sic scripsimus ex codd. Roe & Casaub. ut sensus rerum consequentium postulat. Grod. legit ὑμετέρων, *rerum vestrarum.* facilis commutatio ἡ in ὑ. In editis est τῶν σῶν, *tuarum rerum.*

θ γάμος σεμνότητος.] Codd. Coisl., Ottob Roe, & Casaub. γάμος σεμνότατος. quæ lectio magis plana atque elegans. Alteram tamen non mutavi propter similes, quæ passim apud Cyrillum occurrunt dicendi rationes. Sic Cat. 10. n. 18. τὸ μνῆμα τῆς ἁγιότητος, pro μνῆμα ἅγιον. Cat. 14. n. 17. μετάνοια τῆς σωτηρίας, p. μετάνοια σωτήριος. Procat num. 13. πραγμάτων ἀνωφέλεια, p. πράγματα ἀνωφελῆ & n. 15. θείων πραγμάτων ἐνέργειαν, p. θεῖα πράγματα ἐνεργῆ. Cat. 6. n. 16. σῶμα ἀθεότητος, p. σῶμα ἄθεον. Cæterum in Bodl. cod. habetur γάμος καὶ σεμνότης. Apud Grod. hæc phrasis prætermissa est.

3 *continentiæ tolerantia.*] Continentiæ nomine voluntariam in viduitatis statu permansionem intelligit. quod probat instituta ab eo, tum hic, tum similibus verbis Cat. 4. n. 26. & Cat. 15. n. 22. trium Ecclesiæ ordinum, conjugatorum, viduorum, & virginum enumeratio. Catechesi quoque 10. n. 19. Annam prophetissam, celebrem illam Evangelii viduam, *continentem* vocat. Continentium nomine viduas designari non est infrequens apud authores ecclesiasticos. Sic Rufinus lib. 2. seu si mavelis 11. Hist. Eccl. cap. 3. de persecutione sub Valente à Lucio Alexandriæ excitatâ, *Tanta*, inquit, *& tam turpia in virgines & continentes Ecclesiæ gesta sunt, quæ nec in persecutionibus Gentilium memorantur.* Incertus epistolâ ad Eustochium & Paulam, t. 5. Hieronymi p. 86. distinguit etiam *virgines, continentes & castas, & conjugatas.* Sic etiam Justus Orgelit. in Cantic. n. 149. Primasius in Apoc. c. 7. ℣. 4. Author libri De disciplina & bono pudicitiæ, in appendice Cyprianica &c. Continentium autem nomine comprehensi, non solæ viduæ, sed etiam ii vel eæ quæ post initum & delibatum aliquanto tempore conjugium, abstinentiam sibi ex mutuo consensu indixerant. Viduarum autem, seu mutuo consensu se thoro separantium cast[itas], continentia dicebatur, quia majoris laboris existimabatur degustatis voluptatibus carere. Vide Tertull. de veland. virg. c. 10. p. 83.

δημιουργόν. Ὧδε ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται· A ὧδε φόβος καὶ τρόμος διδάσκεται τοῦ βρέχοντος· ὧδε τῷ βροντῶντι καὶ ἀστράπτοντι δοξολογίαν ἀναπέμπομεν.

λϛʹ. Συναγελάζου τοῖς προβάτοις· φεῦγε τοὺς λύκους· τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναχώρει. Μίσει καὶ τοὺς ποτὲ εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποπτευθέντας· καὶ ἐὰν μὴ χρόνῳ καταλάβῃς αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, μὴ προπετῶς σεαυτὸν ἐμπιστεύσῃς. Παρεδόθη σοι τῆς μοναρχίας ἡ ἀλήθεια. γνώριζε τὰς βοτάνας τῶν μαθημάτων· γίνου
» δόκιμος τραπεζίτης, τὸ καλὸν κατέχων, ἀπὸ παντὸς
» εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενος. Εἰ δὲ καὶ ποτὲ τοιοῦτος γέ- B γονας, μίσησον ἐπιγνοὺς τὴν πλάνην· ἔστι γὰρ ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν ἀπεμέσῃς τὸν ἔμετον· ἐὰν ἀπὸ καρδίας μισήσῃς· ἐὰν ἀποστῇς αὐτῶν, μὴ χείλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ· ἐὰν προσκυνήσῃς τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν Θεὸν νόμου καὶ προφητῶν· ἐὰν γνώσῃς τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα Θεόν. ὃς πάντας ὑμᾶς συντηρήσαι, φυλάττων ὑμᾶς ἀπταίστους, ἀσκανδαλίστους, ἑδραίους ἐν τῇ πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, [a] ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. C

A versarum rerum opificem animus. Hic pater Christi adoratur: hic ejus qui pluviam fundit, metus ac tremor docetur. hic tonanti & fulguranti gloriam & honorem referimus.

XXXVI. Tu ovibus adgregare: fuge lupos; ab Ecclesia non recede. Odio habe eos etiam qui harum aliquando rerum suspicione laboraverunt: [1] quorum nisi pœnitentiam temporis diuturnitate compertam habueris, ne ipsis temere & inconsiderate te ipsum credas. Tradita est tibi Monarchiæ [seu unici Dei principatûs] veritas. internosce documentorum quasi herbas. [2] *Esto bonus nummularius:* B [a] *quod bonum est, retinens, & ab omni specie mala te abstinens.* Quod si quando talis fuisti, agnitum errorem odio habe. Est enim via salutis, si vomitum evomas: si ex animo oderis; si ab iis te subtraxeris, non labiis solum, sed & anima: si adoraveris Patrem Christi, Deum legis & prophetarum: si agnoveris bonum & justum, unum eumdemque esse Deum. Qui vos omnes conservet, ab omni casu, offendiculoque protegens, stabiles in fide: in Christo Jesu domino nostro, cui gloria in secula secu- C lorum. Amen.

[1] Manichæi etiam conversi, suspecti, nisi [illegible] bati fuerint pœnitentia.

[2] a 1. *Thes.* v. 21. 22.

[1] *quorum nisi pœnitentiam*, &c.] Idem præceptum est authoris commonitorii de recipiendis Manichæis sub nomine S. Aug. append. tom. 8. p 37. Suspectam Manichæorum conversionem tria efficiebant. 1°. maxima labis ejus tenacitas, è sectæ illecebris, ac variis Manichæorum fraudibus profecta; tum atiam inde, quod cum in mysteriis suis præstigiis uterentur, inde eorum animæ dæmonum potestati atque imperio illigatæ tenebantur, ex Theodoreto lib. 1. hæret. fab. cap. 26. 2°. mendacium ac perjurium, & ambiguæ professiones quibus ad sese occultandos, cum in suspicionem vocati essent, impune abutebantur, ut ex Petro Siculo, Photio, &c. de Manichæis certum est, & de Priscillianistis ex Augustino, Leone magno, & aliis. 3°. furtiva eorum in cœtus ecclesiasticos, & mysteriorum nostrorum participationem adreptio, quam deprehendit S. Leo serm. 41. de Quadrag. 4.

[2] *Esto bonus nummularius.*] Locus ille, qui cum à nostris N. T. exemplaribus absit, merito inter apocrypha numeratur, à multis tamen Patribus uti pars Scripturæ adductus est. sed ab aliis tamquam ipsius Christi sententia, ejus verbis Matthæi xv ℣ 27. aut Lucæ xix. ℣. 23. adjuncta. Ab aliis sub nomine Pauli apostoli ad Thessalonicenses scribentis. Ita Cyrillus noster cum Patribus permultis, in primis Alexandrinæ & Palæstinæ ecclesiæ. Vide Cotelerium in notis ad librum 2 Constit. Apostol. cap. 36. notâ d. fuse & erudite pro suo more de hoc loco disserentem. Facile mihi cum ipso persuaderi patior, sententiam hanc à Christo vel apostolo Paulo profectam esse; eamque ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relatâ acceptam, postea in exemplaria quædam N. Testamenti inductam fuisse.

[a] ᾧ ἡ δόξα.] Pleniorem glorificationem continent codd. Coisl. Roe, Casaub. & Ottob. in quibus post Κυρίου ἡμῶν scribitur; μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, &c. *In Christo Jesu D. N. cum quo gloria Patri, cum sancto Spiritu, nunc & semper, & in secula, &c.*

CATECHESIS SEPTIMA,

DE PATRE.

PRÆLOQUIUM.

I. *TRADITA in superiori institutione de* Deo uno *doctrina, in hac patrium ejus nomen & dignitatem,* [a] *cujus rei fide à Judæis secernimur, edisserit. Docet itaque* [b] *Deum Filii sui Jesu Christi patrem esse proprie & vere, æterna & nulli defectui obnoxia generatione.* [c] *eumdem vero hominum patrem esse abusive & nuncupatione sola;* [d] *quo sensu patris nomen in Scriptura plures ob titulos tribui solet. Tum* [e] *commemoratis breviter divinæ majestatis insignibus,* [f] *hominum qui ligna, lapides & Satanam ipsum, Deo relicto, pro patre sumserint, cæcitatem deplorat; ac morali exhortatione* [g] *ad vitam divina dignam adoptione instituendam,* [h] *& honorandos omnibus obsequiis, quibus Deus non læditur, corporis nostri parentes, orationi finem imponit.*

a Num. 2. b n. 5. & 6. c n. 7. d n. 9. & 10. e n. 11. f n. 12. g n. 13. h n. 14. & 15.

II. *In hac oratione* [i] *primum impugnat Judæos, qui Deum solitarium & filii naturalis expertem docent.* [k] *deinde Gnosticos, qui patrem J. C. alium à creatore tenebant.* [l] *tum etiam Arianos, quibus Verbum non natura, sed adoptione tantum filius erat. Obiter etiam refellit hæreticos* [m] *qui Christum ex Josepho genitum,* [n] *vel communem hominem esse docuerant. Præclara multa de vera & æterna Dei paternitate adversus Arianos, de arbitrii libertate adversus Valentinianos, de officiis filiorum in parentes, &c. hic habentur.*

i n. 2. k n. 6. &c. l n. 5. m n. 7. n n. 7.

III. *Habita est hæc catechesis subsequenti die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat author. Hanc emendavimus ad codd. Roe, Casaub. Coisl. & Ottobon.*

A

CATECHESIS VII. ILLUMINANDORUM,

Extemporalis Hierosolymæ habita de hac [symboli] voce, PATREM. Et lectio ex Epistola ad Ephesios: *Hujus rei gratiâ flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terrâ nominatur,* &c.

Ephes. III. 14.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ζ΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, [α] εἰς τὸ, ΠΑΤΕΡΑ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· Τούτου χάριν κάμπτω τὰ „ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ „ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς „ ὀνομάζεται, καὶ τὰ ἑξῆς. „

B

I. DE monarchia quidem [seu unico principatu] Dei, sufficienter vobis diximus hesterna die. sufficienter autem dico, non id quod argumenti dignitas postulabat; (eo enim attingere mortali naturæ prorsus impossibile) sed quantum infirmitati nostræ concessum fuit. ac multifidi atheorum hæreticorum erroris diverticula persecutus sum. Quorum excussa colluvie, pernicialique animabus veneno; ac retentis in memoria illorum rebus, non uti

v. Cat. 6. n. 1. & 5.

α΄. ΠΕΡΙ μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, αὐτάρκως ἡμῖν ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ πρὸς ὑμᾶς εἴρηται. αὐτάρκως δὲ λέγω, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν, ([β] τοῦτο γὰρ ἐφικέσθαι θνητῇ φύσει παντελῶς ἀδύνατον) ἀλλ' ὅσον ἧκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. καὶ τῆς τῶν ἀθέων αἱρεσιωτῶν πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διήλθον. ὧν τὸ βορβορῶδες, καὶ τὸ τῶν ψυχῶν ἰοβόλον ἀποσεισάμενοι, καὶ τὰ κατ' ἐκείνους μνημονεύσαντες, οὐχ

C

α εἰς τὸ, Πατέρα.] Omnes sive editi, sive mss. εἰς τὸν πατέρα. Non dubitavimus scribere τὸ, exemplo similium titulorum: verbi gratia Cat. 8. εἰς τὸ, Παντοκράτορα, Cat. 9. εἰς τὸ, Ποιητήν. Cat. 11. εἰς τὸ, τὸν υἱὸν, &c. & aliorum passim. In loco Apostoli allegato verba ἐξ οὗ & sequentia addidimus ex codd. Coisl. Ottob. duobus, & Grodecio. Vocem πατριὰ cum Vulgata vertimus *paternitas*, quæ apud LXX. significat familiam ex uno patre prognatam.

β τοῦτο γάρ.] Ex codd. Coisl. scripsimus τοῦτο, cum in impressis legatur τοῦτ. Paulo post, loco αἱρεσιωτῶν, habetur in codd. Coisl. Roe, Casaub. αἱρετικῶν; sed in Coisl. legitur τῶν αἱρετικῶν καὶ ἀθέων, *hæreticorum & atheorum*: quorum postremum referri potest ad Gentiles, quorum errores unà cum deliramentis hæreticorum, superiore catechesi commemoravit Cyrillus. sed atheos sæpe nominat hæreticos Dei unitatem scindentes. Sic Cat. 6. n. 17. & alibi.

ἵνα

A ἵνα βλαβῶμεν, ἀλλ' ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσωμεν, πρὸς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἐπανέλθωμεν· καὶ τὰ σωτηριώδη τῆς ἀληθοῦς Πίστεως καταδεξώμεθα, τῷ τῆς μοναρχίας ἀξιώματι τὸ πατρικὸν συνάπτοντες, καὶ πιστεύοντες ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ. Οὐ γὰρ δεῖ μόνον ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ πιστεύειν· [α] ἀλλὰ καὶ τὸ, ΠΑΤΕΡΑ τοῦτον εἶναι τοῦ μονογενοῦς, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' εὐσεβείας καταδεχώμεθα.

β'. Ταύτῃ γὰρ ἂν τῶν Ἰουδαίων ἀνώτερα [β] φρονοίημεν, οἳ τὸ μὲν εἶναι ΕΝΑ ΘΕΟΝ καταδέχονται τοῖς δόγμασι· B (τί γὰρ, εἰ καὶ τοῦτο διὰ τῆς εἰδωλολατρείας πολλάκις ἠρνήσαντο;) τὸ δὲ καὶ ΠΑΤΕΡΑ εἶναι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτον, οὐ παραδέχονται· τοῖς οἰκείοις προφήταις ἐναντία φρονοῦντες, οἵ φασιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· „Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ „σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ μέχρι σήμερον φρυαττόμενοι, καὶ συναγόμενοι κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· [γ] νομίζοντες ὅτι δυνατόν ἐστι πατρὶ φιλιωθῆναι, χωρὶς τῆς εἰς τὸν υἱὸν εὐσεβείας. C ἀγνοοῦντες ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ „μὴ διὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, καὶ, „ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. [δ] ὁ τοίνυν τὴν ὁδὸν παραιτούμενος τὴν ἀπάγουσαν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ὁ τὴν θύραν ἀρνούμενος, πῶς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου καταξιωθήσεται; ἀντιλέγοντες δὲ καὶ τοῖς ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ „ψαλμῷ γεγραμμένοις, τό· Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, „πατήρ μου εἶ σὺ, Θεός μου καὶ ἀντιλήπτωρ τῆς σωτη„ρίας μου. κἀγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν, ὑψηλὸν „παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. D Εἰ γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Δαβὶδ, ἢ Σολομῶντα, ἤ καί τινα τῶν καθεξῆς εἰρῆσθαι βιάζοιντο· δειξάτωσαν πῶς ὁ θρόνος τούτου τοῦ προφητευομένου παρ' αὐτοῖς, ἐστὶν ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Πῶς δὲ καὶ οὐ δυσωποῦνται „τὸ γεγραμμένον, τό· [ε] Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου „ἐγέννησά σε. καὶ τό· Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ „τῆς σελήνης, [ζ] γενεὰς γενεῶν; ἅπερ ἐπ' ἄνθρωπον ἀναφέρειν, E πάσης ἀγνωμοσύνης ἀνάπλεων καὶ μεστόν.

γ'. Ἀλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὰ συνήθη τῆς ἀπιστίας ἔν τε τοῖς ῥητοῖς τούτοις, καὶ ἐν τοῖς παραπλησίοις, ἐπειδὴ βούλονται, νοσείτωσαν. ἡμεῖς δὲ τὸ τῆς Πίστεως εὐσεβὲς [η] ἀναλαμβάνωμεν, Θεὸν ἕνα τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντες· (τὸν γὰρ τοῖς πᾶσι τὸ γεννᾶν χαριζόμενον, τοῦτον [θ] τῆς τοιαύτης ἀξίας ἀποστερεῖν ἀνόσιον·) καὶ πιστεύωμεν ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, ἵνα καὶ πρὸ τῶν περὶ Χριστοῦ κινηθησομένων ἡμῖν διδασκαλικῶν λόγων, ἡ [ι] περὶ τοῦ Μονογενοῦς πίστις ἐγκαταβαλ- F

A lædamur, sed majus in ipsos odium concipiamus: jam ad nos ipsos revertamur, & salutifera veræ Fidei dogmata suscipiamus, monarchiæ dignitati paternam prærogativam copulantes; & credentes IN UNUM DEUM PATREM. Non enim oportet solum IN UNUM DEUM credere: verum etiam hunc unigeniti, domini scilicet nostri Jesu Christi, PATREM esse religiose suscipiamus.

Christiani Dei Patris fide, Judæis sublimiora sentiunt.

II. Hac enim ratione Judæis sublimiora B sensuri sumus: Qui UNUM quidem DEUM esse doctrinis suis recipiunt; (quid enim, si illud quoque per idolorum cultum sæpius abnegarint?) PATREM vero illum domini nostri Jesu Christi, non admittunt. In quo suis ipsorum prophetis contraria sentiunt, qui in Scripturis divinis aiunt: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* [a] Fremunt vero illi usque in præsentem diem, & conveniunt adversus Dominum & adversus Christum ejus: existimantes amicitiam Patris citra pietatem in Filium posse C se consequi. dum ignorant, quod [b] *nemo venit ad Patrem, nisi per Filium* dicentem: [c] *Ego sum ostium;* & [d] *Ego sum via.* Qui ergo rejicit viam quæ ducit ad Patrem, & qui ostium negat, is quomodo ingressus ad Deum honore dignabitur? Contradicunt vero iis quæ in octuagesimo octavo Psalmo scripta sunt: *Ipse invocabit me, Pater meus es tu; Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.* Si enim hæc in Da- D videm, vel Salomonem, aut successorum quempiam pronuntiata contenderint; ostendant quomodo [e] *thronus ejus*, qui eorum opinione per prophetiam designatur, sit *velut dies cœli*, & [f] *sicut sol in conspectu Dei, & sicut luna perfecta in æternum.* Quomodo & illud non verentur quod scriptum est: *Ex utero ante luciferum genui te.* & illud: [g] *Permanebit cum sole & ante lunam, generationes generationum?* Quæ quidem ad hominem referre, ingratitudinis ex- E tremæ plenum atque refertum est.

Deum Patrem esse probatur ex vet. Test.

Ps. II. 7.

a Ibid. I. 2.

Non possumus gratiam inire cum Patre, sine Filii cultu. Id. Cat. 10. n. 1.

b Johan. XIV. 6.

c Johan. X. 9.

d Johan. XIV. 6.

Ps. LXXXVIII. 27. 28.

e Ibid. ℣. 30.

f ℣. 38.

Ps. CIX. 3.

g Ps. LXXI. 5.

III. Verum Judæi sueto incredulitatis suæ, tum in his tum in similibus Scripturæ sententiis, quando ita volunt, morbo teneantur. Nos vero, quam docet Fides, pietatem recipiamus, Deum unum, Patrem Christi adorantes. [h] Qui enim omnibus gignendi vim impartitur, illum ejusmodi dignitate fraudare impium sane fuerit. Et credamus IN UNUM DEUM PATREM; ut etiam ante disputationem à nobis, quæ de Christo plenius doceat, instituendam, Unigeniti fides audientium in anima defigatur; ne

h Isaiæ LXVI. 9.

α ἀλλὰ καὶ τὸ πατέρα.] Ex Roe & Casaub. & simili locutione num. seq. Editi vero καὶ τὸν πατέρα τοῦτον.... Post, ex sola Grodecianæ versionis authoritate, sed postulante contextus sensu, καταδεχώμεθα loco καταδεχόμεθα scripsimus.

β φρονοίημεν.] Ita ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. requirente particula ἂν posuimus, loco φρονοῦμεν. Mox, interjectam inter θεὸν & καταδέχονται vocem πατέρα, eorumdem codicum, Ottoboniano tamen excepto, & suffragante Grodecii versione, sustulimus.

γ νομίζοντες.] Codd. Roe & Casaub. νομίζουσι. Verum Cyrillus plura cumulat participia, continuans phrasim οὐ καταδέχονται.

δ ὁ τοίνυν.] Hæc in plurali exhibent codd. Roe & Casaub. οἱ... παραιτούμενοι... οἱ τὴν θύραν ἀρνούμενοι, πῶς καταξιωθήσονται. In Coisl. solum habetur οἱ παραιτούμενοι, cætera in numero singulari. Paulo post, loco πρὸς τὸν Θεόν, in Coisl. Roe, Cas. & Grod. habetur πρὸς τὸν Πατέρα.

ε Ἐκ γαστρός.] In editis, post γεγραμμένον perperam repetitur articulus τό; quem erasimus juxta codd. Coisl. Roe, Casaub.

ζ γενεὰς γενεῶν.] Ita etiam hunc locum recitat Cat. 12. n. 10. ut & habent editiones nostræ LXX. at in codd. Coisl. Roe, Casaub. habetur hic γενεαῖς γενεῶν, atque ita nonnulli Patres legere. Euseb. Cæsar. hunc Psalmum interpretans videtur legisse εἰς γενεάς.

η ἀναλαμβάνωμεν.] Ita nos ex codd. Roe & Casaub. Editi ἀναλαμβάνομεν. similiterque scripsimus infra πιστεύωμεν, ex Grod.

θ τῆς.] Ex Coisl. Roe, Casaub. Vitiose in editis τοῖς.

ι περὶ τοῦ Μονογενοῦς.] Editi περὶ τοῦ Χριστοῦ. Potiorem indicavimus lectionem codd. Coisl. Ottob Roe, Casaub. quam hic adscripsimus, uti sequentibus verbis convenientiorem: nam filii nomini proprie competit, ut in Patris nomine & notione comprehendatur.

tantillum quidem ob interpositos de Patre sermones separata.

Patris nomen una filii notionem involvit, & vicissim.

IV. Patris enim nomen sua ipsius appellatione, filii notitiam simul subjicit animo: quemadmodum similiter qui filium nominavit, statim quoque patrem cogitatione complexus est. Si enim pater, omnino filii pater est: & si filius, omnino patris filius. Ut ne igitur, ex eo quòd dicimus, IN UNUM DEUM, PATREM OMNIPOTENTEM; FACTOREM CŒLI ET TERRÆ, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM: posteaque subjungimus, ET IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM; suspicetur quispiam minus sancte, Unigenitum loco & ordine posteriorem esse cœlo & terra: idcirco, priusquam utrumque nominaremus, Deum appellavimus PATREM; ut simul ac Pater cogitatur, eodem actu Filium cogitemus: Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quæ sunt [1] medium interest.

1 Deus multorum abusive pater; unius vero filii, naturâ. V. Cat. 4. n. 4. & infr. n. 10.

2 Ab æterno Pater est.

V. Est igitur Deus, multorum quidem abusive pater; unius vero solius, Unigeniti filii dominique nostri Jesu Christi, natura & veritate pater. [2] Non temporum successu adeptus ut pater sit, sed Unigeniti pater sempiternò existens. non enim, cum esset antea sine prole, postea mutata sententia factus est pater: verum ante omnem substantiam & ante sensum omnem, ante tempora & secula omnia, paternam dignitatem habet Deus: quâ magis quam reliquis omnibus titulis gaudet. [3] Non ex passione [ac demutatione sui] factus est pater; non ex complexu; [4] non per ignorantiam; non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. *Omne* enim *donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum; apud quem non est transmutatio vel conversionis obumbratio.* Pater perfectus, perfectum genuit filium. omnia contradens ei quem genuit: *Omnia* enim *mihi, tradita sunt*, inquit, *à Patre meo.* & ab Unigenito honoratur pater: [a] *Ego* enim, inquit Filius, *honoro patrem.* & rursus: [b] *Sicut ego præcepta patris mei servavi, & maneo in ejus dile-*

V. Cat. 11 n. 8. Sine sui demutatione.

4 Jacob. I. 17.

Perfectus perfectum genuit.

Matth. XI. 27.

a Johan. VIII. 49.

b Ibid. XV. 10.

A λῆται τῇ ψυχῇ τῶν ἀκουόντων, ἐκ τῶν μεταξὺ λόγων τῶν περὶ τοῦ Πατρὸς, κατὰ μηδένα τρόπον ἀποχωριζομένη.

δʹ. Τὸ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὄνομα ἅμα τῷ τῆς ὀνομασίας προσρήματι, νοεῖν παρέχει καὶ τὸν υἱόν· ὥσπερ ὁμοίως υἱόν τις ὀνομάσας, εὐθὺς ἐνόησε καὶ τὸν πατέρα. Εἰ γὰρ πατὴρ, πάντως ὅτι πατὴρ υἱοῦ· καὶ εἰ υἱὸς, πάντως ὅτι πατρὸς υἱός. [a] Ἵν᾽ οὖν μὴ ἐκ τοῦ λέγειν οὕτως· ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ, ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ· ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ

B ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ· εἶτα ἐπαγόντων ἡμῶν καὶ τό· ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ· ὑπολάβοι τις οὐχ ὁσίως, οὐρανοῦ καὶ γῆς δευτερεύειν τῇ τάξει τὸν μονογενῆ· διὰ τοῦτο, πρὸ τῶν ἐκείνων ὀνομασίας Πατέρα τὸν Θεὸν ὠνομάσαμεν, ἵνα ἅμα τῷ νοεῖν πατέρα, νοήσωμεν καὶ τὸν υἱόν· υἱοῦ γὰρ καὶ πατρὸς οὐδέν ἐστι μεταξὺ τῶν ὄντων.

εʹ. Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς, πολλῶν μὲν καταχρηστικῶς πατὴρ, ἑνὸς δὲ μόνου φύσει καὶ ἀληθείᾳ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πατήρ. οὐ χρόνοις

C ὁ πατὴρ εἶναι κτησάμενος, ἀλλ᾽ ἀεὶ πατὴρ τοῦ μονογενοῦς τυγχάνων. οὐ γὰρ ἄπαις ὢν πρὸ τούτου, [β] πατὴρ γέγονεν ὕστερον μεταβουλευσάμενος· ἀλλὰ πρὸ πάσης ὑποστάσεως, καὶ πρὸ πάσης αἰσθήσεως, πρὸ χρόνων τε καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ πατρικὸν ἀξίωμα ἔχει [γ] ὁ Θεός· τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνυνόμενος. Καὶ οὐ πάθει πατὴρ γενόμενος, οὐκ ἐκ συμπλοκῆς, οὐ κατ᾽ ἄγνοιαν, οὐκ [δ] ἀπορρεύσας, οὐ μειωθεὶς, οὐκ ἀλλοιωθείς· (πᾶν γὰρ δώρημα τέ-

D λειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ᾽ ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα). πατὴρ τέλειος, τέλειον υἱὸν γεννήσας· πάντα παραδοὺς τῷ γεγεννημένῳ· πάντα γάρ μοι, φησὶν, [ε] παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ τιμώμενος ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς· Ἐγὼ γὰρ τιμῶ τὸν πατέρα, φησὶν ὁ υἱός· καὶ πάλιν· Καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρός μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. Λέγομεν τοίνυν

a ἵν᾽ οὖν μὴ, &c.] Illud μὴ in editis, & mss. omnibus positum est pòst ἐκ τοῦ, quod perspicue vitiosum emendare non dubitavi.

1 *nihil medium interest.*] Hom. in Paralyt. num. 5. filium ex Patre immediate genitum tradit. illud autem duplici de causa. 1°. Quia inter Patrem & filium nulla prorsus est creatura, vel res alia; ut excludantur illi diversi à Valentinianis & Gnosticis excogitati generationum & processionum gradus. Forte etiam ut excludatur alia sapientia & virtus Patris distincta à Verbo, eaque innata & increata, quæ Christi creatrix & genitrix esset; quod erat impium Asterii sophistæ commentum, ab Athanasio commemoratum De synodis num. 18. & orat. 2. n. 37. 2°. Quia inter Patrem & filium nulla temporis mora intercedit Cat. 11. n. 7. nulla quoque ignorantia vel consultatio in medio, ut ait author noster ibidem num. 8.

2 *non temporum successu*, &c.] Contra Arium qui in Thalia apud Athanasium orat. 1. contr. Arian. n. 5. dicere ausus est: *Non semper Deus fuit pater. sed fuit cum solum Deus esset, nondumque pater erat, postea vero factus est pater.* Cum deinde Cyrillus subjungit, Deum mutata sententia patrem non esse factum; occupat Arianorum objectionem, qua Filium in tempore genitum obtinere volentes, moram saltem aliquam, dum Pater filium producere vult & deliberat, postulabant. Vide Athanas orat. 3. num. 59. 60. & 63. quo in loco hanc eos à Ptolemæo Valentiniano doctrinam hausisse ait. Æternitatem Filii frequenter & graviter inculcat Cyrillus. V Cat. 4. n. 4. & 7. Cat. 11. n. 5. 7. 20. Cat. 15. n. 9. &c.

β Πατὴρ γέγονεν.] Vocem πατὴρ addidimus, ex codd. Coisl. Roe, Casaub.

γ ὁ Θεός.] Editi ὁ πατὴρ, Roe, Casaub. Ottob. ut scripsimus. Coisl. ὁ υἱός, incaute scriptum pro Θεός.

3 *non ex passione*, &c.] Vocem minus latinam, ut græca fideliter sequamur, nobis condonet lector. Duas res à divina generatione, cum passionem excludunt, removent Patres. 1°. τὸ καθ᾽ ἡδονὴν πάθος, ut loquitur Greg. Nyssenus catech. orat. cap. 16. p. 71.

E illam videlicet in animo perturbationis, ex voluptatis sensu labem, quæ humanæ generationis indivulsa est comes. 2°. illam etiam in corpore demutationem quæ tum in patris corpore contingit. hoc postremo sensu πάθος intelligit Athanasius orat. 1. cont. Arian. n. 28. pag. 432. c. & De decret. Nicænis n. 11. & lib. 1. cont. Apollin. num. 21. pag. 939. Greg. Naz. orat. 36. pag. 590. Chrysostom. hom. 1. & 3. in Johan. Hæc porro Cyrillus adversus Arium intendit, qui, ut generationem è divinis amoveret, hanc sine passione, sectione & effluxu fieri posse negans, hæc omnia catholicæ sententiæ imputabat in sua & sequacium ad Alexandrum epistola apud Athanas. De synod num. 16. pag. 730. Hanc autem per fluxum Filii generationem authoribus Sabellio & Valentino tribuit Alexander Alexandrinus, epistola ad Alexandrum Byzantinum apud Theodoret. lib. 1. hist. cap. 4.

4 *non per ignorantiam.*] Id explicat Cat. 11. n. 8. Nimirum quia homines generando, prolem quæ ex se proditura est ignorant; nec

F quem volunt, sed quem Deus concedit, generant: dicere autem Aliquod Deus, cum quem gignit ignoret, summa impietas est. Aliter, consultatio & deliberatio non est sine ignoratione. atqui Ariani Deum deliberatione præmissa patrem factum esse aiebant: deliberationem igitur amovens Cyrillus, eodem actu ignorationem excludit. Asterius sophista apud Athan. De synod. num. 19. generandi scientiam in Deo generationi ipsi præextitisse volebat, ut filii æternitatem destrueret. Cyrillus ejus generationis æternitatem constituens, ignorantiam quoque, quam illi cum æterna catholicorum generatione conjunctam existimabant, excludere debuit.

δ ἀπορρεύσας.] Editi ἀπορρύσαι nullo sensu. Codd. Coisl. Roe, Casaub. ἀπορύσας, quod secundum grammaticæ leges cum duplici ρ scripsimus.

ε παρεδόθη, φησί.] Verbum φησὶ in editis ante παρεδόθη positum hic collocavimus, post codd. Coisl. Roe, Casaub.

A καὶ ἡμεῖς παραπλησίως τῷ Ἀποστόλῳ· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως· καὶ [α] κάμπτομεν τὰ γόνατα πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· δοξάζοντες αὐτὸν [β] σὺν τῷ μονογενεῖ. (Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν ἀρνεῖται. καὶ πάλιν, Ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱόν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει.) γινώσκοντες ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.

B ϛ'. Προσκυνοῦμεν τοίνυν τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, [γ] τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητήν, τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· οὗ πρὸς τιμὴν καὶ ὁ πρότερος ἀντικρὺς ἡμῶν ἐνταῦθα ναὸς ᾠκοδόμητο. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν αἱρετικῶν τῶν τὴν παλαιὰν τῆς καινῆς διαθήκης ἀποσχιζόντων· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ πεισθησόμεθα, τῷ λέγοντι περὶ τοῦ ἱεροῦ· Οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι; καὶ πάλιν, Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. δι' ὧν σαφέστατα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πρότερον ναόν, οἶκον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ὡμολόγει. C Εἰ δέ τις ἐξ ἀπιστίας ἀποδείξεις ἔτι πλείονας λαβεῖν βούλεται, περὶ τοῦ, τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ κόσμου ποιητήν· ἀκουσάτω πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ [δ] τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. καὶ τό, Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. καὶ τό· Ὁ πατήρ D μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

ζ'. Ἀλλ' ἵνα μή τις ἐξ ἀφελείας ἢ κακεντρεχείας, ἀνθρώποις δικαίοις ἰσότιμον εἶναι τὸν Χριστὸν ὑπολάβῃ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτόν· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν· καλὸν ἐκεῖνο [ε] προδιαστείλασθαι,

A ctione. Dicimus igitur & nos simul cum Apostolo: [a] *Benedictus Deus, & pater domini nostri Jesu Christi; pater misericordiarum, & Deus totius consolationis.* & [b] *flectimus genua ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur:* glorificantes ipsum una cum Unigenito. [c] *Qui enim negat Patrem, & Filium negat.* rursus vero: [d] *Qui confitetur Filium, & Patrem habet.* Cognoscentes, [e] *quod dominus Jesus Christus, in gloriam Dei Patris.*

a 2. *Cor.* I. 3.
b *Ephes.* III. 14. 15
c 1. *Joh.* II. 22.
d *Ibid.* ℣. 23.
e *Philip.* II. 11.

B VI. Adoramus igitur patrem Christi, cœli & terræ conditoem, [f] Deum Abraham, Isaac & Jacob: cujus in honorem prius illud, hic [1] nobis ex adverso oppositum templum constructum fuit. [2] Non enim feremus hæreticos, qui vetus Testamentum abscindunt à novo: sed Christo auscultabimus dicenti de templo: [g] *Nesciebatis, quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?* & rursus: [h] *Auferte ista hinc, & ne faciatis domum patris mei, domum negotiationis.* Quibus verbis prius illud in Hierosolymis templum, patris sui domum esse C evidentissime confessus est. Quod si quis præ infidelitate plures adhuc, quod Christi pater idem sit ac mundi conditor, demonstrationes accipere avet; audiat iterum dicentem ipsum: *Nonne duo passeres asse veneunt? & unus ex illis non cadet super terram, sine patre meo qui est in cœlis.* & : *Respicite ad volatilia cœli; quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horrea; & pater vester cœlestis alit illa.* & illud: *Pater meus usque modo operatur, & ego* D *operor.*

f *Exod.* III. 6.
1 Deus conditor cœli & terræ, idem Christi pater. *Id. Cat.* 9. *n.* 2.
2 Templum Hierosolymitanum, Deo Christi patri consecratum.
g *Luc.* II. 49.
h *Joh.* II. 16.
Matth. X. 29.
Matth. VI. 26.
Johan. V. 17.

VII. Sed ne quis ex simplicitate aut versuta improbitate, [3] Christum ejusdem cum hominibus justis dignitatis esse suspicetur, ex eo quod dicat, *Adscendo ad patrem meum, & patrem vestrum:* optimum fuerit illud præmunire, quòd.

3 Ne quis Christum ejusdem cum justis hominibus dignitatis putet. *Johan.* XX. 17. *V. Cat.* II. *n.* 19.

[α] κάμπτομεν.] Ex codd Coisl. ita scribimus, ut respondeat verbo λέγομεν superius posito, & verbo προσκυνοῦμεν inferius. Editi vero & nonnulli mss. κάμπτωμεν. Existimarem pariter legendum locis citatis λέγωμεν, & προσκυνῶμεν: quod quidem in posteriori legit Grodecius. Codd. Roe & Casaub. habent κάμπτω μου, ut loquitur Apostolus.

[β] σὺν τῷ μονογενεῖ.] Aliter in Coisl. διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ τοῦ μονογενοῦς; *per filium ejus unigenitum Jesum.* Eodem modo legit Grodecius, qui tamen omittit verba, *Filium ejus Jesum.* Cyrillus passim Filium Patri in honore conjungit per particulam σὺν, in fine omnium fere Catecheseon: eodemque modo Patrem ac Filium unâ & eâdem gloriâ celebrandum docet Catech. 6. n. 1. verum idem esse, Patrem cum Filio, ac per Filium glorificare docet, Basilius lib. De Spiritu-sancto cap. 27.

[γ] τὸν οὐρανοῦ] In editis τοῦ οὐρανοῦ. Sequimur codd. Coisl. Roe, Casaub.

1 *nobis ex adverso oppositum templum*] Hierosolymitanum templum è regione ad Orientem erat Æliæ, in qua Cyrillus orationem habebat; & ipsa sitûs sui excelsitate facile conspicuum erat in edito Calvariæ monte degentibus: nec prostratæ pene ædis conspectui obstabant interjecta Hierosolymæ veteris, quæ ipsa etiam solo prostrata erant ædificia. Quamvis templum illud Cat. 10. n. 11. juxta Christi prophetiam jam *cecidisse* dicat, manebant tamen grandia ejusdem rudera; nec integra solummodo fundamenta, verum etiam tum exterioris ambitus, tum interioris & secretioris partis templi ædificiorum pars non contemnenda exstabat, Cat. 15. n. 15. At Juliani temporibus partim Judæorum ædem restaurare volentium manu, partim ignibus è cœlo & è terra missis, reliquiæ templi ad fundamenta usque penitus eversæ sunt.

2 *non patiemur hæreticos*, &c.] De illis hæreticis diximus ad Cat. 4. n. 33.

[δ] τοῦ Πατρός μου.] Ita editi codd. & Grodd. At Coisl. Roe, Casaub. & sacer Text. habent τοῦ πατρὸς ὑμῶν, *Patris vestri.* non habetur hic in sacr. Text τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Inferius vero, in altero testimonio ubi legitur ὁ πατὴρ ὑμῶν, Grodecius vertit *Pater meus:* quæ hujus loci lectio Cyrilli proposito accommodatior.

3 *Christum ejusdem cum hominibus justis*, &c. Ferit hoc loco diversa hæreticorum genera quos respicere potuit. In primis Ebionem, qui Christum ex Josephi satu genitum aiebat, ex Epiph. hæres. 30. n. 2. & 3. Ejusque discipuli Christum merum hominem prophetam veritatis appellabant; qui filius Dei, progressione quadam virtutis & conjunctione cum Deo, fieri appellarique meruisset, ex eodem n. 18. Cerinthum, qui ex Irenæo lib. 1. cap. 26. n. 1. Jesum aiebat Josephi & Mariæ filium similiter ut reliqui homines fuisse, ut tamen plus potuerit justitia, prudentia & sapientia præ hominibus cæteris. Carpocratem, qui eodem authore cap. 25. n. 1. & 2. & Epiph. hæres. 27. n. 2 docebat Jesum è Joseph natum, similem reliquis hominibus fuisse, & hoc solo differentem, quod anima ejus cognitione & virtute præstantior exstitisset. quam hæresim amplificantes discipuli, se Jesu etiam ipso non inferiores esse, imo & meliores evadere posse jactabant. Theodotum coriarium, qui ad minuendam suam de negato in persecutione Christo infamiam, illum nudum hominem dixit, ex authore æquali apud Euseb. lib. 5 hist. eccl. cap. 28. Artemam, qui Christum ex virgine natum merum hominem, tametsi prophetis præstantiorem asseruit, ex eodem authore. Paulum Samosatensem, qui Artemonis hæresim renovavit, authore Eusebio lib. 5. cap. 28. quique docebat Christum non esse Deum incarnatum, sed hominem profectûs sui merito deificatum, quem errorem tacito tamen ejus nomine memorat Cyrillus Cat. 12. n. 3. Arium denique, qui Verbum mutationi obnoxium, & gratiæ sicut alios omnes particeps docens, tantum majorem in Filio gratiam prædicabat, meritorum ejus prævisione à Deo collatam; ex epistola Alexandri Alexandrini apud Athanas. pag. 398. n. 2. & Athanasio orat. 1. cont. Arian. n 5 & 6. pag. 409 Certe verbis Christi proxime citatis, *Adscendo ad Patrem meum*, &c. qua Cyrillus errori quem refellit occasionem dare refert, maxime abutebantur Ariani; uti, ne alios commemorem, fidem facit Athanasius lib. De Incarn. & cont. Ar. n 8 Hilar. lib. 11. n. 10 Epiph. hær. 69. n. 55.

[ε] προδιαστείλασθαι.] Ita scribimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. loco προδιαστείλασθαι. Sic Philoponus apud Johann. Damasc. De hæresib. cap 7. τοῦτο πάλαι δι' ὀλίγων προδιαστειλάμενοι. quod *præmonere, præfulcire ac præmunire* significat. Paulo post, loco αὐτῆς, iidem habent αὐτοῦ. mallem αὐτοῦ τούτου.

Patris nomen diversorum sensuum capax.

Deus, pater Filii per naturam, nostri per adoptionem.

Patris quidem unum est nomen, significationis vero vis multiplex. Quam ille rem notam habens, caute dixit: *Vado ad patrem meum, & patrem vestrum.* non dixit, *ad patrem nostrum.* sed divisione adhibita, primum edixit quod sibi proprium est, *ad patrem meum*, id quod nimirum naturâ erat; tum subjunxit, *& patrem vestrum*, quod erat per adoptionem. Tametsi enim concessum nobis est in precibus præcipue dicere: *Pater noster, qui es in cœlis*; id tamen benignitate munus est. neque enim, uti ex Patre qui in cœlis est naturaliter geniti, patrem ipsum vocamus: sed à servitute in adoptionem, Patris gratiâ, per Filium & Spiritum-sanctum, translatis, ineffabili bonitate ita dicere nobis conceditur.

Matth. VI. 9.

A servitute in adoptionem, per Patrem, Filium & Spiritum sanctum translati sumus.

VIII. Quod si quis discere voluerit, quomodo nos Deum appellamus Patrem; audiat ille optimum pædagogum Mosen, aientem: *Nonne ille ipse pater tuus possedit te, & fecit te, & creavit te?* Et Hesaïam prophetam: *Et nunc Domine, pater noster tu; nos autem lutum, opera manuum tuarum omnes.* manifestissime declaravit prophetica gratia, [seu gratia per prophetam loquens] quod non naturâ, sed Dei gratiâ & adoptione, patrem eum vocamus.

Deus hominum pater, propter creationem.

Deut. XXXII. 6.

Isai. LXIV. 8.

IX. Et ut accuratius cognoscas, quod non ubique in divinis Scripturis pater naturalis solum, appellatur pater; audi Paulum dicentem: *Si enim decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: in Christo enim Jesu per evangelium ego vos genui.* non eo quod secundum carnem genuisset, sed quod docuisset & secundum Spiritum regenerasset, Paulus Corinthiorum pater erat. Audi quoque & Job dicentem: *Pater eram imbecillium.* patrem enim se ipsum appellavit, non quia omnes genuisset, sed quod curam suscepisset. Quin ipse unigenitus filius Dei, quo tempore cruci secundum carnem adfixus erat, Mariam videns sui ipsius ratione carnis matrem, & Johannem discipulorum charissimum; ad ipsum quidem ait: *Ecce mater tua*; ad Mariam vero: *Ecce filius tuus*; quam deberet [illa in posterum Johanni exhibere] caritatem docens. Quibus verbis oblique expedivit illud quod à Luca dictum est: *Et erat pater ejus & mater ejus admirantes.* [1] quam vocem arripiunt hæretici ipsum ex viro ac muliere natum prædicantes. Quemadmodum enim Maria Johannis mater dicitur propter charitatem, non vero quod genuisset: ita Joseph pater Christi dictus est, non ratione generationis; (*Non* enim *cognovit eam*, juxta evangelium, *donec peperit filium suum primogenitum*) sed ratione curæ in alendo educandoque collatæ.

Patris nomen in Scripturis sæpe usurpatum alieno à patre naturali sensu.

I. *Cor.* IV. 15.

Job. XXIX. 16.

Johan XIX 27.

Ibid. 26.

Luc. II. 33.

1

Maria Johannis mater propter amorem; & Joseph Christi pater propter ejus infantiæ curam.

Matth. I. 25.

X. Hoc itaque vobis nunc obiter velut

A ὅτι τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἓν ἐστὶν ὄνομα, ποικίλη δὲ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις. Καὶ τοῦτο αὐτὸς γινώσκων εἴρηκεν ἀσφαλῶς· Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν. οὐκ εἰπὼν, πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν· ἀλλὰ διελὼν, καὶ εἰπὼν πρῶτον τὸ οἰκεῖον, πρὸς τὸν πατέρα μου, ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν· εἶτ' ἐπαγαγὼν, καὶ πατέρα ὑμῶν, ὅπερ ἦν κατὰ θέσιν. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα λέγειν ἐν προσευχαῖς κατηξιώθημεν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν ἡ δόσις. οὐ γὰρ κατὰ B φύσιν ἐκ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς γεννηθέντες, πατέρα καλοῦμεν αὐτόν· ἀλλ' ἐκ δουλείας εἰς υἱοθεσίαν πατρικῇ χάριτι, διὰ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μετενεχθέντες, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ λέγειν τοῦτο καταξιούμεθα.

ή. Εἰ δέ τις βούλεται μαθεῖν, ὅπως ἡμεῖς τὸν Θεὸν πατέρα καλοῦμεν, ἀκουέτω τοῦ καλοῦ παιδαγωγοῦ Μωσέως λέγοντος· Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ [a] ἐκτήσατό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου· Καὶ νῦν Κύριε, πατὴρ ὑμῶν σύ· ἡμεῖς δὲ C πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες. σαφέστατα γὰρ ἐδήλωσεν ἡ προφητικὴ χάρις, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσιν, πατέρα καλοῦμεν.

θ'. Καὶ ἵνα γνῷς ἀκριβέστερον, ὅτι μὴ πάντως ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ μόνον καλεῖται πατὴρ, ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. οὐ γὰρ τῷ [β] γεννῆσαι κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τῷ διδάξαι καὶ ἀναγεννῆσαι κατὰ πνεῦμα, Παῦ- D λος ἦν Κορινθίων πατήρ. ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· Ἐγὼ ἤμην πάτηρ ἀδυνάτων. πατέρα γὰρ ἑαυτὸν, οὐ τῷ γεννῆσαι * [γ] πάντας, ἀλλὰ τῷ κηδεμονεῖν, ὠνόμασεν. Αὐτὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῷ ξύλῳ κατὰ τὸν σταυροῦ καιρὸν τὴν σάρκα προσηλωμένος, ἰδὼν τὴν Μαριὰμ τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν τῶν μαθητῶν προσφιλέστατον, φησὶ πρὸς ἐκεῖνον μὲν, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· πρὸς δὲ τὴν Μαριὰμ, Ἰδοὺ ὁ υἱός σου· τὴν ὀφειλομένην E φιλοστοργίαν ἐκδιδάσκων· καὶ τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰρημένον πλαγίως ἐπιλύων, τό· Καὶ ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες· ὅπερ ἁρπάζουσιν αἱρεσιωτῶν παῖδες, ἐξ ἀνδρὸς αὐτὸν καὶ γυναικὸς γεγεννῆσθαι λέγοντες. Ὃν περ γὰρ τρόπον ἡ Μαρία μήτηρ Ἰωάννου διὰ τὴν φιλοστοργίαν, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι· [δ] οὕτω καὶ Ἰωσὴφ πατὴρ ἐκαλεῖτο τοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι, (οὐ γὰρ ἔγνω αὐτὴν, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον) ἀλλὰ F διὰ τὴν περὶ τὴν ἀνατροφὴν κηδεμονίαν γεγενημένην.

ί. Τοῦτο μὲν οὖν ὑμῖν ἐν παρεκβάσει νῦν ὡς ἐν

* Forte πένητας.

[a] ἐκτήσατό σε.] Codd. Roe & Casaub. habent ἐκτίσατό σε. id secutus videtur Grodecius, qui tamen non legit καὶ ἔκτισέ σε. In LXX. pro ἔκτισε legitur ἔπλασε, *finxit.*

[β] τῷ γεννῆσαι... τῷ διδάξαι.] Nullo quamvis codice freti loco το quod habetur in editis, τῷ scripsimus; cum id tum structuræ ratio, tum proximum in simili phrasi post aliquot lineas exemplum postulet. Levis est mss. authoritas in similis aut vicini soni litteris.

[γ] πάντας.] Oxoniensis editionis procurator loco hujus vocis scripserat πένητας, *pauperes* ex conjectura cl. Casauboni. Ea sane multum arridet; sed nulla nos necessitas cogit veterem lectionem, cui bonus non deest sensus, commutare.

1 *quam vocem arripiunt hæretici.*] Nimirum Carpocrates, Cerinthus, Ebion supra citati notâ 3. p. 115. quamquam nonnulli Ebionæi, Eusebio lib. 3. hist. cap. 27. & Theodoreto lib. 2. hæret. fab. cap. 1. authoribus, ab hac Ebionis, de Christo ex Josephi semine genito, opinione discesserint.

[δ] οὕτω καὶ Ἰωσήφ.] Locus ille paulo aliter legitur in codd. Roe & Casaub. οὕτω καὶ Ἰωσὴφ πατὴρ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὑπουργὸς γενέσθαι τοῦ μυστηρίου, καὶ κηδεμών; *Sic & Joseph pater Christi, propter operam quam in mysterio contulisset, & curam.* ac consequenter post verba, οὐ γὰρ ἔγνω, &c. omittuntur sequentia, ἀλλὰ, &c. usque ad γεγενημένην inclus. Grodecius ante voces, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι, legit quasdam quas ita vertit, *propter curam vel dilectionem.* Porro ante ἔγνω in editis irrepserat ἄν, quod sustulimus, authoritate cod. Coisl.

ὑπομνῆσαι λελέχθω. προσθῶμεν δὲ καὶ μαρτυρίαν ἑτέραν ἀποδεικτικὴν τοῦ, καταχρηστικῶς ἀνθρώπων τὸν Θεὸν καλεῖσθαι πατέρα. ὅταν γὰρ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγηται πρὸς τὸν Θεόν· Σὺ γὰρ εἶ πατὴρ ἡμῶν, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, [α] καὶ ἡ Σάῤῥα οὐκ ὠδίνησεν ἡμᾶς. ἆρα ἔτι περὶ τούτου ζητεῖν χρή. Κἂν ὁ ψαλμῳδὸς λέγῃ· Ταραχθήτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν· ἆρα οὐ πᾶσι πρόδηλον, ὅτι τῶν νεωστὶ τοὺς οἰκείους πατέρας ἀποβεβληκότων ὀρφανῶν πατὴρ ὁ Θεὸς καλούμενος, οὐ διὰ τὸ γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηδεμονεῖν καὶ ὑπερασπίζειν, ὠνόμασται. Ἀλλὰ τῶν μὲν ἀνθρώπων, καθὼς εἴρηται, καταχρηστικῶς ἐστὶ πατήρ· [β] Χριστοῦ δὲ μόνου κατὰ φύσιν ἐστὶ πατὴρ ὁ Θεός, οὐ κατὰ θέσιν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐν χρόνοις, Χριστοῦ δὲ πρὸ χρόνων, καθὼς αὐτός φησι· Καὶ νῦν δόξασόν με [γ] σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.

ιά. Πιστεύομεν τοίνυν ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ [δ] ΠΑΤΕΡΑ, τὸν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀνεκδιήγητον· ὃν ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἑώρακεν, ὁ μονογενὴς δὲ μόνος ἐξηγήσατο. Ὁ γὰρ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἑώρακε τὸν Θεόν. οὗ τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι διαπαντὸς βλέπουσιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· βλέπουσι δέ, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας τάξεως ἕκαστος. τὸ δὲ ἀκραιφνὲς τῆς τοῦ πατρὸς θεωρίας εἰλικρινῶς, Υἱῷ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τετήρηται.

ιβ'. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τῶν περὶ βραχέως εἰρημένων ὑπομνησθείς, ἐν οἷς ὁ Θεὸς πατὴρ ἀνθρώπων ἀνηγορεύετο· μεγάλως πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνην ἐξίσταμαι. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ πατὴρ ἀνθρώπων καλεῖσθαι κατηξίωσεν· ὁ ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ ὁ τῶν αἰώνων ποιητής, τῶν ἐν χρόνοις· καὶ ὁ τὴν γῆν κατέχων [ε] ἐν δρακί, τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ὡς ἀκρίδων. ὁ δὲ ἄνθρωπος καταλιπὼν τὸν ἐπουράνιον πατέρα, τῷ ξύλῳ εἶπε, Πατήρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με. καὶ μοι δοκεῖ, διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα λέγει [ζ] ὁ ψαλμῳδός· Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὃν εἵλου πατέρα, ὃν ἐπεσπάσω πρὸς τὴν ἀπώλειαν.

ιγ'. Οὐ μόνον δὲ ξύλα καὶ λίθους, ἔνιοι δὲ καὶ τὸν [η] Σατα-

admonitionis gratia dictum sit. Adjiciamus autem & aliud testimonium, ad demonstrandum Deum hominum patrem abusive dici. Cum enim in Hesaïa ad Deum dicatur: *Tu enim es pater noster, quoniam Abraham non novit eos, & Sara non parturivit nos*; estne quidquam de hoc quærendum præterea? Quod si Psaltes dicat: *Turbentur à facie ejus, patris orphanorum & judicis viduarum*; numquid non omnibus manifestum est, quod cum orphanorum, qui recens patres proprios amiserunt, pater dicitur Deus, non idcirco quod ex se genuerit, sed quod curam & defensionem eorumdem suscipiat, ita appellatus sit. Hominum itaque, ut dictum est, abusive pater est; solius vero Christi Deus pater est secundum naturam, [1] non autem secundum adoptionem. & hominum quidem in tempore pater est; Christi vero ante tempora, quemadmodum ipse ait: *Et nunc glorifica me tu, Pater, apud temetipsum, gloria quam habui, priusquam mundus esset, apud te.*

Is. LXIII. 16.
Ps. LXVII. 6.
Deus Pater orphanorum propter protectionem.
[1] V. Cat 11. n. 4.
Deus hominum pater in tempore, Filii ante tempora.
Joh. XVII. 5.

XI. Credimus igitur IN UNUM DEUM PATREM, [2] investigabilem & inenarrabilem: quem [a] nemo quidem hominum vidit, Unigenitus vero solus enarravit. [b] *Qui enim est ex Deo, hic vidit Deum.* [c] Cujus faciem angeli continuo vident in cœlis. vident autem, unusquisque secundum proprii ordinis & loci mensuram. Purus vero paterni splendoris contuitus, proprie ac sincere Filio unà cum Spiritu-sancto reservatus est.

[2]
a Johan. I. 18.
b Joh. VI. 46.
c Matt. XVIII. 10.
Angeli Dei faciem continuo vident, sed pro ratione ordinum suorum alii aliis excellentius. Id. Cat. 6. n. 6.

XII. Cum ad hunc locum devenerit oratio, eorum, quæ paulo ante dicebamus, quod Deus hominum pater appellaretur, recordatione pulsatus, magnopere hominum ingratitudinem obstupesco. Deus enimvero ineffabili bonitate hominum pater dici voluit: qui in cœlis est, degentium in terra; seculorum effector, horum qui in temporibus exsistunt; qui [d] terram in pugillo continet, eorum qui super terram [e] instar locustarum sunt. Homo vero, cœlesti patre derelicto, ligno dixit: [f] *Pater meus es tu*; & lapidi: *Tu me genuisti.* Et propterea, ut mihi quidem videtur, humanam naturam sic adloquitur Psaltes: [g] *Et obliviscere populum tuum, & domum patris tui*; quem elegisti patrem, quem ad interitum tibi accivisti.

d Isai. XL. 12.
e Ibid. 22.
V. Cat. 6. n. 10.
f Jerem. II. 27.
g Ps. XLIV. 11.

XIII. Nec solum ligna & lapides, verum

α καὶ ἡ Σάῤῥα οὐκ ὠδίνησεν ἡμᾶς.] Ea verba prætermittuntur in codd. Coisl. Roe, & Casaub. forte quia non habentur in Bibliis, sed eorum loco legitur: καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς, *& Israel non novit nos*. Verum multa habes exempla Cyrilli, dum ex tempore dicit, Scripturæ verba commutantis. hæc informavit ex altero Isaïæ loco cap. 51. ṽ. 2. ubi habetur sec LXX. *Inspicite in Abraham patrem vestrum, & in Saram quæ vos parturivit.*

β Χριστοῦ δὲ μόνου.] Loco μόνον, ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & similibus locis Cat. 4. n. 5. & supra n. 5

1 *non secundum adoptionem.*] Arianorum jugulum petit, qui Verbum in tempore factum & creatum asserentes, filium non natura, sed adoptione tantum & gratia confitebantur. Vide ipsamet Arii verba apud Athanas. De sentent. Dionys. Alexandrini num. 23. & orat. 1. cont. Ar. n. 5. Sic autem Hilarius eorum scita exprimit lib. 4. De Trinit. n. 3. *Aiunt hæretici non ex Deo esse Christum, id est Filium non ex Patre natum, neque Deum ex natura, sed ex constitutione* (ad litteram vertit græcam vocem θέσει) *esse: adoptionem scilicet ejus in nomine, quia sicut plures Deo filii, ita & hic filius sit; dehinc liberalitatem in dignitate, quia sicut dii plures sunt, ita & hic Deus sit: indulgentiore tamen in eo & adoptionis & nuncupationis effectu, ut & præ cæteris sit adoptatus, & adoptivis aliis major ipse sit filius, &c.*

γ σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ.] Ea verba non agnoscunt codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod.

δ Θεὸν πατέρα.] Ita ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & similibus locis sup. n. 1. 3. 4. & alibi In editis πατέρα ante Θεὸν collocatum est.

2 *investigabilem & inenarrabilem.*] Verba hæc adjecit Cyrillus, & Patris invisibilitatem consequentibus verbis constituit; credo propter Gnosticos, qui creatorem mundi Deum à Christi Patre in hoc distinguebant, quod iste invisibilis & incomprehensus, ille autem & visibilis esset, & sæpe visus in veteri Testamento. similia verba, *invisibilem & impassibilem*, propter Sabellianorum & Patripassianorum errorem Aquileïensi symbolo adjecta dicit Rufinus. Angelos vero Cyrillus statuit contra Gnosticos Dei conspectu secundum suum modum frui; ac Filium & Spiritum-sanctum, contra Arianos & Gnosticos simul, perfectam Patris comprehensionem habere Ita nos de hoc loco conjicimus. V. notam 2. p. 89. in Cat. 6. num. 6.

ε ἐν δρακί.] Particulam ἐν addidimus ex codd Roe, Casaub. & Cyrilli consuetudine locum hunc Isaïæ ita recitantis Cat. 4. n. 5. Cat. 18. n. 3.

ζ ὁ ψαλμῳδός.] Ita scripsimus ex codd. Coisl. & Grod. convenientius rati quam quod in editis habetur ψαλμός. quamquam ea loquendi figura, ψαλμὸς λέγει, interdum utitur Cyrillus, ut Cat. 8. n. 2. &c. ut & istis γραφὴ λέγει, εὐαγγέλιον λέγει.

η Σατανᾶν αὐτόν.] Vox αὐτὸν majorem continens emphasim ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob à nobis adjecta. Paulo post, abest vox τὸν διάβολον à codd. Coisl. Roe, Casaub & Grod Loco τῶν ἀσεβῶν, legitur in memoratis libris, Grodecio excepto, τῶν ἀγάπην, quasi diabolus impiorum pater esset per charitatem, non quâ eos ille complectitur, sed quâ ipsi voluntaria animi inductione unà cum eo currunt, ut inferius ait Cyrillus.

etiam ipsum Satanam animarum perditorem, in patrem elegerunt nonnulli; quos increpans Dominus aiebat: *Vos opera patris vestri facitis:* Diaboli scilicet, qui hominum non natura, sed deceptione pater est. Quemadmodum enim, propter institutionem piam [a] Paulus Corinthiorum dicebatur pater: sic & Diabolus, eorum qui ex voluntate [b] cum illo currunt, pater appellatur. [1] Haud enim patiemur illos qui prave interpretantur eam sententiam: *Ex hoc cognoscimus filios Dei, & filios Diaboli;* quasi exsistant inter homines nonnulli, qui natura aut salvi sint aut pereant. Non enim ex necessitate, sed ex libero animi decreto ad sanctam hujusmodi adoptionem provehimur. neque ex natura [c] proditor Judas, Diaboli & [d] perditionis filius fuit: alioqui nullatenus ab initio in nomine Christi dæmonas ejecisset, [e] Satanas enim Satanam non ejicit: neque vicissim Paulus, ex persecutore in præconem mutatus fuisset. sed voluntaria plane est adoptio, velut ait Johannes: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus.* Non enim priusquam crederent, sed ex fide, filii Dei fieri libero plane arbitrio digni habiti sunt.

Joh. VIII. 41.
Diabolus hominum pater per deceptionem.
a 1. Cor. IV. 15.
b Ps. XLIX. 18.
1. Joh. III. 10.
Non sunt homines natura salvi, & alii natura pereuntes. V. Cat. 4. n. 20.
c Luc. VI. 16.
d Johan. XVII. 12.
e Marc. III. 23.
Johan. I. 12.

XIV. Hoc itaque cognoscentes spiritaliter conversemur, ut adoptione divina digni efficiamur. [f] *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, isti sunt filii Dei.* Nihil enim proderit nobis Christianorum appellationem adeptos esse, nisi & opera consequantur. ne forte & nobis illud dicatur: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.* [g] Si enim patrem invocamus eum, qui sine ullo ad personas respectu judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus nostri tempore conversemur: [h] non diligentes mundum, neque ea quæ in mundo sunt: [i] Si quis enim diligit mundum, non est dilectio Patris in illo. Itaque, dilecti filii, gloriam Patri qui in cœlis est per opera adferamus: [k] ut videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. [l] Omnem sollicitudinem nostram in illum projiciamus: [m] scit enim pater noster, quibus rebus indigemus.

Digna adoptione Dei opera efficienda sunt.
f Rom. VIII. 14.
Joh. VIII. 39.
g 1. Pet. I. 17.
h 1. Joh. II. 15.
i Ibid.
k Matth. V. 16.
l 1. Pet. V. 7.
m Matth. VI. 8.

A νὰν αὐτὸν ἤδη εἵλοντο πατέρα, τὸν ψυχοφθόρον. πρὸς οὓς ἐλεγκτικῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος· Ὑμεῖς [α] τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν ποιεῖτε· τοῦ διαβόλου, πατρὸς ὄντος ἀνθρώπων, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπάτην. ὃν γὰρ τρόπον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας Παῦλος Κορινθίων πατὴρ ἐκαλεῖτο, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ συντρεχόντων καλεῖται πατήρ. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν κακῶς [β] ἐκλαμβανόντων τὸ εἰρημένον ἐκεῖνο, τό· Ἐκ τούτου γινώσκομεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, B καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· ὡς ὄντων φύσει τινῶν, καὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων ἐν ἀνθρώποις. οὔτε γὰρ ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως εἰς τὴν τοιαύτην ἁγίαν υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα. οὔτε ἐκ φύσεως ὁ προδότης Ἰούδας, υἱὸς ἦν διαβόλου καὶ [γ] τῆς ἀπωλείας· ἦ γὰρ ἂν οὐδ' ὅλως ἐξ ἀρχῆς ἐν ὀνόματι Χριστοῦ δαίμονας ἀπήλασε, Σατανᾶς γὰρ Σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει· οὐδ' ἂν πάλιν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ διώκειν εἰς τὸ κηρύττειν μετέβαινεν. ἀλλ' αὐτεξούσιος ἡ υἱοθεσία, C καθώς φησιν ὁ Ἰωάννης· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως τέκνα Θεοῦ γενέσθαι κατηξιώθησαν αὐτεξουσίως.

ιδ'. Τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες, πνευματικῶς [δ] ἀναστρέψωμεν, ἵνα τῆς υἱοθεσίας τοῦ Θεοῦ καταξιωθῶμεν. Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. [ε] Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἡμῖν τὴν Χριστιανῶν κεκ- D τῆσθαι προσηγορίαν, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθούντων· μή ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῇ τὸ, Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε. Εἰ γὰρ πατέρα ἐπικαλούμεθα, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον ἀναστραφῶμεν· μὴ ἀγαπῶντες τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐὰν γάρ τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Ὥστε, τέκνα ἀγαπητὰ, [ζ] δόξαν τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ διὰ E τῶν ἔργων προσενέγκωμεν· ὅπως ἴδωσι ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. πᾶσαν τὴν μέριμναν ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν [η] ἐπιρρίψωμεν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὧν χρείαν ἔχομεν.

α τὰ ἔργα.] In Evang. τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν; *Desideria patris vestri vultis facere.*

β ἐκλαμβανόντων.] Hæc codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. scriptura melior quam editorum, in quibus εἰσλαμβανόντων. Ea voce sæpe utitur author.

1 *Haud enim patiemur*, &c.] Didymus in commentariis ad hunc Johannis locum qui præ manibus est, testis etiam est hæreticos veteris Testamenti & Dei creatoris osores, eo ad adstruenda sua figmenta usos esse. Hi vero quos notat Cyrillus, sunt Valentiniani. In fragmentis Heracleonis Valentiniani, ab Origene in Johannem scribente commemoratis pag. 308. & 314. hæreticus ille utitur duobus ex Johannis evangelio testimoniis, ex prima ejus epistola isti similibus, *Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere:* ut probet, teste Origene, esse quosdam homines ejusdem cum Diabolo substantiæ; quâ videlicet factum ut Diabolus neque stare in veritate potuerit, nec veritatem in se ipso habere queat; ut est in aliis Heracleonis verbis ab Origene adductis pag. 320. Eadem vero testimonia citat Manes apud Archelaüm disp. n. 29. & apud Epiph. hæres. 66. n. 3. Quod inferius de Juda proditore disputat, facit id propter hæreticos qui Judam, seu natura, seu divinæ prædictionis necessitate ad peccandum ineluctabiliter adductum fuisse docebant. quos longo ordine refellunt Patres, Origenes apud Euseb. Præp. evang. lib. 6. c. 11. pag. 287. Eusebius ipse in psalm. 40. ℣. 10. pag. 171. Epiph. hæres. 38. n. 6. Chrysostom. hom. de Juda prodit. tom. 5. pag. 459. Isid. Pelus. lib. 1. ep. 56. &c.

γ τῆς ἀπωλείας.] Articulum adjicimus ex Coisl. Roe, Cas. text sacr.

δ ἀναστρέψωμεν.] Roe & Casaub. ἀναστραφῶμεν, ut inferius post aliquot lineas habetur. Linea sequenti legimus in cod. Coisl. οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ, quomodo in apostolico textu.

ε οὐδὲν γὰρ, &c.] Hæc verba usque ad εἰ γὰρ excl. sub nomine F Cyrilli nostri citantur ab Anastasio authore vel collectore quæstionum 154. sub ejus nomine evulgatarum, quæst. 1. & Philippo solitario Dioptræ lib. 1. cap. 1. sub Cyrilli solum nomine. Mirum quod Millesius hanc pericopen ab Anastasio citatam, tamquam Cyrilli fragmentum in appendice retulerit, nusquam in Cyrilli catechesibus comparere dicens, & idcirco ad Cyrillum nostrum pertinere negans. similis habetur sententia S. Ignatii epist. ad Magnes. n. 4. Pro κεκτῆσθαι, legit Anastasius κεκλῆσθαι. in cod. vero Coisl. num. 120. eas quæstiones continente, scribitur καλεῖσθαι. Loco, μή ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῇ τὸ, scribit Anastasius, γέγραπται γάρ.

ζ δόξαν τῷ, &c.] Hæc phrasis aliter in codd. Roe & Casaub. exhibetur, τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ διὰ τῶν ἔργων διαρεσώμεθα, *cœlesti patri per opera placeamus.*

η ἐπιρρίψωμεν.] Ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. quibus accedit Ottob. in quo habetur, εἰς αὐτὸν ἀπορρίψωμεν. In editis ἐπιρρίψαντες, *projicientes*, ut est 1. Pet. ℣. 7. quod referendum superius ad προσενέγκωμεν.

ιέ. Τιμῶντες δὲ τὸν ἐπουράνιον πατέρα, καὶ τοὺς [α] τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας τιμήσωμεν· ἐπειδὴ σαφῶς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις αὐτὸς ὥρισεν ὁ Κύριος, λέγων· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦ παραγγέλματος τούτου ἀκουέτωσαν μάλιστα τῶν παρόντων οἱ πατέρας καὶ μητέρας κεκτημένοι. Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστι τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, μὴ τὸ καλῶς γεγραμμένον αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας ἐκλάβῃς κακῶς· ἀλλὰ τὸ, ὑπὲρ ἐμὲ, προσέθηκεν. ὅταν γὰρ τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες φρονῶσιν ἐναντία, τότε δεῖ τῷ ῥήματι ἐπακολουθεῖν. ὅταν δὲ μηδὲν ἡμῖν εἰς εὐσέβειαν αὐτῶν ἐμποδιζόντων, ἀγνωμοσύνῃ φερόμενοι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτῶν εὐεργεσιῶν ἀμνημονοῦντες [β] καταφρονῶμεν· τότε χώραν ἕξει τὸ λόγιον, τὸ λέγον· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

ιϛ'. [γ] Χριστιανῶν εὐσέβεια ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύντων, καὶ πάσῃ δυνάμει τὰ πρὸς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς ἐπενεγκεῖν· κἂν γὰρ τὰ πλεῖστα τούτοις ἀποδῶμεν, ἀλλ' ἀντιγεννῆσαι τούτους οὐδέποτε δυνησόμεθα. ἵνα καὶ [δ] αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσεως ἀπολαύσαντες, εὐλογίαις ἡμᾶς στηρίξωσιν, ἃς ὁ πτερνιστὴς Ἰακὼβ ἐμφρόνως ἥρπασε· καὶ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν ὁ ἐν οὐρανοῖς πατὴρ ἀποδεξάμενος, καταξιώσειεν ἡμᾶς μετὰ τῶν δικαίων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ [ε] πατρὸς ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ μονογενεῖ καὶ σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A XV. Honorantes vero cœlestem patrem, [a] carnis quoque nostræ patres honore prosequamur: quandoquidem aperte in lege & prophetis Dominus ipse definivit, aiens: *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut bene sit tibi, & longævus eris super terram.* Ac mandatum istud audiant præsertim ex adstantibus ii qui patres & matres habent. Filii, [b] obedite parentibus vestris in omnibus: hoc enim beneplacitum est Domino. Non enim dixit Dominus: B *Qui amat patrem aut matrem, non est me dignus;* ne id quod scriptum esset bene, tu ex ignorantia interpretareris prave; verum addidit, *super me.* Quando enim patri qui in cœlis est, versantes in terra patres contraria senserint, tunc est huic dicto obsequendum. quando vero illis nullum nobis ad pietatem impedimentum afferentibus, nos ingrati animi furore abrepti, collatorumque ab ipsis in nos benefactorum immemores, eosdem habemus despectui; tunc locus est illi sententiæ: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.*

Honorandi quoque patres carnis nostræ.
a *Heb.* XII. 9.
Exod. XX. 12.
b *Ephes.* VI. 1.
Matth. X. 37.
Ibid.
Exod. XXI. 17.
Levit. XX. 9.
Matth. XV. 4.

C XVI. Christianorum prima est in virtutis loco pietas, honorare parentes; eorum qui vitam nobis dederunt labores remunerare; atque omni studio, quæcumque ad illos sublevandos pertinent conferre. Nam etiamsi illis multa refuderimus, numquam tamen illos, uti nos genuere, vicissim generare poterimus. Scilicet [c] ut ipsi procurato per nos solatio fruentes, nos illis [d] stabiliant benedictionibus quas supplantator Jacob prudenter præripuit: bonam vero voluntatem nostram cœlestis pater gratam habens, dignos nos efficiat, qui [e] tamquam D sol splendeamus cum justis in regno patris nostri: cui gloria, cum Unigenito & servatore Jesu Christo, & cum sancto vivificoque Spiritu, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Christianorum prima pietas, parentum honor.
c *Eccli.* III. 6. 9.
d *Gen.* XXVII. 37.
e *Matth.* XIII. 43.

[α] τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας.] Hunc verborum ordinem servamus ex cod. Coisl. versione Grodecii, & sacro Textu Heb. 12. 9. In editis, τῆς σαρκὸς πατέρας ἡμῶν, *nostros carnis patres.*

[β] καταφρονῶμεν.] In editis καταφρονῶμεν. secuti sumus codd. Coisl. Roe, Casaub. ut responderet verbis superioris phrasis ὅταν ... φρονῶσιν, & regiminis æqualitas servaretur.

[γ] Χριστιανῶν εὐσέβ. &c.] Hæc verba usque ad δυνησόμεθα inclus. citantur sub nomine Cyrilli sine urbis titulo, à sancto Maximo Confessore in sermonibus per excerpta, serm. 23. tom. 2. Quædam quoque hinc transcripsisse videtur S. Nilus in lib. 2. epistola 206.

[δ] αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν, &c.] Ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod. necessario immutanda fuit vitiosa editorum scriptura: αὐτοὶ ταῖς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσεσι.

[ε] Πατρὸς ἡμῶν.] Scripsimus ἡμῶν, ut totus contextus postulat, ex Coisl. & versione Grodecii, loco ὑμῶν.

CATECHESIS OCTAVA,

De Omnipotentia, seu ad omnia pertinente providentia, Dei.

ADMONITIO.

I. EXPLANAT *author in hac Oratione eam Dei dotem qua dicitur apud Græcos* παντοκράτωρ, *id est omnia sub imperio tenens & ad arbitrium moderans: quam vocem Latini in symbolo* Omnipotentis *vocabulo reddere solent; quamquam hoc aliam menti subjicit*
Num. 1. *significationem, ab ea quæ voci græcæ respondet. Igitur contra Gentiles, Judæos, & hæreticos omnes duplex principium agnoscentes, maxime Manichæos, defendit Dei providentiam, dominium,*
n. 2. & 3. *& potestatem ad omnia pertinentem; cœlestia, terrestria; animam, corpus; idololatras, hæreti-*
n. 4. *cos, Diabolum ipsum; cujus malitiâ quam tolerat, utitur ad sua consilia perficienda, & promo-*
n. 5. *vendam hominum utilitatem. Trinitati videlicet, quæ sola servitutis expers est, serviunt res omnes creatæ. peccatores, quos præ patientia perfert Deus, ab ipso tamdem punientur. Regnorum*
n. 6. 7. 8. *& opum arbiter & dominus est: eaque occasione Manichæos, divitias Diabolo authori deputantes, & creatorem Deum blasphemis verbis cædentes, gravissima oratione refellens Cyrillus sermonem absolvit.*

II. *In hac Oratione postquam Gentiles paucis refellit, Manichæos potissimum tota oratione oppugnat: qui in divinam potestatem multis modis peccabant.* 1°. *ab ea subtrahendo corpora, quorum authorem ab animarum conditore diversum existimabant.* 2°. *Diabolum etiam è divinis operibus excipiendo, eumque uti potestatem Deo contrariam coæternamque, atque in suo imperio summe dominantem admittendo.* 3°. *Universi gubernationem criminando, in qua summam ordinis perturbationem quæ bono Deo aliena esset, reperiri calumniabantur; ut videre est in Tito Bostrensi lib. 2. cont. Manich. quamobrem Cyrillus Dei patientiam in ferendis malis commendare studet.* 4°. *tamdem divitias & opes à Diabolo authore & datore esse contendendo. Contra Arianos perspicue trium S. Trinitatis personarum commune imperium & dignitatem defendit. Præclare quoque de divitiarum usu; & prudenter de relicta Diabolo in res hujus mundi potestate differit.*

III. *Nos porro Latinorum consuetudinem secuti, consecratum omnium symbolorum usu* Omnipotentis *vocabulum mutare noluimus; admonentes tamen aliud græca voce significari, & in hac Catechesi explicari, quam quod latinâ vox sonet. Nam* omnipotens *significat eum qui omnia potest, cuique factu impossibile nihil; eoque sensu Augustinus, aliique omnes ferme latini Patres hanc symboli vocem explanant. At græcis alia vox est ad declarandam omnipotentiam Dei, nempe* παντοδύναμος. *Ista autem* παντοκράτωρ *significat Deum omnia sub imperio tenere ac moderari. ita ipse Cyrillus hujus vocabuli vim reddit num. 3.* παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων: *quæ vox satis per istam reddetur* omnitenens, *si latina esset. Id optime vidit Ruffinus, qui ex Græcis, & omnium maxime ex Cyrillo, suam symboli explanationem adornans, retenta latina quæ in usu erat voce, sensum ejus & etymologiam ad vim græcæ vocis accommodavit, aiens* Omnipotentem ab eo dici Deum, quod omnium teneat potentatum. *Præiverat huic expositioni Tertullianus, de Filio dicens contra Praxean cap. 17.* Suo jure Deus omnipotens, quâ sermo Dei omnipotentis, quàmque omnium accepit potestatem. *His exemplis freti consuetam vocem mutare religioni habuimus.*

IV. *Habita est hæc Catechesis proxima die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat Cyrillus, dum præcedenti die de Patre se sermonem habuisse commemorat. Emendata à nobis est ad codd. Coislin. Ottob. Colb. Roe, Casanb. & Bodl. adjunctis variantibus lectionibus antiqui ms. in libro S. Genovefæ notatis.*

KATH-

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ η'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό, ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος· [α] ὁ μέγας τῇ βουλῇ, καὶ δυνατὸς τοῖς ἔργοις, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλώνυμος Κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς.

α'. ΔΙΑ μὲν τοῦ πιστεύειν ΕἸΣ ἝΝΑ ΘΕΌΝ, πᾶσαν πολύθεον πλάνην ἐκκόπτομεν, ὅπλῳ τούτῳ κεχρημένοι πρὸς Ἕλληνας, καὶ πᾶσαν ἐναντίαν αἱρετικῶν δύναμιν· διὰ δὲ τοῦ προστεθεῖναι, [β] ΕἸΣ ἝΝΑ ΘΕῸΝ ΠΑΤΈΡΑ, πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς μαχόμεθα, τοὺς ἀρνουμένους τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ εἴρηται τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, καὶ πρὶν τρανῶσαι τὰ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ εἰπεῖν ὅτι ΠΑΤΗΡ, ἤδη ἐδηλώσαμεν ὅτι υἱοῦ ἐστι πατήρ· ἵνα ὥσπερ νοοῦμεν ὅτι Θεός ἐστιν, οὕτω νοήσωμεν ὅτι καὶ υἱὸν ἔχει. Προστίθεμεν δὲ πρὸς ἐκείνοις, ὅτι καὶ ΠΑΝΤΟΚΡΆΤΩΡ ἐστί. τοῦτο δὲ [γ] καὶ διὰ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους ὁμοῦ, καὶ πάντας αἱρετικοὺς φαμέν.

β'. Ἑλλήνων μὲν γάρ τινες, ψυχὴν τοῦ κόσμου τὸν Θεὸν εἶπον. καὶ ἕτεροι, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ φθάνειν εἰς οὐρανὸν μόνον, μηκέτι δὲ καὶ εἰς γῆν. καί τινες πλανηθέντες μετ' ἐκείνων, κακῶς τῷ ῥητῷ συγχρησάμενοι τῷ λέγοντι· Καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἐτόλμησαν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἕως νεφελῶν περιγράψαι καὶ οὐρανοῦ, ἀπαλλοτριῶσαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπὶ γῆς· ἐπιλαθόμενοι τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει. Εἰ γὰρ ὑψηλότερον μὲν οὐρανοῦ οὐδέν ἐστι, βαθύτερον δὲ τῆς γῆς ὁ ᾅδης· ὁ τὰ κατώτερα κρατῶν, ἅπτεται [δ] καὶ τῆς γῆς.

CATECHESIS VIII.

ILLUMINANDORUM,

Habita est subsequenti post septimam die. n. 1.

Hierosolymæ ex tempore dicta, in illud [1] OMNIPOTENTEM. [id est, omnia sub imperio tenentem.] Et lectio ex Jeremia: *Deus magnus, & fortis Dominus;* [a] *magnus consilio, & potens operibus, omnipotens, magni nominis Dominus,* &c.

a Jerem. XXXII. XXXIX. sec. LXX. ed Rom. ℣. 18. a ℣. 19.

I. PER id, quòd credimus IN UNUM DEUM, omnem plurium deorum errorem exscindimus, his armis adversus Gentiles, & omnem ex adverso oppositam vim hæreticorum, utentes. per illud vero quòd adjungimus, IN UNUM DEUM PATREM, adversus eos qui ex circumcisione sunt, qui negant unigenitum Filium Dei, pugnamus. Nam, ut dictum est hesterna die, ante etiam quam explanaverimus ea quæ ad dominum nostrum Jesum Christum respiciunt; eo solo quòd diximus, PATER, jam quod filii sit pater significavimus: ut sicut intelligimus quod Deus sit, ita & quod filium habeat recogitemus. His vero illud quoque adjungimus quod OMNIPOTENS sit, [seu omnia sub imperio contineat.] quod quidem & propter Gentiles simul, & Judæos, & omnes hæreticos adfirmamus.

V. Cat. 6. n. 10. & seq.

Cat. 7. n. 4.

II. Nam [2] Gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt. [3] alii quoque, potestatem ejus in cœlum tantum, non autem ad terram usque pertendere. Aliqui etiam simili cum illis errore abducti, pronuntiato hoc abutentes: *Et veritas tua usque ad nubes;* ausi sunt Dei providentiam nubibus ac cœlo circumscribere, quæque in terra sunt à Deo abalienare. Immemores scilicet psalmi aientis: *Si adscendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Nam si cœlo sublimius nihil est, cum infernus terra profundior sit, profecto qui inferiora occupat, terram quoque ipsam adtingit.

2 Gentiles, qui Deum animã mundi dixere.

3 Qui providentiam cœlo conclusere.

Psal. XXXV. 5. LVI. 11. & CVII. 5.

Ps. CXXXVIII. 8.

1 *Omnipotentem*, παντοκράτορα.] De hac ejus vocis versione diximus in Monito num. 2.

α ὁ μέγας.] Loco μέγας τῇ βουλῇ legitur in LXX. ed. Rom. μεγάλης βουλῆς, at in Compl. μέγας βουλῇ.

β εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. addunt ὅτι ante εἰς. at verba εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα in Coisl. cod. interlita sunt, & posteriore manu substituta hæc: Εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. *Et in unum D. J. Christum filium Dei unigenitum.* Fefellerunt emendatorem verba Cyrilli, quibus adjectione vocum de quibus quæstio est, Judæos Dei filium negantes refelli ait: nec intellexit ea referri ad vocem *Patrem*; ex qua, catechesi superiore n. 1. & 3. demonstravit unà cum Deus creditur, credendum esse in filium Dei, cujus fides in Patris nomine comprehenditur.

γ καὶ διὰ Ἕλληνας.] Codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. prætermittunt καὶ, & habent πρὸς loco διά. De Græcorum & hæreticorum circa providentiam errore mox dicet. Quod autem Judæos ejus negatæ accusat, id respicit puto sectas peculiares hujus gentis: uti Pharisæos, qui peccata non Dei permissione, sed cogente fortuna, vel fato oriri dicebant; vel Masbothæos, qui providentiam inficiabantur, omnia ex fortuito fluxu constitisse aientes, const. Apost. lib. 6. c. 6.

2 *Gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt.*] Hoc Cicero lib. 1. Academic. quasi commune Academicorum & Peripateticorum decretum ponit. quod à Pythagora acceptum refert lib. 1. De nat. deor. *Pythagoras*, inquit, *censuit Deum animum esse per naturam rerum omnium intentum & commeantem.* Id Epiphanius hæres. 5. n. 1. tamquam propriam Stoïcorum hæresim recenset. Platonici de tertia sua hypostasi id intelligebant. Vide Euseb. lib. 11. præp. Evang. c. 20. & Cyrill. Alex. lib. 1. in Jul p. 34. & seq. & lib. 8. pag. 371. & seqq.

3 *Alii quoque potestatem ejus*, &c.] Duplicis generis homines distinguit, qui Dei potestatem cœlo terminaverint: alios quidem qui erroris principes exstiterint, quosque Cyrillus significare videtur religione Gentiles: alios qui *cum illis* prioribus simili *errore abducti*, Scripturæ testimonio ad confirmationem sententiæ abusi sint; quosque aliorum ejus testimoniorum recordari jubet. In illis prioribus Aristotelem sane notavit, qui omnium Patrum, & nonnullorum etiam prophanorum judicio, hujus erroris reus agitur. jure an injuria, nihil est hujus loci. Nec me fugit Salomonem Gesnerum libro edito nobilem hunc philosophum ab hac calumnia, selectis ex ejus operibus triginta testimoniis purgare satagisse. Alios autem qui eodem errore laboraverint, Judæos intelligere videtur Cyrillus, quos jam superius n. 1. violatæ providentiæ reos fecit: atque ex instituta à se argumenti divisione, cùm in num. 3. ad hæreticos convertatur, Græcosque ante refellerit; restat ut hic contra Judæos agat. Nullum certe alium memini me legere Patrem, qui determinatæ in cœlis Dei providentiæ Judæos accuset. Respicit forte Masbothæos. at Clemens Alexandrinus lib. 5. strom. n. 14. pag. ed. Par. 591. ipsum Aristotelem, ex adducto inferius Psalmorum loco in eam opinionem pertractum ait: eoque solo argumento eum scripturis nostris usum esse probat. Cæterum hunc errorem Origeni imputat Theophilus Alexandrinus epist. 1. Pasch. Bib. PP. Lugd. tom. 5 pag. 846. sed ex consecutione propriorum hujus authoris dogmatum, nempe quod divini Verbi potestas ad rationabiles creaturas proprie pertineat.

δ καὶ τῆς γῆς.] Conjunctionem καὶ addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. & vers. Grod. Loco καὶ ἀνώτερον, scripsimus τὸ ἀνώτερον, ex tribus præfatis codd. Paulo post, pro πάντων κρατῶν, iidem codd. habent πάντα κρατῶν. at Cyrillus in hac catechesi, & alibi passim verbum κρατεῖν cum gignendi casu fere semper conjungit.

[1] Heretici, qui alterum corporis, alterum animæ Dominum dicunt, Dei omnipotentiam negant.

III. [1] Hæretici rursum, sicut anterius dictum A est, unum Deum omnipotentem non novere. Omnipotens siquidem est qui omnibus dominatur, suæque habet subjecta potestati. illi vero qui unum quidem animæ dominum, alium vero quempiam corporis dicunt; neutrum eorum perfectum adfirmant, quod eorum uterque altera re deficiatur. Qui enim habet animæ potestatem, corporis non habet, qui ratione omnipotens? qui vero in corpora dominatur, in spiritus vero nequaquam, quomodo omnipotens? Atqui illos Dominus con- B vincit, dum è contrario ait: *Timete potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.* Si enim utrorumque potestatem non habet, quomodo utraque supplicio subjicit domini nostri Jesu Christi pater? nam quî poterit alienum à suo jure corpus invadens, in gehennam tradere; [a] nisi primùm ligaverit fortem, & vasa ejus diripuerit?

Matth. x. 28.

a Matth. xii. 29.

Omnibus Deus dominatur, sed multa tolerat volens.

IV. At divina Scriptura, & veritatis dogmata unum Deum norunt; qui omnia quidem potestatis imperio subjecta tenet, multa C vero perfert quia vult. Nam & in idolorum cultores imperium exercet, verum sustinet propter patientiam. hæreticos quoque qui eum abjiciunt, habet sub potestate; sed longanimitate tolerat. Diabolum quoque habet subjectum, sed ex tolerantia patitur: nec enim per impotentiam quasi superatus patitur. [b] Principium enim est formationis Domini; factus ut illudatur, non ab ipso, indignus est enim, sed ab angelis qui ab ipso sunt facti. Vivere D vero ei indulsit duabus de causis: ut & ipse majori verecundia afficiatur superatus, & homines coronis illustrentur. O sapientiæ plenam providentiam Dei! quæ pravam illam voluntatem ad fidelium salutis instrumentum adsumit. Ut enim inimica fratrum Josephi voluntate, ad exsecutionem consiliorum suorum usus est; fratremque ab eis ex odio vænumdari sinens, inde occasionem cepit eum quem volebat regem constituendi: sic Diabolo luctari concessit, ut coronarentur ii qui vincerent; & ut adepta E victoria, ille quidem uti ab inferioribus devictus majori dedecore cooperiretur; homines vero insigniter nobilitarentur, eo qui archangelus olim fuisset, triumphato.

b Job. xl. 14.

Diabolo Deus vivere concessit, ut & ipse ab hominibus victus verecundiâ afficiatur, & homines vincentes coronentur.

Joseph rex Ægypti.

Diabolus olim Archangelus. Id. Cat. 2. n. 4.

V. Nihil ergo Dei potestati subtractum est.

γ'. Αἱρετικοὶ δὲ πάλιν, καθὼς εἴρηται τὸ πρότερον, οὐκ οἴδασιν ἕνα παντοκράτορα Θεόν. Παντοκράτωρ γάρ ἐστιν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. οἱ δὲ λέγοντες, τὸν μὲν εἶναι τῆς ψυχῆς δεσπότην, α τὸν δέ τινα τοῦ σώματος, οὐδέτερον αὐτῶν τέλειον λέγουσι, τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ. ὁ γὰρ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, σώματος δὲ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, πῶς παντοκράτωρ; καὶ ὁ δεσπόζων σωμάτων, μὴ ἐξουσιάζων δὲ πνευμάτων, πῶς παντοκράτωρ; Ἀλλ' ἀπελέγχει τούτους ὁ Κύριος, ἀπεναντίας λέγων· Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. Εἰ γὰρ μὴ ἔχει ἑκατέρων τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἀμφότερα ὑποβάλλει τῇ τιμωρίᾳ ὁ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατήρ; πῶς γὰρ δυνήσεται τὸ ἀλλότριον σῶμα λαβὼν, βαλεῖν εἰς γέενναν· ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσῃ;

δ'. Ἀλλ' ἡ θεία γραφὴ, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα ἕνα Θεὸν οἶδε, πάντων μὲν κρατοῦντα τῇ δυνάμει, πολλῶν δὲ ἀνεχόμενον διὰ τὸ θέλειν. κρατεῖ γὰρ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλ' ἀνέχεται δι' ἀνεξικακίαν· κρατεῖ καὶ τῶν ἀθετούντων αὐτὸν αἱρετικῶν, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν· κρατεῖ καὶ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἀνέχεται β διὰ μακροθυμίαν· οὐ γὰρ ἀδυνατῶν ἀνέχεται, ὡς νικώμενος. Ἀρχὴ γάρ ἐστι πλάσματος Κυρίου, πεποιημένος ἐγκαταπαίζεσθαι, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ (ἀνάξιος γάρ ἐστιν.) ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων. συνεχώρησε δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ζῆν, ἵνα δύο γένηται πράγματα· γ αὐτός τε μειζόνως ἀτιμωθῇ νικώμενος, καὶ οἱ ἄνθρωποι στεφανωθῶσιν. Ὢ δ πανσόφου θείας προνοίας. ἥτις τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, εἰς ὑπόθεσιν σωτηρίας λαμβάνει τῶν πιστῶν. ὥσπερ γὰρ τὴν μισάδελφον τῶν ἀδελφῶν ε τοῦ Ἰωσὴφ προαίρεσιν, ἔλαβεν εἰς ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας οἰκονομίας, καὶ συγχωρήσας αὐτοῖς κατὰ μῖσος πωλῆσαι τὸν ἀδελφὸν, ὑπόθεσιν ἔλαβε τοῦ βασιλεῦσαι τοῦτον ὃν ἤθελεν· οὕτω συνεχώρησε παλαίειν τῷ διαβόλῳ, ἵνα οἱ νικῶντες στεφανωθῶσι· καὶ ἵνα νίκης γενομένης, ὁ μὲν μειζόνως ἀτιμωθῇ, ὑπὸ τῶν ἡττόνων νικώμενος· ἄνθρωποι δὲ μεγάλως εὐδοκιμῶσι, τὸν ποτὲ ἀρχάγγελον νικήσαντες.

ε'. Οὐδὲν οὖν ὑπεξήρηται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως.

1 *Hæretici quoque*, &c.] Supra sub finem num. 1. *omnes* hæreticos dixit *omnipotentis Dei* professione oppugnari. Et certe quicumque alium à summo Deo mundi conditorem admittebant, quique Diabolum, ut Valentiniani, Cosmocratorem, hoc est mundi imperium tenentem confitebantur, Deum in omnia potestatem habere consequenter negabant. atque ita verum est omnes hæreticos de quibus dixit catech. 6. Deum omnipotentem nescire. Quos autem hic refellit, soli sunt Manichæi, & ii quorum errorem hi sumserant, ut patet ex dictis Cat. 4. num. 4. nota δ & num. 18. & 22.

α τὸν δέ τινα.] Locum hunc in editis haud parum deformatum, emendavimus ex mss. codd. Ottob. Roe, & Casaub. quibus partim adstipulatur Grodecius. Primùm, ex his omnibus vocem τινά adjecimus ante τοῦ σώματος. deinde loco particulæ negantis οὐ, quæ sola ante τέλειον legebatur, scripsimus οὐδέτερον αὐτῶν. Pro his verbis, πῶς γὰρ τέλειος ὁ λείπων ἕκαστον ἑκατέρῳ; *Quomodo enim perfectus, qui singula utrique concedit?* quibus in vocibus sensus nullus inest; ex quatuor memoratis mss. posuimus τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ, *quod uterque alia re deficiatur.* Quorum loco sic habet Grodecius, *cum alterum alteri tribuunt.* λείπειν hic neutra significatione significat deficientem esse, ut alibi sæpe apud Cyrill. verbi gratia Cat. 5. n. 9. τῷ νεκρῷ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον, *fidei defectum in mortuo adimple.* Cat. 12. n. 15. ἵνα τῷ λείποντι μείζονα δῷ τὴν χάριν, *ut ei quod defectum patiebatur, ampliorem conferret gratiam.*

β διὰ μακροθυμίαν.] Eas voces ex Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. codicibus addidi, quas sequentia veba, οὐ γὰρ ἀδυνατῶν ἀνέχεται, necessario postulant. Paulo post, loco πεποιημένον, scripsi πεποιημένος, ex codd. Colb. Bodl. G. Morel. ed. & sacro Textu. Job. xl. 14.

γ αὐτός τε.] Τε posuimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. loco μὲν, quod particulam adversam δὲ respondentem non habet.

δ πανσόφου, &c.] Editi πάνσοφον. secuti sumus codd. Coisl. Colb. Bodl. Roe, Casaub. Grodec. Mox loco ὅτι scripsimus ἥτις, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. ms. Genov.

ε τοῦ Ἰωσήφ.] Articulum adjicimus ex Coisl. Roe, Casaub. Notandum verbum βασιλεῦσαι quod postea sequitur, significare, *regem constituere.* ut sæpe in Scriptura LXX. quemadmodum Procat. n. 17. & Cat. 1. n. 3. στρατεύω significat, *militem conscribo.* Ne autem quemquam moveat quod Joseph rex Ægypti dicitur à Deo constitutus, idem repetit Cat. 15. n. 22. & passim apud Patres reperitur. Ad manum occurrunt Basil. Seleuc. orat. 8. pag. 49. Isidorus Pelus. lib. 2. ep. 49. & 263. & lib. 4. ep. 79. Macar. hom. 9. pag. 50. Author serm. De patientia sub nomine Athan. n. 5. tom. 2. collect. Græcor PP. pag. 59. Greg. Nyss. S. Ephrem. Tychonius, &c. Sumtum id ex verbis Sapientiæ c. 10. ℣. 14. *Donec adferret illi sceptrum regni.* Loco ὧν ἤθελε, scripsimus ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. ὃν ἤθελε.

A » περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγει ἡ γραφὴ, Ὅτι τὰ σύμπαντα » [a] δοῦλα σά. τὰ σύμπαντα μὲν, δοῦλα αὐτοῦ· εἷς δὲ αὐτοῦ μόνος υἱὸς, καὶ ἓν τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ἐκτὸς τούτων πάντων. καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἑνὸς υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, δουλεύει τῷ δεσπότῃ. Κρατεῖ τοίνυν τῶν πάντων ὁ Θεὸς, καὶ ἀνέχεται καὶ φονέων, καὶ λῃστῶν, καὶ πόρνων διὰ μακροθυμίαν· ὁρίσας καιρὸν τῆς προθεσμίας, καθ' ὃν ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ· ἵνα, [β] πολυχρόνιον λαβόντες τὴν προθεσμίαν, ἀμετανόητον δὲ ἔχοντες τὴν καρδίαν, μειζόνως κατα-B δικασθῶσι. Βασιλεῖς εἰσὶν ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεύοντες, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας. καὶ [γ] ἔγνω ποτὲ τοῦτο τῇ πείρᾳ ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰπών· » Ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξου- » σία αὐτοῦ εἰς πᾶσαν γενεὰν καὶ γενεάν.

ϛ'. Οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον, τοῦ διαβόλου, καθὼς νομίζουσί τινες. » Τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ » ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός· διαβόλου δὲ οὐδὲν ἀπιστότερον· C » καὶ φανερῶς διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ Θεὸς, Ἐμὸν » τὸ χρυσίον καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον, [δ] καὶ ᾧ ἂν θέλω δίδωμι αὐτό. Σὺ μόνον χρῆσαι καλῶς, καὶ οὐκ ἔστι [ε] μεμπτὸν τὸ ἀργύριον. ὅταν δὲ σὺ τῷ καλῷ χρήσῃ κακῶς, τότε, μὴ θέλων μέμψασθαι τὴν σὴν διοίκησιν, ἀνάγεις τὴν μέμψιν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἀσεβῶς. δύναταί τις καὶ διὰ χρημάτων δικαιωθῆναι. Ἐπείνασα, » καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· πάντως ὅτι ἀπὸ χρημά-

A de illo enim ait Scriptura: *Quoniam omnia serva sunt tua.* omnia quidem serva sunt illi: [1] unus porro ac solus ejus filius, & unus sanctus ejus spiritus extra hæc *omnia* sunt positi. Et *omnia* illa quæ *serva* sunt, per unum Filium in sancto Spiritu serviunt Domino. Omnibus ergo dominatur Deus; perfertque & homicidas, & fures, & scortatores per patientiam; præstituto tempore, quo unicuique pro meritis reddet: ut acceptis diuturni temporis induciis, B cor tamen ad pœnitentiam non flectentes, gravius condemnentur. Hominum reges sunt, ii qui in terris regnant: haud tamen absque supernæ potestatis arbitrio. Id olim experimento cognovit Nabuchodonosor, cum dixit: *Quoniam regnum ejus, regnum æternum; & potestas ejus in omnem generationem ac generationem.*

1 Solus Filius & Spiritus-sanctus extra Dei servitutem positi: imo per eos cætera Domino serviunt. V. Cat. 10. n. 9.

Reges non regnant nisi ex arbitrio Dei.

Dan. IV. 32. Vulg.

VI. [2] Divitiæ, aurum, & argentum Diaboli non sunt, ut existimatur à nonnullis. [3] *Fidelis* enim viri *totus mundus divitiarum est; infidelis* C *vero ne obolus quidem:* atqui Diabolo nihil infidelius. & diserte per prophetam dicit Deus: *Meum est aurum & meum argentum*, [a] *& cui volo ipsum dono.* Fac solum utaris bene; nec amplius vituperandum argentum est. quando vero tu re bona uteris male, tum nolens ipse administrationem tuam criminari, impie in conditorem querimoniam confers. Potest quis etiam per pecunias justitiam adipisci. *Esurivi, & dedistis mihi manducare:* non dubium quin

2 Divitiæ Diaboli non sunt.

3 Prov. XVII. 6.

Agg. II. 8. secund. LXX. 9. Vulg.

a Luc. IV. 6.

Divitiæ non sunt vituperandæ, si recte utaris.

Matt. XXV. 35.

α δοῦλα σά.] Ottob. δοῦλά σου. ut legit S. Basil. lib. 5. c. Eunom. Paulo post, loco ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, habet Ottob. σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

1 *Unus ac solus*, &c.] Filium ac Spiritum sanctum diserte eximit à generali rerum omnium servitute. Cumque servitutis ratio, rebus omnibus creatis ex eo quod sint creatæ conveniat, Cat. 10. n. 10. inde sequitur non solum Filium, sed & Spiritum-sanctum è rerum creatarum numero excipiendum esse. Hanc professionem opponit impiæ Arianorum assertioni, qui Filium & Spiritum sanctum Patris imperio & principatui subjectos esse & gloria dissimiles docebant. Arius apud Athan. de synodis num. 16. ita de Patre per respectum ad Filium loquitur: Ἄρχει αὐτοῦ ὡς Θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν. *Pater filio dominatur tamquam Deus ejus, & ante ipsum exsistens.* Quod autem de Filio, id fortiori ratione de Spiritu-sancto dicebat; quem tanto infra Filium dejiciebat, quanto Filium infra Patrem, utrumque videlicet infinite, ut videre est in ejus verbis apud Athan. ibid n. 15.

β πολυχρόνιον.] Articulum οἱ ante πολυχρόνιον adjiciunt codd. Coisl. Ottob. Bodl. Colb. Roe, Casaub. & Grod. Particulam δὲ ex iisdem, Bodl. & Colb. exceptis, adscripsi.

γ Ἔγνω ποτὲ.] Particulam ποτὲ adscripsimus ex cod. Ottob. & Grodecii versione. Loco ποτὲ, legitur in Coisl. Roe, & Casaub. τότε; in editis neutrum habetur. Paulo post, in citato Danielis loco Cyrillus Scripturæ verba parum immutat: habetur enim in prophetico textu: ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Vocem πᾶσαν, quam Cyrillus de suo addit, non agnoscunt codd. Roe, Casaub. Ottob. & Grod.

2 *Divitiæ Diaboli non sunt*, &c.] Notat hæreticos quos infra num. 7. refert opes, pecunias & corpora Diris devovere. Hi autem erant Manichæi, ut apparet tum ex verbis Manetis apud Archelaüm n. 40. & 42. cum ex Turbone Manetis sententias referente ibid n. 9. Apollinario Catenâ in Lucam cap. 18. ℣. 29. Augustino De moribus Ecclesiæ cap. 35. n. 78. &c. Atque inde veteris & novi Testamenti diversos esse authores illi probare conabantur, quod in Novo paupertas laudetur, in Veteri divitiæ præmii loco à Deo suis cultoribus darentur. in primisque urgebant Aggæi locum à Cyrillo infra recitatum, opponentes illud dictis Christi: *Beati pauperes spiritu*, &c. aliisque similibus, ut fidem faciunt Epiphanius hæres. 66. n. 80. & Aug. serm. 50. n. 1. quem idcirco Aggæi locum Cyrillus vindicat Deo. Hanc vero hæresim de Diabolo divitiarum authore sumere potuerant Manichæi ab Ebionitis, quorum illud dogma diserte asseritur ab Ebionitico Clementinarum homiliarum authore, hom. 15. n. 9. Quamquam ille Diabolum, non uti authorem & dominum, sed uti dispensatorem à Deo constitutum divitiarum agnoscit. V. hom. 3. n. 19. hom. 8. n. 21. & hom. 13. n. 19. quæ duæ res Cyrilli judicio infra num. 7. sunt maxime diversæ. V. Epiph hær. 30. n. 17.

3 *Fidelis hominis*, &c.] Verba sunt Proverb. XVII. 6. apud LXX. D Interpretes, quæ in Hebræo textu desiderantur. Nihil Cyrillus his verbis addidit de suo; quamobrem non alio sensu fidelem divitiarum omnium, infidelem vero nullius rei dominum existimavit, quam eo, quicumque sit ille, quo id à Spiritu-sancto, dictum arbitratus est. Dicti hujus defendendi & declarandi necessitas, plures Patrum peperit opiniones, quarum nonnullæ calumniæ patuerunt. in primis Augustini sententia epist. 153. n. 26. & serm. 50. n. 4. qua dicit eum solum jure tenere aliquid qui uti sciat; qui autem male utatur, non possessorem justum, sed impudentem incubatorem esse. Quod ex paradoxis Stoïcorum sumtum, non potest legitimas interturbare possessiones; sed ingeniosa est arguti animi speculatio. Ejusdem generis est alia interpretatio, & ex eisdem fontibus ducta, quam Cyrillus adfert Cat. 5. n. 2. fidelem omnium rerum dominum esse, in eo quod spernit eas & conculcat. unde contrario sensu infidelis nihil habet, quia habetur potius, & suis opibus indigne servit. Nihil hujusmodi doctrina possessio- E num juribus officit. Quivis enim rerum dominus sit, constat creditam à Deo cuique ejus quod suum appellat administrationem, ut ex infra dictis patet: quod ut pacate & nullo perturbante fiat, civilium jurium dispositione cautum est. Alios modo laudati dicti sensus proferre licet; verbi gratia: Fidelis habet omnia, infidelis nihil; quia ille amplissimas opes sapienti œconomia comparat, tuetur, & amplificat; iste dilapidat & perdit. illi, propter fidei & bene gerendæ rei opinionem, omnia sponte & ultro utenda commodantur; isti nemo audet quidquam credere, &c.

δ καὶ ᾧ ἂν θέλω, δίδωμι αὐτό.] Ea verba prætermittuntur in codd Ottob. Roe, Casaub. & vers. Grod. Nec dubito hanc prætermittendi causam exstitisse, quod, licèt à Cyrillo sub prophetæ nomine citata, Aggæi tamen non sunt; sed ipsis verbis reperiuntur à Diabolo pronuntiata, dum tentat Christum Luc. IV. 6. Ea tamen in nonnullis exemplaribus Aggæi hic adsuta fuisse probant quædam Patrum testimonia. Eodem enim modo, verbis tantum F paulo commutatis, locum hunc Aggæi legit Greg. Naz. orat. 42. pag. 690. in hunc modum: Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμόν ἐστι τὸ χρυσίον, καὶ δώσω αὐτὸ ᾧ βούλομαι. Cum Chrysostomus hom. 34. in 1. Cor. ad cap. 13. pag. 380. sibi ad defensionem divitiarum objecisset locum Aggæi cum hoc additamento, καὶ ᾧ ἐὰν βούλομαι δώσω αὐτὰ, respondet prima tantum verba prophetæ esse, posteriora vero ab avaris & nullius pretii hominibus superaddita fuisse, idque ex ejus contextu probat. Quod etiam & multo robustius repetit sermon. 1. De verbis Jeremiæ tom. 3. pag. 794. Author quæstionum 154: sub Anastasii Sinaïtæ nomine quæst. 11. eamdem sibi objectionem proponit & solvit ex verbis Chrysostomi, suppresso tamen ejus nomine.

ε μεμπτόν.] Ita codd. Ottob. Roe, Casaub. Editi vero μεμπτέον. Paulo post ex eisd. codd. insuperque ex Coisl. scripsimus τῷ καλῷ, loco τὸ καλὸν, quod regimini verbi χρῆσθαι contrarium est.

Ibid. 36.

ex pecuniis. *Nudus eram, & cooperuistis me:* nimirum pecuniarum interventu. Et vis nosse quod cœlestis regni janua fieri possint pecuniæ? *Vende*, inquit, *quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis.*

Matt. xix. 21.

VII. Hæc vero à me sunt dicta propter hæreticos, qui anathemate damnant & possessiones, & pecunias, & corpora. Nam neque te divitiarum servum esse volo; neque iterum quasi inimicas spectare, quæ tibi in adjumentum à Deo sunt datæ. Ne quando igitur dicas Diaboli esse pecunias. tametsi enim dicat: [a] *Hæc omnia tibi dabo*, [b] *quia mihi tradita sunt;* [1] potest tamen quis vel orationem ejus refutare, quoniam mendaci credendum non sit. Fortassis vero, ejus qui aderat potestate coactus, verum dixit. non enim ait: *Hæc omnia tibi dabo*, quoniam mea sunt: sed, *quoniam mihi sunt tradita.* non enim dominium usurpavit; sed commissa, & administratione tenus sibi concredita, professus est. Quærant vero opportune explanatores, mentiaturne an vera dicat.

Divitiarum neque servum esse oportet, nec inimicum.

a *Matth.* iv. 9. b *Luc.* iv. 6. 1

VIII. Est itaque unus Deus, pater, omnipotens; quem hæretici conviciis appetere ausi sunt. non enim veriti sunt, [2] conviciari [d] Domino Sabaoth, [c] sedenti super Cherubim. Ausi sunt blasphemiis infamare *Adonai* Dominum. non timuerunt blasphemiis onerare eum, qui prophetarum vocibus celebratur, omnipotentem Deum. Tu vero unum adora omnipotentem Deum, [e] patrem domini nostri Jesu Christi. Fuge plurium deorum errorem; fuge & hæresim omnem, & dic juxta Jobum: *Dominum autem omnipotentem invocabo, qui facit magna & investigabilia, gloriosa & excellentia, quorum non est numerus;* &, *Propter hæc omnia, honor ab omnipotente:* Cui gloria in secula seculorum. Amen.

Hæreticorum Deo conviciantium scelus. 2
c *Isai.* vi. 3.
d *Psal.* lxxix. 2. 3.
e *Rom.* xv. 6.
Job. v. 8. 9.
Ibid. xxxvii. 22.

A τῶν. [α] γυμνὸς ἤμην, καὶ περιεβάλετέ με· πάντως ὅτι διὰ χρημάτων. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι δύναται θύρα γενέσθαι βασιλείας οὐρανῶν τὰ χρήματα; Πώλησόν σου, φησὶ, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς.

ζ΄. Ταῦτα δέ μοι [β] λέλεκται διὰ τοὺς αἱρετικοὺς, τοὺς ἀναθεματίζοντας τὰ κτήματα, καὶ τὰ χρήματα, καὶ τὰ σώματα. οὔτε γὰρ δοῦλον βούλομαί σε χρημάτων εἶναι, οὔτε ὡς ἐχθροῖς προσέχειν τοῖς εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σοι δοθεῖσι. μή τοίνυν ποτὲ εἴπῃς τοῦ διαβόλου B εἶναι τὰ χρήματα· κἂν γὰρ λέγῃ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, δύναταί μέν τις αὐτοῦ καὶ ἀθετῆσαι τὸ ῥῆμα· τῷ ψεύστῃ γὰρ [γ] οὐ δεῖ πιστεύειν. Τάχα δὲ καὶ ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως, εἶπε τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ εἶπε, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμά ἐστιν· ἀλλ', ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται· οὐ γὰρ τὴν δεσποτείαν ἥρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐγκεχειρίσθαι καὶ οἰκονομεῖν τέως ὡμολόγησε. ζητείσθω δὲ κατὰ καιρὸν ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων, πότερον ψεύδεται ἢ ἀληθεύει.

C η΄. Εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὁ πατὴρ, ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐτόλμησαν αἱρετικῶν παῖδες δυσφημεῖν. ἐτόλμησαν γὰρ δυσφημῆσαι τὸν Κύριον Σαβαὼθ, τὸν καθήμενον [δ] ἐπάνω τῶν Χερουβίμ. ἐτόλμησαν βλασφημῆσαι τὸν Ἀδωναῒ Κύριον· ἐτόλμησαν βλασφημῆσαι τὸν ἐπὶ προφήταις παντοκράτορα Θεόν. Σὺ δὲ ἕνα προσκύνει τὸν παντοκράτορα Θεὸν, τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [ε] φεῦγε τὴν πολύθεον πλάνην. καὶ φεῦγε πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγε κατὰ τὸν Ἰώβ· Κύριον δὲ τὸν παντοκράτορα ἐπικαλέ- D σομαι, τὸν ποιοῦντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. καὶ τό· Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, τιμὴ παρὰ παντοκράτορος· [ζ] ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[α] γυμνὸς ἤμην, &c.] Verba hæc & sequentia usque ad χρημάτων incl. omittuntur in codd. Ottob. Roe, Casaub. & Grod propter vocem χρημάτων bis repetitam.

[β] λέλεκται.] Emendatum ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob & Grod. nam in editis scriptum erat λέγω, nullo sensu Ante ἀναθεματίζοντας, articulum τοὺς reposuimus ex tribus prioribus mss. modo memoratis.

1 *potest tamen quis vel orationem ejus refutare*, &c.] Id præstiterat jam Irenæus lib. 5. contr. hæres. cap. 24. n. 1. his verbis: *Sicut in principio mentitus est, ita & in fine mentiebatur dicens: Hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo do ea. Non enim ipse determinavit seculi hujus regna, sed Deus.* Idem postea apud Patres frequens est. Quòd autem Cyrillus ad explanatores remittit eam quæstionem, num Diabolus rerum hujus mundi precariam & à Deo commissam administrationem habeat, id quod sentit Clementinarum homiliarum author; profecta videtur ea dubitatio ex communi & celebrata apud Patres opinione, Diabolum unum esse ex angelis, imo & principem hujus ordinis angelorum, quibus à Deo in principio rerum hujus universi administratio concredita fuit. Ita sensere, ut alios multos omittam, Greg. Nyss. orat. catech. cap. 6. Rufinus in 4. symboli articulum, Basil. hom. 9. quod Deus non sit author mali. Damasc. lib. 2. de fide orthod. c. 4. Iidem vero docent Diaboli casu magnam ejus potestatis partem illi ademtam: cumque reliqua parte abuteretur, homines ad idolorum cultum & crimina pelliciendo, frænos ejus potestati à Deo sæpe injectos; ac tamdem Christum sua cruce illam infregisse, in consummatione seculi penitus abolendam. Nec tamen Cyrillus dubitat num divitiæ & regna à Deo conferantur. quod supra constituit num. 5. & istius initio.

E [γ] οὐ δεῖ πιστεύειν.] Coisl. habet οὐδεὶς πιστεύει, *nemo credit.* ita etiam legit Grodecius. Post τάχα, loco γὰρ posuimus δὲ, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Ex iisdem etiam addidimus linea sequenti εἶπε, ante ταῦτα πάντα.

2 *conviciari Domino Sabaoth.*] Turbo apud Archelaüm Disp. num. 10. & apud Epiph. hær. 66. n. 30. de Manete ait: *Hoc quod apud vos* [Catholicos] *magnum & honorabile est nomen Sabaoth, ille dicit naturam esse hominis, & patrem concupiscentiæ; & propterea, inquit, simpliciores* [intelligit Catholicos] *adorant concupiscentiam, Deum eam putantes.* Gnostici apud Epiphan. hæres. 26. n. 10. Sabaoth cœli & terræ conditorem [angelum] dicebant: eumque modo asini, modo porci figura depingebant, quod Judæis suillas carnes interdixisset.

[δ] ἐπάνω.] Codd. Roe, & Casaub. exhibent ἐπὶ pro ἐπάνω. utrumque in Scripturis legitur. ἐπὶ Χερουβὶμ, frequentius in Psalmis. Mox, pro βλασφημῆσαι hic & lin. seq. codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. habent δυσφημῆσαι.

[ε] φεῦγε τὴν πολύθεον, &c.] Horum verborum loco, sic est in Coisl. Roe, Casaub. & Ottob. φυγὼν τὴν πολύθεον, καὶ φυγὼν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγων κατὰ, &c. *Fugiens deorum multiplicitatem, fugiensque hæresim omnem, & dicens.* Notandum in græco Jobi textu, ubi Cyrillus legit παντοκράτορα, haberi duntaxat πάντων δεσπότην. In Alexandrino tamen codice LXX legitur παντοκράτορα. Et in altero ejusdem Jobi testimonio, in sacro Textu, omittitur πᾶσι, & παρὰ ante παντοκράτορος. habetur quidem in Ald. & Compl. editione, sed non in ed. Romana, nec in cod. Alexandrino. cæterum Jobi sensus videtur postulare παρὰ παντοκράτορος. sensus Vulgatæ omnino diversus: *Ad Deum formidolosa laudatio.*

[ζ] ᾧ ἡ δόξα.] Sic concluditur Catechesis in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, &c. *Cui gloria, & nunc, & semper, & in secula*, &c.

CATECHESIS NONA,

De Deo omnium conditore.

PRÆLOQUIUM.

I. DEUM Domini nostri Jesu Christi patrem, rerum omnium conditorem & effectorem esse; divinaque sapientia dignum esse opus universi, in hac Catechesi demonstrat. Ac primo Deum, nec carnis oculis visibilem, nec ab ullo unquam mortali visum, Num. 1. ita ex suis operibus cognosci ait, ut tamen à nemine penitus comprehendi queat. Tum adversus n. 2. hæreticos Christi patrem à mundi creatore distinguentes, & hujus universi opificium detrectantes, n. 4. pulchritudinem ejus atque ordinem admirabili artificio exponit. Cæli, solis, & syderum naturam & usum; noctis ac diei & quatuor anni tempestatum statas vices, breviter, sed eleganter n. 5. 6. & 8. describit; obiter refellens Manichæos lucem & tenebras diversis conditoribus deputantes. Percurrit n. 7. eorum quæ meteora vocamus, terræ & maris, ac multiplicium animalium admirabilitatem & n. 9. 10. &c. varietates. Postremo ad explicandam humani corporis fabricam, in quam peccatorum nostrorum n. 16. causas rejicere injustum & calumniosum sit, devectus, orationem grata conditoris laudum celebratione concludit.

II. Mirari licet in hac Catechesi elegantem & compendiariam totius orbis partium descriptionem: quæ nullis Patrum lucubrationibus de hoc argumento data opera susceptis, sive copiâ, sive elegantiâ concedat; easque omnes, id effari liceat, brevitate & compendio superet. Manichæos hic, ut fere ubique alias, potissimum respicit; qui pessime de omnibus creaturis, & eorum authore loquebantur. Sed orationis principio usque ad num. 5. exclusive, Gnosticos oppugnat, & certa quidem ratione, ut deinde tota liberius decurreret oratio. Cum enim illi alium veteris Testamenti Deum & conditorem mundi, alium novi Patrem dicerent; in argumentum sumebant, quod Deus antiqui fœderis cognitus, & oculis visus esset, uti in his scripturis refertur: alter vero invisibilis & incomprehensus, ex illo Evangelii, S. Pauli & Johannis evangelistæ dicto, Deum nemo vidit unquam; aliisque, in quibus dicitur Patrem Christi nemini præter filium notum esse. Hanc fuisse Gnosticorum argumentationem certiores nos faciunt Irenæus lib. 4. cap. 6 & 20. Didymus in 1. Johan. epist. ad cap. 4. ℣. 12. &c. Ante igitur quam Cyrillus dignam esse authore suo mundi fabricam demonstrare aggrederetur, prius illi eorum hæreticorum amolienda fuit objectio. Quapropter contra eos constituit, & ex veteri quidem Testamento, primo Deum carnis oculis conspici non posse. 2°. nec à quoquam vivente homine cerni; nec ab ipso Ezechiele visum aliud quam divinæ gloriæ similitudinem: quod etiam luculenter demonstrat Irenæus lib. 4. cap. 20. n. 10. 3°. Deum ex creaturis suis, proportione tamen quadam animo informata, posse cognosci; quod adversus assertam illorum omnimodam Dei patris ignorationem dictum. 4°. à nemine tamen comprehendi posse; contra audaciam illorum, Deum vet. Test. plane perspectum asserentium. Hæc ratio hujus Cyrillianæ orationis principii, quod à reliquo velut sermone avulsum & alienum non satis considerantibus videri possit.

III. Habetur hæc oratio in mss. S. Basilii operibus, sub nomine homiliæ ejusdem Patris, de hoc argumento, quod Deus sit incomprehensus; sed nonnullis ad id argumentum identidem mutatis & accommodatis, additisque, præsertim in fine. Jam dudum Basilii nomine his mutationibus interpolata prodivit. nam Metaphrastes, dum ex variis Basilii locis eas 24. conciones informat, quæ operum ejus tomo 3. excusæ sunt; in concione 15. longum hujus orationis fragmentum citat, tamquam ex homilia Basilii quod incomprehensibilis sit Deus. ut omittam eam sub ejus nomine ita reperiri in mss. 700. aut 800. annorum. Duos ejusmodi codices ex R. PP. Basilianorum bibliotheca consuluit, & exscripsit Romæ noster D. Bern. De Montfaucon; cujus labore in hac catechesi usus sum. Harum varietatum nonnullas in notis observavi; sed totam extremam partem, quæ insignibus varietatibus & additamentis interpolata est, ad calcem edendam judicavi.

IV. Nulla diei in quo perorata sit hæc à Cyrillo catechesis, occurrit nota. Facile crediderim

hanc & sequentem tertia Quadragesimæ hebdomada pronuntiatam esse. Codices quibus in ea recensenda usi sumus, præter duos Basilianos, sunt Anglicani tres, Roe, Casaub. Bodl. Gallicani totidem, Coisl. Colb. & is cujus varietates in S. Genovefæ libro adnotantur. demum Ottobonianus unus.

CATECHESIS IX. ILLUMINANDORUM,

A

Hierosolymis ex tempore pronunciata, in illud: FACTOREM COELI ET TERRÆ, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM. Et lectio ex Job:

Job. XXXVIII. 2. *Quis est iste qui me celat consilium, & continet verba in corde; mihi* B *verò se abscondere putat?*

Carnis oculis Deum videre impossibile. V. Cat. 6. n. 5. Cat. 7. n. 8. & 11. Cat. 12. n. 13. Johan. 1. 18.

I. CARNIS quidem oculis Deum cernere impossibile est: quod enim incorporeum est, sub carnis oculos cadere non potest. quod & ipse testificatus est unigenitus filius Dei, aiens: *Deum nemo vidit unquam.* Nam etiam si quis illud quod in Ezechiele scriptum est, ita interpretetur quasi viderit C Ezechiel; verum [audiat] quid dicit Scriptura. Vidit [a] *similitudinem gloriæ Domini:* non ipsum Dominum, sed *similitudinem gloriæ*, neque ipsam gloriam, ut re vera est. At vero intuitus similitudinem gloriæ solum, non autem gloriam ipsam, [b] procidit in terram præ metu. Quòd si similitudo gloriæ conspecta, timorem æstuationemque prophetis injiciebat; Deum sane ipsum si quis intueri conaretur, vitam amitteret, juxta illud: *Nemo videbit faciem meam, & vivet.* Hujus rei gratia, Deus ex bo- D nitate sua maxima cœlum divinitati suæ pro velo prætendit, ne periremus. Non est meus hic sermo, sed prophetæ inquientis: *Si aperueris cœlos, tremor ex te apprehendet montes, & liquefient.* Quid vero miraris si Ezechiel similitudinem gloriæ conspicatus procubuit? quandoquidem Danieli visus est Gabriel servus Dei; ac statim consternatus est animo, & [c] in faciem procidit: nec respondere ausus est propheta, donec sese Angelus in similitudinem filii hominis coactus transformasset. si Gabrielis E conspectus tremorem incutiebat prophetis,

a Ezech. II. 1.
b Ibid.
Exod. XXXIII. 20.
Isai. LXIV. 1.
c Dan. VIII. 17. X. 15-16.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ θ΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό· ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ [a] ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰώβ· Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλὴν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν; καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. ΣΑΡΚΟΣ μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι τὸν Θεὸν, ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀσώματον, σαρκὸς ὄμμασιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται. καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. Κἂν γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ, [b] ἐκλαμβάνοι τις ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεκιὴλ· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Εἶδεν ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἔστιν ἀληθῶς. καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης μόνον, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν, φόβον καὶ ἀγωνίαν περιεποίει τοῖς προφήταις· αὐτὸν εἴ τις [γ] ἐπιχειρήσειε θεωρῆσαι τὸν Θεὸν, πάντως ἂν καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκείας θεότητος ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ προφήτης εἶπεν· Ἐὰν ἀνοίξῃς [δ] τοὺς οὐρανοὺς, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ Ἰεζεκιὴλ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν ἔπεσεν; ὅπου τῷ Δανιὴλ ὁ Γαβριὴλ, οἰκέτης ὢν τοῦ Κυρίου, ὤφθη, καὶ παραχρῆμα ἔπληξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· καὶ ἄχρις ὅτου διεβιάσατο ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος εἰς ὁμοίωμα υἱοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι ὁ προφήτης. Εἰ δὲ Γαβριὴλ ὀπτανόμενος τρόμον ἐνεποίει προφή-

a καὶ ἀοράτων.] Post ἀοράτων repetitur in editis vox ποιητὴν, quam sustulimus, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. & authoritate ipsius Cyrilli Cat. 7. n. 4. articulum primum symboli integre referentis. Mox, loco Ἰώβ, G. Morelii editio habet Ἰωὴλ, quod Prevotius in versione secutus est, licet in textu Ἰὼβ posuerit. In verbis vero Jobi sequentibus, loco κρύπτων με, editio an. 608. habet κρύπτων σε, reclamantibus codd. omnibus. quod optime convenit cum vulgata quæ huc usque obtinuit verborum sequentium scriptura καί σε οἴεται. At nos scripsimus ex codd. Ottob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. & versionibus Grodecii & Prevotii, atque ex sacro Textu, ἐμὲ δὲ οἴεται. Lectio vulgata contraria est sacro Textui, in quo Deus loquitur: sumta est per errorem ex cap. 42. Job. ℣. 2. in quo Job Deum alloquens, & verba ejus superiora repetens, ait: τίς γάρ ἐστιν, ὁ κρύπτων σε βουλὴν .... καί σε οἴεται κρύπτειν; *Quis enim est qui sua te consilia celet. & se tibi latere putet?*

b ἐκλαμβάνοι.] In editis ἐκλαμβάνει. Codicem Coislin. secuti sumus. habet Bodl. ἐκλαμβάνη. Roe, Casaub. Ottob. ἐκλάβοι. Paulo post, voces ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεκιὴλ, addidimus ex Ottob. quo in codice prætermittitur ἀλλὰ, ante τί λέγει, & 2. codd sub nomine S. Basilii continentibus hanc homiliam conjicerem legendum, ἀλλὰ τί, pro ἀλλὰ τί.

γ ἐπιχειρήσειε.] In editis ἐπεχείρησε. In codd. Roe & Casaub. ἐπιχείρησειε, quod secuti sumus, augmentum præter grammaticæ leges insertum auferendo. Paulo post, Exodi locum Οὐδεὶς ὄψεται, &c. hic & Cat. 10. n. 7. citat author paulo diverse ab editionibus nostris Bibliorum græcis, in quibus locus ille ita habetur: οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. At eodem modo quo Cyrillus multi legere Patres. ad manum Chrysostomus hom. in illud: *In qua potestate hæc facis?* &c. t. 3. monument. ecclesiæ græcæ pei Cotel. p. 133. Aliæ sunt apud Patres ejusdem loci legendi varietates.

δ τοὺς οὐρανούς.] Codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. τὸν οὐρανὸν, ut in in sacro prophetæ textu.

ταις, αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰ ὤφθη καθ' ὅ ἐστι, [α] οὐκ ἀπώλλυντο πάντες;

β'. Θείαν τοίνυν φύσιν ἰδεῖν σαρκὸς ὄμμασιν ἀδύνατον· ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῶν θείων, εἰς φαντασίαν τῆς δυνάμεως ἐλθεῖν δυνατόν, κατὰ τὸν Σολομῶντα τὸν λέγοντα· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων [β] ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ἀναλόγως. τοσούτῳ γὰρ μείζων ἑκάστῳ φαίνεται Θεός, ὅσῳ ἂν μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ἐπιλάβηται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅταν διὰ τῆς μείζονος θεωρίας ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ, [γ] μείζονα καὶ περὶ Θεοῦ λαμβάνῃ φαντασίαν.

γ'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι Θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν ἀδύνατον; λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ὑμνολογοῦντες τὸν Θεόν· Εὐλογητὸς εἶ ὁ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. εἰπέ μοι τίς ἐστιν ἡ φύσις τῶν Χερουβίμ, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον [δ] θεώρει. Καί τοι γε Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐποιήσατο κατὰ τὸ δυνατόν, λέγων· ὅτι τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἑνί· τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ ἀετοῦ, τὸ δὲ μόσχου· καὶ ὅτι [ε] ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν· καὶ ὅτι ὑπὸ ἕκαστον τροχὸς τετραμερὴς ὑποκείμενος. καὶ ὅμως τοῦ προφήτου τὴν ἔκφρασιν ποιουμένου, οὔπω ἡμεῖς οὐδὲ ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρόνον ὃν διηγήσατο καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα, τὸν ἐπικαθήμενον, [ζ] ὄντα ἀόρατον καὶ ἀνεκδιήγητον Θεόν, πῶς καταλαβεῖν δυνησόμεθα; Φύσιν μὲν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν, ἀδύνατον· δοξολογίας δὲ ἀναπέμπειν αὐτῷ ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις αὐτοῦ δημιουργήμασι, [η] δυνατόν.

δ'. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγεται διὰ τὴν τῆς Πίστεως ἀκολουθίαν, καὶ διὰ τὸ λέγειν ἡμᾶς· ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ ΕἸΣ ἝΝΑ ΘΕΟΝ, [θ] ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ· ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ὉΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ἈΟΡΑΤΩΝ· ἵνα μνημονεύωμεν,

Deus ipse, si, ut erat, conspicuum se præbuisset, nonne omnes interiissent?

II. Divinam itaque naturam corporeis oculis conspici non datur; ex operibus vero divinis possumus potestatis ejus cogitationem assequi, juxta Salomonem qui ait: *Nam ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportione servata procreator earum conspicitur.* non enim ait ex creaturis procreatorem cerni, sed addidit, *proportione servata* Tanto namque major unicuique apparet Deus, quanto sublimiorem homo creaturarum contemplationem fuerit adsecutus. cumque animum majori contemplatione subvexerit, majorem quoque de Deo sibi notitiam ac speciem informat.

Potestatem Dei ex ejus operibus æstimare possumus.

Sap. XIII. 5.

Tanto major apparet Deus; quanto perfectior habetur creaturarum notitia.

III. Vis tu cognoscere quod naturam Dei comprehendere possibile non sit? Tres illi in camino ignis pueri, Deum laudibus celebrantes dicunt: *Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super Cherubim.* Dic mihi, quæso, quæ sit Cherubim natura; tuncque eum qui super illos sedet considerato. Atqui Ezechiel propheta horum descriptionem, quatenus fieri poterat, expressit, dicens: [a] Quatuor vultus uni; primus quidem [b] hominis, alter leonis, aquilæ tertius, postremus vituli; & [c] sex pennæ uni: & [d] oculi eis undique; & [e] sub unoquoque rota quadripartita subjecta. nihilominus post eam descriptionem prophetæ, nondum etiam legendo possumus cogitatione complecti. Quod si solium, quod explanavit ille, comprehendere non possumus; eum qui illi insidet, invisibilem ineffabilemque Deum quomodo comprehendere poterimus? Naturam quidem Dei intime scrutari impossibile est. at eum ex iis quæ conspicimus ejus operibus, glorificationibus & honore prosequi possibile.

Deus incomprehensus. Id. Cat. 6. n. 2. 3. 4. 5.

Dan. III. 55.

Cherubim ab Ezechiele conspecta, licet ab eo descripta, cogitatione informare non possumus.
a Ezech. I. 6.
b ℣. 10.
c Isai. VI. 2. Apoc. VII. 8.
d Ezech. X. 12.
e Ezech. I. 15. 17. & X. 2. 9.

IV. Hæc autem vobis propter * Fidei consequentiam ordinemque dicuntur; & quia ita dicimus: CREDIMUS IN UNUM DEUM, PATREM OMNIPOTENTEM; FACTOREM CŒLI ET TERRÆ, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM: ut meminerimus [2] eumdem esse

* hoc est Symboli.

α οὐκ ἀπώλλυντο] Particulam negantem recte apposuit Millesius, ex codd. Roe, Casaub. Bodl. Grod. & Morel. suffragantur Coisl. & Ottob. qui postremus habet ἀπώλοιτο.

β γενεσιουργός.] Ita restituimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. In editis legitur δημιουργὸς; at ibi Cyrillus citati Scripturæ loci verba recenset & expendit. Porro voces inter utrumque θεωρεῖται comprehensas omisit Grodecius.

γ μείζονα, &c.] Hæc vox & sequentes usque ad καὶ θέλεις excl. desunt in codd. Coisl. Colb. Grodecii vers. & omnibus editionibus ante Oxoniensem, in qua ex codd. Roe, & Casaub. reparatæ sunt. habentur in primo ms. Basiliano.

δ θεώρει.] Codd. Coisl. Colb. editiones Morelii, & Prevotii an. 1608 & Basiliana exemplaria habent ὄψει, videbis. Paulo inferius ante τέσσαρα, adjecimus ὅτι ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Basil. Illud ὅτι requiri videtur ab altero ὅτι inferius posito.

ε ἓξ πτέρυγες, sex alæ.] Ita omnes pene mss. Basiliana exemplaria, & editiones Cyrilli. in solis codd. Roe, & Casaub. legitur ὀκτὼ loco ἕξ. Probabile est illud in iis emendatum fuisse ex sacro textu Ezechielis cap. 10. ℣. 21. in quo octo alæ Cherubinis tribuuntur apud Romanam LXX Interp. editionem. At in hoc loco editiones Aldina & Complutensis ferunt tantum quatuor, ut textus Hebræus & Vulgata. idemque etiam habetur in LXX. Rom. cap. 1. ℣. 6. & 11. Unde ergo sex alas sumsit Cyrillus? puto memoriæ lapsu, Cherubinis Ezechielis aptavit, quæ de Seraphinis refert Isaïas cap. 6. ℣. 2. aut etiam fortassis huc transtulit, quæ in gemino & simillimo huic Apocalypsis loco cap. 4. ℣. 8. de quatuor animalibus à se visis Johannes refert, sex alas ipsis adtribuens. Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro tamquam canonico non utatur, nihil tamen prohibet quominus aliqua ex eo, velut ex aliis libris quos pro canonicis non habet, sive de industria, sive fallente ex familiari usu memoria, desumserit. Cæterum verba Cyrilli non accurate repræsentant textum neque Ezechielis, neque Apocalypsis.

ζ ὄντα ἀόρατον.] Verbum ὄντα loco καὶ adscripsimus ex codd. Coisl. Ottob Roe, Casaub.

η δυνατόν.] Loco δυνατὸν scriptum est in quatuor præfatis codicibus, εὐσεβέστατον, piissimum est.

θ πατέρα παντ. &c.] Vox πατέρα prætermittitur in editis. hanc supplemus, tum ex codd. Colb Ottob. Roe, Bodl. & vers. Grod. tum ex aliis locis quibus hunc primum symboli articulum ita refert Cyrillus, ut Cat. 7. n. 4. &c. tum vero ex eo quod verba sequentia, ἵνα μνημονεύωμεν, &c. supponunt eam vocem in hoc loco recitatam esse. Mox, in impressis habetur tantum ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Encliticam τε, & vocem πάντων, tam ex memoratis codicibus, quibus adjungendus Coisl. quam ex commemorato Cat. 7. n. 4. loco, hic addidimus.

2 *eumdem esse patrem*, &c.] Hæc contra omnes fere veteres hæreticos qui mundum ab angelis, vel à Demiurgo, vel à malo principio, id est Diabolo conditum; Jesum autem Christum supremi Dei filium aiebant, creatori mundi oppositum. Mundum ab angelis conditum sensere multi quos generatim notat Cyrillus Cat. 11. n. 21. hi sunt Simon magus, ex Irenæo lib. 1. cap. 23. num. 2. Menander, ibidem, num. 5. Saturninus, ex eodem, cap. 24. num. 1. Basilides, num. 3. & 4. Carpocrates, cap. 25. num. 1. Cerinthus non à primo Deo factum esse mundum, sed à virtute quadam valde separata & distante à summo Deo, eumque ignorante, statuebat cap. 26. n. 1. Valentiniani varia de institutione mundi figmenta habebant, de quibus Cyrillus Cat. 6. n. 18. suumque Demiurgum, qui purus esset angelus: ex Iren. lib. 1. cap. 5. n. 2. & lib. 3. cap. 11. n. 2. His accensendus Tatianus ex Iren. lib 1. cap. 28. n. 1. Ptolemæus, Marcus, &c. Marcion alium Patrem, alium factorem mundi docebat, ex Cyrillo Cat. 6. n. 16. quod hauserat è Cerdone, ex Iren. lib. 1. cap. 27. n. 1. Manichæi mundum à Malo productum aiebant, Cat. 6. n. 13. 27 & 32. Hi omnes creatorem à Jesu Christi patre secernebant, illum cognitum & oculis olim visum, hunc incognitum prorsus alii quam Filio statuentes.

patrem Domini nostri Jesu Christi, & eumdem esse qui fecit cœlum & terram. utque nosmetipsos præmuniamus, propter alienorum Deo hæreticorum deflexiones, qui sapientissimo totius hujusce mundi conditori obloqui sunt ausi; qui carnis quidem oculis vident, mentis vero oculis destituuntur.

Id. Cat. 7. n. 3.

A ὅτι αὐτός ἐστι πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πεποιηκὼς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἵνα [α] ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς διὰ τὰς ἐκτροπὰς τῶν ἀθέων αἱρετικῶν, τῶν τετολμηκότων κακῶς ἀναγορεύειν τὸν πάνσοφον τεχνίτην πάντων τούτου τοῦ κόσμου· τῶν βλεπόντων μὲν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ ὄμματα τῆς διανοίας πεπηρωμένων.

Admirabilis hujus mundi structura.

V. Quid enim habent, quod in hoc maximo Dei opificio criminentur? quos oportebat conspectis cœlorum convexitatibus stupore percelli: eum adorare qui [a] cœlum statuit quasi fornicem: qui de [1] fluxa aquarum natura, ruere nesciam cœli substantiam efformavit. Dixit enim Deus: *Fiat firmamentum in medio aquæ.* dixit Deus semel; & stat, nec cadit. Cœlum, aqua est; flammeæ vero naturæ quæ in ipso infixa sunt, sol, & luna, & sydera. & quonam modo in aqua discurrunt igneæ species? Si quis vero propter contrarias ignis & aquæ naturas in dubitationem adducatur, meminerit [b] ignis illius qui Mosis tempore in Ægypto ardebat in grandine. sapientissimam quoque Dei in condendo dispositionem consideret. Nam cum aquis opus esset terræ in posterum exercendæ, aquosum in sublimi comparavit cœlum; ut cum imbrium irrigatione telluris regio indigeret, ad id ex natura sua promtum paratumque cœlum esset.

a Isai. XL. 22.

1 Cœlum ex aqua.

Gen. I. 6.

b Exod. IX. 23.

Cœlum apte ad terras irrigandas compositum.

ε'. Τί γὰρ ἔχουσι μέμψασθαι τῷ μεγίστῳ δημιουργήματι τοῦ Θεοῦ; οὓς ἔδει ἐκπλαγῆναι θεωρήσαντας B τῶν οὐρανῶν τὰ κύτη· οὓς ἔδει προσκυνῆσαι τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν· τὸν ἐκ ῥευστῆς φύσεως τῶν ὑδάτων, ἄπτωτον ὑπόστασιν οὐρανοῦ ποιήσαντα. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος. εἶπεν ὁ Θεὸς ἅπαξ· [β] καὶ ἕστηκε, καὶ οὐ πίπτει. Ὕδωρ ὁ οὐρανός, καὶ πύρινοι οἱ ἐν αὐτῷ, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. καὶ πῶς τὰ πύρινα ἐν τῷ ὕδατι τρέχει; Εἰ δέ τις διὰ τὰς ἐναντίας φύσεις πυρὸς καὶ ὕδατος ἀμφιβάλλει, μνημονευέτω τοῦ πυρὸς τοῦ ἐπὶ Μωσέως C ἐν Αἰγύπτῳ φλογίζοντος ἐν τῇ χαλάζῃ· καὶ βλεπέτω τοῦ Θεοῦ τὴν πάνσοφον δημιουργίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἦν ὑδάτων χρεία, μελλούσης τῆς γῆς γεωπονεῖσθαι, ὑδατώδη κατεσκεύασεν ὑπεράνω τὸν οὐρανόν· ἵνα ὅταν δὲ ὑετῶν ἀρδείας γένηται χρεία τῷ τῆς γῆς χωρίῳ, ἕτοιμος ᾖ [γ] ἐκ φύσεως πρὸς τοῦτο ὁ οὐρανός.

VI. Quid vero? nonne admirari oportet eum qui in solis fabricam inspexerit? nam [c] modici instar vasis apparens, vim ingentem complectitur; ab oriente apparens, & in occidentem usque lumen emittens. Cujus matutinos exortus describens Psalmidicus aiebat: *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* blande enim splendentem ac temperatum prioris ejus, quâ lucere incipit hominibus, formæ modum describebat. Meridianas quippe perequitantem illum plagas, propter nimium fervorem persæpe fugimus. in exortu vero suo recreat omnes, quando *uti sponsus* apparet. Ipsius porro aptam dispositionem considera; (quamquam non ipsius, sed illius magis qui illi cursum suo mandato definivit.) quomodo æstate sublimior factus, longiores efficit dies, opportunitatem tribuens hominibus ad opera:

Solis fabrica, & cursus.

c Eccli. XLIII. 2.

Ps. XVIII. 6.

ϛ'. Τί δέ, καὶ θαυμάσαι οὐκ ἔστιν ἀποβλέποντα εἰς ἡλίου κατασκεύασμα; ὡς μικρὸν γὰρ ὁρώμενον D σκεῦος, μεγάλην δύναμιν περιέχει· ἐξ ἀνατολῆς φαινόμενος, καὶ μέχρι δύσεως ἀποστέλλων τὸ φῶς. οὗ τὰς πρωϊνὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ ψαλμῳδὸς ἔλεγε· Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ· τὸ γὰρ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως φαινομένης [δ] εἰς ἀνθρώπους διέγραφε· μεσημβρινὸν μὲν γὰρ διϊππεύοντα πολλάκις καὶ φεύγομεν διὰ τὸ φλογῶδες· ἀμφὶ δὲ τὰς ἀνατολὰς τερπνός ἐστι τοῖς πᾶσιν, [ε] ὡς νυμφίος ὁρώμενος. Καὶ βλέπε τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, (μᾶλλον δὲ E οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ τὸν δρόμον αὐτῷ διὰ προστάγματος ὁρίσαντος.) πῶς θέρους μὲν ὑψηλότερος γινόμενος, μακροτέρας ἀπεργάζεται τὰς ἡμέρας, διδοὺς εὐκαιρίαν εἰς ἔργα τοῖς ἀνθρώποις· χειμῶνος δέ, συστέλλει

[α] ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτούς.] Vocem ἑαυτοὺς ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. & Basilianis exempl. hic supplevi. Paulo infra, loco ἀναγορεύειν, legitur in Roe & Casaub. ἀπαγορεύειν. Post τοῦ δὲ alterum articulum τοῦ adjeci ex codd. Coisl. & Colb.

1 *de fluxa aquarum natura*, &c.] Cœlos ex aquis compositos & institutos docet Cat. 3. n. 5. hic autem etiam liquidæ & aqueæ esse naturæ decernit: adeo ut cœlum ipsum aqua sit; in aquis discurrant igneæ syderum formæ; cœlum ad fundendos imbres ex sua ipsius natura & constitutione promtum & paratum sit. Communis quidem Patrum opinio fert cœlum ex aquis primordium ducere. at in nonnullis eorum à Cyrillo sententia discordat. Nam 1°. nonnisi cœlum secundum, hoc est istud adspectabile, sive firmamentum in quo infixa sunt sydera, ex aquis conflatum dicunt: primum autem cœlum, sive superius, alterius conditionis existimant. Cyrillus vero Cat. 3. n. 5. cœlos generatim sine discrimine ex aquis constare affirmat; cœlosque non duos, sed plures tribus, qui angelorum habitacula sint diversa, numerat Cat. 6. num. 3. & Cat. 11. n. 11. 2°. Patres vulgo firmamentum ex aquis in crystalli glacieive duritiem compactis constare sentiunt, ut Theodoretus quæst. 11. in Genes. Author recogn. lib 1. n. 27. & 28. Olympiodorus caten. in Job. XXXVII. 18. vel contra ex aquis in summam raritatem & subtilitatem attenuatis, ut Basil. hom. 3. in hexaem. p. 30. Contra Cyrillus ex ipsis aquis in specie & natura sua remanentibus: ita ut neque nubes juxta ipsum ex aquis rarefactis, sed ex aëre densato constent, & imbrium aquas bajulent., infra num. 9. Hanc forte Cyrilli sententiam respiciebat Damascenus, dum lib. 2. De fide cap. 6. ait quosdam firmamentum aqueæ naturæ putare, tamquam in medio aquarum exsistentem. ὑγρὸν δὲ ὑδατώδη, ὡς ἐν μέσῳ ὑδάτων γενόμενον.

[β] ἕστηκε.] Pro ἔστη ita scripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Basil. exempl. Puncti post πίπτει appositu, & additione articuli ante οὐρανὸς ex tribus primum memoratis codicibus sumti, sensum huic phrasi mala interpunctione confusæ reddidimus.

[γ] ἐκ φύσεως.] Hæc addita sunt ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod.

[δ] εἰς ἀνθρώπους.] Melius nostro judicio Colb. & Bodl. εἰς οὐρανούς, *in cœlos*. Quod etiam videtur legisse Grodecius. agit enim author de solis ab oriente in cœlos progressu & cursu juxta versiculum Psalmi quem enarrat. sed habent ἀνθρώπους, cæteri mss. etiam Basil.

[ε] ὡς νυμφίος ὁρώμενος.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Basil. sustulimus articulum masculinum ὁ ante ὁρώμενος. femininum vero τὴν ante διοίκησιν, ex iisd. & Colb. ac Bodl. addidimus.

Τὸ

τὸν δρόμον, [α] ἵνα, μὴ τοῦ ψύχους πλείων γένηται ὁ χρόνος· ἀλλ' ἵνα αἱ νύκτες μείζονες γινόμεναι, πρὸς ἄνεσιν μὲν συνεργῶσι τοῖς ἀνθρώποις, συνεργῶσι δὲ καὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν γεννημάτων [β] τῇ γῇ. Ὁρᾷ δὲ καὶ πῶς ἀντιπαραδιδόασιν ἀλλήλαις εὐτάκτως αἱ ἡμέραι, θέρους μὲν αὐξανόμεναι, χειμῶνος δὲ συστελλόμεναι· ἐν ἔαρι δὲ καὶ φθινοπώρῳ, τὴν ἰσότητα [γ] τῶν διαστημάτων ἀλλήλαις χαριζόμεναι. καὶ αἱ νύκτες πάλιν ἐπιτελοῦσι τὰ παραπλήσια. ὡς καὶ τὸν ψαλμῳδὸν λέγειν περὶ αὐτῶν· Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. τοῖς γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὦτα αἱρετικοῖς μονονουχὶ βοῶσι, καὶ διὰ τῆς εὐταξίας λέγουσι· [δ] μὴ ἄλλον τινὰ εἶναι Θεὸν, ἢ τὸν δημιουργὸν καὶ ὁροθέτην, τὸν ἐκτάξαντα τὰ ὅλα.

ζ΄. Μηδεὶς δὲ [ε] ἀναχέσθω λεγόντων τινῶν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν φωτὸς ποιητὴν, ἄλλον δὲ σκότους. μνημονευέτω γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας φῶς, καὶ κτίσας σκότος. Τί ἀχάλλεις ἐπ' αὐτῷ, ὦ ἄνθρωπε; τί βαρέως φέρεις τὸν καιρὸν τὸν εἰς ἀνάπαυσίν σοι δοθέντα; οὐκ ἂν οἰκέτης παρὰ δεσποτῶν ἔλαβεν ἀνάπαυσιν, εἰ μὴ τὸ σκότος ἐπάναγκες ἐπήγαγε προθεσμίαν. πῶς δὲ πολλάκις [ζ] καμόντες ἐν ἡμέρᾳ, ἐν νυξὶν ἀνανεούμεθα· καὶ ὁ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ γεγονὼς ἐν καμάτοις, ἕωθεν γίνεται ῥωμαλέος διὰ τὴν τῆς νυκτὸς ἀνάπαυσιν; Τί δὲ νυκτὸς πρὸς σοφίαν χρησιμώτερον; ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολλάκις τὰ περὶ Θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνάγνωσιν καὶ θεωρίαν τῶν θείων λογίων ποιούμεθα. [η] πότε δὲ μᾶλλον εἰς ψαλμῳδίαν καὶ προσευχὴν συντέταται ἡ διάνοια ἡμῶν; ἆρα οὐκ ἐν νυκτί; πότε δὲ πολλάκις τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἤλθομεν εἰς ὑπόμνησιν; οὐκ ἐν νυκτί; Μὴ τοίνυν παραδεξώμεθα κακῶς, ἄλλον σκότους εἶναι ποιητήν· ἀγαθὸν γὰρ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἡ πεῖρα καὶ χρησιμώτατον.

η΄. [ϛ] Ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς, οὐ μόνον ἡλίου καὶ σελήνης

hyeme vero curſum contrahit, ut, non equidem frigoris tempus longiùs producatur; ſed uti noctes longiores factæ cum hominibus ad levamentum, tum vero telluri ad fructuum proventus ferendos, adjumento ſint. Vide etiam quomodo dies ſibi invicem concedant ordine apto: æſtate creſcunt, hyeme vero contrahuntur; vere autem atque autumno parem intervallorum menſuram ſibi mutuo gratificantur: item noctes ſimilia faciunt. ita ut de illis Pſalmiſta dicat: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.* Aures enim non habentibus hæreticis velut inclamant, ac per concinnum ſuum ordinem dicunt, non alium quempiam eſſe Deum præter conditorem ac finitorem, qui universa coordinavit.

Dies & noctes alternis creſcunt & decreſcunt.

VII. Nemo autem ferat quoſdam [1] qui dicunt alium eſſe lucis conditorem, alium tenebrarum. meminerit enim Eſaïæ dicentis: *Ego Deus qui feci lumen, & tenebras creavi.* Quid illis ſuccenſes ô homo? quare fers graviter tempus tibi ad requietem datum? Nullam famulus ab heris conſequeretur levationem laborum, niſi tenebræ neceſſario inducias adferrent. Quomodo perſæpe diurno labore fatigati, noctibus renovamur: quique heſterno die in laboribus fuit, mane robuſtus & alacer propter noctis relaxationem efficitur? Quid vero nocte ad ſapientiam conducibilius? in ipſa enim perſæpe quæ ad Deum ſpectant cogitatione volvimus. in ea divinorum oraculorum lectioni contemplationique vacamus. [2] Quandonam ad pſalmos canendos, aut fundendam precem majori contentione enititur mens noſtra? an non noctu? Quando autem ſæpius in mentem venit peccatorum noſtrorum? nonne in nocte? Ne igitur alium tenebrarum authorem eſſe, perverſe admittamus. eas enim quoque & bonas & utiliſſimas eſſe experientia demonſtrat.

[1] Non alius lucis, & alius tenebrarum conditor.

Iſai. XLV. 7.

Noctium utilitas.

Noctibus divina meditamur, vel legimus: canimus pſalmos, & fundimus preces. [2]

VIII. Oportebat vero ipſos, non ſolis, &

α ἵνα μὴ τοῦ ψύχους, &c.] Codd. Roe & Caſaub. hic omittunt μὴ, & paulo poſt loco ἀλλ' ἵνα, habent ſolummodo καὶ, hoc ſenſu editis plane contrario: *ut frigoris tempus longius producatur, & ut noctes,* &c. Sic legi quaſi ἵνα μὴ poſitum eſſet pro οὐχ ἵνα; ut occurrerem huic paradoxo, ſolem breviores dies efficere ad contrahenda frigoris ſpatia, cum contra ea ſuo accelerato diſceſſu augeat. Ut ita legerem ſuaſit ſequens ἀλλ' ἵνα. Loco πλεῖον, ſcripſimus πλείων authoritate cod. Baſil. & præfatorum Cyrilli mſſ. ferentium πλείω. & pro μειζόνας, poſuimus μείζονες ex Coiſl. Roe, Caſaub. Grod. & Baſil. Noctes hyemis prolixiores telluri ad ferendas fruges adjumento eſſe dicit fortaſſe ſenſu Plinii, qui lib. 2. hiſt. nat. cap. 11. ſolem brumali tempore abſcedere docet, ut noctium opacitate terras reficiat, exuſturus haud dubie; & ſic quoque exurens in quadam parte.

β τῇ γῇ.] Hanc lectionem codd. Roe, & Caſaub. præferimus vulgatæ τῆς γῆς, ut melius reſpondeat oppoſitis phraſis ſuperioris verbis; συνεργῶσι... τοῖς ἀνθρώποις.

γ τῶν διαστημάτων, &c.] Articulum τῶν addidimus juxta codd. Coiſl. Colb. Bodl. Roe, Caſaub. ac verbum χαριζόμεναι, loco σωζόμεναι poſuimus ex Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. & Baſil. Verbum χαριζόμεναι optime convenit cum ſuperiori, ἀντιπαραδιδόασι. Sic Theophil. Al. lib. 3. paſch. Bib. PP. Lugd. tom. 5. pag. 856. d. *Dies ordine & circulo ſuo de noctis temporibus mutuatur, & rurſum nox recipit quod largita eſt: dumque viciſſim & tribuunt & accipiunt, & orbe quodam, quod paulatim amiſerant decreſcentes, ſenſim creſcentes recipiunt, creatoris Dei interpretantur ſapientiam.*

δ μὴ ἄλλον τινα, &c.] Editi voci Θεὸν præponunt articulum τὸν, quem uti redundantem, & vim phraſis retundentem eraſimus, fulti authoritate codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Loco ἢ τὸν ὁροθέτην, ſcripſimus καὶ ὁροθέτην, ex iiſdem codicibus, Baſilianis, & Grodecio, quamvis Roe & Caſaub. habeant ὁροθέτην. forte excluſit Cyrilius hoc loco Valentinianorum ὁροθέτην, de quo Irenæus lib. 1. c. 2. n. 4. Demum particulam καὶ, ante τὸν ἐκτάξαντα abraſimus codd. Roe & Caſaub. ſecuti. Pro ἐκτάξαντα legendum forte διατάξαντα.

ε ἀναχέσθω.] Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. ἀνεχέσθω. Iidem, & Baſiliani, inferius pro ἀχάλλεις exhibent ἀμφιβάλλεις, *Quid dubitas?* In allegato Iſaïæ loco, LXX. Interpretum hæc ſunt verba, parum à Cyrillianis diverſa: Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος. ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά.

1 *qui dicunt alium eſſe lucis conditorem,* &c.] Manichæos intelligit, qui lucem & tenebras, bonum & malum, Deum & materiam uti diſparata principia agnoſcebant. Verba Manetis referuntur ab Epiph. hæreſ. 66. n. 14. ſed tenebras iſtas ſenſibiles quæ in nocte apparent, aiebant *indicium* eſſe illarum tenebrarum ingenitarum quas pro ſecundo principio admittebant, ex Tit. Boſtr. lib. 2. cont. Manich. pag. 460. Præluſerat Manichæis Tatianus apud Clem. Alex. excerpt. pag. 806. col. 2. b. Vide & Origenem De orat. lib. 2. cap. 13. pag. 77.

ζ καμόντες.] Editi vitioſe κάμνοντας. Coiſl. & Baſil. κάμνοντες. Ottob. Roe, Caſaub. ut ſcripſimus.

2 *quandonam ad pſalmos canendos,* &c.] Pia hæc quæ numerat noctis exercitia, vel in privatis ædibus, vel in eccleſia, ſacris illis, quas vetuſti authores commemorant; pervigilationibus fiebant. Baſilius epiſt. 63. p. 96. & 97. ſacrarum vigiliarum, quæ in Palæſtina multo fructu celebrabantur, cum laude meminit: ut & earum quæ Hieroſolymis ſpeciatim fiebant Socrates lib. 5. cap. 22. Cyrillus Cat. 13. n. 26. ait pſalmiſtas indeſinenter in eccleſia Deum laudare conſueſſe.

η πότε δὲ μᾶλλον, &c.] Particulam δὲ adjeci ex Coiſl. Roe, Caſaub.

ϛ Ἐχρῆν δὲ.] Hæc verba uſque ad μυθολογίας incl. citantur in Catena in Geneſim à Combefiſio tranſcripta, ad cap. 1. ℣. 14. ſub nomine Cyrilli noſtri.

R

Stellarum fabricatio, & ordinati cursus.

lunæ tantum fabricam stupere atque mirari; sed etiam stellarum ordinatas choreas, liberosque nullo interturbante cursus, ac tempestivos singularum exortus. Et quonam modo

Stellarum varii ad vitam usus.

aliæ æstatis, aliæ hyemis signa sunt: aliæ serendi tempora indicant, aliæ navigandi initium significant: atque homo in navigio sedens, inque immensum extensis fluctibus navigans, in stellas inspiciens navem dirigit. De

Gen. I. 14.

his enim rebus præclare ait Scriptura: *Et sint in signa, & in tempora, & in annos:* non in astrologiæ & genituræ fabulas. Porro adverte quam pulchre nobis [Deus] diurnam lucem per incrementa gratificatus est. haud enim simul ac repente solem oriri videmus; sed præ-

Solis crepusculum.

currit exiguum quoddam lumen, ut præparata per exspectationem pupilla majorem radii vim possit intueri. Illud quoque considera, quomodo noctis tenebras lunarium splendorum solatio mitigarit.

a *Job.* XXXVIII. 28.

IX. [a] Quis est pluviæ pater? quis stillas peperit roris? quis [1] aërem in nubes concretum

1

Imbrium & nubium admirabilitas.

b *Job.* XXXVII. 22.

coëgit, & imbrium aquas sustinere jussit? & nonnumquam [b] ab aquilone nubes aureo splendore fulgentes advehit; interdum vero in unam speciem formamque transmutans, iterum in varias orbium, alteriusque generis figuras transfert? Quis est qui possit numerare nubes sa-

c *Job.* XXXVII. 16.

d *Job.* XXXVIII. 37.

e *Job.* XXVI. 8.

pientia? qua de re apud Jobum dicitur: [c] *Novit vero discrimina nubium.* [d] *Cœlum autem in terram inclinavit;* &, *Qui numerat nubes sapientia.* &, [e] *Non est effracta nubes sub eo.* Tot enim aquarum mensuræ nubibus incum-

Ventorum, glaciei, nivis & nebularum productiones.

f *Ps.* CXXXIV. 8.

g *Job.* XXXVIII. 28.

h *Ibid.*

bunt, nec rumpuntur; sed composito prorsus ordine in terram defluunt. Quis est [f] qui educit ventos de thesauris illorum? quis, inquam, est, ut ante diximus, [g] qui roris guttas peperit? [h] Cujusnam vero ex utero glacies emergit? aquosa enim ejus substantia est, [2] lapidea vero

2

i *Ps.* CXLVII. 16. *vel pot.* 5.

ejus proprietas. Et interdum quidem aqua efficitur nix sicut [i] lana; alias vero subservit ei qui nebulam sicut cinerem spargit; aliquando autem in lapidosam substantiam convertitur. quandoquidem aquam subigit & gubernat quo-

Aquæ pluvialis in omnium plantarum genera transmutatio.

modo libuerit. Uniusmodi ejus natura est; & multiplici potestate prædita, ejus efficientia. Aqua, in vitibus vinum est, quod [k] lætificat cor hominis: oleum est in oleis, quod [k] faciem hominis nitentem reddit: in panem quoque

k *Ps.* CIII. 15.

convertitur, qui [k] cor hominis confirmat; & in omnigena fructuum opificia.

A τὴν κατασκευὴν ἐκπλαγῆναι καὶ θαυμάσαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀστέρων τὰς εὐτάκτους χορείας, καὶ τοὺς ἀνεμποδίστους δρόμους, καὶ τὰς ἀνατολὰς τὰς εὐκαίρους ἑκάστου. καὶ πῶς οἱ μὲν σημεῖά εἰσι θέρους, οἱ δὲ χειμῶνος. καὶ πῶς οἱ μὲν τοῦ σπόρου τὸν καιρὸν δηλοῦσιν, οἱ δὲ τοῦ πλεῖν τὴν ἀρχὴν σημαίνουσι· καὶ ἄνθρωπος ἐν πλοίῳ καθήμενος, καὶ ἐν ἀπεριορίστοις κύμασι πλέων, [α] εἰς ἀστέρας βλέπων εὐθύνει τὴν ναῦν. Περὶ τούτων γὰρ τῶν πραγμάτων λέγει ἡ γραφὴ B καλῶς τό· Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ἐνιαυτούς· οὐκ [β] εἰς ἀστρολογίας καὶ γενέσεως μυθολογίας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς καλῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο ἐκ προσαγωγῆς· οὐ γὰρ ἅμα τὸν ἥλιον [γ] ἀνατέλλειν θεωροῦμεν· ἀλλὰ προτρέχει μικρόν τι φῶς, ἵνα προμελετήσασα κόρη δύνηται βλέπειν τῆς ἀκτῖνος τὰ μείζονα· ὅπως δὲ καὶ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος παρεμυθήσατο τοῖς σεληνιακοῖς αὐγάσμασι.

θ'. Τίς ἐστιν [δ] ὁ ὑετοῦ πατήρ; τίς δέ ἐστιν ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου; τίς ὁ τὸν ἀέρα παχύνας εἰς νέφη, C καὶ κελεύσας τῶν ὄμβρων βαστάζειν τὰ ὕδατα; καὶ ποτὲ μὲν ἄγων ἀπὸ βορρᾶ νέφη χρυσαυγοῦντα, ποτὲ δὲ [ε] εἰς ἓν εἶδος μεταποιῶν ταῦτα, καὶ πάλιν μεταφέρων εἰς ποικίλα κύκλων καὶ ἄλλα σχήματα; Τίς ὁ δυνατὸς ἀριθμεῖν νέφη σοφίᾳ; περὶ οὗ φησιν ἐν τῷ Ἰώβ· Ἐπίσταται δὲ διακρίσεις νεφῶν, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἔκλινε. καὶ τό· Ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ. καὶ τό· Οὐκ ἐρράγη νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ. τοσαῦτα γὰρ μέτρα ἐπὶ τὰ νέφη ὑδάτων ἐστὶ, καὶ οὐ ῥήγνυται· ἀλλὰ D μετὰ πάσης εὐταξίας ἐπὶ τὴν γῆν κατέρχεται. Τίς ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν; τίς δέ ἐστιν, ὡς προειρήκαμεν, ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου; ἐκ γαστρὸς δὲ τίνος ἐκπορεύεται ὁ κρύσταλλος; ὑδατώδης γὰρ ἡ ὑπόστασις, καὶ λιθώδης ἡ ἐνέργεια. καὶ ποτὲ μὲν τὸ ὕδωρ γίνεται χιὼν ὡσεὶ ἔριον, ποτὲ δὲ ὑπουργεῖ τῷ πάσσοντι τὴν ὁμίχλην ὡς σποδόν, ποτὲ δὲ εἰς λιθώδη ὑπόστασιν μεταβάλλεται· ἐπειδὴ οἰακίζει τὸ ὕδωρ ὡς ἂν βούληται. μονοειδὴς ἡ φύσις, καὶ πολυδύναμος ἡ ἐνέργεια. E Τὸ ὕδωρ, οἶνος μὲν ἐν ἀμπέλοις, εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου· [ζ] καὶ ἔλαιον ἐν ἐλαίαις, λαμπρῦνον πρόσωπον ἀνθρώπου· καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται, στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ εἰς παντοῖα καρπῶν δημιουργήματα.

α *εἰς ἀστέρας.*] Ita codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Editi vero *εἰς ἀστέρα, ad stellam.* Basiliani *ἐν ἀστέρι.*

β *εἰς ἀστρολογίας.*] Codd. Coisl. Roe, & Grod. *ἀστρολογίαν.* Legendum non accusandi, sed gignendi casu.

γ *ἀνατέλλειν.*] Est *ἀνατέλλοντα* in Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Linea sequenti, loco *τὸ φῶς*, posuimus *τι φῶς*, ex iisd. Ottob. excepto.

δ *ὁ ὑετοῦ πατ.*] Deest articulus in codd. Coisl. Roe, & Casaub. & sacr. Textu. loco *βώλους*, Basilianus secundus habet *βόλους.* Bib. Vaticana, ut multi Patres *βώλους.*

1 *aërem densavit in nubes.*] Nubes ex concreto aëre fieri, easdemque utrium more imbrium aquas gestare; communis inter veteres opinio, Hebræorum systemati conformis, sed consultioris philosophiæ principiis proscripta.

ε *εἰς ἓν εἶδος, in unam speciem.*] Codd. Bodl. Colb. & G. Morelii editio, loco *ἓν* habent *ἴσον.* at omittitur *εἰς* in Colb. & Morel. Paulo post, loco *ἀριθμεῖν*, legitur in ms. Genov. *ἀριθμοῦν* infinitivi modi. in Coisl. Roe, & Casaub *ἀριθμῶν* participium. in Ottob. Colb. Bodl. Morel. & Basil *ὁ ἀριθμῶν.* Observes vero verba *οὐρανὸν εἰς γῆν ἔκλινε*, *ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ* esse versum 37. capitis 38. F Jobi, sed inverso verborum ordine. nam in Jobi textu prima pars est, *ὁ ἀριθμῶν*, & secunda *οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν*, &c.

2 *lapidea proprietas.*] Vox *ἐνέργεια*, quam *proprietatis* vocabulo reddidimus ad litteram *efficientiam* significat. verum apud authores græcos latius patere solet ejus significatio. non enim actionem semper, sed passionem, proprietatem & affectionem naturæ inhærentem designat. sic Cyrillus Cat. 6. n. 12. *bonitatem*, *clementiam*, *omnipotentiam*, &c. divinæ naturæ *ἐνέργειαν*, id est *proprietatem*, appellat; Cat. 14. n. 9. scribit *ὁμοιότητος ἐνέργειαν*, pro *similitudinis ratione & causa.* In causa Monothelitica *ἐνέργεια*, non solam operationem, sed etiam passiones & affectus naturæ Christi designabat. Variæ apud S. Maximum tom. 2. pag. 154. & 155. & Damasc. lib. 2. De fide orth. c. 23. exstant SS. Patrum vocis *ἐνέργεια* definitiones, quarum multæ eo revocantur, ut idem sit *ἐνέργεια*, atque illud quod philosophi proprietatem dicunt; nec actiones solas, sed & passiones comprehendat.

ζ *καὶ ἔλαιον.*] Repetitio vocum *καρδίαν ἀνθρώπου*, fecit, ut in cod. Grod. duæ phrases inter hæc verba interceptæ exciderent. porro earum ordo inversus est in codd. Coislin. Roe, & Casaub.

ι'. Ἐπὶ τούτοις τί ἔδει; βλασφημεῖσθαι τὸν δημιουργὸν, ἢ προσκυνεῖσθαι μᾶλλον; καὶ τέως οὔπω λέγω τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ μὴ φαινόμενα. Θεώρησόν μοι τὸ ἔαρ, καὶ τὰ ἄνθη τὰ παντοῖα ἐν ὁμοιότητι διακεκριμένα· ῥόδου μὲν τὸ ἐρυθρότατον, [a] κρίνου δὲ τὸ λευκότατον. ἐξ ἑνὸς γὰρ ὑετοῦ ταῦτα καὶ μιᾶς τῆς γῆς, τίς ὁ διακρίνων, τίς ὁ δημιουργῶν; Θεώρησόν μοι τὴν ἀκρίβειαν. ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ δένδρου, τὸ μὲν εἰς σκέπην, τὸ δὲ εἰς καρποὺς διαφόρους· καὶ εἷς ὁ τεχνίτης. μιᾶς ἀμπέλου τὸ μέν τι [b] εἰς καῦσιν, τὸ δὲ εἰς βλαστήματα, τὸ δὲ εἰς φυλλάδας, τὸ δὲ εἰς ἕλικας, τὸ δὲ εἰς βότρυν. [g] Ἐκπλάγηθι καὶ τοῦ καλάμου τὴν πυκνοτάτην τῶν κόμβων περιβολὴν, ἣν ἐποίησεν ὁ τεχνίτης. Ἐκ τῆς μιᾶς γῆς ἑρπετὰ προέρχεται, καὶ θηρία, καὶ κτήνη, καὶ ξύλα, καὶ βρώματα· καὶ χρυσὸς, καὶ ἄργυρος, καὶ χαλκὸς, καὶ σίδηρος, καὶ λίθος. Μία τῶν ὑδάτων ἡ φύσις, καὶ ἐξ αὐτῆς νηκτῶν καὶ ὀρνέων ὑπόστασις· ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνα νήχεται ἐν τοῖς ὕδασιν, οὕτω καὶ τὰ ὄρνεα ἵπταται ἐν τῷ ἀέρι.

ια'. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. τίς δύναται διηγήσασθαι τῶν ἰχθύων τῶν ἐν αὐτῇ τὸ κάλλος; τίς δύναται διηγήσασθαι κητῶν τὰ μεγέθη, καὶ τῶν ἀμφιβίων ζώων τὴν ὑπόστασιν· ὅπως καὶ ἐν χέρσῳ γῇ, καὶ ἐν ὕδασι διαιτᾶται; Τίς δύναται διηγήσασθαι τῆς θαλάσσης τὸν βυθὸν καὶ τὸ πλάτος, ἢ [d] τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὁρμάς; ἀλλ' εἰς τοὺς ὅρους αὐτῆς ἔστηκε διὰ τὸν εἰπόντα· Ἄχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα. ἥτις καὶ δηλοῦσα τὸν ἐπηρτημένον αὐτῇ τοῦ προστάγματος λόγον, ἐπεκδραμοῦσα, διὰ τῶν κυμάτων γραμμήν τινα φανερὰν ἐναφίησι τοῖς αἰγιαλοῖς· δηλοῦσα τοῖς ὁρῶσιν ὥσπερ, ὅτι τοὺς προστεταγμένους οὐ παραβέβηκεν ὅρους.

ιβ'. Τίς δύναται σκέψασθαι τῶν ἀερίων ὀρνέων τὴν φύσιν; πῶς τὰ μὲν γλῶσσαν περιφέρει μουσικήν· τὰ δὲ παντοίᾳ τῇ ζωγραφίᾳ [e] περιπεποίκιλται διὰ τῶν πτερῶν· τὰ δὲ ὑπερπτάντα εἰς μέσον ἀέρα ἔστηκεν ἀκίνητα, ὡς ἱέραξ· ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου προστάγματος, ἱέραξ ἐκπετάσας τὰς πτέρυγας ἔστηκεν ἀκίνητος, καθορῶν τὰ πρὸς νότον. Τίς δύναται ἀνθρώπων ὑψωθέντα θεωρῆσαι ἀετόν; εἰ δὲ τῶν ὀρνέων τὸ ἀλογώτατον ὑψωθὲν οὐ δύνασαι κατανοῆσαι, πῶς τὸν πάντων ποιητὴν θέλεις κατανοῆσαι;

A X. Ob hæc quid præstandum fuit? conviciandus rerum opifex, an non potius adorandus? necdum interim sapientiæ ejus arcana loquor. Vel mihi contempleris velim, & omnigenos flores in similitudine discrimina sua retinentes: rosæ ruborem, & lilii candorem maximum. Ex uno enim imbre, & una humo isthæc prodeuntia, quis discriminat, quis construit? Consideres, velim, accuratam solertiam. ex una arboris substantia, aliud quidem in umbraculum, aliud vero in diversos fructus dispertitum est, & unus est artifex. B Unius vitis alia pars in combustionem abit, alia in propagines, alia in frondium sylvam, alia in capreolos, alia denique in uvam. Arundinis quoque obstupesce densissimum internodiorum ambitum quem effecit artifex. Ex una tellure serpentes prodeunt, feræ, jumenta, ligna, esculenta, aurum, argentum, æs, ferrum, lapis. Una est aquarum substantia; & ex ea natantium animalium, & volucrum, & avium genus exsistit; ita ut, quemadmodum illa in aquis natant, sic & aves in aëre volitent. C

Piscium & volucrum origo, una, & similitudo.

XI. [a] Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus. Quis degentium in ipso piscium pulchritudinem exponere valeat? quis cetorum magnitudinem, & amphibiorum animantium naturam, quomodo & in arida tellure, & in aquis degunt? Quis exponat maris profunditatem & latitudinem, aut fluctuum immensum se efferentium impetus? Illud tamen intra defixos sibi limites consistit, propter eum qui ipsi dixit: *Huc usque venies, nec prætergrediere; sed in te ipso conterentur fluctus tui.* D Quod quidem [elementum] impositum sibi mandatum perspicue declarat; dum excurrens descriptam fluctibus suis conspicuam quamdam in littoribus relinquit lineam; videntibus quasi significans se constitutos limites prætergressum non esse.

a Ps. CIII. 25.

Maris magnitudo, profunditas, & stati limites.

Job. XXXVIII, 11.

XII. Quis potest aëriarum volucrum naturam speculari? quomodo aliæ quidem linguam circumferunt canendi peritam; aliæ in pennis omni picturarum genere variegatæ sunt: aliæ supervolantes in medium aëra stant immobiles, uti accipiter: E nam Dei mandato [b] *accipiter expansis alis immotus stat, australes mundi partes conspiciens.* Quis hominum potest [c] aquilam cernere in sublime elatam? Quod si avium eam quæ abest à ratione longissime, in sublime raptam cogitatione assequi non potes; quonam modo rerum omnium factorem vis mente comprehendere?

Volucrum diversitates.

b Job. XXXIX. 26.

c Ibid. 27.

[a] κρίνου δὲ τὸ λευκότατον.] Ea verba in Oxoniensi editione prætermissa, ex aliis omnibus msſ. & editis codicibus restituimus.

[b] εἰς καῦσιν.] Ita primum in græco-latinis editionibus obtinuit. Author editionis Oxoniensis καῦσιν reposuit ex edit. G. Morelii, cui consentit cod. Coisl. at Grodecius legit κλύσιν, & ita scriptum in codd. Ottob. Colb ms. Genov. & sine dubio Roe, & Casaub. quos Millesius, si suæ emendationi favissent, citare non omisisset. Basilianus unus habet καῦσιν, alter κλύσιν, *lotionem*. parum interest utrumvis legatur. Facilius à librariis κλῦσιν, quod forte non intelligebant, in καῦσιν familiarius vocabulum verti potuit, quam καῦσιν in κλύσιν. at si καῦσιν scripserit Cyrillus, non video quî fœdam repetitionem effugerit. nam καῦσις, quod significat segetem adultam, & sole adurente maturescentem, vel fœnum solis ardore torrescens, non satis distinguitur à sequentibus quæ enumerat.

[g] Ἐκπλάγηθι καὶ &c.] In hoc loco particulam καὶ ex codd. Ottob Roe, & Casaub. addidimus. Loco πυκνότητα, τῶν κόμβων περιβολὴν, *arundinis densitatem, internodiorum ambitum*, scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grodecio, πυκνοτάτην τῶν κόμβων περιβολὴν: non quod hæc lectio magnopere alteri præferenda videatur, sed quod unam rem, non duas hic à Cyrillo commemoratas, sequentia verba ἣν ἐποίησεν insinuent. aliunde arundinis densitas nonnisi in internodiis spectabilis; eoque spectabilior, quo levior & in laminas facilius sectilis ipsa arundo. F

[d] τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὁρμάς.] Ex codd. Roe & Casaub. unum nomen in gignendi casu efficimus, quod in editis in duo divisum est, ὑπὲρ μέτρον. τὰς ὁρμὰς vero scripsimus loco τὴν ὁρμήν, ex codd. iisdem; itemque ex Coisl. & Ottob.

[e] περιπεποίκιλται διὰ τῶν πτερῶν.] In editis habetur solum πεποίκιλται. at lectio nostra est codd. Coisl. Casaub. & Roe, quamvis postremus hic librarii errore habeat περιποίκιλται. Voces διὰ τῶν πτερῶν addidimus ex præfatis codd. Ottoboniano, Basili ac versione Grodecii. Paulo post, ex Roe, Casaub. & Bas. 2. scripsimus ὑπερπτάντα, cum in editis legatur ὑπὲρ πάντα. Inferius, voces ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου προστάγματος, propter repetitionem vocis ἱέραξ, in editis omnibus prætermissa, restitutæ sunt ab Millesio, ex codd. Roe, & Casaub. quibus accedunt Coisl. & Ottob.

XIII. Quis ex hominibus ferarum omnium vel nuda ſcivit nomina; aut quis ſingularum naturam & vim poteſt perſpectam habere? Quod ſi ferarum ne quidem duntaxat nomina novimus, quomodo autorem ipſarum comprehendemus? Unum Dei præceptum fuit, quo dixit: *Producat terra feras, & jumenta, & reptilia ſecundum genus ſuum.* diverſæque animalium naturæ, uno mandato, ex uno fonte prodierunt: ovis manſuetiſſima, leo carnivorus; & diverſi irrationabilium animantium motus, qui humanorum affectuum diverſitates imitantur. ita ut vulpes doloſam hominum vafritiem exprimat; ſerpens, amicos virulentis jaculis ferientes; [a] equus adhinniens, libidinoſos adoleſcentes. Formica vero actuoſiſſima [ad hoc comparata eſt,] ut deſidem & pigrum exſtimulet. quando enim quis inertem & otioſam agit juventutem, tum ab animantibus ratione deſtitutis eruditur, increpitus à Scriptura dicente: *Vade ad formicam, ô piger, & æmulare videns vias ejus, eſtoque illa ſapientior.* Cum enim videris illam ſibi opportuno tempore cibos recondentem, imitare; & bonorum operum fructus tibi ipſe in futura ſecula, velut in theſaurum colligito. Et iterum: *Perge ad apem, & diſce quam operoſa ſit;* quomodo omnium generum flores circumcurſans, mel tibi ad utilitatem conficit: ut & tu divinas Scripturas circumiens, tuam ipſius ſalutem prehenſes; & illis exſatiatus dicas: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! ſuper mel & favum ori meo.*

Gen. I. 24. 25.

Animalium proprietates humanorum [...] symbola.

a Jerem. v. 8.

Prov. VI. 6.

Ibid. ṽ. 8. ſecundum LXX.

Pſal. CXVIII. 103.

XIV. Numquid ergo non glorificatione potius opifex dignus? Quid enim, etiamſi tu naturam non noris omnium, idcircone otioſa ſunt quæ quidem creata fuere? Poteſne herbarum omnium vires animo complecti? aut potes omnem quæ ex quovis animali prodit, utilitatem addiſcere? Jam vero ex ipſis venenatis viperis profecta ſunt mortalibus ad ſalutem antidota. Dices vero mihi; at horrendus eſt anguis. Time Dominum, & tibi nocere non poterit. Scorpius pungendo valet: Dominum verere, teque ille non punget. leo ſanguinis vorax: Dominum time, & ut olim Danieli ſic tibi aſſidebit. Vere autem admirandæ animalium ipſorum vires. quomodo alia, ſicut ſcorpius in aculeis acumen habeant; aliorum vis poſita ſit in dentibus, alia unguibus depugnent; baſilico demum in aſpectu ſit [nocendi] poteſtas. ex diverſa igitur opificii ratione, efficaciam opificis intellige.

Non inutilia ea quorum vim & proprietates ignoramus.

Ex ipſis viperis antidota conficiuntur.

Dan. VI. 18.

Diverſæ animalium vires.

ιγʹ. Τίς ἐν ἀνθρώποις θηρίων πάντων οἶδε κἂν τὰ ὀνόματα; ἢ τίς ἑκάστου δύναται διασκέψασθαι τὴν φυσιολογίαν; Εἰ δὲ τῶν θηρίων μόνον οὐδὲ τὰ ὀνόματα γινώσκομεν, πῶς τὸν ποιητὴν αὐτῶν καταληψόμεθα; Ἓν ἦν τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ θηρία καὶ κτήνη καὶ ἑρπετὰ, κατὰ γένος· καὶ διάφοροι φύσεις [α] ἐκ μιᾶς πηγῆς γεγόνασιν ἑνὶ προστάγματι· πρόβατον ἡμερώτατον καὶ λέων σαρκοβόρος· καὶ διάφοροι ζώων ἀλόγων κινήσεις, μιμήσεις ἔχουσαι διαφόρων προαιρέσεων ἀνθρωπίνων· ἵνα ἀλώπηξ μὲν δηλώσῃ τὸ ἐν ἀνθρώποις δολερόν· ὄφις δὲ τῶν φίλων τοὺς ἰοβόλους, ἵππος δὲ χρεμετιστὴς τῶν νέων τοὺς ἀκολάστους. μύρμηξ δὲ ὁ [β] ἐργαστικώτατος, ἵνα διεγείρῃ τὸν ὀκνηρὸν, τὸν νωθρόν. ὅταν γάρ τις ἀργὴν ἔχῃ τὴν νεότητα, τότε ὑπὸ τῶν ἀλόγων ζώων διδάσκεται, διελεγχόμενος ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς λεγούσης· Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ ζήλωσον [γ] ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Βλέπων γὰρ ἐκεῖνον ἑαυτῷ εὐκαίρως θησαυρίζοντα τὴν τροφὴν, μιμοῦ, καὶ θησαύρισον σεαυτῷ καρποὺς ἔργων ἀγαθῶν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Καὶ πάλιν· [δ] Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί· πῶς αὕτη παντοῖα περιτρέχουσα, συντίθησί σοι πρὸς ὠφέλειαν τὸ μέλι· ἵνα καὶ αὐτὸς περιερχόμενος τὰς θείας γραφὰς, τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας περιδράξῃ, καὶ τούτων ἐμφορούμενος εἴπῃς· Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου· ὑπὲρ μέλι [ε] καὶ κηρίον τῷ στόματί μου.

ιδʹ. Ἆρα οὐχὶ δοξάζεσθαι μᾶλλον ὁ τεχνίτης ἄξιος; τί γὰρ, εἰ καὶ σὺ μὴ πάντων γινώσκεις τὴν ὑπόστασιν, ἤδη ἀργὰ καὶ τὰ γενόμενα; μὴ γὰρ πασῶν βοτανῶν δύνασαι γνῶναι τὴν ἐνέργειαν; ἢ τὴν ὠφέλειαν δύνασαι μαθεῖν πᾶσαν, τὴν ἐκ παντὸς ζώου προχωροῦσαν; ἤδη καὶ ἐξ ἰοβόλων ἐχιδνῶν ἀντίδοτοι [ζ] προεχώρησαν εἰς σωτηρίαν ἀνθρώποις. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι, δεινὸς ὁ ὄφις. φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ δυνήσεταί σε βλάψαι. σκορπίος πληκτικός· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ πλήξει σε. λέων αἱμοβόρος· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ παρακαθήσεταί σοι, ὡς τῷ Δανιήλ. Ἔστι δὲ θαυμάσαι ἀληθῶς καὶ τῶν ζώων τὴν ἐνέργειαν· πῶς τὰ μὲν ἐν κέντροις, ὥσπερ ὁ σκορπίος, ἔχει τὸ ὀξύ· ἑτέροις δὲ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἡ δύναμις· καὶ ἄλλα δι' ὀνύχων καταγωνίζεται· βασιλίσκῳ δὲ τὸ βλέμμα ἡ δύναμις. ἐκ τῆς ποικίλης οὖν δημιουργίας, νόησον τοῦ δημιουργοῦ τὴν [η] ἐνέργειαν.

α ἐκ μιᾶς πηγῆς.] Ita reſtituimus ex codd. Roe & Caſaub. loco μιᾶς φωνῆς, *ex una voce*; quia id ipſum eſt quod poſtea dicitur ἑνὶ προστάγματι. Grodecius legit ἐκ μιᾶς γῆς, *ex una terra*, ut habent Baſiliani.

β ὁ ἐργαστικώτατος.] Editi ὁ γεωργικώτατος, *formica agriculturæ ſtudioſiſſima.* ſed colligit fruges formica, non ſeminat, nec arat. Codd. Coiſl Roe, Caſaub. Baſil & Grod. ſequimur.

γ ἰδὼν τὰς ὁδοὺς] Vox ἰδὼν abeſt à codd. Coiſl. Colb. Roe, Caſaub. Bodl. & editione G Morelii. facile crediderim eam in aliis codicibus ex ſacro Textu adjectam eſſe. In cod. Ottob. habetur εἰδώς. Infra, poſt ὀλίγων voci ἐκεῖνον præponitur verbum φησὶ in codd. Ottob. Roe, & Caſaub. ac verſione Grodecii. at in cod. Coiſl. eidem voci ἐκεῖνον poſtponitur.

δ πορεύθητι.] Hæc ſcripturæ ad explorandum imitandumque apis exemplum cohortatio abeſt ab Hebræo, & Vulgata & Complut. LXX. editione. habetur in Romana, & à multis Patribus citatur. Poſt περιδράξῃ, legitur in Baſilianis, διὰ τῶν ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων αἰώνων.

ε καὶ κηρίον.] Deſunt hæ duæ voces in codd. Ottob. Roe, Caſaub. & Baſil. nec habentur in Pſalteriis noſtris tam græco quam latino. Eas tamen innumeri Patres tam latini quam græci legêre. & habentur in veteribus Pſalteriis latinis, atque etiam fortaſſis græcis.

ζ προεχώρησαν.] Editi περιεδόθησαν. Secuti ſumus codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. & Baſil. Nota Manichæos, quos in hac catecheſi ſæpe caſtigat Cyrillus, animantes ſævam naturam ſortitas ad calumniam creatoris traxiſſe, ut videre eſt apud Titum Boſtrenſem lib. 2. cont Manich. qui hoc eorum argumentum fuſe, & iiſdem quibus Cyrillus rationibus confutat.

η ἐνέργειαν.] Baſiliani codd. ἀόρατον ἐνέργειαν, *invisibilem operationem:* adduntque, ἡ δὲ ἀόρατός τε καὶ ἀκατάληπτος: τίς διηγήσεται τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν οὐσίαν; *Hæc autem invisibilis & indeprehenſa. quis operantis ſubſtantiam enarrabit?* Inferius vero, loco νόησον τὸν τεχνίτην, habent: νόησον τὸν ἑαυτοῦ τε καὶ πάντων πλούσιόν τε καὶ μεγαλόδωρον ἀγαθὸν τεχνίτην. *Conſidera tuum ipſius, imo omnium divitem & magnificum bonum opificem.*

ιε'. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα οὐ γινώσκεις· μηδέν σοι καὶ τοῖς ἔξωθέν σου ζώοις. εἴσελθε λοιπὸν εἰς σεαυτόν, καὶ ἐκ τῆς σῆς ὑποστάσεως νόησον τὸν τεχνίτην. [a] Τί μεμπτὸν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται; κράτει σεαυτοῦ, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν μετὰ τῆς Εὔας, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ μέλη ἦν ἀπόβλητος. οὐκ ἄρα τὰ μέλη τῆς ἁμαρτίας αἴτια· ἀλλ' οἱ χρώμενοι τοῖς μέλεσι κακῶς· σοφὸς δὲ ὁ τῶν μελῶν ποιητής. Τίς ὁ παρασκευάσας εἰς τεκνογονίαν μήτρας ὄγκους; τίς ὁ τὸ ἄψυχον ἐν αὐτῇ ψυχώσας; τίς ὁ νεύροις καὶ ὀστέοις ἡμᾶς ἐνείρας, δέρμα δὲ καὶ κρέας περιβαλών, καὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ βρέφος, ἐκ μαστῶν πηγὰς γάλακτος ἐκφέρων; Πῶς τὸ μὲν βρέφος εἰς παιδίον αὔξει, καὶ τοῦτο εἰς νεανίαν, εἶτα εἰς ἄνδρα· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς πρεσβύτην μεταβάλλεται, μηδενὸς καταλαμβάνοντος τῆς μεταβολῆς τὴν καθ' ἡμέραν ἀκρίβειαν; πῶς τῆς τροφῆς τὸ μὲν ἐξαιματοῦται, [b] τὸ δὲ εἰς περιχώρησιν διακρίνεται, τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβάλλεται; Τίς ὁ τὴν καρδίαν ἀκινήτως κινῶν; τίς ὁ τὴν ἁπαλότητα τῶν ὀφθαλμῶν, τῇ τῶν βλεφάρων περιβολῇ σοφῶς ἀσφαλισάμενος; περὶ γὰρ τῆς ποικίλης καὶ θαυμασίας τῶν ὀφθαλμῶν κατασκευῆς, αἱ πολύστιχοι τῶν ἰατρῶν μόλις ἐξηγοῦνται βίβλοι. τίς ὁ τὴν μίαν ἀναπνοὴν εἰς ὅλον τὸ σῶμα διαδιδούς; Βλέπεις ἄνθρωπε τὸν τεχνίτην, βλέπεις [c] τὸν σοφὸν δημιουργόν.

ις'. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος, πολλῶν καὶ ἄλλων μυρίων καταλελειμμένων, καὶ μάλιστα τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀοράτων· ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην· ἐκ δὲ [d] τῶν εἰρημένων καὶ ἀναγινωσκομένων, καὶ ὧν ἂν αὐτὸς εὑρεῖν ἢ νοῆσαι δυνηθείης, ἐκ μεγέθους κτισμάτων καὶ καλλονῆς ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν θεωρήσας· γόνυ κάμπτων εὐσεβῶς τῷ τῶν ὅλων ποιητῇ, τῶν αἰσθητῶν λέγω καὶ νοητῶν, [e] ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· μετ' εὐγνώμονος καὶ εὐφήμου γλώττης, ἀδιαλείπτοις τε χείλεσιν [f] ἀνυμνῆς καὶ καρδίᾳ τὸν Θεόν, λέγων· Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. [g] σοὶ γὰρ πρέπει τιμή, δόξα, καὶ μεγαλωσύνη, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XV. At hæc tibi fortasse nota non sunt. nihil tibi cum animalibus quæ extra te sunt posita commune. in te ipsum superest ut ingrediare, & ex tua ipsius natura artificem nosce. Quidnam in tuo corpore reprehensione dignum conditum est? Te ipsum contine, nihilque pravum ex omnibus membris exsistet. Ab initio nudus erat Adam cum Eva in paradiso; nec propter membra opprobrio ac rejectione dignus erat. non igitur membra peccati sunt causa, sed ii qui membris male utuntur; sapiens vero, artifex membrorum. Quis est qui ad liberorum procreationem uteri cava præparavit? quis inanimatum fœtum in ipso animavit? [a] quis nervis & ossibus nos connexuit, pellemque & carnem circumduxit; & simul atque natus est infans, ex uberibus lactis fontes expromit? Quomodo infans in puerum crescit, ex puero in juvenem, deinde in virum, & idem rursus in senem mutatur; nemine quid quaque die mutationis præcise fiat, deprehendente? Quomodo alimentum partim quidem in sanguinem convertitur, partim vero in excrementum secernitur, partim in carnem transmutatur? Quis est qui indeficienti cor agitat motu? qui oculorum teneritudinem palpebrarum amplexu tam sapienter munivit? Nam de varia & admirabili oculorum structura, vix grandes medicorum sufficienter edisserunt libri. Quis unicam respirationem in totum corpus distribuit? Vides homo artificem, vides sapientem conditorem.

Ex humani corporis fabricâ Deus autor agnoscitur.

Id. Cat. 4. n. 22. & Cat. 12. n. 30.

Id. Cat. 12. n. 30.

a Job. x. 11.

XVI. Hæc nunc tibi sermo noster fusius explanavit; prætermissis multis, & aliis innumerabilibus rebus, maxime incorporeis & invisibilibus; ut eos odio prosequaris qui sapientem bonumque artificem conviciis proscindunt: & ex his quæ dicta lectaque sunt, quæque ipse reperire aut cogitare poteris, [b] ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportione servata, authorem ipsarum conspicias: pieque flectens genu coram universorum factore, sensibilium dico & intelligibilium, visibilium & invisibilium; grata memorique, ac benedicenti lingua, labiis non deficientibus & corde laudes Deum, dicens: *Quam admirabilia sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti.* Te enim decet honor, gloria & magnificentia, & nunc, & in secula seculorum. Amen.

Conclusio ad laudem Dei invitans.

b Sap. XIII. 5.

Ps. CIII. 24.

[a] τί μεμπτὸν, &c.] Hanc Cyrilli sententiam cum argumento ex primis parentibus adducto exscribere videtur S. Nilus lib. 2. epist. 168. Hæc autem cum insigni additamento & varietate repræsentantur in Basilianis codd. ut ad calcem hujus catechesis exhibemus.

[b] τὸ δὲ εἰς προχώρησιν διακρίνεται.] Hæc verba in codd. Roe, Casaub. & Coisl. transposita sunt, & collocata inferius num. 16 inter εἰρημένων & ἀναγινωσκομένων. In Ottob. vero in his duobus locis habentur.

[c] τὸν σοφὸν.] Coisl. Roe, Casaub. τὸν σόν. Iidem inferius pro μυρίων, ferunt μαρτυριῶν.

[d] τῶν εἰρημένων.] Codd. Ottob. τῶν νῦν εἰρημένων. *Quæ nunc dicta sunt.*

[e] ὁρατῶν τε.] Encliticam τε addidimus ex codd. Ottob. Roe & Casaub.

[f] ἀνυμνῆς] Ex codd. Ottob. Roe, Casaub. & Coisl. emendamus quod prave legitur in editis ἀνυμνήσω. quamquam in Coisl. & Ottob. amanuensis imperitia scriptum est ἀνυμνῆς. In Bodl. cod. legitur ἀνυμνήσεις.

[g] Σοὶ γὰρ πρέπει.] Horum & sequentium verborum loco, Catechesis sic concluditur in codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & apud Grod. Ὧι καὶ τιμὴ (deest καὶ Coisl. Ottob. & Grod.) καὶ δόξα, μεγαλωσύνη, καὶ κράτος, πρὸ παντὸς τοῦ (deest τοῦ, Ottob) αἰῶνος, καὶ εἰς [illegible] τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν. *Cui & honor, & gloria, & magnificentia, & imperium ante omne seculum, & in omnia indefinentia secula. Amen.*

APPENDIX HUJUS CATECHESIS.

In iis codicibus, quibus hæc oratio sub nomine Homiliæ sancti Basilii de incomprehensibili Deo *continetur, nonnulla ad hoc argumentum accommodate mutata sunt; sed finis præsertim grandi accessione ac varietate insignis est, quam hic repræsentare juvat. Loco itaque verborum num. 15.* τί νεμπτόν, *& seqq. sic habetur in præfatis mss.*

Quidnam in tuo corpore dignum reprehensione fabricatum est, dic in medium prodiens? Mentis tuæ sententiam moderare, nihilque ex omnibus membris pravi exoritur. horum enim unumquodque ad usum nostrum necessarie factum est. Cogitationem tuam ad pietatem erudi, divinis mandatis obtemperans esto; & nullum eorum peccat, in his propter quæ facta sunt, operantia quæque & subservientia. Nisi volueris, prave non videt oculus: non exaudit auris quæ minime oporteat: non extenditur manus ad pravam usurpationem; non pes se ad injustitiam promovet; non aliena adamas; non fornicaris; non proximi uxorem concupiscis. E corde prava supprime: scito quomodo à Deo effectus es, & mage gratias habebis ei qui te efformavit. Ab initio nudus erat Adam in paradiso delicians. cumque mandatum accepisset, non autem servavisset, sed prave extendisset manum, (non ita volente manu, sed animi desiderio manum quo non oportebat extendente) propter inobedientiam ab iis etiam etiam quæ habebat bonis excidit. Ad eumdem modum, membra non sunt utentibus peccati causa, sed mala animi inductio, sicut ait Dominus: *Ex corde* enim *prodeunt cogitationes malæ, fornicationes, adulteria, homicidia*, hisque similia. (Matth. xv. 19.) Quibus in rebus volueris, in his tibi membra subserviunt. Hæc optime ad animæ ministerium facta. hæc rationi serva constructa sunt. Ea præclare pietatis motu rege & aurigare. ea Dei metu refræna. Ea temperantiæ jejuniique desiderio morigera subjice; neque unquam adversum te insurgent tyrannidem exercentia. contra potius custodient, victoriam adversus Diabolum sublimius conciliantia, incorruptam quoque ac æternam victoriæ coronam exspectantem. Quis est qui matricis ædes aperit? Quis &c.

Glorifica illum in investigandis ejus operibus, nec eum curiose scrutare, quem, quis secundum essentiam sit, capere non sufficis. Melius tibi silere, & per fidem adorare juxta divinam vocem; quam audacter ea scrutari, quæ neque tu attingere vales, nec tibi Scriptura tradidit. Hæc tibi nunc fusiori oratione disserui, ut eos, qui sapienti & bono artifici obtrectant, odio habeas, ut & ipse potius dicas: *Quam admirabilia sunt opera tua, Domine: omnia in sapientia fecisti.* (Ps. CIII. 24.) Tibi gloria, & imperium, & adoratio, una cum sancto-Spiritu, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

A Τί μεμπτὸν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται, λέγε παρελθὼν εἰς μέσον; Κράτει σεαυτοῦ τῆς γνώμης, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἕκαστον γὰρ τούτων ἀναγκαίως εἰς ἡμετέραν χρῆσιν γέγονε. Παίδευσον τὸν σὸν λογισμὸν εἰς εὐσέβειαν, ἀνέχου τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων· καὶ οὐδὲν τούτων ἁμαρτάνει, ἐνεργοῦντα καὶ ὑπηρετούμενα ἐν οἷς κατεσκευάσθη. Ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ κακῶς. οὐκ ἀκούει οὖς τὰ μὴ δέοντα· οὐ χεὶρ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν κακὴν πλεονεξίαν· οὐ ποὺς βαδίζει ἐπὶ τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἐρᾷς τῶν ἀλλοτρίων. οὐ πορνεύεις, οὐκ ἐπιθυμεῖς τὴν τοῦ πλησίον γυναῖκα. Κόλασον ἀπὸ καρδίας τὰ πονηρά. ἴσθι ὡς ἐπλάσθης B ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐχαριστήσεις μᾶλλον τῷ δημιουργήσαντί σε. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ γυμνὸς ἦν, τρυφῶν ἐν παραδείσῳ· καὶ λαβὼν τὴν ἐντολήν, μὴ φυλάξας δὲ ταύτην, καὶ ἐκτείνας κακῶς τὴν χεῖρα, (οὐ τῆς χειρὸς τοῦτο βουλομένης, τῆς δὲ προαιρέσεως τὴν χεῖρα εἰς ὃ μὴ ἔδει ἐκτεινάσης) διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ὧν εἶχεν καλῶν ἐξέπεσεν. Οὕτως οὐ τὰ μέλη τοῖς χρωμένοις αἴτια τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ κακὴ διάνοια, ὥς φησιν ὁ Κύριος. Ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται λογισμοὶ πονηροί, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, φθόνοι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ἐν οἷς βούλει, ἐν τούτοις ὑπηρετεῖταί σοι τὰ μέλη. Ταῦτα πρὸς ὑπη- C ρεσίαν καλῶς τῆς ψυχῆς γέγονε· ταῦτα δοῦλα τῷ λογισμῷ κατεσκεύασται. Ἡνιόχησον ταῦτα καλῶς τῷ τῆς εὐσεβείας κινήματι. χαλίνασον αὐτὰ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ. Δουλαγώγησον αὐτὰ τῷ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς νηστείας πόθῳ, καὶ οὐδέ ποτε ἐπαναστήσεταί σοι τυραννοῦντα κατὰ σοῦ. φυλάξει δέ σε μᾶλλον, μειζόνως τὴν κατὰ τοῦ Διαβόλου νίκην σοι προξενοῦντα· ἀπεκδεχόμενον καὶ τῆς νίκης τὸν ἄφθαρτον καὶ αἰώνιον στέφανον. Τίς ὁ διανοίγων οἴκους μήτρας; Τίς &c.

Sub finem hujus numeri, post σοφὸν δημιουργόν, sic habetur. Δόξασον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνεξιχνιάστοις αὐτοῦ ποιήμασι, καὶ μὴ περιεργάζου ὃν οὐ χωρεῖς γνῶναι, D τίς τὴν οὐσίαν τυγχάνει. Κάλλιόν σοί ἐστι σιωπῆσαι, καὶ πίστει προσκυνεῖν κατὰ τὴν θείαν [a] φωνήν· ἢ τολμηρῶς ἐρευνᾷν ἃ μήτε σὺ ἐφικέσθαι δύνασαι, μήτε σοι ἡ Γραφὴ παρέδωκεν. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἵνα μᾶλλον εἴπῃς καὶ αὐτός. Ὡς θαυμάσια τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] γραφὴν in 2. Cod. Basil.

CATECHESIS DECIMA,

De uno Domino Jesu Christo.

ADMONITIO.

I. SECUNDUM *Symboli articulum duabus Catechesibus exponens, in hac quatuor priores ejus articuli voces,* unum Dominum Jesum Christum *interpretatur. Ac primo quidem contra Judæos agnoscendi Dei filii necessitatem probans, quamobrem* unus Num. 1.
dicatur rationem reddit; nempe ut occurratur hæreticorum fraudibus, qui propter diversas unius n. 2 & seqq.
& ejusdem Christi appellationes, eum in diversos scindere sunt ausi. Dehinc verum ejus & æternum, ipsi ex creatoris titulo etiam ante incarnationem conveniens dominium ex veteribus scripturis probat: cui dominio res omnes creatæ etiam angeli subsint. Transiens deinde ad duo nostri Ser- n. 10.
vatoris nomina, JESUM & CHRISTUM, *à duobus eximiis viris Josue & Aaron regnum ejus & sacerdotium exprimentibus gestata; duplicem vocis Jesu etymologiam ex hebraïcæ & græcæ linguæ proprietate persequitur: juxta quam idem Salvator, & tam corporum quam animarum medicus sit. Christi vero appellationem ab unctione derivat, qua Christum ex omni æternitate à Patre sacerdotem constitutum ait, eumque ab omnibus prophetis & ab ipsis dæmonibus hoc nomine cognitum, quamquam à Judæis impie rejectum, ostendit. Christum, propter effusam divinitatis suæ* n. 16.
bonitatem, suam cum hominibus appellationem communicasse miratur: ac defenso ab novitatis invidia Christianorum nomine, Christi vim & potestatem commendat, ex Apostolorum, & in n. 17. & 18.
primis Pauli olim hostis ac persecutoris præconio. conglobatisque omnis generis de Christi virtute, n. 19.
gloria, & præsenti potestate testimoniis, brevi ad fidem & dignam christiano nomine vitam adhortatione sermonem claudit.

II. *Maxime notanda sunt quæ in hac oratione tradit de variis Christi nominibus; sempiterno ejus sacerdotio: præsenti & efficaci virtute in dæmones, qui ejus nomine invocato à fidelibus expelluntur; in morbos corporales eodem modo sanatos; in hominum mentes quos ad suam religionem, quamvis ignotos & inimicos traduxit. Christi ante incarnationem exsistentiam probat mul-* n. 6. 7. 8.
tis veteris Testamenti authoritatibus, quæ tametsi à Patribus omnibus antiquis adhibitæ, parum tamen momenti jam habere videntur ad vim hebraïci textus expensæ. Christum à prophetis n. 7. & 8.
visum, & ipsum Moysi locutum adsumta tamen specie, supponit secundum veteres Ecclesiæ theologos; quod in angelum Dei nomine loquentem, jam inde ab Augustino latinorum turba conferre solet. Æternum Christi nomen & sacerdotium adserit, quod humanitati assumtæ proprium n. 14.
esse jam in confesso est. at ea de re in prævii huic operi dissertationibus speciatim egimus. In probanda Christi ante incarnationem exsistentia & dominatu multis immoratur: quod tum propter Judæos facit, tum etiam contra Gnosticos qui Patrem in veteri Testamento visum volebant; tum etiam, ut puto, contra Marcellum Ancyranum, cui hujus ætatis episcopi imputare solent, quod post Paulum Samosatensem Verbum nonnisi post incarnationem filium Dei, Christum, & dominum esse dixisset. nec in secundo fallebatur Marcellus.

III. *In hac Catechesi num.* 14. *citat homiliam à se in synaxi Dominica die præcedenti habitam, in lectionem credo ex epistola ad Hebræos desumtam, qua occasione de æterno Christi sacerdotio disputaverat. Cumque Catecheses XI. & XII. subsequentibus diebus pronuntiatæ sint, istam oportet vel feria secunda, vel primis hebdomadæ tertiæ aut quartæ diebus peroratam esse. Recensita est à nobis ad codd. Coisl. Colb. Ottob. Roe, Casaub. Bodl. ad ms. cod. cujus variantes in libro S. Genovefæ ad marginem adscriptæ sunt. Notandum in codd. Bodl. Colb. & in ditione G. Morelii ingentem lacunam esse a verbis num.* 10. ὅτι ποτε ἀπέςη ὁ διάβολος, *&c. usque ad hæc num.* 19. ἥλιος νῦν λάμπων, *sed hæc lacuna in Moreliano S. Genovefæ libro à quodam docto viro suppleta est ad calcem, ex ms. distincto à veteri codice, cujus variantes ad marginem adnotavit.*

CATECHESIS X. A ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ι΄

ILLUMINANDORUM, ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

In illud: ET IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM. Et lectio* ex prima ad Corinthios Epistola: *Nam etsi sunt qui dicantur Dii, sive in cœlo, sive super terram: nobis tamen unus est Deus, Pater, ex quo omnia & nos in ipsum; & unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum;* & quæ sequuntur.

* Lectio hæc confirmatur ex Cat. 10.

1. Cor. VIII. 5.

℣. 6.

B

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ· ΚΑΙ α ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α΄ ἐπιστολῆς· Καὶ γὰρ εἴπερ " εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε " ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὁ πατὴρ, " ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ " εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ " πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. "

Non est Patris notitia, nec ad eum accessus nisi per Filium. Id. Cat. 7. n. 1. & 2.

I. QUI IN UNUM DEUM PATREM OMNIPOTENTEM credere edocti sunt, IN UNIGENITUM quoque FILIUM credere debent. a Qui enim negat Filium, neque Patrem habet. b *Ego sum ostium*, ait Jesus. c *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Si ostium negaveris, præclusa tibi est ad Patrem [ducens] cognitio. *Nemo novit Patrem, nisi Filius, & cui Filius revelarit.* nam si eum qui revelat negaveris, mansurus es in ignorantia. Sententia est in evangeliis aiens: *Qui non credit in Filium, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Indignatur enim Pater, dum Filius ejus unigenitus honore privatur. Grave quidem regi est, si quis vel militem solummodo contumeliose habuerit: cum vero aliquis ex honoratioribus, sive satellitibus sive amicis, indecore habitus fuerit, ira major accenditur: at si quis ipsum unicum regis filium contumelia affecerit, ecquis patrem unigeniti filii causâ commotum leniet atque exorabit?

a 1. Johan. II. 23.
b Johan. X. 9.
c Ibid. XIV. 6.
Matth. XI. 27.
Johan. III. 36.

α΄. ΟΙ πιστεύειν ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ δεδιδαγμένοι, καὶ ΕΙΣ C ΥΙΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ πιστεύειν ὀφείλουσιν. ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, " φησὶν ὁ Ἰησοῦς· οὐδεὶς εἰσέρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ " μὴ δι' ἐμοῦ. ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ τὴν θύραν, ἀποκέκλεισταί " σοι ἡ πρὸς τὸν πατέρα β γνῶσις*. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει " πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν υἱὸς ἀποκαλύψῃ· " ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ τὸν ἀποκαλύπτοντα, μένεις ἐν ἀγνωσίᾳ. Ἀπόφασίς ἐστιν ἐν εὐαγγελίοις λέγουσα· Ὁ μὴ " πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν οὐκ ὄψεται ζωήν· ἀλλ' ἡ ὀργὴ " τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. ἀγανακτεῖ γὰρ πατὴρ υἱοῦ D τοῦ μονογενοῦς ἀθετουμένου. Δεινὸν μὲν γὰρ βασιλεῖ καὶ τὸν στρατιώτην ἁπλῶς ἀτιμασθῆναι· ὅταν δὲ τῶν ἐνδοξοτέρων τις ὑπασπιστῶν ἢ φίλων ἀτιμασθῇ, τότε προστίθεται μείζων ἡ ὀργή· ἐὰν δὲ καὶ αὐτόν τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ βασιλέως ὑβρίσῃ, τίς παρακαλέσει πατέρα ὑπὲρ υἱοῦ μονογενοῦς ἀγανακτοῦντα;

[margin: β* F. εἰσόδευσις]

Cultum Deus non admittit separatum à Filii cultu.

II. Si quis igitur pius in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui cultum ejus non est admissurus pater. Pater è cœlo adclamavit dicens: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* In filio complacitum est patri. nisi tibi quoque complaceat, vitam non es habiturus. Ne te unà cum Judæis pessum abripi patiare, qui improbe vafreque aiunt, *Unus est Deus solus.* Sed unà cum ea cognitione, quod unus est Deus, agnosce simul esse unigenitum filium Dei. Non ego primus hoc dixi, sed Psaltes ex persona Filii ait: *Dominus dixit*

Matth. III. 17.

Ps. II. 7.

β΄. Εἴ τις οὖν εὐσεβεῖν εἰς Θεὸν βούλεται, προσκυνείτω τὸν υἱὸν, ἐπεὶ οὐ παραδέχεται τὴν λατρείαν ὁ πατήρ. Πατὴρ οὐρανόθεν γ ἐπεφώνησε λέγων· Οὗτός " E ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ ηὐδόκησα. " εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἐὰν μὴ καὶ σὺ εὐδοκήσῃς, ζωὴν οὐκ ἔχεις. Μὴ δ συμπαραφέρου τοῖς Ἰουδαίοις πανούργως λέγουσι τὸ, Εἷς Θεὸς μόνος· ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἰδέναι ὅτι εἷς Θεὸς, γίνωσκε ὅτι καὶ υἱός ἐστι Θεοῦ μονογενής. Ἐγὼ τοῦτο πρῶτος οὐκ εἶπον, ἀλλ' ὁ ψαλμῳδὸς ἐκ προσώπου ε τοῦ Υἱοῦ λέγει· Κύριος εἶπε "

F

a καὶ εἰς ἕνα Κύριον.] Præpositionem εἰς adjecimus ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & ipso Cyrillo hunc articulum referente Cat. hujus n. 4. & alibi. In mox relato Apostoli loco Coisl. omittit θεοί. sed post θεοὶ, adjungitur in Ottob. πολλοί. quod etiam legit Cyrillus hujus Cat. n. 10. hunc locum recitando. id sumtum ex verbis in textu S. Pauli sequentibus, quæ in hac citatione & infra à Cyrillo transiliuntur; ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ Κύριοι πολλοί. At ea in suo exemplari hîc legit Grodecius. In codd. verò Roe & Casaub. legitur tantum prima pars horum verborum ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί. vox ὁ πατὴρ deest in Coisl. cod.

β γνῶσις.] Ita omnes mss. & editi codices. Casaubonus legendum conjicit εἰσέλευσις, *ingressus*; quod sane melius cum sensu authoris & phraseos constructione quadrat. nam si legatur γνῶσις, nulla videtur inter hoc & sequens membrum distinctio; cum in priori neget Patrem adiri posse nisi per Filium, in altero cognosci posse nisi [per] eumdem. forte scripsit Cyrillus ἕνωσις, *unio, conjunctio.*

γ Ἐπεφώνησε.] Editi ὑπεφώνησε. Secùti sumus lectionem cod. Coisl. cui finitima est codicis Bodl. ἐπίφωνησε. In eodem argumento usus est Cyrillus voce ἠχήσει, Cat. 3. n. 14. & προσφωνίᾳ, Cat. 11. n. 9. quæ ἐπιφωνίᾳ similiores.

δ συμπαραφέρου.] In editis συμπεριφέρου. Emendavimus ex Coisl. & Ottob. codd. Voce συμπεριφέρεσθαι, utitur semper in bonam partem Cyrillus, ut attemperationem & accommodationem Dei ad homines ex benignitatis fonte significet. sic infra n. 5. Paulo post, ante εἷς θεὸς secundo loco positum ex codd. Coislin. Roe, Casaub. adjecimus ὅτι. ambo postremi cum Ottob. post θεὸς subjungunt μόνος.

ε τοῦ Υἱοῦ.] Male in editis τοῦ θεοῦ. Juxta codd. Coisl. & Ottob. & versionem Grodecii scripsimus υἱοῦ in codd. Roe, & Casaub. legitur Ἰησοῦ. Post εἶ σύ, additur in Ottob. quod sequitur in Psal. Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, *Ego hodie genui te*, quæ etiam legit Grodecius.

πρὸς

πρός με, Υἱός μου εἶ σύ. μὴ οὖν τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πρόσεχε, ἀλλὰ τί λέγουσιν οἱ προφῆται. θαυμάζεις εἰ ἀθετοῦσι τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα, οἱ τοὺς προφήτας λιθάσαντες καὶ ἀποκτείναντες;

γʹ. Σὺ πίστευε ΕἸΣ ἝΝΑ ΚΎΡΙΟΝ ἸΗΣΟΥ͂Ν ΧΡΙΣΤΌΝ, [a] ΤῸΝ ΥἹῸΝ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ΤῸΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ͂. ἕνα δὲ λέγομεν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα μονογενὴς ᾖ ἡ υἱότης. ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ ὑπονοήσῃς ἄλλον· Ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς ἐνεργείας εἰς πολλοὺς υἱοὺς ἐκχέῃς δυσσεβῶς. λέγεται γὰρ θύρα· ἀλλὰ [b] μὴ ξυλίνην εἶναι νόμιζε τὴν προσηγορίαν· ἀλλὰ θύραν λογικὴν, ζῶσαν, διακριτικὴν τῶν εἰσερχομένων. ὁδὸς καλεῖται· οὐ ποσὶ πατουμένη, ἀλλ' ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα. πρόβατον καλεῖται· οὐκ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος αὐτοῦ, καθαρίζον τὴν οἰκουμένην τῶν ἁμαρτιῶν· τὸ ἀγόμενον ἐνώπιον τοῦ κείροντος, καὶ γινῶσκον πότε δεῖ σιωπᾶν. Τοῦτο δὲ πρόβατον πάλιν καλεῖται ποιμὴν, ὁ λέγων· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· πρόβατον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ποιμὴν διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι πρόβατά ἐστι λογικά; λέγει τοῖς ἀποστόλοις ὁ Σωτήρ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Λέων πάλιν καλεῖται· οὐκ ἀνθρωποβόρος· ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ στεῤῥὸν καὶ πεποιθὸς τῆς ὑποστάσεως, διὰ τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἐνδεικνύμενος. λέων δὲ καλεῖται ἀπεναντίας τῷ λέοντι τῷ ἀντιδίκῳ, τῷ ὠρυομένῳ καὶ τοὺς ἠπατημένους καταπίνοντι· ἦλθε γὰρ ὁ Σωτὴρ, οὐ μεταβαλὼν τὸ πρᾶον τῆς φύσεως τῆς ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὡς λέων δυνατὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, σώζων μὲν τοὺς πιστεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. Λίθος καλεῖται· οὐκ ἄψυχος ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων λατομούμενος· ἀλλὰ λίθος ἀκρογωνιαῖος, εἰς ὃν ὁ πιστεύσας οὐ καταισχυνθήσεται.

δʹ. Χριστὸς καλεῖται· οὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις κεχρισμένος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως εἰς τὴν ὑπὲρ [γ] ἀνθρώπων ἀρχιερωσύνην χρισθείς. Νεκρὸς καλεῖται· οὐκ ἀπομείνας ἐν νεκροῖς, ὡς πάντες ἐν ᾅδῃ· ἀλλὰ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. Υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖται· οὐχ ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἐσχηκὼς, ἀλλ' ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν κρῖναι ζῶντας καὶ

ad me, Filius meus es tu. Ne itaque ad id quod Judæi dicunt, sed ad id quod prophetæ loquuntur, attende. miraris si despiciunt prophetarum voces, qui ipsos prophetas lapidarunt, & neci dederunt?

III. Tu crede IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM. *Unum* vero dicimus Dominum Jesum Christum, ut unica sit filietas. unum dicimus, ne alium suspicere. unum dicimus, ne enuntiatam multis nominibus illius efficientiam, multos in filios impie diffundas. Dicitur enim [a] janua. verum ne ligneam, ex hac appellatione, januam esse putes; sed rationabilem, viventem, & ingredientium discrimen facientem. [b] Via vocatur; non quæ pedibus conculcetur, sed quæ ad cœlestem patrem ducat. [c] Ovis vocatur; non irrationabilis, sed quæ per pretiosum sanguinem suum orbem à peccatis mundat; quæ [d] coram tondente ducitur, & cognoscit quandonam silere præstet. Ovis illa rursum pastor appellatur, qui ait: *Ego sum pastor bonus.* ovis propter humanam naturam, pastor propter divinitatis benignitatem. Vis autem nosse quod rationales sint oves? Dicit apostolis Servator: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* [e] Leo iterum nominatur; non vorator hominum: sed ea appellatione naturæ propriæ regiam dignitatem, firmumque ac confidentiæ plenum robur veluti commonstrans. Leo quoque dicitur, ut opponatur [f] leoni adversario rugienti, & errore deceptos devoranti. Venit enim Salvator, non suæ naturæ mansuetudinem demutans; sed tamquam [g] leo potens de tribu Juda, credentibus quidem salutem adferens, adversarium vero proculcans. [h] Lapis appellatur, non inanimus, & [i] humanis manibus excisus; sed [k] lapis angularis, in quem si quis crediderit, non confundetur.

IV. [l] Christus [1] vocatur; non humanis linitus manibus, sed æternùm [m] à Patre in sacerdotium humanis rebus superius perunctus. [n] Mortuus nominatur, non permanens inter mortuos, ut [reliqui] omnes in inferno; sed [o] solus in mortuis liber. [p] Filius hominis dicitur: [2] non ut nostrum unusquisque nativitatem consecutus è terra, sed [q] venturus in nubibus judicare vivos

Unum dicimus Christum. quare?
Multa Filii nomina, non idcirco diversus.
a Johan. x. 7.
b Johan. xiv. 6.
c Act. viii. 32.
d Isaï. liii. 7.
Johan. x. 11.
Matth. x. 16.
e Apoc. v. 5. Gen. xlix. 9.
f 1. Pet. v. 8.
g Apoc. v. 5.
h Ps. cxvii. 22. & 1. Pet. ii. 4.
i Dan. ii. 34.
k Isa. xxviii. 16.
l Matth. i. 16.
m Act. iv. 27. Heb. v. 5.
n Apoc. i. xviii.
o Ps. lxxxvii. 5.
p Matth. xvi. 13.
q Matt. xxiv. 30.

[a] τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ.] Hæc verba addidi ex Grod. ac codd. Coisl. & Ottob. Sequentia, ἕνα δὲ λέγομεν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ex Ottob. & Coisl. in quo habetur Ἰησοῦν τὸν κύριον Χριστόν. quo loco pro Ἰησοῦν legendum forte υἱὸν, accommodate ad sequentia. Verba ἵνα μονογενὴς ᾖ ἡ υἱότης, desunt in Grod. articulum masculinum qui erat in editis ante μονογενὴς, sustuli authoritate codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. at in Coisl. habetur υἱότητος, nullo sensu. Vox μονογενὴς non est hîc substantiva, sed adjectiva; quod in authoribus ecclesiasticis passim & in Cyrillo ipso reperitur. Μονογενὴς vero seu unica dicitur à Cyrillo filiatio divina, seu ad exclusionem plurium in divinis filiationum quas Gnostici numerabant; quo sensu Cat. 18. n. 8. post Clementem Romanum, Phœnicem vocat avem unicam ὄρνεον μονογενὲς: seu ad commendandam singularem & nulli alteri comparandam divinæ nativitatis rationem & modum; quomodo Gregor. Nyss. lib. 7. contra Eunom. pag. 632 ait generationem Christi μονογενῆ non futuram, si ullam cum alia communitatem aut societatem haberet. πῶς γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς αὕτη ἡ γέννησις, εἰ κοινωνίαν κατὰ τὴν ἔμφασιν καὶ ταυτότητα πρὸς ἄλλην γέννησιν ἔχοι;

[b] ἀλλὰ μὴ ξυλίνην, &c.] Pro ἀλλὰ μὴ νόμιζε, codd. Roe & Casaub. ἵνα μὴ νομίσῃς. Verbum εἶναι adjecimus ex cod. Coisl.

1 *Christus vocatur*, &c] Christum duplici unctione consecratum à Patre censuit: primâ eâque æternâ ut Deum, qua sacerdos est ab æterno constitutus; hanc commemorat tum hic, tum infra num. 14. & Cat. 11. num. 15 de ea dicemus ad numerum hujus Catecheseos 14. pag. 143. secundâ temporali, qua ut homo unctus est Spiritu sancto à Patre, eum totius mundi Salvatorem constituente, Cat. 21. n. 2. Utrique applicat eumdem Psalmi 44. versiculum: *Propterea unxit te Deus*, &c. Christum existimat, non humanæ, sed sublimioris naturæ appellationem esse, quæ vulgaris his temporibus opinio erat.

γ ἄνθρωπον.] Ita ex Coisl scripsi. Editi, ἀνθρώπων.

2 *non nativitatem consecutus è terra.*] Hanc admonitionem sæpius repetendam judicavit, ut Cat. 4. n. 15. & Cat. 15. n. 10. idque semper ad ultimum Christi adventum refert; ut excludatur tum Antichristus qui in terris olim proditurus est, tum reliqui impostores, qui Christi nomen sibi olim imposuere vel imposituri sunt. Hic autem præter supremum Christi adventum, primum quoque respexisse videtur, Spiritûs-sancti virtute in virginis utero factum; dum negat Christum è terra generationem habuisse. sed aliter græca reddi possunt: *non ut nostrum unusquisque qui è terra nativitatem habuimus*; ἐσχηκὼς referendo non ad υἱὸς ἀνθρώπου, sed ad ἕκαστος.

[redacted]
V. infr. n. 5. & seqq.
b Matth. I. 21.
V. infr. n. 11. & 13.
De nomine Filii agit Cat. II. ab initio ad n. 8.
c Matt. III. 17.
Psal. II. 7. V. Cat. II. usque ad n. 21.

& mortuos. [a] Dominus vocatur; non abusive, ut ii qui in hominibus sunt: sed tamquam naturalem & æternum habens dominatum. [b] Jesus nominatur congruo sibi nomine, ab salutari medicina appellationem habens. [c] Filius vocitatur; non per adoptionem promotus, sed naturaliter genitus. Et multæ sunt sane nostri Servatoris appellationes. ut ne igitur appellationum multitudo multorum tibi filiorum opinionem efficiat; & [1] propter errores hæreticorum, qui alium esse Christum dicunt, alium Jesum, alium ostium, & sic de reliquis: præmunit te Fides recte habens; IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM. Quamvis enim nuncupationes sint numero multæ, una tamen iis omnibus subjecta res est.

Salvator se se ad varias hominum necessitates attemperat.
Id. homil. in Paral. n. 9.
Johan. XV. I.
d I. Tim. II. 5.
e Heb. VII. 26.
f I. Cor. IX. 22.

V. Unicuique verò secundum quod ipsi conducit, varius Salvator efficitur. Quibus lætitia opus est, illis vinea fit: iis qui ingredi opus habent, ostium: iis qui preces offerendas habent, constitutus est [d] mediator [e] summus sacerdos. Rursus habentibus peccata fit ovis, ut pro ipsis mactetur. [f] Omnibus efficitur omnia, manens ipse secundum naturam id quod est. Manens enim, & vere nulli obnoxiam conversioni filii dignitatem obtinens, optimus tamquam medicus compatiensque magister, ad nostras sese demittit infirmitates. cum sit Dominus secundum veritatem: [2] non ex profectu adeptus id quòd dominus est, sed ex natura dominatus dignitatem habens. Non abusive instar nostri Dominus appellatus, sed veritate dominus exsistens: quandoquidem nutu Patris propriis dominatur opificiis. Nos quidem jus dominii exercemus in homines nobis honore pares, & iisdem affectionibus obnoxios; sæpe etiam in majores natu; ac juvenis non raro herus famulis imperat senioribus. at in domino nostro Jesu Christo non est hujusmodi do-

2 Christus est Dominus, sed longe excellentiori modo quam homines.
V. Cat. II. n. 22. Hom. in Paral. n. 5.

A νεκρούς. Κύριος καλεῖται, οὐ καταχρηστικῶς [α] ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις· ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ ἀΐδιον ἔχων κυριείαν. Ἰησοῦς καλεῖται φερωνύμως, ἐκ τῆς σωτηριώδους ἰάσεως ἔχων τὴν προσηγορίαν. Υἱὸς καλεῖται· οὐ θετικῶς προαχθεὶς, ἀλλὰ [β] φυσικῶς γεννηθείς. Καὶ πολλαὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ προσηγορίαι. ἵνα τοίνυν μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς προσηγορίας, πολλοὺς υἱοὺς ποιήσῃ σε νομίζειν· καὶ διὰ τὰς πλάνας τῶν αἱρετικῶν, τῶν λεγόντων ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν, B ἄλλον δὲ τὴν θύραν, καὶ τὰ λοιπά· προασφαλίζεταί σε ἡ Πίστις, λέγουσα καλῶς, ΕἸΣ ἝΝΑ ΚΎΡΙΟΝ ἸΗΣΟΥ͂Ν ΧΡΙΣΤΌΝ· εἰ γὰρ καὶ πολλαὶ αἱ προσηγορίαι, ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον.

έ. Ἑκάστῳ δὲ ποικίλος ὁ Σωτὴρ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον. τοῖς μὲν γὰρ εὐφροσύνης χρείαν ἔχουσιν, ἄμπελος γίνεται· τοῖς δὲ χρείαν ἔχουσιν εἰσελθεῖν, ἕστηκε θύρα· καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι προσενέγκαι τὰς εὐχὰς, ἕστηκε μεσίτης ἀρχιερεύς. πάλιν τοῖς ἔχουσιν ἁμαρ- C τίας γίνεται πρόβατον, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν σφαγιασθῇ. τοῖς πᾶσι γίνεται πάντα, μένων αὐτὸς κατὰ φύσιν ὅπερ ἐστί. Μένων γὰρ καὶ ἔχων τὸ τῆς υἱότητος ἀληθῶς ἀπαράτρεπτον ἀξίωμα, κάλλιστος οἷά τις ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος συμπαθὴς, συμπαραφέρεται ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις. [γ] κύριος ὢν κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαβὼν, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα. καὶ οὐ καταχρηστικῶς ὡς ἡμεῖς κύριος καλούμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος ὤν· ἐπειδὴ νεύ- D ματι Πατρὸς κυριεύει τῶν οἰκείων δημιουργημάτων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔχομεν τὸ κυριεύειν ἀνθρώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοιοπαθῶν, πολλάκις δὲ καὶ πρεσβυτέρων· καὶ νέος πολλάκις δεσπότης οἰκετῶν ἄρχει πρεσβυτέρων. [δ] ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κυριεύειν οὐχ

α ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις.] Articulum οἱ supplevimus ex Ottob. Roe Casaub. & Coisl. Sequentes voces, ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ ἀΐδιον ἔχων κυριείαν, ex Roe & Casaub. solis addidimus. iis detractis phrasi isti membrum unum deesse videtur; cum præcedentes & subsequentes phrases omnes duplici membro instructæ sint, quorum posterius incipit per ἀλλά. Naturale esse Filio dominium constans Cyrilli sententia est, sæpe inferius repetita, ut num. seq. ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα. & n. 9. οὐκ ἁρπάσας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβὼν φυσικῶς. Quod autem Filio naturale est, id sine dubio ab æterno acceptum. unde num. 9. jam citato ait Filium à Patre accepisse dominatum, haud quasi ante non haberet. & in Ottob. cod. sæpius legitur Christum esse dominum absque principio ἀνάρχως. Verum dominii rationem repetit ex creatione, quod fusius edisserit Cat. 11. n. 22. & diserte affirmat istius num. seq. Filium prius esse conditorem postea dominum: πρῶτον ποιητὴς, εἶτα κύριος. quomodo igitur ab æterno dominus sit, qui in tempore conditor? Atqui ex Cyrillo Cat. 11. n. 21. eodem modo, cum de Filio agitur, de domini atque de regis titulo sentiendum est; amboque illi eadem creationis ratione conveniunt. Regem autem ab æterno Christum esse graviter & copiose propugnat, tum Cat. 4. n. 7. tum maxime Cat. 14. n. 26. In quo naturæ dignitatem spectat.

E

β φυσικῶς γεννηθείς. Codd. Roe & Casaub. habent θεικῶς φύσει γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, *divinè per naturam ex Deo genitus*. Post προσηγορίαι, verba ἵνα τοίνυν, & sequentes lineæ usque ad ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον excl. prætermittuntur in codd. Colb. Bodl. & Morel. non dubium propter repetitionem vocis προσηγορίαι excidisse.

F

1 *propter errores*, &c.] Multi hujusmodi exstitere. In primis Jesum à Christo distinxere, Cerinthus auth. Iren. lib. 1. c. 26. n. 1. Ophitæ ex eod. lib. 1. c. 30. n. 12. Marcion, ex Justino Apolog. 2. p. 70. & 92. Tertull. lib. 1. cont. Marcion. c. 6. Valentiniani non solum Jesum à Christo distinguebant, sed & multos alios ex divisis, & inter plures partitis Christi appellationibus & dotibus confingebant: nempe Noun sive Monogenem, Logon sive Verbum, alium Monogenem, Sophiam seu Sapientiam, ejus filiam Enthymesim sive Achamoth, Christum, Jesum seu Salvatorem, Horum tamdem quem Lytrotem, hoc est Redemtorem nominabant. Hos potissimum respexisse Cyrillus videtur. Ubi autem legimus ἄλλον δὲ τὴν θύραν, suspicatur Millesius legendum τὸν Σωτῆρα, *alium vero Salvatorem*, quod ex elementorum similitudine facile contingere potuisse probat. nec ei dubium est ita contigisse, opiniones veterum hæreticorum consideranti, & in primis hunc Irenæi locum lib. 3. cap. 16. n. 8. *Alterum quidem Jesum intelligunt, alterum autem Christum, & alterum Unigenitum: ab hoc autem rursum esse Verbum, & alterum Salvatorem.* cui loco alius plane similis est Præfat. in lib. 4. n. 3. Quamquam autem conjectoris ingenium laudamus, persuaderi nobis non potest Cyrillum τὴν θύραν non scripsisse. Hic enim omnes illas appellationes, quas Christo in Scripturis tributas longo ordine recensuit, capitulatim resumit, ut probant verba καὶ τὰ λοιπά. harum autem prima est januæ appellatio. Præterea, idem est Cyrillo, idemque erat Valentinianis Jesu & Salvatoris nomen; quamobrem frigidam ejusdem tituli repetitionem, atque ignotam hæreticis duorum vocabulorum distinctionem intulisset. Quod si ad aliquem Valentinianorum Æonem respexerit in hoc loco, facile crediderim januæ nomine eorum Horon sive Terminum, quem Lytroten supra ab iis appellatum diximus, designari. Huic enim simile quoddam janitori officium deputabant, ex Iren. lib. 1. cap. 2. n. 4. cap. 3. n. 5.

γ Κύριος ὤν.] Addit Ottob. ἀνάρχως, *absque initio*. Vide Cat. 11. num. 4.

2 *non ex profectu adeptus*, &c.] His verbis oppugnat hæresim Pauli Samosatensis, qui teste Athanas. orat. 2. n. 13. negabat Christum ante incarnationem & crucem, regem ac dominum fuisse. Vide Cyrill. Catech. 4. n. 7. Cat. 14. n. 26. & 28. Id autem tunc temporis apud Græcos ita in confesso erat, ut neque id negare auderent Ariani, ut ex variis Athanasii locis patet. Latini vero hos titulos, non tamquam naturæ sed uti officii nomina spectantes, aliquando negant Deum ante dominum & regem fuisse, quam creaturas haberet suæ dominationi & regno subjectas. Vide Tertull. contr. Hermogenem cap. 4. & authorem Commentarii in Psalmos sub nomine Ruffini in Ps. 17. Contra Græci; ut patet ex Athanasio orat. 2. num. 12. 13. 14. & aliis locis; Cyrillo Alexandrino in c. 17. Joh. ℣. 8. scibente: ἦν ἀεὶ κύριός τε καὶ βασιλεὺς καθ' ὃ φύσει Θεός, &c. *Erat ab æterno dominus & rex, quatenus naturâ Deus.* Omitto, regnum & dominium Christi sæpe ab Theologis referri ad ejus humanitatem solere.

δ Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου, &c.] Loco ἐπεὶ, scripsimus ἐπὶ ex cod. Coisl. Et ex cod. codd. ac Roe & Casaub. eliminavimus particulam καὶ male ante τοῦ Κυρίου insertam.

οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον ποιητής, εἶτα κύριος. πρῶτον ἐποίησε θελήματι Πατρὸς τὰ πάντα, εἶτα κυριεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων.

ϛʹ. [a] Χριστὸς ὁ Κύριός ἐστιν, ὁ τεχθεὶς ἐν πόλει Δαβίδ. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστι Χριστὸς κύριος; ἵνα μὴ μόνον τῇ πίστει παραδέξῃ τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν λάβῃς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς; ἐλθὲ ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τὴν Γένεσιν. λέγει ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὐ κατ' εἰκόνα ἐμὴν, ἀλλὰ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ, φησί· Καὶ [β] ἐποίησε Κύριος τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. οὐ γὰρ περιώρισεν εἰς τὸν Πατέρα μόνον τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, ἀλλὰ συμπεριέλαβε καὶ τὸν υἱόν· ἵνα δειχθῇ ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Θεοῦ ποίημα, ἀλλὰ καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [γ] ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων κατὰ τὴν λέγουσαν γραφήν· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον, παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Οὗτος ὁ Κύριος ὤφθη τῷ [δ] Μωϋσεῖ πάλιν ὡς ἐδύνατο ἰδεῖν. φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Κύριος, ἀεὶ συμπεριφερόμενος ἡμετέραις ἀσθενείαις.

ζʹ. Καὶ ἵνα δὲ γνῷς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῷ Μωϋσεῖ ὀφθεὶς, δέξαι μαρτυρίαν Παύλου λέγοντος· Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. καὶ πάλιν· Πίστει Μωϋσῆς κατέλιπεν Αἴγυπτον. καὶ μετ' ὀλίγα φησί· Κρείττονα πλοῦτον ἡγησάμενος τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς φησὶ πρὸς αὐτόν· Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν· [ε] βλέπεις ὅτι καὶ οἱ προφῆται τότε ἔβλεπον τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρει ἕκαστος. Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἴδω σε. Ὁ δὲ φησί· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. διὰ τοῦτο

minii ratio. primum enim factor [ac autor est,] postea Dominus. prius voluntate Patris fecit omnia, deinde in res à se factas dominatur.

V. Cat. 11. n. 21.

VI. *Christus Dominus* est ille, qui *natus est in civitate David.* Vis vero addiscere quod [1] cum Patre etiam ante inhumanationem est Christus Dominus; ut non solum fide recipias id quod dicitur, verum etiam demonstrationem habeas ex veteri Testamento? Accede ad primum librum qui Genesis est. ait Deus: *Faciamus hominem*, non, ad imaginem meam; sed, *ad imaginem nostram.* Et postquam factus esset Adam, dicit: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* nec enim ad Patrem solum divinitatis dignitatem restrinxit, verum unà etiam Filium comprehendit: ut declararetur hominem non solius Dei opus esse, sed domini quoque nostri Jesu Christi, qui & ipse verus est Deus. Hic ipse Dominus qui cum Patre cooperatur, cooperatus est & circa Sodoma, juxta Scripturam aientem: *Et Dominus pluit super Sodoma & Gomorrha, ignem & sulphur, à Domino de cælo.* Iste rursus Dominus [a] Moysi visus est, quantum hic videre potuit. Benignus enim est Dominus, semper ad nostras infirmitates sese indulgenter demittens.

Luc. II. 11.
1 Filius est etiam ante incarnationem Christus Dominus.
Gen. I. 26.
ṽ. 27.
Filius divinitatis dignitatem unà cum Patre obtinet.
Homo non Dei solius, sed etiam Christi opus est.
Gen. XIX. 24.
Christus visus est Moysi.
a Exod. III. 2. 6. & XXXIV. 5. & 6.

VII. Et ut noveris ipsum esse qui Moysi apparuit, accipe testimonium Pauli dicentis: [b] *Bibebant enim de spiritali consequente petra: petra autem erat Christus.* & iterum: [c] *Fide Moyses reliquit Ægyptum.* & post pauca dicit: [d] *Majores divitias arbitratus probrum Christi quam Ægypti thesauros.* Iste Moyses ad eum dicit: [e] *Ostende mihi te ipsum.* Viden quod & tunc [2] Prophetæ Christum videbant, verum quantum quisque capiebant. [f] *Ostende mihi te ipsum, scienter videam te.* Ille autem ait: [g] *Nemo videbit faciem meam, & vivet.* Propterea sane,

b 1. Cor. X. 4.
c Heb. XI. 27.
d Ibid. ṽ. 26.
e Exod. XXXIII. 13.
2 Prophetæ Christum videbant quantum quisque capere poterat.
f Ibid.
g Exod. XXXIII. 20.

α Χριστὸς ὁ Κύριος.] Particulam δὲ, ante ὁ Κύριος in editis positam, rejecimus authoritate codd. Roe, Casaub. Coisl. & Ottoboniani; apud quem etiam prætermittitur articulus voci Κύριος præfixus. Paulo inferius cod. Coisl. post σὺν τῷ πατρὶ adjectum habet verbum ἦν, *erat.*

1 *cum Patre etiam ante inhumanationem.*] Varios hîc oppugnat hæreticos, qui Christum ante incarnationem, vel in totum exstitisse negabant, vel saltem distinctum à Patre; aut eum jam tum filium, vel regem ac dominum fuisse. In his qui ante Mariam omnino exstitisse inficiabantur, sunt omnes pene qui Christum nudum hominem prædicabant, Ebio, Carpocrates, Artemas, Theodotus, de quibus dixi ad Catech. 7. num. 7. not. 8. Alii hujus erroris sunt accusati, quamquam nonnullam Filio, sed non satis distinctam à paterna exsistentiam tribuerent. Sic Beryllus negabat Christum, antequam ex Maria nasceretur, in propriæ personæ differentia exstitisse, ex Hierony. catalog. script. eccles. in *Beryllo*; & Eusebio lib. 6. cap. 33. Sabellius eo modo negabat Christum subsistere ante secula, ex Hilar. lib. 1. De Trin. n. 26. tunc primum filium à Patre distinguens, (nominibus intellige, non personis) *cum in virginis utero se pater extendendo corporavit*; ait Hil lib. 6. De Trin. n. 11. Paulus Samosatenus, ex Athan. orat. 1. n. 25. & De synodis n. 45. pag. 759 sentiebat Filium non esse ante Mariam, sed ab illa exsistendi initium accepisse. Marcello Ancyrani & Photino imputant Orientales episcopi apud Athan. De synod n. 26 art. 5 & 6. eorum sententiâ Christum ipsum filium Dei, mediatorem & imaginem Dei, non fuisse ante secula; sed eo tempore ipsum Christum & filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex virgine adsumsit; & ex eo tempore initium regni Christum habuisse. Et certe Marcellus in fragmentis librorum suorum ab Eusebio repræsentatis lib 2. contra eumdem cap. 2. pag. 37. & lib. 1. De eccles. Theolog c. 18. p. 81. & 82 Verbum ante incarnationem filium fuisse disertis verbis videtur inficiari. Photinus vero Christum negabat antequam ex Maria natus est, Christum esse; aiens eum cum ex ea natus est esse cœpisse, ex Hilar lib 10. de Trin. n. 50 & Epiph. hæresi 71. n. 1. Fuisse nimirum Verbum in Patre latentem & indistinctum ab eo; nec filium fuisse antequam ex Maria prodiret, sed per anticipationem tantum ita in veteribus scripturis appellatum: Epiph. ibid. n. 2. quam sententiam fuse refellit Athanas. orat. 4. n. 13. 14. & 15. & Orientales episcopi in concilio Sirmiensi an. 351. apud Athan. De synod n. 27.

β Ἐποίησε Κύριος.] Codd. Coisl. Roe. Casaub. & Grod. habent ut in Scripturæ textu, ἐποίησεν ὁ Θεός, *fecit Deus.* Hæc autem verba quæ post formationem Adæ dicta vult Cyrillus; ante ipsam formationem, vel potius ipsam formationem narrando à Moyse dicta sunt.

γ ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ.] Hæc desunt in codd. Roe, Casaub. & vers. Grod. at in cod. Otteb. non solum leguntur, sed etiam cum hoc additamento ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. *cum sit ipse Deus verus ex Deo vero.*

δ Μωϋσεῖ.] Ita nomen hoc scripsimus ex codd. Coisl. Colb. Bodl. edit. an. 1608 & ex aliis hujus Catecheseos locis, in qua etiam in impressis ita legitur alibi autem fere scribitur Μωσῆς.

ε βλέπεις ὅτι, &c.] Hæc & sequentia verba, usque ad ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, propter hanc repetitionem prætermissa sunt in codd. Roe, & Casaub.

2 *prophetæ Christum videbant.*] Cyrillus ubique Patrem numquam, sed Filium in vet. Testamento a prophetis visum affirmat. Vide Cat. 14. n. 26. Cat 12. n. 13. Notum est hanc communem apud veteres, non solum Antenicænos, verum etiam Postnicænos Patres græcos & latinos ante Augustinum sententiam fuisse, apparitiones veteris Testamenti in quibus Deus loquitur, non Deo Patri, quem adversus Gnosticos numquam visum defendebant, sed Filio Patrem revelanti tribuendas. At negabant, uti Cyrillus Verbum in propria & divina substantia visum esse; neque enim mortalem naturam huic conspectui sustinendo parem esse; Vide & Cat. 12. n. 13. & 14. Quapropter quod Cyrillus ait, Deum approbasse Mosis desiderium videndi scienter, γνωστῶς, divinam faciem; intelligendum de quadam forma ad Mosis captum attemperata, quam Christus Mosi tuendam obtulerit, qualem prophetæ cernebant: videlicet similitudinem quamdam gloriæ Domini, non ipsam gloriam, ut ait Cat. 9. n. 1. Unde Dominum, cum Mosis desiderium, ut ipse capere poterat, adimpleret, *in nube* tectum descendisse dicit inferius num. 8.

[redacted] faciem nemo vivus videre potest. *Id. Cat.* 12. n. 5. — quod divinitatis faciem vivens nullus videre poterat, humanitatis faciem adsumsit, ut hanc videntes viveremus. Imo & quando eam ipsam cum modica quadam dignitate ostendere voluit, cum scilicet [a] vultus ejus resplenduit ut sol, [b] Discipuli procumbunt timore conterriti. Si igitur corporis facies splendescens non quantum poterat qui id operabatur, sed quantum ferre poterant discipuli, ipsos nihilominus conterruit, nec sustinere potuerunt: quomodo in ipsam quis Deitatis majestatem posset inspicere? Magnum quiddam, inquit Dominus, concupiscis, ô Moyses. inexpletum tamen desiderium tuum adprobo, & [c] *hoc verbum tibi faciam;* verum ita ut tu capere potes. [d] *Ecce pono te in foramen petræ.* ut enim parvus es, in modica circumscriptione manebis.

a Matth. xvii. 2. — b Ibid. ℣. 6. — c Exod. xxxiii. 17. — d Ibid. 22.

VIII. Hic jam mihi propter Judæos, quod dicendum est tuto observa. Propositum namque nobis erat demonstrare quod apud Patrem erat dominus Jesus Christus. ait igitur Dominus ad Moysen: *Ego præteribo prior te gloriâ meâ, & vocabo in nomine Domini coram te.* Qui ipse Dominus est, qualem vocat Dominum? Cernis, quomodo obscure docuit piam de Patre & Filio doctrinam. Et rursus in consequentibus, ipsis verbis scriptum habetur: *Et descendit Dominus in nube, & præsens ibi fuit illi, & vocavit nomine Domini; & præterivit Dominus ante faciem ejus, & vocavit: Dominus, Dominus misericors & clemens, longanimis & multæ misericordiæ & verus; & justitiam custodiens, & faciens misericordiam in millia, auferens iniquitates & injustitias & peccata.* Deinde in consequentibus procumbens Moyses & adorans coram Domino qui vocabat Patrem, dicit: *Unà autem gradiaris, Domine, nobiscum.*

℣. 19. — Exod. xxxiv. 5. — ℣. 6. — ℣. 7. — ℣. 8. — ℣. 9.

Alia ejusdem veritatis demonstratio. Ps. cix. 1.

IX. Habes primam hanc demonstrationem. aliam evidentem accipe. *Dixit Dominus Domino meo; Sede à dextris meis.* Dominus hæc dicit *Domino*, non servo; sed domino quidem omnium, sui autem filio, cui *omnia subjecit. Quando autem dicit, quod omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia:* & quæ sequuntur; *ut sit Deus omnia in omnibus.* Omnium dominus est unigenitus filius: filius vero

v. Cat. 8. n. 2. — 1. Cor. xv. 27. — ℣. 28.

τοίνυν, [α] ἐπειδὴ γὰρ τῆς θεότητος πρόσωπον οὐδεὶς ἠδύνατο ἰδεῖν ζῶν, ἀνέλαβε γὰρ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον, ἵνα τοῦτο ἰδόντες ζήσωμεν. καὶ ὅτε δὲ ἠθέλησε καὶ αὐτὸ τοῦτο δεῖξαι μετ᾽ ὀλίγης ἀξίας, ὅτε γὰρ πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, οἱ μαθηταὶ πίπτουσι φοβηθέντες. εἰ δὲ γὰρ τοῦ σώματος πρόσωπον λάμψαν, οὐ καθὸ ἐδύνατο [β] ὁ ἐνεργῶν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρουν οἱ μαθηταὶ, ἐφόβησεν αὐτοὺς, καὶ ὅμως ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν· πῶς εἰς γὰρ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἀτενίσαι τις ἠδύνατο. Μέγα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐπιθυμεῖς, ὦ Μωϋσῆ· καὶ ἀποδέχομαί σου τὴν ἄπληστον ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ποιήσω· ἀλλὰ καθὸ χωρεῖς. ἰδοὺ τίθημί σε εἰς τὴν ὀπὴν τῆς πέτρας· ὡς γὰρ μικρὸς, μενεῖς ἐν μικρᾷ περιγραφῇ.

η'. Ὧδέ μοι λοιπὸν ἀσφάλισον, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ λεχθησόμενον. ὁ γὰρ σκοπὸς [γ] ἡμῖν ἀποδεῖξαι, ὅτι ἦν παρὰ τῷ Πατρὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Λέγει τοίνυν ὁ κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου [δ] τῇ δόξῃ μου, καὶ καλέσω ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου. Κύριος ὢν, ποῖον κύριον καλεῖ; Καὶ βλέπεις, ὅπως ἐπικεκαλυμμένως ἐδίδασκε τὸ εὐσεβὲς περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδαγμα· Καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἑξῆς αὐτολεξεὶ γέγραπται· Καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρέστη αὐτῷ ἐκεῖ· καὶ ἐκάλεσε [ε] τῷ ὀνόματι Κυρίου. καὶ παρῆλθε Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐκάλεσεν· Κύριος, κύριος οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινὸς, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἁμαρτίας. εἶτα ἑξῆς, κύψας Μωϋσῆς [ζ] καὶ προσκυνήσας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τοῦ καλοῦντος τὸν πατέρα, λέγει· Συμπορευθήτω δὴ, Κύριε, μεθ᾽ ἡμῶν.

θ'. Ἔχεις ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν· δέξαι καὶ δευτέραν φανεράν. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Κύριος κυρίῳ ταῦτα λέγει, οὐ δούλῳ· ἀλλὰ κυρίῳ μὲν τῶν πάντων, υἱῷ δὲ αὐτοῦ, ᾧ πάντα ὑπέταξεν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται· δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, [η] καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Κύριός ἐστι τῶν πάντων ὁ μονογενὴς υἱός· υἱὸς δὲ

α ἐπειδὴ, &c.] Hæc verba & sequentia usque ad Μέγα φησὶν, excl. citantur à Johan. Cyparissiot. Decade 6. cap. 4. de Apparit. div. luminis.

β ὁ ἐνεργῶν.] Articulum ὁ addidimus ex codd. Roe, & Casaub. atque ita videtur legisse Cyparissiotus, quantum ex ejus translatione per Turrianum intelligi potest. Loco ὁ ἐνεργῶν, cod. Coisl. habet, ἐνεργοῦν quod refertur ad πρόσωπον: sensusque est non incommodus: *si corporeus vultus resplendens, non quantum poterat efficacia habens*: vereor tamen ut efficacia, & efficaciæ potestas vultui tribuenda sit.

γ ἡμῖν.] Ita loco ὑμῖν scripsimus ex codd. Ottob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. Morel. & Grod. Infra ante κύριος articulum ὁ adjecimus ex Coisl. Roe, Casaub. quibus tamen in codd. prætermittitur Χριστός.

δ τῇ δόξῃ μου.] Codd. Coisl. & Ottob. & vetus ms. Genov. ἐν τῇ δόξῃ μου. cætera hujus Mosaïci testimonii verba paulo aliter in nostris LXX. editionibus habentur. in Rom. ed Καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐναντίον σου. Compl. Καλέσω ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, Κύριος, &c. Aldina, & cod. Alexandrinus proxime ad Cyrillum: Καλέσω τῷ ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου.

ε τῷ ὀνόματι Κυρίου.] Hæc verba & sequentia usque ad ἐκάλεσεν inclus. desunt in cod. Colb. & in impressis ante Oxon. editionem, in qua restituta sunt ex codd. Roe, Casaub. vers. Grod. & sacro textu. his adjunge mss. Coisl. & Ottob. Ut locus iste intelligatur, observandum verba, *Dominus, Dominus misericors*, quæ Vulgatæ author Moysi tribuit, juxta Interpretes LXX. & Hebræum textum ipsius Domini qui Moysi visus est verba esse. Ea vero Cyrillus in Christum confert de Patre loquentem. cumque Dominus de Domino dicat, hinc optime probat tam Christum quam Patrem ante incarnationem Dominum esse.

ζ καὶ προσκυνήσας.] Hoc verbum addidi ex Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Grod.

η καὶ τὰ ἑξῆς.] Loco horum verborum totus Apostoli locus describitur in codd. Colb. Bodl. & edit. Morelii ad hunc modum: τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. *Tunc & ipse filius subjicietur ei, qui subjecit ei omnia.* At in Coisl. non solum ea verba prætermittuntur, sed etiam sequentia: ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα, quod ex vocis τὰ πάντα repetitione factum. Post Κύριός ἐστι τῶν πάντων, adjicitur in Ottob. ἀνάρχως, *sine initio.* idem verbum supra n. 5. p. 138. lin. 24. in simili loco in eodem codice additum vidimus.

τοῦ πατρὸς εὐπειθής, οὐχ ἁρπάσας τὸ κυριεύειν, [α] ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβὼν φυσικῶς. οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς ἥρπασεν, οὔτε πατὴρ ἐφθόνησε τῆς μεταδόσεως. αὐτός ἐστιν ὁ λέγων· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. παρεδόθη μοι, οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι· καὶ τηρῶ καλῶς, οὐκ ἀποστερῶν τὸν δεδωκότα.

ι. Κύριος τοίνυν ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· Κύριος ὁ τεχθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῖς ποιμέσιν ἄγγελον· Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβίδ. περὶ οὗ φησὶν ἀλλαχοῦ τῶν ἀποστόλων τις· Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων κύριος. Ὅταν δὲ εἴπῃ τὸ, πάντων, μηδὲν ὑπεξέλῃς τῆς κυριότητος. εἴτε γὰρ ἄγγελοι, [β] εἴτε ἀρχάγγελοι· εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· εἴτε τι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὀνομαζόμενον γενητὸν, πάντα ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ υἱοῦ τυγχάνει. Ἀγγέλων ἐστὶ κύριος, καθὼς ἔχεις ἐν εὐαγγελίοις· [γ] ὅτι Τότε ἀπέστη ὁ διάβολος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐβοήθουν αὐτῷ, ἀλλὰ διηκόνουν αὐτῷ· ὅπερ ἐστὶ δουλικῶς. Μέλλοντος αὐτοῦ γεννᾶσθαι ἐκ παρθένου, ὑπηρετεῖ τότε ὁ Γαβριὴλ, οἰκεῖον ἀξίωμα λαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. μέλλοντος αὐτοῦ πορεύεσθαι εἰς Αἴγυπτον, ἵνα καταλύσῃ τὰ χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου· πάλιν ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ. σταυρωθέντος αὐτοῦ καὶ ἀναστάντος, ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ λέγει ταῖς γυναιξὶν ὡς καλὸς οἰκέτης· Πορευθεῖσαι, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἀνέστη, καὶ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. μονονουχὶ τοῦτο λέγων· οὐ παρέβην τὸ πρόσταγμα, [δ] μαρτύρομαι τὸ

A est Patris, ipsi [1] morem gerens. qui dominatum non usurpavit, sed à spontaneo ac volente naturaliter accepit. neque enim Filius rapuit, neque Pater filio dominii traditionem invidit. Ipse est qui ait: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* [2] tradita vero non quasi prius carenti mihi: & pulchrè custodio, non privans largitorem. Matth. XI. 27. 2

X. Dominus est igitur Filius Dei; Dominus natus in Bethleem Judææ, juxta angeli ad pastores verba: *Evangelizo vobis gaudium magnum, quod natus est vobis Christus Dominus hodie in civitate David.* De quo alibi dicit quidam apostolorum: *Sermonem quem misit filiis Israël, evangelizans pacem per Jesum Christum: Is est omnium Dominus.* Quando autem dicit, *omnium,* nihil prorsus ejus dominio subtrahe. sive enim angeli, sive archangeli; *sive principatus, sive potestates*; sive aliud quidpiam è rebus factis quod ab apostolis nominetur; omnia sunt Filii dominationi subjecta. Angelorum est dominus, sicut habes in evangeliis: *Tunc recessit Diabolus ab eo, & angeli accesserunt & ministrabant ei.* non enim ait, *opitulabantur ei*; sed, *ministrabant ei*, quod servilis officii est. [a] Quum esset ille ex virgine nasciturus, subservivit tunc Gabriel, propria sibi dignitate functus ut ei subserviret. Ipso in Ægyptum profecturo, [3] ut [b] manufacta Ægypti [numina] dirueret; [c] iterum angelus in somnis apparet Josepho. Crucifixus cum resurrexisset, angelus annuntiavit, & seduli instar famuli dixit mulieribus: *Profectæ, dicite discipulis ejus quod resurrexit, & præcedit vos in Galilæam; ecce dixi vobis.* Quasi diceret: non præterivi manda-

[Margin: Luc. II. 10. — B — Act. X. 36. — Omnia prorsus Filii dominationi subjecta. — Coloss. I. 16. Ephes. I. 21. — C — Matth. IV. 11. — a Luc. I. 26. — V. Cat. 17 n. 6. — b Isaï. XIX. 1. — 3 — c Matth. II. 13. — D — Matth. XXVIII, 7.]

1 *morem gerens*, εὐπειθής.] Eumdem Apostoli locum expendens Cat. 15. n. 30. ait Filium patri obedire, *non coactam obedientiam, sed spontaneum animi obsequium præstantem: neque enim servum esse, ut ex necessitate subjiciatur; sed filium, ut ex voluntate & amore obsequens sit.* Quas sententias incertum videatur num de Christo homine an de Verbo ac filio intelligat. at eum hic de superiori natura mentionem facere vix dubium est; cum de eo loquatur qui ab æterno à Patre per generationem omnium rerum dominium accepit. Aliunde Patrem Filii etiam secundum superiorem naturam spectati caput & Deum dicit Cat. 11. n. 14. & 19. sed alio prorsus modo quam creaturarum. Quamquam autem recte Gregor. Naz. orat. 36. n. 23. p. 580. dicat Filium quatenus Deus est neque obedientem neque inobedientem esse, his nihilominus temporibus innoxie dicebatur Filium quatenus filius est, & divinæ generationis ratione quodam recto sensu Patre minor, ipsi obedientem esse. Plures hujusmodi sententiæ apud Hilarium occurrunt, præsertim lib. 6. De Trin. num. 27. lib. 9. n. 50. 51. 53. & De Synodis n. 51. Unum locum adferam ex lib. 3. De Trin. n. 12. *Quis non Patrem potiorem confitebitur, ut unigenitum ab ingenito... ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut volentem ab eo qui obediat?* Phœbad. contra Arianos tom. 5. Bib. PP. pag. 303. c. *Subjectum Patri filium, non Patris & filii nomine ut sancta & catholica dicit Ecclesia; sed creaturæ conditione, profitemini.* Omitto episcopos, authores in concilio formulæ apud Athan. commemoratæ De Synod. num. 26. art. 9. ex qua confessione nonnulla Cyrillus derivasse videtur: qui Patrem, omnium & Filii etiam dominari tradunt, παντάρχοντα πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, & Filium subjectum docent. Posterioribus etiam temporibus sanctus Paulinus Nolanus epist. 19. num. 3. dixit: *Hoc Dei Verbum, quia non necessitate subjecti, sed Dei æqualis assensu, & pietatis officio obediens Patri filius, humiliavit se usque ad mortem crucis.* & Poëm. 32. ℣ 83 de Filii incarnatione & in terras adventu ex decreto Patris, loquens scribit: *Paruit ille libens, Deus omnia cum Patre concors, Communem curans rem pietate pari.* Taceo etiam Patres veteres qui filium Patris servum dicere non timuerunt. Tantum adjiciam hanc filii erga patrem obedientiam & subjectionem quam Cyrillus admittit, consistere in perfecta voluntatis inter ambos unitate; qua, sicut deitate regno & operatione, sunt unum ambo, ut tradit Cat. 11. n. 16. ut tamen filius à patre hæc omnia vi suæ generationis acceperit; qua in re solâ ejus subjectio consistit. nam Filium & Spiritum-sanctum à generali rerum omnium servitute eximit, Cat. 8. n. 5.

α ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβὼν φυσικῶς.] In Grod. versione deest interpretatio verbi φυσικῶς. at in Coisl. Roe, & Casaub. codd. horum verborum loco leguntur ista: ἀλλ' ἔχων πρὸ αἰώνων, *sed habens ante secula.* Verba sequentia οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς ἥρπασεν, ad complementum & sensus & constructionis adjecimus, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grodecio. ea prætermitti fecit repetitio particulæ οὔτε. Non omittendum quod in Ottob. post μεταδόσεως additur ταύτης, *eam traditionem invidit.* sed loco μεταδόσεως legitur in Roe & Casaub. κυριότητος: *dominium non invidit.*

2 *tradita vero non quasi prius carenti*, &c.] Occupat Arianorum objectionem ex citato Scripturæ loco depromtam, quam his verbis commemorat Athanasius in Tractatu ad hæc verba tom. 1. p. 103. Φασὶ γὰρ, εἰ τὰ πάντα παρεδόθη (πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως) ἦν ποτε ὅτε οὐκ εἶχε ταῦτα. *Aiunt enim, si omnia ei tradita sunt (omnium nomine rerum creatarum dominatum intelligentes) fuit ergo aliquando [tempus] cum illa non habuerit.* Vide & orationem tertiam num. 35. & 36. Unde & filium Patris principatui subjectum aiebant, quatenus ab eo esse, glorias, vitam accepisset, & omnia ei tradita essent: καθὸ γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεός. ita loquitur Arius cum sequacibus apud Athan. De Synod. n. 16. Quod autem addit Cyrillus hac æterna & naturali Patris largitione patrem ipsum non iis privari quæ tradidisset: id iterum Arianorum opinioni opponit, qui, nisi hæc in tempore & per creationem filio tradita essent, Patrem aiebant iis se privaturum fuisse largiendo. hæc enim eorum argumentatio est loco proxime citato, quem consule.

β εἴτε ἀρχάγγελοι] Ea verba addidimus ex codd. Coisl. Colb. Roe, Casaub. Bodl. Grod.

γ ὅτι τότε.] Ea verba & sequentia usque ad finem Catecheseos, scilicet usque ad voces, ἥλιος νῦν λάμπει n. 19. desunt in codd. Bodl. Colb. & in editione G. Morelii.

3 *ut manufacta Ægypti dirueret.*] Accedit Cyrillus ad eam sanctorum Patrum sententiam qui ex citato ad marginem Isaïæ loco, aut etiam ex traditione quadam, dixere adventu Christi in Ægyptum hujus provinciæ idola corruisse. Vide Euseb lib. 7. Dem. evang. c. 20. pag. 296. Ruffinum lib. 2. Vit. PP. cap. 7. p. 460. Athan De Incarn. Verbi Dei n. 36. & epist. ad Maxim. n. 4 &c.

δ μαρτύρομαι τὸ.] In Coisl μαρτύρομαι τῷ εἰρηκέναι: *testificor, in eo quod dixi.* Aliter in cod. Ottob. μαρτυρεῖ μοι τὸ εἰρημένον ὑμῖν τοῦτο πρόσταγμα: *testimonium mihi reddit injunctum hoc vobis à me mandatum.*

tum: hoc testificor, [me] dixisse vobis; ut, si neglexeritis, nulla mei, sed eorum qui neglexere sit culpa. Iste igitur est, unus ille Dominus Jesus Christus, de quo etiam modò audita lectio hæc verba continet: *Nam etsi sunt qui dicantur dii multi, sive in cœlo, sive super terram,* & cætera. *nobis tamen unus est Deus, Pater, ex quo omnia & nos in ipsum: & unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum.*

1. Cor. VIII. 5. 6.

Duo nomina Domini, *Jesus* & *Christus*. primum quia salvat: secundum quia sacerdos est.

XI. Jesus autem Christus duplici vocabulo nuncupatur: *Jesus*, quia salutem dat; *Christus*, quia sacerdotio fungitur. Quod apprime sciens divinus propheta Moyses, duobus viris omnium selectissimis duas illas appellationes largitus est: [a] alterum quidem, Ausen sui principatus successorem, mutato nomine *Jesum* appellans; proprio verò fratri Aaroni, [b] *Christi* nomen adjungens; ut per duos eximios homines, conjunctas in futuro uno Jesu Christo regiam & pontificiam potestatem repræsentaret. Christus enim instar Aaronis summus est pontifex: siquidem *Non sibimet sumsit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.* Typum vero gessit illius in multis Jesus Nave filius. sui enim in populum principatus [c] exordium fecit à Jordane, unde & Christus [d] baptismo suscepto evangelizare cœpit. [e] Duodecim Nave filius hæreditatis divisores constituit: & [f] duodecim apostolos veritatis præcones in totum orbem mittit Jesus. [g] Rahab meretricem quæ crediderat typicus ille servavit: verus autem dicit: [h] *Ecce publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.* [i] Jubilo solum adhibito prostrata sunt sub illo typico Hierichuntinæ urbis mœnia: & propter hunc Jesu sermonem, *Non relinquetur hic lapis super lapidem;* cecidit hoc quod nobis ex adverso est, Judæorum templum. non quod ea sententia fuerit ei cadendi causa; sed eam ruinam peccatum impiorum adtraxit.

a Num. XIII. 17.

Duo Christi typi Aaron & Josue.

b Levit. IV. 5.

Hebr. V. 5.

Josue Christi typus in multi

c Josue III. 1.

d Matth. III. 13.

e Josue XIV. 1. 2. Num. XXXIV. 17. & seq.

f Matt. XXVIII. 16. & seq.

g Josue VI. 5. Heb. XI. 31.

h Matth. XXI. 31.

i Josue VI. 20. Matth. XXIV. 2.

Id. Cat. 7. n. 6.

De nomine Jesu.

XII. Unus est Dominus Jesus Christus, nomen admirabile à prophetis oblique prænuntiatum. ait enim Hesaïas propheta: *Ecce Salvator tibi advenit, habens mercedem suam.* *Jesus* autem apud Hebræos interpretatur *Salvator.* at Judæorum in Domini cædem furentem animum prævidens prophetica gratia, appellationem ejus obtexit; ne si palam prius cognita fuisset, paratius insidiarentur. Jesus vero manifeste vocatus est, non ab hominibus, sed ab Angelo;

Isa. LXII. 11.

A εἰρηκέναι ὑμῖν· ἵν' ἐὰν ἀμελήσητε, μὴ κατ' ἐμοῦ ᾖ τὰ τῆς μέμψεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀμελησάντων. Οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, περὶ οὗ καὶ νῦν τὸ ἀνάγνωσμα λέγει· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς, καὶ ἑξῆς· [α] ἡμῖν δὲ εἷς ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

ια'. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς καλεῖται διωνύμως· Ἰησοῦς διὰ τὸ σώζειν, Χριστὸς [β] διὰ τὸ ἱερατεύειν. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ θεσπέσιος τῶν προφητῶν Μωυσῆς, ἀνδράσι δυσὶ τοῖς πάντων ἐγκρίτοις τὰς δύο ταύτας προσηγορίας ἐχαρίσατο· τὸν μὲν οἰκεῖον τῆς ἀρχῆς διάδοχον [γ] Αὐσὴν, Ἰησοῦν μετονομάσας· τὸν δὲ οἰκεῖον ἀδελφὸν τὸν Ἀαρὼν, ἐπονομάσας Χριστόν· ἵνα διὰ δύο ἀνθρώπων ἐγκρίτων, τὸ ἀρχιερατικὸν ἅμα καὶ βασιλικὸν τοῦ μέλλοντος ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ παραστήσῃ. Ἀρχιερεὺς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Ἀαρών· ἐπειδὴ οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε [δ] γενέσθαι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Τύπον δὲ ἔφερεν αὐτοῦ [ε] ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς κατὰ πολλά. ἀρξάμενος γὰρ ἄρχειν τοῦ λαοῦ, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· ὅθεν καὶ ὁ Χριστὸς βαπτισθεὶς ἤρξατο εὐαγγελίζεσθαι. δώδεκα δὲ διαμεριστὰς τῆς κληρονομίας καθίστησιν ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός· καὶ δώδεκα τοὺς ἀποστόλους, κήρυκας τῆς ἀληθείας εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποστέλλει ὁ Ἰησοῦς. πιστεύσασαν Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἔσωσεν ὁ τυπικός· ὁ δὲ ἀληθής φησιν, [ζ] Ἰδοὺ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἀλαλαγμῷ μόνον ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κατέπεσε τὰ τείχη τῆς Ἱεριχώ· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν, Οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος [η] ἐπὶ λίθον, πέπτωκεν ὁ ἀντικρὺς ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων ναός· οὐχ ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ πεσεῖν αἰτία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία τῶν παρανόμων γέγονε τοῦ πεσεῖν αἰτία.

ιβ'. Εἷς ἐστι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὄνομα θαυμαστὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν πλαγίως προαναφωνούμενον. λέγει γὰρ Ἡσαΐας ὁ προφήτης· Ἰδοὺ ὁ Σωτήρ σοι παραγίνεται, ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν. Σωτὴρ δὲ παρὰ Ἑβραίοις ὁ Ἰησοῦς ἑρμηνεύεται. [θ] τὸ γὰρ κυριοκτόνον τῶν Ἰουδαίων προβλέπουσα ἡ προφητικὴ χάρις, ἐκάλυψε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ προειδέναι σαφῶς, ἑτοίμως ἐπιβουλεύσωσιν. Ἰησοῦς δὲ ἐκλήθη, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλου φανερῶς

α ἡμῖν δέ.] In editis ὑμῖν vitiose positum est: quod emendavimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. ms. Genovef. sacro Textu. & Prevotii versione. nam in Grodeciana prætermittuntur verba superius posita περὶ οὗ, & sequentia usque ad δι' οὗ τὰ πάντα exclus. propter repetitam vocem Ἰησοῦς Χριστός.

β διὰ τὸ ἱερατεύειν.] Ad servandam regiminis & constructionis similitudinem ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. cum in editis haberetur Χριστὸς δὲ, τῷ ἱερατεύειν.

γ Αὐσήν.] Hanc vocem ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. scripsimus, loco Ναυῆ, quod in editis vitiose habebatur. nam Josue, qui apud LXX. dicitur Jesus, prius Auses ut Græci legunt, vocabatur; quod nomen in Vulg. scribitur Osee. *Nave* autem, patris ejus juxta eosdem LXX. nomen erat; nos vero post Hieronymum dicimus *Nun*. Hæc porro de Moyse, Aaron Christum, & Ausen Jesum appellante, iisdem pene verbis leguntur apud Eusebium lib. 4. Dem. evang. pag. 196.

δ γενέσθαι ἀρχιερέα.] Codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Genovef. vetus habent γενόμενος ἀρχιερεύς. in sacro Textu γενηθῆναι ἀρχιερέα.

ε ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς.] In codd. Roe, & Casaub. loco Ἰησοῦς legitur υἱός. in Coislin. utrumque ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ υἱός. inferius vero, ubi legimus, ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός, loco υἱὸς Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. habent Ἰησοῦς. facile ambo nomina in sese invicem librariorum abbreviatis notis permutantur.

ζ Ἰδού.] Ea vox deest in codd. Roe, & Casaub. velut in evangelico Textu.

η ἐπὶ λίθον.] Addit Coisl. reliqua Christi verba, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ, *qui non destruatur.* Hanc prophetiam Christi clade per Titum inducta ex parte tantum impletam supponit Cat. 15. n. 15. quo loco adhuc ingentia veteris templi rudera superesse ait. nec futurum, nisi sub temporum finem, cum jamjam proximus aderit Antichristus, ut Salvatoris prædictio de lapide super lapidem penitus non mansuro, compleatur. Anno 363. hoc est quindecim post hæc à Cyrillo declamata annis, quidquid templi veteris è solo eminens supererat cœlitus dirutum.

θ τὸ γὰρ κυριοκτόνον.] Ita reposui ex codd. Coislin. & Genovefano in quo habetur tamen κυριοκτόνων; cum in editis esset: τὸ γὰρ τῶν κυριοκτόνων. simili loquendi modo habetur Cat. 13. n. 38. τὸ πυράδιόν μου τῶν ἐπιβουλευόντων.

οὐκ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἐλθόντος, ἀλλὰ δυνάμει θεοῦ ἀποσταλέντος, τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστί. τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσηγορίας ἀποδιδοὺς εὐθέως λέγει· Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ὁ μηδέπω γεννηθεὶς πῶς λαὸν ἔχει, νόησον, εἰ μὴ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἦν. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ φησιν· Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου· διὰ τὸ προλέγειν τὸν ἄγγελον, ὅτι Ἰησοῦς κληθήσεται. καὶ πάλιν περὶ τῆς [a] ὑπὸ Ἡρώδου ἐπιβουλῆς λέγει· Καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με.

ιγ΄. Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶ κατὰ μὲν Ἑβραίους σωτὴρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, ὁ ἰώμενος. ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι ψυχῶν καὶ σωμάτων, καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων· τυφλῶν μὲν αἰσθητῶν θεραπευτὴς, [b] φωταγωγῶν δὲ τὰς διανοίας· χωλῶν φαινομένων ἰατρὸς, καὶ ποδηγῶν τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· λέγων τῷ παραλυτικῷ, Μηκέτι ἁμάρτανε· καὶ, Ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει. ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἁμαρτίαν παρελύθη τὸ σῶμα, προεθεράπευσε τὴν ψυχὴν, ἵνα [c] ἐπαγάγῃ καὶ τῷ σώματι τὴν ἴασιν. Εἴ τις τοίνυν πάσχει τὴν ψυχὴν ἐν ἁμαρτίαις, ἔχει τὸν ἰατρόν. καὶ εἴ τις ὀλιγόπιστος ἐνταῦθα, λεγέτω πρὸς αὐτόν· Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. εἴ τις δὲ σωματικοῖς περιβέβληται πάθεσι, μὴ ἀπιστείτω, ἀλλὰ προσερχέσθω, (θεραπεύει γὰρ καὶ ταῦτα) καὶ γινωσκέτω ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός.

ιδ΄. Ἰουδαῖοι γὰρ καταδέχονται τὸ εἶναι αὐτὸν Ἰησοῦν, τὸ δὲ [d] καὶ Χριστὸν εἶναι τοῦτον, οὐκέτι. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; Χριστὸς δέ ἐστιν ἀρχιε-

A qui non sua autoritate veniens, sed divina potestate missus ait Josepho: *Ne timeas adsumere Mariam conjugem tuam. quod enim in ea natum est, de Spiritu-sancto est. Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus Jesum.* Cujus appellationis causam reddens, illico subjicit: *Ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.* Qui nondum natus est, quomodo populum habeat, concipe; nisi esset antequam nasceretur. Et hoc est quod ex ejus persona dicit propheta: *De ventre matris meæ vocavit nomen* B *meum;* quia nempe prædixit angelus ipsum vocatum iri Jesum. iterumque de Herodis insidiis ait: *Sub tegumento manus suæ abscondit me.*

Matth. I. 20. — ℣. 21. — *Isa.* XLIX. 1. — ℣. 2.

XIII. [1] Jesus itaque juxta Hebræos *Salvatorem* sonat, in lingua vero græca, *eum qui sanat.* Quandoquidem animarum est & corporum medicus, & spirituum curator: eos quidem qui sensibilibus oculis cæci sunt sanans, mentibus vero etiam lumen inducens: claudorum visibilium medicus, peccatorumque pedes ad pœni- C tentiam dirigens. qui dicit paralytico: [a] *Ne amplius pecces;* &, [b] *Tolle grabbatum tuum, & ambula.* Quoniam enim propter animæ peccatum, paralysi traditum corpus fuerat; prius curavit animam, ut deinde corpori quoque adferret medicinam. Si cujus igitur mens peccatorum ægritudine teneatur, medicum habet. si quis hîc est modicæ fidei, dicat illi: *Adjuva incredulitatem meam.* si quis etiam corporeis occupatus est morbis, ne diffidat, sed accedat (his enim etiam medetur) & noverit quod Jesus est Christus.

Jesus Hebraïce servatorem, Græce sanantem sonat. *Id. homil. in Par. n.* 2. — a *Johan.* V. 14. b *Ibid.* ℣. 8. *V. hom. in Paralyt. n.* 21. — *Marc.* IX. 23. Corpore ægros ad se confugientes sanat Christus. *V. Cat.* 15. *n.* 40. & *Hom. in Paral. n.* 19.

D XIV. Judæi enim illum Jesum esse ultro concedunt, Christum vero etiam esse inficiantur. propterea dicit Apostolus: *Quis est mendax, nisi qui negat quod Jesus sit Christus?* [2] Christus autem est summus sacerdos, non

De nomine Christi. 1. *Johan.* II. 22.

[a] ὑπὸ Ἡρώδου.] Male in editis ὑπὲρ Ἡρώδου. emendatum ex Coisl. Roe, Casaub. In Genovef. habetur ἀπό.

1 *Jesus juxta Hebræos*, &c.] Duplicem hanc, secundum Hebraïcæ & græcæ linguæ etymologiam, vocabuli Jesus interpretationem uno verbo supra complexus est, dum ait num. 4. Jesum a salutari medicina appellatum esse. Prior quidem de Salvatore etymologia vera est: altera ex græcis exquisita paulo subtilior; nam vocabulum pure hebraïcum, nec græcum ullo modo esse notavit Chrysostomus hom. 2. in Matt. p. 17. d. Placuit tamen hæc etymologia multis, uti Eusebio Cæsar. lib. 4. Demonst. evang. cap. 10. pag. 164. Epiph. hæres. 29. n. 4. authori Dialogorum de Trinitate sub Athanasii nomine, operum ejus tom. 2. pag. 529. num. 5. Tito Bostrensi seu authori commentarii in Lucam ejus nomine vulgati ad cap. 1. ℣. 31. Basilio Grammaticæ p. 595. & aliis.

[b] φωταγωγῶν δέ.] Particulam δὲ loco καὶ scripsimus ex Coisl. Roe, Casaub.

[c] ἐπαγάγῃ.] Melius quam ἐπάγῃ quod habetur in impressis. sequimur codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob.

[d] καὶ Χριστόν.] Part. καὶ addidimus ex Ottob. Roe Casaub. Coisl.

2 *Christus est summus Sacerdos*, &c. Christum ita dici propter sacerdotium supra notavit n. 4. & n. 11. sed eo nomine regiam quoque dignitatem una designari consentiunt Patres. Verum duo hic adnotanda in doctrina Cyrilli a communi cæterorum Patrum sententia dissidentia. Primum, Christum non humanæ Salvatoris nostri, sed divinæ ejusdem naturæ vocabulum esse. Alterum, Christum ab æterno sacerdotem esse. Ac de primo capite, negat Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Isaï. ad cap. 49. ℣. 1. pag. 656. Deo Verbo ante incarnationem Christi nomen convenire. Athanas. Or. 1. num 46. Christum, non ut Deus est, sed ut homo, unctum defendit. ita & Basil. in Ps. 44 ℣. 2. &c. adeo ut veluti blasphemam vocem refugiat Theodorus Abucara opuscul. 33. dicere Deum Verbum unctum esse, non hominem. Quamobrem unctionem è qua denominatus est Christus, Patrum alii ad ipsam divinitatis cum humanitate conjunctionem revocant, alii ad Spiritus-sancti in ipsum baptismi tempore descensionem. Nihilominus communis maxime fuit ætate Cyrilli, & superioribus atque etiam consequentibus temporibus, illa sententia, Christi nomen divinitatis proprium esse, eumque secundum divinitatem à Patre unctum fuisse. Ita namque sensisse videtur Justinus martyr Apolog. 1. pag. 44. diserte vero Origenes in Johan. pag. 29. Eusebius lib. 4. Dem. cap. 15. & 16. pag. 173. 194. Hilarius, qui in Psalmum 131. num. 17. observans Jesum à propheta simul & Christum & Davidem appellari; *Christum*, inquit, *ad Deitatis spiritum retulit, David ad corporis carnem.* & hæc observatio generatim in legendo Hilario maxime necessaria est, Christi nomine superiorem naturam designari. Orientales episcopi apud Athan. De Synodis num. 26. in confessione fidei an. 344. art. 5. graviter expostulant de Marcello & Photino, quod docuerint Christum & filium Dei non esse ante secula, sed ipsum tunc factum esse Christum & filium Dei, ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν Θεοῦ, ex quo incarnatus est. quod sub anathemate confirmant in Conc. Sirm. an. 351. can. 27. ibid. num. 27. Greg. Nyss. Antirrhet. num. 52. apud Zacagn. pag. 265. objicienti Apollinario Catholicorum sententiâ Christum ab initio non fuisse, sed solummodo Verbum Deum; respondet Christi nomen in Unigenito cæteris nominibus excellentius, quo singulæ Trinitatis personæ, pater ab æterno ungens, filius numquam non unctus, μηδέποτε ἄχριστος, ἀεὶ πάντως χριστός, Spiritusque sanctus æterna unctio, designantur. Ipse Cyrillus Alexandrinus, quem superius negasse videmus Christi nomen Verbo divino ante incarnationem convenire, lib. 3. in Johan. ad cap. 6. ℣. 27. pag. 300. d. Filium ait à Patre unctum & signatum fuisse per æternam generationem, in omnimodam cum ipso similitudinem, quâ naturaliter ad Patrem conformatus est. Denique veterem Christianorum opinionem de Christi nomine divinitatis proprio, sufficienter declarat illa multorum hæreticorum Christi ab Jesu distinctio, quâ Christum aiebant in Jesum vel baptismatis vel incarnationis tempore descendisse: quo etiam modo inter apprime Catholicos loquitur Archelaüs Disp. cum Manete n. 50. p. 93. *Hic est Christus Dei, qui descendit super eum qui de Maria est.* Hujus opinionis fundamentum Gregorio Nysseno loco citato, & Cyrillo nostro ut apparet ex Catech. 11. n. 15. & aliis forte, præstitit ille locus Psalmi 44. *Thronus tuus, Deus, &c. Dilexisti justitiam . . . propterea unxit te Deus Deus tuus*, &c. quæ Paulus ad Hebræos cap. 1. ad æternam generationem referre videtur. Hæc de æterno Christi nomine. De sempiterno ejusdem sacerdotio fuit eadem veterum nonnullorum opinio; sub quarti seculi finem vel quinti medium jam communi Theologorum consensu explosa. Hanc, nullam in Cyrilli mente dignitati Christi injuriam inferre probavimus Dissert. 3. nam quod in sacerdotio sublime & honoratum est, non officii humilitatem respexit Cyrillus.

Christus sacerdotium nec incœpit, nec umquam desiturum est.
* Hac homilia non exstat. forte numquam scripta.
a Ps. CIX. 4. Heb. v. 6.
Christus sacerdos ante secula. Id. Cat. II. n. 1. & 15. Heb. VII. 20. 21. Ps. CIX. 4.

transferendum habens sacerdotium: qui neque A in tempore sacerdos esse cœpit, neque alterum habet pontificatus sui successorem: quemadmodum nos * Dominica die in synaxi disserentes audivistis, in illud: a *Secundum ordinem Melchisedech.* Non ex corporea successione adeptus pontificium, neque factitio oleo unctus; sed ante secula à Patre: & tanto excellentior aliis, quod cum jurejurando sacerdos est. *Alii enim sine jurejurando sunt sacerdotes, hic autem cum jurejurando, per eum qui dicit: Juravit Dominus,* B *& non pœnitebit eum.* sufficiebat quidem ad rei securitatem sola Patris voluntas: duplicata vero securitatis ratio est, juramenti ad voluntatem accessio: *Ut per duas res immutabiles, in quibus impossibile est mentiri Deum, firmam fidei consolationem habeamus,* nos qui Christum Jesum Dei filium recipimus.

Heb. VI. 18.

Christus de nomine appellatus à prophetis.
b Joh. XIX. 15.
c Luc. IV. 41.
Ps. CXXXI. 17.

XV. Hunc Christum quando advenit b negavere Judæi, c dæmones vero confessi sunt. Sed non ignorabat illum patriarcha David, cum C diceret: *Paravi lucernam Christo meo.* 1 Alii quidem lucernam interpretati sunt de prophetiæ splendore. alii vero per lucernam, adsumtam ex virgine carnem intellexere, juxta illud quod apud Apostolum est: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Non ignorabat hunc propheta qui aiebat: *Et adnuntians hominibus Christum suum.* Noverat illum & Moyses; noverat Hesaïas; noverat & Hieremias. nemo illum ex prophetis ignoravit. Agnoverunt eum ipsi quoque dæmones. *Increpabat enim ipsos;* & additur, *quia noverant ipsum esse Christum.* Principes sacerdotum ignoravere, & confessi sunt dæmones. Principes sacerdotum ignorabant, & Samaritana mulier prædicabat dicens: *Venite, videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci. nonne hic est Christus?*

e. Cor. IV. 7.
Amos IV. 13.
Agnitus ab ipsis dæmonibus.
Luc. IV. 41.
V. hom. in Paralyt. n. 5. & Cat. 14. n. 14.
Johan. IV. 29.

Christus nomen suum nobis communicavit.
d Heb. IX. 11.

XVI. Hic Jesus Christus est d qui advenit pontifex futurorum bonorum, qui propter deitatis suæ munificentiam, nobiscum omnibus suam appellationem communicavit. Reges E homines, non communicatam cæteris habent regiæ dignitatis appellationem. Jesus vero Christus Dei filius cum sit, Christianorum nos appellari dignatus est nomine. Verum, inquiet aliquis, novum est Christianorum nomen, & ante hæc inauditum. novis autem rebus sæpe propter ipsam novitatem contradicitur. Præoccupavit hoc propheta inquiens: *Servientibus mihi imponetur nomen novum, quod benedicetur super terram.* Quæramus ex Judæis: servitis Domino, necne? ostendite igitur mihi F nomen vestrum novum. Judæi enim & Israëlitæ vocabamini tum Mosis & aliorum prophe-

Christianorum nomen novum quidem, sed prænuntiatum & benedictum.
Isa. LXV. 15. 16.

ρεὺς, ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην· οὔτε ἀπὸ χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας, οὔτε διάδοχον ἕτερον ἔχων τῆς ἀρχιερατείας· καθὼς ἠκούσατε ἐν τῇ Κυριακῇ διαλεγομένων ἡμῶν ἐπὶ τῆς Συνάξεως, εἰς τό· Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Οὐκ ἐκ διαδοχῆς σωμάτων λαβὼν τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδὲ ἐλαίῳ σκευαστῷ χρισθείς· ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ Πατρός· καὶ τοσούτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσῳ μεθ' ὁρκωμοσίας ἐστὶν ἱερεύς. Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς, ὁ δὲ μεθ' ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος· Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. αὔταρκες μὲν ἦν εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ βούλεσθαι μόνον πατέρα· διπλασίων δὲ τῆς ἀσφαλείας ὁ τρόπος, ᵃ τὸ, μετὰ τῆς βουλήσεως καὶ ὅρκον παρακολουθῆσαι· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν τῆς πίστεως, οἱ Χριστὸν Ἰησοῦν υἱὸν Θεοῦ καταδεχόμενοι.

ιε'. Τοῦτον τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἠρνήσαντο μὲν οἱ Ἰουδαῖοι, δαίμονες δὲ ὡμολόγησαν. Ἀλλ' οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προπάτωρ Δαβὶδ, λέγων· Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου. καὶ οἱ μὲν λύχνον εἶναι τὸ λαμπρὸν τῆς προφητείας ἡρμήνευσαν· οἱ δὲ τὸν λύχνον, τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκ παρθένου σάρκα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν. Οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προφήτης, λέγων· Καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἤδει τοῦτον καὶ Μωσῆς, ἤδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας, ἤδει τοῦτον καὶ Ἱερεμίας· οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες· ἐπετίμα γὰρ αὐτοῖς, καὶ φησίν· Ὅτι ᾔδεισαν αὐτὸν Χριστὸν εἶναι· ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ δαίμονες ὡμολόγησαν. ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ γυνὴ ᵝ Σαμαρεῖτις ἐκήρυξε, λέγουσα· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

ις'. Οὗτος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὁ διὰ τὸ ἄφθονον τῆς θεότητος πᾶσιν ἡμῖν μεταδοὺς τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας. βασιλεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι, ἀκοινώνητον πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τῆς βασιλείας τὴν προσηγορίαν· Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς ὢν, Χριστιανοὺς καλεῖσθαι ἡμᾶς κατηξίωσεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, καινὸν τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἐπολιτεύετο. καὶ τὰ καινοποιούμενα πολλάκις ἀντιλέγεται διὰ τὸ ξένον. Προησφαλίσατο τοῦτο ὁ προφήτης λέγων· Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι ἐπικληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξετάσωμεν τοὺς Ἰουδαίους· δουλεύετε τῷ Κυρίῳ ἢ οὔ; δείξατε οὖν τὸ ὄνομα ὑμῶν τὸ καινόν. Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ Ἰσραηλῖται ἐπὶ Μωσέως καὶ τῶν ἄλλων

ᵃ τὸ, μετὰ] In editis ante τὸ præponitur καὶ, quod ut extra locum positum eliminavimus, authoritate codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, loco υἱὸν Θεὸν, quod in Oxon. editione nulla, quæ notetur, mss. authoritate positum est, veterem impressorum, & Coisl. ac Genov. lectionem revocavimus υἱὸν Θεοῦ.

1 *Alii quidem lucernam*, &c.] *Lucernam* de prophetia intelligunt multi ex Patribus; in primis Eusebius lib. 4. Demonst. evang. cap. 16. pag. 187. Hilar. in Psalm. 131. n. 28. qui tamen speciatim Johannem-baptistam à Christo lucernam appellatum monet, nempe Johan. v. 36. Quapropter Athanasius in hunc Psalmum, Greg. Nyssenus in altera laudatione S. Stephani p. 338. apud Zacagn. &c. de Johanne-baptista plusquam propheta hoc interpretantur. Alia vero interpretatio de carne Christi communis est apud Interpretes. Habetur apud Euseb. lib. 4. Dem. cap. 16. pag. 188 & lib. 7. cap. 2. p. 348. Greg. Naz. Orat. 42. n. 62. p 694. authorem Paraphrasis in Psalmos à Corderio editæ. Theodoretum in hujus Psalmi Commentario. Chromatium Aquileiensem Concione 1. De octo beatitudd. Bib. PP. Lugd. tom. 5. pag. 980. quo loco multa de re ea dissertat. Re vera propheticus hujus loci sensus est de Davidis semine, ac potissimum de Christo; qui Davidis filius, ejus sedis ac regni sublimiori sensu restaurator à Deo datus est.

ᵝ Σαμαρεῖτις.] Ita scripsimus ex sacro Textu, & postulantibus Grammaticæ legibus, quamvis in editis & mss. habeatur Σαμαρεῖτης, sed facile librarii ι in η commutant ex soni vicinia.

προφη-

προφητῶν ἐκαλεῖσθε, καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος. ποῦ οὖν τὸ ὄνομα τὸ καινόν; ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἔχομεν τὸ ὄνομα τὸ καινόν· καινὸν μὲν, ἀλλ' ὄνομα τὸ καινὸν ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. περιεδράξατο τῆς οἰκουμένης τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μέχρι χώρας τινός, Χριστιανοὶ δὲ μέχρι περάτων τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ [a] καταγγέλλεται ὄνομα.

ιζʹ. Θέλεις δὲ γνῶναι ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ᾔδεισαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐκήρυξαν, μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς; Παῦλός φησι πρὸς [b] τοὺς ἀκούοντας· Ἢ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Παῦλος καταγγέλλει τὸν Χριστὸν λέγων· Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. Τίς ἄρα οὗτος; ὁ τὸ πρότερον διώξας. ὢ μεγάλου θαύματος! ὁ πρότερον διώξας, αὐτὸς Χριστὸν καταγγέλλει. διὰ τί; χρήμασιν ἄρα πεισθείς; ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ πείθων οὕτως. ἀλλ' ἄρα βλέπων αὐτὸν παρόντα, καὶ δυσωπούμενος; ἤδη ἦν ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανόν. Ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸ διώκειν· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν Δαμασκῷ κῆρυξ ὁ διώκτης. ποίᾳ δυνάμει; ἄλλοι μὲν οὖν οἰκείους ὑπὲρ οἰκείων καλοῦσι μάρτυρας· ἐγὼ δέ σοι μάρτυρα τὸν πρότερον ἐχθρὸν παρέστησα. ἔτι ἀμφιβάλλεις; μεγάλη [γ] μὲν γὰρ Πέτρου καὶ Ἰωάννου μαρτυρία. ἀλλ' ὕποπτός τις ἦν· οἰκεῖοι γὰρ ἦσαν. τοῦ δὲ πρότερον ἐχθροῦ, ὕστερον δὲ ὑπεραποθνήσκοντος, τίς ἔτι ἀμφιβάλλοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

ιηʹ. Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκονομίαν· πῶς τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστολὰς εἰς ὀλίγον περιέγραψεν ἀριθμόν, [δ] Παύλῳ δὲ τῷ πρότερον διώκτῃ γράψαι δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς ἐχαρίσατο. οὐ γὰρ ὅτι ἥττων ἦν Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ἐνέκοψε τὴν χάριν· μὴ γένοιτο. ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀναμφίβολον εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ καὶ διώκτῃ πλεῖον ἐχαρίσατο γράφειν, ἵνα πάντες οὕτω πιστοποιηθῶμεν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες περὶ τοῦ Παύλου, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πρότερον διώκων; οὐχ ὧδε ἦλθεν, ἵνα δεδεμένους ἡμᾶς ἀπαγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ; Μὴ ἐξίστασθε, φησὶν ὁ Παῦλος. ἐγὼ οἶδα ὅτι σκληρόν μοί ἐστι πρὸς κέντρα λακτίζειν. οἶδα ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἀγνοῶν. ἐνόμιζον γὰρ κατάλυσιν εἶναι τοῦ νόμου τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα. οὐκ ᾔδειν δὲ ὅτι αὐτὸς ἦλθε πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ οὐ καταλῦσαι. ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί.

tarum tempore, tum post reditum è Babylone, & ad hæc usque tempora. ubinam igitur novum nomen? Nos autem, quandoquidem Domino servimus, novum habemus nomen. *Novum* illud quidem: novum tamen nomen, *quod benedicetur super terram.* terram universam corripuit hoc nomen. Judæi siquidem unius regionis finibus determinati: Christiani vero ad fines terræ propagati: quod enim adnuntiatur, unigeniti filii Dei est nomen.

Christi nomen prædicarunt Apostoli.

XVII. Vis autem cognoscere, apostolos novisse Christi & prædicasse nomen; imo potius Christum ipsum in semetipsis habuisse? Paulus auditoribus suis ait: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur, Christi?* (2. Cor. XIII. 3.) Paulus Christum adnuntiat, dicens: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum dominum: nos autem servos vestros propter Jesum.* (2. Cor. IV. 5.) Quinam vero ille est? is qui antea persequebatur. ô miraculum ingens! qui prius persecutor exstitit, ipse Christum adnuntiat. Et quam ob causam? an pecunia persuasus? at nullus erat qui eum hoc modo perliceret. an quia præsentem [in terris] videret, reverentia & pudore permovebatur? jam fuerat in cœlum receptus. Egressus est ad persequendum; & [a] post triduum Damasci præco est, qui ante persecutor. qua virtute? Alii domesticos pro familiaribus citant testes; ego tibi testem produxi qui prius hostis exstiterat. & adhuc dubitas? Magna quidem Petri ac Johannis testificatio. verum suspecta quodammodo videri queat: familiares enim [Christi] erant. Cum vero is qui prius inimicus erat, pro eadem causa postea mortem oppetit, quis adhuc superest de veritate dubitandi locus?

Ipse etiam qui persecutor exstiterat Paulus.

a Act. IX. 9. 20.

Cur plura Pauli quam cæterorum apostolorum scripta?

XVIII. In his dum versatur oratio, mirari merito subit prudens sancti Spiritus consilium. quomodo cæterorum quidem epistolas angusto numero definivit, Paulo verò prius persecutori quatuordecim scribere dedit. Non enim, quasi minor esset Petrus & Johannes, gratiam in eis restrinxit: absit. sed ut indubitabilem doctrinæ adsereret autoritatem, ei qui prius hostis & insectator fuerat plura scribere concessit; ut ea ratione certam omnes fidem conciperemus. [b] Stupebant siquidem omnes de Paulo, & dicebant: *Nonne hic est qui prius persequebatur? nonne huc venit, ut ligatos nos abduceret in Jerusalem?* Ne miremini, inquit Paulus, ego scio, quod [c] *durum est mihi contra stimulos calcitrare.* Scio quod [d] *non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* [e] *sed ignorans.* Existimabam enim prædicationem Christi, legis eversionem esse. nesciebam vero ipsum [f] *venisse adimplere legem, non solvere.* [g] *superabundavit autem gratia Dei in me.*

b Act. IX. 21.
c Ibid. ỳ. 5.
d 1. Cor. XV. 9.
e 1. Tim. I. 13.
f Matth. V. 17.
g 1. Tim. I. 14. Gal. I. 16.

[a] *καταγγέλλεται.*] Codd. Coisl. Ottob. Roe, *καταγγέλλομεν*, *adnuntiamus.*

[b] *τοὺς ἀκούοντας.*] Post hanc vocem additur Ἰουδαίους in editis & versione Grodecii. sed deest id nomen in codd. Coisl. Ottob. Roe, & Casaub. & Genov. Adloquebatur Paulus Corinthios, quorum ecclesia maximam partem ex Gentilibus conversis constabat, Act. XVIII. 6. 1. Cor XII. 2. Paulo post, hæc verba λέγων. οὐ γάρ, &c. usque ad διὰ Ἰησοῦν inclus. desiderantur in Grodecio & in codd. Roe, & Casaub. in quibus ad marginem adjecta sunt. Quamvis non magnopere textui necessaria sunt, suspicor tamen à librariis prætерita esse propter vocem Χριστὸν, quam existimare possumus in codicibus, ex quibus isti exscripti sunt, positam fuisse loco Ἰησοῦν post διὰ. nam revera in hoc loco codd. Coisl. & Ottob. habent διὰ Χριστὸν loco διὰ Ἰησοῦν.

[γ] *μὲν γάρ.*] Particulam γάρ, addidimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Paulo post, loco ἀμφιβάλλει, scripsimus ex Genovef. ἀμφιβάλλοι.

[δ] *Παύλῳ δὲ*, &c.] In Coisl. legitur in accusandi casu, Παῦλον δὲ τὸν πρ. διώκτην. at infra etiam Cyrillus eadem repetit in dandi casu, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ πλεῖον ἐχαρίσατο γράφειν.

T

Conglobata de Christo testimonia. *Vid. Cat.* 12. *n.* 32. *Cat.* 13. *n.* 38. & *seqq. Cat.* 14. *n.* 22. & 23.
a *Matth.* III. 17. & XVII. 5.
b *Luc.* III. 22.
c *Luc.* I. 27-38.
d *Luc.* II. 7.
e *Matt.* II. 14.
f *Luc.* II. 28-31.
g *Luc.* II. 36-38.
h *Johan.* I. 15.
Id. Cat. 3. *n.* 6.
i *Matth.* III. 13.
k *Johan.* VI. 1-24.
l *Matth.* XI. 5.
m *Marc.* I. 24.
n *Matth.* VIII. 26. 27.
o *Matth.* XIV. 16-21.
1. Lignum crucis Hierosolymis conspiciebatur. *Id. Cat.* 4. *n.* 10.
p *Joh.* XII. 13.
q *Matth.* XXVI. 36.
r *Matt.* XXVII. 33.
s *Matt.* XXVII. 60.
t *Luc.* XXIII. 45.

A XIX. Multa exstant, dilecti, vera de Christo testimonia. Testatur [a] Pater è cœlo de filio. testatur Spiritus-sanctus, [b] descendens corporaliter in specie columbæ. testatur [c] Gabriel archangelus Mariæ evangelizans. testificatur virgo Deipara. testatur beatus [d] præsepii locus. [e] Ægyptus testis est, quæ Dominum corpore adhuc novellum infantem recepit. testis [f] Symeon qui eum recepit in ulnis suis, & dixit: *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.* Et [g] Anna prophetissa, continens [seu vidua] religiosissima, & Asceticam vitam agens, de ipso testimonium reddit. [h] Testificatur Johannes-baptista, prophetarum quidem maximus, novi vero testamenti princeps; atque in se quodammodo connectens ambo testamenta, vetus & novum. Inter [i] flumina testis est Jordanis: inter maria, [k] Tiberiadis mare. Testantur [l] cæci, testantur claudi, testantur mortui ad vitam revocati. Testimonium ferunt dæmones aientes: [m] *Quid nobis & tibi, Jesu? Novimus te qui sis; Sanctus Dei.* [n] Testificantur venti, ejus imperio pressi & refrænati. testantur [o] quinque panes in quinque virorum millia multiplicati. [1] Sanctum crucis lignum testatur, quod ad hodiernum usque diem apud nos conspicitur; ac per eos, qui fide impellente ex eo frusta decerpunt, orbem fere totum hinc jam opplevit. Testatur palma in valle sita, quæ [p] ramos pueris, Christum olim encomio celebrantibus ministravit. [q] Gethsemane testatur, Judam adhuc quasi demonstrans iis qui intelligunt. [r] Sanctus iste [mons] Golgotha super cætera editus testatur se conspicuum ostentans. testatur [s] monumentum persanctum, & qui in hunc usque diem jacet, lapis. Sol nunc lucens testis est, [t] qui tum Salvatoris nostri passionis tempore passus est deliquium. Testes

ιθʹ. Πολλαὶ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπητοὶ, περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαι. μαρτυρεῖ Πατὴρ οὐρανόθεν περὶ τοῦ υἱοῦ. μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον σωματικῶς ἐν εἴδει περιστερᾶς. μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τῇ Μαριὰμ εὐαγγελιζόμενος. μαρτυρεῖ ἡ παρθένος ἡ θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάτνης τόπος. Αἴγυπτος μαρτυρεῖ, ἡ ἔτι νέον ὄντα τῷ σώματι τὸν δεσπότην δεξαμένη. μαρτυρεῖ Συμεὼν ὁ δεξάμενος αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις, καὶ εἰπών· "Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου [α] δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν." καὶ Ἄννα προφῆτις, ἐγκρατὴς εὐλαβεστάτη, καὶ ἀσκήτρια, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ τῆς καινῆς διαθήκης· καὶ τρόπον τινὰ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς διαθήκας, παλαιάν τε καὶ καινήν. μαρτυρεῖ ὁ Ἰορδάνης ἐν ποταμοῖς. μαρτυρεῖ θάλασσα Τιβεριάδος ἐν θαλάσσαις. μαρτυροῦσι τυφλοί, μαρτυροῦσι χωλοὶ, μαρτυροῦσι νεκροὶ ἐγειρόμενοι. δαίμονες μαρτυροῦσι λέγοντες· "[β] Τί ἡμῖν καὶ σοι Ἰησοῦ· οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ." μαρτυροῦσιν ἄνεμοι προστασσόμενοι καὶ φιμούμενοι· πέντε ἄρτοι μαρτυροῦσιν εἰς πεντακισχιλίους πληθυνθέντες. Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον· καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων, ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη [γ] πληρῶσαν. Ὁ φοῖνιξ ὁ ἐπὶ τῆς φάραγγος μαρτυρεῖ, τὰ βάϊα παρασχὼν [δ] παισὶ τοῖς τότε εὐφημοῦσι. τὸ Γεθσημανῆ μαρτυρεῖ, τὸν Ἰούδαν μονονουχὶ δεικνύον ἔτι τοῖς νοοῦσιν. ὁ Γολγοθᾶς ὁ ἅγιος οὗτος ὁ ὑπερανεστηκὼς, μαρτυρεῖ φαινόμενος. τὸ μνῆμα τῆς ἁγιότητος μαρτυρεῖ, καὶ ὁ λίθος ὁ μέχρι σήμερον κείμενος. ἥλιος νῦν λάμπων μαρτυρεῖ, ὁ τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐκλιπών. τὸ

α *δέσποτα*, &c.] Id verbum & seqq. usque ad καὶ Ἄννα excl. desunt in mſ. Genovef. In Roe & Casaub. Coisl. Ott. deest phrasis ὃ ἡτοίμασας, &c.

β τί ἡμῖν.) In codd. Coisl. Roe, Casaub. legitur ut in Evangelio, Ἔα, τί ἡμῖν, *Sine; quid nobis*, &c.

1 *Sanctum crucis lignum*, &c.] Idem supra dixit Cat. 4. n. 10. ac repetit infra Cat. 13. n. 4. At hæc omnia assuta esse putat Rivetus, hoc argumento ductus, quod Cyrillus ad sua usque tempora lignum crucis servari notet his verbis μέχρι σήμερον, quasi longi temporis moram designans; cum tamen paucis ante has Catecheses annis, nec fere paulo plus quam viginti, crux reperta dicatur. cujus temeritatem digne castigarunt, ejusdem quamquam communionis socii, Guillelmus Cave & Thomas Millesius. Nam ut concedam tempus hîc à reperta cruce significari, (cum tamen multo probabilius sit Cyrillum de toto tempore, quod à Christi passione interfluxit, loqui; in quo, sacris locis Gentilium furore profanatis, conservatam fuisse ac potuisse reperiri Christi crucem divinum beneficium est) verbis μέχρι σήμερον, tum in sacris Scripturis, tum apud authores alios non adeo longinquum tempus semper designari jam animadversum est Et ut ab Cyrillo non recedamus, Cat. 17 n 11. observat usque ad suum tempus videri, μέχρι σήμερον ἐλίπορθω, seculi principes ab Ecclesiæ hominibus duci & doceri: quod tamen nonnisi de præsenti tempore, & post datam Ecclesiæ pacem, νυνὶ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης, intelligendum significat Cat. 18. n. 27. ita ut illud μέχρι σήμερον vix plures quam triginta annos, à Constantini conversione elapsos notet. Crucem porro eodem Constantini tempore inventam ipse est oculatus testis epistolâ ad Constantium num. 3. quo solo testimonio argumentum ex Eusebii Cæsariensis silentio imbecillum redditur. Crucis lignum argenteis thecis ab Helena conditum, servabatur in ecclesia Resurrectionis, ex Ruffino lib 1. seu mavis 10. Histor. eccl. cap. 8. atque in arcano ejusdem ecclesiæ sacrario, ex S. Paulino epist. 31. n. 6. Ad illud per atrium quoddam adibatur, ut intelligimus ex Prati spiritualis cap. 105. Ardebat ante crucem lampas, cujus olei adspersione mirabilia multa à SS. Saba & Cyriaco perpetrata narrantur in eorum vitis. Cruci servandæ præpositus fuit presbyter, cui σταυροφύλαξ inditum nomen. id officii habuit sub Johanne Cyrilli successore sanctus Porphyrius postea Gazensis episcopus, ut in ejus vita narratur: eoque tempore in aurea theca servabatur crux. Populo semel quotannis ab episcopo proponebatur adoranda, ex Paulino loco jam laudato. id factum testatur *cum Pascha Domini agebatur*; quod cum aliqui de feria sexta Parasceves intelligant, videtur potius de feria secunda Paschatis intelligendum: nam ex more antiquo ita celebratum fuisse narrat Sophronius Hierosolymitanus antistes orat. 1. cujus tempore erant quoque alia proponendæ & exaltandæ crucis tempora. Extra hoc tempus publicæ adorationis, peregrinis episcopi beneficio crux adoranda concedebatur; datâ licentiâ frustula ex cruce decerpta asportandi; nec crux propterea ullum detrimentum, quamvis toties deminuta patiebatur, teste adhuc miraculi Paulino. quod etiam ex Cyrillo fidem accipit: si enim crucis particulis totus orbis, ut ipse testatur, jam tum oppletus erat; quid de ipsa cruce post viginti, imo post septuaginta ab ejus inventione annos, quo tempore scribebat Paulinus, superesse jam poterat; nisi decrementa divinitus reparata fuissent?

γ πληρῶσαν.] Ita emendavimus ex codd. Roe & Casaub. Habetur in impressis ἐπλήρωσαν. in Coisl. ἐπλήρωσεν.

δ παισί.] Ita scripsimus loco πᾶσι ex codd. Roe & Casaub. Pueros enim potissimum Christo adclamasse vulgo aiunt Patres, & ipse Cyrillus Cat. 12. n. 23. ex illo loco Matth. XXI. 15. ubi dicitur pueros clamasse in templo, *Hosanna, &c.* Hinc Itinerarii Hierosolymitani author loca sacra recensens: *A parte*, inquit, *dextra est arbor palma, de qua infantes ramos tulerunt & veniente Christo substraverunt.* Norunt omnes palmam arborum esse maxime vitalem, ut nemo miretur eamdem post trecentos annos palmam Hierosolymis conspectam esse. Quod subjicit Cyrillus de Gethsemane Judam veluti demonstrante, referri potest ad petram ibidem visam, de qua supra laudatus author: *Est & petra, ubi Juda Scarioth Christum prodidit.* Non multo post ibi ædificata fuit Gethsemanensis ecclesia, de qua passim authores.

σκότος μαρτυρεῖ, τὸ τότε γενόμενον ἀπὸ ἕκτης μέχρις ἐννάτης ὥρας. τὸ φῶς μαρτυρεῖ, τὸ ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας ἐκλάμψαν. τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μαρτυρεῖ τὸ ἅγιον, ἀφ' οὗπερ ἀνῆλθε πρὸς τὸν πατέρα· καὶ ὀμβροτόκοι νεφέλαι μαρτυροῦσι, δεξάμεναι τὸν δεσπότην. καὶ οὐράνιοι δὲ πύλαι μαρτυροῦσι δεξάμεναι τὸν δεσπότην, περὶ ὧν εἶπεν ὁ ψαλμῳδός· « Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. » Οἱ ποτὲ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν, ὧν εἷς ὁ μακάριος Παῦλός ἐστιν· [α] πρὸς ὀλίγον μὲν ἐχθράνας, πολυχρονίως δὲ δουλεύσας. Ἀπόστολοι δώδεκα μαρτυροῦσιν· οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασάνοις καὶ θανάτοις ἰδίοις κηρύξαντες τὴν ἀλήθειαν. ἡ σκιὰ Πέτρου μαρτυρεῖ, θεραπεύσασα ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς ἀρρωστοῦντας. τὰ σουδάρια καὶ τὰ σιμικίνθια μαρτυροῦσι, θεραπεύοντα παραπλησίως τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ τότε διὰ Παύλου. Πέρσαι καὶ Γότθοι, καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν μαρτυροῦσιν· ὑπεραποθνήσκοντες τούτου, [β] ὃν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐθεώρησαν. οἱ διὰ τῶν πιστῶν μέχρι σήμερον ἀπελαυνόμενοι δαίμονες μαρτυροῦσι.

κ'. Τοσοῦτοι, καὶ διάφοροι, καὶ πλείους εἰσὶ μάρτυρες· ἆρα ἀπιστεῖται λοιπὸν [γ] ὁ Χριστὸς μαρτυρούμενος; Εἰ μὲν οὖν ἐστί τις πρότερον ἀπιστῶν, πιστευέτω νῦν· εἰ δὲ πρότερον ἦν πιστός, προσθήκην πίστεως λαμβανέτω μείζονα, πιστεύων εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ γινωσκέτω τίνος ἔχει τὴν προσηγορίαν. Χριστιανὸς ἐκλήθης· φεῖσαι τοῦ ὀνόματος. μὴ διὰ σὲ βλασφημείσθω ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ λαμψάτω τὰ καλά ἔργα σου μᾶλλον ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ἵνα οἱ βλέποντες ἄνθρωποι, δοξάζωσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν τὸν πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· [δ] ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] tenebræ, quæ in tempore illo factæ sunt ab hora sexta usque ad horam nonam. lux testis, quæ ab hora nona ad vesperam illuxit. Testis mons Olivarum sanctus [b] ex quo ad Patrem ascendit: testes quoque imbriferæ [c] nubes quæ Dominum susceperunt. Cœlestes quoque quæ Dominum recepere portæ testantur: de quibus ait Psalmicen: *Tollite portas, Principes, vestras, & elevamini portæ sempiternæ, & introibit Rex gloriæ.* Qui ante inimici fuerant, testantur; quorum unus est beatus Paulus, qui modico quidem tempore inimicitias gessit, diuturno verò servitium exhibuit. Testificantur apostoli duodecim, qui non verbis solum, sed & tormentis & mortibus propriis veritatem prædicavere. Testatur [d] umbra Petri, quæ in Christi nomine ægros sanabat. testantur [e] sudaria & semicinctia, quæ olim per Paulum Christi virtute similiter curationes edebant. Testantur [1] Persæ, Gotthi, & omnes è Gentilibus [conversi;] qui pro eo mortem oppetere non dubitant, quem carnis oculis non conspexere. Testificantur dæmones, qui fidelium ministerio in hunc usque diem expelluntur.

a *Matt.* XXVII. 45.
b *Act.* I. 12.
c *Ibid.* 9.
Ps. XXIII. 7.
d *Act.* V. 15.
e *Act.* XIX. 12.
1 Persæ & Gotthi conversi, & pro Christo morientes.

XX. Tam multi, & differentes, & adhuc plures sunt testes. jamne igitur Christo [tot] testificationibus comprobato denegabitur fides? Si quis igitur est qui prius non crediderit, credat nunc: si vero ante fidelis fuit, majus fidei incrementum accipiat; credens in Dominum nostrum Jesum Christum. cognoscat etiam cujusnam habeat appellationem. Christianus vocatus es: parce huic nomini. ne propter te blasphemetur dominus noster Jesus Christus filius Dei. Verum luceant potius bona opera tua coram hominibus; ut qui ea viderint homines, glorificent in Christo Jesu Domino nostro Patrem qui in cœlis est: Cui gloria & nunc, & in secula seculorum. Amen.

Exhortatio ad fidem, & bona opera.
Matth. V. 16.

α πρὸς ὀλίγον.] Emendatum ex Coisl. Roe, Casaub. Bodl. quod vitiose in impressis habetur πρὸς ὀλίγον.

1 *Persæ & Gotthi*, &c.] Utramque gentem Cyrillus Christo subjugatam monet Cat. 13. n. 40. quamquam ibi pro Gotthis Scythas dicit. Quod autem utrosque pro Christi fide suo tempore mortem oppetere testatur, nota est quæ in Perside sub Sapôre rege exarsit Imperatore Constantino persecutio, quam Sozomenus lib. 2. Histor. eccl. describit capp. 7. 8. & seqq. Non eadem vero Gotthicæ persecutionis memoria ac celebritas est. Gotthi adducti fuerant ad fidem quorumdam Christianorum opera, qui sub Valeriano & Gallieno circa annum 260. in Galatia & Cappadocia capti, in Gotthiam transducti fuere, teste Philostorg. lib. 2. Hist. cap. 5. Alios multos Audius hæresiarches in Scythiam ab Imp. Constantino relegatus, post Nicæni concilii tempora religioni nostræ addixit, institutis in Gotthia etiam monasteriis, Epiph. hæres. 40. n. 14. Fidem vero catholicam profitebantur. eorum enim episcopus Theophilus concilio Nicæno strenuus consubstantialitatis propugnator interfuit, ejusque synodi fidem suis enixe commendatam reliquit; quam primùm deseruit Ulphilas alter Gotthorum episcopus in concilio CP. anni 360. in quo Ariminensi formulæ subscripsit, ex Socrate lib. 2. Hist. cap. 41. Persecutionem, quam memorat Cyrillus, intelligi potest ea quam refert Philostòrgius loco citato, cum magna christianorum multitudo à Gotthis paganis suis exacta sedibus, in Mœsiam cum Ulphila episcopo transivit: nisi malis dicere eas persecutiones seu generales, seu peculiares significari, sine quibus vix ac ne vix quidem fieri potuit ut religio christiana illa in gente falsis numinibus addicta plantaretur. Alia porro post hanc ætatem fuit persecutio Gotthorum tam Catholicorum quam Arianorum sub rege Athanarico, ecclesiasticis authoribus permultis celebrata.

β ὃν σαρκὸς.] In editis vitiose pro ὃν habebatur οἱ. id emendavimus ex codd. Ottob. Bodl. & ms. S. Genovefæ.

γ ὁ Χριστὸς.] Sic posuimus ex codd. Coisl. Colb. Bodl. Roe, Casaub. Grod. loco ὁ Κύριος, quod in editis habetur.

δ ᾧ ἡ δόξα.] In codd. Ottob. Roe, Casaub. & Coisl. ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς, &c. *Cui gloria, honor, & imperium, nunc & semper, & in sec.* &c.

CATECHESIS XI.

De Filio Dei unigenito, nato ex Patre ante omnia secula Deo vero, per quem omnia facta sunt.

PRÆLOQUIUM.

I. RELIQUAS *symboli voces ad articulum de Dei filio pertinentes hic explanat,*
eas nimirum quibus asseritur Dei filius unigenitus, ex Patre natus Deus verus
Num. 1. ante omnia secula: per quem omnia facta sint. *Præmisso de Christi Domini*
super alios Christos excellentia proœmio, filium illum Dei esse ex ipsius Dei testimonio convincit.
num. 2. & 3. *Filium porro naturalem unigenitum, & primogenitum, ab adoptivis longo discrimine sejunctum:*
& 4. 9. *qui secundum duplicem naturam duos patres habeat, Davidem secundum carnem, Deum secundum*
n. 5. n. 7. 8. 9. *deitatem. Tum à generatione divina omnes humanæ generationis ac filiationis defectus removeri jubet,*
n. 10. *passionem, temporis moram, imperfectionem, ignorantiam, gratiam. Nec corporeæ tantum generationis hinc abesse vitia docet; verum etiam illum mentis verbum suum generantis defectum, quo illud evanidum & solida subsistentia destitutum parit. contra divinum Verbum subsistens esse,*
n. 11. 12. 13. *adscendens & descendens, loquens & potestate præditum. Cæterum hujus generationis arcanum, terræ, cœlo, angelis & universis creaturis abditum, soli Patri, Filio, & Spiritui-sancto cognitum: qua in nativitate nec pater mutatus vel diminutus, nec filius imperfectus & cum patre confu-*
n. 14. 15. 16. *sus, licèt ab æterno nascatur, existimandus est. Filium probat Deum verum esse, ita in patre*
n. 17. 18. 19. *manentem, & unum cum ipso divinitate, regno, voluntate, opificiis, exsistentem; ut tamen neque cum patre confusus, neque ab eo alienus creaturæ more, sed simillimus in omnibus, & à creaturis prorsus separatus sit. Postea æternitatem Filii & generationis ejus ex Scripturis probat. De-*
n. 20. & 21. *nique omnia prorsus à Filio, nutu Patris ipsi faciendorum voluntatem & exemplar præscribentis,*
n. 21. & seq. *condita esse. ita Filium, conjunctim cum Patre, regem ac conditorem esse omnium sive visibilium sive invisibilium rerum, ipsorumque etiam seculorum.*

II. *Plurima sunt in hac oratione diligenti observatione digna. in primis æternitas divinæ generationis, veraque Christi divinitas, & à rebus creatis exemtio, diserte & copiose asserta & probata, ac frequenter inculcata & ingeminata; omissis tamen consecratis à Nicæno concilio vocibus,* consubstantialis, ex essentia & hypostasi Patris. *Omnes Arianorum impias voces refellit; & cavillos eorum, ac Scripturæ testimoniorum perversas interpretationes persequitur, illis tamen non nominatis. Sabellianam quoque hæresim diligenter & intrepide refutat: sive Arianorum eam Catholicis objicientium calumniam præoccupans, sive strenuos consubstantialis defensores sibi non*
n. 5. & 20. *satis cognitos, ex Arianorum querelis suspectos habens. Naturarum in Christo distinctionem ope-*
n. 21. & seq. *rose notat. Filio rerum omnium creationem ita adtribuit, ut nullam aliam Pater in condendo mundo, præterquam præcipiendi Filio, & eidem operis exemplar demonstrandi, partem dedisse videatur; qua de re diligentius disputavimus in Dissertatione tertia.*

III. *Perorata est ab authore subsequenti post præcedentem die, ut ex primis istius verbis liquet. Eam recensuimus ad fidem codicum Coisl. Ottob. Roe, Casaub.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιά

A

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· [a] ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ· ΔΙ' ΟΥ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΓΕΝΕΤΟ. B Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· „ Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, [b] ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, καὶ τὰ ἑξῆς.

C α'. ΟΤΙ μὲν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλπίζομεν, αὐτάρκως κατὰ δύναμιν [γ] ἡμῖν εἴρηται, διὰ τῶν χθὲς ὑμῖν παραδεδομένων. οὐχ ἁπλῶς δὲ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πιστευτέον, οὐδὲ ὡς εἰς ἕνα τῶν πολλῶν καταχρηστικῶς καλουμένων χριστῶν, παραδεκτέον. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἦσαν χριστοὶ τυπικοί, οὗτος δὲ Χριστὸς ἀληθής· οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐκ προκοπῆς εἰς ἱερωσύνην ἀνελθών, ἀλλ' ἀεὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης πατρόθεν ἔχων ἀξίωμα. D Καὶ διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη ἡ Πίστις, ἵνα μὴ τῶν ψιλῶν χριστῶν ὑποπτεύσωμεν ἕνα, προστίθησι τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ, ὅτι πιστεύομεν ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ.

β'. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ νομίσῃς θετόν· ἀλλὰ φυσικὸν υἱόν, υἱὸν μονογενῆ, ἀδελφὸν ἕτερον οὐκ ἔχοντα. διὰ τοῦτο γὰρ καλεῖται μονογενής, ὅτι εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, ἀδελφὸν οὐκ ἔχει. E Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν αὐτὸν οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς [δ] αὐτὸν Χριστόν, Υἱὸν ὀνομάσαντος. ἀληθὴς δὲ προσηγορία, ἡ ἐκ πατέρων τοῖς τέκνοις ἐπιτεθειμένη.

γ'. Ἐνηνθρώπησε* πότε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγνοεῖτο. διδάξαι δὲ βουλόμενος τὸ ἀγνοούμενον, συναγαγὼν τοὺς μαθητάς, ἠρώτα· Τίνα με [ε] λέγουσιν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐ κενοδοξῶν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς δεῖξαι βουλόμενος· ἵνα μὴ Θεῷ Θεοῦ μονογενεῖ συνοικοῦντες, ὡς αὐ- F

*F. ποτὲ

CATECHESIS XI.

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore prolata in illud: FILIUM DEI UNIGENITUM, QUI EX PATRE NATUS EST DEUS VERUS ANTE OMNIA SECULA: PER QUEM OMNIA FACTA SUNT. Et lectio ex epistola ad Hebræos: *Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio, &c.*

Lectio hæc confirmatur ex his quæ dicuntur n. 5. *Hebr.* I. I.

I. QUOD quidem in Jesum Christum speramus, satis pro nostra virili parte, per ea quæ vobis heri tradita sunt diximus. Non est autem nude ac vulgariter in Jesum Christum credendum, neque sic accipiendum est quasi in unum quempiam è multis, qui abusive christi appellati sunt. Illi enim erant typici [& figura tenus] christi: hic autem Christus est verus; qui non ex hominum numero, profectu quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptam à patre sempiternò habet sacerdotii dignitatem. Atque idcirco præcavens Fides ne unum quempiam ex vulgaribus christis suspicemur, ad fidei confessionem addit, quod credimus IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM.

Multi abusive Christi dicti: Christus unus vere *V. Cat.* 16. *n.* 13.

Christus ab æterno sacerdos. *V. Cat.* 10. *n.* 14.

II. Filium porro cum audis, ne adoptivum existimes; sed naturalem filium, filium unigenitum, qui alterum fratrem non habeat. Propterea enim *unigenitus* appellatur, quod, in deitatis dignitate & nativitate ex patre, fratrem habeat nullum. Filium vero Dei ipsum vocamus non ex nobis ipsis, sed quoniam Pater ipse Christum ipsum Filii nomine compellavit. vera namque appellatio est, quæ à patribus filiis imponitur.

De verbo symboli, *Filium.* Christus, non adoptivus sed naturalis Filius *V Cat.* 7. *n.* 10. *& infra n.* 4.

III. Humanam olim naturam induit dominus noster Jesus Christus: verum à multis ignorabatur. Quod autem ignotum erat cum docere vellet, congregatis discipulis sciscitabatur: *Quem me dicunt esse filium hominis?* non inanem gloriolam aucupans, sed veritatem ipsis declarare cupiens: ut ne cum Deo Dei unigenito simul habitantes, eum tamquam nu-

Matth. XVI. 13.

[a] τὸν υἱόν.] Ante τὸν υἱόν, additur in impressis Χριστόν; quam vocem, ad hanc Catechesim non pertinentem, delevimus, secuti codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Verba πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, in editis ante θεὸν ἀληθινόν, sicut in græcis passim symbolis, posita, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. in ea sede restituimus qua recitantur à Cyrillo hujus Cat. n. 14. & 21.

[b] ἐπ' ἐσχάτων.] Codd. Roe, & Casaub. ἐπ' ἐσχάτου, *in novissimo*. Eodem modo legisse videtur vulgatus interpres qui vertit, *novissime*. ita legit Chrys. hom. 5. adv. Jud. p. 457. & ita ferunt multi mss. novi Test. codd. In fine Catech. hunc locum recitat Cyrillus, ibique non solum Roe & Casaub., sed etiam Coisl. habet ἐπ' ἐσχάτου.

[γ] ἡμῖν εἴρηται.] Vocem ἡμῖν addidimus ex codd. Ottob. Roe & Casaub. Ante παραδεδομένων, scripsimus ὑμῖν loco ἡμῖν ex codd. Roe, Casaub. Paulo post, præpositio εἰς ante ἕνα τῶν πολλῶν, abest à codd. Coisl Ottob. Roe & Casaub.

[δ] αὐτὸν Χριστόν.] Deest vox Χριστὸν in Grod. at in codd. Roe & Casaub. legitur: αὐτὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ὀνομάσαντος. Patres ex consuetudine nomina filiis indidisse testis Cyril. Alex. De recta fide ad Theodos. p. 26.

[ε] λέγουσιν.] Additur in codd. Roe, & Casaub. ut in evangelio, οἱ ἄνθρωποι. *Quem me dicunt homines*, &c, Infra, loco Θεῷ Θεοῦ cod. Coisl. habet υἱῷ θεοῦ; *Dei filio*. Roe & Casaub. θεῷ ἐκ θεοῦ μόνου, *Deo & Dei filio*. Grod. neque θεῷ, neque υἱῷ legit; sed tantum θεοῦ μονογενεῖ. Magis convenire videtur loco ut scribatur υἱῷ.

dum hominem despicerent. Illis autem aientibus, *Alii quidem Eliam, alii vero Hieremiam*, dicit ad illos: Illi quidem qui nesciunt, venia digni; vos autem apostoli, qui in nomine meo leprosos mundatis, & dæmonia ejicitis, mortuosque ad vitam revocatis, illum non debetis ignorare, per quem mirabilia patratis. Omnibus autem reticentibus, (humanas enim vires excedebat hujusmodi documentum) Petrus apostolorum princeps & supremus Ecclesiæ præco, non adinvento sermone usus, neque humano persuasus ratiocinio; sed immissa menti à Patre luce perfusus, dicit ad ipsum: *Tu es Christus*; neque id simpliciter, sed, *filius Dei viventis*. Et statim adjungitur huic verbo beatitatis denuntiatio, (vere enim humano captu superius erat;) & signaculi loco declaratio hæc, quod Pater esset qui revelaverat. Dicit enim Salvator: *Beatus es Simon Barjona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in cælis est.* Quisquis itaque agnoscit dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, particeps fit beatitudinis: qui vero negat filium Dei, infelix & miserandus est.

Ibid. ℣. 14.

Petrus Apostolorum princeps, & supremus Ecclesiæ præco. V. Cat. 6. n. 15. Cat. 14. n. 27. Cat. 17. n. 27.

℣. 16.

℣. 17.

Ibid.

IV. Filium iterum cum audis, ne abusive solummodo dictum puta; sed filium vere, filium naturalem, initii expertem: non ex servitute ad gradum adoptionis evectum: sed filium ab omni æternitate genitum, imperscrutabili nec usquam comprehendenda generatione. Similiter, [1] dum [a] primogenitum audis, ne id ex humano more concipias. apud homines namque primogeniti alios fratres habent; & alicubi dicitur: *Filius primogenitus meus Israël.* Sed quemadmodum Ruben, primogenitus honore suo dejectus fuit Israël. [b] ille enim in patris cubile adscendit: Israël vero Patris [c] filium è vinea ejectum crucifixit. Et ad alios quidem dicit Scriptura: [d] *Filii estis Domini Dei vestri.* & alibi: [e] *Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes. Dixi*, non genui. Illi ex Dei voce & dicto adoptionem quam non habebant acceperunt. hic vero, non cum aliud quidpiam esset, aliud

V. Cat. 7. n. 5. Filius sempiterne genitus, & inscrutabili modo. primogenitus non humano more. 1

a Hebr. I. 6.

Exod. IV. 22.

b Gen. XLIX. 4.

c Matth. XXI. 39.

d Deut. XIV. 1.

e Ps. LXXXI. 6.

ἀνθρώπου τινὸς ψιλοῦ καταφρονήσωσιν. εἰπόντων δὲ ἐκείνων ὅτι οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν· ἔφη πρὸς αὐτούς· ἐκεῖνοι μὲν μὴ εἰδότες, συγγνωστοί· ὑμεῖς δὲ οἱ ἀπόστολοι, οἱ ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λεπροὺς καθαρίζοντες, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλοντες, καὶ νεκροὺς ἐγείροντες, οὐκ ὀφείλετε τοῦτον ἀγνοεῖν, δι' ὃν ποιεῖτε τὰ θαυμάσια. πάντων δὲ ἀποσιωπησάντων, (ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ ἦν τὸ μάθημα) Πέτρος ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ, οὐχ εὑρεσιλογίᾳ χρησάμενος, οὐδ' ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ πεισθεὶς, ἀλλὰ πατρόθεν φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ', ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ μακαρισμὸς ἐπηκολούθει τῷ ῥήματι· (ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὑπὲρ ἄνθρωπον) καὶ σφραγὶς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, ὅτι πατὴρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας· λέγει γὰρ ὁ Σωτήρ· Μακάριος εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι· ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ τοίνυν γνωρίζων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τῆς μακαριότητος μετέχει· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δείλαιός ἐστι καὶ ἄθλιος.

δʹ. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ καταχρηστικῶς ἄκουε μόνον· ἀλλὰ υἱὸν ἀληθῶς, υἱὸν φυσικὸν, [a] ἄναρχον· οὐκ ἐκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἱοθεσίας ἐλθόντα, ἀλλὰ υἱὸν [b] ἀεὶ γεννηθέντα ἀπεριεργάστῳ, καὶ ἀκαταλήπτῳ τῇ γεννήσει. Καὶ πρωτότοκον ὁμοίως ἀκούων, μὴ νομίσῃς εἶναι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πρωτότοκοι, καὶ ἄλλους ἔχουσιν ἀδελφοὺς, καί πού γέγραπται· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· [c] ἀλλ', ὡς ὁ Ῥουβὴν, πρωτότοκος ἦν ἐκπεπτωκὼς ὁ Ἰσραήλ. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀνέβη ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός· ὁ δὲ Ἰσραὴλ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος, ἐσταύρωσε. Καὶ πρὸς ἄλλους δέ φησιν ἡ γραφή· Υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ [d] ὑμῶν. καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. εἶπα, οὐκ ἐγέννησα. ἐκεῖνοι, ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεὸν, τὴν υἱοθεσίαν προσέλαβον ἣν οὐκ εἶχον· οὗτος δὲ οὐκ ἄλλο τι ὢν, ἄλλο

a ἄναρχον.] Deest ea vox in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. non solum hic, sed etiam num. 5. 7. & 13. inferius ubi repetitur. Cum ea vox duo significet, vel, *sine principio temporis*, vel *sine principio originis*, scite observatum est à Greg. Nysseno lib. 1. cont. Eunom. pag. 382. ratione duplicis hujus significationis Filium ἄναρχον dici juxta vel negari posse. Arii documentum erat apud Athan. De syn. n. 16. id attributum soli Patri convenire. ἔστιν, inquiunt ἄναρχος μονώτατος. Orientales episcopi, quibuscum Cyrillus sæpe convenit, in formula ad occidentales transmissa apud Athan. loco cit. n. 26. art. 3. multis depugnant ne Filius ἄναρχος dicatur. Contra Catholici, uti Athanasius, Epiphanius, & qui illos secuti, Filium passim ἄναρχον inclamant. Cyrillus equidem Cat. 4. n. 4. Patris recensens attributa in eis ἄναρχον ponit, & infra n. 20. Patrem sine principio Filii principium tradit: ἀρχὴ τοῦ υἱοῦ ἄναρχος ὁ πατήρ. Ipse nihilominus in eodem loco vetat principium temporale χρονικὴν ἀρχὴν Filio tribui. & hoc præsenti numero, Filium dicit supra & ultra omne principium exsistere, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς τυγχάνων. ex quo consequitur eum ratione temporis ἄναρχον esse.

β ἀεὶ γεννηθέντα.] Codd Roe, & Casaub. ἀεὶ γεννητὸν ὄντα, *qui ab æterno est res genita*. Inter ἑ & ἀκαταλήπτῳ irrepsit in editis vox ἀνελθόντα, quam eliminavimus, juxta codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Vox ἀεὶ significare potest vel *semper*, ut designet Cyrillus Verbi generationem non semel absolutam & finitam esse, sed perpetuam, quæ semper ac continuo peragatur: vel *ab æterno*, ut generationem Christi nullum temporis exordium habuisse dicat. Prior sensus catholicus est & verus, nec tamen hic à Cyrillo respectum illum puto, cum nullibi de eo dicat: sed sæpissime apud ipsum ἀεὶ significat *ab omni æternitate*. Ex innumeris locis unum producam, in quo ἀεὶ distinctam habet significationem à πάντοτε *semper*. Cat. 15. n. 30 ἀεὶ γὰρ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε: *Filius ab æterno quæ placita sunt ipsi*, Patri, *facit semper*.

1 *dum primogenitum audis.*] Audiverant in lectione huic Catechesi prævia, *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem*, &c. Occupat objectionem Arianorum ex hac primogeniti appellatione, eoque Apostoli loco petitam, cui respondet Athanasius Orat. 2. n. 62. 63. & 64. sed paulo aliter ac Cyrillus. asserit enim ille primogenitum Christum non dici ratione generationis suæ ex patre; sed tantum ratione creationis, quia rebus omnibus, sese ad eas adtemperando, dedit ut essent; vel ratione reparationis generis humani, & nostræ naturæ à se susceptæ; qui verus est Apostoli sensus. Cyrillus Verbum ob æternam generationem fatetur primogenitum: sed fratrum adoptionem divina gratia consecutorum, cum ipse naturalis sit Dei filius, idemque unicus. Idem cum ipso multi sentiunt Patres.

γ ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν, &c.] Hæc verba male interpuncta, & ἐκπεπτωκὼς vitiose scriptum ἐκπεπτωκὸς, Casaubonum & Millesium torserunt. primus ita restituendum suspicabatur, ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν πρωτότοκος ἦν, οὕτω πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ. alter: ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν ἐκπεπτωκὼς ἦν, ἐκπεπτωκὼς ὁ Ἰσραήλ. Locus nostra interpunctione & scriptione planus & apertus est.

δ ὑμῶν.] Ex codd. Roe, Casaub. Grod. & sacro textu Deut. XIV. 1. ita posuimus loco ἡμῶν.

A τί ἐγεννήθη· ἀλλ' [a] υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων· υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐν πᾶσιν ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι· ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου πατρὸς, ζωὴ ἐκ ζωῆς γεγεννημένος, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ σοφία ἐκ σοφίας, καὶ βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ δύναμις ἐκ δυνάμεως.

ε'. Ἐὰν τοίνυν ἀκούσῃς τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος· » Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ· τὸ κατὰ σάρκα νόησον. υἱὸς μὲν γὰρ Δαβὶδ B ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· υἱὸς δὲ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, [b] ἀνάρχως. κἀκεῖνο μὲν προσέλαβεν, ὅπερ οὐκ εἶχε· τοῦτο δὲ ὃ ἔχει, ἀϊδίως ἔχει γεννηθεὶς ἐκ πατρός. Δύο ἔχει πατέρας· ἕνα τὸν Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ἕνα τὸν Θεὸν πατέρα [c] θεϊκῶς. Ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ χρόνῳ ὑποβάλλεται καὶ ψηλαφᾶται καὶ γενεαλογεῖται· τὸ δὲ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε χρόνῳ ὑποβάλλεται οὔτε τόπῳ, οὔτε γενεαλογεῖται· » τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Πνεῦμα ὁ Θεός. ὁ πνεῦμα ὢν, C πνευματικῶς ἐγέννησεν ὡς ἀσώματος, [d] ἀπειργασμένον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν. ὁ υἱὸς αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ πατρός· » Κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ [e] » σήμερον γεγέννηκά σε. τὸ δὲ σήμερον, οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἀΐδιον· τὸ σήμερον ἄχρονον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· » Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε.

ς'. Πίστευσον τοίνυν εἰς ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΥΙΟΝ ΘΕΟΥ ζῶντος· υἱὸν δὲ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ λέγον· » Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, D » ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ἵνα ὁ πιστεύων εἰς » αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. καὶ πάλιν, » Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέ- » βηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ

[factus &] genitus est: sed filius Patris ab exordio natus est, superior quovis initio & seculis exsistens; filius patris in omnibus similis genitori; æternus ex æterno patre, vita ex vita genitus, & lumen ex lumine, & veritas ex veritate, & sapientia ex sapientia, & rex ex rege, & Deus ex Deo, & potestas ex potestate.

Filius factus non est, sed ab æterno est: similis in omnibus Patri. Vid. Cat. 4. n. 7. infr. n. 9.

V. Si igitur audieris Evangelium aiens: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham*; quantum ad carnem intellige. Filius enim revera Davidis est in consummatione seculorum, Dei vero filius ante omnia secula, sine initio. Et illud quidem adsumsit quod non habebat: hoc autem quod habet, sempiternò habet ex Patre genitus. Duos patres habet: unum David secundùm carnem, alterum vero Deum Patrem secundùm deitatem. Atque illud quidem quod secundùm Davidem est, & tempori subjicitur, & contrectatur, & prosapiam habet quæ recenseatur: quod vero est secundum Deitatem, neque tempori obnoxium est neque loco, neque genus habet quod recenseri possit. *Generationem* enim *ejus quis enarrabit?* [a] Deus spiritus est. qui spiritus est, spiritaliter genuit uti incorporalis, investigabili & incomprehensa generatione. Filius ipse de Patre dicit: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* illud, *hodie*, non recens, sed sempiternum: *hodie* temporis expers, ante omnia secula. [b] *Ex utero ante luciferum genui te.*

Matth. I. 1.

Filius sine initio.

Christus duos patres habet: alterum David secundum carnem, alterum Deum secundum deitatem.

Isai. LIII. 8.

a Johan. IV. 24.

Deus cum sit spiritus, spiritaliter genuit. Id infr. n. 7.

Ps. II. 7.

Hodie in generatione Filii non recens, sed sempiternum.

b Ps. CIX. 3.

VI. Crede itaque in JESUM CHRISTUM FILIUM DEI viventis, filium vero UNIGENITUM, juxta Evangelium quod dicit: [c] *Sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum dederit; ut qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et rursus: [d] *Qui credit in filium, non judicatur;* [e] *sed translatus est à morte in vitam.* [f] *Qui autem non credit filio,*

De verbo symboli, unigenitum. Christus filius Dei unigenitus.

c Joh. III. 16.

d Ibid. ℣. 18.

e Joh. V. 24.

f Joh. III. 36.

[a] υἱὸς τοῦ πατρὸς.] Multa in toto hoc loco ex codicibus mutavimus. Primum enim voces τοῦ πατρὸς ante ἐξ ἀρχῆς, & voces ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων, ex codd. Coisl. & Ottob. addidimus deinde verba ἐν πᾶσιν ante ὅμοιος, ex iisd. codd. & insuper Roe, & Casaub. Verba ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου πατρὸς, ex codd. Coisl. & Ottob. quorum in priore sunt ante ἐν πᾶσιν ὅμοιος. Post ἐκ ζωῆς, loco γεγεννημένη, scripsimus ex quatuor præfatis mss. γεγεννημένος juxta usum Cyrilli qui Cat. 4. n. 7. scribit ἐκ ζωῆς ζωὴ γεννηθεὶς, & infr n. 18. ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθείς. Loco ἐκ σοφίας, habetur in Coisl. Roe, & Casaub. ἐκ σοφοῦ, *sapientia ex sapiente.* sed præferenda vulgata lectio. Postremo post θεὸς ἐκ θεοῦ, adjecimus δύναμις ἐκ δυνάμεως ex Coisl. & Ottob.

E

[b] ἀνάρχως.] Deest ea vox in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

[c] θεϊκῶς.] Hujus verbi loco legitur in cod. Coislin. φυσικῶς, *naturaliter.* Linea autem sequenti, loco καὶ χρόνῳ non solum in Coisl. sed etiam in Roe & Casaub. legitur θετικῶ. *positione, adoptione, acquisitione.* vox illa hic procul dubio extra locum Potuit huc transferri ex linea superiore post ἕνα τὸν Δαβὶδ, quo fortassis in loco respondebat verbo θεϊκῶς vel φυσικῶς in sequenti membro posito. David vero *positione, adoptione*, dici potuit Christi pater, quamvis naturalis; eo sensu quo Cyrillus negat Christum esse filium æterni Patris θετικὸν, nempe acquisitum, voluntate & beneplacito quodam posterius ascitum. Ita David Dei filio pater est in tempore ascitus & acquisitus, & quodammodo adoptatus cum ante illo careret patre.

F

[d] ἀπειργασμένον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν.] Mallem ut sup. numeri 4. initio in dandi casu, ἀπειργασμένῃ καὶ ἀκαταλήπτῳ γεννήσει,

[e] τὸ δὲ σήμερον, &c.] Juxta hanc lectionem illud, *Hodie genui te*, ad æternam Verbi generationem refertur. At longe diversa est lectio codd Roe, & Casaub. quæ verba, *Filius meus es tu*, de æterna nativitate, sequentia vero *Hodie genui te*, de Incarnatione explicat. Sic habetur in iis codd post γεγέννηκά σε. τὸ, Εἶ σὺ, ἄχρονον καὶ ἀΐδιον. τὸ δὲ, Σήμερον, πρόσφατον, ἀλλ' οὐκ ἀΐδιον. εἰκονιζομένου τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν κάτω γέννησιν. καὶ πάλιν λέγει: Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε. τοῦτο μόνον τῆς θεότητος. Πίστευσον, &c Illud, Es tu, *absque tempore est & æternum. illud vero* Hodie, *recens est nec æternum; Patre inferiorem etiam nativitatem sibi vindicante. Et iterum ait:* Ex utero ante luciferum genui te. *hoc solummodo ad divinitatem adtinet.* Frontibus adversis pugnant ambæ lectiones. utra sit Cyrilli non facile judicium. Primam tamen quam retinui veram esse, tribus mihi rationibus persuasum est. Prima: si locus iste lineis aliquot superius haberetur, nempe ante τὴν γὰρ γενεάν, secundam lectionem anteponere non dubitarem, uti ad confirmanda quæ ante de duplici Christi filiatione dixerat author opportuniorem. At hic, ubi assignato prius utriusque nativitatis discrimine, totus est in explicatione divinæ atque æternæ; quemadmodum edita lectio mire quadrat, ita altera extra locum posita videatur. Secunda: locum Psalmi, *Ego hodie genui te*, Cyrillus Catech. 7. n. 2. & Cat. 10. n. 2. ad æternam Christi nativitatem non obscure revocat hic vero Pauli mentem secutus videtur, qui in cap. 1. epist. ad Hebr. ℣. 5. ad hanc interpretationem accedit. ea porro sectio ante lecta, hujus catechesis præstitutum argumentum est. Accedit quod Cyrillus suam de æterno Christi sacerdotio opinionem vel traxisse vel confirmasse videatur, ex præoccupata opinione quod verba *Filius meus es tu, ego hodie*, &c. ad æternam Christi generationem pertinerent: quia Apostolus Heb. c. 5. ℣. 5. per ea verba (sed ad incarnationem adaptata) Christum sacerdotem à Patre constitutum significat; Cyrillus autem ea ab æternitate dicta existimabat. Tertia: ambarum quas expendimus scripturarum posterior sane magis emendationem sapit; quæ Cyrillum ad communiorem apud Græcos patres & Latinos veteres hujus Davidici testimonii interpretationem reducit. nam ea quæ vocem *hodie* ad sempiternam Christi nativitatem refert, ut apud Latinos post Augustinum celebrior, ita apud Græcos admodum rara est, & apud Latinos pene ante Augustinum inaudita. Videri potest Ludov Thomassinus lib 8 de Incarn. capitibus 5. 6. & 7. Patrum nubem commemorans qui dictum illud de incarnatione sunt interpretati. quibus nos etiam alios Patres græcos latinosque adjicere possemus. Neque tamen suffragatoribus caret inter Græcos Cyrilliana expositio. Adducitur ab authore paraphrasis in Psalmos à Corderio editæ. refertur ab authore Commentarii qui paraphrasim subsequitur in editione Corderii; quem Theodorum Heracliotam Cyrilli æqualem existimant. placuit Anastasio Orat. 1 de Trinitate, Bib PP Lugd tom. 9. pag. 929. paucisque admodum aliis. Ea verba à Paulo adhuc ad Christi resurrectionem referuntur, Act XIII. 33. aliæ quoque sunt Patrum interpretationes, quas recensere nihil est hujus loci.

[1] *terræ, si tibi dixerit?* at etiam si omnia quæ super terram sunt percontatus fueris, dicere non poterunt. Tellus namque proprii sui figuli & fictoris substantiam edicere non valet. Neque tantùm tellus ignorat, sed neque sol novit. quarta enim die sol creatus est, quæ tribus ante ipsum facta sunt diebus non cognoscens. Qui vero tribus ante se diebus facta non novit, ipsum sane effectorem edicere non poterit. Id cœlum non enuntiabit. ab Christo enim, Patris nutu [a] cœlum quoque tamquam fumus constabilitum est. Nec [b] cœli cœlorum, nec aquæ quæ super cœlos sunt, hoc enarraverint. Quid igitur doles te nescire ô homo, quod ipsi quoque cœli ignorant? Nec cœli solum eam generationem nesciunt, sed & universa angelica natura. Si quis enim, esto ut id possibile sit, [2] in primum cœlum conscendens, & angelorum hujus loci incolarum conspecta statione, accedens interrogaverit quomodo Deus suum filium genuerit; respondebunt fortassis: Habemus superiùs majores & sublimiores nobis, illos percontare. Adsurge in secundum & tertium cœlum: pertinge, si potes, ad [c] Thronos & Dominationes, Principatus quoque & Potestates. ac si quis etiam, quod impossibile est, ad illos usque pervenerit, ipsi quoque hujus rei enuntiationem detrectaturi sunt; neque enim exploratum habent.

a *Isai.* LI. 6.
b *Ps.* CXLVIII. 4.
Angeli diversis in cœlis, juxta cujusque eorum ordinis perfectionem constituti.
V. Cat. 6. *n.* 6. & *Cat.* ... 11.
c *Coloss.* I. 16.

XII. Atque ego semper admiratus sum temerariorum illorum curiositatem, qui per opinionem religionis in impietatem præcipitantur. Thronos enim & Dominationes, quæ Christi effecta sunt, Principatus & Potestates incompertos habentes; ipsum creatorem curiosius inquirere adgrediuntur. Dicito mihi primùm ô audacissime, quid Thronum inter Dominationemque intersit; tumque ea quæ Christum contingunt inquire. dic mihi, quid sit Principatus, quid Potestas, quid Virtus, quid Angelus; & tum conditorem curiosius indagato: *omnia* enim *per ipsum facta sunt.* Atqui interrogare non vis Thronos Dominationesve, aut potius non potes. Ecquid aliud est [d] quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus-sanctus [e] qui divinas Scripturas elocutus est? At neque ipse Spiritus-sanctus de Filii generatione ex Patre in Scripturis est locutus. quid igitur operosè inquiris, quæ neque Spiritus-sanctus in

Temeraria curiositas in impietatem trahit.
Johan. I. 3.
d I. *Cor.* II. 10.
e 2. *Petr.* I. 21.
Spiritus-sanctus nihil de modo generationis Filii in Scripturis reliquit.

A φράσῃ; καὶ ἐὰν ἐξετάσῃς πάντα τὰ ὄντα ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ δυνήσεται εἰπεῖν. ἡ γὰρ γῆ τοῦ οἰκείου κεραμέως καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Οὐ μόνον δὲ ἡ γῆ οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλιος. τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ὁ ἥλιος ἐκτίσθη, τὰ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τρισὶ μὴ γινώσκων. ὁ δὲ τὰ ἐν τρισὶν ἡμέραις, ταῖς πρὸ αὐτοῦ, μὴ εἰδὼς, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐξειπεῖν οὐ δυνήσεται. Οὐρανὸς τοῦτο οὐ διηγήσεται· νεύματι γὰρ πατρὸς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ B τῶν οὐρανῶν διηγήσονται, οὐδὲ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τοῦτο διηγήσεται. Τί τοίνυν ἀθυμεῖς ἀγνοῶν ἄνθρωπε, ὅπερ ἀγνοοῦσι καὶ οἱ οὐρανοί; Οὐ μόνον δὲ οἱ οὐρανοὶ τὴν γέννησιν ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις. Εἰ γάρ τις (εἴγε ἦν δυνατὸν) ἀναβὰς εἰς πρῶτον οὐρανὸν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγγέλων κατανοήσας τὴν κατάστασιν, προσελθὼν ἐρωτήσειε πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, ἐροῦσιν ἴσως· ἔχομεν ὑπὲρ ἡμᾶς μείζονας ἀνωτέρους, ἐκείνους ἐρώτησον. C Ἀνάβηθι πρὸς δεύτερον οὐρανὸν, καὶ τρίτον· φθάσον, εἰ δύνῃ, πρὸς θρόνους [a] καὶ κυριότητας, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας· κἂν πρὸς ἐκείνους δέ τις φθάσειεν, ὅπερ ἀδύνατον, κἀκεῖνοι παραιτήσονται τὴν διήγησιν, [β] οὐδὲ γὰρ οἴδασι.

ιβ'. Καὶ ἐγὼ τεθαύμακα ἀεὶ τῶν τολμηρῶν τὴν φιλοπραγμοσύνην, τῶν διὰ τῆς νομιζομένης εὐλαβείας εἰς ἀσέβειαν ἐκπιπτόντων. θρόνους γὰρ καὶ κυριότητας, τὰ Χριστοῦ ποιήματα, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἀγνοοῦντες, D [γ] αὐτὸν τὸν ποιητὴν φιλοπραγμονεῖν ἐπιχειροῦσιν. Εἰπέ μοι πρῶτον ὦ τολμηρότατε, τί διαφέρει θρόνος κυριότητος, καὶ τότε πολυπραγμόνει τὰ κατὰ Χριστόν. εἰπέ μοι τί μέν ἐστιν ἀρχὴ τί δὲ ἐξουσία, τί δὲ δύναμις [δ] τί δὲ ἄγγελος· καὶ τότε τὸν ποιητὴν πολυπραγμόνει· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἀλλ' οὐ θέλεις ἐρωτῆσαι θρόνους ἢ κυριότητας, ἢ οὐ δύνασαι. τί ἐστιν ἕτερον γινῶσκον τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλῆσαν τὰς θείας γραφάς; E ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῆς ἐκ πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἐν ταῖς γραφαῖς [ε] ἐλάλησεν. τί τοίνυν πολυπραγμονεῖς, ἃ μηδὲ τὸ Πνεῦμα

1 *Enarra terræ*, &c.] Hic de terra, sole, & cœlis quasi animatis rebus loquitur. Notum hanc opinionem ab Origene profectam multos è veteribus patribus assertores vel fautores habuisse, uti Hieronymum, Ambrosium, Synesium; quam Isidorus Pelusiota lib. 4. ep. 58. nec approbandam nec prorsus rejiciendam judicavit. At hic figuratam, & poëtarum consuetudini similem Cyrilli dicendi rationem contineri omnino mihi persuadeo; cujus occasionem ipsi dedit allegatus Jobi locus, & familiaris Scripturarum usus. Cum enim creaturas omnes in rationales & ratione destitutas distinguat, priorum nomine nunquam alios præter angelos hominesque comprehendit. Vide Catech. 23. n. 6. Idem Cat. 4. n. 16. & Cat. 17. n. 2. ait Spiritum-sanctum omnium rerum ratione præditarum, angelorum videlicet & hominum, sanctificatorem esse, τῶν ἁπάντων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἐστὶν ἁγιαστικόν. quod confer cum Cat. 16. n. 22. & 23. Neque hic terræ, solis & cœlorum nomine angelos earum rerum gubernationi præpositos intelligit, cum de angelis postea speciatim dicat.

2 *in primum cœlum*, &c.] Hic & Cat. 16. n. 23. angelos in diversis cœlis quasi domiciliis, secundum cujusque illorum ordinis perfectionem ac dignitatem locat. Variæ prorsus & incertæ Patrum de angelorum domicilio opiniones quas referre nihil necesse est. At Cyrilli sententia nobilissimos Patres, & antiquissimos authores, adsertores habet. In primis sanctus Ignatius martyr, epist. ad Trallianos num. 5. Δυνάμενος νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς τοποθεσίας τὰς ἀγγελικὰς, καὶ τὰς συστάσεις τὰς ἀρχοντικάς. *Cum possim intelligere cœlestia, angelorum sedes diversis in locis fixas, & principum stationes.* Origenis nota est sententia lib. 2. De princip. cap. 12. & hom. 27. in Numeros. item authoris Clementinarum homil. hom. 8. n. 12. Hilarius in Ps. 135. n. 10. eadem de cœlis & angelis habet ferme quæ Cyrillus noster. Greg. Nyss. orat. in Ascension. tom. 2. p. 445. distinguit Angelos perigæos, seu vicinum terræ cœlum incolentes, ab angelis superioribus: & omnes fere Patres eodem modo interpretari solent versiculum 7. Psalmi XXIII. *Attollite portas principes vestras*, &c. de angelis inferioribus ad superiores clamantibus. Vide Ambros. in Ps. 38. ℣. 17. Chrysostom. hom. 6. in Hebræos.

α καὶ Κυριότητας.] Particulam καὶ adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. hic tamen omittit Θρόνους.

β οὐδὲ γὰρ] Loco οὐ, scripsimus οὐδὲ ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod.

γ αὐτὸν.] Ita codd. præfati, Ottob. excepto. Editi αὐτῶν.

δ τί δὲ.] Loco τίς quod in impressis habetur, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. reposuimus τί, ut servaretur eadem constructionis ratio, quæ in superioribus verbis τί μὲν ἀρχὴ, τί δὲ ἐξουσία, &c. Vide similem locum Cat. 6. n. 2. τί μέν ἐστι φωσφόρος, τί δὲ, &c.

ε ἐλάλησεν.] Huic verbo subjungitur in codd. Roe & Casaub. hæc phrasis: οὐχ ὅτι οὐκ ᾔδει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔδει, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τοὺς ἀκούοντας; *Non quod nesciret, sed quod non expediret, cum audientes non caperent.* Facile acquiesco in judicio Millesii, hæc in margine pro interpretamento posita inde in textum irrepsisse. quod satis confirmat ludus ille in verbis οὐκ ᾔδει, & οὐκ ἔδει.

τὸ ἅγιον ἔγραψεν ἐν ταῖς γραφαῖς; ὁ τὰ γεγραμμένα μὴ γινώσκων, τὰ μὴ γεγραμμένα πολυπραγμονεῖς; Πολλά ζητήματά ἐστιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· τὸ γεγραμμένον οὐ καταλαμβάνομεν, τί τὸ μὴ γεγραμμένον πολυπραγμονοῦμεν; αὔταρκες [a] ἡμῖν εἰδέναι ὅτι Θεὸς ἐγέννησεν υἱὸν ἕνα μόνον.

ιγʹ. Μὴ ἐπαισχυνθῇς ὁμολογῆσαι τὴν ἄγνοιαν, ἐπειδὴ μετὰ ἀγγέλων ἀγνοεῖς. Ὁ γεννήσας, οἶδε μόνος τὸν γεννηθέντα· καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος, οἶδε τὸν γεννήσαντα. ὁ γεννήσας οἶδε τί ἐγέννησε· [b] καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ ἐν ταῖς γραφαῖς, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς *ἄναρχος. Τίς γὰρ ἔγνω ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. καὶ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. καὶ, ὥσπερ ὁ πατὴρ οὓς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Οὔτε ὁ γεννήσας ἐζημιώθη τι, οὔτε λείπει τι τῷ γεννηθέντι. (οἶδα πολλάκις ταῦτα εἰρηκὼς, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἴρηται ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ἀσφαλείας.) Οὔτε ὁ γεννήσας ἔχει πατέρα, οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει. οὔτε ὁ γεννήσας εἰς υἱὸν μετεβλήθη, οὔτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἑνὸς μόνου πατρὸς, εἷς μονογενὴς υἱός. οὔτε δύο ἀγέννητοι, οὔτε δύο μονογενεῖς· ἀλλ' εἷς ἐστι πατὴρ ἀγέννητος, (ἀγέννητος γάρ ἐστιν ὁ πατέρα μὴ ἔχων.) καὶ εἷς ἐστιν υἱός, ἀϊδίως ἐκ πατρὸς γεγεννημένος· οὐ χρόνοις γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων γεννηθείς· οὐκ ἐκ προκοπῆς αὐξηθείς, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθεὶς ὅπερ ἐστὶ νῦν.

ιγʹ. [γ] Πιστεύομεν τοίνυν ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ. ὁ γὰρ ἀληθὴς Θεὸς οὐ γεννᾷ ψευδῆ, καθὼς εἴρηται. οὐδὲ σκεψάμενος, ὕστερον ἐγέννησεν· ἀλλ' ἀϊδίως ἐγέννησε, καὶ πολὺ μᾶλλον τάχειον τῶν ἡμετέρων ῥημάτων καὶ νοημάτων, ἐγέννησεν. ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἐν χρόνοις λα-

A Scripturis exaravit? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non scripta percontaris? Multæ sunt in divinis scripturis quæstiones: quod scriptum est non comprehendimus; quid de eo quod scriptum non est animum fatigamus? Sufficit nobis scire, quod Deus unum solum filium genuit.

XIII. Non te pudeat ignorantiam confiteri, quandoquidem tibi cum angelis communis sit. Qui genuit, solus novit eum quem genuit; & qui ab ipso genitus est, novit genitorem: qui B genuit, novit quid genuerit. Et sanctus Dei Spiritus in Scripturis testatur, Deum esse eum qui genitus sit absque initio. *Quis enim hominum novit quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic vero ea quæ Dei sunt, nemo novit nisi Spiritus Dei.* [a] *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic autem filio dedit vitam habere in semetipso.* Et, [b] *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.* Et, [c] *Sicut Pater quos vult vivificat, sic & Filius quos vult vivi-* C *ficat.* [1] Neque generans ulla re deminutus est, neque deest genito quidquam. (Novi ea me sæpe dixisse: verum eadem sæpe vestræ securitatis gratia repetita sunt.) Neque is qui genuit patrem habet, neque is qui genitus est fratrem. [2] nec genitor mutatus in filium est, nec genitus effectus est pater. Ex uno solo patre, unus unigenitus filius. Nec duo ingeniti, nec unigeniti duo. verùm unus est pater ingenitus: (ingenitus namque est qui patrem non habet) & unus est filius, æternùm ex patre ge- D nitus: non in temporibus genitus, sed ante secula genitus: non ex profectu auctus, sed hoc ipsum genitus quod nunc est.

XIV. Credimus igitur, IN FILIUM DEI UNIGENITUM, EX PATRE GENITUM [3] DEUM VERUM. verus enim Deus non generat falsum, sicut dictum est. Nec secum deliberans, postea genuit: verum sempiternò generavit; & sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit. Nos namque cum in tempore loquamur, tempus insumi- E

Hujus rei ignorantiam confiteri nos pudere non debet. Id. Cat. 6. n. 6.

1. Cor. II. II.

a Johan. v. 26.

b Ibid. ℣. 23.

c ℣. 21.

Divinæ generationis excellentiæ.

1 Supr. n. 7. Cat. 7. n. 5. Cat. 10. n. 9.

2

De verbis symboli, Deum verum.

3 Sup. n. 9.

Id. sup. n. 3.

[a] ἡμῖν.] Ita nos ex codd. Coisl. & Grod. vers. Editi ὑμῖν, vobis.

[b] καὶ τὸ πνεῦμα, &c.] Horum verborum in locum, legitur in Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Καὶ αἱ γραφαὶ διαμαρτυροῦσιν, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθείς; Et Scripturæ testantur Deum esse qui genitus est. Pro ἄναρχος lego ἀνάρχως. sed ea vox prætermittitur in cod. Coisl. In Grodecii vero versione & codd Roe & Casaub. non vox ἄναρχος solum, sed & sequens Apostoli testimonium desideratur: ac verba ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ, &c. connectuntur cum superioribus, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθείς. Et revera propositionis hujus probatio sunt; interjectusque Pauli locus vim orationis & seriem videtur abrumpere.

1 *Neque generans ulla re deminutus est*, &c.] Hæc notare Cyrillo necessarium fuit ad occurrendum Arianorum cavillis, qui Deum sine deminutione sui generare posse negantes, generationis loco creationem inducebant, ne Deus iis quæ habet privaretur; unde & filium Patre & tempore & gloria multo inferiorem aiebant. Videsis blasphema eorum verba apud Athan. De synodis num. 16. & orat. 1. cont. Arian. num. 6.

2 *nec genitor in filium mutatus est.*] Id contra Sabellianos & Patripassianos, quos iterum aggreditur infra num. 17. At præterea occurrere potuit Arianorum calumniæ, qua catholicam fidem Sabellismi crimine infamabant, ut facere videtur Arius in ep. ad Alexandrum Alexandrin. apud Athan. De Synod. n. 16. Saltem hoc tempore consubstantialis defensores passim ab Arianis quasi Sabelliani traducebantur. Quod subjicit Cyrillus non esse duos ingenitos hic, nec duo principia infra num. 14. id catholicæ sententiæ imputat Arius in modo citata ad Alexandrum epistola, & ejus exemplo Ariani apud Athan. orat. 1. n. 22. 30. 31. & orat. 4. n. 1. & seqq. cum capere non possent quomodo Filius æternus esset, si à Patre originem hauriret. In Constit. apostolicis referens author summatim omnes diversorum hæreticorum errores, ait lib. 6. c. 10. alios ex illis inducere tres principii expertes; alios vero duos ingenitos, οἱ δὲ τρεῖς ἀνάρχους οἱ δὲ δύο ἀγεννήτους. Primum ad Marcionitas, alterum ad Manichæos pertinere videtur. Interpolator Ignatianarum epistolarum, ep. ad Trallianos n. 6. de veteribus hæreticis scribit: τὸν Θεὸν ἄγνωστον εἰσηγοῦνται, τὸν Χριστὸν ἀγέννητον νομίζουσι, *Deum incognitum inducunt, Christum ingenitum opinantur.* At id non de iisdem dictum putem; sed prius de Gnosticis, posterius de Sabellianis.

[γ] πιστεύομεν.] Legendum πιστεύομεν juxta Grodecium. at idem post Θεὸν ἀληθινὸν legit ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, quæ non sunt symboli Hierosolymitani, ut patet tum ex titulo Catech. tum ex n. 21. ubi iterum iste recitatur articulus.

3 *Deum verum.*] Eas voces in nullo veterum illius temporis symbolorum, si Nicænum exceperis, positas reperio: ac facile credam in Hierosolymitanum ex Nicæno accessisse. Hæ autem inductæ propter Arium, qui apud Athan. orat. 1. n. 6. pag. 410. ait *Verbum non esse Deum verum: nam tametsi dicitur Deus, non tamen verum esse Deum; sed participatione gratiæ, quemadmodum alios omnes, ipsum quoque nomine duntaxat Deum dici.* Athanasius De synod. n. 17. refert Eusebium Cæsariensem in epistola ad Euphrationem Balaneæ episcopum aperte dicere non veritum esse, quod Christus non sit verus Deus. Exstat hujus epistolæ fragmentum in concilii Nicæni actione 5. pag. 366. Alias consequentibus verbis eorumdem Arianorum impietates refellit Cyrillus, de deliberatione generationem præcedente: qua de re videri possunt quæ dixit sup. n. 8. & Cat. 7. n. 5. De filio ex non exstantibus facto: quam impietatem revocat ad illam defectionem à fide Antichristo præviam Cat. 15. n. 9. vide & infra num. 17. De filio per adoptionem: de quo vide Cat. 7. n. 10. & supra n. 2. 4. & 9.

* Supra n. 8. & Cat. 3. n. 14. Cat. 7. n. 5. Cat. 4. n. 7.

Filius non transivit à non esse ad esse.

mus: cum autem de divina potestate sermo est, [A] temporis expers est generatio. Et sicut * persæpe dictum fuit, nequaquam ex non ente ad esse filium transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem adscivit: verum æternus exsistens Pater, æternùm genuit & inenarrabiliter unum solum filium, qui fratrem non habeat. [1] Neque duo sunt principia: sed [a] caput filii Pater, unum est principium. Pater enim filium genuit Deum verum, [b] *Emmanüel* appellatum. porro Emmanüel [c] interpretatum redditur *Nobiscum Deus.*

1 Non sunt duo principia, sed unum, Deus Pater.

a 1. Cor. XI. 3. b Isaï. VII. 14. c Math. I. 23.

Probatur Christum esse Deum.

Baruch. III. 36. ℣. 37. ℣. 38.

XV. [B] Vis autem cognoscere Deum esse eum qui ex Patre natus est, posteaque homo factus? audi prophetam dicentem: *Hic est Deus noster, non reputabitur alius adversùs eum. Invenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israël dilecto à se. Post hæc in terra visus est, & cum hominibus conversatus est.* Cernis Deum post legem per Moysen latam inhumanatum? Accipe & alterum divinitatis Christi testimonium quod modo lectum est. [d] *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi.* nam [2] ut ne ex [C] occasione ejus in carne adventûs ad hæc loca, crederetur eum ex profectu ad Deitatis culmen postea pervenisse, dicit apertè: *Propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exsultationis ultra consortes tuos.* viden' Christum Deum à Patre Deo unctum?

d Heb. I. 8. ex Psal. XLIV. 6.

2

Ps. XLIV. 7. & Hebr. I. 9.

V. Cat. 10. n. 4. & 14. sup. n. 1.

XVI. Vis & tertium tibi dari divinitatis Christi testimonium? audi Hesaïam dicentem: *Laboravit Ægyptus & negotiatio Æthiopum.* & [D] post pauca: *Et in te supplicabunt, quoniam in te Deus est, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israëlis Salvator.* Vides Deum filium, habentem in semetipso Deum patrem: tantum non hoc ipsum dicentem, quod in evangeliis dixit: *Pater in me, & ego in Patre.* Non ait, *Pater sum ego;* sed, *Pater in me, & ego in patre.* rursum, non dixit, *Ego & pater unum sum;* sed, *Ego & Pater unum sumus;* ut neque abalienemus, neque filio-pa- [E] ternitatis confusionem faciamus. [3] *Unum*, pro-

Isaï. XLV. 14. ℣. 15.

Joh. XIV. 11.

Johan. X. 30. Id. Cat. 4. n. 8. & infr. n. 17. & 18.

3

[A] λοῦντες χρόνον ἀναλίσκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἄχρονος ἡ γέννησις. Καὶ καθὼς εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν υἱὸν παρήγαγεν· οὐδὲ τὸν μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἤγαγεν· ἀλλ᾽ ἀΐδιος ὢν ὁ πατὴρ, ἀϊδίως ἐγέννησε καὶ ἀνεκφράστως υἱὸν ἕνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα. Οὔτε δύο εἰσὶν ἀρχαί· ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, μία ἡ ἀρχή· πατὴρ γὰρ υἱὸν ἐγέννησε Θεὸν ἀληθινὸν, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μεθ᾽ ἡμῶν ὁ Θεὸς ἑρμηνεύεται.

[B] ιε΄. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι Θεός ἐστιν, ὁ ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ὕστερον ἐνανθρωπήσας; ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. βλέπεις Θεὸν μετὰ τὴν Μωσέως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσαντα; Δέξαι καὶ δευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως [C] ἀνεγνωσμένην. Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ἵνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἔνσαρκον τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσίαν, νομισθῇ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπὴν ἐλθεῖν θεότητος, λέγει σαφῶς· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου [α] ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. βλέπεις Χριστὸν θεὸν, ὑπὸ πατρὸς Θεοῦ χριόμενον;

ις΄. Θέλεις δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; ἄκουε Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐκοπίασεν [D] Αἴγυπτος καὶ ἐμπορεία Αἰθιόπων. καὶ μετ᾽ ὀλίγα· καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ᾔδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. βλέπεις θεὸν τὸν υἱὸν, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ Θεὸν τὸν πατέρα· μονονουχὶ τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν εὐαγγελίοις εἴρηκεν· Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατὴρ εἰμὶ ἐγώ· ἀλλ᾽, ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, [β] κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. καὶ πάλιν οὐκ εἶπε· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι· ἀλλ᾽, Ἐγὼ [E] καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μήτε ἀπαλλοτριώσωμεν, μήτε συναλοιφὴν υἱοπατορίας ἐργασώμεθα. Εἰ δὲ

1 *Neque duo sunt principia.*] Duplex vocis ἀρχή significatio dubium facit num vertendum sit *principatus*: hunc enim sensum suadere videtur sumta à Cyrillo propositionis suæ probatio ex Apostoli loco, *Caput Christi Deus.* nam caput, dominium & principatum significat, ut & hunc locum retractans author Cat. 13. n. 23. videtur sumere, sed ad humanitatem referens. Præterea, eodem modo intelligunt Orientales episcopi in formula anni 344. apud Ath. De synod. num. 26. art. 3. & 9. quem locum Cyrillus præ oculis videtur habuisse. Eum tamen hic *principium* intelligere satis argumenti est. 1°. quod idem sit error quem refellit, duo ἀρχάς & duo ingenitos admittere. 2°. quod probet unam esse ἀρχήν ex eo quod Pater filium genuerit. Verum hæc secum non pugnant. nam [F] principatum Cyrillus ex ratione principii deducit; & quamdam Filii, generationis titulo, admittit subjectionem erga Patrem. Vide Cat. 10. n. 9.

2 *ut ne ex occasione*, &c.] Pauli Samosatensis sententia erat, quam sæpe Cyrillus ferit, Christum cum homo tantum esset ex profectu assecutum ut Deus fieret. V. Cat. 12. n. 3. Nec multum dissimilis Arianorum sententia, aientium Deum hujus profectus præscium gratiam divinitatis Christo anticipatò contulisse. Vide Athan. orat. 1. n. 44. & 49. Cyrillus itaque ut hanc opinationem evertat, Deum ipsum, non hominem, unctum ex æterno à Deo fuisse probat hoc Psalmi versiculo; quem tamen Athanasius loco citato, Basilius Psalmum istum interpretans, ad humanitatem Christi referunt. De divinitate cum Cyrillo intelligit Euseb. Cæsar. Gregor. Nyssenus, ac pauci alii interpretes.

α ἔλαιον.] Ita editi omnes & mss. excepto Roe, & Casaub. in quibus habetur ἐλαίῳ. Tam in Apostoli quam in Psalmorum textu legitur ἔλαιον: eoque modo iterum legit Cyrillus Cat. 21. n. 2. Linea sequenti, vocem θεὸν quæ post χριόμενον posita erat, ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. ante ὑπὸ πατρὸς collocavimus: & ex eisd. vocem Θεοῦ hic necessariam adjecimus. Notandum in explicato à Cyrillo Psalmi testimonio, voces ὁ Θεὸς vocandi casu sumi, sicut vulgo à Patribus. Videsis Eusebium in hunc Psalmi versiculum.

β κἀγὼ ἐν τῷ πατρί.] Desunt hæc verba in Coisl. Roe, Casaub. & Grodecii versione. Paulo post tres posteriores loco verborum, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι, habent Ἐγώ εἰμι ὁ πατήρ. In cod. Ottob. utraque leguntur sic: οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατήρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ᾽ ὁ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι: ἀλλ, ἐγὼ, &c. Loco ἀλλ᾽ ὁ quod nihil significat legendum conjicerem, ἢ ἄλλως. *non dixit: Pater sum ego; vel aliter: Ego & pater unum sum;* sed, &c.

3 *Unum propter divinitatis dignitatem*, &c.] Quadruplicem commendat Patris & Filii unitatem: divinitatis, regni, voluntatis, & operum: contra Arianos qui divinitatem Filii, nuncupationis solius esse aiebant, ut vidimus nota 3. pag. 155. regnum filio propter voluntatis ejus profectum, post crucem mercedis loco datum, vel amplificatum aiebant; & Pauli Samosatensis sententiæ saltem suspecti erant ex Athanasio orat. 1. n. 37. & 38. voluntatem filii mutabilem admittebant, ex eodem, num. 35. item aliam Patris & Filii voluntatem esse concludebant ex verbis: *Non mea voluntas, sed tua fiat*, apud Epiph. hæres. 69. n. 58. Tamdem creaturas dividebant, aliud quidem opificium Patri, alia vero Filio tribuentes, apud Athan. orat. 2. num. 25. διαιροῦσι τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ υἱοῦ διδάσκουσιν ἔργα, dum nempe soli Patri creationem filii, filio cæterarum rerum creationem dabant.

τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· ἐπειδὴ Θεὸς Θεὸν ἐγέννησεν. Ἓν διὰ τὸ κατὰ τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ ἄλλων βασιλεύει πατὴρ, ἄλλων δὲ υἱὸς, κατὰ τὸν Ἀβεσαλὼν ἀνταίρων τῷ πατρί· ἀλλ' ὧν βασιλεύει ὁ πατὴρ, τούτων βασιλεύει καὶ ὁ υἱός. Ἓν, διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι διαφωνίαν ἢ διάστασιν· οὐ γὰρ ἄλλα βουλήματα πατρὸς, ἄλλα τὰ υἱοῦ. Ἓν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλα Χριστοῦ δημιουργήματα, καὶ ἄλλα πατρός· μία γὰρ ἡ πάντων δημιουργία, τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πεποιηκότος· ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, φησὶν ὁ ψαλμῳδός. ὁ γὰρ λέγων, λέγει τῷ ἀκούοντι· καὶ ὁ ἐντελλόμενος, ἐντέλλεται τῷ [a] συμπαρόντι.

ιζ. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς υἱὸς, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, οὐκ εἰς πατέρα μεταβληθείς· οὐ γὰρ πατὴρ ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθερίως ἡ ἀλήθεια. οὐ πατὴρ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ πατὴρ ἀπέστειλε [β] τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα. μήτε λέγωμεν ποτὲ τὸ, Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· μήτε υἱοπατορίαν καταδεξώμεθα. ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῶμεν, μὴ ἐκκλίνωμεν μήτε ἀριστερᾷ, μήτε δεξιᾷ. μήτε, διὰ τὸ νομίζειν τιμᾶν τὸν υἱὸν, πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύσωμεν· μήτε, διὰ τὸ τιμᾶν τὸν πατέρα νομίζειν, ἕν τι τῶν δημιουργημάτων τὸν υἱὸν ὑποπτεύσωμεν. Ἀλλ' εἷς πατὴρ, δι' ἑνὸς υἱοῦ προσκυνείσθω, καὶ μὴ μεριζέσθω ἡ προσκύνησις. εἷς υἱὸς καταγγελλέσθω· πρὸ τῶν αἰώνων ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθεζόμενος· τὸ συγκαθέζεσθαι, οὐ χρόνοις μετὰ τὸ πάθος λαβὼν ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' ἀϊδίως κεκτημένος.

ιη. Ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὅμοιος γὰρ ἐν πᾶσιν ὁ υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθεὶς, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, δύναμις ἐκ δυνάμεως, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτῆρές εἰσιν ἐν τῷ υἱῷ· καὶ ὁ καταξιωθεὶς ἰδεῖν υἱοῦ θεότητα, ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ γεγεννηκότος. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. Καὶ ἵνα εἴπω συντομώτερον, μήτε χωρίζωμεν μήτε συναλοιφὴν ἐργαζώμεθα. καὶ μήτε ἀλλότριόν ποτε [γ] τοῦ πατρὸς εἴπῃς τὸν υἱόν· μήτε καταδέξῃ τοὺς λέγοντας, τὸν πατέρα ποτὲ μὲν πατέρα ποτὲ δὲ υἱὸν εἶναι· ἀλλότρια γὰρ καὶ ἀσεβῆ ταῦτα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας τὰ διδάγματα. ἀλλ'

A pter divinitatis dignitatem: siquidem Deus Deum genuit. *Unum*, propter regni prærogativam: non enim in alia regnat pater, in alia verò filius, Absalonis instar se efferens adversus Patrem: verùm in quæ regnat pater, in eadem regnat & filius. *Unum*, quod nulla sit dissonantia aut separatio: non enim aliæ Patris voluntates, aliæ filii. *Unum*, quòd non alia sint Christi opificia, & Patris alia: una est enim omnium architectatio, cum Pater per filium effecerit: B *Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse præcepit, & creata sunt*, inquit Psalmographus. qui enim dicit, audienti dicit: & qui præcipit, simul præsenti præcipit.

Una Patris & Filii divinitas. Idem regnum. Eadem voluntas. *Id. Cat.* 15. n. 25. Eadem utriusque opificia. *V. inf. n.* 21. *& seq.* *Ps.* CXLVIII. 5.

XVII. Deus igitur verus est Filius, habens in seipso Patrem, [1] non in Patrem mutatus: nec enim Pater hominem induit, sed Filius. dicatur enim liberè veritas. Non pater passus est pro nobis; sed Pater misit eum qui pro nobis passus est. Nec usquam illud dicamus; Erat, quando non erat Filius: neque Filio-paternitatem recipiamus: verum regiâ viâ incedamus: C [a] ne declinemus ad sinistram vel ad dexteram. neque filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus: neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unam ex rebus conditis suspicemur. Verùm unus pater per unum filium adoretur, neque dividatur adoratio. Unus filius prædicetur, ante secula à dextra patris sedens: qui hoc ipsum, ut cum Patre sedeat, non in temporibus post passionem ex profectu accepit, sed sempiternò habet.

Non Pater hominem induit, sed Filius. *V. sup. n.* 14. *& Cat.* 15. *n.* 9. a *Num.* XX. 17. Filius nec pater est, nec una ex creaturis. *Id. Cat.* 4 *n.* 7. *& Cat.* 14. *n.* 26.

D XVIII. *Qui vidit Filium, vidit Patrem*: in omnibus enim genitori similis est Filius; vita ex vita genitus, & lumen ex lumine, virtus ex virtute, Deus ex Deo: & nulla in re differentes sunt deitatis characteres in Filio. quique divinitatem Filii videre dignus est habitus, idem ad fruendum genitorem evectus est. Non meus hic sermo est, sed unigeniti filii. *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovisti me, Philippe? qui vidit me, vidit Patrem.* E Atque ut compendiosius dicam, neque separemus neque confusionem faciamus. neque alienum unquam à patre filium dixeris: neque illos admiseris qui dicunt, Patrem aliquando Patrem esse, & aliquando Filium. aliena enim & impia sunt hæc, & non Ecclesiæ documenta. sed

Johan. XIV. 9. Filius in omnibus Patri similis. *Id. Cat.* 4. *n.* 7. *& sup. n.* 4. Non differentes in Filio & in Patre deitatis characteres. *Johan.* XIV. 9. *Id. Cat.* 4. *n.* 7. *sup. n.* 16. *V. Cat.* 16. *n.* 4.

[a] *τῷ συμπαρόντι.*] Coisl. Roe, Casaub. Grod. simpliciter τῷ παρόντι. Lin. seq. ante υἱὸς necessarium art. præfiximus ex Coisl. & Casaub.

[1] *non in Patrem mutatus.*] Duas in hoc loco oppositas hæreses Sabellianorum & Arianorum aggreditur. Quos latini Patripassianos, hos græci Sabellianos dicebant, ut declarant Orientales episcopi apud Athan De synod. n. 26. sed apud latinos Patripassiani erant Praxeas, qui Tertulliano teste libro contra ipsum cap. 1. *patrem crucifixit.* Hermogenes teste Aug. hæres. 41. Apud Græcos Noëtus, de quo sanctus Hippolytus libro contra Hæreses adversus Noëtum solùm edito, & Epiphan. hæresi 56. n. 1. deinde Sabellius, qui tamen, ut ait Hilar. lib. 1. De Trin. n. 11. *unionem dividebat in Virgine*, tum Patrem & filium nominibus saltem distinguens, cum incarnatus est Filius. vide Hil. lib. 1. De Trin. n. 16. & De synodis num. 45 atque Epiph hæresi 62. n. 1. Sabellii porro hæresis Marcello Ancyrano imputata est ab Eusebio: & Catholici dum Marcellum defendunt, quasi Sabelliani erroris defensores à concilio Philippopolitano traducti, apud Hilar. fragm. 3. n. 23. Dum autem Cyrillus Sabellii errorem, nonnisi cum hac præfatione, *Dicatur enim libere veritas*, quasi viros formidaret, oppugnare aggreditur; non tam ipsos Sabellianos, qui numquam, nedum sub Constantio, formidabiles exstitere, respicit; quam tectos & F in Ecclesia latentes Sabellianos de quibus dicit Cat. 15. n. 9. quos non existimem alios esse ab ipsis consubstantialis defensoribus, qui hoc crimine passim infamabantur ab Arianis, ex Socrate lib. 1. hist. cap. 24. Hoc tempore nondum Cyrillo satis notæ Arianorum in Athanasium fraudes. Arianos autem postea notat, sed eorum nomini parcit. At nemini incognitæ impiæ eorum voces, *Erat quando non erat*, &c. honor ab ipsis Patri impie habitus, dum filius ad creaturarum ordinem deprimitur: divisa Patris & filii gloria, & consequenter adoratio: dissimiles quoad essentiam & secundum omnia Pater & filius. quæ omnia habentur in vocibus Arii ab Alexandro Alexandrino relatis in epist. Encycl. n. 2. ab Athanasio De synodis num. 15. & 16. & orat. 1. cont. Arian. n. 5. & 6.

[β] *τὸν ὑπὲρ ἡμῶν.*] Coisl. *τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθ. filium suum qui pro nobis passus est.* Verba sequentia ἦν ὅτε οὐκ ἦν, codd. Roe, Casaub. & Grod. ita referunt, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Eodem modo referuntur à concil. Nic. apud Athan. ep. ad Jovian. num. 3. ab Athan ep. ad Ægypti & Lybiæ episcopos n. 12. ab Alexandro Alexandrino epist. Encycl. n. 2.

[γ] *τοῦ πατρός.*] Hæc verba supplevimus ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. Loco τοὺς λέγοντας, iidem excepto Ottob. habent τὸν λέγοντα.

Deus generans Filium nec se ipse privavit, nec Filium idcirco minus perfectum edidit.
a 1. *Cor.* 1. 24.

pater genito filio remansit pater, & non mutatus est: [a] Sapientiam genuit, verum non ipse sapientiâ destitutus est; & [a] virtutem generans non infirmus evasit. Deum generans nec ipse deitate spoliatus fuit, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus: nec ille qui genitus est, defectûs quidquam habet. perfectus est qui genuit, perfectum quod genitum est. Deus est qui genuit: Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, Deum tamen suum, Patrem adscribens. non enim veretur dicere: *Adscendo ad patrem meum, & patrem vestrum; & Deum meum, & Deum vestrum.*

Johan. xx. 17.

Id. Cat. 7. *n.* 7.

XIX. Sed ut ne existimes, illum eodem modo Filii & creaturarum esse patrem, distinxit in sequentibus. non enim dixit: Adscendo ad patrem nostrum; ne creaturarum cum Unigenito communitas induceretur: sed, *patrem meum, & patrem vestrum*, ait. aliter meum, secundùm naturam; & aliter vestrum, secundùm adoptionem. Iterumque, *ad Deum meum, & Deum vestrum.* aliter meum, tamquam germani & unigeniti filii: & aliter vestrum, tamquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius Dei, ante omnia secula inenarrabiliter genitus. sæpe enim idem vobis ingemino, ut hoc menti vestræ imprimatur. Et quod quidem filium Deus habeat, illud crede: quomodo verò, ne curiosiùs sciscitare. quærens namque non reperies. Ne extollas teipsum, ne cadas. [b] *Quæ tibi mandata sunt, ea sola meditare.* Dic mihi prius quisnam est is qui genuit; & tunc addisce quid genuit. si autem genitoris naturam adsequi cogitatione non potes, ejus quod genitum est modum ne sollicitiùs scrutare.

Non est scrutandus modus quo Filium habuit Deus.
Id. sup. n. 11.
b *Eccli.* III. 22.

De verbis symboli, Ante omnia secula. Sup. n. 12.

XX. Sufficit tibi ad pietatem nosse, uti diximus, quod unum solum filium Deus habeat; unum naturaliter genitum: qui non cum in Bethleem natus est tunc esse cœpit; sed ANTE OMNIA SECULA. Audi enim Michæam prophetam dicentem: *Et tu Bethleem domus Ephratha, nequaquam parvula es ut sis in millibus Juda: ex te enim mihi exibit dux, qui pascet populum meum Israël; & egressiones ejus ab initio, ex*

Mich. v. 2.

A ὁ πατὴρ γεννήσας τὸν υἱὸν, ἔμεινε πατὴρ καὶ οὐκ ἠλλοίωται. Σοφίαν ἐγέννησεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἄσοφος ἐγένετο· καὶ δύναμιν γεννήσας, οὐκ ἠσθένησε. θεὸν γεννήσας, οὐκ αὐτὸς τῆς θεότητος [a] ἐστερήθη· καὶ οὔτε τι αὐτὸς ἀπώλεσε μειωθεὶς, ἢ ἀλλοιωθείς· οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἔχει τι λεῖπον. Τέλειος ὁ γεννήσας, τέλειον δὲ γεννηθέν· Θεὸς ὁ γεννήσας, Θεὸς ὁ γεννηθείς· θεὸς μὲν τῶν πάντων· θεὸν δὲ ἑαυτοῦ, τὸν πατέρα ἐπιγραφόμενος. οὐ γὰρ ἐπαισχύνεται λέγων· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα [b] ὑμῶν· καὶ θεόν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν.

B ιθ'. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὁμοίως τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν κτισμάτων ἐστὶ πατὴρ, ὑποδιέστειλεν ἐν τοῖς ἑξῆς. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν, ἵνα μὴ κοινωνία γένηται [γ] τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν μονογενῆ· ἀλλὰ, πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, εἶπεν. ἄλλως ἐμοῦ, κατὰ φύσιν· καὶ ἄλλως ὑμῶν, κατὰ θέσιν. καὶ πάλιν· πρὸς τὸν θεόν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν. ἄλλως ἐμοῦ, ὡς υἱοῦ γνησίου καὶ μονογενοῦς· καὶ ἄλλως ὑμῶν, ὡς δημιουργημάτων. C Θεὸς τοίνυν ἀληθινός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνεκδιηγήτως γεννηθείς. πολλάκις γὰρ λέγω δὲ αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐντυπωθῇ ὑμῶν τοῦτο τῇ διανοίᾳ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς υἱὸν ἔχει, τοῦτο πίστευε· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμόνει· ζητῶν γὰρ οὐχ εὑρήσεις. μὴ ἐξύψου σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσῃς. ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ μόνα. εἰπέ μοι πρότερον τίς ἐστιν ὁ γεννήσας, καὶ τότε μάνθανε [δ] ὃ ἐγέννησεν. εἰ δὲ φύσιν οὐ δύνασαι νοῆσαι τοῦ γεγεννηκότος, τοῦ γεγεννημένου τὸν τρόπον μὴ πολυπραγμόνει.

D κ'. Αὐταρκές σοι πρὸς εὐσέβειαν εἰδέναι, καθὼς εἴπαμεν, ὅτι ἕνα υἱὸν ὁ Θεὸς ἔχει μόνον, ἕνα φυσικῶς γεγεννημένον· οὐχ ὅτε ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τοῦ εἶναι ἀρξάμενον, ἀλλὰ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ. ἄκουε γὰρ Μιχαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, [ε] μὴ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ

E

[a] ἐστερήθη.] In cod. Coisl. post ἐστερήθη, ita legitur: οὔτε τι αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη, καὶ οὔτε τι.

[b] ὑμῶν.] In hoc, & mox sequenti loco, rectè Millesius emendavit impressos qui ferebant ἡμῶν. Emendationem firmant omnes cod. mss. & comparatio loci paralleli Cat. 7. n. 7. Ante τοῖς ἑξῆς, posuimus ἐν ex codd Roe, Casaub. & Grod. In Ottob. est αὐτοῖς ἑξῆς. Porro hæc Cyrilli animadversio in verba Christi, quod non dixerit *Patrem nostrum, & Deum nostrum*, sed utrobique, *meum & vestrum*; raro invenitur apud Græcos, apud Latinos frequentius. Inter Græcos, Damascenus Cyrilli locum imitatus videtur lib. 4. De fid orthod. cap. 8. cum hoc discrimine, quod verba *Deum meum*, ut omnes pene qui hunc locum edisseruere Patres, de humanitate Christi dicta velit; cum Cyrillus etiam ad sublimiorem naturam referat. Ita autem dicit Patrem filii sui Deum esse, ut nulla divinitati ejus fiat injuria; sitque à creaturis universa re secretus, & tantum Deus verus quantum ipsius pater. Eodem modo sanctus Hilarius lib 11. De Trin. n. 11. Patrem ratione generationis Deum filii dictum ait, hunc ipsum locum expendendo: sicque concludit n. 12. *Hæc ita demonstrata sunt, ut & nativitas Deum substitutionis suæ confiteretur, & substitutio naturæ conscientiam non taceret: profitens sibi patrem Deum Deus filius dum ex eo nascitur; cæterum ad id quod Deus est, totum habens naturale quod Deus est.* & lib. 4 num. 53. *Idcirco Deus ejus est, quia ex eo natus in Deum est.*

[γ] τῶν ποιημάτων, &c.] In Coisl. sic: τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ μονογενῆ. In Roe & Casaub. fusius, τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν ποιητὴν, καὶ τῶν δούλων πρὸς τὸν μονογενῆ: *creaturarum cum creatore, & servorum cum unigenito.* Rectè Millesius ex codd. Roe & Casaub. restituit ὑμῶν post καὶ πατέρα sequens. Paulo post, ante ἄλλως ὑμῶν, posuimus καὶ ex Coislin. Roe, & Casaub. ut habetur in membro sequente, καὶ ἄλλως ὑμῶν ὡς δημιουργημάτων.

[δ] ὃ ἐγέννησεν, *id quod genuit.* Coisl. non male ὃν ἐγέννησεν *Quem genuit.*

[ε] μὴ ὀλιγοστὸς εἶ.] Ita hunc locum iterum recitat Cat. 12. n. 20. utrobique Coisl. loco μὴ, habet οὐκ, quod idem est; nisi quod μὴ sumi potest interrogandi sensu pro *Numquid?* quomodo in Matthæi secundo capite nonnulla ferunt vetera exemplaria latina. At in codd. Roe & Casaub. in utroque Cyrilli loco particula negans vel interrogans omittitur; sicque reducitur textus Cyrilli ad lectionem LXX. quæ non solum nostra ætate exhibet affirmanter, ὀλιγοστὸς εἶ, sed etiam Hieronymi temporibus; qui tum in hunc Michææ locum, tum in epistola ad Pammachium De opt. gen. interpret. eorum scripturam ita refert, *Modicus es, ut sis in millibus Juda.* atque ad hunc modum græci Patres ac latini Michææ testimonium recitare solent. Sunt tamen numero multi, qui ita ut Cyrillus legere μὴ ὀλιγοστὸς εἶ. & Hieronymus ipse in epist. al. 27. nov. ed. 86. &c. Codex Barberinus LXX. dicitur habere, μὴ ὀλιγοστός. Facile assentiar particulam negantem ex Matthæi evangelio in quosdam Michææ codices græcos transportatam esse; ac fortassis etiam ex illis LXX. codicibus vocem μὴ in nonnulla Matthæi exemplaria loco οὐδαμῶς irrepsisse. in nonnullis enim legitur, μὴ ἐλαχίστη εἶ, atque ita prorsus erat in iis, unde expressa versio latina in veteri ms. Corbeïensi, *Numquid minima es?* Particula γάρ, quæ abest à LXX. & apud Theodoretum, omittitur tam hîc quam Cat. 12 in codd. Coisl. Roe & Casaub. huc accessisse videtur ex evangelio Matthæi; quemadmodum etiam vox ἡγούμενος, quæ à textu Michææ abest, reperitur tamen in cod. Alexandrino. Indidem sumsit Cyrillus voces ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου Ἰσραήλ, quorum loco legit Cat. 12. n. 20. quemadmodum in Bibliis, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ.

F

ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. [a] Μὴ οὖν πρόσεχε τῷ νῦν ἐκ τῆς Βηθλεὲμ· ἀλλὰ προσκύνει τὸν ἀϊδίως ἐκ πατρὸς γεννηθέντα. Μὴ χρονικὴν ἀρχὴν τοῦ υἱοῦ καταδέξῃ τινὸς λέγοντος, ἀλλὰ ἄχρονον ἀρχὴν γίνωσκε τὸν πατέρα. ἀρχὴ γὰρ υἱοῦ ἄχρονος, ἀκατάληπτος, ἄναρχος, ὁ Πατήρ. πηγὴ οὖν τῆς δικαιοσύνης ποταμοῦ, τοῦ μονογενοῦς, ὁ πατήρ, ὁ γεννήσας αὐτὸν καθὼς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι καὶ αἰώνιός ἐστι βασιλεὺς ὁ [β] κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. εἶτα, σκληρῶς τοῦτο καταδεξαμένων τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐκείνοις ἔτι σκληρότερον λέγει· Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι. καὶ πάλιν πρὸς τὸν πατέρα λέγει· Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ, τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. σαφῶς γὰρ εἴρηκεν, ὅτι πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι, ἐγὼ εἶχον τὴν παρὰ σοὶ δόξαν. καὶ πάλιν, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου, λέγων· σαφῶς φησίν, ὅτι ἀΐδιον ἔχω τὴν παρὰ σοὶ δόξαν.

κα΄. [γ] Πιστεύωμεν τοίνυν ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ· ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ· ΔΙ' ΟΥ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΓΕΝΕΤΟ. Εἴτε γὰρ θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ οὐδὲν τῶν γεννητῶν ὑπεξῄρηται τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Φιμούσθω πᾶσα αἵρεσις διαφόρους ποιητὰς καὶ κοσμοποιοὺς εἰσάγουσα. φιμούσθω βλασφημοῦσα γλῶσσα τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες τὸν ἥλιον εἶναι τὸν Χριστόν· ἡλίου γάρ ἐστι δημιουργός, οὐχ ὁ ἥλιος ὁ φαινόμενος. φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες ἀγγέλων

A diebus seculi. Ne igitur adtendas ad eum qui nunc ex Bethleem [ortus est,] verùm adora eum qui sempiternò ex Patre genitus est. Ne quemquam patiare [1] qui temporale Filii principium dicat; sed agnosce principium temporis expers, Patrem. Principium namque, Filii temporis nescium, incomprehensum, principio carens, Pater est: [a] fons fluminis justitiæ, Unigeniti nimirum, pater, qui ipsum generavit sicut novit ipse solus. Vis autem nosse, quod etiam æternus rex est Dominus noster Jesus Christus? ipsum rursus audi dicentem: *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum: & vidit, & gavisus est.* Deinde, cum id durè acciperent Judæi, aliquid ipsis adhuc durius dicit: *Priusquam Abraham fieret, ego sum.* Iterumque ad Patrem dicit: *Et nunc glorifica me tu, Pater, apud temetipsum, gloria quam habui, antequam mundus esset, apud te.* Palam enim hoc dixit: priusquam mundus fieret, ego habebam apud te gloriam. Et rursus aiens: *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi*, manifestè dicit: æternam habeo apud te gloriam.

C XXI. Credamus igitur IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM; QUI EX PATRE NATUS EST DEUS VERUS ANTE OMNIA SECULA: [b] PER QUEM OMNIA FACTA SUNT. [c] sive enim Throni sive Dominationes, sive Principatus sive Potestates, omnia per ipsum facta sunt, & nulla generatarum rerum ejus potestati subtracta est. Obmutescat omnis hæresis [2] diversos factores & mundi autores inducens. Compescatur lingua Christum Dei filium blasphemiis verberans. obmutescant qui D * Solem esse Christum dicunt. solis enim est artifex, non sol iste conspicuus. Conticescant, qui mundum aiunt angelorum opificium: qui

Non est temporale Filii principium. 1

a *Ps.* XLV. 5.

Christum æternum esse probatur.

Joh. VIII. 56.

℣. 58.

Joh. XVII. 5.

℣. 24.

De verbis symboli, *Per quem omnia facta sunt.*

Per Christum omnia sunt facta

b *Johan.* I. 3.

c *Coloss.* I. 16.

2

* *Manichæi ex Cat.* 15. *n.* 3.

[a] Μὴ οὖν πρόσεχε] Aliter prorsus codd. Roe & Casaub. Μὴ οὖν πρόσεχε τῷ νῦν ἐν Βηθλεὲμ γεγεννῆσθαι αὐτόν, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὅλον αὐτὸν πρόσφατον νόμιζε: ἀλλὰ προσκύνει τὸν ἀΐδιον, &c. *Ne igitur attende quod nunc in Bethleem natus sit, & totum ipsum filium hominis recèns proditum existima: sed adora eum*, &c. Coisl. habet ut editi; tantum loco ἐκ ante Βηθλεὲμ, fert ἐν. Nullus dubito, quin ad molliendam prioris scripturæ, quæ durum aliquid ac Nestorianum sonare videtur, offensionem, hæc præfatorum codicum lectio substituta sit. Interpolationem prodit haud satis apta verborum constructio: E secundumque membrum de eo qui æternum ex Patre genitus est, postulat in priori membro mentionem fieri ejus qui è Bethleem egressus est nascendo. Similis est altera Cyrilli nostri sententia hom. in Paralyt. n. 9. *Deum qui in carne apparet respice: neque eum qui videtur considera; sed eum qui operatur per illum qui conspicuus est.* Neque erroris suspecta aut insolens videri nobis debet hujusmodi ante Nestorianam hæresim oratio, cum similes passim in hujus & sequentis etiam ætatis Patribus occurrant sententiæ: quas vel Catholici dogmatis de una Christi persona securitas, vel naturas male ab Arianis Apollinaristisque confusas operosius distinguendi necessitas peperit: unde etiam Theodoretus epist. 82. pag. 956. questus est, Patres nonnullos qui adversum Arianos scripsere, in naturarum discrimine pressius urgendo, aliquando loquutionibus minus accuratis usos. Omnium illorum minime suspectus noster Cyrillus esse debet, quo nemo luculentius unitatem Christi personæ explicavit, præsertim Cat. 4. n. 9. qui Mariam Deiparam F appellat, Deum ex virgine natum dicit; non nudum hominem, sed Deum incarnatum in cruce mortuum ubique inculcat. In hoc ipso loco paulo ante *eum qui in Bethleem natus est ante omnia secula esse* profitetur. Voces *Non attende ei qui nunc ex Bethleem egressus est, sed adora illum qui ex Patre ab æterno genitus est*, non excludunt ab humanitate Christi adorationem ipsi debitam, cum Cat. 12. n. 33. adorari jubeat eum qui ex virgine natus est; & tum Cat. 4. n. 3. tum Cat. 13. sæpius crucifixum à toto orbe adorari observet: tantum in Christo humanitatem solam & nudam respici prohibet Cyrillus, attentionemque potiorem ad id quod in Christo præcipuum est, & unde tota sacræ humanitati dignitas, haberi præcipit. Id cum per se patet, tum ex comparatione similium sententiarum, ut Cat. 3. n. 3. Cat. 17. n. 35. Cat. 22. n. 6.

1 *qui temporale Filii principium dicat.*] Theodorus Heracleotes citatus in Catena Possini in Matt. cap. 13. ℣. 44. p. 191. hunc errorem Marcioni & Marco hæreticis tribuit. Μαρκίων ἅμα καὶ Μάρκος οἱ αἱρετικοὶ ἐλέγχονται, λέγοντες ἀρχὴν χρονικὴν εἰληφέναι τὸν Χριστόν. At nullus alius hîc quærendus præter Arium, cujus en blasphema verba in Thalia apud Athan. De synodis num. 15. τοῦτον ἄναρχον ἀνυμνοῦμεν διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα. ἀΐδιον δὲ αὐτὸν σέβομεν διὰ τὸν ἐν χρόνοις γεγαότα. ἀρχὴν τὸν υἱὸν ἔθηκε τῶν γενητῶν ὁ ἄναρχος. *Hunc*, Patrem dicit, *sine principio celebramus, propter eum qui initium habet. æternum ipsum veneramur, propter eum qui in tempore natus est. Qui sine initio est, filium posuit initium creaturarum.*

β Κύριος ἡμῶν.] Scripsimus ἡμῶν ex cod. Ottob. & Grodecii versione, ipso sensu postulante.

γ πιστεύωμεν.] Ita scripsimus ex vers. Grod. Editi omnes & mss. πιστεύομεν, *credimus.* Paulo post, loco Θεὸν ἀληθινόν, *Deum verum*, habetur in codd. Coisl. Roe, Casaub. υἱὸν ἀληθινόν, *filium verum.* at prior lectio tum ex titulo Catecheseos, tum ex num. 14. ubi iste refertur Symboli articulus, & toto Catecheseos scopo & instituto, vera comprobatur.

2 *diversos factores*, &c.] Multas hæreses in hoc loco notat. Primum eos qui diversos mundi authores inducebant: sive alium corporis & alium animæ, alium lucis tenebrarumque alium conditorem dicendo; quos variis locis refellit: sive mundum à pluribus conditum, vel simul operantibus, vel diversas partes condentibus, affirmando; nam ea veterum Gnosticorum sententia fuit. Secundò eos qui Christum Dei filium blasphemabant: eos intelligo qui vel Christum negabant creatoris hujus mundi filium, ipsumque creatorem, ut omnes Gnostici, Marcion, &c. Catech. 7. n. 6. vel qui eum justis hominibus æqualem aiebant Cat. 7. n. 7. vel Maria antiquiorem inficiabantur Cat. 12. n. 3. vel in creaturarum numerum relegabant, aut contra cum Patre confundebant, Cat. 11. num. 17. Tertiò qui Christum Solem istum aiebant: isti sunt Manichæi ex Cat. 6. n. 13. & Cat. 15. n. 3. Quartò eos qui angelos mundi conditores statuebant. Ita Simon magus, Basilides, Nicolaüs, Menander, Borboriani, Cerinthus, Saturninus, Apostolici, teste Ammonio Caten. in Johan. cap. 1. ℣. 3. De Simone mago certum ex Irenæo lib. 1. cap. 23. n. 2. De Menandro ex eodem, ibid. n. 5. De Saturnino, ibid. cap. 24. n. 1. De Basilide, ibid. n. 3. & 4. Carpocrate, cap. 25. n. 1. Cerintho, cap. 26. n. 1. & ex Epiph. hæres. 28. n. 1. omitto alios.

a Coloss. 1. 16.
b Ephes. 1. 21.
Regnat Filius in propria opera.
Johan. 1. 3.

Unigeniti prærogativam invadere volunt. [a] sive enim visibilia sive invisibilia, sive Throni sive Dominationes, [b] sive quidquid nomen habet, omnia per Christum facta sunt. Regnat Filius in res à se factas: non aliena spolia rapiens, sed propria in opera regnum exercens; sicut evangelista Johannes dixit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso ne una quidem res facta est.* omnia per ipsum facta sunt, [1] Patre per Filium operante.

Exempla humana, divinis rebus accommodata infirma sunt.

XXII. Vellem equidem eorum quæ dicuntur exemplum quoddam adferre, sed illud infirmum esse novi. quænam enim ex visibilibus rebus, divinæ invisibilisque potestatis idoneum exemplum esse queat? dicatur nihilominus tamquam infirmum, & ab infirmo ad infirmos. Quemadmodum videlicet, si quis rex filium habens regem, civitatis constituendæ cupidus filio secum regnanti subjiciat struendæ civitatis exemplar; ille autem exemplari sumto cogitatum opus ad finem perducat: ita, cum pater omnia fabricare voluisset, patris nutu omnia filius architectatus est; ut nutus quidem ille Patri servet incolume summæ arbitrium potestatis, filius vero rerum à se factarum habeat potestatem; ut neque Pater propriorum operum dominatione fraudetur, neque Filius in res ab alio, sed à se conditas regnum obtineat. Non enim angeli, * ut dictum est, mundum condidére, sed unigenitus Filius ante omnia secula genitus, quomodo diximus; per quem omnia facta sunt, nulla re ab illius opificio excepta. Et hæc quidem à nobis hactenus per Christi gratiam dicta sunto.

Deus Filio rerum faciendarum exemplar & voluntatem suam commonstravit. V. Cat. 10. n. 5.

* n. 21.

XXIII. Recurrentes verò in Fidei confessionem, concludamus in præsenti sermonem. omnia effecit Christus, sive angelos dixeris sive archangelos, sive Dominationes sive Thronos. Non quod Pater sufficienti ad creandum per seipsum potestate caruerit; sed quia Filium voluit rebus quas fecisset regnare, ipse exhibens illi rerum [2] creandarum designationem. Honorans enim Unigenitus patrem suum ait: *Non potest Filius facere à semetipso quidquam, nisi quid viderit Patrem facientem. Quæ enim*

Johan. 5. 19.

A δημιούργημα τὸν κόσμον, οἱ τὸ τοῦ μονογενοῦς ἀξίωμα παραρπάζειν βουλόμενοι. εἴτε γὰρ ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε τι ὀνομαζόμενον· πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Βασιλεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων· οὐκ ἀλλοτρίαν αἰχμαλωσίαν ἁρπάσας, ἀλλὰ ἰδίων δημιουργημάτων βασιλεύων, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς εἴρηκεν Ἰωάννης· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐργαζομένου.

B κβʹ. Καὶ [a] βούλομαι μὲν τι εἰπεῖν καὶ ὑπόδειγμα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἶδα αὐτὸ ἀσθενές· ποῖον γὰρ ἔσται τῶν ὁρατῶν, ἀκριβὲς ὑπόδειγμα τῆς θείας καὶ ἀοράτου δυνάμεως; ἀλλ' ὅμως λεγέσθω ὡς ἀσθενές, παρὰ ἀσθενῶν πρὸς ἀσθενεῖς. Ὥσπερ γὰρ ἄν τις βασιλεὺς βασιλέα υἱὸν ἔχων, βουλόμενος κατασκευάσαι πόλιν, ὑπόθοιτο τῷ υἱῷ συμβασιλεύοντι τὴν κατασκευὴν τῆς πόλεως· ὁ δὲ τὸ παράδειγμα λαβών, εἰς τέλος ἄγει τὸ νοηθέν. οὕτω πατρὸς βουληθέντος τὰ πάντα [β] κατασκευάσαι, τῷ τοῦ πατρὸς νεύματι ὁ υἱὸς τὰ πάντα C ἐδημιούργησεν· ἵνα τὸ μὲν νεῦμα τηρῇ τῷ πατρὶ τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ υἱὸς δὲ πάλιν ἔχῃ ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων· καὶ μήτε πατὴρ ἀπαλλοτριωθῇ τῆς δεσποτείας τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, μήτε ὁ υἱὸς τῶν ὑπ' ἄλλου [γ] δημιουργηθέντων βασιλεύῃ, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελοι, καθὼς εἴρηται, τὸν κόσμον ἐδημιούργησαν· ἀλλὰ υἱὸς μονογενής, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένος, καθὼς εἴρηται· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, μηδενὸς ὑπεξῃρημένου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιήσεως. Καὶ D ταῦτα μὲν [δ] ἡμῖν τέως, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι λελέχθω.

κγʹ. Ἀναδραμόντες δὲ ἐπὶ τὴν τῆς Πίστεως ἐπαγγελίαν, καταπαύσωμεν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον. πάντα ἐποίησεν ὁ Χριστός, κἂν ἀγγέλους λέγῃς κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν κυριότητας κἂν θρόνους. οὐχ ὅτι ὁ πατὴρ ἠτόνει περὶ τὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτουργίαν, ἀλλ' ὅτι βασιλεύειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων τὸν υἱὸν ἠβουλήθη, αὐτὸς αὐτῷ παρέχων τὴν τῶν κατασκευαζομένων ὑφήγησιν. τιμῶν γὰρ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁ Μονογενής, E φησίν. Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν [ε] μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν

1 *Patre per filium operante.*] Quam certum est mundum totius Trinitatis opificium esse, tam certum ex Scripturis, Symbolorum confessionibus, & unanimi Patrum consensu, Patrem per Filium operari. Quæri autem possunt tria in Cyrilli sententia. 1°. num mandatum illud supremæ Christi dignitati, intimæque ejus cum Patre conjunctioni officiat. 2°. num Deus nihil ad condendum orbem aliud contulerit, præter mandatum, & designationem rerum faciendarum Filio monstratam. 3°. quibus de causis causam exemplarem Patri, efficientem Filio assignarit, contra receptum in scholis latinis ea de re disserendi modum. Tres illas quæstiones in Diss. 3. enucleamus; ac probasse nos speramus Cyrillum nullam aliam Filii à Patre præter naturæ ac generationis dependentiam agnovisse: creandi actionem tribus personis communem fecisse: exemplarem causam & mandatum Patri adtribuisse, ut Filium persona distingueret à Patre.

a βούλομαι μὲν τι.] Τι loco τοι scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Infra, ante ὁρατῶν addidimus articulum τῶν ex Roe & Casaub. sed Coisl. habet ὁρατόν, non male. Nota exemplum hoc à Cyrillo agnosci quasi imperfectissimum; unde nulla ad res divinas trahi consequentia possit.

β κατασκευάσαι.] In codd. Roe, Casaub. & Ottob. κατασκευάσαι. Infra, verba ἵνα τὸ μὲν, usque ad ἐξουσίαν incl. desunt in codd. Roe, & Casaub. verba vero sequentia καὶ υἱὸς paulo aliter ab iis exhibentur ad hunc modum: καὶ ἔχει ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ δημιουργὸς ᾖ καὶ ὁ υἱός· καὶ μήτε πατὴρ, &c. Et habet: (Filius) *potestatem in opificia propria, ut & Pater opifex sit & Filius, & neque Pater*, &c.

γ δημιουργηθέντων.] Ita emendavimus ex codd. Coisl. & Grod. habebatur in editis δημιουργημάτων.

δ ἡμῖν.] Coisl. Roe, Casaub. ὑμῖν. Perinde est. loco Χριστοῦ, iidem codd. habent Κυρίου. Grod. legit Θεοῦ.

2 *creandarum rerum designationem*, &c. ὑφήγησιν.] Male profecto Grodecius vertit *administrationem*. Ex præcedentibus manifestum est hîc agi de rerum faciendarum exemplari, conjuncto cum Patris mandato exsecutionem imperante. Hæc vis vocis ὑφήγησις, quæ significat demonstrationem, delineationem, documentum rerum quas fieri à nobis oportet. Inter multa exempla sufficient hæc ex Gregor. Nyss. De perfecta Christiani forma tom. 3. p. 275. Οὕτως ἂν F ἀξιόπιστος ἦν τῶν ἀγαθῶν ἡ ὑφήγησις, τοῦ βίου τοῖς λόγοις συμφθεγγομένου. *Sic enim fide digna futura erat bene agendorum præceptio, moribus idem quod verba loquentibus.* pag. 276. de S. Paulo. Μάλιστα πάντων ἀκριβῶς καὶ τί ἐστιν ὁ Χριστὸς, κατενόησε. καὶ οἷον εἶναι χρὴ τὸν ἐπονομαζόμενον αὐτῷ, δι' ὧν ἐποίησεν ὑφηγήσατο. *Omnium maxime & quid sit Christus accurate intellexit; & qualem oporteat eum esse qui ejus nomine censeatur, suis actionibus descripsit & demonstravit.* & pag. 290. Οὐκ ἔστι, μὴ δεχομένης τῆς ἀκοῆς τὴν ὑφήγησιν, δεόντως τι τῶν προκειμένων γνῶναι. *Fieri non potest…, ut si auris rerum gerendarum præceptionem non admittat, quidquam eorum quæ nobis sunt proposita geratur.* Vide Basil. epist. ad monachum qui exciderat pag. 9.

ε μή τι βλέπῃ.] Editi τις. Emendavimus ex Coisl. Roe, Casaub. in Notis supponit Millesius id se emendasse. adhuc tamen in textu retentum τις.

ἐκεῖνος

» ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· καὶ πά- » λιν· πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζο- μαι· οὐδεμιᾶς οὔσης ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ἐναντιότη- » τος. τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, σά ἐστι· καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ, φησὶν ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἐπιγνῶναι σαφῶς ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. ὁ γὰρ » λέγων· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν » καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πάντως ὅτι τινὶ παρόντι προσδιε- λέγετο. σαφέστατα δὲ μᾶλλον ὁ Ψαλμῳδὸς εἴρηκεν· » Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. ὡς μὲν τοῦ πατρὸς ἐντελλομένου καὶ λέ- [α] γοντος, τοῦ δὲ υἱοῦ [α] νεύματι αὐτοῦ τὰ πάντα δημιουργοῦν- » τος. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ὁ Ἰὼβ ἔλεγεν· Ὁ τανύσας τὸν » οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἐδάφους ἐπὶ θα- λάσσης· δηλῶν τοῖς νοοῦσιν, ὅτι ὁ διὰ τῆς παρουσίας περι- πατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, οὗτος ἦν ὁ πρὸ τούτου τῶν » οὐρανῶν ποιητής. [β] καὶ πάλιν ὁ Κύριός φησιν· Ἢ σὺ » λαβὼν γῆν πηλὸν, ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸν » ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; εἶτα ἑξῆς. Ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ » πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν; δηλῶν, ὅτι ὁ εἰς ᾅδου κατελθὼν διὰ φιλανθρω- πίαν, οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐκ πηλοῦ κατεσκεύασε τὸν ἄν- θρωπον.

κδ'. Ἔστι τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονο- » γενὴς καὶ τοῦ κόσμου ποιητής. ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ » κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καθὼς ἡμᾶς διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον. Οὐ μόνον δὲ τῶν φαινο- μένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων νεύματι πατρὸς [γ] » ποιητής ἐστιν ὁ Χριστός. ἐν [γ] αὐτῷ γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάν- » τα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς » γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι, εἴτε » κυριότητες· εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' » αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, » καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. κἂν τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς εἴπῃς, καὶ τούτων νεύματι τοῦ πατρὸς ἐστὶ ποιητὴς [δ] » Ἰησοῦς ὁ Χριστός. [δ] Ἐπ' ἐσχάτων γὰρ τῶν ἡμερῶν τούτων » ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, » δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· ᾯ ἡ δόξα, τιμὴ, κρά- [ε] τος, σὺν [ε] τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A *ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Et iterum: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor;* nullâ prorsus in his qui operantur contrarietate. *Mea* enim *omnia tua sunt, & tua mea*, ait in evangeliis Dominus. Quod quidem aperte cognoscere licet, tam ex veteri quam ex novo Testamento. Qui enim dicit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram & ad similitudinem;* omnino præsentem aliquem adloquebatur. Omnium verò apertissime Psalmidicus ait: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit,* B *& creata sunt:* tamquam Patre quidem mandante & dicente; Filio verò nutu ejus omnia efficiente. Quod etiam Job mystice dixit: *Qui extendit cœlum solus, & ambulat super mari tamquam super solo.* intelligentibus significans, quòd qui dum hîc versaretur ambulavit super mari, is erat qui cœlos antea condiderat. Et rursus Dominus ait: *Aut tu sumens terram lutum, finxisti animantem, & loquendi vi præditum illud posuisti super terram?* deinde in consequentibus: *Aperiuntur verò tibi præ timore* C *portæ mortis, janitoresque inferni videntes te timuerunt?* Declarans nimirum eum qui in infernum propter suam bonitatem descendit, ipsum esse qui ab initio ex luto hominem construxit.

Johan. v. 17. — Joh. xvii. 10. — Gen. 1. 26. — Ps. cxlviii. 5. — Job. ix. 8. — Ibid. xxxviii. 14. — ℣. 17.

XXIV. Est igitur Christus, filius Dei unigenitus & mundi effector. *In mundo* enim *erat, & mundus per ipsum factus est.* Et, *in propria venit.*, sicut nos docet Evangelium. Non autem eorum quæ conspiciuntur solùm, [1] sed & eorum quæ non videntur nutu Patris factor D est Christus. *In ipso* enim *creata sunt omnia*, juxta Apostolum, *quæ sunt in cœlis & quæ super terram, visibilia & invisibilia; sive Throni sive Dominationes, sive Principatus sive Potestates, omnia per ipsum & in ipsum creata sunt. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.* Etiam si ipsa dixeris secula, horum quoque nutu Patris, factor est Jesus Christus. *Novissimis* enim *his diebus locutus est nobis in Filio, quem posuit hæredem universorum, per quem & secula fecit.* Cui gloria, honor, imperium, E cum Patre & sancto Spiritu, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Christus rerum visibilium & invisibilium conditor. — Johan. 1. 10. 11. — [1] — Coloss. 1. 16. — ℣. 17. — Hebr. 1. 2.

[α] νεύματι αὐτοῦ] In codd. Coisl. Roe, Casaub. desunt hæ voces. Nos αὐτοῦ addidimus ex sola vers. Grod cum in editis & mss. desit.

[β] Καὶ πάλιν ὁ Κύρ] Roe & Casaub. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος. *Et rursus ad ipsum Dominus.* Loco γῆν πηλὸν, quod legitur in editis & cod. Coisl. juxta LXX. Romanæ editionis; habetur in codd. Ottob. Roe & Casaub. γῆς πηλὸν, ut in ed. Compl. LXX. at editio Aldina habet ἀπὸ γῆς πηλόν. Paulo post, loco καὶ τὰ ἑξῆς, scripsimus εἶτα ἑξῆς ex codd Ottob Roe, Casaub. Coisl.

[1] *Sed & eorum quæ non videntur*, &c. Visibilium & invisibilium nomine res corporeæ & incorporeæ à Patribus designari solent. Vide Greg. Nyss. De iis qui mature abripiuntur pag. 325. At hîc Cyrillus invisibilium rerum nomine angelorum ordines diversos videtur intelligere, ut & Cat. 23. n. 6. Ferit hoc loco Marcionis hæresim, quæ ut ait Hieronymus epistolâ ad Pammachium veteris edit. 61. n 38. *alterum bonum, alterum justum Deum ferens, illum invisibilium, hunc visibilium adserit creatorem.* Manichæos quoque alterum corporis, animæ alterum conditorem affirmantes respicere potuit. Seculorum, αἰώνων, nomine, quæ ipsa quoque à Christo facta dicit, fortassis certum angelorum ordinem designat. Notum est enim ab Ignatio epist. ad Trallian. n. 5. Constit. apost. authore lib 8. cap. 12. Eusebio De laudibus Constantini cap. 1. p. 606. Hilar. lib. 2. De Trin. num. 9. αἰῶνας, sive secula, angelici ordinis speciem numerari.

[γ] ἐν αὐτῷ.] Ita emendavimus ex Coisl. Roe, Casaub. & sacro Textu. nam in editis legitur ἐν ἑαυτῷ.

[δ] Ἐπ' ἐσχάτων.] Roe & Casaub. ἐπ' ἐσχάτη. Vide adnotata ad titulum Catecheseos. Post τούτων additur ὁ Θεὸς in præfat. codd.

[ε] τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ.] Eas voces adjecimus ex codd. Roe & Casaub. nam editi omittunt Patris mentionem. Grodecius aliter legit: *Cui gloria, honor, & potentia, in sancto Spiritu, ubique, nunc & semper in omnia secula. Amen* In Coisl omittitur Patris & sancti-Spiritus commemoratio, ac post κράτος immediate subjicitur εἰς τοὺς αἰῶνας, &c.

CATECHESIS XII.

De Christo incarnato.

MONITUM.

I. *INCARNATIONIS veritatem in hac oratione contra Judæos & hæreticos propugnat: causas ejus inquirit: signa venturi Christi à Prophetis prænuntiata describit: circumstantias temporis, loci, generis ac modi quo natus est Christus, ex utroque Testamento diligentissimè persequitur.*

II. *Exposita primum humanitatis juxta ac divinitatis in Christo confitendæ necessitate, &*
Num. 1. *obiter confutata Judæorum pertinacia; varios de Christo incarnato hæreticorum errores memorat,*
num. 2. *eisque Ecclesiæ fidem opponit. Tum ad refellendas diversorum contradictiones, incarnationis cau-*
n. 3. *sas aperit, quæ fuerunt permultæ; in primis humani generis reparatio, quod argumentum dum*
n. 5. 6. 7. 8. 9. *tractat, prophetias adventus Domini prænuntias percurrit; & in Jesum, qui asino sedens*
n. 10. 11. 12. *Hierosolymam invectus est, in Olivarum monte stetit, miracula operatus est, à subditis judicatus est, plane cadere demonstrat. Tum alias commemorat dominici adventus causas; ut nimi-*
n. 13. & 14. *rum Deum capere possemus; ut aquas sanctificaret; Deum sub sensus subjectum nobis adorare liceret; Diabolum Christus eodem quo ille nos dejecerat, carnis instrumento debellaret. Post, ad-*
n. 16. *versum Judæos possibilem incarnationem probat; tempusque hujus Dei in terras adventus ex*
n. 17. 18. 19. *Patriarchæ Jacob, Davidis, & Danielis prophetiis, in Herodis regno & Principum Judaïcorum*
n. 20. *defectione definit. Bethleem nativitatis Christi locum ex Davide atque Michæa comprobat.*
n. 21. & seq. *Dehinc Jesum ex virgine de Davidis prosapia, ut promissum erat, natum ostendit. Gentilibus*
n. 27. & seq. *ex ipsorum fabulis, Judæis ex Scripturarum testimonio possibilem ex virgine nativitatem osten-*
n. 25. 26. 32. *dit; & non indignam nec dedecoram Deo humani corporis adsumtionem contra hæreticos evin-*
n. 33. 34. *cit. Tamdem eximia castitatis & virginalis status commendatione orationem concludit.*

III. *Varia sunt in hac oratione singulari animadversione digna: accurata divinitatis & humanitatis Christi confessio; Jacobi & Danielis prophetiarum explanatio; præclarum Sacerdotum continentiæ testimonium; encomia virginitatis & monastici status.*

IV. *Pronuntiata est altera post præcedentem die, ut num. 4. declarat Author initio. Emendata à nobis est ad fidem codicum Coisliniani, Ottoboniani, Roe, Casauboniani, & Regii num. 2503. notati, in quo hæc cum tribus sequentibus Catechesibus habetur. duodecimi vel tertii decimi circiter est seculi.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιβʹ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ
« ᵅΣΑΡΚΩΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗ-
» ΣΑΝΤΑ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἠσαΐου·
» καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ
» Ἀχὰζ, λέγων· Αἴτησαι σεαυτῷ ση-
» μεῖον, καὶ ἑξῆς· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν
» γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν,
» καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμα-
» νουὴλ, καὶ τὰ ἑξῆς.

A

CATECHESIS XII. ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore pronunciata, in illud: QUI INCARNATUS ET INHUMANATUS EST. Et lectio ex Hesaïa: *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi ipsi signum,* & infra: *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel;* & quæ sequuntur.

Habita est sequenti die post præcedentem n. 4.

Isai. VII. 10.

B ỹ. 14.

αʹ. ΑΓΝΕΙΑΣ σύντροφοι, καὶ σωφροσύνης μαθηταὶ, ᵝτὸν ἐκ παρθένου γεννηθέντα Θεὸν, ἁγνείας μεστοῖς χείλεσιν ἀνυμνήσωμεν. οἱ τοῦ νοητοῦ προβάτου τῶν κρεῶν μεταλαβεῖν καταξιούμενοι, κεφαλὴν μετὰ τῶν ποδῶν μεταλάβωμεν· κεφαλῆς μὲν τῆς θεότητος νοουμένης, ποδῶν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκλαμβανομένης. οἱ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀκροαταὶ, Ἰωάννῃ
» τῷ θεολόγῳ πειθώμεθα. ὁ γὰρ εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
» λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λό-
» γος· ἐπήγαγε λέγων, Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.
C
Οὔτε γὰρ τὸν ψιλὸν ἄνθρωπον προσκυνεῖν, ὅσιον· οὔτε θεὸν μόνον λέγειν ᵞχωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος, εὐσεβές. Εἰ γὰρ Θεὸς ὁ Χριστὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, μὴ ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀνθρωπότητα· τῆς σωτηρίας ἀλλότριοι καθεστήκαμεν. Προσκυνείσθω ᵟμὲν ὡς θεὸς, πιστευέσθω δὲ ὅτι
D
καὶ ἐνηνθρώπησεν. οὔτε γὰρ τὸ λέγειν ἄνθρωπον ἄνευ θεότητος, ἐπωφελές· οὔτε τὴν ἀνθρωπότητα μὴ συνομολογεῖν τῇ θεότητι, σωτήριον. Ὁμολογήσωμεν τοῦ βασιλέως καὶ ᵉἰατροῦ τὴν παρουσίαν. ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰησοῦς ἰατρεύειν μέλλων, λέντιον ἀνθρωπότητος περιζωσάμενος, ἐθεράπευσε τὸ νοσοῦν. ὁ τέλειος τῶν νηπίων

I.[1] PURITATIS alumni & castitatis discipuli, Deum ex virgine natum plenis castitate labiis celebremus. Qui intellectualis * ovis carnibus vesci digni habemur, ᵃ caput simul cum pedibus sumamus; divinitate per caput, humanitate vero per pedes intellecta. Qui sancta audimus evangelia, Johanni Theologo audientes simus. ille enim postquam dixit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum;* dein subjecit, dicens: *Et Verbum caro factum est.* Neque enim nudum hominem adorare fas est; nec Deum solummodo absque humanitate dicere, pium. Si enim Deus est Christus, uti revera est, humanitatem autem non adsumsit, alieni à salute sumus. Adoretur igitur ut Deus, credatur verò quod humanam quoque naturam induit. Neque enim hominem seclusâ divinitate dicere, conducibile est: neque à Deitatis confessione humanitatem sejungere, salutiferum. Confiteamur regis & medici præsentiam. Rex enim Jesus medicinam allaturus, ᵇ linteo humanitatis se præcingens, quod infirmum erat curavit. Perfectus infantium magister, puerum

Christus simul Deus & homo confitendus.

* *Christi per agnum paschalem figurati.*

a *Exod.* XII. 9.

Johannes Theologus.

Johan. I. 1.

Ibid. ỹ. 14.

Alterius confessio sine altero nihil prodest ad salutem.

b *Johan.* XIII. 4.

E

ᵅ Σαρκωθέντα.] Hujus vocis loco Cyrillus hunc articulum referens hujus Cat. n. 13. scribit ἐν σαρκὶ παραγενόμενον. Ante Ἀχὰζ, adjecimus articulum τῷ ex cod. Coisl. & sacro Textu. Loco καλέσουσι, codd. Coisl. & Ottob. habent ut in prophetico Textu καλέσεις, *vocabis.* at Cyrillus ipse hujus Cat. n. 21. legit καλέσουσι. Quæ vox sumta ex Matthæo cap. 1. ỹ. 3. hunc Isaïæ locum referente. Ita tamen multi Patres legere, ut Greg. Nyss. in nat. Christi p. 344. &c.

1 *Puritatis alumni.*] Sic reddidi vocem ἁγνείας; quæ quamquam apud authores ecclesiasticos castitatem omnem, sive virginum, sive viduorum, sive conjugum significet, apud Cyrillum tamen, si unum locum excipias, virginalem semper continentiam designat. In hoc exordio Cyrillus tribus hujus periodi membris tria hominum genera mihi videtur alloqui. in primo virgines & cælibes, quos etiam in fine catecheseos convenit sicut initio. in secundo fideles baptizatos qui Eucharistiæ participabant; Christique per agnum Paschalem figurati carnibus vescebantur. in tertio omnes prorsus qui
F
aderant, baptizatos & baptizandos. Cadit igitur Albertini objectio contra realem corporis Christi manducationem inde petita; quòd baptizandos Cyrillus carnis Christi participes efficiat, eamque manducationem concludat in fide divinitatis & humanitatis ejus. At primò in hoc membro baptizatos alloquitur: quamquam non diffiteor idem ad baptizandos dici potuisse, quos Cat. 1 n. 1. *mysteriorum Christi participes* dicit; non quidem *re & gratia*, sed *vocatione* solum & certa exspectatione; quosque bonis baptismi anticipato frui passim inculcat. 2°. quamvis fides in Christum, quædam mystica sit ejus manducationis species, ea tamen non destruit realem ejus in Eucharistia manducationem: nihil enim præcipui supra Catechumenos, quibus fides in Christum imperabatur, habuissent fideles; quibus tamen Eucharistia tamquam ingens favor, Catechumenis non negatus solum sed & occultatus, commendabatur. Quin imo illa per fidem manducatio, supponit pro fundamento realem Christi participationem, istius per fidem manducationis figuram; & argumentum Cyrilli quod totus Christus credendus sit quia totus manducatur, supponit & agnum paschalem totum à Judæis, & Christum totum à fidelibus realiter manducatum. Cæterum illa capitis & pedum agni paschalis ad Christi divinitatem & humanitatem accommodatio, communis est apud græcos & latinos Patres ante & post Berengarium.

ᵝ τὸν ἐκ παρθένου.] Articulum τὸν addidimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Post Θεὸν, additur in Coisl. λόγον, *Deum Verbum.* ac post χείλεσι in eodem & in Reg. adjicitur, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, *plenis castitatis & bonæ conscientiæ labiis celebremus.* Sequentia de confitenda humanitate simul cum divinitate Christi, ex comparatione agni paschalis, transcribit S. Nilus lib. 2. epist. 187. adjuncta phrasi ex Cat. 4. n. 9.

ᵞ χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος.] Hæc non legit Grodecius. Coisl. Roe & Casaub. loco ἀνθρωπότητος habent ἐνανθρωπότητος. Reg. ἐνανθρωπήσεως, *sine inhumanatione.*

ᵟ μὲν ὡς θεός.] Ita scripsimus ex codd. Reg. Roe, Casaub Grod. & S. Nilo. In editis verò est προσκ. μὲν οὖν ὁ θεός: *Adoretur itaque Deus.*

ᵉ ἰατροῦ τὴν παρουσίαν.] Habetur in impressis τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν παρουσίαν: *Salutem & præsentiam.* Authoritate codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grod. eliminavimus verba τὴν σωτηρίαν καὶ. Conjicerem tamen legendum τὴν σωτήριον παρουσίαν, *Salutarem præsentiam.* Paulo post, loco τὴν νοσοῦσαν, ex præfatis codd. posuimus τὸ νοσοῦν. at Grod. legisse videtur τὴν νόσον, *morbum.*

[a] Prov. 1. 4. se cum pueris fecit; ut [a] imprudentibus sapientiam instillaret. Cœlestis panis ad terram descendit, ut aleret famelicos.

Contra Judæos.

II. Judæi vero, dum eum qui venit rejiciunt, eumque qui infauste venturus est exspectant; verum illi quidem Christum repudiavere, impostorem vero ipsi in errorem abducti recipient: ut in hoc quoque vera reperiatur Salvatoris sententia: Johan. v. 43. *Ego veni in nomine patris mei, & non recipitis me: si autem alius venerit in proprio nomine, illum recipietis.* Optimum autem fuerit eam Judæis interrogationem proponere: Isai. vii. 14. verax ne sit Hesaïas propheta, dum ait Emmanuelem ex virgine nasciturum, an mendax? Si quidem illum uti mendacem criminentur, nihil mirum: mos enim illis prophetas non solum quasi mendaces insimulare, sed & lapidibus opprimere. sin verax propheta fuerit, ostendite Emmanuelem. Item, utrumne is qui venturus est, quem exspectatis, ex virgine proditurus est, necne? si ex virgine non nascitur, falsi arguitis prophetam. si vero id in futura re exspectatis, eccur id quod jam factum est repudiatis?

III. Ac Judæi quidem, quando ita volunt, errore abducantur; Ecclesia autem Dei glorificetur. V. Cat. 4. n. 9. Nos enim recipimus Deum Verbum inhumanatum vere: non ex voluntate viri & mulieris, ut hæretici aiunt; sed EX VIRGINE ET SPIRITU-SANCTO juxta evangelium INHUMANATUM; non specie, sed veritate. Quòd autem vere ex virgine humanam naturam susceperit, tradendæ doctrinæ tempus nunc exspectes velim, & hujus rei demonstrationes accipies. multiplex enim est hæreticorum error.

Varii hæreticorum circa incarnationem errores.

Atque [1] hi quidem ipsum in totum ex virgine natum esse pernegarunt: alii vero natum concessere; non tamen ex virgine, sed ex muliere viro permixta.

Paulus Samosatenus.

Alii aiunt non Deum Christum inhumanatum esse, sed hominem quemdam deificatum. ausi sunt namque dicere, non illud Verbum quod præexsistebat hominem induisse; sed hominem quemdam profectûs sui merito coronatum esse.

Ipse unigenitus Dei Filius natus est de virgine.

IV. Tu vero memineris eorum quæ hesterna die de divinitate sunt dicta. Crede, quod ille ipse unigenitus Dei Filius, iste iterum natus est de virgine. Crede Johanni evangelistæ

A διδάσκαλος, συνενηπίασε τοῖς νηπίοις, ἵνα σοφίσῃ τοὺς ἄφρονας. ὁ ἐπουράνιος ἄρτος κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα θρέψῃ τοὺς λιμώττοντας.

β'. Ἰουδαίων δὲ παῖδες, τὸν μὲν ἐλθόντα ἀθετοῦντες, τὸν δὲ κακῶς ἐρχόμενον προσδοκῶντες· τὸν μὲν ἀληθῆ Χριστὸν [α] παρῃτήσαντο, τὸν δὲ πλάνον οἱ πλανηθέντες ἐκδέχονται. ἀληθοῦς ἔστιν ἐν τούτῳ τοῦ Σωτῆρος εὑρισκομένου, τοῦ εἰπόντος· "Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν δὲ ἄλλος ἔλθῃ B ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε." Καλὸν δὲ καὶ ἐπερώτησιν [β] προσενέγκαι τοῖς Ἰουδαίοις· ἀληθὴς ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὁ λέγων ὅτι Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου γεννηθήσεται, ἢ ψευδής; εἰ μὲν γὰρ ὡς ψευδοῦς κατηγοροῦσιν, οὐδὲν θαυμαστόν· ἔθος γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον [γ] ὡς ψευδεῖς κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ λιθάζειν τοὺς προφήτας. Εἰ δὲ ἀληθὴς ὁ προφήτης, δείξατε τὸν Ἐμμανουήλ. καὶ πότερον, ὁ ἔρχεσθαι μέλλων, ὁ ὑφ' ὑμῶν προσδοκώμενος, ἐκ παρθένου τίκτεται ἢ οὔ; Εἰ μὲν C γὰρ ἐκ παρθένου μὴ γεννᾶται, [δ] ψευδοκατηγορεῖτε τοῦ προφήτου· Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦτο προσδοκᾶτε, τί τὸ ἤδη γενόμενον παραιτεῖσθε;

γ'. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν πλανάσθωσαν, ἐπειδὴ θέλουσιν· ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δοξαζέσθω. ἡμεῖς γὰρ παραδεχόμεθα [ε] Θεὸν λόγον ἐνανθρωπήσαντα κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς αἱρετικοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ἘΚ ΠΑΡΘΈΝΟΥ ΚΑῚ ΠΝΕΎΜΑΤΟΣ ἉΓΊΟΥ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἘΝΑΝΘΡΩΠΉ- D ΣΑΝΤΑ, οὐ φαντασίᾳ ἀλλὰ ἀληθείᾳ. Καὶ ὅτι ἀληθῶς ἐκ παρθένου ἐνηνθρώπησε, περίμενε τὸν καιρὸν τῆς διδασκαλίας [ζ] νῦν, καὶ λήψῃ τὰς ἀποδείξεις. πολύπλοκος γάρ ἐστιν ἡ τῶν αἱρετικῶν πλάνη. Καὶ οἱ μὲν μηδόλως αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι εἰρήκασιν· οἱ δὲ γεγεννῆσθαι μέν, οὐκ ἐκ παρθένου δέ· ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἀνδρὶ συνοικούσης. οἱ δὲ λέγουσιν οὐ Θεὸν ἐνηνθρωπηκέναι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἄνθρωπόν τινα τεθεοποιῆσθαι. ἐτόλμησαν γὰρ εἰπεῖν ὅτι οὐχ ὁ προὼν Λόγος, οὗτος E ἐνηνθρώπησεν· ἀλλὰ ἄνθρωπός τις προκόψας, οὗτος ἐστεφανώθη.

δ'. Σὺ δὲ μνημόνευσον τῶν χθὲς περὶ τῆς θεότητος εἰρημένων. πίστευσον ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱός, οὗτος ἐκ παρθένου πάλιν ἐγεννήθη. Ἰωάννῃ

α Παρῃτήσαντο.] Ita loco παραιτήσαντες, postulante constructionis lege emendavimus, ex Ottob. Reg. Roe, Casaub. & Grod.

β προσενέγκαι.] Ex codd. Reg. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. In editis ἐπενέγκαι.

γ ὡς ψευδοῦς.] Deest ὡς, Roe, Casaub. Loco ψευδοῦς, Coisl. Reg. Ottob. habent ψεύδους.

δ ψευδοκατηγορεῖτε.] Ita codd. Coisl Reg. Roe, Casaub. male omnino in editis ψευδὸς κατηγορεῖτε. forte ψευδοῦς κατηγορ.

ε Θεὸν λόγον.] Vocem Θεὸν supplevimus ex Coisl. Reg. Ottob. Roe, Casaub. Voces *ex Virgine & Spiritu-sancto*, quasi ex Symbolo desumtas majoribus litteris notari curavi: cum tamen in titulo Catecheseos, & num. 13. ubi refertur tertius Symboli articulus, desint. sed in omnibus pene latinis & græcis Symbolis leguntur; referunturque Cat. 4. n. 9.

ζ νῦν.] Deest ea vox in Reg. Roe, Casaub. & Grod. Paulo post, voces ἐκ παρθένου post μηδόλως αὐτὸν, desunt in Roe & Casaub. ac revera tollere videntur discrimen à Cyrillo positum inter hæreticos quos hîc notat, & eos quos sequenti membro tamquam ab illis diversos refert. Sed verba *ex virgine* idem sonare possunt quod ex femina universè, vel ex Maria speciatim. ac præter Docetas qui phantasticam docebant incarnationem, respicere potuit eos qui cæale quidem, non autem ex virgine sumtum Christo corpus tribuebant. Cujusmodi erat vel Apelles qui aërium Christi corpus docebat, ex Tertull. De carne Christi c. 6. vel Valentinus qui illud per virginem quasi per canalem è syderibus transjectum somniabat.

F

1 *Hi quidem*, &c.] Tria hæreticorum genera commemorat. Primum Docetarum, qui Christum omnino natum negavere, de quibus diximus ad Catech. 4. n. 9. nota 1. vel hominem quidem, sed non ex homine ortum, ut Apelles, & si qui alii. Secundum, eorum qui Christum sicut cæteros homines natum dixere: quos assignavimus ad Catech. 7. n. 7. nota 3. Tertium tamdem eorum qui Christum ex homine puro deificatum aiebant. hi sunt quos Prudentius in Apotheosi Homuncionitas vocat. Hujus erroris notantur Ebion ab Hilario lib. 2. De Trin n. 4. Paulus Samosatensis, ab episcopis in concilio an. 344. vel 345. authoribus formulæ fidei ab Athanasio lib. De Synodis recitatæ num. 26. art. 4. οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. *Qui ab Paulo Samosatensi profecti sunt, ipsum* (nempe Filium) *post incarnationem demum Deum factum esse dicentes, qui naturâ simplex homo factus fuisset.* Idem Athanasius ipse confirmat orat. 1. cont. Ar. n. 38. & 39. Eadem Photini hæresis fuit, teste Lucifero, De non conveniendo cum hæreticis pag. 224. Ruffino in Exp. Symboli ad articulum de Ecclesia, &c.

„ τῷ εὐαγγελιστῇ πείθητι λέγοντι· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ „ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ὁ μὲν γὰρ Λόγος αἰώνιος, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς γεννηθείς· τὴν δὲ σάρκα προσφάτως ἀνέλαβε δι' ἡμᾶς. Ἀλλὰ ἀντιλέγουσι πολλοί, καὶ λέγουσι· τί τοσοῦτον ἦν αἴτιον, ὥστε Θεὸν [a] εἰς ἀνθρωπότητα καταβῆναι; καὶ εἰ ὅλως Θεοῦ φύσις ἐστὶν ἀνθρώποις συναναστρέφειν; καὶ εἰ δυνατόν ἐστι παρθένον τεκεῖν ἄνευ ἀνδρός; Πολλῆς δὲ ἀντιλογίας οὔσης, καὶ πολυειδοῦς τῆς μάχης· φέρε, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς, ἕκαστον διαλύσωμεν.

έ. Καὶ πρῶτόν γε ἡμῖν ζητείσθω, τίνος ἕνεκεν κατέβη ὁ Ἰησοῦς. καὶ μὴ ταῖς ἐμαῖς εὑρεσιλογίαις πρόσεχε, δυνατὸν γὰρ ἴσως καταςοφισθῆναι· ἀλλ' ἐὰν μὴ προφητῶν περὶ ἑκάστου πράγματος δέξῃ μαρτυρίαν, μὴ πίστευε τοῖς λεγομένοις. ἐὰν μὴ καὶ περὶ τῆς παρθένου, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ τρόπου μάθῃς ἐκ τῶν θείων γραφῶν, μὴ παραδέξῃ παρὰ ἀνθρώπου μαρτυρίαν. Τὸν μὲν γὰρ παρόντα καὶ διδάσκοντα δυνατόν ἐστιν καὶ ὑποπτεῦσαι· τὸν δὲ πρὸ χιλίων καὶ πλειόνων [β] ἐτῶν προφητεύσαντα, τίς ὑποπτεύσει νοῦν ἔχων; [γ] εἰ τοίνυν ζητεῖς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἴτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν Γραφῶν βιβλίον. Ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον· ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον. ἥλιος μὲν γὰρ [δ] λαμπροτάταις αὐγαῖς ἀποστίλβων· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνθρώπῳ φαίνειν ἐγένετο. καὶ πάντα δὲ τὰ ζῶα, διὰ τὸ δουλεύειν ἡμῖν κατέστη. βοτάναι καὶ δένδρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόλαυσιν ἐκτίσθη. Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἰκὼν Θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος. ἥλιος [ε] προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θείαις ἐπλάσθη· „ Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' „ ὁμοίωσιν. εἰκὼν ξυλίνη ἐπιγείου βασιλέως τιμᾶται· πόσῳ γε μᾶλλον εἰκὼν λογικὴ Θεοῦ; Ἀλλὰ τοῦτο τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων, ἐν παραδείσῳ χορεῦον, φθόνος ἐξέβαλε διαβολικός. ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκότι τῷ φθονηθέντι· ἆρα ἐβούλου μένειν χαίροντα τὸν ἐχθρόν; Οὗτος μὴ τολμήσας διὰ τὸ ἰσχυρὸν προσελθεῖν τῷ ἀνδρί, προσῆλθεν ὡς ἀσθενεστέρᾳ, τῇ γυναικὶ ἔτι παρθένῳ οὔσῃ. μετὰ γὰρ τὴν ἀπόπτωσιν ἐκ „ παραδείσου, τότε ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

ς´. Δεύτεροι γεγόνασι διάδοχοι τῆς ἀνθρώπων

dicenti: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Verbum quidem æternum est, ante omnia secula ex Patre genitum; carnem vero recens propter nos suscepit. Verùm contradicunt multi, & dicunt: Quæ tanta fuit causa, ut Deus ad humana delaberetur? iterumque: an id omnino in Dei naturam cadit, ut [a] cum hominibus conversetur? Et, possibile est ne virginem parere sine viro? Cùm plurima sit contradictio & multiformis pugna, age, per Christi gratiam & eorum qui hîc adsunt orationes, singula dissolvamus.

Johan. I. 14.

Quæstiones variæ Infidelium.

a Baruch III. 38.

V. Ac primum illud quæratur à nobis, cujus rei gratia descenderit Jesus. Neque meis ratiocinationibus attende, sophismatis enim forte illudi possibile; verum nisi prophetarum de re unaquaque acceperis testimonia, his quæ dicentur ne crede. nisi & de Virgine, & de loco, & de tempore, & de modo didiceris ex divinis Scripturis, [b] ne accipias ab homine testimonium. In eum enim qui nunc adest & docet, potest quidem suspicionis nonnihil cadere: at eum qui ante mille & eo amplius annos prophetavit, quisnam mente præditus suspectum habere queat? Igitur, si Christi adventus causam inquiris, recurre ad primum Scripturarum librum. Sex in diebus Deus mundum fecit: verum mundus propter hominem est. Sol splendidissimis fulgoribus micat: sed ut homini luceat, effectus est. & omnia animalia, ut nobis serviant constituta sunt. herbæ & arbores ad usum nostrum creatæ. [c] Bona, opificia omnia: sed nullum eorum imago Dei, præter hominem solum. Sol mandato solum; homo divinis manibus efformatus fuit. *Faciamus hominem ad imaginem nostram & ad similitudinem.* [1] Lignea terreni regis imago honoratur; quanto magis rationabilis imago Dei? At maximum hoc opificiorum Dei, in paradiso choros agens, [d] inde Diaboli ejecit invidia. Plaudebat sibi inimicus prostrato eo cui inviderat: an tu gaudentem voluisses inimicum permanere? Iste ad virum accedere propter firmitatem non ausus, ad mulierem uti ad imbecilliorem accessit, cum adhuc virgo esset. nam post suum è paradiso casum, tunc [e] cognovit Adam Evam uxorem suam.

Qua de causa descenderit Jesus.

Vide Cat. 4. n. 17.

b J… 34.

Prima causa, humani generis reparatio.

Mundus & universæ ejus partes propter hominem.

c Gen. I. 31.

Gen. I. 26.

I Ligneæ regum imagines honorantur.

d Sap. II. 24.

e Gen. IV. I.

VI. Secundi exstitere humanæ progeniei

[a] εἰς ἀνθρωπότητα.] Cod. Reg. & Coisl. horum verborum loco unum habent ἐνανθρωπήσαντα. Loco vero sequentium Καὶ εἰ ὅλως, &c. Codd. Roe & Casaub. ista exhibent: Καὶ εἰ ὅλως θεὸς φύσει ἐστὶ, πῶς ἀνθρώποις συνεστράφη; *Et si omnino naturâ Deus est, quemadmodum cum hominibus conversatus est?*

[β] ἐτῶν.] Editi præponunt articulum τῶν; quem, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. sustulimus.

[γ] εἰ τοίνυν, &c.] Hæc verba, usque ad Ἀλλὰ τοῦτο, excl. citantur à sancto Johanne Damasceno orat. 3. de Imag. pag. 383. nov. ed. cum aliquot levioris momenti discriminibus, & parum emendate prorsus. A sancto quoque Nilo lib. 2. epist. 191. partim transcribuntur.

[δ] λαμπροτάταις.] Damasc. λαμπρότατος.

[ε] προστάγματι μόνῳ.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. προστάγματι μόνον. Damasc. μόνῳ. Inferius enclitica γε post πόσῳ in præfatis codicibus. & Reg. omittitur. habetur tamen à Damasceno.

[1] *Lignea terreni, &c.*] Imaginem Dei quam in homine agnoscit author, in anima reponit his verbis Cat. 4. n. 18. *Animam habes liberæ potestatis, opus Dei præclarissimum, ad imaginem illius qui eam fecit.* Imaginem vero Cat. 14. n. 10. ab similitudine distinguit: hanc enim peccato ait obscuratam & amissam fuisse, cum tamen illa retenta sit. Quod de honore regum vel Imperatorum imaginibus exhibito tradit, nulli ignotum est. coronis ornabantur, celebrabantur ludis, apud eas jus asyli erat. Id vero à Johanne Damasceno trahitur ad confirmandum ex Cyrilli authoritate sacrarum imaginum cultum. legitimaque consequentia est. Ad imagines enim Imperatoris debitum ipsis Imperatoribus honorem extendimus. debitum igitur Christo & Sanctis cultum ad eorum imagines extendi par est. Et, si homo ob imaginem Dei quam gestat, ita honore dignus est, ut Christus ad eum reparandum de cœlo descendere dedignatus non sit: nonne imagines Christi & Sanctorum cultu aliquo à nobis exhibendo dignæ? Cæterum erat his temporibus in Palæstina sacrarum imaginum usus. Frequenti populorum concursu celebrabatur Paneade Christi statua ex ære, olim ab Hæmorrhoüsa collocata, curationum signis celeberrima; apud Eusebium lib. 7. hist. cap. 18. Eusebius ipse Apostolorum Petri & Pauli, Christique ipsius pictas imagines ad suam usque memoriam servatas, in tabulis vidisse se refert eodem loco; & Hierosolymis asservatam summa cum veneratione sancti Jacobi cathedram docet. Epiphanius velum in ecclesia quadam Hierosolymitani episcopatus appensum, Christi vel Sancti cujusdam imagine depictum, & lucerna ante lucente honoratum, discidit. quod ejus factum loci incolis displicuit: ut ipse testatur epistola ad Johannem nostri successorem inter Hieronymianas veteris editionis 60. nov. 110.

Caïn primus homicida. Vide Cat. 2. n. 7.

successores Caïn & Abel: & Caïn fuit primus A homicida. Diluvium post hæc effusum est, propter multiplicatam hominum pravitatem. Ignis è cœlo in Sodomitas ob eorum impietatem delapsus. Deus subsequentibus temporibus Israëlem elegit. verùm & ipse quoque perversus effectus est, sauciatumque electum genus. Moses enim in monte adstabat Deo; ac vitulum populus in Dei locum adoravit. sub legislatore Moyse qui dixerat, *Non mœchaberis;* vir in lupanar ingressus scortari ausus est. Missi sunt B post Moysen prophetæ Israëlem curaturi. at ipsi medicinam adferentes, morbi vi superati deplorabant; ita ut quidam ex ipsis diceret: *Hei mihi, quia periit pius de terra, & qui recte faciat inter homines nullus est.* & rursus: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* iterumque: *Maledictum, & furtum, & adulterium & homicidium effusa sunt super terram.* [a] *Filios suos & filias suas sacrificaverunt dæmonibus.* C Auguriis, veneficiis, ominationumque vanitatibus occupabantur. Et rursus: *Vestimenta sua ligantes funibus, vela efficiebant altari contigua.*

Ipsius quoque electi populi scelera. Exod. XXXII. 1. Exod. XX. 13. Num. XXV. 6. Mich. VII. 2. Ps. XIII. 3. Os. IV. 2. Ps. CV. 37. Amos II. 8.

VII. Maximum erat humani generis vulnus: [b] à pedibus usque ad caput nihil in ipso integrum erat. non erat apponendo malagmati locus; non oleo, neque ligaturis. Deinde deplangentes & fatiscentes prophetæ dicebant: *Quis dabit ex Sion salutare?* Et iterum: [c] *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super fi-* D *lium hominis quem corroborasti tibi; & non discedamus à te.* Et alius Propheta supplicabat, dicens: *Domine inclina cœlos, & descende.* Exsuperant medicinam nostram mortalium vulnera. [d] Prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt. Emendari per nos malum non potest; te indiget emendatore.

Humani generis vulnus maximum. b Isai. I. 6. Ps. XIII. 7. c Ps. LXXIX. 18. Deum curatorem invocant Prophetæ. ℣. 19. Ps. CXLIII. 5. d 3. Reg. XIX. 10.

VIII. Exaudivit hanc Prophetarum orationem Dominus. non despexit Pater genus nostrum in interitum abiens. Filium suum Dominum è E cœlis misit medicum; aitque unus è Prophetis: *Dominus quem vos quæritis, venit: & repente veniet.* Quonam? *in templum suum Dominus,* [e] ubi ipsum lapidastis. Deinde hoc audiens alius inter Prophetas, ait illi: Dei salutem dicens, submisse loqueris? Dei præsentiam ad salutem annuntians, in occulto verba facis? *Super montem excelsum adscende, qui evangelizas Sion. Dic civitatibus Juda:* Quid dicam? *Ecce Deus vester, ecce* F

Prophetæ adventum Domini prænuntiantes. Malach. III. 1. e Johan. VIII. 59. Isai. XL. 9. ℣. 10.

γενεᾶς Κάϊν καὶ Ἄβελ· [α] καὶ Κάϊν ἀνθρωποκτόνος πρῶτος. Κατακλυσμὸς ὕστερον ἐπεχύθη, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων πολλὴν πονηρίαν. πῦρ οὐρανόθεν κατῆλθεν ἐπὶ Σοδομιτῶν, διὰ τὴν παρανομίαν. Ἐξελέξατο μετὰ χρόνους ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραήλ· ἀλλὰ καὶ οὗτος διεστράφη, καὶ ἐτραυματίσθη τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν. Μωσῆς γὰρ ἐν ὄρει Θεῷ [β] παρειστήκει, καὶ ἀντὶ Θεοῦ μόσχος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσεκυνεῖτο. ἐπὶ τοῦ νομοθέτου Μωσέως τοῦ εἰπόντος, Μὴ μοιχεύσῃς· ἀνὴρ εἰς κάμινον εἰσελθὼν ἀκολασταίνειν ἐτόλμησεν. Ἀπεστάλησαν προφῆται μετὰ Μωσέα θεραπεῦσαι τὸν Ἰσραήλ· ἀλλ' ἰατρεύοντες ἀπεκλαίοντο, μὴ περιγινόμενοι τοῦ πάθους, ὡς λέγειν αὐτῶν τινά. Οἴμοι, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. καὶ πάλιν· Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. καὶ πάλιν· Ἀρὰ καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία, [γ] καὶ φόνος ἐκκέχυται ἐπὶ τῆς γῆς. Τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἔθυσαν δαιμονίοις. οἰωνίζοντο, καὶ ἐφαρμακεύοντο, καὶ ἐκληδονίζοντο. καὶ πάλιν· Τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις, παραπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου.

ζʹ. Μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ ὁλοκληρία. οὐκ ἦν μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. Εἶτα, οἱ προφῆται ἀποκλαιόμενοι καὶ κάμνοντες, ἔλεγον· Τίς δώσει ἐκ Σιὼν [δ] τὸ σωτήριον; καὶ πάλιν· Γενηθήτω ἡ χείρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ· καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ. καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν παρεκάλει λέγων· Κύριε, κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατάβηθι. ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν ἰατρείαν τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν. ἀδιόρθωτον ἡμῖν τὸ κακὸν, σοῦ δεῖται διορθωτοῦ.

ηʹ. Ἐπήκουσε τῆς δεήσεως τῶν προφητῶν ὁ Κύριος· ὁ Πατὴρ οὐχ [ε] ὑπερεῖδεν ἡμῶν τὸ γένος ἀπολλύμενον· ἐξαπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον οὐρανόθεν ἰατρόν. καὶ λέγει τις τῶν προφητῶν· Κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, ἔρχεται· καὶ ἐξαίφνης ἥξει. ποῦ; Εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος, ἔνθα αὐτὸν ἐλιθάσατε. εἶτα τοῦτο ἀκούσας ἄλλος τῶν προφητῶν, λέγει πρὸς αὐτόν· Θεοῦ σωτηρίαν λέγων, ἡσυχῇ λαλεῖς; [ζ] Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν εὐαγγελιζόμενος, ἐν κρυπτῷ λαλεῖς; Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. εἰπὸν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα. τί εἴπω; Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ

[α] καὶ Κάϊν ἀνθρωποκτόνος.] Particulam καὶ adjecimus ex Coisl. Reg Roe, Casaub,

[β] παρειστήκει.] Ex Coisl. & Reg. at edd. παρεστήκει. Paulo post, loco μὴ μοιχεύσῃς, habetur οὐ μοιχεύσεις in codd. Ottob. Reg. Grod. & sacro Textu. in Coisl. οὐ μοιχεύσῃς. in Roe μὴ μοιχεύσεις.

[γ] καὶ φόνος.] In Ottob. legitur φθόνος, *invidia.* Loco ἐκκέχυται, Coisl. Reg. Roe, Casaub. & LXX ed. Rom. & Ald. habent κέχυται. at in eorumdem Compl. edit. est uti apud Cyrillum ἐκκέχυται. Cyrillus Cat. 15. n. 3. hunc locum iterum recitans scribit ἐχύθη.

[δ] τὸ σωτήριον.] Additur in Casaub. & Roe, ut in sacr. Textu, τοῦ (Casaub. τῷ) Ἰσραήλ. Eam additionem legit Grodecius. Infra in loco ex Psalmo 79. scripsimus ut in Psalterio σεαυτῷ ex Roe, & Casaub. cum editi & alii codices simpliciter ferant ἑαυτῷ. Denique in loco ex Psal. 143. Roe & Casaub. habent ut in sacro Textu οὐρανούς σου, *cœlos tuos.* His porro leguntur adeo similia apud Orat. 1. Procli CP. Combef. Auct. 1. p 310. ut isthæc respexisse videatur Proclus.

[ε] ὑπερεῖδεν.] Coisl. & Roe παρεῖδεν. Paulo post particulam ποῦ, quam Cyrillus Malachiæ testimonio de suo interserit, per modum interrogandi cum circumflexo scripsi ex cod. Coislin.

[ζ] Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν.] Inter παρουσίαν & πρὸς σωτηρίαν, interponitur in editis verbum λέγων, quod uti extra locum positum eliminavimus auctoritate codd. Ottob. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. at hi omnes excepto Ottob. non solum omittunt λέγων, sed etiam verba παρουσίαν πρὸς: & habent Θεοῦ σωτηρίαν εὐαγγελιζ. Paulo post, loco ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, habetur in cod. Roe, ut in LXX. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν, quod constructionis legibus convenientius. Postremo ubi in impressis habebatur εἰπὼν, *dicens,* scripsimus εἰπὸν, *dic,* ex codd. Coisl. Reg. & sacris Bibliis.

Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται. αὐτὸς πάλιν ὁ Κύριος εἴρηκεν· Ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἰσραηλῖται τὴν δι' ἐμοῦ σωτηρίαν παρῃτήσαντο· ἔρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας. Εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ἔρχῃ, καὶ τί χαρίζῃ τοῖς ἔθνεσιν; ἔρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον. [α] ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ ἀγῶνος τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ, σφραγῖδα βασιλικὴν ἑκάστῳ δίδωμι τῶν ἐμῶν στρατιωτῶν ἔχειν ἐπὶ μετώπου. Καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν ἔλεγε· Καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἠγνόητο γὰρ [β] ἀνθρώποις ἡ ἐξ οὐρανῶν κατάβασις.

θ'. Εἶτα Σολομὼν ἀκούων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δαβὶδ ταῦτα λέγοντος, καὶ θαυμαστὸν οἶκον οἰκοδομήσας, καὶ προβλέπων τὸν εἰς αὐτὸν ἐρχόμενον, ἀποθαυμάζων λέγει· Εἰ ἀληθῶς [γ] κατοικήσει Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς; Ναὶ, φησὶ προλαβὼν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ εἰς Σολομῶντα ψαλμῷ, ἐν ᾧ ἐστι· Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον. ὑετὸς μὲν, διὰ τὸ ἐπουράνιον· ἐπὶ πόκον δὲ, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. [δ] Ὑετὸς μὲν γὰρ ἐπὶ πόκον καταβαίνων, ἀψοφητὶ καταβαίνει· ὡς, ἀγνοουμένου τοῦ μυστηρίου τῆς γεννήσεως, τοὺς μάγους λέγειν· Ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; καὶ τὸν Ἡρώδην ταρασσόμενον ἐξετάζειν περὶ τοῦ γεγεννημένου, καὶ λέγειν· Ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται;

ι'. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ καταβαίνων; φησὶν ἑξῆς· Καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεὰς γενεῶν. Καὶ πάλιν ἄλλος τῶν προφητῶν λέγει, Χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιὼν, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ. ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων. πολλοὶ βασιλεῖς· περὶ τίνος λέγεις ὦ προφῆτα; δὸς ἡμῖν σημεῖον ὃ μὴ ἔχουσιν [ε] ἄλλοι βασιλεῖς. ἐὰν εἴπῃς πορφυροφόρον βασιλέα, προείληπται τὸ ἀξίωμα τοῦ σχήματος. ἐὰν εἴπῃς ὑπὸ στρατιωτῶν δορυφορούμενον, καὶ ἐφ' ἅρμασι χρυσοκολλήτοις καθεζόμενον· προείληπται [ζ] παρ' ἄλλων καὶ τοῦτο. δὸς ἡμῖν σημεῖον ἰδιάζον τοῦ βασιλέως, οὗ τὴν παρουσίαν καταγγέλλεις. Ὁ δὲ προφήτης ἀποκρίνεται, καὶ λέγει· Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, [η] οὐκ ἐπὶ ἅρμασιν. ἔχεις μονογενὲς σημεῖον τοῦ παραγενομένου βασιλέως. μόνος βασιλέων Ἰησοῦς, ἐπὶ πῶλον

A *Dominus cum fortitudine venit.* Rurſum ipſe Dominus dixit: *Ecce ego venio, & tentorium meum ponam in medio tui, dicit Dominus: & confugient gentes multæ ad Dominum.* Iſraëlitæ oblatam per me ſalutem rejecerunt; [a] *Venio congregare omnes gentes & linguas;* [b] in propria enim venit, & ſui eum non receperunt. Venis, & quid gentibus impartiris? *Venio congregare omnes gentes, & relinquam ſuper ipſas ſignum.* [1] ex meo enim in cruce certamine, regium unicuique B militum meorum in fronte habere ſignaculum dabo. Et alius Propheta dixit: *Et inclinavit cœlos & deſcendit, & caligo ſub pedes ejus.* ignoratus namque hominibus fuit ille è cœlis deſcenſus.

Zach. II. 10. — *ỳ. 11.* — a *Iſaï. LXVI. 18.* — b *Johan. I. 11.* — *Iſai. LXVI. 18. 19.* — 1 Signum crucis in fronte. — *Pſ. XVII. 10.*

IX. Poſtea Salomon audiens patrem ſuum Davidem iſta dicentem, ædificata admirabili domo, eum qui in ipſam venturus erat proſpiciens, præ admiratione dicit: *Verè ne habitabit Deus cum hominibus ſuper terram?* Etiam verò, C inquit David, [eam quæſtionem] antevertens in Pſalmo qui *In Salomonem* inſcriptus eſt, in quo habetur: *Deſcendet ſicut pluvia in vellus. Pluvia* quidem, propter cœleſtem ejus [originem]: *in vellus* verò, propter humanitatem. Pluvia namque in vellus decidens ſilentio excipitur: ita ut, propter ignoratum nativitatis myſterium Magi dicerent: *Ubi eſt qui natus eſt Rex Judæorum?* & turbatus Herodes de eo qui natus erat percontaretur, & diceret: *Ubinam Chriſtus naſcitur?*

3. Reg. VIII. 27. — *Pſ. LXXI. 5.* — *V. Cat. 15. n. 1.* — *Matth. II. 2.* — *ỳ. 4.*

X. Quiſnam eſt ille qui deſcendit? ait in D conſequentibus: *Et permanebit cum ſole & ante lunam, generationes generationum.* Et iterum alius ex Prophetis: *Gaude,* inquit, *vehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem: Ecce Rex tuus venit tibi juſtus & ſalvans.* Multi reges ſunt; quemnam dicis, ô Propheta? Da nobis ſignum quod reges alii non habeant. ſi purpura amictum dixeris regem; jam occupata eſt hujuſmodi habitus prærogativa. ſi militum ſatellitio ſtipatum, & inauratis curribus ſeden- E tem: & hoc quoque inſigne ab aliis præceptum eſt. Da nobis ſignum regis ejus proprium, cujus adventum adnuntias. Reſpondet propheta & ait: *Ecce rex tuus venit tibi juſtus & ſalutem impartiens: ipſe manſuetus, & ſedens ſuper ſubjugem & pullum novum,* non in curribus. Habes unicum & ſingulare ſignum regis qui advenit. Solus è regibus Jeſus [c] in pullo onerum

Pſ. LXXI. 6. — *Zachar. IX. 9.* — Signa quibus adveniens Dominus innotuit. — Signum 1. ingreſſus in Hieroſolymam, aſini vecturâ. — *Ibid.* — *ỳ. infr. n. 17.* — c *Matt. XXI. 7.*

[α] ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ, &c.] Ita emendavimus ex codd. Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. & Grod. In editis tranſpoſita erat particula γὰρ ante τοῦ ἐμοῦ; & loco σταυρῷ habebatur σωτηρίᾳ, profectum ex librariis abbreviatam σρῷ notam male interpretantibus.

[1] *Ex meo enim in cruce certamine*, &c.] Signaculum illud regale eſt, ut puto, ſimplex crucis ſignum, quod Cat. 4. n. 14. regale ſignum, σημεῖον τὸ βασιλικόν, appellat. quod & primum & communiſſimum, uti vocat Baſilius De Spiritu-ſancto cap. 27. chriſtianæ religionis ſignum erat, iis qui ad Chriſtum accedebant primum ante omnia impoſitum. Eodem modo Euſebius Cæſarienſis lib. 6. Dem. evang. cap. 25. pag. 306. aliique hunc Iſaïæ locum interpretantur. Intelligere etiam potuit Cyrillus inunctionem chriſmatis ſacri, quæ tum in aliis membris, tum primo ac præcipue in fronte fiebat, & quidem in crucis figuram ut omnibus eſt notum. Hanc frontis unctionem vocat Cat. 22. n. 7. *Signaculum Dei.* ac ſacramento chriſmatis nos proprie tamquam milites ad chriſtianam pugnam armari docet Cat. 21. n. 4.

F [β] ἀνθρώποις.] Eam vocem huc intulimus ex codd. Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. at ambo poſtremi habent παρ' ἀνθρώποις. hi vero omnes omittunt verba, ἐξ οὐρανῶν.

[γ] κατοικήσει.] Loco κατοικίζει ita poſuimus ex Coiſl. Roe, Caſaub. & ſacro Textu. Paulo poſt, ex Reg. Roe, Caſaub. & Grod. Ναὶ ſcripſimus in locum καί. porro Roe & Caſaub. ſic habent in ſequentibus, προλαβὼν γὰρ τοῦτο εἶπεν ὁ Δαβὶδ, ἐν τῷ, &c. In teſtimonio ex Pſalmo 71. verbum καταβήσεται ſupplevimus ex Reg. Coiſl. Roe, Caſaub.

[δ] Ὑετὸς μὲν γὰρ, &c.] Ex quatuor memoratis codd. addidimus μὲν, & articulum τοῦ paulo poſt ante μυστηρίου.

[ε] ἄλλοι] Hanc vocem adjecimus ex Reg. Coiſl. Roe, Caſ. & Grod.

[ζ] παρ' ἄλλων.] Quatuor memorati codd. παρ' ἄλλοις. Coiſl. & Reg. poſt προείληπται addunt τὸ ἀξίωμα. Paulo poſt, loco βασιλείαν, ſcripſimus παρουσίαν, ex Reg. Roe, & Caſaub.

[η] οὐκ ἐπὶ ἅρμασιν.] Male in editis ſcriptum καί, loco οὐκ. emendatum ex Reg. Roe, Caſaub. & Grod.

inexperto sedit, cum acclamationibus regis instar Hierosolymam ingrediens. Quid autem facit rex iste adveniens? *Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos ex lacu aquam non habente.*

Zachar. IX. 11.

Signum alterum expressius. Stare in monte Olivarum.

XI. Atqui fieri sane poterat ut pullo insideret. da nobis potius signum, ubinam consistet rex qui ingreditur? Et signum quidem ne dederis procul à civitate, ut non ignoremus: dederis verò nobis in proximo signum oculis conspicuum, ut & [1] in ipsa urbe versantes locum contemplemur. Propheta vero rursus respondet, aiens: *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarum, quod est è regione Hierusalem ad Orientem.* Numquid aliquis intus stans in civitate locum non videt?

Zach. XIV. 4.

Signum tertium, miraculorum patratio.

XII. Habemus duo signa, & tertium cupimus addiscere. Dic quid facturus sit adveniens Dominus? Dicit alter propheta: *Ecce Deus noster*: & deinceps, *ipse veniet & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum exaudient. tunc saliet instar cervi claudus, & expedita erit lingua balborum.* Dicatur nobis & aliud testimonium. Dominum dicis venturum ô propheta, [a] signa, qualia numquam fuerunt facta, patrantem: cujusmodi aliud manifestum dicis? *Ipse Dominus in judicium venit cum presbyteris populi & cum principibus ejus.* Signum singulare ac præcipuum: Dominus à servis presbyteris judicatus, & id patiens.

Isai. XXXV. 4. 5. 6.

a Joh. XV. 24.

Signum quartum, quod hominum judicium subierit.

Isai. III. 14.

XIII. Hæc legentes Judæi non audiunt. obturaverunt aures cordis, ut non audiant. Sed nos credamus in Jesum Christum QUI IN CARNE ADVENIT ET INHUMANATUS EST; [2] quandoquidem aliter capere non potuissemus. Cum enim nos eum sicut ille est intueri, eove frui non possemus; factus est id quod nos sumus, ut sic eo frui digni efficeremur. Nam si solem qui quarto die factus est perfecte intueri non valemus; Deumne ejus autorem videre possimus? In igne descendit* Dominus super montem Sina, nec sustinuit populus; sed *ad Moysen dixerunt: Loquere tu nobis, & audiemus; & non loquatur ad nos Deus, ne forte moriamur.* Et rursus: *Quæ est enim omnis caro, quæ audivit vocem Dei viventis, loquentis de medio ignis, &*

Secunda causa incarnationis Christus se se hominem fecit, ut eum caperemus, quem non poteramus aliter.

* Nimirum Filius Cat. 10. n. 1. & 18.

Exod. XX. 19.

Deut. V. 26.

A ἐκάθιζεν [α] ἀσαγῆ, μετ' εὐφημιῶν ὡς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσερχόμενος. Καὶ τί ποιεῖ οὗτος ἐλθὼν ὁ βασιλεύς; Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ.

ια'. Ἀλλ' ἐνεχώρει μὲν καὶ ἐπὶ πῶλον καθεσθῆναι· [β] δὸς σημεῖον ἡμῖν μᾶλλον, ποῦ στήσεται ὁ εἰσερχόμενος βασιλεύς. καὶ τὸ σημεῖον μὴ μακρὰν δὸς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ ἀγνοήσωμεν· ἐγγὺς δὲ ἡμῖν δὸς τὸ σημεῖον ὀφθαλμοφανές, ἵνα καὶ ἐν τῇ πόλει ὄντες τὸν τόπον θεωρήσωμεν. B ὁ δὲ προφήτης πάλιν ἀποκρίνεται λέγων· Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν. ἆρ' οὐκ ἔνδον ἑστώς τις ἐπὶ τῆς πόλεως, θεωρεῖ τὸν τόπον;

ιβ'. Ἔχομεν δύο σημεῖα, καὶ τρίτον ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν. εἰπὲ τί ποιεῖ παραγενόμενος ὁ Κύριος; φησὶν ἄλλος προφήτης· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἑξῆς· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἁλεῖται ὡς C ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. Λεγέσθω δὲ ἡμῖν καὶ ἄλλη μαρτυρία. Κύριον λέγεις ἐρχόμενον ὦ προφῆτα, σημεῖα δὲ ὅσα μηδέποτε γεγένηται ποιοῦντα· ποῖον σαφὲς καὶ ἕτερον λέγεις; Αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἔρχεται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. σημεῖον ἐξαίρετον· δεσπότης ὑπὸ δούλων πρεσβυτέρων κρινόμενος, καὶ ἀνεχόμενος.

ιγ'. Ταῦτα ἀναγινώσκοντες Ἰουδαῖοι οὐκ ἀκούουσιν· D ἔβυσαν γὰρ τὰ ὦτα τῆς καρδίας, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν· ἀλλ' ἡμεῖς πιστεύωμεν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν [γ] ἘΝ ΣΑΡΚῚ ΠΑΡΑΓΕΝΌΜΕΝΟΝ ΚΑῚ ἘΝΑΝΘΡΩΠΉΣΑΝΤΑ· ἐπειδὴ ἄλλως οὐκ ἐχωροῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμεῖς, καθ' ὃ ἦν ἐκεῖνος, ἐμβλέπειν ἢ ἀπολαῦσαι οὐκ ἠδυνάμεθα· ἐγένετο ἐκεῖνος ὅπερ ἡμεῖς, ἵνα οὕτως ἀπολαῦσαι καταξιωθῶμεν. Εἰ γὰρ ἥλιον, τὸν ἐν τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον, ἐντελῶς ἰδεῖν οὐ [δ] δυνάμεθα· Θεὸν ἄρα τὸν ἐκείνου ποιητὴν ἰδεῖν δυνάμεθα; Ἐν πυρὶ κατέβη ὁ Κύριος ἐπὶ ὄρους Σινᾶ, καὶ οὐκ ἤνεγκεν ὁ λαός, ἀλλ' E εἶπαν πρὸς Μωσῆν· Λάλησον σὺ ἡμῖν καὶ ἀκουσόμεθα, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μή ποτε ἀποθάνωμεν. καὶ πάλιν· [ε] Τίς γὰρ πᾶσα σάρξ, ἥτις ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ ζῶντος, λαλοῦντος ἐκ μέσου τοῦ πυρός, καὶ ζήσεται;

α πῶλον … ἀσαγῆ.] Vocem ἀσαγῆ ex pura conjectura hic scripsimus. habetur in editis ἀσιγῆ, *silentii vacuum*, nullo sensu. nihilo melius in Reg. & Coisl. codd. scriptum πάσα ἡ γῆ. scripsit sine dubio Cyrillus ἀζυγῆ, *jugi inexpertum*, in quo pullus asinæ matri subjugali apponitur; vel ἀσαγῆ. postremum hoc nulla alia de causa prætuli, quam quod minori vulgatæ lectionis mutatione constat, ac præff. codicis scripturâ utcumque adumbratur. Præterea Justinus martyr, cujus sine dubio libros evolverat Cyrillus, hanc Zachariæ prophetiam edisserens Dialog. cum Tryphone pag. 273. pullum de quo in prophetia vocat ὁ ἀσαγὴς πῶλος, & matrem, ἡ ὑποσαγὴς ὄνος. Sanctus quoque Nilus lib. 2. epist. 81. asellum Evangelii appellat ἀσαγῆ. Eulogius eumdem asellum vocat ἀναγῆ, *immundum*, homil. in festum Palm. inter Cyrilli Alex. homilias. Forte etiam scripsit Cyrillus ἀθιγῆ, *nullo mortali opere contactum*.

β δὸς δὲ, &c.] Particulam δὲ addidimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod.

1 *in urbe ipsa versantes.*] Prædicabat Cyrillus in monte Golgotha, qui olim stante veteri Hierosolyma extra portam erat; sed in nova urbe, de veteris ruinis ab Ælio Hadriano excitata, postea saltem inclusus est; adeo ut Eusebius De laud. Const. cap. 9. *in ipso urbis meditullio* excitatam Resurrectionis ecclesiam dicat. Ex illo edito Calvariæ monte facile spectabilis erat mons Olivarum, in quo non solum stetit Christus in cœlos adscendens, & prophetiam Zachariæ hic commemoratam ad verbum adimplens, ut demonstrat Eusebius lib. 6. Demonst. pag. 288. verum etiam stetere infixa solo ejus vestigia. Vide Cat. 14. n. 23.

γ ἐν σαρκὶ παραγενόμενον.] Pro ἐν σαρκὶ, Reg. Roe, Casaub. scriptum habent ἔνσαρκον, sicut infra n. 20. ait Cyrillus παραγενόμενος ἔνσαρκος. at in titulo Catecheseos loco ἐν σαρκὶ παραγενόμενον, habetur σαρκωθέντα. quam existimo veram Symboli lectionem.

2 *quandoquidem aliter capere*, &c.] Communis hæc inter Patres incarnationis causa. Adfertur ab Irenæo lib. 3. cap. 19 n. 1. ut citatur à Theodoreto Dialog. 1. pag. 25. nam in latina interpretatione paulo aliter habetur hic locus. ab Origene lib. 6. contr. Cels. pag. 322. Eusebio De laudibus Constantini cap. 14. Macario homil. 6. Greg. Nyss. lib. 4. contra Eunom. pag. 590. &c. Hanc autem Dei fruitionem, cujus causa Dominum incarnatum ait, intelligit familiarem Dei cum hominibus versantis & eos docentis collocutionem. Alii intelligunt nostrum ad divina provectum. Cyrillus quoque per Christum in Eucharistia sumtum, nos propius Deo frui; ac vere & proprie divinæ naturæ, corpori Christi hypostatice sociatæ, participes fieri docet Cat. 22. n. 3.

δ δυνάμεθα.] Rectius in Roe & Casaub. ἠδυνάμεθα, *poteramus*, *potuissemus*.

ε τίς γαρ πᾶσα σάρξ, &c.] In Coisl. & Reg. τίς γάρ ἐστι πᾶσα. Roe & Casaub. τίς γάρ ἡ πᾶσα. In Bibliis simpliciter, τίς γὰρ σάρξ.

A ζήσεται; Εἰ τὸ ἀκοῦσαι φωνὴν Θεοῦ λαλοῦντος, θανάτου παραίτιον· τὸ αὐτὸν Θεὸν ἰδεῖν, πῶς οὐ θανάτου πρόξενον; καὶ τί θαυμάζεις; καὶ Μωσῆς αὐτός φησιν, Ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος.

ιδʹ. Τί οὖν ἤθελες; τὸν ἐλθόντα [α] ἐπὶ σωτηρίᾳ πρόξενον ἀπωλείας γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τοὺς ἀνθρώπους· ἢ συμμετρῆσαι τὴν χάριν; Δανιὴλ οὐκ ἤνεγκεν ὀπτασίαν ἀγγέλου· καὶ σὺ δεσπότου τῶν ἀγγέλων θέαν [β] ἐνεχώρεις; Γαβριὴλ ἐφάνη, καὶ πέπτωκε Δανιήλ. καὶ ποταπὸς ἦν ὁ φαινόμενος, ἢ ποίῳ σχήματι; B Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ ἦν, οὐχ ὡς ὁ ἥλιος· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρὸς, οὐχ ὡς [γ] κάμινος πυρός· καὶ ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου, οὐχ ὡς δώδεκα λεγεώνων ἀγγέλων· καὶ ὅμως ἔπεσεν ὁ προφήτης. καὶ προσέρχεται [δ] ὁ ἄγγελος λέγων, Μὴ φοβοῦ Δανιὴλ, ἀνάστηθι. ἔνθυμος γενοῦ, εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι σου· καὶ φησὶν ὁ Δανιὴλ, Ἀνέστην ἔντρομος. καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίνατο, ἕως ὅτε ἥψατο αὐτοῦ ὁμοίωσις χειρὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὅτε μετεβλήθη εἰς ὀπτασίαν ἀνθρώπου ὁ φανεὶς, τότε λαλεῖ C ὁ Δανιήλ. καὶ τί φησι; Κύριε, ἐν τῇ ὀπτασίᾳ σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοὶ, [ε] καὶ οὐ στήσεται ἐν ἐμοὶ ἰσχὺς, καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί. Εἰ ἄγγελος φαινόμενος ἐξεῖλε τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου καὶ τὴν ἰσχὺν, [ζ] τὸ τὸν Θεὸν φανῆναι, συνεχώρει τὴν πνοήν; καὶ ἕως ὅτου, λέγει ἡ γραφὴ, ἥψατό μου ὡς ὅρασις ἀνθρώπου, οὐκ ἐθάρσησε Δανιήλ. Πείρας τοίνυν τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας δειχθείσης, ἀνέλαβεν ὁ Κύριος τοῦτο ὅπερ ἐπεζήτει ὁ ἄνθρωπος. ἐπειδὴ γὰρ παρὰ ὁμοιο- D προσώπου ἐζήτει ἀκούειν ὁ ἄνθρωπος, ἀνέλαβε τὸ ὁμοιοπαθὲς ὁ σωτὴρ, ἵν᾽ εὐμαρέστερον παιδευθῶσιν οἱ ἄνθρωποι.

ιεʹ. Δέξαι δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν· Παρεγένετο Χριστὸς, ἵνα βαπτισθῇ, καὶ ἁγιάσῃ τὸ βάπτισμα. παρεγένετο, ἵνα θαυματουργήσῃ, περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. ἐπεὶ οὖν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω· ἀνέλαβε τὸ σῶμα [η] ὁ Κύριος, ἵνα ἰδοῦσα ἡ θά- E λασσα ἀνάσχηται, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἀφόβως αὐτὸν ὑποδέξηται. μία μὲν δὴ αὕτη αἰτία. ἔστι δὲ καὶ δευτέρα· Διὰ παρθένου τῆς Εὔας ἦλθεν ὁ θάνατος, ἔδει διὰ παρθένου, μᾶλλον δὲ ἐκ παρθένου, φανῆναι τὴν ζωήν· ἵνα ὥσπερ ἐκείνην ὄφις ἠπάτησεν, οὕτω καὶ ταύτην Γαβριὴλ εὐαγγελίσηται. Καταλιπόντες ἄνθρωποι Θεὸν, ἐδημιούργησαν ἀνθρωπόμορφα ξόανα. ἀνθρωπομόρφου

vivet? Si vocem Dei loquentis audire, mortem conciliat; Deum ipsum cernere, quomodo mortis causam non adferret? Quid verò miraris? Etiam ipse Moyses dixit: *Exterritus sum & tremebundus.* Heb. XII. 21.

XIV. Quid igitur velles? eumne qui ad salutem venit, interitûs nobis causam fieri, eo quòd eum non possent mortales sustinere: an potius eum ad modum nostrum gratiam suam adtemperare? Daniel angeli conspectum non tulit, & tu angelorum Domini contuitum sustinuisses? Id. Cat. 9. n. 1.
[a] Gabriel apparuit, & cecidit Daniel. cujusmodi verò erat, quove habitu is qui apparebat? a Dan. x. 9.
Vultus ejus uti fulgur erat; non uti sol: *& oculi ejus sicut lampades ignis;* non sicut fornax ignis: *& vox sermonum ejus, sicut vox multitudinis;* non [b] sicut duodecim legionum angelorum. & tamen procidit propheta. Et accedit angelus, dicens: *Ne timeas, Daniel, surge; animi compos esto, exaudita sunt verba tua.* Et ait Daniel: *Surrexi tremens.* neque tamen idcirco respondit, donec tetigit eum similitudo manus hominis. Et postquam is qui apparebat, *in visionem hominis* transmutatus est, tunc Daniel occipit loqui. & quid ait? *Domine, in visione tui inversa sunt interiora mea in me: & non stabit in me fortitudo, & halitus non remansit in me.* Si angelus conspectus, prophetæ vocem & fortitudinem eripuit, liberumne halitum permitteret Dei ipsius apparitio? & *donec*, inquit Scriptura, *tetigit me tamquam visio hominis*, non est recreatus Daniel. Experientia igitur imbecillitatis nostræ demonstrata, adsumsit hoc Dominus quòd requirebat homo. quandoquidem enim ab simili sui specie audire verba cupiebat homo; similium affectionum naturam induit Salvator, ut homines facilius erudirentur.

Ibid. v. 6. — b Matt. XXVI. 53. — Dan. X. 12. 11. & 19. — ✠. 12. — ✠. 11. — ✠. 10. 16. & 18. — ✠. 16. — ✠. 17. — ✠. 18.

XV. Accipe & aliam causam. Venit Christus ut baptizaretur, & sanctificaret baptisma. venit ut miracula operaretur, [c] ambulans super aquas maris. Quoniam igitur ante ejus in carne adventum, [d] mare vidit & fugit, & Jordanis conversus est retrorsum: Dominus corpus adsumsit, ut mare videns sustineret, & Jordanis illum posito metu reciperet. Atque hæc quidem causa una: est autem & altera. Per virginem Evam subiit mors; oportebat per virginem, seu potius de virgine, prodire vitam: ut sicut illam decepit serpens, ita & huic Gabriel bonum nuncium adferret. Homines derelicto Deo, humanâ formâ simulacra fabricaverunt. [1] Cum igitur humanæ formæ figmentum

3a causa incarnationis. ut Deus elementa sui præsentia & contactu sanctificaret. V. Cat 3. n. 11. Cat 21. n. 1.
c Matth. XIV. 25.
d Ps. CXIII. 3.
4a causa. V. Iren. lib. 5. cap. 19. n. 1.
5a ut se idolorum loco sensibus nostris subjiceret adorandum.

[α] ἐπὶ σωτηρίᾳ, &c.] Coisl. ἐπὶ σωτηρίαν τοῦ γένους, *Ad salutem generis.*

[β] ἐνεχώρεις.] Ita Roe & Casaub. codd. Editi vero ἰχχωρεῖς.

[γ] κάμινος.] Editi καμινοι. secuti sumus codd. Roe & Casaub. ut constructionis similitudo retineretur.

[δ] ὁ ἄγγελος.] Articulum supplevimus ex Coisl. Roe, Casaub. Linea sequenti, loco ἔνθυμος, Roe & Casaub. εὔθυμος. Loco εἰσηκούσθησαν, in Coisl. Reg. Roe, & Casaub. habetur ἠκούσθησαν, ut in Prophetico textu.

[ε] καὶ οὐ στήσεται ἐν ἐμοί, &c.] Ea verba, propter voces ἐν ἐμοί repetitas in editis prætermissa, reparamus ex codd. Coisl. Ottob. Reg. Roe, Casaub. Grod. & sacro Textu.

[ζ] τὸ τὸν Θεόν, &c.] Articulum τὸ reposuimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. Verba sequentia ἕως ὅτου aliter exhibentur in codd. Coisl. & Reg. sic: ἕως ὅτου ἥψατό μου, φησιν, ὡς ὅρασις, &c. Roe & Casaub. ἕως ὅτι (Roe, ὅτου) ἥψατο αὐτόν, ἡ γραφή φησιν, ὡς ὅρασις;

F *Donec tetigit ipsum, ait Scriptura, tamquam visio hominis.* Grodecius vertit, *manus hominis*; quod conforme est Danielis ✠. 10. Vulgatam lectionem retinuimus, cum ipsas Scripturæ voces retinere soleat Cyrillus; ac Casauboniana lectio emendationem sapere videatur.

[η] ὁ Κύριος.] Editi ὁ Ἰησοῦς ὁ Κύριος.] Vocem ὁ Ἰησοῦς in codd. Reg. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. prætermissam auferendam judicavimus.

1 *Cum igitur humanæ formæ*, &c.] Supra num. 7. & Cat. 6. n. 11. necessarium statuit Christi adventum ad destruendum idolorum cultum. specialem hic adsignat ejus destructionis à divina sapientia excogitatum modum; ut hominibus Deum sub sensus subjectum quærentibus, se ipse legitime adorandum, idolorum impie adoratorum loco substitueret. Eamdem rationem adtingunt Athanas. De incarn. Verbi Dei num. 15. & 16. & Eusebius De laudibus Constant. cap. 14.

tamquam Deus mendaciter adoraretur; Deus A vere homo factus est, ut dissolveretur mendacium.
6ª causa. Carnis contra nos instrumento Diabolus utebatur, quod sciens Paulus ait:
Rom. VII. 23. *Video autem aliam legem in membris meis militantem adversus legem mentis meæ, & captivum me ducentem*, &c. Quibus igitur armis nos Diabolus debellabat, iisdem & salvi effecti sumus. Adsumsit ex nobis Dominus quod nostri simile est, ut humanæ naturæ salutem impertiret. similitudinem nostram adsumsit, ut ei quod defectum patiebatur majorem conferret gratiam; ut peccatrix humana natura Dei particeps fieret.
Rom. V. 20. *Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia.*
7ª causa. Oportebat Dominum pro nobis pati: sed non ausus fuisset accedere Diabolus, si ipsum novisset:
1. Cor. II. 8. *Si enim cognovissent, prorsus Dominum gloriæ non crucifixissent.* Esca igitur morti objecta fuit corpus; ut, cum illud se devoraturum speraret draco, etiam evomeret eos [1] quos jam devoraverat:
Isai. XXV. 8. *Devorabat* enim *mors prævalens*; & rursus, *Abstulit Deus omnem lacrymam à facie omni.*

XVI. Numquid jam frustra Christus inhumanatus est? num doctrinæ nostræ, verborum commenta sunt, & humani ingenii fallaciæ? nonne divinæ scripturæ sunt salus nostra? nonne prophetarum prædictiones? Commendatum igitur hoc depositum mihi immobile custodi, teque nemo dimoveat. crede Deum hominem factum. Ac demonstratum quidem est, quod illum inhumanari possibile fuit: si autem amplius credere detrectant Judæi, ita illos conveniamus.
IncarnatioJudæis mira videri non debet. Quid adnuntiamus novi, dum dicimus Deum hominem factum; cum vos ipsi dicatis quod [a] Abraham Dominum exceperit hospitio? Quid insolens prædicamus, cum Jacob dicat:
a Gen. XVIII. 3. Gen XXXII.30. *Vidi enim Deum facie ad faciem, & salva facta est anima mea?*
b Gen. XVIII. 8. V.Cat.10.n.7. [b] Qui apud Abraham comedit Dominus, idem apud nos comedit. quid igitur insusitatum proferimus? Sed & duos testes exhibemus, qui in monte [c] Sina Domino adstitere.
c Exod. XIX.2. 3. & 3. Reg. XIX. 8. 9. d Exod.XXXIII. 22. e 3. Reg. XIX. 13. f Luc. IX. 30. 31. Moyses erat [d] in foramine petræ; & Elias tunc [e] in foramine petræ. ipsi transfigurato præsentes facti in monte Thabor, [f] dicebant discipulis exitum quem completurus erat in Hierusalem. sed incarnari possibile fuisse, ut supra dixi demonstratum est: quæque supersunt demonstrationes, studiosis ad colligendum relinquantur.

XVII. Cæterum pollicita erat oratio nostra,

A τοίνυν ὡς Θεοῦ ψευδῶς προσκυνουμένου, Θεὸς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἐγένετο, ἵνα λυθῇ τὸ ψεῦδος. Ὀργάνῳ τῇ σαρκὶ καθ' ἡμῶν ἐκέχρητο ὁ διάβολος. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος λέγει· «Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με, καὶ τὰ ἑξῆς.» δι' ὧν οὖν ὅπλων ὁ διάβολος ἡμᾶς κατηγωνίζετο, διὰ τούτων αὐτῶν ἐσώθημεν. ἀνέλαβε τὸ ὅμοιον ἡμῖν ἐξ ἡμῶν ὁ Κύριος, ἵνα τὴν ἀνθρωπότητα σώσῃ. ἀνέλαβε B τὸ ὅμοιον ἡμῶν, ἵνα τῷ λείποντι μείζονα δῷ τὴν χάριν· ἵνα ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἁμαρτωλὸς Θεοῦ γένηται κοινωνός· «Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.» Ἔδει παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐτόλμησε προσελθεῖν ὁ διάβολος, εἰ ᾔδει τοῦτον· «Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.» δέλεαρ τοίνυν τοῦ θανάτου γέγονε τὸ σῶμα, ἵνα ἐλπίσας καταπιεῖν ὁ δράκων, ἐξεμέσῃ καὶ τοὺς ἤδη καταποθέντας· «Κατέπιε γὰρ ὁ θάνατος ἰσχύσας.» καὶ C πάλιν· «Ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός.»

ιϛʹ. Μήτι μάτην Χριστὸς ἐνηνθρώπησε; μήτι εὑρεσιλογίαι εἰσὶν αἱ διδασκαλίαι, καὶ ἀνθρώπινα σοφίσματα; οὐχ αἱ θεῖαι γραφαί εἰσιν ἡμῶν ἡ σωτηρία; οὐχὶ προφητῶν αἱ προρρήσεις; Τήρει τοίνυν ταύτην μοι τὴν παρακαταθήκην ἄσειστον, καὶ μηδείς σε μετακινησάτω. πίστευε Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδέδεικται· εἰ δὲ μᾶλλον ἀπιστοῦσιν Ἰουδαῖοι, προτείνωμεν αὐτοῖς· Τί D ξένον [a] καταγγέλλομεν, Θεὸν ἐνανθρωπῆσαι λέγοντες· ὑμῶν λεγόντων, ὅτι Ἀβραὰμ τὸν Κύριον ὑπεδέξατο; τί ξένον καταγγέλλομεν, τοῦ Ἰακὼβ λέγοντος· «Εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή;» ὁ παρὰ τῷ Ἀβραὰμ φαγὼν Κύριος, καὶ παρ' ἡμῖν ἔφαγε. τί οὖν ξένον καταγγέλλομεν; Ἀλλὰ καὶ μάρτυρας δύο παρέχομεν, τοὺς ἐν ὄρει Σινᾷ τῷ Κυρίῳ παραστάντας· Μωσῆς ἦν ἐν ὀπῇ τῆς πέτρας· [b] καὶ Ἡλίας ἐν ὀπῇ τότε τῆς πέτρας. E ἐκεῖνοι μεταμορφουμένῳ συμπαρόντες ἐν ὄρει Θαβὼρ, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἔξοδον, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἰερουσαλήμ. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπῆσαι δυνατὸν ἦν, ἀποδέδεικται καθὼς προεῖπον· καὶ καταλελείφθω τὸ λοιπὸν τῶν ἀποδείξεων τοῖς σπουδαίοις εἰς ἀνάλεξιν.

ιζʹ. Ἐπηγγείλατο δὲ [γ] ἡμῖν ὁ λόγος εὑρεῖν καὶ τὸν χ.

[1] *quos jam devoraverat.*] Nimirum justos veteris Testamenti, ut patet hunc locum conferenti cum Cat.14. n. 17. & n. 19. Omnes illi à mortis imperio liberati, dum ex inferno extracti sunt: ac multi ex illis vitæ per resurrectionem redditi, ibid. n. 18. In his porro omnibus locis, atque isthic præsertim, draconem videlicet Diabolum, & mortem promiscue sumit, ac pro uno & eodem habet. An existimavit justos in inferno detentos sub Dæmonis potestate esse, quod multis veteribus placuit, ut Justino Dialogi cum Tryphone pag. 260. Origeni tractatu de Engastrimytho tom. 1. Origenis Huetiani pag. 35. Eusebio lib. 10. Dem. p. 501. & aliis nonnullis. ac Cyrillus certe ubique veteres justos tamquam in tenebricoso carcere inclusos & liberatoris egentes repræsentat. Verum nihil cogit ut Cyrillum hanc sententiam secutum esse credamus: mihique semper placuit Gregorii Nysseni ratio, qua probat tom. 2. De Pythonissa pag. 36. Dæmonem ad locum Sanctorum penetrare non potuisse. Quamquam nonnullis etiam Catholicis Theologis visum est limbos à Dæmone possessos. Ita, ut alios prætercam, Corderius Caten. in Psalm. tom. 1. pag. 433. ut tamen F nullam Sanctos affligendi, invitosque in terram pertrahendi, quod potissimum Nyssenus refutat, haberet potestatem.

[a] καταγγέλλομεν.] Additur in impressis αὐτοῖς; quod cum in codd. Coisl. Reg. Roe, & Casaub. desit; & alioqui male conveniat cum interrogatione ad Judæos in secunda persona directa, eradere non dubitavimus.

[b] καὶ Ἡλίας ἐν ὀπῇ τότε τῆς πέτρας.] Desunt hæc in codd. Reg. & Coisl. quorum hic omittit etiam καὶ Ἡλίας, alter vero τὸν Ἡλίαν scriptum habet. Eliam fuisse ἐν ὀπῇ τῆς πέτρας, *in foramine petræ*, ipsis verbis non tradit Scriptura; ait tamen, quod idem est, fuisse sub specu 3. Reg. XIX. 9. & 13. εἰσῆλθεν εἰς σπήλαιον, ἔστη ὑπὸ σπήλαιον. Habetur in vulgata, *in ostio speluncæ*, quæ verba hic transcripsit Grodecius.

[γ] ἡμῖν.) Ita legere maluimus, juxta Coisl. Reg. & Grod. quam ὑμῖν juxta impressos. Loco εὑρεῖν, *invenire*, habetur in codd. Roe & Casaub. ac Grod. ἐρεῖν, *dicere*. nec male.

A χρόνον ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν τόπον. καὶ δεῖ μὴ ψεύδους καταγνωσθέντας ἀναχωρεῖν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νεήλυδας ἠσφαλισμένους ἀποπέμψαι. Ζητήσωμεν τοίνυν τὸν χρόνον πότε ὁ Κύριος παρεγένετο· ἐπειδὴ πρόσφατος ἡ παρουσία, καὶ ἀντιλέγεται· [α] καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς Ἰησοῦς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Μωσῆς τοίνυν λέγει ὁ προφήτης· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. τετηρήσθω δὲ τέως τὸ, ὡς ἐμὲ, [β] ἐν οἰκείοις τόποις ἐξεταζόμενον. B Ἀλλὰ πότε ὁ προφήτης οὗτος ἔρχεται ὁ προσδοκώμενος; ἀνάδραμε, φησιν, ἐπὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα· πολυπραγμόνησον τὴν τοῦ Ἰακὼβ τῷ Ἰούδᾳ ῥηθεῖσαν προφητείαν. Ἰούδα σὲ [γ] αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου, καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα μὴ ἅπαντα λέγωμεν. Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἐὰν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ([δ] οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ) ἐθνῶν. Σημεῖον οὖν ἔδωκε τῆς Χριστοῦ παρουσίας, τὸ παύσασθαι τὴν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων. C Εἰ μὴ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίους εἰσὶν, οὔπω ἦλθεν ὁ Χριστός· εἰ ἔχουσι τὸν ἐκ γένους Ἰούδα καὶ τοῦ Δαβὶδ, οὔπω ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος. αἰσχύνομαι γὰρ λέγειν αὐτῶν τὰ πρόσφατα περὶ τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς νῦν Πατριαρχῶν πράγματα· καὶ τί τὸ τούτων γένος, καὶ τίς ἡ μήτηρ· καταλιμπάνω δὲ τοῖς εἰδόσιν. Ἀλλ' οὗτος ὁ ἐρχόμενος προσδοκία ἐθνῶν, ποῖον πάλιν ἄρα σημεῖον ἔχει; φησὶν ἑξῆς· δεσμεύων

A reperire Salvatoris adventûs & tempus & locum. nec oportet nos falsæ promissionis reos abscedere, sed potius Ecclesiæ candidatos idoneo munitos præsidio dimittere. Inquiramus igitur tempus quando Salvator advenit: quoniam recens ejus est hic adventus, eique contradicitur; & quoniam *Christus Jesus heri & hodie est, idem exsistens, & in secula.* Moyses igitur propheta ait: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me.* reservetur interim illud, *sicut me*, quod propriis B locis declarandum erit. * Verum, quandonam exspectatus ille propheta venit? Recurre, inquit, ad ea quæ à me scripta sunt. inquire in Jacobi prophetiam Judæ dictam. *Juda te laudent fratres tui*, & quæ sequuntur; ut non omnia recitemus. *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux ex femoribus ejus, donec veniat cui repositum est; & ipse exspectatio* non Judæorum, sed *gentium.* Signum igitur Christi adventus dedit, [1] quando desierit principatus Judæorum. C Si non Romanis hoc tempore subjecti sunt, nondum venit Christus. si habent [principem] ex genere Juda & David, necdum venit qui exspectatur. Pudet me namque recentia illorum instituta commemorare, de [2] his qui apud illos Patriarchæ modò dicuntur, & quodnam eorum sit genus, quæ mater; quæ quidem iis qui noverunt, libenter relinquo. At ille qui venit *exspectatio gentium*, quale iterum signum habet? ait consequenter: *Ligans ad vitem*

Inquiritur in tempus adventus Salvatoris.

Heb. XIII. 8.

Deut. XVIII. 15. *Act.* VII. 37.

* *Nullibi promissum illud exsolvit.*

* *Gen.* XLIX. 8.

ỷ. 10.

1 Tempus adventus est Judæorum principatûs finis.

2 Patriarchæ Judæorum quales?

ỷ. 11.

[α] καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς Ἰησοῦς] Apostolicum illud testimonium de Christi immutabilitate, videtur primâ fronte extra locum positum, nec satis apte cum præcedentibus cohærere. In codd. Reg. Roe, Coisl. & Casaub. prætermittitur particula καὶ, sicque conjungeretur cum ἀντιλέγεται; adeo ut Cyrillus hanc allegare rationem videretur, cur incarnationi contradicatur, quod Christus ab Apostolo incommutabilis dicatur. Ac maxime probabilis mihi videretur hujus loci intelligentia, si testimonium illud Pauli ab Docetis ad evertendam Christi incarnationem allegatum alicubi legissem. Quamquam non contra hæreticos hoc loco pugnat Cyrillus, sed adversum Judæos, qui certe Pauli allegatione non utebantur. Itaque particulam conjunctivam καὶ retinendo, sic Cyrillum interpretor: Quæramus tempus quo Salvator advenit, quandoquidem recens est illius adventus, illique ea de causa contradicitur; cum, ut ipse ait Cat. 11. n. 16. rebus novis ob ipsam suam novitatem contradici soleat. Quæramus etiam illud tempus adventus Domini, quoniam tempora omnia illi æqualia sunt, qui idem post adventum est & in æternum manet, qui fuit ante.

[β] ἐν οἰκείοις τόποις.] Ante τόποις habetur δὲ in editis, quod uti redundans, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. expunximus.

[γ] αἰνέσαισαν.] Reg. cod. αἰνέσαισαν, ut in LXX. Rom. In Compl. eorumd. edit. αἰνέσουσι. Paulo post, loco ἕως ἐὰν habetur in Reg. Roe Coisl. Casaub. ἕως ἂν, ut in nonnullis mss. LXX. & versione Symmachi quam in hoc & sequentibus verbis sequitur Cyrillus. at in tribus LXX. editionibus scriptum ἐάν. Voces ᾧ ἀπόκειται, sunt ex Symmachi versione, cum earum loco in tribus LXX. editionibus legatur, τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, *quæ reposita sunt ei.* At lectio quam sequitur Cyrillus, sine dubio in multis Bibliorum exemplaribus exstabat, ut etiamnum exstat in Oxoniensi codice; ac multi tam latini quam græci Patres hoc modo legere, in primis Hieronymus epist. 27 nov. ed. 86. cap. 8. atque ut doctissimi viri Johan. Bapt. Cotelerii verbis utar, Notis in Const Apost. lib. 6. c. 11. est hæc hujus loci verisimilior scriptura, & apud veteres usitatior, necnon ad Christum maxime accommodata; ideoque à Juliano Apostata apud Cyrillum lib. 8. contra ipsum p. 260. fraudi Christianorum adscripta.

[δ] προσδοκία, οὐκ Ἰουδ.] Sic autem Reg. cod. & Ottob. προσδοκία ἐθνῶν, οὐκ Ἰουδαίων. ἀλλ' ἐθνῶν: *Exspectatio Gentium, non Judæorum, sed gentium* prior lectio simplicior, & magis Cyrilliana. cum enim parenthesibus interrumpit Scripturæ testimonia, verba repetere non solet sic infra n. 24. παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, (οὐ γὰρ αὐτοῖς.) ἡμῖν &c.

1 *quando desierit principatus*, &c.] Tempus adventus Christi definit Judaici principatus defectu; postquam nimirum sublati sunt ex Davidis & Judæ prosapia oriundi duces. Id num 14. factum ait cum Herodes alienigena in regnum invasit: quam invasionem secuta est Romanorum, magis adhuc alienigenarum, in D Judaïcam gentem dominatio. Huc usque igitur Judaïcam rempublicam ducibus ex Judæ & Davidis genere prognatis paruisse censet. Id autem fidei historicæ contrarium, cum longe ante adventus Christi tempora, ad summos Pontifices, primo tamquam optimatium primos remp. communi cum cæteris magistratibus jure administrantes, ac postea regium diadema & jus adsumentes, summa rerum redacta fuisset. At ea re vel non observata, vel certis modis explicata, Patres permulti Jacobi prophetiam eodem quo Cyrillus modo exponendam sunt arbitrati. Ac revera quamdiu Judaïcus Senatus stetit, & respublica suis legibus gubernata, licèt alii quam Juda prognati Remp. summo jure regerent, verum tamen fuit non defecisse duces & principes de genere Judæ; si id saltem non rigide & præcise, sed civili more sumatur, ut à multis est explicatum. qua in re non necesse est nos amplius immorari.

2 *de his qui apud illos Patriarchæ dicuntur.*] Duo Judæorum E patriarchis objicit. 1° novitatem, 2° generis defectum. Ea novitate fiebat, ut etiamsi ex Davidis genere forent, defecissent tamen principes ex Judæ prosapia, ab Herodis tempore usque ad eorum institutionem. sed eorum natalium defectus omnino prohibebat, ne Judæi adhuc Davidis posteris subesse se causarentur. Judæorum patriarchæ non ante imperatoris Hadriani tempora auditi; postea in scriptis Patrum, & imperatorum legibus non infrequenter memorantur. Patriarchatus apud Judæos hæreditate à parentibus ad filios transmittebatur. Primum Judæi patriarcham numerabant Gamalielem; non illum quidem Pauli apostoli magistrum, cujus in Actis mentio cap. 5. ỷ. 34 sed alium ex ejus genere prognatum, ex Epiph. hær. 30. n. 4. &, ut Rabbini numerant, ad summum ejus nepotem. Ex Origene lib. 4. De principiis cap 1 Judæi patriarchas suos ex genere Judæ dici volebant, eamque illorum jactantiam notare ac refellere videtur in hoc loco Cyrillus. At Chrysostomus Orat. 37. contra Judæos 5. tom. 1 pag. F 448. ait eos sacerdotum simulare personam, quamvis sacerdotes non essent, legitimæ consecrationis defectu: quod argumento esse potest eos ad Leviticam gentem originem suam revocasse: nec Chrysostomus ad refellendum eorum sacerdotium allegat, eos nihil ad Leviticam tribum pertinere. Theodoretus Dialogo 1. pag. 22. Judæorum patriarchas ex Herodis stirpe progenitos censet: sed id parum probabile Si quis ea de re plura voluerit, adeat Gothofredum lib. 16 cod. Theodosian tit 8 tom 5. pag. 212. Unum hic adscribere satis erit, corruptos illorum patriarcharum mores à SS Patribus graviter & acerbe castigari. Vide Eusebium Cæsar. in Isaiæ cap. 3. ỷ. 4. pag. 368. & in eumdem locum Hieronymum, Cyrillumque Alexandrinum; Chrysostomum laudato jam a nobis loco, & Epiphanium, qui hæresi 30. n. 7. & 8. perditos juvenis cujusdam patriarchæ Tiberiensis mores narrat, qui Cyrilli temporibus genti præfectus erat.

a Zach. IX. 9. A *pullum suum.* Cernis pullum illum, qui ab [a] Zacharia disertè prænuntiatus est.

Alia temporis nota, Romani imperii dominatus. *Psal. II. 7. ℣. 9.* ** In alia quadam homilia.* *Dan. II. 27. & seqq.*

XVIII. Sed rursus quæris & aliud temporis testimonium. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* & post pauca: *Pasces eos in virga ferrea.* Dixi jam prius*, quod virga ferrea manifeste vocatur Romanorum imperium, de quo id quod reliquum est, ex Daniele commemoremus. Enarrans enim & interpretans Nabuchodonosori imaginem statuæ, omnem quoque illi edisserit de statua visionem: B lapidemque sine manibus de monte excisum, *℣. 34. 35.* nimirum humana opera non productum, universo orbi dominaturum edicit. & apertissime loquitur in hunc modum: *Ibid. ℣. 44.* *Et in diebus regnorum illorum, excitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum illius alteri populo non derelinquetur.*

[…]poris circumstantia ex Danielis hebdomadibus petita.

XIX. Verùm quærimus adhuc clariorem temporum adventus ejus demonstrationem. Cum enim ægre ad credendum inducatur homo, nisi ipsos quoque annos manifestè ad C calculum exactos habeat, dictis non credit. Quæ igitur temporis circumstantia, & cujusmodi tempus? Quando deficientibus oriundis ex Juda regibus, deinceps alienigena regnabit Herodes. Dicit igitur ad Danielem loquens Angelus: (tu mihi nunc obsigna quæ dicam.) *Dan. IX. 25.* *Et cognosces atque intelliges. Ab exitu sermonis ut responsum sit, & ædificata sit Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ.* [1] Sexaginta & no- D vem annorum hebdomadæ, annos constituunt quadringentos octoginta tres. Ait igitur, quod elapsis post ædificatam Hierusalem annis quadringentis octoginta tribus, ac deficientibus principibus; tunc veniet rex quidam alienigena,

A πρὸς ἄμπελον τὸν [a] πῶλον αὐτοῦ. βλέπεις ἐκεῖνον τὸν πῶλον τὸν ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου καταγγελθέντα σαφῶς.

ιη'. Ἀλλὰ ζητεῖς πάλιν καὶ ἄλλην τοῦ χρόνου μαρτυρίαν· Κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου εἶ σύ. ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ μετ' ὀλίγα· ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Εἴρηταί μοι καὶ πρότερον, ὅτι ῥάβδος σιδηρᾶ καλεῖται σαφῶς ἡ Ῥωμαίων βασιλεία· περὶ δὲ ταύτης ἔτι τὸ λεῖπον ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ ὑπομνήσωμεν. διηγούμενος γὰρ καὶ συγκρίνων τῷ Ναβουχοδονόσορ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδριάντος, λέγει καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πᾶσαν B ὀπτασίαν· καὶ λίθον ἄνευ χειρῶν ἐξ ὄρους τμηθέντα, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης κατασκευῆς συστάντα, περικρατήσειν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. καὶ λευκότατά φησιν οὕτως· Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν [b] βασιλειῶν ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται.

ιθ'. Ἀλλ' ἔτι ζητοῦμεν λευκότερον τῆς παρουσίας τῶν χρόνων τὴν ἀπόδειξιν. δύσπιστος γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, C ἐὰν μὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη σαφῶς εἰς ψῆφον λάβῃ, τοῖς λεγομένοις οὐ πιστεύει. Τίς οὖν ὁ καιρὸς, καὶ ποῖός ἐστιν ὁ χρόνος; ὅτε ἐκλειπόντων τῶν ἐξ Ἰούδα βασιλέων, λοιπὸν ἀλλόφυλος ὁ Ἡρώδης βασιλεύει. λέγει τοίνυν ὁ πρὸς τὸν Δανιὴλ ὁμιλῶν ἄγγελος· ([γ] σὺ δέ μοι νῦν σημείωσαι τὰ λεγόμενα) Καὶ γνώσῃ καὶ συνήσῃ. ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο. ἑξήκοντα τοίνυν καὶ D ἐννέα ἑβδομάδες τῶν ἐτῶν, συνάγουσιν ἔτη τετρακόσια ὀγδοήκοντα τρία. εἶπεν οὖν, ὅτι μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ, [δ] τετρακοσίων ὀγδοήκοντα τριῶν ἐτῶν διελθόντων, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐκλιπόντων· τότε ἔρχεταί τις ἀλλόφυλος βασιλεὺς, ἐφ'

a τὸν πῶλον αὐτοῦ.] πῶλον scripsimus juxta codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. & sacrum Textum. in editis habetur ὄνον. In Ottob. πῶλον ad marginem, ὄνον in textu. Dictum esse à Cyrillo πῶλον probare videntur sequentia: βλέπεις ἐκεῖνον τὸν πῶλον. Ut Zachariæ & Jacob prophetiarum convenientia, quam hic observat Cyrillus, intelligatur, memoria repetendum quod Christus sit vitis vera.

β τῶν βασιλειῶν.] Ita editiones Cyrill. an. 1640. & Oxon. cum E ed. LXX. Aldina. At ed. Prev. 1608. & cod. Ottob. cum LXX. Rom. Compl. &c. βασιλέων, *Regum.*

γ σὺ δέ μοι, &c.] Codd. Coisl. & Reg. σημείωσον. Hæc verba non sunt è Bibliis, neque à Cyrillo Danieli adscribuntur, ut ab interpretibus existimatum est: sed sunt parenthesis authoris majorem à lectore attentionem postulantis. Plura habemus ejusdem rei exempla similia. Sic Procat. n. 6. Cat. 13. n. 13. Cat. 14. n. 8. Cat. 15. n. 25. post promissum verbo λέγειν, quasi subsequentibus verbis immediate adferendum Scripturæ testimonium, parenthesim interjicit antequam ipsas Scripturæ voces proferat. Vide simile huic fere exemplum Cat. 10. n. 8. Confirmat nostrum judicium, quod in codd. Roe & Casaub. post καὶ συνήσεις, (sic enim scriptum habent cum LXX. loco συνήσῃ) additur φησί, quasi tunc incipiat allegatum Prophetæ testimonium. Loco οἰκοδομηθῆναι, Coisl. Reg. Roe, Casaub. hic & inferius duobus locis habent οἰκοδομῆσαι, ut est in Bibliis, & vulgo legunt Patres. At Cyrillus om- F nino legit οἰκοδομηθῆναι, cum annos hebdomadum incipiat ab anno Darii sexto, quo absoluta est Templi ædificatio, 1. Esdr. cap. 6. ℣. 15. quæ anno ejusdem secundo cœpta seu potius resumta est, ibid. cap. 4. ℣. 24. Grodecius loco ἕκτῳ *sexto*, legit ὀγδόῳ *octavo.* sed male.

1 *sexaginta & novem hebdomades*, &c.] Multa sunt in hac Cyrilli explicatione hebdomadum Danielis non cursim prætereunda. Primo, tempus adventus Christi prænuntium 69 hebdomadibus definit, septuagesimam hebdomadam reservans vel prædicationi Christi cum Eusebio lib. 8. Demonst. pag. 400. vel ad tempora Antichristi, ut sanctus Hippolytus De Antichristo pag. 59. Apollinarius ab Hieronymo in Danielis cap. 9. citatus, Africani authoritate se muniens, aliique: quorum omnium fundamentum est abominatio desolationis in septuagesimæ hebdomadæ dimidio prædicta, quam Cyrillus Cat. 15. n. 9. & 20. & memorati authores de Antichristo intelligunt. Secundò, hebdomadas incipit ab edicto de ædificanda urbe Hierosolyma; sed male tribuit Dario edictum illud quod ab Artaxerxe Longimano profectum est anno ejusdem regni vigesimo, 2. Esdr. cap. 2. ℣. 1. & 8. nam Darius non de ædificanda urbe, sed templo duntaxat, præceptum dedit, 1. Esdr. VI. 3. neque tum urbs, nisi forte tecta quædam circa templum, sed templum duntaxat ædificatum est. Omitto quod Darium hunc præpostere Medum vocat, qui fuit Hystaspis filius. qui autem in Scripturis vocatur Darius Medus, est Astyages Cyri magni avunculus, Dan. V. 31. & VI. 28. Huic autem idcirco forte decretum atribuit, quod primo regni ejus anno facta sit hæc Danielis prophetia, Dan. IX. 1. Tertiò, hebdomadarum initium non sumit ab anno edicti à Dario dati, & ædificationis inceptæ; qui fuit annus Darii secundus, quo interrupta prioribus regnis ædificatio templi instaurata est, 1. Esdr. cap. 4. ℣. 24. sed ab ipsa ædificatione peracta & absoluta, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι, (nam male in mss. nonnullis est οἰκοδομῆσαι.) quod anno Darii sexto perfectum est, 1. Esdr. VI. 15. Hunc autem annum assignat, Olympiadis sexagesimæ sextæ primum: & tam in hac hebdomadum initii assignatione, quem in annorum computatione sequitur Eusebii computandi rationem in chronico, secundum Hieronymi interpretationem. nam in græcis Eusebii, Typographi credo incuria, annus sextus Darii est Olympiadis 65. quartus. qui tamen Eusebius lib. 8. Demonst. cap. 2. pag. 396. secundum Darii annum cum Olympiade 66. componens, ab eo 70. hebdomadas inchoat. Quartò, hebdomadas 69. terminat in regno Herodis, ut Jacobi & Danielis prophetias in unum scopum componat. sequitur Eusebium in chronico, tam loco citato, quam ad Olympiad. 186. pag. 197. & lib. 8. Demonst. pag. 396. Recte ne an secus habeat hæc Cyrilliana hebdomadum explicatio & annorum computatio, non est hujus loci disputare. Ipse inferius alias earumdem interpretandarum rationes adferri fatetur. Plures ab Hieronymo commemorantur; & ab iis temporibus aliæ etiam multo plures tam ab veteribus quam à recentioribus adjectæ.

δ τετρακοσίων ὀγδ. τριῶν] Ex codd. Reg. Roe, Casaub. emendamus editos, in quibus contra constructionis leges scriptum in accusandi casu τετρακόσια ... τρία ἐτῶν. Paulo post, Coisl. & Reg. habent, τις Ἡρώδης ἀλλόφυλος βασ. *Quidam Herodes alienigena.*

τοῦ γεννᾶται ὁ Χριστός. Δαρεῖος τοίνυν ὁ Μῆδος ᾠκοδόμησεν, ἕκτῳ μὲν ἔτει τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, πρώτῳ δὲ ἔτει τῆς καθ' Ἕλληνας ἑξηκοστῆς καὶ ἕκτης Ὀλυμπιάδος. Ὀλυμπιὰς δὲ παρ' Ἕλλησι καλεῖται, ὁ κατὰ τέσσαρα ἔτη συντελούμενος ἀγών, διὰ τὴν, κατὰ τετραετίαν τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον, ἐκ τῶν κατ' ἔτος [a] τριῶν ὡρῶν συντελουμένην ἡμέραν. Ἡρώδης δὲ βασιλεύει ἐν τῇ ἑκατοστῇ ὀγδοηκοστῇ ἕκτῃ Ὀλυμπιάδι, τετάρτῳ ἔτει ταύτης· ἀπὸ τοίνυν [b] τῆς ἑξηκοστῆς ἕκτης, εἰς τὴν ἑκατοστὴν ὀγδοηκοστὴν ἕκτην, γίνονται μεταξὺ ἑκατὸν εἴκοσιν Ὀλυμπιάδες, καὶ ὀλίγον τι. συνάγονται τοίνυν τῶν ἑκατὸν εἴκοσιν Ὀλυμπιάδων ἔτη τετρακόσια ὀγδοήκοντα. τὰ γὰρ [c] ἕτερα τρία ἔτη λοιπὸν, ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου ἀναλαμβάνεται. Καὶ ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν, κατὰ τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν, Ἀπὸ ἐξόδου τοῦ λόγου, τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο. τὴν μὲν οὖν χρόνων ταύτην τέως ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ἄλλων οὐσῶν ἑρμηνειῶν διαφόρων, περὶ τῶν προειρημένων ἐν τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδων τῶν ἐτῶν.

κ'. [d] Ἐπαγγελίας δὲ τὸν τόπον λοιπὸν ἄκουε, Μιχαίου λέγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλιγοστὸς εἶ, τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Οὐ μὲν ἀλλὰ, περὶ τῶν τόπων, Ἱεροσολυμίτης ὢν, παραλαβὼν οἶδας καὶ τὸ ἐν ἑκατοστῷ τριακοστῷ [e] πρώτῳ ψαλμῷ γεγραμμένον· Ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθᾷ, εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ. πρὸ ὀλίγων γὰρ ἐτῶν δρυμώδης ἦν ὁ τόπος. Ἤκουσας πάλιν τοῦ Ἀββακοὺμ λέγοντος πρὸς τὸν Κύριον· Ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη, ἐπιγνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ. καὶ τί τὸ σημεῖόν ἐστιν,

A sub quo nascetur Christus. [a] Darius igitur Medus * ædificavit [Hierusalem,] sexto quidem sui ipsius regni anno, sexagesimæ vero sextæ Græcorum Olympiadis primo. Olympias autem apud Græcos vocatur, quod singulis quadrienniis fieri solet certamen; propter eam diem, quæ in solaribus per quadriennium cursibus, ex horis tribus unoquoque anno residuis conficitur. Herodes porro regnat centesima octogesima sexta Olympiade, quarto ejusdem anno. Igitur à sexagesima sexta, ad centesi-B mam octogesimam sextam, intercedunt centum & viginti Olympiades, [1] & modicum quidpiam. Conficiunt ergo viginti supra centum Olympiades, summam annorum quadringentorum octoginta. Nam tres alii postea anni, [ad complendum hebdomadarum numerum necessarii,] in eo sane, quod inter primum & quartum annum interjacet, intervallo sumuntur. Jam igitur habes demonstrationem ex Scriptura aiente: *Ab exitu sermonis, ut responsum sit, & ædificata sit Hierusalem, usque* C *ad Christum ducem; hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ.* Hanc interim habes temporum demonstrationem, quamvis aliæ diversæ non desint, de prædictis in Daniele annorum hebdomadis, interpretationes.

XX. Promissionis vero locum audi jam, Michæa dicente: *Et tu Bethlehem domus Ephratha, nequaquam minima es ut sis in millibus Juda. Ex te enim mihi exibit dux, ut sit in principem in Israël; & egressiones ejus ab initio,* D *ex diebus seculi.* Quamquam loca quod adtinet, Hierosolymitanus cum sis, jam prius nosti ea quæ in centesimo trigesimo primo psalmo scripta sunt: *Ecce audivimus eam in Ephratha, invenimus eam in campis sylvæ.* [2] Ante paucos namque annos sylvestris erat locus. Audisti rursus Abbacum dicentem ad Dominum: *Cum appropinquaverint anni, agnosceris; cum advenerit tempus, ostenderis.* Et quodnam,

a 1. Esdr. vi. 15. 3. Esdr. vii. 5.
* Hoc est ædificium consummavit.
Dan. ix. 25.
Mich. v. 2.
Quo loco apparere debeat Christus.
Ps. cxxxi. 6.
Habacuc. iii. 2.

[a] τριῶν ὡρῶν.] Ita nos ex Coisl. Editi τριτῶν ὡρῶν. Pro τριῶν Roe & Casaub. ferunt ἕξ, *sex*; quæ sola lectio prima fronte recipienda videtur; quoniam non tres horæ, sed sex post evolutos quatuor annos residuæ, diem unum quo crescit bissextilis annus conficiunt. Quid tamen, si non civilem diem, qui horis 24. constat, sed naturalem solum duodecim horarum, neglecta noctis mentione, respexerit Cyrillus? Credibilius est horas illum intellexisse, quæ duas æquinoctiales continent: quemadmodum sanctus Epiphanius hæres. 24. n. 7. ait annum constare 365 diebus & tribus horis. Ejusmodi horas computabant Marcosii apud Irenæum lib. 1. c. 17. n. 1. cum dies duodecim horarum mensuram continentes, dicerent suæ mysticæ duodecadis typum esse. dies vero illos intelligebant totum spatium die ac nocte constans, ac totum solis circulum complectens; alioqui rueret eorum hypothesis, totum anni circulum ejusmodi computationibus concludentium. Vide verba Irenæi græca apud Epiphan. hæres. 34. n. 14. De instituto post quadriennium agone Olympico ob diem quarto quoque anno intercalatum, vide Censorinum De die natali cap. 18.

[b] τῆς ἑξηκ.] Hunc articulum supplevi ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. & ex duobus memoratis vocem ἕτερα, inferius ante τρία ἔτη λοιπόν.

[1] *& modicum quidpiam*] Sic intelligendus est locus ille. Ab Olympiadis sexagesimæ sextæ anno primo qui Darii sextus fuit, ad Olympiadis centesimæ octogesimæ sextæ annum quartum quo regnum adiit Herodes, exsistunt Olympiades centum & viginti, quæ annos quadringentos octoginta conficiunt; & præterea modicum quidpiam, nempe tres anni priores Olympiadis 186. cujus anno postremo regnum invasit Herodes.

[c] ἕτερα.] Hanc vocem addidimus ex coddicibus Roe, & Casaub.

[d] ἐπαγγελίας δὲ τὸν τόπον ἄκουε Μιχαίου λέγοντος καὶ σύ· &c.] Hanc lectionem informavimus ex diversis codicibus. In editis & Grod. legitur, ἐπαγγέλλει δὲ καὶ αὐτὸς τό· καὶ, &c. *Promittit autem & ipse hoc.* ex quo vel nullus, vel tam à vero quam ab Cyrillo ipso alienus sensus efficitur. In codd. Coisl. Reg. & Ottob. sic habetur: ἐπαγγελίας δὲ καὶ αὐτό, (Reg. καὶ τοῦτο) τό· καὶ, &c. *Promissionis etiam sunt hæc verba.* minus commode dictum, nec satis orationis scopo conveniens. Planior multo quam sequimur codd. Roe & Casaub scriptura, cujus solum primam vocem immutavimus. nam loco ἐπαγγελίας, quod ex Coisl. & Reg. mutuati sumus, corrupte scriptum habent ἀπαγγέλλεις. Particulam vero δὲ ex editis, Coisl. & Reg. propter μὲν præcedens adscripsimus. Notandum in Michææ textu legi in Coisl. & Reg. οὐκ ὀλιγοστός; at in Roe, Ottob. & Casaub. negantem particulam prætermitti. Voces οὐ μὲν ἀλλὰ adscripsimus ex utroque cod. Roe & Casaub in quibus desiderantur verba περὶ τῶν τόπων: quæ ex editis Coisl. Reg. & Grodecio retinenda judicavimus, omisso δὲ post περὶ in iis libris posito.

[e] εὕρομεν.] Coisl. & Roe, εὕρομεν, ut in cod Al. LXX. Porro ad Bethleem adaptat Cyrillus quod David de Cariathiarim dicit: quo in loco arcam Domini requiescere, cum juvenis in Ephrata degeret, auditu acceperat.

[2] *ante paucos annos*, &c.] Nimirum sexdecim circiter. Erat enim propter sacram Christi nativitatis speluncam lucus Adonidi consecratus, teste Hieronymo epistola 13. veter. ed. novæ 49. ad Paulinum. sed lucum illum, Davidis tempore jam tum exstitisse existimare videtur Cyrillus; cum ab Adriano consitus verisimilius censeatur. nam locus Psalmi 131. ad Bethleem, ut jam dixi, non pertinet. Ab Adriano locus ille ad abolendam mysteriorum nostrorum memoriam profanatus. At sordidum illum situm deposuit Augustæ Helenæ magnificentia, quæ locum splendidissimis ornamentis decoravit; ibique templum ædificavit, à Constantino pretiosis ex auro argentoque donariis, variisque aulæis exornatum, Euseb. lib. 3. vitæ Constantini cap. 40. & seqq. & De laudib. Constantini cap. 9.

ô Propheta, venientis Domini signum erit? Ille autem subdit: *In medio duarum vitarum cognosceris.* in hanc sententiam Dominum perspicue alloquens: In carne adveniens, vives & morieris; & resurgens ex mortuis, iterum vives. Quanam vero ex Hierosolymitanæ regionis parte venturus est? num ex oriente vel occasu, Aquilone vel Austro? dic nobis accuratè. Ille autem planissime respondet & ait: *Deus à Thæman veniet:* (Thæman verò interpretatur Auster.) *& Sanctus de monte Pharan umbroso, condenso.* quod in eumdem sensum dixit Psaltes: *Invenimus eam in campis sylvæ.*

Ibid. sed supra non infra.

Ab Austro Jerosolymæ venturus Christus.

Ibid. ℣. 3.

Ps. cxxxi. 6.

XXI. Deinde quærimus, ex qua [persona] veniet, & quomodo veniet? Hoc autem nos docet Hesaïas: *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel.* Et his contradicunt Judæi, solent enim illi antiquitus veritati male refragari; aiuntque scriptum non esse *virgo*, sed [1] *puella.* Ego autem in hac voce indulgenter adquiescens, sic quoque veritatem reperio. quærendum namque ex illis: Virgo cum violatur, ecquando clamat; num ante vim illatam, an postquam corrupta est, auxilium advocans? Si igitur alicubi dicat Scriptura: *Clamavit puella, & non fuit qui succurreret illi;* numquid hîc de virgine non loquitur? Ut verò manifestiùs addiscas, quod virgo etiam in divina Scriptura *puella* appelletur; audi librum Regnorum de Abisac Sunamitide dicentem: *Et erat puella pulchra valde.* eam enim virginem electam fuisse, atque ad Davidem adductam, in confesso est.

Ex virgine proditurus Christus.

Isai. vii. 14.

1

[C]onfutantur Judæorum in prophetiam Isaiæ cavillationes.

Deut. xxii. 27.

3. *Reg. i. 4.*

XXII. Sed dicunt rursus Judæi: De Ezechia hoc dictum est ad Achaz. Legamus igitur Scripturam. [a] *Pete tibi ipsi signum à Domino Deo tuo, in profundum aut in sublime.* Atqui signum maximè, admirabile ac præter opinionem esse debet. Signum enim fuit, [b] aqua de petra elicita: [c] disruptio maris: [d] solis retrocessio, & similia. Quæ autem dicturus sum, evidentiorem habent adversus Judæos convictionem. (Novi me multum extendi sermone, & delassari auditores. verum sermonis prolixitatem sustineatis velim; quando ista propter Christum

Non in hoc Isaiæ vaticinio Ezechiam promitti temporum ratio demonstrat.

a *Isai. vii. 11.*

b *Exod. xvii. 6.*

c *Ibid. xiv. 21. 22.*

d 4. *Reg. xx. 11.*

A ὦ προφῆτα, τοῦ ἐρχομένου Κυρίου; ὁ δὲ [α] φησιν ἑξῆς· „ἐν μέσῳ δύο ζωῶν γνωσθήσῃ· τοῦτο πρὸς τὸν Κύριον „λέγων σαφῶς, ὅτι παραγενόμενος ἔνσαρκος, ζῇς καὶ τελευτᾷς, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ζῇς πάλιν. Καὶ ἐκ ποίου μέρους τοῦ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔρχεται; ἐξ ἀνατολῶν ἢ δυσμῶν, ἢ βορρᾶ ἢ νότου; εἰπὲ ἡμῖν ἀκριβῶς. ὁ δὲ ἀποκρίνεται σαφέστατα, καὶ φησίν· Ὁ Θεὸς „ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει· (Θαιμὰν δὲ ἑρμηνεύεται νότος·) „καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους [β] Φαρὰν κατασκίου, δασέως. ὅπερ „

B συμφώνως εἶπεν ὁ ψαλμῳδός· Εὕρομεν αὐτὴν ἐν „τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ. „

κα΄. Λοιπὸν ζητοῦμεν ἐκ τίνος ἔρχεται καὶ πῶς ἔρχεται; τοῦτο δὲ ἡμῖν Ἡσαΐας λέγει· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ „λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ „Ἐμμανουήλ. Καὶ ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι τούτοις, ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἄνωθεν, τῇ ἀληθείᾳ κακῶς ἀντιπίπτειν· καὶ λέγουσιν [γ] ὅτι οὐ γέγραπται, ἡ παρθένος, ἀλλ', ἡ νεᾶνις. Ἐγὼ δὲ τῷ λεχθέντι συμπεριφερόμενος, καὶ

C οὕτως εὑρίσκω τὴν ἀλήθειαν. ἐρωτητέον γὰρ αὐτούς· παρθένος βιαζομένη, πότε βοᾷ, μετὰ τὴν φθορὰν ἢ πρὸ τῆς φθορᾶς, ἐκκαλουμένη τοὺς βοηθούς; ἐὰν τοίνυν ἀλλαχοῦ λέγῃ ἡ γραφή· Ἐβόησεν ἡ νεᾶνις, καὶ οὐκ „ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ· ἆρα οὐ περὶ παρθένου λέγει; Ἵνα δὲ „σαφέστερον μάθῃς, ὅτι καὶ ἡ παρθένος ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ νεᾶνις καλεῖται, ἄκουε τοῦ βιβλίου τῶν βασιλειῶν, περὶ τῆς Ἀβισὰκ τῆς Σουναμίτιδος λέγοντος· Καὶ ἦν ἡ „νεᾶνις καλὴ [δ] σφόδρα· τὸ γὰρ παρθένον αὐτὴν ἐκλε- „

D χθεῖσαν ἐνηνέχθαι πρὸς Δαβίδ, ὡμολόγηται.

κβ΄. Ἀλλὰ λέγουσιν [ε] οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν τῷ Ἄχαζ ἐρρέθη τοῦτο περὶ Ἐζεκίου. Οὐκοῦν ἀναγνῶμεν τὴν γραφήν. [ζ] Αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ „σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. καὶ μάλιστα μὲν τὸ σημεῖον „παράδοξον εἶναι ὀφείλει. σημεῖον γὰρ, τὸ, ὕδωρ τὸ ἐκ πέτρας· τὸ, ῥαγῆναι θάλασσαν· τὸ, ἥλιον ὑποστρέψαι, καὶ τὰ τοιαῦτα· Τὰ δὲ λεχθησόμενα, φανερώτερον ἔχει τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγχον. (Οἶδα πολλὰ

E λέγων, καὶ κεκμηκότας τοὺς ἀκροωμένους· ἀλλὰ ἀνέχεσθε τὸ τῶν λόγων τοῦ πλῆθος, ἐπειδὴ διὰ Χριστὸν [η] ταῦτα

α Φησὶν ἑξῆς.] Non in consequentibus post verba jam citata, sed ante ἐν τῷ ἐγγίζειν, leguntur hæ Habacuc voces: ἐν μέσῳ δύο ζωῶν. Porro ζωῶν scripsi cum circumflexo in ultima, ut significaret *vitarum*, juxta sensum quem illi loco tribuit Cyrillus; loco ζώων penultima acuta, quod in omnibus editis & mss. habetur, significatque *animalium*. Jam multi ante nos ita emendandum Cyrilli textum adnotarunt, in primis Malvenda in appendice libri de Antichristo ad pag. 48. Tillemontius in notis primi Tomi ad vitam Christi nota 5. &c. Quamquam lectio *duorum animalium* communior & probatior apud Patres, alteram tamen *duarum vitarum* multi commemorant, licet alteram anteponentes, ut Severianus Gabalensis Oratione in vivificam crucem, Cyrillus Alexandrinus in hunc prophetæ locum, &c. Origenes vero lib. 1. De principiis cap. 3. utramque recitat, dubius quam sequatur. At Theodoretus præfert lectionem *duarum vitarum*: Eusebius Cæsariensis lib. 6. Demonst. cap. 15. pag. 279. alteram *duorum animalium* mendosam esse contendit, & eodem sensu quo Cyrillus noster prophetæ testimonium exponit. Greg. Nyssenus Hom. 12. in Cant. pag. 647. ad hunc locum adludit, in quo legebat ζωῶν. Διὰ τοῦτο ταῖς δύο ταύταις ζωαῖς μεσιτεύει, ὁ ἐν μέσῳ τῶν δύο ζωῶν γινωσκόμενος. Sic etiam legit sanctus Maximus confessor Quæst. 63. in Scripturam, tom. 1. pag. 247. Gergentius quoque in Disp cum Herbano, Bib PP Græcolat. tom 2. pag 217. quamvis librariorum vel typographorum vitio scriptum sit ζώων. nam vocem ζωῶν interpretatur de duabus Christi naturis. Variæ sunt Patrum sive duorum animalium, sive duarum vitarum interpretationes; quas fortassis omnes hujus loci alienas esse convincit lectio Hebraïci textus penitus diversa, quam sic Hieronymus reddidit: *In medio annorum vivifica illud.* Septuaginta plura in hoc loco apud Hebræorum textum legere quam nos: vel quod magis censeo, plures ejusdem sententiæ Hebraïcæ variorum interpretum congestæ sunt in nostra interpretatione versiones.

β Φαράν.] Deest hæc vox in codd. Ottob. Roe, Casaub sicut in ed. Ald. LXX. & in multis ejus versionis exemplaribus. irrepsisse putatur ex Theodotionis versione. non legebatur apud LXX. temporibus Hieronymi. qui hunc locum de Bethleem, ad austrum Hierosolymæ sita, quasi loco unde oriturus sit Salvator, etiam ab Hebræo quodam interpretatum se audisse testis est, in hunc locum.

γ ὅτι.] Particulam hanc adjecimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Ottob.

1 *puella*, Gr. νεᾶνις.] Hæc interpretatio Hebrææ vocis עלמה à Symmacho, Aquila & Theodotione interpretibus Judæis data, & Christianis opposita, teste Eusebio lib. 7. Demonst. pag. 316. & Iren. lib. 3. cap. 21. n. 1. de qua videri possunt præter memoratos authores, Hieronymus & Basilius in hunc Isaïæ locum.

δ σφόδρα.] Coisl. Reg. Roe, Casaub. Ottob. ἕως σφόδρα, ut in sacro Textu. post τὸ, loco δὲ scripsimus γὰρ, ex codicibus præfatis.

ε οἱ Ἰουδαῖοι.] Articulum ex nominatis codicibus supplevimus.

ζ αἴτησαι.] Optime ita Millesius cudi curavit, cum in editis legeretur αἴτησι, ι pro αι posito. Articulus τὸ ante ἐκ πέτρας deest in codd. Coisl. & Reg. In codd. Roe & Casaub. legitur τὸ, ὕδωρ πηγάσαι ἐκ πέτρας, *aquam ex silice scaturire.*

η ταῦτα.] Sic nos ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. In editis αὐτὰ

A κινεῖται, καὶ οὐκ ἔστι περὶ τῶν τυχόντων λόγων.) Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ Ἄχαζ τοῦ Ἡσαΐου τοῦτο εἰρηκότος, ἓξ δὲ καὶ δέκα ἔτη τοῦ Ἄχαζ βασιλεύσαντος μόνα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν προφητείας ἐν τούτοις ῥηθείσης· ἐλέγχει τὴν ἀντίρρησιν Ἰουδαίων ὁ διαδεξάμενος βασιλεὺς Ἐζεκίας, ὁ τοῦ Ἄχαζ υἱὸς, ἐν τῷ βασιλεύειν ὢν ἐτῶν εἰκοσιπέντε. τῆς προφητείας γὰρ ἐν ἑκκαίδεκα ἔτεσι περιληφθείσης, προγεννηθεὶς ἦν [α] ὑπὸ τοῦ Ἄχαζ, πρὸ τῆς προφητείας ἐννέα ἔτη. τί τοίνυν περὶ τοῦ ἤδη γεννηθέντος, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἄχαζ πα- B τρὸς, ἀναγκαῖον ἦν λέγειν τὴν προφητείαν; οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἔλαβεν, ἀλλ' ὅτι λήψεται ἡ παρθένος, προγνωστικῶς εἰπών.

κγʹ. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐκ παρθένου γεννᾶται ὁ Κύριος σαφῶς ἔγνωμεν. ἐκ ποίου δὲ γένους ἦν ἡ παρθένος, δεικτέον. Ὤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει [β] αὐτήν· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. καὶ πάλιν, Θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς C τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἑξῆς· Ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ [γ] Δαβὶδ ψεύσομαι· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. ὁρᾷς ὅτι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐ περὶ Σολομῶντος ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἔμεινεν. Εἰ δέ τις ἀντιλέγῃ, διὰ τὸ μὴ κεκαθικέναι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν ξύλινον θρόνον τοῦ Δαβὶδ, [δ] προσοίσωμεν ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς D καὶ οἱ Φαρισαῖοι. οὐ γὰρ τὴν ξυλίνην καθέδραν, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. οὕτως οὖν καὶ θρόνον Δαβὶδ [ι] μοι ζήτει, μὴ τὸν ξύλινον θρόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν. καί μοι μάρτυρας λάβε τοὺς παῖδας τοὺς ἐπιφωνήσαντας, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ λέγουσιν· Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ ὁ Γαβριὴλ μαρτυρεῖ σαφῶς πρὸς τὴν Μαριὰμ λέγων· Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς E αὐτοῦ. καὶ ὁ Παῦλος φησί· Μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου. καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησί· Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. Καταδέχου τοίνυν τὸν ἐκ Δαβὶδ γεγεννημένον, πειθόμενος τῇ προφητείᾳ τῇ λεγούσῃ· Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ [ζ] Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

κδʹ. Ἀλλὰ διαπονοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι διὰ ταῦτα. F προῄδει καὶ τοῦτο Ἡσαΐας, λέγων· Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν· (οὐ γὰρ

dicuntur, neque de rebus contemnendis hic agitur.) Cum itaque regnante Achaz hoc dixerit Hesaïas; [a] Achaz porro sexdecim duntaxat annos regnaverit, quos intra dicta est ad ipsum prophetia: Judæorum contradictionem revincit successor ejus rex Ezechias Achazi filius; [b] qui cum regnum adiit, annorum quinque & viginti erat. Cum enim prophetiæ [tempus] annorum sexdecim [spatio] circumscribatur, novem ante prophetiam annis fuerat ex Achaz natus. Quid igitur de eo qui jam natus erat, etiam antequam pater ejus Achaz regnum adiret, prophetiam loqui necesse erat? Non enim dixit, *accepit*; sed prædictionis modo, *accipiet virgo*.

(a 4. Reg. xvi. 2. — b Ibid. xviii. 2.)

XXIII. At illud quidem manifeste cognovimus, quod ex virgine nascitur Christus: jam vero ex quo genere virgo exstiterit, aperiendum. *Juravit Dominus Davidi veritatem, & non frustrabitur eam: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* & rursus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cæli.* & deinde: *Semel juravi in sancto meo, si Davidi mentiar: semen ejus in æternum manebit;* [c] *& thronus ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum.* Vides de Christo, non autem de Salomone sermonem haberi. non enim thronus ejus sicut sol permansit. Quod si quis contradixerit, eo quod Christus non sederit in ligneo Davidis solio, hanc illi sententiam proferamus. *Super cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi.* non enim ligneam cathedram significat, sed doctrinæ auctoritatem. sic & solium Davidis quærito; non ligneum solium, sed ipsam regiam potestatem. Cujus rei testes accipe pueros acclamantes: [d] *Hosanna filio David: Benedictus rex Israëlis.* cæci quoque aiunt: [e] *Fili David miserere nostri.* & Gabriel aperte testatur ad Mariam dicens: [f] *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.* & Paulus ait: *Mementote Jesum Christum excitatum à mortuis, ex semine David, secundum evangelium meum.* & in principio epistolæ ad Romanos: ait: *Qui factus est ex semine David secundum carnem.* Recipe igitur eum qui ex Davide natus est, obsequens prophetiæ aienti: *Et erit in die illa radix Jessæ, & qui exsurget recturus gentes; in ipso gentes sperabunt.*

(Ex quo genere virgo Christi mater? — Ps. cxxxi. 11. Ex Davidis prosapiâ. — Ps. lxxxviii. 30. — ℣. 36. — c ℣. 38. — Matth. xxiii. 2. — d Matth. xxi. 9. Johan. xii. 13. — e Matth. ix. 26. — f Luc. i. 32. — 2. Tim. ii. 8. — Rom. i. 3. — Isai. xi. 10.)

XXIV. Sed Judæi propter hæc vehementer discruciantur. Præviderat hoc quoque Hesaïas dicens: *Et volent, si fuerint igne combusti. Quia puer natus est nobis;* (non enim

(Isai. ix. 5. 6.)

[α] ὑπὸ τοῦ Ἄχαζ.] Ea verba desunt in codd. Roe, Casaub. Grod. facile ad intelligentiam addi potuere. Paulo post, ante βασιλείας, loco τῆς scripsimus αὐτῆς ex Coisl. & Reg. at ea phrasis, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἄχαζ πατρὸς, prætermittitur in Roe, Casaub. & Grod.

[β] αὐτήν.] In codd. Roe & Casaub. & Ottob. habetur, αὐτόν, ipsum, videlicet Davidem. ita etiam cod. Alex. LXX.

[γ] Δαβίδ.] In editis irrepserat mendum ut legeretur Δανιὴλ loco Δαβίδ. Monuerat olim Cotelerius in notis ad interpolatam sancti Ignatii ad Philadelphios epistolam num. 4. profectum id videri ex similitudine formarum quibus utrumque nomen compendio scribitur Δαλ pro Δαδ. emendatum à Millesio, faventibus omnibus mss.

[δ] προσοίσωμεν.] Ex codd. Roe & Casaub. nam editi προσοίσομεν. sic infra n. 27. in simili loco, ταῦτα προσοίσωμεν.

[ι] μοι ζήτει.] Scripsimus ex Roe & Casaub. μοι pro μή. Loco θρόνον sequentis, codd. Coisl. Reg. Roe & Grod. habent μόνον.

[ζ] Ἰεσσαί.] Ita scripsimus ex codd. Reg. & Roe, juxta sacrum Textum, & nominis etymologiam. Editi Ἰεσσί, quod ex librariorum inscitia profectum.

A illis) *filius, & datus est nobis.* animadverte porro quod prius filius Dei erat, deinde datus est nobis. & post pauca dicit: *Et pacis ejus non est terminus.* (ỽ. 7.) Romanis sui sunt termini: regni autem filii Dei terminus non est. Persarum Medorumque determinati sunt fines: Filii vero Dei terminus nullus. deinde sequitur: *Super thronum David, & super regnum ejus, ut erigat illud.* (Ibid.) Ex Davide igitur fuit virgo sancta.

Decebat Christum ex virgine oriri.

B XXV. Decebat enim eum qui purissimus est, & puritatis magister, ex puris prodire thalamis. si enim is qui apud Jesum bene fungitur sacerdotio, abstinet à muliere: ipse Jesus quomodo ex viro & muliere proditurus foret? *Quoniam tu es*, ait in Psalmis, *qui extraxisti me de ventre.* (Psal. xxi. 10.) Attende diligenter ad illud, *Qui extraxisti me de ventre:* quo significatur eum sine virili opera ex virginis utero & carne extractum & natum esse. eorum enim qui nuptiali lege nascuntur alius est modus.

Rite fungentes sacerdotio christiano abstinent à muliere.

C XXVI. Non veretur autem ex hujusmodi membris carnem adsumere, qui est ipsorum membrorum fictor. sed quis tandem hoc nobis dicit? Hieremiæ dicit Dominus: *Priusquam te fingerem, ex utero novi te; & antequam exires ex vulva, sanctificavi te.* (Jerem. i. 5.) Qui igitur in fingendis hominibus, [membra] contingit, nec id probro ducit; puderetne illum sanctam carnem, illud suæ deitatis velamen, propter seipsum effingere? Deus est, qui in utero hodiernum usque diem hominum fœtus construit, sicut in Job scriptum est: *Nonne sicut lac me mulsisti, coagulasti vero me sicut caseum? cute & carnibus me induisti, ossibus me & nervis innexuisti.* (Id Cat. 9. n. 15. & Cat 4. n. 22. Job. x. 10. ỽ. 11.) D Nihil est in hominis fabrica abominabile, nisi ipsam adulteriis & lascivia coinquinet. Qui Adamum finxit, Evam finxit quoque; divinisque manibus tum masculus tum femina effícti sunt. Nullum è corporis membris abominatum ab initio formatum est. Obmutescant enim omnes hæretici qui corpora criminantur, imo potius ipsum qui effinxit. Nos vero meminerimus Pauli sententiæ: *Nescitis quod corpora* (I. Cor. vi. 19.) E

Non dedecet conditorem ex membris humanis nasci.

Nihil est in humanis membris abominabile.

A αὐτοῖς) υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν. σημείωσαι δὲ, ὅτι πρότερον ἦν υἱὸς Θεοῦ, εἶτα ἐδόθη ἡμῖν. καὶ μετ' ὀλίγα, φησίν· [a] Καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον. ὅρια Ῥωμαίων ἐστί· τῆς δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὅριον οὐκ ἔστιν. ὅρια Περσῶν καὶ Μήδων ἐστὶν, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὅριον οὐκ ἔστιν. εἶτα ἑξῆς· Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, [b] κατορθῶσαι αὐτήν. Ἐκ τοῦ Δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἁγία παρθένος.

B κε'. Ἔπρεπε γὰρ τῷ ἁγνοτάτῳ, καὶ διδασκάλῳ τῆς ἁγνείας, ἐξ ἁγνῶν ἐξεληλυθέναι παστάδων. εἰ γὰρ ὁ τῷ [c] Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικὸς, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι; Ὅτι σὺ εἶ, φησὶν ἐν Ψαλμοῖς, ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός. πρόσεχε ἀκριβῶς τῷ, ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός· σημαίνοντι τὸ, χωρὶς ἀνδρὸς, ἐκ παρθένου γαστρὸς καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἐκσπασθέντα γεγεννῆσθαι· τῶν γὰρ ἀπὸ γαμικῆς ἀκολουθίας γεννωμένων ἕτερος ὁ τρόπος.

C κς'. Οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐκ μελῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σάρκα, ὁ τῶν [d] μελῶν αὐτῶν πλάστης. καὶ τίς ἄρα τοῦτο ἡμῖν φησίν; λέγει πρὸς Ἱερεμίαν ὁ Κύριος· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, ἐκ κοιλίας ἐπίσταμαί σε· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίασά σε. ὁ οὖν ἐν τῷ πλάττειν ἀνθρώπους, ἐφαπτόμενος καὶ μὴ ἐπαισχυνόμενος· ἄρα ἐν τῷ πλάττεσθαι τὴν ἁγίαν σάρκα, τὸ καταπέτασμα τῆς θεότητος, δι' ἑαυτὸν, ἐπῃσχύνετο; Θεός ἐστιν ὁ ἐν γαστρὶ καὶ μέχρι νῦν δημιουργῶν τὰ βρέφη, καθὼς ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται· [e] Ἢ οὐχ ὥσπερ γάλα με ἤμελξας, ἐτύρωσας δέ με ἴσα τυρῷ; D δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δέ με καὶ νεύροις ἐνεῖρας. Οὐδὲν μιαρόν ἐστιν ἐν ἀνθρωπίνῃ κατασκευῇ, ἐὰν μὴ μολύνῃ μοιχείαις καὶ ἀκολασίᾳ ταύτην. ὁ πλάσας τὸν Ἀδὰμ, ἔπλασε καὶ τὴν Εὔαν, καὶ χερσὶ θείαις τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ πέπλασται. οὐδὲν τῶν ἐν σώματι μελῶν ἐστι μιαρὸν ἐξ ἀρχῆς πλασθέν. φιμούσθωσαν γὰρ οἱ αἱρετικοὶ πάντες οἱ κατηγοροῦντες τῶν σωμάτων, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος. Ἡμεῖς δὲ [f] μνημονεύωμεν Παύλου λέγοντος· Οὐκ οἴδατε ὅτι E

[a] καὶ τῆς εἰρήνης, &c.] Coisl. Reg. Roe, Casaub. τῆς εἰρηνης (posteriores tamen tres εἰρημένης) βασιλείας αὐτοῦ. *Regni ejus pacis*, vel, *præfati ejus regni non est terminus.* Sequentia videntur arguere Cyrillum nomen βασιλείας legisse. at pax à Christo procurata idem est cum ejus regno. Forte ambo finitima loca, unum Isaïæ, quo pacis Christi, & alterum Lucæ, cap. I. ỽ. 32. quo regni ejus finis nullus futurus esse affirmatur, in unum confuderit Cyrillus. Regnum Christi nullis finibus determinatum Ecclesia Catholica est. Vide Cat 18. n 27. Cat. 10. n. 16.

[b] κατορθῶσαι αὐτήν.] Hæc verba desunt in codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grod. alias nihil ad propositum Cyrilli faciunt.

[c] τῷ Ἰησοῦ, & infra, ὁ Ἰησοῦς.] In his locis scriptum habent editi τῷ υἱῷ, & ὁ υἱός. utrobique Jesu nomen adscripsimus ex Reg. Roe, Casaub & Grod. Hanc vero phrasim, qua luculentum sacerdotum continentiæ testimonium continetur, nulla codicis aut editionis authoritate, se teste, se judice, *insulsi monachi assumentum* pronuntiat deterrimus criticorum Rivetus; tam frivola ratione, ut eam refellere imo referre pigeat: perinde quasi recentior Græculus contrariam ecclesiæ suæ consuetudini sententiam in S. Patrem intruserit. Nec dignus erat locus qui Riveto moveret stomachum. haud enim Cyrillus abstinere à muliere definit, quicumque sacerdotio fungitur; sed restricte ait qui *præclare* sacerdotium obit, ὁ καλῶς ἱερατεύων. Quamvis enim his temporibus generalis esset in Ecclesia tam latina quam græca, seu præceptio seu consuetudo ut sacerdotes à mulieribus abstinerent: certis nihilominus in locis, seu veteri instituto, seu canonum negligentia, seu ministrorum aliorum defectu, sacerdotes conjugio usos monumenta quædam & exempla, sed rara, fidem faciunt. Perverse vero interpretatur Cyrillum Millesius, dum ait ab eo duntaxat commendari morem ecclesiasticum, quo tenebantur sacerdotes dum sacra facerent ab uxoribus abstinere. Primò enim, non dicit eum qui sacrum facit, ὁ ἱερουργῶν, removeri à muliere; sed qui sacerdotio fungitur, ὁ ἱερατεύων; ut perpetuam & statui affixam continentiam designet. Eodem pertinet instituta inter Mariam ex proposito virginem, & filii ejus sacerdotes comparatio; quæ ejusmodi est ut ab his ad illam argumentum ducat. Secundò, loquitur author de more sacerdotio fungentibus proprio. Atqui laïcis conjugatis eo tempore severe conjugii abstinentia præcipiebatur, cum erant ad sacram mensam accessuri. id ipse Cyrillus commendat Cat. 4. n. 25. nihil itaque proprii ac singularis sacerdotibus impositum fuisset. Tertiò, Cyrillus in hoc Christi sacerdotes, à reliquis sacerdotibus, sive Ethnicis, sive Judaïcis distinguit, ὁ τῷ Ἰησοῦ ἱερατεύων. Notum tamen eum morem, ut quo tempore sacris operam darent, abstinerent à conjugibus sacerdotes, Ethnicis ipsis, saltem in multis locis, ac diversis sacrificiorum generibus usurpatum fuisse: Judæis vero, ut multis Patribus, & Scripturarum interpretibus sive novis, sive veteribus placet, severe à Deo imperatum. non igitur sola tempore sacrorum continentia, uti aliquid Christi Sacerdotibus peculiare denotatur.

[d] τῶν μελῶν αὐτῶν.] Vocem αὐτῶν adjecimus ex quatuor codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grodecius legisse videtur αὐτὸς, *Ipse membrorum effictor.* Paulo post, loco ἐκ κοιλίας, *ex utero*, codex Reg. habet ἐν κοιλίᾳ, *in utero*, sicut in nostris Bibliis habetur. at cod. Alexandr. LXX. scriptum habet ut Cyrillus ἐκ κοιλίας. Pronomen σέ ante ἐξελθεῖν addidi ex Reg. cod. Roe, Casaub. & sacro Textu.

[e] Ἢ οὐχ ὥσπερ, &c.] Particulam οὐχ addidi ex quatuor nominatis mss. libris, ac sacro Textu.

[f] μνημονεύωμεν.] Editi μνημονεύοντες, emendantur ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. & Reg.

τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστι, καὶ πάλιν ὁ προφήτης προείρηκεν ἐκ προσώπου Ἰησοῦ· Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν. καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται· Διὰ τοῦτο [α] δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης. καὶ τί τὸ σημεῖον; ἐξῆς φησί· Τέξεται, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι. καὶ τίνα τὰ μνῆστρα τῆς παρθένου, τῆς ἁγίας νύμφης; Καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει· καὶ Ἐλισάβετ λαλοῦσα πρὸς αὐτὴν ὁμοίως λέγει· Καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς [β] λεγομένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.

κζʹ. Ἀλλὰ διασύρουσιν ἡμᾶς Ἕλληνές τε καὶ Ἰουδαῖοι· καὶ φασὶν, ὅτι ἀδύνατον ἦν τὸν Χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι. Ἕλληνας μὲν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων ἐπιστομίσωμεν. οἱ γὰρ λέγοντες λίθους ῥιπτομένους εἰς ἀνθρώπους μεταβάλλεσθαι, πῶς τὸ, παρθένον τεκεῖν, λέγετε ἀδύνατον εἶναι; οἱ ἐξ ἐγκεφάλου θυγατέρα τετέχθαι μυθολογοῦντες, πῶς ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς τετέχθαι υἱὸν λέγετε εἶναι ἀδύνατον; οἱ ἐκ μηροῦ τοῦ παρ' ὑμῖν Διὸς κυοφορηθῆναι ψευδῶς λέγοντες Διόνυσον, πῶς ἀθετεῖτε τὸ ἡμέτερον ἀληθές; Οἶδα λέγων ἀνάξια τῆς παρούσης ἀκροάσεως· ἀλλ' ἵνα εὐκαίρως σὺ τοὺς Ἕλληνας ὀνειδίσῃς ταῦτα προσηνέγκαμεν, ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων τὰ πρὸς αὐτοὺς λέγοντες.

κηʹ. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς οὕτως ἀπάντησον ἐρωτήσας. ποῖόν ἐστι δύσκολον, στεῖραν πρεσβῦτιν τῶν ἐθίμων ἐκλιπόντων τεκεῖν, ἢ παρθένον νεάζουσαν γεννῆσαι; στεῖρα ἦν Σάῤῥα, καὶ ἐκλιπόντων τῶν γυναικείων τέτοκε παρὰ φύσιν. οὐκοῦν εἰ τὸ, στεῖραν γεννῆσαι, παρὰ φύσιν· καὶ τὸ, παρθένον γεννῆσαι. ἢ τὰ δύο τοίνυν ἀθέτησον, ἢ τὰ δύο κατάδεξαι. ὁ γὰρ Θεὸς αὐτός ἐστιν, ὁ κἀκεῖνο ποιήσας καὶ τοῦτο κατασκευάσας. οὐ γὰρ τολμήσεις εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖ δυνατόν ἐστι Θεῷ, καὶ ὧδε ἀδύνατον. Καὶ πάλιν· ποία φύσις χεῖρα ἀνθρώπου μεταβληθῆναι ἐν μιᾷ ὥρᾳ πρὸς ἕτερον εἶδος, καὶ πάλιν ἀποκατασταθῆναι; πῶς τοίνυν ἡ Μωσέως χεὶρ ὡς χιὼν ἐλευκάνθη, καὶ ἅμα πάλιν ἀποκατεστάθη; Ἀλλὰ [γ] λέγεις ὅτι Θεὸς θελήσας μετέβαλεν. ἐκεῖ Θεὸς θελήσας δύναται, καὶ ὧδε ἄρα οὐ δύναται; κἀκεῖνο σημεῖον ἦν πρὸς Αἰγυπτίους μόνον, τοῦτο δὲ σημεῖον ἦν τῇ οἰκουμένῃ δωρούμενον. Ὦ Ἰουδαῖοι, ποῖον δέ ἐστι μᾶλλον δυσκολώτερον· παρθένον γεννῆσαι, ἢ ῥάβδον εἰς ζῶον ψυχωθῆναι; ὁμολογεῖτε ὅτι ἐπὶ Μωσέως, εὐθυτάτη ῥάβδος ὀφιοειδὴς γενομένη, φοβερὰ ἦν τῷ ῥίψαντι· καὶ ὁ πρὸ τούτου κατέχων τὴν ῥάβδον, ἔφυγε ταύτην ὡς δράκοντα· δράκων γὰρ ἦν τῇ ἀληθείᾳ. ἔφυγε δὲ, οὐ φοβηθεὶς ὁ κατεῖχεν, ἀλλὰ

A *vestra templum sunt Spiritus-sancti, qui in vobis est?* Rursumque propheta ex persona Jesu prædixit: [1] *Caro mea ex ipsis.* & alibi scriptum est: *Propter hoc dabit eos usque ad tempus parturientis.* Quodnam autem signum? in consequentibus dicit: *Pariet, & reliqui fratrum ipsorum convertentur.* Et quinam sunt virginis, sanctæ sponsæ, nuptiarum arrhabones? *Et desponsabo te mihi ipsi in fide.* & Elisabet ad ipsam loquens similiter dicit: *Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicuntur ei à Do-* B *mino.*

Osee IX. 12. Mich. V. 3. Ibid. Fides B. Virginis nuptiarum arrhabo. Osee II. 20. Luc. I. 45.

XXVII. Sed exagitant nos tam Græci quam Judæi, aientes impossibile fuisse ut Christus ex virgine nasceretur. Græcis primùm ex ipsorummet fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis [2] projectos lapides in homines transmutari, quomodo virginem parere, impossibile dicitis? Qui ex cerebro natam filiam fabulamini, quî ex virginali utero nasci filium non posse affirmatis? Qui de femore vestri Jovis, quasi prægnante utero, falsò editum Bacchum adse- C ritis; quomodo nostra quæ sunt vera respuitis? Indigna præsenti auditorio me dicere haud clam me est. verùm ut tu Græcis opportunè opprobres hæc attulimus, suis ipsos ex fabulis confutantes.

Gentilibus virginis partum possibilem negantibus, os ex eorum fabulis obstruitur. 2

XXVIII. Illis verò qui ex circumcisione sunt ita occurras rogando: Utrum difficilius sit, sterilem anum suetis jam defectam parere; an virginem in ætatis flore generare? [a] Sterilis erat Sara, [b] & postquam muliebria desierant præter D naturam peperit. Igitur, si sterilem generare, præter naturam est; hoc quoque præter naturam, virginem matrem fieri. aut ergo utrumque simul rejice, aut utrumque admittito. Idem enim Deus & illud fecit, & hoc molitus est: neque audebis dicere, illic possibilem Deo, hic impossibilem rem fuisse. Rursus: Ecquis ille naturæ ordo, ut manus hominis una in hora in alteram speciem transmutetur, & rursus restituatur? quomodo igitur Mosis manus nivis instar in candorem versa, & repente in prio- E rem statum redintegrata est? Nempe id dices, Deum cum voluisset transmutasse. An vero Deus illic cum voluerit potest, hîc autem non valet? Ac illud quidem signum ad Ægyptios tantùm pertinebat: istud verò signum fuit universo orbi datum. O Judæi, quidnam difficilioris videtur operæ, virginem parere, an virgam in animantem mutari? Confitemini quòd sub Moyse, virga rectissima serpentis in speciem versa, ipsi qui projecerat timorem incussit. quique antea virgam tenebat, eam postea effugie- F bat ceu draconem, vere enim draco erat: fugiebat autem, non id quod tenebat extimescens; sed

Judæis vero ex sacris Scripturis. a Gen. XI. 30. b Ibid. XVIII. 11. Exod. IV. 6, 7. Exod. IV. 3. Virga Moysis verè in draconem mutata.

1 *Caro mea ex ipsis.*] Hunc locum Theodoretus aliique permulti Patres cum Cyrillo ad incarnationem referunt. Fatendum tamen alienum prorsus ab hac intelligentia Hebraïcum textum esse, quem Hieronymus ita vertit juxta Aquilam, *Quum recessero ab eis*; ad litteram, *In declinando me ab ipsis*. Hieronymus hunc locum commentans, diversam penitus LXX. interpretum & Theodotionis sententiam profectam inde ait, quod loco בשורי quod significat *in recedendo me*, legerint בשרי *caro mea*.

α δώσει αὐτούς.] Additur in impressis [illegible]. Quæ vox ab Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grod prætermissa, in editos irrepsit ex simili loco Michææ I. 14.

β λεγομένοις.] Codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. ferunt ut in sacro Textu λελαλημένοις.

2 *projectos lapides.*] Notæ vel pueris fabulæ de Deucalione & Pyrrha, apud Ovidium lib. 1. Metamorph. fab. 8. De Minerva ex Jovis cerebro prodeunte, ex Apollonio lib. 4. Argonaut. & Luciani Dialogis. de Baccho ex utero Semeles matris, Jovis fulmine incensæ, extracto à Jove, suoque femori usque ad legitima partus tempora insuto, ex Ovidio Metamorph. lib. 3. fab. 4.

γ λέγεις.] Ita nos legimus, ex codd. Coisl. Roe, Casaub Grod. Regius vero & impressi, λέγει. Post δύναται in Coisl. & Reg. adjicitur ὁ αὐτὸς Θεός, *idem Deus*. Post κἀκεῖνο habebatur μὲν, in impressis, quod uti redundans sustulimus, ex codd. Coisl. Reg. & Grod In codd. Roe & Casaub. reperitur hoc loco μόνον, sed omittitur in fine phraseos post αἰγυπτίους.

ejus qui mutaverat pavore constrictus. dentes habuit virga, & oculos draconis. Scilicet, ex virga oculi videndi vi præditi enascuntur: & ex utero virginali non nascitur, Deo volente, puer? Taceo enim quòd Aaronis virga, id quod cæteræ arbores plurium annorum spatio producunt, [a] hoc ipsum intra unam noctem protulerit. Quis enim nescit, virgam cortice destitutam, etiamsi in mediis fluminibus plantetur, numquam germinaturam esse? Sed cum Deus arborum naturis non serviat, imo naturarum auctor sit; infructuosa, arida, & decorticata virga floruit, germinavit, & nucum fructus protulit. Ille igitur qui virgæ, propter summum Sacerdotem typicum [seu alterius figuram,] fructum supra naturam ferre dedit; nonne virgini, propter verum summum Sacerdotem, parere concesserit?

a Num. xvii. 8.

XXIX. Egregiæ sane hæ sermonum commemorationes. sed nihilominus pugnant Judæi; nec in his virgæ exemplis acquiescunt, nisi similis generis admirabilibus & præter naturam partubus persuadeantur. Illos itaque in hunc modum percunctare. Eva ab initio de quo nata est? quæ mater illam sine matre feminam concepit? ait autem Scriptura, quod ex Adæ costa effecta est. Ergo ne Eva ex viri latere sine matre nata fuerit; puer vero ex virginis utero absque opera viri nasci non possit? Reddendæ viris gratiæ obnoxium erat femineum genus. Eva namque ex Adam nata fuerat, non ex matre concepta, sed ex viro solo tamquam partu edita. reddidit ergo Maria hujus gratiæ debitum, dum non ex viro, sed ex se sola incontaminate de Spiritu-sancto per virtutem Dei genuit.

Evæ ortus admirabilitas.

Gen. ii. 22.

Maria debitam à feminis virorum generi, propter Evæ exortum, gratiam reddidit.

XXX. Accipiamus porro aliud longe majus. ex corporibus namque corpora produci, mirum licèt videatur, possibile est tamen. at [1] pulverem terræ hominem fieri hoc admirabilius. Quod lutum confusum, oculorum tunicas & splendores adsumat, id sane majorem habet admirabilitatem. Quod, ex pulvere unius formæ, & ossium firmitudo, & pulmonis teneritas, & reliquæ membrorum diversæ species enascantur; illud admiratione dignum. Lutum animatum, orbem insito motu circuire, & ædificare; hoc mirabile. Lutum docere & loqui, & fabrilia opera exercere, & regnum moderari, hoc mirari decet. Igitur, ô imperitissimi Judæi, unde Adam factus est? nonne Deus pulverem è terra sumens, admirabile illud

1 Ex pulvere hominem fieri quam stupendum.

Job. xxxviii. 14.

Gen. ii. 7.

A ἀγωνιάσας [α] τὸν μεταβεβληκότα. ὀδόντας εἶχεν ῥάβδος, καὶ δρακοντικοὺς ὀφθαλμούς. ἐκ ῥάβδου τοίνυν ὀφθαλμοὶ βλέποντες ἐκφύονται, καὶ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται Θεοῦ θέλοντος; Σιωπῶ γὰρ ὅτι καὶ ἡ ῥάβδος ἡ Ἀαρὼν [β] ὅπερ τὰ λοιπὰ δένδρα δι' ἐνιαυτῶν ποιεῖ πλειόνων, τοῦτο διὰ μιᾶς νυκτὸς ἐποίησε. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ῥάβδος ἀπολέσασα τὸν φλοιὸν, οὐτ' ἂν μεταξὺ ποταμῶν τεθῇ, φύσει ποτέ; ἀλλ' ἐπειδὴ Θεὸς οὐ φύσεσιν ἀκολουθεῖ δένδρων, ἀλλὰ
B [γ] φύσεων ἐστι ποιητής· ἡ ἄκαρπος καὶ ξηρὰ καὶ ἄφλοιος ῥάβδος, ἐβλάστησε καὶ ἐβλάστησε καὶ κάρυα ἐκαρποφόρησεν. ὁ οὖν τῇ ῥάβδῳ, διὰ τὸν τυπικὸν ἀρχιερέα, καρπὸν ὑπὲρ φύσιν χαρισάμενος· ἄρα τῇ παρθένῳ, διὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα, τὸ τεκεῖν οὐκ ἐχαρίζετο;

κθ'. Καλὰ ταῦτα ὑπομνηστικὰ τῶν λόγων. ἀλλ' ἔτι ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι· καὶ οὐ πείθονται τοῖς περὶ ῥάβδου λόγοις, ἐὰν μὴ ὁμοίοις παραδόξοις καὶ παρὰ φύσιν πεισθῶσι τοκετοῖς. [δ] Ἐξέτασον τοίνυν αὐτοὺς
C οὕτως. ἡ Εὔα ἐξ ἀρχῆς ἐκ τίνος ἐγεννήθη; ποία μήτηρ συνείληφεν ἐκείνην τὴν ἀμήτορα; λέγει δὲ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πλευρᾶς γέγονε τοῦ Ἀδάμ. ἄρα οὖν ἡ μὲν Εὔα ἐκ πλευρᾶς ἄρσενος [ε] χωρὶς μητρὸς γεννᾶται· ἐκ δὲ παρθενικῆς γαστρὸς, χωρὶς ἀνδρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται; Ἐχρεωστεῖτο τοῖς ἀνδράσι παρὰ τοῦ θήλεος γένους ἡ χάρις. ἡ γὰρ Εὔα ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἐκ μητρὸς συλληφθεῖσα, ἀλλ' ἐκ μόνου ἀνδρὸς ὥσπερ ἀποτεχθεῖσα. ἀπέδωκεν οὖν ἡ Μαρία τῆς χάριτος τὸ
D χρέος, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μόνης ἀχράντως, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, δυνάμει Θεοῦ γεννήσασα.

λ'. Λάβωμεν δὲ ἔτι τὸ τούτου μεῖζον. τὸ μὲν γὰρ ἐκ σωμάτων σώματα γεννηθῆναι, εἰ καὶ παράδοξον, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατόν· τὸ δὲ, τὸν χοῦν τῆς γῆς ἄνθρωπον γενέσθαι, τοῦτο θαυμασιώτερον. τὸ, πηλὸν συγκεχυμένον ὀφθαλμῶν χιτῶνας λαβεῖν καὶ λαμπηδόνας, τοῦτο θαυμασιώτερον. τὸ, ἐκ μονοειδοῦς χοὸς [ζ] γίνεσθαι καὶ ὀστέων καρτερότητα, καὶ πνεύμονος ἁπαλότητα, καὶ λοιπὰς διαφόρους ἰδέας μελῶν· τοῦτο θαυμαστόν. τὸ, πηλὸν
E ψυχωθέντα περιέρχεσθαι τὴν οἰκουμένην αὐτοκινήτως, καὶ οἰκοδομεῖν· τοῦτο θαυμαστόν. τὸ, πηλὸν διδάσκειν, καὶ λαλεῖν, καὶ τεκταίνειν, καὶ βασιλεύειν· τοῦτο θαυμαστόν. Ὦ τοίνυν ἀμαθέστατοι Ἰουδαῖοι, πόθεν Ἀδὰμ ἐγένετο; οὐχ ὁ Θεὸς χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸ

α τὸν μεταβεβληκότα.] Sensus Cyrilli postulare videretur τὸ μεταβεβλημένον, *rem in serpentem mutatam.* At optime Cyrillus inducit Moysen Dei rerum naturas mutantis pavore & formidine comprehensum.

β ὅπερ τὰ λοιπὰ.] Ex Reg. Roe, Casaub. & Coisl. expunximus particulam καὶ post ὅπερ in editis positam.

γ φύσεων.] Ita meliùs scriptum putavimus in codd. Reg. Roe, & Casaub. quam φύσεως in impressis.

δ ἐξέτασον.] Ita Coisl. & Reg. Roe vero & Casaub. ἐξέταζε, *interroga.* Editi ἐξετάζω, *interrogo.*

ε χωρὶς μητρὸς.] Reg. & Coisl. χωρὶς μήτρας, *sine matrice.*

1 *pulverem terræ hominem fieri.*, &c.] Confer hunc locum cum simili Cat. 18. n. 9. ubi admirabilem hominis sueto modo generari formationem exponit. In utroque ex ipsa qua humanum corpus constituitur materia, originem animæ tribuere videtur. At neque animam ex luto formatam, neque ex traduce propagatam sensisse continuo existimandus est. In Cat. 3. n. 4. & Cat. 4. n. 18. hominem duplicem esse docet, ex animo incorporeo, & ex corpore constantem, quemadmodum & Christum n. 9. Cat. 4. duplicem dixit, Deum invisibiliter, hominem visibiliter. Animam iterum incorpoream, & similem incorporeæ Spiritus-sancti naturæ, tradit Cat. 17. n. 14. Ait eam præstantissimum opus esse conditoris Cat. 4. n. 18. In numero invisibilium rerum comprehendit Cat. 11. n. 24. & Cat. 9. n. 16. Nullam in animis virorum ac feminarum discrimen statuit, animamque immortalem affirmat Cat. 4. n 20 Ita refellit eos qui animas, antequam in mundum adventarent, peccasse aiebant, ut eas huc tamquam in alienum solum advenisse fateri videatur Cat. 4. n. 19. Animam celerrimo momento cuncta mundi spatia discurrere ait Cat. 6. n. 2. mundi terminos circumobire, Cat. 5. n. 11. sese longe à corpore in res dissitas & in cœlos usque porrigere, Cat. 16. n. 16. 17. 18. Hæc neque cum anima corporea, neque cum exordium habente ex corpore, conciliari possunt.

ζ γίνεσθαι.] Codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. ferunt γενέσθαι, fieri. nihil tamen mutandum censuimus, cùm verbo γεννᾶσθαι pro *fieri*, & γεννητὸς pro *factus*, non raro Cyrillus uti consueverit, ut Cat. 2. n. 4. Cat. 18. n. 13. Cat. 11. n. 8. Hæc porro, & ea quæ supra sub finem num. 26. continentur, vel transcribit vel imitatur Basilius Seleuciensis homil. in Deiparam, Combefis. Auct. tom. 1. pag. 583.

πλάσμα τοῦτο τὸ θαυμάσιον; εἶτα, πηλὸς μὲν εἰς ὀφθαλμὸν μεταβάλλεται, καὶ παρθένος υἱὸν οὐ γεννᾷ; τὸ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον μᾶλλον γίνεται, καὶ τὸ ἐγχωροῦν ἄρα οὐ γίνεται;

λα'. Τούτων μνημονεύωμεν, ἀδελφοί· τοῖς ὀργάνοις τούτοις ἀμυντηρίοις χρησώμεθα. Μὴ ἀνεχώμεθα τῶν αἱρετικῶν, τῶν κατὰ φαντασίαν τὴν παρουσίαν διδασκόντων. Καταπτύσωμεν καὶ τῶν λεγόντων ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι τὴν γέννησιν [α] τοῦ Σωτῆρος· τῶν τολμησάντων εἰπεῖν ὅτι ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας, διὰ τὸ γεγράφθαι· Καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ πρὶν λαβεῖν τὴν Ῥαχὴλ λέγοντος τῷ Λάβαν· Ἀπόδος τὴν γυναῖκά μου. ὥσπερ γὰρ ἐκείνη πρὸ τῆς γαμικῆς καταστάσεως, τῷ μόνον ἐπαγγελίαν εἶναι, γυνὴ τοῦ Ἰακὼβ ὠνομάζετο· οὕτω καὶ ἡ Μαρία, τῷ μνηστευθῆναι, γυνὴ τοῦ Ἰωσὴφ ὠνομάζετο. Καὶ βλέπε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἀκρίβειαν, [β] λέγοντος. Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, ἀπεστάλη ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ᾗ ὄνομα Ναζαρὲθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, καὶ ἑξῆς. καὶ πάλιν, ὅτε ἡ ἀπογραφὴ ἦν, καὶ ἀνέβη Ἰωσὴφ ἀπογράψασθαι, τί λέγει ἡ γραφή; Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ· ἔγκυος μὲν γὰρ ἦν. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι, τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ, τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ. Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, φησὶν ὁ Παῦλος· οὐ, γενόμενον ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γυναικὸς μόνον, τοῦτ' ἔστιν ἐκ παρθένου. τὸ γὰρ, γυναῖκα καὶ τὴν παρθένον καλεῖσθαι, προαπεδείξαμεν. ἐκ παρθένου γὰρ ἐγεννήθη ὁ παρθενοποιὸς τῶν ψυχῶν.

λβ'. Ἀλλὰ θαυμάζεις τὸ γενόμενον· ἐθαύμαζε τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ γεννήσασα. λέγει γὰρ πρὸς τὸν Γαβριὴλ, Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ὁ δέ φησι, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ [γ] τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. ἄχραντος καὶ ἀρρύπαρος ἡ γέννησις· [δ] ὅπου γὰρ πνεῖ Πνεῦμα ἅγιον, ἐκεῖ περιῄρηται πᾶς μολυσμός. ἀρρύπαρος ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς παρθένου. Κἂν ἀντιλέγωσιν οἱ αἱρετικοὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξει αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα ἅγιον· ἀγανακτήσει ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἡ ἐπισκιάσασα· ἀντικαταστήσεται Γαβριὴλ ἀντι-

figmentum effinxit? Quid ergo? lutum in oculum transformatur, & virgo filium non generabit? Quod hominum judicio magis impossibile censetur, fit tamen; & quod se ipso possibile est, id non fiat?

XXXI. Horum memores simus, fratres. his tamquam propulsatoriis armis utamur. Ne perferamus hæreticos qui adventum [Christi] sola specie atque opinione, docent. Despuamus & eos qui nativitatem Salvatoris ex viro & femina contigisse dicunt; qui eum ex Joseph & Maria progenitum dicere ausi sunt, eo quòd scriptum sit: [a] *Et accepit conjugem suam.* Meminerimus Jacob, qui priusquam Rachelem sumeret, dixit ad Laban: [b] *Redde uxorem meam.* sicut enim illa ante nuptiarum sanctionem, propter solam quæ intercesserat promissionem, Jacobi uxor appellabatur; sic & Maria, [1] propter desponsationem uxor Josephi dicta fuit. Vide autem Evangelii accuratam loquendi rationem, dum ait: *In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen Joseph,* &c. Et iterum, cum descriptio ageretur, & adscenderet Joseph ut describeretur, quid dicit Scriptura? *Adscendit autem & Joseph à Galilæa, ut describeretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.* prægnans enim erat. non autem dixit, *uxore sua*, sed, *desponsata sibi.* *Misit* enim *Deus filium suum*, ait Paulus; non, factum ex viro & muliere, sed, *factum ex muliere* solùm, hoc est ex virgine. Quod enim mulieris nomine vocetur etiam virgo, * ante demonstravimus. Ex virgine enim natus est, qui animas virgines efficit.

XXXII. Sed miraris quod factum est. hoc admirabatur etiam ipsa quæ genuit. dicit enim ad Gabrielem: *Quomodo erit mihi istud, siquidem virum non cognosco?* Ille vero ait: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea & quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Pura & incontaminata generatio. Ubi enim spirat Spiritus-sanctus, ibi detractum est omne inquinamentum. sordis aliena est Unigeniti ex virgine in carne nativitas. Et si veritati contradicant hæretici, convincet eos Spiritus-sanctus: indignabitur virtus Altissimi quæ [virginem] obumbravit: opponet sese in die judicii adverso [c] Gabriel

V. Cat. 4. n. 9.

V. Cat. 7. n. 7. & sup. n. 3.

Refelluntur, qui Christum ex viro & feminâ natum aiunt.

a *Matth.* 1. 24.

b *Gen.* XXIX. 21.

1

Luc. I. 26.

Luc. II. 4. 5.

Gal. IV. 4.

* *Hujus numeri initio.*

Luc. I. 34.

ꝟ. 35.

V. Cat. 17. *n.* 6.

Testimonia de veritate susceptæ carnis.

Luc. I. 35.

c *Luc.* I. 26.

α τοῦ Σωτῆρος.] Id verbum adjecimus ex Coisl. & Reg.

1 *propter desponsationem uxor*, &c.] Diversis Scripturæ exemplis & argumentis probare connititur Mariam, saltem ante Christi nativitatem, non uxorem, sed desponsatam tantum Josephi fuisse. Forte uxoris nomine intelligit eam quæ cum viro consuetudinem habet; uxorem negans Josephi, quæ ab illo thoro separata erat. Verum communis ea græcos inter & latinos Patres opinio fuit, Mariam nonnisi Josephi sponsam exstitisse. Id Gregorius Nyssenus homil. in natal. Christi pag. 347. in quibusdam apocryphis contineri ait, quæ tamen in Evangelio demonstrationem veritatis habeant. Vera nihilominus aliorum Patrum opinio est, omnium jam Theologorum calculis approbata, Mariam vero conjugio Josepho devinctam fuisse. Hanc multis locis tuetur Augustinus, præsertim De nupt. & concupis. capp. 11. & 12. & serm. 51. n. 16. 21. 26. 30. ubi probat Jesum verius quam simplici adoptione Josephi filium esse; cum ex Maria natus sit, cujus corpus jure conjugii, per charitatem melius quam per concubitum adstricti, Josepho proprium erat.

β λέγοντος.] Ex codd. Roe & Casaub. ac Grod. cum habeant editi λέγουσιν.

γ τὸ γεννώμενον ἅγιον.] Grodecius, incertum an ex codice, an potius Vulgatæ, interpretationem, sive de industria, sive adtentionis defectu, sequens, vertit *quod nascetur ex te sanctum.* Atqui omnes Cyrilli mss. atque editi codd. tam hîc, quam Cat. 17. n. 6. ubi hic locus repetitur, omittunt ἐκ σοῦ. nec eæ voces in nostris græcis Evangeliorum exemplaribus reperiuntur. Eæ tamen in multis græcis codicibus, orientalibus versionibus, & Patrum citationibus reperiuntur. Sanctus Ephræm serm. De margarita edit. gr. pag. 391. hæc verba tamquam sacri Scriptoris omnino defendit, & in hæreticorum culpam rejicit quod in nonnullis exemplaribus prætermissa sint. Citius crediderim ad refellendos horum hæreticorum errores, iis exemplaribus in quibus habentur, appicta esse.

δ ὅπου γὰρ πνεῖ.] Verbum πνεῖ deest in codd. Reg. Roe & Casaub. & Grod. ac revera non simplicem Spiritus flatum, sed intimam ejus præsentiam in Maria, verba Angeli citata, ἐπελεύσεται ἐπί σε, videntur polliceri. Paulo post, loco ἄῤῥυπος, legimus ἀῤῥύπαρος, ut aliquot supra lineis, ex quatuor codd. Reg. Coisl. Roe, Casaub.

a Luc. II. 7. vultu. confundet illos [a] præsepii locus qui Dominum excepit. Pastores testimonium ferent, qui
b Ibid. 10. [b] tunc faustum nuncium acceperunt: [c] & exer-
c Ibid. 13. citus angelorum laudantium, celebrantium, &
ỽ. 14. dicentium: *Gloria in altissimis Deo, & in terra*
d Luc. II. 22. *pax in hominibus complaciti.* Templum [d] in
e Ibid. 24. quod illatus est quadragesima die: [e] paria turturum 1 pro ipso oblata: & [f] qui tunc eum ul-
f ỽ. 28. nis amplexatus est Symeon; & quæ adfuit
g ỽ. 36. [g] Anna prophetissa.

XXXIII. Deo igitur testante, & Spiritusancto una testimonium ferente, & Christo di-
h Johan. VII. 20. cente: [h] *Quid me quæritis interficere,* [i] *homi-*
i Ibid. VIII. 40. *nem qui veritatem vobis locutus sum?* obmutescant hæretici, qui humanitati contradicunt.
Luc XXIV. 39. 40. contradicunt namque dicenti: *Contrectate me, & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Adoretur natus ex vir-
Virginum Deo devotarum propositum, ejusque dignitas. gine Dominus: noverintque virgines proprii instituti decus & coronam. Agnoscat & mona-
Monachorum ordo. chorum ordo puritatis gloriam; non enim pri-
V. Cat. 4. n. 24. vamur [viri] dignitate integritatis. In ventre virginis novem mensium tempus exactum est Salvatori: at vir fuit Dominus tres annos & triginta. adeo ut 2 si gloriatur virgo propter novimestre tempus; multo nos magis [possumus gloriari] propter annorum multitudinem.

Cœlibatus gloria XXXIV. Omnes autem castitatis cursum
k Ps. CXLVIII. 12. Dei gratia curramus, [k] juvenes & virgines, senes cum junioribus; non lascivias sectantes, sed laudantes nomen Christi. Non ignoremus puritatis gloriam, angelica enim hæc excellentia est, & perfectum supra hominem officium. vereamur corpora, quæ [l] sicut sol lucebunt olim.
l Matth. XIII. 43. Id. Cat. 4. n. 24. & Cat. 18 n. 20. Ne propter tenuem voluptatem tale ac tantum corpus inquinemus. parvum enim quidpiam & ad horam durans peccatum; multorum verò annorum & æternum ejus opprobrium est. Qui puritatem sectantur, angeli sunt in terra ambulantes. Virgines, cum Ma-

A πρόσωπος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. καταισχυνεῖ αὐτοὺς ὁ τῆς φάτνης τόπος, ὁ δεξάμενος δεσπότην. [α] Ποιμένες μαρτυρήσουσιν, οἱ τότε εὐαγγελισθέντες· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων τῶν αἰνούντων καὶ ὑμνούντων, καὶ εἰπόντων, "Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις "εὐδοκίας. ὁ ναὸς, εἰς ὃν τότε ἀνηνέχθη τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ. τὰ ζεύγη τῶν τρυγόνων, τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ προσενεχθέντα· καὶ ὁ τότε ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν Συμεὼν, καὶ ἡ παροῦσα προφῆτις Ἄννα.

B λγʹ. Θεοῦ τοίνυν μαρτυροῦντος, καὶ Πνεύματος ἁγίου συμμαρτυροῦντος, καὶ Χριστοῦ λέγοντος· "Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; φιμούσθωσαν οἱ αἱρετικοὶ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ ἀνθρωπότητι. ἀντιλέγουσι γὰρ τῷ λέγοντι· "Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ "ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Προσκυνείσθω ὁ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς Κύριος, καὶ γνωριζέτωσαν αἱ παρθένοι [β] τῆς οἰκείας πολιτείας τὸν στέφανον. γνωριζέτω C καὶ τῶν μοναζόντων τὸ τάγμα, τῆς ἁγνείας τὸ ἐπίδοξον· οὐ γὰρ ἀπεστερήμεθα τοῦ τῆς ἁγνείας ἀξιώματος. ἐν γαστρὶ μὲν παρθένου γέγονεν ὁ τοῦ Σωτῆρος [γ] ἐννεαμηνιαῖος χρόνος· ἀνὴρ δὲ γέγονεν ὁ Κύριος τριάκοντα καὶ τρία ἔτη. ὥστε εἰ σεμνύνεται παρθένος διὰ τὸν ἐννεαμηνιαῖον χρόνον, πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ πολυετὲς τῶν χρόνων.

λδʹ. Πάντες δὲ τὸν τῆς ἁγνείας δρόμον τοῦ Θεοῦ χάριτι δράμωμεν, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι D μετὰ νεωτέρων· οὐκ [δ] ἀκολασίας μετιόντες, ἀλλ' αἰνοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Μὴ ἀγνοήσωμεν τῆς ἁγνείας τὸ ἔνδοξον· ἀγγελικὸς γάρ ἐστιν ὁ στέφανος, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ κατόρθωμα. φεισώμεθα τῶν σωμάτων, τῶν μελλόντων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος. μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν, τὸ τηλικοῦτον καὶ τοσοῦτον σῶμα μολύνωμεν. μικρὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς ὥραν ἡ ἁμαρτία, πολυετὴς δὲ καὶ αἰώνιος ἡ αἰσχύνη. Ἄγγελοι περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς εἰσιν, οἱ τῆς ἁγνείας ἐργάται. αἱ παρθένοι μετὰ Μα- E

α ποιμένες μαρτυρήσουσιν.] Ex Coisl. Reg. & Grod. delevimus γὰρ inter duas illas voces in editis interpositum. Paulo post, loco εὐδοκίας habetur in Coisl. Reg. Ottob. Roe, & gr. evangelico textu εὐδοκία. Vulgatus noster interpres legit εὐδοκίας cum Irenæo, Origene, multisque aliis latinis & græcis authoribus. eamque genuinam hujus loci lectionem putat Joh. Millesius, cui libenter assentior.

1 *pro ipso oblata.*] Par turturum non pro infante nato, sed pro immunditia puerperæ offerebatur, Levit. XII. 6. primogenitus vero qualis erat Jesus, non sacrificio sed pretio redimebatur, Exodi XIII. 13. Id Patres non attendentes par turturum pro Christo oblatum in sacrificium dixere; addentes Christum hac ceremonia, sed sacramento tenus, purgatum & sanctificatum esse, quemadmodum est per baptismum regeneratus. Vide inter innumera loca, Eustath. Antioch. apud Theodoret. Dialog. 2. p. 91. Maxim. Taurin. homil. 1. de grat. bapt. Authorem homil. in occursu. Dom. Athanas. tom. 2. sive 3. pag. 419. n. 6. Fulg. serm. de Circumcis. n. 4. & 6. nov. edit. Fulg. p. 666. & serm. seq. de Purific. B. Mar. n. 8. p. 671. Origenes textum S. Lucæ c. 2. ỽ. 24. ita legit hom. 8. in Levit. *Venerunt parentes ejus, ut offerrent pro eo hostiam,* &c. & hom. 14. in Luc. sic, *ut daretur munus pro eo.* Hinc forte profectum quod in officio Purificationis etiamnum canimus: *Obtulerunt pro eo par turturum,* &c. Potuit etiam ea Patrum opinio proficisci, quod in textu Luc. II. 22. græco legerent vulgo, *Postquam impleti sunt dies purgationis*, non *ejus*, ut modo legimus, sed *eorum.*

β τῆς οἰκείας πολιτείας.] Codd. Reg. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. scriptum habent τῆς οἰκείας ἀξίας, *propriæ dignitatis.*

γ ἐννεαμηνιαῖος χρόνος.] Articulum ὁ voci χρόνος præfixum in editis, ut redundantem expunximus; ex quatuor nominatis mss.

2 *si gloriatur virgo.*] Aliter Grod. *si virgo veneratur.* Nos autem verbum σεμνύνομαι medii verbi significatione sumsimus, pro *efferre se, gloriari*; quod Græcorum usu tritum. ita ipse Cyrillus usurpat Cat. 7. n. 5. dum aiens Deum patria dignitate & nomine gaudere magis quam reliquis titulis, scribit: τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνυνόμενος. Is præterea sensus toti Cyrillianæ orationis scopo convenientior. Rivetus Grodecii interpretatione non bona delusus, ac pejorem ipse voci *virgo* interpretationem adjiciens, huic loco insulsum prorsus ac delirum sensum attribuit, ut eum veluti ineptum assumentum rejiciat. is ergo Riveti sensus. Si B. Virgo Maria in veneratione est propter gestatum in utero per novem menses Jesum; multo majori veneratione digni F sunt, qui castitatem per multos annos exercent. Tria peccat. 1°. Non est sermo de B. Virgine; sed de omnibus virginibus sacris, quarum ordini præcipuum decus attulit Maria, quale viris non contigit. his respondet Cyrillus Christum virum fuisse per annos triginta tres: quo facto virilem sexum maxime honoravit. 2°. Non agitur hic de veneratione virginibus vel viris castis à cæteris hominibus impendenda: sed de status dignitate, sublimitate & excellentia, ob quam sibi plaudit seque laudat virgo vel vir continens, Mariæ & Christi similitudine. 3°. Annorum multitudo postremis verbis commemorata, non pertinet ad eos qui virgines manent; sed ad Christum qui vir fuit & virgo per annos triginta tres. Non leviter prætereunda hæc Cyrilli triginta tres Christi vitæ annos computantis opinio: quæ uti posterioribus seculis communior existimatio fuit, ita hac ætate paucorum erat.

δ ἀκολασίας μετιόντες.] Reg. Coisl. Roe & Casaub. habent ἀκολασίαν. duo priores μετιόντες.

α εἰας α τῆς παρθένου ἔχουσι τὸ μέρος. Ἐξοριζέσθω πᾶς καλλωπισμὸς, καὶ πᾶν ἄτηρον βλέμμα, καὶ πᾶς περίπατος περιεστυρμένος, καὶ πᾶσα στολὴ, καὶ θυμίαμα ἡδονῆς δελεαστικόν. θυμίαμα δὲ ἐν πᾶσιν ἔστω ἡ προσευχὴ τῆς εὐωδίας, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ ὁ τῶν σωμάτων ἁγιασμός· ἵνα ὁ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς Κύριος εἴπῃ καὶ β περὶ ἡμῶν, ἀνδρῶν τε τῶν ἁγνευόντων, καὶ γυναικῶν τῶν στεφανουμένων· „Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν „Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A ria virgine partem habent. Eliminetur omnis curiosus ornatus, & omnis nocivus aspectus, & omnis deambulatio dissoluta, & [1] omnis stola [seu promissa vestis,] & suffimentum voluptatem pelliciens. Quantum vero ad omnes, suffimentum sit, [a] cùm boni odoris tum bonorum operum oratio, & corporum sanctificatio; ut qui ex virgine natus est Dominus, dicat etiam de nobis tum viris integritatem servantibus, tum feminis coronatis: *Inhabitabo in illis & inambulabo: & ero illorum Deus, & ipsi erunt* B *mihi populus.* Cui gloria in secula seculorum. Amen.

Omnis vestium, incessûs & odorum luxuries resecetur. 1

a *Ps.* CXLI. 2.

2. *Cor.* VI. 16. *Levit.* XXVI. 11, 12.

α τῆς παρθένου.] Hujus vocis loco Coisl. Reg. Roe, Casaub. habent τῆς θεοτόκου, *cum Maria Deipara.* titulum hunc Mariæ adscribit Cyrillus Cat. 10. n. 19. Paulo post, loco ἄτηρον, in duobus prioribus è præfat. codd. legitur ἀυστηρόν. natum puto ex inscitia librariorum. Inferius, post θυμίαμα, scripsimus δὲ, non καὶ, ex quatuor sæpe memoratis mss. Post ἀγαθῶν quoque, loco πράξεων legendum puto πρᾶξις, ut sit sensus: *Suffimentum sit oratio boni odoris, & bonorum operum effectio, &c.*

1 *omnis stola & suffimentum*, &c.] Incertum num ambo illa conjungi debeant, ut odoratarum stolarum sacris virginibus usum prohibeat; an ita separari, ut eis stolæ usu prorsus interdicat. Notum est stolam fuisse vestem laxam & promissam, qua indutum ait Cat. 17. n. 13. omni ex parte circumdari, ὑπὸ στολῆς παντοχόθεν περιέχεται. Hanc Cyrillus sacrarum virginum modestiæ non satis congruentem judicare potuit. Cat. 4. n. 39. stolas vocat *superflua* vestimenta quibus in alterum dedecus incurritur: ταῖς περιέργοις στολαῖς & Cat. 3. n. 3. hortatur ut Pascha celebretur *non induendo candidissimas vestimentorum stolas*; ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδυσάμενοι στολάς.

β περὶ ἡμῶν] Editi ὑπὲρ ἡμῶν. emendantur ex quatuor citatis mss. libris & Ottob. Feminas coronatas appellat, quæ virginitatis insigne servabant, quod ab eo superius appellatur *angelica corona.* Generatim pro Cyrilli stylo, corona est decus, prærogativa, laus, excellentia.

CATECHESIS XIII.

De Christo crucifixo & sepulto.

ADMONITIO.

I. HÆC Oratio, *de Christi crucifixione & sepultura, sed de priore potissimum agit; hujus fructum, veritatem, & circumstantias omnes ex veteribus Scripturis cum Evangelica historia conciliatis, aperiendo.*

II. *Ac primum quidem Christianos in cruce summam gloriationem reponere jubet, tum* Num. 1.2.3. *propter admirabilem vim crucis, qua omnes homines peccatis mortui in vitam & libertatem asserti sunt, ac profligantur dæmones; tum propter testatam multis ineluctabilibus argumentis in-* n. 3. & 5. *nocentiam Christi; qui mortem nullo sui merito, nulla ab hominum vi imposita necessitate, sed* n. 6. *amore nostri ac pro peccatis nostris plane libens subiit. Tum veritatem mortis & passionis Christi* n. 5. *adversum hæreticos asserit. Et contra Judæos non eam solum, sed & omnia ejus adjuncta in* n. 7. & 8. *veteribus prophetis præsignificata probare aggreditur. Singulas igitur passionis circumstantias per-* n. 9. 10. &c. *sequitur: proditionem Judæ, redditum ab eo conscientia prave facti proditionis pretium; vincula Christo injecta, plagas ipsi inflictas, circumductionem à Caïpha ad Pilatum, & inde ad Herodem, judicium sub iniquissimis illis toleratum, ludibrium ac supplicium coronæ spineæ, crucifixionem, aquæ & sanguinis è puncto mortui latere emissionem: quæ omnia moralibus, & allegoricis, & mysticis rerum observationibus miro artificio exponit & exornat. Deinde locum,* n. 23. 24. 25. *horam, tempus, & diem passionis ex prophetis edisserit. Partitionem vestimentorum, tolera-* n. 26. & *tam in cruce sitim, & oblatam ipsi potionem, datam pio latroni, ante ipsos Patriarchas in para-* seqq. *disum introductum, veniam; mortem Christi, ac mortis causam pie & eleganter prosequitur. demum* n. 35. *sepulturæ ac monumenti modum & rationem ex prophetis enarrat. Atque ex his omnibus non solum de cruce nobis non erubescendum esse concludit, sed ipsam potius palam profitendam; & hujus signo in frontibus nostris ad omnes actiones impresso, ad præsidium & terrorem dæmonum* n. 36. *utendum esse. Tum coacervatis omnis generis de veritate & efficacia crucis testimoniis, Ju-* n. 37. & *dæos, paganos, & hæreticos crucem opinione tantum toleratam asserentes revincit; gravissimaque* seqq. *ad adorandum Crucifixum, & ponendam in cruce gloriam invitatione, orationi modum imponit.*

III. *Præcipua in hac oratione observatu digna, sunt quæ de generali omnium hominum Adæ peccato mortuorum per Christum redemtione, & superabundanti satisfactione Christi n. 1. 2. 3. 33. disserit. De Crucifixi divina dignitate, & adoratione eidem debita, num. 2. 3. 6. 33. de ejus in dæmones & hominum animos potestate, num. 3. & 40. de vi & usu signi crucis, n. 22. 36. 40. de latronis salute per solam fidem, cum sincera tamen operum, si liceret, faciendorum voluntate conjunctam, num. 31. & 32.*

IV. *Habita est hæc oratio diebus aliquot ante sequentem, ex Cat. 14 num. 1. cumque subsequens Catechesis feria secunda pronuntiata sit paulo post æquinoctium vernum, hanc circa initium aut medium præcedentis hebdomadis circiter vigesimam diem Martii habitam esse liquet. In ea meminit n. 9. expositionis à se habitæ in Psalmum 58. forte Dominica die præcedenti. Hanc Ruffinus pene totam transcripsit in suam symboli expositionem: tria ejus loca in Catenis Patrum citata reperiuntur.*

V. *Emendavimus eam ad codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Regium 2503. Usi præterea sumus Colbertino codice membranaceo undecimi circiter seculi, qui varias Patrum homilias continet. inter eas habetur hæc Catechesis cum hac inscriptione:* τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων λόγος εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν, καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Sancti Patris nostri Cyrilli Hierosolymorum Archiepiscopi oratio in sanctam Parasceven, & in passionem Domini nostri Jesu Christi. *Ex quo colligi possit hanc orationem in Ecclesia olim die Parasceves lectam fuisse.*

CATECHESIS XIII. ILLUMINANDORUM,

A

Hierosolymis extemporalis dicta, in illud: CRUCIFIXUM ET SEPULTUM. Et lectio ex Hesaïa: *Domine, quis credidit auditui nostro: & brachium Domini cui revelatum est?* & in sequentibus: *Sicut ovis ad occisionem ductus*, &c.

Isai. LIII. 1.
Ea lectio confirmatur ex n. 4.
℣. 7.

B

I. GLORIATIO sane Ecclesiæ Catholicæ est quælibet Christi actio: gloriationum vero gloriatio, crux est. Quod probe callens Paulus ait: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi.* Admirandum quidem fuit & illud, ut [a] cæcus à nativitate in Siloam visum reciperet: sed quid hoc ad cæcos totius universi? Magnum, & supra naturam, [b] Lazarum quatriduanum resurgere: sed hæc tamen ad illum unum pertigit gratia; quid autem, ad eos qui in universo orbe [c] peccatis mortui erant? Mirabile, quod quinque [d] panes in millia hominum quinque fontis instar cibum suppeditarint: sed quid ad eos qui in orbe toto [e] ignorantiæ fame premebantur? Admirabile prorsus [f] solvi mulierem, per decem & octo annos à Satana alligatam: sed quid hoc

Summa Ecclesiæ gloriatio, crux Domini.
Gal. VI. 14.
a Johan. IX. 7.
b Johan. XI. 39. 44.
c Ephes. II. 1.
d Matth. XIV. 21.
e Amos. VIII. 11.
[f Luc.] XIII. 11. 13.

C

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιγ΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ ΣΤΑΥΡΩΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑΦΕΝΤΑ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; καὶ ἑξῆς. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. [a] ΚΑΥΧΗΜΑ μὲν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πᾶσα πρᾶξις Χριστοῦ· καύχημα δὲ τῶν καυχημάτων ὁ σταυρός. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος φησίν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ [b] τοῦ Χριστοῦ. Θαυμαστὸν μὲν γὰρ ἦν τὸ, τὸν τυφλὸν ἐκ γενετῆς ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀναβλέψαι· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς τυφλοὺς τῆς οἰκουμένης; μέγα μὲν καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ, τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀναστῆναι· ἀλλὰ μέχρις ἐκείνου [c] μόνου ἦν ἡ χάρις, τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους; θαυμαστὸν τὸ, πηγάσαι τροφὴν πέντε ἄρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς λιμώττοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην; θαυμαστὸν τὸ, λυθῆναι [d] τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη δεδεμένην ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· ἀλλὰ τί

---

a Καύχημα, &c.] Hoc initium orationis imitatus est sanctus Ephræm, vel potius, qui homiliam *In vivificam crucem*, sub ejus nomine ex variis tum ipsius sancti Ephræm, tum aliorum Patrum laciniis consarcinavit. Sic autem ea occipit ed. Oxon gr. pag. 376. Πᾶσα ἑορτὴ καὶ πρᾶξις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σωτηρία καὶ καύχημα ἡμῶν ἐστι τῶν πιστῶν. καύχημα δὲ καυχημάτων ὁ σταυρός. Similis vero etiam habetur sententia apud Cyrill. Alex. in Sophon. cap. 3. ℣. 18. pag. 623. & Damasc. lib. 4. De fide c. 11. Ante πᾶσα πρᾶξις particulam καὶ addidimus ex Coisl. Reg. Colb. Roe & Casaub. codd.

b τοῦ Χριστοῦ.] Coisl. Reg. Colb. Roe, habent Ἰησοῦ, loco Χριστοῦ.

c μόνου.] Illud μόνου, satis alioqui in μέχρις intellectum, addidimus ex Coisl. Reg. Colb. Mox, loco πέντε ἄρτους, &c. scriptum reperitur in Roe & Casaub. πέντε ἄρτοις. in Colb. ἐν πέντε ἄρτοις τοῖς πεντακισχιλίοις. in Reg. εἰς πέντε ἄρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους. lectio Regii codicis vitiosa. ambæ priores non malæ.

d τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ, &c.] Verbum ἔχουσαν in editis positum inter τὴν & δέκα, cum propter δεδεμένην sequens penitus redundaret, expunximus authoritate codd. Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub. Grod. Paulo inferius, post ἡμᾶς adjecimus πάντας, ex Colb. & Grod.

πρὸς ἡμᾶς πάντας, τοὺς ταῖς σειραῖς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους; ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ στέφανος, ἐφωταγώγησε μὲν τοὺς ἐν ἀγνωσίᾳ τυφλούς, ἔλυσε δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. A

β'. Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρώθη. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος ψιλός, ἀλλὰ υἱὸς Θεοῦ μονογενής, ὁ ὑπεραποθνήσκων. Καίτοιγε ἴσχυσεν ἑνὸς ἀνδρὸς τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία, θάνατον ἐνέγκαι τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ τῷ παραπτώματι τοῦ ἑνός, θάνατος ἐβασίλευσεν εἰς τὸν κόσμον· B πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ ἑνός, ἡ ζωὴ βασιλεύσει; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεβλήθησαν ἐκ παραδείσου· ἆρα διὰ τὸ ξύλον Ἰησοῦ, νῦν εὐκοπώτερον οἱ πιστεύοντες εἰς παράδεισον οὐκ εἰσελεύσονται; εἰ ὁ πρωτόπλαστος ἀπὸ γῆς ἤνεγκεν οἰκουμενικὸν θάνατον· ὁ πλάσας αὐτὸν ἀπὸ γῆς, ἆρα οὐ φέρει ζωὴν αἰώνιον, αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; εἰ Φινεὲς ζηλώσας, [a] καὶ ἀνελὼν τὸν αἰσχροποιόν, κατέπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν· Ἰησοῦς οὐκ ἄλλον ἀνελών, C ἀλλ' ἑαυτὸν ἀντίλυτρον παραδούς, ἆρα τὴν ὀργὴν οὐ λύει τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων;

γ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγκαυχώμεθα. ὁ γὰρ λόγος τοῦ σταυροῦ, Ἰουδαίοις μὲν ἐστι σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ σωτηρία. καὶ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστιν. οὐ γὰρ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος, καθὼς εἴρηται, ὁ ὑπεραποθνήσκων, ἀλλὰ υἱὸς Θεοῦ Θεός, ἐνανθρωπήσας. Εἶτα, D τὸ μὲν ἐπὶ Μωσέως πρόβατον μακρὰν ἀπήλασε τὸν ὀλοθρεύοντα· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ πρόβατον, τὸ αἶρον τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, πολὺ μᾶλλον οὐκ ἠλευθέρου τῶν ἁμαρτιῶν; ἀλλὰ τὸ μὲν αἷμα τοῦ ἀλόγου προβάτου τὴν σωτηρίαν παρεῖχε, τὸ δὲ τοῦ μονογενοῦς πολὺ μᾶλλον οὐ σώζει; Εἴτις ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σταυρωθέντος, ἐξεταζέτω τοὺς δαίμονας. εἴ τις οὐ πιστεύει τοῖς λόγοις, πιστευέτω τοῖς φαινομένοις. Πολλοὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐσταυρώθησαν, ἀλλ' οὐδένα πτήσσουσιν οἱ δαίμονες· [β] τοῦ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος Χριστοῦ καὶ E τὸ σημεῖον ἰδόντες μόνον τοῦ σταυροῦ, πτήσσουσιν οἱ δαίμονες· ἐπειδή, οἱ μὲν δι' οἰκείας ἁμαρτίας ἀπέθανον· ὁ δὲ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἀλλοτρίων. ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν [γ] τῷ στόματι αὐτοῦ·

si ad omnes nos spectes, qui peccatorum nostrorum catenis constricti eramus? At crucis corona [seu gloria,] & eos qui per ignorantiam cæci erant illuminavit, & omnes sub peccato detentos solvit; & universum hominum mundum redemit. *Prov. v. 22.*

II. Neque tibi mirum videatur, totum orbem redemtum esse. Non enim nudus homo, sed unigenitus Dei filius erat, qui eâ causâ moriebatur. Et quidem unius viri Adam peccatum, [1] mortem inferre mundo valuit. *Si* autem *unius ruinâ mors regnavit* in mundum; cur non multo magis per unius justitiam regnatura sit vita? Et si tunc per lignum de quo ederunt [parentes nostri,] ejecti sunt de paradiso; num per Jesu lignum nunc multo facilius in paradisum non ingressuri sunt credentes? Si primus hominum de terra fictus universalem mortem adtulit; qui illum finxit è terra, nonne, cum ipse sit [a] vita, æternam vitam adferet? Si Phinees zelo accensus, interemto fœdæ actionis authore, iram Dei pacavit; Jesus, non alium interficiens, sed [b] semetipsum in pretium tradens, numquid iram adversus homines non dissolvet?

Christus non erat nudus homo, sed unigenitus Dei Filius pro nobis moriens.
Id. num. 3. 6. & 33
Rom v. 17.
1
Gen. III. 22. 23.
Gen. II. 7.
a *Johan.* XIV. 6.
Num. XXV. 8. 11.
b 1. *Tim.* II. 6.

III. Ne nos itaque pudeat crucis Salvatoris, imo potius de ea gloriemur. [c] Verbum enim crucis, Judæis quidem scandalum est, Gentilibus vero stultitia; & nobis salus. Et his quidem qui pereunt, stultitia est; nobis autem qui salvi simus, *virtus Dei est*. Non enim, sicut est dictum, nudus homo erat qui nostri gratiâ moriebatur; sed filius Dei Deus, homo factus. Tum vero, agnus ille Moysis instituto mactatus procul arcebat vastatorem; [d] agnus autem Dei qui tollit peccatum mundi, nonne multo magis à peccatis liberarit? Ac sanguis quidem irrationabilis ovis salutem exhibebat; Unigeniti vero sanguis non magis salutem adferat? Si quis crucifixi virtuti increditus est, percunctetur dæmonas. si quis verbis non credit, rebus conspicuis credat. Multi per orbem crucifixi sunt; sed nullum eorum pavent dæmones: Christi autem, nostri gratiâ crucifixi, vel ipsum duntaxat crucis signum conspicati dæmones expavescunt: quoniam illi propter propria peccata mortui sunt, hic autem pro alienis. *Peccatum* enim *non fecit, nec inventus est dolus in ore*

Non pudeat crucis, imo magis gloriemur.
c 1. *Cor.* I. 18. 23. 24.
℣. 18.
Supr. n. 2.
Exod. XII. 23.
d *Johan.* I. 29.
Non pro suis Christus, sed pro nostris peccatis est passus.
1. *Petr.* II. 22. ex *Isai.* LIII. 9.

[1] *mortem inferre mundo valuit.*] Quam mortem? corporisne solius, an etiam animæ? utramque, ac potissimum animæ, significari à Cyrillo censemus. Primò enim, de ea morte judicium ferendum est, ex vita à Christo invecta quam illi opponit. Hæc autem, ut ex subjectis patet, *vita æterna* est, ingressus in paradisum, iræ divinæ placatio, libertas à peccatis, &c. uno verbo vita quæ *per Christum regnat*, non est corporalis mortis cui semper manemus obnoxii, sed peccati destructio. Secundò, supra tradidit num. 1. omnes sub peccato detentos esse; πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους: quorum è numero ne quem excipias, mox subdit universum hominum genus à Christo redemtum, κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. dixitque præterea homines universos qua late patet orbis, peccatis mortuos esse, τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους. Tertiò, docet num. 33. omnes homines Deo per peccatum inimicos fuisse, & idcirco morti per Dei sententiam condemnatos; & æterna vere ab ipso morte puniendos, nisi Christi, cujus justitia major erat quam peccantium iniquitas, satisfactio intercessisset. & num. 13 Christum mortem non fugisse, *ne totus peccatis interiret mundus*. Quartò, Christum affirmat pro peccatis nostris mortuum; quod tota hac Catechesi pluries repetit. at eumdem docet pro omnibus mortuum num. 2. 4. 29. 33. omnes ergo peccatis mortuos credebat.

α καὶ ἀνελὼν.] Ea verba hic prorsus necessaria, & à Cyrillo sequentibus verbis insinuata, supplevimus ex Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub. Grod. Paulo post articulum τῶν ante ἀνθρώπων ex Colb. Roe & Casaub. adjecimus.

β τοῦ δὲ ὑπὲρ, &c] Ea verba usque ad πτήσσουσιν οἱ δαίμονες inclus. in editis, & aliis mss. libris, propter eorumdem repetitionem (credo) prætermissa, restituimus huic loco ex codd. Roe & F Casaub. omnino sunt ex mente & stylo authoris nostri. Vide infra num. 36. & 40. Cat. 4. n. 13. Millesio verisimillimum videtur glossamentum esse. utere lector judicio tuo. Sic autem loquitur Eusebius Cæsariensis, vel, ut alii judicant, ejus successor Acacius libro secundo De resurrectione init. in Bibliot PP. Lugd. tom. 4. pag. 17. d. *Qui exorcizant, crucem Domini nominant & resurrectionem; & in nomine ejus qui mortuus est & resurrexit increpantes, non ut inobedientes & contradicentes habent dæmones, sed obaudientes & consentientes resurrectionem.*

γ τῷ στόματι αὐτοῦ.] Post eas voces, sequitur in editis ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει: *Qui conviciis appetitus convicia non regerebat*. Quæ sunt verba sancti Petri, præcedenti Isaïæ testimonio à sancto Petro citato subnexa. & hæc non reperiuntur in codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub cumque Isaïæ non sint, sed Petri cujus testimonium se allegare negat Cyrillus, ea resecare non dubitavimus.

Testes minime suspecti innocentiæ Jesu.

Isai. LIII. 9.

ejus. Non Petrus erat qui hoc dicebat, quandoquidem suspicio esse posset illum magistro gratificari voluisse: sed id dixit Hesaïas; qui corpore præsens non erat, spiritu vero ejus in carne adventum prævidit. Quid verò prophetam solummodo in testimonium adduco? testem accipe Pilatum ipsum, qui sententiam in illum dixit, aientem: *Nihil invenio causæ in homine isto.* Eum verò cum deditum traderet, abluens manus, *Innocens*, inquit, *sum à sanguine justi hujus.* Est & alius Jesu innocentiæ testis, qui primus paradisum adivit latro, sodalem increpans & dicens: *Nos digna factis recipimus; hic autem nihil mali fecit.* aderamus enim ego & tu judicio.

Luc. XXIII. 14.

Matt. XXVII. 24.

Luc. XXIII. 41.

Passus est Christus pro omnibus hominibus: vere, non opinione.

Id. infr. n. 18. & Cat. 4. n. 6.

IV. Passus est igitur Jesus verè pro omnibus hominibus. Non enim ficta species crux est; alioqui ficta quoque species redemtio fuerit. Non est apparens & opinione tantùm constans mors, alioqui etiam & fabulosa salus erit. Si apparens tantum mors fuit, veri fuere qui dicebant: *Recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam.* Passio igitur vera fuit. vere enim crucifixus est, & non erubescimus. crucifixus est, & non negamus; imo potius illud dicens glorior. Nam si nunc negavero, arguet me iste Golgothas, [1] cui nunc omnes proxime adsistimus. arguet me crucis lignum, quod per particulas ex hoc loco per universum jam orbem distributum est. Crucem confiteor, quandoquidem resurrectionem novi: si enim crucifixus ita permansisset, confessus forte non essem, unàque cum meo magistro [eam] abscondidissem. Cum vero crucem resurrectio sit consecuta, illam edicere non me pudet.

Matth. XXVII. 63.

[1] Id. Cat. 4. n. 10. & Cat. 10. n. 19.

Crux fidenter confitenda quia ipsam resurrectio consecuta est.

Id. Cat. 4. n. 14.

V. Cat. 4. n. 9. & 10.

Innocentiæ Christi probationes ex ejusdem doctrina.

V. Crucifixus itaque est, similiter ut omnes carne præditus, sed non propter similia peccata. Non enim propter pecuniarum cupiditatem ductus est ad mortem; inopiæ quippe & abdicandarum possessionum doctor erat. non ob libidinosam cupidinem damnatus; ipse enim diserte dicit: *Quicumque in mulierem inspexerit ad concupiscendum, jam eam mœchando violavit.* Non, quasi ex petulantia quempiam per-

Matth. V. 28.

A Οὐ Πέτρος ἦν ὁ τοῦτο λέγων, ἐπεὶ ἂν ὑποπτεύθη χαρίζεσθαι τῷ διδασκάλῳ· ἀλλ' Ἡσαΐας ἐστὶν ὁ λέγων, ὁ σαρκὶ μὲν μὴ συμπαρὼν, πνεύματι δὲ τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν προθεωρήσας. Καὶ τί μοι μάρτυρα νῦν φέρειν μόνον προφήτην; λάμβανε μάρτυρα Πιλάτον αὐτὸν τὸν καταδικάσαντα, λέγοντα· Οὐδὲν αἴτιον εὑρίσκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. διδοὺς δὲ τοῦτον ἔκδοτον, ἀπονιψάμενός τε τὰς χεῖρας, Ἀθῷός, φησὶν, εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου. Ἔστι καὶ B ἄλλος μάρτυς τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πρωτοστάτης τοῦ παραδείσου λῃστὴς, ἐπιτιμῶν τῷ πλησίον καὶ λέγων· Ἡμεῖς ἄξια ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ [α] οὐδὲν κακὸν ἐποίησε· παρῆμεν γὰρ ἐγώ τε καὶ σὺ τῇ κρίσει.

δ'. Ἔπαθεν οὖν Ἰησοῦς κατὰ ἀλήθειαν [β] ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων· οὐ γὰρ δόκησις ὁ σταυρὸς, [γ] ἐπεὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις. οὐ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἐπεὶ καὶ μυθώδης ἡ σωτηρία. Εἰ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἀληθεῖς οἱ λέγοντες, Ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ C πλάνος ἔλεγεν ἔτι ζῶν· [δ] Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Τὸ μὲν οὖν πάθος ἀληθές. ἀληθῶς γὰρ ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἐπαισχυνόμεθα· ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα· ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶμαι λέγων. κἂν γὰρ ἀρνήσωμαι νῦν, ἐλέγχει με οὗτος ὁ Γολγοθᾶς, οὗ πλησίον νῦν πάντες πάρεσμεν. ἐλέγχει με τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, [ε] τὸ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ λοιπὸν διαδοθέν. Ὁμολογῶ τὸν σταυρὸν, ἐπειδὴ οἶδα τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ σταυρωθεὶς ἀπέμεινεν, οὐκ ἂν ἴσως D ὡμολόγησα, συνέκρυψα γὰρ τάχα ἐμῷ διδασκάλῳ. ἀναστάσεως δὲ τὸν σταυρὸν διαδεξαμένης, οὐκ ἐπαισχύνομαι διηγούμενος.

ε'. Πᾶσι μὲν οὖν ὁμοίως ἔνσαρκος ὢν, ἐσταυρώθη· ἀλλ' οὐ διὰ τὰς ὁμοίας ἁμαρτίας. οὐ γὰρ διὰ φιλοχρηματίαν ἤχθη εἰς θάνατον· ἀκτημοσύνης γὰρ ἦν διδάσκαλος. οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν κατεδικάσθη· αὐτὸς γὰρ λέγει σαφῶς, Ὃς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, E ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν. οὐ κατὰ προπέτειαν

α οὐδὲν κακὸν ἐποίησε.] Apud Lucam, οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε. Unde sumserit Cyrillus latrones duos Christi judicio interfuisse, nescimus.

β ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, *pro omnibus hominibus.*] Horum verborum loco habetur in Colb. ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι, *sicut omnes homines.* In Ottob. codice habetur revera in textu ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων: sed asteriscus super hæc verba notatus remittit ad notam marginalem in qua scribitur ὡς πάντες ἄνθρωποι. Hæc mihi germana videtur lectio, quæ cum aliquid offensionis habere videretur, Christum cæterorum hominum sorti subjiciens; in alteram favorabiliorem mutata sit. At hîc Cyrillus non de causa mortis Christi, de qua superius disputavit, sed de ejusdem veritate disserit; suæque disputationis hoc corollarium subnectit num. 5. πᾶσιν οὖν ὁμοίως ἔνσαρκος ὢν ἐσταυρώθη. Vulgatam tamen lectionem non mutavimus: nec enim ab hujus orationis scopo abhorret; & plane consentanea est Cyrilli doctrinæ, Christum pro omnibus hominibus mortuum statuentis, in primis num. 1. n. 29. n. 33. Cat 14. n. 28. & alibi passim.

γ ἐπεὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις] Sic reposuimus ex codd. Coisl. Reg. & Colb. Nam editi, Roe, Casaub. & Grod. sic habent, οὐδὲ δόκησις ἡ λύτρωσις: *nec vana opinio est redemtio.* Verba οὐ φαντασιώδης & sequentia usque ad ἡ σωτηρία incl. quæ propter repetitas voces φαντασιώδης ὁ θάνατος facile ab amanuensibus prætermitti potuere, restituimus ex codd. Coisl. & Reg. ac versione Grodecii, qui tamen vocem ἐπεὶ non legit. In cod. Colb. eadem quæ in editis prætermittuntur: at loco εἰ φαντασιώδης, legitur οὐ φαντασιώδης, quod cum sit initium phrasis omissæ, indubitatum est ejus prætermissionis signum ac vestigium. Similes isti habentur sententiæ Cat. 4. n. 9. & infra n. 37. Quod contra omnes Docetas, & in primis contra Manichæos dictum.

δ Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.] Hæc verba, quorum defectu hians & suspensus manet contextus, ex codd. Reg. & Coisl: supplevimus.

1 *cui nunc proxime assistimus.*] Alibi dicit se in ipso monte Golgotha orationem habere, uti Cat. 4. n. 10. & 14. Cat. 16. n. 4. &c. Nempe Ecclesia Resurrectionis intra montem Golgotha ædificata erat. sed rupes ipsa in qua crucifixus erat Dominus non in ipso Ecclesiæ ambitu, sed non procul erat: videlicet *quasi ad lapidem missum*, ut ait author Itineris Jerosolymitani. Nam Ecclesia fuerat in loco sepulchri ædificata. Sunt qui existiment crucifixionis locum comprehensum esse in vastissima illa area, quæ inter sepulchrum & basilicam porticibus conclusa intercepta F erat. Favet huic opinioni Eucherius Lugd. in fragmento operis à Sirmondo adducto in explicatione triplicis nummi cap. 1. aiens *Golgotham* esse *medium* à basilica crucis *in Anastasim* sive sepulchrum. At supradictam aream lapidibus constravit Constantinus, quam idcirco planam fuisse intelligimus, ex Euseb. lib. 3. vit. Const. cap. 35. Golgothas vero alte eminebat, Cat. 10. n 18. & Cat. 13. n. 39. prætereaque fissuram in morte Christi illic factam ostendebat ex loco proxime citato, quæ pavimento vel impedimento fuisset, vel ab eodem contecta. Ad hæc è basilicæ januis videtur sacri monumenti conspectus fuisse, ex Euseb lib 3. vit. Constant. cap. 36. Huic rei interceptus mons Golgotha fuisset obstaculo.

ε τὸ κατὰ μικρόν.] Hæc in Colb. plurali numero leguntur: τὰ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν διαδοθέντα *particulæ ex hinc distributa.* at Cyrillus Cat. 4. n. 10. & Cat. 10. n. 18. eodem modo quo hîc loquitur.

πλήξας

πλήξας, ἢ τύψας· ἔστρεφε γὰρ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα τῷ τύπτοντι. οὐ τὸν νόμον καταφρονήσας· ἦν γὰρ τοῦ νόμου πληρωτής. οὐ προφήτην λοιδορήσας· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυσσόμενος. οὐκ ἀποστερήσας μισθόν· ἀμισθὶ γὰρ καὶ δωρεὰν ἐθεράπευεν. οὐ λόγοις ἁμαρτὼν, οὐ πράξεσιν, οὐκ ἐνθυμήσεσιν· Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ὃς λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει. [a] ὁ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ πάθος, οὐκ ἄκων, ἀλλ' ἑκών. κἂν τις παραιτούμενος εἴπῃ τὸ νῦν, Ἵλεώς σοι Κύριε· λέξει πάλιν, Ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ.

ϛ'. Καὶ θέλεις γε πεισθῆναι, ὅτι ἑκὼν ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος; οἱ λοιποὶ μὲν ἄκοντες ἀποθνήσκουσιν, [β] οἱ ἀγνοοῦντες· οὗτος δὲ προέλεγε περὶ τοῦ πάθους· Ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Οἶδας δὲ διὰ τί τὸν θάνατον οὐκ ἔφυγεν ὁ φιλάνθρωπος; ἵνα μὴ [γ] ὅλος ταῖς ἁμαρτίαις ἀπόληται ὁ κόσμος. Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ παραδοθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ σταυρωθήσεται. καὶ πάλιν· Ἐστήριξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἰς Ἱερουσαλὴμ πορεύεσθαι. Καὶ θέλεις γνῶναι σαφῶς, ὅτι δόξα ἐστὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ σταυρός; αὐτοῦ ἄκουε λέγοντος, καὶ μὴ ἐμοῦ. παρεδίδου ὁ Ἰούδας ἀγνώμων γενόμενος πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην· ἀρτίως ἐξελθὼν ἀπὸ τραπέζης, καὶ ποτήριον εὐλογίας πιών· [δ] ἀντὶ πόματος σωτηρίας, αἷμα δίκαιον ἐκχέαι ἤθελεν. Ὁ ἐσθίων ἄρτους αὐτοῦ, ἐμεγάλυνεν ἐπ' αὐτὸν πτερνισμόν. ἀρτίως αἱ χεῖρες τὰς εὐλογίας ἐδέχοντο, καὶ ἀρτίως διὰ τὸ ἀργύριον τῆς προδοσίας τὸν θάνατον κατεσκεύαζε. καὶ ἐλεγχθεὶς, καὶ ἀκούσας τὸ, Σὺ εἶπας, πάλιν ἐξῆλθεν. εἶτα ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς· Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. βλέπεις πῶς δόξαν οἰκείαν οἶδε τὸν σταυρόν; Εἶτα, Ἡσαΐας μὲν πρισθεὶς οὐκ αἰσχύνεται, Χριστὸς δὲ ὑπὲρ κόσμου τελευτῶν αἰσχυνθήσεται; Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε τὴν δόξαν· δεδοξασμένος γὰρ ἦν τῇ δόξῃ, τῇ πρὸ καταβολῆς κόσμου. ἀλλ' ἐδοξά-

A cuffiſſet aut verberaſſet: [a] præbuit enim & alteram maxillam percutienti. Non quod legem contemſiſſet; ipſe enim [b] legem adimplebat. non quod prophetam affeciſſet contumelia: ipſe enim erat qui à prophetis prænuntiatus eſt. Non quaſi mercedem fraudaſſet: ipſe enim ſine prĕtio & gratis curabat. Non verbis, non operibus, non cogitationibus admiſſo peccato ullo; *Qui peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus. qui conviciis appetitus, non referebat convicium; cum pateretur, minas non intentabat:* qui ad paſſionem venit, [1] non invi- B tus, ſed ſponte ſua. & ſi quis eam deprecans etiam nunc dicat: *Propitius tibi* [*ſis*] *Domine;* iterum aiet illud: *Vade poſt me Satana.*

VI. Viſne amplius perſuaderi, quod ſponte ad paſſionem venit? Cæteri quidem inviti moriuntur, qui fatum ſuum ignorant. ipſe autem de ſua paſſione prædixit: *Ecce tradetur filius hominis ut crucifigatur.* Sciſne quamobrem mortem non refugit ille hominum amans? Ut ne totus peccatis ſuis diſperderetur mundus. *Ecce adſcendimus Hieroſolymam, & tradetur filius ho-* C *minis & crucifigetur.* Et rurſus: *Firmavit faciem ſuam ut iret in Hieruſalem.* Cupis apertè cognoſcere crucem Jeſu gloriam eſſe? audi non me, ſed illum id dicentem. Prodebat eum Judas, ingratus adverſus patrem familias factus: recens à menſa egreſſus, ac benedictionis calice potatus, pro ſalutis potu [a] ſanguinem juſtum effundere voluit. [b] Qui manducabat panes ejus, magnificavit ſuper illum ſupplantationem. Paulo ante manus ejus eulogias, [ſeu be- D nedicti panis partes] recipiebant: & ſtatim propter argentum quo proditionem pactus erat, mortem machinabatur. Ac deprehenſus, cum audiviſſet illud: *Tu dixiſti*, rurſus exivit. deinde dixit Jeſus: *Venit hora ut glorificetur filius hominis.* Viden' quomodo crucem propriam ſibi gloriam eſſe noverat? Deinde Heſaïas ſerrâ diſſectus probrum non putat, Chriſtus vero pro mundo moriens probrum ducet? *Nunc glorificatus eſt filius hominis.* non quod prius gloriâ careret; glorificatus enim erat E *gloria quam habuit ante conſtitutionem mundi.*

a Matth. v. 39. & xxvi. 67.
b Matth. v. 17.
Johan. I. 45.
1. Pet. II. 22.
℣. 23.
1 Non invitus, ſed ſponte ad paſſionem venit.
Matth. xvi 22.
Ibid. 23.
Paſſionem ſuam prædixit.
Matt. xxvi. 2.
Matt. xx. 18.
Luc. ix. 51.
Crux, Chriſti gloria. id probatur.
a Johan. xiii. 30.
b Pſ. xl. 10.
Matt. xxvi. 25.
Johan. xii. 23.
Vide Cat. 2. n. 14.
Johan. xiii. 31.
Johan. xvii. 5. 24.

α ὁ ἐλθὼν ἐπὶ, &c.] Codd. Reg. Coiſl. Roe, Caſaub. Ottob. θέλων ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος: *Volens venit ad paſſionem.* Paulo infra, loco λέγει, ſcripſimus λέξει, ex Coiſl. Roe, Caſaub. Grod.

1 *non invitus, ſed ſponte ſua.*] Hanc veritatem fuſe probat hîc; repetitque inferius num. 33. & Cat. 14. n. 8. Eam vero libertatem ab omni neceſſitate expeditam, & liberæ prorſus electionis, cum poteſtate non moriendi conjunctam intelligit. aliam ſane libertatis quæ præmium meretur, quoad homines in hoc ſtatu, notionem non habuit, ex Cat. 4. n. 21. Ac Chriſtum potuiſſe non mori diſerte exprimit his verbis n. ſeq. *Volens inimicis concedo, niſi enim vellem non fieret* & n. 16. *animam pro nobis poſuit, quando voluit; & iterum ſumſit, quando voluit.* Sed cum in Chriſto duplex ſit voluntas, ad humanamne an ad divinam pertineat quæri poteſt. De humana Cyrillum loqui non dubito. nam in poſtremo quem citavi loco, ſic loquitur. *Non tantum peccavimus, quantum ille juſte egit, qui animam pro nobis poſuit quando voluit.* Hæc juſtarum actionum mentio hominis propria, ſi hæc conferas cum iis quæ præſenti num. 5. loquitur. Ait præterea eum libere mortuum, qui nullo avaritiæ, pravæ cupidinis, aut perpetratæ violentiæ merito in crucem actus eſt. de homine Chriſto ſe loqui ſignificat. Adjicit num. ſeq. eum tamquam Deum ab æterno quidem glorificatum eſſe. *nunc vero*, in paſſione, glorificari reportantem patientiæ coronam, ex morte nulla neceſſitate, ſed voluntarie ſuſcepta, cum obedientiæ præmium certando evinceret: τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος στέφανον. Quomodo hæc non moriendi in Chriſto poteſtas, cum ejus impeccabilitate, & impoſito moriendi præcepto conciliari poſſit, quoniam Cyrillus quæſtionem hanc non attigit, omitto. Verba Petri ſequentia, Ἵλεώς σοι, F Κύριε, veteres latinos Patres ſecutus verti, *Propitius tibi ſis, Domine;* quamquam mihi certum ſit eum ſenſum eſſe, *Propitius tibi ſit Deus, Domine:* Hoc eſt, *id à te Deus avertat.* quod optime Vulgatus noſter interpres expreſſit, *Abſit à te, Domine.* Hæc enim erat deprecandi mali apud Judæos formula. Vide 2. Reg. xxi. 20. 1. Paralip. xi. 19. Iſaï. liv. 10. ſecundum lxx.

β οἱ ἀγνοοῦντες.] Ex codd. Colb. Ottob. Roe & Caſaub. οἱ poſuimus pro ἢ. Senſus authoris ſecundum impreſſos eſt, cæteros invitos mori aut neſcientes. at id vult Cyrillus, cæteros qui ſupplicio vitam finiunt, invitos mori; cum mortem quam non præviderint effugere non licuerit: Chriſtum vero ſponte paſſum eſſe, cum intentatam ſibi necem prævidens, effugere tamen noluerit.

γ ἵνα μὴ ὅλος, &c.] Ex codd. Coiſl. & Grod. ſcripſi ὅλος loco ὅλως, *funditus.* Plane firmatur hæc lectio ex iis quæ ſcribit Cyrillus num. 33. Chriſtum mortuum eſſe, ne ex decreto quo Deus peccantes morti addixit, omnes interimere cogeretur, πάντας ἀπολλύειν. Quamquam perinde eſt utrumvis ſcribatur. In ſequenti ex Luca contextu, articulum τὸ verbo πορεύεσθαι præfiximus ex codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Colb. & ſacro Textu.

δ ἀντὶ πόματος σωτηρίας, *pro potu ſalutis.*] Cod. Colb. ἀντὶ αἵματος σωτηρίου, *pro ſanguine ſalutari*, vel *Salvatoris.* Mox, ἤθελεν, *voluit*, ex Coiſl. & Reg. codd. ac Grod ſcripſimus pro ἦλθεν. Quas Cyrillus hîc appellat plurali numero eulogias, ſacri panis communio eſt; qui cum frangendo diſtribueretur, vix ſine micis & fruſtulis avulſis in manum dari poterat: de quibus micis vide Cat. 23. n. 21. Paulo poſt, memoriæ lapſu poſt diſceſſum Judæ prænuntiata dicit à Chriſto verba: *Venit hora*, &c. quæ ante cænam alia occaſione dicta ſunt, apud Johan. c. 12. ℣. 23.

Verùm ut Deus glorificabatur ab æterno; modò vero glorificabatur, dum patientiæ gestaret coronam. Non coactè reliquit vitam, neque vi allatâ mactatus est, sed voluntarie. Audi quid dicat: *Potestatem habeo ponendi animam meam; & potestatem habeo iterum sumendi eam.* volens inimicis concedo: nisi enim vellem, non fieret. Venit igitur ex libero proposito ad passionem, gaudens de eximio opere, lætabundus de corona, plaudens sibi de hominum salute: crucem non erubescens, salutem enim dabat orbi. Neque enim vilis erat homo qui patiebatur, sed Deus inhumanatus, deque obedientiæ præmio decertans.

Johan. x. 18. — *Id. supr. n. 1. & 2. & infra n. 16.*

Occurritur objectionibus Judæorum.

VII. Verum contradicunt Judæi, semper ad contradictionem parati, & ad fidem segnes: ita ut propterea modo diceret, qui lectus est propheta: *Domine, quis credidit prædicationi nostræ?* Persæ credunt, & Hebræi non credunt. [a] Videbunt quibus non adnuntiatum est de eo, & qui non audierunt intelligent: & qui commeditantur, rejicient ea quæ meditantur. Respondent nobis & hæc loquuntur: Ergone Dominus patitur; atque ipsa Dominica vi valentiores humanæ manus exstitere? Legite Lamentationes. vos enim lamentans Hieremias, lamentis digna in Lamentationibus scripsit. Vidit interitum vestrum, casum contemplatus est. Lamentabatur [1] illius olim temporis Hierosolymam: nam ea quæ nunc est lamentis non deflebitur. Christum namque crucifixit illa, quem præsens ista adorat. Lamentans igitur ait: *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus, comprehensus est in corruptionibus nostris.* Num ergo ego commentitiis utor sermonibus? ecce testatur Christum Dominum ab hominibus comprehensum. Quid vero inde continget? dic mihi ô propheta. Ille autem: *Cujus, diximus, in umbra ejus vivemus in gentibus.* non enim amplius in Israële, sed *in gentibus* versaturam indicat gratiam vitæ.

Isai. LIII. 1. — a *Rom.* xv. 21. *Isai.* LII. 15. — 1 Hierosolyma temporis præsentis à vetere Hierosolyma diversa. — *Lament.* IV. 20. — *Ibid.*

VIII. Cum vero multiplex ab ipsis contradictio opponatur, age, vestris precibus adjuti, quantum temporis brevitas patietur, Domini gratiâ pauca de passione testimonia proferamus. omnia enim quæ ad Christum pertinent scripta sunt; nihilque ambiguum est, nihil enim

Omnia quæ ad Christum

ζετο μὲν ὡς Θεὸς ἀεί· νῦν δὲ ἐδοξάζετο, τὸν τῆς ὑπομονῆς φορέσας τὸν στέφανον. Οὐκ ἀναγκαστῶς ἀφῆκε τὴν ζωὴν, οὐδὲ [a] βιοσφαγῶς ἀνῃρέθη, ἀλλ' ἑκουσίως. ἄκουε τί λέγει· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. βουλόμενος συγχωρῶ τοῖς ἐχθροῖς· εἰ γὰρ μὴ ἐβουλόμην, οὐκ ἐγίνετο. ἦλθε τοίνυν ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τὸ πάθος, χαίρων ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μειδιῶν ἐπὶ τῷ στεφάνῳ, εὐφραινόμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· οὐκ ἐπαισχυνόμενος τὸν σταυρόν, ἔσωζε γὰρ τὴν οἰκουμένην. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος εὐτελὴς ὁ πάσχων, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος ἆθλον.

ζ'. [b] Ἀλλ' ἀντιλέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ πάντοτε εἰς ἀντίρρησιν ἕτοιμοι, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίστιν· ὡς διὰ τοῦτο λέγειν νῦν τὸν ἀναγνωσθέντα προφήτην· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Πέρσαι πιστεύουσι, καὶ Ἑβραῖοι οὐ πιστεύουσιν. ὄψονται, οἷς οὐκ [c] ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι· καὶ οἱ μελετῶντες, ἀθετήσουσιν ἃ μελετῶσιν. ἀντιφθέγγονται [d] πρὸς ἡμᾶς, καὶ ταῦτα λέγουσι· Κύριος ἄρα πάσχει; κατίσχυον γὰρ ἀνθρώπιναι χεῖρες τῆς κυριότητος; Ἀναγνῶτε τοὺς Θρήνους· θρηνῶν γὰρ ὑμᾶς, ἐν Θρήνοις τὰ ἄξια θρήνων ἔγραψεν Ἱερεμίας. εἶδεν ὑμῶν τὴν ἀπώλειαν· ἐθεώρησε τὴν ἀπόπτωσιν· ἐθρήνει τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν τότε· ἡ νῦν μὲν γὰρ οὐ θρηνηθήσεται. ἡ μὲν γὰρ ἐσταύρωσεν, ἡ δὲ νῦν προσκυνεῖ τὸν Χριστόν. θρηνῶν τοίνυν λέγει· [e] Πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος, συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς ἡμῶν. Μὴ τοίνυν ἐγὼ εὑρεσιλογῶ; ἰδοὺ μαρτυρεῖ Χριστὸν Κύριον ὑπὸ ἀνθρώπων συλλαμβανόμενον. καὶ τί τὸ ἀπὸ τούτου ἀποβησόμενον; εἰπέ μοι ὦ προφῆτα. ὁ δέ φησιν· Οὗ, εἴπομεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. οὐκ ἔτι γὰρ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐμπολιτεύεσθαι τῆς ζωῆς αἰνίττεται τὴν χάριν.

η'. Πολλῆς δὲ τῆς ἀντιρρήσεως ὑπ' αὐτῶν γενομένης, φέρε, ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς, καθὼς ἂν ἐνδιδῷ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι περὶ τοῦ πάθους μαρτυρίας ὀλίγας προσαχθώμεθα. πάντα γάρ ἐστι τὰ περὶ Χριστοῦ ἔγγραφα· καὶ οὐδὲν ἀμφίβολον,

a βιοσφαγῶς.] *Violenta & repugnanti inflicta morte.* Vox hæc librariorum inscitiâ in mss. libris mire corrupta. Est in Roe & Casaub. βιοσφαγῶν; in Reg. βιαίας φυγῶν, *violenter fugiens.* quæ lectio non improbabilis. Coisl. βιαίας φαγών. at eamdem vocem Cyrillus usurpat infra num. 33. nulla in codicibus scripturæ varietate. Vocem ἑκουσίως quæ mox consequitur, ex codd. Coisl. Reg. Colb. & Grod. supplevimus.

b ἀλλ' ἀντιλέγουσιν.] Quæ sequuntur fere usque ad finem Catecheseos, ita similia sunt iis quæ apud Rufinum leguntur in expositione ejusdem articuli Symboli, quem hîc tractat Cyrillus; ut mihi nullum dubium sit, quin Rufinus ex istis Cyrilli fontibus suos hortulos irrigarit. Eædem sunt sententiæ, eædem Scripturarum, in eumdemque sensum allegationes, eodem ordine recitatæ; eædem objectiones, & ad objecta responsiones. mihi plane videtur totus ille Rufini locus nihil aliud esse, nisi libera & plane Rufiniana Cyrilli interpretatio. Præcipuos locos in notis commemorabo.

γ ἀνηγγέλη.] Editi ἀναγγελεῖ. mendum correximus ex cod. Colb. & sacro Textu. cod Reg. ἀνηγγέλει. Coisl. Roe & Casaub. ἀναγγέλη. Hoc testimonium Cyrillus citat eo ordine verborum quo sanctus Paulus in ep. ad Rom.

δ πρὸς ἡμᾶς.] Editos, qui ferunt ὑμᾶς, emendavimus tam hîc, quam inferius post θρηνῶν, ex mss Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. Grod. Hi omnes codd. Colb. excepto, scriptum habent καὶ ἀντίχυον, pro κατίχυον.

1 *Illius temporis Hierosolymam.*] Sic Cat. 18. n. 34. auditores suos compellat: *Surge, illuminare, nova Hierusalem.* Vetus Hierosolyma quæ à Judæis habitabatur & Christum crucifixit, per Vespasianum primo, ac tamdem per Adrianum funditus excisa, simul locum, nomen & incolas mutavit. Nam pulsis inde Adriani decreto, prohibitisque vel ipsum locum intueri Judæis, Gentilibus occupanda tradita est nova civitas, circum Calvariæ montem ex veteris ruinis instituta; & Romana civitas facta, Ælia ab Imperatoris nomine appellata est; veteri Hierosolymæ vocabulo ita in Gentilium memoria oblitterato, ut Firmilianus Palæstinæ præses quarti seculi initio quid esset Jerusalem ignoraret, apud Euseb. lib. 8. hist. eccl. cap. 21. Post repertam crucem, urbs Helenæ & Constantini magnificentia aucta & ornata, & balneis etiam instructa est, ut significat Procat. n. 16. tumque vetus Hierosolymæ nomen resumsit, & nova Jerusalem ab Helena appellata est. Vide Euseb lib. 3. vit. Constant. cap. 32. & Socrat. lib. 1. cap. 17. Ita ut ab eo tempore modò Ælia, modò Hierosolyma appellata sit, donec primum nomen sensim in desuetudinem abiit.

ε πνεῦμα προσώπου.] In Colb. πνεῦμα ἀπὸ προσώπου, *Spiritus à facie.* at Catech. 17. n. 34. legit, πρὸ προσώπου, *ante faciem.* Ruffinus in Symbolum, scribit *Spiritus vultûs nostri.* Post, Cyrillus legit ἐν διαφθοραῖς ἡμῶν, sicut habetur in ed. LXX. Ald. & Compl. & multis Patribus, ac Ruffino hîc. at in ed. Rom. legitur διαφθοραῖς αὐτῶν, quod significare videtur regem Sedeciam aut alium, comprehensum esse à Chaldæis non sine ipsorum sanguine ac multorum cædibus. Vide Ezech. XIX. 4. Habet Vulg. *in peccatis nostris.* In verbis sequentibus, *Cujus in umbra ejus*, &c. est hebraïsmus quem retinendum judicavimus. Vide Ps. 134. 15.

οὐδὲν γὰρ ἀμάρτυρον. πάντα ἐν στήλαις προφητικαῖς ἀναγέγραπται· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεγραμμένα σαφῶς. Ἐπεὶ οὖν ἤκουσας τοῦ Εὐαγγελίου τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα λέγοντος, ἆρα οὐκ ὀφείλεις δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν; ἤκουσας ὅτι ἐνύγη λόγχῃ τὴν πλευράν, οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι ἐν κήπῳ ἐσταυρώθη, οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι τριάκοντα ἀργυρίοις ἐπράθη, οὐκ ὀφείλεις μαθεῖν τὸν εἰπόντα τοῦτο προφήτην; ἤκουσας ὅτι ἐποτίσθη ὄξος, μάθε καὶ τοῦτο ποῦ γέγραπται. ἤκουσας ὅτι ἐν πέτρᾳ ἀπετέθη τὸ σῶμα, καὶ λίθος ἐπετέθη· οὐκ ὀφείλεις λαβεῖν καὶ ταύτην ἐκ τοῦ προφήτου τὴν μαρτυρίαν; ἤκουσας ὅτι λῃσταῖς συνεσταυρώθη, οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τοῦτο γέγραπται; ἤκουσας ὅτι ἐτάφη, οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ [α] ἀσφαλῶς που τὰ περὶ ταφῆς ἀναγέγραπται; ἤκουσας ὅτι ἀνέστη, οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν μὴ παιζόμενοι σε ταῦτα διδάσκοντες; Ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις. οὐ σοφιστικαὶ κατασκευαὶ κινοῦνται νῦν, ἐπεὶ διαλύονται· [β] οὐ λόγοι λόγους νικῶσιν ἐπεὶ παραλύονται· ἀλλὰ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ἐκ προφητῶν ἤδη τούτου προκηρυχθέντος. Σὺ δέ μοι δεξάμενος τὰς μαρτυρίας, ἐνσφράγισαι τῇ καρδίᾳ ταύτας. πολλῶν δὲ οὐσῶν, καὶ τοῦ χρόνου λοιπὸν τῆς ὥρας εἰς ὀλίγον περιγραφομένου· ὀλίγας, ὡς ἐχώρει, τὰς κυριωτέρας ἄκουσον νῦν. λαβὼν δὲ τὰς ἀφορμὰς, γενοῦ φιλόπονος καὶ ἐκζήτησον τὰς λειπούσας. [γ] Μὴ γὰρ ἔστω σοι ἡ χεὶρ μόνον ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἕτοιμος. [δ] πάντα Θεὸς χαρίζεται· Εἰ γάρ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ, καὶ λήψεται. ὃς ταῖς [ε] ὑμετέραις εὐχαῖς, καὶ ἡμῖν παράσχοιτο τοῖς λέγουσι τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι τὸ πιστεῦσαι.

θ'. Ζητείσθωσαν τοίνυν ἡμῖν αἱ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι· συνεληλύθαμεν γὰρ, οὐ Γραφῶν ἐξήγησιν θεωρητικὴν ποιήσασθαι νῦν, ἀλλὰ πιστοποιηθῆναι μᾶλλον περὶ ὧν πεπιστεύκαμεν. Τῆς μὲν οὖν παρουσίας Ἰησοῦ πρότερον ἐδέξω τὰς μαρτυρίας· καὶ ὅτι ἐπὶ θαλάσσης περιεπάτησεν, (Ἐν γὰρ θαλάσσῃ ἡ ὁδός σου,) γέγραπται. [[ζ] Περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης, ὡς ἐπ' ἐδάφους.] καὶ περὶ διαφόρων ἰάσεων

A absque testimonio. omnia in columnis propheticis inscripta sunt; non in lapideis tabulis, sed à Spiritu-sancto manifeste descripta. Cum itaque audiveris [a] Evangelium quæ à Juda gesta sunt referens, nonne debes ejus rei audire testimonium? audivisti [b] lanceâ latus transverberatum fuisse Christum; non debes explorare scriptum-ne illud quoque sit? audisti [c] in horto crucifixum esse; non debes inquirere utrum & hoc scriptum sit? audisti [d] triginta argenteis venumdatum esse; non debes prophetam qui
B hoc dixit addiscere? audisti [e] aceto potatum esse, hoc quoque ubi scriptum sit addisce. Audisti corpus [f] in petra repositum fuisse, & impositum lapidem. non debes & hujus rei à propheta recipere testimonium? audisti [g] cum latronibus crucifixum esse; non debes scitari an & illud scriptum? audisti [h] quod sit sepultus; non te oportet inspicere, an certò alicubi de sepultura scriptum sit. audisti [i] quod resurrexit; non debes inquirere, num te his doctrinis ludamus? *Sermo* enim *noster & prædicatio nostra, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ ver-*
C *bis consistit.* Non sophistica nunc instruuntur artificia, siquidem ipsa dissolvuntur. non verbis verba vincuntur, quandoquidem in irritum abeunt. verum *prædicamus Christum crucifixum*, quæ res in antecessum à prophetis prædicata est. Tu vero testimonia accipiens, ea in corde tuo obsigna. Cum autem ea magno numero sint, & tempus jam in angustum contrahatur; pauca, ut licet, quæ plus momenti habeant nunc audi. at tu inde argumenta captans, laborem suscipe, & quæ reliqua erunt
D perquire. [k] Nec enim ad accipiendum tantum porrecta, verum etiam ad operandum promta tibi sit manus. Omnia gratificatur Deus. *Si quis* enim *vestrûm deficitur sapientia, postulet ab eo qui largitur Deo*, & accipiet. Qui precibus vestris exoratus, & nobis qui verba facimus dicere, & vobis qui auditis credere concedat.

IX. Quæramus igitur quæ de passione Christi agunt testimonia. convenimus enim, non ut pure contemplatricem Scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius
E de his quæ credidimus certis documentis convincamur. Et antea quidem testimonia accepisti de adventu Jesu. Et quod super mari ambularit, (*In mari enim via tua*) scriptum est: [*Ambulans super mari, tamquam super solo.*] & de diversis curationibus* alibi testimonium

pertinent, in veteribus Scripturis consignata.
Vide Cat. 12. *n.* 5. *Cat.* 14. *n.* 2. *infr. n.* 13.
a *Matt.* XXVII. 3. 9.
b *Johan.* XIX. 34. 37.
c *Johan.* XIX. 41.
d *Matt.* XXVI. 15.
e *Johan.* XIX. 29. 30.
f *Matt.* XXVII. 60.
g *Matt.* XXVII. 38.
h *Ibid.* ℣. 59. 60.
i *Luc.* XXIV. 34.
1. *Cor.* II. 4.
Vide Hom. in Paralyt. n. 9.
1. *Cor.* I. 23.
k *Eccli.* IV. 36.
Jacob. I. 5.
Catech. 12. *n.* 15. *& Cat.* 11. *n.* 23.
Ps. LXXVI. 20.
Job. IX. 8.
* *Cat.* 12 *n.* 12. *Cat.* 10. *n.* 13.

α ἀσφαλῶς που.] Particulam που ex Reg. adjecimus.

β οὐ λόγοι λόγους νικῶσιν.] Ex Coisl Reg. Roe, & Casaub. scripsimus λόγους loco λόγοις. Aliter in Colb. οὐ λόγους κινοῦμεν, *non sermones agitamus* Ait Cyrillus, se adversus Sophisticos adversariorum sermones, simili verborum apparatu divini testimonii auctoritate destituto, non pugnare; quia in hujusmodi conflictu æquo jure, vel potius æquâ utrimque verborum in ventos abeuntium vanitate certatur. Similis est Nostri sententia hom. in Paralyt. n. 14. λόγος λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον ἄμαχον, *sermo cum sermone concertat, opus vero insuperabile est*. Sic Naz. carm. Tetrasticho pag. 156 Λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος & carm. Iamb. 18. p. 19. Λόγῳ γάρ ἐστι πᾶς λόγος ἀντίστατος; *Nam ratio quævis alteram pugnantem habet.*

γ Μὴ ἔστω, &c.] Sententia est Ecclesiastici, quam Cyrillus ex memoria recitans, paulo diversis verbis retulit. Loco σοί, habetur σου in Coisl. Reg. Roe, Casaub. velut in sacro Textu. deest ἐκτεταμένη in Roe & Casaub. Loco εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἕτοιμος, legitur in Bibliis, εἰς τὸ ἀποδιδόναι συνεσταλμένη, *ad reddendum contracta*. Plura de diversis sanctorum Patrum hujus testimonii allegationibus congessit Cotelerius in Notis ad cap. 19. epistolæ S. Barnabæ.

δ πάντα Θεὸς χαρίζεται, *omnia Deus gratificatur.*] Varie refertur hæc sententia in mss. Colb. παντὶ Χριστὸς χαρίζεται, *Christus cuivis gratificatur*. Grodecius vertit: *Christus in omnibus gratificabitur.* cod. Reg. vitiose, παῖδα Θεῷ χαρίζεται, quod revocandum ad lectionem vulgatam. Paulo post, extrema sancti Jacobi verba, diverse à sacro Textu recitat Cyrillus. at ipsas Apostoli voces codd. Reg. Coisl. & Colb. exhibent: αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἁπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ, *Postulet à Deo qui dat omnibus indifferenter, & non exprobrat, & dabitur ei.*

F ε ὑμετέραις, *vestris precibus*] Ita restituimus, loco ἡμετέραις; *nostris*, ex codd. Reg. Roe & Grod. & similibus Cyrilli locis: supra hujus ipsius numeri initio, φέρε ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς. Cat. 12. n. 4. Φέρε τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς. Loco τὸ ποιεῖν, ex codd. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. scripsimus τὸ εἰπεῖν, id postulante sensu, & membro opposito καὶ ὑμῖν τὸ πιστεῦσαι. Vide Procat. n. 17. *Meum est dicere, tuum vero ad opus aggredi*, &c. & Cat. 16. n. 2. *Gratia opus est nobis concedere ut inoffense loquamur, & vobis ut cum intelligentia audiatis.*

ζ Περιπατῶν, &c.] Hunc Scripturæ locum ex sola Grodecii versione hîc inseruimus. scripsisse Cyrillum, ut nos restituimus, facile probatur; quod eo Jobi loco detracto, verbum γέγραπται pendens relinquitur. Præterea locum Scripturæ hoc de argumento se superioribus Catechesibus citasse insinuat. istum autem Jobi citavit Cat. 11. n. 23. alterum vero, *In mari via tua*, palam ab eo per parenthesim interjectum, nullibi allegavit.

accepisti. incipiam igitur unde passio exorsa est. A Jûdas fuit proditor, quique ex adverso venit & stetit, [a] pacifica loquens, dum hostilia moliebatur. Dicit igitur de eo Psaltes: *Amici mei & proximi mei ex adverso mihi appropinquaverunt, & steterunt.* Rursumque: *Molliti sunt sermones eorum super oleum, & ipsi sunt jacula. Salve Rabbi.* simul tradidit magistrum in mortem: nec reveritus est admonitionem dicentis: *Juda, osculo filium hominis tradis?* illum enim his quasi verbis compellabat: Tui ipsius nominis recordare; B Judas confessionem sonat. pactus es, argentum accepisti, ocius confitere. *O Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est: locuti sunt contra me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me.* Quod autem quidam etiam à principibus Sacerdotum aderant, quodque ante fores civitatis (injecta) sunt vincula, audivisti nuper: si tamen mente retines * expositionem Psalmi tempus & locum adsignantis, C quomodo *Conversi sunt ad vesperam, & famem passi sunt ut canes, & circumdederunt civitatem.*

Judæ proditio prænuntiata.
a Ps. XXXIV. 20.
Ps. XXXVII. 12.
Psal. LIV. 22.
Matt. XXVI. 49.
Luc. XXII. 48.
Ps. CVIII. 1. 2.
Matt. XXVI. 47.
* In homilia quadam.
Ps. LVIII. 7. 15.

De triginta argenteis.
Zach. XI. 12.
Ibid.

X. Audi igitur & de triginta argenteis. *Et dicam ad ipsos: Si bonum vobis videtur, date mercedem meam, aut abnegate;* & quæ sequuntur. Alia mihi à vobis debetur merces curationis cæcorum, claudorumque; & aliam accipio: pro gratiarum actione, contumeliam; pro adoratione, injuriam. Vides quomodo Scriptura futura prænovit. *Et statuerunt mercedem* D *meam triginta argenteos.* O prophetæ sermonem ad amussim exactum! ô multam, nec errantem Spiritus-sancti intelligentiam! Non enim decem dixit nec viginti, sed triginta presse & circumscripte, totidem quot fuerunt. Dic & quò pretium hoc abiit, ô propheta. isne qui accepit retinebit, an redditurus est? & postquam reddiderit, quò cedet? Ait itaque propheta: *Et accepi eos triginta argenteos, & projeci eos in domum Domini in conflatorium.* Contende evangelium cum prophetia. E *Pœnitentiâ enim, inquit, ductus Judas, & projectis in templo argenteis, recessit.*

Ibid. ℣. 13.
Matt. XXVII. 3. ℣. 5.

Conciliatur propheta cum Evangelio.
Zach. XI. 13.
Matt. XXVII. 10.

XI. Sed hic à me apparentis ambiguitatis enodatio quæritur. Qui enim prophetas contemnunt, aiunt prophetam dicere, *Et projeci eos in domum Domini in conflatorium*: Evangelium contra: *Et dederunt eos in agrum figuli.* Quomodo igitur ambo verum dicant, audi. Judæi siquidem, illi scilicet religiosi qui tum principes F

A μαρτυρίαν ἔλαβες ἄλλοτε. ἄρξομαι τοίνυν ὅθεν τὸ πάθος ἤρξατο. [a] Ἰούδας ἦν ὁ προδότης, καὶ ἐλθὼν ἐξ ἐναντίας καὶ στάς, εἰρηνικὰ λέγων καὶ πολεμικὰ κατασκευάζων. λέγει οὖν περὶ τούτου ὁ ψαλμῳδός· « Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν. καὶ πάλιν· « Ἡπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον, καὶ αὐτοί εἰσι βολίδες· « Χαῖρε ῥαββί, καὶ παρεδίδου τὸν διδάσκαλον εἰς θάνατον. οὐκ ᾐδέσθη τοῦ λέγοντος τὴν ὑπόμνησιν· « Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ B ἀνθρώπου παραδίδως; σχεδὸν γὰρ τοῦτο πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· ὑπομνήσθητι τῆς σεαυτοῦ προσηγορίας· Ἰούδας καλεῖται ἐξομολόγησις· συνέθου, ἔλαβες τὸ ἀργύριον, ἐξομολόγησαι ταχέως. « Ὁ Θεὸς τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη. [β] ἐλάλησαν κατ' ἐμοῦ γλώσσῃ δολίᾳ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με. [γ] Ὅτι δέ τινες καὶ ἀπὸ ἀρχιερέων παρῆσαν, καὶ ὅτι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἦν τὰ δεσμά, ἤκουσας πρῴην· εἴγε C μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκότος, ὅπως ἐπέστρεψαν εἰς ἑσπέραν, καὶ « ἐλίμωξαν ὡς κύνες, καὶ ἐκύκλωσαν πόλιν. «

ι'. Ἄκουε καὶ περὶ τὰ τριάκοντα ἀργύρια. « Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστι, [δ] δότε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε· καὶ τὰ ἑξῆς. ἄλλος μισθός μοι παρ' ὑμῶν χρεωστεῖται θεραπείας τυφλῶν καὶ χωλῶν, καὶ ἄλλον λαμβάνω· ἀντὶ μὲν εὐχαριστίας ἀτιμίαν, ἀντὶ δὲ προσκυνήσεως ὕβριν. Βλέπεις πῶς προεῖ- D δεν ἡ γραφὴ τὰ πράγματα; « Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. ὢ προφητικῆς ἀκριβείας· ὢ πολλῆς συνέσεως [ε] ἀπλανοῦς Πνεύματος ἁγίου· οὐ γὰρ δέκα εἶπεν, οὐδὲ εἴκοσιν· ἀλλὰ τριάκοντα, ἀκριβῶς τὸ ὅσα ἦν. Εἰπέ, καὶ ποῦ προχωρεῖ τοῦτο τὸ τίμημα, ὦ προφῆτα· ἆρα ὁ λαμβάνων κατέχει, ἢ ἀποδίδωσι; καὶ μετὰ τὸ ἀποδοῦναι, ποῦ προχωρεῖ; λέγει τοίνυν ὁ προφήτης· « Καὶ [ζ] ἔλαβον τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς E τὸ χωνευτήριον. σύγκρινον τῇ προφητείᾳ τὸ εὐαγγέλιον· « Μεταμεληθεὶς γάρ, φησιν, Ἰούδας, καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν.

ια'. Ἀλλ' ὧδέ μοι λοιπὸν τῆς δοκούσης ἀμφιβολίας ἡ ἀκρίβεια ζητεῖται. οἱ γὰρ ἀθετοῦντες τοὺς προφήτας, λέγουσιν ὅτι ὁ μὲν προφήτης λέγει, « Καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· « τὸ δὲ εὐαγγέλιον, « Καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. πῶς οἱ δύο τοίνυν ἀληθεύουσιν, ἄκουσον. « Οἱ γὰρ [η] δῆθεν εὐλαβεῖς Ἰουδαῖοι, οἱ τότε ἀρχιερεῖς, « F

α Ἰούδας ἦν.] Hæc de Judæ proditione exscribit Ruffinus.

β ἐλάλησαν.] Editi καὶ ἐλάλησαν. Conjunctionem quæ in Psalmi contextu abest, expunximus auctoritate codd. Coisl. Reg. Colb. & Gr.

γ ὅτι δὲ.] Particulam καὶ in editis ante ὅτι positam sustulimus, ex codd. Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub. at Reg. & Coisl. loco ὅτι scriptum habent εἰ. Paulo post, turbata constructio sic legi debet, εἰ μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκότος τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον. Hanc expositionem adtulerat in homilia quadam superioribus diebus in synaxi pronuntiata.

δ δότε τὸν μισθόν μου.] Codd. Coisl. & Reg. δότε στήσαντες τὸν μισθόν, &c. quemadmodum legitur in mss. Alexandrino, & apud Cyril Alex.

ε ἀπλανοῦς πνεύματος, &c.] In codd. Roe & Casaub. & Grod. καὶ ἀπλανοῦς. Illud ἀπλανοῦς ex Cyrilli stylo non ad Πνεύματος ἁγίου, sed ad συνέσεως referri videtur. In Coisl. & Reg. loco ἁγίου habetur σοφίας. Ex his omnibus confici posset ista lectio per quam commoda. ὢ πολλῆς συνέσεως, καὶ ἀπλανοῦς Πνεύματος ἁγίου σοφίας; O maximam intelligentiam, & inerrantem Spiritus-sancti sapientiam. Mox, loco ἀκριβῶς, καὶ ὅσα ἦν, in codd. Roe & Casaub. legitur hoc modo: Ἐπεὶ οὖν προείρηκα, ἀκριβῶς καὶ πόσα ἦν; *Quando igitur accurate prædixi, & quot fuerunt.* Hanc lectionem uti emendatiorem commendat Millesius: quæ tamen ut ad textum quadraret, legendum foret, προείρηκας, *prædixisti.*

ζ ἔλαβον.] In Colb. Roe & Casaub. ἔλαβεν, *sumsit.* & loco ἐνέβαλον, Roe, Casaub. Grod. ἐνέβαλεν, *projecit.* At in textu prophetico Zacharias manifeste in prima persona loquitur.

η δῆθεν εὐλαβεῖς.] Ante εὐλαβεῖς repetitur in editis οἱ, quod ex codd. Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub. eliminavimus. sic Cat. 6. n. 25. καὶ δίσημος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος,

ἰδόντες τὸν Ἰούδαν μεταγνόντα καὶ εἰπόντα, Ἥμαρτον [α] παραδοὺς αἷμα ἀθῷον· φασί, Τί πρὸς ἡμᾶς; [α] σὺ ὄψῃ. ἆρα οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς τοὺς σταυρώσαντας; ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ φόνου τὸν μισθὸν λαβὼν καὶ ἀποδοὺς, ὄψεται, ὑμεῖς δὲ οἱ φονεύοντες οὐκ ὄψεσθε; Εἶτά φασι πρὸς ἑαυτούς· Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν, ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν. ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν ἡ κατάκρισις· εἰ μιαρὸς ὁ μισθὸς, μιαρὰ καὶ ἡ πρᾶξις· εἰ δὲ δικαιοσύνην πληροῖς σταυρῶν τὸν Χριστὸν, τί οὐ προσδέχῃ τὸν μισθόν; Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστι, πῶς οὐ διαφωνοῦσι, τὸ μὲν εὐαγγέλιον λέγον, ἀγρὸν τοῦ κεραμέως· ὁ δὲ προφήτης, τὸ χωνευτήριον. Ἀλλ' οὐ μόνον χρυσοχόων παῖδες ἔχουσι χωνευτήριον, οὐδὲ χαλκουργοὶ μόνον ἔχουσι χωνευτήριον; ἀλλὰ καὶ κεραμεῖς ἔχουσι πηλοῦ [β] χωνευτήρια. τὸ γὰρ λεπτὸν καὶ λιπαρὸν καὶ χρήσιμον τῆς γῆς ἐκ τῶν χαλίκων ἀποδιυλίζοντες, καὶ τὸ πολὺ τῆς συρφετώδους ὕλης ἀποχωρίζοντες, προχωνεύουσιν ὕδατι τὸν πηλὸν, εἰς ἀνεμπόδιστον ἐργασίαν τῶν κατασκευασθησομένων. τί τοίνυν θαυμάζεις, εἰ τὸ μὲν εὐαγγέλιον [γ] φανερῶς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, ὁ δὲ προφήτης αἰνιγματωδῶς εἶπε τὴν προφητείαν, αἰνιγματώδους οὔσης πολλαχοῦ τῆς προφητείας;

ιβ'. [δ] Ἔδησαν τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἰσήνεγκαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. θέλεις δὲ γνῶναι καὶ εἰδέναι, ὅτι καὶ τοῦτο γέγραπται; φησὶν Ἡσαΐας· Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι [ε] βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· Δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. καὶ ἀληθῶς, Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν· καὶ βλέπωμεν. Ἡσαΐας μὲν ἐπρίσθη, καὶ ἐθεραπεύθη μετὰ ταῦτα ὁ λαός. Ἱερεμίας εἰς βόρβορον λάκκου ἐνεβλήθη, ἀλλ' ἰάθη τῶν Ἰουδαίων τὸ τραῦμα· μικρότερον γὰρ ἦν, ἐπειδὴ εἰς ἄνθρωπον. ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα ἥμαρτον Ἰουδαῖοι, οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν. Δήσωμεν τὸν δίκαιον. ἆρα οὐκ ἐδύνατο λῦσαι ἑαυτὸν, ἐρεῖ τις, ὁ λύσας ἐκ δεσμῶν θανάτου τετραήμερον Λάζαρον, καὶ Πέτρον ἐκ δεσμῶν σιδηρέων φυλακῆς λύσας; ἕτοιμοι παρεστήκεισαν ἄγγελοι λέγοντες· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν· ἀλλὰ ἀνέχονται, διὰ τὸ θέλειν ὑπομεῖναι τοῦτο τὸν δεσπότην. Πάλιν ἤχθη ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς κριτήριον. ἔχεις ἤδη τὴν μαρτυρίαν· Αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἥξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ.

ιγ'. Ἀλλὰ ἐρωτήσας ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ἀκούσας τὴν ἀλήθειαν, ἀγανακτεῖ. καὶ [ζ] ὁ κακὸς κακῶν ὑπηρέτης δίδωσι ῥάπισμα· καὶ τὸ πρόσωπον τὸ λάμψαν ὡς ὁ ἥλιος, χερσὶν ἀνόμοις ῥαπιζόμενον ἠνέσχετο. καὶ ἄλλοι ἐλθόντες ἐμπτύουσι τῷ προσώπῳ τοῦ [η] διὰ πτυέλου τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν θεραπεύσαντος. Ταῦτα Κυ-

A Sacerdotum erant, videntes Judam pœnitentem & dicentem, [a] *Peccavi tradens sanguinem justum;* reponunt, [b] *Quid ad nos? tu videris.* Nihilne ad vos qui crucifixistis? sed is quidem qui cædis pretium & accipit & reddidit, videat: vos autem qui cædem peragitis, non videbitis? Deinde inter se dicunt: [c] *Non licet eos in corbonam jacere, quia pretium sanguinis est.* Ex ore vestro vestra prodit damnatio. si abominabile pretium, abominabile quoque facinus. quod si in crucifigendo Christo B justitiam adimples, quare non accipis pretium? Sed illud quærebatur: Quomodo non dissentiunt, evangelium ex una parte dicens, *agrum figuli;* propheta vero ex alia, *conflatorium.* verum non aurifices solùm conflatorium habent, nec ærariis solis suum est conflatorium; sed & figuli habent luti conflatoria. Tenuem enim, pinguem, usuique profuturam terræ partem à calculis percolando secernentes, feculentæque materiei copiam segregantes; lutum prius aquâ conflant, ut efficienda ex eo opera nullo negotio C instituant. Quid igitur miraris, si evangelium *agrum figuli* apertiùs, propheta vero sub ænigmate prophetiam proposuerit, quandoquidem sub ænigmate plerumque latens est prophetia?

Secum ipsa pugnans Judæorũ procerum ad Judam proditorem oratio.
a *Matt.* XXVII. 4.
b ℣. 5.
c ℣. 7.

Figuli quoque sua habent conflatoria.

XII. Ligaverunt Jesum, & adduxerunt in aulam summi Pontificis. Vis nosse & videre, quod hoc quoque scriptum sit? ait Hesaïas: *Væ animæ ipsorum, quia consultarunt consilium pravum contra seipsos, dicentes: Ligemus justum, quia incommodus est nobis.* verè omnino, *Væ animæ ipsorum;* idque videamus. Hesaïas quiD dem sectus est, & populus postea sanatus est. Hieremias in cœnum laci dejectus: verum curatum est hoc Judæorum vulnus; quod, cum in hominem peccatum fuisset, levius erat. Ex quo vero non in hominem, sed in Deum inhumanatum peccarunt Judæi, *Væ animæ eorum. Ligemus Justum.* Nonne, inquiet aliquis, se ipsum solvere poterat, qui [d] quatriduanum Lazarum vinculis mortis exsolvit, [e] Petrumque ferreis carceris catenis exemit? Parati adeE rant angeli dicentes: *Disrumpamus vincula eorum.* verum abstinent vim, quoniam id sufferre voluit Dominus. Iterum [f] productus est coram senioribus in judicium. Jam habes testimonium: *Ipse Dominus in judicium veniet cum senioribus populi, & cum principibus ejus.*

Jesus ligatus.
Luc. XXII. 54.
Isai. III. 9.
℣. 10.
Jerem. XXXVIII. 6.
Isaï. III. 10.
d *Johan.* XI. 39. 44.
e *Act.* XII. 7.
Ps II. 3.
Jesus à Judæis judicatus.
f *Matt.* XXVII. 59
Isai. III. 14.
V. Cat. 12. n. 4.

XIII. Sed [g] interrogans princeps sacerdotum, audita veritate indignatur: & [h] malus malorum minister alapam impingit; faciesque illa, [i] quæ olim ut sol resplenduerat, manibus iniquis allidi sustinuit. aliique venientes inF spuunt in vultum ejus, [k] qui per sputum cæcum natum curaverat. *Hæccine redditis Do-*

g *Matt.* XXVII. 63.
h *Joh.* XVIII. 22.
i *Matt.* XVII. 2.
k *Johan.* IX 6.
Deut. XXXII. 6.

[α] σὺ ὄψῃ.] Colb. & Reg. ut in Evangelio σὺ ὄψει. Paulo post voci κορβωνᾶν præfiximus articulum ex codd. Roe, Casaub. Reg. Colb. Ottob. & sacro Textu. κορβωνᾶν vero scripsimus loco κορβονᾶν cum Coisl. sacer vero Textus, & codd. Reg. & Ottob. κορβανᾶν.

[β] χωνευτήρια.] Ita nos cum codd. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. Grod. ubi editi habent singulari numero χωνευτήριον.

[γ] φανερῶς.] Male in editis φανερὸν; emendatum ex Roe & Casaub. Paucis post verbis, loco πολλαχοῦ Reg. & Coisl. habent πανταχοῦ. at Regius eam phrasim aliter cum additamento repræsentat, sic: Αἰνιγματώδους πανταχοῦ τῆς προφητείας οὔσης, ἰδὼν ὡς τὸ, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον; *Cum ubique ænigmati similis sit prophetia, significavit illud: Et projeci eos in domum Domini, in conflatorium*

[δ] Ἔδησαν τὸν Ἰησοῦν.] Hic quoque Ruffinus Cyrilli interpretem agit.

[ε] βεβούλευνται.] Editi ferunt βεβούλευνται; quos emendavimus ex codd. Colb. Roe, Casaub & sacro Textu.

[ζ] ὁ κακὸς κακῶν ὑπηρέτης.] Articulum ὁ addidimus ex Colb. Casaub. Roe & Reg & vocem κακῶν, ex duobus primis.

[η] διὰ πτυέλου.] Loco διὰ πηλοῦ, *per lutum*, ita reposuimus ex codd. Roe & Casaub. Colb. habet διὰ πτυέλου, & Reg. διὰ σιέλου, *per salivam.* Ex πτυέλου palam est ambas scripturas πηλοῦ & σιέλου natas esse.

mino? hic populus stultus & non sapiens. Et prophetes admirans dicit: *Domine, quis credidit* Isai. LIII. 1. *prædicationi nostræ?* Incredibilis profecto res est, Deum, Dei filium & [a] brachium Domini, (a Ibid.) ista perpeti. Sed ne id credere recusent qui salvi fiunt, hoc prædicit Spiritus-sanctus ex persona Christi, dicentis: ([b] ipse enim qui tunc (b Isai. LII. 6.) ea loquebatur, postea præsens erat) *Dorsum* (Isai. L. 6. Jesus flagellatus.) *meum dedi in flagella:* [c] Pilatus enim eum flagellatum tradidit ad crucifigendum. (c Marc. XV. 15.) *maxillas verò meas in alapas; faciem verò meam non* (Isai. L. 6.) *averti à probro sputorum.* quasi diceret: prævidens quod me verberaturi sunt, neque maxillam leviter deflexi. Quomodo enim disci- (Jesus suo exemplo doctrinam confirmat suam.) pulos ad mortem pro veritate obeundam roborarem, si hoc ipse pavescerem. Ego dixi: *Qui amat animam suam, perdet eam:* (Johan. XII. 25.) si vitæ amans fuissem, quomodo docerem, non faciens quæ docerem? Prius igitur ipse, cum esset Deus, hæc ab hominibus pati sustinuit, ut nos homines talia postea ab hominibus ejus causâ perpeti non puderet. Vides hæc à prophetis disertè prænuntiata fuisse. Plura vero Scripturarum testimonia propter temporis angustias, ut ante dixi, prætermittimus. (Num. 8.) Si quis enim omnia accuratè perquisierit, nulla Christi rerum absque testimonio relinquetur.

XIV. [d] Ligatus venit à Caïpha ad Pilatum. (Jesus ad Pilatum adductus. d Matt. XXVII. 2.) Anne & hoc perscriptum est? *Et* [1] *ligantes ipsum abduxerunt [in] munera regi Jarim.* (1 Osee. X. 6.) Verum obstrepet aliquis eorum qui arguti sunt in audiendo: Pilatus rex non erat: (ut interim multa ad eam quæstionem pertinentia omittamus) quomodo igitur *ligantes eum abduxerunt in munera regi?* At lege evangelium. *Audiens Pilatus ipsum esse à Galilæa, misit eum ad Herodem.* (Luc. XXIII. 6. 7.) Herodes autem tum rex erat, & aderat Hierosolymis. Et vide prophetæ sedulam diligentiam. *munerum* enim *loco* ipsum missum esse ait. *Facti sunt* enim *amici Pilatus & Herodes in die illa ad invicem: antea* enim (Ibid. ℣. 12.) *inimicitias exercebant.* Decebat enim ut ille, [e] qui terram & cœlum pacificaturus erat, priores (omnium) eos à quibus condemnabatur (e Coloss. I. 20.) pacificaret. Aderat namque ipse Dominus *qui reconciliat corda principum terræ.* (Job. XII. 24.) Tene prophetarum exploratam fidem & testificationem veram.

A εἰς ἀνταποδίδοτε; οὗτος λαὸς μωρὸς, καὶ οὐχὶ σοφός. Καὶ ὁ προφήτης ἀποθαυμάζων, φησὶ· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἄπιστον γὰρ τὸ πρᾶγμα, εἰ [a] Θεὸς, Θεοῦ υἱὸς καὶ βραχίων Κυρίου, ταῦτα ὑπομένει. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπιστήσωσιν οἱ σωζόμενοι, προγράφει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου Χριστοῦ, λέγοντος· (αὐτὸς γὰρ ὁ τότε ταῦτα λαλῶν, ὕστερον παρῆν·) Τὸν νῶτόν μου [β] δέδωκα εἰς μάστιγας· Πιλάτος γὰρ αὐτὸν φραγελλώσας, παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι. B Τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα· τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων· μονονουχὶ λέγων, προειδὼς ὅτι μέλλουσι τύπτειν, οὐδὲ ἐπλαγίασα τὴν σιαγόνα μου. Πῶς γὰρ ἔμελλον νευρῶσαι τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀληθείας θάνατον, εἰ αὐτὸς ἠγωνίων τοῦτο; ἐγὼ ἔλεγον· [γ] Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· εἰ ἐφιλοζώησα, πῶς ἐδίδασκον, μὴ πράττων ὃ ἐδίδασκον; Πρῶτον οὖν, αὐτὸς Θεὸς ὢν ὑπὸ ἀνθρώπων ταῦτα παθὼν ἠνείχετο, C ἵνα ἄνθρωποι ὑπὸ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα δι' αὐτὸν τοιαῦτα πάσχοντες, μὴ αἰσχυνθῶμεν. Βλέπεις ὅτι καὶ ταῦτα σαφῶς προέγραψαν οἱ προφῆται. Πολλὰς δὲ τῶν γραφῶν μαρτυρίας διὰ τὸ τοῦ χρόνου στενὸν παρατρέχομεν, ὡς προεῖπον. εἰ γὰρ πάντα ζητήσειέ τις ἀκριβῶς, οὐδὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ πραγμάτων ἀμάρτυρον * καταλειφθήσεται. (* ἐγκαταλειφθήσεται.)

ιδ'. Δεθεὶς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα πρὸς Πιλάτον. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Καὶ δήσαντες αὐτὸν D ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Ἀλλ' ὑποκρούει τις τῶν ὀξέως ἀκροωμένων· Πιλάτος οὐκ ἦν βασιλεὺς (ἵνα τέως παραλίπωμεν [δ] τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος) πῶς τοίνυν δήσαντες αὐτὸν, ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ; ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸ εὐαγγέλιον· Ἀκούσας Πιλάτος αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην· Ἡρώδης δὲ ἦν τότε βασιλεὺς, καὶ παρῆν ἐν Ἱεροσολύμοις. Καὶ βλέπε τοῦ προφήτου τὴν ἀκρίβειαν· [ε] ξένια γάρ φησιν αὐτὸν ἀπεστάλθαι. Ἐγένοντο γὰρ φίλοι, ὅ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ E ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες. Ἔπρεπε γὰρ τῷ μέλλοντι εἰρηνοποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν, πρώτους αὐτοὺς τοὺς καταδικάζοντας αὐτὸν εἰρηνοποιῆσαι· καὶ γὰρ παρῆν ὁ Κύριος αὐτὸς, ὁ διαλλάσσων [ζ] καρδίας ἀρχόντων τῆς γῆς. Ἔχε τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ἀληθῆ μαρτυρίαν.

α εἰ Θεὸς] Editi εἷς Θεὸς, *unus Deus.* ex cod. Regio emendavimus, juxta Ruffinum scribentem. *Incredibile enim est, ut Deus Dei filius passus ista dicatur*, &c.

β δέδωκα.] Editi δέδωκας: quos emendavimus ex codd. Roe & Casaub. In Coisl. & Reg. legitur ἔδωκα, juxta LXX. Rom. edit.

γ Ὁ φιλῶν.] Ita editi & cæteri codd. juxta tenorem hujus sententiæ apud Johann cap. 12 ℣. 25. at in Colb. legitur ὁ εὑρὼν, ut commemoratur Matth. cap. 10. ℣. 39.

1 *ligantes ipsum*, &c.] Hunc Oseæ locum Cyrillus post Justinum Dialog pag. 331. A. & Ruffinus post Cyrillum, Christo ad Pilatum, & inde ad Herodem misso accommodant, qui diversam prorsus in prophetico textu intelligentiam habet. Omissis variis interpretationibus, ea sola vera est, quæ prophetæ locum intelligit de argento & muneribus, à Rege Israëlitarum Manahem ad Phul Assyriorum regem missis, auxilii emendi gratia. In his donis unum vitulum aureum, ex his quos Jeroboam Bethele posuerat, fuisse ferunt & huic narrationi prorsus favet græcus Prophetæ textus. Rex ille Assyriorum dicitur *Jarim*, quod significat *silvestrem*, sive ita scripserunt LXX. Interpretes, sive librariorum incuriâ mutata sit postrema littera β in μ, quod in similibus vocabulis persæpe contingit. nam in Hebræo est Jarib ut & in editione græca Complutensi, quod Hieronymus vertit *ultori*, defensori. Ad perficiendum Cyrilli sensum, qui regem illum Jarim Herodem dicit esse, non abs re erit hanc Ruffini, quam nostri verbis subjicit, sententiam subnectere. F *Et bene addidit, Jarim, quod est Sylvester. Non enim erat Herodes de domo Israel, nec de vinea illa Israelitica; sed erat Sylvester, id est ex sylva alienigenarum.*

δ τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος.] Colb omittit πολλά. Nos τοῦ ζητήματος Post loco ζητήματα posuimus ex Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub. βασιλεῖ additur in editis Ἰαρείμ. quod cum superfluum videatur, ac desit in codd. præfatis, expungere non sumus veriti.

ε ξένια γάρ φησιν.] Voces γάρ φησιν ex nominatis modo codd. posuimus in locum particulæ τοίνυν nescio quomodo huc invectæ. eam tamen retinent codd. Roe & Casaub. loco particulæ causalis γάρ.

ζ καρδίας ἀρχόντων.] In editis καρδίας αὐτῶν ἀρχόντων, &c. Vocem αὐτῶν, quæ sacro Textui superaddita est, auctoritate codd. Coisl. Reg. Colb. & Grodecii sustulimus. Notandum vocem διαλλάσσων quæ naturaliter *reconciliare* significat, in Jobo alium sensum habere, nempe *permutare, invertere.*

ιε'. Θαύμασον τὸν κρινόμενον Κύριον. ἠνέσχετο ὑπὸ στρατιωτῶν ἀγόμενος καὶ φερόμενος. Πιλάτος ἐκαθέζετο κρίνων, καὶ ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθεζόμενος, ἑστὼς [α] ἐκρίνετο. ὁ λαὸς ὁ λυτρωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀλλαχόθεν πολλάκις, κατ' αὐτοῦ ἐβόα· Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν. Διὰ τί, ὦ Ἰουδαῖοι; ὅτι τοὺς τυφλοὺς ὑμῶν ἐθεράπευσεν; ἀλλ' ὅτι τοὺς χωλοὺς ὑμῶν περιπατεῖν ἐποίησε, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εὐεργεσιῶν παρέσχεν; ὡς, ἐκπληττόμενον τὸν προφήτην καὶ περὶ τούτου λέγειν· Ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐν προφήταις λέγειν· Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ· ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. οὐκ ἐγὼ παρῃτησάμην, ἀλλ' αὐτοί με παρῃτήσαντο. Διὰ τοῦτο ἀκολούθως [β] λέγω· Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου.

ιϛ'. Κρινόμενος ἐσιώπα, ὡς ὑπεραλγεῖν τὸν Πιλάτον, καὶ λέγειν· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; οὐχ ὅτι ᾔδει τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἐφοβήθη τὸ [γ] τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἐνύπνιον τὸ ἀποσταλέν. καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐσιώπα. λέγει ὁ ψαλμῳδός· Καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς. καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἤκουσας τὰ περὶ τούτου καὶ πρότερον, εἴγε μνημονεύεις.

ιζ'. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται περιχυθέντες αὐτῷ καταπαίζουσι· καὶ γίνεται παίγνιον αὐτοῖς ὁ Κύριος, καὶ καταπαίζεται ὁ δεσπότης· Εἴδοσάν με καὶ ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν. καὶ ὁ τύπος γίνεται τῆς βασιλείας· καταπαίζουσι μὲν γὰρ, γονυπετοῦσι δέ. Καὶ σταυροῦσι περιενδύσαντες αὐτὸν πορφύραν στρατιῶται, καὶ στέφανον ἐπιτιθέασιν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ· τί γὰρ εἰ καὶ ἀκάνθινον; πᾶς βασιλεὺς ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύεται· ἔδει καὶ Ἰησοῦν τυπικῶς ὑπὸ στρατιωτῶν στεφανωθῆναι. ὡς διὰ τοῦτο τὴν γραφὴν ἐν Ἄσμασι λέγειν· Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ [δ] ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομῶν ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Μυστήριον δὲ ἦν καὶ ὁ στέφανος· λύσις γὰρ ἦν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπόλυσις τῆς ἀποφάσεως.

ιη'. Ἔλαβε καταδίκην ὁ Ἀδάμ· Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. Διὰ τοῦτο Ἰησοῦς λαμβάνει τὰς ἀκάνθας, ἵνα λύσῃ τὴν καταδίκην. καὶ διὰ τοῦτο ἐτάφη ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἡ καταρωμένη γῆ ἀντὶ κατάρας δέξηται τὴν εὐλογίαν. κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁμαρτίας, συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο· διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς τέλος σημείων τὴν συκῆν ἔδωκε. Μέλλων γὰρ εἰς τὸ πάθος χωρεῖν, καταρᾶται τὴν συκῆν· οὐ πᾶσαν συκῆν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην διὰ τὸν τύπον, λέγων· [ι] Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸν τις φάγῃ. λελύσθω

A XV. Admirare Dominum judicatum. passus est se à militibus agi & versari. [a] Pilatus sedebat judicans, & [b] qui in dextra patris sedet, [c] stans judicabatur. Populus ab ipso è terra Ægypti, & aliis ex locis multoties liberatus in ipsum vociferabatur: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Qua de causa, ô Judæi? quod cæcos vestros curavit? vel quod claudos vestros ambulare fecit, & reliqua beneficia contulit? Ita ut stupens propheta de hoc dicat: *Super quem aperuistis* B *os vestrum, & super quem linguam vestram laxavistis?* ipseque Dominus in prophetis referat: *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in sylva: dedit contra me vocem suam: propterea odio eam habui.* Non ego eam abjeci, sed ipsi abjecerunt me. Idcirco consequenter dico: *Dereliqui domum meam.*

a Matt. XXVII. 19.
b Ps. CIX. 1.
c Matt. XXVII. 11.
Johan. XIX. 15.
Judæorum ingratitudo.
Isai. LVII. 4.
Jerem. XII. 8.
℣. 7.

XVI. [d] Judicatus tacebat: ita ut pro ipso pateretur Pilatus, & diceret: [e] *Non audis quid illi contra te testificantur?* non quod eum novisset qui judicabatur, sed C [f] uxoris suæ somnium sibi significatum metuebat. Et Jesus tacebat. Dicit Psalmista: [g] *Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo refutationes.* Et iterum: *Ego autem tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Quæ ad hoc attinent * antea quoque audivisti, si meministi probe.

Jesus judicatus silet.
d Matt. XXVII. 14.
e Matt. XXVI. 62. vel XXVII. 13.
f Matt. XXVII. 19.
g Ps. XXXVII. 15.
℣. 14.
* Forte in quadam homilia.

XVII. Sed milites circumfusi ipsi illudunt. ludibrium ipsis fit Dominus, & herus deridiculo est. [h] *Viderunt me & moverunt capita sua.* D In figura regnum adumbratur: illudunt siquidem, [i] sed genuflectunt: crucique illum affigunt milites [k] injecta prius purpura, & coronam circumponunt ejus capiti. Quid enim inde, etsi spineam? Rex omnis à militibus proclamatur. oportuit & Jesum in figura à militibus coronari. ita ut propterea Scriptura in Canticis dicat: *Egredimini, & videte filiæ Hierusalem in rege Salomone, in corona qua coronavit eum mater sua.* Mysterium vero erat etiam E corona illa; solutio enim erat peccatorum, absolutio à condemnationis sententia.

Matt. XXVII. 27.
Jesus illuditur à militibus: quod vertitur in mysterium.
h Ps. CVIII. 25.
i Matt. XXVII. 29.
Idem hom. in Paral. n. 12.
k Johan. XIX. 2.
Cant. III. 11.

XVIII. Accepit condemnationem Adamus: [l] *Maledicta terra in operibus tuis, spinas & tribulos producet tibi.* Propterea Jesus spinas assumit, ut solvat maledictionem: & idcirco sepultus est in terra, ut quæ maledicta fuerat tellus, pro maledictione benedictionem reciperet. Tempore [primi] peccati, ficulna folia sibi circumposuere; ideo & Jesus finem signo- F rum in ficu fecit. Ad passionem enim iturus, maledictione ferit ficum; non ficum omnem, sed illam solam in figuram, dicens: *Nemo amplius ex te fructum comedat.* dissolvatur dam-

Jesus suæ passionis instrumentis veteres maledictiones abolevit.
l Gen. III. 17. 18.
Id. infr. n. 35. & Cat. 14. n. 11.
Vide Isid. Pelus. lib. 1. ep. 51.
Marc. XI. 14.

α ἐκρίνετο, *judicabatur.*] Sequimur hîc scripturam codd. Coisl. & Reg. quæ propter oppositionem Pilati judicantis videtur opportunior, quam lectio vulgata, quæ fert ἠνείχετο, vel ut Colb. Roe & Casaub. habent, ἠνείχετο, *patiebatur, tolerabat.*

β λέγω.] Ex Reg. Coisl. Colb. Grod. ita scripsi pro λέγων *dicens*; ut Cyrillus ex Domini persona sermonem continuet.

γ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός.] Vocem ἑαυτοῦ adjecimus ex Roe, Casaub. Grod. Ottob. & Regio; qui postremus habet solum αὐτοῦ.

δ ἐν τῷ βασιλεῖ Σολομῶν.] Ea verba addita sunt à nobis ex codd. Colb. & sacro Textu: sine quibus phrasis sensus est imperfectus. Ruffinus tamen hîc, & S. Nilus lib. 2. epist. 197. eumdem locum, ut putamus, ex Cyrillo recitantes, ea omittunt.

ι Μηκέτι ἐκ σοῦ, &c] In Codd. Roe & Casaub. legitur ut apud Matt. XXI. 19. μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται. at in Reg. καρπόν τις φάγῃ, proximè ad Marcum qui scribit: Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν φάγοι.

natio. Et quandoquidem ficus folia sibi tunc induerunt, eo tempore venit quo cibus non invenitur. Quis ignorat, quod hyemis tempore ficus fructum non affert, sed foliis tantum vestitur? quod omnes norant, id Jesus nesciebat? At gnarus licèt, venit tamquam quæsiturus; non ignorans se nihil reperturum, sed maledictionem figuræ[& mysterii loco intentatam] ad folia tantum extendens.

Reparatio per lignum damni per lignum illati. *Vide Cat.* 14. *n.* 10. a *Gen.* III. 8. b *Luc.* XXIII. 43. Supplicium crucis prophetatum.

XIX. Quoniam vero paradisi res attigimus, certe figurarum veritatem admiror. In paradiso casus; & salus in horto. à ligno peccatum; & ad lignum usque peccatum. [a] Post meridiem Domino perambulante latibulum quæsivere: & post meridiem à Domino [b] in paradisum introducitur latro. Sed dicet mihi quispiam: Comminisceris ista. crucis lignum mihi à propheta demonstra. nisi mihi ex propheta testimonium præbueris, non adquiescam. Audi igitur ex Hieremia, & convincere. (*Jerem.* XI. 19.) *Ego sicut agnus innocens ductus ad immolandum; non cognovi?* (sic enim lege per interrogationem ut dixi. qui enim ait: (*Matth.* XXVI. 2.) *Nostis quod post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur;* num ille ignorabat?) (*Jerem.* XI. 19.) *Ego sicut agnus innocens qui ad immolandum ducitur; non cognovi?* (Qualis agnus? Johannes baptista interpretetur, dum dicit: (*Johan.* I. 29.) *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.*) (*Jerem.* XI. 19.) *Super me cogitaverunt consilium pravum, dicentes:* (Qui cogitationes novit, eventumne ignorabat?) (*Ibid.*) & quid dixerunt? [1] *Venite, & injiciamus lignum in panem ipsius.* Si te Dominus dignum habuerit, in posterum cognosces quod corpus ejus juxta evangelium figuram ferebat panis. (Corpus Christi in cœna figuram gessit panis. *Ibid.*) *Venite* igitur, *lignum injiciamus in panem ejus, & conteramus ipsum de terra viventium.* (Vita non conteritur, quid casso labore fatigamini?) *Et nomen ejus non memoretur amplius.* Vanum est consilium vestrum: (c *Ps.* LXXI. 17.) [c] ante solem quippe nomen ejus in Ecclesia manet. Et quod quidem vita erat in ligno suspensa, Moses deplorans ait: (*Deut.* XXVIII. 66.) *Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ.* & quod nuper lectum est: (*Isaï.* LIII. 1.) *Domine, quis credidit auditæ voci nostræ?*

Num. XXI. 9. Crucis in veteri Testamento figuræ.

XX. Hanc figuram adumbravit Moyses crucifigens serpentem, ut qui à vivo serpente morsus erat, æneum serpentem intuitus, salutem consequeretur cum credidisset. Jam verò,

A ἡ καταδίκη. καὶ ἐπειδὴ τότε συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο, ἦλθον ἐν καιρῷ ἐν ᾧ βρῶσις [a] οὐχ εὑρίσκετο. τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἐν καιρῷ χειμῶνος συκῆ οὐ καρποφορεῖ, ἀλλὰ φύλλα περίκειται μόνον; ὅπερ πάντες ᾔδεσαν, τοῦτο Ἰησοῦς ἄρα οὐκ ᾔδει; ἀλλ' εἰδὼς, ἤρχετο ὡς ζητήσων. οὐκ ἀγνοῶν ὅτι οὐχ εὑρίσκει· ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς κατάρας μέχρι τῶν φύλλων μόνον ποιούμενος.

ιθʹ. Καὶ ἐπειδὴ τῶν κατὰ παράδεισον ἡψάμεθα πραγμάτων, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν τύπων. B ἐν παραδείσῳ ἡ ἀπόπτωσις, καὶ ἐν κήπῳ ἡ σωτηρία. ἀπὸ ξύλου ἡ ἁμαρτία, καὶ μέχρι ξύλου ἡ [β] ἁμαρτία. δειλινὸν, τοῦ Κυρίου περιπατοῦντος ἐκρύβησαν· καὶ δειλινὸν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς παράδεισον ὁ λῃστὴς εἰσάγεται. [γ] Ἀλλ' ἐρεῖ μοί τις, εὑρεσιλογεῖς· δεῖξόν μοι ἀπὸ προφήτου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. ἐὰν μὴ μαρτυρίαν ἀπὸ προφήτου παράσχῃς, οὐ πείθομαι. Ἄκουε τοίνυν ἀπὸ Ἱερεμίου, καὶ πιστοποιοῦ· Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον [δ] ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι· οὐκ ἔγνων; (οὕτω γὰρ ἀνάγνωθι ἐρωτηματικῶς ὡς εἶπον. C ὁ γὰρ λέγων, Οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι, ἆρ' οὐκ ᾔδει;) ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὐκ ἔγνων; (ποῖον ἀρνίον; Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἑρμηνευέτω, λέγων· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, [ε] ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.) ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν λογισμὸν, λέγοντες. (ὁ τοὺς λογισμοὺς εἰδὼς, τὸ ἀποβησόμενον ἆρ' οὐκ ᾔδει;) καὶ τί ἔλεγον; Δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύ- D λον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. καὶ ἐὰν σε ὁ Κύριος καταξιώσῃ, εἰς τὸ ἔμπροσθεν γνώσῃ, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τύπον ἔφερεν ἄρτου. δεῦτε τοίνυν, ξύλον ἐμβάλωμεν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων. ([ζ] ζωὴ οὐκ ἐκτρίβεται, τί κάμνετε μάτην;) καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι. ματαία ἡ βουλὴ ὑμῶν· πρὸ γὰρ ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένει. Καὶ ὅτι γε ζωὴ ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμασθεῖσα, Μωσῆς ἀποκλαιόμενός φησι· Καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν E ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου. καὶ τὸ ἀναγνωσθὲν ἀρτίως· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;

κʹ. Τοῦτον τὸν τύπον ἐπετέλει Μωσῆς σταυρῶν τὸν ὄφιν· ἵν' ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ ζῶντος ὄφεως, καὶ βλέπων τὸν χαλκοῦν ὄφιν, σωθῇ πιστεύσας. εἶτα,

a οὐχ εὑρίσκετο.] Ita scripsimus ex codd. Colb. & Grod. In Reg. & Coisl. scriptum εὑρίσκεται. Editi habent ἐγίνετο.

β ἁμαρτία.] In impressis legitur ἡ σωτηρία, *usque ad lignum salus.* cujus sententiæ vel improprius & obscurus est sensus, vel etiam contrarius; cum non in ligno desierit, sed inceperit salus. scripsimus itaque ex Roe & Casaub. μέχρι ξύλου ἡ ἁμαρτία. sive enim vox *usque* sensu exclusivo intelligatur, significatum erit usque ad crucem quâ sublatum, est peccatum viguisse; quomodo ait Cat. 19. num. 3. dæmonem homines usque ad aquas baptismi, in quibus submergitur, persequi: sive inclusive explicetur, sensus erit; peccata nostra usque ad lignum crucis in quo ea Christus portavit, nec plus ultra vim habuisse; quomodo superius ait Christum foliis tenus, μέχρι τῶν φύλλων μόνον, ficui maledixisse, ut in iis hæreret maledictio. Vide infra num. 28. Grodecius legisse videtur, quod omnem difficultatem è medio tollit, διὰ ξύλου ἡ σωτηρία, *Per lignum salvatio.*

γ ἀλλ' ἐρεῖ μοί τις.] Coisl. Colb. Reg. ἐρεῖς μοι, ὅτι εὕρεσ. Paulo post, scripsimus μαρτυρίαν, ex Coisl. Ottob. Reg. Colb. Roe, Casaub. quo loco habent impressi προφητείαν.

δ ἀγόμενον.] Roe & Casaub. ἀγόμενος. Quam interrogationem legendam putat author post οὐκ ἔγνων, ea neque Hebraïco fonti, neque interpretationi LXX. conformis est. Solus eam cum Cyrillo Ruffinus legendam censet.

ε ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.] Desunt hæc in codd. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. & Grod. Verba ἐπ' ἐμὲ, adscripsimus ex F iisdem libris & Ottob. quorum loco in editis legitur tantum ἐφ'.

1 *Venite & injiciamus*, &c.] Hæc quoque transcribit Ruffinus. Hunc Jeremiæ locum magno consensu Patres de Christi corpore in crucem acto interpretatur: illud panis nomine à propheta idcirco significari aientes, quod Christus in Eucharistia corpus suum sub panis specie edendum præbuerit. Vide Tertull. adversus Judæos cap. 10. lib. 3. cont. Marc. cap. 19. & lib. 4. cap. 40. Quod Cyrillus religione silentii hîc apertius differere prohibitus est, planissime aperuit Catechesi 22. in qua hæc inter alia habentur num. 3. *Itaque cum omni persuasione quasi corpus & sanguinem Christi sacra mysteria sumamus. in typo enim panis datur tibi corpus, & in typo vini datur tibi sanguis.* ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα, &c.

ζ ζωὴ, *vita.*] Scriptum in Colb. ζῶν, *vivens*, ex sequentibus apparet legendum ζωὴ, *vita.*

χαλκοῦς

χαλκοῦς μὲν ὄφις ἐσταυρωμένος [α] σώζει, υἱὸς δὲ Θεοῦ σαρκωθεὶς ἐσταυρωμένος οὐ σώζει; Πάντοτε διὰ ξύλου ἡ ζωή. ἐπὶ τοῦ Νῶε μὲν γὰρ διὰ κιβωτοῦ ξυλίνης ἡ ζωοποίησις. ἡ δὲ θάλασσα ἐπὶ Μωσέως τὸν τύπον τῆς ῥάβδου θεασαμένη, ἐδυσωπήθη τὸν κρούσαντα. εἶτα, ἡ Μωσέως ῥάβδος ἰσχύει, καὶ ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς ἀδυνατεῖ; Παρίημι δὲ τὰ πολλὰ τῶν τύπων, συμμετρίας ἕνεκεν. τὸ ξύλον ἐπὶ Μωσέως ἐγλύκανε τὸ ὕδωρ, καὶ ἐκ πλευρᾶς Ἰησοῦ τὸ ὕδωρ ἐῤῥύησεν ἐπὶ ξύλου.

A æneus ſerpens crucifixus ſalutem dat; incarnatus vero Dei filius cruci affixus ſalutem non dederit? ſemper per lignum ſalus. Noemi enim temporibus per arcam ligneam vitæ facta eſt conſervatio. Mare ſub Moſe cum figuram virgæ conſpexiſſet, ferienti ſe ex reverentia conceſſit. Ergone Moſis virga tantum potuit, & Salvatoris crux inefficax erit? Multas è figuris brevitatis causâ prætermitto. Lignum Moſis tempore dulcem effecit aquam: & de latere Chriſti [a] aqua effluxit in ligno.

Johan. III. 14. 15. & *Num.* XXI. 9.
Gen. VII. 23.
Exod. XIV. 16. 21.
Exod. XV. 25.
a *Johan.* XIX. 34.

κα'. Ἀρχὴ σημείων ἐπὶ Μωσέως [β] αἷμα καὶ ὕδωρ, καὶ τὸ τελευταῖον πάντων τῶν σημείων Ἰησοῦ τὸ αὐτό. πρῶτον Μωσῆς τὸν ποταμὸν μετέβαλεν εἰς αἷμα· καὶ [γ] ὁ Ἰησοῦς, τὸ τέλος, ὕδωρ ἐξήνεγκεν ἐκ πλευρᾶς μετ' αἵματος. διὰ τὰς δύο φωνὰς ἴσως, τοῦ τε κρίνοντος, καὶ τῶν ἐπιβοώντων· ἢ διὰ τοὺς πιστεύοντας, καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας. ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος ἔλεγεν, Ἀθῶός εἰμι, καὶ ὕδατι ἀπενίψατο τὰς χεῖρας· οἱ δὲ ἐπιβοῶντες ἔλεγον, Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς. ἐξῆλθεν οὖν τὰ δύο ἐκ τῆς πλευρᾶς· τὸ ὕδωρ, ἴσως τῷ κρίνοντι· τοῖς δὲ ἐπιβοῶσι, τὸ αἷμα. Καὶ πάλιν ἄλλως νοητέον. Ἰουδαίοις μὲν τὸ αἷμα, Χριστιανοῖς δὲ τὸ ὕδωρ· ἐκείνοις μὲν γὰρ ὡς ἐπιβούλοις, ἡ ἐκ τοῦ αἵματος καταδίκη· σοὶ δὲ τῷ πιστεύοντι νῦν, ἡ διὰ ὕδατος σωτηρία. οὐδὲν γὰρ εἰκῆ γέγονεν. Ἀπέδωκαν οἱ ἐξηγηταὶ πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλην τοῦ πράγματος αἰτίαν. ἐπειδὴ γὰρ διπλῆ τίς ἐστι τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἐν εὐαγγελίοις ἡ δύναμις, μία μὲν ἡ τοῖς φωτιζομένοις δωρουμένη δι' ὕδατος, δευτέρα δὲ [δ] ἡ ἐπὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐν διωγμοῖς δι' οἰκείου αἵματος· ἐξῆλθεν ἐκ τῆς σωτηρίου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, [ε] τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ γινομένης ὁμολογίας, ἔν τε φωτίσματι καὶ μαρτυρείᾳ καιροῖς * βεβαιοῦσα τὴν χάριν. Ἔστι καὶ ἄλλη τῆς πλευρᾶς αἰτία. γυνὴ γέγονεν ἀρχηγὸς ἁμαρτίας, ἡ πλασθεῖσα ἐκ πλευρᾶς· ἀλλ' ὁ ἐλθὼν Ἰησοῦς ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ γυναιξὶ χαρίσασθαι τὴν ἀμνηστίαν, ἐνύγη τὴν πλευρὰν ὑπὲρ γυναικῶν, ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν.

* lege [illegible]

B XXI. Primum ſignorum Moſis aqua & ſanguis: eademque res omnium Jeſu ſignorum poſtremum fuit. Primo loco [b] Moſes fluvium in ſanguinem tranſmutavit: & in fine Jeſus aquam ex latere emiſit cum ſanguine, forte propter duas voces, alteram judicantis, alteram vero eorum qui [dirè] vociferabantur: aut propter credentes, & propter incredulos. Nam cum Pilatus diceret: *Innocens ſum*, & aqua lavaret manus; Vociferantes dicebant: *Sanguis ejus ſuper nos.* Emerſerunt C igitur hæc duo de latere: aqua fortaſſis judici, ſanguis verò vociferantibus. Rurſuſque aliter intelligi poteſt: Judæis ſanguis, Chriſtianis aqua. illis quidem ut inſidiatoribus, ex [fuſo] ſanguine condemnatio; tibi verò qui nunc credis, per aquam ſalus. nihil enim fruſtra factum eſt. [1] Reddiderunt quoque explanatores patres noſtri aliam ejus rei cauſam. Cum enim duplex quædam ſit in evangeliis ſalutiferi baptiſmatis vis: una quidem per aquam iis qui illuminantur [ſeu baptizantur] conceſſa; D altera vero quæ perſecutionum tempore ſanctis martyribus per proprium ſanguinem datur: exiere è Salvatoris latere ſanguis & aqua; quæ confeſſionis, cùm in illuminatione [ſeu baptiſmo] tum in temporibus martyrii factæ pro Chriſto, confirmant gratiam. Eſt & alia lateris ejus cauſa. Peccati princeps & dux fuit mulier, quæ è latere formata eſt. Jeſus autem cum veniſſet, ut viris ſimul ac feminis veniam gratificaretur, latus perfoſſus eſt pro mulieribus, ut peccatum ſolveret.

E Chriſti latere ſanguis & aqua, variarum rerum myſteria, profluxerunt.
b *Exod.* VII. 20.
Matth. XXVII. 24.
℣. 25.

κβ'. Καὶ εἴ τις ἐρευνήσειε, εὑρήσει καὶ ἄλλας αἰτίας. ἀλλ' αὐτάρκη καὶ ταῦτα λέγεσθαι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ στενὸν, καὶ [ζ] διὰ τὸ μὴ προσκορῆ γενέσθαι τὴν ἀκρόασιν τοῖς ἀκούουσι. καίτοιγε οὐκ ἔστι ποτὲ καμεῖν ἀκούοντας τὰ περὶ τοῦ δεσπότου στεφανουμένου, καὶ μάλιστα ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ. ἄλλοι μὲν γὰρ ἀκούουσι μόνον, ἡμεῖς

E XXII. Quod ſi quis adhuc perquirat, alias etiam cauſas inveniet. hæc tamen dicta ſufficiant, & propter temporis anguſtiam, & ut aurium ſatietati occurratur. quamvis nuſquam eſt labor audiendi de coronis [ſeu trophæis] Domini; præſertimque in iſto ter ſancto Golgotha. Alii enim tantummodo audiunt, nos au-

[α] σώζει, υἱὸς, &c.] In Colb. paulo explicatius, σώζει πάντοτε τοὺς δακνομένους· τοῦ δὲ Ἰησοῦ ὁ σταυρὸς οὐ σώζει πάντοτε; διὰ τοῦ ξύλου γὰρ ἡ σωτηρία; *Serpens æneus cruci appenſus ſalvos ſemper facit morſu vulneratos: Jeſu vero crux non ſemper dat ſalutem? per lignum namque ſalus.*

[β] αἷμα καὶ ὕδωρ.] Non prætermittendum quod codd. Coiſl. & Reg. ſcriptum habent αἷμα τὸ ὕδωρ, *ſanguis aqua*, ſeu, *de aqua*; quo ſignificantius exprimitur Moſis ſignum. Infra, loco πρῶτον. Coiſl. Reg & Colb ferunt πρῶτος. minus bene.

[γ] ὁ Ἰησοῦς τὸ τέλος, &c.] Hæc quoque uſque ad numeri finem, in ſuam Symboli expoſitionem tranſtulit Ruffinus. ac ſub nomine Cyrilli noſtri citantur in Catena regiæ Bibliothecæ in Johannem, cod 1887. p. 298 ſed paulo liberius, fere ex Catenarum more. Eadem quoque habentur, ſed commutatis magis verbis, & nullius auctoritate citata, apud Theophanem Cerameum hom. 27. in fin pag 212. C. Magis ex Catena quam ex Cyrillo ſumſiſſe Theophanem credo.

[1] *Reddiderunt explanatores*, &c.] Communis eſt inter Patres veteres ſeu græcos ſeu latinos ea duplicis baptiſmi, per aquam & ſanguinem è Chriſti latere manantes figurati, diſtinctio. è Græcis eam adhibet Origenes hom. 7. in lib. Judic. pag. 393. & tom. 16. in Matth p. 416. Ipſe Cyrillus jam eam attulit diſtinctionem Cat. 3. n. 10. Nota in utroque loco vim utriuſque baptiſmi ex F parte recipientis, in confeſſione fidei reponi; qua de re vide Gennad. De eccleſ. Dogm. cap. 41. perfectam inter martyrium & baptiſmum comparationem inſtituentem. Alteram cauſam quam adfert cur Chriſti latus ſit punctum, nimirum propter peccatum è femina de Adami latere educta profectum, reperitur in multis antiquis authoribus, ut in authore Homil De paſſione num. 25. Athan. tom. 2. ſive 3. pag. 100. Apollinario & Antiocho Ptolemaïdis, Catenæ in Johan. ad cap. 19. ℣. 34. pag. 444. Auguſtino Tract. 120. in Johan. n. 2. &c.

[δ] ἡ ἐπὶ τῶν ἁγίων.] Codd. Colb. Roe, Caſaub. & Grod omittunt ἐπὶ.

[ε] ἔν τε φωτίσματι, &c.] Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. ἐν τῷ φωτίσματι. iidem, Caſaub. excepto, loco μαρτυρείᾳ habent μαρτυρίοις. Ottob μαρτυρείᾳ. Pro [illegible], quod ægre ad δύναμις referri poteſt, legendum puto [illegible], vel [illegible].

[ζ] προσκορῆ γενέσθαι.] Verbum γενέσθαι addidimus ex codd. Reg. Roe, Caſaub. Ottob. Coiſl. & Colb. cum tamen hi duo poſteriores ſcriptum habeant γίνεσθαι.

A tem & videmus & tangimus. Nemo delassetur. Arma pro ipsa cruce contra adversarios sume: fidem crucis pro trophæo adversus contradicentes statue. Quando enim de cruce Christi contra infideles disceptationem instituturus eris, [1] prius manu signum crucis emitte, & obmutescet qui contra nititur. Ne pudeat crucem confiteri. de hac namque gloriantur angeli aientes: [a] *Novimus quem quæratis; Jesum crucifixum.* Nonne potueras dicere ô angele; Novi quem quæritis, Dominum meum? Sed ego, ait ille cum fiducia: B *Novi crucifixum.* Crux enim corona est, non ignominia.

1 Signum crucis ante disputationem cum Infidelibus fronti imprimendum, & ejus rei efficacia.

a Matt. xxviii. 6.

XXIII. Cæterum redeamus ad propositam ex prophetis demonstrationem. Crucifixus est Dominus; accepisti testimonia. Vides locum Golgothæ.... * Adclamas cum præconio tamquam assentiens. vide ne aliquando in tempore persecutionis neges. Ne in tempore pacis solummodo, gaudium tibi crux sit: verum etiam in tempore persecutionis eamdem habeto fidem. ne in tempore pacis sis C amicus Jesu, & bellorum tempore inimicus. Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, & [2] spiritualis donativi regis tui munificas gratias: cum ingruerit bellum, pro rege tuo strenue decerta. Jesus pro te crucifixus est qui nihil peccaverat: & tu non crucifigaris pro eo qui tui gratiâ cruci affixus est? Non tu gratiam das; prior enim accepisti: sed gratiam reddis, exsolvens debitum ei qui propter te in Golgotha est crucifixus. [b] Golgothas verò per interpretationem redditur Calvariæ locus. D Quinam illi prophetice loco huic Golgothæ nuncupationem imposuere, in quo verum caput Christus crucem subivit? sicut Apostolus dicit: [c] *Qui est imago Dei invisibilis.* & post pauca: [d] *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ.* & rursus: [e] *Omnis viri caput Christus est.* iterumque: [f] *Qui est caput omnis principatûs & potestatis.* Caput in loco Calvariæ passum est. ô magnam & prophetiæ plenam appellationem! propemodum namque te nomen ipsum admonet veluti aiens: Ne crucifixo tamquam E homini nudo adtende. *Caput est omnis principatus & potestatis.* Caput quidem omnis potestatis, est quod cruci affixum; quod tamen Patrem habet pro capite: *Caput enim viri Christus, caput autem Christi Deus.*

* Adclamatio auditorum assentientium.

Crux Christi constanter pacis & persecutionum temporibus confitenda.

Golgothæ interpretatio.

b Johan. xix. 17.

c Coloss. i. 15.

d ✝ 18.

e 1. Cor. xi. 3.

f Coloss. ii. 10.

1. Cor. xi. 3.

A δὲ καὶ βλέπομεν, καὶ ψηλαφῶμεν. Μηδεὶς καμνέτω· λάβε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐναντίων ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ. τρόπαιον στῆσον τὴν πίστιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. ὅταν γὰρ μέλλῃς περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ συζητεῖν πρὸς ἀπίστους, προαπόστελλον τῇ χειρὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ φιμοῦται ὁ ἀντιλέγων. Μὴ ἐπαισχυνθῇς τὸν σταυρὸν ὁμολογεῖν· ἄγγελοι γὰρ ἐγκαυχῶνται, λέγοντες· "[α] Οἴδαμεν τίνα ζητεῖτε, Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον. ἆρ' οὐ δυνάσαι εἰπεῖν, ὦ ἄγγελε, οἶδα ὃν ζητεῖτε, B τὸν ἐμὸν δεσπότην· ἀλλ', ἐγώ, φησὶ μετὰ παρρησίας, οἶδα τὸν ἐσταυρωμένον. στέφανος γάρ ἐστιν ὁ σταυρός, οὐκ ἀτιμία.

κγ'. Ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὴν εἰρημένην ἐκ τῶν προφητῶν ἀπόδειξιν. Ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, εἴληφας τὰς μαρτυρίας. ὁρᾷς τοῦ Γολγοθᾶ τὸν τόπον... *ἐπιβοᾷς ἐπαινῶν, ὡς συντιθέμενος. βλέπε μή ποτε ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἀρνήσῃ. μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπευφραίνου τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ διωγμοῦ τὴν αὐτὴν ἔχε πίστιν· μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης Ἰησοῦ C φίλος, καὶ ἐν καιρῷ πολέμων ἐχθρός. λαμβάνεις νῦν ἄφεσιν τῶν σῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ βασιλέως τὰ χαρίσματα· ὅταν ἔλθῃ πόλεμος, ὑπεραγώνισαι γενναίως τοῦ σοῦ βασιλέως. Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ὑπὲρ σοῦ ὁ ἀναμάρτητος, καὶ σὺ ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος [β] ὑπὲρ σοῦ οὐ σταυροῦσαι; οὐ χάριν διδῶς, προείληφας γάρ· ἀλλὰ χάριν ἀποδίδως, ἀποδιδοὺς δὲ χρέος τῷ ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρωθέντι διὰ σέ. Γολγοθᾶς δὲ ἑρμηνεύεται κρανίου τόπος. Τίνες ἄρα, οἱ D προφητικῶς τὸν [γ] τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον ὀνομάσαντες, ἐν ᾧ ἡ ἀληθὴς κεφαλὴ Χριστὸς τὸν σταυρὸν ὑπέμεινε; καθὼς ὁ Ἀπόστολός φησιν, "Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. καὶ πάλιν· Παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλή, ὁ Χριστός ἐστι. καὶ πάλιν· Ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. ἡ κεφαλὴ ἐν τῷ τοῦ Κρανίου τόπῳ πέπονθεν. ὢ μεγάλης προφητικῆς ὀνομασίας! μονονουχὶ καὶ τὸ ὄνομα ὑπομιμνήσκει σε E λέγον· Μὴ προσέχῃς ὡς ψιλῷ ἀνθρώπῳ τῷ σταυρωθέντι· [δ] ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστι καὶ ἐξουσίας. κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα· κεφαλὴν δὲ ἔχουσα τὸν πατέρα. "κεφαλὴ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστός, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός.

1 *prius manu signum crucis*] Hoc præceptum secutus est sanctus Porphyrius Gazensis in ecclesia Hierosolymitana sub Johanne nostri successore educatus, qui disputationem cum Manichaïca muliere ab signo crucis exorsus, eam miraculo reddidit mutam, ut narratur in ejus vita num. 61. Februarii die 26.

α οἴδαμεν, *scimus.*] In codd. Reg. Colb. Roe, Casaub. & Ottob. singulari numero οἶδα, *scio.* ut legitur Matth. xxviii. 5. Id & sequentibus Cyrilli verbis, quibus unius Angeli loquentis mentionem facit, & Matthæi textui quem allegare hic præ cæteris evangelistis videtur, conformius. at superiora verba Cyrilli ἄγγελοι ἐγκαυχῶνται λέγοντες, nullo discrimine ab omnibus codicibus eo modo relata, necessario postulant οἴδαμεν. Usus est itaque Cyrillus figurâ quæ dicitur Enallage, seu commutatio numeri; nisi dicas eum respexisse ad Luc. xxiv. 5. quo loco eadem fere Lucas ab duobus Angelis ad mulieres dicta narrat, quæ Matthæus & Marcus ab Angelo uno.

2 *Spiritualis donativi*, &c.] Intelligit dona Spiritus sancti gratis data, quæ donativi loco à Christo in baptismo vel in confirmatione supra remissionem peccatorum eo tempore non infrequenter dabantur. Vide Cat. 1. n. 5. Cat. 5. n. 11. Cat. 17. n 37.

β ὑπὲρ σοῦ.] Has voces adjecimus ex codd. Coisl. Reg. Colb. F Grod. Paulo post, loco προείληφεις quod vitiose ferebatur, scripsi προείληφας. Roe προείληψας. Reg. & Coisl. προείληψαι. & Ottob. προείληψε vitio describentis.

γ τὸν τόπον τοῦ γολγοθᾶ τοῦτον.] Addidimus τοῦτον ex mss. qui in his verbis referendis admodum variant. Colb. τὸν τόπον τὸν γολγοθᾶν τοῦτον ὀνομ. Reg. τόπον τοῦτον τοῦ γολγοθᾶ ὀνομ. Coisl. habet ut scripsimus. Post κεφαλή, addit Colb. τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, *verum caput corporis Ecclesiæ.* at Cyrillus Christum non solum corporis Ecclesiæ, sed & aliarum rerum caput esse probat in sequentibus.

δ ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστὶ καὶ ἐξουσίας, κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρω.] Ita scripsimus ex codd. Colb. Roe & Casaub. quamquam in Colb. desunt voces ἀρχῆς ἐστὶ καὶ. Editi simplicius ἡ κεφαλὴ πάσης ἐστὶν ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα. Repetitio vocis ἐξουσίας facile cæteras prætermittendi occasionem dare potuit. cæterum sequens particula δὲ post κεφαλὴν, præcedentem μὲν postulare visa, fecit ut codicum citatorum lectionem anteponerem. Ubi scripsimus κεφαλὴν, impressi habebant κεφαλή. Emendatum ex Colb. & Reg. codd. Post κεφαλή sequens, loco δὲ scripsimus γὰρ, ex Reg. Colb. Roe, Casaub. & Coisl. qui tamen utramque particulam γὰρ & δὲ habet.

κδ'. Χριστὸς τοίνυν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, ὁ κριθεὶς ἐν νυκτί, ψύχους ὄντος, καὶ ἀνθρακιᾶς διὰ τοῦτο παρακειμένης. ἐσταυρώθη [α] τρίτην ὥραν· ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἕως ἐννάτης· ἀπὸ δὲ ἐννάτης πάλιν φῶς. ἆρα καὶ ταῦτα γέγραπται; ζητήσωμεν. Λέγει τοίνυν ὁ Ζαχαρίας· Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν (τὸ ψῦχος, δι' ὃ Πέτρος ἐθερμαίνετο.) καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. (τί γάρ, τὰς ἄλλας οὐκ οἶδε; πολλαὶ ἡμέραι, ἀλλ' αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς ὑπομονῆς τοῦ Κυρίου, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος.) Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ· καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ. τί τὸ αἴνιγμα ὃ λέγει ὁ προφήτης; ἡ ἡμέρα ἐκείνη οὔτε ἡμέρα ἐστίν, οὔτε νύξ· τί οὖν αὐτὴν ὀνομάσομεν; ἑρμηνεύει τὸ εὐαγγέλιον, τὸ πρᾶγμα διηγούμενον. οὐκ ἦν ἡμέρα· οὐ γὰρ ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ὁμοίως ἔλαμψεν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐννάτης, σκότος ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ. μεσέμβολον ἦν ἄρα τὸ σκότος· ὠνόμασε δὲ ὁ Θεὸς τὸ σκότος νύκτα. διὰ τοῦτο οὔτε ἡμέρα ἦν, οὔτε νύξ. οὔτε γὰρ ὅλη φῶς ἦν, ἵνα κληθῇ ἡμέρα· οὔτε ὅλη σκότος, ἵνα κληθῇ νύξ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐννάτην ἔλαμψεν ὁ ἥλιος. προλέγει καὶ τοῦτο ὁ προφήτης. εἰπὼν γάρ, Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ· προσέθηκε, Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. βλέπεις προφητῶν ἀκρίβειαν; βλέπεις ἀλήθειαν τῶν προγεγραμμένων;

κε'. Ἀλλὰ ζητεῖς σαφῶς κατὰ ποίαν ὁ ἥλιος ὥραν ἐξέλιπεν; ἆρα πέμπτην ὥραν, ἢ ὀγδόην, [β] ἢ δεκάτην; εἰπὲ τὴν ἀκρίβειαν Ἰουδαίοις τοῖς ἀνηκόοις, ὦ προφῆτα, πότε δύνει ὁ ἥλιος; φησὶ τοίνυν Ἀμὼς ὁ προφήτης· Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας· (ἀπὸ γὰρ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο·) καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. [γ] ποῖος καιρὸς ὦ προφῆτα οὗτος, καὶ ποία ἡμέρα; Καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος. ἐν ἀζύμοις γὰρ ἦν τὸ πραχθέν, καὶ τῇ τοῦ πάσχα ἑορτῇ. εἶθ' ἑξῆς φησί· Καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. [δ] ἐν ἀζύμων γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ, αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἐκόπτοντο καὶ ἔκλαιον, ὠδυνῶντο δὲ ἀποκρυβέντες οἱ ἀπόστολοι. [ε] θαυμαστὸν μὲν οὖν τὸ προφητευθέν.

κς'. Ἀλλὰ δός μοι καὶ ἕτερον, ἐρεῖ τις, [ζ] σημεῖον. ποῖον ἐστι σημεῖον ἄλλο ἀκριβὲς ἐπὶ τοῦ γεγενημένου; Ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· μονοχίτων δὲ ἦν, καὶ ἑνὶ περιβολαίῳ κεχρημένος. ἀλλ' οἱ στρατιῶται διεμερίσαντο τὸ

XXIV. Christus igitur pro nobis est crucifixus; qui noctu judicatus est, cum [a] frigus esset, & carbonum focus ea de causa appositus. Crucifixus est [b] hora tertia. [c] Ab hora autem sexta tenebræ factæ sunt usque ad nonam. & rursus ab hora nona lux. Numquid hæc quoque scripta sunt? quæramus. Dicit igitur Zacharias: *Et erit, in die illa non erit lumen, & frigus & gelu erit per unam diem:* (frigus, propter quod [d] Petrus calefaciebat se.) [e] *& dies illa nota Domino.* (Quid enim? alias non novit? Multi quidem dies; sed *illa dies* patientiæ Domini, [f] *quam fecit Dominus.*) [g] *Et dies illa nota Domino; & non dies, neque nox.* Quod ænigma narrat prophetes? dies illa neque dies est, neque nox: quomodo igitur eam vocabimus? Evangelium id interpretatur rem enarrans. *Non* erat *dies:* non enim ab oriente ad occidentem similiter [ut in reliquis diebus] sol refulsit; sed [h] ab hora sexta usque ad horam nonam tenebræ factæ sunt in media die. Interpositæ igitur sunt tenebræ: [i] nominavit autem Deus tenebras, noctem. Propterea *neque dies* erat, *neque nox.* neque enim tota lumen erat, ut vocaretur dies; neque tota tenebræ, ut nox appellaretur: sed post nonam illuxit sol. Hoc quoque prænuntiat propheta. postquam enim dixit, *Et non dies, neque nox*, subjungit: *Et ad vesperam erit lumen.* Cernis prophetarum accuratum sermonem, cernis prædictarum rerum veritatem?

XXV. Verum quæris ad amussim qua hora defecit sol, quintane hora, an octava, vel decima? Dic definitè ô propheta Judæis incredulis, quandonam sol occubuit? Ait igitur Amos propheta: *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet sol meridie:* ([k] ab hora enim sexta factæ sunt tenebræ) *& obscurabitur super terram in die lux.* Cujusmodi hæc temporis ratio ô propheta, & qualis dies? *Et convertam festivitates vestras in luctum.* [l] in azymis enim res ea peragebatur, & in Paschatis festo. Deinde dicit: *Et ponam eum sicut luctum dilecti, & eos qui cum ipso sicut diem doloris.* In die enim azymorum & festivitate, [m] mulieres eorum cædebant se & flebant: apostoli vero occultati dolore conficiebantur. admiranda ergo hæc prophetia.

XXVI. Verum dicat aliquis, Da mihi & alterum signum. quænam alia est certa ejus rei quæ contigit nota? Crucifixus est Jesus: tunica autem una, & pallio uno utebatur. at milites pallium in quatuor partes scissum

a *Johan.* XVIII. 18. b *Marc.* XV. 25. c *Matt.* XXVII. 45. Tenebræ passionis tempore. *Zach.* XIV. 6. ℣. 7. d *Joh.* XVIII. 18. e *Zach.* XIV 6. f *Psal.* CXVII. 24. g *Zach.* XIV. 7. h *Matt.* XXVII. 45. i *Gen.* I. 5. *Zach.* XIV. 7. *Ibid.* *Amos* VIII. 9. k *Matt.* XXVII. 45. *Amos* VIII. 9. *Ibid.* ℣. 10. In azymis, & festo Paschatis die, in crucem actus est Christus. l *Matt.* XXVII. 2. *& Marc.* XIV. 1. *Amos* VIII. 10. m *Luc.* XXIII. 27. Divisa Christi vestimenta. *Johan.* XIX. 23.

α τρίτην ὥραν.] Roe, Casaub. τρίτης ὥρας. Cat. 17 n. 19. scribit ἐν τρίτῃ ὥρᾳ. Sequentia vero de tenebris meridianis, divisione vestium Christi, & pallii coccinei gestatione, exscribit Ruffinus.

β ἢ δεκάτην.] Post hæc verba, id Roe & Casaub. adjiciunt, τοῦτο ἀπαγγελεῖ σοι ἕτερος προφήτης, *Hoc tibi adnuntiabit alter propheta.* Potest id additamentum confirmari his similibus Ruffini verbis: *Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit.*

γ ποῖος καιρὸς, &c.] Rectius ordo verborum ponitur in Reg. Roe, Casaub. Coisl. Colb. ποῖος καιρὸς οὗτος, ὦ προφῆτα, καὶ ποία ἡμέρα. Post, scripsimus ὑμῶν, *festivitates vestras*, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. & sacro Textu, cum feratur in impressis ἡμῶν, *festivitates nostras.*

δ ἐν ἀζύμων γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ.] In editis, & Coisl. levi deflexione, Ἀζύμων γὰρ ἦν ἡμέρα καὶ ἑορτή, *Azymorum enim dies & festivitas erat.* Eodem modo exstat in codd. Colb Roe, & Casaub. nisi quod Colbert. habet ἑορτῆς, *Azymorum & festivitatis dies erat.* in Roe vero & Casaub. post ἑορτή, additur, ἐν ᾗ, *in qua.* His omnibus prætulimus Regii codicis lectionem, quam secutus est Grodecius. Quæri potest quam azymorum diem dicat. an diem quartam decimam in qua ad vesperam occidebatur agnus paschalis; an quintam decimam quæ festivitatis solemnissima dies erat, Levit. XXIII. 6. Si primam, Christus aut pascha Judaïcum non celebravit, aut non eodem die quo Judæi. Secundam vero hic significari colligi potest ex eo, quod Cat. 14. n. 22. noctem qua Christus resurrexit numeret 16am. igitur nox à feria sexta in Sabbatum erat 15a, & dies crucifixionis, dies 15a solemnissima. Ita quidem si dies prius quam nox numeretur.

ε θαυμαστὸν, &c] Vitiose in editis θαυμαστός. corriguntur ex codd. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. Tres postremi vocem ἀληθῶς, *vere*, adjiciunt ante τὸ προφητευθέν.

ζ σημεῖον.] Vocem hanc prorsus necessariam addidimus ex Colb. cod. Ejus loco Roe & Casaub. scriptum habent τέρας, *portentum.* Paulo inferius, ubi scripsimus κεχρημένος ex Coisl. Colb. Roe & Casaub. librariorum inscitia legebatur κεχειρημένος.

dispertiti sunt: tunica vero scissa non est, quia nulli usui scissa profutura foret; deque ea milites inter sors projecta est. Pallium dividunt, tunicam sortiuntur: anne & illud scriptum est? Norunt [1] studiosi Ecclesiæ Psalmistæ, qui angelicos imitantur exercitus, & Deum indesinenter laudibus celebrant: qui digni habentur ut psallant in hoc sancto Golgotha, & dicant: *Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam projecerunt sortem.* sors autem illa, militum sortitio fuit.

Ibid. 24. — [1] Psalmistæ Ecclesiæ. — Ps. xxi. 19.

XXVII. Rursum cum à Pilato judicaretur, rubris amictus erat: ibi enim chlamydem coccineam circumposuerunt ei. illudne etiam scriptum est? Dicit Hesaïas: *Quis est hic qui advenit de Edom? rubedo vestimentorum ejus ex Bosor:* (Quis iste, qui per ignominiam coccineis amicitur? Bosor enim apud Hebræos tale quidpiam sonat.) *Quare rubra sunt vestimenta tua, & indumenta tua sicut à calcato torculari?* Ille autem respondet & dicit: *Tota die expandi manus meas ad populum inobedientem & contradicentem.*

Christus rubrâ veste amictus. — Matth. xxvii. 28. — Isai. lxiii. 1. — ℣. 2. — Isai. lxv. 2.

XXVIII. Expandit in cruce manus, ut comprehenderet orbis fines. medius enim terræ locus est hic Golgothas. Non meus hic sermo est; Propheta est qui ait: *Operatus es salutem in medio terræ.* Extendit humanas manus, qui suis illis, quas sola mens adsequitur, manibus [a] firmavit cœlum: & clavis confixæ sunt, ut affixa ligno & mortua, quæ hominum peccata portabat humanitate, unà moreretur peccatum; nos autem in justitia resurgeremus. Quandoquidem enim [b] per unum hominem mors, per unum quoque hominem vita: per unum hominem, Salvatorem videlicet, sua sponte mortem subeuntem. Recorderis enim eorum quæ dicta * sunt: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo rursus sumendi eam.*

Golgotha medius terræ locus. — Ps. lxxiii. 12. — Christus in cruce manus expandens in mysterio. — a Ps. xxxii. 6. — b Rom. v. 12. 17. & Cor. xv. 21. — * Num. 6. Johan. x. 18.

XXIX. At ille quidem hæc sustinuit, cum ad salutem omnium venisset: populus vero malam illi remunerationem rependit. Dicit Jesus: *Sitio*, is qui ex prædura rupe illis eduxit aquas: & reposcit fructus [c] à vinea quam plantavit. Verum quid vinea? Hæc, secundum naturam quidem ex sanctis patribus, secundum autem animi inductionem ex Sodomis; (*Vinea* enim *illorum ex Sodomis, & palmes eorum*

Sitis Christi quomodo à Judæis restincta. — Johan. xix. 28. — c Jerem. ii. 21. & Isai. v. 2. — Deut. xxxii. 32.

A περιβόλαιον, εἰς τέσσαρα σχισθέν. ὁ δὲ χιτὼν οὐκ ἐσχίσθη· εἰς οὐδὲν γὰρ ἂν σχισθεὶς ἐχρησίμευσε· καὶ λαχμὸς περὶ τούτου γίνεται τοῖς στρατιώταις. καὶ [α] τὸ μὲν μερίζονται, περὶ τούτου δὲ λαγχάνουσιν. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; οἴδασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ψαλμῳδοὶ, οἱ τὰς ἀγγελικὰς μιμούμενοι στρατιὰς, καὶ πάντοτε τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντες· οἱ καταξιούμενοι ψάλλειν ἐν τῷ [β] Γολγοθᾷ τούτῳ, καὶ λέγειν· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον· B κλῆρος δὲ ἦν ὁ λαχμός.

κζ΄. Πάλιν ἐπὶ Πιλάτου κριθεὶς, ἐφόρεσεν ἐρυθρά. ἐκεῖ γὰρ περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην· ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; λέγει ὁ Ἡσαΐας· [γ] Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ; ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· (τίς οὗτος ὁ κατὰ ἀτιμίαν φορῶν τὰ κόκκινα; ἡ γὰρ Βοσὸρ τοιαύτην τινὰ παρ' Ἑβραίοις ἔχει τὴν ἑρμηνείαν) Ἵνα τί σοῦ ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; ὁ δὲ ἀποκρίνεται καὶ λέγει· C Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα.

κη΄. Ἐξεπέτασεν ἐν σταυρῷ τὰς χεῖρας, ἵνα περιλάβῃ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· τῆς γὰρ γῆς τὸ μεσώτατον ὁ Γολγοθᾶς οὗτός ἐστιν. οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, προφήτης ἐστὶν ὁ φήσας· [δ] Εἰργάσω σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. ἐξέτεινεν ἀνθρωπίνας χεῖρας, ὁ ταῖς νοηταῖς αὐτοῦ χερσὶ στερεώσας τὸν οὐρανόν. καὶ προσεπάγησαν ἥλοις, ἵνα τῆς ἀνθρωπότητος τῷ ξύλῳ προσπαγείσης, τῆς βασταζούσης τῶν ἀνθρώπων τὰ ἁμαρτήματα, D καὶ τελευτησάσης τῆς ἀνθρωπότητος συναποθάνῃ μὲν ἡ ἁμαρτία, ἡμεῖς δὲ ἀναστῶμεν ἐν δικαιοσύνῃ. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ζωή· δι' ἑνὸς δὲ ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος, αὐτοπροαιρέτως τελευτῶντος. μνημόνευε γὰρ τῶν εἰρημένων· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.

κθ΄. Ἀλλ' ὁ μὲν ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐλθὼν πάντων· ὁ δὲ λαὸς κακὴν ἀντιμισθίαν ἀπεδίδου. E λέγει ὁ Ἰησοῦς, Διψῶ, ὁ ἐξαγαγὼν αὐτοῖς ἐξ ἀκροτόμου τὰ ὕδατα πέτρας· καὶ ᾔτει τὴν ἄμπελον, ἣν ἐφύτευσε, τοὺς καρπούς. ἀλλὰ τί ἡ ἄμπελος; ἡ κατὰ φύσιν μὲν ἐξ ἁγίων πατέρων, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἐκ Σοδόμων· (ἡ γὰρ ἄμπελος αὐτῶν [ε] ἐκ Σοδόμων, καὶ ἡ

α καὶ τὸ μὲν, &c.] Videlicet περιβόλαιον. Neutro igitur genere scripsimus τὸ, ex Coisl. Reg. Colb. cum in editis in masculino haberetur τὸν.

1 Studiosi Ecclesiæ psalmistæ.] Erant forte aliqui ex his psalmistis in baptizandorum numero. nam Hierosolymis locum habere potuit, quod observabatur in ecclesia Alexandrina, ut lectores & cantores ὑφηγηταί sumerentur promiscue tam ex Catechumenorum quam ex fidelium numero, teste Socrate lib. 5. hist. eccl. cap. 22. Psalmistæ isti ecclesiæ Resurrectionis addicti & affixi, *semper*, hoc est tam nocte quam die, certis horarum canonicarum intervallis canebant. Nondum in ecclesia Hierosolymitana usus institutus erat, ut alii præter Psalmistas canerent. his enim quasi proprium jus & dignitatem adtribuit quod ad cantandum essent deputati. ac quotiescumque Psalmos citat, audivisse semper, numquam autem cantasse dicit auditores. Idem præcipit Concil. Laod. can. 15. Non multo post, si non Hierosolymis, saltem in Palæstina mos obtinuit, ut etiam populus alternatim divisis choris decantaret, quod testatur Basilius epist. 63. pag. 97. Psalmistæ non solum legebant ac recitabant, quod ab Athanasio in ecclesia Alexandrina statutum dicit Aug. l. 13. Confess. cap. 33. sed suavi quodam vocis flexu psallebant, quem divinum quoddam melos appellat Cyrillus Cat. 23. num. 20. Quo in loco Psalmistam unum versiculum ad communionem invitantem cecinisse ait, ex veteri consuetudine ut Psalmi ab uno cæteris audientibus canerentur. forte autem aliquando simul conjunctis vocibus cantabant, in hoc propius angelicos exercitus imitantes.

β Γολγοθᾷ τούτῳ.] Pronomen τούτῳ additum à nobis ex Coisl. Reg. F Colb. Roe, Casaub. Grod.

γ τίς οὗτος.] Editi τίς οὖν. οὗτος loco οὖν scripsimus juxta prophetam, ex Ottob. Colb. Reg. Roe, & Casaub. Inferius Coisl. & Reg. Βοσόρ generis masculini faciunt, habent enim ὁ [illegible] Βοσόρ. Bosor Cyrillus dum confusionem & contumeliam significare ait, derivat ab Hebræo בוש Ex Hieronymo epist. 61. nov. ed. 38. num. 57. significat aut *caro*, aut *in tribulatione*. at in Hebræo est בצרה quod *munitionem* significat, aut *vindemiam*, aut *in tribulatione*.

δ εἰργάσω, *operatus es.*] Colb. & Grod. sicut in Psalmis εἰργάσατο, *operatus est.* Communis est omnium fere Patrum hæc opinio de Calvariæ loco totius orbis medio, hujus versiculi auctoritate ab eis confirmata.

ε ἐκ Σοδόμων.] Lxx. ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων. Hæc quoque Rufinus ex Cyrillo transcripsit.

κλήματος αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας·) διψῶντι τῷ Κυρίῳ, σπόγγῳ πλησθέντι καὶ περιτεθέντι καλάμῳ, προσκομίζει τὸ ὄξος· Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Βλέπεις λευκότητα προαγορεύσεως τῶν προφητῶν. Ποίαν δὲ χολὴν ἔδωκαν εἰς τὸ στόμα μου; Ἔδωκαν αὐτῷ, φησὶν, ἐσμυρνισμένον οἶνον· χολώδης δὲ καὶ κατάπικρος ἡ σμύρνα· Ταῦτα τῷ Κυρίῳ [a] ἀνταποδίδοτε; ταῦτα προσφέρεις ἡ ἄμπελος τῷ δεσπότῃ; Δικαίως προαπεθρήνει ὑμᾶς Ἡσαΐας, λέγων· Ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι· καὶ ἵνα μὴ πάντα λέγωμεν, [β] Ἔμεινα, φησὶν, ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐδίψησα ἵνα δῷ οἶνον· αὐτὸς δὲ ἐποίησεν ἀκάνθας. Βλέπεις γὰρ τὸν στέφανον, ὃν περίκειμαι. Τί οὖν ἀποφαίνομαι λοιπόν; Ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. Ἤρθησαν γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ νεφέλαι, οἱ προφῆται· οἱ προφῆται δὲ λοιπὸν ἐν Ἐκκλησίᾳ, καθώς φησι Παῦλος· Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. Καὶ πάλιν· Ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς μὲν, ἀποστόλους· τοὺς δὲ, προφήτας. Προφήτης ἦν Ἄγαβος, ὁ δήσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας.

λʹ. [γ] Περὶ δὲ τῶν λῃστῶν τῶν μετ' αὐτοῦ σταυρωθέντων εἴρηται τό· Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Καὶ οἱ δύο μὲν ἦσαν πρὸ τούτου ἄνομοι, ὁ δὲ εἷς οὐκέτι. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τέλος ἄνομος, ἀνένδοτος εἰς σωτηρίαν· χεῖρας μὲν [δ] προσπεπηγμένος, γλώσσῃ δὲ διὰ βλασφημίας πλήττων. Ἰουδαῖοι παρερχόμενοι ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς χλευάζοντες τὸν ἐσταυρωμένον, πληροῦντες τὸ γεγραμμένον· Εἴδοσάν με, ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν. Καὶ ἐκεῖνος μετ' αὐτῶν ἐδυσφήμει· ὁ δὲ ἕτερος ἐπετίμα τῷ δυσφημοῦντι. Καὶ ἦν αὐτῷ τέλος ζωῆς, καὶ ἀρχὴ διορθώσεως· παράδοσις ψυχῆς, καὶ [ε] πρόληψις σωτηρίας. Καὶ μετὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτίμησιν, φησί· Μνήσθητί μου Κύριε· πρὸς σὲ γάρ μοι ὁ λόγος. Κατάλειπε τοῦτον, πεπήρωται τῆς διανοίας τὰ ὄμματα· ἐμοῦ δὲ μνήσθητι. [ζ] Οὐ λέγω, μνήσθητί μου τῶν ἔργων· φοβοῦμαι γὰρ ταῦτα. Πᾶς ἄνθρωπος διάκειται πρὸς τὸν συνοδεύοντα· συνοδεύω σοι πρὸς τὸν θάνατον· μνήσθητί μου τοῦ σοῦ συνοδοιπόρου. Ἀλλ' οὐ λέγω, νῦν μνήσθητί μου· ἀλλ', ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

λαʹ. Ποία σε ἐφωταγώγησε δύναμις, ὦ λῃστά; τίς σε ἐδίδαξε προσκυνῆσαι τὸν καταφρονούμενον καὶ συνεσταυρωμένον; Ὦ φωτὸς ἀϊδίου, φωτίζοντος τοὺς ἐσκοτισμένους! Διὸ καὶ δικαίως ἤκουσε, [ζ] Θάρσει· οὐχ ὅτι

A ex Gomorrha) sitienti Domino, spongiæ impletæ & arundini circumpositæ adminiculo, porrigit acetum. *Et dederunt in escam meam fel, & in sitim meam potaverunt me aceto.* Vides prædictionis prophetarum perspicuitatem. Cujusmodi autem fel dederunt in os meum? *Dederunt*, inquit, *illi vinum myrrha conditum.* myrrha vero fellei saporis, & subamara. [a] Hæccine Domino redditis? hæc offers vinea Domino? Juste igitur vos olim deplorabat Hesaïas dicens: *Vinea* B *facta est dilecto in cornu, in loco pingui*: & ut ne omnia recitemus, *Exspectavi*, inquit, *ut faceret uvam*; sitivi, ut daret vinum: *ipsa autem fecit spinas.* vides enim coronam qua redimitus sum. Quid ergo deinceps statuam? *Nubibus præcipiam, ne pluant super ipsam imbrem.* Ablatæ sunt enim ab eis nubes, videlicet prophetæ. prophetæ vero deinceps in Ecclesia, sicut Paulus ait: *Prophetæ autem duo vel tres loquantur, aliique dijudicent.* & rursus: *Deus dedit in Ec-* C *clesia, alios quidem apostolos, alios vero prophetas.* propheta erat Agabus, qui sibi manus & pedes ligavit.

Johan. XIX. 29. — Psal. LXVIII. 22. — Marc. XV. 23. — Vide inf. n. 32. & hom. in Paralyt. n. 11. — a Deut. XXXII. 6. — Isai. V. 1. — Ibid. ℣. 2. — ℣. 6. — Prophetæ translati a Judæis ad Ecclesiam. — 1. Cor. XIV. 29. — Ephes. IV. 11. — Act. XXI. 10. 11.

XXX. De [b] latronibus vero qui cum eo crucifixi sunt, dictum est illud: [c] *Et cum iniquis deputatus est.* & ambo quidem prius iniqui fuere: unus autem esse desiit. alter enim ad finem usque legum contemtor, inflexibilis ad salutem: qui dum manibus affixus esset, lingua per blasphemas voces cædebat. Judæi prætereuntes movebant capita crucifixo illu- D dentes, dum adimplent quod scriptum erat: *Viderunt me, moverunt capita sua.* Et ille quidem unà cum ipsis conviciabatur, alter vero conviciantem increpabat: fuitque illi vitæ finis & emendationis initium; animæ traditio, & [i] salutis ante [alios] perceptio. Et post hanc sodalis reprehensionem ait, *Memento mei Domine*, ad te enim mihi sermo est. omitte illum; obcæcatus mentis oculis est: *mei vero memineris.* Non dico, memineris operum meorum; hæc enim vereor. homo omnis ad so- E cium viæ benigne se habere solet: viæ tibi ad mortem socius exsisto; memineris mei comitis tui. Non tamen dico, nunc *memineris mei*, sed, *cum veneris in regno tuo.*

De latronibus unà cum Christo crucifixis. — b Luc. XXIII. 32. — c Isai. LIII. 12. — Matt. XXVII. 39. — Ps. CVIII. 25. — Luc. XXIII. 39. — Ibid. 40. 41. — ℣. 42. — Ibid.

XXXI. Quæ te ô latro illuminavit potestas? quis te docuit, ut contemtum & tecum unà crucifixum adorares? o lucem æternam, quæ in tenebris jacentes illuminat! Ideo & juste audivit: *Confide*: non quod opera

Gratia latronem præveniens.

[a] ἀνταποδίδοτε.] Ex Coisl. & sacro Textu item codd. Ottob. Roe & Casaub. qui tamen habent ἀνταποδίδοται: αι pro ε, familiari describentium lapsu. Editi vitiose [illegible].

[β] Ἔμεινα, φησιν.] Verbum φησιν. addidimus ex codd. Roe & Casaub. ac Grod. Loco ἵνα ποιήσῃ, citati codices cum Coisl. Reg. Colb. habent ut in sacro Textu: τοῦ ποιῆσαι. Post, pro ἀποφαίνομαι, Reg. [illegible]. leg. [illegible].

[γ] Περὶ δὲ τῶν λῃστῶν, &c.] Hæc de latronibus hoc & sequenti numero contenta, sub nomine Cyrilli nostri citantur ab authore Catenæ in Lucam ad cap. 23. ℣. 29.

[δ] [illegible]] Emendavimus ex Coisl. Reg. Roe & Casaub. cum scriptum in impressis sit [illegible]. Ottob. habet [illegible]. Præpositionem διὰ ante [illegible] ex Coisl. Reg. & Colb. adjecimus. at hi, Colb. excepto, loco βλασφημίας habent δυσφημίας: melius cum seqq. convenit, ubi Cyrillus verbo δυσφημεῖν bis utitur.

[i] *salutis ante alios perceptio*, &c.] Ita verti vocem πρόληψις. significat latronem eo momento quo animam reddidit, salutem non solum recepisse, sed recepisse ante omnes patriarchas & prophetas, qui eamdem longorum laborum & operum exercitio meruerant & diuturno tempore exspectaverant. Sic Paulinus epist. 31. n. 6. *Longis in magnis laboribus sanctorum vias de momenti fide & momento confessionis antecepit, non immerito ante ipsos apostolos & martyres præparatum ipsis ab initio, ut ait, regnum primus invasit, & pius cæli prædo diripuit.* Sed paradisum non cælum intelligit Cyril.

[ζ] Οὐ λέγω, &c.] Aliter Colb. [illegible], Tibi dico, ne memineris actuum meorum. Post [illegible] positum in editis [illegible] delevimus, fulti codd. Coisl. Reg. Colb. & Grod. Atque in sequenti phrasi addidimus [illegible] post [illegible], ex Coisl. & Reg. & [illegible] post [illegible], ex omnibus prædictis libris, & cod. Roe.

[ζ] Θάρσει, confide.] Hoc verbum ad Scripturæ voces adjunxit Cyrill. Legit illud auctor antiquus Epistolæ de vera circumcisione in Hier. App. t. 5 p. 164. sic Christi verba repetens: *Forti animo esto. Amen dico tibi, hodie mecum*, &c. Idem quoque verbum ab aliis auctoribus citatum legi. Habetur in Cantabrig. evangel. codice græco.

F

tua fiduciam tibi efficere debeant; sed quia rex A adest qui tibi gratificatur. [1] Longe remotæ rei petitio erat, sed velocissima est gratia.
Luc. XXIII. 43. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso:*
a *Ps.* XCIV. 8. quandoquidem [a] hodie audivisti vocem meam,
Latro credens non obduravit cor suum. & non obdurasti cor tuum. Ocissime in Adamum sententiam dixi: ocissime tibi indulgeo.
Gen. II. 17. illi quidem dictum est: *Quacumque die comederitis, morte moriemini.* tu vero hodie obedi-
Vide Cat. 1. *n.* 1 *Cat.* 5. *n.* 10. *Cat.* 14. *n.* 10. visti fidei, hodie tibi salus. Ille per lignum cecidit: & tu per lignum introduceris in para- B disum. Ne timeas serpentem; non ejiciet te,
b *Luc.* X. 18. [b] cecidit enim de cœlis. Nec dico tibi, hodie abibis: sed, *hodie mecum eris. Confide*, non rejiciêre. ne timeas [c] flammeum gladium; reve-
c *Gen.* III. 24. retur Dominum. O ingentem & ineffabilem gratiam! [2] nondum Abraham [d] ille fidelis in-
2 d *Gal.* III. 9. Latro paradisum ante omnes ingreditur. gressus est, & latro ingreditur: nondum Moyses & prophetæ; & latro iniquus intrat. Admiratus id etiam ante te est Paulus, dicens: *Ubi*
Rom. V. 20. *abundavit peccatum, superabundavit & gratia.* C
e *Matt.* XX. 12. [e] qui pertulerunt æstum, nondum ingressi sunt; & qui circa undecimam horam venit, ingressus est. Nemo obmurmuret adversus patrem-familias, cum ille dicat: *Amice, non facio tibi*
℣. 13. *injuriam. Nonne potestatem habeo de meis rebus*
℣. 15. *faciendi quod volo?* vult justa opera facere latro, sed eum mors præoccupat. non tantùm opus moror, sed & fidem recepi. Veni [f] qui
f *Cantic.* VI. 1. 2. pasco in liliis, veni ut pascam in hortis. [g] ovem
g *Luc.* XV. 4. 5. perditam inveni; eam in humeros meos acci- D pio. credit enim, cum & ipse dixerit: *Erravi*
Ps. CXVIII. 176. *sicut ovis quæ periit.* [h] *Memento mei Domine,*
h *Luc.* XXIII. 42. *cum veneris in regno tuo.*

De horto in quo crucifixus est Jesus. *V. Cat.* 14. *n.* 5. & 11. & *Hom. in Paralyt. n.* 11. XXXII. De hoc horto in Canticis ad sponsam meam ante cecini, & ad eam hæc
Cant. V. 1. dixi: *Ingressus sum in hortum meum, soror mea sponsa.* ([i] erat autem ubi crucifixus est, hortus.) Et quid inde colligis? [3] *Messui myrrham*
i *Joh.* XIX. 41. *meam*, dum myrrhatum vinum & acetum bi-
3 *Cant.* V. 1. bit; quibus acceptis dixit: [k] *Consummatum est.*
k *Johan.* XIX. 30. completum est enim mysterium: completa E quæ scripta sunt: soluta peccata. *Christus* enim
Hebr. IX. 11. *adveniens pontifex futurorum bonorum, per am-*

A τὰ πράγματά σου τοῦ θαρσεῖν ἄξια· ἀλλ' ὅτι βασιλεὺς πάρεστι χαριζόμενος. μακροχρόνιος μὲν ἡ αἴτησις, ὀξυτάτη δὲ ἡ χάρις· Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· ἐπειδὴ σήμερον τῆς φωνῆς μου ἤκουσας, καὶ οὐκ ἐσκλήρυνάς σου τὴν καρδίαν. ὀξύτατα κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἀπεφηνάμην, ὀξύτατά σοι χαρίζομαι. ἐκείνῳ μὲν εἴρηται, Ἧι δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· σὺ δὲ σήμερον ὑπήκουσας τῇ πίστει, σήμερόν σοι ἡ σωτηρία. ἐκεῖνος διὰ τοῦ ξύλου ἀπέπεσε, καὶ σὺ διὰ τοῦ ξύλου εἰσάγῃ εἰς τὸν B παράδεισον. μὴ φοβηθῇς τὸν ὄφιν· οὐκ [α] ἐκβαλεῖ σε· πέπτωκε γὰρ ἐξ οὐρανῶν. καὶ οὐ λέγω σοι, σήμερον ἀπέρχῃ· ἀλλά, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ. θάρσησον, οὐκ ἐκβληθήσῃ. μὴ φοβηθῇς τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· δυσωπεῖται τὸν δεσπότην. Ὢ μεγάλης καὶ ἀνεκδιηγήτου χάριτος! οὔπω Ἀβραὰμ ὁ πιστὸς εἰσῆλθε, καὶ ὁ λῃστὴς εἰσέρχεται· οὔπω Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ λῃστὴς παράνομος εἰσέρχεται. Ἐθαύμασε καὶ πρὸ σοῦ ὁ Παῦ- C λος, εἰπών· Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. οἱ βαστάσαντες τὸν καύσωνα, οὔπω εἰσῆλθον· καὶ ὁ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, εἰσῆλθε. μηδεὶς γογγυζέτω κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, ἐπεί φησιν· Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. οὐκ ἔχω ἐξουσίαν, ἐν τοῖς ἐμοῖς ποιῆσαι ὃ βούλομαι; θέλει δικαιοπραγῆσαι ὁ λῃστής, ἀλλὰ προλαμβάνει ὁ θάνατος. [β] οὐ τὸ ἔργον περιμένω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἀπεδεξάμην. [γ] ἦλθον ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, ἦλθον ποιμᾶναι ἐν τοῖς κήποις. πρόβατον εὗρον ἀπολωλός· ἀλλ' ἐπὶ D τοὺς ὤμους μου τοῦτο λαμβάνω. πιστεύει γάρ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν· Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός. Μνήσθητί μου Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

λβ'. Προανεφώνησα ἐν Ἄσμασι περὶ τούτου τοῦ κήπου πρὸς τὴν ἐμὴν νύμφην, καὶ ταῦτα εἶπον πρὸς αὐτήν. Εἰσῆλθον εἰς [δ] κῆπόν μου, ἀδελφή μου νύμφη· (ἦν δέ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος.) καὶ τί λαμβάνεις ἐκεῖθεν; Ἐτρύγησα σμύρναν μου· οἶνον ἐσμυρνισμένον πιὼν καὶ τὸ ὄξος· ἅτινα λαβών, εἶπε, Τετέλεσται. πε- E πλήρωται γὰρ τὸ μυστήριον· πεπλήρωται τὰ γεγραμμένα· ἐλύθησαν αἱ ἁμαρτίαι. [ε] Χριστὸς γὰρ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζο-

1 *Longe remotæ rei petitio*, πολυχρόνιος ἡ αἴτησις.] Sic apud Nilum Tractatu ad Magnam cap. 4. pag. 238. πολυχρόνιος τροφή, est cibus in longum tempus præparatus. Male Grodecius, *longa petitio.* supra num. 30. notavit latronem non postulasse ut *nunc* Christus ipsius meminisset, sed cum *venisset in regno suo*, quod de judicio novissimo intelligere videtur Cyrillus. Vide Cat. 4. num. 15. Cat. 15. n. 1. & 26.

α ἐκβαλεῖ, *futuri temporis.*] Ita scripsimus juxta codd. Reg. Roe, Casaub. at in impressis ἐκβάλλει, *præs. temp.*

2 *nondum Abraham ingressus est.*] Cum variæ sint cum veterum tum recentiorum Theologorum, de paradiso in quem latro perductus est opiniones; eam quæ apud veteres usitatior & omnium verisimillima est secutus videtur Cyrillus; nimirum eum in paradisum terrestrem, unde dejectus est Adam, Christo comite introivisse. Confer hunc locum cum Cat. 14. n. 10. Quod autem ait primum ante omnes latronem in paradisum introivisse, communis hæc Cyrillo est cum Patribus latinis & græcis bene multis sententia. primus est sane cui ea promissio facta legatur. Sed si Christus ad inferos descendens, statim inde patriarchas eduxerit atque in paradisum transtulerit, non potuit ante eos ingredi latro, qui nonnisi post Christum crurifragio exstinctus est. Potuit Cyrillus id non attendere: vel cum auctore libri de virginitate apud Athanasium tom. 3. num. 10. existimare Christum nonnisi hora duodecima, hoc est nostra sexta vespertina inferos adivisse; ac priusquam eo adiret latronem in paradisum deduxisse, quod Tito Bostrensi, seu auctori Commentariorum in Lucam sub ejus nomine probabile visum est: vel etiam arbitratus est latronem statim à morte sua in paradisum inductum: patriarchas vero nonnisi post triduum à Christi anima in subterraneis exactum, quod insinuat Cat. 4. num. 14. & Cat. 14. n. 18. Quæ vero fuerit Cyrilli sententia, num latro cum anima an cum divinitate Christi ipsa die fuerit in paradiso, nihil in utramvis partem ex ejus scriptis colligere potui.

β οὐ τὸ ἔργον.] Planior hæc sententia in Colb. cod. transpositione vocis μόνον. οὐ τὸ ἔργον περιμένω, ἀλλὰ μόνον τὴν πίστιν ἀπεδεξάμην; *Non opus exspecto, sed fidem solummodo acceptam habui.*

γ ἦλθον ὁ ποιμαίνων, &c. *Veni qui pasco.*] Hic & infra male in Coisl. Reg. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. ἦλθεν tertia persona, *Venit qui pascit*, &c. cum auctor sermonem in persona Christi continuet. ubi legebatur κήποις, posuimus κρίνοις, & loco κρίνοις, scripsimus κήποις ex codd. Coisl. Colb. Reg. & Grod. juxta sensum Canticorum testimonii hic à Cyrillo respecti. Codd. Roe, & Casaub. utrobique scriptum ferunt κήποις.

δ κῆπόν μου.] Illud μου adjecimus ex codd. Coisl. Colb. Reg. Grod. & sacro Textu.

3 *Messui myrrham meam.*] Quod testimonium hic refert ad myrrhatum vinum, Cat. 14. num. 11. accommodat sepulturæ Christi.

ε Χριστὸς γάρ.] Particulam γὰρ adscripsimus, ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. Loco μελλόντων, codd. Coisl. Reg. Colb Roe, Casaub. ferunt γενομένων, *factorum*, quod in multis novi Testamenti codicibus reperiri notat Joh. Millius.

νος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, (τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως) οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, [a] αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους, ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; καὶ πάλιν· Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σὰρξ αὐτοῦ τὸ καταπέτασμα, ἠτιμάσθη· διὰ τοῦτο, [b] τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τὸ τυπικὸν διεῤῥήξατο, καθὼς γέγραπται· Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· οὐδὲ γὰρ ὀλίγον αὐτοῦ περιελείφθη. ἐπειδὴ γὰρ ὁ δεσπότης εἶπεν, Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, ὁ οἶκος διεῤῥήξατο.

λγ'. Ὑπέμεινε δὲ ταῦτα ὁ Σωτὴρ, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. ἐχθροὶ γὰρ ἦμεν Θεοῦ δι' ἁμαρτίας, καὶ ὥρισεν ὁ Θεὸς [γ] τὸν ἁμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. Ἔδει οὖν ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι· ἢ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν, ἢ φιλανθρωπευόμενον παραλῦσαι τὴν ἀπόφασιν. Ἀλλὰ βλέπε Θεοῦ σοφίαν. ἐτήρησεν καὶ τῇ ἀποφάσει τὴν ἀλήθειαν, [δ] καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐνέργειαν. Ἀνέλαβε Χριστὸς τὰς ἁμαρτίας ἐν τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμεῖς ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν. Οὐ μικρὸς ἦν ὁ ὑπεραποθνήσκων ἡμῶν. οὐκ ἦν πρόβατον αἰσθητόν· οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος. οὐκ ἦν ἄγγελος μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας. οὐ τοσαύτη ἦν τῶν ἁμαρτωλῶν ἡ ἀνομία, ὅση τοῦ ὑπεραποθνήσκοντος ἡ δικαιοσύνη· οὐ τοσοῦτον ἡμάρτομεν, ὅσον ἐδικαιοπράγησεν ὁ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τεθεικώς· ὁ τεθεικὼς ὅτε ἤθελε, καὶ πάλιν λαβὼν ὅτε ἤθελε. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι οὐ βιοσφαγῶς ἀπέθετο τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἀκουσίως παρέδωκε τὸ πνεῦμα; [ε] προσεφώνει τῷ πατρὶ, λέγων· Πάτερ εἰς χεῖράς σου [ι] παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου· παρατίθεμαι, ἵνα πάλιν αὐτὸ λάβω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ, ταχέως γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη πάλιν.

λδ'. Ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, διὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον. πέτραι ἐσχίσθησαν, διὰ τὴν νοητὴν Πέτραν. μνημεῖα ἠνεῴχθη καὶ νεκροὶ ἀνέστησαν, διὰ τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον· ἐξαπέστειλε δεσμίους αὐτοῦ ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχύνου τὸν ἐσταυρωμένον, ἀλλὰ παῤῥησιάζου λέγων καὶ αὐτός· Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, [ζ] καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ τῷ

plius & perfectius tabernaculum, non manu factum (id est non hujus creationis & structuræ,) neque per sanguinem hircorum & vitulorum; sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa. Si enim sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ adspergens inquinatos, sanctificat ad carnis munditiem; quanto potius sanguis Christi? Et iterum: *Habentes igitur, fratres, fiduciam ad ingrediendum in Sancta in sanguine Jesu, ea via quam dedicavit nobis novam & viventem, per velamen, hoc est carnem suam.* Et quoniam caro, ipsius velamen, dedecore affecta fuit; idcirco figurativum templi velum discissum est, sicut scriptum est: *Et ecce velum templi scissum est in duo à summo usque ad imum:* neque enim tantillum ex ipso derelictum est. quoniam enim Dominus dixit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*, domus ipsa disrupta est.

XXXIII. Sustinuit autem hæc Salvator, pacificans per sanguinem crucis, quæ in cœlis & quæ in terra sunt. Inimici enim Dei per peccatum eramus, & definivit Deus peccantem mori oportere. Ex duobus igitur alterum fieri necesse erat: ut aut Deus sibi constans omnes interimeret, aut clementiâ usus datam sententiam dissolveret. Verum Dei sapientiam conspicare: suam servavit & sententiæ firmitatem, & bonitati efficaciam. Adsumsit Christus peccata in corpore (suo) super lignum, ut nos per mortem ejus peccatis mortui, justitiæ viveremus. Non minimi pretii erat qui pro nobis moriebatur: non erat ovis sensibilis; non erat nudus homo: non erat solummodo angelus; sed Deus inhumanatus. Non tanta erat peccantium iniquitas, quanta ejus qui nostri gratiâ moriebatur justitia. non tantum peccavimus, quantum ille justitia excelluit qui pro nobis animam posuit: qui posuit quando voluit, & iterum sumsit quando voluit. Vis nosse quod non coactè ac vi vitam deposuit, neque invitus tradidit spiritum? Inclamavit ad patrem, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Commendo*, ut eum resumam. *Et hæc cum dixisset, dimisit spiritum:* sed non in longum tempus, ocius enim ex mortuis rursum resurrexit.

XXXIV. [a] Defecit sol, propter [b] justitiæ solem. petræ scissæ sunt [c] propter intelligibilem petram. [d] monumenta aperta sunt & mortui resurrexere, propter eum qui [e] in mortuis liber erat: [f] emisit vinctos suos de lacu non habente aquam. Ne te igitur pudeat crucifixi, sed cum fiducia tu etiam dicito: *Hic peccata nostra portat, & de nobis dolet, & vibice ejus*

ỳ. 12.
ỳ. 13.
ỳ. 14.
Hebr. x. 19.
ỳ. 20.
Velum Templi scissum.
Matt. xxvii. 51.
Matt. xxiii. 38.
Crucis Christi fructus hominum reconciliatio.
Coloss. i. 20.
Christus in se suscepit sententiam mortis in homines dictam. Vide sup. n. 2.
1. Pet. ii. 24.
Isai. lxiii. 9.
Non tanta hominum injustitia, quanta morientis Christi justitia.
Johan. x. 18.
Id. sup. n. 6. & Cat. 14. n. 8.
Luc. xxiii. 46.
Ibid. & Matt. xxvii. 50.
a Luc. xxiii. 45.
b Malac. iv. 2.
c 1. Cor. x. 4.
d Matt. xxvii. 52.
e Ps. lxxxvii. 6.
f Zach. ix. 11.
Isai. liii. 4.
ỳ. 5.

[a] αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος.] Ea verba ex codd. Coisl. Colb. & Reg. adjecimus.

[b] τὸ καταπέτασμα, &c.] Locus hic in mss. codd. inversus reperitur. Sic est in Coisl. & Reg. Roe τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. τὸ τυπικὸν διεῤῥήξατο, καθὼς εἴρηται: οὐδὲ γὰρ, &c. Cod. Colb. habet fere ut in textu. tantum omittit hic τὸ τυπικὸν, quod ponit inferius post κάτω, ubi sic habet; τὸ τυπικὸν διεῤῥήξατο, καθὼς εἴρηται. οὐδὲ γὰρ, &c.

[γ] Ἔδει οὖν ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι.] Ita restituimus ex codd. Ottob. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. addita ex editis præpositione ἐκ. Aliter in editis per interrogationem, τί οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἔδει; Quodnam igitur ex duobus fieri oportuit? at nulla ad interrogationem responsio subsequitur. Sola accentus mutatione sic recepta lectio restitui possit: τὶ οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἔδει, Aliquid igitur ex his duobus fieri oportebat.

[δ] διὰ τοῦ θανάτου.] Articulum adjecimus, ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Post, loco ὑπεραποθανών, ὑπεραποθνήσκων scripsimus ex Coisl. Colb. Reg. & ἡμῶν ex Coisl. pro ὑμῶν.

[ι] παρατίθεμαι.] Sic editi, cum codd. Coisl. Roe & Casaub. at Colb. & Reg. παραθήσομαι, *commendabo, deponam*, ut in sacro Textu tam Lucæ xxiii. 46. quam Psalmi xxx. ỳ. 6.

[ζ] καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται.] Ea desunt in codd. Roe & Casaub. & Grod. Sequentes autem voces sic in Coisl. Colb. & Reg. scriptæ sunt prætermittendo καὶ, οὗ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν, *Cujus livore ejus omnes sanati sumus.* Illud οὗ pro καὶ sumtum ex 1. Petri epistol. c. 2. ỳ. 24.

nos sanati sumus: ne simus erga benefactorem ingratи. Et iterum: *A peccatis populi mei ductus est ad mortem: & dabo malos pro sepultura ipsius, & divites pro morte ejus.* Propter hoc apertius ait Paulus: *Quod Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas; & quod sepultus; & quod resurrexit tertia die secundum Scripturas.*

℣. 8. ℣. 9. 1. Cor. xv. 3. ℣. 4.

De loco & circumstantiis sepulturæ. Vide infr. n. 39. & Cat. 14. n. 5. & 9.

XXXV. Volumus autem disertè cognoscere ubinam sit sepultus. Anne manufactus tumulus? an regiorum sepulcrorum more è terra prominet? num ex lapidibus coagmentatis factum sit monumentum? & quidnam illi impositum sit? Edicite nobis ô prophetæ, & sepulcri descriptionem, & ubi positum sit corpus, & ubinam illud requisituri simus. Illi autem respondent: *Inspicite in solidam petram quam excidistis:* [a] *inspicite & videte.* Habes in evangeliis: [b] *In monumento exciso* [c] *quod erat excisum ex petra.* Et quid post hæc? quale monumenti ostium? Rursus alius propheta dicit: *Morti dederunt in lacu vitam meam, & posuerunt lapidem super me.* [d] Ego lapis angularis, electus, pretiosus, intra lapidem condor ad modicum tempus; [e] lapis offensionis Judæis, & salutaris credentibus. Insitum est igitur lignum vitæ in terra, ut hæc quæ maledicta fuerat benedictionem consequeretur, & ut liberarentur mortui.

Isai. LI. 1. a Eccli. II. 10. b Luc. XXIII. 53. c Marc. XV. 46. Lament. III. 53. d 1. Pet. II. 6. & Isai. XXVIII. 16. e 1. Pet. II. 8. Id. sup. n. 18. & Cat. 14 n. 11.

Signum crucis in omni actione frequentandum. Vide sup. n. 22. & Cat. 4. n. 14.

XXXVI. Ne nos igitur teneat verecundia, quominus crucifixum confiteamur. In fronte confidenter, idque ad omnia, digitis crux pro signaculo efficiatur: dum panes edimus, & sorbemus pocula; in ingressibus & egressibus; ante somnum; in dormiendo & surgendo; eundo & quiescendo. Magnum illud præsidium: gratuitum, propter egenos; nullo labore constans, propter imbecilles; siquidem à Deo est gratiæ loco concessum: signum fidelium & dæmonum formido. In illo enim triumphatos eos confidenter ostentans traduxit. Quando siquidem viderint crucem, crucifixi eis in mentem venit. metuunt eum qui contrivit capita draconis. Ne quia gratuitum est, signaculum contemne; imo eo magis benefactorem venerare.

Coloss. II. 15. Vide sup. n. 3. inf. n. 40. Psal. LXXIII. 14.

XXXVII. Etsi quando in disceptationem incideris, atque argumentis deficiaris, inconcussa tamen apud te maneat fides. Quin tu potius comparata eruditione, Judæos ex prophetis, & Græcos ex suis ipsorum fabulis ad silentium redige. Hi * fulmine percussos adorant: fulmen vero de cœlis veniens non temere ruit. si illi fulminatos Deo exosos adorare non verecundantur; an te, dilectum Deo & Dei filium tui gratiâ crucifixum, adorare

Judæi ex prophetis, Græci ex suis ipsorum fabulis refellendi. Vide Cat. 12. n. 27. * Æsculapium.

A μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· μὴ ἀχαριστήσωμεν τῷ εὐεργέτῃ. καὶ πάλιν· Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου, ἤχθη " εἰς θάνατον· καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, " καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· διὰ τοῦτο σα- " φῶς λέγει ὁ Παῦλος· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν " ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι " ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς. "

λε'. [a] Ζητοῦμεν δὲ γνῶναι σαφῶς ποῦ τέθαπται. χειροποίητος ἄρα ὁ τάφος; ἄρα κατὰ τοὺς τῶν βασιλέων B τάφους ὑπερανέχει τῆς γῆς; ἐκ λίθων γεγένηται τὸ μνῆμα συγκειμένων; καὶ [β] τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθεται; εἴπατε ἡμῖν, ὦ προφῆται καὶ τοῦ τάφου τὴν ἀκρίβειαν, ποῦ τίθεται, καὶ ποῦ αὐτὸν ζητήσομεν· οἱ δὲ φασιν· [γ] Ἐμβλέψατε " εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἣν ἐλατομήσατε· ἐμβλέψατε " καὶ ἴδετε. ἔχεις ἐν εὐαγγελίοις· Ἐν μνήματι λαξευτῷ, " ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας. Καὶ τί γὰρ; ποταπὴ τοῦ μνήματος ἡ θύρα; πάλιν προφήτης ἄλλος λέγει· Ἐθανάτωσαν ἐν λάκκῳ ζωήν μου, καὶ [δ] ἔθηκαν λίθον " C ἐπ' ἐμοί. ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος, ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἔντιμος, ἐνδοτέρω λίθου κεῖμαι πρὸς ὀλίγον χρόνον· λίθος προσκόμματος Ἰουδαίοις, καὶ σωτήριος τοῖς πιστεύουσιν. ἐνεφυτεύθη τοίνυν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς εὐλογίας ἡ καταραθεῖσα γῆ, καὶ ἵνα λυθῶσιν οἱ νεκροί.

λς'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν ὁμολογῆσαι τὸν ἐσταυρωμένον. ἐπὶ μετώπου μετὰ παρρησίας δακτύλοις ἡ σφραγίς, καὶ ἐπὶ πάντων, ὁ σταυρὸς γινέσθω· D ἐπὶ ἄρτων βιβρωσκομένων, καὶ ἐπὶ ποτηρίων πινομένων· ἐν εἰσόδοις, ἐν ἐξόδοις· πρὸ τοῦ ὕπνου· κοιταζομένοις, καὶ διανισταμένοις· ὁδεύουσι, καὶ ἠρεμοῦσι. Μέγα τὸ φυλακτήριον· δωρεάν, διὰ τοὺς πένητας· χωρὶς καμάτου, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπειδὴ καὶ παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις· σημεῖον πιστῶν καὶ φόβος δαιμόνων· ἐθριάμβευσε γὰρ αὐτοὺς ἐν αὐτῷ, δειγματίσας ἐν παρρησίᾳ. ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν σταυρόν, ὑπομιμνήσκονται τοῦ ἐσταυρωμένου· φοβοῦνται τὸν συντρίψαντα τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος. Μὴ διὰ τὸ δωρημαῖον, καταφρόνει τῆς σφρα-E γῖδος· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μᾶλλον τίμησον τὸν εὐεργέτην.

λζ'. Καὶ ἐὰν εἰς συζήτησιν ποτὲ ἐμπέσῃς, καὶ μὴ τοὺς λόγους τῆς ἀποδείξεως ἔχῃς, ἡ πίστις ἑδραία μενέτω παρὰ σοί. μᾶλλον δέ, πολυμαθὴς γενόμενος Ἰουδαίους ἐπιστόμιζε ἐκ τῶν προφητῶν, καὶ Ἕλληνας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μυθολογουμένων. αὐτοὶ κεκεραυνωμένους προσκυνοῦσι· κεραυνὸς δὲ ἐξ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, οὐκ ἀκρίτως ἔρχεται. εἰ ἐκεῖνοι τοὺς κεραυνωθέντας θεομισεῖς προσκυνοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· σὺ τὸν [ε] θεο-F φιλῆ καὶ υἱὸν Θεοῦ, τὸν ἐσταυρωμένον ὑπὲρ σοῦ, προσκυνεῖν αἰσχύνῃ;

[a] Ζητοῦμεν, &c.] Hæc & sequentia usque ad præsentis numeri finem citantur in Catena in Lucam ad cap. 23. ℣. 51. & partim à Ruffino transcribuntur.

[β] τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθεται.] Sic restituimus ex Coisl. Colb. Reg. Grod. Roe & Casaub. quamquam hi postremi omittunt δέ. In editis legitur τούτων, & omittitur δὲ & τί. Paulo post, ποῦ τίθεται scripsimus, loco ποῦ τεθείκατε, *ubi posuistis?* ex Coisl. Colb. Reg. & Gd.

[γ] ἐμβλέψατε καὶ ἴδετε.] Vox ἐμβλέψατε reperitur in loco Isaïæ citato ℣. 2. at vox καὶ ἴδετε à nobis ita posita est, ex codd. Coisl. Colb. & Reg. juncta reperitur cum ἐμβλέψατε, Eccli. cap. 2. ℣. 10. In editis pro ἴδετε, legitur αἰδέσθητε, *Reveremini.* at Grod. videtur legisse αἰσθήσεσθε, *Sentietis.* Locum Isaïæ, quo, ad litteram, Judæos fidei parentum suorum memores esse jubet Deus, eodem modo quo Cyrillus sepulturæ Christi accommodat Eusebius in hunc Isaïæ locum. Voces sequentes ex duobus evangelistis sumtæ: ἐν μνήματι λαξευτῷ sumtum ex Luc. XXIII. 53. ὃ ἦν &c. ex Marco XV. 46.

[δ] ἔθηκαν.] Colb. ἐπέθηκαν, ut in sacro Textu. videtur ad hanc lectionem respicere Cyrillus his verbis, τούτῳ δὲ τί ἐπιτίθεται; Infra scripsimus ἐνδοτέρω λίθου, ex Colb. Roe & Casaub. cum in impressis habeatur ἐνδοτέρω λίθῳ. Postremo, loco πρὸ ὀλίγου χρόνου, *ante pauca tempora*, quod nihil sonat; restituimus ex Coisl. Colb. Reg. Casaub. Grod. πρὸς ὀλίγον χρόνον.

[ε] θεοφιλῆ, καὶ υἱόν.] Coisl. Reg. θεοφιλῆ, τὸν υἱόν. Colb. θεοφιλῆ τὸν Ἰησοῦν.

αἰσχύνῃ; Αἰδοῦμαι λέγειν τὰ περὶ τῶν λεγομένων θεῶν αὐτῶν, καὶ καταλιμπάνω διὰ τὴν ὥραν· οἱ δὲ εἰδότες, λεγέτωσαν. Ἐπιστομιζέσθωσαν δὲ καὶ αἱρετικοὶ πάντες. ἐάν τις [a] εἴπῃ ὅτι δόκησις ὁ σταυρὸς, ἀποστράφηθι. μίσησον τοὺς λέγοντας, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, ἐκ σταυροῦ δὲ ἡ σωτηρία· καὶ ἡ σωτηρία, φαντασία. Εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάστασις. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάληψις. καὶ εἰ φαντασία ἡ ἀνάληψις, φαντασία ἄρα καὶ ἡ δευτέρα κάθοδος, καὶ πάντα λοιπὸν ἀνυπόστατα.

λη΄. [β] Λάμβανε οὖν πρῶτον ἀρραγὲς θεμέλιον τὸν σταυρὸν, καὶ ἐποικοδόμει τὰ λοιπὰ τῆς πίστεως. Μὴ ἀρνήσῃ τὸν ἐσταυρωμένον· ἐὰν γὰρ ἀρνήσῃ, πολλοὺς ἔχεις τοὺς ἐλέγχοντας. Ἰούδας ἐλέγξει σε πρῶτος, ὁ προδότης. ὁ γὰρ προδοὺς, οἶδεν ὅτι ὑπὸ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων κατεκρίθη πρὸς θάνατον. Μαρτυρεῖ τὰ τριάκοντα ἀργύρια. μαρτυρεῖ τὸ Γεθσημανῆ, ἔνθα ἡ προδοσία γέγονεν. οὔπω λέγω τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἐν ᾧ προσηύχοντο παρόντες ἐν νυκτί. μαρτυρεῖ [γ] ἡ ἐν νυκτὶ σελήνη. μαρτυρεῖ ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ ἥλιος ἐκλείπων· οὐ γὰρ ἔφερεν ὁρᾶν τὸ παράνομον τῶν ἐπιβουλευόντων. Ἐλέγχει σε τὸ πῦρ, ᾧ παρεστὼς ἐθερμαίνετο ὁ Πέτρος· ἐὰν ἀρνήσῃ τὸν σταυρὸν, μένει σε τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. σκληρὰ λέγω, ἵνα μὴ σκληρῶν πειραθῇς. μνημόνευε τῶν ἐν Γεθσημανῇ μαχαιρῶν ἐλθουσῶν ἐπ' αὐτὸν, ἵνα μὴ ῥομφαίας [δ] πειραθῇς αἰωνίου. Ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα, διὰ τῆς νῦν ἐρημίας δεικνύουσα τοῦ κριθέντος ἐκεῖ τότε τὴν δύναμιν. [ε] ἀντικαταστήσεταί σοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας· ἀντικαταστήσεταί σοι καὶ ὁ ὑπηρέτης, ὁ ῥάπισμα δοὺς τῷ Ἰησοῦ· καὶ οἱ δήσαντες, καὶ οἱ ἀπαγαγόντες. ἀντικαταστήσεταί σοι καὶ Ἡρώδης καὶ Πιλάτος μονονουχὶ λέγοντες· Τί ἀρνῇ τὸν ἐφ' ἡμῶν ὑπὸ Ἰουδαίων συκοφαντηθέντα, ὃν ᾔδειμεν ἡμεῖς μηδὲν ἁμαρτήσαντα; ἐγὼ γὰρ Πιλάτος ἀπενιψάμην τότε τὰς χεῖρας. ἀντικαταστήσονταί σοι οἱ ψευδομάρτυρες· καὶ οἱ στρατιῶται, οἱ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλόντες, καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον ἐπιθέντες, καὶ ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρώσαντες, καὶ περὶ τοῦ χιτῶνος λαχόντες.

A debit? verecundia prohibeor ne suorum quos appellant Deorum vitia evulgem, eaque propter horæ angustiam prætermitto; qui autem norunt, exponant. Obstruatur etiam os hæreticis omnibus. si quis dixerit crucem tantum opinione constare, aversare. Oderis eos qui dicunt ficta tantum specie [Christum] crucifixum esse. si enim specie tantum crucifixus sit, cum è cruce nobis oriatur salus, ipsa etiam salus nonnisi ludicra specie constabit. Si imaginaria species crux, imaginaria pariter species resurrectio. si autem B Christus non resurrexit, adhuc sumus in peccatis nostris. Si crux imagine & opinione tantum, imagine pariter adsumtio constabit. si autem adsumtio, similiter & secundus adventus; & omnia denique nullâ solidâ re consistent.

1. Cor. xv. 17. — *Id fere Cat. 4. n. 9. & sup. n. 4.*

XXXVIII. Sume igitur primùm pro insolubili fundamento crucem, eoque reliqua fidei consectaria inædifica. Ne crucifixum abneges: si enim abnegaveris, multos habes qui te revincent. Primus te arguet proditor Judas: ipse enim qui prodidit, novit eum à principi-C bus sacerdotum & senioribus damnatum ad mortem fuisse. Testantur [a] triginta argentei. [b] testatur Gethsemane, locus ubi proditio peracta fuit. Nondum dico [c] montem Olivarum in quo orabant præsentes [apostoli] noctu. testatur quæ in nocte lucebat luna. testatur dies, & [d] sol deficiens; nec enim insidiatorum crimen videre sustinuit. Arguet te [e] ignis cui adstans calefaciebat se Petrus: si crucem negaveris, manebit te ignis æternus. dura dico, ne tu dura experiare. Recordare ruentium super illum in Gethsemane gladiorum, ne tu æternum D gladium patiare. Arguet te [1] Caïphæ domus; quæ præsenti vastitate potestatem ejus ostendit, qui tunc in ea judicatus est. Exsurget tibi ex adverso in die judicii Caïphas ipse: exsurget & minister qui Jesu colaphum impegit, & qui ligaverunt, & qui abduxerunt. Exsurget adversum te & Herodes & Pilatus, ita ferme loquentes: Quid negas eum qui coram nobis à Judæis calumniis est appetitus, [f] quem nos nihil peccasse probe calluimus? ego enim E [g] Pilatus tunc lavi manus. Stabunt contra te ipsi [h] falsi testes; & [i] milites qui purpureum ipsi induerunt vestimentum, spineamque imposuerunt coronam, & in [k] Golgotha crucifixerunt, [l] deque tunica sunt sortiti.

Conglobata crucis Christi testimonia.

Matt. xxvii. 3. — a *Matth. xxvi. 16.* — b *Ibid. 36.* — c *Luc. xxii. 39.* — d *Luc. xxiii. 45.* — e *Johan. xviii. 18.* — *Matt. xxvi. 55.* — *Johan. xviii. 22.* — f *Luc. xxiii. 14. 15.* — g *Matt. xxvii. 24.* — h *Matt. xxvi. 60.* — i *Johan. xix. 2.* — k *Joh. xix. 17.* — l *Ibid. ℣. 24.*

[a] εἴπῃ.] Sic nos ex Coisl. Colb. & Reg. Editi vero λέγει. Paulo post, voces οἱ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, item istas, καὶ ἡ σωτηρία φαντασία, quæ facile propter repetitas voces ἐσταυρώθη & φαντασία excidere potuerunt, restituimus ex cod. Colb. At paulo alia est codd. Roe & Casaub. lectio. nam post ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, sic habent: εἰ ἐκ σταυροῦ δὲ ἡ σωτηρία, οὐ φαντασία ἡ σωτηρία, ἡ φαντασία, &c. *Si autem è cruce est nostra salus, nonne imaginaria salus erit? Si*, &c.

[β] Λάμβανε οὖν.] Particulam οὖν adscripsimus ex Coisl. & Reg. at Colb. λάμβανε σύ.

[γ] ἐν νυκτί.] Articulum ἡ addidimus ex Coisl. Reg. Colb. Roe, Casaub.

[δ] πειραθῇς.] Roe, Casaub. & Coisl. πειραθῇς, ut supra σκληρῶν πειραθῇς.

[1] *Caïphæ domus*, &c.] Caïphæ domum hic, & prætorium Pilati inferius, ad vastitatem & solitudinem redacta significat. quod non his solis ædificiis proprium, sed toti veteri Hierosolymæ, ac præsertim monti Sion in quo ambo hæc ædificia fuisse traduntur, commune erat. Vide Cat. 16. num. 18. & Euseb. lib. 8. Demonst. pag. 406. De hac domo Caïphæ auctor Itinerarii Hierosolymitani: *In eadem adscenditur Sion; & paret ubi fuit domus Caïphæ Sacerdotis; & columna adhuc ibi est, in qua Christum flagellis ceciderunt.* Columna hæc postea in ecclesia porticum sustinens F visebatur. Hieronym. epist. al. 27. nunc 86. de S. Paula scribit: *Ostendebatur illi columna ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus ducitur & flagellatur.* Erat hæc ecclesia in ipsis, ut reor, & ex ipsis Caïphæ ædibus ædificata: quod tum ex citati Hieronymiani loci serie, tum ex istis Prudentii in Enchiridio versibus colligitur: *Impia blasphemi cecidit domus alta Caïphæ... Vinctus in his Dominus stetit ædibus, atque columnæ Annexus, tergum dedit ut servile flagellis. Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna.* Sed quod hanc ecclesiam in honorem S. Petri ab Helena structam dicit Nicephorus lib. 8. hist. eccl. cap. 30. refellitur tum ex præsenti Cyrilli, & mox allegati Itinerarii testimonio, quibus locus ille uti Cyrilli ætate pristinam vastitatem retinens describitur: tum ex Eusebii, Theodoreti, Socratis & Sozomeni silentio, qui ecclesias ab Helena constructas referentes, nullum de ista verbum faciunt.

[ε] ἀντικαταστήσεταί σοι.] Ea verba usque ad οἱ ἀπαγαγόντες incl. in editis prætermissa propter repetitionem vocis ἀντικαταστήσεται, reposui ex codd. Ottob. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. & Colb. qui tamen postremus omittit membrum illud prius, ἀντικαταστήσεταί σοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας. Paulo post, ἐφ' ἡμῶν, loco ὑφ' ὑμῶν, posuimus ex Coisl. Colb. & Grod. & συκοφαντηθέντα, loco σταυρωθέντα, *crucifixum*, ex Coislin. Reg. Roe, Casaub. & Grod.

Luc. XXIII. 26. a Luc. XXIII. 45. b Marc. XV. 23. c Matt. XXVII. 48. d Matt. XXVII. 35. e Johan. XIX. 34. f Matt. XXVII. 55. g Ibid. 51. h Ibid. 27.

1 In monte Golgotha apparebant vestigia ruptarum in Christi morte petrarum. i Ibid. 51. Ibid. 60. k Johan. XX. 12. l Matt. XXVIII. 9. m Joh. XX. 3. 4. Vide Cat. 14. n. 12. n Ibid. 27.

2 Cat. 10. n. 19. Crucis virtus intima fideles ad audiendum Dei verbum secretis vinculis adducit. Persæ Christo subjugati, & leniti Scythæ per crucem.

Arguet te Simon Cyrenæus qui crucem portavit post Jesum.

XXXIX. Convincet te ex syderibus, [a] sol deliquium passus: ex terrenis vero rebus [b] myrrhatum vinum: ex cannis [c] arundo; ex herbis hyssopum; ex marinis spongia, ex arboribus crucis lignum. Milites, sicut dixi, qui [d] clavis confixerunt, & de vestibus sortem jecere. [e] Miles qui lancea latus ejus aperuit. [f] mulieres quæ tunc adfuerunt. [g] velum Templi tunc discissum. Pilati [h] prætorium, virtute ejus qui tunc cruci adfixus est, nunc in solitudinem redactum. Golgothas iste sanctus supereminens, & hucusque conspicuus; atque in præsentem diem [1] fidem faciens, quomodo [i] petræ propter Christum eo tempore sunt scissæ. Proximum quoque monumentum, in quo conditus est; & ostio impositus lapis, qui ad hunc usque diem proximè monumentum jacet. [k] Angeli qui tunc præsentes fuere: [l] mulieres quæ post resurrectionem adoravere. [m] Petrus & Johannes qui ad monumentum cucurrere, & [n] Thomas qui manum in latus ejus, & digitos in clavorum vestigia inseruit. Pro nobis enim ille diligenter contrectavit: quodque tu qui præsens non adfuisti inquisiturus eras, id ille præsens altiori Dei consilio conquisivit.

XL. Habes duodecim Apostolos crucis testes, & terram universam, ac mundum credentium in crucifixum hominum. Hoc ipsum quòd nunc ades, [2] Crucifixi virtutem tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc cœtum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quæ te nunc adursit judicis sententia? verum salutare Jesu tropæum, crux, omnes huc coëgit. Hoc Persas servituti addixit,

A ἐλέγξει σε Σίμων ὁ Κυρηναῖος, ὁ τὸν σταυρὸν φέρων ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ.

λθʹ. Ἐλέγξει σε ἀπὸ μὲν ἄστρων, ὁ ἐκλείπων ἥλιος· ἀπὸ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς, [α] ὁ ἐσμυρνισμένος οἶνος· ἀπὸ καλάμων, ὁ κάλαμος· ἀπὸ βοτανῶν, τὸ ὕσσωπον· ἀπὸ τῶν θαλασσίων, ὁ σπόγγος· ἀπὸ δένδρων, τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. οἱ στρατιῶται, καθὼς εἴρηται, οἱ καθηλώσαντες, καὶ λαχόντες περὶ τῶν ἱματίων. ὁ στρατιώτης, ὁ τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἀνοίξας. [β] αἱ γυναῖκες, αἱ τότε παροῦσαι. τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τότε διαρραγέν. τὸ Πι- B λάτου πραιτώριον, τὸ τῇ δυνάμει τοῦ τότε σταυρωθέντος νῦν ἠρημωμένον. Ὁ Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος, ὁ ὑπερανεστὼς, καὶ μέχρι σήμερον φαινόμενος, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐῤῥάγησαν. τὸ μνῆμα τὸ πλησίον, ὅπου ἐτέθη· καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ θύρᾳ λίθος, ὁ μέχρι σήμερον [γ] παρὰ τῷ μνημείῳ κείμενος. ἄγγελοι, οἱ τότε παρόντες. γυναῖκες αἱ προσκυνήσασαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Πέτρος καὶ Ἰωάννης, οἱ ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμόντες. καὶ Θωμᾶς, ὁ C βαλὼν τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν κἀκεῖνος ἀκριβῶς ἐψηλάφησεν. καὶ ὅπερ σὺ ἔμελλες, ὁ τότε μὴ παρὼν, ζητεῖν· τοῦτο ἐκεῖνος παρὼν κατ' οἰκονομίαν ἐζήτησεν.

μʹ. Ἔχεις δώδεκα ἀποστόλους τοῦ σταυροῦ μάρτυρας· καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ [δ] τὸν κόσμον τῶν εἰς τὸν σταυρωμένον πιστευόντων ἀνθρώπων. Αὐτὸ τοῦτο, σε νῦν παρεῖναι, πειθέτω σε τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν. D τίς γάρ σε νῦν συνήγαγε; ποῖοι στρατιῶται; ποίοις δεσμοῖς ἠναγκάσθης; ποία καταδίκη σε νῦν [ε] κατέπειξεν; ἀλλὰ τὸ τρόπαιον Ἰησοῦ τὸ σωτήριον, ὁ σταυρὸς, πάντας συνήγαγε. Τοῦτο Πέρσας ἐδουλαγώγησε,

α ὁ ἐσμυρνισμένος.] Articulum addi placuit ex Roe, & Casaub.

β αἱ γυναῖκες.] Articulus ex codd. Roe, & Casaub. hic adscriptus.

1 *fidem faciens*, &c.] Scissuram in monte Golgotha passionis tempore factam, suo tempore conspicuam in testimonium appellat Cyrillus testis omni exceptione major. Idem confirmat Lucianus martyr, qui apud Ruffinum lib. 9. hist. eccles. cap. 6. christianæ religionis defensorem agens sic præsidem adloquitur: *Si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius in quo res gesta est testimonium. Adstipulatur his ipse in Hierosolymis* E *locus, & Golgothana rupes sub patibuli onere dirupta.* Ex his verbis colligi potest fissuram factam fuisse in loco ubi crux fixa fuerat. Eadem fissura nunc Hierosolymis peregrinis ostenditur.

γ παρὰ τῷ μνημείῳ.] Coisl. & Reg. πρὸ τοῦ μνημείου. Colb. πρὸ τοῦ μνήματος. Grod. quoque *ante monumentum.* Erat ille lapis, Hieronymi saltem tempore, intra ipsam monumenti speluncam, sed prope sarcophagum in quo Christus compositus fuerat. Hæc sunt ipsius verba epist. 27. nov. ed. 86. de S. Paula loquentis: *Ingressa sepulcrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti removerat Angelus.* forte ad pedes sacri sepulcri fuisse, istis ejusdem Hieronymi ep. 17. novæ editionis 44. verbis suaderi potest: *Quotiescumque ingredimur sepulcrum Domini... videmus Angelum sedere ad pedes ejus.*

δ τὸν κόσμον τῶν εἰς, &c. *mundum hominum qui in crucifixum credunt.*] Cod. Coisl. omittit ἀνθρώπων. at Colb. simplicius habet, τὸν κόσμον τὸν εἰς σταυρώμενον πιστεύοντα, *mundum qui in crucifixum* F *credit.* In hoc stat utriusque lectionis discrimen, quod in posteriore, mundus totus, propter credentes per ipsum universum fusos, in testimonium vocetur: in priori, soli credentes, qui ipsa sua multitudine per orbem fusa, mundum alterum in mundo communi conficiant. Huic sensui suffragatur similis dicendi ratio quâ utitur Ecclesiâ Smymensis in epistola de martyrio S. Polycarpi, in Actis Martyr. Ruin. num. 17. dum ait Christum passum esse pro salute totius mundi eorum qui salvi fiunt. τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα. Nota est Augustini duplicis mundi distinctio ex sacris litteris ab eodem probata. Nihilominus existimem Cyrilli verba ad alterum sensum reducenda esse, ut mundus credentium nihil aliud significet, præter mundum totum credentem, vel post evangelii prædicationem totum fère ex credentibus compositum.

Sic Catechesis hujus num. 1. verba τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένους, significant universos, qui in toto orbe sunt, peccatis mortuos. & infra eodem loco, verba, κόσμον ὅλον ἀνθρώπων, significant *universos homines qui in mundo sunt.* Idem est sensus hujus Proverbiorum sententiæ bis à Cyrillo citatæ, *Fidelis hominis est totus mundus divitiarum*, hoc est, *totius mundi divitiæ.*

2 *Crucifixi virtutem*, τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν.] Intimam virtutem intelligit, quam Cat. 14. num. 18. vocat operantem in E hodiernum usque diem redivivi efficaciam, ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας. qua nimirum in cordibus hominum operans, persuadet ut relictis erroribus religionem veram amplectantur. Hunc ejus loci sensum esse suadent, præter subjecta verba quibus efficacius nihil inveniri potest, similes ad probandam Christi viventis vim & potestatem Patrum loci: uti Eusebii Orat. in Dedic. ecclesiæ Tyriensis lib. 10. hist. Eccl. cap. 4. Athanasii de Incarnat. Verbi Dei, num. 30. & 31. Chrysostom. homil. 8. in 2. Cor. pag. 588. Ambros. in Ps. 36 num. 15. & 16. Quod tropæum crucis omnes in ecclesiam congregasse dicit, sciendum ecclesiam Resurrectionis cruci dedicatam fuisse videri, ex Euseb. de laud. Const. cap. 9. saltem ambo sanctæ Crucis, & Resurrectionis nomina habuit. Scythas per crucem cicuratos cum dicit, id referri potest vel ad conversionem eorum ad fidem, quæ Tertulliani temporibus facta jam erat, ex libro ejus adv. Judæos cap. 7. vel ad id bellum, quo Constantinus illato F adversum Scythas labaro, partim rebellantes subjecit, partim legationibus mansuefecit; atque ab exlege & ferino ritu, ad rationabiles & legitimos vivendi usus traduxit: quod refert Euseb. lib. 4. vitæ Constantini cap. 5. De veneficiis & incantationibus crucis signo in irritum deductis, exstant clarissimæ Patrum auctoritates, uti apud Athanas. de Incarn. Verbi Dei num. 48. &c. Habetur ejus rei luculentum exemplum in provincia Palæstina non longe ante hæc tempora, de christiana muliere per crucis signum adversus omnem vim magiæ munita; quod ab Epiphanio refertur hæresi 30. num. 8.

ε κατέπειξεν.] Ita nos scripsimus sensu postulante, loco κατέπηξεν, *affixit.* ita certe Grodecius legit. Cod. Colb. habet ἤπειξεν. Roe & Casaub. ὑπεῖξεν. Reg. & Coisl. ὑπεῖξεν. Post, vocem τοῦ σταυροῦ superflue positam inter τρόπαιον & Ἰησοῦ, resecuimus, ex Colb. Coisl. Reg. Grod.

καὶ Σκύθας ἡμέρωσε. τοῦτο τοῖς Αἰγυπτίοις, ἀντὶ αἰλούρων καὶ κυνῶν καὶ τῆς πολυειδοῦς πλάνης, τὴν θεογνωσίαν ἐχαρίσατο. τοῦτο μέχρι σήμερον θεραπεύει νόσους. τοῦτο μέχρι σήμερον δαίμονας ἀπελαύνει· φαρμάκων τε καὶ ἐπαοιδῶν ἀνατρέπει γοητείας.

μα΄. Τοῦτο μετὰ τοῦ Ἰησοῦ φαίνεσθαι μέλλει πάλιν ἐξ οὐρανοῦ. προηγήσεται γὰρ τοῦ βασιλέως τὸ τρόπαιον· ἵνα ἰδόντες ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐκ τοῦ σταυροῦ γνόντες
a τὸν ἠτιμασμένον· [a] οἱ μὲν μετανοήσαντες Ἰουδαῖοι κόψονται (ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς· τότε γὰρ μετανοήσουσιν, ὅτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετανοίας καιρός·) ἡμεῖς δὲ καυχησώμεθα, ἐναβρυνόμενοι τῷ σταυρῷ· προσκυνοῦντες τὸν ἀποσταλέντα Κύριον, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα· προσκυνοῦντες καὶ τὸν ἀπο-
β στείλαντα πατέρα Θεόν, [β] σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A & Scythas cicuravit. hoc Ægyptiis, in locum felium & canium, ac multiplicis erroris, Dei notitiam impertivit. hoc in hodiernum usque diem morbos curat, effugat dæmones, veneficiorumque atque incantationum evertit imposturas.

XLI. Hoc [1] cum Jesu olim apparebit ex cœlo. præcedet enim Regis tropæum; ut Judæi quidem [a] videntes quem pupugerunt, & ex cruce eum quem ignominia affecerunt recognoscentes, lamentis conficiantur: (at illi quidem [b] deplorabunt se tribus contra tribus; tunc enim pœnitebit eos, cum non erit eis tempus pœnitentiæ:) nos autem gloriemur, de cruce plaudentes ac gestientes: adorantes eum qui missus & pro nobis crucifixus est Dominum, adorantes quoque Patrem à quo missus est Deum, cum sancto Spiritu: Cui gloria in secula seculorum. Amen.

1 Matt. xxiv. 30.
a Johan. xix. 37. Zach. xii. 10. 12. Apoc. 1. 7.
b Zach. xii. 12.

1 *Hoc cum Jesu apparebit*, &c.] De cruce communiter interpretantur Patres signum illud Filii hominis, quod Christus in novissimo judicio appariturum tradit. Verum nonnulli id de ipsa lignea cruce intellexisse visi sunt, ut sanctus Paulinus poëm. 27. ♈. 95. sanctus Ephrem in diversis locis, aliique à Rosweydo in suis ad præfatum Paulini locum animadversionibus citati. Verum omisso locorum illorum examine, dum in eorum numero nostrum Cyrillum ex præsenti loco recenset, parum feliciter sensum ejus assecutus est. Primum enim hic non de cruce ipsa loquitur, sed de ejus signo, quo adhibito morbi curantur, dæmones fugantur, magicæ operationes evanescunt. neque enim hæc de ipsa cruce dixeris. Præterea, Cat. 15. num. 21. in loco huic gemino, signum, quod venientem Christum præcedet, vocat *luminosum*, vel *luminosæ crucis signum*. φωτοειδὲς (ut alii codd. φωτοειδοῦς) σταυροῦ σημεῖον; quod idem est cum eo quod ad Constantium scribens dicit num. 4. σταυρὸς ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος, *crux ex luce composita*. ac non ipsam crucem, sed signum crucis illo die hostibus tre- C morem, amicis gaudium incussurum ait. Postremo epist. ad Constantium num. 6. prædictionem de signo crucis appariturо in Evangeliis consignatam, in apparitione lucidæ crucis quæ Paschali tempore Hierosolymis visa est, ex parte completam scribit, plenius tamen in die judicii complendam. Atqui crucis signum solum apparuerat: nihil ergo amplius à Christo significatum existimavit.

α οἱ μὲν.] Particulam μὲν, cui respondet particula δὲ in vocibus ἡμεῖς δὲ καυχησώμεθα, addidimus ex codd. Coisl. & Reg. In Ottob. pro μὲν habetur μὴ, *qui pœnitentiam non egerunt*. male, cum agat Cyrillus de infructuosa & extra tempus pœnitentia Judæorum. Propter verbum καυχησώμεθα scripsimus κόψονται subjunct. modi, ex simili loco Cat. 15. n. 21. pro κόψονται indicat. quod in editis & aliis codicibus habetur. Loco μετανοίας καιρὸς, Coisl. & Grod. habent σωτηρίας καιρὸς. Colb. vero simpliciter σωτηρία.

β σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.] Codd. Roe & Casaub. sic, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα; *Adorantes & Deum, & Spiritum-sanctum*. Spiritus-sancti mentio nulla hic apud Grodecium.

CATECHESIS XIV.

De Christi resurrectione; adscensione in cœlos, & ad Patris dexteram consessu.

PRÆLOQUIUM.

I. *TRIA hæc Symboli decreta in una oratione conjungit auctor, & contra Judæos atque hæreticos Scripturarum auctoritate communit; ut tamen duo posteriora leviter tantum in fine præstringens, totam pene Catechesim in probanda resurrectione, declarandisque ejus circumstantiis consumere videatur.*

II. *Ac primo ad lætitiam de Christi mortui resurrectione capiendam adhortatus, omnes ejus* Num. 1.
circumstantias ex Scripturis sibi probandas proponit. Post, allatis aliquot de sepultura testimoniis, n. 2.
multa de resurrectione congerit, quæ & tempus & locum ejusdem declarant. Locum quidem, qui n. [illegible]
& hortus, & spelunca fuerit, & ab prophetis etiam martyrii *nomine illi postmodum proprio appellatus sit: tempus vero, quod & matutinum fuit, & verna anni tempestate, qua etiam creatus est mundus. Tum de mulieribus, ac nominatim Maria Magdalene, aromata ad eum ungen-* n. 11.
dum ferentibus, ac redivivum sollicite requirentibus tractat: quarum fidei robur cum stolido Judæorum, resurrectionem Christi occultare tentantium, consilio comparat. Judæis deinde ex dome- n. 15.
sticis testibus resurrectionis veritatem probat, & ex eorum Scripturis, maximeque ex Jona exemplo, possibilem nec difficilem Deo fuisse convincit. eaque occasione Christi ad inferos descensum,

& beneficium omnibus Sanctis ibi detentis impensum commemorat. Manichaeis tamdem resurrectionem opinione tantum constare asserentibus, ejus veritatem ex novo Testamento & conglobatis omnium generum testimoniis, praesertimque conspicuis Hierosolymae ejus monumentis, evincit.

Num. 24. III. *Hinc ad articulum de ascensione transgreditur: quem cum die superiori qui Dominicus erat in synaxi explicasset, satis habuit nonnulla auditoribus in memoriam revocare loca & exempla Scripturae quibus eam adseruerat.*

num. 27. IV. *Pauca quoque de filii ad dexteram Patris sessione propter temporis angustias subjungit, hanc ex diversis Scripturis adstruens: illudque in primis ingeminans, non in tempore post ascensionem datam hanc Christo sessionis praerogativam, sed ei ab omni aeternitate convenire. Quibus* num. 30. *peroratis, fausta apprecatione & brevi adhortatione orationi finem imponit.*

V. *Hic potissimum annotanda quae de ornamentis sancti Sepulcri & ecclesiae Resurrectionis tradit: de Jacobo primo Hierosolymorum episcopo, & successoribus ejus Hebraeis: de Pauli raptu in caelum tertium, & in paradisum.*

VI. *Habita est haec Catechesis mense Xanthico incipiente, paucis diebus post aequinoctium vernum, ex num. 10. feria secunda seu die Lunae, ex num. 24. sed cujusnam hebdomadae, divinare non facile est. Ait n. 24. se die praecedenti in synaxi diei Dominicae de Ascensione Domini disputasse, argumento ex lectione, illo die secundum anni ordinem recitata, sumto sed neque ex quo libro Scripturae excerpta esset, meminit: neque qui ordo lectionum toto anno in ecclesia Hierosolymitana Cyrilli temporibus servaretur, ullis monumentis compertum est. Dedit Zacagnius Euthalii Sulcensis opus in epistolas S. Pauli, in quo adsignat initium lectionis Domini ae quintae Quadragesimae in versu 11. cap. 9. epistolae ad Hebraeos:* Christus assistens pontifex, *&c. pag. 680. col. 1. quam lectionem hodie quoque Graeci sicut Latina ecclesia, eo die legunt. aliud quoque lectionarium ecclesiae Alexandrinae vetustissimum idem dedit, in quo ejusdem Dominicae lectio assignatur in ℣. 19. cap. 10.* Habentes itaque fratres fiduciam, *&c. Utraque porro commodam Cyrillo de ascensione differendi ansam dare potuit, cum agatur de Christi in caelos introitu. sed nihil super hac re certi statui potest. Hanc Catechesim non dubitamus aut feria secunda post Dominicam Palmarum, aut post Dominicam Passionis habitam esse. si anno 348. habitae sunt Catecheses, non est pronuntiata haec feriâ secundâ post Dominicam quintam, quae hoc anno in vigesimam Martii ante aequinoctium & mensem Xanthicum incidebat. si habitae anno 347. Dominica Passionis erat 29. Martii. & omnia plene cohaerent. si anno 345. eadem Dominica erat 24. Martii, sed non in mense Xanthico. De his fusius disputamus in Dissertatione secunda.*

VII. *Emendata à nobis haec Oratio est ad codd. mss. Ottob. Coisl. Reg. Roe, Casaub.*

CATECHESIS XIV.

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis dicta ex tempore in illud: QUI ET RESURREXIT A MORTUIS TERTIA DIE; ET ADSCENDIT IN COELOS, ET CONSEDIT A DEXTRIS PATRIS. Lectio ex priore ad Corinthios: *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod adnuntiavi vobis,* &c. *Quod resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas*, & quae sequuntur.

Confirmatur haec lectio ex n. 2. 1. Cor. 15. 1. ℣. 4.

Isai. LXVI. 10. I. L*ÆTARE Hierusalem, & conventum agite omnes qui diligitis* Jesum: resurrexit enim. *gaudete omnes qui* antea *in luctu fuistis*, auditis Judaeorum ausis & facinoribus:

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιδ΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΝΤΑ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ ΤΗ ΤΡΙΤΗ ΗΜΕΡΑ· ΚΑΙ ΑΝΕΛΘΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ, ΚΑΙ ΚΑΘΙΣΑΝΤΑ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ Εὐαγγέλιον[a] ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. ΕΥΦΡΑΝΘΗΤΙ Ἱερουσαλὴμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες Ἰησοῦν· ἐγήγερται γάρ. χαίρετε πάντες ὅσοι πρότερον ἐπενθήσατε, τὰς Ἰουδαίων τόλμας τε καὶ παρανομίας ἀκούσαντ-

a ὃ εὐηγγελισάμην, &c.] Hæc & sequentia verba usque ad tituli finem addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Reg. Roe, Casaub. & Grod.

τες· ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐνταῦθα, πάλιν ἠγέρθη. καὶ ὥσπερ ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀκρόασις, λυπηρά τις ἦν· οὕτως ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελισμὸς εὐφραινέτω τοὺς παρόντας. Τὸ πένθος εἰς εὐφροσύνην στραφήτω, καὶ ὁ κοπετὸς εἰς χαράν· καὶ πλησθήτω χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὸ στόμα ἡμῶν, διὰ τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντα, Χαίρετε. Οἶδα γὰρ τὴν φιλοχρίστων ἐν ταῖς παρελθούσαις ἡμέραις τὴν λύπην· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων καταληξάντων μέχρι εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν, τὴν δὲ ἀνάστασιν μὴ εὐαγγελισαμένων, ἐκκρεμὴς ἦν ἡ διάνοια πρὸς τὸ ἀκοῦσαι τὸ ποθούμενον. Ἐγήγερται τοίνυν ὁ νεκρός, ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. ὁ κατὰ ἀτιμίαν [a] δι' ὑπομονῆς τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν περιδεδεμένος, οὗτος ἀναστάς, τὸ διάδημα τὸ κατὰ τοῦ θανάτου νίκης διεδήσατο.

β′. Ἀλλ' ὥσπερ τὰς περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ μαρτυρίας παρεθέμεθα, οὕτω φέρε καὶ νῦν τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀποδείξεις πιστοποιησώμεθα· ἐπειδὴ ὁ παρὼν ἀπόστολός φησιν, Ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς. Ἀποστόλου τοίνυν εἰς τὰς μαρτυρίας [β] τῶν γραφῶν ἡμᾶς ἀναπέμψαντος, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ἐπιγνῶναι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τὴν ἐλπίδα· καὶ μαθεῖν πρῶτον, εἰ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσιν ἡμῖν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· πότερον ἐν θέρει, ἢ ἐν φθινοπώρῳ γέγονεν, ἢ μετὰ χειμῶνα; καὶ ἐκ ποίων τόπων ὁ σωτὴρ ἐγήγερται; καὶ τί τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς ἀναστάσεως ἐν τοῖς θαυμασίοις προφήταις ἀνηγόρευται; καὶ εἰ γυναῖκες αἱ ζητοῦσαι αὐτὸν καὶ μὴ εὑροῦσαι, πάλιν εὑροῦσαι χαίρουσιν; ἵνα τῶν εὐαγγελίων ἀναγινωσκομένων, μὴ μῦθοι, μηδὲ ῥαψῳδίαι νομίζοιντο τῶν ἁγίων εὐαγγελίων αἱ διηγήσεις.

γ′. Ὅτι μὲν οὖν ἐτάφη ὁ Σωτὴρ ἀκηκόατε σαφῶς ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει, τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ· εἰρηνοποίησε γὰρ [γ] ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τοὺς ἁμαρτωλοὺς προσάγων τῷ Θεῷ. καί, ὅτι ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος. καί, Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ. καί, Δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ. καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακὼβ λέγουσα ἐν ταῖς γραφαῖς· Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; καὶ τὸ ἐν Ἀριθμοῖς παραπλήσιον· Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος ἠκούσατε πολλάκις· Καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με. Καὶ τὸν [δ] τόπον δὲ ἐπεσημειωσάμεθα, ἐν τῷ λέγειν· Ἐμβλέψατε εἰς τὴν πέτραν, ἣν ἐλατομήσατε. Λοιπὸν δὲ περὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, παρακολουθείτωσαν ἡμῖν αἱ μαρτυρίαι.

A qui enim ab eis his in locis dehonestatus est, rursus ad vitam revocatus est. Et sicut crucis commemoratio tristitiæ nonnihil intulit; ita faustus resurrectionis nuntius præsentes lætificet. [a] Convertatur luctus in gaudium, & planctus in lætitiam. [b] repleatur os nostrum gaudio & lætitia, propter eum qui post resurrectionem suam dixit: [1] *Gaudete.* Novi enim quæ anteactis diebus fuerit Christi amantium tristitia, dum oratione nostra in mortem ac sepulturam B desinente, omissa resurrectionis denuntiatione, suspensus erat animus ad illud quod optabat audiendum. Resurrexit itaque mortuus ille *inter mortuos liber*, & mortuorum liberator. Qui ignominiæ causa, spinea corona redimitus per patientiam fuit, ille resurgens devictæ mortis diadema sibi cinxit.

(a Psal. xxix. 12. b Psal. LXX. 8. & CXXV. 2. [1] Matt. XXVIII. 9. Psal. LXXXVII. 5.)

II. Sed quemadmodum pertinentia ad ejus crucem testimonia protulimus, age, & nunc ad eumdem modum demonstrationibus fidem resurrectionis faciamus. siquidem qui in manibus C est Apostolus ait: *Sepultus est, & resurrexit tertia die secundum Scripturas.* Cum igitur nos Apostolus ad Scripturarum testimonia remittat, optimum est ut repositam salutis nostræ spem agnoscamus. Ac primum quidem addiscamus, num divinæ nobis Scripturæ certum resurrectionis ejus tempus renuntient: ea ne in æstate, aut in autumno fiat, vel post hyemem? & cujusmodi ex locis resurrexerit Salvator? & quodnam resurrectionis loco nomen apud admirandos prophetas tribuatur? & utrum D mulieres quæ illum non repertum quæsivere, eo rursus reperto gaudeant? Ut cum leguntur evangelia, non fabulæ, neque rhapsodiæ (seu ineptæ rerum consarcinationes) existimentur sanctorum evangeliorum narrationes.

(I. Cor. XV. 4. Hujus Catechesis propositum ac partitio.)

III. Quod igitur sepultus sit Salvator apertè [2] audistis in superiori sermone, Hesaïa dicente: [a] *Erit in pace sepultura ejus:* [b] Pacificavit enim sepulturâ suâ cœlum & terram, peccatores adducens Deo. Et, *A facie iniquitatis sublatus est justus;* &, *Erit in pace sepultura ejus.* &, E *Dabo malos pro sepultura ipsius.* Et est prophetia Jacob dicens in Scripturis: *Procumbens dormivit ut leo, & ut catulus; quis suscitabit eum?* Et simile huic in Numeris testimonium: *Recumbans requievit ut leo, & ut catulus.* Et sæpe audivistis Psalmum dicentem: *Et in pulverem mortis deduxisti me.* Locum verò * adnotavimus in hoc dicto: *Inspicite in petram quam excidistis.* deinceps vero de ipsa ejus resurrectione F testimonia subnectamus.

(De Christi sepultura. [2] Cat. 13. n. 34. a Isaï. LVII. 2. b Coloss. I. 20. Isaï. LVII. 1. 2. Isaï. LIII. 9. Gen. XLIX. 9. Num. XXIV. 9. Psal. XXI. 16. * Cat. 13. n. 35. Isaï. LI. 1.)

[1] *Gaudete.*] Ita sensus postulavit verti vocem χαίρετε, quam Vulgatus reddidit per *Avete.* Eodem sensu quo Cyrillus multi Patres intellexere, ut inter alios Chrysostomus.

[a] δι' ὑπομονῆς.] Horum loco Coisl. καὶ τὴν ὑπομονήν, *Per ignominiam & patientiam.*

[β] τῶν γραφῶν.] Eas voces suppl. ex codd. Roe, Casaub. & Grod.

[2] *audistis in superiori sermone.*] Locum Isaïæ quem se illic citasse commemorat, non habetur in decima tertia Catechesi. aut ergo significat homiliam in synaxi die præcedenti habitam; aut, quod ego verius censeo, fallente memoria citasse se existimavit testimonium, quod forte cum recitandum proposuisset, ex tempore dicens prætermisit.

[γ] ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ.] Verba hæc addidimus ex codd. Coisl. & Reg. quæ hanc phrasim cum superiore Isaïæ loco connectunt magis; & adducto inferius ejusdem Isaïæ loco, *Dabo malos*, &c. à Cyrillo confirmata videntur. Quæ sequuntur, ab hoc testimonio: *A facie iniquitatis*, transcribit Ruffinus, sed paulo liberius & solutius quam decimam tertiam Catechesim compilavit; sumta ex Cyrillo sparsim & longioribus intervallis inserens. Loco, *Et*, *Erit in pace sepultura ejus*, legit ille, *Et*, *In pace est locus ejus.* Ps. LXXV. 2. nec invitus crediderim loco ἡ ταφὴ scripsisse Cyrillum ὁ τόπος. ita enim frigida ejusdem testimonii repetitio vitabitur.

[δ] τόπον δέ.] Δὲ posuimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. cujus loco male in editis scriptum δίς.

Testimonia de resurrectione. *Psal. xi. 6.* IV. Primum igitur in Psalmo undecimo dicit: *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.* Sed hoc testimonium apud quosdam adhuc dubium manet: nam & in iram sæpe exsurgit ad ultionem sumendam de inimicis. (*Psal. vii. 7.*) Veni igitur ad Psalmum quintum decimum propalam dicentem: *Conserva me Domine, quia in te speravi;* (*Psal. xv. 1.*) & postea: *Non congregabo conventicula eorum ex sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea:* (*℣. 4.*) quandoquidem me abnegantes, regem suum sibi Cæsarem adscripserunt. (*Johan. xix. 15.*) & in consequentibus: *Prospiciebam Dominum coram me semper, quia à dextris meis est ut non commovear.* (*Psal. xv. 8.*) Et post pauca: *Adhuc vero & usque ad noctem erudierunt me renes mei.* (*℣. 7.*) Et postea manifestissime ait: *Quoniam non derelinques animam meam in infernum, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* (*℣. 10.*) Non dixit, *nec dabis Sanctum tuum videre mortem*, alioqui mortuus non esset; sed, *corruptionem* quidem, inquit, non video, in morte autem non permanebo. *Notas mihi fecisti vias vitæ.* (*Ibid.*) ecce disertè post mortem vita prædicatur. Veni & ad vigesimum nonum Psalmum: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec lætificasti inimicos meos de me.* (*Psal. xxix. 2.*) Quid factum est? ab inimicis liberatus es, aut jamjam percutiendus dimissus fuisti? Ipse dicit clarissimè: *Domine eduxisti ab inferno animam meam.* (*℣. 4.*) illic dicit, *non derelinques*, propheticè: (*Psal. xv. 10.*) hîc autem futurum tamquam jam factum enuntians ait, *eduxisti. Salvasti me à descendentibus in lacum.* (*Ps. xxix. 4.*) Quonam id tempore futurum est? *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* (*℣. 6.*) sub vesperam enim erat discipulorum luctus, & mane resurrectionis lætitia.

De loco resurrectionis. V. Vis & de loco cognoscere? Dicit iterum in Canticis: *In hortum nucis descendi.* (*Cant. vi. 10.*) [a] hortus enim erat ubi crucifixus est. (*a Joh. xix. 41.*) Tametsi enim [1] Imperatoriis donis nunc maxime exornatus sit, (*1 Vide infr. n. 9. & 14.*) prius tamen hortus erat, hujusque manent adhuc vestigia & reliquiæ. *Hortus conclusus, fons signatus*, (*Cant. iv. 12.*) à Judæis videlicet qui dixerunt: *Recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. Jube igitur muniri sepulcrum.* (*Matth. xxvii. 63.* *℣. 64.*) & in sequentibus: *Illi autem profecti munierunt sepulcrum, signantes lapidem, adhibitis excubiis.* (*℣. 66.*) In quos pulchre invectus ait aliquis:

A δʹ. Λέγει τοίνυν πρῶτον ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ψαλμῷ· Ἕνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος. Ἀλλ' ἔτι τοῦτο παρά τισιν ἀμφίβολον τυγχάνει· πολλάκις γὰρ καὶ εἰς ὀργὴν [a] ἐγείρεται, πρὸς τὸ λαβεῖν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν ἐχθρῶν. ἐλθὲ τοίνυν ἐπὶ τὸν πεντεκαιδέκατον ψαλμὸν λέγοντα σαφῶς· Φύλαξόν με Κύριε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα. καὶ μετὰ ταῦτα, Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου· B ἐπειδὴ ἐμὲ παραιτησάμενοι, βασιλέα ἑαυτῶν ἐπεγράψαντο τὸν Καίσαρα. καὶ τὰ ἑξῆς· Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν ἵνα μὴ σαλευθῶ. καὶ μετ' ὀλίγον· Ἔτι δὲ καὶ ἕως νυκτὸς ἐπαίδευσάν με οἱ νεφροί μου. καὶ μετὰ ταῦτα σαφέστατα λέγει· Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. [β] οὐκ εἶπεν, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν θάνατον, ἐπεὶ οὐκ ἀπέθνησκεν· ἀλλὰ, τὴν μὲν διαφθοράν, φησιν, οὐ βλέπω· C ἐν δὲ τῷ θανάτῳ οὐκ ἀπομένω. Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς. ἰδοὺ σαφῶς μετὰ τὸν θάνατον ζωὴ [γ] κηρύσσεται. Ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν εἰκοστὸν ἔνατον ψαλμόν· Ὑψώσω σε Κύριε, ὅτι ὑπελάβες με, καὶ οὐκ εὔφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ. τί τὸ γενόμενον; ἐξ ἐχθρῶν ἐρρύσθης, ἢ μέλλων τύπτεσθαι ἀπηλλάγης; αὐτὸς σαφέστατα λέγει· Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ᾅδου τὴν ψυχήν μου. ἐκεῖ λέγει, οὐκ ἐγκαταλείψεις, προφητικῶς· καὶ ὧδε λέγει τὸ μέλλον γίνεσθαι D ὡς γεγενημένον, ὅτι, Ἀνήγαγες. Ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ἐν ποίῳ καιρῷ τὸ ἐσόμενον; Τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις. ὀψὲ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν τὸ πένθος· καὶ πρωῒ, τῆς ἀναστάσεως ἡ εὐφροσύνη.

εʹ. Θέλεις δὲ γνῶναι καὶ τὸν τόπον; λέγει πάλιν ἐν Ἄσμασιν· Εἰς κῆπον καρύας κατέβην· κῆπος γὰρ ἦν ὅπου ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν βασιλικαῖς δωρεαῖς ἐφαιδρύνθη, ἀλλὰ κῆπος ἦν πρότερον, καὶ τὰ σύμβολα τούτου μένει καὶ τὰ λείψανα. E Κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῶν λεγόντων· Ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος ἔτι ζῶν εἶπεν, Ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι· κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον· [δ] καὶ ἑξῆς· Οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας. πρὸς οὓς [ε] καλῶς ἀποτεινόμενός τις εἶπε·

a *ἐγείρεται, exsurgit.*] Ita scripsimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. loco *ἐγήγερται, exsurrexit.*

β *οὐκ εἶπεν, Non dixit.*] Ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. emendatum, ut responderet alteri verbo infra *φησιν.* Editi vero contra sensum constructionis habent in prima persona, *οὐκ εἶπον, Non dixi.* Paulo post, loco *ὑπομένω, suffero*, ex Coisl. & Reg. & Grod. adscripsimus *ἀπομένω, non permanebo.*

γ *κηρύσσεται.*] Hoc verbum in codd Roe & Casaub. excipit hoc glossema: *Ἀναμφίβολος ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως, Indubitata est resurrectionis comprobatio.* Loco *εὔφρανας*, Roe scriptum habet *ηὔφρανας.* Inferius loco *γενόμενον*, scripsimus *γινόμενον* ex codd. Reg. & Coisl. Sequentia exscribit Ruffinus.

1 *imperatoriis donis.*] Hortum in quo sepultus est Christus decoravit, seu potius in sacra ædificia commutavit Constantinus; ornata sacræ resurrectionis specu, & ædificata ex adversum ei ad occidentem magnifica Resurrectionis ecclesia, basilica, porticibus, atriis, diversisque aliis ædificiis constante. Quas superfuisse dicit Cyrillus prioris horti reliquias, sunt qui existiment comprehensas fuisse in subdivali spatio, quod inter sacrum monumentum & Basilicam, longissimis porticibus ad tria latera additis interceptum erat. Illud autem cum splendido lapide constratum esset, ex Euseb. lib. 3. vit. Constant. cap. 35. quinam horti vestigia retinere potuerit non intelligo. Malim igitur ea vel pone F sacrum monumentum ad orientem, vel ad ejusdem latera, juxta antemuralia quibus conjunctum erat, infra num. 9. collocare.

δ *καὶ ἑξῆς.*] Eas voces & sequentes usque ad *τὸν τάφον*, incl. propter hujus vocis repetitionem prætermissas, restituimus ex codd. Reg. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. In Roe & Casaub. prætermittitur *σφραγίσαντες τὸν λίθον.*

ε *καλῶς ἀποτεινόμενος.*] Vocem *καλῶς* adscripsimus ex codd Reg. Coisl. Roe, Casaub. at hi omnes omittunt *τις.* In sequenti ex Jobi libro testimonio, loco *αὐτοῖς* scriptum est *αὐτῷ* in Coisl. Reg. Roe, Casaub. ut est revera in textu Jobi. at Cyrillum legisse *αὐτοῖς* plurali numero probat applicatio hujus loci ab eo facta ad Judæos: *πρὸς οὓς ἀποτεινόμενος.* Loco *πηγὴ φρέατος*, habetur in Coisl. Reg. & Grod. *φρέαρ* simpliciter. In Canticis vero cap. iv. ℣. 15. *πηγὴ κήπου, καὶ φρέαρ ὕδ. ζῶν.*

» Καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτοὺς κρινεῖς. τίς δέ ἐστιν ἡ » πηγὴ ἡ ἐσφραγισμένη, ἢ τίς ἑρμηνεύεται πηγὴ φρέατος ὕδατος ζῶντος; αὐτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ, περὶ » οὗ γέγραπται· Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς.

ϛʹ. Ἀλλὰ τί λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ Σοφωνίας ἐκ » προσώπου τοῦ Χριστοῦ; Ἑτοιμάζου, [α] ὄρθριζε· » διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν· τῶν Ἰουδαίων δηλονότι, παρ' οἷς οὐ καταλέλειπται βότρυς σωτηρίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιφυλλίς· ἐκκόπτεται γὰρ ἡ ἄμπελος αὐ» τῶν. βλέπε πῶς λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἑτοιμά» ζου, ὄρθρισον· [β] ὄρθρου προσδόκα τὴν ἀνάστασιν. καὶ ἑξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς φησί. Διὰ » τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀνα» στάσεώς μου εἰς Μαρτύριον. βλέπεις ὅτι καὶ τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης, Μαρτύριον ἐπικληθησόμενον; τίνι γὰρ τῷ λόγῳ, μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οὗτος ὁ τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ [γ] Μαρτύριον; ἀλλ' » ἴσως διὰ τὸν προφήτην, τὸν εἰπόντα, Εἰς ἡμέραν » ἀναστάσεώς μου εἰς Μαρτύριον.

ζʹ. Καὶ τίς ἐστιν ἄρα οὗτος, καὶ τί τὸ σημεῖον τοῦ ἀνιστα-μένου; σαφῶς ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ » τοῦ προφήτου, φησίν· Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς » γλῶσσαν· ἐπειδή; μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποσταλέντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐδόθη χάρις γλωσσῶν, πρὸς τὸ » δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. Καὶ τί ἄλλο σύμβολον ἐν τῷ αὐτῷ πρόσκειται προφήτῃ, τοῦ δου» λεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα; ἐκ περάτων πο» ταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσί μοι θυσίας. οἶδας τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτε ἦλθεν Αἰθίοψ Εὐνοῦχος ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. Ὅταν τοίνυν » καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τοῦ τόπου τὸ ἰδίωμα· ὅταν [δ] καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημεῖα λέγωσιν αἱ γραφαί· πιστοποιοῦ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάστασιν, καὶ μηδείς σε σαλευέτω ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον.

ηʹ. Λάμβανε δὴ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, Χριστοῦ λέγοντος ἐν προ» φήταις· (αὐτὸς γὰρ [ε] ὁ λαλῶν τότε, ὕστερον παρεγέ-

[a] *Et in requietem judicabis ipsos.* Quis vero est [b] *fons signatus*, aut quis significatur [c] *fons putei aquæ viventis?* Ipse est Salvator, de quo scriptum est: *Quoniam apud te est fons vitæ.*

Christus in tumulo signatus.
a *Job.* VII. 18.
b *Cant.* IV. 12.
c *Ibid.* 15.
Ps. XXXV. 9.

VI. Verùm quid dicit discipulis Sophonias ex persona Christi? *Præpara te, mane surge; corruptus est omnis racemulus ipsorum;* Judæorum nempe, apud quos relicta non est uva salutis, sed neque racemulus: exscinditur namque vinea ipsorum. Vide quomodo ad discipulos loquitur: *Præpara te, mane surge:* mane exspecta resurrectionem. Et deinde secundum eamdem Scripturæ consequentiam ac tenorem, ait: *Propterea exspecta me, ait Dominus, in diem resurrectionis meæ in Martyrion,* [seu testimonium.] vides etiam prophetam prævidisse [1] locum resurrectionis, qui Martyrium appellandus erat. Quâ enim ratione, non cæterarum ecclesiarum more hic Golgothæ & resurrectionis locus ecclesia appellatur, sed Martyrium? at id fortasse propter prophetam qui dixit: *In diem resurrectionis meæ in Martyrium.*

Sophon. III. 7.
℣. 8.
Ecclesia Resurrectionis sola Hierosolymis dicta *Martyrium.*

VII. Et quis iste est, quodve ejus resurgentis signum? Evidenter in consequentibus in ipsa prophetici contextus serie dicit: *Quia tunc convertam super populos linguam.* siquidem post resurrectionem, misso Spiritu-sancto data est gratia linguarum; *ut serviant Domino sub jugum unum.* Quodnam vero aliud in eodem propheta adjungitur symbolum, quod servient Domino sub jugum unum? *Ex finibus fluviorum Æthiopiæ adferent tibi victimas.* Nosti quod in Actis scriptum est, cum venit Æthiops eunuchus ex finibus fluviorum Æthiopiæ. Quando igitur & temporis circumstantiam, & loci proprios characteres; quando & consecuta resurrectionem signa edicunt Scripturæ: firmam deinceps resurrectionis fidem concipe; neque te quisquam permoveat, quominus Christum confitearis è mortuis excitatum.

Signa resurrectionem Christi consecuta, linguarum donum, Æthiopum conversio.
℣. 9.
℣. 10.
Act. VIII. 27.

VIII. Accipe & aliud testimonium in octogesimo septimo Psalmo, Christo in prophetis dicente: ([a] ipse enim qui tum loquebatur, postea

Alia resurrectionis testimonia.
a *Isai.* LII. 6.

[α] ὄρθριζε.] Reg. & Coisl. ὄρθρισον ut in prophetico textu, & hic etiam paucis post lineis. Vocem ἐπιφυλλὶς verti *racemulus*, secutus Cyrillum Alexandrinum, qui in suis ad hunc locum commentariis probat, Scripturæ stylo ἐπιφυλλίδας dici *minimos & paucis granis constantes racemos*; qui frondibus velut insepulti, plerumque colligentium oculos fugiunt. In Latina LXX. Interpp. versione apud Hieronymum scribitur *racemi*; in Commentario vero scriptum in LXX. ait esse *frondositas.* ipse Hebraïcam vocem vertit *cogitationes.*

[β] ὄρθρου προσδόκα. τὴν ἀνάστασιν.] Eæ voces desiderantur in codd. Coisl. Reg. Roe & Casaub. quarum loco leguntur istæ διότι διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν, καὶ ἑξῆς κατὰ, &c.

[1] *locum resurrectionis qui appellandus erat Martyrium.*] Deducit id Cyrillus ex loco Sophoniæ; cujus Hebraïcam vocem LXX. Interpp. reddiderunt μαρτύριον *testimonium*, Hieronymus *futurum.* Cum ecclesiæ, quæ super martyrum tumulos ædificari solebant, *martyria* dicerentur, è variis quæ in sacris locis Christo constructæ sunt ecclesiis, sola quæ ad monumentum ejus condita est, *martyrii* nomen retinuit; quod ecclesiis *Nativitatis* Bethleemi, & *Adscensionis* in monte Olivarum ædificatæ, & superiori in monte Sion ecclesiæ tribui non poterat. Non dubium illi ecclesiæ præcipue convenisse martyrii nomen, quæ ad Christi martyrum capitis sepulcrum, & in loco ubi præclaram confessionem testificatus fuit, (1. Tim. VI. 13.) ædificata erat. quamobrem apud Eusebium variis in locis, & hujus seculi atque etiam sequentium Scriptores, ecclesia Resurrectionis proprio nomine *Martyrium*, vel *magnum Martyrium*, vel *Martyrium Salvatoris* dici solet. Verum martyrii nomen ipsi sepulcro, aut loco & sacello Resurrectionis seu sancto monumento, peculiariter attributum legimus: verbi gratia apud Euseb. lib. 3. vit. Constantini cap. 8. & de laudib. Constantini cap. 9. & Hieron. epist. olim 17. num. 44. sanctum monumentum *Christi Domini confessionem*, quod idem Latinis est ac martyrium Græcis, appellare videtur. Ipsum etiam locum in quo quæsita & reperta crux, Paulinus epist. 31. num. 6. *locum testificationis* appellat, quem num. seq. *locum passionis* dicit. Ecclesiæ martyribus ædificatæ horum Sanctorum martyria dicebantur; quemadmodum etiam templa prophetis, apostolis & virginibus condita, horum προφητεῖα, ἀποστολεῖα, & παρθενῶνας appellata legimus. At etiam ad ecclesias aliis sanctis non martyribus conditas, extensum *martyrii* nomen variis in monumentis reperitur. Quod autem Millesius in suis ad hunc locum notis, ex appellatione martyrii Hierosolymitani factum ait, ut alia quoque templa martyria nuncuparentur; id nullo auctore prodit: & ex frequenti Eusebii usu ecclesias martyriorum nomine appellandi, jam ante ecclesiæ Hierosolymitanæ structionem confirmatum fuisse hunc ecclesias nuncupandi morem, satis ut puto convincitur: magisque ex aliis martyriis id nomen in istam derivatum censuerim.

[γ] ἀλλὰ Μαρτύριον.] Editi ἀλλὰ καὶ Μαρτύριον, contra scopum Cyrilli qui hanc ædem, communi usu non Ecclesiam, sed Martyrium, appellatam dicit. quare illud καὶ expunximus, auctoritate codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub.

[δ] καὶ τά.] Articulum τὰ addidimus ex coddicibus Roe & Casaub.

[ε] ὁ λαλῶν τότε.] Adverbium τότε adjectum à nobis ex codd. Roe, Casaub. & Grod. scripsimus vero παρεγένετο, loco παρεγένηται quod manifeste mendosum est, ex codd. Reg. Coisl. & Roe. Ex iisdem etiam libris, insuperque ex Casaub. & Grod. codd. vocem ἄνθρωπος post παρεγένηται positam delevimus.

Ps. lxxxvii. 2. adfuit) *Domine Deus salutis meæ, de die clamavi & in nocte coram te.* & post pauca : ℣. 5. & 6. *Factus sum sicut homo sine adjutorio, in mortuis liber.* non dixit, *factus sum homo sine adjutorio*; sed, *sicut homo sine adjutorio.* crucifixus enim est, non ex virium defectu sed voluntariè; nec ex involuntaria infirmitate mors ℣. 5. ejus prodivit. *Reputatus sum cum descendenti-* ℣. 9. *bus in lacum.* Et quod signum? *Longe fecisti* a Matth. xxvi. 56. *notos meos à me.* (a fugerunt enim discipuli.) Ps. lxxxvii. 11. *Numquid mortuis facies mirabilia?* deinde post ℣. 14. pauca: *Et ego, Domine ad te clamavi, & mane oratio mea præveniet te.* Viden' quomodo etiam declarant ipsam horæ circumstantiam, tum passionis tum resurrectionis?

Quæ tumuli Salvatoris ratio. IX. Undenam verò resurrexit Salvator? Ait in Canticis canticorum: *Surge veni, proxima* Cant. ii. 10. *mea.* & in sequentibus; *in spelunca petræ.* Spe- ℣. 14. luncam petræ dicit, [1] eam quæ tunc fuit ante Salvatoris monumenti ostium speluncam; ex eadem petra, sicut hic in foribus monumentorum fieri solet, excisam. nunc vero jam non apparet, eo quod præsentium ornamentorum instituendorum gratiâ olim erasa sit anterior spelunca. ante enim hanc monumenti ex regia magnificentia structuram, erat ante petram spelunca. Ubinam autem petra illa est quæ speluncam habet? an in medio urbis sita, aut circa muros & extrema? utrumne vero in veteribus muris est, an in exstructis postea Ibid. antemuralibus? Dicit igitur in Canticis: *In spelunca petræ juxta antemurale.*

Quo anni tempore Salvator surrexit? vere. X. Quo tempore exsurgit Salvator? numquid æstatis tempore vel alio? In eisdem Canticis proximè ante ea quæ modo recitata sunt, Cant. ii. 11. dicit: *Hyems transiit, imber transiit sibi, &* ℣. 12. *abiit; flores visi sunt in terra; tempus putatio-*

A νετο) Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. οὐκ εἶπεν, [α] ἐγενήθην ἄνθρωπος ἀβοήθητος· ἀλλ' ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος. καὶ γὰρ ἐσταυρώθη, οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀλλ' ἑκουσίως· καὶ οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀκουσίου ἦν ὁ θάνατος. Προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. καὶ τί τὸ σύσσημον; Ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ· (πεφεύγασι γὰρ οἱ μαθηταί·) Μὴ τοῖς B νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; εἶτα μετ' ὀλίγα· Κἀγὼ Κύριε πρὸς σὲ ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρωῒ ἡ προσευχή μου προφθάσει σε. βλέπεις πῶς δηλοῦσι καὶ τὸν καιρὸν τῆς ὥρας, [β] καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

θ. Καὶ πόθεν ἐγήγερται ὁ σωτήρ; λέγει ἐν τοῖς Ἄσμασι τῶν ᾀσμάτων. Ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου· καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς, Ἐν σκέπῃ [γ] τῆς πέτρας. σκέπην τῆς πέτρας εἶπε, τὴν τότε πρὸ τῆς θύρας τοῦ σωτηρίου μνήματος οὖσαν σκέπην· καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πέτρας, καθὼς σύνηθες ἐνταῦθα C γίνεσθαι πρὸ τῶν μνημάτων, [δ] λελαξευμένην. νῦν γὰρ οὐ φαίνεται, ἐπειδὴ τότε ἐξεκολάφθη τὸ προσκέπασμα διὰ τὴν παροῦσαν εὐκοσμίαν. πρὸ γὰρ τῆς βασιλικῆς φιλοτιμίας τῆς κατασκευῆς τοῦ μνήματος, σκέπη ἦν ἔμπροσθεν τῆς πέτρας. Ἀλλὰ ποῦ ἐστιν ἡ πέτρα, ἡ ἔχουσα τὴν σκέπην; ἆρα περὶ τὰ μέσα τῆς πόλεως κεῖται, ἢ περὶ τὰ τείχη καὶ τὰ τελευταῖα; καὶ πότερον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τείχεσίν ἐστιν, ἢ τοῖς ὕστερον γενομένοις προτειχίσμασι; λέγει τοίνυν ἐν τοῖς D Ἄσμασιν· [ε] Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος.

ι. Ποίῳ καιρῷ ἐγείρεται ὁ Σωτήρ; ἆρα θέρους ὁ καιρὸς, ἢ ἄλλος; ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἄσμασιν ἀνωτέρω τῶν εἰρημένων εὐθὺς λέγει· Ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς [ζ] παρῆλθεν ἑαυτῷ, καὶ ἐπορεύθη· τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ

α Ἐγενήθην.] Eam vocem supplevimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Cas. deest in Ruffino hunc locum ex Cyrillo ut videtur exscribente.

β καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως.] Coisl. Reg. Roe, Casaub. καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, *& passionem & resurrectionem.* at Cyrillus non de ipsa passione & resurrectione, sed de utriusque adjunctis & circumstantiis loquitur. Paulo post, loco ἐγείρεται, Reg. Roe, & Casaub. habent ἐγήγερται.

γ τῆς πέτρας.] Addunt codd. Roe & Casaub. ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. quæ sunt verba consequentia laudati ex Canticis testimonii. Verum ea verba inferius tantum explicat Cyrillus, ibique ita recitat, quasi eorum ante non meminerit.

1 *eam quæ tunc fuit*, &c.] Constabat sepulcrum Christi spelunca duplici in rupe excavata: quarum prior alteri pro vestibulo erat, ex antiquo more loci, ut videtur Gen. xxiii. 19. xxv. 9. Patens erat prior illa spelunca, de qua Juvencus lib. 4. hist. evang. *Limen concludunt immensa volumina petræ.* Altera vero interior ita describitur à Paschasio Ratberto lib. 2. in Matt. c. 27. ℣. 60. ut rotunda fuerit domus intus infra rupem vastissimam præcisa; tantæ altitudinis, ut intra stans homo vix manu extrema culmen ejus posset attingere. Ad eam aditus erat ab Oriente per ostium monumenti, cui lapis ille magnus advolutus atque oppositus cum signaculis fuit. Ibi compositum fuit Christi corpus ad Aquilonarem partem, in loculo ipsa in rupe excavato, septem pedibus longo & trium palmarum mensura pavimento eminentiore; cujus apertura ad inserendum corpus non superne, sed in latere, meridianam partem respiciens perfossa erat. Hæc Paschasius. Cum verò Adrianus totum monumentum plurima humo aggesta penitus abdidisset, locoque ita ad mediocrem altitudinem evecto ac lapidibus substrato, ædem ac simulacrum Veneris imposuisset; Constantinus dissipatis omnibus impietatis monumentis, sepulcrum egesta humo aperuit; sacramque Resurrectionis specum convertit in ecclesiam eximii operis, rotundam, triplici pariete distinctam, in cujus medio monumentum erat. Sic eam describit loco jam citato Paschasius. Ut novæ ædi eximiis columnis, maximoque cultu & cujusque modi ornamentis decoratæ, locum faceret pius imperator, rupis maximam partem, ac priorem speluncam destruere necesse fuit. hinc ædes excitata satis capax, ut in ea Cyrillus quinque mystagogicas Catecheses haberet, & aliquando Epiphanius coram Johanne Cyrilli successore & frequenti populo concionaretur, Hieronymo teste epist. 61. nov. ed. 38.

δ λελαξευμένην.] Male in codd. Coisl. & Reg. λελαξευμένη. νῦν φαίνεται, ἐπειδή. contra Cyrilli mentem.

E ε Ἐν σκέπῃ.] Naturalem horum Scripturæ verborum ordinem ex codd. Coisl. Reg. Roe & Casaub. restituimus, qui in editis ita confusus erat, ἐν σκέπῃ τοῦ προτειχίσματος ἐχόμενα τῆς πέτρας quod pessime versum à Grodecio, *In caverna maceriæ habentis petras.* Ait Cyrillus sacram resurrectionis speluncam neque in urbis medio, neque juxta veteres muros, sed juxta antemuralia sitam. Non hic veteris Hierosolymæ, sed Æliæ mentionem facit: cujus antemuralia hæc recentia à Constantino, dum sepulcrum ornat, ad illud protegendum instituta censemus. Nam quod Sozomenus lib. 2. hist. c. 1. ait Adrianum tum Calvariæ montem, tum locum sepulcri muro circumducto cinxisse, facile Adriano imputare potuit quod est à Constantino perfectum & absolutum. Quidquid ædificiorum intra hæc antemuralia inclusum fuit, una cum Resurrectionis ecclesia, id esse puto quod ab Eusebio lib. 3. vit. Constant. cap. 33. vocatur nova Jerusalem ex adverso veteris ædificata. Quod cum Socrates lib. 1. c. 17. de sola Resurrectionis ecclesia, F Valesius in suis ad hunc Eusebii locum notis de tota Ælia interpretatur; ille hanc appellationem nimium contraxisse videtur, iste plus æquo ampliasse. Quamvis Anastasis in extremis urbis partibus foret, conjuncta tamen ei Basilica, atriis & porticibus ante & pone septa, tantum spatii occupabat; ut ad medium usque urbis forum extrema templi vestibula perducerentur. Euseb. loc. cit. cap. 9. unde ipse de laud. Const. c. 9. ecclesiam Resurrectionis in ipso urbis meditullio ædificatam ait. Temporum decursu urbs ab Orientali parte amplificata est, & templum à Muhammedanis in loco Salomonæi templi structum, atque à Christianis postliminio in ecclesiam conversum, intra mœnia recepit; adeo ut in angulum quemdam urbis una cum sacro sepulcro contracti censerentur Christiani: qui rerum status erat cum bellum sacrum inceptum est. Vide Guill. Tyr. lib. 8 cap. 2. & 9. cap 18.

ζ παρῆλθεν, &c.] In codd. Coisl. & Reg. παρῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. Videtur id emendatum ex Bibl. in quibus est: ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορ. ἑαυτῷ.

γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθασεν. ἆρα οὐχὶ νῦν ἡ γῆ ἀνθῶν πλήρης, καὶ τέμνουσι τὰς ἀμπέλους; ὁρᾷς ὅπως καὶ τὸν χειμῶνα εἶπε λοιπὸν παρελθόντα· [α] Ξανθικοῦ γὰρ τούτου τοῦ μηνὸς ἐνεστῶτος, ἔαρ ἐστὶ λοιπόν. ὁ δὲ καιρὸς ἐστὶν οὗτος, ὁ μὴν ὁ παρ' Ἑβραίοις πρῶτος, ἐν ᾧ ἡ ἑορτὴ τοῦ πάσχα τοῦ πρότερον τυπικοῦ, νῦν δὲ ἀληθινοῦ. Οὗτος ὁ καιρὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας. τότε γὰρ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. καὶ νῦν, ὡς ὁρᾷς, λοιπὸν πᾶσα βοτάνη σπερματίζει. καὶ ὥσπερ τότε ὁ Θεὸς ποιήσας ἥλιον καὶ σελήνην, ἰσημερινοὺς αὐτοῖς ἐχαρίσατο δρόμους, [β] οὕτως καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἰσημερίας ἦν ὁ καιρός. Τότε εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, [γ] ἔλαβε· τὸ δὲ καθ' ὁμοιότητα, διὰ τῆς παρακοῆς ἠμαύρωσεν. ἐν τῷ καιρῷ οὖν ᾧ ἀπώλεσε τοῦτο, ἐν τούτῳ καὶ διόρθωσις ἐγένετο. ὅτε ὁ [δ] κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος, παρακούσας ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου· τότε ὁ πιστεύσας, ὑπακούσας εἰσηνέχθη. τότε τοίνυν γέγονεν ἡ σωτηρία, ὅτε γέγονεν ἡ ἀπόπτωσις· ὅτε τὰ ἄνθη ὤφθη, καὶ ἡ τομὴ ἔφθασε.

ια'. Κῆπος ἦν ὁ τόπος τῆς ταφῆς· καὶ ἄμπελος ἡ φυτευθεῖσα, Καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, εἴρηκεν. ἐφυτεύθη οὖν ἐν τῇ γῇ, ἵνα ἐκριζωθῇ ἡ διὰ τὸν Ἀδὰμ γενομένη κατάρα. ἀκάνθας καὶ τριβόλους κατεδικάσθη ἡ γῆ· ἀνέτειλεν ἐκ τῆς γῆς [ε] ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· Ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε. Καὶ τί μέλλει λέγειν ὁ θαπτόμενος ἐν τῷ κήπῳ; Ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου. καὶ πάλιν· [ζ] Σμύρνα καὶ ἀλόη μετὰ πρώτων πάντων ἀρωμάτων. ταῦτα δὲ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὰ σύμβολα· καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἴρηται· Ἦλθον [η] αἱ γυναῖκες εἰς τὸ μνῆμα, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα· καὶ ὁ

A *nis advenit.* Nonne nunc floribus plena tellus est, & putantur vineæ? Cernis quomodo transactam etiam hyemem dixit. Xanthico enim hoc mense jam præsente, ver deinceps adest. Hoc autem tempus est * primi Hebræorum mensis, in quo celebratur festivitas Paschæ, typici quidem & figurativi priùs, nunc autem veri. Hoc creationis mundi tempus. tunc enim dixit Deus: *Producat terra herbam fœni, germinantem semen juxta genus, & juxta similitudinem.* & nunc, ut vides, jam omnis herba germinat. Et B quemadmodum tunc Deus cum solem & lunam fecit, æqualium illis dierum ac noctium cursus impertivit; sic & paucis ante diebus æquinoctii tempus erat. Tunc dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram & similitudinem.* Et [1] illud quidem, *ad imaginem*, accepit: hoc vero, *ad similitudinem*, per obedientiam obscuravit & infuscavit. eâdem igitur temporis circumstantiâ qua hoc amisit, in eadem rursus contigit reparatio. Quando homo C creatus, propter inobedientiam ejectus est de paradiso; eodem tempore is qui credidit, per obedientiam introductus est. Tum igitur facta salus est quando & lapsus; cum & *flores visi*, & *putationis tempus advenit.*

* Abib, sive Nisan.

Vere creatus mundus tempore æquinoctii.

Gen. I. 11.

Gen. I. 26.

Eodem tempore homo reparatus fuit, quo perditus fuerat.

V. Cat. 13. n. 31.

Cant. II. 12.

XI. Hortus erat locus sepulturæ, & vitis quæ ibi plantata est, dixit: *Et ego sum vitis.* in terra igitur insita est, ut maledictio propter Adamum incussa eradicaretur. Damnata est tellus ad spinas & tribulos [ferendos:] è terra D prodivit vitis vera, ut impleretur quod dictum est: *Veritas de terra orta est, & justitia de cœlo prospexit.* Quid verò dicturus est is qui in horto sepelitur? *Vindemiavi myrrham meam cum aromatibus meis.* & rursus: *Myrrha & aloë, cum primis omnibus aromatibus.* Hæc autem sepulturæ sunt symbola. atque in evangeliis dicitur: *Venerunt mulieres ad monumentum, portantes quæ præparaverant aromata. & Nicodemus,*

Johan. XV. 1. Id. Cat. 13. 35. & 18.

Gen. III. 18.

In Canticis Resurrectio Christi, & ejus circumstantiæ prænuntiatæ.

Ps. LXXXIV. 12.

Cant. V. 1. V. Cat. 13. n. 32.

Cant. IV. 14.

Luc. XXIV. 1.

Johan. XIX. 39.

[α] Ξανθικοῦ γάρ.] Particulam γάρ adscripsimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Paulo post, loco προτέρου, ex Reg. Roe & Casaub. posuimus πρότερον, ut responderet sequenti νῦν δέ. Xanthicum mensem non instare solum, sed & inchoatum adesse significat, tum voce ἐνεστῶτος, quæ ubi de tempore agitur, præsentis indicium esse solet, tum etiam pronomine τούτου, isto. Ut omittam inextricabiles de Xanthici mensis secundum varios auctores situ quæstiones, Christiani mediæ ætatis Scriptores Xanthicum aliquando à 24. vel 25. Martii, aliquando cum primo Aprilis Romani die inchoant. nec insolens apud unum eumdemque auctorem duplicem hanc computandi rationem reperiri. Cyrillus vero Xanthicum à 25. Martii inchoasse videtur, cum Xanthicum, paucis ab æquinoctio exactis diebus, jam decurrere ait. Ad hæc in eo mense resurrectionem Christi locat, quam vulgaris Patrum opinio Martio mensi E assignat. Quod autem hoc tempus creationis mundi adserit, id illi cum universis pene Patribus commune est: qui cum eo creationem mundi & ejusdem reparationem, Adami ejectionem e paradiso & latronis in eumdem introductionem, eodem recurrente tempore factam observant. Vide Euseb. Cæsar. Catenæ in Luc. 22. 7. F Amb. lib. 1. Hexaem. cap. 4. num 13. & 14. Gaudent. serm. 1. ad Neop. Cosm. Ægypt. lib. 5. Topogr. pag. 192. Macarium homil. 15. &c.

[β] οὕτως, &c.] Hæc paulo diverse leguntur in codd. Roe & Casaub. καὶ νῦν ἐστιν ἰσημερία, ἴσως δὲ καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἰσημερίας ἦν ὁ καιρός: Et nunc est Æquinoctium, & forte ante paucos dies Æquinoctii tempus erat. Quæ duo membra sese destruunt. quamobrem negligenda illa est lectionis variatio.

[γ] ἔλαβε, & lin. seq. ἠμαύρωσεν.] Sic emendamus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grod. nam in editis habetur ἐλάβομεν, & ἠμαυρώσαμεν. Vox sequens ἀπώλεσε in omnibus libris eodem modo scripta, emendationem nostram necessariam reddit. Porro in codd. Roe & Casaub phrasis, &c. ἐν τῷ καιρῷ, sic habetur: ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἀπώλεσε τοῦτο, καὶ ἐν τούτῳ διόρθωσις.

[1] illud quidem, quantum ad imaginem, &c.] Unum & idem vulgo significari credimus per imaginem & similitudinem Dei ad quam conditi sumus: eaque in re Patrum multos adstipulatores habemus. Nihilo tamen pauciores sunt qui cum Cyrillo imaginem in natura, similitudinem in virtute posuerunt. Horum testimonia jam ante nos ab aliis observata & citata non referimus, quamvis plura ab eis prætermissa nobis commemorare liceat. Imaginem Dei in homine Cyrillus Cat. 4 n. 18. in animæ libera potestate sui reponere videtur, & Cat. 12. n. 5. in rerum omnium propter hominem creatarum servitio. at similitudinem in gratia Spiritus-sancti, quæ primo homini in creatione à Deo per insufflationem collata est. Agens enim Cat 17. n. 12. de gratia Spiritus-sancti à Christo post resurrectionem apostolis insufflando in eos data, hanc secundam insufflationem factam ait, quia prior per voluntaria peccata obscurata est: [illegible] ubi vides iisdem illum verbis uti de obscuratione insufflationis agentem, quibus similitudinis obscurationem hîc exprimit.

[δ] ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος.] Alterum articulum ὁ voci ἄνθρωπος præfixum erasimus ex Coisl. Reg. Roe Casaub. Fidelis ille qui per obedientiam introductus est in paradisum, eodem tempore verno & vespertino quo inde primus parens ejectus est, pius latro est intelligendus: ut patebit hunc locum conferenti cum Cat. 5. n. 10. & Cat. 13. n. 18. & 31. Vide etiam auctorem Quæstionum ad Antiochum sub nomine sancti Athanasii, quæst. 136. n. 9.

[ε] ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή.] Articulos & nomen ἀληθινή adjecimus ex codd. Coisl. & Reg.

[ζ] σμύρνα καὶ ἀλόη, &c.] In codd. Roe, & Casaub. legitur σμύρνα ἀλόη, μετὰ πρώτων, &c. Illud ἀλόη factum sine dubio ex ἀλώθ quod legitur loco ἀλόη in LXX. ed. Rom. sine καί. at in ed. Ald. legitur ἀλωή. Aquilæ autem versio fert ut Cyrillus καὶ ἀλοή, solo vocalis ω discrimine.

[η] αἱ γυναῖκες.] Eam vocem in editis prætermissam restituimus ex codd. Reg. & Coisl. Iidem codd. loco εἰς sequentis, habent ut in evangelico Textu, ἐπί.

ferens mixturam myrrhæ & aloës. Consequenter ſcriptum habetur: *Comedi panem meum cum melle meo.* quod amarum, ante paſſionem; quod dulce, poſt reſurrectionem. Poſtea redivivus [1] ingreſſus eſt per fores clauſas. verùm fides detrahebatur: exiſtimabant enim ſe ſpiritum videre. Ille autem, *Tangite me*, inquit, *& videte.* [a] Inſerite digitos in foramen clavorum, ſicut requirebat Thomas. [b] *Cumque hauddum crederent præ gaudio, & admirarentur, dixit illis: Habetis hîc aliquid edulii? Illi autem dederunt ei piſcis aſſi partem, & de apiario favum.* Cernis, quomodo impleta eſt illa ſententia: *Comedi panem meum cum melle meo.*

Cantic. v. 1. • Vide hom. in Par. n. 11. Johan. xx. 19. 1 Chriſtus per januas clauſas ingreſſus. Luc. xxiv. 37. & 39. a Joh. xx. 27. ℣. 25. b Luc. xxiv. 41. ℣. 42. Cantic. v. 1.

XII. Sed antequam ingrederetur per [c] januas clauſas, quærebatur ab optimis illis & virili robore præditis mulieribus, ſponſus & curator animarum. [d] Venerunt beatæ illæ ad ſepulcrum, & [e] quærebant eum qui jam reſurrexerat: [f] fluebantque adhuc illarum ex oculis lacrymæ, cum potius lætari & choros agere propter redivivum conveniret. Venit Maria quærens ut eſt in Evangelio, nec invenit. poſteaque audivit ab angelis, & demum Chriſtum vidit. Numquid & hæc perſcripta ſunt? Dicit igitur in canticis canticorum: *Super lectum meum quæſivi quem diligit anima mea.* Quali tempore? *Super lectum meum in noctibus quæſivi quem diligit anima mea. (Maria*, inquit [Evangelium] *venit cum adhuc tenebræ eſſent.) Super lectum meum quæſivi in noctibus. quæſivi eum, & non inveni ipſum.* In evangeliis quoque Maria ait: *Tulerunt Dominum meum, & neſcio ubi poſuerunt eum.* Verum præſentes tunc angeli ignorantiam depulerunt. dixerunt enim: *Quid quæritis viventem cum mortuis?* non ſurrexit ſolùm, ſed mortuos quoque ſecum habens ſurrexit. Illa verò neſciebat; ejuſque ex perſona dicit ad angelos Canticum canticorum: *Num quem diligit anima mea, vidiſtis? Paululum, cum [e] tranſiviſſem ab illis,* (hoc eſt, duobus angelis) *donec inveni quem diligit anima mea; tenui eum, nec illum dimiſi.*

Mulieres Chriſtum ad monumentum quærunt. c Joh. xx. 19. 26. d Mat. xxviii. 1. e Ibid. ℣. 6. & Luc. xxiv. 5. f Johan. xx. 11. Johan. xx. 1. 13. 14. & ſeq. Cant. iii. 1. Johan. xx. 1. Cant. iii. 1. Johan. xx. 13. Luc. xxiv. 5. Cant. iii. 3. ℣. 4.

XIII. Nam poſt angelorum viſionem ipſe ſe adnuntians Jeſus venit, dicitque evangelium: *Et ecce Jeſus occurrit illis dicens, [e] Gaudete. illæ*

Mat. xxviii. 9.

Νικόδημος φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης. καὶ ἑξῆς γέγραπται· Ἔφαγον ἄρτον μου [a] μετὰ μέλιτός μου. τὸ πικρὸν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ τὸ γλυκὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Εἶτα ἀναστὰς, εἰσῆλθε διὰ θυρῶν κεκλεισμένων· ἀλλ' ἠπιστεῖτο· ἐδόκουν γὰρ πνεῦμα θεωρεῖν. ὁ δὲ, Ψηλαφήσατέ με, φησι, καὶ ἴδετε· [β] βάλλετε τοὺς δακτύλους εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, [γ] ὡς ἐπεζήτει Θωμᾶς. καὶ ἔτι ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς, Ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. βλέπεις πῶς πεπλήρωται τό· Ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου.

ιβ΄. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν [δ] ἀρίστων ἐκείνων καὶ ἀνδρείων γυναικῶν ὁ νυμφίος, καὶ ὁ τῶν ψυχῶν θεραπευτής. ἦλθον αἱ μακάριαι ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ ἐζήτουν τὸν ἐγηγερμένον, καὶ ἔσταζεν αὐτῶν ἔτι τὰ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν. δέον μᾶλλον εὐφραίνεσθαι, καὶ χορεύειν ἐπὶ τῷ ἀναστάντι. Ἦλθεν ἡ Μαριὰμ ζητοῦσα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ οὐχ εὕρηκε· καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσε παρὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὕστερον εἶδε τὸν Χριστόν. ἆρα καὶ ταῦτα γέγραπται; λέγει τοίνυν ἐν Ἄσμασι τῶν ᾀσμάτων· Ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ποίῳ καιρῷ; ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυξὶν ἐζήτησα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. (Μαρία, φησὶν, ἦλθεν ἔτι οὔσης σκοτίας.) Ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ἐν νυξίν· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν. καὶ ἐν εὐαγγελίοις φησὶν ἡ Μαριάμ· Ἦραν τὸν κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ τέθηκαν αὐτόν. ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι παρόντες τότε, θεραπεύουσι τὰς ἀγνωσίας. ἔλεγον γάρ· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐ μόνον ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ νεκροὺς ἔχων ἀνέστη. ἠγνόει δὲ ἐκείνη, καὶ ἔλεγεν ἐκ προσώπου αὐτῆς τὸ Ἄσμα τῶν ᾀσμάτων πρὸς τοὺς ἀγγέλους· Μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἴδετε; ὡς μικρὸν, ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, (τουτέστι, τῶν δύο ἀγγέλων) ἕως οὗ εὗρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν.

ιγ΄. Μετὰ γὰρ τὴν ὀπτασίαν τῶν ἀγγέλων αὐτάγγελος Ἰησοῦς ἦλθε, καὶ φησὶ τὸ εὐαγγέλιον· Καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων, Χαίρετε. αἱ δὲ

[a] *μετὰ μέλιτός μου.*] Pronomen μου adjecimus ex Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. Grod. Cyrillo ipſo infra locum ita repetente, & hom. in Paral. num. 11. citante, & ſacro Textu.

1 *ingreſſus eſt per fores clauſas.*] Non per januas clauſas, ſed januis clauſis ingreſſum eſſe Chriſtum teſtatur Evangeliſta. Non omnino unum & idem eæ duæ res ſunt. prius enim includit eam quam philoſophi penetrationem vocant, qua duo corpora in eodem loco ſimul exſiſtunt. alterum vero eam explicationem pati poteſt, quod corpus aliquod ab uno ſpatio in aliud, quamvis interjectis corporibus ſeparatum, impertranſito medio transferatur. Verum pauci omnino Patres id diſcrimen vel viderunt vel attenderunt. unus fere Hilarius hæc diſtinxiſſe videtur, lib. 3. De Trin. n. 20. qui tamen in Pſ. 55. num. 5. ad penetrationem recurrit; cæterorum fere Patrum exemplo qui Chriſtum *per januas* ingreſſum aiunt. Ita auctor Confutationis quarumdam propoſit. num. 14. apud Athanaſ. tom. 2. vel 3. pag. 579. Euſebius Gallican. hom. 9. & 10. de Paſchate. Alios à Petavio tom. 5. Theologicorum dogmatum citatos reperies.

[β] *βάλλετε τοὺς δακτύλους*, &c.] Eæ voces non ſunt Evangeliſtarum, ſed Cyrilli; ſive memoriæ lapſu eas Chriſto tribuerit, ſive ad cæteros extenderit Apoſtolos quæ uni Thomæ dicta ab Johanne evangeliſtâ referuntur. Certe Cyrillus hujus Catech. num. 22. ſentire videtur non unum apoſtolum ſed plures, manus & pedes Chriſti tetigiſſe; niſi per numeri enallagen pluralem pro ſingulari poſuerit. Quæ ſi ejus ſententia fuerit, nititur in graviſſima ſancti Ignatii martyris auctoritate ſcribentis ad Smyrnæos, n 3. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον. καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο, καὶ ἐπίστευσαν κραθέντες τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ πνεύματι. *Et cum ad Petrum & ſodales venit, ait illis: Tangite me, & videte quod non ſim dæmonium incorporale. Et ſtatim eum tetigerunt, & crediderunt carni ejus & Spiritui immixti.*

[γ] *ὡς ἐπεζήτει.*] Ita ſcripſimus ex Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. at editi ὧν ἐπεζήτει, *Quos requirebat.* legendum fortè ὃν, vel ὃ ἐπεζήτει. poſtremum hoc videtur legiſſe Grodecius. Voces ἀπὸ τῆς χαρᾶς, in editis poſitas poſt θαυμαζόντων, naturali, quem in ſacro Textu græco obtinent, ordini reſtituimus ex Coiſl. Reg. & Grod. Verba quoque ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ reſtituimus ex Coiſl. Reg. & ſacro Textu. Scripſimus porro κηρίον ex Roe, Caſaub. Coiſl. ut citat hom. in Paral. n. 11. cum in editis legatur ut apud Lucam κηρίου.

[δ] *ἀρίστων, optimarum.*] Codd. Reg. & Coiſl. ἀρισσῶν, *generoſarum.* non male, ſi ἀρισσεὺς aliquando in feminino genere legeretur. Sequentia in ſuam expoſitionem ſymboli tranſcripſit Ruffinus.

[ε] *ἦλθον.*] Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. λέγει. *dicit.* Infra, loco παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ſcripſimus παρῆλθον ex codd. Roe & Caſaub. & ἀπ' αὐτῶν, ex iiſdem, & Coiſl. ac Reg. & ſacro Textu. Loco etiam εὗρεν, ſcripſimus εὗρον ex his omnibus præfatis auctoritatibus. at pro ἕως οὗ, Reg. & Coiſl. habent καὶ εὐθέως, *& ſtatim.* planior lectio, ſed ab Scripturæ textu recedens.

„ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας. ἐκρά-
[a] „ τησαν αὐτὸν, ἵνα πληρωθῇ τὸ, [a] Κρατήσω αὐτὸν καὶ οὐκ
„ ἀφήσω αὐτόν. ἀσθενὲς μὲν ἦν τῆς γυναικὸς τὸ σῶμα,
„ ἀνδρεῖον δὲ τὸ φρόνημα. Ὕδωρ πολὺ οὐκ ἔσβεσε τὴν
ἀγάπην, οὐδὲ ποταμοὶ συνέκλυσαν. νεκρὸς ὁ ζητούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐσβέσθη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς. Καὶ
[β] „ ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὰς λέγει πάλιν· [β] Μὴ φοβεῖσθε
„ ὑμεῖς. οὐ λέγω τοῖς στρατιώταις τὸ, μὴ φοβεῖσθε, ἀλλ'
ὑμῖν. ἐκεῖνοι φοβείσθωσαν, ἵνα πείρᾳ μαθόντες μαρτυρήσωσι, καὶ εἴπωσιν· Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν· ὑμᾶς
„ δὲ οὐ χρὴ φοβηθῆναι, ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλ-
„ λει τὸν φόβον. πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη· καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἀναχωροῦσιν ἐκεῖναι μετὰ χαρᾶς ἔμφοβοι. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; λέγει τοίνυν ὁ δεύτερος ψαλμὸς, ὁ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ διαγο-
„ ρεύων· Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλ-
„ λιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. ἀγαλλιᾶσθε μὲν διὰ τὸν ἀναστάντα Κύριον· ἐν τρόμῳ δὲ διὰ τὸν σεισμὸν, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν ὡς ἀστραπὴν φανέντα.

ιδʹ. Ἐσφράγισαν μὲν οὖν ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι διὰ Πιλάτου τὸν τάφον· αἱ δὲ γυναῖκες ἐθεάσαντο
[γ] τὸν ἀναστάντα. καὶ γινώσκων Ἡσαΐας ἀρχιερέων μὲν [γ] τὸ εὐτελὲς, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ στεῤῥὸν τῆς πίστεως, λέγει·
„ Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας δεῦτε· οὐ γὰρ λαός ἐστιν
„ ἔχων σύνεσιν. ἀρχιερεῖς ἀσυνετοῦσιν, καὶ γυναῖκες αὐτοπτοῦσι· Καὶ ἐλθόντων τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαγγειλάντων πάντα τὰ
„ γενόμενα, εἶπον αὐτοῖς· Εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ
„ νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων. καλῶς ἄρα καὶ τοῦτο ὡς ἐξ αὐτῶν προεῖπεν Ἡσαΐας·
[δ] Ἀλλὰ λέγετε ἡμῖν, καὶ [δ] ἀπαγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν
„ πλάνησιν. Ἐγήγερται ὁ ἀναστὰς, καὶ διὰ δόσιν ἀργυρίου πείθουσι τοὺς στρατιώτας· ἀλλ' οὐ πείθουσι τοὺς νῦν βασιλεῖς. οἱ τότε μὲν στρατιῶται, ἀργυρίῳ προδεδώκασι τὴν ἀλήθειαν· οἱ δὲ νῦν βασιλεῖς δι' εὐσέβειαν, ἀργυρένδυτον καὶ χρυσοκόλλητον τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ταύτην ἐν ᾗ πάρεσμεν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ Ἀναστάσεως, ἐξειργάσαντο· καὶ τοῖς ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσοῦ,
[ε] [1] καὶ λίθων τιμίων κειμηλίοις ἐφαίδρυναν. Κἂν

A *autem accedentes tenuerunt pedes ejus.* Tenuerunt eum, ut impleretur illud: *Tenebo eum, nec illum dimittam.* Imbecillum quidem mulieris corpus erat, sed viriles animi. Aqua multa non exstinxit dilectionem, nec flumina demerserunt. Mortuus erat qui quærebatur, verùm exstincta non erat spes resurrectionis. Et angelus ad ipsas iterum dixit: *Ne timeatis vos.* non dico militibus, ne timeatis, sed vobis. Illi timeant; ut experientiâ edocti testi-
B monium ferant, dicantque: *Verè Dei filius erat.* vos autem non oportet timere: [a] perfecta enim charitas foras mittit timorem. *Profectæ dicite discipulis ejus, quod surrexit*, & quæ sequuntur. Et recesserunt illæ cum gaudio, timore oppletæ. anne & hoc est scriptum? Dicit igitur secundus psalmus qui Christi passionem enuntiat: *Servite Domino in timore; & exsultate ei in tremore.* Exsultate quidem propter Dominum qui resurrexit: *in tremore* verò propter terræ motum, & ange-
C lum qui fulguris instar apparuit.

Mulierum virilis ardor in Christum. Cant. III. 4. Cant. VIII. 7. Mat. XXVIII. 5. Mat. XXVII. 54. a 1. Joh. IV. 18. Mat. XXVIII. 7. Ibid. 8. Marc. XVI. 8. Ps. II. 11. Matt. XXVIII. 2. 3.

XIV. Obsignaverant quidem principes Sacerdotum & Pharisæi sepulcrum, Pilati adminiculo: at mulieres suscitatum viderunt. Cognoscensque Hesaïas summorumm Sacerdotum ex una parte futilitatem, mulierum verò ex alia fidei robur, dicit: *Mulieres venientes à visione accedite: non enim est populus habens intelligentiam.* Summi Sacerdotes intelligentiâ destituuntur, & mulieres ipsis oculis conspiciunt. Cumque ad illos in urbem venissent milites, & omnia quæ
D contigerant renuntiassent, aiunt ipsis: *Hoc dicite, discipuli ejus nocte venientes furati sunt eum nobis dormientibus.* Egregiè illud quoque, tamquam eorum ex persona loquens, prædixit Hesaïas: *Sed dicite nobis, & adnuntiate nobis alium errorem.* Surrexit qui redivivus fuit, & numeratâ pecuniâ militibus [ut sibi audientes sint] persuadent. sed idem præsentibus Imperatoribus non persuadent. Nam cum illius temporis milites argento prodiderint veritatem, [1] hujus temporis Imperatores, sanctam hanc in qua sumus Salvatoris Dei resurrectionis ecclesiam,
E argento inductam, & auro infuso distinctam exstruxerunt; & pretiosis ex argento, auro ac gemmis, donariis exornarunt. *Et si hoc*

Mulierum pietatis & Judæorum procerum vanitatis comparatio. Isaï. XXVII. 11. Vide hom. in Paral. n. 5. Matt. XXVIII. 11. Ibid. ℣. 13. Isaï. XXX. 10. Matt. XXVIII. 15. Constantini pietas cum Judæorum impietate comparata. [1] Ecclesia Resurrectionis magnificè exstructa. Matt. XXVIII. 14.

[a] κρατήσω αὐτὸν, &c.] *Tenebo eum, nec dimittam.* Ita & Ruffinus. Lineis aliquot superius eumdem locum legit in præterito tempore, ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτὸν, ut re vera est in Bibliis græcis, & in Vulg. *Tenui eum, nec dimittam.* Paulo post, verbum ἦν ante τῆς γυναικὸς adjeci ex codd. Coisl. & Reg. Loco ἔσβεσε, & συνέκλυσαν legitur in iisd. codd. ἐσβέσει (legitur σβέσει) & συγκλύσουσιν, *non exstinguet, nec obruet.* Habetur in LXX. οὐ δυνήσεται σβέσαι, καὶ ποτ. οὐ συγκλύσουσιν.

[β] Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς.] Vox ὑμεῖς non est Evangelistarum; hanc tamen uti ex Evangelio Cyrillus agnoscit, & à pluribus latinis vel græcis Patribus lecta est.

[γ] τὸ εὐτελὲς.] Hæc cum aliquo additamento in Coisl. & Reg. exhibentur: Ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελὲς καὶ ἀσύνετον, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ ἀνδρεῖον καὶ στεῤῥὸν, &c. *Sacerdotum ex una parte futilitatem & imprudentiam, mulierum vero ex alia virilem & firmam fidem.* Sequentem locum Isaïæ, in eumdem sensum Ruffinus pariter usurpat, & multi cum eo Patres.

[δ] ἀπαγγέλλετε.] Codd. Roe & Casaub. ἀναγγέλλετε, ut in Bibliis. Loco διδόασιν ἀργύριον, scripsimus διὰ δόσιν ἀργυρίου, ex codd. Roe, Casaub & Coisl. qui postremus habet vitiose δίδωσιν ἀργυρίου.

[1] *Hujus temporis Imperatores.*] Cyrillus infra num. 22. solum Constantinum ecclesiæ Resurrectionis ædificatorem & exornatorem memorat: eidemque soli Eusebius lib. 3. vit. Constant. capp. 25. & seqq & De laudibus ejusdem cap 9. hujus magnifici operis structuram tribuit. Quamobrem Cyrillus vel per enallagen numeri plurali numero utitur loco singularis, vel Constantino Helenam matrem augustam adjungit; quam dubium non est magnam in hoc opere partem habuisse, ita ut illi soli adjudicetur à Paulino epist. 31. num. 4. Socrate lib. 1. hist. cap. 17. Theodoreto lib. 1. hist. Eccl. cap. 18. aliisque. vel tamdem Constantino consociat tres filios Cæsares, qui cum in societatem imperii adsciti essent, in patris gestis quodammodo comprehendi poterant. Proclivius vero crediderim solos viventes tum temporis Constantini filios Constantium & Constantem à Cyrillo appellari, qui cum patre, ut modo dixi ecclesiam Resurrectionis exstruxerint. id suadere videntur verba bis repetita οἱ νῦν βασιλεῖς. De magnificentia ecclesiæ Resurrectionis nihil est quod dicam. ejus descriptionem ab Eusebio lib. 3. vit. Constant. cap. 35. & seqq. factam vide in Appendice.
F Exterior parietum superficies politis lapidibus, nihil à marmoris pulchritudine differentibus constabat: interior vero versicoloribus marmoris crustis obtecta. Exterius tectum plumbo coopertum: interius cælatis lacunaribus constans, auro purissimo incrustatum. ipsæ etiam porticuum concamerationes auro variegatæ. Columnæ hemicycli in quo altare, argenteis crateribus capitellis earum impositis ornatæ. denique donaria omnis generis ex auro, argento & gemmis affatim cumulata: nimirum libri sacri, vestes, calices, vela, candelabra, ac fortassis tabulæ etiam pictæ. Ecclesia solemni apparatu dedicata est anno 335. quo Constantem filiorum postremum Cæsaris dignitate auxit pater. Vide Euseb. lib. 4. vit. Constant. cap. 40 & seqq.

[ε] καὶ λίθων τιμίων.] Hæc addidimus ex Coisl & Reg quod confirmatur ex Euseb. lib. 3. vit. Constant. cap. 40. Iidem pro ἀργύρου & χρυσοῦ scriptum habent ἀργυρίου & χρυσίου. Particulam γὰρ, post κειμηλίοις male in impressis & codd. Roe & Casaub. insertam, post διὰ τί posuimus, ex codd. Coisl. & Reg.

A *auditum fuerit apud Præsidem, nos suadebimus ei.* quod si illis persuadetis, orbi terrarum non
Act. XII. 19. persuadetis. Eccur enim, quemadmodum Petro de carcere egresso, custodes sunt condemnati; ita & qui Jesum custodiebant, damnationi non subjacuere? Verum illis imposita ab Herode pœna fuit, nullam enim ex ignorantia defensionem reperiebant. isti autem, qui cum veritatem novissent, eam propter argentum occultavere, à summis Sacerdotibus
Matt. XXVIII. 15. incolumes sunt servati. At pauci Judæorum
B tunc fabulæ creduli fuere; orbis verò totus obedivit (veritati.) Qui veritatem absconderant, ipsi [oblivione] absconditi: qui vero eam recepere, in publicam lucem emerserunt, excitati virtute Salvatoris; qui non modo ex mortuis surrexit, sed secum quoque mortuos excitavit: quorum ex persona clarè Oseas pro-
Osee. VI. 3. pheta ait: *Sanitati nos restituet post duos dies: in die tertia resurgemus, & vivemus in conspectu ejus.*

Judæi pauci Resurrectioni increduli: totus verò orbis credulus.

XV. Quando verò inobsequentes Judæos
C non permovent divinæ Scripturæ, ipsique omnium quæ scripta sunt obliti resurrectioni Jesu contradicunt, optimum fuerit sic eos adfari:
4. Reg. IV. 20. 37. 3. Reg. XVII. 17. 24. Qua ratione, cum Elissæum & Eliam mortuos excitasse adseratis, Salvatoris nostri resurrectioni obnitimini? An quod eorum quæ dicimus viventes nunc, ex eis qui tunc fuerunt, testes non habemus? igitur & vos testes illorum temporum producite. Atqui illud scriptum est? & hoc quoque scriptum. cur ergo alterum amplectimini, alterum vero reprobatis?
D Hebræi priora illa scripserunt. omnes quoque apostoli Hebræi fuere: quidni ergo Judæis creditis? Matthæus qui evangelium scripsit, hebraïca illud lingua conscripsit. Paulus prædicator, [a] Hebræus ex Hebræis: & duodecim apostoli, Hebræi omnes. Deinde quindecim Hierosolymorum episcopi ex Hebræis continua successione sunt constituti. Quâ ratione igitur vestra dum admittitis, nostra rejicienda arbitramini, eaque ab Hebræis vestri generis
E perscripta?

Confutantur Judæi resurrectionē credere detrectantes.

Matthæi evāgeliū hebraïca lingua conscriptum.

a Phil. III. 5.

Quindecim primi Hierosolymorū episcopi omnes ex Hebræis.

XVI. Sed impossibile est, aiet quispiam, resuscitari mortuos. Atqui semel & iterum resuscitavit Elissæus, & vivens, & post mortem.
4. Reg. IV. 20. 37. Ibid. XIII. 21. Credimus projectum mortuum Elissæi mortui jacentis contactu surrexisse: Christus vero ex mortuis non surrexit? Insuper, cum illic mortuus qui Elissæum contigit, resurrexerit; ipse qui excitavit, nihilominus mansit ut ante mortuus: hîc vero, & noster mortuus surrexit, & multi mortui qui ne quidem illum contigere, sur-
Mat. XXVII. 52. rexerunt. *Multa enim corpora Sanctorum qui* F

A ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν. καὶ εἰ ἐκείνους πείθετε, τὴν δὲ οἰκουμένην οὐ πείθετε. διὰ τί γάρ, ὥσπερ τοῦ Πέτρου ἐξελθόντος ἐκ τῆς φυλακῆς οἱ φύλακες [α] κατεδικάζοντο, οὕτω καὶ οἱ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τηροῦντες οὐ κατεδικάσθησαν; ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἐπῆλθεν ἡ καταδίκη παρὰ Ἡρώδου, ἀπολογήσασθαι γὰρ οὐχ εὕρισκον ἐξ ἀγνοίας· οὗτοι δὲ [β] τὴν ἀλήθειαν ἰδόντες, καὶ ταύτην κρύπτοντες διὰ τὸ ἀργύριον, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων διεσώζοντο. ἀλλ' ὀλίγοι μὲν
B ἐπείσθησαν Ἰουδαίων τότε· ὁ κόσμος δὲ ὑπήκουσεν. οἱ κρύψαντες τὴν ἀλήθειαν, κατεκρύφθησαν· καὶ οἱ καταδεξάμενοι ταύτην, [γ] ἀνεφάνησαν δυνάμει τοῦ Σωτῆρος, τοῦ μὴ μόνον ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς νεκροὺς ἐγείραντος. ὧν ἐκ προσώπου σαφῶς ὁ προφήτης Ὠσηέ φησιν· Ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ.

ιε'. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πείθουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ τοὺς ἀνη-
C κόους Ἰουδαίους, ἐπιλαθόμενοι δὲ πάντων τῶν γεγραμμένων ἀντιλέγουσι τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καλὸν ἂν εἴη πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἀντειπεῖν· Τίνι τῷ λόγῳ τὸν Ἐλισσαῖον καὶ τὸν Ἠλίαν νεκροὺς ἐγηγερκέναι λέγοντες, τῇ ἀναστάσει τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος ἀντιλέγετε; ὅτι νῦν ἄρα ζῶντας ἐκ τῶν τότε μάρτυρας οὐκ ἔχομεν τῶν λεγομένων; οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς παραστήσατε τῶν τότε γεγονότων μάρτυρας. ἀλλ' ἔγγραφον ἐκεῖνο· καὶ τοῦτο ἔγγραφον. διὰ τί οὖν τὸ μὲν ἀποδέχεσθε, τὸ δὲ
D ἀποδοκιμάζετε; Ἑβραῖοι ἔγραψαν ἐκεῖνα· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες Ἑβραῖοι· διὰ τί οὖν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπιστεῖτε; Ματθαῖος ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον, Ἑβραΐδι γλώσσῃ τοῦτο ἔγραψε· καὶ Παῦλος ὁ κήρυξ, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων· καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, ἐξ Ἑβραίων. εἶτα [δ] δεκάπεντε Ἱεροσολυμῖται ἐπίσκοποι, ἐξ Ἑβραίων κατὰ διαδοχὴν κατέστησαν. τίνι τοίνυν τῷ λόγῳ, ἀποδέχεσθε μὲν τὰ οἰκεῖα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀποδοκιμάζετε· καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν παρ'
E ὑμῖν Ἑβραίων γεγραμμένα;

ις'. Ἀλλ' ἀδύνατον, λέγει τις, τὸ ἀναστῆναι νεκρούς. καὶ μὴν ἤγειρεν Ἐλισσαῖος δίς, καὶ ζῶν, καὶ τελευτήσας. Εἶτα, πιστεύομεν ὅτι Ἐλισσαίου νεκροῦ ὄντος ἥψατο νεκρὸς ἐπιρριφεὶς, καὶ ἀνέστη· Χριστὸς δὲ ἄρα ἐκ νεκρῶν οὐκ ἐγήγερται; ἀλλ' Ἐλισσαίου μὲν [ε] ἐκεῖ νεκρὸς ἁψάμενος ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ὁ ἀναστήσας ἔμεινεν ὁμοίως νεκρός· ὧδε δὲ καὶ ὁ νεκρὸς ὁ ἡμέτερος ἀνέστη, καὶ πολλοὶ μηδὲ ἁψάμενοι αὐτοῦ νεκροὶ ἀνέστη-
F σαν. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠ-

α κατεδικάζοντο.] Eam vocem supplevimus ex codd. Coisl. Reg. Roe & Casaub. quamquam ambo posteriores habeant καταδικάζονται. Ἰησοῦν loco Χριστὸν habent omnes hi codd. & Grod.

β ἀλήθειαν ἰδόντες.] Ex codd. Coisl. Reg. & Grod. Editi vero εἰπόντες, *veritatem dicentes*, nimirum Judæorum magistris, quibus resurrectionem adnuntiarunt. at ἰδόντες melius convenit, ut opponatur ignorantiæ militum Herodis.

γ ἀνεφάνησαν.] Cod. Reg. ἐνεφάνισαν, *promulgaverunt.* quod de Apostolis intelligitur. non male. melius tamen ἀνεφάνησαν, *in publicam lucem prodierunt:* quod non de Apostolis solum dictum puto, sed de omnibus qui veritatem ab Apostolis prædicatam amplexi & libere confitentes, Ecclesiam toto orbe conspicuam, atque uti ex tenebris excitatam, composuerunt. Paulo post in testimonio Osee citato, loco ἁγιάσει, *sanctificabit*, scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Ruffino hunc locum citante, & sacro Textu, ὑγιάσει, *sanabit.* in Bibliis habetur ἐξαναστησόμεθα. at cod. Alex. habet ut Cyrillus ἀναστησόμεθα.

δ δεκάπεντε.. κατέστησαν.] Hunc locum restituimus ex codd. nam loco δεκάπεντε habetur in editis solummodo δὲ καί. Ex codd. Coisl. Ottob. Reg. Roe, Casaub. scripsimus δεκάπεντε. nam quindecim fuerunt priores Hierosolymorum episcopi ex Hebræis adsumti, & circumcisionem retinentes, qui hanc sedem, usque ad Hierosolymitanam sub Hadriano cladem anno 337. tenuere; quorum successionem & nomina recitant Euseb. lib. 4. hist. Eccles. cap. 5. & Epiphanius hæresi 66. num. 21. Ex Coisl. Reg. & Grod. κατέστησαν posuimus pro καταστάντες, cui nominandi casui nullum verbum respondebat.

ε ἐκεῖ.] Non male Roe & Casaub. εἰ καί, *quamvis.*

» γέρθη· καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν
» αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν (δῆλον δὲ, ὅτι
» ταύτην ἐν ᾗ νῦν ἐσμὲν) καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς·
ἤγειρε μὲν οὖν Ἐλισσαῖος νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτησεν οἰκουμένης. ἤγειρεν Ἡλίας νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ὀνόματι Ἡλία δαίμονες ἀπελαύνονται. Οὐ κακῶς λέγομεν τοὺς προφήτας, ἀλλὰ τὸν δεσπότην τὸν ἐκείνων μειζόνως ἀνυμνοῦμεν. οὐ γὰρ ἐκεῖνα κακίζοντες, τὰ ἡμέτερα σεμνύνομεν· ἡμέτερα γὰρ κἀκεῖνα· ἀλλ' ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα πιστοποιούμεθα.

ιζ'. Ἀλλὰ πάλιν λέγουσιν, ὅτι νεκρὸς μὲν ὁ πρόσφατον τότε τελευτήσας, ὑπὸ τοῦ ζῶντος ἐγήγερται· δείξατε δὲ ἡμῖν ὅτι ἐνχωρεῖ νεκρὸν τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ ἐνχωρεῖ ἄνθρωπον ταφέντα, μετὰ τρεῖς
[a] ἡμέρας ἀναστῆναι. Ζητούντων δὲ ἡμῶν τὴν [a] περὶ τοιούτων μαρτυρίαν, δίδωσιν ἡμῖν ταύτην αὐτὸς ὁ Κύ-
» ριος Ἰησοῦς ἐν εὐαγγελίοις, λέγων· Ὥσπερ γὰρ ἦν
» Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς
» νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ
» τῆς γῆς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ἐξεταζόντων δὲ ἡμῶν τὴν κατὰ τὸν Ἰωνᾶν διήγησιν, πολλὴ τῆς ὁμοιότητος ἐστὶν ἡ ἐνέργεια. Ἰησοῦς ἀπεστάλη μετάνοιαν κηρύξαι· καὶ Ἰωνᾶς ἀπεστάλη. ἀλλ' ὁ μὲν ἔφυγεν, ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον· ὁ δὲ ἑκουσίως παραγέγονεν ἐπὶ μετανοίᾳ τῆς σωτηρίας. Ἰωνᾶς ἐκάθευδεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἔρεγχε θαλάσσης χειμαζομένης· καὶ Ἰησοῦ καθεύδοντος, κατ' οἰκονομίαν ἐπεγείρετο ἡ θάλασσα, πρὸς τὸ γνωσθῆναι μετὰ ταῦτα τοῦ καθεύδοντος τὴν δύναμιν. ἐκείνῳ ἔλε-
[b] » γον, Τί σὺ ῥέγχεις; ἀνάστηθι, [b] ἐπικαλοῦ τὸν Θεόν σου,
» ἵνα διασώσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός· ὧδε λέγουσι τῷ δεσπότῃ,
» Κύριε σῶσον ἡμᾶς. ἐκεῖ εἶπον, ἐπικαλοῦ τὸν Θεόν
» σου· καὶ ὧδε, σῶσον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν λέγει, Ἄρατέ με
[c] » [c] καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θά-
» λασσα ἀφ' ὑμῶν· ὧδε δὲ αὐτὸς ἐπετίμησεν τοῖς ἀνέ-
» μοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.
κἀκεῖνος μὲν ἐβλήθη εἰς κοιλίαν κήτους· οὗτος δὲ κατῆλθεν ἑκουσίως, ὅπου τὸ νοητὸν τοῦ θανάτου κῆτος. ἑκουσίως δὲ κατῆλθεν, ἵνα ἐξεμέσῃ τοὺς καταποθέντας ὁ
» θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσο-
» μαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ χειρὸς θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς.

ιη'. Ἐνταῦθα γενόμενοι τοῦ λόγου, σκοπήσωμεν ποῖόν ἐστι δυσκολώτερον, ἄνθρωπον ταφέντα ἀπὸ γῆς ἀναστῆναι· ἢ ἄνθρωπον ἐν κοιλίᾳ κήτους, καὶ εἰς τοσαύτην θερμότητα τοῦ ζώου κατελθόντα, μὴ σαπῆναι; τίς οὐκ οἶδεν ἀνθρώπων, ὅτι τοσαύτην θέρμην ἔχουσιν αἱ γαστέρες, ὡς καὶ ὀστέα καταποθέντα διασήπειν; πῶς τοίνυν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ὢν [d] καὶ τρεῖς νύκτας, οὐ σέσηπεν;

A *obdormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, ingressi sunt in sanctam civitatem,* ([1] palam autem est eam in qua nunc sumus, significari) *& apparuerunt multis.* Excitavit quidem Elissæus mortuum, sed orbem non subegit. excitavit Elias mortuum, sed non in nomine Eliæ dæmones abiguntur. Non detrahimus prophetis, sed dominum eorum magnificentiùs celebramus. non enim illa minuendo nostra commendamus, nam & illa quoque nostra sunt: verùm ex rebus illo-
B rum nostris fidem conciliamus.

℣. 53.

1

3 Reg. XVII. 17. 24.

XVII. Verum iterum aiunt: mortuus equidem recens tum defunctus à vivente exsuscitatus est. at ostendite nobis posse fieri ut mortuus trium dierum resurgat, & sepultus homo post dies tres ad vitam revocetur. Hujusmodi rerum testificationem quærentibus, hanc nobis suppeditat Dominus Jesus in evangeliis aiens: *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tres dies & tres noctes; sic erit filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes.* Quando autem historiam
C Jonæ diligenter indagamus, plurima occurrit similitudinis vis atque efficacia. Jesus pœnitentiam prædicatum missus est: missus & Jonas. sed ille futuri inscius fugit: hic autem voluntarie pœnitentiam salutis daturus accessit. Jonas dormiebat in navigio, & stertebat, dum mare tempestate jactaretur: Jesu quoque dormiente, certo consilio excitatum est mare, ut dormientis virtus postea cognosceretur. Illi dicebant: *Quid tu stertis? surge, invoca Deum*
D *tuum, ut salvos nos faciat Deus.* hîc autem Domino dicunt: *Domine, serva nos.* ibi dicebant: *Invoca Deum tuum;* hic autem, *Serva.* At ille quidem dicit: *Tollite me, & projicite in mare, & quiescet mare à vobis.* hîc vero ipse *ventos & mare increpavit, & facta est tranquillitas magna.* Et ille projectus est in alvum ceti: iste vero sponte descendit in locum, ubi erat intelligibilis cetus mortis. sponte verò descendit, ut mors eos quos absorbuerat evo-
E meret, juxta id quod scriptum est: *De manu inferi liberabo eos, & de manu mortis redimam illos.*

Christi post dies tres resurrectio ex Jonæ historia possibilis convincitur.

Mat. XII. 40.

Jon. I. 2.

℣. 3.

℣. 5.

Matth. VIII. 24. 25.

Jon. I. 6.

Matt. VIII. 25.

Jon. I. 12.

Matt. VIII. 26.

Jon. I. 15. & II. 1.

Jesus descendit in mortis locũ, ut mors quos sorbuerat, evomeret.

Osee. XIII. 14.

XVIII. Ad hanc partem orationis appulsi, consideremus utrum difficilius sit hominem sepultum de terra resurgere; an hominem in ventre ceti, atque in tantam viventis animalis caliditatem ingestum, non solvi ac corrumpi? Quis hominum ignorat tantum inesse caloris in ventribus, ut etiam ossa devorata dissolvant?
F quî igitur Jonas in ventre ceti tres dies & totidem noctes moratus, non corruptus ac fusus est?

Non difficilius mortuum resurgere, quam vivum hominem in ventre ceti conservari.

[1] *Palam est eam in qua nunc sumus, &c.*] Id opponit opinioni satis pervulgatæ Sanctos illos resurgentes in cœlestem Jerusalem adsumtos esse. Ita inter alios sensit Hilar. in Ps. 2. n. 26. & in Ps. 146. n. 2. Ruffinus in expos. Symboli. Euseb. lib. 4. dem. Evang. cap. 12. & lib. 10. cap. 8. pag. 501 Hieronymus epist. vet ed. 3. nov. ed. 35. n. 8. quamquam epistolâ 17. novæ editionis 44. ridiculam hanc plerorumque opinionem appellat. Hanc alii quoque Patres refutant. Sanctus Epihanius hæres. 75. num. 7. eos Sanctos in terrestrem Jerusalem primum, tum ascensionis Christi die in cœlestem translatos putat.

[a] περὶ τοιούτων.] Τοιούτων uti aptius legimus loco τούτων, ex Coisl. Reg. & Grod. at Roc & Casaub. habent τῶν τούτων.

[b] ἐπικαλοῦ.] Codd. Coisl. Reg. & Grod. scriptum habent ut in prophetico contextu καὶ ἐπικαλοῦ. Pro ἵνα διασώσῃ, Coisl. ὅπως διασώσει, *forte salvabit.* Post εἶπον, sustulimus, ex Coisl. Reg. Roc, & Casaub. articulum τὸ.

[c] καὶ ἐμβάλλετε.] Id verbum adjecimus ex codd. Coisl. Reg. Roc, Casaub Grod & sacro Textu. Loco ἀφ' ὑμῶν, *à vobis*, est in Bibliis græcis. ἀφ' ἡμῶν, *à nobis*. habet Vulgata ut Cyrillus. Post ὧδε addidimus particulam δὲ ex Coisl. Reg. & Grod. propter μὲν superius positum.

[d] καὶ τρεῖς νύκτας.] Ea verba supplevimus ex Coisl. & Reg. & ex iisdem verbum ὢν, ante τρεῖς ἡμέρας positum, ante καὶ τρεῖς νύκτας posuimus. Post δύναμαι ζῆν, addimus ὑμῶν ex Coisl. Reg. Roc, Cas.

Quomodo verò, cum ea sit omnium hominum natura, ut sine ista in aëre respiratione vivere non possimus, ille triduum vixit hunc aërem non spirans? Respondent Judæi & dicunt: Descendit unà cum Jona, dum in inferno agitaretur, virtus Dei. Jam verò, servo suo submittens virtutem, Dominus vitam præstabat; ipse verò sibi ipsi præstare non possit? si credibile illud, & hoc credibile: si hoc incredibile, incredibile & illud. mihi autem utraque similiter credibilia. Credo enim & Jonam conservatum esse, *omnia* enim *possibilia apud Deum.* credo etiam Christum à mortuis resurrexisse. Multa enim habeo ejus rei testimonia, cùm ex divinis Scripturis, tum ex ipsius qui surrexit, in hodiernum usque diem efficientia: qui quidem in inferna descendit solus, pluribus verò comitatus huc revectus est. Descendit namque in mortem, & multa corpora Sanctorum qui obdormierant, per ipsum excitata sunt.

Matt. xix. 26.

Vide Cat. 10. n. 19. Cat. 13. n. 40.

Unde resurrexit Christus? Ab inferis videlicet.

Mat. xxvii. 52.

XIX. Exterrita mors est, novum quemdam in infernum descendentem conspicata, qui hujus loci vinculis non tenebatur. Qua de causâ, ô inferni janitores eum videntes expavistis? qui vos insolens occupavit timor? Fugit mors, ejusque timiditatem fuga illa arguebat. Accurrerunt sancti Prophetæ, & Moyses legislator, & Abraham, & Isaac & Jacob; David quoque & Samüel, & Hesaïas, & Baptista Johannes, qui ait & testatur: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* [1] Redemti sunt Sancti omnes, quos mors absorbuerat. oportebat namque Regem qui prædicatus fuerat, optimorum præconum fieri redemtorem. Tum verò quilibet justorum dicebat: *Ubi est mors victoria tua? ubi tuus, ô inferne, stimulus?* liberavit enim nos victoriæ auctor.

Act. ii. 24.

Job. xxxviii. 17.

Occurrunt Sancti Christo ad inferna descendenti, & ab eo liberantur à morte.

Matth. xi. 3. 1

1. Cor. xv. 55.

XX. Hujus Salvatoris nostri figuram gestavit Jonas, de ventre ceti orans & dicens: *Clamavi in tribulatione mea, &c. de ventre inferi.* Atqui in ceto erat. nihilominus in ceto cum esset, in inferno esse se dicit: figura namque erat Christi in infernum olim descensuri. Et post pauca, ex persona Christi manifestissime prophetans ait: *Subiit caput meum in scissuras montium.* erat tamen in ventre ceti. quales ergo te montes habent? Verùm scio, inquit, me illius figuram gerere qui in monumento de petra exciso reponendus est. Et cùm in mari exsisteret Jonas, dicit: *Descendi in terram:* quandoquidem figuram referebat Christi

Jon. ii. 3.

Ibid. ℣. 6. 7.

Ibid. ℣. 7.

A Πῶς δὲ καὶ φύσεως οὔσης ἅπασιν ἀνθρώποις, χωρὶς ἀναπνοῆς τῆς ἐν ἀέρι ταύτης, μὴ δύνασθαι ζῆν ἡμᾶς· ἐκεῖνος ἐν τρισὶν ἡμέραις οὐκ ἀναπνέων τὸν ἀέρα τοῦτον, ἔζησεν; Ἀλλ' ἀποκρίνονται Ἰουδαῖοι καὶ λέγουσι· συγκατέβη τῷ Ἰωνᾷ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν ᾅδῃ κλονουμένῳ. Εἶτα, δούλῳ μὲν οἰκείῳ συμπέμπων τὴν δύναμιν, παρέχει τὸ ζῆν ὁ Κύριος· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ παρασχεῖν ἄρα οὐ δύναται; Εἰ πιστὸν ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο πιστόν· εἰ τοῦτο ἄπιστον, κἀκεῖνο ἄπιστον· ἐμοὶ μὲν γὰρ B ἀμφότερα ὁμοίως πιστά. πιστεύω γὰρ ὅτι καὶ Ἰωνᾶς διεφυλάχθη· πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. πιστεύω ὅτι καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται· πολλὰς γὰρ ἔχω τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας, ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ [α] ἀναστάντος ἐνεργείας· τοῦ μόνου μὲν καταβάντος εἰς ᾅδην, πολλοστοῦ δὲ ἀναβάντος. κατῆλθε γὰρ εἰς τὸν θάνατον, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη δι' αὐτοῦ.

ιθ'. Ἐξεπλάγη ὁ θάνατος θεωρήσας καινόν τινα κατελθόντα εἰς ᾅδην, δεσμοῖς τοῖς αὐτόθι μὴ κατεχόμενον. C τίνος ἕνεκεν, ὦ πυλωροὶ ᾅδου, τοῦτον ἰδόντες ἐπτήξατε; τίς ὁ κατέχων ὑμᾶς ἀσυνήθης φόβος; ἔφυγεν ὁ θάνατος, καὶ φυγὴ τὴν δειλίαν ἤλεγχε. προσέτρεχον οἱ ἅγιοι προφῆται, καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· Δαβίδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Ἡσαΐας, καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὁ λέγων καὶ μαρτυρῶν· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ἐλυτροῦντο πάντες οἱ δίκαιοι, οὓς κατέπιεν ὁ θάνατος· ἔδει γὰρ τὸν κηρυχθέντα βασιλέα D τῶν καλῶν κηρύκων γενέσθαι λυτρωτήν. Εἶτα ἕκαστος τῶν δικαίων ἔλεγε· Ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον; ἐλυτρώσατο γὰρ ἡμᾶς ὁ νικοποιός.

κ'. Τούτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν τύπον ἐτέλει ὁ προφήτης Ἰωνᾶς, ἐκ κοιλίας κήτους προσευχόμενος καὶ λέγων· Ἐβόησα ἐν θλίψει μου· καὶ ἑξῆς· ἐκ κοιλίας ᾅδου. καὶ μὴν ἐν τῷ κήτει ἦν [β]. ἀλλ' ἐν τῷ κήτει ὢν, ἐν τῷ ᾅδῃ ἑαυτὸν εἶναι λέγει. τύπος γὰρ ἦν Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος εἰς ᾅδην καταβαίνειν. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν E ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, λευκότατα προφητεύων· Ἔδυ ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὀρέων. καὶ μὴν ἐν γαστρὶ κήτους ἦν· ποῖα οὖν ὄρη σε ἔχει; ἀλλ' οἶδα, φησὶν, ὅτι τύπον ἔχω τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ λαξευτῷ μνήματι τῆς πέτρας τίθεσθαι. καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ὢν Ἰωνᾶς, λέγει· Κατέβην εἰς γῆν· ἐπειδὴ τύπον ἔφερε

α ἀναστάντος ἐνεργείας.] Ante ἐνεργείας editi addunt μαρτυρίας καὶ, ut sit sensus, *testimonia ex testificatione & efficientiâ ejus*, &c. Eam porro vocem quæ abest à codd Roe, Casaub. & Grod. delevimus, ut imprudentiâ librariorum huc ex loco superiore invectam. Hæc Christi efficientia se prodit in dæmonibus sui nominis invocatione & crucis signo expellendis, Cat. 4. n. 13. Cat. 13. n. 3. & in F hominibus ad sui cultum adducendis. Cat. 13. n. 40.

1 *Redemti sunt omnes*, &c.] Quod beneficium Sanctis illis Christus ex Cyrilli mente contulerit, indagandum est. Primum, illos ex subterraneo carcere liberavit, Cat. 4. n. 11. quo in carcere sub dæmonis & mortis potestate erant, ut explicatum à nobis ad Cat. 12. n. 15 Secundo, aliqui ex iis saltem resurrexere, quod supra num. 16. & 18 post S. Matthæum asseruit. nec beneficium illud ad omnes extendere cogimur, quamvis sanctus Ignatius epistola ad Magnesianos num. 9. cum nonnullis aliis antiquis auctoribus ita sensisse videantur. Nam quæ de devicta & triumphata morte dicit Cyrillus, commode explicari possunt de eductione ab inferno Hanc vero resurrectionem utrum perpetuam an temporariam censuerit, haud satis declarat. eam enim cum resurrectione Christi comparat in hac Catechesi, & cum aliis resurrectionibus temporariis, videlicet Lazari, filiæ Archisynagogi, &c. Cat. 18. n 16. Ne autem eos omnes in perpetuum resurrexisse diceret, prohibere potuerunt Prophetarum monumenta, quæ passim in Palæstina visebantur, signis & prodigiis nobilia; quibus prodigiis, ex indita corporibus Sanctorum latente vi factis, Cat 18. n. 16. corporum ipsorum præsentiæ ineluctabile testimonium continetur. Tertio, Sanctos illos, sive cum corporibus, sive animis solis, in paradisum, eodem quo pius latro, translatos existimavit, Cat. 13. n. 31. Eaque multorum fuit veterum opinio, in primis Origenis hom. 15. in Genes. pag. 52. & de Engastrimytho Huet. edit. pag. 32. Theodori Mops. Catenæ in Johan pag. 229. ad cap. 8. ℣. 22 &c. Quarto, utrum eos ascensione sua in cœlum subvexerit Christus, nullo loco aperuit author.

β ἐν γαστρὶ κήτους ἦν, *In ventre ceti erat.*] Codd. Roe, & Casaub. in secunda persona, ἐν γαστρὶ εἶ τοῦ κήτους, *In ventre es ceti.* accommodatius ad sequentem orationem. Paulo post, conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Reg. & Grod. ante ἐν τῇ θαλάσσῃ. Eadem fere quæ Cyrillus noster, de Jona edisserit Hilar. in Ps. 68. n. 5.

α τοῦ Χριστοῦ * τοῦ καταβάντος εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς.
Καὶ προορῶν περὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ἀναπειθόντων
» τοὺς στρατιώτας ψεύσασθαι, καὶ λεγόντων, Εἴπατε ὅτι
» ἔκλεψαν αὐτόν, φησί· Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευ-
» δῆ, ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον. ἦλθε γὰρ ὁ ἐλεῶν
αὐτοὺς, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀνέστη, δοὺς ἑαυτοῦ τὸ αἷμα
τὸ τίμιον ὑπὲρ Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν· κἀκεῖνοι λέ-
» γουσιν, Εἴπατε ὅτι ἔκλεψαν αὐτόν, φυλασσόμενοι
» μάταια καὶ ψευδῆ. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ
β» Ἡσαΐας φησίν, β Ὁ ἀναγαγὼν ἐκ γῆς τὸν ποιμένα τῶν
» προβάτων, τὸν μέγαν. προσέθηκεν, τὸν μέγαν· ἵνα
μὴ τοῖς προλαβοῦσι ποιμέσιν ἰσότιμος εἶναι νομισθῇ.

κα'. Ἐχόντων τοίνυν ἡμῶν τὰς προφητείας, ἡ
πίστις παρ' ἡμῖν ἔστω. πιπτέτωσαν οἱ πίπτοντες ἐξ
ἀπιστίας, ἐπειδὴ θέλουσι. σὺ δὲ ἕστηκας ἐπὶ τὴν πέτραν
τῆς πίστεως τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως. μή ποτέ σε τις αἱρε-
τικὸς πείσῃ δυσφημῆσαι τὴν ἀνάστασιν. Μέχρι γὰρ
σήμερον Μανιχαῖοι λέγουσι, φαντασιώδη καὶ οὐκ ἀ-
ληθῆ τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι· παρακούον-
» τες Παύλου τοῦ γράφοντος· Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρ-
» ματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. καὶ πάλιν ἑξῆς λέγοντος·
» Ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
καὶ πάλιν ἀποτείνει πρὸς αὐτοὺς, καὶ λέγει· Μὴ
γ» εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, γ τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν,
» ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον· τουτέστι Χριστὸν
» ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; καὶ ὁμοίως ἀσφαλιζόμενος,
δ» ἀλλαχοῦ πάλιν ἔγραφε. δ Μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν
» ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν. καὶ πάλιν· Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ
» ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ
» πίστις ἡμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ
» Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἤγειρεν
» τὸν Χριστόν, ὃν οὐκ ἤγειρεν. ἀλλ' ἑξῆς φησί. Νυνὶ δὲ
ε» Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμη-
» μένων· καὶ ὤφθη Κηφᾷ, ἔπειτα τοῖς ε δώδεκα· εἰ γὰρ τῷ
ἑνὶ μάρτυρι οὐ πιστεύεις, ἔχεις δώδεκα μάρτυρας.
» ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ.
εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, τοὺς πεντακοσίους δεχέσθωσαν.

A qui in cor terræ descendit. Prævidens quoque Judæorum fraudem milites ad mentiendum inducentium, aientiumque, *Dicite quod furati sunt illum;* dicit: *Observantes vana & falsa, misericordiam suam dereliquerunt.* Venit enim qui illos miserabatur; & crucifixus est, ac resurrexit, dato pro Judæis & Gentibus pretioso sanguine suo: illi autem dicunt: a *Dicite quod furati sunt eum;* b *vana & mendacia observantes.* De ipsius resurrectione dicit etiam Hesaïas: *Qui eduxit de terra pastorem ovium* B *magnum.* adjecit *magnum*, ut ne ejusdem cum præcedentibus pastoribus pretii esse existimaretur.

Mat. XII. 40. Matt. XXVIII. 13. Jon. II. 9. a Mat. XXVIII. 13. b Jonas. II. 9. Isai. LXIII. 11. Heb. XIII. 21.

XXI. Cum igitur prophetias habeamus, sit apud nos fides. Cadant ii qui ex infidelitate cadunt, quando illis adlubescit. tu vero stetisti super petram fidei de resurrectione: ne te ullus aliquando hæreticus ad infamandam resurrectionem permoveat. Nam ad hodiernam usque diem Manichæi, simulatam non autem veram Salvatoris fuisse resurrectionem C edicunt, insuper habentes Paulum qui scribit: *Qui factus est ex semine David, secundum carnem;* & iterum in consequentibus ait: *Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri;* iterumque intendit adversus ipsos sermonem, & dicit: *Ne dicas in corde tuo: Quis adscendet in cœlum, aut quis descendet in abyssum; hoc est Christum à mortuis revocare?* similiterque alibi nos præmuniens rursum scripsit: *Mementote Jesum Christum excitatum à mortuis.* rursusque: *Si autem Christus non resurrexit,* D *vana est videlicet prædicatio nostra, vana quoque & fides nostra. Invenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testati sumus adversus Deum quod Christum excitaverit, quem non excitavit.* sed in sequentibus ait: *Nunc autem Christus surrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui obdormierunt. Et visus est Cephæ, post hæc duodecim-viris.* nam si testi uni fidem detrahis, habes duodecim testes. *Deinde visus est plusquam quingentis fratribus una vice.* Si duodecim illis non credunt, quingentis obaudiant.

Manichæi simulatā Christi resurrectionē adserentes cōfutantur. Rom. I. 3. Ibid. ℣. 4. Rom. X. 6. ℣. 7. 2 Tim. II. 8. 1. Cor. XV. 14. ℣. 15. ℣. 20. Ibid. ℣. 5. Id. Cat. 4. n. 12. ℣. 6.

α τοῦ καταβάντος] Articulum adjecimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Paulo post ex codd. Roe & Casaub. emendavimus quod vitiose habebatur ἀπειθούντων, loco ἀναπειθόντων.

β Ὁ ἀναγαγὼν, &c.] Hunc locum Isaïæ aliter referunt codd. Coisl. & Reg. ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου; *Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni.* Quæ sunt ipsamet verba sancti Pauli Heb. XIII. 21. locum Isaïæ paulo differentem, qui ad litteram de Moyse ex mari rubro educto intelligitur, ad Christi resurrectionem spiritali & prophetico sensu transferentis. Isaïæ locus sic habet in Rom. editione, ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν ποιμένα τῶν προβάτων; *Qui eduxit de mari pastorem ovium.* loco ἐκ τῆς θαλάσσης, habetur in cod. Al. & in ed. LXX. Ald. & Compl. ἐκ τῆς γῆς, *è terra.* eodem modo è Patribus permulti legerunt, atque ita fert versio latina LXX. quæ in commentariis Hieronymi ad hunc locum reperitur. Vides igitur E verba Cyrilli, ut in textu conservavimus, neque Isaïæ, neque Pauli textum accurate reddere: sed ex ambobus suam lectionem, memoriæ lapsu concinnavit; ex Apostolo sumens ὁ ἀναγαγὼν, loco ἀναβιβάσας, & addens τὸν μέγαν; & ex Isaïa, verba ἐκ γῆς. Quanquam Johannes Millius in loco Apostoli refert multos Patres legisse ἐκ τῆς γῆς, & ita in nonnullo codice reperiri. Non dubito quin ad emendandam hanc minus accuratam allegationem factum sit ut in codd. Cyrilli citatis ipsa Pauli verba transcriberentur; Cyrillus verò legerit ut in textu est. Firmatur ex Ruffino, qui explicans articulum de Christi resurrectione, & Cyrilli scripta pro more compilans, hoc ipsum testimonium sub Isaïæ nomine eodem modo citat: *Isaias verò apertè dicit: Qui eduxit de terra pastorem magnum ovium.* Apud Hebræos synonima sunt hæc omnia: ima maris, telluris profundum, infernus, mortuorum loca.

γ τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν.] Ea verba adscripsimus ex codicibus Coislin. & Reg. Quorum loco habetur in editis, καὶ τὰ ἑξῆς, *&c.*

δ Μνημονεύετε, &c.] Reg. Μνημόνευε, ut habetur in contextu Apostoli solum Timotheum adloquentis. at idem cod. Reg. & Coisl. hunc locum superius ponunt lin. 22. post Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, addendo initio hæc verba, καὶ ἔτι, *& adhuc.* ac in fine post ἐκ νεκρῶν, subjiciunt subsequentia Apostoli verba: ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου; *Ex semine David, secundum evangelium meum.* Loco πίστις ἡμῶν, *fides nostra*, habetur in codd. Roe, & Casaub. πίστις ὑμῶν, *fides vestra*, ut in novi Testamenti tam græco quam latino textu. At multa etiam exemplaria ferunt ἡμῶν. inter alios Ruffinus in expl. Symboli ad articulum de Resurr. carnis, legit *fides nostra.*

ε τοῖς δώδεκα.] Quum in editis scriptum esset ἕνδεκα, *undecim*, F ex codd. Coisl. Ottob. Reg. Roe, & Casaub. scripsi δώδεκα, juxta græcum Apostoli textum; nam vulgata translatio fert *undecim*, cui consentiunt multi Bibliorum mss. codd. & sanctorum Patrum nonnullæ citationes. At Cyrillum legisse δώδεκα evincunt tum verba sequentia in quibus isthæc palam recenset: ἔχεις δώδεκα μάρτυρας... εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, &c. & ista Cat 4. n. 12. μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα. Hesychius Hierosolymitanæ ecclesiæ presbyter ita legebat sexti seculi initio, ut patet ex ejus Quæstionibus in nov Testam. à Cotelerio editis Monum. eccl. gr. tom. 3. Quæst. 57. Legebatur constanter δώδεκα sub ejus seculi finem, ut testis est Anastasius Sinaïta Hodegi cap. 22. ac multi etiam latini eamdem lectionem habent. magis suspecta emendationis est lectio quæ fert *undecim*; quia resurrectionis Christi tempore undecim tantum viris constabat apostolicus senatus. at eidem senatui duodecim-virorum nomen tribuit eo tempore Johan. in evangelii cap. 20. ℣. 24.

Ibid. ℣. 7.

1 Jacobus frater Domini primus Hierosolymorum episcopus.

* *V. Cat.* 6. *n.* 3. *& Cat.* 16. *n.* 22.

Ibid. ℣. 8.

a 1 *Tim.* 1. 13.

Postea visus est Jacobo, fratri quidem suo, [1] primo verò * parœciæ [seu civitatis] hujus episcopo Cùm igitur talis episcopus principaliter Christum Jesum resuscitatum viderit, tu qui discipulus ejus es, ne fidem abneges. At dixeris forte Jacobum fratrem ad gratiam testimonium tulisse. *Deinde & mihi* Paulo, inimico *visus est.* quodnam autem testimonium ab inimico prædicante sumtum in dubium adducitur? Qui [a] prius persecutor fui, nunc resurrectionem adnuntio?

Conglobata resurrectionis Christi testimonia

Vide Cat. 13. *n.* 25.

Vide Cat. 13. *n.* 39.

Mat. XXVIII. 2.

Luc. XXIV. 4.

b *Johan.* XX. 4.

c *Ibid.* 6. 7.

d *Ib.* ℣. 27. & *Luc.* XXIV. 39. *Vide Cat* 13. *n.* 19 & *sup. n.* 11.

Johan. XX. 22. ℣. 23.

Mat. XXVIII. 9. *Ibid.* 2. 4 5.

e *Joh.* XX. 6. 7.

f *Mat.* XXVIII. 15.

Vide sup. n. 7. 9. & 14.

XXII. Multi sunt resurrectionis Salvatoris testes. Nox & plenilunii lumen. sexta enim decima nox erat. Petra monumenti quæ Christum recepit, & lapis in faciem Judæorum resistet; ipse enim vidit Dominum. & lapis qui tunc revolutus fuit, ipse de resurrectione testatur, usque in præsentem diem jacens. Angeli Dei præsentes testimonium dixere pro Unigeniti resurrectione. Petrus, & Johannes, & Thomas, & cæteri omnes apostoli: quorum alii quidem [b] ad monumentum cucurrere; & [c] linteamina sepulturæ, quibus prius involutus fuerat, ibidem post resurrectionem jacentia viderunt: [d] alii verò manus & pedes ejus contrectaverunt, & clavorum vestigia sunt contemplati: omnes verò simul Salvatoris insufflatione sunt perfusi, & condonandorum in virtute Spiritus-sancti peccatorum potestate sunt dignati. Mulieres, quæ pedes ejus tenuerunt, terræque motûs magnitudinem, & Angeli præsentis fulgorem conspexerunt. [e] Linteamina quoque quæ sibi circumposita resurgens dereliquit. [f] Milites & numerata iisdem pecunia. locus ipse adhuc conspicuus; & isthæc Ecclesiæ sanctæ domus, à felicis recordationis Imperatore Constantino ex propenso amore Christi ædificata, utque cernis ita exornata.

Act. IX. 40.

XXIII. Testatur etiam resurrectionem Jesu, quæ in nomine ejus à mortuis excitata est Ta-

ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, τῷ ἑαυτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύτης. [α] Τοιούτου τοίνυν ἐπισκόπου πρωτοτύπως ἰδόντος ἀναστάντα τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, σὺ ὁ τούτου μαθητὴς μὴ ἀπιστήσῃς. Ἀλλὰ λέγεις ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἰάκωβος πρὸς χάριν ἐμαρτύρησεν. Ἔπειτα καὶ ἐμοὶ ὤφθη Παύλῳ, τῷ ἐχθρῷ. ποία δὲ παρὰ ἐχθροῦ μαρτυρία κηρύσσοντος ἀμφιβάλλεται; ὁ πρότερον διώκτης, νῦν εὐαγγελίζομαι τὴν ἀνάστασιν.

κβ'. Πολλοὶ μάρτυρές εἰσι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως. νὺξ μὲν, καὶ πανσέληνον φῶς· ἑκκαιδεκάτη γὰρ ἡ νὺξ ἦν. πέτρα τοῦ μνήματος ἡ ὑποδεξαμένη· καὶ ὁ λίθος ἀντικαταστήσεται εἰς πρόσωπον Ἰουδαίων, αὐτὸς γὰρ εἶδε τὸν Κύριον. καὶ ὁ λίθος ὁ τότε ἀποκυλισθεὶς, αὐτὸς [β] μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει, μέχρι σήμερον κείμενος. Ἄγγελοι Θεοῦ παρόντες ἐμαρτύρησαν τῇ ἀναστάσει τοῦ Μονογενοῦς. Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ Θωμᾶς, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι· [γ] οἱ μὲν ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμόντες, καὶ τὰ ὀθόνια τῆς ταφῆς, οἷς ἐνετυλίχθη πρότερον, αὐτόθι κείμενα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες· οἱ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας ψηλαφήσαντες, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων θεωρήσαντες· ὁμοῦ δὲ πάντες τοῦ σωτηριώδους ἐμφυσήματος ἀπολαύσαντες, καὶ τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. Γυναῖκες, αἱ κρατήσασαι τοὺς πόδας· τοῦ τε σεισμοῦ τὸ μέγεθος, καὶ τοῦ παρόντος Ἀγγέλου τὴν λαμπηδόνα θεωρήσασαι. [δ] καὶ τὰ ὀθόνια, ἃ περιβαλλόμενος κατέλιπεν ἀναστάς. Οἱ στρατιῶται, καὶ τὸ ἀργύριον τὸ δοθέν. ὁ τόπος αὐτὸς ἔτι φαινόμενος· καὶ ὁ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας οὗτος οἶκος, ὁ τῇ φιλοχρίστῳ προαιρέσει τοῦ, ἐπὶ τῆς μακαρίας μνήμης, Κωνσταντίνου [ε] τοῦ βασιλέως οἰκοδομηθείς τε, καὶ ὡς ὁρᾷς οὕτω φαιδρυνθείς.

κγ'. Μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερθεῖσα Τα-

1 *primo parœciæ hujus episcopo.*] Parœciæ nomen, quod à conjunctis habitationibus derivatum, variè apud auctores ecclesiasticos usurpatur. Datum aliquando ingenti terrarum tractui, uti Italiæ & Galliæ toti, à Basilio epist 70. pag. 113. C. Vulgo tribuitur episcopatibus urbium, in quibus comprehensi viculi & pagi adjacentes. ita Constit. Apost. lib. 2. c. 1. lib. 7. c. 46. Eusebius lib. 1. hist. c. 1. & deinde passim, ut Basilius epist. 75. pag. 132. & 220. Interdum etiam, viculis & pagis proprio episcopo destitutis, ut erat Mareotica parœcia apud Athan. Apol. cont. Arian. n. 76. Cyrillus hic vel solam civitatem Hierosolymitanam intellexit, vel eidem etiam adjunxit urbes & pagos, qui in episcopatu Hierosolymitano plures erant, ut cum ex aliis monumentis; tum ex Cat. 17. n. 35. approbatur. Hierosolymitanæ parœciæ iterum meminit Cat. 16. n. 22. & ex illius loci comparatione cum altero simili Cat. 6. n. 3. patet eum illic parœciæ nomine solam urbem nulla re alia adjuncta significavisse. Hic autem quovis modo parœciam intelligas nihil refert, ac *civitatis* nomine *parœciæ* vocabulum appositè reddideris. Notandum, sive in hoc loco in quo sancti Jacobi auctoritatem & dignitatem maxime extollit Cyrillus, sive Cat. 4. n. 28. solam illi episcopalem dignitatem tribui, nusquam apostolicam. imo eum utrobique ab Apostolis secernere videtur.

α τοιούτου τοίνυν, &c.] Variant hic maxime codices. Ottobon. τοιούτους νῦν ἐπισκόπους πρωτοτύπους ἰδόντες, corruptè. pejus in Reg. τοιούτους ἐπισκόπους ἰδόντας. utrumque constructioni Cyrillianæ repugnat. Roe, & Casaub. τοῦ τοίνυν πρωτοτύπου ἐπισκόπου ἰδόντος, *Cum primigenius episcopus viderit.* Non contemnenda hæc lectio. primus enim urbis episcopus optime dici potuit, πρωτότυπος ἐπίσκοπος. quemadmodum Basil. homilia in famem & siccitatem, pag. 358. Adami peccatum vocat, πρωτότυπον ἁμαρτίαν. aut aqua, ignis, aër, vocari solent, πρωτότυπα στοιχεῖα, *primigenia elementa*, apud apud Greg Nyss. orat. 3. in Resurrect. pag. 430. Ita etiam dici potuit Jacobus principalis episcopus propter eximiam virtutem, sicut idem Nyssenus oratione in Basilium fratrem, pag. 486. charitatem vocat, πρωτότυπον τῶν χαρισμάτων, tamquam excellentissimum donum, cæterorum fontem: aut etiam propter eminentiam Hierosolymitanæ sedis, quam Hierosolymitani monachi in epistola ad Anastasium imperatorem, vitæ S. Sabæ num. 57. dicunt, τὴν εἰς τύπον καὶ τόπον Θεοῦ προκαθημένην ἱερωσύνην, *Sacerdotium in figuram & locum Dei præsidens.* Retinendam nihilominus consuetam lectionem judicavi, ac πρωτοτύπως verti, *principaliter.* nam ea voce passim Græci abutuntur, ut significent quod in aliqua re primarium est & excellens ac præcipuum. Christum itaque Jacobus redivivum vidit *principaliter*: propter singulare privilegium illi concessum, quo Christus illi separatim apparuit, non in turba duodecim apostolorum, & quingentorum fratrum simul collectorum. quæ etiam Jacobo facta apparitio singularibus circumstantiis, quas Hieronymus ex evangelio secundum Hebræos refert in Catologo de Scriptoribus eccles. de Jacobo loquens, distincta ferebatur: nempe Jacobum jurasse, se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum à mortuis resurgentem; idcirco Christum illi confestim apparuisse, atque ut comederet præcepisse. Vidit etiam *principaliter*, ut in ipsis locis in quibus gesta res erat, ferret testimonium.

β μαρτυρεῖ, *testificatur.*] Potiorem hanc judicavimus codd. Coisl. & Regii ac Grodecii lectionem, vulgatâ quæ fert μαρτυρήσει, *testabitur.* nam de testimonio præsente loqui Cyrillum fidem faciunt verba sequentia, *Qui usque in hanc diem jacet.* Vis etiam nonnulla lectioni accedat nostræ, si loco κείμενος, legatur cum Reg. & Coisl codd. δεικνύμενος, *Qui hactenus monstratur.*

γ οἱ μέν.] Articulum hunc necessarium, cui respondet alter, οἱ δὲ τὰς χεῖρας, &c. supplevimus ex codd. Reg Roe, Casaub. & Grod. Post τὰς χεῖρας, adjecimus αὐτοῦ, ex iisdem & Coislin. Et paulo inferius, ἁμαρτίας scripsi ex Coisl. pro ἁμαρτίαις.

δ καὶ τὰ ὀθόνια.] Eas voces in editis prætermissas resarcimus ex Reg. Coisl. Grod. Roe, Casaub. qui duo postremi addunt, καὶ τὸ σουδάριον, *Et sudarium.*

ε τοῦ βασιλέως.] Articulum posuimus ex codd. Reg. Roe, & Casaub.

βιθά

εἶδε. πῶς γὰρ ἀπιστηθήσεται Χριστὸς ἀναστὰς, ὅπου γε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ νεκροὺς ἤγειρε; μαρτυρεῖ τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ θάλασσα, καθὼς πρότερον ἤκουσας. μαρτυρεῖ καὶ ἡ τῶν ἰχθύων ἄγρα, καὶ ἡ ἀνθρακιὰ ἡ κειμένη, καὶ τὸ ὀψάριον τὸ ἐπικείμενον. μαρτυρεῖ καὶ Πέτρος, ὁ πρότερον μὲν [a] τρεὶς ἀρνησάμενος, τὸ δὲ τρίτον ὁμολογήσας, καὶ ποιμαίνειν τὰ νοητὰ πρόβατα προσταχθείς. Ἕστηκε μέχρι σήμερον ὁ Ἐλαιὼν, τὸν ἐπὶ νεφέλης ἀναβάντα τοῖς τῶν πιστῶν ὀφθαλμοῖς μονονουχὶ δεικνύων μέχρι σήμερον, καὶ [β] τὴν οὐράνιον τῆς ἀνόδου πύλην. εἰς μὲν γὰρ Βηθλεὲμ ἐξ οὐρανῶν καταλήλυθεν· ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν. [γ] ἐκεῖθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους τῶν ἀγώνων ἀρξάμενος, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι στεφανούμενος. Πολλοὺς οὖν ἔχεις τοὺς μάρτυρας· ἔχεις ἀναστάσεως τὸν τόπον τοῦτον· ἔχεις καὶ τὸν ἐξ ἀνατολῆς ἡμῶν τόπον τῆς ἀναβάσεως· ἔχεις καὶ μάρτυρας, τοὺς ἐκεῖ μαρτυρήσαντας ἀγγέλους· καὶ τὴν νεφέλην ἧς ἐπέβη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν κατελθόντας μαθητάς.

κδ΄. Καὶ ἡ μὲν ἀκολουθία τῆς διδασκαλίας [δ] τῆς πίστεως, προέτρεπεν εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀναλήψεως· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ᾠκονόμησε πληρέστατά σε ἀκοῦσαι, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τῇ χθὲς ἡμέρᾳ [ε] κατὰ τὴν Κυριακήν· κατ' οἰκονομίαν τῆς θείας χάριτος, ἐν τῇ Συνάξει τῆς τῶν ἀναγνωσμάτων ἀκολουθίας. τὰ περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιεχούσης. ἐλέγετο δὲ τὰ λεγόμενα, μάλιστα μὲν διὰ πάντας, καὶ διὰ τὸ τῶν πιστῶν ὁμοῦ πλῆθος· ἐξαιρέτως δὲ διὰ σέ. ζητεῖται δὲ εἰ προσέσχες τοῖς λεγομένοις. [ζ] Οἶδας γὰρ ὅτι ἡ ἀκολουθία τῆς Πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς ΤΟΝ ἈΝΑΣΤΆΝΤΑ ΤῊ ΤΡΊΤῌ ἩΜΈΡᾼ· ΚΑῚ ἈΝΕΛΘΌΝΤΑ ΕἸΣ ΤΟΥ̓Σ ΟΥ̓ΡΑΝΟΎΣ, ΚΑΙ ΚΑΘΊΣΑΝΤΑ ἘΚ ΔΕΞΙΩ͂Ν ΤΟΥ͂ ΠΑΤΡΌΣ. μάλιστα μὲν οὖν μνημονεύειν σε νομίζω τῆς ἐξηγήσεως. πλὴν ἐν παραδρομῇ καὶ νῦν ὑπομιμνήσκω σε τῶν εἰρημένων. Μνημόνευε τοῦ γεγραμμένου σαφῶς ἐν ψαλμοῖς· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. μνημόνευε ὅτι καὶ αἱ θεῖαι Δυνάμεις ἔλεγον πρὸς ἀλλήλας· Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. μνημόνευε καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· [η] Ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν. μνημόνευε τοῦ προφήτου εἰπόντος· Ο οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν

A bitha. quî enim resurrectioni Christi derogabitur fides, quando & nomen ejus mortuos suscitavit? Testis est resurrectionis Jesu etiam mare, ut prius * audisti; testis & piscium captura, & carbones positi, & obsonium impositum. Testatur & Petrus, qui prius quidem negaverat; tertium verò confessus est postea, & spiritales oves pascere jussus. Stat in hodiernum usque diem [[1] mons] Olivarum, eum qui super nubem conscendit in hodiernum usque B diem fidelium oculis tantum non demonstrans, ac cœlestem adscensionis januam. In Bethleem de cœlis descendit; ex monte Olivarum in cœlos adscendit. Inde ad homines [venit] certamina incepturus: isthic verò ob certamina coronatur. Multos igitur testes habes. habes hunc ipsum resurrectionis locum. habes locum adscensionis nobis ad Orientem situm. [a] Testes habes eos qui ibi testati sunt Angelos, & nubem quam adscendit, & discipu- C los qui inde descenderunt.

XXIV. Jam verò doctrinæ fidei series, ut & de adsumtione diceremus, monebat: sed ita divina gratia disposuit, ut plenissimè pro virium nostrarum modulo ea de re hesterno die in Dominica audires; cùm divinæ gratiæ dispositione lectionum ordo in Synaxi, ea quæ ad Salvatoris nostri in cœlos adscensionem pertinent complecteretur. Illa verò quæ diximus, propter omnes sane & propter collectorum D fidelium multitudinem, at præcipua ratione propter te disseruimus. id autem quæritur num dictis adtenderis. Nosti enim quod Fidei tenor docet te credere in eum QUI RESURREXIT TERTIA DIE; ET REVECTUS EST IN COELOS, ET CONSEDIT A DEXTRIS PATRIS. maximè igitur existimo te expositionis nostræ recordari. nihilominus, uti obiter, nunc eorum quæ dicta sunt memoriam refricabo. Memor esto ejus quod aperte in Psalmis scriptum est: E *Adscendit Deus in jubilatione.* Recordare quòd & divinæ Potestates ad se invicem aiebant: *Adtollite portas, Principes, vestras*, &c. in mentem redeat Psalmi dicentis: *Adscendit in altum, captivam duxit captivitatem.* Memineris prophetæ aientis: *Qui ædificat in cælum adscen-*

* Sup. n. 17. & seqq. Joh. XXI. 6. 9.

ỳ. 15. 16. 17.

1 Act. I. 9. 12. Mons Olivarum Christi in cœlū adscendentis vestigia conservans.

a Act. I. 10. 11. 12.

De Adscensione.

De adscensione dixer.t pridie Cyrillus in Synaxi Dominicæ diei, propter ordinem lectionum. hic ea contrahit.

Ps. XLVI. 6.

Ps. XXIII. 7.

Ps. LXVII. 19. Ephes. IV. 8.

Amos IX 6.

[a] τρὶς ἀρνησάμενος.] Vocem τρὶς addidimus ex Roe & Casaub.

[1] *Mons Olivarum*, &c.] Duas res in monte Olivarum quodammodo videri significat: Dominum in cœlos ascendentem, & januam qua cœlos ascendit. Prius intelligi potest de vestigiis Christi humi defixis quæ nunquam aboleri potuere; adeo ut ædificata in hoc monte Ascensionis ecclesia, locus ille Christi vestigiis sacer pavimento sicut cætera consterni nequiverit: seu in sui cespitis specie virens permanserit. Id testantur Paulinus Nolanus, epist. 31. n. 4. & Sulpitius Severus, lib. 2. sacræ Histor. cap. 48. &c. In eum locum ex omnibus orbis partibus fideles Christi vestigia adoraturi confluebant, ex Aug. tract. 47. in Johan. n. 4. Addit Sulpitius loco citato, quod *cum confluentium fides ex eodem loco terram auferat, damnum tamen arena non sentiat.* Alterum quod Cyrillus ait, auctoritatem conciliare potest singulari narrationi Bedæ De locis sanctis, cap. 7. & auctoris libri De locis Actuum Apostolorum apud Hieronymum, si non idem cum Beda sit, aientium hujus ecclesiæ tecti partem quæ Christi vestigiis imminebat, nunquam concamerari tegive potuisse.

[β] τὴν οὐράνιον.] Ita scripsimus loco οὐρανίου juxta codd. Roe, Reg. Coisl.

[γ] ἐκεῖθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους.] Vitiose prorsus est in editis, μετὰ pro μὲν, quod ex Coisl. Reg. Ottob. Roe, Casaub & Grod. restituimus. Voces, εἰς ἀνθρώπους ex Roe & Casaub. adscripsimus, quarum loco Reg. Ottob & Coisl habent, εἰς οὐρανοὺς, *in cœlos.*

F [δ] τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.] Editi τῆς πίστεως τῆς διδασκαλίας. Verba suo ordini reddimus ex Coisl Reg. Roe, Casaub.

[ε] κατὰ τὴν Κυριακήν] Coisl. Reg. Roe, Casaub. τῆς Κυριακῆς. mallem τῇ Κυριακῇ Illud κατὰ ex vicinia verborum κατ' οἰκονομίαν, irrepsisse putem.

[ζ] Οἶδας γάρ.] Editi, οἶδα. corriguntur ex Reg. & Roe. Supra & infra loquitur in persona secunda. Nomini ἀκολουθία, articulum suum præfiximus ex eisdem mss. & Casaub.

[η] Ἀνέβη.] Coisl. ἀνέβης, ut habetur in Psalmi contextu juxta Ald. & Compl. edit. cùm Romana ferat, ut & Paulus scripsit, ἀναβάς. Loco ᾐχμαλώτευσας, quod male construitur cum ἀνέβη, scripsi ᾐχμαλώτευσεν, ut est apud Apostolum, ex codd. Roe, & Casaub. Optime tamen constaret lectio scribendo αἰχμαλωτεύσας, *captivam ducens.* Pro ᾐχμαλωσίας. *captivitates*, scripsimus αἰχμαλωσίαν sing. num. *captivitatem*, ut est tam in Psalt. quam in Paulo, ex codd. Coisl. Reg. Roe & Casaub. Paulo post, ante οὐρανὸν, adjecimus articulum τὸν ex Coisl. Reg. & prophetico textu.

sionem suam; & reliqua quæ propter Judæorum contradictiones heri sunt dicta.

Refutantur qui impossibilem adscensionem causabantur.

XXV. Quando enim Salvatoris adscensioni velut impossibili obnixi fuerint, memineris eorum quæ de translatione Abbacum dicta sunt. Si enim Abbacum ab Angelo translatus est, per comam sui capitis portatus: multò magis & prophetarum & angelorum Dominus, de monte Olivarum nubem conscendens, propria virtute sibi in cœlos aditum parare potuit. & similia quidem mira in mentem reduc, Domino vero mirabilium effectori singularem excellentiam serva. illi enim portabantur; iste verò [a] omnia portat. Memineris Enoch translatum esse, at Jesum adscendisse. recordare eorum quæ de Elia heri dicta sunt. quòd videlicet [b] Elias in igneo quidem curru adsumtus sit, Christi vero currus fuerit, [c] *decies millies multiplicata laudantium millia.* & quod Elias ad orientem Jordanis adsumtus sit; cum Christus ad orientem torrentis Cedron adscenderit: quodque ille *tamquam in cœlum* adscenderit, Jesus verò *in cœlum*: & quod prior ille dixerit, *datum iri in Spiritu* sancto suo discipulo *duplicia*: Christus verò tantam suis discipulis sancti Spiritus gratiæ participationem concesserit; ut non solùm illum haberent in seipsis, sed & per impositionem manuum suarum communicationem ejus credentibus impertirent.

Dan. XIV. 35. — a Hebr. I. 3. — Gen. V. 25. — b 4 Reg. II. 11. — c Ps. LXVII. 18. — 4. Reg. II. 8. 11. 14. 15. — ℣. 11. sec LXX. — Ibid. v. 9. — Act. VIII. 17. 18.

Non Christus solus, sed & ejus discipuli, amplioribus quam veteres Patriarchæ donis insigniti 2. Cor. XII. 2.

XXVI. Cùmque ita adversùs Judæos pugnaveris, eosque ex similitudinibus debellaveris, tunc ad supereminentem Salvatoris gloriam veni: in eo quod illi quidem servi sint, iste autem Dei filius. Atque ita eum excellere recordaberis, dum cogitabis Christi servum usque in tertium cœlum raptum esse. Si enim Elias ad primum usque pervenit cœlum, [d] Paulus verò usque ad tertium, præstabiliorem utique consecutus est iste dignitatem Non te tuorum pudeat apostolorum. non sunt Moyse deteriores, nec prophetis inferiores; sed boni sunt cum bonis, & bonis meliores. Nam Elias revera in cœlum adsumtus est; at Petrus habet claves regni cœlorum, cum audierit: *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta in cælis.* Elias in cœlum duntaxat est sublatus; Paulus verò & in [1] cœlum & in paradisum,

Matt. XVI. 19. — 1 Paulus & in cœlum tertium, & in paradisum raptus.

A ἀνάβασιν αὐτοῦ· καὶ τὰ λοιπά, ὅσα εἴρητο χθὲς διὰ "
τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀντιλογίας.
κέ. Ὅταν γὰρ ὡς ἀδυνάτῳ τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀναβάσει
ἀντιλέγωσι, μνημόνευε τῶν περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ
"Ἀββακοὺμ εἰρημένων. Εἰ γὰρ ὁ Ἀββακοὺμ ὑπὸ [α]
ἀγγέλου μετετέθη, βασταχθεὶς ἀπὸ τῆς κόμης τῆς κε-
φαλῆς αὐτοῦ· πολὺ μᾶλλον ὁ καὶ προφητῶν καὶ ἀγγέ-
λων δεσπότης, ἐξ ὄρους Ἐλαιῶν νεφέλῃ ἐπιβάς,
οἰκείᾳ δυνάμει ποιεῖσθαι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον
δυνατώτερός ἐστι. Καὶ τὰ μὲν ὅμοια μνημόνευε τῶν
B θαυμάτων, τὴν δὲ ὑπεροχὴν τήρει τῷ δεσπότῃ
τῷ θαυματοποιῷ· οἱ μὲν γὰρ ἐβαστάζοντο, ὁ δὲ βα-
στάζει τὰ πάντα. μνημόνευε ὅτι Ἐνὼχ μετετέθη, ἀλλ'
Ἰησοῦς ἀνῆλθε. μνημόνευε τῶν περὶ Ἠλίου τῶν χθὲς εἰρη-
μένων· ὅτι Ἠλίας μὲν [β] ἐν ἅρματι πυρὸς ἀνελήφθη·
Χριστοῦ δὲ τὸ ἅρμα, μυριοπλάσιον χιλιάδες εὐφη-
μούντων. καὶ ὅτι Ἠλίας μὲν ἀνελήφθη πρὸς ἀνα-
τολὰς τοῦ Ἰορδάνου· Χριστὸς δὲ πρὸς ἀνατολὰς [γ] τοῦ
χειμάρρου Κέδρων ἀνῆλθε. καὶ ὅτι ἐκεῖνος ὡς εἰς τὸν
C οὐρανόν, Ἰησοῦς δὲ εἰς οὐρανόν. καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν
εἶπε δοθήσεσθαι διπλᾶ ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ μα-
θητῇ· Χριστὸς δὲ τοσαύτην παρέσχε τοῖς ἰδίοις μα-
θηταῖς ἀπόλαυσιν χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε
μὴ μόνον αὐτὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐπι-
θέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μεταδιδό-
ναι τοῖς πιστεύουσι.
κϛ΄. Καὶ ὅταν οὕτως πρὸς Ἰουδαίους παλαίσῃς,
ὅταν ἐξ ὁμοιότητος νικήσῃς, τότε ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν
D ὑπεροχὴν τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης· ὅτι οἱ μὲν δοῦλοι, ὁ
δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ οὕτω δὲ τῆς ὑπεροχῆς μνημονεύσεις,
ἐννοῶν [δ] ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἡρπάγη ἕως τρίτου
οὐρανοῦ. εἰ γὰρ Ἠλίας μὲν ἕως πρώτου ἔφθασε, Παῦ-
λος δὲ ἕως τρίτου οὐρανοῦ· προτιμοτέρας ἄρα τετύ-
χηκε τῆς ἀξίας. Μὴ ἐπαισχυνθῇς τοῖς σοῖς ἀποστόλοις·
οὐκ εἰσὶ χείρονες Μωϋσέως, οὐδὲ δεύτεροι τῶν προ-
φητῶν· ἀλλὰ καλοὶ μετὰ καλῶν, καὶ καλῶν καλλίονες.
Ἠλίας μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς οὐρανόν· ἀλλὰ Πέτρος
E ἔχει τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀκούσας· Ὅσα "
ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. "
Ἠλίας εἰς οὐρανὸν μόνον· Παῦλος δὲ καὶ εἰς οὐρανόν, καὶ εἰς

α Ἀββακούμ.] Roe, & Casaub. habent, Ἀμβακούμ, ut ejus Prophetæ nomen in Bibliis græcis, & vulgo apud Patres legitur. at Cyrillus constanter legit, Ἀββακούμ, Cat. 12. num. 10.

β ἐν ἅρματι] Ex Coisl. & Reg. addidimus præpositionem. Paulo post, loco εὐφημούντων, *benedicentium*, legitur in codd. Coisl. Reg. & Ottob. εὐθηνούντων, *abundantium*, ut habetur in sacro Textu. at Roe habet, εὐθημοῦντας, errore librarii, pro εὐθυμούντων, *lætantium*, quod vulgatus Psalmorum Interpres videtur legisse. Sunt è Patribus qui legerint, εὐθυνόντων, *dirigentium*, quod in describendis sive Psalmis, sive illorum Patrum textibus, amanuensium vitio factum ex εὐθηνούντων.

γ τοῦ χειμάῤῥου Κέδρων.] Post hanc vocem habetur in codd. Coisl. & Reg. Ἰησοῦς δὲ ἀνῆλθεν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν; *Jesus autem ascendit super cœlos*, Ephes. IV. 10. Voces καὶ ὅτι, &c. sequentes, usque ad εἰς οὐρανὸν secundum incl. addidimus ex codicibus Roe, & Casaub. Eæ namque nobis planè Cyrillianæ videntur; ac propter repetitionem verborum καὶ ὅτι facilis admodum fuit prætermissio. Eadem Eliæ *tamquam in cœlum*, Jesu verò *in cœlum* absolute assumti observatio, legitur apud auctorem homil. in Ascensionem sub nomine sancti Athanasii à Combefisio editæ Auctuarii tom. 1. p 358. Basilii Seleuciensis videtur esse. Paulo post, loco δοθήσεται, scripsimus ex codd. Roe & Casaub. δοθήσεσθαι. quia verba hæc δοθήσεται, &c. ut hic jacent, Eliæ non sunt qui Elisæum in secunda persona adlocutus est; & verba τῷ ἁγίῳ μαθητῇ, sive legere mavelis cum codd. Coisl. Reg. & Grod. τῷ ἰδίῳ μαθητῇ, *proprio discipulo*, omnino sunt alterius hominis de Elia loquentis. Ante μαθηταῖς, addidimus ex Reg. & Coisl. vocem ἰδίοις.

δ ὅτι τοῦ Χριστοῦ δοῦλος.] Reg. ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος. Roe, & Casaub. ὅτι εἰ Παῦλος τοῦ Χριστοῦ δοῦλος; *Quod si Paulus Christi servus.* Grodecius nomen Pauli legit, non tamen, *si*. Paulo post, loco προτιμότερος, quod vel amanuensium vel typographorum mendum est, scripsimus ut sensus postulat ex codd. Reg & Grod. προτιμοτέρας. Pro χείρονες, infra, Reg & Coisl. habent, ἥττονες.

1 *& in cœlum & in paradisum.*] Duo distincta loca ac distinctas Pauli translationes memorat; qua in re multos Patres assentientes habet, ut Clem. Alex. Strom. 15. pag. 586. Iren. lib. 2. cap. 30. n. 7. Methodium apud Epiphan. hæres. 64. n. 47 auctorem synopseos, num. 61. Cosmam Ægyptium topogr. Christ. lib. 3. 5. & 9. & alios. Cum dicat ea re Paulum Eliæ præcellere, quod uterque in cœlum, sed in paradisum præterea raptus sit Paulus: vel Eliam in paradiso degere negat, quod tamen passim est in ore Patrum; vel paradisum alterum à terrestri distinguit. Contra Iren. lib. 5. c. 5. n. 1. Athanasius De decretis Nicænæ synodi n. 6. Epiph. Anch. n. 54. eumdem paradisum censere videntur in quo Adam conditus, & postea translati Enoch, Elias, Paulus, & pius latro. Eliam hic ad primum usque cœlum pertigisse ait, quem supra n. 25. observat non *in cœlum* ut Christus, sed *quasi in cœlum* evectum esse primum igitur cœlum non existimavit esse paradisum, quod nonnullis placuit. Multo minus idem existimavit paradisum esse cum cœlo tertio, quæ Ambrosii sententia in Psalm. 118. serm. 4. num. 2. De his rebus quæ nullo Ecclesiæ judicio finitæ sunt, ac fortassis Deus nobis incompertas esse voluit, discrepantes sunt admodum sententiæ, quas & commemorare longum est, & huic nostro instituto alienum.

παράδεισον (ἔπρεπε γὰρ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ, πολυπλασίονα λαβεῖν τὴν χάριν) ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. κατέβη δὲ ὁ Παῦλος ἄνωθεν πάλιν, οὐχ ὅτι ἀνάξιος ἦν τῆς ἐν τῷ τρίτῳ οὐρανῷ διατριβῆς· ἀλλ' ἵνα ἀπολαύσας τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ ἔντιμος καταβὰς, καὶ Χριστὸν κηρύξας, καὶ ὑπεραποθανὼν αὐτοῦ, λάβῃ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον. Παρέλιπον δὲ τὰ λοιπὰ τῆς κατασκευῆς, τὰ χθὲς ἐπὶ τῆς Συνάξεως εἰρημένα τῆς Κυριακῆς· παρὰ γὰρ τοῖς συνετοῖς ἀκροαταῖς, αὐτάρκης μόνον ἡ ὑπόμνησις εἰς μάθησιν.

κζ'. Μέμνησο δὲ καὶ τῶν εἰρημένων μοι πολλάκις περὶ τοῦ, ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι τὸν Υἱόν, διὰ τὴν τῆς Πίστεως ἀκολουθίαν τὴν λέγουσαν ΚΑΙ ἈΝΕΛΘΌΝΤΑ [a] ΕἸΣ ΤΟΥ͂Σ ΟΥ̓ΡΑΝΟΎΣ, ΚΑῚ ΚΑΘΊΣΑΝΤΑ ἘΚ ΔΕΞΙΩ͂Ν ΤΟΥ͂ ΠΑΤΡΌΣ. Θρόνου μὲν ἰδιότητα μὴ πολυπραγμονῶμεν· ἀκατάληπτον γάρ. μήτε δὲ ἀνεχώμεθα τῶν λεγόντων κακῶς, ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, τότε ἤρξατο τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι ὁ Υἱός. οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὗπέρ ἐστιν, ([β] ἐστὶ δὲ ἀεὶ γεννηθεὶς) καὶ συγκαθέζεται τῷ πατρί. Καὶ τοῦτον τὸν θρόνον, πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἑωρακὼς ὁ προφήτης φησὶν Ἡσαΐας· Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ ἑξῆς. τὸν Πατέρα μὲν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ὁ δὲ τῷ προφήτῃ τότε φανεὶς, Υἱὸς ἦν. καὶ ὁ Ψαλμῳδός φησιν· Ἕτοιμος [γ] ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. πολλῶν οὐσῶν τῶν περὶ τούτου μαρτυριῶν, διὰ τὸ πολὺ τῆς ὥρας ἀρκούμεθα καὶ ταύταις.

κη'. Νῦν δὲ ὑμᾶς ὑπομνηστέον ὀλίγων, τῶν ἐκ πολλῶν εἰρημένων περὶ τοῦ, ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν. ὁ μὲν γὰρ ἑκατοστὸς ἔννατος ψαλμὸς σαφῶς φησίν· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. βεβαιῶν δὲ ὁ Σωτὴρ τὸ εἰρημένον ἐν Εὐαγγελίοις, φησὶ τὸν Δαβὶδ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰρηκέναι, λέγων· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἑξῆς; καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, ἐν τῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις διαλεγόμενος, τῆς ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ ταύτης αὐτολεξεὶ τῆς μαρτυρίας ἐμνημόνευσεν.

κθ'. Ὑπομνηστέον δὲ καὶ ἄλλων ὀλίγων μαρτυριῶν

(Decebat enim Jesu discipulos multiplicatam gratiam accipere,) *audivit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui.* (2. Cor. xii. 4.) Descendit autem desursum Paulus, non quod tertii cœli habitatione indignus foret; sed ut perceptis humanam sortem superantibus donis, cumque honoris accessione descendens; cum Christum prædicasset, & mortem pro ipso toleravisset, martyrii quoque coronam adsequeretur. Cætera vero hujus argumentationis, heri à me in Synaxi Dominicæ disputata, præterivi, quòd prudentibus auditoribus sola ad doctrinam sufficit recordatio.

XXVII. Memento quoque eorum quæ de Filii à dextris Patris sessione multoties à me sunt dicta; eo quod Fidei consequentia illud habeat: QUI ET ADSCENDIT IN COELOS ET CONSEDIT A DEXTRIS PATRIS. Propriam verò hujus sedis rationem ne sollicitius inquiramus, captum enim excedit. Neque perferamus eos * qui perversè adserunt, quòd post crucem & resurrectionem, & regressum in cœlos, tunc Filius à dextris Patris sedere cœpit. non enim ex profectu sedem hanc adeptus est: sed ex quo est, (est autem ab æterno genitus,) etiam sedet unà cum Patre. Et hunc thronum ante Salvatoris in carne adventum conspicatus Hesaïas propheta, ait: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum*, &c. [a] Patrem namque *nemo vidit unquam.* qui verò tunc prophetæ conspectus est, Filius erat. Et Psalmidicus ait: [b] *Paratus thronus tuus ex tunc, à seculo tu es.* Cum verò multa sint hujus rei [nimirum æternam eam sedem esse] testimonia, hæc propter provectiorem horam adduxisse sufficiat.

De sessione Christi ad dexteram Patris. *V. Cat. 4. n. 7. Cat. 11. n. 17.*

* Paulianistæ.

Christus ab æterno sedet à dextris Patris. *V. Cat. 4. n. 7.*

Isai. vi. 1.

Filius Isaïæ conspectus, non Pater. a *Joh.* i. 18. & 1. *Tim.* vi. 16. b *Ps.* xcii. 2.

Testimonia de Filii ad dexteram Patris consessu.

XXVIII. Nunc autem vobis in memoriam reducenda sunt pauca de multis, quæ dicta sunt [in Scripturis] de hoc argumento quòd à dextris Patris Filius sedeat. Centesimus enim nonus psalmus aperte dicit: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec posuerim inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* (*Ps.* cix. 1.) Dictum hoc in evangeliis confirmans Salvator, ait Davidem hæc non à se ipso, sed ex divini Spiritûs inspiratione dixisse, his verbis, *Quomodo ergo David in Spiritu Dominum eum vocat, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*, & quæ sequuntur? (*Matt.* xxii. 43.) Et in Actibus apostolorum in die Pentecostes, stans Petrus cum undecim & ad Israëlitas disserens, hujus ex centesimo nono psalmo testimonii ipsis verbis meminit. (*Act.* ii. 14. *Ibid.* v. 34.)

XXIX. In memoriam quoque reducenda n.

[a] εἰς τοὺς οὐρανοὺς] Articulum τοὺς addidimus ex codd. Roe & Casaub & hujus membri Symboli citatione supra num. 24. atque ex Catecheseos titulo. Infra loco ἰδιότητα, scriptum est in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Reg. ἰδέαν, sive ut habent ambo postremi, εἰδέαν, *speciem.* hique omnes pro πολυπραγμονῶμεν, habent πολυπραγμόνει, *ne curiose inquire* at Roe paulo fusius hæc descripta continet: Θρόνου μὲν εἰδέαν, ἢ θρόνον μὴ πολυπραγμόνει; *Throni equidem hujus speciem, vel thronum ipsum, ne curiose indagato.* Consequenter ad hanc eorum codicum lectionem loco ἀνεχώμεθα sequentis, Coisl. & Reg. habent, ἀνεχόμενος, *nec patiens*, &c. Roe & Casaub. ἀνέχου τινὸς τῶν λεγόντων κακῶς; *neque patiare quemquam eorum qui prave aiunt*, &c.

[β] ἐστὶ δὲ ἀεὶ γεννηθεὶς, συγκαθ.] Particulam δὲ scripsimus loco γὰρ ex codd. Reg. & Grod. Conjunctionem καὶ ante συγκαθέζεται, omittunt codd. Coisl Reg. & Roe. Vide parallelum, & simillimum locum, Cat. 4. num. 7.

[γ] ὁ θρόνος σου.] Coisl. & Reg addunt, ὁ Θεὸς, ὁ *Deus*, quæ additio reperitur in nonnullis hujus versiculi allegationibus. Infra, loco τὸ ὄψιμον. *tarditatem*, legimus τὸ πολὺ ex codicibus Coisl. Reg. Roe, Casaub ut Cat. 15. num. 33. Cat 4. num. 20. Grodecius legisse videtur, ὀλίγον, propter brevitatem, ut Cat. 14, num. 8.

ſunt pauca alia ejuſmodi teſtimonia de Filii à dextris Patris conſeſſu. In evangelio ſecun-
Matt. XXVI. 64. dum Matthæum ſcriptum eſt : *Cæterum dico vobis, ab hinc videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis, &c.* His conſentanea ſcri-
1. Pet. III. 21. 22. bens Petrus apoſtolus dicit : *Per reſurrectionem Jeſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei, profectus in cœlum.* Paulus verò apoſtolus ad Romanos ſcri-
Rom. VIII. 34. bens ait: *Chriſtus qui mortuus eſt, imo potius qui & reſurrexit, qui etiam eſt in dextera Dei.* Ad Ephe-
Epheſ. I. 19. ſios vero ſcribens ita profatur : *Secundum ope-*
℣. 20. *rationem potentiæ fortitudinis ejus, quam exſeruit in Chriſto, ſuſcitans eum à mortuis, & ſedere faciens in dextera ſua,* & quæ ſequuntur. Co-
Coloſſ. III. 1. loſſenſes autem ſic docebat. *Si igitur reſurrexiſtis unà cum Chriſto, ſupera quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Patris ſedens.* Et in Epiſtola ad
Hebr. I. 3. Hebræos ait : *Purgatione peccatorum facta, conſedit in dextera majeſtatis in excelſis.* Iterum-
℣. 13. que : *Ad quem vero angelorum dixit unquam :*
Pſ. CIX. 1. *Sede à dextris meis, donec poſuero inimicos tuos*
Heb. X. 12. Gr. 13. Vulg. *ſcabellum pedum tuorum?* Et rurſus : *Hic vero una pro omnibus oblata victima in perpetuum,*
℣. 13. *conſedit in dextera Dei; id quod ſupereſt exſpectans, donec inimici ejus poſiti ſint ſcabellum*
Hebr. XII. 2. *pedum ejus.* Ac denuo : *Adſpicientes in fidei authorem & conſummatorem Jeſum; qui in locum propoſiti ſibi gaudii ſuſtinuit crucem, ignominià contemtà; & in dextera throni Dei conſedit.*

XXX. Et cum alia ſint permulta de Unigeniti à dextris Dei ſede teſtimonia, iſta nobis
Sup. n. 27. ſufficiant in præſenti; eamdem iterum admonitionem repetentibus, quòd non poſt ſuum in carne adventum hanc ſedis conſecutus ſit prærogativam; ſed & ante omnia ſecula unigenitus Dei filius, dominus vero noſter Jeſus Chriſtus, hunc in dextera Patris ab æterno obtinet thro-
Concluſio per modum fauſtæ precationis. num. Ipſe vero omnium Deus Chriſti pater, & dominus noſter Jeſus Chriſtus, [a] qui *deſcendit*
a Eph. IV. 10. *& adſcendit*, & unà cum Patre ſedet; cuſtodiat animas veſtras : inconcuſſam immutabilemque veſtram in eum qui reſurrexit ſpem conſervet: ſimul exſuſcitet vos ex mortuis peccatis veſtris ad donum ſuum cœleſte : dignos vos efficiat,
1. Theſſ. IV. 16. qui rapiamini in nubibus in occurſum Domini in aëra, in tempore opportuno : & donec tem-
E libro viventium quorumdam deleantur nomina. pus illud adveniat glorioſi ejus adventus ſecundi, inſcribat omnium veſtrum nomina in libro viventium; inſcriptaque ſemel nunquam deleat.

ὁμοίως [α] περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι τὸν υἱόν. ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ γέγραπται· Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ τὰ ἑξῆς. οἷς ἀκολούθως καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος φησὶ, γράφων· Δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν. ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαίοις μὲν γράφων, φησίν· Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὅς καὶ ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. Ἐφεσίοις δὲ ἐπιστέλλων, οὕτως εἴρηκε· Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. τοὺς δὲ ἐν Κολοσσαῖς οὕτως ἐδίδαξεν· Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος. ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· Καθαρισμὸν [β] τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· καὶ πάλιν· Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; καὶ πάλιν· Αὐτὸς δὲ μίαν [γ] ὑπὲρ πάντων προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκὲς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν· Ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε [δ] τὸν σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας· ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικε.

λ'. Καὶ ἄλλων δὲ οὐσῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καθέδρας τοῦ μονογενοῦς, αὐτάρκεις ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι καὶ αὗται· τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμῶν ποιουμένων ὑπόμνησιν, ὅτι οὐ μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τῆς καθέδρας [ε] ταύτην ἔσχε τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κύριος δὲ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τὴν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἀεὶ κατέχει θρόνον. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς [ζ] ὁ τοῦ Χριστοῦ πατὴρ, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ καταβὰς καὶ ἀναβὰς καὶ τῷ πατρὶ συγκαθεζόμενος, φυλάξαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς· ἄσειστον ὑμῶν καὶ ἄτρεπτον τὴν ἐλπίδα, τὴν εἰς τὸν ἀναστάντα, διατηρήσαι· συνεξεγείραι ὑμᾶς ἐκ τῶν νεκρῶν ὑμῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ δωρεάν· καταξιώσαι ὑμᾶς ἁρπαγῆναι ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ· καὶ ἕως ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἔρχεται [η] τῆς ἐνδόξου δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἐγγράψαι ὑμῶν τὰ ὀνόματα πάντων ἐν βίβλῳ ζώντων, καὶ ἐγγράψας μηκέτι ἐξαλεῖψαι.

α περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.] Pronomen τοῦ in editis male ante περὶ collocatum, ſuæ ſedi reſtituimus ex Coiſl. Reg. & Roe. Vocem quoque τοῦ Πατρὸς, ex Reg. & Grod. adſcripſimus.

β τῶν ἁμαρτιῶν.] Addunt Roe, Caſaub. & Grod. ἡμῶν, *peccatorum noſtrorum*, ut habetur in græco novi Teſt. textu. ſed in Vulg. omittitur.

γ ὑπὲρ πάντων, *pro omnibus.*] Diſcedit à ſacro Textu in quo eſt, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, *pro peccatis:* & ita ſcribitur in codd. Coiſl. Reg. ita etiam videtur legiſſe Grodecius.

δ τὸν σταυρόν.] Deeſt articulus in codd. Roe, Caſaub. Coiſl. & Reg. ut in ſacro Textu.

ε ταύτην, &c. *Hanc cathedræ dignitatem.*] Coiſl. Reg. Roe, habent, ταύτης, *hujus cathedræ dignitatem.*

ζ ὁ τοῦ Χριστοῦ] Articulum ὁ adſcripſimus ex Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. Paulo poſt, loco ἡμετέρας, *noſtras*, poſuimus, ὑμετέρας, *veſtras*, ex Roe, Caſaub. & Grod. ſenſu ita poſtulante: mox enim legitur, ἄσειστον ὑμῶν, &c. συνεξεγείραι ὑμᾶς, &c.

η τῆς ἐνδόξου.] Habetur in impreſſis, τῆς εὐθέτου καὶ ἐνδόξου, *opportuni & glorioſi adventus.* Illud εὐθέτου, propter viciniam ſimilis vocis ſuperius poſitæ, librariorum imperitia importune huc immiſſum, expunximus auctoritate codicum Coiſlin. Reg. & Grod.

(πολλῶν γὰρ ἐξαλείφεται τὰ τῶν ἀποπιπτόντων.) Πρέπει A δὲ τοῖς πᾶσιν [α] ὑμῖν πιστεῦσαι μὲν εἰς τὸν ἀναστάντα, ἐκδέχεσθαι δὲ τὸν ἀνελθόντα καὶ πάλιν ἐρχόμενον (ἐρχόμενον δὲ οὐκ ἀπὸ γῆς· ἀσφαλίζου γὰρ ἄνθρωπε σεαυτὸν, διὰ τοὺς μέλλοντας ἔρχεσθαι πλάνους) τὸν ἄνω καθεζόμενον, καὶ ἡμῖν ὧδε συμπαρόντα, τὸν ἑκάστου βλέποντα τὴν τάξιν καὶ [β] τὸ στερέωμα τῆς πίστεως. Μὴ γὰρ, ὅτι σαρκὶ νῦν ἄπεστι, παρὰ τοῦτο νομίσῃς ὅτι καὶ πνεύματι. μέσος ἐνταῦθα πάρεστιν, ἀκούων τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα, καὶ βλέπων τὰ ἐν σοὶ νοούμενα, καὶ ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας. Ος καὶ νῦν ἕτοιμός ἐστι τοὺς προσιόντας τῷ βαπτίσματι, καὶ [γ] πάντας ὑμᾶς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προσενέγκαι τῷ πατρὶ, καὶ εἰπεῖν· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· [δ] ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

[1] multorum [a] enim qui excidunt delentur nomina. Præstet autem omnibus vobis credere in eum qui resurrexit; eumdem vero exspectare qui descendit & iterum veniet. (Veniet autem non è terra; te ipsum enim præmuni ô homo, proventuros impostores.) Qui in superis sedet, & pter nobis hic unà præsens adest, [b] uniuscujusque compositionem & fidei firmitatem contuetur. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco B judices etiam abesse spiritu. [c] Medius hic adest, audiens quæ de se dicuntur, & quæ apud te cogitas videns; [d] scrutans renes & corda. Qui nunc quoque paratus est accedentes ad baptisma & vos omnes in Spiritu-sancto repræsentare Patri & dicere: *Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus:* Cui gloria in secula. Amen.

1 a. *Ps.* LXVIII. 29 *Apoc.* III. 5.
Id.Cat. 4. *n* 15. *Cat.* 10. *n.* 4. *Cat.* 15 *n.* 33.
Christus quamquam in superis sedet, hic præsens singulorum intimos animi sensus conspicatur.
b *Coloss.* II. 5.
c *Johan* I. 26.
d *Ps.* VII. 10. *Apoc.* II. 23.
Isaï. VIII. 18.

1 *multorum qui excidunt delentur nomina.*] Verbi controversia est, num aliqui de libro vitæ deleantur. Id ex præsenti Psalmi loco affirmant Patres fere omnes. quod sane dubitari non potest, si librum vitæ intellexeris eum in quo justi & justa opera scribuntur. consentitque Augustinus in Ps. 130. num. 8. his verbis: *Cujusvis contemtibilis in Ecclesia qui credit in Christum, & diligit Christum, & amat pacem Christi, nomen scriptum est in cœlo.* Sic quoque Cyrillus Cat. 19. num. 5. abrenuntiationes baptizantium in divinis libris scribi ait: & Cat. 15. num. 22. & 23. bona omnia opera descripta esse testatur; sicut & mala, quæ per pœnitentiam delentur. Continentium vero & virginum nomina in angelicis libris scribi docet, quæ lascivis operibus admissis deleantur, Cat. 4. num. 24. Quod si librum viventium de prædestinatione interpreteris, verum quoque est ex eo neminem deleri, quamcumque demum, sive gratuitæ, sive ex bonorum operum præsensione decretæ prædestinationis opinionem sequare. nec immerito Augustinus in Ps. 68. num. 13. hunc versiculum qui 29. est explicans, eos de quibus est sermo aliter scriptos negat fuisse quam quod ita putabant. Nempe librum vitæ definit lib. 20. De C civ. Dei cap. 15. *præscientiam Dei quæ falli non potest; ita ut electorum si quisquam perit, fallatur Deus.* id de corr. & gr. c. 7. n. 14.

α πᾶσιν ὑμῖν.] Ex Coisl. & Grod. nam editi, ἡμῖν.

β τὸ στερέωμα.] Ex Paulo Coloss. II. 5. at Coisl. & Reg. τὸ στερρὸν, ut sup. num. 14. τῶν γυναικῶν τὸ στερρὸν τῆς πίστεως. Coisl addit verba εἰς Χριστὸν, inter τῆς & πίστεως, ex loco Coloss. citato. Puncto ante μέσος interposito, negantem particulam quam hic omnes interpretes adscribunt, evitamus.

γ πάντας ὑμᾶς.] Ita nos loco ἡμᾶς, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. In iis omnibus, & in Reg. omittitur, καὶ ante πάντας. Verba, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, absunt à Roe & Casaub. Loco ἔδωκας, Coisl. Reg. Roe, Casaub. habent, ἔδωκεν, ut est in sacro Textu tum Pauli, tum Isaïæ, & ab ipso Cyrillo citatur, Cat. 1. num. 6. Porro loco ἔδωκας, *dedisti*, reposui, ἔδωκεν, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. juxta sacrum Textum tum Isaïæ, tum Apostoli, & ipsum Cyrillum, Cat. 1. num. 6.

δ ᾧ ἡ δόξα, &c.] Fusius in Coisl. & Reg. ᾧ ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, *Cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.*

CATECHESIS XV.

De secundo Christi adventu, judicio novissimo, & regno ejus nunquam finiendo.

ADMONITIO.

I. *TRES illas partes habet hæc Oratio, cujus tamen pars major in exponendis secundi Christi adventus signis & circumstantiis insumitur. Principio du-* Num. 1. &
plicem Christi adventum & utriusque discrimina ex novo & veteri Testa- 2.
mento constituit: mundi occasum & reparationem in illo secundo adventu futuram mo- n. 3.
nens. Hujus autem tempus in Dei arcanis latens, multis signis præcurrentibus nuntia- n. 4.
bitur. Signa hæc multa. impostores Christi nomen præferentes, bella toto orbe, pestilentiæ, n. 5.
terræ motus, signa de cœlo terribilia, Ecclesiæ dissidia & schismata, Evangelium toto orbe n. 6.
jam prædicatum, defectio à fide, Antichristi adventui prævia, eique præparans locum. quæ n. 7. & 9.
omnia suo jam tempore fere evenisse observat. Tum Antichristum à Diabolo suscitandum ait, n. 10.
qui ex omnium ac præsertim Judæorum exspectatione Christi venturi, occasionem ad decipien- n. 11. & seq.
dos homines sumens, Romanum imperium in decem reges tunc divisum magicis artibus occupabit; ac tribus ex illis regibus humiliatis, septem vero aliis suæ potestati subjectis, solus illorum loco regnaturus est. magicis primum fraudibus & affectata humanitate seducens, postea omne, in Christianos præsertim, exercens sævitiæ genus. In templo Hierosolymitano,

quod exstruere se pollicebitur, sedens, idolorum omnium loco se tanquam Deum adorari jubebit; & postquam tres annos cum dimidio regnaverit, ab Christo de cœlis adveniente interfectus gehennæ ignis tradetur. Hæc Cyrillus ex Scripturis, maxime ex Daniele & Paulo probare connititur.

Num. 19. II. *Judicium deinde novissimum à Christo, de cœlis præeunte cruce lucida venturo, instruendum, apparatum ejus, severitatem, ac consequentia, sive præmia, sive supplicia describit; &*
n. 26. *quibus ad illud nos præparare debeamus modis, edicit.*

n. 27. &c. III. *Tum regni Christi æternitatem nullo fine determinatam, adversùs hæresim recens in Galatia natam, probat; & vana ejus argumenta refellens, morali exhortatione orationi modum imponit.*

IV. *Quædam in hac Catechesi non leviter prætereunda. Primò, quod proximum existimavit adventum Christi, ac prænuntia Antichristi signa suo se tempore deprehendisse observat. Qui omnium pene ab adscensione Christi temporum fuit timor; neque ullum Patrem invenias, qui non sui temporis bella ac calamitates in argumentum Antichristi proxime venturi traxerit. Longum eorum indicem per secula deduxit Thomas Malvenda lib.* I. *De Antichristo pag.* 55.

V. *Secundò, quæ de Antichristo sub Romani imperii finem venturo, decem reges subacturo, in templo Hierosolymitano sessuro, &c. habet; partim incerta, partim ipso eventu falsa comprobata sunt. Nec tamen protinus Cyrillum vanitatis vel ineptæ credulitatis accuses. Non hæc à se commentus est, nec apocryphis temere credidit, qui etiam ea de re in Apocalypsi dicta suspecta habuit; sed ex Scripturis se collegisse refert num.* 13. & 16. *Nec Scripturas ex proprio arbitrio commentatus fuit; tantùm quem Danielis & Pauli testimoniis sensum veteres tradiderant, ita secutus est, ut multa ab eis incertis conjecturis de origine, nomine, & gestis Antichristi tradita resecuerit & prætermiserit.*

VI. *Tertiò, quod de Ecclesiæ suo tempore dissidiis adtingit, diligenter observandum. Per-*
n. 7. *spicue loquitur de causa sancti Athanasii & conjunctorum ei episcoporum ab Arianis vexatorum. Ita autem ista commemorat, quasi neutri parti addictior quam alteri; sed utramque suspectam habens, & in utraque scandali causam & fraternum odium hærere existimans. Imo vero his factionibus factum esse significat, ut Ecclesia occultis hæreticis contrario prorsus errore peccantibus repleretur; dum alii Personarum divinarum confusionem docent, alii Filium creaturam è non exstantibus productam existimant. Ac primo quidem inde colligitur Cyrillum nulla cum Orientalibus factionis & partium communione conjunctum fuisse; imo eorum contentiones damnasse & doctrinam habuisse suspectam. Quod autem Athanasii & aliorum causæ non satis æquus exstiterit, id temporum confusioni & calamitati tribuendum. Tam atroces in eos & tanta fiducia jactatæ ingerebantur calumniæ, ut ab eis assensum sustinuisse laudis loco esse videatur. Invidiosam præterea Catholicorum causam efficiebat præsidium Marcello Ancyrati tributum; quem Cyrillus hæresis gravissimæ reum esse non dubitabat, postquam ipse suo se judicio in concilio Hierosolymitano, Socrate teste, damnaverat. Nec dubitavit Hilarius confiteri, esse multos qui Homousion impie magis quam pie prædicare viderentur, De Syn. num.* 67. *Edita fuerat concilii Sardicensis nomine formula, ab nonnullis forte concilii Patribus profecta, quam Athanasius cum aliis in concilio Antiocheno damnare coactus est; in qua trium differentium & separatarum hypostasium assertores gravissime notantur, unaque trium hypostasis tanquam ex fide catholica credenda decernitur, quod Orientales passim nihil à Sabellismo differre causabantur. Aliunde Ariani, seu potius Eusebiani, quamvis identidem suæ hæreseos specimina darent, ejus tamen virus callide obtegentes sub catholicis professionibus delitescebant, ante Sardicense concilium totius Ecclesiæ communione conjuncti. Non omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum & factionis socii. plurimos etiam sanctos episcopos in suas partes illexerant, dolorum & fraudis ignaros. Ea sunt quæ suspiciosam Cyrillo utramque partem effecere. Nec putandum propriam illum sibi hic prodidisse mentem. Hic erat eo tempore ecclesiæ Hierosolymitanæ status sub Maximo præsule. Ille enim postquam è concilio Tyriensi discesserat Arianicæ fraudis admonitus, cæteris Orientalium conciliis abstinuit. neque tamen idcirco Athanasii partes ingressus est. non enim se ante illi adjunxit, quam ab eo ex Galliis reduce, dum Palæstinam pertransiret, de omni illius causæ iniquitate edoctus, communionem ejus firmiter amplexus est.*

VII. *Nulla est in Catechesibus, quo die isthæc habita sit nota. Eam emendavimus ad codd. Coislin. Reg. Ottob. Colb. Bodl. Roe, & Casaub. & variantes lectiones libri Genovefani.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιέ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· [α] ΚΑΙ ΕΡΧΟΜΕΝΟΝ ἘΝ ΔΟΞΗ ΚΡΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΣ ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΥΣ· ΟΥ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΟΥΚ ΕΣΤΑΙ ΤΕΛΟΣ. καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο. Καὶ ἑξῆς· Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ τὰ ἑξῆς.

α'. ΧΡΙΣΤΟΥ παρουσίαν καταγγέλλομεν, οὐ μίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν, τῆς προτέρας πολὺ καλλίονα. ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν [β] ἐπίδειξιν, ἡ δὲ θείας βασιλείας φέρει τὸ διάδημα. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πάντα διπλᾶ παρὰ τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. διπλῆ γέννησις· μία ἐκ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μία ἐκ παρθένου ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· διπλαῖ αἱ κάθοδοι· μία ἡ ἀσυμφανὴς, ἡ ὡς ἐπὶ πόκον· καὶ δευτέρα ἡ ἐπιφανὴς, ἡ μέλλουσα. [γ] Ἐν τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ ἐσπαργανώθη ἐν τῇ φάτνῃ, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναβάλλεται τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον. ἐν τῇ προτέρᾳ ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας· ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔρχεται ὑπὸ στρατιᾶς ἀγγέλων δορυφορούμενος, δοξαζόμενος. Οὐχ ἱστάμεθα τοίνυν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν προσδοκῶμεν. καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν εἰπόντες, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐροῦμεν πάλιν τὸ αὐτό· ἵνα μετὰ ἀγγέλων συναντήσαντες τῷ δεσπότῃ, προσκυνοῦντες εἴπωμεν, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἔρχεται ὁ Σωτὴρ οὐ δικασθῆναι πάλιν, ἀλλὰ δικάσαι τοὺς δικάσαντας. ὁ πρότερον ἐν τῷ κρίνεσθαι σιωπήσας, ὑπομιμνήσκων λέγει τοῖς παρανόμοις, [δ] τοῖς τὰ τολμηρὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεποιηκόσι· Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα. δι' οἰκονομίαν τότε ἦλθε, σὺν πειθοῖ διδάσκων ἀνθρώπους· τότε δὲ καὶ ἀνάγκῃ βασιλευθήσονται, κἂν μὴ θέλωσι.

β'. Καὶ περὶ τῶν δύο τούτων παρουσιῶν λέγει Μαλαχίας ὁ προφήτης· Καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε· ἰδοὺ μία

A CATECHESIS XV. ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore perorata, in illud: ET VENTURUM IN GLORIA JUDICARE VIVOS ET MORTUOS : CUJUS REGNI NON ERIT FINIS. ac de Antichristo. Et lectio ex Daniele : *Adspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit.* Et in sequentibus : *Adspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniens,* & quæ sequuntur.

Dan. VII. 9. Lectio hæc firmatur ex Catech. præf. num. 21. & 13. ỷ. 13.

I. CHRISTI adventum adnuntiamus non unum duntaxat, sed & alterum priore multò speciosiorem. Ille enim patientiæ significationem prætulit; iste vero divini regni diadema feret. Nam ut plurimum duplicia sunt omnia apud Dominum nostrum Jesum Christum. Duplex nativitas, altera ex Deo ante secula, altera ex virgine in consummatione seculorum : duplex descensus; unus obscurus, qui [a] tamquam [pluviæ] in vellus; alter vero conspicuus, nimirum futurus. In primo adventu [b] fasciis involutus est in præsepio : in secundo [c] amicitur lumine quasi vestimento. In priori [d] sustinuit crucem, ignominiam adspernatus : in altero veniet angelorum exercitu stipatus, glorificatus. Non igitur in primo tantum adventu adquiescimus, sed & secundum exspectamus. Cumque in priore dixerimus, *Benedictus qui venit in nomine Domini,* [e] idem rursum dicemus in posteriori : ut cum angelis [f] occurrentes Domino, adorantes clamemus, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Veniet Salvator non ut iterum judicetur, sed ut in jus vocet eos à quibus in judicium est vocatus. Qui priùs cum judicaretur [g] tacuit, consceleratis qui immania in illum quando in crucem egere ausi sunt, in memoriam revocans dicet : *Hæc fecisti & tacui.* Tunc, piæ dispensationis causa, homines leni persuasione docens venit : eo vero tempore, velint nolint, regno illius necessariò subjicientur.

Omnia fere apud Christū duplicia.

Duplex Christi adventus.
a *Ps.* LXXI. 6. *Id. Cat.* 12. *n* 9.
b *Luc.* II. 7.
c *Ps.* CIII. 2.
d *Hebr.* XII. 2.
Matt. XXV. 31.
Matt. XXI. 9.
e *Ib.* XXIII. 39.
f 1 *Thess.* IV. 16.
g *Matt.* XXVI. 62. & XXVII. 12.
Ps. XLIX. 21.

II. De utroque illo adventu loquitur Malachias propheta : *Et statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos quæritis.* ecce unus

Utriusque adventûs testimonia. *Malach.* III. 1.

α ἐν δόξῃ.] Voces istas adjecimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & ipso Cyrillo hunc articulum recitante hujus Cat. num. 2. Verba quoque, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, adscripsimus ex iisd. codd. Grodecii versione, & ipso Cyrillo loco citato. Ea sane explicat, num. 27. & seqq.

β ἐπίδειξιν.] Ita nos ex codd. Coisl. Reg. Colb. Bodl. Roe, Casaub. Non male tamen editi, ὑπόδειξιν, exemplum. Infra, voces ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, oppositas antecedentibus πρὸ τῶν αἰώνων, adscripsimus ex codicibus Coislin. & Reg.

γ Ἐν τῇ προτέρᾳ, &c. Hæc & sequentia usque ad οὐχ ἱστάμεθα excl. desunt in codd. Coisl. & Reg. Vox, δορυφορούμενος, deest in codd. Roe, & Grod. & δοξαζόμενος, in Colb. Bodl. & edit. Guil. Morel. Loco τῶν, post ἱστάμεθα, scripsimus τοίνυν, ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod.

δ τοῖς τὰ τολμ.] Articulum τοῖς adjecimus ex omnibus codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & ed. Morel.

adventus. Et rursus de altero ita infit: *Et Ange-*
Malach. III. 2. *lus testamenti quem vos quæritis. Ecce venit Do-*
minus omnipotens: & quis sustinebit diem ingres-
sus ejus, aut quis subsistet in visione ejus? eo
quod ipse accedit tamquam ignis conflatorii,
℣. 3. *tamquam herba lavantium: & sedebit conflans &*
& emundans. Et in consequentibus mox ipse
℣. 5. Salvator ait: *Et accedam ad vos in judicio, &*
ero testis velox in veneficos, & in adulteras, &
in eos qui jurant nomine meo super menda-
cium, &c. Propterea cautiores nos facere vo-
I. Cor. III 12. lens Paulus ait: *Si quis superædificat super hoc*
fundamentum, aurum & argentum & lapides pre-
℣. 13. *tiosos; ligna, fœnum stipulam: uniuscujusque*
opus manifestum efficietur; dies enim declarabit,
quoniam in igne retegetur. Jam verò duos quo-
Tit. II. 11. que illos adventus significat Paulus ad Titum
scribens his verbis: *Apparuit gratia Dei Salva-*
℣. 12. *toris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abne-*
gantes impietatem & mundana desideria, tempe-
ranter & pie & juste vivamus in præsenti seculo;
℣. 13. *exspectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ*
magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Viden'
quomodo primum expressit [adventum,] de
quo gratias agit; alterum vero, quem exspe-
ctamus. Propterea Fidei quam profitemur te-
nor nunc ita est traditus, ut credamus in eum
Symb. art. QUI ET ADSCENDIT IN COELOS, ET
CONSEDIT A DEXTRIS PATRIS. ET
VENTURUS EST IN GLORIA JUDICA-
RE VIVOS ET MORTUOS; CUJUS RE-
GNI NON ERIT FINIS.

III. Veniet igitur Dominus noster Jesus
Christus è cœlis. Veniet verò circa finem mun-
Futura mundi innovatio. di hujus cum gloria in postrema die. Fiet enim
mundi hujus consummatio, & factus iste mun-
Osee. IV. 2. dus rursum renovabitur. Quoniam enim & cor-
ruptio, & furtum & adulterium, & omne pec-
catorum genus effusum est super terram, &
cruores super cruores admixti in mundo: ut ne
admirabile domicilium istud iniquitate opple-
tum remaneat, pertransibit hic mundus[I] ut qui sit

A παρουσία. καὶ πάλιν περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας φησί· Καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε. ἰδοὺ [α] ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων. καὶ ἑξῆς εὐθὺς ὁ Σωτὴρ φησὶν αὐτός· Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει· καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμάκους, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, B καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ τοῦτο προασφαλιζόμενος [β] ἡμᾶς ὁ Παῦλος φησίν· Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους· ξύλα, χόρτον, καλάμην· ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. [γ] Ἤδη καὶ ὁ Παῦλος τὰς δύο παρουσίας ταύτας σημαίνει, γράφων πρὸς Τίτον, καὶ λέγων· Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ [δ] τοῦ Σωτῆρος πᾶσιν ἀνθρώποις, C παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. βλέπεις ὅπως εἶπε πρώτην μὲν [ε] ἐφ' ἧς εὐχαριστεῖ· δευτέραν δὲ ἣν προσδοκῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς Πίστεως τῆς ἐπαγγελλομένης ὑφ' ἡμῶν νῦν οὕτως παρεδόθη, πιστεύειν [ζ] εἰς τὸν ΚΑΙ ἈΝΕΛΘΟ΄ΝΤΑ ΕἸΣ ΤΟῪΣ ΟΥ̓ΡΑΝΟΥ΄Σ· ΚΑῚ ΚΑΘΙ΄ΣΑΝΤΑ Ἐ΄Κ ΔΕΞΙΩ͂Ν D ΤΟΥ͂ ΠΑΤΡΟ΄Σ. ΚΑῚ ἘΡΧΟ΄ΜΕΝΟΝ Ἐ΄Ν ΔΟ΄ΞΗ, ΚΡΙ͂ΝΑΙ ΖΩ͂ΝΤΑΣ ΚΑῚ ΝΕΚΡΟΥ΄Σ· ΟΥ῟ ΤΗ͂Σ ΒΑΣΙΛΕΙ΄ΑΣ ΟΥ̓Κ ἜΣΤΑΙ ΤΕ΄ΛΟΣ.

γʹ. Ἔρχεται τοίνυν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν· ἔρχεται δὲ περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου τούτου μετὰ δόξης, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· γίνεται γὰρ τοῦ κόσμου τούτου συντέλεια, [η] καὶ ὁ γενητὸς οὗτος κόσμος πάλιν ἀνακαινοποιεῖται. ἐπειδὴ γὰρ [θ] καὶ φθορὰ, καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία, καὶ πᾶν εἶδος ἁμαρτιῶν ἐχύθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασιν ἐμίγη ἐν τῷ κόσμῳ· E [ι] ἵνα οὖν μὴ μείνῃ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο οἰκητήριον ἀνομίας πεπληρωμένον, παρέρχεται ὁ κόσμος οὗτος, ἵνα ὁ

α ἔρχεται.] Roe, & Casaub. ἔρχομαι. Iidem & Coisl. ac Reg. post ἔρχεται, subjungunt, λέγει, ut in sacro Textu.

β ἡμᾶς.] Male in editis, ὑμᾶς. corriguntur ex codd. Reg. Colb. Bodl. ed. Morel. & vers. Grod. Infra, particula καὶ ante & post ἄργυρον posita, omittitur in codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. & Apostolico textu. quia tamen habetur etiam Procat. num. 17. expungere noluimus.

γ Ἤδη.] In codd. Roe, & Casaub. legitur, Ἤδει, *Noverat*, & omittitur vox, σημαίνει. Eodem modo Grodecius legit. In codd. Ottob. & Coisl. & Reg. omittitur quidem σημαίνει, sed habetur, ἤδη, quod non dubito librarii imperitiâ factum ex ἤδει. Non omittendum loco Τίτον, scriptum haberi in Coisl. Ottob. Reg. Roe, & Casaub. Τιμόθεον. quod utrum librariorum vitio, an Cyrilli ipsius memoriæ lapsu factum sit, non immerito addubitari potest. Facilius creditur describentes errorem correxisse, quam de industria germanam lectionem mutasse.

δ τοῦ Σωτῆρος.] Codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Bodl. habent, ἡ σωτήριος, ut est in græco textu edito nov. Test. Morelius habet, ἡ σωτῆρος. Vulgatus noster interpres legit, τοῦ Σωτῆρος, quomodo in multis codd. & Patrum latinorum testimoniis haberi auctor est Joh. Millesius, & Ludol. Kusterus.

ε ἐφ' ἧς.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. pro ἐφ' ἣν. crederem tamen legendum, ἐφ' ᾗ, & sola librariorum libidine litteram ν vocibus quas vocalis subsequitur appingendi, factum ut legeretur, ἐφ' ἣν. Paulo post, loco ἐφ' ἡμῶν, scripsimus, ὑφ' ἡμῶν, ex Coisl. Reg. Colb. Bodl. sic Cat. 18. num. 21. ἡ τῆς Πίστεως ἐπαγγελία πάλιν ὑμῖν ὑφ' ἡμῶν ῥηθεῖσα... ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελέσθω, &c.

ζ εἰς τὸν.] Editi, εἰς τό. Scripsimus, εἰς τὸν, juxta codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. & similes voces, Cat. 14. num. 24. ἡ ἀκολουθία τῆς πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα. Loco ἐν δεξιᾷ, posuimus, ἐκ δεξιῶν, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Catech. superiori num. 24. Post βασιλείας, habetur αὐτοῦ, *Cujus regni ejus non erit finis*, quod cum non exstet in codd. Reg. Coisl. Bodl. & Grod. nec in titulo Catecheseos, nec in ullorum symbolorum formulis, eradere non dubitavimus.

η ὁ γενητὸς οὗτος κόσμος.] Unum articulum posuimus ex codd. Reg. Colb. Roe, Bodl. & Morel. at editi alterum ponunt ὁ ante κόσμος. Eodem modo cod. Casaub. sed habet, οὗτος ὁ κόσμος, ὁ γενητός. Roe, Bodl. & Morel. οὗτος κόσμος ὁ γενητός. Reg. ὁ γενητὸς κόσμος οὗτος.

θ φθορά.] Vox hæc abest à Scriptura hic citata, & ejus loco legitur, φόνος, *homicidium*. Pro ἐχύθη, in cod. Roe habetur, ἐξεχύθη. Cyrillus Cat. 12. num. 7. hunc locum citans scribit, ἐκκέχυται. In LXX. habetur, κέχυται, vel ἐκκέχυται.

ι ἵνα οὖν μή.] Particula οὖν, hic satis superflua, omittitur in codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod.

I *pertransibit hic mundus.*] Refellit eos qui mundum prorsus interiturum aiebant: quam opinionem Origeni & sequacibus imputare quodammodo videtur sive Methodius, sive Proclus, apud Epiphan. hæresi 64. num. 31. & 32. quo in loco auctor ille, quisquis est amborum, eadem sibi objicit loca Scripturæ, quibus hic respondere satagit Cyrillus.

καινῶν

καλλίων ἀναδειχθῇ. Καὶ θέλεις λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν ῥητῶν; ἄκουε [α] Ἡσαΐου λέγοντος· Καὶ εἱληθήσεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανὸς, καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου, καὶ ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς. καὶ τὸ εὐαγγέλιόν φησι· Ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Μὴ λυπηθῶμεν ὡς μόνοι τελευτῶντες· καὶ ἀστέρες [β] τελευτῶσι, ἀλλ' ἴσως πάλιν ἐγείρονται. εἱλίσσει δὲ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Κύριος, οὐχ ἵνα ἀπολέσῃ τούτους· ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς πάλιν καλλίονας ἐγείρῃ. ἄκουε Δαβὶδ τοῦ προφήτου λέγοντος· Κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, [γ] ἰδὲ λέγει σαφῶς ὅτι ἀπολοῦνται. ἄκουε πῶς λέγει τὸ, ἀπολοῦνται· διὰ τοῦ ἑξῆς δῆλον· Καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. ὥσπερ γὰρ ἀπώλεια ἀνθρώπου λέγεται κατὰ τὸ εἰρημένον, Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ· καὶ ταῦτα, τῆς ἀναστάσεως προσδοκωμένης· οὕτως ἀνάστασιν ὥσπερ προσδοκῶμεν καὶ τῶν οὐρανῶν. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. παιδευέσθωσαν οἱ ἐκ Μανιχαίων ἐπιστρέψαντες, καὶ τοὺς φωστῆρας μηκέτι [δ] θεοποιείτωσαν· μηδὲ τὸν σκοτισθησόμενον τοῦτον ἥλιον, τὸν Χριστὸν εἶναι δυσσεβῶς νομιζέτωσαν. Καὶ πάλιν ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. οὐ γὰρ ἰσότιμα τὰ ποιήματα τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου.

δ'. Παρέρχεται τοίνυν τὰ φαινόμενα, καὶ ἔρχεται τὰ προσδοκώμενα, τὰ τούτων καλλίονα. ἀλλὰ τὸν καιρὸν μηδεὶς πολυπραγμονείτω· Οὐ γὰρ [ε] ὑμῶν, φησὶν, ἐστὶ γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. καὶ μὴ τολμήσῃς ἀποφήνασθαι τὸ, πότε ταῦτα γίνεται· μήτε πάλιν ὑπτίως κοιμηθῇς· Ἀγρυπνεῖτε γὰρ, φησὶν, ὅτι ὥρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾶτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. [ζ] Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔδει ἡμᾶς γνῶναι τῆς συντελείας τὰ σημεῖα, καὶ ἐπειδὴ Χριστὸν προσδοκῶμεν· ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν ἀπατηθέντες, καὶ ὑπὸ τοῦ ψευδοῦς Ἀντιχρίστου πλανηθῶμεν· θείᾳ προαιρέσει κινηθέντες, κατ' οἰκονομίαν οἱ ἀπόστολοι προσέρχονται τῷ ἀληθινῷ διδασκάλῳ, καὶ φασίν· Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος. προσδοκῶμέν σε πάλιν

A pulchrior excitetur. Vis rei hujus ex sacris dictis demonstrationem accipere? Audi Hesaïam prophetam: *Et convolvetur sicut liber cœlum, & omnia sydera cadent sicut folia de vinea, & sicut cadunt folia de ficu.* (Isaï. XXXIV. 4.) Et evangelium ait: *Sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suum, & astra cadent è cœlo.* (Matt. XXIV. 29.) Ne mœsti simus perinde quasi soli moriamur; nam & sydera moriuntur, verum fortassis iterum resurgent. Convolvet cœlos Dominus, non ut iis adferat interitum, B sed ut rursus excitet pulchriores. Audi Davidem prophetam aientem: *In principiis tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes.* (Ps. CI. 26. ℣. 27.) Sed dicet aliquis: ecce aperte pronuntiat, quod *peribunt*. Audi quomodo dicat, *peribunt*. ex consequentibus planum est: *Et omnes sicut vestimentum veterascent; & sicut amictum circumvolves eos, & immutabuntur.* (Ibid. ℣. 27. ℣. 28.) Sicut enim perire homo dicitur, juxta eam sententiam, *Videte* C *quomodo justus periit, & nemo excipit corde;* (Isaï. LVII. 1.) quamvis resurrectio exspectetur: ita cœlorum quoque veluti resurrectionem opperimur. *Sol convertetur in tenebras & luna in sanguinem.* (Joël. II. 31. Act. II. 20.) Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent: neque solem istum olim obscurandum Christum esse impie existiment. Rursum audi Dominum dicentem: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt:* (Matt. XXIV. 35.) non enim pretii ac sortis ejusdem cum verbis Domini sunt crea- D turæ.

IV. Transibunt igitur visibilia, & venient quæ exspectantur istis pulchriora: sed tempus nemo curiose inquirat. (Tempus nemo curiose inquirat.) *Non enim*, inquit, *vestrum est nosse tempora, vel articulos temporum, quos Pater constituit in propria potestate.* (Act. I. 7.) Neque audeas definire quando hæc fient, neque iterum supinè obdormias. *Vigilate* enim, ait, *quia horâ qua non exspectatis filius hominis veniet.* (Matth. XXIV. 42. 44.) Verum, quoniam expediebat nos signa con- E summationis perspecta habere, & quoniam à nobis exspectatur Christus: ne decepti moreremur, & à mendaci Antichristo in errorem abduceremur; divino nutu moti, sapienti Dei consilio apostoli ad verum magistrum accedunt, & aiunt: *Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum adventûs tui, & consummationis seculi.* (Matt. XXIV. 3.) exspectamus te secundò ven-

[α] Ἡσαΐου.] Coisl. Reg. & Grod. addunt, τοῦ προφήτου. Loco εἱληθήσεται, Coisl. Roe, Casaub. ἑλιγήσεται, ut in sacro Textu. Reg. εἱλιγήσεται. Bodl. εἱλιχθήσεται.

[β] πλανῆται.] Sic reponimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Genovef. pro πλανῆται. In codd. Colb. Bodl. & Morel. in quibus habetur πλανῆται, deest ἀλλὰ sequens.

[γ] ἰδὲ.] Ita restituimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. & Grod. adjungendi Ottob. & Coisl. in quibus habetur, εἶδε, & Genovef. in quo ἰδού. In editis habetur, τί δὲ; *quid autem?* Voces sequentes, ὅτι ἀπολοῦνται. Ἄκουε πῶς λέγει, propter repetitionem vocis ἀπολοῦνται prætermissas, restituimus ex codd. Roe, Casaub & Grod. Vox δῆλον, post διὰ τοῦ ἑξῆς, deest in codd. Roe, Casaub. Coisl. & Reg.

[δ] θεοποιείτωσαν.] Emendamus ex codd. Roe, & Casaub. vitiosam scripturam editorum, θεοποιείτωσαν. Ex Epiphanio hæresi 66. num. 88. solem, lunam, sydera, & dæmones adorabat Manes. Testatur Theodoretus Manichæos solem & lunam Deos appellavisse, lib. 1. de hær. t. fab. cap. 26. Christum autem solem istum visibi-

F lem esse dicebant, ut etiam refert Cyrillus Cat. 6. num. 13. nempe solem affirmantes non habere mistionem mali & ex substantia Dei esse, ut refert Titus Bostrensis lib. 1 contra Manich Bib. PP. Lugd. tom 4. pag. 464 & 465. Christum autem solem esse, hoc idoneo, ut ipsis videbatur, argumento confirmabant, quod Christo patiente sol defecisset. id narrat Theodoret. loco citato. Sic autem sodalium suorum sententiam refert Faustus Manichæus apud August. lib. 20. contra ipsum cap. 2. pag. 333. nempe *Filium in hac secunda & visibili luce consistere: qui quoniam sit & ipse geminus, ut eum Apostolus novit, dicens esse Dei virtutem & Dei sapientiam, virtutem quidem ejus in sole habitare, sapientiam vero in luna* Hanc siderum adorationem ex Persarum religione sumtam in christianismum invexerat Manes.

[ε] ὑμῶν, φησί.] Vocem φησὶν addidimus ex codd. Roe, & Casaub. ac propterea conservavimus vulgatam scripturam, ὑμῶν, quamvis in Colb. codd & Grod. habeatur ἡμῶν, *non est nostrum.*

[ζ] Ἀλλ'.] Vocem hanc adjicimus ex Roe, & Casaub.

2. Cor. xi. 14. turum; sed Satanas transfiguratur in angelum lucis. nos igitur tutos redde, ut non alium tui loco adoremus. Ille autem divinum beatumque suum os aperiens, ait: *Videte ne quis vos seducat.* (Matt. xxiv. 4.) Vos quoque auditores, illum nunc oculis mentis tamquam intuentes, eadem vobis quoque dicentem auditote: *Videte ne quis vos seducat.* qui sermo vos omnes admonet ut iis quæ dicenda sunt animum advertatis. Non enim præteritarum rerum historia est; sed futurarum, & certò futurarum prophetia. non prophetantibus nobis, indigni enim sumus; sed proferentibus in medium quæ scripta sunt, & signa declarantibus. Tu vide apud te quænam ex illis jam contigerint, quænam vero adhuc eventura restent, teque præmuni.

Signa occasus mundi prænuntia.

V. *Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent.* Hæc facta sunt ex parte. [1] Jam enim hoc dixit Simon magus, & Menander, & alii quidam ex Dei hostibus hæresum principibus. Dicent vero idem & nostris temporibus, & post nos, alii.

Matt. xxiv. 4. 5. Signum 1um, Impostores Christi nomen sibi usurpantes. 1

VI. Signum secundum: *Audituri autem estis bella & rumores bellorum.* Estne igitur in præsenti tempore [2] Persarum contra Romanos circa Mesopotamiam bellum, an non? Consurgit gens contra gentem, & regnum adversus regnum, necne? *Et erunt fames, & pestilentiæ, & terræ motus per loca.* [3] hæc jam facta sunt. & iterum: [a] *Terriculamentaque de cœlo, & magnæ tempestates.* [b] *Vigilate igitur*, ait, *quia nescitis qua die Dominus noster veniet.*

Matt. xxiv. 6. 7. Signum 2um, Bella diversa. 2 *Eo tempore bellum in Mesopotamia Romanorũ contra Persas.* 3 *a Luc. xxi. 11. b Matt. xxiv. 42.*

VII. Sed adventus Domini quærimus signum nobis proprium: ecclesiasticum, [hoc est, Ecclesiæ proprium] quærimus [4] nos ecclesiastici

Signum 3um, Ecclesiæ discidia. 4

A ἐρχόμενον, ἀλλ' ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. ἀσφάλισαι οὖν ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἄλλον ἀντὶ σοῦ προσκυνήσωμεν. Ὁ δὲ [α] τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ μακάριον ἀνοίξας στόμα, λέγει· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκροαταὶ, νῦν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὡς ἐκεῖνον ὁρῶντες, τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀκούετε λέγοντος· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. καὶ παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ λόγος προσέχειν τοῖς [β] λεγομένοις· οὐ γὰρ ἱστορία παρελθόντων ἐστὶ B πραγμάτων, ἀλλὰ προφητεία μελλόντων, καὶ πάντως ἡξόντων· οὐχ ἡμῶν προφητευόντων, (ἀνάξιοι γάρ·) ἀλλὰ τῶν γεγραμμένων εἰς μέσον προσφερομένων, καὶ λεγομένων τῶν σημείων. βλέπε σὺ, τίνα μὲν γέγονεν ἤδη, τίνα δὲ ἔτι λείπει, καὶ ἀσφαλίζου σεαυτόν.

ε'. Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες· Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Ταῦτα γέγονεν ἐκ μέρους· ἤδη γὰρ [γ] τοῦτο εἴρηκε Σίμων ὁ μάγος, καὶ C Μένανδρος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀθέων αἱρεσιαρχῶν. ἐροῦσι δὲ ἐφ' ἡμῶν, ἢ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἕτεροι.

ϛ'. Δεύτερον σημεῖον· Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων. [δ] γίνεται δὲ ἆρα νῦν Περσῶν πρὸς Ῥωμαίους περὶ τὴν Μεσοποταμίαν πόλεμος, ἢ οὔ; ἐγείρεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, ἢ οὔ; Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. Ταῦτα ἤδη γέγονε. καὶ πάλιν· Φόβητρά τε ἀπ' οὐρανοῦ καὶ μεγάλοι χειμῶνες. Γρηγορεῖτε οὖν, φησὶν, D ὅτι οὐκ οἴδατε [ε] ποίᾳ ἡμέρᾳ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

ζ'. Ἀλλὰ ζητοῦμεν τῆς παρουσίας ἡμέτερον σημεῖον, ἐκκλησιαστικὸν ζητοῦμεν οἱ ἐκκλησιαστικοί. ὁ δὲ Σω-

α τὸ θεῖον, &c.] Coisl. Reg. Roe, & Casaub. τὸ θεῖον τῶν μακαρισμῶν, (deest τῶν Reg.) ἀνοίξας ἑαυτοῖς, (Roe & Casaub. ἑαυτοῦ) στόμα, *divinum beatitudinum ipsis os aperiens.*

β λεγομένοις.] Codd. Genovef. vet. Reg. Roe, Casaub. Grod. λεχθησομένοις. Futurum tempus postulat sensus. sed Cyrillus verbis præsentis temporis promiscue utitur pro temporis futuri. imo vero in hoc ipso inferius ait, προσφερομένων, & λεγομένων, pro προσενεχθησομένων, & λεχθησομένων.

γ τοῦτο.] Ita scripsimus loco ὧδε, ex Reg. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Inferius, loco ἀθέων, scriptum in Roe, & Casaub ἀθλίων, *miserabilium.* at titulum ἀθέων hæresiarchis tribuere solet Cyrillus, ut Cat. 6. num. 12. 16. & Cat. 7. num. 1.

1 *jam hoc dixit Simon magus*, &c.] Simon se & Patrem & Filium & Spiritum-sanctum dixit, ex Cyrillo Cat. 6. num. 14. Menander, ex Irenæo lib. 1. cap. 23. num. 5. affirmavit *se eum esse qui missus sit ab invisibilibus Salvatorem pro salute hominum.* Dositheus Samaritanus, ex Origene lib. 1. cont. Cels. pag. 44. & tom. 14. in Johan pag 219. Samaritanis persuadere conatus est se esse Christum à Moyse & prophetis præsignificatum. Montanus non tantum se Spiritum-sanctum esse dixit, Cat. 16. num. 8. sed etiam Deum patrem omnipotentem, ex Epiph. hær. 48. num. 11. addit Chrysostomus in Matt. xxiv. 5. cum se se & Verbum & Sponsum, & Paracletum & omnipotentem jactasse. Manes, si Theodoreto credimus lib. 1. hæret. fab. cap. 26. pag. 214. C. non dubitavit se Christum appellare. De Budda sive Terebintho narrat Archelaüs disp. cum Manete num. 52. eum effutivisse *ex quadam virgine* natum se esse, simul & ab angelo in montibus enutritum. Photius vero in histor. Manich. pag. 356. ait cum Schytianus se Patrem diceret, Terebinthum se filium Dei dixisse. De cæteris sive Judæis, sive hæreticis, aut alioqui phanaticis qui subsequentibus temporibus Christum sese dixere, sileo.

δ γίνεται δέ.] Particula δὲ abest à codd. Roe, Casaub. Coisl. Bodl. & Morel. Mox, in codd. Roe, Casaub. & Grod. omittitur utrumque ἢ οὔ, ante & post ἐγείρεται positum; & loco ἐγείρεται, habent ut in evangelio sine interrogatione, ἐγερθήσεται. Neutri lectioni magis quam alteri favet Cyrillianus contextus.

2 *Persarum contra Romanos*, &c.] Perpetuum pene fuit Constantio imperatore Persarum contra Romanos in Mesopotamia bellum. Quater id bellum recruduit: terque Nisibim Persæ magnis viribus impugnantes infecta re abire coacti sunt. primum anno 338. quod bellum etiam anno 342. perseverabat. secundò anno 346. vel 347. quam obsidionem consecutæ sunt induciæ non multo post à Persis violatæ; commissaque ad amnem Tigrim æstivo tempore Singarensis pugna, quæ anno 348. collocatur. Tamdem anno 350. iterum majori quam antea molimine, nec feliciori exitu Nisibim oppugnavere. Inde quietæ ad annum usque 359. res, quo tempore bellum acrius reparatum est. De secundo illo bello Cyrillum loqui, reliquæ temporis ab eo designati circumstantiæ fidem faciunt. Nam Catecheses anno 347. vel 348. dictas dubitari non potest.

E 3 *hæc jam facta sunt.*] Fames, pestes, & terræ motus circa hæc tempora contigisse referunt authores. Hieronymus in chronico ad ann. 333. famem & pestem in Cilicia & Syria maximam contigisse refert; cujus strages recitat Theophanes in chronograp. pag. 23. Anno autem 346. terræ ingens motus accidit, ex eodem Hieronymo in chronico; quo Dyrrachium penitus eversum, Roma trium dierum noctiumque totidem spatio concussa, & magnæ clades in diversis Campaniæ urbibus editæ. Hunc ad an. 347. revocare videtur Theophanes pag. 31. qui & alium terræ quassum anno 346. assignat, quo multa in insula Rhodo eversa memorat. Alii insuper sequentibus annis magna urbium strage contigerunt. Inter tempestates numerare potuit Cyrillus effusam illam imbrium vim, quâ Hierosolymam recèns proxime interitum adductam fuisse narrat Cat. 6. n. 4.

ε ποίᾳ ἡμέρᾳ.] Roe, Casaub. & Grod. ut in Evangelio, ποίᾳ ὥρᾳ. F *Quâ horâ.* Multi nov. Test. mss. habent ἡμέρᾳ, ut Cyrill.

4 *nos ecclesiastici.*] Id est, qui de Ecclesia sumus. Quamvis enim vox hæc jam olim ad ministros altaris designandos adhibita & laïcis opposita sit, ut patet ex Basil. epist. 3. pag. 9. S. Nilo sermone in hæc verba, *Nunc qui habet sacculum*, &c. cap. 8. & aliis authoribus: hic tamen omnes qui de Ecclesiæ corpore sunt, sive clerici, sive laïci sint, significat. nam in signo ecclesiasticis proprio non solum episcoporum & clericorum, sed etiam populorum dissidia & vitia comprehendit. Ita ecclesiasticorum vocabulum usurpatur, ut oppositum hæreticis ab Ecclesia alienis, ab Origene catena in Job xx. 6. pag. 348. Greg. Nyss. lib. 1. cont. Eunom. p. 330. & præfat. in Cant. p. 468. in Apophthegm. PP. Monum. eccl. gr. t. 1. p. 703. Idem apud latinos usus erat. Tychonius regula 4. ecclesiasticos appellat eos qui ad Ecclesiam adtinent. Eusebius Vercellensis ecclesiasticos vocat non solum presbyteros & diaconos, sed & cæteros fratres secum exsules, in epistola ad suos Vercellenses. Pseudo Hieron. in Ps. 95. &c.

τήρ φησί· Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται [α] πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους. Ἐὰν ἀκούσῃς ὅτι ἐπίσκοποι κατ' ἐπισκόπων, καὶ κληρικοὶ κατὰ κληρικῶν, καὶ λαοὶ κατὰ λαῶν μέχρις αἱμάτων ἔρχονται· μὴ ταραχθῇς, [β] προγέγραπται γάρ. μὴ πρόσεχε τοῖς νῦν γενομένοις, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις. οὔτε ἂν ἐγὼ ὁ διδάσκων σε ἀπόλωμαι, καὶ σύ μοι συναπολῇ. ἀλλ' ἔξεστι καὶ ἀκροατὴν καλλίονα γενέσθαι τοῦ διδασκάλου, καὶ τὸν ἔσχατον ἐλθόντα γενέσθαι πρῶτον· ἐπειδὴ καὶ τοὺς περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν δέχεται ὁ δεσπότης. Εἰ ἐν Ἀποστόλοις εὑρέθη προδοσία, θαυμάζεις εἰ καὶ ἐν ἐπισκόποις εὑρίσκεται μισαδελφία; Ἀλλ' οὐ μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν. Φησὶ γάρ· Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη. καυχήσεταί τις ἄρα τῶν παρόντων ἀνυπόκριτον ἔχειν πρὸς τὸν πλησίον τὴν φιλίαν; οὐχὶ τὰ μὲν χείλη πολλάκις φιλεῖ, καὶ τὸ πρόσωπον μειδιᾷ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ δῆθεν ἱλαροί· ἡ δὲ καρδία τεκταίνεται δόλον, [γ] καὶ κατασκευάζει κακὰ λαλῶν εἰρηνικά;

θ'. Ἔχεις καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον· Καὶ κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. Καὶ σχεδὸν, ὡς ὁρῶμεν, ὁ κόσμος ἅπας τῆς περὶ Χριστοῦ διδασκαλίας πεπλήρωται.

ι'. Καὶ τί μετὰ τοῦτο γίνεται; φησὶν ἑξῆς· Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν [δ] ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοείτω. καὶ πάλιν· Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. ἡ μισαδελφία δίδωσι λοιπὸν χώραν τῷ Ἀντιχρίστῳ. προετοιμάζει γὰρ ὁ διάβολος τὰ σχίσματα τῶν λαῶν, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται ὁ ἐρχόμενος. Μὴ γένοιτο δὲ μηδένα τῶν ἐνταῦθα, μηδὲ τῶν ἀλλαχοῦ δούλων τοῦ Χριστοῦ, προσδραμεῖν τῷ ἐχθρῷ. περὶ τούτου γράφων ὁ ἀπόστολος Παῦλος, φανερὸν ἔδωκε σημεῖον, λέγων· Ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκα-

viri. Salvator verò dicit: *Et tunc scandalum patientur multi, & alius alium invicem tradent, seseque odio habebunt.* Si audieris quod [1] episcopi adversum episcopos, & clerici contra clericos, & populi in populos ad sanguinem usque grassantur, ne perturberis. ; prædictum enim ante fuit in Scripturis. ne his quæ nunc fiunt, sed his quæ scripta sunt, attende. Neque etiam si ego qui te doceo, peream, tu unà mecum pereas. sed fas est auditorem magistro meliorem fieri, & eum qui novissimus venit priorem effici. quandoquidem & eos qui circa undecimam horam veniunt recipit Dominus. Si in Apostolis inventa est proditio, miraris si in episcopis quoque fraternum odium reperiatur? Sed signum hoc non ad principes tantum, verum etiam ad populos pertinet. ait enim: *Et propter multiplicationem iniquitatis, refrigescet multorum charitas.* Præsentiumne quisquam, se sinceram & absque simulatione adversus proximum amicitiam habere gloriaturus est? Nonne persæpe & labia osculantur, & vultus arridet, & hilares sunt oculi; cum pectus machinatur dolum, & struit mala qui pacifica loquitur?

Matt. XXIV. 10. — 1 — Matt. XX. 16. — Ibid. 6. 9. — Matt. XXIV. 12. — Ps. XXVII 3.

VIII. Habes quoque & hoc signum: *Et prædicabitur evangelium hoc regni in toto orbe in testimonium omnibus gentibus; & tunc finis adveniet.* Et ferè, ut videmus, [2] universus mundus doctrina de Christo oppletus est.

Signum 4um. Matt. XXIV. 14.

IX. Et quid postea fiet? Dicit in consequentibus: *Quando igitur videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto; qui legit intelligat.* & rursus: [a] *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hîc est Christus, aut, ecce illic, ne credatis.* fraternum odium Antichristo dat deinceps locum. Præparat enim Diabolus scissuras populorum, ut ipse cum venerit favorabilius recipiatur. Absit vero ut quisquam eorum qui hîc adsunt, vel quicumque sunt alibi, Christi servorum, ad hostem accurrat. De hoc scribens apostolus Paulus perspicuum signum dedit, dicens: *Quoniam nisi venerit prius defectio, & reve-*

Ibid. 15. Signum 5um. Abominatio desolationis, hoc est Antichristus: & defectio præcedens. V. Cat. 4. n. 15. — a Ibid. 23. — 2. Thes. II. 3.

α πολλοί.] Eam vocem addidimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. & sacro Textu. Postea, loco λαοὶ κατὰ λαῶν, codices modo citati habent, ἄλλοι κατ' ἄλλων, *alii contra alios.* retinendam priorem lectionem suadent hæc verba in sequentibus: οὐ μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν. Hæc porro imitatus videtur auctor hom. de Pseudoprophetis, &c. Chrys. t. 6. p. 482. D.

1 *episcopi adversum episcopos.*] Tria notat Ecclesiæ hominum adversum sese invicem dissidia, episcoporum, clericorum, & populorum, ad sanguinem usque animorum fervore perducta, quæ etiam schismata pepererant, ut notat infra num. 9. *præparat Diabolus schismata populorum* & num. 18. *terrent me schismata ecclesiarum.* Hæc autem schismata propter quorumdam à fide discessionem nata dicit Cat. 17. num. 33. Eos vero quos à fide discessisse ait, Sabellianos Filio paternitatem prædicantes, & Arianos Christum ex non exstantibus affirmantes esse significat: non aperte quidem, sed tecte & occulte hæretica illa dogmata tenentes, infra num. 9. Quibus dubium non est notari illa celebratissima hoc tempore Catholicorum & Arianorum dissidia. Pulsis enim Arianorum factione è sedibus suis nobilissimis episcopis, substitutisque aliis, scissa plebs & clerus in factiones, dum alius alii adhærescit: cædesque plurimæ in urbibus contigere. Mutuæ jam inter eos violatæ fidei accusationes, cum Eusebiani in Catholicos Sabellismi, Catholici in Eusebianos Arianismi criminationem inferrent: omnes tamen exterius retinerent Ecclesiæ societatem. Quod si post concilium Sardicense scripsit Cyrillus, major etiam erat ecclesiastici hujus dissidii offensio, concilio per Orientalium fugam in duo concilia diviso; atque anathemate ab episcopis utrarumque partium, cum gravissima alterius partis accusatione in se invicem dicto. In his porro se veluti medium & nulli parti addictum habet Cyrillus, utrosque suspectans, & ab neutris divisus. Erat hic eo tempore ecclesiæ Hierosolymitanæ status. Maximus enim episcopus, postquam è concilio Tyriensi discessisset, nullam in iis dissidiis partem habere voluit: neque Orientalium concilia & molitiones sua præsentia assensuve comprobans, nec porro communionem Athanasii fovens; donec eam an. 349. ab ipso Athanasio de fraudibus Arianorum edoctus, cum concilio Palæstino amplexus est.

β προγέγραπται.] Sic ex codd. Reg. Roe, Casaub. & Grod. In editis est tantum γέγραπται, *scriptum est.*

γ καὶ κατασκευάζει.] Conjunctionem καὶ addimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. Voces λαλῶν εἰρηνικά, desunt in Morel. Colb. Bodl.

2 *fere universus mundus*, &c.] Mundum universum redemtum à Christo ipsi credere & obedivisse dicit Cat. 13. n. 1. & 40. ac Cat. 14. num. 14. Ejus nomen in universo orbe annuntiari, Cat. 10. num. 16 Ecclesiam nullis finibus determinatam esse, Cat. 18. num. 27. Ait Persas & Gothos, & omnes ex gentibus, πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, pro Christi nomine mori, Cat. 10. n. 19: Persas, Scythas, Ægyptios Christi cruce subactos, Cat. 13. num. 40. Persarum genera, Indorum gentes, Gothos, Sauromatas, Gallos, Hispanos, Mauros, Afros, Arabas, Æthiopes, & alias, quorum ne nomina quidem novimus, gentes, habere episcopos, presbyteros, diaconos, monasticam vitam agentes, virgines, & reliquos laïcos à Spiritu-sancto diversis virtutum & gratiarum donis ditatos, Cat. 16. num. 22. Perfectam autem & completam toto orbe Evangelii prædicationem, non pro conditione tantum sine qua Antichristus non adventurus erit; sed & pro signo ejus proxime adfuturi habet. Vide Malvendam lib. 3. de Antichristo cap. 32.

δ ὑπὸ Δανιήλ.] Codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. διὰ Δανιήλ, ut in Matthæi evangelio. Cyrillus sumsit ex Marc. XIII. 14. eam lectionem, ὑπὸ Δανιήλ.

A *latus fuerit homo peccati, ille filius perditio-*
℣. 4. *nis, qui adversarius est, & extollitur adversus*
omnem qui dicitur Deus aut numen; adeo ut in
templo Dei sedeat, ostentans & jactans seip-
℣. 5. *sum esse Deum. Non meministis, quod cùm ad-*
huc essem apud vos hæc dixerim vobis? Et
℣. 6. *nunc quid detineat, scitis, ut reveletur in suo*
℣. 7. *tempore. Nam mysterium jam agitur iniquitatis.*
Tantum qui tenet in præsentia, [teneat], donec de
℣. 8. *medio tollatur. Et tunc patefiet ille iniquus,*
B *quem Dominus conficiet spiritu oris sui, & abo-*
℣. 9. *lebit claritate adventûs sui. Cujus est adventus*
secundum operationem Satanæ, in omni potentia
℣. 10. *& signis & prodigiis mendacii, & cum omni de-*
ceptione injustitiæ iis qui pereunt. Hæc quidem

Paulus. [1] Nunc vero defectio est: defecerunt enim homines à recta fide. & alii quidem Filiopaternitatem prædicant; alii verò Christum ex non exstantibus ad esse perductum dicere audent. Et priùs quidem conspicui erant hæretici; C nunc autem occultis hæreticis repleta est Ecclesia. Defecerunt enim homines à veritate, & pruriunt auribus. Sermo [ad persuadendum artificiosè compositus agitur?] omnes suaviter audiunt: sermo ad animi conversionem comparatus? omnes avertuntur. Defecerunt plurimi à rectis doctrinis, & malum propensius eligunt, quàm se adplicent bono. Hæc igitur *defectio est*, & exspectandus jam inimicus. & jam ex parte præcursores suos mittere occepit, ut ipse ad prædam paratus subsequatur. Tibi igitur provide ô homo, & animam D securam redde. Testificatur nunc tibi Ecclesia in præsentia Dei viventis; & quæ Antichristum spectant, prænuntiat tibi antequam adveniant. Eaque sive tuo tempore futura sint nescimus, sive posterius, nescimus: optimum tamen est te horum gnarum præmuniri.

1 Defectio à fide in duabus oppositis Sabellianorum & Arianorum hæresibus. *Vid. Cat.* 11. *n.* 17.

Ecclesia illo tempore occultis hæreticis plena.

2. *Tim.* IV. 3. 4.

2. *Tim.* IV. 1.

1. *Tim.* VI. 13.

A λυφθῇ ὁ ἄνθρωπος [α] τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα· ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. Οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ μέσου γένηται. καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν [β] ὁ B Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις. Ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος. νῦν δέ ἐστιν [γ] ἡ ἀποστασία. ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀρθῆς πίστεως· καὶ οἱ μὲν υἱοπατορίαν καταγγέλλουσιν, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντα λέγειν τολμῶσι. Καὶ πρότερον μὲν ἦσαν φανεροὶ [δ] οἱ C αἱρετικοὶ, νῦν δὲ πεπλήρωται ἡ ἐκκλησία κεκρυμμένων αἱρετικῶν. ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ κνήθονται τὴν ἀκοήν. λόγος πιθανός; καὶ πάντες ἀκούουσιν ἡδέως· λόγος ἐπιστροφῆς; καὶ πάντες ἀποστρέφονται. [ε] ἀπέστησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀρθῶν λόγων· καὶ μᾶλλον τὸ κακὸν αἱροῦνται, ἢ τὸ ἀγαθὸν προαιροῦνται. Αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀποστασία, καὶ μέλλει προσδοκᾶσθαι ὁ ἐχθρός· καὶ τέως κατὰ μέρος ἤρξατο ἀποστέλλειν τοὺς ἑαυτοῦ προδρόμους, ἵνα ἕτοιμος ἔλθῃ λοιπὸν [ζ] ἐπὶ τὴν θήραν. Βλέπε τοίνυν D σεαυτὸν, ἄνθρωπε, καὶ ἀσφαλίζου τὴν ψυχήν. διαμαρτύρεταί σε ἡ Ἐκκλησία νῦν ἐπὶ Θεοῦ ζῶντος, [η] προδιαλέγεταί σοι τὰ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πρὶν παραγενέσθαι. καὶ εἴτε ἐπὶ σοῦ γενήσεται οὐκ οἴδαμεν, εἴτε μετά σε γενήσεται οὐκ οἴδαμεν. καλὸν δέ ἐστι ταῦτα εἰδότα σε προασφαλίσασθαι.

α τῆς ἀνομίας.] Cod. Reg. τῆς ἁμαρτίας, ut in textu sancti Pauli. Grodecius vertit quoque, *homo peccati.* sed multi Patres & mss. habent ut Cyrillus. Paulo post, ante καθίσαι, additur in cod. Reg. ὡς Θεὸν, *tamquam Deum:* quod habetur in textu græco sancti Pauli; sed abest à Vulgata latina, & multis mss. teste Millio. Idem cod. Reg. habet infra, ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ, ut apud Paulum.

β ὁ Κύριος.] Roe, & Casaub. addunt, Ἰησοῦς, ut Vulgatæ auctor legit. Loco ἀνελεῖ, Reg. scriptum habet ἀναλώσει, ut est in sacro Textu at Cyrillus infra num. 12. hunc locum recensens scribit, ἀνελῶν: multique Patres legerunt ἀνελεῖ. Paulo post, pro τὴν ἐπιφάνειαν, scripsi τῇ ἐπιφανείᾳ, ex Reg. Roe, Casaub. Grod. juxta Apostolum. alioqui recepta lectio efficit sensum non incommodum: *distruet claritatem præsentiæ illius.* Pro καὶ σημείοις, Reg. habet, ἐν πᾶσι σημείοις, ut ipse Cyrillus hunc locum recensens legit num 14. tametsi lineis aliquot superius recitet, ut hic & in textu sancti Pauli habetur. Coisl. habet, σημείοις τε καὶ τέρασι. Postremo codd. Reg. Roe, Casaub. Bodl. articulum τῆς præfigunt voci ἀδικίας; soli vero Reg. & Bodl. præpositionem ἐν, quam sanctus Paulus τοῖς ἀπολλυμένοις præponit, exhibent. at ea in multis Patribus ac mss. deest.

γ ἡ ἀποστασία.] Articulum præfiximus ex mss. Reg. Roe, Casaub. In Reg. deest vox ὀρθῆς *recta*, ante πίστεως.

1 *Nunc vero defectio est*, &c] Defectionem, seu apostasiam ab Apostolo prædictam, alii ipsum Antichristum intelligunt: alii de discessione gentium omnium ab imperio Romano interpretantur; Cyrillus de defectione à recta fide, & operibus etiam bonis secundum multos mss. Quos porro filio-paternitatem in Ecclesia tecte prædicare ait, non professos Sabellianos intelligere videtur, qui ea ætate pauci & ab omnibus exosi; sed vel Marcellum & Photinum, certos Cyrilli sententia hæreticos, hujus Cat. num. 17. quorum tamen prior Athanasii & Occidentalium gratia & studio sustentabatur, alter Syrmiensis episcopus usque ad ann. 351 mansit: vel ipsos Catholicos, qui ab Orientalibus Sabellismi incusabantur, ut patet ex epist. concil. Philippop apud Hilar. fragmento 3. num. 23. ex Hilario lib. 10. de Trin. num. 5 Socrate lib. 1. cap. 23. Huic accusationi eo facilius credulum se præbere potuit, quod ab iis Marcellum Ancyratem defendi videret. quæ res diuturnam Catholicis apud Orientales conflavit invidiam, quasi hæresim confirmarent. Vide Basilium epist. 10. pag. 54. Cum multi alioqui sanctitate celebres viri, Eusebianorum, sub catholicis in speciem professionibus delitescentium partes foverent, eorum E fraudis & dolorum ignari: quanto innocentior Cyrillus qui neutris addictus erat?

δ οἱ αἱρετικοί.] Artic. οἱ adjecimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub.

ε ἀπέστησαν οἱ πλεῖστοι.] Hanc sententiam paulo aliter repræsentant codd. Coisl. Reg. Roe, Ottob. Casaub. & Grod. in hunc modum: ἀπέστησαν οἱ ἄνθρωποι, (πλεῖστοι tamen loco ἄνθρωποι, legitur in Coisl Ottob Reg. & Grod.) τῶν ὀρθῶν ἔργων, (Coisl. & Ottob. retinent λόγων) καὶ μᾶλλον τὸ δοκεῖν αἱροῦνται, ἢ τὸ εἶναι προαιροῦνται; *abscesserunt homines à rectis operibus, & videri potius quam esse [boni] malunt.* Ea lectio probabilissima, ut duplicem defectionem, alteram à fide, alteram à bonis moribus distinguat Cyrillus. Vide Iren. lib. 5 cap. 28. num. 2. Lactant. lib. 7. cap. 15. Cæterum ea sententia, velle magis videri quam esse bonum, vetus est apud græcos auctores proverbium.

ζ ἐπὶ τὴν θήραν] Ita restituimus ex codd Reg. Colb. Bodl. Roe, Casaub. Grod. sic infra num. 15. ἕτοιμος εἰς τὸ καθαιρεῖν. Editi vero, ἐπὶ τὴν θύραν, *ad januam.* Paulo post, loco ἐπὶ Θεοῦ, codd. Coisl. F Roe, Casaub Reg. Genov. vet. habent, ἐνώπιον Θεοῦ, ut est in sacro Textu 2. Tim. IV. 1. & 1. Tim. VI. 13. quæ loca hic Cyrillus respicit.

η προδιαλέγεταί σοι.] Ea verba reposuimus ex codd. Coisl. Reg. Grod. Roe, Casaub Ottob & Genov vet. quamquam tres postremi omittunt σοι. In editis est προασφαλίζεταί σε τὰ περὶ, &c. quod nisi sane verbum ad alienam prorsus significationem traducitur, addatur aliud verbum ut λέγουσα, vel simile: *Præmunit te dicens* ea quæ ad Antichristum pertinent. Inferius ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. scripsimus προασφαλίσασθαι, loco προασφαλῆσθαι, quod habetur in ed. Oxon. vel προσφαλῆσθαι, quod est in ed. an. 1641. Est in ed. an. 1608. προσφαλῆσθαι. In Colb. & Morel προσφαλῆσθαι. mirum in nullo legi προασφαλίσασθαι, quæ sola earum omnium lectionum Grammaticæ legibus convenit. Pro εἰδότα σε, legit Grod, ut habetur in Reg. Roe, & Casaub. εἰδότας, *scientes.*

ι'. Ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθὴς, ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς, οὐκέτι ἀπὸ γῆς ἔρχεται. ἐάν τις ἔλθῃ ἐν ἐρήμοις φαντασιοσκοπῶν, μὴ ἐξέλθῃς. ἐὰν εἴπωσιν· Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσῃς. Κάτω καὶ εἰς γῆν μὴ βλέπε λοιπόν· ἐξ οὐρανῶν γὰρ ὁ δεσπότης κατέρχεται. οὐ μόνος ὡς πρὸ τούτου· ἀλλὰ πολλοστὸς, ὑπὸ μυριάδων ἀγγέλων δορυφορούμενος. οὐδὲ [α] κεκρυμμένως, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον· ἀλλ' ὡς ἀστραπὴ φανερῶς ἐκλάμπων. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· Ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. καὶ πάλιν· Καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς· καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ [β] σάλπιγγος μεγάλης, καὶ τὰ ἑξῆς.

ια'. Ἀλλ' ὥσπερ μέλλοντος αὐτοῦ πρότερον ἐνανθρωπεῖν, καὶ ἐκ παρθένου γεννᾶσθαι προσδοκωμένου Θεοῦ· προδιέβαλεν ὁ διάβολος τὸ πρᾶγμα, κακούργως ἐν εἰδωλολατρείᾳ θεοὺς ψευδεῖς, γεννῶντας καὶ γεννωμένους ὑπὸ γυναικῶν, προμυθολογήσας· ἵνα προλαβόντος τοῦ ψεύδους, ὡς ἐνόμιζεν ἀπιστηθῇ καὶ τὸ ἀληθές· οὕτω μέλλοντος Χριστοῦ δεύτερον ἔρχεσθαι τοῦ ἀληθοῦς, ἐφόδιον λαμβάνων [γ] τὴν τῶν ἀκάκων προσδοκίαν ὁ Ἀντικείμενος, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ περιτομῆς· ἄγει τινὰ ἄνθρωπον μάγον, καὶ τῆς ἐν φαρμακείαις καὶ ἐπαοιδαῖς ἀπατηλῆς κακοτεχνίας ἐμπειρότατον· ἁρπάζοντα μὲν ἑαυτῷ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας τὴν ἐξουσίαν, ψευδῶς δὲ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀποκαλοῦντα· καὶ διὰ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας, Ἰουδαίους τοὺς τὸν [δ] Ἠλειμμένον προσδοκῶντας ἀπατῶντα· τοὺς δὲ ἐξ ἐθνῶν δὲ, ταῖς μαγικαῖς φαντασίαις ὑπαγόμενον.

ιβ'. Ἔρχεται δὲ ὁ προειρημένος Ἀντίχριστος οὗτος, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ καιροὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, καὶ πλησιάζοι λοιπὸν τὰ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Δέκα μὲν ὁμοῦ Ῥωμαίων ἐγείρονται βασιλεῖς, ἐν διαφόροις μὲν ἴσως τόποις, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν [ε] βασιλεύοντες καιρόν. μετὰ δὲ τούτους ἑνδέκατος ὁ Ἀντίχριστος, ἐκ τῆς μαγικῆς κακοτεχνίας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν ἁρπάσας. τρεῖς μὲν

X. Christus verus, unigenitus Dei filius non amplius de terra venturus est. [a] Si quis venerit in desertis fictas species obtendens, ne exeas. [b] *Si dixerint: Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideris.* Ne in posterum ad terram atque ima respice, è cœlis enim descendet Dominus: non solus sicut antea, sed multo comitatu, innumerabilium angelorum satellitio stipatus: neque abscondite [c] sicut pluvia in vellus, sed ut [d] fulgur, conspicue collucens. Ipse enim dixit: *Sicut fulgur exit ab Oriente, & conspicitur usque ad Occidentem, ita erit & adventus filii hominis.* Et iterum: *Et videbunt filium hominis venientem super nubes cœli, cum potestate & gloria multa. Et mittet angelos suos cum tuba magna*, & quæ sequuntur.

> Christus non è terra, sed è cœlis venturus. V. Cat. 10. n. 4. Cat. 14. n. 30.
> a Matt. XXIV. 26.
> b Marc. XIII. 21.
> Act. I. 11.
> Juda 14.
> c Ps. LXXI. 6.
> d Luc. XVII. 24.
> Matth. XXIV. 27.
> ℣. 30.
> ℣. 31.

XI. Sed quemadmodum ante, cùm ipse hominem suscepturus foret, exspectareturque Deus è virgine nasciturus; rem eam Diabolus in antecessum calumniæ subjecerat, callida arte apud idolorum cultores falsorum deorum, generantium & ex mulieribus genitorum fabulas inveniendo; ut cum falsitas præoccupasset, jam, ut existimabat, nec veritas reperiret fidem: sic cum verus Christus secundò venturus erit, simplicium, & circumcisorum præsertim, exspectationem Adversarius in occasionem sumens, producet quemdam hominem magum, ac fallacis veneficiorum incantationumque perversæ artis peritissimum; qui & Romani imperii dominationem usurpabit, & falso se Christum appellaturus est, & per hanc Christi appellationem Judæos qui Unctum [sive Messiam ac Christum] exspectant, decipiet, Gentilesque magicis præstigiis ac dolis pertrahet.

> Diabolus utriusque Christi adventus fidem in antecessum corrupit.
> V. infr. n. 12. & 14.
> Antichristus magus, Romanum imperium invadet.
> Judæos Christi nomine, Gentiles magicis præstigiis seducet.

XII. Veniet porro præfatus iste Antichristus, [1] cum Romani imperii completa fuerint tempora, jamjamque mundi finis proximus erit. Decem simul Romanorum reges exsurgent, in diversis forte locis, uno tamen eodemque tempore regnantes. Post hos vero undecimus erit Antichristus, magicæ artis adminiculo Romanum imperium usurpans. Tres eorum qui ante

> Quandonam venturus Antichristus? 1.
> Ejus expeditiones.
> Dan. VII. 24.

[α] κεκρυμμένως.] Ita scripsimus loco κεκρυμμένος, ex codd. Roe, & Casaub. qui tamen habent ἐπικεκρυμμένως.

[β] σάλπιγγος μεγάλης.] Ita etiam inferius num. 21. at est in Matt. σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, *tubâ vocis magnæ*. Vulg. *tubâ & voce magnâ*. sed vocem φωνῆς in multis Evang. mss. & Patrum citationibus abesse, observavere eruditi viri.

[γ] τὴν τῶν ἀκάκων προσδοκίαν, *simplicium exspectationem*.] Morel. legit κακῶν, *malorum exspectationem*. satis id convenire videtur sequentibus verbis, *maxime eorum qui ex circumcisione sunt*: quos Christum inconsulte, vel potius Antichristum, exspectare ait Cat. 12. num. 2. Nec sane aliorum, quam malorum & infidelium, exspectationem in Antichristo falli posse ait hujus Cat. num. 17. Haud tamen mutanda lectio recepta, ἀκάκων, *simplicium*, hoc est facile credulorum, qui verum etiam Christum exspectenti nam propter hanc seductionis facilitatem tam sæpe & graviter inculcat auditoribus quæ ad Antichristum pertinent, ne ex ignorantia & simplicitate decipiantur. Vide Cat. hujus num. 18 & 4.

[δ] Ἠλειμμένον.] Vitiose in mss. & in editis Ἠλιμμένον. Hac voce reddidit Aquila in sua interpretatione passim hebræam משיח, quam LXX & alii fere interpretes verterunt Χριστός. ea, in odium forte christiani nominis, libentius quam altera utebantur Judæi. Quum in impressis esset inferius ἐν μαγικαῖς φαντασίαις, ex Coisl. Reg. Roe, & Casaub. scripsimus in auferendi casu. ambo autem postremi & Genovef. vet. habent φαντασιοσκοπίαις. Cyrillus sup. n. 10. & infr. n. 14. utitur verbo φαντασιοσκοπεῖν. Pro πλησιάζει, ex Roe, & Casaub. πλησιάζοι scripsimus. scribendum censemus πλησιάζῃ.

[1] *cum Romani imperii.*] Non alium mundi quam Romani imperii finem fore, communis, ut notum est, omnium Patrum tam latinorum quam græcorum existimatio fuit, quam fefellit eventus; nisi adumbratam ejus speciem, in Germanico imperio nomine tenus conservatam, veri ac solidi Romanorum dominatus, cujus successio jam pridem interiit, in locum substituas. In hanc autem opinionem sanctos Patres non adduxere mentita Paganorum vatum oracula, sed non satis intellecta Danielis vaticinatio cap. 7 qui post regnum quartum, quod omnes ecclesiastici interpretes teste Cyrillo num. 13. Romanum imperium interpretantur, postremum judicium, ut illi intelligebant, ponere videtur ℣. 9. & 26. Ex eodem fonte profectum quod Cyrillus de decem regibus, Antichristo tres exterminante, & septem sibi subjiciente, ac per tres annos ac dimidium regnante, cum omnibus fere veteribus scribit. Ita Irenæus lib. 5. cap. 25. & seqq. Hippolytus de Antichristo. Victorinus in Apocalyps. cap. 12. Lactantius lib 7. c. 16. Hieronymus in c. 7. Danielis & epist. ad Algasiam quæst. 11. Chrysost. in epist. ad Thessal. Theodoretus in citata Danielis & Pauli loca, &c. Hæc autem Augustino lib. 20. de civ. cap. 19. & 23. non uti certa, sed uti non absurda visa sunt. Quæ Cyrillo tantum propria, aut cum paucis communia, notabo.

[ε] βασιλεύοντες.] Editi βασιλεύουσι. sequuti sumus codd. Coisl Reg. Roe, Casaub. Grod. Paulo post in accusandi casu scripsimus τοὺς ἐπιλοίπους loco τοῖς ἐπιλοίποις, & particulam δὲ addidimus ex iisdem libris, insuperque ex codicibus Bodl. Colb. & edit. Morelii.

se regnaverint, *humiliabit*, septem vero reliquos suæ ditioni subjectos habens. Ac primum quidem veluti eruditus ac prudens quispiam clementiam, temperantiam, humanitatemque simulabit: at Judæis per signa, falsaque ex magicis fraudibus prodigia, quasi ille exspectatus Christus esset, deceptis; omnibus deinceps crudelitatis & sceleris inscribetur notis, ita ut omnes injustos & impios qui ipsum præcessere, improbitate superet: sanguinarium, præfractæ duritiæ, immisericordem & versipellem, cum adversus omnes, tum vero maxime contra nos christianos, animum gerens. Postquam vero tres annos & menses sex duntaxat talia designaverit, ab secundo unigeniti Filii Dei domini & salvatoris nostri Jesu, veri Christi, glorioso de cœlis adventu abolebitur: qui spiritu oris sui Antichristum interficiens, illum igni tradet sempiterno.

Clementiam primum simulabit, tum dire sæviet. *Id. infr. n. 15.*

Dan. VII. 24.

Tres tantum annos & dimidium valebit. *Id infr. n. 16.*

2. *Thess.* II. 8.

XIII. Hæc autem docemus, non comminiscentes, sed ex divinis quas legit Ecclesia Scripturis, & maxime ex recens lecta Danielis prophetia, edocti: sicut & Gabriel archangelus interpretatus est his verbis: *Quarta bestia, quartum erit regnum in terra, quod omnia regna supereminebit:* hoc autem Romanum esse ecclesiastici auctores tradiderunt. Cum enim primum quod illustre fuerit, sit Assyriorum imperium: alterum, Medorum simul & Persarum, & tertium post hæc, Macedonum; quartum imperium est præsens Romanorum. Tum in consequentibus Gabriel interpretando ait: *Decem cornua ipsius, decem reges exsurgent; & post ipsos exsurget rex alter, qui omnes se anteriores malis superabit:* non solum illos decem dicit, sed & omnes quotquot præcessere. *Et tres reges humiliabit;* ex illis decem prioribus, ut planum est. ex illis vero decem tres humilians, prorsus ipse [a] octavus regnabit. *Et verba*, inquit, *contra Altissimum loquetur:* blasphemus vir & legum contemtor, qui non à patribus regnum acceperit, sed magicis artibus principatum rapuerit.

Superiorum probatio ex Daniele. *V. Cat.* 4. *n.* 35.

Dan. VII. 23.

Id. Cat. 12. *n.* 18.

V. 24.

a Apoc. XVII. 11.

Dan. VII. 25.

XIV. Quis autem iste est, aut cujusmodi ad operationem pertinet? interpres esto Paule. *Cujus est*, inquit, *adventus secundum operationem Satanæ, in omni potestate & signis & prodigiis mendacii.* Hoc innuens, Satanam eo tamquam instrumento usurum, in propria persona per

2. *Thess.* II. 9.

Satanas Antichristo uti instrumento utens, in propria persona per ipsum operabitur. *Vid. infr. n.* 17.

A τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων ταπεινώσει, τοὺς ἑπτὰ δὲ τοὺς ἐπιλοίπους ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων. Τὰ πρῶτα μὲν ἐπιείκειαν, ὡσανεὶ λόγιός τις καὶ συνετὸς, σωφροσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ὑποκρίνεται· σημείοις τε καὶ τέρασι, τοῖς ἐκ μαγικῆς ἀπάτης ψευδέσιν, Ἰουδαίους, ὡσανεὶ [a] Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος, ἀπατήσας· παντοίοις ὕστερον ἀπανθρωπίας καὶ παρανομίας ἐπιγραφήσεται κακοῖς, ὡς πάντας ὑπερβαλέσθαι τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀδίκους καὶ ἀσεβεῖς·
B φονικὴν καὶ ἀποτομωτάτην, καὶ ἀνηλεῆ, καὶ ποικίλην, κατὰ πάντων μὲν, ἐξαιρέτως δὲ καθ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν διάνοιαν ἔχων. Ἐπὶ τρία δὲ ἔτη μόνα καὶ μῆνας ἓξ τὰ τοιαῦτα τολμήσας, ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐξ οὐρανῶν ἐνδόξου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ Θεοῦ καταργεῖται, τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς· ὃς ἀνελὼν τὸν Ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, τῷ τῆς γεέννης [b] τοῦτον παραδώσει πυρί.

ιγ'. Ταῦτα δὲ διδάσκομεν, οὐχ εὑρεσιλογοῦντες,
C ἀλλ' ἐκ τῶν θείων ἐκκλησιαζομένων γραφῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἀρτίως ἀναγνωσθείσης τοῦ Δανιὴλ προφητείας, μεμαθηκότες· καθὼς καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἡρμήνευσε, λέγων οὕτω· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον, βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῇ, ἥτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας. Ταύτην δὲ εἶναι [γ] τὴν Ῥωμαίων οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παραδεδώκασιν ἐξηγηταί. πρώτης γὰρ ἐπισήμου γενομένης, τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας· καὶ δευτέρας, τῆς Μήδων ὁμοῦ καὶ Περσῶν· καὶ μετὰ ταύτας, τῆς Μακεδόνων τρίτης· ἡ τετάρτη βασιλεία, νῦν ἡ
D Ῥωμαίων ἐστίν. Εἶτα ἑξῆς ὁ Γαβριὴλ ἑρμηνεύων φησί· Τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται· καὶ [δ] ὀπίσω αὐτῶν ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν· (οὐ μόνον φησὶ τοὺς δέκα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς προγεγονότας) Καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει· [ε] δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων. ἀπὸ δὲ τῶν δέκα τούτων τοὺς τρεῖς ταπεινῶν, πάντως ὅτι αὐτὸς ὄγδοος βασιλεύσει· Καὶ λόγους, φησὶ, πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει· Βλάσφημος
E ὁ ἀνὴρ καὶ παράνομος, οὐκ ἐκ πατέρων λαβὼν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μαγικῆς τὴν ἀρχὴν ἁρπάσας.

ιδ'. Καὶ τίς ἐστιν οὗτος, ἢ ἐκ ποίας ἐνεργείας; ἑρμήνευσον ὦ Παῦλε· Οὗ ἐστί, φησιν, ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. τοῦτο αἰνιττόμενος, ὅτι ὁ Σατανᾶς ὀργάνῳ κέχρηται ἐκείνῳ, αὐτοπροσώπως

a Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος.] Articulum, quem codd. Roe, & Casaub. omittunt, editi vero ante Χριστὸς locant, nos ex Coisl. & Reg. voci προσδοκώμενος præfiximus.

β τοῦτον.] Hanc vocem adjecimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Grod. Pro παραδώσει, quatuor priores habent παραδίδωσι.

γ τὴν Ῥωμαίων.] Ex Reg. cod. Editi habent τῶν Ῥωμαίων, Scripsimus τὴν, juxta Cyrilli stylum infra, τῆς Ἀσσυρίων. τῆς Μήδων, τῆς Μακεδόνων. ἡ Ῥωμαίων. Loco ἐξηγηταὶ Roe, Casaub. & Genovef. vet. habent καθηγηταί. at prior vox est Cyrillo maxime usitata v Cat. 16. n. 6. Cat. 13. n. 21 infra n. 20. Quartam bestiam, esse Romanorum imperium, omnes scriptores ecclesiasticos tradidisse testis est in hunc locum Hieronymus Porphyrium refutans; qui quartam bestiam de successoribus Alexandri, & cornu post decem reges ortum, de Antiocho Epiphane intelligebat.

δ ὀπίσω αὐτῶν.] Coisl. Reg. Roe, Casaub. ὀπίσω αὐτοῦ, *post illam*, sup. bestiam. in Bibliis nostris habetur αὐτῶν, *post illos*, reges; vel *post illa*, cornua: at in cod. Al. LXX. habetur αὐτοῦ. Quod superiori numero scribit Cyrillus μετὰ τούτους, indicat eum hic legisse
F ὀπίσω αὐτῶν, *post illos* Vox βασιλεὺς sequens nec habetur in codd. Roe, Casaub. & Grod. nec est sacri Textus.

ε δῆλον καί.] Melius in codd. Coisl. Reg. Bodl. & Morel. δῆλον δὲ, *manifestum vero*. Post ἀπὸ, particulam δὲ ex Reg. cod. adjecimus. Grodecius videtur non legisse verba, καὶ ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων; sed ita δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν δέκα τούτων, &c. Totum vero hunc locum ita exhibent Roe, Casaub. & Bodl. Δῆλον καὶ (Bold. δὲ) ὅτι ἀπὸ τῶν δέκα τούτων ὧν εἴπομεν. Εἰ δὲ τῶν δέκα τοὺς τρεῖς ταπεινώσει, πάντως ὅτι, &c. *Videlicet è decem illis, quos diximus. Si vero è decem illis tres oppressurus est, profecto ipse*, &c. Idem semper est sensus. Quod subjicit Cyrillus Antichristum octavum regnaturum esse, sumtum vel ex Apoc. XVII. vel ex Irenæo quem hic Cyrillus videtur exscribere. sic enim ille lib. 5. c. 26. n. 1. *Manifestum est itaque quoniam ex his tres interficiet ille qui venturus est, & reliqui subjicientur ei, & ipse octavus in eis.* qui & undecimus respectu decem, sup. n. 12.

A α δι᾽ αὐτοῦ ἐνεργῶν. εἰδὼς γὰρ ὅτι οὐ μέλλει λοιπὸν ἄνεσις γίνεσθαι αὐτοῦ τῇ κρίσει, οὐκέτι διὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ συνήθως, ἀλλὰ δι᾽ ἑαυτοῦ λοιπὸν πολεμεῖ φανερώτερον. β Ἐν πᾶσι δὲ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. ὁ γὰρ πατὴρ τοῦ ψεύδους τὰ τοῦ ψεύδους ἔργα φαντασιοσκοπεῖ· ἵνα τὰ πλήθη νομίσῃ θεωρεῖν νεκρὸν ἐγειρόμενον, τὸν μὴ ἐγειρόμενον· καὶ χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς ἀναβλέποντας, μὴ γενομένης τῆς ἰάσεως.

ιε. Καὶ πάλιν φησίν· Ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα. B ἐπὶ πάντα δὲ Θεόν· μέλλει δῆθεν τὰ εἴδωλα μισεῖν ὁ Ἀντίχριστος. Ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι. ποῖον ἄρα ναόν; τὸν καταλελυμένον τῶν Ἰουδαίων φησί. μὴ γένοιτο γὰρ, τοῦτον ἐν ᾧ ἐσμέν. διὰ τί τοῦτο λέγομεν; ἵνα μὴ νομιζώμεθα χαρίζεσθαι ἑαυτοῖς. εἰ γὰρ ὡς Χριστὸς πρὸς Ἰουδαίους ἔρχεται, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων προσκυνεῖσθαι βούλεται· ἵνα αὐτοὺς μειζόνως ἀπατήσῃ, περισπούδαστον ποιεῖται τὸν ναόν· ὑποψίαν διδοὺς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ γένους Δαβὶδ, ὁ τὸν ὑπὸ C Σολομῶνος ναὸν κατασκευασθέντα μέλλων οἰκοδομεῖν. Ἔρχεται δὲ ὁ Ἀντίχριστος τότε, ὅταν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων λίθος ἐπὶ λίθον μὴ μείνῃ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν. ὅταν γὰρ γ ἢ διὰ παλαιότητα πτῶσις, ἢ προφάσει οἰκοδομῆς κατάλυσις, ἢ ἐκ τινῶν ἑτέρων παρακολουθήσασα, καθέλῃ πάντας τοὺς λίθους· οὐ λέγω τοῦ περιβόλου τοῦ ἔξωθεν, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἔνδοθεν, ἔνθα τὰ Χερουβὶμ ἦν· τότε ἔρχεται ἐκεῖνος ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, κατεπαιρόμενος D εἰδώλων ἁπάντων· τὰ πρῶτα μὲν φιλανθρωπίαν

A ipsum operantem. Gnarus enim nullam de cætero moram suo judicio fore, jam non per ministros suos ex more, sed per seipsum deinceps apertiùs bellum geret. *In omnibus* vero *signis & prodigiis mendacii.* Qui enim [a] mendacii pater est, mendacii opera fictis speciebus ostentabit. ita ut plebes resuscitatum mortuum se videre putent, qui tamen non resuscitetur; & claudos ambulantes, & cæcos visum recipientes, cum nulla hujusmodi fiat sanatio.

Ibid.
a Joh. VIII. 44.
Miracula Antichristi falsa.

XV. Rursumque ait: *Qui adversatur, & extollitur super omnem qui dicitur Deus aut numen:* B (Supra omnem Deum: idola quippe odio habiturus est Antichristus.) *Ita ut ipse in templo Dei sedeat.* [1] quale autem templum? eversum intelligit illud Judæorum. absit enim, ut istud in quo sumus dicat. Cur autem hoc dicimus? ne nobis ipsis gratificari videamur. Si enim ad Judæos tamquam Christus venturus est, & à Judæis adorari volet; ut ipsos magis decipiat, templi studium maximum ostentabit; suspicionem spargens se eum esse ex genere C Davidis, qui templum à Salomone constructum reparaturus sit. Veniet autem Antichristus tunc, cum in templo Judæorum lapis super lapidem non manebit, juxta Salvatoris denuntiationem. [2] Quando enim vel vetustate collapsi, vel ædificationis prætextu dejecti, vel quamcumque ob aliam causam eversi fuerint lapides omnes: non exterioris dico ambitus, sed interioris ædis ubi Cherubim erant; tunc veniet ille *in omnibus signis & portentis menda-* D *cii;* adversus idola omnia se efferens: & initiis quidem humanitatem simulans, postea vero

2. Thess. II. 4.
1 Templi Judaici se studiosum & zelatorem præferet.
Matt. XXIV. 2.
2 Antichristus venturus post integram templi Judaici ruinam.
2. Thess. II. 9.
Id. sup. n. 12.

α δι᾽ αὐτοῦ.] Ea verba addidimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. Paulo post iidem codices habent ἐν τῇ κρίσει, *quod nulla deinceps in judicio ejus erit remissio.* Hoc autem loco Cyrillus eam videtur opinionem sequi, quam Hieronymus in cap. 7. Danielis ad ℣ 8. quorumdam esse refert, Antichristum ipsum esse Diabolum vel dæmonem. unde & num. 17. ait martyres tempore Antichristi cum ipso Satana in propria persona congressuros esse. Sunt qui existimarint Antichristum non verum hominem futurum, sed humanam speciem à Diabolo assumtam. quod præfato loco refellit Hieronymus. Id videtur sentire Pseudo-Hippolytus pag. 352. quamquam alibi eum ex tribu Dan oriundum ac verum hominem exstiturum supponit. Ast alii Antichristum putant à Diabolo hypostatice suscipiendum, quemadmodum Christus à Verbo adsumtus fuit. hæc videtur inter alios S. Hippolyti sententia fuisse, de Antichristo n. 6. & 14. & Theodoreti Hæret. fabul lib 5. cap. 23 imo & Hieronymi aientis Antichristum *unum de hominibus* fore, *in quo totus Satanas habitaturus sit corporaliter* Verum nihil necesse est in hanc sententiam Cyrillum & memoratos patres interpretari. ut enim Diabolus per Antichristum in propria persona operetur, satis est ut ille se ad Diaboli nutus totum accommodet. sic etiam ait Cat. 16. n. 15. spiritum immundum energumeni corpore tamquam proprio, & instrumento sui abuti.

β ἐν πᾶσι δὲ σημ.] Reg. & Coisl. ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, ut habetur in sacro Textu, ac jam semel & iterum hunc locum recitavit Cyrillus, paulo ante, & num 9. Infra tamen num. seq. legit, ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. Post, ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Genovef veteri, scribentes φαντασιοσκοπεῖ emendavimus vitiosam scripturam φυσιοσκοπεῖ, ortam ut putamus ex compendiaria nota φ. σιοσκοπεῖ. habetur supra num. 10. φαντασιοσκοπῶν. Mox, pro λογισθῇ, posuimus νομίσῃ, ex codd Roe, Cas. Reg. Coisl. & Genov. vet quamvis tres posteriores scriptum ferant νομισθῇ.

1 *quale autem templum*, &c.] Cum alii id de Ecclesia intelligant, Cyrillus de templo Hierosolymitano, quod Antichristus vel reficere tentabit, vel reapse reficiet, interpretatur. Quæ multorum sententia fuit, quamque ut communem refert Greg. Naz. Orat. 47. num 14. pag. 724. Ita sensit sanctus Irenæus lib. 5. cap. 25. num. 2. & cap 30. num. 4. sanctus Hippolytus de Antichristo pag. 12. sanctus Ephræm serm. de Antichristo pag. 222. Victorinus in Apocalyps. cap. 13. ℣. 11 sanctus Martinus apud Sever. Sulpit. dial 2. num. 16. Pelagius & Sedulius in 2. Thessal. cap 2. aliique quos omitto. Solum Damascenum nominabo, qui lib. 4 de fide cap. 26. hunc Cyrilli locum fere transcribit. Ita autem Cyrillo certum erat templum à solo Antichristo reparandum fore, ut cum Judæi illud sub Juliano instaurare aggressi essent, definite pronuntiaverit eos, quidquid agerent, numquam eo perventuros ut lapidem lapidi imponerent: quod revera contigit. ex Ruffino lib. 10. vel 1. hist. eccl. cap 27.

γ ἢ διὰ, &c.] Tria illa ἢ, quæ in editis tamquam femineus articulus ἡ scribuntur, ex codd. Roe, Casaub. Genov. vet. & Grod. scripsimus ut significarent, *vel.* Scripsi pro καθέλῃ ex cod. Roe καθέλῃ, propter ὅταν præcedens Loco τὰ, ante ἔξωθεν, & ἔνδοθεν, scripsimus τοῦ, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Bodl. Colb qui tamen ambo ultimo loco memorati, habent τὰ ante ἔνδοθεν.

2 *Quando enim*, &c.] Quædam hîc notanda. Primùm, asserit prædictionem Christi de lapide super lapidem in Hierosolymitani templi ædibus non mansuro, non adimplendam perfecte & E absolute nisi sub finem mundi, cum proxime adveniet Antichristus. neque illum ita sensisse mirabile est, cum adhuc multa templi ædificia starent. Sed etiam post illam reliquiarum templi ruinam quæ sub Juliano facta est, multi prædictionem Christi nondum completam dixere, ut Chrysostomus hom 75 in Matt. & alius à Victore Antiocheno Catenâ in Marc. XIV. ℣. 2. commemoratus. Cyrillum cum aliis in hanc sententiam pertraxit, quod Christus Matt. cap. 24 extremam ruinam templi cum mundi fine conjungere videatur. Quæ enim de Hierosolymitanæ urbis excidio dixit Christus, hæc ad ultima tempora revocat Cyrillus, inf. num 16. nec abominationem desolationis à Christo prædictam, aliam intellexit præter Antichristum ipsum, sup num. 9. & Cat. 4. num. 15. Secundò, Cyrillus oculatus testis memorat suo tempore non solum exterioris ambitus, sed etiam interioris & proprie dicti templi formam quamvis in F ruderibus mansisse Eusebius quoque paulo ante id tempus lib 8. demonstr. pag. 407. memorat id triste Jerosolymis spectaculum conspici, nimirum non ex templo solum, sed ex ipsis adytis & Sanctis quotidie ad construenda etiam idolorum templa, & publicorum spectaculorum ædificia, lapides adsumi Auctor itinerarii Jerosolymitani an. 333. refert in æde ipsa ubi templum fuit, in marmore adhuc observari ante aram sanguinem Zachariæ quasi ipso die fusum, ibique esse duas statuas Hadriani. Tertiò, quod ait Cyrillus fore aliquando, ut ædificationis prætextu fortassis omnes templi lapides eruerentur, & ita Christi vaticinatio impleretur; veracem se prophetam summo gaudio expertus est, cum Judæi ædificandi templi causâ omnia quæ exstabant ædificia diruere, nec postea ædificare potuisse vidit. Superfuere tamen fundamenta quædam, donec Saraceni septimo seculo templum in eodem loco religionis suæ erexerunt: quod à Christianis postmodum in ecclesiam conversum, tamdem ab ipsis recuperatum Muhammedanorum superstitioni servit.

feritatem maxime adversum Sanctos Dei demonstrans. Dicit enim [Daniël :]
Dan. VII. 21. *Videbam, & cornu illud bellum gerebat cum Sanctis.* Et rursus alio
Cap. XII. ℣. 1. in loco: *Erit tempus afflictionis: afflictio qualis non fuit ex quo gens exstitit super terram, usque ad tempus illud.* Terribilis est fera, draco magnus hominibus insuperabilis, paratus ad devorandum. de quo tametsi plura ex divinis Scripturis dicenda habeamus, modum tamen tenentes his interim contenti erimus.

XVI. Idcirco adversarii hujus vim pernoscens Dominus, piis veniam concedit aiens:
Mat. XXIV. 16. *Tunc qui in Judæa erunt, fugiant in montes.*
Firmitatis suæ conscii contra Antichristum perstent, timidi fugiant. si quis vero sibi firmitatis maximæ conscius sit, ut adversus Satanam repugnet, persistat; ([1] non enim robur & nervos Ecclesiæ desperatos habeo,) & dicat:
Rom. VIII. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi?* &c. Verum qui timidi sumus, nos in tuto ponamus; qui vero fiduciæ pleni, ad pugnam perstemus.
Matt. XXIV. 21. *Erit* enim *tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio creaturæ usque ad hoc tempus, neque deinceps erit.* Attamen Deo sit gratia, qui afflictionis magnitudinem paucis diebus circumscripsit. dicit enim:
Ibid. 22. *Sed propter*
Id. sup. n. 12. *electos decurtabuntur dies illi.* Regnabit vero Antichristus tres annos & dimidium duntaxat. Quod [2] non ex apocryphis dicimus, sed ex Daniele. ait namque:
Dan. VII. 25. *Et dabitur in manu ejus usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Tempus* est annus unus, in quo sensim augmentum capiet ejus adventus: *tempora* vero, duo reliqui impietatis anni; quæ in summam collecta annos tres conficiunt: & *dimidium temporis*, sunt sex menses. Iterumque alibi hoc ipsum ait Daniel:
Dan. XII. 7. *Et juravit per viventem in seculum, quod in tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Fortassis etiam [3] nonnulli in hanc sententiam interpretati sunt quod sequitur:
℣. 11. *Dies mille ducenti nonaginta.* & hoc quoque:
℣. 12. *Beatus qui sustinet, & pervenit in dies mille trecentos triginta quinque.* Propter hoc occultari oportet & fugere: fortassis enim [a] non absolvemus civitates Israël, donec veniat Filius hominis.
a Matt. X. 23.

Martyres sub Antichristo, omnibus martyribus præferendi. XVII. Quisnam ille beatus, qui pro Christo tunc cum pietate martyrium perferet? Ego enim super omnes martyres, illius temporis martyres esse dixerim. Qui enim ante hæc

ὑποκρινόμενος, ὕστερον δὲ τὸ ἀπότομον ἐνδεικνύμενος, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γάρ, Ἐθεώρουν, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλίψις οἵα οὐ γέγονεν ἀφ' ἧς γέγονεν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Δεινὸν δὲ θηρίον, δράκων μέγας ἀνθρώποις ἀκαταγώνιστος, ἕτοιμος εἰς τὸ καταπιεῖν· περὶ οὗ πλείονα ἔχοντες λαλεῖν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, τούτοις ἀρκούμεθα τέως συμμετρίας ἕνεκεν.

ιϛʹ. Διὰ τοῦτο εἰδὼς τοῦ ἀντιπάλου τὸ μέγεθος, συγγνώμην τοῖς εὐλαβέσι διδοὺς ὁ Κύριος, φησί· Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. Εἰ δέ τις συνοῖδεν ἑαυτῷ στερροτάτῳ ὄντι, ἵνα τῷ Σατανᾷ ἀντιπαλαίσῃ· στηκέτω, (οὐ γὰρ ἀπελπίζω τῆς Ἐκκλησίας τὰ νεῦρα,) καὶ λεγέτω· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης [α] τοῦ Χριστοῦ; καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλ' οἱ δειλοὶ μὲν, ἑαυτοὺς ἀσφαλιζώμεθα· οἱ δὲ εὐθαρσεῖς, παραστηκώμεν. ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. Ἀλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῷ δὲ μέγεθος τῆς θλίψεως εἰς ὀλίγας ἡμέρας περιγράψαντι. λέγει γάρ· Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. βασιλεύσει δὲ ὁ Ἀντίχριστος τρία καὶ ἥμισυ ἔτη μόνα. οὐκ ἐξ ἀποκρύφων λέγομεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Δανιήλ. φησὶ γάρ· Καὶ δοθήσεται [β] ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἕως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἥμισυ καιροῦ. καιρὸς μὲν, ὁ εἷς ἐνιαυτὸς, ἐν ᾧ τέως αὔξει ἡ παρουσία αὐτοῦ· καιροὶ δὲ, τὰ ἐπίλοιπα δύο ἔτη τῆς παρανομίας, εἰς τρία ὁμοῦ συναριθμούμενα· καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ καιροῦ, ἡ ἑξάμηνος. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τὸ αὐτό φησιν ὁ Δανιήλ· Καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, [γ] καὶ καιροὺς, καὶ ἥμισυ καιροῦ. τάχα δέ τινες εἰς τοῦτο ἐξέλαβον καὶ τὸ ἑξῆς· Ἡμέραι χίλιαι διακόσιαι ἐννενήκοντα· καὶ τό· Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριάκοντα πέντε. διὰ τοῦτο δεῖ περικαλύπτεσθαι καὶ φεύγειν. ἴσως γὰρ οὐ μὴ τελέσωμεν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

ιζʹ. Τίς ἄρα μακάριος, ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ μετ' εὐσεβείας μαρτυρῶν τότε; ὑπὲρ γὰρ πάντας μάρτυρας ἐγώ φημι εἶναι τοὺς τότε μάρτυρας. οἱ μὲν γὰρ

1 *non enim robur*, &c.] Publicum Ecclesiæ cultum Antichristi tempore cessaturum existimarunt sanctus Ephræm de Antichristo pag 225. Pseudo-Hippolytus De consum. mundi & Antichr. pag. 357. Contra Cyrillus, cum vero Hippolyto pag. 87 n. 59. 60. 61. Victorino in Apoc. ultimis verbis, & aliis. quæ verior opinio.

α τοῦ Χριστοῦ, &c.] Roe & Casaub. τοῦ Θεοῦ. Eodem modo Coisl. & Reg. sed omittunt τῆς ἀγάπης. Iidem & Roe, pro καὶ τὰ ἑξῆς, habent καὶ ὅλα τὰ ἑξῆς, *& omnia quæ sequuntur.*

2 *non ex apocryphis.*] Visum est nonnullis Apocalypsim hîc à Cyrillo notari. quod ratione non caret. Eam sane in apocryphorum numero habuit, qui cum libros quos in canone non comprehendit apocryphorum nomine compellet Cat. 4. num. 33. Apocalypsim prætermittit in recensione librorum novi Testamenti, ibid num. 36. Præterea veteres omnes quos in hac Catechesi sequitur, res Antichristi exponentes semper Apocalypsim Danieli conjungunt. Vide Irenæum lib 5. cap 26. num. 1. Hippolytum de Antichristo num. 34. Victorinum in Apocalyps. atque Hieronymum & Theodoretum in commentariis in Danielem, quos ex aliorum lucubrationibus composuere. Non igitur imprudens Cyrillus, sed penitus certo consilio Apocalypsis in toto hoc argumento commemorationem prætermisit, hujusque prætermissionis rationem hoc locò allegare videtur. At erant præterea alia apocrypha permulta quæ se negligere Cyrillus dicere potuit: ea nimitum quæ à Cerinthianis & Millenariis confecta erant: quo ex fonte multa à Catholicis, verbi gratia, Lactantio, Irenæo, Pseudo-Hippolyto, dicta, manare potuerunt.

β ἐν χειρὶ αὐτοῦ.] Ea verba Danielis restituimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. quorum loco Regius habet simpliciter αὐτῷ.

γ καὶ καιροὺς.] Ita LXX. edd. Ald. & Compl. at ed. Rom. εἰς καιρὸν καιρῶν, καὶ ἥμισυ καιροῦ. Paulo post, ante ἡμέρας addidimus præp. εἰς, juxta codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & editionem Rom. LXX. nam in Aldina deest.

3 *nonnulli in hanc sententiam*, &c.] Dies illos 1290. quibus Daniel abominationem desolationis duraturam dicit, sanctus Hippolytus revera de tempore quo regnaturus est Antichristus interpretatur pag. 91. & 92. Hieronymus quoque & Theodoretus. Ambo autem illi, dies 45. qui in altera Danielis computatione supra illos 1290. exsistunt, spatium illud esse docent, quod ab Antichristi nece usque ad Christi adventum & mundi consummationem intercessurum est. Cum tamen Cyrillus sup. n 12. Antichristum à Christo de cœlis adveniente interficiendum dicat, ad illorum sententiam accedat necesse est, qui hos 45 dies vel ad aliud pertinere aiunt, vel eos regno & vitæ Antichristi superaddunt. Dies porro 1290. summam annorum trium & dimidii quos regnaturus est Antichristus, diebus tredecim exsuperant; & dies 1335, diebus 58, hoc est duobus pene solidis mensibus.

πρὸ

περὶ τούτου, μόνοις ἀνθρώποις ἐπάλαισαν. οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, αὐτῷ Σατανᾷ [α] αὐτοπροσώπως πολεμήσουσι. καὶ οἱ μὲν πρότερον διώκοντες βασιλεῖς, ἐφόνευον μόνον· νεκροὺς δὲ οὐ προσεποιοῦντο ἐγείρειν, οὐδὲ σημείων καὶ τεράτων φαντασίας ἐδείκνυον. ὧδε δὲ καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπάτης προτροπὴ κακή, ὥστε πλανᾶσθαι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Μή ποτε εἰς καρδίαν ἀναβῇ τινὸς τῶν τότε, τί πλέον ὁ Χριστὸς ἐποίησεν; [β] ἐκ ποίας γὰρ δυνάμεως οὗτος ἐργάζεται ταῦτα; εἰ μὴ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν συνεχώρησεν. ἀσφαλίζεταί σε καὶ προλέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης· (τὸ δέ, πέμπει, ἀντὶ τοῦ, συγχωρεῖ γίνεσθαι.) οὐχ, ἵνα ἀπολογήσωνται, ἀλλ', ἵνα [γ] κατακριθῶσι· διὰ τί; Οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, τουτέστι, τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ· ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ, τουτέστι, τῷ Ἀντιχρίστῳ. Συγχωρεῖ δὲ ταῦτα ὁ Θεὸς ἔν τε τοῖς κατὰ καιρὸν διωγμοῖς καὶ τότε, οὐκ ἀδυνατῶν κωλύειν· ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς συνήθως στεφανῶν τοὺς οἰκείους ἀθλητάς, παραπλησίως τοῖς [δ] ἑαυτοῦ προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἵνα πρὸς ὀλίγον χρόνον καμόντες, τὴν αἰώνιον κληρονομήσωσι τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὼς Δανιὴλ φησί· Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς, ὁ γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ. (δῆλον δὲ ὅτι τῆς ζωῆς) καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος· καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι.

ιη'. Ἀσφαλίζου τοίνυν σεαυτόν, ἄνθρωπε. ἔχεις τὰ σημεῖα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ μὴ μόνος μνημόνευε τούτων, ἀλλὰ καὶ ἀφθόνως πᾶσι μεταδίδου. Εἰ τέκνον ἔχεις κατὰ σάρκα, τοῦτο ἤδη νουθέτει. καὶ εἰ διὰ κατηχήσεως ἐγέννησάς τινα, καὶ τοῦτον προασφαλίζου· ἵνα μὴ τὸν ψευδῆ δέξηται ὡς ἀληθῆ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. Φοβοῦσί με οἱ πόλεμοι τῶν ἐθνῶν, φοβεῖ με τὰ σχίσματα τῶν ἐκκλησιῶν, φοβεῖ με ἡ μισαδελφία τῶν ἀδελφῶν. καὶ λεγέσθω μὲν ταῦτα· μὴ γένοιτο

A tempora fuere, cum ſolis hominibus luctati ſunt. qui vero ſub Antichriſto, cum Satana ipſo in propria perſona congredientur. & illi quidem reges qui prius perſecutionem exercuere, ſolummodo neci dabant; mortuos vero ſe ſuſcitare non ſimulabant, neque ſignorum ac portentorum ſpecies oſtentabant. Hîc autem conjuncta cum terroris tum deceptionis prava incitatio; *ita ut ſeducerentur, ſi fieri poſſet, etiam electi.* Ne quando cuiquam eorum qui tunc erunt, iſta ſuccurrat cogitatio: quid amplius B fecit Chriſtus? quâ enim virtute iſte hæc operatur? certe niſi Deus voluiſſet, non permiſiſſet. Cautum te facit, & prædicit Apoſtolus. [a] *Et propterea mittet eis Deus operationem erroris:* (illud autem, *mittet*, pro fieri concedet, poſitum eſt.) non, ut excuſentur, ſed, *Ut condemnentur*. Quare? [b] *Qui non crediderunt veritati*, hoc eſt vero Chriſto; *ſed approbaverunt injuſtitiam*, hoc eſt Antichriſtum. Permittit verò iſta Deus cum in perſecutionibus quæ diverſis temporibus exſurgunt, tum illo tempore, non quod prohibere C non poſſit; ſed per patientiam pro more ſuo proprios pugiles coronare volens, eodem quo ſuos prophetas & apoſtolos modo: ut poſt modici temporis laborem, æternum cœlorum regnum hæreditarium poſſideant; ſicut Daniel ait: *Et in tempore illo ſalvus fiet populus tuus omnis, qui deſcriptus eſt in libro.* (manifeſtum eſt vero eum de libro vitæ dicere:) *Et multi eorum qui in aggere terræ dormiunt, excitabuntur; hi quidem in vitam æternam, iſti autem in opprobrium & ignominiam ſempiternam. Et qui* D *intelligentes fuere, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti; & à juſtis multis tamquam ſtellæ in ſecula & amplius.*

XVIII. Te ipſum igitur præmuni ô homo: habes ſigna Antichriſti; neque ſolus ea recordare, ſed & omnibus [c] abſque invidia communica. Si filium ſecundum carnem habes, illum jam inſtrue & mone: & [1] ſi quemquam per catecheſim genuiſti, hunc quoque cautum redde, ne falſum [Chriſtum] ſicuti verum recipiat. *Jam enim myſterium perficitur iniquitatis.* Terrent me bella nationum: terrent eccleſiarum E ſciſſiones; terret mutuum fratrum odium. & hæc quidem dicantur tantum, abſit vero ut

V. ſup. n. 14.

Mat. XXIV. 24.

Deus permittit Antichriſtum, & perſecutores Eccleſiæ valere, ad condemnationem infidelium, & fidelium exercitationem.

a 2 *Theſſ.* II. 10. 11.

b *Ibid.* ℣. 11.

Dan. XII. 1.

℣. 2.

℣. 3.

Alios de Antichriſto præmunire debemus.

c *Sap.* VII. 13.

1 Filii per Catecheſim.

2. *Theſſ.* II. 7.

Sup. n. 7. & 9.

Cat. 17. *n.* 23.

α αὐτοπροσώπως.] Reg. & Coiſl. αὐτοπροσώπῳ, pro αὐτοπροσώπως. Simili fere in cauſa verbo αὐτοπρόσωπος utitur Cyrillus Cat. 12. num. 33. ſed ſupra num. 14. eadem voce αὐτοπροσώπως uſus eſt. Paulo poſt, loco οἱ μὲν, quod ita ſcripſimus ex codd. Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. habebatur in impreſſis & Grod. τοὺς μὲν, hoc ſenſu: *Ac reges quidem qui illos* (martyres) *olim perſequebantur, neci tantummodo dabant.* non incommodus ſenſus: planior tamen noſtra lectio videtur. Hæc vero de martyribus ſub Antichriſto, iiſdem pene verbis habentur in Pſeudo-Hippolyto de conſummatione mundi & Antichriſto Bib. PP. gr. lat. tom. 2. pag. 355. E. 356. A. ſed hæc aliis Patribus communia, ut Auguſtino lib. 20. de civ. c. 8. S. Ephræm de Antichr. pag. 224. Greg. lib. 32. Moral. c. 12.

β ἐκ ποίας γὰρ, &c.] Scripſimus ex Coiſl. & Reg. γὰρ pro δὲ, uti Cyrilli inſtituto & orationi convenientius. Paulo poſt, ex iiſd. unà cum Roe, & Caſaub. vocem ταῦτα poſt ἐργάζεται adjecimus.

γ κατακριθῶσι.] Apoſtolus ſimpliciter κριθῶσι, *judicentur*, ut ſanctus Hippolytus de Antichr. pag. 96. aliique. Voces ſequentes διὰ τί quæ textum ſancti Pauli hic citatum interrumpunt, prætermittuntur in codd. Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. omnino tamen Cyrilliani ſtyli ſunt, qui citatos à ſe Scripturæ locos crebris parentheſibus, quibus eorum vim & ſenſum explanat, interrumpere conſuevit. hunc que ipſum locum ſæpius ſupra & infra interrumpit. In Ottob. loco διὰ τί, habetur ἵνα. in Genov. vet. διότι.

δ τοῖς ἑαυτοῦ.] ἑαυτοῦ poſuimus ex Coiſl. Reg. Roe, Caſaub. Editi tantum αὐτοῦ.

1 *Si quem per Catecheſim genuiſti.*] Non ſine aliquot obſervationibus prætereundus hic locus. Primò, adverte non ſolos baptizandos his conventibus interfuiſſe, ſed etiam fideles baptizatos: neque enim alteris catechizandi ac de ſacro fonte ſuſcipiendi baptizandos cura credebatur. Vide Cat. 3. n. 13. Secundò, quamvis in omnibus fere eccleſiis certi homines ad catechizandum deputati eſſent, idque in Hieroſolymitana quoque obſervatum fuiſſe credibile ſit, Cyrillus tamen hic alloquitur quemvis de auditoribus, qui alios, prout occaſio ſe obtuliſſet, vel propriæ pietatis ſtudio incitatus, aut ſingulari animas lucrandi dono præditus, ad fidem adduxiſſet. Nam Cat. 3. num. 13. omnibus qui F baptiſmum & ſacrum chriſma accepiſſent, evangelizare permittit. & infra num. 26. jubet, ut quicumque animas audientium fidei adjungere potuerit, id ſtrenue exſequatur. hinc auditores tam frequenter hortatur, ut adverſum Gentiles, Judæos, hæreticos pro fide certamen ſuſcipiant. Id autem non viri ſolum, ſed & mulieres præſtabant. ſic Lauſiacæ hiſtor. cap. 118. Melania Apronianum gentilem, Albinam nurum ſuam, alioſque catecheſi inſtituiſſe dicitur. & cap. 123. Aſella vidua viros & mulieres habitis conventibus catechizabat. Tertiò, ii catechizantes de quibus Cyrillus, catechizatis loco parentum erant, eos de ſacro fonte ſuſcipiebant, iiſque eadem quæ veris parentibus ſuſceptos filios erudiendi ac neceſſariis doctrinis imbuendi cura incumbebat. Eadem per catecheſim generandi locutione utitur Clemens Alexandrinus lib. 3. Strom. pag. 268. τῷ διὰ τῆς ἀληθοῦς κατηχήσεως γεννήσαντι κεῖταί τις μισθός; *Et qui per veram catecheſim genuit, quædam repoſita eſt merces.*

nostris temporibus compleantur: cauti tamen interim simus. Atque hactenus de Antichristo.

De adventu Christi in gloria. XIX. Suscipiamus vero & exspectemus Dominum de cœlis in nubibus venturum. Tubæ
1. Thes. IV. 15. angelicæ tunc insonabunt. Qui mortui erunt
ỷ. 16. in Christo primum resurgent: pii qui vivent in nubibus rapientur; hoc laborum præmium recepturi, ut humana sorte sublimius honorentur, quoniam supra vires humanas decertarunt. Quemadmodum Paulus apostolus scribens ait: *Quoniam ipse Dominus* [1] *in jussu, in*
1. Thes. IV. 15. *voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo; & mortui in Christo resurgent primum:*
ỷ. 16. *deinde nos qui vivemus qui reliqui erimus, simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Domini in aëra, atque ita semper cum Domino erimus.*

XX. Vidit hunc Domini adventum & mun-
Eccle. XI. 9. di consummationem Ecclesiastes dicens: *Lætare*
ỷ. 10. *juvenis ex juventute tua;* & in sequentibus: *Et repelle iram à corde tuo, & remove pravitatem*
Cap. 12. ỷ. 1. *à carne tua, & memento creatoris tui: quamdiu*
ỷ. 2. *non venerint dies maligni: quamdiu non obscuratus fuerit sol, & lumen, & luna, & stellæ;*
ỷ. 3. *& caligine involutæ quæ vident in foraminibus,* * cernendi in nobis facultatem signi-
* id est, pupillæ oculorū. ficans. *Quamdiu non eversus fuerit funicu-*
ỷ. 6. *lus ex argento:* astrorum complexum dicit; horum enim conspectus argento similis: *Et contritum anthemium auri.* his verbis solem, cujus aurea species, indicans. Anthemis enim nota herba est, multos habens in ambitu, radiorum ad instar, foliorum surculos: *Et resur-*
ỷ. 4. *gent ad vocem passeris, & quidem de excelso vide-*
ỷ. 5. *bunt; & terrores in via.* Quid videbunt? *Tunc*
Mat. XXIV. 30. *videbunt filium hominis venientem in nubibus*
Zach. XII. 12. *cœli, & lamentabuntur tribus contra tribus.* Quid
Eccles. XII. 5. vero fit veniente Domino? *Florebit amygdalus, & crassescet locusta, & dissipabitur capparis.* Quemadmodum vero interpretes aiunt, amygdalus florens præteritam hyemem designat. Futurum est autem ut illo tempore [2] post hyemem corpora nostra cœlesti flore florescant. *Et crassescet locusta;*

A δὲ ἵνα ἐφ' ἡμῶν πληρωθῇ· πλὴν ἀσφαλιζώμεθα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου ταῦτα.

ιθ'. Ἐκδεχώμεθα δὲ καὶ προσδοκῶμεν τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν. σάλπιγγες ἀγγελικαὶ τότε ἠχοῦσιν. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, [α] πρῶτον ἐγείρονται. οἱ ζῶντες εὐλαβεῖς, ἐν νεφέλαις ἁρπάζονται· ἔπαθλον τῶν καμάτων λαμβάνοντες, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον τιμηθῆναι, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἠγωνίσαντο· καθὼς Παῦλος ὁ Ἀπόστολος γράφων φησί·
B «Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.»

κ'. [β] Ἤδει ταύτην τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ὁ Ἐκκλησιαστής, λέγων· «Εὐφραίνου νεανίσκε ἐκ νεότητός σου. καὶ ἑξῆς· καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου, καὶ παράγαγε πονηρίαν ἀπὸ σαρκός
C σου, καὶ μνήσθητι τοῦ κτίσαντός σε· ἕως οὗ μὴ ἔλθωσιν αἱ ἡμέραι τῆς κακίας· ἕως οὗ μὴ σκοτισθῇ ὁ ἥλιος, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ σελήνη, καὶ οἱ ἀστέρες· καὶ σκοτάσουσιν [γ] αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς· (τὴν ὁρατικὴν δύναμιν αἰνιττόμενος) ἕως οὗ μὴ ἀνατραπῇ τὸ σχοινίον τοῦ ἀργυρίου, (τὴν τῶν ἄστρων συμπλοκὴν διδάσκων· ἀργυροειδὴς γὰρ ἡ ὄψις.) καὶ συντριβῇ τὸ ἀνθέμιον τοῦ χρυσίου. (τὸν χρυσοειδῆ οὕτως ἥλιον αἰνιττόμενος. ἡ γὰρ ἄνθεμις γνώριμός ἐστι βοτάνη, [δ] πολλὰς ἔχουσα πέριξ ἀκτινο-
D ειδεῖς φυλλάδων ἐκφύσεις.) καὶ ἀναστήσονται εἰς φωνὴν τοῦ στρουθίου, καί γε ἀπὸ τοῦ ὕψους ὄψονται, καὶ θάμβοι ἐν τῇ ὁδῷ. τί ὄψονται; Τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς. Καὶ τί γὰρ ἐλθόντος τοῦ Κυρίου; Ἀνθήσει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς, καὶ διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις.» ὡς δὲ [ε] οἱ ἐξηγηταί φασιν, ἀμύγδαλον ἀνθοῦν δηλοῖ τοῦ χειμῶνος τὸ παρελθόν. μέλλει δὲ τὰ σώματα ἡμῶν μετὰ τὸν χειμῶνα τότε ἀνθεῖν ἐπουράνιον ἄνθος. «Καὶ παχυνθήσεται ἡ ἀκρίς·
E

α *πρῶτον, primùm.*] Ex codd. Coisl. Reg. & Grod. ita scripsimus, ut in græco textu hodierno. Editi cum vulgato interprete habent πρῶτοι, quod in multis græcorum & latinorum Patrum citationibus legitur. Cyrillus eumdem locum post aliquot lineas repetens, legit πρῶτον, omnium nostrorum codd. (Ottob. excepto) consensu. idem quoque verbum legit Cat. 18. num. 17. secundum editos. verum ibi codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. habent πρῶτοι. Lectio πρῶτον favet opinioni de vivis in secundo Domini adventu deprehendendis, quam manifesto sequitur Cyrillus num. 23. & hoc ipso in loco.

1 *in jussu,* &c.] κέλευσμα est vel jussio, vel clamor hortatorius, vel clangor bellicus tubæ milites ad pugnam excitans. In hoc Scripturæ loco apparet unum & idem esse hæc tria, jussum, vocem archangeli & tubam Dei. & ita sumsit Cyrillus inferius num 21. initio, ut cognominis ejus Alexandrinus in Johan. cap. 11. ỷ. 43. in Catena Corderii. F

β Ἤδει.] Editi ἤδη, nullo sensu. emendantur ex codd. Reg. Roe, Casaub. Grod. & Coisl in quo tamen habetur vitiose εἴδη. Paulo post, loco ἐκ νεότητός σου, iidem codd. habent ἐν νεότητί σου, juxta sacrum Textum.

γ *αἱ βλέπουσαι, quæ vident,* &c.] Coisl. & Reg. οἱ βλέποντες, *qui vident.* at hic Cyrillus juxta mentem sacri Scriptoris pupillas, seu acies oculorum intelligit.

δ πολλάς.] Ex Colb. Reg. Bodl. Roe codd. & Morelii editione ita scripsimus, cum vitiose habeatur in impressis πολλά, reluctante constructione. Nec otiosum erit admonere, quod hic à Cyrillo vocatur, anthemium auri, verti in Vulgata *vittam auream:* eodemque modo græca verba LXX. ab Hieronymo hunc locum Ecclesiastæ interpretante convertuntur. Anthemis vero herba à nonnullis existimatur argemona.

ε οἱ ἐξηγηταί.] Articulum οἱ addidimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Bodl. Quumque in editis post ἀμύγδαλον scriptum esset ἐλθόν, ex codd. Roe, Casaub. Genov. vet. & Grod. sensu postulante, posuimus ἀνθοῦν, *florens.* ibi enim Cyrillus respicit ad verbum *superius* ἀνθήσει; quam allusionem retinet in sequentibus: μέλλει τὰ σώματα ἡμῶν ἀνθεῖν τὸ ἐπουράνιον ἄνθος. Codd. Reg. & Coisl. nec ἐλθόν, nec ἀνθοῦν, neque aliud ejus loco verbum agnoscunt.

2 *post hyemem.*] Accedere videtur Cyrillus ad sententiam eorum qui resurrectionem generalem verno tempore futuram arbitrantur. Hanc nonnullorum fuisse opinionem testatur Cosmas Ægyptius lib. 5. topogr. christian. pag. 192. Ita sensisse videtur Hermas lib. 3. similitud. 3. & 4. pag. 40. Coteler. edit. & diserte affirmat auctor operis imperfect. in Matth. sub Chrysostomi nomine ad cap. 25. ỷ. 32. Macar. hom. 5. Paulo post, densationem seu impinguationem locustæ pennati animalis, sensu prophetico torquet ad significandam resurrectionem, cum anima suo corpore iterum vestietur; quæ, sive naturæ propriæ subtilitate, sive spiritalis in Deum charitatis pernicitate, sive promto ad suum corpus accurrendi studio, aligeræ similis dicitur. omnibus enim his sensibus animæ pennas explicavere diversi Patres. Animam autem resumto corpore velut densari ait, quomodo Gregorius Nyssenus orat. de anima & resurr. pag. 244. & in nat. Dom. pag. 340. humanum genus resumendis corporibus densatum iri ait, eo trahens illud Psalmi CXVII. 27. *constituite diem solemnem in condensis,* ἐν τοῖς πυκάζουσι.

(ἡ πτερωτὴ ψυχὴ, τὸ σῶμα περιβαλλομένη.) Καὶ A διασκεδασθήσεται ἡ κάππαρις. οἱ ἀκανθώδεις παράνομοι διασκορπισθῶσι.

κα'. Βλέπεις πῶς προλέγουσι πάντες τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. βλέπεις πῶς οἴδασι τὴν φωνὴν τοῦ στρουθίου. ποίαν φωνὴν, εἴδωμεν. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. ἀρχάγγελος προσφωνεῖ, καὶ λέγει τοῖς πᾶσιν· [α] Ἐγείρεσθε εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. Καὶ φοβερὰ ἡ κάθοδος τοῦ δεσπότου. ὁ Δαβὶδ B φησίν· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ οὐ παρασιωπήσεται. πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρὰ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, κατὰ τὴν Γραφὴν τὴν ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσαν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν [β] τοῦ οὐρανοῦ, ποταμοῦ πυρὸς ἕλκοντος, δοκιμαστικοῦ τῶν ἀνθρώπων. εἴ τις χρυσία ἔχει τὰ ἔργα, λαμπρότερος γίνεται· εἴ τις καλαμώδη ἔχει τὴν πρᾶξιν καὶ ἀνυπόστατον, [γ] κατακαίεται ὑπὸ τοῦ πυρός. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ καθέζεται, C ἔχων τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών· καὶ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς, ὡς ἔριον καθαρόν. ἀνθρωπίνως δὲ τοῦτο εἴρηται. διὰ τί; ἐπειδὴ βασιλεύς ἐστι τῶν μὴ ἐν ἁμαρτίαις μεμολυσμένων· Λευκανῶ γὰρ, φησὶν, ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας ὡς χιόνα, καὶ ὡσεὶ ἔριον· ὅπερ ἐστὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν, ἢ καὶ ἀναμαρτησίας σημεῖον. Ἔρχεται δὲ ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ Κύριος ἐπὶ νεφελῶν, ὁ ἐπὶ νεφελῶν ἀναβάς. αὐτὸς γὰρ εἴρηκε· Καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ D μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

κβ'. Ἀλλὰ ποῖον τὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ σημεῖόν ἐστι, μή ποτε τολμήσῃ δύναμις ἐναντία μιμήσασθαι; Καὶ τότε φανήσεται, φησὶ, τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. σημεῖον δὲ ἀληθὲς ἰδικὸν τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ὁ σταυρός. [δ] φωτοειδοῦς σταυροῦ σημεῖον προάγει τὸν βασιλέα, δηλοῦν τὸν σταυρωθέντα πρότερον· ἵνα ἰδόντες οἱ πρότερον ἐκκεντήσαντες καὶ ἐπιβουλεύσαντες Ἰουδαῖοι, κόψωνται φυλαὶ κατὰ φυλὰς, λέγοντες· Οὗτός E ἐστιν ὁ [ε] ῥαπισθείς. οὗτός ἐστιν οὗ εἰς τὸ πρόσωπον ἐνέπτυσαν ἐκεῖνοι. οὗτός ἐστιν ὃν δεσμοῖς περιβεβλήκασιν. οὗτός ἐστιν ὃν σταυρωθέντα πρότερον ἐξουτένισαν. ποῦ φύγωμεν ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου; ἐροῦσιν. ἀγγελικῶν δὲ στρατιῶν περιβαλλουσῶν, οὐδαμοῦ φυγεῖν δυνήσονται. Φόβος τοῖς ἐχθροῖς, τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον· καὶ

pennigera nimirum anima corpore se induens. *Et dissipabitur capparis*; hoc est iniqui spinis similes dispergentur.

XXI. Vides quî omnes Domini adventum prænuntiant. cernis quomodo norunt vocem passeris. qualem vocem, videamus. *Quoniam ipse Dominus in jussione, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo.* (1. Thess. IV. 15.) Archangelus proclamabit, & dicet omnibus: *Surgite in occursum Domini.* (Mat. XXV. 6. 7. V. Ephes. V. 14.) terribilisque est descensio Domini. David ait: *Deus manifeste veniet: Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu ejus ardebit; & in circuitu ejus procella vehemens*, &c. (Ps. XLIX. 3.) Veniet ad Patrem, juxta Scripturam quæ modo lecta est, Filius hominis in nubibus cœli, (Dan. VII. 13.) *fluvio igneo* quo probantur homines *tractim decurrente.* (℣. 10.) Si quis aurea habeat opera; illustrior fiet. si quis stipulæ similem ac soliditate destitutam operationem habuerit, ab igne comburetur. (1. Cor. III. 12. 14. Ibid. 11. 15.) Et Pater *sedet vestimentum suum habens nivis instar candidum, & capillos capitis instar lanæ mundæ.* (Dan. VII. 9.) hæc porro humano more sunt dicta: Quam vero ob causam? quia rex est eorum qui peccatis coinquinati non fuere. *Dealbabo enim*, inquit, *peccata vestra sicut nivem & sicut lanam*: (Isai. I. 18.) quod est vel condonatorum vel non admissorum peccatorum signum. Veniet autem de cœlis Dominus in nubibus, [a] qui in nubibus adscendit; Ipse enim dixit: *Et videbunt Filium hominis, venientem in nubibus cœli cum virtute & gloria multa.* (a Act. I. 9. 10. Mat. XXIV. 30.)

XXII. Sed quodnam est ejus adventus signum, ne forte [illum] audeat contraria Potestas imitari? *Et tunc*, inquit, *apparebit signum Filii hominis in cœlo.* (Mat. XXIV. 30. Signum Christi venientis, crux lucida. Id. Cat. 13. n. 41. & ep. ad Constant. n. 6.) Signum autem verum & Christi proprium crux est. lucidæ crucis signum Regem præcedit, demonstrans eum qui prius crucifixus fuit: ut videntes qui eum ante pupugerunt & insidiis circumvenere Judæi, deplorent tribus contra tribus dicentes: (Zachar. XII. 10. 12. Johan. XIX. 37. Apoc. I. 7. Matth. XXIV. 30.) Hic est qui alapis cæsus est: hic est cujus vultum illi conspuêre: hic est quem vinculis circumdedere: hic est quem crucifixum prius contemtui habuere. Quonam, inquient, fugiemus à facie iræ tuæ? (Apoc. VI. 16. Nahum. I. 6.) Angelicis vero exercitibus cincti nusquam sane fugere poterunt. Signum crucis hostibus

[α] ἐγείρεσθε.] Matth. XXV. 6. ἐξέρχεσθε. At Patres eam vocem archangelo mortuos suscitanti tribuentes, de industria scripserunt ἐγείρεσθε. Vide sanctum Ephræm serm. de pœnit. græc. pag. 106. serm. de adv. Antichr. pag. 365. auctor. quæstion. in epist. Pauli quæst. 116. Athan. tom. 2. seu 3. pag. 332.

[β] τοῦ οὐρανοῦ.] Hanc vocem addidimus ex codd. Reg. Grod. & Daniele cap. 7. ℣. 13. Pro ea voce Ottob. repetit, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Cod. quoque Regius post τοῦ οὐρανοῦ adjectam habet vocem ὁ υἱός. at Colb. Bodl & Morel. post ἀναγνωσθεῖσαν, repetunt voces πρὸς τὸν πατέρα; sed omittunt ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ: vocem quoque ἕλκοντος.

[γ] κατακαίεται.] Maluimus ita legere cum cod. Reg. quam κατέχεται, *detinetur*, cum impressis & cæteris mss. codd. Id nobis suasere tum verba Apostoli hic à Cyrillo citati, εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, tum similis Cyrilli locus Procat. num. 17. ubi quamquam solum operum comburendorum monet, ea tamen una cum operum auctore comburi certum est. τὸ πῦρ αὐτὸ κατακαίει μετὰ τῆς πράξεως, ait sanctus Ephræm conf. & repr. sui ipsius ed. gr. p. 98. lin. 5. Pelagius seu Hieronymiaster in 1. Cor III. 12. *Non hic, ut quidam putant, in igne flammæ arsura sunt opera, sed homines qui ita operati sunt, ut mereantur incendio deputari.* Cyril- F lus in eo igne non comprendit peccata mortalia post baptismum commissa, quibus ignem æternum præparatum ait Cat. 18. n. 19. sed venialia tantum; aut etiam lethalia baptismum subsecuta, sed pœnitentiæ laboribus emendata. Quæ vero baptismum præcessere, plenam in eo abolitionem consecuta sunt, infra num. 23. Paulo post particulam καὶ ante λευκὸν male positam abrasimus, auctoritate codd. Coisl. Reg. Roe, Bodl Morel. sed ambo priores λευκὸν ponunt ante ὡσεὶ χιών, ut est in Daniele. Roe & Casaub. χιόνα loco χιὼν habent.

[δ] φωτοειδοῦς.] Codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grodecius φωτοειδὴς non male sua tamen non deest alteri scripturæ probabilitas; maxime ex his verbis epistolæ ad Constantium num. 4. παμμεγέθης ὁ σταυρὸς, ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος.

[ε] ῥαπισθείς.] Hujus vocis loco scriptum in Colb. Bodl. & Morel. σταυρωθείς, *crucifixus.* Post ἀγγελικῶν ex Roe & Casaub. posui δὲ.

terror erit; gaudium vero amicis qui in eum credidere, vel eum prædicavere, vel pro eo passi sunt. Quis ille tum felix, qui amicus Christi reperietur? Non proprios servos despiciet tantus gloriosus Rex, qui angelorum satellitio comitatus erit, qui Patris consessor. Ut enim ne cum inimicis confundantur electi, *mittet angelos suos cum tuba magna, & congregabunt electos ejus à quatuor ventis.* Lotum non neglexit qui unus erat; quomodo ergo justos multos negliget? *Venite, benedicti Patris mei*, aiet eis qui tunc nubium curribus vehentur, & ab angelis collecti fuerint.

Mat. XXIV. 31. Angelica tuba congregabuntur electi è quavis conditione, & loco. *Matt.* XXV. 34.

XXIII. Sed inquiet aliquis eorum qui adsunt: Inops sum, & illo fortassis tempore infirmus in lecto inveniar; aut ego mulier in pistrino deprehendar: anne ergo contemnemur? Confide homo, judex personas non respicit. [I] *non secundum gloriam judicabit, neque secundum facundiam arguet.* non anteponit eruditos indoctis, neque pauperibus divites. etiamsi in agro fueris, assument te angeli. Ne existimes quod terrarum dominos accipiet, te vero agricolam relinquat. etiamsi servus vel pauper fueris, nihil sollicitus esto. qui formam servi suscepit, servos non adspernabitur. Etiamsi æger in lecto jacueris, scriptum est: *Tunc duo erunt in lecto uno: unus adsumetur, & alter relinquetur.* Quamvis necessitate cogente in pistrinum deditus fueris sive vir sive mulier: tametsi pueros habueris, ac molæ assideas, non tamen præteribit te *qui eduxit vinctos in fortitudine.* qui Josephum ex servitute & carcere ad regnum provexit, te quoque ex afflictionibus in cœlorum regnum redemtum perducet. Solummodo confide, solummodo operare, solummodo alacriter decerta: nihil enim tibi deperibit. Descripta est tua omnis oratio & psalmorum modulatio: descripta omnis eleemosyna: descriptum omne jejunium: descriptum omne conjugium pulchre & caste observatum: descripta * continentia propter Deum tolerata. Primas vero in [Dei] descriptionibus coronas habet virginitas & integritas, & tamquam angelus collucebis. At sicut læta jucunde audivisti, sic rursus patienter eis adversa audito. Descripta est omnis tua rapina: descripta omnis scortatio tua: descriptum tuum omne perjurium, blasphemia, veneficium, furtum, homicidium. omnia hæc in po-

Luc. XVII. 34. 35.
Isai. XI. 3.
Mat. XXIV. 40.
Philip. II. 7.
Luc. XVII. 34.
Ps. LXVII. 7. *Id. Cat.* 8 *n.* 4.
Descripta sunt in divinis libris omnia nostra, sive bona, sive mala.
* id est, viduitas.
V. Cat. 4. *n.* 24. & *Cat.* 12. *n.* 33. & 34.
V. Cat. 14. *n.* 30.

χαρὰ τοῖς φίλοις τοῖς εἰς αὐτὸν [α] πιστεύσασιν, ἢ κηρύξασιν αὐτὸν, ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ παθοῦσιν. Τίς ἄρα μακάριος τότε, ὃς φίλος Χριστοῦ εὑρεθήσεται; οὐ καταφρονεῖ τῶν οἰκείων δούλων ὁ τοσοῦτος ἔνδοξος βασιλεὺς, ὁ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενος, ὁ τοῦ Πατρὸς σύνθρονος. ἵνα γὰρ μὴ συμφυρῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. ἑνὸς δὲ Λὼτ οὐ κατεφρόνησε· πῶς ἄρα πολλῶν δικαίων καταφρονήσει; [β] Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, ἐρεῖ τοῖς τότε νεφελώδεσιν ἅρμασιν ἐποχουμένοις, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων συλλεχθεῖσιν.

κγ'. Ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν παρόντων· πένης εἰμί, ἢ καὶ τότε ἴσως ἀσθενὴς ἐπὶ κλίνης εὑρεθήσομαι· ἢ γυναῖον, ἐν μύλωνι [γ] καταληφθήσομαι· μὴ ἄρα καταφρονηθῶμεν; Θάρσησον, ἄνθρωπε· ὁ κριτὴς ἀπροσωπόληπτός ἐστιν. οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλίαν ἐλέγξει. οὐ προτιμᾷ λογίους ἰδιωτῶν, οὐδὲ πλουσίους πενήτων. κἂν ἐν ἀγρῷ ᾖς, [δ] λαμβάνουσί σε οἱ ἄγγελοι. μὴ νομίσῃς ὅτι τοὺς γαιούχους λαμβάνει, καί σε τὸν γεωργὸν καταλείπει. κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πένης, μηδὲν ἀγωνιάσῃς. ὁ μορφὴν δούλου λαβὼν, τῶν δούλων οὐ καταφρονεῖ. κἂν νοσῶν κείμενος ᾖς ἐπὶ κλίνης, γέγραπται· Τότε δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς, εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται. κἂν κατὰ ἀνάγκην μύλωνι παραδοθῇς, ἀνὴρ ἢ γυνή· κἂν παῖδας ἔχῃς, καὶ τῷ μύλωνι προσεδρεύσῃς, ἀλλ' οὐ παρορᾷ σε ὁ ἐξαγαγὼν πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ. [ε] ὁ ἐξαγαγὼν τὸν Ἰωσὴφ εἰς βασιλείαν ἐκ δουλείας καὶ φυλακῆς, καί σε λυτρώσεται ἐκ τῶν θλίψεων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. μόνον θάρσησον, μόνον ἐργάσαι, μόνον ἀγώνισαι προθύμως. οὐδὲν γὰρ ἀπόλλυται. Ἀναγραπτός ἐστί σου πᾶσα προσευχὴ καὶ ψαλμῳδία· ἀναγραπτός ἐστι πᾶσα ἐλεημοσύνη· ἀναγραπτός ἐστι πᾶσα νηστεία· ἀναγραπτός ἐστι πᾶς ὁ διαφυλαχθεὶς γάμος καλῶς· ἀναγραπτός ἐστιν ἐγκράτεια διὰ Θεὸν τελεσθεῖσα. τὰ πρωτεῖα δὲ τῶν στεφάνων ἐν ἀναγραφαῖς ἔχει παρθενία καὶ ἁγνεία, καὶ μέλλεις λάμπειν [ζ] ὡς ἄγγελος. Ἀλλ' ὥσπερ ἤκουσας ἡδέως τὰ καλὰ, οὕτως ἄκουε πάλιν ἀδυσωπήτως τὰ ἐναντία. ἀναγραπτός σου ἐστὶ πᾶσα πλεονεξία· ἀναγραπτός σου ἐστὶ πᾶσα πορνεία· ἀναγραπτός σου πᾶσα ἐστὶν ἐπιορκία, ἡ βλασφημία, ἡ φαρμακεία, ἡ κλοπὴ, καὶ φόνος. πάντα ἀναγράφεται ταῦτα λοιπόν, [η] ἐὰν νῦν

α πιστεύσασιν.] Propter sequentes voces κηρύξασιν, & παθοῦσιν, pro πιστεύουσι, *credentibus*, scripsi πιστεύσασιν, *qui crediderunt*, ex codd. Roe, & Casaub.

β Δεῦτε οἱ, &c.] Codd. Reg. Roe, Casaub. & Grod. δεῦτε πάντες οἱ, &c. *venite omnes benedicti.* Illud πάντες quod Matthæus hic non agnoscit, forte sumtum ex simili loco Matth. XI. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis*, &c.

γ καταληφθήσομαι.] Ex cod. Coisl. verbum hoc in prima persona scripsimus, postulante verbo præcedente εὑρεθήσομαι, & sequente καταφρονηθῶμεν. Erat in editis καταληφθήσεται, *deprehendetur.* at Grod. legit καταλειφθήσεται, *relinquetur.*

I *non secundum gloriam.*] Hoc est non humanæ gloriæ favore & respectu capietur: ut neque rei causam suam orantis, vel judicis sui benevolentiam captantis facundia & sermonum artificio demulcebitur. Ita locum à Cyrillo intellectum esse suadet contextus. Tota porro Cyrilli in hoc loco oratio supponit communem illam græcis Patribus, & latinorum permultis opinionem, multos secundo Domini adventu adhuc viventes deprehensum iri, & una cum redivivis ejus judicio, non prius obita morte sistendos. Cui opinioni favet sententia Scripturæ & Symbolorum omnium, Christum *vivos & mortuos judicaturum* pronuntians.

δ λαμβάνουσί σε.] Pronomen σε necessarium adscripsimus ex Reg. Roe, Casaub.

ε ὁ ἐξαγαγὼν.] Articulum ὁ addidimus ex Coisl. Reg. & Colb. at Reg. sicut Roe & Casaub. habent ἐξάγων.

ζ ὡς ἄγγελος.] Codd. Roe & Casaub. ὡς ὁ ἥλιος, *tamquam Sol*; juxta sententiam Christi Matt. XIII. 43. Post, ante ἄκουε, adjecimus vocem οὕτως ex Reg. Roe, & Casaub. codd.

η ἐὰν νῦν.] In impressis, νῦν ἐάν. Ea verba naturali suo ordini reddidimus ex codd. Coisl. Reg. & Grod. Loco τὰ αὐτά, legit Grod. ταῦτα, quemadmodum est in codd. Roe, & Cas. Nec male quidem; sed sequens τὰ πρᾶγμα suasit ut nihil immutarem. In hoc loco Basilidem forte respicit auctor, qui sola involuntaria & per ignorationem commissa peccata dimitti dicebat, apud Clem. Alex. lib. 4. Strom. num. 24. pag. 536. ed. Paris. Cum autem Cyrillus peccata post baptismum commissa inscribi ait, accedit forte ad sententiam Clem. Alex. loco citato expositam, qua peccata ante baptismum perpetrata remitti ait, posteriora autem expurgari; per ignem videlicet judicii, etiamsi per pœnitentiam remissa fuerint. solo enim baptismo penitus oblivioni dari.

μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὰ αὐτὰ πράξῃς. τὰ γὰρ πρότερα ἐξαλείφεται).

κδʹ. Ὅταν δὲ ἔλθῃ, φησὶν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. Βλέπε ἄνθρωπε, ἐπὶ πόσων εἰς κριτήριον εἰσέρχῃ. πᾶν γένος ἀνθρώπων τότε παρέσται. λόγισαι οὖν, πόσον ἐστὶ τὸ Ῥωμαίων φῦλον· λόγισαι, πόσα τὰ βάρβαρα τὰ νῦν ζῶντα, καὶ πόσα περὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἐτελεύτησε. λόγισαι περὶ χιλίων ἐτῶν πόσα ἐτάφη. [α] λόγισαι τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι σήμερον. πολὺ μὲν τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἔτι μικρόν· πλείονες γὰρ οἱ ἄγγελοι. ἐννενήκοντα ἐννέα πρόβατα ἐστὶν ἐκεῖνα· ἡ δὲ ἀνθρωπότης, τὸ ἓν μόνον. πρὸς γὰρ τὸ μέγεθος τῶν τόπων [β] ἁπάντων, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων λογίζεσθαι δεῖ. ἡ οἰκουμενικὴ γῆ, κέντρον ὥσπερ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ ἑνὸς οὐρανοῦ· [γ] καὶ τοσοῦτον ἔχει πλῆθος ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανὸς, ὅσον ἔχει τὸ πλάτος· καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν ἀνείκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμόν. γέγραπται δέ· Χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. οὐχ ὅτι τοσοῦτον μόνον τὸ πλῆθός ἐστιν, ἀλλ' ὅτι πλέον τούτων εἰπεῖν οὐκ ἠδυνήθη ὁ προφήτης. Πάρεστι τοίνυν ἐν τῇ κρίσει τότε ὁ Θεὸς ὁ πάντων πατὴρ, συγκαθεζομένου [δ] Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ συμπαρόντος ἁγίου πνεύματος. σάλπιγξ ἀγγελικὴ προσκαλεῖται πάντας ἡμᾶς, τὰ πεπραγμένα φοροῦντας. Ἆρα οὐκ ὀφείλομεν [ε] ἐντεῦθεν ἤδη ἀγωνιάσαι; μὴ μικρὰν τὴν καταδίκην, καὶ χωρὶς τιμωρίας, ἄνθρωπε νομίσῃς τὸ, ἐπὶ τοσούτων καταγνωσθῆναι. ἆρα οὐχ αἱρούμεθα πολλάκις ἀποθανεῖν, ἢ ὑπὸ φίλων καταγνωσθῆναι;

κεʹ. Ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοὶ [ζ] τοίνυν, μὴ Θεὸς ἡμῶν καταγνῷ· ὃς ἐξετάσεως ἢ ἐλέγχων οὐ χρείαν ἔχει, πρὸς κατάγνωσιν. μὴ εἴπῃς ὅτι νυκτὸς ἐπόρνευσα, ἢ ἐμάγευσα, ἢ ἕτερόν τι ἔπραξα, καὶ ἄνθρωπος οὐ παρῆν ἐκεῖ. ἐκ τῆς συνειδήσεώς σου

A sterum describentur, si nunc post baptismum eadem commiseris. nam quæ illum præcessere delentur.

XXIV. *Quando autem venerit*, inquit, *Filius hominis in gloria sua, & omnes angeli cum eo.* Vide homo quam multis testibus judicium ingrederis. aderit tunc universum hominum genus. Cogita igitur quam numerosa sit Romanorum natio. reputa qualis barbarorum nunc in vivis degentium multitudo, & quam magna ante centum annos è vivis excesserit. pensa ante annos mille quanta sepulta sit. Re- B volve animo qui ab Adamo usque in præsentem diem exstiterunt. Ingens quidem multitudo: adhuc tamen parva, plures namque angeli. Hi sunt nonaginta novem oves illæ, cum una tantum sit humanum genus. Nam pro magnitudine locorum quorumlibet, incolarum æstimandus est numerus. Terra universa puncti instar est in medio unius cœli: tantamque cœlum quod illam ambit, incolentium multitudinem continet, quantam ipsum habet amplitudinem. & cœli cœlorum omni æsti- C matione superiorem numerum complectuntur. scriptum est siquidem: *Mille millia ministrabant ei, & decies millies dena millia adsistebant ei.* non quod eo solo numero finiatur multitudo, sed quod ampliorem exprimere propheta non potuerit. Aderit igitur tunc in judicio Deus omnium pater, unà sedente Jesu Christo, & [1] simul præsente Spiritu-sancto. Advocabit nos omnes angelica tuba, ea quæ gessimus ferentes. Nonne jam ex hinc sollicitudine ac metu agi oportet? Ne exiguam pœnam esse putes, ô ho- D mo, separato etiam supplicio, tam multis testibus condemnari. nonne malumus pluries emori, quam ab amicis condemnationem subire?

XXV. Paveamus igitur, fratres, ne nos condemnet Deus, qui inquisitione, vel argumentis [aut accusatoribus] ad condemnationem opus non habet. Ne dixeris, nocte scortatus sum, vel magiæ operam dedi, aut aliud quid egi, nec aderat ibi hominum quisquam. Ex tua

Matt. xxv. 31.
De verbis Symboli, *Judicare vivos & mortuos.*

Mat. xviii. 12. Luc. xv. 4.

Tanto major Angelorum est numerus, quanto cœlum terra capacius.

Dan. vii. 10.

V. Cat. 6. n. 3. Cat. 11. n. 11. Cat. 16. n. 23.

Grande supplicium testibus Angelis & hominibus omnibus condemnari.

Nihil fugiet judicem.

[α] λόγισαι τοὺς, &c.] Hanc phrasim paulo aliis verbis expressam ferunt codd. Colb. Bodl. & ed Morelii: λόγισαι τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ, πόσα ἔθνη ἐτάφη. πολὺ μὲν τὸ πλῆθος ἕως σήμερον. ἀλλὰ γὰρ πλείονες οἱ ἄγγελοι; *considera eos qui ab Adamo exstitere quam multa gentium sepulta. grandis quidem multitudo in diem usque præsentem. at enim plures angeli.* Paulo post, ante ἐστὶν ἐκεῖνα, interse tum in editis, τοῦτ', quod expunximus auctoritate codd. Coisl Reg. Roe, Casaub. & Grod. Forte legendum ἐκεῖνοι. Loco ἡ δὲ ἀνθρωπότης, quatuor memorati codices, & Grod. habent, σὺ δὲ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἀνθρωπότης; *tu autem, id est, humanum genus.* Hinc putamus in superius membrum τοῦτ' irrepsisse. Communis illa inter Patres nonaginta ovium interpretatio. in his ovibus Filium ipsum comprehendere veritus non est Asterius Arianus, apud Athan. de Synodis num. 17.

[β] ἁπάντων.] Vox illa deest in codd. Reg. & Grod. Ejus loco Coisl. habet ἐκείνων. Post, loco οἰκουμενικὴ, scriptum in Coisl & Reg. οἰκουμένη, quod melius. at Cyrillus Cat. 6. num. 2. scribit etiam τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας.

[γ] καὶ τοσοῦτον ἔχει.] Loco ὑπερέχει, scripsimus ἔχει, ex codd. Ottob. Roe, & Casaub. si legatur ὑπερέχει, significabit *amplius habere.* Valde suspicor legendum περιέχει, *continet.* Mox, ubi habetur περιβάλλων, Reg. habet ὑπερβάλλων, sed ὑπὲρ pro περὶ positum. In sequentibus verbis, pro ὅσον est in Coisl Roe, Casaub. & Grod. πόσον. At totus ille locus diverse prorsus in codd. Roe, Casaub. repræsentatur: καὶ εἰ τοσοῦτο ἔχει πλῆθος, ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανὸς πόσον ἔχει τὸ πλάτος; καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν πῶς οὐκ ἀνείκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμόν; *Et si tantam multitudinem complectitur, [terra;] cœlum quod terram ambit, quantam habet latitudinem? & cœli cœlorum quomodo non inæstimabilem incolarum numerum complectuntur?* Planior sensus efficietur in hac eorum codicum lectione, si verba πλῆθος & πλάτος inter se commutaveris. Grodecius cætera legit ut in textu, at habuisse videtur in suo exemplari, εἰ οἰκουμενικὴ; & pro ὅσον ἔχει τὸ πλάτος, hæc verba, πόσον ἔχει τὸ πλῆθος, & ita interpunxit. *si terra est tamquam centrum in medio cœli, & tantam habet multitudinem: cœlum quod terram ambit, quantam habet multitudinem?* Cum recepta lectio sensum habeat non incommodum, eam movere noluimus, maxime cum nulla tot discrepantium codicum nobis ex toto placere posset; præterquam sola Grodecii, quam tamen in mss. reperire non potuimus.

[δ] Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Nomen Ἰησοῦ addidimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Voces σάλπιγξ ἀγγελικὴ, Roe & Casaub. habent in dandi casu, σάλπιγγι ἀγγελικῇ.

[1] *simul præsente Spiritu-sancto*] Ubicumque Spiritus-sancti præsentiam conjungit cum Patre & Filio. sic Procat. num. 15. eumdem cum Patre & Filio in baptismi celebratione præsentem adesse ait. Perit forsan eos qui nullas in postremo judicio Spiritus-sancti partes esse aiebant: ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς προσδοκωμένης ἐπιφανείας ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Κυρίου, ἀπρακτεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. quam Arianorum, vel Pneumatomachorum, qui sine dubio ab Arianis hauserant, opinionem castigat sanctus Basilius lib. de Spiritu-sancto cap. 16. pag. 328. aiens adfuturum, ut in justis gratiam suam, quam arrhabonis tantum loco habuerant, compleat & perficiat; impios vero eo quod habuerant privet.

[ε] ἀγωνιάσαι.] Roe & Casaub. ἀγωνιᾶν. Coisl. verò & Reg. ἀγωνίσασθαι. Simile quidpiam videtur legisse Grodecius dum vertit, *decertare.* at Cyrillus hic tremorem & sollicitudinem divini judicii commendat, quem jam longe ante concipere debemus. Verbo ἀγωνιᾶν pro sollicitum formidare cum aliis auctoribus usurpat Cyrillus sup. num 23. κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πένης, μηδὲν ἀγωνιάσῃς. & infr. num. 25. ἀγωνιάσωμεν ἀδελφοὶ, Cat. 2. num. 11. τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἠγωνίασε; *invisibilem tamquam videns contremuit.* Paulo post, loco μικρὰν τὴν καταδίκην est in Roe & Casaub. μικρὰν τὴν τιμωρίαν ἢ μικρᾶς καταδίκης; *ne parvum supplicium aut levis mulcta existimes.*

[ζ] τοίνυν.] Hanc vocem adjecimus ex Roe, & Casaub.

Rom. II. 15. conscientia judicaberis, *inter cogitationes accusantes, aut etiam excusantes; in die quando judicaverit Deus occulta hominum.* Terribilis judicis vultus veritatem te dicere coget, seu potius etiamsi non dixeris convincet: tua enim ipsius sive peccata, sive justa opera circumindutus excitabere. Et hoc ipse judex declaravit, aiens: (Christus enim est qui judicat. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio:* non se spolians potestate, sed per Filium judicans. nutu igitur Patris judicat Filius: non enim sunt alii Patris aliique Filii nutus, sed unus & idem utriusque.) Quid igitur ait Judex, utrum ferenda tibi sint opera tua, necne? *Et congregabunt coram ipso omnes gentes.* oportet enim coram Christo genu omne flecti, cœlestium & terrestrium & infernorum. *Et separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oves ab hædis.* Pastor quomodo segregat? numquid ex libro inquirens quænam sit ovis, quinam vero hœdus; aut non potius ex conspicuis judicat? Nonne ovem lana declarat, villosa vero & aspera cutis hœdum prodit? Sic & tu, si à peccatis modò purgatus fueris, tuas actiones deinceps tamquam lanam mundam habiturus es: mansuraque est tua vestis impolluta, & dices semper: *Exui tunicam meam, quomodo induar illam?* ex amictu agnosceris ovis. si vero villosus reperieris, instar Esaü ut pilis asperi ita & mente pravi, qui propter cibos primogeniti jura amisit, & prærogativam vendidit; in sinistris constituêre. Absit autem ut præsentium quisquam excidat à gratia, aut propter pravas actiones in sinistris peccatorum ordinibus reperiatur.

[Margin: ℣. 16. — Resurgemus propriis amicti operibus. — *Johan.* V. 22. — *Id. Cat.* II. n. 16. — *Mat.* XXV. 32. — *Rom* XIV. 10. — *Philip.* II. 10. — *Mat.* XXV. 32. — Unusquisque ex operũ specie agnoscetur. — *Isai.* I. 18. — *Cant.* V. 3. — *Id. Cat.* I. n. 2. — *Gen.* XXV. 25. — *Hebr.* XII. 16. — *Mat.* XXV. 33.]

XXVI. Tremendum vere judicium est, & propter ea quæ denuntiantur [secutura] verus timori locus. regnum cœlorum proponitur, & ignis æternus præparatus est. Quonam igitur modo, aiet quispiam, ignem effugiemus? quove modo in regnum ingrediemur? *Esurivi,* inquit, *& dedistis mihi manducare.* Addiscite viam. non est nunc allegoria opus, sed ut ea quæ dicuntur opere perficiamus. *Esurivi, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi potum. Hospes fui, & collegistis me: nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me: in carcere fui, & venistis ad me.* hæc si feceris, unà regnabis; si prætermiseris, condemnaberis. Jam nunc ergo

[Margin: Qua ratione pœnas judicii effugiemus. — *Mat.* XXV. 41. — *Ibid.* ℣. 35. — ℣. 36.]

A [α] κρίνῃ, μεταξὺ τῶν λογισμῶν, κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅταν κρίνῃ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων. Τοῦ κριτοῦ τὸ φοβερὸν πρόσωπον ἀναγκάζει σε εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν· μᾶλλον δὲ κἂν μὴ εἴπῃς ἐλέγχει. περιβεβλημένος γὰρ τὰς σεαυτοῦ ἁμαρτίας, ἤτοι δικαιοσύνας, ἐγείρῃ. καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν αὐτὸς ὁ κριτὴς, λέγων· (Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ κρίνων· οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. οὐκ ἀπαλλοτριῶν ἑαυτὸν τῆς B ἐξουσίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ υἱοῦ κρίνων. νεύματι τοίνυν πατρὸς κρίνει ὁ υἱός. οὐ γὰρ ἄλλα πατρὸς, καὶ ἄλλα υἱοῦ τὰ νεύματα· ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό.) τί λέγει τοίνυν ὁ κριτὴς περὶ τοῦ φορεῖν σε τὰ ἔργα σου [β] ἢ μή; Καὶ συνάξουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. δεῖ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψαι, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ [γ] ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων. Ὁ ποιμὴν πῶς ἀφορίζει; ἆρα C ἐξετάζων ἀπὸ βιβλίου τί μέν ἐστι πρόβατον, τίς δὲ ἔριφος· ἢ ἀπὸ τῶν φαινομένων διακρίνει; [δ] οὐχὶ τὸ μὲν ἔριον δηλοῖ τὸ πρόβατον, τὸ δὲ τριχῶδες καὶ σκληρὸν δηλοῖ τὸν ἔριφον; οὕτως, ἐὰν μὲν καθαρθῇς ἄρτι τῶν ἁμαρτιῶν, τὰς πράξεις ἔχεις εἰς τὸ ἑξῆς ὡς ἔριον καθαρόν· καὶ μένει σου ἀμόλυντος ἡ στολὴ, καὶ λέγεις πάντοτε τό· [ε] Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; ἐκ τῆς περιβολῆς γνωρίζῃ πρόβατον. Ἐὰν δὲ τριχώδης εὑρεθῇς, κατὰ τὸν Ἠσαῦ τὸν δασὺν ἐν θριξὶ, καὶ φαῦλον ἐν διανοίᾳ· τὸν ἀπολέσαντα D τὰ πρωτοτόκια διὰ βρώματα, καὶ πωλήσαντα τὴν ἀξίαν· γενήσῃ τῶν ἀριστερῶν. Μὴ γένοιτο δέ τινα τῶν παρόντων ἀποβληθῆναι τῆς χάριτος, μηδὲ διὰ φαύλας πράξεις ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τῶν ἁμαρτωλῶν εὑρεθῆναι τάγμασι.

κϛʹ. Φοβερὰ ἡ κρίσις ὡς ἀληθῶς, καὶ φόβος ἐπὶ τοῖς καταγγελλομένοις. βασιλεία οὐρανῶν πρόκειται, καὶ πῦρ αἰώνιον ἡτοίμασται. Πῶς οὖν, ἐρεῖ τις, φύγωμεν τὸ πῦρ; καὶ πῶς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν βα- E σιλείαν; [ζ] Ἐπείνασα, φησὶ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. μάθετε τὴν ὁδόν· οὐ χρεία νῦν ἀλληγορίας, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτελέσαι τὰ λεγόμενα. Ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνὸς, καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με. Ταῦτα ἐὰν ποιήσῃς, συμβασιλεύσεις· εἰ δὲ μὴ ποιήσῃς, κατακρίνῃ. Ἤδη τοίνυν ἄρξαι

α κρίνῃ.] Ita lego ex versione Grod. sensu postulante. Editi κρίνει, Coisl. κρινεῖ. Paulo post, pro ὅταν κρίνῃ, Roe & Casaub. ὅτε κρινεῖ, ut in Apostoli textu. Mox, particulam negantem μὴ necessariam verbo εἴπῃς præfiximus, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub Grod. ac post περιβεβλημένος, loco δὲ, scripsimus γὰρ, ex iisdem, insuperque Colb. & Morel. Hi porro omnes codd. loco ἁμαρτίας, ἤτοι δικαιοσύνας, unum verbum habent, nempe Coisl. Reg. πράξεις, Colb Morel. Roe, Casaub. τὰ . . . πράγματα.

β ἢ μή.] Eas voces addidimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod.

γ ἀφοριεῖ.] Roe, Casaub. ἀφορίζει, ut in Evangelio. Pro ἀπὸ βιβλίου, *ex libro*, male Reg. ἀπὸ βίου, *ex vita.* nam loquitur Cyrillus non de Christo, sed de opilione & pastore armenti, cui Christum judicem comparat. Loco τίς ante πρόβατον, scripsimus τί, ex codd. Roe, & Casaub. & Grod. non enim hic de hominibus, sed de pecudibus est sermo. Sed ante ἔριφος τίς retinuimus, quamquam duo codices prius memorati hic quoque τί adscriptum habeant.

F

δ οὐχὶ τὸ μὲν, &c.] Reg. Coisl. Colb. Bodl. οὐχ', ὅτι τὸ μὲν, &c. *nonne ex eo quod*, &c.

ε ἐξεδυσάμην.] Ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub Bodl. & sacra Scriptura, ac Cyrillo ipso Cat. 3. num. 7. Cat. 20. num. 2. reformavimus hanc vocem male in editis distractam in duas, ἐξέδυσα μὲν.

ζ Ἐπείνασα, φησι.] Particulam γὰρ inter has duas voces interpositam expunximus, auctoritate codd. Roe, Casaub Coisl. Reg. Grod. Paulo post, verba ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, addidimus ex iisdem codd. Scripsimus quoque ex codd. Reg. & Grodecii versione, ut in evangelio, περιεβάλετε. nam quod est in editis συνεβάλετε, mendum esse non dubitamus. Postremo κατακρίνῃ, ex Coisl. Reg. Roe, & Casaub. reposuimus, loco vitiosæ scripturæ κατακρινεῖς.

τοῦ ἐργάζεσθαι ταῦτα, καὶ ἐπίμενε τῇ πίστει· μὴ, κατὰ A τὰς μωρὰς παρθένους, μέλλων ἀγοράζειν τὸ ἔλαιον ἀποκλεισθῇς. μὴ θαρσήσῃς ὅτι ᵃ μόνον κατέχεις τὴν λαμπάδα· ἀλλὰ διατήρησον αὐτὴν καιομένην. λαμψάτω σου τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ βλασφημείσθω διὰ σὲ ὁ Χριστός. Φόρεσον ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαπρέπων· καὶ ὃ λαμβάνεις παρὰ τοῦ Θεοῦ ᵝ οἰκονομικῶς διοικῆσαι πρᾶγμα, διοίκησον χρησίμως· χρήματα ἐπιστεύθης; διοίκησον καλῶς. λόγον διδα- B σκαλικὸν ἐπιστεύθης; οἰκονόμησον καλῶς. τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων προσθεῖναι δύνασαι; ποίει τοῦτο σπουδαίως. πολλαὶ θύραι τῆς καλῆς διοικήσεως. μή τις ἡμῶν μόνον καταγνωσθεὶς ἀποβληθῇ, ἵνα μετὰ παῤῥησίας ἀπαντήσωμεν τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ Χριστῷ, τῷ βασιλεύοντι εἰς τοὺς αἰῶνας. Βασιλεύει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ κρίνων ζῶντας καὶ νεκροὺς ᵞ ὑπὲρ ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποθανών· καὶ καθὼς Παῦλός φησιν· Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. C

κζʹ. Κἄν ποτε τινὸς ἀκούσῃς λέγοντος, ὅτι τέλος ἔχει ἡ Χριστοῦ βασιλεία, μίσησον τὴν αἵρεσιν. τοῦ δράκοντός ἐστιν ἄλλη κεφαλὴ, προσφάτως περὶ τὴν Γαλατίαν ἀναφυεῖσα. ᵈ Ἐτόλμησέ τις λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς οὐ βασιλεύει· καὶ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Λόγος ἐκ πατρὸς ἐξελθὼν, οὕτως εἰς πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκέτι ἐστὶ, βλασφημῶν τὰ τοιαῦτα καθ' ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. οὐκ ἤκουσε τοῦ Γαβριὴλ D λέγοντος· Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Σκόπησον τὸ λεγόμενον. ἄνθρωποι νῦν αἱρετικοὶ ᵉ κατὰ τοῦ Χριστοῦ διδάσκουσι, καὶ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὰ περὶ τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῦ Σωτῆρος ἐδίδαξε. τίνι μᾶλλον οὖν πιστεύεις; οὐχὶ ἄρα τῷ Γαβριήλ; τὴν μαρτυρίαν τὴν παροῦσαν τοῦ Δανιὴλ ἄκουσον· Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως E

hæc operari incipe, & persevera in fide: ne fatuarum virginum exemplo oleum emptum abiens excludaris. Ne fiduciæ plenus esto, quòd lampadem solummodo teneas: sed illam ardentem conserva. Luceat tua lux bonorum operum coram hominibus, nec blasphemetur propter te Christus. Feras ᵃ [1] indumentum incorruptionis, ᵇ in bonis operibus emicans: & quodcumque ᶜ à Deo rite administrandum suscepisti negotium, è re administra. Creditæ tibi pecuniæ? rectè dispensa. ᵈ Verbum doctrinæ tibi concreditum est? pulchrè administra. Audientium animas ᵉ adjungere [fidei] potes? facito illud diligenter. Multæ sunt præclaræ administrationis januæ. Tantum, ne quis ex nobis condemnatus abjiciatur, ut cum fiducia occurramus æterno regi Christo qui regnat in secula. Regnat enim in secula, qui judicat vivos & mortuos, pro vivis & mortuis mortuus. Et sicut Paulus dicit: *Ad hoc enim Christus est mortuus, & vixit, ut & mortuis & vivis dominetur.*

XXVII. Quod si forte aliquem audiveris dicentem, [2] quod finem habeat Christi regnum, hanc hæresim exsecrare: draconis est alterum caput, quod novissime circa Galatiam succrevit. Ausus est * quidam dicere, post mundi finem regnaturum non esse Christum: nec pronuntiare veritus est, quod Verbum è Patre egressum, ipsum rursus in Patrem resolutum amplius non erit; talia in sui ipsius perniciem blasphema vomens. Non enim audivit Dominum dicentem: *Filius manet in seculum.* non audivit Gabrielem aientem: *Et regnabit super domum Jacob in secula, & regni ejus non erit finis.* Vide quod dicitur. nunc homines hæretici contra Christum docent: & Gabriel archangelus de perpetua Salvatoris permansione docuit. Cuinam ergo magis fidem adhibeas? nonne Gabrieli? Præsens Danielis testimonium audi: *Videbam in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli tamquam Filius hominis veniens; &*

Mat. xxv. 10. 11. 12.
Mat. v. 16.
Rom. II. 24.
1
a 1. Cor. xv 53.
b 1. Tim II. 10.
c Mat. xxv. 14. 30. vel Luc. XII. 42.
d 1. Tim. II. 15.
e Act. II. 41.
Rom. XIV. 9.
2 De verbis, Cujus regni non erit finis.
Apoc. XII. 3.
* Marcellus Ancyranus.
Johan. VIII. 35.
Luc. I. 32.
Dan. VII. 13.

ᵃ μόνον.] Codd. Colb. Bodl. & ed. G. Morelii, pro μόνον habent μένων. non improbanda lectio: *Ne confidas quod exspectans [adventum Christi] lampadem habeas.* sed non solus hic locus est, ubi pro μόνον Colb. cod. exscriptor posuit μένων.

1 *indumentum incorruptionis.*] Vox hæc in Liturgiis græcis usitata, verbi gratia in constit. Apostol. lib. 8. cap. 6. pag. 338. in precatione pro Catechumenis. habetur apud Naz. orat. 42. pag. 685. Chrysost. hom. 2. in 2. Cor. Vide Coteler. in citatum constit. Apost. locum.

ᵝ οἰκονομικῶς διοικῆσαι.] Coisl. Reg. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Morel. οἰκονομῆσαι. Inferius, loco προσθεῖναι, codd. Coisl. & Roe, habent προστῆναι, *praeesse* eodem modo legit Grodecius qui verba τὰς ψυχὰς τ. ἀκ., subjicit regimini verbi οἰκονόμησον. at οἰκονόμησον refertur ad alterum λόγον διδασκαλικὸν subintellectum. retinendaque est lectio προστεθεῖναι τὰς ψυχὰς, quam imitatur Cyrillus ex illo Act. II. 42. καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ, &c.

ᵞ ὑπὲρ ζώντων.] Articulum ὁ, ante ὑπὲρ ζώντων, ex codd. Casaub. & Roe, abrasimus, ut servaretur vis Cyrilliani ratiocinii, quo ait & ex Apostolo probat, Christum idcirco viventium & mortuorum ex regia dignitate judicem esse, quia pro utrisque mortuus est. sed eosdem codices non sequimur, dum pro ἀποθανών, habent ἀπέθανεν. Verba καὶ ἔζησεν desunt in codd. Roe & Casaub at pro ἔζησεν, Paulus scripsit, ἀνέζησεν. sed lectio ἔζησεν Joh. Millesio Prolog. num. 76. aptior videtur antithesim inter ἀπέθανεν & νεκρῶν, & ἔζησεν & ζώντων melius conservans.

2 *quod finem habeat Christi regnum, &c.*] Marcellum Ancyranum intelligit, tametsi nomini parcat; qui cum adversus Asterium Sophistam Arianum, librum scripsisset ad explicandum locum Apostoli de Filii subjectione erga Patrem, Sabellii & Pauli Samosatensis hæresim instaurare visus est. Quare in concilio Hierosolymitano anni 335 deprehensus ab episcopis quod prava sentiret, & sententiam mutare jussus, librum se igni daturum pollicitus est. Constantinum postea adivit; à quo ad concilium CP. anni 336. remissus, episcoporum sententia sacerdotio dejectus est. hæc ex Socrate lib. 1. hist. cap. 36. & Eusebio lib. 2. contr. Marcell. pag. 55. & 56. Idem tamen à concilio Rom. an. 342. & Sardicensi an. 347. absolutus, utrum vere hæreticus fuerit criticis disputandi occasionem dedit. Si lis ista ex Patrum & auctorum ecclesiasticorum sententia æstimanda sit; omnes pene accusant Marcellum, pauci defendunt, aliqui dubii hærent. Si ex confessionibus fidei, Marcelli & discipulorum; nihil est quod in illis jure reprehendas. Si ex fragmentis librorum ejus ab Eusebio transcriptis, Marcellum forte ab hæresi Sabelliana, & personarum Patris & Filii confusione, utcumque absolves; ab hæresi vero de finiendo Christi re- F gno, & deserenda à Verbo quam nostræ salutis causâ suscepit humanitate, vix ac ne vix quidem: adeo diserta sunt ejus verba ab Eusebio, inprimis lib. 2. contra Marcellum commemorata, pag. 50. & 51. Si denique ex judiciis synodalibus, erit sane potior conciliorum Romani & Sardicensis, quam Hierosolymitani CP. & Philippopolitani, auctoritas. Quæ tamen Cyrillum nostrum, Basilium, & Patres pene omnes tam latinos quam græcos non prohibuit, quominus Marcellum alii ut certum hæreticum, alii saltem uti maxime suspectum haberent: conciliumque CP. œcumenicum IIum. Marcellianos in veris hæreticis numerat.

ᵈ ἐτόλμησέ τις.] Vocem τις adscripsimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Ottob. Grod.

ᵉ κατὰ τοῦ Χριστοῦ.] Editi, τὰ κατὰ Χριστοῦ. Articulum τὰ ejecimus ex Coisl. Reg. Roe.

℣. 14. *usque ad antiquum dierum pervenit. Et datus*
A
est ipsi honor, & principatus, & regnum. Et
omnes populi, tribus, linguæ servient ipsi. Po-
testas ejus, potestas æterna quæ non pertransibit,
& regnum ejus non destruetur. Hæc tene po-
tius, his crede: quæ vero hæresis effutit, pro-
cul rejice. manifestissima namque de nun-
quam finiendo Christi regno audivisti.

XXVIII. Habes & aliquid simile in ex-
Dan. II. 34. plicatione lapidis è monte sine manibus ab-
scissi, qui est Christus quantum ad carnem:
Ibid. 44. *Et regnum ejus populo alteri non derelinquetur.*
B
Ps. XLIV. 7. Et David aliquando ait: *Thronus tuus, Deus,*
Ps. CI. 26. *in seculum seculi.* alias verò: *In initio tu Do-*
mine terræ fundamenta jecisti, & quæ sequun-
℣. 27. tur. *Ipsi peribunt, tu autem permanes*, &c. *Tu*
℣. 28. *autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*
Hebr. I. 8. 10. &c. Quæ quidem Paulus ad Filium interpretans
retulit.

Objectiones Galatarum refelluntur. Prima object. XXIX. Vis autem cognoscere, unde in
talem insaniam devenere qui contraria do-
cent? [1] Legerunt prave, quod ab Apostolo
1. Cor. XV. 25. recte scriptum est: *Oportet enim ipsum regnare,*
C
donec posuerit omnes inimicos suos sub pedibus
suis. & dicunt: quando inimici positi fuerint
sub pedes ejus, non amplius regnabit; per-
verse stulteque hoc dicentes. Qui enim prius-
quam hostes debellaverit, regnat; nonne
multo magis post superatos hostes regnaturus
est?

Secunda objectio. Ibid. ℣. 28. XXX. Ausi sunt & hoc dicere, quod illa
sententia: *Cum subjecta fuerint ipsi omnia, tunc*
& ipse Filius subjicietur ei, qui omnia ipsi sub-
jecit; [hæc inquam sententia] significet Filium
resolutum iri in Patrem. Jam verò, ô omnium
D
maxime impii, vos Christi opificia æternum
Johan. I. 3. manebitis; Christus vero per quem & vos &
omnia facta sunt, interibit funditus? blasphe-
ma vox sane. Quomodo autem subjicientur
ipsi omnia? intereuntia-ne, an manentia? Er-
go-ne cætera quæ Filio subjiciuntur, mane-
bunt; Filius verò Patri subjectus, non mane-
Quomodo Christus subjicietur Patri. bit? subjicietur porro, non quasi tunc Patri
parere incipiat, (ab æterno enim *quæ placita*
Johan. VIII. 29. *sunt ei facit semper:*) sed quia tunc quoque
obediet, non coactam præstans obedientiam,
E
sed spontaneam obsequendi voluntatem. Non

τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν[α] ἔφθασε. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμή, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι, δουλεύσουσιν αὐτῷ. ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος ἥτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. Ταῦτα κράτει[β] μᾶλλον, τούτοις πίστευε· τὰ δὲ τῆς αἱρέσεως ἀποπέμπου. φανερώτατα γὰρ ἤκουσας περὶ τῆς ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

κη'. Ἔχεις δὲ παραπλήσιον καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ λίθου, τοῦ ἐξ ὄρους τμηθέντος ἄνευ χειρῶν, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ κατὰ σάρκα· Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται. καὶ ὁ Δαβὶδ ποτὲ μὲν φησίν· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ποτὲ δέ· Κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ ἑξῆς· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ τὰ ἑξῆς· σὺ δὲ[γ] ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ἅτινα εἰς τὸν υἱὸν ὁ Παῦλος ἡρμήνευσεν.

κθ'. Καὶ θέλεις γνῶναι πόθεν ἦλθον εἰς τοιαύτην μανίαν οἱ τὰ ἐναντία διδάσκοντες; ἀνέγνωσαν δὲ τοῦ Ἀποστόλου καλὸν, κακῶς, τό· Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ[δ] ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. καὶ λέγουσιν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ τεθῶσιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκέτι βασιλεύει· κακῶς καὶ ἀνοήτως τοῦτο λέγοντες. ὁ γὰρ πρὶν καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθροὺς βασιλεύων, πῶς οὐχὶ μᾶλλον, μετὰ τὸ περικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν βασιλεύσει;

λ'. Ἐτόλμησαν δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι τὸ γεγραμμένον, Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸν υἱὸν ἀναλυθῆναι εἰς πατέρα. Εἶτα ὦ πάντων ἀνοσιώτατοι, ὑμεῖς μὲν, τὰ Χριστοῦ δημιουργήματα, μένετε· Χριστὸς δὲ, δι' οὗ[ζ] καὶ ὑμεῖς καὶ πάντα γέγονεν, ἀπόλλυται; βλάσφημος ἡ φωνή. πῶς δὲ καὶ ὑποταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα; ἀπολλύμενα, ἢ μένοντα; εἶτα, τὰ μὲν ἄλλα ὑποτασσόμενα τῷ υἱῷ, μένει· ὁ δὲ υἱὸς ὑποτασσόμενος τῷ πατρὶ, οὐ μένει; ὑποταγήσεται δὲ, οὐχ ὅτι τότε ἄρχεται πειθαρχεῖν τῷ πατρὶ,[η] (ἀεὶ γὰρ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε·) ἀλλ' ὅτι καὶ τότε ὑπακούει, οὐκ ἀναγκαστὴν ὑπακοὴν ἔχων, ἀλλ' αὐτοπροαίρετον εὐπείθειαν. οὐ

α ἔφθασε.] Post ἔφθασε addunt codd. Reg. Roe, Casaub. & Grod. ἐνώπιον αὐτοῦ, *coram eo*; quæ voces in Bibliis Vaticanis desunt, habentur tamen in Aldinis & Complut. & in cod. Al. & apud multos Patres. Eas ne legerit Cyrillus noster incertum, cum sequentes καὶ προσηνέχθη αὐτῷ prætermiserit.

β μᾶλλον.] Quum esset in editis μόνον, *his solum crede*, consensus codd. Coisl. Reg Roe, Casaub. & Grod evicit, ut scriberemus μᾶλλον. Colb. habet μένων, pro μόνον. Respondet his verbis supra positis: τίνι μᾶλλον οὖν πιστεύεις; facilius μᾶλλον in μόνον, quam μόνον in μᾶλλον ab emendatoribus commutari potuit. Paulo infra, loco καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, Coisl. Reg. & Grod. unam tantum vocem περὶ adscriptam habent. Pro χισθέντος, scriptum in Roe, & Casaub. τμηθέντος, *decisi*, magis ad verba Danielis.

γ ὁ αὐτὸς εἶ.] Articulum ὁ, quem editi prætermittunt, ex codd. Roe, Casaub. & Psalmorum ac sancti Pauli textu addidimus.

1 *legerunt prave*, &c.] Locum hunc & subjectum, quem sibi hæreticorum nomine opponit Cyrillus, allegat Marcellus in fragmentis ab Eusebio commemoratis. Primum, *Oportet ipsum regnare*, &c. & alterum similem Psal. 109. *Sede à dextris meis, donec ponam*, &c. lib. 2. cap. 4. pag. 51. C. D. alterum, *Cum subjecta fuerint*, &c. qui thema & argumentum propositæ à Marcello disputationis erat, cap. 2. pag. 41. & cap. 4. pag. 53. Subjectionem Christi, quam Patres de humanitate, vel de Ecclesiæ membris vulgo intelligunt, interpretatur Cyrillus de obedientia Patri ex omni æternitate à Filio, non serviliter & coacte, sed libera-
F
liter & filii in morem præstita; de qua ejus sententia videsis quæ in catechesim 10. n. 9. subnotavimus.

δ οὗ ἂν θῇ.] Particulam ἂν adscripsimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. sacro Textu, & ipso Cyrillo infra sub finem num. 32.

ε ἐτόλμησαν, &c.] Voces καὶ τοῦτο, quæ in editis post εἰπεῖν sunt positæ, hoc in loco scripsimus, & particulam δὲ iis præfiximus, juxta codd. Coisl. Ottob. Reg. Roe, Casaub. Particulam verò ὅτι post εἰπεῖν, ex Ottob. Roe, & Casaub. Vocem quoque ὁ υἱὸς, quæ paulo post sequitur, ex omnibus modo memoratis libris, Ottob. excepto, & sacro Textu huc revocavimus.

ζ καὶ ὑμεῖς.] Conjunctio καὶ hic primum comparet, à nobis ex codd. Coisl. & Grod. adjecta. Loco ὑμεῖς, *vos*, est in Colb. ἡμεῖς, *nos*. Paulo post, in verbis εἶτα τὰ μὲν ἄλλα, &c. εἶτα posuimus pro εἰ, & ἄλλα adjecimus ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. & Grod. Pro υἱῷ sequenti, Coisl. Reg. & Grod. scriptum habent, Θεῷ. Credo ante εἶτα legendum aliud μένοντα, quod responsionem ad interrogatum contineat.

η ἀεὶ γάρ.] Particulam causalem γάρ, in editis ἀεὶ præfixam huic voci subjunximus, ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod. ἀεὶ hic omiserunt interpretes convertere, idem existimantes significare ac πάντοτε. atqui vel unus hic ille locus probat apud Cyrillum sumi pro *ab æterno*, ut vertimus. alia sunt loca bene multa quibus in hoc significatu accipitur. Vide Cat. 6. num. 7. Cat. 11. num. 1. & num. 4. Cat. 14. num. 26.

γὰρ

γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἵνα ἀνάγκῃ ὑποταγῇ· ἀλλὰ υἱός ἐστιν, ἵνα προαιρέσει καὶ φιλοστοργίᾳ πεισθῇ.

λα'. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτούς· τό, [α] ἄχρις οὗ, ἢ τὸ μέχρις οὗ, ποταπόν ἐστιν· ἐγὼ γὰρ αὐτῇ τῇ λέξει, ὁμόσε χωρήσας, ἀνατρέψαι πειράσομαι τὴν πλάνην. Ἐπειδὴ ἐτόλμησαν εἰπεῖν ὅτι τό, μέχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, δηλοῖ αὐτοῦ τὸ τέλος· καὶ ἐτόλμησαν περιγράψαι τὴν αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ καταπαῦσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀκατάπαυστον ἐξουσίαν· φέρε τοίνυν, ἀναγνῶμεν τὰ ὅμοια ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως. Ἆρα μέχρι τότε ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι μετὰ Μωϋσέα τινὲς ἀπέθανον, ἢ μετὰ νόμον οὐκέτι θάνατος γέγονεν ἀνθρώπων; Ἀλλὰ βλέπεις ὅτι τό, μέχρι, ῥητὸν οὐ χρόνου ἐστὶ περιοριστικόν· ἀλλ', ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, καὶ ταῦτα Μωϋσέως δικαίου ὄντος καὶ θαυμασίου ἀνδρός, ὅμως ἡ κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐξενεχθεῖσα ἀπόφασις θανατική, ἔφθασε καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς· καὶ ταῦτα, μὴ ἁμαρτήσαντας τὰ ὅμοια τῷ Ἀδάμ, ἐν τῇ παρακοῇ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως.

λβ'. Δέξαι [β] πάλιν ἄλλο ῥητὸν ὅμοιον· Μέχρι γὰρ σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Τό, μέχρι σήμερον, ἆρα μέχρι Παύλου μόνον; οὐ μέχρι σήμερον, καὶ ἕως τῆς συντελείας; Ἐὰν δὲ λέγῃ Παῦλος Κορινθίοις· Ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἐλπίδα ἔχοντες, αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, εἰς τὰ [γ] ὑπὲρ ἐκεῖνα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι· βλέπεις σαφῶς, ὅτι τό, ἄχρις, οὐ τέλος ἐστίν, ἀλλ' ἔχει τι ἐπακολουθοῦν. Πῶς τοίνυν δεῖ σε μνημονεύειν τό, ἄχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθρούς; ὥσπερ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτὸς Παῦλος· Καὶ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται· δηλονότι διὰ παντός. Ὥσπερ γὰρ ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ λέγειν οὐ χρή, οὕτω μηδὲ τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ποτε λέγοντός τινος ἀνάσχῃ. [δ] Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται.

λγ'. Καὶ ἄλλας δὲ πλείονας μαρτυρίας ἔχων ἐκ τῶν θείων γραφῶν, περὶ τῆς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας· [ε] ἀρκεσθήσομαι ταῖς προειρημέναις τέως διὰ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας. Σὺ δὲ ὁ ἀκροατής, ἐκεῖνον βασιλέα προσκύνει μόνον, φυγὼν πᾶσαν αἱρετικὴν πλάνην. Εἰ δὲ παράσχοι ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, καὶ τὰ λείποντα τῆς Πίστεως κατὰ καιρὸν ὑμῖν [ζ] ῥηθήσεται. Ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς πάντας [ζ] ὑμᾶς διαφυλάξαι, μνημονεύοντας τῶν σημείων τῆς συντελείας

A enim servus est, ut ex necessitate subjiciatur; sed filius est, ut ex animi sententia & ex amore obsequatur. *V. Cat. 10. n. 9.*

XXXI. Quæramus vero ex illis, illud *quousque*, & *donec* qualem vim habeat. Ego enim hac ipsa voce, comminus conserens manus, errorem evertere tentabo. Quando illi ausi sunt dicere, dicto illo, *Donec posuerit inimicos suos sub pedes suos*, finem ejus significari; æternumque Christi regnum terminis circumscribere, ac non finiendam potestatem verbis B finire non timuerunt: Age igitur, similia legamus apud Apostolum: *Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen.* Ergo-ne huc usque moriebantur homines, nec amplius quisquam post Moysen mortuus est, aut post legem nulla mors hominum fuit? at vides verbum *usque* temporis finem non notare: contra autem id Paulum significasse; quod quamvis Moyses justus & admirandus vir fuerit, nihilominus mortis sententia in Adamum dicta, ad illum quoque & qui eum sequuti sunt, pervenit: C idque, tametsi non peccavissent similiter ut Adam, lignum per transgressionem degustando.

Voces *quousque* & *donec*, non semper definitū quoddam tempus significant.

1. Cor. xv. 25. — Rom. v. 14. — Ibid.

XXXII. Aliam similem sententiam audi. *Nam usque ad hodiernam diem, quando legitur Moyses, velamen super cor illorum positum est.* Illud, *usque in hodiernam diem*, an-ne usque ad Paulum tantùm? nonne usque in præsens, & usque ad consummationem? Si autem dicit Paulus Corinthiis, [a] *Ad vos enim etiam usque* D *pertigimus in evangelio Christi*; [b] *spem habentes, augescente fide vestra, in regiones ultra vos positas evangelium nos illaturos*: perspicue cernis illud, *usque*, finem non designare, sed aliquid etiam quod consequatur, habere. Quomodo te igitur in memoria recensere oportet illud, *Donec posuerit inimicos?* Quemadmodum alibi dicit idem Paulus: *Et vos ipsos adhortamini quotidie, quoad hodiernus dies appellatur*; videlicet semper & continuo. Nam sicuti [c] principium dierum Christi dicere non oportet, ita neque finem regni ejus à quoquam dici pa- E tiare. *Regnum* enim *illius regnum æternum*, ut scriptum est.

2. Cor. III. 14. — Velamen Judæorum cordi in lectione Moysis impositum usque ad seculi consummationem. — a 2. Cor. x. 14. b ℣. 15. — Hebr. III. 13. — c Hebr. VII. 3. — Dan. III. ℣. 100.

XXXIII. Ac plura quidem alia ex divinis Scripturis, de nunquam finiendo Christi regno in secula, testimonia cum habeam, his quæ prius adtuli contentus ero propter provectam diem. Tu autem auditor, illum solum regem adora, omnem hæreticum errorem devitans. Si autem Dei gratia suppetierit, reliqua ad Fidem pertinentia vobis suo F tempore explicabuntur. Universorum autem Deus vos omnes custodiat, signorum consum-

[α] ἄχρις οὗ.] Male post οὗ additum ἔλθῃ in impressis: quod ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Morelio, & Grodecio, sustulimus. Post, loco ὁμοίως, quod nullo sensu adscriptum erat, ὁμόσε scripsimus ex cod. Coisl. quibus adjungendi Reg. Roe, Casaub. vitio scriptorum ὁμόσας præferentes. In ms. Genov. est ὁμολόγως.

[β] Δέξαι πάλιν, &c.] Editi, ἄλλο γὰρ δέξαι ῥητόν. Secuti sumus Reg. Coisl. Roe, Casaub.

[γ] ὑπὲρ ἐκεῖνα, vel ut in Bibliis ὑπερέκεινα.] Hujus vocis loco, Coisl. Reg. unum verbum habent ὑπερκείμενα, *super*, vel, *ultra posita*. Mox, loco βλέπε, scripsimus βλέπεις, ex quatuor codd. sæpe memoratis, & Grod. Post ἄχρις, οὐ scripsimus loco οὗ postulante sensu. Codd. præfati habent, ἄχρις οὗ, οὐχὶ πλ. Tamdem, pro ἐπακόλουθον, posuimus ἐπακολουθοῦν, ex Morel. edit. & cod. Bodl.

[δ] ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται.] Hæc ita restituimus ex codd. Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod & sacro Textu. Quorum loco hæc habentur tantum in impressis, βασιλεία γὰρ αἰώνιος γέγραπται.

[ε] ἀρκεσθήσομαι.] Ita postulante syntaxi scribimus, loco ἀρκεσθησόμεθα, ex Coisl. Reg. Roe, Casaub. Quamquam non desunt etiam in politissimis, sive græcis, sive latinis Scriptoribus, hujusmodi constructionis in speciem vitiosæ exempla. de quibus vide Joh. Clericum art. critic. tom. 1. part. 2. sect. 1. cap 10. Paulo post, pro τῆς ἡμέρας, habetur in Reg. Roe, Casaub. & Genovef. ὥρας.

[ζ] ὑμᾶς.] Ita legere maluimus cum Grod. quam ἡμᾶς, *nos*, cum editis. In Roe & Casaub. omittitur.

mationis mundi memores, & invictos ab Antichristo manentes. Audivisti signa venturi plani. accepisti demonstrationes veri Christi ex cœlis manifestè venturi. & illum quidem qui mendax fuge; hunc autem qui ve-
Num. 26. rus est exspecta. Viam edoctus es, quâ dum
a 1. Tim. vi. 20. judicabere in dextris reperiaris. [a] Depositum
de Christo custodi, [b] in bonis operibus decore
b 1. Tim. ii. 10. te gerens: ut regnum cœlorum consequaris, cum fiducia adstans coram judice: per quem & cum quo gloria Deo, cum sancto-Spiritu in secula seculorum. Amen.

καὶ ἀκαταγωνίστους ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου μένοντας. Ἔλαβες τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι πλάνου· ἔλαβες τὰς ἀποδείξεις τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατερχομένου φανερῶς ἐξ οὐρανῶν. τὸν μὲν φεῦγε, τὸν ψευδῆ· τὸν δὲ προσδόκα, τὸν ἀληθινόν. ἔμαθες τὴν ὁδὸν, πῶς κρινόμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς εὑρεθῇς. τήρησον τὴν περὶ Χριστοῦ [a] παραθήκην, ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαπρέπων· ἵνα εὐπαῤῥησιάστως παραστὰς τῷ κριτῇ, βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσῃς· δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ, ἡ δόξα τῷ Θεῷ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

a παραθήκην.] Ex Coisl. Reg. Roc, Casaub. Grod. ita scripsi loco διαθήκην.

CATECHESIS XVI.

De uno Spiritu-sancto, Paracleto, &c. I.

MONITUM.

I. *ARTICULUM Symboli de Spiritu-sancto, propter argumenti dignitatem & dicendorum copiam, duabus Catechesibus explanavit Cyrillus. In hac autem, exposita catholicæ fidei de Spiritu-sancto summa, commemoratisque hæreticorum in hoc argumento erroribus, duo sancti Spiritus nomina, Spiritum nempe & Paracletum, exponit; tum ejus in veteri Testamento operationes & testimonia edisserit, alteri catechesi reservans quæ ex novo colliguntur operationes & testimonia.*

Num. 1. & 2. II. *Ac principio, designato eo quod prave de Spiritu-sancto sentientibus incumbit periculo, & demonstrata ipsius auxilii ad recte de eo vel loquendum vel audiendum necessitate;*
n. 3. & 4. *compendio perstringit quid de ejus unitate, solida subsistentia, communi cum duabus aliis personis*
n. 5. 6. 7. *gloria & divinitate catholica doceat Ecclesia. Tum varia commemorat hæreticorum in Spiritum-sanctum peccata. eorum præcipue qui Spiritum-sanctum se dicere ausi sunt; uti Simon ma-*
n. 8. 9. 10. *gus; Montanus, cujus insaniam & scelerata mysteria enarrat; & Manes, quem Simone ipso*
n. 11. & 12. *deteriorem pronuntiat. hisque opponens auctoritatem Scripturarum, Spiritum-sanctum in eis sub aquæ nomine & symbolo, propter diversas suas operationes, non immerito designatum ostendit.*
n. 13. *Ut ambiguitatem in voce* Spiritus, *multis disparibus rebus tributa, latentem tollat, post asser-*
n. 14. *tam obiter solidam ejus hypostasim, diversos prorsus immundi & sancti-Spiritus effectus descri-*
n. 15. 16. 17. & 18. *bit. ab hoc mentem illuminari, latentia aperiri, pias cogitationes immitti, dæmones aduri, & effugari per exorcismos docens. Hunc* Paracletum *seu consolatorem appellari tradit, propter*
n. 20. & 21. *auxilium humanæ infirmitati impensum, datam martyribus testificandi vim, productum in toto*
n. 22.
n. 23. *orbe quodcumque est in hominibus bonum. Inde ad angelicam naturam respiciens, hujus moderatorem, magistrum & sanctificatorem, infinito ab ea intervallo separatum, contemplari jubet Spiritum-sanctum; qui à Filio accipiens sicut à Patre Filius, ambobus ut operatione & donis*
n. 25. & seq. *ita & potestate conjunctus est. Dehinc variis, ex ordine sacrorum librorum, sancti-Spiritus ope-*
n. 32. *rationibus & testimoniis leviter præstrictis, sequentis catechesis pollicitatione, & fausta donorum sancti-Spiritus apprecatione, istam concludit.*

n. 3. III. *Habet hæc oratio multa memorabilia, in primis luculentam unius Dei Patris, Filii*
n. 23. *& Spiritus-sancti professionem. disertam & expressam Spiritus-sancti à rebus creatis distinctionem. eximia ejus omnipotentiæ, immensitatis, æternitatis, in corda hominum efficacitatis testi-*
n. 24. *monia. processionem ejus à Filio dilucide adstruit. vim prævenientis ejus gratiæ, cujusvis boni*
n. 19. *efficacis principii, magnifice describit. Quæ de triplici Deo à Marcione invecto, & cruentis*

Montanistarum mysteriis, ab aliis auctoribus referuntur, non contemnendam è Cyrillo adipiscuntur auctoritatem. n. 7. & 8.

IV. *Habita est vel præcedenti ante subsequentem die, vel paucis omnino ante eam diebus. at subsequens instante Paschatis festo perorata est, ut testis est ipse num. 20. Hanc ergo sacra hebdomada habitam credibile est. Eam castigavimus ad codd. Coisl. Roe, Casaub. & Ottobonianum. In Coisliniano est ad finem num. 3. prolixius additamentum quod in calcem conjecimus.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιϛ΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

A

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ, [α]ΤΟΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ, ΤΟ ΛΑΛΗΣΑΝ [β]ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΟΦΗΤΑΙΣ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους. Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν. καὶ ἑξῆς· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ τὰ ἑξῆς. B

α΄. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ἀληθῶς χρεία τῆς χάριτος, ἵνα περὶ Πνεύματος ἁγίου διαλεχθῶμεν· οὐχ ἵνα [γ]τὸ κατ᾽ ἀξίαν εἴπωμεν, ἀδύνατον γάρ· ἀλλ᾽ ἵνα τὰ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν εἰπόντες ἀκινδύνως διέλθωμεν. Φόβος γὰρ ἀληθῶς μέγας ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, τοῦ Χριστοῦ σαφῶς εἰρηκότος· Ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ ἔστι πολλάκις δέος, μή ποτέ τις ἢ [δ]ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐκ νομιζομένης εὐλαβείας, εἰπὼν ὃ μὴ χρὴ περὶ αὐτοῦ, λάβῃ τὴν καταδίκην. ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεφήνατο, ὅτι οὐκ ἔχει ἄφεσιν· [ε]ἐὰν οὖν τις πταίσῃ, ποίαν ἔχει τὴν ἐλπίδα; C D

β΄. Αὐτῆς οὖν ἂν εἴη τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος ἔργον τὸ παρασχεῖν, καὶ ἡμῖν ἀλείπτως εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν ἐν συνέσει ἀκοῦσαι. χρεία γὰρ συνέσεως, οὐ μόνον τοῖς λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν· ἵνα μὴ ἄλλα ἀκούοντες, [ζ]ἄλλα παρεκδέχωνται ἐν διανοίᾳ. Λεγέσθω

CATECHESIS XVI. ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore pronunciata in illud: ET IN UNUM SANCTUM SPIRITUM, PARACLETUM, QUI LOQUUTUS EST IN PROPHETIS. Et lectio ex epistola ad Corinthios: *De spiritalibus autem fratres, nolo vos ignorare*: & in sequentibus: *Divisiones autem donorum sunt; idem verò Spiritus*, & quæ sequuntur. Symb. 1. Cor. xii. 1. ℣. 4.

I. SPIRITALI vere opus est gratia ut de Spiritu-sancto disseramus: non ut pro rei dignitate dicamus, impossibile est enim; sed ut quæ è Scripturis divinis depromta sunt dicendo, sine periculo decurramus. Magnus enim verè in evangeliis designatur timor, cum Christus aperte dixerit: *Quisquis autem dixerit verbum contra Spiritum-sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro*. Et est persæpe verendum, ne quis aut ex ignorantia, aut ex opinata pietate, quod minime oporteat de illo prolocutus, condemnationem reportet. Judex vivorum & mortuorum Christus pronuntiavit hujusmodi hominem veniam non habere: si quis igitur offendat, quid illi spei superest? Sancti Spiritûs gratiâ opus est, ut de sancto-Spiritu rectè dicatur. Matt. xii. 32. Qui de Spiritu sancto, sive ex ignorantia, sive ex pietatis opinione, prava sentiũt, à condemnatione non immunes. V. Cat. 11. n. 17.

II. Ipsius itaque gratiæ Jesu Christi opus fuerit concedere, & nobis ut absque defectu loquamur, & vobis ut intelligenter audiatis. intelligentiâ enim opus est non dicentibus tantum, verùm etiam audientibus; ut ne alia audientes, alia in mente pravè concipiant. Dicamus Vide num. 25.

[α] τὸν Παράκλητον.] Articulum, quem in neutro genere scriptum habent editi, nos ex codd. Roe, & Casaub. masculinum fecimus, ut etiam restituimus Cat. 17. num. 3. quo loco Cyrillus Symboli verba recitat. Nusquam ille, cum Paracleti vocem Spiritus-sancti mentioni subjungit, τὸ Παράκλητον scribit; sed ὁ Παράκλητος. Ita Cat. 16. num. 3. num. 13. num. 24. & Cat. 17. num. 34. quibus in locis perspicue adludit ad verba Symboli quæ repetit. Paracletus non est adjectivum nomen Spiritus sancti, ut *Sanctus*, *consubstantialis*, &c. sed appellativum ab effectis ejus ductum, & alterum quoddam ipsius nomen. quod Christus abunde significat his verbis Johan. xiv. 26. ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et hæc adeo distincta sunt nomina, ut inde hæretici ansam sumserint distinguendi Paracletum à Spiritu. quam opinationem ut everterent veteres, in Symbolo Paracletum cum Spiritu conjunxere, ne ambæ appellationes in duos distraherentur, ut testatur Cyrillus Cat. 17. num. 2. & 3. Quare in Symbolo constit. Apostol. lib. 7. cap. 41. sic habetur: εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν Παράκλητον. quod servatum est in symbolo Antiocheno quod exstat apud Athanasium de Synodis num. 25. & in Philippopolitano apud Hilarium, quod non est à proxime nominato diversum. Posteriores Græci dixere τὸ παράκλητον, unde hoc nostrorum librariorum vitium fluxit.

E

[β] ἐν τοῖς προφήταις.] Ita scripsimus loco διὰ τῶν προφητῶν, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & ipso Cyrillo, tum Cat. 17. num. 3. hunc Symboli articulum ita referente, tum Cat. 16. num. 4. & Cat. 4. num. 16. semper scribente, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις. Verba διαιρέσεις, &c. quæ titulum absolvunt, in editis præterita, resarsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Ottob.

[γ] τὸ κατ᾽ ἀξίαν.] Articulum τὸ adscripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. Vide Cat. 6. num. 10. Cat. 7. num. 1.

[δ] ἢ ἐξ ἀγνοίας.] Particulam ἢ adjecimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod.

[ε] ἐὰν οὖν.] Illud οὖν à nobis ex Roe, & Casaub. adjectum, ut & articulus τῆς ante Ἰησοῦ Χριστοῦ, num. seq. init.

[ζ] ἄλλα.] Loco ἄλλως scripsimus ἄλλα, ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, vocem μόνα adjecimus ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Ex quibus etiam pro αὐτοῦ, scripsimus ἑαυτοῦ: & paulo post, ante ὅσα ἐχωρήσαμεν, ἢ, *vel*, loco καί.

Quæ scripta non sunt, non curiosè scrutanda.

igitur nos de Spiritu-sancto ea tantum quæ scripta sunt: si quid vero scriptum non fuerit, ne curiosè scitemur. Ipse Spiritus-sanctus eloquutus est Scripturas: ipse de seipso quoque dixit quæcumque voluit, seu quæcumque capere potuimus. Dicamus ergo quæ ab ipso dicta sunt: nam quæ ille non dixit, nos non audemus.

V. Cat. 4. n. 17. Cat. 12. n. 5. & præcipuè Cat. 11. n. 12.

a 1. Cor. VIII. 6.

Unus est Spiritus-sanctus, quemadmodū unus Pater, & Filius unus. Id. Cat. 17. n. 2.

III. Unus est solus sanctus-Spiritus, Paraclетus. Et quemadmodum [a] unus est Deus, Pater, neque est secundus Pater; & sicut unus est unigenitus filius & Verbum Dei, fratremque non habet: sic unus est solummodo Spiritus-sanctus, neque est secundus Spiritus ipsi honore par. Est igitur sanctus-Spiritus, maxima potestas, divinum quiddam & investigabile. Vivit enim, & rationabilis est, sanctificator rerum omnium à Deo per Christum effectarum. Ille justorum animas illustrat: ille & in prophetis; ille & in apostolis in novo Testamento. Odio habeantur qui sancti Spiritus operationem separare audent. Unus Deus, Pater, veteris & novi Testamenti dominus: & unus Dominus, Jesus Christus, qui in veteri prophetatus est & in novo advenit: & unus Spiritus-sanctus, qui per prophetas de Christo prædicavit, & post adventum Christi descendit, eumque demonstravit.

Id. infr. n. 13. & Cat. 17. n. 5. 28. & 34.

Vid. infr. n. 6.

Matt. III. 16.

Non alius veteris, alius novi Testamenti Spiritus.

IV. Nemo igitur à novo Testamento vetus dividat; [1] nullus dicat alium ibi, & alium hic Spiritum esse: alioquin in ipsum offendet Spiritum-sanctum, qui cum Patre & Filio honoratur, & sancti baptismatis tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur. Unigenitus enim Dei filius Apostolis dixit disertè: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris, & Filii, & sancti-Spiritûs.* Spes nostra est in Patrem, & Filium, & sanctum-Spiritum. Non tres Deos adnuntiamus; conticescant enim Marcionistæ: verùm cum sancto-

1

Id. Cat. 4. n. 16. Vid. Cat. 6 n. 1.

Matt. XXVIII. 19.

Non tres Deos prædicamus; sed unum. V. infr. n. 7.

A τοίνυν ὑφ' ἡμῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος μόνα τὰ γεγραμμένα. Εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμονῶμεν. αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε τὰς γραφάς· αὐτὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἴρηκεν ὅσα ἐβούλετο, ἢ ὅσα ἐχωροῦμεν. λεγέσθω οὖν ἃ εἴρηκεν· ὅσα γὰρ οὐκ εἴρηκεν, ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν.

γ'. Ἕν ἐστι μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁ παράκλητος. καὶ ὥσπερ εἷς ἐστιν ὁ [a] Θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ οὐκ ἔστι δεύτερος πατήρ· καὶ ὥσπερ εἷς ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ Λόγος
B τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὕτως ἕν ἐστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον, καὶ δεύτερον οὐκ ἔστι πνεῦμα ἰσότιμον αὐτῷ. [β] Ἔστιν οὖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεγίστη δύναμις, θεῖόν τι καὶ ἀνεξιχνίαστον. ζῇ γὰρ, καὶ λογικόν ἐστιν, ἁγιαστικὸν τῶν ὑπὸ Θεοῦ [γ] διὰ Χριστοῦ γενομένων ἁπάντων. Τοῦτο φωτίζει τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων· τοῦτο δὲ ἐν προφήταις, τοῦτο δὲ ἐν ἀποστόλοις ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ. Μισείσθωσαν οἱ χωρίζειν τολμῶντες τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. εἷς Θεὸς, ὁ πατὴρ, πα-
C λαιᾶς δὲ καινῆς διαθήκης δεσπότης· καὶ εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐν παλαιᾷ προφητευθεὶς δὲ ἐν καινῇ παραγενόμενος· καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, διὰ προφητῶν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ κηρύξαν· ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ καταβὰν, καὶ ἐπιδεῖξαν [δ] αὐτόν.

δ'. Μηδεὶς οὖν χωριζέτω τὴν παλαιὰν ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης. μηδεὶς λεγέτω ὅτι [ε] ἄλλο τὸ πνεῦμα ἐκεῖ, καὶ ἄλλο ὧδε· ἐπεὶ προσκρούει αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τετιμημένῳ, καὶ ἐν τῷ
D καιρῷ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι συμπεριλαμβανομένῳ. ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις εἴρηκε σαφῶς· Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἡ ἐλπὶς ἡμῶν εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὐ τρεῖς θεοὺς καταγγέλλομεν· φιμούσθωσαν γὰρ Μαρκιωνισταί· ἀλλὰ

α Θεὸς ὁ πατήρ.] Editi, Θεὸς καὶ πατήρ. Maluimus sequi lectionem codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grodecii; cum hîc respiciat Cyrillus, vel ad verba Symboli πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα, vel ad locum Apostolicum 1. Cor. VIII. 6. Ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὁ πατήρ. Imo & infra Cyrillus hæc repetens scribit: εἷς Θεὸς, ὁ πατήρ. idemque habet num. 24.

β ἔστιν οὖν.] Coisl. Roe, Casaub. Grod. ἔστι δέ.

γ διὰ Χριστοῦ γενομένων.] Voces διὰ Χριστοῦ post ἁπάντων in impressis positas, ante γενομένων collocavimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & simili, seu potius eadem Cat. 17. num. 3. repetita Cyrilli sententia. vocem quoque γενομένων, loco γεγραμμένων quæ nullum hîc sensum efficit, restituimus ex codd. Ottob. Roe, & Casaub. & jam citato Cat. 17: loco. Creationem rerum Filio tribuit Cyrillus, sanctificationem Spiritui-sancto. At ut sanctificationem Filio non abjudicat, quam ipsi unà cum Patre & Spiritu sancto tribuit Cat. 7. num. 7. ita nec à Spiritu-sancto creationem alienam facit. Eodem autem modo Basilius rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui-sancto adscribit in Ps. 32. pag. 175. S. Maxim. dial. 3. de Trin. pag. 456. Πατὴρ διὰ λόγου κτίζει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγιάζει. quæ communis Patrum loquendi ratio. Nec Cyrillus rationabilium solùm substantiarum Spiritum-sanctum sanctificatorem asserit, sed etiam earum rerum quas Sacramentorum materias dicimus, Cat. 23. num. 7. unde aquæ baptismalis, sacri chrismatis, & Eucharistiæ sanctificationem eidem tribuit, Cat. 3. num. 3. & 4. Cat. 21. num. 3. Cat. 23. num. 7. & 19.

δ αὐτόν.] Sequitur hîc in cod. Coislin. longa mantissa quam inferius ad calcem Catechesis repræsentamus.

1 *nullus dicat alium ibi, & alium hic Spiritum esse.*] Hunc quorumdam hæreticorum errorem fuisse refert infra num. 6. quem studiose variis hujus & sequentis Catechesis locis refellit. Mirabile est quod Origenes lib. 2. de Principiis cap. 7. affirmat hæreticos quidem se audivisse qui duos Deos dicerent & duos Christos: duos tamen Spiritus-sanctos nunquam se cognovisse ab aliquo prædicari. quæ verba fere repetit Ambrosius lib. 1. de Spiritu-sancto cap. 4. num. 55. Idem tamen Origenes pluribus locis notat & oppugnat errorem eorum, qui unum Spiritum in utroque instrumento non profitebantur. Vide hom. 13. in Levit. pag. 187. ed. Eras. hom. 12. in Jeremiam pag. 688. in Apolog. Pamphili pag. 859. lib. 6. in cap. 7. Rom. pag. 651. in Matthæum Huet. edit. pag. 242. Alii quoque de eodem errore commemorant, ut Epiph. hær. 21. num. 4. & 5. Is error erat omnium qui alium veteris Testamenti, alium novi Deum admittebant; sed præcipue Marcionitarum & Manichæorum, de quibus diximus ad Catech. 4. num. 33. Catech. 7. num. 6. Irenæus adversùm Gnosticos omnes, & præcipue adversùm Marcionem pugnans lib. 4. cap. 9. num. 2. dum probat unum esse Deum patrem, & unum Christum veteris & novi Testamenti, addit etiam *neque alium esse Spiritum-sanctum.* Rhodon apud Eusebium lib. 5. cap. 13. refert Apellem, quamvis Marcionitarum è grege, in diversam ab eis abiisse sententiam, cùm unum fateretur principium contra ac magister & condiscipuli; prophetias autem ex adversario Spiritu, ἐξ ἀντικειμένου Πνεύματος, profectas diceret. Manetis hæresim Turbo sic refert apud Archelaüm disp. cum Man. num. 10. & apud Epiph. hæres. 66. num. 30. *De prophetis qui apud vos sunt hæc dicit, Spiritus esse,* (lege ex græcis Epiphanii *Spiritum*, sing. num.) *impietatis sive iniquitatis tenebrarum illarum quæ ab initio ascenderunt; à quibus* (Epiph. & ob id) *decepti non sunt locuti in veritate.*

ε ἄλλο.] Hîc & linea sequenti scriptum in impressis ἄλλον. primo in loco posui ἄλλο ex propria auctoritate; in secundo ex codd. Coisl & Roe. Pro αὐτοῦ ex iisd. codd. & Casaub. reposui αὐτῷ, *ipsi Spiritui-sancto.* & ex Coisl illud ante τῷ ἁγίῳ collocavi, quum in editis αὐτοῦ, & in Roe ac Casaub. αὐτῷ, post ἁγίῳ legatur. Loco μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ, Coisl. habet σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, ut est in simili phrasi Cat. 4. num. 16. Intelligit hoc loco, ut & in mox citato Cat. 4. communem æqualis trium personarum glorificationis morem, de quo dicit Cat. 6. n. 1. qui ex formula baptismi profectus erat, teste Basilio de Spiritu-sancto cap. 10. & ep. 72. pag. 119.

σὺν ἁγίῳ πνεύματι, δι' ἑνὸς υἱοῦ, ἕνα Θεὸν καταγγελλόμεθα. ἀδιαίρετος ἡ πίστις· ἀχώριστος ἡ εὐσέβεια. οὔτε χωρίζομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα ὡς τινες· οὔτε συναλοιφὴν ὡς Σαβέλλιος ἐργαζόμεθα. ἀλλ' οἴδαμεν εὐσεβῶς ἕνα πατέρα, τὸν ἀποστείλαντα ἡμῖν [α] σωτῆρα τὸν υἱόν. οἴδαμεν ἕνα υἱὸν, τὸν ἐπαγγειλάμενον πέμψειν παρὰ τοῦ πατρὸς τὸν παράκλητον. οἴδαμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλῆσαν ἐν προφήταις· καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ κατελθὸν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ· [β] πάντων γὰρ παρ' ἡμῖν ἐστι τὰ ἀξιώματα. ἐνταῦθα Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν. ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν κατῆλθε. Καὶ πρεπωδέστατον μὲν ἀληθῶς ἦν, ὥσπερ τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ λέγομεν· οὕτω καὶ περὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ λέγειν ἐκκλησίᾳ. ἐπειδὴ δὲ τῆς δόξης τοῦ ἐνταῦθα σταυρωθέντος, συναπολαύει [γ] τὸ ἐκεῖ κατελθόν· οὕτω τὰ περὶ τοῦ ἐκεῖ κατελθόντος ἐνταῦθα λαλοῦμεν· ἀμέριστος γὰρ ἐστιν εὐσέβεια.

έ. Βουλόμεθα λοιπὸν τινὰ εἰπεῖν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐχὶ διηγήσασθαι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀκριβῶς, ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' εἰπεῖν τὰς διαφόρους [δ] τινῶν περὶ αὐτοῦ παρεκτροπὰς, ἵνα μή ποτε ἐξ ἀγνοίας ἐκείνων κατενεχθῶμεν· καὶ ἐπικόψαι τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς, ἵνα μίαν ὁδὸν βασιλικὴν ὁδεύσωμεν. Εἰ δέ τι ῥηθὲν ὑπὸ τῶν αἱρέσεων νῦν διηγούμεθα δι' ἀσφάλειαν, τοῦτο κατὰ τῆς ἐκείνων περιτρεπέσθω κεφαλῆς· ἀθῷοί τε εἴημεν, οἵ τε λέγοντες ἡμεῖς, καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες.

A Spiritu, per unum Filium, unum Deum prædicamus. Indivisa est fides, inseparabilis pietas. [1] Neque separamus sanctam Trinitatem, velut nonnulli faciunt; neque confusionem juxta Sabellium facimus. Sed cum pietate novimus unum Patrem, qui nobis Salvatorem misit, Filium: novimus unum Filium, qui se pollicitus est missurum à Patre Paracletum: novimus Spiritum-sanctum, qui loquutus est in prophetis; & in Pentecoste super apostolos in ignitarum linguarum specie delapsus est, isthic in Hierusalem, in [2] superiore Apostolorum ecclesia. Omnium enim apud nos sunt prærogativæ. Huc Christus de cœlis descendit. huc Spiritus-sanctus de cœlis delapsus est. Ac maxime conveniens erat, ut quemadmodum ea quæ Christum & Golgothæ locum respiciunt, in hoc Golgotha dicimus; sic & de sancto-Spiritu in superiore diceremus ecclesia. verùm quoniam qui illic descendit, ejus qui isthic crucifixus est gloriæ consors est, idcirco in hoc loco verba facimus de eo qui illic descendit: pius enim cultus separationem non admittit.

V. Propositum est deinceps quædam de Spiritu-sancto proloqui: non quidem substantiam ejus [ac naturam] accurate enuntiare, impossibilis quippe res; sed diversas quorumdam circa eumdem aberrationes notare, ne forte earum ignoratione præcipites feramur; errorisque vias præcidere, ut una regia via incedamus. Quod si nunc cautionis ergo quid ab hæresibus dictum fuerit recenseamus, id totum in caput illorum convertatur: nos verò immunes simus, tam nos qui narramus, quàm vos qui auditis.

V. infr. n. 24. & Cat. 17. n. 3.
[1]

Joh. xv. 26.

Act. 2. 1-3.

[2] Superior Hierosolymis Apostolorum ecclesia.

Omnium mysteriorũ prærogativæ Hierosolymis.

Spiritus sanctus Christi gloriæ consors.

Impossibile est sancti-Spiritus substantiam edicere. Id. inf n. 24. Cat. 17. n. 17.

V. Cat. 6. n. 13. & 24. & Cat. 7. n. 1.

[1] *neque separamus sanctam Trinitatem.*] Separabant Trinitatem Ariani filium in creaturarum numerum referentes, Cat. 11. n. 17. Spiritumque sanctum tanto inferiorem Filio, quanto Filium Patri docebant. Eorum opinionem refert Athanasius orat. 1. cont. Arian. num. 6. Μεμερισμέναι τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμέναι, καὶ ἀπεσχοινισμέναι, καὶ ἀλλότριαι, καὶ ἀμέτοχοί εἰσιν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὡς αὐτὸς [Ἄρειος] ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἄπειρον. *Natura separatæ, abalienatæ, sejunctæ, alienæ, & nulla communione secum invicem conjunctæ sunt Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti substantiæ; & ut ipse ait* [Arius] *penitus inter se substantia & gloria infinite dissimiles.* Voces Arii refert ex Thalia desumtas de Synod. num. 15. Ἤγουν τριάς ἐστι, δόξαις οὐχ ὁμοίαις· ἀνεπίμικτοι ἑαυταῖς εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν· μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα δόξαις εἰς ἄπειρον. *Nimirum Trinitas est non simili singulorum gloria; eorum hypostases nulla societate permixtæ: altera est alterâ gloriosior, gloriis in infinitum diversis.* Contrarius erat error Sabellii, quem hoc seculo renovaverat Marcellus Ancyranus, cujus dogma nec propriam Spiritui sancto hypostasim tribui patiebatur. Basil. epist. 74. pag. 126. ὅτι τὸν Παράκλητον ἰδίαν ὑφεστηκέναι συγχωρεῖν. Hanc opinionem credo idcirco tantopere à Cyrillo oppugnari infra num. 13. & Cat. 17. n. 5. 28. & 34. Qui quidem error Sabellio etiam videtur antiquior. hunc enim commemorat & refellit Origenes tom. 2. in Johann. pag. 58. eumque Lactantio imputat Hieronymus epist. al. 65. nov. edit. 41. & in cap. 4. ỷ. 6. epistolæ Pauli ad Galatas. Cyrillus media inter Arianos & Sabellianos incedens via, nihil nisi Catholicus esse poterat. Quod si unius Dei fidem exprimens paulo ante, non dicit, Patrem, Filium, & Spiritum-sanctum unum esse Deum; sed, unum Deum esse per unum Filium cum sancto Spiritu, perinde est: cum itidem Naz. carm. 3. pag. 68. sic Trinitatis fidem profiteatur: Εἷς Θεὸς, ἐκ γενέταο, δι' υἱέος, ἐς μέγα Πνεῦμα; *Unus Deus, ex genitore, per filium, in magnum Spiritum.*

[α] σωτῆρα.] Erat in editis σωτηρίαν, *salutem*, quod mutavimus juxta codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Pro ἐπαγγελλόμενον, ex cod. Coisl posuimus ἐπαγγειλάμενον, ut infra habetur num. 9. Porro ad marginem è regione vocis ἀποστείλαντα, ait Millesius hoc Scholion se manu recentiori adscriptum in cod. Roe reperisse: Ὥσπερ ὁ Πατὴρ πέμπων (lege πέμψας) τὸν υἱὸν, οὐ τὰ αὐτοῦ χαρίσματα δέδωκεν, ἀλλὰ τὸν υἱὸν ὑποστατικῶς· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πέμψας ὁ Υἱὸς, οὐ τὰ χαρίσματα ἔπεμψεν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐνυπόστατον καὶ ἐνεργὸν Πνεῦμα; *Quemadmodum Pater filium mittens, non ejus dona concessit, sed filium substantialiter; ita & Filius Spiritum-sanctum mittens, non dona misit, sed ipsum subsistentem & operantem Spiritum.* Scholium quidem Cyrilli non est, sed omnino ejus menti ac sententiæ conveniens nobis videtur. Vide præter hunc ipsum locum, Cat. 17. num. 9. 12. 14. 18. & Cat. 21. num. 1. 2. 3. &c. quo in loco ait sanctum chrisma Spiritus-sancti effectivum esse ex præsentia divinitatis ejus. Hanc autem doctrinam de substantiali sancti-Spiritus in animam ad eam sanctificandam illapsu, multis sacræ Scripturæ & Patrum testimoniis corroborat Dion. Petav. tom. 2. dogm. Theologic. lib. 8. de Trinit. c. 4. &c.

[2] *in superiore Apostolorum ecclesia.*] Ecclesia in ea æde in qua Spiritus sanctus descenderat, in monte Sion ædificata, omnium Hierosolymitanarum antiquissima. parva æde constabat. In hac Lucianus presbyter, libro de Detectione reliquiarum sancti Stephani cap. 8 & 10 sanctum Stephanum diaconum ordinatum fuisse refert. Probabile est apostolos, quorum nomine appellata est, & sanctum Jacobum ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopum ea domo, per ipsum Spiritum sanctum consecrata, ad conventus Ecclesiæ celebrandos propensius quam ullo alio loco usos esse. Sanctus Epiphanius libro de ponderibus & mensuris num. 14. refert parvam hanc ecclesiam ab Adriano, cum Æliam ædificavit integram repertam esse, & Hierosolymitanæ sub Vespasiano cladis expertem. Distabat ab Ælia quantum arcus semel potest jacere, ex Guill. Tyr. lib. 8. belli sacri cap. 5.

[β] πάντων γὰρ, &c.] Ita editi omnes, & Coislin. ac Grodecius. At Roe, & Casaub πάντα, &c. *omnia apud nos sunt insignia.* supra Cat. 3. num. 7. dixerat Cyrillus τὸ πάντων ἀγαθῶν ἀξίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. quod huic nostræ phrasi simillimum, in qua supplendum tantum ἀγαθῶν.

[γ] τὸ ἐκεῖ κατελθόν.] His addit Coisl. μία γὰρ ἡ δόξα; *una enim* [*amborum*] *gloria est.*

[δ] τινῶν περί.] Voces istæ nescio quomodo in impressis exciderant: eas resarsimus ex codd. primam quidem ex Coisl. alteram verò ex eodem, insuperque ex Roe, & Casaub. Post, conjunctionem καὶ ex duobus modo memoratis mss. libris addidimus, ac pro ἐπικόψω, *præcidam*, scripsimus ἐπικόψαι, ex cod. Coisl. cui suffragantur Roe & Casaub. qui tamen ferunt ἐκκόψαι. legisse videtur Grod. ἐπικόψωμεν, *præcidamus.*

Variæ hæreses contra Spiritum-sanctū. a *Ps.* cxxxix. 4. S. Irenæus. *Act.* VIII. 9. *V. Cat.* 6. *n.* 14. 1 Gnostici. 2 *V. Cat.* 6. *n.* 25. & *inf. n.* 9. *V. sup. n.* 4. *V. Cat.* 6. *n.* 19. *inf. n.* 10. *Ps.* XLIX. 18.

A VI. Namque impiissimi circa omnia hæretici, etiam adversùs sanctum-Spiritum [a] linguam acuêre, & infanda dicere sunt ausi, quemadmodum Irenæus auctor in suis adversùs hæreses libris scripsit. Alios quidem non veritum est seipsos Spiritum-sanctum dicere: quorum primus est Simon, ille in Actis apostolorum magus. ejectus enim, talia docere non dubitavit. [1] Ii verò qui Gnostici vocantur & impii [sunt,] alia quoque contra Spiritum effati sunt: & [2] rursum alia improbi Valentiniani. B At conscelератissimus Manes seipsum ausus est dicere Paracletum à Christo missum. Alteri verò alium in prophetis, aliumque in novo Spiritum commenti sunt. adeo diversus est illorum error, seu potius blasphemia. Hujusmodi igitur homines oderis, & fuge blasphemantes Spiritum-sanctum quibus non est remissio. Quænam tibi cum spe omni carentibus societas, qui in Spiritum quoque sanctum nunc baptizandus es? Si is qui adhæret furi & currit cum eo, supplicio obnoxius est; ille qui in Spiritum-sanctum impingit, quam spem est C habiturus?

ϛʹ. Οἱ γὰρ περὶ πάντα ἀνοσιώτατοι αἱρετικοὶ, καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὤξυναν [a] γλῶσσαν, καὶ ἐτόλμησαν εἰπεῖν τὰ ἀθέμιτα· καθὼς Εἰρηναῖος ὁ ἐξηγητὴς ἐν τοῖς * προστάγμασι τοῖς πρὸς τὰς αἱρέσεις, ἔγραψεν. οἱ μὲν ἑαυτοὺς εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰπεῖν τολμήσαντες, ὧν πρῶτος Σίμων, ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάγος. ἀποβληθεὶς γὰρ, τὰ τοιαῦτα διδάσκειν ἐτόλμησεν. οἱ δὲ Γνωστικοὶ καλούμενοι καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἕτερα κατὰ τοῦ πνεύματος ἐφθέγξαντο. Οὐαλεντινιανοὶ δὲ οἱ παράνομοι, [β] πάλιν ἕτερα· ὁ δὲ δυσσεβὴς Μάνης, ἑαυτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ Χριστοῦ πεμφθέντα Παράκλητον εἰπεῖν ἐτόλμησεν. ἕτεροι δὲ, ἄλλο ἐν προφήταις εἶναι, καὶ ἄλλο ἐν καινῇ. καὶ πολλή δέ τις αὐτῶν ἡ πλάνη, μᾶλλον δὲ ἡ βλασφημία. Μίσησον τοίνυν τοὺς τοιούτους, καὶ φεῦγε τοὺς βλασφημοῦντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄφεσιν [γ] οὐκ ἔχοντας. τίς σοὶ πρὸς τοὺς ἀνελπίστους κοινωνία, τῷ βαπτισθησομένῳ νῦν καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον; εἰ ὁ κολλώμενος τῷ κλέπτῃ καὶ συντρέχων, ὑπὸ τιμωρίαν ἐστίν· ὁ προσκρούων Πνεύματι ἁγίῳ, ποίαν ἕξει τὴν ἐλπίδα;

* forte συντάγμασι.

Marcion novum Testamentum detruncavit. *V. Cat.* 6. *n.* 16. 3

VII. Odio sint & Marcionistæ, qui veteris Testamenti verba è novo detraxerunt. Primus enim Marcion, alienissimus à Deo vir, qui [3] primus

ζʹ. Μισείσθωσαν καὶ Μαρκιωνισταὶ, οἱ περιελόντες τὰ ῥήματα τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἀπὸ τῆς καινῆς. πρῶτος γὰρ Μαρκίων, ὁ ἀθεώτατος, ὁ πρῶτος τρεῖς

a γλῶσσαν.] Coisl. τὰς γλώσσας. propius ad sententiam Psalmi LXIII. 4. Post ἐτόλμησαν, verbum εἰπεῖν adjecimus ex codd Coisl. Roe, Casaub. Grod. Sequentes voces τοῖς προστάγμασι desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. mallemus τοῖς συντάγμασι. librariis illusit sequens vox πρὸς τὰς. Forte tamen vocantur à Cyrillo scripta Irenæi προστάγματα, *præceptiones*, quia ut ipse in præfatione librorum suorum exponit, eos scripsit ad detegendam & insinuandam omnibus ut caverent, perversam & studiose contectam hæreticorum fraudem. Quod Irenæus dicitur explanator ἐξηγητὴς, id ipsi optime convenit, qui hæreticorum dogmata copiose descripsit & explanavit. Non tamen idcirco eam vocem à Cyrillo ipsi tribui putem, sed potius ab explanatione vel Scripturæ sacræ, cujus multa loca in eius scriptis explicantur, vel doctrinæ ecclesiasticæ. sic enim quivis auctor ecclesiasticus ἐξηγητὴς dici potest. Cat. 13. num. 21. & Cat. 15. num. 20. veteres Patres sub nomine ἐξηγητῶν citat, occasione quorumdam Scripturæ locorum, quæ sive in perpetuis commentariis, sive in aliis libris pro data occasione exposuerant. Anastas. Sinaït. lib. 7. Anagog. Contemplationum, ut habetur in cod. Colb. 2153. vocat Philonem, Papiam, Irenæum, Justinum, Pantænum, Clementem, Alexandrinum vetustissimos ecclesiarum ἐξηγητάς.

D

1 *ii qui Gnostici vocantur.*] Gnosticorum nomine non una simplex secta, sed multæ prorsus diversæ, quæ à Simone mago hæresis semina susceperunt, intelliguntur. in his etiam, & præcipuo quodam titulo comprehensi Valentiniani, quos tamen ut à Gnosticis diversos recenset Cyrillus. Gnosticis infra tribuit opinionem de Spiritu-sancto, quam ipse, verecundia aut singulari impietatis horrore prohibitus, referre non ausus est. Borborianos forsan notat, qui quamvis ex Irenæo lib. 1. cap. 29. num. 1. separatam Gnosticorum eamque omnium impurissimam classem constituerint, Gnosticorum nomen præ cæteris habuisse & retinuisse videntur, ex Epiph. hæresi 26. num. 3. Horum de Spiritu-sancto opinionis, ab Irenæo & Epiphanio locis citatis, & Theodoreto lib. 1. hæret. fab. cap. 13. commemoratæ hæc summa erat: Spiritum-sanctum, quem feminеæ, ut apparet naturæ credebant, ex primo quodam angelo progenitum, conjugem citra voluntatem Patris frustra quæsivisse. tum simplicitate & benignitate actum, sive actam, ut loquitur Irenæus, opus genuisse in quo erat ignorantia & audacia. hunc Proarchontem seu Protarchontem vocabant, &c. Ophitæ & Sethiani, alterum Gnosticorum genus, Irenæo referente lib. 1. cap. 30. num. 1. Spiritum-sanctum primam esse feminam dicebant: cujus libidine primus homo accensus, (primum hominem scilicet appellabant lumen quoddam primum, quod in virtute Bythi residere arbitrabantur;) ex ea Christum genuisset.

E

F

2 *alia rursum improbi Valentiniani.*] Valentinianorum de Spiritu-sancto doctrinam refert sanctus Irenæus lib 1 cap. 2. n. 5. Nempe post omnes Æônas, & Sophiæ periculum ac restitutionem, Monogenem de consilio Patris, muniendi ac fulciendi Pleromatis causâ, alterum par Æônum produxisse, nempe Christum & Spiritum-sanctum. Præter id autem quod Christus Æonibus contulisset, nimirum certam quamdam notitiam, Spiritum sanctum eos omnes inter se exæquatos gratias agere docuisse, ac veram requiem induxisse. Præterea Achamothæ Spiritus-sancti nomen tribuebant, ibid. cap. 4. num. 1. Patet eos Spiritum-sanctum feminei sexus effecisse. Unum quemdam Æonum insuper Paracletum appellabant, quem marem cum femina Pisti conjungentes, cum aliis decem ex Anthropo & Ecclesia proditos nugabantur, Iren. lib. 1. c. 1. n. 2. Hæc Valentinianorum fabula. Paulo diversa ipsius Valentini doctrina, ab Irenæo lib. 1. c. 11. n. 1. recitata: Spiritum sanctum à Veritate (ut legit vetus interpres, nam græca Epiphanii ferunt *ab Ecclesia*) productum ad Æonum examinationem & fecunditatem, &c. Athanasius vero epist. 1. ad Serapion. num. 10. & 11. alio modo Valentini opinionem refert: nimirum Spiritum-sanctum angelis coævum, unum ex illis esse, quamvis cæteris major Paracleti donatus sit nomine. Alia erant aliorum Valentinianorum seu Gnosticorum placita, ut Marci præstigiatoris apud Irenæum lib. 1. cap. 15. num. 3.

β πάλιν ἕτερα.] Editi, καὶ ἕτερα. Prætulimus scripturam codd. Coisl. Roe, Casaub. Paulo post, ex iisdem scripsimus ἄλλο duobus locis consequenter, ubi in editis ferebatur ἄλλον, ut superius fecimus n. 4.

γ οὐκ ἔχοντας.] Coisl. οὐκ ἔχουσι. Sæpe, ut Cat. 6. num. 26 Cat. 4. num. 16. Cat. 16. num. 1. nullam blasphemis in Spiritum-sanctum veniam superesse ait: quibus locis cum nuda Evangelii verba recitet, nullum ejus sententiis alium sensum inesse credendum est, præter eum, legitimum sane & verum, qui in ipso Christi dicto latet. Quod autem blasphemiam in Spiritum-sanctum venia carere non existimarit, ratio in promtu est. blasphemiæ hujus reos pronunciat, qui vel ignorantia vel pietatis opinione de Spiritu-sancto secus atque oportet sentiant num. 1. & in primis Manichæos sceleris hujus hoc loco reos definit. Atqui Manichæis pollicetur, si resipiscant esse viam salutis, Cat. 6. num. 36. & habuit in auditorio viros ex Manichæis conversos, ut patet ex Cat. 15. n. 3. Intelligit ergo difficiliorem remissu cæteris peccatis esse blasphemiam in Spiritum-sanctum, non veniæ expertem.

3 *primus tres Deos asseruit.*] Nimirum unum bonum, patrem J. C. alterum malum, videlicet Diabolum qui gentibus imperitet. tertium medium conditorem mundi, Judæorum Deum. Ita Megethius Marcionita, in Dialogo Adamantii contra Marcion. lib. 1. pag. 13. quod Epiph. hæres. 42. num. 3. confirmat. Cyrillus supra num. 4. dixit tres Deos à Marcionistis prædicari. at Cat. 6. num. 16. duos à Marcione Deos affirmari, nulla tertii mentione, commemorat. Plures Marcioni triplicis deïtatis errorem imputant, uti Dionys. Romanus apud Athan. de Decret. Nicenæ syn. num. 26. Epiph. jam laudatus, &c. Theodoretus lib. 1. hæret. fab. c. 24. At Justinus, Irenæus, Tertullianus, Prudentius duos tantum Deos ab eo invectos testantur. Rhodon ecclesiasticus auctor apud Eusebium lib. 5. hist. cap 13. non Marcionem, sed Synerum quemdam erroris hujus de triplici divinitate auctorem fuisse tradit: quod secutus Augustinus hæresi 21. Marcionem ab illo errore absolvit. In citato Adamantii dialogo cum Megethius tria principia tueatur, Marcus alter Marcionit. lib. 2. pag. 43. duo tantum distinguit. Etiamsi opinionem quam tuetur Megethius, non docuisset Marcion, tres nihilominus dii, imo & quatuor ex ejus doctrina consequebantur: nam Tertulliano teste lib. 1. cont. Marcion. cap. 15. materiam admittebat æternam, unde eam Deum fuisse legitime concludit Tertullianus. cumque malum, quod ipsum quoque æternum esset, sententia Marcionis se materiæ adjunxisset, hinc quartus Deus effectus. Theodoretus Marcionem ait quatuor admisisse substantias, quarto videlicet loco materiam numerans, & malum sive Diabolum in tertio.

Θεοὺς εἰπών· εἰδὼς ὅτι ἔγκεινται ἐν τῇ Καινῇ μαρτυρίαι περὶ Χριστοῦ τῶν προφητῶν, περιέκοψε τὰς ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης μαρτυρίας, ἵνα ἀμάρτυρος μείνῃ ὁ βασιλεύς. μισείσθωσαν οἱ προειρημένοι Γνωστικοὶ μὲν ὀνόματι, τῆς δὲ ἀγνωσίας πεπληρωμένοι· τολμήσαντες τοιαῦτα εἰπεῖν περὶ ἁγίου πνεύματος, ἅπερ ἐγὼ λέγειν οὐ τολμῶ.

η'. Μισείσθωσαν οἱ Κατὰ Φρύγας, καὶ Μοντανὸς, ὁ τῶν κακῶν ἔξαρχος· καὶ [α] αἱ δύο δῆθεν αὐτοῦ προφήτιδες, Μαξιμίλλα καὶ Πρισκίλλα. ὁ γὰρ Μοντανὸς οὗτος, ὁ παρεξεστηκὼς καὶ μανιώδης ἀληθῶς, (οὐ γὰρ ἂν εἶπε τοιαῦτα, εἰ μὴ ἐμαίνετο) ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ ἀθλιώτατος, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἀσελγείας πεπληρωμένος. αὐτάρκες γὰρ τοῦτο [β] διὰ συσσήμων εἰπεῖν, τῆς παρουσῶν γυναικῶν σεμνότητος εἵνεκεν. Καὶ Πέπουζαν μικρότατον κωμύδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβὼν, καὶ ψευδῶς Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας τοῦτο· καὶ ἀθλιώτατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων, καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρῶσιν, προφάσει τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς μυστηρίων· (διὸ μέχρις πρῴην ἐν τοῖς διωγμοῖς, τοῦτο ποιεῖν ἡμεῖς ὑπωπτευόμεθα, διὰ τὸ, [γ] κἀκείνους τοὺς Μοντανοὺς, ψευδῶς μὲν ὁμωνύμως δὲ, καλεῖσθαι Χριστιανούς·) ἐτόλμησεν ἑαυτὸν εἰπεῖν ἅγιον Πνεῦμα, ὁ πάσης ἀσεβείας καὶ ἀπανθρωπίας πεπληρωμένος, [δ] ὁ ἀναπολόγητον ἔχων τὴν καταδίκην.

θ'. Ἐπηγωνίσατο, καθὼς προείρηται, καὶ ὁ δυσσεβέστατος Μάνης, ὁ τὰ τῶν αἱρέσεων πασῶν κακὰ συνειληφώς. καὶ οὗτος τελευταῖος βόθρος ἀπωλείας τυγχάνων, [ε] τὰ πάντων συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἱρετικῶν, καινοτέραν εἰργάσατο καὶ ἐδίδαξε πλάνην· ἐτόλμησέ τε εἰπεῖν, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ Παράκλητος, ὃν ἐπηγγείλατο

Deos tres adseruit; cùm videret in novo Testamento insertas esse prophetarum de Christo testificationes, ea antiqui fœderis testimonia recidit, ut Rex [noster] à testimoniis desertus remaneret. Odio habeantur memorati jam supra Gnostici [sive scientes,] ut illi quidem dici volunt, ignorantia vero pleni; qui ea de Spiritu-sancto dicere ausi sunt, quæ ego commemorare non ausim.

Marcion novum Testamentum detruncavit. *Vid. Cat. 6. n. 16.*

V. not. 1. p. 246.

VIII. Odio sint Cataphryges & Montanus illis malorum auctor, atque ambæ illius, scilicet, prophetissæ Maximilla & Priscilla. [1] Montanus enim ille, amens & furiosus vere; (neque enim talia, nisi fureret, loqueretur,) seipsum ausus est Spiritum-sanctum edicere; homo abjectissimus, atque omni impuritate & lascivia coopertus. id enim signis indicare sufficiat, mulierum quæ hic adstant reverentiæ causâ. Qui cum Pepusam, perexiguus hic in Phrygia viculus, occupasset, eique falsò Hierosolymæ nomen indidisset, prætextu suorum quæ vocant mysteriorum, infelicissimos mulierum parvos filios jugulans, in nefastas epulas concidebat. propterea ad hæc usque nupera tempora cum persecutio desæviret, nos horum facinorum suspicione laborabamus; eo quod isti quoque Montanistæ, falsò quidem, sed tamen communi nobiscum nomine Christiani vocarentur. Ille, inquam, ausus est seipsum Spiritum-sanctum appellare: ille omnis impietatis & diritatis plenus, ille indeprecabili obnoxius condemnationi.

Montanus & ejus prophetissæ.

V. Cat. 6. n. 33.

Immania & impura Montanistarum mysteria.

V. Cat. 6. n. 8. & 11.

IX. Huic succenturiatus est, ut ante est dictum, & impiissimus Manes, qui omnium hæreseum vitia collegit: ipseque ultimum perditionis barathrum exsistens, omnium simul hæreticorum deliramenta complexus, recentiorem confecit & prædicavit errorem. ausúsque est dicere, se esse illum Paracletum quem se

Num. 6. & Cat. 6. n. 25. Manes omnium hæreseon deterrimam conflavit.

[α] αἱ δύο.] Articulum αἱ reposuimus ex tribus codd. Coisl. Roe, & Casaub. Ambo posteriores, loco Μαξιμίλλα ferunt Μαξιμίνα.

[1] *Montanus enim*, &c.] Hunc furiosum & à mente alienum dicit Cyrillus; quod ad inconditos ejus motus & sermones attinet, quibus, cum vere à Dæmone cui in se locum dederat agitaretur, subita mentis alienatione & enthusiasmo inanes suas prophetias fundens, correptum se à Spiritu-sancto cum suis prophetissis simulabat. Vide Apollinaris Hierapolitani de eo judicium apud Euseb. lib. 5. histor. cap. 16. Montanus, Cyrillo teste, ac Theodoreto lib. 3. hæret. fabul. cap. 3. se dicebat Spiritum-sanctum vel Paracletum. nec mirum, cum se furiosus ipsum Patrem diceret, apud Epiph. hær. 48. num. 11. At discipuli Spiritum-sanctum vel Paracletum appellabant: sed Paracletum potius quam Spiritum-sanctum, ut patet ex Eusebio lib. 5. hist. cap. 14. & Tertulliano Montanum semper Paracletum appellante. imo quidam Spiritum-sanctum à Paracleto distinguentes, illum in apostolos, hunc in Montanum, plura & majora per Montanum locutum, descendisse aiebant; ex Tertullianea append. libri præscript. cap. 52. Montanus se hominem confitebatur; cumque vel ex catholicæ Ecclesiæ præscripto de Trinitate sentiret, vel Sabellianam opinionem tueretur, (dissentiunt enim auctores de Montanistis,) haud aliter Spiritum-sanctum se ipse, vel cum discipuli dicebant, quam quod eo Spiritus-sanctus tamquam præcipuo organo & instrumento usus esset. Utrum autem hypostatice conjunctum Montano Spiritum-sanctum senserint, dubium. Cyrillus verò Montanum cum Simone mago & Manete, qui seipsos saltem à Spiritu sancto susceptos dicebant, comparans, eamdem de eo habuisse videtur opinionem. Eadem sensisse videtur Basil. dum epist. 1. canonica Can. 1. ait Pepuzenos in Patrem & Filium, & Montanum vel Priscillam baptizare. Quod omni impuritate & lascivia repletus dicitur, id vel ad ipsum Montanum pertinet, turpi prophetissarum suarum contubernio infamem; quem Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 243. in adulterio deprehensum ac facto gloriatum refert: vel quod magis crediderim, ad sæva illa mysteria, quæ Manichaïcis ob impuritatem similia fuisse innuit Cyrillus, eadem verecundiæ significatione de utrisque loquens. vide Cat. 6. n. 33. Isidorusque epist. 246. Montanum ejusdem cum Manichæo sententiæ fuisse, similiterque exsecrandum ait. Certe sævitiam illam infantis in membra concisi à Gnosticis acceperant Montanistæ: conjunctamque eis turpitudinem imitatos verisimile est. vide Epiph. hæres. 26. num. 5. Quæ de eorum mysteriis narrat Cyrillus, referunt passim auctores: Philastrius hæres. 2. classis 3. Epiph. hær. 48. n. 14. Theodoret. lib. 3. hæret. fab c. 2. Isidorus Pelus. lib. 1. ep. 242. Hieronymus epist. 54. nov. edit. 27. Verum Theodoretus testis est illos hanc accusationem calumniæ loco habuisse: & plures ex Patribus laudatis, id tamquam incerto rumore jactatum referunt, cui se nolle credere ait Hieronymus. Primi qui adversum Montanistas scripsere, simile nihil ipsis objecere in fragmentis eorum ab Eusebio conservatis lib. 5. histor. cap. 15. 16. &c. Cumque ob infamia illa quorumdam hæreticorum mysteria calumniam pateretur Ecclesia, id dedecus in Ophitas regerit Origenes contra Cels. lib. 6. pag. 91. in Carpocratianos Epiphanius hær. 27. num. 3. nulli veteres quod sciam, præter Cyrillum nostrum, in Montanistas.

[β] διὰ συσσήμων, *per signa.*] Coisl. διὰ συντόμων, *compendio.* at eamdem vocem διὰ συσσήμων simili in causa, dum Manichæorum probra recensere aggreditur, usurpat Cat. 6. num. 33. Ad vocem Πέπουζαν, monet nos Millesius in margine cod. Roe hæc adscripta esse, ἡ μικρὰ καὶ εὐτελὴς πόλις, *parvum hoc & vile oppidum.*

[γ] κἀκείνους.] Ex codd. Roe, Casaub. & Grod. hoc ut elegantius & significantius scripsimus loco ἐκείνους quod in impressis simpliciter legitur.

[δ] ὁ ἀναπολ. ἔχων.] Articulum ὁ addidimus, & ἔχων loco ἔχει scripsimus ex Coisl Roe, Casaub.

[ε] τὰ πάντων.] Habetur in editis πάντα. scribere nos πάντων ex cod. Coisl. suasit similis locus Cat. 6. n. 20. ita à nobis emendatus, τὰ πάντων κακὰ, καὶ μίαν αἵρεσιν, &c. Loco κενοτέραν, *leviorem, vaniorem*, posuimus καινοτέραν *recentiorem* ex codd. Coisl. Roe, Casaub. sic Cat. 17. num. 15. διαδήματα καινότερα dicit. Illud autem καινοτέραν, *novam magis*, vel significat novum impietatis cumulum, à Manete exceptis aliunde hæresibus singulariter adjectum: vel idcirco positum est, ut vehementius repellatur vanitas hominis, qui cum ducentis post Apostolorum ætatem annis prodivisset, Paracletum nihilominus se à Christo promissum jactans, tamdiu suspensam mansisse Christi promissionem dicere cogebatur. Loco ἔδειξε, *ostendit*, posuimus ἐδίδαξε, ex mss. supra memoratis, & Grod.

Christus missurum pollicitus erat. Atqui Servator eum promittendo aiebat apostolis: *Vos autem sedete in civitate Hierusalem, donec induamini ex alto virtutem.* Quid igitur? An-ne [1] defuncti ab ducentis annis Apostoli Manem exspectabant, ut tamdem virtutem induerentur? Et quisquam dicere audeat, illos jam tum Spiritu-sancto non fuisse plenos? Enimvero scriptum est: *Tunc imponebant manus, & accipiebant Spiritum-sanctum.* Non-ne id ante Manem, multisque ante eumdem annis contigit, postquam in die Pentecostes Spiritu-sanctus descendisset?

Luc. XXIV. 49.

1 Apostoli ducentis ante Manem annis defuncti.

Act. VIII. 17.

X. Quamobrem damnatus est Simon magus? Num-ne ideo quod ad apostolos accedens dixerit: *Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque manus imposuero, Spiritum-sanctum accipiat?* Non enim dixit: Date & mihi Spiritus-sancti participationem, sed *potestatem;* ut aliis venderet rem minime venalem, quam ipse assecutus non fuerat. Viris nihil possidendi propositum tenentibus obtulit pecunias; idque cum videret eos qui venditarum rerum pretia offerebant, & ad apostolorum ponebant pedes. nec reputabat, eos qui opes in pauperum alimentum oblatas pedibus conculcabant, nunquam sane Spiritûs-sancti potestatem pretio daturos esse. Illi autem quid aiunt Simoni? *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia te consequi.* alter enim es Judas, qui gratiam Spiritus te venditurum sperasti. Si igitur Simon [Spiritûs] potestatem pretio consequi volens, *in perditionem* traditur; quantæ impietatis reus est Manes qui seipsum Spiritum-sanctum esse jactavit? Oderimus viros odio dignos; quos Deus aversatur, aversemur nos. Dicamus & ipsi cum omni fiducia de hæreticis omnibus: *Nonne eos qui te oderunt, Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam?* Est enim & laudabilis inimicitia, sicut scriptum est: *Et inimicitias ponam inter te, & inter semen illius.* Amicitia namque cum serpente, inimicitiam cum Deo & mortem conciliat.

Manes quodammodò Simone deterior.

Ibid. 19.

V. Procat. n. 2. & 4. *Cat.* 17. n. 35.

ỿ. 18.

Act. IV. 34. 35.

Act. VIII. 20.

Id. supr. n. 6. *Cat.* 6. n. 19.

Ps. CXXXVIII. 21.

Gen. III. 15.

Jacob. IV. 4.

XI. Hæc igitur à nobis de ejectis illis dicta sunto. Deinceps verò ad Scripturas divinas revertamur, & [a] bibamus aquas de vasis nostris, (sanctis Patribus,) & de puteorum nostrorum fonte. Bibamus de [b] aqua vivente *quæ salit in vitam æternam.* [c] *Hoc autem dixit* Salvator *de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Vide enim quid dicat: *Qui credit in me,* non simpliciter & perfunctoriè, sed, *sicut dicit Scriptura,* (remisit te ad vetus Testamentum;)

Testimonia ex Scripturis de Spiritu-sancto.

a *Prov.* V. 15.

b *Johan.* IV. 14. & VII. 38.

c *Joh.* VII. 39.

Ibid. ỿ. 38.

A Χριστὸς ἀποστέλλειν. Ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ἐπαγγελλόμενος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις, Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε ἐξ ὕψους δύναμιν. τί οὖν; ἆρα οἱ τελευτήσαντες ἀπόστολοι ἀπὸ διακοσίων ἐτῶν, ἐξεδέχοντο τὸν Μάνην, ἕως ἂν ἐνδύσωνται τὴν δύναμιν; καὶ τολμήσει τις εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἦσαν ἐκτότε πλήρεις ἁγίου πνεύματος; καὶ μὴν γέγραπται ὅτι, Τότε [α] ἐπετίθεσαν τὰς χεῖρας, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. ἆρα οὐχὶ πρὸ τοῦ Μάνη, καὶ πρὸ πολ- B λῶν ἐτῶν τοῦτο ἐγένετο, καταβάντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος;

ι. Διὰ τί κατεκρίθη Σίμων ὁ μάγος; ἆρ' οὐ προσελθὼν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εἰπών· Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον; οὐ γὰρ εἶπε, δότε κἀμοὶ πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν· ἀλλ', ἐξουσίαν, ἵνα ἄλλοις πιπράσκῃ τὸ ἄπρατον, ὃ αὐτὸς μὴ ἐκέκτητο. καὶ ἀργύρια προσήνεγκε τοῖς ἀκτήμοσι, καὶ ταῦτα, βλέ- C πων τοὺς προσφέροντας τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ τιθέντας παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. καὶ οὐκ ἐλογίσατο ὅτι, οἱ ποσὶ καταπατοῦντες τὸν πλοῦτον προσενεχθέντα εἰς τροφὰς τῶν πτωχῶν, οὗτοι οὐκ ἂν ἐπὶ μισθῷ ἔδοσαν ἐξουσίαν πνεύματος ἁγίου. οἱ δὲ τί φασι τῷ Σίμωνι; Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. [β] δεύτερος γὰρ εἶ Ἰούδας, διὰ τὸ ἀργυρίων προσδοκήσας πιπράσκειν τὴν χάριν τοῦ D Πνεύματος. Εἰ οὖν ὁ Σίμων, θελήσας μισθῷ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν, εἰς ἀπώλειάν ἐστι· Μάνης ὁ ἑαυτὸν εἰπὼν τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον, πόσην ἔχει τὴν ἀσέβειαν; Μισήσωμεν τοὺς μίσους ἀξίους· ἀποστραφῶμεν οὓς ἀποστρέφεται ὁ Θεός. εἴπωμεν καὶ αὐτοὶ μετὰ παρρησίας πάσης τῷ Θεῷ περὶ πάντων αἱρετικῶν· Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε Κύριε ἐμίσησα, καὶ [γ] ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; ἔστι γὰρ καὶ ἡ ἔχθρα καλή, καθὼς γέγραπται· Καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. ἡ γὰρ πρὸς τὸν ὄφιν φι- E λία, ἔχθραν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θάνατον κατεργάζεται.

ια. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τῶν ἀποβεβλημένων εἰρήσθω. λοιπὸν δὲ εἰς τὰς θείας γραφὰς ἐπανέλθωμεν, καὶ πίνωμεν ὕδατα ἀπὸ ἡμετέρων ἀγγείων, ([δ] ἁγίων πατέρων) καὶ ἀπὸ ἡμετέρων φρεάτων πηγῆς. πίνωμεν τοῦ ἀπὸ ὕδατος ζῶντος, ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. βλέπε γὰρ τί λέγει· F Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλά, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, (ἀνέπεμψέ σε εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην)

1 *defuncti ab ducentis annis apostoli.*] Apostolorum mortem ducentis ante Manetis exortum annis locat. Cum igitur Manes anno 277. prodierit, vide Cat. 6. n. 20. consequens est ut circa an. 77. Apostolorum obitum assignet. Clem. Alex. lib. 7. Strom. n. 17. p. 764. tria in Ecclesia tempora distinguit. primum Christi, quod medio Tiberii imperio desinit. alterum apostolorum, quod in Nerone terminatur. tertium tamdem quod in sequentes ætates excurrit. Apostolorum finem in Petri & Pauli martyrio locare videtur, quod secutum esse Cyrillum credibile est. Hæc epocha decem annis antiquior anno 77. sed negligitur parva annorum summa, ut rotundus numerus efficiatur.

α ἐπετίθεσαν.] Sacr. Text. ἐπετίθουν. Loco Μάνη, Coisl. fert Μανέντος. Roe, & Casaub. Μανῆτος. Scribit Cyrillus Cat. 6. n. 31. ut hîc τοῦ Μάνη.

β δεύτερος γάρ εἶ.] Voces γὰρ εἶ adjecimus ex codd. Roe, & Casaub. Coisl. habet γὰρ, sed non agnoscit εἶ.

γ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς.] Roe, Casaub. ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, ut in cod. Alex. LXX. Ante ἡ ἔχθρα, adjeci καὶ ex codd. Coisl & Grod. Loco τοῦ σπέρματος αὐτῆς, Coisl habet γυναικός.

δ ἁγίων πατέρων.] Desunt hæ voces in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Sanctos Patres intelligit veteris Testamenti scriptores. sic Salon. in Parabol. Salom. cap. 27. *Per montes designantur sancti Patres veteris Testamenti scriptores.*

ποταμοὶ

» ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. οὐ ποταμοὶ αἰσθητοὶ, γῆν ἁπλῶς ἀκανθοφόρον καὶ [α] ξυλοφόρον ποτίζοντες, ἀλλὰ ψυχὰς φωταγωγοῦντες. καὶ ἀλλαχοῦ φησίν· Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ [β] ὕδατος ζῶντος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καινότερον ὕδωρ ζῶν καὶ ἁλλόμενον· ἁλλόμενον δὲ ἐπὶ τοὺς ἀξίους.

ιβ'. Καὶ [γ] διὰ τί ἄρα τὴν πνευματικὴν χάριν ὕδωρ ὠνόμασεν; Ἐπειδὴ δι' ὕδατος ἡ σύστασις τῶν ἁπάντων. ἐπειδὴ χλοοποιὸν, καὶ ζωοποιόν ἐστι τὸ ὕδωρ. ἐπειδὴ ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται τὸ τῶν ὄμβρων ὕδωρ. ἐπειδὴ μονοειδὲς μὲν κατέρχεται, πολυειδῶς δὲ ἐνεργεῖ. μία μὲν γὰρ πηγὴ ὅλον παράδεισον ἐπαρδεύει· [δ] εἷς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ὑετὸς κατέρχεται ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ γίνεται λευκὸς μὲν ἐν κρίνῳ, ἐρυθρὸς δὲ ἐν ῥόδῳ, πορφυραῖος δὲ ἐν ἴοις καὶ ὑακίνθοις, καὶ διάφορος καὶ ποικίλος ἐν παντοίοις εἴδεσι. καὶ ἐν φοίνικι μὲν ἄλλος, [ε] ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος, καὶ ἐν πᾶσι τὰ πάντα· μονοειδὴς ὤν, καὶ οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ μεταβάλλων ἑαυτὸν ὁ ὑετὸς, ἄλλος καὶ ἄλλος κατέρχεται· ἀλλὰ τῇ τῶν ὑποδεχομένων κατασκευῇ συμπεριφερόμενος, ἑκάστῳ τὸ πρόσφορον γίνεται. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓν ὂν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀδιαίρετον, ἑκάστῳ διαιρεῖ τὴν χάριν καθὼς βούλεται. [ζ] καὶ ὥσπερ τὸ ξηρὸν ξύλον, ὕδατι κοινωνῆσαν βλαστοὺς ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ἡ ἐν ἁμαρτίαις ψυχὴ, διὰ μετανοίας ἁγίου πνεύματος καταξιωθεῖσα, βότρυας ἐκφέρει δικαιοσύνης. μονοειδὲς δὲ ὄν, πολλὰς [η] νεύματι Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖ. τινὸς μὲν γὰρ συγκέχρηται γλώσσῃ πρὸς σοφίαν, ἄλλου φωτίζει τὴν ψυχὴν ἐν προφητείᾳ, ἄλλῳ δὲ δίδωσι δύναμιν ἀπελάσαι δαίμονας, ἄλλῳ δὲ δίδωσι ἑρμηνεῦσαι τὰς θείας γραφάς. Ἄλλου τὴν σωφροσύνην ἐνισχύει, ἄλλον διδάσκει τὰ περὶ ἐλεημοσύνης, [θ] ἄλλον διδάσκει νηστεύειν καὶ ἀσκεῖν, ἄλλον διδάσκει καταφρονεῖν τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων,

A *flumina de ventre ejus fluent aquæ viventis.* non flumina sub sensus subjecta, simplici & vulgari sensu terram spinas & ligna ferentem irrigantia; sed animabus lucem infundentia. Et alibi ait: *Sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam.* Novum aquæ genus, quæ vivit, & salit; salit verò super dignos. *Joh. IV. 14.*

XII. Quid autem causæ est quod Spiritûs gratiam aquæ vocabulo nuncupavit? Quòd videlicet per aquam omnia consistunt. quòd B herbarum & animantium effectrix est aqua. quòd ex cœlis imbrium aqua descendit. quòd unius modi & formæ ipsa labitur, multiformes verò parit effectus. fons enim unus totum hortum rigat: unus verò & idem imber toto in orbe descendit; qui in lilio candidus efficitur, in rosa ruber, in violis & hyacinthis purpureus, atque in diversis rerum generibus diversus & varius. Et alius quidem exsistit in palma, alius rursum in vite, inque omnibus omnia; cum sit unius modi, nec alius à seipso exsistat. non enim seipsum commutans C imber, alius atque alius descendit; sed suscipientium se structuræ accommodans, unicuique id quod ei competens est, efficitur. Ad eumdem modum & Spiritus-sanctus, cum unus sit, & unius modi, & indivisibilis, unicuique gratiam prout vult dividit. Et quemadmodum lignum aridum aquam concipiens germina emittit; sic & anima peccatrix, per pœnitentiam Spiritûs-sancti dono dignata, justitiæ racemos portat. Cumque ille unius & ejusdem modi sit, multiplices tamen Dei D nutu, & in Christi nomine virtutes operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam: alterius mentem prophetiâ illustrat. Huic fugandorum dæmonum potestatem impertit; illi divinas Scripturas interpretandi donum largitur. Alterius temperantiam [aut castitatem] corroborat, alium quæ ad misericordiam [vel eleemosynam] pertinent, docet: alium jejunare & asceticæ vitæ exercitationes tolerare docet: alium res corporis contemnere:

Cur gratia sancti Spiritûs aquæ nomine appellata? *V. Cat. 3 n. 5. & Cat. 9. n. 9.*

Gen. II. 10.

Spiritûs-sancti effectus varii, pro varietate donorum. *Id. infr. n. 25. I. Cor. XII. 11.*

V. Cat 17 n. 21. & 29.

Spiritus sancti in animis hominũ mirandæ effectiones.

Id. infr. n. 19. & seq.

E

α ξυλοφόρον, *ligna ferentem.*] Coisl. φυλλοφόρον, *folia ferentem.*

β ὕδατος ζῶντος.] Vox ζῶντος à nobis ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. adjecta est. Abest quidem à Scriptura sacra in loco Christi hîc allegato, idcircoque non reperitur in editis Cyrilli Catecheseon codd. at manifestum est Cyrillum vel memoriæ lapsu, vel alia de causa ita legisse, tum ex verbis superioribus: πινόμενον ἀπὸ ὕδατος ζῶντος ἁλλομένου εἰς, &c. tum ex mox consequentibus: καινότερον ὕδωρ, ζῶν καὶ ἁλλόμενον. Nec solus Cyrillus ita legit. G. Nyss. ita se legisse significat, dum scribit tom. 1. orat. 1. de Beatitudd. pag. 765. ἐκνίπτων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζῶντί τε καὶ ἁλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον. ita etiam legit Hieronymus Comment. in Zachar. cap. XIV. ℣. 8. & Origenes hom. 3. in Cant. sub finem: *In corde credentium fons aquæ vivæ fit salientis in vitam æternam.* Hieronymiaster in Psal. 17. ℣. 16. Procop. in Isaï. VIII. 6. Hi omnes vocem *vivæ* sumserunt ex cap. 7. Johan. 39.

F

γ διὰ τί ἄρα, &c.] Istis adeo similia tradit Cæsarius, vel quisquis auctor dialogorum ejus nomine vulgatorum, dialog. 1. interrogatione 4. in qua quærit, quare cum aqua & igne comparetur in Scriptura Spiritus sanctus; ut ex Cyrilli fonte omnino suos hortulos irrigasse videatur. Non eædem solum sententiæ, sed iisdem pene verbis eodemque ordine enuntiatæ, eodemque in fine Apostoli testimonio confirmatæ: ut quamvis Cyrilli nomen suppresserit, ac verba identidem commutarit, prorsus tamen eum & imitatus sit, & transcripserit.

δ εἷς δὲ καὶ ὁ.] Vocem εἷς adjecimus ex cod. Coisl. & Grod. Particulam δὲ ex Coisl. Roe, & Casaub. qui loco εἷς habent ὁ. Tamdem articulum qui in editis post αὐτὸς collocatus est, ex Coisl. huic voci præfiximus.

ε ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος.] Eas voces propter ἄλλος repetitum facile prætermissas, restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Non omittendum infra, loco ἄλλος καὶ ἄλλος, *alius & alius*, legi in Coisl. cod. ἄλλως καὶ ἄλλως, *aliter & aliter.* non male; legendum tamen ἄλλος, ex verbis superioribus οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ.

ζ καὶ ὥσπερ ξύλον, &c.] Hæc sententia transcribitur à S. Nilo lib. 2. epist. 202. Sequentia vero, à verbis, μονοειδὲς δὲ ὄν, usque ad testimonium Pauli, ἑκάστῳ δὲ, ab eodem epistola 204. Prior autem à Cyrillo expressa videtur ex sancto Irenæo lib. 3. cap. 17. num. 2.

η νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ.] Ea verba prætermissa sunt in codd. Roe, & Casaub. In Coisl. verò deest tantum καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ. Familiaris Cyrillo hujusmodi locutio. sic Cat. 17. num. 21. ait Petrum confortatum potestate Spiritus sancti, *voluntate* Patris & Filii, num. 29. Spiritum-sanctum in Ecclesia novum Testamentum constituisse utriusque consensu, συμφωνίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. num. 31. Paulum mirabilia multa egisse ex virtute Spiritus-sancti, nutu Patris, & in nomine Christi. Nec porro Spiritui-sancto contumeliosum magis nutu Patris operari, quam Filio ejusdem nutu mundum condidisse, quod Cyrillus asserit Cat. 11. num. 22. & alibi. Spiritum vero quid prohibet in nomine Christi operari, quem Christus ipse suo Christi nomine mittendum docet Johan XIV. 26 Spiritus sancti unam & communem cum Patre & Filio actionem esse constans est Cyrilli doctrina multis locis, in primis Cat. 7. num. 7. Cat. 16. num. 24. Cat. 17. num. 5. Cat. 18. num. 29.

θ ἄλλον διδάσκει νηστεύειν, &c.] Codd. Roe, & Casaub. paulo aliter: ἄλλον διδάσκει σωφρονεῖν, καὶ ἀσκεῖν, καὶ καταφρονεῖν τῶν, &c. *alium docet temperantem esse, asceticam vitam tolerare, & contemnere, &c.* Coisl. post ἀσκεῖν unam habet particulam καὶ loco verborum, ἄλλον διδάσκει. Infra, ante ἐν ἄλλοις, pro ἄλλῳ, scripsimus ἄλλο, ut mox habetur.

alium ad martyrium præparat; alius in aliis, ipse verò à se numquam alius, sicut scriptum
1. Cor. xii. 7. est: *Unicuique verò datur manifestatio spiritûs ad id quod expedit.*
℣. 8. *Nam huic quidem datur per spiritum sermo sapientiæ: alii verò sermo scientiæ secundùm eumdem spiritum: alii verò fides*
℣. 9. *in eodem spiritu: alii verò dona sanationum in*
℣. 10. *eodem spiritu: alteri verò operationes potestatis: alii prophetia: alii discretiones spirituum: alteri genera linguarum; alteri verò interpretatio*
℣. 11. *linguarum. Hæc verò omnia efficit unus & idem spiritus, dividens peculiariter unicuique sicuti vult.*

XIII. Verùm, quoniam de spiritu, uno & communi nomine, multa eaque diversa in divinis Scripturis posita sunt; metusque est ne quis ex ignorantia confundat, nesciens qualem ad spiritum id quod scriptum est referatur: operæ pretium fuerit nunc certa quadam nota signare, qualem esse dicat Scriptura eum qui Sanctus est. Nam sicut Aaron vocatur Christus; David quoque, & Saül, aliique, Christi appellantur, unus tamen est verus Christus; sic & spiritûs appellatione diversis rebus attributa, optimum est videre quinam sit is qui peculiari ratione Spiritus-sanctus appellatur. Multa enim vocantur spiritus. Nam & Angelus nominatur spiritus. anima nostra spiritus dicitur; & ventus iste qui spirat, spiritus appellatur: & virtus magna vocatur spiritus: & impura actio spiritus dicitur; & Dæmon adversarius vocatur spiritus. Cave ergo ne ista cum audis, ex similitudine appellationis alterum pro altero quandoque sumas. De anima namque nostra ait Scriptura: [a] *Exibit spiritus ejus, & revertetur in terram suam.* deque eadem anima rursus dicit: [b] *Qui fingit spiritum hominis in ipso.* De angelis verò in Psalmis dicit: [c] *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* De vento autem loquitur: [d] *In spiritu violento conteres navigia Tharsis.* &, [e] *Quemadmodum in sylva lignum à spiritu agitatur.* &, [f] *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ.* De bona verò doctrina ipse Dominus dicit: *Verba quæ ego loquutus*

De nomine Spiritûs. id multis rebus commune.

Id Cat. 11 n. 1. Levit. iv 5. Ps. cxxxi. 10. 1 Reg. xxiv. 7.

Spiritûs nomen diversis prorsus rebus tributum.

a Ps. cxlv. 4. b Zachar. xii. 1. c Ps. ciii. 4. d Ps. xlvii. 8. e Isai. vii. 2. f Ps. cxlviii. 8. Johan. vi. 64.

ἄλλον ἑτοιμάζει πρὸς μαρτύριον· ἄλλο ἐν ἄλλοις, αὐτὸ δὲ οὐκ ἄλλο ἑαυτοῦ, καθὼς γέγραπται· Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. [a] ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεως· ἄλλῳ δὲ προφητεία· ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν· ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.

ιγ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ πνεύματος ἁπλῶς πολλὰ καὶ διάφορα γέγραπται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· καὶ δέος ἐστὶ μή ποτέ τις ἐξ ἀγνωσίας εἰς σύγχυσιν ἔλθῃ, ἀγνοῶν περὶ ποίου πνεύματός ἐστι τὸ γεγραμμένον· καλῶς ἔχει νῦν ἀσφαλίσασθαι, ποῖον λέγει ἡ γραφὴ εἶναι [b] τὸ ἅγιον. ὥσπερ γὰρ καλεῖται χριστὸς Ἀαρών· καὶ Δαβίδ, καὶ Σαούλ, καὶ ἄλλοι, χριστοὶ καλοῦνται· μόνος δέ ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Χριστός. οὕτω καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος προσηγορείας περὶ διαφόρων πραγμάτων εἰρημένης, καλόν ἐστιν ἰδεῖν τί ἐστι τὸ ἰδιαζόντως [γ] καλούμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καλεῖται γὰρ πνεύματα, πολλά. καὶ γὰρ καὶ Ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα. ἡ ψυχὴ ἡμῶν καλεῖται πνεῦμα· καὶ ὁ ἄνεμος οὗτος ὁ πνέων, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀρετὴ μεγάλη, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀκάθαρτος πρᾶξις καλεῖται πνεῦμα· καὶ Δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦμα. βλέπε τοίνυν ἀκούων ταῦτα, μή ποτε νομίσῃς ἀπὸ τῆς ὁμωνυμίας ἀνθ' ἑτέρου ἕτερον. περὶ μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, λέγει ἡ γραφή· Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς λέγει πάλιν· Ὁ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐν ψαλμοῖς φησίν· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. περὶ δὲ τοῦ ἀνέμου φησίν· Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς. καὶ, Ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῇ. καὶ, Πῦρ, χάλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος. περὶ δὲ τῆς καλῆς διδασκαλίας αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ [δ] λε-

a ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος.] Pro his verbis in editis habetur tantum, ἄλλῳ δὲ. Ea autem in hunc locum adscripsimus ex codd Coisl. & sacro Textu, & Cyrillo ipso Cat. 5. num. 11. & Cat. 17. num. 4. hunc locum ita referente. Paulo post, verba ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, in editis prætermissa, supplevimus ex codd Coisl Grod. Apostoli textu, & Cyrillo, citato Catech. 5 loco. In sequenti membro, retinuimus δυνάμεως, quamvis in Apostoli textu scribatur δυνάμεων, atque ita habet codex Roe, sed solus. Postremò, verba, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν, ex cod. Coisl. & sacro Textu adjecimus. Hæc porro tam multa ad resarciendum Scripturæ locum adjeci, non quod existimem Cyrillum ex tempore concionantem, nihil de prolixo testimonio præterire potuisse; sed quod repetitiones vocum ἄλλῳ, πνεύματι, γλωσσῶν facilem librariis prætermissionum ansam suppeditarint.

β τὸ ἅγιον.] In codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Vox Πνεῦμα satis ex superioribus intelligitur. sic infra num. 15. Μὴ νομίσῃς περὶ τοῦ ἁγίου τοῦτο εἶναι. & Cat. 21. num. 7. de Chrismate loquens: ἐστι τοῦτο τὸ ἅγιον. Paulo post, ex codd. Roe, Casaub. & Grod. Σαοὺλ scripsimus loco Σαμουήλ. non enim unquam Samuel à Scripturis Christus vel Unctus appellatus est, sed Saül pluribus locis. Consequenter, posuimus ἀληθινὸς loco ἀληθῶς, ex codd Coisl. Ottob Roe, Casaub. Grod. atque alterum articulum ὁ ante Χριστὸς Coisl. cod. auctoritate delevimus.

γ καλούμενον.] Vocem hanc ex codd. Roe, & Casaub. in textu scripsimus. Verba quoque, καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα, in editis prætermissa restituimus ex codd. Coisl. & Grod. In hoc autem loco ea posuimus Grodecii versionem secuti. nam in Coisl. posita sunt proximè ante καὶ ἀρετή. sed in hoc codice, quis harum sententiarum ordo esse debeat, observari non potest; cum voces, καλεῖται γὰρ πνεύματα, πολλὰ, & membra duo sequentia, ἡ ψυχὴ ἡμῶν, &c. καὶ ὁ ἄνεμος, &c. prætermissa sint. Loco ἀκάθαρτον πνεῦμα, scripsimus ἀκάθαρτος πρᾶξις, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. atque ita legisse Cyrillum sequentia declarant; ubi quæ superius summatim dixerat, repetens & ex Scripturis singulatim probans, ait num. 15. se jam dixisse quod peccatum Spiritus nomine appellaretur, quod probat his verbis Osee, *Spiritu fornicationis.* Verba καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦμα, ex cod. Coisl. solo supplevimus; ea quoque à Cyrillo esse, subsequens loco citato eorum repetitio suadet. Porro his prætermissionibus locum dedit vox πνεῦμα tam sæpe repetita, quæ festinantibus librariorum oculis, auribus ac manibus illusit. Hæc verò omnia à Victore Antiocheno in cap. 1. Marci ℣. 23. transcripta & contracta dicerem, nisi similia alibi observarentur, verbi gratiâ apud Athan. ep. 1. ad Serap. num. 7.

δ λελάληκα, *locutus sum*] Habetur in evangelio, λαλῶ, *loquor*. sed etiam infra Cyrillus legit, λελάληκα. Paulo post, verbum λαλεῖν, ex codd. Coisl. Roe, & Casaub addidimus: in quibus tamen habetur post τὸ, loco λαλῶν quod in eis prætermittitur. at legendum esse τὸ λαλεῖν καὶ ὁμιλεῖν, suadent verba sequentia: διδάσκαλος γίνεται ὅτι ὁμιλῶ καὶ λαλῶ.

λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή ἐστιν· ἀντὶ τοῦ, πνευματικά ἐστι. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ λαλεῖται διὰ γλώσσης· ἀλλὰ ζῶν ἐστι, παρέχον σοφῶς λαλεῖν· τὸ λαλοῦν, καὶ ὁμιλοῦν αὐτό.

ιδ'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λαλεῖ; Φίλιππος ἐξ ἀποκαλύψεως ἀγγέλου κατῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀποφέρουσαν εἰς Γάζαν, ὅτε ὁ εὐνοῦχος ἤρχετο. καὶ εἶπε τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· Πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ. βλέπεις λαλοῦν τὸ πνεῦμα τῷ ἀκούοντι; καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει οὕτως· [α] Ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα Κυρίου, καὶ εἶπε πρός με· τάδε λέγει Κύριος. καὶ πάλιν· Εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀποστόλοις· ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ [β] τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. βλέπεις Πνεῦμα ζῶν, ἀφορίζον, καὶ προσκαλούμενον, καὶ ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον. καὶ Παῦλος ἔλεγε· Πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν. ὁ γὰρ καλὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἁγιοποιός, καὶ βοηθός, καὶ διδάσκαλος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ παράκλητος, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Σωτήρ, [γ] Ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα· (οὐκ εἶπε, διδάξει, μόνον· ἀλλά, καὶ ὑπομνήσει ὅσα εἶπον ὑμῖν· οὐ γὰρ ἄλλα Χριστοῦ διδάγματα, καὶ ἄλλα ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ τὰ αὐτά·) προδιεμαρτύρατο τῷ Παύλῳ τὰ συμβησόμενα, ἵνα εὔθυμος γένηται μᾶλλον ἀπὸ τοῦ προειδέναι. Ταῦτα δὲ [δ] ὑμῖν εἴρηται διὰ τὸ λεχθὲν· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν· ἵνα μὴ λαλιὰν χειλέων τοῦτο εἶναι νομίσῃς, ἀλλὰ τὴν καλὴν διδασκαλίαν.

ιε'. Ἐνταῦθα καλεῖται δὲ πνεῦμα καὶ ἡ ἁμαρτία, καθὼς εἰρήκαμεν· ἀλλὰ καὶ ἑτέρως καὶ ἐναντίως, ὡς ὅταν λέγῃ· Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν. καλεῖται πνεῦμα καὶ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ὁ δαίμων· ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, [ε] τὸ ἀκάθαρτον. ἑκάστῳ γὰρ πρόσκειται ἡ ἐπωνυμία, ἵνα τὸ ἴδιον δηλώσῃ. ἐὰν περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου λέγῃ, τὸ πνεῦμα· μετὰ προσθήκης, τοῦ ἀνθρώπου, λέγει. ἐὰν τὸν ἄνεμον λέγῃ, πνεῦμα καταιγίδος λέγει· ἐὰν τὴν ἁμαρτίαν λέγῃ, πνεῦμα πορνείας λέγει· ἐὰν τὸν δαίμονα λέγῃ, πνεῦμα ἀκάθαρτον λέγει· ἵνα γνῶμεν περὶ τίνος ἑκάστου ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μὴ νομίσῃς περὶ τοῦ ἁγίου [ζ] τούτου εἶναι· μὴ γένοιτο. τὸ γὰρ τοῦ πνεύματος ὄνομα τοῦτο, μέσον ἐστί· καὶ πᾶν, ὃ μὴ ἔχει παχὺ σῶμα, καθολικῶς πνεῦμα καλεῖται.

A *sum vobis, spiritus sunt, & vita sunt*, id est, spiritalia sunt. Spiritus verò sanctus non per linguam loquendo profertur; sed vivens est, præbens ut sapienter loquamur, verba faciens ac loquens ipse. *Id. sup. n. 3. Id. Cat. 17. n. 28.*

XIV. Vis addiscere quòd verba faciat & loquatur? Philippus ex Angeli revelatione descendit in viam quæ Gazam ferebat, quando ille eunuchus veniebat. & dixit Spiritus Philippo: *Accede, & adjunge te ad currum istum.* Cernis Spiritum loquentem audienti? Et Ezechiel sic dicit: *Factus est super me Spiritus Domini, & dixit ad me: Hæc dicit Dominus.* Iterumque: *Dixit Spiritus-sanctus* Apostolis Antiochiæ versantibus: *Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod advocavi eos.* Vides Spiritum viventem, segregantem, & advocantem, & cum potestate mittentem. Et Paulus ait: *Nisi quod Spiritus-sanctus per unamquamque civitatem testificatur mihi, dicens, quòd vincula & afflictiones mihi manent.* Bonus enim ille Ecclesiæ sanctificator, & auxiliator & doctor, Spiritus-sanctus, Paracletus, de quo dixit Salvator: *Ille vos docebit omnia*; (non dixit tantùm, *docebit*, sed, *& in memoriam revocabit quæcumque dixi vobis.* Non enim alia sunt Christi documenta, & Spiritus-sancti alia, sed plane eadem.) [Ille, inquam, Spiritus] quæ eventura erant, Paulo ante testatus est; ut ex eorum prænotione confirmato magis esset animo. Hæc autem vobis dicta sunt propter eam sententiam: *Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus sunt;* ut ne [spiritum] hunc labiorum eloquutionem esse existimes, verum bonam doctrinam.

Act. VIII. 26. ℣. 27. 28. ℣. 29. Ezechiel. XI. 5. Act. XIII. 2. Id. Cat. 17. n. 28. Act. XX. 23. Johan. XIV. 26. Vid. inf. n. 24. Act. XX. 23. Johan. VI. 64.

XV. Spiritûs etiam vocabulo peccatum appellatur, ut ante diximus, sed altera & contraria ratione: velut cum dicitur: *Spiritu fornicationis aberraverunt.* vocatur etiam spiritus, immundus spiritus Dæmon; sed cum hac adjectione, *immundus*. Unicuique enim [spiritui] adjectum est cognomen, quod propriam notam designet. si de hominis anima dicit, E *spiritus;* cum hac additione, *hominis*, dicit. si de vento dicat, *spiritum procellæ* ait. si peccatum notet, *spiritum fornicationis* dicit. si Dæmonem significet, *spiritum immundum* appellat; ut noverimus qua de re peculiariter sit sermo, neque putes de sancto isto [Spiritu] dici. Absit. Istud enim spiritûs nomen, medium ac commune est; & quidquid spissum ac densum corpus non habet, spiritus universè

Num. 15. Osee. IV. 12. Luc. XI. 24. I. Cor. II. 11.

[α] Ἐγένετο.] Habetur in Bibliis ἔπεσεν, ut etiam infra legit Cyrillus num. 30. Ante τάδε habetur in Coisl. εἰπόν, *dic:* Quæ vox tenet locum verbi λέγει, quod in Ezechiele hoc loco legitur in Bib. Vaticanis, & infra legit Cyrillus hunc locum iterum recitans num. 30.

[β] τὸν Σαῦλον.] Articulum supplevimus ex cod. Coisl. & Actuum textu. Lineâ sequenti, pro αὐτοῖς, quod librariorum vel typographorum erratum est, reposuimus αὐτοὺς ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacro Scriptore.

[γ] Ἐκεῖνος.] Ad vocem ἐκεῖνος Millesius ait in cod Roe in margine recentiori manu hæc verba adscripta esse: ἐκεῖνος ὁ διδοὺς τὰ χαρίσματα, *ille qui dona gratiarum impertit.* Inferius, loco ὅσα εἶπον ὑμῖν, scriptum in Coisl. πάντα ἃ εἶπον ἐγὼ ὑμῖν, *omnia quæ dixi ego vobis*, ut in sacro Evangelii textu. Cyrillus Cat. 17. num. 12. hunc locum iterum citans refert prorsus ut in Evangelio πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν.

[δ] ὑμῖν εἴρηται.] Mallemus ἡμῖν, ut legit Grodecius. Loco διὰ F τὸ λεχθὲν, τὰ ῥήματα, habet Coisl. διὰ τὰ λεχθέντα. πάντα ἃ ἐγώ, &c. Paulo infra, ante νομίσῃς, addidi ex Coisl. εἶναι. Obscurum ad quod referatur illud τοῦτο; existimo ad πνεῦμα præcedens, seu spiritum illum quem sua verba esse Christus dicit. Hunc autem spiritum negat esse verborum sonum, sed rectam doctrinam. Spiritum autem sanctum ab utroque distinguit; nec labiorum eloquutionem, nec rectam doctrinam, sed Ecclesiæ doctorem esse probans.

[ε] τὸ ἀκάθαρτον.] Coisl. τοῦ ἀκαθάρτου. Post ἑκάστῳ, sequens particulam γὰρ adieci, & post λέγῃ, voces τὸ πνεῦμα, ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

[ζ] τούτου.] Coisl. Roe, Casaub. habent τοῦτο. sed scribendum fuisset τοῦτον, referendo ad λόγος. Infra, vocem μέσον, ante τοῦτο positam ex cod. Coisl. post illud pronomen collocavimus. Loco ταχὺ quod in editiones an. 1631. & sequentes irrepserat, restituimus παχύ, quod in editione an. 1608. positum, male mutatum fuerat.

Dæmones dicti spiritus, quia corpora crassa non habent.

dicitur. cùm igitur Dæmones [1] hujusmodi corpora non habeant, spiritus appellantur. sed grande intercedit discrimen. Nam impurus Dæmon, quándo in animam hominis irruperit, (liberet verò Deus ab hoc malo omnes animas tam eorum qui hîc adsunt, quam absentium,) tamquam lupus sanguinem vorans, ad devorandum paratus, in ovem irruens, sic venit. sævissimus hujus adventus; gravissimus sentienti. obscuratur mens caligine. Injustus ille impetus est, alienam possessionem invadentis. Alieno enim corpore, & alieno instrumento, tamquam proprio abuti vi facta conatur. [a] Stantem dejicit; familiaris est enim illius [b] qui de cœlo cecidit. linguam invertit, labia contorquet; sermonum loco spumam exprimit: tenebris mergitur homo; apertus est oculus, & per illum anima nihil videt. & palpitat tremebundus ante mortem homo miserabilis. Verè hominum hostes sunt dæmones, qui illis tam fœde atque immisericorditer abutuntur.

Calamitosus hominis à Dæmone occupati status.

a Marc. IX. 17. 19.
b Luc. X. 18.

Contrarii sancti-Spiritus effectus.

XVI. Non est hujusmodi Spiritus-sanctus. procul ista cogitatio. nam in bonum è contrario & in salutem se res habet. Primum enim mansuetus & lenis ejus accessus: [2] suavis & fragrans ejus sensio: jugum levissimum. Adventum ejus antevertunt præmicantes luminis ac scientiæ radii. Germani tutoris visceribus præditus venit. venit namque salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem; primum ejus à quo suscipitur, dehinc ejus operâ aliorum. Et quemadmodum is qui in tenebris prius versabatur, sole postea derepente conspecto, lucem in corporis oculo recipit, quæque antea non videbat perspicuè cernit: ita & qui Spiritus-sancti dono dignus habitus est, animo illuminatur, & supra hominem evectus videt quæ nesciebat. Posito in terra corpore, anima cœlos tamquam in speculo contuetur. Videt ut Hesaïas, *Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum.* cernit ut Ezechiel, *eum qui est super Cherubim.* videt ut Daniel, *myriadas myriadum, & millia millium.* exiguusque homo initium mundi & finem videt, & medium temporum spatium; & regum successiones cernit; quæ non addidicit;

Quam lucem menti obfundat.

Isai. VI. 1.
Ezech. X. 1. 2. & seq.
Dan. VII. 10.

A ἐπεὶ τοίνυν καὶ οἱ δαίμονες οὐκ ἔχουσι τοιαῦτα σώματα, πνεύματα καλοῦνται. ἀλλὰ πολλή τίς ἐστιν ἡ διαφορά. Ὁ μὲν γὰρ ἀκάθαρτος δαίμων, ὅταν ἔρχηται ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου, (ῥύσαιτο δὲ τούτου ὁ Κύριος πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἀκουόντων, καὶ τῶν μὴ παρόντων) ὡς λύκος αἱμοβόρος ἕτοιμος εἰς βορὰν ἐπὶ πρόβατον, ἔρχεται. ἀγριωτάτη ἡ παρουσία· βαρυτάτη ἡ αἴσθησις. σκοτώδης ἡ διάνοια γάρ· καὶ ἡ ἔφοδος ἄδικος· καὶ ἡ ἁρπαγὴ ἀλλοτρίου κτήματος· σώματι γὰρ ἀλλοτρίῳ, B ὡς ἰδίῳ κεχρῆσθαι βιάζεται, καὶ ὀργάνῳ ἀλλοτρίῳ. τὸν ἑστῶτα καταβάλλει (οἰκεῖος γάρ ἐστι τοῦ πεσόντος ἐξ οὐρανοῦ) διαστρέφει τὴν γλῶσσαν, στρεβλοῖ τὰ χείλη· ἀφρὸς ἀντὶ ῥημάτων. σκοτοῦται ὁ ἄνθρωπος, ἤνοικται ὁ ὀφθαλμὸς, καὶ δι' αὐτοῦ οὐ βλέπει ἡ ψυχή. [a] καὶ σπαίρει τρομικῶς ὁ ἄθλιος ἄνθρωπος πρὸ θανάτου. ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς οἱ δαίμονες, αἰσχρῶς κεχρημένοι καὶ ἀνηλεῶς.

ιϛʹ. Οὐκ ἔστι τοιοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· [β] μὴ γένοιτο. C ἀπεναντίας γὰρ, πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτηριῶδες ἔχει τὰ πράγματα. πρῶτον μὲν, ἡμερος ἡ παρουσία· εὐώδης ἡ ἀντίληψις· κουφότατον τὸ φορτίον. προαπαστράπτουσιν ἀκτῖνες φωτὸς καὶ γνώσεως, πρὸ τῆς παρουσίας. κηδεμόνος γνησίου σπλάγχνα ἔχον ἔρχεται. ἔρχεται γὰρ σῶσαι, καὶ ἰάσασθαι, διδάξαι, νουθετῆσαι, ἐνισχῦσαι, παρακαλέσαι, φωτίσαι τὴν διάνοιαν, πρῶτον αὐτοῦ τοῦ δεχομένου, εἶτα δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ ὥσπερ ἐν σκότει πρότερόν τις ὢν, εἶτα ἐξαίφνης ἥλιον ἰδὼν, φωτίζεται τοῦ σώματος τὸ βλέμμα, καὶ βλέπει, D ἃ μὴ ἔβλεπε, [γ] φανερῶς· οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἁγίου πνεύματος καταξιωθεὶς, φωτίζεται τὴν ψυχὴν, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον βλέπει ἃ μὴ ᾔδει. ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατοπτρίζεται τοὺς οὐρανούς. βλέπει, ὡς Ἡσαΐας, « τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ « καὶ ἐπηρμένου· καὶ βλέπει, ὡς Ἰεζεκιὴλ, « τὸν ἐπὶ τῶν « Χερουβίμ. βλέπει, ὡς Δανιὴλ, « μυριάδας μυ- « ριάδων καὶ χιλιάδας χιλιάδων· καὶ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ἀρχὴν κόσμου βλέπει, καὶ τέλος κόσμου, καὶ μεσότητα χρόνων, E καὶ βασιλέων διαδοχὰς οἶδεν· ἃ μὴ

1 *hujusmodi corpora.*] Grodecius vocem *hujusmodi* omisit, & eam Cyrillo sententiam affinxit, quod Dæmones corpora non habeant. At eis tantum densa & spissa corpora denegat; idcircoque Spiritus appellari docet, quod *Scripturæ consuetudo est*, ut ante Cyrillum observavit Origenes lib 1. de Principiis in procem. *cum aliquid contrarium corpori huic crassiori & solidiori designare vult, Spiritum nominare.* quod probat ex illo Luc. XXIV. 29. *Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet.* Quamvis autem nullibi Cyrillus tenuiora corpora dæmonibus & angelis assignet, angelis tamen splendida & cœlestia videtur tribuere, dum ait Cat. 15. num. 23. futurum ut virgines Angelorum instar splendeant: μέλλεις λάμπειν ὡς ἄγγελος. & Cat. 18. num. 19. justos in resurrectione cœleste corpus assumturos, ut possint cum angelis digne versari. Catechesi quoque 12. num. 14. & Cat. 9. num 1. Gabrielem in proprio & naturali habitu Danieli conspectum asserere videtur, facie fulgurante, & oculis igneis; adeo ut cum illum conspectum sustinere non posset propheta, mutatus sit angelus, vi quadam suæ naturæ facta, in hominis similitudinem: ἐξεστάτατο ἑαυτὸν ἄγγελος, ait Cat. 9. μετεβλήθη εἰς ὀπτασίαν ἀνθρώπου, Cat. 11. Dæmones nidore sacrificiorum vesci, & cibis immolatis quodammodo immistos sentire videtur Cat. 22. num. 7. Ita tamen subtile eis corpus attribuit, ut in animam hominis venire queat. infra ὅταν ἔρχηται εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου. tumque energumeni corpore quasi proprio Dæmonem abuti dicens, proprium ipsi corpus videtur adscribere.

a καὶ σπαίρει, &c.] Vocem σπαίρει, loco σύνει scripsimus; & adjectivum ὁ ἄθλιος post verba πρὸ τοῦ θανάτου positum, ante ἄνθρωπος collocavimus, ex Coisl. Roe, Casaub.

β μὴ γένοιτο.] Has voces in editis ante οὐκ ἔστι collocatas in hunc locum transposuimus, juxta codd. Roe, & Casaub. in quibus tamen bis leguntur, & hîc, & ante οὐκ ἔστι. sed librariorum sine dubio erratum est. Hîc sunt in ordine naturali.

2 *suavis & fragrans ejus sensio.*] Vox ἀντίληψις significat, vel auxilium; vel sensionem, seu perceptionem quæ fit per nares, oculos, reliquosve sensus, qui sua subjecta quodam modo occupant & apprehendunt, ut veteres philosophabantur. sic de olfactu ait Cyrillus Cat. 4. num. 21. ὄσφρησίς ἐστι τῶν ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτική. Ut de sensione & apprehensione quadam suavissimi odoris Spiritus-sancti hunc locum intelligerem, impulit me vox εὐώδης, & similis locutio Procat. num. 1. qua proximum Spiritus-sancti adventum pollicetur: ἤδη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐπιδοτική εὐωδία. Deinde in his continetur manifesta oppositio contrariis dæmonis effectibus superiori numero descriptis: ἀγριωτάτη ἡ παρουσία, βαρυτάτη ἡ αἴσθησις. Ut ergo præsentia & accessu dæmonis gravate sensus affici, ita eosdem accessu Spiritus sancti recreari docet. Aliter, vox ἀντίληψις significare potest actionem Spiritus-sancti qua hominem occupat, & in sua jura transcribit. Sequentia quæ de Spiritu-sancto hominem suaviter occupante & illustrante dicuntur, dicta forte contra Montanistas, vel eos quos Basilius refellit in Isaïam pag. 17. qui prophetiam in homine statu mentis emoto residere arbitrabantur; vel eos tamdem qui dicebant Spiritum-sanctum prophetas verbis tenus inspirare, non intelligentiam dictorum largiendo; contra quos pugnat auctor Commentarii Catenæ in Psalmos præfixi ad Ps. 3. ℣. 3.

γ φανερῶς.] Hanc vocem Coisl. verbo ἔβλεπε subjicit, ante ἃ μὴ ἔβλεπε.

[a] ἔμαθε. πάρεστι γὰρ ὁ ἀληθινὸς φωταγωγός. [a] Ἔσω τοίχων ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ δύναμις τῆς γνώσεως ἐκπέμπεται μακρὰν, καὶ βλέπει καὶ τὰ ὑπὸ ἄλλων γινόμενα.

ιζ'. Οὐ συμπαρῆν Πέτρος Ἀνανίᾳ καὶ Σαπφείρῃ πωλοῦσι τὰ κτήματα, ἀλλὰ διὰ τοῦ πνεύματος παρῆν. Διὰ τί, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; κατήγορος οὐκ ἦν· μάρτυς οὐκ ἦν· πόθεν ᾔδει τὸ γεγενημένον; Οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί, ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; ὁ ἀγράμματος Πέτρος διὰ τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἔμαθεν, ἃ μὴ ᾔδεισαν μήτε Ἑλλήνων οἱ σοφοί. Ἔχεις τὸ ὅμοιον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου. δωρεὰν γὰρ αὐτοῦ θεραπεύσαντος τὴν λέπραν τοῦ [b] Ναιμᾶν, ἔλαβεν ὁ Γιεζὶ τὸν μισθὸν, ἀλλοτρίων κατορθωμάτων τὸν μισθὸν λαμβάνων· καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ Ναιμᾶν τὰ χρήματα, καὶ τίθησιν ἐν τῷ σκοτεινῷ. ἀλλὰ τὸ σκότος οὐ σκοτίζεται [c] ἀπὸ τῶν ἁγίων. καὶ ἐλθόντα αὐτὸν ἠρώτα ὁ Ἐλισσαῖος. καὶ ὁμοίως τῷ Πέτρῳ λέγοντι, Εἰπέ μοι εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; κἀκεῖνος ἐξετάζει, Πόθεν Γιεζί; οὐκ ἀγνοῶν, τὸ, πόθεν· ἀλλὰ πενθῶν, τὸ, πόθεν; ἀπὸ σκότους ἦλθες, καὶ εἰς σκότος πορεύσῃ. [d] πέπρακας τοῦ λεπροῦ τὴν ἴασιν, καὶ κληρονομεῖς τὴν λέπραν. ἐπλήρωσα, φησὶν, ἐγὼ τὸ κέλευσμα τοῦ εἰρηκότος μοι· Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· σὺ δὲ ἐπώλησας τὴν χάριν, ἀπόδεξαι τῆς πράσεως τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἐλισσαῖος; Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ; ὧδε ἤμην ἐγὼ περικεκλεισμένος τῷ σώματι· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μοι δοθὲν, ἔβλεπε καὶ τὰ μακρὰν, καὶ τὰ ἀλλαχοῦ γινόμενα σαφῶς ἐδείκνυέ μοι. [e] Βλέπεις πῶς οὐ μόνον περιαιρεῖ τὴν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ καὶ γνῶσιν ἐντίθησι. βλέπεις πῶς φωτίζει τὰς ψυχὰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ιη'. [f] Ἡσαΐας ἐτῶν ἐγγὺς ἦν περὶ χιλίων, καὶ ἔβλεπεν ὡς σκηνὴν τὴν Σιών· ἡ πόλις ἦν ἔτι συνεστηκυῖα, καὶ ἀγοραῖς κεκαλλωπισμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη· κἀκεῖνο λέγει· Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, προλέγων τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθέν. Καὶ τὸ ἀκριβὲς ὅρα τῆς προφητείας. εἶπε γάρ· Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιὼν, ὡς σκηνὴ ἐν

adest enim verus lucis præbitor. Parietibus includitur homo; vis tamen scientiæ longè protenditur, ut ea etiam quæ ab aliis fiunt conspiciat.

XVII. Non intererat Petrus cum Ananias & Sapphira possessiones suas venderent: per spiritum tamen præsens erat. [a] *Quare*, inquit, *Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui-sancto?* Accusator non erat; nullus testis: unde factum addidicerat? [b] *Nonne manens tibi manebat, & id quod vendidisti in tua erat potestate? quare posuisti in corde tuo rem istam?* Illiteratus homo Petrus per Spiritus gratiam ea didicit, quæ neque ipsi Græcorum sapientes novissent. Simile habes exemplum etiam de Elissæo. Cum enim Naimanis lepram gratis sanasset, Giezi pretium accepit, alieni officii præmium intercipiens; sumtasque à Naimane pecunias tenebroso in loco constituit. Verum [c] tenebræ Sanctis non tenebrescunt. Nam reversum illum percontatur Elissæus: & quomodo Petrus ait: *Dic mihi, num tanti agrum vendidistis?* similiter ille interrogat: *Undenam, Giezi?* non ignorans sed lugens proferebat illud *unde?* Ex tenebris venisti, & in tenebras ibis. Leprosi sanitatem vendidisti, & lepræ tibi hæreditas adhærebit. Implevi, inquit, mandatum ejus qui mihi dixit: *Gratis accepistis, gratis date.* tu verò gratiam vendidisti; accipe & manupretium venditionis. Sed quid ait ad illum Elissæus? *Nonne cor meum profectum est tecum?* hîc eram ego corpore circumclusus; sed spiritus mihi à Deo collatus etiam longinqua vidit, & quæ alibi fiebant mihi perspicuè demonstravit. Vides quomodo non solum ignorantiam repellit, sed & scientiam immittit. vides quomodo animas collustrat Spiritus-sanctus.

XVIII. Hesaïas ante annos fere mille fuit, & vidit tamquam vile tentorium Sionem; quæ civitas adhuc stabat, fororum multitudine exornata, & dignitate amicta. Illud tamen ait: *Sion tamquam ager arabitur*; prædicens id quod nostris temporibus impletum est. Et vide prophetiæ accuratam veritatem; ait enim: *Relinquetur filia Sion, tamquam tentorium in*

a Act. v. 3. & seq.
b Ibid. ℣. 4.
4. Reg. ℣. 14. 17.
Ibid. v. 22. 23. ℣. 24.
c Ps. cxxxviii. 12.
Act. v. 8.
4. Reg. v. 25.
Matt. x. 8.
4. Reg. v. 26.
Mich. iii. 12.
Isai. i. 8.

[a] ἴσω τοίχων.] Coisl. & Grod. ἴσω τυχὼν, *intus consistens.* non spernenda lectio. facile υ & οι ob soni vicinitatem à librariis passim commutantur.

[b] τοῦ Ναιμᾶν.] Hanc vocem codd. Coisl. & Grod. ita scriptam exhibent, Νεεμᾶν. In omnibus Bibliis græcis scribitur Ναιμάν.

[c] ἀπὸ.] In editis, ὑπό. id mutavimus auctoritate codd. Coisl. Roe, Casaub. Respicit sine dubio Cyrillus locum Psalmi 138. ℣. 12. σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ.

[d] πέπρακας.] Ita emendavimus ex codd. Roe, & Casaub. nam habetur in editis, πέπρακες.

[e] Βλέπεις, &c.] Hæc sententia in cod. Coisl. ponitur post sequentem, βλέπεις πῶς φωτίζει, &c.

[f] Ἡσαΐας ἐτῶν ἐγγὺς ἦν περὶ χιλίων.] Verbum ἦν addidimus, & hoc ordine verba collocavimus, ex codd. Roe, & Casaub. quum in editis legeretur, περὶ χιλίων ἐγγὺς ἐτῶν, καὶ, &c. Loco εἶπεν, ex Roe, & Ottob. scripsimus ἔβλεπεν. Paulo post, pro κἀκεῖνο, Coisl. Roe, Casaub. & Grod. ferunt κἀκεῖνος, *ille tamen.* Hoc autem vaticinium Isaïæ non est, sed Michææ. sed facile tribui potuit Isaïæ, tum ob argumenti similitudinem, tum propter eadem fere in utroque verba. similiter dixit auctor Itinerarii Hierosolymitani: *Intra montem Sion... reliqua arantur & seminantur sicut Isaïas prædixit.* In sequenti loco, quod vere est ab Isaïa, loco σικυηλάτῳ, legitur in Roe, & Casaub. σικυηράτῳ, quemadmodum habetur in Bibliis, legeruntque omnes passim Patres, Eusebius, Basilius, Cyrillus Alexandrin. Procopius, &c. at iterum legit Cyrillus noster σικυηλάτων, quæ vox omittitur in codd Coisl. Roe, & Casaub. Ante σικυηλάτων, loco καὶ, scripsi ἐν, ex Coisl. qui codex totum hunc locum magna varietate exhibet in hunc modum: Ἡσαΐας περὶ χιλίων ἐγγὺς ἐτῶν, καὶ βλέπων ὡς σκηνὴν τὴν Σιὼν, εἶπεν. Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιὼν ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡ πόλις ἔτι συνεστηκυῖα, καὶ ἀγοραῖς κεκαλλωπισμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη Σιὼν, ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται. κἀκεῖνος προέλεγε τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθέν. καὶ τὸ ἀκριβὲς ὅρα τῆς προφητείας. καὶ νῦν ὁ λόγος πεπλήρωται. *Hesaias ante annos prope mille, & tabernaculi instar Sion videns, ait: Derelinquetur filia Sion tamquam tentorium in vinea, &c. Urbs adhuc consistens, & foris exornata, & dignitate circumdata Sion, tamquam ager arabitur. & ille prædicebat, quod nunc temporibus nostris completum est ac vide accuratam prophetiæ diligentiam: & nunc sermo ille adimpletus est.* De Sionis eo quo Cyrillus tempore scribebat vastitate, & completo Isaïæ vaticinio, vid. Euseb. lib. 5. demonstr. c.13.p.273. & lib.8.p.185. Optatum lib. 3.cont. Donatist.

vinea, & sicut tugurium vigilum in cucumerario. & revera cucumerariis refertus nunc est locus. Viden' quomodo Sanctos illuminat Spiritus-sanctus? Ne igitur nominis similitudine deceptus in alia abripiare, sed quod accurate verum est conserva.

XIX. Si aliquando sedenti tibi, de castitate aut virginitate succurrit cogitatio, illius doctrina est. Nonne multoties [1] puella, jam ad nuptiales thalamos constituta, aufugit, illo de virginitate instruente? nonne persæpe homo in palatiis conspicuus, opes & dignitatem conspuit à Spiritu-sancto edoctus? nonne plerumque adolescens speciosam formam conspiciens oculos compressit, & videre declinavit, & inquinamentum effugit? Unde illud factum, rogas? Spiritus-sanctus adolescentis mentem edocuit. Tot sunt avaritiæ cupiditates in mundo, & paupertatem voluntariam sectantur Christiani. quamobrem? propter Spiritus-sancti intimam præceptionem. Pretiosa res verè Spiritus-sanctus, bonus. meritò baptizamur in Patrem, & in Filium, & in Spiritum-sanctum. Homo corpus adhuc circumferens cum ferissimis multis [2] luctatur dæmonibus; & sæpe dæmon qui ferreis vinculis à multis retineri non poterat, ab illo per virtutem Spiritus-sancti in eo exsistentem, verbis precum retentus & domitus est: ac simplex exorcizantis insufflatio invisibili [hosti] ignis efficitur. Magnum igitur à Deo habemus auxiliatorem & protectorem; magnum Ecclesiæ doctorem, magnum pro nobis propugnatorem. Ne formidemus dæmonas, neque Diabolum; major est enim qui propugnator noster est. tantum illi ostia

1 Puellæ conjugiũ apparantes sæpe aufugerunt.

Bonarum cogitationum & propositorum auctor Spiritus-sanctus. *Vid. sup. n. 12. & inf. n. 20. 21. 22.*

Matt. XXVIII. 19.

2 Vis exorcismorũ in Dæmones.

A ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ. καὶ σικυηλάτων νῦν ὁ τόπος πεπλήρωται. Βλέπεις πῶς φωτίζει τοὺς ἁγίους τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; Μὴ τοίνυν διὰ τὴν ὁμωνυμίαν [α] εἰς ἄλλα ἀπελαθῇς, ἀλλὰ τήρει τὸ ἀκριβές.

ιθʹ. Εἰ δέ ποτε, σοῦ καθεζομένου, περὶ ἁγνείας ἢ παρθενίας ὑπεισῆλθέ σοι λογισμὸς, ἐκείνου ἐστὶν ἡ διδασκαλία. οὐχὶ πολλάκις κόρη, παρὰ παστάδας οὖσα νυμφικὰς, ἔφυγεν, ἐκείνου διδάσκοντος τὰ περὶ παρ- B θενίας; οὐχὶ πολλάκις ἄνθρωπος ἐν παλατίοις διαπρέπων, κατέπτυσε πλούτου καὶ ἀξίας, διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου; οὐχὶ πολλάκις νέος, ὁρῶν κάλλος ἐκάμμυσε τὸ βλέμμα, καὶ ἔφυγε τὸ ἰδεῖν, καὶ ἐξέφυγε τὸν μολυσμόν; πόθεν γέγονε τοῦτο, ζητεῖς; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδίδαξε τοῦ νέου τὴν ψυχήν. Τοσαῦται πλεονεξίαι ἐν κόσμῳ· καὶ ἀκτημονοῦσι Χριστιανοί. διὰ τί; διὰ τὴν τοῦ πνεύματος [β] ἐπαγγελίαν. Τίμιον ὡς ἀληθῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν. εἰκότως βαπτιζόμεθα εἰς πατέρα, C καὶ [γ] εἰς υἱὸν, καὶ εἰς ἅγιον πνεῦμα. ἄνθρωπος ἔτι σῶμα φορῶν, δαίμοσιν ἀγριωτάτοις πολλοῖς παλαίει· καὶ πολλάκις ὁ δαίμων, ὁ σιδηραίοις δεσμοῖς ὑπὸ πολλῶν μὴ κρατούμενος, λόγοις εὐχῆς ἐκρατήθη ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ τὸ ἁπλοῦν [δ] ἐμφύσημα τοῦ ἐπορκίζοντος, πῦρ γίνεται τῷ μὴ φαινομένῳ. μέγαν τοίνυν ἔχομεν παρὰ Θεοῦ σύμμαχον, καὶ προστάτην· μέγαν διδάσκαλον Ἐκκλησίας, μέγαν ὑπερασπιστὴν ὑπὲρ D ἡμῶν. μὴ φοβηθῶμεν τοὺς δαίμονας, μήτε τὸν διάβολον. μείζων γὰρ ὁ [ε] ἡμῶν ὑπεραγωνιστής· μόνον ἀ-

α εἰς ἄλλα ἀπελαθῇς.] Hæc codd. Coisl. & Grod. lectio quâ emendantur editi dum ferunt, εἰς ἄλλας ἀπέλθῃς, *in alias abeas.* quæ scriptura manifesto transpositione unius litteræ, ex alia facta est.

1 *puella jam ad nuptiales thalamos*, παρὰ παστάδας.] Non ait expresse intra nuptiales thalamos ἔσω τῶν παστάδων; quod non minimum robur adderet concilii Trident. canoni 24. sess. 26. quo decernit matrimonium ratum & non consummatum, per ingressum in religionem & professionem unius conjugum, quoad vinculum dissolvi. Si de communibus & quæ *sæpe* contingunt exemplis non loqueretur auctor, crederem eum loqui de sancta Thecla, cujus celebre nomen erat Hierosolymis, ut apparet ex Euseb. de martyrib. Palæstin. cap. 3. Hieronymo epist. al. 22. nunc 18. sub fin. Erat autem Thecla non conjugata, sed desponsata, ἡρμοσμένη, ex Actis ejus à Grabio in spicilegio editis. Verum exstant alia in Sanctorum vitis, aliisque monumentis exempla, aufugientium etiam post matrimonii consummationem conjugum. Id petitâ dudum nec obtentâ alterius partis veniâ licere, doctrina est Theodori Studitæ, quam lib. 2. epist. 51. multis argumentis probare conatur. Græci ea super re Latinis favorabiliores semper exstitere.

β ἐπαγγελίαν.] Coisl. Roe, Casaub. habent, διδασκαλίαν. Ea vox superioribus ἐκείνου ἐστὶ διδασκαλία, ἐκείνου διδάσκοντος, &c. convenientior videtur. Haud tamen aliena est loci hujus, stylo Cyrilli, vox ἐπαγγελία, quâ etiam significatur doctrina, enuntiatio, prædicatio. Vide notata à nobis Cat. 5. num. 12. Doctrina hæc Spiritus-sancti non est sola mentis illustratio, sed voluntatis impulsus. vide sup. num. 12.

γ εἰς Υἱόν.] Præpositionem εἰς, quæ Patris & Spiritus-sancti nomini præmittitur, Filii quoque nomini adjunximus, ex codd. Roe, & Casaub. at ea soli Patris nomini præfigitur in cod. Coisl.

2 *luctatur cum dæmonibus.*] Intelligit contentionem exorcizantis, qui rem habens cum dæmonum caterva hominem miris modis agitantium, clamoribus, motibus, &c. modò prece ad Deum fusa, modò exsufflationibus, increpationibus, minis, crucis signo, modò jussu & imperio in nomine Domini, modò manibus in furentem injectis, dæmones ab obsesso corpore effugare magno conatu laborabat. Vide Sev. Sulp. dial. 3. num. 6. Hic autem Cyrillus, ut & sup num. 12. inf. num. 22. & hom. in Paralyt. num. 16. vim ejiciendi dæmones per exorcismum, ad speciale donum Spiritus-sancti revocare videtur; qualia illis temporibus in sacramento chrismatis non raro dabantur à Deo, Cat. 17. num. 37. Quamobrem Cat. 20. num. 3. dæmones uri & effugari ait per insufflationes *Sanctorum*; hicque *per vim Spiritus-sancti in exorcizante inhabitantis.* Ex quo colligerem adhuc in ecclesia Hierosolymitana pristinum illum morem viguisse, ut cuilibet fideli energumenos exorcizare liceret; quod hujus temporis conciliis fieri prohibitum est sine episcopi promotione: vel ad eum ordinem promotos non fuisse, nisi in quibus hoc donum sese aliqua significatione prodidisset. Atqui multos Sanctos legimus in hoc tempore hoc dono sine ulla episcopali consecratione usos, ut Hilarionem in Palæstina.

δ ἐμφύσημα.] Editi solum φύσημα. Sequuti sumus codd. Coisl. E Roe, Casaub. & morem Cyrilli, quoties de insufflatione in exorcismis loquitur, ἐμφυσήματος, & ἐμφυσᾷν vocabulis utentis. Vide Procat. num. 9. Cat. 20. num. 3. Paulo post, loco τῶν μὴ φαινομένων, ex cod. Coisl. scripsimus τῷ μὴ φαινομένῳ. Dæmoni enim in homine latenti exorcismum ignis adurentis loco esse tradit: ut etiam docet locis modo citatis. Sequentia, μέγαν τοίνυν, &c. videntur à sancto Nilo transcripta lib. 1. epist. 222. & lib. 2. epist. 204. προστάτης in bello est proprie qui ante prima signa consistit, alios suo corpore protegit, agenda præscribit, auxilia suppeditat. vide infr. num. 22. aliquando est generatim præfectus sive præpositus. sic 2. Macc. III. 4. Benjamin dicitur προστάτης Templi.

ε ἡμῶν ὑπεραγωνιστής.] Vocem ἡμῶν ex codd. Roe, & Casaub. adscribimus. Verba περιέρχεται ζητῶν ex libro Sapientiæ, in quo de Sapientia dicuntur, sumta; ad Spiritum-sanctum transtulit Cyrillus, imitatus Origenem, cujus hæc verba præfatione in Canticum: *Hic ergo Paracletus circuit quærens, si quas inveniat di-* F *gnas & capaces animas, quibus revelet magnitudinem charitatis ejus quæ in Deo est.* Hæc autem à Cyrillo dicuntur sine ulla prævenientis ejus gratiæ, quam tantopere numeri hujus initio commendavit, injuria. Nam illa uberiora Spiritus sancti dona, de quibus loquitur, ea sunt quæ merito fidei & orationis, ac legitimi præcedentium gratiarum usus conferuntur. vide Cat. 1. num. 5. Cat. 17. num. 37. Ipsum autem Spiritum sanctum fidem impartiri docet Cat. 17. num. 21. preces in nobis informare, infra num. 20. & ad cætera pietatis opera nos instruere sup. num. 12. infra num. 22. Cum ergo hortatur audientes ut illi ostia aperiant, & Cat. 17. num. 19 jubet ut unusquisque se præparet ad suscipiendam ejus gratiam, mihi omnino loqui videtur de gratia in illos baptismi & confirmationis tempore ventura. vide infra num. 26. Cat. 17. num. 36. & 37. Cat. 21. n. 4. & 7.

» νοίξωμεν αὐτῷ τὰς θύρας. περιέρχεται γὰρ ζητῶν τοὺς A ἀξίους, καὶ ζητῶν τίνι χαρίσηται τὰς δωρεάς.

κ'. Παράκλητος δὲ καλεῖται, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι, καὶ συναντιλαμβάνεσθαι [a] τῆς ἀσθε» νείας ἡμῶν. τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ » οἴδαμεν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ » ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. δῆλον δὲ ὅτι πρὸς τὸν Θεόν. Πολλάκις, διὰ Χριστὸν ὑβρισθεὶς, ἠτιμάσθη τὶς ἀδίκως· μαρτύριον ἐφέστηκε· βάσανοι πανταχόθεν, καὶ πῦρ, καὶ ξίφη, καὶ θῆρες, καὶ βυθός. ἀλλὰ τὸ πνεῦμα B τὸ ἅγιον [b] ὑποφθέγγεται λέγον· Ὑπόμεινον τὸν Κύ» ριον, ἄνθρωπε· μικρὰ τὰ γινόμενα· μεγάλα τὰ δω» ρούμενα. ὀλίγον χρόνον καμὼν, αἰωνίως εἶ μέλλεις » μετὰ ἀγγέλων. οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, » πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. διαγράφει τῷ ἀνθρώπῳ βασιλείαν οὐρανῶν, ὑποδείκνυσι καὶ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς. καὶ οἱ μάρτυρες, τὰ πρόσωπα μὲν τοῦ σώματος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἐξ ἀνάγκης ἔχοντες, τῇ δὲ δυνάμει λοιπὸν ὄντες ἐν C παραδείσῳ, κατέπτυον τῶν φαινομένων χαλεπῶν.

κα'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου » πνεύματος οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσι; [γ] λέγει πρὸς » τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτήρ. Ὅταν δὲ φέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ » τὰς συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας· μὴ » μεριμνήσητε πῶς ἀπολογήσεσθε, ἢ τί εἴπητε. τὸ » γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ » δεῖ εἰπεῖν. ἀδύνατον γὰρ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, » ἐὰν μή τις [δ] διὰ πνεύματος ἁγίου μαρτυρήσῃ. εἰ γὰρ D » οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰ » μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· τὴν ζωὴν ἄρα τίς ἑαυτοῦ δίδωσιν ὑπὲρ Ἰησοῦ, ἐὰν μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ;

κβ'. Μέγα τι ἐστὶ, καὶ παντοδύναμον ἐν χαρίσμασι καὶ θαυμάσιον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. λόγισαι, πόσοι καθέζεσθε νῦν, πόσαι ψυχαὶ πάρεσμεν. ἑκάστῳ προσφόρως ἐνεργεῖ· καὶ μέσον παρὸν, βλέπει ἑκάστου τὸν τρόπον, βλέπει καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν συνείδησιν, καὶ τί λαλοῦμεν [ε] καὶ τί νοοῦμεν. Μέγα μὲν ἀληθῶς τὸ ῥηθὲν, ἀλλ' ἔτι μικρόν. βλέπε γάρ μοι, τὴν διάνοιαν E φωταγωγηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, πόσοι εἰσὶ Χριστιανοὶ τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι τῆς ἐπαρχίας πάσης τῆς Παλαιστίνης. καὶ πλάτυνον τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ῥωμαίων πᾶσαν βασιλείαν· καὶ ἐκ ταύτης, βλέπε μοι πάντα τὸν κόσμον· Περσῶν γένη, καὶ Ἰνδῶν ἔθνη, Γότθους, καὶ Σαυρομάτας, Γάλλους, καὶ Ἱσπανοὺς, καὶ Μαύρους, Λίβυας, καὶ Αἰθίοπας, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀκατονομάστους ἡμῖν· πολλὰ F

A aperiamus. *circumit* enim *quærens dignos*, & requirens quemnam muneribus impertiat. *Sap.* VI. 17 *vulg.* 16. *gr.*

XX. Vocatur autem Paracletus [sive consolator] eo quod consoletur, hortatu erigat, & sublevet infirmitatem nostram. *Siquidem hoc ipsum, quid oraturi simus sicut oportet, non novimus: verùm ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, apud Deum nempe, ut res ipsa declarat. Sæpe propter Christum contumeliis affectus quispiam, injuste dedecori habitus est; martyrium imminet, tor- B menta undique, & ignis, & gladii, & bestiæ, & præcipitium. sed Spiritus-sanctus suggerit dicens: *Sustine Dominum*, ô homo. exigua sunt quæ [in te] fiunt, magna quæ donabuntur. modici temporis laborem perpessus, æternùm futurus es cum angelis. *Non sunt dignæ perpessiones hujus temporis, ad gloriam quæ erga nos revelanda est.* Homini depingit regnum cœlorum, demonstrat & deliciarum paradisum. ac martyres, corporeo quidem vultu judicibus necessario præsentes, virtute tamen & C potentia in paradiso jam versantes, dura illa quæ videntur conspuebant

De nomine Paracleti.
Rom. VIII. 26.
V. sup. n. 11.
Ps. XXVI. 14.
Rom. VIII. 18.
Gen. II. 15.

XXI. Vis autem nosse Spiritus-sancti potestate martyres testimonium reddere? Dicit ad discipulos Salvator: *Cum traxerint vos ad synagogas, & magistratus ac potestates, ne solliciti sitis qua defensione utamini, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quæ oporteat dicere.* Impossibile est namque pro Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum-sanctum quis perpetiatur. D Si enim *nemo potest dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu-sancto*; ecquis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est, nisi in Spiritu-sancto?

Spiritus-sancti virtute Martyres Domino testificantur.
Luc. XII. 11.
℣. 12.
I. *Cor.* XII. 3.

XXII. Magnum quiddam, & omnipotens in donis, & admirabile, Spiritus sanctus. Cogita quot nunc hic assidetis: quot animæ adsumus. Unicuique convenienter operatur; & [a] medius adstans uniuscujusque compositionem videt; videt & cogitationem & conscientiam, quidque & loquamur & mente agi- E temus. Magnum quidem est id quod modò dixi, sed adhuc tenue. Consideres velim mente ab eo illustratus, quot sint totius hujusce parœciæ christiani; quotque totius provinciæ Palæstinæ. Rursus protende mentem ab hac provincia in totum Romanorum imperium; & ab hoc adspectum converte in mundum universum; Persarum genera, & Indorum nationes, Gotthos & Sauromatas, Gallos, Hispanosque, Mauros & Afros, & Æthiopas, & reliquos quorum nec nomina novimus: multi F

Spiritus-sanctus omnium cogitationes præsens videt.
a *Agg.* II. 6.
Toto orbe Christianorũ mentes illustrat, & variis replet donis ac virtutibus.

[a] τῆς ἀσθενείας ἡμῶν.] Roe, & Casaub. τῇ ἀσθενείᾳ, magis accedit ad textum Apostoli, qui habet ταῖς ἀσθενείαις.

[β] ὑποφθέγγεται.] Ex cod. Coisl. multo melius quam ἀποφθέγγεται, dum de intima in mentem suggestione agitur. Vox consequens τὸν Κύριον omittitur in Coisl. Roe. Casaub. Inferius, eadem auctoritate & ratione qua scripsimus ὑποφθέγγεται, posuimus etiam ὑποδείκνυσι, pro ἀποδείκνυσι.

[γ] λέγει πρὸς τοὺς, &c.] Particulam δὲ in editis voci λέγει subjectam explosimus, fulti codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod.

[δ] διὰ, &c.] Particulam διὰ restituimus ex codicibus Roe, Casaub. & Grod. Paulo post, loco Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, codd. Coisl. Roe. Casaub. habent in recto Κύριος Ἰησοῦς absque Χριστὸς, quomodo legisse videtur vulgatus interpres I. Cor. XII. 3. *Nemo potest dicere, Dominus Jesus*, &c. Prior lectio græcis auctoribus magis sueta. vide Basil. in Ps. 32. pag. 170. imo & latinis multis usitata est. Paulo post, loco τὴν ζωὴν, &c. sic habetur in Roe, & Casaub. πῶς δύναταί τις ὑπὲρ αὐτοῦ μέχρι βασάνων καὶ θανάτου παῤῥησιάζεσθαι, εἰ μὴ, &c. *quemadmodum poterit quis pro ipso ad supplicia & necem usque libertatem tueri, nisi*, &c.

[ε] καὶ τί νοοῦμεν, *& quid cogitemus.*] In cod. Coisl. loco νοοῦμεν, habetur πιστεύομεν, *quid credamus.* at in Roe, & Casaub utrumque legitur: τί νοοῦμεν, καὶ πιστεύομεν. *quid cogitemus & credamus.* Paulo post, ex Roe, & Casaub scripsimus ὑπ' αὐτοῦ, pro ὑπ' αὐτοῦ. Vide sup. num. 3. Cat. 17 num. 3. Mox, verba τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι, quorum loco in impressis habetur una vox ταύτης, adjecimus ex codicibus Coislin. Ottob. Roe, Casaub. atque etiam Grodecio. Habetur similis gradatio Catech. 6. num. 3.

sunt enim populi, quorum ne ipsa quidem nomina ad notitiam nostram devenere. Conspice cujusque gentis episcopos, presbyteros, diaconos, monachos, virgines, & reliquos laïcos: & vide magnum rectorem ac præsidem, donorumque largitorem; quomodo in omni mundo illi pudicitiam, isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam [vel eleemosynæ conferendæ studium] alii paupertatis studium, alteri adversantium spirituum effugandi vim attribuit. & quemadmodum lux uno radii conjectu omnia collustrat, sic & Spiritus-sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si quis cæcutiens gratia minime donatur, ne Spiritum ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset.

Spiritus-sanctus oculos habentes illuminat.

XXIII. Vidisti potestatem illius quam in universo mundo exercet. Jam ne humi defixa sit mens tua, sed & ad supera conscende. cogitatione adscende usque in primum cœlum, & contemplare tam multa quæ ibi exsistunt innumerabilia angelorum millia. Cogitatione etiam, si potes, ad altiora enitere. conspice archangelos, conspice [1] & spiritus; vide virtutes, vide principatus: vide potestates, vide thronos, dominationes vide. Horum omnium à Deo datus præfectus, & magister & sanctificator, Paracletus. Eo opus habent Elias, & Elisæus, & Hesaïas, ex hominum ordine; eo ex angelorum sorte Michaël & Gabriel. Nulla generatarum [seu creatarum] rerum ipsi honore par. nam omnia angelorum genera, & exercitus omnes simul collecti, nullam cum Spiritu-sancto paritatem æqualitatemque sustineant. Hæc omnia tegit & obscurat summè bona Paracleti potestas. Illi siquidem in ministerium mittuntur: hic verò scrutatur etiam profunda Dei, sicut Apostolus ait: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim novit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus*

Omnium in cœlo & in terra magister & sanctificator est.

V. Cat. 17. n. 3. & sup. n. 3.

Spiritu-sancto omnia opus habent.

V. Cat. 11. n. 11.

Nulla creaturarum Spiritui honore par, aut ullatenus conferenda.

Heb. 1. 14.

1. Cor. 11. 10.

ỳ. 11.

A γὰρ τῶν ἐθνῶν οὐδ' εἰς ὀνομασίαν ἡμῖν ἦλθε. βλέπε μοι ἑκάστου ἔθνους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, [α] διακόνους, μονάζοντας, παρθένους, καὶ λοιποὺς λαϊκούς· καὶ βλέπε τὸν μέγαν προστάτην, καὶ τῶν χαρισμάτων πάροχον· ὅπως ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, τῷ μὲν ἁγνείαν, τῷ δὲ ἀειπαρθενίαν, [β] ἄλλῳ δὲ ἐλεημοσύνην, ἄλλῳ δὲ ἀκτημοσύνην, ἄλλῳ δὲ ἀπέλασιν πνευμάτων ἀντικειμένων δίδωσι. καὶ ὥσπερ τὸ φῶς μιᾷ τῆς ἀκτῖνος προσβολῇ καταυγάζει τὰ πάντα· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φωτίζει τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμούς. B Εἰ γάρ τις [γ] ἀβλεπτῶν μὴ καταξιοῦται τῆς χάριτος, μὴ μεμφέσθω τῷ πνεύματι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ ἀπιστίᾳ.

κγ'. Εἶδες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, τὴν ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. [δ] μὴ μείνῃς λοιπὸν ἐπὶ γῆς, καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω ἀνάβηθι. ἀνάβηθί μοι τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς πρῶτον οὐρανόν, καὶ βλέπε μοι τοσαύτας ἐκεῖ μυριάδας ἀναριθμήτους ἀγγέλων. ὑπερανάβηθι τοῖς λογισμοῖς, εἰ δύνασαι, καὶ ἀνωτέρω· βλέπε μοι καὶ ἀρχαγγέλους, C βλέπε μοι καὶ πνεύματα· βλέπε δυνάμεις, βλέπε ἀρχάς, βλέπε ἐξουσίας, βλέπε θρόνους, βλέπε κυριότητας. τούτων [ι] πάντων ἐπιστάτης παρὰ Θεοῦ, καὶ διδάσκαλος, καὶ ἁγιοποιὸς ὁ Παράκλητος. Τούτου χρείαν ἔχει Ἠλίας, καὶ [ζ] Ἐλισσαῖος, καὶ Ἠσαΐας, ἐν ἀνθρώποις· τούτου χρείαν ἔχει Μιχαήλ, καὶ Γαβριήλ, ἐν ἀγγέλοις. οὐδὲν αὐτῷ τῶν γεννητῶν ἰσότιμον· τὰ γὰρ τῶν ἀγγέλων γένη, καὶ αἱ στρατιαὶ πᾶσαι ὁμοῦ συναχθεῖσαι, οὐ φέρουσιν ἰσότητα πρὸς τὸ ἅγιον D Πνεῦμα· καλύπτει ταῦτα πάντα τοῦ Παρακλήτου ἡ παναγαθὸς δύναμις. καὶ τὰ μέν ἐστιν εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα· τὸ δὲ ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ Ἀπόστολός φησι· [η] "Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα "ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀν- "θρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ "

α διακόνους.] Addit cod. Coisl. ὑποδιακόνους, *subdiaconos.*

β ἄλλῳ δὲ ἐλεημοσύνην] Hæc in impressis prætermissa restituimus ex Coisl. Roe, & Casaub. codd. Post, ante δίδωσι, habetur in Coisl. θεικῇ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, *divinâ virtute & potestate largitur.*

γ ἀβλέπτων.] Ex Roe, & Casaub. emendavimus quod impressi habent, ἀβλεπτῶν.

δ μὴ μείνῃς, &c.] In editis verba, μὴ μείνῃς λοιπὸν, bis occurrunt. ante & post καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω ἀνάβηθι, atque in secundo tantum loco additur, ἐπὶ γῆς. Cum à codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. absit hæc repetitio, ea verba semel scribere contenti fuimus. Verba καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω κατάβηθι, desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. at ea legit Grodecius, cujus ex versione ea post verba ἐπὶ γῆς collocavimus. Turbata hic est Coisl. codicis scriptura quæ sic habet: Μὴ μείνῃς ἐπὶ γῆς, ἀνάβηθι λοιπὸν, καὶ ἐπὶ γῆς ἀνάβηθί μοι τῇ διανοίᾳ, &c. In Ottob. planiùs post τῷ κόσμῳ; Λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω ἀνάβηθι; μὴ μείνῃς ἐπὶ γῆς, ἀνάβηθί μοι, &c.

1 *conspice & Spiritus*, &c.] Spiritus uti ordinem angelicum à cæteris distinctum numerare videtur; uti & Constit. Apostol. lib. 7. cap. 35. πνεύματα νοερὰ, distinctum quemdam angelicum ordinem constituunt. Marius Victorinus lib. 4. cont. Arianos pag. 283 numerat *angelos, glorias, thronos,* SPIRITUS. Sanctus Leo serm. 3. in anniversf. adsumt. suæ cap. 2. scribit: *Famulabantur elementa, ministrabant* SPIRITUS, *angeli serviebant.* Sed correxit Quesnellius: *Famulabantur elementa, Spiritus angelici serviebant.* Quamvis Cyrillus novem consuetos angelorum ordines in Liturgia memoratos recenseat Cat. 23. num. 6. indefinitum tamen eorum numerum existimavit. Vide Cat. 6. num. 3. Cat. 11. num. 11. & 21. Cat. 15. num. 24.

ι πάντων ἐπιστάτης, &c.] Vox ἐπιστάτης, Christo ab Apostolis tributa apud Lucam, à vulgato interprete vertitur *præceptor.* hic autem ponitur ut titulus distinctus à διδασκάλῳ. quapropter *rectorem* vertimus. idem est hic ἐπιστάτης angelorum, ac Cat. 17. num. 13. διοικητὴς animarum. Hæc autem magnificentioribus adhuc titulis aucta leguntur in cod. Coisl. τούτων πάντων δεσπότης καὶ δημιουργὸς παρὰ Θεοῦ, διδάσκαλος, καὶ ἁγιοποιὸς παραστάτης, ὁ Παράκλητος: *horum omnium dominus, & creator à Deo, doctor & sanctificator adjutor, Paracletus est.* Additamentum esse manifestum est, quamquam doctrinæ Cyrilli consentaneum, è verbis ejus fere expressum. Nam dominum omnium unà cum Patre & Filio Spiritum sanctum dicit Cat. 8. num. 5. τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δουλεύει τῷ δεσπότῃ. Doctorem & sanctificatorem tum hic tum alibi passim docet. Quod hic dicitur παραστάτης, supra Cyrillus dixit num. 19. σύμμαχον, προστάτην, ὑπερασπιστὴν, ὑπεραγωνιστήν. Vocem δημιουργὸς, non ita disertè solet Spiritui sancto tribuere. hanc enim Patri res condendas Filio significanti, & Filio nutu Patris condenti, propriam facere; ac solùm Spiritui sancto rerum à Patre per Filium conditarum sanctificationem adjudicare videtur Cat. 16. n. 3. & Cat. 17. n. 3. num. 24. Haud tamen eum excipit à creationis munere, sive cum unam trium operationem esse docet Cat. 16. num. 24. *Pater per Filium cum Spiritu-sancto omnia largitur.* sive cum unum tribus in res creatas dominium competere ait, quod dominium ex titulo creationis repetitur Cat. 10. num. 5. seu tamdem cum Spiritui-sancto nulla interveniente creatura Christi corporis formationem tribuit, Cat. 12. num. 32. & Cat. 17. num. 6. quod opus divinæ manus & ipsius Christi esse agnoscit Catech. 12. num. 25.

ζ Ἐλισσαῖος.] Eam vocem omittunt Coisl. & Grod. at Coislin. post Isaïam addit Moysen: Ἡσαΐας ὁμοῦ καὶ Μωϋσῆς, ἐν ἀνθρώποις.

η τὸ γὰρ πνεῦμα.] Vocem πνεῦμα in editis, incuria putamus, prætermissam huc revocavimus ex Coisl. cod. & sacro Textu hic allegato.

ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν εἰ μὴ [a] τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

κδ'. Τοῦτο περὶ Χριστοῦ ἐκήρυξεν ἐν προφήταις· τοῦτο ἐνήργησεν ἐν ἀποστόλοις· τοῦτο [b] μέχρι σήμερον ἐν βαπτίσματι σφραγίζει τὰς ψυχάς. καὶ Πατὴρ μὲν δίδωσιν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς μεταδίδωσιν ἁγίῳ Πνεύματι. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ λέγων, οὐκ ἐγώ· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, B ὅτι [c] ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ὁ πατὴρ δι' υἱοῦ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, τὰ πάντα χαρίζεται. [d] οὐκ ἄλλα πατρὸς χαρίσματα, καὶ ἄλλα υἱοῦ, καὶ ἄλλα ἁγίου πνεύματος· μία γὰρ ἡ σωτηρία, μία ἡ δύναμις, μία ἡ πίστις. εἷς Θεὸς, ὁ πατήρ· εἷς Κύριος, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱός· ἓν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Παράκλητος. Καὶ αὔταρκες ἡμῖν εἰδέναι ταῦτα· φύσιν δὲ [e] ἢ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμόνει. εἰ γὰρ ἦν γεγραμμένον, ἐλέγομεν· ὃ οὐ γέγραπται, μὴ C τολμήσωμεν. αὔταρκες ἡμῖν εἰδέναι πρὸς σωτηρίαν, ὅτι ἐστὶ Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

κε'. Τοῦτο τὸ πνεῦμα κατῆλθεν ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους ἐπὶ Μωϋσέως. (ἀλλὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἀγαπητοὶ, μὴ κάματον ὑμῖν ἐμποιείτω. παράσχοι δὲ αὐτὸ περὶ οὗ ὁ λόγος δύναμιν ἑκάστῳ, καὶ τῶν λεγόντων ἡμῶν καὶ ὑμῶν τῶν ἀκουόντων.)

A *hominis qui est in ipso? sic & quæ Dei sunt, nemo novit præter spiritum Dei.*

XXIV. Hic de Christo in prophetis prædicavit: hic in apostolis operatus est; hic ad hodiernam usque diem in baptismate animas obsignat. Et [1] Pater quidem dat Filio, & Filius communicat Spiritui-sancto. Ipse enim Jesus est, non ego, qui ait: [a] *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* deque sancto Spiritu dicit: [b] *Cum venerit ille, Spiritus veritatis*, &c. *ille me* B *glorificabit, quoniam ex meo accipit, & adnuntiabit vobis.* Pater per Filium cum sancto Spiritu omnia donat. non alia sunt Patris dona, & alia Filii, aliaque Spiritus-sancti. una enim salus est, una potestas, fides una. Unus Deus, Pater; unus Dominus, unigena ejus Filius; unus Spiritus-sanctus, Paracletus. Atque ista nobis scire sufficiat: naturam verò vel substantiam ne sollicite anquirito. si enim scriptum esset, diceremus; quod scriptum non est, non C audeamus. Satis nobis est ad salutem nosse, quòd est Pater, & Filius, & sanctus Spiritus.

XXV. Hic Spiritus in septuaginta seniores Mosis tempore descendit. (sed prolixitas orationis, dilectissimi, ne vobis tædium pariat. Ipse autem de quo loquimur, vim unicuique nostrûm largiatur, & nobis qui dicimus, & vobis qui auditis.)

1 Pater dat Filio, & Filius Spiritui-sancto.

a Matt. XI. 27.

b Joh. XVI. 13. 14.

V. Cat. 17. n. 5. & Cat. 18. n. 29.

Ephes. IV. 5.

1. Cor. VIII. 6.

Id. sup. n. 2.

Spiritus-sanctus in septuaginta seniores Mosis tempore descendit.

a τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.] His verbis in cod. Coisl. hæc subjuncta D reperi: Καὶ τὰ μὲν ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων γενητὰ, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ἐκπορευόμενον. καὶ τὰ μὲν ἐστιν ἀλλοιωτὰ καὶ τρεπτὰ, ἅτε γενητὰ ὄντα, κἂν μὴ ἀλλοιῶται ἢ τρέπηται· τὸ δὲ ἐστιν ἀναλλοίωτον ἢ ἄτρεπτον, ἅτε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τυγχάνον καὶ τῷ Υἱῷ; *Et illi quidem ex non exstantibus facti sunt, hic verò ex Deo semper* [*seu ab æterno*] *procedit. illi quoque mutationi & conversioni obnoxii sunt, utpote facti; etiamsi non mutentur, aut convertantur: hic verò immutabilis est, & conversionis incapax, cum sit videlicet Patri consubstantialis & Filio.* Eadem latine habebantur hoc loco in Grodecii versione: nisi quod ubi legimus κἂν μὴ ἀλλοιῶται, vertit: *tametsi jam ex gratia non mutentur*; & pro ὁμοούσιον τυγχάνον, scripsit, *unus exsistens cum.* Hæc perioche quæ ex Athanasio epist. 1. ad Serapion. n. 26. expressa videtur, omnino in hunc locum judicio nostro immissa est, aut à Cyrillo posterius adjecta. Primo enim, quod angeli nec mutari nec converti dicuntur, non satis consentaneum videri possit Cyrilli doctrinæ Cat. 2. num. 10. E qua docet angelos etiam in peccata labi, quæ divina venia indigeant: tametsi ejusmodi mutatio non sit qua à Dei voluntate & felici statu suo recedant. Secundo, vix credibile est Cyrillum consubstantialem Patri & Filio Spiritum-sanctum dixisse, qui ab hujus vocis usurpatione, dum de Filio loqueretur, & dedita quidem opera, ut videtur, abstinuit. certe Theophanis tempore nullibi vocabulum istud in Cyrilli catechesibus observabatur. Quamquam autem hæc verba Cyrillo abjudicem, haud tamen alienam ipsi de Spiritu sancto doctrinam in iis contineri existimo. Nam Spiritum sanctum natura immutabilem sine dubio censet, qui omnium naturarum sanctificatorem, & auxiliatorem quo roborantur, agnoscit, sup. num. 19. 20. 21. qui vim ejus omnis boni continentem affirmat num. 23. ἡ πανάγαθος δύναμις. Consubstantialitatem ejus cum Patre & Filio docet, cum tres unum Deum esse statuit, sup. num. 4. Spiritumque paternæ divinitatis cum Filio participem affirmat, Cat. 6. num. 6.

b μέχρι σήμερον.] Ad hæc verba Scholium illud additur in mar- F gine cod. Roe: Σημείωσαι περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. *Nota de sancto baptismate.* Eadem vero habentur Cat. 3. num. 3. & Cat. 17. num. 35. Verba καὶ πατὴρ μὲν, &c. usque ad οὐκ ἄλλα πατρὸς, &c. desunt in cod. Ottob. forte quia catholicæ Latinorum de Spiritus-sancti processione sententiæ favebant, ab Græculo librario prætermissa.

1 *Pater dat Filio, & Filius tradit Spiritui-sancto.*] Luculenta processionis Spiritus-sancti ex Patre & Filio professio. Eodem enim modo Filium Spiritui sancto dare docet, quomodo Pater dat Filio. vide & Cat. 17. num. 19. atqui hanc Patris donationem vi æternæ generationis fieri affirmat Cat. 7. num. 5. & Cat. 10. num. 9. Præterea, Cat. 17. num. 5. Spiritum-sanctum Patri & Filio semper adesse, & solida præditum hypostasi docens, negat eum esse Spiritum qui ex ore & labiis Patris aut Filii loquendo vel respirando formetur; agnoscens ex Patre aut Filio, sed sublimiori modo, originem habere; quandoquidem probaverat num. 4. tam Filii quam Patris Spiritum esse. Tertio, Cat. 17. num. 18. non aliam Christi, aliamque Spiritus-sancti gratiam esse affirmat: sed Patrem, qui omnia dedit in manu Filii, hanc ipsi dedisse potestatem, ut cuicumque vellet sancti-Spiritus gratiam daret. Ea autem potestas Filio, secundum doctrinam Cyrilli, ab æterno data est, ut patet ex citatis Cat. 7. & 10. locis: ea quoque gratia Spiritus-sancti nihil est à Spiritu-sancto distinctum. vide Cat. 17. num. 14. Filius igitur ab æterno Spiritum-sanctum producit. Postremo Cat. 17. num. 19. Spiritum-sanctum vel ejus gratiam, vocat vinum intelligibilis vineæ nimirum Christi. à Christo igitur profectum existimat Spiritum sanctum. Hæc adeo diserta, ut magis ex Filio solo originem Spiritus-sancti trahere videatur, quam illam originem inficiari.

c ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει.] Evangelium, λήψεται, *accipiet.* & ipse Cyrillus ita legit Cat. 17. num. 11. Post verba, ἀναγγελεῖ ὑμῖν, hæc in Coisl. subjecta exhibentur: Ἀσφάλισαι σεαυτὸν πῶς ἀκούεις. E Μὴ ἀνθρωπίνως λάμβανε τό· Πάντα μοι παρεδόθη, ὡς μὴ ἔχοντος πρότερον· ἢ τὸ, ἐκ τοῦ (sup. ἐμοῦ) λήψεται, ὡς ὕστερον λαμβάνοντος ὃ μὴ ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν. Ὁ Πατὴρ γὰρ, &c. *Præcave tibi, quomodo hæc intelligas. Ne humano more accipias illud: Omnia mihi tradita sunt, quasi ante non habuerit; aut illud: De meo accipiet, quasi posterius acceperit quod in ipso ante non fuisset. Pater enim*, &c. Hæc satis Cyrilliani styli sunt. Istis habentur plane similia quoad primam partem Cat. 10. num. 9.

d οὐκ ἄλλα.] Non silendum hæc verba, usque ad μία ἡ πίστις, inclusive prætermissa esse in cod. Coislin.

e ἢ ὑπόστασιν.] Cod. Coisl. addit Θεοῦ, *substantiam Dei.* Grodecius ejus loco videtur legisse Πνεύματος, cum vertit, *subsistentiam Spiritûs.* nos autem vertimus, *substantiam.* nam vel ex uno hoc loco liquet Cyrillo unum atque idem fuisse φύσιν & ὑπόστασιν, *naturam & hypostasim.* Id etiam ex simili loco colligitur sup. num. 5. & Cat. 17. n. 18. *Quomodo enarrare possim quid-* F *nam secundum substantiam sit ipse Spiritus*: αὐτὸ τί ποτέ ἐστι τὴν ὑπόστασιν. Alia quoque observari potuere loca, ut de Patris essentia Cat. 6. num. 5. εἰ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία. & num. 7. ἐγγύς ἐστι ἄρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως; & de Filio Cat. 11. n. 11. ἡ γῆ τοῦ οἰκείου κεραμέως καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Ubi observes idem quod de Dei, & de Christi naturæ impossibili comprehensione dicit, de Spiritus-sancti quoque natura affirmari. Alias, de creaturis loquens sæpe ὑποστάσεως vocabulo utitur, ut Cat. 6. num. 5 Cat. 7. num. 5. Cat. 9. num. 5. Ex quibus colligitur Cyrillum omissa distinctione φύσεως sive οὐσίας, & ὑποστάσεως, hypostasis nomine intellexisse id quo solida res constat; quod respondetur ad quæstionem quid ipsa sit in se tota: hypostasimque Patris, Filii, vel Spiritus-sancti ejus sensu esse, id totum ex substantia divina & personali proprietate compositum, quo singulæ illæ personæ substant. Ante οὐ γέγραπται, relativum ὃ addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub.

Id. n. 2. Hic Spiritus, ut aiebam, delapsus est in illos A septuaginta sub Moyse seniores. Hæc autem tibi dico, ut illud nunc adstruam, quod novit omnia & operatur sicut vult. Selecti sunt se- Num. XI. 24. ỳ. 25. ptuaginta seniores; *& descendit Dominus in nube, & abstulit de Spiritu qui erat super Moysen, & imposuit super septuaginta viros seniores:* non diviso Spiritu, sed gratia [ejus] secundùm suf- V. sup. n. 12. & 13. & Cat. 17. n. 3. & 4. cipientes, & pro illorum vi ac potestate distributa. Verum aderant sexaginta octo, & pro- Num. XI. 25. phetaverunt: Heldad verò & Modad aberant. B ut igitur declararetur, non Moysen esse qui ỳ. 26. largiretur, sed Spiritum qui operabatur; Heldad & Modad, qui vocati quidem fuerant nondum tamen occurrerant, prophetant ipsi quoque.

Ibid. 28. XXVI. Obstupuit Jesus Nave filius, Moysis successor, & accedens Moysi ait: Audivisti quod Heldad & Modad prophetant? vocati sunt, & non occurrerunt: *Domine mi Moyses,* ỳ. 29. *prohibe illos.* Ille autem: Non possum eos pro- C hibere. cœlestis enim est gratia. tantumque ab eis prohibendis abhorreo, ut & ipse quoque habeam ex gratia. Atqui non puto te invidiâ ỳ. 29. commotum ista dixisse. *Ne tu studio mei zelo accendaris,* quia prophetaverunt illi, tu verò nondum prophetas. Tempus præstolare: *Et* Ibid. *quis dabit omnem Domini populum prophetas esse, quando dederit Dominus super illos Spiritum suum?* prophetice adjungit illud: *Quando dederit Dominus.* nunc enim certè nondum dedit: tu igitur nondum habes. Ergone Abraham, & Isaac, & Jacob, & Joseph non habue- D runt? qui ante illum exstitere, nonne habebant? Verùm palam est illud: *Quando dederit Dominus,* id significare, *super omnes.* Nunc Id. Cat. 17. n. 12. & 18. enim privata & restricta est gratiæ largitio: tunc autem effusa & abundans. significabatur nempe id quod in Pentecoste apud nos futurum erat: nam & ipse apud nos descendit. Antea vero in multos quoque descenderat: Deut. XXXIV. 9. scriptum est enim: *Et Jesus Nave filius repletus est spiritu sapientiæ. imposuit enim Moyses manus suas super illum.* Eamdem ubique tum E in veteri, tum in novo fœdere figuram designantem vides. Sub Moyse per impositionem

A Τοῦτο τὸ πνεῦμα κατῆλθεν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους τοὺς ἐπὶ Μωϋσέως. λέγω δὲ ταῦτά σοι, ἵνα παραστήσω νῦν, ὅτι οἶδε τὰ πάντα, [a] καὶ ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται. Ἐξελέχθησαν οἱ ἑβδομήκοντα πρεσβύτεροι· καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρείλατο ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐπὶ Μωϋσέως, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνδρας τοὺς πρεσβυτέρους· οὐ τοῦ πνεύματος μεριςθέντος, ἀλλὰ τῆς χάριτος μεριςθείσης πρὸς τὰ δοχεῖα, [β] καὶ τὴν τῶν δεχομένων δύναμιν. B Ἀλλ' ἑξήκοντα μὲν καὶ ὀκτὼ παρῆσαν, καὶ προεφήτευσαν· Ελδὰδ δὲ καὶ Μωδὰδ οὐ παρῆσαν. ἵνα τοίνυν δειχθῇ, ὅτι οὐ Μωϋσῆς ἦν ὁ χαριζόμενος, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν· Ελδὰδ καὶ Μωδὰδ, οἱ κληθέντες μὲν οὔπω δὲ ἦσαν ἀπαντήσαντες, προφητεύουσιν.

κϛ'. Ἐξεπλάγη Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ διάδοχος Μωϋσέως, καὶ προσελθὼν λέγει τῷ Μωϋσῇ· [γ] Ἤκουσας ὅτι Ελδὰδ καὶ Μωδὰδ προφητεύουσιν; ἐκλήθησαν, C καὶ οὐκ ἀπήντησαν· κύριέ μου Μωϋσῆ κώλυσον αὐτούς. Οὐ δύναμαι κωλῦσαι αὐτοὺς, φησίν· ἐπουράνιος γὰρ ἡ χάρις. καὶ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ κωλῦσαι αὐτοὺς, ὥστε καὶ αὐτὸς κατὰ χάριν ἔχω. ἀλλ' οὐ νομίζω σε τοῦτο φθόνῳ εἰρηκέναι. [δ] Μὴ ζηλοῖς σύ μοι ὅτι ἐκεῖνοι μὲν προεφήτευσαν, σὺ δὲ οὔπω προφητεύεις. ἔκδεξαι τὸν καιρόν. καὶ τίς δώῃ πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν δῷ Κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς· προφητικῶς καὶ τοῦτο λέγων, τὸ, Κύριος ὅταν δῷ. νῦν D γὰρ [ε] ἄρα οὔπω ἔδωκε· σὺ οὖν οὔπω ἔχεις. Ἀβραὰμ ἆρα καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰωσὴφ οὐκ εἶχον; οἱ πρὸ τούτου ἆρα οὐκ εἶχον; ἀλλὰ τὸ, ὅταν δῷ Κύριος, δῆλον ὅτι σημαίνει τὸ, ἐπὶ πάντας. νῦν μὲν μερικὴ ἡ χάρις· τότε [ζ] δαψιλὴς ἡ δόσις. ἠνίσσετο δὲ τὸ γενησόμενον ἐν τῇ Πεντηκοστῇ παρ' ἡμῖν· καὶ αὐτὸ γὰρ κατῆλθε παρ' ἡμῖν. κατῆλθε δὲ καὶ πρότερον ἐπὶ πολλούς. γέγραπται γάρ· Καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐνεπλήσθη [η] πνεύματος σοφίας. ἐπέθηκε γὰρ Μωϋσῆς τὰς E χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Βλέπεις πανταχοῦ τὸν τύπον ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ τὸν αὐτόν. ἐπὶ Μωϋσέως διὰ χει-

[a] καὶ ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται.] Horum verborum, quæ ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. adscripsimus, unum legitur in impressis & Grod. χαρίζεσθαι, *novit omnia donare.* Sequentia verba ἐξελέχθησαν, &c. usque ad ἑβδ. ἄνδρας τοὺς πρεσβυτέρους incl. in editis prætermissa resarcimus ex præfatis codd. In hoc Numerorum testimonio scripsimus, παρείλατο ex Roe, & Casaub. ut est in Bibliis: at Coisl. habet περιήλατο, vitiose pro παρείλατο. Nota autem Cyrillum 70. tantum numerasse seniores, comprehensis in illo numero Eldad & Modad, quos alii supra numerum 70. addunt. vide Cotelerium in lib. 1. Herm. cap. 3. varios Patres, qui vel cum Cyrillo, vel aliter senserunt, enumerantem.

[β] καὶ τὴν, &c.] Ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. conjunctionem F καὶ addidimus. Post, loco ἐπροεφήτευσαν, quod duplici augmento mendose scriptum est, προεφήτευσαν posuimus, ut habetur infra.

[γ] ἤκουσας] Mendose in editis ἀκούσας, *audiens.* corriguntur ex codd. Coisl Roe, Casaub. sed ante ἤκουσας in Roe, & Casaub. legitur, ὁ τυπικὸς Ἰησοῦς, *figurativus Jesus:* quæ quidem verba etiam habentur in Coisl. & Grod. sed supra, ante ὁ διάδοχος. Cæterum non Josue, sed alius juvenis Moysi nuntiavit Eldadi & Modadi prophetiæ donum.

[δ] μὴ ζηλοῖς σύ μοι.] Coisl. ἀλλὰ μὴ ζηλοῖς, &c. Roe, & Casaub. pro μοι, habent ἐμοί. In Bibliis Rom. μὴ ζηλοῖς ἐμέ; at cod. Alex. & ed. LXX. Ald. cum Theodoreto, scriptum habent ut hic in textu. Complut. vero & Cyrill. Alex. in Johan. cap. 20. ỳ. 22. pag. 1100. ut codd. Roe, & Casaub. In omnibus LXX. exemplaribus interrogationis nota adhibetur, quæ non male Cyrilli orationi conveniret, Moysen inducentis secretam quamdam in Josua invidiam castigantem, quam ille prætexto Mosis studio celabat.

[ε] ἄρα οὔπω ἔδωκε.] Scribebatur in impressis ἆρα cum circumflexo, quod interrogantis particulæ indicium est. at interrogationem quam Grodecius non legit, auferri postulat sensus Cyrilli, qui quo tempore hæc à Moyse Josue dicebantur, nondum hunc Spiritus gratia locupletatum supponit, σὺ δὲ οὔπω προφητεύεις, ἔκδεξαι τὸν καιρόν. sed postea tantum, cum impositionem manuum Moysis proxime morituri suscepit. Illud ἄρα in editis post οὔπω positum, ex Coisl. ante collocavimus. Hujus autem contextus paulo obscuri hunc sensum esse suspicamur. Quid doles, Josue, mei prætextu, te, cum alii prophetent, non prophetare? Nondum advenit tempus quo in omnes effundetur hoc prophetiæ donum, quare tibi grave non sit eo te nunc impartitum non esse. Quamvis autem eo tempore in omnes non effunderetur, multi tamen interim illud acceperunt, unusque ex eis fuit Josue, sed paulo post; non tum cum illis LXX. datus est Spiritus.

[ζ] δαψιλὴς ἡ δόσις.] Additur in impressis ἦν, *erat copiosa largitio.* ex codd. Coisl. Roe, Casaub. verbum illud menti auctoris prorsus contrarium expunximus. Legendum erat potius in futuro ἔσται, *erit.*

[η] πνεύματος σοφίας.] In Bibl. πνεύματος συνέσεως, *spiritu intelligentiæ.* Infra verba καὶ πίστις, usque ad μέλλει excl. propter repetitionem vocis πνεῦμα in editis præterita restituimus ex codice Coisliniano.

ροθεσίας ἐδίδοτο τὸ πνεῦμα· καὶ Πέτρος διὰ χειροθεσίας δίδωσι τὸ Πνεῦμα· μέλλει δὲ καὶ ἐπὶ σὲ, τὸν βαπτιζόμενον, φθάνειν ἡ χάρις. τὸ δὲ πῶς οὐ λέγω· οὐ γὰρ προλαμβάνω τὸν καιρόν.

κζ'. Τοῦτο [α] καὶ ἦλθεν ἐπὶ πάντας δικαίους καὶ προφήτας· τὸν Ἐνὼς λέγω, τὸν Ἐνὼχ, τὸν Νῶε, καὶ τοὺς λοιπούς· τὸν Ἀβραὰμ, τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακώβ. περὶ γὰρ τοῦ, τὸν Ἰωσὴφ ἔχειν πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ, ἤδη καὶ Φαραὼ κατείληφεν. περὶ γὰρ Μωϋσέως, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ θαυμασίων ἐκ πνεύματος ἐνεργειῶν, ἤκουσας πολλάκις. [β] τοῦτο δὲ ὁ ἀνδρειότατος εἶχεν Ἰὼβ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, κἂν τὰ ὀνόματα πάντων μὴ διέλθωμεν. τοῦτο δὲ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς σκηνῆς [γ] ἀποσταλὲν, ἐνέπλησε σοφίας τοὺς περὶ τὸν Βεσελεὴλ σοφούς.

κη'. Ἐν τῇ δυνάμει τούτου τοῦ πνεύματος, καθὼς ἔχομεν ἐν Κριταῖς, Γοθονιὴλ μὲν ἔκρινε· Γεδεὼν δὲ ἐνεδυναμώθη· ἐνίκησε δὲ ὁ Ἰεφθαέ· Δεββώρα δὲ ἡ γυνὴ ἐπολέμει· καὶ Σαμψὼν ἔτι δικαιοπραγῶν καὶ μὴ [δ] λυπῶν αὐτὸ, τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργησε. περὶ γὰρ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ φανερῶς ἐν ταῖς τῶν Βασιλειῶν ἔχομεν βίβλοις· ὅπως ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἐπροφήτευον αὐτοὶ, καὶ προφητῶν ἦσαν ἔξαρχοι. καὶ ὁ μὲν Σαμουὴλ, [ε] ὁ Ὁρῶν ἐκαλεῖτο· ὁ δὲ Δαβὶδ σαφῶς, Πνεῦμα Κυρίου, φησὶν, ἐλάλησεν ἐν ἐμοί. καὶ ἐν ψαλμοῖς· Καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. καὶ πάλιν· Τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ. [ζ] Καὶ ὡς ἐν Παραλειπομένοις ἔχομεν, ἁγίου πνεύματος μετέσχον, Ἀζαρίας μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀσὰφ βασιλέως, καὶ Ὀζιὴλ ἐπὶ Ἰωσαφὰτ βασιλέως· καὶ πάλιν ἄλλος Ἀζαρίας, ὁ λιθασθείς. Ὁ δὲ Ἔσδρας φησί· Καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ἔδωκας, συνετίσαι αὐτούς. περὶ δὲ Ἠλία τοῦ ἀναληφθέντος, καὶ Ἐλισσαίου, τῶν πνευματοφόρων καὶ

A manuum dabatur Spiritus. & Petrus per impositionem manuum largitur Spiritum. [1] in te quoque qui baptizandus es perventura est gratia. Quonam verò modo, non dico, nec enim tempus anteverto. *Act. VIII. 17.* 1

XXVII. Hic etiam in omnes justos & prophetas venit: Enos dico, Enoch, Noë & reliquos; Abraham, Isaac, Jacob. Nam quod & Joseph *in se Dei Spiritum habuerit*, jam & ipse Pharao compertum habuit. De Moyse, & admirandis ejus ex Spiritu effectis sæpe audivisti. Hunc & fortissimus Job habuit, & omnes Sancti, etiamsi omnium nomina non percurramus. Hic & in tabernaculi structura missus, sapientia complevit Beseleel & socios sapientes.

Spiritus-sanctus in omnes veteres justos & prophetas delapsus. *Gen. XLI. 38.* *Exod. XXXI. 2. 3. 6. & XXXVI. 1.*

XXVIII. In hujus Spiritus virtute, quemadmodum in Judicibus habemus, [a] Othoniel judicavit, [b] Gedeon roboratus est, [c] Jephtaë victoriam reportavit, [d] Debbora mulier bella C tractavit; & [e] Sampson, dum adhuc juste operabatur, nec illum [Spiritum] contristabat, humanis viribus superiora egit. Nam de Samuele & Davide aperte in Regnorum libris habemus, quomodo in Spiritu-sancto prophetabant ipsi, & prophetarum duces erant. Ac Samuel quidem [f] *Videns* appellabatur. David verò diserte: [g] *Spiritus*, inquit, *Domini loquutus est in me.* & in Psalmis: [h] *Et Spiritum-sanctum tuum ne auferas à me.*, iterumque: *Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta.* Et quemadmodum D in Paralipomenis habemus, Spiritu-sancto donati sunt Azarias sub rege [i] Asaph; & [l] Oziel sub Josaphat; & rursus alter [m] Azarias qui lapidatus fuit. [n] Esdras verò ait: *Et Spiritum tuum bonum dedisti ut erudires illos.* De Elia verò qui adsumtus est, atque Elissæo, [2] spiritiferis &

a *Jud. III. 10.* b *Jud. VI. 34.* c *Jud. XI. 29.* d *Jud. IV. 4. & seq.* e *Jud. XIII. 25. XIV. 6. 19. &c.* f *1. Reg. IX. 9. 11.* g *2. Reg. XXIII. 2.* h *Ps. L. 13.* *Ps. CXLII. 11.* i *2. Par. XV. 1.* l *2. Par. XX. 14.* m *2. Par. XX[IV.] 20. 21.* n *2. Esd. IX. 20.* 2

[1] *in te quoque qui baptizandus es*, &c.] Id explicat tota Catechesi 21. Cum autem de manuum impositione loquatur, mihi dubium non est, quin eam in Sacramento Confirmationis adhibitam fuisse significet. Quamvis enim Cat. 21. dum ejus Sacramenti formam & modum describit, nullam illius mentionem faciat; rara apud græcos auctores ejus memoria reperiatur; E hodieque apud Græcos in hoc Sacramento prætermissa videatur: eam tamen antiquitus sicut in Latina, ita etiam in Græca ecclesia usurpatam fuisse nonnulla monumenta testantur. In primis Firmilianus Cappadox epistola inter Cyprianeas 75. *In Ecclesia*, inquit, *majores natu & baptizandi, & manum imponendi, & ordinandi habent potestatem*: quod de manuum impositione confirmatoria intelligendum totius epistolæ contextus suadet. Auctor constit. Apostol. lib. 2. cap. 32. de Episcopo loquens, ait *per quem dedit vobis Dominus Spiritum sanctum in impositione manus.* omitto Chrysostomum hom. 18. in act. Apost. Theodoret. in cap. 6. ep. ad Hebræos ℣. 2. pag. 418. D. Gennadium CP. in eumdem locum. Cyrillus Alexandrinus lib 11. *De adoratione in Spiritu*, &c. ad eum usum respiciebat cum ait pag. 404. benedictionem populo ab Aarone impositis manibus datam, significasse descensionem Spiritus-sancti in nos. Hanc Græci posteriores, ut & multi F Latini, contentam existimavere in actione ministri frontem ungentis, ut Johannes Palæologus in confessione fidei ab Leone Allatio relata lib 3. *De concordia*, &c. cap. 16. num. 4 ἄλλο μυστήριον τὸ χρίσματος τοῦ ἁγίου μύρου, ὃ διὰ ἐπιθέσεως τῶν τοῦ ἐπισκόπου χειρῶν χριόμενον ἐπιδίδοται; *aliud est Sacramentum chrismatis sacri unguenti, quod per impositionem manuum ungentis episcopi datur.*

α καὶ ἦλθεν.] Melius videtur, quod in codd. Coisl. Roe, & Casaub. legitur τοῦτο κατῆλθεν.

β τοῦτο καὶ ἀνδρ. &c.] In editis & in vers. Grod. loco nominis Job, quod restituimus ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. habetur Ἰακώβ verum librariorum erratum fuit. nam de Jacob jam supra loquutus est. Præterea epithetum fortissimi ἀνδρειότατος Jobo convenientius. Postremo, tempora hic sequitur Cyrillus; quorum ordinem turbat Jacobi iterata mentio post Josephi & Moysis mentionem. Porro ante hanc de Jobo sententiam in codd. Roe, & Casaub. habetur hæc phrasis: τούτῳ καὶ ὁ Βεσελεὴλ ἐπλήσθη τῆς σκηνῆς ὁ ἀρχιτέκτων; *hoc & impletus est Beseleel tabernaculi architectus.* sed de Beseleele infra Cyrillus; ut omittam scripturum illum fuisse: τούτου... ἐπλήσθη.

γ ἀποσταλέν.] Correximus ex cod. Coisl. vitiosam impressorum scripturam, ἀπέσταλεν.

δ λυπῶν αὐτὸ.] In editis habetur αὐτῷ: in Coisl. αὐτόν. Scripsimus αὐτὸ, ut postulat syntaxis. alludit auctor ad illud Ephes. IV. 30. μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ε ὁ Ὁρῶν.] Articulum in textum adscripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacro Textu. 1. Reg. IX. 9. in quo legitur ὁ βλέπων. at in Paralipomenis juxta Ald. & Complut. ed. habetur Σαμουὴλ ὁ Ὁρῶν, 1. Paral. IX. 23. & juxta Compl. solam cap. XXIX. 29.

ζ καὶ ὡς.] Hæc legitima scriptura, quam restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. In editis καθὼς, duabus vocibus in unam conflatis. Quem regem hic Cyrillus appellat Ἀσάφ, is in Bibliis est Ἀσὰ, *Asa*, tam in Regum quam in Paralipomenon libris. Nihilominus huic regi aliquando nomen Ἀσάφ datum est, verbi gratiâ in ms. Cantabr. nov. Test. Matt. cap. 1. ℣. 7. & Barberino uno, & in ms. veteris Italæ San-Germanensi num. 15. Sulpic. Sev. lib. 1. sacr. hist. eum vocat *Asab*. Pelag. in 1. Cor. 11. 30. *Asaph*, ut & Latini multi. Post, Ὀζιὴλ scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. loco ὁ Ἰεζεκιὴλ, quod in editis obtinebat, & positum forte pro Ἰεζιὴλ, quod huic homini nomen in Complut. LXX. edit. In vulgata dicitur Jehaziel. Ante πάλιν sequens, articulum ὁ inutiliter positum, codd. Coisl. Roe, & Casaub. secuti, eliminavimus. Azarias ille, ita ab LXX. Rom. in Paralipomenis nominatus, est Zacharias Joiadæ filius, ut in vulgata ex Hebræis codicibus appellatur; qui ab Joaso rege lapidatus est in atrio domus Domini. Porro in ed. Complut. vero Zachariæ nomine appellatur, ut & in Cantabrig Bibliorum codice. Auctor synopsis Scripturæ sacræ sub nomine sancti Athanasii illum modo Zachariam, modo Azariam vocat n. 11. p. 145. Ambo hæc nomina in Paralip. aliquando commutantur. V. lib. 2. c. 26. ℣. 5. & 20.

2 *Spiritiferis*, Πνευματοφόρων.] Vox hæc in malam partem in Scripturis sumta, nec aliis quam falsis prophetis alieno spiritu impulsis tributa, Osee IX. 7. Sophon. III. 4. ab ecclesiasticis auctoribus ad sanctos homines translata est.

A admirabilium rerum effectoribus, clarum est nobis etiam tacentibus, eos Spiritu-sancto plenos exstitisse.

Testimonia de Spiritu-sancto ex prophetis. XXIX. Si verò quisquam omnes tum duodecim, tum aliorum prophetarum libros percurrerit, plurima de sancto Spiritu testimonia reperiet. Michæas quidem ex persona Dei ait:
Mich. III. 8. *Nisi ego impleverim fortitudinem in Spiritu Domini.* Joël clamat:
Joël. II. 28. *Et erit post hæc, dicit Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem,* &c. Et Aggæus ait:
Agg. II. 5. 6. B *Idcirco quod ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, & Spiritus meus interest in medio vestri.* Zacharias similiter:
Zach. I. 6. *Verumtamen sermones meos & mandata mea recipite, quæcumque ego præcipio in Spiritu meo servis meis prophetis,* & alia.

Isai. XI. 2. XXX. Et Hesaïas ille vocalissimus præco: *Et requiescet super eum Spiritus Dei: Spiritus sapientiæ & intelligentiæ, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis,*
℣. 3. *& replebit eum Spiritus timoris Dei.* Significans eum C quidem unum & indivisibilem esse, diversas tamen ejus effectiones. & iterum:
a Isai. XLII. 1. [a] *Jacob puer meus.* & postea: *Dedi Spiritum meum super illum.* [& rursus:
b Idem. XLIV. 3. [b] *Ponam Spiritum meum*] *super semen tuum.* iterumque:
c Id. XLVIII. 16. [c] *Et nunc Dominus omnipotens misit me, & Spiritus ejus.* rursum:
d Isai. LIX. 21. [d] *Hoc illis à me testamentum, dixit Dominus; Spiritus meus qui est super te.* & iterum:
Isai. LXI. 1. *Spiritus Domini super me, propterea unxit me,* & quæ sequuntur. & rursum in iis quæ adversum
Isai. LXIII. 10. D Judæos ait: *Ipsi verò inobsequentes fuerunt, & irritaverunt Spiritum-sanctum ejus.* & :
℣. 11. *Ubi est qui posuit in eis Spiritum-sanctum?* Habes & in Ezechiele, (si tamen in audiendo jam delassatus non es,) id quod jam commemoratum est:
Sup. num. 14. Ezech. XI. 5. *Et cecidit super me Spiritus, & dixit ad me: Dic, Hæc ait Dominus.* Illud vero, *Cecidit super me*, recte est intelligendum, nimirum ut charitatem & clementiam designet; ac
Gen. XLVI. 29. quemadmodum Jacob reperto Josepho *cecidit super collum ejus*; & sicut in Evangeliis amantissimus ille pater,
Luc. XV. 20. E filium ex peregrinatione reversum cernens, *misericordia motus est, & currens cecidit super collum ipsius, & osculatus est eum.* rursumque in Ezechiele:
Ezech. XI. 24. *Et adduxit me in terram Chaldæorum ad captivos, in visione in Spiritu Dei.* Nam & alia prius, in his quæ de
Supr. Cat. 3 n. 16. & Cat. 1. n. 1. Ezech. XXXVI. 25. baptismate disseruimus, audisti: *Et adspergam super vos aquam mundam,* &c.
℣. 26. *Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum dabo in vobis.*

θαυματοποιῶν, φανερὸν κἂν μὴ λέγωμεν, ὅτι πλήρεις ἦσαν ἁγίου πνεύματος.

κθ'. [α] Εἰ δὲ πάσας τις διέλθῃ, τάς τε τῶν δώδεκα, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν τὰς βίβλους, πολλὰς τὰς περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μαρτυρίας εὑρήσει. Μιχαίου μὲν λέγοντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχὺν ἐν πνεύματι Κυρίου. τοῦ δὲ Ἰωὴλ βοῶντος· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Θεός· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ Ἀγγαίου φάσκοντος, [β] Διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Ζαχαρίου δὲ ὁμοίως· Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου, τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, καὶ ἕτερα.

λ'. Καὶ Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφωνότατός φησι· Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ. δηλῶν μὲν ἓν εἶναι τοῦτο καὶ ἀδιαίρετον, διαφόρους δὲ αὐτοῦ ἐνεργείας. καὶ πάλιν· Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, καὶ τὰ ἑξῆς· [γ] ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. [καὶ πάλιν· Ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου] ἐπὶ τὸ σπέρμα σου. καὶ πάλιν· Καὶ νῦν Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. καὶ πάλιν· Αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος· τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν ὅ ἐστιν ἐπὶ σοί. καὶ πάλιν· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, καὶ [δ] τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων· Αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν, καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. καὶ, ποῦ ἐστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἔχεις καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, (εἰ λοιπὸν ἀκούων μὴ κέκμηκας) τὸ ἤδη ῥηθέν· [ε] Καὶ ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα, καὶ εἶπε πρός με· λέγε, τάδε λέγει Κύριος. τὸ δὲ, ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ, καλῶς ἐκληπτέον, ὅτι φιλοστόργως· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰακὼβ εὑρὼν τὸν Ἰωσὴφ, ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ· καὶ ὥσπερ ἐν Εὐαγγελίοις [ζ] ὁ φιλόστοργος πατὴρ, τὸν ἐκ τῆς ἀποδημίας ἐπανελθόντα υἱὸν ἰδὼν ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐν ὁράσει ἐν πνεύματι Θεοῦ. [η] Καὶ γὰρ ἄλλα πρότερον ἐν τοῖς περὶ βαπτίσματος ἤκουσας· Καὶ ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν ὑμῖν.

α εἰ δὲ, &c.] In hoc contextu, voces δώδεκα καὶ τῶν, ex cod. Coisl. adjecimus. Verbum δώδεκα agnoscit Grodecius, sed τῶν λοιπῶν non videtur legisse. in cod. Coisl loco προφητῶν τὰς, est προφήτας. Ordo autem quem hic sequimur, ut prius Cyrillus duodecim minores prophetas, deinde majores nominet, conformis est tum recensioni ab ipso in sequentibus institutæ, tum seriei librorum sacrorum quam Cat. 4. num. 35. in illis numerandis sequitur.

β διότι.] Ita emendavi ex cod. Coisl. & sacro Textu. nam est in impressis διό τοι.

γ ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου, &c.] In impressis est καὶ ante ἔδωκα; quod cum absit à codice sacro, & in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod prætermittatur, erasimus. Verba ἐπ' αὐτὸν addidimus ex cod. Coisl. & Grod. verba vero καὶ πάλιν, ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου, ex sola Grodecianæ translationis auctoritate. In cod. Coisl. deest integra sententia, καὶ πάλιν, ἐπιθήσω, &c. Voces καὶ νῦν Κύριος & sequentes usque ad αὕτη excl. restauravimus ex codd. Coisl. F Roe, Casaub. & Grod. quarum loco habentur tantum istæ in editis absque ullo sensu, καὶ Κύριος παντοκράτωρ, αὕτη, &c. Notandum vero deesse in editis codd. Roe, & Casaub. particulam νῦν, quæ tamen est sacri Textus. In testimonio sequenti, voces τὸ ἐμὸν ὅ, ex iisd. codicibus Coisl. Roe, Casaub. Grod. & sacro Textu scripsimus, pro iis quæ in impressis habentur μου μόνον.

δ καὶ τὰ ἑξῆς.] Pro his verbis adscribuntur in cod. Coisl sequentia prophetæ verba, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, *evangelizatum pauperibus misit me.*

ε καὶ εἶπεν.] Coisl. καὶ ἐλάλει, ut supra legebat Cyrillus num. 14. Supplenda est post πνεῦμα vox Κυρίου.

ζ ὁ φιλόστοργος.] Articulum ὁ adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod.

η Καὶ γάρ.] Coisl. τὰ γὰρ, &c. Paulo post, ante ἑξῆς addidimus τὰ ex cod, memorato. ex eodemque post δώσω ὑμῖν, verba καρδίαν καινὴν, &c. usque ad ἐν ὑμῖν inclus. quæ propter vocis hujus repetitionem excidisse remur.

καὶ εὐθύς· καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. καὶ πάλιν· Καὶ ἐγένετο ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ Κυρίου· καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κυρίου.

λα΄. Τοῦτο ἐσόφισε τὴν ψυχὴν τοῦ Δανιὴλ, ἵνα γένηται δικαστὴς πρεσβυτέρων ὁ νέος. κατεκρίθη Σουσάννα ἡ σώφρων ὡς ἀκόλαστος. ἔκδικος οὐκ ἦν· τίς γὰρ ἐξῄρητο ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; [α] ἀπήγετο ἐπὶ θάνατον, εἰς χεῖρας ἦν λοιπὸν τῶν δημίων. ἀλλ᾽ ὁ βοηθὸς παρῆν, ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιάζον πᾶσαν νοητὴν φύσιν. δεῦρο δή μοι, φησὶ τῷ Δανιὴλ, ὁ νέος ἔλεγξον πρεσβύτας νοσήσαντας τὰ νεότητος ἁμαρτήματα. γέγραπται γάρ· Ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, [β] ἐπὶ παιδαρίου νεωτέρου. καὶ ὅμως ἵνα συντόμως παρέλθωμεν, διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δανιὴλ ἐσώθη ἡ σώφρων. Μαρτυρίας ἕνεκεν ταῦτα [γ] παραφέρομεν. οὐ γὰρ ἐξηγήσεως ὁ καιρός. Ἤδει καὶ Ναβουχοδονόσορ ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Δανιὴλ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Βαλτάσαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν, [δ] τοῦτο ἐγὼ ἔγνων, ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί. ἓν ἀληθὲς εἶπε, καὶ ἓν ψεῦδος. ὅτι μὲν γὰρ εἶχε πνεῦμα ἅγιον, ἀληθὲς ἦν· οὐκ ἦν δὲ ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν· οὐ γὰρ ἦν μάγος, ἀλλ᾽ ἐκ πνεύματος σοφός. καὶ πρὸ τούτου δὲ, [ε] συνέκρινεν αὐτῷ τὴν ὅρασιν τῆς εἰκόνος, ἣν αὐτὸς ὁ ἰδὼν οὐκ ᾔδει. Εἰπὲ γάρ μοι, φησὶ, τὴν ὅρασιν, ἣν ἐγὼ ὁ ἰδὼν οὐκ οἶδα. βλέπεις ἁγίου πνεύματος δύναμιν· ὃ οἱ ἰδόντες οὐκ οἴδασιν, οἱ μὴ ἰδόντες γινώσκουσι καὶ ἑρμηνεύουσι.

λβ΄. Καὶ ἐνῆν μὲν ἀληθῶς πάμπολλα ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἀναλέξαι, καὶ πλατύτερον διηγήσασθαι τὰ περὶ ἁγίου πνεύματος. ἀλλ᾽ ὀλίγος ὁ καιρός· δεῖ δὲ φείδεσθαι καὶ τοῦ συμμέτρου τῆς ἀκροάσεως. ὅθεν τοῖς ἐκ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὸ παρὸν τέως ἀρκεσθέντες, ἐπὶ τὰ λείποντα ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, εἰ ὁ Θεὸς θέλοι, τῇ ἑξῆς Κατηχήσει πάλιν ἐλευσόμεθα. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος, [ζ] πάντας ὑμᾶς τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων καταξιώσαι δωρεῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

moxque: *Et Spiritum meum dabo in vobis.* & iterum: *Et facta est super me manus Domini, & eduxit me in Spiritu Domini.* ℣. 27. Ezech. xxxvii. 1.

XXXI. Idem sapientem effecit Danielis animam, ut seniorum judex esset adolescens. Damnata fuerat casta Susanna tamquam impudica. vindex nullus: quis enim eam à principibus eripuisset? Ad mortem ducebatur, in manibus lictorum jam erat. verum adstitit auxiliator, Paracletus; Spiritus qui omnem intelligentem naturam sanctificat. Huc ades, ait Danieli: juvenis seniores argue juvenilium peccatorum tabe infectos. scriptum est enim: *Suscitavit Deus Spiritum-sanctum in puero juvenculo.* Atque ut compendio percurramus, per Danielis sententiam pudica illa servata est. Testimonii causâ hæc [verbo indicata] perstringimus; non enim hoc expositionis tempus. Agnovit & Nabuchodonosor esse in Daniele Spiritum-sanctum. ait enim ad eum: *Baltasar incantatorum princeps, hoc ego cognovi quod Spiritus Dei sanctus in te sit.* Unum verum dixit, alterum falsum. Quod enim Spiritum sanctum haberet, verum erat. non autem erat princeps incantatorum; magus namque non erat, sed ex Spiritu sapiens. Et antea quidem explicuerat illi visionem imaginis, quam ipse qui viderat nesciebat. Dic enim, inquit, mihi visionem, quam ego qui vidi nescio. Vides sancti-Spiritus potestatem. quod ipsi qui videre nesciunt, ii qui non videre noverunt & interpretantur.

Continuatur idem argumentum. Dan. xiii. 45. Ibid. 41. ℣. 45. Ibid. v. 45. Dan. iv. 6. Dan. ii. 31. Ibid. v. 3. & 26.

XXXII. Ac proclive esset bene multa ex veteri Testamento colligere testimonia, & quæ ad Spiritum-sanctum pertinent planius explicare. verum parum temporis superest, & consulendum est ut vobis audiendi sit modus. Quapropter his quæ ex veteri instrumento adduximus impræsentiarum contenti, ad eam quæ superest ex novo tractationem, si Deus faverit, in subsequenti Catechesi iterum accedemus. Deus autem pacis, per Dominum nostrum Jesum Christum, & per charitatem Spiritus, vos omnes spiritalibus & cœlestibus dignetur donis. Cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Rom. xv. 30.

[α] ἀπήγετο ἐπὶ, &c.] Roe, & Casaub. ἀπήγετο τὴν ἐπὶ θάν. Inferius ante τὸ ἁγιάζον additur in Coisl. τὸ ἅγιον, *Spiritus-sanctus, qui sanctificat*, &c. Paulo post, vocem νοσήσαντας ex cod. Coisl. adjeci. Observes historiam Susannæ in exemplaribus Cyrilli reliquæ Danielis prophetiæ præfixam fuisse, ut habetur in ed. Rom. LXX. in synopsi Athanasiana, & aliis monumentis.

[β] ἐπὶ παιδαρίου.] Omittitur præpositio ἐπὶ in codd. Coisl. & Grod. sicut abest à sacro Textu.

[γ] παραφέρομεν.] Roe, & Casaub. περιφέρομεν. male. vide Cat. 18. num. 16. init. Mox, vocem ᾔδει adjeci ex cod. Coisl. at Grod. & codd. Roe, & Casaub. habent verbum ἔγνω, quod post Ναβουχοδονόσορ adscriptum habent codices præfati.

[δ] τοῦτο ἐγὼ, &c.] Ante τοῦτο habetur in editis, ἔφη; quod hic importune repetitum sustulimus auctoritate codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob & sacr. Text. abest quoque ab iisdem codd. vox τοῦτο, cujus loco relativum ὃν scriptum exhibent hoc sensu: *Baltasar ... quem ego cognovi*, &c. in utroque sunt sacris codicibus conformes. Post vocem ψεῦδος, in editis habetur κακόν. altera harum vocum redundat. cod. Roe primam omittit; Coisl. & Grod. quos secuti sumus, secundam. Post ἀληθὲς, sequens scripsimus ἦν; loco ἐστιν, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. at verba sequentia paulo aliter leguntur in Coisl. ὅτι δὲ οὐκ ἦν ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν, ἐψεύσατο; *quia verò incantatorum princeps non erat, mentitus est.* Deinde, loco σοφὸς, quod scripsimus ex Roe, Casaub. & Grod. editi habebant σοφίας.

[ε] συνέκρινεν αὐτῷ.] Editi αὐτοῦ. scribere maluimus αὐτῷ, ex codd. Roe, Casaub. & Grod. vide similem phrasim Cat. 12. n. 18. Post, ante ἰδὼν hic & lin. seq. articulum ὁ ex cod. Coisl. adjecimus, apud quem tamen εἰδὼς pro ἰδὼν legitur. Similiter, ante ἰδόντες, adjecimus οἱ ex Coisl. Roe, & Casaub. sed relativum ὃ præcedens non agnoscunt Coisl. & Grod. Coislinianus etiam addit καὶ ante οἱ μὴ ἰδόντες, ut sensus sit: *Videntes non vident; & qui non viderunt, cognoscunt*, &c.

[ζ] πάντας ὑμᾶς.] Coisl. πάντας ἡμᾶς, *nos omnes.*

ADDITAMENTUM AD HANC CATECHESIM.

Sub finem num. 3. post verba καὶ ἐπιδεῖξαι αὐτὸν, *in codice Coisliniano reperimus hæc quæ hoc in loco repræsentamus. Codicis menda num. 1. correximus ex Greg. Nyss. numeri verò 2. ex conjectura.*

I. SED quemadmodum cum Dei Verbum audivimus, non rem substantiâ carentem Verbum existimavimus, neque ex disciplina inditum, neque postquam prolatum fuit, sui dissolutione vanescens; neque ullis aliis qui nostro in sermone observantur, defectibus subjacens: verum substantialiter subsistens, eligendi vi præditum atque omnipotens. Sic & Spiritum Dei cum didicimus, qui Verbo conjungitur, ejusque operationem manifestam facit, non flatum anhelitus intelligimus; (ita enim ad humillimum statum dejiceretur divinæ potentiæ magnitudo, si ad nostri similitudinem Spiritus qui in ipsa est conciperetur:) sed potestatem substantialem, quæ per seipsa in propriâ hypostasi conspicitur: quæ neque à Deo, in quo est; neque à Verbo Dei, cui comes adhærescit, separari potest; neque, ita ut esse desinat, diffunditur. Verùm ad Dei Verbi similitudinem, solidâ præditam hypostasi, proprio donatam arbitrio, suâ se vi moventem, operatricem, semper id quod bonum est eligentem; quæque ad omne quodcumque intendit, concurrentem habet & parem cum voluntate potestatem.

Ps. CXLII. 10. II. Est enim Spiritus Dei bonus; ait David: *Et Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta.* Hic est igitur Spiritus Dei, in quem credimus. Spiritus beatus, æternus, immutabilis, inalterabilis, ineffabilis. Qui dominatur & regnat in omnem conditam substantiam, cum visibiles tum invisibiles naturas. Qui Angelorum, & Archangelorum dominus est, Potestatum, Principatuum, Dominationum, & Thronorum: omnis substantiæ conditor: Patris & Filii gloriæ eadem in sede particeps. Qui sine principio & fine unà cum Patre & Filio regnat,
Heb. I. 14. præsentibus generatis substantiis. Qui sanctificat administratorios spiritus, in ministerium missos propter eos qui salutis hæreditatem consecuturi sunt. Qui illapsus
Luc. I. 35. est in sanctam ac beatam virginem Mariam, ex qua
Matt. I. 16. Christus secundùm carnem natus est: & in ipsum Do-
Luc. III. 22. minum corporali specie columbæ in Jordane flumine.
Act. II. 3. Qui advenit in Apostolos die Pentecostes, sub ignitarum linguarum specie. Qui dator & exhibitor est omnium
1. Cor. XII. 4. in Ecclesia spiritualium donorum. Qui ex Patre proce-
Johan. XV. 26. dit: qui ex divinitate Patris & Filii exsistit. qui Patri & Filio consubstantialis, indivulsus & inseparabilis exstat. Nullus, &c.

α Coisl. ἀσώματον. Damasc. ἀνυπόστατον.
β Nyss. ἐν αὐτῷ.
γ Legendum παρουσῶν, vel potius παριουσῶν, *transeuntibus*.

A α'. Ἀλλ' ὥσπερ Θεοῦ λόγον ἀκούσαντες, οὐκ ἀνυπόστατον τὸ πρᾶγμα τὸν λόγον ᾠήθημεν, οὔτε ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον, οὔτε μετὰ τὸ προσενεχθῆναι διαλυόμενον, ἀλλ' οὐδέ τι πάσχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη· ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα, προαιρετικόν τε καὶ παντοδύναμον. οὕτως καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ, φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· οὐ πνοὴν [α] ἄσθματος ἐννοοῦμεν· (ἢ γὰρ ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν [β] αὐτῇ πνεῦμα ὑπονοοῖτο·) ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην. οὔτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ ἐστιν, ἢ λόγου τοῦ
B Θεοῦ ᾧ παρομαρτεῖ, δυναμένην· οὔτε εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, προαιρετικὴν, αὐτοκίνητον, ἐνεργὸν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν προαιρουμένην, καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

β'. Ἔστι γὰρ πνεῦμα Θεοῦ ἀγαθόν. φησὶν ὁ Δαβίδ· καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃ πιστεύομεν· τὸ πνεῦμα τὸ μακάριον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀνέκφραστον· τὸ κυριεῦον καὶ βασιλεῦον πάσης τῆς γεννητικῆς οὐσίας, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων φύσεων. τὸ δεσπόζον ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἐξου-
C σιῶν, ἀρχῶν, κυριοτήτων, θρόνων. τὸ δημιουργὸν πάσης οὐσίας, τὸ σύνθρονον τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δόξης. τὸ βασιλεῦον ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως ἅμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ, [γ] παρόντων τῶν γεννητῶν ὑποστάσεων. τὸ ἁγιάζον τὰ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. τὸ καταβὰν ἐπὶ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν παρθένον Μαριὰμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα· καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν κύριον σωματικῷ εἴδει περιστερᾶς ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῷ. τὸ γενόμενον ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν. τὸ δοτικὸν καὶ παροχικὸν πάντων τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ πνευματικῶν χαρισμάτων. [δ] τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. τὸ ἐκ θεότητος Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρχον. τὸ ὁμοούσιον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρχον, ἀχώριστόν τε καὶ ἀδιαίρετον. Μηδεὶς, &c.

δ τὸ ἐκ.] Hæc verba usque ad ὁμοούσιον excl. citantur latine sub Cyrilli nostri nomine à sancto Thoma Opusc. 1. contra Græcos, tom. 17. pag. 7. col. 1.

Tota hæc mantissa duabus constat partibus. Prima, quæ numero primo constat, est fragmentum sancti Gregorii Nysseni ex ejus catechetica oratione cap. 2. pag. 48. C. tom. 3. desumtum; quæ etiam verba transtulit sanctus Johannes Damascenus in suum de orthodoxa Fide quartum librum cap. 7. & auctor libri de sacro-sancta Trinitate sub nomine sancti Cyrilli Alexandrini cap. 6. pag. 6. tom. 6. operum sancti Patris, & Elias Cretensis in primam Greg. Naz. orat. not. 72. & in 23. not. 32. Altera, cujus sit auctoris reperire non potuimus. nemo Cyrilli nostri dixerit esse, quamvis doctrinam contineat ipsi planè consentaneum. sed hæc omnia in utraque sua Catechesi diffusius explanat. Antiqua sane sunt hæc, & undecimo seculo, quæ Coisliniani codicis ætas est, indubitate vetustiora: quare observatu dignum in Latinorum adversùs Græcos de Processione sancti-Spiritus disputatione, quod hic docetur, & à sancto Thoma in testimonium adducitur, Spiritum-sanctum ex Patris & Filii divinitate exsistere. *Mihi verò hæc non recentiorem, sed vetustiorem Græcorum Theologiam omnino sapere videntur: & Græcorum contra Latinos disputationibus antiquiora.*

CATECHESIS XVII.

De Spiritu-sancto II.

PRÆLOQUIUM.

I. *BENEFICA Spiritus-sancti in humanum genus opera ex Scripturis dicere orsus in superiore Catechesi, sola veteris Testamenti ea de re testimonia propter temporis angustiam recitare compulsus; in hac, quæ novum Testamentum de Spiritu-sancto testimonia suppeditat, exsequitur.* Num. 1.

II. *In primis monet, ne ob divisionem* Catecheseon *dividi putent Spiritum-sanctum; sed unum licet diversis nominibus, quæ hic brevi percurrit, appellatum, & solida hypostasi præditum certo sciant. Tum ejusdem operationes memorat in Maria matre Domini, quam sanctificavit ut creatorem conciperet; in Elizabeta, Zacharia, & Johanne utriusque filio. Dehinc, mysticis nonnullis de Spiritus-sancti in Christum baptismi tempore illapsu, dictis, varias recitat Salvatoris de Spiritu-sancto sententias. Hunc apostolis à Christo per insufflationem mysterii non expertem, statim à resurrectione, sed imperfecte, datum; postea uberius in die Pentecostes effusum memorat. atque hujus adventus partes & circumstantias omnes, sacri Scriptoris in Actibus apostolorum ea de re verba percurrens, brevi expositione interpretatur. Tum, commonitionis tantum gratia quoniam tempore deficiebatur, quæcumque in Actibus apostolorum de sancti-Spiritus miris per apostolos, diaconos septem, & Paulum apostolum, effectibus scripta sunt, raptim decurrit. ac commendata, quam in antecedentibus Catechesibus explanavit, sanctæ Trinitatis fide, per aptam & necessariam illi tempore exhortationem, ad gratiam baptismi & dona Spiritus-sancti digne suscipienda exhortationem, Catechesi finem imponit.* n. 1. & 3. n. 4. 5. n. 6. 7. 8. n. 9. & 10. n. 11. n. 12. n. 13. 14. &c. n. 20. &c. n. 34.

III. *His duabus orationibus perfecta & absoluta de Spiritu-sancto disputatio continetur: in qua nihil sive ad integritatem doctrinæ, sive ad commendationem effectuum Spiritus-sancti, sive ad diversorum ejus mysteriorum explanationem desiderari posse videtur. quod eo magis mirum est, quod illo tempore nondum ita de Spiritu-sancto disceptatum fuerat. In hac autem præcipue animadvertenda, quæ de diversis Spiritus-sancti nominibus disserit. quæ de ejus in Christum sub columbæ specie illapsu, de baptismo Apostolorum per Spiritum-sanctum, de efficaci gratiæ ejus operatione ad convertendum orbem per Apostolorum ministerium, de donis ejus adhuc illo tempore fidelibus in baptismo collatis.* n. 4. & 5. n. 9. n. 13.

IV. *Habita est hæc Catechesis proxime ante festum Paschatis, num.* 20. *ut pauci jam ante illud superessent dies num.* 34. ὀ τ ἡμερῶν ὀλίγον. *Quod si Catechesis XIV. feria* 2. *majoris hebdomadæ pronuntiata sit, hæc citius feria* 5. *in cœna Domini haberi non potuit. Emendata est à nobis ad codices Roe, Casaub. Ottobonianos duos & Coislinianum; in quo tamen avulsis aliquot foliis deest extrema pars Catechesis, à verbis num.* 31. τὰ συμβησόμενα αὐτοῦ *exclus. quo fit, ut in multis hujus orationis dubitabilibus locis necessaria ejus codicis auctoritate destituti, quædam ex sola Grodecii versione emendare coacti simus.*

CATECHESIS XVII. ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis dicta; quæ de Spiritu-sancto reliqua erant absolvens. Et lectio ex priori ad Corinthios: *Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ*; & quæ sequuntur.

Lectionem hanc certam facit num. 4. 1. Cor. XII. 8.

Hujus Catechesis scopus.

I. IN præcedenti Catechesi modicam quamdam testimoniorum ad Spiritum-sanctum pertinentium partem, pro nostra virili parte auribus vestræ dilectionis proposuimus. in præsenti vero, ea quæ supersunt, ex novo videlicet Testamento, Deo volente quantum licebit adtingemus. Tunc enim, ne in dicendo modum excederemus, propensum studium cohibuimus; inexhaustus enim de Spiritu-sancto sermo. nunc vero eorum quæ restant, modicam iterum partem recitabimus: nostram enim tenuitatem rerum ex Scripturis depromendarum multitudine obrui nunc quoque ingenue fatemur; Humanis ratiocinationibus & inventis non utemur etiam hodierno die; minime enim expedit: sed divinarum duntaxat Scripturarum sententias memoriæ suggeremus. hoc enim tutissimum, juxta beatum apostolum Paulum, qui ait: *Quæ & loquimur, non in sermonibus quos humana sapientia docet, sed quos docet Spiritus; spiritualibus spiritualia contendentes.* Viatoribus porro ac navigantibus similia facimus; qui cum unum habeant longinquissimi itineris scopum, ex destinato quidem properant; verum ob humanam infirmitatem variis urbibus ac portubus adpellere consueverunt.

1. Cor. II. 13.

Spiritus-sanctus, unus & indivisus.

II. Nam etsi dividuntur habendæ de Spiritu-sancto disputationes, ipse tamen indivisus est, cum unus idemque sit. Sicut enim cum de Patre dicebamus, alius [a] nobis fuit de summo unicoque ejus principatu sermo; [b] alius, quomodo Pater, aut [c] omnipotens, dicitur; alius [d] tamdem quî sit universorum conditor: nec tamen ista Catecheseon divisio, fidei divisionem ullam significabat: unum enim erat, estque pietatis ac religionis propositum. sicut etiam in his quæ de unigenito Dei Filio disservavimus, modo ea quæ ad divinitatem pertinent, modo quæ humanitatis sunt, docebamus; ita ut, dum in plures disceptationes, quæ de Domino nostro Jesu Christo erant dicenda partiremur, indivisam in ipsum fidem prædicaremus. ita & nunc divisis de Spiritu-sancto Catechesibus, indivisam in ipsum adnuntiamus fidem. Unus est enim & idem Spiritus, qui dona quidem sua *peculiariter*

a Catech. 6. b Catech. 7. c Catech. 8. d Catech. 9. Cat. 10. & 11. Cat. 12. 13. 14. 15.

α τῶν λοιπῶν.] Mendosè in editis τῶν λοιπόν: quos emendavimus ex codd. Roe, & Casaub. Mallemus, ut habetur in Coisl. τῶν λειπόντων; ut & in fine Catecheseos præcedentis hujusque num. 34. legitur τὰ λείποντα, &c. Vox καὶ σήμερον infra posita deest in Coisl. & Grod.

β Παῦλον.] Quum vox Παῦλον adscripta sit in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grodecio, qui tamen omittit ἀπόστολον, eam hic adjicere visum est. sed particulam καὶ inter ὃς & φησὶν inutiliter positam ex eisd. codd. eliminavimus.

γ τὸ διαιρεῖσθαι.] Coisl. παρὰ τὸ διαιρεῖσθαι. Roe, & Casaub. οὐ τῷ διαιρεῖσθαι... διαίρεσιν εἶχε τὰ τῆς πίστεως.

δ περὶ τῆς θεότητος.] His subjiciebatur in editis verbum ἐδιδάχθημεν, docebamur, quod per se inutile, & in codd. Roe, & Casaub. prætermissum, nec satis verbo seq. ἐδιδασκόμεθα conveniens, expunximus.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιζ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα. τὰ περὶ ἁγίου πνεύματος τὰ λοιπά. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ τὰ ἑξῆς.

α'. ΕΝ μὲν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει, τῶν περὶ Πνεύματος ἁγίου μαρτυριῶν ὀλίγον τι μέρος, κατὰ δύναμιν προεθέμεθα ταῖς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀκοαῖς. ἐν δὲ τῷ παρόντι, τῶν λειπουσῶν ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν πάλιν ἐφαψόμεθα, Θεοῦ θέλοντος. τότε μὲν, διὰ τὴν ἀκοῆς σύμμετρον τὴν προθυμίαν ἐπισχόντες· ἀκόρεστος γὰρ ὁ περὶ Πνεύματος ἁγίου λόγος· νῦν δὲ [α] τῶν λοιπῶν μέρος τι πάλιν ὀλίγον ἐροῦντες· τὸ γὰρ, καλύπτεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τῷ τῶν γεγραμμένων πλήθει, μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ νῦν ὁμολογοῦμεν. οὐκ ἀνθρωπίνοις δὲ σήμερον κεχρημένοι σοφίσμασιν· (ἀσύμφορον γάρ·) ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν μόνον ὑπομιμνήσκοντες· (ἀσφαλέστατον γὰρ, κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον Παῦλον, [β] ὅς φησιν· Ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος· πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες) καὶ παραπλήσια τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἢ πλέουσιν ἐπιτελοῦντες, οἳ σκοπὸν ἔχοντες ἕνα μεγίστης ὁδοῦ, τῇ μὲν προθυμίᾳ σπεύδουσι· διὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, διαφόροις πόλεσιν παραβάλλειν ἢ λιμέσιν εἰώθασιν.

β'. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαλέξεις διαιροῦνται, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετόν ἐστιν, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τυγχάνον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς λόγοις, ποτὲ μὲν περὶ μοναρχίας ἦν ἡμῖν τὸ διδασκόμενον, ποτὲ δὲ πῶς καλεῖται πατὴρ, ἢ παντοκράτωρ, ποτὲ δὲ ὅπως δημιουργός ἐστι τῶν ὅλων· καὶ οὐ [γ] τὸ διαιρεῖσθαι τὰς Κατηχήσεις, διαίρεσιν εἶχε τῆς πίστεως· εἷς γὰρ ἦν τε, καὶ ἔστιν, ὁ τῆς εὐσεβείας σκοπός· καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν τὰ [δ] περὶ τῆς θεότητος, ποτὲ δὲ τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδιδασκόμεθα· εἰς πολλὰς μὲν διαλέξεις τοὺς περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγους διαιροῦντες, ἀδιαίρετον δὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καταγγέλλοντες· οὕτως καὶ νῦν τῶν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος Κατηχήσεων διαιρουμένων, ἀδιαίρετον καταγγέλλομεν τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν. Ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, τὸ διαιροῦν μὲν τὰ χαρίσματα ἰδίᾳ

ἑκάστῳ

A ἑκάστῳ καθὼς βούλεται· αὐτὸ δὲ μένον ἀδιαίρετον. οὐ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ Παράκλητος, παρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἓν ἐστὶ καὶ τὸ αὐτό, διαφόρως ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον· ζῶν, καὶ ὑφεστώς, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργοῦν· καὶ [α] τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων ἁπάντων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἐστὶν ἁγιαστικόν.

γʹ. Ὑπὲρ δὲ τοῦ, μὴ ταῖς διαφόροις ὀνομασίαις τοῦ ἁγίου πνεύματος, νομίσαι τινὰς ἐξ ἀμαθίας διάφορα εἶναι ταῦτα πνεύματα, καὶ μὴ ἓν καὶ [β] τὸ αὐτό, ὅπερ ἐστὶ μόνον· διὰ τοῦτο [γ] προασφαλιζομένη σε ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, παρέδωκεν ἐν τῇ τῆς Πίστεως ἐπαγγελίᾳ, πιστεύειν ΕἸΣ ἝΝ ἍΓΙΟΝ ΠΝΕΥ͂ΜΑ, ΤῸΝ ΠΑΡΆΚΛΗΤΟΝ, ΤῸ ΛΑΛΗ͂ΣΑΝ ἘΝ ΤΟΙ͂Σ ΠΡΟΦΗ͂ΤΑΙΣ· ὅπως εἰδέναι ἔχοις, ὅτι πολλαὶ μὲν αἱ προσηγορίαι τυγχάνουσιν, ἓν δὲ μόνον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· περὶ ὧν προσηγοριῶν, νῦν [δ] ὀλίγας ὑμῖν ἐκ πολλῶν ἐροῦμεν.

δʹ. Καλεῖται μὲν πνεῦμα, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνεγνωσμένον· Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας. καλεῖται δὲ πνεῦμα ἀληθείας, καθὼς ὁ Σωτήρ φησιν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. καλεῖται καὶ Παράκλητος, καθὼς εἴρηκεν· Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. Ὅτι δὲ ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστι διαφόροις ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον, δείκνυται σαφῶς ἐκ τούτων. περὶ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι τὸ αὐτό, πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν Παράκλητον, εἴρηται· Ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. περὶ δὲ τοῦ [ε] τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸν παράκλητον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, εἴρηται· Καὶ ἄλλον παράκλητον δώσω ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν μένῃ εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. καὶ πάλιν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καλεῖται δὲ [ζ] πνεῦμα Θεοῦ, καθὼς γέγραπται· Καὶ εἶδον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον. καὶ πάλιν· Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ εἰσι. Καλεῖται καὶ πνεῦμα πατρός, καθώς φησιν ὁ Σωτήρ· Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· [η] καὶ πάλιν ὁ Παῦλος·

A *unicuique prout vult, dividit*; ipse autem indivisus manet. [1] Non enim alius est Paracletus, præter Spiritum-sanctum, sed unus & idem est, diversis appellationibus significatus: vivens & subsistens, & loquens, & operans; estque rerum omnium ratione præditarum, quæ à Deo per Christum factæ sunt, angelorum atque hominum, sanctificator. 1. Cor. XII. 11.

1 Unus est Spiritus, quamquam sub diversis nominibus.

III. Ne autem ob diversas sancti-Spiritus appellationes, nonnulli ex ignorantia diversos B hos spiritus, & non unum ac eumdem, qui quidem solus est, arbitrarentur: idcirco Ecclesia catholica securitatis tuæ provida, tradidit in fidei confessione ut crederemus, IN UNUM SANCTUM SPIRITUM, PARACLETUM, QUI LOCUTUS EST IN PROPHETIS: ut animadvertere possis multas quidem nuncupationes esse, unum vero solum Spiritum-sanctum. De quibus appellationibus nunc vobis paucas è multis recitabimus.

Cur in Fidei Symbolo dicitur *In unum Spiritum*, &c.

C IV. Vocatur quidem *Spiritus* juxta id quod modò lectum fuit: *Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ.* Dicitur autem *Spiritus veritatis*, sicut ait Salvator: *Quum autem venerit ille, spiritus veritatis.* Appellatur quoque *Paracletus*, ut idem dixit: *Si enim ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Quod autem una & eadem res sit diversis nominibus appellata, palam ex his quæ modo dicam declaratur. Nam quòd idem sit Spiritus-sanctus & Paracletus, dictum fuit: *Paracletus autem ille, qui est Spiritus-sanctus.* Quod vero idem D sit Paracletus cum Spiritu veritatis, dictum habetur: *Et alium Paracletum dabo vobis, ut vobiscum maneat in æternum, spiritum veritatis.* iterumque: *Quum autem venerit ille Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritus veritatis.* Vocatur autem *Spiritus Dei*, sicut scriptum est: *Et vidi spiritum Dei descendentem.* ac rursus: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, isti filii Dei sunt.* Nominatur & *Spiritus Patris*, uti Servator ait: *Non enim vos* E *estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* & iterum Paulus:

Varia nomina Spiritus-sancti.
1. Cor. XII. 8.
Johan. XVI. 13.
Ibid. ℣. 7.
Johan. XIV. 26.
℣. 16.
Johan. XV. 26.
Johan. I. 32. Matt. III. 16.
Rom. VIII. 14.
Matt. X. 20.

1 *Non alius est Paracletus à Spiritu-sancto.*] Contra Valentinianos qui Paracletum à Spiritu-sancto distinguentes, Paracletum inter 30 primos Æônas decimo nono loco, primum in Duodecade ex Homine & Ecclesia genitâ, cum conjuge sua Pisti sive Fide collocabant. Spiritum vero sanctum cum Christo post 30. Æônas ad firmandum Pleróma à Nû sive Monogene productos somniabant. vide Iren. lib. 1. cap. 1. n. 2. & 5. Montanistæ quoque, saltem nonnulli, Spiritum-sanctum à Paracleto distinguebant; illum in Apostolos, hunc in Montanum descendisse docentes: apud Tertull. appendicis lib. De præscript. cap. 52.

α *τῶν ὑπὸ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ γενομένων.*] Ex voces prætermissæ sunt in codd. Roe, & Casaub. Pro ὑπὸ Θεοῦ, est in editis ὑπ' αὐτοῦ, manifestâ librariorum, propter soni vicinitatem, aberratione. quare ὑπὸ Θεοῦ scripsimus ex Ottob. cod. Grodecio, & simili loco Cat. 16. n. 13. Coisl. habet, τῶν ὑπὸ Χριστοῦ κτλ.

β *τὸ αὐτό.*] Coisl. addit Πνεῦμα, *eumdem Spiritum.*

γ *προασφαλιζομένη σε.*] Ita nos, secuti codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. loco horum verborum, πρὸς ἀσφάλειαν μὲν. Postea, pro ἵνα, posuimus ἓν ex codd. memoratis, titulo Catecheseos XVI. innumeris aliis locis Cyrilli, Symbolis sancti Alexandri Alexandrini, Eusebii Cæsariensis, &c. quibus *unum* adiungitur articulo de Spiritu-sancto, & ipsa Syntaxeos ratione. Loco τὸ Παράκλητον, scripsimus τὸν Παράκλητον, juxta codd. Coisl. Roe, & Casaub. vide notam α in titulo Cat. 16 pag. 243.

δ *ὀλίγας.*] Coisl. ὀλίγα, *pauca.* non male. Paulo post, idem codex & Grod. post Πνεῦμα additum habent σοφίας. *Vocatur Spiritus sapientiæ.* Illud σοφίας additum videtur ex loco Pauli in probationem à Cyrillo adducto. nam Cyrillus hic de sola *Spiritus* appellatione agere videtur. nec Pauli locus probat Spiritumsanctum dici *Spiritum sapientiæ.* quod inf. n. 5. probabitur ex loco Isaïæ diserto.

ε *τὸ αὐτό.*] Ita scribimus pro αὐτὸν, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Particulam vero sequentem καὶ ex Coisl. adjicimus. In subjecto Christi testimonio, loco δώσω, *dabo*, scriptum in Coisl. δώσει, *dabit*, ut habetur in sacro Textu, & inferius n. 11. & 13. recitat eumdem locum Cyrillus.

ζ *Πνεῦμα Θεοῦ, Spiritus Dei.*] Loco Πνεῦμα ὁ Θεός, ita scripsimus, suffragantibus mss Coislin. Roe, Casaub. & versione Grodecii. Ita legendum probant sequentia Evangelii & Pauli loca in probationem hujus appellationis adducta. Ex Cyrillo hujus Cat. n. 34. F locus Johan. IV. 24. Πνεῦμα ὁ Θεός, non de Spiritu sancto, sed de Patre intelligendus. Post καταβαῖνον, Coisl. adjungit ἐπ' αὐτόν. Ille porro evangelicus locus, cujus verba citat Cyrillus, est ex Matthæo desumtus. sed apud Evangelistam est εἶδε, *vidit.* quomodo ipse Cyrillus hunc locum citat n. 9 idque refertur vel ad Christum, ut intellexit vulgatus noster interpres qui videtur legisse ἐφ' ἑαυτὸν, vel ἐφ' αὐτόν, vertens *super se*: vel ad Johannem-Baptistam ex Cyrillo; qui hic duo loca confudit Matt. III. 16. & Johan. I. 32. in quo Johannes ait τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα, sed omittit τοῦ Θεοῦ.

η *καὶ πάλιν.*] Vocem πάλιν addidi ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Item istas ἵνα δῷ ὑμῖν ex Coisl. solo, ut sensus esset integrior. quo etiam in testimonio cum legeretur in editis Πατρός, reposui Πνεύματος ex quatuor præfatis libris, Ottob. secundo, & sacro Textu.

Ephes. III. 14. Hujus rei gratiâ flecto genua mea ad Patrem, & infra: ℣. 16. Ut det vobis, ut corroboremini per spiritum ejus. Dicitur quoque Spiritus Domini, sicut ait Petrus: Act. V. 9. *Eccur conspirastis inter vos, ut tentaretis spiritum Domini?* Appellatur & *Spiritus Dei* Rom. VIII. 9. *& Christi*, velut scribit Paulus: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si vero quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Vocatur & Gal. IV. 6. *Spiritus Filii Dei*, sicut dicitur: *Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum filii sui.* Nominatur etiam *Spiritus Christi*, sicut est scri- 1. Pet. I. 11. ptum: *In quod vel cujusmodi tempus declara-* Phil. I. 19. *batur in eis spiritus Christi.* & rursus: *Per vestram deprecationem, & subministrationem spiritûs Jesu Christi.*

V. Praeterea, plures alias sancti-Spiritus nuncupationes reperias. Vocatur enim *Spiritus san-* Rom. I. 4. *ctificationis*, uti scriptum est: *Secundùm spiritum sanctificationis.* Dicitur & *Spiritus adop-* Rom. VIII. 15. *tionis*, ut ait Paulus: *Non enim accepistis spiritum servitutis ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater.* Appellatur quoque *Spiritus revelationis*, quem- Ephes. I. 17. admodum scriptum est: *Det vobis spiritum sapientiae & revelationis in cognitione ejus.* Nominatur etiam *Spiritus promissionis*, sicut idem Ibid. ℣. 13. ait: *In quo & vos cum credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto.* Vocatur & *Spi-* Heb. X. 29. *ritus gratiae*, velut cum rursus ait: *Et spiritum gratiae contumeliâ affecerit.* aliisque ejusdemmodi pluribus appellationibus significatur. Audivisti perspicuè & [1] in praecedenti Catechesi, [1] Cat. 16. n. 28. eum in Psalmis quidem interdum [a] *bonum*, in- a Ps. CXLII. 11. terdum verò [b] *principalem* nominari. in He- b Ps. L. 14. saïa verò: Isai. XI. 2. 3. Cat. 16. n. 30. *Sapientiae, & intelligentiae, & consilii, & fortitudinis, & scientiae, & pietatis, & timoris Dei*, appellatum esse. Ex quibus omnibus, tum quae priùs tum quae modò diximus, conficitur, diversas quidem appellationes esse, unum autem atque eumdem Spiritum-sanctum; viventem & subsistentem, semperque Patri & Filio unà praesentem. Qui non ab ore & labiis [2] Patris aut Filii loquendo pro-

Spiritus-sanctus, non evanidus flatus Patris aut Filii, sed vivens, & solida substantia praeditus. 2

A Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἑξῆς· ἵνα δῷ ὑμῖν κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. καλεῖται καὶ πνεῦμα Κυρίου, καθὼς Πέτρος εἶπεν· Τί, ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα Κυρίου; καλεῖται καὶ πνεῦμα Θεοῦ καὶ [α] Χριστοῦ, καθὼς γράφει Παῦλος· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. καλεῖται καὶ πνεῦμα B τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἴρηται· Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καλεῖται καὶ πνεῦμα Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται· Εἰς τίνα, ἢ ποῖον καιρὸν [β] ἐδηλοῦτο ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ. καὶ πάλιν· Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ε. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας τοῦ ἁγίου πνεύματος εὑρήσεις. καλεῖται μὲν γὰρ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ὡς γέγραπται· Κατὰ πνεῦμα ἁγιω- C σύνης. καλεῖται καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, ὡς Παῦλος φησιν· Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ πατήρ. καλεῖται καὶ πνεῦμα ἀποκαλύψεως, καθὼς γέγραπται· Δώη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ. καλεῖται καὶ πνεῦμα ἐπαγγελίας, καθὼς ὁ αὐτός φησιν· Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς [γ] πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. καλεῖται καὶ πνεῦμα χάριτος, D ὡς ὅτε πάλιν λέγει, Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Καὶ ἄλλαις δὲ προσηγορίαις πλείοσιν ὀνομάζεται τοιαύταις. ἤκουσας δὲ σαφῶς καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ψαλμοῖς ποτὲ μὲν ἀγαθὸν, ποτὲ δὲ ἡγεμονικὸν ὀνομάζεται· ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ, σοφίας, καὶ συνέσεως, καὶ βουλῆς, καὶ ἰσχύος, καὶ γνώσεως, καὶ εὐσεβείας, καὶ φόβου Θεοῦ, προσηγορεύετο. Δι' ὧν ἁπάντων, τῶν τε πρότερον εἰρημένων καὶ τῶν νῦν, [δ] συνίσταται, διαφόρους μὲν εἶναι τὰς προσηγορίας, E ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ζῶν καὶ ὑφεστὼς, καὶ πάντοτε πατρὶ καὶ υἱῷ συμπαρόν. οὐκ ἀπὸ στόματος καὶ χειλέων πατρὸς ἢ υἱοῦ λαλούμενον, ἢ ἀνα-

α καὶ Χριστοῦ.] Additur in editis Ἰησοῦ; quae vox cum in codd. omnibus supra memoratis desit, & alioqui non reperiatur in testimoniis, quibus hanc Spiritûs appellationem confirmat auctor, eam delendam existimavimus.

β ἐδηλοῦτο.] Male in editis δηλοῦτο. corriguntur ex omnibus mss. sed in Roe, & Casaub. juxta sacrum Textum habetur ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς. caeteri, ut Coisl. ambo Ottob. & Grod. una voce ἐδηλοῦτο, quae est multorum novi Testamenti codicum scriptura. Nihil est in Cyrillo quod alterutri magis faveat. in recepta itaque acquiescimus.

γ ὑμεῖς πιστεύσαντες.] Transilit Cyrillus nonnullas Apostoli voces inter duas illas comprehensas, eodemque modo locum hunc recitat n. 35. Periodum sequentem, καλεῖται καὶ, &c. usque ad καὶ ἄλλαις, in editis & aliis codicibus praetermissam, ex solo cod. Coisl. hic adscripsimus: sed loco ὅτι, posuimus ὅτε.

1 *in praecedenti Catechesi.*] Non reperitur in Cat. 16. locus Psalmi 50. ℣. 14. de *Spiritu principali*, quem se allegasse refert. Non mirum, si ex tempore dicens testimonium quod referre paraverat, omisit.

δ συνίσταται.] Sic emendavimus ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. & simili loco hujus Catech. n. 34. quum esset in editis solummodo ἵσταται. Perpaulum infra, loco ἁγιάζον, scripsimus ἅγιον, ζῶν, ut habetur in cod. Ottob. secundo, & Grod. Coisl. fert ἅγιον, & omittit ζῶν; Roe, & Casaub. secundam tantum vocem, primâ praetermissâ, exhibent. Editi ambas in unam conflatas habent. Vide parallelum Cyrilli locum n. 21 & alios similes n. 28. & 33. Refellit autem antiquum errorem ab Origene tom. 2. in Johan. pag. 58. & Didym. lib. 2. de Spiritu-sancto notatum, quo aliqui docebant Spiritum-sanctum non esse substantiam per se existentem, sed operationem Dei.

2 *Patris aut Filii*, Πατρὸς ἢ Υἱοῦ.] Dum negat Patris aut Filii evanidum flatum esse Spiritum-sanctum, supponit ab utroque vel ab alterutro vere procedere. Particula ἢ vel disjunctiva est, & dubitationem significans; vel conjunctiva, & ad sensum particulae *&*, aut, quod idem est ratione praesentis constructionis, *neque*, F reducenda. Grodecius vertit *Patris & Filii*, sed utrum καὶ in suo exemplari habuerit merito dubitatur. Spiritum-sanctum ex Filio procedere Cyrillo certum fuisse probavimus, ad Cat. 16. n. 24. an vero etiam à Patre immediate oriri existimaverit, dubitabile est. Vix alii praeter Arianos & Eunomianos hunc gradum in Trinitate statuebant, ut quemadmodum Filius à Patre solo, ita Spiritus-sanctus à solo Filio procederet: sed illi id statuebant creationis more & ritu. Exstant vero nonnulla Athanasii & graecorum Patrum testimonia, quae originem Spiritus-sancti immediatam à solo Filio repetere videantur. Parte alia Spiritum-sanctum à Patre immediate procedere, gravissimae sunt latinorum & graecorum hujus temporis auctoritates. Fortassis Cyrillo nihil de hac quaestione satis constituti erat; qui saepe, ut Cat. 16 n. 24. ait ad salutem sufficere ut credamus esse Patrem, Filium, & Spiritum-sanctum.

[α] πνεόμενον, οὔτε εἰς ἀέρα διαχεόμενον· ἀλλ' ἐνυπόστατον, λαλοῦν αὐτὸ, καὶ ἐνεργοῦν, καὶ οἰκονομοῦν, καὶ ἁγιάζον. ἀδιασπάστου δηλαδὴ καὶ συμφώνου καὶ μιᾶς οὔσης τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας εἰς ἡμᾶς, τῆς [β] ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς καὶ πρώην εἰρήκαμεν. Μνημονεύειν γὰρ ὑμᾶς ἐκείνων ἄρτι λεγομένων βούλομαι, καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι οὐχ ἕτερον μὲν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, ἕτερον δὲ ἐν εὐαγγελίοις καὶ ἀποστόλοις· ἀλλ' ἕν ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ τὰς θείας λαλῆσαν γραφάς.

ϛʹ. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι, τὸ ἐλθὸν ἐπὶ τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν. ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἦν ὁ μονογενὴς, ὁ γεννώμενος, δύναμις ὑψίστου ἐπεσκίαζεν αὐτῇ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὸν ἐπ' αὐτὴν, ἡγίαζεν αὐτὴν πρὸς τὸ δυνηθῆναι δέξασθαι τὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Οὐ χρεία δέ μοι πολλῶν λόγων, ἵνα μάθῃς ὅτι ἀρρύπαρος καὶ ἄχραντος ἡ γέννησις, ἔμαθες γάρ. Γαβριήλ ἐστιν ὁ λέγων πρὸς αὐτὴν, ἐγὼ κῆρυξ εἰμὶ τῶν γενησομένων, ἀλλ' οὐ συνεργός· εἰ γὰρ καὶ ἀρχάγγελος, ἀλλ' [γ] οἶδά μου τὴν τάξιν. καὶ τὸ μὲν χαίρειν ἐγὼ εὐαγγελίζομαί σοι· τὸ δὲ πῶς τέξῃ, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χάριτος· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

ζʹ. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργησεν ἐν τῇ Ἐλισάβετ. οὐ γὰρ μόνον παρθένους οἶδεν, ἀλλὰ γνωρίζει καὶ ἐγγάμους, ἐὰν κατὰ νόμον ᾖ ὁ γάμος. καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ, καὶ ἐπροφήτευσε. καὶ φησὶν ἡ καλὴ δουλὶς περὶ τοῦ [δ] ἑαυτῆς κυρίου· Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ πρὸς με ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου; ἐμακάριζε γὰρ ἑαυτὴν ἡ Ἐλισάβετ. Τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος πλησθεὶς καὶ Ζαχαρίας, ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ, προεφήτευσε, λέγων ὅσων τε ἀγαθῶν

fertur aut efflatur, neque in aëra diffunditur; sed hypostasi præditus est, loquens ipse & operans, & dispensans, & sanctificans: cùm indivulsa sit videlicet, & concors, unicaque salutis erga nos dispensatio, quæ ex Patre & Filio & sancto-Spiritu exsistit, uti & antea diximus. Memores enim vos esse volo eorum quæ nuper diximus, & diserte tenere, non alium in lege & prophetis, aliumque in evangeliis & apostolis esse; sed unum & eumdem Spiritum-sanctum, qui in veteri & novo Testamento divinas Scripturas elocutus est.

V. Procat. n. 11. Cat. 15. n. 24. — *Cat. 16. n. 4. & 24.* — *Cat. 16. n. 3. & 6.*

VI. Hic Spiritus-sanctus est qui in sanctam virginem Mariam venit. Cum enim Christus esset, Unigenitus, qui generabatur, *Virtus Altissimi obumbravit ei, & Spiritus-sanctus adveniens in eam*, sanctificavit eam ad hoc, ut posset capere eum *per quem omnia facta sunt.* Non est mihi pluribus verbis opus, ut addiscas generationem hanc ab omni sorde & contaminatione alienam exstitisse: didicisti enim. Gabriel est qui ad eam ait: Ego eorum quæ sunt gerenda, nuncius & præco sum; non operationis socius. nam tametsi Archangelus sim, at ordinis mei & officii gnarus sum. Et salvere quidem [vel gaudere] tibi denuntio ego: quomodo verò sis paritura, non ex mea est gratia: *Spiritus-sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea & quod nascetur Sanctum, vocabitur filius Dei.*

Spiritus-sanctus in beata Virgine, Elizaber, Johanne-Bapt. Zacharia. — *Luc. 1. 35.* — *Johan. 1. 3.* — *Cat. 12. n. 25. & 32.* — *V. Cat. 10. n. 10.* — *Luc. 1. 35.*

VII. Hic Spiritus-sanctus in Elizabet efficaciam suam prodidit. non enim solum virgines novit, sed etiam conjuges, modò legitimum conjugium sit. *Et repleta est Spiritu-sancto Elizabet*, & prophetavit; aitque de suo Domino præclara ancilla: *Et unde mihi hoc, ut veniat ad me mater Domini mei?* seipsam enim Elizabet beatam prædicavit. Eodem Spiritu repletus & Zacharias Johannis pater prophetavit, aiens, quantorum futurus esset Unigeni-

Luc. 1. 41. — *℣. 43.* — *℣. 45.* — *Ibid. ℣. 67.* — *℣. 68. & 75.*

[α] διαχεόμενον.] Subjungitur in cod. Coisl. καθὼς πρότερον προλαβόντες εἰρήκαμεν, *uti superius in antecessum diximus*; nempe Cat. 16. n. 14. vel respicitur longum illud assumentum quod in hoc codice post num. 3. exstat, à nobis ad calcem Cat. 15. repræsentatum.

[β] ἐκ Πατρὸς, καὶ, &c.] Aliter codd Coisl. Ottob. 2. & Grodec. ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, ἐν. (Grod. & Ottob. σὺν) ἁγίῳ Πνεύματι; *ex Patre, per Filium, in* (vel *cum*) *sancto Spiritu.* Catholicæ fidei prior lectio favorabilior posteriore; particula *&* magis æqualitatem significante, quam particulæ *per* & *in.* at eadem, judice Basilio in toto libro de Spiritu sancto, utriusque sententiæ vis est, ambæque ab ecclesiasticis auctoribus promiscue usurpatæ. Utra in hoc loco Cyrilli sit, quæris? mihi videtur esse posterior, his rationibus. Primò, idem se antea dixisse refert Cyrillus. locum quærenti mihi se solummodo offerunt eæ sententiæ: isthæc Cat. 16. num. 4. *Spes nostra est in Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum. non tres Deos prædicamus; sed cum Spiritu-sancto, per unum Filium, unum Deum adnuntiamus.* vel ista potius num. 24. *Pater per Filium cum sancto-Spiritu omnia largitur. Non alia Patris, alia Filii, & alia Spiritus-sancti dona; una enim salus, una potestas, una fides.* vel tamdem ista ibid. num. 3. & Catechesi 17. num. 2. qua dicitur Spiritus-sanctus *vivens & sanctificator rerum omnium per Christum à Deo factarum.* Quàm omnes eæ sententiæ melius cum secunda lectione conveniant, nemo non videt. Secundò, agitur hic de salutis œconomia, quæ *ex Patre* tamquam fonte proficiscitur; & quamvis una trium personarum actione perficiatur, plures tamen actiones in homines derivatas complectitur, quæ diversos personarum, ipsis in proprium tributos, characteres gerunt. id secunda lectio magis notat. Tertiò, quamvis ad declarandam divinarum personarum excellentiam, & nostram de iis fidem, particulis æqualitatis μετὰ, σὺν, καὶ, id est, *cum, &*, magis uti conveniat; quod tamen in declaranda trium una divinitate non usurpavit Cyrillus in loco supra ex Cat. 16. num. 4. citato: quando tamen divinorum in nobis bonorum communicationem spectamus, quæ est hujus loci ratio & vis, aptiores ad id testandum sunt particulæ διὰ & ἐν, *per* & *in.* regula est Basilii lib. de Spiritu-sancto cap. 7. & 26. hanc sequitur Cyrillus Cat. 7. num. 7. dum ait, *Nos à servitute in adoptionem, Patris gratia, per Filium & Spiritum-sanctum esse translatos.* & Cat. 18. num. 29. docens, *Patrem per Filium in Spiritu-sancto cœlestia omnibus dona tamquam ex fonte profundere.* Similem igitur in simili causa locutionem à Cyrillo adhibitam esse probabile est. Et hæc communis est Patrum de operationibus Trinitatis loquendi ratio, ab eis etiam principii loco stabilita: sic Greg. Nyss. tom. 3. Quod non sunt tres dii pag. 22. Πᾶσα, inquit, ἐνέργεια, ἡ θεόθεν ἐπὶ τὴν κτίσιν διήκουσα... ἐκ Πατρὸς ἀφορμᾶται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρόεισι, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τελειοῦται; *Omnis operatio quæ à Deo in creaturas derivatur... à Patre exordium habet, & per Filium progreditur, & in Spiritu sancto perficitur.* Eodem modo Cyrillus Alexandrinus in Johan. cap. 14. ℣. 10. pag. 782. Ἅπας μὲν λόγος ὁ παρὰ Πατρὸς, πάντως ἐστὶ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. καὶ πᾶν ἔργον, ἤτοι παράδοξον, δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι; *Verbum omne quod à Patre prodit, omnino est per Filium in sancto-Spiritu. & omne opus, sive mirabile, per Filium in Spiritu.* hinc trita illa Patrum omnium ore sententia, Πάντα δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ; *Omnia per Filium in Spiritu-sancto.* Sed jam nimium fortasse de tenui particula. Utrovis modo scripserit Cyrillus, declaratur ejus recta & conformis Ecclesiæ de Trinitate sententia.

[γ] οἶδά μου.] Pronomen hoc addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

[δ] ἑαυτῆς.] Vocem hanc cod. Coisl. nobis subministravit. Post, loco ἐμακάριζε γὰρ ἑαυτὴν, legitur in cod. Coisl. καὶ ἐμακάριζεν αὐτὴν, *beatam illam (Domini matrem) prædicavit (Elizabetha.)* nempe his verbis Luc. 1. 45. juxta Vulgatam: *Beata es quæ credidisti.* Eodem modo legit Grodecius, nisi quod ηὐλόγησεν, *benedixit*, pro ἐμακάριζεν, in suo codice videtur habuisse. ac revera benedixit his verbis, ℣. 42. *Benedicta tu in mulieribus*, &c. Cod. Ottob. habet ἐμακάριζε γὰρ αὐτὴν. si legeretur αὐτὴν pro ἑαυτὴν, eadem esset ac textus scriptura.

℣. 76. tus ille bonorum causa; addensque Johannem ejus per baptismum præcursorem fore. Ab eodem Spiritu-sancto *responso admonitus* etiam *Symeon*, justus ille, *non visurum se mortem prius quam videret Christum Domini*; eo in ulnas accepto, in templo quæ ad eum attinebant, palam testificatus est.

Luc. II. 26. ℣. 28. ℣. 34. 35.

VIII. Johannes verò qui *Spiritu-sancto repletus est ex utero matris suæ*, ad hoc sanctificatus est, ut Dominum baptizaret: non conferens Spiritum, sed eum qui Spiritum conferebat, adnuntians. ait namque: [a] *Ego vos baptizo in aqua in pœnitentiam: Qui autem post me venit,* &c. *ipse vos baptizabit in Spiritu-sancto & igni.* Igni verò, quam ob causam? Quoniam in igneis linguis Spiritus-sancti facta est descensio. qua de re dicit gaudens Dominus: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo si jam accensus est?*

Luc. I. 15. Johannes ad hoc sanctificatus ut Dominum baptizaret. Non conferebat Spiritum. *V. Cat.* 10. *n.* 6. a *Matth.* III. 11. *Act.* II. 3. *Luc.* XII. 49.

IX. Hic Spiritus-sanctus delapsus est quum Dominus baptizaretur, ne illius qui baptizabatur lateret dignitas, juxta id quod Johannes ait: [b] *Sed qui misit me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu-sancto.* Verum, quid Evangelium dicat, vide. *Aperti sunt cœli.* aperti propter dignitatem ejus qui descendit. *Ecce* enim, inquit, *aperti sunt cœli: & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super ipsum:* descensu videlicet ex propria suaque ipsius motione profecto. Oportebat enim, ut interpretati sunt nonnulli, primitias & prima Spiritus-sancti, qui baptizatis tribuitur, dona, humanitati Salvatoris qui ejusmodi gratiam confert, exhiberi. Descendit autem fortassis in specie columbæ;

Matt. III. 16. Spiritus-sanctus in Christum baptismi [illegible] cendit. *V. Cat.* 3. *n.* 14. b *Johan.* I. 33. *Matt.* III. 16. *V. Cat.* 21. *n.* 1. Cur in columbæ specie Spiritus-sanctus in Christum delapsus sit?

A προξενός ἐστιν ὁ μονογενὴς, καὶ ὅτι πρόδρομος διὰ βαπτίσματος Ἰωάννης ἐκείνου. Ὑπὸ τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος χρηματισθεὶς καὶ Συμεὼν ὁ δίκαιος, μὴ ἰδεῖν θάνατον [a] πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κυρίου· δεξάμενος αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας, ἐν τῷ ἱερῷ τὰ περὶ αὐτοῦ σαφῶς ἐμαρτύρησε.

η'. Καὶ Ἰωάννης δὲ, ὁ πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡγιάσθη, ἵνα βαπτίσῃ τὸν Κύριον· [b] οὐ διδοὺς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν δι-B δοῦντα τὸ πνεῦμα εὐαγγελιζόμενος. Φησὶ γάρ· Ἐγὼ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, καὶ ἑξῆς· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. πυρὶ δὲ, διὰ τί; ἐπειδὴ ἐν πυρίναις γλώσσαις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐγένετο κάθοδος. περὶ οὗ λέγει χαίρων ὁ Κύριος· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη;

θ'. Τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατῆλθε βαπτιζομένου τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ [γ] μὴ λαθεῖν τοῦ βαπτιζομένου C τὴν ἀξίαν, καθὼς Ἰωάννης φησίν· Ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ἀλλὰ βλέπε τί λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· Ἠνεῴχθησαν οἱ οὐρανοί· ἠνεῴχθησαν δὲ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ καταβάντος· ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀνεῴχθησαν οἱ οὐρανοί· καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡς περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' D αὐτόν· [δ] αὐτοκινήτῳ δηλονότι τῇ καταβάσει. ἔδει γὰρ, ὡς ἐξηγήσαντό τινες, τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ ἁγίου πνεύματος [ε] τῶν βαπτιζομένων, τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Σωτῆρος παραχθῆναι, τοῦ τὴν τοιαύτην διδόντος χάριν. Κατῆλθε δὲ ἴσως ἐν εἴδει περιστερᾶς,

[a] πρὶν ἢ ἴδῃ.] Coisl. πρὶν ἂν ἴδῃ. Roe, & Casaub. πρὶν ἰδεῖν. Paulo post, ubi de Johanne-Baptista, legitur in codd. Roe, & Casaub. ut in Evangelio, ἔτι ἐκ κοιλίας, *adhuc ex utero.*

[b] οὐ διδοὺς.] Roe, & Casaub. expressius, οὐκ αὐτὸς διδοὺς, *non conferens ipse Spiritum.* Tamen Johannis baptismo adtribuit vim dimittendi peccata, & ab igne æterno liberandi, Cat. 3. num. 7. & Cat. 20. num. 6. At idem Spiritui-sancto tribuit effectum E expurgandi peccata, Procat num. 9. & Cat. 17. num. 15. docet Spiritum-sanctum ignem esse salutarem, qui spinas peccatorum exterminet & animam nitentem reddat: quique in auditores baptismi tempore descensurus, eorum peccata ablaturus sit. imo in hoc numero paulo infra, Spiritum-sanctum ad regenerationem filiorum & peccatorum remissionem concurrere ait. Nec revera sine Spiritus-sancti gratia dimitti peccata possunt. Ut enim præclare Hieron. adversum Luciferianos: *Quomodo dicis sine adventu Spiritus-sancti apud Arianos peccata* in baptismo *posse dimitti? Quomodo antiquis sordibus anima purgatur, quæ sanctum non habet Spiritum? neque enim aqua lavat animam, sed prius ipsa lavatur à Spiritu, ut alios lavare spiritualiter possit.* Eademque Cyrilli doctrina est Cat. 3. num. 4. Spiritum itaque sanctum quem non conferebat Johannes, intelligit vel characterem baptismalem, quo Spiritus-sanctus, doctrinâ Cyrilli, animas nostras obsignat. vide num. 35. vel gratiam reliquias omnes peccatorum abolentem, & animam de integro innovantem, num. 15. vel gratiam Confirmationis sacramento F propriam, quam adoptionis donum appellat, & à Johanne datam negat Cat. 20. num. 6. vel specialia Spiritus-sancti dona, prophetiæ, linguarum, &c. quæ in Pentecoste à Christo data sunt, ut in hoc loco pollicetur Johannes; & Cyrilli temporibus non raro per baptismum dabantur; infra num. 37. vel tamdem hæc omnia simul.

[γ] μὴ λαθεῖν.] Additur in Roe, & Casaub. τὸν Ἰωάννην, *ut ne lateret Johannem.* Quæ quidem additio necessaria non est, cum ex verbis subsequentibus satis intelligi videatur. quamquam dubitari potest, num Cyrillus existimarit Johannem tum primum ex sancti-Spiritus adventu Christum agnovisse; quem ait Cat. 3. num. 6. dum in utero exsisteret, non carnis quidem oculis, sed spiritu Dominum præcognovisse. Sed ejusdem Catechesis num. 14. ait Spiritum-sanctum corporali specie in Jesum descendisse, ut eum non Christus, sed Johannes videret, & ex eo Christum agnosceret, nempe quoad vultum. At ex Evangelio Johannes Christum etiam ante Spiritus-sancti descensum agnovit.

[δ] αὐτοκινήτῳ.] Ita scripsimus ex cod. Coisl. quum in editis legeretur αὐτοκινήτως. Ait Spiritum-sanctum proprio motu utentem, tamquam viventem & subsistentem personam, non autem uti nudam quamdam & propria actione destitutam operationem vel adspirationem Dei, in Christum descendisse. Vide sup. n. 5. Sic hominem ait Cat. 12. num. 30. esse lutum animatum, quod proprio & insito motu utens, non pulsum alieno, αὐτοκινήτως terram circuit, domos ædificat, &c. Vel proprium hunc Spiritus-sancti motum opponit subjectioni servili, & ex imperio ac jussione dependenti: quemadmodum Greg. Naz. orat. 44. num. 8. pag. 709. contra Macedonianos ait Spiritum-sanctum in nos descendere *heriliter, non serviliter, nec jussum, ut quibusdam videtur, exspectantem.* Hanc supremam Spiritus sancti potestatem tuetur Cyrillus Cat. 16. num. 14. & 23. ubi illum ab angelis in ministerium missis distinguit, & Cat. 17. num. 13. 29. 33. & Cat. 8. num. 5.

[ε] τῶν βαπτιζομένων.] Ottob. 1. τῷ βαπτιζομένῳ. constructio repugnat. Grod. legisse videtur τῇ βαπτιζομένῃ, id referens ad Salvatoris humanitatem. Paulo post, loco παραχθῶν, scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. 2 & Grod παραχθῆναι. Habet Ottob. 1. παραχθῆναι. Spiritus-sanctus baptizatorum dicitur, quia ipsis in baptismo, sive post baptismum per Sacramentum chrismatis confertur, quemadmodum in Christo post baptismum descendit. Vide Cat. 3. num. 14. Cat. 21. num. 1. Hanc autem sententiam, Spiritum-sanctum primo in Christi humanitatem descendere debuisse, ut in nos ab illo exuberaret, egregie explicat sanctus Athanasius orat. 1. contra Arianos num. 50. & 51. & post illum Cyrillus Alexandrinus variis locis: in Johan. lib. 5. cap. 2. & lib. 11. c. 10. Dialogo 6. pag. 591. Thesauri assert. 23. &c. Quorum hæc potissima ratio est: quoniam Spiritus-sancti gratia in Adamo primum, ut in nos transfunderetur, collocata, mutabilitate ejus amissa est, eam in Christo immutabili ponendam fuisse.

ὥς φασί τινες, [α] τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκάκου καὶ ἀκεραίου, καὶ ταῖς ὑπὲρ γεννωμένων τέκνων καὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν εὐχαῖς συνεργούσης, τύπον παραδηλοῦν· καθὼς αἰνιγματωδῶς προείρηται [β] περὶ τοῦ, τὸν Χριστὸν ὀφθαλμοφανῶς οὕτως ἐπιδειχθῆναι. ἐν γὰρ τοῖς Ἄσμασι περὶ τοῦ νυμφίου προσφωνεῖ, [γ] καὶ λέγει· Οἱ ὀφθαλμοί σου, ὡς περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων.

ι΄. Ταύτης ἔφερε τύπον μερικῶς, κατά τινας, ἡ ἐπὶ Νῶε περιστερά· ὥσπερ γὰρ ἐπ᾽ ἐκείνου, διὰ ξύλου καὶ ὕδατος αὐτοῖς [δ] μὲν ἐγένετο ἡ σωτηρία, καινῆς δὲ γενέσεως ἀρχή· καὶ ἡ περιστερὰ ἀνέστρεψε πρὸς αὐτὸν τὸ πρὸς ἑσπέραν, ἔχουσα φύλλον ἐλαίας. οὕτω, φασί, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατῆλθεν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Νῶε, τὸν τῆς δευτέρας γενέσεως ποιητὴν, τὸν παντοίων γενῶν προαιρέσεις εἰς τὸ αὐτὸ συνάγοντα· ὧν τύπον ἔφερον αἱ διάφοροι τῶν ἐν τῇ κιβωτῷ ζώων καταστάσεις. οὗ κατὰ τὴν παρουσίαν, οἱ νοητοὶ λύκοι συμβόσκονται μετὰ ἀρνῶν· οὗ ἡ Ἐκκλησία ἔχει μοσχάριον, καὶ ταῦρον, καὶ λέοντα ἅμα βοσκομένους· καθὼς μέχρι σήμερον βλέπομεν, ἄρχοντας κοσμικοὺς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγομένους καὶ διδασκομένους. Κατῆλθε τοίνυν, ὡς ἐξηγοῦνταί τινες, ἡ νοητὴ περιστερὰ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βαπτίσματος· ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτός ἐστιν, ὁ διὰ ξύλου σταυροῦ σώζων τοὺς πιστεύοντας, ὁ μέλλων πρὸς ἑσπέραν διὰ τοῦ θανάτου [ε] αὐτοῦ χαρίζεσθαι τὴν σωτηρίαν.

ια΄. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἴσως καὶ ἄλλως ἐξηγητέον· αὐτοῦ δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ νῦν ἀκουστέον τῶν περὶ ἁγίου πνεύματος ῥημάτων. Φησὶ γάρ· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, [ζ] οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασι-

ut quidam aiunt, puræ & innocentis & simplicis, suisque precibus pro generatis filiis & peccatorum condonatione, cooperantis [columbæ] figuram & exemplum demonstrans: quemadmodum ænigmatice prædictum est, Christum quoad oculorum speciem eo modo ostensum iri. Nam in Canticis de Sponso adclamat, & dicit: *Oculi tui, similes columbis super plenitudines aquarum.* Cant. v. 12.

X. Hujus [1] [columbæ] secundùm nonnullos figuram aliqua ex parte præferebat, illa, de qua in Noëmi historia, columba. Nam sicut ejus temporibus per lignum & aquam illis hominibus facta est salus, & novæ generationis initium; & columba ad ipsum sub vesperam reversa est, olivæ folium gestans: sic, inquiunt, & Spiritus-sanctus descendit in verum Noë, secundæ generationis auctorem; qui diversorum generum voluntates atque indoles in unum colligit; cujus studiorum diversitatis figuram gerebant dissimiles inclusorum in arca animantium naturæ. Qui postquam advenit, spiritales lupi unà cum agnis pascuntur. cujus Ecclesia habet vitulum & taurum una cum leone simul pascentes: sicut ad hodiernam usque diem cernimus mundi principes ab Ecclesiæ viris duci & doceri. Descendit igitur, velut nonnulli interpretantur, intelligibilis columba in tempore baptismatis; ut ostenderet eumdem esse qui per lignum crucis salutem credentibus confert, & qui sub vesperam per suam mortem salutem esset collaturus.

Gen. VIII. 8. 10. Columbæ hujus figurā referebat columba illa tempore diluvii. ℣. 11.

Isai. XI. 6.

Isai. XI. 6. Principes ab Ecclesiasticis viris ducūtur & docentur. V. Cat. 18.

XI. Ac de illis quidem fortassis etiam alia ratione disserendum. Ipsius verò nunc Servatoris præstat audire de Spiritu-sancto sermones. Ait enim: *Nisi quis generatus fuerit ex aqua & Spiritu, non ingredietur in regnum*

Christi voces de Spiritu-sancto.

Johan. III. 5.

α τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκάκου, &c.] Magna est in hujus phrasis lectione codicum varietas; nec minor in sensu. quovis modo illa legatur, adsequendo labor. Quid in ea mutaverimus, quidve diversi codices ferant, & quæ vera nobis videatur loci intelligentia, liberum cuique judicium permittentes aperiamus. Primum voces καὶ ἀκάκου, ex Coisl. cod. solo adjecimus. Deinde particulam καὶ ante ἀκεραίου, posuimus ex codd. Coisl Roe, Casaub. & Ottob. 1. loco particulæ ὡς quæ habebatur in editis. Pro ταῖς εὐχαῖς, Roe, & Casaub. habent, τῆς εὐχῆς. Quis inde effici possit sensus, ignoro. Ottob. 2. omittit verba, ταῖς ὑπὲρ, & sequentia usque ad εὐχαῖς; sed, ut modo memorati, fert εὐχῆς. Post συνεργούσης, ex Roe, & Casaub. solis addidimus τύπον παραδηλοῦν, quæ ad complendum aliquem sensum omnino necessaria sunt visa. Quibus tamen sublatis optimus effici posset sensus, legendo ὡς ἀκέραιον, & συνεργοῦν. Grodecius vel aliter prorsus legit ac in his omnibus fertur exemplaribus, vel multa ad conficiendum sensum mutavit. Loci ita à nobis correcti sensus duplex esse potest. Primus, Spiritum-sanctum in specie columbæ, puræ & innocentis aviculæ descendisse, ut ostenderet se esse mysticam quamdam columbam simplicitate sua, & amore liberorum; quorum ad generationem, & remissionem peccatorum in tempore baptismatis, suis cum Christo precibus concurrit. Nam pro nobis ad Deum Spiritum sanctum intercedere Cyrilli doctrina est Cat. 16. num. 20. Christum quoque similem ob causam, similes columbis oculos habiturum, in Canticis mystice prædictum esse. Alter sensus est, Spiritum in specie columbæ idcirco in Christi humanitatem descendisse, ut hanc humanitatem demonstraret, innocentia, sanctitate, amore filiorum, & suo cum Spiritu-sancto ad eorum generationem concursu columbam esse. Unde & oculos ejus columbis similes fore, in Canticis mystice præsignatum sit. Uterque sensus probabilis, & apud sanctos Patres assertores habet permultos. in priore tamen libentius adquieverim. Quod baptizati dicuntur filii Spiritus-sancti, mirum videri non debet, cum Christus nos ex aqua quasi matre (Cyrill. Cat. 20. num. 4.) & Spiritu-sancto nasci dicat, Johan. III. 5. Sanctus Ephræm de Patr. deff. gr. pag. 122. fideles vocat, τέκνα ἁγίου Πνεύματος.

β περὶ τοῦ, τὸν Χριστὸν, &c.] Loco τούτου, scripsimus duabus vocibus τοῦ, τὸν, ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. Grodecius vertit, quasi legisset, περὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν Χριστὸν &c. scribens, *Sicut in anigmate prædictum est de eo, quod super Christum visibiliter apparebit.* Planior quidem hæc lectio, sed sequenti Canticorum testimonio in argumentum adducto plane repugnans. non enim Spiritum sanctum in Christum visibiliter appariturum dicit, sed oculos Christi, (is enim est Sponsus Canticorum, nec alius apud Cyrillum; vide Cat. 13. num. 32. Cat. 14. num. 10. & seqq. hom. in Paralyt. num. 10. 11. 12.) Christi inquam oculos columbis similes fore. Vox ὀφθαλμοφανῶς, significat vulgo *visibiliter*: sed totus Cyrilli contextus postulat ut eam interpretemur, *quantum ad oculorum speciem vel formam.* Est ergo Cyrilli sensus: Spiritum-sanctum columbæ specie in Christum descendisse; sicut & Christum columbarum similem quoad oculos, in baptismalibus undis appariturum, jam olim in Cantico prædictum fuit. Notandum in allegato Canticorum loco non haberi σου, sed αὐτοῦ, *oculi ejus.* nam Sponsa hîc alloquitur filias Jerusalem. illud autem σου sumtum esse ex simili loco cap. 1. ℣. 15. Ὀφθαλμοί σου περιστεραί; *Oculi tui* sunt *columbæ*.

γ καὶ λέγει.] Addit cod. Roe, & Casaub. ἡ Γραφή, *dicit Scriptura*: deesse revera videtur vocabulum quod regat προσφωνεῖ, &c. Spiritum-sanctum Scripturarum auctorem, de quo hic sermo est, intelligi existimo.

1 *hujus secundum nonnullos figuram gerebat*, &c.] Columbam Noë figuram Spiritus-sancti in Christum baptismi tempore advenientis fuisse, communis apud veteres interpretatio est. Ita Naz. orat. 39. pag. 634. Victor Antiochenus in cap. 1. Marci, ℣ 9. Severus Antiochenus in Johan. cap. 19. ℣. 17. in Catena Corderii. Origenes hom. 2. in Genesim eadem de omnibus animalibus in arca Noë inclusis, omnium hominum in Ecclesiam Christi ingredientium figuram gestantibus affirmat. quæ deinde ab omnibus interpretibus repetita sunt.

δ αὐτοῖς μὲν.] Pro μὲν est in editis μόνον, nullo sensu. Particulam μὲν, quam in sequenti membro opposita ei particula δὲ requirebat, ex codd. Roe, & Casaub. ac Grodecio reposuimus. Deest in Coisl. τὸ ante πρὸς ἑσπέραν, ut in nonnullis Bibliorum mss. cum verò in editionibus omnibus LXX. reperiatur, expungendum non putavimus.

ε αὐτοῦ χαρίζεσθαι] Illud αὐτοῦ addidimus ex codd. Coisl. & Grod.

ζ οὐ μὴ εἰσέλθῃ.] Codd. Roe, & Casaub. οὐ μὴ δυνάται εἰσελθεῖν. Coisl. & Ottob. οὐ δύναται εἰσελθεῖν, ut est in sacro Textu, & legit ipse Cyrillus Cat. 3. num. 4. Post, loco τοῦ Πνεύματος, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. scripsimus τοῦ Πατρὸς, sensu postulante. Conjicerem tamen utramque vocem legendam, παρὰ τοῦ Πατρὸς, Πνεύματος ἡ χάρις. Particulam γὰρ post λέγει inutiliter positam, ex eisdem codicibus, abrasimus.

Luc. xi. 13. Dei. & quod à Patre ea gratia sit, ait: *Quanto magis Pater, qui de cœlo est, dabit Spiritum-sanctum flagitantibus à se.* & quòd Deus in
Johan. iv. 23. spiritu adorandus sit, dicit: *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate; nam & Pater tales*
℣. 24. *quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet*
Matt. xii. 28. *adorare.* & iterum: *Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmonia;* & mox in consequentibus:
℣. 31. *Propter hoc dico vobis, omne peccatum & blasphemia dimittetur hominibus: at spiritûs blas-*
℣. 32. *phemia non dimittetur. Et quicumque dixerit verbum adversus Filium hominis, remittetur illi: Quicumque autem dixerit verbum contra Spiritum-sanctum, non remittetur ei, neque in hoc*
Johan. xiv. 16. *seculo neque in futuro.* & rursus ait: *Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis,*
℣. 17. *ut vobiscum sit in æternum: Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum nec novit eum. vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.* & ite-
Ibid. ℣. 25. rum dicit: *Hæc locutus sum vobis apud vos ma-*
℣. 26. *nens. Paracletus verò, Spiritus-sanctus, quem mittet Pater in nomine meo; ille vos docebit omnia, & reducet vobis in memoriam omnia*
Johan. xv. 26. *quæ dixi vobis.* rursumque ait: *Quum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* iterumque
Johan. xvi. 7. Salvator: *Si enim ego non abiero, Paracletus*
℣. 8. *non est venturus ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de*
℣. 12. *judicio.* & iterum in consequentibus: *Adhuc multa habeo vobis dicenda; sed non potestis portare modò.*
℣. 13. *Quum autem venerit ille, Spiritus veritatis, edisseret vobis omnem veritatem. non enim à semetipso loquetur: sed quæcumque audiet loque-*
℣. 14. *tur, & quæ ventura sunt adnuntiabit vobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & adnun-*
℣. 15. *tiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi vobis, quod de meo accipiet, & adnuntiabit vobis.* Ipsius nunc Unigeniti tibi voces legi, ut humanis jam sermonibus non adtendas.

Spiritus-sanctus Apostolis datus. Johan. xx. 22. Priùs statim post resurrectionem per insufflationē, sed non plena communicatione. a Gen. ii. 7.

XII. Hujus sancti-Spiritus communicationem Apostolis impertivit; scriptum namque est: *Et quum hoc dixisset, insufflavit, & dicit eis: Accipite Spiritum-sanctum: Quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis; quorumcumque retinueritis, retenta sunt.* Altera hæc insufflatio est, quoniam [a] prior voluntariis

A λείαν τοῦ Θεοῦ. καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡ χάρις· λέγει· Πόσῳ μᾶλλον, ὁ πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. καὶ ὅτι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι προσκυνεῖν δεῖ, φησίν· Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. καὶ πάλιν. Εἰ
B δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. καὶ ἑξῆς εὐθύς· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. καὶ ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ πάλιν φησί· Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν,
C ἵνα [α] μεθ' ὑμῶν ᾖ εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. καὶ πάλιν λέγει· Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ [β] ἐν τῷ ὀνόματί μου· ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν. καὶ πάλιν φησίν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ
D τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. καὶ πάλιν ὁ Σωτήρ· Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐ μὴ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως· καὶ ἑξῆς πάλιν· Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, [γ] διηγήσεται ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν. οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει· ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα
E ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς νῦν ἀνέγνων σοι τὰς φωνὰς, ἵνα μὴ προσέχῃς ἀνθρωπίνοις ῥήμασι.

ιβ'. Τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν κοινωνίαν ἐχαρίσατο τοῖς ἀποστόλοις· γέγραπται γάρ· Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε πνεῦμα
F ἅγιον. ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. δεύτερον ἐμφύσημα τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πρότερον ἠμαυρώθη [δ] διὰ τὰς

α μεθ' ὑμῶν ᾖ.] In sacro Textu μένῃ μεθ' ὑμῶν, ut etiam legit Cyrillus sup. num. 4.

β ἐν τῷ ὀνόματί μου.] Ad hæc verba notavit Scholiastes in margine cod. Roe: Πέμπει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; *Mittit Pater & Filius Spiritum-sanctum.* Vera hæc quidem, sed satis inutile Scholium.

γ διηγήσεται, &c.] Aliter cod. Coisl. ὁδηγήσει ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Post λαλήσει intrusum est in editis, καὶ πάλιν, quod cum continuatam evangelici loci hic allegati seriem importune interrumpat, suffragantibus codd. Ottob. Coisl. Roe. & Casaub. expunximus.

δ διὰ τὰς ἑκουσίους ἁμαρτίας.] Coisl. διὰ τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας, *propter nostras infirmitates.* Nota Cyrillum de Spiritus-sancti gratia intelligere prim m illam Adami insufflationem, qua similitudo Dei in anima impressa est. vide Cat. 14. num. 10. Ea multorum Patrum sententia fuit, ita ut Philastrius hæresim 50. constituat ex iis qui contraria sentiunt. In sequenti Prophetæ testimonio, particulam καὶ ante ἐξαμαρτάνομεν positam, quæ tam à codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. quam à sacro Textu abest, expunximus.

ἑκουσίους ἁμαρτίας. ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον· Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. τὸ δὲ ἀνέβη, πόθεν; ἐκ τοῦ ᾅδου· οὕτω γὰρ διηγήσατο τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τότε ἐνεφύσησεν. Ἀλλὰ δίδωσι μὲν νῦν τὴν χάριν, ἐπιδαψιλεύεται δὲ ἐπὶ πλεῖον. καί φησι πρὸς αὐτούς· ἕτοιμος μέν εἰμι τοῦ δοῦναι καὶ νῦν, οὔπω δὲ τὸ ἀγγεῖον χωρεῖ. τέως μὲν οὖν λάβετε τὴν χάριν [α] ὅσην χωρεῖτε· ἐκδέχεσθε δὲ καὶ πλείονα· Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. νῦν λάβετε μερικῶς· τότε φορέσετε αὐτοτελῶς. ὁ μὲν γὰρ δεχόμενος, πολλάκις μερικῶς ἔχει [β] τὸ διδόμενον· ὁ δὲ ἐνδυόμενος, ὑπὸ τῆς στολῆς πανταχόθεν περιέχεται. μὴ φοβηθῆτε, φησὶν, ὅπλα διαβόλου καὶ βέλη· φορέσετε γὰρ δύναμιν πνεύματος ἁγίου. (Μνημονεύετε δὲ τῶν ἀρτίως εἰρημένων, ὅτι πνεῦμα οὐ μεμέρισται, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις).

ιγ'. Ἀνῆλθε τοίνυν ὁ Ἰησοῦς εἰς οὐρανοὺς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν· εἶπε γὰρ πρὸς αὐτούς· Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. ἐκαθέζοντο ἐκδεχόμενοι τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, [γ] ἐνταῦθα, ἐν ταύτῃ τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, (ἡμέτερον γὰρ καὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα. καὶ λαλοῦμεν, οὐ περὶ τῶν παρ' ἑτέροις γεγενημένων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῶν παρ' ἡμῖν κεχαρισμένων) τῆς Πεντηκοστῆς οὖν οὔσης, ἐκαθέζοντο· καὶ κατήρχετο ὁ παράκλητος ἐξ οὐρανοῦ. ὁ φρουρὸς καὶ ἁγιοποιὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διοικητὴς τῶν ψυχῶν, ὁ κυβερνήτης τῶν χειμαζομένων, ὁ φωταγωγὸς τῶν πεπλανημένων, καὶ ἀθλοθέτης τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ στεφανωτὴς τῶν νενικηκότων.

ιδ'. Κατήρχετο δὲ, ἵνα ἐνδύσῃ δύναμιν [δ] καὶ ἵνα βαπτίσῃ τοὺς ἀποστόλους. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ὑμεῖς βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. οὐ μερικὴ ἡ χάρις, ἀλλὰ αὐτοτελὴς ἡ δύναμις. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐνδύνων ἐν τοῖς ὕδασι καὶ βαπτιζόμενος, πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὑδάτων περιβάλλεται· οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐβαπτίσθησαν ὁλοτελῶς. ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἔξωθεν περιχεῖται, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὴν ἔνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραλείπτως. Καὶ τί θαυμάζεις; λαβὲ ὑπόδειγμα σωματικὸν, μικρὸν μὲν καὶ εὐτελὲς, χρήσιμον δὲ τοῖς [ε] ἀφελεστέροις. εἰ τὸ πῦρ διὰ τῆς παχύτητος τοῦ σιδήρου διαβαῖνον ἔνδον, τὸ ὅλον ἀπεργάζεται πῦρ· καὶ ὁ ψυχρὸς γίνεται ζεστὸς, καὶ ὁ μέλας γίνεται ἐκλάμπων· εἰ σῶμα ὂν τὸ πῦρ, ἐν σώματι σιδήρου ἐνδῦνον οὕτως ἀπαραποδίστως ἐργάζεται· τί θαυμάζεις, εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις τῆς ψυχῆς εἰσέρχεται;

ιε'. Ἵνα δὲ τοσαύτης χάριτος κατερχομένης μὴ ἀγνοηθῇ τὸ μέγεθος, σάλπιγξ ὥσπερ ἐπουράνιος

A peccatis obscurata fuerat; ut impleretur quod est scriptum: *Adscendit sufflans in faciem tuam, liberans te ab afflictione.* Illud autem, *Adscendit*, undenam scilicet? Ex inferno. sic enim narrat Evangelium, quòd post resurrectionem tunc insufflavit. Verum dat equidem hoc tempore gratiam; adjiciet verò auctuarium abundantius, aitque ad illos: Paratus quidem sum nunc quoque vobis dare: sed nondum vas capere potest. hactenus igitur *accipite* gratiam, quantam capitis; ampliorem verò exspectate. *Vos autem sedete in civitate Hierusa-* B *lem, donec induamini virtutem ex alto.* Nunc *accipite* ex parte; tunc integre, & in totum feretis. Nam is qui *accipit*, persæpe habet ex parte id quod datur; qui verò induitur, à stola undique circumtegitur. Ne metuatis, inquit, arma Diaboli & jacula; feretis enim virtutem Spiritus-sancti. (Memores vero estote eorum quæ non ita pridem dicebamus, quod Spiritus-sanctus non dividitur, sed tantum gratia per eum collata.)

XIII. Adscendit igitur Jesus in cœlos, & promissum implevit; dixerat enim ad illos: C *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.* Sedebant exspectantes sancti-Spiritus adventum: *Cumque compleretur dies Pentecostes,* hîc, in civitate ista Hierusalem; (nostra enim est hæc quoque prærogativa: loquimurque non de his quæ apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis.) Pentecoste igitur cum esset, sedebant; & advenit è cœlo Paracletus: custos & sanctificator Ecclesiæ, animarum moderator, eorum qui fluctibus & tempestate ja- D ctantur gubernator; errantium collustrator, certantium pugnæ arbiter, & vincentium coronator.

XIV. Descendit verò ut indueret virtute, & ut baptizaret apostolos. Ait Dominus: *Vos baptizabimini in Spiritu-sancto, post dies hosce non multos.* Non hæc dimidiata & quasi ex parte gratia, sed integra & ex toto effusa potestas. Sicut enim is qui in aquis immergitur & baptizatur, undequaque ab aquis cingitur; sic & illi à Spiritu baptizati & obvoluti per- E fectè sunt. Atqui aqua exterius corpori circumfunditur: Spiritus verò etiam intus latentem animam sine ullo defectu perfundit & baptizat. Et quid miraris? accipe corporeum exemplum, tenue quidem & humile, simplicioribus tamen non inutile. Si ignis ferri crassitudinem intus permeans, totum in eo efficit ignem; quodque metallum frigidum erat, fervidum efficitur, & quod nigrum & obscurum, collucens evadit: si ignis cum corpus sit, in ferri corpore se insinuans, ita absque impedimento F operatur; quid admiraris, si Spiritus-sanctus in animæ interiora ingreditur?

XV. Ut autem tantæ, quæ descendebat gratiæ non ignoraretur magnitudo, tuba velut cœlestis

Nahum. II. 1.

V. Cat. 16. n. 26.

Luc. XXIV. 49.

Cat. 16. n. 12. & 25. & Cat. præf. n. 2.

Johan. XIV. 16.

Act. II. 2.

Ibid. 1.

Id. Cat. 16. n. 4. & Cat. 3. n. 7. Cat. 18. n. 33.

Iterum verò die Pentecostes abundanti effusione. Act. I. 5.

V. Cat. 16. n. 26. sup. n. 12. V. Cat. 20. n. 4.

Quomodo anima tota Spiritu baptizatur.

α ὅσην χωρεῖτε.] Maluimus ita legere cum cod. Coisl. quam cum editis ὅσοι χωρεῖτε, *quicumque potestis capere.*

β τὸ διδόμενον.] Male in impressis legebatur τὸ διδασκόμενον, *quod docetur.* mendum correximus ex codd. Coisl. Ottob. 2. Roe, Casaub.

γ ἐνταῦθα.] Vocem hanc in textu adscripsimus ex codd. Coisl. & Grod.

δ καὶ ἵνα βαπτίσῃ.] Particulam καὶ adjecimus ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. & Ottob.

ε ἀφελεστέροις.] Editi, ἀσφαλεστέροις, *tutioribus*, nullo sensu. secuti sumus codd. Ottob. 2. Roe, & Casaub. Habet Coisl. [illegible]. Solet Cyrillus, quum exemplis in divinis rebus utitur, admonere id infirmitatis nostræ causâ fieri. vide Cat. 11. num. 22, Cat. 18. num. 7.

Act. II. 2. insonuit. *Factus est* enim *repente de cœlo sonitus tamquam ruentis flatus vehementis*, significantis adventum ejus, qui hominibus impertit ut cum violentia rapiant regnum Dei: (*Matt.* XI. 12.) ut & oculi viderent igneas linguas, & aures sonitum audirent. (*Act.* II. 2.) *Et replevit totam domum ubi erant sedentes.* Facta est intelligibilis undæ receptaculum ea domus. discipuli intus sedebant, & domus tota impleta est. baptizati sunt igitur & mersi absque ullo defectu, juxta pollicitationem. (*Act.* I. 5.) induti sunt in anima & corpore divinum & salutare indumentum. (*Act.* II. 3.) *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ velut ex igne, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes* (℣. 4.) *Spiritu-sancto.* Ignem receperunt non urentem, sed salutarem, qui peccatorum spinas exterminans, animam nitentem reddit & splendidam. Hic ad vos quoque modò venturus est; ac dum vestra peccata spinarum instar concidet & absumet, pretiosum animæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est, & gratiam vobis daturus; dedit enim tunc & Apostolis. In linguarum verò ignitarum specie ipsis insedit, ut spiritualia novi generis diademata per linguas igneas in capite redimirentur. (*Gen.* III. 24.) Flammeus antea gladius paradisi aditu interdicebat: lingua ignea salutis conciliatrix, gratiam illam redintegravit.

(*Act.* II. 4. Linguarum donum.) XVI. *Et cœperunt loqui alteris linguis, prout Spiritus dabat illis eloqui.* Galilæus Petrus & Andreas, vel Persicè vel Medicè loquebatur. Johannes cæterique apostoli quavis linguâ loquebantur, iis qui ex [variis] gentibus erant. [1] non enim nunc cœpit exterarum gentium multitudo huc ex omnibus partibus congregari, sed jam ab illis temporibus. Ecquis tantus doctor reperiatur, qui extemplo doctrinam infundat eorum, quæ non addidicerint audientes? Tot insumuntur anni, ut per grammaticam & alias artes, græcè solummodo rectè loqui addiscatur; neque tamen omnes similiter loquuntur: verum Rhetor fortassis assequitur ut belle dicat, at Grammaticus interdum non belle; grammaticæque peritus philosophicarum insciens est disciplinarum. At Spiritus-sanctus simul multas docuit linguas, quas illi homines toto tempore [ætatis] non noverunt. Hoc vere sapientia magna est, hoc virtus divina. Quæ institui comparatio potest, inter illam eorum post multum tempus imperitiam; hancque repentem, multiplicem, ac inauditam linguarum se exserentem vim?

1 Multitudo confluentium Hierosolymã ex omnibus mundi partibus.

Ibid. ℣. 6. Comparatio doni linguarũ per Spiritum, cum Babylonica linguarum confusione.

XVII. Facta est in eorum qui audierant multitudine confusio. confusio altera, opposita priori illi pravæ in Babylone confusioni. in illa siquidem linguarum confusione, animorum

ἤχησεν. Ἐγένετο γὰρ ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, σημαινούσης τὴν παρουσίαν [α] τοῦ χαριζομένου τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ βίας ἁρπάζειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἵνα καὶ ὀφθαλμοὶ ἴδωσι τὰς πυρίνας γλώσσας, καὶ ὦτα ἐπακούσῃ τοῦ ἤχου. Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. δοχεῖον γέγονε τοῦ νοητοῦ ὕδατος ὁ οἶκος. οἱ μαθηταὶ ἔνδον ἐκαθέζοντο, καὶ ὁ οἶκος πᾶς ἐπλήσθη. ἐβαπτίσθησαν τοίνυν ἀνελλιπῶς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν· ἐνεδύθησαν δὲ ψυχῇ καὶ σώματι θείαν ἔνδυσιν καὶ σωτήριον. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. Πυρὸς μετέλαβον, οὐ καταφλεκτικοῦ, ἀλλὰ σωτηριώδους πυρός· ἀφανίζοντος μὲν ἀκάνθας ἁμαρτιῶν, λαμπρύνοντος δὲ τὴν ψυχήν. τοῦτο μέλλει νῦν ἔρχεσθαι καὶ ἐφ' ὑμᾶς· καὶ τὰς μὲν ἀκανθώδεις ὑμῶν ἁμαρτίας περιαιρεῖν καὶ ἀναλίσκειν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ὑμῶν κτῆμα τὸ τίμιον [β] ἔτι λαμπρύνειν, καὶ διδόναι ὑμῖν χάριν· ἔδωκε γὰρ καὶ τότε τοῖς ἀποστόλοις. Ἐν εἴδει δὲ πυρίνων γλωσσῶν ἐπεκαθέζετο αὐτοῖς, ἵνα διαδήματα καινότερα περιθῶνται πνευματικὰ, διὰ πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ κεφαλῆς. Φλογίνη ῥομφαία πρότερον ἐκώλυε πύλας παραδείσου· πυρίνη γλῶσσα σωτηριώδης ἀπεκατέστησε τὴν χάριν.

ιϛ'. Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα [γ] ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Γαλιλαῖος ὁ Πέτρος καὶ Ἀνδρέας, ἢ ἐπέρσιζεν, ἢ ἐμήδιζεν. Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι πᾶσαν γλῶσσαν ἐλάλουν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· οὐ γὰρ νῦν ἐνταῦθα ἤρξαντο τῶν ξένων πλήθη συναθροίζεσθαι πανταχόθεν, ἀλλ' ἐκ τότε. Ποῖος τοσοῦτος διδάσκαλος εὑρίσκεται, διδάσκων ἀθρόως ἃ μὴ μεμαθήκασιν; τοσούτοις ἔτεσι διὰ γραμματικῆς, καὶ διὰ τεχνῶν, μανθάνουσι μόνον Ἑλληνιστὶ καλῶς λαλεῖν· καὶ [δ] οὐδὲ πάντες λαλοῦσιν ὁμοίως. ἀλλ' ὁ ῥήτωρ μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν καλῶς, ὁ γραμματικὸς δὲ ἐνίοτε οὐ καλῶς· καὶ ὁ τὴν γραμματικὴν εἰδὼς, τὰ φιλοσοφούμενα οὐκ οἶδε. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἅμα διδάσκει πολλὰς γλώσσας, ἅσπερ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἐκεῖνοι οὐκ οἴδασι. τοῦτο ἐστιν ἀληθῶς σοφία πολλὴ, τοῦτο θεία δύναμις. ποία σύγκρισις τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀμαθίας ἐκείνων, πρὸς τὴν ἀθρόαν, καὶ διάφορον, καὶ ξένην, ἐξαίφνης τῶν γλωσσῶν ἐνέργειαν;

ιζ'. Ἐγένετο σύγχυσις τοῦ πλήθους τῶν ἀκουσάντων. δευτέρα σύγχυσις; ἀντὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι προτέρας κακῆς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν, διαίρεσις

[α] τοῦ χαριζομένου, &c.] Hæc verba usque ad τοῦ Θεοῦ incl. ex cod. Coislin. & versione Grodecii à nobis adjecta sunt. Paulo post, pro ὀφθαλμοῖς, scripsimus ὀφθαλμοὶ, ex eadem auctoritate, ut melius responderet verbis membri sequentis καὶ τὰ ὦτα.

[β] ἔτι λαμπρύνειν.] Manifesto in editis mendo legitur ἔστι loco ἔτι, ex codd Coisl. Roe, Casaub. correximus.

[γ] ἐδίδου αὐτοῖς.] Vocem αὐτοῖς supplevimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & sacro Textu.

1 *non enim nunc cœpit*, &c.] De peregrinatione Hierosolymitana loquitur, quæ Judæorum ex tota Palæstina primum, deinde ex toto orbe ad celebranda festa concursu, frequentata post adventum Domini, & impressa mysteriorum ejus vestigiis terræ sanctæ loca, majore cultu à Christianis usurpata est. Quæ nulla unquam christiani nominis ætate interrupta, postquam data Ecclesiis pax est, reperta crux, loca mysteriorum nostrorum expurgata & magnificis ædibus decorata; majore cœpit confluentium ex toto orbe peregrinorum confluxu celebrari. vide inter alia Eusebium Cæsar. lib. 6. Demonst. cap. 18. pag. 283. Hieronymum epistola olim 17. nunc 44. ad Marcellam.

[δ] οὐδὲ πάντες.] Inter has voces in impressis interseritur adverbium πάντως: quod uti superfluum, nec in codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grodecio lectum, amputavimus. Post ῥήτωρ, voces μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν, ac ante γραμματικὸς articulum ὁ, & post, particulam δὲ, ex codd. Roe, & Casaub. adjecimus. Loco ἅσπερ, in iisd. codd. legitur ἅπερ; cui immediate subjiciunt ἐκεῖνοι, ante verba ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ.

τῶ

ἦν τῆς διαιρέσεως, ἐπειδὴ ἀντίθεον ἦν τὸ φρόνημα· ὧδε δὲ ἀποκατάστασις καὶ ἕνωσις τῆς γνώμης, ἐπειδὴ εὐσεβὲς ἦν τὸ σπουδαζόμενον. δι' ὧν ἡ ἀπόπτωσις, διὰ τούτων ἡ ἐπάνοδος. Ὅθεν ἐθαύμαζον λέγοντες· Πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν; οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε· καὶ γὰρ καὶ Νικόδημος ἠγνόησε τοῦ πνεύματος τὴν παρουσίαν· καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐρρέθη· Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· [a] ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Εἰ δὲ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐὰν ἀκούσω, οὐκ οἶδα πόθεν ἔρχεται· αὐτὸ τί ποτέ ἐστι τὴν ὑπόστασιν, πῶς δύναμαι διηγήσασθαι;

ιη'. Ἄλλοι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον,[β] ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν. λέγοντες μὲν ἀληθῶς, ἀλλὰ χλευαστικῶς. νέος γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁ οἶνος, καινῆς διαθήκης ἡ χάρις. ἀλλ' ὁ νέος οὗτος οἶνος, ἀπὸ νοητῆς ἀμπέλου, πολλάκις ἤδη καρποφορησάσης ἐν προφήταις, καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ βλαστησάσης. ὥσπερ γὰρ αἰσθητῶς, ἡ μὲν ἄμπελος ἀεὶ μένει ἡ αὐτή·[γ] κατὰ δὲ καιρούς, καινοτέρους ἐκφέρει καρπούς· οὕτω καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα μένον ὅπερ ἐστί, καὶ πολλάκις ἐν προφήταις ἐνεργῆσαν, νῦν νέον τι καὶ θαυμάσιον ἐνεδείξατο. ἔφθασε μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τοὺς πατέρας ἡ χάρις, ἀλλ' ὧδε ὑπερβολικῶς. ἐκεῖ μὲν γὰρ μετεῖχον ἁγίου πνεύματος, ὧδε δὲ αὐτοτελῶς ἐβαπτίσθησαν.

ιθ'. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ὁ ἔχων Πνεῦμα ἅγιον, καὶ εἰδὼς ὃ εἶχε, φησίν· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, οἱ τὸν μὲν Ἰωὴλ ἀπαγγέλλοντες, μὴ εἰδότες δὲ τὰ γεγραμμένα, οὐχ ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε οὗτοι μεθύουσι. μεθύουσι γάρ· οὐχ ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος [δ] οἴκου σου, καὶ ἐκ τῶν χειμάρρων τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. μεθύουσι μέθην νηφάλιον, νεκρωτικὴν ἁμαρτίας καὶ καρδίας ζωοποιητικήν, μέθην ἐναντίαν τῆς σωματικῆς. ἡ μὲν γὰρ καὶ τῶν ἐγνωσμένων ἐμποιεῖ λήθην, αὕτη δὲ καὶ τῶν μὴ ἐγνωσμένων τὴν γνῶσιν χαρίζεται. μεθύουσι, πιόντες τὸν οἶνον τῆς νοητῆς ἀμπέλου, τῆς λεγούσης· Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, καὶ ὑμεῖς τὰ κλήματα. Εἰ δὲ μὴ πείθεσθέ μοι, ἐκ τοῦ καιροῦ συνέτε τὸ λεγόμενον· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. ὁ γὰρ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ σταυρωθείς, ὥς Μάρκος φησί, τρίτῃ ὥρᾳ νῦν κατέπεμψε τὴν χάριν. οὐ γὰρ ἄλλη χάρις ἐκείνου, καὶ ἄλλη χάρις τούτου· ἀλλ' ὁ τότε σταυρωθείς, καὶ ἐπαγγειλάμενος, [ε] ἐπλήρωσεν ὃ ἐπηγγείλατο. Εἰ δὲ βούλεσθε δέξασθαι καὶ μαρτυρίαν,

A ac voluntatum divisio fuit, quandoquidem inimica Deo fuerat concepta cogitatio. hîc vero restitutæ & adunatæ mentium sententiæ, quoniam pium erat quod properabatur studium. Per quæ contigit casus, per eadem reversio. Hinc admirabantur dicentes: *Quomodo nos audimus loquentes illos?* Miri nihil si vos ignoratis. nam & Nicodemus Spiritûs accessum ignoravit; atque ipsi dictum est: *Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde venit & quo vadit.* Si autem, B & quando vocem ejus exaudio, unde veniat ignoro; quid ipse secundum substantiam sit, quomodo explanare possim?

(Gen. XI. 7. 9. — Act. II. 8. — Johan. III. 8. — V. Cat. 16. n. 5. & 24.)

XVIII. *Alii autem irridentes dicebant: Musto pleni sunt.* vera quidem dicebant, sed jocula- riter. Novum enim vere vinum erat, novi Testamenti gratia. verùm novum istud vinum ex intelligibili vinea erat, quæ sæpe in prophetis jam fructum tulerat, & in novo Testamento germinavit. Nam sicut, sensibili exemplo inhærendo, vinea eadem semper manet, & secundum C temporum mutationes novos semper parturit fructus: sic, idem Spiritus manens id quod est, quum & in prophetis sæpe vim exseruerit, nunc novi quidpiam & admirandi designavit. Antea quidem & in Patres gratia pervenit: nunc vero cum exsuperantia. ibi siquidem sancti Spiritus participationem recipiebant; hic vero integre ac plene baptizati fuere.

(Act. II. 13. Apostoli Spiritu-sancto vere inebriati. — Matt. IX. 17. — Spiritus-sancti gratia in novo Testamento quàm in veteri abundantior. V. Cat. 1[illegible] 26. sup. n. 12.)

XIX. Sed Petrus qui Spiritum-sanctum habebat, ejus quod habebat planè gnarus ait: *Viri Israëlitæ*, qui Joëlem prædicatis, & quæ D Scripturarum sunt nescitis, *non sicut vos existimatis, isti ebrii sunt.* Ebrii sunt enim, non sicut vos suspicamini, sed sicut scriptum est: *Inebriabuntur ab pinguedine domus tuæ, & ex torrentibus deliciarum tuarum potabis eos.* Ebrii sunt sobria ebrietate, quæ peccatum interimit & cor vivificat, ebrietati corporeæ plane contrariâ. Nam hæc etiam rerum quas novimus oblivionem inducit, ista vero incognitarum etiam scientiam impertit. Ebrii sunt [1] epoto E intelligibilis vitis vino, quæ ait: *Ego sum vitis, & vos palmites.* Quod si mihi dicenti non creditis, ex ipsa temporis circumstantia quod dico intelligite. *Est enim hora diei tertia.* Qui enim [a] hora tertia crucifixus est, ut Marcus ait, tertia nunc hora gratiam misit. non enim alia illius, & alia hujus gratia; sed qui tunc crucifixus est, & promiserat, id quod fuerat pollicitus implevit. Si vero & testimonium accipere optatis,

(Act. II. 14. — ℣. 15. — Ps. XXXV. 9. — Johan. XV. 15. — Act. II. 15. — a Marc. XV. 25. — V. Cat. 13 n. 24. — V. Cat. 16. n. 24.)

[a] καὶ ποῦ ὑπάγει, &c.] Hæc verba usque ad αὐτὸ τί excl. propter vocum πόθεν ἔρχεται repetitionem in editis prætermissa, reparavimus ex codd. Roe, Casaub. Ottob. & Coisl. Agnita sunt à Grodecio, cum nonnulla tamen varietate. In Coisl. quoque codice habentur hæ diversitates. Desunt voces αὐτοῦ ἐάν. loco ἀκούσω, est ἀκούεις, & pro οἶδα, οἶδας. Paulo post, loco πῶς ante δύναμαι, scripsimus πῶς ex codd. Roe, Casaub. Ottob. & Grod. at iidem, si Ottob. excipias, pro δύναμαι διηγήσασθαι, scriptum ferunt διηγήσασθαι δυνατόν.

[β] ὅτι γλεύκους.] Particulam ὅτι adscripsimus ex codd. Coisl. Grod. & sacro Textu.

[γ] κατὰ καιρούς.] Roe, & Casaub. κατὰ καιρὸν ἕκαστον, quovis tempore. καιρὸς hic pro anno sumi videtur, ut aliquando in Scriptura usurpari testis est Cyrillus ipse Cat. 15. num. 16.

[δ] οἴκου σου, domus tuæ.] Legebatur in editionibus ante Oxoniensem, οἴνου σου, vini tui. atque ita forte memoriæ lapsu dixerat F Cyrillus. Ex codd. Casaub. & Roe, quibus Coisl. & Grod. suffragantur, Millesius reposuit οἴκου. Loco ἐκ τῶν χειμάρρων, ex torrentibus, Coisl. Roe, Casaub. habent ut sacer Textus, τὸν χειμάρρουν, torrentem.

[1] epoto intelligibilis vitis vino.] Superiore numero Spiritum-sanctum dixit intelligibilem vineam è qua ipsius gratia prodit. Hanc vitem nunc Christum esse dicit: & infra, non aliam Spiritus-sancti, aliamque Filii gratiam esse affirmat. Christum igitur tam verum gratiæ Spiritus-sancti auctorem & originem, quam ipsum Spiritum-sanctum esse docet. At gratia in Pentecoste Apostolis data, non aliud est quam ipse sanctus-Spiritus animæ interiora per se ingressus, sup. num. 14. Restat ergo ut ipsius Spiritus-sancti auctor & fons Filius sit.

[ε] ἐπλήρωσεν ὃ ἐπηγγείλατο.] Addidit hæc verba Millesius ex codd. Roe, Casaub. & Grod. habentur quoque in codd. Coisl. & Ottob. iis detractis mutila est oratio.

Act. II. 16. audite, inquit: *Sed hoc eſt quod dictum eſt* A
℣. 17. *per prophetam Joël: Et erit poſt hæc, dicit Deus,*
Joël. II. 28. *effundam de Spiritu meo.* (Illud verò, *effun-*
Johan. III. 34. *dam*, copioſam deſignat donationem. *non enim*
℣. 35. *ad menſuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus.* Dedit autem illi poteſtatem etiam conferendi ſanctiſſimi Spiritus gratiam, quibus voluerit.)
Act. II. 17. Joel. II. 28. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ.* & in
Act. II. 18. & Joël. II. 29. ſequentibus: *Et quidem ſuper ſervos meos & ſu-* B *per ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt.* Spiritus-ſanctus perſonas non reſpicit; non enim dignitates quæ-
V. Cat. 16. n. 19. rit, ſed animæ pietatem. Neque divites intumeſcant, neque pauperes animo dejiciantur: tantum unuſquiſque ſeipſum apparet ad ſuſcipiendam cœleſtem gratiam.

XX. Multa quidem ſunt hodie à nobis diſputata, & aures forte fatigatæ ſunt: plura verò C ſuperſunt adhuc; atque ad abſolvendam de Spiritu-ſancto doctrinam tertiâ etiam & pluribus Catecheſibus verè eſſet opus. At detur nobis venia de utroque. nam cum proxime
Proximum feſtum Paſchatis. inſtet ſanctum Paſchatis feſtum, idcirco & hodie ſermonem produximus; & omnia, quotquot oportebat, è novo fœdere teſtimonia in medium adducere non licuit. Reſtant enim nobis multa ex Actibus apoſtolorum, in quibus gratia Spiritus-ſancti in Petro, & in omnibus ſimul apoſtolis, efficaciter operata eſt. Super- D ſunt multa & de Catholicis, & de quatuordecim Pauli epiſtolis: de quibus nunc pauca, tamquam ex ingenti prato, in memoriam ſolummodo reducentes, deflorare conabimur.

Conglobata ſancti-Spiritus operationum teſtimonia, ex Actibus Apoſtolorum & Epiſtolis ipſorum. XXI. Nam in virtute Spiritus-ſancti, Patris & Filii voluntate, *ſtans Petrus cum undecim, & vocem ſuam extollens*, (ſecundum illud: [a] *Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hie-*
Act. II. 14. a Iſai. XL. 9. b Act. II. 41. V. Cat. 3. n. 15. *ruſalem*) ſpiritali ſermonum reti animas circiter ter mille cepit. [b] Quum tanta in omnibus E ſimul apoſtolis gratia operaretur, ut ex Judæis, illis videlicet qui Chriſtum crucifixerant, tam multi crederent; & in nomine Chriſti baptiza-
℣. 42. rentur, & perſeverarent in doctrina apoſtolorum & orationibus. In eadem rurſus ſancti-Spiritus virtute Petrus & Johannes quum adſcen-
Act. III. 1. 2-11. diſſent in templum ad horam orationis nonam, eumque qui in Specioſa porta, ex matris utero ab annis quadraginta claudus erat, ſanaviſſent; F
Iſ. XXXV. 6. (ut impleretur quod dictum eſt: *Tunc ſaliet ſicut cervus claudus:*) ſpirituali doctrinæ ſagenâ

A ἀκούσατε, φησίν· Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· Καὶ ἔσται [α] μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου. (Τὸ δὲ ἐκχεῶ, πλουσίαν ἠνίξατο δόσιν· οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα. ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. δέδωκε δὲ αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν, καὶ τοῦ χαρίζεσθαι τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν, οἷς βούλεται.) Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέ- B ρες ὑμῶν. καὶ ἑξῆς· καί γε, ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς [β] δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπροσωπόληπτόν ἐστιν· οὐ γὰρ ζητεῖ ἀξιώματα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐλάβειαν. μήτε οἱ πλούσιοι τυφούσθωσαν, μήτε οἱ πένητες ταπεινούσθωσαν. μόνον δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν [γ] ἑτοιμαζέτω πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπουρανίου χάριτος.

κ'. Πολλὰ μὲν οὖν ἡμῖν εἴρηται σήμερον, καὶ ἴσως C κέκμηκεν ἡ ἀκρόασις· πλείονα δέ ἐστι τὰ λειφθέντα· καὶ χρεία ἦν ὡς ἀληθῶς, τοῖς περὶ ἁγίου πνεύματος διδάγμασι, καὶ τρίτης ἄλλης καὶ πλειόνων κατηχήσεων. συγγνώμη δὲ ἡμῖν εἰς ἑκάτερον. τῆς γὰρ ἁγίας ἑορτῆς τοῦ Πάσχα λοιπὸν [δ] ἐφεστώσης, ἐμηκύνθη τε ἡμῖν σήμερον ὁ λόγος· καὶ πάσας, ὅσας ἐχρῆν, μαρτυρίας ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης ἀγαγεῖν εἰς μέσον οὐκ ἐνεχώρησε. λείπει γὰρ ἡμῖν, πολλὰ μὲν ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος D χάρις ἐν Πέτρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀποστόλοις ἐνήργησε. λείπει δὲ πολλὰ καὶ ἐκ τῶν Καθολικῶν, καὶ ἐκ τῶν Παύλου δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἐξ ὧν ὀλίγα νῦν, ὥσπερ ἐκ μεγάλου λειμῶνος ὑπομνήσεως μόνης ἕνεκεν [ε] ἀπανθίσασθαι πειρασόμεθα.

κα'. Ἐν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος, βουλήσει πατρὸς καὶ υἱοῦ, σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, καὶ ἐπάρας τὴν φωνὴν αὐτοῦ (κατὰ τὸ εἰρημένον· Ὕψωσον ἐν ἰσχύι τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ·) τῷ νοητῷ δικτύῳ τῶν λόγων, ψυχὰς ὡσεὶ τρισχιλίας E ἐζώγρησε. τοσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ὁμοῦ τῆς χάριτος ἐνεργούσης, ὡς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, τῶν τὸν Χριστὸν ἐσταυρωκότων ἐκείνων, πιστεῦσαι τοσούτους· καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ βαπτισθῆναι, καὶ προσκαρτερεῖν τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ ταῖς προσευχαῖς. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πάλιν δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀναβάντες εἰς τὸ ἱερόν, ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην, καὶ τὸν ἐν τῇ ὡραίᾳ πύλῃ χωλὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα ὑπάρ- F χοντα, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ θεραπεύσαντες, (ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· Τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός·) τῇ πνευματικῇ μὲν τῆς διδασκαλίας σαγήνῃ, πεντα-

α μετὰ ταῦτα.] Verba hæc ſumta ſunt ex ipſo Joëlis textu: eorum enim loco Petrus dixit in Act. Apoſtolorum cap. 2. ℣. 17. ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, *in noviſſimis diebus*. Paulo poſt, loco μέτρου, quod ſcripſimus ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. Grod. & ſacro Textu, legitur in impreſſis deformi mendo, Πέτρου.

β δούλας μου.] Pronomen μου addidimus ex codd. Coiſl. Roe, Caſaub. Grod. & ſacro Textu Actuum. deeſt tamen apud Joëlem editionum LXX. Compl. & Rom. at habetur in Ald. & cod. Alex.

γ ἑτοιμαζέτω.] Ita codd. Roe, & Caſaub. Editi ἑτοιμαζέσθω. Vox ἑαυτὸν poſtulat ἑτοιμαζέτω.

δ ἐφεστώσης.] Emendavi ex cod. Coiſl. pravam lectionem ἀφεστώσης.

ε ἀπανθίσασθαι.] Quamvis omnes græci codices ferant ἀπανθήσασθαι, non dubitamus emendare vitioſam lectionem, à librariis η ut ι pronuntiantibus profectam. Poſt σταθεὶς, legebatur in editis particula μὲν inutilis, quam auctor. codd. Roe, Caſaub. & Grod. expunximus.

χιλιάσιν ὁμοῦ πιστεύσαντας ἐζώγρησαν· τοὺς δὲ πεπλανημένους ἄρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἀρχιερεῖς διήλεγξαν· καὶ οὐ δι' οἰκείαν σοφίαν, ἀγράμματοι γὰρ καὶ ἰδιῶται ἦσαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν. γέγραπται γὰρ, Τότε Πέτρος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς. καὶ τοσαύτη, διὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τοῖς πιστεύσασιν ἐνήργησε χάρις· ὡς εἶναι μὲν αὐτῶν τὴν καρδίαν [α] καὶ τὴν ψυχὴν μίαν, ἐπίκοινον δὲ τὴν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν. τῶν μὲν κτητόρων τὰς τιμὰς τῶν κτημάτων προσφερόντων εὐλαβῶς, ἐνδεοῦς δὲ μηδενὸς ὄντος ἐν αὐτοῖς· Ἀνανίου δὲ καὶ Σαπφείρης, τῶν ψεύδεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχειρησάντων, τὴν πρέπουσαν δίκην ὑπομεινάντων.

κβ'. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ. καὶ τοσαύτη περιεκέχυτο τοῖς ἀποστόλοις ἡ πνευματικὴ χάρις, ὡς φοβεροὺς μὲν αὐτοὺς εἶναι, καὶ ταῦτα πρᾴους ὄντας· (τῶν γὰρ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός·) προσετίθεσθαι δὲ πλήθη τῶν τῷ Κυρίῳ πιστευόντων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· πεπληρῶσθαι δὲ τὰς πλατείας τῶν ἐπὶ τοῖς κλιναρίοις καὶ κραβάτοις ἀσθενῶν, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου, κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν· συνέρχεσθαι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην Ἱερουσαλὴμ, φερόντων ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

κγ'. Οἱ δώδεκα πάλιν ἀπόστολοι, διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Χριστὸν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων εἰς φυλακὴν ἐμβληθέντες, καὶ ὑπὸ Ἀγγέλου διὰ νυκτὸς παραδόξως ταύτης ἀπαλλαγέντες, καὶ εἰς δικαστήριον ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρὸς αὐτοὺς ἀχθέντες· [β] ἀδυσωπήτως ἐχρήσαντο τοῖς ἐλέγχοις, ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰρημένοις. καὶ τοῦτο προσθέντες, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ, καὶ δαρέντες ἐπορεύοντο μὲν χαίροντες, οὐκ ἐπαύοντο δὲ διδάσκοντες, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

κδ'. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνήργησε χάρις· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνοις τέκνοις τῆς ποτὲ στείρας ἐκκλησίας ταύτης, τοῖς ἑπτὰ διακόνοις λέγω. καὶ οὗτοι γὰρ [γ] ἐξελέχθησαν, ὡς γέγραπται, πλήρεις ἁγίου Πνεύματος καὶ σοφίας. ἐξ ὧν ὁ φερώνυμος Στέφανος, ὁ τῶν μαρτύρων ἀκροθίνιον, ἀνὴρ πλήρης πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, ἐποίει μὲν τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ, κατηγωνίζετο δὲ τοὺς συζητητάς· οὐ γὰρ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ, καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει.

A [a] quinque simul credentium millia comprehenderunt; (a Act. IV. 4.) atque [b] principes populi & summos Sacerdotes errore abductos convicerunt; (b Ibid. ℣. ...) non propriæ sapientiæ vi, [c] illitterati enim & idiotæ erant, (c Act. IV. 13.) sed per Spiritus efficaciam. scriptum est enim: *Tunc Petrus repletus Spiritu-sancto dixit ad eos.* (Ibid. ℣. 8.) Tantaque per duodecim apostolos, Spiritus-sancti in iis qui crediderant operata est gratia, ut esset cùm illorum cor & anima una, (Ibid. ℣. 32.) tum verò promiscuus bonorum usus: quum videlicet possessores pretia possessionum religiosè (℣. 34. 35.) B offerrent, nullusque in ipsis esset egens; atque Ananias & Sapphira, Spiritum-sanctum fallere aggressi, consentaneam sustinuissent ultionem. (Act. V. 1: 11.)

XXII. *Per manus autem apostolorum fiebant signa & prodigia multa in populo:* (Ibid. ℣. 12.) tantaque apostolis circumfusa erat Spiritus gratia, ut quamvis mites, terrori essent tamen. (℣. 11. & 13.) (nam *cæterorum nemo audebat se conjungere illis, sed magnificabat eos populus.*) (℣. 13.) C *adjungerentur* verò *credentium Domino virorum & mulierum* [...] (℣. 14.) implerenturque plateæ *infirmis, qui in lectulis & grabbatis exponebantur, ut venientis Petri vel umbra obumbraret quemquam illorum.* (℣. 15.) ad hæc, conveniret & multitudo vicinarum civitatum in hanc sanctam Hierusalem, deferentium infirmos vexatosque à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes in hac Spiritus-sancti virtute. (℣. 16.)

XXIII. Rursum duodecim apostoli, pro-D pter Christi prædicationem à principibus Sacerdotum in carcerem conjecti, & ab Angelo (℣. 17. 18.) noctu præter opinionem inde educti; atque ad tribunal è templo ad eos protracti, intrepidè, (℣. 19.) in his quæ ad eos de Christo dixerunt, reprehensione illorum sunt usi. (℣. 21. 26. 27.) Quumque addidissent, quod *etiam Spiritum-sanctum dedit Deus obedientibus sibi;* (℣. 30. 31.) cæsique essent verberibus: abibant gaudentes, nec cessabant docere & evangelizare Christum Jesum. (℣. 32.) (℣. 40. 41. 42.)

E XXIV. Neque vero in duodecim tantum apostolis efficax fuit sancti-Spiritus gratia: verum etiam in [1] primogenitis hujusce aliquando sterilis Ecclesiæ filiis, septem inquam Diaconis. (Spiritus sancti gratia in septem Diaconis efficax.) Hi enim electi sunt, ut ait Scriptura, *pleni Spiritu-sancto & sapientia.* (Act. VI. 3.) è quibus ille à corona dignè appellatus Stephanus, martyrum primitiæ, [c] *vir plenus fide & Spiritu-sancto*, [d] *faciebat prodigia & signa magna in populo*, secumque disputantes debellabat: (c ℣. 5.) (d ℣. 8. & 9.) *Non* enim *poterant* F *resistere sapientiæ, & Spiritui quo loquebatur.* (℣. 10.)

[α] καὶ τὴν ψυχήν.] Eas voces restituimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & sacro Textu.

[β] ἀδυσωπήτως.] Coisl. & Roe, ἀδυσωπήτοις, concinnius.

[1] *primogenitis hujus Ecclesiæ filiis*, &c.] Ita vocari septem Diaconos puto, quod non à Christo ipso, sed ab Apostolis post adscensionem Christi conversi & Ecclesiæ acquisiti sint. Epiphanius quidem de incarnatione Christi num. 4. pag. 50. septem diaconos è numero LXX. discipulorum fuisse censet. auctor vero Constit. Apost. lib. 2. cap. 55. eos à discipulis distinguit, quamquam eos veritatem ab ipso Christo didicisse censeat. At probabilior sententia, quæ post Adscensionem ex Hellenistis conversos statuit. Nam primò omnium græca nomina. deinde unus ex eis Nicolaus, Antiochenus erat & proselytus. Postremo ipsa eorum institutionis causa, ut ex Hellenistis sumerentur, postulare videbatur. Sanctum Stephanum Petri prædicationibus conversum existimant multi, ut Hilarius in Matth. cap. 17. n. 13. Ambrosius lib. 5. Hexaëm. cap. 6. n. 16. &c. De cæteris idem judicium auctoritate Cyrilli nostri ferri potest.

[γ] ἐξελέχθησαν.] Ex codd. Roe, & Casaub. deformatum est id verbum in impressis qui ferunt ἐξελέγχθησαν, *convicti sunt.* Inferius, post σημεῖα, adjecimus μεγάλα, ex Roe, Casaub. & sacro Textu.

℣. 11. &c. Calumniis vero appetitus & in judicium produ-
℣. 15. ctus, angelicis micabat fulgoribus. (nam *in-
tuentes in eum omnes qui sedebant in concilio,
viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli.*)
Act. VII. 1. & seqq. Postquam vero sapienti sui apologia, *duræ cer-
℣. 51. vicis, & corde atque auribus incircumcisos Ju-
dæos, qui Spiritui-sancto semper resistunt,* con-
℣. 56. futasset; cœlos apertos conspexit, viditque fi-
lium hominis stantem à dextris Dei. vidit
autem non ex propria virtute, sed, ut divi-
℣. 55. na dicit Scriptura : *Quum autem plenus esset
Spiritu-sancto, intentis in cælum oculis, vi-
dit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris
Dei.*

XXV. In eadem Spiritus-sancti virtute,
Act. VIII. 5. 7. etiam Philippus in nomine Christi, aliquando
in civitate Samariæ ejiciebat *impuros spiritus*
℣. 8. *voce magnâ clamantes;* paralyticosque ac clau-
℣. 12. dos curavit, & multas eorum qui crediderant
turmas Christo adjunxit. Ad quos quum des-
℣. 14. 15. 17. cendissent Petrus & Johannes, per orationem
& manuum impositionem Spiritus-sancti parti-
℣. 21. cipationem illis tradidere; quâ solus Simon
magus meritò alienus declaratus est. Aliàs ve-
℣. 26. rò idem ab angelo Domini vocatus in itinere,
propter religiosissimum illum Æthiopem eunu-
chum, ab ipso Spiritu-sancto perspicuè audi-
℣. 29. vit: *Accede, & adjunge te ad currum istum;*
℣. 30-38. docuitque Æthiopem & baptizavit, inque
Eunuchus Æthiops Evãgelii præco in patriã missus. Æthiopiam Christi præconem misit, juxta il-
lud quod scriptum est: *Æthiopia præmittet ma-
num suam Domino;* & raptus ab angelo, reli-
Ps. LXVII. 32. Act. VIII. 39. 40. quis ex ordine civitatibus evangelium præ-
dicabat.

XXVI. Eodem Spiritu-sancto repletus quo-
Spiritus-sancti operationes in Paulo. que Paulus fuit, post suam à Domino nostro
Jesu Christo vocationem. Testisque nobis hu-
jus rei accedat pius ille Ananias qui Damasci
Act. IX. 17. versabatur, ad eum aiens: *Dominus misit me
Jesus, qui visus est tibi in via qua veniebas,
ut visum recipias & implearis Spiritu-sancto.*
℣. 18. Qui quidem confestim operatus, tum obcæ-
catos Pauli oculos ad reparati luminis usum
1 traduxit, tum [1] ejus animæ sigillum im-
℣. 15. pertiens; *vas electionis* effecit; ut Domini
qui ipsi apparuerat nomen coram regibus &
filiis Israël ferret : eumque qui prius perse-
cutor exstiterat, præconem & servum bonum
Rom. XV. 19. reddidit. qui ab Hierosolymis in Illyricum

A συκοφαντούμενος δὲ καὶ εἰς δικαστήριον ἀχθεὶς, ἀγγελικὰς μὲν ἀπέλαμπεν αὐγάς. (ἀτενίσαντες γὰρ εἰς αὐτὸν πάντες οἱ [a] καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου.) διὰ δὲ τῆς συνετῆς ἀπολογίας αὐτοῦ, τοὺς σκληροτραχήλους καὶ ἀπεριτμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν Ἰουδαίους ἐλέγξας, τοὺς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντας· ἐθεώρει μὲν τοὺς οὐρανοὺς διανεῳγμένους, εἶδε δὲ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. εἶδεν B δὲ, οὐκ ἐξ οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἡ θεία γραφή φησιν, Ὑπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

κέ. Ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ Φίλιππος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Σαμαρείας ἀπήλαυνεν τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ· παραλελυμένους δὲ καὶ χωλοὺς ἐθεράπευσε, πολλὰ δὲ τῶν πιστευσάντων πλήθη τῷ C Χριστῷ [b] προσήγαγεν. οἷς κατελθόντες Πέτρος καὶ Ἰωάννης, μετὰ προσευχῆς καὶ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως, μετεδίδοσαν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας· ἧς [γ] μόνος Σίμων ὁ Μάγος ἀλλότριος ἐπεφάνθη, δικαίως. ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Κυρίου κληθεὶς καθ' ὁδὸν, διὰ τὸν εὐλαβέστατον Αἰθίοπα τὸν Εὐνοῦχον· παρ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος φανερῶς ἀκούσας, Πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ· διδάξας τὸν Αἰθίοπα, καὶ βαπτίσας, καὶ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν Χριστοῦ κήρυκα πέμψας, D κατὰ τὸ γεγραμμένον· Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς [δ] τῷ Κυρίῳ· καὶ ἁρπασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, τὰς ἐφεξῆς πόλεις εὐηγγελίζετο.

κς'. Τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος πεπλήρωτο καὶ Παῦλος, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κλῆσιν. καὶ μάρτυς ἡμῖν τῶν λόγων ἡκέτω Ἀνανίας ὁ εὐλαβὴς, ὁ ἐν Δαμασκῷ, λέγων πρὸς αὐτόν· Ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς, ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ ᾗ ἤρχου· ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς Πνεύματος E ἁγίου. ὅσπερ εὐθὺς ἐνεργήσας, τῶν μὲν ὀφθαλμῶν Παύλου τὴν τύφλωσιν μετέβαλεν εἰς ἀνάβλεψιν· τῇ [ε] δὲ ψυχῇ τὴν σφραγῖδα χαρισάμενος, σκεῦος ἐκλογῆς ἐποίησε, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ φανέντος αὐτῷ Κυρίου ἐνώπιον βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ· καὶ τὸν ποτὲ διώκτην, κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπειργάσατο. ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὲν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ

a καθεζόμενοι.] Verbum hoc reposuimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. & sacr. Text.

b προσήγαγεν.] Addit Coisl. καὶ ἐβάπτισεν, *ad Christum adduxit, & baptizavit.*

γ μόνος.] Editi habent, μόνης. Ex codd. Coisl. Grod. & ipso sensu scripsimus, μόνος. Pro ἐπεφάνθη, Coisl. & Grod. ἀπεφάνθη, *pronuntiatus est.* Inferius correximus ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. articulum femininum τὴν ante εὐλαβέστατον positum.

δ τῷ Κυρίῳ, *Domino.*] Codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. τῷ Θεῷ, *Deo*, ut habetur tam in græco quam in latino Psalterio. *manus* hic significat, *munera*, quæ Æthiopia maturabit Deo offerre. Eunuchum vero in Æthiopia prædicaturum missum esse, Patrum sententia est : ut Irenæi lib. 3. cap. 12. nov. edit. num. 8. Eusebii lib. 2 hist. eccl. cap. 1. pag. 40. & aliorum. Ante ἀγγέλου, articulum adscripsimus ex cod. Coisl. Pro ἀγγέλου, legit Grodecius, aut saltem vertit quasi legisset, πνεύματος, *Spiritus* sed nullus codex dissentit ab impressis. Legit sine dubio Cyrillus Act. VIII. 39. *Angelus Domini rapuit Philippum*, pro eo quod legimus tam in græco quam in vulg. *Spiritus Domini.* ac Cyrillianæ lectioni consentiunt multi mss. græci novi Testamenti, & nonnullæ Patrum citationes.

ε τῇ δὲ.] Particula δὲ à nobis ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod. F adjecta, ut responderet oppositæ particulæ μὲν ante ὀφθαλμῶν. Rectè Millesius in ed. Oxon. post Υἱῶν, ex codd. Roe, & Casaub. cæteris suffragantibus, loco τῇ, encliticam τε reposuit.

1 *ejus animæ sigillum impartiens.*] Quodnam sigillum, Baptismatis-ne, an Confirmationis? Utrumque existimo. Ejusmodi enim sigillum est, quo Saulus vas electionis effectus est, ad portandum intrepide coram regibus Domini nomen, & *prædicator* factus. At id sigillo confirmationis proprium ex Cyrillo Cat. 3. num. 13. & 14. & Cat. 17. num. 36 & 37. & Cat. 21. num. 4. Paulus est ab Anania baptizatus. ille autem presbyter videtur fuisse. Eo vero tempore singuli pene presbyteri simul episcopali gratia donati erant. Ananias se à Christo missum refert ad Paulum, *ut impleretur Spiritu-sancto*; Act. IX. 17. Id autem in Apostolorum Actis fere gratiam confirmationis designat. nec videmus Paulum ad apostolos aut alios episcopos recurrisse, ut illud Sacramentum acciperet, sed *continuo* prædicationi incubuit, Act. IX. 20.

[a] πεπληρωκότα τὸ εὐαγγέλιον· κατηχήσαντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδα Ῥώμην, καὶ μέχρι Σπανίας τὴν προθυμίαν τοῦ κηρύγματος ἐκτείναντα· μυρίους δὲ ὑπομεμενηκότα τοὺς ἄθλους, σημεῖά τε καὶ τέρατα πεποιηκότα· περὶ οὗ τέως αὐτάρκως.

κζ΄. Ἐν τῇ δυνάμει [β] οὖν τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος, ἐν Λύδδῃ μὲν τῇ νῦν Διοσπόλει, ἐν τῷ ὀνόματι Χριστοῦ τὸν παραλυτικὸν Αἰνέαν ἐθεράπευσεν· ἐν Ἰόππῃ δὲ τὴν ἀγαθοεργὸν Ταβιθὰν ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ δώματος ἐν ἐκστάσει τὸν οὐρανὸν ἰδὼν ἀνεῳγμένον, καὶ διὰ τοῦ καθιεμένου ὡς ὀθόνης σκεύους, τοῦ πολυμόρφων καὶ ποικιλοτρόπων ζώων πλήρους, τὸ μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον, κἂν ἐξ Ἑλλήνων τυγχάνῃ, σαφῶς ἔμαθε. καὶ ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου μετασταλεὶς, παρ' αὐτοῦ φανερῶς ἤκουσε τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Ἰδοὺ [γ] ἄνδρες ζητοῦσί σε· ἀλλὰ ἀναστὰς, κατάβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος, ὅτι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς.» καὶ ἵνα δειχθῇ τοῦτο φανερῶς, ὅτι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντες τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινωνοὶ γίνονται· Πέτρου [δ] παραγενομένου εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ διδάσκοντος, ἡ γραφὴ λέγει περὶ Κορνηλίου καὶ τῶν συμπαρόντων· «Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον· ὡς καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς συνελθόντας τῷ Πέτρῳ, θαυμάζοντας καὶ ἐξισταμένους λέγειν, Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται.»

κη΄. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ, τῇ Συρίας ἐπισημοτάτῃ πόλει, τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος ἐνεργοῦντος, συνεργὸς τῶν ἀγαθῶν ἐντεῦθεν ἀπεστάλη Βαρνάβας «ἕως Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως·» ὃς πολὺν θερισμὸν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων [ε] ἰδὼν, συναγωνιστὴν ἀπὸ Ταρσοῦ Παῦλον εἰς Ἀντιόχειαν ἤγαγεν. ὄχλων τε ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδαχθέντων τε καὶ συναχθέντων, «ἐγένετο πρῶτον χρηματίσαι ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς.» τοῦ ἁγίου πνεύματος οἶμαι, τὸ προκαταγγελθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τοῖς πιστεύουσιν ὄνομα καινὸν ἐπιτιθέντος. Ἐκχεομένης δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλείονος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς πνευματικῆς χάριτος, προφῆται ἦσαν αὐτόθι καὶ διδάσκαλοι, μεθ' ὧν καὶ «Ἄγαβος. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ [ζ] Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς.» καὶ χειρῶν αὐτοῖς

usque evangelium implevit; regiamque Romam institutis imbuit, & in Hispaniam usque promtam prædicandi voluntatem extendit. mille præterea labores adivit, signaque & prodigia effecit; de quo hæc interim dicta sufficiant.

Id. infr. n. 31.
Ibid. 24. 28.

XXVII. In virtute igitur ejusdem Spiritus-sancti, Apostolorum princeps & regni cœlorum claviger Petrus, in Lydda quæ nunc Diospolis appellatur, in Christi nomine paralyticum Æneam sanitati restituit: in Joppe vero Tabitham, illam bonorum operum effectricem, à mortuis excitavit. Quumque in domûs fastigio esset, mentis excessu raptus, cœlum apertum vidit; ac per demissum, in lintei modum, vas multarum formarum ac naturarum animantibus plenum, neminem, tametsi è Græcis foret, communem aut immundum dici hominem oportere perspicue addidicit. Accersitusque à Cornelio, ab eodem Spiritu-sancto disertè audivit: *Ecce viri quærunt te: surge itaque, descende, & vade cum illis nihil hæsitans, quia ego misi illos.* Atque ut palam declararetur, eos etiam qui ex Gentibus credunt, Spiritus-sancti gratiæ participes fieri, quum Petrus Cæsaream appulisset, & quæ ad Christum spectant doceret; de Cornelio & iis qui aderant unà, ait Scriptura: *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus-sanctus in omnes qui sermonem audiebant;* ità ut qui ex circumcisis cum Petro venerant, mirarentur, & obstupescentes dicerent: *Quoniam & in gentes donum sancti-Spiritus effusum est.*

Petrus Apostolorum dux & cœli claviger.
Act. IX. 32. 35. 36 42.
Quæ Petrus ex sancto-Spiritu operatus.
Act. X. 9. 16.
℣. 20.
℣. 44.
℣. 45.

XXVIII. In Antiochia vero Syriæ civitate nobilissima, cum Christi prædicatio mirè operaretur, isthinc [Hierosolymâ] bonæ operationis adjutor Antiochiam usque missus est Barnabas, *vir bonus, & plenus Spiritu-sancto & fide.* Qui multam credentium in Christum messem videns, succenturiatum è Tarso Paulum Antiochiam adduxit. Quum verò frequens ab ipsis multitudo in Ecclesia præceptis instituta & collecta fuisset, *factum est ut discipuli Antiochiæ primùm cognominarentur Christiani;* Spiritu-sanctô, credo, prænuntiatum à Domino nomen novum credentibus imponente. Et quum plurima à Deo effunderetur Antiochiæ Spiritus gratia, erant ibi prophetæ & doctores, quibuscum etiam Agabus. *Sacrificantibus autem illis Domino & jejunantibus, dixit Spiritus-sanctus: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod advocavi eos.* Quumque impositæ

Barnabas & Paulus Spiritu-sancto animati.
Act. XI. 22.
℣. 24.
℣. 23. & 25.
℣. 26.
Is. LXV. 15. 16.
Id. Cat. 10. n. 16.
Act. XIII. 1.
Act. XI. 28.
Act. XIII. 2.
℣. 3.

[a] πεπληρωκότα.] Ex codd. Coisl. Roe, Casaub. ita restituimus, loco πεπληρωκέναι. Vocem quoque βασιλίδα, quam Cyrillus etiam infra num. 31. voci ῥώμην adjungit, hic reposuimus, ex codd. modò memoratis, ac Grod. Sequentibus verbis, quibus Cyrillus ait Paulum in Hispaniam usque promtum suum prædicandi studium extendisse, usi sunt nonnulli ut Cyrillum ponerent in eorum numero, qui Paulum in Hispaniam vere penetrasse senserunt. At ejus verba iter illud non tam adstruunt, quam non excludunt.

[β] οὖν, &c.] Vox οὖν deest in codd. Roe, Casaub. Grod. & Coisl. Ex his etiam, Coisl. tamen excepto, vocem αὐτοῦ ante ἁγίου adjecimus. Pro λύδῃ, ex Coisl. & sacr Text. scripsi, λύδδῃ.

[γ] ἄνδρες.] Coisl. ἄνδρες τρεῖς, *viri tres*, ut in Actis. at vox τρεῖς, deest in multis novi Testamenti mss. & Patrum citationibus.

[δ] παραγενομένου.] Editi παραγινομένου. Prætulimus cod. Coisl. scripturam, quam Grodecius videtur legisse.

[ε] ἰδών.] Quum esset in editis ἴδωκεν, nullo sensu, scripsimus ἰδὼν, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & sacr. Text. Act. XI. 23.

[ζ] Παῦλον.] Cod. Roe solus scriptum habet Σαῦλον, ut in Actorum textu. nam nondum *Pauli* nomen adsumserat. sed jam Cyrillus non *Saulum*, ut in Actis est, sed *Paulum* à Barnaba è Tarso Antiochiam perductum dixit. Infra, ex Coisl. & aliis Cyrilli locis, scripsi juxta Grammaticæ leges ὑφιστὰς loco ὑφιστός.

℣. 4. — Cat. 16. n. 3. & 14. & Cat. 17. n. 2. & 5.

fuissent illis manus, *emissi sunt à Spiritu-sancto.* Palam inde est, quod Spiritus qui dicit & mittit, vivens sit & subsistens & cum efficacia operans, uti diximus.

Spiritus-sanctus nos ab oneribus legis liberavit. — a Rom. VIII. 2. — Heb. IX. 10. & X. 1. — Act. XV. 1. 2. — ℣. 6. 30. — ℣. 28. — ℣. 29.

XXIX. Idem Spiritus-sanctus, qui ex consensu Patris & Filii [a] novum Testamentum in Ecclesia catholica excitavit, liberavit nos ab difficilibus ad ferendum legis oneribus. iis dico quæ mundum & immundum, cibosque spectant; à sabbatis, & noviluniis, & circumcisione; adspersionibus, & sacrificiis. Quæ pro ratione temporis data, umbram habebant futurorum bonorum; accedente autem veritate meritò subtracta sunt. Quum enim, propter excitatam Antiochiæ quæstionem, ab iis qui aiebant necessarium esse circumcidi & Moysis consuetudines observare, missi essent Paulus & Barnabas; Apostoli qui isthic in Hierosolymis erant, ab universo legis &. figurarum instructu, per conscriptam epistolam orbem totum liberaverunt. Neque verò sibi ipsis tantæ molis rei auctoritatem tribuêre, sed epistolâ scripto datâ id confitentur: *Visum est enim Spiritui-sancto & nobis, ne quid amplius vobis imponeremus oneris, quam hæc necessaria; videlicet ut abstineatis ab iis quæ sunt idolis immolata, & à sanguine, & suffocato, & fornicatione.* per ea quæ scripserunt, hoc apertè indicantes, quòd tametsi per homines apostolos illud scriptum erat, tamen ex Spiritu-sancto præceptum esset ad totum orbem pertinens; quod Paulus & Barnabas sumentes in universum orbem delatum firmavere.

Compendio referuntur gesta S. Pauli ex Spiritu, præmissa excusatione. — Id. inf. n. 34. — Act. XIII. 5-13. — Act. XIV. 7-11. — a Act. XV. 41. — b XVI. 6. — c Ibid. ℣. 7. — d Ibid. 9-11. — e Act. XVI. 12. — Ibid ℣. 12-13. — Ib. ℣. 14. 19. — ℣. 26-34. — Act. XVII. 1-12. — Ibid. 19-34.

XXX. Huc devecto sermone, dari mihi veniam à vestra dilectione precor, imo verò potius ab inhabitante in Paulo Spiritu-sancto; si non possim omnia persequi, tum ex tenuitate mea, tum vestrâ qui auditis defatigatione prohibitus. Quando enim pro dignitate explicaverim, admiranda ejus in nomine Christi ex Spiritus-sancti operatione gesta? Quæ in Cypro erga Elymam magum, & quæ Lystris in claudi curatione; & in [a] Cilicia, & [b] Phrygia, & Galatia, & [c] Mysia, & [d] Macedonia gessit; vel [e] quæ in Philippensi civitate: prædicationem ejus dico, & Pythonis in nomine Christi ejectionem; noctuque post terræ motum datam custodi carceris cum tota domo sua per baptismum salutem: aut quæ Thessalonicæ, & ejus in mediis Atheniensibus in Areopago concionem: vel ejus

A ἐπιθέσων, ἐξεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. « δῆλον δὲ, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ λέγον καὶ πέμπον, ζῶν ἐστι καὶ ὑφεστὼς καὶ ἐνεργοῦν, ὡς εἰρήκαμεν.

κθʹ. Τοῦτο τὸ πνεῦμα [a] τὸ ἅγιον, τὸ, συμφωνίᾳ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τὴν καινὴν διαθήκην ἐπὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας συστησάμενον, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν δυσβαστάκτων τοῦ νόμου φορτίων. τῶν περὶ κοινοῦ καὶ ἀκαθάρτου, καὶ βρωμάτων λέγω, σαββάτων τε καὶ νουμηνιῶν, καὶ τῆς περιτομῆς, περιῤῥαντηρίων τε καὶ θυσιῶν· B ἃ κατὰ καιρὸν μὲν δοθέντα, σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας, συνεστέλλετο δικαίως. Διὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ζήτησιν, τῶν λεγόντων δεῖν περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὰ ἔθη Μωϋσέως, Παύλου καὶ Βαρνάβα πεμφθέντων· οἱ ἐνταῦθα ἐν Ἱεροσολύμοις ὄντες ἀπόστολοι, πάντων μὲν τῶν νομικῶν καὶ τυπικῶν πραγμάτων, δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἠλευθέρωσαν. οὐ μὴν [b] ἑαυτοῖς ἔδωκαν τὴν αὐθεντείαν τοῦ τοιούτου πράγματος· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν ἐγγράφως, ἐπιστέλλοντες· « Ἔδοξε C γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, [γ] καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· » δι' ὧν ἔγραφον τοῦτο δηλοῦντες σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ δι' ἀποστόλων ἀνθρώπων ἦν τὸ γραφὲν, ἀλλ' ἐξ ἁγίου πνεύματος οἰκουμενικόν ἐστι τὸ διάταγμα· ὅπερ οἱ περὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον λαβόντες, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκύρωσαν.

λʹ. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, συγγνώμην D αἰτῶ παρὰ τῆς [δ] ὑμετέρας ἀγάπης, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν Παύλῳ πνεύματος· εἰ μὴ δυναίμην τὰ πάντα διελθεῖν, ἀσθενείας τε τῆς ἐμῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ κόπου τῶν ἀκουόντων ὑμῶν. πότε γὰρ αὐτοῦ κατ' ἀξίαν διηγήσομαι, τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ θαυμασίας πράξεις; τὰς ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Ἐλύμα τοῦ μάγου, [ε] καὶ τὰς ἐν Λύστροις ἐπὶ τῆς τοῦ χωλοῦ θεραπείας· καὶ ἐν Κιλικίᾳ, καὶ Φρυγίᾳ, καὶ Γαλατίᾳ, καὶ Μυσίᾳ, καὶ Μα-E κεδονίᾳ· ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις· τὸ κήρυγμα λέγω, καὶ τὴν τοῦ Πύθωνος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τὴν ἀπελασίαν· καὶ τὴν ἐν νυκτὶ, [ζ] μετὰ σεισμὸν, τοῦ δεσμοφύλακος διὰ βαπτίσματος πανοικὶ σωτηρίαν· ἢ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ, [η] καὶ τὴν ἐν μέσοις Ἀθηναίοις ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δημηγορίαν· ἢ τὰς

α τὸ ἅγιον.] Alia multa epitheta cumulat cod. Coisl. Τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον, τὸ μακάριον, τὸ θεοποιὸν, εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, &c. *Hic Spiritus-sanctus Dei, æternus, beatus, deificus*, &c. Paulo post, loco καὶ βρωμάτων λέγω, habet sine καὶ, βρώματος λόγων, *præceptis de mundo immundoque alimento.*

β ἑαυτοῖς.] Loco αὐτοῖς ita scripsimus ex auctoritate codd. Coisl. Roe, Casaub. vel scribendum αὑτοῖς.

γ καὶ πνικτοῦ.] Conjunctionem καὶ adscripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottobonianis duobus, Grod. & sacro Textu. In priore Ottob. & in Roe ac Casaub. habetur πνικτῶν, quod nonnulli Patres hic legisse videntur, & legit Vulgatus noster interpres ℣. 20. at Cyrillus Cat. 4. num. 28. scribit etiam πνικτοῦ. Postea, loco δι' ὃ ἔγγραφον, quod Grodecius vertit, *per quod scriptum*, ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. scripsimus δι' ὧν ἔγραφον, *per ea quæ scripsere.* Nusquam apud Cyrillum nomen ἔγγραφος reperias, nisi adjectivum, aut substantivum neutr. generis. Vide Cat. 14. num. 15. Cat. 18. num. 11. Cat. 19. num. 5. supra scripsit, δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου.

δ ὑμετέρας.] Editi ferentes ἡμετέρας, necessario fuere corrigendi ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & Grod.

ε καὶ τὰς.] Hic scriptum erat τὰ, ut in sequentibus, visum est ponere τὰς, ex Coisl. Roe, Casaub. propter superius τὰς ἐν Κύπρῳ, &c. Obdeinde mutatâ phrasi scribit auctor: ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις, &c. Observa inferius ad verba πύθωνος ἀπελασίαν, Cyrillum legisse videri Act. XVI. 16. πνεῦμα πύθωνα, ut legit Vulgatus noster interpres, ac ferunt multi mss. novi Test. non autem πνεῦμα πύθωνος, quod in nostris græcis excusis habetur.

F ζ μετὰ σεισμὸν.] Post σεισμὸν in editis adjungitur τὸν δεσμόν; quæ vox cum omittatur ab Ottob. 2. & Grodecio, nec possit cum reliquis construi, eam delevimus. in Coisl. codice, loco μετὰ σεισμόν, habetur μεταβολὴν, τὸν δεσμόν. Roe vero & Casaub. omittunt σεισμόν, & eius vocis loco τὸν δεσμὸν habent. Fortassis eas omnes varias lectiones, cum nonnulla mutatione, colligendo, sic informari possit Textus: τὴν ἐν νυκτὶ, μετὰ σεισμὸν, μεταβολὴν τῶν δεσμῶν, τοῦ δεσμοφύλακος, &c. *factam in nocte, post terræ motum, vinculorum mutationem*, &c. respiciendo nimirum ad illud Act. XVI. 26. πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη, *omnium vincula laxata sunt.*

η καὶ τὴν.] Quum esset τὰ in editis contra Syntaxin, reposuimus τὴν ex Coisl. Roe, Casaub.

A ἐν Κορίνθῳ διδασκαλίας, καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ πάσῃ; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν διηγήσομαι, τὰς ἐν Ἐφέσῳ διὰ Παύλου γενομένας ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας; ὅπερ ἀγνοοῦντες μὲν οἱ [α] αὐτόθι πρότερον, ἐπέγνωσαν διὰ τῆς Παύλου διδασκαλίας. ἐπιθέντος δὲ αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, καὶ ἐλθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπὶ αὐτούς, ἐλάλουν γλώσσαις καὶ ἐπροφήτευον. Τοσαύτη τε [β] ἐπ' αὐτῷ ἦν ἡ χάρις πνευματική, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ἁπτόμενον ἰᾶσθαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ B τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἐπιφερόμενα σουδάρια καὶ σιμικίνθια, θεραπεύειν τὰς νόσους, καὶ ἀπελαύνειν τὰ τοῦ πονηροῦ πνεύματα· ἤδη δὲ καὶ τοὺς τὰ περίεργα πράξαντας, συνενέγκαντας τὰς βίβλους καταχαίειν ἐπὶ πάντων.

λα'. Παρατρέχω καὶ τὰ ἐν Τρωάδι [γ] κατὰ τὸν Εὔτυχον, κατενεχθέντα μὲν ἀπὸ τοῦ ὕπνου, καὶ πεσόντα ἀπὸ τριστέγου κάτω, καὶ ἀρθέντα νεκρόν, ὑπὸ δὲ Παύλου διασωθέντα. παρατρέχω καὶ τὰ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους Ἐφέσου, τοὺς ἐν Μιλήτῳ κληθέντας, [δ] προφητείας· οἷς φανερῶς ἔλεγεν, Ὅτι τὸ πνεῦμα C τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον, ὅτι, καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι κατὰ πόλιν· ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, ὅτι τὰ ἐν ἑκάστῃ πόλει γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ θαυμάσια, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας ἦν, [ε] νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ. Ἐκ τῆς δυνάμεως τούτου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἔσπευδε μὲν εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην πόλιν Ἱερουσαλὴμ ὁ αὐτὸς Παῦλος· καὶ ταῦτα, τοῦ [ζ] Ἀγάβου τὰ συμβησόμενα αὐτῷ προφητεύοντος πνεύματι· D ἐδημηγόρει δέ, τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος, ἐν πεποιθήσει. Εἰς γὰρ τὴν Καισάρειαν ἀναχθείς, καὶ μέσοις δικαστηρίων βήμασι, ποτὲ μὲν ἐπὶ Φήλικος, ποτὲ δὲ ἐπὶ Φήστου ἡγεμόνος καὶ Ἀγρίππα τοῦ βασιλέως, τοσαύτην ἐκ πνεύματος ἁγίου νικητικὴν ἐν σοφίᾳ χάριν ἔσχεν ὁ Παῦλος, ὡς αὐτὸν ἤδη τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων Ἀγρίππαν εἰπεῖν· Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι. Τοῦτο τὸ ἅγιον πνεῦμα τῷ Παύλῳ παρέσχε καὶ ἐν Μελίτῃ τῇ νήσῳ, δηχθέντι μὲν ὑπὸ τῆς ἐχίδνης, E τὸ ἀβλαβὲς [η] ἔχειν, διαφόρους δὲ ἐπὶ τῶν νοσούντων ἐπιτελέσαι τὰς θεραπείας. τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ

A in urbe Corintho, totaque in Achaïa docendi labores? (Act. xviii. 1. 18.) Quomodo vero dicendo assequar eas, quæ per Paulum Ephesi effectæ sunt à Spiritu-sancto operationes? (Act. xix. 1-5.) Quem quidem [Spiritum-sanctum] ante nescientes qui illic erant, per doctrinam Pauli cognovere. postquam vero imposuisset illis manus Paulus, & venisset super eos sanctus-Spiritus, *loquebantur linguis & prophetabant.* (℣. 6.) Tantaque super eo gratia Spiritûs erat, ut non solum contactus ipsius sanitatem B refunderet; verum etiam delata à carne ejus sudaria & semicinctia morbos curarent, & Mali spiritus abigerent. (℣. 12.) quin & ii qui curiosas artes exercuerant, comportantes libros coram omnibus exurerent. (℣. 19.)

XXXI. Prætercurro & Troade gesta erga Eutychum; (Act. xx. 7. 12.) qui somno degravatus, tertioque è tabulato deorsum lapsus, mortuus sublatus est, & à Paulo incolumitati redditus. Prætermitto eam quam presbyteris Ephesi Miletum (Act. xx. 17-38.) C vocatis exposuit prophetiam; quibus diserte ait: *Quoniam Spiritus-sanctus per singulas civitates testificatur mihi, dicens, quod,* &c. (℣. [illegible]) per hæc enim verba, *per singulas civitates*, significavit Paulus, mira quæ in unaquaque civitate effecit, ex Spiritus-sancti efficientia prodire; nutu Dei, & in nomine Christi qui in ipso loquebatur. (Id. Cat. 16. n. 12. Sup. n. 21. & 29.) Ex hujus sancti-Spiritus vi, idem Paulus in hanc sanctam civitatem Hierusalem properabat; (Act. xx. 16. & xxi. 10-14.) quamvis Agabus ex Spiritu ipsi D eventura prophetaret: Christi vero cum fiducia doctrinam in populis prædicabat. Cæsaream adductus, (Act. xxiii. 33.) mediis etiam in judiciorum subselliis, [a] modo coram Felice, [b] modo coram Festo præside & [c] Agrippa rege, (a Act. xxiv. 10. 27. b Act. xxv. 7. 11. c Act. xxvi. 2. 29.) tantum ex Spiritu-sancto [1] victricis in sapientia gratiæ habuit Paulus, ut ipse jam Judæorum rex Agrippa diceret: *Parum abest, quin mihi persuadeas ut fiam Christianus.* (℣. 28.) Idem sanctus-Spiritus Paulo præstitit, ut & in Melitensi insula à vipera (Act. xxviii. 1. 9.) E morsus nihil læderetur, & diversas erga ægrotantes curationes perficeret. Idem sanctus-

[α] αὐτόθι.] Roe, & Casaub. αὐτόθεν. at inferius etiam num. 31. scribit auctor, πολλοὺς μὲν αὐτόθι τῶν Ἰουδαίων.

[β] ἐπ' αὐτῷ.] Sic codd. Coisl. Ottob. 2. Roe, Casaub. Grod. at editi ἐπ' αὐτῶν: quod profectum putamus à librariis, litteram ν in fine vocum per vocalem desinentium, cum sequens verbum à vocali incipit, importune adjicientibus. Ante ἀπὸ τοῦ χρωτὸς, τὰ adjecimus ex Coisl. Infra, loco τοῦ πονηροῦ, Coisl. Roe, Casaub. habent τὰ πονηρά, ut Act. xix. 12. Cyrillus Cat. 20. num. 3. dæmones vocat τὰς πονηρὰς δυνάμεις.

[γ] κατὰ τὸν Εὔτυχον.] Ex Roe & Casaub. κατὰ posuimus pro καὶ quod erat in editis; quorum sensus erat: *Prætereo quæ Troade gesta sunt, & Eutychum.* at illa Eutychi resurrectio unum memoratur Pauli Troade in urbe gestum.

[δ] προφητείας.] Ex cod. Ottob. ita scripsi loco προφήτας. quis enim erat sensus, ut illi Ephesii seniores prophetæ dicerentur? Porro verbum hoc abest à codd. Roe, Casaub. & Grod. Vellem scriptum paulo supra καὶ τὰ τῆς πρὸς τοὺς, &c. Inferius vero post λέγον, ex cod. Coisl. addidi ὅτι καὶ τὰ ἑξῆς, ut minus suspensa & abrupta esset oratio.

[ε] νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν, &c.] Hæc de Dei nutu & Christi nomine desunt in codd. Roe, & Casaub. sicut in iisdem codicibus similia verba Cat. 16. num. 12. pag. 229. lin. 32. deleta sunt. vide quæ in hunc locum subnotavimus.

[ζ] Ἀγάβου.] Ex codd. Roe, Casaub. & Cyrillo ipso sup. num. 28. & Cat. 13. num. 29. emendavimus editorum scripturam Ἀγαύου, quamquam verum fortasse hujus prophetæ nomen erat Ἀγαυός, quæ græca vox *generosum* significat.

[1] *victricis in sapientia gratiæ.*] Gratiam sancti-Spiritus supra F crebro dixit cum efficacia operari; num. 21. τοσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις τῆς χάριτος ἐνεργούσης; num. 24. οὐ μόνον ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνήργησε χάρις. & infra num. 34. Spiritum-sanctum vocat sanctificantem & efficacem virtutem, ἁγιοποιὸς καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις. Hic autem ejus gratiam victricem vocat, eo tamen in loco ubi Agrippæ duritiam non penitus expugnavit & vicit, sed ad videndam & confitendam veritatis vim adegit. At ea Paulum Agrippâ etiam obstinatiorem è persecutore in præconem mutavit, sup. n. 26 quod potenti Christi virtute & superabundanti in ipso gratia effectum ait Cat. 10. num. 17. & 18. ποίᾳ δυνάμει; ... ὑπερεπλεόνασεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί. Eadem Spiritus sancti gratia efficaciter operans, multos ex Judæis illis qui Christum crucifixerant, non solum credere, sed etiam prædicationi Apostolorum & precibus perseveranter intendere fecit, sup. num. 21. ita ut non gratiæ victricis defectu, sed propria Agrippæ obstinatione factum sit, ut non converteretur; quam obstinationem gratia, si abundantior ipsi fuisset data, facile perfregisset. Gratiam vero in tota hac oratione Cyrillus non præcise intelligit solum gratiam interiorem & adjutricem, sed etiam ei conjungit gratiam miraculorum, scientiæ, eloquentiæ, &c. quæ Apostolos primum robore confirmans, & miraculis ac bonis operibus conspicuos reddens, ad similes in aliis effectus producendos per ipsos extendebatur. Vide Cat. 16. n. 16.

[η] ἔχειν.] Ita scripsi loco ἔχει, nullo quamvis codice adjutus; sed postulante phrasis hujus constructione, ut esset verbum respondens sequenti ἐπιτελέσαι. cæterum in codd. Roe, Casaub. & Ottob. deest id verbum. Ottob. 2. habet infra ἐπιτέλησε.

[*Id. sup. n. 26.*] Spiritus, eum olim persecutorem, regiam usque [*Ibid. ℣. 16.*] Romam præconem perduxit: qui multis quidem [*℣. 24.*] ex degentibus illic Judæis ut in Christum crederent, persuasit; contradicentibus verò [*℣. 25.*] palam dicebat: *Bene Spiritus-sanctus locutus est per Hesaïam prophetam, dicentem ad patres vestros*, &c.

[*Paulus Spiritu-sancto plenus: item omnes Apostoli, & qui eos subsecuti sunt in Trinitaté credentes.*] XXXII. Quod autem esset Spiritu-sancto plenus Paulus, illique similes omnes apostoli, quique post eos in Patrem & Filium, & Spiritum-sanctum [consubstantialem] credunt, audi ipsum aperte in epistolis scribentem: [*1. Cor. II. 4.*] *Et sermo meus & prædicatio mea non in persuasoriis sapientiæ humanæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis.* [*2. Cor. I. 22. & ℣. 5.*] & iterum: *Qui vero obsignavit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis* [*Rom. VIII. 11.*] *arrhabonem spiritus.* rursumque: *Qui excitavit Jesum ex mortuis, vivificabit & mortalia vestra corpora, per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.* iterumque ad Timotheum scribens: [*2. Tim. I. 14.*] *Bonum depositum custodi, per Spiritum-sanctum qui datus est nobis.*

[*Spiritus sanctus subsistit, & vivit, & loquitur. Cat. 16. n. 3. & 14. sup. n. 2. 5. 28.*] XXXIII. Quod autem Spiritus-sanctus subsistat, & vivat, & loquatur, & prænuntiet, pluries jam à nobis in superius disputatis est dictum. scribit vero perspicue ad Timotheum [*1. Tim. I. 4.*] Paulus: *Spiritus autem definite dicit, quod in posterioribus temporibus discedent quidam à fide.* [*Vid. Cat. 15. n. 5. 7. & 8.*] quæ quidem non in anterioribus solum, sed etiam in nostri temporis scissuris cernimus, [*Varia & multiformis hæreticorũ aberratio.*] quum varius & multiformis hæreticorum error deprehendatur. Et rursus idem ait: [*Ephes. III. 5.*] *Quod aliis generationibus non innotuit filiis hominum, quemadmodum nunc revelatum est sanctis apostolis ejus & prophetis, in spiritu*, &c. iterumque: [*Heb. III. 7.*] *Propterea, sicut dicit Spiritus-sanctus.* ac denuo: [*Heb. X. 15.*] *Testificatur verò nobis & Spiritus-sanctus.* rursumque justitiæ militibus adclamat aiens: [*Ephes. VI. 17.*] *Et galeam salutaris accipite, & gladium spiritus,* [*℣. 18.*] *qui est verbum Dei; per omnem deprecationem & obsecrationem.* & iterum: [*Ephes. V. 18.*] *Ne inebriemini vino, in quo est luxuria: sed impleamini spiritu,* [*℣. 19.*] *loquentes in vobis ipsis, psalmis & hymnis & canticis spiritualibus.* ac demum: [*2. Cor. XIII. 13.*] *Gratia Domini Jesu, & charitas Dei, & communicatio sancti-Spiritus, cum omnibus vobis.*

XXXIV. Ex quibus omnibus, & iis quæ

A ἅγιον καὶ μέχρι τῆς βασιλίδος Ῥώμης αὐτὸν κήρυκα Χριστοῦ, τὸν ποτὲ διώκτην, [a] ὡδήγησεν· ὃς πολλοὺς μὲν αὐτόθι τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἔπειθε, τοῖς δὲ ἀντιλέγουσιν ἔλεγε σαφῶς· Καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

λβʹ. Ὅτι γε πνεύματος ἁγίου πλήρης ἦν ὁ Παῦλος, καὶ οἱ τούτῳ παραπλήσιοι πάντες ἀπόστολοι, [b] καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα B [[γ] ὁμοούσιον] πιστεύοντες, ἄκουε σαφῶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ γράφοντος· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας [δ] ἀνθρωπίνης λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. καὶ πάλιν· Ὁ δὲ σφραγισάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεὸς, ὁ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος. καὶ πάλιν· Ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων· Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ C πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

λγʹ. Ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον [ε] ὑφέστηκε, καὶ ζῇ, καὶ λαλεῖ, καὶ προλέγει, πολλάκις μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡμῖν εἴρηται, γράφει δὲ σαφῶς πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως· ἅπερ οὐ μόνον ἐν τοῖς [ζ] πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν σχίσμασιν ὁρῶμεν, ποικίλης καὶ πολυτρόπου τῆς τῶν αἱρετικῶν πλάνης οὔσης. καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν· Ὃ ἑτέραις D γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν· Διὸ, καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πάλιν, Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πάλιν τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὁπλίταις προσφωνεῖ, λέγων· Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, [η] διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως. καὶ πάλιν· Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματος, λαλοῦντες ἐν E ἑαυτοῖς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. καὶ πάλιν· Ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν.

λδʹ. Δι' ὧν ἁπάντων, καὶ τῶν παραλειφθέντων

[a] ὡδήγησε.] Roe, Ottob. & Casaub. ἐποίησεν. Ante πολλοὺς, ex Grod. & Ottob. scripsimus ὃς, cum in editis & cæteris codd. scriptum habeatur ὡς.

[b] καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς.] Codd. Roe, & Casaub. καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, καὶ μετ' αὐτοὺς; *& qui post eum, & qui post illos.* Grod. videtur legisse, καὶ οἱ δι' αὐτοὺς, *& qui per illos*, &c. Ottob. 2. καὶ οἱ δι' αὐτὸν, καὶ οἱ μετ' αὐτούς.

[γ] ὁμοούσιον, *consubstantialem.*] Vox hæc à nobis uncinis inclusa, in editis & versione Grodecii reperitur quidem, abest vero à codd. Ottob. Roe, & Casaub. immissam in hunc locum non dubitamus. Nam vox illa non est absoluta, & quæ solitarie scribatur, ut hic posita est; sed relativa, cui semper conjungi ea res solet, cui altera consubstantialis est. Vide notata à nobis ad Cat. 16. num. 23.

[δ] ἀνθρωπίνης.] Ita nos scripsimus loco ἀνθρωπίνοις, ex vers. Grodecii, sacro Textu, & Cyrillo ipso Cat. 13. num. 8. ἀνθρωπίνης legente. In sequenti testimonio, verba εἰς αὐτὸ τοῦτο Cyrillus sumsit ex cap. 5. ℣. 5. secundæ ad Corinthios epistolæ, & in hunc locum plane similem 2. Cor. 1. 22. transtulit. In sacro Textu, pro διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, *per inhabitantem*, legitur διὰ τὸ ἐνοικοῦν, *propter inhabitantem*. At auctor Dialogi 3. de Trinit. sub nomine sancti

F Athanasii tom. 2. pag. 519. qui sanctus Maximus confessor existimatur, affirmat num. 20. & 26. in omnibus pene exemplaribus sui temporis haberi διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος, alteram vero lectionem à Macedonianis invectam. Vulg. tamen legit *propter*. Multi Patres ut Cyrillus legere. Joh. Millius lectionem διὰ τὸ ἐνοικοῦν defendit, & ad sensum præpositionis *per* reducendam esse contendit.

[ε] ὑφέστηκε.] Male in codicibus editis & mss. ἐφέστηκε. omnino legendum ὑφέστηκε, ut scripsimus ex cod. Ottob. 2. vers. Grod. & aliis locis parallelis ad quæ remittit Cyrillus; nimirum Cat. hujus n. 2. ζῶν καὶ ὑφεστὼς, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργοῦν. num. 5. ζῶν καὶ ὑφεστὼς, καὶ πάντοτε, &c. num. 28. ζῶν ἐστι καὶ ὑφεστὼς, καὶ ἐνεργοῦν.

[ζ] πρὸ ἡμῶν.] Ita scripsimus ex cod. Ottob. utroque & versione Grodecii, ita postulante contextu, quamvis in aliis codd. legatur πρὸ ὑμῶν.

[η] διὰ πάσης.] Ita scripsimus ex codd. Roe, & Casaub. Ottob. 2. ac sacro Textu. Editi pro διὰ, ferunt καὶ; Grod. videtur legisse μετὰ. Paulo post, correximus ex cod. Casaub. & duobus Ottob. & sacro Textu, quod scriptum erat οἶνον pro οἴνῳ. Loco πνεύματος, ferunt Ottob. 2. Roe, & Casaub. ἐν πνεύματι, ut est apud Apost. Ottob. 1. πνεύματι.

πλειόνων

πλειόνων, σώζεται τοῖς νοοῦσιν ἡ ἐνυπόστατος, καὶ ἁγιοποιὸς, καὶ ἐνεργητικὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμις. ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος, εἰ ἐβουλόμην λέγειν τὰ λείποντα περὶ ἁγίου πνεύματος ἐκ τῶν Παύλου [α] τεσσαρεσκαίδεκα ἐπιστολῶν ἐν αἷς ποικίλως, καὶ ἀνελλιπῶς, καὶ εὐλαβῶς ἐδίδαξεν. Ἔργον δ' ἂν εἴη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡμῖν μὲν ἐφ' οἷς ἐνελλείπομεν, διὰ [β] τῶν ἡμερῶν ὀλίγον δοῦναι συγγνώμην· ὑμῖν δὲ τοῖς ἀκροαταῖς τῶν λειπόντων τελειοτέραν ἐνθεῖναι τὴν γνῶσιν. τῶν σπουδαίων ἐν ὑμῖν, ἐκ τῆς πυκνοτέρας τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσεως ταῦτα μανθανόντων· ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν παρουσῶν τούτων Κατηχήσεων, καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων ἡμῖν, βεβαιοτέραν τὴν πίστιν ἐχόντων, [γ] ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, [δ] ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ, ΤΟΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ. Τῆς λέξεως μέν τε καὶ ὀνομασίας αὐτῆς, τῆς τοῦ πνεύματος, ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς κειμένης ἐπικοίνως· (λέγεται γὰρ περὶ τοῦ πατρὸς, Πνεῦμα ὁ θεὸς, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ γέγραπται· καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, [ε] Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, ὡς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, Ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἴρηται) τῆς δὲ ἐν τῇ Πίστει τάξεως εὐσεβῶς νοουμένης, καὶ τὴν Σαβελλίου πλάνην ἀπελαυνούσης· ἐπανέλθωμεν τῷ λόγῳ πρὸς τὸ νῦν κατεπεῖγον, καὶ ὑμῖν συμφέρον.

λε'. Βλέπε μή ποτε κατὰ τὸν Σίμωνα προσέρχῃ τοῖς βαπτίζουσιν ὑποκρινόμενος, ἡ δὲ καρδία σου οὐ [ζ] ζητῇ τὴν ἀλήθειαν. ἡμέτερον τὸ διαμαρτύρεσθαι, σὸν δὲ τὸ ἀσφαλίζεσθαι. Εἰ ἕστηκας ἐν πίστει, μακάριος τυγχάνεις· εἰ πέπτωκας ἐν ἀπιστίᾳ, ῥῖψον τὴν ἀπιστίαν ἀπὸ τῆς σήμερον, καὶ πληροφορήθητι. κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, ὅταν προσέλθῃς [η] ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων· (ἁπανταχοῦ γὰρ ἡ χάρις, καὶ ἐν κώμαις, καὶ ἐν πόλεσι· καὶ ἐπὶ ἰδιωτῶν καὶ ἐλλογίμων, καὶ ἐπὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων· ἐπειδὴ οὐκ ἐξ

prætermissa sunt longe pluribus, commendatur intelligentiâ præditis subsistens, sanctificatrix & efficaciter operatrix [1] virtus Spiritus-sancti. Nam tempus me dicentem deficiat, si persequi velim quæ de sancto-Spiritu dicenda restant ex quatuordecim Pauli epistolis, in quibus diversimode, integre, religioseque docuit. Sit autem ipsius sancti-Spiritus potestatis munus, ut & nobis de his quæ prætermittimus, ob dierum paucitatem veniam indulgeat, & vobis auditoribus perfectiorem rerum quæ supersunt notitiam infundat. cùm ii qui inter vos studiosi sunt, ex crebriori divinarum Scripturarum lectione ista addiscant: imo & ex præsentibus istis Catechesibus, iisque quæ antea disputavimus, jam firmiorem conceperint fidem, IN UNUM DEUM PATREM OMNIPOTENTEM; ET IN DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, FILIUM EJUS UNIGENITUM; ET IN SPIRITUM-SANCTUM, PARACLETUM. Quum vero vox hæc revera & denominatio *Spiritûs*, in Scripturis promiscue sumatur; (dicitur namque de Patre: *Spiritus est Deus*, ut in evangelio Johannis est scriptum. de Filio quoque: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus*, ut ait Hieremias propheta. deque Spiritu-sancto: *Paracletus verò, Spiritus-sanctus*, ut dictum est.) [2] ordo autem qui in Fide est religiose intellectus, etiam Sabellii errorem ablegat: ad ea quæ nunc urgent & vobis conducibilia sunt, revertatur oratio.

Id. sup. n. 30.

Id. Cat. 4. n. 33. Cat. 18. n. 17. Cat. 1. n. 6. Cat. 13. n. 8. Crebrior divinarum Scripturarum lectio ab studiosis.

Johan. IV. 24.

Lam. IV. 20.

Joh. XIV. 26.

2 Ordo Symboli verborum Sabellii errorem refellit.

XXXV. Cave, ne quando Simonis exemplo ad baptismi ministros simulatus accedas, cor autem tuum veritatem non requirat. Nostrum est contestari, tuum autem cavere. Si steteris in fide, beatus es. si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abjice, & firmam indue persuasionem. Nam circa tempus baptismatis, quando accesseris ad episcopos, vel presbyteros, vel diaconos; (omnibus namque locis datur gratia, & in pagis & in urbibus; & per imperitos & per eruditos, & per servos ac liberos: quandoquidem non est hæc ex

Cavenda simulatio. Procat. n. 16.

Omnibus locis, & per quoslibet datur baptismus.

1 *Sancti-Spiritus virtus.*] Id est sanctus-Spiritus virtute plenus. non enim ad virtutem, sed ad ipsum solummodo Spiritum-sanctum referri potest vox *subsistens*, ἐνυπόστατος. Alioqui Cat. 16. num. 3. vocat Spiritum-sanctum, *virtutem maximam*, μεγίστη δύναμις. Et opposito sensu Dæmones vocat, *Diabolicam virtutem* Cat. 22. num. 7. διαβολικῆς δυνάμεως. vel *Mali virtutes*, τοῦ πονηροῦ δυνάμεις, Cat. 20. num. 3. vel *adversarias virtutes*, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις num. 2. Catechesi quoque 3. num. 3. *vim sanctitatis* δύναμιν ἁγιότητος, dicit pro *sanctitate*.

α τεσσαρεσκαίδεκα.] Roe, & Casaub. δεκατεσσάρων: quo vocabulo utitur Cat. 4. num. 36. & sup. num. 20. de quatuordecim Pauli epistolis loquens. Mox iidem codd. pro εὐλαβῶς, habent εὐσεβῶς.

β τῶν ἡμερῶν ὀλίγον.] Cod. Ottob. 2. & Grod. τῶν ἡμερῶν εἰρημένων ὀλίγον.

γ εἰς ἕνα.] Male in editis ante εἰς ἕνα additur τὴν, quod ex Ottob. cod. delevimus. satis conveniret articulus τῶ.

δ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ.] In editis additur τοῦ Θεοῦ. Quæ cum inutilem ac inelegantem ejusdem rei repetitionem contineant, alterutrum vel αὐτοῦ vel τοῦ Θεοῦ, resecandum fuit. primum omittit Grod. postremum codd. Ottob. Roe, & Casaub quos secuti sumus. Paulo post, verbum τὸ ὁμοούσιον, inter ἅγιον & τὸν Παράκλητον importune interjectum, codd. Ottob. Roe, & Casaub. auctoritate rejecimus; & loco καὶ ante Παράκλητον, articulum qui deerat ex iisdem supplevimus. Illud ὁμοούσιον, huic loco extraneum esse probat, primùm quod verba Symboli à Cyrillo citata interrumpat; deinde quod absolute & solitarie ponatur, contra vim & hujus vocabuli, ejusque ponendi morem.

ε πνεῦμα πρὸ προσώπου, &c.] Grodecius legit πνεῦμα προσώπου, *spiritus faciei*, quemadmodum citatur hic locus Cat. 13. num. 7.

2 *ordo qui in Fide est pie intellectus.*] Sufficere ait ad confutandum Sabellium, ordinem articulorum Symboli recte intellectum. Tres enim personæ, suis quæque characteribus distinctæ, fidei nostræ proponuntur. Ipsa Patris & Filii nomina diversas personas animo substituunt. Filio soli tribuitur incarnatio & passio. Spiritus sanctus dicitur in prophetis locutus; quod argumentum est, ipsum, non flatum aut operationem Patris & Filii esse, sed viventem & loquentem personam. Hæc fere Cyrilliana sententia.

ζ οὐ ζητῇ.] Editi & alii codices ζητεῖ, quod librariorum mendum esse non dubitantes, correximus.

η ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, &c.] Grodecius tres illas voces in accusandi casu sing. num. videtur legisse, ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον, &c. vertens *ad episcopum, aut presbyterum, aut diaconum*. Non leviter prætereunda varietas. Quosnam enim episcopos ab Hierosolymitano diversos adire poterant ut baptizarentur, ii qui Hierosolymis à Cyrillo ad baptismum præparabantur? Receptam tamen lectionem ne immutaremus, suasit sequens phrasis in plurali numero pariter expressa, ἐπὶ ἰδιωτῶν, &c. Poterant vicini episcopi Hierosolymam accedere, episcopum loci in conferendo baptismo adjuturi; vel baptizandos suos eò instructionis causa mittere, suis deinde in ecclesiis baptizandos; quemadmodum presbyteri & diaconi pagorum rectores ex hoc loco videntur fecisse. Nota, non alios nominari baptismatis ministros, præter episcopos, presbyteros & diaconos; quorum aliqui non idiotæ modò, sed & servilis conditionis essent.

hominibus gratia, sed à Deo per homines facta largitio.) tu itaque ad baptizantem accede: accede vero ad vultum visibilis hominis nullatenus adtendens: sed memor esto hujus Spiritus-sancti de quo nunc dicimus. Hic enim paratus adest, ut animam tuam consignet; dabitque tibi cœleste quoddam & divinum, quod dæmones contremiscunt, signaculum: uti & scriptum est: *In quo etiam quum credideritis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto.*

Vid. Procat. n. [?] & Cat. 3. [n.] 3. & 4.
Ephes. I. 13.

XXXVI. Verùm probat animam, non projicit margaritas ante porcos. Si fictus accedis, nunc quidem te baptizabunt homines, at Spiritus te non baptizabit. si vero ex fide accesseris, [1] homines quidem quantum ad id quod oculis cernitur ministrabunt; Spiritus verò sanctus id quod sub adspectum non cadit, daturus est. Ad magnum examen, magnæ in militiæ delectum, unius horæ articulo venis: Quam horam si tibi perire pateris, [2] inemendabile tibi malum. sin vero gratiâ dignatus fueris, illustrabitur anima tua, vim quam non habebas accipies. Arma sumes dæmonibus terribilia: quæ si non abjeceris, habueris autem in anima * signaculum, non accessurus est dæmon; horrore enim refugiet: quippe cùm [a] in spiritu Dei dæmonia ejiciantur.

Mat. VII. 6.
Id. Procat. n. 2. & 4.
V. Cat. 3. n. 13.
* intellige, incorruptum & incontaminatum, Cat. 21. n. 7.
a Mat. XII. 28.

XXXVII. Si credideris, non solum remissionem peccatorum accipies, sed etiam humanis viribus superiora efficies. utinam verò etiam dignus sis prophetiæ dono. Tantum enim accipies gratiæ, quantum capere poteris, & non quantum ego dico. fieri enim potest me parva dicere, te vero majora accipere: quoniam mercatura quædam ampla est fides. Permanebit tibi jugiter custos ac defensor, Paracletus: de te uti de proprio milite sollicitus erit, [b] de ingressibus tuis, & de egressibus, & de insidiantibus: datursque tibi est omnis generis gratiarum dona, si non illum per peccatum contristaveris; scriptum est enim: *Et ne contristetis Spiritum-sanctum Dei, in quo obsignati estis in diem redemtionis.* Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri? Parati estote ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam non abjiciatis.

In baptismo non remissio tantum peccatorum, sed quandoque insigniora dona recipiuntur.
[..]c. XIX. 14.
Fides est instar mercaturæ.
V. Cat. 21. n. 7.
b Ps. CXX. 8.
Spiritus-sancti erga justos protectio.
Ephes. IV. 30.

XXXVIII. Ipse autem universorum Deus, qui loquutus est in Spiritu-sancto per prophetas; qui illum in apostolos misit in die Pentecostes his nostris in locis: eumdem nunc quoque ad vos emittat; perque hunc & nos

Conclusio per invocationem sancti-Spiritus.

ἀνθρώπων ἡ χάρις, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων ἡ δόσις.) σὺ μὲν προσέρχου τῷ βαπτίζοντι· προσέρχου δὲ, μὴ προσέχων τῷ προσώπῳ τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μέμνησο τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τούτου περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. τοῦτο γὰρ ἕτοιμον πάρεστι σφραγίσαι σου τὴν ψυχήν. καὶ [α] δίδωσι σφραγῖδα ἣν τρέμουσι δαίμονες, ἐπουράνιόν τινα καὶ θείαν, καθὼς καὶ γέγραπται. Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.

λϛ'. Ἀλλὰ δοκιμάζει τὴν ψυχὴν, οὐ βάλλει τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Εἰ ὑποκρίνῃ, νῦν ἄνθρωποί σε βαπτίζουσι, τὸ δὲ πνεῦμά σε οὐ βαπτίσει. ἐὰν δὲ ἐκ πίστεως προσέλθῃς, ἄνθρωποι μὲν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ φαινόμενον, πνεῦμα δὲ ἅγιον δίδωσι τὸ μὴ φαινόμενον. Εἰς μεγάλην ἐξέτασιν ἔρχῃ, εἰς μεγάλην στρατολογίαν, κατὰ τὴν μίαν ὥραν ἣν ἐὰν ἀπολέσῃς, ἀκατόρθωτόν σοι τὸ κακόν. ἐὰν δὲ καταξιωθῇς τῆς χάριτος, φωτίζεταί σου ἡ ψυχὴ, λαμβάνεις δύναμιν ἣν οὐκ εἶχες. λαμβάνεις ὅπλα φρικώδη τοῖς δαίμοσι· καὶ ἐὰν μὴ ῥίψῃς τὰ ὅπλα, [β] ἔχῃς δὲ τὴν σφραγῖδα ἐπὶ ψυχῆς, οὐ προσέρχεται δαίμων· πτήσσει γάρ· καὶ δὴ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλεται τὰ δαιμόνια.

λζ'. Ἐὰν πιστεύσῃς, οὐ μόνον λαμβάνεις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ ποιεῖς καὶ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον. γένοιτο δέ σε ἄξιον εἶναι καὶ προφητικοῦ χαρίσματος. λαμβάνεις γὰρ τοσοῦτον τῆς χάριτος, ὅσον χωρεῖς, καὶ οὐχ ὅσον ἐγὼ λέγω· ἐγχωρεῖ γὰρ ἐμὲ μὲν μικρὰ λέγειν, σὲ δὲ μείζονα λαμβάνειν· ἐπειδὴ [γ] πραγματεία πλατεῖα ἡ πίστις. Παραμενεῖ σοι διὰ παντὸς ὁ φρουρὸς ὁ παράκλητος. περὶ σοῦ μεριμνᾷ, ὥσπερ ἰδίου στρατιώτου· περὶ τῶν εἰσόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐξόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλευόντων· καὶ δίδωσί σοι παντοίας χαρισμάτων δόσεις, ἐὰν μὴ δι' ἁμαρτίας αὐτὸν λυπήσῃς. γέγραπται γάρ· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Τί οὖν ἐστιν, ἀγαπητοὶ, τὸ διατηρῆσαι τὴν χάριν; ἕτοιμοι γίνεσθε εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν χάριν· καὶ δεξάμενοι, μὴ ἀποβάλλητε ταύτην.

λη'. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ λαλήσας ἐν πνεύματι ἁγίῳ διὰ τῶν προφητῶν, ὁ ἐξαποστείλας αὐτὸ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐνταῦθα, τοῦτο καὶ νῦν αὐτὸς ἐφ' ὑμᾶς ἐξαποστείλαι· καὶ διὰ

α δίδωσι, &c.] Codd. Roe, Casaub. & Grod. δίδωσί σοι, *dabit tibi.*

1 *homines quantum ad visibilem ritum ministrant*, &c.] Ex his Rivetus oppugnat catholicam de effectu Sacramentorum *ex opere operato* doctrinam: quasi aliunde Sacramentorum vim, quam ab efficacia Spiritus sancti, actionem ministri ex divinis promissionibus comitante, desumamus. Cæterum nemo vim sacramentalium materiarum Cyrillo magis ursit. Cat. 3. num. 3. aquam per invocationem Trinitatis, vim sanctitatis acquirere docet. Cat. 21. num. 3. sacrum chrisma post invocationem, sancti-Spiritus efficiens esse, propter divinitatis ejus præsentiam, &c.

2 *inemendabile tibi malum.*] Quia videlicet baptismus non iteratur, ut dixit Procat. num. 7. ac licet per pœnitentiam remittantur peccata, manent tamen peccatorum maculæ, ut post curatum vulnus cicatrices, quas solum baptisma delet, Cat. 18 n. 20. Cæterum per pœnitentiam reparari potest peccatum post baptismum commissum. quod remedium, cum sacrorum mysteriorum privatione conjunctum indicat; eoque ne opus habeant, cavet Cat. 23. num. 23. Petrum apostolum, qui tamen sacram communionem degustaverat, per pœnitentiam in integrum restitutum monet Cat. 2. num. 19. Et Cat. 13. num. 9. Judam proditorem, quem salutari cibo & sanguine pastum notat num 6. ad pœnitentiam & confessionem invitat.

β ἔχῃς.] Ita pro ἔχεις scripsimus, nulla codicis auctoritate, sed postulante syntaxeos ratione: alias nihil vulgarius in codd. mss. quam η in ει mutationes. Pro καὶ δὴ, Roe, Casaub. Ottob. Grod. ἐπειδὴ, *propterea quod.*

γ πραγματεία πλατεῖα ἡ πίστις.] In editis deest πραγματεία, in codd. verò Roe & Casaub. πλατεῖα. utrumque in Grodecii versione conjunctum, & in cod. Ottob. confusum habet enim πραγματεία πλατεία. Perspicuum est hic Cyrillum respicere ad parabolam mnarum à Domino peregrinante servis distributarum, cum mandato ut negotiarentur dum veniret; qua in negotiatione quisquis plura revertenti Domino exhibuit, plura retulit ab eodem. Sic & dona in baptismo pro mensura fidei ac dispositionis distribui ait Cat. 1. num. 5 Vide & Cat. 5 num 11. & Cat 13. n. 23. Priscis illis temporibus communia erant illa sancti-Spiritus dona.

ᵃ τούτου ᵃ καὶ ἡμᾶς τηρήσαι, κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν παρέχων τὴν εὐεργεσίαν. ἵνα πάντοτε τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποδῶμεν· ἀγάπην, χαρὰν, εἰρήνην, μακροθυμίαν, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πίστιν, πραΰτητα, ἐγκράτειαν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, δόξα τῷ πατρὶ καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam impertiens: Ut omni tempore sancti-Spiritus fructus reddamus; charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam: in Christo Jesu Domino nostro; per quem & cum quo, una cum sancto-Spiritu, gloria Patri & nunc & semper, & in secula seculorum. Amen. Gal. v. 22. 23.

ᵃ καὶ ἡμᾶς.] Ita scripsimus ex Roe, Casaub. & Grod. loco ὑμᾶς. Cyrillus in verbis καὶ διὰ τούτου, orationem convertit à baptizandis quos solos adloquebatur, ad fideles qui gratiam acceperant, in quibus ipse comprehendebatur; deinde ad totum auditorium, in verbis κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν. Pro ἅπασιν, habet Roe ἅπασαν.

CATECHESIS XVIII.

De Resurrectione generali, Ecclesia catholica, & vita æterna.

MONITUM.

I. *IN hac Catechesi, omnium, quæ ad præparationem baptizandorum pertinent postrema, quæ supererant explicandæ Symboli partes absolvit author. Primum de carnis resurrectione dicit;* Num. 1.
quod præcipuum catholicæ Ecclesiæ documentum adversùs Gentiles, Samaritanos, & Hæreticos tuetur. n. 3.
Gentilium objectiones ab rei ipsius difficultate petitas, invictis refellit argumentis; ex n. 5.
omnipotentia & justitia Dei, insita unicuique resurrectionis conscientia, diversis naturæ exemplis, n. 11.
& ipsa hominis formatione, desumtis. Samaritanos ex libris Mosis, quos solùm agnoscebant, n. 14.
confutat. Tamdem hæreticos qui prophetis & novo Testamento utebantur, diversis horum n. 18.
librorum testimoniis & exemplis convincit. Tum explicato redivivorum corporum in justis & in impiis discrimine, natâ ex re ad corpus nostrum decorè tractandum exhortatione hoc argumentum concludit.

II. *Hinc postulata ab auditoribus Symboli redditione, Ecclesiæ articulum explanat. unde* n. 21.
Ecclesiæ ortum nomen, tum primum in Scripturis auditum, quum Aaronem Deus in Sacerdotem 22. 23. 24.
constituit. quare catholica dicatur; quomodo rejectæ Judæorum ecclesiæ christiana successerit. n. 25.
quam constanter in Ecclesia, quæ catholica appellatur, sit permanendum; quàm illa donis, vir- n. 26. 27.
tutibus, patientia, & honore à Deo exornata sit.

III. *Postremo de vita æterna, quæ in Ecclesia catholica eruditis ac rectè viventibus pro-* n. 28. 29.
posita est, disserit: multiplices, quas Deus nobis sua benignitate contulit, illius adsequendæ rationes n. 30, 31.
breviter describens.

IV. *Absoluta Symboli expositione, promittit audientibus brevem mysteriorum quæ mox* n. 32.
suscepturi erant, tum quum cum ea suscipient expositionem; ac fusiores postea, per totam paschalem n. 33.
hebdomadam in quinque vel sex mystagogicis Catechesibus eorumdem declarationem: atque istam n. 34. & 35.
fausta quadam, ob suscipienda proxime baptismi bona, gratulatione concludit.

V. *Animadversione digna in hac oratione plura occurrunt: in primis accurata prorsus de* n. 18.
resurrectione, & redivivorum corporum dotibus disputatio. pœnarum inferni æternitas. maculæ n. 19.
peccatorum animæ & corpori adhærentes, solius baptismi vi abolitæ. vis Sanctorum corporibus n. 20.
insita, signis se prodens. Ecclesiæ catholicæ, ab hæreticorum conventiculis segregatæ, sanctitas, latitudo n. 16.
nullis terminis definita, & prædicatio sine defectu. Symboli redditio matutinis horis Sabbati-sancti. n. 21. & 17.
Vigilia à Parasceve in Sabbatum-sanctum, & continuatum utriusque diei jejunium. institutiones baptizandis, cum proxime baptizandi essent, in ipsa nocte paschali datæ. tamdem Catecheseon sequentium promissio. Habita est instante Paschatis festo, cum proxime baptizandi essent quos præparabat, præteritis jam Quadragesimæ diebus, ex num. 32. quum ex superpositione jejunii Parasceves & ex vigilia, jam magnum laborem suscepissent, num. 17. adeoque Sabbato-sancto, & matutinis horis, sub finem sacræ vigiliæ.

VI. *Mirabile erit fortassis, quod auctor prius de carnis resurrectione quam de Ecclesia*

dicat, cùm in symbolo Hierosolymitano, quemadmodum ab ipso recitatur num. 22. articulus Ecclesiæ resurrectionis articulum anteeat. cujus rei fateor nullam mihi satis idoneam suppetere rationem; quæ nulla forte alia est præter argumenti dignitatem & copiam, quod maximam revera occupat Catechesis partem. Nam nullam in ipsa Catechesi ordinis perturbationem accusare possumus, quum auctor num. 22. de Ecclesia dicere incipiens, de resurrectione carnis se jam dixisse agnoscat; & disputatio de vita æterna num. 28. omnino connexa sit, & transitionis vinculo conjuncta cum disputatione de Ecclesia. Tres quodammodo conclusiones habet oratio, duas per votum æternæ vitæ desinentes, num. 20. & 31. & tertiam quæ sola est vera conclusio, per glorificationem Trinitatis.

VII. Vossius Dissertatione prima de tribus Symbolis, Catechesim hanc suspectam habet, propter expositionem articulorum Symboli, qui Spiritus-sancti mentionem subsequuntur: qui nempe, ut existimat, Symbolo non accesserunt nisi post concilium CP. quamobrem censet Cyrillum Hierosolymitanum hæc Symbolo suæ ecclesiæ in vitæ extremo apponere potuisse, eaque interpretari; vel potius Johannem patriarcham, sive alium Hierosolymitanum episcopum, ista ex symbolo CP. addidisse, cum eorum quoque interpretatione; quò Catechesim pleniorem, planioremque Hierosolymitana deinceps ecclesia haberet. Ac scrupulum istum, quem ita appellat, nonnihil confirmari censet, quod his quæ Cat. 17. post num. 34. addita sunt ad baptizandos monitis, illam ultimam fuisse Catechesim quodam modo appareat.

VIII. At non dignus fuit scrupulus in quem tantus vir offenderet. Non Nicænum Cyrillus explicat symbolum, quod revera nonnisi post concilium CP. accessiones accepit; sed Hierosolymitanum: quod, veluti alia fere omnia ecclesiarum symbola, quatuor articulos post Spiritum-sanctum complectebatur. Hos concilium CP. non à se inventos, sed ex usu communi sumtos Nicæno symbolo addendos judicavit: iique aliis longe verbis, alioque ordine in symbolo CP. atque in Hierosolymitano recensentur. Eodem argumento Vossius in dubitationem adduceret 16. & 17. Catecheses, in quibus exponuntur, ad articulum Spiritus-sancti, hæ voces, Qui locutus est in prophetis, quæ Nicæno symbolo pariter nonnisi à tempore concilii CP. accessere. item Catechesis 15ª partem, à num. 17. ad finem, & Cat. 4. num. 15. in qua exponuntur verba, Cujus regni non erit finis, in Nicæno symbolo pariter prætermissa. Clausula vero Catechesis 17. nihil habet quod Catecheseon ad baptizandos finem demonstret. Quæ in ea continentur ad illos monita, extrema non sunt quæ à Catechista proficisci deberent, cùm tam multa præterea in hac Catechesi à num. 32. illis significet: sed nata sunt ex ipsa Catechesi; quæ cum promissionem Spiritus-sancti bonorum in baptismo conferendorum contineret num. 15. quibus modis ea promereri & conservare possent, admonendi fuere. Nihil autem in hac Catechesi exstat, quod à reliquarum stylo abhorreat. imo eadem dicendi proprietas; idem disserendi, probandi & arguendi modus. Quæ de resurrectione carnis disserit, compendium sunt eorum quæ Cat. 4. num. 30. & 31. ea de re brevius disputata sunt; quæque num. 3. fusius se explanaturum in consequentibus Catechesibus promiserat. ut omittam hanc Catechesim sub nomine Cyrilli citari.

IX. Rivetus, ea quæ numero 32. & 33. continentur, ob promissionem mystagogicarum Catecheseon, quas ille omnino Cyrilli esse non vult, infarta esse luce meridiana clarius putat. sed neque codicem ullum, in quo hæc prætermittantur, citat, neque vero citare potuit in testimonium. Tota ejus ratio hæc est: sub num. 31. finem votum Catechistæ pro vita æterna contineri, quod naturali ordine subsequi debeant, non ea quæ numeris 32. & 33. sed quæ num. 34. continentur. Eodem argumento non hæc solum quæ sublata vult, sed totam orationis partem quæ de Ecclesia & vita æterna agit, labefactare poterat. eodem enim modo numerus 20. æternæ vitæ voto concluditur, quod cum num. 34. aptissime colligari potest. Nihil autem est in numeris 32. & 33. quod non è re maxime sit, quodque baptizandos audire non maxime conveniret. Quæ antequam ad baptismum accederent se moniturum dicit auctor, aliarum ecclesiarum exemplis confirmantur. Eadem quæ in reliquis Catechesibus, & Cyrilli operibus orationis forma observatur, eædem locutiones. Observatio de mysteriis Eucharistiæ ab Hierosolyma profectis num. 33. similibus authoris observationibus toto Catecheseon corpore sparsis gemina. mentio loci Resurrectionis num. 33. Hierosolymæ dicentem arguit; ut nihil mihi videatur Riveti levitate insulsius.

X. Emendata est hæc Catechesis ad codd. Coisl. Ottob. duos, Roe, Casaub. Colb. Bodleianum, Morelii editionem, & varias lectiones Genovefani libri. sed cod. Coisl. initio hujus Catechesis mutilus, hanc orationem non repræsentat nisi ab his verbis n. 12. med. τηρήσῃ Θεός, ἐν ξύλῳ, &c. Citatur hæc Catechesis, suppresso tamen Cyrilli nomine, à Ruffino, & sancto Nilo, Elia Cretensi: aliisque: & sub ejus nomine, ab Antonio Melissa.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ιη΄ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· [a] ΚΑΙ ΕΙΣ ΜΙΑΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΣΑΡΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ·
" Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου,
" καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι κυρίου,
" καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου· καὶ τοῦτο
" ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἑξῆς.

α΄. ῬΙΖΑ [b] πάσης τῆς ἀγαθοεργίας, ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς. ἡ γὰρ προσδοκία τῆς μισθαποδοσίας, νευροῖ τὴν ψυχὴν εἰς ἐργασίαν ἀγαθήν. ἕτοιμος μὲν γὰρ ἅπας ἐργάτης εἰς τὸ ὑπομεῖναι τοὺς καμάτους, ἐὰν προβλέπῃ τῶν καμάτων τὸν μισθόν· τοῖς δὲ ἀμισθὶ κάμνουσι, προκαταπίπτει καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος. στρατιώτης ἔπαθλα προσδοκῶν, εἰς πολέμους ἕτοιμος· οὐδεὶς δὲ ἀκρίτῳ βασιλεῖ στρατευόμενος, τῷ μὴ παρέχοντι βραβεῖα τῶν καμάτων, ἕτοιμος εἰς τὸ ὑπεραποθανεῖν. οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ πιστεύουσα μὲν εἰς ἀνάστασιν, φείδεται ἑαυτῆς εἰκότως· ἀπιστοῦσα δὲ τῇ ἀναστάσει, ἑαυτὴν γὰρ ἔκδοτος εἰς ἀπώλειαν. Ὁ πιστεύων ὅτι μένει τὸ σῶμα εἰς ἀνάστασιν, φείδεται τῆς στολῆς, καὶ οὐ μολύνει ταύτην πορνείαις· ὁ δὲ ἀπιστῶν τῇ ἀναστάσει, δίδωσιν ἑαυτὸν εἰς πορνείας, ὡς ἀλλοτρίῳ παρακεχρημένος τῷ ἰδίῳ σώματι. Μέγα τοίνυν τῆς [c] ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας παράγγελμα καὶ δίδαγμα, πίστις περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως. μέγα καὶ ἀναγκαιότατον· ὑπὸ πολλῶν μὲν ἀντιλεγόμενον, ὑπὸ δὲ τῆς ἀληθείας πιστοποιούμενον. ἀντιλέγουσιν Ἕλληνες,

CATECHESIS XVIII. ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore pronunciata in illud: ET IN UNAM SANCTAM CATHOLICAM ECCLESIAM: ET IN CARNIS RESURRECTIONEM: ET IN VITAM ÆTERNAM. Et lectio ex Ezechiele: *Et facta est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Domini, & posuit me in medio campi: & hic erat plenus ossibus hominum*, &c. Ezec. XXXVII. 1.

Confirmatur hæc lectio hujus Catech. n. 11. & 15.

Spes resurrectionis ad bona opera incitamentum.

I. RADIX totius bonæ operationis est spes resurrectionis: reddendæ namque mercedis exspectatio, animam roborat ad bona opera suscipienda. Etenim ad labores perferendos operarius quisque paratus est, si laborum præmium prospexerit. (Id. Cat. 5. n. 4) iis vero qui nulla proposita mercede laborant, animus unà cum corpore ante concidit. Miles certaminis præmia exspectans ad bella promtus efficitur: nemo verò militans illi regi, qui judicii negligens laborum præmia non rependit, pro illo mortem obire paratus est. sic & anima omnis quæ in resurrectionem credit, sibi ipsi merito moderatur & temperat; (Id. Cat. 4 n. 30.) quæ vero resurrectioni non credit, se ultro in perditionem dedit. Qui credit corpus ad resurrectionem manere, stolæ huic ac vesti illi parcit, nec ipsum scortationibus contaminat: qui vero resurrectioni non credit, semetipsum in fornicationes tradit, proprio corpore abutens quasi alieno. (V. Cat. 4 n. 22. & 30.) Magna igitur sanctæ catholicæ Ecclesiæ præceptio & institutio est, fides de resurrectione mortuorum. magna inquam & perquam necessaria; quæ multorum revera contradictionibus oppugnatur, sed à veritate comprobatur plenissimè. [1] Contradicunt Græci,

[a] *καὶ εἰς μίαν.*] Pearsonius Expos. in Symbolum pag. 17. titulum hujusce Catecheseos, ex aliquo ms. citans ita refert, σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ εἰς μίαν, &c. sed hic extra locum est mentio Spiritus-sancti. Post καθολικὴν, Ottob. 1. solus addit καὶ ἀποστολικὴν, *& apostolicam.* qua de re vide notam nostram ad num. 22. Ante σαρκὸς, præpositionem εἰς adjecimus ex codd. Roe, Casaub. Grod. & Cyrillo hujus Catech. num. 22. In Ezechielis testimonio, verba ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκέ με, propter repetitionem vocum με ἐν in editis prætermissa, restituimus ex Roe, Ottob. & Casaub. Ita legisse Cyrillum patet ex Cat. 16. n. 30.

[b] *πάσης.*] Vocem πάσης addidimus ex codd. Roe, Casaub. & Gr.

[c] *τῆς ἁγίας.*] Deest id verbum in codd. Roe, Casaub. Colb. Grod. Morel. & in cod. Ottob. 2. sed habetur in 1. quod vetustius est.

[1] *Contradicunt Græci*, &c.] Quæ Græcorum fuerit in credenda corporum resurrectione repugnantia, & Christianorum in ea ipsis persuadenda labor, testis sanctus Lucas in Actis cap. XVII. ℣. 32. & cap. XXVI ℣. 24. testes epistolæ Pauli, & omnium, qui pro christiana religione apologias scripsere, libri. Quod ad Samaritas attinet, omnes ecclesiastici auctores negatam ab eis resurrectionem testantur. iidem vero, Cyrillo teste num. 12. animorum immortalitati non adeo pugnaciter obluctabantur. At eam quoque ab eis sublatam referunt Philastrius hæresi 7. Leontius de sectis action. 2. Cosm. Ægyptius lib. 6. pag. 272. Eruditus vero P. le Quien in suis ad Johan. Damascenum lib. de hæresibus num. 9 notis, animadvertit hodiernos Samaritas, ut ex eorum auctoribus colligitur, resurrectionem quidem corporum inficiari, animam vero immortalem existimare, imo & pro defunctis precari. Hæreticos vero Cyrillus ait resurrectionem convellere, διασύρειν. quod significat, vel argumentis & dicteriis oppugnare, vel falsis interpretationibus eludere, vel tamdem partim agnoscere, partim destruere. Quamvis autem multi hæretici resurrectionem sustulerint, pauci fuere qui nomen ipsum non retinuerint, resurrectionem animæ applicantes: ut testatur Tertull. de resurr. carnis cap. 2. *dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ.* quapropter illos vocat *Saducæorum sententiæ partiarios.* Primum Hymenæus & Philetus 1. Tim. 2. 18. *resurrectionem jam factam esse dicebant*, nimirum, ut puto, in mundi conversione ab idolorum cultu. sic Menander discipulos suos aiebat resurrectionem accipere per baptismum quod in eum esset, & ultra non posse mori, sed perseverare senescentes & immortales, apud Iren. lib. 1. cap. 23. num. 5. Seleuciani ex Philastrio, 3. Cl. hæres. 8. non aliam agnoscebant resurrectionem, quam perpetuitatem generis humani, propagatione conservatam. Alii resurrectionem in futuro seculo admittebant, sed animæ solius. ita omnes prorsus Gnostici, teste Irenæo lib. 1. cap. 21. num. 1. & lib. 5. cap. 2. & Tertull. loco indicato. Id de Simone mago certum est ex auctore Clementin. hom. 2. num. 22. de Basilide, ex Iren. lib. 1. cap. 24. num. 5. de Saturnino, ex auctore append. Tertull. de præscript. cap. 46. Carpocrate, ex Epiph. indicul. lib. 1. tom. 2. num. 7. Valentino, ibid. num. 11. Marco & Colorbaso, ex append. Tertull. cap. 50. Severianis, ex Epiph. indic. tom. 3. lib. 1. num. 12. Caïanis, ibid. num. 5. Ophitis, ex app. Tertull. cap. 47. Cerdone, ex Epiph. indic. cit. num. 8. Marcione, ex Iren. lib. 1. cap. 27. num. 3. Apelle, ex app. Tertull. cap. 51. Bardesane, ex Epiph. hæres. 56. num. 2. Archonticis ex eodem indicul. cit. num. 7. Hieracitis, ex Epiph. hæresi 67. num. 1. De Manichæis tamdem certa res est ex Epiph. hæres. 66. num. 86. Omitto, quod omnes illi hæretici dum salutem & resurrectionem solius animæ dicerent, id ad solos justos, id est symmistas suos restrinxisse; quæ & novis cumulabant fabellis, ut videre est de Carpocrate apud Irenæum lib. 1. cap. 25. n. 4. Alii tamdem resurrectionem admittentes, eamdem carnem, eamdemve hominis formam resurrecturam negabant; quæ Origeni imposita hæresis fuit, & ab Origenistis nonnullis propugnata.

non credunt Samaritæ, distrahunt Hæretici. Multiplicis generis contradictio est, sed simplex & uniformis veritas.

Gentilium & Samaritanorũ objectio, quasi impossibilis sit resurrectio.

II. Et hæc quidem nobis opponunt Græci unà cum Samaritanis. Cecidit homo qui mortuus est, putruitque, ac universim in vermes resolutus est; ipsi quoque vermes interiere. tanta corpus excepit putrefactio, interitusque; quomodo igitur resurgit? Naufragium passos devoraverunt pisces, ipsique ab aliis devorati sunt. Eorum qui cum feris colluctati sunt, ursi & leones ipsa etiam ossa comminuentes absumsere. vultures & corvi, comesis humi projectorum cadaverum carnibus, in universum orbem avolaverunt: unde colligetur id corpus? fieri enim potest, ut avium quæ illud adederunt, alia in India mortua sit, alia in Perside, & alia in Gotthia. Aliorum qui flammis exusti sunt, ipsum quoque cinerem dissipavit imber vel ventus. undenam id corpus coagmentabitur?

Responsio ex [illegible]

III. Tibi sane homuncioni exiguo & imbe-[illegible] procul est à Gotthia Indica tellus, & Hispania à Perside. Deo autem, qui ª terram omnem in pugillo continet, omnia sunt proxima. Ne igitur comparatum ad tuam imbecillitatem Deum, arguas impotentiæ; sed ad illius potentiam potius adtende. Deinde, sol cum exiguum sit Dei opus, uno radiorum conjectu totum orbem calore replet; aër quoque quem fecit Deus, omnia quæ in mundo sunt ambit: Deus vero, qui & solis & aëris conditor est, procul-ne absit à mundo? Supponas velim diversa seminum grana commixta esse; (tibi enim circa fidem infirmo infirma quoque exempla propono) diversaque semina illa uno in tui pugillo contineri. Estne tibi qui homo es ardua, vel contra facilis res, tuo pugillo contenta discriminare, & seminum unumquodque secundùm propriam naturam collectum, generi suo reddere? Ergone, tu res in manu tua contentas discernere valeas; Deus verò res in sua ipsius manu comprehensas discernere & restituere non queat? Id quod dico considera, numne id negare impium sit.

ª *Isai.* XL. 12.

V. Cat. 6. *n.* 3. *Cat.* 15. *n.* 25.

Ex ejus justitia.

IV. Respice etiam ad ipsam justitiæ rationem, atque in teipsum reflecte. Diversos habes famulos; quorum alii boni sunt, alii pravi. Bonos sanè in pretio habes, & cædis malos: quod si etiam judex fueris, bonos laudas, & improbos punis. An verò apud te mortalem hominem æqui ratio custoditur; apud Deum verò regem omnium cui à nullo succeditur, non erit rependens unicuique justitiæ modus? Atqui impium sit hoc inficiari. respice enim quid dicam. Multi homicidæ in lecto impuniti decessere. ubinam ergo Dei justitia? Plerumque homicida quinquaginta homicidiorum reus, semel abcisso capite pœnas luit. ubinam ergo quadraginta novem cædium

A ἀπιστοῦσι Σαμαρεῖται, διασύρουσιν αἱρετικοί. πολυειδὴς ἡ ἀντίῤῥησις, ἀλλὰ μονοειδὴς ἡ ἀλήθεια.

β'. Καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς ταῦτα Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ Σαμαρεῖται. πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος ὁ τελευτήσας, καὶ σέσηπε, καὶ εἰς σκώληκας ὅλως ἀνελύθη, καὶ οἱ σκώληκες τεθνήκασι. σηπεδὼν τοιαύτη καὶ ἀπώλεια διεδέξατο τὸ σῶμα, πῶς οὖν ἐγείρεται; τοὺς ναυαγήσαντας ἰχθύες καταβεβρώκασι, καὶ αὐτοὶ καταβεβρώθησαν. τῶν θηριομαχησάντων ἄρκτοι καὶ λέοντες, B καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέα λεπτύναντες ἀνήλωσαν. γῦπες καὶ κόρακες τῶν χαμαὶ ῥιφέντων νεκρῶν τὰς σάρκας φαγόντες, εἰς πάντα τὸν κόσμον ἀπέπτησαν· πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα; ἐκχωρεῖ γὰρ τῶν ὀρνίθων τῶν φαγόντων, τὸ μὲν ἐν Ἰνδικῇ τελευτῆσαι, τὸ δὲ ἐν Περσίδι, τὸ δὲ ἐν Γοτθίᾳ. πυρὶ καταφλεγέντων ἑτέρων, καὶ αὐτὴν τὴν σποδιὰν διεσκόρπισεν ὄμβρος ἢ ἄνεμος. πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα;

γ'. Σοὶ, τῷ ἀνθρώπῳ μικροτάτῳ ὄντι καὶ ἀσθενεῖ, C μακρὰ τῆς Γοτθίας ἡ Ἰνδική, καὶ ª Ἱσπανία Περσίδος· Θεῷ δὲ, τῷ κατέχοντι πᾶσαν τὴν γῆν ἐν δρακὶ, πάντα ἐγγύς. μὴ τοίνυν πρὸς τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἀδυναμίαν κατηγόρει Θεοῦ· ἀλλὰ τῇ ἐκείνου δυνάμει πρόσεχε μᾶλλον. Εἶτα, ἥλιος, ἔργον μὲν ὢν τοῦ Θεοῦ μικρὸν, μιᾷ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων πάντα θερμαίνει τὸν κόσμον· καὶ ἀὴρ ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε, περιέχει τὰ πάντα ἐν κόσμῳ· Θεὸς δὲ, ὁ καὶ ἡλίου καὶ ᵝ ἀέρος δημιουργὸς, ἆρα μακρὰν ἀπέχει τοῦ κόσμου; Ὑπόθου μοι διάφορα σπέρματα D γεννημάτων μεμίχθαι· (ἀσθενοῦντι γάρ σοι περὶ τὴν πίστιν, ἀσθενῆ λέγω καὶ τὰ ὑποδείγματα) καὶ ταῦτα τὰ διάφορα τῶν γεννημάτων, περιέχεσθαι ἐν μιᾷ δρακὶ τῇ σῇ. μέγα σοί ἐστιν ἆρα τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ εὔκολον, τὴν σὴν δράκα διακρῖναι, καὶ ἕκαστον τῶν γεννημάτων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν συναγαγεῖν, καὶ ἀποκαταστῆσαι εἰς γένος; εἶτα, σὺ μὲν τὰ ἐν τῇ σεαυτοῦ χειρὶ διακρῖναι δύνασαι, Θεὸς δὲ ἆρα τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δρακὶ περιεχόμενα ᵞ διακρῖναι, καὶ ἀποκαταστῆσαι οὐ δύναται; νόησον τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ ἔστιν ἀσεβὴς ἡ ἄρνησις.

E δ'. Πρόσεχε δέ μοι καὶ αὐτῷ τῷ τῆς δικαιοσύνης λόγῳ, καὶ ἐλθὲ εἰς σεαυτόν. διαφόρους ἔχεις οἰκέτας· ἀλλ' οἱ μὲν καλοὶ τυγχάνουσιν, οἱ δὲ φαῦλοι· τιμᾷς ἆρα τοὺς καλοὺς, καὶ τύπτεις τοὺς φαύλους. καὶ εἰ δικαστὴς τυγχάνεις, ἐπαινεῖς τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τιμωρεῖς τοὺς παρανόμους. εἶτα, παρὰ σοὶ μὲν θνητῷ ἀνθρώπῳ ὄντι, τὸ δίκαιον σώζεται· παρὰ δὲ Θεῷ τῷ πάντων ἀδιαδόχῳ βασιλεῖ, τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀνταποδοτικὸν ἆρα οὐκ ἔστιν; ἀλλὰ ἀσεβὴς ἡ ἄρνησις. σκόπησον γὰρ F τὸ λεγόμενον. πολλοὶ φονεῖς ἐπὶ κοίτης ἀτιμώρητοι τετελευτήκασι· ποῦ οὖν τοῦ Θεοῦ ἡ δικαιοσύνη; πολλάκις δὲ καὶ φονεὺς πεντήκοντα φόνοις ὑποκείμενος, τὴν κεφαλὴν ἅπαξ ἀπετμήθη· ποῦ οὖν τῶν τεσσαρά-

ª Ἱσπανία.] Cod. Roe Σπανία, sic Cyrillus Cat. 17. num. 26. scribit μέχρι Σπανίας, ut Paulus ad Rom. XV. 24. at Cat. 16. n. 22. scribit Ἱσπανοὺς, quamquam in Roe, & Casaub. habetur Σπάνους. Post, ante δρακὶ omittitur præpos. ἐν in codd Colb. Bodl. Morel. ut est Isaïæ cap. 40. ℣. 12. at legit Cyrillus ἐν δρακὶ Cat. 4. num. 5. & infra scribit de Deo, τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δρακὶ περιεχόμενα.

Mox, loco ἀδυναμίαν, Roe, Casaub. vetus cod. S. Genov. habent ἀδυναμίας. verum infra Cyrillus num. 4. ἀδικίαν ... κατηγορεῖς.
ᵝ ἀέρος.] Colb. Bodl. Morel. habent ἀστέρων, syderum.
ᵞ διακρῖναι.] Roe, Casaub. διακρῖναι καὶ συναγαγὼν ἀποκαταστῆσαι, discernere & colligendo restituere. Grod. legit, διακρῖναι, συναγαγεῖν καὶ ἀποκαταστῆσαι, discernere, colligere & restituere.

κατ' ἐννέα δώσει τὴν τιμωρίαν; ἐὰν μὴ ᾖ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀδικίαν Θεοῦ κατηγορεῖς. Ἀλλὰ μὴ θαυμάσῃς διὰ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς κρίσεως. πᾶς ἀγωνιζόμενος, μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν ἀγῶνα, στεφανοῦται ἢ καταισχύνεται. καὶ οὐδέποτε ἀγωνοθέτης τοὺς ἔτι ἀγωνιζομένους στεφανοῖ, ἀλλ' ἐκδέχεται πάντων τῶν ἀγωνιστῶν τὸ τέλος· ἵνα ὕστερον [α] διακρίνας, ἐπάγῃ τὰ βραβεῖα καὶ [α] τὰ στεφανηφόρια. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, ἔτι τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνεστῶτος, τέως μὲν βοηθεῖ τοῖς δικαίοις μερικῶς· ὕστερον δὲ ἀποδίδωσι τοὺς μισθοὺς αὐτοῖς τελείως.

A pœnas daturus est? [1] Nisi post vitam hanc fuerit judicium ac retributio, injustitiæ Deum arguis. Verum, ne tibi admirationi sit judicii mora. Quisquis certamine contendit, absoluto certamine, vel corona donatur vel afficitur ignominia. nec unquam certaminis arbiter adhuc certantes coronat, sed omnium certantium finem opperitur; ut postea discrimine facto, præmia victoriæ coronasque distribuat. Ita & Deus, stante adhuc in hoc mundo certamine; B justis interim ex parte suppetias fert; postea verò ipsis præmia plene ac perfecte rependit. 1

ε'. Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι κατὰ σὲ, διὰ τί [β] τοὺς τυμβωρύχους [β] καταδικάζεις; εἰ γὰρ ἀπώλετο τὸ σῶμα, καὶ ἀνέλπιστος ἡ ἀνάστασις, διὰ τί τιμωρίαν ὑπομένει ὁ τυμβωρύχος; βλέπεις, ὅτι κἂν ἀρνῇ τοῖς χείλεσι, μένει παρά σοι τῆς ἀναστάσεως ἡ συνείδησις ἄρραγής.

V. Quod si resurrectio mortuorum sententiâ tuâ nulla sit, ecquid sepulcrorum effossores condemnas? Nam si funditus interivit corpus, & resurrectionis spes nulla subest, quam ob causam supplicium subit tumulorum violator? Cernis, etiamsi labiis [*]neges, manere apud te indelebilem resurrectionis conscientiam. Ab insita unicuique resurrectionis conscientia.

ϛ'. Εἶτα, δένδρον μὲν [γ] ἐκκοπὲν, ἐπανθεῖ· ἄνθρωπος δὲ ἐκκοπεὶς, οὐκ ἀνθεῖ; καὶ τὰ σπαρέντα [γ] δὲ, καὶ θερισθέντα μένει εἰς ἅλωνας· [δ] ἄνθρωπος δὲ θερισθεὶς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, οὐ μένει εἰς ἅλωνα; καὶ ἀμπελῶνος κλήματα, καὶ δένδρων ἄλλων, ἀποτμηθέντα παντελῶς καὶ μεταφυτευθέντα, ζωοποιεῖται καὶ καρποφορεῖ· ἄνθρωπος δὲ, δι' ὃν κἀκεῖνά ἐστι, πεσὼν εἰς γῆν ἄρα οὐκ ἀναστήσεται; Ὡς ἐν συγκρίσει δὲ καμάτων, ποῖον μεῖζον, ἀνδριάντα τὸν μὴ ὄντα πλάσαι ἐξ ἀρχῆς, ἢ τὸν πεσόντα ἀναχωνεῦσαι πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα; ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἡμᾶς ποιήσας Θεὸς, ἄρα τοὺς ὄντας καὶ πεσόντας, ἐγεῖραι πάλιν ἀδυνατεῖ; Ἀλλὰ ἀπιστεῖς τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς ἀναστάσεως, Ἕλλην τυγχάνων· ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὄντων βλέπε τὰ πράγματα, καὶ ἐκ τῶν μέχρι

VI. Deinde verò, excisa arbor reflorescit: C homo verò excisus non reflorescet? Et [illegible] sata sunt, etiam cum demessa sunt, manent in areas [recondenda :] homo autem ex hoc mundo messus, non manebit in aream? Ac vitis palmites, aliarumque arborum rami, penitus amputati & transplantati, vitam recipiunt & referunt fructum; homo verò, propter quem etiam illa sunt, in terram lapsus non resurget? Atque ut labores [seu difficultates rerum] secum confligamus, utrum majus est, statuam quæ ante non erat ab initio formare, an collapsam in eamdem rursus formam conflare? D [2] Qui ex nihilo nos fecit Deus, jam exsistentes sed collapsos, non poterit iterum excitare? At tu his quæ de resurrectione scripta sunt non credis, propterea quia Græcus es. Ex rerum exsistentium naturâ ista contemplare, & ex his quæ

Ab exemplis naturæ.

Matth. III. ℣. 12.

2 V. infr. n. 13.

Id. Cat. 4. n. 30.

[1] *Nisi post hanc vitam*, &c.] His quæ hic, & num. 1. ac 19. de bonorum præmiis & malorum suppliciis dicit, videtur nulla nisi post judicium generale præmia & supplicia confiteri. Ne tamen id continuo illum sensisse existimes. Loquitur enim de publica & nota, integraque hominis tam quoad corpus, quam quoad animam, remuneratione vel pœna. Deinde Gentiles, quos in hac oratione tota usque ad num. 11. refellit, ita resurrectionem negabant, ut etiam animæ immortalitatem inficiarentur; E ita ut, quemadmodum ex hoc ipso loco patet, sublata resurrectione, nullum judicium vel retributio sequeretur. argumento igitur eorum sententiæ conveniente, resurrectionem ex judicii necessitate probat. Impios autem statim post mortem pœnas dare perspicue docet num. 14. eos enim μαστιζομένους ἀποδύρεσθαι flagellis verberatos deplorare tradit. ut omittam quod docet Cat. 23. num. 9. & 10. Sanctos qui cum peccatis decessere, tamquam exsilio & pœnis à Deo mulctatos, orationibus fidelium sublevari. Martyres verò, patriarchas, prophetas, apostolos, tali apud Deum quiete gaudere, ut eorum precibus & orationibus nostra ad Deum supplicatio accepta fiat. Hos autem justos, & quicumque in gratia decedunt, in paradisum post mortem transferri, fuisse videtur ejus opinio, Cat. 13. num. 31. Cat. 5. n. 10. donec omnes in cœlum cum corporibus transferantur, infra num. 19.

[α] τὰ στεφανηφόρια.] Roe, & Casaub. τὴν στεφανοφορίαν. Paulo F post, ex codd. Roe, Casaub. & Grod. particulam μὲν post τέως adjecimus. Loco αὐτοῖς τελείως, Roe, & Casaub. αὐτοτελῶς, non male. hoc enim verbum alteri μερικῶς opponere solet, ut Cat. 17. num. 12. 14.

[β] καταδικάζεις.] Omnino ita legendum, ut est in codd. Roe, Casaub. Bodl. Morel. non καταδικάζει, ut in edit. Prevot. & seqq.

[γ] ἐκκοπέν.] Ita reposuimus ex ed. Morel. & ed. an. 1608. ac codd. Colb. & Bodl loco ἐπικοπέν. Ita scripsisse Cyrillum suadet 1° quod mox idem verbum homini applicans scribit ἐκκοπείς. 2° quod perspicuè alludit ad locum Jobi à se citatum num. 15. in quo scribitur ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ. 3° quòd de arbore non putatâ, sed excisâ loquitur, cui magis verbum ἐκκόπτεσθαι, quam ἐπικόπτεσθαι convenit.

[δ] ἄνθρωπος δὲ.] Particulam δὲ loco καὶ reposuimus ex ed. Morel. & codd. Colb. Roe, & Casaub. Mox, pro εἰς ἅλωνα, Grodecius legit εἰς αἰῶνα, *in æternum*. at legendum ἅλωνα suadet vox præcedens θερισθεὶς, ut in eadem allegoria maneat Cyrillus. quam allegoriam confirmat Johannis-Baptistæ usus, qui Matt. III. ℣. 12. ait Christum in judicium venientem expurgaturum aream suam. Auctor etiam libri 4. Esdræ cap. 4. ℣. 39. & 41. loquitur de promtuariis animarum in inferno, quas justorum areas appellat. Animas autem Cyrillus sup. n. 4. censuit perfectam mercedem non recepturas, nisi post hujus mundi finem. interim E igitur quasi in areis manent, supremam ventilantis manum exspectantes; ut justi in cœlum quasi in triticum congregentur. Matth. XIII. 30. impii cum corporibus in ignem præcipitentur, n. 19. separatis tamen justorum & impiorum areis. Paulo post, loco δένδρα, scripsimus δένδρων ex codd. Roe, Casaub. vetusto Genov. & Grod. Tamdem post ἄνθρωπος ante δι' ὃν, quum esset in editis καὶ, scripsimus δὲ ex ed. Morel. & codd. Colb. Roe, Casaub. Bodl. & Grod. Verba ὡς ἐν συγκρίσει, usque ad ἀλλὰ ἀπιστεῖς transcribuntur à S. Nilo lib. 2. epist. 200. vide & epist. 112. lib. 1.

2 *Qui ex nihilo*, &c.] Ad litteram *ex non ente*. Eadem Cat. 4. n. 30. de homine, & infra n. 13. de omnibus rebus dicit: quæ duplicem pati intelligentiam possunt; ut Deus ex non rebus, sed tamen præjacente materia, res fecerit; vel ex nulla re ipsam qua constant substantiam formaverit. Dubium nullum esse potest, quin Cyrillus omnia à Deo quoad substantiam & formam condita existimarit. Primum enim, Cat. 15. num. 8. negat Filium F ex non entibus ad esse perductum esse, & Cat. 11. n. 17. ait ea opinione Filium in opificiorum numerum relegari. id igitur de creaturis statuit, quod de Filio negat, sentiebantque Ariani; nempe ex nulla substantia, sed plane ex nihilo conditas. 2° Rem à primordio ex non ente facere, plus est Cyrillo quam corruptam reparare. At si materiam Deus præparatam reperit, nihilo videtur operosius materiam hanc figurare, quam rem penitus corruptam & dissolutam restaurare. 3° Cat. 10. n. 5. & Cat. 11. n. 22. Filium Dei idcirco rerum omnium dominum esse docet, quod eas fecerit. Si ergo quidquam esset quod non fecisset, nempe increata quædam materia; hæc ab illius dominatu, cui nihil prorsus subtrahendum est, Cat. 8. n. 5. esset aliena. 4° Cat. 11. n. 22. & 23. nihil prorsus in creatione rerum Filio suppeditatum fuisse ait, nisi rerum creandarum exemplar, cum Patris mandato ipsi demonstratum.

ad hodiernam usque diem conspiciuntur, animo concipe. Seminatur frumentum, si placet, vel aliud quodpiam seminis genus. cadens verò semen moritur & putrescit, esuique jam inhabile est. Verùm illud putrefactum, exsurgit in herbam; quodque parvum deciderat, pulcherrimum excitatur. Atqui frumentum nostri causâ factum est. nam propter usum nostrum, frumentum aliaque semina, non sui ipsorum gratiâ condita sunt. Jam verò, quæ propter nos effecta sunt, mortua reviviscunt; nos verò, quorum causâ illa sunt, mortui non resurgemus?

Johan. XII. 24. 1. Cor. XV. 36.

VII. Hybernum tempus est, ut vides. stant nunc arbores veluti mortuæ. ubi enim nunc folia ficus? ubi vitis uvæ? Ast hæc in hyeme mortua, etiam in vere virentia sunt; & postquam tempus advenerit, tunc iis veluti ex morte excitatis redditur vitæ vis. Tuam enim Deus infidelitatem perspiciens, in his conspicuis rebus resurrectionem quotannis designavit; ut ea quæ in rebus inanimatis fiunt contuens, de animatis ratione præditis crederes. Deinde, muscæ & apes sæpissime in aquis suffocatæ post horam reviviscunt; ac [1] bufonum genera quum hyeme immobilia maneant, in æstate deinceps consurgunt. (Tibi enim vilia & humilia cogitanti, similia dantur rerum exempla.) Qui autem ratione destitutis & despicabilibus rebus vitam præbet supra naturam, nonne idem nobis, propter quos etiam illas fecit, concessurus est?

1 Id. supr. n. 2.

VIII. Verùm adhuc requirunt Græci conspicuam mortuorum resurrectionem; aiuntque, etiamsi res modo memoratæ resurgant, non tamen penitus in putredinem abivisse: aperteque videre cupiunt animal penitus putrefactum quod resurrexerit. Noverat Deus hanc hominum in credendo pervicaciam, atque ad id avem comparavit Phœnicem appellatam. Hæc, ut scribit [2] Clemens, aliique complures narrant, cum sit sui generis unica, in Ægyptiorum regionem quadringentis quibusque annis adveniens, resurrectionem ostendit; non in desertis locis, ne res illa mysterium facta, lateret; sed in * urbe conspicua, præsentem se sistens, uti manu contrectetur res quæ alioqui fidem non inveniret. Facto enim sibi ex thure, myrrhâ, cæterisque aromatibus nido, in hunc expleto annorum curriculo ingrediens, moritur palam, ac putrescit. Deinde ex putrefacta demortuæ avis carne vermis quidam enascitur, hicque augmentum capiens in volucrem conformatur.

Ex Phœnicis avis exemplo.

2 Clemens Romanus epistolâ 1. ad Corinth. cap. 25. pag. 103. E.

* Heliopolim intelligit.

A σήμερον φαινομένων ἐννόησον. σπείρεται σῖτος, εἰ τύχοι, ἢ ἄλλο τι σπερμάτων γένος· [α] πεσὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ καὶ σήπεται, καὶ ἔστιν ἄχρηστος εἰς βρῶσιν λοιπόν. ἀλλ' ὁ σαπεὶς, ἐγείρεται χλοερός· καὶ μικρὸς πεσὼν, ἐγείρεται κάλλιστος. ὁ δὲ σῖτος δι' ἡμᾶς γεγένηται· διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν γέγονεν ὁ σῖτος καὶ τὰ σπέρματα, οὐ δι' ἑαυτά· εἶτα, τὰ μὲν δι' ἡμᾶς γενόμενα, νεκρωθέντα ζωοποιεῖται· ἡμεῖς δὲ, δι' οὓς γέγονε κἀκεῖνα, ἆρα νεκρωθέντες οὐκ ἐγειρόμεθα;

B ζ'. Χειμέριος ὁ καιρὸς ὡς ὁρᾷς· ἕστηκε τὰ δένδρα νῦν ὡς νεκρά. ποῦ γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς; ποῦ οἱ βότρυες τῆς ἀμπέλου; ἀλλ' ἐν χειμῶνι ταῦτα νεκρὰ, καὶ ἐν ἔαρι χλοερά· καὶ ὅταν ὁ καιρὸς παραγένηται, τότε ὥσπερ ἀπὸ νεκρώσεως ἀποδίδοται ἡ ζωοποίησις. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς τὴν σὴν ἀπιστίαν, ἐν τοῖς φαινομένοις τούτοις ἀνάστασιν εἰργάσατο κατ' ἐνιαυτόν· ἵνα βλέπων τὰ ἐν τοῖς ἀψύχοις, καὶ περὶ τῶν ἐμψύχων λογικῶν πιστεύσῃς. Εἶτα, μυῖαι καὶ μέλισσαι εἰς ὕδατα πολλάκις C ἀποπνιγεῖσαι, μεθ' ὥραν ἀνέστησαν· καὶ μυοξῶν γένη, χειμῶνος ἀκίνητα μένοντα, ἐν θέρει λοιπὸν ἀνέστησαν· (εὐτελῆ γὰρ σοὶ νοοῦντι, παραπλήσια δίδοται τὰ ὑποδείγματα.) ὁ δὲ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐξουθενωμένοις τὸ ζῆν παρεχόμενος ὑπὲρ φύσιν, ὁ αὐτὸς ἄρα ἡμῖν, δι' οὓς κἀκεῖνα ἐποίησεν, οὐ χαρίζεται;

η'. Ἀλλὰ ζητοῦσιν Ἕλληνες νεκρῶν ἀνάστασιν ἔτι φανεράν· καί φασιν, ὅτι εἰ καὶ ἐγείρεται ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐσάπη παντελῶς· καὶ ζητοῦσιν ἰδεῖν σαφῶς D παντελῶς ζῷον σαπὲν καὶ ἀναστάν. Ἤδει Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπιστίαν, καὶ ὄρνεον εἰς τοῦτο κατειργάσατο, Φοίνικα οὕτω καλούμενον. τοῦτο, ὡς γράφει Κλήμης, καὶ ἱστοροῦσι πλείονες, μονογενὲς ὑπάρχον, κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἐν περιόδοις πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον, δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν· οὐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῇ [β] τὸ μυστήριον γινόμενον· ἀλλ' ἐν φανερᾷ πόλει, παραγενόμενον, ἵνα ψηλαφηθῇ τὸ ἀπιστούμενον. Σηκὸν γὰρ ἑαυτῷ ποιήσας E ἐκ λιβάνου καὶ σμύρνης, καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων· καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν [γ] εἰς τοῦτον εἰσελθὸν, τελευτᾷ φανερῶς καὶ σήπεται. εἶτα, ἐκ τῆς σαπείσης σαρκὸς τοῦ τελευτήσαντος, σκώληξ τις γεννᾶται· καὶ οὗτος αὐξηθεὶς, εἰς ὄρνεον μορφοῦται.

α πεσὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ.] Roe, Ottob. 1. & Casaub. πεσὼν δὲ ὥσπερ τελευτᾷ, *cadens quasi moritur.* Ottob. 2. & Grod. πεσὼν δὲ τελευτᾷ, καὶ ὥσπερ σήπεται, *cadens moritur & quasi putrescit.*

1 *bufonum genera.*] Lexicographorum multorum auctoritatem secutus sum, ut τὸν μυοξὸν redderem per *bufonem.* Petavius *mures Alpinos* vertit τοὺς μυοξοὺς, quos Epiphanius Anchorati num. 85. sex menses mori, & postea reviviscere in exemplum humanæ resurrectionis memorat. Cyrillus loquitur de animalibus in ipsa provincia notis: meritoque dubitatur num in Palæstina viderentur mures Alpini. Quos Plinius lib. 8. hist. natural. cap. 37. *hyeme* revera *condi* ait, *sed alimento in specum convecto:* cum Cyrilliani μυοξοὶ sine motu aliove vitæ signo mortuorum instar manerent. Præterea Cyrillum de reptilibus & venenatis animantibus loqui nobis videtur. nam quod ille de μυοξοῖς in humanæ resurrectionis argumentum tradit, idem Greg. Nyss. orat. 3. in Resurrect. pag. 428. de reptilibus, τῶν ἑρπετῶν refert; & sanctus Nilus de Monachorum præstantia cap. 24. pag. 402. de reptilibus, sed venenatis.

2 *Clemens, aliique complures.*] Cyrillus hîc Clementis fere verba usurpat: paulum tamen ab ejus narratione dissidet. nam ex Cyrillo, Phœnix in Ægyptum transacto vitæ tempore ad urbem celeberrimam (Heliopolim ex Clem. Rom. Constit. Apost. lib. 5. cap. 57. Origene lib. 4. cont. Celsum pag. 229. & aliis, intellige) nidificaturus venit. at ex Clemente, phœnix in Arabia nidificans moritur & renascitur; & grandis effectus, nidum in quo mortui ossa exstant ex Arabia Heliopolim transfert, eoque in ara solis F deposito, eo unde venit avolat. Nihil est quod hic de Phœnice dicamus, de quo nulli fere auctores sacri & profani conticescunt. Tantum miramur ecclesiasticos auctores fabulam, quæ tantopere paganismum olet, non satis suspectatos esse.

β τὸ μυστήριον γινόμενον.] Quum alterutra harum vocum redundare videretur, prima omissa est in codd. Ottob. 2. Roe, & Casaub. altera in codd. Colb. Bodl. Morel. & Grod. Forte legendum ἐν μυστηρίῳ, *in secreto.* Cæterum vox παραγενόμενον refertur ad τοῦτο ὄρνεον.

γ εἰς τοῦτον.] Habebatur in editis ποιοῦντες. Ex cod. Ottob. 2. & Bodl. scripsimus τοῦτον; accedunt Roe, Casaub. & Ottob. 1. ferentes τοῦτο. Linea sequenti, ubi scripsimus ἐκ secundum cod. Bodl. & Ottob. in vulgatis habebatur καί. Cod. Colb. neutrum agnoscit.

(μὴ

(μὴ ἀπιστήσῃς δὲ τούτῳ· καὶ γὰρ τὰ μελισσῶν γεννήματα, οὕτω βλέπεις ἐκ τῶν σκωλήκων μορφούμενα· καὶ ἐξ ὠῶν ὑγροτάτων, ἐθεώρησας ὀρνέων πτερὰ καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα ἐξερχόμενα.) εἶτα, πτεροφυήσας ὁ προειρημένος φοῖνιξ, καὶ τέλεος, οἷος ἦν ὁ πρότερος, φοῖνιξ γενόμενος· ἀνίπταται [α] πιστὸς εἰς ἀέρα οἷος καὶ ἐτετελευτήκει, σαφεστάτην νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνθρώποις ἐπιδείξας. Θαυμαστὸν μὲν ὄρνεον ὁ φοῖνιξ· ἀλλ' ὄρνεον ἄλογον, καὶ οὐδέποτε ἔψαλε τῷ Θεῷ. περιπέτεται τὸν ἀέρα· ἀλλ' οὐκ οἶδε τίς ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ. εἶτα, τῷ μὲν ἀλόγῳ ζώῳ καὶ μὴ γινώσκοντι [β] τὸν ποιητὴν, νεκρῶν ἀνάστασις δεδώρηται· ἡμῖν δὲ τοῖς δοξολογοῦσι Θεὸν, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ τηροῦσιν, οὐ δίδοται ἀνάστασις;

A (Ne rei isti detrahas fidem. nam & apum soboles eodem modo cernis ex vermibus informari; atque ex liquidissimis ovis volucrum pennas, ossa, & nervos erumpentia conspexisti.) Deinde Phœnici prædicto succrescunt pennæ; perfectusque, qualis erat prior, Phœnix factus, in aëra talis avolat qualis & demortuus fuerat, evidentissimam mortuorum resurrectionem hominibus ostentans. Admirabilis quidem volucris est Phœnix; avis tamen ratione destituta, quæ nunquam Deo psalmos B cecinit. aëra circumvolat; sed quis sit unigenitus Dei Filius, non novit. An verò irrationabili & proprium conditorem nescienti animanti mortuorum resurrectio data fuerit: nobis verò qui Deum glorificamus & præcepta ejus observamus, eadem non dabitur?

θ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ μακρὰν καὶ σπάνιον τοῦ φοίνικος τὸ σημεῖον, καὶ ἀπιστοῦσιν ἔτι· λαβὲ τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν φαινομένων σοι, πάλιν. Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἢ καὶ διακοσίων, ἡμεῖς πάντες, οἵ τε λαλοῦντες καὶ ἀκούοντες, ποῦ ἦμεν; ἆρα οὐκ οἴδαμεν τὴν ἡμετέρας ὑποστάσεως τῶν σωμάτων τὴν ὑπόθεσιν; οὐκ οἶδας ὅπως ἐξ ἀσθενῶν, καὶ ἀμόρφων, καὶ μονοειδῶν πραγμάτων γεννώμεθα; καὶ ἐκ τοῦ μονοειδοῦς καὶ ἀσθενοῦς, μορφοῦται ζῶν ἄνθρωπος· καὶ τὸ ἀσθενὲς σαρκωθὲν, εἰς νεύρων ἰσχυρότητα μεταβάλλεται, καὶ εἰς [γ] ὀφθαλμῶν λαμπρότητα, καὶ ῥινὸς ὄσφρησιν, καὶ ὤτων ἀκοὴν, καὶ γλῶσσαν λαλοῦσαν, καὶ καρδίαν πάλλουσαν, καὶ χειρῶν ἐργασίαν, καὶ ποδῶν δρόμον, καὶ παντοίαν ἰδέαν μελῶν. καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο γίνεται ναυπηγὸς, καὶ οἰκοδόμος, καὶ ἀρχιτέκτων, καὶ παντοίας τέχνης ἐργάτης, καὶ στρατιώτης, καὶ ἄρχων, καὶ νομοθέτης, καὶ βασιλεύς. Ἐξ [δ] ἀτελῶν πραγμάτων ποιήσας ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἆρα τοὺς πεσόντας ἐγεῖραι οὐ δύναται; ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματοποιῶν, τὸ πεσὸν σῶμα πάλιν ἐγεῖραι οὐ δύναται; καὶ ὁ τὸ μὴ ὂν πλάσας, τὸ ὂν καὶ πεσὸν ἆρα οὐκ ἐγείρει;

IX. Sed quoniam longe petitum & rarum est Phœnicis signum, ac nondum credunt; accipe ex his quæ quotidie conspicis aliam rursus demonstrationem. Ante hos centum vel ducentos etiam annos, ubi eramus omnes nos, C tum qui loquimur, tum qui auditis? Anne ignoramus corporum nostrorum constitutionis primordia? Nescis quomodo ex imbecillis, informibus, & uniusmodi rebus generamur? atqui ex illo uniusmodi imbecillique principio formatur vivens homo: illudque infirmum ac debile in carnem compactum, in nervorum firmitatem transmutatur; & in oculorum limpitudinem, & nasi odoram vim, & aurium auditionem, & linguam loquentem, & cor micans, & manuum operandi industriam, & pedum perni- D citatem, & in omnem diversi generis membrorum speciem. Atque illud vile & imbecille, fit navium fabricator, & domorum ædificator, & architectus, & cujusvis artis operarius, & miles, & princeps, & legislator, & rex. Qui ex imperfectis initiis nos fecit Deus, num casu dejectos excitare non poterit? Qui rem vilissimam ita corporavit, corpus demortuum iterum excitare non valeat? Qui fecit quod non erat, id quod est, postquam ceciderit, non excitaret?

Ex ipsa hominis generatione.

Id. Cat. 4. n. 30.

V. Cat. 12 n. 30.

ι'. Λαβὲ δέ μοι νεκρῶν ἀναστάσεως φανερὰν ἀπόδειξιν, ἐν οὐρανῷ καὶ φωστῆρσι καθ' ἕκαστον μῆνα μαρτυρουμένην. τὸ γὰρ τῆς σελήνης σῶμα παντελῶς ἐκλεῖπον, ὡς μηδένιον αὐτοῦ φαίνεσθαι λοιπὸν, πάλιν ἀναπληροῦται, καὶ εἰς ὅπερ ἦν ἀποκαθίσταται. ὑπὲρ δὲ τελείας τοῦ πράγματος ἀποδείξεως, κατὰ περιόδους ἐτῶν ἐκλείπουσα ἡ σελήνη, καὶ εἰς αἷμα φανερῶς μεταβληθεῖσα, πάλιν ἀπολαμβάνει τὸ σῶμα [ε] τὸ φωτοειδὲς τοῦ Θεοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος, ἵνα καὶ σὺ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐξ αἵματος συνεστὼς, τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μὴ ἀπιστήσῃς· ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῆς σελήνης βλέπεις, τοῦτο καὶ περὶ σεαυτοῦ πιστεύσῃς. Τούτοις μὲν οὖν κέχρησο λόγοις πρὸς Ἕλληνας·

X. Accipe & manifestum mortuorum re- E surrectionis argumentum, in cœlo & luminaribus, singulis mensibus testatum. Nam lunare corpus in totum deficiens, ita ut nihil ex ipso amplius conspiciatur; iterum de novo completur, & in id quod erat ante instauratur. Et ad perfectam ejusdem rei demonstrationem, post annorum revolutiones passa deliquium luna, atque in sanguinem patenter conversa, rursus lucidum corpus resumit: Deo videlicet ista provide molito, ut & F tu homo qui ex sanguine constitutus es, mortuorum resurrectioni fidem ne derogares; quodque in luna conspicis, in te quoque crederes futurum. His itaque adversum Græcos verbis utere:

Ex Lunæ decrementis & incrementis, & deliquiis.

α πιστός.] Huic nomini præfigitur in editis articulus ὁ, quem codd. Ottob. utriusque Roe, & Casaub. auctoritate sustulimus. In verbo ἀνίπταται, augmentum, quod ab editis aliisque codicibus abest, substitui. in Genovef. habetur ἀνέπτη. in ambobus Ottobb. ἀνίπταται. Post θαυμαστὸν, particulam μὲν ex codd Roe, Casaub. & Grod. in textum adscripsi.

β τὸν ποιητὴν.] Addunt Roe, Casaub. Genov. τῶν ἁπάντων, omnium factorem.

γ ὀφθαλμῶν.] Scripsimus in plurali, cum in impressis habeatur ὀφθαλμοῦ, ex codd Roe, Casaub. & Grod. ut est in simili phrasi Cat. 4. n. 22. ὀφθαλμῶν λαμπρότητα κατείδασιν.

δ ἐξ ἀτελῶν.] Codd. Colb. Roe, Ottob. Casaub. εὐτελῶν, vilibus. quam lectionem indicant sequentes voces ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματοποιῶν.

ε τὸ φωτοειδές.] Articulum hunc supplevimus ex codd. Roe, & Casaub.

Adversum eos qui Scripturas non recipiunt, ex solis rationibus contendendum est. V. Cat. 12. n. 27.

nam cum iis qui Scripturas non recipiunt, armis è Scriptura non sumtis decerta, ex ratiocinationibus solis & demonstrationibus. His enim, neque quis sit Moyses, nec quis Hesaïas compertum; nec Evangelia, nec Paulus cogniti.

Probatur resurrectio ex Moyse contra Samaritanos.

XI. Transi nunc quæso ad Samaritas, qui cùm [1] solam legem recipiant, prophetas præterea non admittunt: queis idcirco inefficax videtur, præsens quæ in manibus est ex Ezechiele lectio; prophetas enim, ut dixi, nullo loco habent. Unde igitur fidem Samaritis quoque faciemus? Veniamus ad scripta legis. Dicit igitur Deus ad Moysen: *Ego, Deus Abraham, & Isaac, & Jacob*; viventium dubio procul & subsistentium. Si enim Abraham [totus] mortuus est, & Isaac, & Jacob; Deus igitur est non exsistentium. Ecquando Rex dixit regem se esse militum quos non habeat? Ecquis ostentavit aliquando divitias quas non possideret? subsistere igitur necesse est & Abraham, & Isaac, & Jacob, ut Deus rerum quæ exsistant sit Deus. Non enim dixit, *Eram* eorum [Deus,] sed, *Sum.* Quod verò sit judicium, dicit ad Dominum Abrahamus: *Qui judicat omnem terram, non faciet judicium?*

Exod. III. 6. 15. 16.

Exod. III. 6.

Gen. XVIII. 25.

Samaritanorum exceptio.

XII. Verùm ad hoc contra excordes Samaritæ rursus aiunt: Animas revera Abrahæ, Isaaci & Jacobi remanere nihil repugnat; corpora autem resurgere non possunt. Scilicet: virgam justi Moysis draconem fieri possibile fuit: justorum verò corpora vivere & resurgere non poterunt? & illud quidem prius præter naturam factum est: hoc autem, quod est consentanea naturæ instauratio, non fiet? Virga quoque Aaronis excisa & mortua, sine aquarum odore floruit; & sub tecto quamvis inclusa, tamen quæ in agris oriri amant germina protulit; quumque in aridis jaceret locis, unius noctis spatio unà cum fructibus edidit ea, quæ irrigatæ arbores post multos annos parturiunt. Aaronis virga velut ex mortuis surrexit, & ipse Aaron non resurget? atque ut summum ipsi sacerdotium conservaret, in ligno miraculum edidit Deus: ipsi autem Aaroni resurrectionem non impertiet? Mulier præter naturam sal efficitur, & caro in salem transmutatur: caro verò in carnem non reparabitur? & cùm salis statua effecta sit quæ Loti uxor erat; uxor Abrahæ non resurget? Quali virtute commutata est manus Moysis, quæ unius horæ momento facta est velut nix, & iterum pristino statui reddita? ex divino imperio sane. Ergone imperium illud olim efficax, sua jam vi & efficacitate cecidit?

Responsio. Exod. IV. 3. Id. Cat. 4 n. 30.

Num. XVII. 8.

Gen. XIX. 26.

Exod. IV. 6. 7.

A τοῖς γὰρ τὰ ἔγγραφα μὴ παραδεχομένοις, [a] ἀγράφοις μάχου τοῖς ὅπλοις, ἐκ λογισμῶν μόνον καὶ ἀποδείξεων· τούτοις γὰρ, οὔτε τίς ἐστι Μωσῆς γνώριμον, οὔτε τίς ἐστιν Ἡσαΐας, οὔτε τὰ εὐαγγέλια, οὔτε Παῦλος.

ιά. Μετάβηθί μοι λοιπὸν ἐπὶ Σαμαρείτας, οἱ νόμον δεχόμενοι μόνον, προφήτας οὐκέτι καταδέχονται· οἷς ἀργὸν ἔοικε τὸ παρὸν ἀνάγνωσμα τοῦ Ἰεζεκιήλ· προφήτας γὰρ, ὡς ἔφην, οὐ δέχονται. πόθεν οὖν πείσωμεν καὶ Σαμαρείτας; Ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ ἔγγραφα B τοῦ νόμου. λέγει τοίνυν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· πάντως ὅτι τῶν ὄντων καὶ ὑφεστηκότων. Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ τετελεύτηκε, [β] καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· θεός ἐστιν ἄρα τῶν μὴ ὄντων. πότε βασιλεὺς εἶπε, ὅτι βασιλεύς [γ] εἰμι στρατιωτῶν, ὧν μὴ ἔχει; πότε τίς ἐνεδείξατο πλοῦτον, ὃν μὴ ἐκέκτητο; δεῖ τοίνυν ὑφεστάναι καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, ἵνα τῶν ὄντων [δ] θεὸς ᾖ ὁ Θεός. οὐ γὰρ εἶπεν, ἤμην αὐτῶν, ἀλλ' εἰμί. Καὶ ὅτι κρίσις C ἐστὶ, λέγει πρὸς τὸν Κύριον ὁ Ἀβραάμ· « Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσει κρίσιν;

ιβ'. Ἀλλ' ἀντιλέγουσι πρὸς τοῦτο πάλιν οἱ ἀνόητοι Σαμαρεῖται, καὶ φασίν· ὅτι τὰς μὲν ψυχὰς ἐγχωρεῖ μένειν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ, τὰ δὲ σώματα ἀναστῆναι οὐ δύναται. εἶτα, τὴν μὲν ῥάβδον Μωϋσέως τοῦ δικαίου δράκοντα γενέσθαι δυνατὸν, τὰ δὲ σώματα τῶν δικαίων ζῆσαι καὶ ἀναστῆναι οὐ δύναται; καὶ τὸ μὲν, παρὰ φύσιν ἐγένετο· τὸ δὲ, κατὰ D φύσιν οὐκ ἀποκαθίσταται; [ε] Καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἀποτμηθεῖσα, καὶ νεκρωθεῖσα, χωρὶς ὀσμῆς ὑδάτων ἐβλάστησε· καὶ ταῦτα, ὑπόστεγος οὖσα, καὶ τὰ ἐν ἀγροῖς βλαστήσασα· καὶ ἐν ξηροῖς μὲν κειμένη, τὰ δὲ τῶν ἀρδευομένων πολυετῶς, διὰ μιᾶς νυκτὸς μετὰ καρπῶν ἀποδοῦσα. ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἐκ νεκρῶν ὥσπερ ἀνέστη, καὶ αὐτὸς Ἀαρὼν οὐκ ἐγείρεται; καὶ ἵνα μὲν τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτῷ διατηρήσῃ Θεὸς, ἐν ξύλῳ ἐθαυματούργησεν· αὐτῷ δὲ τῷ Ἀαρὼν τὴν ἀνάστασιν οὐ E χαρίζεται; Καὶ γυνὴ μὲν παρὰ φύσιν ἅλας γὰρ, καὶ σὰρξ εἰς ἅλας μεταβάλλεται· σὰρξ δὲ εἰς σάρκα οὐκ ἀποκαθίσταται; καὶ στήλη μὲν ἁλὸς γέγονεν ἡ γυνὴ Λὼτ, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἄρα οὐκ ἀνίσταται; Ποίᾳ δὲ δυνάμει μετεβλήθη ἡ χεὶρ τοῦ Μωϋσέως, [ζ] ἡ καὶ ὑπὸ μίαν ὥραν ἐγένετο ὡς χιὼν, καὶ πάλιν ἀποκατέστη; πάντως ὅτι τῷ θείῳ προστάγματι. εἶτα, τότε μὲν τὸ πρόσταγμα ἰσχυρὸν, νῦν δὲ οὐκ ἔτι ἰσχυρόν;

F

[a] ἀγράφοις.] Pro ἀγράφοις, scriptum in Genov. ἀγράφως, *sine Scriptura.* at in Roe, & Casaub. ἀμάχοις, *inexpugnabilibus.* vim hujus vocis ignorabant librarii. At occurrit aliquando in ecclesiasticis Scriptoribus, verbi gratiâ, sanctus Irenæus lib. 1. cap al. 1. nov. ed. 8. num. 1. ἐξ ἀγράφων ἀναγινώσκοντες; *ex iis quæ minime in sacris litteris prodita sunt, quædam lectitantes.* auctor Clementinarum hom. 3. num. 38. sic Simonem magum, Deum aliquem in veteri Scriptura non expressum concludere conantem inducit: ἕτερος ἄγραφος ἀπολείπεται εἶναι. *Restat, ut alter in Scriptura non expressus agnoscendus sit Deus.* Quapropter sanctus Greg. Nyss. tom. 3. vit. sancti Ephr. pag. 594. γραφικοὺς λόγους appellat sermones Scripturarum testimoniis roboratos. innumeri quoque alii testes produci possunt.

[1] *solam legem recipiunt.*] Id de Samaritis omnes testantur auctores. Ex Philastr. hæres. 77. nisi mendum est, quatuor solum libros recipiebant. Hodierni Samaritæ Josue librum agnoscunt.

[β] καὶ Ἰσαάκ.] Codd. Roe, & Casaub. καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ. ita reperitur vox Θεὸς tripliciter, sed absque articulis, in tribus Exodi versiculis ad marginem citatis, & in Evangelio Matthæi cap. 22. ℣. 32. ubi reperiuntur articuli.

[γ] βασιλεύς εἰμι.] Codd. Ottob. duo, Roe, & Casaub. ἐστι habent loco εἰμι. Vulgatam lectionem quæ Scripturæ stylo, cui se conformat Cyrillus, similis est, mutare nolui.

[δ] θεὸς ᾖ ὁ Θεός.] Articulum ὁ hic necessarium addimus ex codd. Roe, & Casaub. item vocem ὅτι ex iisdem ante ἤμην.

[ε] καὶ ἡ ῥάβδος, &c.] Hæc de Aaronis virga transcribere videtur sanctus Nilus lib. 1. epist. 113. & lib. 3. epist. 33.

[ζ] ἡ καί.] Deest articulus ἡ in codd. Roe, Casaub. & Coisl. deest verò καὶ in Bodl.

A ιγ'. Πόθεν δὲ καὶ ὅλως ἐξ ἀρχῆς [α] ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀνοητότατοι Σαμαρεῖται; ἔλθετε ἐπὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς γραφῆς, ὃ καὶ ὑμεῖς καταδέχεσθε· Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. χοῦς εἰς σάρκα μεταβάλλεται, καὶ σὰρξ εἰς σάρκα [β] οὐ πάλιν ἀποκαθίσταται; Ἐρωτητέον δὲ ὑμᾶς, πόθεν ὑπέστησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ γῆ, καὶ θάλασσαι; πόθεν ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες; πῶς ἐξ ὑδάτων τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά; καὶ πῶς ἀπὸ γῆς τὰ ζῶα πάντα; B τοσαῦται μυριάδες, [γ] ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρηνέχθησαν· καὶ ἄνθρωποι ἡμεῖς, οἱ τὸ κατ' εἰκόνα ἔχοντες, ἆρα οὐκ ἀναστησόμεθα; ἀληθῶς ἀπιστίας τὸ πρᾶγμα πεπλήρωται, καὶ πολλὴ καταγνώσις τῶν ἀπιστούντων· ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ πρὸς τὸν Κύριον, Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ [δ] ἀπιστῶσιν οἱ μανθάνοντες τὸν νόμον· ὅταν γέγραπται, ὅτι ἐκ γῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπιστῶσιν οἱ ἀναγινώσκοντες.

ιδ'. Ἐκείνοις μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ἀπίστοις· τὰ δὲ ἐκ C προφητῶν, ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς προφήταις κεχρημένοι τινὲς, ἀπιστοῦσι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ προφέρουσιν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ, Οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει· καὶ τὸ, Ἐὰν γὰρ καταβῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς ᾅδην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ· καὶ τὸ, Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε Κύριε· (τοῖς γὰρ καλῶς γεγραμμένοις, συγκέχρηνται κακῶς) καλὸν ἐν παραδρομῇ, καὶ ὡς ἐγχωρεῖ νῦν, ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτούς. Ἐὰν γὰρ λέγῃ, ὅτι ἀσεβεῖς οὐκ ἀναστήσονται ἐν κρίσει· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐν κρίσει, ἀλλ' ἐν κατακρίσει. οὐ D γὰρ ἐξετάσεως πολλῆς ἐστι χρεία τῷ Θεῷ· ἀλλ' ἅμα τῷ ἀναστῆναι τοὺς ἀσεβεῖς, ἀκολουθεῖ καὶ τὰ τῆς τιμωρίας. Καὶ ἐὰν λέγῃ, ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε Κύριε· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφέσεως, ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον τὴν προθεσμίαν ἐχούσης, ἐφ' ᾗ καὶ οἱ ἀπολαύοντες αἰνέσουσί σε· [ε] οὐκ ἔστι μετὰ θάνατον λοιπὸν τοὺς ἐν ἁμαρτίαις τελευτήσαντας ὡς εὐεργετηθέντας αἰνεῖν, ἀλλὰ ἀποδύρεσθαι· ἔστι γὰρ αἶνος μὲν τῶν εὐχαριστούντων, ὀδυρμὸς δὲ τῶν μαστιζομένων. οἱ E μὲν οὖν δίκαιοι τότε αἰνοῦσιν, οἱ δὲ τελευτήσαντες ἐν ἁμαρτίαις, καιρὸν λοιπὸν ἐξομολογήσεως οὐκ ἔχουσι.

ιε'. [ζ] Περὶ δὲ τοῦ, ἐὰν καταβῇ ἄνθρωπος εἰς

XIII. Unde verò in totum ab initio factus est homo, ô omnium hominum stolidissimi Samaritæ? Accedite ad primum Scripturæ librum, quem vos etiam suscipitis. *Et finxit hominem Deus, pulverem de terra.* (Gen. II. 7.) pulvis in carnem transmutatur, & caro in carnem rursus non instauratur? Rogandi etiam estis, undenam cœli, terra, & maria substitêre? unde sol, luna, & sydera? quomodo ex aquis volucres, (Gen. I. 20.) & natantes animantes? & quonam modo è (Ibid 24.) terra animalia omnia? Tam multa rerum millia (V. supr. n. 6.) ex nihilo ad exsistendi sortem transducta sunt: & nos homines qui impressam illius imaginem habemus, non resurgemus? Verè incredulitatis plena tota ea res est. & multis capitibus condemnantur credere detrectantes: quando videlicet Abraham Domino dicat: *Qui judicat omnem terram;* (Gen. XVIII 25.) qui autem legem condiscunt, increduli maneant: quando scriptum sit quod (Gen. I. 20. III. 19.) è terra sit homo; qui verò legunt, fidem abnegent.

XIV. Et hæc quidem adversum illos, qui infidelium ex numero sunt: quæ verò [illegible] phetis desumuntur, nobis sunt apta qui credimus. (Refelluntur objectiones ex prophetis desumtæ ab hæreticis.) Quoniam vero etiam [1] nonnulli qui prophetis utuntur, his quæ scripta sunt non credunt; proferuntque nobis illud [Davidicum,] *Non resurgent impii in judicio;* (Psal. I. 5.) illud quoque, *Si enim descenderit homo in infernum, non amplius adscendet;* (Job. VII. 9.) & illud, *Non mortui laudabunt te, Domine;* (Ps. CXIII.) (his enim quæ recte scripta sunt prave abutuntur.) optimum fuerit, obiter & quantum nunc licet, illis occurrere. Si enim dicitur, *Impii non resurgent in judicio*, (Psal. I. 5.) hoc significatur, quod non in *judicio*, sed in condemnatione resurrecturi sint. non enim Deo multa opus est indagatione; sed, simul ut resurgent impii, consequentur eos supplicia. Et si dicitur, *Non mortui laudabunt te, Domine*, (Ps. CXIII. 17.) hoc designatur, quòd constituto tantùm in hac vita pœnitentiæ ac remissionis spatio, de quo ii qui fruentur, *laudabunt te;* morte obita, iis qui in peccatis decesserint, jam non licebit tamquam beneficio affectis laudare, sed deplorare duntaxat. Est enim laus, eorum qui gratias agunt; deploratio verò, eorum qui verberibus cæduntur. Igitur tunc justi laudaturi sunt; qui vero in peccatis obierint, deinceps confessionis tempus non habebunt.

XV. De illo vero contextu, *Si descenderit homo* (Job. VII. 9.)

[α] ἐγεννήθη.] Roe. & Casaub. ἐγένετο. nulla de causa mutatum. Nam de formatione Evæ ex Adamo, & hominis ex luto loquens, verbo γεννᾶσθαι, uti ejusdem vis & formæ ac γεννάω, utitur Cat. 12. num. 29. Hac ipsa Catechesi num. 8. de formatione Phœnicis, σκώληξ τις γεννᾶται, quo in loco iidem codd. habent γίνεται. Vide Cat 2. n 4.

[β] πάλιν.] Hanc vocem addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Infra, loco καὶ θάλασσαι, Ottob. Coisl. & Grod. ἡ θάλασσα. Linea sequenti, pro τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά, Roe, & Casaub. τὰ πτηνὰ, καὶ τὰ κτήνη. Eodem modo Genovef. loco νηκτὰ, habet κτήνη *jumenta;* sed vitiose ex transpositione litterarum factum istud ex altero.

[γ] ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.] Coisl. ἐκ τοῦ μὴ εἶναι. Sup. num. 6. scripsit etiam ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Infra, loco τὰ κατ' εἰκόνα, scripsimus τὸ κατ' εἰκόνα, ex codd. Roe, Casaub. Ottob. 1. Colb. & Bodl. & simili loco Cat 14 n. 10. τὸ μὲν κατ' εἰκόνα. at Coisl. & Ottob. 2: habent οἱ κατ' εἰκόνα ὄντες, ἆρα, &c.

[δ] ἀπιστῶσιν.] Hic Roe, & Casaub. & lineis infra post duabus, iidem cum Coisl & Colb. ferunt ἀπιστοῦσι. Ante γέγραπται ex omnibus præfatis codd. & Ottob. loco ὅτι, scripsimus ὅταν, ut responderet superiori ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ.

[1] *nonnulli qui prophetis utuntur.*] Propositis sibi, sup. num. 1: triplicis generis hostibus, Græcis qui nullas Scripturas recipiunt, Samaritis, qui solum Pentateuchum, & hæreticis: postquam duo priora genera confutavit, ad tertium ex sua ipsius divisione aggreditur. Verum omnes illi hæretici, quos notavimus ut resurrectionis hostes, si Origenistas exceperis, vetus Testamentum repudiabant. quamquam eo interdum, sive ad oppugnandos pro- F priis armis Catholicos, seu ad conciliandam nonnullam suis opinionibus auctoritatem, utebantur; quod ex scriptis Irenæi patet. Origenes apud Epiphan. hæres. 64. num. 10. testatur hoc loco, *Non resurgent impii in judicio*, simpliciores quosdam ex fidelibus usos, negasse malos resurrectionis compotes futuros. at Epiphanius num. 9 & 11. Origenem, in hac ipsa oratione qua simplices illos refellit, resurrectionem variis argumentis evertisse contendit. Hos igitur, vel Origenistas in hac oratione refellit Cyrillus:

[ε] οὐκ ἔστι.] Ita restituimus ex codd. Ottobon. ambobus, Roe, Casaub. & vet. Genov. quum ante haberetur οὐκ ἔτι, nullâ, vel difficili admodùm constructione. Hæc autem insulsè Rivetus ad Purgatorii sublationem trahit: cùm de peccatis mortalibus nullum in Purgatorio pœnitendi locum esse Catholici fateantur at leviora peccata pœnis post mortem in quodam exsilii loco expiari docet auctor Cat. 23. num. 10.

[ζ] περὶ δὲ, &c.] Δὲ pro γὰρ ex Roe, & Casaub. restituimus.

in infernum, non amplius adscendet; vide A consequentia. scriptum est namque : *Non*
✠. 10. *amplius adscendet, nec revertetur in propriam domum.* Cum enim universus mundus transiturus sit, & omnis domus destruenda; quomodo in propriam domum revertetur, facta in
2. Pet. III. 13. posterum alia tellure nova? oportebat vero
Job. XIV. 7. illos exaudire Jobum aientem : *Est enim arbori spes; nam si excidatur rursus reflorescet, & ramus ejus tener non deficiet.*
✠. 8. *Si enim senuerit in terra radix ejus, & in petra moriatur truncus*
✠. 9. *ejus; ab odore aquæ florescet, & faciet messem* B
✠. 10. *tamquam nuper plantata. Vir autem mortuus num abiit; cadens vero mortalis non est amplius?* Quasi pudorem ingerens & increpitans: (sic enim legendum est per interrogationem illud, *Non est amplius?*) cum enim, inquit, lignum cadat & resurgat, num homo ipse propter quem facta sunt ligna non resurget? Atque ut ne me vim loco adferre putes, lege quod sequitur. Postquam enim interrogando dixit, *Cadens verò mortalis non erit amplius?* ait: [illegible] *mortuus fuerit homo, vivet*; statimque C
Ibid. subdit: *Exspecto donec rursus fiam.* & alibi rur-
Job. XIX. 25. 26. sus: *Qui super terram resuscitaturus est pellem meam, quæ istos labores exantlat.* Hesaïas verò
Isai. XXVI. 19. propheta ait: *Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis sunt.* Apertissime vero, qui nunc est in manibus Ezechiel propheta dicit:
Ezech. XXXVII. *Ecce ego aperiam sepulcra vestra, & educam vos de monumentis vestris.* & Daniel dicit: *Multi*
Dan. XII. 2. *eorum qui dormiunt in aggesto terræ, resurgent; alii in vitam æternam, alii in ignominiam sempiternam.* D

Ex reliquis Scripturis testimonia pro resurrectione. XVI. Multæ quoque scripturæ de mortuorum resurrectione testantur: sunt enim ea de re plures aliæ sententiæ dictaque. Nunc vero, memoriam duntaxat uti refricantes, cursim
Johan. XI. 39. 44. præterimus Lazari post quatriduum resurrectionem. Prætervolamus etiam propter tem-
Luc. VII 11. 16. poris brevitatem, viduæ filium excitatum. Et
Matth. IX. 25. mentione tantum injecta, commemoretur nunc obiter principis Synagogæ filia: dicaturque
Matth. XXVII. 51. 52. 53. scissas fuisse petras, & multa corpora Sancto- E rum qui dormierant, excitata esse, monumen-

ᾅδην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ· βλέπε τὴν ἀκολουθίαν. γέγραπται γάρ, Οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ, οὐδ᾽ οὐ μὴ ἐπιστρέψῃ [a] εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. τοῦ κόσμου γὰρ ὅλου παρερχομένου, καὶ πάσης οἰκίας διαφθειρομένης· πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελεύσεται, καινῆς λοιπὸν γινομένης ἄλλης γῆς. ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἀκοῦσαι τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· [β] Ἔστι γὰρ δένδρῳ ἐλπίς. ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ, [γ] πάλιν ἐπανθήσει· καὶ ὁ ῥάδαμνος αὐτοῦ οὐ μὴ ἐκλείπῃ. ἐὰν γὰρ γηράσῃ ἐν γῇ ἡ ῥίζα αὐτοῦ, ἐν δὲ πέτρᾳ τελευτήσῃ τὸ στέλεχος αὐτοῦ· B ἀπὸ ὀσμῆς ὕδατος ἀνθήσει, ποιήσει δὲ θερισμὸν ὥσπερ νεόφυτον. ἀνὴρ δὲ τελευτήσας, ᾤχετο· πεσὼν δὲ βροτός, οὐκέτι ἐστίν; [δ] μόνον γὰρ οὐχὶ δυσωπῶν, καὶ ἐπιτιμῶν· (οὕτω γὰρ ἀναγνωστέον ἐρωτηματικῶς τό, οὐκέτι ἐστίν;) ἆρα γάρ, φησι, ξύλου πίπτοντος καὶ ἐγειρομένου, ἄνθρωπος αὐτὸς δι᾽ ὃν τὰ ξύλα γέγονεν, οὐκ ἐγερθήσεται; Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς με βιάζεσθαι, ἀνάγνωθι τὸ ἀκόλουθον. [ε] μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ἐρωτηματικῶς, πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκέτι ἐστίν; λέγει, Ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, C ζήσεται. καὶ εὐθὺς λέγει, Ὑπομένω ἕως ἂν πάλιν γένωμαι. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν. [ζ] Ὁ μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου, τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα. Ἡσαΐας δὲ ὁ προφήτης φησίν· Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· σαφέστατα δὲ [η] ὁ παρὼν προφήτης Ἰεζεκιὴλ λέγει· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τὰ μνήματα ὑμῶν, καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν. καὶ ὁ Δανιὴλ λέγει· Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, ἀναστήσονται· οὗτοι εἰς ζωὴν D αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

ιϛ΄. Καὶ πολλαὶ γραφαὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· ἔστι γὰρ ἄλλα πλείονα ῥητὰ περὶ τούτου. ὡς [θ] ἐν ὑπομνήσει δὲ μόνῃ, νῦν παρατρέχομεν τὴν τοῦ Λαζάρου τεταρταίου ἀνάστασιν· παρατρέχομεν δὲ διὰ τὸ τῆς ὥρας ὀλίγον, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐγηγερμένον. ὑπομνήσεώς τε μόνον ἕνεκεν [ι] παραφερέσθω νῦν καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχισυναγώγου. λεγέσθω καὶ τὸ σχισθῆναι τὰς πέτρας, καὶ πολλὰ σώ- E ματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγερθῆναι, τῶν μνη-

[a] εἰς τὸν ἴδιον οἶκον.] Pro οἶκον, codd. Coisl. Roc, Casaub. Genov. scriptum habent τόπον. ac, (Genovef. excepto,) addunt οὐκέτι post ἐπιστρέψῃ. at οἶκον legisse Cyrillum sequentia perspicuum faciunt, πάσης οἰκίας διαφθειρομένης, πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελεύσεται. Post quæ verba, loco κοινῆς, posuimus καινῆς, ex Ottob. utroque, Roe, Casaub. & Grod. ἄλλης quoque addidimus ex duobus prioribus codd.

[β] ἔστι γὰρ δένδρῳ.] Hæc & sequentia quæ Jobi testimonium spectant, suo more transcribit Ruffinus Exposit. in Symbol. cujus, in hoc loco emendando, auctoritate sumus adjuti.

[γ] πάλιν ἐπανθήσει, &c.] In hoc contextu Jobi nonnulla correximus, & interpunctionem editorum Cyrilli exemplarium nonnullis locis mutandam existimavimus. Ac primùm, loco ἐκλείπει, scripsimus ex Coisl. & Ottob. juxta LXX. ἐκλείπῃ. deinde vocem ἴσως post ῥίζα αὐτοῦ, quæ neque LXX. est, neque à codd. Ottobonianis duobus, Coisl. Roe, Casaub. & Grod. neque à Ruffino agnoscitur, expunximus: sicque ex iisdem vocem ῥίζα cum γηράσῃ, male virgulâ separatam, connexuimus. Consequenter, loco τελευτήσει, nullo quamvis codice suffulti, τελευτήσῃ juxta LXX. ex Grodecii & Ruffini versione scripsimus. alioqui turbata & imperfecta erit hujus loci constructio. Quod notat Cyrillus, & post eum Ruffinus, verba, πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκέτι ἐστίν, per interrogationem legenda esse; nullum sive in Hebraïca veritate, sive in LXX. virorum interpretatione, interrogationis ad sensum Cyrilli apponendæ exstat vestigium. contra legitur in Heb. & Vulg. *Ubi quæso est?* quasi integram & irreparabilem hominis semel mortui consumtionem significet auctor. Sed eadem huic loco accommodanda interpretatio, quam Cyrillus alteri ejusdem Jobi loco, *Si descenderit homo in infernum*, &c. hujus numeri initio adhibuit: nempe hominem mortuum amplius non esse in hominum, qui ad consuetudinem vitæ redire possint, numero. Loca autem duo, *Si mortuus fuerit homo, vivet*, & *Exspecto donec rursus fiam*, non alium præter resurrectionis generalis sensum, juxta LXX. interpretes lecta, habere videntur. sed in Hebræo & Vulgata aliam vim habent. nempe de nullo hominis semel mortui ad communem hominum vitam reditu intelliguntur.

[δ] μόνον γὰρ οὐχί.] Deest γάρ in cod. Coisl. & Grod. at est in omnibus mss. aliis, atque omnino Cyrilliani styli est; ut potius in paucis erasum, quam in pluribus intrusum videatur.

[ε] μετὰ γάρ.] Illud γάρ addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. & F Grod.

[ζ] ὁ μέλλων ἐπὶ γῆς.] Roe, & Casaub. ἀπὸ γῆς.

[η] ὁ παρών.] Participium παρών addidi ex Roe, Ottob. utroque, Casaub. & Coisl. ut habetur supra num. 11.

[θ] ἐν ὑπομνήσει δέ.] Particulam δέ adscripsimus ex codd. Roe, Casaub. & Grod. Lineâ sequenti valde suspicamur τεταρταίου legendum esse, ut videtur legisse Grodecius, ut & habetur Cat. 4. num. 9. Nonne autem potuit scribere τεταρταίου ἀνάστασιν, ut Cat. 20. num. 4. τεταρταίου ταφέντα & Cat. 4. num. 12. Χριστὸς τεταρταῖον ἐγήγερται.

[ι] παραφερέσθω νῦν.] Vocem νῦν adjecimus ex codd. Ottob. 1. Coisl. Roe, & Casaub. at post ἀρχισυναγώγου, voces ὑπομνήσεως τε μόνης librariorum oscitantiâ repetitas, amovimus amborum Ottob & aliorum codd. præff. Grod. vers. auctoritate. Tantum, in Ottob. 2. habetur, μόνον λεγέσθω. Post, loco χισθῆναι, scripsimus σχισθῆναι.

[a] μείων ἀνοιχθέντων. [a] Προηγουμένως δὲ μνημονευέσθω, ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται. Παρῆλθον τὸν Ἠλίαν, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τὸν ἐξεγερθέντα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν δὶς ἐγείραντα· ἔν τε τῷ ζῆν, καὶ μετὰ τὸ τελευτῆσαι αὐτόν. ζῶν μὲν γὰρ ἐνήργησε τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. ἵνα δὲ μὴ μόνον [b] τιμηθῶσι τῶν δικαίων αἱ ψυχαί, πιστευθῇ δὲ ὅτι καὶ ἔγκειται ἐν τοῖς τῶν δικαίων σώμασι δύναμις· ὁ ῥιφεὶς ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἐλισσαίου νεκρὸς, τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ προφήτου ἐφαψάμενος, ἐζωοποιήθη. καὶ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου τὸ νεκρὸν, ἀπετέλεσε ψυχῆς ἔργον· καὶ τὸ τελευτῆσαν καὶ κείμενον, ζωὴν παρέσχε τῷ τελευτήσαντι· καὶ παρασχὸν τὴν ζωὴν, αὐτὸ ὁμοίως ἔμεινεν ἐν νεκροῖς. διὰ τί; ἵνα μὴ ἐξαναστάντος Ἐλισσαίου, τῇ ψυχῇ μόνῃ προσγραφῇ τὸ πρᾶγμα· δειχθῇ δὲ, ὅτι καὶ ψυχῆς μὴ παρούσης, ἔγκειταί τις δύναμις τῷ τῶν ἁγίων σώματι, διὰ τὴν ἐν τοσούτοις ἔτεσιν ἐνοικήσασαν ἐν αὐτῷ δικαίαν ψυχὴν, ἧς ὑπηρέτημα γέγονε. Καὶ μὴ ἀπιστῶμεν νήπιοι, ὡς μὴ γεγενημένου τούτου. εἰ γὰρ σουδάρια καὶ σιμικίνθια, τὰ ἔξωθεν ὄντα, τῶν σωμάτων ἁπτόμενα τῶν νοσούντων, ἤγειρε τοὺς ἀσθενεῖς· πόσῳ μᾶλλον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου ἤγειρε τὸν νεκρόν;

ιζʹ. Καὶ ἐνῆν μὲν πολλὰ εἰπεῖν εἰς ταῦτα, [c] καθ' ἕκαστον ἐξηγουμένοις τῶν γεγενημένων πραγμάτων τὸ παράδοξον. διὰ δὲ τὸν κάματον τὸν προγενόμενον ὑμῖν, ἔκ τε τῆς ὑπερθέσεως τῆς νηστείας τῆς Παρασκευῆς, καὶ τῆς ἀγρυπνίας· ἐκεῖνα μὲν τέως ἐν παραδρομῇ λελέχθω, δι' ὀλίγων ἐσπαρμένα· ἵνα ὑμεῖς, καλλίστης γῆς δίκην δεξάμενοι τὸν σπόρον, καρποφορήσητε πλατύνοντες. [d] Μνημονευέσθω δὲ ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι νεκροὺς ἤγειραν· Πέτρος μὲν, ἐν Ἰόππῃ Ταβιθάν· Παῦλος δὲ, Εὔτυχον ἐν Τρωάδι· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι, εἰ καὶ μὴ πάντα γέγραπται τὰ ὑφ' ἑκάστου θαυματουργηθέντα. μνημονεύετε δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους εἰρημένων ἁπάντων, ὧν ἔγραψεν

tis patefactis. In primis vero in memoriam redeat, Christum à mortuis resurrexisse. Præterivi Eliam & filium viduæ ab ipso suscitatum; & Elissæum qui semel & iterum suscitavit, & dum viveret, & post mortem. vivus resurrectionem per suam ipsius animam operatus est: ut autem non animæ solùm justorum honorarentur, sed crederetur etiam in justorum corporibus jacere vim penitus insitam; projectus in monumentum Elissæi mortuus, mortuum prophetæ corpus attingens, vitam concepit. Mortuum prophetæ corpus, id quod animæ videbatur opus esse, perfecit; quodque mortuum jacebat, mortuo vitam dedit; & quod vitam dabat, ipsum in mortuis similiter ut ante remansit. Qua de causa? Ut-ne, si resurrexisset Elissæus, animæ ejus soli factum illud imputaretur: & ut ostenderetur, absente etiam anima inesse vim quamdam ac potestatem corpori Sanctorum, propter animam justam quæ tot annos in eo inhabitaverit, ejusque usa sit ministerio. Neque fidem ei rei, quasi no[illegible] sit, inepti detrahamus. si enim sudaria & semicinctia quæ exterius adhærent, ægrotantium corporibus applicata infirmos erigebant; quanto magis ipsum prophetæ corpus, mortuum excitavit?

3. Reg. XVII. 19-23.
4. Reg. IV. 32-37.
Ibid. XIII. 21.
Inest in defunctis Sanctorum corporibus vis quædam ac potestas.
Act. XIX. 12.

XVII. Atqui essent alia multa in hæc dicenda, si hujusmodi factorum admirabilitatem secundum singula adjuncta persequeremur. sed propter præcedentem quem sustinuistis, tum ex jejunii Parasceves [1] superpositione, tum ex vigilia, laborem; hæc interim velut in transcursu dicta sunto: paucis jactis seminibus, uti vos bonæ instar telluris semen concipientes, illud dilatando explicandoque fructum feratis. Memoriâ vero repetatur quod & apostoli mortuos excitarunt: Petrus in Joppe Tabitham, Paulus Eutychum Troade, & reliqui omnes apostoli; tametsi non omnia litteris consignata sunt, quæ ab unoquoque admirabiliter effecta sunt. Recordamini autem omnium quæ in priore ad Corinthios epistolâ dicta sunt, quæ

Jejunium Parasceves prolixius extentum.
1 V. Cat. 7. n. 16.
Act. IX. 36. 42.
Ibid. XX. 7. 12.

[a] προηγουμένως δὲ.] Particulam δὲ loco καὶ posuimus juxta Coisl. Colb. Grod. & Morel. Utrumque tamen legitur apud Roe, & Casaub. μνημονευέσθω δὲ καὶ προηγουμένως.

[b] τιμηθῶσι.] Roe & Casaub. sing. num. τιμηθῇ τῶν δικαίων ψυχή, *anima justorum honoretur*. Coisl. paulo diversè, πιστευθῇ τῶν δικαίων ζωή, *ut ne soli justorum vita crederetur*. Totum porro hunc locum usque ad numeri finem, quo sanctarum reliquiarum vis commendatur, ab impostore quodam Cyrilli textui immissum pronuntiat Rivetus. Rationem rogas. Quia nempe Cyrillus Cat. 17. num. 30. & 31. miracula per Paulum, & sudaria ejus ac semicinctia olim facta, virtuti & efficaciæ Spiritus sancti tribuit. quasi alteri causæ in hoc loco adjudicet vim, quam Sanctorum corporibus insitam dicit. Atqui in hoc numero utraque conjungit auctor; & ex vi sudariorum Pauli, colligit & concludit fortiori causa vim corporum ipsorum. Cum igitur illam Spiritui-sancto tribuat, hanc quoque eidem causæ ab eo assignari concludendum erat; nec temere sollicitandus locus, cui similes innumeri in aliis ecclesiasticis auctoribus passim exsistunt. Vim reliquiarum sanctarum Patres omnes agnoscunt: causam alii, ut Aster. Amasen. hom. in sanctos martyres Auct. Combef. tom. 1. pag. 205. refundunt vel in ipsos Sanctos, qui in impuros spiritus vim suam exercent; vel in angelos qui ad honorem Sanctorum, ipsorum sepulcris assident. Alii numero plures, in Spiritum sanctum eisdem reliquiis sua vi assistentem. Ita Chrysost. hom. 42. in sanctum Ignatium sub finem. sanctus Ephræm oratione in omnes martyres pag. 741. Damasc. orat. 1. de Imaginibus num. 19. pag. 316. sanctus Paulinus epist 32. num. 8. & Natali 2. in sanctum Felicem carm. 302. & Natali 13 carm. 579. &c. Nec diversæ illæ sententiæ secum pugnant, sed, priores proximam, posterior causam ultimam assignat. nam nec sancti, nec angeli quidquam possunt citra Spiritus-sancti virtutem.

[c] καθ' ἕκαστον.] Mendum erat in editis, καθ' ἑκάστην, quod correximus ex mss. Ottob. utroque, Coisl. Roe, Casaub. ambo posteriores unà cum Genovef. habent ἐξηγούμενοι.

[1] *superpositione, tum ex vigilia*, &c.] Ecclesiasticam vocem τῆς ὑπερθέσεως, recepta apud Latinos interpretatione *superpositionis* vocabulo reddidimus. Eâ significabant veteres, ut cuivis notum est, jejunium in duos vel plures dies absque cibo continuatum. Cum porro major hebdomada austerioribus jejuniis observaretur, plures erant, qui vel totam hebdomadam, vel quatuor, vel tres, vel duos, nimirum Parasceves & Sabbati-sancti dies, prorsus jejuni transigerent, ut testatur sanctus Irenæus apud Euseb. lib. 5. hist. cap. 24. & alii. Commendabatur maxime continuatum feriæ sextæ & Sabbati-sancti jejunium, ut videre est Const. Apost. lib. 5. cap. 18. Illud Hierosolymis observatum fuisse patet cùm ex hoc Cyrilli loco, tum ex Typico Hierosolymitano sancti Sabæ, & Johan. Damasc. hom. in Parasc. tom. 2. pag. 811. sed citra præceptum, cujusque pietati id relictum erat. Vigilia verò à feria sexta in Sabbatum toto anni tempore per Orientem observabatur, si credimus Cassiano lib. 5. Institut. cap. 9. qui hujus rei, & soluti Sabbato jejunii rationem reddit. Id saltem in Parasceve servatum fidem facit Epiphanius, qui Expos. fidei num. 22. observat, quibusdam locis tota Paschatis, seu majori hebdomada, pervigilia sex celebrari & totidem synaxes. aliis vero in locis in ea solum nocte quæ feriam quintam sequitur, & eâ quæ Dominicam Paschatis diem antecedit, vigilari solitum. Vigiliam post Parasceven commendat in Hierosolymitana ecclesia Damascenus loco cit. pag. 815. In Galliis etiam, saltem in Pictaviensi sanctæ Radegundis monasterio, forte ob crucis partem ibi asservatam, eamdem à populo vigiliam celebratam fuisse testis est Greg. Turon. lib. 1. mirac. cap. 5.

[d] μνημονευέσθω δὲ.] Hic particula δὲ ex Coisl. Roe, Casaub. & Grod. à nobis adjecta.

1. Cor. xv. 35. ſcripſit Paulus adverſus eos qui dicebant: *Quomodo reſurgunt mortui, quali autem corpore veniunt?*
℣. 16. Ejus quoque quod ait: *Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit.* quodque
℣. 36. *ſtultos* vocavit, eos qui non credunt: totiuſque eo loci expoſitæ de mortuorum reſurrectione doctrinæ. & quod in hunc modum ad Theſſa-
1. Theſſ. iv. 12. lonicenſes ſcripſit: *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de iis qui obdormierunt, ne contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent.* & quæ ſe-
℣. 15. quuntur univerſa; maxime vero dicti hujus: *Et mortui in Chriſto reſurgent primum.*

XVIII. Præcipue vero illud notate, quod
1. Cor. xv. 53. digito velut indicans ait Paulus: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Hoc enim ipſum corpus reſurget, non infirmum quale eſt manens; ſed idem ipſum reſurget. incorruptibilitate vero indutum transformabitur: quemadmodum ferrum igni admotum ignis efficitur; vel potius quemadmodum novit qui illud [suscit]at Deus. Reſurget igitur hoc ipſum corpus, ſed non tale manebit, at manebit æternum. Non amplius ejuſmodi qualibus utimur cibis, ad vitam opus habebit, neque ſcalis ad
Ibid. v. 44. adſcenſum: fiet enim *ſpiritale*, admirabile quidpiam, & quale pro dignitate declarare non ſuf-
Matt. xiii. 43. Dan. xii. 3. ficimus. *Tunc juſti*, inquit, *ſplendebunt ut ſol & luna, & ſicut ſplendor firmamenti.* Ac præſcius Deus hominum infidelitatis, exiguiſſimis vermibus dedit ut æſtate lucidos ex corpore radios emitterent; ut ex his quæ conſpiciuntur, crederetur id quod exſpectatur. Qui enim partem adtribuit, poterit & totum præſtare; quique vermem lumine ſplendere fecit, multo magis juſtum hominem ſplendere efficiet.

(Margin: Redivivorum corporum dotes. Idem ipſum corpus reſurget, ſed reformatum. Cicindelæ, redivivorũ corporum ſplendoris fidem faciunt.)

XIX. Reſurgemus igitur, æterna quidem omnes, non omnes vero ſimilia habentes corpora. verum ſi qui juſtus eſt, cœleſte corpus accipiet, ut poſſit cum angelis digne unà verſari. ſi qui autem peccator eſt, corpus accipiet æternum, perpetiendæ peccatorum pœnæ capax, ut in igne æternùm combuſtus nunquam abſumatur. Et merito quidem utroque in ordine id præſtat Deus. nihil enim à nobis abſque corpore eſt geſtum. Blaſphemamus per os, per os precamur: ſcortamur per corpus, per corpus puritatem cuſtodimus: rapimus per manum, per manum eleemoſynas largimur, & cætera ſimiliter. Quando igitur ad omnia ſubſervivit corpus, in futuris quoque obventuræ ſortis eſt particeps.

(Margin: Non redivivis omnibus ſimilia corpora. Id. Cat. 4. n. 30. Æternus ignis.)

A ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς λέγοντας, Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί, ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; καὶ ὅτι· Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται. καὶ ὅτι ἄφρονας ἐκάλεσε, τοὺς μὴ πιστεύοντας. καὶ πάσης τῆς αὐτόθι διδασκαλίας, τῆς περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως. καὶ ὅτι πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἔγραψεν· Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα, καὶ τὰ ἑξῆς ὅλα. μάλιστα δὲ τό, Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον.

B ιη'. Ἐξαιρέτως δὲ τοῦτο ἐπισημειώσασθε, ὅτι μονονουχὶ δακτυλοδεικτῶν ὁ Παῦλος λέγει· Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο [α] ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο ἐγείρεται, οὐ τοιοῦτον μένον ἀσθενές, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐγείρεται. ἐνδυσάμενον δὲ τὴν ἀφθαρσίαν μεταποιεῖται, ὥσπερ σίδηρος πυρὶ προσομιλήσας γίνεται πῦρ, μᾶλλον δὲ ὡς οἶδεν ὁ ἀνιστῶν Κύριος. Ἐγείρεται μὲν οὖν τοῦτο τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐ μένει τοιοῦτον, ἀλλὰ μένει C αἰώνιον. οὐκέτι τροφῶν τοιούτων χρείαν ἔχει πρὸς ζωήν, οὐδὲ κλιμάκων πρὸς ἀνάβασιν· γίνεται γὰρ πνευματικόν, θαυμάσιόν τι, καὶ [β] οἷον εἰπεῖν κατ' ἀξίαν οὐκ ἔχομεν· Τότε οἱ δίκαιοι, φησί, λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Καὶ προειδὼς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίαν ὁ Θεός, σκώληξι μικροτάτοις, ἐν τῷ θέρει φωτοειδεῖς δέδωκεν αὐγὰς λάμπειν ἐκ τοῦ σώματος, ἵν' ἐκ τῶν φαινομένων πιστευθῇ τὸ προσδοκώμενον. ὁ γὰρ τὸ μέρος παρα-D σχών, δύναται καὶ τὸ ὅλον παρασχεῖν· καὶ ὁ σκώληκα φῶς ἐκλάμπειν ποιήσας, πολλῷ μᾶλλον φωτοποιήσει δίκαιον ἄνθρωπον.

ιθ'. [γ] Ἐγειρόμεθα τοίνυν, αἰώνια μὲν πάντες ἔχοντες τὰ σώματα, οὐ πάντες δὲ ὅμοια. ἀλλ' εἰ μέν τις ἐστὶ δίκαιος, λαμβάνει σῶμα ἐπουράνιον, ἵνα δύνηται μετὰ ἀγγέλων ἀναστρέφειν ἐπαξίως. Εἰ δέ τις ἁμαρτωλός ἐστι, λαμβάνει σῶμα αἰώνιον, ὑπομενητικὸν τιμωρείας ἁμαρτιῶν, ἵνα [δ] ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος μηδέ ποτε ἀναλωθῇ. Καὶ δικαίως ἀμφο-E τέροις τοῖς τάγμασιν ὁ Θεὸς παρέχει τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν χωρὶς σώματός τι πέπρακται. Βλασφημοῦμεν διὰ στόματος, [ε] προσευχόμεθα διὰ στόματος· πορνεύομεν διὰ σώματος, ἁγνεύομεν διὰ σώματος· ἁρπάζομεν διὰ χειρός, ἐλεημοσύνας δίδομεν διὰ χειρός· καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. ἐπειδὴ τοίνυν εἰς πάντα ὑπηρετήσατο τὸ σῶμα, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι συναπολαύει τῶν γινομένων.

α ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, &c] Eas voces uſque ad ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν excl. quæ propter repetitionem vocum τοῦτο ἐνδύσασθαι facile exciderunt, huc revocamus ex codd. Ottobon. utroque, Coiſl. Roe, Caſaub. Grod. & ſacro Textu. Similem ob cauſam ex præfatis mſſ adſcripſimus verba οὐ τοιοῦτο μένον, & ſequentia uſque ad ἐγείρεται incl. Poſt ἐνδυσάμενον, particulam δὲ iiſdem auctoribus adjecimus.

β οἷον εἰπεῖν.] Coiſl. Roe, Caſaub. θεῖον εἰπεῖν. Ottob. καὶ θεῖον, οἷον εἰπεῖν: *Spirituale, admirabile, & divinum quidpiam, quale non poſſumus digne effari.* Hanc veriorem lectionem puto. nec corpora noſtra poſt reſurrectionem divinum quidpiam dicere formidare debemus; cùm Chriſti corpori ſimilia futura ſint, quod Patres recte divinum dici cenſuerunt. Ita Cyrill. epiſt. ad Succenſum pag. 139. κἂν εἴ τις αὐτὸ λέγοι θεῖον, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος λογισμοῦ. Hinc Chriſtum aiunt poſt reſurrectionem totum Deum effectum eſſe. Paulo poſt, Cyrillus duo loca Scripturæ, Matt. xiii. 43. & Danielis xii. 3. in unum confundit, ac de ſuo admiſcet, καὶ ἡ σελήνη.

γ ἐγειρόμεθα, &c.] Hæc ſententia uſque ad βλασφημοῦμεν excl. citatur ab Antonio Meliſſa ſub Cyrilli nomine ſine urbis titulo, lib. 1. ſerm. 20. & lib. 2. ſerm. 94. pag. 157.

δ ἐν πυρὶ αἰωνίως καιόμενος.] Pro αἰωνίῳ καιόμενος ita ſcripſi ut eſt in cod. Coiſl. Codices Roe, Caſaub. Ottob. & Grod habent αἰωνίως ἐν πυρὶ καιόμενος, quod idem eſt. Meliſſa laudatus, ἐν πυρὶ αἰωνίῳ καιόμενος.

ε προσευχόμεθα διὰ στόματος] Eam phraſim, quæ in editis poſt πορνεύομεν ſcripta exſtat, ante poſuimus ex codd. Ottob. duobus, Coiſl. Roe, Caſaub. Grod. & Morel. ut ſervaretur antitheſis quam inſtituit Cyrillus inter bonas & malas actiones, quæ ab uno corporis membro proficiſcuntur. Loco διὰ σώματος quod prius hic legebatur, iiſdem codd. ſuffragantibus στόματος ſcripſimus. Paulo infra, ex codd. Roe, & Caſaub. δίδομεν poſuimus loco διδοῦμεν.

κʹ. Φεισώμεθα τοίνυν, ἀδελφοί, τῶν σωμάτων, καὶ μὴ ὡς ἀλλοτρίοις αὐτοῖς παραχρησώμεθα. μὴ, κατὰ τοὺς αἱρετικούς, λέγωμεν ὅτι ἀλλότριός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος χιτών· ἀλλ' ὡς ἰδίου φεισώμεθα. δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοῦναι λόγον τῷ Κυρίῳ, περὶ πάντων τῶν διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων. μὴ εἴπῃς, οὐδείς με ὁρᾷ· μηδὲ νομίσῃς ὅτι μάρτυς τῶν γινομένων οὐκ ἔστιν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ πολλάκις οὐκ ἔστιν· [a] ὁ δὲ πλάστης ἀπλανὴς μάρτυς, μένει ἐν οὐρανῷ πιστός, καὶ βλέπει τὸ γινόμενον· καὶ οἱ σπίλοι δὲ τῶν ἁμαρτιῶν μένουσιν ἐν [β] τῷ σώματι. ὥσπερ γὰρ πληγῆς παρεγχωρησάσης ἐν τῷ σώματι, κἂν θεραπεία γένηταί τις, ὅμως ἡ οὐλὴ μένει· οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία πλήσσει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι· περιαιροῦνται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. Τὰ μὲν οὖν παρελθόντα ψυχῆς καὶ σώματος τραύματα, θεραπεύει Θεὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα λοιπὸν ἑαυτοὺς [γ] ἀσφαλιζώμεθα κοινῇ πάντες· ἵνα καθαρὸν τοῦτον τοῦ σώματος τὸν χιτῶνα διατηρήσαντες, καὶ μὴ δι' ὀλίγης πορνείας καὶ ἡδυπαθείας, ἤ τινος ἄλλης ἁμαρτίας πρᾶξιν, ἀπολέσωμεν οὐράνιον σωτηρίαν· ἀλλ' ἵνα κληρονομήσωμεν βασιλείαν Θεοῦ αἰώνιον, ἧς πάντας [δ] ὑμᾶς τῇ ἑαυτοῦ χάριτι καταξιώσειεν ὁ Θεός.

καʹ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. ἡ δὲ τῆς πίστεως ἐπαγγελία, πάλιν ὑμῖν ὑφ' ἡμῶν ῥηθεῖσα, μετὰ σπουδῆς πάσης ἐπὶ λέξεως αὐτῆς [ε] ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελέσθω τε καὶ μνημονευέσθω.*

XX. Temperemus itaque, fratres, corporibus, neque tamquam alienis ipsis abutamur. Ne juxta hæreticos dicamus, alienam hanc esse corporis vestem, sed uti propriæ parcamus. oportet enim nos Domino reddere rationem de omnibus quæ per corpus egerimus. [a] Ne dicito, nemo me videt: neque existimes testem eorum quæ geris nullum esse. Homo enim plerumque [testis] non est. qui vero nos finxit inerrans [b] testis, manet in cœlo fidelis, & videt quod agitur: maculæ quoque peccatorum in corpore manent. Ut enim postquam plaga in corpore grassata est, etiam si medela quædam adhibeatur, cicatrix tamen manet: sic & peccatum animam & corpus imprimit, & cicatricum notæ in ambobus manent: abolentur vero tantummodo ab iis qui lavacrum accipiunt. Præterita igitur animæ ac corporis vulnera sanat Deus per baptisma: sed adversum futura deinceps nosmetipsos communiter muniamus omnes; ut mundam hanc corporis vestem custodiamus, nec per modicæ fornicationis, & lasciviæ, aut cujusvis alius peccati perpetrationem, cœlestis salutis jacturam subeamus; sed ut æternum Dei regnum hæreditate adeamus, quo vos omnes suâ ipsius gratiâ dignos Deus efficiat.

XXI. Et hæc quidem ad demonstrandam mortuorum resurrectionem dicta sufficiant. Fidei vero professio, vobis iterum à nobis repetita, à vobis omni sedulitate adhibitâ ipsis verbis enuntietur, ac memoriæ infigatur. *

Id. Cat. 4. n. 22. 2. Cor. v. 10. a Eccli. xxiii. 28. Isai. xxix. 15. 16. b Ps. lxxxviii. 38. Maculæ peccatorũ in anima & corpore manent. Cat. 15. n. 23. & Cat. 3. n. 16. V. Cat. 15. n. 23. Id. Cat. … 22.

* *Hic Symbolum prius à Cyrillo repetitum, memoriter redditur ab Illuminandis.*

Symboli redditio.

κβʹ. Τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης Πίστεως ἀκολούθως περιεχούσης [ζ] τό· ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΕΙΣ ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΜΙΑΝ [η] ΑΓΙΑΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΣΑΡΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ· ΚΑΙ ΕΙΣ ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ· περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας, ἐν ταῖς προτέραις ἡμῖν εἴρηται

XXII. Cum vero enuntiata Fides serie sua contineat illud: ET IN UNUM BAPTISMA PŒNITENTIÆ IN REMISSIONEM PECCATORUM: ET IN UNAM SANCTAM CATHOLICAM ECCLESIAM: ET IN CARNIS RESURRECTIONEM: ET IN VITAM ÆTERNAM; de baptismo & pœnitentia in prioribus

[a] ὁ δὲ πλαστής, ἀπλανής, &c.] Deest in hoc loco πλάστης, in codd. Colb. Bodl. Morel. & Grod. Deest ἀπλανὴς & πιστὸς in Roe & Casaub. Deest ἀπλανὴς μάρτυς, & πιστὸς in Coisl. In Ottob. 2. habetur ὁ δὲ ἀπλάνητος μάρτυς ἐστὶ ἐν οὐρανοῖς. Hic Cyrillus duo miscuit Scripturæ loca: primam partem sententiæ expressit ex Isaïa; sed sensum secutus tantum: alteram ex Psalmo LXXXVIII.

[b] ἐν τῷ σώματι.] Præpositionem suppeditarunt mss. Coisl. Roe, & Casaub. ita infra scribit Cyrillus, μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι. Hic quoque textum ex codd. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. emendavimus. ferebatur enim ἥλων, *clavorum*, pro οὐλῶν. Maculas ex commissis peccatis, quas à Cyrillo vestigia peccati per oleum exorcizatum urenda, Cat. 20. num. 3. nominari existimo, in homine residere, vetus est doctrina sanctorum Patrum, etiam antiquiorum: ut Hermæ lib. 3. similitud. 8. cap. ult Origenis hom. 8. in Levit. pag. 160. &c. quam etiam Eusebius lib. 12. præparat. Evang. cap. 6. pag. 578. Platonis testimonio confirmat. Eas maculas in corpore & anima peccantium residere cum Cyrillo ait Euseb. Gallican. hom. 10. de Paschate. sanctus Ephræm de futuro judicio pag. 231. Basilius in Ps. 7 pag. 118. Has quoque in inferno manere ait Basilius serm. de futuro judicio apud sanctum Ephræm pag. 243. Sed cum duplex in doctrina Patrum distinguatur macula peccati; alia ante sanatum, alia post dimissum & curatum peccatum; utram hic intelligit Cyrillus? posteriori favet comparatio maculæ ex peccato inustæ, cum cicatrice post sanatam plagam residua. priorem vero insinuare videtur maculæ hujus effectus à Cyrillo assignatus, quod ejus ope occulta, & nullis testibus commissa, hominum peccata in judicio deprehendit Deus. Utrumque maculæ genus à Cyrillo indistinctè respici putem. Cæterum cum baptismo solo maculas illas aboleri dicit, id vult fortassis solo baptismo ita remitti peccata, ut nulla macula, nihil postea luendum supersit. Eademque doctrina est Athanasii in epist. 4. ad Serapionem num. 13. in hoc baptismum à pœnitentia distinguentis, quod hæc vulnerum cicatrices, ut iste, non aboleat. Similis est Nazianzeni orat. 40. pag. 641. qui per pœnitentiam ægre quidem, sed tamen obduci cicatricem censet; deleri tamen eam magis optat, quam speret. idem ait orat. cont. episcopos tom. 2. pag. 305. col. 2. C. vide Nicetam in orat. 40. Naz. not. 8. At baptismo plene purgari omnium opinio est. vide Cat. 15. num. 23.

[γ] ἀσφαλιζώμεθα.] Restituimus lectionem Morelii, codd. Roe, Casaub & Grod fultam, loco ἀσφαλιζόμεθα. Post, loco τοῦτο τοῦ σώματος, scripsimus τοῦτον, *hanc corporis vestem*, ex Colb. Roe, Casaub. Grod. & similibus locis Cat. 4. num. 23. μὴ μολύνῃς σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν., sup. num. 1.

[δ] πάντας ὑμᾶς, *vos omnes.*] Roe, & Casaub. πάντας ἡμᾶς, *nos omnes*, ut infra num. 31.

[ε] ὑφ' ὑμῶν.] Ita scripsimus ex sola Grodecianæ versionis auctoritate, quum scriptum esset in editis ὑφ' ἡμῶν. at sensus postulat scripturam nostram: nam statuit oppositionem inter hæc duo membra ὑφ' ἡμῶν ῥηθεῖσα, & ὑφ' ὑμῶν ἀπαγγελέσθω. Deinde quibusnam indicit ut symbolum profiteantur, & memoriæ eâ recitatione altè infigant; sibine ipsi ac fidelibus baptizatis? nonne ipsis quibus ita præceperat Cat. 5. num. 12. ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεῦσαι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι.

[ζ] τό, καὶ εἰς ἕν, &c.] Particulam καὶ adjecimus ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & aliâ brevi formulâ symboli Cat. 19. n. 9. Vox ἕν, *unum*, desideratur in ed. Morel. & codd Colb & Bodl.

[η] ἁγίαν.] Hanc vocem adjeci ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Cyrillus paucis post lineis, & infra num. 26. Ecclesiæ articulum cum hac voce repetit: & tota hac Catechesi titulum hunc Ecclesiæ mentioni nunquam non conjungit.

Cat. 2. & 3. Catechesibus diximus; ea quoque quæ de resurrectione mortuorum modo sunt dicta, propter hanc sententiam, ET IN CARNIS RESURRECTIONEM, disputata sunt. Dicamus igitur quæ hactenus supersunt, propter illud, ET IN UNAM SANCTAM CATHOLICAM ECCLESIAM; de qua quum multa dici possent, paucis disseremus.

De Ecclesia.

Catholica dicitur quatuor de causis. Prima.

XXIII. Catholica enimvero [seu universalis] vocatur, eo quod per totum orbem ab extremis terræ finibus ad extremos usque fines diffusa est. Et quia universe & absque defectu docet omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, sive de visibilibus & invisibilibus, sive de cœlestibus & terrestribus rebus. Tum etiam eo quod omne hominum genus recto cultui subjiciat, principes & privatos, doctos & imperitos. Ac denique, quia generaliter quidem omne peccatorum genus quæ per animam & corpus perpetrantur, curat & sanat; eadem vero omne possidet, quovis nomine significetur, virtutis genus, in factis verbis, & spiritualibus cujusvis speciei donis.

Secunda. Ecclesia docet omnia dogmata quæ in hominum notitiam venire debent.

Tertia.

Quarta. Sanat omne peccati genus, & omnem virtutis speciem complectitur. Id. infr. n. 12.

Cur vocetur Ecclesia.

XXIV. Ecclesia vero [seu convocatio] aptissimo vocabulo appellatur, quod omnes convocet & unà cogat, sicut in Levitico ait Dominus: *Et omnem congregationem convoca* ἐκκλησίασον *ante ostium tabernaculi testimonii.* Notatu porro dignum est, hanc vocem, ἐκκλησίασον, tum primum in Scripturis usurpatam esse in hoc loco, quum Dominus Aaronem summum in sacerdotium constituit. Et in Deuteronomio Deus ad Moysen dicit: *Convoca ad me populum & audiant verba mea, ut discant metuere me.* Ecclesiæ quoque nominis iterum mentionem facit, quando de tabulis ait: *Et in ipsis inscripta erant omnia verba, quæ locutus est ad vos Dominus in monte, de medio ignis, in die* ECCLESIÆ [seu convocationis.] quasi apertius diceret, in die quâ vocati à Domino congregati estis. Psalmista quoque ait: *Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna, in populo denso laudabo te.*

Levit. VIII. 3.

Nomen Ecclesiæ primum in Scripturis, quum summus Sacerdos constituitur.

Deut. IV. 10.

Deut. IX. 10.

Ps. XXXIV, 18.

A Κατηχήσεσι. καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως δὲ νεκρῶν λεχθέντα νῦν, διὰ τὸ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΣΑΡΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ, εἴρηται. [a] λεγέσθω δὲ τὰ λείποντα καὶ τέως, διὰ τὸ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΜΙΑΝ, [β] ΑΓΙΑΝ, ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ. περὶ ἧς πολλὰ μὲν εἰπεῖν δυνατὸν ὄν· δι' ὀλίγων δὲ [γ] ἐροῦμεν.

κγ'. [δ] Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται, διὰ τὸ, κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων. καὶ διὰ τὸ, διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλειπῶς, B ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περί τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων. καὶ διὰ τὸ, πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν. καὶ διὰ τὸ, καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν, ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος, τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων· κεκτῆσθαι [ε] δὲ ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς, ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις, καὶ πνευματικοῖς παντοίοις C χαρίσμασιν.

κδ'. Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν, καθὼς ἐν τῷ Λευιτικῷ φησὶν ὁ Κύριος· Καὶ πάσῃ τῇ συναγωγῇ ἐκκλησίασον ἐπὶ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ, ἐκκλησίασον, πρώτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἴρηται νῦν, ἡνίκα τὸν Ἀαρὼν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ Κύριος καθίστα. Καὶ ἐν Δευτερονομίῳ δὲ [ζ] λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ· Ἐκκλη-D σίασον πρός με τὸν λαὸν, καὶ ἀκουσάτωσαν τὰ ῥήματά μου, ὅπως ἂν μάθωσι φοβεῖσθαί με. τοῦ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματος μνημονεύει πάλιν, ὅτε περὶ τῶν πλακῶν· Καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐπεγέγραπτο πάντες οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει, ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς, ἐν ἡμέρᾳ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. ὡσεὶ ἔλεγε σαφέστερον, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ συνήχθητε. καὶ ὁ [η] ψαλμῳδός φησι· Ἐξομολογήσομαί σοι Κύριε, ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, ἐν λαῷ βαρεῖ αἰνέσω σε.

E

α λεγέσθω δὲ.] Additum in impressis πάλιν removimus codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. auctoritate.

β ἁγίαν.] Vox ἁγίαν hic deest in cod. Coisl. at vocem καὶ ἀποστολικὴν, quæ huc librariorum, formulæ CP. assuetorum vel incogitantiâ, vel inconsulta sedulitate, post καθολικὴν irrepserat, codd. Coisl Roe, Ottob. Casaub. auctoritate submovimus. Jam supra sine hoc titulo Ecclesiæ articulum recitaverat, inferius quoque num. 26. recitat Cyrillus. abest quoque à titulo Catechesis. denique in hujus articuli explanatione, nullum appellationis hujus vestigium deprehendas, quamquam aliæ studiosè explicentur, & crebro inculcentur.

γ ἐροῦμεν.] Maluimus ita scribere cum codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. quam ἐρῶμεν cum impressis.

δ καθολικὴ μὲν οὖν, &c.] Hæc sine dubio, in compendium redacta citat auctor scripti, cui titulus, *Dicta & interpretationes Parabolarum Evangelii*, sub nomine sancti Athanasii tom. 2. operum ejus quæst. 37. pag. 316. ubi hæc sub nomine Cyrilli absque aliâ declaratione de quo loquatur, sibi proponit & respondet. Κυρίλλου: Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία, καλεῖται Ἐκκλησία, καὶ διὰ τί Καθολική; *Quamobrem Ecclesia vocatur Ecclesia, & quapropter Catholica?* Ἀπόκρισις: Ἐκκλησία μὲν, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι: Καθολικὴ δὲ, διότι καθ' ὅλου τοῦ κόσμου κεχυμένη ὑπάρχει; *Ecclesia quidem dicitur, eo quòd omnes convocet: Catholica verò quod per totum orbem fusa exsistat.* Sed tota hæc perioche usque ad verba num. 24. καὶ ἐν Δευτερονομίῳ excl. citatur ab Elia Cretensi nota 1. in orat. 52. S. Greg. Naz. sub generali nomine divinorum Patrum.

ε κεκτῆσθαι δὲ.] Particulam δὲ addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. propter μὲν superius post ἰατρεύειν. Nota communia illis temporibus gratiarum dona, quæ etiam Cyrillus, in præcipuo Ecclesiæ nomine & titulo comprehensa, non secus atque ipsas virtutes, ab ipsa separari non posse judicavit. vide & num. 27. Sic & Miltiades, antiquus auctor, vel Apollinarius Hierapol. qui sub finem seculi secundi adversùs Montanistas scripsit, apud Euseb. lib. 5. hist. eccles. c. 17. apostoli Pauli auctoritate confirmat, prophetiæ donum in universa Ecclesia usque ad postremum Domini adventum permansurum esse. Idem ait Basilius in Isaïam vision. 3. pag. 96. potestque aliorum Patrum adstipulatu ea sententia confirmari. Et quamquam post promulgatum sufficienter Evangelium rariora in dies facta sint ejusmodi dona, nullum tamen Ecclesiæ seculum horum prorsus expers fuisse non ægrè probaretur.

ζ λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ.] Coisl. Roe, & Grod. λέγει ὁ Μωϋσῆς: τότε εἶπεν ὁ Κύριος πρός με, Ἐκκλησίασον; *In Deuteronomio dicit Moyses: Tunc dixit Dominus ad me.* Et hæc quidem accuratiora: non enim in citato Deuteronomii loco, jubet Moysi Deus ut populum convocet, quemadmodum sonat recepta Cyrilli lectio: sed convocato populo recitat Moyses imperium Dei, sibi ante annos multos significatum. Primam tamen lectionem retinuimus, ut minus emendationis suspectam. Observatio Cyrilli de usu vocis Ἐκκλησιάζειν subtilior; sententiam tamen ejus aperit de sacerdotii atque episcopatûs ad Ecclesiæ constitutionem necessitate, summoque in ea gradu. Hesychius ad caput 8. Levit num. 3. aliam adfert causam cur Moyses verbo Ἐκκλησιάζειν potius quam altero Συναγαγεῖν usus sit. nimirum ut ostenderet Synagogam debere concurrere ad Ecclesiam.

F

η ψαλμῳδός.] Ita pro ψαλμὸς δὲ scripsimus, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Genov. Grod. Infra, loco μεγάλῃ, Ottob. Roe, & Casaub. habent πολλῇ, ut est in græco nostro Psalterio. sed noster Vulgatus interpres μεγάλῃ legisse videtur.

κε'.

A κέ. Πρότερον μὲν οὖν [α] ᾖδεν ὁ ψαλμῳδός· Ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν τὸν Κύριον, ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ. ἀφ᾽ οὗ δὲ, διὰ τὰς γενομένας κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλὰς, ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος· δευτέραν [β] ᾠκοδόμησεν ἐξ ἐθνῶν ὁ Σωτὴρ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν ἁγίαν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς εἶπε τῷ Πέτρῳ· Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Περὶ δὲ ἀμφοτέρων τούτων προφητεύων, σαφῶς ἔλεγεν ὁ Δαβίδ· περὶ μὲν τῆς προτέρας ἀποβληθείσης, Ἐμίσησα ἐκκλησίαν B πονηρευομένων· περὶ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ᾠκοδομουμένης, ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ φησί. Κύριε ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· καὶ ἑξῆς εὐθὺς, Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε Κύριε. [γ] Τῆς γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μιᾶς ἀποβληθείσης, κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης λοιπὸν αἱ τοῦ Χριστοῦ πληθύνουσιν ἐκκλησίαι, περὶ ὧν ἐν ψαλμοῖς εἴρηται. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων. οἷς ἀκόλουθα καὶ ὁ προφήτης πρὸς Ἰουδαίους εἶπεν· Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει C Κύριος παντοκράτωρ. καὶ ἑξῆς εὐθύς· διότι, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι. περὶ ταύτης τῆς [δ] ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας γράφει πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· Ἵνα εἰδῇς ἐν οἴκῳ Θεοῦ πῶς δεῖ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας.

κϛʹ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα [ε] περὶ διαφόρων λέγεται πραγμάτων· ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου, τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἐφεσίων, γέγραπται· Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν· κυρίως δὲ ἄν τις D εἴποι καὶ ἀληθῶς ἐκκλησίαν εἶναι πονηρευομένων, τὰ συστήματα τῶν αἱρετικῶν, [ζ] Μαρκιονιστῶν λέγω, καὶ Μανιχαίων, καὶ τῶν λοιπῶν· διὰ τοῦτό σοι νῦν ἠσφαλισμένως παρέδωκεν ἡ πίστις τὸ, ΚΑῚ ΕἸΣ ΜΊΑΝ, [η] ἉΓΊΑΝ, ΚΑΘΟΛΙΚῊΝ, ἘΚΚΛΗΣΊΑΝ· ἵνα ἐκείνων μὲν τὰ μιαρὰ συστήματα φεύγῃς, προσμένῃς δὲ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διὰ παντὸς, ἐν ᾗ καὶ ἀνεγεννήθης. Κἂν ποτε ἐπιδημῇς ἐν πόλεσι, μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε ποῦ τὸ Κυριακόν ἐστι· (καὶ γὰρ αἱ E λοιπαὶ τῶν ἀσεβῶν αἱρέσεις, κυριακὰ τὰ ἑαυτῶν σπήλαια καλεῖν ἐπιχειροῦσι·) μηδὲ, ποῦ ἐστιν ἁπλῶς [θ] ἡ

XXV. Prius quidem cecinerat Psalmista: *In Ecclesia benedicite Deum Dominum ex fontibus Israël.* Ex quo vero propter structas adversus Salvatorem insidias, abjecti sunt à gratia Judæi; secundam ex gentibus ædificavit Servator, sanctam nostram christianorum Ecclesiam, de qua dixit Petro: *Et super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* De ambabus illis prophetans aperte dicebat David; de priori quidem quæ abjecta fuit: B *Odio habui ecclesiam malignantium.* de secunda vero quæ ædificata est, in eodem Psalmo: *Domine, dilexi decorem domus tuæ;* & mox in consequentibus: *In ecclesiis benedicam te, Domine.* Rejectâ namque unâ illâ quæ in Judæa erat, per totum orbem deinceps Christi multiplicantur ecclesiæ, de quibus dictum est in Psalmis: *Cantate Domino canticum novum, laus ejus in ecclesia Sanctorum.* Queis consentanea propheta Judæis dixit: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens.* C statimque subdit: *Propterea ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus.* De eadem sancta catholica Ecclesia scribit ad Timotheum Paulus: *Ut scias quomodo oporteat in domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna & stabilimentum veritatis.*

Ps. LXVII. 27. — Duplex Ecclesia; Judæorũ, & Gentium. — *Matt. XVI. 18.* — *Ps. XXV. 5.* — *Ibid. ℣. 8.* — *℣. 12.* — *Ps. CXLIX. 1.* — *Malach. I. 10.* — *℣. 11.* — *1. Tim. III. 15.*

XXVI. Quoniam vero *Ecclesiæ* nomen diversis accommodatur rebus, ut & de multitudine quæ in theatro Ephesiorum erat, scriptum est: *Et quum hæc dixisset, dimisit ecclesiam,* D [seu concionem:] proprie autem & vere quis dixerit *ecclesiam malignantium* esse hæreticorum cœtus, Marcionistarum dico, & Manichæorum, reliquorumque: idcirco nunc cautissime tibi tradidit Fides ita tenendum: ET IN UNAM SANCTAM CATHOLICAM ECCLESIAM; ut eorum abominanda collegia fugiens, adhæreas semper sanctæ catholicæ Ecclesiæ, in qua & renatus es. Et si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter requiras ubi sit Dominicum*; (nam E & cæteræ impiorum sectæ atque hæreses, suas ipsorum speluncas Dominicorum nomine honestare nituntur:) neque ubi sit simpliciter

Ecclesiæ nomẽ multis rebus commune. — *Act. XIX. 40.* — *Ps. XXV. 5.* Ecclesia malignantium impuri hæreticorum cœtus. — *V. Cat. 6. n. 35.* — Manendum in Catholica Ecclesia. — * *Ecclesia & sacri conventus ædes.*

α ᾖδεν, &c.] Codd. Roe, Casaub. Coisl. Grod. ferunt εἶπεν, *dixit.* & loco ψαλμῳδὸς duo priores & Grod habent ψαλμός. Pro ἐν Ἐκκλησίᾳ, codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & sacer Textus scriptum habent, ἐν Ἐκκλησίαις, *in Ecclesiis.* Mihi tamen omnino dixisse Cyrillus videtur *in Ecclesia*; tum propter vocem δευτέραν mox subsequentem, quæ ad unam aliquam primam supra nominatam refertur: tum maxime quod eum locum Psalmi de Ecclesia Judaïca intelligit; quam postea velut unam & solitariam opponit multiplicatis christianorum Ecclesiis, de quibus illud Davidicum dictum esse contendit: *In ecclesiis benedicam te, Domine.*

β ᾠκοδόμησεν.] Loco ᾠκονόμησεν ita scripsi ex codd. Ottob. Coisl. F Roe, Casaub. & verbis Evangelii mox ab auctore citatis, è quibus suam sententiam efformavit. Voces ἐξ ἐθνῶν prætermittuntur in codd. Roe, Casaub & Grod Ad verba ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ, articulum τῇ adjeci ex cod. Colb. & Evangelii textu. Loco ἑαυτῆς quod mendose in impressis habebatur, αὐτῆς reposui ex Colb. Roe, Casaub. & Evang.

γ τῆς γὰρ, &c.] Codd. Roe, & Casaub. τῆς γὰρ Ἰουδαίας ἀποβληθείσης, *Judæâ enim rejectâ.*

δ ἁγίας.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. scriptum ferunt δευτέρας. *De hac secunda catholica Ecclesia.* quam loquendi rationem usurpat infra num. 27.

ε περὶ.] Editi κατὰ. Coisl. Roe, Casaub. περὶ: quos ut sequeremur fecere verba sequentia, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου. & similis dicendi formula Cat. 16. num. 13. init.

ζ Μαρκιονιστῶν λέγω, καὶ.] Eas dictiones restituimus ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. Erant Cyrilli temporibus in Palæstina Marcionitæ, teste Epiph. hær. 42. num. 1. quæ occasio fuit ut eos non præteriret noster. Erant quoque ibidem Manichæi; habebatque in auditorio Cyrillus ex hac secta conversos, Cat. 15. num. 3. vide & Cat. 6. num. 36. Epiphanius hæresi 66. num. 1. Veteranum quemdam Acuam nomine hanc hæresim ex Mesopotamia Eleutheropolim transtulisse testis est.

η ἁγίαν.] Hic deest ea vox in codd. Ottob. 1. Roe, & Cas. Paulo inferius, pro ἀνεγεννήθης, *regeneratus es*, iidem habent solummodo ἐγεννήθης, *natus es*: quum scriptori fortassis non conveniens F videretur, ut qui baptizandi erant, regenerati dicerentur. At Cyrillus ubique Illuminandos spectat tamquam baptismi bonis anticipate fruentes. hinc Procat. num. 13. postquam nomen ad baptismum dederant, filios Ecclesiæ factos dicit; quod confirmat inferius, dum Ecclesiam appellat *Matrem omnium nostrum.* Cat. 1. num. 1. Illuminandos vocat *Mysteriorum Christi participes vocatione.* Cat. 11. num. 9. eos *Filios Dei effici* docet, &c.

θ ἡ Ἐκκλησία.] Articulus à nobis adscriptus ex Coisl. & Roe mss. Catholicæ nomen, veræ Ecclesiæ uti proprium cognomen semper adhæsisse, nec ei ab hæreticis unquam eripi posse, cum Cyrillo docet Aug. contra epist. Manichæi cap. 4. num. 5. Dominicum vero, nomen fuit olim ædi in qua sacri conventus agebantur, & aliquando ipsi sacro conventui, & sacrificio in ipso celebrato tributum. Infra, pro ἁγίας ταύτης, Roe & Casaub. καθολικῆς ταύτης, *Catholica hujus*.

Ecclesia; sed ubi sit *catholica* Ecclesia. hoc enim proprium nomen est hujus sanctæ, & matris omnium nostrum. quæ quidem & sponsa est Domini nostri Jesu Christi unigeniti filii Dei, (scriptum est enim: *Sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semet-ipsum tradidit pro ea*, & omnia quæ consequuntur:) & figuram præ se fert atque imitationem *superioris Hierusalem quæ libera est, & mater omnium nostrum.* Quæ quum prius sterilis fuerit, nunc est numerosæ prolis parens.

Ephes. v. 25. — *Galat.* IV. 26 — *Ibid.* 27.

XXVII. Priore namque repudiata, in secunda, catholicâ videlicet Ecclesiâ, *Deus*, uti Paulus ait, *posuit primùm apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, postea potestates, tum gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum*, & omnem cujuslibet virtutis speciem: sapientiam dico & intelligentiam, temperantiam & justitiam, misericordiam & humanitatem, insuperabilemque in persecutionibus patientiam. Quæ quidem *per arma justitiæ dextra ac sinistra, per gloriam & ignominiam*, primùm in persecutionibus & angustiis sanctos martyres diversis & multiplici flore nexis patientiæ coronis redimivit; nunc vero in pacis temporibus, Dei gratiâ debitos honores recipit à regibus, & viris dignitatum sublimitate conspicuis, & omni denique hominum genere ac specie. Quumque reges distributarum diversis locis gentium, suæ potestatis limites habeant; sola est sancta catholica Ecclesia, quæ per orbem totum indeterminata gaudet potestate. *Posuit* enim *Deus*, ut scriptum est, *terminum ejus pacem.* De qua si omnia dicere vellem, multarum mihi horarum habenda esset oratio.

1. *Cor.* XII 28. — *Id. sup. n.* 23. — 2. *Cor.* VI. 7. — ✝. 8. — Ecclesia à Regibus honorata. *V. Cat.* 17. *n.* 10. — *V. Cat.* 17 *n.* 24. Per totum orbem suam potestatem extendit. *Ps.* CXLVII. 14. *vel* 3.

XXVIII. In hac sancta catholica Ecclesia cùm præceptis tum moribus præclaris instructi, cœlorum regnum habebimus, & hæreditate adipiscemur VITAM ÆTERNAM; propter quam nimirum omnia sustinemus, ut eam à Domino consequamur. Non enim modicis in rebus sistit præfixus nobis scopus; sed vitæ æternæ adeptio, hæc nostra contentio est. Propterea in Fidei confessione docemur, ut post illud, ET IN CARNIS RESURRECTIONEM, hoc est mortuorum, de qua disputavimus; credamus ET IN VITAM ÆTERNAM, de qua nobis Christianis certamen est.

De vita æterna.

XXIX. Igitur vita reipsa & veritate Pater est, qui per Filium omnibus in Spiritu sancto

Pater vita est.

ἐκκλησίᾳ· ἀλλὰ, ποῦ ἐστιν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. τοῦτο γὰρ ἰδικὸν ὄνομα τυγχάνει τῆς ἁγίας ταύτης, καὶ μητρὸς ἡμῶν ἁπάντων. ἥτις νύμφη μέν ἐστι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (γέγραπται γὰρ, Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅλα τὰ ἑξῆς) τύπον δὲ ἔχει καὶ μίμημα τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐλευθέρα ἐστὶ, καὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν· ἡ πρότερον μὲν στεῖρα, νῦν δὲ πολύτεκνος.

κζʹ. Τῆς γὰρ προτέρας ἀποβληθείσης, ἐν τῇ δευτέρᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καθώς Παῦλός φησιν, ὁ Θεὸς ἔθετο πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἁπλῶς εἶδος· σοφίαν λέγω καὶ σύνεσιν, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὑπομονὴν τὴν ἐν διωγμοῖς ἀκαταγώνιστον. Ἥτις διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, πρότερον μὲν ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσι, τοὺς ἁγίους μάρτυρας τοῖς τῆς ὑπομονῆς ποικίλοις καὶ πολυανθέσιν ἔστεψε στεφάνοις· νυνὶ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης, Θεοῦ χάριτι, τὰς ὀφειλομένας ἔχει τιμὰς ὑπὸ βασιλέων, καὶ [a] τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων, καὶ παντὸς ἀνθρώπων εἴδους τε καὶ γένους. βασιλέων μὲν [b] τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν, τῆς ἐξουσίας ὅρους ἐχόντων· μόνης δὲ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, κατὰ τῆς οἰκουμένης πάσης ἀπεριόριστον ἐχούσης τὴν δύναμιν. ἔθηκε γὰρ ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸ ὅριον αὐτῆς εἰρήνην. περὶ ἧς εἰ πάντα λέγειν ἐβουλόμην, χρεία ἂν εἴη μοι πλειόνων ὡρῶν εἰς διήγησιν.

κηʹ. Ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διδασκόμενοί τε καὶ ἀναστρεφόμενοι καλῶς, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἕξομεν, καὶ ΖΩῊΝ ΑἸΏΝΙΟΝ κληρονομήσομεν· δι' ἣν καὶ πάντα κάμνομεν, ὅπως παρὰ τοῦ Κυρίου ταύτης ἀπολαύσωμεν. οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ἡμῖν ὁ σκοπὸς, ἀλλὰ περὶ ζωῆς αἰωνίου ὁ σπουδαζόμενος. διόπερ ἐν τῇ τῆς Πίστεως ἐπαγγελίᾳ διδασκόμεθα, [c] μετὰ τὸ ΚΑῚ ΕἸΣ ΣΑΡΚῸΣ ἈΝΆΣΤΑΣΙΝ, τουτέστι τὴν τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς διελέχθημεν· πιστεύειν ΚΑῚ ΕἸΣ ΖΩῊΝ ΑἸΏΝΙΟΝ, περὶ ἧς τοῖς Χριστιανοῖς ἡμῖν ἐστιν ὁ ἀγών.

κθʹ. Ἡ μὲν οὖν ὄντως ζωὴ καὶ ἀληθῶς, ἐστὶν [d] ὁ πατήρ· ὁ δι' υἱοῦ τοῖς ἅπασιν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ...

[a] τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων.] Coisl. Πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων; *Ab omnibus qui in dignitate constituti sunt.*

[b] τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν.] Alterum τῶν ante ἐθνῶν in editis positum, auctoritate codd. Roe & Casaub. expunximus. subaudiendum est πάντα vel ἕκαστον ante τόπον: & hæc familiaris est græcis auctoribus loquutio, cujus innumera occurrunt exempla ad significandum *in omnibus*, vel *singulis locis*. Linea sequenti. post μόνης, particulam δὲ ex mss. Roe, & Casaub. addidimus. confer hunc locum cum Cat. 12. n. 24. Inferius, phrasis ἔθηκε γὰρ, usque ad περὶ ἧς excl. deest in codd. Ottobonianis duobus, Roe, Casaub. & Grod.

[c] μετὰ τὸ, καὶ, &c.] Præpositio μετὰ hic prorsus necessaria in editis prætermissa erat: quam ex codd. Genovef. Ottob. Roe, & Casaub. restituimus.

[d] Ὁ Πατήρ· ὁ δι' Υἱοῦ, &c.] Codd. Roe, Casaub. & Ottob. 1. Ὁ Πατήρ ἐστι, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, &c. *Pater est, & Filius, & Spiritus-sanctus*, &c. Ottob. 2. & Grod. Ὁ Πατήρ ἐστι, καὶ ὁ Υἱὸς τοῖς πᾶσι σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, &c. *Pater est, & Filius omnibus cum sancto-Spiritu*, &c. Coislin. habet ut editi, tantum fert σὺν loco ἐν ante ἁγίῳ Πνεύματι. Roe & Casaub. omittunt τοῖς πᾶσι. Eadem omnium earum sententiarum vis est, teste Greg. Nysseno qui utraque loquendi ratione sic utitur tom. 3. orat. ad Ablab. *Quod non sunt tres Dii.* Ἐξετάζοντες πόθεν ἡμῖν γέγονε τοιοῦτον ἀγαθὸν, (ζωὴ) εὑρίσκομεν διὰ τῆς τῶν γραφῶν ὁδηγίας, ὅτι ἐκ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος ἁγίου... Ἡ αὐτὴ ζωὴ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἑτοιμάζεται, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξήπτηται βουλήσεως; *Dum quærimus unde tantum nobis prodivit bonum*, (de vita loquitur) *scripturis sanctis ducibus, invenimus ex Patre, & Filio, & Spiritu-sancto proficisci... Eadem vita & à Patre efficitur, & per Filium præparatur, & ex Spiritus sancti voluntate dependet.* Vides eamdem trium actionem, quamquam diversis singulorum characteribus notatam. Veriorem putamus Cyrilli lectionem quam in editis retinuimus, aut eam quam Coisl. cod. exhibet. nam Cyrillus promiscuè utitur particulis ἐν & σὺν loquens de Spiritu-sancto in phrasibus illis, in quibus particulam διὰ Filio attribuit. particulâ σὺν utitur Cat. 16. num. 4. & 24. particulâ ἐν Cat. 17. num. 3.

τὰς ἐπουρανίους πηγάζων δωρεάς· διὰ δὲ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀψευδῶς ἐπήγγελται. Οὐκ ἀπιστητέον δὲ τοῦτο εἶναι δυνατόν. οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνου δύναμιν [a] ἀφορῶντας, πιστεύειν χρή. πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. καὶ ὅτι γε δυνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶμεν, λέγει μὲν Δανιήλ· Καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι. φησὶ δὲ ὁ Παῦλος, Καὶ οὕτω πάντοτε [b] σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα· τὸ γὰρ, πάντοτε σὺν κυρίῳ εἶναι, τὴν αἰώνιον ὑποσημαίνει ζωήν. σαφέστατα δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις φησὶ, Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

λ'. Καὶ πολλαὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἰσιν αἱ ἀποδείξεις. ἐπιθυμοῦσι δὲ ἡμῖν κτήσασθαι ταύτην τὴν αἰώνιον ζωὴν, αἱ θεῖαι γραφαὶ τῆς κτήσεως ὑποτίθενται τοὺς τρόπους· ἐξ ὧν νῦν, διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος, ὀλίγας [c] μαρτυρίας παραθησόμεθα, τὰς λοιπὰς τοῖς σπουδαίοις ἐρευνᾶν καταλιπόντες. [d] ποτὲ μὲν, ὅτι διὰ πίστεως· γέγραπται γάρ· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν αὐτός φησιν· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἑξῆς. ποτὲ δὲ, [e] ὅτι δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· λέγει γὰρ ὅτι, καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ποτὲ δὲ, ὅτι διὰ μαρτυρίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ὁμολογίας· φησὶ γὰρ, Καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. καὶ πάλιν, ὅτι διὰ τοῦ προκρίνειν χρημάτων τε καὶ γένους τὸν Χριστόν· Καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς, καὶ τὰ ἑξῆς, [f] ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. καὶ ὅτι διὰ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς, Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἑξῆς· καθὼς ἀπεκρίνατο τῷ προσελθόντι καὶ εἰπόντι, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχω; ἔτι μήν τοι καὶ διὰ τοῦ, τῶν φαύλων μὲν ἀποστῆναι πράξεων, λοιπὸν δὲ Θεῷ δουλεύειν· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον.

λα'. Καὶ πολύτροπός ἐστιν, [g] ἣν κατέλιπον διὰ τὸ πλῆθος, τῆς αἰωνίου ζωῆς ἡ εὕρεσις. φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Κύριος, οὐ μίαν, οὐδὲ δευτέραν μόνην, ἀλλὰ [h] πολλὰς, τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν,

A cœlestia dona tamquam ex fonte profundit: at per ejus benignitatem nobis quoque hominibus æternæ vitæ bona veraciter promissa sunt. Neque ei rei tamquam impossibili detrahenda fides. credere enim nos oportet, non ad imbecillitatem nostram, sed ad illius potentiam respicientes: *omnia* enim *possibilia sunt apud Deum.* Quod autem id possibile sit, æternamque vitam exspectemus, dicit Daniel: *Et à justis multis, tamquam stellæ in secula, & ultra.* ait B verò Paulus: *Et sic semper cum Domino erimus.* illud enim, *Semper cum Domino esse*, æternam vitam designat. Disertissime verò etiam Salvator in evangeliis dicit: *Et abibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.*

Vitæ æternæ bona certissimè promissa.
Matt. XIX. 26.
Dan. XII. 3.
1. Thess. IV. 16.
Matt. XXV. 46.

XXX. Ac multæ quidem sunt quæ adduci possint de vita æterna probationes. Cupientibus autem nobis eamdem vitam æternam obtinere, Scripturæ divinæ hujus adquisitionis modos subjiciunt. E quibus pauca nunc, propter sermonis hujus prolixitatem, testimonia proferemus; C cætera studiosis requirenda relinquentes. Aliquando enim aiunt [eam obtineri] per fidem; scriptum est enim: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*, &c. iterumque idem dicit: *Amen, Amen dico vobis quòd qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam*; & quæ sequuntur. Aliàs verò obtineri dicunt per evangelii prædicationem; ait enim, *Et qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.* Aliquando etiam, per martyrium & Christi confessionem. D dicit enim: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam servabit eam.* Iterumque, Christum pecuniis & propinquitati generis anteponendo: *Et omnis quicumque reliquerit fratres, aut sorores*, &c. *vitæ æternæ sortietur hæreditatem.* Et per observationem mandatorum, *Non mœchaberis, non occides*, & reliqua quæ consequuntur; sicut respondit illi homini qui accessit & dixit: *Magister bone, quid faciam ut vitam æternam habeam?* Præterea autem, E recedendo à malis operibus, & Dei servitio se mancipando. ait enim Paulus: *Nunc vero liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem vitam æternam.*

Modi adquirendæ æternæ vitæ multi.
1° Fides.
Johan. III. 36.
Johan. V. 24.
2° Evangelii prædicatio.
Johan. IV. 36.
3° Martyrium & confessio.
Johan. XII. 25.
4° Omnium derelictio propter Christum.
Matt. XIX. 29.
5° Mandatorũ observatio.
Ibid. ℣. 18.
Ibid. ℣. 16.
6° Abscessio à malis operibus.
Rom. VI. 22.

XXXI. Multiplex est præterea, quam propter nimiam copiam prætermisi, æternæ vitæ inveniendæ ratio. Quum enim summe hominum amans sit Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressûs in vitam

7° Multi alii modi.
Plures vitæ æternæ ingressus.

[a] ἀφορῶντας.] Ex cod. Coisl. ita scripsimus loco ἀφορῶντες. In Ottob. 2. habetur ἀφορῶντα, sing. num. Post, ante Δανιήλ, particulam καὶ male intrusam, ex Roe, Casaub. & Grod. expunximus.

[b] σὺν Κυρίῳ, *cum Domino*] Editi ἐν Κυρίῳ, *in Domino.* Secuti sumus codd. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. sacro Textui conformes. mox etiam ipse Cyrillus hæc verba repetens, ita à se lecta fuisse confirmat. & Cat. 15. n. 19. ita recitat ut hic reposuimus.

[c] μαρτυρίας.] Articulum τὰς in editis voci μαρτυρίας præfixum, codd. Roe, & Casaub. auctoritate delevimus.

[d] ποτὲ μὲν ὅτι.] Hic ex cod. Ottob. pro ὅτε ponimus ὅτι, propter similes locos sequentes, in quibus codicum auctoritate scripsimus vel posuimus ὅτι. Istud ὅτι refertur ad ὑποτίθενται τοὺς τρόπους.

[e] ὅτι.] Hic & lin. 27. quum in editis haberetur ὅτε, scripsimus ὅτι ex codd. Ottob. Roe, & Casaub. utrumvis autem in cod. Coisl. deest. lineâ vero 30. post πάλιν, illud ὅτι supplevimus ex quatuor modo nominatis codicibus.

[f] ζωὴν αἰώνιον.] Codd. Roe, & Casaub. Ἑκατονταπλασίονα λήψεται, F καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει; *Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Post, loco διὰ τὸ, hic & lin. 37. scripsimus διὰ τοῦ ex codd. Ottob. ambobus, Roe, & Casaub. sic supra διὰ πίστεως, δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, &c. διὰ τοῦ προκρίνειν. Atque ita legendum esse suadet græcæ syntaxis ratio, & auctorum exempla. vide Gr. Nyss. hom. 9. in Cant. p. 606. & de perfecta Christiani forma p. 293. E.

[g] ἣν κατέλιπον.] Legerat Grodecius ut est in Ottob 1. ἣν κατέλειπεν, (supp. Θεός.) & loco πλῆθος, legerat vel legendum putavit πάθος *passionem*. quo factum ut vitiosam hujus loci interpretationem apud eum legamus, quam optime animadvertit & correxit Petavius de Incarnat. lib. 13. cap. 2. §. 4.

[h] πολλὰς τῆς εἰσόδου, &c.] Erat certe mendum in impressis ita habentibus, πολλὰς ἐπὶ εἰσόδους τὰς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀνοίγει θύρας. secuti sumus scripturam codd. Ottob. amborum, Roe, & Casaub. In Colb. & Ottob utroque habetur articulus quem nomini θύρας addidimus. In Coisl. cætera ut in prius editis, tantum loco τὰς εἰς, habet ἐπὶ εἰς, &c. Paulo inferius, pro ταῦθ' ἡμῖν, Roe. & Cas. ταῦθ' ὑμῖν,

æternam aperuit januas; ut omnes, quantum in ipſo eſt, ea nullo impediente perfruantur. Hæc nobis interim, ſervata modi ratione, de vita quoque æterna dicta ſunt; quæ quidem eorum quæ in Fide profitemur poſtremum documentum, ac finis eſt. Qua utinam nos omnes, & qui docemus & qui auditis, Dei gratiâ, potiri contingat.

Epilogus.

XXXII. Cæterum, fratres dilecti, vos omnes hortatur præceptionis hujus ſermo, ut animam ad cœleſtium donorum receptionem comparetis. De tradita vobis ad confitendum ſancta & apoſtolica Fide, quot licet Catecheſes in præteritis hiſce Quadrageſimæ diebus per Domini gratiam diximus. non quod ea tantummodo dicenda fuerunt: multa enim ſunt prætermiſſa; hæcque ſublimius fortaſſis à melioribus magiſtris cogitarentur. Inſtante verò deinceps ſancto Paſchatis die, dum veſtra in Chriſto per lavacrum regenerationis charitas illuminabitur; [1] iterum Deo volente de iis quæ conſentanea ſunt erudiemini. quanta nimirum cum pietate, quove ordine vocatos ingredi oporteat: cujus rei cauſa unumquodque ſanctorum baptiſmi myſteriorum perficiatur: & quanta cum reverentia atque ordine oporteat à baptiſmate ad ſanctum Dei altare procedere, ſpiritualibuſque & cœleſtibus quæ ibi diſtribuuntur myſteriis frui. ut animâ veſtrâ per doctrinæ ſermonem prius illuſtratâ, per ſingula cognoſcatis impertitorum vobis à Deo donorum magnitudinem.

[1] Prævię acceſſuris ad myſteria inſtructiones.

XXXIII. Poſt ſanctum vero & ſalutarem Paſchatis diem, ab ſecunda Sabbatorum die inchoando, ſingulis conſequentibus hebdomadæ diebus, ſtatim poſt Synaxim in ſanctum Reſurrectionis locum ingredientes, alias, Deo volente, Catecheſes audietis; in quibus rurſum ſingularum quæ [in vobis] peractæ fuerint

Catecheſes myſtagogicæ.

ἀνέῳξε τὰς θύρας, πρὸς τὸ πάντας ἀπολαῦσαι, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῇ, ταύτης ἀκωλύτως. Ταῦθ' ἡμῖν τέως καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἴρηται συμμέτρως, ἥτις ἐστὶ τῶν ἐπαγγελλομένων ἐν τῇ Πίστει τὸ τελευταῖον δίδαγμα, καὶ τέλος. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς, τούς τε διδάσκοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας ἀπολαῦσαι, Θεοῦ χάριτι.

λβ'. Λοιπὸν ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος, ἑτοιμάζειν τὴν ψυχὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπουρανίων χαρισμάτων. περὶ μὲν οὖν τῆς παραδοθείσης ὑμῖν εἰς ἐπαγγελίαν ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς Πίστεως [α] ὅσας ἐγχωρεῖ Κατηχήσεις, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος εἰρήκαμεν, ἐν ταῖς διελθούσαις ταύταις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις. οὐχ ὅτι ταῦτα μόνα εἰπεῖν ὠφείλομεν· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ παραλειφθέντα, καὶ [β] μειζόνως ἴσως ὑπὸ τῶν καλλιόνων διδασκάλων νοούμενα. ἐνεστώσης δὲ λοιπὸν τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἡμέρας· καὶ τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, ἀγάπης φωτιζομένης· διδαχθήσεσθε πάλιν τὰ πρέποντα, Θεοῦ θέλοντος. [γ] μεθ' ὅσης μὲν εὐσεβείας καὶ τάξεως εἰσελθεῖν χρὴ καλουμένους· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπιτελεῖται ἕκαστον τῶν ἁγίων τοῦ βαπτίσματος μυστηρίων· μεθ' ὅσης δὲ εὐλαβείας καὶ τάξεως, χρὴ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ προσέρχεσθαι θυσιαστήριον, καὶ τῶν αὐτόθι πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων [δ] ἀπολαύειν μυστηρίων. ἵνα τῆς ὑμετέρας ψυχῆς διὰ τοῦ τῆς διδασκαλίας λόγου προφωτιζομένης, εἰς ἕκαστον [ε] γνωρίζηται τῶν ἐκ Θεοῦ δωρουμένων ὑμῖν χαρισμάτων τὸ μέγεθος.

ε lego γνωρίζητε.

λγ'. Μετὰ δὲ τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον τοῦ Πάσχα ἡμέραν, ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν σαββάτων, εὐθὺς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἑξῆς τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις, [ζ] μετὰ τὴν Σύναξιν εἰς τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τόπον εἰσερχόμενοι, Κατηχήσεων ἄλλων ἀκούσεσθε, Θεοῦ θέλοντος· ἐν αἷς πάλιν περὶ ἑκάστου τῶν γεγενημένων,

α ὅσας ἐγχωρεῖ Κατηχήσεις.] Legi vellem, Ὅσας ἐνεχώρει, *Quot licuit Catecheſes.* Grodecius interpretatur quaſi legiſſet, Ὅσα ἐγχωρεῖ Κατήχησις, *Quantum capere potuit Catecheſis.* ſeu quantum inſtitutioni veſtræ ſatis erat ante baptiſmum. vide Cat. 4. n. 23. In cod. Coiſl. legitur Κατήχησις, ſed habetur ὅσας. Nihil maxime ad rem, utrovis modo legatur. Loco ταύταις, legitur in Coiſl. & Ottob. ταύτης, *hujus Quadrageſimæ.* ſimilis habetur locutio epiſtol. ad Conſtant. num. 4. Ἐν ταῖς ἁγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς.

β μειζόνως.] Ita ſcripſimus pro μειζόνων, ex codd. Coiſl. Ottob. Roe, Caſaub. & Grod. Poſt ἴσως, particulam καὶ, quæ in Coiſl. Ottob. ac Roe deerat, expunximus: qui tres codices loco ὑπὸ, habent παρά. Pro καλλιόνων, in Ottob. 2. & Grod. eſt ſolummodo καλῶν. Ottob. 1. omittit διδασκάλων. Voces, μειζόνως νοούμενα, multam adfinitatem habent, cum ſimilibus verbis μειζόνων ῥημάτων, homil. in Paralyt. ſub finem num. 20. Paulo poſt, verba ἀγάπης φωτιζομένης omittuntur in codd. Ottobonianis duobus, Coiſl. Roe, Caſaub. & Grod. hoc titulo ſæpe ſuum auditorium compellat Cyrillus, ut Cat. 17. n. 3.

1 *iterum de his quæ conſentanea ſunt erudiemini.*] Cùm in Catecheſibus antę baptiſmum, nefas eſſet baptizandis myſteria aperire, nec tamen eos ad illa imparatos ac prorſus eorum inſcientes admittere oporteret; fuſiori illorum expoſitione in ſubſequens tempus dilata, in ipſa nocte Paſchali de ipſis breviter, & quantum per tempus licebat, antequam ad ea accederent, erudiebantur. In conſtitut. Apoſtol. lib. 7. cap. 40. præcipitur, ut qui catechizatus eſt, cum jamjam erit baptizandus, ὅταν ᾖ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι, addiſcat quæ ad abrenuntiationis & pacti cum Chriſto ineundi modum pertinent. Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum in Leviticum pag. 366. & 367. ait participationem Euchariſtiæ continere annuntiationem mortis & reſurrectionis Chriſti; & hujus rei confeſſionem prius exigi ab iis qui crediderunt; tum ad ſanctum baptiſma adduci, & ſanguine æterni teſtamenti initiari. Niceas ille vel Anicetus Romanorum epiſcopus vel preſbyter, qui apud Gennadium Catalogi cap. 23. ſex inſtructionis ad Competentes libellos ſcripſerat, ſextum & ultimum inſcripſerat *De agni paſchalis victima.* Sanctus Gaudentius Brixienſis, primum & ſecundum ſuum ſermonem ad Neophytos habuit in vigiliis Paſchatis; ſecundum autem, regreſſis à fonte Neophytis, dixit, *ut edendi paſchalis ſacrificii diſciplinam rudes Neophyti diſcerent*, quod teſtatur ſerm. 5. Sed hæ Cyrilli inſtructiones ipſo baptiſmaits tempore datæ, videntur multo breviores fuiſſe ſancti Gaudentii ſermonibus, & admonitionibus pro tempore datis, quam concionibus è ſuggeſtu habitis ſimiliores.

γ μεθ' ὅσης μὲν εὐλαβείας.] Particulam μὲν addidimus. εὐλαβείας, loco εὐσεβείας ſcribitur in Ottob. utroque, & Roe ac Caſaub. codd.

δ ἀπολαύειν.] Eam veram hujus vocis lectionem ex Colb. codice reſtitui; quæ vitioſâ librariorum pronuntiatione mutata eſt in ἀπολαβεῖν, quod legitur in impreſſis. Codd. Coiſl. Roe, Caſaub. habent ἀπολαύεσθαι. Ottob. 2. ἀπολαύσητε, Ottob. 1. ἀπολαύσετε, Bodl. μεταλαβεῖν. ſed in hoc codice legitur hæc ſententia cum nonnullorum verborum acceſſione, in hunc modum: Τῶν αὐτόθι πνευματικῶν, καὶ ἐπουρανίων, καὶ ἀχράντων, καὶ ζωοποιῶν, καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μεταλαβεῖν μυστηρίων· εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν: *Spiritualibus, cœleſtibus, incontaminatis, vivificis ac tremendis Chriſti participare myſteriis; in ſanctificationem animarum ac corporum, in remiſſionem peccatorum, & ad conſequendam regni cœleſtis hæreditatem.* Paulo poſt, loco ἡμετέρας, poſuimus ὑμετέρας, ex Roe, Caſaub. & Bodl.

ε γνωρίζηται.] Mirum in nullo codice haberi γνωρίζητε, quam uti unam veram lectionem, in interpretando ſequor.

ζ μετὰ τὴν Σύναξιν.] Articulum τὴν addidimus ex Coiſl. Roe, Caſaub. Sequentia ſic habentur in Ottob. utroque: ἐπὶ τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος τόπον συνερχόμενοι. Deſignat auctor non eccleſiam Reſurrectionis, in qua Synaxis celebrata fuerat; ſed Anaſtaſim ſeu ipſam ſanctæ Reſurrectionis ſpeluncam, ita à Conſtantino additis operibus amplificatam, ut in ea concio haberi poſſet ad populum. nam Hieronymus epiſt. 61. nov ed. 38. refert Epiphanium audiente Johanne epiſcopo, clericis & populo, in eo loco ante ſepulcrum Domini prædicaſſe.

διδαχθήσεσθε τὰς αἰτίας, ἐκ παλαιᾶς δὲ καὶ καινῆς διαθήκης λήψεσθε τὰς ἀποδείξεις. πρῶτον μὲν, περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐθὺς γενομένων. ἔπειτα δὲ, πῶς ἐκαθαρίσθητε τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. καὶ ὅπως [α] ἱερατικῶς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας γεγόνατε κοινωνοί· καὶ ὅπως ἡ σφραγὶς ὑμῖν ἐδόθη [β] τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ περὶ τῶν ἐν θυσιαστηρίῳ τῆς καινῆς διαθήκης μυστηρίων, ἃ τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν εἴληφε· τίνα μὲν αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδεδώκασι, τίς δὲ ἡ τούτων δύναμις. καὶ ὅπως προσιέναι τούτοις, καὶ πότε καὶ πῶς ἔχειν χρή. Ἐπὶ τέλει δὲ πάντων, ὅπως ὑμᾶς εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον, ἔργοις τε καὶ λόγοις ἐπαξίως τῆς χάριτος ἀναστρέφειν δεῖ, πρὸς τὸ δυνηθῆναι πάντας ὑμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. καὶ ταῦτα μὲν, εἰ Θεὸς θέλει λεχθήσεται.

λδʹ. Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε. ἤγγικε γὰρ ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν, καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκδέχεται σωτηρίαν ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπουράνιος στρατός. καὶ φωνὴ μὲν ἤδη βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. βοᾷ δὲ ὁ προφήτης· Οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ· καὶ εὐθὺς ἑξῆς· Ἀκούσατέ μου, καὶ φάγεσθε τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐντρυφήσει ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ [γ] ὑμῶν. καὶ μετ' οὐ πολὺ, τῆς ἀγαθῆς ἀναγνώσεως ἀκούσεσθε λεγούσης· Φωτίζου, φωτίζου [δ] ἡ νέα Ἱερουσαλήμ· ἥκει γάρ σου τὸ φῶς. περὶ ἧς Ἱερουσαλὴμ ὁ προφήτης εἴρηκε, Καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιὼν, διὰ τὸν ἐκ Σιὼν ἐξελθόντα νόμον, καὶ λόγον Κυρίου τὸν ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ὃς ἐντεῦθεν εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἐξώμβρησε. πρὸς ἣν καὶ ὁ προφήτης περὶ ὑμῶν φησίν· Ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου. ἡ δὲ ἀποκρίνεται λέγουσα· Τίνες οἵδε ὡς νεφέλαι πέτονται, καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς ἐπ' ἐμέ; νεφέλαι, διὰ τὸ πνευματικὸν· καὶ περιστεραὶ, διὰ τὸ ἀκέραιον. καὶ πάλιν, Τίς οἶδε τοιαῦτα, ἢ τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὤδινε [ε] γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὤδινε, καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς. χαρᾶς δὲ ἀνεκλαλήτου τὰ πάντα [ζ] πληρωθήσεται, διὰ τὸν εἰπόντα Κύριον· Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα, καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην.

A rerum rationes & causas erudiemini; atque tam ex veteri quam ex novo Testamento demonstrationes accipietis. Primùm quidem de his quæ ante baptisma statim peracta sunt. Deinde vero quomodo [a] *mundati estis* à peccatis per Dominum [a] *lavacro aquæ in verbo*. Et quomodo Sacerdotum in morem appellationis Christi participes facti estis; quove modo signaculum vobis communicationis sancti Spiritus sit datum. Et de iis quæ in altari habentur novi Testamenti mysteriis, quæ * hinc initium accepere; quidnam de iis divinæ Scripturæ tradi- B derint, quæve illorum sit vis ac potestas. Et quonammodo ad ea accedendum sit, & quando, ac quomodo illa habenda sint. [1] Omnium autem postremum, quo pacto vos in subsequens tempus oporteat, tum verbis tum factis, modo gratiâ accepta digno, versari & degere; ut vos omnes æterna vita perfrui possitis. Et hæc quidem, si Deus voluerit, à nobis explicabuntur.

Catechef. 19. myst. 1. Catech. 20. myst. 2. a Ephes. v. 25. Catech. 21. myst. 3. Catech. 22. myst. 4. * ab Hierosolymis. Catech. 23. myst. 5. 1

XXXIV. [a] *Quod superest, fratres,* [b] *gaudete in Domino semper; iterum dicam, gaudete:* [c] *appropinquavit* enim *redemtio vestra*; & sa- C lutem vestram exspectat cœlestis angelorum exercitus. Et *vox* jam exauditur *clamantis in deserto: Parate viam Domini*. Clamat verò propheta: *Sitientes venite ad aquam*; & mox in consequentibus: *Audite me, & comedite bona, & deliciabitur in bonis anima vestra*. & non ita multo post, optimam lectionem illam audietis: *Illuminare, illuminare*, nova *Hierusalem, venit enim tuum lumen*. De qua Hierusalem propheta dixit: *Et postea vocaberis civitas justitiæ, metropolis fidelis Sion*; propter [a] *legem* quæ ex D *Sion exivit, & verbum Domini* quod ex *Hierusalem* prodivit; quod isthinc pluviæ in morem universum orbem irrigavit. Ad eam quoque propheta de vobis dicit: *Leva in circuitu oculos tuos, & vide congregatos filios tuos*. Ea verò respondet, aiens: *Quinam illi sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis super me?* Nubes, propter spiritualem [altitudinem & levitatem,] columbæ propter simplicitatem. Et iterum: *Quis audivit talia, aut quis vi-* E *dit sic? si parturivit terra in una die, & nata est gens simul & semel? quia parturivit & peperit Sion filios suos*. Gaudio vero ineffabili omnia replebuntur, propter Dominum qui ait: *Ecce ego faciam Hierusalem exsultationem, & populum meum lætitiam*.

Exhortatio ad gaudiū de futura regeneratione. a Philip. III 1. b Philip. IV. 4. c Luc. XXI. 28. Matt. III. 3. Isai. XL 3. Isai. LV. 1. ℣. 2. Isai. LX. 1. Isai. I. 26. 27. a Ibid. II. 3. Isai. XLIX. 18. Isai. LX. 8. Isai. LXVI. 8. Isai. LXV. 18.

[α] ἱερατικῶς, *Sacerdotum in morem.*] Grod. ἱερατικῆς, *Sacerdotalis Christi appellationis.* Ea simplicior & elegantior videtur lectio. Eodem redit utriusque sententiæ sensus. Sacro chrismate Christi participes efficimur, Cat. 21. n. 1. Christus autem à Sacerdotio appellatur, Cat. 10. n. 11. Vide Cat. 21. n. 6. ubi ait author in nobis per chrismatis sacramentum adimpletos veteres typos summi Sacerdotis, aquâ ante abluti quam chrismate perlineretur. Origenes hom. 9. in Levit. *Omnes quicumque unguento sacri chrismatis delibuti sunt, sacerdotes effecti sunt.* Similis Origenianæ illi est altera sancti Leonis Papæ serm. 3. in anniversario adsumtionis suæ sententia; ubi commune illud christianis omnibus sacerdotium, scite distinguit à speciali sacerdotum ministerio.

[β] τῆς κοινωνίας.] In editis legebatur ἐκ τῆς κοινωνίας. Hanc præpositionem sustulimus auctoritate codd. Coisl. Ottob. utriusque, Roe, Casaub. Grod. Perspicua hic continetur allusio ad ea antiquæ Græcorum, in conferendo Confirmationis sacramento, formulæ verba: Σφραγὶς δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος ἁγίου, *Signaculum doni Spiritus-sancti.* Forte tamen ut huic formulæ similior redderetur Cyrilli sententia, ablata est à librariis codicum quos secuti sumus, particula ἐκ.

[1] *Omnium autem postremum*, &c.] Sextam hanc promittere videtur mystagogicam Catechesim: qui tamen quintæ, quæ & ultima est, initio, testatur se spiritali audientium institutionis ædificio coronidem & finem imponere. Vel ergo promissam hanc Catechesim non exhibuit, obice aliquo impeditus: quem defectum supplevit brevi exhortatione ad quintæ finem addita, quæ ad hoc argumentum pertinere videatur: vel, id quod magis crediderim, significat homiliam Sabbato paschalis hebdomadæ, in depositione candidarum vestium habendam. nam in Pa- F trum homiliis illa die habitis, argumentum illud postremæ orationis à Cyrillo promissæ, tractari videmus. Quoniam autem tota illa moralis erat, neque ad explicationem Fidei aut Sacramentorum, in illis 23. Catechesibus absolutam, pertinebat; idcirco eam ab iis, qui Cyrilli Catecheses collegerunt, prætermissam puto: quam utinam illi non nobis invidissent.

[γ] ὑμῶν.] Ita scripsimus loco ἡμῶν, ex Ottob. & sacro Textu.

[δ] ἡ νέα.] Hæc à Cyrillo ad sacrum contextum adjecta, desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. Bodl. Grod. Ottob. utroque.

[ε] γῆ.] Hanc vocem addidimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. & sacris Bibliis.

[ζ] πληρωθήσεται.] Ex codd. Coisl Ottob. Roe, Casaub. Grod. correximus pro πληρούσονται. Infra, post ἰδοὺ addidimus ἐγὼ, ex Coisl. Colb. Roe, Casaub. & sacro Textu. Pro εὐφροσύνην, Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. habent εἰρήνην, *pacem*.

XXXV. Liceat vero & de vobis nunc quo-
Isai. XLIX. 13. que dicere: *Lætamini cœli; & exsultet terra*, &c.
quoniam misertus est Deus populi sui, & humiles populi sui consolatus est. Hæc autem erunt
Isai. XLIV. 22. propter bonitatem Dei qui ad vos dicit: *Ecce delebo ut nebulam iniquitates tuas, & sicut caliginem peccata tua.* Vos autem fidelium nomi-
Isai. LXV. 16. ne dignati, (de quibus dicitur, *Servientibus mi-*
℣. 17. *hi imponetur nomen novum, quod benedicetur*
Ephes. I. 3. *super terram:*) dicetis cum lætitia, *Benedictus Deus & pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in*
℣. 7. *cœlestibus, in Christo: In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum,*
℣. 8. *juxta divitias gratiæ ejus, quam ubertim in nos*
Ephes. II. 4. *impartivit*, &c. Et iterum: *Deus autem cum dives sit in misericordia, propter multam suam cha-*
℣. 5. *ritatem qua dilexit nos, quum essemus mortui per delicta, convivificavit nos unà cum Christo*, & reliqua. Rursumque ad eumdem modum, bonorum auctorem Dominum laudate, dicen-
Tit. III. 4. tes: *Quum autem bonitas & erga homines amor*
℣. 5. *Servatoris nostri Dei apparuit; non ex operibus quæ sunt secundum justitiam quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis ac renovationis*
℣. 6. *Spiritus-sancti, quem effudit in nos opulente, per*
℣. 7. *Jesum Christum Dominum nostrum: ut justificati illius gratiâ, hæredes efficeremur, secundum spem, vitæ æternæ.* Ipse autem *Deus*, & pater *domini*
Ephes. I. 17. *nostri Jesu Christi, pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ & revelationis in agnitione sui*,
℣. 18. *illuminatos oculos mentis*; & custodiat vos per omne tempus in operibus, & sermonibus & cogitatis bonis. Cui gloria, honor, & imperium per dominum nostrum Jesum Christum, cum sancto-Spiritu, nunc, & semper, & in universa infinita secula seculorum. Amen.

α καὶ ἑξῆς.] Hæc addidi ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Inferius, loco ἐστὶ, scripsimus ἔσται, ex cod. Coisl. & Ottob. utroque. & paulo post, articulum τοῦ ante πρὸς ὑμᾶς, ex Coisl. Colb. Roe, & Casaub. adjecimus. Mox, pro ἀπαλείψω, *delebo*, codd. illi quatuor citati & Ottob. ferunt ἀπήλειψα, *delevi*, ut est apud Isaïam. Morelius vero ἀπαλείψει, *delebit.*

β περὶ ὧν.] Coisl. Roe, Casaub. περὶ οὗ, *de quo*, videlicet nomine.

A κέ. Εἴη δὲ καὶ ἐφ' ὑμῖν λεχθῆναι καὶ νῦν· Εὐφράνθητε οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· [α] καὶ ἑξῆς· ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσε. Ταῦτα δὲ ἔσται διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, τοῦ πρὸς ὑμᾶς λέγοντος· Ἰδοὺ ἀπαλείψω ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας σου. Ὑμεῖς δὲ τοῦ ὀνόματος τῶν πιστῶν καταξιωθέντες, [β] (περὶ ὧν γέγραπται, Τοῖς δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς) ἐρεῖτε μετ' εὐφροσύνης· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ
B τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν· Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ ἑξῆς. [γ] καὶ πάλιν ὁμοίως τὸν τῶν ἀγαθῶν Κύριον αἰνέσατε, λέγοντες· Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ ἐπεφάνη· οὐκ ἐξ ἔρ-
C γων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινήσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ αὐτοῦ χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ' ἐλπίδα, ζωῆς αἰωνίου. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας· καὶ διαφυλάξειεν ὑμᾶς διὰ παντὸς ἐν
D ἔργοις τε, καὶ λόγοις, καὶ νοήμασιν ἀγαθοῖς· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, [δ] νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γ καὶ πάλιν.] Ea verba addidimus ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub. item, post σωτῆρος, vocem ἡμῶν, ex iisdem. Infra, vocem ἀνακαινήσεως, pro ἀναγεννήσεως, ex Roe, Ottob. Casaub. & Paulo scripsimus, cum videretur minus apta ejusdem rei per duo verba similia, παλιγγενεσίας, & ἀναγεννήσεως repetitio.

δ νῦν καὶ, &c.] Coisl. Ottob. I. Roe, Casaub. & Grod. brevius, post Πνεύματι sic ferunt: Εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. *Cum sancto-Spiritu in secula seculorum. Amen.*

CATECHESES
MYSTAGOGICÆ QUINQUE.

CATECHESIS XIX.
MYSTAGOGICA I.
DE CÆREMONIIS BAPTISMO PRÆVIIS.
PRÆLOQUIUM.

I. SEQUUNTUR *quinque novi argumenti Catecheses. Quum enim in prioribus exponendo Symbolo baptizandos auctor christianæ doctrinæ præceptis imbuisset, in his baptizatos de tribus Sacramentis quæ simul antiquitus percipiebantur, nimirum Baptismo, sacro Chrismate seu Confirmatione, & Eucharistia erudit. Ac prima quidem de ceremoniis in baptisterii porticu ante ipsum baptismum adhibitis, nempe abrenuntiationibus & fidei confessione agit. secunda de unctione olei exorcizati, & ipso baptismi actu. tertia de sacri chrismatis unctione. quarta de Eucharistia. quinta de sacra liturgia & communione. Non licebat ea mysteria nondum initiatis patefacere. ne tamen ipsorum plane rudes iis adhiberentur, in ipsa vigilia paschali, breviter & summatim, quantum temporis ratio concedebat, eorum uniuscujusque vis & ratio aperiebatur: at plena & accurata de iis informatio, in paschales dies differebatur; quo tempore singulis diebus à feria secunda incipiendo Cyrillus post synaxim has conciones habuit. Hæc omnia commemorat Cat. 18. num. 32. & 33. Eadem fere cæterarum ecclesiarum consuetudo erat, ex qua natæ similis cum istis Cyrillianis argumenti conciones Gaudentii ad Neophytos, Ambrosii liber* de Mysteriis, *& incerti alter* de Sacramentis *ex eorum concionibus compositi; Sancti Augustini & aliorum sermones* ad infantes. De Mystagogicis Catechesibus.

II. *Catecheses istas, non secus ac priores, vere Cyrilli nostri esse, ac integras & nullis additamentis interpolatas ad nos pervenisse, ex ipsius Cyrilli testimonio, orationis, doctrinæ, & methodi similitudine, & antiquissimorum scriptorum auctoritatibus, in Dissertatione secunda nos luculenter probavisse speramus: nec obscurum contrariam vel Riveti sententiam, vel Albertini dubitationem, nonnisi ex odio catholici dogmatis in iisdem contenti profectam esse: qui si nonnulla in eis suis placitis conformia reperisse existimarent, auctoris & operis antiquitatem ac præstantiam, summis sane laudibus extulissent. Vocantur Catecheses mystagogicæ, quasi mysteriorum sanctiorum explanatrices; vel mystagogiæ simpliciter: quod illis nomen tribuit Eustratius sexti seculi auctor, & qui ineditum Bibl. Reg. librum scripsit* περὶ ψυχῶν μυστηρίων *: ipseque Cyrillus Cat. 19. num. 11. & Cat. 20. n. 1. Ipse tamen eas Cat. 18. n. 33. Catecheses appellat, eodemque*

modo Anastasius Sinaïta, aliique. Codices mss. eas modo Catecheseon mystagogicarum, modo mystagogiarum nomine inscriptas repræsentant.

III. *In illis vero, trium Sacramentorum & Liturgiæ ceremonias breviter & dilucide explicat, ac Scripturarum testificationibus, quoad ejus fieri potuit, declarat ac munit. Haud tamen existimandum eum omnes ad unum ritus sacros & ceremonias commemorasse. Nam in priore nihil de exorcismis, manus impositione, & diversis precibus, quæ sive ante sive post abrenuntiationes usitatæ erant, loquitur. nihil in secunda de benedictione fontium, candidæ vestis impositione, cerei gestatione, &c. nihil in tertia de manuum impositione cum chrismatione conjuncta, neque de precibus & verborum formula, quæ utramque comitabantur. nihil in quinta de pluribus liturgiæ actionibus refert, omissis omnibus quæ lotionem manuum & osculum pacis præcedebant. Ut autem quosdam ritus, qui à Cyrillo prætermittuntur, Hierosolymis observatos esse non dubium est, ita etiam ea ætate simpliciores fuisse quam subsecutis temporibus actiones sacras non dubitamus.*

Breviores prioribus mystagogicæ catecheses.

IV. *Multo sunt præcedentibus breviores hæ Catecheses: sive festorum dierum quibus synaxis peragebatur, ratio, non sinebat diutius post synaxim sermonem producere; seu non erat necessaria tanta argumentorum & testimoniorum Scripturæ moles, in rebus quæ maximam partem à secreta traditione sine Scripturis proficiscebantur: seu tamdem jam in vigilia paschali de his rebus eruditis, ac certam in baptismo rerum nostrarum fidem professis, necesse non erat tot argumenta ad fidem faciendam cumulare. Habitæ sunt non in media synaxi, sed post eam absolutam: nec in majori Ecclesia, sed in ipsa Dominicæ Resurrectionis specu, ex Cat. 18. num. 33. quæ quidem à Constantino magnificis operibus ampliata, populum ad conciones audiendas facile capere poterat.*

V. *In præcedentibus editionibus hæ Catecheses diversum ordinem & classem à præcedentibus constituunt, neque cum iis numerantur: qua in re mss. omnium auctoritatem secuti sunt editores. Nos ad commoditatem allegandi adtendentes, existimavimus istas continuatis cum præcedentibus numeris appellandas esse: hancque primam mystagogicam, decimam nonam numeramus, & reliquas deinceps; servata in græcis inscriptionibus & latinis versionibus veteri illa numerandi ratione, quam nostris latinis inscriptionibus adjungimus.*

De Mystagogica prima Catechesi.

VI. *In hac porro mystagogicarum prima, Cyrillus, reservatis in alteram orationem baptismi ceremoniis quæ in ipso baptisterio peragebantur, explicat eas quæ in baptisterii vestibulo observari consueverant: nempe abrenuntiationes Satanæ ipsi, operibus, pompæ, atque omni cultui illius; quarum vim accuratissime & dilucide exponit. tum pactum cum Christo per brevem fidei promissionem à baptizando initum. Quæcumque autem de abrenuntiationum vi & modo disserit, eadem apud omnes, qui de iis dixere, leguntur.*

Singulares ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus circa abrenuntiationes, &c.

VII. *Observandi autem in hac Catechesi singulares ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Primò, Hierosolymis fiebant abrenuntiationes in vestibulo baptisterii. satis ex more græcarum ecclesiarum, in quibus abrenuntiationes vel in ecclesia vel alibi extra fontem fiebant. quod patet ex Euchologio, ex auctore libri de Ecclesiastic. hierarch. cap. 2. part. 2. num. 6. auct. quæst. ad orthod. Justini nomine quæst. 137. idemque ecclesiæ Romanæ mos erat, ut ex ordinibus & ritualibus Romanis patet. At in ecclesia Apameana in ipso baptisterio fiebant, ex epist. cleri Apam. in conc. sub Mena pag. 229. tom. 5. In ecclesia Gallicana fiebant ad ipsum fontem, quod in veteri missali & sacramentario gallicano à Thomasio & Mabillonio editis videtur; ut omittam auctores ecclesiasticos idem testantes, uti Salvianum lib. 6. de gubern. Dei, Bib. PP. Lugd. tom. 7. pag. 364. auctorem sermonum trium Augustinianæ appendicis tom. 6. pag. 289. Faustum Reiensem præfat. lib. in Spiritum-sanctum sub nomine Paschasii. Eadem consuetudo Mediolanensis ecclesiæ comprobatur ex Amb. de Myst. c. 2. n. 5. alteriusque ei vicinæ, ex lib. 1. de Sacr. c. 2. n. 5. eadem Africanæ ex Optato lib. 5. n. 7. concludi potest; & Hispanicæ, ex Hildefonso de ord. baptismi c. 110. & 111. Baluz. Miscell. tom. 6. colligitur. Secundò, ante benedictionem fontis Hierosolymis abrenuntiationes fiebant. similiter græcæ ecclesiæ, ut patet ex Constit. Apost. lib. 7. cap. 41. 42. 43. auctore ecclesiast. hierarchiæ citato, Severi Antiocheni ordine baptismi, Euchologio hodierno. eadem Romanæ consuetudo: contraria Gallicanæ, & Hispanicæ ex Hildef. cap. 109. Unctio baptizandi præcedebat abrenuntiationes in ecclesia authoris libb. de Sacram. lib. 1. cap. 2. num. 4. sed abrenuntiationes, benedictionem fontis. Tertiò, indutos abrenuntiasse significat Cyrillus, contra cæterarum græcarum ecclesiarum morem, ut patet ex Euchólog. pag. 338. Elia Cretensi in ora-*

tionem quartam Nazianzeni num. 24. *pag.* 448. *epist. Cleri Apameani in conc.* C P. *sub Mena pag.* 229. *Sed cum Cyrillus* Cat. 20. *num.* 2. *Neophytos post abrenuntiationes tunicam tantum exuisse dicat, alias forte vestes ante exuerant. auctor ecclesiasticæ hierarchiæ solvi cingulum & partem aliquam vestimentorum auferri docet. Quartò, abrenuntiationes in latinis & græcis ecclesiis vulgo fiebant per modum responsionis ad interrogationem ministri aientis*, Abrenuntias Satanæ? *&c. Jerosolymis præcipiebat minister*, Abrenuntia, *&c. quod & auctori eccl. hierarchiæ & Severi ordini conforme. Idem dicendum de fidei professione abrenuntiationes subsequente, quæ alibi interrogando, Hierosolymis & Antiochiæ præcipiendo exprimebatur.*

VIII. *Quintò, abrenuntiationes Jerosolymis fiebant extensa ad Occidentem manu*, Cat. 19. *n.* 2. *similis gestus apud auctorem eccl. hier. qui ait abrenuntiantem ambas manus aversas in Occidentem projicere. At in ecclesia Constantinopolitana, cujus ritus toto postea Oriente recepti sunt, abrenuntiatio fiebat erectis sursum manibus: quod patet tam ex Niceta in orat.* 40. *sancti Greg. Naz. n.* 57. *& Elia Cretensi in orationem ejusdem quartam num.* 24. *pag.* 448. *quàm ex Euchology. hodierno pag.* 333. *Sextò, sæpe citatus auctor hierarchiæ eccles. jubet abrenuntiantem ante pronuntianda abrenuntiationum verba ter Diabolum exsufflare. Idem præcipit Euchologium; sed post eadem pronuntiata, idque semel: & in Diabolum præterea exspui jubet. Nazianz. orat.* 4. *num.* 24. *pag.* 121. *duplices referre videtur insufflationes, alias quibus insufflabatur, alias quibus insufflabat baptizandus*, φυσήσεις τε καὶ ἀντιφυσήσεις. *Exsufflationum etiam in abrenuntiando meminit sanctus Ephræm de secundo adventu gr. pag.* 349. *& Chrysost. homil. in peccatric. apud sanctum Ephræm latine pag.* 719. *Isne ritus Hierosolymis vigeret, incertum; sed Cyrillus non memorat. Septimò, post abrenuntiationum verba, sequebatur in omnibus græcis ecclesiis pacti cum Christo initi formula* Συντάσσομαί τῷ Χριστῷ, *vel* σοὶ Χριστὲ, Aggregor Christo, *vel* tibi Christe; *vel* In tua castra transeo, *à conversis in Orientem ante formulam fidei pronuntianda. & aliquando cum adoratione conjuncta, ut in citato sancti Ephræm de secundo adventu loco*, τῷ Χριστῷ συνεταξάμεθα προσκυνήσαντες αὐτῷ. Ad Christum nos aggregavimus ipsum adorantes. *Hujus non meminit Cyrillus; eam tamen indicare videtur his verbis num.* 8. μετὰ τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, post abrenuntiationem Satanæ, & aggregationem ad Christum. *At in latinis ecclesiis statim post abrenuntiationes pronuntiabatur* Credo. *Id patet de Africa ex Optato lib.* 5. *num.* 5. *de Gallia ex Salviano lib.* 6. *de gubernat. Dei, Bib. P P. Lugd. tom.* 7. *p.* 364. *In Romana tamen ecclesia abrenuntiationes ab interrogatione fidei per inunctionem & benedictionem fontis separabantur. Octavò, post abrenuntiationes Hierosolymis brevius symbolum pronuntiabatur. alibi fere symbolum totum. Id probatur de ecclesia Antiochena ex ord. Severi, & auctore libri de cœl. hierarch. de ecclesia Constantinop. ex Euchologio pag.* 338. *de Alexandrina ex Cyrillo Alex. Glaphyr. in Levit. pag.* 367. *& Cosma Ægyptio lib.* 5. *pag.* 208. *de ecclesiis Syriæ ex Constit. Apost. lib.* 7. *cap.* 41. *de ecclesia Gallicana ex Salviano laudato. de Africana ex Augustino serm.* 58. *num.* 13. *At Romæ contractius erat symbolum. in Mediolanensi ecclesia solius Trinitatis confessio adhibebatur. sicut & in Hispan. ex Hildefonso cap.* 110. *&* 111. *quod aliquando in Gallia factum. in Cappadociæ ecclesiis idem usurpatum fuisse ex Gregorio Nazianzeno & Basilio colligi potest. Nonò tamdem, Hierosolymis præter hanc brevem post abrenuntiationes fidei confessionem, alia fiebat, antequam in fontem mergeretur, à baptizando de Trinitate confessio ad interrogationem ministri*, Cat. 20. *num.* 4. *duplicis ejus professionis ante baptismum, nullum memini me alibi videre exemplum.*

IX. *Habita est hæc oratio feria secunda Paschali. Hanc recensuimus ad fidem codicum Coislin. Ottobonianorum duorum, Roe, Casaub. editionem græcam Guill. Morelii, & variantes lectiones in Genovefano libro ad marginem adscriptas.*

A

EJUSDEM
CATECHETICÆ ORATIONES
Ad recens baptizatos quinque *.

Habitæ post Pascha in sacro Resurrectionis sacello.

MYSTAGOGICA PRIMA CATECHESIS,

B

Ad eos qui nuper illuminati sunt. Et lectio ex prima Petri catholica epistola, ab his verbis : *Sobrii estote, vigilate*, usque ad finem epistolæ.

Dicta feriâ 2. post Pascha.

1. Pet. v. 8.

Cur in hoc tempus dilata de mysteriis institutio?

Oculorum major quam aurium fides.

I. DESIDERABAM vobis jam antea, ô germani & desideratissimi Ecclesiæ filii, de his spiritualibus cœlestibusque mysteriis disserere. Verum quoniam plane gnarus eram oculorum esse majorem quam aurium fidem, præsens tempus exspectavi, ut ex ista vos experientia ad ea quæ dicenda erant ductu faciliores effectos adsumens, ad lucidius fragantiusque paradisi hujusce pratum manuducerem. Alias vero diviniorum quoque capaces facti estis mysteriorum, divino ac vivificante lavacro digni habiti. Quando igitur jam perfectiorum vobis præceptionum apponenda est mensa, age, de his vos accuratius erudiamus; ut vim illam atque operationem cognoscatis, quæ in vobis illâ baptismatis vesperâ effecta est.

Quæ in Baptisterii vestibulo peracta.
Abrenuntiatio Satanæ, extensâ ad Occidentem manu.
Hujus rei figura, in Israelitis ab Ægyptiaca servitute liberatis.

II. Primum ingressi estis in ædem quæ baptisterio est pro atrio. atque Occidentem versus stantes audivistis, jussique estis manum extendere; & tamquam præsenti abrenuntiastis Satanæ. Scire autem vos oportet hujus rei figuram in veteri historia contineri. Quum acerbissimus & immitissimus tyrannus Pharao, liberum ac generosum Hebræorum populum opprimeret, Deus Mosen delegavit, qui eos ex prava Ægyptiorum servitute educeret. Ac sanguine quidem agni postes ungebantur, ut domos sanguinis signo denotatas vastator præteriret: Hebræorum vero populus miris plane modis in libertatem assertus est. Ut vero liberatos hostis persecutus est, & mare ipsis, mirum dictu,

[α] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ
Πρὸς τοὺς νεοφωτίστους πέντε.

[β] ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ,

Πρὸς τοὺς νεοφωτίστους. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Πέτρου Καθολικῆς πρώτης ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Νήψατε, γρηγορήσατε, ἕως τέλους τῆς ἐπιστολῆς.

α'. ΕΠΟΘΟΥΝ ὑμῖν [γ] καὶ πάλαι, ὦ γνήσια καὶ περιπόθητα τῆς ἐκκλησίας τέκνα, περὶ τῶν
C πνευματικῶν τούτων καὶ ἐπουρανίων διαλεχθῆναι μυστηρίων. ἀλλ' ἐπειδὴ σαφῶς ἐπιστάμην, ὄψιν ἀκοῆς πολλῷ πιστοτέραν εἶναι, ἀνέμενον τὸν παρόντα καιρόν· ἵνα εὐπαραγωγοτέρους ὑμᾶς περὶ τῶν λεγομένων [δ] ἐκ ταύτης λαβὼν τῆς πείρας, εἰς τὸν φωτεινότερον καὶ εὐωδέστερον λειμῶνα τοῦ δὲ τοῦ παραδείσου χειραγωγήσω. ἄλλως δὲ καὶ χωρητικοὶ τῶν θειοτέρων κατέστητε μυστηρίων, θείου καὶ ζωοποιοῦ βαπτίσματος ἀξιωθέντες. Ἐπεὶ τοίνυν λοιπὸν τῶν ἐντελεστέρων δεῖ μαθημάτων παραθεῖναι τράπεζαν, φέρε ταῦτα ὑμᾶς ἀκριβῶς παι-
D δεύσωμεν, ἵνα εἰδῆτε τὴν ἔμφασιν τὴν πρὸς ὑμᾶς κατ' ἐκείνην [ε] γεγενημένην τοῦ βαπτίσματος τὴν ἑσπέραν.

β'. Εἰσῄειτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον [ζ] τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἑστῶτες ἠκούσατε καὶ προσετάττεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα· καὶ ὡς παρόντι ἀπετάττεσθε τῷ Σατανᾷ. Χρὴ δὲ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι ἐν παλαιᾷ ἱστορίᾳ οὗτος κεῖται ὁ τύπος. ὅτε γὰρ Φαραώ, ὁ πικρότατος καὶ ὠμότατος τύραννος, κατέθλιβε τὸν Ἑβραίων τὸν ἐλεύθερον λαὸν καὶ εὐγενῆ·
E ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Μωσῆν, ἐξάγειν αὐτοὺς ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας. καὶ αἵματι μὲν ἀμνοῦ ἐχρίοντο αἱ φλιαί, ἵνα φύγῃ ὁ ὀλοθρεύων τοὺς τὸ σημεῖον ἔχοντας τοῦ αἵματος οἴκους· παραδόξως δὲ ἠλευθεροῦτο ὁ τῶν Ἑβραίων λαός. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐλευθερωθέντας ὁ ἐχθρὸς κατεδίωξε, καὶ παραδόξως εἶδε τὴν

α Τοῦ αὐτοῦ Κατηχ. λόγοι πρὸς τοὺς νεοφωτίστους πέντε.] Deest hic titulus in codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & Grod. At in cod. Ottob. post titulum proprium hujus Catechesis, & verba ἕως τέλους τῆς ἐπιστολῆς, habetur, Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, καὶ Ἰωάννου ἐπισκόπου; *Ejusdem Cyrilli & Johannis episcopi.* qua de re vide Dissertat. nostram secundam cap. 3. n. 18.

F

β Μυσταγωγικὴ πρώτη Κατήχησις.] Codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. habent hic Μυσταγωγία πρώτη, πρὸς, &c. *Mystagogia prima*, &c. at in subsequentibus Catechesibus suetum mystagogicarum Catecheseon nomen retinent. Sane eas Catecheses vocat Cyrillus mystagogias infra num. 11. & Cat. 20. n. 1. eodemque nomine citantur ab Eustratio apud Leonem Allatium, & auctore libelli περὶ θείων μυστηρίων. Cyrillus tamen Cat. 18. n. 32. ipsas promittens vocat *alias Catecheses*: aliique auctores eas sub nomine Catecheseon nullo discrimine cum prioribus citant, ut Anastasius Sinaïta, Hieronymus, &c.

γ καὶ πάλαι.] Conjunctionem καὶ præfiximus ex codd. Coislin. Ottob. duobus, Roe, Casaub. & Grod. Pro πάλιν vero scripsimus πάλαι, ex iisdem, Ottobonianis exceptis, quorum in primo deest ea vox. Loco ἠπιστάμην, Millesius ex cod. Roe, cui suffragatur Coislin. posuit ἐπιστάμην. utrumque recte legitur. prius tamen Grammaticæ legibus conformius.

δ ἐκ ταύτης τῆς πείρας.] Ita ferunt codd. Coisl. Ottob. 2. Roe, Casaub. & Grod. quam scripturam prætuli receptæ isti ἐκ ταύτης τῆς ἑσπέρας, *ex hac vespera*, scilicet Sabbati Paschalis; cum præcedentibus magis apta videretur. Inferius, verba τοῦ δὲ ante τοῦ παραδείσου adjecimus, ex codd Coisl. Grod. Roe, & Casaub. quamvis hic postremus unum τοῦ omittat.

ε τὴν γεγενημένην.] Ita omnes codd. Legendum tamen videretur τῶν γεγενημένων, quod legit vel supposuit Grod.

ζ τοῦ βαπτιστηρίου.] Coisl. τοῦ βαπτίσματος. Hoc vestibulum baptisterii vocat num. 11. *exteriorem ædem*, ἐξώτερον οἶκον, ut ab ipso baptisterio, quod *Sanctum Sanctorum* appellat, distinguatur. Loco ἀπετάττεσθε, valde suspicor legendum ἀποτάττεσθαι, *abrenuntiare*. quod secutus est Grodecius. Paulo post, loco οὕτως, scripsimus οὗτος, ex codd. Roe, Casaub. Ottob. & Coisl.

α θάλασσαν αὐτοῖς τεμνομένην· [α] ὅμως ἐχώρει, ἴχνη ἴχνεσι συμβάλλων, καὶ παραχρῆμα ὑποβρύχιος ἐγένετο, καταποντούμενος ἐν θαλάσσῃ ἐρυθρᾷ.

γʹ. Μετάβηθί μοι λοιπὸν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐπὶ τὰ νέα, ἀπὸ τοῦ τύπου ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. ἐκεῖ Μωσῆς εἰς Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενος· ἐνταῦθα Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἀποστελλόμενος. ἐκεῖ, ἵνα ἐξαγάγῃ λαὸν ἐξ Αἰγύπτου θλιβόμενον. ὧδε Χριστὸς, ἵνα ῥύσηται τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς ἁμαρ-
β τίας [β] καταπονουμένους. ἐκεῖ αἷμα ἀμνοῦ, ὀλοθρευτοῦ ἦν ἀποτρόπαιον· ἐνταῦθα τοῦ ἀμνοῦ τοῦ ἀμώμου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ αἷμα, δαιμόνων καθέστηκε φυγαδευτήριον. ἐκεῖνος ὁ τύραννος κατεδίωκεν ἕως θαλάσσης τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον λαόν· καὶ σοὶ ὁ ἰταμὸς, ὁ ἀναίσχυντος καὶ ἀρχέκακος οὗτος δαίμων, ἕως αὐτῶν ἠκολούθει τῶν σωτηρίων ναμάτων. ἐκεῖνος ὑποβρύχιος γέγονεν ἐν θαλάσσῃ· καὶ οὗτος ἐν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι ἀφανίζεται.

δʹ. Ἀλλ' ὅμως ἀκούεις, τεταμένῃ τῇ χειρὶ ὡς πρὸς παρόντα εἰπεῖν, Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ.
γ [γ] Βούλομαι καὶ τίνος ἕνεκεν ἵστασθε πρὸς δυσμὰς, εἰπεῖν· ἀναγκαῖον γάρ. ἐπειδὴ τοῦ φαινομένου σκότους τόπος αἱ δυσμαί· ἐκεῖνος δὲ σκότος τυγχάνων, ἐν σκότῳ ἔχει καὶ τὸ κράτος· τούτου χάριν συμβολικῶς πρὸς δυσμὰς ἀποβλέποντες, ἀποτάσσεσθε τῷ σκοτεινῷ ἐκείνῳ καὶ ζοφερῷ ἄρχοντι. Τί οὖν ὑμῶν ἕκαστος ἑστὼς ἔλεγεν; Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ, σοὶ τῷ πονηρῷ καὶ ὠμοτάτῳ τυράννῳ. οὐκ ἔτι σοῦ δέδοικα, λέγων, τὴν ἰσχύν. κατέλυσε γὰρ ταύτην Χριστὸς, αἵμα-
δ τός μοι καὶ σαρκὸς κοινωνήσας, ἵνα [δ] διὰ τούτων καταργήσῃ θανάτῳ τὸν θάνατον, ὅπως μὴ διὰ παντὸς ἔνοχος γένωμαι δουλείας. ἀποτάσσομαί σοι τῷ δολερῷ καὶ πανουργοτάτῳ ὄφει. ἀποτάσσομαί σοι ἐπιβούλῳ ὄντι, καὶ προσποιήσει φιλίας πράξαντι πᾶσαν παρανομίαν, καὶ ἐμποιήσαντι τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἀποστασίαν. ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ, τῷ πάσης κακίας δημιουργῷ καὶ συνεργῷ.

εʹ. Εἶτα ἐν δευτέρᾳ λέξει μανθάνεις λέγειν, Καὶ
ε πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. [ε] ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ, πᾶσά ἐστιν ἡ ἁμαρτία, ᾗ καὶ ἀποτάσσεσθαι

A divisum conspexit: pariter ipse perrexit vestigia vestigiis conjungens, extemploque submersus est rubri maris fluctibus præcipitatus. Exod. XIV. 22. 30.

III. Nunc mihi à veteribus ad nova, à figura ad veritatem transgredere. Illic Moyses in Ægyptum à Deo mittitur: hîc Christus à Patre in mundum delegatur. Ille ut oppressum populum ex Ægypto educeret. Christus, ut laborantes in mundo sub onere peccati, liberaret. Illic agni sanguis, vastatoris averruncatio fuit: hic agni
B immaculati [1] Jesu Christi sanguis, dæmonum expultrix causa constitutus. 1. Pet. I. 19. Tyrannus ille veterem illum populum, ad mare usque insecutus est: te quoque audax ille, impudens & malorum princeps dæmon, ad salutares usque fontes insequebatur. ille in mari demersus est: & iste in salutari aqua evanescit.

IV. Verum tibi præcipi audis, ut extensâ tamquam ad præsentem manu, dicas: ABRENUNTIO TIBI SATANA. Volo & cujus rei
C gratiâ ad occidentem steteritis, edicere; necesse est enim. Quoniam sensibilium tenebrarum locus est occidens; ille verò in tenebris imperium habet, cùm ipse sit tenebræ: idcirco ad servandam symboli rationem ad occasum respicientes, tenebroso illi & caliginoso principi abrenunciatis. Quid igitur stans dixit vestrum unusquisque? *Abrenuncio tibi Satana*: tibi maligno ac dirissimo tyranno. Non amplius, ais, vim tuam formido: hanc enim dissolvit Christus, sanguinis & carnis mecum particeps factus; Heb. II. 14.
D ut per hæc mortem morte aboleret, ut ne perpetuo obnoxius essem servituti. ỳ. 15. *Abrenuntio tibi* callido & vaferrimo serpenti. *Abrenuntio tibi* qui insidiator es, & omnem simulatione amicitiæ iniquitatem peperisti, primisque nostris parentibus defectionem inspirasti. *Abrenuntio tibi Satana*, cujusvis improbitatis & authori & administro. V. Cat. 2. n. 2. 3. 4.

Cur stando ad Occidentem Satanæ abrenuntiatio fiat.

V. Deinde in secunda formula doceris ut pro-
E nunties: ET OMNIBUS OPERIBUS TUIS. Opera Satanæ, quodcumque peccatum est; cui

Abrenuntiatio 2ª omnibus Satanæ operibus. Quænam illa sunt?

α ὅμως ἐχώρει.] Legendum existimo ὁμόσε ἐχώρει, *comminus institit*.

β καταπονουμένους.] Quum editi habeant καταποντουμένους, *demersos*, restituimus ex codd. Roe, Genov. Ottob. ambobus Coisl. Casaub. & Grod. καταπονουμένους; quæ vox multo melius respondet verbo membri superioris, θλιβόμενον.

1 *Jesu Christi sanguis*, &c.] Quomodo in Jesu Christi sanguine christianorum corporibus admoto & Diabolum effugante, adimpleatur figura sanguinis agni paschalis, qui Hebræorum domibus
F applicitus angelum vastatorem arcebat, variè est à variis explicatum. Sunt qui illud intelligant de signo crucis; ita Prudentius in Apotheosi contra Judæos:

Passio qua nostram defendit sanguine frontem,
Corporeamque domum signato collinit ore.

Cæsarius hom. 6. de Paschate: *Quando postes domorum sanguine illius jubentur inscribi, id est crucis titulo mens* [forte *frons*] *nostra depingi*. Cyril. Alex. homil. 10. Pasch. pag. 132. Primas. in Heb. XI. 8. Alii de epoto Christi sanguine interpretantur. Ita Eusebius Cæsar. Caten. in Luc. cap. 22. ỳ. 7. *Suum sanguinem pro nostra salutis lytro dedit. Eo animam corpusque nostrum obsignantes ac munientes, omne genus dæmonum nobis insidiantium ejicimus; & festum transitus celebrantes ad divina transire satagimus*. Chrysostom. hom. 16. in Hebr. pag. 847. Cyrillus Alex. Glaphyr. in Exod. pag. 270. & in collectaneis ad calcem tomi 6. pag. 20. Missale Gothicum apud Mabill. Liturg. Gall. lib. 3. n. 30. pag. 240. & Gallican. vetus num. 22. ibid. pag. 356. Nicetas in orat. 41. Naz. n. 4. aliique. Alii tamdem simplicius de virtute passionis Christi, cujus merito dæmones à nobis arcet Deus, eisque resistendi vim nobis inspirat. Tres forte sensus illos respexit Cyrillus. Secundus ad litteram magis accedit; eòque libentius illum præ oculis habuisse auctorem nostrum existimem, quod Cat 23. n. 22. jubet post communionem calicis, ex humore labiis adhærente oculos, frontem & reliquos sensus consecrari. qui mos etiam aliarum ecclesiarum græcarum erat.

γ Βούλομαι, &c.] Ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. hanc vocem substitui alteri βουλόμενος, quæ absque constructione erat. Post, σκότους τόπος, *tenebrarum locus*, scripsi ex codd. Ottob. duobus, Coisl. Roe, Casaub. & Grod. loco σκότους τύπος, *tenebrarum figura*; eo quod de Oriente dicat, infra num. 10. dum isti simile mysterium explicat, eam esse lucis regionem, τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον.

δ διὰ τούτων.] Post hæc verba subjicitur in editis aliisque codicibus, vox τῶν παθημάτων; quam in cod. Coisl. prætermissam, ut hoc loco redundantem erasimus. immissa videtur à librariis, ut Cyrilli sententia magis accederet ad verba Apostoli dicentis Christum communicavisse carni nostræ & sanguini, ut per mortem, διὰ τοῦ θανάτου, destrueret eum qui mortis imperium habebat.

ε ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ.] Ita Coisl. Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ ἁμαρτίαι, ὧν ἀποτάσσεσθαι ἀναγκαῖον. Codd. verò Roe, & Casaub. omittunt πᾶσά ἐστιν ἡ,

Omne peccati genus Diaboli operibus accensetur.

abrenuntiare necesse est. quemadmodum si quis A tyrannum aufugit, prorsus arma quoque ipsius abjecit. Omne igitur peccati genus, Diaboli operibus accensetur. Verum tamen illud te scire oportet, quæcunque illa præsertim formidabili hora dicis, in Dei libris scripto consignata haberi. Quando igitur cumque his quidpiam contrarii admiseris, tamquam fœdifragus judicaberis. Renuntias itaque Satanæ operibus, omnibus inquam & actionibus & cogitationibus quæ à ratione discedunt.

Abrenuntiatio tertia omni pompæ diabolicæ. Quænam illa sit?

VI. Postea dicis: ET OMNI POMPÆ B ILLIUS. Pompa verò Diaboli est, theatrorum insaniæ, equorum cursus in hippodromis, venationes in circo, & reliqua hujuscemodi vanitas, de qua liberari se postulans sanctus Deo dicit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.*

Ps. cxviii. 37.

Theatrorum & mimorum insaniæ.

Ne tibi studio & cordi sit theatri insania, ubi conspicias mimorum petulantias omni contumelia & dedecore abundantes, atque effeminatorum virorum furoris & amentiæ plenas saltationes.

Circenses venationes.

neque illa eorum qui in circensibus venationibus sese feris exponunt, ut infelicem C alvum demulceant; qui ut ventrem alimentis deliniant, ipsi reverâ ventris immitium ferarum pabulum fiunt: atque ut rectius dicam, pro ventre quem unum Deum noverunt, propriam vitam in præcipitium singularibus certaminibus abjiciunt.

Philipp. iii. 19.

Equorum curricula.

Fuge etiam equorum curricula, quod prorsus insanum est supinasque animas dejicit spectaculum. Hæc enim omnia diaboli pompæ exsistunt.

Cibi in idolorũ solemnitatibus suspensi.

VII. Tum verò & illa quæ in idolorum solemnitatibus suspendi solent, sive carnes, sive D panes, vel alia ejusdem modi quæ impurissimorum dæmonum invocatione contaminata sunt, diaboli pompæ adjunguntur. [1] Quemadmodum enim panis & vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem, nudus panis & vinum erat; invocatione autem peracta, panis fit corpus Christi, & vinum sanguis Christi; ita & hujusmodi esculenta ad pompam satanæ pertinentia, quum ex natura sua nuda & communia sint, invocatione dæmonum profana & contaminata redduntur.

Id. Cat. 21. n. 3. & Cat. 23. n. 7. & 19.

V. Cat. 3. n. 3.

Abrenuntiatio quarta omni cultui Diaboli. Quinam ille sit?

VIII. Post hæc dicis: ET OMNI CULTUI E TUO. Cultus diaboli est habita in idolorum

ἀναγκαῖον· ὥσπερ καὶ τύραννόν τις ἀποφυγὼν, πάντως που καὶ τὰ τούτου ὅπλα ἀπέφυγε. πᾶσα οὖν καὶ εἶδος ἁμαρτίας, ἐγκατείλεκται τοῖς τοῦ διαβόλου ἔργοις. Πλὴν τοῦτο ἴσθι, ὅτι ὅσα λέγεις, μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν, ἔγγραφά ἐστι [α] ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ βιβλίοις. ἐπειδὰν τοίνυν ἐναντίον τι διαπραττόμενος τούτοις ἧς, ὡς παραβάτης κριθήσῃ. ἀποτάσσῃ τοίνυν τοῖς ἔργοις τοῦ Σατανᾶ, πάσαις φημὶ πράξεσι καὶ ἐννοίαις παρὰ λόγον γενομέναις.

ς'. Εἶτα λέγεις, ΚΑῚ ΠΆΣῌ Τῌ ΠΟΜΠῌ ΑΥΤΟΥ͂. πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανίαι, καὶ ἱπποδρομίαι, κυνηγέσια, καὶ πᾶσα τοιαύτη ματαιότης· ἧς εὐχόμενος ἐλευθερωθῆναι ὁ ἅγιος, παρὰ Θεῷ λέγει· "Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα." Μὴ περισπούδαστός σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, [β] ἔνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὄψῃ, ὕβρεσι πεπραγμένας καὶ πάσῃ ἀσχημοσύνῃ, ἐκτεθηλυσμένων τε ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀρχήσεις. [γ] μήτε ἡ τῶν ἐν κυνηγίοις ἑαυτοὺς θηρίοις ἐκδιδόντων, ἵνα τὴν ἀθλίαν κολακεύσωσι γαστέρα· οἳ, ἵνα κοιλίαν τροφαῖς θεραπεύσωσιν, αὐτοὶ γαστρὸς ἀτιθάσσων ἀληθῶς τροφὴ γίνονται θηρίων. ἵνα δὲ δικαίως εἴπω, ὑπὲρ οἰκείου Θεοῦ τῆς κοιλίας, τὴν ἑαυτῶν ζωὴν [δ] κατὰ κρημνῶν μονομαχοῦσι. Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμανὲς θέαμα καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐστι τοῦ διαβόλου.

ζ'. Ἀλλὰ καὶ τὰ [ε] ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι κρεμώμενα, ἔσθ' ὅτε κρέα, ἢ ἄρτοι, ἢ ἄλλα τοιαῦτα μιανθέντα τῇ τῶν παμμιάρων ἐπικλήσει δαιμόνων, τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ ἐγκαταλέγεται. ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας, πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς Τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός· ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα, τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνεται.

η'. Μετὰ ταῦτα λέγεις, [ζ] ΚΑῚ ΠΆΣῌ Τῌ ΛΑΤΡΕΊᾼ ΣΟΥ͂. λατρεία δὲ ἐστὶ διαβόλου, ἡ ἐν

α ἐν τοῖς.] Præpositionem ἐν adjeci ex codicibus Coisl. Roe, Casaub. ambo tamen postremi post ἐν τοῖς, addunt γεγραμμένα.

β ἔνθα τὰς ἀσελγείας.] Hic locus corruptissime in codd. Coisl. Roe, & Casaub. legitur ad hunc modum: Ἔνθα αἱ ἀσέλγειαι εἰσὶν τῶν μίμων ὄψεις (Roe, & Casaub. ὄψις) ὕβρεσι πεπραγμένας, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης. In Genovef. & Ottob. ita: Ἔνθα αἱ ἀσελγεῖς, (Ottob. αἱ ἀσέλγειαι) εἰσὶ τῶν μίμων ὄψεις, ὕβρεσι πεπραγμέναι καὶ πάσαις ἀσχημοσύναις; *Ubi impudici sunt mimorum vultus, ad contumelias & omne probri genus compositi.* Theatrum Adrianus in urbe Ælia exstruxerat. Cyrillus vestem sacram distraxit in usus egenorum; quam dicebatur scenicus in theatro induisse.

γ μήτε ἡ (supple μανία) τῶν, &c.] Ex codd. Coisl. Roe, & Casaub Genov. & Ottob. ita scripsimus, quibus corrigitur impressorum scriptura: μήτε τοὺς ἐν κυνηγίοις ἑαυτοὺς ἐκδιδόντας Quæ verba nullam superiùs habent vocem, cujus regimini subjiciantur.

δ κατὰ κρημνῶν μονομαχοῦσι.] In codd. Coisl. Roe, Casaub. Genov. scribitur μονομαχούντων, quæ lectio ferri potest, ut continuatio phrasis μήτε τῶν, modò, οἱ, ante ἵνα κοιλίαν, vel eradatur, vel ut est in codd. Roe, & Casaub. mutetur in ἤ, vel. Locutio illa, κατὰ κρημνῶν μονομαχεῖν τὴν ζωὴν, insolita prorsus & abhorrens videatur. Quamobrem V. Cl. Ant. Salvinus conjicit legendum esse καταχρημνῶντες, *vitam suam in præcipitium adducentes singularia certamina ineunt.* Crediderim potius scribendum κατὰ κρημνῶν μόνον οὐκ ἄγουσι, *suam ipsorum vitam tantum non in præcipitia dejiciunt*, vel μονομαχοῦντες ὠθοῦσι.

ε ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι.] Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Genov. ἐν εἰδωλείῳ (Roe & Casaub. εἰδωλίῳ) καὶ ἐν (deest ἐν Coisl. & Genov) πανηγύρεσι; *in idolorum delubro, & solemnibus mercatibus.* Vox πανήγυρις significat vel solemnem conventum, vel mercatum publicum. per mercatum vertit Coteletius similem locum lib. 2. Const. Ap cap. 62. pag. 210. ubi Christianis ea prohibentur, quæ hic Cyrillus interdicit. Mercatus illi in solemnitatibus idolorum frequentes erant; quare utravis harum interpretationum hic conveniens est. Sic autem illum paganorum morem exprimit Nicetas in orat. 38. Naz. num. 8. *Usitatum erat in festis publicisque conviviis super mensas lances ponere, in quibus carnes acervatim in altum congerebantur, eaque res στιβὰς vocabatur, ac quamdam tentorii formam gerebat.* F

1 *Quemadmodum panis & vinum*, &c.] Ne comparatio quam instituit Cyrillus inter cibos, externa tantum & morali impuritate per dæmonum invocationem pollutos, & Eucharistica elementa per consecrationem substantialiter mutata, nimium inæqualis videatur; attendendum 1° Cyrillum veram in iis cibis immunditiem admisisse videri, veramque utentibus perniciem per eos inferri censuisse. 2° in iis cibis nocivam dæmonum præsentiam agnovisse; qua non male cum Eucharistia, in qua Christus præsens est, comparantur. Vide Cat. 3. num. 3. not. 2.

ζ καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ, &c] Deest πάσῃ in codd. Roe, & Casaub. at vox illa non hic videtur prætermissa, quæ in superioribus abrenuntiationibus adhibita est. num 5. καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐ. num. 6. καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Eademque in diversis diversarum ecclesiarum abrenuntiandi formulis fere semper reperitur.

εἰδωλείοις εὐχὴ τὰ πρὸς τιμὴν γινόμενα τῶν ἀψύχων εἰδώλων· τὸ ἅπτειν λύχνους, ἢ θυμιᾷν παρὰ πηγὰς ἢ ποταμοὺς, ὥς τινες ἀπ' ὀνειράτων ἢ ἐκ δαιμόνων ἀπατηθέντες, [α] ἐπὶ τούτοις διέβησαν, οἰόμενοι καὶ σωματικῶν παθῶν τὴν ἴασιν εὑρήσειν· [β] ἢ τοιαῦτα· μὴ τοίνυν αὐτὰ μετέλθῃς. [ε] Οἰωνοσκοπία, μαντεία, κληδονισμοὶ, ἢ περιάμματα, ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαὶ, μαγεῖαι, ἢ ἄλλαι κακοτεχνίαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λατρεῖαι εἰσὶ διαβόλου. [γ] φεῦγε οὖν ταῦτα· ἐὰν γὰρ τούτοις ὑποπέσῃς μετὰ τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, πικροτέρου [δ] πειρασθήσῃ τοῦ τυράννου· ἴσως ὡς οἰκεῖον περιέποντος πάλαι, καὶ τῆς πικρᾶς ἀνιέντος σε δουλείας, νῦν δὲ σφόδρα παρὰ σοῦ καταπικρανθέντος· καὶ τοῦ Χριστοῦ στερηθήσῃ, κἀκείνου πειρασθήσῃ. [ε] Οὐκ ἤκουσας παλαιᾶς ἱστορίας, τὰ περὶ τοῦ Λὼτ ἡμῖν καὶ τῶν τούτου θυγατέρων διηγουμένης; οὐχὶ αὐτὸς μὲν σέσωσται μετὰ τῶν θυγατέρων, ἐπειδὴ τὸ ὄρος κατείληφεν· ἡ δὲ τούτου γυνὴ στήλη γέγονεν ἁλὸς, ἐστηλιτευμένη δι' αἰῶνος, ἔχουσα τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως καὶ ὑποστροφῆς τὴν μνήμην; Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῷ, καὶ μὴ στρέφου πάλιν εἰς τὰ ὀπίσω βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στρέφων πάλιν εἰς τὴν ἁλμυρὰν τοῦ βίου τούτου πρᾶξιν. ἀλλὰ φεῦγε εἰς τὸ ὄρος πρὸς Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τμηθέντα λίθον ἄνευ χειρῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντα.

θ'. Ὅτε οὖν τῷ Σατανᾷ [ζ] ἀποτάττῃ, πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πάντως διαθήκην λύσας, τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν ᾅδην συνθήκας, ἀνοίγεταί σοι ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολὰς, ὅθεν διὰ τὴν παράβασιν ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ. καὶ τούτου σύμβολον, τὸ στραφῆναί σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν, τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον. τότε σοι ἐλέγετο εἰπεῖν· ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΙΟΝ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ· περὶ ὧν ἐν ταῖς προτέραις Κατηχήσεσιν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἔδωκεν, ἐν πλάτει σοι εἴρηται.

ι'. Τούτοις οὖν ἀσφαλιζόμενος τοῖς λόγοις νῆφε. [η] ὁ γὰρ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, καθὼς ἀρτίως

A delubris supplicatio: quæ ad honorem inanimatorum simulachrorum fiunt; accendere lucernas, aut suffitus ad fontes vel fluvios adolere; quemadmodum nonnulli somniis aut dæmonum fraude delusi, ad eas aquas accessere, rati se ibi corporearum infirmitatum medelam reperturos: vel alia hujus generis. ne igitur te in illis immisceas. Augurium, divinatio, ominationes, aut amuleta, aut in laminis inscriptiones, magiæ, aliæve malæ artes, quæque illis similia, cultus sunt diaboli. Hæc igitur fuge. Si

Superstitiones idololatricæ.

B enim illis succubueris post renuntiationem Satanæ & aggregationem tui ad Christum, crudeliorem experiêre tyrannum; qui olim fortassis te uti familiarem tractabat, duramque tibi servitutem remittebat, nunc verò à te vehementer est exacerbatus: atque adeo & Christo privaberis, & illum experiere subjectus. Nunquam-ne audivisti quæ nobis vetus historia de Loto ejusque filiabus renunciat? Nonne ipse quidem cum filiabus incolumis servatus est, quum ad montem appulisset: ejus autem uxor *statua*

Gen. XIX. 15-30.

Gen. XIX. 26.

C *salis effecta est* in æternum monumentum posita, quæ pravi affectus & præposteræ conversionis memoriam servet. Attende igitur tibi ipsi, neque iterum retro convertaris; admovens aratro manum, rursumque ad amarulentam hujus vitæ consuetudinis salsitudinem convertens. Verum in montem fuge ad Jesum Christum, illum sine manibus excisum lapidem, qui totum orbem replevit.

Deut. IV. 23.
Luc. IX. 62.
Gen. XIX. 17.
Dan. II. 35, 45.

IX. Quando igitur Satanæ renuntias, omne prorsus cum illo [a] pactum, vetera cum inferno

a Isai. XXVIII. 15.

D fœdera dissolvens: aperitur tibi Dei paradisus quem ad orientem plantavit, ex quo propter violatum Dei mandatum primus noster parens expulsus est. Et hujus rei symbolum est, quod ab occasu ad ortum qui lucis est regio, te convertisti. Tunc tibi imperatum est ut diceres: CREDO IN PATREM, ET IN FILIUM, ET IN SANCTUM SPIRITUM, ET IN UNUM BAPTISMA POENITENTIÆ. Quibus de rebus in prioribus Catechesibus, quantum divina concessit gratia, prolixius tibi

Gen. II. 8.
Gen. III. 23.
Confessio Fidei ad Orientē stando facta. Symbolum brevius.

E disseruimus.

X. His itaque præmunitus sermonibus *advigila. Adversarius* enim *noster Diabolus*, ut modo

1. Petr. v. 8.
Conclusio in modū exhortationis.

α ἐπὶ τούτους διέβησαν.] Verba hæc desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. 2. & Grod. Vix dubito hæc quasi ad supplementum phraseos à describentibus adjecta esse. illis enim detractis salvus est sensus & constructio.

β ἢ τοιαῦτα.] Desunt hæ voces in Coisl. Roe, & Grod. at pro μὴ τοίνυν αὐτὰ μετέλθῃς, habent μὴ τοιαῦτα μετέλθῃς. Sequentia, οἰωνοσκοπία, &c. in dandi casu cum aliquot varietatibus repræsentantur in codd. mss. & Morelii ed. Primùm ita Morelius: οἰωνοσκοπίαις, μαντείαις, κληδονισμοῖς, ἢ περιάμμασιν, ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαῖς, μαγείαις, ἢ ἄλλαις τισὶ κακοτεχνίαις, καὶ ὅσα, &c. Casaub. & Roe eodem ferme modo, nisi quod habent περιάμματα loco περιάμμασιν, & omittunt μαγείαις. Coisl. sic incipit, ὀρνεοσκοπίαις, μαντείαις, κληδονισμοῖς, &c. ut in Roe & Casaub. Vetus Genov. similis est Morelii editioni, sed loco ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαῖς, habet ἢ πίταλα, ἢ μαγ. Ottob. οἰωνοσκοπίαι μαντεῖαι, &c. ut in Textu. post, in dandi casu ponit ἐπιγραφαῖς, μαγείαις, ἢ ἄλλαις τισὶ κακοτεχνίαις. at post λατρεία habet ἐστι. Hæc omnia Patres omnes in abrenuntiationibus baptismalibus contineri docent. Verba ἐν πετάλοις reddidit Grodecius *in foliis*. Quod autem cum Patribus hic damnat auctor, erant inscriptæ certis characteribus aut figuris laminæ ex plumbo vel lapide; quas pagani, & paganicis superstitionibus infecti Christiani, amuletorum & phylacteriorum loco suis vel parvulorum collis suspendebant. Earum multas repræsentat noster D. Bern. de Montfaucon, antiquitatis in figuris exhibitæ & explicatæ lib. 2.

γ φεῦγε οὖν ταῦτα.] Hæc & sequentia, usque ad τοῦ βίου τούτου πρᾶξιν incl. citantur ab Anastasio Sinaïta, vel quisquis alius auctor est quæstionum 154. quæst. 3. sed loco ταῦτα scribit τὰ πονηρὰ ἔργα.

δ πειρασθήσῃ.] Editi πειρασθείσῃ. mendum correximus ex codd. mss. scribendo ut infra habetur in his verbis, κἀκείνου πειρασθήσῃ.

ε Οὐκ ἤκουσας.] Hæc Anastasius magis compendiosè: Οὐκ ἤκουσας πῶς ὁ Λὼτ μὲν σέσωσται μετὰ τῶν θυγατέρων· ἡ δὲ γυνὴ γέγονε στήλη ἁλὸς, διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως ὑποστροφήν; *Non audisti, quemadmodum Lot equidem ipse cum filiabus salvus evasit: mulier vero ejus statua salis effecta est, propter suam ex pravo consilio conversionem.* Quod statuam salis uxoris Loth in perpetuum columnæ instar stare ait, auctoritatem addere potest testimonio multorum Patrum tum superioris, tum hujus qua Cyrillus scribebat ætatis, & posteriorum etiam, quo statuam hanc ad sua tempora conservatam adhuc stare referunt. Horum multa commemorat Cotelerius ad Clementis Rom. epistol. 1. num. 11. Loco στρέφων, &c. habet idem Anastasius στρεφόμενος εἰς τὴν πονηρὰν πρᾶξιν. Hæc & alia referimus, ut lector conspiciat quam liberè ab auctoribus Catenarum, Pandectarum, similiumque collectionum, Patrum loca interdum citari soleant.

ζ ἀποτάττῃ.] Hanc hujus vocis lectionem, & participium λύσας paulo post conservavimus, propter vocem sequentem præsentis temporis ἀνοίγεταί σοι. at legitur in cod. Coisl. ἀπεταγης; in Roe & Casaub. ἀποταγῇς, quæ vitiosa scriptura forte irrepsit pro ἀποταγείς. in ed. vero Morelii, & in codd Roe & Casaub. scriptum ἔλυσας, *dissolvisti*.

A lectum est, *tamquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret.* Ac superioribus qui-
[a] Isai. xxv. 8. dem temporibus [a] devorabat mors prævalens.
[b] Ibid. in sancto verò regenerationis lavacro [b] abstulit Deus omnem lacrymam ab omni facie. Non enim lugebis amplius, exuto veteri homine;
[c] Is. lxi. 10. sed potius festum diem ages [c] salutaris vesti-
[d] Rom. xiii. 14. mentum [d] indutus Jesum Christum.

XI. Et hæc quidem in exteriori æde sunt gesta; Deo autem volente, quum in sequentibus Mystagogiis in sancta sanctorum ingrediemur, B ibi eorum quæ illic peraguntur symbola cognoscemus. Deo verò Patri sit gloria, imperium, magnificentia, cum Filio & sancto Spiritu, in secula seculorum. Amen.

ἀνέγνωσται, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας· ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ, ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· οὐκ ἔτι γὰρ πενθήσεις, ἐκδεδυμένος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ πανηγυρίσεις, ἐνδεδυμένος τὸ [α] ἱμάτιον σωτηρίου Ἰησοῦν Χριστόν. α

ια'. Καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἐξωτέρῳ ἐγίνετο οἴκῳ. Θεοῦ δὲ θέλοντος, ὅταν ἐν ταῖς ἑξῆς μυσταγωγίαις εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσέλθωμεν, ἐκεῖ εἰσόμεθα τῶν αὐτόθι ἐπιτελουμένων τὰ σύμβολα. Τῷ δὲ Θεῷ πατρὶ ἡ δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη, σὺν υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, [β] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. β

α ἱμάτιον σωτηρίου Ἰησοῦν Χριστόν.] Ex codd. Roe, Coisl. & Ottob. duobus nomen Salvatoris scripsimus in accusandi casu, quum in editis & omnibus codd. aliis scribatur Ἰησοῦ Χριστοῦ. Perspicuum est Cyrillum alludere ad verba Pauli, Rom. xiii. 14. ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, *induimini Jesum Christum;* vel illa Galat. iii. 27. ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, quæ refert Cat. 21. num. 1. his verbis, εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένοι, καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι. Opponit veteri homini hominem novum, qui non est alius præter Christum.

β εἰς τοὺς αἰῶνας.] Horum verborum loco hæc habentur in Coisl. & Roe, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος, &c. *ante omne seculum seculorum,* &c.

CATECHESIS XX.

MYSTAGOGICA II.

DE BAPTISMI CÆREMONIIS.

MONITUM.

I. *EXPONIT author vim & arcanam rationem cæremoniarum in interiori æde baptisterii, post abrenuntiationes & fidei professionem in ejusdem vestibulo pronuntiatas, peractarum. Agit nempe de depositione tunicæ, quæ sola tunc baptizandis superesse videba-*
Num. 2. *tur; & denudatione corporis, Adami innocentis, & Christi in cruce suspensi nuditatem imitante.*
n. 3. *Unctionem postea ex oleo exorcizato toto baptizandorum corpore factam refert; qua Christi*
n. 4. *nobiscum pinguitudinem communicari, vestigia peccatorum uri, & dæmones abigi docet. Tum interrogationem fidei, & subsequentem trinam in baptismali piscina immersionem emersionemque memorat; qua triduanam Christi sepulturam ejusdemque resurrectionem ita à nobis exprimi ait, ut nobis nihil dolentibus societas & fructus verarum Christi passionum mortisque tribuatur.*
n. 2. & 3. II. *Notanda sunt in hac Catechesi integra baptizandorum, ad exemplum Christi in cruce pendentis, nuditas: vis exorcizati olei; triplex christiani baptismi effectus, remissio peccatorum, adoptionis & Spiritus-sancti donum, imitatio passionum Christi; Johannis vero baptismi unicus, peccatorum condonatio. Vix jam occurrunt singulares ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Nam totius corporis ex oleo perunctio communis omnium græcarum ecclesiarum erat, ut patet de ecclesia Antiochena ex Chrysost. hom. 6. in epist. ad Coloss. auctore eccl. Hierarch. cap. 2. part. 2. n. 6. Severo Antiocheno de ordine baptismi. de ecclesia CP. ex Euchologio pag. 354. At in latinis ecclesiis partes tantum quædam inungebantur. in Romana pectus & locus inter scapulas, ex Sacramentario Gelasii, ordinibus & ritualibus Romanis: in ecclesiis gallicanis aures & nares, ex serm. ad Neophytos App. Aug. tom. 6. pag. 288. 289. atque etiam pectus ex sacramentario gallicano è Bobiensi ms. à Mabillonio edito: in Hispania aures & os, sed ante Symboli traditionem, ex Hildef. de ordine baptismi cap. 29. & Isidoro. De trina mersione, res est notior quam ut de eo more ab Apostolis profecto, tuncque temporis in tota Ecclesia usitato, quidquam dicere necesse sit. De interrogatione fidei baptismo prævia, jam notavi in superioris Catecheseis præloquio duplicem Jerosolymis post abrenuntiationes factam fuisse professionem, alibi autem uni-*

cam, sive statim post abrenuntiationes, ut in plerisque latinis & græcis ecclesiis; sive ante demersionem in fontem, ut in Romana: hic autem duo tantum adverto. Primò, singularem hujus secundæ professionis formulam, quæ ex Cyrillo colligitur talis fuisse: Credo in nomen Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. *alibi dicebatur* in Patrem, & Filium, *&c. Eodem tamen quo Jerosolymis modo in Cappadocia pronuntiatam fuisse quædam sancti Greg. Naz. testimonia significant. orat. 13. pag. 212.* τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα μυστήριον βούλεται. τοῦτο ἡ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὸ κοινὸν ὄνομα πίστις καὶ ἀναγέννησις. Hoc nobis magnum mysterium significat. hoc, fides & regeneratio in Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum, & commune nomen. *Similis est alter locus, orat. 26. pag. 442. ubi confessos & baptizatos nos dicit, non in Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum* simpliciter, sed & in commune nomen ipsorum. *Secundò, hæc Jerosolymis semel fiebat tantum interrogatio, quum trina esset in multis ecclesiis, vel Symboli vel professionis Fidei repetitio. De ecclesia Alexandrina certum est ex Cyrillo hujus ecclesiæ præsule in Johan. cap. 21. ℣. 15. p. 1119. de CP. ex Euchologio. De ecclesia cujus mores repræsentat Pseudo-Dionysius, quam Antiochenam esse aut ei finitimam puto, ex lib. de eccl. hierarch. cap. 2. part. 2. num. 7. Idem videtur præcipere ordo Severi Antioch.* n. 4.

III. *Habita est hæc Mystagogia sequenti post præcedentem die, ex num. 1. atque adeo feria tertia paschali. ad eosdem libros, ad quos superior, hæc quoque emendata est.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ β'.

Περὶ βαπτίσματος: Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; ἕως τοῦ, Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.

α'. ΧΡΗΣΙΜΑΙ ἡμῖν αἱ καθ' ἡμέραν μυσταγωγίαι, καὶ διδασκαλίαι καινότεραι, καινοτέρων οὖσαι πραγμάτων ἀπαγγελτικαί· καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀνακαινισθεῖσιν ἀπὸ παλαιότητος εἰς καινότητα. διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἑξῆς τῆς χθεσινῆς μυσταγωγίας, ἵνα μάθητε τίνων ἦν σύμβολα, τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ οἴκῳ γενόμενα.

β'. Εὐθὺς οὖν εἰσελθόντες, ἀπεδύεσθε τὸν χιτῶνα. καὶ τοῦτο ἦν εἰκὼν τοῦ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποδύεσθαι σὺν ταῖς πράξεσιν. Ἀποδυθέντες, γυμνοὶ ἦτε, μιμούμενοι καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνωθέντα Χριστόν· καὶ τῇ γυμνότητι ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παρρησίας ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύσαντα. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μέλεσι τοῖς [a] ὑμετέροις

CATECHESIS MYSTAGOGICA II. *

Habita feriâ tertiâ in octava Paschæ.

De baptismo: Et lectio ex epistola ad Romanos, ab illo loco: *An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ipsius baptisati sumus?* usque ad hæc verba: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.*

Rom. VI. 3. Confirmatur hæc lectio infra num. 6. ℣. 14.

I. UTILES sunt nobis quæ quotidie habentur mystagogiæ, [seu mysteriorum explicandi gratiâ institutiones;] novæque semper doctrinæ, novarum rerum enuntiatrices: sed vobis præsertim, qui à vetustate in novitatem renovati estis. Propterea hesternæ vobis mystagogiæ consequentia ex necessitate apponam; ut addiscatis quarum rerum symbola fuerint illa, quæ à vobis in interiori æde peracta sunt. Quæ in Baptisterio peracta.

II. Statim igitur ut ingressi estis, [1] tunicam exuistis: quæ *veteris hominis cum actibus exspoliati* imago erat. Exuti, nudi fuistis, in hoc quoque nudatum in cruce Christum imitantes; qui eâ nuditate *Principatus & Potestates* [2] *exspoliavit, deque illis* in ligno *propalam triumphum egit.* Quoniam enim in membris vestris stabulabant

1 Primum deposita vestimenta. Cujus rei Symbolum? Coloss. III. 9.

2 Coloss. II. 15.

[1] *tunicam exuistis.*] Vocem χιτῶνα ad litteram *tunicam* reddidi, solum forte quod baptizandis supererat indumentum, depositis ante abrenuntiationes, ut fere ubique moris erat, calceis & exteriori veste. ac deposita hac tunica nudissimos exhibet Cyrillus baptizandos. Habitum proxime baptizandorum, cum à diaconis exorcizarentur in baptisterio, depingit clerus Apameanus in conc. CP. sub Mena actione 5. aitque eos stetisse ἀχιτώνους καὶ ἀνυποδήτους, *sine exteriori veste & calceis.* Vox ἀπεδύεσθε quam reddidi, *exuistis*, verti potest, *exuti estis.* Nimirum apud Pseudo-Dionys. eccles. Hier. c. 2. part 2. num. 6. Pontifex baptizando ante abrenuntiationem cingulum solvit, & per ministros exuit · & post pronuntiationem fidei, ministri λειτουργοί (Diaconos intellige) cum penitus exuunt.

2 *exspoliavit.*] Hic videtur Cyrilli sensus esse, citato à se Pauli testimonio tributus. at sanctus Maximus quæst. 21. in Script. tom. 1. pag. 41. & Damasc. hæresi 83. vocem ἀπεκδυσάμενος eo sensu interpretantur quod Christus *exspoliaverit se* Principatibus, &c. primus aiendo Christum carne mortali, & peccatrici simili amictum, quum in vita admisisset in se adversariarum potestatum impetus, eos in cruce tum à se tum à nobis propulsasse. Alter ait Christum, quum hominem Adami peccato obligatum sibi conjunxisset, exspoliasse & ejecisse ab eo in cruce principatus & potestates, quos per peccatum primi hominis induerat. Subtilior utriusque interpretatio.

a τοῖς ὑμετέροις.] Ita scripsimus loco ἡμετέροις ex Morel. edit. cod. Ottob. & Prevotii versione.

adversariæ potestates, non licet vobis amplius veterem illam tunicam gestare. non eam dico quæ sensibus percipitur; sed *veterem hominem qui corrumpitur in desideriis erroris.* Quem non contingat usquam ut iterum induat quæ semel exuit anima; dicat verò juxta eam quæ in Cantico Canticorum loquitur Christi sponsam: *Exui tunicam meam, quomodo induam illam?* O rem admirandam! nudi fuistis coram oculis omnium, nec pudore tangebamini. Revera enim primi parentis Adam imaginem ferebatis, qui in paradiso *nudus erat, nec verecundabatur.*

Ephes. IV. 22.
Cant. V. 3.
Gen. II. 25.

III. Deinde vero sic exuti, exorcizato peruncti estis oleo à summis verticis capillis usque ad infima, & participes facti estis sinceræ oleæ Jesu Christi. Excisi enim ex oleastro insiti estis in sinceram oleam, & consortes effecti estis pinguitudinis veræ oleæ. Igitur exorcizatum oleum symbolum erat communicationis pinguedinis Christi; quod quidem omne adversariæ potestatis vestigium extemplo fugat. Quemadmodum enim insufflationes Sanctorum & invocatio nominis Dei, flammæ instar vehementissimæ dæmones urit & effugat: ita & exorcizatum istud oleum, per invocationem Dei & orationem tantam vim adsumit, ut non modo urendo peccatorum vestigia depurget; verum etiam omnes invisibiles Mali [spiritus] potestates in fugam agat.

Unctio corporis totius per oleũ exorcizatũ. Quidnam id significet?
Rom. XI. 17. 24.
V. Procat. n. 9. Cat. 16. n. 19.
Insufflationes Sanctorum, & invocatio nominis Dei urit Dæmonas, & abigit.

IV. Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis, uti Christus à cruce ad * positum coram sepulcrum. Et interrogatus est unusquisque, utrum crederet in nomen Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Confessique estis salutarem confessionem, ac demersi estis tertiò in aquam, rursumque emersistis: atque hîc in imagine & in symbolo triduanam Christi significastis sepulturam. Sicut enim Salvator noster tres dies & noctes tres in ventre terræ egit: sic & vos in prima emersione primam quam in terra Christus exegit diem, & immersione noctem, imitati estis. Nam velut qui in nocte degit, non amplius videt; qui verò in die, in lumine versatur: sic & in mersione, tamquam in nocte nihil vidistis; in emersione vero tamquam in die positi fuistis: eodemque momento & mortui & nati estis; illaque unda salutaris, & sepulcrum vobis & mater effecta est. Et quod de aliis rebus Salomon dixit, vobis optime conveniat. dicebat ille:

Interrogatio de Fide.
* V. Cat. 18. n. 33.
Trina immersio. Id Cat. 3. n. 12.
Mat. XII. 40.
V. Cat. 17. n. 14.

A ἐνεφώλευον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ ἔτι φορεῖν ὑμῖν ἔξεστι τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον χιτῶνα. οὐ τοῦτον πάντως λέγω τὸν αἰσθητὸν· ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἀπάτης. ὃν μὴ εἴη πάλιν ἐνδύσασθαι τῇ ἅπαξ τοῦτον ἀποδυσαμένῃ ψυχῇ, ἀλλὰ λέγειν κατὰ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων τοῦ Χριστοῦ νύμφην· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ὢ θαυμασίου πράγματος· γυμνοὶ ἦτε ἐν ὄψεσι πάντων, καὶ οὐκ B ᾐσχύνεσθε. ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε [α] τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ὃς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο.

γʹ. Εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ ἠλείφεσθε ἐπορκιστῷ, ἀπ' ἄκρων τριχῶν κορυφῆς ἕως [β] τῶν κάτω· καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς καλλιελαίου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐκκοπέντες γὰρ ἐκ τῆς ἀγριελαίου, ἐνεκεντρίζεσθε εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς πιότητος τῆς ἀληθινῆς ἐλαίας. τὸ οὖν ἐπορκιστὸν ἔλαιον, σύμβολον ἦν τῆς κοινωνίας τῆς πιότητος τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον C τυγχάνον παντὸς ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας. ὥσπερ γὰρ τὰ ἐμφυσήματα τῶν ἁγίων, καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, ὥσπερ σφοδροτάτη φλὸξ, καίει καὶ ἐκδιώκει δαίμονας· οὕτω καὶ τὸ ἐπορκιστὸν τοῦτο ἔλαιον, ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῇ δύναμιν τηλικαύτην λαμβάνει, ὥστε οὐ μόνον [γ] καῖον τὰ ἴχνη τῶν ἁμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ πάσας ἀοράτους τοῦ Πονηροῦ ἐκδιώκειν τὰς δυνάμεις.

δʹ. Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θείου βαπτίσματος D ἐχειραγωγεῖσθε κολυμβήθραν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μνῆμα. Καὶ ἠρωτᾶτο ἕκαστος εἰ πιστεύει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ ὡμολογήσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, καὶ κατεδύετε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνεδύετε· καὶ ἐνταῦθα, διὰ συμβόλου τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν. καθάπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ πρώτῃ [δ] ἀναδύσει, τὴν πρώτην ἐμιμεῖσθε τοῦ Χριστοῦ ἐν E τῇ γῇ ἡμέραν, καὶ τῇ καταδύσει, τὴν νύκτα. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν νυκτὶ, οὐκέτι βλέπει· ὁ δὲ ἐν ἡμέρᾳ, ἐν φωτὶ διάγει· οὕτως ἐν τῇ καταδύσει, ὡς ἐν νυκτὶ οὐδὲν ἑωρᾶτε· ἐν δὲ τῇ ἀναδύσει πάλιν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐτυγχάνετε ὄντες. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀπεθνήσκετε καὶ ἐγεννᾶσθε· καὶ τὸ σωτήριον ἐκεῖνο ὕδωρ, καὶ τάφος ὑμῖν ἐγίνετο καὶ μήτηρ. καὶ ὅπερ Σαλομὼν ἐπὶ ἄλλων εἴρηκε, τοῦτο ἁρμόσαι ἂν ὑμῖν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔλεγε,

[α] τοῦ πρωτοπλάστου.] Articulum supplevimus ex ed. Morel. & codd. Roe, & Casaub.

[β] τῶν κάτω.] Roe & Cas. τῶν κατωτάτων. genitivus est nominis τὰ κάτω, vel τὰ κατώτατα. non enim subaudiendum est τριχῶν, ut fecit Grodecius, qui vertit, *ad infimos* usque; quasi capilli pedum plantis ulli adhæreant. Unctio quæ secundum diversos ecclesiarum mores vel Sacerdotibus vel Diaconis facienda, quumque de feminis agebatur, Diaconissis absolvenda permittebatur; in ecclesia Jerosolymitana soli presbytero baptismum administranti, credita erat; adeo ut id officium Diaconissæ permittere contra canones videretur. Id patet exemplo à Johanne Moscho Prat. Spir. cap. 3. commemorato.

[γ] καῖον τὰ ἴχνη.] Grodecius legit καίοντα ἴχνη, *urentia peccatorum vestigia.* quam Cyrilli scripturam esse dubio procul videtur F Millesio. Peccatum certe nervos animæ urere docet Cat. 2. n. 1. & tum in corpore tum in anima notas imprimere Cat. 18. n. 20. Hic autem Cyrillus olei exorcizati vim comparat cum exorcismo ipso, cujus vim duplicem esse tradit, ut dæmonas urat, eosdemque vertat in fugam. quare consentaneum est ut duplicem quoque oleo vim adjudicet, urendi peccatorum vestigia, & dæmones abigendi. vide Procat. n. 9. Cæterum voces καῖον τὰ, desunt in codd. Roe & Casaub. Infra, loco τὰς δυνάμεις, Grod. legit, ut apud Morel. habetur δαίμονας, *Mali [Spiritûs] dæmones.* Certe *Mali potestates*, hic ut & alibi, verbi gratiâ Cat. 22. num. 7. significant dæmones socios & domesticos Diaboli, eidemque ut imperatori subjectos. ac sæpe δύναμις apud Cyrillum non rei alicujus potestatem, sed rem ipsam potestate præditam designat, ut Cat. 17. n. 34.

[δ] ἀναδύσει.] Coisl. & Roe, ἀποδύσει,

Καὶ ὡς

Καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν· ἐφ' ὑμῶν δὲ τὸ ἀνάπαλιν, καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. καὶ εἷς καιρὸς ἀμφοτέρων τούτων ποιητικός· καὶ σύνδρομος ἐγίνετο τῷ θανάτῳ ἡ γέννησις ἡ ὑμετέρα.

ε'. Ὢ ξένου καὶ παραδόξου πράγματος. οὐκ ἀληθῶς ἀπεθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐτάφημεν, οὐδ' ἀληθῶς σταυρωθέντες ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐν εἰκόνι ἡ μίμησις, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἡ σωτηρία. Χριστὸς ὄντως ἐσταυρώθη, καὶ ὄντως ἐτάφη, καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· καὶ πάντα ἡμῖν ταῦτα κεχάρισται, ἵνα [α] τῇ μιμήσει τῶν παθημάτων αὐτοῦ κοινωνήσαντες, ἀληθείᾳ τὴν σωτηρίαν κερδήσωμεν. ὢ φιλανθρωπίας ὑπερβαλλούσης· Χριστὸς ἐδέξατο ἐπὶ τῶν ἀχράντων αὐτοῦ χειρῶν καὶ ποδῶν ἥλους, καὶ ἤλγησε· καί μοι ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ, διὰ τῆς τοῦ ἄλγους κοινωνίας χαρίζεται τὴν σωτηρίαν.

ϛ'. Μηδεὶς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ υἱοθεσίας χάριν τυγχάνειν· [β] ὡς τὸ Ἰωάννου ἐτύγχανε βάπτισμα, μόνης ἀφέσεως ἁμαρτιῶν παρεκτικόν. ἀλλὰ ἀκριβῶς εἰδότων ἡμῶν, ὅτι ὥσπερ ἐστὶν ἁμαρτημάτων καθαρτήριον, καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεᾶς πρόξενον· οὕτω καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀντίτυπον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἀρτίως βοῶν ἔλεγεν· [γ] Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. [δ] ταῦτα ἔλεγε πρός τινας διατεθέντας, ὡς ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, καὶ υἱοθεσίας προξενητικὸν τὸ βάπτισμα· οὐκ ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀληθινῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἐν μιμήσει ἔχει τὴν κοινωνίαν.

ζ'. Ἵνα οὖν μάθωμεν, ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε, δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκήσει ταῦτα πέπονθε, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ αὐτοῦ τῶν παθημάτων γινόμεθα· μετὰ πάσης ἐβόα Παῦλος τῆς ἀκριβείας· Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν [ε] τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. καλῶς δὲ καὶ τὸ, σύμφυτοι· ἐπειδὴ γὰρ

A *Tempus pariendi, & tempus moriendi:* at vobis è converso: Tempus moriendi, & tempus nascendi. unum tempus hæc utraque effecit, & cum morte nativitas vestra concurrit. Eccle. III. 2.

V. O novum inauditumque rerum genus! Non sumus verè mortui, nec verè sepulti, nec verè crucifixi resurreximus: verùm earum rerum per imaginem imitatio expressa est, at veritate parta hinc salus. Christus vere crucifixus est, & vere sepultus, & vere surrexit: & hæc omnia nobis per gratiam sunt impertita, B ut per imitationem participes ejus perpessionum facti, in veritate salutem lucremur. O exuberantem in homines amorem! Christus incontaminatis pedibus ac manibus suis clavos excepit, & dolorem pertulit: & mihi doloris & laboris inexperto, per suorum dolorum communicationem salutem gratificatur.

In baptismo imitatio mortis, sepulturæ & resurrectionis: sed salus verè, non imitatione tantùm. Id. Cat. 21. n. 2.

V. Cat. 3. n. 11. Cat. 12. n. 15.

VI. Nemo ergo existimet baptisma in remissionis peccatorum duntaxat & in adoptionis gratia consistere, sicut erat Johannis baptisma, quod solam peccatorum remissionem conferebat: C quùm contra accuratè noverimus, illud sicut peccatis expurgandis valet, & Spiritus-sancti donum conciliat, ita & Christi passionum antitypum atque expressionem esse. Propter hoc enim & Paulus modò * clamans aiebat? *An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo ei sumus per baptismum in mortem.* Hæc ad eos dicebat, qui in animum induxerant suum, baptismum remissionem peccatorum & adoptionem equidem conferre; non autem etiam verarum Christi passionum, secundum imitationem quamdam, participationem D complecti.

Probatur baptismum Christi passionum imitationem habere. Baptismus Johannis peccatorum remissionem dabat. V. Cat. 3. n. 7. V. Cat. 17. n. 8.

* In lectione quæ Catechesim hanc præcessit.

Rom. VI. 3. ℣. 4.

VII. Ut igitur discamus, Christum, quæcumque pertulit, hæc propter nos & nostram salutem verè & non opinione tantum sustinuisse, nosque passionum ejus participes effici; Paulus summa diligentia & sedulitate clamabat: *Si enim insititii illi facti sumus similitudine mortis ejus; nimirum & resurrectionis* participes *erimus.* Pulchrè illud, *insititii.* Quoniam enim

Rom. VI. 5.

[α] τῇ μιμήσει.] Roe & Casaub. horum loco habent καὶ ἡμεῖς. In subsequenti periodo nonnulla mutavimus. primùm, post Χριστὸς, ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. & Genov. scripsimus ἐδέξατο; & verbum λαμβάνει in editis post ἥλους positum expunximus. Tum voces, καὶ ἤλγησεν, &, μοὶ ἀναλγητὶ καὶ ἀπονητὶ. ex iisd. codd. & E Grod. adjecimus. tantùm habet Ottob. καὶ ἤλγησαν, & *doluerunt.* Postremo, quum editi ferrent διὰ τοῦ ἄλγους, contra autem præfati codices, Grodeciano excepto, διὰ τῆς κοινωνίας, utrumque conjungendum existimavi. Ottob. 2. paulo diversus est à cæteris. sic autem habet, Χριστὸς ἐπὶ τῶν ἀχράντων παθημάτων ἥλους καὶ λόγχην ὑπέμεινε· καί σοι ἀναλγητὶ χαρίζεται διὰ τῆς κοινωνίας τὴν σωτηρίαν· *Christus in passionibus suis incontaminatis clavos & lanceam sustinuit; tibique sine dolore per communicationem salutem largitur.* Verba sequentia Μηδεὶς οὖν, usque ad πρόξενον incl. citantur in scholiis ad Joh. Damasc. lib 4. de Fide cap. 9.

[β] ὡς τὸ Ἰωάννου, &c.] Coisl. Roe, & Casaub οὐχ οὕτως τὸ Ἰωάννου βάπτισμα τυγχάνει, μόνης, &c. Ita auctor intelligendus est, ut ne- F get Christi baptismum his duobus, remissione peccatorum & adoptionis gratia, terminari; quemadmodum Johannis baptisma in horum primo, remissione nimirum criminum consistebat. Adoptionis autem gratia, idem est Cyrillo atque Spiritus-sancti donum. nam tria baptismi Christi beneficia ter in hoc numero memorans, quod primo & tertio loco vocat *adoptionis gratiam*, in secundo appellat Spiritus-sancti donum. Ac revera adoptionem tribuit Spiritus-sancti in nos post baptismum descensui, per Spiritus-sancti in Christum mox à baptismo superventum figurato, Cat. 3. num. 14. & Cat. 11. n. 9. idque per Sacramentum chrismatis fieri docet Catechesi 21. n. 1. Quomodo adoptionem separet à remissione peccatorum & baptismo Johannis, eamque Sacramenti confirmationis propriam faciat, inquirimus in Dissert. 3. & probamus eum neque à baptismo proprie dicto, neque à remissione peccatorum adoptionem proprie dictam exclusisse; quum solemnem ejus adoptionis declarationem & obsignationem in confirmationis Sacramento reposuit. Vox ἀλλὰ ante ἀκριβῶς redundat; aut in vitium sermonis, quod dicitur ἀνακόλουθον, incidit Cyrillus.

[γ] ἤ.] Particulam hanc adscripsimus ex Coisl. Roe, Casaub. Grod.

[δ] ταῦτα ἔλεγε.] Locus hic paulo diverse refertur in mss. Coisl Roe, & Casaub. Ἴσως γὰρ πρός τινας ταῦτα ἔλεγε (deest ἔλεγε, Roe, & Cas. fortasse legendum ταῦτα ἔλεγε, ταῦτα) διατεθέντας, ὡς ἀφέσεως ἁμαρτιῶν μόνης, (Roe & Cas. μόνον), καὶ οὐχ υἱοθεσίας προξενητικὸν τὸ βάπτισμα· οὐκ ἔτι, &c. *Hæc forte dicebat ad quosdam, qui sic affecti erant, ut existimarent baptismum solam peccatorum remissionem largiri, non autem adoptionem; non autem præterea, &c.* Hanc lectionem alteri Millesius anteponit, cujus judicium mihi probari non potest. 1° enim adductus à Cyrillo Apostoli locus adoptionis mentionem nullam habet, & in eo uno versatur, nimirum baptismo imitationem & societatem Christi passionum contineri. 2°, neque aliud Cyrillo propositum est, nisi ut paradoxum illud asserat, nobis nihil patientibus ac dolentibus imitatione quadam mortis ac sepulturæ Christi, perpessionum ejus communicationem tribui; adoptionis vero gratiam baptismo nobis tribui, uti rem certissimam de qua nemini liceat dubitare, supponit. 3°, haud satis apta codicum præfatorum lectionis constructio, orationem Cyrilli trimembrem faciens quæ perspicue bimembris est; duasque negantes particulas οὐχ υἱοθεσίας, & οὐκ ἔτι δὲ, absque ullo vinculo continenter jungens.

[ε] τῷ ὁμοιώματι.] Editi αὐτῷ ὁμοιώματι. corriguntur à nobis ex codd. Ottob. Coisl. Roe, Casaub. sac. Text. & Cyrillo ipso locum hunc ita repetente inferius, & citante Cat. 3. n. 12. ut hic scripsimus,

* In loco sepulcri in quo dicebat Cyrillus.

* hîc plantata est vitis vera, nos quoque communicatione baptismi mortis, insititii illi facti sumus. Adverte vero multa cum adtentione animum Apostoli verbis. non enim dixit, *Si insititii illi facti sumus morte*, sed, *similitudine mortis*. Vere enim mors apud Christum; vere quippe anima à corpore separata est: vera quoque sepultura; nam in sindone munda sanctum ejus corpus involutum est; vereque omnia in ipso contigerunt. At in vobis mortis quidem est & passionum similitudo; salutis vero non similitudo, sed veritas.

Matt. XXVII. 59.

A ἐνταῦθα πεφύτευται ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ἡμεῖς κοινωνίᾳ τοῦ βαπτίσματος τοῦ θανάτου, σύμφυτοι αὐτοῦ γεγόναμεν. ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ ἀποστόλου λόγοις. οὐκ εἶπεν, Εἰ « γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλά, τῷ « ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θά- « νατος, [α] ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο τοῦ σώματος ἡ ψυχή· [α] καὶ ἀληθινὴ ταφή, ἐν σινδόνι γὰρ καθαρᾷ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα εἵλητο, καὶ πάντα ἀληθῶς ἐν αὐτῷ συνέβαινεν. [β] ἐπὶ δὲ ὑμῶν, θανάτου μὲν καὶ παθημάτων [β] ὁμοίωμα· σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

Conclusio per modū exhortationis ad retinendam memoriā traditam doctrinā. I. Cor. XI. 2.

VIII. Hæc [à nobis] sufficienter edocti, memoria quæso retinere laboretis; ut & ego indignus licèt de vobis dicam: *Diligo autem vos, quòd semper mei memores estis, & traditiones quas vobis tradidi, retinetis.* Potens verò est Deus, qui [a] vos tamquam ex mortuis viventes repræsentavit, vobis dare ut [b] in novitate vitæ ambuletis. Quoniam ipsi gloria, & imperium, nunc & in secula. Amen.

a Rom. VI. 13.
b Ibid. v. 5.

η΄. Ταῦτα διδαχθέντες αὐτάρκως, κατέχετε διὰ τῆς μνήμης, παρακαλῶ· ἵνα κἀγὼ ὁ ἀνάξιος ἐπὶ B ὑμῶν λέγω, Ἀγαπῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντοτέ μου μέ- « μνησθε, καὶ [γ] τὰς παραδόσεις ἃς παρέδωκα ὑμῖν, κατ- « [γ] έχετε. Δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ Θεός, ὁ παραστήσας ὑμᾶς « ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δοῦναι ὑμῖν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν· [δ] ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ [δ] εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

α ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο.] Ita scripsimus juxta codd. Roe, & Casaub. quum esset in editis ἀληθὴς junctum cum θάνατος præcedenti, & interposito puncto legeretur ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώμ. Loco ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος, legerat Grodecius ἀληθὴς ἐπὶ Χρ. &c. *vera namque mors Christi fuerat.* Pro ἀληθινὴ ταφή, Coisl. Roe, Casaub. ἦν ἀληθῶς ἡ ταφή, *fuit vere sepultura.*

β ἐπὶ δὲ ὑμῶν.] Grod. legit ἡμῶν, *in nobis.*

γ τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν κατέχετε.] Paulo aliter Apostolus: Καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε. *Sicut tradidi vobis, traditiones tenetis.* Ante παραστήσας articulum ὁ addidimus ex codd. Roe, & Casaub. participium hoc præteriti non futuri vim habet hic, cum ad Neophytos à morte ad vitam transgressos habeatur oratio.

δ ὅτι αὐτῷ.] Aliter habetur hæc doxologia in cod. Coisl. Δοξάζοντες Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, νῦν καὶ, &c. *In novitate vitæ ambuletis, glorificantes Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum, nunc, &c.*

CATECHESIS XXI.

MYSTAGOGICA III.

DE SACRO CHRISMATE.

ADMONITIO.

I. C*HRISMATIS seu Confirmationis Sacramentum, quod baptizatis statim atque è fonte ascenderant, conferebatur, in hac Oratione exponit author: ejus principium atque originem, vim & ritum, figuras & efficaciam aperiens. Chrismate sensibili,*
Num.1.& 2. *sancti-Spiritus antitypo sive symbolo, nos inungi docet, ad imitationem Christi post baptismum visibili sancti-Spiritus illapsu peruncti, ut ei similes ac participes efficiamur. Hoc Chrisma*
num. 3. & 4. *per benedictionem ecclesiasticarum precum Spiritum-sanctum in nobis efficere, & dum ad frontem, aures, nares & pectus applicatur, multiplicis gratiæ, ac præsertim roborantis, instrumen-*
num. 5. *tum esse. hujus Sacramenti fructu nos proprie Christianorum appellatione dignos reddi. Tum*
num. 6. *leviter percursis nonnullis in veteri lege ejus rei figuris, ac commendata ejusdem ad nos in anima & corpore protegendos efficacia, morali exhortatione sermonem concludit.*

II. *Memorabilia quæ hic de Chrismatis benedictione & efficacia dicuntur. Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus in conferenda Confirmatione describit, ut tamen verba in signando Neophyto dici solita religione silentii tegat. quamquam* Cat. 18. *num.* 33. *insinuat fuisse ista:* Σφραγὶς κοινωνίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Signaculum communicationis sancti-Spiritus. *Manuum impositionis atque orationis eam comitantis non meminit. manuum tamen impositionem in Chrismatis Sacramento adhibitam non obscure insinuat* Catech. 16. *num.* 26. *Hierosolymis ungebatur frons,*

aures, nares & pectus. Præcipua tamen erat frontis unctio, quam Cat. 22. num. 7. Sacramentum hoc recensens, solam commemorat. Ea sola in latinis ecclesiis ab episcopo confirmante inungebatur; cum presbyteri verticem solummodo, quamquam aliquibus locis ipsam frontem, inungerent. At in græcis ecclesiis alia præter frontem membra Chrismate liniebantur. Concilii CP. can. 7. frons, oculi, nares & os Chrismate signari referuntur. De oculis sane Greg. Naz. orat. 19. pag. 292. ait, βλεφάρων φυσικῶς σφραγισθέντος. In Euchologe pag. 356. frons, aures, nares, oculi & pedes unguntur. in altero autem ordine pag. 360. omittitur pedum unctio. contra in tertio pag. 362. frons, oculi, nares, aures, manuum volæ, & cordis locus perungi referuntur. In Ordine Severi Antiocheni, frons tribus vicibus, & omnia denique membra signantur. Quamquam Cyrillus unctiones in modum crucis factas non memoret, vetustissimus tamen omnium ecclesiarum mos dubitare nos non sinit quin ita fieret Hierosolymis. quod confirmaretur ex testimonio Cyrilli Cat. 12. num. 8. si certum esset ibi Chrismatis, non autem simplicis signi crucis fieri mentionem. Chrisma Hierosolymis erat, ut passim apud Græcos, fragrantissimi unguenti compositio, unde ipsi nomen Μύρον. oleo autem maximam partem constitisse insinuat Cyrillus, dum Cat. 22. num. 7. ei Sacramento applicat Davidicum illud: Impinguasti in oleo caput meum.

III. *Inscribitur,* De Chrismate. *Quod enim apud Latinos Confirmationis nomine designamus, hoc Græci Chrisma, vel Μύρον,* Unguentum *appellare consueverunt. nam ii in hoc Sacramento unctionem semper uti præcipuam ejus partem spectavere; quum Latini antiquitus manus impositionem potiore loco habuisse videantur. Habita est hæc Oratio feria quarta paschali; & ad eosdem codices, ad quos superiores duæ, à nobis recensita. Tenue fragmentum hujus ex cod. Scirletiano recitat Stanislaüs Hosius, quum de Sacramento Confirmationis agit: cujus codicis varietates adnotavimus.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ γ′.

Περὶ χρίσματος. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ἰωάννου καθολικῆς πρώτης ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἴδατε πάντα· [α] ἕως τοῦ, Καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

B

α. ΕΙΣ Χριστὸν βεβαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι, σύμμορφοι γεγόνατε τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. προορίσας γὰρ [β] ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς υἱοθεσίαν, συμμόρφους ἐποίησε τοῦ σώματος τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. μέτοχοι οὖν τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, Χριστοὶ εἰκότως καλεῖσθε· καὶ περὶ ὑμῶν ἔλεγεν ὁ Θεὸς, Μὴ ἅψησθε τῶν Χριστῶν μου. Χριστοὶ δὲ γεγόνατε, τοῦ ἁγίου Πνεύ-

CATECHESIS MYSTAGOGICA III.

De Chrismate. Et lectio ex catholica prima Johannis epistola, ab his verbis: *Et vos chrisma,* [sive unctionem] *habetis à Deo, & nostis omnia:* usque ad ista: *Et non pudefiamus ab eo in adventu ejus.* 1 Johan. II. 20. ℣. 28.

I. IN [a] Christum baptizati & Christum induti, [b] similis cum filio Dei formæ facti estis. [c] Qui enim prædestinavit nos Deus in adoptionem, [d] conformes effecit corpori glorioso Christi. [e] Participes igitur effecti Christi, Christi non immerito appellamini; deque vobis dixit Deus: *Nolite tangere Christos meos.* Christi autem facti estis, dum [1] Spiritus-sancti

Baptizati Christi dicti. a Gal. III. 27. b Rom. VIII. 29. c Ephes. I. 5. d Philip. III. 21. e Hebr. III. 14. V. Cat. 18. n. 33. infr. n. 6. Ps. CIV. 15.

[α] ἕως τοῦ.] Articulum τοῦ supplevimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub.

[β] ἡμᾶς.] Grodecius legit ὑμᾶς, *vos*; cui lectioni tota contextus series favorabilior.

[1] *Spiritus-sancti antitypum.*] Hoc est *symbolum, vicaria similitudo, pignus.* Antitypum non idem præcise est ac typus seu figura; sed typus quidam in locum rei præsentis vel latentis datus. Antitypum itaque rem quam repræsentat, de se nec includit nec excludit, tantum præsentiam ejus sensibilem supplet. Cyrillus Cat. 20. num 6. baptismum dicit præteritarum Christi passionum, quas ipsi non toleramus, antitypum esse. hîc autem chrisma, præsentis quidem, sed latentis Spiritus-sancti antitypum pronuntiat. nam 1° chrisma dicit *Spiritus-sancti efficiens fieri, præsentia divinitatis ejus,* postquam Ecclesiæ precibus consecratum fuit, Catechesis hujus num. 3. 2°, ait ibidem quando visibili chrismate corpus perlinitur, animam sancto & vivifico Spiritu

C sanctificari. 3°, pronuntiat num. 5. summi Sacerdotis, & Salomonis in veteri lege unctiones, in symbolo & figura constitisse. at nos vere non in figura à Spiritu-sancto inungi. 4°, ait Cat. 3. num. 14. & Cat. 17. num. 9. ipsum Spiritum-sanctum qui in Christum descendit, in nos quoque descendere. & Cat. 16. num. 26. Cat. 17. n. 15. eumdem Spiritum qui in veteres justos primum, ac deinde in Apostolos illapsus est, in nos advenire. Quod autem Spiritus-sancti dono Christi in nobis imaginem formari ait, veterum Patrum sententia est, inde ducta, quod adoptionem filiorum, qua Dei Filio conformamur, charitatis infusione in nobis perficiat. vide Cyrill. Alex. Thesauri Assert. 33. & 34. Damascenus in Ephes. I. 13. chrisma vocans τὸν ἐκ πίστεως σφραγισμόν, *signaculum à fide,* addit ὅς ἐστιν ὁμοίωσις πρὸς Χριστὸν, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως; *quod signaculum est similitudo cum Christo per Spiritus-sancti participationem.*

antitypum accepiſtis: & omnia erga vos in imagine ſunt peracta; quandoquidem Chriſti imagines eſtis. Ac ille quidem in Jordanis flumine ablutus, quùm fragrantia divinitatis ſuæ effluvia aquis communicaſſet, ab eis adſcendit: ſanctique Spiritus [1] ſubſtantialis in eum illapſus factus eſt, ſimili ſuper ſimilem requieſcente. Vobis quoque ſimiliter, poſtquam ex ſacrorum laticum piſcina adſcendiſtis datum eſt chriſma, illius antitypum quo unctus eſt Chriſtus: quod eſt nimirum Spiritus-ſanctus. De quo & beatus Heſaïas in prophetia ipſum reſpiciente ex perſona Domini dixit: *Spiritus Domini ſuper me, quapropter unxit me; evangelizatum pauperibus miſit me.*

Chriſtus aquis Jordanis ſuæ divinitatis effluvia impertivit.

Spiritus-ſanctus Filio ſimilis.

Chriſma datum Neophytis poſt ſuum è lavacro adſcenſum.

Chriſtus Spiritu-ſancto unctus.

Iſai. LXI. 1.

II. Oleo enim, ſive unguento corporali Chriſtus ab hominibus unctus non eſt; ſed Pater eum totius mundi Servatorem præſtituens, Spiritu-ſancto unxit; ſicut Petrus ait: *Jeſum à Nazaret, quem unxit Deus Spiritu-ſancto.* & propheta David clamabat dicens: *Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi; virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exſultationis ultra conſortes tuos.* Ac quemadmodum Chriſtus vere crucifixus eſt, & ſepultus, & reſurrexit: vobis autem in baptiſmate per quamdam ſimilitudinem unà cum ipſo crucifigi, & ſepeliri & reſurgere divina dignatione conceditur: ita & de chriſmate contingit. Ille intelligibili exſultationis oleo perunctus eſt, id eſt Spiritu-ſancto; qui exſultationis oleum idcirco appellatur, quod ipſe ſpiritualis exſultationis auctor exſiſtat: vos verò unguento uncti eſtis, Chriſti participes & conſortes effecti.

V. Cat. 10. n. 14.

Act. x. 38.

Pſ. XLIV. 7.

℣. 8.

Id. Cat. 20. n. 5. 6. 7.

III. Cæterum vide ne nudum & vile ſuſpiceris unguentum hoc eſſe. Nam ſicut panis Euchari-

A μα τὸ ἀντίτυπον δεξάμενοι· καὶ πάντα εἰκονικῶς ἐφ' ὑμῶν γεγένηται, ἐπειδὴ εἰκόνες ἐστὲ Χριστοῦ. Κἀκεῖνος μὲν [α] ἐν Ἰορδάνῃ λουσάμενος ποταμῷ, καὶ τῶν χρώτων τῆς θεότητος μεταδοὺς τοῖς ὕδασιν, ἀνέβαινεν ἐκ τούτων· καὶ Πνεύματος ἁγίου οὐσιώδης ἐπιφοίτησις αὐτῷ ἐγίνετο, [β] τῷ ὁμοίῳ ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη χρῖσμα, τὸ ἀντίτυπον οὗ ἐχρίσθη Χριστός. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἅγιον B Πνεῦμα· περὶ οὗ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ, ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἔλεγε· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με.

β'. Ἐλαίῳ γὰρ ἢ μύρῳ σωματικῷ Χριστὸς ὑπ' ἀνθρώπων οὐκ ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτὸν σωτῆρα προχειρισάμενος τοῦ παντὸς κόσμου, Πνεύματι ἔχρισεν ἁγίῳ, ὡς Πέτρος φησίν· Ἰησοῦν [γ] τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ. καὶ ὁ Δα- C βὶδ ὁ προφήτης ἐβόα λέγων· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἐσταυροῦτο, καὶ ἐθάπτετο, καὶ ἠγείρετο· ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ βάπτισμα, ἐν ὁμοιώματι καὶ συσταυρωθῆναι, καὶ συνταφῆναι, καὶ συναναστῆναι αὐτῷ καταξιοῦσθε· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος. ἐκεῖνος ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλ- D λιάσεως ἐχρίετο, τοῦτ' ἔστι Πνεύματι ἁγίῳ, ἀγαλλιάσεως καλουμένῳ ἐλαίῳ, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τῆς πνευματικῆς τυγχάνειν ἀγαλλιάσεως· ὑμεῖς δὲ μύρῳ ἐχρίσθητε, κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι.

γ'. Ἀλλ' ὅρα μὴ ὑπονοήσῃς ἐκεῖνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι· [δ] ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος τῆς Εὐχαριστίας,

[α] ἐν Ἰορδάνῃ.] Ex Coiſl. adſcripſimus præp. ἐν. Pro φώτων, ſcripſimus χρώτων ex codd. Coiſl. Ottob. utroque, Roe, Caſaub. vet. Genovef. & Grodecio; qui cum legiſſet χρωτῶν, nec auſus eſſet vertere *carnes divinitatis*, tranſtulit ita, *corpus in quo divinitas habitabat.* At χρώτων ſcribendum à χρῶς, non χρωτῶν à χρώτις. Vox χρῶς apud auctores ſignificat effluentiam quamdam odoris. Ita ſumit Greg. Nyſſ. hom. 3. in Cant. pag. 512. Sanctus Maximus quæſt. 37. in Scripturam: Χρῶτα φάμεν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, καθ' ἣν τοῖς μὲν ἦν ὀσμὴ ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωήν; *Odorum effluvia*, χρῶτα, *dicimus eſſe pietatem, ſecundum quam* (ſanctus Paulus) *aliis erat odor à vita in vitam.* deinde de ejus ſermonibus & moribus ait, eos ſpiraſſe & emiſiſſe fragrantiam tamquam bonum odorem; πνέοντας καὶ ἀποτυπώσαντας καθάπερ εὐωδίαν, τὰ χρῶτα, τουτέστι τὴν εὐσέβειαν, &c. Antiquus ſancti Ephræm operum græcus interpres de vita ſancti Abraham pag. 230. gr. ed. dum ait Mariam ejus neptem ſanctæ avunculi converſationis odorem percepiſſe, ſcribit, ὠσφράνθη τῶν χρώτων τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ πολιτείας. quod alius interpres reddidit, ὠσφράνθη τὴν ὀσμὴν τῆς ἀσκήσεως. Vocem hanc græcos ad hunc uſum adhibuiſſe exiſtimo, quod ex tinctis colore corporibus exhalari ſoleat odor. Cyrillus autem ait Chriſtum ex fragrantia ſuæ divinitatis aquis impertiviſſe dum eas contigit, quoniam ipſe in natura divina ab æterno unctus à Patre ſublimiori unguento, Cyrilli ſententiâ, fuit. Ideo Procat. num. 15. aquas baptiſmales dicit *Chriſtiferas* vel *Chriſtiferam ſpirantes fragrantiam.* Si cui tamen altera φώτων lectio placuerit, is etiam ſe Epiphanii auctoritate munire poteſt, qui Exp. fidei num. 15. ait Chriſtum *in aquas deſcendiſſe dantem magis quam accipientem, largientem potius quam indigentem, eas illuminantem & virtute induentem*, φωτίζων αὐτὰ καὶ ἐνδυναμῶν αὐτά. Ac forte reſpicit Cyrillus veterem ex apocryphis libris ſumtam traditionem, quod quum Chriſtus Jordanem ingreſſus, vel ut ferunt alii, egreſſus eſſet, locum vel aquas magna lux, aut etiam ſecundum nonnullos ignis, illuſtraſſet. Vide Juſtin. Dial. pag. 246. Epiph hæreſi 30. num 13. Anonym. Rigalt. apud Cyprianum. Juvencum lib. 1. hiſt. Evang. Paſchaſ. Ratb. lib. 6. in Matth. cap. 11. ℣. 2. & veterem ſancti Matthæi tranſlationem ex mſ. Corbeïenſi à noſtro Martianæo editam, ad cap. 3. ℣. 15.

[1] *ſubſtantialis*, οὐσιώδης, *illapſus.*] Id eſt, ut ego exiſtimo, ſenſibilis & viſibilis ob corpoream columbæ ſpeciem. Eadem enim voce utens Greg. Naz. orat. 44 n 17. pag. 713. quum Spiritum-ſanctum in Apoſtolos deſcendiſſe ait, ex toto contextu intelligitur voces οὐσιωδῶς, *ſubſtantialiter*, & σωματικῶς, *corporaliter*, promiſcuas habuiſſe. Quamquam ut Nazianzenum explicat Anaſtaſ. E Sinaïta Hodegi cap. 20. nihil vetat οὐσιωδῶς intelligi, κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἀλήθειαν ὑποστατικῶς, *ſecundum ſubſtantiam & veritatem per ſuam hypoſtaſim.* Quod ſi de Spiritu in Apoſtolos illabente dici poteſt, multo magis de eodem in Chriſtum ſuperveniente.

[β] τῷ ὁμοίῳ, &c.] Morel. & codd. Roe, Caſaub. & Coiſl. omiſſo τοῦ ὁμοίου, habent ἐπαναπαυομένου (Coiſl. ἐπαναπαυομένῳ) τῷ ὁμοίῳ. Grodecius pariter omiſit τοῦ ὁμοίου. Alluſio hic continetur ad locum Eccleſiaſtici XIII. 19. πᾶν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται. Eodem modo quo Cyrillus locutus eſt Greg. Naz. orat. 39. pag. 634. Καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τὴν θεότητα· τῷ γὰρ ὁμοίῳ προστρέχει. *Et Spiritus divinitati teſtimonium reddit; nam ad ſimilem accurrit.* Similitudo autem illa ſumitur divinitatis Chriſti reſpectu, eſtque argumentum divinitatis Spiritus ſancti.

[γ] τὸν ἀπὸ Ναζαρετ.] Roe, & Caſaub. τὸν Ναζαρηνόν. Mox, pro ὃν ἔχρισεν, habet Coiſl. ut in Actis legitur, ὡς ἔχρισεν, *quemadmo-* F *dum unxit.* Hæc unctio de qua Cyrillus loquitur humanitatem Chriſti ſpectare videtur; diſtinguenda ab alia qua tamquam Deus unctus eſt ab æterno, Cat. 10. num. 4 & 14. Poſt, nomen Δαβὶδ addidimus ex Coiſl. Roe, Caſaub. & Grod.

[δ] ὥσπερ γάρ, &c.] Loco καὶ, quod in editis ſcriptum erat, γὰρ poſuimus ex codd. Roe, Caſaub. & Scirletiano, cujus fragmentum, à verbis ὥσπερ γὰρ, uſque ad ἐνεργητικὸν γινόμενον incl. citat & tranſcribit Card. Staniſlaüs Hoſius, de Sacramento Confirmationis agens cap. 38. In cod. Coiſl. omittitur καὶ & γάρ. Notandum verò quum inter benedictionem olei & conſecrationem Euchariſtiæ comparationem inſtituit Cyrillus, rem unamquamque ſuis characteribus notare. Ita enim unguentum invocatione Dei ſanctificari ait, ut tamen unguentum adhuc manere, licet unguentum non commune, concedat. panem vero euchariſticum, ita poſt conſecrationem panem communem non amplius eſſe pronuntiat, ut aliud prorſus à pane, nempe Chriſti corpus factum eſſe aſſeveret. Quo ruit Sacramentariorum ex hoc Cyrilli loco ſumta cavillatio.

A μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἔτι ἄρτος λιτὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον, οὐκ ἔτι ψιλὸν, οὐδ' ὡς ἂν εἴποι τις κοινὸν μετ' ἐπίκλησιν· ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ Πνεύματος ἁγίου, [α] παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργητικὸν γινόμενον. ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπου, καὶ τῶν ἄλλων σου χρίεται αἰσθητηρίων· Καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι ἡ ψυχὴ ἁγιάζεται.

B δ'. Καὶ πρῶτον ἐχρίεσθε ἐπὶ τὸ μέτωπον· ἵνα ἀπαλλαγῆτε τῆς αἰσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος [β] παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε· καὶ ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζησθε. Εἶτα ἐπὶ τὰ ὦτα· ἵνα προσλάβητε τὰ ἀκουστικὰ τῶν θείων μυστηρίων ὦτα, περὶ ὧν Ἡσαΐας ἔλεγε· Καὶ προσέθηκέ μοι Κύριος ὠτίον τοῦ ἀκούειν. [γ] καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν εὐαγγελίοις, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Εἶτα ἐπὶ τὴν ὄσφρησιν· ὅπως τοῦ θείου ἀντιλαμβανόμενοι μύρου, λέγητε· Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις. C Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη· ἵνα ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ [δ] ὁ Χριστὸς μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, ἐξελθὼν κατηγωνίσατο τὸν ἀντικείμενον· οὕτω καὶ ὑμεῖς μετὰ τὸ ἱερὸν βάπτισμα καὶ τὸ μυστικὸν χρίσμα, ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵστασθε πρὸς τὴν [ε] ἀντικειμένην δύναμιν, καὶ ταύτην καταγωνίζεσθε λέγοντες· Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ.

D ε'. Τούτου τοῦ ἁγίου [ζ] χρίσματος καταξιωθέντες, καλεῖσθε Χριστιανοὶ, ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεννήσει καὶ τὸ ὄνομα. πρὸ γὰρ τοῦ καταξιωθῆναι ὑμᾶς ταύτης τῆς χάριτος, ταύτης τῆς προσηγορίας κυρίως οὐκ ἦτε ἄξιοι, ἀλλ' ὁδεύοντες προεβαίνετε εἰς τὸ εἶναι Χριστιανοί.

ϛ'. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦ χρίσματος τούτου ἐν παλαιᾷ γραφῇ τὸ σύμβολον κεῖται. καὶ γὰρ ὁπηνίκα τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα Μωσῆς τῷ ἀδελφῷ E μετεδίδου, ἀρχιερέα καθιστῶν τοῦτον· μετὰ τὸ ἐν ὕδατι λούσασθαι, ἔχρισεν· καὶ ἐκαλεῖτο Χριστὸς, ἐκ τοῦ χρίσματος δηλαδὴ τοῦ τυπικοῦ. οὕτω καὶ τὸν Σολομῶνα προσάγων εἰς βασιλέα, ἔχρισεν αὐτὸν, μετὰ τὸ λούσασθαι ἐν τῷ Γειὼν, ὁ ἀρχιερεύς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκείνοις συνέβαινε τυπικῶς, ὑμῖν δὲ οὐ τυπικῶς,

A stiæ, post invocationem sancti-Spiritus, non est communis panis, sed corpus Christi: ita & sanctum istud unguentum, non amplius nudum, neque si quis ita appellare malit, commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, & Spiritus-sancti, præsentiâ divinitatis ejus, efficiens factum. Quod quidem symbolicè fronti, aliisque sensibus tuis illinitur. Ac dum unguento visibili inungitur corpus, sancto & vivifico Spiritu anima sanctificatur.

B IV. Ac primum in fronte peruncti estis, ut ab ea verecundia liberaremini, quam primus homo transgressor ubique circumferebat: utque retectâ facie gloriam Domini tamquam in speculo contemplaremini. Deinde in auribus; ut aures acciperetis divinorum mysteriorum audientes, de quibus Hesaïas dicebat: *Et addidit mihi Dominus auriculam ad audiendum;* Dominusque Jesus in evangeliis: *Qui habet aures ad audiendum, audiat.* Postea ad nares; C ut divinum amplectentes unguentum diceretis: *Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt.* Tum vero & pectus peruncti estis, ut [a] induentes thoracem justitiæ, staretis adversus insidias Diaboli. Nam velut Christus post baptismum & sancti-Spiritus in se adventum [b] egressus debellavit adversarium: ita & vos post sacrum baptisma & mysticum unguentum, induti totam [c] sancti-Spiritus armaturam; adversus oppositam potestatem consistitis, eamque debellatis aientes: *Omnia possum in eo qui* D *me corroborat Christo.*

V. Hoc sancto chrismate digni habiti, vocamini Christiani, veritatem quoque nominis hujus per regenerationem adsequentes. Prius enim quam hæc vobis gratia collata esset, eo nomine proprie digni non eratis, sed eò contendebatis ut essetis Christiani.

VI. Nosse autem vos oportet chrismatis [seu unctionis] hujus in veteri Scriptura symbolum exstare. Quando enim Moyses [d] divi- E num cum fratre communicavit mandatum, summum eum Sacerdotem constituens; [e] ablutum aqua perunxit: [f] vocatusque est Christus, ab chrismate videlicet [seu unctione] figurativâ. Sic & Salomonem summus Pontifex in regem promovens, unxit eum postquam lavisset in Gihon. At hæc in figura contingebant illis: vobis autem non secundum figuram,

V. Cat. 19. n. 7. & Cat. 23. n. 7. & 19.

Chrisma sacrum post invocationem.

Chrismatis unctio in fronte, auribus, naribus, pectore.

Gen. III. 7. 8.
2. Cor. III. 18.

Isai. L. 4.

Matth. XI. 15.

2. Cor. II. 15.

a Ephes. VI. 14. & 11.

b Matt. IV. 1. & seq.
Id. Cat. 3. n. 13. & Cat. 17. n. 36.
c Ephes. VI. 11.

Phil. IV. 13.

Post acceptum baptismum & chrisma, Christianorum nomine digni sumus.

Sancti chrismatis symbolum in veteri lege.

d Levit. VIII. 1, 2. & seq.
e 6. 12.
Id. Cat. 3. n. 5.
f Lev. IV. 5.

3. Reg. I. 39. 45.

1. Cor. X. 11.

[α] παρουσίᾳ.] Coisl. Roe, Casaub. Ottob. Scirlet. ferunt παρουσίας. Non alia præter eam quam sequimur lectione & interpunctione hujus loci, commoda constructio ac sensus informari potest. Quod sanctum chrisma Spiritus-sancti efficiens dicitur, neminem conturbare potest; cum dicamus quotidie post SS. Patres, sacerdotes Christi corpus suo ore conficere, Christum in nobis formari, &c.

[β] παραβάτης.] Mitius Roe, & Casaub. παρακούσας. Inferius, post δόξαν vocem Κυρίου adjecimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. & sacro Textu.

[γ] καὶ ὁ Κύριος.] Voces καὶ & Κύριος addidimus ex codd. Coisl Roe, Casaub. & Grod. sed omittunt Ἰησοῦς.

[δ] ὁ Χριστός.] Coisl. Roe, Casaub. Grod. ὁ Σωτήρ, *Salvator.*

[ε] ἀντικειμένην δύναμιν.] Iidem Grodecio excepto, ἀντικειμένην ἐνέργειαν. Ita Cat. 20 num. 3. de oleo Catechumenorum, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας. & Procat. n. 10. ἵνα πάσης ἀντικειμένης ἐνεργείας.

[ζ] χρίσματος.] Coisl. Roe, Casaub. χαρίσματος. Post, loco F ταύτης τῆς χάριτος, in iisdem codd. habetur Τὸ βάπτισμα τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν. fuisset igitur ante legendum καταξιῶσαι. *Antequam baptisma Spiritus sancti gratiam vobis conferret.* in Ottob. 2. καταξιωθῆναι ὑμᾶς τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν. etiam constructione peccans locutio. Inferius προεβαίνετε scripsimus ex codd. Ottob. & Coislin. loco προβαίνετε; Christianorum nomen non gestabant Catechumeni certis locis ut in Africa, teste August. tract. 44. in Johan. num. 2. quo loco Catechumenus ad quæstionem, *Christianus es?* respondet, *Non sum.* Hierosolymis vero baptizandi, cum fideles dicerentur, multo etiam magis ferebant nomen Christianorum, quod sibi cum auditoribus commune testatur Cyrillus Cat. 10. n. 16. Vulgo ii qui primum ad christianam religionem accedebant, crucis impositione suscepta Christiani fieri dicebantur: tum alia cæremonia, ut manus impositione, Catechumeni fiebant, deinde exorcismis subjiciebantur. Hunc ordinem describit canon 7. conc. CP. vide & can. 39. & 45. conc. Eliberit. at perfectus Christianus solo Confirmationis Sacramento efficitur.

ſed in veritate; ſiquidem à Spiritu-ſancto verè A inuncti eſtis. Principium veſtræ ſalutis eſt *Rom. xi. 16.* Chriſtus: ille enim vere primitiæ eſt, vos ve- *V. Cat. 17. n. 9.* rò conſperſio. ſi autem primitiæ ſanctæ ſunt, non dubium quin ad conſperſionem transferenda ſit ſanctitas.

Exhortatio ad conſervandam chriſmatis gratiam. VII. Hoc [chriſma] incontaminatum cuſtodite. de omnibus enim vos docebit, ſi in vobis manebit; quemadmodum paulo ante *1. Johan. 11. 27.* audiviſtis beatum Johannem aientem, & mul- *V. Cat. 17. 11. 37.* ta de hac unctione philoſophantem. Eſt enim hoc [chriſma] ſanctum, ſpirituale corporis amuletum, & animæ ſalutare [præſidium.] B De eo jam à veteribus temporibus beatus Heſaïas prophetans dicebat: *Isaï. xxv. 6.* *Et faciet Dominus omnibus gentibus in monte hoc:* Mons Eccleſia. (montem autem appellat Eccleſiam, etiam in aliis locis, *Iſai. 11. 2.* velut cum dicit: *Et erit in extremis diebus conſpicuus mons Domini.*) *Iſai. xxv. 6. ℣. 7.* *Bibent vinum, bibent lætitiam, ungentur oleo.* Atque ut eò magis te confirmet, audi quæ de hoc unguento tamquam myſtico dicit: *℣. 7.* *Trade hæc omnia gentibus; conſilium enim Domini ſuper omnes gentes.* Hoc igitur ſancto unguento peruncti, illud immaculatum & à reprehenſione liberum in vobis C cuſtodite; per bona opera proficientes, & placentes auctori ſalutis veſtræ Chriſto Jeſu: Cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

A ἀλλ' ἀληθῶς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐχρίεσθε ἀληθῶς. ἡ ἀρχὴ [α] τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὁ Χριστός· ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς ἀπαρχὴ, καὶ ὑμεῖς τὸ φύραμα. εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, δηλονότι μεταβήσεται ἐπὶ τὸ φύραμα ἡ ἁγιότης.

ζ. Τοῦτο φυλάξατε ἄσπιλον. πάντων γὰρ ἔσται τοῦτο διδακτικὸν, εἰ ἐν ὑμῖν μένοι, καθὼς ἀρτίως ἠκούσατε τοῦ μακαρίου Ἰωάννου λέγοντος, καὶ πολλὰ περὶ τούτου χρίσματος φιλοσοφοῦντος. ἔστι γὰρ [β] τοῦτο τὸ ἅγιον, πνευματικὸν σώματος φυλακτήριον, καὶ ψυχῆς σωτήριον. B τοῦτο ἐκ παλαιῶν χρόνων ὁ μακάριος Ἡσαΐας προφητεύων, ἔλεγε· Καὶ ποιήσει Κύριος [γ] πᾶσιν ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο· (ὄρος δὲ καλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ, Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου) πίονται οἶνον, πίονται εὐφροσύνην, χρίσονται μύρον. καὶ ἵνα ἀσφαλίσηταί σε, ἄκουε ἃ περὶ τούτου τοῦ μύρου, ὡς μυστικοῦ, φησί· Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν· ἡ γὰρ βουλὴ τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Τούτῳ οὖν χρισθέντες τῷ ἁγίῳ μύρῳ, τηρήσατε αὐτὸ ἄσπιλον καὶ ἄμωμον ἐν ὑμῖν· δι' ἔργων ἀγαθῶν προκόπτοντες, καὶ εὐάρεστοι γενόμενοι τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ὑμῶν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

α τῆς ὑμετέρας.] Codd. Ottob. Roe, Caſaub. Grod. ἡμετέρας. Inferius, pro ἡμῖς, ſcripſi ὑμῖς ex Coiſl. Roe, Caſaub.

β τοῦτο τὸ ἅγιον.] *Hoc ſanctum*, ſupple *chriſma*. Articulum ex codd. Roe, & Caſaub. adjecimus. Familiaris Cyrillo loquendi ratio. Sic de Eccleſia Cat. 18. num. 26. τοῦτο τὸ ἴδικον ὄνομα τυγχάνει τῆς ἁγίας ταύτης, καὶ μητρὸς, &c. Cat. 16. num. 13 de Spiritu-ſancto, ποῖον λέγει ἡ γραφὴ τὸ ἅγιον. & num. 15. μὴ νομίσῃς (λόγον) περὶ τοῦ ἁγίου τούτου εἶναι. Paulo poſt, verba καὶ ψυχῆς σωτήριον, deſunt in codd. Coiſl. Roe, & Caſaub.

γ πᾶσιν ἔθνεσιν.] Coiſl. Roe, Caſaub. πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, ut in Iſaia. Inferius, verba πίονται οἶνον, quæ Cyrillus ponit ante πίονται εὐφροσύνην, in Bibliis poſt collocantur. Inferius, pro τοῦ Κυρίου eſt in ſacro Textu αὕτη, *voluntas hæc.* Hunc porro locum uti Cyrillus noſter, Euſebius Cæſarienſis & Cyrillus Alexandrinus, & Hieronymus de myſteriis ſacri Chriſmatis & Euchariſtiæ intelligunt in ſuis ad Iſaïam commentariis

CATECHESIS XXII.

MYSTAGOGICA IV.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

PRÆLOQUIUM.

I. TERTIUM *Sacramentum quod initiatis conſequenter conferebatur, erat Euchariſtia; cujus vim & rem, effectus, figuras, & commendationes in veteri Teſtamento, graviſſime & dilucide deſcribit Cyrillus. Tota fere Oratione auditoribus probare nititur, panem euchariſticum & vinum, quamvis ſenſus aliud renuntient, in corpus & ſanguinem Chriſti commutata eſſe. Ut omnem hujus rei dubitationem amoveat, ſancti Pauli auctori-* Num. 1. 2. 3. *tate, diſerta Jeſu Chriſti aſſeveratione, aliiſque à Chriſto mirabilibus effectis, converſionis hujus* n. 4. 5. *veritatem confirmat. Ab Sacramenti hujus fructu & effectu in veteribus Scripturis notato, chriſtianæ legis excellentiam, præ veteri Teſtamento, & profana idolorum religione, commendat; breviqu̇e ad communionem cum certa fide & ſpe bona ſumendam exhortatione, ſermoni modum imponit.*

II. *Nihil fere, ad aſtruendam catholicam de reali Chriſti corporis in Euchariſtia præſentia & tranſſubſtantiatione fidem, tota antiquitate luculentius ac diſertius inveniri poteſt. Data opera, ſimplicibus & electis verbis, rudibus adhuc rerum noſtrarum Neophytis, coram Domini*

sepulcro, remotis ut videtur arbitris, quid de nostris Mysteriis sentire debeant, exponit. nullus ibi allegoriæ, metaphoræ, exaggerationi, dissimulationi locus. Frivolas Riveti Albertini & Millesii exceptiones, quibus eorum testimoniorum vim eludere conantur, in Dissertatione tertia articulo peculiari refellimus. Hic autem in Notis ea tantum attigimus, quæ ad declarandum auctoris sensum, & vim sententiarum & argumentorum ejus penitus aperiendam pertinent.

III. *Habita est hæc Oratio feria quinta paschali. Eam recensuimus ad codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottobon. & Genovef. Insuper eam contulimus cum græcis codicis Scirletiani ab Stanislao Hosio repræsentatis; qui hanc Catechesim integram ex illo codice dedit, in defensione confessionis synodi Petricoviensis cap. 39. de Sacramento Eucharistiæ. Nonnulla præterea hujus, & proxime sequentis Catechesis fragmenta referuntur, in libello inedito* περὶ θείων μυστηρίων, de divinis Mysteriis, *Bibl. Reg. cod. 2428. qui liber conscriptus videtur adversus eos qui dona in altari proposita, non in veritate, sed in typo & figura corpus & sanguinem Christi esse aiebant; ac præter præfationem auctoris, nihil nisi selecta quædam veterum de sacris Mysteriis testimonia continet. ex eorum verò quos citat ætate, quorum nullus octavo seculo posterior est, antiquum esse auctorem libelli colligere licet. Quia verò Albertino visum est, harum Catecheseon veritatem, aut integritatem saltem in dubium vocare, propter nonnullas varietates, quæ inter editum Cyrilli textum & transcripta in hoc libello Cyrilli verba observantur; eas ad singula Catecheseos loca summa fide indicandas judicavimus, aliquot præmissis observationibus. Quarum prima est, omnes illos testimoniorum collectores in iis referendis summa licentia uti, resecando, addendo, mutando, media quæ ad suum propositum non pertinent transiliendo, & extrema cum extremis continenter jungendo: quamobrem imprudentissime faciat, qui Patrum textum, in codicibus eorum Opera continentibus ex integro descriptum, ad normam earum citationum emendare velit. quod quidem cum in cæteris Catenarum, Pandectarum, &c. collectoribus observetur, in hoc libello præ cæteris insigniter elucet; in quo non solum Cyrilli, sed & aliorum auctorum testimonia, non mediocriter ab illorum editis & mss. textibus dissident. Secundò, codex ille librariorum imperitia summe depravatus est, & mutilus; adeo ut non solum auctorum in illo citatorum loca indiligentissime referantur; verum etiam ipse textus auctoris, qui, ut dixi, una brevi præfatiuncula continetur, ita fœdatus sit, ut certis locis vix ullus sensus elici queat. Postremò, quæcumque sit seu auctoris seu librarii in referendo Cyrilli textu indiligentia, nulla in ipsis locis, quæ stomachum Albertino movent, & transsubstantiationem disertius stabiliunt, alia varietas exsistit, præterquam paucorum verborum quæ nihil ad sensum conferunt; ita ut in iis omnino catholicum realis præsentiæ & transsubstantiationis dogma contineatur: quæ nimirum ab auctore ob id ipsum convincendum in hoc opusculo prolata sunt.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ δʹ.

Περὶ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους
» [a] Παύλου ἐπιστολῆς· Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον
» ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα
» ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς.

CATECHESIS MYSTAGOGICA IV.

De corpore & sanguine Christi. Et lectio ex Pauli ad Corinthios epistola: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis,* & quæ sequuntur.

Confirmatur ex num. 1. 1. Cor. xi. 23.

A

α΄. ΚΑΙ [b] αὕτη τοῦ μακαρίου Παύλου ἡ διδασκαλία, ἱκανὴ καθέστηκε πληροφορῆσαι ὑμᾶς περὶ τῶν θείων μυστηρίων, ὧν καταξιωθέντες, σύσσωμοι καὶ σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ γεγόνατε.

B

I. VEL hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est, ut certam vobis de divinis mysteriis fidem faciat: quibus digni habiti, [1] concorporei & consangues Christi facti

Per mysteria concorporei & consangues Christi efficimur.

[a] Παύλου.] Vocem hanc minime alioqui necessariam addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. Verba καὶ τὰ ἑξῆς ex Ottob. addidi.

[b] αὕτη.] Quamvis in mss. & editis omnibus codd. vox hæc ita scribatur, αὐτη, sensus tamen postulavit ut aspiratè scriberemus αὕτη.

[1] *corporei & consangues*, &c.] Easdem voces inferius adhuc repetit num. 3. Latine hæc male redduntur, sed quia habentur in Græco, ita ponenda. observatio est sancti Hieronymi ad Ephes. III. 6. quo ex loco vox σύσσωμος, *concorporeus*, ab Cyrillo sumta videri possit. Hæc autem ad exprimendum effectum Eucharistiæ maxime idonea visa est non Cyrillo soli, sed etiam Chrysostomo hom. 6. in epist. ad Hebr. pag. 752. Isidoro Pelusiotæ lib. 3. ep. 195. Cyrillo Alexandr. variis locis, ut lib. 1. de Adorat. pag. 12. lib. 10. in Johan. pag. 862. Dial. 1. de Trin. pag. 407. &c. Præcipue de Sacerdotibus, quorum Christi munus est Christi corpus consecrare, id dixit Hilarius lib. 3. contra Constant. n. 11. ei imperatori aiens: *Quantum in te est, concorporatos Christo à Christo discidisti.*

1. Cor. xi. 23. estis. Ille enim modò clamabat : *Quod in* A
ea nocte quâ tradebatur Dominus noster Jesus
℣. 24. *Christus, sumto pane & gratiis actis, fregit, &*
dedit suis discipulis dicens : Accipite, mandu-
℣. 25. *cate ; Hoc est corpus meum. Et sumto calice, ac*
Matt. xxvi. 27. *gratiis actis, dixit : Accipite, bibite ; Hic est*
sanguis meus. Quum igitur ipse pronuntiave-
rit, & dixerit de pane, *Hoc corpus est meum,*
quis audebit deinceps ambigere? Et quum ipse
adseveraverit & dixerit, *Hic meus est sanguis ;*
quis unquam dubitaverit, aiens non esse ejus
sanguinem? B

Post asseverationem Domini, nemo dubitare potest Eucharistiam esse corpus & sanguinē ejus.

II. Aquam olim in vinum, quod sanguini
Joh. iii. 1.-10. affine est, in Cana Galilææ transmutavit: &
eum parum dignum existimabimus cui creda-
mus, quum vinum in sanguinem transmutavit?
Ad nuptias corporales vocatus, stupendum hoc
miraculum effecit: & non eum multo magis
Matth. ix. 15. *filiis thalami nuptialis* corpus suum & sangui-
nem fruenda donasse confitebimur?

III. Quare cum omni persuasione tamquam
V. Cat. 13. n. 19. corpus & sanguinem Christi [illa] sumamus.
Nam in figura panis datur tibi corpus, & in C
figura vini datur tibi sanguis; ut quum sumseris
Id. supr. n. 1. corpus & sanguinem Christi, concorporeus &
consanguis ipsi efficiaris. Sic & enim Christiferi
efficimur, distributo in membra nostra corpore
2. Petr. i. 4. ejus & sanguine. sic juxta beatum Petrum di-
vinæ simus consortes naturæ.

In figura panis corpus Christi, & in vini figura sanguis

Christiferi efficimur.

IV. Olim Christus cum Judæis disserens
Johan. vi. 54. aiebat : *Nisi manducaveritis meam carnem ; &*
biberitis meum sanguinem, non habetis vi-
tam in vobis ipsis. Quùm autem [1] illi ea quæ D

A αὐτὸς γὰρ ἀρτίως ἐβόα, Ὅτι ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο ὁ Κύριος [a] ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας, εἶπε· Λάβετε, πίετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα. αὐτοῦ οὖν ἀποφηναμένου, καὶ εἰπόντος περὶ τοῦ ἄρτου, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· τίς τολμήσει ἀμφιβάλλειν λοιπόν; καὶ αὐτοῦ βεβαιωσαμένου καὶ εἰρηκότος, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ B αἷμα· τίς ἐνδοιάσει ποτὲ, λέγων μὴ εἶναι αὐτοῦ τὸ αἷμα;

β'. Τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβληκεν, [b] οἰκεῖον αἵματι, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἀξιόπιστός ἐστιν, οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα; εἰς γάμον σωματικὸν κληθεὶς, ταύτην ἐθαυματούργησε τὴν παραδοξοποιΐαν· καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ νυμφῶνος οὐ πολλῷ μᾶλλον τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ [c] σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος, δωρησάμενος ὁμολογηθήσεται;

γ'. Ὥστε μετὰ πάσης πληροφορίας, ὡς σώματος C καὶ αἵματος μεταλαμβάνωμεν Χριστοῦ. ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου, δίδοταί σοι τὸ σῶμα· καὶ ἐν τύπῳ οἴνου, δίδοταί σοι τὸ αἷμα· ἵνα γένῃ, μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύναιμος αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ Χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα [d] ἀναδιδομένου μέλη. οὕτω κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, θείας κοινωνοὶ φύσεως γινόμεθα.

δ'. Ποτὲ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, ἔλεγεν, Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα, καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἐκεῖνοι μὴ D

a ἡμῶν.] Ex cod. Scirlet. & Ottob. ἡμῶν scripsimus loco ὑμῶν, quod in editis mendose irrepsit. Ea vox porro non habetur in Apostoli textu, cujus verba paulo liberius retulit Cyrillus.

b οἰκεῖον αἵματι ἐν Κανᾷ, &c.] Huc revocavimus Morelii editionis, & cod. Scirletiani scripturam, præferentes lectioni Prevotianæ, & Genovefani codicis, quæ loco horum verborum, οἰκεῖον αἵματι, fert οἰκείῳ νεύματι, *proprio nutu*, eaque post ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ponit. Nulla in utramvis partem codd. Coisl. Roe & Casaub. suffragatur auctoritas, cum propter vocem αἷμα repetitam, in his prætermissa sit phrasis τὸ ὕδωρ, &c. usque ad εἰς γάμον excl. Potior visa nobis Moreliana & Scirletiana lectio. quorsum enim hic voci νεύματι epithetum οἰκείῳ? magis conveniebat μόνῳ, *solo nutu*. Ad hæc, non tam proprio nutu quam matris rogatu, Christus miraculum fecisse videtur. Contra maxime convenit hic nostra lectio, quæ ex affinitate vini cum sanguine maximam fidem conciliat miraculo Eucharistiæ; ac prius illud aquarum conversionis in vinum, veluti gradum præstruit ad alterum vini conversionis in sanguinem, vino quodammodo domesticum & affine. Quæ quidem affinitas ac necessitudo tum naturalis cùm mystica plurima est. Ambobus idem vulgo color. eadem utriusque eliciendi ratio. illud ex calcatis uvis; hic ex conculcato contritoque corpore exprimitur. Promiscuus alterius pro altero usus in Scriptura. ut vinum sanguis uvæ dicitur, ita sanguis humanus, ac præcipue Christi, vini nomine in Scripturis exprimi solet. ac de sanguine quidem Christi in Eucharistia Patres vulgo intelligunt ea verba Gen. 49. *Lavabit in vino stolam suam;* & ista Isaïæ : *Quis est iste qui venit de Edom?* &c. E

c σώματος αὐτοῦ.] Inter has duas voces interponitur in editis αὐτός. quod quum in codd. Coisl. Ottob. 2. Roe, Casaub. & Scirletiano non reperiatur, eradere non sumus veriti. Haud tamen penitus contemnenda ea lectio, quæ majorem sententiæ vim tribuit. Miraculi nuptiarum argumento ad firmandam transsubstantiationem præter Cyrillum utuntur plurimi, ut Gaudent. Brix. serm. ad Neophytos 2. de manduc. agni paschalis, Euseb. lib 9. Demonstr. pag. 439. Petrus Chrysologus serm. 160. Ecclesia Gallicana in Missali Gothico, Missa II. in die Epiph. Mabill. pag. 208. &c. Sed ut Cyrilliani argumenti vis melius capiatur, observandum in baptismate Christi, nuptias cum anima christiana celebrari : harum autem nuptiarum consummationem per conjunctionem corporum Eucharistiæ mysterio perfici. Lege Chrysostomi hom. 20. in Ephes. pag. 1038. Theodoretum totis in Canticum commentariis, in primis lib. 2. ad cap. 3. ℣. 11. Sanctum Ephræm de judicio extremo, latinæ ed. pag. 235. gr. p. 255. Brunon. Signiens. sermon. in Dom. 17. Pent. Secundùm hanc doctrinam sanctam Agnetem virginem & martyrem ita loquentem inducit actorum ejus antiquus sane scriptor num. 3. *Jam mel & lac ex ejus ore suscepi.* (post baptismum videlicet, ex vetusto F more.) *Jam amplexibus ejus castis adstricta sum. jam corpus ejus corpori meo sociatum est : & sanguis ejus ornavit genas meas.*

d ἀναδιδομένου.] Codd. Coisl. Roe, Casaub. Scirlet. Ottob. 2. Genovef. habent ἀναδεδεγμένοι. sed male convenit cum duobus genitivis τοῦ σώματος, & τοῦ αἵματος. Perspicuum est, male consultam esse vocis ἀναδιδομένου emendationem, ostensis eâ Christi corporis in membra nostra distributione librariis. at eodem etiam verbo utitur Cat. sequenti num. 9. Οὗτος ὁ ἄρτος... εἰς πᾶσαν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδοται εἰς ὠφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς. *Panis iste in totam tui compagem distribuitur, ad corporis & animæ emolumentum.* Nec alia fuit Patrum loquendi ratio, qui corpus Christi corpori nostro misceri, agglutinari aiunt. Cyrill. Alex. lib. 4. in Johan pag. 364. & Greg Nyss. orat. Cat. c. 37. eo sanguinem & carnes nostras per transmutationem nutriri docent. Justin. Apolog. 2. pag. 98. sanguinem nostrum ex Christi sanguine, & corpus nostrum ex ejus corpore augeri; ex Eucharistia augeri & consistere carnis nostræ substantiam. Irenæus lib. 5. cap. 2. n. 2. & 3. illud in nostra membra distribui & Origenes de oratione pag. 95. Plura sunt loca similia apud Patres passim. Quod subjicit Cyrillus de divinæ per Eucharistiam naturæ participatione, idem à diversis Patribus explicatur vide Chrysost. Hom. 24. in 1 Cor. pag. 256. auctorem librorum de Sacramentis apud Ambros. lib. 6. cap. 1. num. 2. & 4. sed præsertim Hilarium lib. 8. de Trinit. n. 13. & seqq. & Cyrill. Alex. lib. 11. in Johan ad cap. 17. ℣. 21 & Dialog 1. de Trinit pag. 407 ubi per Eucharistiam non moralem solummodo & affectus, sed naturalem divinæ nobiscum naturæ unionem effici aiunt : dum Christi corpus, in quo Verbum Patri natura conjunctum hypostatice inhabitat, in membris nostris naturaliter conjunctum recipimus.

1 *illi ea quæ dicebantur,* &c.] Id de Judæis dicit, quod de discipulis Christi narrat evangelista. Millesius vertit pravè, *quæ spiritualiter dicebantur :* Cyrillus vero eos accusat quod *spiritualiter non intelligerent ;* hoc est ad crudam & vulgarem carnium manducationem detorquerent, quod Christus de vera quidem & reali, sed Sacramenti sub typo obtectâ, carnis suæ comestione dicebat. Spiritualiter autem intelligenda erant Christi verba; nempe panem illum ad animam magis quam ad corpus pertinere, propter divini Verbi præsentiam, infra num. 5. Eum non in ventrem, ut cæterorum ciborum more corpus alat, & reliquiæ in secessum ejiciantur, descendere; sed ad hoc dari ut animam pascat, & corpus ipsum suo attactu sanctificet, in totam hominis compagem distributus, Cat. 23. num. 15. Hoc à nobis explicato sensu, jubet infra num. 9. eucharisticum panem manducari veluti spiritalem, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ : seu tanquam ad aliud quidpiam, quam ad alendum corpus destinatum; & sancti-Spiritus illapsu aliud prorsus factum, ab eo quod sensus & gustus demonstret.

ἀκηκοότες

ἀκηκοότες πνευματικῶς τῶν λεγομένων, σκανδαλισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, νομίζοντες ὅτι ἐπὶ σαρκοφαγίαν αὐτοὺς προτρέπεται.

ε'. Ἦσαν καὶ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ ἄρτοι προθέσεως· ἀλλ' ἐκεῖνοι παλαιᾶς ὄντες διαθήκης, τέλος εἰλήφασιν. ἐν δὲ τῇ καινῇ διαθήκῃ, ἄρτος οὐράνιος καὶ ποτήριον σωτηρίου, ψυχὴν καὶ σῶμα ἁγιάζοντα. [a] ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος σώματι κατάλληλος, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τῇ ψυχῇ ἁρμόδιος.

ς'. [b] Μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ, κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω. μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνῃς τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνενδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς.

ζ'. Καὶ ὑπαγορεύσει σοι Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν δύναμιν, λέγων· Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τράπεζαν οἱ δαίμονες τοῖς ἀνθρώποις ἡτοίμασαν, [c] ἠλισγημένην καὶ μεμιασμένην, καὶ διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως· ἀλλὰ μετὰ τὴν σὴν παρουσίαν ὦ δέσποτα, ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. ὅταν ὁ ἄνθρωπος λέγῃ Θεῷ, Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν· τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἡτοίμασεν ἐξεναντίας, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐναντίου, [d] καὶ ἀντικειμένως τοῖς δαίμοσιν; καὶ μάλα εἰκότως. ἐκείνη μὲν γὰρ κοινωνίαν εἶχε δαιμόνων, αὕτη δὲ κοινωνίαν Θεοῦ. Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. ἐλαίῳ ἐλίπανέ σου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ μετώπου, διὰ τὴν σφραγῖδα, ἣν ἔχεις τοῦ Θεοῦ· [e] ἵνα γένῃ ἐκτύπωμα σφραγῖδος, ἁγίασμα Θεοῦ. Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡσεὶ κράτιστον. ὁρᾷς ἐνταῦθα ποτήριον λεγόμενον, ὃ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χεῖρας, καὶ εὐχαριστήσας,

A dicebantur non spiritualiter accepissent, offensi *abierunt retro*, existimantes quod eos ad manducandas carnes hortaretur.

Johan. VI, 61. 62. 67.

V. Erant & in antiquo fœdere panes propositionis: verum illi cum ad vetus Testamentum attinerent, finem acceperunt. In novo verò Testamento, panis est cœlestis & [a] *poculum salutaris*, animam & corpus sanctificantia. Quemadmodum enim panis corpori conveniens est, ita & Verbum animæ consentaneum.

Figuræ mysteriorum nostrorum panes propositionis.
a *Ps.* CXV. 13. *seu potius* 4.

VI. Quamobrem ne tamquam nudis [& com- B munibus elementis,] pani & vino [Eucharisticis] adtende. sunt enim corpus & sanguis Christi, secundum Domini asseverationem. nam etiam si illud tibi suggerat sensus, fides tamen te certum & firmum efficiat. Ne judices rem ex gustu; sed ex fide citra ullam dubitationem certus esto, te corporis & sanguinis Christi dono dignatum fuisse.

In his mysteriis sensuû testimonium audiendum non est, sed fidei.
Id. Cat. 23. *n.* 20.

VII. Cujus rei quæ sit vis, explicat tibi David, dicens: *Parasti in conspectu meo mensam* C *ex adverso iis qui affligunt me.* Quod autem ait, hujusmodi est. Ante adventum tuum mensam dæmones hominibus apparaverant [b] contaminatam, inquinatissimam, & diabolica potestate refertam. Verum postquam advenisti ô Domine, *parasti in conspectu meo mensam.* Quando homo Deo dicit, *Parasti in conspectu meo mensam*, quid aliud significat præter mysticam & intelligibilem mensam quam Deus nobis apparavit *ex adverso*, hoc est ex adversa parte, & oppositam dæmonibus? Et recte quidem: D mensa enim illa communionem habebat cum dæmonibus; isthæc verò cum Deo. *Impinguasti in oleo caput meum.* Oleo caput tuum impinguavit in fronte, per signaculum quod habes Dei; ut efficiaris [c] effigies signaculi, sanctificatio Dei. [d] *Et calix tuus inebrians me quasi optimus.* Vides hîc eum calicem dici, quem quum sumsisset Jesus in manus, & gratias egisset,

Ps. XXII. 5. Mensa Christi spiritalis, & mystica, impuræ dæmoniorum mensæ à Deo opposita.
b *Malach.* I. 7.

Ps. XXII 5. Ambo sacramenta sacri Chrismatis & Eucharistiæ à Davide & Salom expressa.
c *Exod.* XXVIII. 32. *Vulg.* 36.
d *Ps.* XXII. 5.

a ὥσπερ γάρ.] Particulam γάρ ex codd. Coisl. Roe, & Casaub. addidimus. Verbum hic divinum intelligendum est, non nudus Dei sermo, sed secunda sanctæ Trinitatis persona, seu Christus E ipse, panis cœlestis ut de se ipse testatur Johan. VI. 51 quem Cyrillus opponit terrestribus in veteri Testamento propositionis panibus. alioqui male Cyrillus ex hac sententia concluderet per particulam οὖν, *igitur*, Eucharistiam esse vere corpus & sanguinem Christi. Cumque eucharisticum cibum ad animæ substantiam, ejus utilitatis gratia, pervenire dicat Cat. 23. num 15. id non de corpore Christi, vel de ejus anima, sed olum de Verbo utrique conjuncto dici potest. Verbum autem divinum angelorum & animæ cibum esse, communis apud omnes Patres oratio. Sæpe in ambiguo vocis hujus ludunt, modo divinum Verbum, modo sermonem & oracula Dei, animam nostram alere dicentes. utrumque verum est. Nam tota vis Eucharistiæ vivifica ex Verbo Dei carni susceptræ conjuncto deducitur: & totus eucharisticæ manducationis fructus in animæ nostræ conjunctione cum Verbo, mysteriorum ejus & verborum meditatione, & ad ea conformatione consistit.

F b μὴ πρόσεχε, &c.] Hæc verba & sequentia usque ad καταξιωθείς incl. citantur ab auctore libelli inediti, cui titulus περὶ θείων μυστηρίων, *de divinis Mysteriis*, Bib. Reg. cod. 2428. pag. 111. cum his varietatibus. Loco καὶ τῷ οἴνῳ, habet ἢ τῷ οἴνῳ. quæ verba desunt in cod. Roe, & Casaub. Post, omittitur vox Χριστοῦ, ut in codd. Coisl Roe, & Casaub. Voces εἰ γὰρ καὶ, &c usque ad βεβαιούτω incl in eo libello prætermittuntur. Post τὸ πρᾶγμα adjicitur φησιν. Loco σώματος, &c habet post ἀνενδοιάστως, ὅτι σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ κατηξιώθης. Deinde sequentia transilit, & immediate subjungit ista ex num. 9. sub initium: καὶ ὅτι, &c.

γ ἠλισγημένην] Ita optime restituit Millesius ex codd. Roe & Casaub. quibus consentiunt Coisl. & Genovef. qui tamen postremus habet εἰλισγημένην Ante habebatur in impressis ἠλογισμένην. Scirlet. apud Hosium ἠλεγχημένην. Ottob. εἰλιγχημένην. Alludit ad verba Malachiæ I. 7. ἄρτους ἠλισγημένους, τράπεζα ἠλισγημένη, ubi nonnulli mss. habent male ἠλογημένη. De diabolicæ mensæ, hoc est ciborum idolis consecratorum contaminatione, vide Cat. 3. num. 3. & Cat. 19. num. 4.

δ καὶ ἀντικειμένως] Deest καὶ Scirlet. Roe, Casaub. Scirletius scriptum habet ἀντικειμένην.

ε ἵνα γένῃ, &c.] Roe, & Cas. Ottob. 1. & Genov. ἵνα γένηται. Scirl. & Ott. 2. ἵνα γένησαι ἐν τύπωμα σφραγῖδος ἁγιάσματος Θεοῦ. Coisl. ἵνα ἔχῃς σφραγῖδος ἐκτύπωμα ἁγιάσματος Θεοῦ. Videntur hæ varietates proficisci ex ignoratione testimonii Scripturæ hic recitati ex cap. 28 Exodi ℣. 32. vel confusione duorum locorum in quibus habetur. In Exodo primum reperitur iisdem verbis quibus hic recitatur in Textu, nisi quod pro Θεοῦ habetur Κυρίου. idem locus refertur vel citatur Ecclesiastici cap. 45. ℣. 12. gr. Vulg. 14. ibique habetur ἐκτύπωμα σφραγῖδος ἁγιάσματος, absque Κυρίου. Cotelerius ecclesiæ græcæ Monumentorum tom. 3 in notis ad pag. 116. multas Patrum in hoc textu legendo varietates notat, quæ ad rem nostram nihil attinent. Tantum monemus, auctorem ad Sacramentum chrismatis, quo frons oleo, & anima divino charactere signatur, transferre mysterium laminæ sacerdotalis, fronti summi Pontificis impositæ; in qua exarata erant hæc verba secundum LXX. Ἁγίασμα Κυρίου, seu, ut legit Cyrillus, Θεοῦ, *Sanctum Domini.* Eadem quoque comparatione utitur Bacchiarius, epistolâ ad Januarium, in qua multa habet Cyrillo nostro Catechesi secundâ similia; & Amalarius lib. 1 Eccl. off. cap. 27. Sed observandum LXX. ita vertisse, ut supponant laminam signaculi alicujus impressione supradictis litteris notatam fuisse: quùm ex Vulgata *cælatoris opere* sculptæ fuerint in auro. Quamobrem comparatio à Cyrillo instituitur, ex una parte inter signaculum quo lamina impressa est; & signaculum chrisatis in fronte baptizati, vel characterem Sacramenti in ejus anima impressum: & ex alia, inter laminam sigilli effigiem reddente, & animam hominis quæ signaculi sive in fronte sive in anima impressi similitudinem in moribus reddere debet: ut quemadmodum lamina exhibebat verba, *Sanctum Domini*; ita anima sanctam, & sacerdotali quadam consecratione votam se Deo, dignis moribus probet.

Matt. xxvi. 28. dixit: *Hic meus est sanguis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.*

VIII. Idcirco & Salomon eam gratiam in
Eccle. ix. 7. Ecclesiaste significans ait: *Veni, comede in lætitia panem tuum;* (spiritualem panem. *Veni:* vocat nimirum salutari, & quæ beatos facit, vocatione.) *Et bibe vinum tuum in corde bono:*
ỳ. 8. vinum spirituale. *Et oleum super caput tuum effundatur.* viden' quemadmodum etiam mysti-
Ibid. cum chrisma designet: *Et omni tempore sint tua*
ỳ. 7. *vestimenta candida, quia Deo accepta sunt opera tua.* Prius enim quam ad gratiam accederes,
Eccle. i. 2. *vanitas vanitatum* erant opera tua. Postquam
V. Procat. n. 3. verò exuisti vetera vestimenta, & ea quæ sunt spiritualiter candida induisti, semper te candidis vestitum esse oportet. Non hoc dicimus, quod vestibus albis te semper indui necesse sit: sed quæ verè alba sunt & splendida, [& spiritalia,] his te indutum oportet, ut juxta
Isai. lxi. 10. beatum Hesaïam dicas: *Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutaris, & tunicam lætitiæ circumposuit mihi.*

Neophytorum cā iidæ vestes, tota paschali hebdomadâ.

IX. Isthæc edoctus, & certissima imbutus fide quod qui videtur panis, panis non est tametsi gustu sensibilis sit, sed corpus Christi; & quod videtur vinum, vinum non est etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi: quodque ea de re antiquitus in Psalmis aiebat Da-
Ps. ciii. 15. vid: *Et panis cor hominis confirmat, ut exhilaret faciem in oleo:* confirma cor tuum, panem il-
V. sup. n. 4. lum tamquam spiritualem sumens, & animæ tuæ faciem exhilara. Quam utinam faciem
2. Cor. iii. 18. retectam habens in pura conscientia, gloriam Domini velut in speculo contemplans, eas ex gloria in gloriam. in Christo Jesu Domino nostro, cui honor, & potestas, & gloria in secula seculorum. Amen.

Exhortatio ad fidem intrepidā, & conscientiæ puritatem.

A εἶπε· Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

η΄. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ταύτην αἰνιττόμενος τὴν χάριν, ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγει· Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου, (τὸν πνευματικὸν ἄρτον. δεῦρο, καλεῖ τὴν σωτήριον καὶ μακαριοποιὸν κλῆσιν.) Καὶ πίε τὸν οἶνόν σου ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ, τὸν πνευματικὸν οἶνον· Καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχείσθω. (ὁρᾷς αὐτὸν, καὶ τὸ μυστικὸν αἰνιττόμενον χρίσμα.) Καὶ διὰ
B παντὸς ἔστω σου τὰ ἱμάτια λευκὰ, ὅτι εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. [α] πρὶν γὰρ προσέλθῃς τῇ χάριτι, ματαιότης ματαιοτήτων ἦν τὰ ποιήματά σου. ἀποδυσάμενον δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενον τὰ πνευματικῶς λευκὰ, χρὴ λευχειμονεῖν διαπαντός. οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκὰ ἱμάτια περιβεβλῆσθαι ἀεί· ἀλλὰ τὰ ὄντως λευκὰ καὶ λαμπρὰ, [[β] καὶ πνευματικὰ], ἀναγκαῖόν ἐστι περιβεβλῆσθαι, ἵνα λέγῃς κατὰ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν· Ἀγαλλιά-
C σθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι.

θ΄. Ταῦτα μαθὼν, καὶ πληροφορηθεὶς ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ τῇ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ· [γ] καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔλεγε πάλαι ὁ Δαβὶδ ψάλλων, Καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει, τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ· [δ] στήριζου τὴν καρδίαν, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ· καὶ ἱλάρυνον
D τὸ τῆς ψυχῆς σου πρόσωπον. ὃ γένοιτο σὲ ἀνακεκαλυμμένον ἔχοντα [ε] ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενον, ἔρχεσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ [ζ] τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ τιμὴ, καὶ κράτος, καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[α] πρὶν γὰρ, &c.] Ea verba usque ad ἀποδυσάμενον incl. propter repetitas voces ποιήματά σου, prætermissa sunt in cod. Scirlet. & ed. Morel. In codd. verò Coisl. Roe, & Casaub eorum loco habentur repetita hæc verba: Νῦν εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Post, participia ἀποδυσάμενοι & ἐνδυσάμενοι, quæ in editis & aliis codd. in recto casu habentur, ex Ottob. cod. & Morel. editione accusativo reddidimus; quamquam non unus est locus in Cyrillo, quo primis verbis non respondet sequentium constructio. vide Cat. 15. num. 33. Ex codd. Ottob. Coisl. Roe, & Casaub. πνευματικῶς posuimus pro πνευματικά.

[β] καὶ πνευματικά.] Eas voces uncinis inclusimus, cum desint in codd. Coisl. Roe, Casaub. Scirlet. habentur tamen in ed. Morelii, & versione Grod Mihi additamentum ac glossamentum olent.

[γ] καὶ ὅτι περὶ τούτου, &c.] Hæc usque ad ὃ γένοιτό σε excl. citantur in jam commemorato περὶ θείων μυστηρίων libello, continenter cum verbis num. 6. quæ indicavimus notâ α p. 321. omittit porro verbum πάλαι cum codd. Coisl. Scirlet. Roe, Casaub. & vocem ψάλλων.

[δ] Στήριξον, &c.] Aliter in libello præfato, Στηρίζων τὴν καρδίαν, καὶ μεταλαμβάνων πνευματικῶς, ἱλαρῦνον (leg. ἱλάρυνον) τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον; *Confirmans cor [tuum] & spiritaliter participans, hilara animæ vultum.*

E

[ε] ἐν καθαρᾷ συνειδήσει τὴν δόξαν, &c.] Ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. 1 & Grod. at in Ottob. est κατοπτριζομένην ἐργάζεσθαι. Ecquis, amabo, sensus erat in istis quæ ante legebantur: Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει πείθεσθαι τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένην, ἐργάζεσθαι ἀπὸ δόξης, &c? Clarius multò, sed brevius in codd. Scirlet. Ottob. 2. Genovef. Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει θεᾶσθαι αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; *Ut possis in pura conscientia ejus gloriam videre, in Christo Jesu.* Loco ἔρχεσθαι quod ex Coisl. Roe, Casaub. scripsimus pro ἐργάζεσθαι, forte legendum ἕλκεσθαι, trahi, ut est in Cosma Ægyptio lib. 2. pag. 256. a. qui hunc locum Pauli de Eucharistia interpretans, ait nos gloriosum Christi corpus participando, tamquam in speculo gloriam Domini contemplari; eaque participatione nos gloriam æternæ vitæ attrahere ex gloria illa Domini, cujus participes sumendo corpus ejus efficimur: ἐφελκόμεθα δόξαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης. Quia nimirum sacris mysteriis, quæ sunt futuræ in Christo gloriæ symbola, communicamus, ut eam olim gloriam consequamur.

[ζ] τῷ Κυρίῳ.] Articulum ex codd. Scirlet. Roe, & Casaub. adjicimus, ut est in fine Procat. & Cat. 4. 6 10. 17. Pro ᾧ, Scirlet. τῷ ἡ. Idem cum Ottob. 2. Coisl. & Roe, omittit voces τιμὴ καὶ κράτος καί. Ottob. 1. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ τιμὴ, καὶ κράτος. Ἀμήν.

CATECHESIS XXIII.

MYSTAGOGICA V.

DE SACRA LITURGIA ET COMMUNIONE.

ADMONITIO.

I. *IN hac institutione omnium postrema exponit Cyrillus singulas sacrificii incruenti partes, quas brevibus ac dilucidis expositionibus illustrat; & communicandi ritus ac modum. Omissis quæ ad initium liturgiæ pertinebant, ea tantum recenset, quæ, pulsis iis omnibus quibus sacro interesse jus non erat, actioni sive Missæ fidelium propria erant.*

II. *Inchoat ab manuum ablutione Sacerdotis & presbyterorum, Diacono ministrante facta;* Num. 2. *quam munditiei animarum symbolum esse docet. Deinde de osculo pacis, animorum reconcilia-* n. 3. *tionis signo, dicit. Sacerdotis hortationem ad elevanda sursum corda, & gratias Deo agendas;* n. 4. & 5. *populique consentientem responsionem, pie edisserit. Tum meminit orationis à Sacerdote fusæ ad* n. 6. *grates Deo de omnibus bonis agendas: in qua novem angelicorum ordinum recensio. deinde hymni trisagii à toto populo decantati: ac demum invocationis Spiritus-sancti, ad convertendum panem in corpus Christi, & vinum in ejusdem sanguinem. Perfecto incruento sacrificio, fiunt super* n. 8. *sanctam propitiationis hostiam, primum obsecrationes pro omnibus omnium necessitatibus. deinde memoria defunctorum: in qua rogatur Deus, ut Sanctorum precibus orationem nostram acceptam* n. 9. *habeat; & pro cæteris defunctis ad eorum levamen Dei clementia exoratur. Obiter utilitatem* n. 10. *precum pro defunctis, adversum multos qui ea de re dubitantes quærebant, tuetur, & apposito exemplo declarat. Ad explanandam postea orationem Dominicam aggreditur, cujus singulas* n. 11-18. *partes mira brevitate & facilitate interpretatur. Quartam, quæ de pane substantiali est, de* n. 15. *Eucharistia exponit. Refert Sacerdotis vocem,* Sancta Sanctis, *& populi respondentis verba:* n. 19. *& Cantoris invitationem ad communionem sumendam, per versiculum psalmorum. Habitum* n. 20. *corporis & animi præscribit, quo ad sacra mysteria accedendum: ac sumendum manu, deinde* n. 21. & 22. *oculis & ori admovendum Christi corpus; sanguisque Christi prono corpore adorandus, & sumendus ex calice. Tamdem commendata præceptorum suorum custodia, & non interrumpenda sacrorum participatione, fausta precatione Catechesim concludit. Habita est, ut putamus, feria sexta post Pascha.*

III. *Catechesis hæc unum est ex præcipuis ecclesiasticæ antiquitatis monumentis; nec ullum est ea ætate, in quo plures veteris liturgiæ & communionis sacræ ritus addiscantur, asserantur, & explanentur. Quædam autem ad liturgiam à sancto Cyrillo explicatam observationes à nobis præmittendæ. Primo, etsi non negem, imo vero confiteri necesse sit, multo his temporibus breviorem ac simpliciorem liturgiæ actionem exstitisse, quæ novis subinde orationibus, ceremoniis, & ritibus accessione temporum increverit; haud tamen existimandum omnes ad unam ceremonias, preces & actiones sacrificii à Cyrillo memoratas esse. Nam nihil hic de salutationibus crebris episcopi ad populum; nihil de oblatione donorum ad altare, & precibus quibus Deo offeruntur; nihil de evangelicæ cœnæ & sacrorum verborum recitatione dicit; nihil de signis crucis super dona consecranda vel consecrata factis; nihil de hostiæ elevatione, & divisione; nihil de precibus ante communionem, & communionis administrandæ formula; aliisve ritibus, quos ex hujus ætatis, & superiorum monumentis, in actione sacrificii hoc tempore usurpatos fuisse dubitare non possumus.*

IV. *Secundò, quam hic recenset liturgiam sine dubio ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit. Quam porro nunc habemus sub nomine sancti Jacobi, eique asseritur ab Trullano concilio, canone 32. hæc longinquo tempore in hujus ecclesiæ usu fuit; eratque constanter Caroli-Magni Francorum regis temporibus, multisque posteà seculis; donec Constantinopolitani patriarchæ ecclesiæ suæ liturgiam*

apud omnes græci ritus ecclesias, partim suasione, partim minis recipi coegerunt, antiquatis cæteris singularum ecclesiarum propriis. At nostra sancti Jacobi liturgia in multis à Cyrilliana disconvenit: quæ tamen varietates sunt vel rerum à Cyrillo prætermissarum, vel additamentorum sive in verbis, sive in ritibus, quæ à Cyrilli temporibus sacræ actioni accessere; vel tamdem formularum sacrarum, quæ aliis verbis à Cyrillo atque in liturgia sancti Jacobi referuntur: quorum nonnulla in nostris animadversionibus notavimus. Cætera prorsus conveniunt: ut idem prorsus liturgiæ corpus observes; quamquam, ut in hujusmodi rebus fieri solet, nonnullis incrementis & varietatibus mutatum. Fatendum tamen pauca admodum esse apud Cyrillum, quæ liturgiæ sancti Jacobi ita propria sint, ut in aliis liturgiis græcis eodem modo non reperiantur. Ratio est, quod summas liturgiæ partes tantum Cyrillus persecutus sit, quæ in omnibus ecclesiis, græcis saltem, communes erant.

V. *Tertiò, multa in Cyrilliana liturgia communia sunt, cum ea liturgia quæ in Constitutionibus apostolicis lib. 2. cap. 57. & lib. 8. cap. 5. & 6. & seqq. ex integro describitur: si tamen una & eadem est, quæ in libro secundo, & quæ in octavo habetur nam nonnulla inter diversos illos locos deprehendi varietas potest. Jam à multis ante nos est observatum, Constitutiones apostolicas ad usum Palæstinæ & Hierosolymitanæ ecclesiæ magnam partem expressas esse: quod novis, si hujus rei locus esset, observationibus illustrare possemus. Certe nonnullis locis major est Cyrillianæ liturgiæ, cum illa Constitutionum apostolicarum, quam cum sancti Jacobi liturgia similitudo. Sed vicissim aliis in partibus, magis ad hanc quam ad illam accedit Cyrilliana. Nihil id mirum videbitur ei, qui Constitutiones apostolicas non ex unius ecclesiæ, sed ex plurium consuetudinibus expressas esse meminerit. Tres illas liturgias in notis nostris sæpe comparavimus.*

VI. *Quartò, circa communionis ritus pauca sunt à nobis observanda. Nam quod separatim corpus Christi, & sanguis ex calice præbeantur, licet hodiernæ græcorum consuetudini, sacrum panem sanguine intinctum in cochleari jam à seculo XI. præstantium, adversetur; antiquus illis temporibus Græcæ & Latinæ ecclesiæ mos fuit: quem à Hierosolymitanis seculo undecimo medio constanter retentum gratulatur Humbertus cardinalis, adversus Græcorum calumnias scribens, Bib. PP. Lugd. t. 13. p. 397. g. h. Quod corpus Christi in manus daretur, communis quoque ecclesiarum omnium usus. Quod autem Cyrillus manus ita conformari præcipiat, ut læva manus dexteræ sacrum corpus recepturæ supponatur: id est quod Græci volunt, dum manus in figuram crucis componi jubent. Ita conc. Trull. can. 101. Johan. Damasc. lib. 4. de Fide cap. 13.* προσέλθωμεν σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες. *Nihil quoque dicam de responsione communicantis,* Amen, *ad veterem & simplicem distribuendæ communionis formulam,* Corpus Christi, *&,* Sanguis Christi; *qua communicans assentitur veritati realis præsentiæ Christi corporis & sanguinis sibi dati. Sed quod Cyrillus præcipit, ut antequam ore sumatur panis sacer, oculis admoveatur; utque postquam fuerit ex calice epotus Christi sanguis, collectus digitis adhærens labiis mador, oculis, fronti & sensibus applicetur; id quum singulare forte videri possit, aliorum auctorum exemplis est confirmandum.*

VII. *Ac primo Johan. Damascenus loco jam laudato non oculos solum, sed & labia per osculum, & frontem, Christi corpori admoveri præcipit:* Τοῦ ἐσταυρωμένου τὸ σῶμα ἐπιδεξώμεθα· καὶ ἐπιθέντες ὀφθαλμοὺς καὶ χείλη καὶ μέτωπα, τοῦ θείου ἄνθρακος μεταλάβωμεν. Crucifixi corpus recipiamus; applicantesque oculos, labia, & frontem, divinum carbonem sumamus. *Theodoretus in Cant. 1. 1.* Consideret quomodo in tempore mysteriorum Sponsi membra suscipientes osculamur & circumplectimur, & oculis imponimus. *Ejus moris antiqui testis est Theodorus Phurnes apud Allat. lib. 3. de Consensu &c. cap. 15. De altero usu, collectum è labiis post sumtionem calicis madorem oculis, fronti, & reliquis sensibus adhibendi; eum Hierosolymis singularem non fuisse ritum nonnulla monumenta suadent. Nam Cyrill. Alexandr. lib. 2. Glaphyrorum in Exodum pag. 270. & 271. de Christi sanguine à fidelibus sumto explicans figuram sanguinis agni, domorum postibus illiti; ait portas nostras, hoc est, sensus Christi sanguine liniri;* θύρας δὲ νοήσεις τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις... *per quas invadit dæmon, nisi Christi sanguine liniantur;* οὐ γὰρ ἦσαν καταχεχρισμέναι τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. *Quem locum sane præ oculis habuisse videtur Theodorus Balsamon, quum in epistola de jejuniis num. 14. Coteler. monum. tom. 2. pag. 503. scriberet:* Τῷ αἵματι καὶ τῷ σώματι Χριστοῦ, τὰς τῶν αἰσθήσεων παραθύρους χριόμενοι καὶ ἁγιαζόμενοι; Inungentes & sanctificantes sensuum nostrorum januas sanguine & corpore Christi. *Theodorus Studita hunc morem videtur respexisse, dum ait serm. 46.* Neve oculi augusto sanguine piati efferum cernunto. *Eum quoque præ oculis habuisse censeo Apollinarem, seu quisquis est auctor Tragœdiæ* Christi patientis, *apud Naz. tom. 2.*

pag. 272. *aiens, Centurionem qui latus Christi perfodit, & clamavit:* Filius Dei erat iste; *sanguinem è Christi latere profluentem manibus collegisse, & oculis applicuisse.*

Ἀρύεταί τε χερσὶ κρουνοῦ, καὶ κόρας
Ἔχρισεν, ὡς ἔοικεν, ὡς ἁγνισμ᾽ ἔχη.
E fonte manibus haurit, & inunxit pupas,
Ita ut decebat, sanctitatem inde expetens.

Nihil Rivetum moror, qui uti superstitiosum & præter Scripturas traducit hunc à Cyrillo, de quo agimus, commendatum morem. Eodem jure omnes ante laudatos auctores accuset. Accuset Gorgoniam Gregorii Nazianzeni sororem, quæ corporis & sanguinis Christi particulas, propriis lacrymis mixtas, medicinæ in modum laborantibus artubus applicuit: accuset & Gregorium fratrem, qui hoc in sorore uti præcipuum fidei & fiduciæ in Deum specimen, à Deo ipso per restitutionem sanitatis remuneratum, refert & laudat Orat. 11. *pag.* 187.

VIII. *Hanc Catechesim contulimus cum codicibus supra notatis: quorum è numero eximendus Coislinianus, qui in extrema pagina, tædio forte librarii, hujus orationis solum titulum continet. Insuper eam contendimus cum fragmentis à Nicone monacho in Pandecte, Eustratio, & auctore libelli* περὶ θείων μυστηρίων *citatis. Caret titulo & argumento in omnibus exemplaribus. Eum quem ipsa argumenti ratio postulabat, effinximus. Notarum crebritatem & prolixitatem excusabit lector propter rei tractatæ dignitatem & ubertatem. Unum est quod in Dissertationem tertiam rejecimus, quod nimirum pertinet ad invocationem sancti-Spiritus in consecratione apud græcas ecclesias usitatam.*

A

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ ε'.

» Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς ἐπιστολῆς· Διὸ
» ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν, καὶ
» πάντα δόλον, καὶ καταλαλιάν, καὶ
τὰ ἑξῆς.

α'. ΤΗ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, ἐν ταῖς παρελθούσαις Συνάξεσιν, ἀρκούντως ἀκηκόατε [a] περί τε βαπτίσματος, καὶ χρίσματος, καὶ μεταλήψεως σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ· νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἑξῆς μεταβαίνειν ἀναγκαῖον, σήμερον τὸν στέφανον ἐπιθήσοντας τῇ πνευματικῇ ὑμῶν τῆς ὠφελείας οἰκοδομῇ. B

β'. Ἑωράκατε τοίνυν τὸν διάκονον τὸν νίψασθαι διδόντα τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ πρεσβυτέροις. οὐ πάντως δὲ ἐδίδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὐκ ἔστι τοῦτο. οὔτε γὰρ ῥύπον σώματος ἔχοντες, τὴν ἀρχὴν εἰσήειμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἀλλὰ σύμβολόν ἐστι, τοῦ δεῖν ὑμᾶς καθαρεύειν πάντων ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀνομημάτων, τὸ νίψασθαι. C ἐπειδὴ γὰρ αἱ χεῖρες σύμβολον πράξεως· νιψάμενοι ταύτας, τὸ καθαρὸν δηλονότι καὶ ἄμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμεθα. οὐκ ἤκουσας τοῦ μακαρίου Δαβὶδ [b] αὐτὸ
» τοῦτο μυσταγωγοῦντος, καὶ λέγοντος· Νίψομαι ἐν

[a] περί τε.] Scripsimus τε loco articuli τοῦ, ex Roe & Casaub. quia sequentes voces sine articulo scriptæ.

[1] *Diaconum Sacerdoti, &c. aquam porrigentem.*] Diaconus aquam in manus Sacerdoti fundebat per omnes ecclesias [Latinas] Romana excepta, ex auct. Quæstion. in vetus & novum Test. apud Aug. tomi 3. Append. quæst. 101. In constitutionibus vero Apostolicis id officium subdiaconus fungitur: idque in ecclesia Parisiensi observabatur, teste Fortunato in vita sancti Marcelli apud Surium 1. Novemb. num. 3. & 4. Nihil de ejusmodi lotione in sancti Jacobi liturgia.

[2] *initio ecclesiam ingressi eramus,* τὴν ἀρχὴν εἰσήειμεν.] Verti

CATECHESIS MYSTAGOGICA V.

Ex epistola Petri catholica: *Idcirco deponentes omnem immunditiam, & omnem dolum ac detractionem,* & quæ sequuntur. 1. *Petr.* II. 1.

I. ABUNDE in præcedentibus synaxibus, Deo clementer largiente, audivistis tum de baptismate, cum de chrismate, & sumtione corporis & sanguinis Christi: nunc ad ea quæ consequuntur transgredi nos oportet, hodie spiritali institutionis vestræ ædificio coronidem imposituros. *Synaxes prædentibus diebus.*

II. Vidistis igitur [1] Diaconum, Sacerdoti & presbyteris altare Dei circumstantibus aquam abluendis manibus porrigentem. Nullatenus vero propter corporeas sordes extergendas dabat. Non, inquam, propterea. neque enim corporis sordes gerentes, [2] initio ecclesiam ingressi eramus. At ea manuum ablutio symbolum est, mundos vos ab omnibus peccatis & prævaricationibus esse debere. Cum enim manus symbolum sint actionis, iis lavandis, puritatem operum eorumque ab omni reprehensione immunitatem significamus. Non audisti beatum David hoc nobis mysterii aperientem, aientemque: *Lavabo inter innocentes* *Ps.* XXV. 6.

1 Diaconus Sacerdoti & presbyteris altare circumstantibus aquam lavandis manibus ministrat. 2

etiam potest, *ecclesiam prorsus ingressi essemus.* Hæc enim elegans usurpatio vocis τὴν ἀρχήν. Notus, me silente, ecclesiarum illotis manibus non adeundi usus: cui comparati erant præ foribus ecclesiarum dispositi fontes. Quod autem aliqui id de presbyteris solum dictum à Cyrillo putant, non assentior: quòd nemo in Ecclesiam, multo minus qui communicaturi erant, illotis manibus accedere auderet, etiamsi magna necessitate premeretur, ut ait Chrysost. hom. 22. ad pop. Antioch. pag. 260. Facies quoque ante communionem abluebatur ex Crhysost. & Augustino.

[b] αὐτὸ τοῦτο μυσταγωγοῦντος.] Roe, & Casaub. αὐτὸ τοῦτό σε μυσταγωγοῦντος, *hoc ipsum te docet.*

manus meas, & circumdabo altare tuum, Domine? Itaque quod manus abluuntur, signum est immunitatis à peccatis.

1 Osculum pacis invitante Diacono.

III. Deinde clamat Diaconus: [1] VOS INVICEM SUSCIPITE, OSCULEMURQUE MUTUO. Ne osculum illud arbitrere ejusdem ordinis ac moris esse, qualia illa sunt quæ inter communes amicos in foro frequentantur. Non est hujusmodi osculum istud. animas enim mutuo conciliat & miscet, atque omnem illis injuriarum oblivionem spondet. Signum igitur est osculum hoc, animas sibi invicem admisceri, & omnem injuriarum memoriam ablegare. Propterea Christus aiebat: *Si offeras munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te; relinque munus tuum ad altare, & vade prius ac reconcilieris fratri tuo, & tunc accedens offer munus tuum.* Igitur osculum reconciliatio est; & propterea sanctum, sicut alicubi beatus Paulus clamabat dicens: *Salutate invicem in osculo sancto;* & Petrus: *In osculo charitatis.*

Matt. v. 23.
℣. 24.
1. Cor. xvi. 20.
1. Petr. v. 14.

Admonitio Sacerdotis: *Sursum corda.* 2

IV. Postea clamat Sacerdos: [2] SURSUM CORDA. Vere enim in hac per quam maxime tremenda hora, cor sursum habere oportet ad Deum, & non deorsum circa terram & terrena negotia. Idem igitur est ac si præcipiat Sacerdos, ut omnes circa illam horam deponant curas vitæ hujus & domesticas sollicitudines, habeantque sursum in cœlo cor ad clementem Deum. Deinde respondetis: HABEMUS AD DOMINUM; ei præcepto per eam quam pronuntiatis confessionem assentientes. Nemo igitur ita comparatus adsit, ut, quùm ore dicat, *Habemus ad Dominum*, cogitatione mentem habeat hujus vitæ curis occupatam. At enim omni tempore memores esse nos oportet Dei. quod si propter humanam imbecillitatem impossibile sit, illa tamen maxime hora hoc studiose enitendum est.

Responsio populi: *Habemus ad Dominum.*

Admonitio: *Gratias agamus, &c.*

V. Post hæc Sacerdos ait: GRATIAS AGAMUS DOMINO. Vere enim grates agere debemus, quod quum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; quod [a] inimici quum essemus nos reconciliavit; quod [b] Spiritu

a Rom. v. 10.
b Rom. viii. 15.

A ἀθώοις τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου Κύριε; οὐκοῦν τὸ νίψασθαι τὰς χεῖρας, τοῦ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἁμαρτήμασι σύμβολόν ἐστιν.

γʹ. Εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος, ἈΛΛΗΛΟΥΣ ἈΠΟΛΑΒΕΤΕ, ΚΑῚ ἈΛΛΗΛΟΥΣ ἈΣΠΑΖΩΜΕΘΑ. μὴ ὑπολάβῃς τὸ φίλημα ἐκεῖνο, συνήθες εἶναι τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς γινομένοις ὑπὸ τῶν κοινῶν φίλων. [α] Οὐκ ἔστι τοίνυν τοιοῦτον τὸ φίλημα. ἀνακίρνησι τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις, καὶ πᾶσαν ἀμνησικακίαν αὐταῖς μνηστεύεται. σημεῖον τοίνυν ἐστὶ τὸ φίλημα, τοῦ ἀνακερασθῆναι B τὰς ψυχὰς, καὶ πᾶσαν ἐξορίζειν μνησικακίαν. διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὕπαγε πρῶτον, [β] καὶ διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε προσελθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. οὐκοῦν τὸ φίλημα διαλλαγή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἅγιον· ὥς πού ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα λέγων· Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ· [γ] καὶ Πέτρος· Ἐν φι- C λήματι ἀγάπης.

δʹ. Μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεὺς, ἌΝΩ ΤᾺΣ ΚΑΡΔΊΑΣ. ἀληθῶς γὰρ, κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν δεῖ ἄνω ἔχειν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ μὴ κάτω περὶ τὴν γῆν καὶ τὰ γήϊνα πράγματα. δυνάμει τοίνυν ὁ ἱερεὺς [δ] προστάττει, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν πάντας ἀφιέναι φροντίδας βιωτικὰς, μερίμνας τὰς κατ' οἶκον, καὶ ἔχειν ἐν οὐρανῷ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον [ε] Θεόν. Εἶτα ἀποκρίνεσθε, D ἜΧΟΜΕΝ ΠΡῸΣ ΤῸΝ ΚΎΡΙΟΝ· τούτῳ συγκατατιθέμενοι, δι' ὧν ὁμολογεῖτε. μηδεὶς δὲ τοιοῦτος παρέστω, ὡς στόματι μὲν λέγειν, Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον· τῇ δὲ διανοίᾳ, περὶ τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντίδας. πάντοτε μὲν οὖν Θεοῦ μνημονευτέον· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδύνατον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.

εʹ. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει, ΕΥ̓ΧΑΡΙΣΤΗ͂ΣΩΜΕΝ ΤΩ͂Ι ΚΥΡΙ͂ΩΙ. ὄντως γὰρ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅτι E ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τηλικαύτην χάριν· ὅτι ἐχθροὺς ὄντας ἡμᾶς κατήλλαξεν· ὅτι πνεύ-

1 *Vos invicem suscipite*, &c.] Ita vertimus ἀπολάβετε, quod significare potest vel, *gestu corporis & complexu apprehendite*, vel, *animis gratulanter accipite*, ut socios & fratres, dimissis jam extraneis. In liturgia sancti Jacobi, post dimissionem Catechumenorum, jubet diaconus ut fideles se quisque recognoscant, ἀλλήλους ἐπίγνωτε. iterumque post thus adolitum, hymni Cherubici cantum, donorum admissionem in altari, recitationem symboli, indicit diaconus osculum pacis, his verbis, Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, *Amemus nos mutuo in Spiritu-sancto.* Una monitio Cyrilliana ambarum vicem adimplet; ac forte ex divisione illius natæ sunt ambæ illæ in Hierosolymitana liturgia. In constit. Apostol. lib. 8. cap. 11. una est monitio: Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. *Salutate vos mutuo in osculo sancto.* Hæc autem præcedit, non subsequitur, ut apud Cyrillum, manuum ablutionem, nisi quid turbatum sit. nam alioqui non idem est omnino precum ac rituum ordo lib. 2. cap. 57. ac lib. 8. cap. 9. 10. 11. 12. In omnibus græcis ecclesiis, & latinis fere omnibus præter Africanam & Romanam, & quæ Romanos ritus sequebantur, dabatur osculum pacis ante consecrationem; quum in Africana & Romanâ Dominicam orationem sequeretur.

α οὐκ ἔστι, &c.] Paulo aliter Roe, & Casaub. οὐκ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον. ἀλλὰ τοῦτο τὸ φίλημα ἀνακίρνησι, &c. *non est hoc ejusdem modi; verum hoc osculum*, &c. Post, loco μνηστεύεται, iid. μνημονεύεται, *in memoriam revocat.*

β καὶ διαλλάγηθι.] Conjunctio καὶ abest à codd. Roe, & Cas. Grod. & sacro Textu; qui πρῶτον separant ab ὕπαγε, & cum διαλλάγηθι conjungunt. Ex hac Cyrilli observatione colligi potest osculum pacis ante datum fuisse, quam dona ad altare admoverentur; ex veteri consuetudine, testatâ à Justino Apol. 2. pag. 97. Constit. Apost. lib. 8. cap. 12. concil. Laod. can. 19. &c. Contra in liturgia sancti Jacobi ante osculum pacis offeruntur ad altare dona. Varia erat super hac re ecclesiarum consuetudo.

γ καὶ Πέτρος, &c.] Codd. Roe, & Casaub addunt ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ante ἐν φιλήματι, ut est apud Petrum.

2 *Sursum corda.*] Sanctus Euthymius qui in Hierosolymitano tractu vivebat seculo quinto, dicebat: Ἄνω σχῶμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας; *Attollamus mentem & corda.* quod refertur vitæ ejus ab nostro Bern. de Montfaucon inter Analecta græca editæ pag. 62. Eadem est sancti Jacobi liturgiæ formula. At in constit. Apostol. lib. 8. cap. 12. præscribitur hæc, Ἄνω τὸν νοῦν, *Sursum mentem.* Huic exclamationi præit in liturgiis fere omnibus græcis, & in constitt. Apostolicis salutatio Sacerdotis ad populum: *Gratia Dei omnipotentis, & charitas Domini nostri Jesu Christi, & communicatio Spiritus-sancti, sit cum omnibus vobis*; cum responsione populi: *Et cum spiritu tuo.* Quæ sane antiqua, & è Chrysostomi temporibus salutatio, à Cyrillo siletur.

δ προστάττει.] Revocamus lectionem Morelii. nam in Prevotio & seqq. edd. legitur male προσπάττει.

ε Θεόν.] Nomen hoc adscripsimus ex codd. Roe. Cas. & Grod. quamquam etiam n. 10. in simili phrasi omittatur in multis exemplaribus. ita ut Deum hoc titulo ὁ φιλάνθρωπος compellare videatur.

ματος υἱοθεσίας κατηξίωσεν. Εἶτα λέγετε· [1] ἌΞΙΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ. εὐχαριστοῦντες γὰρ ἡμεῖς ἄξιον ποιοῦμεν πρᾶγμα καὶ δίκαιον· αὐτὸς δὲ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δίκαιον ποιῶν, [α] ἡμᾶς εὐηργέτησε, καὶ τηλικούτων ἠξίωσεν ἀγαθῶν.

ϛʹ. Μετὰ ταῦτα, μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης· ἡλίου καὶ σελήνης· ἄστρων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου· ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν Χερουβὶμ τῶν [β] πολυπροσώπων· δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβὶδ, Μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί. [γ] Μνημονεύομεν καὶ τῶν Σεραφὶμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐθεάσατο Ἡσαΐας, παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ πετόμενα· καὶ λέγοντα, ἍΓΙΟΣ, ἍΓΙΟΣ, ἍΓΙΟΣ, ΚΎΡΙΟΣ ΣΑΒΑΏΘ. διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν Σεραφὶμ [δ] θεολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνῳδίας ταῖς ὑπερκοσμίοις γενώμεθα στρατιαῖς.

ζʹ. [ε] Εἶτα, ἁγιάσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων, παρακαλοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ προκείμενα· ἵνα ποιήσῃ, τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ. πάντως γὰρ οὗ ἐὰν ἐφάψαιτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦτο ἡγίασται καὶ μεταβέβληται.

ηʹ. Εἶτα, μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν, ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης· ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας· ὑπὲρ βασιλέων· ὑπὲρ [ζ] στρα-

A adoptionis est dignatus. Ad hæc vos subjicitis: DIGNUM ET JUSTUM. Dum enim gratias agimus, dignam rem agimus & justam: ipse autem non juste sed præter justum agens, nobis benefecit, & tantis bonis nos dignos effecit.

Responsio: *Dignum*, &c.

VI. [1] Facimus deinde mentionem cœli, & terræ, & maris; solis & lunæ; astrorum, & totius creaturæ tam ratione præditæ quam carentis, visibilis & invisibilis: Angelorum, Ar- B changelorum, Virtutum, Dominationum, Principatuum, Potestatum, Thronorum; Cherubim multis faciebus præditorum: quasi dicentes Davidicum illud, *Magnificate Dominum mecum.* Mentionem etiam facimus Seraphim, quæ in Spiritu-sancto vidit Hesaïas thronum Dei circumstantia; & duabus alis faciem tegentia, duabusque pedes, ac duabus volantia, & dicentia: SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS DOMINUS SABAOTH. Propterea enim traditam nobis ab Seraphinis hanc theologiam [seu Dei celebrationem] recitamus, ut com- C muni laudum modulatione cum superioribus mundo exercitibus conjungamur.

[1] Mentio cum gratiarū actione creaturarum omnium. *V. Cat.* 11 *n.* 11. & 12. *Cat.*

Ezech. x. 21. I. 6.

Ps. XXXIII. 4.

Isaï. VI. 2.

℣. 3. Trisagium, sive hymnus Seraphicus.

VII. Deinde, postquam nosmetipsos per has spirituales laudes sanctificavimus, [2] Deum benignum exoramus ut emittat sanctum-Spiritum super [dona] proposita; ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum verò sanguinem Christi. omnino enim quodcumque adtigerit Spiritus-sanctus, id sanctificatum & transmutatum est.

Invocatio ad consecrationē.

[2] *V. inf n.* 19 & *Cat.* 19. *n.* 7. *Cat.* 21. *n.* 3.

VIII. Postquam vero perfectum est spiri- D tuale sacrificium, incruentus cultus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi ecclesiarum pace: pro recta mundi compositione: pro Imperatoribus; pro mili-

Oratio pro viventibus.

α ἡμᾶς.] Pro ὑμᾶς, sensu exigente, ita scripsimus ex Roe, & Cas.

1 *Facimus mentionem cœli & terræ.*] Hæc Hierosolymitanæ præfationis, sic enim eam liturgiæ partem Latini appellare solemus, compendiosa descriptio, plane similis illi quæ in sancti Jacobi liturgia legitur. sed multo istâ Cyrillianâ prolixior ea est quæ in Apostolicis constitutionibus lib. 8. cap. 45. habetur, multa continens folia. Præterea angelici ordines ibi aliter atque isthic commemorantur.

β πολυπροσώπων.] Ex iisd. codd. ita scripsi loco τὸ πρόσωπον, & erasi vocem καλυπτόντων post δυνάμει male positam. Grod. legit τὸ πρόσωπον καλυπτόντων, *faciem operientium.* quod cum Seraphinis proprium sit, eisque infra tribuatur; vocem πολυπροσώπων, quæ Cherubinis proprium insigne est, eisdem adscripsi. Quamquam etiam *faciem operire* de Cherubinis dicatur Ezechielis, cap. I. ℣. 23. sed in Alexandrino codice tantum. In liturgia sancti Jacobi ad hunc locum, Cherubim vocantur ζῶα τὰ πολυόμματα, *multis oculis prædita animalia.*

γ Μνημονεύομεν καὶ, &c.] Intersertum in editis erat τῶν ante καὶ, quod uti redundans, ex codd. Ottob. Roe, Casaub. & Grodecio delevimus. Loco etiam vocis Χερουβὶμ, reposui solam quæ huic loco convenit Σεραφὶμ, ex Ottob. & Roe. Seraphim se hic commemorasse confirmat Cyrillus paucis post lineis.

δ θεολογίαν.] Roe, Casaub. ὁμολογίαν, *confessionem.* Trisagium Deitatis confessio est; cumque apud veteres θεολογεῖν significet Deitatem alicui tribuere, Trisagio perfecte convenit vox θεολογία; eidemque à sancto Maximo tribuitur de Mystagogia cap. 13. & 24. hymnum hunc appellante ἀγγελικὴν θεολογίαν, θεολογικὴν ὑμνολογίαν. In liturgia sancti Jacobi bis, ut in aliis liturgiis græcis cantatur Trisagium. Primò, post ingressum Sacerdotis ad altare ante lectiones; tumque canebatur, *Sanctus Deus, sanctus fortis*, &c. quod Johan. Damascenus epist. de Trisagio num. 26. pag. 495. repræsentat multo auctius quam in vulgari sancti Jacobi liturgia legitur. Secundò, dicitur in isto loco post præfationem, subsequente Sacerdotis oratione, quæ singulas vocis *Sanctus* enuntiationes singulis sanctæ Trinitatis personis adtribuit. quæ oratio jam sancti Damasceni temporibus eodem modo recitabatur, ex eodem num. 27. loco citato. Ea si jam sub Cyrillo vigebat, argumentum est divinitatis Spiritus-sancti qui in θεολογίᾳ comprehendebatur.

ε ἵνα... παρακαλοῦμεν.] Habebatur in impressis ἵνα & παρακαλῶμεν, quos ex codd. Roe, Casaub. & Grod. emendavi. Inter Trisagii cantionem & invocationem ad consecrationem, nullas recitatas fuisse preces memorat Cyrillus. Facile crediderim non ita longas intercessisse, atque illas quæ in sancti Jacobi liturgia continentur. at in iis omnino erat cœnæ sacræ ex evangelicis verbis historia, quæ in liturgiarum nulla prætermittitur. Eam forte Cyrillus invocationis partem facere existimavit.

2 *Deum benignum exoramus*, &c] Hæc est nominatissima apud Græcos invocatio, quam Cyrillus modo *adorandæ Trinitatis*, Cat. 19. num. 7. modo *Spiritus-sancti*, Cat. 21. num. 3. invocationem appellat: quam ita exprimit sancti Jacobi liturgia: *Miserere nostri Domine Deus, Pater omnipotens: miserere nostri Deus, Servator noster: miserere nostri Deus, secundum magnam misericordiam tuam; & emitte super nos, & super hæc proposita dona, Spiritum tuum sanctissimum... ut superveniens, sanctâ, bonâ, & gloriosâ sui præsentiâ sanctificet, & faciat hunc quidem panem corpus sanctum Christi tui;* (Resp. populus: *Amen.*) *& hunc calicem, pretiosum sanguinem Christi tui.* (Populus: *Amen.*) Vides hic non solius Spiritus-sancti, qui mittendus est; sed & Patris, & Filii Salvatoris nostri, à quibus rogatur ejus missio, invocationem contineri. Hæc porro precatio communis est & Sacerdoti qui eam fundit, & populo cujus nomine funditur, qui & eam occipit per verba: *Miserere nostri Domine Deus, Pater omnipotens*, & eam confirmat, respondendo: *Amen.* Huic uni precationi, omissis evangelicis verbis, Cyrillus tam hoc loco, quam num. 19. & citatis Catech 19. & 21. locis, consecrationem tribuere videtur. de qua ejus sententia fuse dicimus Dissertat. 3. articulo peculiari: neque tamen evangelicorum verborum ab ipso vim sublatam aut imminutam esse censendum est.

ζ στρατιωτῶν, *militibus*] Roe, & Casaub στρατοπέδων, *exercitibus. Exercitus* illi, sive *milites*, & *socii* mox memorati, non alii quam *Romanorum imperatorum.* idcirco ita reddidimus vocem βασιλέων. Constantium & Constantem significat. Paulo post, codic. Roe, Casaub. & Grodecii auctoritate, sustuli pronomen σου post δεόμεθα, & σοι post προσφέρομεν in editis male inserta. sicque redditur Cyrillianæ orationi sua lux & consequentia, quum ante confusa esset; qua ex turbatione Rivetus locum hunc cavillandi ansam sumebat. Citati tamen codices pro καὶ προσφέρομεν, unum verbum habent προσφέροντες. Ea porro oratio, quam hic recenset Cyrillus, eodem fere modo atque ordine post invocationem Spiritus sancti habetur in constit. Apost. lib. 8. c. 12. & in Jacobæa liturgia sed verba Cyrilli magis conveniunt cum Constitutionum verbis.

tibus, & sociis: pro iis qui infirmitatibus laborant; pro his qui afflictionibus premuntur: & universim pro omnibus qui opis indigent precamur nos omnes, & hanc victimam offerimus.

Mentio mortuorum. Oratio per Sanctos.

IX. Postea recordamur eorum quoque qui obdormierunt, primùm patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum; ut Deus eorum precibus & legationibus orationem nostram suscipiat. *Sanctorum intercessio. Oratio pro defunctis.* Deinde & pro defunctis sanctis patribus & episcopis, & omnibus generatim qui inter nos vita functi sunt [oramus;] maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta & per quam tremenda coram jacet victima.

Utilitas precum pro defunctis. 1

X. Hujus rei fidem vobis ab exemplo facere volo. [1] novi enim multos ita dicere: Quid juvat animam ex hoc mundo in peccatis seu sine peccatis decedentem, si ejus in oratione mentio fiat? An verò, si rex quispiam viros à quibus offensus fuerit relegarit in exsilium; posteaque illi ad quos adtinent, coronam plectentes eam Regi pro suis pœna ab ipso afflictis obtulerint: nonne ipsis suppliciorum relaxationem gratificaturus sit? Ad eumdem modum & nos pro defunctis, etiamsi peccatores sint, preces Deo offerentes, non coronam plectimus: sed Christum mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum cùm pro illis tum pro nobis demereri & propitiare satagentes. *Vid. epist. ad Const. n. 2.*

Oratio Dominica explicatur. Matth. VI. 9.

XI. Tum vero post hæc illam recitamus orationem, quam Salvator propriis suis discipulis tradidit; Deum cum pura conscientia patrem nuncupantes, dicentesque: PATER NOSTER, QUI ES IN CŒLIS. O maximam Dei in homines junctam cum amore

πιστῶν καὶ συμμάχων· ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις· ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων· καὶ ἁπαξαπλῶς, ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεομένων δεόμεθα πάντες ἡμεῖς, καὶ ταύτην προσφέρομεν τὴν θυσίαν.

θ'. [α] Εἶτα μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων· ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν. [β] εἶτα καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων πατέρων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων· μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας.

ι'. Καὶ βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ ὑποδείγματος πεῖσαι. οἶδα γὰρ πολλοὺς τοῦτο λέγοντας, τί ὠφελεῖται ψυχὴ, μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπαλλασσομένη τοῦδε τοῦ κόσμου, [γ] ἢ οὐ μεθ' ἁμαρτημάτων, ἐὰν ἐπὶ τῆς προσευχῆς μνημονεύηται; Ἆρα γὰρ, εἴ τις βασιλεὺς προσκεκρουκότας αὐτῷ ἐξορίστους ποιήσειεν, εἶτα οἱ τούτοις διαφέροντες, στέφανον πλέξαντες, ὑπὲρ τῶν ἐν τιμωρίαις αὐτῷ τοῦτον [δ] προσενέγκωσιν, οὐκ ἂν αὐτοῖς ἄνεσιν δώῃ τῶν κολάσεων; τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, * αὐτῷ τὰς δεήσεις προσφέροντες κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσιν, οὐ στέφανον πλέκομεν· ἀλλὰ Χριστὸν ἐσφαγιασμένον, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων [ε] προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὸν φιλάνθρωπον Θεόν. *Forte τῷ υἱῷ.*

ια'. Εἶτα, μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν [ζ] λέγομεν ἐκείνην, ἣν ὁ Σωτὴρ παρέδωκε τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ μαθηταῖς, μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως πατέρα ἐπιγραφόμενοι τὸν Θεὸν, καὶ λέγοντες· ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ, Ο ΕΝ ΤΟΙΣ ΟΥΡΑΝΟΙΣ. ὢ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλαν-

[α] Εἶτα, &c.] Hæc & sequentia numeris 9. & 10. contenta citantur sub Cyrilli nostri nomine, ab Eustratio in libro quem de oratione pro mortuis sub Eutychio patriarcha CP. post seculum sextum medium scripsit. qui liber ab Allatio est editus in suo opere de Purgatorio. Habetur autem Cyrilliani loci citatio sub finem num. 28 pag. 569. Porro, loco εἶτα μνημονεύομεν, quod ex Roe, Casaub. & Eustratio scripsimus, habebatur in editis ἵνα μνημονεύωμεν. Post ὁ Θεὸς, addidimus ταῖς ex Eustratio. Adverte hic 1° germanam ac catholicam Sanctorum invocationis explicationem, quæ sacrificii Christi vim & mediationem non tollit, sed ad ejus effectus nobis impartiendos multum juvat. 2°. discrimen precum Ecclesiæ Sanctos invocantis, & pro mortuis exorantis. in primo enim simplex memoria, ut Deus per eos gratum accipiat sacrificium, μνημονεύομεν καὶ τῶν. in secundo, oratio & supplicatio pro defunctis, ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων.

[β] εἶτα, &c.] Locus hic usque ad numeri sequentis finem, sub nomine Cyrilli laudatur à Nicone monacho auctore Pandectes ineditæ cod Reg 19.. fol 328. dum respondet ad quæstionem sibi propositam, *Quidnam possit animas defunctorum post mortem juvare.* commemoratisque sancti Gregorii Papæ ex Dialogis, & Johannis eleemosynarii testimoniis, hæc nostra Cyrilli laudat, loco εἶτα scribens μνημονεύομεν. Hac duplici allegatione Eustratii & Niconis, castigatur Riveti imprudentia, qui verba ambobus his numeris contenta in Cyrillum immissa esse contendit. Fauste in ea loca suspicionem intentavit, quæ veterum testimoniis comprobata reperiuntur. Inferius, post τῶν ἐν ἡμῖν, adjicit Eustratius Ἁγίων, *Sanctis.* sed sufficit vox illa à Cyrillo initio enumerationis suæ posita, ante πατέρων. Nimirum Ecclesia non orat nisi pro mortuis in sinu suo defunctis, quosque in gratia & sanctitate decessisse supponit.

1 *novi multos ita dicere*] Simplici Catholicorum nonnullorum ignorantiæ, aut objectioni de re sibi satis non nota, Cyrillum hic occurrere censeo. Cum eis enim leniter agit & sedate, docentis potius quam refellentis more. Certe ante Aërium neminem novimus, qui veterrimum & totius Ecclesiæ consuetudine consecratum pro defunctis sacrificium offerendi morem reprehenderit. Is autem, Epiphanio teste hæresi 75. num. 1. nonnisi post Eustathii Sebasteni episcopatum suam hæresim disseminavit. atqui Eustathius ante annum 355. non videtur episcopus fuisse.

[γ] ἢ οὐ μεθ' ἁμαρτημάτων, *vel sine peccatis.*] Desunt hæc in codd. Roe, & Casaub. & apud Niconem. Eustratius habet ἢ οὐ. vel παρ quod sufficit. Superflua videtur horum verborum adjectio. Nam Cyrilliana ad objectionem responsio tota, eos qui in peccatis decessere spectat; deque iis qui peccatorum expertes sunt silet. Peccatores vero, quos Ecclesiæ precibus juvari probat, in communione Ecclesiæ & sanctitate mortuos intelligit, ut patet ex num præced. nam infideles, vel qui baptismi gratiam amiserunt, hos indeprecabili damnationi obnoxios pronuntiat, Cat. 1. num 2 & Cat. 15. num 25. & quidem statim post mortem, Cat. 18 num 14. Qui ergo mortui suffragiis Ecclesiæ relaxationem à pœnis consequuntur, Deum quidem offenderunt, sed veniabiliter; similes illis, quos aliquam iram meritos Rex non morte sed exsilio damnat, cognatorum precibus facile placabilis. Qua comparatione Cyrillus eos in exsilio à paradiso & cœlo, & in pœnis versari se existimasse significat. Loco προσευχῆς inferius, in Roe, Casaub. Nicone, & Grod. habetur προσφορᾶς, *sacrificio*

[δ] προσενέγκωσιν.] Ex Eustratio & Nicone. Habent Roe, Casaub. προσενέγκωσι. Editi προσενέγκειεν, pro προσενέγκοιεν, vel προσενέγκαιεν.

[ε] προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι.] Nicon προσφέροντες ἐξιλεούμεθα, *offerentes propitiamur.* Male Grodecius vertit, *Christum pro peccatis nostris mactatum offerimus.* nam & græca constructio & sensus est, offerri à nobis pro peccatis nostris, Christum in altari mactatæ instar victimæ jacentem: quod alludit ad cap. v. Apoc. ℣. 6. & 12. Post αὐτῶν, ex codd. Roe, Casaub. Eustratio & Nicone adjecimus τε, & ex iisdem, Nicone excepto, vocem Θεὸν post φιλάνθρωπον.

[ζ] λέγομεν, *dicimus*] Genovef. λέγεις, *dicis.* eadem debet esse codd. Roe, & Casaub. scriptura, quamvis habeant λέγειν; nam infra, pro ἐπιγραφόμενοι & λέγοντες, ferunt ἐπιγραφόμενος, & λέγων. Grodecius vertit, *dicitis.* Cyrillus in tota hac orationis Dominicæ explanatione, modo in secunda persona loquitur, scribendo λέγεις, ut num. 14. εὐχόμενος τοῦτο λέγεις. & num. 18. μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις. Ἀμήν. modo in prima persona plurali, ut num. 12. εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἁγιασθῆναι; & num. 5. συγχωρῆσαι ἡμῖν παρακαλοῦντες. Nunquam autem eam orationem à Sacerdote pronuntiatam meminit. Nempe vetus est Græcorum consuetudo, ut populus orationem Dominicam recitet: qui generalis omnium ecclesiarum usus erat teste Hieronymo lib. 3. cont. Pelag. si Romanam, & forte Africanam ecclesiam excipias, in qua audiente populo à solo Sacerdote recitabatur.

θεραπείας! τοῖς ἀποπηδήσασιν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς, τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστίαν, καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ πατέρα ἐπικαλεῖσθαι. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. [a] οὐρανοὶ δὲ εἶεν ἂν καὶ οἱ τὴν τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες εἰκόνα, ἐν οἷς ἐστι Θεὸς ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν.

ιβʹ. ΑΓΙΑΣΘΗΤΩ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ. ἅγιόν ἐστι φύσει τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, κἂν λέγωμεν, κἂν μὴ λέγωμεν. [b] ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἔσθ' ὅτε βεβηλοῦται, κατὰ τό, Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου διὰ παντὸς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἁγιασθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. [c] οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἅγιον ἐπὶ τὸ εἶναι ἔρχεται· ἀλλ' ὅτι ἐν ἡμῖν ἅγιον γίνεται, ἁγιαζομένοις καὶ ἄξια τοῦ ἁγιασμοῦ ποιοῦσιν.

ιγʹ. ΕΛΘΕΤΩ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΣΟΥ. καθαρᾶς ψυχῆς ἐστι τὸ σὺν παῤῥησίᾳ φάναι, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. ὁ γὰρ ἀκούσας Παύλου λέγοντος, Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι· ἀλλὰ καθαρὸς ἑαυτὸν πράξει καὶ ἐννοίᾳ καὶ λόγῳ, ἐρεῖ τῷ Θεῷ, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

ιδʹ. ΓΕΝΗΘΗΤΩ ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΣΟΥ, ΩΣ ΕΝ ΟΥΡΑΝΩ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ. οἱ θεῖοι καὶ μακάριοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, [d] τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ποιοῦσι, καθὼς Δαβὶδ ψάλλων ἔλεγεν· Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. δυνάμει τοίνυν εὐχόμενος τοῦτο λέγεις· ὡς ἐν ἀγγέλοις γίνεταί σου τὸ θέλημα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἐμοὶ γένοιτο, δέσποτα.

ιεʹ. ΤΟΝ ΑΡΤΟΝ ΗΜΩΝ ΤΟΝ ΕΠΙΟΥΣΙΟΝ ΔΟΣ ΗΜΙΝ ΣΗΜΕΡΟΝ. [e] ὁ ἄρτος οὗτος ὁ κοινός, οὐκ ἔστιν ἐπιούσιος. ἄρτος δὲ οὗτος ὁ ἅγιος, ἐπιούσιός ἐστιν· ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς καταταττόμενος. οὗτος ὁ ἄρτος, οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· ἀλλ' εἰς πᾶσάν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδοται, εἰς ὠφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς. Τὸ δὲ σήμερον, ἀντὶ τοῦ καθ' ἡμέραν, λέγει· ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται.

ιϛʹ. ΚΑΙ ΑΦΕΣ ΗΜΙΝ ΤΑ ΟΦΕΙΛΗΜΑΤΑ ΗΜΩΝ, ΩΣ ΚΑΙ ΗΜΕΙΣ ΑΦΙΕΜΕΝ ΤΟΙΣ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙΣ ΗΜΩΝ. πολλὰ γὰρ ἔχομεν ἁμαρτήματα. πταίομεν γὰρ καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν διανοίᾳ, καὶ πλεῖστα καταγνώσεως ἄξια ποιοῦμεν. καί, ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ψευδόμεθα, ὡς λέγει Ἰωάννης. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τιθέμεθα συνθήκας, συγχωρῆσαι

clementiam! Tantam his qui à se defecerunt, atque in extremis malis exstitere, injuriarum oblivionem & gratiæ participationem indulsit, ut & Patrem appellarent. *Pater noster, qui es in cœlis.* cœli autem etiam fuerint ii qui cœlestis imaginem ferunt, in quibus est Deus inhabitans & inambulans. Quinam cœlorum nomine compellantur? 1. Cor. xv. 49. 2. Cor. vi. 16.

XII. SANCTIFICETUR NOMEN TUUM. Sanctum est natura nomen Dei, sive id dicamus, sive non dicamus. Quia vero per peccantes quandoque profanatur, secundùm illud: *Propter vos nomen meum continuè blasphematur in gentibus;* oramus ut in nobis *sanctificetur nomen Dei.* Non quòd incipiat sanctum esse quod ante non erat; sed quia in nobis fit sanctum, quum sanctificamur ipsi, & sanctificatione digna facimus. Isai. LII. 5. & Rom. II. 24.

XIII. VENIAT REGNUM TUUM. Mundæ animæ est dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum.* Qui enim audiverit Paulum dicentem: *Non igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore;* & seipsum opere, cogitatione ac sermone purum præstiterit; is Deo dicturus est: *Veniat regnum tuum.* Rom. VI. 12.

XIV. FIAT VOLUNTAS TUA, QUEMADMODUM IN CŒLO, SIC ETIAM IN TERRA. Divini ac beati angeli Dei voluntatem Dei faciunt, sicut David in Psalmis dicebat: *Benedicite Dominum omnes angeli ejus, potentes robore, facientes voluntates ejus.* Tua igitur oratio vim hanc habet & significationem, quasi dicas: Quemadmodum in angelis voluntas tua fit, sic & super terram in me fiat, Domine. Ps. CII. 20.

XV. PANEM NOSTRUM SUBSTANTIALEM DA NOBIS HODIE. Panis iste communis non est substantialis. Panis vero iste qui sanctus est, substantialis est; quasi dicas, *ad substantiam* animæ directus. Hic panis [a] non in ventrem vadit atque in secessum ejicitur; sed in omnem tui compagem dividitur, ad corporis & animæ emolumentum. Illud autem, *Hodie*, dicitur pro quotidie; sicut & Paulus aiebat: *Quoad appellatur dies hodiernus.*

Panis Eucharisticus in omnes hominis partes animam & corpus distribuitur. a Matt. XV. 17. Vid. Iren lib. 5. cap. 2. n. 2. & 3. Hebr. III. 13.

XVI. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS REMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS. Multa enim peccata habemus. offendimus quippe & verbo & cogitatione, & multa condemnatione digna agimus. Ac *si dixerimus quod peccatum non habemus, mentimur*, ut ait Johannes. Pactum itaque cum Deo inimus, orantes ut 1. Johan. I. 8.

a οὐρανοὶ δέ.] Loco γὰρ scripsimus δέ, ex codd. Roe, & Casaub.
b ἐπεὶ δέ.] Particulam δὲ adjecimus ex Roe, & Grod. has particulas in unam vitiose scriptam ἐπειδὴ confundunt Roe, & Casaub.
c μὴ εἶναι ἅγιον.] Vocem ἅγιον adjecimus ex codd. Roe, & Cas.
d τὸ τοῦ Θεοῦ.] Articulum τοῦ in impressis omissum restituimus ex Roe, & Casaub.
e ὁ ἄρτος οὗτος, &c.] Hæc verba, usque ad ὡς καὶ ὁ Παῦλος excl. citantur in libello περὶ θείων μυστηρίων. Particulam ἐπὶ ante τὴν οὐσίαν addidimus ex codd. Ottob. Roe, & Casaub. ac præfato libello. Manifestum est auctorem, vocis ἐπιούσιος etymologiam, ex duobus verbis ἐπί, & οὐσία derivare: quemadmodum Basilius Regul. brevior. interrog. 252. aliique permulti. quamquam probabilior interpretatio quæ ab ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ derivat. *Substantialem* autem vertimus ex sensu Cyrilli, cui *supersubstantialis* vocabulum non convenit. Loco καταστησσόμενος quod in impressis legebatur, scripsimus ex nominatt. codd. καταταττόμενος. Auctor libelli περὶ θείων μυστηρ. legit πρεπόμενος, mendose pro τρεπόμενος, *qui convertitur.* additque has voces καὶ ἐμμένων [vitiose scriptum ἐμμαίνων] τοῖς καθαροῖς, *&* in puris immanens. Panem substantialem à Cyrillo, quemadmodum à multis Patribus, Eucharistiam intelligi, quamvis Albertino incertum sit, obscurum esse non potest hunc locum conferenti cum Cat. 22. num. 3. & 5. Quis enim alius panis ad utilitatem corporis & animæ in totam hominis compagem distribuitur, præter Eucharistiam? per quam ait in citatis locis corpus & sanguinem Christi in membra nostra distribui, animam & corpus simul sanctificari: dum anima per Verbum Dei proprium sibi cibum pascitur; corpus, Christi carnis & sanguinis attactu adversus dæmones defenditur, ut olim agni sanguine ædes Hebræorum adversus angelum vastatorem Cat. 19. num. 3. Nec existimandum est Cyrillum existimasse corpus Christi in nostrum dividi & digeri: sed solita loquendi ratione sancto corpori tribuit, quod speciebus illud obtegentibus unice convenit. At neque species in secessum ire negat, sed solummodo Christi corpus.

A nobis condonet peccata, quemadmodum & nos proximis debita remittimus. Perpendentes igitur pro qualibus qualia accipiamus, ne cunctemur; nec mutuas inter nos offensiones remittere tergiversemur. Quæ in nos committuntur omnino, eæ parvæ, leves & dissolutu faciles. quas verò in Deum committimus, magnæ, & solius ejus benignitatis auxilio diluendæ. Cave igitur ne propter parva & vilia in te admissa, gravissimorum tibi ipsi peccatorum remissionem B apud Deum præcluseris.

XVII. Et ne inducas nos in tentationem, Domine. Idne Dominus orare nos docet, ne ullatenus tentemur? & quomodo alicubi dictum est: [a] *Vir non tentatus, non est probatus?* & iterum: [b] *Summum gaudium existimate, fratres mei, quùm in tentationes incideritis varias.* verum ingredi in tentationem, nonne fuerit à tentatione submergi? Nam tentatio torrenti ad trajicien- C dum difficili similis est. qui igitur in tentationibus non submerguntur, optimi velut natatores trajiciunt, & nulla ratione ab eis pertrahuntur: qui verò tales non sunt, ingressi demerguntur. Qualis, ut exemplo utamur, Judas fuit; qui in avaritiæ tentationem ingressus, non enatavit, sed submersus, & corpore & spiritu suffocatus est. [1] Petrus in denegationis tentationem introivit, sed ingressus mersus non est: verum generosè tranans à tentatione liberatus D est. Audi rursus alibi incolumium Sanctorum chorum, quod à tentatione ereptus sit gratias persolventem: *Probasti nos, Deus; incendisti nos sicut inceditur argentum; induxisti nos in laqueum; posuisti afflictiones super dorsum nostrum; imposuisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem & aquam; & eduxisti nos in refrigerium.* Viden' eos fidenter exsultantes quod trajecerint, nec ipsi * perfossi sint? *Et eduxisti nos*, additur, *in refrigerium.* In re- E frigerium ipsos venisse, est, à tentatione liberatos fuisse.

a Similia Eccli. xxxiv. 9. 10. Rom. v. 3. 4.
b Jac. I. 2.

Judas in tentatione submersus; non Petrus, qui generosè enatavit.

1

Ps. LXV. 10.
℣. 11.
℣. 12.

* F. infixi, in laqueo vel in limo profundi. Ps. LXVIII. 3. 15.

XVIII. Sed libera nos a Malo.

ἡμῖν παρακαλοῦντες τὰ ἁμαρτήματα, ὡς καὶ ἡμεῖς τοῖς πέλας τὰ ὀφειλήματα. Ἐννοοῦντες τοίνυν [α] ἀνθ' οἵων οἷα λαμβάνομεν, μὴ ἀναμείνωμεν, μηδὲ ὑπερτιθώμεθα συγχωρεῖν ἀλλήλοις. τὰ πταίσματα τὰ γινόμενα εἰς ἡμᾶς, μικρά ἐστι, καὶ εὐτελῆ, καὶ εὐδιάλυτα· τὰ δὲ εἰς Θεὸν ὑφ' ἡμῶν γενόμενα, μεγάλα ἐστι, [β] τῆς αὐτοῦ μόνης δεόμενα φιλανθρωπίας. πρόσεχε οὖν, μὴ διὰ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ εἰς σὲ ἁμαρτήματα, ἀποκλείσῃς σεαυτῷ τὴν βαρυτάτων ἁμαρτημάτων τὴν παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν.

ιζ'. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, Κύριε. ἆρα τοῦτο διδάσκει, εὔχεσθαι ἡμᾶς μηδόλως πειρασθῆναι, ὁ Κύριος; καὶ πῶς εἴρηται ἀλλαχοῦ· [γ] Ἀνὴρ ἀπείραστος, ἀδόκιμος; καὶ πάλιν, Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις. ἀλλά, μή ποτε τὸ εἰσελθεῖν ἐστιν εἰς πειρασμόν, τὸ καταβαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ; ἔοικε γὰρ ὁ πειρασμός, ὥσπερ χειμάρρῳ τινὶ δυσκόλῳ πρὸς διάβασιν. οἱ μὲν οὖν ἐν πειρασμοῖς μὴ καταβαπτιζόμενοι, διαβαίνουσιν, ἄριστοί τινες κολυμβηταὶ γινόμενοι, καὶ μηδόλως ὑπ' αὐτῶν κατασυρόμενοι. οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, εἰσιόντες καταβαπτίζονται. οἷον, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, Ἰούδας εἰσελθὼν εἰς τὸν τῆς φιλαργυρίας πειρασμόν, οὐ διενήξατο· ἀλλὰ καταβαπτισθεὶς, καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἀπεπνίγη. Πέτρος εἰσῆλθεν εἰς τὸν τῆς ἀρνήσεως πειρασμόν· ἀλλὰ εἰσελθὼν οὐκ ἐβαπτίσθη, ἀλλὰ γενναίως διανηξάμενος ἐῤῥύσθη ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ. ἄκουε πάλιν ἀλλαχοῦ ὁλοκλήρων ἁγίων χοροῦ, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῷ ἐξαιρεθῆναι τοῦ πειρασμοῦ· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. ὁρᾷς αὐτοὺς παῤῥησιαζομένους, ἐπὶ τῷ διελθεῖν καὶ μὴ * ἐμπαρῶναι. Καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς, φησὶν, εἰς ἀναψυχήν. τὸ εἰς ἀναψυχὴν ἐλθεῖν αὐτοὺς, ἐστὶ τὸ, ἀπὸ πειρασμοῦ ῥυσθῆναι.

* Forte ἐμπαγῶναι.

ιη'. Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Πονηροῦ.

α ἀνθ' οἵων οἷα λαμβάνομεν.] Loco ἂν, ex codd. Roe, & Casaub. scripsimus οἵων: inducti simili loquendi ratione Cat. 2. n. 7. ἐξ οἵων εἰς οἷα κατηνέχθη. Post λαμβάνομεν, ex iisdem codicibus Coisl. edit. Morel. & vers. Grod. addidimus verba, μὴ ἀναμείνωμεν.

β τῆς αὐτοῦ μόνης, &c.] Aliter codd. Roe, & Casaub. καὶ τῆς αὐτοῦ δεόμεθα φιλανθρωπίας, *& hujus opus habemus benignitate.* In cod. Ottob. τῆς αὐτῆς μόνης, &c. *sola ipsa per se benignitate opus habent.* Vox δέομαι non significat simpliciter *opus habere*, sed, hoc solo auxilio posse tolli. sic Basil. epist. 317. Τὸ δὲ ἁμάρτημα τοῦ Λαμὲχ, οὐ κατακλυσμοῦ δεῖται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. *Peccato Lamech non sufficit ad curationem diluvium, sed necessarius est is qui tollit peccatum mundi.*

γ Ἀνὴρ ἀπείραστος ἀδόκιμος.] Locus ille ut jacet, nunquam reperitur in Scriptura. Fuit tamen à multis Patribus græcis & latinis citatus. Ad eum alludit Naz. epist. 215. dum scribit: Οὐ δόκιμον τὸ ἀπείραστον. Sanctus Nilus Peristeriæ sect. 4. cap. 6. Οὐκ ἤκουσας τῆς θείας λεγούσης φωνῆς. Ἀνὴρ ἀπείραστος ἀδόκιμος παρὰ Θεῷ; *Non audivisti divinam vocem dicentem: Vir non tentatus, non probatus apud Deum.* Damasc. lib. 2. de Fide cap. 30. Ἀνὴρ γὰρ ἀπείραστος ἀδόκιμος, οὐδενὸς λόγου ἄξιος. Reperitur in latinis sancti Ephræm De pœnit. & patient. pag. 151. item apud Ruffinum De benedictionibus patriarch. lib. 2. in Benedict. Gad. *Vir intentatus non est probabilis.* apud Cassianum Coll. 9. cap. 23. & qui ex eo sumsit Julianum Toletanum lib. 2. Ἀντικειμένων quæst. 138. *Omnis vir qui non est tentatus, non est probatus.* Nullus eorum quo ex loco sententiam hanc depromserit assignat. Sunt in Ecclesiastico & in aliis Scripturæ libris sententiæ isti similes; è quibus, dum è memoria vel solo sensu recitantur, factum fuerit adagium hoc Patrum ore contritum.

1 *Petrus in tentationem ingressus mersus non est.*] Haud negat Petrum gravi succubuisse peccato, juxta quosdam ab Hieronymo in Matt. XXVI. ℣. 72. castigatos, qui frivola verbi aucupatione, per mentalem restrictionem culpa prorsus liberabant Petrum. F Cyrillus vero Cat. 2. num 19. confitetur Petrum ter Dominum negavisse: hujus admissi interiori pœnitentia tactum veniam promeruisse, & peccantium per pœnitentiam salutem consecutorum insigne exemplar evasisse. Hoc est igitur Cyrillo tentationem superare; non solùm peccatum effugere, sed à peccato resipiscere. idcirco Judam avaritiæ tentatione submersum dicit, non quod tentationi succumbens prodiderit Christum; sed quod desperatione laqueo vitam finivit. Inusitata hæc superandæ tentationis, vel eidem succumbendi explicatio. Habetur huic finitima sub nomine cujusdam Patris, Prati Spir. cap. 109. Hesychius, quem Hierosolymitanum presbyterum fuisse ferunt, quum mihi latinus fuisse videatur, in Levitic. cap. 5. ℣. 2. *Neque enim omnis qui à bestia capitur jam omni modo ab ea & occiditur; forsitan enim & postquam capitur, liberatur, sicut Petrus. Incidit enim in Diaboli laqueo tempore negationis; sed resipiscens evasit, & dicit cum David:* Anima mea sicut passer erepta est, &c.

A εἰ δὲ τὸ, Μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, τὸ μηδόλως πειρασθῆναι παρεστατικὸν, οὐκ ἂν ἔλεγεν, Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Πονηροῦ. Πονηρὸς δὲ, ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ ῥυσθῆναι εὐχόμεθα. Εἶτα μετὰ πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις, ΑΜΗΝ· ἐπισφραγίζων διὰ τοῦ Ἀμὴν, ὃ σημαίνει γένοιτο, τὰ ἐν τῇ θεοδιδάκτῳ εὐχῇ.

ιθ'. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ ἱερεύς· ΤΑ ΑΓΙΑ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ. ἅγια τὰ προκείμενα, ἐπιφοίτησιν δεξάμενα ἁγίου Πνεύματος. ἅγιοι καὶ ὑμεῖς, B Πνεύματος ἁγίου καταξιωθέντες. τὰ ἅγια οὖν τοῖς ἁγίοις κατάλληλα. Εἶτα ὑμεῖς λέγετε, [α] ΕΙΣ ΑΓΙΟΣ, ΕΙΣ ΚΥΡΙΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀληθῶς γὰρ εἷς ἅγιος, φύσει ἅγιος. ἡμεῖς δὲ καὶ ἅγιοι· ἀλλ' οὐ φύσει, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ ἀσκήσει, καὶ εὐχῇ.

κ'. Μετὰ ταῦτα, ἀκούετε τοῦ ψάλλοντος, μετὰ μέλους θείου προτρεπομένου ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων, καὶ λέγοντος, ΓΕΥΣΑΣΘΕ ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ, ΟΤΙ ΧΡΗΣΤΟΣ Ο ΚΥΡΙΟΣ. Μὴ C τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπετε τὸ κριτικὸν· οὐχὶ, ἀλλὰ τῇ ἀνενδοιάστῳ πίστει. γευόμενοι γὰρ, οὐκ [β] ἄρτου καὶ οἴνου κελεύονται γεύσασθαι, ἀλλὰ [ε] ἀντιτύπου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

[γ] κα'. Προσιὼν οὖν, μὴ τεταμένοις τοῖς τῶν χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλέα ὑποδέχεσθαι. καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην, D δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, ΑΜΗΝ. μετ' ἀσφαλείας οὖν ἁγιάσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῇ

A Si illud, *Ne inducas nos in tentationem*, significaret omnino non tentari, non adjecisset, *Sed libera nos à Malo.* Malus verò, est adversarius dæmon, à quo liberari oramus. Tum verò expleta oratione, dicis: AMEN. per illud, *Amen* quod significat *fiat*, quæcumque in hac a Deo tradita oratione continentur, obsignans [& assentiens.]

XIX. His peractis [1] dicit Sacerdos: SANCTA SANCTIS. Sancta sunt, quæ [in altari] proposita jacent, recepto Spiritus-sancti B superventu. Sancti vos quoque, Spiritus-sancti dono dignati. Sancta igitur Sanctis conveniunt. Deinde vos subjicitis: UNUS SANCTUS, UNUS DOMINUS JESUS-CHRISTUS. Revera namque unus est sanctus, naturâ sanctus. nos autem etiam sancti; verum non natura, sed participatione & operum exercitio, ac voto.

1 Sacerdos clamat: *Sancta Sanctis.* V *sup. n. 7. Cat. 19. n. 7. Cat. 21. n. 3.*
Populus respondet.

XX. [2] Audivisti deinde vocem psallentis, divina quadam melodia vos ad sanctorum mysteriorum communionem invitantis, ac dicentis: GUSTATE ET VIDETE, QUOD C BONUS EST DOMINUS. Ne corporeis faucibus hujus rei judicium æstimationemque permittite. non, inquam; sed fidei omnis dubitationis experti. Qui enim gustant, non panem & vinum degustare jubentur, sed antitypum [seu signum & Sacramentum] corporis & sanguinis Christi.

V. Cat. 13. n. 26.
2 Psalmista invitans ad communionem.
Ps. xxxiii. 9. Id. Cat. 22. n. 6. & 9.

XXI. [3] Adiens igitur, ne expansis manuum volis, neque disjunctis digitis accede; sed sinistram velut thronum subjiciens dexteræ, utpote Regem suscepturæ: & concava manu sus- D cipe corpus Christi, respondens: AMEN. Postquam autem caute oculos tuos sancti corporis

3 Communio corporis Christi. Quomodo sumenda.
CorpusChristi oculis admoveatur.

1 *dicit Sacerdos:* SANCTA SANCTIS.] Hujus ceremoniæ ritum describit sanctus Euthymius Hierosolymitanæ diœcesis incola, apud Cyrillum Scythopolitanum vitæ ejus pag. 62. his verbis: Ἀναφορᾶς ἀπαρτισθείσης, ὁ ἱερεὺς τὰς χεῖρας εἰς ὕψος ἐκτείνας, φέρων καὶ ὑποδεικνύων τοῖς πᾶσι τὸ οἰκονομηθὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν μυστήριον, μετὰ φωνῆς ὑψηλῆς εἰς ὑπακοὴν τοῦ παντὸς λαοῦ, λέγει· τὰ Ἅγια τοῖς Ἁγίοις; *Post perfectam oblationem, Sacerdos extensis in altum manibus, ferens & ostentans omnibus dispensatum ad nostram salutem sacramentum, excelsa voce, ut ab universo populo audiatur, dicit:* SANCTA SANCTIS. Hæc exhortatio, *Sancta Sanctis*, in omnibus græcis liturgiis habetur: in Mosarabica quoque; atque in aliis etiam latinis ecclesiis dictam esse E certa monumenta testantur.

α Εἷς Ἅγιος, εἷς Κύριος, &c.] Alterum εἷς ante Κύριος omittitur in codd. Roe, & Casaub. legitur autem in liturgia sancti Jacobi, sancti Basilii & sancti Chrysostomi, quæ eadem formula utuntur quam hic exprimit Cyrillus. Ea quoque verba, tamquam ex formula apud Christianos usitata reperiuntur apud Greg. Nyss. lib. 2. cont. Eunom. pag. 485. In constitutionibus Apostolicis lib. 8. cap. 13. pag. 354. eadem respondendi ad *Sancta Sanctis*, formula præscribitur, tertium εἷς, *unus*, addendo ante Ἰησοῦς Χριστός. Post, loco ἡμεῖς δὲ καὶ ἅγιοι, in codd. Roe, Casaub & Grod. habetur ἡμεῖς γὰρ εἰ καὶ ἅγιοι; *Nos enim etsi sancti sumus*, &c.

2 *Audivisti Psalmistam*, &c.] Psalmum 33. dum communio sumeretur decantari præcipiunt constit. Apostol. lib. 8. cap. 13. solum autem versum, *Gustate*, &c. à cantoribus decantari in sancti Jacobi liturgia præscribitur. quod & fit in Missa Mosarabica. F Eum locum Patres idcirco vulgo de Eucharistia interpretantur.

ε ἀντιτύπου.] Dositheus Hierosolymitanus patriarcha hunc locum citans Enchiridii pag. 46. legit ἀντίτυπα, *antitypa.* ac revera Patres fere semper antitypa dicunt, maxime cum corporis & sanguinis conjunctam mentionem faciunt. Vertere potuimus *antitypum corpus*, non *antitypum corporis*: non enim habetur ἀντιτύπου τοῦ σώματος, sed sine articulo ἀντιτύπου σώματος. Corpus autem & sanguis Christi antitypa dicuntur in Eucharistia, ad distinctionem eorumdem in statu naturali exsistentium. Sic Origenes tom. 11. in Matth. pag. 254. eucharisticum panem vocat τυπικὸν καὶ συμβολικὸν σῶμα: hoc est corpus typis obtectum iis, quibus idem corpus in naturali suo statu exsistens, mactatum & immolatum figuratur & adumbratur; quo statu in Eucharistia esse non potest. De objectione quam inde Albertinus petit, fusius in Dissert. tertia agimus.

γ προσιὼν οὖν.] Hæc quoque, usque ad κατέχετε ταῦτα excl. citantur in libello, περὶ θείων μυστηρίων, continuate cum verbis num. 15. ad quartam orationis Dominicæ petitionem pertinentibus, quæ ab hoc auctore allegata fuisse eo loco notavimus. Hic autem in citando Cyrillo magna libertate utitur: quam cùm Albertinus in argumentum traxerit, ut probet depravatas fuisse eas Catecheses, earumque auctoritatem infirmet ac dejiciat, locum integrum quamvis prolixum exscribere non gravabimur. Ita igitur Cyrilli verba refert: Προσιὼν δὲ, μὴ τεταμένας χερσὶ, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποίησον τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλέα ὑποδέχεσθαι. καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην δέχου μετὰ πολλοῦ φόβου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ Ἀμήν. Καὶ τῇ ἐπαφῇ E τῶν ὀφθαλμῶν μεταλάμβανε, ἵνα μὴ τῆς μαργαρίτου ἐκπέσῃ τῆς χειρὸς σου. Εἶτα μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ τιμίῳ καὶ ἁγίῳ αἵματι, μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ τρόπῳ προσκυνήσεως λέγων τὸ Ἀμήν. Ἔτι δὲ τῆς νοτίδος οὔσης τοῖς χείλεσι, ταῖς χερσὶν ἐπαφώμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια ἁγίαζε. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων. Vides, lector, num dignus sit locus in quo se tantopere jactet Albertinus. Auctor ex Cyrillo sumsit quæ ad suum propositum conducebant, ut mysteriorum nostrorum fidem assereret. cætera vel præteriit, vel in compendium suo more redegit. Adjice librariorum errata & oscitantias, quæ in hoc toto opusculo enormes deprehenduntur. Atque inde judices num ex unius obscuri & anonymi auctoris indiligentiâ in citando, depravationis accusanda sit hæc Catechesis, quum alia ejus loca ab antiquissimis auctoribus summâ fide allegata per- F spexeris.

3 *Adiens igitur*, &c] Vel ad cancellos altaris, qui idcirco mediam hominis staturam non excedebant, Hierosolymitano saltem in tractu, ex vita sancti Euthymii pag. 60. vel, ut magis censeo, ad ipsum altare. ait enim Cat. 18. num. 32. communicaturos ad sanctum Dei altare accessuros esse, πρὸς τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ προσιλεύσεσθαι θυσιαστήριον. Vetus enim consuetudo fuit ut omnes intra cancellos altaris communicarent. Id de ecclesia Antiochena patet ex Ignat. epist. ad Ephes. num. 5. & variis sancti Chrysostomi locis. de Alexandrina ex Dionysio Alexandr. apud Euseb. lib. 7. hist. cap. 9. de Africana ex Tertull. de orat. cap. 14. de Gallicana ex Greg. Turon. lib. 9. hist. cap. 3. Postea præceptum nonnullis in locis, ut soli altaris ministri intra cancellos communicarent. ita jubet concil. Laodic. can. 19 In Africa sancti Augustini tempore ad cancellos populo dabatur communio, Aug. serm. 392. num. 5.

contactu sanctificaveris, illud percipe; advigilans ne quid ex eo tibi depereat. quod enim intercidere patieris, id tibi tamquam ex propriis membris deminutum puta. Dic enim, quæso, si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres, providus ne quid horum tibi periret, ac damnum paterere? nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica intercidat, quod est auro ac gemmis longe pretiosius?

Sanguinis sumtio ex calice.

XXII. Tum vero post communionem corporis Christi, accede & ad sanguinis poculum: non extendens manus; sed [1] pronus, & adorationis ac venerationis in modum, dicens AMEN, sanctificeris, ex sanguine Christi quoque sumens. Et quum adhuc labiis tuis adhæret ex eo mador, manibus adtingens, & oculos & frontem & reliquos sensus sanctifica. Postremò, exspectans orationem, gratias age Deo qui te tantis mysteriis impertire dignatus est.

Ex humiditate labiis adhærente sensus sanctificandi. Oratio cõcludens synaxim.

Id. Cat. n. 13. Traditionum custodia.

XXIII. Eas traditiones inviolatas retinete; & inoffensos vosmet servate. A communione ne vos abscindite: neque propter peccatorum inquinamentum sacris istis & spiritualibus defraudate mysteriis. *Deus autem pacis sanctificet vos totos; & integrum vestrum corpus, & anima, & spiritus, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Cui gloria, honor, & imperium, cum Patre [& Filio] & sancto-Spiritu, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

1 Thess. v. 23.

A ἐπαφῇ τοῦ ἁγίου σώματος, μεταλάμβανε, προσέχων μὴ παραπολέσῃς τι ἐκ τούτου αὐτοῦ. ὅπερ γὰρ ἐὰν ἀπολέσῃς, τούτῳ ὡς ἀπὸ οἰκείου δηλονότι ἐζημιώθης μέλους. εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τις σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσίου, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτεις, φυλαττόμενος μή τι αὐτῶν παραπολέσῃς, καὶ ζημίαν ὑποστῇς; οὐ πολλῷ οὖν μᾶλλον ἀσφαλέστερον τοῦ, χρυσίου καὶ λίθων τιμίων τιμιωτέρου, διασκοπήσεις ὑπὲρ τοῦ μὴ ψίχαν σοι ἐκπεσεῖν;

B κβʹ. Εἶτα, μετὰ τὸ κοινωνῆσαί σε τοῦ σώματος Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος· μὴ ἀνατείνων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καὶ τρόπῳ προσκυνήσεως καὶ σεβάσματος λέγων τὸ, ΑΜΗΝ, ἁγιάζου, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ. Ἔτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χείλεσί σου, χερσὶν ἐπαφώμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ ἁγίαζε αἰσθητήρια. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων.

κγʹ. Κατέχετε ταύτας τὰς παραδόσεις ἀσπίλους, καὶ ἀπροσκόπους ἑαυτοὺς διαφυλάξατε. τῆς κοινωνίας ἑαυτοὺς μὴ ἀπορρήξητε. μὴ διὰ μολυσμὸν ἁμαρτιῶν, C τῶν ἱερῶν τούτων καὶ πνευματικῶν ἑαυτοὺς ἀποστερήσητε μυστηρίων. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι [a] ὑμᾶς «
ὁλοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, «
καὶ τὸ πνεῦμα, ἐν τῇ παρουσίᾳ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ «
Χριστοῦ διατηρηθείη· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, «
σὺν Πατρὶ [καὶ υἱῷ] καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1 *pronus.*] Male Bellarminus hunc locum in Controversiis recitans, vertit, *genu flexo.* Nam priscis temporibus tam apud Latinos quam apud Græcos communio sumebatur à stantibus, ut alii ante nos observarunt.

a ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον.] Ea verba in editis prætermissa resarcimus ex codd. Roe, Ottob. & Casaub. ex sacro Textu, & versione Grodecii; qui tamen ὁλοτελῶς loco ὁλοτελεῖς legisse videtur, & verba καὶ τὸ Πνεῦμα ignoravisse. Post, in codd. Roe, & Casaub. Catechesis his paucis verbis concluditur, ᾧ ἡ δόξα. Ἀμήν. omissis verbis τιμὴ καὶ κράτος, &c. quæ sequuntur. Voces καὶ Υἱῷ uncinis inclusimus, quia Filio jam gloria reddita est in voce ᾧ quæ ad ipsum refertur.

FINIS CATECHESEON.

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

HOMILIA IN PARALYTICUM

ad piscinam probaticam jacentem.

ADMONITIO.

I. *Hujus homiliæ auctor, quem modo Cyrillum nostrum esse probabimus, explicat illam Johannis evangelii partem, qua continetur miraculum Christi, paralyticum annorum triginta ad probaticam piscinam jacentem verbo sanantis, die Sabbati, murmurantibus Judæis. Historiæ hujus singulas circumstantias expendit & declarat, aptas ubique ad fidei commendationem, & emendationem morum exhortationes interserens.*

II. *Principio monet Jesum, animarum simul & corporum medicum, quæcumque loca lustravit benefactis suis implesse.* Num.1.&2. *è paralytico rogasse num sanitatem vellet, non inscientem; sed ægri* num. 3. & 4. *tam animo quam corpore voluntatem ad petendum elicientem: id quod & in alio miraculo cæcorum duorum fecit.* num. 5. *Tum occasione sumta ex responsione paralytici hominem se habere negantis,* num. 6. *Christi divinitatem cum humanitate conjunctam, & utriusque confitendæ necessitatem ostendit; Christique omnipotentissimam, & se sola pollentem vim demonstrat. Deinde imperium illud* n. 7. 8. 9. 10. *Christi, quo paralyticus lectum suum in ferculo exportare jubebatur, interpretans, digreditur in* n. 10. 11. 12. *illum Canticorum locum, quo Salomon ferculum sibi fecisse memoratur; eumque ad passionem Christi allegorice refert: prius monens non communem & profanum illum librum esse, sed mysteriis Christi passionis plenum. Ad propositum revertens, miraculi à Christo facti celeritatem &* n. 13. *facilitatem laudat; multò difficiliorem sanatu notans Judæorum illud malignis oculis cernentium & reprehendentium infidelitatem: quam ipso miraculi suspectu, & Christi potentiæ consideratione* n. 14. & 15. *sanari par erat. Christum postea ad evitandum miraculi plausum se subduxiße observans, fide-* n. 16. *lium donis miraculorum acceptis gloriantium præcipitem jactationem retundit. ac monitum Christi* n. 17. *ad sanatum hominem, ne amplius peccet deteriora perpessurus, recensens; omnia mala nostra ex peccatis oriri notat, eaque diligenter amputanda monet; nec Dei patientia abutendum. Inde* n. 18. *occasione sumta ex lecta superius in ecclesia Pauli apostoli sententia, sensumque ejus enucleans, varias ad virtutem hortationes subjungit; & commendata in Christum fiducia, episcopi orationi* n. 19. *locum facturus, suæ finem imponit.*

III. *Homiliam hanc, ex ms. cod. Bodleianæ bibliothecæ num. 25. notato expressam, primus in lucem edidit Thomas Millesius in Oxoniensi Cyrilli Hierosolymitani editione anni 1703. Sed quæ omnium editionum ex uno duntaxat codice adornatarum fortuna est, in medio mutila est, & mendis innumerabilibus respersa. nam codicis sui scripturam editor summa fide qualis erat omnino repræsentavit, adjectis ad imam paginarum calcem scholiis, quibus suas de emendando textu conjecturas proponit. Nos in bibliotheca christianissimi Regis unum orationis ejus exemplar nacti, in codice membranaceo undecimi vel duodecimi circiter seculi notato 2030. in quo habetur fol. 135. verso, lacunam mediæ homiliæ explevimus, ac permulta Anglicani codicis errata correximus: fassi tamen alium codicem à nobis desiderari, ut pura & perfecte defæcata producatur. Tametsi enim amborum codicum collatio magnum ad textus emendationem momentum adtulerit, adhuc tamen supersunt nævi nonnulli: maxime in ea parte homiliæ quam ex uno regio codice edidi, quæ alterius codicis auxilio declarari & emendari nequivit. In his locis nihil aliud facere*

potui, quam ut ex conjectura supplerem. Ubi manifesta ratio cogebat, non dubitavi id quod conjiciebam legendum textui inserere, ne barbaram & inusitatam, & alienam lectionem, pro ea quæ indubitate Cyrilliana videbatur, obtruderem. At ubi nihil certi suppetebat, repræsentata mss. lectione, in notis meam conjecturam indicavi, liberam aliorum conjecturis aleam relinquens.

IV. In Anglicana editione repræsentatur quasi initio mutila: sicque habetur ejus initium præfixis aliquot punctis continuate positis;.... ὃ δ' ἂν φανῇ Ἰησοῦς. ac revera particula δὲ quædam alia præcessisse significat. Haud tamen declarat Millesius quot folia, vel quæ folii pars desit in codice. At in ms. regiæ bibliothecæ libro, nulla prorsus cujusquam defectus significatio. Incipit ab his verbis ὅπου ἂν φανῇ Χριστὸς &c. litterâ O majusculâ depictam piscis figuram, propter piscinæ mentionem, circumplectente. Nihil prorsus ad homiliæ hujus integritatem deest; ut si quid prætermissum sit, nihil aliud præter principium quoddam sive exordium minime necessarium, aut una alterave phrasis, deesse videatur.

V. De hujus orationis auctore jam disquirendum superest. Ambo codices, Anglicanus & Gallicus, Cyrilli Hierosolymitani nomen hujus fronti infixum præferunt: nec quidquam est quod huic inscriptioni opponi possit; imo multa sunt quæ Cyrillum auctorem, mea quidem sententia, abunde demonstrent.

VI. Ac primò quidem homiliæ istius antiquitatem plura confirmant. Adhuc enim ea vigebat consuetudo, ut plures in una synaxi concionarentur, & postremus omnium episcopus. nam sub orationis finem num. 20. veretur ne Patris, hoc est episcopi, doctrinæ & concioni sua ob prolixitatem impedimento futura sit, & sublimiora ab eo verba exspectanda ait. Notum autem est Cyrillum, quo tempore Catecheses habebat, nimirum ante episcopatum suum, singulis synaxibus concionari solitum esse. Eo etiam tempore communia erant inter fideles, nulla insigni sanctitatis nota conspicuos, somniorum propheticorum, curationum, & expellendorum dæmonum dona: dum notat num. 16. si cui hujusmodi successus contingant, inde homines passim efferri solere, eaque non modesto silentio supprimere, sed glorianter evulgare. Cyrilli autem ætate observavimus frequentia fuisse hæc primæ ætatis charismata, ita ut cum baptismi gratia, secundum cujusque fidei proportionem ordinarie concederentur. Vide Cat. 1. num. 5. Cat. 5. num. 9. & 11. Cat. 13. num. 23. Cat. 17. num. 37. Præterea simplex hujus auctoris theologia, nihil theologicorum vocabulorum admixtum habet. Vide disertam & perspicuam divinitatis & humanitatis Christi confessionem, num. 6. qualis omnino habetur Cat. 12. num. 1. iisdem propemodum verbis expressa.

VII. Secundò, auctorem Hierosolymæ scripsisse suadet, non tantum id quod num. 2. de piscinæ probaticæ descriptione tradit, plane simile ei quod Hierosolymitani Itinerarii auctor eadem ætate narrabat: verum etiam quod num. 12. de Gabbatha loquens, seu Lithostroto in ædibus Pilati existente ait, auditorem tantum non ad inspectionem locorum remittens: quo in loco ea formula dicendi utitur, Norunt Ecclesiæ studiosi, ἴσασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας σπουδαῖοι, qua in simili occasione usus est Cat. 13. num. 26. οἴδασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ψαλμῳδοί.

VIII. Tertiò, stylus ipse & dicendi ratio Cyrillianæ similis: in varia membra concisus, non ampullatus aut grandis, sed familiaris & qualis extemporalis orationis, cujusmodi sunt omnes Catecheses, esse solet. Scripturas frequenter citat auctor, eas explanans paraphrasis in modum; brevibus sententiis, expositionis gratia, earum verba intercipiens, atque identidem repetens; sicque continuans, donec totum contextum sibi propositum absolverit. præterea crebris parenthesibus vel orationem suam, vel citata Scripturæ verba interrumpens. Id in omnibus Catechesibus tute lector observasti, atque in hac homilia perspicue deprehendes, præsertim num. 10. & 5. Digressionibus quandoque longis utitur Cyrillus: ut Cat. 6. num. 29. Cat. 16. num. 14. habes quoque isthic prolixam, quæ numeros 10. 11. & 12. integros complectitur. Scripturas hic mystica, & ut vocat contemplatrice, seu allegorica commentandi ratione interpretatur, præsertim num. 10. & seqq. Hanc autem extra Catecheses ipsi Scripturas enarrandi consuetudinem fuisse significat Cat. 13 num. 9. quo loco docet Catechesim aliud dicendi genus, faciendæ fidei aptius, postulare: nec tamen in Catechesibus litterali sensui ita intentus est, ut non in allegoricis ac mysticis, quum se dat occasio, libenter immoretur ex consuetudine.

IX. Quartò, similes in hac Homilia atque in Catechesibus, ac pene ad verbum repetitæ observantur sententiæ. Nonnullas jam supra num. 6. & 7. observavimus. En alias: Christum

corporum & animarum medicum iisdem pene verbis docet in hac homilia, num. 2. & Cat. 10. num. 13. quo etiam in loco, ut & hic num. 19. hortatur, ut qui corporeis conflictatur morbis, ad Christum confugiat. Christum omnibus omnia effici eodem modo dicit hic num. 9. & Cat. 10. num. 5. Quæ hic de Christo una ex parte Deo, ex altera homine, differit num. 6. plane similia sunt verbis Cat. 4. num. 9. Ut hujus orationis num. 9. in Christo no[illegible] *apparet, sed eum qui operabatur in eo qui apparebat, considerandum monet;* [illegible] *Cat. 11. num. 20. negat attendendum ad eum qui natus est in Bethleem, sed eum adorandum qui sempiternò genitus est ex Patre. Christum ex Patre* immediatè *genitum dicit hic num. 5. quod repetit & explicat Cat. 7. num. 4. & Cat. 11 num. 7. Christum nutu Patris omnium factorem appellat isthic num. 5. In Catechesibus sæpe, & in primis Cat. 11. num. 22. & 24. Eadem est sententia, eademque verba de Christo, prophetice, quamvis per derisum, à militibus pro rege salutato, hujus orat. num. 12. & Cat. 13. num. 17. In hac homilia num. 10. in commendationem sacri Canticorum libri excurrit, aitque passionis Christi propheticum esse. id maxime Cyrillo proprium, qui nullo alio Scripturæ libro familiarius ac libentius uti solet, multasque in eo Christi passionis circumstantias prophetatas esse contendit. Similia prorsus de horto in quo crucifixus & sepultus est Christus, ex Canticorum libro dicuntur hic num. 11. & Cat. 13. num. 32. ac Cat. 14. num. 5. item de favo mellis post resurrectionem degustato, ac vino myrrhato ante crucem, Homil. in Paralyt. num. 11. & Cat. 13. num. 29. ac Cat. 14. num. 11.*

X. *Omitto multas alias similes sententias ac locutiones. v. g. Paralyticum nostrum anima simul & corpore ægrotasse ait hic num. 4. & Cat. 10. num. 13. Quod de Judæis semper discentibus, & in ignorantia senescentibus hic refert num. 5. habetur Cat. 4. num. 2. & Cat. 13. num. 7. iisdem verbis. Iterum Homil. in Paralyt. num. 14. verba verbis destrui, opus argumentum insuperabile continere monet. idem Cat. 13. n. 8. Christum vocat isthic num. 9.* maris aurigam. *& Cat. 9. num. 9. Deum aquas tamquam gubernaculo regentem repræsentat :* ὕδωρ οἰακίζει. *Vocem* ἐκλαμβάνειν *Cyrillus pro* interpretari *familiariter adhibet. ita hic num. 10. Vox* μέσον *significat ambiguum apud Cyrillum, Cat. 16. num. 15. sic & in Paralyt. num. 4 Verbum* μείζονα ῥήματα *intelligit num. 20. de sublimiori doctrina. sic & Cat. 18. num. 33. Dum ad aliquem Scripturæ librum auditorem vocat, hac locutione utitur :* ἐλθὲ ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τὴν γένεσιν, *Cat. 10. num. 4.* ἐλθὲ ἐπὶ τὸν κθ'. ψαλμόν, *Cat. 14. num. 4. Ita & hic num. 10.* ἐλθὲ ἐπὶ τὰς Παροιμίας. *Confer verba num. 3.* τὸ λεῖπον ἀπεπλήρωσεν, *cum his Cat. 5. num. 9.* τοῦ νεκροῦ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. *item hæc num. 13.* πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξυτάτη δὲ ἡ ἔμπλαστρος· πολυετὴς μὲν ἡ πάρεσις, ὀξυτάτη δὲ ἡ νεύρωσις, *cum his Cat. 2. num. 11.* ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν. *& Cat. 13. n. 31.* μακροχρόνιος μὲν ἡ αἴτησις, ὀξυτάτη δὲ ἡ χάρις . . . ὀξύτατα κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἀπεφηνάμην· ὀξύτατά σοι χαρίζομαι. *Ibi eumdem profecto stylum vides.*

XI. *Ex his omnibus simul collectis legitime confici potest Cyrillum hujus homiliæ indubitatum authorem esse. Eam autem peroravit presbyter, Maximo episcopo adhuc vivente, & per se concionante, atque agente : quamobrem eam vel eodem anno quo catecheses, potius aliquot vel ante annis habitam existimo, circiter ann. 345. habet enim hæc oratio quiddam quod juvenescentis ingenii tirocinia redoleat, in frequentibus parenthesibus, digressionibus crebris & longis, paraphrasibus abundantioribus & luxuriantibus, locutionibus non sat castigatis. Extemporaliter dicta videtur, sicut & catecheses : nec enim dicenti satis digesta ac præparata videtur fuisse materies. indiligens ad hæc scripturarum allegatio, ac coactæ interdum interpretationes : ut illa de ferculo Salomonis, & argenteis columnis, quæ ab argento Judæ dato passionem cœpisse figurarint. Quæ non impediunt quominus præclara sit oratio, multa præcepta moralia, egregia fidei documenta, & observationes præclaras complectens.*

XII. *Si certo nosceremus ordinem lectionum in Hierosolymitana ecclesia usitatarum, ad diei quo habita est hæc oratio notitiam facile perveniri posset. Johannis evangelium Græci legunt à Pascha usque ad Pentecosten. Eodem tempore quo Johannis evangelium, legebatur in ecclesia Hierosolymitana epistola ad Romanos; cujus septimi capitis initium, quo die habita hæc oratio est, lectum fuerat, num. 17.*

Dicta ante ann. 351.

SANCTI PATRIS NOSTRI CYRILLI HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI HOMILIA

In Paralyticum juxta piscinam jacentem.

Johan. v. 1-16.

Jesus ubique beneficus. Matth. IX. 10.

I. UBICUMQUE adparuerit Jesus, ibi etiam adest salus. Nam & si publicanum in telonio sedentem viderit, hunc apostolum & evangelistam facit: & tametsi inter mortuos sepeliatur, mortuos exsuscitat. Et ille quidem cæcis visum, surdis vero audiendi vim impertit: ac piscinas obit, non ædificia quærens, sed ægros curans.

Johan. v. 2. ṽ. 3.

II. Hierosolymis enim probatica piscina erat, quinque porticus habens; quatuor ambientes, & quintam in medio sitam. in hac jacebat multitudo ægrotantium, eratque plurima Judæorum infidelitas. Medicus verò, qui cùm corporum, tum animarum morbos sanat & curat, mensura quadam & ordine medicinam adhibuit; priorem sanans eum qui diutino morbo laborabat, ut citius doloribus levaretur. Non enim ab uno, vel altero die, aut mense uno, vel anno ibi jacebat, sed ab octo & triginta annis. longinquo morbo prostratus, videntibus notus erat, & sanantis se vim ac potestatem patefaciens: erat enim notus omnibus propter diuturnitatem temporis paralyticus ille. Ac summus quidem medicus potestatem suam demonstravit; infamata vero ab iis est, qui facta ejus malam in partem accepere.

Jesus corporum & animarum medicus. Id. Cat. 10. n. 13.

ṽ. 6. Jesus Paralyticum vidit, & ante quæstionem statum ejus cognovit.

III. Circumiens enim piscinam, *vidit:* non quæstione habitâ cognovit; sed divina virtute quæstionis omissionem supplevit. *Videns*, non interrogans, quanto ex tempore jaceret. sed videns cognovit, qui & antequam videret, probè noverat. Nam si in his quæ in corde latebant,

[a] ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΟΜΙΛΙΑ

Εἰς τὸν παραλυτικὸν τὸν ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν.

α'. [β] Ὅπου ἂν φανῇ Ἰησοῦς, ἐκεῖ καὶ ἡ σωτηρία. κἄν τε γὰρ ἴδῃ τελώνην καθήμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου, τοῦτον ἀπόστολον ποιεῖ καὶ εὐαγγελιστήν. κἄν τε μετὰ νεκρῶν ταφῇ, νεκροὺς ἐγείρει. καὶ τυφλοῖς μὲν τὸ βλέπειν χαρίζεται, κωφοῖς δὲ τὸ ἀκούειν· [γ] καὶ τὰς κολυμβήθρας περιέρχεται, οὐ τὰς οἰκοδομὰς ζητῶν, ἀλλὰ τοὺς νοσοῦντας ἰατρεύων.

β'. Ἐν γὰρ τοῖς Ἱεροσολύμοις [δ] ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα, πέντε στοὰς ἔχουσα, τέσσαρας μὲν περιτρεχούσας, μέσην δὲ τὴν πέμπτην, ἐν ᾗ κατέκειτο πλῆθος ἀσθενούντων. [ε] καὶ ἀπιστία ἦν πολλὴ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρὸς καὶ θεραπευτὴς, μέτρῳ τὴν ἴασιν ἐχαρίζετο, τὸν πολυχρόνιον πρῶτον θεραπεύων, ἵνα τάχιον ἀπαλλαγῇ τῶν ἀλγηδόνων. [ζ] οὐ γὰρ μία ἡμέρα ἦν αὐτῷ κατακεῖσθαι, ὡς οὐδὲ δευτέρα, οὐδὲ πρῶτος μὴν ἢ ἐνιαυτός· ἀλλ' ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη. κατακείμενος πολυχρονίῳ νόσῳ, γνώριμος ἦν τοῖς ὁρῶσιν, καὶ δεικνύων τοῦ θεραπεύοντος τὴν ἐνέργειαν· ἐγνωρίζετο γὰρ ὑπὸ πάντων διὰ τὸν χρόνον ὁ παραλυτικός. ὁ δὲ ἀρχιατρὸς ἐδείκνυε μὲν τὴν δύναμιν, ἠθετεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν κακῶς ἐκδεχομένων.

γ'. Περιερχόμενος δὲ τὴν κολυμβήθραν, ἴδεν· οὐκ ἐξ ἐρωτήσεως μαθὼν, ἀλλ' [η] ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας τὸ λεῖπον ἀπεπλήρωσεν. ἰδὼν, οὐκ ἐρωτῶν, ἐκ πόσου χρόνου κατάκειται. ἀλλ' ἰδὼν ἔγνω, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν εἰδώς. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ καρδίαν, οὐ

[a] τοῦ ἐν ἁγίοις, &c] In editis habebatur tantum εἰς τόν; reliqua addidimus ex Reg. cod. Loco ἐπὶ, Reg. habet παρά, quod concinnius.

[β] ὅπου ἂν φανῇ, &c] Ita Reg. cod. at Millesius ex cod. Bodl. scripsit, οὗ δ' ἄν, & præmissis aliquot punctis continenter positis, quibus indicatur mutilum esse exordium; ac revera id convincit particula δέ. at in Reg. cod. significatur nihil prorsus deesse. Enclitica τε inter κἄν & ἴδῃ abest à Reg. ex quo articulum τοῦ ante τελωνίου addidimus.

[γ] καὶ τὰς, &c.] Ex Reg. καὶ loco κἄν; ac pro ζητεῖ & ἰατρεύει, ζητῶν & ἰατρεύων scripsimus. optima est Bodl. scriptura, si legatur περιέρχηται. τοὺς etiam loco τὰς ante νοσοῦντας posuimus, nullo ex codice, sed perspicuo mendo correctionem postulante. Forte legendum τὰς νόσους, *morbos*.

[δ] ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα.] Ita emendavimus ex Reg. cod. habetur enim in Millesio ἐν τῇ προβατικῇ, quæ phrasis verbi alicujus omissione pendet. scribendum fortassis, ἐν τῇ προβατικῇ ἦν κολυμβήθρα, quod esset convenientius cum Evangelio, cujus hæc verba sunt: Ἔστι δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπὶ τῇ προβατικῇ (supple ἀγορᾷ,) κολυμβήθρα, &c. *Est autem Hierosolymis ad probaticam*, (forum à venalibus ovibus hoc nomine appellatum) *piscina*, &c. Nihilominus in Vulgata nostra dicitur *probatica piscina*, atque hoc nomine passim appellatur à Patribus. Sic Cyrillus Alexandr. lib. 12. in Johan. cap 19. ṽ. 7. pag. 1048. ἐπὶ τῇ κολυμβήθρᾳ ποτὲ ἐπικληθείσῃ προβατικῇ, *ad piscinam quæ olim probatica vocabatur.* Sic auctor homiliæ de semente sancto Athanasio tributæ, operum ejus tomo secundo sive tertio num. 15. pag. 70. Ἐν Ἱεροσολύμοις προβατική τις ἦν κολυμβήθρα, καὶ νῦν ἐστιν. πέντε στοὰς εἶχε. νῦν γὰρ περιῃρέθη τὰ περιξ οἰκοδομήματα; *Erat Hierosolymis probatica quadam piscina, & hactenus exsistit. habuit quinque porticus. modo enim destructa sunt ambientia ædificia.* Chrysostomus tom. 5. serm. 7. in Paralyticum 38. annorum pag. 103. legit ut in Vulg. textum Johannis, ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα. Hieronymus in locis Hebraïcis ad Bethesda, ait *Bethesda, piscina in Jerusalem quæ vocabatur* προβατική, *& à nobis interpretari potest pecualis.* Eodem modo vocatur προβατική pag. 142. in Catena græca ab Ammonio & Theodoro Mopsuest. sed Mopsuestenus quinque has porticus in circuitu fuisse ait. major vero Cyrilli oculati testis fides. Sanctus Nilus lib. 2. epist. 201. & lib. 3. epist. 236. probaticam pariter piscinam appellat. Auctor Itinerarii Jerosolymitani sic eam piscinam describit anno Christi 333. *Inter us civitatis sunt piscinæ gemellares, quinque porticus habentes, quæ appellantur Bethsaïda. Aquam habent eæ pis ina in modum coccini turbatam.* Paulo post, pro τέσσαρες, ex Reg. cod. scripsimus τέσσαρας.

[ε] καὶ ἀπιστία ἦν πολλή, &c.] Ex Reg. ms. loco ἀπιστεῖα scripsimus ἀπιστία, & verbum ἦν restituimus. Inferius, vox μέτρῳ ante τὴν ἴασιν, omittitur in Reg cod.

[ζ] οὐ γὰρ μία, &c.] Ex Reg. editus οὐ μία μόνον. Paulo post, quum ante esset πρῶτος μόνον ἤ. ex cod. ms. restituimus πρῶτος μὴν ἤ. Post, ejusdem codicis auctoritate delevimus particulam καὶ ante γνώριμος; addidimusque verbum ἦν post γνώριμος; voces διὰ τὸν χρόνον, post ἐγνωρίζετο, & particulam δὲ ante ὑπὸ τῶν, &c.

[η] ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας.] Reg. θεϊκῇ ἐνεργείᾳ τὸ λεῖπον ἀπεπλήρου. Inferius, ex Reg. voces ἐκ πόσου scripsimus istarum loco, πῶς μὲν ἐκ πόσου.

χρείαν

[α] χρείαν εἶχεν ἵνα τὶς [α] αὐτὸν ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· πολὺ δὲ μᾶλλον περὶ τῶν νοσημάτων, ὧν ἔξωθεν ἡ ἐπαγωγή.

[β] δ'. Εἶδέν τινα κατακείμενον, [β] καὶ πλείστῃ νόσῳ βεβαρημένον· ἁμαρτιῶν γὰρ εἶχε πολὺ φορτίον, καὶ νόσου πολυχρόνιον ἀλγηδόνα. Πρὸς τοῦτον ἐρώτημά πως λέγει τὸ ποθούμενον· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; καὶ οὐκ εἶπεν τί ἄλλο, ἀλλὰ κατέλειπεν τῇ μεσότητι τῆς [γ] ἐρωτήσεως· διπλῆ γὰρ ἦν ἡ ἐρώτησις. Ἐπειδὴ γὰρ [γ] οὐ μόνον ἐνόσει τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν (κατὰ τὸ ὕστερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, Ἴδε, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται·) ἠρώτα αὐτόν· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ὢ μεγάλης ἰατροῦ δυνάμεως, ἐπὶ τῷ θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ πίστεως ἡ σωτηρία, διὰ τοῦτο ἤκουσε τό, θέ- [δ] λεις; ἵνα τὸ θέλειν [δ] ἐπαγάγῃ τὴν ἐνέργειαν. Τοῦτο μόνου τοῦ Ἰησοῦ τὸ ῥῆμα· ἀρχιατρῶν γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσθητῶν. οἱ γὰρ τὰ αἰσθητὰ νοσήματα θεραπεύοντες, οὐ δύνανται πᾶσιν λέγειν· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; [ε] Ἰησοῦς δὲ καὶ [ε] τὸ θέλειν χαρίζεται, καὶ τὸ πιστεύειν λαμβάνει, καὶ τὴν δωρεὰν ἀμισθὶ χαρίζεται.

ε'. Περιῄει ποτὲ ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ τυφλοὶ [ζ] δύο ἐκαθέζοντο, [ζ] ἀβλεπτοῦντες μὲν τῷ σώματι, πεφωτισμένοι δὲ τὴν διάνοιαν. ὅνπερ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν γραμματεῖς, τοῦτον ἐδείκνυον οἱ τυφλοὶ βοῶντες. οἱ μὲν γὰρ [η] Φαρισαῖοι τὸν νόμον [η] μεμαθηκότες, καὶ ἐκ παιδὸς ἕως γήρως μεμελετηκότες, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες, ἔλεγον, ὅτι τοῦτον οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· Εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. οἱ δὲ τυφλοὶ ἐπεβόων λέγοντες· Υἱὲ Δαβίδ, ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ ὅνπερ οὐκ ᾔδεισαν οἱ τὸν νόμον μεμαθηκότες, [θ] τοῦτον ᾔδεισαν οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ [θ] ὑπηρετήσαντας εἰς ἀνάγνωσιν ἔχοντες. τούτοις προσελθὼν ὁ [ι] Σωτὴρ ἔλεγεν· [ι] Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; καὶ τό, Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν. οὐκ εἶπεν, τί θέλετε ἵνα εἴπω ὑμῖν· ἀλλά, τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; ποιητὴς γὰρ ἦν, καὶ ζωοδότης, οὐ νῦν ἀρξάμενος ποιεῖν· (ὁ πατὴρ γὰρ αὐτοῦ πάντοτε ἐργάζεται, καὶ αὐτὸς τῷ πατρὶ συνεργάζεται) καὶ ποιητὴς ἦν τῶν

A *opus ei non erat ut quis eum interrogaret de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine:* multo id magis circa morbos qui ab exterioribus causis inducuntur. — *Joh. xvi. 30. Joh. ii. 25.*

IV. Vidit quemdam jacentem, & plurima vi morbi degravatum. peccatorum enim onus grave, simul & diutinus morbi dolor ei incubuere. Huic quæstio proposita, id quod cupiebat quodammodo exposuit: *Vis sanus fieri?* nec quidquam adjecit præterea; sed quæstionis eum dereliquit ambiguo: nam quæstio duplex B erat. Quoniam enim non corpore solo, verum etiam animo æger erat, (secundum illud quod ipsi postea dixit: *Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne tibi deterius aliquid contingat;*) interrogat illum: *Vis sanus fieri?* O magnam medici potestatem, qui auxilium ex sola voluntate suspendit. Nam cum [*] ex fide salus sit, idcirco audivit illud: *Visne?* ut voluntas hæc, [Christi] operationem eliceret. Vox hæc unius Jesu propria est: non enim summorum [etiam] qui corpora curant, medicorum est. nam qui sensibilibus morbis medentur, non C possunt omnibus dicere: *Vis sanus fieri?* Jesus vero ipsum etiam velle dat, & fidem acceptam habet, & donum gratis impertit.

Paralyticus peccatis simul & morbo degravatus. *V. Cat. 10. n. 15.*

Johan. v. 6.

℣. 14.

℣. 6.

Christus auxilium suum ex sola hominis voluntate suspendit.

Jesus dat ipsum velle.

V. Obambulabat aliquando Salvator in via, & cæci duo sedebant, corpore quidem cæcutientes, animo vero illuminati. quem enim non noverant Scribæ, hunc demonstrabant cæci, clamantes. Quumque Pharisæi qui legem addidicerant, eamque à pueritia ad senectutem usque fuerant meditati, in ignorantiaque consenuerant; dicerent: [a] *Hunc nescimus unde sit:* ([b] In propria enim venit, & sui eum D non receperunt.) cæci contra clamabant, dicentes: *Fili David, miserere nostri.* & quem nescierunt qui legem didicerant, hunc noverunt qui oculorum ministerio ad legendum erant destituti. Ad eos accedens Salvator, dixit: *Creditis quod possim hoc facere?* & illud: *Quid vultis ut faciam vobis?* non dixit: *Quid vultis ut dicam vobis?* sed, *Quid vultis ut faciam vobis?* Factor enim erat & vitæ dator, qui non tum primum facere incipiebat: ([c] Pa- E ter enim ejus semper operatur, & ipse unà cum Patre operatur:) & rerum omnium nutu

Matth. xx. 30. Quod sanitatis desiderium & voluntatis confessionem requirat Christus, probatur duorum cæcorum exemplo. *2. Tim. iii. 7. Id Cat. 4. n. 2. Cat. 13. n. 7.* a *Johan. ix. 29.* b *Johan. i. 11. Matth. ix. 27. & xx. 30.*

Matth. ix. 28. & xx. 32.

c *Johan. v. 17. V. Cat. 7. n. 6. & Cat. 11. n. 23. Id. Cat. 11. n. 22. & 24. Cat. 10. n. 5.*

α αὐτὸν ἐρωτήσῃ.] Ex Reg. cod. vocem αὐτὸν supplevimus: ac emendavimus vitiosam scripturam ἐρωτήσει pro ἐρωτήσῃ. Hic porro Cyrillus commiscet duo loca Johannis ex cap. 16. ℣. 30. & cap. 2. ℣. 25. paulo aliter referens quam apud Evangelistam habentur.

β καὶ πλείστῃ, &c.] Particulam καὶ Reg. codex suppeditavit. Mox, loco πολύφορτον ex eod. cod. scripsimus πολὺ φορτίον, quamquam non improbabilis vetus scriptura, quâ vox ἀλγηδόνα referatur tum ad πολύφορτον, tum ad πολυχρόνιον. Post, quum haberetur ὑγιεῖς, ex Reg. & sacro Textu correximus scribendo ὑγιής.

γ οὐ μόνον ἐνόσει, &c.] Ita ex Reg. Millesius Ἐνόσει. ac mutato verborum ordine prius τὴν ψυχὴν ponit, deinde τὸ σῶμα, hoc sensu: *Non animâ solùm, sed & corpore æger erat.* Ante αὐτοῦ, præpositionem ὑπὸ Reg. cod. subministrante posuimus. Post, Reg. cod. habet ut in sacro Textu χεῖρόν τί σοι γένηται.

δ ἐπαγάγῃ.] Ex Reg. emendatum. Millius ἐπαγάγει. Facile crederem loco τὸ ante θέλειν, legendum τῷ, in hunc sensum: *Ut ad ejus voluntatem, suam Christus operationem adjungeret.* Mox, loco μόνον, ejusd. codicis auctoritate scripsimus μόνου, sensu postulante. at idem codex omittit verba sequentia ῥῆμα· ἀρχιατρῶν γὰρ οὐκ ἔστιν, & pro αἰσθητῶν habet αἰσθητόν.

ε τὸ θέλειν χαρίζεται] Omnino mihi persuadeo legendum τῷ θέλειν, χαρίζεται, *ad solam hominis voluntatem gratificatur.* Eum sensum postulat totus contextus auctoris, qui in eo est, ut probet Christum nullam aliam ad curandum conditionem exigere, quam desiderium sanitatis. Supra dixit: ἐπὶ τῷ θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου. Eodem modo Procat. num. 8. probans Deum nihil aliud quærere nisi bonam voluntatem, quærenti quomodo sua sibi peccata remittuntur, respondet: τῷ θέλειν τῷ πιστεύειν. Ita in hoc loco præclare convenit si legatur, *solâ voluntate expectata benefacit, fide contentus est.* Quia tamen altera lectio duorum codicum consensu munita est, eaque verum sensum habet, respuere nolui. Pro ἀμισθῆ, reposui ἀμισθί, cum manifestum sit librariorum peccatum. Regius etiam pejus ἀμισθοτί. Mox, loco περιῄει, credo scribendum παρῄει.

ζ ἀβλεπτοῦντες.] Ex Reg. Millesius ἀβλέποντες. V. Cat. 16. n. 22.

η μεμαθηκότες, &c.] Ubi scriptum erat μεμελετηκότες, scripsimus μεμαθηκότες, ut infra etiam repetitur: ac μεμελετηκότες posuimus F pro πεπληκότες. utrumque ex Reg. cod. in quo hæc verba, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες omissa sunt. at reperiuntur in simili loco Cat. 4. num. 2. Ex eadem codicis auctoritate, evangelica verba, εἰς γὰρ τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, quæ ante ἔλεγον posita erant, post πόθεν ἐστίν, naturali sedi restituimus, quamquam hæc ordinis inversio Cyrillo familiaris. vide Cat. 12. num. 8. eumdem Johannis locum simili parenthesi inclusum. vide & Cat. 5. num. 2. Ex eodem cod. ante ἐπεβόων, adjecimus, τυφλοί.

θ ὑπηρετήσαντας.] Hanc Reg. cod. scripturam excusæ ὑπηρέτας prætulimus.

ι Πιστεύετε, & paulo post θέλετε.] Ita emendavimus ex cod. Reg. pro πιστεύεται & θέλεται. Verba sequentia, οὐκ εἶπε, &c. usque ad ποιητὴς γὰρ excl. propter repetitas voces ποιήσω ὑμῖν, prætermissa sunt in eo codice.

Patris factor erat. Ipse autem solus ex solo immediate genitus, interrogat cæcos, dicens: *Quid vultis ut faciam vobis?* non ignorans quid vellent; aperta enim res erat: sed ex eorum verbis suum adducturus donum, ut ex suis p[illegible]ificarentur. nec enim qui corda novit ignorabat quid essent dicturi; sed eorum orationem exspectabat, ut interrogatio illis proposita operationem suam eliceret.

V. Cat. 11. n. 7. & Cat. 7. n. 4.

Matth. xx. 32.

Christus cæcos interrogat, ut eorum desiderio suum donum adjungat.

VI. Sic & huic paralytico se præsentem sistens, sponteque sua ad laborantem profectus medicus, (nec mirum, si ad jacentem juxta piscinam ægrum accessit, qui ad nos ex cœlo sponte delapsus est,) ipsum interrogabat: *Vis sanus fieri?* ex hac interrogatione eum ad cognitionem inducens, & ad interrogandum [vicissim] sollicitans. Magnæ hoc gratiæ donum; nullo enim pretio constabat. idcirco & medicum habuit sponte ad se properantem. Ille vero ad eum: Etiam vero, *Domine;* diuturnitas enim morborum meorum facit mihi optandam valetudinem. at ego quidem percupio, verum *hominem non habeo.* Ne animo dejiciaris, ô homo, quia hominem non habeas. Deum habes adstantem tibi, qui aliâ parte homo est, aliâ vero Deus: utrumque enim confiteri debemus. Non enim confessio humanitatis à confessione divinitatis sejuncta, utilis est, imo maledictionis conciliatrix. *Maledictus* enim *qui spem habet in hominem.* Si igitur & nos in Jesum sperantes, in hominem speremus divinitatem simul in spe nostra minime complexi, maledictionis hæredes futuri sumus. Nunc vero & Deum & hominem confitemur, & utrumque verè: [Deum verè] ex vero Patre natum; hominemque non specie tantùm, sed veritate factum adorantes, veram salutem exspectamus.

Christus sponte ad Paralyticum accessit.

Johan. v. 6.

℣. 7.

Christus aliâ parte [Deus], aliâ homo.

V. Cat. 4. n. 9.

Id. Cat. 12. n. 1.

Jerem. xvii. 5.

Maledictioni obnoxium humanitatem tantum in Christo confiteri.

VII. Volo equidem sanus fieri, sed *hominem non habeo.* Vide, num non ibi operationem suam exhibuit, ubi salutis spes deerat. Nam ægrorum plerique domos habebant, & præterea notos, & quosdam alios fortassis. Iste autem vere omnimoda pauperie oppressus,

Ibi Christus suam operationem adhibuit, ubi omnium humanorum auxiliorum inopia.

A ὅλων νεύματι πατρός. [a] αὐτὸς δὲ μόνος ἐκ μόνου ἀμεσιτεύτως γεννηθεὶς, ἐρωτᾷ τοὺς τυφλοὺς λέγων· Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; οὐκ ἀγνοῶν τί θέλουσιν, φανερὸν γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἐπαγαγὼν τὴν δωρεὰν, ἵνα ἐκ τῶν λόγων [b] δικαιωθῶσιν αὐτῶν. οὐ γὰρ δήπου ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς ἀγνοεῖ τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ἐξεδέχετο τὸν λόγον, ἵνα ἡ ἐρώτησις ἐφελκύσῃ τὴν ἐνέργειαν.

ϛʹ. Οὕτως καὶ τούτῳ παραστὰς, καὶ αὐτομολήσας B πρὸς τὸν κεκμηκότα [γ] ὁ ἰατρὸς, (καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ πρὸς τὸν παρὰ τὴν κολυμβήθραν κείμενον παρῆλθεν, εἴγε ηὐτομόλησεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς) ἠρώτα τοῦτον· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλκων αὐτὸν εἰς τὴν γνῶσιν, καὶ διεγείρων αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν. μεγάλης χάριτος δωρεὰ, ἄμισθος γὰρ ἦν· [δ] διὰ τοῦτο καὶ αὐτόμολον εἶχεν τὸν θεραπευτήν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· ναὶ Κύριε. τὸ γὰρ πολυχρόνιόν μου τῶν νοσημάτων, ποθητήν μοι ποιεῖ τὴν ὑγίειαν· κἀγὼ μὲν C ποθῶ, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω. Μὴ ἀθυμήσῃς, [ε] ἄνθρωπε, ὅτι ἄνθρωπον οὐκ ἔχεις· Θεὸν ἔχεις παρεστῶτα, κατά τι μὲν ἄνθρωπον, κατά τι δὲ Θεόν· ἀμφότερα γὰρ ὁμολογητέον. οὐ γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ὁμολογία, μὴ συνομολογουμένης τῆς θεότητος ὠφέλιμος, μᾶλλον δὲ κατάρας [ζ] πρόξενος· Ἐπικατάρατος γὰρ ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν ἐλπίζοντες, εἰς ἄνθρωπον ἐλπίζομεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν θεότητα συμπλέκοντες τῇ ἐλ- D πίδι, κατάρας ἐσμὲν κληρονόμοι. νῦν δὲ καὶ Θεὸν [η] καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν, καὶ ἀμφότερα ἀληθῶς· [Θεὸν ἀληθῶς] ἐξ ἀληθινοῦ πατρὸς γεγεννημένον, καὶ ἄνθρωπον οὐ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν γεγεννημένον προσκυνοῦντες, ἀληθινὴν σωτηρίαν ἐκδεχόμεθα.

ζʹ. Θέλω μὲν ὑγιὴς γενέσθαι, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω. Βλέπε εἰ μὴ ὅπου ἡ σωτηρία [θ] ὑστέρει, ἐκεῖ ἔδωκεν τὴν ἐνέργειαν. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν νοσούντων καὶ E οἰκίας εἶχον, ἔτι δὲ καὶ γνωρίμους, εἰ δὲ καὶ ἄλλους τινάς. οὗτος δὲ ἀληθῶς ἐν πάσῃ πενίᾳ τεθλιμμένος,

[a] αὐτὸς δὲ, &c.] Sic Anglic. cod. Regius vero αὐτὸς γὰρ, &c. puncto post γεννηθεὶς collocato. Cyrillus autem Filium *solum* ex Patre genitum dicit, quia solus natura, cæteri abusive & per adoptionem filii, Cat. 7. num. 5. Addit *ex solo*, vel ut excludatur alter pater, atque ingenitus, Cat. 11. num. 13. vel ut usitata corporum generandi ratio, & Valentinianorum deorum copulæ & successivæ generationes ablegentur. vide Cat. 11. num. 7. & Cat. 6. num. 17. Deinde, immediate genitum docet, sive ad exprimendam intimam Filii cum Patre necessitudinem & connexionem, Cat. 7. num. 4. sive ad excludendam omnem in divina generatione vel temporis moram Cat. 11. num. 7. vel deliberationem ac consultationem, ibid. num. 8.

[b] δικαιωθῶσιν.] Ita ex mera conjectura reposui: hanc tamen, quæ cum proposito auctoris admirabiliter quadrat, nobis sufficienter insinuat Reg. cod. lectio δειχθῶσιν. Millesius scripsit νικέθωσιν, quæ vox græca non est, sumta tamen ex loco Psalmi L. ℣. 4. ubi de justificatione ex sermonibus loquitur propheta; quod nonnullum adfert ad conjecturam nostram momentum.

[γ] ὁ ἰατρὸς.] Verbum ἠρώτα adiicit Reg. cod. Sed sufficit quod inferius habetur ἠρώτα τοῦτον, verba intermedia parenthesibus includendo. Pro εἰς τὴν, eodem codice duce scripsimus παρὰ τὴν.

[δ] διὰ τοῦτο, &c.] Ex Reg. cod. delevimus articulum ὁ ante διά. τοῦτο scripsimus loco τούτου, & αὐτόμολον, pro αὐτόμολος. Lectio Anglicana non est tamen incommoda, hoc sensu: *Nullo enim pretio constabat ea quæ per ipsum afferebatur gratia.*

[ε] Μὴ ἀθυμήσῃς.] Eodem ex cod. loco μὴ θαυμάσῃς, *ne mirere.*

Pro ἔχω scripsimus ἔχεις, quam indicat nobis lectionem codex Reg. corrupte habens ἔχῃς.

[ζ] πρόξενος.] Emendatur ex Reg. depravata lectio πρόξενον. In loco Jeremiæ mox citato, Reg. post ἐπικατάρατος γὰρ, addit ἄνθρωπος ex sacro Textu; & post ἐλπίδα vocem αὐτοῦ.

[η] καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν.] Locum hunc in duobus nostris mss. depravatissimum, partim ex ipsis secum collatis, partim ex conjectura nostra resarsimus. Primùm, loco κληρονομοῦντες, quod post ἄνθρωπον positum nullum nisi perabsurdum efficit sensum, ex Reg. cod. scripsimus ὁμολογοῦμεν. Tum, voces Θεὸν ἀληθῶς, à nobis idcirco uncinis inclusas, de nostro adjecimus sine codicis auctoritate; sed ad sensum perficiendum necessariæ sunt visæ: alioqui repetitio vocis ἀληθῶς facilem nominis Θεὸν prætermissionem efficere potuit. Post ἀληθινοῦ Πατρὸς, loco γεγεννημένα quod in duobus codicibus exstat, (nec mirum voce Θεὸν semel prætermissâ) γεγεννημένον reposuimus. Postremò, verba γεγεννημένον προσκυνοῦντες ex Reg. cod. adscripsimus, loco unius vocis ὁμολογοῦμεν. & ex eodem pro ἐκδεχώμεθα scripsimus ἐκδεχόμεθα.

[θ] ὑστέρει.] Ita Reg. cod. Millesius verò ὕστερον. Mox, pro νοσοκομούντων, Reg. cod. secuti, scripsimus νοσούντων, ut convenientius: atque οἰκίας loco οἰκείας. ubi Millesius οἰκείους legendum conjicit; quod mihi facile probatur. nam de hominibus, quorum paralyticus nullum habebat, sermo est. Post, ubi ἐν πάσῃ πενίᾳ ex Reg. cod. scripsimus, legebatur ἐν πάσιν καὶ πενίᾳ. & loco τῆς ἐξ. βοηθείας, quæ ejusd. libri scriptura est, habebatur τῇ ἐξ. βοηθείᾳ. Inferius voces Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ex cod. Reg. cod. ante τὸν μονογενῆ addidimus.

καὶ τῆς ἔξωθεν βοηθείας μηδεμίαν ἔχων τὴν δύναμιν, μονώτατος καταλειφθεὶς ἔσχεν βοηθὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ναὶ Κύριε, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, [a] ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν. Ἔχεις τὴν πηγὴν, ὅτι, Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· πηγὴν πηγοποιόν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, οὐχ ὕδατος κάτω ῥέοντος, ἀλλ', ὕδατος ἁλλομένου· (τὸ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄνωθεν κάτω ἀναπηδᾷν ποιεῖ, ἀλλ' ἀπὸ [β] τῶν γηΐνων ἐπὶ τὰ οὐράνια.) ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· πηγὴ γὰρ ἀγαθῶν Ἰησοῦς.

η'. Καὶ τί περιμένεις κολυμβήθραν; ἔχεις τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων περιπατοῦντα· τὸν τῶν ἀνέμων ἐπιτιμητήν· τὸν θαλάσσης ἡνίοχον· τὸν μὴ μόνον ἑαυτῷ κρηπῖδος δίκην [γ] ὑπεστρωμένην ἔχοντα τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ Πέτρῳ τὴν ὁμότροπον τοῦ περιπάτου ἐνέργειαν χαρισάμενον. Ἡνίκα γὰρ νὺξ ἦν ἀφεγγής, [δ] παρῆν δὲ τὸ φῶς, οὐκ ἐγνωρίζετο· (Ἰησοῦς γὰρ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἄγνωστος ἦν, ὅσον ἐκ προσώπου χαρακτῆρος φαινόμενος· ἡ δὲ τῆς φωνῆς ἰδιότης ἐμήνυσε τὸν παρόντα) ὡς φάντασμα δὲ [ε] νομίσαντες ἐφοβήθησαν· ἔφη δὲ πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτὸν λέγει· Εἰ σὺ εἶ, ὃν ἐγὼ οἶδα, μᾶλλον δὲ ὃν ὁ Πατήρ μοι ἐμήνυσεν, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφθονωτάτῃ μεταδόσει λέγει, Ἐλθέ.

θ'. Παρῆν τοίνυν παρὰ τὰ ὕδατα τῆς κολυμβήθρας ὁ τῶν ὑδάτων ἡνίοχος καὶ ποιητής· πρὸς ὃν ὁ παραλυτος λέγει, Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ [ζ] βάλῃ με εἰς κολυμβήθραν. Λέγει αὐτῷ ὁ Σωτήρ· τί περιμένεις ταραχὴν ὑδάτων; ἀταράχως θεραπεύθητι. τί δὲ κίνησιν φαινομένην ἐκδέχῃ; λόγῳ τὸ πρόσταγμα γίνεται, ὀξύτερον νοήματος. μόνον ἔνιδε τῇ τῆς πηγῆς ἐνεργείᾳ, καὶ κατόπτευσον τὸν ἐν σαρκὶ φαινόμενον Θεόν· καὶ μὴ τὸν φαινόμενον σκόπει, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ φαινομένου ἐργαζόμενον. Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν. ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· τί περιμένεις τὰ μικρά; τί ζητεῖς ὑδάτων ἰατρείαν; [η] Ἔγειραι, ἡ ἀνάστασίς σοι εἶπεν. πανταχοῦ γὰρ τοῖς πᾶσι πάντα γίνεται ὁ Σωτήρ· πεινῶσιν ἄρτος, διψῶσιν ὕδωρ, νεκροῖς ἀνάστασις, νοσοῦσιν ἰατρός, ἁμαρτωλοῖς ἀπολύτρωσις.

ι'. Ἔγειραι, ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει· ἀλλὰ πρῶτον ἔγειραι, πρῶτον ἀπόβαλε τὴν νόσον. εἶτα ἀνάλαβε τὸ τῆς πίστεως νεῦρον. ἴσχυσον πρῶτον

A nulloque externi auxilii subsidio adjutus, ac solus sibi derelictus, Filium Dei unigenam auxiliatorem adeptus est. *Vis sanus fieri?* Etiam, *Domine;* atqui *hominem non habeo, qui quum turbata fuerit aqua, injiciat me in piscinam.* Habes ipsum fontem; *Quoniam* [illegible] *fons vitæ;* fontem fontium au[illegible]em. [a] *Quicumque autem biberit ex aqua hac,* [b] *flumina de ventre ejus fluent,* non aquæ deorsum fluentis, sed [c] *aquæ salientis.* (aqua enim quam propinat Jesus, non ex supernis ad infima, sed à terrestribus ad cœlestia salire nos facit,) *aquæ,* inquam, *salientis in vitam æternam.* fons enim bonorum Jesus.

Johan. v. 6. 7.
[illegible] v. 10.
a Johan iv. 14.
b Johan. vii. 38.
c Johan. iv. 14.

VIII. Et quid exspectas piscinam? habes [d] eum qui ambulat super aquas, [e] qui imperat minaciter ventis, qui maris auriga est; qui non sibi tantummodo soli instar firmi substratum habet mare, verum etiam Petro ad eumdem modum ambulandi vim impertivit. Quum enim caliginosa nox esset, adessetque ipsa lux, agnitus non est. (Jesus enim ambulans super aquas, quantum ex oris lineamentis agnosci non poterat: vocis autem proprius sonus præsentem designabat:) phantasma vero esse rati, timuerunt. Jesus autem dixit ad illos: *Ego sum, nolite timere.* At Petrus ad ipsum ait: *Si tu es* ille quem ego novi, seu potius quem Pater mihi notum fecit, *jube me ad te venire super aquas.* Ille autem ad eum, sua cum ipso libentissime communicans, *Veni,* inquit.

d Matt. xiv. 25.
e Matt. ix. 26. & Marc. iv. 39.
Christus ambulat super aquas, & aliis ambulare concedit.
Matt. xiv. 24. 25.
℣. 26.
℣. [illegible]
℣. 26.
℣. [illegible]
℣. 28.
℣. 29.

IX. Aderat igitur juxta aquas piscinæ, aquarum auriga & factor; cui paralyticus ait: *Hominem non habeo, qui postquam turbata aqua fuerit, in piscinam me injiciat.* Dicit ei Servator: Quid exspectas dum turbatæ sint aquæ? citra turbationem ullam sanus esto. Quid sensibilem motionem opperiris? verbo, imperatum meum cogitatione citiùs efficitur. Tantum inspice in fontis vim & efficaciam, Deumque in carne conspectum animo æstima. [1] neque eum qui exterius videtur, considera; sed eum qui efficaciter agit per eum qui videtur. *Hominem non habeo, ut quum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.* Ille vero ad eum: Quid respicis ad minima? quid aquarum medicinam quæris? *Surge,* ait tibi ipsa [f] *Resurrectio.* Ubique enim omnibus omnia Salvator efficitur: esurientibus panis, sitientibus aqua, mortuis resurrectio, ægris medicus, peccatoribus redemtio.

Jesus Paralyticum verbo sanat.
Johan. v. 7.
Jussa Christi, verbo solo, cogitatione citius efficiuntur.
[1] V. Cat. 4. n. 9. Cat. 11. n. 20.
℣. 8.
f Johan. xi. 25.
Salvator omnibus omnia efficitur.
Id. Cat. 10. n. 5.

X. *Surge, tolle grabbatum tuum, & ambula;* sed primum *surge,* primum abjice morbum: postea fidei robur adsume. Vires prius expe-

Ibid. 8
Jubetur Paralyticus grabbatum in ferculo tollere.

α. ἵνα, ὅταν ταραχθῇ.] Hic ingens lacuna apud Millesium, à nobis expleta est Regii codicis ope, à verbo ἵνα incl. usque ad verba ὁ Σωτὴρ περὶ δ. &c. excl. num. 10.

β τῶν γηΐνων.] In ms. τῶν χηνῶν.

γ ὑπεστρωμένην, &c.] In ms habetur ὑπεστρωμένην, & ἔχων loco ἔχοντα. Verba Πέτρῳ τὴν, in unum πετρώτην confunduntur. Pro χαρισάμενον est χαρισαμένη.

δ παρῆν.] παρὸν legendum conjicio.

ε νομίσαντες.] Ms. νομήσαντες. Plures hic sunt particulæ δὲ importune & ineleganter acervatæ. cum verò nullus alius nobis suppetias tulerit codex, earum nullam eradere ausi sumus.

ζ βάλῃ.] Ms. βάλλει. Evang. βάλλῃ.

1 *neque eum qui exterius,* &c.] Parum accurata & Nestorianæ similis locutio: cui gemina ac simillima habetur Cat. 11. n. 20. *Ne attendas ad eum qui nunc ortus est ex Bethleem, verum adora eum qui sempiterno ex Patre genitus est.* Harum locutionum innocentiam in Notis ad hunc locum ostendimus: atque, ut notum est, ante Nestorianam ætatem frequentissimæ exstiterunt apud Patres, illos etiam qui & magis orthodoxe senserunt, & magis caute accurateque sunt locuti, ut Greg. Nyssenus, & Nazianzenus. In hoc autem ipso loco Cyrillus de homine Jesu Christo magnificentissime loquitur. Hunc num. 5. vocat *factorem & conservatorem omnium, solum ex solo Patre genitum.* n. 6. vocat eum *Deum & hominem simul sub diverso respectu.* num. 7. *fontem vitæ & fontium auctorem.* num 8. & 9. *aquarum aurigam & factorem, Deum in carne apparentem,* &c.

η ἔγειραι.] In ms. ἔγειρε. Scripsi ut est in Evangelio, atque in ms. etiam aliis locis infra, ubi vox hæc sæpe recurrit.

rire adversus illud quo gestabaris grabbatum : A & [1] in ligneo gestatorio ea quibus diu gestatus es disce adsportare. Ligneum ipsi ferculum portare præcepit ille Salvator, de quo dictum

Cant. III. 9.

est: *Ferculum sibi fecit Rex de lignis Libani:*

ŷ. 10.

[illegible] *fecit argentum, reclinatorium ejus purpuram,* [illegible]*um ejus lapidibus constratum.* Passionis sunt symbola, quæ consignata sunt in Canticis sponsalibus, sobrietatis & temperantiæ plenis. Non enim [2] secundum multorum opinionem libri hujus verba accipiens nihilque considerans, amatoria ac turpium affectuum Cantica esse putes; verum sponsalia verba, modestiæ ac temperantiæ plena. Si verò Canticorum vim non adsequeris, veni ad Proverbia; ac progressione & uti gradibus ad priora illa te evehe. *Sapientia ædificavit sibi domum,* (quasi de muliere loquitur) *& misit servos suos.* Rursusque alibi ait: *Diligе eam, & custodiet te.* Non hic mulieris suadetur amor, sed sapientiæ quæ amorem pravum exterminat: ubi enim sapientiæ possessio, ibi amoris expulsio. non enim è sapientia perturbationum C affectus, sed sapientes cogitationes. *Equi ad feminam insanientes facti sunt:* præter rationem impetus ille. Igitur si in Canticis audias quasi de sponso & sponsa multa dici, ne humi repas, neque juxta humanos affectus hæc audias; sed ex rebus affectu vacuis te ad tuos transferendos affectus exerce.

Canticorum liber non amatorius, sed mysticus, & temperantiæ plenus. 2

Proverbiorum liber, via & gradus ad Cantica.

Prov. IX. 1. ŷ. 3.

Prov. IV. 6.

Jerem V. 8.

XI. Divina igitur Cantica meditare, quæ sobrietatis & temperantiæ plena, passionem Christi significant. Nam ea quæ ad Salvatoris passionem pertinent enarrando, etiam locum D edicunt. *Ingressus est in hortum;* propter eum

Canticorum liber passionis Christi propheticus.

Cant. V. 1. Id. Cat. 13. n. 32. Cat. 14. n. 5.

κατὰ τοῦ φέροντός σε κραββάτου· καὶ ξυλίνῳ σκεύει [α] τὰ πολυχρονίως * σεβάσματα μαθὲ βαστάζειν. Καὶ προσέταττεν τὸ ξύλινον φορεῖον βαστάζειν ἐκεῖνος [β] ὁ Σωτὴρ, περὶ οὗ εἴρηται, Φορεῖον ἑαυτῷ ἐποίησεν « ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου. στύλους αὐτοῦ « ἐποίησεν ἀργύρεον, ἀνάκλιτον αὐτοῦ πορφύραν, ἐν- « τὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον. τοῦ πάθους ἐστὶν τὰ σύμβολα, ἐν « τοῖς Ἄσμασιν ἀποκείμενα τοῖς νυμφικοῖς, καὶ [γ] νηφαλίοις καὶ σωφρονικοῖς. μὴ γὰρ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν [δ] ἐκλαβὼν τὰ ῥήματα, καὶ ἀτενίσας μηδὲν, B ἐρωτικὰ νομίσῃς εἶναι καὶ ἐμπαθῆ τὰ ᾄσματα· ἀλλὰ νυμφικὰ τὰ ῥήματα, σωφροσύνης πεπληρωμένα. καὶ εἰ μὴ νοεῖς τὰ ᾄσματα, ἐλθὲ ἐπὶ τὰς Παροιμίας, καὶ ὁδῷ καὶ βαθμίσιν ἀνάβηθι ἐπ' ἐκεῖνα. Ἡ σοφία « ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· [ε] ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος· « Καὶ ἀπέστειλεν τοὺς ἑαυτῆς δούλους. καὶ πάλιν ἀλλα- « χοῦ λέγει, Ἐρασθητι αὐτῆς καὶ τηρήσει σε. οὐ γυναικὸς « ἔρως, ἀλλὰ σοφίας τὸν ἔρωτα ἐξορίζούσης. [ζ] ὅπου γὰρ σοφίας κτῆσις, ἐκεῖ καὶ ἔρωτος ἐξορισμός. οὐ γὰρ κατὰ C σοφίαν τὰ πάθη, ἀλλὰ σοφὰ τὰ νοήματα. Ἵπποι « θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, ἄλογος ἡ ὁρμή. ἐὰν τοίνυν « ἐν τοῖς Ἄσμασιν ἀκούσῃς ὡς περὶ νυμφίου καὶ νύμφης τὰ λεγόμενα, [η] μὴ χαμαὶ πέσῃς, μηδὲ ἐμπαθῶς ἄκουε ταῦτα· ἐκ τῶν ἀπαθῶν τὰ πάθη μεταγύμναζε.

ια'. Τὰ τοίνυν θεῖα τῶν ᾀσμάτων [θ] μέλετα, σωφροσύνης πεπληρωμένα, τοῦ πάθους Χριστοῦ μηνυτικά. καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος διηγούμενα καὶ τὸν τόπον λέγει· [ι] Εἰσῆλθεν εἰς κῆπον· διὰ « D

* L. σε βαστάσαντα.

[α] τὰ πολυχρονίως σεβάσμ.] Evidens mendum. Quum è multis quæ se offerebant animo conjecturis, nulla admodum punctum omne auferre videretur, maluimus loco demonstrato facultatem integram ejus restituendi aliorum industriæ reservare, quam dubias nostras conjecturas pro Cyrilli verbis obtrudere. Minore impendio constat, & auctoris proposito satis convenit illa mutatio quâ legeretur τὰ πολυχρονίως σε βαστάσαντα, *ea quibus dudum gestatus es.* Quemlibet enim in suis affectibus acquiescere, ab eisque velut quoquoversum gestari ac circumferri, notissima res est. Exportare ergo jubetur homo peccata & affectus suos in quibus æger jacebat. Idem alio modo de corpore proprio intelligi potest, ut de hoc Paralytico agens explicat Paulinus epist. 32. num. 25. vel de alio, cui simile præceptum à Christo datum est, explicat sanctus Maximus Taurinensis hom. 1. in qua factum E ait ut paralyticus *vice versâ portaret lectum in quo fuerat paulo ante portatus; & anima illius, quæ prius vasculo corporis ferebatur, postea corpus suum ipsa utilius circumferret.* Eadem fere cæterorum Patrum interpretatio est. Legi posset etiam in Cyrillo τὰ πολυχρόνιά σου βαστάγματα, *diuturna quibus degravatus es onera,* peccatorum videlicet. supra enim dixit num. 4. ἁμαρτιῶν εἶχε πολὺ φορτίον, vel πολύφορτον... ἀλγηδόνα. Alia quisque pro lubitu conjiciat vel divinet.

1 *in ligneo gestatorio*, &c.] Gr. ἐν ξυλίνῳ σκεύει. Σκεῦος græcè omne instrumenti genus significat: lecticæ tamen, thensæ, ferculo designando plerumque adhiberi solet: ut in Testamento sancti Ephræm græc. edit. pag. 376. promittit Sancto mulier nobilis, se currum deinceps non conscensuram, nec hominem amplius lecticæ suæ jugandum: Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ μὴ ἐπιβῶ δίφρῳ· καὶ οὐ μὴ ζευχθῇ ἔτι ἄνθρωπος ἐν σκεύει μου. Vocem φορεῖον per *ferculum* F reddidimus Scripturæ auctoritatem secuti, quamvis ea vox latina thensis illis propria videatur, in quibus numina in supplicationibus publicis, aut urbes & tabulæ in pompis triumphalibus comportabantur. Uno autem vocabulo Cyrillus res dissimillimas componit: ligneum ferculum, in quo paralyticus grabbatum suum extulit; & majus illud Salomonis ferculum, lapidibus constratum, columnis suffultum; cubiculi similius quam lecticæ. Erant in usu Veterum lecticæ hexaphoræ & octophoræ, ab octo vel sex seu viris seu jumentis gestatæ. Erant præterea lucubratoriæ, in quibus velut in conclavi scribebatur aliquid aut agebatur. Magnificentissima omnium hæc Salomonis lectica.

[β] ὁ Σωτήρ.] Deest ea vox in Reg. cod. Paulo infra, loco στύλους ἑαυτοῦ, quod in ambobus mss. legitur, scripsimus αὐτοῦ ex sacro Textu & Cyrillo ipso inferius num. 7. ita codicibus consentientibus scribente. Similiter ex Reg post ἀνάκλιτον secundum Scripturam reposuimus αὐτοῦ, cum esset ἑαυτοῦ apud Millesium. in Reg. habetur πορφύραν, conformius ad Bib. Vat. ubi legitur πορφύρα. Porro hic Cyrillus, vel librarii, duos Scripturæ versus confuderunt. sic enim est in Bibliis ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρύσεον· ἐπίβασις αὐτοῦ πορφυρᾶ. Inferius num. 11. bis repetit Cyrillus hunc versum ἐπίβασις αὐτοῦ πορφύρα.

[γ] νηφαλίοις.] In utroque ms. νηφαλαίοις.

2 *secundum multorum opinionem*, &c.] Theodoretus præfatione in Cantica gravissime exagitat eos, qui Canticorum librum profani amoris significationem continere aiebant. Existimatur hoc loco Theodorum Mopsuestenum respicere: cujus impiæ ea de re voces recitantur in concilio V. Collat. 4. Excerptis 68. 69. 70. & 71. Fuerunt tamen ante illum qui eadem sensere, ut ex hoc loco Cyrilli patet, & ex testimonio Philástrii, qui hæresim 83. horum nomine inscribit. Admonitio Cyrilli de ordine in legendis tribus Salomonis libris observando, ab Origene hom. 1. in E Canticum profecta, omnium deinde consequentium Patrum ore pervulgata est.

[δ] ἐκλαβὼν, &c.] Ita nos ex Reg. Millesius ἐκλαβεῖν pro ἐκλαμβάνων. Loco ἀτενίσας, ex Reg. scripsimus ἀτενίσας. non male conveniret ἀτονήσας. μηδὲν deest in Reg. sed optimè construitur cum ἀτενίσας, itaque restituimus; legendum tamen videretur εἰς μηδὲν, vel μηδενί. Pro ἐρωτικὸν, scripsimus ἐρωτικά; & pro εἴη, εἶναι ex cod. Reg. εἴη tamen, &c. non malum sensum habent, si à præcedentibus puncto separata cum sequentibus conjungas.

[ε] ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος.] Ea verba in cod. Reg. leguntur post τοὺς ἑαυτῆς δούλους. Ea tamen sacri Textus per parenthesim interruptio omnino Cyrilliana. Vide similem Cat. 13. num. 24. Cat. 14. n. 12. & 13. Cat. 15. n. 20. & alibi passim. Ante ἀπέστειλεν particulam καὶ ex cod. Reg. adscripsimus.

[ζ] ὅπου γὰρ σοφίας κτῆσις, in ms. κτίσις.] Hæc supplevimus ex F Reg. cod. Paulo post, loco σοφία scripsimus σοφά, sensu id perspicuè requirente.

[η] μὴ χαμαὶ πίσῃς.] Reg. μὴ χαυνώσῃς, *ne dejiciaris.* Post, μηδὲ ex prædicto codice in locum μὴ scripsimus.

[θ] μέλετα.] Ex Reg. Millesius μετελίθει. Eodem ex cod. σωφροσύνης posuimus, loco σωφροσύνας: post καὶ sequens, addidimus γάρ; & διηγούμενα scripsimus loco διηγούμενος.

[ι] εἰσῆλθεν.] Credo legendum εἰσῆλθον, *ingressus sum*, ut in citato Canticorum loco: & infra ἔλαβον, quamvis in utroque codice legatur ἔλαβεν. id postulat vox μου proxima; sed omittitur in Reg. cod. Cæterum nullibi in Canticis reperitur hic textus ἔλαβον μύρον μου πλῆρες. credo Cyrillo ex memoria dicenti, & in digressione forsan impræmeditata versanti, fucum fecisse hæc verba capitis ejusdem v. 5. Ἔσταξαν... δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη, *Stillaverunt digiti mei myrrham plenam.* Post ἴδωκαν, loco ἐν ex Reg. scripsimus γάρ. Eadem porro quæ hic habentur, vide supra Cat. 14. num. 11.

τὸν ἐκεῖ ταφέντα. καὶ τῶν ἀρωμάτων ἐμνημόνευσεν, *Ἔλαβεν μύρον μου πλῆρες· ἐπληρώθη γὰρ ἡ οἰκονομία· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔλεγεν, Ἔφαγον τὸν ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου. ἔδωκαν γὰρ αὐτῷ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. Καὶ τὰ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐσμυρνισμένου ἔλεγεν πάλιν τὰ Ἄσματα· Ποτιῶ σε ἀπὸ τοῦ οἴνου μυρεψικοῦ. καὶ τὰ περὶ τοῦ μύρου, τοῦ ἐπιχυθέντος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· Ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ, [a] νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ. ἀνακειμένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, συντετριφεν εἰσελθοῦσα γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, καὶ ἐπέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. [b] Οὕτω δὲ περὶ τοῦ σταυροῦ· Φορεῖον. τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ βαστάζον. Στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύρεον. ἡ ἀρχὴ τοῦ σταυροῦ ἀργύρεον ἦν, ἡ προδοσία. ὥσπερ γὰρ οἶκος περικαλλὴς ἔχει [γ] χρύσεον ὄροφον ἄνωθεν ἐπικείμενον, τὸ δὲ πᾶν τῆς κατασκευῆς στῦλοι μετεωρίζουσιν· οὕτως καὶ τοῦ σταυρωθῆναι Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι, ἀργύρεον ἦν ἡ ἀρχή. Εἰ μὴ γὰρ Ἰούδας παρέδωκεν, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη· διὰ τοῦτο, ὡς ὀνομαστοῦ πάθους τὴν ἀρχὴν, στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύρεον.

ιβʹ. Ἐπίβασις αὐτοῦ πορφύρα. διὰ τοῦτο καὶ πορφύραν ἐνέδυσαν αὐτόν· [δ] παίζοντες μὲν, προφητικῶς δὲ ἐργαζόμενοι· βασιλεὺς γὰρ ἦν. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ χλεύην ἔπραττον, ἀλλ' ἔπραττον τέως· τὸ δὲ σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐγένετο. καὶ εἰ ἀκάνθινος στέφανος, ἀλλὰ στέφανος, καὶ [ε] ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος. βασιλεῖς γὰρ ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύονται. Ἐπίβασις αὐτοῦ πορφύρα, ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον. ἴσασιν οἱ τῆς ἐκκλησίας σπουδαῖοι λιθόστρωτον, τὸ λεγόμενον Γαββαθᾶν, ἐν τοῖς Πιλάτου ὄντα.

ιγʹ. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται ἐν παρεκβάσει [ζ] τῇ ἐπὶ τοῦ κραββάτου, ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότι. Εἶπε τοίνυν πρὸς αὐτὸν, Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξυτάτη δὲ ἡ ἔμπλαστρος· [η] πολυετὴς μὲν ἡ πάρεσις, ὀξυτάτη δὲ ἡ νεύρωσις. ὁ γὰρ νεύρων ποιητὴς, ὁ ποικίλας παρέχων τὰς ἰατρείας τυφλοῖς, ὁ διὰ πηλοῦ ἐπιχείσεως παραδόξως τὴν ἔμπλαστρον χαρισάμενος. τῷ γὰρ ὁρῶντι πηλὸς εἰ ἐπιχυθείη, ἐμποδίζει [θ] τὸ βλέπειν· Ἰησοῦς δὲ διὰ πηλοῦ τοῖς μὴ βλέπουσιν τὸ βλέπειν ἐχαρίζετο. καὶ ἄλλοις πάλιν δι' ἄλλων ἡ δύναμις· ᾧ μὲν γὰρ τὸ, Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περι-

A nempe qui ibi sepultus est. Aromatum etiam meminere: *Sumsit unguentum meum plenum*; adimpleta enim fuit salutis œconomia. Et post resurrectionem dixit: *Comedi panem meum cum melle meo.* [a] Dederunt enim ei favum ex alveari. Deque [b] vino myrrhato ir[illegible] Cantica: *Potabo te ex vin[illegible]guentis condito.* Alio quoque loco de unguento super caput ejus effuso aiunt: *Donec Rex fuit in accubitu suo,*
B *nardus mea dedit odorem suum.* Nam recumbente illo in domo Simonis leprosi, ingressa mulier fregit alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ; & effudit super caput ejus. Similiter etiam de cruce: *Ferculum* [aunt]; lignum videlicet crucis quo portatus est. *columnas ejus fecit argentum.* Principium enim crucis argentum fuit, & proditio. Nam sicut domus egregie ornata aureum habet lacunar desuper impositum, totam vero structuram columnæ sustinent: sic tum crucifixionis, tum resurrectionis
C Christi principium argentum fuit. Nisi enim Judas eum prodidisset, nunquam fuisset crucifixus: idcircoque *columnas ejus*, tamquam nobilis passionis initium, *argentum fecit*.

XII. *Adscensus ejus purpura.* propterea etiam purpura induerunt eum: ludificantes quidem, prophetice tamen id agentes. rex enim erat. Et quamvis hoc deridendo fecerunt, fecerunt tamen: symbolumque regiæ dignitatis ipsi aptatum est. Et licet ex spinis corona foret, corona tamen fuit, & ab militibus deligata. reges enim ab militibus proclamantur.
D *Adscensus ejus purpura; intimum ejus lapidibus constratum.* Noverunt Ecclesiæ studiosi Lithostrothum, [sive aream lapidibus constratam,] quæ Gabbatha dicebatur, in ædibus Pilati exsistentem.

XIII. Hæc à me digressionis in modum dicta sunt, dum in grabbato versor ad ferculum deducto. Ait igitur ad ipsum: *Surge, tolle grabbatum tuum, & ambula.* Diuturnus quidem morbus, celerrima verò medela. plurium annorum paralysis; citissima vero nervorum con-
E firmatio. Is enim erat qui nervos fabricavit, qui varias cæcis medicinas adhibuit, qui luti perfusione modo inusitato cæcitatem sanavit. si quis enim videntis hominis oculos luto obliverit, visionis usum impediat: Jesus vero luti operâ visum non videntibus impertivit. & in aliis iterum per alia suam potestatem exseruit. In hoc autem [paralytico] per id verbum: *Surge, tolle grabbatum tuum, & am-*

Ibid. v. 5. vel 13.
Cant. v. 1.
a Luc. xxiv. 42.
b Marc. xv. 23.
Cant. viii. 2.
Cant. i. 12.
Marc. xiv. 3.
Cant. iii. 9.
ỷ. 10.
Argentum & pecunia passionis Christi initium & fundamentum.
Cant. [illegible]
Marc. xv. 17.
Id. Cat. 13. n. 17.
Johan. xix. 13.
Redit auctor à digressione ad argumentum suum.
Johan. v. 8.
Christus Paralyticum celerrimè sanavit.
Johan. ix. 6.

a νάρδος μου.] Addidimus μου ex cod. Reg. & sacro Textu.

b οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ.] Omittuntur hæc verba in cod. Reg. at ex eo cod. sequentia verba usque ad ἀργύρεον, quæ propter repetitam σταυροῦ vocem excidisse remur, adscripsimus. Ex eodem etiam pro ἀργυρέων, ἀργύρεον posuimus, & προδοσία loco πρόδοσις; atque articulum femineum ἡ verbo προδοσία adjunximus.

γ χρύσεον ὄροφον.] Ex Reg. Millesius διαχρύσεον: legendum forte διάχρυσον. Loco ἔσωθεν ex Reg. scripsi ἄνωθεν; & pro ἐπικεχυμένον, quæ vox hic prorsus extra locum est, posui ex conjectura ἐπικείμενον, cum in Reg. cod. legatur ἐπικύμενον, quæ ambæ voces apud librarios ejusdem sunt soni. Paulo infra, quum esset apud Mill. τὸ σταυρωθῆναι, ex Reg. correxi τοῦ σταυρ. Postremò, voces στύλους τούτους ante ὡς ὀνομαστοῦ apud Mill. positas, ut inutiles expunxi ex cod. Reg. qui etiam sequentes, ὡς ὀνομαστοῦ πάθους τὴν ἀρχ. omittit.

δ παίζοντες.] Sic posuimus ex Reg. quum esset in edito πεσόντες, procumbentes. Catech. 13. num. 17. eodem modo de illis derisoribus scripsit: καταπαίζουσι μὲν, γονυπετοῦσι δέ.

ε ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος, &c.] Voces ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος· βασιλεῖς γὰρ, propter repetitionem vocum ὑπὸ στρατιωτῶν
F prætermissas, reparavimus ex cod. Reg. quem secuti ἀναγορεύονται scripsimus pro ἀναγορεύεται. Paulo post, pro Γολγοθᾶν, quod in duobus mss. reperitur, ex conjectura quidem, sed indubitabili, Γαββαθᾶν restituimus. Ecquis enim putet Cyrillum in ipsis locis versantem in tam noto nomine falli, nisi forte linguâ, potuisse?

ζ τῇ ἐπὶ τοῦ κραββάτου, &c.] Obscura constructio. nec melius in Reg. τοῦ ἐπὶ τοῦ κραββάτου ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότος; *in digressione ejus qui in grabbato ad ferculum transivit.* crederem delendum τῇ, & legendum ἐκ τοῦ κραββάτου.

η πολυετὴς... πάρεσις.] Ex Reg. Mill. πολυαετὴς... πάρεσις. Loco θέρισις, quod in duobus mss. legitur, non dubitavi scribere νεύρωσις, certa ex sequentibus verbis, νεύρων ποιητὴς, conjecturâ. Infra, ex Reg pro πηλοῦ, scripsimus πηλὸς, ac particulam δὲ ante παραδόξως inutiliter positam expunximus.

θ τὸ βλέπειν.] Reg. εἰς τὸ βλέπειν.

Sed non est sanata Judæorum incredulitas. 1

bula. Quantum putas stuporis cernentes invasit? [A] at id quod videbatur, revera mirandum fuit: incredulitas vero inæstimabilis. nam plurimorum annorum sanata est ægritudo: [1] incredulitas vero longinqua sanata non fuit; sed Judæi adhuc in [illegible]ibus permansere, ac sanari noluerunt.

Contra Judæos.

XIV. Nam [illegible] id quod factum fuerat stupere oportebat, medicum quoque animarum & corporum oportebat adorari. Illi autem murmuraverunt: murmuratorum enim posteri erant, qui bona in mala pervertebant; *qui dicebant amarum esse dulce, & dulce amarum.* [B] Jesus vero prudentissimo consilio operabatur in Sabbato, ea nempe quæ Sabbatum transcendunt operatus, ut illos operatio persuaderet. Quoniam enim verbis verba refelluntur, opus vero nulla vinci ratione potest, in Sabbato curavit; erudiens nos ut non contradictionum sermonibus utamur, sed operibus persuadeamus eos qui illa intuentur.

Johan. v. 10. — *Isai. v. 20.*

Christus suo nos exemplo erudiit, ut magis operibus quàm verbis contradicẽtes refellamus.

XV. Aiebant illi: *Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatum tuum?* Legislator aderat ipse, & ausus est quisquam alius dicere: *Non* [C] *tibi licet? Constitue, Domine, legislatorem super eos;* de Salvatore dictum fuit. Ille vero nuper tam in animo quam in corpore sanatus, accepto à Sapientia sapienti sermone, statim respondet, non ex legis peritia quid responderet habens, sed compendiosam afferens responsionem. Nostis, inquit, omnes diuturnam meam ægritudinem, & quam multos annos reclinatus jacui, quantaque cum miseria omnium destitutus auxilio conflictatus sum. Nemo unquam vestrûm mei curam suscepit, tollens me, & [D] priorem in piscinam immittens ut sanitatem reciperem. Cum ergo tunc nulla vos mei cura tetigerit, quomodo nunc legislatorum munus arripuistis: *Non licet tibi,* aientes, *tollere grabbatum tuum?* Compendiosum igitur à me responsum habete: *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit.* Si me contemnitis, at factum ad ipsum vos stupor capiat. Non emplastrum imposuit, non solitis medicinæ compositionibus vel subsidiis usus est. Verbo dixit, & effectus extemplo est consecutus. Imperavit, & ego imperatum facio. [E] ejus imperio obsequens fui, qui suis imperiis medicinam præstitit. Nam si is qui jussit, suis imperiis efficere nequivisset ut sanarer, ipsis obtemperandum non fuit. quoniam vero verbis suis evidentem & diuturnum morbum cessare præcepit, æquissimo jure illi obedio, cui obaudiens ipsa abscessit ægritudo; *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabbatum tuum.*

Johan. v. 10. — *Ps. 9. 21.* — *Paralytici in re[illegible]endo sapientia.* — *Johan. v. 11.*

πάτει. [α] ὅσην νομίζεις ἔκπληξιν ἔλαβεν τοὺς ὁρῶντας; ἀλλ' ἦν τὸ μὲν ὁρώμενον θαυμαστὸν, ἡ δὲ ἀπιστία δεινή. καὶ νόσος μὲν πολυετὴς θεραπεύεται, ἀπιστία δὲ πολυχρόνιος οὐκ ἐθεραπεύθη. ἀλλ' ἐπέμενον οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς παθήμασιν, τὸ δὲ θεραπευθῆναι οὐκ ἤθελον.

ιδ'. Εἰ δὲ δέον ἐκπλαγῆναι τὸ συμβὰν, δέον προσκυνῆσαι τὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρόν. οἱ δὲ ἐγόγγυζον, [β] γογγυστῶν γὰρ ἦσαν ἀπόγονοι, οἱ τὰ καλὰ διαστρέφοντες εἰς κακὰ, οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. Ἰησοῦς δὲ μετὰ πάσης οἰκονομίας εἰργάζετο ἐν σαββάτῳ, τὰ ὑπὲρ σάββατον ἐργαζόμενος, ἵνα ἡ ἐργασία πείσῃ. ἐπειδὴ γὰρ λόγος λόγῳ μάχεται, [γ] τὸ δὲ ἔργον ἄμαχον, ἐθεράπευεν ἐν σαββάτῳ· διδάσκων, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀντιλογικὸς γένηται, ἀλλ' ἡ ἐργασία πείσῃ τοὺς ὁρῶντας.

ιε'. Ἔφασκον ἐκεῖνοι, σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστίν σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου. νομοθέτης παρῆν, καὶ ἄλλος τὸ, οὐκ ἔξεστίν σοι, ἔλεγεν; Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται. ὁ δὲ ἀρτίως καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἰατρευθεὶς, παρὰ τῆς Σοφίας σοφὸν λαβὼν [δ] λόγον, εὐθὺς ἀποκρίνεται· οὐ νομικῶς ἀποκριθῆναι ἔχων, ἀλλὰ συντόμως ποιούμενος τὴν ἀπόκρισιν. ἴστε μου, φησὶ, πάντες τὴν πολυχρόνιον νόσον, καὶ τὸ πολυετὲς τῆς ἀνακλίσεως, τὸ ἀπείρατον τῆς ταλαιπωρίας. οὐδεὶς ὑμῶν ποτὲ [ε] κηδεμονικὸν ἔδειξεν, λαβών με, καὶ πρῶτον ἐμβαλὼν εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἵνα θεραπευθῶ. καίτοι τότε κηδεμονικὸν οὐκ ἐνδειξάμενοι, πῶς νῦν τὸ νομοθετικὸν ἐλάβετε; Οὐκ ἔξεστίν σοι [ζ] ἆραι τὸν κράββατόν σου, λέγοντες; συντομωτάτην τοίνυν ποιοῦμαι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀπόκρισιν· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. εἰ ἐμοῦ καταφρονεῖτε, πρὸς τὸ πρᾶγμα τὴν ἔκπληξιν λάβετε· οὐκ ἔμπλαστρον ἐπέθηκεν, οὐκ ἰατρικοῖς ἐχρήσατο μηχανήμασιν, ἢ βοηθήμασιν. [η] λόγῳ εἶπεν, καὶ τὸ ἔργον ἐπηκολούθησεν. προσέταξε, καὶ τὸ πρόσταγμα ἐγὼ ἐπιτελῶ. εὐπειθὴς γέγονα τούτου τῷ προστάγματι, τοῦ διὰ προσταγμάτων θεραπεύσαντος. εἰ μὲν γὰρ ὁ [θ] προστάξας, πρὸς τὸ ἰαθῆναι ἀνίσχυρος ἦν τοῖς προστάγμασιν, οὐκ ἔδει τούτοις ὑπακούειν· ἐπειδὴ δὲ λόγοις προστέτακται ἐναργὲς πολυχρόνιον παῦσαι πάθημα, δικαιότατα ἀκούω τούτου, οὗ καὶ νόσος ἀκούσασα ἀπηλλάγη· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν [ι] κράββατόν σου.

[α] ὅση ... ἔκπληξις.] Ex Reg. Mill. vero ὅσην ... ἐκπλήξεις. Infra, loco κἂν ante νόσος, Regium secuti scripsimus καί.

1 *incredulitas longinqua*] Hoc est à parentibus jamdudum longa successione propagata: ut enim observat n. seq. *murmuratorum posteri erant* sic & Cat. 7. n. 3. sueto eos incredulitatis morbo retineri ait; & Cat. 12. n. 21. antiqua consuetudine veritati refragari.

[β] γογγυστῶν γάρ.] Reg. at Mill. γογγυστῶν δέ.

[γ] τὸ δὲ ἔργον.] Ita ex conjectura Millesii & nostra restituimus, cum apud Mill. sit τὸ δὲ λόγον, in Reg. τῷ δὲ λόγῳ. Ita ut scripsimus, legendum esse sequentia convincunt, in quibus λόγῳ ἐργασία opponitur. Cat. 13. num. 8. ait sermones sermonibus non vinci: sed prophetarum diserta attestatione vim contineri omnibus ratiociniis superiorem.

[δ] λόγον.] Vocem hanc ex Reg cod. adjecimus. Item infra, post ἴστε μου, verba, φησὶ, πάντες addidi, quamquam vox φησὶ satis superflua videatur, cum non rarò Cyrillus, inter ἀποκρίνεται, λέγων, & similia ac verba quæ subsequi deberent, brevem parenthesim interponat.

[ε] κηδεμονικόν.] Hîc & paulo post correctum ex Reg. nam Millesius scribit καιδεμονικόν. Infra, ex eodem ms. ἐμβαλὼν scripsi pro ἐνέβαλεν; & καί τοι, pro κἄπει.

[ζ] ἆραι.] Emendavimus ex Reg. pro ἆρε. Eadem auctoritate [F] vocem λέγοντες sequentem supplevimus; ac loco ποιούμενος, scripsimus ποιοῦμαι πρὸς ὑμᾶς: postremò, pro καταφρονεῖται, posuimus καταφρονεῖτε.

[η] λόγῳ εἶπεν.] Reg. λόγον εἶπεν. Ex eo cod. post προσέταξε, addidi καί. εὐπειθὴς scripsi, quamvis in ambobus mss. librarii mendose scripserint εὐπηθής. Pro τούτῳ ex Reg. scripsi τούτου. Loco τῷ θεραπεύσαντι, cum Reg. scripsimus τοῦ θεραπεύσαντος.

[θ] προστάξας, πρὸς τὸ ἰαθῆναι.] Ex Reg. addidimus πρὸς τὸ. Supplendum μὲ post ἰαθῆναι. Ex eodem verba ἂν ἰσχυρὸς in unum ἀνίσχυρος contraximus.

[ι] κράββατόν σου.] Addit Reg. καὶ περιπάτει, *& ambula.* Post, loco vitiosæ duorum mss. Scripturæ ἤδει, scripsi ex sensu ἤδει. Ex Reg. pro ἀκαιρόδοξον, ἀκενόδοξον posui; & παρίσταται in locum παρίστατιν.

ιϛ'. Οὐκ ᾔδει ὁ θεραπευθεὶς, τίς ἐστιν ὁ θεραπεύων. πολὺ δὲ τὸ ἀκενόδοξον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρίσταται· ἰατρεύσας γὰρ ἐξέκλινεν, ἵνα μὴ [α] γνωρισθῇ ἐπὶ τῇ ἰατρείᾳ. ἡμεῖς δὲ πᾶν τοὐναντίον ποιοῦμεν. Εἰ συμβῇ ποτὲ ὀνείρατα θεάσασθαι, ἢ διὰ χειρῶν βοηθῆσαι, ἢ δαίμονα δι' ἐπικλήσεως ἀπελάσαι· τοσοῦτον [β] ἀπέχομεν τοῦ κρύψαι τὸ κατόρθωμα, ὥστε καὶ μὴ ἐρωτώμενοι καυχώμεθα. Ἰησοῦς δὲ τοῖς ἔργοις διδάσκων ἡμᾶς τὸ μὴ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, τὴν ἴασιν παρέχων, ἐξέκλινεν ἅμα ἵνα μὴ γνωρίζηται· εὐκαίρως ἀναχωρῶν, καὶ εὐκαίρως παρών. [γ] ὅτε μὲν γὰρ ἐχρῆν κλεισθῆναι τὴν εὐφημίαν τοῦ κατορθώματος, τότε ἀναχωρεῖ· ὅτε δὲ τῶν ὄχλων [δ] ἀναχώρησις γέγονεν, ἵνα μετὰ τῆς σωματικῆς ἰατρείας ἐπαγάγῃ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς τεθεραπευμένα, τότε παρὼν ἔλεγεν· Ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε.

ιζ'. Ποικίλος δέ ἐστιν ἰατρὸς, ποτὲ μὲν πρότερον ψυχὴν θεραπεύων, εἶτα σῶμα· ποτὲ δὲ [ε] ἀντιστρόφως. Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται. διδάσκων δι' ἑνὸς πολλούς. οὐ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον μὲν ὁ λόγος μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς. εἴ ποτε γὰρ παθήμασι περιπέσωμεν, ἢ λύπαις, ἢ ἀνάγκαις, μηδεὶς Θεῷ προσγραφέτω. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ [ζ] αὐτὸς οὐδένα· ἕκαστος δὲ ἡμῶν σειραῖς ἁμαρτιῶν σφιγγόμενος μαστιγοῦται. Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται. ἄκουε [η] τοῦ ῥητοῦ πᾶς ἄνθρωπος· καὶ ὁ πρὸ τούτου πορνεύων, ἀποτιθέσθω τὸ πάθος· καὶ ὁ πρὸ τούτου πλεονέκτης, γενοῦ ἐλεήμων. ἀκουέτω ὁ ἅρπαξ, μηκέτι ἁμάρτανε. πολλὴ καὶ Θεοῦ ἡ ἀμνησικακία, δαψιλὴς ἡ χάρις· ἀλλὰ μὴ τὸ ὑπέρμετρον τῆς ἀνεξικακίας, ἐφόδιον λάμβανε τῆς καταφρονήσεως· μηδ' ὅτι Θεὸς μακρόθυμος, διὰ τοῦτο ἁμάρτανε. ἀλλὰ θεραπεύθητι λοιπὸν τὰ σαρκικὰ πάθη, καὶ λέγε [θ] καὶ σὺ τὸ εὐκαίρως ἀναγνωσθέν· Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. [ι] ἐὰν δὲ λέγῃ ὁ ἀπόστολος, ὅτε ἦμεν ἐν

XVI. Non noverat is qui sanatus erat, quis esset qui eum sanaverat. inde maxima Salvatoris nostri commendatur inanis gloriæ fuga. Quum enim sanavisset, declinavit, ut ne ex ea sanatione celebraretur. Nos vero prorsus contrarium facimus. [1] Si enim aliquando contigerit nos somnia cernere, aut [impositione] manuum opem ferre alicui, aut dæmonem per invocationem effugare; tantum absumus à celando recte facto, ut etiam non interrogati glorianter prædicemus. Jesus vero factis suis nos docens ne quis de seipso loquatur, simul ut curationem præstitit, declinavit ne agnosceretur: opportune secedens, & opportune præsentem se exhibens. Quando enim celebrari par erat famam recte facti, tunc se subducit: postquam vero turba recessit, ut unà cum corporali simul & animæ medicinam adhiberet, tunc præsentem se sistens, dixit: *Ecce sanus factus es, ne pecces amplius.*

XVII. Diverse se medicum præstat: aliquando prius animam sanat, postea corpus; aliquando vero è converso. *Ne amplius pecces, ut ne tibi deterius aliquid contingat;* per unum docet multos. non enim ad illum unum loquitur, sed ad nos omnes. Si enim aliquando in morbos, aut ærumnas, aut calamitates inciderimus, nemo adscribat Deo. *Deus enim ut malis tentari non potest, ita ipse neminem tentat.* Nostrum vestrò *unusquisque peccatorum catenis constrictus* flagellatur. *Ne amplius pecces, ne aliquid tibi deterius contingat.* Audiat hanc sententiam quivis homo: & qui ante scortator erat, vitiosum affectum abjiciat; quique avarus eras, largus eleemosynarum fias. Audiat qui rapuit aliena: *Ne amplius pecces.* Maxima est Dei injuriarum oblivio, profusa gratia. at tu cave ne nimiam patientiam in occasionem contemtûs vertas: neve quia longanimis Deus est, idcirco pecces. verum deinceps carnales tuos affectus da operam ut sanes, & dic tu quoque quod opportune ante lectum fuit: *Quum enim essemus in carne, affectus peccatorum, qui per legem erant, operabantur in membris nostris.* Quod si dicit Apostolus: *Quum essemus in*

Johan. v. 13. Christi modestia in recte factis nostram jactantiam damnat.

Miracula & dona horum temporum.

Johan. v. 14.

Calamitatum nostrarum causæ, pecc[ata].

Jacob. 1. 13.

Prov. v. 22.

Rom. VII. 5. Quomodo Apostolus intelligat illud: *Quum essemus in carne.*

[α] γνωρισθῇ.] Ex Reg. Editus γνωσθῇ. Ex cod. Reg. post τοὐναντίον, adjicimus ποιοῦμεν; ac loco ἢ scribimus εἰ.

1 *Si aliquando contigerit nos somnia cernere*, &c.] Rerum videlicet futurarum prænuntia; qualia primis rei christianæ temporibus frequenter à Deo immissa esse, probant SS. Polycarpi, Cypriani, Perpetuæ, Nonnæ apud Greg. Naz orat. 19. pag. 306. & similium exempla, gravissimis monumentis testata. Sanctus Prudentius in hymno ante somnum ℣. 43. *Nunc splendor intererrat, qui dat futura nosse.* ℣. 48. *Quem rara culpa morum non polluit, frequenter Hunc lux serena vibrans res edocet latentes.* De impositione manuum in sanandis morbis efficaci, multa sunt in Sanctorum vitis & Veterum testimoniis exempla. Cyrillus sæpe vim signi crucis & invocationis nominis Christi in fugandis dæmonibus, & abigendis morbis commemorat; ut Cat. 13 num 40. Cat. 10. num. 13. Orationi illi super ægrotantem fusæ adjungebatur manus impositio ex Christi & Apostolorum exemplo. Hinc verba sancti Jacobi de inungendis infirmis, & orando super eos, Jacobi v. 14. de impositione manuum adjungenda vulgo interpretantur auctores ecclesiastici.

[β] ἀπέχομεν.] Millesius ἀπέρχομαι; Regius ἀπέχομεν. α mutavimus in ε. Post, ex Reg. περὶ ἑαυτοῦ scripsimus loco περὶ αὐτοῦ. at idem Reg. demtis ac mutatis aliquot verbis hanc exhibet lectionem: *διδάσκων ἡμᾶς, τὸ μὴ ἑαυτῷ λέγειν τὴν ἴασιν παρέχειν, docens nos, ne quis suum esse dicat sanitatem impertiri.*

[γ] ὅτε μὲν γὰρ, &c.] Particulam γὰρ ex Reg. adjecimus. κλεισθῆναι scripsimus ex Millesii conjectura, loco κλισθῆναι quod habetur in edito. at Reg. fert ἐγκληθῆναι, *accusari*, ut sensus sit, Christum fugisse quum à Judæis accusandum esset ejus beneficium: qui sensus quamvis ex se bonus, haud tamen huic loco, ex auctoris verbis & proposito, satis conveniens.

[δ] ἀναχώρησις γέγονεν.] Ex Reg. harum duarum vocum loco una est in Millesio ἀναχωρησάντων. Paulo post, ubi ex Reg. scripsimus τεθεραπευμένα, Mill. legit τι θεραπευόμενα. Insolens videatur hæc locutio τὰ τῆς ψυχῆς τεθεραπευμένα. verum num. seq. habetur θεραπεύθητι τὰ σαρκικὰ πάθη. aliæ similes sunt apud Cyrillum, ut Procat. num. 3. τὸ λειχειμονοῦν πάντων. Cat. 1. num. 5. τῆς καρδίας τὸ νενευρωμένον.

[ε] ἀντιστρόφως.] Ex Reg. Mill. ἀντίστροφος. Corpus Paralytici prius quam animam à Christo sanatum dixit sub finem num. 16. at Cat. 10. n. 13. prius animæ datam sanitatem affirmat. Paulo post, ante δι' ἑνὸς erat particula δὲ quam Reg. codicis auctoritate abrasimus.

[ζ] αὐτὸς.] Ita Reg. male Mill. αὐτό.

[η] τοῦ ῥητοῦ, &c.] Articulum τοῦ, & verba πᾶς ἄνθρωπος ex Reg. cod. adjecimus; ut & verba paulo post sequentia, γενοῦ ἐλεήμων. Sequens verbum ἀκουέτω, deest in cod. Reg. Ex eodem cod. pro ἁρπάξας, scripsimus ἅρπαξ.

[θ] καὶ σύ.] Ita nos ex Reg. Millesius καὶ σοί. Post, loco ἀναγνωσθησόμενον, ex eodem Reg. scripsimus ἀναγνωσθέν. nam ea concio post evangelium habebatur, utrumque autem lectio ex Apostolo præcedebat. Ad hæc, convenientior adhortatio, & explicatio lectionis jam factæ quam faciendæ. Pro ἦμεν, Reg. hic & sequentibus, ubi idem verbum recurrit, locis, scriptum habet ἤμην, *eram*, vel *fueram*. sed sensus Apostoli postulat ἦμεν *eramus*.

[ι] ἐὰν δὲ λέγῃ.] Quamvis in mss. legatur λέγει, non veriti sumus scribere λέγῃ, propter vocem sequentem ἔλεγεν. Locum hunc porro aliter repræsentat Regius liber, in hunc modum: Οὐδὲ γὰρ λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ὅτε ἦμεν ἐν σαρκὶ, ἣν περιεβεβλήμεθα, &c. *Non enim dicit Apostolus, Quando eramus in carne, quâ circumvestiti sumus*, &c. Priorem lectionem retinuimus, cui multæ apud Cyrillum similes. Encliticam γε post ἔτι sensui perficiendo necessariam subministravit codex Reg.

carne; non hanc qua circumdati sumus intelligit carnem, sed carnales actiones; siquidem adhuc carnem circumferens aiebat: *Quando eramus in carne*. Sed quemadmodum Deus, quum diluvium proxime inducendum esset, aiebat: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, eo quod sint carnes*; spiritu in carnalem appetitum commutato: ita & in hoc loco Apostolus dicit: *Quum essemus in carne*.

Gen. VI. 3.

Exhortatio moralis. a 2. Cor. x. 2. 3.

XVIII. Nemo itaque sit in carne; sed in carne quum sit [a] non secundum carnem ambulet. Non enim vult Apostolus ut nos à mundo penitus segregantes malum non operemur; sed ut in carne positi, carnem servituti subjiciamus, & ejus imperio non teneamur. Non serviamus, sed imperemus: cibo utamur moderato; non ventris ingluvie abrepti, sed frænum ventri injicientes, ut & affectibus infra ventrem sedem habentibus moderemur. Gubernetur ab anima corpus, nec ab carnalibus voluptatibus anima trahatur. *Ne amplius pecces, ne quid tibi deterius contingat*. Omnibus hic denuntiat sermo: utinam verò omnes aures audiant. non enim omnis auris corporea quæ verbum immissum recipit, continuo etiam intra cogitationem admittit. idcirco aiebat Salvator: *Qui habet aures ad audiendum, audiat*; quum homines alloqueretur qui carneis auribus non carebant.

Matth. XI. 15.

XIX. Audiat itaque Jesum omnis homo, & ne amplius peccet: sed adcurramus ei qui peccata condonat. Et sive morbo laboramus, ad eum confugiamus; sive animæ malo quodam cruciamur, medicum scientiæ [auctorem] sequamur: sive esurimus, panem recipiamus: sive mortui sumus, resurrectionem accipiamus: sive in ignorantia consenuimus, sapientiam ab ipsa Sapientia postulemus.

Id. Cat. 10. n. 13.

XX. Verum in nimiam nos sermonis prolixitatem pertraxit orationis argumentum; & forte patris nostri instructioni impedimentum injecimus. Tempus verò monet, ut majora verba audiamus; ut ex sublimioribus sermonibus utilitatem capientes, Deo eam quæ ex operibus proficiscitur gloriam remittamus. Cui gloria, & nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Sequutura Episcopi oratio. V. Cat. 18. n. 32.

τῇ σαρκί, οὐ ταύτην ἔλεγεν τὴν σάρκα, ἣν περιβεβλήμεθα, ἀλλὰ τὰς σαρκικὰς πράξεις. ἔτι γε σάρκα φορῶν, ἔλεγεν, ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί. [a] Ἀλλ' ὅνπερ τρόπον, μέλλοντος ἐπάγεσθαι κατακλυσμοῦ ὁ Θεὸς ἔλεγεν, Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· τοῦ πνεύματος εἰς σαρκικὴν προαίρεσιν μεταβαλλομένου· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος λέγει· Ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί.

ιη'. Μηδεὶς τοίνυν ἔστω ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν σαρκὶ ὤν, μὴ κατὰ σάρκα [b] περιπατείτω. οὐ γὰρ βούλεται ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος τελείως ἑαυτοὺς ἐξαγαγόντας ἐκ τοῦ κόσμου, μὴ ἐργάζεσθαι φαῦλον· ἀλλ' ἐν σαρκὶ ὄντας ἡμᾶς, καταδουλῶσαι τὴν σάρκα, καὶ μὴ ἄρχεσθαι ὑπ' αὐτῆς. μὴ δουλωθῶμεν, ἀλλ' ἄρξωμεν. τροφῇ χρησώμεθα συμμέτρῳ, μὴ τῇ γαστριμαργίᾳ καταφερόμενοι, ἀλλὰ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, ἵνα καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα ἄρξωμεν. ἀρχέσθω τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ συρέσθω ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν. Μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μή τί σοι χεῖρον γένηται. κηρύσσει μὲν ἅπασιν ὁ λόγος· [c] γένοιτο δὲ πάντα τὰ ὦτα ἀκούειν. οὐ γὰρ πᾶσα ἀκοὴ σαρκὸς δεχομένη τὸν λόγον, ἤδη δέχεται εἰς τὴν διάνοιαν· διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, τοῖς ἔχουσιν ὦτα σαρκὸς διαλεγόμενος.

ιθ'. [d] Ἀκουέτω τοίνυν ἅπας Ἰησοῦ, καὶ μηκέτι ἁμαρτανέτω· ἀλλὰ τῷ ἁμαρτιῶν συγχωρητῇ προσδράμωμεν. καὶ εἰ νοσοῦμεν, προσφύγωμεν· εἴτε ἀλγοῦμεν τὴν ψυχήν, τῷ ἰατρῷ τῆς γνώσεως ἐξακολουθήσωμεν· εἴτε [e] πεινῶμεν, τὸν ἄρτον δεξώμεθα· εἴτε ἐνεκρώθημεν, τὴν ἀνάστασιν λάβωμεν· εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ κατεγηράσαμεν, τὴν σοφίαν παρὰ τῆς Σοφίας αἰτησώμεθα.

κ'. Ἀλλ' [f] ἐξείλκυσεν ἡμᾶς λόγος εἰς μῆκος λόγου· καὶ ἴσως γεγόναμεν ἐμπόδιον πατρικῆς διδασκαλίας· καιρὸς δὲ καλεῖ καὶ μειζόνων ἐπακοῦσαι ῥημάτων, ἵνα ὠφεληθέντες ἐκ μειζόνων * ἔργων, Θεῷ διὰ τῶν ἔργων τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* L. λόγων.

a ἀλλ', ὅνπερ τρόπον, &c.] Præpositionem ἐν ante μέλλοντος nescio quomodo invectam expunximus, quum desit in Reg. libro, cujus lectio paulum variat, sic: Ἀλλ' ὥσπερ γὰρ μέλλων ἐπάγεσθαι κατακλυσμὸν ὁ Θεός, ἔλεγεν, &c. *Sed quemadmodum quum diluvium inducturus esset Deus*, &c.

b περιπατείτω.] Ex Reg. emendatur vitiosa lectio editi περιπατήτω.

c γένοιτο δέ.] Additum δὲ ex Reg.

d ἀκουέτω.] Ita ex Reg. Millesius ἀκουσάτωσαν, quod male cum ἅπας construitur.

e πεινῶμεν.] Ex cod. Reg. mutilus hic codex editus tantum repræsentat πεινῶ.

f ἐξείλκυσεν.] Emendat Reg. liber depravatam editi scripturam ἐξείλκεισεν, similiter in verbo διδασκαλίας, editam lectionem διδασκαλείας. Post, loco λαλεῖ, scripsimus de nostro καλεῖ. Loco ἐκ μειζόνων ἔργων, legendum censeo ἐκ μειζόνων λόγων. Post hæc verba, sequebantur apud Millesium ista, ὠφέλειαν δεξάμενοι, quæ uti inutilem repetitionem continentia, ac in cod. Reg. prætermissa, expunximus. Regius porro codex totam hanc clausulam diverse scriptam exhibet. nam post πατρικῆς διδασκαλίας sic habet: Γένοιτο δὲ πάντως ἡμᾶς τῶν τοῦ Σωτῆρος ἐπακοῦσαι ῥημάτων· ἵνα ὠφεληθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ, &c. *Utinam verò omnes Salvatoris verba exaudiamus, ut iis adjuti, ex majoribus operibus glorificationem persolvamus Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Priorem lectionem præferimus, uti secuturæ Episcopi concioni magis convenientem.

SANCTI

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

EPISTOLA

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM

De viso Hierosolymis lucidæ crucis signo.

PRÆLOQUIUM.

I. *HAC epistola initio sui episcopatus data notum facit Imperatori Cyrillus insigne ostentum lucidæ crucis, Hierosolymis in cœlo die Maii septima conspectæ, quæ ab Olivarum monte ad Golgotham usque protendebatur. Nullas vel sibi vel Imperatori convenientiores litteras dare se posse præfatus, principi apprime divinæ legis perito ac studioso, faustum illi nuntium significat ostensæ in cœlo eo imperante crucis; quo, sicut patris Constantini pietas sacræ crucis inventione à Deo remunerata est, ita filii religio paternâ etiam major, ampliori divinæ benevolentiæ significatione decoràta fuit. Signum hoc non obscurum, nec celeri tractu pertransiens; sed media pene die, ab universa civitate in lætitiam effusa perspicue conspectum. Eo jubet Imperatorem majorem in Deum fiduciam concipere. hoc in Evangeliis prænuntiatum fuisse contendit, iis verbis Domini, quæ tamen ampliorem in die judicii sortientur eventum. Tamdem fausta diuturni, pacifici, & splendidi imperii precatione epistolam claudit. Notabilis hæc multis de causis epistola, præsertim propter testimonium sacræ crucis inventioni redditum, & consubstantialis Trinitatis additam in fine professionem.*

Argumentum epistolæ. Num. 2. n. 1. n. 2. n. 3. n. 4. n. 5. & 6. n. 7. 8.

II. *Hanc primus, quod quidem sciam, in publicam lucem edidit Grodecius, sed latine tantum, ad calcem suæ Catecheseon translationis. Græcum postea textum dedit Gretserus tom. 2. de Cruce pag. 512. Ingolstadii an. 1600. sed quem secutus sit codicem notare omisit: is tamen à Grodeciano paulo diversus erat; adeo ut cum Grodecianam versionem conservaverit, eam nonnullis locis ad textum suum accommodare coactus sit. Post annos octo Prevotius unà cum græcis Catechesibus, græcam etiam ad Constantium epistolam dedit ex Vaticanis codicibus, partim cum Grodecii, partim cum Gretseri textu consentientibus. Grodecii versionem conjunxit, nonnullis tam ex Gretsero, quam ex se mutatis. Ea editio annis 1631. & 1640. semel iterumque recusa est, nulla quam adverterim, sive in textu sive in versione, mutatione facta. Tamdem in Oxoniensi editione Millesius eamdem epistolam dedit, notatis in margine codicum Roe & Casauboniani varietatibus, sed intacto textu; paucis vero in interpretatione mutatis.*

Ejus editiones variæ.

III. *Nos, ut aliquid tersi & emaculati daremus, Prevotianum textum cum Gretseriano & Grodecii versione, ac notatis à Millesio anglicanorum codicum varietatibus, & Ottoboniano codice diligentissime contulimus: insuper usi sumus manuscripto epistolæ hujus exemplari, quod ad calcem Genovefani sancti Cyrilli Catecheseon libri editionis Morelianæ an. 1564. manu quidem recenti descriptum reperimus; sed ex aliquo codice, quem tam à Gretseriano quam à Prevotiano diversum fuisse, lectionum diversitas evincit. Is qui hoc exemplar scripsit, alius codicis varietates ad marginem notavit, cum hac nota γς. hoc est γςαῖος· qua significat antiquum fuisse codicem illum quem cum descripto à se libro contulit. primum illud exemplar Genovefanum appellabimus, alterum nota γς. insignitum veteris Genovefani nomine designantes. His subsidiis*

De hac nostra editione.

adjuti nonnulla necessaria in textu mutavimus, novamque ex integro translationem cudere visum fuit.

Ejus veritas à Protestantibus in dubium vocata.

IV. His de nostro labore in antecessum dictis, jam de hujus epistolæ veritate, & anno quo scripta est, nonnullisque aliis minoris momenti, disquirendum superest. Rivetus, aliique è Protestantium numero, partim mentione repertæ sub Constantino crucis offensi, partim ostenti hujus, quo Dominicæ cruci debita, sed ipsis inimica veneratio ineluctabiliter asseritur, splendore perculsi; vim utriusque aliter effugere non potuerunt, quam apparitionem inter aniles fabulas, & Cyrillianam epistolam inter supposita & adulterina scripta relegando. quos potius oportebat ex hujus monumenti & prodigii veritate, male conceptum errorem deponere; quàm præjudicatis opinionibus tenaciter inhærendo, frivolis & nullius momenti rationibus Cyrillianæ epistolæ fidem ac sinceritatem incassum sollicitare. Nam & eventi illius veritas fidem epistolæ conciliat, & epistolæ veritas indubitatum eventum reddit.

Asseritur à veterum testimoniis.

V. Ac primò quidem gravissima, & ab ipsa pene ætate habemus utriusque testimonia, quæ partim initio operis hujus, partim ad calcem hujus epistolæ attexuimus. Ea sunt autem omnis generis. Suffragantur Hieronymus in Chronico, quam tamen auctoritatem non usquequaque certam libenter agnosco: Philostorgius, Socrates historicus lib. 2. hist. cap. 28. Sozomenus, qui lib. 4. cap. 5. hujus ostenti nuntium per omnes orbis Romani provincias, statim dissipatum esse testatur, ab iis qui Hierosolymam ex omnibus partibus confluentes, quæ ipsi viderant suis retulerunt. additque eo nuntio non mediocriter conturbatos toto imperio mortales: Imperatorem ipsum non solum ex Cyrilli litteris, sed ex multorum aliorum relatione hujus rei certiorem factum esse. Idatius præterea in Fastis consularibus, Chronicum Alexandrinum, Theophanes, Cedrenus Michael Glycas, Nicephorus Callisti. ex his autem, Cyrillianæ epistolæ mentionem faciunt Sozomenus, Theophanes, Glycas. Philostorgius quoque, memoratum Chronicum, & ii omnes qui ostentum hoc ipsi diei Pentecostes adsignant, id ex male intellecto Cyrillianæ epistolæ loco fecisse videntur. Denique hujus ostenti memoria, non solum in Typico monasterii sancti Sabæ, verum etiam in communibus totius græcæ Ecclesiæ fastis, ad diem septimum Maii consignata est, anniversariâ festivitate majori perpetuis ætatibus celebrata.

Ab ipsa eventi natura.

VI. Secundò, ipsa prodigii veritas ex ipsius rei natura & conditione confirmatur. Ejusmodi enim est, quæ nec fingi tuto si falsa sit, nec ficta fidem invenire queat. Agitur de publico quodam ostento, quod non in angulo, sed in urbe populosissima, & totius orbis peregrinationibus frequentata; non in nocte, sed medio die; non in instanti ac fulgetri instar, sed plurium horarum spatio; non in angusto cœli tractu, sed quindecim stadiorum longitudine; non uno aut duobus testibus, sed innumerabili turba spectante, transactum esse referatur. quod ut fingere impudentissimum sit, ita secutis ætatibus, cum falsum esset, persuadere impossibile.

A stylo plane Cyrilliano.

VII. Tertiò, si ipsam Cyrilli epistolam per se inspiciamus, nullam non sinceri atque antiqui, ac vere Cyrilliani monumenti notam præfert. Eadem est, quæ in Catechesibus observatur, styli simplicitas & humilitas; intricatæ interdum constructiones, phrases longiores, parentheses crebræ, earumdem rerum repetitiones; similes & familiares Cyrillo locutiones. Sic hujus epistolæ num. 5. crucis trophæum vocat καύχημα καυχημάτων, gloriationem gloriationum, ut Cat. 13. num. 1. Crucis apparitionem appellat num. 2. ἐπουρανίων πραγμάτων θεϊκὴν ἐνέργειαν. sic Procat. num. 15. de Baptismi effectibus, λάβητε . . . ἐνέργειαν θείων πραγμάτων. & Cat. 6. num. 7. de Deo, μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας. Favores divinos Imperatori præstitos coronæ nomine compellat num. 2. μείζοσι θεόθεν στεφάνοις ἐπουρανίοις τετιμῆσθαι μαθών. Cyrillo familiare est, quamcumque prærogativam ac decus hoc nomine donare. Cat. 12. n. 33. virginitatis propositum vocat coronam, eamque angelicam num. 34. & Cat. 13. num. 1. crucis excellentiam & decus designans, dicit crucis coronam. Diabolum appellat num. 6. oppositam potestatem, ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργείας. Ita Cat. 20. num. 3. Ait num. 7. Christum propriis pretiosis sanguinibus, οἰκείοις τιμίοις αἵμασι, mundum redemisse. similiter Cat. 3. num. 10. dicit martyres οἰκείοις αἵμασι baptizari. & Cat. 2. n. 14. ait Manassem innocentibus sanguinibus Hierosolymam complesse, αἱμάτων ἀθῴων. Præterea velut proprium est Cyrillo plura adjectiva uni substantivo attribuere, ut hic οἰκείοις τιμίοις. id passim in Catechesibus observare potuit lector.

Objectio Riveti ex laudibus Constantio in epistola datis, refellitur.

VIII. Quid ad hæc Rivetus? Nihil prorsus quod tantisper cordatum hominem morari possit. Primum læditur profusis illis laudibus quibus Constantium cumulat Cyrillus: ita ut necessario dicendum sit, si hæc epistola Cyrilli credatur, fuisse illum Arianum hæreticum, vel adulatorem impudenter mendacem: aut si nomini ejus parcimus, alienam ab eo esse, indignam probo

episcopo epistolam. Mirum sane si is qui confinxit epistolam sub nomine Cyrilli, quis esset Constantius, ignoravit; nec eas laudes suppressit, quæ figmento ejus fidem detrahere aliquando possent. Eæ laudes melius homini vivente Constantio, quam post mortem ejus, cujus tam invisum apud Catholicos nomen, scribenti conveniunt. Perridiculum est, Arianum dicere auctorem epistolæ qui eam Trinitatis consubstantialis confessione concludit, ut scite observavit Guillelmus Cave. Adulationis vero culpa prorsus vacat, qui epistolæ initio negat se adulatoriis sermonibus episcopo indignis usurum. Hic autem pessimum adulationis genus contineri queritur Rivetus, cum mendacio & falsa veritatis pollicitatione conjunctum. Laudat Cyrillus, fateor, à pietate Constantium imperatorem, majorem ipsius quam Constantini patris pietatem prædicat, ipsum à Deo diligi cœlestibus portentis magnifice declarari ait. Sed hæc quæ jam Theophanis tempore Cyrillo vitio vertebantur, optime diluit auctor ille: ostendens Imperatorem, animi simplicitate potius quam certa scientia ab Arianis in societatem hæreseos per fraudem illectum, paganismo nondum perfecte abolito, piissimi appellatione defraudandum non fuisse. Sed vix aliter magnatibus ac regibus scribitur etiam à sanctis viris: alioqui multa in Constantio veris laudibus digna. frænata & compressa ubique gentium idololatria & superstitio; Ecclesiæ opes magnis donariis auctæ; immunitates maximæ Clericis concessæ; sopiendorum Ecclesiæ dissidiorum voluntas sincera, quamvis pravis consiliis in deteriorem partem deflexa. Præterea nondum eo tempore gravia illa in Catholicos facinora designarat, quæ memoriam ejus infamem ecclesiis reddiderunt: nequedum Ariani occultum in corde virus sub ejus auctoritate pandiderant, quod demum in concilio Mediolanensi post quatuor ab hinc annos celebrato præstiterunt. Imo vero hoc tempore post concilium Sardicense reconciliata nuper pax erat, Athanasio in sedem suam Imperatoris benignitate restituto. In quo potior est conditio Cyrilli Constantium laudantis, quam Athanasii, Hilarii, Gregorii Nazianzeni, qui Constantium majoribus etiam quam Cyrillus noster laudibus celebrarunt. Athanasius, quamvis ab eo tam multa & indigna perpessus, & militari factione pulsus, in Apologia an. 356. scripta vocat eum num. 1. ab atavis usque suis religiosum, Pauli verborum studiosum auditorem. *passim appellat* Deo dilectissimum imperatorem, *num.* 1. 18. 24. θεοφιλέστατε Αὔγουστε. Dei cultorem studiosissimum, *n.* 14. θεοσεβέστατε. veritatis amantem, *num. 26.* βασιλεῦ φιλάληθες, *&c. In aulicorum consilia rejicit quidquid invidiosi commiserat num. 35. ut & epistola ad episcopos Ægypti & Libyæ num. 5. Hilarius an. 360. post tanta à Constantio contra fidem ac defensores ejus crudeliter & inhumane gesta, in exsilio positus librum primum, quem ad ipsum direxit, sic inchoat:* Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, *&c. & librum secundum, his verbis:* Non sum nescius piissime Imperator. *& infra,* quum sis bonus ac religiosus. *num. 4.* Recognosce fidem, quam olim optime ac religiosissime Imperator ab episcopis optas audire & non audis. *num. 8.* Beatæ religiosæque voluntatis vere te domine Constanti imperator admiror, *&c. Etiam post mortem ejus quum nullus jam adulationi locus, & post baptismum ab Arianorum antesignano, Ariique discipulo primario susceptum, Nazianzenus Orat. 3. in Julian. pag.* 50. 62. 63. 64. *Orat. 4. p.* 119. *Orat. 21. p.* 389. *Constantium iis laudibus extollit, & gesta ejus ita excusat, ut ipse etiam excusatione opus habere videatur. Epiphan. hæres. 69. n. 12.* pium *illum* ac multis modis bonum prædicat. *Nihil porro humile & adulatorium in Cyrilli epistola. sic enim Constantii pietatem laudat, ut eum admoneat officii; ad grates Deo agendas, & fiduciam in Deum concipiendam, majoremque Romani imperii & ecclesiarum curam suscipiendam adhortans: ita fidem ejus prædicat, ut tamen quid ipsi sequendum sit præscribat, dum ei apprecatur ut consubstantialem Trinitatem glorificet.*

IX. *Illud quoque, sed uti per transennam objicit Rivetus, quod epistolæ auctor num. 6. huic Hierosolymitanæ crucis apparitioni accommodet dictum illud Domini apud Matthæum:* * Tunc apparebit signum filii hominis in cœlo. *Cyrillus autem hanc prophetiam constanter ad extremum judicii diem, & secundum Christi adventum refert Cat. 13. num. 41. & Cat. 15. n. 22. Facilis est responsio. Non æstimat Cyrillus tunc ita completum fuisse Christi oraculum, ut hac crucis apparitio sit illa ipsa & sola, quam prædixit Christus secundi adventus sui prænuntiam fore. contra diserte ait Christi prophetiam suo tempore completam fuisse, rursusque perfectius adimplendam,* καὶ πάλιν μειζόνως τελεσθήσεται. *Hæc Baronius non satis perspexerat, quum unicum hujus prophetiæ eventum à Cyrillo in hac apparitione assignatum existimans, quam congrue id fecerit, ipsi qui dixit videndum reliquit. Id vero unum disquirendum superest, num satis*

Objectio 22 ex Christi prædictione ad hoc portentum accommodata.

* Matth. XXIV. 30.

congrue uni prophetiæ duplicem eventum assignarit. At id ex celebrata Scripturarum consuetudine dicere licuit. Quam multæ sunt enim in veteri Testamento prophetiæ, quæ proximum suum complementum illa ætate habuerunt, ultimum ac perfectum in novo? Et ut ab finitimo exemplo non recedam, abominatio desolationis à Daniele prophetata, tempore Antiochi Epiphanis, teste auctore libri I. Maccabæorum cap. I. ℣. 57. primum, tum deinde sub Tito tempore excidii Hierosolymitani, Christo ipso auctore, completa est; tum vero per Antichristum perfecte & ultimo complenda existimatur. Vide Cassianum collat. 8. cap. 5. Ipsum etiam quod expendimus Christi vaticinium de apparitura Christi cruce, jam in hominum salute, ex parte saltem aliqua, adimpletum existimare videtur Basilius in Isaïæ caput xj. ℣. 12. pag. 231. Nec solus Cyrillus signum hoc in sacris libris præsignificatum aiebat, sed alii præterea rerum hujusmodi periti: ait Sozomenus: Ἐλέγετο δὲ περὶ τῶν τοιῶνδ' ἐπισημόνων, κατά τινα προφητείαν θείαν πάλαι ταῦτα προμεμηνῦσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Quamvis autem Cyrillus celebriorem aliam in die judicii crucis apparitionem exspectaret, hanc tamen veluti proximam hujus diei significationem suspectam habuit: quamobrem jubet Imperatorem, sumto in manus Matthæi evangelio sollicite disquirere de cæteris proximi Christi adventus prænuntiationibus. quæ sollicitudo Cyrillum graviter angebat Cat. 15. num. 9. & 18.

Objectio 3a à professione consubstantialis Trinitatis.

X. Potest aliud argumentum adversus hujus epistolæ sinceritatem opponi. Hanc concludit auctor per consubstantialis Trinitatis glorificationem. Atqui Cyrillus verbo consubstantialis in Catechesibus nunquam est usus: quod ab illo non incogitanter, sed de industria factum videtur. Major illi etiam tacendæ hujus vocis ratio, ad Imperatorem ejus inimicissimum & oppugnatorem scribenti. Præterea ordinationem recens ab Acacio susceperat, non vocis solum, verum etiam fidei hujus adversario. denique post hæc tempora conjunctum semper cum illa episcoporum factione Cyrillum legimus, quæ consubstantialis vocem usque adeo abhorrebat, ut etiam in concilio Ancyrano an. 358. sub anathematis interminatione prohibuerit. Facile esset cum doctissimo P. le Quien objectionem occupare, dicendo vocem illam contra mentem auctoris in textum à librariis immissam esse. Verisimilior etiam responsio, extrema verba epistolæ, δοξάζοντα, &c. quæ in Gretseri editione desiderantur, in aliis libris adsuta esse. Verum hac exceptione non utar: nec Cyrillum præclaro illo suæ fidei testimonio spoliari tam facile concesserim. Rem & fidem consubstantialis voce contentam, nemo potest inficiari ab eo in Catechesibus graviter & copiose assertam esse. Scrupulum illi de vocabulo inhæsisse pernegare non possum. Sed Athanasius an. 349. in Palæstinam transiens, & à sancto Maximo atque omnibus pene provinciæ episcopis tam honorifice susceptus, quando omnes Arianorum fraudes haud satis Maximo ac Cyrillo cognitas aperuit, etiam vocabuli de quo agimus innocentiam, imo ejus tuendi necessitatem, sine dubio declaravit. Nulla esse Cyrillo poterat favorabilior ejus in Constantii aures insinuandi occasio, quam ista præsentium litterarum: idcirco fortassis, ut visum est Baronio, tantis elogiis Imperatoris animum delinire laborat. Hanc ipsi fiduciam, & fidei confitendæ constantiam inspirare potuit Spiritus-sancti gratia recens in ordinatione suscepta, & in sancto pectore calens. Certum non est Cyrillum ab Acacio consecrationem episcopalem recepisse: sed si recepit, quum ab alio suscipi non liceret; eo nulla judicii, quod quidem ab universa Ecclesia ratum haberetur, auctoritate de gradu submoto: ea manûs impositio Cyrillum non coëgit ut propriam fidem abdicaret: quam quidem satis aperuit, dum Acacio violationem ejus postea objecit. Si cum inimicis consubstantialis societatem iniisse visus est, ea magis necessarii præsidii requirendi causâ, quam ulla opinionum similitudine & conjunctione ab ipso instituta est. Nihil igitur cogit, ut consubstantialis Trinitatis confessionem velut Cyrilli mente ac sententia alienam abjudicemus.

Quo anno crucis apparitio contigerit.

XI. Jam quo anno crucis apparitio in præsentibus Cyrilli litteris contenta contigerit, inquiramus. Hanc Bollandistæ ad annum 356. vel 357. referunt. Baronius ad an. 353. Norisius ad an. 352. Nos cum Pagio, Tillemontio, aliisque ad annum 351. Primo enim; data certissime hæc epistola est ipso Cyrilli episcopatus initio. has primas esse suarum litterarum ac sermonum primitias bis repetit num. 1. & 7. Jam vero Maximi decessoris ejus mortem an. 349. vel 350. consignat Hieronymus in Chronico. Verum, cum ex eodem nonnihil inter Maximi & Cyrilli episcopatum temporis intercesserit, ad initia usque anni 351. Cyrilliana ordinatio differri potest. Quod eo lubentius facimus, quod Idatius in Fastis consularibus, & Chronicum Alexandrinum crucis apparitionem anno 351. consignant. Socrates, Sozomenus & Philostorgius id eventum memorant

post Galli Cæsaris creationem, quæ anno 351. contigit Idibus Martiis, ex Idatio & Chronico Alexandrino. Rursum Idatius, Philostorgius, Chronicum Alexandrinum, Theophanes, Nicephorus crucem apparuisse scribunt eodem anno quo Constantius ad Mursam cum Magnentio conflixit. Id autem prælium omnes Chronologicæ rationes ad an. 351. revocandum persuadent.

XII. *Nihil, ad referendam in annum 356. crucis apparitionem allegari potest præter Theophanis auctoritatem; quæ quum per se minimi sit ponderis, multis etiam, quæ ibi contra veritatem peccat, elevatur. ait enim signum ipso die Pentecostes visum esse: Constantio longe agenti eodem tempore manifestum fuisse: Cyrillum Catecheses habuisse, propter eos qui ex hac occasione baptismum postulavere: illum in Catechesibus Nicænum symbolum ipsis verbis exposuisse. quæ omnia à vero aliena. Baronius, visam crucem anno 353. duplici solummodo auctoritate defendit. Prima est Hieronymiani Chronici in quo refertur hoc prodigium sub anno 17. Constantii imperatoris; alia est Actorum sancti Anthemii martyris, in quibus post expugnatum Magnentium contigisse refertur. Levis prorsus Actorum illorum ab Metaphraste scriptorum, ac multis contra historiæ veritatem peccatis deformium auctoritas. Quod si ea sequimur, non anno 353. sed 352. ponenda erit crucis apparitio. nam an. 351. commissum est ad Mursam prælium mense Septembri; non 353. ut placuit Baronio. Quod autem ad Hieronymi Chronicum attinet, id testimonium quod crucis apparitionem refert, ab Josepho Scaligero in Hieronymiani Chronici editione prætermissum est, quum illud à multis mss. abesse comperisset. Cur autem Hieronymi non sit, non video. sed in nota temporis facile fuit Hieronymum aberrare: qui, quum hæc scriberet, nondum præsentem Cyrilli epistolam legisse videtur; sed ex publico rumore, aut aliis monumentis rem non ita accurate referentibus, scripto consignasse. Norisius in Fastis pag. 49. ut crucis ostentum ad annum 352. referat, una Idacii auctoritate nititur: qui, quum illud contigisse narret post consulatum Sergii & Nigriani, (is est annus Christi 351.) ait id factum esse die tertio Kal. Febr. Luna 28. At, inquit, luna 28. non erat anno 351. Januarii 30. die, sed anno 352. Quis vero Idacii plusquam seculo uno posterioris auctoritatem, Cyrillo ipsi oculato testi credat anteponendam, qui die septimo Maii tempore Paschali crucem apparuisse disertissimè affirmat? Alioqui licèt in diei notatione erraverit Idacius, non tamen in lunæ, cujus dies 28. anno 351. verè cum Nonis Maii concurrit.* Refelluntur diversarum à nostra epocharum defensores.

XIII. *His de anno constitutis, de mense ac die disputandum superest. Id mense Maio die mensis septima contigisse probat nota in nonnullis mss. epistolæ præfixa: quæ forsan ad usum sacrarum in Ecclesia lectionum posita est, quo die Cyrilliana hæc epistola legenda sit indicans. Abest sanè à plerisque libris. Efficacior ducitur probatio ex ipso epistolæ textu num. 4. in quo* Nonis Maiis, in sanctis Pentecostes diebus, *crucis apparitio contigisse memoratur. Verum verba* Nonis Maiis *in nonnullis exemplaribus prætermissa sunt. Cujus prætermissionis facilis omnino redditur causa. multis illusere verba* In his sanctis Pentecostes diebus, *quibus adducti sunt ut apparitionem crucis ipso Pentecostes die factam existimarent: quumque ipsis persuasum esset, id quod est revera, nunquam Nonas Maias cum Pentecostes festo concurrere posse, notam Nonarum Maii delevere. at hi potius sequi debebant auctoritatem Ecclesiæ græcæ, quæ hujus apparitionis die septimo Maii festum constanter agit. Sed non in die Pentecostes visam crucem memorat Cyrillus, verum* in diebus Pentecostes; *quibus, usitatissima non solum veterum tam latinorum quam græcorum, sed & græcorum etiam hodiernorum consuetudine, intelligitur totum tempus quinquaginta dierum, quod à Paschate ad Pentecosten interfluit. Quapropter miror Philostorgium, Chronicum Alexandrinum, Theophanem, Glycam, Nicephorum, auctorem Actorum sancti Anthemii; & inter recentiores Blondellum, Bollandistas, &c. diem apparitionis crucis in ipso Pentecostes festo imprudenter posuisse: quorum alii, ut Chronicum Alexandrinum, duas res impossibiles simul conjungunt, nempe Nonas Maias & festum Pentecostes; alii, ut Bollandistæ, notam Nonarum Maiarum, quia cum Pentecostes festo non congruit, expungi volunt.* Quo mense ac die contigerit apparitio.

XIV. *Ad Cyrilli narrationem, quædam Philostorgius, aliique adjiciunt: quorum nonnulla falsa, alia, quamvis à Cyrillo tacita, non continuo repudianda, quæ nimirum ab auctoribus fide dignis proficisci aliunde potuerunt. Philostorgius lib. 3. hist. eccles. cap. 26. ait crucem lucidam magna iride instar coronæ ubique circumdatam fuisse. quod confirmat Chronici Alexandrini auctor; & ipsis propemodum Chronici præfati verbis Theophanes, ac Nicephorus* Quid de circumstantiis illis sentiendum, quas nonnulli ad Cyrilli narrationem adjiciunt.

Callisti; qui partim Sozomenum, partim Philostorgium exscribit. Hanc ostenti circumstantiam sicut non omnino suadet Philostorgii & Chronici Alexandrini auctoritas, ita prorsus inficiari non cogit una Cyrilli silentii ratio. Hi forte auctores, cum ista apparitione alteram quæ Hierosolymis contigit, quum Judæi templum instaurare sunt aggressi, confuderunt: tum enim [illegible] *in cœlo apparuit luce circumdata, teste Greg. Naz. orat. 4. in Julian. num. 10. pag. 112. crux quoque* [illegible]*ata sacrificanti Juliano in extis apparuit, eodem teste orat. 3. num. 18. pag. 70. Ac solemne erat crucem luce coronatam depingere: quod Paulinus testatur, dum epist. 32. num. 10. inter alias Ecclesiæ sancti Felicis picturas, de cruce loquens ait:* Crucem corona lucido cingit globo. *Quod autem addit Chronicum Alexandrinum, eodem tempore quo crux Hierosolymis apparuit, eam Constantio apud Mursam dimicanti in Pannonia esse conspectam: & Philostorgius, utrique exercitui visam esse, ac Constantianos fiducia, Magnentianos vero metu replevisse; id uti figmentum merito repudiamus: quum Hierosolymis visa sit septima Maii, prælium vero apud Mursam Autumno 28. Septembris die commissum sit.*

Quid apparitio portenderit.

XV. *Quid præsagierit ista crucis apparitio, variè à nonnullis definitum est. Philostorgio & Chronici Alexandrini auctori visum est, Deum hoc ostento voluisse Constantio victoriam in Magnentium significare, & nova ipsum ac milites ejus fiducia animare: sed supponunt illud ipsis visum esse. Baronius hoc signo existimat Deum ingruentem ab Arianis Ecclesiæ tempestatem, & Ecclesiæ victoriam portendisse. Cyrillus id totum fere in laudem ac gratiam Constantii interpretatur: Deum nempe cœlesti hac ostensione, quam sibi charus esset Imperator,* num. 2. *declarare voluisse. Constantini pietatem crucis detectione, qui favor è terra esset, remuneratam:* num. 3. *Constantii vero majorem paterna pietatem, non terrestri signo, sed cœlesti condecoratam: ut fides ejus illis prodigiis firmaretur, fiduciaque in Christum augeretur hac divinæ in se benevolentiæ testificatione. Hos sensus concipere potuit ex simili crucis apparitione, quæ Constantino victoriam in Maxentium olim portendit, & ad strenue præliandum animavit. Si ex hujus visi effectu licet Dei consilium & propositum æstimare, per hoc Fidei christianæ veritatem testatam voluit, cùm eo viso quotquot Hierosolymis pagani erant, ad Ecclesiam concurrerint, agnita ex hujusmodi signo Christi Domini virtute, & doctrinæ ejus cœlesti origine. num. 4. mixta fuit in omnium signum illud conspicientium animis cum metu lætitia; & hujus miraculi relatione omnes Romani orbis provincias non mediocriter conturbatas esse refert Sozomenus: Cyrillus proximum timuit Antichristi adventum, & supremi judicii diem. Similis apparitio postea, quum Judæi templum instaurare aggrederentur, significavit eo tempore complendam Christi, de non mansuro super lapidem in templi ædificiis lapide, prophetiam. Quid, si hæc crucis ostensio initia episcopatus Cyrilli consignans, quæ ipsi toto vitæ tempore ab inimicis fidei perferenda forent, declaravit? Sed in explorandis æternis Dei consiliis frustra imbecillem animum fatigamus.*

Quando scripta epistola.

XVI. *Epistolam hanc putamus à Cyrillo, ipso die quo apparitio contigit, raptim ac festinanter scriptam. id significat ipse, dum ait num. 5. se postquam illud prodigium oculis percepisset, continuo gratiis Deo, ut dignum erat, actis, & precibus pro Imperatore fusis, ipsa hora per litteras illud ipsi significare festinasse:* ἐξ αὐτῆς διὰ τούτων ἐσπουδάσαμεν γραμμάτων. *Ac certe tumultuariam & festinatam operam convincit stylus ipse paulo neglectior quàm argumenti, aut personæ ad quam scribebat, dignitas postulare videbatur: longæ & intricatæ phrases, rerum earumdem repetitiones: sententiæ parum accuratæ; verbi gratia, quod dicit signum hoc repertæ crucis miraculo, uti è cœlo profectum, commendabilius esse. quod eò torsit signum crucis in judicii die appariturum, &c.*

XVII. *Testimonia auctorum de prodigio crucis Hierosolymis viso ad calcem epistolæ attexenda judicavimus. ea solum hic memorantes quæ Cyrilli epistolæ mentionem non faciunt. quæ enim hujus commemorationem habent, cum cæteris quæ Cyrilli & operum ejus mentionem complectuntur, initio post præfationem collocavimus.*

Ann. 351.

[a] Μηνὶ Μαΐῳ ζ΄. ἡμέρᾳ.

A

ΤΟΥ ΑΓ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ

ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ,

Περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ ἐκ φωτὸς, ἐν Ἱεροσολύμοις ὀφθέντος.

B

Βασιλεῖ Θεοφιλεστάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ [β] ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΩ Αὐγούστῳ, ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

α΄. ΠΡΩΤΑΣ ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν θεοφιλῆ σου [ε] βασιλείαν ἀποστέλλω γραμμάτων ἀπαρχὰς, σοί τε πρεπούσας ἀποδέξασθαι, κἀμοὶ παρασχεῖν· οὐ λόγων κολακείας πεπληρωμένας, ἀλλ' ἐπουρανίων μηνυτικὰς θεοπτίας· οὐδὲ [γ] συνθέτοις λόγων ῥητορικῶν πιθανότησι περιεργαζούσας, ἀλλ' ἁγίων σοι Εὐαγγελίων προῤῥήσεσι, διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, μαρτυρούσας τὴν ἀλήθειαν.

C

β΄. Ἕτεροι μὲν γὰρ, ἀφ' ὧν ἔχουσι, τὴν τιμίαν σου πολλάκις στεφανοῦσι κεφαλὴν, χρυσοκολλήτους στεφάνους λίθοις διαυγεστάτοις [δ] πεποικιλμένους προσκομίζοντες. ἡμεῖς δὲ οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς σε στεφανοῦμεν· (τὰ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς δωρούμενα τέλος ἔχει τὴν γῆν) ἀλλ' ἐπουρανίων πραγμάτων θεϊκὴν ἐνέργειαν, ἐν τοῖς τῆς θεοφιλοῦς σου [ε] βασιλείας καιροῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τελεσθεῖσαν, τῇ σῇ εὐσεβείᾳ μετὰ σπουδῆς ἄγομεν εἰς γνῶσιν. οὐχ ἵνα νῦν [ζ] πρῶτον ἐξ ἀγνοίας ἔλθῃς εἰς θεογνωσίαν· (φθάνεις γὰρ καὶ ἑτέρους διδάσκων, δι' ὧν εὐσεβεῖς) ἀλλ' ἵνα, ἅπερ ἤδεις ταῦτα

D

Mense Maio, die septima.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM

EPISTOLA

AD CONSTANTIUM

PIISSIMUM IMPERATOREM;

De signo lucidæ Crucis Hierosolymis viso, quod in cœlis apparuit.

Imperatori Deo dilectissimo ac piissimo CONSTANTIO Augusto, CYRILLUS Hierosolymorum Episcopus in Domino salutem.

I. PRIMAS hasce ex Hierosolymis, ad TUUM Deo dilectum REGNUM [seu imperatoriam Majestatem] litterarum primitias mitto, quas & te accipere, & me dare deceat: quæ non adulationis verbis refertæ sint, sed immissam à Deo cœlestium rerum tibi visionem significent: neque arte compositas rhetoricarum sermocinationum probabilitates contineant; sed suam sanctorum evangeliorum prædictionibus veritatem ex ipso tibi adstruant rerum eventu.

Id. num. 5. Quales ab Episcopo litteras accipere deceat Imperatorem.

II. Atque alii quidem ex his quæ habent pretiosum sæpe tuum caput coronant, auro inductas perlucidissimisque gemmis distinctas tibi offerentes coronas. nos autem non te sumtis è terra rebus coronamus; (quorum enim donorum è terra origo, eorumdem terra finis.) verum divinam cœlestium rerum impressionem, Hierosolymis TUI Deo chari IMPERII temporibus peractam, pietati tuæ festino studio notam facimus. Non ut nunc primùm ex ignoratione in Dei notitiam adducaris; (tu enim prior per eam quam præfers pietatem alios doces:) sed ut in his quæ novisti,

Quodnam munus ipsi mittat. *V. Cat. 13. n. 10.*

Imperator ipse alios sua pietate erudiebat.

[a] μηνὶ Μαΐῳ.] Verba hæc addidimus ex cod. Ottob. 2. & vers. Grod. notam diei ex solo Ottob. Vocem τοῦ ἁγίου ex codd. Roe, & Casaub. In Gretf. habetur τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν. Loco τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, legit Gretserus, τὸν βασιλέα υἱὸν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Verba ἐν οὐρανοῖς φανέντος, desunt in Roe, & Casaub. Habetur in Gretf. ἐν οὐρανῷ, & omittitur τοῦ σταυροῦ. Voces ἐκ φωτὸς, ex solo Ottob. adjecimus.

[β] Κωνσταντίῳ.] Apud Gretf. Κωνσταντίνῳ. in Typico sancti Sabæ apparitio facta narratur sub Constantino. Utrobique scriptoris erratum est.

[γ] συνθέτοις λόγων, &c.] Gretser. συνθέτων λόγων ῥητορικὰς πιθανότητας. Roe, & Casaub. συνθέτους λόγους ῥητορικὰς πιθανότητας. Infra, loco προῤῥήσεσι, scripsimus προῤῥήσεσι, ex codd. Roe, Casaub. Genovef. & Ottob qui habet προσρήσεσι. Gretserus legit παραινέσει, forte pro παραινέσεσι. si omitteretur articulus voci ἀλήθειαν præfixus, jungendo παραίνεσιν cum ἀλήθειαν, sensus esset optimus, verum evangeliorum exhortationem esse testantes. Grodecius vertit, ostentis: legit forte τέρασι.

[δ] πεποικιλμένους προσκομίζοντες.] Omissis his verbis Gretserus legit, ἐπιτιθέμενοι προσπίπτοντες, procumbentes imponunt. Erat revera aliquando usus, ut qui coronas Imperatoribus dono afferrent, ii capitibus eorum imponerent. Sic Synesius in orat. de Regno pag. 2. ad Arcadium: Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη στεφανώσοντα χρυσῷ τὴν κεφαλήν; Me mittit ad te Cyrene, caput tuum auro coronaturum. genibus vero flexis offerebantur. Ammianus Marcellin. lib. 23. de Juliano imperat num. 3. *In statione*, inquit, *sub pellibus mansit, ubi Saracenarum reguli gentium genibus supplices nixi, oblata auri corona, tamquam nationum suarum dominum adorarunt.* Hujus consuetudinis ad deprecandam principis iram usurpatæ mentionem facit Cyrillus Cat. 13. num. 10. Plenæ similibus exemplis

E

veteres, & in primis Romanorum Imperatorum historiæ.

[ε] σου.] Id pronomen adjeci ex codd. Ottob. 2. Roe, Casaub. Gretf. & Grod. Notandum porro in omnibus locis hujus epistolæ, ubi dicitur Imperatori *tuum imperium*, vel *regnum*, non imperium seu populos ejus majestati subjectos notari, sed ipsum Imperatorem honoris titulo compellari: quod nos dicere solemus, verbis *regiæ*, vel *imperatoriæ majestatis* utentes. quod ne ambiguitatem cui faceret, hos titulos grandioribus litteris notari curavi. Voces eas reddidi ad litteram secutus temporum morem. Faustinus & Marcellinus in libello precum ad Valentinianum, Theodosium, &c. his titulis, *imperium vestrum*, *regnum vestrum*, utuntur. Infra, pro τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, Roe, Casaub Genov. habent τῆς σῆς εὐσεβείας, *ad tuæ pietatis notitiam adducimus.*

[ζ] πρῶτον.] Deest ea vox Roe, Casaub. Gretf. Loco δι' ὧν εὐσεβεῖς, scripsit Gretserus ὢν εὐσεβὴς, *cum sis pius*. Suetum est apud græcos auctores, verba δι' ὧν, ἐξ ὧν, καθ' ὧν à regimine subsequentis verbi libera ponere. Vide similem locutionem, Cat. 23. num. 4. δι' ὧν ἐμ λόγιον. Paulo post, loco ἅπερ λαλεῖς, *quæ loqueris*, scripsi ex codd. Roe, Casaub. & Gretf. ἅπερ ἤδεις, *quæ novisti*, uti præcedentibus convenientius. Genovef vetus habet ἴδῃς, quod corrupte pro ἤδεις positum. Laudatur à Cyrillo Constantii in rebus sacris peritia, quam certe ambitiosius præ se ferebat Imperator ille: sacras Scripturas assidue versans, ut etiam Cyrillus infra testatur num. 6. Arbitrum ecclesiasticarum controversiarum se interponens, definitiones fidei condebat, ut etiam Antiochenæ in Encæniis formulæ eum auctorem dicere videatur Hilarius lib. 3. cont. Const. n 23. Libellos pro susceptæ opinionis defensione scripsit, teste Lucifero Calaritano lib. *De non parcendo*, &c. sed hoc facinus ante hoc tempus non designarat. Magis exemplum pietatis ejus quam libros & scripta respicit Cyrillus.

confirmeris amplius: &, qui [1] avitam regni consecutus es hæreditatem, majoribus te è cœlo coronis honoratum addiscens, hinc ferventius Deo omnium Regi nunc etiam convenientes gratias agas; illinc verò majori adversum hostes fiduciâ atque alacritate repplearis, dum ex miraculis quæ tuo tempore efficit, IMPERIUM TUUM à Deo revera diligi comprehendes.

Inventio sanctæ Crucis sub Constantino.

III. Ac tempore quidem Deo amicissimi ac felicis recordationis Constantini patris tui, salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum: divinâ gratiâ viro pietatem rectè quærenti hoc largiente, ut * absconditos sanctos locos inveniret. Tuo vero, Domine, omnium piissime Imperator, qui avorum pietatem majori in Deum religione superas, non è terra jam, sed è cœlo data prodigia: & Domini ac Servatoris nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei tropæum victoriæ ex morte reportatæ, beata, inquam, crux lucis splendoribus coruscans Hierosolymis apparuit.

** Sub monumentis impietatis super eos erectis.*

Narratio conspectæ in aëre lucidæ Crucis.

** 7. Maii.*

IV. Nam in his sanctis sanctæ Pentecostes [seu post-paschalis temporis] diebus, Nonis * Maiis, circiter horam tertiam, crux permagna è luce constructa, in cœlo super sanctum Golgotham, & usque ad sanctum Olivarum montem expansa apparuit: non uni & alteri tantum conspecta; sed universæ civitatis multitudini evidentissime ostensa. Neque ut aliquis forte putaverit, celeriter in imagine prætervolavit; sed compluribus horis desuper terram oculorum visu conspecta est, solares radios coruscantibus fulgoribus exsuperans; alioqui illis oppressa infuscataque latuisset, nisi ipso sole valentiores conspicientium oculis emisisset fulgores. Ita ut universa civitatis multitudo illico in sanctam Ecclesiam confertim accurreret, immissæ à Deo visionis metu cum lætitia conjuncto perculsa; juvenum simul ac seniorum turba, virorum ac mulierum, ætatisque omnis, ad ipsas usque in thalamis per domos reclusas puellas; indigenarum unà atque exterorum; Christianorum, ac Gentilium ex diversis partibus huc adventantium. Qui omnes unanimiter velut ex ore

Continuò omnes ad Ecclesiam concurrerunt.

A ἔτι βεβαιωθῇς. καὶ τὴν τῆς βασιλείας προγονικὴν ὑποδεξάμενος κλῆρον, μείζοσι θεόθεν στεφάνοις ἐπουρανίοις τετιμῆσθαι μαθὼν, [α] μᾶλλον Θεῷ μὲν τῷ παμβασιλεῖ ἐν νῦν τὴν πρέπουσαν ἀποδῷς εὐχαριστίαν· μείζονος δὲ τοῦ κατ' ἐχθρῶν θάρσους πληρωθῇς, ἔργῳ τὴν σὴν βασιλείαν ἀγαπᾶσθαι πρὸς Θεοῦ, δι' ὧν ἐπὶ σοῦ θαυματουργεῖ, καταλαβών.

γʹ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου, καὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς, τὸ σωτήριον τοῦ σταυ-
B ροῦ ξύλον ἐν Ἱεροσολύμοις [β] ηὕρηται· τῆς θείας χάριτος, τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσέβειαν, τὴν ἀποκεκρυμμένων ἁγίων τόπων παρασχούσης τὴν εὕρεσιν. ἐπὶ δὲ σοῦ, δέσποτα, πανευσεβέστατε βασιλεῦ, προγονικὴν εὐσέβειαν μείζονι τῇ [γ] πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβείᾳ νικῶντος, οὐκ ἀπὸ γῆς λοιπὸν, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν τὰ θαυματουργήματα· καὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, [δ] τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, ὁ μακάριος λέγω σταυρὸς, φωτὸς
C μαρμαρυγαῖς ἀπαστράπτων ἐν Ἱεροσολύμοις ὤφθη.

δʹ. Ἐν γὰρ ταῖς ἁγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, [ε] Νόνναις Μαΐαις, περὶ τρίτην ὥραν, [ζ] παμμεγέθης σταυρὸς ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος, ἐν οὐρανῷ, ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἐκτεταμένος ἐφαίνετο· οὐχ ἑνὶ καὶ δευτέρῳ μόνον φανεὶς, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθείς. οὐχ ὡς ἄν τις νοήσειεν, ὀξέως κατὰ φαντασίαν παραδραμών· ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν
D ὥραις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος, καὶ ταῖς ἀπαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικήσας· ἢ γὰρ ἂν ὑπ' αὐτῶν νικώμενος ἐκαλύπτετο, εἰ μὴ δυνατωτέρας ἡλίου τοῖς ὁρῶσι παρεῖχε τὰς λαμπηδόνας. ὡς ἅπαν μὲν ἀθρόως ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐπιδραμεῖν τὸ τῆς πόλεως πλῆθος, τῷ τῆς θεοπτίας φόβῳ μετ' εὐφροσύνης κατασχεθέν· νέων ἅμα καὶ πρεσβυτέρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ πάσης ἡλικίας, καὶ μέχρις αὐτῶν ἤδη τῶν κατ' οἴκους θαλαμευομένων κορῶν· [η] ἐντοπίων τε καὶ
E ξένων, Χριστιανῶν τε ἅμα, καὶ τῶν ἀλλαχόθεν ἐπιδημούντων ἐθνικῶν. ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντων, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος.

[1] *avitam regni hæreditatem.*] Imperium à Constantino patre & Constantio Chloro acceperat. Porro à Claudio juniore originem ducebat Chlorus; seu potius, erat cum eo consanguinitate conjunctus. Si vero ejusdem stemmatis principium altius repetatur, Trebellius Pollio in Claudii II. vita auctor est eum à Vespasiano Augusto originem duxisse, à quo Flaviæ gentis nomen & insignia consecuta est Constantini familia.

[α] μᾶλλον Θεῷ μὲν τῷ παμβ.] Ita scripsimus ex codd. Roe, Casaub. & veteri illo Genovef. de quo mox diximus. Eadem loquendi ratio inferius recurrit num. 5. Θεῷ μὲν τῷ παμβασιλεῖ. In editis hic omittitur Θεῷ. Gretserus sic habet, μείζοσι, &c. τετιμῆσθαι ἀξιωθεὶς, Θεῷ ἡμῶν καὶ παμβ. Particulam μὲν legi debere suadet opposita particula δὲ post μείζονος.

[β] ηὕρηται.] Ita scripsimus ex mf. Genovef. at in altero cujus variantes ibidem adnotantur, & in omnibus aliis editis & mff. legitur εὕρηται. Cyrillus in Catechesibus plurimis locis repertam sub Constantino crucem supponit Cat. 4. num. 10. Cat. 10. n. 19. Suffragantur auctores gravissimi, atque Eusebius ipse Cæsariensis, cujus silentium ad detrahendam facti fidem usurpatum est, in Psal. 87. num. 13. meminit miraculorum suo tempore ad monumentum Domini factorum, quæ nonnisi de repertæ crucis circumstantiis intelligi posse videntur.

[γ] πρὸς τὸν Θεόν.] Roe, Casaub. Genov. πρὸς τὸ θεῖον, *in res divinas.* Gretf. πρὸς Θεόν.

[δ] τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, *victoriæ adversus mortem tropæum.* Mutavi ex sola conjectura, quod in omnibus editis & mff. codicibus habetur, τὸ κατὰ τῆς τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, *tropæum contra mortis victoriam.* Verborum τῆς & κατὰ transpositionem manifestam esse judicavi. Eusebius de laudibus Constantini cap. 11. scribit de erectis in honorem Christi monumentis, τρόπαια τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης ἀνεγηγερμένα. Cyrillus ipse Cat. 14. n. 1. τὸ διάδημα τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης ἀνεδήσατο. Mox, ea verba Ἐν γὰρ ταῖς ἁγίαις, &c. ita leguntur apud Gretser. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ταύταις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς; *In his enim sanctæ Pentecostes diebus.* In mf. sanctæ Genovef. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς ἁγίας ταύτης Πεντηκοστῆς; *In diebus enim sanctæ hujus Pentecostes.*

[ε] Νόνναις Μαΐαις.] Hæc diei nota omittitur in codd. Roe, Casaub. & Genovef. nec lecta est à Grodecio. habetur tamen in editis Gretseri, Prevotii & Ottob. omissam à nonnullis judicamus, quod Nonæ Maiæ nunquam cum die Pentecostes possit concurrere. hîc autem dies Pentecostes intelligebant festum ipsum ita dictum, quùm quinquaginta post-paschalis temporis dies intelligere debuissent.

[ζ] παμμεγέθης σταυρός.] Ex Gretsero articulum ὁ voci σταυρὸς præfixum expunximus. Conjunctio ἐ ante μέχρι, superflua, abest à cod Genov. crucem in lucida iride conclusam fuisse alii auctores ferunt, de quo vide præloq. num. 14 Teste Sozomeno quindecim circiter stadia crux occupabat. quod intervallum est distantiæ montis Oliveti ad Calvariam.

[η] ἐντοπίων τε καὶ ξένων, &c.] In horum verborum collocatione Gretseri editionem & codd. Roe & Casaub. secuti sumus; quorum lectio & minus perturbata, & antitheses, quibus hoc loco cumulatis gaudet Cyrillus, melius dispositas habet. In editionibus Cyrilli vox καὶ ξένων, non ante sed post Χριστιανῶν posita est.

στόματος.

στόματος Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν θαυματοποιὸν [α] ἀνυμνούντων· ἔργῳ τε καὶ πείρᾳ παραλαβόντων, ὅτι Χριστιανῶν τὸ δόγμα τὸ πανευσεβὲς, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἐστὶ λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον καταγγελλόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν θεόθεν μαρτυρούμενον.

ε'. [β] Ἐπεὶ τοίνυν ἡμεῖς οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκήτορες, τὸ τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσι παραλαβόντες, Θεῷ μὲν τῷ παμβασιλεῖ, καὶ υἱῷ τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ, τὴν πρέπουσαν μετ' εὐχαριστίας προσκύνησιν ἀπεδώκαμέν τε, καὶ ἀποδώσομεν, εὐχὰς ἐκτενεῖς καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοφιλοῦς σου κράτους ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις πεποιημένοι τε καὶ ποιησόμενοι· ἔδει δὲ τὰς ἐπουρανίους ταύτας θεοπτίας μὴ παραδοῦναι σιωπῇ, ἀλλ' εὐαγγελίσασθαί σου τὴν ἔνθεον εὐσέβειαν· ἐξ αὐτῆς, διὰ τούτων [γ] ἐσπουδάσαμεν τῶν γραμμάτων. ἵνα ἀγαθῷ θεμελίῳ τῆς παρὰ σοὶ προϋπαρχούσης πίστεως, τὴν ἐκ τῶν προσφάτως θεόθεν ἐπιδειχθέντων γνῶσιν ἐποικοδομήσας, [δ] βεβαιότερον μὲν τὸ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβοις θάρσος· ὁμοῦ δὲ καὶ πάσης ἀνδρείας συνήθους πεπληρωμένος, ὡς ἂν αὐτὸν ἔχων Θεὸν σύμμαχον, τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον ἑτοιμότατα [ε] προσφέρῃς· καύχημα καυχημάτων, τὸ δειχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος· οὗ καὶ τὸ σχῆμα δείξας ἀνθρώποις ὁ οὐρανὸς, μειζόνως ἐκαυχήσατο.

ϛ'. Τὸ μέν τοι θαυματούργημα τοῦτο, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προφητῶν μαρτυρίαις, καὶ [ζ] Χριστοῦ φωναῖς ἁγίαις ἐν εὐαγγελίοις ἐγκειμέναις ἀκολούθως, ἐτελέσθη τε νῦν, καὶ πάλιν μειζόνως τελεσθήσεται. ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, μελλόντων πραγμάτων γνῶσιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ δωρούμενος, καὶ δι' ἐκείνων τοῖς μετ' αὐτοὺς [η] ὁμιλῶν, λευκότατα προαναφωνῶν ἔλεγε· Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. ἥν τινα τῶν εὐαγγελίων θείαν βίβλον συνήθως εἰς χεῖρας ἀναλαβὼν, τὰς περὶ

uno Christum Jesum Dominum nostrum, filium Dei unigenitum, mirabilium effectorem laudibus celebrabant: re ipsa & experientia cognoscentes, Christianorum piissimum dogma, *non in persuasoriis sapientiæ verbis, sed in demonstratione Spiritus ac potentiæ* consistere: non ab hominibus solum adnuntiatum [illegible] e cœlis Dei ipsius testimonio comprobatum. 1. Cor. II. 4. Hebr. II. 3. 4.

V. Cum igitur nos Hierosolymæ incolæ, qui mirabile illud prodigium ipsis oculis conspeximus, Deo omnium Regi, & Filio unigenito Dei convenientem cum gratiarum actione adorationem exsolverimus, & exsolvemus; assiduasque pro TUO Deo dilecto IMPERIO in his sanctis locis preces effuderimus, effundemusque: oporteret vero cœlestes illas à Deo visiones minimè silentio tradere, sed faustum illud tuæ Deo plenæ pietati nuncium perferre; illico per has litteras [id facere] maturavimus: ut tu optimo ejus fidei quæ in te jam præcessit fundamento, partam ex his nuper divinitus ostensis cognitionem inædificans, firmiorem in Dominum nostrum Jesum Christum assumas fiduciam: simulque consueta omni tua fortitudine plenus, tamquam ipsum Deum tecum militantem habens, crucis tropæum alacerrime proferas; tamquam gloriationum gloriationem ostensum in cœlo signum invehens. cujus vel figuram hominibus demonstrans cœlum, majorem in modum gloriabatur.

Quo consilio hæc apparitio Imperatori significata.

Id. Cat. 13. n. 1.

VI. Atque hoc quidem prodigium, Deo amicissime Imperator, secundùm [1] prophetarum testificationes, ac voces Christi sanctas quæ in evangeliis jacent, nunc est adimpletum, & iterum plenius adimplebitur. Nam in evangelio secundum Matthæum, futurarum rerum notitiam beatis suis apostolis Salvator impertiens, & per illos ad eorum successores verba faciens, disertissimè prænuntians dicebat: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo.* Quem quidem divinum Evangeliorum librum pro more in manus sumens, testimonia ejus rei prænun-

Hoc prodigium à Prophetis & Christo prædictum. 1

Id. Cat. 13. n. 41. Cat. 15. n. 22.

Matth. XXIV. 30.

α ἀνυμνούντων.] Ita scriptum reperientes in codd. Roe, Casaub. Genovef. posuimus loco ὑμνούντων.

β Ἐπεὶ τοίνυν.] Vocem ἐπεὶ omittens cod Gretſ. phrasim hanc, quæ præsentem numerum occupat totum, in duas partes concidit, atque ab fusa initiis obscuritate & intricatione liberat. at similis prolixitatis ab eodem verbo incipientem phrasim vide Catech. 4. num. 6. Vocem τοίνυν Cyrillus raro initio periodi locat.

γ ἐσπουδάσαμεν.] Ita melius connectitur cum ἡμεῖς... οἰκήτορες, &c. præcedente, quam ἐσπούδασα codd. Roe, & Casaub. vel ἔσπευσα, Genovef. Forte tamen scribendum ἐσπουδασάμην. alius est locus Cat. 15. n. 33. in quo post nominativum singulare, ponit verbum pluralis numeri de se loquens, ἔχων... ἀρκεσθησόμεθα, tametsi id ex nonnullis mss. correxerim. Loco παρὰ σοῦ, quod mox sequitur, ex Roe & Casaub. scripsi παρὰ σοί. Paulo post, pro ἐπιδειχθέντων, scripsi ἐπιδειχθέντων ex codd. Roe, Ottob. Casaub. Gretſ. Genovefano vetere, & Grod.

δ βεβαιότερον μὲν, &c.] Paulo aliter in codd. Roe, Casaub. & ms. Genovef. βεβαιότερον μὲν τὴν (Roe & Casaub. mendosè τῆς) εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβοις ἐλπίδα· θαρσῶν δὲ, καὶ πάσης ἀνδρείας, &c. *firmiorem quidem in Dominum nostrum Jesum Christum fidem adsumas, confidens verò, & omni*, &c. Paulo post, deest ἔχων ante Θεὸν σύμμαχον, Gretſ.

ε προσφέρῃς.] Ex edit. Gretſ. & codd. Roe & Casaub. emendavimus vitiosam Cyrillianarum editionum scripturam προσφέρεις. Trophæum crucis, quod alacritate summa proferre jubet Imperatorem, est labarum Constantini, seu vexillum, crucis & monogrammate Christi insigne, quod ab Eusebio describitur lib. 1. vit. Constantini cap. 25. Se Constantius in numismatibus effingi voluit illud manu præferentem. Vide Baron. ad an. 353. n. 3.

Verba, τὸ δειχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος, *ostensum in cœlo signum invehens*, ad visionem Constantini referri videntur: quod enim invehebatur in bellis ab ipso Constantio crucis signum, non aliud fuit præter illud quod Constantino patri in cœlo ostensum est. nisi Constantium Cyrillus hortetur, ut vexillum, crucis recens Hierosolymis conspectæ figuram referens, ad suum in bellis usum contexi curet. At verba οὗ καὶ τὸ σχῆμα, &c. *cujus vel figuram*, &c. ad recentem visionem vel solam, vel cum Constantini visione conjunctam pertinent.

1 *prophetarum testificationibus*, &c.] Quod sacrorum nostrorum prophetarum vaticinium respiciat auctor divinare non facile est. Verum sunt nonnulla quæ eo trahere non ægre potuit: ut illud Ezechiel. XI. 23. *Adscendit gloria Domini de medio civitatis, stetitque super montem qui est ad orientem urbis.* quem locum Hieronymus, de rutilanti super montem Oliveti crucis signo interpretatur. vel illud Isaïæ XI. 12. *Levabit signum in nationes*; quod Basilius pag. 231. de signo crucis intelligit, & simile putat isti prophetiæ Matt. XXIV. 30. *Videbunt signum filii hominis*, &c. quam Cyrillus ad rem præsentem accommodat.

ζ Χριστοῦ φωναῖς ἁγίαις ἐν εὐαγγελίοις, &c.] Præpositionem ἐν adjecimus ex cod. Genovef. ambo priores cum Ottob. habent ἁγίαις εὐαγγελίοις, *Christi vocibus quæ in sanctis evangeliis positæ sunt.* In Gretſ. est εὐαγγελίων (corrupte pro εὐαγγελίῳ) ἐγκείμενον. *Prodigium hoc... & Christi sanctis vocibus in evangelio insertum.* De hujus prædictionis ad hunc locum accommodatione vide Præloq. num. 9.

η ὁμιλῶν, *loquens.*] Codd. Roe & Casaub. ὁμιλοῦσιν. Eadem legerat Grodecius, sed loco μετ' αὐτοὺς, *post eos*, legit μετ' αὐτοῦ, vertens, *qui cum eo versabantur.* Vide similem locutionem Cat. 15. num. 4. Cat. 17. num. 32.

cia conscripta reperies. Quorum sanè frequentiori commeditationi vacare te, Domine, adhortor, propter reliqua in eo loco continua serie descripta. quòd nimirum res à Salvatore nostro prænuntiatæ requirant, ut conjunctâ cum pietate diligentiâ multâ observentur; uti nullum ex adversaria potestate detrimentum patiamur.

Epilogus.

VII. Has tibi sermonum nostrorum, Deo dilectissime Imperator, offero primitias: has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces, sincerissimo, totiusque pietatis studioso unà nobiscum adoratori unigeniti filii Dei & Salvatoris nostri; qui [1] secundum divinas Scripturas salutem totius mundi Hierosolymis consummavit: qui isthic mortem conculcavit, & proprio ac pretioso sanguine hominum peccata detersit; vitamque, & incorruptibilitatem, ac cœlestem Spiritus gratiam credentibus omnibus impertivit. Hujus te potentia ac gratia protectum atque lætantem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecoratum, ac naturalium filiorum regiis gloriantem germinibus; ipse Rex omnium, omnis boni largitor Deus multis annorum in continua pace circulis, Christianis & universo orbi (ad) decus & ornamentum unà cum tota domo conservet.

1 Ps lxxiii. 12. V. Cat. 13. n. 27.

Fausta precatio.

Salutatio.

VIII. Valentem te & omni ornatum virtute, consuetamque cùm sanctarum ecclesiarum tum Romani imperii curam gerentem, & amplioribus pietatis præmiis exsplendentem, multos nobis annorum pacificorum circulos Deus universorum concedat unà cum tota familia, Auguste Imperator Deo charissime; glorificantem semper sanctam & consubstantialem Trinitatem verum Deum nostrum: Quem decet omnis gloria in secula seculorum. Amen.

Trinitas consubstantialis.

A τούτῳ κειμένας εὐαγγελικὰς μαρτυρίας [α] ἐγγράφους εὑρήσεις· ὧν μάλιστά σε, δέσποτα, πυκνότερα τῇ μελέτῃ προσέχειν παρακαλῶ, [β] διὰ τὰ λοιπὰ τῶν κατ' αὐτόθι γεγραμμένων ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν προαναφωνηθέντων, πολλῆς μετ' εὐλαβείας δεομένων τῆς παρατηρήσεως, πρὸς τὸ μηδεμίαν ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργείας ὑπομεῖναι τὴν βλάβην.

ζ. Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, βασιλεῦ B θεοφιλέστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχάς· ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρώτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς σοι, τῷ γνησιωτάτῳ καὶ πανευσεβεῖ μεθ' ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνητῇ, τοῦ μονογενοῦς [γ] υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· τοῦ τὴν οἰκουμενικὴν, κατὰ τὰς θείας γραφάς, ἐν Ἱεροσολύμοις τελέσαντος σωτηρίαν· τοῦ πατήσαντος μὲν ἐνταῦθα τὸν θάνατον, [δ] οἰκείοις δὲ τιμίοις αἵμασι τὰς ἀνθρώπων ἁμαρτίας ἐξαλειψαμένου· ζωήν τε καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ [ε] πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν τοῖς C πιστεύουσιν ἅπασι παρασχόντος. Οὗ τῇ τε δυνάμει καὶ τῇ χάριτί σε εὐφραινόμενον καὶ φρουρούμενον, λαμπροτέροις τε καὶ μείζοσιν εὐσεβείας ἐμπρέποντα κατορθώμασιν, [ζ] υἱῶν τε γνησίων βασιλικοῖς ἐναβρυνόμενον βλαστήμασιν· αὐτὸς ὁ παμβασιλεὺς Θεὸς, ὁ πάσης ἀγαθωσύνης πάροχος, πολλαῖς ἐτῶν εἰρηνικαῖς περιόδοις, [η] καύχημα Χριστιανοῖς καὶ κόσμῳ σύμπαντι φυλάξῃ πανέσιον.

η. Ἐρρωμένον σε, καὶ πάσῃ κεκοσμημένον ἀρετῇ, D καὶ τὴν συνήθη τῶν τε ἁγίων ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς [θ] κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ μείζοσιν εὐσεβείας βραβείοις λαμπρυνόμενον πολλαῖς εἰρηνικαῖς ἐτῶν περιόδοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἡμῖν χαρίσηται πανέσιον, Αὔγουστε βασιλεῦ θεοφιλέστατε, [ι] δοξάζοντα ἀεὶ τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

α ἐγγράφους.] Gretſ. ἐν γραφαῖς. Vox ἐγγράφους adamata à Cyrillo, & ab eo libenter usurpata, Cat. 14. num. 15. Cat. 17. n. 29. Cat. 18. n. 11. Cat. 19. n. 5. &c.

β διὰ τὰ λοιπὰ, &c.] Loco γεγραμμένην scripsi γεγραμμένων, ex cod. Ottob. Genovef. & Grod. Paulo aliter Gretſ. διὰ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὴν ἐγγεγραμμένην ἀκολουθίαν. Mox, nomen πραγμάτων, ante ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος hic minime necessarium ac pene redundans, eliminavimus, auct. codd. abest à codd Roe, Casaub. Gretſ. & Ottob. Quam timuerit Cyrillus proximum judicii diem, vide Cat. 15. num. 18.

γ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, &c.] Voces καὶ Σωτῆρος in cod. Genov. desunt. antiquus vero codex ibi ad marginem citatus, non hæc solum verba habet, sed insuper repetit vocem Χριστοῦ, ante τοῦ Σωτῆρος. In ed. an. 1608. pro Σωτῆρος habetur σαυρὸς, ex ignoratione librar.

1 *secundum Scripturas*, &c.] Locus Scripturæ quo confirmat Cat. 13. num. 27. Christum Jerosolymis & in monte Calvariæ mundi salutem perfecisse, est iste Psalmi LXXIII. 12. *Operatus es salutem in medio terræ.*

δ οἰκείοις δὲ, &c.] Ante τιμίοις legitur conjunctio καὶ in Roe, Casaub. & Grod. offenderunt sane duo adjectiva sine nexu conjuncta. Id Cyrillo frequens, ut adverbia & adjectiva duo ita conjungat. habetur infra πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν.

ε καὶ πνευματικὴν.] Particulam καὶ adjecimus ex codd. Roe, Casaub. & Gretſ. Hanc vero Grodecius ante ἐπουράνιον collocat, quod melius videtur. loquitur de Spiritus-sancti in Pentecoste descensu. V. Cat. 16. n. 4. Post, loco οὗ τε τῇ, scripsimus οὗ τῇ τε, ex codd. Roe & Casaub. Deest vero hæc enclitica apud Gretſ. Voces εὐφραινόμενον καὶ huc adscripsimus ex Roe, Caſ.Gr. & Ott.

ζ υἱῶν τε γνησίων.] Aliter Gretſerus. υἱῷ γνησίῳ καὶ Βασιλεῖ ἐναβρυνόμενον, αὐτὸς, &c. *Filio naturali eodemque Imperatore ornatum ac lætantem.* Eodem fere modo legit Grodecius. Votum est Cyrilli ut filius vel filii nascantur Constantio imperii consortes. cassa ceciderunt vota. nam quùm duas uxores habuerit, Eusebiam quam duxit anno 336. & Faustinam, quam priore defunctâ an. 361. sibi conjunxit dum in Persas expeditionem præpararet; E nullam ex Eusebia, quæ sterilis erat, prolem suscepit. quamobrem idibus Martii hoc anno, duobus ante mensibus quàm ista scriberet Cyrillus, Gallum patruelem suum Cæsarem creaverat, quum mascula prole careret, nec spes aliqua propinqua videretur suscipiendorum liberorum. E secundâ verò uxore genuit posthumam filiam nomine Constantiam, quæ Gratiano postea Imperatori nuptui tradita est.

η καύχημα Χριστιανοῖς.] Codd. Roe, Casaub. Gretſ. vetust. Genov. ferunt Χριστιανῶν. Sic Cat 13. num. 1. καύχημα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Modo memorati codices pro φυλάξῃ, scriptum habent φυλάξειε. Ottob. φυλάξη. Loco πανέσιον, hic & inferius posui πανέσιον ex mſ. Genovef. qui tamen ad marginem adscriptum habet πανέσιον; & Ottob. qui hic habet διηνεκὲς, infra πανέσιον. Vox πανέσιος satis rara: altera in faustis precationibus familiaris. Sic Basil. epist. 193. p. 210. ὃν πανέσιον φυλάξειεν ὁ Κύριος.

θ κηδεμονίαν.] Hanc vocem ex mſ. Genovef. & Ottob. cod. substituimus pro φιλανθρωπίαν. minus enim recte dictum videbatur φιλανθρωπία τῶν ἐκκλησιῶν, ut significaretur humanitas in F ecclesias. cum tamen φιλανθρωπίαν scriptum reperiatur in omnibus editis & mſſ. codd. conjicio legendum φιλάνθρωπον κηδεμονίαν. Alterum articulum τὴν ante κηδεμονίαν in edd. positum, uti superfluum erasi. Loco εὐσεβείας βραβείοις, est in Ott. ἐπουρανίοις βραβείοις.

ι δοξάζοντα, &c.] Abest hæc clausula apud Gretſer. ac desinit epistola in verbis Βασιλεῦ θεοφιλέστατε. Voces τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν quas postulat ᾧ sequens, ex codd. Ottob. Roe, Casaub. & Grod. adjecimus, suppresso tamen articulo altero τὸν ante Θεὸν in Roe & Casaub. inutiliter repetito. Trinitatem quidem verum Deum nostrum dici Cyrillianum est. ait Cat 16. num. 4. *Non tres Deos prædicamus, sed cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum annuntiamus.* at vocem *consubstantialis Trinitatis*, vix adhuc his temporibus auditam, quam Cyrillus ad populum catholicum loquens in Catechesibus suppressit, valde admiramur ab eo usurpatam, dum ad Imperatorem hujus vocis inimicissimum primas litteras benevolentiæ conciliatrices scribit. Vide Præloquium nostrum num. 10.

TESTIMONIA VETERUM

De ſigno Crucis Hieroſolymis viſo.

Vide initio teſtimonia Sozomeni, Theophanis, Cedreni, Michaelis Glycæ, Nicephori Calliſti.

[1] *Hieronymus in continuato Euſebii chronico ad annum 17. Conſtantii imperatoris Olympiadis 283. anno 3. Chriſti 357.*

Syriæ populis crucis ſignum, & maximo conſpicientium terrore, in orientali plaga apparuit.

Philoſtorgius lib. 3. hiſtor. eccleſ. cap. 26.

Ὁ μὲν οὖν Κωνστάντιος ἐγκρατὴς τοῦ τυράννου γέγονε. κἀνταῦθα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ μέγιστόν τε προφανέντος, καὶ καταπληκτικωτάταις αἴγλαις ὑπεραστράψαντος τὸ τῆς ἡμέρας φῶς. Ὤφθη δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τὴν τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας, ἑορτῆς τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης. Ὁ δὲ θεόγραφος τύπος ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ λεγομένου Κρανίου, μέχρι καὶ τοῦ τῶν Ἐλαιῶν ὄρους διήκων ἑωρᾶτο, ἴριδος μεγάλης, στεφάνου τρόπον, πανταχόθεν αὐτὸν περιελιττούσης. Ἐδήλου δὲ ἄρα ἡ μὲν ἶρις τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναληφθέντος εὐμένειαν, ὁ δὲ στέφανος τὴν τοῦ βασιλέως νίκην. Τὸ δὲ σελασφόρον ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιον θέαμα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθέατον ἦν· ἀλλ' ἐπιδήλως ὁρώμενον, Μαγνέντιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἅτε τῶν δαιμόνων θεραπεία προσανακειμένους, εἰς ἀμήχανον δέος κατέστησε· Κωνστάντιον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς θάρσος ἄμαχον ἀνεκλήσατο.

Et Conſtantius quidem victoriam de tyranno [Magnentio] reportavit: quum ante ſignum crucis illic quoque viſum eſſet ad longiſſimum ſpatium protenſum, & diurnam lucem ſplendidiſſimis ad ſtuporem uſque radiis longiſſime ſuperans. Apparuit autem Hieroſolymis circa horam tertiam ejus diei quæ dicitur Pentecoſtes feſtum. Porro hoc ſignum divinitus pictum à Calvariæ monte uſque ad montem Olivarum pertingere videbatur, magna iride inſtar coronæ illud undique ambiente. Et iris quidem Chriſti crucifixi & in cœlum adſumti clementiam deſignabat: corona vero Imperatoris victoriam. Porro ſplendidum iſtud ac venerandum ſignum ne militum quidem oculos effugit: ſed ab utroque exercitu clare conſpectum, Magnentium quidem & eos qui à partibus illius ſtabant, utpote dæmonum cultui addictos ſupra modum terruit; Conſtantio verò & iis qui cum illo erant, invictam quamdam fiduciam dedit.

Socrates lib. 2. hiſtor. eccleſ. cap. 28.

Καὶ ἐπιστάντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχέων, τὸ τοῦ Σωτῆρος σημεῖον περὶ τὴν ἀνατολὴν ἐφάνη. Στύλος γὰρ σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθεὶς μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρῶσιν ἐγένετο.

Qui [Gallus] dum Antiochiam ingrederetur, ſignum Salvatoris in Oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens in cœlo viſa maximum ſtuporem ſpectantibus incuſſit.

Idatius, in faſtis conſularibus æra 389. Poſt conſulatum Sergii & Nigriani.

His conſulibus bellum Magnentii fuit Morsâ die IV. Kal. Octob. & eo anno depoſitus Vetranio VIII. Kal. Januar. & levatus eſt, id eſt Gallus, Conſtantius Cæſar Id. Mart. & apparuit in Oriente ſignum Salvatoris die III. Kal. Febr. luna 28.

Chronicum Alexandrinum ad ann. 351. mundi 5859. Conſtantii imperatoris 14. Ind. 9. Sergio & Nigriano Coſſ. Olympiad. 282. p. 292.

Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὤφθη ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον· ὥρα ἦν ὡς τρίτη, (ἐν ἡμέρα Πεντηκοστῇ) φωτοειδὲς, τεταμένον Νώναις Μαΐαις ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἕως τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τόπῳ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, κατὰ ἀνατολὰς ὅθεν ἀνελήφθη ὁ Κύριος. κύκλῳ τοῦ φανέντος τιμίου σταυροῦ, στέφανος ὡς ἡ ἶρις τὸ εἶδος ἔχων.

Signum crucis Chriſti eâdem tempeſtate * Hieroſolymis in cœlo apparuit ſub horam tertiam Nonis Maii, ipſo Pentecoſtes die, luminis inſtar, protenſum à monte Olivarum uſque ad Golgotha, quo in loco crucifixus eſt Chriſtus; verſus Orientem unde aſſumtus eſt Dominus: coronâ cæterum iridis ſpeciem præferente, pretioſam illam quæ apparuit crucem ambiente.

* Poſt renunciatum Cæſarem & imperii cōſortem Gallum Conſtantii patruelem idib. Martii.

[1] Hanc pericopen Joſephus Scaliger, in nullo ſcripto exſtare adſerit, idcircoque in ſua Hieronymiani Chronici editione prætermiſit. Vide Præloquium noſtrum num. 11.

Eâdemque horâ Constantio Augusto in Pannonia, & qui cum eo erat exercitui visa est in bello contra Magnentium. Quumque cœpisset Constantius cum illo confligere ad urbem Mursam, Magnentius victus cum paucis in Galliam fugâ evasit.

Καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ὤφθη ἐν Πανωνίᾳ Κωνσταντίῳ τῷ Αὐγούστῳ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ στρατῷ ὄντι ἐν τῷ κατὰ Μαγνέντιον πολέμῳ. Καὶ ἀρξαμένου Κωνσταντίου συμβάλλοντος αὐτῷ περὶ τὴν λεγομένην Μοῦρσαν πόλιν, ἡττηθεὶς ὁ Μαγνέντιος ἔφυγεν εἰς Γαλλίαν μετ' ὀλίγων.

Ex libro II. Historiarum sub nomine Pauli Aquilegiensis diaconi, monachi Cassinensis, Bib. PP. Lugd. tom. 13. pag. 253. B.

Quo [Gallo Cæsare] ad Antiochiam veniente, circa Orientem signum apparuit in cœlo die Pentecostes. Columna namque sub specie crucis in cœlo visa est, speciem luminis habens extensam, à Golgotha usque ad montem Olivarum. hoc & Constantius Gallus vidit.

Acta sancti Artemii martyris apud Surium die 20. Octobris num. 5.

Quo quidem tempore, (quum expugnatus esset Maxentius,) signum crucis maximum mirifice apparens, adeo ut admirabili splendore superaret lucem diei; visum est Hierosolymis circa tertiam diei horam, quum esset dies festus qui dicitur Pentecoste, pertingens à loco qui dicitur Calvariæ usque ad montem Oliveti.

Typicum sancti Sabæ pag. 40. ad mensem Maium.

Die septima, Memoria signi crucis, quod in urbe Jerusalem in cœlo conspectum est circa horam tertiam diei sub Constantino (leg. Constantio) imperatore; ab sancta Calvaria protensum per astra usque ad sanctum montem Olivarum.

Εἰς τὰς ζ'. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος σημείου σταυροῦ ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, περὶ ὥραν γ'. τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίνου (l. Κωνσταντίου) βασιλέως, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κρανίου ἐκτεταμένου δι' ἀστέρων ἕως τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Menæum græcum ad diem 7. Maii.

Eodem mense septima die, Memoria signi pretiosæ crucis, quod in cœlo visum est tertia hora diei sub imperatore Constantio Constantini magni filio. Et sanctorum martyrum Acacii & Quadrati.

Μηνὶ τῷ αὐτῷ ζ'. Μνήμη τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκακίου καὶ Κοδράτου.

Totum officium deinde de cruce præscribitur dehinc additur :

Eodem mense die septima, Memoriam celebramus crucis signi quod in cœlo apparuit sub Constantio imperatore filio Constantini magni, & Cyrillo Hierosolymorum archiepiscopo.

Τῷ αὐτῷ μηνὶ ζ'. τὴν ἀνάμνησιν ἑορτάζομεν τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου σταυροῦ, ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Sacrata quondam est terra, defixâ cruce;
Nunc visa cœlo consecravit & polum.

Σταυροῦ παγέντος ἡγιάσθη γῆ πάλαι,
Καὶ νῦν φανέντος ἡγιάσθη καὶ πόλος.

In diebus sanctæ Pentecostes, mense Maio, septima die, hora diei tertia apparuit pretiosa & vivifica crux ex luce composita, inspectante universo populo, super sanctum Golgotham usque ad sanctum Olivarum montem extensa. Quæ solares radios micantis splendoris ubertate contexit. Unde omnis ætas cùm juvenum tum senum, cum infantibus & lactentibus ecclesiam occupavit. atque immodico gaudio & fervida compunctione, gloriam & gratiarum actionem propter inusitatum illud spectaculum Deo retulerunt.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, μηνὶ Μαΐῳ, ἑβδόμῃ, ὥρᾳ τρίτῃ τῆς ἡμέρας, ἐφάνη ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς συνεστὼς ἐκ φωτὸς, ὁρῶντος παντὸς τοῦ λαοῦ, ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ ἐκτεταμένος μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν ἐλαιῶν. ὅς τις τῇ τῆς μαρμαρυγῆς λαμπρότητι τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐκάλυψεν. Ὅθεν πᾶσα ἡλικία νέων τε καὶ γερόντων, σὺν νηπίοις καὶ θηλάζουσι τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβε. καὶ ἐν ἀμέτρῳ χαρᾷ, καὶ θερμῇ κατανύξει δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θεάματι.

FRAGMENTA

DEPERDITORUM S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI OPERUM.

MONITUM.

I. TRIA fragmenta quæ hic damus, ex homiliis in Johannis evangelium Cyrillo Hierosolymitano tributis, ab antiquis & gravissimis auctoribus conservata sunt. Priora duo ex homilia in miraculum aquæ in vinum conversæ, quæ duabus laciniis constant, citata reperimus ab auctore inedito, qui summam fidei, seu excerpta ex diversis sanctis Patribus & conciliis collegit. Hujus operis habetur exemplar in codice Bibliothecæ regiæ 2951. qui anno 1291. transcriptus est ex alio codice anno 759. scripto. habentur autem loca ex Cyrillo citata folio 126. Eadem duo loca citantur in concilio Lateranensi sub Martino I. an. 649. Act. 5. pag. 305. Sed prius testimonium in concilio Lateran. decurtatum est, & desinit in verbis ἐπειδὴ γὰρ, &c. exclusivè, quæ nunc primum ex cod. Reg. lucem adspiciunt. Secundum autem præterea citatur à sancto Maximo in epistola ad Steph. Dorensem Româ missa tom. 2. pag. 88. Tertium fragmentum in verba Johannis xvj. 28. Vado ad patrem meum, refertur à Leontio Bizantino in opere inedito adversum Monophysitas, quod apud se habet, & pro sua humanitate singulari mecum communicavit doctissimus Dominicanus P. Michael le Quien.

II. Horum fragmentorum veritatem statim suspectam mihi fecit duplicis in Christo naturæ & operationis tam diserta commemoratio, ut post-Eutychiana tempora magis quam seculum quartum sapere videatur. Verum gravissima est concilii Lateranensis, sancti Maximi, & alterius antiqui scriptoris auctoritas. major etiam Leontii, cujus notum in discernendis veris sanctorum Doctorum operibus acumen ac judicium. Ut omittam non hic agi de laudato ab hæreticis in suum errorum patrocinium opere; quo in genere tam multæ sunt hæreticorum fraudes, cum ab aliis, tum ab ipso Leontio deprehensæ; sed de opere ab conciliis & auctoribus catholicis citato: quorum certe ut potior, & nullatenus ad sui sustentationem fraudis indigens causa, ita & major fides: quamquam illis etiam quandoque per falsas inscriptiones fucum factum esse non ignoramus. At multo plura olim quam nunc habemus, Cyrilli nostri opera catholicorum in manibus fuisse suadere potest Nicephori Callisti auctoritas, qui lib. 9. cap. 46. scripta ejus sub Cyrillianorum nomine legi consuevisse testatur. Alioqui novimus Cyrillum multas in diversa Scripturarum loca homilias dixisse, jam tum quum presbyter esset: cujus temporis etiam in Paralyticum ad piscinam orationem habemus.

III. Neque porro diserta duarum naturarum & operationum asseveratione deterreor, quominus hæc fragmenta Cyrillo nostro adscribam. Nam & Christum duplicem dicit, & utriusque naturæ proprias operationes disertissime distinguit Cat. 4. n. 9. Christum Deum & hominem simul confitendum docet Cat. 12. n. 1. & hom. in Paral. n. 6. Duos patres Christi secundum diversas deitatis & carnis naturas agnoscendos definit Cat. 11. num. 5. eumque qui in Bethleem natus est, ab eo qui ab æterno ex Patre genitus est ita separat ibid. num. 20. ut excusatione indigeat minus accurata locutio. In his revera locis naturarum & operationum mentionem facit nullam: sed quanti est quum rem agnoscis de nomine confiteri? Alioqui jam à Cyrilli temporibus celebrata erat multorum Patrum sententiis duplicis naturæ usurpatio. frequens reperitur non solum apud Greg. Nazianzenum, Nyssenum, sanctum Ephræm; sed & apud Origenem, & Tertullianum multo antiquiores. Propter Arianam controversiam naturarum proprietates accuratius distingui cœpere, ita ut Theodoretus ipse epist. 82. Patres Nicæni concilii tempora subsecutos in hac distinctione modum aliquando nonnihil egressos esse fateatur. Post enatam Apollinaris hæresim multo etiam magis eam distinctionem urgeri necesse fuit: atque ab eo tempore duarum naturarum confessionem solemnius frequentatam reperimus. Ea fragmenta putamus homiliarum extremis temporibus a Cyrillo, vel post concil. C P. vel paulo ante dictarum. Cyrillus an. 380. cum Apollinaristis rem habuit, qui ecclesiam Hierosolymitanam graviter vexavere, atque in ipsum eam accusationem intentavere, quasi alium & alium Jesum doceret. quod intelligimus ex Greg. Nysseno epist. ad Eustathiam pag. 660. Certe Apollinaristæ duplicis naturæ distinctionem ini-

quissime ferebant, & ea omnium ab ipsis in catholicam Ecclesiam intentatarum accusationum fundamentum. V. Naz. orat. 52. pag. 749. B. Nihil itaque est cur hæc fragmenta Cyrillo nostro aliena judicemus.

I.

Sancti CYRILLI Hierosolymorum episcopi, ex homilia dicta in Evangelium, ubi Dominus aquam vinum effecit.

STuduit neque omnino divinitatem suam manifestam facere, neque in totum abscondere. studuit ne proderet palam, propter illius temporis homines: studuit ne tegeret, propter posteros: verùm ostendere & divinitatis suæ, & suæ humanitatis perspicuas [1] operationes. ut neque divina potestas caligine obtunderetur, neque humanæ naturæ fides detraheretur. Quum enim exortura foret hæresis quæ diceret [Christi] corpus phantasma esse, idque è cœlo delapsum esse; neque enim corruptionis expers natura corruptioni obnoxii corporis carnem sumeret; nec sordes, inquinamentum, maculamve susciperet: idcirco, ut hominum generi certam fidem faceret Deus, se, id quod est manentem, factum esse id quod sumus, [2] carni suæ quæ ipsi propria erant pati permisit.

Τοῦ ἁγίου ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν.

ΕΣπούδασε [α] μήτε δι' ὅλου φανερῶσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι. ἐσπούδασε μὴ φανερῶσαι διὰ τοὺς τότε· ἐσπούδασε μὴ ἀποκρύψαι διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τρανὰς τὰς ἐνεργείας. ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυωθῇ, μήτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπιστηθῇ. [β] Ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν αἵρεσις ἀνακύπτειν ἡ λέγουσα, ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν· οὐ γὰρ ἂν ἔλαβε τοῦ φθαρτοῦ σώματος σάρκα ἡ ἄφθαρτος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο ῥύπον ἢ μολυσμὸν ἢ σπῖλον· ἵνα πιστώσηται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἐσμὲν μένων ὃ ἦν, διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια.

II.

Ejusdem ex eodem sermone.

Miracula operatus est, ostendit duplicem operationem: patiens quidem ut homo, operans verò idem ut Deus. non enim alius atque alius, quamvis aliter & aliter.

[γ] Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐθαυματούργησεν, ἔδειξε τὴν διπλῆν ἐνέργειαν· πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεὸς ὁ αὐτός. οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως.

III.

Ex Leontio in libro adversum Monophysitas inedito.

CYRILLI Hierosolymitani è sermone in illud [Johan. XVI. 28.] *Ego vado ad patrem meum.*

Ut appareat naturarum distinctio ex diversitate rerum quæ [de uno Christo] dicuntur.

[δ] ΚΥΡΙΛΛΟΥ Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ εἰς τὸ· Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

Φαίνεσθαι δὲ τὴν διάγνωσιν τῶν φύσεων ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων.

α *μήτε δι' ὅλου.*] Ita Reg. cod. 2951. At concil. Later. ponit δι' ὅλου ante μήτε.

1 *operationes.*] Vox ἐνέργεια non tantum operationes stylo & sensu Cyrilli significat: verum etiam proprietates, characteres, indicia. V. Cat. 6. n. 7. Cat. 9 n. 9. Hic etiam passiones significat.

β *ἐπειδὴ γὰρ, &c*] Hæc usque ad τοῦ αὐτοῦ ex solo Reg. codice. Quos hic refellit hæreticos, non sunt Monophysitæ, neque Eutychiani, quos disertius exprimere non omisisset auctor, si post utramque hæresim scripsisset: sed Phantasiastæ sive Docetæ, de quibus dicit Cat. 4. n. 9. & Cat. 12. n. 3. vel etiam Apollinaristæ.

2 *carni suæ, &c.*] Gemina sunt hæc & simillima celebratissimæ huic Gregorii Nysseni sententiæ orat. 4. de Beatitudinibus pag. 792 Ἐδίδου γὰρ, ὅτε ἐβούλετο, τῇ φύσει καιρὸν τὰ ἑαυτῆς ἐνεργῆσαι; *Dabat enim, quando volebat, naturæ suæ tempus quæ propria ipsius erant exserendi.* loquitur Nyssenus de sensu famis à Christo libere suscepto.

γ *τοῦ αὐτοῦ, &c.*] Fragmentum hoc rursus ex concil. Lateran. & citato auctore in cod. Reg. In concil. Later. habetur, Ἐγεννήθη, ἐθαυματούργησεν, *Natus est, miracula fecit.*. Sanctus Maximus legit ἐγεννήθη, sed hoc verbum conjungere videtur cum primis verbis hujus orationis, & à citato testimonio separare; aiens orationem ex qua excerptum est, ab his verbis incipere: Θαῦμα καὶ τοῦτο θαῦμα ἐγεννήθη. tum subjungit testimonium, ἐθαυματούργησεν. Forte autem librariorum vitio scriptum est, ἐγεννήθη pro ἐγεννήθη, & prava interpunctione cum primis orationis verbis conjunctum, & ab ἐθαυματούργησε separatum. Passionem hic appellat ἐνεργείας, seu operationis nomine, ut Greg. Nyss. loco mox citato; ut tamen actioni divinitatis mira operanti nomen illud præcipue tribuat: Πάσχων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός. Christum non *alterum ex Patre, & alterum ex virgine, sed eumdem aliter, & aliter*, tradit quoque Ambrosius de incarnationis Dominicæ sacramento cap. 5 num. 35.

δ *Κυρίλλου, &c*] Hoc fragmentum in solo Leontio reperimus. Vide Præloq. num. 3.

OPERA S. CYRILLO SUPPOSITA.

INCERTI SUB EJUS NOMINE HOMILIA De occursu Domini.

ADMONITIO.

I. AUCTOR *hujus orationis, Christi in templo præsentati mysterium, quod* Hypapantem *sive* Occursum *antiquo more dicunt Græci, nos festum Purificationis appellamus; & Symeonis de ipso verba, magnificâ Christi dignitatis commendatione* num. 1. *enarrat. Cælum & terram ad consocianda gaudia & celebrandas Christi laudes invitat.* num. 2. *Hierosolymitanum populum & universos hortatur, ut Domino in templum venienti digne occurrant. Christi dignitatem cum humili in quo apparet habitu componens, eumdem esse dicit & Pontificem* num. 4. & 5. *& victimam, & templum & aram, & sacrificium & Deum cui sacrificium offertur. Tum verba Evangelistæ referens ea summatim exponit; sed Adamum in Symeonis persona* num. 6. *Christi laudes fuse disserentem inducit: qua in oratione æternam Verbi generationem, mundi conditum, demissionem Christi in incarnatione, prophetias ejus nativitatis prænuntiatrices, præcipua ejus incarnati mysteria, & fructus incarnationis perstringit; brevique, ad præsens festum accommodata* num. 15. *exhortatione orationem concludit. Stylus est affectate elaboratus, sententiis sublimis, antithesibus fere continuis distinctus, ac totus Scripturarum testimoniis, vel ad eadem allusionibus respersus; & digna omnibus modis quæ legatur oratio.*

Argumentum orationis.

II. *Edita primum est Coloniæ anno* 1568. *apud hæredes Birkmanni, Laurentio Sifano interprete, sed tota pene mendis fœdata. inde in Bibliothecam Patrum græco-latinam Parisiis an.* 1624. *excusam tomo* 2. *pag.* 844. *translata est: quam postea Pontanus edidit, referente Combefisio. sed Pontani editionem diu conquisitam mihi videre non licuit. Tamdem Combefisius eam cum tribus mss. Regiis duobus, & Mazarinæo uno collatam de novo edidit, & interpretatus est; Auctuariique sui Bibliothecæ Patrum tom.* 1. *pag.* 621. *an.* 1648. *inseruit; iterumque ejus latinam versionem in Bibliothecam concionatoriam transtulit ad diem secundam Februarii. quæ etiam in Lugdunensi sanctorum Patrum bibliotheca, aliis Cyrilli nostri operibus conjuncta visitur. Hanc ita ut ediderat Combefisius, Thomas Millesius in sua Cyrilli Hierosolymitani operum editione Oxoniensi repræsentavit, Combefisium nihil aliorum diligentiæ reliquum fecisse præfatus; tantum Bodleiani codicis ad marginem varietates adnotavit, ac Combefisii admonitionem & notas tres brevissimas transcripsit.*

Ejus editiones.

III. *Nos eam ad editiones præcedentes, codicesque mss. permultos iterum collatam, & aliquot locis castigatam, cum versione Combefisii, paucis, ut locus postulabat, mutatis, in hac editione lectori denuo offerimus. Codicibus quinque mss. usi sumus. Duos suppeditavit Regia bibliotheca. Primus est membranaceus notatus* 1832. *antea* 2394. *quem se Combefisius contulisse adjecta codici superscriptione notavit. habet hanc homiliam pag.* 219. *scriptum judicant periti* 12. *vel* 13. *seculo. Alter chartaceus est num.* 1959. *antea* 275. *notatus, cujus scriptura* XV. *seculi initia non superat. habetur in eo nostra hæc homilia pag.* 198. *inter multa alia græcorum Patrum opera. Tertius, quo usi sumus, liber ms. nobis è Colbertina bibliotheca communicatus est not.* 4704. *chartaceus est, scriptus* xiij. *seculi fine vel* xiv. *initio. cujus p.* 74. *nostræ hæc continetur oratio. Quartus Coislinianus est n.* 274. *in charta nitidissima paulo ante centum annos Christianissimi Regis gratia elegantissime descriptus ex alio codice, qui* xiv. *seculi initio scriptus erat: habet nostram hanc homiliam fol.* 214. *Quintus tamdem Coislinianus alter* 304. *sæculi* xiv. *chartaceus; hanc orationem habens fol.* 95. *His adjumentis usi errata, ut videbantur, non pauca correximus.*

De nostra editione.

IV. *De hujus orationis auctore non minima difficultas est. In omnibus editionibus & mss. codicibus miro consensu Cyrillo Hierosolymitano tribuitur. Unus est Mazarinæus, in quo sub Cyrilli Alexandrini nomine descripta continetur. Sed ut advertit Combefisius, facile librario festinanti occurrere potuit Cyrillus Alexandrinus præ Hierosolymitano. Alter etiam codex Ottobo-*

Quis hujus orationis author?

nianus hanc homiliam continet sub Cyrilli Alexandrini nomine: sed erasum est nomen Alexandrini *minio scriptum, & substitutum Hierosolymitani, eodem atramento & eadem manu qua conscripta est oratio. Dositheus Hierosolymitanus patriarcha sub præcedentis seculi finem, orationis hujus fragmentum sub nomine Cyrilli nostri indubitanter laudat Enchiridii sui pag.* 51. *Combefisio nulla subest dubitatio quominus vere sancti hujus patris fœtus sit. Nihil Dupinius reperit quod eum ab illo abjudicare cogat. Contra Tillemontius tom.* 8. *Commentariorum ad historiam ecclesiasticam nota* 7. *in Cyrillum Hierosolymitanum, graves ea de re dubitandi rationes allegat; & quamvis expensis acri judicio causæ utriusque momentis nullum suum judicium interponat, haud tamen obscurum est eum nequaquam hanc orationem Cyrilli nostri esse judicasse. Spuriam Guillelmus Cave nulla dubitatione, nec adlata ratione pronuntiat. Millesius vero omnino in eam sententiam propendet quæ Cyrillo nostro adjudicat. Hanc autem alterius auctoris, Cyrillo ac quarto seculo recentioris esse, nobis omnino persuasum est.*

Probatur Cyrilli non esse.

V. *Primò enim, quod in hac re omne punctum aufert, auctor in pluribus homiliæ locis, sed in principio atque in fine potissimum, Gregorium Nazianzenum imitatur atque exscribit. quod miror à nemine deprehensum. Secundò, difficile omnino animum induco meum ut festum Hypapantes seu purif. Virg. quarto seculo institutum ac celebratum existimem: quum nulla in certis hujus ævi monumentis ejus exstet memoria: quæque vel Methodii, vel Amphilochii, vel Athanasii de hoc mysterio circumferuntur conciones, jam falsò eorum nomine inscriptas esse constet. Multo autem minus instituta erat quarto seculo solemnis in hac festivitate cereorum gestatio, quæ ab auctore nostro num.* 2. *&* 15. *non uti recèns inducta, sed usu confirmata commemoratur; ab seculi vero quarti auctoribus velut vigiliæ paschali propria commendari solet. Hanc Hierosolymæ primum institutam circa tempora concilii Chalcedonensis sub Marciano imperatore, duce potissimum religiosa quadam muliere Iceliâ nomine, auctor gravissimus est Cyrillus Scythopolitanus in vita sancti Theodosii Cœnobiarchæ in tractu Hierosolymitano; cujus hæc verba ab Leone Allatio laudantur in notis ad Methodium pag.* 344. Αὕτη δὲ τότε ἡ μακαρία Ἰκελία, πᾶσαν ὁδὸν εὐσεβείας ἐξασκήσασα, κατέδειξεν ἐν πρώτοις μετὰ κηρίων γίνεσθαι τὴν Ὑπαπάντησιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. Hæc tunc beata Icelia, quæ omnem exercuerat pietatis viam, in primis demonstravit cum cereis celebrari Occursum Salvatoris nostri Dei. *Tertiò, hujus homiliæ auctor Apollinaristarum hæresi sine dubio posterior est: quam respicere videtur tum num.* 4. *quum Christum in carne vere ac sine defectu,* ἀληθῶς, καὶ ἀνελλιπῶς, *versatum in terris dicit: tum num.* 10. *ubi Christum ait esse integrum hominem cum omnibus nostris partibus ut hominem purificet; totum sursum ac totum deorsum exsistere: quæ voces post Apollinaristarum hæresim Patribus familiares. ut omittam in hoc loco auctorem Greg. Nazianzeni stylum & verba imitari. Sed & Nestorii hæresim data opera passim refellenti similis est: sive dum tanto verborum apparatu urget num.* 3. *adorandum esse infantem Deum, quadraginta dierum eumdem & æternum; quod oppositum illi Nestorianæ blasphemiæ:* Deum bimestrem *vel* trimestrem non adoro: *sive dum eumdem simul & in terris & in sinu Patris versatum docet num.* 4. *&* 5. *totum in cœlis, & totum in terris num.* 10. *eumdem pontificem & sacrificium suscipientem; quod tantopere Nestorio displicuit. adeo ut tota fere in hoc argumento versetur oratio, eumdem prorsus esse cujus sunt divina decora & infirmitates humanæ. Joviniani quoque hæresi posteriorem esse suaderi potest his quæ tam studiose inculcat, Christum non apertis virginalibus portis in lucem exiisse, num.* 2. *&* 6. *Ante Jovinianum vero rarius invenias ita explicatam Mariæ in pariendo virginitatem: quam aliqui negavere, alii aliter edisseruere.*

VI. *Quartò, nihil in hac oratione Cyrilliani styli simile; contra omnia dissimilia. Cyrillus ex tempore pronuntiabat eas etiam orationes quæ plus studii & diligentiæ requirunt, ut Catecheses: hìc stylus studio elaboratus, conquisitæ & acervatæ antitheses; oratio membris incisa, electa verba, & sententiæ magno spiritu plenæ, ac tumentes: quum Cyrilliana oratio liberior & laxior decurrat, ornatumque omnem respuat, etiam ubi maxime rhetoricatur. Cyrillus festinato scribens, parenthesibus gaudet, maxime quum Scripturæ locos explanat; quos particulatim cæsos continua, licèt brevi paraphrasi edisserere solet. Iste contra nullas parentheses interserit; innumera Scripturæ testimonia tangit, in nullo immoratur: in eadem orationis figura diutissime manet; verbi gratia num.* 8. 9. 10. *&* 11. *quum Cyrillus orationem variare soleat, nec in uno dicendi tenore morari. Præterea noster auctor multas compositas dictiones adhibet, quarum aliquæ seculo quarto posteriores vel raræ admodum, certe non Cyrillianæ, ut* θεομήτωρ, θεόδοχος, πρωτότοκος τῶν πρωτοτόκων. *uno calami ductu num.* 9. *hæc omnia acervat,* ὁμοούσιος, ὁμόθρονος, ὁμόδοξος,

ὁμοδύναμος, παντοδύναμος, *una cum aliis decem continuate sequentibus : quæ verba ampullæ magis luxuriantem græcorum sequioris ævi copiam, quam seculi quarti gravitatem ac majestatem, nostrique Cyrilli simplicitatem, redolent. Quintò, levia illa fortaße videbuntur, quæ subjungo. Scripturæ hic interdum aliter citantur quàm eas Cyrillus retulerit. num.* 13. *allegans locum Deuteronomii* XVIII. 15. *vel Act.* II. 22. Prophetam suscitabit, *&c. omittit verba,* sicut me, *quæ Cyrillus eumdem locum laudans Cat.* 12 *n.* 17. *non solum non præterit, sed speciali animadversione notanda monet. Num.* 11. *Isaïæ locum ex cap.* 9. ℣. 6 *sicut cum additionibus, quas Cyrillus Cat.* 12. *num.* 24. *non refert, sed & omnino ignoraße videtur. has enim Cat.* 11. *num.* 15. *citaturus fuißet. Num.* 8. *apud Isaïam legit,* κατέχων τὴν γῆν πᾶσαν δρακί· *Cyrillus Cat.* 18. *num.* 2. *& Cat.* 4. *num.* 5. ἐν δρακί. *Num.* 13. *prophetam Habacuc appellat,* Ἀμβακούμ· *Cyrillus id vocabulum constanter scribit,* Ἀββακούμ, *Cat.* 12. *num.* 20. *& Cat.* 14. *num.* 25. *Incorporeos angelos facit author n.* 10. *quod vix Cyrillus agnoscat. Ex quibus omnibus abunde probatum censeo orationem hanc falso Cyrilli nostri nomine inscribi.*

VII. *Cujus auctoris sit inquirendum superest. Cyrilli Alexandrini nomen in mss. nonnullis præfert. sed stylus elaboratus disconvenit facili & nulla diligentia castigatæ Cyrilli orationi. Præterea Hierosolymis dictam hanc homiliam esse suadet non solum illa observatio num.* 13. *Bethleem ab meridie Hierosolymæ sitam esse, quæ multis Patribus extra Hierosolymam scribentibus communis fuit: verum quod num.* 1. *&* 2. *populum Hierosolymitanum tamquam præsentem compellare videatur; Hierosolymam terrestrem ad laudes cum cœlesti Hierosolyma consociandas hortetur; num.* 2. *Hierosolymam ad aperiendas Christo portas invitet: filias Hierusalem primo in ejus occursum ire jubeat; tum populos gentium ad faces Christo venienti præferendas impellat. Tum etiam num.* 3. *Trisagium refert, ut in ecclesiæ Hierosolymitanæ liturgia canitur. Cum in debellando Nestorio multus sit, vel nulla vel pauca speciatim adversus Eutychianam hæresim intendit: ut mihi videatur auctor sub tempore Zenonis vel Anastasii scripsisse, quum in Oriente laboraret concilii Calchedonensis auctoritas, Monophysitarum calumniis vexata; ita ut magis in ejus concilii fide ab Nestorianismi accusatione vindicanda, quam in ejus auctoritate urgenda Catholicorum incumberet labor. Quamobrem hanc orationem alicujus eorum patriarcharum qui hoc tempore vixerunt, ut Sallustii vel Eliæ; vel si quis tum Cyrilli nomine in ea ecclesia presbyter fuerit, esse crediderim. Hanc certe non sexto seculo recentiorem existimo. vis enim ejus, sententiarum crebritas ac robur, ac sermonis elegantia, multum distat ab jejuna recentioris ævi græcorum eloquentia : quæ tota longis frigidisque dialogis, exsuccaque copia, & humili orationis genere constat.*

VIII. *Omittere tamen non debeo similem hujus homiliæ stylum mihi videri, cum stylo orat.* 2. *in Annuntiationem sub Damasceni nomine, tom.* 2. *pag.* 837. *quæ tamen post ejus ætatem habita est. Eadem est auctoris utriusque doctrina de Symeone sene, quem Noster num.* 11. *& pseudo-Damascenus pag.* 837. *Sacerdotem faciunt. idem dictionum compositarum, & acervatorum epithetorum amor. Sicuti Noster num.* 9. 10. *&* 11. *multas phrases ab eadem voce* οὗτός ἐστιν, *vel* τοῦτο τὸ παιδίον *importune inchoat; ita alter ducenties repetit* χαῖρε κεχαριτωμένη. *omnia attributa Filii quæ Pseudo-Cyrillus acervat num.* 9. *& seqq. recitantur à pseudo-Damasceno pag.* 836. *Ita ut vel idem orationis utriusque auctor esse videatur; vel quod magis censeo, alter alterum, pseudo-Cyrillum pseudo-Damascenus, vel transcripserit, vel imitatus sit. Hoc quoque animadversum volo. Quæ habentur hic num.* 15. *ex Nazianzeno partim imitata, partim transcripta, adeo similia & gemina sunt his quæ habentur apud Eulogium Alexandrinum, vel quemcumque alium auctorem homiliæ in ramos palmarum, inter Cyrilli Alexandrini opera primum, deinde ab Combefisio in Auctuario vulgatæ, ut alteruter alterum legisse & expressisse mihi videatur. sufficere tamen potest quod ambo Nazianzenum sibi ad imitandum proposuerint.*

SANCTI PATRIS NOSTRI
CYRILLI
ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM,

Luc. IX. 22. 33.

Oratio in occursum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi, & in Symeonem qui Deum suscepit.

Zachar. IX. 9. I. GAUDE admodum filia Sion, prædica gaudium, filia Hierusalem. Choreas age popule [a] civitatis Dei. saltate portæ & muri Sion, ac terra universa. [b] Clamate montes, [c] collesque altè exsilite. [d] Flumina plaudite manibus, ac turbæ [e] circumplectimini Sionem, Dei in ea adventum videntes. Consonent hodie cœlestia terrenis, superaque Hierusalem unà cum terrestri laudes conjungat; propter Christum in ista versantem, qui cœlestis simul & terrestris est. Cœlestem intellectiles Virtutes choris circumplectimini: terrestrem terræ incolæ unà cum angelis laudibus celebrate.

a Ps. XLVII. 1. b Isaï. XLIV. 23. c Ps. CXIII. 6. d Ps. XCVII. 8. e Ps. XLVII. 13. V. Praloq. n. 7.

II. Hodie namque [f] visus est Deus deorum in Sion. hodie [g] gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei Hierusalem, quæ [h] Regis magni civitas es. [i] Aperi portas ei qui cœlestes omnibus fores aperuit; qui omnibus paradisi januas reseravit; qui [k] monumentorum in cruce portas reclusit; qui [l] inferni fores à seculo [seu antiquitus positas] contrivit, & virginitatis portas novâ ac stupendâ ratione conclusit. Hodie, [m] is qui olim Mosi in monte Sina Deo dignâ cum majestate responsa dederat, [n] factus sub lege servili habitu legem adimplet. [o] Hodie Deus à Thæman in Sion venit. hodie cœlestis sponsus, cum Dei matre, suo illo thalamo, in templo se præsentem reddit. Filiæ Hierusalem exite in occursum ejus: lampades vestras vero lumini festive accendite; animarum vestrârum tunicas sponso Christo concinnate.

f Ps. LXXXIII. 8. g Ps. LXXXVI. 3. h Ps. XLVII. 3. i Ps. XXIII. 7. k Matt. XXVII. 52. l Ps. CVI. 16. & Job. XXXVIII. 17. m Exod. XX. 1. & seqq. n Gal. IV. 4. o Habac. III. 3. Deo venienti occurrendum. Cant. III. 11. Matth. XXV. 6.

III. Unà cum Sione, populi gentium lumina præferentes occurramus. in templo, cum templo quod & Deus & Christus est, simul ingrediamur. Cum angelis angelorum Canticum altè personemus: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*

Luminum gestatio in festo Purificationis. V. num. 15. & Praloq. n. 5. Isaï. VI. 3.

[a] ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ,

Λόγος εἰς τὴν ὑπαπάντην τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν θεοδόχον.

B α΄. ΧΑΙΡΕ σφόδρα, [β] θύγατερ Σιών· κήρυττε χαράν, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· χόρευε λαὸς πόλεως τοῦ Θεοῦ· σκιρτήσατε πύλαι καὶ τείχη Σιών, καὶ πᾶσα ἡ γῆ· βοήσατε [γ] τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ μεγάλα σκιρτήσατε· ποταμοὶ κροτήσατε χεῖρας, καὶ ὄχλοι Σιὼν περιλάβετε, Θεοῦ παρουσίαν ἐν αὐτῇ βλέποντες. συμφωνείτω σήμερον τὰ οὐράνια τοῖς ἐπιγείοις, καὶ ἀνυμνείτω ἡ ἄνω μετὰ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ, διὰ Χριστὸν τὸν ἐν αὐτῇ, οὐράνιον καὶ ἐπίγειον. [δ] οὐράνιον, C νοεραὶ δυνάμεις περιχορεύσατε· ἐπίγειον, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς σὺν ἀγγέλοις ὑμνήσατε.

β΄. Σήμερον γὰρ ὤφθη ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών· σήμερον δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. [ε] ἄνοιγε τὰς πύλας τῷ ἀνοίξαντι πᾶσι τὰς οὐρανίους πύλας, καὶ ἀνοίξαντι πᾶσι τὰς παραδείσου πύλας, καὶ ἀνοίξαντι τῶν τάφων ἐπὶ σταυροῦ τὰς πύ- D λας, καὶ συντρίψαντι ᾅδου τὰς ἀπ' αἰῶνος πύλας, καὶ συγκλείσαντι παραδόξως τῆς παρθενίας τὰς πύλας. Σήμερον, ὁ πάλαι τῷ Μωσῇ χρηματίσας ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ θεοπρεπῶς, πληροῖ τὸν νόμον, ὑπὸ νόμον γενόμενος, [ζ] δουλοπρεπῶς. σήμερον ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἐν Σιὼν ἔρχεται· σήμερον ὁ οὐράνιος νυμφίος, μετὰ θεομήτορος παστάδος, ἐν τῷ ναῷ παραγίνεται. θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ [η] ἐξέλθετε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. τὰς λαμπάδας φαιδρῶς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ ἐξάψατε· τοὺς χιτῶνας τῶν ψυχῶν τῷ νυμφίῳ E Χριστῷ εὐτρεπίσατε.

γ΄. Μετὰ τῆς Σιών, οἱ τῶν ἐθνῶν λαοὶ φωτοφοροῦντες ὑπαντήσωμεν· ἐν τῷ ναῷ, σὺν τῷ ναῷ καὶ Θεῷ καὶ Χριστῷ, συνεισέλθωμεν. μετὰ ἀγγέλων τὸν τῶν ἀγγέλων ὕμνον βοήσωμεν· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος [ϛ]

[a] τοῦ ἐν ἁγίοις.] Colb. τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν, *sancti & beati Patris nostri.* Vocem λόγος adjecimus ex codd. Coisl. duobus Colb. Reg. 1. & ed. Sifani; & articulum τὴν ex Coisl. & Colb. Post Κυρίου Reg. 1. addit καὶ Θεοῦ, *Deique.* at Reg. 2. & Colb. omittunt καὶ Σωτῆρος. Verba καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα desunt in Reg. 2. Colb. & Coisl. utroque Reg. verò 1. ita fert, καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεών, omisso τὸν θεοδόχον, *& in justum Symeon.* Naz. carm. 15. Iambico sacram mensam, θεοδόχον vocat. Greg. Nyss. hom. 13. in Cant. pag. 668. D. Christi humanitatem vocat, θεοδόχον ἄνθρωπον. Vocem θεοδόχος Nestorius de beata Virgine loquens, substituit voci θεοτόκος.

[β] θύγατερ.] Ex Reg. Coisl. 2. & Colb. Editi verò θυγάτηρ. Scripsimus σκιρτήσατε ex duobus Regg. Colb. Coisl duobus & Bodl. loco σκιρτᾶτε. Verba καὶ τείχη Σιών, &c. usque ad κροτήσατε excl desunt in Reg. 2. Pro πᾶσα ἡ γῆ, Reg. 1. Colb. Coisl. Bodl. Sifan. & Peltan. habent πάσης γῆς.

[γ] τὰ ὄρη.] Articulum addidimus ex Reg. 1. Colb. Coisl. utroque & Bodl. Pro κιρτήσατε est in Coisl. duobus κεκράξατε. Vox χεῖρας deest in Reg. 1. Colb. Bodl. Sifan. Loco ὄχλοι, *turba*, Reg. 1. habet ὄρη, *montes.*

[δ] οὐράνιον, &c.] Coisl. οὐρανίων, ut & Bodl. at Colb. omisso νοεραὶ, scriptum habet οὐρανίων αἱ δυνάμεις. Loco ἐπίγειον, Coisl. & Bodl. habent ἐπιγείων. In his autem imitatur Nazianzenum orat. 38. in Christi natalem initio, pag. 613. A. sic scribentem: Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, διὰ τὸν ἐπουράνιον εἶτα ἐπίγειον, &c. Similiter fere incipit Eulogii Alex. homilia in F ramos palmarum.

[ε] ἄνοιγε] Ita scripsimus ex Coisl. duobus, quum cæteri habeant ἀνοιγέτω, *aperiat.* Post οὐρανίους πύλας, ex Reg. 2. & Coisl. addidimus verba καὶ ἀνοίξαντι τὰς παραδείσου πύλας, quæ propter tam sæpe repetitam vocem πύλας facile excidere potuerunt. Verba καὶ συντρίψαντι, &c. usque ad σήμερον excl. desunt in Reg. 1.

[ζ] δουλοπρεπῶς.] Abest ea vox in Reg. 1. Colb. Bodl. & Sifano. Θαιμὰν ex ambobus Reg. Colb. Coisl. & sacro Textu scripsimus loco Θεμὰν hic & infra num. 8.

[η] ἐξέλθετε, &c.] Colb. & Bodl. ἐξέλθωμεν, *exeamus.* id magis convenit sequentibus secundum priores editiones, in quibus habebatur ἐξάψωμεν & εὐτρεπίσωμεν. nos autem ex Reg. 1. scripsimus ἐξανάψατε & εὐτρεπίσατε. Hæc duo verba, ad filias Sion directa sequi debent verbum prius ἐξέλθετε. Minus autem convenire videtur, ut scribatur: θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ ἐξέλθωμεν.

α » Κύριος Σαβαώθ· πλήρης [α] ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
» τῆς δόξης αὐτοῦ· πλήρη τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ· πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. πλήρης πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ. τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ καταχθόνια, πλήρη τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ· πλήρη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ· πλήρη τῶν οἰκτιρμῶν· πλήρη τῶν δωρεῶν· πλήρη τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ.

δ'. Τοιγαροῦν πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας·
» πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ
β » Θεοῦ· πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον· [β] πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω· πᾶσα γλῶσσα ᾀσάτω· πᾶσα ψαλλέτω· πᾶσα δοξολογησάτω παιδίον Θεὸν, τεσσαρακονθήμερον, καὶ προαιώνιον· παιδίον μικρὸν, καὶ παλαιὸν τῶν ἡμερῶν· παιδίον θηλάζον, καὶ τῶν αἰώνων ποιητήν. Βρέφος βλέπω, καὶ Θεόν μου γνωρίζω·
γ βρέφος θηλάζον, καὶ [γ] τὸν κόσμον διατρέφον· βρέφος κλαυθμυρίζον, καὶ κόσμῳ ζωὴν καὶ χαρὰν χαριζόμενον· βρέφος σπαργανούμενον, καὶ τῶν σπαργάνων με τῆς ἁμαρτίας λυτρούμενον· βρέφος ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, μετὰ σαρκὸς ἀληθῶς, ἀνελλιπῶς, ἐπὶ γῆς· τὸν αὐτὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς, ἀληθῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐν οὐρανοῖς.

δ ε'. Βρέφος βλέπω [δ] ἐκ Βηθλεὲμ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσερχόμενον, καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ οὐδαμῶς χωριζόμενον. Βρέφος βλέπω νομικῶς τῷ ναῷ θυσίαν προσάγον ἐπὶ γῆς· ἀλλ' αὐτὸ τὰς πάντων εὐσεβεῖς θυσίας δεχόμενον ἐν οὐρανοῖς· αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις τοῦ πρεσβύτου οἰκονομικῶς, καὶ αὐτὸν ἐν θρόνοις χερουβικοῖς θεοπρεπῶς· αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἁγνιζόμενον, καὶ αὐτὸν τὰ πάντα ἁγνίζοντα καὶ
ε καθαίροντα. Αὐτὸς τὸ δῶρον, καὶ [ε] αὐτὸς ὁ ναὸς ὤν·
ζ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ αὐτὸς τὸ θυσιαστήριον· [ζ] αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον. καὶ αὐτὸς ὁ προσφέρων, καὶ αὐτὸς ὁ
η ὑπὲρ κόσμου θυσία προσφερόμενος, καὶ αὐτὸς [η] τὰ ξύλα τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως. αὐτὸς ὁ ἀμνὸς, καὶ αὐτὸς τὸ πῦρ ὑπάρχων· αὐτὸς ἡ ὁλοκαύτωσις, καὶ

A *Dominus Sabaoth. Plenum est cælum & terra gloria ejus.* Plena sunt mundi extrema bonitate ejus: plena ejus laudis universa creatura: plenum omne humanum genus misericordissimæ ejus ad nos demissionis. Cœlestia, terrestria, infera, misericordiæ ejus plena; plena miserationis, plena misericordiæ effectuum, plena donorum, beneficentiarum ipsius plena.

IV. Ergo [a] omnes gentes plaudite manibus. — a *Ps.* XLVI. 1.
B omnes fines terræ [b] venite & videte opera — b *Ps.* LXV. 5.
Dei. [c] Omnis spiritus laudet Dominum. [d] omnis terra adoret. — c *Ps.* CL. 6. d *Ps.* LXV. 4.
Omnis lingua canat; omnis psallat; omnis glorificet puerum Deum, quadraginta dierum eumdem & seculis priorem: — Christus idem puer & Deus.
puerum parvum, & [e] antiquum dierum: puerum lactentem, & [f] seculorum factorem. — e *Dan.* VII. 9. f *Hebr.* I. 2.
Infantem video, & Deum meum agnosco: infantem lactentem, ac mundo alimenta præbentem: infantem ejulantem, ac vitam mundo
C gaudiumque largientem: infantem fasciis involutum, qui me à peccatorum fasciis liberat: infantem in ulnis matris, cum carne verè & sine defectu in terris, eumdemque in sinu Patris verè & sine defectu in cœlis. — Idem cum carne in terris, & in Patris sinu.

V. Infantem video ex Bethleem Hierosolymam ingredientem, nec à superna Hierusalem quidquam recedentem. Infantem video secundùm legis præscriptum in templo super terram hostiam offerentem; eumdem vero in cœlis pias — Christus in terris hostiam offerens, idemque in cœlo suscipiens.
D universorum hostias suscipientem: eumdem inter senis brachia secundùm [adsumtæ carnis] dispensationem; atque in Cherubicis sedibus pro divina majestate [residentem:] — *Ps.* LXXIX. 2.
eumdem qui offeratur & [1] sanctificetur, quique omnia sanctificet & purificet. — 1
Ipse donum est, & templum ipse: ipse Pontifex, & idem ara; ipse propitiatorium. — Christus, idem donum & templum, Pontifex, ara, &c.
Ipse etiam qui offert, & ipse qui pro mundo offertur hostia, & ipse ligna vitæ & scientiæ. Ipse agnus, — *Gen.* II. 9. *Gen.* XXII. 6. 7. 9. 10. 13.
& idem ignis exsistens. Ipse holocaustum, &
E

α ὁ οὐρανὸς, &c.] Deest ea vox in Isaïa; quamobrem è Liturgia sumta videtur. Voces πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, desunt in cod. Coisl. Inferius, verba πλήρη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ desunt in Reg. 1. Bodl. & Colb. hæcque πλήρη τῶν οἰκτιρμῶν, in iisdem & in Sifan. ac Reg. 2.

β πᾶσα ἡ γῆ.] Reg. 1. Colb. & Bodl. πᾶσα πνοή. Reg. 2. nec ἡ γῆ, nec πνοὴ agnoscit. Post, loco πᾶσα ψαλλέτω, Reg. 1. Colb. & Sifan. habent πᾶσα ᾀσάτω καὶ ψαλλέτω. Loco πᾶσα ante δοξολογησάτω, Reg. 1. Bodl. Colb. Sifan. habent καί.

γ τὸν κόσμον.] Articulum adscripsimus ex Colb. Reg. & Sifano.

δ ἐκ Βηθλεέμ.] Ita nos ex Colb. & Coisl. 2. Loco ἐν Βηθλεέμ. Verba βρέφος βλέπω, & sequentia, citantur à Dositheo Hierosolymitano sub nomine Cyrilli nostri, Enchiridii p. 351. cum aliquot varietatibus. Loco τῷ ναῷ, Reg. τὸν ἄνω, absque θυσίαν; Bodl. τὴν ἄνω θυσίαν. ambo & Dositheus προσάγοντα scriptum habent. Post, loco αὐτὸν, scripsimus αὐτὸ ex Reg. 1. & Coisl.

1 *qui & sanctificetur*, ἁγνιζόμενον.] Ex verbis sequentibus ἁγνίζοντα καὶ καθαίροντα, *sanctificatio hæc purificatio est.* Christum igitur dicit purificatum: quod minime mirum videri debet, quum apud Lucam legerit infra num. 6. *Postquam impleti sunt dies purgationis eorum*, καθαρισμοῦ αὐτῶν; ubi legimus *purgationis ejus*, καθαρισμοῦ αὐτῆς, id est *Mariæ*. Communis & pervulgata fuit apud veteres ea lectio: unde admiratio apud Patres, & quæstio quo sensu Christus purificatus esse dicatur. Vide Origenem hom. 8. in Levit. & hom. 14. in Luc. Eustathius Antiochenus ad calcem Dialogi 2. Theodoreti p. 91. ait de Christo: κατὰ τὰ τῶν πρωτοτόκων νόμιμα καθαρισθεὶς, *secundum jura primogenitorum purificatus.* Naz. carm. 8. Arc. pag. 174. Christi mysteria ex ordine recensens, dum ad Purificationem venit, ait, καθήρατο δ' ἕνεκ' ἐμεῖο, *propter me purificatus est.* Quæ verba non intellexit interpres, ad baptismum referens, cujus postea suo ordine subsequitur mentio. hic autem agitur de legali ceremonia; subdit enim: Καὶ γὰρ πάνθ' ὑπέδεκτο, νόμῳ θρεπτήρια τίνων, ἢ καὶ χαζομένῳ πεμπτήρια; *Namque omnia sustinuit, legi nutricationis præmia persolvens, aut eidem abeunti parentalia.* Maximus Taurin. hom. 1. de grat. baptismi: *Offertur pro eo purgationis holocaustum... qui omnium hominum sordes purgaturus advenit.* Eo redit Patrum responsio Christum legali ceremonia purificatum sacramento tenus, quemadmodum circumcisionis & baptismi sacramenta, quæ in cæteris peccati sunt indicia ac purgatio, suscepit. Nihilo certe magis Christum purificatum dicere vereri debemus, quam Mariam matrem ejus, quod tamen quotidiano sermone frequentamus: cùm nihil amplius illa, quod ad partum Christi pertinet, purgandum habuerit quam ipse Christus.
F

ε αὐτὸς ὁ ναὸς ὤν.] Hæc desunt apud Doroth. in Sifan. Reg. 1. Bodl. & Colb. in quo tamen habetur eorum loco τὸ δῶρον ὤν.

ζ αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον] Hæc in cod. Colb. desunt. Post hæc verba, Combefisius addidit de suo, καὶ αὐτὸς ὁ πρεσβεύων, *ac ipse intercessor*, ut sibi mutuo responderent antitheses auctori quæsitæ. Ea non existimavimus in textu relinquenda, tantum particulam καὶ ex codd. Coisl. addidimus, quâ phrasis ex bimembri fit trimembris. Cæterum ab his verbis usque ad præsentis numeri finem magna est codicum mss. in collocandis sequentibus verbis varietas, quam hic exhibere nihil attinet, cum transpositiones meræ sint, nihil sensum immutantes.

η τὰ ξύλα.] Ita reposuimus loco τὸ ξύλον ex codd. Reg. 1. Colb. Sifano & Doroth. Alludit auctor ad ligna ab Isaaco in sacrificii usum gestata.

Ephes. vi. 17. gladius Spiritûs. Ipſe paſtor, & agnus ipſe. A
idem ſacrificus, & ſacrificatus ipſe. ipſe qui offertur, & ipſe qui hoſtiam ſuſcipit. Lex ipſe,
a Galat. iv. 4. & idem nunc [a] factus ſub lege.

VI. Agedum verò, quæ ad præſentem diem ſpectant ex ſacris Evangeliis audiamus. Ait
Luc. ii. 22. enim de Chriſto admirabilis Lucas: *Poſtquam impleti ſunt dies purgationis eorum ſecundùm legem Moyſi, adduxerunt Jeſum in Hieruſalem ut ſiſterent eum Domino,*
b ℣. 23. [b] *ſicut ſcriptum eſt in lege Domini: Quoniam omne maſculinum adaperiens vulvam Sanctum Domino vocabitur.* B Samuel quidem & Iſaac, unà cum Jacob, Joſeph, aliique qui ex ſterilibus præter ſpem editi ſunt, & infœcundas matrum vulvas aperuere, Sancti Domino ſunt vocati. Chriſtus verò, qui, utpote unius ac ſolius unigena, ſolus ex ſola virgine natus eſt, nec virginales portas aperuit; non *Sanctus Domino*, ſed [c] *Sanctus Sanctorum*, & [d] Dominus dominorum, & Deus deorum, & primogenitorum primogenitus, & principum princeps, & regnantium rex, cùm C vocabitur, tum credetur, & adorabitur, nuncque à Symeone in templo prædicabitur.

Chriſtus virginales portas non aperuit.

c Dan. ix. 24.
d 1. Tim vi. 15. & Apoc. xix. 16.

Luc. ii. 25. VII. *Erat* enim, ait [Scriptura] *homo Hieroſolymis cui nomen Symeon; & homo iſte juſtus, & Spiritus-ſanctus erat in eo.*
e ℣. 26. [e] *Et reſponſum acceperat à Spiritu-ſancto, non viſurum ſe mortem priuſquam videret Chriſtum Domini.*
f ℣. 27. [f] *& venit in ſpiritu in templum. Et quum inducerent puerum Jeſum parentes, ut facerent ſecundùm* D
g ℣. 28. *legis conſuetudinem pro eo,* [g] *ipſe quoque Symeon accepit eum in ulnas ſuas, & benedixit Deum, ac dixit:*
h ℣. 29. [h] *Nunc dimittis ſervum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum, in pace.*
i ℣. 30. [i] *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum;*
k ℣. 31. [k] *quod paraſti ante faciem omnium populorum,*
l ℣. 32. [l] *lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael.*
m Pſ. cv. 2. [m] Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?
n Iſai. xl. 12. [n] Qui tellurem univerſam pugillo continet, ulnis ſenis capitur: E
o Hebr. i. 3. portaturque is, [o] qui omnia fert verbo poteſtatis ſuæ.

VIII. Exſultet Adam per Symeonem Chri-
Luc. ii. 29. ſtum alloquens in hæc verba: *Nunc dimittis ſervum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum, in pace.* nunc abſolvis me æternis

A αὐτὸς ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος· αὐτὸς ὁ ποιμὴν, καὶ αὐτὸς τὸ ἀρνίον· αὐτὸς ὁ θύτης, καὶ αὐτὸς ὁ θυόμενος· αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν θυσίαν δεχόμενος· αὐτὸς ὁ νόμος, καὶ αὐτὸς ὁ νῦν ὑπὸ νόμον γινόμενος.

ϛʹ. Ἀλλὰ γὰρ φέρε λοιπὸν, [α] τὰ περὶ τὴν ἡμέραν α
ἐκ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀκούσωμεν. Φησὶ γὰρ περὶ Χριστοῦ ὁ θαυμάσιος Λουκᾶς, ὅτι « ὅτε ἐπληρώθησαν « αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋ- « σεως, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ παρα- « B στῆσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ· καθὼς γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ « Κυρίου, ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ « Κυρίῳ κληθήσεται. » Σαμουὴλ μὲν οὖν, καὶ Ἰσαὰκ, ὁμοῦ τε καὶ Ἰακὼβ, Ἰωσήφ τε, καὶ ἕτεροι οἱ [β] ἐκ στειρώσεως παρ' β
ἐλπίδα τεχθέντες, καὶ διανοίξαντες ἀκάρπους μήτρας μητέρων, ἅγιοι τῷ Κυρίῳ ἐκλήθησαν· Χριστὸς δὲ ὁ [γ] μόνος ἐκ μόνης, (τοῦ μόνου μονογενὴς,) παρθένου γ
τεχθεὶς, καὶ μὴ διανοίξας πύλας παρθενικὰς, οὐχ ἅγιος τῷ Κυρίῳ· ἀλλ' ἅγιος τῶν ἁγίων, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, C καὶ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ πρωτότοκος τῶν πρωτοτόκων, ἄρχων τε ἀρχόντων, καὶ βασιλεὺς βασιλευόντων, καὶ κληθήσεται, καὶ πιστευθήσεται, καὶ προσκυνηθήσεται, καὶ νῦν ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ Συμεὼν κηρυχθήσεται.

ζʹ. « Ἦν γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλὴμ, « ᾧ ὄνομα Συμεών· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος, καὶ « Πνεῦμα ἅγιον ἦν [δ] ἐν αὐτῷ. καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνα- « δ
τον, πρὶν ἢ ἴδειν τὸν Χριστὸν Κυρίου. καὶ ἦλθεν ἐν τῷ « πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς « D γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Συμεὼν ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ ηὐλόγησε τὸν Θεὸν, καὶ εἶπε· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, « κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου « τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων « τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ « σου Ἰσραήλ. » Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; [ε] ὁ κατέχων ε
E τὴν γῆν πᾶσαν δρακὶ, ἀγκάλαις πρεσβύτου χωρεῖται· καὶ βαστάζεται, ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

ηʹ. Ἀγαλλιάσθω ὁ Ἀδὰμ, διὰ Συμεὼν πρὸς Χριστὸν λέγων· « Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, « κατὰ τὸ ῥῆμά σου [ζ] ἐν εἰρήνῃ· » νῦν ἀπολύεις με τῶν αἰωνίων ζ

α τὰ περὶ.] Editi τῶν περὶ. Sequuti ſumus ſcripturam codd. Reg. 2. Colb. & Coiſl. utriuſque Regius 1. & Sifanus neutrum habet. In citato Lucæ teſtimonio, Colb. addit poſt ὅτι, καὶ ἐγένετο. omnes mſſ. & editi codices habent καθαρισμοῦ αὐτῶν, ut paſſim legere latini & græci Patres, quamvis in noſtris græcis exemplaribus habeatur καθαρισμοῦ αὐτῆς. Scripturam illam ſupponit auctor noſter, cum ſcribit num. præced. αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἁγιαζόμενον. Paulo poſt, loco εἰς Ἱερουσαλὴμ, Regii ambo, Colb. & Coiſl. ferunt, ut apud Lucam, εἰς Ἱεροσόλυμα. Poſt παραστῆσαι addidimus αὐτὸν ex Reg. 1. Bodl. & Sifano, quamvis apud Lucam non habeatur. Poſt verba ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, habetur in Coiſl. 2. plus quam duarum paginarum additamentum. quod quum hujus orationis ſtylo & elegantia plane alienum ſit, ne ad calcem quidem exſcribendum duxi.

β ἐκ στειρώσεως.] Reg. 1. & Colb. ἐκ στείρας, *ex ſterili.* Sifanus ἐκ στειρῶν, *ex ſterilibus feminis.* Infra, poſt μητέρων, loco ἅγιοι, Colb. habet ἅγιον, *ſanctum.* legendum ἅγιοι ſuadent ſequentia. Verba παρθένου τεχθεὶς deſunt in Reg. 1. Colb. & Bodl.

γ ὁ μόνος, ἐκ μόνης, &c.] Imitari videtur Naz. orat. 36. pag. 590. μονογενὴς δὲ, ὅτι μόνος, ἐκ μόνου, καὶ μόνον, καὶ μονοτρόπως. & orat. 23. p. 421. μόνος καὶ μόνου, καὶ μόνως, καὶ μόνον. Infra, poſt οὐχ ἅγιος, addit Reg. cod. μόνον. *non ſanctus ſolum Domino*, &c.

δ ἐν αὐτῷ.] Reg. 1. Colb. & Bodl. ἐπ' αὐτῷ. Lucas ἐπ' αὐτόν. Loco πρὶν ἢ ἴδειν, Reg. 1. Sifanus, & Colb. πρὶν ἴδῃ. Reg. 2. & Coiſl. πρὶν ἰδεῖν. Lucas & Cyrillus Cat. 17. num. 4. πρὶν ἢ ἴδῃ. Sequentia verba ſic habentur in Reg. 1. & Colb. ἦλθεν ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῷ (deeſt τῷ, Colb.) πνεύματι. Bodl. ἦλθεν τῷ ἱερῷ ἐν πνεύματι. Infra, vox ὁ Συμεὼν ante ἐδέξατο non habetur in Coiſl. ſicut omittitur in ſacro Textu. Mox, pro αὐτὸν habetur αὐτὸ in Evangelio. Loco εἰς τὰς ἀγκάλας, Reg. 1. Colb & Bodl. habent ἐν ταῖς ἀγκάλαις.

ε ὁ κατέχων.] Reg. uterque & Coiſl. ὅτι ὁ κατέχων. Colb. ὁ γὰρ κατέχων. In iiſd. & Bodl. deeſt πᾶσαν.

ζ ἐν εἰρήνῃ.] Præpoſitionem ἐν addidimus ex Coiſl 2. & loco ſuperiore ubi integrum Evangeliſtæ textum deſcribit. Paulo poſt, ex Coiſl. ſcripſimus με τῆς λύπης, ut in præcedentibus με τῆς φθορᾶς, με τοῦ θανάτου, loco με τὴν λύπην. Mox, pro ἐμὸς υἱὸς, Bodl. & Colb. habent ἐμὸς Κύριος, *meus Dominus*; quam lectionem magis probat Milleſius, cui non adſentior. nam gaudet hic auctor antitheſibus, quæ Filii Dei humilitatem cum magnitudine comparant. hic autem præclara reperitur, ut idem ſit Adami filius, & ejuſdem Deus.

A δεσμῶν· νῦν ἀπολύεις με τῆς φθορᾶς· νῦν ἀπολύεις με τοῦ θανάτου· νῦν ἀπολύεις με τῆς λύπης, ὁ ἐμὸς υἱὸς καὶ Θεός. ὃν ἐν τῷ ναῷ Συμεὼν ἐναγκαλιζόμενος, καὶ τὸ ξένον τῆς οἰκονομίας μυστήριον [α] πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ Ἰουδαίοις εὐαγγελιζόμενος, σκιρτᾷ καὶ ἀγαλλιᾷ· καὶ λαμπρᾷ, καὶ διαπρυσίῳ φωνῇ περὶ αὐτοῦ ἀνακέκραγε, λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ ὤν, καὶ προών, καὶ ἀεὶ τῷ Πατρὶ συμπαρών· ὁμοούσιος, ὁμόθρονος, ὁμόδοξος, ὁμοδύναμος, ἰσοδύναμος, [β] παντοδύναμος, ἄναρχος, B ἄκτιστος, ἀναλλοίωτος, ἀπερίγραπτος, ἀόρατος, ἄρρητος, ἀκατάληπτος, ἀψηλάφητος, ἀκατανόητος, ἀτέκμαρτος.

θ'. Οὗτός ἐστι τῆς πατρικῆς δόξης τὸ ἀπαύγασμα· οὗτός ἐστιν ὁ [γ] χαρακτὴρ τῆς πάντων συστάσεως. τοῦτο τὸ φῶς τῶν φώτων, ἐκ πατρικῶν [δ] ἀνατέλλον τῶν κόλπων. οὗτος ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸς γνωριζόμενος. οὗτος ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἐκ πηγῆς, τῆς τοῦ Πατρὸς ζωῆς, προερχόμενος. οὗτος ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐξ ἀβύσσου θείας ἐκπορευόμενος, ἀλλ' οὐ χωριζόμενος. C οὗτος ὁ θησαυρὸς τῆς ἀγαθότητος τῆς πατρικῆς, καὶ ἀενάου μακαριότητος. τοῦτο τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ζωὴν τῷ κόσμῳ χαριζόμενον. [ε] οὗτος ἡ ἀκτὶς ἡ ἄκτιστος, ἐκ προφώτου ἡλίου γεννώμενος, ἀλλ' οὐ τεμνόμενος.

ι'. Οὗτός ἐστιν, ὁ, ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, Θεὸς Λόγος λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστησάμενος. οὗτός ἐστιν ὁ ἑωσφόρος, πρὸ ἑωσφόρου τὰς ἀσωμάτους διαχωρίσας δυνάμεις τῶν οὐρανίων, [ζ] ἀσωμάτων, ἀοράτων, στρατευμάτων καὶ ταγμάτων. οὗτός ἐστιν ὁ τανύσας D τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους. οὗτός ἐστιν ὁ ὁμίχλῃ σπαργανώσας τὴν ἄβυσσον. οὗτός ἐστιν ὁ στερεώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. οὗτός ἐστιν ὁ ψάμμῳ περιτειχίσας τὴν θάλασσαν. οὗτός ἐστιν ὁ διαχωρίσας τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους. οὗτός ἐστιν ὁ τὴν κυκλικὴν τῶν ἀστέρων συντάξας διακόσμησιν. οὗτός ἐστιν ὁ πάντα, [η] τὸν ὁρώμενον καὶ νοούμενον, κόσμον ἐν σοφίᾳ συστησάμενος. οὗτός ἐστιν, ὁ χερσὶν ἀχειροπλάστοις ἐκ πηλοῦ διαπλάσας καὶ μορφώσας τὸν ἄνθρωπον. οὗτός ἐστιν ὁ κατ' E εἰκόνα Θεοῦ δημιουργήσας ἡμᾶς, καὶ νῦν αὐτὸς κατ' εἰκόνα τὴν ἡμετέραν γενόμενος ἄνθρωπος. ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴν καὶ Θεὸς ὁ αὐτός. ἄνθρωπος τὸ ὁρώμενον, ὅλος ὡς κἀγὼ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐμῶν, ἵνα με κα-

A vinculis; nunc à corruptione me absolvis; nunc à morte expedis; nunc à tristitia liberas, tu filius ac Deus meus. quem in templo Symeon ulnis accipiens, novumque susceptæ carnis mysterium gentibus omnibus ac Judæis adnuntians, exsultat & gestit; atque contenta altisonaque voce clamans de ipso dicit: Iste est, qui est, & qui olim erat, ac semper Patri præsens adest: consubstantialis, ejusdem throni & gloriæ particeps; eâdem potentiâ, pari virtute, omnipo- B tens, sine initio, increatus, immutabilis, incircumscriptus, invisibilis, ineffabilis, incomprehensus, incontrectabilis, cogitatu major, nullis conjecturis æstimandus. Christi præconia.

IX. Hic est paternæ gloriæ splendor; hic character [& norma] constitutionis rerum omnium. Hic luminum lumen è paterno sinu oriens. hic [a] Deus deorum, qui ex Deo Deus agnoscitur. Hic [b] fons vitæ, ex fonte, Patris videlicet vitâ, progrediens; hic [c] fluvius Dei ex divina abysso procedens, nec verò ab ea separa- C tus. hic thesaurus paternæ bonitatis ac perennis felicitatis. hic [d] vitæ aqua, quæ etiam mundo vitam largitur. Hic est radius ille increatus, qui ex sole luci anteriore nascitur, nec ab eo dividitur. Hebr. I. 3. a Ps. LXXXI. 8. b Ps. XXXV. 10. c Ps. XLV. 5 vel LXIV. 10. d Johan. I. 14.

X. Hic est Deus Verbum, qui verbo solo omnia ex non exstantibus ut essent fecit. hic est [e] lucifer, qui ante luciferum incorporales cœlestium, incorporeorum, invisibiliumque exercituum & ordinum potestates distinxit. D Hic est [f] qui extendit cœlum solus, ac supra mare ambulat velut supra solum. Hic est [g] qui abyssum nube fasciæ instar obvolvit. hic, [h] qui firmavit terram super aquas; [i] quique arenâ tamquam muro mare circumvallavit. Hic est qui [k] divisit lucem à tenebris; quique orbiculatum syderum ornamentum cœlo collocavit. Hic est qui universum cùm visibilem, tum intelligibilem mundum in sapientia constituit. hic est qui manibus non manufactis hominem ex luto finxit & informavit. hic est qui ad E imaginem Dei nos condidit; nuncque ipse ad imaginem nostram factus est homo: homo, inquam, verum idem etiam Deus. Homo, quantum ad id quod cernitur; totus qualis & ego ipse cum iis quæ mea sunt, ut me emundans

Johan. I. 1. Christus orbis conditor. e Job. XXXVIII. 7. f Job. IX. 8. g Job. XXXVIII. 9. h Ps. CXXXV. 6. i Job. XXXVIII. 10. 11. k Gen. I. 4. Gen. II. 7. Christus Deus & homo.

α πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.] Bodl. & Sifan. omisso πᾶσι, sic habent τοῖς ἔθνεσιν ἐδήλωσεν; ita ut, ἐν Ἰουδαίοις διαγγελισάμενος, alteram phrasim incipiat, nexum cum verbis sequentibus σκιρτᾷ, &c. Sifanus etiam sic scribit omisso ἐν, Ἰουδαίοις γὰρ διαγγελισάμενος, &c.

β παντοδύναμος.] Id verbum addidi ex codd. Regiis duobus, Coisl. utroque, Colb. Bodl. & ed. Sifani. nam auctor videtur omnia ejus generis composita, quæ in Christum cadere poterant, hoc loco acervare voluisse. Coisl. tamen uterque omittit ἰσοδύναμος.

γ χαρακτὴρ τῆς πάντων συστάσεως.] Ita lego ex cod. Coisl. utroque. Verba τῆς πάντων συστάσεως desunt in cod Colb. Editi verò inter χαρακτὴρ. & τῆς πάντων intersertam habent vocem τῆς ὑποστάσεως, ut sit sensus, *character substantiæ rerum omnium consistentium.* Hanc eliminavimus, primùm quia inutilis est, quum sufficiat vox subjecta συστάσεως. secundò, ὑπόστασις συστάσεως informis est dicendi ratio; atque in hoc loco tria genitiva simul congesta, non satis cæterarum hujus orationis partium elegantiæ respondere videntur. tertiò, hæc vox χαρακτὴρ ὑποστάσεως hic ad res creatas accommodata, ita à sancto Paulo Hebr. I. 3. ad divinam substantiam & paternam hypostasim applicatur & determinatur, ut non facile reperias qui eâ voce ad creaturas deflexâ abusi esse videantur. quartò tamdem, videtur mihi aut vox ὑποστάσεως à librariis voci χαρακτὴρ adjuncta, propter solemne Apostoli testimonium in quo conjunguntur; aut ab eis deformata vera auctoris lectio, χαρακτὴρ ὑποστάσεως τῆς πάντα συστάσης, *character substantiæ qua universa consistere fecit.* eaque scriptura plane scopo & verbis aucto- F ris congruit; qui num. seq. ait λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστησάμενος.

δ ἀνατέλλον.] Melior hæc codd. Regiorum, & Coisl. scriptura, quam editorum ἀνατέλλων. Loco horum verborum οὗτος ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν, Bodl. οὗτος πρὸς τὸν Θεόν, *hic apud Deum.* Pro ἐκ πηγῆς, &c. Sifanus & Colb. ἐκ πηγῆς τοῦ Πατρὸς ζωὴ προερχόμενος, Colb. προσερχόμενος) *ex fonte Patris vita procedens.*

ε οὗτος ἡ ἀκτὶς, &c.] Colb. omittit vocem ἡ ἀκτίς. Præpositionem ἐκ adjecimus ex codd. Reg. duobus, Colb. Coisl. utroque, Bodl. & Sifano. Loco informis vocis πατροφάτου, ex Colb. & Coisl. substituimus προφάτου. quam librarii, compendiosæ notæ πρὸ, vice πατρὸ, assueti, deformaverant. In Coisl. 2. est προφάτου cum abbreviante nota.

ζ ἀσωμάτων.] Ea vox, propter superius positam ἀσωμάτους δυνάμεις plane redundans, abest à codd. Colb & Bodl.

η τὸν ὁρώμενον, &c.] Coisl. τῶν ὁρωμένων, καὶ τῶν νοουμένων.

salvum efficiat: Deus, quantum ad id quod sola cogitatione intelligi potest, perfectus ex
Philipp. II. 6. 7. perfecto patre essentiam habens. Qui quum in herili Dei forma esset, nunc servilem meam formam adsumsit; non divinitatis dignitatem diminuens, sed meæ naturæ massam sanctificans. qui in superis totus, idemque totus in his inferis locis agnoscitur: sursum natus sine tempore, ac deorsum absque virili satu: superorum factor, uti Deus; & in inferis hisce partibus creatura, ut homo.

Ps. XLVIII. 2. XI. Audite hæc omnes gentes: audi Israel: Dominus Deus tuus, hic est quem tuus ego
Symeon sacerdos. sacerdos Symeon in ulnis gestans, populum in templo contestans, magnâ voce prædico. Id-
Ps. LXXVII. 1. circo attende popule meus sermonem meum: inclinate aurem vestram in verba oris mei. Hic ille puer est, de quo Isaïas prænuntiavit di-
Isai. IX. 6. cens: *Puer natus est nobis, filius & datus est nobis: & vocatur nomen ejus magni consilii* (Patris videlicet consilii) *angelus; admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potestatem exercens,* (ô Israël) *princeps pacis, pater futuri seculi.* Si igitur *Deus fortis* hic puer est, de illo nimi-
Ps. LXXXIII. 8. rum à Davide dictum est: *Videbitur Deus*
Baruch III. 38. *deorum in Sion.* De hoc puero clamat Hieremias: *Deus in terra visus est, & cum hominibus conversatus est.*

XII. Hic ille puer est, qui olim Israëli
Exod. XIV. 21. mare discidit, & Pharaonem demersit: qui legem Israëlitis dedit, ac manna pluit, & ignis columnâ Hebræorum generi viam common-
Num. XX. 8. stravit: qui petram disrupit, ac rubum roscidâ
Exod. III. 2. flammâ ardentem servavit incombustum. Hic
Exod. II. 11. puer Moysen quadraginta annos natum Ægyptiaci populi occisorem fecit; eumdemque per
Exod. III. 1. annos quadraginta pastorem ovium constituit; quadragintaque itidem annis Israëlitico populo viæ ducem præfecit; tolerandique quadra-
Exod. XXIV. 18. ginta dierum jejunii potentem effecit: quem-
Matth. IV. 2. admodum ipse puer post baptisma quadraginta dies jejunavit; ac post totidem à resurrectione
Act. I. 3. ex mortuis dies, in supernam Hierusalem ad-

A θαρείσας σώσῃ· Θεός, τὸ νοούμενον, τέλειος [a] ἐκ τελείου πατρὸς τὴν οὐσίαν ἔχων. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων δεσποτικῇ, νῦν τὴν ἐμὴν μορφὴν ἔλαβε τὴν δουλικήν· οὐ μειώσας τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ἁγιάσας τῆς ἐμῆς φύσεως τὸ φύραμα. ἄνω ὅλος, καὶ κάτω ὅλος ὁ αὐτὸς γνωριζόμενος· ἄνω γεννηθεὶς ἀχρόνως, καὶ κάτω ἀσπόρως· τῶν ἄνω ποιητὴς [b] ὡς Θεός, καὶ κάτω ποίημα ὡς ἄνθρωπος.

B ιά. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη· ἄκουε [γ] Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτός ἐστιν ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις βαστάζων, μεγάλῃ κηρύττω τῇ φωνῇ, τῷ λαῷ ἐν τῷ ναῷ διαμαρτυρόμενος. διὸ προσέχετε λαός μου [δ] τὸν λόγον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. τοῦτο τὸ παιδίον ἐστί, περὶ οὗ Ἠσαΐας προεκήρυξε λέγων· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς [ε] τοῦ πατρὸς) ἄγγελος· θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυ-
C ρός, ἐξουσιαστής, (ὦ Ἰσραήλ), ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰ οὖν Θεὸς ἰσχυρὸς τοῦτο τὸ παιδίον, περὶ αὐτοῦ [ζ] δηλονότι εἴρηκε Δαβίδ· Ὀφθήσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. περὶ τούτου παιδίου Ἱερεμίας βοᾷ· ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

ιβ'. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστίν, ὁ πάλαι τῷ Ἰσραὴλ τὴν θάλασσαν [η] διαρρήξας, καὶ τὸν Φαραὼ βυθίσας· καὶ τὸν νόμον δοὺς τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ τὸ μάννα ἐπομβρί-
D σας, καὶ στύλῳ πυρὸς τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ὁδηγήσας, καὶ πέτραν ῥήξας, καὶ βάτον πυροδρόσου φλογὸς ἄφλεκτον φυλάξας. τοῦτο τὸ παιδίον, [θ] τεσσαρακονταετῆ φονευτὴν Μωσέα τοῦ Αἰγυπτίου λαοῦ πεποίηκε, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ποιμένα προβάτων ἀνέδειξε, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὁδηγὸν τῷ Ἰσραὴλ κατέστησε, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστεῦσαι ἐνεδυνάμωσεν· [ι] ὡς καὶ αὐτὸ τὸ παιδίον μετὰ τὸ βάπτισμα, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐνήστευσε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνε-
E

[a] ἐκ τελείου.] Præpos. ἐκ adjeci ex codd. Colb. Bodl. & Sifan.

[b] ὡς Θεός.] Hæc verba & mox consequentia ὡς ἄνθρωπος, desunt in Sifan. & codd. Bodl. & Colb. quorum postremus habet τὸ δὲ, loco καί, ante κάτω.

[γ] Ἰσραήλ.] Colb. Ἱερουσαλήμ. Mox, loco ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ... κηρύττω, habet, ὃν ὁ Συμεὼν ... κηρύττει. at præferenda lectio recepta, in qua Symeon continuat orationem jam ab medio numero præcedenti inchoatam his verbis, οὗτός ἐστιν, &c. Cavere forsan voluit vel librarius, vel emendator, ne Symeoni seni sacerdotii dignitas tribueretur. Hanc vero multorum opinionem fuisse testis est Photius qui in Amphilochiis quæstionibus mss quæst. 186. eam refellit aiens: Οὐκ ἦν ἱερεὺς Συμεών, τῶν δὲ ἱερέων ταῖς ἀρεταῖς πολλὰ περιεῖχεν. *Non erat sacerdos Symeon, tametsi sacerdotibus virtutum merito multò præcelleret.* Proclus CP. orat. 4. in nat. Dom. Combef. Auct. 1. pag. 337. Symeonem sacerdotum numero accenset, dum jubet ut mulieres Martham offerant, viduæ Annam, steriles Elizabetam, virgines Mariam, sacerdotes Symeonem: οἱ ἱερεῖς τὸν Συμεῶνα. non absimilis est hæc homilia stylo Proclianis. Pseudo-Damascenus quoque orat. 2. in Annuntiat. tom. 2. pag. 837. ait: Ὁ πολιοφανὴς ἱερεὺς Συμεών.

[δ] τὸν λόγον μου.] Regius 2. τοῖς λόγοις μου; Coisl. τῷ λόγῳ μου. Reg. 1. & Colb. τὸν νόμον μου τῶν λόγων, *legem meam verborum.* Est in Psalmo τὸν νόμον μου.

[ε] τῆς τοῦ Πατρός.] Ea verba, Scripturæ vocibus commentarii vice ab auctore adtexta, desunt in Colb. & Coisl. Sumsit ex Naz. hom. 38. p. 613. C. καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς, τῆς τοῦ Πατρός, ἄγγελος. Loco ὦ Ἰσραήλ, quod deest etiam in Sifano, habetur in Bodl. & Colb. codicibus, ἐξουσιαστής, *potestate utens*; quæ vox à me in textum immissa, unà cum aliis reperitur apud LXX. in Adl. & Compl. edit. & in cod. Alexandrino: tametsi in sinceriori eorumdem editione Vaticana nullus alius titulus habeatur, præter quam *magni consilii Angelus*: Hieronymusque censet LXX. interpretes certo consilio ea nomina suppressisse. attamen lecta sunt passim à Patribus, Irenæo, Eusebio, &c. Cæterum Cyrillus non videtur hæc verba in Isaïa legisse, cùm eis numquam utatur, quamvis occasionem habuerit Cat. 11. num. 15. & Cat. 12 n. 24.

[ζ] δηλονότι.] Ita nos ex codd. Coisl. In editis habetur solummodo δῆλον.

[η] διαρρήξας.] Hoc & sequentia participia, Colb. & Sif. neutro genere scripta habent τὸ διαρρῆξαν, βυθίσαν, &c. Infra, loco πυροδρόσου φλογός, Regii ambo, Colb. & Sifanus in accusandi casu, πυρόδροσον, (Colb. πυρείδροσον, Sifan. πυρίδροσον) φλόγα. Coisl. duo πυρίδροσον φλογί, omnium nostrâ sententiâ rectissimè.

F [θ] τεσσαρακονταετῆ, &c.] Deest hoc membrum in Sifano, qui Moysis nomen consequenter in sequente membro scribit, sed ita Μωσῆν, non Μωσέα. Vox λαοῦ deest in Colb. & revera Ægyptii unius viri, non autem populi interfector tunc fuit Moses; sed illa viri Ægyptii cædes argumentum & signum erat à Deo datum de futura populi internecione per Moysen olim procurandâ Act. 7. ℣. 25.

[ι] ὡς καὶ αὐτό, &c.] Colb. ὥς τι αὐτὸ τὸ παιδίον τεσσαράκοντα ἡμέρας βαπτισθὲν νενηστευκέναι. similiter in consequentibus habet ἀνεληλυθέναι, & συνεληλυθέναι. Sed ibi mire turbata est hujus codicis lectio, ita ut loco ἡμέρας tertii quod infra legitur, scriptum ferat ἔτη, *annos pro diebus*. Pro ἀναστάσεως, Sifanus legit, ut Bodl. etiam codex habet ἀναζωνήσεως.

ἐλήλυθε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως, νῦν εἰς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλὴμ εἰσελήλυθε.

ιγ'. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου Ἀμβακοὺμ προεκήρυξε λέγων· ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει· τουτέστιν ἐκ τοῦ νότου. ἐκ νότου γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐκ Βηθλεὲμ νῦν ἐν Σιὼν εἰσελήλυθε. Διὰ τοῦτο τὸ παιδίον Μωϋσῆς ὑμῖν διεμαρτύρετο, λέγων· ὅτι [α] προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν· καὶ πᾶς ὁ μὴ ἀκούων αὐτοῦ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου ὁ προφήτης Δαβὶδ ηὔχετο, λέγων· Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, ἐμφάνηθι· ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. καὶ πάλιν· Ταχὺ προκαταλαμβανέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, Κύριε. καὶ πάλιν· [β] Κύριε, κλῖνον τοὺς οὐρανούς σου, καὶ κατάβηθι. καὶ ἄλλως· Σὺ Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη. διὸ γνῶτε ἔθνη, καὶ ἡττᾶσθε.

ιδ'. Ἴδετε Ἰουδαῖοι, καὶ πείσθητε, ὅτι τοῦτο τὸ παιδίον ὑμνοῦσιν ἄγγελοι· τούτῳ προσκυνοῦσιν [γ] ἀρχάγγελοι· τοῦτο τρέμουσιν ἐξουσίαι· τοῦτο δοξάζουσι δυνάμεις· τούτῳ δουλεύουσι τὰ Χερουβίμ· τοῦτο θεολογεῖ τὰ Σεραφίμ. τούτῳ δουλεύει ὁ ἥλιος· τούτῳ λειτουργεῖ σελήνη· τούτῳ ὑπακούει τὰ στοιχεῖα· τούτῳ ὑποτάσσονται αἱ πηγαί. τοῦτο τὸ παιδίον ἰδοῦσαι πύλαι ᾅδου συνετρίβησαν· πύλαι δὲ οὐράνιοι ἀνεπετάσθησαν, καὶ ᾅδης ἰδὼν ἐτρόμαξε. Τοῦτο τὸ παιδίον θάνατον κατήργησε· τὸν διάβολον ᾔσχυνε· τὴν κατάραν ἔλυσε· τὴν λύπην κατέπαυσε· τὸν ὄφιν συνέτριψε· τὸ μεσότοιχον διέκοψε· τὸ πονηρὸν χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν διέρρηξε· τὴν ἁμαρτίαν ἐπάτησε· τὴν πλάνην κατέλυσε· τὴν κτίσιν ἀνέστησε. Τοῦτο τὸ παιδίον τὸν Ἀδὰμ διέσωσε· τὴν Εὔαν ἀνέπλασε· τὰ ἔθνη ἐκάλεσε· τὸν κόσμον ἐφώτισε.

ιε'. Διὸ [δ] δεῦτε καὶ ὑμεῖς, φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι· τῇ τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου Ὑπαντῇ, φαιδροὶ πάντες καὶ καθαροὶ ὑπαντήσωμεν· μὴ νομικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνεύματι σκιρτῶντες· μὴ οἴνῳ μεθύοντες, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέοντες. [ε] Οὕτως σήμερον φαιδροὶ φαιδρῶς τὰς λαμπάδας κοσμήσωμεν· οὕτως, ὡς υἱοὶ φωτὸς, τοὺς κηροὺς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ προσαγάγωμεν· διότι φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν τῷ κόσμῳ ἐπέφανε. διὸ [ζ] ὡς φῶτα ἐκ φωτὸς, ὑπὲρ χιόνα ἀνα-

A scendit; demumque post quadraginta à nativitate ex virgine dies, nunc terrenam Hierusalem ingressus est.

XIII. De hoc puero Ambacum præsignificavit his verbis: *Deus à Theman veniet*, hoc est ab austro. nam ab austro Hierosolymæ ex Bethleem nunc in Sionem intravit. Propter hunc puerum vobis Moyses contestatus est dicens: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris: & quicumque ipsum non* B *audierit, exterminabitur anima ejus.* De eodem puero propheta David orabat in hæc verba: *Qui sedes super Cherubim, appare. Excita potentiam tuam, & veni ut salvos nos facias.* Iterumque: *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ Domine.* ac rursum: *Domine, inclina cœlos tuos, & descende.* & aliàs: *Tu Domine Deus virtutum, intende ad visitandas omnes gentes.* Idcirco *intelligite gentes ac vincimini.*

Habac. III. 3. — Deut. XVIII. 15. 18. 19. & Act. III. 22. — Ps. LXXIX. 2. 3. — Ps. LXXVIII. 8. — Ps. CXLIII. 5. — Ps. LVIII. 6. — Isai. VIII. 9.

XIV. Videte Judæi ac persuasum vobis sit, C hunc puerum ab angelis laudari, illum adorari ab archangelis; eum Potestates tremere, glorificare Virtutes; ei servire Cherubim, ejus deïtatem prædicare Seraphim. Huic sol inservit, illi ministrat luna, ei obediunt elementa, ac fontes subjiciuntur. Eum puerum quum vidissent inferni januæ, contritæ sunt, cœlestes verò apertæ; videnſque infernus contremuit. Hic puer mortem abolevit, Diabolum confudit, maledictionem dissolvit, tristitiæ finem attulit, [a] serpentem contrivit, [b] medium parietem D perfregit, [c] infestum peccatorum chirographum discidit, peccatum conculcavit, errorem destruxit, creaturam reparavit. Hic puer Adamo salutem dedit, Evam reformavit, gentes vocavit, mundum illuminavit.

Christus ab angelis adoratus. — Job. XXXVIII. 17. — a Gen. [illegible] 15. b Ephes. II. 14. c Coloss. II. 14.

XV. Idcirco venite & vos Christi & Dei amatores. In domini ac heri nostri Occursum splendidi omnes ac puri occurramus, non legali ritu, sed spiritali paratu: non ventris vo- E luptatibus indulgentes, sed spiritu exsultantes; non inebriati vino, sed [d] spiritu ferventes. Sic hodie nitidi nitidè lampades perornemus. sic tamquam [e] lucis filii, cereos Christo vero lumini afferamus; siquidem ille *lumen ad revelationem gentium* mundo apparuit. Propterea tamquam lumina de lumine, nive splen-

Quo ritu Christo occurrendum. — d Rom. XII. 11. — e Johan. XII. 36. — Luc. II. 32.

α προφήτην, &c.] Citat auctor verba Mosis, non ut habentur in Deuteronomio, sed ut ea Petrus commemorat Act. III. 22. quamquam etiam paulo liberius. Loco ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, habet Sifanus ἐκ γῆς ζώντων, quæ neque in Deuteronomio, neque in Actis ad præsentem locum habentur.

β Κύριε κλῖνον.] Eum locum Psalmorum Regii ambo, Colb. & Coisl. duo ponunt ante præcedentem, Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν. Loco καὶ ἄλλως, Regii ambo & Coisl. καὶ πάλιν, & iterum. male Bodl. & Colb. καὶ ἄλλος, & alius, cum ex eodem propheta sit testimonium.

γ Ἀρχάγγελοι.] Regius uterque, Coisl. & Mazarin. Ἀρχαὶ, Principatus. Pro τρέμουσιν, Colb. habet προτρέχουσιν, præmittunt, vel euntem sequuntur. Post, loco δουλεύει, Colb. προσκυνεῖ καὶ ὑπακούει, eum sol adorat, eique obedit.

δ δεῦτε καὶ ὑμεῖς φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι.] Hæc desunt in utroque Reg. Coisl duob. & Colb. qui etiam omittit verba τοῦ Κυρίου καί. Loco φαιδροὶ, memorati codices omnes, excepto Colb. habent φαιδρῶς. Colb. omittit καὶ καθαροί. Idem pro γαστρὶ τρυφῶντες, habet γαστροτρυφῶντες. Hæc & sequentia expressit auctor ex Greg. Naz. orat. 39. in sancta Lumina pag. 636. D. & 637. Ait enim: Καλῶς ἑορτάσωμεν, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφραινόμενοι, &c.

ε οὕτως σήμερον, &c.] Deest hæc phrasis in Reg. 1. propter vocem οὕτως repetitam. Loco κοσμήσωμεν, lampadas ornemus, Coisl. ἀνάψωμεν, accendamus.

ζ ὡς φῶτα ἐκ φωτός.] Reg. 1. & Coisl. ὡς φῶς τὸ ἐκ φωτός. Coisl. 2. εἰς φῶς τὸ ἐκ φωτός. Sifan. διότι φῶτα ἐκ φωτός. Bodl & Colb. διότι φῶτα ἐκ φωτὸς ὑπάρχοντες. Colb. ὑπάρχοντα Naz. loco citato φῶτα τέλεια τῷ μεγάλῳ φωτὶ παρεστῶτες. Sequentia, ὑπὲρ χιόνα, &c. expressa sunt ex Gr. Naz. orat. 40 in sanctum Baptisma p. 655. A. Λαμπροὶ λαμπρῶς, ὑπὲρ χιόνα λάμψαντες, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον πυρωθέντες, μὴ ἐρυθριάσωμεν. Legerat auctor cum Naz. vel ex eo potius, in loco Threnorum quem hic respicit, ἐτυρώθησαν, coagulati sunt, non ἐπυρώθησαν, incensi sunt; quod habetur in LXX. Rom. edit. At lectio prior est Aldinæ & Complut. editionis, codicis Alexandrini, Origenis, Nazianzeni, aliorumque Patrum græcorum & latinorum. in primis ita legebat auctor Romani officii, qui in responsorio martyrum temporis paschalis habet: *Sicut lac coagulati sunt.* in Hebræo tamen est, אדמו a *rubuerunt*, quod veriorem lectionem ἐπυῤῥώθησαν indicat,

Lament. IV. 7. didius fulgeamus; lacte coagulatiores, lapide A sapphiro lucidiores: incontaminatis columbis
Isai. LX. 8. perniciùs in cœlos avolantes, sic in nubibus in occursum Domini exeamus.

XVI. Omnes cum hodie, tum semper, quæ hujus festivitatis propria sunt clamemus.
a Luc. II. 13. b Luc. II. 9. c Matt. II. 11. Cum [a] angelis choros ducamus; cum [b] pastoribus luce perfundamur; cum [c] Magis adoremus. Cum Bethleem festum agamus diem: unà cum
Cant. III. 11. Sione occurramus. cum templo sanctificemur.
Luc. I. 46. 47. Cum Virgine magnificantes exsultemus.
Luc. II. 24. cum Josepho offeramus, velut duo turtures,
Ibid. ℣. 28. corpus & animam. cum Symeone Christum ulnis amplectamur;
e Ibid. ℣. 38. & cum [e] Anna nostra ex parte B confiteamur: ut æternorum bonorum aditu admittamur, gratiâ & miserationibus, & benignitate Domini & Dei & servatoris nostri Jesu Christi. Cui gloria & imperium, cum Patre & Spiritu-sancto, in secula seculorum. Amen.

A λάμψωμεν, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες· ὑπὲρ λίθον σάπφειρον αὐγασθέντες· ὑπὲρ περιστερὰς ἀσπίλους εἰς οὐρανοὺς ἀναπτάντες, οὕτως ἐν νεφέλαις εἰς Θεοῦ ὑπάντησιν ἐξέλθωμεν.

ις'. [α] Ἅπαντες σήμερον, καὶ διὰ παντὸς, τὰ τῆς ἑορτῆς βοήσωμεν· [β] μετ᾽ ἀγγέλων χορεύσωμεν· μετ᾽ ποιμένων καταυγασθῶμεν· μετ᾽ Μάγων προσκυνήσωμεν· μετ᾽ τῆς Βηθλεὲμ ἑορτάσωμεν· μετ᾽ τῆς Σιὼν ὑπαντήσωμεν. μετ᾽ τοῦ ναοῦ ἁγιασθῶμεν. μετ᾽ τῆς παρθένου [γ] μεγαλύνοντες ἀγαλλιασθῶμεν· μετὰ Ἰωσὴφ προσενέγκωμεν, ὡς δύο τρυγόνας, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· μετὰ Συμεὼν Χριστὸν ἐναγκαλισώμεθα, καὶ B μετὰ Ἄννης ἀνθομολογησώμεθα· ὅπως τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐντὸς γενώμεθα, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

α ἅπαντες σήμερον, &c.] Colb. omisso ἅπαντες, Σήμερον διὰ παντὸς τὸν τῆς ἑορτῆς βαδίσωμεν δρόμον; *Hodie festivitatis cursum semper decurramus.*

β μετ᾽ ἀγγέλων χορεύσωμεν.] Id omittit Colb. ac loco καταυγασθῶμεν sequentis, habet κατέλθωμεν, *descendamus.* Subsequens membrum sic habetur in Bodl. & Colb. Μετὰ Μάγων ὀρθοδόξως προσκυνήσωμεν. Sifanus Μετὰ ὀρθοδόξων προσκ. *Cum orthodoxis adoremus.* Hæc autem usque ad finem pene liberius, & ad suum institutum accommodata, transtulit auctor ex Greg. Naz. orat. 38. pag. 623. & orat 39. pag. 632. In primo loco sic habet: Μετὰ μάγων δωροφόρησον... μετὰ ποιμένων δόξασον, μετ᾽ ἀγγέλων χόρευσον, μετ᾽ ἀρχαγγέλων ὕμνησον. in altero: Μετὰ μάγων προσεκυνήσαμεν, μετὰ ποιμένων περιελάμφθημεν καὶ μετ᾽ ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν, μετὰ Συμεὼν ἐνηγκαλισάμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνθωμολογησάμεθα. Similiori adhuc, sed ad suum institutum accommodato fine, homil.am suam in ramos palmarum concludit Eulogius pag. 676. & 677.

γ μεγαλύνοντες ἀγαλλιασθῶμεν.] Horum verborum loco unum est in tribus codd nempe ἑορτάσωμεν, *festum agamus.* Sifan. & Bodl. εὐφρανθῶμεν, *lætemur*, Colb. Verba ὡς δύο τρυγόνας, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, & ista, καὶ μετ᾽ Ἄννης ἀνθομολογησώμεθα, desunt in Sifano, Colb. & Bodl.

CHRONOLOGIA
S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI
NOMINE INSCRIPTA.

HÆC Chronologia desumta est codice Eminentissimi Cardinalis Ottoboni, notato 25. tabulæ 5. Ne chronologiam illam Cyrilli esse rear, facit quod ab Eusebii chronico, quod secutus est Cyrillus Cat. 12. n. 19. multum ista computatio dissideat. Hanc vero in hac appendice prætereundam non censui.

Sancti Cyrilli Hierosolymitani.

AB Adamo usque ad diluvium anni sunt 2150.

A diluvio ad Abrahamum usque anni 1270.

Ab Isaaco usque ad Davidem anni 1020.

A Salomone ad captivitatem usque anni 560.

Captivitatis anni 70.

A captivitate Judæorum usque ad Christum, anni 430.

Simul collecti sunt anni 5500.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη βρν'.

Ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ ἔτη ασο'.

Ἀπὸ Ἰσαὰκ ἕως Δαβὶδ ἔτη ακ'.

Ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος ἕως τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη φξ'.

Τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη ο'.

Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων ἕως τοῦ Χριστοῦ, ἔτη υλ'.

Ὁμοῦ τὰ πάντα ἔτη εφ'.

SPURIÆ

SPURIÆ
S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI
AD JULIUM PAPAM,
ET JULII AD CYRILLUM LITTERÆ
ADMONITIO.

I. *IN his epistolis inducitur Cyrillus Hierosolymitanus, vel secundum aliud exemplar Juvenalis ejus successorum unus, rogans à Julio Romano, ut in commentariis Judæorum, Romam post Hierosolymorum excidium deportatis, de vero natalis Christi die inquirat: quum enim hunc Hierosolymitana ecclesia die Januarii sexta, una cum baptismi Christi festo celebraret, maxime incommodum episcopo erat, eadem die ad Bethleem & ad Jordanem occurrere, ut utraque solemnitas in propriis eorum mysteriorum locis perageretur; quamobrem lectiones sacras, & cætera sacri conventus officia detruncari & breviari necesse erat. Respondisse vero dicitur Julius se in præfatis commentariis deprehendisse Christum 25. Decembris natum esse; quamobrem separandas esse festivitates ex errore male conjunctas.*

II. *Hujus facti fides ex duplici monumento dependet. 1° ex auctoritate Johannis Nicæni episcopi, (is seculo decimo vel undecimo inchoante vixit) qui harum litterarum in epitomen redactarum mentionem facit, in epistola ad Zachariam majoris Armeniæ catholicum de Christi nativitate, edita à Combefisio tom. 2. Auctuarii Bibliothecæ Patrum græco-latini pag. 302. ex cod. Regio olim 696. nunc 2428. notato, folio 149. 2° Eadem res continetur in Anonymi cujusdam scripto, cui titulus* Αναγκαία διήγησις, Necessaria narratio, *ejusdem codicis fol. 120. quod editum est à Cotelerio in notis ad Constit. Apost. lib. 5. cap. 13. Nonnihil inter ambos auctores disconvenit; sed illud præcipue, quod Nicænus Cyrillum, Anonymus Juvenalem, ad Julium Pontificem scripsisse dicunt. Sed ridicula Anonymi hallucinatio, Juvenalem ad Julium, centum prope annos ante defunctum, scripsisse supponentis. Nihilo melior chronologus Johannes Nicænus, qui non Cyrillum nostrum, sed alterum cognominem ejus successorem Julio scripsisse refert. Legitur revera apud Epiphanium hæres. 66. num. 20. Cyrillum alterum à nostro diversum, sedem Hierosolymitanam temporibus Valentis, quum noster exsularet, occupasse. Verum, etiamsi duos Cyrillos distingui oporteret, si quis eorum ad Julium scripsit, alius præter nostrum esse non potuit; cujus episcopatus initia cum postremis Juliani pontificatus annis concurrunt. Ille autem alter Cyrillus Julio prorsus scribere non potuit; cum Julius an. 352. defunctus sit, noster autem Cyrillus anno præcedenti episcopus factus, nonnisi post annos sex sede deturbatus invasoribus locum fecerit. ut omittam Cyrillum alterum, si quis fuit, Arianorum societate, Epiphanio teste, maculatum, nullam cum Romanis Pontificibus societatem habuiße videri. Alterum omitto Nicæni peccatum, quod librariorum forte erratum sit, quòd Cyrillum priorem Constantino scripsisse refert. indicat enim epistolam de crucis apparitione ad Constantium datam.*

III. *Hæc primorum hujus historiæ auctorum contradictio, & manifesta quibus tenentur peccata, fidem ejus omnino labefactant. Quæritur tamen num hæc prorsus in græcanicis fabulis computanda, an veri aliquid insit, recentiorum græcorum anachronismis & nominum mutationibus corruptum? Ac tota quidem ea de re mea ratio in his consistit. Certum videtur Cyrillum nunquam ea de quæstione Julium consuluisse, nec Theophaniorum ac Luminum festivitates diebus distraxisse. Nam auctor latinæ homiliæ de Nativitate Domini ad cap. 2. Lucæ, quæ in latinis sancti Chrysostomi editionibus reperitur, festa hæc ambo sejungenda pugnans, objicit sibi Orientalium eorum, apud quos mysteria peracta erant, auctoritatem ac traditionem. illo ergo tempore, nempe seculo quarto, vel quinti initiis, Hierosolymitana ecclesia nativitatem Christi die 6. Januarii celebrabat; cujus auctoritatem prorsus negligendam contendit laudatus auctor. Præterea Basilius Seleuciensis in laudatione de sancto Stephano, quæ seorsim ab ejus operibus edita est ab Combefisio in Bibliotheca concionatoria, Juvenalem laudans, ait eum* gloriosum ac salutarem Do-

[illegible]ni natalem celebrare cœpisse; *quod intelligo de separata à festo baptismi, natalis festivitate. Potuit iste ea de re Romanos consulere: aut forte ex occasione novationis hujus, ficta à græcis sub nomine ejus ad Julium epistola, quæ ab imperitis etiam Cyrillo tributa sit.*

IV. *Si ad res in his epistolis contentas veniamus: quod de avectis Romam, ibique conservatis, Judaïcarum rerum commentariis dicitur, sola earum litterarum auctoritate difficile fidem inveniat. Illud quoque Josephi opus, quo Zachariæ visio, factaque ei ab angelo futuræ prolis promissio continetur, fictum prorsus videri potest; cùm in Antiquitatum libris, quibus Johannis-baptistæ sanctitas magnifice commendatur, nihil Josephus de promissa per visionem ejus nativitate dicat. Aliàs, ea in festo Expiationis apparitio supponit, id quod falsum est, Zachariam summum Pontificem, cui soli licebat in interiorem templi partem intra velum ea festivitate ingredi, exstuisse. quæ sententia, quoniam in verbis sancti Lucæ nonnullum fundamentum habere videtur, quorumdam revera Patrum testimonio fulta, certissimis tamen monumentis falsa comprobatur. enim nec Zacharias velum prætergressus est, adolens ad altare thymiamatis citra velum positum. Hæ ergo litteræ omnino Cyrilli nomine suppositæ: sed ab hac appendice existimavimus eas excludi non oportere.*

Vid. Hebr. IX. 6. 7. Exod. XL. 19-26. 3. Reg. VI. 19. VII. 48. VIII. 6.

Suppositarum S. Cyrilli Hierosolymitani, & Julii Pontificis epistolarum compendium ex Johanne Nicano, in epistola ad Zachariam majoris Armeniæ catholicum, editâ ab Combefisio Auctarii Bibl. PP. Græcolat. tom. 2. p. 302.

Scripsit aliquando Cyrillus, [non is] qui epistolam ad Constantinum [leg. Constantium] dedit; sed is qui post ipsum in ejus sede successit, ad Julium Romanum episcopum in hæc verba. » Magnus labor ac dispendium magnis » ac solemnibus festivitatibus contingit, quod una » die celebrantur. Nam ambarum festivitatum » lectiones & ordo [officii] imperfecta manent, eo » quod nativitas & baptisma Christi [simul] celebrari nequeant. Quoniam itaque non possumus » in una die, [in Bethleem, &] in locum baptismatis occurrere: (nam Bethleem tribus millibus ad meridiem ab Hierusalem distat, & » Jordanis quindecim millibus ad Orientem) jubeat sanctitas tua omnia Judæorum commentaria investigari, quæ prædatus Cæsar Titus » Romam Hierosolymis avexit. Fortassis certo » reperies diem nativitatis Christi & Dei nostri.

Tunc Julius Romanus studiose de hac rogatione quæsivit. Quumque omnia Judæorum scripta, quæ capta & Romam deportata fuerant collegisset, quoddam Josephi temporum historici commentarium deprehendit ab ipso conscriptum: in quo habebatur, quod mense septimo, in festo Scenopegiæ [seu Tabernaculorum] expiationis die, Dei angelus apparuit; sacerdosque mutus redditus, sine voce mansit ad illud usque tempus, quo Elisabet uxor ejus in senectute peperit.

A Ἔγραψε ποτὲ Κύριλλος, [α] ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν [β] Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ὁ μετ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἔγραψε λέγων· ὅτι μέγας κόπος καὶ στέρησις γίνεται εἰς τὰς μεγάλας καὶ λαμπρὰς ἑορτάς, ὅτι τελοῦνται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. καὶ τὰ ἀναγνώσματα, καὶ ἡ ἀκολουθία ἀπομένουσιν ἡμιτελῆ τῶν δύο ἑορτῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἐκτελέσαι τοῦ Κυρίου. ὡς δὴ οὐ δυνάμεθα ἐν μιᾷ B ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι [γ] εἰς τόπον τοῦ βαπτίσματος· ἐπεὶ ἡ Βηθλεὲμ [δ] τρία μίλια ἀπέχει ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κατὰ νότον, καὶ ὁ Ἰορδάνης [ε] ιέ μίλια ἀπέχει κατὰ ἀνατολάς· προσταξάτω οὖν ἡ ἁγιωσύνη σου ἐρευνῆσαι πάντα τὰ συγγράμματα τῶν Ἰουδαίων, ἅ τινα σκυλεύσας ὁ Καῖσαρ Τίτος ἀπήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ῥώμην, ἴσως εὕροις βεβαίως τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

Τότε Ἰούλιος ὁ Ῥώμης ἐπιμέλως ἐζήτει περὶ τῆς C αἰτήσεως ταύτης. καὶ συναγαγὼν πάντα τὰ γράμματα τῶν Ἰουδαίων, τὰ αἰχμαλωτισθέντα καὶ ἀχθέντα εἰς Ῥώμην, εὗρε σύγγραμμά τι Ἰωσήππου τοῦ χρονογράφου, συγγραφὲν παρ' αὐτοῦ· ὅτι ἐν μηνὶ τῷ ζ' ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς σκηνοπηγείας, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἱλασμοῦ ὤφθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ κωφωθεὶς ὁ ἱερεὺς διέμεινεν ἄλαλος, ἕως οὗ ἔτεκεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἐλισάβετ ἐν γήρῃ. (l. γήρει).

[α] Combefisius legi vult οὐχ ὁ γράψας.
[β] Legendum Κωνσταντίῳ *Constantio.* nam intelligit sine dubio epistolam de crucis apparitione.
[γ] Supple ex scripto Ἀναγκαία διήγ. &c. hæc verba, εἰς Βηθλεὲμ, vel εἰς τόπον τῆς γεννήσεως Χριστοῦ καί.
[δ] In litteris iisdem sub nomine Juvenalis ponitur κέ, *viginti quinque*, longe melius habitâ ratione mensurarum.
[ε] In litteris Juvenalis dicitur μίλια ἕξ. *sex millibus.*

Eam Epiſtolam non Cyrillo, ſed Juvenali tribuit author ſcripti in Bibl. Reg. cod. 2428. *fol.* 120. *cui titulus* : Ἀναγκαία διήγησις, Neceſſaria narratio. *Editum eſt à Cotelerio in notis ad Conſtit. Apoſt. lib.* 5. *cap.* 13. *pag.* 234. *ex cod. Bibl. Reg. tunc* 696. *nunc* 2428.

Ἔγραψε δὲ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Ἰουβενάλιος τῷ [α] πατριάρχῃ Ῥώμης Ἰουλίῳ περὶ τούτου· ὅτι οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρα ἀπαντῆσαι [β] εἰς Βηθλεὲμ, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην. καὶ γὰρ Ἰορδάνης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ κατὰ ἀνατολὰς μίλια κέ. ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ κατὰ νότον τῆς πόλεως μίλια ἕξ. καὶ οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρα τὰς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν· παρακαλῶ οὖν τὴν σὴν ὁσιότητα, πατὲρ, ἵνα ἐρευνήσῃς τὰ ὑπομνήματα, ἢ καὶ δώσῃς ἡμῖν ἐν ἀκριβεῖ [γ] ἐρεύνῃ διὰ γραφῆς σου, τίμιε, τὴν περὶ τούτων εἴδησιν, ἐν ποίᾳ ἡμέρα ἐτέχθη Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρα ἐβαπτίσθη. ὡς γὰρ ἀκριβῶς ἔγνωμεν, ὅτι τὰ ἐξ ἀρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱεροσολύμων [δ] εἰς τὴν Ῥώμην ἠνέχθησαν ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ.

Ταύτην τὴν γραφὴν δεξάμενος Ἰούλιος ὁ [ε] πατριάρχης Ῥώμης, ἐρευνήσας τὰ ὑπομνήματα, εὗρεν ὅτι τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μετὰ τριάκοντα χρόνους τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τῇ ϛ' Ἰανουαρίου μηνός. Κατὰ τὴν ἔρευναν οὖν ταύτην χωρίσαντες οἱ πατέρες τὴν ἑορτὴν, γογγυσμὸς ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς, &c.

A Scripſit autem patriarcha Hieroſolymitanus Juvenalis ad patriarcham Romanum Julium eâ de re. Non poſſum una die conferre me ad Bethleem & ad Jordanem. Etenim Jordanis diſtat ab urbe Hieruſalem ad orientem milliaribus 25. ſancta verò Bethleem ad Auſtrum civitatis milliaribus ſex; nec poſſum una die ambo feſta peragere. Rogo itaque ſanctitatem tuam Pater, ut ſcruteris commentaria, & des nobis ex accurata diſquiſitione, per tuum B ſcriptum, venerande, ejus rei notitiam; quâ die natus ſit Chriſtus Dominus, & quâ die baptizatus. Probe enim ſcimus commentarios ab initio libros è Hieroſolymis Romam delatos fuiſſe per Titum & Veſpaſianum.

His litteris acceptis Julius Romæ patriarcha inveſtigavit commentarios, invenitque quod 25. Decembris natus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, & poſt annos 30. à nativitate ſuâ baptizatus eſt à Johanne in Jordane fluvio ſextâ menſis Januarii. Secundum ergo hanc inveſtigationem quum Patres feſtum diviſiſſent, inter multos ortum eſt murmur, &c.

α Cotel. πάπα.
β Deeſt τὸν Cotel.
γ Cotel. ἐρεύνῃ.
δ Cotel. ἐν τῇ Ῥώμῃ ἠνέχθησαν.
ε Cotel. πάπας.

SUPPOSITÆ
S. AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD CYRILLUM HIEROSOLYMITANUM, ET CYRILLI AD AUGUSTINUM EPISTOLÆ.

MONITUM.

DUDUM dubitavi, num ſtolidas & inſanas nequiſſimi nebulonis, qui eas epiſtolas venerandis ſanctorum Patrum nominibus ſuppoſuit, ineptias, Cyrilli operibus adnecterem. Nihil unquam fingi potuit inſulſius & crimino ſius. Sanctus Auguſtinus inducitur ex Cyrillo quærens de morte Hieronymi: cum Auguſtinus, quo tempore Cyrillus obiit, nondum eſſet ſacro fonte luſtratus; Hieronymuſque Cyrilli mortem in ſcriptorum eccleſiaſticorum catalogo recenſeat, eique totos annos 34. ſuperſtes vixerit, duos Cyrilli ſucceſſores videns. Aliunde imperitus & ignarus fuit catholicæ fidei male feriatus impoſtor, qui falſam Cyrilli epiſtolam confinxit, dum cap. 4. peſtiferæ hæreſis vocabulo compellat, certiſſimum & catholicum de duabus Chriſti voluntatibus Eccleſiæ dogma. Quo ſcelere minus intolerabilia ſignorum & miraculorum quæ enarrat portenta; omni, ne dicam veritate, ſed veritatis colore deſtituta. Has ecce, ne quid quod Cyrilli nomen præferat, in hac appendice deſideres. Editæ jam pridem ſunt tum in Auguſtini, tum in Hieronymi appendicibus.

AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum, de magnificentiis beati Hieronymi.

I. GLORIOSISSIMI christianæ fidei athletæ, sanctæ matris Ecclesiæ lapidis angularis, in quo admodum firmata consistit; nunc vero in cœlesti gloria syderis radiantis, olim Hieronymi presbyteri laudes, venerabilis Pater Cyrille, silendum ne putas: aut linguâ balbutientis pueri, ut
Ps. xviii. 1. virum pollutum labiis me loquuturum fore vereris? Cœli enarrant gloriam Dei, & omnia quæ fecit Dominus, eum in Sanctis suis laudant. Silere debet rationalis creatura à laude Dei, irrationabili non silente? Taceam an loquar? quum si taceam, lapidibus jubetur clamare. Certe loquar, & non tacebo totis nisibus eximium Hieronymum laudare. Qui quamvis indignus & insufficiens laudator exsistam, cum
Eccli. xv. 9. non sit pulchra in ore peccatoris laus, tamen ab ejus laudibus minime cessabo.

II. Firmetur itaque manus nostra, & lingua nostra palato non adhæreat: quoniam certe magnus est iste vir sanctissimus, mirabilis & metuendus super omnes qui in circuitu nostro sunt. Magnus certe in vitæ excellentissimæ sanctitate: magnus in sapientiæ ineffabilis profunditate: magnus in majoris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis in prodigiis insuetis. Metuendus ob sibi à Domino traditam potestatem. Quam itaque magnus sit iste gloriosissimus Hieronymus in vitæ excellentissimæ sanctitate, quomodo patefaceret mea lingua, cum præcipuè cunctorum non sufficerent mortalium linguæ ut ejus excellentiam explicarent?

III. Liceat ergo dici: alter hic Elias, alter hic Samüel, alter hic Johannes-baptista, vitæ excellentissimæ sanctitate. Elias & Johannes eremitæ, magnis ciborum & vestium asperitatibus carnem maceraverunt. Non minoris vitæ Hieronymus gloriosissimus eremita, idem per quadriennium in eremo ferarum tantum socius perstitit. Quinquaginta annis, (ut venerabilis Eusebii litteræ, quas pridie recepi, plenius fatebantur, & ut me certius tu idem nosti,) vinum & siceram aliqualiter non gustavit. Ab omni carnium, & etiam piscium esu, ita se abstinuit, quod vix ea nominare solebat. Coctum quid non nisi in ultima ægritudine bis comedit. Cilicino sacco carnem veluti Æthiopis macerans, desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum aliud nisi terram nunquam scivit. Non nisi semel fructibus, aut herbarum foliis sive radicibus pastus in die: post vesperas se orationibus præbens; deinceps usque secundam noctis horam quotidie vigilabat. Postmodum vero somno fessus in terra dormiens, usque ad mediam noctem quiescebat.

IV. Qua quidem continuè surgens hora, lectionibus & scripturis sanctissimis, (quibus tota radiat Ecclesia uti lapidibus pretiosis,) intentus, usque ad esus horam perdurabat. Ita levissima flebat peccata, ut quis eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die continuè carnem diris verberibus flagellavit, ita ut ex ejus corpore rivuli sanguinis effluebant. Quin verbum otiosum aliquod ut pestem maximam fugiebat: sibi otium nullum erat; semper aut sacris lectionibus, aut scribendo, aut docendo, cunctos exercitabatur.

V. Quid plura loquar? Si Sanctorum singulorum perquirerem vitas, eo (ut puto) majorem neminem invenirem. Sed quia superius Samüelem nominavimus, fuisse hunc Samüelem ostendamus. Hic certe ille Samüel, qui de vanis litterarum studiis verberibus evocatus, sacræ Scripturæ ministerio deputatur: in cujus vultus lumine divina gratia influente, utriusque Testamenti lumen vidimus; & in cujus brachii fortitudine hæreticorum pars maxima est dispersa.

VI. Hic certe gloria virtutis nostræ, transferens utrumque Testamentum ex Hebræorum lingua in Græcam pariter & Latinam: disponensque ipsum posteris in æternum, declarans ænigmata & obscura, dubia & nodosa, præparans officiorum seriem cunctis Ecclesiæ ministris, totam pene Ecclesiam ædificavit. Unde bene magnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate.

VII. Liberales autem scientias ita perfecte scivit, quod relatione omnium nullus sibi similis apparet adhuc. De Scripturis vero sacris, uti multarum suarum epistolarum, quas ad me direxit, experientia didici, æqualem sibi neminem unquam novimus. Hebraicorum, Græcorum, Chaldæorum, Persarum & Medorum, Arabicorum, & pene omnium nationum linguas & litteras, tanquam si fuisset in eisdem natus & educatus, scivit.

VIII. Quid plura dicam? Quæ Hieronymus ignoravit in natura humana, nullus hominum unquam scivit. Non me ista venerabilis Pater existimes dicere, ut putem te Hieronymi & vitam & virtutes pejus me scire, cum sibi socius exstiteris multo tempore. Sed testor Deum: quoniam ob tam ineffabilis viri sanctitatem, si voluissem tacere, non potuissem. Confitentur mirabilia & sanctitatem suam & ipsi cœli, in quibus magnus, majoris gloriæ quantitate quam multi Sanctorum, habitat sine fine. Nulli itaque dubium est, intra Patris mansiones ipsum unam ex majoribus & sublimioribus sedibus obtinere. Cum enim homo secundum opera præmietur, & iste perfectioris pene vita exstiterit: clare patet ipsum unum de majoribus & sublimioribus cœlestis Jerusalem civibus fore.

IX. Quod ut à nobis plenius & certius credatur in mundo, præ cunctis quorum nostra recordatur ætas, valde mirabilis apparet prodigiis insuetis & miraculis infinitis: quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis litteris declaravit. De cæteris vero prodigiis quæ mirabiliter fiunt quotidie, ut continuè intelligo relatibus plurimorum, avidus peraudire, tibi ipsi Pater clarissime supplico, ut mihi in brevi volumine quæcunque poteris vera & utilia miracula collecta, quam citius facultas aderit, ejusdem Hieronymi sanctissimi devotione transmittere non deneges.

X. Sed ut multa merita Hieronymi sanctissimi non lateant, quid erga me, divina annuente clementia, in ipso sui obitus die acciderit, enarrabo. Eodem namque die & hora qua exutus putredinis & immunditiæ carnis toga Hieronymus sanctissimus, vestimentum perpetuæ immortalitatis, inæstimabilis lætitiæ & gloriæ induit, dum Hippone in cellula mea quiescens, avide cogitarem qualis inesset animabus Beatorum qui cum Christo gaudent gloriæ & lætitiarum quantitas; cupiens inde ex hac materia brevem componere tractatum, precibus compulsus nostri Severi, quondam venerabilis Martini Turonensis episcopi discipuli; charta, calamo, pugillarique in manibus susceptis, brevem vellem scribere epistolam sanctissimo Hieronymo destinandam: ut quidquid ex hoc sentiret, responderet; sciebam enim in tam difficili quæstione à nullo viventium me posse doceri evidentius: cumque jam scribens salutationis exordium Hieronymo prænotarem, ineffabile subitò lumen nostris invisum temporibus, nostrisque minimè linguis declarandum, cum ineffabili inauditaque odorum omnium fragrantia, cellulam in qua stabam intravit hora Completorii. Quo à me viso, stupore admirationeque commotus, animi & membrorum virtutes repente amisi.

XI. Nesciebam enim tunc, quod dextera mirabilis Dei exaltasset servum suum, notas faciens in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quod Deus antiquæ miserationis, servum suum fidelem à carnis immunditiis dissolvisset: & tam sublimem ei in cœlo sedem præparasset. Nesciebam certè investigabiles vias Domini. Nesciebam thesauros infinitæ Dei sapientiæ & scientiæ: secreta & occulta Dei judicia non agnoscebam; quoniam quos vult, facit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire. Itaque quia talem oculi mei nunquam perspexerant lucem, talem olfactus meus odorem non senserat: tam novis, tam inauditis miris obstupebam.

XII. Inter hæc autem meis in me perstrepentibus cogitationibus, quid hoc esset, de luce hæc dicens verba, vox emicuit: Augustine, Augustine, quid quæris? Putasne brevi

immittere vasculo mare totum, brevi includere pugillo terrarum orbem: cœlum firmare, ne usitatos exerceat motus? Quæ oculus nullus hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per sonum hausit, audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus intellexit, nec etiam cogitavit, existimas te posse intelligere? Infinitæ rei quis erit finis? Immensa, qua mensura metieris? Potius totum mare in arctissimo clauderetur vasculo: potius terrarum orbem parvulus teneret pugillus: potius cœlum à motu continuo desisteret, quam gaudiorum & gloriæ quibus Beatorum animæ sine fine potiuntur, minorem intelligeres particulam, nisi, uti ego, experientia doceretis. Discurre adhuc brevis temporis spatium: impossibilia facere non coneris, donec tuus impleatur vitæ cursus. hic non quæras, quæ non alibi, nisi quo tam feliciter propero, inveniri possunt. Hic satage talia exercere opera, ut postmodum ibi quæ aliqualiter hic intelligere cupis, totaliter in æternum habeas: inde qui intrant, nullatenus exeunt.

XIII. *Ad hæc ego pavore stupens, admiratione tam invisa pene amens, omni quasi vigore carens, his verbis aliqualem sumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas utinam mihi foret, qui tam felix es, tam gloriosus, honorificè ad illa properans gaudia; qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, non ambigere. At ille, inquit, nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui transmittendam epistolam jam scribens cœpisti, sum anima: quæ in hac hora in Bethleëm Juda, carnis onere deposito, Christo omnique cœlesti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illustrata splendore, illo induta immortalitatis deaurato vestimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate, terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, & omni beatitudine & felicitate vallata: tam gloriosè, tam ineffabiliter pergo ad regna cœlorum sine fine mansura. Jam nullum etenim deinceps exspecto gloriæ defectum; sed augmentum, quando iterum jungar corpori glorificando, & non morituro: sed gloriam, quam nunc sola habeo, cum illo habitura in illa scilicet universæ carnis resurrectionis die.*

XIV. *Tunc ego amplius animi in me collectis viribus præ gaudio à lacrymis non cessans, sic respondi: Utinam virorum eximier, tui merere fieri pedissequus. Sed, quæso, tui servuli quamquam vilissimi, quem dilexisti in mundo nimia charitatis affectione, recorderis: ut tuis interventionibus à peccatis emunder: tua gubernatione recto calle, inoffenso pede, procedam: tuis defensionibus assiduis, ab inimicis mihi continuè insidiantibus protegar: tuoque sancto ductu salutis attingam portum. Placeret utinam voluntati tuæ aliqua mihi interroganti respondere. At illa: Quod optas dicito: me omni tuæ voluntati responsuram sciens. Vellem (inquam) intelligere, utrum Beatorum animæ quædam velle possint, quæ obtinere queant. At illa: Unum, Augustine, noveris, quod Sanctorum animæ ita in illa æterna gloria in Deo sunt solidatæ & firmatæ: quod nulla sibi inest alia voluntas, nisi Dei: quod nihil velle aliud possunt, nisi quod Deus vult: ideo quæ volunt, obtinere possunt. Etenim quæcumque volunt, Deus & vult & adimplet. Nemo quippe nostrum suis fraudatur desideriis: quia nihil præter Deum aliquis nostrûm optat. Quoniam verò semper ut volumus, Deum habemus: nostra semper desideria sunt plenissime adimpleta.*

XV. *Longa quidem, Pater charissime Cyrille, verborum texeretur series, si omnia quæ mihi gloriosa illa anima perscrutanti patefecit, scriberem in hac brevitatis epistola. Spero enim quod Bethleem ad tantas reliquias visitandum veniam non post multos annorum circulos: ubi tunc quæ audivi, & in scriptis tradidi, videbo perspicaciter. Pluribus itaque horis illa gloriosissima anima ibidem mecum manens, Trinitatis sanctissimæ unitatem & unitatis Trinitatem, Filii à Patre generationem, Spiritus-sancti à Patre & Filio processionem, angelicas hierarchias & ordines, & eorumdem beatorum Spirituum mysteria, beatarum etiam animarum felicitates: & alia utilia & gravia humanis intellectibus, quam subtiliter, quam evidenter, quam mirabiliter mihi patefecerit avido, si omnium hominum linguis loquerer, non explicarem sermone.*

XVI. *Deinde à meis oculis lux illa disparuit: sed multis postmodum diebus ineffabilis odorum suavitas remansit. Quam mirabilis ergo iste est, faciens tot mirabilia, tot & tanta insueta hominibus prodigia? Ad ipsum ergo ore nostro clamemus & exsultemus: demusque gloriam laudi ejus; quoniam certe dignus est omni laude, nec sumus sufficientes eum laudare. Introivit enim in domum Domini candidus & pulcherrimus: ubi sine dubio de sublimioribus & præclarioribus gloriæ sedem obtinet.*

XVII. *Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat, pluribus testibus quam uno, censui, quod supra dictus noster Severus, vir doctrina & sapientia pollens cum tribus aliis in ipso die & hora obitus Hieronymi in Turonensi civitate viderit, meæ addere visioni: de quo quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis. Volens itaque Deus ut sublimis Hieronymi gloria mundum non lateret, veluti sanctitas sublimis, & pene cunctorum viventium excellentissima, non latebat: ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando à sanctitatis deviarent tramite; & ut etiam alii sibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius sanctitatis & virtutis inhærerent vestigiis: minuit enim laborem ponderis, præmiorum spes: die & hora qua idem gloriosus Hieronymus feliciter expiravit, elargiendam sibi gloriam Severo & tribus aliis cum eo stantibus taliter declaravit.*

XVIII. *Hora Completorii die illo in domo sua Severus cum tribus viris catholicis, quorum duo monasterii quondam venerabilis Martini erant monachi, in divinis legens locutionibus; in cœlo, in æthere, terraque, cantuum suavissimorum, inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repente audivit voces: & organorum, tympanorum & psalteriorum, & totius symphoniæ & instrumentorum sonos, quibus cælum & terra & omnia (ut sibi videbatur) undique resonabant: quorum suavitatibus eorum animæ pene à corporibus exhalabant. Stupefacti illico omnes illi elevantes oculos, cœlum totum, æthera & omnia quæ eorum continentur ambitu, quadam viderunt luce septies solis luce præclariore clarescere: ex qua omnia odorum aromata erumpebant.*

XIX. *Hæc illi tam miranda cernentes, Deum exorarunt precibus, ut eos cur talia fierent, non lateret. Quibus vox de cœlo veniens, ista dixit: Nulla vos moveat admiratio: nihil vobis videatur admirabile, si talia & videtis & auditis: hodie enim regum Rex, & Dominus dominantium, Christus Dominus, exeunti de hoc nequam seculo, animæ gloriosissimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Juda commorantis, totus festivus obviam venit, ut eam præ cæteris tanto honorificentius, tanto excellentius & sublimius ad sua introducat regna, quanto præ cæteris sublimioris & sanctioris vitæ meritis fulget. Hodie omnium Angelorum ordines exsultantes & talibus vocibus alternatim concinentes, suum sociantur Dominum: hodie omnium Patriarcharum & Prophetarum cœtus: hodie Apostolorum & Discipulorum chorus: hodie omnes sancti Martyres: hodie Confessores: hodie gloriosa Dei Genitrix sanctis omnibus comitata Virginibus: hodie omnium Beatorum animæ lætabundæ & festivæ, suo occurrunt compatriotæ & civi.*

XX. *His auditis, vox siluit: sed tamen lux & cantus & odor per horam postmodum perdurantes cessaverunt. Itaque liquidò patet ipsum de sublimioribus & majoribus civibus fore, quo & magnus & mirabilis est, & metuendus super pene omnes Sanctos ob sibi traditam potestatem. Nulli sit dubium, ita præ cæteris quæ vult, posse ipsum assequi: sicut præ cæteris sua voluntas divinæ magis cohæret.*

XXI. *Nullus verò me tantæ audaciæ patet, ut fatear ipsum Johanne-baptista, quo (testante ipso Salvatore) nullus major surrexit, Petro & Paulo, & cæteris duodecim Apostolorum qui ab ipso Christo electi & sanctificati sunt, præstare gloria. Sed tamen etsi prohibeat ratio ipsum illis majorem obtinere gloriam in cœli regno aliquem audere confirmare: tamen nullas video rationes, cur sit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vita sanctitate discors non fuerit, cum non sit personarum acceptor Deus; sed singulorum merita decernens, & reddens unicuique quod meruit. At si cuiquam videatur minorem Johanne & Apostolis Hieronymum, parum videatur minorem ipsum obtinere gloriam: cum, & illius sanctitatis merita, illius laboris gratia, illius Scripturæ, & verissimæ translationis utriusque Testamenti, officiorumque ordinationis fructus, non solum præsentibus, sed etiam futuris [prodesse], perspicaciter cernat: paulo minus fore nil ipsum ab eijdem*

in gloria discordem, verum testor Deum, puto judicabit. Porro ne aliquibus deridendi laqueum injicere videar, dum Johanni & Apostolis in sanctitate & gloria æqualem esse Hieronymum sanctissimum fateor; unum quod expletis nondum diebus quatuor, in visione vidi, enarrabo, ut veritas non lateat: & ne quis me has laudes retexere credat, vel amore carnali, quo hamo à veritatis cognitione maxime deviat, vel vesanæ mentis imperitia, vel aliqua quacumque causa. Sed me hoc sciant ab homine intellexisse minime; sed per revelationem quam dedit Deus omnipotens, qui suos exaltat Sanctos, & exaltando magnificat.

XXII. *Quarta præeunte nocte, mihi avide cogitanti, quid laudis, quidve reverentiæ debitæ Hieronymo in brevi retexerem epistola, demonstravit hoc modo: Dum itaque (ut dixi) disponens hanc epistolam tibi scribere, cogitarem aptam laudis materiam invenire: hora adveniente noctis media, me somnus oppressit; & ecce maxima mihi affuit Angelorum multitudo: inter quos fulgentes plus infinito sole duo erant viri ita similes & uniformes, ut nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre posset; nisi quod tria serta ferebat alter in capite, ex auro & lapidibus pretiosis, alter verò duo. Hi candidissimis induti colobiis, undique auro gemmisque contextis, tantæ erant pulchritudinis, ut non valeat quisquam imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, sub silentio paulisper steterunt. Deinde ille qui tria ferebat serta, his me verbis fuit allocutus.*

XXIII. *Cogitas, Augustine, quid debeas laudis de Hieronymo in veritate proferre? Et certè diu cogitans, nondum nosti: sed huc ambo venimus, ut ejus tibi gloriam indicemus. Hic certè meus socius quem vides, Hieronymus ipse est, qui sicut æqualis mihi in vitæ sanctitate fuit, ita per omnia in gloria æqualis est. Et quæ possum, & ipse potest; & quæ volo, & ipse vult: & sicuti Deum video, & ipse videt, & cognoscit, & intelligit; in quo omnis nostra, & Sanctorum omnium consistit gloria & beatitudo. Nec habet majorem vel minorem gloriam alter ab altero Sanctorum, nisi in quantum magis & minus divinam contemplatur speciem, sive cognoscit. Sertum verò tertium quod plus illo fero, aureola martyrii est, quo vitam finivi corporis. Qui etsi in mundo ob labores, pœnitentias, ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, & hominum opprobria & derisiones, & cætera valde gravia, quæ ita pacifice pertulit, ita gaudenter propter Deum, ut in infirmitatibus exsultaret; & verus martyr exstiterit, & præmia martyrii non amiserit: tamen quia gladio vitam non finivit, aureolam quæ in signum datur martyrii non habet. Serta verò duo alia quæ habemus, aureolæ sunt, quæ solùm virginibus & doctoribus dantur, ut ab aliis discernantur.*

XXIV. *Ad hæc (ut mihi videbatur) respondi: Quis enim es, Domine mi? Et ille: Johannes (inquit) Baptista sum, qui huc ad te descendi, ut nuntiarem tibi Hieronymi gloriam, quatenus ipsam gentibus nunties. Hoc enim noveris: quia honor & reverentia quæ singulis Sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur; nec putes ut aliqua sit in cœlo invidia, ut in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse potius vellet, quam subesse: ita in cœlo propter charitatem ineffabilem, qua se invicem diligunt beatæ animæ, quilibet Sanctorum ita alterius gloria gaudet, sicut sua. Quin etiam vellet quisque major, ut quisque minor sibi esset æqualis & pene major, quia ejus gloria esset sua: ita minor majoris gloria gaudet, sicuti si eam haberet, nec vellet eam habere, ut ille non haberet; imo potius de sua, si fas esset, impartiret. Unde gloria singulorum, est gloria cunctorum; & gloria cunctorum, est gloria singulorum. His dictis, societas omnis illa discessit. Et expergefactus ita à somno, tantos in me subitò sensi charitatis ardores, quantos in me nunquam senseram. Nam deinceps hactenus nunquam aliqualis in me vel invidiæ, vel superbiæ, sive arrogantiæ fuit appetitus vel cogitatio. Testis enim est Deus, qui omnia antequam fiant, novit; quod inde tantus in me exstitit charitatis fervor, quod plus alieno bono gaudeo quam meo, plus affecto omnibus subesse quam præesse. Hæc idcirco dixerim, non ut laudis acquiram famam; sed ut quis hæc non putet vana fuisse somnia, quibus sæpe deluditur mens nostra; sæpe enim Deus abscondita & maxima per somnia reserat.*

XXV. *Magnificemus ergo opera sua; quoniam perfecta sunt, nec est in eis iniquitas. Sanctum Domini Hieronymum, propter Deum, cum quo regnat securè, magnificemus; quoniam in vita sua magnificè fecit, in morte sua magnifica recepit. Quapropter magnus est in medio nostri; & sanctus & excelsus, in vitæ excellentissimæ sanctitate. Magnus, sanctus & excelsus, in sapientiæ ineffabilis profunditate. Magnus, sanctus & præexcelsus, in majoris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis, & laudabilis & gloriosus in prodigiis invisis, inauditis & insuetis. Metuendus, colendus & venerandus, ob sibi traditam à Domino potestatem, honorem & gloriam sempiternam.*

XXVI. *Magnificemus ergo obsecro eum, nec taceamus; quoniam major est omni laude. Notas faciamus in populis gloriæ suæ laudes. Non miretur homo, si eum quem Deus magnificavit & coluit, laudamus. Non hominem pigeat venerari & colere quem Deus coluit & veneratus est. Non putet quispiam Johanni & Apostolis in gloria & sanctitate æquando Hieronymum, Johanni & Apostolis exercere injuriam; quoniam illis præstare & gloria & sanctitate, si possent, optarent. Gloria enim & beatitudo ejus, eorum est gloria; & beatitudo eorum est sua. Honor, laus & reverentia à nobis exhibita Hieronymo, eorum singulis exhibetur; & quæ illis sigillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur.*

XXVII. *Si ergo cupis Johannem-baptistam & Apostolos venerari, simul venerare ipsum; quoniam illis per omnia est æqualis. Secura igitur mente omni depulsa formidine, Johannem-baptistam Hieronymo æqualem, & non majorem; quoniam nullus major surrexit, omni devotione & reverentia, fateamur: quem si minorem facimus, Johannis gloriæ derogamus; & magis injurias exercemus quam laudes. Hujus mei imperiti sermonis opus, quamquam insufficienter, quamquam vilissimè, quamquam nihil; tamen devotè & reverenter à nobis expletum, ad te, venerabilis Pater, puro corde & magna animi devoti affectione dirigo: supplicans ut ingenioli mei verbula, quæ de meæ imperitiæ pauperie in laudes eximii Hieronymi obtuli, non deridendo, sed charitate debita æquanimiter tolerando legas. Et quæ minus debitè dixi ad tanti viri laudes; & meæ imputes imperitiæ, & epistolæ brevitati, & ejus laudum immensæ majestati. Quoniam certè si omnium mortalium linguæ solùm ejus laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris, venerabilis Pater, esto memor: ut dum in illo steteris loco, quo illud sacrum eximii Hieronymi cadaver quiescit, ejus me interventionibus recommendes; quoniam nulli dubium est quod ea quæ optat, idem Hieronymus potest continuò obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desiderio.*

BEATI CYRILLI
EPISTOLA
AD SANCTUM AUGUSTINUM,
De miraculis beati Hieronymi Presbyteri post mortem celebratis.

Venerabili viro Episcopo eximio AUGUSTINO *Hipponensi Præsuli*, CYRILLUS *Ierosolymitanus Pontifex, & omnium Sacerdotum infimus, illius insequi vestigia cujus in terris sanctitas radiare non cessat:*

I. ILLIUS scilicet Hieronymi gloriosi, cujus memoria in benedictione in sæculum sæculi: qui quantus sit, & tu similiter bene nosti, ejus usus maxime colloquiis & doctrinis; de quo me velle disserere, quum sim reprobus in toto & indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, ut tibi aliqua scribam de prodigiis hominibus insuetis, quæ per illum in diebus nostris fecit Dominus, ut eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus gloriosum; tamen suis confisus orationibus, opus aggrediar, ut tua poscit devotio, & breviloquio perstringam de multis pauca. Gloriosum hujus viri obitum, visionemque meam, nec non & mirifica tunc temporis peracta te nosse non ambigo. Nam vir utique reverendus, & memoriæ oblivioni non dandæ, Eusebius nobilis Cremonensis ejus discipulus, in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina, cujus sapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui post biennium à nostræ mortalitatis miseria ereptus, suum prædilectissimum magistrum Hieronymum in cœli patria est secutus, ut nobis indicant ejus crebra miracula, de quibus etiam inferius aliqualiter pertractabo; reverendo patri Damaso Portuensi Episcopo, & Theodonio Romanorum Senatori ejus fratri, Severo probissimo viro, Eustochio sanctissimæ mulieri, & tibi & multis aliis, quos singillatim nominari non eget, tunc temporis per suas litteràs totius ejus obitus seriem intimavit: unde amplius ea quæ nosti, reiterare foret superfluum, & dicendorum impedimentum. His ergo omissis, ad ejusdem, quæ non cessant continue clarere, miracula, noster se stylus vertat, ut tua poscit devotio. Et primo ab Eusebio tuo sanctissimo ejusdem Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

II. Post obitum gloriosi Hieronymi, quædam hæresis, id est, secta, inter Græcos surrexit, quæ ad Latinos usque devenit, quæ suis nefandis nitebatur rationibus probare, quod animæ beatorum usque ad universalis Judicii diem, in quo eorum corporibus erunt iterum conjungendæ, visione & cognitione divina, in quo tota consistit beatitudo sanctorum, privabuntur; & damnatorum animæ similiter usque ad diem illum nullis cruciabuntur pœnis. Quorum ratio talis erat: sicut anima cum corpore meruit vel peccavit, ita cum corpore recipiet præmia sive pœnas. Asserebant etiam illius sectæ nequissimi, nullum fore purgatorii locum, in quo animæ quæ nondum de suis peccatis in mundo plenam egissent pœnitentiam, purgarentur. Qua quidem secta pestifera crebrescente, tantus in nos dolor irruit ut nos amplius pigeret vivere. Quocirca meis cunctis suffraganeis episcopis, & aliis viris catholicis convocatis, eis jejunia & orationes indixi, ut suam sic agitari Ecclesiam divina non permitteret bonitas. Mira res, & forte huic similis nunquam visa. Tribus expletis diebus jejuniorum & orationum, subsequenti nocte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus manifeste apparens, benignaque eum allocutione confortans, ei dixit: « In hac secta pestifera minime « formida, cum sibi finis jam imponendus erit. Quem Eusebius nimio fulgentem splendore, ita ut in eum oculis humanis adspicere non valeret, intuitus, quasi de gravi somno evigilans, dulces per oculos fundens lacrymas, ita ut pene formare vocem non posset, quantum poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meam « societatem spernis? Certe teneo te, nec dimittam, nec « sine tuo, quem dilexisti, filio gradieris. Ad quem gloriosus Hieronymus: « Non te, dilectissime, deseram: confortare; namque vicesimo die me sequeris, & simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisque fratribus nuntia, ut die crastina juxta præsepe Domini, ubi meum quiescit corpus, omnes in unum conveniant, tam Catholici quam etiam illius sectæ viri. Et tu trium hominum, qui in hac sunt urbe hac nocte defuncti, cadavera inhumata in locum, in quo meum est humatum corpus, facies deportari: super quibus saccum, quo utebar, ponens, statim vitæ pristinæ redditi, hanc radicitus hæresim extirpabunt. « Cui vale dicens gloriosus Hieronymus, disparuit. Mane autem facto, ad me, qui Bethleem tunc eram, venerabilis Eusebius veniens, cuncta quæ viderat enarravit. Quo audito, immensas creatori gratias agens, & glorioso Hieronymo, omnibus in prædicto loco, in quo pro nobis de intemerata virgine Salvator natus est, & ubi etiam sacratissimum Hieronymi cadaver humatum est, congregatis, prædictorum defunctorum cadavera deferri fecit. O mira erga homines Dei miserantis dispensatio! Quot modis in se sperantes scit juvare? quantis & quot honoribus suos exaltat Sanctos? Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus derisio, credentibus quod foret exinanita manus Domini. Lætetur itaque omnis fidelium cætus, & Deo in voce exsultationis psallant: quoniam suscepimus misericordiam Domini in medio templi ejus. Accedens namque vir venerabilis Eusebius ad singulorum cadavera, flexis genibus, manibusque in cœlum extensis, cunctis audientibus sic oravit: « Deus, cui nihil est impossibile, nihil grave, invictæ fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia magna solus, & nullum in te sperantium spernis, nunc preces tuorum exaudi fidelium, & ut tua, quam dedisti, fides intemerata inviolataque per secula maneat; ac etiam ut horum error appareat per merita & intercessiones gloriosi Hieronymi dilecti tui, introduc in hæc cadavera animas, quas de ipsis egredi voluisti. « Qua quidem oratione finita, singulorum cadavera sacco, quo supra carnem gloriosus Hieronymus utebatur, tangens, protinus in ea vitæ spiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibusque vitæ signis ostensis, sunt perfecte resuscitati, & cœperunt beatarum animarum gloriam, & peccatorum pœnas tam Purgatorii, quàm Inferni clara voce omnibus intimare. Nam ut mihi postmodum interroganti dixerunt: Beatus Hieronymus eos conduxerat secum in Paradisum, in Purgatorium, & in Infernum, ut quæ ibi agebantur patefacerent universis. Sibique dixerat, quod ad corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerent pœnitentiam: qui eo die & hora, qua venerabilis Eusebius migraturus erat, & ipsi iterum morituri erant, ac etiam si bene agerent pœnitentiam, cum eo gloriam adepturi. Quod & factum est, ut inferius declarabo. His igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium, quàm etiam illius sectæ defensorum, qui ad tam grande concurrerant spectaculum, tam certum erroris indicium & veritatis experimentum, necnon beati Hieronymi merita egregia cernentes, magnis vocibus immensas laudes referunt Creatori, qui suos

in se sperantes non deserit. Et sic, Augustine charissime, pius Dominus naviculam suæ fidei sacratissimæ in hujus mundi mari irruentibus malorum hominum fluctibus agitari permittit: sed minime naufragari. Quamobrem forti, quæso, esto animo, viriliter age: non formides contra fidei persecutores magnanimiter dimicare sub umbra alarum tam pii Patris, qui suorum fidelium preces inefficaces esse non sinit, dummodo tota spe & puro fiant animo. Non enim aliter nostræ nequeunt exaudiri preces, nisi cum vel in Deo nostra non perfectè spes consistit, vel quia petimus non petenda. Ad ipsum ergo Dominum non tantùm ore, sed toto corde clamemus, dum affligimur: & ipse qui dominatur in virtute tua, & nos quotidie oculo respicit pietatis, non permittet nos tentari supra id quod possumus. [1. Cor. x. 13] Sed ne nimis devius à proposito modò gradiar, ad incœpta redeo, & venerabilis Eusebii obitum explens primo, & virorum illorum trium similiter quos resuscitatos nosti, migrationem scribens, (quia eadem hora sunt & die, qua Eusebius, de hujus mundi & valle miseriæ exempti) aliqua Hieronymi miracula introducam, de multis pauca.

III. Adveniente itaque die, quo venerabilis Eusebius à beato Hieronymo in visione, de qua supra fatus sum, se migraturum sciebat, die tertia præeunte, languore febrium concussus valide, se super terram, magistri non immemor, nudum deferri fecit à fratribus, & singulos osculans fratres, benigna eos consolatione confortavit, & ut in sancto manerent proposito admonuit. Deinde saccum, quo gloriosus induebatur Hieronymus deferri fecit, & supra se poni jussit, ordinavitque se nudum instar gloriosi magistri, in ecclesia in qua jacebat sancti Hieronymi corpus sepeliri. Post hæc communione sacratissimi corporis Jesu Christi se muniens, Domino se & beato Hieronymo commendavit; & per triduum locutione, corporalique visione privatus jacuit, circumstantibus fratribus alternatim psalterium, passionem Domini, & alia sacra continuè legentibus. Durum quippe, & cunctis rectè in mundo degentibus, formidabile hoc quod narro evenit. Die enim quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum, venerabilis Eusebius tam terribiles actus cœpit peragere, quod circumstantes Monachi pavore perterriti, velut amentes in terra jacebant. Nam quandoque transversis oculis, manibus simul junctis, facie terribili, voceque dira, quasi sedens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris, mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram, quantum potuit clamans: Adjuvate me, Fratres, ne peream. Quod Monachi videntes, lacrymantes & trementes eum interrogaverunt: Quid habes, Pater? Ad quos ille: Non videtis Dæmonum agmina, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturum volebant, quum dicebas: Non faciam, non faciam? Et ille: Conantur namque ut divini nominis blasphemus inveniar; & ideo me hoc non facere clamabam. Et illi: Quare Pater faciem abscondebas in terram? Et ille: Ne eorum aspectum cernerem, qui tam turpis & terribilis est, quod omnes fere formidines, quæ in mundo sunt, respectu ejus nihil sunt. Inter hæc verba actus priores reiterans, sic ad extremam horam usque devenit. Fratres autem qui adstabant, pavore & dolore perterriti, velut mortui stabant, quid facere nescientes. Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in majestate sua, benignus, & se amantibus misericors, Sanctos suos non derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam namque horam venerabili Eusebio pervenienti gloriosus Hieronymus apparuit, eum benigne confortans. Cujus adventu omnis illa Dæmonum turba quasi infinita, ejus timore perterrita, ab eo velut fumus evanuit, ut plures testantur Monachi, qui propriis oculis, dispensatione divina, se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur; nam omnes circumstantes audierunt has ab Eusebio voces: Unde venis, Pater? Quare tantùm moratus es? Quæso filium tuum ne derelinquas. Cui subitò cunctis audientibus alia vox respondit: Exspecta, fili, ne formides, quia te non deseram, quem tantùm diligo. Qua audita voce brevi inde decursa morula, venerabilis Eusebius exspiravit. Qua quidem hora & illi tres, qui resuscitati sunt, migravere: & ut puto cum Eusebio ad æterna gaudia pervenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam ut nosti resuscitati sunt, se in tanta pœnitentia tradiderunt, quod sine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iisdem tribus viris, per illos dies, quibus vixerunt, didici; continuò toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vitæ illius, quam post hanc brevem & momentaneam exspectamus, rimari cupiens, à tertia diei hora diem ducens ad vesperam. Sed quamvis multa ab eisdem didicerim, tamen ad præsens brevitatis causâ quædam solùm referam; cætera verò aliàs ea dicturus omittam. Quadam vice ad eorum unum me ivisse contigit: quem durè lacrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries de hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens, tandem meis coactus importunitatibus sic respondet: Si quæ pridie sum expertus, non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego, quæso, ut quæ vidisti, edisseras. Tunc ille paulisper tacens, dixit: Quales credis pœnas & tormenta non solùm damnatis, sed etiam in Purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego: De incertis quænam vera potest proferri sententia? ut enim puto, nostris quibus affligimur pœnis æquari non possunt. Ad quod ille: Si omnes quæ in mundo cogitari possent pœnæ, tormenta, afflictiones, minori, quæ illic habetur, pœnæ & tormento comparentur, solatia erunt. Mallet enim quilibet viventium omnes quæ hîc videntur pœnæ & tormenta, si illas experientia nosceret pœnas, usque ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari, quas omnes homines ab Adam huc usque singillatim pertulerunt, quam uno die in Inferno sive in Purgatorio, minori quæ illic habetur pœna torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor pœnarum est, quæ peccatoribus justè dantur. Scio namque me erga Deum meum peccasse: & ipsum justum fore non dubito. Qua de re non mireris si plango; quùm potius si non plangerem, vehementer admirari deberes. Sed potius admirare quare homines qui se mori non dubitant, saltem aliorum experimento tanta hîc securitate vivunt, nec tantas cogitant evadere pœnas. Ad hæc dolore tactus intrinseco, ita ut vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio! Sed, quæso, in quo tormenta differunt infernalia ab iis quæ sunt in Purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differunt: quia eædem sunt magnitudine pœnæ Purgatorii & Inferni; sed unum est quo differre possunt, quia infernales finem non exspectant, sed augmentum, scilicet in Judicii universalis die, quando corpora ibidem cruciabuntur cum animabus: & Purgatorii sunt cum fine. Nam post expletam pœnitentiam inde exemti, gaudiis beatissimis perfruentur. Ad hæc ego: Sunt omnibus in Purgatorio exsistentibus æqualia tormenta, vel diversa? Ad hæc ille: Diversa quidem. In aliquibus majora; in aliquibus verò leviora, juxta magnitudinem peccatorum. Nam in patria etiam beatorum omnes animæ gloriosæ divinam contemplantur speciem, in quo omnis consistit gloria. Quæ quamvis singulæ tanta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt; tamen in gaudiis non sunt pares, quia majora hæc possidet, & minora illa, juxta opera quæ fecerunt. Sed si tibi aliqua ex hoc oriretur admiratio, quomodo Sanctis possit inesse diversitas gaudiorum, quorum causa est solus ipse Deus, in quo nulla potuit unquam fore diversitas, solutio satis patet. Nam quum divina contemplatio & cognitio, sive intelligentia sit tota merces & gloria; in aliquo potest esse Sanctorum minor, in aliquo verò major. Idcirco cum omnes simul animæ Deum sicuti est videant & cognoscant, aliqua minus videt & intelligit, & sic minor sibi inest gloria; aliqua verò clarius videt & subtilius intelligit, & sic majorem possidet gloriam. Sic etiam de illorum miserorum damnatorum pœnis dici potest. Nam quùm omnes animæ damnatorum in uno consistant pœnarum loco, tamen diversis cruciantur pœnis juxta vitiorum qualitates. Tantum siquidem differt inter Christianorum qui ibi torquentur pœnas, & Paganorum, ut Paganorum cruciamenta respectu eodem, quæ falsi Christiani & peccatores sustinent, sint quasi nulla; quamquam ineffabilia sunt, nec à viventibus cogitabilia ut dignum est. Nam illi gratiam Dei in vacuum receperunt, nec voluerunt à peccatis corrigi dum vixerunt, sacris continuè vociferantibus Scripturis, quas pro nihilo putavere. Tum ego: Horribile est, inquam, quod dicis; & utinam sedulo mortalium insisteret

cessarent,

mentibus, tum vel tantarum pœnarum terrore à pravis cessarent, si nollent amore gloriæ. Sed, quæso, quid erga te pridie exeunte anima peractum est, breviter innotesce. Ad quod ille: Adveniente, inquit, mortis meæ hora, tanta in loco, quo migraturus jacebam, nefandorum affluit spirituum multitudo, quod præ multitudine dinumerari omnino non possent: quorum species talis erat, quod eâ nil pœnosius, nilve horribilius excogitari potest. Potius enim quilibet hominum flammis ardentibus arsurum se exponeret, quam earum formarum ictu oculi visione perstringi: qui ad me venientes, omnia quæcumque perpetravi opera contra Deum, ad meam memoriam revocabant, suadentes mihi ut amplius divinam misericordiam, quam tam graviter offenderam, non sperarem. Et certè noveris, quod nisi me divina miseratio adjuvisset, eis resistere non valuissem. Nam dum omni vigore spiritus destitutus, eorum verbis paululum assentirem, gloriosus affuit Hieronymus, magno vallatus agmine Angelorum, septies sole splendidior, me confortans, qui ubi illos spiritus immundos fuit intuitus me tam dure exacerbantes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequitiæ & omnis maledictionis spiritus venistis? Nesciebatis hunc meis fore fovendum auxiliis? Protinus hunc relinquentes, abite, & vestras ab eo elongate nequitias, quantum distat oriens ab occasu. Hic illa maledictorum spirituum societas perterrita, diris ululatibus & clamoribus limen loci in quo jacebam excessit. Tunc gloriosus Hieronymus aliquibus imperans angelis ne à me discederent, sed quousque reverteretur exspectarent, cum cæteris angelis festinanter abscessit. Eo itaque abeunte, angeli qui ad me custodiendum remanserant, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, si forti animo perdurarem. Inter hæc autem consolationis colloquia, hora quasi decursa, secundo beatus Hieronymus veniens, stansque in limine, velociter, inquit, venite. Tunc subitò anima corpus relinquit tam graviter & acerbe, quod certe quantæ fuerint pressuræ & angustiæ intellectu non caperet mens humana, nisi, ut ego, per experientiam didicisset. Si enim omnis humana intelligentia quas vellet angustias & dolores æstimaret respectu animæ dissolutionis à corpore, tamen illa pro nihilo computaret. Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine præsenti operi non inscribam, audivi eo loquente. Incipiebat itaque claudi dies occasu solis, quo necesse fuit quid ei post mortem contigerit non explere. Sed quia id præ cæteris affectabam scire, sequenti die duobus aliis cum eo in simul convocatis, ad narrationis illius seriem redii, hoc cupiens ab illis etiam duobus aliis peraudire, ut trium testimonio solidius edocerer. Itaque quum hi jam dictare inciperent, sic respondi: Quamquam hæc utilia sint, nec tæderet sæpius ipsa fari, tamen iis quæ jam audivi omissis, quæso, & quid vobis post dissolutionem corporis evenerit, meo hianti detegatis animo. Ad hoc ille, qui mihi quæ audisti transacto narraverat die: Quod Cyrille, inquit, interrogas, non est possibile plene fari; quoniam spiritalia nostris minime sensibus comprehenduntur. Scis namque non te exanimem fore; tamen quid, aut qualis sit anima, non cognoscis. Deum certè scis omnium esse principium & finem, à quo incipiunt omnia, atque ad quem tendunt; & tamen quid sit Deus, aut qualis, dum carnis istius gravissimæ corruptibile portas onus, non intelligis, nisi per speculum scilicet & in ænigmate. Sic etiam de angelis & cæteris incorporeis idem liquet. Cum enim multa, quæ sunt notissima in natura, nostræ parvæ intelligentiæ defectu intelligere non possimus, super cœlestia & spiritalia omnino aliena à naturæ cognitione quomodo intelligemus? Ut dicis, inquam, est: sed ut potes, quæso, dicas. At ille: Circumloquor, inquit, id quod optas; & dicam paulo minus quod possum. At hi qui mecum ea, quæ pridie dixi, sunt experti, si ita est, testificabuntur. Mea pridie anima à corpore tot, ut supra fatus sum, pressuris & doloribus dissoluta, subito in ictu oculi ineffabiliter fuit ante Dei judicantis præsentiam deportata. Sed à quibus, & quomodo non agnosco. Nec certe mirum. Nam nunc carnis mole aggravor, tunc autem erat anima sine carne. fuerunt etiam ibidem istorum animæ, terroribus inexcogitabilibus quid Judex ageret formidantes. Heu cur mortales nesciunt, quibus hoc eveniet quod nobis? certe si illorum non foret ignorantia, toties non peccarent. Nullum, quæ toto tempore gessimus peccatorum Judicem latere potuit: immo cuncta quæ fecimus, tanquam si forent præsentia, cunctis adstantibus clara erant; ita ut minimum nostrorum cogitaminum, sicuti fuerat, apparebat. Considera quibus & quot agitabatur terroribus. Hinc dæmonum multitudo stabat, mala testificantes quæ fecimus; locum, modum & tempora declarantes. Hinc nos ipsi ad ea quæ objiciebantur, nullatenus contradicere poteramus, tum quia Judicem cuncta scientem, tum quia ipsum quilibet nostrûm justissimum sciebat. Heu quid dicam? Quam sententiam præstolabimur, ob ejus memoriam nunc formido. Hinc mala undique vindictam Judici acclamabant, nec ullum pene apparebat bonum, quo misericordiam speraremus. Hinc nos dignos supplicio omnes, qui aderant, exclamabant. Cumque jam nihil deesset nisi sententiam publicari quæ peccatoribus digne datur, ecce gloriosus Hieronymus cunctis splendidior astris, beato Johanne-baptista, summoque apostolorum principe Petro, nec non angelorum ingenti multitudine comitatus, ad præsidentis Judicis thronum veniens, nostram sententiam suspendi modico temporis, nosque sibi dari ob reverentiam & devotionem quam sibi contuleramus, & propter erroris destruendi necessitatem, ut voluit, impetravit. Deinde nos secum ducens, omni illa beata vallatus societate, ubi fidelium animæ inæstimabili gloria perpetuò perfruuntur, quæ illic gerebantur, ut redderemus testimonium, declaravit. Post hæc ad Purgatorium & Infernum nos deducens, non solùm quæ ibi erant indicavit; sed voluit ut pœnarum experientiam probaremus. His igitur omnibus sic peractis, hora qua nostra cadavera sacco, quo beatus usus fuerat Hieronymus, tetigit venerabilis Eusebius, idem gloriosus Hieronymus nobis imperavit ut ad corpora rediremus, mandans ut de iis quæ vidimus testaremur; promittensque nobis, vicesimo die, si de perpetratis peccatis nos contingeret debitam pœnitentiam exercere, cum beato Eusebio qui tunc erat ex hoc seculo migraturus, gloriam finis nesciam adipisci. Sicque corporibus nostræ animæ sunt conjunctæ. Multa quidem, Augustine charissime, formidanda, quæ mortalium impressa mentibus, ab eisdem labentium omnium terrenorum amorem & curam pervigilem, qua tot aberrant homines, ut puto, funditus exstirparent, patenter didici: quæ si his chartis imprimerem, plus cogitato opus procederet, nec essem compos solvere jam promissa. Itaque cum de proximo te exspectem visitaturum gloriosi Hieronymi reliquias, ut tuæ quas pridie recepi litteræ fatebantur, cætera quæ tunc reducere ad meam potero memoriam, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tangens venerabilis Eusebii sepulturam, ut ad miracula redeam enarranda, quæ superius sum pollicitus enarrare. Obitus namque Eusebii venerabilis & trium hominum prædictorum seriem in præcedentibus, quam brevius potui, inserui, quædam tibi, ut puto, affectuosa interponens. Sed prædictorum sepulturæ series ita patet. Mortuo namque venerabili Eusebio, plura sunt miracula cunctis visa, quæ præcedentis vitæ sanctitatem testata fuerunt. Quorum ad præsens duo solùm dicam. Monachus quidam ejusdem cœnobii præ lacrymis & vigiliis privatus corporali lumine oculorum, statim ut Eusebii corpus venerandum facie tetigit, pristinæ lucis gratiam est adeptus. Dæmoniacus autem quidam, dum sacrum corpus ad Ecclesiam duceremus eidem obvius, est protinus liberatus. Juxta Ecclesiam, in qua gloriosi Hieronymi cadaver sanctissimum est humatum, venerabilis Eusebii corpus honore debito magistri instar sepelivimus. In cujus etiam cœmeterio hominum illorum trium, qui eadem sunt hora mortui, fuerunt corpora tumulata. His ergo dictis, venerabilis Eusebii cuncta sileant, ut prægrandia & ineffabilia locum teneant prodigia eximii beati Hieronymi jam promissa.

IV. In amœno igitur & jucundissimo mirabilium gestorum sanctissimi Hieronymi prato positus, uti sertum faciens, præcipuos & decoros miraculorum flores ad hujus opusculi venustatem, & nostræ posterorumve saluti utiles, legam pro posse. Quorum omnium quid pridie erga Sabinianum hæresiarcham pestiferum, quem agnoscis,

factum est, primo dicam. * Sabinianus namque hæresiarcha hæreticorum fautor, duas in Christo asserebat voluntates; & quod pejus est, inter se aliquando discordes. Ad cujus tam inopinabilis falsitatis probationem introducebat illud quod in Evangelio Christus dixit: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. eliciens ex hoc rationes gravissimas & pene inextricabiles, quod passionem Christus voluerit una fugere voluntate, & altera eamdem coacte subire oportuerit passionem. Et ex his dicebat, quod multa Christus voluit quæ obtinere non potuit; & tantum in nos dolorem explicuit, quod magnitudinem explicare nequimus. Pervertebat namque idem pestifer anguis, & lupus rapax se vestimento ovium induens, nobis commissum gregem; & ut sævitiam diri pectoris efficacius exerceret, opusculum quoddam compilaverat, falsis probans rationibus hoc sic esse. Quod quidem opusculum, ut fidem ei daremus, glorioso Hieronymo totius veritatis speculo intitulaverat. Cujus falsitatis notitiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymum epistolam super hujus erroris destructione non multum ante sui obitum edidisse, prædictum hæresiarcham cum suis discipulis, & ejusdem nequitiæ ministris invitavi quodam dominico die in ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum, & suum errorem nequissimum comprobandum. Quo die universis meis suffraganeis episcopis, & aliis quam pluribus orthodoxis, nec non & ipso hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta ecclesia adunatis, disputatio à nona incœpta, ad vesperas usque tetendit. Quùm autem idem hæresiarcha contra nos opusculum ab ipso compositum, quod falsò glorioso intitulabatur Hieronymo, allegaret; has tantas beati Hieronymi injurias ferre non valens bonæ memoriæ Sylvanus sanctæ Nazareth ecclesiæ archiepiscopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & devotione colebat, ut si quid faceret, divinum nomen & beati Hieronymi præmitteret, unde & quasi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto hæresiarchæ protinus insurrexit, dire eum increpans quod tot & tantas exercuisset nequitias. Dum autem inter eos longa oriretur contentio, & uterque opprobria sibi invicem pro posse dicerent, in fine sic ambo pariter statuerunt; quod si usque in subsequentis diei horam nonam beatus Hieronymus hoc opus falso compositum evidenter ostenderet, tum prædictus hæresiarcha capite puniretur; sin autem, archiepiscopus. Quibus finitis singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisque nostrûm orationibus vacans, orabat ut nobis in opportunitatibus auxilium eveniret à Domino, qui neminem unquam in se sperantium sprevit. Magnus Dominus & laudabilis nimis, cujus certe sapientiæ non est numerus. Statuto autem die & hora, lætus hæresiarcha in ecclesiam cum suis nequitiæ filiis veniens, huc illucque discurrens, quærebat Dei servum & filium tanquam leo rugiens, paratus eum devorare; veluti si foret Deus non intelligens, nec suorum servorum preces exaudiens. Sed tamen cum solidius se fatuus stare crederet, miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in ecclesia, quilibet sancti Hieronymi clamans nomen. Clauserat siquidem gloriosus Hieronymus aures, fingens se dormire, orationes supplicantium non intendens, ut mirabilior appareret. At ego totus perfusus lacrymis, stupens & admirans cur Hieronymus sic abesset, quod deinceps accideret exspectabam. Denique quum nil miraculi appareret, sævire cœpit hæresiarcha canina rabie, ut Sylvanus quod promiserat jam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat, Sylvanus sanctissimus gaudens, & intrepidus tanquam ad nuptias veniens, episcopos, & omnes alios catholicos qui ad hoc convenerant, his confortabat verbis: Exsultate mecum, clarissimi, gaudete & nolite contristari; quoniam non derelinquit Deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis jam perpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens: Sancte, inquit, Hieronyme, adesto mihi si placet; & quamquam hoc & majori sum dignus supplicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quod si fas non est ut adjuver, propitius mihi esto in hora mortis, ut gloriæ finis nesciæ non sim expers. hæc dicens spiculatori collum præbuit, ut feriat ipsum rogat. Elevat autem spiculator ensem, antistitis venerandi caput uno ictu cupiens amputare. Adest subitò Hieronymus gloriosus, cunctis cernentibus manu extensa tenens ensem, Sylvano imperans ut exsurgat. Deinde hæresiarcham increpans, Scripturas falsò compositas innuens, eique minans ab omnium evanuit oculis. Quod huic, ejus similibus utinam eveniret. Confestim ut gloriosus Hieronymus disparuit, hæresiarchæ caput terram petiit à corpore detruncatum, tanquam si ense spiculatoris manus amputasset ictu uno. Quod tam mirabile cuncti videntes qui aderant, illico stupefacti, Deo gratias egerunt & Hieronymo glorioso, & ad veritatis tramitem discipuli hæresiarchæ rediere. Ecce quantum venerabilis antistitis fiducia in Domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minime formidavit. Exemplar certe factus est venerandus antistes cæteris christianis. Non enim christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animam suam posuit, ut nos ab omni redimeret servitute; & nos pro ipso, cum tempus est, animas ponere minime timeamus; quia nemo, nisi legitime certans, potest coronam gloriæ obtinere.

V. Verùm quia de Sylvano aliquid dictum nosti, aliud quoddam non minùs, ut puto, mirabile erga eum factum narro, cujus tot fuerunt testes, quot Nazareth urbs & Bethleem tenent, qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus Diabolus, ob suam dejectus superbiam in Inferni profundum, venerandi antistitis Sylvani nimiæ invidens sanctitati, in eum dolis, ut callidior cunctis animantibus, graviter est commotus. Qui ut virum Dei infamem redderet, quatenus qui suo sanctitatis exemplo relevabantur ad rectæ conversationis semitas, suo casu deciderent ad pejora; nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ jam in strato quiescenti apparuit, & se ad eam illicite accedere fingens, consensum sui corporis requirebat. Ad quod perterrita mulier, viri ignorans speciem, dum se cum homine solam in thalamo cerneret, nec quid faceret sciret, diras cœpit voces emittere; ita ut clamoribus assiduis omnes excitarentur dormientes, & non solùm de illa domo, sed etiam convicini; qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc esset interrogavere pavidam mulierem. Interea callidus serpens suo thoro se ponens, cœpit latere. Qui accurrerant hoc audientes, quis hic homo fuerit ubique perquirere incœperunt. Verùm illi diu perscrutantes, tandem ad locum venientes ubi pestifer latitabat anguis, aliena specie occultatum hominem invenerunt. Qui eumdem candelis accensis intuentes, Sylvanum archiepiscopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant stupefacti, & velut amentes effecti, quasi quid agerent quidve dicerent ignorabant, scientes ejusdem sanctitatis nomen. Et quia hoc tam detestabile inopinabileque cernebant, eum interrogaverunt cur tantas nequitias perpetrasset. At ille: Quid, inquit male feci? si mulier hæc me ad hujusmodi negotium incitavit? Quod mulier audiens, eum fore mendacem lacrymans respondit. Tunc ille, ut homines erga Dei virum ad majus odium incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit & tam abhorrenda verba fari, quod nullus præ turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca cum contumeliis & opprobriis exacerbantes, vi extra domicilium expulerunt. Mane autem facto, quæ gesta fuerant enarrantes, Sylvanum archiepiscopum hypocritam, & dignum incendio acclamabant. Qua de re quasi tota est civitas Nazareth commota adversus archiepiscopum; ita ut audiendo ejus nomen quilibet blasphemaret. Mira hujus viri patientia, & magnæ sanctitatis indicium. Volat ad innoxii antistitis aures tanti fama criminis; os tamen non movetur ad injurias. Inter tot adversa cor manet immobile, ad nullam se vertens impatientiam. Gratias divino semper agens nomini, sua hæc confitetur noxa meruisse.

* Hæresis est, non solùm duas in Christo discordantes voluntates inducere, quod juste criminatur auctor; sed etiam duas in ipso naturales voluntates, quod ille facit, inficiari. Nemo usquam duas in Christo discordes voluntates admisit. Fuit hæc tantùm imputata catholico dogmati ad illud infamandum ab Monotheletis calumnia. Auctorem nostrum non secta, sed imperitia Monotheletam fuisse censeo.

Heu quid dicam, Augustine? Non solùm injurias & opprobria ferre, ut possum, fugio; sed etiam quibusque verbulis frangor: præmia opto, nec de laboribus curo, quamquam sciam ad regna cœlorum non aliter quempiam, nisi laborum & afflictionum tramite pervenire. Quid enim aliud debeo judicare, quum me à sanctis moribus & vita discordem invenio, nisi & discordem in morte & præmio reperiri? Flebilia & gravia mihi adsunt, si Sanctorum vitam & meam recordor. Miro quippe auditu Sanctorum gesta revolvunt homines, uti ego; & tamen nil ipsi volunt peragere. Porro hoc ad meam detegendam insipientiam est, quod dicam. Pluries me ab ejusdem Sylvani ore audisse scio, nunquam tam se felicem fuisse, quàm quum se ab hominibus despici & conculcari cerneret. Crevit in tantum ejus infamia, quod ejus opinio usque ad Alexandriam, Cyprum, & per civitates affines pene ore omnium est delata. Atqui limen domus innoxii antistitis calx tangere non audebat. Manens enim in supernis Dominus spectator omnium, suos sinit labi sanctos in tribulationum ærumnas, ut tunc fideles patientia eos reddat; sed eos exigente necessitate in pressuris minime derelinquit. Revoluto itaque anno quo Diaboli astutia talia erga Dei hominem perpetraverat, civitatem Nazareth, ut illarum gentium aliqualiter scandalum mitigaret, vir Dei occulte deserens, ad ecclesiam in qua gloriosi Hieronymi humanum quiescit corpus, tanquam ad refugii portum veniens, se in sepulturæ loco posuit oraturus. Quo per duarum horarum spatium sic manente, vir quidam nequitiæ spiritu inflammatus, in prædictam ecclesiam intrans, sanctumque reperiens super sepulturam in oratione positum, ad eum velut draco cucurrit, ei improperans quod mulierum mentes ad libidinosas suas voluptates continue incitaret. Cui agnus innocens Sylvanus se despici gaudens, humilitate solita, ut ista sæpe ei diceret blandis colloquiis invitabat. Quod pessimus ille latro audiens, gladium ex vagina suo pendente lateri impudicâ trahens dexterâ, ipsum, ut in Sylvani antistitis guttur immergeret, elevavit. Cui quum hoc verbum, Succurre Hieronyme gloriose, venerandus antistes opponeret, in guttur proprium elevatum gladium immersit, viri illius dextra retroversa; & sic, ut decebat, seipsum vir nequissimus interemit, ut in lacum caderet quem effoderat. Admirabile hoc; sed non minus est mirabile id quod restat. Casu itaque alius superveniens vir nequissimus, hoc quod ultione divina perpetratum fuerat ut vidit, protinus gladium arripiens, à Dei viro hominem illum æstimans interemptum, Sylvanum interficere conabatur. Ne nimia verba loquar, id, quod primo acciderat, huic evenit. Quin nondum vir iste secundus in terram ceciderat, quum duo alii viri ecclesiam intravere: qui id videntes, divini ignari Judicii, hoc tantum fuisse peractum scelus à Dei homine putaverunt. Quorum unus id præ alio grave ferens, furia vesaniæ undique inflammatus latro, cœpit quantum poterat exclamare: Usquequo tua viget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinosas cogis voluptates, & homines interficis in occulto? certè tuæ hodie nequitiæ finis erit. Et subito pro posse cucurrit, ut eum exstingueret vibrato & denudato ense. At ubi Sylvanus more solito, Succurre gloriose Hieronyme, exclamavit; vir ille, ut duo primi, se manu & ense proprio interfecit. Vir autem alius qui cum ipso venerat, hoc intuens, tremebundus ob visionem ad ecclesiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficiis factum putans, quantum poterat exclamare cœpit: Huc omnes accurrite: ecce maleficus Sylvanus archiepiscopus non solùm mulieres stuprat; sed suis etiam incantationibus necat homines toto posse. Fit his auditis nimius virorum & mulierum concursus, verberant aërem voces, combustione dignum Sylvanum archiepiscopum nequissimum acclamantes. Hæc ad meas sonant aures. Tristis ego & lacrymans ad tantum pergo monstrum. Stabat agnus inter lupos atrocissimos sævientes, ut canes famelici rabie non minima, mitissimus & lætus tanquam fungens prosperis, nil dicens aliud nisi: Hoc justè patior, quia in Deum meum peccavi graviter. Verberatur vir innocens; capitur ab omnibus, ut ad supplicia tanto lætior, quanto pœna gravior, deducatur. At dum ego manu silentium populo, ejus optans furorem nimium mitigare, insinuo, eo amplius iracundia & furore populus inflammatur. Quumque jam captus Sylvanus extra ecclesiam duceretur, subitò gloriosus Hieronymus, ut visum est, de loco in quo jacebat surgens, tanto circumfusus lumine quod radiis in eum intuentium oculi reverberarentur, cunctis apparuit suo devotissimo antistiti auxilia donaturus: qui sua dextera Sylvani venerandi capiens dexteram, his qui eumdem captum retinebant antistitem, voce terribili, ut eumdem dimitterent, imperavit. Tantæ autem fuit virtutis hæc visio, ut antequam finiretur vox talis, omnes repente tantus timor invaserit, quod omni vigore corporis destituti, in terram velut mortui caderent. Inter hæc mulier quædam à nefando spiritu obumbrata, catenis vincta, compedibus manicisque ferreis alligata, plurium hominum manibus, liberationis obtinendæ causâ, ad ecclesiam deportatur. At ubi mulieris pes tangit ecclesiæ limen, ululatus & voces terribiles: Miserere mei, gloriose Hieronyme; nam, Per te crucior ante tempus, Diabolus emittere non cessabat. Cui Hieronymus gloriosus: Nefande, inquit, spiritus, ab hac exi famula Dei, & tuas detege, quas erga Sylvanum struxisti, fallacias, in Sylvani forma omnibus te demonstrans. Tunc Diabolus, ut gloriosus Hieronymus jusserat, ita ut ab omnibus Sylvanus episcopus putaretur, apparuit, & rem, quam fecerat ut Dei famulum redderet infamem, enarravit. His dictis, diris clamoribus & ululatibus nefandus spiritus de Templo disparuit. Quod ubi tam mirabile negotium est peractum, gloriosus Hieronymus antistitis sui dexteram non derelinquens: Quid optas, inquit voce leni, Sylvane clarissime, tibi placitum faciam? At ille, mi Domine, ut me hic amplius non relinquas. Ad quem gloriosus Hieronymus respondit: Quod postulas, ita fiet; post me velociter ergo veni. Hæc dicens, cunctorum visui se negavit. Intervallo autem horæ unius facto, Sylvanus archiepiscopus exspiravit. Fit ob hoc cunctis stupor & admiratio inaudita. Undique & virorum, mulierum, necnon & puerorum confluit multitudo. Lacrymarum effusione terra madet; voces, lamentationes, ululatus, gemitus, & suspiria in Rama sonant. Quilibet se reum, eo quod in Sylvanum commisisset, veniam petens, clamabat. Per totam autem sequentem noctem gentium multitudo ab ecclesia non recessit. Itaque mane facto, clero ad antistitis funus præparato, corpus ejusdem ad Nazareth ecclesiam honore congruo deportatur; tam istius civitatis, quam illius, scilicet Bethleem, populi multitudine comitatum. In qua quidem ecclesia Nazareth, corpus illud venerandum humavimus, ut decebat. Longa certè verba, ac etiam admiranda, Sylvani venerandi præsulis merita plene promererent: sed quia dicendorum prægrandis patet area, ejusdem venerandi præsulis actus finiam; quædam alia non minus grandia brevi verborum schemate narraturus.

VI. Enarrandum puto quoddam satis mirabile, quod partim relatione veridicorum testium didici, partim oculorum visu. Duo viri nobilissimi in rebus transitoriis locupletes, licet catholicæ fidei veritatis inscii; tamen, ut in gentili ritu geniti, satis boni, gloriosi Hieronymi mirabilia audientes, ex civitate Alexandria mutuis adunatis opibus, devotione ejusdem fervidi ceperunt iter; ut ejusdem gloriosi Hieronymi reliquias visitarent. Quumque jam incœpto itinere quoddam à tramite devii introissent nemus, ubi nulla hominum aut equorum vestigia videbantur, beati Hieronymi invocantes nomen, ejusdem se custodiæ tradiderunt. In eodem siquidem nemore, quidam latronum, habens sub se plures quingentis latronibus, habitabat princeps, hos & illos ad aliquod prædestinans iter, ut transeuntes interficerent, & ad eumdem, & cæteros spolia reportarent. Is itaque princeps, hos transeuntes intuens, tribus convocatis latronibus, ut ad eos interficiendum accederent, imperavit. Qui sui principis implere jussa cupientes, assumptis armis, illorsum, via qua gradiebantur Alexandrini, concito cursu contendunt. Magna quidem gloriosi Hieronymi merita; majora & prodigia, forte, ut puto, à sanctis modicis talia nunquam visa. Accelerant latrones, ut transeuntes mactent. Sed dum prope fuerunt, quos prius solum cernebant duos, paulo post innumerabiles esse vident. Inter quos præibat vir tanto lumine circumlustrans, ut intuendi in eum aliqualiter fas non esset. Apprehendit timor, stupor & admiratio hos latrones: quid

[...]d possint facere nesciunt, nisi ad latrones alios remeare. At ubi jam forent à longe redeuntes retroversi, solùm duos homines, ut prius, reviderunt. Mirantur nimis latrones, & se illusos arbitrantes, cœperunt ad transeuntes homines retrogradi. At ubi appropinquaverunt, uti prius viderant, tunc viderunt. Magis ac magis stupefacti latrones, cernentes in vacuum se rediisse, terga verterunt, & velociter ad suum quid hi fecissent exspectantem principem devenerunt. Increpat eos princeps, quid tamdiu peregissent. Sed quum rem gestam audisset, eos insipientes & fatuos existimans, duodecim aliis latronibus convocatis, cum eisdem ipsemet versus homines transeuntes meat cursum. A longe duos cernunt; sed propinqui uti primi viderant, sic & isti. Eorumdem protinus tremunt [...]s, trepidat cor, fiunt velut amentes, omni vigore animi destituti. Tandem in se redeuntes, eos latenter sequuntur, cupientes quid deinceps accidat edoceri. Trepidant verò hujus nescii transeuntes, hos videntes homines, & inter se qui hi sint avide percontantur. Denique jam occasu solis inclinata die, cum quid in nocte faciant nesciunt, illos duodecim latrones viatores existimantes, ad eosdem consulendum statuunt declinare. At ubi ad latrones veniendi iter carpunt, eosdem latrones solùm duos cernunt. Quo vigorem latrones adepti, transeuntibus & ipsi protinus obviarunt. Qui omnes invicem juncti se simul salutarunt. Interim interrogant latrones: Qui sint, unde veniant, & quo pergant. At illi, inquiunt: Sumus de Alexandria, inde venientes Bethleem petimus, ut gloriosi Hieronymi reliquias visitemus. Ad hæc latronum princeps: Qui, inquit, fuerunt viri, qui huc usque vobiscum tantummodo veniebant? Mirantur hos talia fari viatores, & se, postquam nemus intraverunt, neminem nisi ipsos, & tres alios vidisse, vel audisse dicunt. Quæ gesta fuerunt tunc latronum narrat princeps, illos obsecrans, ut ipsis ob quam causam hoc acciderit, si noscunt, velint indicare. Quibus illi, non ob aliam causam, nisi quia gloriosi Hieronymi custodiæ se dederunt, hoc evenisse se putare dicunt. Ad hoc latrones, Spiritu-sancto, qui ubi vult spirat, subito inspirante, omni quam prius habebant ferocitate deposita, in terram eorum pedibus provoluti, pro excogitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dicam, non minus patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latrones exspectantes deveniunt: post hoc quid acciderat declarant, eosdem suppliciter exorantes, ut flagitiis solitis jam expulsis, ad gloriosum visitandum cadaver Hieronymi secum irent. Fit his verbis cæteris latronibus irrisio. Promittunt siquidem suo principi, & illis aliis necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non cessantibus autem illis priora iterum loqui verba, latronum quam plurimi canis rabie furibundi, mox in eos insurgunt ensibus denudatis. Et potuerunt quidem rhomphæas elevare; sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus, enses deponere, quamdiu illi qui fuerant occidendi ab Hieronymo postularunt, nullatenus valuerunt. O ineffabilis clementia Salvatoris! quot modis quos vult, facit ad agnitionem sui nominis pervenire. Repente hæc tam insueta omnis illa latronum videns concio, altis Deo, & glorioso Hieronymo vocibus debitas agunt laudes, ejusdem se voventes reliquias visitare. Facto igitur mane plures trecentis hominibus, qui tunc temporis ibi erant, talia perpetrantes flagitia, cum eisdem Alexandrinis ex illo exeuntes nemore, ad gloriosi Hieronymi tumulum devenerunt, cunctis tam insueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaque Gentiles Alexandrini, & cunctis mundi vanitatibus conculcatis, religiosam in quodam cœnobio vitam ducunt. Latrones autem illis similiter, ad lucem veritatis sanctæque & laudabilis vitæ, divina gratia, & gloriosi Hieronymi meritis, pervenerunt.

VII. Sicut Constantinopolitanis litteris hac de re mihi specialiter directis, transacto jam longo dierum spatio intellexi, simile pene miraculum illi quod supra fatus sum, duobus accidit Romanis juvenibus, à Romana urbe Bethleem venientibus, pro gloriosi Hieronymi visitando corpore. Quod tractabo sicuti brevius potero. Quum igitur duo illi juvenes cuidam appropinquarent prædio, à Constantinopoli per duodecim forte distante milliariorum spatium, antequam prædium à duobus milliaribus introirent, eadem fere via qua veniebant, duos contigerat homines interimi. Quorum mortis rumore in prædicto resonante prædio, loci ejusdem viri in simul congregati circumquaque, quis horum fuerit interfector, cœperunt inquirere vehementer. Quumque diligenter perquirerent, adesse certum neminem, nisi prædictos juvenes qui jam prope venerant, reperientes, eosdem protinus tenuerunt, ab eisdem credentes fore homines interfectos. Mirantur itaque hujus ignari juvenes, & horum se nil scire totis nisibus protestabantur. At illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eosdem ad prædium conantur ducere festinanter. Post hoc de prædio, quod ad eosdem viros justitia non spectabat, cum accusatoribus ad Constantinopolitanum dominum capti juvenes destinantur. Et, ne nimis longus fiam verbis, quod non fecerant tormentorum rigore juvenibus jam confessis, adjicitur more solito sententia decollandi. Heu quale cor, audiendo tot lamenta innocentium, quos & juventutis & pulchritudinis maxima venustas, & ortus nobilissimus decorabant, posset se à lacrymis continere? Flentes itaque juvenes, gravibus lacrymis pallidas facies irrigantes, ululatus, gemitusque, & suspiria promere non cessantes: Gloriose, dicebant, Hieronyme, hoc tale ne est præmium, quod obsequentibus tibi præstas? Heu Romana urbs nostri conscia ortus, non sic te credebamus nesciam nostræ finis! Ad locum itaque tanti supplicii, ibidem gentium multitudine maxima exspectante, innoxii juvenes ducuntur. O ineffabilis misericordia Dei nostri, qua cœlum redundat & terra, nec ullius ad se currentis obliviscitur misereri! Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cœlum utrique juvenes manibus elevatis: Gloriose, magna voce inquiunt, Hieronyme, nostræ salutis & auxilii portus, nostræque spei anchora saluberrima & vitalis, hac inclina hora nostris indignis supplicationibus pias aures, ut si hoc quo punimur scelus non fecimus, tuæ liberationis opes pietate solita sentiamus. Quod si fecimus, exigente justitia condemnemur. Hæc ubi dixerunt, colla extendunt carnificibus ferienda, nil dicentes aliud quam: Succurre, succurre, Hieronyme gloriose. Quid mirum, si tot lacrymis cunctorum ad se currentium misericors opifer Hieronymus se à miserendo non potuit abstinere, quum circumstantium omnium & carnificum corda ad compassionem moverentur? Elevatis siquidem ensibus, juvenum carnifices colla feriunt; sed colla percussionum signa, quasi porphyretici lapides forent, recipiunt. Mirantur carnifices, credentes se ictus fefellisse; denuo elevant ut plus possunt enses, & feriunt; sed tamen ut prius insensibilia juvenum colla manent. At illi iterum atque iterum feriunt; sed enses, quasi essent paleæ, juvenes nunquam lædunt. Oritur ex hoc inter adstantes admiratio, & stupor vehementissimus omnes capit. Hinc inde gentium ad tam insuetam visionem confluit multitudo. Audit hoc & ipse sententiæ lator, & adcurrit: jubet iterum carnificibus, ut se vidente denuo feriant; & tamen omnimode illæsa juvenum colla manent. Stupens magis ac magis Judex, tantique ignarus miraculi, nil scit aliud cur hæc fiant, quam venefica cogitare. Præcepit itaque ministris omni mora postposita, nudos tradi arsuros juvenes rogi flammis. Circa illos mox copiosus ignis accenditur, infunditur lignis oleum & pix, ut eorum vita citius destruatur. Quid mirandum, si compos protegendi ab ensibus gloriosus Hieronymus à flammis suos se invocantes sedulis vocibus juvenes potuit liberare? Sursum ignium flammæ in immensum scandunt. At juvenes sub alis consistentes Hieronymi gloriosi, salubriter permanent, veluti in amæno, si quiescerent, viridario & jucundo. Post hæc Judex, utrum hoc adscribendum miraculis an veneficiis certius cupiens experiri, ut si hi diebus octo suspensi viverent, quo vellent abirent soluti & liberi, censuit. Suspensis itaque illis, mox Hieronymi gloriosi præsentia minime defuit, qui plantas manibus tenens pedum, illæsos & vivaces statutis diebus mirabiliter conservavit. Currunt igitur octavo die totius civitatis, & circumadjacentium villarum viri, currit & Judex. Cernunt clarè gloriosum miraculum, patefacientibus quæ viderunt, qui ad custodiendos juvenes erant deputati. Mirantur omnes, vocibus in excelsis laudes peragunt Creatori & Hieronymo glorioso. Mox de equuleo innoxii juvenes deponuntur, & maximis honorum exequiis

ab omni populo venerantur. Verùm qui in urbem Conſtantinopolitanam capti cura & dolore vehementiſſimo intraverant, liberi honorificè & cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuente Deo, à multis Conſtantinopolitani populi comitati Bethleem adtingentes, veneratione debita glorioſi Hieronymi reliquias viſitarunt; ſtatimque depoſita ſecularium omnium cura, cœnobium in quo vixit glorioſus Hieronymus intraverunt, & vacantes die noctuque pœnitentiæ & orationibus, celebre vita ſanctitatis perſpicuæ in prædicto cœnobio adhuc manent.

VIII. Magnæ admirationis, gaudii, devotioniſque præcedens juvenum miraculum exſtitit; ſed multæ formidinis conſtat ſequens, in ſacris ordinibus maxime conſtitutis. Apud ſuperiorem Thebaïdem quoddam Dominarum fuiſſe ante duos annos dicitur eximium & dives monaſterium, omni pulchritudine & excellentia decoratum. In quo pene ducentæ Dominæ vitæ honeſtæ, ſub religionis recluſione continua decoriſque moribus permanebant. Ad hoc qui adſunt figant aures, ne quod una hauſerit auricula, fundat altera. Navis quantumcunque ſana ſit & integra, modicum, imo nihil prodeſt, ſi alta volens ſecare maria, parvum quod fundo ineſt foramen relinquat, ut dira naufragia non admittat. Cur hæc ſim fatus, præſentis narrationis hiſtoria reſerabit. Multis itaque pollens prædictum monaſterium virtutibus, unum peſſimum, quo ruit, ſimoniæ vitium retinebat. Nam inſtigante Diabolo in eiſdem Dominabus hæc obſervabatur abuſio, ut ſi quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu charitatis & miſericordiæ, recipiendæque bonitate, quantum recipiebant reſpectu pecuniæ. Nulla enim in monaſterium intrare manſura poterat, niſi certa pecuniæ quantitas ſecum iret. In hoc ſiquidem erat monaſterio ſanctimonialis quædam Domina, ætate grandæva, quæ ab infantia ſua jejuniis & orationibus ſerviens, omni reſoluta cœno, Deo vixerat; quæ vitium illud quàm plurimum abhorrebat. Cui nocte quadam, ut erat ſolita, in oratione poſitæ, glorioſus Hieronymus apparens, locum illum immenſo luſtrans lumine, eidem præcepit, ut ad Abbatiſſam cæteraſque illius cœnobii moniales mane pergeret, nuntians, quod niſi à peccato jam inveterato manum extraherent, ultionem divinam ſubitò exſpectarent. his dictis, diſparuit. Perterrita viſione inſueta ſanctimonialis Domina, quis hic fuerit jubens talia nuntiari, in ſeipſa avide pertractans, totam illam noctem peregit inſomnem. Crepuſculo diei adveniente, omnes in capitulo moniales pulſato tintinnabulo congregavit. Quibus admirantibus, ad quæ forent tanta feſtinatione in capitulo convocatæ, ſanctimonialis Domina ex earum aſſurgens medio, quæ viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irriſio: hanc exclamant fatuam, multiſque garriunt deriſionibus; hanc forte illa nimiâ ebrietate ſomniaſſe. Illa vero accepta contumelia, patientiæ ſcuto ſe muniens, de earum quidem pertinacia nimium dolens, ſed de ſua deſpectione gaudens, ad ſolitas rediit orationes, ſupplicans continuò, ne ſuis monialibus quod audierat eveniret. Tranſactis igitur diebus decem, nocte media prædictæ ſanctimoniali Dominæ hac pro re devotis orationibus incumbenti, glorioſus iterum apparuit Hieronymus, eidem, ut quæ prius nuntiaverat monialibus denuo intrepide nuntiaret, allocutione mandavit benigna. Ad quem illa: Quis, inquit, es, Domine, talia mihi mandans? Hieronymus, inquit, ſum, & ab ejuſdem evanuit oculis. Illa verò ſciens earum duritiem, quid ageret, quidve diceret, neſciebat. Tandem malens à monialibus inſana & ebria reputari, quàm divinis contradicere præceptis, congregatis iterum monialibus, quæ viderat & audierat voluit intimare. Aſt ut eam aſſurgere moniales peſtiferæ conſpexerunt, divini neſciæ judicii ſibi de proximo aſtuturi, antequam verba inciperet, è capitulo cum magnis cachinnationibus exierunt. Quin tranſactis inſuper diebus tribus, dormienti prædictæ ſanctimoniali Dominæ glorioſus Hieronymus ineffabili quaſi ſocietate vallatus angelorum, nocte apparens media eam excitavit, eique juſſit protinus ut de illo exiret monaſterio, nec ſubitò futuram ſententiam exſpectaret. Quum illa verò multis lacrymis ſupplicaret ne hoc fieret, glorioſus inquit Hieronymus: Ad Abbatiſſam & cæteras pergito omni mora poſtpoſita, eiſdem nuntians, quod niſi pœniteant, hac nocte divinam ſentient ultionem: ſi autem in ſua permanebunt duritia, ſtatim exiens, amplius in monaſterio non moreris. his imperatis abſceſſit. Hæc igitur audiens Sanctimonialis, anxia plenaque triſtitiis, capitulum adiit, & campanam cœpit vehementer, ut ad capitulum accederent moniales, pulſare. Quo Abbatiſſa de ſomno evigilans, cognoſcenſque ab hac fore campanam pulſatam, cum iracundia ad capitulum properavit. At ubi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum voluit audire verbum; promittens quod niſi ceſſaret hoc agere, ſecum in monaſterio amplius non maneret. Cui ſanctimonialis Domina: Ne tardes, inquit, quæſo, agere quæ promittis. Profecto me noſcas hoc in loco amplius non manſuram: glorioſus ſiquidem Hieronymus mihi apparuit tantummodo hoc ſtatim monaſterio futurum judicium patefecit. Hæc audiens Abbatiſſa, deridere cœpit, hanc æſtimans veſano capite iſta fari, & oſtiariam convocans, juſſit ut hanc de monaſterio protinus fugaret; mandans eidem, ut aliqua hora ſic extra dimiſſam poſtmodum faceret introire, ut ſic ab inceptis jam operibus ceſſaret. Hac de re læta ſanctimonialis Domina, quàm citius potuit è monaſterio eſt egreſſa, lacrymis tum perfuſa, doloribuſque repleta, pro iis quæ monaſterio noverat evenire. Terribilis ſiquidem Deus, fortis atque potens; & quis reſiſtet ei? Heu cur eum homines non formidant, ſcientes ſe nullatenus poſſe ab ejus effugere manibus, ut eos magnum & inenarrabile judicium ejus non comprehendat? Saltem his miſeri terreantur exemplis. Audiant qui in ſuis confidunt divitiis, quique in ira concitant excelſum Dominum, ſuæ avaritiæ ſiccitate, quale huic monaſterio à Deo propter pecunias faciem avertenti de cœlo eſt judicium jaculatum. Vix bene limen oſtii ſanctimonialis Domina exceſſerat, cum ſubitò totum corruit monaſterium, omnes opprimens moniales, ita ut ex eis viva aliqua non remanſit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili Dominarum monaſterio, quod eſt apud inferiorem Thebaïdem, hactenus in ſanctitate præcipua viva manet.

IX. Dignum cenſui præmiſſis miraculis aliqua alia divina contra peccantes manifeſti judicii declarativa jungere, ut ſi fortè præjudiciorum multitudine, peccatorum corda tenacia & plus quàm lapidea in carnea verterentur, quum ſe ob peccata cernerent belluas, rationem & cognitionem ſui conarentur, ut fierent homines, adipiſci. Abjecta etenim ratione qua ſunt homines, infra bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam hæreticus die quadam cum ſacerdote quodam in Hieroſolymitana eccleſia publicè diſputabat. Quumque ſacerdos ob ſuæ partis defenſionem auctoritatem quamdam glorioſi Hieronymi allegaret, ut Græci deſtrueret rationes, temerario peſtifer Græcus ore glorioſum fuiſſe Hieronymum, totius veritatis lumen, mentitum non erubuit voce fari. At qui voce talem nequitiam perpetraverat, vocem deinceps ullatenus non formavit.

X. Quidam inſuper alius hæreticus peſtifer Arianorum, in quadam diſputatione cuidam glorioſi Hieronymi auctoritatem contra eum inducenti: Ut mentitur, ſua temeritate reſpondens, ſubitò fuit divina ultione percuſſus. Nam nondum verbum voce finiens, clamare per totum diem ſine aliqua ceſſatione non deſiit: Miſerere mei, Hieronyme glorioſe, quia à te pœnis duriſſimis torqueor. Et hoc per totum illum diem quantis potuit vocibus clamans, hora completorii miſerabiliter cunctis qui ad hæc concurrerent cernentibus, exſpiravit.

XI. Hæreticus quidam alius peſtiferæ hæreſis Arianæ, cui ante meum obitum finem pius imponat Dominus, in eccleſia Sion glorioſi Hieronymi imaginem cernens: Utinam, inquit, ſic te quum vivebas meis manibus tenuiſſem, quia te meo gladio jugulaſſem. Hæc ut dicta dedit, gladium evaginans tota vi ipſum in imaginis illius guttur infixit. Quam magnus iſte Hieronymus tot faciens mirabilia, cui ſecundùm ſua opera ſimilis non apparet! Potuit quidem imbecillis in imaginis gutture gladium figere dextera; ſed de imagine gladium, & à gladio manum, quouſque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percuſſionis loco tanquam ex hominis corpore, vivi ſanguinis unda fluxit, quæ uſque modo pro miraculo declarando fluere nunquam ceſſat.

Eadem insuper hora, qua res sic acta est, Judici in atrio exsistenti idem gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infixo apparens, pro offensione hujusmodi vindictam fieri postulavit, narrans equidem sibi factam; & hæc dicens, abiit. Stupefactus igitur Judex, cum cæteris qui adstabant, ad ecclesiam properans, hæreticum manu gladium infixum tenentem reperit. Qui protinus, ut hi viderunt, manum fuit compos à gladio removendi. Captus itaque hæreticus, in sua permanens duritia, ob aliud se non dolere, nisi quod vivum non teneret Hieronymum, garriens, à populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus & lanceis jugulatur.

XII. Nepos meus Johannes, quem agnoscis, omni fulgens pulchritudine, quem mihi in locum filii adoptavi, ut puto, tibi pridie quid ei evenerit, enarravit; sed tamen ut præstantius memoriæ commendetur, silentio non transibo. Captus itaque idem Johannes ante duos annos à Persis, & Persarum regis ministris venditus, propter eminentem suam pulchritudinem ad Regis exercenda obsequia deputatur. Quumque per annum in curia non parvo dolore & tædio permansisset, eodem revolutionis anni die, prandenti Regi serviens, præ tristitia se à lacrymis non potuit continere. Hoc Rex intuens, lacrymarum ab eo avidè quærit causam. Qua comperta, in quodam eum castro custodiri fecit. Ibi nocte quadam exsistenti diris lacrymis undique madefacto, in somnis eidem gloriosus Hieronymus veniens, manumque ejus, ut sibi videbatur, capiens, ad civitatem Jerusalem secum duxit. Expergefactus manè, putans se in castro à militibus retineri, in domo qua maneo se invenit. Qui admiratione velut amens, utrum in castro, vel in domicilio meo staret, nullatenus discernebat; in se postremò rediens, emissa voce dormientem familiam excitavit. Currunt igitur ad me famuli, adesse Johannem ineffabili gaudio nuntiantes. Quare dubius adcurrens, quem à Persis vinctum putabam præsentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrante, Deo & glorioso Hieronymo laudes maximæ persolvuntur.

XIII. Sanctimonialis quædam Domina, omnium pene pulcherrima fœminarum, ætate juvencula; sed animi sapientia valde cana, beati Hieronymi devotissima, in quodam cœnobio dominarum multa sanctitate, ut opinor, adhuc vivit; cui quod audies dicitur contigisse. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc illucque per plateas & vicos discurrere non cessant, sua stultorum hominum illaqueantes animas visione. Nullo tot Diabolus animas rete capit, quot laqueo pessimo mulierum. Sanctimonialis hæc, ut omnium dominarum testimonio comprobatur, nunquam, nisi eam maxime compellat necessitas, extra suam cellam gradum figit. Neque enim aliud agit opus, quàm aut orationibus vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo. His durus serpens antiquus Diabolus operibus invidens, ut eam à sancto proposito revocaret, cujusdam nobilissimi juvenis animum in ejusdem Sanctimonialis in tantam incitavit concupiscentiam, quod nil poterat die noctuque aliud, nisi quomodo posset eam adtingere, cogitare. Circa monasterium veri luminis obcæcatus continuè pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namque inscitiæ nube caligabat, ut multoties se suis perniciosis turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere suffocandum. Stulti amoris stultum juvenem ita catena de die in diem stringit, ut hæc ad sanctimonialis aures insinuare ob illius non audeat pudicitiam. Qua de re omni ad hoc auxilio destitutus, quemdam inveniens magum, veneficia & Dæmonum incantationes nefandis artibus exercentem, magnam promittit, si quod optat adeptus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc magus veneficiorum suorum carminibus evocatum Dæmonem, decipiendi causâ nocte media festinè ad sanctam destinat monialem. Ad cellulam itaque accedens Dæmon transire ultra cellulæ, Hieronymi imaginis in cella pictæ timore nimio, nequit limen. Mira res, Augustine, ut multiplicibus patet exemplis, tantus gloriosi Hieronymi timor Diabolo inest, ut etiam suæ picturæ non audeat apparere. Nam si cui ab eodem obsesso corpori pretiosa demonstretur imago, ab eodem continuò Diabolus effugatur. Igitur commissum stupri opus nequam Spiritus desperans, ad mittentem revertitur, sibique negari ad monialem introitum pandit ob gloriosi Hieronymi imaginem in cella pictam; quem deridens magus dimisit. Moxque evocatum alium Dæmonem quàm potest mittit citius ad hujusmodi opera finienda. Fitque secundo id quod primo. At secundus per horam fortè manens coactus, excelsas cœpit voces emittere: Si me, Hieronyme, hinc sinis recedere, huc ulterius non revertar. Ad hæc stupefacta mulier, quæ in orationibus in cellulâ inhærebat, quis istas fundat voces nimio pavore percontatur. Non cessante Diabolo sic clamare, excitatæ illius cœnobii moniales, timore percussæ grandi, tremulæ ad illam accurrunt cellam, cruce Domini præeunte. At ubi illum fore nequam Spiritum sciunt, eumdem conjurant, ut debeat, qua de causa venerit, intimare. Narrans itaque Diabolus rei seriem, seque gemitibus & ululatibus pandens catenis ignis vinctum ab Hieronymo retineri, rogat eas ut suis mereatur precibus abeundi gratiam invenire. At ubi hæc moniales audiunt, Deo & glorioso Hieronymo laudes reddunt, suppliciter postulantes, ut Dæmonem hunc nullatenus reversurum de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, Diabolus magnis stridoribus ex eodem loco recedens, magum adiit, eumque capiens tantis verberibus & cruciatibus flagellavit, ut per multa horarum spatia aliquod vitale signum vix appareret, diris clamans vocibus: Mei cruciatûs causa fuisti, ad illam me destinans monialem; certè in te eisdem verberibus vindicabor. Inter hæc autem verba tam horrida magus quum se pene perniciei proximum cerneret, suas videns artes nullum sibi auxilium adhibere, ad totius refugii portum Hieronymum gloriosum jam naufragus se dirigens: Gloriose, inquit, Hieronyme, huic ad tuam clementiam subveni misero accurrenti, ei solita misericordiæ dona prægrandia non denegans. Promitto namque, si tuis hac hora adjutus auxiliis, perniciei tam horribili non succumbam, quod deinceps cunctis exutus fallaciis, à tuis obsequiis non recedam. His finitis, velut fumus ab eodem nequam Spiritus evanuit. Per annum autem idem jacuit verberibus afflictus magus, in tantum sui corporis impos quod non nisi alieno auxilio potuit se movere. Mox idem accepta pœnitentia magus, antequam de lecto surgeret, cunctis combustis codicibus quibus artes illas nequissimas exercebat, venditisque omnibus quæ habebat & pauperibus erogatis, completo anno in illa (se ob pœnitentiam peragendam in quadam spelunca claudens,) eremo in qua per quadriennium gloriosus stetit Hieronymus, multa sanctitate vitæ & pœnitentiæ asperitate pollet. Huc, quæso, juvenes omnes currant, & insani juvenis exemplo discant, ne quod illi contigit sibi postmodum doleant contigisse. Insanus itaque juvenis tantis circumligatus luxuriæ laqueis, videns se omnino suæ miserrimæ voluptatis desiderio nefandissimo defraudari, quadam nocte laqueo se suspendit, & sic se infelix temporali vita, quin potius & perpetua, privavit. Ecce quot malorum causam turpissimum luxuriæ vitium fore liquet. Nihil tam ruinæ animæ pariter & corporis promptum, quantum istud nequissimum arbitror scelus. Ex ipso namque homicidia, ebrietates, contentiones, & pene universa oriuntur mala, ut veteris & novi Testamenti infinitis patet exemplis, necnon & continuis manifestisque experientiis declaratur. Ad hoc autem ut major juvenibus detur astutia se tuendi; (nam statûs nullus periculosior est insipientis juventutis statu,) aliud censui exemplum mei nepotis Rufi, ætatis fortè annorum decem & octo, quanquam dolore nimio subrogare.

XIV. Non est ambiguum ista quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memoriæ revocari; sed tamen (ut præmissum est) ut omnibus & maximè juvenibus proveniat in exemplum, silentio illa nequeo præterire. Nepos quidam meus, Rufus nomine, utroque privatus parente, anniculus ad meas devenit manus; qui utinam ex matris visceribus non exiisset, ne illi quod sustinet, contigisset: quem tantâ diligentiâ suo infortunio enutrivi, ut à pluribus à me genitus putaretur. Crescens itaque in diem puer infelix, ætate sed non sapientia; ingenti pulchritudine corporis, sed non animæ decorique & probis moribus; honestate, bonitate, & multæ sapientiæ elegantia quamquam vanè decoratus, à cunctis dilectione superflua colebatur. Is namque in decimo octavo

ætatis ſuæ anno imbecillis & miſerrimus exſpiravit. Propter quem tantus ab omnibus inſonuit luctus, ut vix per menſem finem potuerit invenire. Sed certè luctus pro eo quod evenerat non ſuffecit. Aſt ego ejus nimiæ incumbens dilectioni, pluries glorioſum rogavi Hieronymum, ut mihi quid nepoti meo acciderat, revelaret. Igitur meis annuens glorioſus Hieronymus precibus, obtinui quod gliſcebam. Oranti enim mihi die quodam hora nona, tantus evenit fœtor, quod naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecum tacitus reputans, unde ſic tantus adeſſet fœtor admirarer, ſupra meum verticem elevatis oculis infelicem nepotem vidi terribilis viſionis, ita quod in eum viſum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus, fornacis inſtar flammas fœtidiſſimas eructabat. Ad hanc itaque viſionem ſubitò me tam vehemens timor irrepſit, ut, dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus compos eram. Poſtremò aliquantulum in me rediens, ſi meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille ululatibus & ſuſpiriis: Utinam, inquit, non fuiſſem, ne tam diris eſſem cruciatibus deputatus. Nam ſcias me tartareis manſionibus perpetuis temporibus permanſurum. Heu, quid dicam? His dictis tantus mihi dolor adfuit, ut ſim pluries admiratus quomodo vita protinus non diſceſſit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem ſciſcitatus fui, cur divinæ fuiſſet miſericordiæ ſic expers, quum in mundo tot virtutibus ſic polleret. Pro nulla, inquit, me ſcias cauſa fore damnatum, niſi quia in ludis maximè delectabar. Et quia in morte accepta pœnitentia quaſi ſtulta ignorantia, ut debebam poſtpoſui confiteri, divinam non merui veniam adipiſci. Et hæc dicens à meis diſparuit oculis. Talis autem eo abeunte remanſit fœtor, ut in locum illum hactenus nullus audeat introire. Ecce quantum turpiſſimum ludi ſcelus divinæ abhorrent majeſtatis oculi. Timeamus ergo ne nos bonorum rapiat inermes tam repentinus interitus, ne non pœnitere nos vitiorum contingat, dum tempus ineſt, quia poſtmodum pœnitentia foret fruſtra. Ut igitur Chriſtianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, immo ut omnium memoria deleatur, exempla alia quædam, quàm brevius potero, ſurrogabo.

XV. In Samaria quindecim nondum expletis diebus, dum miſer quidam ludens, quaſi omnia quæ habere poterat conſumpſiſſet, glorioſi cœpit Hieronymi nomen auſu temerario blaſphemare. Quem nefanda blaſphemiæ vix finientem verba, videntibus & ſtupentibus cunctis, mox è cœlo fulmen veniens interemit.

XVI. Tribus aliis in Tyro ludentibus hoc accidit, quod enarro. Quum enim illi ſuum vellent incipere ludum, ut ii qui ſe hoc ab eiſdem audiſſe, & totam rei ſeriem etiam ſe vidiſſe fantur & referunt, ſic dixerunt: Quamcumque potes exſere vim, Hieronyme, quia te invito ludum iſtum alacriter finiemus. His ita dictis, ſuum inceperunt ludum. quo quidem primordiato, quaſi uno elapſo inſtanti, ſe terra aperiens, illos ſolum abſorbuit, ita ut nil ex iis amplius fuerit viſum.

XVII. Quod viſu noſcitur, veriſſimo teſtimonio comprobatur. Idcirco quæ dico, quamquam multis poſſent comprobari teſtibus, tamen meipſo teſte, qui ea viſione propria didici, comprobabo. Juxta meam, in qua in Jeruſalem habito, ædem, nobiliſſimus quidam miles fuit, tranſitoriis nimium locuples, qui unicum habens filium, ejuſdem ſtultiſſimi amoris cœcitate percuſſus, non ſolùm à pravis eum non corrigere, ſed etiam eum ipſemet prava inſtruere conabatur. Parentes fatui & iſti ſimiles, mentis, quæſo, oculos huc inclinent, ut quis finis eveniat non ignorent. Multi enim homines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob pravorum parentum inſipientiam. Creſcens namque illius militis filius, cunctis moribus bonis deſtitutus, de die in diem pejerando, totum ſuum tempus amittens in ludis, & blaſphemiis, cunctiſque immunditiis, patre cauſante, annum adtingit duodenum. Qui quodam adveſperaſcente die ſolitis cum patre ludis inſiſtens, ludum eodem ut gliſcebat non habente, primò prorupit in hæc verba: Si quid ille poteſt Hieronymus, qui ludos prohibet, jam exſerat; nam ſe invito hinc non niſi victor exſurgam. Verùm hæc duntaxat ipſo proſequente, nequam Spiritus teterrimi hominis ſpecie cunctis videntibus locum in quo ludebat veloci gradu adiens, eumdem puerum infelicem rapuit. Sed quò eum detulit, nulli hactenus hominum eſt compertum; verùm, ut puto, eum detulit in infernum. Eadem namque hora caſu ad quamdam meæ domûs feneſtram, quæ loco in quo ludentes degebant pater & filius ex oppoſito ſita eſt, me poſueram, ex quo me videre fuit neceſſe veritate perſpicua ſeriem tam formidandæ rei geſtæ. Diſcant ergo juvenes in juventutis tempore, quod cæteris eſt præſtantius, expetendis moribus ſe fulcire, ne vilibus caduciſque moribus juvenilis animus informatus, ſtatum in canitie nequeat permutare. Quod enim novæ chartæ inſcribitur, de facili non deletur. Diſcant etiam parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec vitiorum ſinant vepres radices figere, non faciliter evellendas, ne f[illegible] hîc & in futuro cedant eventus. Nam, niſi fallor, ad æternorum gaudiorum patriam deveniendi arctiſſima, & ſine ambiguitate aliqua à pauciſſimis certè cognita exſtat via; eundi ad perditionem iter latiſſimum, & multis immo pene infinitis limitibus plenum fore conſtat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditionem ſuum tramitem ſtruit: quò dum hominum non ſolùm paganorum, ſed etiam illorum, quos ſacri baptiſmatis unda lavit, (nam de paganis nulla oritur quæſtio quin damnentur,) majorem fore liquet numerum multiplicibus inſiſtentium flagitiis, quorum nulla pene unquam cognoſcitur emendatio: quinimmo, (reſpectivè quidem dico,) pariter bonis & malis hominibus conſideratis, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum; ſed omnes poſt ſuas improbas & peſſimas ambulant voluptates: conſequenter concludi debet, quod ad æternæ beatitudinis gaudia rariſſimi gradiantur. Infinitæ, quinimmo omnes pene ſacræ Scripturæ auctoritates hoc teſtantur. Infinita ſiquidem exempla poſſemus perſpicaciter intueri ad hujuſmodi veritatem ſufficientius demonſtrandum. Hoc ex omnibus unum cenſeri decet, nec ab hoc diſcrepare poteſt, nullum ſcilicet ad æterna modo aliquo pervenire poſſe gaudia, niſi omnibus non particulariter; ſed totaliter vitiis exſtirpatis, virtutum ſtudeat itinere feſtinare. His jam fine dato, exempla & prodigia quædam jam hujus operis fini propinquus breviter introducam. Et duo præcipuè admiranda, quæ à venerabili viro Nicolao Cretenſis inſulæ archiepiſcopo referente didici, primò dicam.

XVIII. Venerabilis idem archiepiſcopus pridie glorioſi Hieronymi devotione nimia Bethleem veniens, ut ejuſdem cunctis honoribus colendas reliquias viſitaret, ut totus charitate fervidus, redire noluit, donec me ſua gratiſſima viſitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui, (uti donator præcipuus,) ut gratiſſima mihi donaria ſuperabundantiſſime more ſolito impertiret, me viſitare minimè contentus, mecum dignatus eſt jam diebus pluribus commorari, & etiam adhuc manet, quod utinam tempore longo duret. in Chriſto namque, Auguſtine chariſſime, venerabilis idem pontifex te ſalutat. Quàm pluries igitur mihi ſuorum verborum avido venerabilis idem pontifex enarravit, hoc tale in civitate Candia contigiſſe. Sacerdos quidam ſuus ſuæ majoris eccleſiæ cuſtos, impudicus, luxuriæ & ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc ſeculo migravit. Cujus corpore in cæterorum ſepulto barathro ſacerdotum, ut ejus punitio cunctis innoteſceret ad exemplum, ſubſequenti nocte tantus in eccleſia ejuſque cœmeteriis fuit ſtrepitus, quod rumore nimio in urbe illa commorantes excitati, pavore ingenti velut amentes ad eccleſiam cucurrerunt. Stant itaque omnes circa eccleſiam, ſtrepitus vehementes campanarumque ſonitus audientes. Divinam quidem exorant clementiam, quatenus cur iſta fiant debeat revelare; ſed nullum exauditionis ſentiunt adjuvamen. Diluculo hoc ceſſante, cuncta quæ fuerant in eccleſia reperiunt revoluta, & quaſi undique flammis ignium violata. Ad hoc memoratus pontifex orationes indicens populo, quid ſequenti eveniat nocte præcipit exſpectari. Ne nimis ſuccumbam verbis, ſequenti nocte duplex ſtrepitus & pavoris tribulatio eſt ſecuta. Qua de re repletus populus amaritudine & dolore, cernens nullum ſibi à Domino adjutorium evenire, ſicut vulnerati qui in monumentis projecti dormiunt, exiſtebant. Die autem illuceſcente, omnibus in eccleſia ad orationes congregatis, glorioſus Hieronymus ſubitò ſepties ſole ſplendidior in

ecclesiam veniens, ad altareque gradiens cunctis videntibus & mirantibus, per horam fere sub silentio manens, obstupenti populo, hoc propter sacerdotis illius miserum cadaver sacris indigne locis conditum ad terrorem peccantium contigisse intimavit; eique mandans, ut cadaver miserum tartareis post resurrectionem omnium mansionibus deputandum, dissepultum flammis traderent protinus concremandum; alioquin incœpta pestilentia non abiret. Et sic ab intuentium oculis est invisus. Quod ut ordinaverat, lætabundus populus protinus adimplevit, Deo & beato Hieronymo laudes præcipuas persolvendo; & sic pestis illa cessavit. Qui deinceps beatissimum Hieronymum omnes unanimiter devotione maxima incœpere colere.

XIX. In eadem insuper civitate quidam pulcherrimus exstitit juvenis, Titus nomine, honestis moribus luculentus, carnali non ignobiliori natus progenie, prædives valde, totam pene devotionem & fiduciam habens in beato Hieronymo. Hic siquidem juvenis virgineo nitens candore, in ejusdem sanctæ virginitatis proposito usque ad vicesimum annum probis vitæ moribus perduravit. Quo tandem tempore completo, sui fratris nefando consilio incitatus, spretis tam nobilissimis virginitatis gemmis, auri pretiosissimum metallum calcans, ad carnis spurcitias, & lutum ac fœtorem vehementer declinans, puellam quamdam omni pulchritudine corporis renitentem sibi in matrimonio copulavit. Cujus amoris retibus ita se capiens, quod aliud præter ipsam poterat minimè cogitare, de die in diem cœpit divina obsequia oblivisci. At quia miser dereliquit justitiam, oblitus fuit Deum alentem se, oblitus fuit sibi Dominus misereri. Completo namque anno, quo cum puella juvenis insensatus steterat, non ut matrimonio fungeretur; sed causâ explendæ libidinis copulatus, suggerente diabolica astutia, juvenis frater puellæ illaqueatus amore, avidè diu quærens ejus amplexibus frui, tandem quod optaverat est adeptus. Huc accurrant juvenes, & exemplo juvenis sint experti. Fiunt nota juveni puellæ viro jam peracta. Tacens idem cogitat avidè, quo valeat modo rei certitudinem reperire. Exspectat diebus aliquot se simulans hoc nescire. At die quodam ordinat urbem deserens peregre proficisci. Et latens per diem in civitate, nocte media domum veniens, reseratis seris à puella servitrice clam, ut prius simul ordinaverant ambo, usque ad thalamum in quo ejus frater & uxor in lecto stabant, procedens sibi postulat aperiri. Mirantur illi, & timore perterriti vehementi, pulsanti negligunt ostium reserare. Tandem confractis seris thalami, juvenis ira & furore nimio fornacis instar ardentis undique inflammatus, uxorem primò evaginato gladio interfecit; deinde sub thoro proprium latitantem fratrem inveniens interemit. His ita gestis ex civitate exiens, multo tempore per mundum huc illucque errans, cum quibusdam aliis cœpit quosdam transeuntes in itinere deprædari ac etiam jugulare. Permanenti itaque eidem Tito per decem annos talibus negotiis implicato, gloriosissimus Hieronymus salubre refugium & vitale, die quadam jam advesperascente luce, in modum mercatoris se monstravit, ne ille solummodo habitæ devotionis præmiis privaretur. Nam ille quamquam tot & tanta vitia abhorrenda continuè exerceret, tamen in beato Hieronymo devotionem aliquam retinebat; ita ut eidem quotidie se commendans, boni aliquid diebus singulis ad ejus honorem facere nullatenus postponebat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis sociis ad solita nequitiæ opera convocatis, concito cum eisdem pergens cursu, vibratis lanceis Hieronymo mercatoris instar obviat venienti. Moxque in eum insurgens, à sociis eumdem præcepit retineri, donec ejus lateri gladius infigatur. Deinde manum elevat interficiendi gladium retinentem, ut scelus tantum valeat jam explere. Ad hæc Hieronymus gloriosus: Amore, inquit, Hieronymi, quem tu diligis, aliqua loquendi brevis licentia mihi detur; postmodum si volueris, facito id quod optas. Ad hæc & Titus: Amore, inquit, ejus quem nominasti, & loquendi, & vivendi licentia tibi, ut postulas, concedatur; tantùm quæ portas mercimonia jam depone. At gloriosus Hieronymus: Ego ipse sum Hieronymus, qui huc propter tuam liberationem veni, ne mihi à te impensa obsequia in vacuum præterirent. Te tot quæ gessisti peccaminum jam pœniteat, ad teipsum redeas, ne formides; huc usque me noveris propter tuam salutem, & animæ & corporis supplicem pro te apud iratam divinam justitiam exstitisse, ne in te dignas tibi sævitias exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge callem, & peccatorum onera jam depone; alioquin me tui custodem & apud Deum supplicem non habebis. His dictis Hieronymus gloriosus ab illorum oculis disparuit. Ad hoc stupefactus Titus, & qui cum illo erant, timore & admiratione tam ingenti ad terram procidens, per horam non potuit elevari. Tunc subitò in Titum, & qui cum illo erant, Spiritus-sancti gratia est effusa, & lux eos cœlitus illustravit. Qui protinus in viros alteros jam mutati, spretis cunctis spurcitiis vitiorum, ad pœnitentiæ tramitem rediere; deinde ad eremorum antra devia, & ignota properantes, in magnis se corporum asperitatibus, & vita sanctissima tradiderunt.

XX. Miraculum aliud, quod veridicorum testimonio solidissimè in superioribus Ægypti partibus peractum intellexi, quatenus hominibus, & maximè juvenibus, quantumcunque castis proveniat in exemplum ad evitandum periculum mulierum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum. Monachus quidem juvenis & decorus, honestate præcipuus, moribus maturus, qui senex virginalis pudicitiæ custos, cunctisque illius monasterii monachis speculum sanctitatis, gloriosissimi Hieronymi amator devotissimus fuit, duodecim degens annis in monasterio, continuè orationibus vacans, & studio Scripturarum. Hic amore castitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum visus ineffabiliter abhorrebat; ita ut earum memoriam formidaret. Huic proposito Diabolus, antiquus serpens & hominum inimicus, invidens, suæ nequitiæ inveteratæ contra eum dolos & artes multiplices incitavit, continuè cogitationum stimulis juvenem pessimus tentator affligens, die noctuque à tentationibus duobus mensibus non cessavit. Juvenis verò providus sese Domini & beati Hieronymi, cujus dilectionis ardore fervebat, commendans custodiæ victrici, tentamenta diabolica jejuniis & orationibus triumphabat. Confluant huc, quæso, juvenes atque senes, & quanti sit casus mulierum fallax pulchritudo hîc doceantur, maximè per exemplum. Cernens se asperis perfidus Diabolus à juvene superari, tanquam leo rugiens subtiliores nocendi artes cœpit quærere, ut juvenem devoraret. Fit itaque inter eos pugna gravis. Hinc astutiis consuetis castra adversùs juvenem struit pessimus inimicus; hinc juvenis orationes & gloriosi Hieronymi protectio castrorum sternunt munitiones, & vires eorum triumpho nobili vilipendunt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis visitationis causâ ingruente, ex monasterio in civitatem ad paternam ædem venire juvenis est compulsus. Nam se pater dolore nimio moriturum, si visione frustraretur filii, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus, timens ne mulierum visu cor mundum & virgineo candore nitidum violaret, potius, (nisi fratrum sui cœnobii fuisset supplicationibus inclinatus,) erga patrem crudelitatem volebat propter Dominum exercere, quam eidem infirmanti compati à monasterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam detestabile, nocuum & mortale, quàm vicos & civitates, & gentium multitudinem circumire. Nulla certè permanet in homine quies mentis, qui multorum verbositatibus & vaniloquiis implicatur. Quod aqua piscibus, monachis idem præcipuè silentium operatur. In paterna itaque manens æde monachus, diebus tribus tædio tam vehementi affectus est, quod sibi potius videbatur tetris se fore carceribus mancipatum. Completo die tertio, dum eum cum sorore sua quadam pulchritudinis inauditæ, infirmitatis causâ patris crura simul contingeret confricare, casu forte dextra ejusdem tangente dextram, tam diris libidinis & ejusdem sororis ineptæ & abominabilis concupiscentiæ fuit subitò jaculis cor ejusdem monachi instigante Diabolo vulneratum, quod pene eam ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, nisi exstitisset timor verecundiæ, invitabat. Heu quid dicam? Quæ monachis illis inerit observantia castitatis, qui continuè mulierum visibus potiuntur in simul colloquendo? Sic manet in castitate homo faciem intuens assiduè mulierum, sicut manet palea stans in igne. Fallax certè & ruinæ maximè propinquus

propinquus casus, inevitabileque periculum est feminæ pulchritudo. Timor certè monacho evenit, quem timebat, & sibi accidit quod tanto tempore verebatur; nec sine exemplo maximo aliorum, non illud jussum est parentibus obedire, in quo animæ periculum formidatur. A monasterio invitè monachus egreditur; sed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammante, nil aliud quàm sororis hoc nescientis scelus, faciem improbis oculorum visibus videre cogitans, nullum pene unquam fuisse monasterium recordatur. Sanatur interim pater; at monachus excusationibus adinventis tardat de die in diem ad monasterium remeare. Manente eodem in paterna domo tribus mensibus, hinc monachos, hinc patrem maxima movit admiratio omnemque familiam, cur istum tam vehemens irrepserit mutatio & alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei causam; idcirco effectum eos contingit ignorare. Ad monasterium cum duobus ad se ex monasterio destinatis monachis tandem revertitur, illud referens tædium redeundo, quod prius detulerat exeundo. Cœpit itaque in monasterio corpus degere monachi; cor verò à sorore aliqualiter non recedit. Hoc sibi fit studium Scripturarum, ut attingat pessima quæ affectat: hæc contemplatio divinorum, ut peccatorum modum inveniat explendorum. Percutitur alienus sui & à veritatis cognitione devius continuè à Diabolo, cujus jugo gravissimo imbecille collum submisit, libidinis novæ telis. Sicut fumus deficiunt dies ejus, confringuntur sicut in frixorio ossa ejus, & infirmatur in doloribus vita ejus; irrationabili fit similis animali. Obliviscitur in toto divinam clementiam exorare, tota die cogitans, quis modus appareat habilis ut poculum mortis valeat degustare. Heu quàm sunt inopes & miseri, & omnibus bonis egentes & exsules, qui à Domino se elongant! Tantò fit pejor brutis animalibus vir in peccatis, quibus ab anima Deus majori spatio elongatur quàm id quo cœlum à terra distat, & oriens ab occasu, quàm eisdem præstat quum divinâ gratiâ est fulcitus. Cogitanti denique monacho veritatis luminis nescio, nefandissimæ & auditui horribilis voluptatis adipiscendæ reperire modum, mali consilii seminator Diabolus hoc sibi tale insinuat consilium occulto cogitamine vani cordis, ut scilicet intempestæ noctis medio cunctis dormientibus, veste deposita monachali sumptoque habitu laïcali, ex monasterio exiens paternas clam adeat mansiones, & domum crepusculo noctis latenter intrans sub thoro sororis lateat, donec dormiente ipsa ad eamdem accedat, suæ voluptatis libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitiæ consilium erogatum; studetque ipsum toto posse quàm potest brevius effectui mancipare. Sequentis igitur advenienti noctis medio, sub silentio ad fores cœnobii claves gerens manibus properat; sed ad ostia veniens per totam illam noctem huc illucque discurrens, quo sint in loco posita non invenit. Stupore & admiratione perterritus, cur hæc sint nesciens intueri, jam matutinali, qua ad laudes debitas Dominicas monachi excubant, propinquante hora compellitur ille ad cellulam retrogredi. Manet in cellula ille admirans per diem illum; proponit sequenti nocte facere quod non fecit; audet imbecillis dextra quæ non potest; sperat stultum pecus contra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quod, insensate, reris? Putas agere, vile pecus, quæ leo fortissimus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriosissimi Hieronymi genua flectere, ipsum ulterius non salutes, & tibi potestas protinus concedetur, ut cadas in foveam quam effodis, ut dira naufragia jam admittas. Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo servitia, quoquo modo fiant, mercedibus vacuari. Retinebat siquidem in cellula monachus ille devius & errans, & diabolico dominio mancipatus, imaginem gloriosi Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis antiqua consuetudine flectens genua, se eidem pluries commendabat. Idcirco ut ejus mira clementia cunctis innotesceret, illo eum die retinebat, ne malum faceret quod volebat. Ignorans verò hæc ille monachus, subsequenti nocte ad cœnobii iterum fores pergit. Sed quod præcedenti nocte fecerat, id hâc fecit. Ne igitur inhæream verbis, per unum fere mensem singulis noctibus continuè hoc evenit. Completo itaque (ut puto) mensis circulo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidam illius monasterii monacho apparuit in strato suo quiescenti nocte, eidem revelando quid iste monachus faciebat; mandansque illi ut debeat eidem monacho sic erranti declarare, quomodo ipse eum ob sibi impensam reverentiam custodivit, ut ostia non videret ad cogitatum scelus; & quod nisi sibi velox de inceptis subsequatur emendatio, sese de ipsius custodia removebit; discessitque protinus ab eodem. Manè autem facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarravit. At ille se, quid hic dicat, non intelligere pluribus detestans sacramentis, cœpit dicere propter cerebri vacuitatem hæc somnia evenisse. Tacet monachus, & recedit. Hic gaudens proponit nocte sequenti, nullam amplius exhibens solitam Hieronymo reverentiam, ostia monasterii, ad nequam opus quod tamdiu affectaverat peragendum, ad suum libitum reserare. Ut breviter dicam, quod miser diu hianti animo cogitaverat, mala operandi ab Hieronymo honore solito privato sibi tradita potestate, ut voluit sic effecit; sed tamen in fine gloriosissimi Hieronymi clementia non defecit. Recedens itaque ille de monasterio nocturnâ horâ, alieno habitu occultatus, patris domum adveniens per diem illum undique circumivit. Quumque noctis crepusculo domum intrasset, ad lectum in quo virgo soror quiescere tunc solebat clam procedens, tamdiu sub eodem latitavit, quamdiu sororem dormire potuit æstimare. Tunc idem exiens, exspoliatis vestibus, sororis se dextro lateri applicavit. Ad hæc soror levi somno dormiens excitatur, & virum juxta se manu sentiens, admodum expavescens diris emissis clamoribus ad se omnes pariter evocavit. Currunt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tandem in lecto inveniunt hunc jacentem. Mirantur parentes & stupent; cernunt hoc cuncti qui cucurrerant, & condolent. Interrogat à filio pater discriminis tanti causam, reatum suum filius silentio confitetur. Ut enim dixi, voluit Hieronymus hunc suam stultitiam experiri, ut in posterum humilior, & astutior fieret ad cavendum & in prælio se tuendum; & ne amplius exemplo suo quis de sanctitate confideret & speraret. Quantò enim major inest homini sanctitas, dum in mari mundi hujus procelloso & inimicorum agminibus pleno, imbecilli carnis navicula navigat; tantò major est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille tentator Diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus pergit, levissimè capitur. Qui in cunctis timet, ab omnibus diabolis hic timetur. Certè plus nil nocet, quàm spreto aliorum consilio ut propria voluntas præcipit ambulare. Qui suæ tantùm voluntati credit in cunctis quæ facit, finem odibilem adinveniet. Magnus exemplo jam finito timor de fragilitate nostra maxima, & de diabolica calliditate & astutia nobis omnibus demonstratur; magna & spes veniæ peccatoribus declaratur. Cernens namque se monachus sic à Diabolo deturbatum, delusum, ac etiam in tanta miseria captivatum, protinus suffragiis gloriosissimi Hieronymi, cujus semper devotus exstiterat, suam miseriam & culpam vehementissimam recognoscens in seipsum rediit; & de eadem paterna exiens domo, omni retardatione abjecta lugens, & dolens ad fontem pœnitentiæ properavit. Deinde verò in suo monasterio per annos duos in tanta se abstinentiæ asperitate afflixit, ut foret cor hominum insufficiens cogitare; & completo annorum duorum spatio, ante dies modicos ex hoc seculo feliciter exspiravit.

XXI. Venerabilis Damasi Portuensis episcopi pridie receptis litteris, aliqua eis inscripta corde avido intellexi, quæ ob ejus reverentiam non dimittam. Romæ cardinalis quidam Celestinus nomine, Hieronymi gloriosi æmulus & detractor, dum die quodam in conventu exsistens cardinalium, more solito ore audaci & temerario in ejusdem injuriæ verba prorumperet, dolore subito viscerum impellente, ad occulta naturæ loca properans, viscera omnia protinus emanavit; & antequam illinc recederet, exspiravit.

XXII. Alius quoque presbyter cardinalis Andreas nomine, isti non similis; sed gloriosissimi Hieronymi devotissimus atque cultor, pridie in eadem Romana urbe multis circumadstantibus exspiravit. Qui quum jam in ecclesia esset, paratis exsequiis, quæ solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assistente summo pontifice cum pene toto clero & populo Romanorum, qui ad eum-

[illegible] Andream convenerant honorandum, emissis ululatibus & crebris gemitibus in feretro, cunctis stupentibus & veluti amentibus effectis, tanquam si à somni dormitione excitaretur, mirabiliter exsurrexit. Quumque à Romano pontifice, remoto de ecclesia majori beati Petri apostoli universo populo, clausisque foribus interrogaretur, intulit ista verba: Dum starem divino examini judicandus, & jam propter vestium & ciborum, quibus hactenus usus eram, nimiam superfluitatem tartareis cruciatibus condemnarer; subitò adveniens quidam sole splendidior, niveque candidior, (quem fuisse gloriosum Hieronymum, ad se invicem referentibus qui adstabant, intellexi,) præsidenti judici flexis genibus animam meo corpori jungi porrectis precibus impetravit. Quibus finitis verbis, in [illegible] inde recedens, anima (uti cernitis) corpori est conjuncta. Ad hoc miratur summus pontifex, & cæteri audientes. Fiunt hæc nota populo extra ecclesiam exspectanti, & confractis ecclesiæ foribus protinus ecclesiam intrant, omnes magnis vocibus Deum & gloriosum Hieronymum collaudantes.

XXIII. Multa nos mentis afflictio commovet & contristat, intellecto quod quàm plurimi episcoporum Deum & Dominum Jesum Christum (cujus vicem gerunt) abnegantes, terrenorum, quorum Deus venter est, vestigiis inhærentes, de stipendiis pauperum & sanguine Jesu-Christi, delicatissimis ferculis cum histrionibus & cæteris divitibus suam ventris replent ingluviem, ad fœditatem luxuriæ incitandam, vestimentorumque de die in diem superfluitatibus abutuntur; de pauperibus, quorum mercedem raptam manu latrocinii devorant, fame morientibus & frigore non curantes. Hi certè non episcopi, sed diaboli vocandi sunt. Episcopus autem aut sanctissimus, aut diabolicus est. Magni certè meriti est status episcopalis, sed periculi infiniti. Levissimum peccatum aliis imputandum, gravissimum episcopo imputatur. Pontificis enim vitium in subditos diffunditur per exemplum. Majora recipienti, ratio major crescit. Quot enim ovium Christi vel negligentiâ episcopi vel exemplo in peccata deviant, de tot tenetur Domino reddere rationem. Heu quid, Augustine charissime, dicam? Grave nobis inest pondus, gravis sarcina. Sed debiles ego habens humeros, quid portabo? Sunt certè angustiæ mihi undique me torquentes. At dum graves mihi promptos casus intueor, timore maximo succrescente continuè affligor & contristor. Securius est episcopalem statum fugere, quàm appetere. Laudo certè episcopatum, tanquam vicariatum Domini nostri Jesu Christi; sed illos, qui in eo vitam agunt militum terrenorum, qui mundi gloriam & pompas appetunt, non collaudo: immo eis consulo, ut eum fugiant quantùm possunt. Melius certè fuisset eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes, ad infima & profundiora loca descendere, tantò præ cæteris cruciandi, quantò præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligo enim episcoporum plurimos, potiùs nomen gerere quàm essentiam; potiùs lupos rapaces fore Christi ovium quàm pastores; destructores magis esse Christi ecclesiæ, quàm rectores: qui christianorum eleemosynas deprædantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestium devorant & consumunt; quod absurdum est, abominabile & deflendum. Hæc idcirco dixerim, ut talis abominatio cunctis gentibus innotescat, quatenus si Deum non metuant, homines verentes à suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant, quæso, hi tales episcopi quæ narrando proponimus, & saltem aliorum calamitatibus terreantur.

XXIV. In superioribus Ægypti partibus, in deserto quodam ab hominibus propter vitæ incommoda inhabitabili, quidam degebat monachus Elias nomine antiquissimus, & magna vitæ sanctitate radians, qui vivente beatissimo Hieronymo eidem familiaris valde fuit; quem beatissimus Hieronymus habuisse prophetiæ spiritum plu[illegible]s enarravit. Hic die quodam, (ut plures mihi testificarunt monachi vita venerabiles fideque digni, qui se id dixerunt ab ejusdem sancti viri ore multoties audivisse,) solitis incumbens orationibus, somno repentino advenientе aliquantulum obdormivit; & ecce in visione, (quo quidem modo multoties Deus omnipotens grandia & occulta suis fidelibus reserat sacramenta,) in quodam palatio miræ pulchritudinis, ineffabilis & à mortalibus nunquam visæ, ut sibi videbatur, erat. Quum per horam, per palatium illud huc illucque gradiens, ejus admiraretur pulchritudinem vehementem, vidit quoddam præparari tribunal à quibusdam nimiæ pulchritudinis juvenibus, stratis tapetis & vestibus auro & gemmis, & multa artificii varietate decoratis, circumquaque pariete involuto. In quo postmodum Rex quidam maximus & decorus, cujus adspectus tantæ erat suavitatis, ut nihil vellet aliud qui habere magna desiderat, virorum sole lucidiorum comitatus societate, veniens se posuit ut judicia exerceret. Inter hæc cujusdam anima, (quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit,) à nequam Spiritu catenis igneisque vinculis vincta, instar fornacis flammas erumpens sulphureas, deportata Majestati regiæ præsentatur. Quæ priùs quàm de aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus se infernalibus mansionibus dignissimam acclamare: hanc inter cæteras maximè adsignans principalem causam, quoniam vanis pompis intenta, in conviviis & vestibus & hujusmodi stultitiis delectata esset. Quibus finitis, lata per Judicem sententia, ut pœnis infernalibus traderetur crucianda, donec corpori juncta, duplices pœnas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituum turba, inde cum diris clamoribus recesserunt. Deinde alterius cujusdam anima, (quam fuisse Theodonii senatoris fratris venerabilis Damasi prædicti episcopi Portuensis similiter intellexit,) ante Majestatem regiam circumstantibus multis nequam spiritibus eum gravissimè accusantibus præsentatur. Quumque à diabolis in longum accusatio traheretur, & nullus ex adverso aliqua responderet, vir quidam septies sole splendidior, & ut sibi videbatur, pene cæteris adstantibus eminentior, ad Regis sedens dextram, in pedibus se erexit. Quo quidem surgente, silentium Rex manu propria à cunctis fieri imperavit. Tunc qui steterat, omnibus opponens accusantibus hunc suum fuisse fidelissimum & devotum, & ei continuè exhibuisse reverentiam specialem, eisdem mox loquendi audaciam abstulit, & taciturnitatem prænotavit. Postmodum verò ille flectens ante Regem genua, huic suo fidelissimo veniam & æternam requiem solita pietate & misericordia infinita clementissimè elargiri; ita tamen quod pro commissis in mundo flagitiis in purgatorio purgaretur; suis precibus (ut voluit) est adeptus. Tunc omnis illa nefandorum spirituum multitudo gemens & ululans de illo loco protinus se removit. Intervallo autem facto horæ unius, juvenis quidam pulcherrimus concito gradu per palatium veniens ad huncque accedens, qui tam eminens & præclarus in auxilium exsurrexerat Theodonii senatoris, se fore dixit à Petro patritio Romanorum ejus devotissimo missum, quatenus ejusdem preces exaudiens, sibi impetrare à Domino filium dignaretur. Ad hæc Rex: Quod, inquit, à filio meo Hieronymo Petrus postulat, certè fiat. His omnibus sic finitis, à somno illo mox Elias monachus excitatur, laudes immensas Deo reddens, & Hieronymo glorioso; qui diem illum, in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die episcopum Anconitanum & Theodonium senatorem ex hoc seculo migravisse, quo liquidè patet, hæc vana somnia non fuisse.

XXV. Magnam putabas, Augustine charissime, aliquibus admirationem inducere, veluti si quid novum & inauditum eis proponeres, dum in tuis pristinis litteris quas recepi, Johanni-baptistæ & cæteris apostolis Hieronymum sanctissimum æqualem in sanctitate & gloria, rationibus sine dubio efficacibus, & visionibus mirificis comprobabas. Certè non est aliqualis ambiguitas, verissima & omni fide dignissima & devotione ista fore. Nec puto aliquibus ejus vitam sanctissimam, & ejus tanta prodigia hominibus insueta non ignorantibus, admirationis aliquid evenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatem hujusmodi declarandam, quod meas levissimas & imperitas nunc illis opponere non deceret; ideo omissis omnibus visionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus episcopus Alexandrinus se vidisse, suis ad me diebus plurimis jam elapsis destinatis litteris affirmabat, breviter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum anno completo, in die nativitatis gloriosissimi Johannis Do-

mini præcursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more solito in ecclesia solus ante altare ejusdem præcursoris Domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam & excellentiam multa spiritûs dulcedine contemplaretur, repentino somno aliquantulum obdormivit; & ecce in ecclesiam, (ut sibi clarissimè videbatur,) binatim quorumdam speciosissimorum hominum, ultra humanam æstimationem cantus alternatim suavissimos concinentium, turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidem flectentes genua, ad sedendum singuli se ponebant. Quumque illorum hominum jam esset ecclesia valde plena, post omnes duo viri eminentiores cæteris, in toto similes atque pares, infinities sole lucidiores, stolâ induti lucidissimâ, candidissimâ, auro & gemmis undique ineffabiliter rutilante, venientes, ecclesiam pariter intraverunt. Ad quorum introitum omnes in ecclesia residentes, protinus flexis genibus eisdem summam reverentiam persolverunt. Tunc duo illi viri ante altare ab eisdem reverentiâ exhibitâ, in duabus cathedris aureis mirâ lapidum pretiosorum varietate & pulcherrimè decoratis, sibi à quibusdam pulcherrimis juvenibus præparatis, ambo pariter consederunt, & sic silentes aliquantulum permanserunt. Interim inter illos silentio facto, cœpit alter eorum duorum alterum impellere ad loquendum. Quumque longa ad invicem altercatio oriretur quis primò inciperet prædicare, cœperunt singuli, ut Hieronymus Johannis (cujus erat die illa solemnitas) laudes & magnificentias explicaret, magnis vocibus acclamare. Tunc unus illorum sermonem mox incipiens laudes beatissimi præcursoris Domini tanta loquelæ dulcedine, tantoque verborum ornatu, necnon & sententiæ gravitate contexuit, quod fas non esset linguæ hominum declarare. Finito itaque sermone illo, alter (quem Johannem baptistam cuncti qui aderant nominabant,) eidem grates referens multiplices, hoc circumstantibus ad ejus gloriam & honorem est locutus. Socius iste meus charissimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria, æqualis etiam in sanctitate, seriem mearum laudum est hactenus prosequutus; idcirco dignum est ut ejus laudibus nunc insistam. Hic verè lux est ecclesiæ, tenebras effugans errorum, & cunctos illuminans homines veritatis claritate cæcos. Hic fons est aquæ sapientiæ salutaris, ad quem sitientes dum accedunt, largissimè satiantur. Hic arbor altissima, cujus cacumen cœlum adscendit, sub cujus doctrinæ frondibus de suavi ejusdem oris fructu, aves cœli, (scilicet homines multùm intelligentes,) & bestiæ terræ, (scilicet homines parum intelligentes,) uberrimè satiantur. Hic mecum fuit in seculo eremita, & certè non minus mè carnem abstinentiis maceravit. hic mecum virgo nitidus atque purus. hic mecum fuit prophetico spiritu illustratus. hic mecum doctor exstitit veritatis. Ego propter justitiam & veritatem vitam corpoream dereliqui: hic etsi sic non amiserit vitam corporalem propter justitiæ & doctrinæ suæ perspicacissimæ veritatem, tempus suum tamen totum gessit in seculo in martyrio, afflictionibus & dolore. Ego christianæ fidei præcucurri nuntius & gentium invitator: hic postmodum veniens ejusdem fidei exstitit sustentator, & ab hæreticis eamdem lacerantibus defensator. Ego semel in baptismate manibus propriis Christum tetigi in Jordane: hic ipsum non solùm manibus propriis habuit multoties in altari; sed & ore proprio manducavit. Hic mihi in sanctitate per omnia fuit æqualis; nunc autem æquali ambo æternæ vitæ præmio insimul congaudemus. Hæc & alia multa prosequente beato Johanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit totaliter memoriæ commendare, jam horâ diei primâ adveniente, ecclesiam custos intrans episcopum intuitus dormientem, eumdem manibus excitavit. Exspergefactus itaque pontifex, stupore & admiratione & gaudio admodum plenus, quæ viderat custodi cum lacrymis enarravit; deinde illo die Missam solemnissimè celebrans, visionem mirabilem omni populo declaravit.

XXVI. Sunt infinita plura quæ dici possent miracula verissima & utilia enarranda, quàm ea quæ in brevi hoc opusculo sunt scripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legentibus tædii oriatur, uno solo miraculo, quod nondum expleto mense in Bethleem peractum est, perfectus huic operi finis erit. Die Dominico transacto post octavas Pentecostes, omnibus meis suffraganeis episcopis, & multitudine maxima tam virorum quàm mulierum in ecclesia, in qua sacratissimum quiescit Hieronymi cadaver, insimul congregatis, honore debito & veneratione tam debita quàm devota; primò egomet sacris indutus vestibus, ad locum foveæ in qua corpus venerandum jacet, accedens, terram cœpi effodere sepulturæ, quatenus sacratissimum illud corpus inde ablatum, in tumulo marmoreo mira pulchritudine undique decorato, quod hac de causa fuerat fabricatum, postmodum poneretur. Quum jam fovea foret vacua, cunctis cernentibus corpus sanctissimum in medio foveæ, tanquam in aëre à nulla parte terram tangens permanebat integrum, nec corruptione aliqua violatum. Quod inde elevantes cum odore tam vehementi & suavi, quod talem olfactus hominum nunquam sensit, collocavimus in altari, quatenus à populo reliquiæ sanctissimæ viderentur. Quot autem illo die me cunctisque qui aderant adstantibus sint peracta miracula gloriosa, explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sexdecim illas reliquias tangentes facie, visum protinus receperunt. Tres præcipuè Dæmoniaci catenis vincti, in illam ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati, sunt protinus liberati. Mulieris cujusdam viduæ pauperculæ puerulus, ejus unicus filius, in ecclesia fuit præ gentium multitudine suffocatus; quem mater mortuum inveniens, dolens & lugens, mox in ulnis puerile cadaver ad foveam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi, deferens, eum in foveam projecit, hæc dicens verba: Sancte Hieronyme gloriose, hinc non recedam, donec restituas mihi unicum meum filium quem amisi. Mirabilis certè Deus in Sanctis suis, faciens prodigia insueta. Statim ut terram exstincti pueruli corpus tetigit, eidem anima est conjuncta. Quidam vir corpus cujusdam sui filii de sepultura, in qua per triduum jacuerat, extractum, mox ad foveam illam detulit, & illud in foveam sic projecit: qui juvenis fuit illico vitæ pristinæ restitutus. Innumerabilia pene forent miracula, quæ peracta sunt à mane usque ad vesperas, quo quidem tempore gloriosum Hieronymi cadaver de fovea dissepultum in altari exstitit collocatum. Sed tamen hujusmodi miracula ulterius non procedam. Unum, quod nocte sequenti accidit, non silebo.

XXVII. In hora ergo vespertina corpus illud sacratissimum in monumento quod præparavimus, posuimus: sed manè monumentum vacuum est inventum, & corpus sanctissimum foveæ pristinæ invenimus restitutum. Quod dum ego plurimùm admirarer, nocte sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparens in visione, plurima mihi grandia patefecit. Sed inter cætera, talia mihi verba dixit: Noveris, Cyrille, quod corpus meum de fovea in qua jacet nullatenus extrahetur, quousque civitas Jerusalem ab infidelibus capietur: quo quidem tempore Romam delatum, ibidem multo tempore requiescet. Ad hæc exspergefactus, quæ videram cunctis episcopis & aliis viris catholicis enarravi. Quid & quando hæc evenient aliter non cognosco. Si quid utile aut bonum in hac epistola dixi, non meis, sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur. Si quid verò superfluum, inutile & non bonum, solùm meæ insipientiæ & negligentiæ causâ hoc accidisse ab omnibus judicetur. Mei, Augustine charissime, in tuis orationibus memor esto.

FRAGMENTUM S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO TRIBUTUM A S. THOMA,

Opusc. 1. contra errores Græcorum cap. 67. tom. 17. p. 9. col. 1.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum :] Tu cum fine, & ego sine fine cum omnibus quos loco tui ponam; plene & perfecte, sacramento & authoritate cum eis ero, sicut sum & tecum.

L*AUNOIUS epistola ad Paulum Ratuynum Parisiensem Theologum, qua multa similia excutit testimonia, à sancto Thoma in Opusculo contra errores Græcorum objecta, hujus quoque* νοθείαν *probat. Nam 1° quo ex opere id sumserit sanctus Thomas, seu potius ille qui eam testimoniorum collectionem adornarat quam in hoc Opusculo defendit & explicat sanctus Doctor, non significatur. 2°. Nimia in hoc testimonio elucet affectatio, ut certa appareant fraudis vestigia. 3°. Nec ipsi S. Thomæ plane explorata fuit horum testimoniorum fides, cum in præfatione ad Urbanum IV. hoc Opusculum se suscepisse fateatur, ad amoliendam quæ in his testimoniis inhærere videbatur offensionem.*

VARIANTES LECTIONES
MINORIS MOMENTI.

QUONIAM ex variantibus Cyrillianorum operum lectionibus, catholicæ fidei adversarii Catecheseon interpolationis accusandarum ansam sumsere, studiosius lectionum varietatem adnotandam judicavi; ut ea nec tanta quantam jactant, nec tanti momenti, ut auctoris sensum commutaret, esse ostenderentur. In textu ad imam oram paginarum quæ aliquo modo notabiles erant, varietates adscripsi; eas in hunc locum rejeci quæ minoris momenti erant. In hoc porro indice eas solùm adscribo quæ sive ad intelligentiam textûs, sive ad elegantiorem ejus constructionem, si quis eis uti velit, utilitatis aliquid habeant; cum emendationibus à nobis in textu factis, quæ non satis graves visæ sunt ut iis notas nostras nimis jam prolixas oneraremus. Ab hoc porro indiculo rejecimus primò perspicua sive librariorum in mss. sive typographorum in præcedentibus editionibus, vitia & menda; hæc enim non debent in varietate lectionum numerari. Secundò eas varietates quæ in una tantùm particula, aut voce ejusdem significationis, pro altera posita constant: aut in verborum inversione sensum non lædente; additione aut detractione vocis minime necessariæ; prætermissione phrasis, cujus perspicua causa est in eodem vocabulo proximè recurrente; similibusve minoris momenti rebus, quæ lectori nullam gratiam præstant. Si quis fidem meam accuset, propositi sunt in majoribus bibliothecis, quos in testimonium produco libri, ex notis quibus unumquemque adsignavi facilè reperiendi.

PROCATECHESIS.

PAgina 1. a 2. Deest οἱ φωτιζόμενοι, & νοητὰ in Reg. cod.
Pag. 2. a 5. ὑμῖν. Reg. Roe, Casaub. ὑμῶν.
c 1. Deest τὸ σῶμα, Reg.
Pag. 3. a 1. ὑπογραφὰς. Reg. ἐπιγραφὰς.
c 8. Deest τὸ ante συμπόσιον, Reg.
Pag. 4. a 1. ἵνα καὶ συνάξεις. Roe & Casaub.
2. ἵνα καὶ ἀνάξεις. iidem.
b 4. Roe & Casaub. καὶ τὸ ὄνομα, &c.
Pag. 5. a 6. Roe & Casaub. προθεσμία τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἡ δοθεῖσα πρὸς μετάνοιαν. ἔχεις πολλήν. Lectio non contemnenda.
7. Deest in Reg. καὶ ἐκδύσασθαι, καὶ ἀποπλύνασθαι, & in Roe & Casaub. καὶ ἐνδύσασθαι.
Pag. 7. b 2. κἂν ἐφορκισθῇς, Roe, Casaub.
5. μολύβδῳ. Roe μολίβῳ.
7. ἀνοίκεια. Reg. μεμιγμένα.
c 2. ποιήσῃ. Roe & Casaub. ποιῇ σύ.
7. καὶ τὴν παράκειμ. Reg.
Pag. 9. a 8. Deest in Reg. δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Χριστοῦ.
b 8. λέγε τῷ. Roe, Casaub. λεγέσθω.
c 1. τί βλάπτῃ; Roe, Casaub. Grod. τί βλάπτει;
d 4. λάβῃς. Ottob. μάθῃς.
9. ἐπορκισμῶν. Roe, Casaub. ἐφορκισμῶν.
Pag. 10. a 8. & 9. ἐπορκισμὸς, ἐπορκιζόμενοι. Roe ἐφορκισμὸς, ἐφορκιζόμενοι.
c 5. συλλόγος. Reg. λόγος. Roe, Casaub. χόρος.
Pag. 11. a 7. τότε, Roe & Casaub. ὅτε.
b 8. ὅτε Roe, Casaub. τότε.
Pag. 12. a 1. ὅτε. Reg. πότε.
2. φαιδροὶ τῷ σώματι. Roe, Casaub. Grod. φαιδρῷ (Roe φαιδροὶ) τῷ σχήματι, *splendido amictu*. non male.
Pag. 13. a 2. παραμείνας. Roe, Casaub. παραμένης.
Pag. 14. a 3. παραπτωμάτων. Roe, Casaub. ἁμαρτημάτων. Grodec. πραγμάτων.

CATECHESIS I.

Pag. 16. lin. 1. Desunt in cod. Roe verba τῶν ἐν ἁγίοις πατέρος ἡμῶν.
c 5. ὑμῖν. Roe, Casaub. καὶ ὑμῖν.
7. ἐνταῦθα. Prevot. edit. 1608. καὶ ταῦτα, forte pro κἀνταῦθα.
Pag. 17. c 1. γονέων. Roe, Casaub. γονέων.
4. Deest καὶ πιστὲ, Roe.
Pag. 18. a 7. Deest ἁγίας, Roe, Casaub.
b 2. Deest ἐκείνην, Coisl.
c 6. ἐν καιρῷ. Ottob. τῷ ἐν καιρῷ.
Pag. 19. a 4. Deest ἡδέως, Coisl. Roe, Casaub. Grod.
9. δεδώρηται. Roe, Casaub. δωρεῖται.
10. Coisl. καὶ ὀλίγα.
b 9. Roe, Casaub. καὶ πρίν.
Pag. 19. c. 6. με ὑστερήσει. Coisl. μοι ὑστερ. Ita videtur legisse Vulg. interpres Psalmorum.
9. Χριστός. Coisl. υἱός.

CATECHESIS II.

Pag. 21. a 3. Deest χειραγωγοῦσα, Coisl. & ejus vocis loco habetur καί.
b 6. Deest βλάστημα προαιρέσεως, Roe, Casaub.
Pag. 22. a 6. Deest πνεῖ Roe, Casaub.
8. Deest ἐκ προαιρέσεως, Roe, Casaub. Grod.
b 9. καίεται, Roe, Casaub. καὶ καίεται.
d 7. καθέστηκας τοῦ. Roe, Casaub. καθ' ἑκάστου.
Pag. 23. a 9. θεραπεύει. Roe ἰατρεύει.
c 1. Roe, Casaub. Ἀρχάγγελος γὰρ ὢν ἀγαθὸς, ὕστερον Διάβολος ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν ἐκλήθη.
Pag. 24. b 6. Deest τις post ἐρεῖ, edit. an. 1640.
c 2. εἴπωμεν. Roe εἴπῃ τις.
3. Deest τὸν πεπραμένον, & lin. seq. τὸν ὀδυνῶντα, Roe, Casaub.
7. ἑαυτούς. Roe, Casaub. ἑαυτῶν.
d 2. Deest ἁμαρτωλῶς, Roe, Casaub.
3. ὁ γὰρ λῃστής. Edit. an. 1608. καὶ γὰρ ὁ λῃστής.
5. χωρεῖ. Roe, Ottob. 2. ἔρχεται.
Pag. 25. c 3. μικρὰ. Roe, Casaub. καὶ μικρά.
d 3. χρόνοις. Roe, Casaub. τὸν χρόνον.
5. ἔνδοσιν διδοὺς μετανοίας. Roe, Casaub. διδοὺς ἔννοιαν τῆς διανοίας.
ibid. Deest in Roe & Casaub. βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα.
Pag. 26. b 1. Deest τοῦ Ἰσραὴλ, Roe, Casaub.
b 7. τὸν Θεὸν. Roe, Casaub. τὸν πατέρα.
8. Deest διὰ, Roe, Casaub.
d 1. οἴδαμεν. Roe, Casaub. οἶδας.
Pag. 27. a 1. ἀναμάρτητος. Roe, Casaub. ὁ ἀναμάρτητος.
ibid. τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Roe, Casaub. τῶν ἁμαρτιῶν ἡμᾶς. Ottob. 2. τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν τὸν ῥύπον καθ'.

Pag. 27. b 1. προφήτης, ἔλεγχος, &c. Roe, Casaub. προφήτης ἔλεγχος, ταχὺς ἰατρὸς τοῦ τραύματος.
9. Deest τοῦ, Roe, Casaub.
c 5. ὀξυτάτην ἔχει τὴν ἰατρείαν. Roe, Casaub. Ottob. 2. ὀξύτατα καὶ τῆς ἰατρείας ἀπέλαυσεν.
Pag. 29. a 7. ἐπὶ τῷ βωμῷ. Roe, Casaub. ἐπὶ βωμοῦ.
c 8. Post καρτερεῖν, additur τοῦτο, Roe, Casaub.
d 7. Deest ἀποθνήσκεις γὰρ σύ. Roe, Casaub.
Pag. 30. a 4. Deest καὶ ὅτι δεῖ ζῆν, Roe, Casaub.
6. ἀπόφασιν. additur τὴν, Roe, Casaub.
Pag. 31. a 4. Χερουβίμ. Ita nos ex Coisl. Editi Χερουβίν.
c 6. Deest καὶ τὸ ὕψιστον ηὐλόγησα. Coisl.

CATECHESIS III.

Pag. 39. c 5. Deest καὶ συνθήκαι, Roe, Casaub. Grod.
Pag. 40. a 2. θύρας. Roe, Casaub. χάριτος.
3. Deest in Roe & Casaub. Εἰσήνεγκε, &c. usque ad Αγαλλιάσθω exclus.
Pag. 41. c 1. εἰσελεύσεται. Coisl. οὐκ εἰσελεύσεται.
Pag. 42. a 6. Θεοῦ, deest in Roe, Casaub. ut & in Scriptura.
c 9. μείζονες. Editio an. 1608. μείζων.
Pag. 43. b 6. Deest τὴν, Roe, Casaub.
Pag. 44. e 1. βασιλείαν. Coisl. σωτηρίαν.
Pag. 45. c 6. προσέδραμεν, Roe, Casaub. addunt τοίνυν. Coisl. habet προέδραμεν, *praecurrit.*
Pag. 46. b 2. τολμήσας. Roe, Casaub. τολμήσης.
c 1. ἤδει γὰρ καὶ πρό. Coisl. ὅσα ἤδει καὶ πρό.
8. ἐπιχεῖ. Coisl. ὑπηχεῖ.
Pag. 47. c 6. ἐκπλυνεῖ Roe, Casaub. ἐκπλυνεῖ. Coisl. addit πάντα ante τὸν ῥύπον.
d 7. εἰ καλή. Coisl. ἡ καλή.
e 3. ὑμᾶς. Roe, Casaub. ἡμᾶς.
Pag. 48. a 1. τῆς νηστείας. Coisl. Roe, Casaub. τῶν νηστειῶν.
3. ἀμώμως. Roe, Casaub. καὶ ἀμώμως.

CATECHESIS IV.

Pag. 51. a 3. Deest χιλιαδεῖσα, Coisl. Roe, Casaub.
d 5. ἀγαθοποιόν. Coisl. ἀγαθόν, & omittit ὀλεθροποιόν.
Pag. 52. b 1. προσδέχεται ὁ Θεός. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. δεκτὰ παρὰ Θεῷ.
b 4. καὶ βλασφημεῖν. Iidem βλασφημεῖν δέ.
7. κενῆς. Coisl. Bodl. καινῆς.
c 9. εἰς αὐτήν. Coisl. αἱ εἰς αὐτ.
e 2. ἀγαθοῦ. Roe, Casaub. Ottob. καλοῦ, ut apud Apost.
7. ἀναζωπυρηθῶσι. Roe, Casaub. ἀναζωπυρήσωσι. Coisl. ἀναζωπυρωθῶσι.
Pag. 53. c 7. οὐρανοῦ. Roe, Casaub. αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ.
Pag. 54. a 4. φύσει. Coisl. φύσεσι.
c 3. σοι. Coisl. Roe, Casaub. σοῦ.
4. δόγμα. Coisl. δογμάτων. Roe, Casaub. τῶν ἄλλων δογμάτων.
Pag. 55. a 4. μετά. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. κατά.
9. Deest διὰ τὸν πατέρα, Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 56. b 3. ἡμῖν. Coisl. ἡμῶν.
Pag. 57. b 2. τότε. Coisl. Roe, Casaub. ποτέ.
3. ὡς Θεός. Coisl. Roe, Casaub. Grod. ὅτι Θεὸς ἦν. Ottob. ὡς Θεός ἐστι.
Pag. 58. a 1. Deest δυνάμει Πατρός. Coisl. Casaub.
8. καὶ τριῶν. Roe, Casaub. Ottob. ἢ τριῶν, ut in Matt.
Pag. 59. a 5. Deest ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενον, Coisl. Roe, Casaub.
6. Deest οὐράνιον, Coisl. Colb. Roe, Casaub. Bodl. Morel.
Pag. 60. c 8. ἀπαθανατίζοντα. Colb. ἀπαθανατίσαντα.
Pag. 61. b 1. φρύγανον. Roe, Casaub. Ottob. Bodl. φρύγανα, ut in Bibl.
Pag. 63. d 10. τὸν ... λόγον. Roe, Casaub. τῶν ... λόγων. Coisl. τῷ ... λόγῳ.
Pag. 65. d 3. προκείμενα. Roe, Casaub. ἐλπιζόμενα.
Pag. 66. c 6. πλειόνων. Editiones omnes ante Oxon. πλεῖον.
9. ποσούτην. Coisl. Roe, Casaub. ποσούτης.
d 3. νεκρούμενον. Edit. ante Oxon. νεαρούμενον.
Pag. 67. a 4. συγχορδίσωσιν. Roe, Caf. Ottob. συγχορδίσωσιν.
Pag. 68. d 2. πρὸς Αλεξάνδρειαν. Casaub. πρὸς τὴν Αλ. Coisl. Roe, Ottob. περὶ τὴν Αλ.

Pag. 69. a 8. Ἰησοῦς υἱός. Coisl. Roe, Casaub. Ἰησοῦ υἱέ.
9. Deest μετὰ τὸν Ναυῆ, Roe, Casaub.
b 9. Ἄσμα. Roe, Casaub. ᾄσματα.
c 3. Deest εἰκοσιδευτέρα. Coisl. sed habet τῆς παλαιᾶς διαθήκης εἰκοσιδύο.

CATECHESIS V.

Pag. 72. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Coisl. Deest tantum σχεδιασθεῖσα, Roe.
Pag. 74. a 4. Deest in Roe & Casaub. Καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος.
Pag. 75. b 1. ἐν τῷ βαπτίσματι. Coisl. διὰ τοῦ βαπτίσματος, sicut in Vulg. Lat.
Pag. 76. b 2. προσέπεσεν ἡ ἀδελφή. Coisl. προσέπεσον αἱ ἀδελφαί.
4. ἀποκριναμένης ἐκείνης Coisl. ἀποκριναμένων ἐκείνων ἔλεγεν.
c 1. ἐκ νεκρῶν. Roe, Casaub. Ottob. νεκρόν.
Pag. 77. b 9. ἐντεῦθεν. Coisl. Roe, Ottob. ἐνθένδε.
Pag. 78. b 6. Deest ἐνάντιος, Coisl.

CATECHESIS VI.

Pag. 86. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Roe: σχεδιασθεῖσα tantum, Coisl.
8. αἰσχυνθήσονται. Ottob. αἰσχυνθῶσιν, ut in Ald. Bibl. Coisl. addit καὶ ante οὐκ.
Pag. 89. d 5. Deest Ἰησοῦς, Coisl. Grod.
Pag. 90. b 6. Deest σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, Grod.
d. 2. ἐστι. Coisl. Grod. ἔσται.
3. Deest Θεὸν ὄντα. Morel. Bodl. Colb.
Pag. 91. a 5. Deest ἂν Colb. pro quo habet Coisl. ὅ.
c 3. ἀποτετυχήκασι. Ita reposuit Oxon. edit. ex Roe, Casaub. Coisl. & Ottob. In prius editis ἀπετυχήκασι.
7. ἐπλάσθησαν. Roe, Casaub. ἐπλάσαντο.
d 2. ἠθέλησας. Colb. Prevot. edit. 1608. Morel. Bodl. ἠθελήσατε.
Pag. 92. a 2. ἔτοι, Coisl. ἤ ἔτοι.
b 2. οὐράνιος. Colb. Roe, Basaub. ὁ οὐράνιος.
d 4. ὅσα. Coisl. Ottob. Roe, Caf. ἅ, ut in sacr. text.
5. εἰ ἃ ἡτοίμασεν, &c. Ottob. addit ἡμῖν, Roe, Casaub. sic: εἰ τοίνυν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθά, ἀπειλήφαμεν, &c.
e 7. Deest ἀγαθοῦ καὶ μεγάλου, Grod.
Pag. 93. c 8. υἱὸς Θεοῦ. Roe, Casaub. Ἰησοῦς Θεός.
d 2. ἐκίνησεν. addunt Coisl. & Ottob. ἐκ τῶν οὐρανῶν.
Pag. 95. a 3. Deest in Roe & Casaub. εἰ ἡ δυνάμενος, usque ad κατηγορεῖσθαι incl.
Pag. 96. b 9. Θεοῦ, Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Χριστοῦ.
c 9. Deest ῥήματα in edit. ante Oxon. habetur in codd. Coisl. Ottob. Colb. Bold. Roe, Caf.
d 1. οἱ καί. Has voces addidimus ex codd. Roe, & Casaub.
Pag. 97. a 1. Ἐβιωναῖοι. Ita scripsi ex Coisl. Editi Ἐβιοναῖοι.
c 4. ὅλως. Casaub. Roe θεοὺς ὅλως.
Pag. 98. a 7. καὶ ἐξ ἐκείνων δέκα, &c. Roe, Casaub. καὶ ἐξ ἐκείνων δέκα ἄρσενας, καὶ δέκα θηλείας. Emendat haec lectio errorem, quo Cyrillus ex decem aeonibus duodecim alios genitos refert: sed alterum inducit, quo viginti tantum pro viginti duobus substituuntur aeones.
9. βλέπε. Ita Oxon. edit. juxta codd. Roe, Caf. Bodl. Grod. Coisl. Colb. Anteriores editiones, βλέπεις.
b 3. ἄν. Coisl. Ottob. ἦν.
c 1. φησὶ γάρ. Coisl. φησὶν ἡ γραφή.
2. τολμᾷ. Bodl. τολμῶν.
Pag. 99. c 1. αὐτοῖς. Roe, Casaub. αὐτήν.
3. μήτε. Coisl. μηδέποτε. Roe, Casaub. μήποτε. Ottob. μή.
Pag. 102. a 6. ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μεταλθεῖν. Siculus ἐκεῖθεν εἰς τὴν Περσίδα μετῆλθεν.
b 2. συνελαυνόμενος. Pet. Sic. ἐλαυνόμενος.
c 1. συγγενῆ. Sic. συγγένειαν.
4. Deest ὡς υἱόν, Roe, Casaub. At Pet. Sic. legit ὡς οἷόν τι.
Pag. 103. a 1. εἶναι τόν. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. καὶ τόν.
c 3. αἰσχύνῃ. Coisl. Ottob. Roe, Caf. αἰσχύνης ἐστίν.

Pag. 103. d 2. ἐναντίος ὢν ψυχᾶς. Sic ἐναντίως ψυχὰς ὢν.
Pag. 104. a 5. ὀφείλῃ. Sic addit, ὡς Παράκλητος.
c 6. τῷ. ita scripsi loco τῷ, ex Coisl. & Colb.
Pag. 105. a 1. τόπον. Sic. αὐτόν. Coisl. Roe, Casaub. ταῦτα.
Pag. 106. a 7. ταῖς καρδίαις. Coisl. Roe, Casaub. ταῖς καρδίαις. Sic. ταῖς ψυχαῖς.
b 2. Deest κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, Sic.
6. ταῖς παραβολαῖς. Ottob. πάσας παραβολάς.
Pag. 107. b 8. Deest τὸ, Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 108. c 2. ἀποδιδόντες, Sic. ἀνταποδιδόντες.
Pag. 109. c 5. ἄνθρωπε. Sic. λέγε μοι.
Pag. 110. c 6. πατήσητε, Coisl. Ottob. τηρήσητε, Roe, Casaub. τηρήσατε. Genov. vet. πατήσαιτε.

CATECHESIS VII.

Pag. 112. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα. Coisl. Roe,
c 2. κατ' ἐκείνους. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. κατ' ἐκείνων, *contra illos.*
Pag. 113. b 2. τοῦτο. Roe, Casaub. τοῦτον.
Pag. 114. b 1. Deest πάντων, Roe, Casaub.
Pag. 116. a 4. πατέρα ἡμῶν. Coisl. πατέρα μου καὶ ὑμῶν. Roe, Casaub. πατέρα ἐμοῦ καὶ ὑμῶν.
6. ἐπαγαγὼν. sic posui ex codd. Roe & Casaub. loco ἐπαναγαγὼν. Coisl. ἐπάγων.
c 3. Deest καὶ θέσει, Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 117. a 6. τούτῳ. Edit. an. 1608. τοῦτον, p. τούτων.
Pag. 119. a 7. οἱ πατέρες καὶ μητέρες. Coisl. absque οἱ, πατέρες καὶ μητέρες.

CATECHESIS VIII.

Pag. 121. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Coisl. Roe, Casaub.
ibid. Deest τὸ Coisl. Grod.
Pag. 123. b 6 Deest πάντων, Ottob. Roe, Casaub. Grod. ut in Bibl. Aldinis.
c 2. Θεός. Coisl. Grod. Κύριος.

CATECHESIS IX.

Pag. 126. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα. Coisl. Roe, Casaub.
5. Deest πάντων. Iidem.
Pag. 127. a 1. Deest οὐκ in edit. gr. lat. ante Oxon. quæ id addidit ex Roe, Casaub. Bodl. Morel. suffragantur Coisl. Ottob. Genov.
7. Deest αὐτοῦ Roe, Casaub. at Bodl. habet αὐτός.
9. ἀναλόγως. Coisl. Ottob. addunt ἑκάστῳ.
Pag. 128. a 3. Deest διὰ τὰς ἐκτεταμένας τῶν ἀθλων. Colb. Morel. & Bodl. in quo horum omnium verborum loco habetur tantum ὑπό.
b 1. Deest εἰς εἴδη usque ad τὸν οὐρανόν incl. Morel.
5. εἶπεν. in omnibus editionibus anterioribus erat, εἶπε γάρ. illud γάρ sustuli, ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod.
6. πόνειροι οἱ. Roe, Casaub. πόνειρα τά.
c 4. δι' ὑετῶν. Roe, Casaub. τὸ δι' ὑδάτων.
Pag. 129. d 3. ποτὲ δὲ πολλάκις. Particulam δὲ adjeci ex codd. Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 130. c 6. ἐπίσταται. Colb. ἐπίσταται, ut in codd. Alex. LXX. & Vulg.
ibid. διαχείσεις. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. διάχεισιν, ut in Bibl.
Pag. 131. b 7. αὐτῆς. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. αὐτῶν.
d 1. συντριβήσονται. Ottob. Roe, Casaub. ut LXX. Rom. edit. συντριβήσονται.
Pag. 132. c. 3. πρηνῶς ἔπεσε. Ottob. ἡ πρηνὴς. ut in sacr. Textu.
7. ἑαυτοῦ. Roe, Casaub. σεαυτοῦ.
c 2. ἐν κινδύνοις. Coisl. ἐγκινδύνοις.

CATECHESIS X.

Pag. 136. a 5. Deest ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα. Roe, Casaub.
c 4. Deest ἐὰν γὰρ ἀρ. &c. usque ad ἀποκαλύψῃ incl. Roe, Casaub.
c 2. Deest ἐὰν μὴ καί σὺ, &c. usque ad οὐκ ἔχεις incl. Colb. Bodl. Morel.
Pag. 137. a 1. τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Coisl. τοῖς λέγουσιν Ἰουδαίοις.
5. πιστοῖς. Roe, Casaub. Coisl. Ottob. πιστεύεις.

Pag. 137. b 8. κείμενος. Bodl. Morel. κείμενος.
ibid. γινώσκων. Coisl. Colb. Morel. & edit. omnes ante Oxon. γινώσκοντες. Millesf. ex Roe & Casaub. posuit γινώσκων. Ottob. γινώσκων.
d 3. In Coisl. omittuntur verba inter σώζων & λίθος intercepta.
e 4. Desunt οὐχ ὡς, &c. usque ad ἰδικῶς inclus. Coisl. Roe, Casaub. Bodl. Morel.
Pag. 138 b 5. ποικίλος. Ita scripsi ex sola Grod. versionis authoritate & necessitate constructionis. Editi & mss. ποικίλως.
c 3. μένων γὰρ, &c. Roe, Casaub. addunt ἐν ἑαυτῷ.
9. νεύματι πατρὸς, *nutu Patris.* Roe, Casaub. μετὰ πατρὸς, *cum Patre.*
Pag. 139. a 2. θελήματι πατρὸς, deest in Roe & Casaub. at Coisl. & Grod. p. θελήματι habent νεύματι.
Pag. 140. a 2. ἰδεῖν ζῶν. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. ἰδὼν ζῆν.
b 3. τοῦτόν σοι, &c. Coisl. τοῦτον τὸν λόγον σου ποιήσω. Roe, Casaub. τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω, οὐ καθὸ ἐπιθυμεῖς, ἀλλὰ, &c.
Pag. 141. a 2. παρ' αὐτοπροαιρέτου. Deest παρὰ, Colb. & Morel. at in Bodl. omisso παρὰ habetur αὐτοπροαιρέτως.
5. Deest οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι, Grod.
b 3. Deest ὃν Coisl. Grod.
Pag. 142. a 3. Deest περὶ οὗ, &c. usque ad Χριστὸς excl. lin. 7. Grod.
5. Deest πολλοὶ, Coisl. Roe, Casaub. Prevot. vers. & sacro Textu.
c 2. ἱερεύς. Coisl. Roe, Casaub. ἀρχιερεύς.
Pag. 144. b 1. λέγοντος. Genov. addit. πρὸς αὐτὸν, ut apud Paulum.
e 8. ἐπικληθήσεται. Roe, Casaub. sacr. Textus κληθήσεται.
Pag. 145. a 3. Deest ἡμεῖς δὲ, usque ad κοινόν, Coisl.
Pag. 146. c 6. τὸ ἅγιον. Coisl. τοῦ ἁγίου.
d 3. φανόμενος. Coisl. φανόμενον, referens ad τὸ μνῆμα sequens.
Pag. 147. b 4. Deest ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, Colb. Morel. Roe, Casaub.

CATECHESIS XI.

Pag. 149. a 3. Deest ἐν Ἱεροσολ. σχεδιασθεῖσα. Roe, Casaub. Coisl. & τὸ, in Coisl. & Grod.
Pag. 152. d 4. πατρός. Edit. ante Oxon. πρός.
e 6. ὡς. Edit. ante Oxon. ὁ.
Pag. 153. a 2. γίνεσθαι. Edit. an. 1608. γενέσθαι. Edit. 1640. γένεσθαι. Coisl. γίνεσθαι. codd. Roe & Casaub. γίνεσθαι, quos secuta est edit. Oxon.
9. προσφανῶν. Edit. ante Oxon. προφανῶν.
c 6. Deest τῷ ἐκείνου νεύματι. Coisl. Roe, Casaub.
d 2. Deest ἐγέννησε, &c. usque ad μόνος incl. Roe, Casaub.
Pag. 154. a 8. Deest νεύματι γὰρ Πατρός. Roe, Casaub. qui habent ὑπὸ γὰρ τοῦ χειρός.
Pag. 155. a 9. Deest καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγ. οἶδε τὸν γεννήσ. Coisl. Grod. post οἶδε, loco τὸν γεννήσαντα legit τίνα ἐγέννησε.
Pag. 156. c 8. θέλεις. Edit. ante Oxon. θέλῃς.
d 4. τὸν υἱόν. addidi τὸν ex Roe, Casaub.
Pag. 157. a 3. Deest κατὰ τὸν Ἀβεσαλὼν αὐτοῦ π. τῷ πατρί. Roe, Casaub.
Pag. 160. a 9. Deest hæc lin. πάντα δι' αὐτοῦ, &c. Roe, Casaub.
b 10. Deest τῷ τοῦ Πατρὸς νεύματι. Roe, Casaub.
c 7. Deest περὶ πάντων, &c. usque ad δι' οὗ excl. Roe, Casaub.
d 2. ἐπαγγελίας. Coisl. ἀπαγγελίαν.
8. Deest αὐτὸς αὐτῷ, &c. usque ad ποιῶν excl. Roe, Casaub.
Pag. 161. c. 1. Deest πυκνῶς usque ad ἔπηξας incl. Coisl. Roe, Casaub. Grod.
2. κατὰ, Coisl. διά.
9. Deest ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων, Coisl. at Roe & Casaub. sic. ἀλλὰ καὶ ποιητής ἐστιν ὁ Χριστὸς νεύματι πατρὸς τῶν ἀοράτων.
d 6. Deest νεύματι Πατρός. Coisl. Roe, Casaub.

CATECHESIS XII.

Pag. 163. a 3. Deest ἐν Ἱερουσ. χρ. Coisl. Roe, Casaub. Reg.
ibid. τὸ. Coisl. Reg. Grod. τὸν.
c 7. τὸν. Reg. τὸ.
Pag. 165. d 8. ἐξέβαλε. Editiones ante Oxon. ἐξέλαβε.
Pag. 166. c 3. Deest χιλίοις in Reg. Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 172. a 4. Deest ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Roe, Casaub.
Pag. 173. b 3. τοίνυν. Edit. ante Oxon. τῦ νῦν.
d 8. Deest ἐν τῷ παρεῖναι τ̃ καιρὸν, ἀναδειχθῆσῃ, Coisl. Reg. Roe, Casaub. Grod.
Pag. 174. d 1. ὁμολογηθῇ Reg. ὁμολογεῖτε.
Pag. 175. a 1. βασιλεύοντος. Edit. ante Oxon. βασιλεύοντι.
7. ἐκκαίδεκα. Roe, Reg. ἐξ καὶ δέκα.
Pag. 176. a 3. ὅσια. Coisl. Reg. ὅσιον.
b 5. Deest πρόσεχε, &c. usque ad χαρεὶς incl. in edit. ante Oxon. & Grod.
Pag. 177. d 9. ἀποκατεστάθη. Editi ἀπεκατεστάθη. Coisl. Roe, Casaub. ἀποκατέστη. Reg. ἀπεκατέστη.
Pag. 178. d 1. ἀχράντως. Coisl. Reg. ἀχράντε.
Pag. 179. c. 1. ἀπό. Reg. Coisl. ut in Evang. ὑπό.
d 9. & d 1 γινόμενον Reg. γινώμενον.
e 6. ἀντιπρόσωπος. Iid. & Reg. ἀντὶ κτ̃ πρόσωπον.

CATECHESIS XIII.

Pag. 182. a 3. Deest χιλιάδεῖον. Coisl. Reg. Roe, Casaub.
ibid. τὸ. Reg. Ottob. Grod. τ̃.
Pag. 183. a 4. κατεχωσμένοις. Colb. addit καὶ νενεκρωμένοις.
c 3. τῷ σαυρῷ. Colb. τ̃ σαυρόν.
Pag. 184. a 4. ἐπιδημίαν. Colb. οἰκονομίαν.
c 3. ἐπαισχυνόμεθα, ἀρνέμεθα. Coisl. Reg. Roe, Casaub. ἐπαισχύνομαι & ἀρνῦμαι.
Pag. 185. a 3. προφήτην. Colb. προφῆται.
c 5. Deest καὶ μὴ ἐμὲ, Roe, Casaub.
d 1. χεῖρες. Colb. add. αὐτῦ.
2. κατεσκεύαζε. Reg. κατεσκεύαζον.
Pag. 186. b 3. ἆθλον. Id. σέφανον.
d 1. τοίνυν. Colb. νῦν.
Pag. 188. b 7. μύσεις. Colb. μύσεις.
c 6. ἄλλ@ μισθὸς παρ' ὑμῶν χρεωστεῖται. Colb. ἄλλον μισθὸν χρεωστεῖτε.
Pag. 189. c 6. ἔδησαν. Roe, Casaub. addunt συλλαβόντες ex Luc. XXII. 54.
ibid. Deest εἰς τ̃ αὐλὴν τῦ ἀρχιερέως, Colb. Coisl. Reg.
d 4. ἐπειδὴ. Reg. ἀφ' ὗ.
e 5. αὐτοῖς. Colb. Coisl. Reg. αὐτὸς ὁ.
9. ἀνόμοις. Roe, Colb. Coisl. Reg. ἀνόμων.
Pag. 190. a 2. καὶ ὁ, Colb. ὡς καὶ ὁ. Roe, Casaub. διὸ καὶ ὁ.
b 4. ἔμελλεν. Coisl. Colb. Reg. Roe, Casaub. Grod. ἤμελλεν.
6. ἠγωνίαν. Reg. Coisl. Colb. Grod. ἠγωνία.
c 6. αὐτὸν εἶναι ἀπὸ, &c. Coisl. Colb. Reg. ὅτι ἀπὸ τ̃ Γαλιλαίας ἐστίν.
Pag. 191. f 1. Deest μέλλων γδ, &c. usque ad συκλῦ seq. incl. Roe, Casaub.
Pag. 192. c 7. Deest πονηρὸν, Reg. Roe.
d 1. Deest καὶ ἐὰν, &c. usque ad τὸν ἄρτον αὐτῦ, Coisl. Reg.
Pag. 193. a 3. ζωή. Colb. Reg. σωτηρία.
b 9. ἐφ' ἡμᾶς addit Reg. καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.
Pag. 194. a 9. ὃν ζητεῖτε. Iidem τίνα ζητεῖς. Roe, Casaub. ὃν ζητεῖς.
d 4. Deest καὶ αὐτὸς, &c. usque ad πάλιν seq. incl. Colb.
Pag. 195. a 1. ὑπὲρ, Colb. περὶ.
Pag. 196. a 1. Deest ὁ γδ χιτών, &c. usque ad ἐχρησιμεῦσε excl. Reg.
e 5. Deest ἡ γδ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων, in Colb. cod. & edit. ante Oxon.
Pag. 197. b 8. Ἐκκλησίᾳ. Colb. Reg. Roe, Casaub. Grod. ἐκκλησίαις.
c 4. τῶν μετ' αὐτῦ σαυρωθέντων. Coisl. Colb. Reg. τῶν συσαυρωθέντων αὐτῷ. Roe, Casaub. habent μετ' αὐτῦ συσαυρωθέντων.
Pag. 199. a 1. Deest πτίσιν, &c. usque ad κτίσεως incl. Coisl. Colb. Reg. usque ad μόσχων incl. Roe, & Grod.
Pag. 199. a 3. ἅγια. Colb. addit τῶν ἁγίων.
6. Deest πρὸς τὴν τ̃ σαρκὸς καθαρ. Roe.
7. Deest ἔχοντες, &c. usque ad Ἰησῦ, Roe, Gr.
8. Deest ἐν τῷ αἵματι Ἰησῦ, Colb. Reg.
e 5. τ̃ δικαιοσύνης. Colb. νοητόν.
Pag. 201. b 8. Deest καὶ πρεσβυτέρων, Colb.
Pag. 202. c 4. ζητεῖν, Colb. αἰτεῖν.
5. ἐζήτησεν, Colb. ἀνεζήτησεν.
9. νυνὶ παρεῖναι. Reg. συμπαρεῖναι. In Colb. τὸ συμπαρεῖναι, quod positum post πιθέτω σε. In Roe & Casaub. αὐτὸ τῦτο, τὸ σε νυνὶ παρ. &c.

CATECHESIS XIV.

Pag. 204. a 3. Deest χιλιάδεῖον, Roe, Casaub.
Pag. 205. a 4. τὸ πένθος. Addunt Reg. & Coisl. ὑμῶν. at Coisl. habet σραφήτω τὸ πένθος ὑμῶν εἰς εὐφρ.
Pag. 207. a 2. πηγὴ φρέατος. Coisl. Reg. Grod. φρέαρ.
c 8. Deest Καὶ τί ἄλλο, &c. usque ad ζυγὸν ἵνα incl. Roe, Casaub. Reg.
Pag. 209. a 9. Deest καὶ καθ' ὁμοιότητα, Roe, Casaub Grod.
Pag. 210. b 2. Deest βλέπεις πῶς πεπλήρωται τὸ. Reg. Coisl. Roe, Casaub.
c 1. Μαριάμ. Reg. hic & c. 10 Μαρία.
d 1. τότε. Roe, Casaub. πάντοτε.
Pag. 211. a 1. Deest ἐκράτησαν αὐτὸν, ἵνα πληρωθῇ τὸ. Coisl. Reg. Roe.
c 3. Πιλάτε Ita scripsi ex Reg. Coisl. & Roe. Editi, Πιλάτον.
d 8. ἀργυρώνητον. Reg. ἀργυρώνητον. Roe, Casaub. ἀργυροκόλλητον.
Pag. 112. c 3. λόγῳ. Iid. τρόπῳ.
Pag. 213. e 3. Deest καὶ ἐκ χειρὸς ᾅδου, &c. usque ad αὐτοῖς, Roe, Casaub.
Pag. 214. a 5. Deest ἐν ᾅδῃ κλονηθῶ. Coisl. Roe, Casaub.
8. ἠγέρθη. Coisl. Reg. Grod. ἤγειρε. Deest δι' αὐτῦ Grod.
c 3. περιτείχιον. Roe περιτείχιον.
9. ἴδε. Coisl. Grod. ἔφησε.
d 2. πῦ σῦ, &c. Reg. πῦ σῦ θάνατε τὸ κέντρον; πῦ σῦ ᾅδη τὸ νῖκος, ut in sacr. Textu.
d 6. θλίψει με. add. Reg. & Grod. πρὸς τὸν κύριον τὸν θεόν με, ex sacro Textu.
7. ᾅδου. Roe & Casaub. addunt ex Bibliis, κραυγῆς με ἤκουσας, φωνῆς με.
Pag. 215. b 8. ἀνάστασιν. Coisl. Reg. ἀλήθειαν.
4. ὑποτείνει. Coisl. Reg. ἀποκρίνεται.
Pag. 217. d 5. Deest τοῖς, Reg.
e 6. τὸν ὀυρανόν. Coisl. Reg. sacr. Text. τοῖς ὀυρανοῖς.
Pag. 218. a 3. ἀδυνάτῳ. Reg. δυνατόν.
d. 4. Deest εἰ γδ, & seq. usque ad ὀυρανῦ seq. incl. Roe, Casaub.
Pag. 219. a 3. ἀνθρώπῳ. Reg. ἄνθρωπον.
Pag. 220. a 4. τ̃ δυνάμεως. Coisl. & Reg. τῦ Θεῦ.
8. Χριστός. Edd. ante Oxon. Χριστοῦ.
9. Deest καὶ ante ἐγερθεὶς, & ante ἐστὶν, Reg.
b 6. πατρὸς. Reg. Grod. Θεῦ, ut in sacro Textu.
d 7. Deest τὸν, & seq usque ad Ἰησῦς Χριστός. c. 1. incl. in Grod. vers.
Pag. 221. a 2. μετ' post πεδίῳ à me additum ex Coisl. & Reg.

CATECHESIS XV.

Pag. 223. d 10. Deest εἰπωμεν, Coisl. at Reg. habet εἴπωμεν προσκυνοῦντες τῷ δεσπότῃ.
Pag. 224. a 2. ζητεῖτε. Reg. Roe, Casaub. & sacr. Text. θέλετε.
Pag. 225. a 7. ἐκ. Reg. ἀπὸ, ut in Evang.
d 1. Deest τῇ λόγοις, Coisl. Reg.
8. ὥρᾳ γ ὀυ προσδοκᾶτε. Coisl. Reg. Roe, ut in Evang. ᾗ ὥρᾳ ὀυ δοκεῖτε.
Pag. 226. a 7. πρὸς ὑμᾶς. Colb. πρὸς ἡμᾶς.
b 1. Deest ἀλλὰ πρός. &c. usque ad ἀνάξιοι γδ, Colb. Bodl. Morel.
c 6. ἐγείρεται. Roe & Casaub. καὶ ἐγερθήσεται, & omittunt seq. verb. ἢ εἰ;
Pag. 227. a 3. Pro καὶ εἰ, scripsi ex Coisl Roe, Casaub. εἰ καὶ
Pag. 228. b 8. παρενεχθέντα. Reg. Coisl. παρενεχθῆναι.
c 8. ἀποσέλλειν. Casaub. Grod. ἐξαποσέλλειν.

Pag.

Pag. 229. c 8. βασιλείας τὴν ἐξουσίαν. Coisl. Reg. ἐξουσίας τὴν βασιλείαν.
d 4. ἔτος. Coisl. Roe ἔτους.
Pag. 230. a 4. Deest σημείοις τε καὶ τέρασι, Colb. Bodl. Morel.
c 9. τούτης. Colb. ταύτης. Coisl. Reg. Roe, Casaub. ταῦτα.
Pag. 231. a 3. Deest συνήθως. Colb. Bodl. Morel.
8. γνωριζομένης. Reg. γινομένης.
Pag. 232. a 1. τὸ ὑπόστημον. Roe, Casaub. Genov. vet. ἀποτομίαν.
c 1. χάρις. Roe, Casaub. ἀχαριστῶ.
d 3. τὸν αἰῶνα. Roe, Casaub. τοὺς αἰῶνας.
Pag. 233. b 8. Particulam τε addidi ex Reg. Roe, Casaub. Coisl.
Pag. 234. a 1. ἐφ' ἡμῶν. Coisl. Reg. ὑφ' ὑμῶν.
6. Deest οἱ ζῶντες, usque ad ἁρπάζονται incl. Roe, Casaub.
d 1. ἀναστήσονται. Coisl. Reg. ἀναστήσεται, ut legit Hieronymus in Comment.
3. Deest τί ὄψονται; τότε. Coisl. Reg.
Pag. 235. c 1. Deest εἰς, Coisl. Reg. Bodl. Colb. Morel.
Pag. 236. d 4. Deest οὐδὲν γὰρ ἀπόλλυται. Colb. Reg.
6. Deest ἀναγκαστός ἐστι πᾶσα ἐλεημ. Coisl. Bold. Morel. at in Roe & Casaub. ponitur post sequentem phrasim ἀναγκαστός ἐστι πᾶσα νηστεία.
c 4. Phrasis ἀναγκαστός σοι ἐστὶ πᾶσα πτωχεία in Roe, est ante ἀναγκαστ. σοι ἐστὶ πᾶσα πλεονεξία. in Cas. post ultimum ἀναγκαστός, &c.
Pag. 237. a 6. παρέσται. Coisl. Reg. παρέρχεται.
d 1. Deest ἄρα οὐχ αἱρ. usque ad καταγινώσκεσθαι, Colb. Bodl. Morel.
d 6. ἔπραξα. Reg. ἔπαισα.
Pag. 238. d 1. Deest καὶ πωλήσαντα τὴν ἀξίαν, Colb. Bodl. Morel.
6. φόβῳ. Coisl. Reg. Roe, Casaub. τρόμος.
Pag. 239. b 7. Deest βασιλεύει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας, Reg. Roe, Cas.
d 6. ἐδίδαξε. Roe, Casaub. ἔδειξε.
Pag. 240. b 2. Deest τοῦ αἰῶνος Roe, Casaub. Contra Reg. εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
d 8. ὑποταγήσεται. Roe, Casaub. ὑποτάσσεται.
Pag. 241. b 4. Deest καὶ οὐκέτι, &c. usque ad ἀπέθανον, Roe, Casaub.
d 6. παρακαλεῖτε, Roe, Casaub. Grod. παρακαλοῦντες.
8. δηλονότι. Roe, Casaub. Coisl. δῆλον δὲ ὅτι.
c 4. Deest εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπελεύσεται, Roe, Casaub.
8 αἱρετικὴν, Coisl. Grod. Reg. αἱρετικῶν.
Pag. 242. a 8. συμπαρρησιάσεως. Reg. συμπαρρησίασας.
10. Θεῷ. Coisl. Reg. Grod. πατρί.

CATECHESIS XVI.

Pag. 243. a 3. Deest Φιλαδελφία, Roe, Casaub. Deest εἰς τὸ, Coisl.
c 10. ὃ, Coisl. Grod. ἃ.
Pag. 244. a 6. ἡμεῖς. Coisl. εἰπεῖν.
8. Deest καὶ οὐκ ἐστι λυτήριος πατήρ. Coisl.
b 2. Deest μόνον, &c. usque ad μεγίστη lin. seq. excl. Coisl.
4. θεῖόν τι. Roe, Casaub. addunt πρᾶγμα.
c 5. αὐτόν. Iid. αὐτό.
d 9. κατηλθον. add. Coisl. ὡς προείρηται.
Pag. 245. b 4. Deest in Coisl. & in impressis ante Oxon. ἐνταῦθα, &c. usque ad κατῆλθεν incl.
9. τῆς δόξης. Roe, Casaub. τῇ δόξῃ.
Pag. 246. a 5. μετά. Hanc vocem addidi ex Coisl. Roe vero & Casaub. add. δέ.
b 2. Παράκλητον εἰπεῖν τολμήσει. Coisl. hæc uno verbo ὁμολογήσει.
Pag. 249. b 1. Deest τὸ πῦρ ὄμβρον, &c. usque ad κατέρχεται incl. Roe, Casaub.
Pag. 250. d 7. Deest τοὺς λευιτ. usque ad φλόγα incl. Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 251. e 1. Deest πνεῦμα, Coisl.
Pag. 252. a 5. Deest καὶ τῶν μὴ παρόντων. Coisl. Roe, Casaub.
b 8. αἰσχρῶς. Coisl. ἐχθρωδῶς.
9. ἅγιον. Iid. θεῖον.
c 7. ἐνοχύσαι. Iid. ἐν ἰσχύϊ καὶ.
Pag. 253. c 7. μοί. add. Coisl. διὰ πνεύματος ἁγίου.
Pag. 254. c 6. ἐπορκίζοντος. Roe, Casaub. ἐφορκίζ.
Pag. 255. a 6. Deest ὑπὲρ ἡμῶν, Coisl.
c 7. Deest καὶ ἀπολογήσεσθε. Roe, Casaub.
Pag. 256. b 5. τὴν δύναμιν. Coisl. τὴν θεικὴν δύναμιν.
c 1. Deest βλέπε δυνάμεις, Roe, Casaub.
3. Deest παρὰ Θεοῦ. Iidem.
d 4. Deest hæc lin. & seq. initium usque ad τοῦ Θεοῦ incl. Roe, Casaub.
Pag. 258. a 3. προσευχῆς. Coisl. add. σοί.
b 5. ἔπω. Sic scripsi ex Coisl. Roe & Casaub. loco οὐδέπω. Iidem omittunt sequens ἦσαν.
d 6. Deest καὶ αὐτὸ γὰρ κατῆλθε παρ' ἡμῖν, Roe, Cas.
Pag. 259. c 1. Deest καὶ μὴ λυπῶν αὐτό. Iid. Grod.
4. ἐπροφήτευον. Roe, ἐπροεφήτευον. [illegible]
Pag. 260. c 5. Deest παντοκράτωρ. Roe, Casaub. qui & pro ἀπέσταλκε habent ἀπέστειλε.

CATECHESIS XVII.

Pag. 264. a 3. Deest Φιλαδελφία, Roe, Casaub.
d 5. Addidi οὖν ex iisdem & Coisl.
e 5. Addidi τὸ ante θεότητος ex Roe & Casaub.
Pag. 265. a 1. μόνον. Coisl. Roe, Casaub. μόνον.
c 6. οὐ μὴ ἔλθῃ. Coisl. οὐκ ἔρχεται.
d 2. Post εἴρηται add πάλιν Roe, Casaub.
Pag. 266. b 2. Coisl. post αὐτοῦ addit εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν.
c 2. δουλείας. add. Roe, Casaub. ex sacro Textu πάλιν.
6. Deest ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ. Coisl. Roe, Casaub. Grod.
d 8. τῶν ante υἱῶν addidi ex Coisl.
Pag. 267. d 1. ἐπροφήτευσε. Roe, Casaub. προεφήτ.
Pag. 268. b 5. ἐγένετο κάθοδος. Coisl. χάρις ἐδίδοτο.
Pag. 469. a 3. συνεργούσης. Ottob. 1. ἐνεργούσης.
c 1. Deest διδασκομένους, Roe, Casaub.
Pag. 270. a 3. πνεῦμα ἅγιον. Coisl. χάριν.
c 3. Deest οὐδὲ γνώσει, &c. usque ad ὅτι incl. Roe, Casaub.
4. Deest καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. Iidem.
6. ὅ. Coisl. Roe, Casaub. ὄν.
8. ἅ. Coisl. ὅτι.
Pag. 271. a 10. ἕως ἄν. Coisl. Ottob. ἕως οὗ, ut in Evang.
Pag. 272. b 2. σώματι. Roe, Casaub. δυνάμει, & omittunt θείαν ἔνδυσιν καὶ σωτήριον.
d 5. Deest καὶ ξένην. Coisl. Roe, Casaub.
Pag. 274. a 4. πνεύματος μου. Addit Cosl. ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.
b 9. ἡμῖν. Coisl. Grod. ὑμῖν.
c 4. ἁγίας. Coisl. add. ἡμῶν.
Pag. 275. e 1. Deest ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος, Roe, Casaub.
2. ἡ ante χάρις positum in iisdem, & Coisl.
9. συζητητάς. Roe, Cas. Sacr. Text. συζητοῦντας.
Pag. 276. a 7. Deest τῷ ἁγίῳ. Coisl.
c 1. ὅπερ . . ἐνεργήσας. Coisl. ὅπως . . ἐνέργησε.
5. Deest ἐνώπιον βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ, Ottob. 2.
Pag. 277. c 2. ἀπέσταλκα. Id. προσκέκλημαι.
Pag. 279. a 7. ἐπροφήτευον. Iidem προεφήτευον.
c 2. Deest διαμαρτύρεται, &c. usque ad χριστὸν πάλιν incl. Roe, Casaub.
Pag. 280. b 6. ὁ δοὺς. Roe, Casaub. ut in sac. Text. ὁ καὶ δούς.
c 1. δεθέντες. Ott. 2. ut in sac. Text. ἐνοικοῦντος ἐν.
e 1. Deest ἐν ante ἑαυτοῖς, Roe, Cas. ut in sac. Text.
Pag. 281. c 3. Deest ὡς ἐν τῷ κατὰ Ιωάννην εὐαγγελίῳ γέγραπται. Iidem.
Pag. 282. a 1. Deest ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων ἡ δόσις, Roe, Casaub.
c 2. ἕτοιμοι γίνεσθε. Roe ἕτοιμον γενέσθαι.
4. Articulum ὁ ante τῶν ὅλων adjeci ex Roe, Cas.

CATECHESIS XVIII.

Pag. 285. a 3. Deest Φιλαδελφία, Roe. Casaub.
b 4. Deest καὶ τὰ ἑξῆς, Colb. & edit. ante Oxon.
d 1. ἐστι Grod. ταύτην. Roe, Casaub. [illegible] & addunt ἐν ante πτωχείας.
Pag. 286. d 5. Deest φράσις edit. 1631. & 1640.
Pag. 287. a 2. Deest Θεοῦ. Colb. Bodl. Morel.
Pag. 288. c 4. φυτεύεται. Roe, Casaub. γίνεται.
ibid. αὔξησις. Iid. & Ottob. 2. μορφωθεῖς.
Pag. 289. a 2. βλέπεις. Roe, Casaub. φυτεύονται.

Pag. 289. a 3. ὁὧν. Ottob. 2. ὑδάτων.
d 6. σωματοποιῶν. Roe, Casaub. σωματοποιήσας, & omittunt τὸ πεσὸν, & seq. usque ad πλάσας incl.

Pag. 290. c 2. κρίσιν, Roe, Casaub. τῶτο.
c 7. ἀποκατέστη. Legebatur ἀπεκατέστη. correximus mendum grammaticale. Coisl. ἀπεκατεστάθη.

Pag. 291. d 1. Deest ἀλλ' ἐν κατακρίσει, Roe, Casaub.

Pag. 292. c 2. ἐπὶ. Roe, Casaub. ὑπὸ.

Pag. 293. c 5. τὸν νεκρὸν. Ita edit. Oxon. ex Roe, Casaub. Bodl. suffragantur Coisl. & Colb. Edit. anterior. τὸ νεκρὸν.

Pag. 294. a 4. κὴ πάσης τ᾽ αὐτόθι διδασκαλίας, τ. Ita ex Coisl. Grod. Roe, Casaub. reposui pro πάσαις ταῖς αὐτόθι διδασκαλίαις, ταῖς.
9. πρῶτον. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. Grod. πρῶτοι.
c 5. Deest κὴ ὡς ἡ σπλὼν, Roe, Casaub.

Pag. 295. c 3. Deest οὐράνιον σωτηρ. &c. usque ad κληρονομησόμενον incl. Colb. Morel. At pro οὐράνιον σωτηρίαν, Bodl. habet βασιλείαν αἰώνιον.

Pag. 296. d 5. ὑμᾶς. Roe, Casaub. Μωυσῆν.
9. Deest Κύριε, Roe, Casaub. Grod. sac. Text.
ibid. μεγάλη. Roe, Casaub. πολλῇ.

Pag. 298. b 2. Deest καθολικῇ, Coisl.
4. Deest ἔπειτα δυνάμεις, Roe, Casaub.
c 10. Deest ἔθηκε, &c. usque ad εἰρήνην incl. Iid. Grod.

Pag. 299. d 1. ἐν Χειςῷ, Coisl. Ottob. Roe, Cas. εἰς Χειςὸν. post γάρ addunt ὅτι.

Pag. 300. b 1. ἐπαγγελίαν. Colb. Morel. ἀπαγγελίαν.
3. Κυρίε. Roe, Casaub. Grod. Θεοῦ.

Pag. 301. a 8. ἐν θυσιαςηρίῳ. Roe, Casaub. Coisl. Ottob. ἐπὶ τῷ θυσιαςηρίῳ.
d 9. τίς οἶδε. Coisl. τίς ἐγένετο. Roe, Casaub. Grod. Ottob. 2. τίς οἶδε.
e 5. εὐφροσύνην. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. εἰρήνην.

Pag. 302. a 7. δέ. Ita posui pro τε, ex Coisl. Roe, Casaub. Grod.
e 4. Κυρίε. Iid. Ottob. uterque, Grod. sac. Text. σωτῆρος.
6. ἐλπίδα. Iid. Coisl. Ottob. 1. ἐπαγγελίαν.

CATECH. XIX. MYSTAGOG. I.

Pag. 306. c 6. λειμῶνα. Roe, Casaub. λιμένα.

Pag. 307. b 3. φυγαδευτήριον. Roe, Casaub. φυλακτήριον.

Pag. 308. a 1. τύραννον. Roe, Casaub. τυράννε.
2. Particulam πού addidi ex iisd. & Coisl.
8. Deest τῷ, Roe, Casaub.

Pag. 309. b 3. οἰκεῖον. Roe, Casaub. οἰκείε.

CATECH. XX. MYSTAG. II.

Pag. 311. b 7. Deest τὰ Roe, Casaub. qui ὑφ' ἡμῶν loco ὑφ' ὑμῶν habent.

Pag. 312. d 3. πιστεύει. Roe, Casaub. πιστεύεις, & omittunt tres artic. τῷ singulis personis Trinitatis præfixos.

Pag. 313. b 2. ἀληθείᾳ. Roe ἀλήθειαν veram salutem.
c 7. Deest εἰς τ᾽ θάνατον, Coisl. Roe, Casaub.

CATECH. XXI. MYSTAG. III.

Pag. 316. a 1. πάντα. Sic correximus ex Coisl. Ottob. Grod. pro πάντως. Roe, Casaub. ταῦτα.

Pag. 317. e 1. τό. Articulum hunc addidi ex Coisl. Roe, Casaub.

CATECH. XXII. MYSTAG. IV.

Pag. 319. b 2. καθέστηκε. Roe, Casaub. Ottob. καθ' ἰσχὺν.

Pag. 321. c. 8. Deest μυστικὴν κὴ νοητὴν, Scirl.

Pag. 322. a 7. Deest ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ, Coisl. Roe, Casaub. Scirl.

CATECH. XXIII. MYSTAG. V.

Pag. 325. a 4. ῥυπαρίαν. Ottob. κακίαν, ut in Bibl.
b 3. ἐπιθυμοῦντας. Roe, Casaub. ἐπιθυμοῦντι.

Pag. 326. a 6. συνήθεις. Roe, Casaub. συνηθῶς.

Pag. 327. a 7. Deest κὴ ante σπιλώσεις & πάσης, Roe.

Pag. 328. a 3. 4. Deest κὴ & habetur προσφέροντες, Roe, Casaub. Grod.
b 10. μνημονεύηται. Editi μνημονεύητε, quod ex Roe, Casaub. Nicone, Eustratio correxi.
11. ποιήσειεν. Nicon. αὐτοῖς ποιεῖς.

Pag. 329. b. 9. ὑμῶν. Morel. ἡμῶν.
e 3. ἀφίεμεν. Roe, Casaub. ἀφήκαμεν.
8. ἐστὶν post καταβαπτισθῆναι, Roe, Casaub.

Pag. 330. d. 1. ὃν ἐβαπτίσθη. Roe, Casaub. ὁ καταβαπτισθείς.
2. Deest ἄκουε, &c. usque ad πειρασμοῦ seq. incl. Iidem.

HOMILIA IN PARALYTICUM.

Pag. 336. b 1. Ιησοῦς. Reg. Χειςός, & omittit ἡ ante σωτηρία.
c. 2. μέσον. Reg. μέσον, & omittit δέ.
7. Deest ὡς, Reg.
d 1. θεραπεύοντος. Reg. θεραπευτοῦ.

Pag. 337. a 1. εἶχεν. Reg. ἔχει.

Pag. 341. a 5. Deest τοῦ ἐσμυρνισμένου, Reg.
b 8. ὥσπερ, Reg. ὅνπερ τρόπον.
e 1. νεύερον. Reg. ξυερόν.

Pag. 242. a 1. ὁρῶντας. Reg. παρόντας.
d 10. Deest τούτῳ. Ita posui ex Reg. Mill. τούτῳ.

EPISTOLA AD CONSTANTIUM.

Pag. 351. c 1. εὐαγγελίων. Ottob. Grod. ἀγγέλων.

Pag. 353. a 5. παισὶν. Genov. ad marg. πιστοῖς.
d 8. τῶν εὐαγγελίων Grets. Genov. τοῦ εὐαγγελίου.

Pag. 354. d. 3. λαμπρυνόμενον. Ottob. Roe, Casaub. ἐναβρυνόμενον.

HOMILIA IN OCCURSUM.

Pag. 362. a 4. ὑπαπάντην. Coisl. 1. ἀπάντην.
b 2. Deest χαρὰν, ut apud proph. Coisl. 1.
c 6. πᾶσι τοῖς οὐρανίοις. Reg. 1. συμπάσας. Colb. omittit πᾶσι.

Pag. 363. a 3. Deest πᾶσα ἡ κτίσις, Sifan.
7 Deest θυσία, Sifan.

Pag. 364. e 1. Deest πρεσβύτε, Bodl. Colb. Coisl.

Pag. 365. d 2. ἐδάφοις. Coisl. ξηροῖς.

Pag. 366. d. 8. μετὰ τὸ βάπτισμα. Colb. βαπτισθῆν.

EORUM
QUI S. CYRILLUM HIEROS. EDIDERE
EPISTOLÆ DEDICATORIÆ,
PRÆFATIONES, ANIMADVERSIONES SELECTÆ

JOHANNIS GRODECII EPISTOLA DEDICATORIA latinæ ſuæ Cyrillianæ editionis ann. 1564.

Reverendiſſimo in Chriſto Patri & Domino D. GASPARI, *Dei gratia epiſcopo Vratiſlavien. Domino colendiſſimo*, JOHANNES GRODECIUS, *Decanus Glogovienſis, florentem felicitatem.*

CAtecheſeon noſtri temporis, quæ novæ ſemper à novis auctoribus cuduntur, plena ſunt omnia: per quas plerique omnes novatores, opiniones ſuas de religione imperitæ juventuti tradere, & vulgò ſpargere contendunt: ſed ſi quis eas cum veteribus Patrum catecheſibus comparare velit, δὶς διὰ πασῶν diſcrepare ab illis conſpicientur. Tutius autem ac multò conſultius fuerit, principia noſtræ religionis è puris fontibus Patrum haurire, quàm turbidos degenerum filiorum rivulos conſectari. Quamvis enim novi homines iſti de puritate doctrinæ plurimùm glorientur, quam è ſacræ Scripturæ fontibus ſe hauſiſſe fingunt: ſi quis tamen ſano mentis oculo preſſius intueatur, nihil niſi turbidum cœnum & volubiles arenas, ſub ſplendido verbi Dei prætextu ab illis ſpargi conſpiciet. Nam & cum ipſis Scripturis ſacris ſanè intellectis, & cum orthodoxis Patribus, qui eodem ſpiritu quo ſcriptæ fuerant interpretabantur Scripturas, principia & progreſſus doctrinæ illorum minimè conveniunt; & ipſi inter ſe mutuò tam de myſteriis quàm de aliis religionis dogmatibus vehementer diſcrepant. In qua varietate & diſſenſione, puritas & veritas doctrinæ nequaquam conſiſtere poteſt. verum enim nonniſi unum & ſimplex eſſe poteſt: falſum autem, ut noſter inquit Cyrillus, varium eſt ac multiplex. *Cat. 6. n. 13.* Unde iſta varietas catecheſeon nata eſt, dum quælibet ſecta ſuis ſectariis novos tradit catechiſmos, novas myſteriorum inſtitutiones, novos ritus ſacrorum effingit. Quam varietatem & conjunctam illi falſitatem, qui vitare vult, ad puritatem doctrinæ catholicæ & proxima creſcentis Eccleſiæ principia recurrat neceſſe eſt; atque diligenter conſideret, quæ tum fuerint ſacræ inſtitutiones, quæ catecheſes, quæ myſteriorum explicationes. Quod cùm ex aliis vetuſtiſſimis ſanctorum Patrum ſcriptis, tum verò ex his Cyrilli Hieroſolymitani catecheſibus perſpicere licet: quibus ille populum Hieroſolymitanum ad pietatem inſtituebat, & ea ſacroſanctæ fidei dogmata tradebat, quæ nunca novarum opinionum cultoribus vehementer convelluntur. Quas quidem catecheſes, longè commodius eſſe puto è tenebris lucem proferre, & noſtræ tempeſtatis hominibus paſſim legendas proponere, quàm novas aliquas inſtitutiones, utcunque variis elegantiis exornatas, deſcribere. Auctoritas enim & majeſtas doctrinæ chriſtianæ præclara eſt apud antiquos illos & orthodoxos antiſtites, qui ſanam doctrinam & veras eruditiones apoſtolicas, rituſque eccleſiæ à viris apoſtolicis inſtinctu Spiritus-ſancti inſtitutos, in Orientali eccleſia docuerunt, & ad poſteros deinceps litteris mandarunt. Atque hoc ſtudio antiquitatis & ſinceræ veritatis adductus ego, quum ante aliquot annos in Urbe, apud reverendiſſimum & illuſtriſſimum dominum Staniſlaüm Hoſium, cardinalem Varmienſem, nunc ſanctæ Sedis apoſtolicæ in concilio Tridentino de latere legatum ampliſſimum, ac dominum meum clementiſſimum, nactus eſſem græcum exemplar catecheſeôn Cyrilli Hieroſolymitani præſulis vetuſtiſſimi manu-ſcriptum, neque unquam antea, quod ſciam, in ſermonem latinum tranſlatum, aut editum: facturum me nonnullum operæ pretium putavi, ſi illud latinitate donatum, aliis quoque ſinceræ pietatis ſtudioſis paſſim legendum proponerem. In quo opere perficiendo quum verſarer, planèque jam illud peregiſſem, reverendiſſimus dominus D. Jacobus Vchanski archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus regnique Poloniæ primas, antiquitatis priſcæque fidei ſtudioſiſſimus, & in tuenda propagandaque catholica religione vigilantiſſimus: poſtea quàm intellexit me græco-latinas Cyrilli Hieroſolymitani catecheſes habere: (quas ille ante complures annos, Slavonum idiomate conſcriptas, ex Macedonia & Bulgaria nactus fuerat & in linguam Polonicam tranſtulerat,) ſuum exemplar Slavonopolonum earumdem catecheſeôn pro ſua benignitate mecum communicavit, atque ut tranſlatio utraque unà cum origine græca conferretur, diligenter curavit. Quo factum eſt, ut ex mirabili quadam concordia diverſæ linguæ & tranſlationis, conſtans varietas inſtitutionum commodiſſimè eluceſceret. Quamvis enim menda nonnulla & hiatus, qui vitio librariorum committi ſolent, in utroque exemplari non deeſſent: ex mutua tamen collatione ſublatis illis, & quæ deſiderabantur in integrum reſtitutis; ſeries orationis & doctrinæ, ſic in omnibus concordabat, ut nulla ſupereſſe poſſit ſuſpicio, quin iſtæ catecheſes Cyrilli ſint veriſſimæ, & veteri orthodoxæ doctrinæ conjunctiſſimæ. In quibus transferendis, veritatis majorem quàm elegantiæ rationem habendam putavimus, ut quàm proximè ad phraſim Cyrilli accederemus. Nam ubi verba divina & ſacra traduntur myſteria, periculum eſt & grande nefas, procul ab ipſis verbis recedere, & ſplendori potiùs orationis quàm proprietati ſimplicis doctrinæ ſtudere. Quum autem mihi probè perſpectum ſit, antiſtes & D. reverendiſſime, quantæ jam curæ & ſollicitudines animum tuum afficiant, quantum elaborare ſtudeas, ut pro tua divina vocatione ſanctoque officio paſtorali, novas ſectariorum nimium vulgatas inſtitutiones & doctrinas dæmoniorum ex patria diœceſique tua exſtirpare, & veterem diſciplinam religionis catholicæ introducere queas: quumque me quoque exiguum clientem, in hac diœceſi tua ſingulari beneficio afficere, & in vineam Domini adſciſcere non dubitaveris; opportunum eſſe putavi, veteres haſce Cyrilli catecheſes celſitudini tuæ dicare, ut ſub tuo ampliſſimo nomine & auctoritate in lucem prodeant, & potiùs quàm peſtiferæ novatorum catecheſes à juventute priſcæ fidei ſtudioſa paſſim lectitentur. Nam quum pro tua præclara vigilantia paſtorali, ab aliis collegis meis crebris adhortationibus exigere id non dubites, ut non torpeſcant otio, ſed verbi Dei præconum fungantur officio: me quoque ſingularis hæc pietas tua, & ſtudium religionis catholicæ propagandæ vehementer commovit, ita ut primo quoque tempore tam piis illis admonitionibus cuperem lubens ſatisfacere: ſed quum nondum adſit ejus rei præſtandæ facultas, & aliò me nunc tradat legum neceſſitas, has interim Cyrilli catecheſes, in quibus confirmandæ catholicæ doctrinæ causâ, pro

mea virili elaboravi, tibi pientissime præsul, qua summa possum animi mei submissione offero atque dedico. Quas ut benignè acceptare, & reliqua studia mea favore tuo prosequi non graveris, etiam submissè peto. Quis autem fuerit auctor his Cyrillus, & quo tempore floruerit; tum quæ sit ratio scriptorum illius, ex his quæ ex scriptoribus ecclesiasticis historiæ de vita illius collegi, inferiùs patebit.

De Cyrilli Vita.

Cyrillus Hierosolymitanus inter veteres ecclesiæ Patres, sanctos illos verè catholicæ & apostolicæ doctrinæ assertores ac propugnatores clarissimus antistes recensetur: par & compluribus ex illis Ecclesiæ columnis æqualis, multis etiam antiquior fuit, doctrinam verò orthodoxam communem cum omnibus catholicis habebat. Claruit ante mille ducentos & amplius annos, temporibus Constantii imperatoris, & aliquot ejus successorum. Quod multis in locis plerique scriptores ecclesiasticæ historiæ, ut Socrates, Theodoritus, Sozomenus, & alii demonstrant, & honorificam semper illius faciunt mentionem. Lib. 9. c. 24. Eccl. hist. A quibus etiam Nicephorus id accipiens & catalogum Patrum, qui circiter tempora Sardicensis concilii floruerunt, (quod de Constantii & Constantis voluntate institutum erat,) longa serie recensens: inter cæteros æquales Cyrilli, magnæ auctoritatis unà cum illo & clarissimos fuisse, sanioris doctrinæ defensores commemorat, Paulum Constantinopolitanum, Athanasium Alexandrinum, Antonium Ægyptium, unà cum universo Ægyptiorum monachorum cœtu. Deinde subdit: Multi denique alii spectati viri eisdem annis viguere, atque in ecclesiis Dei enituere. Inter quos præcipuè eruditione & eloquentia floruit Eusebius Emesenus episcopus, Titus Bostrensis, Serapion Thmuæus, Basilius Ancyranus, Eudoxius Germaniciensis, Acacius Cæsariensis, Eusebii successor, Cyrillus, qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat ecclesiam, & Theodorus Perinthius, tum & Ephraïm Syrus. Hæc & alia permulta scribit eo in loco Nicephorus de claris & catholica pietate excellentibus illius seculi viris: inter quos quum & Cyrillus Hierosolymitanus recenseatur, quæ sit & quanta illius auctoritas facilè quivis perspicere potest. Legitur quoque de eodem Cyrillo, non modò aliis virtutibus vero episcopo dignis illum fuisse præditum; verùm etiam dono prophetiæ non caruisse. Lib. 3. c. 20. Nam quum Julianus imperator, ut scribit in ecclesiastica historia Socrates, Judæis templum Hierosolymis instaurare jussisset, & de publico sumptus subministrasset, tum temporis Cyrillus Hierosolymorum episcopus, memor vaticinii Danielis prophetæ, quod & Christus in sanctis evangeliis confirmavit, ac multis futurum prædixit quod in eo templo lapis super lapidem non maneret; hoc, inquit, Servatoris oraculum implebitur. Quum hoc dixisset episcopus, noctu terræ motus magnus factus, lapides fundamentales veteris templi structuræ evulsit, ac cunctos unà cum contiguis ædificiis dispersit. Et quum multi ad miraculum Judæi convenissent, ignis cœlitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit. Sequenti verò nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibus illorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto potuerunt. Hæc adeo stupenda prodigia, unum illud Cyrilli verbum divino planèque prophetico spiritu prolatum consequuta sunt. Neque verò his tantùm in terra prodigiis prædictionem ejus confirmare, verùm etiam in cœlo longè majori miraculo episcopatum illius Deus illustrare dignatus est. Nam illo præside sacrorum, Hierosolymis signum crucis in cœlo ex lumine super sacrum montem Calvariæ diebus Pentecostes hora ferè diei tertia apparuit, & luce tunc lucente, radios solis illius crucis fulgores longè præcelluerunt; ita ut lucis illius excellentiâ universus populus Hierosolymitanus concitatus, maxima cum admiratione, signum illud filii hominis aliquandiu spectaverit. Nam & magnitudine crux illa fuit tanta, ut quindecim stadia excederet, ab ipsoque sacro Golgotha, ad montem usque Oliveti protenderetur; & luce tanta, ut non modò christiani omnes isthic illustratos sese confirmatosque sentirent; verùm etiam Judæi & Gentiles advenæ ab erroribus tenebrarum aversi, illuminarentur, & crucifixum verum esse Deum profiterentur. Quemadmodum ipse Cyrillus optimè id describit in epistola sua, quam de eodem admirando signo ad Constantium imperatorem dederat, & Nicephorus in historia ecclesiastica idem pluribus commemorat. Ita sanè tum coruscabat Hierosolymis verbum Dei, multò ampliùs quàm hisce nostris postremis temporibus apud nos, non modò prædicatione Cyrilli, verùm etiam virtute Dei, sequentibus tam admirandis signis.

Successit autem Cyrillus in Hierosolymitana episcopa Maximo, & ipse quoque isthic maximus fidei catholicæ defensor erat. Sic enim scribit Theodoritus: Sed Hierosolymis post Macarium illum cujus non semel fecimus mentionem, præsulatum gerebat Maximus vir in propugnanda pietate excellens, & oculum dextrum ideo amiserat, & incisum habebat dextrum brachium. Hoc & ipso inexpertem senectutis vitam transgresso, collata dignitas episcopalis gratiæ Cyrillo fuerat, promptissimo defensori apostolicorum dogmatum. Qua de causa maximas etiam passus est persecutiones ab Arianis. Nam quum animadvertissent illum vehementer hæresibus obstare, & apostolica dogmata adeo strenuè tueri, congestis quibusdam calumniis, in quodam conciliabulo suo accusare illum, & deinceps, ita ut alios permultos catholicos episcopos, more suo deponere non dubitarunt; idque ex negotio pietatis illius erga egenos quæsito prætextu, ut auctor est Sozomenus. Cæterùm episcopi catholici centum quinquaginta, qui non ita multò post Seleuciam ad synodum convenerant, depositionem illam ratam non habuerunt, ut testatur Theodoritus: imo ipsum potiùs adversarium illius & auctorem depositionis Acatium, quàm Cyrillum ab illa synodo excludere maluerunt. Nicephorus verò de ejusdem Seleucianæ synodi actis, & de Acacianis scribens: Neque eamdem, inquit, cum aliis fidem profiteri, neque ad objecta crimina respondere sustinuere. Quin etiam ad Cyrilli Hierosolymitani causam audiendam invitati, quem ipsi episcopatu abire jusserant, non affuere; neque enim qui eos cogeret aderat quisquam. At alteri illi, (nempe catholici,) non modò liberè hæc egerunt, sed Acatium, & quicumque ad eum confugissent, quippe qui intentata eis crimina diluere timuissent, dignitate privarunt. Ex his patet quanta fuerit Cyrilli integritas, quem nec accusare quidem coram legitimis judicibus adversarii veritatis audebant, sed tantùm apud suos sectarios, quorum adeo tum creverat potentia & audacia, quum intelligerent Imperatorem suarum esse partium; ut ipsi nihilominus quos semel iniquè deposuissent, iniquiùs vi & armis de suis sedibus exturbarent, & alios pro arbitrio suo substituerent. Quemadmodum accidit & Cyrillo, quo de sede Hierosolymitana dejecto, Heraclius est illi substitutus, ut ait Nicephorus, atque huic rursum successit Hilarius. Lib. 9. c. 29. Isti namque usque ad Theodosii imperium, eam ecclesiam administrasse traditi sunt. Post quos divus Cyrillus deinceps sedem suam recuperavit. Quomodo autem is denuo ad sedem suam pervenerit, & quo pacto in ea sese gesserit, ex litteris synodi Constantinopolitanæ, (quæ Nectario præside sub Theodosio celebrata est,) ad Damasum, Ambrosium, & reliquos epscopos Romæ coactos videre est, quum scribunt: In ea verò Ecclesia, quæ aliarum omnium mater est, Hierosolymis reverendissimum & Deo amantissimum Cyrillum episcopum esse scimus, rite jam dudum à provincialibus episcopis electum, qui sanè diversis in locis plurimùm adversùs Arianos decertavit. Epiphanius quoque lib. 3. tomo 1. hæresi 73. Cyrilli hujus meminit, quod præter Acacium Arianum, cum aliis quoque illius episcopis contendere religionis ergo non dubitavit. Et Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum de illo scribit: Cyrillus Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus Ecclesia & receptus, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuit. Itaque ex his, & aliis permultis ecclesiasticorum scriptorum testimoniis certum est, Cyrillum fortissimum Christi athletam, & orthodoxæ fidei assertorem constantissimum, multis annis pro veritate fidei decertasse, persecutiones varias pertulisse, atque hoc bonum certamen certasse, à primis ferè annis Constantii imperatoris usque ad complures annos Theodosii: cursum autem suum tum demum consummasse, cum Theodosius devicto Maximo tyranno, (qui Romanum imperium in Occidente invase-

rat,) rebus Romanis rectè constitutis Constantinopolim reversus, filios suos Arsenio erudiendos traderet, ut scribit Nicephorus. Eâdem tempestate Timotheus & Cyrillus, qui in Alexandrinæ & Hierosolymitanæ ecclesiæ thronis enituerant, vitâ defuncti: alter quidem Alexandriæ Theophilum, alter autem Hierosolymis Johannem successorem habuit, usque ad tempora Anastasii & Innocentii pontificum Romanorum. Johannis verò successor erat Hierosolymis Nepos. Hactenus Nicephorus. Et Cyrillus quidem, ita ut legimus, bonum certamen certavit, cursumque vitæ suæ consummavit: de cætero autem reposita est illi corona gloriæ, quam retribuet illi justus Judex. Quàm præclaram autem & sanctam sui memoriam apud posteros etiam reliquerit Cyrillus, tum scripta illius quæ exstant, tum Orientalis ecclesiæ fasti, seu Calendaria, in quibus preces anniversariæ & commemorationes Sanctorum descriptæ sunt, abundè testantur. Nam ut aliorum Patrum, qui in Sanctorum cœtu clariores habentur; ita hujus quoque Cyrilli Hierosolymitani die decima octava Martii, in ecclesiis græcis sancta celebratur memoria. Ac scriptis quoque illius apud Græcos, nomen sancti Patris præfixum ubique reperitur.

De Scriptis Cyrilli.

Cyrillia vocata fuisse in Orientali ecclesia scripta Cyrilli Hierosolymitani narrat Nicephorus, & alii scriptores non pauca fuisse testantur. Quum enim vir doctus & eloquens esset, & tot annis præfuisset ecclesiæ Hierosolymitanæ, in qua non modò singulis diebus Dominicis, ut ex ejus institutionibus perspicere licet; verùm etiam singulis diebus per totam Quadragesimam concionari consuevisset; procul dubio & catecheses & conciones illius longè plures sunt litteris mandatæ, quàm quæ ad nos pervenere. Hæc enim præcipua erat consuetudo Patrum illius temporis, præsertim qui inter alios eruditione & eloquentia præclari erant, ut quæ ad populum verba fecissent, ea etiam litteris mandarent; ut certa orthodoxæ fidei & doctrinæ illorum ratio constaret, & hæreticorum falsæ opiniones tam concionibus quàm scriptis, etiam post fata scriptorum confutarentur. Quod si qui ita essent occupati, ut ipsis manu sua, quæ animo concipiebant & populo tradebant, exarare non vacaret, certos amanuenses studiosos habebant tam celeri calamo verba notantes, ut conciones illorum integras, eadem qua dicebantur serie orationis conscriberent. Quod quidem græcis illis duplici de causa præstare non fuit difficile: nam & dictionum ferè omnium mirificas habebant abbreviationes, quarum vix aliqua pars ad nos pervenit; & Patres illi sancti prædicando verbum Dei, magna quadam cum majestate venerationeque lentè pronuntiabant, ut populus venerando sermone magis afficeretur, & commodiùs quæ dicerentur perciperet memoriaque teneret. Quamobrem facile tum quoque fuit scribis amanuensibus & studiosis, alicujus præclari concionatoris, singula verba calamo excipere. Quod sanè Cyrillo quoque concionante factitatum esse tum græca quædam annotatio vetustissima quam catechesibus ejus affixam reperi; tum ipsa inscriptio Catecheseôn, quæ extemporaneæ, seu ex tempore dictatæ vocantur, clarè testatur. Sic autem dicit annotatio illa: Multæ quidem & aliæ dictatæ sunt institutiones à Cyrillo singulis annis, & ante baptismum & post baptismum, his qui recèns fuerant illuminati. Has autem quum dicebantur, trecentesimo trigesimo secundo anno adventûs Domini nostri Jesu Christi, quidam studiosi excipientes descripserunt, in quibus magna ex parte reperies, secundùm Scripturas de omnibus necessariis fidei dogmatibus, quæ expediat venire in cognitionem. Ex qua annotatione id quod superiùs commemoravimus patet, & alia complura Cyrillia dictata seu scripta exstitisse; & has quæ ad nos pervenere, quæque nunc in lucem prodeunt Catecheses decem octo, & Mystagogicæ quinque, à studiosis illius inter dicendum litteris esse mandatas, ab ipso autem Cyrillo deinceps procul dubio recognitas; (quarum etiam Hieronymus facit mentionem, & exstitisse eas Catecheses Cyrilli tempore suo dicit, quas in adolescentia composuerat.) Atque vel hac etiam de causa extemporaneas inscribi, quod non longa meditatione verborumque fuco expolirentur; sed simplici puraque puri verbi Dei interpretatione, prout Spiritus dabat eloqui illi, ad captum populi accommodarentur. Id vel ex ipsa phrasi Cyrilli, & orationis compositione agnoscere licet: quæ non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis; sed virtute verbi Dei nititur. Non enim philosophicis hic utitur argumentationibus: non sapientum hujus seculi grandiloquas profert opiniones: non sui capitis, quemadmodum novi catechistæ nostri temporis solent, somnia & phantasmata inculcat auditoribus; sed purum Dei verbum annuntiat, merasque crepat Scripturas: non in privatum aliquem pravumque sensum detortas; sed juxta sensum & consensum illius quæ tum florebat orthodoxæ catholicæque Ecclesiæ.

Unde manifestè apparet, non privatæ opinionis aliquos Catechismos illum instituisse, neque suam aliquam [illegible] doctrinam populo tradidisse; sed eam quam à Jacobo apostolo antecessore suo & ab aliis apostolis per manus traditam acceperat: quam ab Ecclesia catholica didicerat; quam recenti martyrum sanguine confirmatam intellexerat. Neque verò minorem propterea Catecheses istæ auctoritatem habere debebunt, quòd extemporaneæ vocantur; quin potiùs multò majorem orthodoxæ religionis & sanctæ inspirationis certitudinem retinebunt. Nam quæ per longi temporis meditationem ex mente hominis scriptitantur, rectè Commentaria vocantur, vel eò quòd plerumque humana commenta & menda permixta habent. quum enim persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis nitantur, plus carnis quàm spiritus, plus fuci quàm veri candoris habere solent. Quæ verò ex tempore ad proximi ædificationem in verbo Dei instructiones fiunt, ab ipsius inspiratione proficiscuntur, qui dixit: Non vos estis qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri loquetur in vobis. Et: Nolite cogitare quid loquamini; sed in illa hora dabitur vobis quod loquamini. Et hoc persæpe usu venire videmus, ut optimi quique concionatores, quum non perverso aliquo studio sed zelo Dei ducuntur, quando ad populum verba faciunt longè commodiùs plerumque quam fuerant meditati, animi sensa sui eloquuntur. Quandoquidem non jam suo, sed Spiritu Dei aguntur, & loquuntur sine ullo respectu personarum magnalia Dei, prout Spiritus dat eloqui illis; atque hoc etiam Cyrillo contigisse, quum hasce divinas institutiones in cathedra Moysi sedens dictaret, & populo traderet Hierosolymitano, certius est, quàm ut dubitari possit. Cernimus enim in his, quàm plenus erat divinis eloquiis, quàm copiosus in proferendis Scripturis, quàm animosus in confutandis hæreticis, quàm fortis rectorum Ecclesiæ catholicæ dogmatum propugnator. Ac in prioribus quidem octo & decem Catechesibus φωτιζομένων, eos qui recenti fide in Christum erant illuminati, instruit de rebus ad baptismum pertinentibus, & cum primis agit de agnitione peccati, quod germen liberi arbitrii esse docet: tum de confessione, quæ baptismum in adultis præcedere solebat: quin & exorcismos commendat plurimùm, & quam vim aqua baptismatis habeat ostendit. Deinde dogmata Ecclesiæ catholicæ, summatim pleraque omnia proponit: quæ postremò unà cum universo Symbolo apostolico latiùs explicat & interpretatur. In posterioribus verò quinque Mystagogicis institutionibus, his qui jam ad solidiorem aliquando doctrinam erant aptiores, solidum cibum tradit, divinaque explicat mysteria, de Baptismo, Chrismate, Eucharistia, & tremendo Missæ sacrificio. Commemorat autem ferè omnes eas cæremonias, quæ & nunc in Ecclesia catholica in exhibendis istis sacramentis observari solent, ut sunt: Renuntiare Sathanæ & omnibus operibus ejus, symbolum fidei profiteri, chrismate perungi in baptismo: manus abluere, osculari invicem, angelorum, omnisque cœlestis militiæ facere commemorationem, Sanctos invocare, pro vivis & defunctis orare, & sacrificium Christi corporis & sanguinis offerre in tremendo Missæ sacrificio. In omnibus autem his sacris institutionibus, non suam aliquam privatam, sed publicam puramque Ecclesiæ doctrinam, sacris oraculis confirmatam, ac ab apostolis traditam defendit: hæreticorum nugas & errores oppugnat, & his qui recèns in Christi militiam nomina dedere tyronibus, adversùs Judæos & gentiles Græcos, contra hæreticos & Antichristos arma porrigit. Quibus armis etiam adversùs nostri temporis hæreticos, ve-

teres errores renovantes fortiter pugnare, & victores evadere poterimus. Usus est his etiam armis Cyrilli Johannes Damascenus contra Iconomachos, & videre licet in libro tertio Apologetico pro veneratione sanctarum imaginum; ubi inter alias orthodoxorum Patrum auctoritates, citat etiam ex duodecima Catechesi hæc verba Cyrilli. » Causam igitur si Christi adventûs quæris, recurre ad primum Scripturarum librum. Sex diebus Deus creavit mundum; sed mundus propter hominem, & alia complura, usque ad ea verba. Imago lignea terreni Regis honoratur, quantò magis rationalis imago Dei. Unde etiam liquet easdem Catecheses Cyrilli in Orientali ecclesia olim tempore Damasceni exstitisse, quæ nunc post multa secula in Occidentali & Latina ecclesia primùm eduntur latinè: non sine nutu, & providentiâ quâdam divinâ, ut quo tempore ferè in dies exoriuntur novi hæretici veteres hæreses renovantes, eodem quoque inter alios sanctos Patres prodeat in medium Cyrillus, & in acie Dei viventis consistens, suo etiam præclaro priscæ catholicæque fidei testimonio os hæreticis obstruat. Obmutescant itaque, ut cum Cyrillo loquamur, & pudefiant nostri temporis hæretici, qui negant liberum arbitrium, & inducunt Stoïcam quamdam rerum omnium necessitatem; quum videant hæc sua dogmata, in illa primitiva Ecclesia ante tot secula etiam à divo Cyrillo, Dei verbo oppugnata & hæreseos damnata. Obmutescant hæretici, qui negant opera nostra requiri ad justificationem; qui tollunt confessionem peccatorum; qui vitam cælibem, & virginalem coronam, exercitationemque monasticam stultè reprobant, quum & Cyrillum legamus, hæc quidem ad cœlum usque tollentem & angelicæ vitæ æquantem: illa verò, maxima regni cœlestis præmia habere confirmantem. Dispereant hæretici omnes, qui ritus & sacramenta Ecclesiæ catholicæ tollunt, & humanas esse perniciosasque traditiones, nuper adeo à Pontificibus quæstûs causâ excogitatas nugantur; quum videamus vel Cyrillo teste, in illa veteri catholica & apostolica Ecclesia, ritus illos & mysteria sacro-sancta, tanquam verbo Dei consentanea, & ab ipsis apostolis institura ac per manus tradita, deinceps semper observata fuisse. Obstupescant sacramentarii, qui blasphemant verum corpus & sanguinem Christi, sub speciebus panis & vini; quum tam disertis verbis doceat Cyrillus, veritatem hanc quam omnes asserimus catholici, ut jubeat non modò intellectum, verùm etiam sensus omnes captivare in obsequium fidei, & plus credere veritati, de veritate corporis sui dicenti: Hoc est corpus meum, quàm sensibus renuntiantibus falsò; hic est panis quem sentimus, simplex. Obmutescant denique omnes hæretici & dispereant doctrinæ illorum, qui tollunt sacerdotium & sacrificium, qui tremendum Missæ officium impiâ linguâ proscindunt. Quum olim ante mille ducentos & triginta annos, ut indicat Cyrillus, in Hierosolymitana ecclesia, idem quod nunc fit in Romana, in sacro Missæ officio fuerint commemorationes & invocationes Sanctorum, orationes & obsecrationes pro vivis & mortuis; incruentum denique illud sacrificium Christus Jesus Dei filius, Deo patri, pro peccatis tam vivorum quàm mortuorum offerebatur. Hæc & alia ejuscemodi veteris & orthodoxæ Ecclesiæ dogmata, adversùs erroneas hæreticorum opiniones tradit & defendit Cyrillus, in his quæ nunc latinæ primùm isto seculo in lucem prodeunt Catechesibus, quas omnibus veritatis studiosis legendas proponimus. Scriptum Tridenti, durante concilio œcumenico, die nona Julii, anno Domini M. D. LXIII.

JOH. PREVOTII DEDICATORIA EPISTOLA
SUÆ EDITIONIS CYRILLI GRÆCO-LATINÆ,
In-4°. Parisiis apud CLAUDIUM MORELLUM, ann. 1608.

Sanctissimo ac beatissimo Domino nostro PAULO V. *Pontifici maximo S. & humillima pedum oscula.*

IN ea semper fui sententia, beatissimè Pater, ut, quum de sacro-sanctis fidei mysteriis ageretur, antiqua admirari & amplecti quàm nova perquirere maluerim. Veteres enim Apostolorum seculo propiùs accedentes, cum doctrinæ puritate, tum morum probitate præcelluisse quis dubitaverit? Itaque hujusce meæ propensionis specimen aliquod editurus, antiquissimi Patris monumenta Beatitudini tuæ suppliciter consecro, ac sub sacri Nominis tui auspiciis produco: Cyrilli, inquam, Hierosolymitani lacteas introductiones, quibus antistes ille gravissimus animas recèns in christianum corpus cooptatas, tanquam eximio quodam pabulo sustentabat, publici juris facio: quæ quidem olim latinè tantùm emissæ, ob vitiosi fortè manu-scripti defectum, quasi non evulgatæ censeri debebant. Meliores igitur nactus codices in celeberrima ac copiosissima S. T. bibliotheca Vaticana, græcarum aliquot Catecheseon excusarum infinitas prope lacunas supplevi, mendas correxi: reliquas verò nec paucas, nec unquam editas, multùmque ab omnibus desideratas accuratè descripsi, & quantâ potui diligentiâ cum versione latinâ contuli: adeo ut qui græca non norint, tutiùs quàm antea legant interpretationem; siquidem illam multò emendatiorem futuram spero. Cæterùm, B. P. à S. T. supplex peto, ut conatum meum æqui boni consulere, ac tenue istud munusculum placido excipere vultu non dedignetur; ampliora oblaturus si vires voluntati adæquarentur: certior interea factus, meam de Patre isto publicando fidem quâ me S. T. obstrinxeram, veniâ in Galliam ob id concessâ, tandem liberasse. Faxit Deus ut Ecclesia tot tantisque oppugnata hæresibus, tum demum sub prudentissimo Pauli V. moderamine omnibus expurgata fæcibus, in pristinum restituatur nitorem, summoque suo Pontifice diu multùmque potiatur. Lutetiæ Parisiorum, Kal. sept. M. DC. VIII.

Humillimus servus Jo. PRÆVOTIUS.

FEDERICI MORELLI PROFESSORIS REGII
ἙΞΆΣΤΙΧΟΝ
in B. Cyrilli Hierosolymitani catecheseon editionem δίγλωττον *auctiorem.*

Te Solymorum Antistes, maxime PAULE, salutat
CYRILLUS, per te qui redivivus erit.
Contulit ut Romæ chartas PRÆVOTIUS amplas
CYRILLI, ostrigeri PERRONII auspicio;
Inde typis linguâ regalibus edita utrâque
MORELLI studio scripta sacrata Patris.

THOMÆ MILLES S. T. B.

IN SUAM CYRILLI HIEROSOLYMITANI Oxoniensem è theatro Scheldoniano editionem an. 1703.

PRÆFATIO.

PRodeunt nunc tandem, Lector erudite, sancti Cyrilli opera, meâ qualicunque curâ perpolita, typorumque Academicorum nitore multùm exornata. Sunt quidem hujus sanctissimi Præsulis scripta dignissima, quæ ab antiquitatum Ecclesiasticarum peritissimo denuo ederentur; sed quum viri undequaque doctissimi, quorum non paucos, hâc præsertim non adeo faustâ litteris tempestate, tulit hæc nostra Oxonia, hoc quicquid est laboris vel detrectaverint vel neglexerint, id à me susceptum fuisse, & ad umbilicum qualitercunque perductum, uti spero, non gravaberis. Nihil opus esse sentio, ut auctorem nostrum, ejusve Catecheses pietatem planè primævam spirantes, pluribus commendatum eam; utpote quem meritissimis laudibus celebrarunt tot tantique Ecclesiæ antiquæ scriptores, cujusque scripta peculiari titulo Κυειλλείων in Oriente cohonestata refert Nicephorus. At verò quum ad sensa scriptorum penitiùs intelligenda apprimè necessarium sit scriptoris vitam, mores, resque gestas probè callere, è re tua futurum existimavi, si antequam de hac nostra operum sancti Cyrilli editione dixero, quædam de Cyrillo ipso, ejusque scriptis breviter prælibarem.

I. Quibus parentibus, quove anno natus fuerit Cyrillus incompertum reliquerunt historiæ ecclesiasticæ scriptores; & licèt altum de patria ejus ubique sit silentium, in Palæstina tamen, atque in ipsis forsan Hierosolymis ortum fuisse verisimillimum videtur. Macarium, Maximumque antecessores suos habuit in episcopatu Hierosolymitano; ab illo autem diaconum, ab isto presbyterum factum fuisse constat. Catechistæ etiam munus postremis Maximi temporibus in ecclesia Hierosolymitana exercuit, & singulis ferè diebus per totum Quadragesimæ intervallum præcipua fidei capita, Catechumenis qui ad festum Paschatis baptizandi erant, luculenter exposuit. Mortuo Maximo, vel, ut aliqui referunt, in exsilium pulso, in sedem Hierosolymitanam successit Cyrillus noster, favore & auxilio Acacii Cæsareæ, & Patrophili Scythopoleos episcoporum qui Arianorum sectæ addicti fuerunt, præcipuè adjutus: hâc iniquâ, ut ait Hieronymus, [a] conditione, si repudiato presbyteratûs honore quem à Maximo accepisset, diaconi loco & gradu aliquantisper in Ecclesia ministraret. Verùm enimverò Hieronymi testimonio hac de re vix est cur certam fidem adhibeamus. Nam Patres secundæ synodi generalis Constantinopoli congregatæ contrarium prorsus statuunt, dum in epistola ad [b] Damasum Cyrillum ritè & canonicè ab episcopis provinciæ ordinatum declarant, & ab Arianorum factione adeo abhorruisse, ut plurima mala variis in locis ab iis perpessus sit, dum fidem orthodoxam tueretur. Unde mirari non immeritò quis possit, cur Ruffinus Cyrillum nostrum variationis in fide & communione insimulaverit, quem Theodoritus [c] acerrimum Apostolicæ doctrinæ propugnatorem fuisse fuisse prædicat. Ut ergo quod verum est fateamur, Cyrillus, etsi fidem Nicænam intemeratam servaverit, amicitias tamen cum Acacio Cæsariensi, Basilio Ancyrano, aliisque quibus ea tempestate Semiarianismi notam inurebant, colere non destitit; indeque forsitan occasionem arripiebant malevoli, eum tanquam minùs rectè de fide sentientem calumniandi. Neque verò diffitendum est Cyrillum vocem ὁμοούσιον rarius, nonnisi semel atque iterum, si bene memini, in catechesibus usurpasse; & quamvis Christum esse verum Deum verbis disertissimis asserat, eum nihilominus dicit esse ὅμοιον τῷ πατεὶ, & ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι· de quâ loquendi formula vide quæ ad Catechef. IV. §. 5. notavimus.

Postquam Cyrillus ecclesiæ Hierosolymitanæ res duobus vel tribus annis summâ cum laude administrasset, ingens lis ei cum Acacio Cæsariensi, quîcum hactenus amicissimè vixerat, de jure Metropolitico ecclesiæ Cæsariensis coorta est. Cyrillus nempe primatum provinciæ Palæstinæ ecclesiæ Hierosolymitanæ vindicare satagebat; quam omnium ecclesiarum matrem, à Christo ipso institutam, ab apostolis fundatam, ab omnibus omnium temporum christianis maximo in honore semper habitam jactitabat. Verùm hâc iniquâ & intempestivâ altercatione Cyrillus legibus ecclesiasticis, paci Ecclesiæ, suoque commodo pessimè consuluit. Canone enim septimo Nicæno sancitum fuerat, ut ecclesia constituta Hierosolymis, (quam patres Nicæni Æliam vocant, quia ab Ælio Hadriano imperatore condita, postquam à Tito eversa fuisset,) non nisi proximum post Cæsariensem ecclesiam honoris gradum obtineret. Ita enim Hieronymus [d] voces istas, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος, interpretatur, ut Palæstinæ Metropolim Cæsaream esse asserat. Ni fallor, inquit, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ Metropolis Cæsarea sit. Et quamvis episcopo Hierosolymitano summus honor tunc temporis deferebatur, jus tamen Metropoliticum ecclesiæ Cæsareensi intactum servari voluere patres Nicæni, quod etiam [e] canone duodecimo concilii Chalcedonensis disertius statutum reperire est. Ex hac Acacium inter & Cyrillum simultate, dissidii semina latè per ecclesiam Orientalem sparsa fuere, dum episcopi qui idem cum Arianis sentiebant, se Acacio jungebant; qui verò saniorem fidem profitebantur, à Cyrilli partibus stabant. Acacius verò quum diutiùs ferre non potuit Cyrillum æquale jus sibi suæque ecclesiæ vindicantem, congregatis Palæstinæ episcopis eum ab episcopatu deposuit urbeque expulit. Varia autem crimina Cyrillo objiciebant ejus adversarii. Primùm, quòd, ut ait Sozomenus, [f] fidem Homœousianorum, sive eorum qui Filium Patri secundùm substantiam similem asserebant, secutus sit. Hoc verò nimis improbabile videtur, ut Acacius Arianus, cæterique cum eo episcopi Ariani, Arianismum Cyrillo tanquam nefas imputarent. Ideo Nicephoro [g] potiùs assentior, qui Sozomenum ipsum secutus, Cyrillum in odium Acacii hanc præcipuè ob causam incidisse refert, quod consubstantiale laudantes ab initio probabat. Secundò, Cyrillo objiciebant quòd Ecclesiæ bona imprudenter profudisset, & quòd fame Palæstinam premente, sacram vestem aureis filis intertextam, quam Macario donaverat Constantinus M. mercatori cuidam vendidisset, unde haberet quod pauperibus, qui ad episcopum confugiebant, irrogaret. Mercator autem mulieri cuidam histrionicæ venum dedit, quæ veste illâ amicta in scenam prodiens, saltando fortè cecidit, misereque in orchestram impingens enecata fuit.

Hisce de causis Cyrillus exutus infula, & exsilio mulctatus, ab Hierosolymis profugus, Antiochiam pervenit: quum autem hanc ecclesiam episcopo orbatam reperisset, Tarsum ire perrexit, ibique cum Sylvano episcopo diutius commoratus est. Acacius, ut primùm de ejus ad Tarsum adventu inaudivit, litteris ad Sylvanum missis eum certiorem fecit Cyrillum de sede episcoporum suffragio dejectum, ab ecclesiastico ministerio simul & à communione arcendum esse. Sylvanus autem, quia videbat po-

[a] In Chron. ad an. 349. [b] Theodorit. lib. 5. cap. 3. [c] Histor. lib 2. cap. 26. [d] Epist. ad Pammach. [e] Ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν, τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, σωζομένων δηλονότι τῇ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων. [f] Lib. 4. cap. 25. [g] Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς ἄπτετο. Histor. lib. 9. cap. 46.

populo placere quas Cyrillus habebat conciones, Acacii monitis obtemperare noluit. Tum demum fremere Acacius, & Cyrillum, ut coram episcopis Palæstinæ compareret, per biennii spatium continenter citare. Hisce minis territus Cyrillus, appellationis libello ad episcopos misso, ad majus judicium, nempe imperatoris Constantii, provocabat; quod contra canonis ecclesiastici consuetudinem, à primo & solo Cyrillo factum perperam notat Socrates: nam diu ante Cyrillum Donatistæ à judicio concilii Arelatensis ad Constantinum M. provocaverant. Interea tamen haud dissimulandum esse arbitror, quod canone duodecimo [a] concilii Antiocheni vetitum sit episcopo à synodo provinciali deposito, Imperatori molestiam facessere, quem ad majorem synodum provocare oporteret.

Dum Tarsi cum Silvano degebat Cyrillus, synodus episcoporum Orientalium circiter CLX. Seleuciæ in Isauria congregata est eodem tempore, hoc est, anno trecentesimo quinquagesimo nono, quo synodus Occidentalium episcoporum Arimini conveniebat. Episcopis coëuntibus synodus in duas partes divisa fuit, stantibus hinc Acacio Cæsariensi, Georgio Alexandrino, Uranio Tyrio, Eudoxio Antiocheno, unà cum triginta aliis; inde verò Georgio Laodiceno, Eleusio Cyziceno, Sophronio Pompeiopolitano, & Cyrillo Hierosolymitano, quos longè major pars episcoporum secuta est. Hæ duæ factiones per quatridui spatium acriter inter se digladiabantur. Acacius ejusque sequaces novam fidei formulam condebant, in qua rejectis Consubstantialis & Substantiæ nominibus Filium Patri voluntate tantùm similem asserebant. Alterius autem partis episcopi nullam novam fidei formulam scribendam censentes, Antiochenam subscriptis nominibus suis comprobabant. Quum verò Leonas, synodi præfectus ab Imperatore missus, perspiciebat episcopos inter se convenire haud potuisse, concilium dimisit, ita tamen ut episcopis liceret in ecclesia convenire, deque suis controversiis tractare. Convenientibus ergo episcopis qui Cyrillo favebant, Acacium cum suis accersebant, ut tam de Cyrilli, quàm etiam aliorum episcoporum causis judicaretur. Illi verò, sæpius licèt citati venire recusantes, à cæteris abdicati fuere. Quibus peractis, synodoque etiam dimissâ, decem legatos ex suis Constantinopolim miserunt, qui Imperatorem de omnibus rebus certiorem facerent. Acacius verò se celeriter è Seleucia proripiens, Constantinopolim priùs venit, auresque Imperatoris præoccupavit; qui & alioqui in Acacium propensior, ejus hortatu conciliabulum Constantinopolitanum indixit, convocatis episcopis ex Bithynia circiter quinquaginta; qui Cyrillum unà cum Silvano Tarsensi aliisque plurimis deposuerunt.

Cyrillus autem ab Hierosolymis relegatus, exsul usque ad mortem Constantii imperatoris permansit. Cui quum Julianus circa finem anni trecentesimi sexagesimi primi successerat, ut omnium gratiam uberiùs promereret, inter alia benefacta quibus in imperii primordiis magnam sibi laudem comparaverat, episcopos dira Arianorum persecutione fugatos, exsulesque ad sedes suas revocavit. Hâc ergo occasione Cyrillum nostrum Hierosolymas rediisse, & episcopalem dignitatem capessivisse verisimile est. Nam anno trecentesimo sexagesimo tertio quum Julianus templum Judæorum à Tito dirutum immodicis sumptibus restituere parabat, Cyrillus qui tunc Hierosolymis agebat, rem tacitè secum perpendens, memor, ut ait Socrates,
Dan. 9. Matt. 24. vaticinii Danielis, multis adstantibus clamavit, brevi futurum ut Servatoris oraculum impleretur, & usque ad consummationem & in finem perseveraturam esse desolationem, & lapidem super lapidem in templo non mansurum. Quod quidem eventus mirificè comprobavit. Nam quum Judæi operi fortiter instarent, jamque nudatis fundamentis prope esset ut structuram ipsam aggrederentur, metuendi flammarum globi crebris assultibus è terra erumpentes operarios aliquoties exurebant, opusque inceptum ut interrumperent efficiebant. Quod quidem testantur non solum Chrysostomus & Gregorius Nazianzenus, verùm etiam Ammianus Marcellinus; qui, quum christiano nomini infestus fuerit, quidquam in gratiam christianorum confinxisse vix censendus est. Sequentibus Juliani temporibus nihil memoratu dignum occurrit de Cyrillo, nisi quod tutum præbuerit refugium juveni cuidam Antiocheni, flaminis filio, qui fidem christianam amplexus, iratumque ob id patrem fugiens se ad Meletium episcopum recepit, qui nocte eum Hierosolymas misit, Cyrilloque tradidit. De iis rebus quas Cyrillus sub imperio Valentis gessit, silent Ecclesiæ annales: credibile verò est eum ab Arianis qui tunc omnia loca complebant, gravia perpessum esse. Cæterùm, quod ait Hieronymus, sub Theodosio inconcussum episcopatum tenuit.

Tertio autem Theodosii anno, Christi trecentesimo octogesimo primo, synodus quarta earum quas vocant Oecumenicas, Constantinopoli congregata fuit. Cui præfuit Cyrillus unà cum Gregorio Constantinopolitano, Timotheo Alexandrino, Meletio Antiocheno. Horum sanctorum Patrum, post stabilitam & confirmatam fidem Nicænam, prima cura fuit regimini ecclesiarum Orientis præcipuarum prospicere. Ideoque loco Maximi invasoris Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopum constituebant; Gregorio verò episcopatum abdicanti Nectarium substituebant. Antiochiæ autem in locum Meletii nuper mortui Flavianum eligebant. Cyrillum demum ritè & legitimè ordinatum declarabant. Huic concilio quinque circiter annis superstitem fuisse Cyrillum accepimus. Nam Martii XVIII. anni trecentesimi octogesimi sexti, si Græcorum Menæo fides adhibenda sit, grandævus jam, curisque confectus placidè obdormiit. Pleraque eorum quæ de Cyrillo diximus, veterum testimoniis, quæ ad calcem Præfationis subjunximus, satis confirmantur; ideoque scriptores antiquos, qui res gestas Cyrilli posteris tradidere, rariùs citavimus. Hactenus de vita Cyrilli; restat ut de scriptis ejus paulo diligentiùs disseramus.

Plura Cyrilli scripta olim exstitisse, quàm quorum vel fragmenta ad nos pervenere, non est quod dubitemus. Quum enim diutius ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuerit, plurimasque ad populum habuerit conciones, non est mirandum si pro more istius seculi auditores eas calamo excipientes in vulgus dederint; harum autem concionum temporis injuria etiam memoria intercidit. Quod verò Anastasius Nicænus [b] [veriùs Sinaïta] in quæstion. & responsion. de variis argument. in sanctis script. commentariorum Cyrilli nostri in Marcum, & epistolæ ad Olympium monachum meminerit, id ex eo contigisse arbitror, quòd Cyrillum Alexandrinum, à Cyrillo Hierosolymitano non satis cautè discriminaverit. Quæ verò scripta Cyrilli hodie exstant, quæque nitidiore quàm antehac cultu edita, tibi, lector benevole, nunc exhibemus, hæc sunt.

I. Catecheticæ lectiones XXIII. quarum XVIII. Quadragesimæ tempore ad competentes, sive eos, qui ut baptizarentur petebant, habitæ, [c] præclarum continent totius doctrinæ christianæ compendium. Postquam enim animos catechumenorum prævia institutione præparasset, deque peccato, baptismo, præcipuisque fidei capitibus breviter disseruisset, omnes articulos symboli Hierosolymitani fusè explicat, totumque, ut ita dicam, theologiæ corpus absolvit. Quamvis autem Catecheses istæ suum satis prodant auctorem, & primævæ ecclesiæ simplicitatem orationis contextu pulchrè referant, non tamen defuere, nec desunt adhuc qui eas non modò Cyrillo abjudicant, verùm sequioris ætatis fœtum esse asserunt. Inter hos agmen ducit Rivetus Pictaviensis, theologiæ apud Batavos Lugdunenses professor non incelebris, qui vel hasce Catecheses negat à Cyrillo scriptas; vel, si minùs id obtineri potest, ait esse miserè interpolatas, nonnulla ab iis detracta, quædam iis assuta.

Argumentum primum quo probare aggreditur hasce

[a] Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ὀχλῆσαι τολμήσειε τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς, δέον ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον τρέπεσθαι, καὶ ἃ νομίζει δίκαια ἔχειν προσαναφέρειν πλείοσιν ἐπισκόποις, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐξέτασίν τε καὶ ἐπίκρισιν ἐκδέχεσθαι. εἰ δὲ τούτων ὀλιγωρήσας ἐνοχλήσειε τῷ βασιλεῖ, τοῦτον μηδὲ μιᾶς συγγνώμης ἀξιοῦσθαι, μηδὲ χώραν ἀπολογίας ἔχειν, μηδὲ ἐλπίδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως προσδοκᾶν. [b] Apud Biblioth. Patrum, Vol. I. [c] ἐν αἷς εὑρήσεις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς θείας γραφὰς, περὶ πάντων ἀναγκαίων τῆς πίστεως δογμάτων, τῶν ὀφειλόντων εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν, καὶ τὰ πρὸς Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ πρὸς τὰς αἱρέσεις, καὶ ἠθικὰ Χριστιανῶν παντοῖα παραγγέλματα, Θεοῦ χάριτι. Chronologica annotatio quæ subjungitur Cyrilli Catechesibus in cod. ms. Biblioth. Augustan. apud Catalog. Biblioth. Aug. ab Hœschel. ed.

Cate-

Catecheses Cyrillo falsò adscribi huc redit. Quum Hieronymus dicat Cyrillum eas in adolescentia composuisse, id verò neutiquam verisimile esse, catechumenorum instructionem publicam adolescenti fuisse commissam, & tantam fuisse ejus auctoritatem & eruditionis famam, ut ejus omnia dicta à notariis excepta sint. Quod ad ætatis annum attinet, quo hasce Catecheses habuit Cyrillus, de eo statim dabitur uberior disserendi locus; impræsentiarum id tantùm annotasse sufficiat, catechumenorum institutionem publicam non fuisse opus adeo plenum periculosæ aleæ, quin Cyrillo, juveni licèt, satis tuto mandari potuerit. Mysteria enim christiani cum fidei tum cultus catechumenos celabant, eaque tantùm eis exponebant, quæ plana & obvia fuerunt, quæque captum eorum qui supra vulgus non sapiebant, minimè fugiebant. Nullum autem opus fuit notariis, qui ejus omnia dicta exciperent, quum vel ipsemet, quæ ad baptizandos verba fecerit, chartis postea illinere potuerit, vel auditores eas ab ore dictantis calamo excipere: quod quidem chronologicæ annotationi superiùs citatæ convenit; cujus hæc sunt verba: [a] πολλαὶ μὲν ἐῤῥέθησαν καὶ ἄλλαι κατηχήσεις, κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τοῖς νεοφωτίστοις. ταύτας δὲ μόνας ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων τινὲς ἐκλαβόντες ἔγραψαν ἐν τῷ τνβ'. [CCCLII.] ἔτει τῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Hinc autem perspicere licet nullam esse istiusmodi repugnantiam, quam vult Rivetus, inter Hieronymum dicentem Cyrillum catecheses suas composuisse, & titulum Catecheseων, quo eas extemporaneas fuisse asseritur.

Secundò, objicit Rivetus catecheses has in codice mſ. bibliothecæ Augustanæ Johanni cuidam episcopo Hierosolymitano tribui. Verùm fallitur vir doctissimus. Nam XVIII. catecheses Illuminatorum in hoc codice nulli, neque Johanni, neque Cyrillo tribuuntur. Prænotationes quidem sive tituli Catecheseων recensentur; ipsæ verò Catecheses nemini adscribuntur. Hinc Marcus Velserus hanc notulam præmisit: *Catechetica institutiones episcopi Hierosolymitani, quem Cyrillum esse puto.* Fatendum quidem est Mystagogicas Catecheses Johanni Hierosolymitano tribui. Ita enim se habet titulus: μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, περὶ βαπτίσματος, χρίσματος, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, &c. Quòd si verò in uno & altero codice errans librarii calamus eas Johanni aut alii cuiquam fortè adscripserit, quum Hieronymus, Theodoritus, Photius, Damascenus, aliique, qui ætatem in qua scriptas fuisse constat proximè attigerunt, has Catecheticas institutiones Cyrillo nostro tribuant; codices mſſ. nihil moror, neque adduci possum ut putem imperiti librarii cespitationes esse fide digniores testimoniis sanctorum Patrum. Patet præterea ex ipsis Catechesibus eas à Johanne Hierosolymitano scribi nequaquam potuisse; sed vel à Cyrillo ipso, vel ab auctore, qui iisdem quibus Cyrillus vixit temporibus. Cyrillo in sede Hierosolymitana successit Johannes circa annum 386. hasce verò Catecheses intra annos 347. & 351. habitas fuisse manifestum est, non solùm ex eo quod dicitur septuaginta annos tunc effluxisse post exortam Manetis hæresim, verùm etiam ex mentione Persici belli Catech. XV. §. 3. quorum utrumque cum Johannis ætate pessimè, cum Cyrilli autem optimè convenit. Unde liquet Rivetum, Albertinum, aliosque nugas agere, dum hasce Catecheses à Johanne quodam scriptas fuisse contendunt. Videamus ergo an ab iis quædam detracta, quædam assuta sint, quod asserere non dubitat Rivetus.

Primum assumentum se reperisse testatur Rivetus Catech. XII. §. 11. Εἰ γὰρ ὁ τῷ υἱῷ καλῶς ἱερατεύσαν ἀπέχεται γυναικὸς, αὐτὸς ὁ υἱὸς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι. Hoc ab insulso monacho additum esse ideo ait, quia hoc tempore Nicænorum canonum vigebat auctoritas, quibus arbitrio clericorum relictum fuit, an velint ab uxoribus abstinere: quâ de re videas, quæso, quæ ad hunc locum pag. 161. notavimus; quibus id unum adjicere visum est, plurimis in locis hisce temporibus non solùm episcopos, verùm etiam presbyteros, cæterosque clero adscriptos, cælibem vitam tanquam perfectiorem egisse: hanc ergo ob causam appositè admodum, prò more suorum temporum, dicit Cyrillus: Εἰ γὰρ, , &c.

Secundò, quæcunque de ligno Crucis seu Catech. XIII. §. 2. seu [b] aliis in locis reperiuntur, assuta clamat Rivetus: Quum enim paulo antequam hæc scripserit Cyrillus inventa fuerit Crux, ejus temporibus minimè conveniunt voces istæ μέχρι σήμερον, quæ nonnisi de rebus longè præteritis adhiberi solent. Verùm, quod ait eruditissimus [c] D. Cave, phrasis ista non semper apud Cyrillum longum præteriti temporis intervallum designat; sed aliquando præsens tempus denotat, phrasique κατὰ τὴν παρουσίαν æquivalet. Cyrillus præterea his verbis non respicit inventionem Crucis; verùm id tantùm dicit, lignum Crucis, quod etiamnum manet, esse insigne Dominicæ mortis testimonium. Quod verò ait Rivetus cap. 10. integram paginam insertam esse à decima linea pag. 274. ad decimam octavam lin. sequent. pag. quum id nullo argumento probare nitatur, nullusque sit codex mſ. in quo non reperiatur hæc pericope, neque vel levissimum erroris aut fraudis appareat vestigium, jure merito tam facilè à nobis rejiciendum existimamus, quàm ab illo asseritur.

Quinque quæ supersunt Catecheses, Mystagogicæ nuncupantur, utpote quæ ad nuper baptizatos festis post Pascha diebus habitæ fuerint. Harum autem eumdem esse auctorem, qui præcedentium, nemini dubium erit, qui ea quæ de argumentis harum Catecheseων in fine ultimæ Catecheseos Illuminatorum habentur accuratè perpenderit. Post sanctum autem, inquit Cyrillus, Catech. XVIII. §. 14. & salutarem Paschatis diem, in reliquis hebdomadæ diebus, post synaxim, ad sanctum resurrectionis Salvatoris locum congregati, Deo volente alias Catecheses audietis, in quibus rursus de unoquoque eorum quæ fiunt causas discetis, atque tam ex novo quàm ex veteri Testamento demonstrationes accipietis. Primùm quidem de his quæ ante baptismum proximè fiunt. Deinde quomodo mundati estis, &c. Deinceps verò pollicetur se de iis omnibus dicturum, de quibus in Mystagogicis agitur. Neque aliam ob causam, uti existimo, Rivetus hæc à recentiore aliquo addita esse dicit, quàm quòd Cyrillum nostrum Mystagogicarum Catecheseων auctorem esse adeo apertè declarant. Stylus quidem harum Catecheseων est contractior pressiorque stylo præcedentium, quòd non aliunde contigisse reor, quàm ex diversa earumdem materia, auditorumque diversis circumstantiis.

Quod verò ad ætatis suæ annum attinet, quo has habuit Catecheses auctor noster, de eo vix quicquam certi tradiderunt antiquæ Ecclesiæ scriptores. Hyeronymus quidem Cyrillum eas in adolescentia composuisse refert. Verùm, pace eorum qui Hieronymum maximo in pretio nec immerito habent, ab ejus sententia liceat discedere. Catechumenorum enim publica institutio ei non ante fuerat commissa, quàm presbyteri honorem adeptus sit; quum autem presbyter non potuerit creari nisi trigesimum jam explevisset annum, adolescentiæ terminos prætериisse censendus est. Ex iis præterea quæ de ortu hæreseωs Manichæorum Catech. VI. §. 12. dicit, constat eum has profudisse Catecheses non ita multo antequam ad episcopatûs dignitatem evectus fuerit: verùm nullo modo cuiquam, qui ad primævæ Ecclesiæ disciplinam paulo attentiùs respexerit, credibile videbitur eum adolescentem episcopum fieri potuisse.

II. Catecheses sequitur Epistola, quam, statim ac episcopatum adeptus est, scripsit ad Constantium, de signo Crucis ex lumine denso valde & coruscante, quod Hierosolymis, die Pentecostes anni trecentesimi quinquagesimi tertii, si temporum rationem rectè putet Baronius, quàm plurimis videntibus (qui ex cunctis ferè orbis regionibus Hierosolyma vel precandi, vel loca sacra invisendi causâ venissent) apparuit. Apparitionis hujus, Epistolæque sancti Cyrilli de ea ad Constantium scriptæ meminere non solùm Theophanes & Michael Glycas, verùm etiam Sozomenus. Unde satis mirari vix queam quid Rivetum impulerit, ut eam aut non à Cyrillo, aut à Cyrillo Ariano scriptam tam audacter assereret. Blandis quidem verbis Imperatorem compellat, eumque multis & fortè immeritis

[a] Vide Catalog. Græcor. codd. in biblioth. Augustan. ed. per David. Hœschelium. [b] Catech. IV. §. 7. X. §. 9. [c] Histor. Litter. in Cyrillo.

laudibus ornat: verùm haud ſatis video an inde quis rectè collegerit, Cyrillum hujuſce Epiſtolæ non fuiſſe auctorem. Quis unquam dicere auderet Gregorium Nazianzenum non fuiſſe auctorem Orat. 1. contra Julianum; aut Ambroſium Epiſt. 3. ad Valentinianum, aut demum Athanaſium Orat. 1. contra Arianos, quia in his eorum ſcriptis laudatur Conſtantius. Plurima ſanè fuerunt in Conſtantio laudanda. Odium adversùs idololatriam, amor erga chriſtianam religionem, ingenii acumen, prudentia, fortitudo, cæteræque cum hominis, tum Imperatoris dotes; quæ eum præconiis Cyrilli cæterorumque epiſcoporum celebrandum reddidere, licèt minùs rectè de fide ſentientem. Cyrillum autem Arianum non fuiſſe ex hac ipſa Epiſtola evidenter apparet, in cujus fine Imperatorem ipſum ad fidem in conſubſtantialem Trinitatem hortari videtur.

III. Epiſtolam ad Conſtantium excipit fragmentum homiliæ in Paralyticum ad Betheſdæ piſcinam ſanatum Johan. V. quod nunc primùm in lucem ex cod. mſ. bibliothecæ Bodleianæ Roe num. XXV. edimus. Hoc Cyrilli noſtri opus fuiſſe genuinum veriſimili admodum conjecturâ aſſequimur. Stylus convenit cum Cyrilli ſtylo, &, quod in Catecheſibus fieri ſolet, orationis continuitas frequenti ſanctæ Scripturæ citatione eſt interciſa, & quaſi teſſellis quibuſdam pulchrè variegata. Certiſſimo quidem indicio deprehendimus ſequioris ætatis opus non fuiſſe: quod mentionem factam videmus §. 11. ſomniorum propheticorum, poteſtatis morbos ſanandi, & dæmonia ejiciendi; quæ miracula poſt Cyrilli noſtri ætatem vix aut ne vix quidem in Eccleſia reperta ſunt. Quòd ſi verò Cyrillo hanc Homiliam tribuamus, ex his ejus verbis §. 13. ἴσως γεγίναμεν ἐμπόδιον τῆς πατρικῆς διδασκαλείας, &c. conſtat Cyrillum eam ſcripſiſſe quum adhuc preſbyter eſſet. Hæc enim conſuetudo in Eccleſia primæva invaluit, ut preſbyteri primo loco, ultimo verò epiſcopi populum alloquerentur.

IV. Homiliæ huic ſuccedit Oratio de Occurſu Domini, &c. quam inter opera quæ Cyrillo falsò tribuuntur reponit eruditiſſimus Dr Cave. Modus quidem loquendi eſt laxior in hac oratione quàm in catecheſibus, & impetu quodam verborum decurrit ſtylus; quod Cyrillo noſtro non eſt familiare. Plurimi tamen viri doctiſſimi eam Cyrillo noſtro tribuere non ſunt veriti, quibus ſuffragantur quamplurimi codd. mſſ. Unus quidem eminentiſſimi cardinalis Mazarini eam Cyrillo Alexandrino adſcribit, quod ex lapſu feſtinantis librarii calami, Alexandrino pro Hieroſolymitano ponentis, accidiſſe conjicit Combefiſius. Ex hac oratione conſtat Cyrillum fidem Patrum Nicænorum firmiter tenuiſſe. Nam de Chriſto hæc habet §. 6. οὗτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ προὼν· καὶ ἀεὶ τῷ πατρὶ συμπαρών. ὁμοούσιος, ὁμόθρονος, &c.

V. Proximè ſequitur Hiſtoria Eccleſiaſtica & Myſtagogica, quam Cyrilli noſtri nomine prænotatam in cod. mſ. bibliothecæ Bodleianæ reperi. Tractatus hic longo poſt Cyrilli tempora intervallo auctorem habuit Germanum quemdam ejus nominis ſecundum, patriarcham CP. qui circa annum millesimum ducenteſimum vigeſimum ſextum ſedem Conſtantinopolitanam occupaſſe dicitur. Exſtat quidem hæc hiſtoria in auctuario Duceano tom. 2. p. 133. verùm notante * P. Simonio adeo interpolata, ut vix dignoſci queat quid primùm ſcripſerit Germanus, quidve poſtea ab aliis additum fuerit. Nos hiſtoriam hanc multò breviorem, &, uti opinor, ſinceriorem nunc tibi damus; quod quidem P. Simonius loco citato pollicitus eſt ſe facturum ex cod. mſ. ad calcem Catenæ Græcorum Patrum in Johannem, quam in bibliotheca Patrum Congregationis Oratorii Pariſienſis prope Luparam reperiſſe teſtatur, & penes ſe in eum finem retinuiſſe: ſed fidem datam nunquam, quantùm ſcio, liberavit. Tractatus iſte totus ferè eſt in explicandis rebus eccleſiaſticis & liturgicis, iis præſertim quæ ad Palæſtinæ eccleſias, præcipuè verò eccleſiam Dominicæ reſurrectionis Hieroſolymis ſpectant: indeque forſitan nonnulli adducti ut crederent à Cyrillo noſtro ſcriptum fuiſſe. Cyrilli quidem nomen in hac hiſtoria, prout in auctuario Duceano exſtat, ſemel tantùm reperi. Obſervatu dignum eſt, quod ait Germanus §. 8. hujuſce hiſtoriæ, morem versùs Orientem precandi, aliosque quoſdam ritus eccleſiaſticos ab ipſis apoſtolis Eccleſiæ traditos.

VI. Viſum fuit poſtremo loco ponere Epiſtolam ad Auguſt. de miraculis Hieronymi poſt mortem celebratis, quæ Cyrilli noſtri nomen immeritò præ ſe fert. Præterquàm enim quòd inſigni anachroniſmo triginta annorum, quibus Cyrilli mors Hieronymi mortem anteceſſerit, ſatis conſtat à Cyrillo ſcribi neutiquam potuiſſe: tam futilibus ſcatet fabellis, & propter ſtyli infantiam, & barbariem adeò deformis & fœda eſt, ut à maleferiato & inſulſiſſimo monacho ante ducentos annos fictam fuiſſe veriſimillimum videatur. Ridicula enim illa, quæ de Purgatorio, Miraculiſque Hieronymi invocatione editis tam ineptè crepat, iſtam ætatem & iſtiuſmodi auctorem plus ſatis ſapiunt.

II. Quod ad hanc noſtram Operum ſancti Cyrilli editionem ſpectat, ut magis diſtinctè appareat quid à nobis in ea præſtitum ſit, quid alii hac ex parte præſtiterint priùs enarrandum cenſeo. Plurimi ſanè fuerunt, qui in ipſis ferè renaſcentis litteraturæ primordiis variis in locis vel in edendis vel vertendis ſancti Cyrilli Catecheſibus maximo reipublicæ chriſtianæ bono ſimul elaborarunt. Nam Catecheſes Cyrilli nomine Viennæ editas anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo nos docet Catalogus Græcorum codd. bibliothecæ Auguſtanæ: ſed an omnes Catecheſes, an ſolæ Myſtagogicæ tunc prodierint, neque diſertè refert Catalogus, neque mihi ſatis liquet, cui nunquam contigit aliquod hujuſce editionis exemplar oculis uſurpare. Circa idem ferè tempus Jacobus quidam Uchanski archiepiſcopus Gneſnenſis, regnique Poloniæ Primas, quem antiquitatis ſtudioſiſſimum refert Grodecius, Catecheſeωn ex Macedonia nactus exemplar, Slavonum idiomate conſcriptum, eas in linguam Polonicam tranſtulit. Paulò verò poſt Johannes Grodecius decanus Glogovienſis ex græco codice, quem cum eo communicaverat eminentiſſimus cardinalis Hoſius, ſedis Romanæ in concilio Tridentino legatus, omnes Catecheſes tam Illuminatorum quàm Myſtagogicas in latinum ſermonem vertit, annoque milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quarto ex typographeo Chriſtophori Plantini Antuerpiæ edidit; præmiſſa diſſertatiuncula de vita & ſcriptis Cyrilli. Eodem anno Guill. Morellius Caroli IX. Galliarum regis typographus, quaſdam Illuminatorum Catecheſes, nempe quartam, ſextam, octavam, nonam, decimam, * undecimam, & decimam octavam, unà cum quinque Myſtagogicis Pariſiis græcè edidit: quonam verò exemplari, ſive impreſſo, ſive manu exarato in adornanda hac editione uſus eſt, nuſquam refert. Ex hoc tempore doctorum virorum in edendis ſimul ac evolvendis ſcriptis ſanctorum Patrum paululum elanguit induſtria; adeoque nihil mirum quod nemo repertus fuerit, (niſi quod ſemel atque iterum inter auctores qui biblioth. Patrum conficiunt, latinè tantùm impreſſæ fuerint Catecheſes,) qui in edendis hiſce Catecheſibus deſudaverit, uſquedum Johannes Prevotius an. 1609. eas in lucem Pariſiis emiſit, maximo omnium doctorum & bonorum plauſu. Is nimirum ope codd. mſſ. optimæ notæ, quos bibliotheca Vaticana ei ſuppeditavit, non ſolùm Catecheſeωn à Morellio editarum lacunas ſupplevit, mendas correxit, verùm etiam alias nunquam antehac græcè editas, [ſi modò ſolæ Myſtagogicæ Viennæ editæ fuerint,] publici juris fecit, interpretationem Grodecii plurimis in locis emendavit, epiſtolam demum Cyrilli ad Conſtantium mantiſſæ loco ad finem adjecit. Quæ hanc ſecutæ ſunt duæ Catecheſeωn editiones Par. ann. 1631. & 1640. Prevotii editionem penè ad amuſſim exprimunt. Orationem de Occurſu, &c. primus græcè & latinè vulgavit Laurentius Siſanus I C. Coloniæ an. 1568. unà cum orationibus Chryſoſtomi, Gregorii Nyſſeni, Timothei preſbyteri Hieroſolymitani, & Amphilochii in idem feſtum. Tum verò Pontanus eam nova editione donavit, & poſtea eruditiſſimus Fronto Duceus hac oratione, ut & aliis quantivis pretii antiquorum ſcriptis bibliothecam Patrum adauxit. Omnium autem noviſſimè Combefiſius pluribus codicibus manuſcriptis inſtructus eam adeo emaculatam, ſuiſque notulis locupleratam in novo auctuario edidit, ut vix quidquam aliorum curæ aut induſtriæ reliquerit. Hiſtoriam Eccleſiaſticam & Myſtagogicam primus & ſolus, quantùm ſcio, vulgavit Fronto Duceus: epiſtolam autem ad Auguſtinum inter

* Lege quintam decimam

* In Catalog. ad fin. not. in Gabr. Sever. p. 287.

opera tum Hieronymi tum Augustini reperire facile licet.

In edendis sancti Cyrilli scriptis id negotii mihi præcipuè datum intellexi, ut textum præsertim Catecheseon purum, integrum, & ab omni labe purgatum exhiberem. Quum enim librariorum inscitiâ vel incuriâ longo temporis decursu fieri vix possit, quin antiquorum scripta fœdè mutilata & corrupta sint, prima debet esse & antiquissima editoris cura, ut ab istiusmodi mendis liberentur. Hoc verò quum nullâ aliâ ratione facere liceat, quàm diligenti codicum tam impressorum quàm manuscriptorum inter se collatione, in id summâ industriâ incumbendum existimavi. Inprimis, ut Johannis Prevotii textum, quem, uti dixi, ex codd. mss. Vaticanis ipse emendavit plurimùm & supplevit, quemque in hac editione expressimus, emaculatiorem adhuc tibi darem, eum cum cæteris omnibus, quos conquirere licuit, editionibus contuli; & hoc modo plurima sphalmata, cum typothetarum tum ipsius Prevotii, facilè sustuli. Postea verò Catecheses omnes epistolamque ad Constantium cum duobus codd. mss. aliquas autem, nempe quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, decimam quintam, decimam sextam, decimam octavam, cum tribus diligenter contuli. Primum codicem membranaceum ante sexcentos, ut videtur, annos exaratum, inter illos codices reperi, quos ex Oriente advectos bibliothecæ Bodleianæ donavit Thomas Roe eques auratus, & à rege Jacobo I. primus nostratium ad Imperatorem-Magnum Mogol legatus; alterum verò Isaaci Casauboni diligentiæ debemus, qui Catecheses epistolamque ad Constantium cum codice ms. quem in aliqua bibliothecarum Galliæ, uti opinor, fortè offendit, contulit, omnesque variantes lectiones accuratè in margine notavit. Hoc autem Casauboni exemplar ex instructissima sua bibliotheca perhumaniter nobiscum communicavit reverendus admodum in Christo pater Johannes episcopus Norvicensis; qui pro singulari suo erga litteras amore tenuibus nostris conatibus plurimùm favere non dedignatus est. Tertium codicem chartaceum, manu Græci cujusdam, quantùm ex litterarum ductibus conjicere licet, haud ante trecentos annos scriptum, suppeditabant archiva Bodleiana. Orationem de Occursu, &c. contuli cum codice ms. Bodleiano, partemque historiæ Mystagogicæ cum codice, qui in bibliotheca collegii divæ Magdalenæ Oxon. asservatur.

Quum autem hosce codices cum Prevotii textu conferebam, religio mihi fuit nullam omnino, etiam minutissimam, lectionem prætermittere. Nam quum adeo diversa sint criticorum (fastidiosi hominum generis) judicia, ut lectiones quas eorum unus repudiandas censeret, alter quantivis pretii existimaret; idcirco ut utrisque, si fieri potest, satisfacerem, omnes prorsus notandas, & in ima pagina ponendas arbitratus sum. Variantes lectiones sequuntur adnotationes quædam; quibus id unum pro viribus conabar, ut ritus, mores, fidem primævæ Ecclesiæ, ex antiquissimorum Patrum monimentis explicarem & confirmarem. Versionem demum Grodecii, quam, uti dixi, emendavit multùm, & in melius mutavit Prevotius, plurimis in locis emendatiorem adhuc reddidi; quam tamen si quis omnibus suis numeris perfectam & absolutam dare vellet, eam novam prorsus facere oporteret. Denique, ut nihil huic editioni deesset, subnectere visum est doctorum virorum, nimirum Coci nostratis, Riveti, & Albertini, judicia de Cyrillo ejusque scriptis. Totum opus claudunt indices locupletissimi, locorum Scripturæ, auctorum, & rerum.

Antequàm verò huic præfandi negotio finem imponam, hanc occasionem arripiendam censeo, gratias publicè agendi viris quibusdam excellentibus, qui de meipso deque hoc opere nostro optimè meruerunt. Inter hos primo loco memorandus est reverendus admodum D. Henricus Aldrich ædis Christi decanus; cujus beneficio quicquid id est otii litterarii, quo in hac Academia fruor, acceptum quanta possum gratitudine refero, & à cujus auspiciis omnia quæ ad eruditionem, bonos mores, & primævam religionem promovendam faciunt, sibimet spondeant Ecclesia & Academia. Duo etiam viri præstantissimi à me silentio non sunt prætereundi, Viz. D. Henricus Dodwellus, & D. Johannes Ernestus Grabius, qui pereruditis suis monitis, promptoque auxilio effecerunt, ut quæcumque difficilia, dubia, obscura in hoc opere occurrerent, ea mihi essent facilia, plana, perspicua. Quod verò à maculis typographicis purgata sint Cyrilli nostri opera, id quidem debetur amico inprimis charo D. Johanni Pottero collegii Lincolniensis socio, viro in græcis litteris eruditissimo, suavissimis moribus, summaque modestia prædito. Hæc sunt quæ te scire vellem, amice Lector, Vale, conatibusque nostris fruere, ac fave.

Dabam ex Æde Christi Oxon. August. 27. MDCCIII.

SELECTÆ EJUSDEM THOMÆ MILLES

IN B. CYRILLI SCRIPTA NOTÆ.

NON omnes hic dabimus Viri clarissimi in Cyrillum animadversiones. Eas primùm excipiemus quæ contra catholicam fidem, aut alioqui contra veritatem sive historicam sive doctrinalem scriptæ, à nobis sive in notis sive in dissertationibus sunt refutatæ. Tum verò eas quæ nihil nisi triti & noti continent, & è locis communibus quos quisque ad manum habet desumtæ sunt. Eas igitur solum adscribemus, quæ vel novi aliquid & inauditi complectuntur, quæ quidem exiguo prorsus numero sunt; vel quæ res doctis quidem viris notas & familiares continent, sed pluribus incompertas, quas tamen in legendo Cyrillo præsentes habere interest; vel tandem quæ utilia ad legendum cum fructu Cyrillianum opus authorum testimonia continent; quæ quidem vel librorum inopia requiri non possunt à plurimis, vel iis etiam qui libros habent ad manum habere commodum est. Cæterum neque citationes scriptorum hic adductas, præstandas suscipimus; neque omnia quæ in subjectis notis continentur, uti à nobis asserta & approbata spectari volumus. Græca multorum ex authoribus testimoniorum verba, solâ versione retenta, suppressimus; iis exceptis, quæ vel aliam pati possunt interpretationem, vel ad intelligendam sententiæ vim & emphasim adscribenda judicavimus.

PROCATECHESIS.

Oxon. ed. pag. 1. n. 1. not. 4. AD editionis nostræ num. 1. pag. 1. a 2. νοητὰ ἄνθη.] νοητὸν sive *spiritale* semper opponitur αἰσθητῷ *sensibili* sive *corporeo*. Hesychius, νοητὰ, τὰ μὴ ὁρώμενα. Suidas νοητὰ, τὰ μὴ ὁρατὰ, καὶ ἁπλῶς τὰ μὴ αἰσθητά. Gregor. Nyssen. homil. 6. in Canticum. Tom. 1. p. 555. νοητὸν (λέγομεν) τὸ ὑπερπίπτον τὴν αἰσθητικὴν κατανόησιν. *Illud νοητὸν dicimus, quod omnem superat sensus perceptionem.* Quod semel monuisse satis sit. Hac vero phrasi usus est Cyrillus, ut invisibilem & spiritualem gratiam baptismi exprimeret.

Ad num. 2. p. 3. a 6. ἄφες, ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοί.] Monet hoc loco Cyrillus baptizandos, ne sint nimis curiosi in iis rebus perquirendis, quas eos celabat Ecclesia. Nam pri- Oxon. n. not. 4.

mævi doctores mysteria fidei ac religionis temere non vulgabant, sed iis tantum exponebant qui per baptismum *erant initiati*, sive πιστοί. Inde formula illa, quæ toties in scriptis Patrum occurrit, ἴσασιν οἱ μεμυημένοι. *Nôrunt initiati, quod dicitur.* Chrysostomus hom. 40. in 1. ad Corinthios de ritibus quibusdam loquens: *Et volo quidem aperte, hoc dicere: non audeo autem propter eos, qui non sunt initiati.* Et Theodoretus Interrog. 15. in Num. *Obscure propter non initiatos de mysteriis disserimus, his verò semotis perspicue initiatos docemus.* Vide Tertullian. de præscript. hæretic. c. 41.

Oxon. n. 3. p. 4. not. 4. Ad num. 4. p. 4. b 7. κανονικῶν παρθενίαν.] Balsamon in commentario ad canonem 6. Basilii ad Amphilochium, (vid. Bevereg. Pandectas tom. 2. p. 57.) κανονικὰς dicit esse τὰς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους, ἤγουν κληρικοὺς, μοναχοὺς, μονας[illegible] τὰς παρθενίαν ἐπαγγειλαμένας. *Eos qui in canone enumerantur; clericos scilicet, monachos, monachas, & quæ virginitatem professæ sunt.* Et quidem omnes qui in ordine aliquo ecclesiastico constituti fuerant *Canonici* appellantur. Inde in canone 15. concil. Laodicen. κανονικοὶ ψάλται, *canonici cantores* reperiuntur: qui à Zonara dicuntur esse ἐν κλήρῳ τεταγμένοι, *in clerum ascripti*; quo distinguuntur ab iis laïcis, qui, ut Balsamon in commentario ad canonem citatum notat, *in Ecclesiis divina cantica incipiebant in contemptum clericorum.* Et in canone 2. concil. Antiocheni, hæc verba, τις τῶ κανόνος, à Dionysio Exiguo ita vertuntur: *Quilibet ex clero.*

Oxon. n. 5. p. 7. n. 1. Ad num. 9. p. 7. b 1. τοὺς ἐπηρεαζομένους λέγει μετὰ σπουδῆς.] Cui prorsus absimile est, quod Greg. Nazian. orat. 40. De baptismo monet baptizandos: *Ne exorcismi medicinam respue, nec ob illius longitudinem animo concide. Nam id quoque velut lapis Lydius est, ad quem exploratur quam sincero quisque pectore ad baptismum accedat.* Per hos exorcismos nascentis Ecclesiæ temporibus Dæmones è corporibus obsessorum ejiciebantur; adjurando scilicet eos per nomen Domini Jesu, *cujus etiam nominis potentiam Dæmones tremunt & reformidant, & hodie quoque illi per nomen Jesu Christi, . . . adjurati, nobis parent.* Verba sunt Justini martyr. in dialogo cum Tryphon. p. 247. Atque hoc χάρισμα, uti vocatur, in Constit. Apost. lib. 8. c. 26. laïcis cum clericis tunc temporis commune fuit; ut manifestum est non solum ex eo quod Marc. XVI. 17. Dæmonum ejectio inter signa, quæ credentes essent secutura, numeratur; verum ex scriptis Patrum antiquissimorum, præsertim Tertulliani, qui summam omnium Christianorum in Dæmones potestatem his verbis declarat: *Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris quem Dæmone agi constet. Jussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se Dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso.* Et paulo post: *Nisi se Dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem istius Christiani procacissimi sanguinem fundite.* Apologetic. cap. 23. Et ne plura testimonia in re adeo manifesta proferam, in lib. de Corona Milit. cap. 11. ab ipsis militibus immundos spiritus dicit ejectos: *Et quos, inquit, interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit.* Sed sequentibus Christianismi seculis exorcismus proprium ac peculiare munus in Ecclesia fuit. In canone 24. concil. Laodicen. exorcistæ in minoribus Ecclesiæ ordinibus numerantur. Et canon. 26. ejusdem concilii, eos exorcizare prohibet qui ab episcopo (addo vel chorepiscopo ex canon. 10. concil. Antiochen.) non fuerint ad id ordinati, sive, ut Balsamon loquitur, μὴ λαβόντες τὸ δι' ἐπισκοπικῆς χειροθεσίας. Idem Balsamon in commentario ad hunc canon. munus exorcistarum dicit esse κατηχεῖν τοὺς ἀπίστους, id est, eos ad baptismum præparare increpando immundum Spiritum, (Isidor. de Offic. Div. lib. 2. cap. 20.) & Deum orando, ut eos à vinculis Diaboli & misera ejus servitute liberos præstaret. Vide Euchotog. Græc. pag. 335. editum Paris. à Goar. 1647.

Oxon. n. 6. p. 8. not. 1. Ad num. 10. p. 8. b 6. καὶ Σαμαρειτῶν.] Samaritæ propago fuere Babyloniorum, quos populo Israëlitico in captivitatem abducto, misit rex Assyriorum ut regioni isti essent præsidio, indeque illis Samaritarum nomen impositum. 4. Reg. XVII. 24. Origenes in Johan. p. 329. *Hebræi etiam Somer dicunt custodem, sicque tradunt Samaritanos primum appellatos fuisse; quod missi fuerint ab Assyriorum rege ad custodiam terræ Israel post captivitatem Israelis.* Eamdem nominis etymologiam tuetur Epiphanius, eique alteram adjecit tom. 1. lib. 1. in Hær. Samaritan. *Interpretari autem possis Samaritas custodes . . . . aut quod custodes erant constitutionis*

A *secundum legem Mosis.* Alii rursus aliam nominis rationem, eamque veriorem adferunt, & Samaritas nuncupatos esse volunt à Schemer, à quo Amri rex Israelis montem Σεμερὼν emit, in quem urbem postea Samariam dictam exstruxit. 3. Reg. XVI. 24. Quænam autem fuere dogmata illa Samaritanorum adversus quæ arma capere Catechumenos monet Cyrillus, non solum ipse alibi ostendit, verum planius docebit nos Epiphanius loco citato: *Porro à Judæis ea re primum differunt* (Samaritani) *quod iis prophetarum scripta secundum Mosem minime sunt tradita: sed quinque duntaxat volumina, quæ per Mosem Israelitarum genti data sunt, quum ex Ægypto decessissent.* Et paulo post: *Mortuorum resurrectionem ignorant, nec fieri posse putant: deinde* B *Spiritum-sanctum rejiciunt, quem utique nesciunt.* Quibus adjicere debemus quæ de Samaritanis habet Leontius Byzantinus de Sectis act. 2. p. 422. *Neque Angelum esse existimant, neque animam immortalem, neque resurrectionem.* Hujusce impiæ hæreseos, & omni ratione carentis (quæ sunt verba Justini imp. Nov. 144.) fautores gravibus pœnis coercendos censuit pius pariter ac sapiens imperator Justinianus. Nam in cod. lib. 1. tit. 5. c. 17. jubet, ut *Synagogæ eorum destruantur, & si alias tentent facere, puniantur. Et quod non possunt successores habere ex testamento, vel ab intestato præter orthodoxos: neque donent aut aliter alienent, hi qui non sunt orthodoxi: sed fiscus ipsa vindicat providentia Episcoporum & Præsidum.*

C Ad num. 17. p. 14. a 1. καὶ ἐξαλεῖψαι τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον.] Oxon. n. 6. p. 8. n. 1. Ita sacerdos in liturgia ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ S. Jacobo adscribitur, post Eucharistiæ consecrationem precatur: ἀλλὰ κατὰ τὴν σὴν ἐπιείκειαν καὶ ἄφατον σου φιλανθρωπίαν ὑπερβὰς καὶ ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῶν σῶν οἰκετῶν, χάρισαι ἡμῖν, &c. *sed secundum æquitatem tuam & ineffabilem humanitatem tuam prætergrediens atque delens chirographum illud quod est contra nos famulos tuos, concedas nobis, &c.*

CATECHESIS I.

Ad titulum pag. 16. lin. 8. καὶ ἀνάγνωσις.] Oxon. edit. p. 15. not. 1. De lectione sacrarum litterarum hæc observanda sunt. 1. Lectiones hæ, sive ἀναγνώσεις, post collectam habitæ fuere. Inde regula, D quæ in omnibus fere libris sacramentorum tam editis quam mss. reperitur: *Post collectam sequitur Apostolus*, i. e. Lectio ex Apostolo, sive epistola. Nam tametsi non solum ex Apostolicis epistolis, verum etiam ex libris veteris testamenti, & sæpe ex utrisque desumtæ fuere hæ lectiones; tamen Epistolæ nomen iis tributum reperio; quia nimirum ex Apostolorum epistolis ac speciatim divi Pauli ut plurimum accipiebantur. In liturgia ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ sancto Jacobo adscribitur, post collectam etiam ἀναγινώσκεται τὰ ἱερὰ λόγια τῆς παλαιᾶς διαθήκης, &c. *Leguntur oracula sacra veteris Testamenti.* Vide liturgiam sancti Jacobi in Bibl. Patrum tom. 2. p. 4. edit. Paris. 1624. sed interpositis primo precatione, deinde salutatione sacerdotali εἰρήνη πᾶσιν & responsione populi, καὶ τῷ πνεύματί σου, E una cum ἀλληλούϊα, quod canunt οἱ ψάλται. 2. In antiquissimis Ecclesiæ temporibus non modo libri veteris novique Testamenti legebantur, verum etiam scripta aliqua SS. Patrum Clementis, scilicet Barnabæ, Hermæ, & epistolæ episcoporum, ea præsertim quas Irenicas & Communicatorias vocabant, quibus sc. commercium, concordia, & disciplina inter episcopos servabatur. Sed sequentibus Ecclesiæ temporibus canon 59. concilii Laodiceni vetuit *libros non canicos in Ecclesia legi, sed solos canonicos veteris & novi Testamenti.* Οὐ δεῖ . . . . . λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ . . . ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. Eos F autem libros à Patribus hujus concilii canonicos appellari vult Zonaras, *Qui sanctorum Apostolorum canone 85. recensentur: non canonicos autem, quorum nulla in eo canone mentio est.* 3. Lectiones omnes liturgicæ (tam epistola scil. quam evangelium) pro Ambone seu Pulpito, tanquam pro tribunali legebantur; ex quo etiam episcopus conciones habuit ad populum. Cyprianus epist. 39. de quodam Celerino agens, quem post confessionem lectorem ordinaverat, *Quid aliud*, inquit, *quam super pulpitum, id est super tribunal Ecclesiæ oportebat imponi, ut loci altioris dignitate subnixus, & plebi universæ pro honoris claritate conspicuus, legat præcepta & evangelium Domini, quæ fortiter & fideliter sequitur.* Quod verò episcopi ex hoc loco populum adhortarentur,

estem habemus Prudentium in hymno de S. Hippolyto.

Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur; antistes prædicat unde Deum.

Hoc tribunal *Aram* vocat Sidonius carm. 16.

Seu te conspicuis gradibus venerabilis ara
Concionaturum plebs sedula circumsistit.

Oxon. edit. n. 5. p. 18. not. 1. Ad num. 5. p. 18. c 3. καιρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρὼν, &c.] Confessio omnium peccatorum baptismum (ad exemplum baptismi Joannis, Matt. III. 6. vide Catech. 3. §. 4.) semper præcedebat. Hoc plurimis sanctorum Patrum testimoniis probari potest. Tertullianus in libro de Baptismo c. 20. *Ingressuros*, inquit, *in baptismum orationibus crebris ..... & cum* Confessione *omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Joannis.* Cui suffragatur Gregor. Nazianz. qui orat. 40. baptizandos ita alloquitur: *Ne peccatum tuum confiteri grave ducas, sciens quo pacto Joannes baptizaverit: ut per hujus vitæ pudorem, futuri seculi pudorem ignominiamque fugias.* Vide Euseb. lib. 4. c. 61. de vita Constantini, ubi ordinem baptismi illius describit, & Socratem histor. Eccles. lib. 5. c. 17.

CATECHESIS II.

Oxon. edit. n. 1. p. 20. not. 1. Ad num. 1. p. 21. b 6. κακὸν αὐτεξούσιον, βλάσημα προαιρέσεως. καὶ ὅπως αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν, &c.] Hæc & alia multa, quæ in hac Catechesi reperiuntur de homine propria voluntate peccante, in hunc finem à Cyrillo dicta sunt, ut insanum Manichæorum errorem everteret: qui sectatores suos docebant, peccatum à libero hominum arbitrio non procedere, sed vel à Deo malo, vel ab anima mala, quam unicuique homini inesse somniabant. D. Augustinus de hæres. in hæresi Manichæorum. *Peccatorum*, inquit, *originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt Gentis adversæ, quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei sed malæ mentis perhibent esse opificium, quam à contrario principio Deo coæternam esse aiunt.* Hunc errorem in tribus de libero arbitrio libris impugnat Augustinus.

Oxon. n. 3. p. 22. not. 1. Ad num. 4. p. 23. b 5. οὐ ἐκ φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἁμαρτητικὸν λαβὼν .... διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως.] Ita Chrysostomus de Diabolo tentatore: *Diabolus admodum malus, non natura sed animi proposito ac sententia.* Et Theodor. ser. 3. contra Græcos p. 54. *Nos*, inquit, *istos* (dæmones) *non ab initio malos esse conditos ab universorum Deo diximus, neque naturam ejusmodi sortitos, sed vitio voluntatis à melioribus ad pejora præcipites corruisse.* Prudentius item de Diabolo loquens dicit:

Sed factus de stirpe bonus bonitatis in usum
Proditus, & primo genitus de fonte serenus
Deterior mox sponte sua. ——

Vide etiam Epiphanium in hæresi Manichæorum n. 16. & Lactantium lib. 2. c. 8. Cum hæc, tum alia infinita, quibus scripta Patrum ubique scatent de Diabolo propria voluntate peccante, sicut eo fine dicta sunt ne quis Deum peccati auctorem existimet, ita etiam intelligenda sunt respectu habito ad impium Manichæorum errorem qui unum principium sua natura malum statuebant.

Oxon. n. 7. p. 27. not. 1. Ad n. 12. p. 28. a 1. περιβάλλεται μὲ σάκκον ἀντὶ πορφύρας.] Saccus est vestis vilis & abjecta, atrique coloris, uti colligitur ex Apocal. VI. 12. quamque proprium pœnitentium indumentum existimant SS. Patres. Theophylactus in cap. XI. Matt. σάκκος, σύμβολον μετανοίας. *Saccus pœnitentiæ symbolum est.* Cyrillus Alexandrinus in Amos num. 75. Saccum vocat τὸ τῶν πενθούντων σχῆμα, *habitum lugentium*, & alibi σχῆμα πενθικόν. Tertullianus de pœnitentia cap. 9. dicit pœnitentis esse *sacco & cineri incubare.*

Oxon. n. 7. p. 27. not. 2. Ibid. a 2. ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο.] Cineribus aspergi solebant illi, qui ob insignem aliquam calamitatem mœsti lugentesque incedebant, etiam apud Gentiles. Hinc apud Græcos vincti educebantur capitibus pulvere sordidatis, ut de se Cnemon fatetur, quem pater (uti narrat Heliodorus Histor. Æthiopic. lib. 1.) produxit ad populum, τῆς κεφαλῆς κόνιν καταχεάμενον. *Pulvere inspersо capiti*, & lib. 4. Charicles prodit, κόνιν τε τινα σποδοῦ τῆς κεφαλῆς καταχεάμενος. *Facie atque capite cinere sparsis.* Hinc Seneca in Troad. de Lugentium Choro,

Solvite crinem, per colla fluant
Mœsta capilli tepido Trojæ
Pulvere turpes. ——

Vide 2. Reg. XIII. 19. Esth. IV. 1. Job. II. 8. XLII. 6. Jer. VI. 26. Matt. XI. 21. Luc. X. 13. Hinc pœnitentibus usitatæ fuerunt χαμαιπετεῖαι, eæque ἐν σποδῷ, in cinere, pulvere, sterquilinio, quam Gentiles πήλωσιν, καταβορβόρωσιν, γυμνῶν ἐν πηλῷ καλίνδησιν vocarunt. Cyprianus lib. de Lapsis: *Daniel quoque post fidei atque innocentiæ suæ multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa virtutes ac laudes suas sæpe repetitam, jejuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco &* cinere *volutatur.*

Ad num. 15. p. 30. a 3. ὁ γὰρ καὶ γένεσιν καὶ πλοκὴν ἄστρων, ὡς πνὲς ματαιολογοῦσι, &c.] Astrologiæ & Genethliacorum vanitatem hisce verbis perstringit Cyrillus; quam à Chaldæis ad cæteras gentes propagatam fuisse nos docet Origenes contra Celsum p. 330. *Placuit Celso divinissimas gentes dicere, primum Chaldæorum à quibus in homines propagata est fallax Genethliacorum disciplina.* Hanc sideralem scientiam primis à Christo seculis apud quosdam in pretio fuisse discere est ex Tertulliano & Basilio. Tertullianus de Idololatria cap. 9. *De astrologis*, inquit, *ne loquendum quidem est, sed quoniam quidam istis diebus provocavit, defendens sibi perseverantiam professionis istius, paucis utar.* Et S. Basilius homil. 6. in Hexaemeron. *Sed homines ii, qui septa transiliunt ad defensionem Genethliacæ artis multo vanissima, hanc trahere scripturæ sententiam* (Gen. 1. 14.) *conantur. Atqui aiunt vitam nostram à cœlestium corporum motione pendere, & hanc ob causam ex sideribus à Chaldæis eorum notationes effectuum quæ nobis accidunt fieri.* Et paulo post: *Quid enim aiunt* (Astrologi?) *nimirum quia conjunctio permistiove astrorum, quæ moventur ad eas stellas quæ in orbe signifero collocatæ sunt, si talis fuerit inter se concurrentium figura, tales efficiet hominum generationes atque ortus.* Contra hos non solum Christiani, scilicet Bardesanes Syrus, Origenes, aliique ab Eusebio de Præpar. Evang. lib. 6. cap. 2. citati disputarunt; verum ipsi philosophi, Phavorinus apud A. Gellium lib. 14. cap. 19. aliique apud Eusebium lib. 6. c. 6. de Præpar. Evang. Oxon. n. 18. p. 30. not. 1.

CATECHESIS III.

Ad num. 3. p. 40. c. 1. ἱματίων λαμπροτάτων ἐνδυσάμενοι στολὰς.] Morem antiquum baptizatos statim ut ascenderant ex aqua alba veste induendi supra notavimus. Quibus Dionysii testimonium in lib. de Ecclesiast. Hierarch. cap. de Baptismo subjungere non abs re erit. *Pontifex superne adstans, ubi Sacerdotes secundum aquas versus Pontificem initiandi nomen proclamarunt: ter eum immergit, sub ternam immersionem atque emersionem tres divinæ beatitudinis personas invocando. Tunc excipientes eum cæteri sacerdotes tradunt susceptori seu admissionis auctori, & ubi una cum eo initiatum veste congrua amiciverunt, rursus illum ad pontificem ducunt, &c.* Vestem vero congruam Maximus in scholio ad hunc locum interpretatur *candidam*: κατάλληλον [τουτέστι λευκήν. *Congrua*] i.e. *candida*. Vide p. 260. Plurimæ vero sunt, eæque gravissimæ causæ, cur, qui recens baptizati erant, candidati incedebant. I. Veste alba purificatio à sordibus & inquinamento peccatorum, quæ fit per baptismum, percommode designatur. Origen. hom. 12. in Exod. *Lota sunt vestimenta tua quum venisti ad baptismi gratiam, purificatus es spiritu, purificatus es corpore, mundatus es ab omni inquinamento carnis, & spiritus.* Et Amalarius Fortunatus lib. 1. de Eccles. Officiis cap. 27. *Baptizamur*, inquit, *in Spiritu sancto quando abluimur à peccatis, quam ablutionem significant albæ vestes in baptismate per totum corpus.* Vide Chrysost. homil. in Psalm. 118. Ambrosium lib. de iis qui mysteriis initiantur cap. 7. II. Sicut immersione baptismali Christi sepultura repræsentatur & emersione ejusdem resurrectio quæ nostræ resurrectionis certissimum pignus est; ita gloria resurrectionis non alio symbolo aptius adumbratur quam albis baptizatorum vestimentis. Album colorem in rebus lætis olim adhibitum fuisse nemo est qui nescit. Horatius Satyr. lib. 2. Sat. 2. v. 56. Dies festos albis vestibus celebrari vult: Oxon. n. 2. p. 34. not. 1.

Ille repotia, natales aliosve Deorum
Festos albatus celebret. ——

Jam vero nulla dies piis animabus lætior effulgebit quam quando ad vitam beatam resurgent. Æquum ergo est, ut qui typum tam suæ quam Christi resurrectionis gerunt veste splendida ornentur. Inde August. serm. 163. de Temp. *Ad hoc*, inquit, *Dominus hodie resurrexit, ut imaginem nobis futuræ resurrectionis ostenderet, & ideo hodie vitali lavacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiam nostram splendore nivei coloris illuminat.* Et Amphilochius in vita

Basilii albam vestem baptizatorum vocat, *Christi resurrectionis vestimentum*, τὰ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἀμφια. In qua nimirum Domino suscitato in signum lætitiæ angeli apparuerunt. III. Manumissi veste alba amiciebantur. Tertullian. de Resurrect. carnis cap. 57. *At quin & vestis albæ nitore, & aurei annuli honore & patroni nomine ac tribu mensaque honorantur.* Artemidorus lib. 2. cap. 3. Oneirocritic. *Albis vestimentis soli sacerdotes, servique Græcorum vestiuntur.* Per baptismum autem à manu seu potestate Diaboli liberamur: in signum ergo libertatis suæ baptisatus veste alba induitur. Hanc vestem octavo die, sabbato sc. post Paschatis vel Pentecostes, &c. solemnia exuebant, & in Ecclesia reponebant baptizati. Inde Augustinus serm. 107. de Domin. oct. Pasch. *Paschalis solemnitas*, inquit, *hodierna festivitate concluditur, & ideo hodie Neophytorum habitus commutatur: ita tamen ut* candor *qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur.*

Oxon. Ibid. not. 2. Ibid. c 2. μὴ ὡς ὕδατι λιτῷ πρόσεχε τῷ λουτρῷ, &c.] Hisce & sequentibus verbis asserit Cyrillus vim & efficaciam baptismi non inesse aquæ elemento, sed Spiritui-sancto qui ad hæc omnia aqua utitur tamquam instrumento. Cui consentiunt Patres. Chrysostomus homil. 35. in v. Joann. *Quemadmodum hujus aquæ natura per se non sanabat, (siquidem semper sanasset) sed duntaxat quum ab angelo movebatur: ita & in nobis non simplex aqua operatur, sed quum Spiritus gratiam accipit, omnia peccata abluit.* Et Ambrosius lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 4. *Hinc cognosce*, inquit, *quod aqua non mundat sine Spiritu: ideoque legisti quod tres in baptismate unum sint, aqua, sanguis, & spiritus; quia si unum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid enim est aqua sine cruce Christi? Elementum commune sine ullo sacramenti effectu, nec iterum sine aqua regenerationis mysterium est.* Paulinus etiam epist. 12. ad Serenum ita canit: nov. edit. XXXII. n. 5.

Sanctus in hunc cœlo descendit Spiritus amnem,
Cœlestique sacras fonte maritat aquas.
Concipit unda Deum, sanctamque liquoribus almis
Edit ab æterno semine progeniem.

Vide Basilium de Spiritu-sancto tom. 2. p. 323.

Oxon. n. 4. p. 38. not. 1. Ad num. 7. p. 43. d 7. ἀποδλίψον σεαυτὸν (sic enim legit Millesius in nota ex codd. Roe & Casaub. quum in textu reliquerit ἀποθλίψας ἑαυτὸν) διὰ τῆς νηστείας.] Cyrillus his verbis antiquissimam sine dubio respicit Christianorum consuetudinem, à Justino Martyre, Tertulliano, indeque à pluribus aliis memoratam, [qua baptizandi sese crebris jejuniis ante baptismum exercebant. Justin. Apolog. 2. p. 93. *Quicumque persuasi fuerint, & crediderint vera esse ea quæ à nobis traduntur, & dicuntur, & vivere se ita posse receperint, orare* jejunantes, *& petere à Deo priorum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis una & orantibus, & jejunantibus. Deinde eo adducuntur à nobis ubi aqua est, &c.* Tertullianus de Baptismo cap. 20. *Ingressuros*, inquit, *baptismum orationibus crebris*, jejuniis, *& geniculationibus, & pervigiliis orare oportet.* Vide etiam Gregor. Naz. orat. 40. Constit. Apost. lib. 7. cap. 22. canon. 85. 4. conc. Carthag. Amalarium Fortunatum lib. 4. Eccles. Offic. c. 20. Rupert. Abb. de divinis Officiis lib. 4. cap. 19. Ad hunc morem pertinere existimantur eruditi versus Paschales Ausonii:

Sancta salutiferi redeunt solennia Christi,
Et devota pii celebrant jejunia mystæ.
At nos æternum cohibentes pectore cultum
Intemeratorum vim continuamus honorum.

Ubi per Mystas aliqui intelligi volunt catechumenos. Vid. Cotelerii annotat. ad cap. 22. lib. 7. Apostol. Constitut.

Oxon. n. 8. p. 40. not. 1. Ad num. 11. p. 45. a 5. Ἡγίασε τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς βαπτισθεὶς αὐτός. . . ἐβαπτίσθη δὲ οὐχ ἵνα ἁμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν, &c.] Christum non fuisse baptizatum, ut inde peccatorum remissionem acciperet, cum his & sequentibus verbis asserit Cyrillus, tum etiam affatim nos docent sacrosancti Patres. Chrysostomus (vide Macarii Chrysocephali catenam in Lucam cod. msf. Baroc. n. 211. in bibl. Bodl.) ubi τίνος ἕνεκεν ὁ Χριστὸς βαπτίζεται; *Qua de causa Christus baptizetur* quæstionem habet; οὐχ, inquit, ἁμαρτημάτων συγχωρήσεως ἕνεκεν· πῶς γὰρ ὁ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχων; οὔτε πνεύματος ἀμοιρος ἦν ἐκείνη ἡ σάρξ. πῶς γὰρ ἡ ἐκ πνεύματος ἁγίου κατασκευασθεῖσα τὴν ἀρχήν; *Non indulgentia peccatorum indigebat; quippe qui nullum peccatum commiserat: nec illa caro expers erat Spiritus-sancti; utpote*

A *quæ per Spiritum ab ipso principio concepta fuit.* Si ergo quæras, cur Christus baptizari voluerit? Respondeo, I. Ut Joannis baptismum comprobaret. Ita S. Ignatii epist. interpolat. ad Ephesios. *Hic . . . à Joanne baptizatus est, ut ratam faceret ordinationem commissam prophetæ.* Et Pseudo-Clemens Constit. Apostol. lib. 7. cap. 22. *Baptizatus autem fuit & jejunavit, non quod ipse opus haberet ablutione sordium, vel jejunio, vel purgatione, qui natura purus & sanctus est, sed ut Joanni veritatem attestaretur.* II. Ut omnem justitiam compleret. Matt. III. 15. ea scil. omnia præstando quæ quovis modo lex præceperat. Nam ut optime ad hunc locum Evangelistæ notat Chrysostomus: *Justitia est omnium mandatorum plena custodia. Quia utique jam*, inquit,
B *cuncta alia mandata perfecimus, hoc autem solummodo erat reliquum, id quoque ipsum oportet adjungi.* Vide Theophylact. ad Matt. III. 15. III. Tertiam rationem cur Christus baptizatus fuerit hoc loco adfert Cyrillus, ut scil. baptismum consecraret, aquasque sanctificaret quibus peccatorum sordes mystice erant abluendæ. Unde Hilarius can. 2. in Matthæum. *Ipse quidem lavacri egens non erat . . . sed per illum in aquis sanctificationis nostræ erat sanctificanda purgatio.* Et Hieronymus adversus Luciferianos tom. 2. edit. Froben. p. 138. *Dominus noster*, inquit, *non tam mundatus est in lavacro, quam lavacro suo universas aquas mundavit.* Quibus etiam consentit S. Ignatius in epist. genuina ad Ephesios VII. 18. ὃς . . . . ἐβαπτίσθη ἵνα τῷ πάθει τὸ ὕδωρ καθαρίσῃ. *Qui*
C *baptizatus est, ut passione aquam purificaret.* Pro ἵνα τῷ πάθει τὸ ὕδωρ καθαρίσῃ, quæ baptismo haud conveniunt, Theodoretus Dialogo 1. & Macarius Chrysocephalus in catena manuscripta in Lucam III. 21. legunt ἵνα τὸ ἡμῶν ἡμῖν καθαρισθῇ. Vide Ambrosium in Luc. III. & Optatum Milevitan. lib. 1.

Ad num. 13. p. 46. b 1. ἔχων καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένοις παλαίειν, &c. λαβὼν δὲ τὸ χάριν, &c. ἀγωνίζου τότε.] Oxon. n. 19. p. 41. not. 3. Quum enim gratiam Spiritus-sancti per baptismum recepimus, tum demum vires habemus & arma quibus Diabolo ejusque tentationibus resistere possumus. Hinc Gregorius Nazianzenus orat. 40. in sanctum baptisma: *Si te luminis persecutor, & tentator post baptismum adortus fuerit,*
D *ut certe adorietur, (nam & verbum & Deum, propter carnis velamen, oppugnare aggressus est; lumen, inquam, illud absconditum propter humanitatem in adspectum cadentem) habes quo eum superes: ne certamen reformides: aquam adversus eum appone, spiritum appone, in quo ignita omnia pravi illius tela exstinguentur.*

CATECHESIS IV.

Ad num. 6. p. 54. b. 1. οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν . . . . οἱ δὲ σελήνην.] Oxon. n. 4. p. 48. not. 3. Ethnicos proculdubio petit Cyrillus, qui solem, lunam, cæteraque corpora cœlestia religioso cultu prosequebantur. Quod quidem fecisse constat omnes fere nationes Palæstinam circumjacentes. Ægyptiorum theologia
E solem, μόνον οὐρανοῦ Θεὸν, *Unicum cœli numen* appellat; imo ipsi Judæi, solem, nominibus βάαλ & βήλ, contracteque βᾶλ & βῆλ ab Hebræorum בעל appellatum, lunamque quam vocabant *Astaroth* sive *Astarten*, colebant. Jud. II. 13. Phœnices solem quem Beelsamen vocabant, quum tristi siccitatis calamitate affligerentur, votis, precibus, sacrificiisque venerabantur; quod Eusebius Præparat. Evang. lib. 1. cap. 7. ex Sanchoniathonis libris notat his verbis: *Quumque siccitas obtigisset, sustulisse manus in cœlum ad solem. Hunc enim solum inquit (Sanchoniathon) Deum existimabant, eum vocantes cœli Dominum Beelsamen.* Porphyrius quoque lib. 2. de Abstinentia ab esu animalium: *Phœnices magnis in cladibus vel bellorum, vel æstus, vel pestilentiæ sacrificabant charissimorum quempiam Saturno.* Solem vero à Phœnicibus Saturnum appellatum nemini non liquet. Persis sol Deus habebatur, quem Mithran nominabant. Hesychius: Μίθρας, ὁ ἥλιος ἐν Πέρσαις, ac similiter Suidas in voce Μίθρας. Hinc in veteribus inscriptionibus apud Gruterum p. 34. num. 4. *Soli invicto*, & num. 8. *Soli Mithræ*, & num. 10. *Deo invicto Mithræ.* Imo maximum Deorum apud Persas fuisse solem nos docent Herodotus lib. 1. & Strabo lib. 11. Vide Justini histor. lib. 1. De luna autem à Persis & Ægyptiis culta vide Herodotum lib. 1. cap. 131. & lib. 2. cap. 47.

Ad eumd. num. b 3. οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου.] Oxon. n. 4. p. 49. not. 1. Elementa intelligit Cyrillus; quæ anili superstitione venera-

bantur Gentiles: Phryges terram, quam Cybelen, Dindymenen, Berecynthiam, Pessinuntiam, &c. vocabant: Ægyptii aquam, quem Osiridem & Typhonem appellabant: Græci, Romanique aëra, quem ratione potentiæ activæ Jovem, passivæ Junonem appellabant. Vide Senecam Natural. quæst. lib. 3. cap. 14. Athenagoram in legatione pro Christianis, & Servium in 6. Æn. v. 273. Ciceronem in 2. de Natura Deorum. Ignem denique Persæ. Maximus Tyrius dissert. 38. *Barbari omnes pariter Deum esse intelligunt. Constituere interim sibi alia atque alia signa. Ignem Persæ, imaginem quæ unam duret diem, vorax quid & insatiabile.* Arque inde mos invaluit, ut ignis sacer regibus eorum in publicum prodeuntibus præferretur. Vide Q. Curtium lib. 3. c. 3. Ammianum Marcelin. p. 253. Evagr. Hist. Eccl. lib. 5. cap. 14.

Oxon. ibid. not. 2. Ibid. b 4. οἱ ᾗ τὰς τέχνας. Mirum ni intelligat Auctor noster artes illas quibus Dea præfuit Minerva; quæ summo honore à Græcis Romanisque colebatur. Quid quod Anaxagoras philosophus, qui teste Æliano Var. hist. lib. 8. cap. ult. geminas aras posuit, unam Menti, alteram Veritati, nonne censeri possit artes coluisse? Cæteras etiam artes eum intelligere verisimile est ut canendi, medendi, &c. quibus Musæ, Apollo, Æsculapius præfuere.

Oxon. ibid. not. 3. Ibid. οἱ ᾗ τὰς τροφάς.] Ægytios respicit Cyrillus; de quibus Juvenalis Sat. 15.

Porrum & cepe nefas violare & frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Oxon. n. 7. p. 52. not. 3. Ad num. 10. p. 57. a 6. καὶ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπλήρωσε.] Eodem argumento utitur Cyrillus Catech. XIII. *Vere*, inquit de Christo, *crucifixus est*... *si enim nunc negarem*.... *arguet me lignum crucis, quod per particulas ex hoc loco per universum orbem sparsum est.* Et Catech. X. de Christo testari dicit crucem: *Lignum*, inquit, *crucis testatur ad hodiernum diem apud nos apparens, & apud eos qui secundum fidem ex illo capientes, hinc universum orbem fere jam replerunt.* Crucem temporibus Constantini M. fuisse inventam, cum alibi testatur ipse Cyrillus, tum etiam affatim nos docent Socrates, Theodoritus, Sozomenus, aliique. Cyrillus in epistola ad Constantium: *Tempore*, inquit, *Deo dilectissimi, & beatæ memoriæ Constantini patris tui, salutare crucis lignum Hierosolymis repertum est.* Quo vero casu reperta fuerit crux, memoriæ prodidit Socrates Histor. Eccles. lib. 1. c. 17. Theodoritus lib. 1. c. 18. Sozomenus lib. 2. cap. 1.

Oxon. n. 8. p. 53. not. 2. Ad num. 12. p. 58. b 1. καὶ λέγε ὅτι περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστῆς.] Hæretici omnes, qui Christum putative apparuisse asserebant, tam Christi quam cæterorum hominum resurrectionem etiam negabant. Vide Tertullianum cap. 1. de carne Christi. Ideoque libro de carne Christi clausulam fecit Tertullianus librum de resurrectione carnis. Vide cap. ult. de carne Christi. Verum ante alios notandi sunt Manichæi, quos cum hoc loco, tum per totam hanc Catechesim præcipue respicere censendus est Cyrillus. Hi enim & Christi & omnium hominum resurrectionem negabant. Christi resurrectionem eos non credidisse nos docet D. Augustinus in hæresi Manichæorum: *Manichæi*, inquit, *dicunt quod Christus non solum mortem, verum etiam resurrectionem mentiebatur.* De omnium vero hominum resurrectione eos eadem sensisse dicit Theodoretus hæret. fab. lib. 1. cap. ult. τὴν ᾗ σωμάτων ἀνάστασιν ὡς μῦθον ἐκβάλλουσιν. *Corporum resurrectionem ut fabulam rejiciunt.* Vide Epiphanium in hæresi Manichæorum num. 86.

Oxon. n. 10. p. 54. not. 1. Ad num. 13. p. 58. c 5. τῶν σωθέντων τὴν κλῆσιν ἐπὶ τοῦ πρὸς τοὺς δαίμονας ἀπέλασιν.] Et paulo supra, τῆς ἐσταυρωμένου καταγγελλομένου, καὶ τρέμουσι νῦν δαίμονες. Quibus Cyrilli verbis congruunt ea quæ habet Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo, de Dæmoniis è corporibus obsessorum invocatione nominis Domini nostri Jesu ejectis, cum p. 247. quod etiam supra notavimus, vide not. ad Procatech. § 5. tum pag. 302. ubi postquam sanctissimus Martyr verba Salvatoris Luc. x. 19. *Do vobis potestatem calcandi super serpentes*.... *& super omnem virtutem inimici*. citasset, hæc statim subjicit: *Et nunc nos, qui in crucifixum sub Pontio Pilato Dominum nostrum credimus, dæmonia cuncta spiritusque malignos adjurantes, sub potestate eos nostra subditos habemus.*

A Ad num. 24. p. 63. e 1. τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τὸ τάγμα.] Virginitatem antiquissimis Ecclesiæ temporibus magno in pretio fuisse neminem eorum latet, qui ea, quæ de hac re passim reperiuntur apud Tertullianum lib. de velandis Virginibus, Clementem Alexandrinum Strom. 3. Euseb. lib. 4. de vita Constantini, aliosque Patres, paulo attentius perpenderit. Quid quod, cum ipse Apostolus 1. Cor. VII. 38. dicat *eum qui matrimonio jungit virginem suam bene facere, eumque qui non jungit melius facere*, nonne censeri possit virginalem modestiam matrimonio prætulisse? Quod vero temporibus Apostolorum ulli fuerint Monachi qui vitam prorsus solitariam degentes soli meditationi & orationibus vacarent, verbis disertissimis negat Chrysostomus hom. 25. in epist. ad Hebræos: *Neque enim vestigium monachi tunc erat, sed omnia ad mundanos beatus ille tunc disserebat.* Verum enim vero primo secundi seculi quadrante nondum elapso extitisse μονάζοντας certissimum est. Nam Marcion hæreticus qui claruit circa an. 140. fuit monachus, uti testatur Epiphanius in hæresi Marcionistarum, n. 1. *Qui initio vitæ castitatem præ se ferens, monachorum instituta professus est.*

Oxon. ibid. not. 2. Ad num. 26. pag. eadem c 6. καὶ οἱ μονόγαμοι ᾗ τοὺς δευτέρῳ γάμῳ συμπεπλεγμένους μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν, &c.] Non solum hæretici, verum etiam è Patribus aliqui secundas nuptias, in eis præsertim qui sacro aliquo munere fungebantur, tanquam illicitas damnabant. Inter hæreticos Montanistæ sive Cataphryges, & Novatiani sive Cathari turpe existimabant ad secundas nuptias transire. De illis ita Epiphanius in hæresi 48. n. 9. *Eum qui secundis nuptiis illigatus fuerit expellunt, ac cogunt ne quis secundum contrahat matrimonium.* De his idem Epiphanius in hæresi 59. *Quum digamis communicare detrectant. Nam si quis post baptismum secundam uxorem duxerit, ab illis non amplius admittitur.* Canon autem 17. Apostolorum ab omni munere sacerdotali eos arcebat qui secundis post baptismum nuptiis essent alligati: *Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus*.... *non potest esse Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt.* Item Origenes lib. 3. contra Celsum ad illud Apostoli D 1. Timoth. III. 2. respiciens, dicit, quod Paulus μονόγαμον μᾶλλον διγάμου αἱρεῖται εἰς ἐπισκοπήν. *Unius uxoris maritum, ei qui iterat matrimonium præfert in episcoporum delectu.* Laïcis autem διγαμίαν licet nunquam interdixerit Ecclesia, μονογαμίαν tamen, tanquam statum perfectiorem ei prætulit. Chrysostomus homil. 14. in 1. ad Tim. quærit. *Cur monet, Apostolus, ne ad secundas nuptias transeat; num ergo hanc rem damnavit? Nequaquam, hoc enim hæreticorum est.* Quod vero Ecclesia monogamiam digamiæ prætulerit testatur idem Chrysostomus tom. 5. homil. 62. *Quemadmodum res quidem bona est conjugium, melior vero virginitas: ita res quidem bona etiam secundum conjugium, at melior eo primum & unicum. Non igitur rejicimus secundum conjugium, neque hæc sancimus; sed hortamur, ut si quis se continere possit, primo contentus sit.*

Oxon. n. 15. p. 61. not. 1. Ad num. 28. p. 66. a 4. πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες, καὶ κυνῶν δίκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα, &c.] De Gentilibus hoc loco loquitur Cyrillus qui sanguinem non uno modo comedebant. Christiani vero non modo à sanguine, verum etiam ab istiusmodi cibariis, quæ sanguinolenta fuerunt, studiose abstinebant. Tertullianus in Apolog. c. 9. Gentiles refutaturus qui Christianis infanticidia objiciebant: *Erubescat*, inquit, *error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in epulis esculentis habemus; qui propterea à suffocatis & morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admovetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos vultis.*

Oxon n. 20. p. 64. not. 1. Ad num. 33. p. 67. c 6. κἂν ποτὲ τῶν αἱρετικῶν ἀκούσῃς τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας.] Per νόμον & προφήτας totum vetus testamentum intelligit Cyrillus, quod quidem plurimi hæretici, præsertim vero Marcion & Manes rejiciebant, quasi angelum, vel malum Deum habuerit auctorem. De Marcione refert Theodoretus hæret. Fab. lib. 1. cap. 24. *Quod legem & prophetas, & totum vetus testamentum, tanquam ab alieno Deo datum, rejecerit.* Epiphanius quoque hæref. 42. n. 1. & 3. eadem dicit de Marcione. De Manete vero Socrates histor. eccles. lib. 1. c. 22. *& legem*

& prophetas rejicit. Epiphanius eum impia quædam & blasphema dogmata de lege & prophetarum scriptis tradidisse affirmat. In hæresi 46. n. 73. dicit eum legem, testamentum mortis nuncupasse. *Quod Manes cum aridis & effœtis arboribus legem & prophetas comparat.*

[Oxon. ibid. not. 2.] Ibid. p. 68. a 6. *τῶν ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας. Ἀλεξάνδρου γὰρ*, &c.] Historiam hanc de versione 72. Interpretum posteris tradidere non solum Aristeas in lib. de 72. Interpp. Aristobulus apud Euseb. Præp. Evang. lib. 13. c. 12. Philo Judæus de vita Mosis lib. 2. Josephus Antiq. Jud. lib. 12. cap. 2. verum etiam antiquissimi Patres. Justinus martyr in Cohortat. ad Græcos pag. 13. edit. Paris. præsertim vero in apologia 2. *Quum Ptolomæus bibliothecam institueret, ad Herodem Judæorum tum regem misit*, &c. quo in loco, ut hoc obiter moneam, vir pietate eximius, & in scriptis Patrum versatissimus J. E. Grabius pro *βασιλεύοντι Ἡρώδῃ* legendum conjicit *βασιλεύοντι ἱερεῖ* vide not. ad Justin. apolog. 2. p. 60. 61. Præter Justinum etiam Irenæus adversus hæreses lib. 3. cap. 25. Tertullianus Apologet. c. 18. Clemens Alexandrinus Stromateon lib. 1. p. 341. 342. edit. Paris. aliique de hac re mentionem faciunt. Vide Pamelii annotat. ad cap. 18. Apologet. Tertullian. Joann. Vossii dissert. de 72. Interp. Usserii Syntagma de 72. Interp. & viri cl. H. Hodii lib. contra historiam Aristeæ.

[Oxon n. 21. p. 65. not. 1.] num. 34. p. 68. e 1. *οὐ γὰρ εὑρεσιλογία καὶ κατασκευῇ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ τῶν ἁγίῳ πνεύματι λαληθεισῶν θείων γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο.*] Sacræ scripturæ libros ejusdem sancti-Spiritus afflatu, quo primum scripti fuerant, vertisse 72. Interpretes constans est opinio SS. Patrum, quibus suffragatur, uti ex hoc loco constat, Cyrillus noster. Justinus martyr in Cohort. ad Græcos p. 14. edit. Paris. hæc de versione: *Et cognito LXX. istos viros non solum eadem sententia, verum etiam iisdem esse verbis in translatione usos, ac ne una quidem dictione alium ab alio dissensisse (usque adeo eadem de iisdem omnia conscripserant) admiratione attonitum, cum divina virtute interpretationem absolutam esse credentem, tum quovis honore*, &c. Plenius vero disertiusque hosce Interpretes numine quodam divino impletos fuisse, asserit Irenæus lib. 3. c. 25. (cujus verba ab interitu vindicavit Eusebius hist. eccl. lib. 5. c. 8.) *Convenientibus autem ipsis in unum apud Ptolemæum, & comparantibus suas interpretationes, Deus glorificatus est, & scripturæ vere divinæ creditæ sunt: omnibus eamdem, & iisdem verbis, & iisdem nominibus recitantibus usque ad finem; uti & præsentes gentes cognoscerent, quoniam per aspirationem Dei interpretatæ sunt scripturæ.* Eadem quoque dicit Clemens Alexandrinus Stromat. p. 342. edit. Paris.

[Oxon. n. 22. p. 65. not. 2.] Ad num. 35. p. 68. e 4. *τούτων τὰς εἴκοσι δύο βίβλους ἀναγίνωσκε· πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν· . . . . ἃς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ μετὰ παρρησίας ἀναγινώσκομεν.*] His verbis & iis quæ sequuntur, diserte admodum nos docet Cyrillus ex quibus libris veteris testamenti codex quarto saltem à Christo nato seculo fuerit compactus. Ex illis nimirum viginti duobus libris quos in sequentibus enumerat auctor noster. Hic autem numerus librorum numero literarum Hebraicarum respondet. Athanasius in synopsi sacræ scripturæ: *Numerus librorum Canticorum veteris testamenti est æqualis numero literarum Hebraicarum. Viginti duo enim sunt apud Hebræos elementa.* Eadem fere tradit de numero librorum veteris testamenti Joannes Damascenus de orthodoxa fide lib. 4. c. 18. Ut autem ea quæ Cyrillus hoc loco de libris canonicis & apocryphis dicit, clarius elucescant, observanda est distinctio Rufini in exposit. symboli qua libri sacri in canonicos, ecclesiasticos & apocryphos distribuuntur. Canonicos vocat, quos cum illo loco Rufinus, tum in sequentibus Cyrillus nominatim recenset. *Ecclesiasticos autem eos qui in Ecclesia quidem leguntur, sed non proferuntur ad auctoritatem ex his confirmandam.* Apocryphos, qui in Ecclesia prorsus non debent legi. Eadem distinctio occurrit apud Athanasium in epistola ad Rufinum, ubi reperiuntur *βιβλία κανονιζόμενα, ἀναγινωσκόμενα*, & *ἀπόκρυφα.* Inter libros Ecclesiasticos, sive *ἀναγινωσκομένους* recensenda sunt, non solum scripta quæ hodie apocrypha audiunt, verum etiam S. Hermæ Pastor, S. Clementis epistola, S. Barnabæ epistola, canones apostolici & constitutiones quæ dicuntur Apostolicæ. Per apocryphos vero intelliguntur à Patribus, uti etiam hoc in loco à Cyrillo, istiusmodi libri quos canon 60. Apostolorum vocat *ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία*, *falso inscriptos impiorum libros*, vel ii qui manifeste impii sunt, & fidem christianam impugnant. Horum sæpe fit mentio in decreto Gelasii apud Gratianum dist. 15. exempli gratia: *Evangelia Thomæ apostoli, quibus Manichæi utuntur, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Lucianus, apocrypha. Libri omnes quos fecit Lenticius discipulus Diaboli, apocryphi. Liber qui appellatur Fundamentum, apocryphus.* Confer. cann. Apost. 60. & 85. Euseb. hist. eccl. lib. 4. cap. 25. versus Sti. Greg. Naz. can. 63. concilii sexti in Trullo, & can. 27. synodi Carthag.

[Oxon. n. 22. p. 66. not. 1.] Ad num. 36. p. 69. c 5. *τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει.*] Plurima olim circumferebantur Evangelia præter quatuor illa, quæ codicem Evangeliorum *τετραευαγγέλιον* constituebant. Quorum nonnulla nascentis Ecclesiæ temporibus aut scripta aut conficta, S. Lucam impulerunt, ut Evangelium etiam ipse conscriberet; quemadmodum in ipso operis limine profitetur. Hujusmodi fuere: I. Evangelium secundum Hebræos, quod ex Matthæi Evangelio decurtato & adulterato conficiebant Ebionæi, & quo solo utebantur, uti refert Epiphanius hæres. 30. n. 3. & 13. Vide etiam Theodoret. hæret. fab. lib. 2. cap. 1. Clement. Alex. Stromat. 2. pag. 380. Euseb. histor. eccles. lib. 3. cap. 27. II. Evangelium secundùm Ægyptios, quo usi sunt Sabelliani, & ex eo impia sua dogmata confirmabant. Epiphanius hæres. 62. n. 2. Clemens Alexandr. Stromat. lib. 3. p. 452. cap. 465. d. III. Evangelium secundùm duodecim Apostolos, de quo quidem mentio occurrit apud Ambr. lib. in Luc. n. 2. in exposit. in cap. 1. Lucæ, quæ Tito Bostrensi falso tribuitur. biblioth. Patr. tom. 2. gr. lat. edit. Front. Duc. IV. Evangelium S. Petri, cujus meminerunt non solum Theodoretus hæret. fab. lib. 2. cap. 2. & Origenes in cap. 13. Matthæi, verum etiam Euseb. histor. eccl. lib. 3. cap. 3. his verbis: *Evangelium quod secundum Petrum dicitur nequaquam inter catholica traditum scimus.* Vide etiam histor. eccles. lib. 3. cap. 25. V. Evangelium secundùm Matthiam, de quo mentionem facit Eusebius histor. eccles. lib. 3. cap. 25. VI. Evangelium secundùm Bartholomæum, de quo Hieronymus in procem. in Matthæum ex Origenis hom. 1. in Lucam. VII. Evangelium secundùm Thomam. VIII. Evangelium Philippi, cujus meminerunt Leontius Byzantinus act. 3. de sectis, & Epiphanius hæres. 16. n. 13. IX. Evangelium secundùm Nicodemum inter apocrypha à Gelasio numeratur. Vide decret. Gratian. part. 1. distinct. 15. c. 3. X. Evangelium Evæ à Gnosticorum aliquibus consarcinatum, teste Epiphanio hæres. 16. n. 2: Qui etiam Evangelii perfectionis *εὐαγγελίου τελειώσεως* Gnosticorum, ibidem meminit. XI. Evangelium Judæ, quod à Cainis compositum asserit Theodoretus hæret. fab. lib. 1. cap. 15. *Proferunt Judæ Evangelium, quod ipsi composuerunt.* XII. Evangelia Basilidis atque Apellis, de quibus vide Hieronymi procem. in Matthæum, & in Isai. cap. 64. XIII. Evangelium Infantiæ, arabice & latine nuper editum. XIV. Protevangelium Jacobi, edit. inter Orthodoxographa Bas. an. 1569. Mill.

[Oxon. ibid. p. 67. not. 1.] Ibid. c 6. *ἔγραψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον.*] Alibi (nempe Catech. VI.) ipsum Thomam hujusce Evangelii extitisse auctorem asserit Cyrillus. *Nemo legat Thomæ evangelium: non est enim unius è duodecim Apostolis, sed unius de tribus discipulis Manis.* Hoc etiam evangelium Thomæ Manichæo tribuit Photius lib. 1. historiæ Manichæorum nondum editæ, quam mecum per quam humaniter communicavit, &, uti spero, orbi erudito prope diem daturus est V. C. Joan. Fredericus Wincklar Hambergensis. *Discipuli infausti Manetis fuere duodecim. Sisinius, qui & principia impii illius dogmatis accepit: & Thomas, qui Evangelium illud, quod nomen ejus præfert, composuit.* Idem Photius alibi bibl. cod. 85. hoc Evangelium vocat *τὸ Μανιχαίων ζῶν εὐαγγέλιον.* Hoc Evangelium rejiciunt Eusebius histor. eccles. lib. 3. cap. 25. & Leontius Byzantinus de sectis act. 3. pag. 432. Vid. not. ad Catech. VI.

[Oxon. ibid. not. 2.] Ibid. d 2. *ἐπισφράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας ἐπιστολάς.*] In his & præcedentibus verbis tria sunt observatu dignissima. I. Ordo librorum novi testamenti. Ita enim Cyrillus hosce libros disponit, ut Evangelia primum locum occupent, secundum vero Acta Apostolorum, tertium autem septem catholicæ Epistolæ, viz. S. Jacobi una, S. Petri duæ, S. Joannis tres, S. Judæ una, ultimum demum quatuordecim sancti Pauli epistolæ.

Epiſtolæ. Cæterum hunc ordinem minime ſervant alii, qui catalogos librorum novi fœderis contexuere. In canone 85. Apoſtolorum primo quidem occurrunt Evangelia, hæc ſequuntur quatuordecim ſancti Pauli epiſtolæ, quibus proxime conjunguntur Epiſtolæ catholicæ, eo quidem ordine, ut primo loco ſtent duæ S. Petri Epiſtolæ, ſecundo S. Joannis tres, tertio S. Jacobi una, ultimo S. Judæ Epiſtola, agmen vero claudant Acta Apoſtolorum. Euſebius hiſtor. eccleſiaſt. lib. 3. cap. 25. Evangeliſtis quidem principem locum tribuit, ſecundum vero hiſtoriæ Actuum Apoſtolicorum, poſt hanc autem ponit S. Pauli Epiſtolas, quibus ſubnectit primam Joannis Epiſtolam, primamque Petri, totum vero Catalogum Apocalypſi claudit. Eodem ordine libros ſacros novi Teſt. enumerat Gregorius Nazianzenus in Iambico 3. ad Seleucum. Leontius Byzantinus Act. 2. de Sectis novum Teſtamentum diſtribuit, *εἰς ἓξ βιβλία, in ſex libros*; quorum primus continet Matthæum & Marcum, ſecundus Lucam & Joannem, tertius Acta Apoſtolorum, quartus ſeptem Epiſtolas catholicas, quintus quatuordecim Epiſtolas S. Pauli, ſextus Apocalypſin. Vide canonem ult. concilii Laodiceni, & canon. 27. concilii Carthaginenſis. II. Quod Cyrillus Jacobi Judæque Epiſtolas, & ſecundam Petri, una cum ſecunda, & tertia Joannis, quæ inter ſcripta *ἀντιλεγόμενα* ab Euſebio loco ſupra citato recenſentur, in iis libris numerat, quos veteres Eccleſiæ doctores & epiſcopi tanquam ſacros poſteris tradidere. De Jacobi Judæque Epiſtolis Euſeb. hiſt. eccleſiaſt. lib. 2. cap. 23. hæc refert: *Cui etiam adſcribi ſolet Epiſtola prima earum quæ Catholicæ dicuntur. Quam quidem nonnulli ſpuriam ac ſuppoſititiam exiſtimant. Sane pauci admodum ex vetuſtioribus tum hujus Epiſtolæ, tum illius Judæ, quæ & ipſa in ſeptem Catholicarum numero recenſetur, mentionem fecere.* Statim vero ſubjicit: *ὅμως δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείσταις δεδημοσιευμένας ἐκκλησίαις; Veruntamen has quoque cum cæteris in plurimis Eccleſiis publice lectitari cognovimus.* Et quidem quod ad S. Jacobi Epiſtolam attinet, illa inter libros quos vocant Canonicos tam in conciliorum canonibus, quam in ſcriptis plurimorum Patrum recenſetur. Canon. 85. eorum qui Apoſtolis tribuuntur eam inter *βιβλία σεβάσμια, καὶ ἅγια* ponit, ut & can. 60. concilii Laodiceni, & can. 27. concilii Carthaginenſis. Gregorius Nazianzenus in Iambico 3. ad Seleucum, S. Amphilochius, S. Athanaſius, Rufinus, D. Auguſtinus, &c. hanc Epiſtolam eodem, quo cæteros novi Teſt. libros loco & honore dignantur. Clemens Alexandrinus quoque lib. 4. Strom. pag. 516. Origenes, Baſilius, Epiphanius, aliique hanc Epiſtolam Jacobo apoſtolo tribuunt, eamque in numero ſacrorum librorum ponunt. Eumdem quoque honorem S. Judæ Epiſtolæ tribuunt iidem canones, iidemque auctores. Clem. Alex. lib. 3. Pæd. cap. 8. pag. 239. & lib. 3. Strom. pag. 431. b. Origenes in Matth. Huet. pag. 223. Baſil. Epiphan. De ſecunda Epiſtola S. Petri in primis Eccleſiæ temporibus aliquandiu dubitatum eſt, uti nos docent Origenes, Euſebius & Amphilochius. Verum in ſupra citatis canonibus libris ſacris adnumeratur. Secundam & tertiam Epiſtolam Joannis cuidam Joanni preſbytero, non apoſtolo, tribuunt Papias & Dionyſius Alexandrinus: qui tamen ab hac opinione ſeſe non multum diſtare oſtendit, ut apoſtolo Joanni tribuat, apud Euſeb. lib. 7. hiſt. cap. 25. Verum Irenæus adverſus hæreſ. lib. 3. c. al. 18. nov. ed. 16. n. 8. & Tertullianus de Præſcript. cap. 33. & de Carne Chriſti cap. 24. ſecundam Epiſtolam Joanni apoſtolo adſcribunt, ex eaque teſtimonium recitant. Eumdem vero qui ſecundæ, etiam tertiæ Epiſtolæ extitiſſe auctorem nullus non fatebitur, qui ſtylum ejus paulo accuratius perpenderit. III. Notandum eſt Joannis Apocalypſin inter ſacræ Scripturæ libros canonicos à Cyrillo non recenſeri. Quippe, uti teſtatur Hieronymus in Epiſt. ad Dardanum, ſicut Epiſtolam ad Hebræos, *Latinorum conſuetudo non recipit inter Scripturas canonicas, ita nec Græcorum quidem Eccleſiæ Apocalypſin Joannis eadem libertate ſuſcipiunt.* Et, ut verum fateamur, non ſolum hæretici, Marcioniſtæ ſcilicet, (vide Tertullianum lib. 4. contra Marcionem) Alogiani & Theodotiani, (vide Epiphan. hæreſ. 51. & 54.) Apocalypſin rejiciebant, verum etiam ipſi Catholici eam inter apocrypha numerabant. Caius quidam eccleſiæ Romanæ preſbyter à Cerintho ſcriptam aſſerit. Indeque forſan nec in canon. 85. Apoſtolorum,

A nec in can. 60. concilii Laodiceni, ubi libri quos in Eccleſia legi voluere primævi Chriſtiani enumerantur, uſquam comparet Apocalypſis. Cæterum in antiquiſſimis Eccleſiæ temporibus Apocalypſin & Joanni apoſtolo tribuebant Eccleſiæ doctores, & tanquam divinam ſuſpiciebant. Juſtinus martyr in dialogo cum Tryphon. pag. 308. hæc de Apocalypſi tradit: *Et vir apud nos quidam, cui nomen erat Joannes, è duodecim Apoſtolis Chriſti unus, in ea quæ illi exhibita eſt revelatione, Chriſti fideles noſtros annos mille Hieroſolymis peracturos eſſe, prœloquutus eſt.* Hunc locum Juſtini reſpiciens Nicephorus Calliſtus hiſtor. lib. 4. cap. 6. de eo dicit: *παρίστησι δ' ἐν τούτῳ* (in dialogo ſcilicet cum Tryphone) *καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ὁμολογουμένην εἶναι τοῦ Ἰωάν-*
B *νου; Aſſerit etiam in eo pro confeſſo haberi Apocalypſin eſſe Joannis.* Vide Irenæi lib. 4. cap. 37. & 50. lib. 5. cap. 30. & apud Euſeb. lib. 5. cap. 8. Tertullianus & Cyprianus frequentiſſima ex ea adducunt teſtimonia. Poſtremo Athanaſius in ſynopſi ſacræ Scripturæ, poſtquam libros novi Teſtamenti canonicos enumeraſſet, hæc ſubjicit: *Præter hos etiam eſt Apocalypſis Joannis Theologi, recepta ut ejus, & approbata à veteribus ſanctis, & Spiritu-ſancto afflatis Patribus.*

CATECHESIS V.

Ad num. 4. pag. 73. c 7. *ὀφθαλμὸς πάσης συνειδήσεως ἐστι φωτιστικὸς ἡ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμποιητικός.*] A quibus non *Oxon. n. 2. p. 70. n. 3.*
C multum abludunt ea quæ reperiuntur apud Theodoretum Θεραπευτ. ſerm. 1. *Quod eſt oculus in corpore, hoc eſt fides in mente: aut potius, ſicut oculus luce indiget, per quam ipſi viſibilia oſtendantur; pari modo & intellectus eget fide; quæ divina ipſi oſtendat, quaque ſtabilem de his conceptum perpetuumque conſervet.*

Ad num. 11. pag. 77. b 1. *ἡ κατὰ χάριν δωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική.*] Per fidem intelligit auctor noſter fiduciam quamdam, qua Spiritus-ſanctus primos chriſtianæ religionis doctores certiores fecit, eos poteſtatem habere edendi miracula. Hanc fidem Chryſoſtomus homil. 29. in 1. Cor. 12. vocat *πίστιν σημείων*, &, uti hoc loco Cyrillus, eam à *Oxon. edit. n. 6. p. 74. not. 2.*
D fide dogmatica diſtinguit: cum enim verba hæc Apoſtoli v. 10. *ἑτέρῳ δὲ πίστις* explicat, dicit eum per *πίστιν* intelligere, *οὐ ταύτην τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, περὶ ἧς φησιν· ἐὰν ἔχητε, &c. αὕτη μήτηρ τῶν σημείων ἐστίν. Fidem non eamdem dicens eam quæ eſt dogmatum, ſed eam quæ eſt ſignorum. De qua dicit:* Si habeatis, &c. *Hæc eſt mater ſignorum.* Cum enim neque Apoſtoli, neque eorum ſucceſſores poteſtate miracula faciendi ſemper prædití fuerunt, æquum erat, ut certo aliquo indicio dignoſcerent, quando divinam potentiam haberent præſentem: ne forte ſi conarentur miraculum edere divino auxilio non adſiſtente, inceptis ſuis turpiter exciderent. Hoc autem indicium non aliud erat quam hæc *πίστις*, ſive certa perſuaſio ſe poſſe, id quod moliebantur facere.

E

CATECHESIS VI.

Ad titulum Catecheſis pag. 86. a c. *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.*] Credo in UNUM, &c. Ita tradunt Orientis eccleſiæ omnes, notante Rufino, expoſit. in ſymbol. Cum enim hæreſes Simonis magi, Valentinianorum, Manichæorum, &c. quæ vel duos, vel plures Deos ſtatuendo divinæ naturæ unitatem prorſus tollebant, in Orientis partibus præcipue pullulaverint viguerintque, ideo omnes fere Orientales eccleſiæ profitebantur ſe credere non ſolum in Deum, verum etiam in unum Deum. Hoc conſtat non ſolum ex hoc ſymbolo eccleſiæ Hieroſolymitanæ, verum etiam ex illo, quod Euſebius Cæſarienſis ante tempora concilii Ni- *Oxon. p. 77. not. 1.*
F cæni acceperat, *ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, ὅτε καὶ τὸ λουτρὸν ἐλαμβανεν.* Theodorit. hiſtor. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 12. Ita etiam ſymbolum Nicænum, omniaque ſymbola etiam Arianorum.

Ad num. 10. pag. 93. a 3. *αἰλούρους, καὶ κύ[illegible]χους ἀντὶ Θεοῦ προσκυνήσαντες, &c.*] Hiſce & ſequentibus verbis Cyrillus acriter invehitur in inſanam Ægyptiorum idololatriam, qua non modo homines virtute & rebus præclare geſtis inſignes, verum etiam quævis turpiſſima animalia religioſo cultu venerabantur. Felem Ægyptiis ſacrum fuiſſe referunt cum Herodotus in Euterpe cap. 66. Diodorus Siculus lib. 1. & Plutarchus Sympoſiacon lib. 4. *Oxon. n. 7. p. 84. not. 1.*

[...] ∫cit. 5. tum etiam Cicero in Tusculan. Quæst. lib. 5. cap. 27. *Ægyptiorum morem quis ignorat? Quorum imbutæ mentes pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Imo auctor Recognitionum, quæ Clementi tribuuntur, lib. 5. cap. 20. hujusce moris meminit. *Alii Ægyptiorum*, inquit, *bovem, qui apis dicitur, colendum tradidere, alii hircum, alii gattas; nonnulli ibin, quidam serpentem: piscem quoque*, &c. Ubi per gattas, seu potius cattas intelligendos esse feles nos dubitare non sinit Evagrius, ubi ait: αἴλουρον κάτλαν ἡ συνήθεια λέγει. *Consuetudo pro fele cattam dicit.* Canem ab Ægyptiis cultum refert Juvenalis Sat. 15. ℣. 8.

——————————Illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Interim tamen observandum est Cynopolitanos huic superstitioni præcipue deditos fuisse, uti nos docet Clemens Alexandrinus in Admonit. ad Gentes. Lupum postremo à Lycopolitanis præcipue cultum memorat idem Clemens ibid. & Strabo lib. 17. λύκον Λυκοπολῖται τιμῶσι.

Oxon. ibid. not. 2. Ibid. 4. καὶ λέων ἀνθρωποβόρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρωποτάτου προσκυνεῖται.] Ab iis nimirum Ægyptiis qui Ægypti oppidum Leontopolin sive Leopolin inhabitabant. Strabo lib. [...] λέοντα δὲ τιμῶσιν Λεοντοπολῖται. *Leonem colunt Leontopolitani.* Quum etiam Persæ Deum suum Mithram, sive solem leonina facie effinxerint, illi quoque leonem aliquo modo, saltem symbolice, coluisse censendi sunt.

Oxon. ibid. not. 3. Ibid. b ὄφις καὶ δράκων, ἀντίμιμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ τοῦ παραδείσου, προσκυνοῦνται.] Serpentem coluisse Ægyptios, præter Clementem loco Recognitionum supra citato, asserit Ælianus ex Phylarcho de Animalibus lib. 17. cap. 5. Imo Maximus Tyrius serpentem, ut numinis symbolum, ab Indis cultum fuisse tradit Dissertatione 38. Anguem præterea existimabant Romani vel signum fuisse Dei Æsculapii, vel in eo Æsculapii numen habitasse: indeque apud illos maximo in honore fuit. Quod patet ex loco Epitomes Livianæ libro 11. *Quum civitas pestilentia laboraret, missis legatis ut Æsculapium Romam ab Epidauro transferrent: anguem qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavere: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapio consecrata est.*

Oxon. ibid. not. 5. Ibid. b 2. καὶ οἶνος (nos correximus Διόνυσος) ἀντὶ Θεοῦ προσκυνεῖται.] Bacchum, quia vini usum invenit, artemque vites serendi edocuit, colebant Græci Romanique; præcipue vero Ægyptii sub nomine Osiridis. *Non enim eosdem Deos similiter colunt universi Ægyptii, præter Isidem & Osiridem, quem Bacchum esse aiunt. Hos peræque universi colunt.* Herodot. lib. 2.

Oxon. n. 9. p. 87. not. 1. Ad num. 14. pag. 95. c 4. πάσης μὲν αἱρέσεως εὑρετὴς Σίμων ὁ Μάγος.] Ita Cyrillus, qui, uti ex hoc loco manifestum est, Simonem magum omnium hæreticorum principem fuisse existimabat, atque adeo eum primo in loco collocat. Verum alii Dositheum quemdam Simoni præivisse dicunt. Certe quidem Hippolytus S. Irenæi discipulus Syntagma suum contra 32. hæreses à Dositheanis auspicatus est, ἀρχὴν ποιούμενος Δοσιθεανοὺς, quæ sunt verba Photii de hoc libro Hippolyti Biblioth. cod. 121. Hegesippus quoque apud Eusebium histor. ecclesiast. lib. 4. c. 22. Dositheum inter eos numerat, qui primi Ecclesiam malesanis suis opinionibus contaminaverint. Simon vero magus à Cyrillo dicitur πάσης αἱρέσεως εὑρετὴς, & ab Irenæo esse illum, *ex quo universæ hæreses substiterunt*, quia omnes fere hæreses, quæ in sequentibus temporibus exortæ sunt, ab illo tanquam à fonte originem traxere. Duos fuisse Deos, sive duo principia credidit Simon. Hunc errorem ab eo hausisse Cerdonem, discipulumque ejus Marcionem, à quibus per varios impietatis anfractus ad Manetem usque profluxit, nos docet Irenæus apud Eusebium histor. ecclesi[...] 4. c. 10. Simon non Deum, sed Angelos quosdam mundum fabricasse dicebat: idem docuere successores ejus Menander, Saturninus, Basilides, Carpocrates, Valentiniani, plurimique alii usque ad Manetem. Et ne in re adeo manifesta plura exempla darem, cætera quoque omnia Simonis prava dogmata ad sequiores hæreticos promanabant, quod quidem cuivis qui eorum opiniones accurate perpenderit extra dubium erit.

A Ibid. p. 96. a 1. καὶ Ἑλένην τινὰ πόρνην ἐπαγόμενος.] Helenam, non Selenen (uti Irenæus lib. 1. c. 20. D. Augustinus de hæres. Auctor Recognit. lib. 2. §. 12. & Rufinus in versione Eusebii) rectius, ut mihi videtur, hanc Simonis sociam adpellat Cyrillus. Hanc nempe eam Helenam fuisse dixit Simon (testibus Irenæo lib. 1. c. 20. & Tertulliano de Anima c. 34.) propter quam bellum inter Græcos & Trojanos olim exarserat. Helenam vocant etiam Justinus martyr Apolog. 2. §. 34. nuperæ edit. Oxon. Eusebius histor. ecclesiast. lib. 2. c. 12. 13. Theodoretus hæret. fab. lib. 1. c. 1. Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem adversus Pelagianos. Ab hac Helena, Simonis sectatores Heleniani aliquando dicti sunt, sicut ab ipso Simone magistro suo Simoniani sæpius adpellantur. Vide Origen. contra B Celsum, p. 272. Hujusce propudiosæ fœminæ imaginem, ad Minervæ figuram effictam, una cum Simonis imagine sub figura ac nomine Jovis, summa veneratione coluisse miseros Simonis asseclas dicunt Irenæus, Theodoretus & D. Augustinus. Oxon. ibid. not. 2.

Ad num. 16. p. 96. d 6. Κήρινθος γὰρ τὴν ἐκκλησίαν ἐλυμήνατο.] De Cerintho vide Irenæum lib. 1. c. 25. Pseudo-Tertullianum in appendice ad lib. de Præscript. c. 48. Epiphanium hæres. 28. Theodoretum hæret. fab. lib. 2. c. 3. Philastrium, Augustinum, &c. An Cerinthus fuerit etiam appellatus Merinthus incertum existimat Epiphanius hær. 28. n. 8. quamvis Cerinthianos quoque vocatos C fuisse Merinthianos asserat. Errores quibus eum Ecclesiam labefactasse dicit Cyrillus, sunt hi. I. Mundum non à Deo, sed ab Angelis quibusdam conditum fuisse docuit: hos autem Angelos tanquam Dei hominumque mediatores adorandos esse statuit. Cerinthianos ergo verisimile est Apostolum respexisse Coloss. 2. 18. *Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione Angelorum*, &c. II. Jesum non ex Virgine per Spiritum-sanctum genitum fuisse, verum ex Josepho & Maria eodem modo generatum quo cæteri homines: & idcirco eum esse nudum hominem, cæteris vero hominibus solis justitia, prudentia & sapientia præstitisse. III. Jesum à Christo divellens docuit Christum in illum post baptismum specie columbæ descendisse, ante D passionem vero à Jesu avolasse Christum, & *Jesum passum esse & resurrexisse, Christum autem impassibilem perseverasse, existentem spiritalem.* Iren. loco supra citato. Joannem quoque Evangelium suum eum ob finem scripsisse refert Irenæus lib. 3. c. 2. ut Cerinthi errores ex animis hominum eximeret. Oxon. edit. n. 10. p. 88. not. 2.

Ad num. 16. p. 97. a 1. καὶ Καρποκράτης.] Eadem fere docuerunt Carpocrates & Cerinthus. Epiphanius hæres. 28. n. 1. de Cerintho: *Atque is nihil propemodum aliud, quam à nobis supra commemoratus ille Carpocras asserit, eademque cum illo lethalia in mundum venena propagavit.* Oxon. ibid. p. 89. not. 1.

Ibid. Ἐβιωναῖοι.] De Ebionæis ita Irenæus lib. 1. c. 26. *Qui autem dicuntur Ebionæi consentiunt quidem mundum à* E *Deo. Ea autem quæ sunt erga Dominum, similiter ut Cerinthus & Carpocrates opinantur. Solo autem eo quod est secundum Matthæum Evangelio utuntur, & apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes. Quæ autem sunt prophetica curiosius exponere nituntur: & circumciduntur ac perseverant in his consuetudinibus, quæ sunt secundum legem, & Judaico charactere vitæ uti, & Hierosolymam adorant, quasi domus sit Dei.* Vide etiam Epiphanium hæres. 30. Theodoretum hæret. fab. lib. 2. c. 1. Philastrium & Augustinum. Oxon. ibid. not. 2.

Ad num. 17. p. 97. c 1. Ἐπηγωνίσατο τῇ κακίᾳ Οὐαλεντῖνος.] Ideo à Cyrillo dicitur Valentinus post hæreticos priores quasi secundo loco certasse, quia hæresin suam F non ipse invenit, sed ex impiis opinionibus priorum hæreticorum ut plurimum collegit & consarcinavit. Ita Theodoretus hæret. fab. lib. 1. c. 7. ἐκ τούτων πασῶν τῶν αἱρέσεων (Simonis scilicet magi, Basilidis, Carpocratis, &c. quos in præcedentibus enumeraffet) ὁ Βαλεντῖνος λαβὼν ἀφορμὰς, τοὺς ἀπεράντους συνέθηκε μύθους. *Ex his omnibus hæresibus occasione sumpta Valentinus infinitas fabulas composuit.* Oxon. n. 11. p. 89. not. 5.

Ad num. 22. p. 101. a 1. Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος.] Scythianum hunc primum fuisse auctorem hæreseos Manichæorum diserte asserunt omnes qui de ea aliquid scripserunt Patres. Archelaus Caschararum urbis in Mesopotamia episcopus, in disputatione Oxon. n. 13. p. 91. not. 1.

quam cum Manete habuit, edita à Laurentio Alexandro Zacagnio bibliothecæ Vaticanæ præfecto inter alia monumenta vetera ecclesiæ græcæ & latinæ Rom. 1698. *Iste*, inquit, p. 95. id est, *Manes, non est primus auctor hujusmodi doctrinæ, nec solus; sed quidam ex Scythia, Scythianus nomine, Apostolorum tempore fuit secta hujus auctor & princeps.* Vide Epiphanium hæres. 66. n. 1. Socratem histor. ecclesiast. lib. 1. c. 22. Hunc fuisse Saracenum, ex ea scilicet Arabiæ parte profectum, quæ Ptolemæo deserta, Straboni Scenitis dicta fuerat, nos docent iidem auctores. Archelaus in citata disputatione p. 96. *Scythianus ipse*, inquit, *ex genere Saracenorum fuit.* Unde Socrates histor. ecclesiast. ubi supra. Σκυθιανὸς Σαρακηνός. Vide Epiphan. loco cit. Eumdemque, postquam captivam quamdam mulierculam Hypsele, Thebaidis superioris in Ægypto oppido, è prostibulo in uxorem duxisset, Alexandriæ degisse, ibique artes & disciplinas didicisse; uti in sequentibus Cyrillus, ita quoque supra dicti Archelaus, Socrates & Epiphanius uno ore confirmant.

Oxon. ibid. not. 2. Ibid. 2. ἐθνῶν κοινωνὸν (nos scripsimus κοινὸν) οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμὸν, οὔτε πρὸς Χριστιανισμὸν κατηγμένος.] Hoc est, neque Judaicæ neque Christianæ religioni addictus: seu potius, qui ex depravata neque Judaica neque Christiana religione, veluti alii hæretici, sed ex Philosophorum scholis hæresin suam hauserat. Ita enim de eo scribit Archelaus disputat. cum Manete p. 95. *Hic Scythianus dualitatem istam introducit contrariam sibi, quod ipse à Pythagora suscepit, sicut & alii omnes hujus dogmatis sectatores, qui omnes dualitatem defendunt, declinantes Scripturæ viam directam.* Socrates quoque histor. ecclesiast. lib. 1. c. 22. *In Ægyptum migrans, & Ægyptiorum disciplina institutus, Empedoclis & Pythagoræ opinionem in christianam religionem invexit. Duas enim asseruit esse naturas, alteram bonam, alteram malam, perinde atque Empedocles, qui malam quidem naturam discordiam, bonam vero amicitiam appellabat.* Vide Epiphanium hæres. 66. n. 2.

Oxon. n. 20. p. 101. not. 2. Ad num. 36. p. 111. a 9. γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται, &c.] Hoc tanquam sacræ Scripturæ dictum citat auctor Constit. Apost. lib. 2. c. 36. εἴρηται· γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι. Quod tamen tanquam à Salvatore ipso prolatum esset plurimi è Patribus referunt. Vide Auctor. Clementinorum homil. 2. §. 51. homil. 3. §. 50. & homil. 18. §. 20. Origenem in Joan. VIII. 20. &c. De hoc loco sententiam suam Cotelerius in adnotat. ad Constitut. Apostol. lib. 2. c. 36. tradit his verbis: Quæritur nunc, inquit, quid de celeberrimo loco sentiendum sit. Meam ego sententiam paucis verbis lectori examinandam ita propono. Ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relata ferebatur, divino novi Testamenti oraculo pronuntiari, *Estote probi Trapezitæ.* Id aliquis compertum apposuit ad oram codicis sui Matt. XXV. 27. & Luc. XIX. 23. ubi τραπεζιτῶν mentionem factam videbat. Alius adnotandum putavit ad locum consimilem Apostoli 1. Thessal. v. 21. Tertius forsan tribus in prædictis locis collocavit. Ac nescio annon scriptum fuerit in margine Epistolæ primæ Joannis IV. 1. Inde postquam in sacrum contextum verba spuria irrepserunt. Quo factum, ut velut Scripturæ, velut Evangelica, velut Christi, velut Apostolica, velut Pauli, velut Christi simul & Pauli (quod videtur putasse Socrates) citarentur. Certe cum textibus memoratis solent conjungi. Remque declarat Cyrillus Alexandrinus, cum dicit: τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησι· γίνεσθε φρόνιμοι τραπεζῖται, πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. Quæ posteriora leguntur in dicta Epistola ad Thessalonicenses. Sicut autem hic habetur δόκιμος τραπεζίτης, ita in Philone Judæo libro de Judice ad finem ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς, in Gregorio Nazianzeno εὐφυὴς ἀργυρογνώμων, in Cyrillo Alexandrino φρόνιμοι τραπεζῖται, in Origene Tractat. 27. in Matthæum prudentes nummularii, homil. 1. in Luc. *ab exercitatissimis trapezitis*, ad Joan. XIII. 20. καλοὶ τραπεζῖται, in Theodoro Studita serm. Catechet. 125. τῶν καλῶν τραπεζιτῶν, in Hieronymo 1. adversus Rufinum *probus trapezita*, in cap. 5. Epistolæ ad Ephesios *prudentissimi trapezitæ*, in Epist. ad Philemonem *callidus trapezita*, in Ambrosio ad cap. 1. & 19. Lucæ *bonus nummularius*, boni nummularii, in Epiphanio diacono *à divinis trapezitis*, & in Joanne Climaco Scalæ grad. 4. paulo ante finem ἄριστος τραπεζίτης. COT.

A Vim vero hujusce mandati ita exprimunt Patres, ut sicut is est optimus trapezita qui nummum probatum ab adulterato callide distinguere norit, ita ad hujus exemplum Christiani tenentur omnes nervos intendere, ut veram & genuinam Christi doctrinam, à falsis hæreticorum dogmatibus discernant.

CATECHESIS X.

Oxon. n. 2. p. 125. not. 2. Ad num. 4. p. 138. a 8. διὰ τὰς πλάνας τῶν αἱρετικῶν τῶν λεγόντων, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν.] Rationem his verbis reddit Cyrillus noster, cur, secundum ecclesiarum Orientalium antiquam consuetudinem fidem nostram in unum Dominum Jesum, &c. profitemur; ut nimirum contra errores antiquorum hæreticorum fideles B munirentur. I. Cerinthianorum, qui duas in Christo dicebant esse personas, unam, quam Jesum vocabant, patibilem & terrenam; alteram, quam Christum nuncupabant, cœlestem & impatibilem. Epiphanius hæres. 28. n. 1. Cerinthum ait docuisse: *Postquam Jesus adolevit, qui ex Josephi Mariaque semine natus est, in hunc delapsum à summo illo Deo esse Christum.* Et paulo post: *Jesum & obiisse mortem, & ad vitam excitatum esse, Christum vero qui descenderat pœnæ omnis expertem, eo unde venerat reversum.* II. Valentinianorum, de quibus vide Irenæum lib. 1. c. 1. §. 4. & 13.

Oxon. n. 4. p. 126. not. 2. Ad num. 6. p. 139. a 9. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὐ κατ' εἰκόνα C ἐμὴν, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν.] Hunc locum Geneseos 1. 26. omnes fere Patres adducunt, ut probent Dominum Jesum, anteaquam in utero B. Virginis conciperetur, extitisse. Existimant nimirum illi, verba hæc Patris esse Filium alloquentis. Ita Tertullianus de Resurrect. Carnis c. 6. *Præfatio*, inquit, *Patris ad Filium: Faciamus*, &c. Epiphanius quoque passim in Panario, præsertim vero hæres. 55. n. 9. *Sed quam inanis est hæreseon omnium sensus? Nam & isti Dominum suum abnegarunt.... qui non à Maria.... initium traxit, sed apud Patrem semper extitit, Deus verbum à Patre sine ullo initio aut tempore genitum, ut universa Scriptura declarat. Sic enim loquitur: Faciamus hominem*, &c.

Oxon. ibid. not. 3. D Ibid. b 8. Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων, &c.] Patres, uti hoc loco & in sequentibus Cyrillus, ut Jesum ante suam ἐνανθρώπησιν extitisse probarent, eum Patriarchis & Prophetis veteris Testamenti sub Angeli imagine apparuisse dixere, & Ecclesiæ, pro qua sanguinem suum postea effudit, saluti ab ipso rerum primordio prospexisse. Inde Tertullianus adversus Praxean c. 16. *Filius est*, inquit, *qui ab initio judicavit, turrim superbissimam elidens, linguasque disperdens, orbem totum aquarum violentia puniens, pluens super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphurem Dominus à Domino. Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usque ad Patriarchas & Prophetas, in visione, in somno, in* E *speculo, in ænigmate, ordinem suum præstruens ab initio semper. Qua erat persecuturus infinita semper ediscebat, & Deus in terris cum hominibus conversari alius non potuit, quam sermo, qui caro erat futurus.* Vide etiam Justinum martyrem in Dialogo cum Tryphone Judæo p. 275. 277. 279. 280. 281. Origen. contra Celsum lib. 5. p. 119. & lib. 6. p. 329. Clement. Alexandr. Pædag. lib. 1. c. 7. Athanas. orat. 4. contra Arian. Theodoret. quæst. 68. in Gen.

Oxon. n. 8. p. 132. not. 1. Ad num. 16. p. 144. num. 4. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, καινὸν τὸ ὄνομα τῶν χριστιανῶν.] Talibus nimirum convitiis christianum nomen religionemque insectabantur Gentiles, quasi infimæ esset vetustatis. Inde Theophilus Antiochenus lib. 3. ad Autolycum Gentiles religionem Christianorum maledictis F prosecutos fuisse dicit, quod nupera esset, ὡς προσφάτου ὄντος τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, p. 119. Eusebius quoque Præparat. Evang. lib. 1. c. 2. dicit Gentiles Christi religionem profitentibus vitio vertisse, quod novam hactenusque inauditam sectam secuti essent: πῶς, inquit, δ' οὐ μοχθηρίας εἶναι καὶ εὐχερείας ἐσχάτης... καινήν τινα καὶ ἐρήμην ἀνοδίαν ἑαυτοῖς συστήσασθαι, μήτε τὰ Ἑλλήνων μήτε τὰ Ι[illegible]ἀττοντας.

Oxon. n. 18. p. 133. not. 1. Ad num. 18. d 9. Τὴν ἀπὸ τοῦ ἀναμφίβολον [illegible] διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ καὶ διώκτῃ πλεῖον ἐχαρίσατο γράφειν.] Hanc ipsam rationem, cur Paulus plures quam cæteri Apostoli scripserit Epistolas, ex Cyrillo adducunt, suisque suffragiis comprobant duo pereruditi sanctæ Scripturæ Inter-

pretes, Benedictus Pererius & Andreas Willetus in Hexap. in Epist. ad Rom.

Oxon n. 19. p. 133. not. 2. Ad num. 19. c 5. Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, &c.] De ligno Crucis vide quæ supra ad Catech. IV. §. 3. notavimus. Interea tamen non est dissimulandum esse aliquos, qui tam ex hoc loco quam ex aliis, in quibus ligni Crucis ad hodiernum usque diem manentis mentio facta est, argumentum, uti existimant non leve, ducunt, quod hæ Catecheses à Cyrillo scriptæ neutiquam fuerunt. Voces enim illæ, inquiunt, μέχρι σήμερον longum temporis præteriti intervallum designant: cum tamen inventio Crucis adeo recens fuerit, ut ei interesse ipse potuerit Cyrillus: ex his ergo colligunt hæc verba aut addititia esse, vel hasce Catecheses post Cyrilli tempora fuisse scriptas. Verum enimvero hoc quicquid est scrupuli ex animo suo eximet quicunque perpenderit quod voces istæ μέχρι σήμερον etiam breve temporis elapsi intervallum aliquando denotant. Sic Matt. XXVII. 8. de agro figuli dicit Evangelista eum vocatum fuisse agrum sanguinis ἕως τῆς σήμερον. Et, ne plura exempla in re adeo manifesta proferam, Matt. XXVIII. *divulgatum est verbum istud* (discipulos nempe Christi corpus clam surripuisse) *apud Judæos* μέχρι σήμερον. Manifestum autem est Evangelistam utrobique loqui de re non longe præterita.

CATECHESIS XI.

Oxon. edit. n. 4. p. 141. not. 1. Ad num. 15. p. 156. a 3. ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν υἱὸν παρήγαγε.] His verbis Catechumenos contra nefandum Arii dogma munit Cyrillus, qui Filium quidem à Patre genitum, verùm neque ab æterno, neque ex essentia Patris genitum, agnoscebat: Deumque Filium suum initium creaturarum ex nihilo, seu non extantibus fecisse asserebat. Audi ipsum sententiam suam in libro suo celeberrimo Thalia dicto, apud Athanas. Orat. 2. contra Arian. p. 413. his verbis declarantem: *Non semper erat Filius, neque enim erat prius quam fieret, nec ex Patre erat, sed ex non entibus emersit; neque Patris substantiam sibi propriam habuit.* Ideo autem Filium ex non existentibus factum asserebat Arius, ut nimirum hoc loquendi genere eum ex Patris substantia genitum negaret, sed ex nihilo more reliquarum creaturarum productum.

Oxon. ibid. not. 2. Ibid. 4. ἐκ τῶν μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἤγαγε.] Dicebant Ariani Christum aliquando non extitisse: οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός. πάντων γὰρ γινομένων, &c. inquit Arius in Thalia, apud Athan. orat. 1. contra Arianos, p. 409. *Non semper fuit Filius: nam cum omnia ex nihilo sint orta, resque omnes creatæ sint & factæ, ipsum quoque Dei verbum ex nihilo factum est, & fuit aliquando cum non esset, nec erat antequam fieret, sed habuit creationis initium. Erat enim solus Deus,* &c.

CATECHESIS XII.

Oxon. n. 1. p. 148. not. 1. Ad num. 1. p. 163. c 4. τῷ θεολόγῳ.] Nomine θεολόγου insignitur Joannes, non solum in titulo Apocalypseos, verum etiam apud Chrysostomum orat. 36. tom. 7. Quid quod apud Athanas. orat. contra Gentes p. 41. nuperæ edit. adpellatur θεολόγος (seu, uti aliqui codd. habent) θεολόγιας ἀνήρ. Hoc vero titulo præ aliis scriptoribus θεοπνεύστοις gaudet Joannes, quia disertius quam cæteri de Christi divinitate scripserit.

Oxon. n. 5. p. 150. not. 1. Ad num. 5. p. 165. d 2. ἥλιος προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ χερσὶ θείαις ἐπλάσθη.] Prorogativam hominis præ cæteris rebus creatis in eo præcipue positam fuisse asserunt Patres, quod cum hæ solo mandato divino factæ fuerint, ille quasi manibus Dei formatus erat. Ita Tertullianus de Resurrect. carnis c. 5. *Caro autem*, inquit, *& sermone Dei constitit propter formam, nequid sine sermone. Faciamus enim hominem ante præmisit: & amplius manu propter prælationem, ne universitati imparetur.* Item. S. Prosper de Provident.

———— Dedit optimus Autor
Hoc homini speciale decus; quumque omnia verbo
Congeret, hunc manibus, quo plus genitoris haberet,
Dignatur formare suis.

Postremo Cyrillus alter Glaphyr. lib. 1. hominem cæteris animalibus præstantiorem dicit, quod Deus καὶ προβουλεύσει τιμᾷ, καὶ αὐτουργίᾳ τὸ τέχνημα; *Deliberatione manualique operatione ejus structuram dignatus est.*

CATECHESIS XIII.

Oxon. n. 19. p. 185. not. 1. Ad num. 38. p. 201. d 1. Ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα, διὰ τῆς νῦν ἐρημίας, δεικνύουσα τοῦ κριθέντος ἐκεῖ τότε τὴν δύναμιν.] De domo hac Caiaphæ, quam summorum Pontificum palatium fuisse existimo, in qua primum Judas se Dominum nostrum Judæis traditurum pollicitus est, Matt. XXIV. 14. 15. & postea Christus tanquam blasphemus à synedrio condemnatus fuit, ibid. ℣. 66. non una est opinio SS. Patrum. Euthymius hanc domum eamdem cum domo Annæ fuisse credidit, Augustinus vero eamdem cum Pilati prætorio existimavit: ideoque in Tractat. 114. in Joan. & lib. 3. de Consensu Evangelist. S. Joan. illud XVIII. 28. ubi legimus, *adducunt ergo Jesum à Caiapha in prætorium*, legit ille, *ad Caiapha in prætorium*. Verum uterque fallitur: nam domus Annæ & Caiaphæ & Pilati prætorium ab Evangelistis aperte distinguuntur. Hanc Caiaphæ domum suis temporibus dirutam fuisse his verbis innuit Cyrillus.

CATECHESIS XIV.

Oxon. n. 8. p. 195. not. 1. Ad num. 15. p. 212. d 3. Ματθαῖος ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον, Ἑβραΐδι γλώσσῃ τοῦτο ἔγραψε.] S. Matthæi Evangelium Hebraico seu potius Syriaco sermone, scriptum fuisse his verbis asserit Cyrillus; quo cum consentiunt pene omnes, qui hujusce rei mentionem fecerunt, Patres. Papias apud Eusebium histor. lib. 3. c. 39. *Matthæus Hebraico sermone divina scripsit oracula.* Irenæus quoque lib. 3. c. 1. (cujus verba exstant etiam apud Eusebium histor. lib. 5. c. 8.) *Matthæus apud Hebræos propria eorum lingua conscriptum Evangelium edidit.* Idem de hoc Evangelio scribit Origenes apud Eusebium histor. lib. 6. c. 25. *Primum Evangelium scriptum est à Matthæo, qui illud Hebraico sermone conscriptum Judæis ad fidem conversis publicavit.* Eadem etiam de isto Evangelio scribunt Eusebius histor. lib. 3. c. 24. Hieronymus in Præf. in quatuor Evangel. & Epiphanius non uno in loco.

Oxon n. 12. p. 199. n. 1. Ad num. 21. p. 216. a 1. ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, τῷ ἑαυτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύτης.] Jacobum istum, quem SS. Matthæus XIII. 55. & Marcus VI. 3. Domini fratrem adpellant, Epiphanius & Patres Græci fere omnes Josephi filium ex priori matrimonio fuisse perhibent. Verum Origenes hanc famam ex libris Petri & Jacobi nominibus falso inscriptis ortam existimat. Quare Hieronymi potior est sententia, qui arbitratur Jacobum hunc Domini nostri consobrinum fuisse; utpote qui natus esset ex Maria illa altera, quæ Joan. XIX. 25. soror B. Virginis dicitur. Consobrinum vero fratrem adpellari non solum apud Hebræos usitatissimum fuit, verum etiam Græcis & Romanis non ignotum. Hunc virum eximium primum Hierosolymorum episcopum ab ipso Christo, vel, uti quidam arbitrantur, postea ab Apostolis constitutum fuisse narrat Nicephorus lib. 2. c. 38. ὅς, inquit, de Jacobo, ἀδελφὸς τοῦ κυρίου ἐλέγετο, καὶ τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν πρῶτος παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ ἐγκεχείρισται, ὡς δέ τινες, καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ὕστερον. Indeque à Photio Epist. 117. dicitur, *Princeps Episcoporum, & qui de manu Domini unctionem sacram & Hierosolymitanum episcopatum accepit.* Et in Catalogo episcoporum Hierosolymitanorum, quem Epiphanius hæres. 66. n. 19. nobis exhibet, primo in loco ponitur Jacobus.

CATECHESIS XV.

Oxon. n. 11. p. 218. not. 1. Ad num. 24. p. 237. b 2. ἐννενήκοντα ἐννέα πρόβατα ποτ' ἐστιν ἐκεῖνα, ἡ δὲ ἀνθρωπότης τὸ ἓν μόνον.] Patrum nonnulli, quum de numero Angelorum disserunt, eam dicunt esse rationem multitudinis Angelorum ad hominum numerum, quæ est nonaginta novem ad unum. Hanc nempe proportionem eliciunt ex parabola illa, Matt. XVIII. 12. hominis, qui quum centum oves habuerit, unam amittens, relictis cæteris, hanc quæsitum ivit, repertamque humeris reportavit: non unicam illam ovem humanam naturam esse volunt, undecentenas vero reliquas Angelos esse credunt. Ita Greg. Nyssen. contra Eunomium. *Ideo qui omnem creaturam rationalem pascit, relicto in excelsis non errante, ac supermundano grege, ad errantem ovem, nostram videlicet naturam, præ amore hominum accedit. Est enim multesima minimaque portio natura humana, si cum universo compa-*

retur, quæ ſola, ut eſt in Parabola, rationalis centuriæ per A *malitiam aberravit.*

Oxon. n. 14. p. 220. not. 2. Ad num. 27. p. 239. c 5. ἐτόλμησέ τις λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς οὐ βασιλεύει.] Marcellus & Photinus Chriſtum filium Dei ante ſecula non fuiſſe aſſerebant, verum ex quo carnem humanam ex B. Virgine aſſumpſerit: & ſicut ex illo tempore regnum ejus initium habuiſſe ſomniabant, ita poſt interitum mundi, ſupremumque judicium finem etiam habiturum exiſtimabant. Ita Socrates hiſt. lib. 2. c. 19. ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι, καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσίων ὅλων ἐτῶν. ἔκτοτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι θέλουσι, καὶ τέλος ἕξειν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ, τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, B οἱ τὴν προαιώνιον ὕπαρξίν τε, καὶ θεότητος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως ἀθετοῦσιν.

Oxon. ibid. not. 3. Ad num. eumdem ibid. καὶ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι ὁ λόγος ἐκ πατρὸς ἐξελθὼν, οὗτος εἰς πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκέτι ἐστί.] Ad hunc Cyrilli locum illuſtrandum apprime faciunt Theodoreti illa quæ lib. 2. cap. 10. habet de hæreſi Marcelli: *Marcellus Galata negavit hypoſtaſeon trinitatem. Extenſionem vero quamdam divinitatis Patris in Chriſtum veniſſe dixit, & hanc Deum Verbum appellavit. Peracta autem univerſa œconomia, rurſus attractam eſſe reverſamque ad Deum, ex quo extenſa fuit.*

CATECHESIS XVI.

Oxon. n. 2. p. 225. not. 3. Ad num. 4. p. 245. a 3. οὔτε συναλοιφὴν, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα.] Vide quæ de Sabellii hæreſi ſupra ad Catech. IV. §. 5. & Catech. XI. §. 6. Quibus adjicere non abs re erit quæ Epiphanius hæreſ. 62. n. 1. de Sabellii errore tradit: *Horum opinio eſt, eumdem eſſe Patrem, & Filium, & Spiritum-ſanctum, ut ad eamdem hypoſtaſin tres appellationes conveniant.... Quod & ſolis ſimilitudine declarant; in quo cum una ſit hypoſtaſis, triplex nihilominus actus eſt: nimirum illuſtrandi vis & calefaciendi & orbicularis figuræ. Ac vim quidem illam calefaciendi, hoc eſt, calorem atque æſtum Spiritui reſpondere; illuminandi vero vim Filio; Patrem denique totius hypoſtaſis velut quamdam eſſe formam.* De utriuſque vero, nempe Arii & Sabellii, impietate ſimilia eis quæ à Cyrillo dicuntur, ſunt Vincentii Lirinenſis D iſta: *Quis*, inquit, *ante ſacrilegum Arium Trinitatis unitatem diſcindere, quis ante ſceleratum Sabellium unitatis Trinitatem confundere auſus eſt?*

Oxon. n. 5. p. 229. not. 1. Ad num. 12. p. 249. d 2. πρὸς μὲν συγκέχυται γλῶσσα πρὸς σοφίαν.] Per σοφίαν intelligebant veteres tam Ethnici quam Chriſtiani rerum obſcuriſſimarum ſive divinarum, ſive humanarum ſcientiam. Per λόγον vero σοφίας, quem inter S. Spiritus χαρίσματα recenſet Apoſtolus 1. Cor. XII. 8. Theodoretus in loc. ipſam chriſtianæ religionis doctrinam intelligit: *Sermonem ſapientiæ vocat, non eloquentiam, ſed veram doctrinam, cujus ipſe etiam divinus Apoſtolus gratiam acceperat, & divus Joannes Evangeliſta, & divus Petrus, &c.... Neque enim potuiſſent homines piſcatores,* E *& manu ſibi victum parantes, & litterarum plane ignari, conciones habere & ſcribere, & quæ dicebant & ſcriptis mandabant virtute maxima implere, niſi à divino Spiritu veram ſapientiam accepiſſent.* Per σοφίαν vero Cyrillum voluiſſe exiſtimo donum Spiritus-ſancti, quo Chriſtiani graves ſententias quales in Salomonis libris continentur, abſque ſtudio & labore efferre atque eloqui valuerunt.

Oxon. ibid. not. 2. Ibid. d 3. ἄλλου φωτίζει τὴν ψυχὴν ἐν προφητείᾳ.] Per προφητείαν hoc loco Cyrillum nihil aliud velle exiſtimo quam μαντικὴν, ſive præſenſionem quamdam & prædictionem futurorum. Nam donum ſacras Scripturas interpretandi, quod alterum erat munus Prophetæ, his ejus verbis ſequentibus deſignatur, F ἄλλῳ δὲ δίδωσι ἑρμηνεῦσαι τὰς θείας γραφάς.

Oxon. n. 12. p. 236. not. 1. Ad num. 23. p. 256. d 2. καὶ τὰ μὲν εἰσιν εἰς λειτουργίαν ἀποστελλόμενα.] Auctor Epiſtolæ ad Hebræos Angelos homini miniſtrare aſſerit, Heb. 1. 14. Quod vero ſuus cuilibet homini Angelus, tanquam cuſtos, adſiſtit, id diſertis ſacræ Scripturæ verbis probari non poteſt. Patres tamen tam Græci quam Latini id aſſerere non reformidant. Origenes lib. 8. contra Celſum uniuſcujuſque hominis Angelum cuſtodem preces ejus Deo offerre dicit: *Et Angelus.... ſemper preces ejus in cœlum offert per unicum Pontificem ſummo Deo.* Idem etiam aſſerunt SS. Baſilius & Hieronymus.

CATECHESIS XVIII.

Ad num. 1. p. 285. b 5. Ῥίζα τῆς ἀγαθοεργίας ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς.] Similiter Tertullianus de carne Chriſti c. 1. *Fiducia Chriſtianorum reſurrectio mortuorum.* Et Epiphanius in Ancorato, *In qua*, id eſt, in reſurrectione, *ponitur noſter omnis theſaurus, & ſapientis fiduciæ fundamentum, bonaque operationis ſpes.* Hanc Chriſtianorum fiduciam fruſtrari aggreſſi ſunt Ethnici, qui crematorum Martyrum cineres in fluvium Rhodanum projecerunt. Vide Euſeb. hiſtor. lib. 5. c. 1. Oxon n. 1. p. 259. not. 3.

Ad num. 8. p. 288. d 2. καὶ ὄρνεον εἰς τοῦτο κατειργάσατο φοίνικα.] Hoc argumentum, quo ad probandam reſurrectionem utitur cum hoc loco Cyrillus, tum Clemens Rom. Tertullianus, Epiphanius, ſive quis alius Phyſiologi auctor eſt, deſumitur ex male interpretato loco Pſal. XCI. 13. ubi dicitur quod δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει. Patres nimirum non arborem, ſed Phœnicem avem fabuloſam his verbis intelligi ſomniabant. Oxon. n. 4. p. 262. not. 2.

CATECH. XIX. MYSTAG. I.

Ad num. 2. p. 306. d 3. εἰσήειτε πρῶτον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον.] Per τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον nemo non videt auctorem noſtrum deſignare locum baptiſmo recipiendo conſtitutum. Hujuſmodi loca φωτιστήρια, &, uti hic Cyrillus, βαπτιστήρια, *piſcinas, aulas baptiſmales, baptiſmales eccleſias,* C *oracula*, &c. adpellant primæ & mediæ vetuſtatis auctores. Temporibus quidem naſcentis Eccleſiæ nulla loca Chriſtianis baptizandis deſtinata extitiſſe apertum eſt: verum uti S. Joannes *in Jordane*, & Petrus, referente Tertulliano cap. 1. de baptiſmo, *in Tiberi tinxit*, ita quoque poſtea ſucceſſores eorum baptiſmum quolibet in loco celebrabant, non ſolum in fluviis & ſtagnis, præſertim in Jordane, ſed etiam in ædibus privatis, ac demum propter perſecutionis fervorem in ipſis carceribus. Cum vero baptiſteria ac templa rerum divinarum miniſterio exſtructa fuerunt, nonniſi in publico, præſente Chriſtianorum cœtu, baptizare licitum erat. Inde Tertullianus: *Manu*, inquit, *facta ambire gratiam pro baptizandis fructuoſius poſſumus*; & libellus quem Monachi in concil. Conſtantinop. V. Mennæ patriarchæ obtulere; *eos, qui per domum baptizant, ejice foras.* Baptiſteria autem in loco ab Eccleſia ſejuncto ſæpe poſita fuere, nimirum vel in privatis ædibus, vel in loco aliquo abdito extra urbem, vel, quod uſitatius fuit, deque baptiſterio, cujus his verbis meminit Cyrillus, veriſimillimum videtur, in ipſo Eccleſiæ veſtibulo. Indeque in Procatecheſi §. 1. Catechumeni dicuntur eſſe περὶ τὴν προαυλὴν τῶν βασιλείων. Et Greg. Naz. *Quamdiu in Catechumenorum numero es, in pietatis veſtibulo es.* Eccleſia nempe regio palatio comparatur, in cujus porticu κολυμβήθρα ad ſiniſtram partem ſita fuit. Notandum vero eſt Cyrillum per voces iſtas τὸ προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, non ſimpliciter baptiſterium, ſed porticum ſeu veſtibulum baptiſterii denotare, in quo ritus baptiſmi, de quibus in hac Catecheſi diſſerit, pro more eccleſiæ Hieroſolymitanæ peragebantur. Nam in Catech. ſeq. §. 1. pollicetur ſe reliqua quæ ad baptiſmum pertinerent, explicaturum, nimirum τὰ ἐν ἐσωτέρῳ οἴκῳ γενόμενα. *Quæ in interiori domo peracta fuere.* Oxon. n. 2. p. 278. not. 1.

Ad num. 4. p. 307. b 9. ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ.] Vox ἀποτάσσομαι ſignificat *valere jubeo, nuntium remitto*, eique opponitur vox συντάσσομαι, quæ talem vim habet, ut ſignificet *una cum aliis aciei ordine me colloco.* Unde συντεταγμένος *acie inſtructa iter faciens* apud Xenophont. & συντεταγμένη φάλαγξ apud Plutarch. Indeque apud Chryſoſtomum in fine homil. 21. ad pop. Antiochen. ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ..... καὶ συντάσσομαί σοι Χριστέ. qu. d. *Satanæ ſervituti renuntio, & in Chriſti militiam me adſcribo.* Hujuſce renuntiationis in omnibus eccleſiis eadem ferme erat formula. Eccleſiæ Hieroſolymitanæ formulam in hac Catecheſi pulchre deſcriptam habemus. Baptizandus nimirum ſtans, facie ad occidentem ſolem converſa, protenſaque manu dicebat primo, ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ. Deinde καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Tum vero καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Demum καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου. Quibus congrua ſunt quæ de renuntiatione in Conſtit. Apoſt. lib. 8. c. 41. reperias: *Quum renuntiat qui baptizatur ita recitet: Renuntio Satanæ & operibus ejus, & pompis ejus & cultibus ejus..... & adſcribor* Oxon. n. 2. p. 279. not. 1.

Chr. sto. Totum vero hunc ritum pleniſſime nobis exhibet Euchologium pag. 338. Καὶ ἀποδυομένου, καὶ ὑπολυομένου τοῦ βαπτιζομένου, ἀποστρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ δυσμὰς, ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει γ'. Ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ; καὶ λέγεται ἐκ τρίτου. καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἕκαστον ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, εἰ ἔστιν ὁ βαπτιζόμενος βάρβαρος ἢ παιδίον· καὶ λέγει, ἀποτάσσομαι. καὶ ὅτε εἴπῃ γ'. ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτιζόμενον· ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος ἀπεταξάμην. καὶ ὅτε εἴπῃ γ'. λέγει ὁ ἱερεύς· καὶ ἐμφύσησον καὶ ἔμπτυσον αὐτῷ, καὶ τοῦτο ποιήσαντος στρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς κατὰ ἀνατολὰς, κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς, συντάσσῃ τῷ Χριστῷ; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος λέγων· Συντάσσομαι ἐκ τρίτου. εἶτα πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεὺς, συνετάξω τῷ Χριστῷ; καὶ ἀποκρίνεται συνεταξάμην. Formula autem eccleſiæ Latinæ in pleriſque ritualibus uſitata eſt eadem; quæ cum in S. Gregorii lib. Sacram. tum etiam in Ordin. Roman. occurrit: *Tunc dices ei: Abrenuntias Satanæ? Reſp. Abrenuntio. Et omnibus operibus ejus? Reſp. Abrenuntio. Et omnibus pompis ejus? Reſp. Abrenuntio.* Quam vero antiquus ſit hic renuntiationis in baptiſmo ritus diſcere licet ex Origene, qui in commentario in Epiſt. ad Romanos de eo mentionem facit: *Recordetur*, inquit, *unuſquiſque fidelium, cum [illegible] venit ad aquas baptiſmi.... quid denuntiaverit Diabolo, non ſe uſurum pompis ejus, & voluptatibus potiturum.* Ex Tertulliani lib. de corona cap. 3. *Aquam*, inquit, *adituri, ibidem, ſed & aliquanto prius, in Eccleſia ſub Antiſtitis manu, conteſtamur nos renuntiare Diabolo, & pompæ, & angelis ejus: dehinc ter mergitamur.* Ex actis demum martyrum Scillytanorum, qui circa an. 200. paſſi ſunt, apud Ruinart. p. 80.

Oxen. n. 4. p. 280. not. 2. Ad num. 6. p. 308. b 2. πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανίαι.] Per θεατρομανίαν (quod theatri inſaniam non incommode dixeris) intelligit Cyrillus cujuſvis generis ludos ſcenicos, qui cum in honorem Deorum falſorum instituerentur, & ſub eorumdem præſidio celebrarentur, inter Diaboli ſolemnitates pro primævæ Eccleſiæ conſuetudine non immerito recenſentur. Inde Conſtit. Apoſtol. lib. 8. c. 32. à baptiſmo arcentur, quotquot ſcenæ operam dant: τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ ἀνὴρ, ἢ γυνὴ..... ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. *Scenicorum ſi quis accedat vir ſive fœmina..... hi aut finem faciant, aut rejiciantur.* Et Tertullianus Apologet. c. 38. *Spectaculis*, inquit, *veſtris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas: quin & ipſis rectius, de quibus transfiguntur, præterſumus. Nihil eſt nobis cum inſania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum Xyſti vanitate.* Imo cum an. 12. Severi indicti eſſent ludi ſæculares, in quibus omnis generis ſpectacula exhiberi conſueverant, librum ſcripſit de ſpectaculis non adeundis, in quo quatuor ludorum genera, nimirum ludos Theatrales, Circenſes, Venationes & Munera, quæ etiam à Cypriano, Epiphanio, &c. improbantur, late perſequitur.

Oxon. ibid. not. 3. Ibid. 7. ἔνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὄψῃ ὕβρεσι πεπραγμένας.] Sicut ſcena alias ſatis turpis erat, fœditateque ac ſpurcitie multum inquinata, ita eamdem turpiſſimam reddidere mimorum ac pantomimorum flagitia. Hi nempe dum ſcena hiſtrionibus vacaret, in locum ſeu pulpitum θυμελικὴν dictum (unde Mimi Thymelici adpellantur) prodeuntes, populo fœdiſſima quævis ſpectacula exhibebant. Hinc Salvianus lib. 6. de Gubern. *tales eſſe*, ait, *impuritates theatrorum, ut quæ illic fiunt ea non ſolum dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Quis enim*, inquit, *integro verecundiæ ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obſcœnitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates?* Inde etiam Octavius apud Minutium p. 344. *In ſcenicis*, inquit, *non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria vel monſtrat, nunc enervis hiſtrio amorem dum [illegible], infligit.*

Oxon. ibid. not. 4. Ibid. 8. [illegible]λυσμένων τε ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀρχήσεις.] Laſciviam pantomimorum his verbis proſequitur Cyrillus, qui eo mollitiei & fœditatis provecti fuere, ut in fœminas mutati viderentur. Talis nempe tamque obſcœna fuit eorum in theatris ſaltatio, ut Ethnicis etiam paulo modeſtioribus damnanda videretur. Hinc Hieronymus Epiſt. 8. ad Marcell. *In theatralibus*, inquit, *ſcenis idem hiſtrio nunc*

A *Herculem robuſtus oſtendit, nunc mollis in Venerem frangitur.* Lactantius quoque in Epitome c. 14. *Hiſtrionici etiam impudici geſtus, quibus infames fœminas imitantur, libidines, quas ſaltando exprimunt, docent.* Propter hæc omnia aliaque multa quibus ſcenæ & orcheſtræ fœditas & infamia arguuntur, non ſolum in baptiſmo ludis theatralibus, circenſibus & ejuſmodi aliis renuntiabant Chriſtiani, verum etiam canonibus Eccleſiaſticis ſancitum fuit ne quis ludis ſcenicis intereſſe auderet. Canon 51. concilii ſexti in Trullo: καθόλου ἀπαγορεύει τοὺς λεγομένους μίμους, καὶ τὰ τούτων θέατρα, εἶτα γε μὴν καὶ τὰ τῶν κυνηγίων θεωρεῖα, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις, ἐπιτελεῖσθαι. εἰ δέ τις τοῦ παρόντος κανόνος καταφρονήσοι, καὶ πρός τι ἑαυτὸν τῶν ἀπηγορευμένων τούτων ἐκδῷ, εἰ
B μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω. *Omnino prohibet hæc ſancta & univerſalis ſynodus eos qui dicuntur mimi, & eorum ſpectacula, deinde venationum quoque ſpectationes, eaſque quæ fiunt in ſcena ſaltationes perfici. Si quis autem præſentem canonem contempſerit, & ſe alicui horum quæ ſunt vetita dederit; ſi ſit quidem clericus, deponatur, ſi vero laicus, ſegregetur.* Canon quoque 24. hujuſce concilii omnibus in ſacerdotali ordine conſtitutis interdicit, θυμελικῶν παιγνίων ἀνέχεσθαι; *Scenicos ludos ſuſtinere.* Vide etiam canon. 54. concil. Laodiceni, can. 67. concil. Illiberitani, can. 5. concil. Arelatenſis.

Ibid. 10. μήτε τοὺς (ſcripſimus μήτε ἢ τῶν) ἐν κυνηγίοις ἑαυτοὺς θηρείοις ἐκδιδόντας, ἵνα, &c.] Qui in venationibus *Oxon. ibid. not. 5.*
C in circo vel amphitheatris cum beſtiis pugnabant, Beſtiarii dicebantur. Vocant hos Græci θηριομάχους, ἐπιθανατίους, παραβόλους. Dicti & beſtiarum venatores, confectores ferarum, contifices, veluti ſi dixeris ἀκοντίζοντες. Hi nempe hoc modo ſibi ipſis victum quærebant. Eos his verbis non ſolum damnat Cyrillus, verum etiam hujuſmodi ludicra prorſus vetabant canones Eccleſiaſtici. Ad hoſce venatores ſæpe reſpiciunt non ſolum Patres, verum etiam ſcriptores Ethnici. Cicero in Vatinium, *Quod in concione dixiſti, Milonem gladiatoribus & beſtiariis obſediſſe Rempublicam.* Seneca Epiſt. ad Lucilium 70. *Nuper in ludo beſtiariorum, unus ex Germanis, quum ad matutina ſpectacula præpararetur*, &c. Tertullianus quoque Apologet. c. 42. *Non in publico liberalibus diſcumbis, quod beſtiariis ſuprema cœnan-*
D *tibus mos eſt.*

Ibid. c 6. φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμανὲς θέαμα.] *Oxon. ibid. p. 281. not. 1.* Plurima ludorum genera apud Romanos in circis exhibebantur, inter quæ principem locum obtinebant certamina curulia & equeſtria: in quibus equi vel ſingulares, vel curribus alligati ſex aut ſeptem vicibus circa metam ſumma pernicitate agitabantur. Si gemini equi currui adjuncti fuerunt, Bigæ dicebantur; ſi tres, Trigæ, &c. Hujuſmodi autem curſus in honorem Deorum instituebantur. Bigas enim Lunæ dicabant, Trigas Diis inferis, Quadrigas Soli, Sejuges Jovi: ideoque Chriſtianis non immerito interdicta fuere talia certamina. Aurigæ etiam in diverſas ſocietates ſive factiones diſtribuebantur, quæ
E colore vel albo vel rubeo, vel viridi vel cæruleo veſtimentorum quibus amiciebantur, diſtinguebantur. Eo autem uſque proceſſere favor ſtudiumque populi erga haſce factiones, ut earum in gratiam civitas atroci tumultu nonnunquam concuteretur. Hinc Philoſophi hujuſmodi ludicra damnabant. Antoninus Imperator, & Philoſophus de ſeipſo: παρὰ τοῦ τροφέως, inquit, τὸ μήτε Πρασιανὸς μήτε Βενετιανός.... γενέσθαι. *Ab educatore accepi, ne in certamine equeſtri Praſinæ aut Venetæ factioni.... fautor fierem.* Totum vero hoc aurigandi equitandique negotium eleganter explicat damnatque Tertullianus cap. 9. de ſpectaculis, cujus verba licet plurima hic adſcribi lector non gravabitur. *Nunc de artificio*, inquit, *quo circenſes exhi-*
F *bentur. Res equeſtris retro ſimplex agebatur, & utique communis uſus reus non erat. Sed cum ad ludos coactus eſt, tranſiit à Dei munere ad Dæmoniorum officia. Itaque Caſtori & Polluci deputatur hæc ſpecies, quibus equos à Mercurio diſtributos Steſichorus docet. Sed & Neptunus equeſtris eſt, quem Græci Hippion appellant. Quadrigas Soli, Bigas Lunæ ſanxerunt. Sed &*

> Primus Erichthonius currus, & quatuor auſus
> Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.

Erichthonius Minervæ & Vulcani filius, & quidem de caduca in terram libidine, portentum eſt dæmoniacum, imo Dia-

bolus ipse non coluber. Si vero Trochilus Argivus auctor est currus, patriæ Junoni id opus suum dedicavit. Si Romæ Romulus quadrigam primus ostendit, puto, & ipse inter idola conscriptus est si idem est Quirinus. Talibus auctoribus quadriga producta, merito & aurigas coloribus idololatriæ vestierunt. Nam equi initio duo soli fuerunt albus & russeus. Albus hyemi ob nives candidas; russeus æstati ob solis ruborem voti erant. Sed postea tam voluptate quam superstitione provecta, russeum alii Marti, alii album Zephyris consecraverunt: prasinum vero Terræ matri vel Verno; venetum cœlo & Mari, vel autumno. Cum autem omnis species idololatriæ damnata sit à Deo, utique etiam illa damnatur, quæ elementis mundialibus profanatur.

Oxon. ibid. not. 3.

Ad num. 7. c 9. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι κρεμώμενα. . . . τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ ἐγκαταλέγεται.] De idolothytis intelligenda sunt hæc S. Cyrilli verba, quæ cum Apostoli Act. xv. 29. prohibuerint, tum postea Christiani abominanda censuerunt. Solemne enim erat in Ethnicorum sacrificiis, ut non modo sacrificans, verum etiam alii qui sacris intererant, parte aliqua victimæ epularentur. Alexand. ab Alexand. lib. 4. c. 14. *Hostia*, inquit, *immolata & mysteriis peractis, qui sacris intererant, visco* [lege *viscere*, uti monet Tiraquellus] *& farre apposito cum rotundis paniceis, quas in honorem Deorum adhibebant, stantes vescebantur. Siquidem in ædibus Deorum & epulari simul & sacrum fieri servatum est: nam mensæ in sacris ædibus ararum vicem præstant.* Hujusmodi cibariis vesci auctor Recognit. lib. 4. §. 36. non solum baptismi indumentum polluere dicit, verum etiam animam simul & corpus commaculare. *Quæ autem*, inquit, *animam simul & corpus polluunt, ista sunt; participare Dæmonum mensæ, hoc est, immolata degustare vel sanguinem, &c.* Et Constitut. Apostol. lib. 7. c. 21. *Ab idolothytis abstine; in honorem enim Dæmonum immolant ea, ad contumeliam scilicet solius Dei, uti non efficiamini participes Dæmonum.*

Oxon. n. 5. p. 282. not. 1.

Ad num. 8. e 2. ἡ ἐν εἰδωλείοις εὐχή.] Mos invaluit apud Ethnicos, ut in quovis sacrificio vota precesque Diis omnibus, præsertim vero Deo cui sacra facerent, nuncuparent. Alexand. ab Alexand. lib. 4. c. 14. *In omni*, inquit, *sacro constitutum fuit, ut cuivis Deo sacrificatur, necesse foret post ipsum reliquos advocari, ut hi volentes & propitii votis & precationibus adsint.* Hoc vero Diaboli cultum merito censet Cyrillus; nam preces quas Gentiles fundunt, Dæmoniis fundunt, non Deo.

CATECH. XX. MYSTAG. II.

Oxon. n. 3. p. 285. not. 1.

Ad num. 3. p. 312. b 4. εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ, &c.] Postquam vestibus exuti erant Catechumeni, oleo quodam sacrato à capite ad calcem ungebantur. Hujusce moris frequentissima in scriptis primævæ Ecclesiæ fit mentio. Constitut. Apost. lib. 7. c. 22. ubi modus baptizandi præscribitur: *Unges autem prius oleo sancto, deinde baptizabis aqua.* Et c. 41. ubi ordo baptismi enarratur: *Post hanc professionem, ordine venit ad olei unctionem.* Justinus quoque Quæst. 37. ad Orthodoxos (si modo Justini sit hoc opus) *Primum*, inquit de baptizandis, *oleo ungimur, ac deinde in sacro lavacro quæ prædicta sunt peragentes &c.* Verum in Apolog. 2. p. 93. ubi baptismi ritus describit, nullam unctionis mentionem facit. Neque etiam Tertullianus unctionis ante baptismum alicubi meminit: quæ enim de chrismatione non uno in loco habet, de unctione post baptismum intelligenda sunt.

Oxon. ibid. not. 2.

Ibid. c 5. ἐπικλήσει Θεοῦ, καὶ εὐχῇ.] Formulam ipsam precationis qua oleum hoc exorcizatum consecrabatur, habes Constitut. Apostol. lib. 7. c. 42. quam integram hoc loco adponi lector non gravabitur: *Benedicitur autem hoc à Pontifice in remissionem peccatorum & præparationem baptismi. Sic enim invocat ingenitum Deum, Patrem Christi, Regem omnis naturæ in sensum ac intelligentiam cadentis, ut sanctificetur oleum nomine Domini Jesu, & det gratiam spiritalem & vim efficacem, ac remissionem delictorum atque præparationem confessionis baptismi; ut is qui ungitur, solutus omni impietate fiat dignus initiatione secundum Unigeniti præceptum.* Hæc oratio vim & usum benedicti olei satis aperte declarat.

Oxon. ibid. p. 286. not. 1.

Ad num. 4. p. 312. d 5. καὶ κατεδύετε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ.] Mos baptizandos in aqua ter immergendi est sane antiquissimus, & quamvis à Christo & Apostolis haud fuerit præ- A ceptus, primis tamen post eos seculis omnium Ecclesiarum usu fuisse receptum apertissime constat. Inde Tertullianus cap. 26. adversus Praxeam: *Novissime*, inquit, *mandavit ut tingerent in Patrem, Filium, & Spiritum-sanctum, non in unum. Nam nec semel, sed ter ad singula nomina, in personas singulas tingimur.* Et lib. de Corona milit. cap. 3. *Dehinc ter mergitamur.* Canone quoque Apostolorum 50. contra quosdam hæreticos Eunomianis antiquiores (qui perinde ac illi per unicam mersionem in mortem Domini baptizabant) decernitur: *Quod si quis Episcopus aut Presbyter non tres mersiones unius baptismi fecerit, sed unam mersionem quæ detur in mortem Domini, deponatur.* Et paulo post Episcopis in mandatis B datum est trina uti immersione: *Vos igitur, Episcopi, in unum Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum ter immergite.* Hic baptizandi ritus in hodierna ecclesia Græca etiamnum viget. Vide EuchＯlog. pag. 355. ed. Jac. Goar, & quæ ille annotavit pag. 365. A qua autem origine hæc consuetudo profluxerit non satis inter ipsos Patres convenit. Quidam enim à Domino ritum hunc præscriptum asserunt, alii vero vetustissimæ traditioni acceptum referunt. Inter illos recensendus venit Chrysostomus, qui homil. de Fide pag. 290. tom. 7. ed. Eton. *Omnibus mysteriis velut signum imponens Dominus, in tribus mersionibus aquæ unum baptisma discipulis suis tradidit, dicens: Euntes docete, &c.* Et can. Apost. 50. supra cit. trinam mersionem dicit esse κατὰ τὴν τοῦ κυρίου γνώμην, *Secundum Domini sententiam.* C Item Pelagius papa apud Gratianum de Consecrat. distinct. 5. *Multi*, inquit, *sunt qui in nomine solummodo Christi, una etiam immersione, se asserunt baptizare. Evangelicum vero præceptum, ipso Domino ac Salvatore nostro Jesu tradente, nos admonet in nomine Trinitatis, trina etiam mersione sanctum baptisma unicuique tribuere, dicente Domino discipulis suis: Baptizate, &c.* S. Basilius originem hujusce moris à traditione Ecclesiastica petit. Libro enim de Spiritu-sancto cap. 27. *Jam ter immergi hominem unde nobis? Reliqua item quæ fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ & angelis ejus, ex qua Scriptura habemus? Nonne ex minime publicata & arcana hac traditione?* Item ab eodem origine derivatum tradit Hieronymus D adversus Luciferianos tom. 2. pag. 139. ed. Bas. *An nescis etiam*, inquit, *Ecclesiarum hunc esse morem ut baptizatis postea manus imponatur, & ita invocetur Spiritus-sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus Apostolorum. Etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa quæ per traditionem in Ecclesia observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt, velut in lavacro ter caput mergitare, &c.*

Ibid. 6. καὶ ἐνταῦθα διὰ συμβόλου, τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν.] Duas rationes adferre solent Patres, cur baptizandi in aqua immergerentur. Primo, ut hoc ritu significarent & aliquo modo profiterentur fidem E suam in sancta Trinitate. Ita Dionysius Areopag. Eccles. Hierarch. cap. 2. *Ter quidem illum demergit, atque in tribus ejus qui initiatur demersionibus, & emersionibus trinam divinæ beatitudinis essentiam appellat & invocat.* Secundo, qui baptizabantur, ter immergebantur, ut hoc pacto triduana Christi sepultura & resurrectio adumbraretur. Hanc rationem non solum his verbis adfert Cyrillus, verum etiam Gregorius Nyssenus de baptismo Christi tom. 3. *Ad terræ cognatum elementum, aquam, venientes, in illa, sicut Salvator in terra, nos abscondimus; idque cum ter simul fecimus, triduo peractam resurrectionis gratiam effingimus.* Eadem ratione triplicis immersionis mysterium explicat Theophylactus in Coloss. 2. 12. *Qui ba-* F *ptismate abluitur, cum Christo sepelitur, per trinam demersionem trium dierum Domini sepulturam significans, & moriens, quod ad veterem & ad peccatum proclivem hominem adtinet.* Oxon. ibid. not. 2.

Oxon. n. 5. p. 287. not. 2.

Ad num. 6. p. 313. b 8. ἀλλὰ καὶ υἱοθεσίας χάριν τυ[...].] De principali baptismi effectu his verbis loquitur Cyrillus, quo nimirum filii Dei efficimur. Cum enim per baptismum Christo, tanquam capiti, mystico quidem, sed arctissimo unionis vinculo conjuncti, unum cum eo corpus constituimus; ideo sicut ille natura filius Dei est, ita & nos gratia & adoptione baptismali eamdem dignitatem consequimur. Hinc Gregorius Nyssenus Orat. in

Baptism. tom. 3. baptismum vocat οἰκείωσιν πρὸς Θεόν. *Conjunctionem cum Deo.* Et Isidor. Pelusiot. Ep. 195. baptismum dicit υἱοθεσίας, καὶ θείας συγγενείας ποιητικόν, *Adoptionem & divinam cognationem procreare.* Quo autem pacto hoc fit, pulchre explicant Theodoretus & Theophylactus in Galat. 3. ubi dicimur baptismo Christum induisse. ἐπειδὰν, inquit ille, εἶπεν ὅτι πάντες υἱοὶ Θεοῦ ἐστὲ, διδάσκει καὶ πῶς ἔτυχον τούτου, καί φησιν ἐνεδύσασθε τὸν Χριστὸν, τὸν ἀληθῶς υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνον δὲ ἐνδεδυμένοι εἰκότως υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζετε. Iste vero Comment. in eumdem locum pag. 462. *Si enim Christum filium Dei induimus, ipsique assimilati sumus, ad unam cum eo cognationem unamque ideam perducti sumus, gratia facti quod ille est natura.* A

CATECH. XXIII. MYSTAG. V.

Ad num. 9. p. 328. b 1. καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων.] Consuetudo orandi & offerendi pro fidelibus defunctis, licèt nullo sacræ Scripturæ expresso testimonio nitatur, tamen jam inde ab Apostolorum temporibus in Ecclesia viguisse verisimillimum videtur. Tertullianus de Monogamia cap. 10. *Enimvero*, inquit, *& pro anima ejus orat, & refrigerium interim adpostulat ei, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis ejus.* Vide etiam S. Cypriani Epist. ad Plebem, & Clerum Furnitanorum, & Arnob. lib. 4. adversus Nationes.

Oxon. n. 6. p. 297. not. 1.

DESCRIPTIO ET HISTORIA
BASILICÆ S. RESURRECTIONIS.

1. CUM Cyrillus in ecclesia Resurrectionis concionans, tam frequentem ejus ædis adjunctique sancti sepulcri & utriusque ornamentorum mentionem faciat; gratum lectori futurum spero, ut ei magnifici hujus templi descriptio offeratur, narreturque fortuna. Ac descriptionem quidem ejus accuratam dederat Eusebius libro singulari ea de re conscripto, ut ipse testatur lib. 4. vit. Const. cap. 45. & 46. qui quidem liber, una cum multis aliis ejusdem authoris lucubrationibus intercidit: ejusque in locum, compendiosa quam dedit in lib. 3. vit. Constantini descriptione contentos nos esse necesse est. Quod autem magis dolendam libri jacturam facit, illud est, quod ædificii mensuræ nullæ conservatæ sint, easque fortuito ponere & assignare cogamur. Eusebianæ porro narrationis intelligentia non parum ex aliis monumentis, quæ studiose conquisivimus adjuvatur.

Locus Ecclesiæ Resurrectionis.

2. Ac de loco primum, in quo ædificata Ecclesia est, dico. In monte Golgotha nimirum ad ipsum locum sepulcri Domini. Mons Golgothas apud Cyrillum duplicem significationem habet: modo totum ambitum montis cum subjecta valle designat; modo solum ipsum verticem ac tumulum, in quo crux fixa fuit. hinc duplex apud illum de Resurrectionis ecclesiæ loco loquendi ratio. Interdum secum auditores in monte Golgotha congregatos ait, ut cat. 4. n. 10. *Felix iste Golgothas, in quo nunc propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati sumus.* eodem modo loquitur num. 14. cat. 16. n. 4. In eumdem sensum intelligendi, qui Ecclesiam Resurrectionis *in loco Passionis* exstructam dixere: ut Paulinus epist. 31. n. 6. At Cyrillus cat. 13. n. 4. proximum tantum ecclesiæ Golgotham his verbis dicit: *Arguet me iste Golgothas, cui nunc proxime assistimus.* Ecclesia Resurrectionis non ipso loco, in quo fixa crux fuerat, ædificata est, sed in declivitate collis ad sepulcrum Domini, quod montis vertice multo inferius erat. Locum enim, ut testatur Eusebius lib. 3. vit. Constant. cap. 26. Adrianus imperator humo aliunde advecta aggestaque totum impleri, & ad mediocrem altitudinem elatum lapide consterni, sacramque speluncam sub hac tanta congerie obtegi imperavit. unde alte à Constantino refodi sanctum monumentum oportuit. Monticulus verò Golgotha ab Ecclesia distabat jactu lapidis. sic author Itinerarii Hierosolymitani: *Foris murum de Sion euntibus ad portam Neapolitanam, ad partem dextram deorsum in valle sunt parietes, ubi domus fuit sive pretorium Pontii Pilati. A sinistra autem parte est monticulus Golgotha, ubi Dominus crucifixus est. inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit. Ibidem modo jussu Constantini basilica facta est.* De Golgothæ situ respectu sancti sepulcri & basilicæ dicemus iterum num. 6. Montem Calvariæ notum est ab omnibus extra veterem urbem Jerosolymam fuisse: erat velut in angulo duarum urbis partium; nempe ad Aquilonarem partem montis Sion, valle & tenui rivo ab eo disterminatus; & ad occidentem veteris urbis Salem; monti Olivarum ad Orientem sito directe oppositus, longitudine stadiorum quindecim. In Calvariæ montis parte meridionali Sion respiciente paulo ad orientem erat sepulcrum Domini, in declivitate collis, ut dixi. Nova urbs Ælia pone montem Golgotha ad occidentem ab Adriano ædificata erat, quotidieque ex ruinis veteris urbis ædificabatur, teste Eusebio Demonstr. lib. 8. pag. 406. Quod autem ait Sozomenus lib. 2. hist. cap. 1. & ex ejus fide ab omnibus creditum est, Adrianum tum Calvariæ montem tum locum sepulcri muro circumducto cinxisse, contrarium nobis videtur, ei quod testatur Cyrillus cat. 14. n. 9. rupem, in qua sancti sepulcri spelunca excavata fuit, non veteribus muris, sed antemuralibus postea exstructis contiguam exstitisse. Veteres enim muros quos extra sepulcrum erat, & antemuralia, non veteris Hierosolymæ cui nulla antemuralia post ejus ruinam adjuncta fuere, sed Æliæ urbis intelligit. Antemuralia ergo illa post Adrianum, & ut putamus à Constantino ad defensionem operum suorum, & amplificationem urbis in dies post conversionem Imperatorum crescentis, magisque ac magis peregrinationibus frequentatæ, adjecta censemus: quidque in iis inclusum unà cum ædificiis ecclesiæ, novam Jerusalem ab Eusebio lib. 3. vit. Constant. cap. 33. appellatum. Præterea Golgothæ & sancti sepulcri locus totus ut agrestis & incultus inhabitatusque repræsentatur, ac veteris horti cum ab Adriano tum à Constantino pene dissipati vestigia quædam retinebat etiamnum Cyrilli tempore, cat. 14. n. 5. Indicia loci extra muros positi, nec ab eis ante ducentos annos inclusi.

De sancto sepulcro.

3. Basilica Resurrectionis secundum se totam sumta, duplici parte constabat; sancto sepulcro, sive æde & ecclesia ad ipsum monumentum ædificata, cui proprie nomen *Anastasis* attributum; & basilica ipsa. Sanctum sepulcrum ante mutationes circa ipsum à Constantino factas, duplici juxta patrium morem, teste Cyrillo cat. 14. n. 9. spelunca constabat; anteriore unâ quæ alteri pro vestibulo erat & à Constantino erasa est, & interiore altera. Interioris hujus speluncæ, quæ à Constantino integra relicta est, descriptionem hanc habes apud Bedam. *De locis sanctis* cap. 2. pag. 488. *Hujus* (ecclesiam Anastasis dicit) *in medio monumentum Domini rotundum in petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest: ab Oriente habens introitum, cui lapis ille maximus appositus est* (ab Judæis;) *quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque ad præsens ostendunt. nam extrinsecus usque culminis summitatem, totum marmore tectum est; summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem.* Exteriora hæc sancti sepulcri ornamenta, de quibus Eusebius & veteres silent, posterioribus forte temporibus adjecta. Pergit Beda: *In hujus ergo monumenti Aquilonari parte, sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmorum pavimento altius eminet, introitum habens à latere meridiano: ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro.... Color autem ejusdem monumenti & sepulcri, albo & rubicundo permixtus videtur.* Eadem Paschasius Ratbertus confirmat ex authoritate *multorum qui eum locum viderant*, in Matth. XXVII. 60. additque sepulcrum non fuisse apertum desuper, sed à latere. *Qui*, inquit, *non vulgarium more sepulcrorum desuper patulus idem factus est locus; sed à latere meridiano per totum, à quâ parte corpus posset interponi.... Nec tamen divisa erant ibi loca, sed continuata hæc omnia nec divisa ab invicem, utpote in una eademque petra excisa.*

De lapide monumenti.

Lapis à Judæis sepulcrum obsignantibus positus & ab angelo revolutus, non est ipsi loculo & sarcophago, in quo conditum Christi corpus, impositus, sed ostio interioris speluncæ in qua excavatus loculus. *Ostio* quippe *monumenti advolutus fuit* Marc. XV. 46. & XVI. 3. *eoque ab angelo revoluto, mulieres introierunt in monumentum*, ibidem. 4. 5. *Lapis ille Cyrilli tempore proxime monumentum jacebat: παρὰ τῷ μνημείῳ κείμενος.* utrum autem intra speluncam sepulcri, an extra foret, nihil ex ipso colligi potest. sed multi mss. loco *παρὰ prope*, habent *πρὸ ante monumentum.* Ex duobus tamen Hieronymi testimoniis, quæ in nota γ. ad cat. 13. n. 39. citavi [illegible] potest eum tunc intra sepulcrum reconditum. De hoc lapide Beda jam citato loco: *Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major vero in Orientali ejusdem loco, quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat.*

De æde sancti sepulcri seu Anastasi.

[illegible] tollendam omnem è christianorum animis sanctorum locorum memoriam, Adrianus imperator Veneris statuam, unà cum ædicula ipsi sacra, in loco ubi Christus est crucifixus, imposuerat. Sanctum vero sepulcrum multa humo aliunde comportata abdidit penitus, locoque ad mediocrem altitudinem evecto, simulacrum Jovis ibidem constituit. Hieronymus epist. 13. ad Paulinum utriusque contaminationis testis his verbis: *Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco Resurrectionis simulacrum Jovis, in crucis rupe statua ex marmore Veneris à Gentibus posita colebatur.* Constantinus dissipatis idolorum monumentis sepulcrum egesta humo qua contegebatur aperuit: & in ipso loco reperta crux quam Judæi ibidem *in tumulo* infoderant; ex Chrysostomi homilia 84. in Johan. Hanc Paulinus repertam ait *in loco testificationis, alta egestione reseratis terræ finibus, effosso*: epist. 31. n. 5. quem locum appellans num. 3. *passionis locum*, *imposito* Jovis simulacro contaminatum ait. at is non crucifixionis sed sepulturæ locus erat. in sepulturæ igitur loco reperta crux, non in crucifixionis, ut arbitratus videtur Guillelmus Tyrius à nobis num. 14. infra citandus. Sanctum monumentum Constantinus, cum excitata super illud elegantissima æde, tum adjuncta basilica exornare constituit. Ab ornamentis sancti tumuli aggressus, illum ait Eusebius lib. 3. vit. Const. cap. 34. *Tamquam totius operis caput eximiis columnis & maximo cultu diversimode decoravit, cujusque modi ornamentis illustrans.* & lib. *De laudibus* Constantini cap. 9. *Servatoris monumentum sempiterna memoria dignum, illiusque tropæa contra mortem erecta, ornamentis, quæ dicendo exprimi nequeunt, decoravit.* hæc tantum Eusebius. At ex Cyrillo, Hieronymo, aliisque authoribus accipimus, excitatam fuisse à Constantino in eo loco amplam & spatiosam ædem, quæ aliquando Ecclesia dicitur: in qua Cyrillus catecheses mystagogicas pronuntiavit. vid. cat. 18. n. 33. Epiphanius coram plebe, clero & episcopo concionabatur, teste Hieronymo epist. 38. al. 61. & ad sacrificium altaria disposita erant, Bedæ saltem tempore, ut modo aiebat sub finem num. præcedentis. Ornamentis sepulcri locum facturus Imperator, & veteris horti qui à Christi temporibus supererat maximam partem dissipavit, ex Cyrill. cat. 14. n. 4. & anteriorem monumenti speluncam erasit, ibid. n. 9. sed & ipsum monumentum à rupe adjuncta præcidisse & avellisse dicendus est, si vera est, quam modo ex posterioribus authoribus daturi sumus, Anastasis descriptio. quamquam Cyrillus laudato loco illud indicare videtur, & sacram speluncam adhuc petræ sive rupi, in qua excavata erat, adhæsisse, & ipsam petram novis urbis antemuralibus fuisse conjunctam. Sed de priori verba ejus non satis sunt diserta: imo si anterior spelunca totum monumentum ambibat, ea erasa sequitur præcisum fuisse à rupe sepulcrum. Ædes super illud excitata, ut dixi, *Anastasis* nomen sibi proprie adtributum habuit: quam ita describit Beda citato jam sæpius libro: *Hujus ad occasum Ecclesiæ* (Golgothanam dicit de qua num. 6.) *est* ἀνάστασις, *id est resurrectionis Dominicæ rotunda Ecclesia, tribus aucta parietibus, duodecim columnis sustentatur: inter parietes singulos latum habens spatium viæ, quæ tria altaria in tribus locis parietis medii continet, hoc est Australi, Aquilonali & Occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est introitus, per tres è regione parietes habet; è quibus quatuor ad Euronotum Vulturnum, & quatuor ad Eurum spectant. Hujus in medio monumentum Domini rotundum, in petra excisum est, &c.* ut supra num. 3. Eodem fere modo Paschasius loco jam allegato: *Nunc autem, sicut tradunt qui inde ad nos veniunt, ecclesia ibi est eximii operis rotunda, triplici pariete distincta, in cujus medio monumentum est: habens ab Oriente ecclesiam quæ Golgothana vocatur adhuc hodie.* Quid sit triplex ille murus, aut unde accepta lux interjecta inter muros spatia illustraret, non satis intelligo. Ad hæc duodecim tantum columnas in æde tam capaci positas, non satis magnificentiæ, quâ decorata dicitur, convenit. Consulti ea de re à me periti artis suæ architecti uno ore responderunt, excepto exteriore & ædem cingente ac claudente muro, parietem illum, qui à præfatis authoribus medius & tertius appellatur, nihil nisi ordines columnarum sibi videri: quarum cum forte densiores quam in communibus porticibus essent pilæ, intercolumniaque minus lata & aperta, parietum nomen iis datum. Cæterum exteriorem murum & medium columnarum ordinem sive porticus medias, eo columnarum ordine depressiores fuisse quæ magnam aream circumcingebant, ex quo præter Exedras in areæ circuitu dispositas, duo porticuum ordines ejusdem, opinor, altitudinis constructi essent; eoque modo magnificentiam & lucem ædi illi attribui. Octo portas Beda numerat, omnes ad Orientem sive æstivum sive hibernum & urbis antemuralia obversas: sed prætermittit occidentalem, omnium forte magnificentissimam, per quam de Anastasi ad Basilicam vel de Basilica in Anastasim pergebatur, solemni sæpe episcopi cum toto clero ac plebe incessu.

De atrio subdivali inter Anastasim & Basilicam.

5. Separata erat Anastasis à Basilica *atrio subdivali vastissimo, cujus solum Constantinus splendido lapide constravit, longissimis undique porticibus ad tria latera*, orientale, meridionale & septentrionale *additis*, ut monastici claustri speciem referret: occidentali verò lateri, quod *è regione speluncæ positum solis ortum spectabat, cum esset conjuncta basilica*, ipsa vice porticus erat, magnificis gradibus quibus ad eam adscendebatur ac portis decorata: quem aspectum porticus adjuncta sustulisset, lucemque basilicæ non modicam detraxisset. De loco illo Hieronymum loqui puto ad cap. 2. Joel ℣. 18. cum ait: *Nostris temporibus vidimus agmina locustarum terram texisse Judæam: quæ postea misericordiâ Domini, inter vestibulum & altare (hoc est inter crucis & Resurrectionis locum) sacerdotibus & populis Dominum deprecantibus, atque dicentibus*, PARCE POPULO TUO, &c *vento surgente in mare primum & novissimum præcipitata sunt.* De eodem quoque fortassis dicunt monachi Franci Jerosolymis in Olivarum monte degentes apud P. le Quien Dissertat. Damascen. 1. n. 13. *Die sancto Dominico congregati sunt sacerdotes cum clero & populo contra sepulcrum Domini & inter sanctum Calvariæ locum*, nisi extra atrium positi essent. Sunt qui in illo atrio subdivali & veteris horti reliquias de quibus Cyrillus dicit cat. 14. n. 5. & monticulum Golgotha sive crucis locum, comprehensum fuisse dicunt. Quæ mihi sententia plurimis de causis probari non potest. Primò enim, quænam in solo lapidibus constrato, cujusmodi erat id atrium de quo loquimur, horti vestigia conservari potuerunt; aut cui bono conservasset Constantinus, cum ipsi anteriori sancti monumenti speluncæ non pepercisset? Secundò, eadem ratio soli lapidibus constrati facit ne ibi monticulum Golgotha positum credamus; qui cum fissuram in rupe perspicuam conservaret, ex cat. 13. n. 39. non erat lapide constrata rupes. Tertiò, vix illi comprehendendo ac cingendo atrium nostrum suffecisset, quod solâ cum Anastasis tum Basilicæ latitudine constitisse videtur, cum esset multo longius quam latius. Quartò, ex Basilica videtur sacrum monumentum conspectum fuisse; cui rei interceptus mons obstitisset.

Euseb. lib. 3. vit. Const. c. 35. & 36.

De situ Golgotha.

6. Dubitare tamen non possumus quin Calvariæ locus medius esset inter Anastasim & Basilicam. Sirmondus operum tom. 4. pag. 437. in explicatione triplicis nummi cap. 1. citat hoc testimonium ex libello Eucherii Lugdunensis ad Faustinum (leg. Faustum) Insulanum presbyterum, hoc est Lirinensem, postea Reiensem episcopum, de Hierosolymitanæ urbis situ, à se in Vaticana bibliotheca viso: *Primùm de locis sanctis, pro conditione platearum divertendum est ad basilicam, quæ Martyrium appellatur, à Constantino magno cultu exculta. Dehinc ab occasu*, (hoc est occasum portis suis respicientes, nisi fallitur Eucherius in situ) *insunt Golgotha & Anastasis; sed Anastasis in loco est resurrectionis, Golgotha vero medius in Anastasim. at martyrium locus est Dominicæ passionis, in quo etiam rupes apparet, quæ quondam affixo Domini corpore crucem pertulit.* Valesius in epistola ad amicum suis in Eusebium notis subjuncta sic corrigit: *Golgotha medius in Anastasim ac martyrium, locus est*, &c. Beda qui hæc vidit & ex parte transcripsit, huic lectioni suffragatur. Dicimus itaque & montem Golgotha & veteris horti reliquias extra atrium subdivale ad Aquilonem fuisse, separata ex Itinerario Hierosolymitano, jactus lapidis distantia cum ab Anastasi tum à Basilica Calvariæ monte; passibus 8. ex Itinerario Antonini Mart. pag. 15. Magna certe distantia non erat: nam ex Basilica Resurrectionis, patentibus portis conspiciebatur, ex cat. 13. n. 23. Credo

in atrio è regione Calvariæ apertam fuiſſe portam quæ eo duceret. Cyrilli tempore nondum ad Calvariam ædificata erat eccleſia, quæ eo in loco ſuccedentibus temporibus exſtructa eſt. Nam Antiochus Lauræ ſancti Sabæ monachus in epiſtola præliminari ad Euſtachium tres diſtinctas ædes memorat: *Sanctæ Calvariæ, ſanctæ Anaſtaſis, & Baſilicam venerandæ Crucis quæ mater eccleſiarum eſt.* Hanc ſanctæ Calvariæ eccleſiam diruit & incendit Coſrohes an. 615. teſte Eutychio Annal. tom. 2. pag. 212. *Diruit*, inquit, *eccleſias Conſtantini*, CRANII, *& Sepulcri; in* CRANIUM *& Sepulcrum injecto igne.* ſed non diu poſtea à Modeſto patriarcha reparatæ ſunt: eo in Syriam ad cogendas à chriſtianis eleemoſynas profecto. *Magna*, inquit idem Eutychius pag. 219. *opum vi collectâ Jeroſolyma reverſus, eccleſias Reſurrectionis, Sepulcri, Cranii, & S. Conſtantini exſtruxit, eâ quæ jam exſtat fabricâ.* Hanc Calvariæ eccleſiam centum poſt annos ſic deſcribebat Beda loco jam laudato: *Dehinc ab occaſu* (eccleſiæ Reſurrectionis ſive ſanctæ Crucis) *Golgothana videtur eccleſia, in qua etiam rupes apparet illa, quæ quondam ipſam affixam Domini crucem pertulit; argenteam modò pergrandem ſuſtinens crucem, pendente magnâ deſuper æreâ rotâ cum lampadibus. Infra ipſum verò locum Dominicæ crucis exciſa in petra crypta eſt, in qua ſuper altare pro defunctis honorandis ſacrificium ſolet offerri, poſitis interim in platea corporibus.*

De majori baſilica Reſurrectionis.

7. Occidentali atrii ſubdivalis ſeu clauſtri *lateri, quod è regione ſpeluncæ poſitum ſolis ortum ſpectabat, conjuncta erat baſilica* ſanctæ Reſurrectionis. verba ſunt Euſebii cap. 36. Credibilior ſane & Eucherio qui Golgotham & Anaſtaſim ab occaſu Baſilicæ poſita ſcribit; & Bedâ qui ad occaſum Golgothanæ eccleſiæ, inter baſilicam & ſanctum ſepulcrum mediæ, ſanctum ſepulcrum locat; & Paſchaſio qui ad orientale ſancti ſepulcri latus eccleſiam Golgothanam ponit. Beda Eucherium, Paſchaſius Bedam, & Eucherium forte tranſcripſit. Ex Euſebii deſcriptione conſtat ſanctum ſepulcrum & Anaſtaſim ad Orientem, Baſilicam verò crucis è regione poſitam ad Occidentem obverſam exſtitiſſe; portis ſanctum ſepulcrum reſpicientibus ad ſolem orientem converſis, portis autem oppoſitis ad mediam urbem pertinentibus. Erat itaque obverſa non ad Orientem, ut fere ſemper moris fuit, ſed ad Occidentem eccleſia; quod & nonnullis hujus ætatis eccleſiis commune erat. Erat, ut videtur, hæc eccleſia atrii ſubdivalis & ſancti monumenti ſolo eminentior. Id colligo ex Eutychii loco, Annalium tom. 2. pag. 284. referentis, Omarum Saracenorum captis ſub Sophronio patriarcha Jeroſolymis, cum urbem ingreſſus à patriarcha ductus eſſet in penetrale Reſurrectionis (quod non de ipſo templo, ſed adjunctis ædibus ipsâque forſan patriarchali domo intelligendum ex contextu conſtat) adveniente tempore precationis legibus ſuæ religionis imperato, rogaſſe Sophronium ut ſe in locum orationi faciendæ opportunum adduceret: introductum in templi medium tegete ibidem ſubſtrato, orare noluiſſe: ſed *egreſſum ad gradus qui ſunt ad portam eccleſiæ S. Conſtantini quâ Orientem reſpicit, ibi ſolum ſuper gradus oraviſſe.* poſſunt hæc de gradibus alterius eccleſiæ S. Conſtantino dedicatæ, de qua Eutychius num. præcedenti à me laudatus dixit, intelligi. ſed melius eccleſiæ Reſurrectionis à Conſtantino ædificatæ videntur convenire. Erant autem portæ tres ad orientem ſolem apte diſpoſitæ, ex Euſeb. cap. 38. quibus ſepulcrum, &, ut dixi, mons Golgotha conſpiciebatur. Baſilica hæc non, ut noſtræ vulgo in crucis formam, extrema parte in ſemicirculum vel ovalem figuram arcuatâ, ſed rectanguli parallelogrammi formâ ædificata, portis à fronte & à tergo ſibi reſpondentibus aperta. Hujus ſtructuræ magnificentiam his verbis deſcribit Euſebius lib. 3. vit Conſt. cap. 36. Opus admirabile in immenſam altitudinem elatum, & longitudine ac latitudine maxima expanſum. Cujus interiora quidem verſicoloribus marmoris cruſtis obtecta ſunt: exterior verò parietum ſuperficies poſitis lapidibus probe inter ſe devinctis decorata, eximiam quamdam pulchritudinem, nihilo inferiorem marmoris ſpecie præferebat. Ad culmen vero & cameras quod attinet, exteriora quidem tecta plumbo tamquam firmiſſimo quodam munimento ad hibernos imbres arcendos obvallavit: interius autem tectum ſculptis lacunaribus conſertum; & inſtar vaſti cujuſdam maris, compactis inter ſe tabulis per totam baſilicam dilatatum, totumque auro puriſſimo coopertum, univerſam baſilicam velut quibuſdam radiis ſplendere faciebat. Brevius Cyrillus noſter cat. 14. n. 14. *Hujus temporis Imperatores ſanctam hanc in qua ſumus Salvatoris Dei reſurrectionis eccleſiam, argento inductam, & auro infuſo diſtinctam extruxerunt; & pretioſis ex auro, argento, ac gemmis, exornarunt donariis.*

De muris interius & exterius ornatis.

De tecto exteriore, & cameris interioribus.

De porticibus lateralibus.

8. Duplex in baſilica pars diſtinguenda, navis & altare. utramque autem tota longitudine cingebant porticus ſic ab Euſebio deſcriptæ cap. 37. Porro ad utrumque latus, geminæ porticus tam ſubterraneæ quam ſupra terram eminentes, totius baſilicæ longitudinem æquabant. Ex his, quæ in fronte baſilicæ (hoc eſt exteriores) erant, ingentibus columnis fulciebantur: quæ vero interiores, peſſis (ſive pilis lapideis) magno cultu extrinſecus ornatis ſuſtinebantur. Nonnulla in hoc textu explicatione indigent. 1°. quod *ſubterraneæ & ſupra terram eminentes* porticus dicuntur, ϛοῶν ἀναγείων τε ϗ καταγείων; licèt ad litteram de ſubterraneis porticibus intelligi poſſit, magis tamen, ut in hunc locum notat Valeſius, exiſtimandum ſignificari, alias ſolo ipſius baſilicæ æquales, alias vero iiſdem ſuperimpoſitas fuiſſe, cujuſmodi in majoribus noſtris eccleſiis, verbi gratiâ in Pariſienſi videmus. Cujuſmodi porticus antiqui διορόφους vocabant ſeu διστέγους. 2°. Binæ ad utrumque latus tam inferiores quam ſuperiores porticus erant, ut etiam in majoribus noſtris baſilicis mos eſt. id volunt verba ϛοῶν τε ἀναγείων τε ϗ καταγείων δίδυμοι παραστάδες. Id ſequentia manifeſtiſſime convincunt. ait enim Euſebius *alias in fronte baſilicæ fuiſſe*; quod non de portis intelligit, quæ proprie frons baſilicæ, ſed de exteriori laterum aſpectu; ita ut illæ, extra tectum baſilicæ commune poſitæ, grandibus columnis ab exteriori parte fulcirentur. Aliæ ab Euſebio *interiores appellantur*, quæ non columnis, ſed peſſulis ac pilis denſioribus quadrangulis forte ſuſtinebantur; quòd iis baſilicæ tectum incubuiſſe videatur, cum alteræ exterius appoſitæ & applicitæ fuerint. In navi erat Ambo ſive pulpitum cum ad lectiones tum ad conciones, cujus formam ex veteri uſu ſic deſcribere poſſumus, ut pulpitum fuerit circa mediam navim ad unum è lateribus applicitum, in quo concionantis epiſcopi thronus ſuperne exſtiterit: inferior gradibus aliquot lectorum locus; æqualia ſolo preſbyterorum ac clericorum in circuitu ſubſellia, cancellis undique concluſa. In ſumma Eccleſiæ parte erat altare, in medio hemicycli, ſeu potius ſemicylindri, ex duodecim columnis conſtructi poſitum. de quo ſic Euſebius cap. 38. E regione harum portarum (trium nempe ad orientem ſolem contra ſepulcrum diſpoſitarum) erat hemiſphærium, quod totius operis caput eſt, uſque ad culmen ipſius baſilicæ protentum. Cingebatur id duodecim columnis pro numero ſanctorum Salvatoris noſtri apoſtolorum; quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata. Altare medium, ut videtur, ſpatii locum occupabat, velis extra ſacrificii tempus ex veterum Græcorum more concluſum. Pone altare & in ſemicycli fundo thronus epiſcopi: hinc inde inferiora pro preſbyteris ſcamna. Altare cancellis à navi ſeparatum erat; qui in hac ſaltem eccleſia mediam hominis ſtaturam non excedebant. Cum enim in iis quidam cubitis inniteretur, reprehenſus eſt, ut in vita ſancti Euthymii pag. 60. narratur, cancelli illi circum totum hemicyclum circumducti fuiſſe videntur. Præter altare præcipuum erant Paulino teſte ep. 31. n. 6. alia *altaria*, quæ *aurea* dicit. Pone hemicyclum baſilicæ ſtructura continuabatur ad portas uſque ad urbem ducentes.

De ambone.

Deſcriptio hemicycli & altaris.

De atrio poſteriori & propylæis.

9. Egredientibus ex baſilica in urbem, occurrebat àtrium ſubdivale porticibus ad utrumque latus exornatum, eoque pertranſito exteriora propylæa ſeu veſtibula. De his in hunc modum Euſebius cap. 39. Hinc ad eos aditus qui ante templum ſunt progredientibus aream gr. αἴθριον interpoſuit. Erant autem in eo loco primùm atrium gr. αὐλή, deinde porticus ad utrumque latus, ac poſtremo portæ atrii. Poſt has, totius operis veſtibula gr. προπύλαια in ipſa media platea in qua forum eſt rerum venalium, ambitioſo cultu ornata; quæ iter forinſecus agentibus, aſpectum earum rerum quæ intus cernebantur, non ſine ſtupore quodam exhibebant. Atrium illud quadratum vulgo erat, fonte in medio ſaliente ad uſum eorum qui eccleſiam ingrediebantur, ornatum. Noſtrum illud ad

duo tantum latera porticus habebat, ecclesiæ januis ab Oriente, & ipsius atrii foribus ab Occidente porticûs locum tenentibus. In atrii porticibus, postea saltem, visebantur imagines piæ depictæ. Maria Ægyptiaca, ut narratur in ejus vita cap. 16. ab ingressu Ecclesiæ repulsa secessit *in quemdam angulum atrii templi*, ibique *sursum prospexit imaginem sanctæ Dei genitricis stantem.* Inde egressus erat ad totius operis propylæa & vestibula, quæ magnifice quidem & ambitiose decorata narrat Eusebius; quantum autem occuparent spatii, quibus flexibus sinuarentur, quam figuram referrent, gratum nobis fecisset si edixisset. Horum extrema ad medium urbis forum pertingebant; fere ex illorum temporum more, quo plateæ ante majores basilicas ponebantur, sive ut pulchrior ædificii conspectus esset, sive ut ad martyrum festa convenientibus parabiles in foro res venales occurrerent. Cum sanctum sepulcrum urbis antemuralibus contiguum esset ex Cyrillo cat. 14. n. 9. & totius operis vestibula ad mediam urbem perducerentur, inde æstimari potest ædificii longitudo. Hinc Eusebius in libro *De laudibus* Constantini cap. 9. pag. 360. a. *In ipso urbis meditullio* ecclesiam nostram ædificatam ait. En ejus verba: *τῆς ἑβραίων βασιλικῆς ἑστίας ἐν μέσῳ, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ σωτήριον, οἶκον εὐκτήριον παμμεγέθη, νεών τε ἅγιον τῷ σωτηρίῳ σημείῳ. In provincia Palæstina apud civitatem quæ Hebræorum regia quondam sedes fuit, in ipso urbis meditullio, ad locum Dominici sepulcri, basilicam immensæ amplitudinis & ædem sacram in honorem sanctæ Crucis omni magnificentiæ genere exornavit.* In atrio & propylæis majorum ecclesiarum erant cellulæ, domus, hortuli, balnea &c. ut patet ex hac Theodosii lege. 4. tit. *De his qui ad ecclesias confugiunt: Ut inter templum quod parietum descripsimus cinctu, & januas primas ecclesiæ quidquid fuerit interjacens sive in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur.* Hæ ædes attributæ episcopo, clericis, æditui, &c. vel custodiendæ sacræ suppellectili. Ex Eutychio à nobis num. 7. laudato vidimus Sophronium in ædes Resurrectionis ecclesiæ conjunctas Omarum excepisse.

De baptismo.

10. Duæ nobis ædiculæ de quibus silet Eusebius, locis suis assignandæ: baptisterium, & sacellum in quo sacra crux recondebatur. De priori interpretari possumus hæc itinerarii Hierosolymitani verba: *Basilica facta est miræ pulchritudinis, habens ad latus exceptoria unde aqua levatur, & balneum à tergo ubi infantes lavantur.* Baptisteria vulgo pro foribus ecclesiarum erant. cum duplices essent in ecclesia Resurrectionis Januæ, aliæ ad urbem, aliæ ad sanctum sepulcrum, quibusnam proximum esset baptisterium addubitatur. Tergum ecclesiæ urbis respectu sanctum sepulcrum erat; ad fores illud respicientes baptisterium locare possumus, inferne & extra gradus ecclesiæ ad aquarum convehendarum commoditatem: exceptoria aquæ non longe forte circa atrium Occidentale. Baptisterium Jerosolymitanum duplici parte constabat: vestibulo, in quo ex more illius ecclesiæ abrenuntiationes & fidei professio ante baptismum recitabantur, ex Cyrillo cat. 19. num. 2. & baptisterio ipso in quo mysterium peragebatur, ibid. n. 11. hoc Cyrillus citato loco vocat *sancta sanctorum* & procat. num. 1. *regium palatium.* Vulgo baptisteria in rotundæ ædis formam camera superimposita disponebantur.

De sacello ubi crux asservabatur.

De sacello in quo sacra crux asservabatur, hæc Paulinus à Melania Jerosolymis revertente acceperat, quæ ad amicum Severum scribit epist. 31. num. 6. *Inventa & probata crux Christi, digno mox ambitu consecratur, condita in passionis loco basilica, quæ auratis corusca laquearibus, & aureis dives altaribus arcano positam sacrario crucem servat.* Quanam in parte sacrarium illud exstructum foret, nullo ex loco addiscere potuimus. Post adoratam crucem ire solebant peregrini ad Anastasim ex Prat. Spirit. cap. 105. sub fin. in ichnographia ad arbitrium è regione baptisterii ad extremum ecclesiæ latus occidentale collocavimus. Loco Prati Spiritualis citato vocatur templum, ad idque per *atrium* adibatur, in cujus *limine* vidit Christophorus hærentem hominem, neque intrantem neque exeuntem. Ardebat ante crucem lampas, cujus olei adspersione multa à SS. Saba & Cyriaco mirabilia perpetrata narrantur. Cruci custodiendæ præpositus erat presbyter; ab hoc officio dictus Σταυροφύλαξ. Argentea theca includebatur teste Rufino lib. 1. hist. cap. 8. & Paulino epist. 31. n. 6. Marcus tamen in vit. S. Porphyrii Gazensis auream thecam fuisse ait: id posterioribus forte temporibus Marci sub nomine scriptum à Metaphraste, aut alio hujus vitæ editore. Pallio obvolvebatur sacra crux, de qua nemini cuiquam tribuebatur. partem tamen obtinuit quidam, & in Galliam attulit multis signis conspicuam. *pallulam holosericam* appellat qui hæc refert Greg. Turon. lib. 1. Miracul. cap. 6.

De donariis huic ecclesiæ collatis.

11. Non constitit in ædificiis construendis imperatoris pietas, sed multa ei adtribuit dona; de quibus sic Eusebius cap. 40. *Hoc igitur templum tamquam conspicuum salutiferæ resurrectionis testimonium imperator exstruxit;* (Eadem postea dixit Cyrillus cat. 14. num. 22. inter resurrectionis testes hanc à Constantino ædificatam ecclesiam appellans) *& magnifico planeque regio apparatu decoravit. Nec dici potest quot quantisque ornamentis ac donariis, partim ex auro & argento, partim ex gemmis, illud diversimode venustavit. Quorum apparatum summo artificio elaboratum, & magnitudine & numero & varietate insignem, hic sigillatim exponere haud vacat.* Præter ornamenta ædificii & appensa anathemata, quibus ait Eusebius lib. 4. vit. Constant. cap. 44. *totum templum diversis modis exornatum fuisse;* numerari possunt 1° lampades, lychni, candelabra, &c. quorum in vigiliis ecclesiasticis, ac præsertim in vigilia paschali infinitus numerus necessarius erat. hæc jam tertio seculo apud christianos ex auro esse ferebantur. 2° Vela, forte picta, pallæ, tegetes, vestes sacræ: in primis dicebatur Constantinus ad celebrationem sacri baptismatis aureis filis contextum episcopo pallium dedisse; quod in egestate publica distraxisse ferebatur Cyrillus, ex Theodoret. lib. 2. hist. cap. 27. 3° Calices, patenæ, disci; quæ multo quam hodie numerosiora & ponderosiora usus postulabat Ecclesiasticus. 4° libri & codices tum sacri, jam tum in membrana purpurea aureis argenteisque litteris descripti, & auro argentoque ac gemmis cooperti; tum rituales, & ecclesiastici. 4° Adtributa forte ad ædificiorum reparationem latifundia ac reditus.

De authore ædificii.

Ædificii authorem Eusebius tum in lib. 3. de vit. Constan. tum in lib. de ejus laudibus solum Constantinum facit. Item Cyrillus cat. 14. num. 22. qui tamen n. 14. ei adjungit filios, dedicationis Ecclesiæ tempore jam omnes Cæsares & imperii consortes, ex Euseb. lib. 4. vit. Constant. cap. 40. Contra Paulinus epist. 31. num. 4. Socrates lib. hist. cap. 17. Theodoretus lib. 1. hist. cap. 18. Helenæ matri opus adscribunt. quæ facile conciliantur, ut Helena dux & inventrix operis fuerit, se se ad loca transferens; Constantinus vero suppeditato fisco, imperatis ac præstitis rebus necessariis, nec minorem matre voluntatem atque alacritatem conferens, solusque post ejus obitum opera continuans, eorum author merito censeatur.

De operis Dedicatione.

12. Quo anno incæpta opera, vix definiri potest. Cum Helena ante annum 330. mortua fuerit, ante id tempus inchoata esse necesse est. Anno 333. quo author *itineris à Burdegala Jerusalem usque* in ea loca venit, fervebat opus, ædificiaque jam multa constructa erant. nec tamen ante an. 335. quo dedicata est Ecclesia, perfectam & absolutam ædificationem existimamus. Solemnis illa dedicatio fuit convocatis eo ab imperatore cùm episcopis qui Tyriense adversus Athanasium concilium celebrabant, tum aliis etiam qui Tyri non adfuerant, Euseb. lib. 4. vit. Const. cap. 42. Dedicationem hanc fuse describit Eusebius lib. 4. de vit. Constant. cap. 40. 41. & seqq. Episcopi videlicet partim precationibus, partim incruentis sacrificiis & mysticis immolationibus, partim concionibus ad populum habitis de clementia imperatoris & ædis magnificentia, de sacris Theologiæ dogmatibus ad præsentem festivitatem accommodatis, aut sacrorum voluminum interpretatione arcana & mystica, dedicationem hanc celebrarunt. Euseb. cap. 45. Sed æterna huic concilio, ex Ario & sociis contra fas & leges ecclesiasticas in communionem receptis, adhæsit infamia. Valesius in notis ad citatum Eusebii caput, Jerosolymitanæ ecclesiæ dedicationem assignat diei 13. septembris, ex authoritate Nicephori lib. 8. c. 30. Typici S. Sabæ, & Menologii Græcorum; Sophronii quoque in oratione de exaltatione S. Crucis, & chronici Alexandrini quod p. 666. dedicatam ecclesiam refert die 17. septembris. Non negamus ea die celebrata fuisse Ecclesiæ encænia; ne tamen eâdem dedicatam putemus, obstant indubitata apud Athanasium monumenta, quibus concilium Tyriense adhuc eo tempore stetisse convincitur.

13.

De nominé & titulo Ecclesiæ.

13. Dedicata est in honorem Resurrectionis & Crucis Domini, unde illi duplex hæc appellatio. siquidem Cyrillus cat. 14. num. 14. eam appellat *sanctam Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam:* aliique passim authores omnibus seculis. *Resurrectionis* tamen græce *Anastasis* nomen sancto Sepulchro præcipue tribuebatur. Cyrillus ipse cat. 18. n. 33. illud appellat *sanctum Resurrectionis locum*, τὸ ἅγιον τῆς Αναςάσεως τόπον. Ad evitandam ambiguitatem factum puto, ut Basilica vel utroque vel solo *S. Crucis* vocabulo appellaretur. Nam eam sanctæ Crucis nomen gessisse constat, sive quod in honorem Crucis consecrata esset, sive quod in ea Crux conservaretur. Euseb. lib. de laudibus Constantini c. 9. Ecclesiam nostram à Constantino ædificatam dicit τῷ σωτηρίῳ σημείῳ, in honorem *signi salvatoris.* Eodem referri potest quod Cyrillus ait cat. 13. n. 40. *Quis te nunc ad hunc cœtum adduxit? Salutare Jesu tropæum crux omnes huc coegit.* Similis sententia Cyrilli Alexandrini homiliâ Ephesi in Ecclesia S. Mariæ pronuntiatâ: Σύσημα τῶν ἁγίων συνεληλυθότων προθύμως, κεκλημένων ὑπὸ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας. *Conventus sanctorum qui alacriter convenere, vocati à sancta & Deipara Virgine.* In eum sensum explicari potest multorum interpretationibus jactatus ille S. Hieronymi locus ep. 38. *Cum de Anastasi pergeretis ad crucem:* hoc est, cum de S. sepulchro ad ecclesiam sanctæ Crucis pergeretis. Certe ecclesia hæc tum apud Theodoretum in Ezechielem cap. 48. p. 538. tum in chronico Alexandrino p. 666. & apud Antiochum num. 6. supra citatum *sanctæ Crucis* solum nomen habet. at Basilius Seleuciensis orat. 38. pag. 199. diserte testatur eam utrumque nomen, & *Resurrectionis & Crucis* suo tempore gessisse. ἐπωνύμως τὸ σωτήρια τοῦ Κυρίου πάθη φέρουσα μέχρι νῦν, τοῦ σταυροῦ δὴ λέγω καὶ τῆς ἀναςάσεως. Appellabatur preterea *Martyrium.* Episcopi qui ad dedicationem ejus convenere, in epistola cujus initium ab Athanasio in Apologia contra Arianos num. 84. refertur, dicunt se convenisse ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου Μαρτυρίου, *ad consecrationem Martyrii Salvatoris.* Eusebius eamdem appellationem tribuit lib. 3. de vit. Const. cap. 40. τὸν δὲ τὸν νεὼν, σωτηρίου ἀναςάσεως ἐναργὲς ἀνίςη μαρτύριον βασιλεύς. *Hoc templum tamquam* SALVATORIS RESURRECTIONIS *evidens* TESTIMONIUM *Imperator exstruxit.* Ludit perspicue in vocem μαρτύριον, quæ & Ecclesiæ nomen erat, & significat *Testimonium.* Disertius lib. 4. cap. 40. 45. & 47. Postremo loco, Αμφὶ τὸ μνῆμα τὸ σωτήριον, τὸ μαρτύριον βασιλεὺς ἀφιέρωσε. *circum salvatoris monumentum Imperator* MARTYRIUM *consecravit:* ut omittam inscriptiones græcas capitum 28. 30. & 33. lib 3. & cap. 40. & 46. Sozomenus lib. 2. cap. 26. eamdem basilicam μέγα Μαρτύριον dictam esse testatur. Vidimus sup. n. 6. Eucherii testimonium, è quo hæc sua verba conflavit Beda de locis sanctis cap. 2. *Primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantinianam quæ* MARTYRIUM *appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena matre ejus reperta sit, magnifico & regio cultu construxit.* Sed testem hujus appellationis dabo omni exceptione majorem, Cyrillum qui cat. 14. num. 6. Golgothanam Resurrectionis basilicam, non cæterarum ecclesiarum more ecclesiam appellari ait. sed *martyrium;* eoque trahit illud propheticum Sophon. III. 8. *Exspecta me dicit Dominus in die resurrectionis meæ, εἰς μαρτύριον in testimonium*, quod græce *martyrium* dicitur. Revera cum martyrii appellatio ecclesiis tributa inde ducatur, quod ecclesiæ solerent supra tumulos martyrum, in loco passionis eorum, & ad celebrandam eorum testimonii gloriam ædificari: è tribus ecclesiis Resurrectionis, Nativitatis, & Adscensionis in honorem Christi mysteriorum Jerosolymæ vel prope ab Helena ædificatis, sola Resurrectionis basilica Christo martyrum capiti, in loco martyrii & passionis ejus, & ad ipsius tumulum constructa, *Martyrii* nomen habere poterat. Illud *Martyrii* nomen ab Eusebio interdum sancto sepulchro potissimum attribuitur. Ait lib. 3. de vit. Constant. cap. 28. cum sanctum sepulchrum quæreretur, effossâ & exportata materia qua abditum fuerat, Resurrectionis salvatoris martyrium præter spem apparuisse: αὐτὸ δὴ λοιπὸν τὸ σεμνὸν καὶ πανάγιον τῆς σωτηρίου ἀναςάσεως μαρτύριον παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεφαίνετο. & cap. 33. de Ecclesia Resurrectionis circa sanctum monumentum constructa: καὶ δὴ κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον μαρτύριον ἡ νέα κατεσκευάζετο Ιερουσαλήμ. *Ad ipsum servatoris nostri martyrium nova fabricata est Jerusalem.*

Ecclesiæ hujus fortuna.

14. Ecclesia Resurrectionis Hierosolymitanarum omnium caput ac præcipua fuit. in hac sedes episcopalis; omnes pene synaxes & catecheses habebantur, posthabita etiam superiore Apostolorum in monte Sion ecclesia, quæ adventu sancti Spiritus in Apostolos consecrata erat; ex Cyrillo cat. 16. num. 4. In ea jugis à cantoribus psalmodia peragebatur ex cat. 13. n. 26. Primum ann. 615. Hierosolymâ à Persis captâ cladem quamdam subiit, inde asportata cruce. S. sepulchrum sive Anastasim diruisse dicuntur, injecto in illud igne. sed modestus non multo post ruinas illas reparavit, ut ex Eutychio commemoravimus sup. n. 6. Omarus Saracenorum princeps, urbe circa an. 340. occupatâ, christianorum pepercit ecclesiis, earumque nullam in suæ superstitionis usum convertere voluit: tantum in loco ubi fuerat Judæorum templum, novum ipse sibi ac suis erexit, ex Eutychio annal. tom. 2. p. 284. & 287. Varia secundum Calipharum Jerosolymæ imperantium mores, christianorum fortuna fuit, donec Hequen Calipha ex Ægyptiorum Muhammedanorum secta, anno Domini 1011. ecclesiam Resurrectionis sub Oreste patriarcha suo per matrem avunculo à fundamentis eruit. Quem eventum his verbis [illegible] Guillelm. Tyrius Belli sacri lib. 1. cap. 4. *Hic inter cæterâ ecclesiam Dominicæ Resurrectionis, quæ per venerabilem virum Maximum ejusdem loci episcopum, præcipiente Domino Constantino Augusto ædificata fuerat,* (dixisset potius *absoluta & dedicata*) *postea per reverendissimum Modestum tempore domini Heraclii reparata, funditus dejici mandavit. Cujus præcepti rescriptum quidam ejus procurator, Hyaroe nomine, ad se directum suscipiens, prædictâ ecclesiâ usque ad solum dirutâ jussionem regiam effectui mancipavit.* Narrat idem cap. 6. sublato è vivis nequissimo principe, filium ejus Daher, ad postulationem Romani Græcorum imperatoris, Hierosolymitanis eam ecclesiam reædificandi potestatem concessisse; Fideles vero inopia conflictatos Constantini Monomachi qui Romano successerat subsidium imploravisse. quo sumtus suppeditante, *eam*, inquit, *quæ nunc Jerosolymis est sanctæ Resurrectionis ædificaverunt ecclesiam, anno ab incarn. Dom. 1048 postquam autem diruta fuerat 37.* Factum id sub Nicephoro patriarcha. Ecclesiam porro non in iisdem fundamentis quibus erat prior collocaverunt, sed circum & supra sanctum monumentum. ita loquitur author idem lib. 8. c. 3. *In eodem quoque* (monte occidentali Sion,) *sed in devexo quod ad Orientem respicit, sita est sancta Resurrectionis ecclesia, forma quidem rotunda. Quæ quoniam in declivo prædicti montis sita est, ut clivus eidem eminens & contiguus ecclesiæ pene superet altitudinem, & eam reddat obscuram; tectum habet, erectis in sublime trabibus & miro artificio in modum coronæ contextis, apertum & perpetuo patens; unde ecclesiæ lumen infunditur necessarium: sub quo hiatu patulo salvatoris positum est monumentum.* Idem refert Jacobus Vitriacensis hist. Jerosolym. cap. 61. *In loco Dominici sepulchri christiani artificioso opere, decenti schemate, forma rotunda, uno tantum foramine superius apertam Dominicæ Resurrectionis ecclesiam gloriosam construxerunt, quæ inter sancta & venerabilia loca non immerito obtinet principatum.* Addit Guillelmus loco citato ante nostrorum Latinorum in Jerosolymam introitum, locum Dominicæ passionis qui dicitur Calvariæ sive Golgotha; & ubi etiam vivificæ crucis lignum repertum fuisse dicitur; & ubi etiam de cruce depositum salvatoris corpus unguentis & aromatibus dicitur delibutum & sindone involutum, extra prædictæ Ecclesiæ ambitum fuisse oratoria valde modica. sed postquam nostri opitulante divina gratia urbem obtinuerunt in manu forti, prædictum ædificium visum eis angustius; & ampliatâ ex opere solidissimo & sublimi admodum priore ecclesiâ, intra novum ædificium, veteri continuo & inserto, prædicta loca comprehendisse. [illegible] historiæ finem faciam, quæ jam nihil ad Constantinianam ecclesiam adtinet. Cætera qui volet, ex itinerariis Jerosolymitanis, ac præsentis Palestinæ status descriptionibus accipiet.

SubCosrohe violata, ac paulo post reparata.

Destructa ab Hequen an. 1011.

Reædificata an. 1048.

A Latinis amplificata.

INDEX

LOCORUM SCRIPTURÆ SACRÆ A CYRILLO CITATORUM.

PSALMORUM.

PROVERBIORUM.

ECCLESIASTÆ.

CANTICORUM.

SAPIENTIÆ.

ECCLESIASTICI.

ISAIÆ.

01, Di-

JEREMIÆ.

LAMENTATIONUM.

BARUCH.

EZECHIELIS.

MARCI.

LUCÆ.

ACTUUM APOSTOLORUM.

ROMANORUM.

INDEX RERUM

Quæ Cyrilli catechesibus, notis, appendice & dissertationibus præviis continentur.

Numerus Romanus dissertationes, Arabicus contextum & notas designat.

D.

Ppp

Ignis

Qqqq

N.

O

Q

FINIS.

Typis & ſumtibus Jacobi Vincent.

ERRATA.

PRÆFAT. pag. 7. *ſub fin.* Cyriili, *lege* Cyrilli. *Ibid. pag.* 9. *lin.* 28. tantivis, *lege* haud levis. *Ibid. pag.* 11. *lin.* 4. Riomagi, *lege* Ricomagi. *Diſſert. col.* XXIII. *lin.* 41. porpagatum, *lege* propagatum. XXVI. *lin.* 45. Theooretus, *lege* Theodoretus. XXIX. *lin.* 42. 315. *lege* 415. LIV. *lin.* 43. conbent, *lege* conturbent. LXVI. & LXVII. *ad marg. lege* Nazianz. orat. 4. LXXII. *lin.* 34. ab epiſcopis, *lege* ad epiſcopos. LXXIII. *ſub fin.* Seeucienſem, *lege* Seleucienſem. LXXIX. *lin.* 20. immutabili, *lege* mutabili. XCVIII. *lin.* 52. atne, *lege* ante. C. *lin.* 42. momumento, *lege* monumento. CIV. *lin.* 22. virorum, *lege* vivorum. *Ibid. lin.* 23. admirabilium, *lege* ad mirabilium. CV. *lin.* 61. catechebſius, *lege* catecheſibus. CVI. *lin.* 43. demittendi, *lege* dimittendi. *Ibid. lin.* 53. exorcitato, *lege* exorcizato. CXXIX. *lin.* 9. honorem, *lege* horrorem. CXXX. *lin.* 53. cenſum, *lege* ſenſum. CXXXVII. *lin.* 43. babtiſmi, *lege* baptiſmi. CXXXIX. *lin.* 25. admonuit, *lege* admonui. CLII. *lin.* 9. pætri, *lege* patri. CLIV. *lin.* 18. ſecerdotium, *lege* ſacerdotium. CLVIII. *lin.* 61. filio, *lege* filium. CLXI. *lin.* 17. unà, *lege* unâ. CLXVII. *lin.* 14. ab, *lege* ad. CLXX. *lin.* 46. benificio, *lege* beneficio. CLXXVII. *lin.* 7. cum, *lege* tum. CCIX. *lin.* 4. *dele* non. CCXIII. *lin.* 8. verò, *lege* vero. CCXVI. *lin.* 17. contractu, *lege* contactu. CCXXIII. *lin.* 46. augmentatur, *lege* argumentatur. CCXXIV. *lin.* 51. in qua, *lege* in quo. CCXXVIII. *lin.* 13. *dele alterum* in. CCXXXI *lin.* 58. *lege* Chriſti. CCXXXII. *lin.* 14. *poſt* ſubſtantialis, *adde* habet. CCLII. Theoretum, *lege* Theodoretum. CCLVII. *in teſtimonio ex chron. Marcel.* 181. *lege* 381. *pag.* 111. *not.* 1. *lin.* 5. atiam, *lege* etiam. *pag.* 320. *lin.* 25. ſic & enim, *lege* ſic enim & *pag.* 441. *in indice rerum ad vocem* Auguſtinus *ſic lege:* de patrum opinione circa prophetiæ Danielis (cap. VII) interpretationem.

SANCTI
CYRILLI

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm